7969

శ్రీ

సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు

ఆఱవ సంపుటము.

మ — లౌ

పండితసాహాయ్యమున

కాకినాడ

ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్తు

వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది.



శంకర్ ప్రింటర్స్ ముద్రాక్షరశాలలో ముద్రితము

మద్రాసు.

1958

—:—

మనవి.

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటు చతుర్థసంపుటము 1944 లోఁ బ్రకటితమయినది. మఱి పదునాల్గు సంవత్సరములకుఁ గాని మిగిలిన మూఁడు సంపుటములను బ్రకటితములు కాలేదు. ఈ యాలస్యమునకుఁ గారణము లనేకములు. 1947 సరికి అయిదవ సంపుటమును 1949 సరికి ఆఱవ సంపుటమును ముద్రణమునకు సిద్ధములయినను గడపటి సంపుటము కూడ సిద్ధమయినఁ గాని యచ్చుపని ప్రారంభించుటకు సమ్మతింపనని శ్రీ పిఠాపురము మహారాజావారు తెలియఁజేసిరి. తరువాత కొన్ని రాజకీయములచే 1949 గడవగానే నిఘంటు కార్యాలయము నెత్తివేసిరి పిమ్మట నా మూఁడు సంపుటముల గ్రంథమును మద్రాసునగరమునకుఁ దరలించి ముద్రణముపని డా॥ గిడుగు వేంకటసీతాపతిగారి కప్పగించిరి. శ్రీ సీతాపతిగారు ముద్రణముపని 1952 లోఁ బ్రారంభించి 'ప' యను నక్షరము మొదలుకొని 'మ' యను నక్షరమువఱకును గల గ్రంథ మయిదవ సంపుటముగాను 'మ' యను నక్షరము మొదలుకొని 'వ' యను నక్షరమువఱకును గల గ్రంథ మాఱవ సంపుటముగాను, విభజించి ముద్రణము వేగముగాఁ గావలయునను సంకల్పముతో వేర్వేఱు ముద్రణాలయములలో ముద్రణము సాగించిరి. అయిదవ సంపుటమును ముద్రించుచుండిన గార్డన్ ముద్రణాలయము కొంత గ్రంథము ముద్రించిన తర్వాత నెత్తివేయఁబడినది, మిగిలిన గ్రంథము మఱియొక ముద్రణాలయములో ముద్రింపవలసివచ్చినది. ఆఱవ సంపుటము సక్రమముగా ముద్రితమగుచుండుటవలన 1954 లోఁ గడపటి సంపుటముకూడ మఱియొక ముద్రణాలయములో ముద్రింపించుట కీయఁబడినది. కాని, తానొకటి దలఁచిన దైవ మింకొకటి దలఁచునన్నట్లయినది. ప్రభుత్వమువారు జమీందారీ విధానమును రద్దుపఱచి యెస్టేటులను దీసికొనుటవలన శ్రీ మహారాజావారి కార్థికలోపము కలిగి 1954 పూర్తియగు రికి ముద్రణముపని నిలిచిపోయినది. అయిదవ సంపుటములో 185 ఫారములును ఆఱవ సంపుటములో 112 ఫారములును ఏడవ సంపుటములో 42 ఫారములును ముద్రితములయినవి మిగిలిన ముద్రణముపని యితరుల సాహాయ్యమర్థింపక తామే పూర్తిచేయుటకు శ్రీ మహారాజావా రుద్దేశించిరి కాని, యావని సాగలేదు. అప్పుడు శ్రీ సీతాపతిగారు శ్రీమహారాజావారి యనుజ్ఞాపత్రముఁ బడసి ప్రభుత్వమువారి ధనసాహాయ్యమునకయి 1957 జూన్ మాసములోఁ బ్రయత్నము ప్రారంభించి యధికారుల తోడ్పాటుతోఁ గృతార్థులయినారు. ఆంధ్రప్రదేశప్రభుత్వమువారు రూ 5000 లును, ఇండియా

ప్రభుత్వమువారు రూ 8000 లను నొసంగిరి. ఈ యార్థికసాహాయ్యముతోను, ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్తు తోడ్పాటుతోను శ్రీ సీతాపతిగారు ముద్రణముపని సాగించిరి.

భగవంతుని కృపవలన ఈ నాటికయిదవ సంపుటమును ఆఱవ సంపుటమును ప్రకటించి యాంధ్రుల కందఁజేయఁగలిగిరి. 1958 జూన్ 12వ తేదిని ఆంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షికమహాసభా సమావేశసమయమున మన యుపరాష్ట్రపతి డాక్టర్ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణ పండితవరేణ్యులు పరిషత్తువారి యాహ్వానమును మన్నించి యీ రెండు సంపుటముల యావిష్కరణము గావించినందులకుఁ బరిషత్తు ధన్యతనందినది. దైవబలముచే ఏడవ సంపుటముకూడఁ గొలఁది కాలములోఁ బ్రకటితమగును.

6వ సంపుట నిర్మాణము కావించిన పండితవర్యులు

1 సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు (సంపాదకులు)
2 బ్రహ్మశ్రీ దర్భా సర్వేశ్వరశాస్త్రి
3 ప్రయాగ వేంకటరామశాస్త్రి
4 ఆకుండి వేంకటశాస్త్రి
5 బులుసు వెంకటేశ్వరులు
6 చిలుకూరి పాపయ్యశాస్త్రి
7 దువ్వూరి సూర్యనారాయణశాస్త్రి
8 చిలుకూరి వీరభద్రశాస్త్రి
9 చెఱుకుపల్లి అప్పారాయశాస్త్రి
10 సామవేదం శ్రీరామమూర్తిశాస్త్రి
11 పన్నాల వెంకటాద్రిభట్టశర్మ
12 ఇంద్రకంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రి

పీఠికాపురాధీశుల కోరిక ననుసరించి 1944-48 లో నిఘంటు నిర్మాణ పర్యవేక్షణము సాగించి గ్రంథముద్రణాదికము కావించినవారు డాక్టరు గిడుగు వేంకటసీతాపతిగారు.

దంటు భాస్కరరావు.
ఆంధ్ర సాహిత్య పరిషత్కార్యదర్శి.



మహారాజా రావు వేంకట కుమార మహీపతి
సూర్యారావు బహద్దరు C B E గారు

45వ ఆంధ్రసాహిత్యపరిషద్వార్షికసమావేశము

శ్రీ సూర్యరాయాంధ్రనిఘంటువు 5–6 సంపుటములఆవిష్కృతి.



శ్రీ దంటు భాస్కరరావు – శ్రీ సర్వేపల్లి రాధాకృష్ణపండితులు.

సంకేతములు.	వివరణము.
అ	అకారాంతము—ఇట్లే —అ,ఇ,ఈ,చ్, జ్. మొదలగునవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది
అ ఆ,ఈ అ	పులింగవిశేషణమయినపుడు అకారాంతము. స్త్రీలింగవిశేషణమయినపుడు ఆకారాంతము లేక ఈకారాంతము. నపుంసకలింగవిశేషణ మయినపుడు అకారాంతము స్త్రీలింగములలో విశేషము లున్నపుడు అవి సూచింపఁబడినవి. చివరయచ్చులనుబట్టి యవి తత్తదంతములుగా గ్రహించునది ఉదా – (1) అంకకుఁడు విణ (అ, కికా. అ.) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఆకారాంతమగు 'అంకికా'. (2) అంతర్ధాత విణ (ఋ. త్రీ. ఋ) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంతర్ధాత్రీ' (3) అంకి విణ.(న్. నీ న్) ఇట స్త్రీలింగరూపము ఈకారాంతమగు 'అంకినీ' (4) అపటువు. విణ. (ఉ, ఉ,ట్వీ,ఉ) ఇట ఉకారాంతమగు 'అపటువు'ను, ఈకారాంతమగు 'అపట్వీ'యును స్త్రీలింగరూపములు (5) అనామము విణ (న్ న్, మ్నీ, అన్) ఇట నకారాంతమగు 'అనామ'యును, ఈకారాంతమగు 'అనామ్నీ'యును,ఆకారాంతమగు 'అనామా,యును స్త్రీలింగరూపములుగా నెఱుంగునది.
అ క్రి	అకర్మకక్రియ.
అనా	అనాపవిభక్తికము.
అప	అపదము (అగమము మొదలగునవి)
అలం	అలంకారశాస్త్రము.
అవ్య	అవ్యయము
ఆమ్రే	ఆమ్రేడితము
ఉదా	ఉదాహరణము
ఉప.	ఉపపదము (చూ అసి- తెలుఁగు)
ఉభ.	ఉభయము. (సంస్కృతమును, తెనుఁగును)
ఏ	ఏకవచనాంతము
ఔ.	ఔపవిభక్తికము
క	కన్నడము
కరాలపా.	కరాలపాటి రంగయ్యగారి భారతపాఠము.
కు.	కుయిభాష.
క్రి.	క్రియ
క్రి విణ.	క్రియావిశేషణము
క్షేత్రగ.	క్షేత్రగణితము
గణిత	గణితశాస్త్రము.
చూ	చూడుఁడు
ఛంద.	ఛందశ్శాస్త్రము.
జ.	జన్యము.

సంకేతములు.	వివరణము.
జ్యోతి.	జ్యోతిశ్శాస్త్రము.
త.	తమిళము
తంత్ర.	తంత్రశాస్త్రము.
తర్క	తర్కశాస్త్రము
తు.	తులుభాష.
ద్రు.	ద్రుతాంతము
ద్వి.	ద్వివచనాంతము (తెనుఁగున బహువచనాంతములో అంతర్భూతము.)
ధర్మ.	ధర్మశాస్త్రము.
న.	నపుంసకలింగము.
నాటక.	నాటకపరిభాష
నాట్య	నాట్యశాస్త్రము.
పా	పాళీభాష
పీఠి.	పీఠిక
పుం	పుంలింగము.
పుం. న	పుంనపుంసకలింగము.
పుం. స్త్రీ.	పుంస్త్రీలింగము.
ప్ర	ప్రత్యయము
ప్రా.	ప్రాకృతము.
బ.	బహువచనాంతము.
బీజగ	బీజగణితము
భా. ల వ్యా.	భారతము లక్ష్మీపతిశాస్త్రిగారి ఆంధ్రభారత వ్యాఖ్య.
మంత్ర	మంత్రశాస్త్రము
మ.	మలయాళము
మహా.	మహారాష్ట్రము
మి.	మిశ్రము–సంస్కృతపదము సంస్కృతేతర పదముతోఁగాని, తెలుఁగు కృత్ప్రత్యయముతోఁగాని, తెలుఁగు తద్ధితప్రత్యయముతోఁగాని కలిసిన పదము.
మొ.	మొదలైనవి
యోగ.	యోగశాస్త్రము.
రూ.	రూపాంతరము.
వా.	వాడుక.
వి.	విశేష్యము.
విశే.	విశేషణము.
వీరేశ. పా.	కందుకూరివీరేశలింగముగారి పాఠము
వేదము. పా.	వేదము వేంకటరాయశాస్త్రిగారి పాఠము.
వేదాంత.	వేదాంతశాస్త్రము.

సంకేతములు	వివరణము
వైద్య	వైద్యశాస్త్రము
వ్యతి	వ్యతిరేకార్థకపదము.
వ్యవ	వ్యవహారము
వ్యాక	వ్యాకరణశాస్త్రము.
శత్ర	శత్రంతము (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు)
శ సం	శకసంవత్సరములు
శ్లో.	శ్లోకము
స	సర్వనామము
సం	సంస్కృతము
సంగీ	సంగీతశాస్త్రము
స క్రి.	సకర్మకక్రియ
సా.	సామెత
స్త్రీ	స్త్రీలింగము
హిం	హిందూస్థానీభాష
√	(మూలచిహ్నము) ఇది జనకపదములకు ముం దుపయోగింపఁబడును.
=	(సామ్యచిహ్నము) ఇది రూపమందుఁ గాని,యర్థమందుఁ గాని సామ్యము గల పదములనడుమ నుపయోగింపఁబడును.
⚘	చెట్టు, లత మొదలగువానిగుర్తు
,	ఇది విభిన్నార్థమును దెలుపును.
,	సమానార్థమును దెలుపును

(తక్కినవి స్పష్టము)

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు.
				వేంకటాచార్యకవి.
1	అచలా	అచలాత్మజాపరిణయము	ఆ ౩	శ్రీరామకవి
2	అచ్చు భా	అచ్చతెలుఁగుభారవి	ఆ ౫	కూచిమంచితిమ్మకవి
3	అచ్చు రా.	అచ్చతెనుఁగురామాయణము		
		బాల బాలకాండము		
		అయో అయోధ్యాకాండము		
		అర అరణ్యకాండము	కాం ౬	
		కిష్కిం కిష్కింధాకాండము		
		సుం సుందరకాండము		
		యు. యుద్ధకాండము		
4	అధ్యా	అధ్యాత్మరామాయణము (బాలకాండాదులు ఆఱును ఉత్తరకాండమును కలసి ఏడుకాండములు)	కాం ౭	కోటమరాజు నాగయామాత్యుఁడు
		ఉ. ఉత్తరకాండము		
5	అని	అనిరుద్ధచరిత్రము.	ఆ ౫	కనుపర్తిఅబ్బయామాత్యుఁడు
6	అప్ప.	అప్పకవీయము (లక్షణగ్రంథము)	ఆ ౫	కాకుమానిఅప్పకవి.
7	అ మ క	అష్టమహిషీకల్యాణము. (ద్విపద)		తిరువేంగళనాథుఁడు.
8	అహ	అహల్యాసంక్రందనము	ఆ ౩	సముఖము వేంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు.
9	ఆం. చం	ఆంధ్రచంద్రాలోకము		అడిదముసూరకవి
10	ఆం భా.	ఆంధ్రభాషార్ణవము (నిఘంటువు)	కాం ౩	నుదురుపాటివేంకనార్యుఁడు
11	ఆం. శే	ఆంధ్రనామశేషము (నిఘంటువు)		అడిదము సూరకవి
12	ఆం సం.	ఆంధ్రనామసంగ్రహము (నిఘంటువు)		పైడిపాటి లక్ష్మణకవి
		దేవ దేవవర్గ		
		మాన మానవవర్గ.		
		స్థా. స్థావరవర్గ		
		తి తిర్యగ్వర్గ.	వర్గులు. ౫	
		నా. నానార్థవర్గ		
13	ఆం. పద.	ఆంధ్రపదాకరము.		
14	ఆము	ఆముక్తమాల్యద	ఆ ౬	శ్రీకృష్ణదేవరాయలు.
15	ఇందు.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౬	కుమారధూర్జటి
16	ఇందు. రా.	ఇందుమతీపరిణయము.	ఆ. ౪.	తెనాలిరామభద్రకవి.

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసముల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు.
17	ఉ. రా.	ఉత్తరరామాయణము	ఆ ౬	కంకంటిపాపరాజు.
18	ఉ. హరి	ఉత్తరహరివంశము	ఆ. ౫.	నాచన సోమనాథుఁడు.
19	ఉ. హరిశ్చ	ఉత్తరహరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము.	ఆ ౪	తెక్కుళ్లపాటి లింగన.
20	కకు	కకుత్థ్సవిజయము.	ఆ ౫.	మట్ల అనంతభూపాలుఁడు.
21	కలు శ	కలువాయిశతకము		డబ్బీరు నరసు.
22	కవిక.	కవికర్ణరసాయనము	ఆ. ౮.	సంకుసాల నృసింహకవి.
23	కవిచౌ శ	కవిచౌడప్పశతకము.		కవిచౌడప్ప
24	కవిజ	కవిజనరంజనము	ఆ ౩	అడిదము సూరకవి.
25	కవిజనా	కవిజనాశ్రయము (లక్షణగ్రంథము.)	అధికారములు ౪.	వేములవాడ భీమకవి.
		సంజ్ఞా. సంజ్ఞాధికారము		
		వృత్తా వృత్తాధికారము		
		జాతి, జాత్యధికారము		
		దోషా దోషాధికారము		
26	కవిరా.	కవిరాజమనోరంజనము.	ఆ. ౫.	కనుపర్తిఅబ్బయామాత్యుఁ[డు].
27	కవిస	కవిసర్ప గారుడము (లక్షణ గ్రంథము.	ఆ. ౨.	కాచన బసవన్న. పింగళి సూరన్న.
28	కళా.	కళాపూర్ణోదయము.	ఆ. ౬.	
29	కా ర్తిక	కార్తికమాహాత్మ్యము		కుందుర్తి వేంకటాచలపతి.
30	కావ్యా.	కావ్యాలంకారచూడామణి (లక్షణగ్రంథము)	ఉల్లాసములు. ౯	విన్నకోట పెద్దన్న.
31	కాశీ.	కాశీఖండము.	ఆ ౭	శ్రీనాథుఁడు.
32	కాళ	కాళహస్తిమాహాత్మ్యము	ఆ ౬	ధూర్జటి
33	కాళ శ	కాళహస్తీశ్వరశతకము		ధూర్జటి
34	కిరా.	కిరాతార్జునీయము.	ఆ. ౫	గోపాలుని సింగయ.
35	కుచేల.	కుచేలోపాఖ్యానము.	ఆ ౩	గట్టుప్రభువు [కవి
36	కువల.	కువలయాశ్వచరిత్రము	ఆ ౫	సురభము చిననారాయణ
37	కు సం	కుమారసంభవము	ఆ. ౧౨	నన్నె చోడుఁడు
38	కృ క	కృష్ణకర్ణామృతము	ఆ. ౩.	వెలఁగపూఁడి వెంగన
39	కృ శకుం	శకుంతలాపరిణయము	ఆ. ౩.	కృష్ణకవి
40	కృష్ణ	కృష్ణరాయవిజయము.	ఆ ౪.	కుమార ధూర్జటి.
41	కృష్ణ శ	కృష్ణశతకము		నృసింహకవి.
42	కృష్ణా	కృష్ణాభ్యుదయము.	ఆ. ౫	గొంతేటి సూరన్న.
43	కేయూర.	కేయూరబాహుచరిత్రము	ఆ. ౪.	మంచన
44	క్రీడా	క్రీడాభిరామము	ఆ. ౧.	వల్లభరాయకవి

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు.
45	గంధ.	గంధవహము	ఆ. ౧	మంచర్ల వాసుదేవకవి.
46	గాధే.	గాధేయోపాఖ్యానము		చక్రకవిఅవంతామాత్యుఁ
47	గోపీ రా	గోపీనాథరామాయణము		గోపీనాథ వెంకటకవి [డు
48	ఘటికా.	ఘటికాచలమాహాత్మ్యము	ఆ ౩.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు
49	చంద్ర	చంద్రభానుచరిత్రము	ఆ ౫.	తరిగొప్పుల మల్లన్న
50	చంద్ర వి	చంద్రరేఖావిలాసము	ఆ ౩	కూచిమంచి బగ్గకవి
51	చంద్రా	చంద్రాంగదచరిత్రము	ఆ ౬.	పైఁడిమఱ్ఱి వేంకటపతి
52	చంద్రి.	చంద్రికాపరిణయము	ఆ ౬	శ్రీసురభిమాధవరాయ ప్రభువు పతి.
53	చం. రా.	చంపూరామాయణము.	ఆ. ౮.	ఋగ్వేదికవి వేంకటాచల
54	చమ	చమత్కారమంజరి	ఆ ౩.	సింహాద్రి వేంకటాచార్యుఁ
55	చిత్రభా	చిత్రభారతము	ఆ ౮	చరికొండ ధర్మన్న [డు
56	చి ని	చిన్నయసూరినిఘంటువు (వ్రాతది)		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
57	చెన్న	చెన్నబసవపురాణము.	ఆ. ౫	అత్తనూరి పాపకవి
58	జావ్నా వీ	జావ్నవీమాహాత్మ్యము	ఆ. ౪.	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి
59	జై. భా.	జైమినిభారతము (అశ్వమేధపర్వము.)	ఆ. ౮	పిల్లలమఱ్ఱిపినవీరభద్రుఁడు.
60	తపతీ	తపతీసంవరణోపాఖ్యానము	ఆ. ౫	అద్దంకి గంగాధరకవి.
61	దశకు.	దశకుమారచరిత్రము	ఆ ౧౨	కేతన
62	ద శా	దక్షిణహిందూస్థానశాసనము	సంపుటములు౬.	
63	దశ	దశావతారచరిత్రము.	ఆ. ౧౦	ధరణిదేవుల రామయామాత్యుఁడు
64	దా శ	దాశరథిశతకము		కంచెర్ల గోపన్న [కవి
65	దిలీప	దిలీపచరిత్రము	ఆ ౪.	కొటికలపూడి వేంకటకృష్ణ
66	ద్వా	(సింహాసన)ద్వాత్రింశిక	ఆ ౧౨	కొఱవి గోపరాజు
67	ద్వి కో భాగ	ద్విపదభాగవతము	స్కం ౧౨	కోనేటినాథుఁడు
68	ద్వి తి సా.	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము	ఆ ౨	కూచిమంచి తిమ్మకవి
69	ద్వి నల.	ద్విపదనలచరిత్రము,	భా ౫	చక్రపురిరాఘవాచార్యులు.
70	ద్వి పరమ	ద్విపదపరమయోగివిలాసము	ఆ. ౮	తాళ్లపాక తిరువేంగళనాథుఁడు
71	ద్వి భార	ద్విపదభారతము. (విరాటపర్వము-వ్రాఁతప్రతి.)	ఆ ౫.	తిమ్మన
72	ద్వి శ సా	ద్విపదసారంగధరచరిత్రము	ఆ ౩	శాణాలశంభుదాసుఁడు.
73	ద్వి. భాగ	ద్విపదభాగవతము (దశమస్కంధము)	స్కం. ౧.	మడికిసింగన్న.

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథ నామములు.	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు.
74	ద్వి హరిశ్చ.	ద్విపదహరిశ్చంద్రచరిత్రము.	భా ౨	గౌరన
75	ధనా	ధనాభిరామము. (వ్రాఁతప్రతి)	ఆ. ౩	నూరన. (డు.
76	ధర్మ	ధర్మఖండము	ఆ ౬	ఈఁదులపల్లి భవానీశంకరుఁ
77	ఆం ధా	ఆంధ్రధాతుమాల		పరవస్తు చిన్నయసూరి.
78	నరస	నరసభూపాలీయము. (లక్షణగ్రంథము)	ఆ ౫	మూర్తికవి
79	నవ. (నాథ)	నవనాథచరిత్రము (ద్విపద-వ్రాఁతప్రతి)	భా. ౫.	గౌరన.
80	నా పంచ	పంచతంత్రము	ఆ ౫.	నారాయణకవి.
81	నార	నారసింహపురాణము (ఉత్తర భాగము	ఆ ౫	హరిభట్టు
82	నిరం.	నిరంకుశోపాఖ్యానము.	ఆ ౪	కందుకూరి రుద్రయ.
83	నిర్వ	నిర్వచనోత్తరరామాయణము.	ఆ ౧౦	తిక్కన సోమయాజి
84	నీతి	నీతిసీసపద్యశతకము		తాళ్లపాక తిమ్మయ.
85	నీలా.	నీలాసుందరీపరిణయము.	ఆ ౩	కూచిమంచి తిమ్మకవి.
86	నృసిం.	నృసింహపురాణము	ఆ. ౫.	ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ.
87	నైష	శృంగారనైషధము	ఆ ౭.	శ్రీనాథుఁడు.
88	పండితా.	పండితారాధ్యచరిత్రము (ద్విపద)		పాలకురికి సోమనాథుఁడు.
		దీక్షా దీక్షాప్రకరణము		
		పురా. పురాతనప్రకరణము	ప్రకరణము	
		వాద వాదప్రకరణము	లు ౫.	
		మహిమ. మహిమప్రకరణము		
		పర్వ పర్వతప్రకరణము		
89	పద్మ	పద్మపురాణము (ఉత్తరఖండము)	ఆ. ౧౦.	మడికి సింగన్న.
90	పరమ	పరమయోగివిలాసము	ఆ ౫	తిమ్మనృపాలుఁడు.
91	పాంచా.	పాంచాలీపరిణయము	ఆ. ౫	కాకమాని మూర్తికవి.
92	పాండు	పాండురంగమాహాత్మ్యము.	ఆ. ౫.	తెనాలి రామకృష్ణుఁడు.
93	పారి	పారిజాతాపహరణము	ఆ. ౫.	నంది తిమ్మన.
94	పార్వ	పార్వతీపరిణయము.	ఆ. ౮.	కోటి శ్రీరాయరఘునాథ తొండమాన్మహీపాలుఁడు.
95	పి. శకుం.	శకుంతలాపరిణయము	ఆ. ౪.	పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రుఁడు
96	పె శకుం.	శకుంతలాపరిణయము	ఆ. ౩	పెద్దాడ నాగరాజా
97	ప్రబంధ.	ప్రబంధరాజవేంకటేశ్వర విజయవిలాసము.	ఆ. ౧.	గణపవరపు వేంకటకవి.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు.
98	ప్రబోధ	ప్రబంధచంద్రోదయము	ఆ ౫	నందిమల్లయ,ఘంటసింగయ
99	ప్రభా	ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము	ఆ ౫	పింగళి సూరన
100	ప్రభు (లిం)	ప్రభులింగలీల (ద్విపద)	ఆ ౫ (ఒక్కొక్క ఆశ్వాసమునకుఅయిదై దుగతులు గలవు)	పిడుపర్తి సోమయ
101	ప్ర మణి	ప్రబంధమణిభూషణము		
102	బస పు	బసవపురాణము (ద్విపద)	ఆ ౭	పాలకురికిసోమన. (కుఁడు.
103	బహు	బహుళాశ్వచరిత్రము	ఆ ౫	దామరల వేంగళనాయ
104	బిల్హ	బిల్హణీయము	ఆ ౩	పండిపెద్ది కృష్ణస్వామి
105	బ్రహ్మో	బ్రహ్మోత్తరఖండము	ఆ ౫	శ్రీధర మల్లె వేంకటరామ
106	బ్రా	బ్రాహ్మ్యానిఘంటువు		బ్రౌనుదొర [కవి
107	భర్తృ	భర్తృహరిసుభాషితము నీతి, నీతిశతకము. శృం, శృంగారశతకము వై వైరాగ్యశతకము.	శతకములు ౩	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి
108	భల్లా	భల్లాణచరిత్రము	ఆ ౫	వాశేశ్వరుఁడు
109	భాగ	భాగవతము	స్కం ౧౨	బమ్మెర పోతరాజు
110	భాను	భానుమతీపరిణయము	ఆ ౪	కెంటూరి రంగరాజు
111	భార	భారతము ఆది ఆదిపర్వము ఆ ౮ సభా సభాపర్వము ఆ౨ అర అరణ్యపర్వము ఆ ౭ విరా విరాటపర్వము ఆ ౩ ఉద్యో ఉద్యోగపర్వము ఆ ౪ భీష్మ భీష్మపర్వము ఆ ౫ ద్రో ద్రోణపర్వము ఆ ౫ కర్ణ కర్ణపర్వము ఆ ౩ శల్య శల్యపర్వము ఆ ౨ సౌ సౌప్తికపర్వము ఆ ౨ స్త్రీ స్త్రీపర్వము ఆ ౨ శాం శాంతిపర్వము ఆ. ౬	పర్వములు౧౮	కవిత్రయము, (నన్నయ, తిక్కన, ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ)

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు	గ్రంథనామములు	గ్రంథముల యందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తల నామములు.
		అను అనుశాసనికపర్వము. ఆ ౫		
		అశ్వ అశ్వమేధికపర్వము ఆ ౪		
		ఆశ్ర ఆశ్రమవాసపర్వము ఆ, ౨		
		మౌ. మౌసలపర్వము. ఆ ౧		
		మహా మహాప్రస్థానికపర్వము. ఆ ౧		
		స్వ స్వర్గారోహణపర్వము.ఆ ౧		
111	భా రా.	భాస్కరరామాయణము (అచ్చ తెనుఁగు రామాయణముకడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెక్కింపఁబడినది)	కాం. ౬.	భాస్కరుఁడులోనగువారు.
112	భా శ	భాస్కరశతకము,		మారద వెంకయ్య
113	భీమ	భీమేశ్వరపురాణము	ఆ ౬	శ్రీనాథుఁడు [డు
114	భేష.	భేషజకల్పము	ఆ ౪.	బహుపాద వేంకటాచార్యు
115	భోజరా.	భోజరాజీయము	ఆ ౭	అనంతామాత్యుఁడు.
116	భోజసుతా	భోజసుతాపరిణయము	ఆ ౫	కోటీశ్వరకవి
117	మనుచ	మనుచరిత్రము	ఆ ౬.	అల్లసాని పెద్దన
118	మల్హ.	మల్హణభూపాలీయము (భర్తృహరికడనున్నట్లే దీనికి శతకము లెక్కింపఁబడినది)	శతకములు 3	ఎలకూచి బాలసరస్వతి.
119	మల్లుపు	మల్లుపురాణము (దేవమల్ల చరిత్రము-వ్రాఁతప్రతి)	ఆ ౪	సుదురుపాటి వేంకనార్యుఁ [డు
120	మల్హణ	మల్హణచరిత్ర	ఆ ౩	ఎడపాటి ఎఱ్ఱన్న
121	మార్క	మార్కండేయపురాణము	ఆ ౮	మారన
122	ముకుంద	ముకుందవిలాసము	ఆ ౩	కాణాది పెద్దన.
123	మృ వి	మృత్యుంజయవిలాసము	ఆ ౩	గోఁగులపాటి కూర్మ
124	మై	మైరావణచరిత్రము	ఆ ౩	మాడయకవి [దాసుఁడు
125	మొ. రా.	మొల్లరామాయణము (అచ్చ తెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెక్కింపఁబడినది)	కాం ౬.	మొల్ల [డు
126	యయా	యయాతిచరిత్రము	ఆ. ౫	పొన్నిగంటి తెలగనార్యుఁ
127	రంగా	రంగారాయచరిత్రము.	ఆ ౩	దిట్టకవి నారాయణకవి.
128	రం. రా.	రంగనాథరామాయణము (ద్విపద) (అచ్చ తెనుఁగురామాయణము కడనున్నట్లు దీనికి కాండము లెక్కింపఁబడినది)	కాం ౬	రంగనాథుఁడు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి అశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు.
129	రం రా. ఉ	రంగనాథరామాయణము ఉత్తరకాండము (ద్విపద)	కాం ౧.	రాచభూపతి, విట్ఠలరాజు
130	రఘు	రఘువంశము	ఆ ౧౦.	అవుదూరి కిచ్చయ్య
131	రఘునా	రఘునాథాభ్యుదయము. (నాంతి		విజయరాఘవకవి
132	రత్న.	రత్నపరీక్ష. (ప్రతి)		భైరవకవి
133	రస.	రసమంజరి (లక్షణగ్రంథము)	గుచ్ఛములు ౩.	సురతాని కోదండపతి
134	రసా	రసాభరణము (లక్షణగ్రంథము.	ఆ ౪	అనంతామాత్యుఁడు
135	రసిక.	రసికజనమనోభిరామము.	ఆ. ౬.	కూచిమంచితిమ్మకవి
136	రాఘవ	రాఘవపాండవీయము	ఆ. ౪	పింగళి సూరన్న.
137	రాజగో.	రాజగోపాలవిలాసము	ఆ ౫	కాళయ
138	రాజ. చ	రాజశేఖరచరిత్రము	ఆ ౩	మాదయగారి మల్లన్న
139	రాజ వి	రాజశేఖరవిలాసము	ఆ. ౩.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
140	రాధా	రాధామాధవము.		చింతలపూడి ఎల్లనార్యుడు
141	రాధి కా.	రాధికాసాంత్వనము	ఆ ౪.	ముద్దుపళని
142	రామ.	రామశాకీయము	ఆ. ౧.	వెంకయ్య
143	రామలిం.	రామలింగేశ్వరశతకము.		అడిదము సూరన్న.
144	రామా.	రామాభ్యుదయము	ఆ. ౮.	అయ్యలరాజు రామభద్రుడు
145	రామే.	రామేశ్వరమాహాత్మ్యము.	ఆ ౫	ఏనుఁగు లక్ష్మణకవి
146	రా వి.	రాజహంసవిజయము.	ఆ ౫	శాకమూని మూర్తికవి
147	రుక్మాం.	రుక్మాంగదచరిత్రము	ఆ ౫	ప్రౌఢకవి మల్లన్న
148	రుక్మి	రుక్మిణీపరిణయము	ఆ. ౫.	కూచిమంచి తిమ్మకవి
149	లక్షణ	లక్షణసారసంగ్రహము		చిత్రకవి పెద్దన్న
150	ల వి	లక్ష్మీవిలాసము	ఆ ౫	రాయసము వేంకటపతి
151	వన వి.	వనమాలివిలాసము		నారన సూరన [సింగన్న
152	వరాహ.	వరాహపురాణము	ఆ ౧౨.	నందిమల్లయ్య ఘంట
153	వసు.	వసుచరిత్రము	ఆ ౬.	రామరాజభూషణుఁడు
154	వా రా	వాసిష్ఠరామాయణము.	ఆ. ౫.	మడికి సింగన.
155	వాల్మీ.	వాల్మీకిచరిత్రము.	ఆ. ౩.	రఘునాథభూపాలుఁడు
156	విక్ర.	విక్రమార్కచరిత్రము.	ఆ. ౮.	జక్కన.
157	విజ, వి.	విజయవిలాసము.	ఆ. ౩.	చేమకూర వేంకటకవి.
158	విష్ణు.	విష్ణుచిత్తీయము	కాం. ౩.	కేతన.
159	వి న.	విజయనందనవిలాసము.	ఆ. ౩.	ముంగళగిరి ఆనందకవి.
160	వి. పు.	విష్ణుపురాణము	ఆ. ౮.	వెన్నెలకంటి సూరన.
161	విష్ణుమా.	విష్ణుమాయా నాటకము		చింతలపూడి ఎల్లనార్యుడు.
162	విప్ర.	విప్రనారాయణచరిత్రము.	ఆ. ౫.	చెదలవాడ మల్లయ్య.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు.
163	వీథి	వీథినాటకము		శ్రీనాథుఁడు ?
164	వీర	వీరభద్రవిజయము	ఆ ౪	బమ్మెరపోతన్న
165	వేంక	వేంకటేశాంధ్రము (నిఘంటువు)	వర్గలు ౫.	గణపవరపు వేంకటకవి
166	వేం పంచ	పంచతంత్రము	ఆ ౫	వేంకటనాథుఁడు
167	వేం మా	వేంకటాచలమాహాత్మ్యము	ఆ. ౭.	తరిగొండ వెంకమ్మ
168	వేణు	వేణుగోపాలశతకము		
169	వేమన	వేమనశతకము	భాగ. 3	వేమనయోగి
170	వైజ	వైజయంతీవిలాసము	ఆ ౪	సారంగు తమ్మయ్య
171	శర	శబ్దరత్నాకరము (నిఘంటువు)		బహుజనపల్లి సీతారామాచార్యులు
172	శశాం	శశాంకవిజయము	ఆ ౫	శేషము వేంకటపతి
173	శా ప మ	శాసనపద్యమంజరి		
174	శివర	శివధర్మోత్తరము	ఆ ౯.	మల్లా రెడ్డికవి
175	శివర.	శివరహస్యఖండము	ఆ ౧౦.	కోడూరి వేంకటాచలపతి
176	శివరా	శివరాత్రిమాహాత్మ్యము	ఆ ౪	శ్రీనాథుఁడు [ధ్యుఁడు.
177	శివ సా	శివతత్త్వసారము		మల్లికార్జునపండితారా
178	శుక	శుకసప్తతి	ఆ ౪.	కదిరీపతినాయకుఁడు
179	శుక చ	శుకచరిత్రము	ఆ ౫	పరశురామపంతుల రామమూర్తికవి
180	శృంగా	శృంగారరసమంజరి.		సురతాని కోదండపతి.
181	శేష	శేషధర్మము	ఆ ౫	తామరపల్లి తిమ్మయ్య.
182	శ్రీరం	శ్రీరంగమహత్త్వము	ఆ ౫	భైరవకవి
183	శ్రీరం మా	శ్రీరంగమాహాత్మ్యము.	ఆ ౧౦	కట్టా వరదరాజేంద్రుఁడు
184	ష చ	షట్చక్రవర్తిచరిత్రము	ఆ ౯	మల్లా రెడ్డికవి
185	షోడ	షోడశకుమారచరిత్రము	ఆ ౯	వెన్నెలకంటి అన్నయ్య
186	సకల స	సకలనీతిసమ్మతము		మడికి సింగన్న
187	సత్య సాం	సత్యభామాసాంత్వనము.		లింగనమఖి, కామేశ్వరకవి.
188	సమీర	సమీరకుమారవిజయము	ఆ. ౬	పుష్పగిరి తిమ్మన్న
189	సర్వ. సా.	సర్వలక్షణసారసంగ్రహము		కూచిమంచి తిమ్మకవి
190	సస్యా.	సస్యానందము		
191	సాం ని.	సాంబనిఘంటువు	వర్గలు ౫.	కస్తూరి రంగకవి.
192	సాంబో	సాంబోపాఖ్యానము	ఆ ౫	రంగప్పరాజు.
193	సానందో	సానందోపాఖ్యానము	ఆ ౫	శివరామకవి
194	సారంగ	రంగధరచరిత్రము	ఆ 3.	చేమకూర వేంకటకవి, [డు.
195	సిం నార	సింహాద్రినారసింహశతకము.		గోఁగులపాటికూర్మదాసుఁ

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథములయందలి ఆశ్వాసాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు.
196	సీతారా	సీతారామాంజనేయసంవాదము	ఆ ౩	పరశురామపంతుల గురులింగమూర్తి
197	సీతావి	సీతావిజయము. (శతకంఠరామాయణము)	ఆ ౪	మర్దనకవి
198	సీమం	సీమంతినీకల్యాణము	ఆ ౫	పెనుమళ్ల సోమమంత్రి.
199	సుద	సుదక్షిణాపరిణయము	ఆ ౫	తెనాలి అన్నయ్య
200	సుదంతా	సుదంతాపరిణయము(వ్రాతప్రతి)	ఆ ౪	అకుఘురికవి
201	సురా	సురాభాండేశ్వరము.	ఆ ౧	గట్టు ప్రభువు
202	సు శ.	సుమతిశతకము.		బద్దెనకవి
203	సేతు	సేతుఖండము	ఆ ౬	వక్కలంక వీరభద్రకవి.
204	హంస.	హంసవింశతి	ఆ ౫	అయ్యలరాజు నారాయణామాత్యుడు
205	హ. న.	హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానము	ఆ ౫	రామరాజభూషణుడు
206	హర.	హరవిలాసము	ఆ ౭	శ్రీనాథుడు
207	హర వి.	హరభక్తవిలాసము		
208	హరి	హరివంశము		ఎఱ్ఱాప్రగడ.
		పూ = పూర్వభాగము.	ఆ ౯	
		ఉ = ఉత్తరభాగము	ఆ ౧౦.	
209	హరిశ్చ.	హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము	ఆ ౫	శంకరకవి
210	హ వరాహ	వరాహపురాణము.	ఆ ౫	హరిభట్టు

(కడపటి పృష్ఠము)

సంఖ్య	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు	గ్రంథములయందలి సర్గాదుల సంఖ్య	గ్రంథకర్తలనామములు
1	అమర	అమరసుధ.		భానుజి దీక్షితులు.
2	ఆ ని	ఆప్తునిసంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు.		వామనశివరామాప్తుఁడు.
3	ఉ. చ.	ఉత్తరరామచరితము	అంకములు ౭	భవభూతి
4	కల్ప	శబ్దకల్పద్రుమము. (నిఘంటువు.)		సర్ రాజా రాధాకాంత దేవ బహదరు
5	కాదం	కాదంబరీకావ్యము	భాగములు ౨	బాణకవియు, తత్సుతుఁడు
6	కావ్యాద.	కావ్యాదర్శము	పరిచ్ఛేదములు ౩	దండికవి
7	కే ని	నానార్థార్ణవసంక్షేపనిఘంటువు	కాండములు ౬	కేశవమిశ్రుఁడు.
8	గీత.	భగవద్గీత	అధ్యాయములు ౧౮	వ్యాసమహర్షి.
9	గీతగో	గీతగోవిందము	సర్గములు ౧౨	జయదేవుఁడు.
10	త్రిని	త్రికాండశేషము (నిఘంటువు)	కాండములు ౩	పురుషోత్తముఁడు.
11	పరా	పరాశరస్మృతి	కాండములు ౨	పరాశరమహర్షి.
12	భట్టి	భట్టికావ్యము	సర్గములు ౨౨.	భట్టి.
13	భామినీ.	భామినీవిలాసము.	ఉల్లాసములు ౪.	జగన్నాథపండితరాయలు.
14	మను.	మనుస్మృతి.	అధ్యాయములు. ౧౨	మనువు
15	మహా	మహావీరచరిత్రము	అంకములు ౭.	భవభూతి.
16	మాలతీ.	మాలతీమాధవము	అంకములు ౧౦	భవభూతి.
17	మాళవి.	మాళవికాగ్నిమిత్రము.	అంకములు ౫	కాళిదాసుఁడు.
18	ముద్రా.	ముద్రారాక్షసము	అంకములు ౭.	విశాఖదత్తుఁడు.
19	మురా.	అనర్ఘరాఘవము.	అంకములు ౭	మురారి.
20	మృచ్ఛ.	మృచ్ఛకటికము.	అంకములు ౧౦	శూద్రకుఁడు.
21	మే ని.	మేదినినిఘంటువు		మేదినికరుఁడు.
22	మేఘ.	మేఘదూతము	భాగములు ౨	కాళిదాసుఁడు
23	యాజ్ఞ	యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి. ఆచా ఆచారకాండము ప్రా ప్రాయశ్చిత్తకాండము వ్యవ. వ్యవహారకాండము.	కాండములు ౩	యాజ్ఞవల్క్యమహర్షి.
24	రత్నా	రత్నావళి.	అంకములు ౪.	శ్రీహర్షదేవుఁడు.
25	రస	రసగంగాధరము.		జగన్నాథపండితరాయలు.

సంఖ్య.	గ్రంథసంకేతములు.	గ్రంథనామములు.	గ్రంథముల యందలి సర్గాదుల సంఖ్య.	గ్రంథకర్తల నామములు.
26	రా ని	రాజనిఘంటువు	వర్గములు ౨౧	నరహరిపండితుఁడు
27	వాచ	వాచస్పత్యనిఘంటువు		తారానాథ తర్కవాచ [స్పతి
28	విక్రమో	విక్రమోర్వశీయము	అంకములు ౫	కాళిదాసుఁడు
29	వి ని.	విశ్వనిఘంటువు		మహేశ్వరసూరి
30	విల్యమ్సు	విల్యమ్సు సంస్కృతాంగ్ల నిఘంటువు		సర్ మోనియర్ విల్యమ్సు
31	వేణీ	వేణీసంహారము.	అంకములు ౬	భట్టనారాయణుఁడు.
32	వై ని	వైజయంతీనిఘంటువు	కాండములు ౮.	యాదవప్రకాశుఁడు
33	శాకుం	అభిజ్ఞానశాకుంతలము	అంకములు ౭	కాళిదాసుఁడు
34	శా ని	శాశ్వతనిఘంటువు		శాశ్వతుఁడు
35	శిశు	శిశుపాలవధము	సర్గములు ౨౦	మాఘకవి
36	సం కిరా	కిరాతార్జునీయము	సర్గములు ౧౮	భారవి
37	సం.కు సం	కుమారసంభవము	సర్గములు ౧౭.	కాళిదాసుఁడు
38	సం చం.రా.	చంపూరామాయణము.	కాండములు ౬	భోజరాజు, లక్ష్మణసూరి.
39	సం. దశకు.	దశకుమారచరితము		దండికవి
40	సం. నైష.	నైషధీయచరితము.	సర్గములు ౨౨	శ్రీహర్ష కవి
41	సం పంచ	పంచతంత్రము	తంత్రములు ౬	విష్ణుశర్మ
42	సం ప్రబోధ	ప్రబోధచంద్రోదయము.	అంకములు ౬	కృష్ణమిశ్రకవి
43	సం భర్తృ	భర్తృహరిసుభాషితము	శతకములు ౩	భర్తృహరి
44	సం భాగ.	భాగవతము	స్కంధములు ౧౨	వ్యాసమహర్షి.
45	సం. భార.	భారతము	పర్వములు ౧౮	వ్యాసమహర్షి.
46	సం. రఘు.	రఘువంశము	సర్గములు ౧౯	కాళిదాసుఁడు.
47	సం రామా	రామాయణము.	కాండములు ౬	వాల్మీకిమహర్షి.
48	సా ద.	సాహిత్యదర్పణము	పరిచ్ఛేదములు ౧౦	విశ్వనాథకవిరాజు.
49	హలా ని.	అభిధానరత్నమాలానిఘంటువు.	కాండములు ౫	హలాయుధుఁడు.
50	హితో	హితోపదేశము	భాగములు ౪	నారాయణపండితుఁడు.
51	హేమ ని.	అనేకార్థసంగ్రహము. (నిఘంటువు.)	కాండములు ౭	హేమచంద్రుడు.

(కడమవి స్పష్టము.)



సూర్యరాయాంధ్ర నిఘంటువు

మ

మ. ఊభ. ఒకానొక వత్సరము.

మ. ప్ర. ఆశీశ్శ్యార్థకము లగు ఎడు, తవర్ణకములకు అచ్చు పరంబగునపు డాదేశముగాను చిట్టు, బుస్సు, మినుకు మున్నగు అనుకరణ శబ్దములకు ‘అను’ పరమగునపుడు ఆగమముగాను వచ్చు వర్ణము.

ఉదా రక్షించెడు మెపుడు. (రక్షించెడు + ఎపుడు) చెప్పితి మనెను. (చెప్పితిన్ + అనెను.) చిట్టుమంటివి, బుస్సుమన్నది, మినుకు మినుకు మనుచున్నది మొ.

మ. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. ౩. బ్రహ్మ ౪. యముఁడు. ౫. విష్ణువు. ౬. సమయము. ౭. విషము

మంకిలము. సం. వి. అ పుం. దావానలము, కార్చిచ్చు.

మంకు. విణ. (క. మంకు. త. వంగన్.)

౧. అవివేకి, మూర్ఖుఁడు, మూర్ఖము.

ఆ. ఇంటిలోనిధనము నిధి నాది యనుచున, మంటిలోన దాఁచు మంకుజీవి, కొంచుఁ బోడు వెంట గుల్లకాసును రాదు, విశ్వ వేమ, వేమ. ౧. ౧౫౦.

ఉ. ఒప్పని మోముతో నను దురుక్తులఁ బల్కుచు మంకుబుద్ధి యే, తప్పను లేమి నిల్వెడలి తల్లిగ్రహింపవ కేఁగ
హేం. పం. ౪ ౪౭౯

మంకుబుద్ధి = మంకుబుద్ధిగలది, మూర్ఖురాలు.

౨. మొండి, కూడనిపట్టుదల కలది, చెప్పిన మాట విననిది.

క. మంకులు మాయోపాయులు, బొంకులపుట్టలతిపాపపుంజగజంతల్, జంకెనలు సేయు యువతులు, శంకరుఁడెం దగఁడు వారిచర్యలు దెలియన్. హంస ౧ ౩౭

ద్వి. మంకు ద్రిమ్మరి మటుమాయలబండి.
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౯౭. పా. ౧౧ పం.

సీ. . పరులబుద్ధులకుఁ జొప్పడని మంకు
శుక. ౩. ౧౭.

౩. మొడ్డది, దుష్టము.

ఉ. మంకుగుణంబు మానక సమంజసకీర్తి వహింప లేక మీ, నాంకధనుర్విముక్త కుసుమాశుగ పత్త్రికిఁ దాళ లేక ,
సానంద ౨ ౨౬.

సీ. కలపుట నేర్పట కలతలు పోకిళ్లు కలదలు బుద్ధులు కలటి మంకు.
అప్ప ౨. ౧౯౭.

జ. మంకుఁబోతు, మంకుతనము.

మంకుఁబోతు. విశే. (మంకు + పోతు) మిక్కిలి మూర్ఖుఁడు; మిక్కిలి మూర్ఖురాలు.

ద్వి. కొంకక తమనోరి కోలఁగలఁ బలుకు, మంకుఁబోతులకు గ్రామ్యంబు సామ్యంబు.
అ. సు. క. ౧. ౯. పా. ౩. పం

మంకుతనము. వి (√మంకు క. మంకుతన) మొండితనము, మూర్ఖత్వము.

చ. మగని రాజ్యముఁ బిడిచి మంకుతనం బునఁ బెంచి రావి మేల్, పదవులు గోరఁగ నెల్లరి ... ౪ ౧౫౩
(విశ్వామిత్రుఁడు త్రిశంకునిగో నన్న మాటలు)

సీ. మాయామృగము వెంట పగఁడు పోవఁగ దంట మఱఁది వంచన నాఁటి మంకు తనము

గీ. పావనీ దీర్ఘఁగఁ గ్రమ్మఁ జవతరించి, వైదికులగోత్రమిద్ధాత్రి సాత్రసు గను వెలుఁగు రామకమాపాలుఁ జెట్టపట్టె ధీర ధోరణి జానకీదేవి శివ
కృ శతకం. పీఠి. ౧. ౨౦.

మంకురము. సం. వి. అ. పుం. అద్దము.

మంకువు. సం. వి. ఉ. పుం. మచ్చ, చెమట కాయ. (వై. వి.)

మంకుశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సంగీతమును నాట్యమును ఎఱుగునట్టి మహిమాన్యజాతి వాఁడ. (వై వి.)

మంకెన¹. వి. వృక్షవిశేషము. బంధూకము. కీ. (టీవిపుష్ప వెట్టాగా నుండును)

ఉ. ... అరుణాధరపల్లవ నిర్గతంబులై, పంకరుహాయతాక్షియను పల్కులు ... మంకెనపూవుఁ జాపమున మున్నదుఁ జేసినకూపుల్ యవన్. సైప. ౪. ౧౩.

ఉ. ..మంకెనపూవుకేడె మన మండల మొప్పె మరీచిమాలికిన్.
పి. శకుం. ౩. ౨౦౪.

క పగడము మంకెనవిరియును, జిగురాకును దొండపండుఁ జెందిరమును సొం, పగు తళ్కుకెంపుగుంపును, ముగుదనిగారంపుఁ దొగరుమోవికి దొరయే.
నీలా. ౨ ౨౨. ౭౦. భా. ౨. ౫౨.

వి. ౨. ధాన్యవిశేషము, ఒకజాతివడ్లు.

సీ. మణిసరు ల్పసరులు మంకెన ల్పగ డంపుఁలేఁగలు మధ్రపాలు దేవసరులు ..
హంస ౪. ౧౨౮.

మంకెనకి. వి. ఎద్దులు మున్నగువానిమీఁదఁ గొనిపోవు జలతైలాది పాత్రములు కదలకుండునట్లు మంకటకై క్రింద నమర్పఁబడు బెత్తపుబుట్ట.

సీ. గేదె లడ్డిగ మొత్త మూని గొల్లలకు నెత్తిన పగడంపు మంకెనలగుములు

గీ. అన్నపాలు, ముఖమునఁ బెట్టి చెంచులు పాఁగి మ్రొక్క. చంద్రా. ౨. ౪౧.

క. పరికరముల మంకెనలును, బరిచారకు లరిదిపనుల పట్టుగుడారుల్, సరిబేరులైన గారలు, దొరయం జన విప్రుఁ డతనితో ని ట్లనియెన్. కుశ. ౧. ౧౦౦.

జ. మంకెనగిత్త.

మంకెనగిత్త. వి. (మంకెనకి + గిత్త.) మంకెన మోసెడి యెద్దు.

ఉ. వెన్నడఁ జూపె వెండి రహి నిండిన సందిటి బొంది భూతితో, వెన్నొస లానఁ బొ ల్పెరుఁగు వెయ్యని వాడమకోడె కొండపై, వెన్నెలపోగ లీను వెలి వెన్నను

గద్దరిఁ గన్నుఁబొఱపుం, గన్నడకొన్న
లెక్కినచొక్కారపు మంకెనగిత్తలత్తరిన్.
రా. వి. ౨. ౬౧.

ఉ. పైనము లైరి పాం. నరపాలతనూజులు
యజ్ఞసేనభూ, జానియనుజ్ఞ నశ్వములు
పూన్గ రథప్రకరంబు వెల్లి మత్తేనుఁగు
తండముల్ గదలె నేఁగ భటచ్ఛటలోన
ఘట్టికల్, మైనపుఁ జీర పెట్టియలు
మంకెనగిత్తలు గాంచెనన్నడల్.
పాంచా. ౫. ౪౭.

మంఖణము. సం. వి. అ. న. కాలిపిక్కలకుఁ
దొడుగుకొను కవచము, జంఘాత్రాణము

మంక్షు. సం. అవ్య. ౧. వెంటనే, వెంబడి,
వేగముగా. (మంక్షూదపాతి = వెంబడిని
బడెను.) ౨. అత్యధికముగా, ౩. యథార్థ
ముగా, నిజముగా. (విలియమ్స్)

మంఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాంగల్యము,
శుభము. (శే. ని.)

మంఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బట్టు,
స్తోత్రపాఠకుఁడు.

మంఖణము. సం. వి. అ. పుం. జంఘా
త్రాణము, పిక్కలకుఁ దొడుగు కవచము.

మంగ = మ్రంగ. వి. ౧. వృక్షవిశేషము,
పిండీతకము †.

ద్వి. పొంగారి మొలచిట్టి చెలఁగులవాఁడు,
మంగ వృక్షములారం మాసుకుఁగనరె.
సారంగ. ౩. ౧౧౧. పా. ౬. పం.

౨. మదనము †.

గీ. మంగ యనఁగను మదన నామంబు చెలఁగు,
ఆం. భా. ౨. ౪౭.

మంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పడవయొక్క
శిరోభాగము. (వై. ని.)

మంగల. వి. (క. మంగల, త. మంగలి.)
క్షౌరముచేసి జీవించెడిజాతి.
(ఈడా మంగలవాఁడు, మంగలది కు.)
జ. మంగలకత్తి, మంగలకత్తిరూపు, మంగల
వాఁడు, మంగలి, మంగలికోలు, మంగలి
పని, మంగళ్లతిప్ప, మంగల పిట్ట.

మంగల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పతివ్రత.
౨. సితదూర్వాతృణము †. ౩. దుర్గాదేవి.
౪. పసుపు

మంగలకత్తి. వి. (√మంగల) మంగలవాని
కత్తి, క్షురకము
క. మంగలకత్తిపై నంగ మొంచినయట్లు
కోడిత్రాఁచును ముద్దులాడినట్లు.
వేణు. ౪. ౫౦.
సీ. మంగలకత్తి యనంగ క్షురము తగుఁ ..
ఆం. భా. ౨. ౩౦౧.

మంగలకత్తిరూపు. (√మంగలకత్తి) కృత్తికా
నక్షత్రము. (శ. ర.)

మంగలగ్రహము. సం. వి. అ. పుం.
కుజుఁడు. (వై. ని.)

మంగలచ్ఛాయము. సం. వి. అ. పుం. ప్లక్ష
వృక్షము, జువ్వి †. (రాజని.)

మంగలదేవత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శుభ
దేవత, కులదేవత, ఇలువేల్పు. ౨. లక్ష్మి.

మంగలధ్వని. సం. వి. ఇ. పుం. వివాహ
కాలమునందు వాయించు శుభధ్వని.

మంగలపక్కి. వి. మత్స్యవిశేషము (శ. ర.)
ఒకజాతిచేప.

మంగలపత్త్రిము. సం. వి. అ న తాయెతు. (రక్షరేఖ)గా నుపయోగించ్చెడియాకు. (విలియమ్స్)

మంగలపాఠకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. స్తోత్ర పాఠకుఁడు, మాగధుఁడు.

మంగలపిట్ట. వి. (మంగల + పిట్ట) ఏట్రింత, భరద్వాజపక్షి. (శ. ర.)

మంగలప్రదము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. శుభము నిచ్చునది
సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పసుపు హరిద్ర. (కల్ప)

మంగలప్రస్థము. సం. వి. అ పుం. ఒకానొక పర్వతము. (విలియమ్స్.)

మంగలమాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వివాహమందలి శుభ సంగీతము. (వై. ని.)

మంగలము. వి. వేఁపుకు చట్టి, భ్రాష్ట్రిము, అంబరీషము.

గీ. ఉరునిదాఘ వాతాహతిఁ గరులతలలు,
ప్రస్సి లోపలి ముత్యముల్ వరుస విరిసి,
మంగలములోని ప్రేలలభంగిఁ దూలి
కు. సం. ౬. ౭౯౫.

సీ. మంగల మన భ్రాష్ట్రాభిధానంబు
పరఁగుచునుండును.
ఆం భా. ౨. ౨౮౩.

ఉ. ఎండెఁ గొలంకు లెల్లను మహీధరముల్
దవవహ్ని కీలలన్, మండె ధరాతలం
బినుప మంగలముంబలె నుండె ...
కాశ. ౧. ౧౨౩.

శా. మండ జఠరాగ్నిఁ దనయులు, చండత
మంగలమువంటి సంసారము నిం, కొంచు
గతి లేదు దినదిన, గండం చేరీతి వడ
పఁగాఁ దగు ననఘా.
రాజ. చ. ౩. ౧౯

మంగలము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. శుభము. ౨. క్షేమము. లబ్ధార్థరక్షణము. ౩. శుభసమయము, మంచివేళ. ౪. మల్లిపువ్వు వాసన. ౫ శుభద్రవ్యము. ౬. (వివాహాది) శుభకార్యము ౭. కరంజము, కానుగు. శ్రీ. విణ. అ ఆ. ఆ. శుభకరము, క్షేమంకరము.

మంగలవాఁడు. వి (మంగల + వాఁడు) క్షౌరకుఁడు అంబష్ఠుఁడు. (వా)

మంగలవారము. సం. వి. అ. పుం. జయవారము అంగారక వారము.

మంగలసూత్రము. సం వి అ. న ౧. శుభప్రదమగు తోరము, బొట్టుదారము. ౨. రక్షరేకు (తాయెతు) వలెఁ గట్టెడిదారము (వివాహితలగు స్త్రీలు భర్త బ్రదికియున్నంత కాలము మెడచుట్టు కట్టుకొనెడి (ధరించెడి) మాంగల్య తంతువు)

మంగలస్నానము. సం వి అ. న. శుభస్నానము, వివాహాది కాలమున స్నానము.

మంగలాష్టకము. సం. వి. అ. న. వివాహకాలమున వధూవరుల యభివృద్ధికై పురోహితులు చదివెడి యాశీర్వచన శ్లోకములు, ఎనిమిది మంగల శ్లోకములు. (విలియమ్స్.)

మంగలాహ్నికము. సం. వి. అ. న. ౧. శుభమునకై ప్రతిదినము నాచరించెడి వైదిక కర్మము. ౨. పూర్ణకుంభము, శుభమునకై నీటితో నింపి ఉంచిన ఘటము.

మంగలి. వి. (మంగల + ఇకి. త. మంగలి. బ. మంగలులు, మంగళులు, మంగళ్లు.) మంగల

జాతికి సంబంధించినవాఁడు. క్షౌరికుఁడు, మంగి.

ఉ. విన్నప మాదరింపు పృథివీవర మంగలి
 మాయ లేమియుం, బన్నఁడు
 కాశీ. ౧. ౫౫.

16 పుట్టి ౧ ట్టికిచి ౩ శ్రీమంగ్గలి
 పేరు ౧ ట్టికిచి ౬ పోడు ౧ ట్టికిచి
 ౬. పెసలు మిన్ను అన్నులోపైన ఎణ్ణుగి
 నరు

19. పుట్టి ౧ ట్టికిచి ౧౦ కొండ
 మంగ్గలిపేరు ౧ ట్టికిప్రయిచి ౬ ఏరు
 ౧ ట్టికిచి ౧౦ చాకిపేరు ౧ ట్టికిచి
 ర గోదావరిపడ్మటి
 దా. శా. ౧౩౮౪ అం భా ౨ ౨౮౩

మంగలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = మంగల.

మంగలిగోలు. వి. (మంగలి + గోలు. వృత్తిని వర్ణలోపము) బ. మంగలిగోళ్లు. మంగలి ఊరుగొట్టము. సన్నాయి.

క. మంగళసూత్రముఁ గట్టఁ గ, రంగామికి
 నంత సంగరాజేంద్రుఁడు పుణ్యాంగనల
 పెండ్లిపాటలు, మంగలిగోళ్ల మృదుగీతి
 మధురిమ నెనయన్.
 కళా. ౭. ౭౫. (గో. ప్ర. పా.)

మంగలిపని. వి. (√మంగలి.) క్షౌరము.

గీ. వలయుఁ గ్రామ్యశోదమ్మునత్వముల
 నొకటి, తారకంబులుఁ దిథులును వార
 ములును, జోస్యు లెఱింగించినవి మేలు
 సుప్రతైక, లోల! మంగలిపనికిని జైల
 మునకు. భ ర. అను. ౪. ౧౭౧.

మంగలీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) శుభ ప్రదము.

మంగలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంగారకుఁడు. ౨. అగ్ని.

మంగల్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శమి, జమ్మి. ౨. సదాప. ౩. మిసి, జటామాంసి ౪. వచ, వస. (వై. ని.) ౫ మల్లిగంధము గల కాలాగురువు (శే. ని.)

మంగల్యకము. సం. వి. అ. పుం. మసూరము, చిఱుసెనగలు

మంగల్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శివకరము, శుభముచేయునది. ౨. సాధువు ౩. పవిత్రమైనది. ౪. సుందరము

వి. అ న. దధి, పెరుఁగు. ౨ చందనభేదము. ౩. స్వర్ణము, బంగారువు. ౪. సిందూరము. ౫. సర్వౌషధిస్నానము (శే. ని.)

అ. పుం ౧. త్రాయమాణము, కలుగానుగు. ౨. అశ్వత్థము, రావి. ౩. బిల్వము. ౪. మసూరకము, చిఱుసెనగలు. ౫ జీలకఱ్ఱ. ౬. నారికేళము ౭. కపిత్థము, వెలఁగ.

మంగళకాళికి[1]. సం. వి ఈ. స్త్రీ. వి. ఇరువదినాలుగు శ్రీరాగములలో నొకటి. రాగిణీ విశేషము.

సీ. సారంగ మంగళకాళికులును, కన్న
 డయుఁ జాయయును గౌళ కడునపూర్వ,
 మైన భల్లాతకియును నారాయణియును,
 గ్రమత నిరువదినాల్గు శ్రీరాగములును.
 ప్రబంధ ౯౫.

గీ. కన్నడ యసంగ మంగళకాళి యన,
 వెలయు నారాయణియుఁ జతుర్వింశతి
 విధ, ములను దనరారు శ్రీరాగములను
 మఱియు ... సంగ. ౫. ౧౭౩.

వ. .. నాదనామక్రియా, వరాళి, మంగళ కౌశికి, గుండక్రియ, ఘూర్జరి ...
మత్స్యపురాణము. ౫. ౨౪.

మంగళము. సం. వి అ న. శుభకరము.

మంగళసూత్రము. సం వి అ. న. వివాహసమయమందు వధువు మెడను గట్టెడు పుస్తె లనో నుండు పసుపుత్రాడు, తాళి.

చ. పనివడి సాధుపంపునం బ్రభావతి భామిను లర్థిం గొల్వంగం, దనవు మెఱుంగుం బల్లెరమునన్ ఘనసారజదీక్షి కొవబిల్, గొని మను భీయుం గాంచి యనిలోం దినమంగళసూత్రి మూడంగా, ననువున నిల్పె నేందయుం దాతోంకన్ ౨యామంగళిం బాగ
శై. ౫. ౨౯

మంగళహారతి. = మంగళారతి. వి. (సం మంగళారాత్రికము) మంగళకరమైన హారతి, నీరాజనము. (శ. ర)

మంగళాగరువు. సం వి ఉ న చందన విశేషము, అగురుభేదము (రా ని.)

మంగళారతి. = మంగళ హారతి (సం మంగళారాత్రికము) వి వి శుభకరమైన హారతి, నీరాజనము

గీ. రతిం వహింపంగ జానకీరాఘవులకు, మంగళారతు లిచ్చిరి మువిత నంత.
జేశా. ౭. ౨౭౪

ద్వి. మంగళారతు లిచ్చి మహిం బ్రమొక్క చదంగ, నంగళ్లవీధుల నంతంత నిలిచి
పండితా. వాద. ౧౭౫

మంగళ్లతిప్ప. వి. (√మంగలి) క్షౌరికులు గాచిగి పడవైచిన వెంట్రుకల కుప్ప.

సీ. దూళ్లమక్కొక్క మంగళ్లతిప్పలు రేంగు వడువున గాలి నాడెడుకొంకలు.
ఆము ౬ ౧౭.

మంగి. వి మంగలవాండ, క్షౌరికుండు.

గీ. మంగి యనంగను మంగ లెసంగు మంగ
ఆం. భ ౨ ౨౮౩.

మంగిని. సం వి ఈ. స్త్రీ. పడవ, ఓడ, (వై ని)

మంగు = **మంగుడు.** వి. ముఖసిధ్మము, ముఖమువందలిపొడ, (ముదిమిచే మొగమునం జేర్పడు మడుత అని బ్రా. 'మూంగు' యొక్క రూపాంతరము, ముఖమునందలి నల్లపొడ అని శ ర.)

సీ. మంగుం డనంగను మంగ నంగ, ముఖసిధ్మనామ మొప్పను
ఆం. భా. ౨. ౧౭౯.

మంగుడు = **మంగు.** వి ముఖసిధ్మము.

మంచకము. సం. వి అ. న ౧. పర్యంకము, మంచము ౨. ఎత్తైనయాసనము ౩. ఎత్తైన కుంపటి. (విలియమ్స్)

మంచకాశ్రయము. సం. వి. అ. పుం. మత్కుణము, నల్లి

మంచము. వి (సం. మంచః, క. మంచ.) పర్యంకము, ఖట్వ.

ఉ వీనుల చూపు మెండెముం దవిల్చినమంచము పోడిమైదువుం, బూనినప్రాంత వేల్పుం గని పోకులం బోయిన వెన్నుండి ట్లనన్.
ఉ. హరి. ౨. ౧౭౨.

క. ఒకచోటం బవ్వఁబందిరి, యొకచోం జప్పరము దూగుటుయ్యెల యొకచో, నకి

నెలఁగిలిగిలిమంచము, బొకచోఁ గప్పురపుఁ
బలుఁగు టోవరి యొకచోట.

వైజ. ౩. ౧౪౮.

మ. కేఁ కొరవుంగుంపటిమంచ మెక్కిరి
ప్రభుత్వైకాప్తి ర ద్గజడిన్.

ఆము ౪. ౧౩౪.

గీ. కంకటియు మంచమును జెల్లు ఖట్వమనఁగ.

సాం. ని. స్థా. ౭౪.

మంచముపట్టు = వ్యాధిగ్రస్తుఁడగు.
(వ్యవ.) మగఁడు మంచము పట్టినప్పటి నుండియు ఆయిల్లాలికి నిద్రాహారములు లేవు

మంచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పర్యంకము, మంచము. ౨. ఉన్నతాసనము, సింహాసనము. ౩. అరప, పొలములోఁ గాచువాఁడు కూర్చుండుటకై యెత్తుగాఁ గట్టిన చప్పరమువంటిది. ౪ ఆసనము, పీఠము. ౫ (సంగీ) ఒకానొక కొలత. ౬. మేడమీఁది గది. (వై. ని.)

మంచి. వి. ౧ మేలు, లగ్గు, శుభము.

ఉ. మంచిగ మేనమత్తలు సమాదరణంబడ
రంగఁ జెట్టిపుత్తెంచిన మంచిభక్ష్యములు.

హర. ౨. ౧౦౨.

౨. పాపము, కలుపుఁగోలుతనము (చతురుపాయములలో నొకటి.)

సీ. చతురుపాయంబుల సంజ్ఞనై వం చీగి
వేలుకొట్టిన నాల్గు వేలువేలు తవరు
చుండు   అం. భా. ౨. ౧౯౦.

౩. సజ్జనుఁడు.

సీ. . మంచివాఁడు సరువు మంచి సాదు,
వన సజ్జనుం డొప్పు .

అం. భా. ౨. ౧౭౦.

విశే. ౧. యోగ్యము.

(క.) మేలైనది, లెస్స.

గీ. గండెయును వల్లభాఁరగాఁడు కీరియును,
హాటియునై పోవుటయు మంచి దను
యుఁగంబుఁ.   ఆము. ౫. ౪౧.

(చ) మనోజ్ఞము, ఇంపైనది

సీ. కందాగ ల్పితల్పదికాగ మొందింపఁగా
మంచి పున్నమచందమామ రావ.

దశా. ౩. ౩౫.

(ట) అనుకూలము, ఫలకారి.

సీ. హల జీవి సందోహములకు బలాకకావిడ
రం..లకు మంచివెదలు దొరకె

ఆము. ౪. ౧౨౩.

క. దేవాధిప మంచియుక్తి దెలిపితి విచట౯.

దశా ౨ ౧౪౩.

(త) ఇష్టము, ప్రియమైనది.

గీ. ఆత్మ నూహింపఁగా నుపాయములలోన,
సెప్పటికి సామ ముచితంబు నృపవరేణ్యా,
దాని చిత్తంబు రంజిల్ల మంచిమాట, లాడి
వడిఁ దెత్తు నను బంపు మవధరింపు.

వరాహ. ౫ ౯.

క అన విని నీవా యెవరో, యని యుంటివి
మంచికార్య మాయెను

దశా. ౧. ౨౯౫.

(ప.) ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠమైనది.

క. నాకంబునయందును భూ, లోకంబున
యందు ధనములు మణులు నైకాగ్ర్యనీకంబు
దేర మంచివి, నైకొని యాచంద్రముఖికిఁ
గానుక యిచ్చెన్   ఉ. హరి. ౧. ౯౩.

గీ. .. మంచి పనసపండుల మెసంగు, జాణ
లకు మావిపండులు చవియు కాదె.

నీలా ౨ ౩౧.

(గ) ఇతర పదార్థములు కలియనిది, స్వచ్ఛమైనది.

ఉదా. మంచిపాలు, మంచినెయ్యి మొ.

(ఆ) ఘనము, గొప్పది, అధికము, అత్యంతము, మిక్కిలి.

ఆ. ఘనబలంబునందు మంచిమగల్ పాలఁగలిగి యీ బలంబు గెలువ లేమి సైకత్యము గాదె తలపఁ జోద్యము మన్న, రోయుఁగఁ జెప్పె కదురుఁ డిట్టు లగుట.
భార. భీష్మ. ౨. ౩౫౨.

(ఈ) సందర్భానుసారముగ నిది పెక్కితరార్థముల నిచ్చును.

(చూ. మంచిగంధము, మంచినీళ్లు, మంచిముత్తెము మొ.)

౨. ఇది 'కని', 'కాని' పదములతోఁ గూడి విశే. మైతెస్సగా, బాగుగా, యథావిధిగా, స్నేహముగా, జనప్రియముగా, మున్నగు నర్థముఁ నిచ్చును.

ఉదా. వాఁడు బ్రతికియున్నకాల మంతయు మంచిగా వెళ్లఁబుచ్చుకొన్నాఁడు.

ఉ. మంచిగ భూరిభూసురసమాజము నెల్లను భక్తితోడఁ బూ, జించి యభీష్టదానములు చేసి
భార. సభా. ౧. ౧౬.

చ. నీ, వనమున ధర్మమునం హితము మంచిగఁ జూచి విధించినట్లు చే, సి నెగడువారు గాక నిముఁ జేరిన నాపద లొందఁ జేర్చునే.
భార. ఉద్యో. ౩. ౨౦౪.

ఉ. మానసకృత్యములే సురసమాజ మెఱుంగఁగఁ జాలఁ గావునన్, మానస మెక్కుడైనఁ జన మంచిగఁ జేసిర యోని యజ్ఞమున్
భార. అను. ౫. ౨౦౦.

ఉ. మంచిగ వేనయుత్తలు సమాదరణం బడరంగఁ బెట్టి పు, త్రెంచిన మంచిభక్ష్యములు
...ర. ౨. ౧౮౫.

సీ. తగువాఙ్మనూయాణముగ నొనరించె మంచిగ నేల వాలుఁగు చెఱఁగులకును.
భార. విరా. ౫. ౩౨౦.

మంచికుక్క = వెఱ్ఱియెత్తని కుక్క.

(వ్యవ.) వెఱ్ఱికుక్కలను జంపుదురుగాని మంచికుక్కలను జంపరు. ఇట్లే మంచిగక్క మొ. (బ్రౌ.)

మంచినిద్ర = గాఢసుషుప్తి. (బ్రౌ.)

మంచినీళ్లు = పానయోగ్యము లగు తియ్యనిజలము. (శ. ర.)

మంచినూనె = నువ్వులతైలము. (బ్రౌ.) తలంటుకొను తైలము అని (శ. ర.)

మంచిపాము = నాగుఁబాము, త్రాఁచు. (శ. ర. బ్రౌ.)

మంచిబంగారము = (చేతబంగారము, పూఁత బంగారము, కాకిబంగారము కాని) బంగారము, స్వర్ణము. (బ్రౌ.)

మంచిబెల్లము = చెఱకురసముతోఁ జేసిన బెల్లము.

మంచిమూట్టు = (మంచి + మట్టు) శుభప్రదమైన పెద్దలస్పర్శము; శుభప్రదమైన మూలిసోఁకు

సీ. గవలధూపంబు సంఘటియించువారును మంచిముట్టెడఁద యోజించువార.
శివరా. ౨. ౪౦.

మంచిముత్తెము = శుక్తి మున్నగువానిలో సహజముగాఁ బుట్టు ముత్యము. (అకృత్రిమమైన మౌక్తికము.)

(స. ర.) (ఇట్లే మంచిపగడము మొ.)

మంచివాన = అధికవర్షము. (బ్రౌ.)

జ మంచిగంధము, మంచితనము, మంచిది, మంచిదె, మంచినీళ్లు, మంచిమాట, మంచిముత్తెము, మంచివాఁడు, మంచికరలు.

మంచిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. ఉన్నతాసనము, కుర్చి. ౨. ద్రోణి.

మంచికుందెన. వి. (మంచి + కుందెన) వృక్ష విశేషము. ఒకజాతి చిన్న చెట్టు.

సీ. పొలఁగ విమలదారి పెత్తికుందెన మంచి కుందెన కలబంద గువ్వగుత్తి.
హంస. ౪. ౧౦.

మంచిగంధము. వి. (మంచి + గంధము) శ్రీచందనము. కై. సానమీఁద తీసిన చందనము.

సీ. మంచితావులు గ్రమ్మ మంచిగంధమ్మున నటకలి యిడితొఁ దొయ్యలి యొకర్తు.
యయా. ౪. ౮౮.

మంచిగంధపొడి = శ్రీచందనచూర్ణము, మంచి గంధపుగుండ.

వ. తట్టుపునుంగు నగురుకస్తురి మంచిగంధ పొడి చాదుదయభాస్కరంబు లోనుగాఁ గల పరిమళద్రవ్య సంభారపరంపరలును... కూఁతునకు వరణంబుగానిచ్చి .
మనుచ. ౫. ౧౦౧.

మంచితనము. వి. (మంచి + తనము) ౧. యోగ్యత, సౌజన్యము.

ఉదా. అతని మంచితనమే యతనిని గాచుచున్నది.

౨. కలుపుగోలుతనము, సాము.

గీ. మంచితనమున నీతి బోధించువాఁడ, పోలెఁ దన యాగ్రహమును కూలితోడి, చెలిమి యును గల్గి బలిమియుఁ దెలుపఁ బంచినాఁడె మీదార నాచెంత నానలేక.
ఉ. రా. ౨. ౩౨౦.

౩. గొప్పతనము.

ఉ. ... పేఁడు కా, మంచితనంబునం బిలుకు మాలిననాథుని నుగ్రకర్ములకా, మంచుని నుండుపోలెఁ బరిమార్చు మహాబలుఁజూచి.
భార. అశ్వ. ౪. ౬౩.

(ఇట. పరాక్రమాతిశయమని భా.)

మంచిది = మంచిదె. వి. (మంచి + అది). మేలు, క్షేమము, కుశలము, శుభము.

సీ. శౌనకా సుఖమె విశ్వామిత్ర లెస్సలా కణ్వ మంచిదియె భార్గవ శుభంబె .
వాల్మీ. ౧. ౪౩.

విశే. యోగ్యము, ప్రశస్తము మొ.

ఉదా. ఆమె మిక్కిలి మంచిది, ఈ పండు మంచిది. నీవు చేకొనిన సంకల్పము మంచిది

అవ్య. వల్లె, సరియె. (క.) అంగీకారమును దెల్పును.

క. మంచిది యటువలెఁ జేసెద, వం చానతి యిచ్చె దేని యది వినికింతున్.
దశా. ౩. ౩౨.

(చూ. ౩. ౩౧.)

క. అని ప్రార్థించిన మంచిది, యని రాజకుమారకునకు సాంగంబుగ న, య్యని శేఖరుఁ డుపదేశం, బానరించె సమస్త విద్య లుద్యత్ప్రీతిన్. కవిరా. ౨. ౨౯.

(వ్య.) ఓఘిషికను (భయపెట్టుటను) దెల్పును.

సీ. ఎందాఁకఁ గొంచుఁ బోయెదవు మంచిది పొమ్ము నిను బ్రాణనిత్తుమే యనిడివారు.
దశా. ౨. ౯౨.

మంచిదె(దే) = మంచిది. అవ్య. (మంచిది + ఎ) వల్లె, సరియె, అంగీకారార్థకము.

ఆ. మంచిదె యన వల్లె యంచనంగను నిన్, రెండు నమము లగుచునుండు ...
ఆం. భా. ౩. ౭౫.

సీ. మంత్రుల కాతిఁగింప మంచిదే యనుటగా కవ్వరుఁ దెల్ప రదేమొ కాని.
దశా. ౨. ౯౪.

మంచినీళ్లు. వి. బ. (మంచి + నీళ్లు) పానయోగ్యములగు జలము. (శ. ర.)

మంచిమాట. వి. (మంచి + మాట) ౧. సుభాషితము, ప్రియభాషణము.

ఉదా. పెద్దలతో సంభాషించునప్పుడు నోటినుండి మంచిమాటలను రానియ్యవలెను. గాని చెడ్డమాటలు రానీయఁ గూడదు.

అతనితో నాలుగుమంచిమాట లాడి వాఁడు తనకార్యము నెఱవేర్చుకొన్నాఁడు.

౨. స్నేహము, పొత్తు, సంధి

ఆ. మోము చందమామతో మంచిమాటకుఁ, దమ్మి లనుప పేకతమున కున్నరాయబారి తామర లనఁగఁ జెవిచెంత, నల్లఁ జేరి కన్ను లమరెఁ జెలికి. కకు. ౩. ౬౨.

వ్యవ. ఏలాగునను నీవు వానితో మంచిమాట చేసికొనుము.

మంచిమాటచేసికొను = భోజనముచేయు.

వ్యవ. మంచిమాటచేసికొని మఱియూరికి వెళ్లు.

మంచిముత్తెము. వి. (√మంచి) అకృత్రిమమౌక్తికము. (శ. ర.)

మంచి(చె)యు. వి. (సం. మంచః. క. మంచికె) జొన్నచేలు మున్నగునవి కాచుటకొఱకుఁ గూర్చుండుటకై యెత్తుగా వేయుచేప్పరము. అరప.

సీ. రథముపైఁ గనుపించురతిదేవి యన జొన్నచేను గాచుటకు మంచియు వసించు
శుక. ౨. ౪౧౦.

సీ. అతను సారథ్య కృద్రతిరేఖ మంచెపై నదిలించురోదఁ జిల్కపదువు పర్వ .
అము. ౪. ౧౬౩.

మంచివాఁడు. విశే. (√మంచి) సజ్జనుఁడు.

సీ. ... మంచివాఁడు పసువు మంచిపాదు, వన, సజ్జనుండొప్ప ..
అం. భా. ౨. ౧౬౦.

మంచివిరులు. వి. బ. (√మంచి) ధాన్యవిశేషము, ఒకజాతివడ్లు.

వ. సుఖభోగులు సన్నసూదులు గొరవంకరాజనాలు కొటుకరేకులు ముంగురుమొటికలు పసుపుముద్దలు మంచివిరులు రంభచెక్కుళ్లు.
ప్రబంధ. ౧౧౨.

మంచు[1]. వి. (క మంజు. త. మంజు.) ౧. హిమము, తుహినము. (దీని భేదములు. గడ్డమంచు, నీటిమంచు, పొగమంచు)

సీ. తోయజదళములతుది మంచు దొరఁగెడుగతిఁ గన్నుఁగవ నశ్రుకణము లురుల . .
భా౦ విరా. ౨. ౧౩౮.

సీ. మంచులప్పల మించు మండెంగమడుపులు పొరలి తెట్టువ గట్టునురువు లయ్యె ..
నైష. ౬. ౧౨౪.

౨. ఊష్మము, ఆవిరి ; లలాటప్రవద్ఘర్మతోయము.

దండకము దంష్ట్రావిస్ఫులింగంబులం జొయ్యెచుయ్యెంచు మంచుంబొగ లుప్పతిల్లఁగా ...
దశా. ౪. ౨౩౨.

౩. శీతకాలము, శిశిరఋతువు.

చ. చెట్లు వట్టి మనుప్రాఁతదళమ్ములతోడఁ దోలె నా, మనిదొర మంచురాజు మడి మంచ గఁ గోయిలగంట ప్రోయఁగన్.
మను. ౬. ౨౬.

గీ. తద్రతికిఁ గాఁగఁ జలికాలఁ దన్ని మంచు, పాండురాంగుండు విడిచి పో బ్రదికి మరుఁడు   అము. ౫. ౧౪౧.

జ మంచుఁగొండ, మంచుక, మంచుకారు, మంచుగుబ్బలి, మంచుగొను, మంచుతోదు, మంచుతెర, మంచువేల్పు, మంచైపోవు.

మంచు³ = మనుచు. మన్చు, స.క్రి. (√మను) మనఁజేయు. ౧. అన్నవస్త్రాదు లిచ్చి పోషించు.

ఉ. మంచి తనేకయాగముల మానుగ దక్షిణ లిచ్చి విప్రులన్
భార. ఆది. ౨. ౨౦౨.

౨. రక్షించు, కాపాడు.

గీ. అంచు నను మంచు వేడక నాన తిచ్చి .
దశా. ౧. ౧౬౫.

౩. ప్రోదిచేయు, పెంచు.

చ. అలఘుమరందవర్ష మహిమాతిశయమ్ముఖ సప్తలాద్యమం, దలతల మంచుపొన్నగమి దార్కొను పందిరిక్రింద వేదికం, దలతల మంచు మించు సువనవ్యరజంబులఁ దాల్చి తారలం, దలతలమంగు నొప్పెడుకన తృలికాతతి ముగ్గుపెట్టుచున్.
చంద్రి. ౪. ౭౦.

౪. మన్నించు, గారవించు.

చ. ఇతనికిఁ గూర్తు దేని ధన మిత్తు రభీష్టము లైనకార్యముల్, మతి నొనరింతు రిష్టుఁ డని మంతురు గాక మహాత్ము లైన భూ, పతులయు విప్రముఖ్యులసభన్
భార. సభా. ౨. ౧౦.

మంచుఁగొండ. వి. (మంచు¹ + కొండ) హిమగిరి, హిమవత్పర్వతము.

శా. మంచుంగొండ యనుంగుఁ బెండ్లికొడుకున్ మృధ్యాత్కన్నకొలంబు సే, వించున్
హర. ౪. ౩౩.

క. ... మంచుం, గొండకుతెం బూజసేసఁ గోర్కులు నిండున్ . భీమ. ౬. ౪౩.

మ. ... ఇమ్మంచుఁగొం, డకు రాఁ జెల్లునె బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదు ల్గదా శ్రోత్రియుల్. మనుచ. ౨. ౧౬.

ఇట్లే మంచుగట్టు, మంచుగుబ్బలి, మంచుమల మొ.

గీ. కనకకశిపుండు ధీరుండు గనుకఁ గడఁగి, తపము సేయంగఁ దొడఁగె నాతపము కేతు, మంచు సెంచక గదలని మంచుగట్టు, దారి దారితకుధర మదారిభిదుర.
దశా. ౪. ౨౪.

గీ. మంచు గుబ్బలిరాజుకుమారిఁ గూడి, వేలుపులపెద్ద జముదెస వెండికొండఁ, దన్నుఁ దెలిసినవారికి నన్నిదెసలఁ, దాన యగురీతి బహువేషధారి యగుచు.
కాశి. ౧. ౧౦౧.

మంచుఁగొండచూలి = పార్వతీదేవి.

ఆ. గొడుగు వట్టికటువు కుజ్జుఁ డై చనియెను, శూలి మంచుకొండ చూలికడకు .
వీర. ౨. ౨౪౯.

మంచుమలపట్టి = పార్వతి.

సీ. చెలికత్తె యగుమంచు మలపట్టి పోరామి గీలుకొల్పిన రాయగేస్తురాలు ...
ప్రబంధ. ౨.

మంచుక. వి. (మంచు¹ + ఉక - స్వార్థమున)

ఉ. మాలి శరంబు లొక్కుమొగి మంచుక గప్పినమాడ్కిఁ గప్పడున్, గూలఁగఁజేసె వానిరథఘోటములన్ హరి ..
నిర్వ. ౩. ౨౬.

మంచుకారు. వి. (మంచు¹ + కారు¹) హేమంతఋతువు.

సీ. మంచుకా రనఁగ హేమంతర్తు వగు ...
ఆం. భా. ౧. ౭౬.

మంచుకొను. అ. క్రి. (మంచు¹ + కొను) మంచు కప్పినది యగు.

చ. వనజము లెల్ల మంచుగొని వాడినచో నొక పువ్వు నిల్చినం ... కు. సం. ౬. ౪౭౫.

మంచుచెం(చుం) జోదు. వి. (మంచు[1] + జోదు) చంద్రుఁడు.

మ. శుకమా పల్కు కళంకు గన్పడని మంచుం
జోదునందంబె సె, మ్యోకమా ...
శ. హరిశ్చ. ౨. ౪౪.

మంచుచేతతి. వి. (మంచు[1] + తతి) హేమంత ఋతువు. (శ. ర.)

మంచువేల్పు. వి. (మంచు[1] + వేల్పు) హిమకరుఁడు, చంద్రుఁడు.

గీ. మంచె మంచుల మించుల మంచువేల్పు,
కలిసె వికృతాకృతులను రాత్రిచయంబు.
శ్రీరం. మా. ౪. ౯౭.

మంచై (చేయి) పోవు. అ. క్రి. (మంచు[1] + ఐ + పోవు) మంచువలె విరిసిపోవు, తొలఁగి పోవు.

శా. గాయత్రీజప మాచరింప శుభసాకల్యంబు
సిద్ధించు వా, క్యాయాది ప్రభవోగ్రపాప
మడఁగుం గైవల్యమున్ వచ్చు దీ, ర్ఘాయు
ష్యంబు లభించు రోగములు మంచైపోవు
సేమంత్రముల్, గాయత్రీపర నాయుతాంశ
సమముల్ గా లేవు ధీరోత్తమా.
జాహ్నవి. ౩. ౫౯.

ద్వి. పండితారాధ్యులఁ బ్రస్తుతించి వను,
మండెడిదావాగ్ని మంచయిపోవు.
పండితా. దీక్షా. ౨. పా. ౨. పం.

మంజరము. సం. వి. అ. న. ౧ పుష్పగుచ్ఛము, పూలగుత్తి. ౨. మౌక్తికము, ముత్తెము. ౩. తిలకవృక్షము.

మంజరి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. పల్లవాంకురము, లేఁతచిగురు, వేపరెమ్మ. ౨. పూలగుత్తి. ౩. మౌక్తికము, ముత్తెము. ౪. లత, తీఁగె. ౫. తులసి కి. ౬. తిలకలత. ౭. (ఛంద) ఒకానొక వృత్తము. ౮. తెల్లగన్గర. కి. (వై. ని.)

మంజరీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతి పరిమళించు తులసి. కి.

మంజరీనమ్రము. సం. వి. అ. పుం. వేతసము, నీటిప్రబ్బలి. కి.

మంజెలి. వి. (క. మంజళ్. త. మంజళ్.) ౧. పసుపు, హరిద్ర.

వ. అపరంజినక్కులవలె రంజిల్లు మంజెలికావు
రూపుచెక్కులు . . ప్రభం. ౭౮.

౨. ఎఱ్ఱవిమన్ను, తిరుచూర్ణము.

ద్వి. అరచందురునికి వింతైన సెన్నొసల, సన్నపు
రేఖ మంజలికావుతోడఁ, దిన్నని తెలిగీరు
తిరునామ మమరఁ
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౯౨. పా. ౧౩. పం.

మంజెస = మందస. (సం. మంజూషా, ప్రా. మంజూసా.) మందసము, పెట్టె.

ఆ. మూతఁ దెరుగుదెంచి చూచి రత్న, పుంజ
భరిత మైన మంజసలో నున్న, కొడుకు
దానితోన కొనుచు వచ్చి.
భార. ఆది. ౫. ౩౧, ౩౦.

మంజాడి. (లి.) వి. (క. మంజాడి. త. మంజాళి.) బంగారము రత్నములు మున్నగు వానిని తూఁచుట కుపయోగించు సెట్టిగింజెలు గల గురువెందచెట్టు వజ్రప్రమాణవిశేషము, వజ్రములయెత్తు. (బ్రౌ.) వజ్రముల తూనిక. (శ. ర.)

సీ. పొలుచును వజ్రంబు మూలరా లవి ...
మంజాడి నాఁ దత్ప్రమాణ మొప్పు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౭౫.

మంజి. సం. వి. ఇ ఈ. స్త్రీ. ౧. పూలగుత్తి. (త్రి. ని.) ౨. ఆఁడుపేఁక. (వై. ని.)

మంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య, లంజె.

మంజిటి. వి. మంజిష్ఠ. కే. (శ. ర.)

మంజిడి. వి. (సం. మాంజిష్ఠమ్. బ. మంజిడులు, మంజిళులు, మంజిళ్లు.)

౧. మాంజిష్ఠవర్ణము, ఎఱుపువిూచిన పసుపువన్నె.

గీ. మడతపనిమిడిగింటెకుల్ మంజిడి జిగి, దోమతెరమంచేములు హసంతులుజవాది, యగలుసిరులు చిన్నెలు గాఁగ నలఁదు గడపెఁ, జెలిసెలలు తద్వధూకుచశరణుఁ డగుచు. కళా. ౭. ౧౫౧.

గీ. . అంబరంబు, తనకు దిక్పద్మనయన లెత్తినమెఱుంగు, లడరు మంజిడివన్నె యుల్లడ యనంగఁ, దనర నొయ్యనఁ గుండినమునకుఁ జనియె. చంద్ర. ౫. ౨౦.

సీ. నడిముక్కుమీఁద సన్న పునాభిసామంబు నడుమ మంజిడికాలి నిడుదరేక,

గీ. పూని నిక్కంపుదాసరిసానిపోలె, విప్రనారాయణారామవీధిఁ జొచ్చె. వైజ. ౨ ౫౪.

౨. చిత్రవర్ణవస్త్రము, వివిధవర్ణములు గల బట్ట. (ఈశ్వరుని వర్ణనము.)

సీ. బలుమంమఁగంబాల బలిసి రాఁ జుట్టిన క్రొత్తమంజిడిబాగుఁ గొఱఁక సేసి . .

గీ. తొడలఁ బాడలతోలు

ఉ. హరి. ౨. ౧౭౧.

సీ. మక్కళించినరావు మంజిళ్లపెంజెర లంగరంబులు బట్టి రొత్తువారు.

నైష. ౬. ౧౦౫.

(మంజిష్లి = చిత్రవస్త్రములు - అని వ్యాఖ్య.)

గీ. జిలుగువన్నెలు మంజిళ్ళు చిలుకచాలు, మొదలు గాఁగను జదివించి రవను వేచి, యనుఁగు లగు నేలజేండ్లు యయాతి కపుడు. యయా. ౪. ౧౨౦.

౩. ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె గలవస్త్రము, మాంజిష్ఠము.

సీ. . మాంజిష్ఠము మెసఁగును మంజిడి యన . ఆం. భా. ౨. ౧౫౪.

౪. నీలవర్ణవస్త్రము.

సీ. వృష్టిగా కుద్దాంబువేణి మజ్జన మార్చి శిఖరి మేఘముగ మంజిడి ఘటించి ...

పాండు. ౨. ౧౦౯.

విశే. ౧. చిత్రవర్ణము గలది.

క. అచ్చట నచ్చట నిడుపుగ, విచ్చినఁ గుసుమాత్రకాత్ర వేదుల మనముల్, మెచ్చించుఁ దెరలమంజిడి, పచ్చడములు చతురగీతి బంధంబులతోన్.

నైష. ౭. ౧౫౫.

౨. ఎఱుపు మించినపసుపువన్నె గలది.

సీ. మంజిడి మొకమాలు మాదావళంబులు మలుక పూవన్నెలు ముత్తెసరులు.

ధనా. ౩. ౩౮.

మంజి (జీ) ఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కదళి అరఁటిచెట్టు, (త్రి. ని.)

మంజిమ. సం. వి. న్. పుం. మనోజ్ఞత, అందము.

మంజిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మంజిడి, వికస. కే.

మంజిష్ఠామేహము. సం. వి. అ. పుం. మూత్రరోగభేదము.

మంజిష్ఠారాగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మంజిష్ఠాలతనుండి తీయుచెల్లునిరంగు. (ఇది మిక్కిలి కాంతిమంతముగ నుండును. ఈ రంగు వేసిన బట్టలు వెలిసిపోవు.)

౨. మంజిష్ఠావర్ణమువలె స్థిరముగాను స్ఫుటముగాను నుండు పూర్వానురాగభేదము. శ్రవణదర్శనములవలన నాయికానాయకుల హృదయములలో జనించి కలయికకుఁ బూర్వమందు వారి కనుభూత మగుదశా

సీ. వంటమారితనంబు మానికిఁ దగ పౌస
యూర్వులో నీవంటియోగి కలఁడె.
ప్రభు. ౩. ౪౦. పా. ౨౭. పం.

మంటిగుఱ్ఱాండ్లు. వి. బ. (మన్ను1 + గుఱ్ఱు) బాల క్రీడావిశేషము.

సీ. గచ్చకాయలు కిట్టుగానుఁగ త్రిప్పుళ్లు గుజ్జి
పెళ్ళుడు మంటిగుఱ్ఱాండ్లు ..
హంస. ౩. ౧౪౬.

మంటితిండి. వి. (మన్ను1 + తిండి) తేలు, వృశ్చికము.

గీ. .. ములుపుర్వు మంటితిండి, తే లనఁగ
వృశ్చికంబు వర్తిల్లు ..
పాం. ని. నానా. ౮౩.

మంటినూనె. వి. (మన్ను1 + నూనె) మృత్తిక నుండి తీసెడు ఒక విధమైనచేమురు. (శ. ర. మట్టినూనె అని వాడుక.)

మంఠము. సం. వి. అ. పుం. వండిన తీయని భక్ష్యవిశేషము, పక్వముచేసిన భక్ష్యవిశేషము. (రా. ని)

మండ. వి. ౧. చిరివిగానుండు కమ్మ, వితత శాఖ.

గీ. ... మండ యనంగను వితతశాఖ, పర
గును .. ఆం. భా. ౨. ౩౯.

... తనకు వసము పెరుగ వెణ్డిమణ్డలో నఖ
ణ్డతరద్యుతిదీప మమర నిచ్చె విమలకమల
నేత్రి. దా. శా. ౧౦౦౭.

(వెండిమండ = వెండితోఁ జేసిన పెద్దకొమ్మ.)
శాఖ అని (శ. ర)

౨. శాఖనుండి బయలుదేఱుశాఖ, ఉపశాఖ.

వ. .. తమతమకట్టిన మోటుకత్తుల నొండొండ
ఖండితంబు లగు మండగల కంపమండలం
ద్రోచి . మనుచ. ౪. ౩౭.

మండ[1]. వి. (√మండు) ౧. తప్తలోహము.

క. మమఁద ప్తలోహాఖ్యమండనంగ ...
ఆం. భా. ౨. ౨౭౫.

౨. వేఁపుడుచెట్టి. (బ్రా.) ౩. వేఁపుడుకుచ్చు. (శ. ర.)

మండ[2]. వి. ౧. చీలమండ, గుల్ఫము. (శ. ర)

౨. మణిబంధము, వనికట్టు.

(వ్యవ.) ౧. వాఁడు మండ మునుగ మజ్జిగ
పోసికొనును. ౨. నా వస్తువులు తాఁకిన
మండలు విఱుగఁగొట్టెదను.

౫ మండవాయి, మండాటము, మండాను.

మండ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సారాయి, సుర.

౨. ఆమలకి, ఉసిరికచెట్టు (మే. ని.)

మండకంచెము. వి. (మండ2 + కంచము.)

అంచుకట్టిన కంచము. (శ. ర. బ్రా.)
అంచులేనికంచము, ఆకుకంచము. (వా.)

మండకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిష్టభేదము, ఒకరకపు వేఁచినపిండి, మండిగె.

౨. పలుచనికొట్టె లేక భక్ష్యము. ౩. (సంగీ) గీతాంగవిశేషము. ౪. మాధవీలత. (కల్ప.)

మండనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) అలంకరించునది.

వి. అ. న. ౧. అలంకరించుట. ౨. అలంకారము.

మండపకము. సం. వి. అ. పుం ౧. చిన్న మండపము; చిన్నశాల. ౨. చిన్నగుడారము, చిన్నతేరా.

మండపప్పు. వి. (మండ1 + పప్పు.) వేఁపుడు పప్పు.

సీ. లడ్డువంబులు చక్కిలాలు మోరుండలు
ఖండంబు చలిమిడి మండపప్పు. గీ. లు ..
హర. ౬. ౫౫.

మండపము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. వివాహాదికార్యములయందుఁ దాత్కాలికోపయోగమునకై చేయఁబడిన గోడలులేని చావడి, చవికె. (వివాహమండపము మొ.)

౨. గుడారము, డేరా. ౩. పొదరిల్లు. (లతామండపము.) ౪ దేవతావిగ్రహము లుంచుటకై చుట్టును దెఱపిగ నుండునట్లు స్తంభములమీఁదఁ గట్టినకట్టడము.

మండపి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చిన్నమండపము.

గీ. గర్భమండపికిఁ గడిగిన కలఁకజలము
ఆము. ౬. ౧.

మండపీఠిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దిగ్వ్యగ్రము, రెండుదిక్కుల సముదాయము. (వై. ని.)

మండ (డా) ము. వి. (త. మండా.) చేఁపలకు బొడుచు చిల్లకోల. (శ. ర.)

మండము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ద్రవపదార్థములపైఁ దేలినమసఁటు, నేయి మొదలగుదానిపైఁ దేలిన తెట్టె, ౨. గంజి. ౩. పెరుగుమీఁది మీఁగడ. ౪. పంచమాషపరిమితోర్ధ్వమానము.

పుం. ౧. అలంకారము. భూష. ౨. కప్ప, (కల్ప.) ౩. ఆముదపుఁజెట్టు. ౪. ఆమలకి, ఉసిరిక ౘె. (మే. ని.) ౫. రశ్మి. కిరణము. (కే. ని.)

మండయుంతము. సం. వి. (అ. పుం.) అలంకారము, నగ.

౨. ఆహారము, భోజనము, (కల్ప.) ౩. (స్త్రీ.) సమాజము (కల్ప.)

మండయుంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అఁడుది. స్త్రీ.

మండయుంతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.)

౧. నాటక మాడువాఁడు, నటుఁడు. ౨. విత్తపాలుఁడు ధనమును రక్షించువాఁడు.

అ. పుం. ౧. అద్దము. ౨. అన్నము.

మండలకము. సం. వి. అ. న. ౧. వలయము.

౨. బింబము. ౩. జిల్లా, దేశభాగము. ౪. సమూహము, గుంపు. ౫. వలయాకారవ్యూహము, గుండ్రముగా సైనికుల నేర్పఱచుట. ౬. గుండ్రనిమచ్చలుగల తెల్లకుష్ఠము. ౭. అద్దము. పుం. కుక్క.

మండలపత్త్రిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. రక్తపునర్నవ, ఎఱ్ఱగలిజేరు ౘె. (రా. ని.)

మండల పుచ్ఛకము. సం. వి. అ. పుం. కీటవిశేషము.

మండలము. సం. వి. అ. న. ౧. పరివేషము.

౨. దేశము. ౩. కుష్ఠము. ౪. విలుకాఁడు రెండుకాళ్లతో మండలాకారముగా నిల్చుట. ౫. పన్నిద్దఱురాజులు. పుం. ౧. సమూహము. ౨. వలయాకారముగా దీర్చిన యొకవ్యూహము. ౩. కుక్క.

పుం. స్త్రీ. న. సూర్యచంద్రాదుల బింబము. (శ. ర.)

మండలాగ్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గుండ్రని కొనగలది.

వి. అ. పుం. ఖడ్గము, కత్తి.

మండలి. సం. విణ. (న. నీ. న.) ౧. వలయాకారముగా నేర్పడినది; చుట్టగాఁ జుట్టఁబడినది. ౨. ఒకదేశమును నేలునది.

వి. న. పుం. ౧. సర్పవిశేషము, గోనసము. ౨. సర్పము. ౩. పిల్లి. ౪. కుంచము. ౫. కుక్క. ౬. సూర్యుఁడు. ౭. మఱ్ఱిచెట్టు, వటవృక్షము. ౮. జిల్లాయొక్క లేక దేశభాగముయొక్క పాలకుఁడు. ఏలిక.

ఈ. స్త్రీ. ౧. దూర్వ, గఱిక కీ. ౨. కమాహము. ౩. బింబము. ౪. సర్పభేదము. ౫. ఆవలి, వరుస. (శే. ని.)

మండలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మండలము (దేశములోని కొంతభాగము)నకు అధిపతి. (చూ. కౌముదీ. ౫. ౨. ౧౧౫. సూత్రము మత్వర్థీయములో.)

సీ. ద్రవిడమండలికు లందఱు దక్కఁ గెలిచి . దశ. కు. ౧. ౧౬.

(దక్కఁ జేసె. ఆని. తాళపత్రప్రతి. ఆ. ని, బిబి యన్నులు "మాండలిక" అనురూపమే గ్రహించినారు. ఇట "మాండలికు లందఱు" అన్నను ఛందోభంగము కాదు. ఐనను రెండు ముద్రితప్రతులందును పదము హ్రస్వాదిగానే యున్నది.)

మండలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వలయాకారముగాఁ జేయఁబడినది. గుండ్రముగాఁ జేయఁబడినది.

మండలేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అధీశ్వర సార్వభౌములకంటె విశిష్టుఁడైన రాజు. (శ. ర.)

మండవాయి. వి. (మండక + వాయి.) గుల్ఫవాయువను రోగవిశేషము, చీలమండల యందు గలుగు వాతరోగము.

గీ. మండవాయి యన స్వల్పమారుత మగు .. ఆం. భా. ౨. ౧౨౫.

మండహారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కల్లు అమ్మువాఁడు, శౌండికుఁడు.

మండాటము. వి. (√మండాడ. త. మణ్ణాట్టం.) బతిమాలుట, దైన్యముతో యాచించుట.

వ. అమృతంబుపై వాశి పురలం ద్రిప్పుచు బొబ్బలులరీతి రొప్పుచు నొండొరులం దిప్పుచు నింక మండాటంబులు బండాటంబులు వృథాకొండాటంబులు మాని కార్యంబులు పూని ఉ. వి. ౨. ౩౬.

మండాడు. క. క్రి. (మండక + అడు. త. మణ్ణాడ.) అర్థించు, కోరు.

(క) దైన్యముతో యాచించు, బతిమాలు.

క మగనియెడ కోపి తమి న, య్యగుపరౌ నము వలచి వచ్చి మండాడినచోఁ, దగులు వడితి. శకాం. ౪. ౧౭౩. (బ్రౌ. పా.)

(గ.) అతి ప్రార్థనలచేఁ బీడించు.

క. దండక మనుకొవకుఁ జని, యుండఁగ రావణ నిచెలియ లొగిఁ గలయిక క్కై, దండకు రా లక్ష్మణుఁ డది, మండాడఁగ ముక్కుఁ జెవుల మనుకొస మాన్పెన్. యయా. ౩. ౧౬.

మండి(డీ) వి. (క. మండికే. త. మండి) ౧. యుద్ధసమయములయందు యోధులు నిలుచుండువిధములలో నొకటి.

("ఒకకాలు నేల మోఁకరించుట" (శ. ర. 'ఆలీఢపాదము'. బ్రౌ.)

౨. మల్లబంధవిశేషము.

వ. మండి దాఁటించియు ఉ. హరి. ౩. ౩౦.

౩. వల్లవిద్యావిశేషము, ఒకవిధమైనసాము.

సీ. కన్నాతలు పుటము లగ్గాలు మండీలు దాశాలు డీలు దంతెములును, లాఁగు లనంగను గాజిల్లుఁ దట్టేద, నామధేయంబు లెన్నంగఁ గొన్ని .. ఆం. భా. ౨. ౨౦౩.

జ మండిగాలు, మండిపెట్టు.

మండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. = మండిక.

మండించు. క. క్రి. (√మండు.) ౧. మండునట్లు చేయు, ప్రజ్వలింపఁజేయు.

(వ్యవ.) విసనకఱ్ఱతో విసరి నిప్పు చేక్కు_ఁగా మండింపుము.

౨. కాల్చు.

సీ. కడుపు మండించు నాఁకటిచిచ్చు పెగ దాఁకి గడర సైయున్న కన్గవలవారు
సైమ. ౭. ౫౩.

౩. మాఁడుచు, తపింపఁజేయు, మిక్కి_లి బాధించు.

వ. .. అతిఘోర జఠరశుధాగ్ని తాపంబు నకుఁ దోడుగఁ దపన ప్రచండ కిరణకాండ ప్రకాండంబులు నెత్తి మండింప .
భీమ. ౨. ౧౦౧.

మండిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అన్నము నండి తీసిన కల్లు. (వై. ని.)

మండిగంద్రలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము, ఒక విధ మగు వడ్లు. (శ. ర.)

మండిగము. వి. (తె. మండాంగి.) వాకిటిక్రింద నడ్డుగా నమర్చినకొయ్య, గడపక్రింది త్రొక్కుడుకమ్మి, అట్టిక. (శ. ర.)

మండిగాలు. వి. (√మండి) మండి యేర్పడు నట్లుగా నుంచిన కాలు.

వ. . గెలుపుగాయంగలఁ బడియుండియు మండిగా లిడుకొని ... డువులు జేడిపించు కొనుచు కార్దాకారంబున నున్నవాఁడును.
కువల. ౨. ౧౪౭.

సీ. మండిగా లిడి దంతశంకాగ్రవాతిఁ జించి జలధరాంభముఁ గరుల్ చేల్లులాడ .
మనుచ. ౫. ౪౪.

మండితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అలంక రింపఁబడినది.

మండిపడు. అ. క్రి. (మండి + పడు, స్వార్థ మున) ౧. కాలిపోవు, ప్రజ్వలించు.

క. శ్రీ తెరియు నొడలు దడిచినఁ, గోలంబక మూర్ఛుశేఖుల మండిపడుచున్, చాకుక్య విభునిఁ జూచిన, బాలికపరితాప మెన్నఁ బని లే దింకన్. కాశ్యా. ౧. ౧౧౩.

('కోలంబము లూగ్రశేఖుల మండిపడుచున్' అని ముద్రి. పా.)

౨. కనలు, మిక్కి_లి కోపించు.

మ. మహిషుం డప్పుడు జన్యభూమిఁ దనకుం బ్రొ పైనబల్విరు యు, జ్ఞవారుం జంపినఁ జూచి మండిపడి దోస్తంభంబునం ద్రిప్పి దు, స్సహభంగిన్ గద లైవ .
వరాహ. ౧౧. ౧౦౪.

క. కొసరువగమాట లలుకలుఁ, గుసిగుంపులు తిట్లు మారకొట్టులు జారం, డసమసుఖం బుగఁ గైకొను, బసవెద్దగుమగఁడు వండి పడుఁ గుసుహాంగీ. శుక. ౧. ౪౪౧.

వ. . మండిపడి చండి సకలవిద్యావిచక్షణు లైన భూసురాధ్యక్షుల నిశాసమయంబు నందక్షణియించి ... శై. భా. ౪. ౯౪.

మండియ[1]. వి. = మండె.

మండియ[2]. వి. (శ. మండి) దుకాణమునకై వేసినపాక.

సీ. గళ్లు మండియలును గూడారములును బందిళ్లును గలయ నెత్తించువారు
కు. సం. ౧౧. ౬౦౦.

(మండియ = చౌవడి. అని వ్యాఖ్య.)

మండిలూటి. వి. పైకి పొటమరింపక లోపల నణఁగి యుండుక్రణము.

కీ. మండిలూటి యనంగ మర్మవ్రణం బొప్పు ...
అం. భా. ౨. ౧౩౦.

మండిపెట్టు. అ. క్రి. (√మండి) ౧. ఒక కాలు మోఁకళించియుండు, అలీఢపాదమున నుండు.

(వ్యాకరణశాస్త్రమునందు ఒక పద మొక సూత్రమునుండి మధ్యసూత్రములలోని కను వర్తింపక దూరముగా నున్న సూత్రము లోని కను వర్తించినపుడు మండూకప్లుతి యందురు.)

మండూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కప్ప. ౨. పీఠభేదము ౩. రాజరథులచే పురబహిర్భాగమున నుంపఁబడిన యంత్రభేదము.

౪. అ. న. (రతియందలి) బంధవిశేషము.

విణ. (అ. ఆ. అ.) గాఢశేజస్కము. (వాచ.)

మండూకానువృత్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. (వ్యాక.) కప్ప దాఁటువంటి అనువృత్తి, ఒక పదము ఒకసూత్రమునుండి మధ్యసూత్రముల విడిచి దూరముగా నున్న సూత్రములలోని కను వర్తించుట.

మండూకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుకప్ప. ౨. ఏనుఁగు వెనుకకాలిమీఁది భాగము. (శే. ని.) ౩. మండూకపర్ణి. ౪. లాంగలావయవభేదము. (శే. ని.)

మండూరము. సం. వి. అ. న. లోహమలము, ఇనుముయొక్క కిట్టము.

మండె = మండియ. దే. అగిము పొడుపుగా పేర్చి పెట్టిన జొన్నకంకులు, పొగాకు మున్నగు వానియొక్క ప్రోగు.

గీ. . . మండె వసఁగను రాశిబద, ఎలమి
చెండు ఆం. భా. ౨. ౧౦౧.

మండెఁగ. దే. (సం. మండకః, క. మండగె, మండిగె. త. మండై.) మెత్తని గోధుమ పిండి, నేయి మున్నగువానితోఁ జేసినయొక విధ మగుపిండివంట, భక్ష్యవిశేషము.

(దీని భేదములు : కండమండెఁగ, కట్టుమండెఁగ, పప్పుమండెఁగ, బెల్లమండెఁగ, 'పంచదార వేయనిగోదుమపూరీ,' అని. శ. ర.)

సీ. వరుస మండెంగలు వడ్డింప నపతిత్తిమడ
తలో యని విప్పఁ గడఁగువారు
చమ. ౩. ౮౭.

సీ. చింపివల్కము లేమి చేసెడివనఁ గావు నెఱ
వైనకండ మండెఁగలు గాని .
హై. భా. ౭. ౨౦౪.

చ. పొసఁగిన పప్పుమండెఁగలుఁ బుక్కిటి
బంటిగ పెక్కు . ద్వా. ౨. ౧౭౨.

ద్వి. దవ్వులనైన శ్రాద్ధం బని విన్న, నవ్వడి
మున్న నే నచ్చేటఁ బోయి, పప్పుమండెఁ
గలును బాయసాన్నంబు, లప్పాలుఁ గొసరి
తృప్తిగాఁ దిందు.
నవ. ౩. ౧౫౪పా. ౨౩పం.

వ. ఇడె రమ్యాని కుపాయనంబులు మనోభీష్టం
బుగా ... బెల్లమండెఁగలు ..
రా. మా. ౨. ౧౧౫.

మండెము = మాఁడెము. దే. (సం. మండలమ్.) ౧. మన్నెపుప్రదేశము, దుర్గమస్థలము.

గీ. మన్నె మన మండె మనఁగను మాఁడె
మనఁగ, దుర్గమస్థలనామమై తోఁచు
చుండు. ఆం. భా. ౨. ౭.

౨. మండలాధిపతుల భూమండలము (శ. ర.)

మండోదకము. సం. వి. అ. న. ౧. సారాయి మీఁదిపొంగు, సురామండము. ౨. ఉత్సవసమయములయందు నేల గోడలు అలంకరించుట. ౩. చిత్రవర్ణము.

మంద్ర. వి. ఒకానొక ముండ్లచెట్టు.

గీ. మాద్పుచిటికొక్క సీకాయ మంద్రతోట్ల,
పిలఁగ వాఁకుడు . . మొదలుగా జగతిఁ
గల్గు, కంప లన్నియు .. హంస. ౪. ౯.

మంద్రగబ్బ. వి. నల్లని పెద్దతేలు.

సీ. .. మంద్ర, గబ్బనాఁ బృశ్చికాఖ్య
యొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౭౭.

మంద్రాటకాఁడు. విశే. (మంద్రాటము + కాఁడు.) పెనఁగులాడువాఁడు, ప్రతిస్పర్ధి.

గీ. అమ్మహాత్ముండు సకలలోకైక వినుతుఁ,
డౌర్వశేయునితోడి మంద్రాటకాఁడు,
నిష్ఠతోడుత నాశ్చర్యనియమవృత్తిఁ, దప
మనఘ నుండె నంబికారాధననిరూఢి.
ప. శకుం. ౨. ౧౧౦.

మంద్రాటము. వి. (√మంద్రాడు.) ౧. పెనఁగులాట, మల్లాట.

ద్వి. మంద్రాటముగ నిర్జితాంగంబు మోసవి,
గాంధ్ర పెట్టెడు పెద్దగండు మెకాలు.
ద్వి. శ. పా. ౨. ౬౮౯. పం.

౨. శ్రమము, బాధ.

శా. పంద్రెండేఁడులు నీగతిం జేనఁగ జంభ
ద్వేషి ముఖ్యామరుల్, మంద్రాటం బిది
యేల చెప్పెదము కామధ్వంసికి న్నేమముల్.
ఉ. హరి. ౨. ౧౬౪.

(సంతాపము అని శ. ర.)

మంద్రాడు. అ. క్రి. ౧. పెనఁగులాడు, మల్లాడు.

(చూ. మంద్రాటము, మంద్రాటకాఁడు.)

౨. శ్రమపడు, బాధనొందు, ('సంతాపించు' అని శ. ర.)

జ. మంద్రాటకాఁడు, మంద్రాటము.

మంత్ర. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. ప్రజాపతి.

విశే. (ఋ. త్రి. ఋ.) ౧. ఏష్ట, కోరువాఁడు. ౨. జ్ఞాత. ౩. విద్వాంసుఁడు.
(శే. ని.)

మంతనము. వి. (సం. మంత్రణమ్. క. మన్తణ.)

౧. ఆలోచన; రహస్యాలోచన. (రాజులు)

సీ. మంతనంబుండి యమాత్యులతోడి పొత్తిం
తియ చాలు నింకేల యనుచు ..
భార. ఆది. ౨. ౨౧.

(మంతనమాండు = మంతనపడుండు.)

సీ. తగవు గా దనిరొ మంతనముండి వృత్రా
యనుచితం బనిరొ పాకశాసనుండు ...
కాశీ. ౪. ౨౧౫.

గీ. చేని మునులతోడఁ గూడి మంతన మొనర్చి,
వారుఁ దమరును జేని హిమవన్నగేంద్రుఁ,
గాంచి . జాహ్నవీ. ౧. ౭౩.

గీ. ఒకనితో మంతనముఁ గోరి నొకనిఁ జేరు,
మోపి నీకాంత యుసురసమ్మోహనముగ.
దశా. ౨. ౩౦౩.

౨. ఏకాంతము.

(౪) రహస్యప్రదేశము.

గీ. ఏమి చెప్పుదు మేకిమీఁద యుప్పు డొక్క,
కోఁతి యొందుండిరో రాపేగోతిఁ జేరి,
మంతనంబున నేమేమొ మాటలాడి.
అప్పా. రా. సుం. ౯౬.

క. అంతట నది యప్పుడె చేని, మంతనమున
గోడఁ జేరి మందోదరితో, నంతయును
దెలిపి క్రమ్మఱ, కాంతునికడ నుండె
గుట్టు కలయదివోలెన్. కుశ. ౩. ౨౪౬.

వ. కంఠగతప్రాణంబు లగుజంతువులకుం గాల
కంఠుండు గరుణావశంవదుం డై కర్ణోప
కంఠంబు జేరి యుపదేశించు తారకబ్రహ్మ
మంత్రరాజంబు మంతనంబున విని యొఱుం
గుటం జేసి మధుమదోల్లాసంబున నది వెల్లి
విరి సేయుచున్నవియో యన నిందిందిరం
బులు మంద్రస్వనమ్ముం గారంబు సేయు
కాశీ. ౨. ౪౪.

(౫) రహస్యవిషయము.

క. దంతిపురనాథ వినుమీ, మంతన మెల్లం
గింతు తనదివ్యంబులు మంచారో, పంతు
శభవంతుఁ జేయవు, కింతునిగురుభక్తి
నుక్తిఁ గలిగించుగతిన్. భాగ. ౬. ౫౪౮.

గీ. లీలఁ జేసిన్న గణితాగాలు గులికి, యుద్ధ
ఆకుఁ బెట్టి చుట్టి యూ కచ్చి యిచ్చి,
మగనికిన్ముమొగంబుగా మంతనంబు,
మాటగా నిట్టి లనిచె నమ్మాయజోటి
శ్రీక. ౮. ౯౮.

(ట) రహస్యసంభాషణము.

ఉ. కొందఱు మంతనంబులను గొందఱు జంకెన
వాఁడిచూపులన్, గొందఱుఁ జేతిసన్నలఁ
దగుల్పడఁ జేయుదు పారి. ౧. ౧౧౮.

చ. వల్లభుఁడు నోసతి యాయితపాటు
లెస్స యం, చు పయిశలోఁ గపోలములు
సోకఁగ మంతన మాడె నవ్వుచున్.
కళా. ౭. ౧౫౫. కాశీ. ౭. ౧౫౫.

మంతరము = మంత్రము. వి. (సం. మంత్రః)

౧. ప్రసవపోషణము.

(చూ. మంతరసాని.)

౨. ఇంద్రజాలము, కనికట్టువిద్య. (శ. ర.)

జ మంతరసాని.

మంతరసాని = మంత్రసాని. (క. మంతరసాని. మంతరము + సాని. వృత్తిని వర్ణలోపము.) సుఖముగా ప్రసవింప సహాయము చేసెడు చికిత్సకురాలు, సాధిక.

సీ. ఈయుము మంతరసానియొనుబలెఁ గను
ఓంకారఁ దోరంపుప్రసవాల విదూరభూమి.
పాండు. ౪. ౨౧.

ఉ. మైలపంతిలో, గంతులు సాగ వంత
యూను గానఁగ నగొ వ్యథ లెస్సఁ గోకఁగా,
మంతరసాని బుద్ధి క్షణమాత్రములో
మిను గల్గియుండినన్. ప్రబంధ. ౭౭౬.

గీ. ప్రసవమంత్రజ్ఞ దాఁ బరఁగు మంతర
సాని నా. జం. భా. ౨. ౧౧౦.

మంతవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తలఁపఁ దగినది, ఆలోచింపఁదగినది. ౨. ఊహ్యము. ౩. పోషింపఁదగినది, పోష్యము. ౪. అంగీకరింపఁదగినది, సన్మానింపఁదగినది.

మంతి. వి. ప్రసంగము, ప్రస్తావము.

ఉ. సంతతి లేనిదుఃఖమున సామజరాజ్య
ఘటాంతవైభవం, బెంతయుఁ గల్గియున్
సరసికేతుఁడు చిన్నఁగఁ బోయియుండెనే,
మంతిని బోఁటికత్తెలకు మానసవృత్తి
యొఱుంగఁ జెప్ప కే, కొంతమ కేశయ్య
పయిఁ గాంత గుణించు మనోరథాగ్రముల్.
శివరా. ౨. ౧౯.

(వ్యవ.) వారికి వీరికి నాలుగుకాలలనుండి మాట మంతి లేదు.

మాట మంతిలేకుండ ఆలాగున కూర్చుంటి వేమి?

మంతిరి. వి. (సం. మంత్రీ) ప్రధానుఁడు, సచివుఁడు.

సీ. తరుణి మహాప్రసాదం బని నీమాట మంతు
రుల్ శిరసా వహింతు రెపుడు ..
సారంగ. ౨. ౨.

(రావణుఁడు.)

మ. .. మహేశ్వరపూజానిధ్యవంబు మా
నక కరధ్యానంబునన్ జెంతమం, తురు
లన్ ఓల్చి ప్రవాహకారణము దోస్తో
నారయున్ బంచినన్.
ఉ. రా. ౩. ౨౨౦.

క. . సా, ల్యనిమంతిరి ధ్యమనాథుఁడు,
సునిశితగద చేనవర్చి సుమహితశక్తిన్.
భాగ. ౧౦, ఉ. ౮౭౧.

మంతిరించు. అ. క్రి. (సం. మంత్ర్. ధా.) మంత్రించు, మంత్రము వేయు, మంత్రోచ్చారణము చేయు.

(వ్యవ.) అతఁడు మంతిరించి తేలువిషమును దింపినాఁడు.

(స. క్రి.) ౧. మంత్రముచే శక్తి కలదానినిగాఁ జేయు.

(వ్యవ.) విభూతి మంతిరించి చల్లఁగానే ఆమెను పట్టినదయ్యము పాఱిపోయినది.

౨. మంత్రమువలె రహస్యముగా బోధించు.

'ఎన్నిమందు లిడితివో యేమి మంతిరించితివో. క్షేత్రయ. (శ. ర.)

మంతు. వి. (సం. మంత్రీ. క. మంతు.) ౧. అమాత్యుఁడు, ప్రెగ్గడ, మంత్రి.

క. మంతుల బాంధవభటసా, మంతుల నాశ్రితుల నిలిపి .. మనుచ. ౫. ౫౪.

క. చింతించి తనదుకోరికి, మంతుల కెఱిఁగించి గురుసమానవచశ్శ్రీ, మంతులగు నాగరకధీ, మంతులఁ బిలిపించి పలికె మధురతరోక్తిన్
చం. రా. ౪. ౪. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౬.

౨. ద్యూతమంత్రి, రాజునకు జూదమున వినోదము చేయువాఁడు.

సీ. ... మంతు నాఁగను ద్యూతమంత్రి యొకఁడు ప్రెగడ ప్రెగ్గడ యనఁదగుఁ బ్రధానుండు ఆం. భా. ౨. ౧౭౩.

౩. చదరంగమందలికాయలలో మంత్రి యను కాయ. (శ. ర.)

౪. మంత్రము.

చ. మలగొను చిన్ని కెంజడలు మంతులపాత్రము నాగబెత్తమున్, . చెలు వలరంగ నొప్పు నొకసిద్ధుఁడు ... శశా. ౨. ౪౭.

(శ. ర. పా. మండలపాత్రము ము(ద్రి. పా.)

౫. ఇది యీ క్రింది యర్థములతోం బాటు 'రాధికాసాంత్వనము' నందక్కడ మిగిలిన తావులం దెల్ల 'ఎక్కు' అను క్రియతోఁ గలసియే కానవచ్చుచున్నది.

ఉదా. మంతుకెక్కు, మంతున కెక్కు.

(క.) ప్రసిద్ధి; ఘనత, గొప్పతనము.

సీ. గబ్బిసిబ్బెపు టుబ్బు గుబ్బగుబ్బల తెంతో మంతుగ న్వింతకుంభములు గాఁగ ...
రాధికా. ౧. ౬౭.

ద్వి. సంతత జవసత్వ సంపద ల్మెఱసి, మంతు కెక్కిన హనుమంతుండుఁ దాను, నాదరక గవిజాండు జెప్పిన యట్ల, మొదల కింధ్య చెఁంబున కేఁగుచెంచి .
రం. రా. కిష్కిం. ౨౨౭౭. ౧౦౪౦.

గీ. దండధర చండతర శౌర్యచండశత్రు, కాండచతురంగ ఖండనోద్దండవిక్ర, మక్రమాఖండలుం డన మంతు కెక్కె, సార సింహప్పరాయ భూనాథమణికి.
ఇందు. ౧. ౧౨౫.

వ. భవతేజంబునఁ బుట్టి రామభజనాపారీణుఁడై పద్మసం, భవసామ్రాజ్య రమాధురంధరతకై భాసిల్లియు న్నిత్యసు, త్య వివేక స్థితి సద్విరోధి విమయధ్వాంతార్క బింబాకృతిన్, భువిలో మంతున కెక్కినట్టి హను మంతుం గొల్తు నిష్టార్థికిన్. దశా. ౧. ౭.

(చ.) ప్రశస్తి, పొగడ్త.

వ. ఆ లోకనాయకుని కిచ్చుటకన్న నెన్న భాగ్య మున్నదే యని యా ధీమంతు లగు మంత్రులు మంతు కెక్కఁ బలికిన నానందతరంగి తాంతరంగుండై ...
ప్రబంధ. ౫౬౧.

క. [illegible]
తెచ్చి [illegible] మంతు

4

తెక్కు_న, దంతపుపని చేవికెలోన దయ దని
వారెన్. రాధికా. ౧ ౩౬.

మంతువు. సం. వి. ఉ. పుం ౧ అపరాధము, తప్పు. ౨. శోకము. ౩ ప్రజాపతి. వి. (ఉ) ౧. విష్ణుఁడు. ౨. ప్రియవంతుఁడు. (శే ని.)

మంత్రకాఁడు. విశే. (√మంత్రము) ఇంద్రజాల విద్య నెఱిఁగినవాఁడు.

క. తెగుతలలు మొలచుతలలుం, దిగువం బడు
తలు మొగులు తెరువునకు వడి, స్వర్గయు
తల లప్పు డబ్బుర, వగుచు న జగమంత్రి
గాని యాటయుపోలెన్.

అచ్చ. రా. యు. ౫౪౯.

మంత్రకృత్తు. సం. విశే. (త్) = మంత్రదర్శి.

మంత్రజిహ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగ్నిహోత్రుఁడు.

మంత్రజ్ఞుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గూఢచారుఁడు, వేగులవాఁడు. (వై. ని.)

మంత్రణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సలహాచెప్పుట, ఆలోచనచెప్పుట.

మంత్రణము. సం. వి. అ. న. ఆలోచన.

మంత్రదర్శి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) మంత్రములఁ గనిపెట్టినవాఁడు లేక చూచినవాఁడు.

మంత్రదాత. సం. వి. ఋ. పుం. మంత్రమిచ్చిన గురువు, మంత్రోపదేశము చేసిన గురువు.

మంత్రదృక్కు. సం. విశే. (శ్.) ఇట్లే మంత్రద్రష్టుఁడు, = మంత్రదర్శి.

మంత్రము = మంతరము. వి. (సం. మంత్రః = 'మంతరము'లోని తకారోత్తరవర్తియైన అకారము లోపింపఁగా 'ఉంగరము' 'ఉంగ్రము' వలె 'మంత్రము' అనురూపము సిద్ధించును.)
౧. ప్రసవోపాయము.
(చూ. మంత్రసాని.)
౨. ఇంద్రజాలము, కనుకట్టు విద్య.
(చూ. మంత్రకాఁడు.)
జ. మంత్రకాఁడు, మంత్రసాని.

మంత్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వేదము. (ఇది ఋక్కు, యజుస్సు, సామము, అథర్వము, అను నాలుగువిధములు గలది.) ౨. వేదభాగము, (బ్రాహ్మణేతర వేదభాగము.)
౩. (తంత్ర) కొందఱుదేవతల అనుగ్రహమును సంపాదించుటకై జపింపఁదగిన మంత్రము.
౪. గూఢభాషణము. (కే. ని.)
౫. ఆలోచన.

మంత్రవిదుఁడు. సం. విశే. (దే.) = మంత్రదర్శి.

మంత్రసాని = మంతరసాని. వి. (√మంత్రము) సావిక.

గీ. అవని నపుడు నవోదితుం డైనయట్టి, మరు
నకుం గుసుమర్తు వన్మంత్రసాని, బొడ్డుఁ
గోసిన కొడవలివోలె విరహి, దారకం
బయ్యెఁ గింశుక కోరకంబు.

ఆ. ము. ౫. ౧౧౭.

గీ. అమరు నవ్వీట నన్నపూర్ణాభిధాన, మదన
మాయామహాస్థాని మంత్రసాని, దానితో
మాటలాడి చూతము విచార, మేల యని
వేశ గని దానియింటికడకు.

శుక. ౧. ౪౨౫.

మంత్రాంగము. సం. వి. అ. న. మంత్రిత్వము, తంత్రము. (శ. ర.)

మంత్రి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. బుద్ధిమంతుఁడు, తెలివిగలవాఁడు. ౨. వేదములు బాగుగాఁ దెలిసినవాఁడు.

వి. న్. పుం. ౧. సచివుఁడు, ప్రెగడ, ౨. మాంత్రికుఁడు, గారడివాఁడు.

మంత్రించు. సం. అ. క్రి. మంత్రించు, మంత్రోచ్చారణముసేయు.

సీ. మూలమం[illegible]క్షరంబుల భూతి మంత్రించి పుండ్రకములు ఫాలమున ధరించె ..

కాశీ. ౧. ౩౯.

క. మంత్రపరీక్షార్థం బభి, మంత్రించితిఁ గాని దేవ మదనక్రీడా, తంత్రంబుఁ గోరి చీరను మంత్రించిన తప్పు సైఁచి మరలు దినేశా.

భాగ. ౯. ౭౧౭.

మంత్రితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఆలోచింపఁ బడినది. ౨ సలహాచెప్పఁబడినది. ౩. చెప్పఁబడినది. పలుకఁబడినది. ౪. మంత్రింపఁబడినది. మంత్రములచేఁ బవిత్రము చేయఁబడినది. ౫. నిశ్చయింపఁబడినది.

వి. అ. న. సలహా.

మంథగిరి. సం. వి. ఇ. పుం. మందరపర్వతము, కవ్వపుఁగొండ.

మంథగుణము. సం. వి. అ. పుం. మంథరజ్జువు, కవ్వపుఁద్రాడు.

మంథజము. సం. వి. అ. న. నవనీతము, వెన్న.

మంథదండ(క)ము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము.

మంథనఘట్టి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మజ్జిగ చిలికెడి కుండ.

మంథనపర్వతము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వముగా నుపయోగింపఁబడిన మందరపర్వతము.

మంథనము. సం. వి. అ. పుం. కవ్వము. న. ౧. మథించుట, తరుచుట, చిలుకుట, ౨. రాపిడిచేత నగ్నిని రాఁజవేయుట.

మంథని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మజ్జిగ చిలికెడి కుండ.

మంథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మథించుట, తరుచుట, క్షోభపఱుచుట. ౨. చంపుట, నశింపఁజేయుట. ౩. పానకద్రవ్య విశేషము. ౪. కవ్వము, మంథదండము. ౫. ఆతపము, ఎండ. ౬. కిరణము. ౭. నేత్రమలము, కంటిపుసి. ౮. రాపిడివలన నగ్నిఁ బుట్టించెడు సాధనము. ౯. ఒకదినుసు జింక.

మంథర. సం. వి ఆ. స్త్రీ. కైకేయియొక్క దాసి.

మంథరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మందమైనది. ౨. బుద్ధిలేనిది, జ్ఞానశూన్యము, జడము. ౩. పెద్దది, విశాలమైనది. ౪. వంగినది, వక్రమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. ధననిధి, ధనాగారము. ౨ బలము. ౩. క్రోధము, కోపము. ౪. అప్పుడు చిలికిన వెన్న. ౫. కవ్వము. ౬. బాధము. ౭. ఫలము. ౮. కుసుంభము, కుంకుమపువ్వు.

మంథరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సూచకుఁడు.

మంథరువు. సం. వి. ఉ. పుం. చామరము వీచుటవలనఁ గలిగినగాలి.

మంథవిష్కంభము. సం. వి. అ. పుం. తరికంబము, చల్లరాడు. (వై. ని.)

మంథానకము. సం. వి. అ. పుం. తృణవిశేషము.

మంథానము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కవ్వము. ౨. ఆరగ్వధము, రేల చెట్టు. ౩. మందర పర్వతము. (శబ్ద.)

మంథి. సం. వి. న్ పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. ౩. రాహువు. ౪. ఒకానొక సోమపాత్రము. (శ. ని.)

మంథిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మజ్జిగ చిలికెడి కుండ.

మంథోదధి. సం. వి. ఇ. పుం. క్షీరసముద్రము, పాలవెల్లి.

మంద. వి. (క. మందె. త. మంౖ.) ౧. ఆవులు మున్నగు పశువుల సమూహము, కిలారము.

ద్వి. నీవు నీచేముష్టి నిజగ్రై మెఱసి, యొం డాఁక చేసితి వీలోనిపసుల, మంద నీకె యటన్న మది సంతసిల్లి.

రం. రా. అయో. ౧౦౭. పా. ౨. పం.

గీ. మందగతి నుస్కి వృషభముల్ మంద విడుఁద. ఆము. ౪. ౧౬౯.

చ. గొఱియలమంద సూఁబసులగుంపు కృషిక్రియ దుక్కిటెడ్లదో, డ్డ

వేం. పంచ ౧. ౫౭౬.

ఉ. గొల్లలనాయఁడై పరగు కుంభకుమంద న దేమివింతయో ... నీలా. ౨. ౫౪.

౨. ఆవులు మున్నగు పశువులసమూహ ముండు గోష్ఠము.

ఆ. తనియ మేసి నీరు ద్రావి వందకు వచ్చి, సౌఖ్య మెసఁగఁ బసులు శయన మొంది, యుండ ... భార. అను. ౩. ౫. ౩. ౯.

ఆ. ఆలమందనుండి యది వచ్చునాఁడు ప్ర, త్యూషవేళఁ దాఁ గరీప పూర్ణ, వేణుపాత్రి మీఁద వెలయఁ దిడుకొని, యాత్మ గేహమునకు నరుగునపుడు .

విక్ర. ౩. ౧౯.

౩. గొల్లపల్లె, క్రేపల్లె, ఘోషము.

సీ. కంసుపంపున బాలఘాతిని పూతన పల్లెఁ మందలఁ బట్టణముల ...

భాగ. ౧౦. పూ. ౨౧౨; ౧౪౫.

జ మందకట్టు, మందకాఁడు, మందగుడి, మందగొను, మందపట్టు, మందపిచ్చుక, మందప్రోయాలు, మందవాఁడు.

మందకట్టు. అ. క్రి. (మంద + కట్టు) పేడ మున్నగువానిచే సత్తువ కలిగించుటకై ఆవులు, మేఁకలు మొద లగు వాని మందలను రాత్రులందు పొలములలో నిలుపు.

(వ్యవ.) మందకట్టినందున ఆ పొల మీయేఁడు బాగుగా పండినది.

వి. (తి. మంౖకట్టు.) గొల్లపల్లెలవారు చేసికొను కట్టడ, నియమము, ఏర్పాటు (శ.ర.)

మందకాఁడు. విశే. (√మంద) పశువుల మందను గాచువాఁడు.

ద్వి. . సిద్ధ, రాముని బంటొ చేరమమంద కాఁడో. పండితా. పురా. ౧౫౭. పా.

మందగరడ. వి. వన్యమృగవిశేషము. (ఇది పిల్లింబోలి పిల్లికంటె కొంత రొమ్మయి యుండు. శునకశతంబులకు అపుల మిసిమింతము గాక మలఁగి మలఁగి వానిం గఱచుచుఁ బాఱుఁ గాని నేలం బడదు. వేఁటకాండ్రు కడు ప్రయాసమున ఒడియల వడిచి కొల్తురు.) చి.ని.

మందగామి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) మెల్లగా నడచువాఁడు, నడకలో మందత్వము గల వాఁడు.

మందగించు = మందగిల్లు. అ. క్రి. (సం. మంద+. ఇది 'కోపగించు' వంటిది.) మంద మగు, తగ్గు.

ఉ. . . యానములౌ, వేములు మందగించెఁ
గడువృద్ధి భజించెను గాను
హంస. ౨. ౯౩.

(వ్యవ.) ఆఁకలి మందగించినది. ఈ సంవత్సరము ధాన్యపుధర మందగించినది.

మందగిల్లు(లు)=మందగించు. అ. క్రి. (సం. మందః.) మంద మగు, తగ్గు.

(వ్యవ.) ఆయాసముచే ఎద్దు నడక మందగిల్లినది. సరకులధర లన్నియు నిప్పుడు మందగిల్లుచున్నవి.

మందగుఁడు. సం. వి. అ. పుం శని

మందగుది. వి. (√మంద) పశువులు కాలీడ్చుకొనుచు నడచు నొకవిధ మైన కుంటి నడక.

(ఇది పశువుల దుర్లక్షణములలో నొకటి.)

గీ. మందగుది రెప్పగొరిసెలు మక్కిరొండ్లు,
బరతుమురుకొమ్ములును పోటుబగ్గు తడక,
వాటు తెరడొక్క మిడితోఁక వేటు
గాల్లు, సేరుబానినయొక ఓదయొద్దుఁ జేరి.
హంస. ౫. ౩౧. ముద్రి. పా.

(పుప్పిగొరిసెలు. శ. ర. పా.)

మంద(లు)గొను. అ. క్రి. (√మంద) మందగాఁగూడు, గుంపుగూడు.

క. ఇచ్చోఁ బచ్చిక మేసిన, విచ్చోఁ ద్రావి
నవి తోయ మేఁగిన విచ్చో, నిచ్చోట
మందగొన్నవి, యిచ్చోఁ బానినవి జాడ
యిదె యిదె యనుచున్.
భాగ. ౧౦. పూ. ౫౦౪.

క. అందలములు గుఱ్ఱంబులు, స్యందనములు
భటులు భద్రసామజములు బల్, మంద
గొని తోలఁగఁ ద్రోయున, సందెందును
లేక దొడ్డసందడి యాస్యోన్.
కుచేల. ౨. ౪.

చ. నలిఁ గమలాననల్ మృదుని నాథములన్
పెడదొక్కఁ బల్కులన్, పొలపక చిల్క
లన్ వెడలఁ జోఁపు రెలుంగులుఁ దన్ము
డాయ రాఁ, బిలుచుట గాఁగ నాచిలుక
పిం డనికంబును జేలలోన మం, దలుగొని
పాయకుండు మదిఁ దద్వచన శ్రవణాభి
లాషులై
కు. సం. ౭. ౯౨౭. శుక. ౨. ౩౪౭.

మందట. వి. ౧. వ్యవహారము.

సీ. మందట యనఁగను మందిలిం పనఁగను,
వ్యవహారసంజ్ఞ లై పరఁగుచుండుఁ.
ఆం. భా. ౧. ౧౧౩.

(క.) తగవు, వివాదము.

ఉ. ... మా, మందట మాన్పి యి ట్లనిరి
మానుగఁ దా రనుకూలశత్రు లై.
దశకు. ౫. ౪౫.

చ. మనముల సమ్మతించి తమమందట నాసభ
వారు తీర్చి చె, ప్పినగతిఁ జేసిరి ..
నా. పంచ. ౧. ౫౫౧.

(సమీపము అని శ. ర. మఱుమాటన నాసభ
వారు. ముద్రి. పా.)
భార. అను. ౨. ౪౭౩.

(చ.) కలహము, జగడము.

సీ. మనకు వేల్పులకును మందట లేకుండఁ
బంచిపెట్టెద నని పడఁతి బూని ...
భాగ. ౮. ౩౭౦.

౨. ఉడుకువ, ఊఱట, నిర్వ్యాపారత్వము.
(అడఁకువ అని శ. ర.)

మ. విను కుంభాండ యనేక కాలము మహో
దీరాహవప్రౌఢి పెం, పునఁ గ్రీడింపఁగ
లేక నాదగు భుజంబుల్ మందటం బొంది
నన్. హరి. ఉ. ౭. ౩౭.

(శ. ర. పా. భుజంబులో ముచ్చటం బొంది నట్. ప్రాఁత మ్ముగి. పా. భుజంబులో మూదటం బొందినటో నూతన ముద్రి. పా.)

జ. మందటిల్లు.

మందటము. సం. వి. అ. పుం. పారిభద్రము కేీ. (వాచ, కల్ప.)

మందటిల్లు(లు) అ. క్రి. (√మందట) ౧. ఉడుగు, నిలిచిపోవు, క్షీణించు, తగ్గు.

(కల్లుత్రాగిన స్త్రీలవర్ణనను)

సీ. అసితోత్పలములపై కలవాంఛ పదు పులు గాల్లందుఁ దొడరెనా మట్టంపు నడపులు మందటిల్లె. కు సం ౯. ౩౩అ.

చ. చెలియలియిల్లు మందటలఁ జేసినదోషను సద్వసూత్కారం, బలు గిలుబాడ నైన యఘుమటో బహుచక్ర విమర్దనంబునం, గలిగిన దుష్కృతంబుఁ దొలఁగట్ ఫృగు పాత మొనర్చెనో యనట్ గలువలతోఁకు వ్రాలెఁ దుదిగట్టునను౦డి కలాః హీనతట్. చంద్ర. ౪. ౧౪౮.

క. కందపుమ్రాఁకుల కురఁజాల, సందులనం బూల చేలువ పిప్పరములుగాఁ, బొందింపఁ గ్రమ్మకీఁకటి, మందటిలెట్ నేలుకట్టు మానికములచేట్. యయా. ౪. ౫౧.

౨. మిన్నకుండు, ఊరకుండు.

క. చేనుతో వాఁటిపెద్దలు, గని దిగ్గన లేచి రాజాగా రిట వేరే, యని కొడుకుచు నన లేకుం, డిన నే మాయె నని మందటిలఁ బల్కి తగన్. సారంగ. ౨. ౩౪.

౩. మెండుకొను, అతిశయించు.

క. కేఁ లుప్పతంబ గ మ్మెదమందర వ మంద టిలుపొదలో దూఁటుచోఁ గలువకంటి . . చంద్ర. ౩. ౧౪౫.

మందడి. వి. (సం. మందురా. బ. మందడులు, మందళులు, మందళ్లు, చూ. మందడీఁడు.)

౧. అశ్వశాల, లాయము.

ద్వి. ఈ రేయి మందడి యెల్ల మై మఱచి, తారు నిద్రించు న త్తఱిఁ జిచ్చు వెట్టు, నీ వాజిశాలల నిటు చేసితేని, భావములోన నా పలుకులు మెచ్చి, తగ నృపుం డిచ్చు నర్థంబులో నీకు, సగ మిత్తు.

నవ. ౩. ౧౪౭-౧౫౦.

(ఇట 'మందడి' లక్షణావృత్తిచే అశ్వశాల యం దున్నవారు. అనునర్థ మిచ్చును.)

౨. అశ్వము, గుఱ్ఱము

ద్వి. అందలా లందలా లందందఁ బెనఁగ. మందళ్లు, మందళ్లు, మలయుచు నడువ, పండితా. పర్వ. ౩౫౫. పా.

జ. మందఁడీడు.

మందడి.² వి. బల్లలు మున్నగువాని నొండొం టితోఁ గూర్చుభాగము, సంధిస్థానము; రెండు పాలములకు గాని రెండునిలేకనస్థలములకు గాని నడుమ నుండు సరిహద్దు.

(వ్యవ.) ౧. పెట్టెకు మందళ్లు వద్దంగి సరిగా అదుకలేదు. ౨ వారిపొలమునకు మాపొల మునకు మందడిగట్టు ఏర్పాటుగాలేదు. ౩. అధికవర్షములచే అరెండుపెరళ్లమందడి గోడ కూలిపోయినది.

మందడీఁడు. వి. (మందడి¹ + ఈఁడు బ. మంద టీలు, మందటీంద్రు.) గుఱ్ఱపువాఁడు, మందుర కుఁడు.

గీ. ... లాయమున నున్న, యపుడు దొడ కంచుకయు లేని యట్లు గాఁగ, మాటి మాటికిఁ బరికించి మందడీల, కెల్ల నూఱట యగుచు వర్తిల్ల నేర్చు.

భారం. విరా. ౧. ౯౫.

సీ. అపాలంతియు దాఁచి యాపండు తనకోడ,
నూని కూడెడుమందడీని కిచ్చె ...
ద్వా. ౧. ౭౭.

మండనము. సం. వి. అ. న. ౧. స్తుతి. ౨. మోదము. ౩. గతి. ౪. మదము. ౫. స్వప్నము. (శే. ని.)

మందపట్టు. వి. (మంద + పట్టు) గోష్ఠము, పశువు లుండెడుచోటు.

ద్వి. మడి లోఁటకళ్లంబు మందపట్టనెడి, యడి
యూసఁ బోకార్చి యంతటఁ బోక.
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౫౧౯.

మందపఱుచు. వి. స. క్రి. మందపడఁజేయు, క్షీణింపఁజేయు.

గీ. మానుషాకారరుచిశోటి మందపఱిచి, యు
నఘ రమ మన నేర్తుఁ గృష్ణాభిధాన,
లోకబాంధవుఁ డుత్తమ శ్లోకమూర్తి,
మించుతేజంబులో నస్తమించె నయ్య.
భాగ. ౩. ౭౩.

మందపిచ్చుక. వి. (మంద+పిచ్చుక) మందతోఁ గలిసి యుండుపిచ్చుక, చటకవిశేషము.

(ఖంజరీటము. శ. ర. నల్లని తలయును తెల్లని
రొమ్మును గల యొకవిధమైన చిన్న
పక్షి. బ్రౌ.)

మందప్రోయాలు. వి. (మంద + ప్రోయాలు) గొల్లపల్లెలో నుండుస్త్రీ, గోపిక.

గీ. మందప్రోయాండ్ర హరిని ప్రమానిపండు...
పాండు. ౨. ౧౪.

మందభాగి. సం. విణ (స్త్రీ. నీ. న్.) మందమైనయదృష్టము గలవాఁడు, అదృష్టహీనుఁడు, దురదృష్టవంతుఁడు.

మందభాగ్యుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) అదృష్టహీనుఁడు, దురదృష్టవంతుఁడు.

మందము. వి. పరిపుష్టి, ఒలుపు.

చ. .. గొరిసెలయందమును గుబుచేకొమ్ముల
చందము వెన్నుమందముఁ, ... హరు
వగుకామధేనువు .. దశా. ౨. ౨౨౪.

విణ. ౧. స్థూలము, లావైనది.

ద్వి. నడుము మందంబాయె వాఖి గన్పడిరెు.
ద్వి. నల. ౩. ౨౨.

౨. దళసరి గైనది.

(వ్యవ.) ఆబల్ల మంద మైనది. ఈబల్ల పలుచనైనది.

మందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక హస్తిజాతి. (మే. ని.) ౨. ప్రలయము. ౩. తోడుపెట్టఁగాఁ గలుగు నొకవిధమగు వికారము గలదధివిశేషము. (వై. ని.)

మందరమణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఈశ్వరుఁడు. (వై. ని.)

మందరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మందమైనది, మెల్లగాఁ బోవునది. ౨. పెద్దది, స్థూలమైనది

వి. అ. పుం. ౧. మందరపర్వతము, కవ్వపుఁ
గొండ, అమృతమునకై క్షీరసముద్రము
మథింప దేవదానవులచేఁ గవ్వముగాఁ బ్రయోగింపబడిన కొండ.

౨. ఎనిమిదిపేటలు గల ముత్యాలహారభేదము.
(వై. ని.)

౩. స్వర్గము. ౪. అద్దము. ౫. ఇంద్రుని
యుద్యానమందలి మందార వృక్షము.

మందల[1]. వి. (మను1 + తల3. దీని మూలరూపము 'మనుదల') మనుగడ, జీవనము; జీవము, ప్రాణము.

(ఇది విడుచు ధాతువుతోఁ గూడియే ప్రయో
గములలోఁ గానవచ్చుచున్నది. చూ.
మందలవిడుచు.)

మండలశి. వి. (మను + అలశి.) ౧. పేర, పాగ్గ.

క. అందలమండల లేకిపు, డండల మంద
లయి యున్న వయ్యు మెకంబుల్, చెండా
మర కొలనివలెన్, దండేప ల చేమి సెప్ప
దేవుఁ డెఱుంగున్ పారం౯. ౧. ౬౭.

౨. సమీపము

చ. చలిమిరి గాడ్పుచే నిగని సన్నపు సుళ్లగు
చాకసంభ్రమం, దల విశసిల్లెఁ బుప్పొడులు
దట్టముగా యయా ౪. ౧౦.

౩. తెరువు, మార్గము; తెఱఁగు, విధము.

వ. పెద్దప్రొద్దు దద్దయుం దలపోసి కర్జంబు
మండల తెఱుంగక కొండలం పడుచు ..
భాగ. ౧౦. పూ. ౫౩౨.

వ. వసుదేవుండును బ్రదుకు మండలఁ గంటి
నసుచు సుందరియుం దానును మందిరంబు
నకుం బోయి డెందంబున నానందంబు
నొంది యుండె. భాగ. ౧౦. పూ. ౪౩.

మండలవిడుచు. స. క్రి. (మండల + విడుచు)
జీవముతో వదలు, (ప్రాణములతో విడిచి
పెట్టు.)

సీ. ... నాగాయుతప్రాణు ననిలనందనుని
బాడు, దలఁ బట్టి సహదేవుఁ జులుకన
మర్దించి మండలవిడువఁ జే మాయలాని ..
భార. కర్ణ. ౧. ౪౨.

చ. పలుకులు వేయు నేఁటికిఁ గృపాపరతాస్తుతి
దక్క కీని వం, దలవిడు నాకుఁ గా
నృపతిధర్మ విచక్షణ పుణ్యచిత్తుఁడా . .
నిరు. ౭. ౬౮.

గీ. .. అమరవిభుని, కరుణ మండలవిడిచి
విక్రమము మెఱసి. నృసిం ౨. ౧౧౬.

క. అని శ్రీపతి యానతి యి, చ్చిన మండల
విడిచె నతని సిద్ధవిభుఁడు వాఁ, డును

గులగులలై లా వగ, లినమై విదిలించు
కొనుచు లేచెఁ గిదుకుచున్.
పాండు. ౪. ౫౭.

మండలించు. స. క్రి. (√మండలశి) ౧. చెప్పు,
నిర్ధారణ చేసి చెప్పు.

గీ. ఇంతి యలుకకుఁ గారణం బిది యటంచు,
మండలింపుము నాయాన మందయాన ...
రాధికా. ౪. ౪౮.

(శ. ర. పా. 'మదిఁ దలంపుము' ముద్రి. పా.)

క. ఏ మంద మేమి సేయుద, వేమం దని
మండలింత మే మందమెయిం, రేమంద
యాన నడుగుద, మే మందట మనుచుఁ
దరళహృదయాంబుజలై. వసు. ౩. ౧౮౧.

౨. ఆజ్ఞాపించు.

గీ. మంద గొందల మంద నమందవృష్టిఁ,
గ్రందుకొనఁ డంచు నింద్రుండు మండ
లింపఁ ... జలధరములు. భాగ. ౨. ౧౭౪.

ద్వి. మనసులోఁ దరయంగ మండలించినను,
చేను నెట్టు పట్టేమంచేమువిూఁద నుండ.
పండితా పురా. ౧౧౦పా.

౩ చీవాట్లుపెట్టు, తర్జించి బోధించు.

(వ్యవ.) నీ కొడుకును నీవు మండలించినఁ గాని
వాఁడు పెంకిచేష్టలు మానఁడు.

౪. హెచ్చరించు.

ద్వి. నీవును దేవమునిశ్రేణిఁ గలసి, వే వచ్చి
ననుఁ జేరి వేఁడు చున్నపుడు, మండలించితివఁ
గాక ... విష్ణు. పూ. ౩. (శ. ర.)

౫. మనవిచేయు, విన్నవించు.

గీ. ఎన్ని యుపచారములు చేసి రిందువదన.
లన్ని యును జూడ మానుపటికన్న మిగుల,
బాధకము లయ్యె దయలేనిప్రభువుతోడ,
మండలించిన మనవుల పెందమునను.
అని. ౩. ౨౫.

౬. పృచ్ఛించు, అడుగు.

వ. నేఁడు పండువకు వియ్యక్కుల బావలఁ బోఁడికొచ్చితివే యని మందలింత మని యందఱు గుమిగూడి వారి యింటి కరుగు దెంచి. చెన్నబ. ౩. ౧౮౩.

౭. తలఁచు, పాటించు.

సీ. ముక్తకంచుకమస్తముక్తా ఫలంబుల మంద లింతురు గురివెంద లల్లు. కాశీ. ౩. ౪.

మందలింపు. వి. (√మందలించు.) మందలిం చుట. (వా.)

౨. వ్యవహారము.

సీ. మందట యనఁగను మందలిం పనఁగను వ్యవహారసంజ్ఞలై పరగుచుండు ..
ఆం. భా. ౧. ౧౧౩.

మందవాఁడు. వి. (√మంద.) గొల్లవాఁడు, గోపాలకుఁడు.

సీ. వడిఁ గూడి పాలకావళ్లు దేరఁగ మంద వాండ్రను బారిగొని వచ్చె నేఁడు ...
హరి. పూ. ౬. ౯.

మందవిసర్పి. సం. వి. న్. పుం మెల్లఁగా ప్రాఁకునది - యూఁక, పేను, (శే. ని.)

మందస(ము) = మంజూస. వి. (సం.మంజూషా. ప్రా. మంజూసా.) పెద్దపెట్టె; పెట్టె.

మ. ... మదీయపుత్త్రిఁ బ్రమదం బేపార నే నిచ్చెద, న్మృడుబాణాసన మున్నమందస దగ న్వేలెందు విూ రేఁగి యి,క్కడకు...
భా. రా. బాల. ౬౭౫.

ద్వి. తటుకున నరిగి మందసఁ బట్టుఁ డనుచు.
నవ. ౩. ౧౪౭. పా. ౯. పం.

ద్వి. శ్రుతుశాల దున్న నాఁగటి చాలులోన, నతులితంబుగఁ జాలునం దొప్పు మిగిలి, మందసంబును రాఁగ మది నుబ్బి చూచి, మందసంబును నేను మునతఁ దీయంగ .
రం. రా. బాల. ఉత్త పా. ౭. పం. ౬౫.
పా. ౧౯. పం.

గీ. పదిలముగ మందసమునందు బరణిలోన, నునిచి దాఁచినదాన విూ యుంగరంబు ...
కాశీ. ౪. ౧౦౫.

క. వ్రాయించి మందసమ్ముల, రాయల్ ధరి యించు నాభరణ వస్త్రతతుల్ దీయుత్త మంచి పంపె న్, భాగా త్తత భటులఁ గూర్చి యప్పాత్రులకున్ ...
కృష్ణ. ౩. ౧౦౫.

చ. ... కన్యకామణిన్, వనధిపరీత నైు పొదలు వాహినిలో నొక మందసంబునం, దునిచి రయంబునన్ వెడలనొత్తుట నీతి యటంచుఁ దల్చినన్ ...
శుక. ౧. ౩౭౧.

సీ. ... మంజూష తనరారు మందసు మన ...
ఆం. భా. ౨. ౮౭. నీలా. ౩. ౪౬.

మందసతి. మి. వి. మందప్రోయాలు, గోపిక.

గీ. మురలుగాలిపి తె గోవింద మందసతుల ...
ఆము. ౫. ౬౭.

మందసానము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. ప్రాణము. ౩. నిద్ర. ౪. సూర్యుఁడు. ౫. చంద్రుఁడు. ౬. హంస. ౭. జీవము. (శే. ని.)

మందసానువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. స్వప్నము. ౨. జీవుఁడు.

మందహాసము. సం. వి. అ. పుం. చిఱునవ్వు. (శ. ర)

మందాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రవాహము. ౨. స్తోత్రము.

మందాకిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గంగానది. ౨. ఒకానొక నది. ౩. (ఛంద) ఒకానొక వృత్తము.

శ్లో. ననరరఘటితా తు మందాకినీ. (కల్ప.)

౪. అఱువదేండ్ల యాఁడుది.

(శ. ర. మాత్రము.)

మందాకు. వి. (మందు + ఆకు) మందునకై యుపయోగించు ఆకు; ఓషధి.

గీ. బ్రహ్మ పిడిచిన మందాకు పస రనంగ ...

ఆము. ౨. ౮.

మందాక్రాంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (ఛంద) వృత్తభేదము.

మందాక్రాంత. మందాక్రాంత స్గిరిశవిరతుల్ మభ్నతాగాగణంబుల్.

అప్ప. ౪. ౨౭౬. పొ.

మందాక్షము. సం. వి. అ. న. లజ్జ, సిగ్గు.

మందాగ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శ్రవిష్ఠ, ధనిష్ఠ ర్క్షము, ధనిష్ఠా నక్షత్రము. (వై. ని.)

మందాగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జఠరాగ్ని మంద మగుట, అజీర్తి.

విశే. (ఇ.) అజీర్తి గలవాఁడు.

మందారము. వి. పొడము, మేఘావరణము.

గీ. ... పొడ, మనఁగ మందార మనఁగ మేఘావృతి దగు . . ఆం. భా. ౧. ౪౧.

మందారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుని నందనోద్యానమందలి యైదు వృక్షములలో నొకటి; భూలోకమందలి యొకానొక వృక్షము. ౨. అర్కవృక్షము, జిల్లేడు. ౩. దత్తూర వృక్షము, ఉమ్మెత్త. ౪. అరవిందము. (కే. ని.)

మందారువు. సం. వి. ఉ. పుం. కల్పవృక్షవి శేషము. (విశ్వామ్సా.)

ఉ. మేరువు గాంచె ... నిత్యసేవనరసవ్యాప భ్రమద్భృంగబంధుమం, దారువు దివ్యభూ రుహతదారువు సౌరభవర్ణమేదురున్.

హరి. పూ. ౫. ౧౧.

మంది. వి. (క. మంది.) ౧. జనము; జనసమూ హము.

ఉదా వేయిమంది, కొంతమంది, అంత మంది మొ.

ఉ. అంతటఁ బొంతఁ బెంచెరువునం దరు దెంచు పిఱిందిమంది ... ఆము. ౬. ౭౪.

సీ. తెలిగంటిచెలిమంది సెలిచిత్తరులఁ జెంది రహిఁజెందు మణిమందిరములయందు ...

ఉ. రా. ౬. ౧౪౩.

ద్వి. సందడింపుచున్న జనుల వీక్షించి, మంద స్మిత ముఖారవిందుఁడై యంత, నందంద తా హస్తసంయునసంజ్ఞలను, మందియు ల్వాఁచి సమాధానపఱిచి.

పండితా. మహిమ. ౨౫౨. పొ.

గీ. ఇరులు గవియుచు నేరాళ మెట్టఁదొదుర, నల్లనల్లన నేతెంచె నల్లమంది, గరిమ నానాకపతుల కాకోళవీథి, గదలి యెదు రగ వచ్చెనో కాక యనఁగ.

హైమ. ౪. ౩౯.

సీ. ... మంది యంచన నగు మనుజవితతి ...

ఆం. భా. ౨. ౧౦౩.

సా. మంది యొక్కటైన మజ్జిగ పలచేన.

౨. పరివారము, బలగము.

ఉ. తప్పు గణించి కౌరవులు దండనసేయుదు రొద్దివారి బా, తప్పున కల్గి మంది గల దాన నటంచును మారుతాపులం, గుప్పితి పిల్ల నీచెలులఁ గూడి. ఉ. రా. ౬. ౧౦౫.

సీ. అంత కంతకు మంది నధికంబు గాఁ గూర్చు
కొని తెరువులుఁగొట్టుచును ...
పరమ. ౪. ౧౯౬.

ఉ. ... నీరిఁ గన్నతండ్రి దా, మన్ననఁ జేసి
పంపి తనమందిఁ గనుంగొని రాముఁ డి
ట్లనుఁ. సయా. ౩. ౩౨.

౩. కాలుబలము, పదాతిసేన, సేన.
(శ. ర. ప్రా.)

ఉ. మంది గుఱ్ఱాలు నేనుఁగులు మావతులుఁ
దొర లెన్నఁ బెక్కు రై, క్రందుగఁ
గూర్మితో నెదురుగాఁ జేని పౌజులు దీర్ప
సుయా. ౪. ౧౨౫.

గీ. ఎచేటఁ జూచిన బల్లెంబు లీఁటెగములు,
గలుగు రాయలదళ మెల్లఁ గలయ నించి,
యుదయగిరిచెంత నుదయించె నొక్క
వింత, యనుచు దుర్గములో మంది యలుకఁ
జెందె. కృష్ణ. ౩. ౨౫.

మందిగండ్రలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. మందిగండ్రలు నాగమల్లెలు తీఁగెమల్లెలు
కృష్ణనీలాలు వెలువడాలు,

గీ. ఆది యగుపేర్లు గలుగు వడ్లకని యింట,
నుండు శతకోటిబారువు లొక్కదినుసు ...
హంస. ౪. ౧౨౭.

మంద్రిమ. సం. వి. స్త్రీ. పుం. ౧. మాంద్యము,
మెల్లఁదనము. ౨. అవివేకము, తెలివితక్కువ.

మందిరపశువు. సం. వి. ఉ. పుం. మార్జాలము,
పిల్లి. (కల్ప, విల్యమ్సు.)

మందిరము. సం. వి. అ. న. ౧. గృహము,
ఇల్లు. ౨. దేహము, శరీరము. ౩. పట్టణము.
పుం. ౧. సముద్రము. ౨. లోడ. ౩. జాను
పశ్చాద్భాగము.

మందీభవించు. సం. అ. క్రి. మందగించు,
తగ్గు.

వ. అని యదృశ్యరూపం బైన భూతంబు రతీ
దేవి మరణవ్యవసాయబుద్ధి మందీభవింపం
జేసె ... హర. ౩. ౯౮.

మందు. వి. (క. మద్దు. త. మరుందు.) ౧. ఔష
ధము, వ్యాధినివారణసాధనము. సూర్యోదయ
వర్ణనము.

సీ. చక్రవాకములకుఁ జల్లఁగా మందుఁ ద్రాగిం
చిన చేంద్రంపు గిన్నె యనఁగ ...
ఉ. హరి. ౩. ౭౬.

గీ. వేల్పులకు మ్రొక్కి వెజ్జులవెంటఁ దిరిగి,
మంత్రవాదుల రప్పించి మందు లరసి,
కొడుకు లేదు తేమిటఁ దీర్పఁ గూడ
కున్నఁ, బుడుకు లేదుటు గొన్నాఁడు
పుడమిఱేఁడు.
విక్ర. ౩. ౧౦౮. ౧. ౧౩౭.

౨. వశ్యౌషధము, వలపు మందు, వశీకరణ
సాధనము.

చ. మన కనురక్తి హెచ్చె నిదె మం దని
కంఠముఁ గౌఁగిలించి ని, క్కినఫణిరాజ
వల్లి రొమ్ముతీఁగింపఁగనో యన ...
ఆము. ౧. ౮౦.

మ. ... నేఁడు చిత్రాంగిమందు, దులు నీకుం
దల కెక్కె నేఁ బరవశాత్మల్ గా రె
కామాతురుల్ ..
సారంగ. ౩. ౭౩. శుక. ౪. ౪౦.

౩. విషము; విషపదార్థము.

(వ్యవ.) మందులవాండ్రు మందు పెట్టి కాకు
లను జంపుదురు.

(వ్యవ.) ఆమె మందు పెట్టి సవతిబిడ్డను జంపి
నది.

౪. దీనిషష్ఠ్యేకవచన మైన 'మందునకుఁ'
అనునది కొన్నిపట్ల 'లేశ మైనను' 'ఎంత

మాత్రమును' అను నర్థ మిచ్చును. ఈ యర్థమున దీనికి వ్యతిరేకార్థక క్రియలోడనే ప్రయోగములు కానవచ్చుచున్నవి.

చే. ... ఉ, మ్మలికయు నబ్బు సాదుమది మందున కైనను లేదు వాసవా.
భార. శాం. ౪. ౩౯౫.

గీ. అతఁడు దిరుగని యూరును నతనిచేత, నడుగఁబడని మానవుడును నతఁడు చూరని, తోఁటయును జూడ లేదు ప్రంగువకు నైన, నగవు గా దిది నిక్క మానట్టు నందు. భోజరా. ౨. ౫.

మ. ... పంకేరుహా, ననఁ గీర్తింపని లేమ మందునకు నైనం గాన మూహింపఁగన్.
కాశ. ౧. ౩౨. కేయూ. ౫. ౧౬౧.

౫. ఉపాయము. తెరవు.

చ. ... అనిమొన దేవదానవుల కైనను గెల్వ నశక్య మిమ్మహా, త్ముని నొకమందు సెప్పెద సుతున్ హతుఁ డయ్యె నటంగ విన్నయం, తన యితఁ డాయుధంబు దిగఁ ద్రావి యచేష్టతఁ బొందు నప్పుడీ, తనిఁ బరిమార్పవచ్చు. భార. ద్రో. ౫. ౩౦౫.

దండకము. నీకూర్మిమీఁదన్ సంధాబిందువుల్ ఒందునానందకందంబు నీక్షించి సాక్షాత్పరిజ్ఞానమును గా విచారింపలేమిం జూపి కొంద అప్రాజ్ఞతం జందురుం డందు రామంగులం దెల్ప నేమందులున్ లేవు . వరాహ ౬. ౯౧. భార. కర్ణ. ౩. ౧౪౦.

౬. ప్రతిక్రియ, ప్రతీకారము.

ఉ. మాయలు గల్గుదుష్టులకు మాయపుదంగులె వంగు గాక ని, ర్మాయత నుల్లసిల్లెడు పరాక్రమలీలలు గెల్వ నెట్లు ...
భార. శల్య. ౨. ౫౨.

క. వినుము పురాతనజన్మం, బున జేసినయట్టి కర్మములఫలములు ప్రా, జ్ఞుని కైనఁ బొందు వానికి, మనుజేశ్వర మందు ధైర్యమహిమయు చుమ్మీ . . భార. శాం. ౪. ౧౪.

౭. నిదర్శనము, తార్కాణము.

క. ఇది నిక్కం బగు నేనియుఁ, దుది నీవుం బాండవులును దురితరహితులై, ముద మందఁ జూడఁ గనియెద, నది దీనికి మందు సువ్వె యంబుజనాభా ...
భార. ఉద్యో. ౩. ౧౯౪.

శ్లో. తేన సత్యేన కృష్ణ త్వాం, హతామిత్రం శ్రియా వృతం, అస్మా ద్విముక్తం సంగ్రామాత్, పశ్యేయం పాండవై స్సహ.
సం. భార. ఉద్యో. ౯౦. ౭౧.

౮. సురేకారము గంధకము మున్నగువానితోఁ జేసి తుపాకులు బాణసంచు మొదలగువాని కుపయోగించు నొకవిధమైన చూర్ణము, ఆగ్నేయచూర్ణము.

వ్యవ. మందు సరిగాఁ జేయక పోవుటచేత మతాబు బాగుగా కాలలేదు.

విశే. దుర్లభము, అరిది.

సీ. .. కూడు దానఁ గలిగె, నేని కూరగుట మందు ఆము. ౪. ౧౨౭.

నల్లమందు = నల్లగానుండు ఒక విధమైన మాదక ద్రవ్యము, అహిఫేనము.

వ్యవ. చీనా దేశస్థులు నల్లమం దెక్కువ వాడుదు రఁట.

నీలిమందు = నీలిమొక్కలనుండి తీయు నీలి రంగు గల యొకానొక ద్రవ్యము.

వ్యవ. చాకలి బట్టలకు నీలిమందు వాడును.

మందుతోఁగూడిన కొన్ని లోకోక్తులు:

సా. పెరటిచెట్టు మందునకు రాదు. (అతి పరిచితములగు వస్తువులయెడ ఆదర ముండ దనుట.)

సా. మందు దన్న మాయ మగును (ఎట్టి సులభ పదార్థ మైనను గావలసినప్పుడు దొరక దనుట.)

సా. మనోవ్యాధికి మందు లేదు.

సా. మానినది మందు. బ్రతికినది యూరు.

సా. మందు దన్న బ్రమ్మ కొల్లఁ దెచ్చుట. (మందునకై వేరో, ఆకో, పువ్వో కొంచెము లేక చెట్టంతయుఁ జెఱికి తెచ్చుట; కొంచెము గావలసియుండఁగా నంతయుఁ గొనివచ్చుట.)

మ. ... ఎది నీస్త్రాశ్రీ క్రోధముల్ సందడిం, పవిరిం బోక ద్రుమంబు పైకొని పతి న్మందన్న మా కొల్లఁ డే, నవధిం బెట్టిన సత్యవీ వహహ! కావా? భామినీ నావుడున్.

ఆము. ౫. ౭౪.

సా. మంచివానికి మాటాడమియే మందు (యోగ్యునకు మాటలాడకుండుటయే పెద్ద శిక్ష.)

మందులగట్టు = మందుచెట్లుండు పర్వతము, ద్రోణపర్వతము.

గీ. అప్పు డెలుఁగులరాయని యానతి గొని, గాడ్పుకొమరుఁడు మందులగట్టు దెచ్చి, కోఁతిమూఁకల మనిచె

అచ్చ. రా. యు. ౨౭౨.

ఇట్లే మందులకొండ, మందులమల మొ.

సీ. లంకఁ గాల్చినవానికింక మెంతు రదేమొ హెచ్చుమందుల కొండఁ దెచ్చు టరుద.

శుక. ౩. ౨౩.

ఆ. ఆకసమున వచ్చునప్పు డమ్మందుల, మల వెలుంగు ప్రొద్దువెలుఁ గటంచు, నదరి చూచి రామఁ డొలుచు నింగికిఁ, దూపు గూర్చె యొయ్యఁ దొడరుటయున.

అచ్చ. రా. యు. ౪౩౦.

జ. మందాకు, మందుపట్టెడ, మందుమల, మందులమారి, మందులవాండ్రు, మందులాఁడి.

మందుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మూఢుఁడు. ౨. అల్పుఁడు. ౩. అపటువు, అసమర్థుఁడు. ౪. నిర్భాగ్యుఁడు. ౫. స్వైరుఁడు. ౬. రోగి. ౭. మృదువు, అతీక్ష్ణుఁడు. ౮. ఆలసుఁడు. (వి. ని.) ౯. కనిష్ఠుఁడు.

వి. అ. పుం. ౧. శని. ౨. యముఁడు. (త్రి. ని.)

మందుపట్టెడ. వి. (√మందు) బాణశాల, బాణసంచు చేసెడిసాల.

గీ. మందుపట్టెడపేరు చెన్నొందు బాణ, శాల యనఁగను.

ఆం. భా. ౨. ౨౫.

మందుపిచ్చిక. వి. మిథుని యనుపక్షి. (చి. ని.)

మందుమల. వి. (మందు + మల) మందుచెట్లుండు పర్వతము, ద్రోణపర్వతము.

గీ. ద్రోణపర్వత మొప్పు మందుమల యనఁగ.

ఆం. భా. ౨. ౨౮.

మందుర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గుఱ్ఱపుసాల. ౨. పఱుపుమంచము మొదలగు పండుకొనఁ దగినవస్తువు. (వే. ని.)

మందురకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱపువాఁడు, మందడీఁడు. (శ. ర.)

మందులమారి. విణ. (మందులు + మారి.) ౧. మరులుమందు పెట్టువాఁడు, పెట్టునది. వశ్యక్రియావేది; వశ్యక్రియావేదిని.

ద్వి. పాపజాతులు విసపరులు వెడ్డరులు, మాటలమంచులు మందులమార్లు.

పండితా. పురా. ౧౧౬.

సీ. వశ్యక్రియాశేది వఱలు మందులమారి యన.
అం. భా ౩. ౧౪.

మందులవాండ్రు. వి. బ. (మందులు+వాండ్రు) మందులమ్ముకొని జీవించు నొక యాటవిక జాతివారు.

వ్యవ. ఊరివెలుపల మందులవాండ్రు గుడిసెలు వేసికొన్నారు.

మందులాఁడి. విశే. (మందులు + ఆఁడి) మర్దు మందులు పెట్టునది.

ఆ. మందులాఁడి చెడుగుమానిసి బూతంబు, పిసిడి బిచ్చెగాండ్ల కెల్లగుదియ .
చెన్న. ౨. ౨౪.

మందెమేలము. వి (సం మంది (దె) వాళ.)

౧. చనవు, అతిపరిచయము, జంకుకొంకులు లేకుండుట.

క. తనయింటిదీప మనుచును, విను ముద్దిడుకొనఁగఁ దలఁచుచీఁడి గలఁడే, నను మార్కొనఁగఁ దలంచెదు, మును పెంచిన మందెమేలమున నాలమునన్.
విక్ర. ౬. ౧౫.

ద్వి. చిన్నప్రాయమునుండి చెలిమితోఁ గూడి, మన్నించ టం జేసి మందెమేలమున, బుద్ధి చెప్పెద నంచు భూవిలో లేని బుద్ధులు చెప్పెదు చోద్యంబు గాను
ద్వి. శ. పా. ౧. ౧౫. పా. ౭. పం.

క. అని చెనకుచు నది తను డా, సిన ముని గోపించి యోసి కెదగ వెఱపు మా, లి నను గదియంగ వచ్చెద, మునుకొని యీ మందెమేలమున కోర్వఁ జాలి.
భోజ. ౪. ౧౫౭.

గీ. ఇందు రమ్మన్న వేగ అో మ్మెక్కు మందె, మేలమున లోకమాతవు మే లటంచు, బాగడులోకుల కిచ్చు మెప్పుగ ధనంబు, సెల్లఁ జపలత విహరించు నింట నిలదు.
ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౬౯.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౪. పం.

౨. స్నేహము, చెలిమి.

గీ. పావకుండును గపటంపు భూవరుండుఁ, దమ్ముఁ గడుఁ జేరి మందెమేలమ్ములోడ, నున్న వారికిఁ గీడు చేయుదురు వారి, కంచిత స్నేహమున మంట లధిక మగును.
విపు. ౭. ౧౦౫.

మ. తనకుం గూర్చువధూమణుల్ చనవుచేత న్మందెమేలంబునం, కను, వేసారియు నవ్వులాటలకుఁ బల్కం బల్కువాక్యంబు లె, ల్లను నిక్కంబులుగాఁ దలంచి తగ దగ్గ న్నిర్నిమిత్తంబు ము, క్కున సే యుండుఁ గదా మనీశ్వరులకుం గోపంబు పాటోపమై.
విప్ర. ౪. ౭౧.

౩. ఉపేక్ష, ఒప్పరికము.

సీ. మేనత్త యని మందెమేళంబు సేయక దేవకి మాటలోఁ దిరుగవమ్మ
ముకుంద. ౩. ౩౧౯.

వ. సితచ్ఛత్ర చామరశంఖ కిరీటచిత్ర శయ్యా సౌధ సింహాసనంబులు గైకొనుట మనమందె మేలంబునం గాదె ..
భాగ. ౧౦. ఉ. ౫౭౮.

శ్లో. కృష్ణరామస్తుల్యతాం సీతా అస్మద్దత్తనృపాసనాః, చామరవ్యజనే శంఖమాతపత్రం చ పాండరం, కిరీటమాసనం శయ్యాం భుంజం త్యస్మదుపేక్షయా.
సం. భాగ. ౧౦. ౬౮. అధ్యా. ౨౬. శ్లో.

౪. గర్వము, అహంకారము.

ద్వి. మఱుమాట లిచ్చితో మందెమేలమున, వెఱపుసెడితో మాట వినవో మార్పడితో
పండితా. పురా. ౧౫౪. పా.

ద్వి. మనమార విను పిల్చి మగఁడు సెయ్యి
మున, ననయంబుఁ జేరరమ్మని చేన
వొఁగి, మేల మిచ్చిన మందమేలంబు
మాని, తాలిమితోడ నాతనిచిత్త మెఱిఁగి,
నవతుగా నీకోడిసవతులు చూచి, యవు
నౌను యని కొనియాడ నెల్లపుడుఁ, గన
లక భూదేవిగతి నుండు మమ్మ.

ద్వి. పరమ. ౫. ౪౩౯. పా. పండితా.
వాద. ౨౩౩ పా.

౫. గేలి, పరిహాసము

గీ. క్రేణి యనఁ దచ్చన యనంగఁ గేరడ
మన, గేలి యన మేల మన మందమేల
మనఁగ, నాట యనఁ దస్తరి యనఁగ
హేళి యనఁగఁ, బొలుచుఁ బరిహాసములు
మాతృ భూతలింగ. ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

మందోదరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రావణాసురుని
పత్ని. (అహల్యాది పంచకన్యలలోఁ జేరినది.
అహల్య, ద్రౌపది, తార, తార, మందోదరి.
వీరైదుగురు పంచకన్యలు.)

మందోష్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) నులి
వెచ్చనిది, కొంచెమువేడి యైనది.
వి. అ. న. కొంచెమువేఁడి, నులివెచ్చన.

మంద్రభద్రము. సం. వి. అ. పుం. మంద్ర
జాతి యేనుఁగుయొక్కయు భద్రజాతియేనుఁగు
యొక్కయు లక్షణములు గలయేనుఁగు.
(వై. ని.)

మంద్రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గంభీర
మైనది (ధ్వని.)
వి. అ. పుం. ౧. వాద్యభేదము. ౨. గజ
భేదము. (వై. ని.)

మంపిల్లు(లు). అ. క్రి. (√మంపు.) ౧. మత్తిల్లు,
మదించు, క్రొవ్వు.

సీ. క్రొల్చులుల్ మంపిల్లి గొటగొట మని రొప్పి
ఒలువింగముల నైనఁ బట్టఁజూచు.
సారంగ. ౧. ౭౮.

౨. చొక్కు, పరవశత్వము నొందు.

ఉ. మొక్కవ ముక్కుఁ గూర్చి రవముల్
నిగుడింపుచుఁ దోన పాయుచున్, మక్కు
వడాయుచుఙ్ గలసి మంపిలు నౌర చకోర
దంపతుల్. ప్రబంధ. ౧౧౪.

3. నిద్రమబ్బుతో నుండు, తూగిపడుచుండు.
(బ్రౌ.)

మంపు. వి. (త. మప్పు.) ౧. మత్తు.

(క) నిద్రచేఁగలుగు మైమఱపు, పారవశ్యము.

గీ. కమ్మ కస్తురిగుళికలు తమ్మిరేమ, నిదుర
మంపునఁ బుక్కిట నించి పేలు, కొంచి
వేసిన నుమిసినాఁ గమలముకుళ, తోట
రంబుల నెలఁదేఁటికొదమ లెగసె.
పారి. ౨. ౭౩.

సీ. తెలిగన్నుదమ్ములఁ దేఱునిద్దురమంపు వడసు
నెమ్మది భయం బావరింప
ఘటికా. ౨. ౨౧౪.

సీ. వాడినతీఁగైవడి నున్నవేనితోఁ గెంపు
కన్నులనిద్రమంపుతోడ
వ్యా. వి. 3. ౯౧. యయా. ౫. ౨౬.

(చ) కల్లు మున్నగుమాదకద్రవ్యములు సేవిం
చుటచేతను, సౌందర్యవిలోకనాదులచేతను
గల్గు, మైకము.

గీ. వాలుఁగన్నులకెంపు హైప్రాలుమంపు ...
దశా. ౯. ౩౩.

ఉ. పేశలబంధకైశికయు భీతిమదశ్రునిపాత
ముఖ్యచే, ప్టాశబలత్వ సక్తతను శంపయు
నై కనుమంపు దాల్చుచున్
పాండు. ౫. ౧౫౪.

ఉ. మం పెసఁగ నుటాకు లవమాత్రముచేతను ముజ్జగంబు మో, హింపఁగఁ జేయుభారం మీఁక నీవు వసి ంచితి గాన .

విజ. వి. ౧. ౨౧.

(ట) రూపయౌవన విత్తాదులచేఁ గల్గు మదము, మత్తు.

సీ. ఎలజవ్వనపు మంపు గలిగి పెంపున నించు చిలుకలఁ బాన్పుపైఁ జేర్చిచేర్చి .

యాయా. ౪. ౨౫.

౨. ఉద్ధతి, విడిసిపాటు

గీ. జలధు లంతంతకును మంపు జాలి నింక, ధరణి చక్రంబునైవడిఁ దిరుగఁ జొచ్చెఁ, గారవేంద్రు ప్రయాణ భేరీరవమున ...

చిత్ర. భా. ౭. ౩.

౩. ప్రకాశము.

గీ. మంపు దులకించు ముత్తిగ మానికముల, మొలకనిద్దాక దానిసొమ్ముల మెఱుంగు, లుమ్మడిగఁ గ్రమ్మి నివ్వెన నొఱపు చూప, రాజవరుఁ గాంచె లేచి యా రాజ వదన.

రసిక. ౩. ౪౭.

విశే. మత్తు గలిగించునది.

గీ. మంపు సాంబ్రాణి ధూపంబు పెంపు పెంపు, వంపు మరువంపు టిండీవరంపు ఱంపు, గుప్పు మృగమదవాసనల్ గుప్పు రనఁగ, సాటి లేకొప్పు నీయింటి జాఱు కొప్పు.

శశాం. ౩. ౪౯.

జ మంపిల్లు, మంపుగొను, మంపుగొలుపు.

మంపుగొను. అ. క్రి. (మంపు+కొను) మత్తిల్లు, మదించు, క్రొవ్వు.

గీ. నల్లసేనగుండులు నడచినట్లు, మంపుగొని మే రొయుంగక మలసి మలసి సెనరువారికి సుఱుకంగ సాగని మన్నుఁ, బోతు లెడ చొచ్చె దాఁకెడు పొదలు వోలె.

ఉ. హరి. ౪. ౨౭.

మంపుగొలుపు. స. క్రి. (√మంపుగొను) మైకము కలిగించు, మత్తిల్లఁజేయు. (శ. ర.)

మంబరము. వి. దహనము, కాల్చుట. (చూ. మంబరముచేయు.)

జ. మంబరముచేయు.

మంబరముచే(సే)యు. స. క్రి. (మంబరము + చేయు) దహించు, కాల్చు.

ఉ ఆపురుషోత్తమాయుధము నంతకు ము న్గనుగొన్న భీతిఁ గా, శిపతిఁ జేరి యుప్ప తిలఁ జేసినసిద్ధుఁడు వంచుఁ గాఁగిటం, జేపడఁ బట్టి మంబరముచేసె దిగంబర వేష కృత్య

ఉ. హరి. ౩. ౧౫౩.

(శ. ర., వీరేశ., చిని. పా. మంబరముచేయు. వావిళ్ల పా.)

మకమక. వి. (క. మంకు) ౧. తేజోహీనత, కాంతిహీనత.

క. ఆనఁ జిఱునవ్వు మొగంబునఁ, దనరఁ జకచ్చకితకర్ణతాటంకరుచుల్, దమకన్ మకమక చినుకన్, గనకాంగి పరాయు ల్చెలంగఁగా నిట్లనియెన్. శశాం. ౩. ౫౯.

౨. తేజోహీనతను దెలుపు అనుకరణము.

(వ్యవ.) దీపము మకమకలాడుచున్నది, కొంత మెగసన ప్రోయును.

మకరందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పూఁదేనె, పుష్పరసము. ౨. కుందము, మొల్ల. ౹. వి. అ. న. కింజల్కము, కేసరము.

మకరందవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాటలలత.

మకరకంఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నడుమ మొసలి ముఖ మేర్పఱచిన కంఠ భూషా విశేషము. (శ. ర.)

మకరకుండలము. సం. వి. అ. న. మకరము వలె నుండు చెవులపోగులు, మకరమువలె నుండు కర్ణభూషణము.

మకరకేతనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, మరుఁడు.

మకరకేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. మొసలి టెక్కెమువాఁడు, మన్మథుఁడు.

మకరతము. సం. వి. అ. న. గారుత్మతమణి.

(ఈ రూపమునకు ప్రమాణము లేదు. కాని ఈ క్రింది పద్యమున ప్రాసస్థానమం దున్నది.)

చ. సకి యకలంక తోయకణ సంగత పద్మప లాశ మధ్యమా, ల్లకరుచు లొప్పెడిన్ గొలఁకులచ్చి నినున్‌గని చెల్మి హెచ్చఁగా, మకరతపాత్రలో విమలమౌక్తికముల్ జత గూర్చి రత్నదీ, పకలన నిచ్చునారాతుల భావమునన్ గనుఁగొంటె యిచ్చటన్.

ఉ. రా. ౬. ౪౬.

మకరతోరణము. సం. వి. అ. పు. న. మొసలి రూప మేర్పడఁ జేసిన తోరణము. (శ. ర.)

మకరధ్వజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (మొసలి టెక్కెమువాఁడు.) మన్మథుఁడు.

మకరబిబ్బి - మకరబ్బి. మి. వి. మకరతోరణము, దేవతలను గురువులను రాజులను ఊరేగించునప్పుడును జయోత్సవములందును ముందు గొనిపోవు గౌరవచిహ్నము.

మ. జతనన్ దక్ష్వరి జంభభిన్నగరమున్ సాధిం పఁగాఁ గోరి యీ ప్సితముల్ చేకుఱ నెత్తు ఒక మకరబిబ్బిలో యనక్ మించునం, చిత కక్రోకల సాధజాలములు ...

చంద్రా. ౨. ౧౬.

మకరబ్బి - మకరబిబ్బి. మి. వి. మకరతోరణము.

మ. ... గొజ్జంగియున్, మకరబ్బి గురుజాప రుంజా వెలయన్ మారుండు భే యం చనన్, కుకఘోటిం గుదెఁ దట్టి మీఁటె వడిగా కుత్రాము మోసాలకున్.

పార్వ. ౨. ౧౧౪.

మకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మొసలి. ౨. (జ్యోతి) మకరలగ్నము. ౩. మకరాకారముగా సేనలను పన్నుట, మకర వ్యూహము. ౪. మొసలివలె నుండు చెవులపోఁగు, కర్ణభూషా విశేషము. ౫. మకరముద్ర (మొసలివలె ముడిచిన చేతులు.) ౬. కుబేరని నవనిధులలో నొకటి.

మకరవాహనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వరుణుఁడు.

మకరాంకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథుఁడు. ౨. సముద్రుఁడు.

మకరాకరము. సం = మకరాలయము.

మకరాలయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సముద్రము. ౨. నాలుగు సంఖ్య.

మకరిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. మకరికాపత్రము. (శ. ర.)

మకరికాపత్రము. సం. వి. అ. న. స్త్రీలకు చెక్కిళ్లు లోనగుతావులయందు అత్తుకతో వ్రాయు మకరరూప మగు రేఖ. (శ. ర.)

మకరివల. వి. మృగములను బట్టెడు ఒకవిధమైన వల.

వ. ... తెరచీరకట్టలు ప్రోఁగుచుట్టలు దొడ్డివల లేటివల కుందేటివల పందివల సక

దండలను మకరికల మొలికల మొదలుగా
వలయు వలలును ... కాశీ. ౩. ౭౮.

గీ. ... ద్రొడ్డి, వలలుఁ బంగిటీకలలును బలువు
మకరి, వలలు మొదలుగఁ గలిగినవలలు
మజియు. య యా. ౧ ౩౮.

మకిల. వి. (సం. మలినమ్.) ౧. మలిన, మాలి
న్యము.

(న్యవ.) అద్దము మకిలపట్టినది.

౨. నలుపు. (శ. ర.)

విశే. మలినము, మలిక యైనది. (బ్రౌ.)

ఇ. మకిలక్రోవి.

మకిలక్రోవి. (మకిల + క్రోవి.) నల్లనిక్రోవి.
ఒకవిధ మైన సుషిరవాద్యము, ఊఁదెడు నాగ
నాగ వాద్యము.

సీ. ... బూరగొమ్ములు కంచుమీరణములు,
మకిలక్రోవులు వీరమద్దలల్ .
మొ. రా. యు. ౩. ౨౬.

మకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మాలాకియందు
వైశ్యునివలన పుట్టిన సంకరజాతివాఁడు.
(వై. ని.)

మకుటము. సం. వి. అ. న. కిరీటము.

మకుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. శూద్రశాసనము.
(త్రి. ని.)

మకుర(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అద్దము
౨. పొగడవృక్షము, పొగడచెట్టు. ౩. మొగ్గ,
కళిక. ౪. కులాలదండము, కుమ్మరిసారెఁ
ద్రిప్పెడి కఱ్ఱ.

మకురు. విశే. (తె. మక్కళి.) మూర్ఖుఁడు,
మొండివాఁడు. (చూ. మకురుతనము.)

ఇ. మకురుతనము.

మకురుతనము. వి. (√మకురు.) మూర్ఖ
త్వము, మొండితనము. (శ. ర.)

మకుష్ట(క)ము. సం. వి. అ. పుం. వనముద్గము,
అడవిపెసలు. శ్రీ.

మకుష్ఠము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మంథ
రము, మంద మైనది. వి. అ. పుం. అడవి
పెసలు. శ్రీ. (త్రి. ని.)

మకూలకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ముకు
ళము, మొగ్గ. ౨. దంతివృక్షము, నాగదంతి
చెట్టు.

మక్కు = మక్కునగాయ. (సం. మక్కలః.
క. మక్క.) బిడ్డలను గన్నస్త్రీకిఁ బొత్తి
కడుపునఁ బుట్టెడి యపాయకర మైన నెత్తురు
గడ్డ. (శ. ర.)

ఇ. మక్కునగాయ.

మక్కునగాయ = మక్కు. వి. (మక్కు +
కాయ. వ్యుత్పత్తివిపర్ణాగమము). (శ. ర.)

మక్కరాయి. వి. (సం. మకరతమ్.) మరకత
శిల.

వ. ... ఎక్కువవెల పెక్కువ గల మక్క
రాల మిక్కుటంపుఁ దిన్నియల వన్నియలు.
ఇందు. ౧. ౧౪.

మక్కల్లము. సం. వి. అ. పుం. మక్కున
గాయ, ప్రసవించినస్త్రీకి ప్రసవరక్తావరోధ
మున గర్భమునఁ బుట్టెడి యపాయకర మగు
నెత్తురుగడ్డ; ప్రసవ రక్తావరోధమున కలుగు
శూల.

మక్కళించు. స. క్రి. ౧. సరిచేయు, సమా
నము చేయు.

గీ. తొడలు వనఁటికంబంబుల మొడలుఁ బోఁక,
బోదెలు తెలుంగులను బరపుష్టరుతులు,

మాటలును గీరభామలు మక్కళించి,
చిగురుఁబోఁడులు వనకేళి చేయఁజేయ . .
ఉ. హరి. ౫. ౫౦.

౨. ఉబికించు, ఉబ్బునట్లు చేయు.

సీ. వినేయ మైన యుద్యానంబులవణిచే నక్క-
ళించినపొట్ట మక్కళించి ...
మనుచ. ౧. ౫౯.

౩. కూర్చు, అమర్చు.

సీ. సేసకొప్పునఁ జుట్టు శిఖి పింఛరింఛోళి
మక్కళించిన జిల్గు ముడుఁగుపాగ
కాశీ. ౩. ౧౧౭.

సీ. మారేడుబుజ్జలో మక్కళించుక సందిఁ
గట్టిన చంద్రశేఖరుఁడు వెలయ ...
హంస. ౧. ౧౭౨.

(సరిపఱచు అని శ. ర.)

౪. పెంపొందించు, వృద్ధిపొందించు.

సీ. కరికరశీకరకణములు విక్రాంతమకుటముక్తా
రుచి మక్కళింప . .

గీ. వరుణుఁ డరుదెంచె నిక్రమోద్ధురత మెఱయ.
ఉ. హరి. ౬. ౨౫౨.

(ఇట అ. క్రి. సరిపోలు. అని. శ. ర.)

అ. క్రి. ౧. జ్వరాదిరోగము తిరుగఁ బెట్టు,
మాని మరల వచ్చు.

(వానికి జ్వరము మక్కళించుకొన్నది. శ. ర.)

౨. మిళిత మగు, కలియు.

సీ. శరభనినాద విస్రస్తంబులై గమనించు
కంఠీరవ నిక్వణంబుఁ, గంఠీరవారవ స్ఖలి
తంబు లై చను భీత వన్యకరీంద్ర బృంహి
తంబు, గీ. మక్కళింప ...

(మక్కడింప. ముద్రి. పా.)
పి. శకుం. ౨. ౫.

౩. వ్యాపించు, ప్రసారిత మగు.

సీ. మక్కళించిన శావుమంజిళ్ల పెంజెర లుఱుగ
రంబులఁ బట్టి యొత్తువారు ...
హైమ. ౬. ౧౦౮.

(సరిపడు అని శ. ర.)

మక్కా. వి. (సం. మఖః మ్లేచ్ఛ, దేశభేదే
అని వాచ. హి. మక్కా.)

ఆరేబియాదేశములోని యొక పెద్దపట్టణము,
యవనకాశి, మహమ్మదు జన్మస్థానము.
చూ. మక్కాచెంబు.

జ. మక్కాచెంబు.

మక్కాచెంబు. వి. (మక్కా + చెంబు.)
మక్కాపట్టణమున చేయు నొకవిధ మైన
పాత్రము, కూజా.

శా. మక్కాచెంబులఁ జల్లఁ జేయ వడగండ్లం
బోలు సౌరభ్యస, మ్యక్కద్వీపవతీజలంబు
జన మాహా యంచుఁ ద్రావెం దమిన్ ..
పాంచా. ౪. ౫౧.

మక్కి¹. విణ. (√మక్కు¹) నిర్మాంసము,
సుషిక్కించినది.

ద్వి. మిట్టనుదురు మక్కిమెడయును బ్రాఁకు
పట్టిన యురమిడిపండ్లు . అమర ...
శివుఁడు ... అంత్యజభావంబు దాల్చి.
పండితా. దీక్షా. ౪౦. పా.

గీ. మందగొడి రెప్పగొరిపెలు మక్కిరొండ్లు,
బరకుమురుకొమ్మలును పోటుబర్లు.. యొక
కీడ యొద్దఁజేరి. హంస. ౫. ౩౧.

మక్కి². వి. (సం. మక్షికా. హిం. మఖ్ఖి. క.
మక్కి = ప్రతి.) ఈఁగ.

(ఇది (మక్కికి మక్కిగాన్' అను వ్యవహారము
నందే కనఁబడు చున్నది.) మక్కికి
మక్కిగా = యథాస్వరూపమున, ఉన్నది
యున్నట్లుగా, సరిగా.

(వ్యవ.) వాఁడు దానిని ఎక్కికి మక్కిగా వ్రాసి తెచ్చినాఁడు. (ఇది లేఖకుని బుద్ధి మాంద్యమును సూచించును.)

మక్కించు = ప్రమక్కించు. స. క్రి. (√మక్కు.) ౧. చంపు, వధించు.

క. అక్కాంతఁ బుష్పకముపై, నెక్కించు కొని చేని చూచి యిది రాఘవులన్, మక్కించె మేఘనాదుం, డొక్కఁడ యని యతని యాస యుడుపుఁడటంచున్.
రా. మా. ౭. ౨౭.

క. నిక్క మగుపాపములచేఁ, జిక్కితివి నిశాతశూల శిఖరాగ్రమునన్, మక్కించి నీదుమాంసము, నక్కలఁ గుక్కలును జేరి నముల నొనర్తున్. (శ. ర. పా. మ్రక్కించి ముద్రి. పా.) భాగ. ౭. ౩౯౪.

౨. వశింపఁ జేయు, వెఱచు.

ద్వి. కిక్కిక్కజనుఁ దుర్వినోదవుపాపముల మక్కించు వేణుగుల్మము నగ్నివోలె.
ద్వి. భాగ. ౭. స్కం. (శ. ర.)

౩. నిర్జించు, జయించు, గెలుచు.

క. దిక్కుల రాజుల నెల్లను, మక్కించి ధనంబు గొనుట మయకృతసభ ము, న్నెక్కుట జన్నము సేయుట, నిక్కము వారి మనకు దండ నిలిచినఁ గాదె. (శ. ర. పా. మ్రక్కించి. ముద్రి. పా.) భాగ. ౧. ౩౭౧.

మక్కిలు(ల్లు) = మక్కు¹. అ. క్రి. (√మక్కు¹) నశించు.

క. అక్క కపాయము్మను బా, ల్యక్కర యను నశ్వగంధి సతతము నియ్యన్, మెక్కల పుటప్పిగతములు, మిక్కిలి పెను త్రోవఁ జనును మండలమునకున్. (చి. కి., చి. వి.)

మక్కు¹ = మ్రక్కు. అ. క్రి. (త. మక్కు.) ౧. కాంతి విహీన మగు.

సీ. వెలవెల నై నభోవీథిఁ దారలు మక్క...
కన్యకా. ౭. ౩౧౫. (శ. ర. ప్రా.)

౨. నవయు, కృశించు, చిక్కు.

ఉ. .. విధాత నిర్దయుం, డక్కట నీరసం బ్రణము నాని మహోగ్రవనాంతరంబు లన్, మక్కెడునీవు నిట్టి యవమానము మానము దప్పఁ జేసెనే. (శ. ర. పా. మ్రక్కెడు ముద్రి.) నా. పంచ. ౨. ౧౪౯.

౩. (రోగముచే) విరూప మగు, రూపుచెడు.

క. స్రుక్కిన యంగుళములు దల, మెక్కిన దేహమును గాంతి రొదలిన మొగమున్, మక్కిన చెవులును ముడిఁగిన, ముక్కును నై వచ్చి మహుఁడు ముద్దియఁ గనియెన్.
భోజరా. ౧. ౧౦౧.

౪. మగ్గు, ఉక్కచే నుడుకు.

వ. ... మఱియు నొక్కరొడ నెడ మీని మానినియుక్కలఁ జిక్కి యుబ్బపాఁతర లను మక్కినక్రియ నూర్పుగాడ్పుల కవకా శంబు లేకునికి తమలోఁ దా రొకరి కొకరు పదిరిగొని ప్రబంధ. ౪౭.

౫. చచ్చు, మృతినొందు.

చ. అక్కలంగవప్రక్కం జిక్కి మక్కిన మర్కటులు రక్కసులు పెక్కండ్రు గలరు. రామా. ౭. ౧౫౪.

వ. ఇట్లు పెక్కువరుసలు రక్కసుల యుక్కి పంబున మక్కినం బ్రతికింప నుండి వెండియు నొక్కనాఁడు ..
యయా. ౩. ౧౨౧.

౬. (త. మక్కు = మాంద్యము.) ౧. మాలిన్యము, మురికి.

సీ. దూళ్లమ కెక్కు మంగళ్లతిప్పలు రేఁగు
పడువున గాలి నాడెడు సెలకలు ...
ఆము. ౭. ౧౪.

విణ. మాసినది, మలిన మైనది.

సీ. మక్కు మాసినది నా మలినంబు విలసిల్లు.
ఆం. భా. ౩. ౧౫.

జ. మక్కి1, మక్కించు, మక్కిలు మక్కుడు.

మక్కు². వి. నితంబైకదేశము, కుంటి.

సీ. మల్లు, మక్కు నాఁ జెను నితంబైక
దేశము .. ఆం. భా. ౨. ౧౩౭.

గీ. కదిసి కురువీరు లభిమన్యుఁ గక్కసింప,
నిక్కుజగి నొక్కవెంగిఁ జెక్కుకుక్కు
లెక్కు, పిక్క ప్రక్కయు డొక్క
పేరక్కు చెక్కు, మక్కు చిక్కించు
కొన స్రుక్కు నక్కటియును.
రా. వి. ౩. ౭౪.

మక్కు³. వి. (క. మక్కు) బల్లలు మొదలగు
వాని యతుకులును సందులును కనఁబడకుండ
రాచుట కుపయోగించు నొకవిధ మైనజిగురు
పదార్థము, లప్పము.

(వ్యవ.) వడ్రంగి పెట్టెలకు మక్కు పెట్టి
నాఁడు.

మక్కుడు¹. వి. (√మక్కు1) ముఱికి, మాలి
న్యము.

గీ. త్రెంచి గురివింద పేరు త్రిప్పించు వడిన,
మేఘ మనఁ దోఁచునొక కత్తిమేని
యొఱుకు, ప్రాఁతగొత్తుట మక్కుడువట్టి
యున్న, యంపగమి ముందటం బెట్టి
యర్ఘుపడిరి. కళా. ౮. ౮౯.

మక్కుడు². విణ. గుప్తము, దాఁచఁబడినది.

(చూ. మక్కుడుచేయు.)

జ మక్కుడుచేయు.

మక్కుడుచేయు. స. క్రి. (√మక్కుడు²)
(సొమ్ము) ఇతరులకుఁ దెలియకుండ దాఁచు.

(వ్యవ.) వాఁడు తన యన్నదమ్ములకుఁ దెలియ
కుండఁ జాలసొమ్ము మక్కుడు చేసి
నాఁడు.

మక్కులము. సం. వి. అ. పుం. శిలాజతువు.

మక్కువ. వి. ౧. ప్రేమ, కూరిమి.

సీ. నెయ్యము నెయ్యమి నెమ్మి నేస్తము నెన
రెలమి మే ల్కూరిమి చెలిమి యరితి.

గీ. బాలి ప్రేమండి మచ్చిక మక్కువ యనఁ,
బ్రేమ దోఁచును. .
ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

(క) వాత్సల్యము, పుత్రాదులయం దుండు
ప్రేమ.

క. అనిన నతఁ డేను మూర్ఖుఁడ, మనమున
నీయందు గలుగు మక్కువఁ గర్జం, బౌన
రఁగ నుపదేశింపం, జనుదెంచితి ...
భార. అర. ౪. ౨౭౪.

ఉ. మక్కువ రేఁగి నెయ్యపుఁగుమారునిఁ
జంపుట కంతరాయ మై, యక్కటికంబు
పుట్టుటకు నల్లన వచ్చి భవాని ...
హర. ౨. ౯౮.

చ. . నన్, మమతను జేరఁగాఁ బిలిచి
మక్కువచే నను నొక్కకేల మే, నిము
రుచు నీకు నొక్కమగనిఁ ఘటియించితి
నంచుఁ బల్కుచుఁ. ప్రభా. ౧. ౧౨౫.

(చ) స్త్రీ పురుషుల పరస్పరానురాగము,
వలపు.

ఉ. ఒక్కొకవేళఁ బద్మముఖు లొల్లమి సేయుదు
రొక్కవేళఁ దె, న్మక్కువ నాదరింతురు.
మనుచ. ౩. ౭౯.

గీ. ఆ నితంబిని మక్కువ ననఁగి పెనఁగి, యింత
పొంపిరివోవ న స్నేహితాభ్యవనఁగఁ, దలఁచి
పొందిన నది జన్మఫలము గాఁడె.

భార. విరా. ౨. ౭౭.

ఉ. ... ఉరస్థలంబుఁ జ, న్నుల సెదురొత్తి
మక్కువ ననుం బిగికౌఁగిట జేర్ప నేఁటికే.

పారి. ౧. ౧౧౪.

(ట) స్నేహము, మైత్రి.

ఉ. రక్కసులార మీరలు సుర ల్సమయత్న
బలప్రయాసులై, యుక్కడఁలిన్ మథింప
జనియించిన యీసుధ నీరు వారఁ బె,
మ్మక్కువతో భుజింప నయమార్గము ...

దశా. ౨. ౩౪౩.

ఉ. ఓ నృపపుత్ర మద్గురునియోగమునం జని
యేను నిత్యముక్, గానమధూములన్
వలయుకాయలు పండ్లును దర్భ లిధ్మ
ముల్, మానుగఁ గోసి తెత్తుము క్రమం
బున నీవును మమ్ముఁగూడి ర, మ్మా నిధి
లంబు చూపెదము మక్కువతోడుత వాఁ
యిక్కువల్.   హరివం. ౫. ౩౦.

౨. కుతూహలము, వేడుక.

క. రాచవీరి యుండియును వాది, యాచవిశిం
జారదు వాటు వారికి నిచటిబా, లాక్షీ
రణముపై మక్కువ, రోచందంబులన
మఱవ నెన్నఁడు రామిన్.

హరి. ఉ. ౨. ౪౯.

ఉ. అక్కట తండ్రి యేల మఱనయ్యెదుఁ
బెండ్లి యొనర్తు నంచుఁ బె, న్మక్కువ
నుండుచోఁ దెఱఁగు మాలినటక్కరి యాల
పోతు లి, క్లక్కడనుండి కర్గె ..

నీలా. ౨. ౪౨.

జ. మక్కువకాఁడు.

మక్కువకాఁడు. విణ. (మక్కువ + కాఁడు)
ప్రేమగలవాఁడు, ప్రియుఁడు.

వ. పెక్కువిధంబులం జొక్కించి చిక్కక
చక్కం బోవు మక్కువకానికై పొక్కి
తమిం జిక్కి. ప్రద్యుమ్నచరిత్ర. ౩. ౪౫.

మక్కె. వి. అస్థి, ఎముక.

(వ్యవ.) ఇంకొకమాఱు తిట్టినచో మక్కె
విఱుగును జాగ్రత్త. (నిత్యబహువచన మని
శ. ర. బ్రా.)

మక్కోలము. సం. వి. అ. పుం. ఖటిక, సుద్ద.

మత్వాణము. సం. వి. అ. పుం. యుక్తకాలము
నందు దంతములు రాని పొట్టియేనుఁగు.

(వై. ని.)

మఖము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కేపము.
౨. సమూహము, గుంపు.

మఖవీర్యము. సం. వి. అ. పుం. ప్రియా
లము, మోరటి. శ.

మక్షిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఈఁగ.

మక్షికామలము. సం. వి. అ. న. పుం. మయి
నము.

మక్షీక. సం. వి. = మక్షిక.

మక్షీకామలము. సం. వి. = మక్షికామలము.

మఖుణము. సం. వి. అ. పుం. ఏడుమాసముల
కోలఁడి. (వై. ని.)

మఖద్వేషుఁడు. సం. వి. ష. పుం. రాక్షసుఁడు;
పిశాచము.

మఖము. సం. వి. అ. పుం. యజ్ఞము.

మగ. ప్రాతిపదికము. దీనికి మహద్వివక్షయందు
మగఁడు మగలు అనియు నమహద్వివక్షయందు
మగది మగవి అనియు రూపము లగును.
విణ. (క. మగ. త. మగల్.) పురుషజాతిది.

సీ. మగమీల నగఁ జాలుతెగఁ గీలుకొనువాలు
కనుఁగవ కోకవింతకాంతి యొదవె ...
పారి. ౧. ౫౬.

క. తొల్లి ప్రాయపు మగపాదముల, తలఁపుల
తమకములు మిగులఁ దను నెదురుకొనన్,
జలజాక్షి జవ్వనము గదు, వలకెఁ బ్రతిక్ష
ణము వింతవింతగ నంతన్.
కళా. ౧. ౭౯.

చ. కలువలయమ్ములుం బ్రసవకార్ముకమున్.
విక్ర. ౧. ౧౪.

క. ఏనుఁగు గుజ్జును బచ్చని, ప్రామును పేడ
యూను మెట్టు మగపసరంబున్, బూవి
కలలోన నెక్కిన, మానవునకు సుఖము
రాజ్యమహిమయుఁ గలుగున్.
స్వా. ౯. ౬౯.

(మగపసరము = వృషభము.)

౨. శూరుఁడు.

క. నీ పౌరుష మేల యిలఁ బడి, వేవుర నే
వలచి పట్టె వెదకిన నడ్డం బై వచ్చి వలదు
నా నిం, దేవాఁడు మగండు దీని నెఱుఁగవ
కంటే. భార. విరా. ౨. ౨౫౬.

గీ. మెఱసి మూఁడులోకంబుల మేటిమగలు,
౧ యా నేర్తురె యాదవరాముతోడ ..
ఉ. హరి. ౧. ౭.

సీ. అతిదుర్జయుం డైన ప్రతివీరు నిట్లు రూప
ణఁచి యబ్బలుమగం డన్న కడకుఁ జని .
రాఘవ. ౪. ౨౨౭.

వి. ౧. పురుషుఁడు.

క. మగ లడఁకువ నందక తమ, తగులము
పాటింపు రెట్టితగులం బైనన్, మగువల
యొడలన యడఁగుం, దగవు విడిచి యడిచి
పదరు ధైర్యము పెర్మిన్.
భార. విరా. ౨. ౨౩౧. అం. భా. ౨. ౧౦౩.

సీ. మగ లాఁడువారికి మరిగి బ్రముచ్చిలి పంది
పట్టి కన్నంబులు పెట్టి తెరువు, ద్రొక్కొని
చని ... కష్టముల్ వడి రాక గలదు
గాక, అ, మగలఁ గోరి తొల్లి మగువలు
తపములు సేసి సవతి రనిన చెట్ట లెందుఁ
గలవె ... ప. స్కం. ౪. ౭౬౪.

క. మున్ను వివాహము సేయని, కన్నియ
యొరుఁ గలిసె నేని తుత యగు మగపోం,
దన్నఁడు లేక విధవ యగు, కన్నియ
యతుతసమాఖ్య గలిగి చరించున్.
విజ్ఞా. ౧. ౧౧౭.

గీ. మంజువాణిమనోవ్యథ మగకు అవుడఁ ఁడిన
గతి నుండఁ దత్పుర ప్రాంతసీమ ..
శక. ౩. ౫౪౭. చంద్రా. ౬. ౧౨౩.

౨. భర్త, పెనిమిటి.

ఆ. మగఁడు లేనివగుదమాడ్కి గాకున్న నా,
సేన భీష్ముఁ లేమిఁ జేసి సేఁడు.
భార. భీష్మ. ౧. ౬౨.

క. ఈ పచ్చరథంబులవా, రేవురు నీమగలె
యంబుజేక్షణ భార. ఆర. ౬. ౨౦౩.

సీ. ... పద్మనాభుఁ గానంగఁ జనుదెంచి
కదుఁ బ్రీతి నిట్లను వనఘ యే మీకు
మేనత్తమగఁడ.

గీ. వినుము దమఘోషుఁ డను నాఁడ ...
హరి. ఉ. ౧. ౧౩౯. అం. భా. ౨. ౧౧౫.

౩. రాజు, ప్రభువు.

ద్వి. మన్నె రాజుల కెల్ల మగఁడ నై యుండు.
న నైన్నఁ దలఁపక నామద్దుఁగూన, తిప్ప
కొయవు వలెఁ దిరిగి యల్లరుసఁ దప్పంగ
నడుతవా.
ప్రభులిం. ౭. ౫౬. పా. ౪. పం.

౪. ఇది కర్మధారయ సమాసమునం దుత్తర
పదముగ నుండునపుడు శ్రేష్ఠవాచకము.

మ. ఆవు డాపక్కి మగండు రక్కసులఁజెయ్యం
దాఁకి యభ్భంగి న, గ్రపుఁగయ్యం బొన
రించి మూర్ఛిల బలాత్కారంబునన్
వాఁడు లో, కపవిత్రన్ జనకక్షితీశతన
యన్ గాఢుష్ట్న వీరాంఘ్రిప, ద్మపటు
ధ్యానపరాయణన్ రథమునీఁద న్నిల్పి
కొంచుం జనెన్. రామా. ౫. ౨౦౪.

మగపంద = పిరికిమానిసి.

మ. అద నాబిడ్డలఁ బట్టి దొంగలు మహా
హంకారులై కొంచు న, న్నదు లై
పోరెడు రక్షపాటునకు సామర్థ్యంబా
నన్ హీనఁ నై, కదలం జేమగపంద
కూరుకుగలిన్ గ న్మాని
భాగ. ౯. ౪౦౫.

మగలంజె (జియ) = విటుఁడు

ఉ. మలయూచు మురియూచు మగలంజవోలె,
మానాతి వలపించిరే నేఁడు నీవు, గానక
తలక్రిందుగా నడచెదవు.
పండితా. పురా. ౧౨౨.

ఉ. అలవలఁ దేర్పఁ జూచు మగలంజియలం
గని వారిపొంతఁ బోవలవదు రొక్క మీఁ
గలుగువాఁడె మనోజుఁడు గూలియాలికిసే.
కు. సం. ౭. ౧౪౩.

మగపీచము = పగపురుగు, పురుషవేషము.

క. వినుము ధృతరాష్ట్రవంశం, బున మగపీ
చంబు పెల్లఁ బొలియించితిఁ గ్రి, ష్ణుని
కారుణ్యము జిష్ణుని, పెన్బ్రాపును గలఁగ
నేను విగతభయుఁడనై
భార. సా. ౨. ౯౧.

మగ్రతాడు = మగతాటిచెట్టు.

క. మగ్రతాడునందు మద్యవ, మగుమో సాక
టొకటి గాల్చి యజుర్గమలన్, దగఁ
ద్రిదినంబులు ద్రావఁగ, మగువకు బుట్టు
వుదయమగును మాన్యులు మెచ్చన్.
(చి. కి., చి. ని.)

మగపాలు. పురుషునిభాగము. భర్తృభాగము.

సీ. ఈసిరజాతాక్షి మేనిలో సగపాలు గణు
తింప మగపాలు గాఁగ నున్నది ..
హర. ౩. ౨౫.

మగలమగఁడు = శూరాగ్రేసరుఁడు.

క. మగువ మగవారిముందఱ, మగతనములు
నూప రణము మానుట నీకు నే, మగతనము
గాదు దమజులు, మగువలెదెసఁ జనరు
మగలమగ లగుట హరీ.
భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౯౦.

చ. గగనము ప్రాసి వీచె సుడిగాలి సము
ద్రము లింకె మేరువున్ దిగఁ బడె భూమి
చక్రముగతిం దిరిగెన్ రవి త్రోవఁ దప్పె
న, మ్మగల మగండు వీఁక దళమం బగు
మస్తక ముత్తరించి వే, ల్వఁ గడఁగి హోమ
వహ్ని చటలంబుగఁ బ్రజ్వరిలంగఁ జేసి
నన్. ఉ. రా. ౨. ౧౭౩.

లయవిభాతి. ... నయన, యుగళి కెలిదావిరల
మగలమగ లైడా, రెగయ .. గగన
చరుఁ డయ్యెన్. మనుచ. ౪. ౧౧౭.

(ఇట ఔపమ్య ద్యోతకము.)

ఇట్లే మగలరాజు.

గీ. పరశురామునిశాపంబు బాణశక్తి, గ్రాఁప
బ్రాహ్మణశాపంబు రథము నిక్క, వఱుప
గాండీవధరుచేతి మెఱుఁగుటమ్ము, మన్ని
గొనియెనె యీశర్ణ మగలరాజు.
భార. స్త్రీ. ౨. ౯౦.

గీ. మాట లేఁటికి తేయు నోమగలరాజ, విశ్వ
మున నీవు లేకున్న కలిబడియె ...
హర. ౩. ౭౯.

సా. మగఁ డొల్లని సతిని మారి రొల్లదు.

క. ఇల్లిలు నుండ నింటం, బల్లియ నను కోక
పేయఁబలుకులు విశరే రొల్లడ లోక
ములో మగఁ డొల్లని యా సతిని మారి
రొల్ల దనంగా. శుక. ౨. ౧౧౬.

జ. మగఁటిమి, మగచెయ్వు, మగతనము, మగ
నాలు, మగనిల్వు, మగపంతము, మగ
పాడి, మగపోడిమి, మగపోల్కిఁగూటమి,
మగమాట, మగమానికము, మగరా, మగ
లాగు, మగవాఁడు.

మగఁటిమి. వి. (త. మగస్త్వ √మగ.)

౧. శౌర్యము, పౌరుషము, పరాక్రమము.

ఉ. ... చూచి ర, వ్వాఁడిమగంటిమిన్ వెల
యువాని వృకోదరు నెల్లవారలున్.
భార. ఆది ౬. ౩౦౬.

ఉ. పాండవసైన్యముల్ గలఁగి పాఱెడు పిగ్గతి
వీరిలోన నొ, క్కండును భీష్ము మార్కొని
మగంటిమి చూపఁగలేఁడ ...
భార. భీష్మ. ౨. ౧౪౮.

౨. మగతనము, పుంస్త్వము.

చ. ... అరాతిభయంకరు హేమవర్మ నా,
గడమున గాసిచేసితి మగంటిమి నీ దను
సైనఁ జూపుమా.
భార. ఉద్యో. ౪. ౩౮౬.

గీ. ... పౌరుషంబు మగతనము, మగఁటిమి
యనంగఁ దిర్యక్స్వమర్థమందు, నౌపచారిక
మైన గండనెడిపలుక్కు, భావకర్మంబులను
గూడఁ బరఁగు నభవ.
ఆం. భా. ౨. ౧౦౩.

౩. పురుషాయితము, ఉపరతి.

గీ. హెచ్చు మగఁటిమిఁ జూపుచో నొచ్చె
నేమొ, రొత్తుదునె యంచు నంక్రిఁ
గేలుంచునెనరు ... ఉ. రా. ౬. ౧౬౭.

మగచెయ్వు. వి. (√మగ) సంభోగము, రతి.

సీ. మగలతో నిదురించు మగువల మఱపించి
మగచెయ్వు లాచరింప మదిఁదలంచు ...
నీలా. ౧. ౪౬.

(నిత్యబహువచన మని శ. ర.)

మగతనము. వి. (√మగ.) ౧. పరాక్రమము,
మగఁటిమి, పౌరుషము.

క. ప్రేలకు చెలుగు వెరిఁగిన, మారెకుఁ
గంగంబు గాదు మాటలు మిగులఁగా,
నాలుగు గఱచినయంతనె, చాలుకొ మగ
తనము జూప సాత్యకిరొందురన్.
ఉ. హరి. ౩. ౫౦.

గీ. ... పౌరుషంబు మగతనము, మగఁటిమి
యనంగ ... భావకర్మంబులను గూడఁ బరగు
నభవ. ఆం. భా. ౨. ౧౦౩.

గీ. అరయఁ దీవంచవార్యంపుటగ్గిపట్ల, నడుము
నడరొందుసాడెంపుఁ బడమిపేఁడు, రెల్లఁ
గదలింపలేనియువిల్లు దునిమె, నిప్పు డీతని
మగతనం బెన్నఁ దరమె.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౪.

౨. పురుషత్వము, పుంస్త్వము.

చ. ... ఒదవుఁ గాక ధవళ్కృతదుష్టచేష్టితం,
బులకు ఫలంబునేఁ డొకటి పూర్ణముగా
నుపభోగ్యమై కదుఁగా, జలమున నెందు
నీమగతనంబు కడంకలు రూపుమాలుటల్.
(భారతార్థమున.) రాఘవ. ౩. ౪౫.

౩. రతి, సంభోగము.

గీ. కువల, మధులహరి నబ్ధిశైఁ జెంది మగతన
ముల నొక్కెడలఁ గూడుచు బ్రసంతు
లుబ్బు నెనఁచె. ఆము. ౪. ౧౭౩.

(ఉపరతి అని వ్యాఖ్య.)

మగధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి.

మగధపురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మగధదేశస్థుల పట్టణము.

మగధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మగధ దేశము. (శోణానదికి దక్షిణభాగమున నుండు దేశము.) ౨. మద్దుకయను వాద్యభేదము. ౩. ఫలకము మొ. వాని పిడి. (శే. ని.)

మగధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మగధదేశ రాజు. ౨. బట్టు, వంశావళి చెప్పువాఁడు స్తోత్రపాఠకుఁడు. (శబ్ద.)

మగధోద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి శే.

మగనా(నియా)లు. వి. దే. (మగని + ఆలు) మగఁడుగల యాఁడుది, భర్తృమతి, కులస్త్రీ.

సీ. ఓర్పుమై నప్పిండి నుపవాసముండదేని మగ నాలి పరివ్రాల్పఁ దగదు విధవ ..
కాశీ. ౨. ౭౩.

గీ. తగవుఁ జెప్పంగ నిన్నుఁ బ్రార్థన మొనర్చి, యొక్క రిచటికిఁ దెచ్చిరో చిక్కులాఁడి, నీవు చెప్పక యుండిన నే మెఱుఁగమె, పుడమి వర్తించు మగనాలి నడత లెల్ల.
హరిశ్చ. ౪. ౧౪౪.

క. పతివత్ని యనిపల్కఁబడు మగనాలు సా హైదువరాలన హైదువ యన ..
ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

గీ. హాస్యకథ లందు గీతవాద్యములయందుఁ, బ్రీతిగొనుపుట మగనాలి రీతి గాదు ..
హి. శకుం. ౪. ౪౫.

క. కాఁగాని మాట లాడదు, రాఁ గూడ దుసేఁ దపళ్చరణమై నుండం, గాఁ గోమలి యిటు నిల్వక, యేఁగుదు మగనాలి కెల యీ దుర్గుణముల్. భోజరా. ౪. ౧౪౭.

క. అభిమానవతులు ముగ్ధలు, నభిజాతలు నైనమగనియాండ్రుర కౌరే, వ్యభిచారము

నన తక్షయులు, బాహునిధులం గనిరి ము న్న నేకుల నలినా. హరి. పూ. ౯. ౪౩.

మగనిల్వు. వి. (√మగ) చేయిపై కత్తి నిలుచున్న పురుషుని యెత్తు.

ద్వి. ఇరు నూఱుమగనిల్వు లీయున్న బిలము.
పండితా. పర్వ. ౩౭౩. పా.

మగపంతము. వి. (√మగ.) ౧. మగఁటిమి, పౌరుషము, శౌర్యము.

మ. మగపంతంబున మానసారుఁ డనిలో మా కల్గిపై గాత్తివస్ .. దశకు. ౨. ౩౧.

ఉ. నిందకు నోర్చి యాజిమొన నిల్వఁగ నోపక కీఁగి పాఱు నీ, పందలవెంటఁ బడ్డ మగ పంతమె ..

భాగ. ౩. ఉ౨౩. భా. రా. యు. ౨౦౭౯.

౨. కూటమి, సురతము.

మ. మగువల్ పిక్కటి తోల్లి వల్లభులకున్ మన్నించి తద్వల్లభుల్, మగపంతంబు దలం పరే తగులముల్ మాపాలనే పుట్టెనే.
భాగ. ౧౦. పూ. ౯౯౩.

మగపాడి = మగలాగు. వి. (√మగ.) ౧. పురుషధర్మము, మగవాని మర్యాద.

ద్వి. .. రఘువీరుఁ డంతయును, ఇంతివోయిన జాడ నెఱిఁగిన పిదప, నంతరంగంబున నడ లుచునునికి, మగపాడి గా దని మది నిశ్చ యించి . .

రం. రా. కిష్కిం. ౨౦౩. పా. ౧౦. పం.

చ. పురుషులు లేరె లోకమునఁ బుట్టరు గాక భవత్సమాను లో, చిరతరపుణ్య నిన్ దగిలెఁ జిత్తము మిన్నక పోవఁ డింక శం, బరరిపుఁ జేమి సేతు మగపాడి దలంపవు భామ లేద ని, ష్ఠురవచనంబు లేల దయఁ జూడగదే యిద నీకు మ్రొక్కెదన్.
భోజరా. ౪. ౧౫౯.

౨. క్రూరధర్మము, మగఁటిమి, కాఠిన్యము.

క. అయ్యెడ మానము వదలక, దయ్యక,
మగపొడితో దృఢంబుగఁ బోరన్
భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౩౦.

సీ. మానస్థులఁ జెంపుట మగపొడి గాదు భిక్షా
శనం బైన నత్యంత సుఖము ...
భార. భీష్మ. ౧. ౧౯౩. పురా. ౧. ౧౫౪.

౩. ఉపరతి, పురుషాయితము.

గీ. వలపుఁ దెలుపుచు వరుసఁ బలికి పలికి,
యలవుసొలపున నిలుకక నిలిచి నిలిచి,
చెలువని ప్రియుఁ గూడె మగపొడి ముద్ద
లాఁడి. శశాం. ౩. ౧౧౧.

మగపోఁడిమి. వి. (√మగ) పురుషుని విధము, పురుషరూపము.

చ. కటకట కాశికాపురి నొకానొకనిగ్రహఁ
గన్నుఁ బెరాడ్చి యు, ప్పటఁ గను విచ్చునప్డు
కుడిభాగముఁ గన్గొని చోద్యమందు దా,
పటిదెసఁ జూచి యచ్చెరువుపాటు వహించు
మనస్సరోజము, పుటమున నాఁడులాగు
మగపోఁడిమియుం గల జంతుసంతతుల్.
కాశీ. ౩. ౯౯.

మ. ఘనశక్తి నీ మగపోఁడుముల్ పలుమఱుం
గన్నారఁ గన్నారము. చూచి మెన్నఁ
డును నీయోఁడుచేందంబు ...
నాగ. ౭. ౩౭౭.

శ్లో. అవతారా మయా దృష్టా రమమాణస్య తే
గుణైః, పుంస్త్వం తద్దిదృక్షు మిచ్ఛామి
య త్తే దూషిద్వపు ద్ధితమ్.
సం. భాగ. ౭. ౨౨. ౨౨.

౨. మగతనము, పుంస్త్వము.

సీ. పొలిరెడ్డికి మగపోఁడిమి లేదుగా గాది
కేలాగునఁ గడుపుని క్కా. శుక. ౨. ౪౨౨.

౩. సురతము, సంభోగము. (ఇ. అని శ. ర.)

ద్వి. ధనధాన్యవస్తువుల్ దగ నిత్తు ననుచు,
మునుకొని మగపోఁడుములఁ జేయఁబూను.
అ. మ. క. ౧. ౩౪. పా. ౨౧. పం.

మగపోల్కికూటమి. వి. (√మగ) ఉపరతి, పురుషాయితము.

సీ. ఉపరిసురతసంజ్ఞ యొప్పును మగపోల్కి
కూటమి యనఁగ .. ఆం. భా. ౨. ౧౭౦.

మగమ (మా). వి. (అ. మఖమై) వణిజాలు గాని సేద్యగాండ్రు గాని దేవాలయాదుల కిచ్చువిరాళము, రుసుము.

వ. అంగరంగభోగాల కిచ్చినమగమక్రమం
బెట్లన్నను. మగమమీంద మరిన్ని రాగి
భోగాలకు దశా. ౪ ౯౩౫.

వ. రుద్రయ పెద్దింగారు .. సిద్ధేశ్వరమహా
దేవరదీపంబునకు ఆతేటాలం గలమగమాను
సుంకమాను తలారికమును మరిని ఒంటెమి
ఆయ ... నేరను అడుగలేదు. సర్వమా
న్యము ధారాపూర్వము నేసి ఆచంద్రా
ర్కముగా నిచ్చె. దశా. ౪. ౨౨౧౩.

వ. నెయిపూరిలోని మగమాను వెళ్లిం
బోయీ మగమాను వంకేశ్వర దేవర కా
చంద్రార్కస్థాయిగా మారము రాజు
ఇచ్చె ఈస్థలము మగను ఎవ్వరు గుత్తి
గొన్నాం జెల్లించి ఈపుణ్యానం బొందు
వారు. దశా. ౪. ౧౧౭౦. ను. జి.

మగమాట. వి. (√మగ) పౌరుషవాక్యము, క్రూరవచనము.

మ. మగమాటల్ మన కేల నాఁడల హనూ
మంతుండు లంకాపురం, బెగవం గాల్పఁగ
నెందుఁ బోయితివి ...
భా. రా. యు. ౨౨౩.

మగమానికము. వి. (√మగ) వజ్రము.

సీ. తనుతేల్పు దొరరాణి మగమానికపుసామ్మ
   సొగసేనిచాన గొజ్జఁగులబంతి .
యయా. ౧. ౫౨.

సీ. మగమానికముల క్రొన్నిగనిగల్ దులకింప.
నీలా. ౨. ౪౭.

విశే. పురుషరత్నము, పురుషశ్రేష్ఠుఁడు, పురుషోత్తముఁడు.

ఉ. అమ్మగమానికంబు దిట మారఁగ నొక్కల కోరిఁ జెడ్డకే, ద్రిమ్మరికొమ్మ నుక్కడఁచి లేటగ జన్మము గాచి చట్టుచుం, దమ్మున నున్న పెందపసితామరకంటిని బ్రోచి ...
అచ్చ. రా. బాల. ౧౭౩.

మగమానికపువాలు = వజ్రాయుధము
నీలా. ౩. ౭.

మగమానికపువాలు దాల్పు = వజ్రాయుధము ధరించినవాఁడు, ఇంద్రుఁడు.

గీ. తవర మగమానికపువాలు దాల్పుజోడు, కేడుకలుమీఁఱ వాడు మేర్కొడమీఁద, గొనలు మీటెడు వపరంజితుండ యనఁగఁ, దూర్పుగుబ్బలిపైఁ దోఁచెఁ దొగలఱేఁడు.
నీలా. ౩. ౭.

మగరా (జా) (యి) = మగమానికము.
   వి. ఔ. (√మగ) వజ్రము, నవరత్నములలో నొకటి.

ఉ. నాయక మైనకెంపుగమి నాఁటినచోటులు సాంధ్యరాగముల్, డేయఁగ నింద్రనీలముల చెక్కడపుంబనిచక్కి యంధకా, రాయితమై కెలంక మగరాలమరించినపట్లు కొన్నెలల్, గాయఁగ ముత్యాలుంగులకుఁ గందు వరో యనమించె నందులన్.
పారం. ౨. ౭౨.

చ. తెలిమగజాతికంబముల దీఁన గంగరు కీలుబొమ్మగుం, పులకు ..
ఉ. రా. ౧. ౩౧౯.

పీ. మగరాలబిళ్లల నిగనిగఁ దగిషట్టి వాలు కీల్జడ కొలనూలఁ జొనిపి.
పార్వ. ౫. ౧౮౭.

మ. కొలఁదా చొక్కపుపేడలోన మగఱా నిద్దంపుఁ గీల్తాఁగుటు, రొయ్యలలో ... నల రుంబోఁడులు జోలఁ బాడుదు రమందా నందసంధానమై . చంద్రా. ౨. ౯.

సీ. పాలుచును వజ్రంబు మూఅరా లన మగరా లనంగను గురుజా లనంగ ...
ఆం. భా. ౨. ౨౯౭.

మగజా(రా)తివాలు = వజ్రాయుధము.

సీ. ... మగజాతివాలు సత్తి గుదియ బల్లెము త్రాడు చెక్కము కత్తి దండివిల్లు ...
అచ్చ. రా. యు. ౫౭౧.

మగలాగు = మగపాడి. వి. (√మగ) ఉపరతి. (శ. ర.)

మగవాఁడు. వి. (√మగ.) ౧. పురుషుఁడు, పుంవ్యక్తి.

క. తగనే కులకన్యలకును, మగవారలతోడ రూపమువానీయులతో, మిగులంగఁ దడవు లోపలి, వగళులతో మాట లాడ
నైష. ౪. ౬౧.

క. అనవుడు శారిక కీరముఁ గనుఁగొని మగవారు పాపకర్ములు నమ్మం, జన దనినఁ బాపజాతులు, వనితలు గా కనుచుఁ జిలుక వాదము చేసెన్.
విక్ర. ౯. ౭౬. మనుచ. ౩. ౭౨.

౨. మగఁడు, భర్త; ప్రియుఁడు.

మ. పరగన్ మా మగవార లందఱును ముక్ బాణప్రయోగోపసం, హరణాద్యాయుధ విద్య లన్నియును ద్రోణాచార్యుచే నభ్యసించిరి ... భాగ. ౯. ౧౬౦.

ఉ. క్రేపు గనుంబడం బలుకరించినవాఁడవు
పోదువా యదయా, నామగవాఁడ వెన్న
నిను నమ్మితి ర మ్మని పిల్చి ...
శుక. ౩. ౫౬౭.

౭. పౌరుషవంతుఁడు.

(వి. శూరుఁడు అని శ. ర.)

ఉ. ... లీలమై, వచ్చిన రుద్రుచేందమున
ద్రాలుదు వీ వనిలోన నోర్వఁగా, వచ్చునె
నిన్ను నెట్టిమగవారికి నీకృప నాశ్రయిం
పఁగా, వచ్చితిమి. భార. భీష్మ. ౩. ౩౦౦.

మ. అలరుందూపుల మన్నెవాని మగవాఁ
డన్పించుఁ దశాంత ..
శుక. ౪. ౧౫. భార. ఉద్యో. ౧. ౨౪౪.

మగిడి. వి. (త. మగిడి) పాములవాఁ డూఁదెడి వాద్యవిశేషము, నాగసరము. (శ. ర.)

మగి(గు)డించు. స. క్రి. (√ మగుడు.)

౧. మరలించు, త్రిప్పు.

గీ. అడుగఁ బూనినమాటయే యుడివు నెక్కె,
నంతనుండియు మగిడింపు మమరరాజ ..
నైష. ౩. ౨౧.

ఉ. వామనదిగ్గజంబు మదవాసనవెం జవ కోహ
టించు చు, ద్దామగతిన్ నభోమణిరథంబు
హాయంబు లమోరుఁ దుద్ధతుం, డై మగు
డింపఁగా మగుడ కడ్డము దాఁకె ననంగ
నుత్తరా, శాముఖవీధి నేఁగ దివసంబులు
దీర్ఘత పల్లవింపఁగన్.
పి. శకుం. ౨. ౧౨౨.

సీ. పొంగము పార్శ్వములకు మగుడింపకుండ
వాకట్టుమూలికలాగఁ బట్టి బట్టి .
కళా. ౩. ౪౯.

౨. నివారించు, ఆఁపు.

క. వగవఁగ నేఁటికిఁ బార్థుఁడు, దగువరుఁ
జొరకున్న భీష్ముఁ డగఁ జూచి వసం, బగ
యడఁగించెద నన్నుఁ డ, మగిడింపక చూచు
చుండు మనుజాధీశా.
భార. భీష్మ. ౩. ౨౮౩.

వ. ... కుంతి, తత్ప్రబోధం బగునాకుంతునిం
గరలి పలికియు నలుకమగడించి యాదం
చిత ప్రయోజన ఘటనాపారవశ్యంబున
సామరస్యంబు మీఱ ని ట్లనిరి ...
పాండు. ౩. ౩౪.

మగుచు = మగుడుచు. స. క్రి. (√మగడు. క. మగుచు) మరలించు, త్రిప్పు.

ద్వి. జోడనఁ గొని పించె సాగదుగాఁ జుట్టి,
చేడెంబు వడి నడ్డచేడెంబుఁ ద్రోలి, నిగు
డంగఁ గుఱుచల నిడుదల నూకి, మగిచి
వైచుచుఁ గేల మ స్తరించుచును ..
అ. మ. క. ౫. ౨౪౨. పా. ౧౪. పం.

మగుడఁబడు. అ. క్రి. (మగడన్ + పడు. స్వార్థము.) ౧. మరలు, నివృత్త మగు.

క. అసురులదాసు నీతేజము, ప్రసారితముఁ జేసి
మగుడఁబడు టొప్పునె యిం, క సమాన
కార్యక్రమ్మజ, మగఁగుము రక్షింపు మమర
మండలిఁ గరుణన్.
హరి. ఉ. ౧౦. ౧౭౧.

౨. తిరుగఁబడు.

వ. .. పగవాఁడు బలవంతుం డంతన తెగిపో
రుడివాఁడు గాఁ డీలోనన మగుడంబడి
యుద్ధియోనియుం గిల్చిన మాపాదించు నిది
నాకుఁ దోఁచిన తెఱంగు ..
హరి. ఉ. ౧. ౧౪౦.

౩. తిరుగు, తారుమా రగు.

క. అనిన నలర్కుం డి ట్లను, జనవర మును
నామనంబుచందము నీచె, ప్పినయట్లు
యిపుడు శాంతిం, దనరెడు మగుడఁబడి
వినుము తత్కారణమున్.
మార్క. ౩. ౩౭౯.

మగుడు, అ. క్రి. (క. మగుచు, మగచు.)

౧. మరలు.

(క.) వెనుకకు మరలు.

గీ. అనఘ యింద్రియముల విషయములమీఁద, నిగుడనీక మనంబుతో మగుడఁ దిగిచి, యాత్మఁ గూర్చుట సాంఖ్యుల యనువు .
భాగ. శాం. ౫. ౯౭.

ద్వి. మగిడి భూవిభుఁ డొక్కమరము పొంత కేను, దగఁ జేరి యున్నయత్తఱి నిప్పు లురుల. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౮. పం.
దశ. ౧. ౧౭౮.

(చ.) తిరిగివచ్చు.

క. కనకకనిఁ బఱచిన నాతని, వెనుకొనుటయు వాఁడు శరణు వేఁడినమాత్రం, గినుక యుడిగి తొయ్యలి మదిఁ, గనికరము జనింప మగిడెఁ గాంతుని కడకున్. విక్ర. ౬. ౯౩.

ద్వి. మనల నయోధ్యకు మగుడఁ బ్రార్థింపఁ, జనుదెంచుచున్నాఁడు సందేహ ముడుగు. రం. రా. అయో. ౧౬౬. పొ. ౨౮. పం.
ఆము. ౧. ౭౬.

(ట.) అభిముఖ మగు.

క. నీ చే మంటివి రమ్యం, చాపలివానికని మగిడి యట్లనె వానిం, గావించి
ఆము. ౩. ౭.

వ. ... దక్షారంబునకు మగిడి పోదము లె మ్మని భీమ. ౩. ౩౮.

౨. (త. మక్కుడు) క్రమ్మఱు, తిరుగు.

(మరలు ధాతువునకువలె దీనికిని క్త్వార్థక మగు 'మగిడి' అను రూపమును, తుమున్నంత మగు 'మగుడన్' అను రూపమును పునరర్థకావ్యయము లై వెండి, మరలన్, అను నర్థము నిచ్చును. కొన్నిపట్ల ప్రత్యుత్తర ముగా, మాఱుగా, అను నర్థమును నిచ్చును.)

గీ. చెలువ యింక నొక్కించుకసేపు నీవ, నాదరంబున సెప్పుటయట్ల యున్న, మన్మథుఁడు సమయించిన మగుడ నన్నుఁ, బడయ వచ్చునె యెన్ని యుపాయములను.
భార. విరా. ౨. ౪౭.

గీ. అప్పు డాశ్చర్య మంది వైశ్యప్రభుండు, మగిడి లోనికిఁ జనుదెంచి మంత్రఫణితి.
హర. ౨. ౩౯.

క. ధరియించినమొదల లోకవ, త్సరమాత్రము గావకీన ధమ్మిల్లములో, నిరవుకొని మగుడ నివ్విరి, తరుణీ యాలపారిజాత తరువున కరుగున్. పారి. ౧. ౬౭.

గీ. మగుడఁ గ్రమ్మఱఁ గ్రమ్మఱ మరల సారె, వెండి మాటికిఁ దిరుగ నా వెలయును బున, రర్థముగ ఆం. భా. ౩. ౬౯.

౩. పోవు, తొలఁగు.

ద్వి. బడలినమేనును బగిలినమోము, మగిడిన చనుఁగప్పు మాసినచీర.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౮౫. పం.

క. తగుమాట లాడి కోడలి, వగ పుడుపుము నీవు ధైర్యవతి వి ట్లడరం, దగునె నిను జూచి కాదే, మగుడుం జిత్తముల వగలు మఱికందఱకున్. భార. ద్రో. ౨. ౩౨౮.

౪. బాగుపడు, చక్కనగు.

క. వగచినఁ బోయినకార్యము, మగుడునె వగవంగ శోకమాన్యం బగునే ...
భార. స్త్రీ. ౧. ౨౦.

౫. తిరుగుట, నివృత్తి.

క. గతికై ఫణి వసుధాయుని, మతిఁ దలఁచిన సగణ మయ్యె మారుత మధిపై, వత నుంద్రు సగణముఖమగు, కృతి పగఱకు మగుడు లేని కీడొనరించున్.
కావ్యా. ౭. ౧౪.

జ. మగిడించు, మగుచు, మగుడఁబడు, మగుడుచు.

మగుడుచే(డ్చు) = మగుచే. స. క్రి. (√మగుడు. త. మక్కుడఁ సెయ్) మగలించు, త్రిప్పు.

చ. పద్మగర్భకడకుం జని నమ్రహితుండు మన్మథుణ్, కొడుకుగఁ గాంచి వేతను మగుడ్పగ వచ్చె. భాగ. అను. ౪. ౪౦౫.

ఆ. కడుఁ బ్రయాణవిఘ్నకరు లగుభరతము, ఖుల్యలఁ బ్రయత్నమున మగుడ్చి వెసను.
రాఘవ. ౩. ౨౭.

మ. గునియుణ్ గొప్పు సరుల్ నటింపఁ గుపే మల్ గుప్పింప ఘుగ్మాంబువుల్, మొన పణ్ గాను చలింప రత్నవలయంబుల్ సందడింప న్మగు, డ్చిన సెమ్మో మఱుఁగంటఁ జూడ్కుఁ గవ ... ఓర్తు తలయంటెన్.
చంద్రా. ౭. ౫౫. కళా. ౩. ౧౯.

మగులు = మదురు. వి. ౧. కుడ్యపాలిక, గోడమీఁదికప్పు.

సీ. మడుగు గలవఁ గుడ్య, పాలిక యై యొప్పు ఆం. భా. ౨ ౧౩.

౨. చుట్టుగోడ, ప్రాకారము

సీ. ఆలగుంపులు గొలిచియలదొల . ఉలగ రంబులు వాలుపోలము వాకటఁ గది కట్టు బండ్లింటికిఁ జుట్టుమగులు .. గ కలిగి, కొంపురము సేయు నవ్వీటఁ గాఁపురొడుట.
వేం. పంచ. ౪. ౪౧౬.

సీ. బలుకంచు గుబ్బబోర్తలుపులు తీనెలవాకిలి వడవ చావడియు, మగులు.
హంస. ౨. ౧౩౭.

జ. మగులుగోడ.

మగులుగోడ. వి. (మగులు + గోడ) చుట్టుగోడ, ప్రాకారము.

ఆ. మగులుగోడమీఁద ప్రాఁతలు చిగురుజొం, పములు కానిమీఁదఁ బ్రచురదోహ, దములధూపములను దనరు మాటుగ గూఢ, గతిని గాంతఁ గొనుచు వతఁడు చనియె.
కళా. ౩. ౭౭.

(ముద్రి. పా. మదురుగోడ. శ. ర. పా.)

సీ. గొడియ సగము గాన్పగొలుసు లోపలియడ్డ ప్రాను బోర్తలుపులు మగులుగోడ ..
హంస. ౨. ౨౨౭.

మగువ. వి. (క. మగువు. త. మగవు = బిడ్డ. మగువు + అ. ?) ౧. స్త్రీ. ఆఁడుది.

సీ. నవలా మగువ నాతి నాతుక యాఁడుది కోమ గోల యువిద చామ చాన.

గీ. ముద్దుగుమ్మ యన స్త్రీస, మాఖ్య లంచనఁ గాను జె న్నలరుచుండు ..
ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

క. మగ లడఁతువ నండక తమ, తగులమ పాటింతు రెట్టి తగులం బైనన్, మగువల మొదలన యడఁగుం. దగవు విడిచి యడిచి పడగు ధైర్యము పేర్మిన్.
భార. విరా. ౨. ౨౭౧.

గీ. మదనరేఖకు సరియైన మగువ గలదె ...
విక్ర. ౧. ౧౧౯.

౨. ప్రియురాలు, భార్య.

గీ. మగని మగువను ప్రాయించి మదిఁ దలంచు, నిషధరాజును దమ్మఁ గా నీరజాక్షి.
నైష. ౧. ౭౪.

'ప్రియంప్రియాంచ.' సం. నైష. ౧. ౩౫.

సీ. మగలతో నిదురించు మగువల మఱపించి...
నీలా. ౧. ౭౭. పారి. ౧. ౫౦.

జ. మగువతనము.

మగువతనము. వి. (√మగువ) స్త్రీత్వము, ఆఁడుతనము.

క. జగదాత్ముఁడగు శంభుఁడు, మగిడెను
హరి సెజ్జఁగి తనదు మాహాత్మ్యమునన్, వగ
తంత్రపుఁ గైఁ నిలిచెను, మగువతనం బుడిగి
హరియు మగవాఁ డయ్యెన్.
భాగ. ౮. ౪౦౪.

మగ్గ = మొగ్గ. వి. (క. మగ్గ) ముకుళము.

ఉ. వెగ్గల మైనవాసనలు విశ్వజగంబును
గమ్మ వల్వఁ గా, గుగ్గులు ధూపధూమము
లగోచరగీల నజాండగోళముం, దగ్గఱఁ
జాతె వాని మిళనంబునఁ గాదె వర్ణంబు
గల్వపూ, మగ్గయుఁ బోలె నిప్పడు సమం
చిత నీలిమ మయ్యెఁ జూడ్కికిన్.
కాశీ. ౭. ౨౨౧.

మగ్గపుగుంత. వి. (√మగ్గము) సాలెవాఁడు నేయుటకుఁ గూర్చుండునపుడు కాలు చాఁచుకొనెడి పల్లము.

సీ. కుంచె మగ్గపుగుంత గూటంబు కగ్గంబు
పరఁ బె ద్రొక్కుడుపట్టె పలక దోనె ...
గీ. వటల నాకుభభద్రునివాసభూమి, యప్ప
గంబున సంతతం బొప్పచుండు ...
హంస. ౨. ౧౧.

మగ్గము. వి. (క. మగ్గ, మక్కు.) ౧. వయున యంత్రము, సాలెవాఁడు గుడ్డలు నేయు యంత్రము.

సీ. ... నేత యంత్రము మగ్గ మనఁగను దనరు
చుండు ... ఆం. భా. ౨. ౭౯౭.

౨. పాలెపురు గల్లు వల.

సీ. కలయు గంగమున మర్కట కీటకృత మైన
మగ్గంబు నేత్రసంపద వహింప ...
ఉమ. ౧. ౯౩.

సీ. మై నిండుపాలీని మగ్గంపుఁజకచకల్ బూది
పూఁతను రెట్టి పుట్టనేయ ...
చంద్రా. ౩. ౭౯.

జ. మగ్గపుగుంత, మగ్గరి.

మగ్గరి. వి. (మగ్గము + అరి) తంతువాయుఁడు, సాలెవాఁడు.

సీ. తంతువాయాభిధ దనరు మగ్గరి యన
నేతకాఁ డనఁగను నేతరి యన ...
ఆం. భా. ౨. ౨౭౩.

మగ్గించు = మ్రగ్గించు. స. క్రి. (√మగ్గు) చంపు.

సీ. బెగ్గురుకదుపుల బెగ్గిల మగ్గించి కొంగల
గొంగల్లఁ గ్రుంగఁ ద్రొక్కి ...
ద్వా. ౧. ౨౯౯.

మగ్గు = మాఁగు. అ. క్రి. ౧. మిగులమగ్గు, కమియఁబండు.

(వ్యవ.) పనసపండ్లు మగ్గవలె తిందినచో
రుచ్యముగా నుండవు.

౨. ఉక్కచేఁ జెమ్మగిల్లి చెడు. (శ. ర.)

౩. అవిరివాఁడ చక్కఁగ నుడుకు.

(వ్యవ.) కూర బాగుగ మగ్గనిమ్ము.

౪. మ్రగ్గు. (క. మగ్గు) చచ్చు. (చూ. మగ్గించు.)

జ. మగ్గించు, మగ్గుడు, మగ్గుడుపాఱు.

మగ్గుడు. వి. (√మగ్గు) మిగుల మగ్గుట, కమియఁబండుట. (మగ్గుట. శ. ర.)

మగ్గుడుపాఱు. అ. క్రి. (√మగ్గుడు) మాఁగిపోవు. (మగ్గు. శ. ర.)

(వ్యవ.) అరఁటిపండ్లు మగ్గుడుపాఱినవి.

మగ్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మునిఁగినది.

మఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అశ్విన్యాదులయందు పదియవ నక్షత్రము. (నిత్యబహువచనాంతమని వై. ని.)

శ్లో. ఆషాఢాకృత్తికాశ్లేషా మఘా భూమిన్న స్త్రియశ్చ తాః. (వై. ని.)

మఘము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక ద్వీపము. ౨. ఒకానొక దేశము. ౩. యజ్ఞము. న. ౧. పుష్పభేదము. ఒకజాతిపువ్వు. ౨. ధనము. (శే. ని.)

మఘవంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం. ఇంద్రుఁడు.

మఘవానుఁడు. సం. వి. న్. పుం. (రూ. మఘవ) ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. వ్యాసుఁడు. విణ. (న్. నీ. న్.) దాత.

మఘవుఁడు. సం. వి. న్. పుం. ఇంద్రుఁడు. (శ. ర.)

మఘాత్రయోదశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మఘా నక్షత్రముతోఁ గూడిన త్రయోదశి, భాద్రపద కృష్ణత్రయోదశి.

మఘాభవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శుక్రుఁడు.

మఘాభువు. సం. వి. ఊ. పుం. శుక్రుఁడు.

మఘి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ధాన్యవిశేషము. (కౌ. ని. కల్ప. వాచ. భేషజ ఏ.ని. వి. ని.)

మఘోని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఇంద్రుని భార్య, శచీదేవి.

మచర్చిక. సం. విణ. అ. స్త్రీ. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము. (ఇది ఉద్ఘమువంటిది.)

మచ్చె = మచ్చెము. వి. (క. మచ్చ. త. మచ్చై.) ౧. పుట్టుమచ్చ, పుట్టినప్పటి దేహమునం దుండెడి నల్లనిగుర్తు.

చ. అని కొనియాడి దేవి రుచిరాకృతియం దొక మచ్చ పెంపొడం, గనుఁగొన నొప్పు నీలమణికాంతి బెడం గయి. విక్ర. ౩. ౫౭.

సీ. ... సిరి పొల్చుమచ్చ పేరురమువాని ...
ఆము. ౩. ౭౫. ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

౨. చిహ్నము, గుఱుతు, కళంకము, మాలిన్యము, మఱక.

సీ. ... గుఱి మచ్చ మచ్చము గుఱుతు చిహ్నె, లక్ష్మనం బాది కళం కౌనవా లడియాలము బచ్చెన యనఁగఁ జిహ్న, (గీ.) మలము.
ఆం. భా. ౧. ౭౦.

గీ. ఉడుగణాధీశ బింబంబునడిమిమచ్చ ...
భీమ. ౨. ౪౫.

ద్వి. మచ్చలమచ్చల మట్టికాసెయును, బలువైనకేలి కంబటికుండ తనకు, నలువడ నడ కొండ కువ నొప్పుచున్న.
ద్వి. పరమ. ౭. ౫౩౧. పా.

౩. కుట్టుపు గాయము మొ. మానినపిదప దేహమున నిలిచి యుండెడి యానవాలు.

(వ్యవ.) అతని మొగమునిండ స్ఫోటకపుమచ్చలింకను గన్పించుచున్నవి.

మచ్చనాలుకవాఁడు = రహస్యము దాఁపలేని వాఁడు.

గీ. ప్రాణసఖుఁడవు నీకుఁ జెప్పక మదీయ, వృత్తగోపన మెట్లు గావింప నేర్తు, మచ్చ నాలుకవాఁడవు మంతనంబుఁ, బొడమనీకని రసనకు బుద్ధిచెప్పు.
పి. శకుం. ౨. ౧౩౨.

జ. మచ్చెమాపు, మచ్చెమాయు.

మచ్చెమాపు. స. క్రి. (√మచ్చెమాయు) నశింపఁజేయు, సంహరించు.

(వ్యవ.) వాఁడు త న్నెదిరించినవానిని మచ్చెమాపక మానఁడు.

మచ్చెమాయు. అ. క్రి. (మచ్చ + మాయు) జాడ లేకుండపోవు, నశించు.

(వ్యవ.) పాప మాకుటుంబ మంతయు మచ్చ మాసి పోయినది.

నీమచ్చమాయ = ఇది యొకతిట్టుగా వాడఁ బడును.

మచ్చెము = మచ్చె. వి. (తె. మచ్చమ్.) ౧. చిహ్నము, గుఱుతు, జాడ, ఆచూకి.

సీ. గుఱి వచ్చమచ్చము గుఱుతు చిహ్నె, లక్కనం బాదికళం కానవా లడియాలము బన్నెన యనఁగఁ జిహ్నె. గీ. వలరు ..

ఆం. భా ౧. ౮౦.

సీ. అంగీకృతాంగ చైత్రాధిదేవత లాత్మసును చోరుమచ్చంబు చూపుకరణి

వసు. ౬. ౪౩.

౨. నిదర్శనము, దృష్టాంతము.

ద్వి. మొదలితలారిసమ్ముఖమునఁ బెట్టి, తోడ మచ్చంబుగాఁ దొడవులమూట, నూడిద పెట్టి తా సురిగ నాచోరుఁ, డు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౯. పం.

ద్వి. ... నాకల్ల నీమీఁద, విపరీతముగఁ జెప్పి విరస మెక్కించి, తోడ మచ్చంబు నా దుప్పటిఁ జూపి, వీడెల్లఁ గనుగొన విఱిచి కట్టించి. సవ. ౧. ౪౦. పా. ౧౬. పం.

హరిశ్చ. ౫. ౧౩౮.

౩. నిదర్శన మైన దొంగిలించిన సొత్తు.

వ. .. అయ్యారెకులు చని పురంబు సర్వం బును శోధించి విపణివీథిం దదీయాభర ణమ్ము లమ్మ నమ్మహీసురు మచ్చెంబు తోడం బట్టి తెచ్చి . విక్ర. ౫. ౧౪౫.

మచ్చెరము. వి. (సం. మత్సరః, ప్రా. మచ్ఛర, క. మచ్చర.) ౧. ఈర్ష్య, ఓర్వలేమి.

గీ. బోధ మల్పంబు గర్వ మత్యున్నతంబు, శాంతి నిప్పచ్చరంబు మచ్చరము ఘనము.

భీమ. ౧. ౧౩.

ఉ. ఆకుసుమంబుఁ దాల్చిన మహామహిమంబునఁ దోడికొమినీ, లోకము మచ్చరంబు మది లోనఁ దొరంగి భజించుచుండె ...

పారి. ౧. ౪౯., ౧. ౫౦. కళా. పీఠి. ౫౦.

౨. స్పర్ధ, పోటీ.

సీ. పచ్చరానిగ్గుతో మచ్చరానకు వచ్చుమచ్చ యొయ్యెదచక్కఁ బెచ్చుమీఱ ...

కుమ. ౫. ౬౦.

౩. ద్వేషము, వైరము, పగ.

క. హరిదిక్కున మనుగలము, చ్చర మించుక యాత్మ వదలి సంప్రీతిపుర, స్సరముగ నీ నొడఁ బడియెను, హరిహాత్రుని కాత్మ శాత్రి నన్నరపతియున్.

హరి. ఉ. ౩. ౨౨౩.

క. పిచ్చుకపయి బ్రహ్మాస్త్రము, విచ్చలవిడి నిగుడఁ జేయువిధ మింతెకదా మచ్చరము మనుజతతిపయిఁ, దెచ్చుక పాలియింప నీవు దిరుగుట లెల్లన్. ఉ. రా. ౩. ౩౦౨.

౪. పట్టుదల, చలము.

గీ. మచ్చరంబున నిద్దఱు మానవతులు, పెడ మరలి చల్లులాడంగ

వరాహ. ౩. ౧౦౧.

జ. మచ్చరి, మచ్చరించు, మచ్చరికము; మచ్చరి కించు, మచ్చరీఁడు.

మచ్చెరి. విశే. (మచ్చరము + ఇక.) ౧. పట్టిన పట్టు విడువనివాఁడు, చలపాది.

చ. మదమున దేవదానవులు మచ్చరు లై గడుఁ బిచ్చలించి సం, పదలను గోరి పోరు చొడ ... భాగ. ౬. ౨౪౩.

(శ. ర. పా. 'మచ్చరముల్ గడుఁ బిచ్చ లింప' ముద్రి. పా.)

౨. ద్వేషి, విరోధి.

సీ. చటులార లేటి మచ్చరులార కానరే
మా కుమారునిఁ బోలు మా కుమారు ...
పారంగ. ౩. ౨౩౭.

(లేటి మచ్చరులు = మృగద్వేషులు, సింహ ములు.)

మచ్చరించు. అ. క్రి. (√మచ్చరము.) ౧. పోటీచేయు, స్పర్ధగొను.

వ. ... మఱియు సూతపుత్త్రుం డైన రాధే యుండును ధనుర్విద్యా కౌశలంబున నరుని తోడ మచ్చరించుచు దుర్యోధన పక్షపాతి యై యుండె .. భార. ఆది. ౫. ౨౨౫.

౨. ద్వేషించు, పగగొను.

క. అంతం గుంతీనందన, కాంతా చింతా
మహాంధకారములో న, త్యంతంబు మచ్చ
రించెనొ, సంతమసం బనఁ బ్రభాత సమ
యం బయ్యెన్. భార. విరా. ౩. ౩౪.

గీ. సహజ మాత్సర్యమున దేవ సమితితోడ,
మనము దొడరినవారి యేల మచ్చరించు ..
ఉ. రా. ౨. ౨౧.

సీ. లంకాపురంబున శాంకరీదేవతా మకుటేందు
రేఖతో మచ్చరించి ... కాశీ. ౧. ౧౩౦.

(ఇట ఔపమ్యద్యోతకము.)

౩. చలపట్టు, పట్టినపట్టు విడువకుండు.

చ. ఇటువలె మచ్చరించు హృదయేశయుఁ
డైన లతాంతధన్వి కా, క్కటఁ గడు
పెక్కుసం బడర ... చంద్రా. ౫. ౧౨.

మచ్చరికము. వి. (√మచ్చరము. ఇక, స్వార్థ మున.) ౧. చలము, పట్టుదల.

ఉ. కెచ్చెర మెల్లి నేఁడు మముఁ దెం డని
పంచినయుష్మ దాకినుల్, మచ్చరికంబునం
జవు లమర్చుటకై డిభకుండు నీవునుం,
జొచ్చినచోటు సొచ్చి రణశూరుఁడు శౌరి
కరాసిధారచేఁ, బచ్చడిచేయఁగా జముని
బానసముం బురుడించు చోటికిన్.
ఉ. హరి. ౪. ౧౯౬.

ఉ. ఏఁటికి నోవసిష్ఠ తగ దీక్రియ సారెకు
పట్టివాదముల్, మాటికిమాటికిం బెనఁచి
మచ్చరికంబున నాడ నీకు ...
హరిశ్చ. ౧. ౧౫౧. పి. శకుం. ౨. ౧౨౫.

౨. స్పర్ధ, పోటీ.

క. చీనాంబర మణిభూషణ, నానాగంధాను
లేప నవమాల్యములన్, మానినులును కైవ
ర్భియు, మానుగఁ గైకొనిరి మచ్చరిక
ములన్. విక్ర. ౫. ౬౨.

౩. ద్వేషము. (శ. ర.)

మచ్చరికించు. అ. క్రి. (√మచ్చరికము.) ౧. చలపట్టు, పట్టుపట్టు.

ఉ. ... వసుధామర ముఖ్యులు ళీతివాక్త్రు
నా, మంత్రణసేయలే రయిరి మచ్చరి
కించియుఁ గాశికాపురిన్ . .
కాశీ. ౫. ౩౦౪.

౨. స్పర్ధవహించు, పోటీచేయు.

చ. .. ఇద్దఱు ముద్దియ లొత్తి రవ్విభు,
న్మదగజరాజ కుంభముల మచ్చరికించు
కుచద్వయంబులన్. నైష. ౩. ౮౬.

(ఇట ఔపమ్య ద్యోతకము.)

సీ. అలకాధిపతితోడ నైన మచ్చరికించి కాన
నమ్మఁ గల మేటికోమటులును ...
భోజరా. ౨. ౪౭.

ఉ. ఇచ్చిన ప్రొక్కి పుచ్చుకొని యింపును
సొంపును బల్లవింపఁగా, నచ్చపలాయ
తేక్షణ శివార్పణ మంచు సుధారసంబులో,
మచ్చరికింపఁ జాలురుచిమత్ఫల మాదట
నారగించి ...
రాజ. చ. ౧. ౮౩. భీమ. ౧. ౯౧.

౩. ద్వేషించు, కలహించు, పోరాడు.

చ. పదములఁ దొట్రుపా టొదవఁ బ్రాణసఖీ
జనభాషణంబులన్, మదిఁ దమకంబు లజ్జ
యును మచ్చరికింప వణంకువేనితో, పాద
వతి మందమందగతి మార్దవ మొప్పఁగ
వచ్చె ... విక్ర. ౪. ౨౧౬

మచ్చేరీఁడు. విశే. (మచ్చరము + ఈఁడు. మచ్చరి + ఈఁడు. స్వార్థమున అని శ. ర.)
౧. మచ్చరము కలవాఁడు, ఈసు ఊనువాఁడు.

ఆ. చిచ్చు లేక చిముడు మచ్చేరీఁ డీసుద్ది,
వజ్రనాభుఁ డోర్చువాఁడె యకట.
ప్రభా. ౧. ౧౩౪

౨. వైరి, పగతుఁడు.

వ. .. పచ్చవిల్కాని మచ్చేరీఁ డానతిచ్చినఁ
దదీయ సన్నిధాన విశేష సుజ్ఞానోదయం
బున .. సానందో. ౫. ౧౬౩.

మచ్చిక = మచ్చిగ. వి. (క. మచ్చికె.) ౧. వలపు, మోహము.

చ. విడువని కౌఁగిలింత పురివిచ్చని మచ్చిక
తన్వ లేనిసం, దడి నొకవింత చూపు ..
శివల. ౫. ౩౧.

గీ. మైత్త్రియును సానుకూల్యంబు మచ్చిక
యును, గలిగి యుక్కాంత నిస్నెష్ఠ గలసి
యుండ . . మార్క. ౫. ౨౦౦.

ద్వి. అచ్చర తనదృష్టు లామిత్త్రి మీఁద,
మచ్చిక నాటించి మనసుపాం జెళఁగి,
రం. రా. ఉ. ౧౨౭. పా. ౧౭. పం.

౨. ప్రేమ.

క. అని వారికి వారందఱు, మనమునఁ దోఁచి
నటు లాడు మచ్చికమాటల్, విని సిగ్గున
నవ్వేల జ, వ్వని ... రాజ శే. ౩. ౩౩.

ఉ. క్రచ్చుఱఁ బారిజాతలతికావనదేవత జంభ
వైరిపై, మచ్చికఁ గూర్పఁగా నవకుసుమ
ప్రకరంబుల వేల్పుటేటిలో, విచ్చిన పైఁడి
తామరల వెంబడి వచ్చిన కమ్మగాడ్పు
లున్, మెచ్చులరీతిఁ గోకిల సమీరణ దీవన
లిచ్చె నొప్పఁగన్. హర. ౬. ౧౦.

దండకము. వేలుపుం బెద్దవై తద్దయు న్నె
ర్పుతో నిజ్జగంబెల్లఁ బుట్టించి పెన్నుండ
వై నిచ్చలు న్మచ్చికం బ్రోచి ...
నీలా. ౨. ౪౧.

సీ. . . నెయ్యము . నేస్తము ...

గీ. బాళి ప్రేమ.డి మచ్చిక మక్కువ యనఁ,
బ్రేమ దోఁచును ... అం. భా. ౧. ౧౩౬.

౩. ఆసక్తి.

ఉ. మైత్త్రియుఁ బ్రేమయు న్మనసు మచ్చి
కయు న్మొఱయ న్వరాటరా, ట్పుత్రిక
వల్కినన్ శైవ. ౪. ౭౪.

వ. ... మచ్చికతో నెదుట వచ్చి నిలుచున్న
పుడమికన్నె చిన్నారి నగుముద్దు మొగంపు
టద్దంబుం గనుంగొనుచు ...
ఉ. రా. ౧. ౧౩౭.

౪. భ్రమ, భ్రాంతి.

వ. . పెచ్చుపెరుఁగు నచ్చపుఁ బచ్చల
చాయలు మెచ్చులుసేయఁ బచ్చికల మచ్చి
కల విచ్చలవిడిఁ గ్రచ్చుకొని మెసవ నుం
కించు వంకంపురాజింక జంకించి ...
వసు. ౨. ౧౧.

౫. చేనవు.

క. ఎచ్చట శ్రోత్రియుఁడును ధన, మిచ్చు
నతఁడు నీరుగలుగు నేఱును వెజ్జున్మచ్చిక
యును లేకుండును, నచ్చట వసియింప
వలవ దభినుతచరితా. మార్క. ౩. ౨౪౭,

జ. మచ్చికపడు.

మచ్చికపడు. అ. క్రి. (√మచ్చిక) మరులు కొను.

స. క్రి. మరగు. (శ. ర.)

మచ్చిగ = మచ్చిక. వి. ప్రీతి, ఆసక్తి.

మ. తగునే మాధవ యిట్టివాఁడిపలుకుల్
ధర్మంబులే మారొడన్, మగలుం బిడ్డలు
సోదరుల్ జనకులున్ మమ్ము న్నివారిం
మ. చ్చిగ నీయం(స్రు)లు సేరినారము .
భాగ. ౧౦. పూ. ౮౬౨.

వ. తగివనరేంద్రనూనుఁ డని తన్నుఁ బ్రియం
బునఁ బిల్చి తెచ్చి మ, చ్చిగ సుత నిచ్చి
మత్ప్రీతిముఁ జేసిన సింహళరాజనూనుఁ
డా, తగవు మదిం దలంపక ...
విక్ర. ౬. ౪౬.

(దసా.)

క. ముచ్చిరి యున్నది లోకము, నిచ్చలు
గంపాదిఖలులు నిర్దయ లేఁచన్, వచ్చిగఁ
గావఁగ వలయును, విచ్చేయము తల్లికడుఘ
వెడలి ముకుందా. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧.

మచ్చె¹. వి. (క. త. మచ్చు.) ౧. మీఁదికట్టడము, మిద్దె.

క. మ చ్చెక్కెంపుగు వానిని, నిచ్చెన
ఋడి తొలఁగఁబుచ్చి నెమ్మదిలో నే,
మ్రుచ్చిలి కేయూర. ౨. ౬౦.

క. అపు డిచ్ఛావతి యచ్చో, నుపవల్లభు
నిలువఁ బనిచి యోడక యిలు సొ, చ్చి
పొడవు గలమచ్చుపయిం, గపటవ్యాపార
మమరఁగాఁ గూర్చుండెన్.
వేం. పంచ. ౮. ౫౦౫.

౨. మీఁదికట్టడము లేని మిద్దెటిల్లు, డాబా.

ఉ. .. అగేంద్రకన్య రాఁ, జూడఁ దలంచి
నిల్చిరి వసుక్షితిపాలపురీ పురంధ్రికల్,
మాడువులన్ హజారముల మచ్చుల సజ్జల
గోపురంబులన్, మేడల నాట్యశాలికల
మేరువులన్ భువనేశ్వరంబులన్.
వసు. ౬. ౬౪.

౩. అల్పకార్కశ్యము.

సీ. ... అట్టిక యన మచ్చు నా నల్పకా
ర్కశ్యంబు వెలయు. అం. భా. ౨. ౧౪.

ఉ. మేరులతీరులా కురుఁజామీఁదులఁ జెక్కిన
టెక్కియంబులా, గారుడరత్నతోరణ ధగ
ద్ధగలా తెలిగచ్చుమచ్చులా ...
పాంచా. ౪. ౫.

గీ. మేలిగొజ్జంగిపూనీట మెకపుటాము గలిపి
ఒలురాచతెరువులఁ గ్రంతలందుఁ, జలికి
మచ్చుల మేడల నెలవు లెల్లఁ, గ్రొత్త
సింగారములఁ దళుకొత్తఁ జేసి ..
అచ్చ. రా. అయో. ౧౦.

మచ్చె². అ. క్రి. ఆశ్లించు.

ద్వి. నచ్చినవాఁడవో నావారిలోన, మచ్చిన
వాఁడవో మనసుకీ లెఱఁగి.
పండితా. పురా. ౧౧౫. పా.

వి. ౧. చొక్కమందు, మీఁదఁ జల్లినచోఁ
బరవశముచేయు భస్మవిశేషము.

సీ. కనుచూపులనుమన్మథుని మోహనాస్త్రంబు
లందుఁ గాటుకమచ్చు సందడింప ...
వి. పు. ౨. ౯౬.

ద్వి. వచ్చెఁబో యే నేల వనజాక్షి చూపు,
మచ్చు వేసిన నిట్లు మరు లేలకొంటి.
ద్వి. పరమ. ౨. ౬౩. పా.

వ. ... గచ్చుకీడెంబులును మచ్చుబిడెంబు
లును నిలుపుమందుల కరాటంబులును ...
ప్రబంధ. ౪౮.

౨. మృగాదులు వలలోఁ దగులుకొనుటకై
వలకు సమీపమున నుంచెడు నాహారము,
ప్రలోభనము.

మ. గగనారణ్యచరాంధకార గజముం గాలా
హ్వయవ్యాధుఁ డ, చ్చుగఁ బట్టన్ సమ
కించి మ చ్చిడుటకై చూకాంతుగ్రేణిచే,

నొగిఁ గల్పించినకందుకం బనఁగ సూర్యుం
డంత వీక్షింపఁగా.

భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౭౪.

క. మచ్చు లిడి యురులు బోనులు, నచ్చట
వెసనొగ్గి చనిన నది యెఱుఁగక యా,
మచ్చుచ్చురులను బడి వగ, నిచ్చను దుర
పిల్లుచున్నయెడ నచ్చటికన్.

విక్ర. ౫. ౨౧౨.

మచ్చు³. వి. ౧. నికషోపలము, ఒరగల్లు, బంగారువన్నె పరీక్షించుట కుపయోగించు గీటురాయి.

సీ. సంచితాద్యఘ సమిత్సమితికిఁ గార్చిచ్చు
హారివైభవస్వర్ణ మొరయ మచ్చు .

ఘటికా. ౧. ౧౪౮.

౨. మచ్చుముక్క, బంగారు లోనగువానివన్నె పరీక్షించుటకై అగసాలి మున్నగువారి యొద్ద నుంచుకొన్నకమ్మి.

ఉ. మైనపుటంటు పల్వగలమచ్చులచా లొర
గల్లు కళ్లెలున్ .. శుక. ౧. ౪౨౦.

౩. వన్నె సరిగా నున్న దని చూచుకొనుటకై యగసాలివాఁ డిచ్చెడు వెండిబంగారముల కమ్మి.

ద్వి. మగుడ నిన్ గాంచఁగ మదిఁ దలఁపోసి,
వచ్చితి నే ననిన వసుధాధిపతికి, నచ్చుగా
నతి వియోగాగ్నికీలలకు, మ చ్చిది యన
నొప్పుమాణిక్య మిచ్చె.

రం. రా. సుం. ౨౩౬. పా. ౧౪. పం.

౪. బంగారము. (చూ. మచ్చుగుబ్బలి.)

౫. విధము, రీతి.

౬. ఇచ్చెలువునన్ దనయిచ్చకు వచ్చిన
మచ్చున నచ్చటచ్చట నచ్చపలుండు నిచ్చ
లు మెలంగుచు నొక్కనాఁడు ...

ఉ. రా. ౩. ౧౦౨.

జ. మచ్చుగుబ్బలి.

మచ్చు⁴. వి. (క. త. మచ్చు.) పొదలు మొ. వానిని నఱకెడు ఒకవిధ మగు మోటుకత్తి.

సీ. సాధుసమాగమజ్ఞానవిద్యకు నచ్చు వివిధ
జన్మార్థముల్ వెరఁజూమచ్చు .

ఘటికా. ౧. ౧౪౦.

మచ్చు⁵. వి. మాలిన్యము, మురికి.

గీ. సిగ్గుకతమున సకియలచేర్పు వాసి, చనుచు
బరికించుఁ తొడవులయునికిమట్టు, మచ్చు
మర లేక యుండ నేమఱక యోము,
మిగుల మేగరకరిక నామెఱుఁగుఁబోఁడి.

కళా. ౩. ౧౦౦.

మచ్చుగుబ్బలి. వి. (మచ్చు³ + గుబ్బలి) బంగారుకొండ, మేరుపర్వతము.

సీ. సిరిగట్టు నాకును పిరి గట్టు నెల వప్ప
మచ్చుగుబ్బలి నాకు మచ్చు జియ్య

చంద్రా. ౨. ౪౫.

మచ్చెకంటి. వి. (మచ్చెము + కన్ను.) మీన నేత్ర, చేఁపలవంటి గన్నులు గలస్త్రీ.

గీ. మెచ్చు గావించె మామది మచ్చెకంటి .

హరి. పూ. ౨. ౫.

గీ. అత్తెఱంగునఁ గొనిపోవునపుడు గన్ను, విచ్చి
కడలెల్లఁ జూచి యమ్మచ్చెకంటి, యురక
పలవింపఁ దొడఁగె.

అచ్చ. రా. అర. ౬౩.

ఉ. ... అ, య్యచ్చరమచ్చెకంటులయొయార
మయారె నుతింప శక్యమే.

దశా. ౨. ౨౪౦. ఉ. రా. ౪. ౨౧౪.

మచ్చెము. వి. (సం. మత్స్యః, త. మచ్చము.) ౧. మత్స్యము, చేఁప.

క. మచ్చె మయి సోమకుఁడు మును, ద్రిమ్మచ్చిలి
వేదములు గొనుచు. భా. రా. యు. ౬౧౫.

సీ. ... మీను మచ్ఛము చేఁప యనఁగ
మత్స్యము తనర్చు. ఆం. భా. ౧. ౧౫౯.

౨. మత్స్యాకార మగు బరణి.

ద్వి. కాటుకమచ్ఛం బగరుకరాటంబు ...
ద్వి. తి. పా. ౧. ౧౧. పా. ౧౪. పం.

సీ. కాటుకమచ్ఛము లక్కస్తూరిపీఁకెలు గపు
రంపుఁగ్రోవులు గందవొళ్లు ..
కవిజ. ౩. ౫౧.

జ: మచ్ఛెకంటి.

మచ్ఛము. సం. వి. అ. పుం. చేఁప.

మజే = మజా, మాజా, మజ్జే, మజ్జా.
అవ్య. ప్రశంసార్థకము. (దీనికి 'బాపు' 'బాపురే' 'బళి' మొదలగునవి తఱచుగా ననుప్రయుక్తము లయియే కన్పడుచున్నవి.)

ద్వి. ఆడిగెడువారు లే కయ్యె నీ వింత, బడఁగ
వైతివి మజ బాపురే యనుచు.
బ. స. పు. ౪. ౨౩౫. పం.

ద్వి. నల్లవో పండిత నతపండితౌఘ, నల్లవో
పండిత సందితకీర్తి, మజ బాపు పండిత
మతుకులాచార్య, మజ బాపు పండిత మల్లి
కార్జునుఁడ. పండితా. దీక్షా. ౭౦. పా.

క. ... మజ బాపురె వీనిఁ బోల వాగలుం
గలరే. ఉ. హరి. ౫. ౨౭౦.

క. ఆపశుపాల నృపాలభు, జాపాటవమును
సమీకజయము మజ బళి, బా పని తిక్కన
పురుషుం, డాపోవక పొగడె సవినయాలా
పములన్. వరాహ. ౯. ౧౫.

మజా = మజే. అవ్య, ప్రశంసార్థకము.

మ. అరరే బాపురె బాగురే బళిరె మేలౌ
మజా యంచు నం, బరమార్గంబునఁ జేరు
వన్ నిలిచి సప్తర్షుల్ ..
వరాహ. ౧౦. ౬౩.

చ. చెలఁగి కటారిచిత్రరము చిమ్ము వికారపు
నవ్వె నవ్వు మీ, సలు వడిపెట్టు నూరక
మజాయను ... విక్ర. ౮. ౧౯.

మజాలీసు. వి. (హిం. మజాలిస్) సభ, దర్బారు.

ద్వి. వీర, తరులచేఁ గవులచేఁ దనరి పూవింటి,
దారమజాలీసుతో దార గ్రైనతోఁట ...
మృ. వి. ౨. ౫.

మజ్జే = మజ్జా. (శ. ర.)

మజ్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఎముకలయొక్కయు
మాంసముయొక్కయు సారము. ౨. వృక్ష
సారము, చెట్టుచేవ.

మజ్జెనము. వి. (సం. మజ్జనమ్) స్నానము.

సీ. స్నానంబు తనరును దానంబు మునుక
బుడుక మజ్జన మన
ఆం. భా. ౨. ౧౬౦.

మజ్జనము. సం. వి. అ. న. ౧. మునుఁగుట, అవ
గాహనము. ౨. మజ్జ, అస్థిసారము.

మజ్జకృత్తు. సం. వి. త్. పుం. అస్థి, ఎముక.

మజ్జము. సం. వి. న్. పుం. = మజ్జ.

మజ్జరి. వి. సైచికి, ఉత్తమ మైన యావు.

గీ. చెలఁగు మజ్జరి యనఁగ సైచికిసమాఖ్య ...
ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

మజ్జసముద్భవము. సం. వి. అ. న. పురుషుల
వీర్యము, శుక్రము.

మజ్జా = మజ్జారే. అవ్య. ప్రశంసాద్యర్థకము.

సీ. మజ్జా కృపీటసంభవ మహాదిక్పాల హేలా
విహార వాహ్యాళివాహ. క్రీడా. ౨౩౨.

క. అతఁడె వెన్నెల దగ మజ్జా తా జాబిల్లి
వెజ్జు జగమున కల్లన్, రాతిరి సోఁకిన

చీకటిబూతము విమురంగఁ జల్లుబూతియుఁ
బోలెన్. యయా. ౨. ౭౧.

మజ్జాకరము, సం. వి. అ. న. ఎముక, అస్థి.

మజ్జాజము. సం. వి. అ. న. ౧. రేతస్సు, శుక్రము. ౨. భూమిజగుగ్గులువు, గుగ్గులు భేదము. శ్రీ.

మజ్జారసము. సం. వి. అ. పుం. పురుషుల వీర్యము, శుక్రము.

మజ్జారె = మజ్జా. అవ్య.

(ఆశ్చర్యార్థకము.)

మ. చనుదేరం గని మింటిమానిశము నిచ్చల్
పోవు మజ్జారె యా, విను ద్రోణన్ నడ
యాడ కేల యిటకున్ విచ్చేసెనో యబ్బురం
బన ... యయా. ౪. ౬౫.

(ప్రశంసార్థకము.)

ఉ. ... అగ్రజానితావునఁ దమ్ముని దెచ్చి
పూన్చవాఁ, డై రహిఁ వాలి ముమ్న కాని
యంతటఁ బోఁ కిటు వచ్చె నేమొ మ,
జ్జారె కపిత్వవంశగద్భుతం బాకా యీ
దృశధర్మ మక్కటా.
చం. రా. ౭. ౧౪౧.

మ. బళిరే మైసిరితీరు నిల్కడలు సేబా పయ్యరే
పేరణీ, కలనం బార పదాళికాభినయ
వైఖర్యంబు మజ్జారె కో, పులనైచిత్రి
యవహో వినిర్మలకరాం భోజాతవిన్యాస
మం, చలివేణిల్ వినుతింప సర్వె నటనం
బాకొమ్మ తత్సన్నిధిన్. చంద్రి. ౨. ౯౭.

మజ్జాసారము. సం. వి. అ. పుం. జాతీ ఫలము, జాజికాయ.

మజ్జిగ. వి. (సం. మార్జికా, ప్రా. మజ్జిఆ. క. మజ్జిగె. త. మజ్జిగై.) దండాహతము, చల్ల.

గీ. మితి రొయిలంగఁ దుంపరల్ మీఁదఁ
బడఁగ, జొన్నకూడును మజ్జిగ జాత్తి
లేచి ... శుక. ౨. ౪౧౧.

గీ. అత్తయాసతి మజ్జిగ లమ్మువేళ, దాని
దారన నీళ్లుంచె సేని యింక ..
శుక. ౨. ౫౫౬.

గీ. వెలయ వేగురుచుక్కను వెన్నముద్ద, చెంతఁ
జాపట్టుకానుమజ్జిగ యనంగ . తూర్పునఁ
దెలుపు దోఁచె. శశాం. ౪. ౧౨౫.

గీ. అడరు దండాహతము చల్ల యనఁగ మజ్జి,
గ, యన ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

మజ్ఝా = మజ్ఝారె. అవ్య. ప్రశంసార్థకము.

శా. గాఢాగ్రప్రతి పాదనక్రమ కళాకౌశల్యము
ల్లేక వా, చాథకార్కటితోడఁ దాము
తమ మజ్ఝా యంచుఁ దైవారముల్, ప్రౌఢిం
జేయుచు ... రాజ. చ. ౧. ౯.

గీ. సంభ్రమోద్ధితనృపజూటచటుల ఘర్ష,
పాదు తా రార బళిర మజ్ఝా యనంగ ...
సుద. 3. ౧౬౪.

సీ. .. అగ్గిర యయ్యారె యార మేల్ శ్రీ
బాపు మజ్ఝా బలారె సెబాసు నాఁగఁ
నలరుచుండుఁ ప్రశంసార్థములుగ ...
ఆం. భా. 3. ౬౬.

మజ్ఝారె = మజ్ఝా. అవ్య. ప్రశంసార్థకము.

మ. అవురా వాతెఱతేట ఖూబు పిఱు,
దొయ్యారంబు మజ్ఝారె చ, న్గవతళుక్కుల్
భళి దంతకాంతు లగరే కస్బెరుక
లప్పప్ప కో, ష్షా విలాసంబు ..
ప్రబంధ. ౪౭౪.

మటచి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. రాళ్లవాన.

మటపల్లి. వి. (త. మటప్పళ్లి.) దేవాలయము నందలి వంటిల్లు.

సీ. మటపల్లిచక్కఁ దా నటు పరామరిసించి
యందు లందుల సందుగొందు లరసి ...
విప్ర. ౫. ౬.

మటమట = మలమల. వి. మాడుట, మఱుఁగుటలయం దగుధ్వని, ఆధ్వని కనుకరణము.

క. అఁకట మటమట మాఁడుచు
భాగ. ౯. ౨౪౧.

(శ. ర. పా. మలమల మాడుచు. ముద్రి. పా.)
జ మటమటలాడు.

మటమటలాడు. అ. క్రి. (మటమటలు + ఆడు.) మండు, జ్వలించు. (శ. గ.)

మటస్ఫటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. గర్వారంగము. మటిక = మట్టిక కీ. (శ. ర.)

మటుమాయ(ము.) విణ. (మాయము + మాయము.) ౧. మాయావి, మిక్కిలిటక్కరి.

ద్వి. ఇటువలెఁ జెలరేఁగి యెవ్వరి నిట్లు, మటు
మాయవిధి పట్టి మలకలఁ బెట్టు.
ద్వి. హరిశ్చ పూ. ౧౭౦౯. పం.

చ. మఱఁది యటంచు బావ యని మామ
యటంచును నల్లుఁ డంచు నం, దఱకును
నన్నివావు లిడి తచ్చనల న్మటుమాయ
బుద్ధులన్, మురిపెముల న్విలాసముల
మోహము లెంచి నిశాటచిత్తము, ల్గరఁచె
లతాంగి యంగనలు గారె మనోధనపశ్యలో
హరుల్. దశా. ౨. ౩౬౬.

ఉ. ఎన్నఁడు నేర్చినాఁడవుర యీమటు
మాయపుమాట లీవు నా, కిన్ని దలంప
నేమిటికి నిప్పుడు దోసము పెద్ద చేసి యా,
దున్నవయాళి కానిఁ గడుదొడ్డఁగఁ జెప్పి
భయంబు నూపి చ, క్కన్నను దద్దపెట్టి
యయెలుకంగఁ దలంచెదు మాను మీవగల్.
సారంగ. ౨. ౧౧౪.

౨. నికృష్టము, అధమము.

క. మటుమాయయాఁడుతన మొ, క్కటియు
నడఁచుపని యదెంత గల దతని కతం,
డిటువలె వలపిన నటువలె, ఘటియింపఁ
గలఁ డటంచుఁ గర్దముఁ డనినన్.
ఉ. రా. ౭. ౪౯౭.

౩. అదృశ్యము, కానరానిది.

సీ. హరునిచే మటుమాయమై పోయె నెఱుంగని
చిత్తజాతునకు సంజీవకరణి ...
చిత్రభా. ౨. ౯౫.

౪. మిక్కిలిమాయ, మోసము.

ఉ. మక్కువఁ జెల్పి యొక్క మటుమాయల
రాకొవరుండు వచ్చి తా, నెక్కువమట్టు
మంచు వచియించి సఖీమణిఁ బెండ్లియాడి
నన్. ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౯౭.

క. నటలు దటవటలు నటనలు, మటుమాయలు
జాటువగలమాటల వింతల్, గుటిలతయుఁ
దెలిసి పాఱుఁడు విటవిద్యకు బిరుదు వేసి
వికవిక నగుచున్. ప్రబంధ. ౬౧౪.

క. వినవే తొల్లిటితపసుల, వనితలకున్ లోను
గానివారలు గలరే, మన మనఁగ నెంత
గరఁగక, మన మనఁగా నెంత కలికి మటు
మాయలకున్.
సారంగ. ౨. ౧౩. చంద్ర. వి. ౧. ౫౨.

మటుమాయతనము. వి. (మటుమాయ + తనము) మిక్కిలిమాయ.

ద్వి. కుటిలకుత్సితములు కూచిమారములు, మటు
మాయతనములు మందు ప్రాఁకులును, నటి
మటంబులును ము న్నైనచెద్దగుములు.
ప్రభు. ౨. ౫౦. పా. ౯. పం.

మటుమాయలబండి. విణ. = మటుమాయలాఁడి.

గ్వి. మంకు దిమ్మరి మటుమాయల ండి .
ద్వి. పరమ. ర. ౫౯. పా.

మటుమాయలాఁడి. విశే. (మటుమాయలు + ఆఁడి) మిక్కిలి మాయలుగలది.

వ. జటిలగుండు నమ్మటుమాయలాఁడి పలు కులు నిక్కంబులు గా వగచి
విప్ర. 3. ౨౦.

ద్వి. నాథ! యనాథను నను గావు మనుచు, మాటిమాటికిఁ గల్కుటు ఁ మాయలాడి, మాటలు నిజ మని మది విచారించి
గ్వి. పరి. ర. ౨౫౧. పా.

చ. అది మటుమాయలాడి ... ...
వినా ...
సారంగ 3 ౪౦ దశా. ౨ 3౪౫

మటుమాయలాఁడు. విశే. (√మటుమాయ) మాయావి, టక్కరి.

సీ. మటుమాయలాఁ డన మాయదారి గ నంగ మాయలాఁ డనఁగను మతకరి యన
గీ . మాయావిపొంక మగును
ఆం. భా. ౨ ౨౯౬

(మటుమాయకాడు (శ్రీ శ్రీ వాఁత్రపతులపా.)

ద్వి. కటలు చూపకుము తప్పనమాట లేల, మటు మాయలాఁడ ముమ్మాటి కీవు.
గ్వి. పరమ. ర. 3౦౯. పా.

ద్వి. . మటుమాయలాఁడు, హరి నీరు లాతని యాఁడురూపంబు, చువ్వనే యక కన్న జగములలోన, న వ్వగు.
విష్ణు. ఉ. ర. (3. ౬.)

మట్ట. వి. (క. మట్టె.) ౧. ఆవులు మున్నగువాని తోఁక.

వ. ఒండొండ మట్ట లెత్తుకొని నేలవు ట్టవియుచు నద్రువం బసులు కొసం దిరిగి . భార. విరా. ర. ౨౬౫.

శ్లో. ఊర్ధ్వపుచ్ఛాన్విమున్యానా ధావమానా స్సమంతతః. సం. భార. విరా. ౫౫, 3౬.

వ. . మంక తన్వేదనకుం గాక మట్ట లెత్తుకొని రొుత్తు గలపాదరు టడవులు చొరంబాఱు కడికి డికి డుపు మకుచ. ర. 3౭.

౨. పత్త్రివృంతము, ఆకుతొడిమ.

గీ. పత్త్రివృంతంబు మట్ట నా వఱలు ..
ఆం. భా. ౨. ౭౭.

౩. (త. మడల్) కొబ్బరిచెట్టు తాటిచెట్టు మొ. వానికమ్మ.

చ. పూఁగముల్ గిరం, బనఁ బడుమట్టచే.
ఆము. ౧. ౭౦.

గీ. నారికేళంపు మట్టనన్నడిమిచాగు, దళము లంగను గోలె నంతితనుఁ గాఱు, వేణికా పాంగుటయందు విస్మృతముగ, జగతి నెక్కుడి వేలేటిసాటి నదులు.
భీమ. ౨. ౫3.

ర. తాడి మొదలగు చెట్టు, చిన్నచెట్టు.,

సీ. విట్ట గీగడుక త్రిఁ బట్టుజెమ్మలిచేత బిగుకఁ జేసెం దినికిగుపుగుప్పు, లు. కురా. ౫౯.

(వ్యవ.) ఈ తాటిమట్టలు ఇంక పదిసంవత్సర ములకుఁ గాని గెట్లు కావు.

జ మట్టగించు, మట్టగింపు.

మట్టకము. సం. న. అ. న. నడికుప్ప.

మట్టగించే. స. క్రి. (√మట్ట.) ౧. పెకలించు.

గ్వి సంచితం బగువస్తునని తియుఁ జిల్ల, పెం చాదిగా మట్టగించి నెప్పించి
౭గ. పు. 3. ౪౯౯. పం. ౭ర. పా.)

౨. తొలగించు

గీ. సంబెం దల యంటుకొనుట వస్త్రంబు లేక, మజనము చేత విరి యూకు మట్టగించి,

కాల్చుటయు నిగ్గలను దల పుణుకుట,
భర్త గలభావి నుల కళుభ్రపదిములు
పా. శకుం. ౪. ౭౯

సీ. చెలి యేల తనకేల జెవుగ దీవియ నంచె
వానిపోయగ మేల గాచుకించె, నది యేల
ధృతిద్రీల మది గాలి పుట్టించె మగ డేల
తాలిమి మట్టగించె చంద్రా. ౪. ౧౪౫.

మట్టగింపు. వి. (√వట్టగించు.) మట్టగించుట,
పెకలించుట.

ఉ. . జలజంబులకుం దలసంపు కోకసం,
సారము మట్టగింపు నెలబాలునిన కకు
మోముసొంపుగ్ర్యం, గాగరసంబు ముంపు
కనఁగాఁదగఁ జీకటిగుంపు పెంపుగాన్.
ల వి. ౪. ౪౧

(ఇందు రెండవపాఏమున య ధంగము.)

మట్టగిడుసు. వి. మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతి
చేప. (శ. ర. వట్టగుడిసె బ్రా. మట్టగిడస
అని వా.)

మట్టపలక. వి. (మట్టము + పలక) మట్టము
చూచెడిపలక. (శ. ర.)

మట్టమధ్యాహ్నము. వి. వి. (మధ్యా
హ్నము + మధ్యాహ్నము) కొంచె మైనను
హెచ్చుతగ్గులు లేని పగటి నడిమిభాగము

గీ. మట్టమధ్యాహ్న మిది సుధామధురవాణి.
యర్హ్య మిచ్చోఁ బథ శ్రమం ఒపనయింప.
పాండు. ౧. ౧౩౬.

మట్టము. విశ. సం. మరమ్, క. మట్ట, త. మ.
మట్టమ్.) ౧. సమానము.

గీ. మిఱ్ఱుఁ బల్లంబు గట్టును మెట్టు నొక్క
మట్ట మై యాది నునుపారు
భార. అను. ౧. ౨౨౦.

సీ. కలహంసపదువులు గాఢ్లందుఁ దొడరె నా
వట్టంపునడపులు మందటిల్లె .
కు. సం. ౯. ౩౩౨.

౨. వామనము, పొట్టిది.

సీ. కులుచ కొట్ట కురుఁజా కొటిక కుసుని
మట్టు మట్టిసి ఐట్టము మట్టసము గొ, నను
గొనప గొనిసె గునిసె గిఱిక ఠింగణా
యనఁగను వామనాఖ్య దనర.
ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

ద్వి. మట్టంపుఁ జిగురుగొమ్మలు తొంగలించి,
దట్టంపునన లొత్తి తళతళ మించు.
నవ. ౧. ౯. పౌ. ౭. పం.

ఉ. చూ, పట్టునిల్వకంకణవిభల నయ
గోత్సవ మాచరింపఁగా, మట్టపుటూర్పుల
స్మైఱయు మంజాసరోరుహరాగపూగముల్,
పట్టపురాణిరీతిఁ గనుపట్టుసరోరమఁ జూచి
యుబ్బచున్. వేం. పంచ. ౪. ౧౩౪.

(రాణిపక్షమున సమానము.)

౩. అల్పము, తక్కువైనది.

క. ఇవ్విధమున రుక్మిణిమదిఁ, బువ్వం బరి
మళసుఁబోలెఁ బొలుపుగ నెత్తం, బవ్వా
యి గలిగి కొరికి, మవ్వము దిగఁ దొడఁగె
గెలుపు మట్టం బయ్యెన్.
ఉ. హరి. ౩. ౧౨౫.

ద్వి. వట్టంపుఁ బొడవున హైనమ్ర, చెట్టు
క్రిందటిపుట్ట చేకొనియుండె.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౭౫. పం.

వి. ౧. శిల్పసాధనము.

(నీటిమట్టము, నూలమట్టము మొ.)

౨. కొలఁది, మితి.

ఉదా సముద్రపుమట్టము, భూమిమట్టము మొ.

జ మట్టపలక, మట్టముసేయు.

మట్టముసేయు. స. క్రి. (మట్టము + చేయు)
సరింపఁజేయు.

క. ... స, ద్వ్రితుఁడైనవాఁడు నిర్మల,
మతిచే నఘరాశులెల్ల మట్టము సేయున్ ..
భాగ. ౬. ౪౯.

మట్టసము. విణ. ౧. వామనము, పొట్టిది.

సీ. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజు కొటిక కుఱుచ
మట్టు మట్టసి మట్టుము మట్టసము గొ, నను
గొనప గొనిసె గునిసె గిఱిక తింగణా యనఁ
గను వామనాఖ్య దనరు
ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

౨. పరిమితము.

చ. పెనిమిటి దండుదాడి చని పెంపునఁ
గ్రమ్మఱురాఁక పేడియాం, బును నీరగంద
మున్ విరులు ముట్టక యుండఁ దగున్
బాలంతి తే, జుసఁ గడు నొప్ప మట్టసపు
సొమ్ములతోఁ గఱుమాపుఁ గట్టతోఁ, దన
కలి కొప్పుతో మిగులఁ దార్కొను
ముత్తైపుసేస బొట్టుతోన్.
యయా. ౪. ౧౩౪.

మట్టసి. విణ. వామనము, పొట్టిది; వామనుఁడు,
పొట్టివాఁడు.

సీ. పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిగి పొదడు గున్న
. కుఱుచ కొట్ర కురుఁజు కొటిక
కుఱుని మట్టు మట్టసి పొట్టము మట్టసము
తింగణా య నఁగను వామనాఖ్య దనరు.
ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

మట్టాడు = మట్టు. స. క్రి. (మట్టు + ఆఁడు,
స్వార్థమున.) ౧. త్రొక్కు.

ద్వి. మొగిఁ బులుల్ భల్లూకములు గజంబు
లును, గట్టెండకాఁకకుఁ గడుపు లై
సొచ్చి, మట్టాడి కలఁచిన మడువులు గలిగి.
రం. రా. ఉ. ౪౨. పా. ౧౩. పం.

ద్వి. మలయానిలము వెంట నలి వచ్చి వచ్చి,
యళిపిండు మసలి మట్టాడునో యనుచు.
పండితా. పురా. ౯. పా.

సీ. ఒలిమి గెంతటియనిఁ బరసైన్యతతుల మట్టా
డుట తుంగలో నాడునట్లు ...
కవిక. ౧. ౧౩.

సీ. ఖురముల పుస్తసాగరముల రొంపిగా నుం
కించి మట్టాడు నొక్క మాటు ...
భాగ. ౩. ౪౧౫.

౨. మథించు, పీడించు.

మ. మలయాద్రిన్ నెల వై పెలంగెడు మరు
న్మత్తేభ ముత్తుంగతన్, వలరామావుతుఁ
డెచ్చరింపఁ బథికవ్రాతంబు లేదేఁటికృం,
ఖల మట్టాడచు చైత్యమాంద్య భరసౌగం
ధ్యంబుల ద్దాన ధా, రలతోఁ జేరెడు
మస్మగో జలజవ్రప్రక్రీడకున్ లక్ష్మణా.
చం. రా. ౬. ౧౧.

శ్లో. . మథిత పథికవర్గః.
సం. చం. రా. కిష్కిం. ౫.

౩. క్రి. వ్యాపించు.

ద్వి. మహనీయతర మైన మణికుండలముల,
మహిమ దిక్కులకెల్ల మట్టాడుచుండ .
రం. రా. యు. ౩౭౭. పా. ౫. పం.

మట్టి. వి. (సం. మృత్, ప్రా. మట్టీ, క. మట్టి)
మన్ను, మృత్తిక

సీ. అర్ధచంద్రుని తేట నవఘుటించు లలాటపట్టిఁ
దీర్చిన గంగమట్టితోడ ...
మనుచ. ౩. ౭౧.

సీ. మృత్తికాహ్వయము లౌ మిత్తిక యంచన
మట్టి యం చనఁగను మన్ననంగ ...
ఆం. భా. ౨. ౫.

చ. .. మట్టికొసలన్, ఓడియము లంట
దోఁపి పృథుభీషణ బాహుల సాళువంబు
లన్, దడవి కెరల్చుచున్ జనిరి నాథుని
ప్రోల నృపాలనందనుల్.
మనుచ. ౪. ౩౦.

(మట్టికాసె = మట్టిరంగు గలదట్టి.)

సీ. చిప్పకూఁకటి తోఁడికరకునం దిడినట్టి జిగి
మట్టికుళ్ళాయ సొగసు మీఱ
చం. రా. ౨. ౬౧.

సీ. గడిదంబు మట్టిచల్లడముపై బంగారు సాటి
చెంగు లొకింత జాఱఁగట్టి ..
ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౫౨.

సీ. తనుమేరు గిరిమీఁది తరుణాతపంబునాఁ
బలుచని మట్టికుప్పటి యొసంగ
కు. ౨. ౨౫౮.

౫ మట్టితైలము.

మట్టించు. స. క్రి. (√మట్టు) త్రొక్కించు

సీ. .. పృథులహస్త, తలములఁ జఱచియు
దంతావళంబులఁ గాళ్ళ మట్టించియు
ఘోటకములఁ, మేను ద్రొక్కించియు
భా. రా. యు. ౮౧.

సీ. మట్టించెఁ గలన సాగ్రాణి తేజీలచే
మత్తారి రాజన్య మస్తకముల ...
చిత్రభా. ౧. ౩౪.

క. ఇట్టికుమారులఁ గని చే, పట్టె జమేందిర
నృసింహ పార్థివుఁ డాజి, న్మట్టించె వైరి
శిరములు, ఘోట్టాణ కఠోర ఘోరఖుర
పుటపటలిన్. రామా. ౧. ౧౦౫.

౨. నడపించు.

వ. . ఘోణారంధ్ర నిశ్వాస గంధవాహ
ప్రవాహం . వెడలు వాహంబు దగ మట్టు
వడ నిట్టట్టు మట్టించుచు ...
మనుచ. ౪. ౧౧౫.

మట్టిక[1] = మట్టెక. వి. గొరుచిక్కుడు తీ.
(శ. ర.)

మట్టికల, వి. (√మట్టు) పాదఘాతము.

ఉ. కట్టికవారు సారె సముఖా యన వామ
పదంబు కెంపురా, మట్టిక నిల్పి గద్దెపయి
మార్పడ కేల్దోయి కానుకగా పూఁది
చంద్ర. ౨. ౪౯.

మట్టితైలము. మి. వి. (మట్టి + తైలము) మట్టి
నుండి తీసెడు ధృతి.

(వ్యవ.) మట్టితైలము వంటగా నుపయో
గించుదు.

మట్టిమల్లాడు. . క్రి. (మట్టు + మల్లాడు)
పాడుచేయు, ధ్వంసముచేయు.

గ్యా. మదపుటేనుఁగుభంగి మట్టిమల్లాడి, నదులు
గొరాడుచు సవి కేఁకి మిఱియు.
సం. గా. ఉ ౭౯. పా. ౭౯. పం.

వ. మహోన్నతంబు సముద్ర క్రోడంబునం
బోలె విక్రమాభిక్రమంబున నుక్కు మిగిలి
యాశ్రకారి సేనాన క్రాకరంబుఁ జొచ్చి
కోధించి కలంచి కలగుండుసేసి మట్టి
మల్లాడి వెరఁజి కెంపరలు వెట్టి వచ్చి
పోయిన తెరు వెఱుంగక .
పి. శకుం. ౩. ౧౨౬.

సీ. మట్టిమల్లాడిరి మదసామజంబులఁ బురజన
పదములు తురకాలము . సిం. నార. ౫.

మట్టియ[1] = మట్టె. వి ౧. స్త్రీలు కాలి
రెండవ వ్రేలికి ధరించు ఆభరణ విశేషము.

సీ. లలితంబు లగు మట్టియలచప్పు డింపార
సంచారకడి నడ నల్లవచ్చి ...
భార. విరా. ౨. ౬౪.

సీ. నతుకలవ్రేళ్ల మట్టియలుఁ దిల్లాం ఘ్రిడి
పాదపట్టముఁ బెట్టెఁ గై నొక్కర్త
ఆము. ౬. ౧౨౮.

౨. మగవాఁడు కాలిరెండవ వ్రేలిక ధరించు
భూషణవిశేషము.

సీ. మట్టిగా లాండొంటి కట్టు దాకఁగ సెల
సందంద మునిగాళ్ల సప్పఁంచు .
భార. విరా. ౨ ౨౫౦.

మట్టియు. వి. (సం. మృత్తికా. ప్రా. మట్టి
అ.) మృత్తు, మట్టి.
సీ. కల్పింప నేర్చిరి గంగమట్టి యమీఁదఁ గస్తూ
రికాపుండ్రకములు వొసల
కాశీ. ౧. ౩౭. భీమ. ౧. ౪౦.

మట్టు. స. క్రి. ౧. త్రొక్కు.
చ. కొడుకులపాటు సూచి కడఁగోప మెల
ర్పఁగఁ దల్లు లొక్కొ యుమ్మడి వస
జాయతేక్షణ ని మట్టఁ దలంచి మహా
గ్రహంకృతుల్, వడిగొనఁ గొమ్ము లొడ్డ
కొని వాతులు విచ్చి ఘూ గ్రపాతనం,
బడమిఁ జగుల్చు మన్
హరి. పూ. ౬. ౮౭.

చ. ... తనకెంటసె ద్వాగిపాలురన్, సెల్
సెడ మట్టికొంచఁ జోర నిర్భర గర్వము
నుబ్బ ఓంకమన్, వెఁడయఁగవచ్చి యా
యసుర మించె మదగ్ర మహాసనసిలిన్.
ప్రభా. ౧. ౮౧.

గీ. వెట్టదినముల మడుగుల మట్టి కలఁప, బడ
బుడధ్వని వెడలు బుగ్గ్బదములందఁ, జిలుప
చిలుపని నేతులు జిడ్డుడేలు .
మనుచ ౪ ౧౭

౨. అణఁగఁద్రొక్కు
మ నను నాకశ్యప కామినీమణులలోనన్
ధన్యగాఁ జేయ మ్మ, త్తనయవ్యాజము దాల్చి
వామమునిచందాన న్బలి న్మట్టవే ..
పారి. ౩ ౩౩

౩ అధఃకరించు.
శ. సెల మట్టుసెమ్ముగము సె, స్నైలమట్టు
పడల్చునగవు సెత్తమ్ములకున్, దలకట్టు
లైనయడగులు, దలచుట్టుఁ గనుంగవయు
నితంబిని కొప్పున్. రా వి ౩ ౮౭

౪ బాధించు
చ కనుకనిఁ చలి దానినాసఁ గన్నులఁ
జాచినవాని సేయు నా, మనసిజుఁ
డంచుఁ గోయిలలు మట్టును
కు. సం ౮ ౧౫౩

౫. చుట్టుముట్టు, ఆవరించు
చ త్రిదశవల్లభ సేవిత నాశ్రయింతు నా,
మనమున ఘోరదుర్దశలు మట్టిన సంపద
మిన్నుముట్టినన్ ఉ హరి ౨. ౬౨.

౬ పడవేయు.
ఉ మట్టియ నింద్రనీలతట మాలమహీ ప్రభ
వం౨ లైన కె, న్బట్టలు గ్రుచ్చివైచు
చుబ ధూరుపాపండముఁ జాఁపకట్ట గా,
మట్టచు హరి ౭. ౪౪

౭ ప్రవేశించు.
వ. ఇవ్విధంబున వసుదేవనందనుండును సేమును
.. మచల్లకంబు మట్టి, గ్రిచ్ఛంబు మెట్టి.
ఉ హరి. ౨. ౩౭.

౮ క్రి. ప్రసరించు
ఉ. ఇచ్చకు వచ్చినట్లు చరియించుచు నైన్యము
లేనితిండియున్, నిచ్చలు సాధుసంగమును
నిర్మలశాంతియు శాస్త్రబోధముల్, మచ్చిక
లోనఁ బూని సెలి మట్టనిచిత్తము నాఁగ
నింతయు, న్వచ్చుట యేమ వహాన్నత తపం
బు ఫలంబా యెబుంగ సేర్తమే.
ధర్మ. ౩. ౮౨

వి ౧ ప్రదేశము, చోట.
ఉ .. వెలుగం జనించి యొకచట్టున నిల్వక
యాక్రమించెఁ గాఁ, కంజరితాప మాన
నసఁ గాక మెుగిల్వెరిగొండ లత్తతిన్.
ఆము. ౪ ౧౬౦.

చ. ఒఱపరిఁ గన్నుఁ గూడఁ జను నూరక సన్నలువాఱ నాడు పల్కులుఁ బొరుగింట్ల కేఁగు నొకమట్టున నిల్వదు చంటిపిల్ల ద ముం, జెలుఁ గొడలించు జార ధారుణిన్
భా. ౩. ౭౮

గీ. పిగ్గుకతమున పకితులచేప్ప వాసి, చనును బరికించుఁ దొడవుల యునికిమట్టు, మచ్చు మర లేక యుండ నేమఱక యోము, మిగుల మొగరగరిక నామెఱుఁగుఁబోఁడి.
కళా. ౭. ౧౦౦.

(ఉనికిమట్టు = నివాసస్థానము)

౨. అందము

సీ. .. వాల్గంటి కీల్గంటు వైచి వచ్చిన చెల్వ జడ చల్లకొనునాఁటి సవురు కొఱ, నొయ్యారి ఎఱుఁగుసొమ్ముని వచ్చిన నీటు, మణిభూష ఓడునాఁటిమట్టు దిట్ట.
విజ. ౨. ౩. ౧౩.

౩. విధము.

వ. కొండ్రముచ్చులబాగుగ గాడ్పుచేఁ బోవు చొక్కుకులరేక బట్టివ యీ కడలు పులుఁ గులమట్టున చట్టంబుల సగయు నాకాళ బాణంబులగురుసువ . ప్రబంధ. ౭౮౮.

౪. అమరిక, కుదిరిక.

సీ. మగువ నీ వ్రేలికి మట్టాయెనా యని కడ వ్రేలు పట్టి యుంగరముఁ బెట్టు
దశా ౯. ౨౨౩.

౫. కుదురు, మూలము.

చ. అనిశము గోసహస్రవిధ వందులకొసఁటు లిచ్చు ధేనువుల్, గొని చను భూసురోత్త ముల గోవులపాదహతి న్మహీతలం, బన యము గ్రుంగి మట్టవిసి
కు. సం. ౭. ౯౫౫.

౬. (క. త. మట్టు) మితి, మేర.

ఉ. పట్టఁగరానిమోహమునఁ జైకొని తోఁచిన కెల్లఁ బల్కితే, మట్టునఁ గట్టిపెట్టు మిది మానసమంచు ధరిత్రిలోపలం, బట్టని యట్టి బిడ్డలకుఁ బాగలు గట్టుదురు .
ఆహ. ౩. ౫౫.

క. తనయుం డయ్యును గనుఁగొన, మనమున శంకించి కొంతమట్టుకు ధైర్యం, బును దెచ్చుక, తను విచ్చుక చూచి ప్రేమ కలిగుం డగుచున్.
మల్లుపు. ౨. ౭౮.

క. మట్టొకటి కలదె నీకుం, దొట్టినమదమునఁ దపోధనుఁ బరాశరునిన్, నట్టేటఁ బట్టి ముంపవె, కట్టా కందర్ప కుసుమకాండ ములవడిన్.
కవు. ౩. ౧౧౪.

౭. పరిమాణము, కొలఁది.

క. పట్టపుదేవి స్వామిగిరి, పట్టి న్మాయమ్మఁ జూచి పదరినకతనన్, నెట్టవికానొ నే మందుల, మట్టెఱుఁగనొ కంటికిం బ్రమాదం బొదవెన్ .
కాశీ. ౩. ౧౧౨.

సీ. మట్టెఱుంగక యాకు మడుపు లొంగుట యొద్దఁ బవళింపఁ బక్కకు దివిసుకుంట.
దశా. ౭. ౭౦.

౮. మర్యాద, కట్టుబాటు.

సీ. గుట్టులో సంసారిమట్టునఁ జాట్టాలఁ దని యుంతు వని హాగదత్తుతోడ ..
శుక. ౧. ౩౯.

స్ర. ఆసక్తి యావరాజ్యాభిషిక్తునిగఁ, జేసెద నని తండ్రి చెలఁగి యయోధ్యఁ, బట్టంబు గట్ట భూపతి సమకట్ట, మట్టు మీఱిన యట్టి మంథరయాపుడు.
రం. రా. బాల. ౫. పా. ౨౬. పం.

౯. ఆధారము.

సీ. చరమాంగపీఠికా స్థాపితశేషుండు కితవ కచ్ఛపర జాక్రిందిమట్టు. హర. ౬. ౪౦.

౧౦. పాఁదు.

క. కెల మట్టుసెమ్మెగము వె, స్నెలపట్టు
గడల్చువగవు నెత్తమ్ములకుం దలకట్టు లైన
యడుగులంc, దలచుట్టుc గనుంగవయా నితం
బిని కొప్పున్. రా. వి ౩. ౭౨.

౧౧. త్రొక్కుట.

గీ. బలనికాయము కాలిమట్టుల నడంచుc, గట
కమును నింక వనుచు నుక్కలముహీc,
డనుదినమ్మును వెలుచు. పారి. పీఠ. ౨౩.

సీ. తనకాలిమట్లచే జనులకుc జొరరానికాం
తారములు చాcపకట్టు వడcగ .
రా. వి. ౩. ౪౯

విశే. ౧ వామనము, పొట్టిది, తక్కువది,
అల్పము.

సీ. పొట్టి మెట్టి గిటక . కుసుని మట్టు
మట్టసి మట్టము మట్టసము . . ఠంగణా
యనcగను వామనాఖ్య దనరు
ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

ద్వి. మట్టుపాదంబులు మనలింపుమేను ...
పండితా. దీక్షా. ౪౦. పా.

సీ కళకెంపు మట్టు గాcగల దింక వనిరొ
ముఖాబ్జంబు వెల వెల్లనై రొసంగె
కవిరా. ౨. ౧౭౩.

౨. సుందరము.

కం. మట్టయిcయట్టిదత్తుని, పట్టమున దక్షి
ణంబు పార్శ్వపుగవనిన్. భీమ. ౧. ౧౦౧.

సీ. .. జట్టి విూటినపట్టుc బుట్టము లట్టుగాc
గట్ట కేమి. సీలా. ౨. ౭౭.

౩. స్థిరము.

కం. కట్టుబడి బికధయోనులc, బుట్టుచు, గిట్టు
చును వెతలc బొందితి ఏహహో, పుట్టువు
చావును మాన్పము, ఏట్టుగ రామేశలింగ
మథితావంగా. రామే. ౪. ౧౧౨.

మట్టుకారకర. వి. (మట్టు + కారకర) ఒక
దినుసుకారకర, కర్కోటము. ఙ్. (శ. ర.)

మట్టుకొను. అ. క్రి. (√మట్టు) కుదురుకొను సెల
కొను.

గీ. చిత్తజాతుండు కనుమాయ చేసివాcడొ.
మనవసంబుల విభ్రాంతి మట్టుకొనెను ...
విక్ర. ౧. ౧౩౯.

వ. ప్రదక్షిణ భ్రమణంబులc బరిభ్రమించి
మగుడ నెట్టకేలకు మట్టుకొను నవియును.
మనుచ. ౪. ౨౭.

మట్టుకొలువు(ల్పు). స. క్రి. (√మట్టు కొన)
మట్టుకొనcజేయు.

సీ. సలలితసత్కీర్తిచంద్రికc బగతు మనముల
తాపంబు మట్టుకొల్పి. విక్ర. ౨. ౭౩.

మట్టుచేయు. స. క్రి (మట్టు + చేయు) చక్కc
జేయు, సమాప్తముచేయు.

ద్వి. అంచితంబుగ దట్టి యపుడు చేcజిక్క,
మంచిది నీపని మట్టుచేయుంతు, వని కడ
లేనికామాంధకారంమున, మునిcగి, సొమ్ములు
దీసి ముల్లెగాc గట్టి.
ద్వి. శ. సా. ౧. ౭౧౯. పం.

(పని = జీవితము.)

మట్టుపడు. అ. క్రి. (√మట్టు శ. మట్టుప్పడు.)
౧. అడcగు, నశించు.

వ. . అమ్మువ్వురును మూcడగ్నుల లెలం
గున మహాతేజంబు కూపి మహాసేను తేజంబు
మట్టుపడం జేర్చినం గోపించి కుమారుండు.
హరి. ఉ. ౯. ౧౫౭.

ఆ. చదువు చట్టుపడియె శాస్త్రంబు మన్నయ్యె,
బుద్ధి ఫురువుమేసెc బుణ్య మడcగె, నీతి
మట్టుపడియె నిర్మలజ్ఞానంబు, మట్టుముడిcగె
బోధ మారిcబోయె. భాగ. ౬. ౧౩౫.

౨. చచ్చు.

గీ. మఱియు దనుజుండు శాంబరీ మంత్ర
మహిమఁ, బర్వతారణ్య జీమూత పటల
భయద, మృగసరీసృపవితతి నిర్మింపన
రఁడు, మట్టుపడఁ జేసె నాయాయి మార్గ
ణములు. జై. భా. ౫. ౧౪౫.

గీ. వాతవిధ్వంస ఖగనాఖ్య వఱలు నొప్ప,
ధంబు నాగేంద్ర మనుమంత్రితంబుఁ జేసి,
వలయు నీపైఁ బ్రయోగింప మలయపవన,
మందు మంత్రంబులను గాని మట్టుపడవు.
కవిరా. ౩. ౧౩౯.

౩. కుదురుపడు, స్థిరపడు
సీ. తల్లి వేదాంతశాస్త్ర సరస్వతీదేవి మనసు
నా కేమిట మట్టుపడక. ప్రబోధ. ౫. ౩౭.

వ. ఘోణారంధ్ర నిశ్శ్వాస గంధవాహ
ప్రవాహంబు వెడలు వాహంబు దగ మట్టు
పడ నిట్టట్టు మట్టించుచు ...
మనుచ. ౪. ౧౧౫.

మట్టుపఱుచు. స. క్రి. (√మట్టుపడు) కుదురు
పఱుచు, బాగుచేయు.

గీ. గుండె నీఱుగ నలిపి కాకుత్స్థనర్యుఁ,
డెట్టకేలకు ధైర్యంబు మట్టుపఱిచి
జై. భా. ౬. ౩౦.

సీ. తమతండ్రి చేసిన తరుతటాకాది ధర్మము
దృఢంబుగఁ జేసి మట్టుపఱిచె ...
జాహ్నవి. ౧. ౧౧౬.

సీ. చిట్టాడుసిగ్గులోఁ జేపట్టఁ బెనఁగుడెందము
మట్టుపఱిచె నాననము వంచి ...
సారంగ. ౩. ౧౪౯.

౨. తగ్గించు; చాలించు, విరమించు.
ద్వి. అవిరళగతి నాకు లల్లాడకుండఁ, బవన
సంచార మేర్పడ మట్టుపఱిచి ..
ద్వి. హరిశ్చ పూ. ౧౬౨౫. పం.

గీ. తెలియఁ గమలోద్భవనినారికేఁడి నీల,
కంఠ సతివేఁడియు ననూనగానలాస్య,
మాధురీవిభ్రమంబులు మట్టుపఱుప, నొనరి
రతిరలితాత్మజాతుర్యచ్ఛ్రియమున.
హ. న. ౨. ౬౨.

(నలపఱుచున.)
క. .. బోరులు వేఁటల్, మట్టుపఱిచి యా
చెంతల, పొట్టేరు లగుపొదలఁ జేరి పొద
లెడు పెద్దన్. చంద్ర ౨. ౪౯.

౩. అలంకరించు, ధరింపఁజేయు.
సీ. ... వణులసొమ్ములు మేన మట్టుపఱిచి.
పానుచ. ౬. ౫.

సీ. అంగుళీయకముల నటఁగొన్ని ఘటియించి
హార్తికహారముల్ మట్టుపఱిచి ..
దశా. ౨. ౧౭౩.

మట్టుపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (మట్టు + పెట్టు)
౧. అణఁచు.
చ. . నిన్నువంటికులభామలఁ గానవో శారి
కాత్మనాధులపయి బాళి చేవో తమి
దొట్టినపట్టున మట్టుపెట్టరో.
కుశల. ౩. ౪౩.

ఉ. గట్టుల మట్టుపెట్టుగలుకైదువుఁ బట్టిన
యట్టిదిట్టఁడున్, దిట్టతనంబు వాని పొల
దిండికి లోఁబడి గాని చెందఁగా, నెట్టు
సహింపవచ్చు ... ఉ. రా. ౫. ౧౧.

౨ చంపు, వధించు.
వ. ...మాతండ్రివలనిపూర్వవైరంబుఁ దలంచి,
మట్టుపెట్టున్ గాని వ చ్చెల పట్టంబు
గట్టను ... భా. రా. కిష్కిం. ౬౭౪.

వ. ... తోఁబుట్టువుల మమ్ము మొదట మట్టు
పెట్టి మఱి మీఁదట మాతృశిరంబు గొట్టి.
దశా ౬. ౭౫.

సీ. ప్రళయాబ్ధి పోఁకాలిఁ బెటిగాఁ జరియించు
మధుకైటభులఁ బట్టి మట్టువెట్టి ...
ఉ. రా. ౨. ౧౩.

౩. తెగఁగొట్టు.

క. ... వడంకువెట్టకడఁ దోఁక పెట్టుకొని గట్టుచట్టుపల మట్టుపెట్టుదిట్టదను పొంగంబు గాఁ జాఁగి ... చం. రా. ౩. ౨౫.

౪. సమాధానపఱచు.

గీ. జగతి నాలిప్రజరుఁ డయాచకుఁడు గాన, నింటిలోపల ధాన్యంబు లెపుడులేవు, కోమ లికిఁ బూటపూఁటకుఁ గుడువఁ గూటి, బిడ్డలను నేగతిని మట్టుపెట్టవచ్చు కుచేల. ౧. ౩౫.

౫. కుదురుపఱచు.

ఆ. ఇదియు పర మటంచు నితరచింతలు వీడి, మనసుఁ జెదరనీక మట్టుబెట్టి, కొదువ లేక నిలువఁ గోర్కెలు ఫలియించు, మనసులోన నుండుమహిమ వేమ. వేమ. ౩. ౨౪౯.

మట్టుబచ్చెలి. వి. (√మట్టు) దుంపబచ్చలి, ఉపోదక కీ. (శ. ర.)

మట్టుబీఱ. వి. (√మట్టు) ఒకదినుసుబీఱ కీ. (శ. ర.)

మట్టుమిగులు. అ. క్రి. (మట్టు + మిగులు) అతిక్రమించు. (శ. ర.)

మట్టుమీఱు. అ. క్రి. (మట్టు + మీఱు) మితి మీఱు, అతిశయించు.

సీ. చెలువంబు సెగడఁ దీర్చినక్రొత్తకస్తూరి పట్టెలకోల్తావి మట్టుమీఱ .. చంద్రి. ౧. ౧౦౪.

గీ. మారుతమ్ములవాఁడికి మలయకూట, మారు తమ్ములకేఁడికి మట్టుమీఱు, చంద్రకిరణ మ్ములకు శుకశారికాళి, చంద్రకిరణమ్ము లకుఁ జాల జలదరించు. విజ. వి. ౩. ౮.

క. గొట్టన నాగట్టుదొరపట్టి యొట్టకేలకు మట్టు మీఱి గుట్టునం బట్టరానితమకంబునం దట్టు వడి ... వసు. ౨. ౧౪౦.

మట్టె[1] = **మట్టియ**[1]. వి. స్త్రీలు కాలి రెండవ వ్రేలికి ధరించు ఆభరణవిశేషము.

శా. మట్టె లొత్తిలియఁగ గబ్బిచన్నుగవ కంపం బంద . మనుచ. ౪. ౭౮.

సీ. మట్టెలు పిల్లాండ్లు మట్టె వీరమద్దియ చెల మిని దొడిగెఁ దొయ్యలి యొకర్తు ... యయా. ౪. ౮౯. ఆం. భా. ౨. ౧౫౧.

మట్టె[2] = **మట్టియ**[2]. వి. (సం. మృత్తికా. ప్రా. మట్టి. ఆ.) మట్టి. చూ. (మట్టెవన్నె.)

జ మట్టెవన్నె.

ఉ. .. ఆసెగకంటివేల్పురా, పట్టపుదేవి తద ధరణిపాలకు ముంగలఁ గోప వేడుక ల్మట్టె గయ న్మహీశ్వరులు మంచతలంబుల నిల్చి భక్తిఁ జే, పట్టి లలాటవీధిఁ గరపంకరు హాంజలు లుంచి రందఱున్.

చంద్రి. ౫. ౩౩.

మట్టుదొరంగు = అతిశయించు.

ఉ. చిట్టుము లంకురించె జిగిచెక్కులఁ దెల్పు నటించెఁ గోరికల్, మట్టుదొరంగ నెన్న డల మాంద్యవిధంబు చెలంగ .. ఇందు. ౨. ౧౩౫.

జ. మట్టాడు, మట్టించు, మట్టిక, మట్టిమల్లాడు, మట్టుకొఁకర, మట్టుకొను, మట్టుకొలుపు, మట్టుచేయు, మట్టుపడు, మట్టుపఱచు, మట్టుపెట్టు, మట్టుబచ్చలి, మట్టుబీర, మట్టు మిగులు, మట్టుమీఱు.

మట్టెవన్నె. వి. (√మట్టె) మట్టిరంగు.

చ. తెలుపకు వల్లభుండు పరదేశము వోయిన వన్నె మాని తో, వటిలికి నల్లబూసలును నచ్చతబొట్టును మట్టెవన్నె గాఁ, గుఱుమఁబుఁ గైవఋట్టమును .. పి. శకుం. ౪. ౮౧.

మఠము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. ఎడ్లబండి.

౨. విద్యార్థులు మొ. వారి నివాసము.

మరరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కార్కశ్యము, కఠినత్వము. (శ. ని.) ౨. ద్రవీభూతదధి. ౩. ఒకానొక పురుగుజాతి. (శ. ని.)

మరరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మత్తుఁడు, మత్తెక్కినవాఁడు. ౨. కర్కశుఁడు. (శ. ని.) ౩. కంగత్‌ప్రాణుఁడు. (శ. ని.)

మర్యము. సం. వి. అ. పుం. తాళభేదము, పదియత్తురములకాలము (శ. ర.)

మడ. వి. (క. త. మడ.) ప్రవాహమార్గము.

ద్వి. మునుమునా మేపుచు ముందట మెకము, చనినజా డెఱిఁగి క్రచ్చర నడ్డపెట్టి, మరలఁ గొల్చుచు వాఁగుమడలఁ బల్లములఁ.

నవ. ౧. ౯. పా. ౧౪. పం.

ద్వి. కొలఁకులకొలఁకులఁ గొమరార నాను, తలముల (చలముల) చలువలఁ దలకొల్పు మడల, యొడలను మెఱుగారు నిండు కొంతంపు, టరుఁగులచెఱుఁగుల నలరారు గునాల, తెరువుల నొఱపుగాఁ దిరిగి క్రీడించి. నవ. ౧. ౧౨. పా. ౪. పం.

క. నడకట్ట లిసుకతిప్పలు, మడలు దరులు వాఁకలును గ్రమంబున నొకఁడుస్, గడవఁ బడకుండఁ గృష్ణుఁడు, పడతులకును యమున యాటపట్టుగఁ జేసెన్.

హరి పూ. ౭. ౩౭.

జ. మడవ, మడవచేప.

మడ[2]. వి. ఒకజాతిచెట్టు.

(వ్యవ.) మడకఱ్ఱలు వంటచెఱకుగా నుపయోగింతురు.

మడఁక[1]. వి. (√మడఁగు. క. మడక.) మడుపు. చలువబట్ట.

గీ. కుబ్జకంకలు దీరిచి కోర్కె లొసఁగి, యబ్జనాభుండు కంకునియంబరములు, మడఁకలుగఁ జేసి కానిచ్చు చెడుగురజకు, నడిగి మా కిమ్ము చేలంబు లనుచుఁ బ్రీతి ..

ధర్మ. ఉ. ౧౫౦.

ద్వి. రమణకట్నంబు గిట్నము మాడ మడఁక, గమియంగ నిచ్చితో కళవాళించెదవు ...

పండితా. పురా. ౧౧౪. పా.

మడఁక[2]. వి. (క. మడక.) దున్నుటకై యొడ్లను గట్టి సిద్ధము చేసిననాగలి, అరక. (శ. ర.)

మడఁగు = మణఁగు. అ. క్రి. (క. త. మడంగు.)

౧. క్షీణించు, తగ్గు.

వ. .. కండలు వ్రాలియు గుండెలు గూలియు, రూపు లడంగియు నేపులు మడంగియు ..

మార్క. ఉ. ౨౦౭.

౨. అడఁగు, లొంగు. (మరలు అని. శ. ర.)

సీ. మ్రాను పేరటిచే మడఁగునో మడఁగదో మడఁగు పేరటి నీమ్రాను మడఁచె ...

ఉ. హరి. ౨. ౧౩౭.

౩. చెడు, నశించు.

గీ. చూడు మటు నరవరజయమ్ఫూర్తి నార్చె, వైరిసేన భూరిశ్రవోదారుణరణ, మహిమ దనుజబలశ్రీలు మడఁగ నింత, టను రిపుఁగ రంబు దగ్రజేయకునికి గీడు.

రాఘవ. ౪. ౧౭౨.

సీ. భూరిదోషాగమస్ఫూర్తి వాటిల్లంగ సుదిత ధర్మక్రియ లుడిగి మడఁగ. భాగ. ౩. ౭౩.

౪. వంగు.

(వ్యవ.) కంచరి ఇనుపరేకు మడఁగఁగొట్టెను.

జ. మడఁచు, మడఁత, మడఁపు, మడఁపెట్టు, మడత్రొక్కు.

మడఁచు = మడఁపు. స. క్రి. (√మడఁగు క. మడుగు.) ౧. మడఁగఁజేయు, మడఁతపెట్టు.

సీ. ... మడఁచి ... ...

... ౨. ౯౩.

చ. పొలుపుగ నీరుకొలిపటముం గటిఁ బింజె మడంచికట్టి . విప్ర. ౨. ౨౭.

సీ. ఆడపంబు తొయ్యలి మడఁచి యిచ్చిన తెలనాకుఁ జిలిక చేతియంద యుండ . కళా. ౧. ౧౮.

౨. అడఁచు, నశింపఁజేయు.

సీ. అజవంజవమున కనుచారి నై పర్వనంతః కరణతతి జులపు మడఁచి కు. సం. ౧౨. ౯౯౯.

౩. మడఁగునట్లుచేయు, వంచు.

గీ. ... వేలు, మడఁచి యొతిఁగింపుఁ డకొఁగిన మానివర్య. దశా. ౧. ౨౫౩.

౪. అణఁచు, ఇముడ్చుకొను.

ఆ మనసు మనసునంచె మడఁచి యాత్మని నాత్మ, యంద కొంచునట్టి యతఁడు సర్వ విదుఁడు ... భార. అశ్వ. ౨. ౧౫౩.

సీ. మ్రాను పేరేటిచే మడఁగునో మడఁగదో మడగు పేరేటిచే మ్రాను మడఁచె ... ఉ. హరి. ౨. ౧౮౬.

మడఁతి = మడఁది. వి (క. మడది. త. మడంన్తై. మ. మడంద.) ౧. స్త్రీ, ఆఁడుది.

ద్వి. మడఁతి యీతండె నమ్మనుజేశుచేత, గడచన్నమన్ననఁ బడసిన యతఁడు బసవు. ౨. ౯౧. పం. ఆం భా. ౨. ౧౦౪.

రగడ. పడఁతి వెనుకకొవ్వ చింగొఁగట్టి పట్టి నన్నచేల, మడఁతి పొగడ పొన్నతో సమా నమా నగంగ నేల వరాహ. ౩. ౯౨.

క. శాలా కేలాగుల ఒతి, మాలిన విన కిగ్గ యాళి మడఁతుల వెంటన్, ఁేల వయి చనెదు .. రసిక. ౩. ౯౧.

జ. మడఁతితనము, మడఁతుక.

మడఁతితనము. వి. (మడఁతి + తనము) స్త్రీత్వము, ఆఁడుఁదనము.

క. కడు నరుదుగ నీరొండ నీ, యడుగుంగొన యంత సోఁకినంతనె చెడుగుం, గొడిమెలు విడి చని క్రమ్మఱ, మడఁతితనం బొదలె నాకు మానిసిమిన్నా. అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౯.

మడఁతుక. వి. (మడఁతి + ఉక. స్వార్థమున) స్త్రీ, ఆఁడుది.

క. మానుగ జగములయావడి, మానుపఁగాఁగోరి పుడమి మడఁతుకకై వి, న్నానికపు వంగడంబున, రానెల నై పొడమి నట్టి రాముని బంటన్. అచ్చ. రా. సుం. ౧౩౭.

ద్వి. ఆడలి యా రత్నాంగి హాపుత్ర యనుచు, మడఁతుక మూర్ఛిల్లి మహిమీఁద వ్రాలె. ద్వి. శ. పా. ౨. ౨౪౬. పం.

మడఁది = మడఁతి. వి. ౧. స్త్రీ. ఆఁడుది. (ఈ రూపము శైవవాఙ్మయమునందే అనిర్ధారక స్థలమందే గన్పట్టుచున్నది.)

క. కొడు కని చేకొని నిన్నున్, మడఁది యతిప్రీతి బెజ్జమహాదేవి మహిన్, గడుఁగొనియాడిన భక్తికి, నొడఁబడి యాయ వశమున్న యొగఁగవె రుద్రా. శివ. పా. ౪౩౬.

తరువోజ. కడుఁ దోర మై ... వేగ, నడపంగ నేరక నయమున నంచనడలకు నంద మై నడ తెంచుచున్న, మడఁదిఁ జూచిన విటమండలి కు. సం. ౭. ౬౮.

ద్వి. మడఁదియు దాను సమ్మదలీల నుండ ... బస. పు. ౬. ౧౪౦. పం.

౨. భార్య.

క. మడఁది గొడు కర్థ మిది యని, యొడసి యరు భక్తి నిత్తు కేలిన పతికిన్, బడయు దురు మగడ వానిన, మృడుభక్తులు వలచి రేని వచ్చించి శివున్. శివ. పా. ౧౭౫.

మడకము. సం. వి. అ. పుం. సస్యవిశేషము. (కల్ప.)

మడత. వి. (√మడఁగు. క. మడతె.) ౧ (వస్త్రము మొ.) మడుపు.

గీ. మడత పసిమిడిగింటెముల్ మంజిడిజిగి, దోమతెరమంచములు హాసంతులు జవాది, యగలుసిరులు చిన్నెలు గాఁగ నతఁడు గడపెఁ, జలికాలము తద్వధూకుచశరణుఁ డగుచు. కళా. ౨. ౧౮౮.

ద్వి. మడత విప్పక నడుమను గట్టుచూఁ, జడి సినపోఁపు పచ్చడ మింతజాఱ ద్వి. పరమ. ౩ ౭౫.

౨. కడుపుగాది పడుపు. (శ. ర)

వ్యవ. వానికి కడుపు మడతలు పడినది

౩. ధౌతవస్త్రము.

గీ. .. ధౌతవస్త్రంబు బరగు మడుఁగు, మడత మడి చలువ ఆం. భా. ౨ ౧౫౩

౪. భక్ష్యవిశేషము.

వ. .. నీరువత్తిగెలు మడతలు పప్పుబూరెలు పూరీలు గూళ్ళుసిడ లాదిగాఁ గలభక్ష్యంబులు గూడల నించి జాతిసాతానులు గావళ్లం బూని వెంట నంటిరా నప్పుడు. హంస. ౧ ౧౦౫

మడత్రోక్కు. స. క్రి. (మడఁగన్ + త్రొక్కు. వృత్తిని వర్ణలోపము) తాటాకులు మొ. విడదీసి దొంతిగా అణఁగఁద్రొక్కు. (శ ర) (వ్యవ.) ఇల్లు నేయించుటకై తాటాకులు కొట్టించి మడత్రొక్కుతిని.

మడపు = మడఁచు. స. క్రి (√మడఁగు) పోఁగొట్టు

సీ. ?లింధకాశి సంధ్యలునసంతో చంద్రకమణ భూరిశాంతి మడపుకరణి చంద్ర. ౧. ౨.

(రెట్టించు, ద్విగుణీకరించు.)

గీ. ఛందమున నొక్కటను వృత్తసంఖ్య మడపి, రెండు దివియ నుక్తాది జవృత్త సంఖ్య, యటుల నుత్కృతి వృత్తసంఖ్య యును జేయ, సర్వసమ వృత్తసంఖ్య భుజంగశయన. అప్ప. ౪. ౧౩౯.

విశ. మడతపెట్టఁబడినది.

ద్వి. ఘనుఁడు సోమేశుఁ డాదినము తొల్నాడు, మడపులేఖయు వందిపడగయుఁ గొనుచు. ౨స. పు. ౬. ౬౪౬. పం.

మడపెట్టు. స. క్రి. (మడత + పెట్టు వృత్తిని వర్ణలోపము) మడతపెట్టు, చుట్టపెట్టు.

ద్వి ..డ గూట లన్నియుఁ జెదపోవు గాఁగ, మడపెట్టి యాచంద్రమతి నెత్తికొత్తి ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౯౦౩. పం.

మడమ(డ్మ). వి. (క. మడ. మ. మడంబు.) ౧. పార్ష్ణి, చీలమండ క్రిందిభాగము.

గీ. మడమ లంటఁగ నిడుపాటి జడలు గట్టె. హర ౪. ౧౦.

క. సిందూరపిండములో నరు, కందుకములో నత్ప్రివాళకఫలంబులో నా, నందము లై రాగలతా, కందము లన మడమ లచల కన్యక కొప్పెన్. కు. సం. ౩. ౭౯.

సీ. మడమ యెం చనఁగను మనుఁ బార్ష్ణి ... ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

సీ. కదలిరి కొందఱు ఘనతరస్కంధ భార మూల .

గీ. చల్లంబులు నొడదోస్లఁ జలిదికొళ్ళ, చిక్కములు మడ్డఁగిళ్లిల చెప్పుబోళ్లు, కల సువిండ్లను మొదలుగాఁ గలవి దాల్చి, నల్లచాటల మేనలక్కీల్లకరులు. వరాహ. ౪. ౭౨.

౨. వెదురుసోల మొ. వాని యడుగుభాగము.

(వ్యవ.) ౧. సోలమడమతో వారు కూలిని పంచుకొనుచున్నారు. ౨. వాఁడు గున పమునడమతో పాము నెత్తిపైని కొట్టినాఁడు.

జ. మడమలుద్రొక్కు.

మడమలుద్రొక్కు. స. క్రి. (మడములు + త్రొక్కు) అడుగులో నడుగు పెట్టి తలుము.

చ. ... వడిఁ దనరారె నంగజననాథుగుణ శ్రవణనంబు దానిఁ దా, మడమలు ద్రొక్కుచు న్వికిఖమండలి నెన్కొనిరొయన్.
కళా. ౮. ౧౧౯.

మడవ. వి. (మడ1 + వా) మళ్లకు పాదులకు నీళ్లు పాఱెడు కాలువముఖము.

సీ. బడలినవార లిందమునఁ బాదులు ద్రవ్వియుఁ గారె మెత్తియున్, మడవలు దీర్చియున్ బిదప మార్చియుఁ గాలువ లేర్పఱిం చియున్ .. విప్ర. ౩. ౭౪.

ద్వి. తడయక వచ్చి గుద్దలిఁ గొని తొంటి, మడవ మార్చుచు మాఱుమడవఁ దీర్చుచును.
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౭౧. కళా. ౪. ౯౬.

మడవచేఁప. వి. (√మడవ?) మత్స్యవిశేషము. (శ. ర, బ్రౌ.)

మడవు = మడఁగు. అ. క్రి. ౧. నిష్ఫలమగు.

క. చెడఁగఱపువార చెలులుం, గడుకొని నీయట్టివారికర్ణంబులు సె, ప్పెడువారుఁ గాక నీకున్, మడవక మాయట్టివారి మాటలు కొఱయే.
భార. సభా. ౨. ౧౯౦.

౨. విముఖమగు.

క. కడవకసమలఁ గోలలఁ గ, ప్పడములు వీరలధనంబు పరికింపఁగ నె, క్కుడిదేశకు

అని వగవక, మడవక తనుమధ్య నిందు మనమున నుండెన్.
భార. ఆది. ౭. ౨౨౫.

౩. మరలు; వెనుదీయు, జంకు, కొంకు.

చ. మడవక భీమసేనుఁడును మాగధముఖ్యుఁ గడంగి బెబ్బులుల్, విడివడులీల .
భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౩౬.

క. కడగాలు వట్టి వానిని, మడవక పవనజుఁడు నూఱుమాఱులు వీచెన్ ...
భార. ఆది. ౬. ౨౪.

చ. ... ఏమి పంచినన్, మడవక చేయు మీ వనిసమర్పణసేసెఁ బ్రభుత్వ మేర్పడన్.
భార. ఆది. ౨. ౪౨.

మడి1. వి. (క. మడి.) వరి మొ. సస్యములకు నీరు నిలచుటకు నలుదిక్కుల గట్లు వేసి ఏర్పఱచిన పొలము, కేదారము, నదీప్రాన్తము. (బ. మడులు, మళ్లు.)

సీ. మడి యనఁ గయ్య నా వడరుఁ గేదారంబు ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

గీ. అడఁగుదుక్కికై యామడి కరుగుదెంచె, హాలికుఁ డొకండు దన్నగరాశ్రయుండు, చేత నుగ్గంపుఁగుండతోఁ జేగ్లకోల, తోడ నాగంటికోలెరు దోలుకొనుచు.
పరమ. ౫. ౨౭.

ఉ. ఝుమ్మన ద్రిమ్మరుతుమ్మెదల జొంపము మళ్లకు నీళ్లుగట్టుచోఁ, బమ్మిన వేడ్కఁ బాడువనపాలక బాలకదంబకంబు చం, దమ్మున నొప్పు నప్పురము నాలుగువంకలఁ బుష్పతోఁటలన్. వరాహ. ౯. ౧౪౭.

గీ. ... మడి యనఁగా నదీప్రాంత మభిధ ...
ఆం. భా. ౨. ౬.

జ. మడికట్టు, మడిపెసలు.

మడి². వి. (క. మడి.) మడుఁగు, ధౌతవస్త్రము, పవిత్రవస్త్రము.

గీ. ... ధౌతవస్త్రంబు బరగు మడుఁగు, మడత మడి చలువ యనఁగ ...

ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

(వ్యవ.) నేను మడి గట్టుకొంటిని. నన్ను ముట్టకుము.

విశ. పరిశుద్ధము.

క. పాచ్చెంబు లేని కులమున, వచ్చుపుమడిసీర మైలయంటినరీతిన్, జొచ్చె వపకీర్తి ..

ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౯౭.

సీ. మద్యపానము చేయ మడివస్త్రి మేఁటికి మొదలుఁ బోవఁగ వడ్డి ముట్టు పెట్టు ...

రామలిం. ౭౦.

మడికూడు = ప్రసాదము, భగవన్నివేదితాన్నము.

ద్వి. .. మాప్రాణంబు లైన, విడుకుముగాక మామడిగూటివృత్తి, విడుకుమే యిది యేమి విపరీతవృత్తి. బస. పు. ౩. ౫౯౭.

పెద్దమడి = దిగంబరత్వము.

(వ్యవ.) నీవు పెద్దమడి గట్టకుము.

జ మడివాలు, మడిగంచి, మడిగంది.

మడి౩. వి. (తె. త. మడి. వృత్తియం దుత్తరపదమైనమడుఁగు శబ్దమున కాదేశముగా వచ్చిన రూపము.) గుణము, రెట్టి.

ఉదా. ఇనుమడి, ముమ్మడి, నలుమడి మొ.

మడికట్టు. వి. (√మడి1 ?) మాగిలిపొలము ? పల్లపుచేను (చి. వి.)

మడికాసు. వి. (√మడి౩ ?) వెండి, రజతము.

(ఈశ్వరుఁడు.) సీ. ఓంటిగా మడికాసు గుంటిపైఁ గూర్చుండి సంజకెంజాయపెన్ జడలు దాల్చి. నరస. ౨. ౧౭౭.

ఉ. దట్టపువన్నెగుడ్డ కటిదటిపొరన్ సవరించి పట్టెపైఁ గట్టి కటారిజల్లి మడికాసుల కట్టుల రొక్కవిండ్లు పె, క్కెట్టెపుఁగట్టె పెట్టుకొను నిద్దపుఁబుఁబుదొనల్ నటింప మైపుట్టున వల్లెబెబ్బులుల లె పో యనఁ బోయిరి బోయబల్లిదుల్.

రా. వి. ౨. ౫౫.

సీ. ... రజతాఖ్య రుప్య వెండి, మడికాసనంగను ... ఆం. భా. ౨. ౨౪౯.

జ: మడికాసుగట్టు, మడికాసుమల.

మడికాసుగట్టు = మడికాసుమల. వి. (√మడికాసు.) వెండికొండ.

గీ. కనరు మడికాసుగట్టనంగను శివాద్రి ...

ఆం. భా. ౨. ౨౭.

మడికాసుమల = మడికాసుగట్టు. వి. (మడికాసు + మల.) వెండికొండ, కైలాసము.

సీ. మడికామల నొంటియడుగునిక్కిన నిల్చి బెడిద పూకెంజాయజడలు దాల్చి ...

ప్రబంధ. ౩౭౭.

మడికాసులతేఁడు = కైలాసాధీశుఁడు, శివుఁడు.

గీ. . మడికాసులతేనిపాలె మిదిగో, మన చతికి వచ్చి దిగ నని ముందలింప . .

పార్వ. ౨. ౪౦.

సీ. సాంధ్యన ర్తనకేళి సవరించు మడికాసు మలతేని కుత్తుకకలుకు లనఁగ ...

వి. వం. ౨. ౧౧౧.

మడిచేరు(లు). వి. (త. మడిచాలు. మడిచిన + చేరు. శ. ర.) మడికచ్చ, ముందునుండి వెనుకకు దోఁపుకొనుకొంగు.

క. కాడు మెత్తుకొలుకు గుడికిన్, నడుమున వెలపడుచు నాభిసామమునుం గ్రొ, మ్ముడి కొరున్ మడిచేలున్, వడి జాలున్ రైఁట వింతవగ గనుపింపన్. శుక. ౩. ౧౪,

సీ. కామంబు బంధించుగతిఁ దోఁప వడిచే
రతో శిక్షచేలంబు సేన మెఱయ.
భాగవ. ప్ర. ౫. ౫౫

ద్వి. మడిచేసి చెరివి దాఁపై శేష్వతోడ,
బిగిచన్నఁగవమీఁదఁ బెరయఁ బయ్య
దయు, దిగిచి సెన్నడుమున దిండుగాఁ
జుట్టి. ద్వి. పరవ. ౪. ౨౭౪.

మడిపెసలు. వి. బ. (√మడి1) వడియందు
పెరుఁగు నల్లపెసలు. (శ. ర.)

మడిప్రాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. మణిసరల్ మసరలు మంకెనల్ పగడంపు
తీఁగెలు మడిప్రాలు దేవసరులు
హంస. ౪. ౧౨౯.

మడిమంచే(ము). విశే. బలహీనుఁడు, పార
హీనుఁడు.

చ. ... చెల్లపట్టి మనుప్రాంతదళమ్ములతోడఁ
దోఁగా నా, మనిదార మంచురాజా మడి
మంచగఁ గోయిలగంట ప్రోయఁగన్.
మనుచ. ౬. ౨౬.

ద్వి. బలదేవుఁ డుద్ధతిఁ బరిఘంబుఁ బూని,
మలయురుక్మిని మడిమంచంబుఁ జేసి.
ద్వి. భాగ. ౧౦. (శ. ర.)

మడియ(ఁడు). విశే. ౧. మోటువాఁడు,
మోటుది.

ఉ. .. రెడ్డిమడియల్ ములుగోలలఁ బూని
యెడ్లకో, పేటలు వైచి దున్నుటకు
నేఁగి కొండ్రకుఁ జాలు వచ్చినన్.
వేం. పంచ. ౧. ౬౭౪.

క. కడియం బీనో పుత్తడి, కడియం బడిగి
నను దేనో కంటెయుఁ గొవనో, మడియువ
గతొత్తు వాకిట, గడియ బిగించెన్
ఫలించెఁ గదయనువేళన్.
బహు. ౫. ౨౧౩.

౨. మూఢుఁడు; జడుఁడు.

గీ. బడియ దుర్బీజమును భ్రష్టు మడియ చేట,
పెయ్య కల్మచ్చు చెడుగు పాపెనలమారి.
హంస. ౫. ౧౧౩.

సీ. పుక్కిటివిడె మీయఁ బోయి తిలోత్తమా
ననజలోచన ముచ్చె వాట్లు పడియెఁ,
బాలయల్కఁ జూచుకఁ జూపులఁ జూచి
యూర్వశీనిబ్బోకవతి సాకుపెట్లు పడియెఁ.

గీ. నిమ్మవరపాలుచికిలివోదుమ్మిదారి, గలిమిఁ
గెగటారి సురపురప్రాంగణమున, వరలెదు
కటారిరాహుత్తవరులచేతఁ, గీడు సేయదె
మడియలతోడి చెలిమి. కువల. ౧. ౩౯.

గీ. త్రిమ్మరి గదా సదాగతి తెలిసిచూడ,
మెఱుఁగుఁడు గదా యనంగుఁ డెలిమత్త
వడి, యుఁడు గదా యిల్లరివాత్రుకుఁడు
దలంప, నిట్టిచెడుగులచే బాధ కట్ట లోర్తు.
సారంగ. ౨. ౧౨౪.

మడియఁబెట్టు. స. క్రి. (మడియన్ + పెట్టు)
బాధించు.

ఉ. ... కిచిపి తన్నుచు వెన్ను చట్టులు
మంచు గీ, పెట్టఁగ ద్రచ్చుచున్ మడియఁ
బెట్టుచు సెట్టుచు మాటకిట్టుగాఁ, గట్టుచుఁ
జేము లెత్తుకొని గట్టిగ మోదుదు రొక్క
తట్టువన్. పానం౩. ౨. ౧౬.

మడియించు. స. క్రి. (√మడియు) చంపు,
కడతేర్చు; తునుఁగఁజేయు.

క. పామజము వడిన నశ్వ, త్థామ వడియె
ననఁడె ధర్మతనయుఁడు గురునిం, దా మడి
యించుటకై. భార. కర్ణ. ౧. ౪౦.

సీ. మడియించె వక్రాఖ్యు మాహిష్మతీనాథు
నరకాసురుని జంపె. ఉ. హరి. ౨. ౬౪.

ఆ. తోడరి పీని నిపుడు తునుముదునో కాక,
మన్ను కొన్నఁ జూచి మాటలాడి, మరలి

పోవునపుడు మడియింతునో యంచుఁ,
దత్తరమున మదిని దలఁచుచుండె.
అచ్చ. రా. సుం. ౬౪.

క. ... తోమరము శక్తియు బె, ట్టిదముగ
నతఁ డదరించిన, మదమున నయ్యోధ
వరుఁడు మడియించె నెడన్.
భార. ద్రో. ౪. ౧౧౫.

మడియిల్లు. అ. క్రి. (మడియు) మడియు, నశించు.

క. మడియిల్లుతత్త్వములవెను, బడక నిజాజ్ఞా
ప్రశస్తి భావింపఁగఁ జొప్పడుసాత్త్విక
గుణసంగతి, మృత్యుఁ డను నామంబు నీకు
మేలిల్లు శివా శివ. పా. ౫౨.

మడియు. అ. క్రి. (క. త. మడి) చచ్చు; నశించు, చెడు.

వ. ఇట్లభిమన్యుండు మడిసినఁ గాఁ దలంచి
దుర్యోధనుండు సంతోషింప ..
భార. ద్రో. ౨. ౫౪.

వ. .. కోలాహలమయంబు లగుచోట్లును జెడి
తూలి యడఁగి మడఁగి ద్రగ్గి మడిసి
యులివు లడఁగి పొడువాఱుప్రదేశంబు
లును .. హరి. ఉ. ౧౦. ౯౦.

చ. తడయక కుంభకర్ణుఁడు మొదల్గల నాదెవు
జోదు లందఱున్, మడియుటఁ జేసి రావ
ణుఁడు మార్కొని యింక దురం బొన
ర్పఁగా వెడలఁడు .
అచ్చ. రా. యు. ౨౩౪.

గీ. విషముచేతన విషమును విఱిగినట్లు, శత్రు
చేతన శత్రుండు సమయుపోల్కి, మనసు
చేతన మనసను మడియుచుండు
వా. రా. ౩. ౬౧.

క. సహజఖలుం డుదయింపుచు, మహిఁ గుల
మును జెఱిచి తాను మడియుఁ జామీ ...
ప్రబోధ. ౧. ౬౨.

౨. కునుఁగు, ఖండితమగు.

చ. వర్మబంధముల్, మురియఁగఁ జాప
ముల్ దునియ ముద్గర తోమరశక్తు లాదిగా,
వరుస ననేకముల్ మడియ వాజిరిఁ బోరి
చలంబు సెంపునన్.
హరి. ఉ. ౨. ౫౪.

క. మడియుతల లొంటిగుతనువులు, పొడి యగు
వొడవులును వధూరిఖునిదాఁ గలిగన్ ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౫౫౬.

సీ. కలిగొట్టు చిన్నరెమ్మలఁ . బెట్టి
మడిసి యేకొమ్మలు - డలుచదెనో ...
విప్ర. ౩. ౬౪.

జ. మడియఁబెట్టు, మడియించు, మడియిల్లు.

మడివాలు. వి. (√మడి2) క. మడివాళ, త. మణ్ణాన్. చాకలి.

ద్వి. మడివాలు మడివాలు మాచిదేవయ్య, కడ
మలనంబి చొప్పడ దివ్వటీఁడు ...
బస. పు. ౨. ౪౯౬. పం.

క. మడివా లొడయనివస్త్రము, తడఁబడించిన
నమ్మికొనినఁ దా రోయిడివన్, బడిదియ
వెట్టివఁ గట్టిన, నదరఁ బాత్రయము
దండు వరుసఁగ నలయున్.
విజ్ఞా. ౨. ౬౧.

ద్వి. వరజంగమము మడివాలుమాచయ్య, నార
గణంబుల కెల్ల నడిచుఁడె నన్ను ...
ప్రభులిం. ౧౧౫. పొ.

క. ఏమి మడివాల రే మీ, భూమీశ్వరు
నర్థిఁ గానఁబోయెదము సఖా, భూవిశఁ
జనిరెయుదువారికి, శ్రీ మేటిల్లంగ నంచి
చీరలు వలయున్. హరి. పూ. ౯. ౧౩.

(మెడవాలు అపముద్రి.)

మడిస. వి. మత్స్యవిశేషము.

సీ. కాలువ ముకుదొమ్మ వల్లె గండెయు వల్లె
గుజ్జు చేడిస కాతికొంటు మడిస ..
వేం. పంచ. ౧. ౯౪.

మడిసంచి. వి. (√మడిశి) మడుఁగువస్త్రము
నుంచుకొను సంచి.

సీ. మడిసంచి దోవతి మడతబ్రేల్ఛండెంబు
ధమని కుండంబు బృందావనంబు.

గీ. కుశసమిత్పత్రిములు పెట్టుకొప్పయ
టుక, యమరఁ గాఁపుర ముండు నయ్యు
గ్రజాండు హంస. ౨. ౧౩౭.

మడిసంది. వి. (√మడిశి?) చంక, కక్షము.

సీ. ... మడిసంది నునిచినతలుగులఁ బ్రాఢ్లను
దొలఁగ వైచి .. హరి. పూ. ౬. ౧౩.

వ. . ఆపురాణదంపతులకుఁ బ్రణామంబు
లాచరించి మడిసందులం జేతులిడి
భీమ. ౨. ౧౫౧.

ఉ. రావణ యిప్పుడైన రఘురామునిముందఱ
నన్నుఁ బెట్టి వా, చావినయంబె చాలు
మడిసందులఁ గేలిడి నిల్వఁ గాచు ని,
న్నావసుధేశమౌళికి దయారస శీతలముల్
కటాక్షముల్. రామా. ౬. ౧౬౪.

(చి. ని. శ. ర. పా. మణిసంధులు. ముద్రి. పా.)

మడుఁగు¹ = మణుఁగు¹, మడువు¹. అ. క్రి.

౧. అడఁగు.

చ. కని కమలాక్షుఁ గాఁ దలఁచి కైకొన
కేపునఁ గాలఁ దన్ని చా, పునకుఁ దొలంగ
నిట్టివారవుం దలపోసి మడింగి యున్నఁ
బో, పుడె వెస లెమ్ము యాదవ యపుడ్
భవదీయబలంబుఁ గంటి నే, నని ప్రక
టాట్టహాస కఠినాకృతితోడ నదల్చి నిల్చి
నన్. హరి. ఉ. ౨. ౧౩౮.

(అడఁగు. ముద్రి. పా.)

సీ. . తేజోమయం బైనరూపంబు మత్ప్ర
కృతి యందుఁ జరాచరంబు దోఁచు,
మడుఁగు ... ఉ. హరి. ౨. ౫౭.

చ. ఉడిగి మడింగి పై మఱచి యున్నకతిన్.
ఉ. హరి. ౫. ౧౦౩.

౨. వినమ్రతనొందు.

సీ. అడుగు లొత్తుచు నివ్వ మడుఁగుచు నీచక
ననుసరించుచు ధర్మమున ..
భార. అను. ౩. ౯౧.

౩. వంగు.

క. మిడికిడిఁ బెదవులు ప్రేగులు, మడిఁగెడుఁ
గనుదోయి పొంగెడి మాయొదురఁ గడున్,
వడవీఁకయొడలు చేసెదు, కడపల జపము
నకు నేఁడు గలదో లేదో.
ఉ. హరి. ౪. ౪౪.

వి. అణుమడుపు.

చ. సురటి యొకర్తు వీవ నొకసుందరి యాకు
మడుంగు లియ్య బం, భరనిభవేణి యొర్తు
నునుఁబయ్యెదఁ జక్కఁగ దిద్ద ...
రుక్మి. ౫. ౫౬.

(శ. ర. పా. ముద్రి. మణుంగు.)

జ : మడుఁచు, మడుపు.

మడుఁగు² = మణుఁగు². విశే. (క. మడు)
పరిశుద్ధము, ధౌతము ; తెల్లనిది.

గీ. పలుచఱింగుల మడుఁగుఁజీరలు పొలుపుగ,
మడిఁచి మూటగఁ గట్టి ...
హరి. పూ. ౯. ౧౭.

సీ. గడితంపునీర్కావి మడుఁగుదోవతి కటీర
స్ఫురత్పీతాంబరంబు గాఁగ ...
వరాహ. ౯. ౪౭.

సీ. నిద్దమైనమడుంగు నీర్కావిదోవతి కనక
మేఖలతోడఁ గటి ఘటించి ...
కాశీ. ౧. ౩౯.

సీ. కద్రూతనూజాదేవిగారాపుసంతతి మధుకైట
భారాతి మడుఁగుఁబాన్పు ...
క్రీడా. ౧. ౨౨౧.

ఉ. ఒత్తుగ మాంగమున్ మడుఁగుటోగిరమున్ ఘృతశర్కరాదులున్, కుత్తుక బంటిగా మెసఁగి క్రొవ్వి వధూరతితంత్రలీలలన్, మత్తిలి దేహముల్ మఱచి మాటికి బొంకు నృపాలకోటికిన్, సత్తు దలంప నెక్కడిది సంయమి నీ కిటుఁ బల్కఁ బాడియే.
హరిశ్చ. ౧. ౧౮౦.

వి. ౧. పరిశుద్ధవస్త్రము.

గీ. మజ్జనం బార్చి చెంగావిమడుఁగు లిచ్చి.
హైజ. ౪. ౬౦.

ద్వి. మహితభక్తాళికి మడుఁగులు సేఁత, మహి నిప్డు మడివాలుమాచయ్య యనఁగ
బస. పు. ౪. ౭౮. పం.

క. ... మడుఁగులు గట్టుచుఁ గడంగి మగువలు ప్రీతిన్. దశకు. ౧౦. ౪.

౨. తెల్లనివస్త్రము; వస్త్రము.

సీ. వెన్నెలనిగ్గులు వెదచల్లెడుమడుంగు లందిచ్చె నొక్కపూర్ణేందువదన పారి. ౨. ౧౨.

గీ. .. ధౌతవస్త్రంబు పరగు మడుఁగు, మడత మడి చలువ యనఁగ
ఆం. భా. ౨. ౧౫౩.

సీ. మడుఁగు మాసినదైన మగువపెఱుందుపోయగము జూపఱచిత్త మాఁక గొలుపు.
ఉ. హరి. ౧. ౫౪.

సీ. యామినిప్రాణనాయకు రాక విని వాని యడుగుల కిడినట్టి మడుఁ గనంగ
ఉ. రా. ౪. ౧౬౦.

౩. పరిశుభ్రత.

చ. ... కదళీవ్రజంబు మడుఁగుల్ మడుఁగుల్ హిమవాలుకాస్థితవ, ర్తి లె ...
అచలా. ౨. ౧౦.

మడుఁగు[3] = మడువు[2]. వి. (క. త. మడు.)
౧. కొలను, సరస్సు.

గీ. వెట్టదినముల మడుఁగుల మట్టి గలఁప, బుడబుడధ్వని వెడలు బుస్బుదములందుఁ, జలుప చిలుపని నేతులు జిడ్డుదేఱు, నేమి చెప్పదుఁ గ్రొవ్విన యేకలములు.
మనుచ. ౪. ౧౪.

౨. నదీమధ్యము నందలి యగాధతలము, హ్రదము.

చ. .. రఘు ప్రవీరు చెవులారఁగ నింతయుఁ దెల్పు సాదువే, నున్నది చెంత గంగ మడుఁ గున్నది దైవటం బయోధ్యయున్ దుదిన్.
ఉ. రా. ౬. ౨౭౨.

గీ. అడరును హ్రదసంజ్ఞ మడుఁ గనంగ ...
ఆం. భా. ౧. ౧౬౨.

జ. మడుఁగులువాఱు.

మడుఁగు[4] = మణుఁగు[3]. వి. ౧. గుణము, రెట్టి.

క. వలిరేఁగి కలఁగి తద్బల, ములు విశ్వామిత్రుసైన్యముల కేనుమడుం, గులు పెరిఁగి .
భార. ఆది. ౪. ౧౦౪.

చ. కొడుకులకంటె నయ్యనుఁగుఁ గోడలి కక్కడు గూర్తుఁ గోడలుం, గొడుకులు నేయుభక్తి కట కోటిమడుంగులు భక్తి నాకు నా, ప్పడుఁ దగఁ జేయుచుండు...
భార. ఉద్యో. ౩. ౧౭౪.

క. . అ, దరణ నొనర్చిన జనులకు, వరయఁగ నది కోటిమడుఁగు లై ఫల మొసఁగున్. బ్రహ్మో. ౪. ౫.

౨. మణుఁగు, ఎనిమిదివీసెలకొలఁది.

క. పెరుమాళ్లకు నాగిన్నియ, యిరుమడుఁగుల పసిఁడి గాన్కయిడి తన కిదియే, తిరువారాధనగాఁ గొని, సిరివరు రంగేశ్వరుని భుజించుచు నుండెన్. హైజ. ౪. ౧౩౪.

మడుఁగులువాఱు. అ.క్రి. (మడుఁగులు³ + వాఱు.) మడుఁగుగట్టు, మడుఁగులుగా నేర్పడు.

చ. అడరు నబాంబుధారలు ముత్తురంగ
లన్. మడుఁగులువాఱె నాభికడ మానక
చొచ్చె నసృక్ప్రవాహంబునన్ ..
కు. సం. ౬. ౪౭౪.

మడుఁచే(ద్చు.) స.క్రి. (√మడుఁగు¹) ౧. (తమలపాకులు మొ.) మడఁతఁబెట్టు; చుట్ట చుట్టు.

గీ. తరుణి రొయ్యుఁగా వీటికాదానవేళ, గురు
జన ప్రాంతమునయుంగు గూఢవృత్తి, నాగ
వల్లీదళంబు సెన్నడుమఁ జీఱి, మడఁచి
యందిచ్చినపుడు గోరిడుడుఁ గేల.
నైష. ౮. ౮౪.

క. సోగ లగుకెందిరెకుల, లాగునఁ దలనాకు
మడిఁచి లలన రొసంగన్, బాగాలుచేసి
కొని .. సారంగ. ౨. ౯౪.

గీ. పలుదెఱంగుల మడుఁగుఁజీరలు పొలుపుగ,
మడఁచి మూటఁగఁ గట్టి యిం పడరఁ
గొనుచు, వరిగి . హరి. పూ. ౯. ౧౨.

ద్వి. జడలు వీడఁగఁ గళాసములు విదిల్చి,
మడిఁచి చంకల నిడి మరలి చూచుచును.
- ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౨౦. పం.

సీ. ఒకట కేవలి మడ్చి యుక్కుకేల ఘృతాచి
గాజుతెక్కులతల్పు గడియ పుచ్చె
హర. ౭. ౧౩౭.

గీ. వ స్త్రిములు మడ్చి కూర్యమాహావాయామి,
యనుచుఁ గలశంబు ధూపగంధాక్షతోప,
హారములఁ గొల్చి ...
శ్రీరం. మా. ౮. ౧౧౨.

౨. అణఁచు, నొక్కు.

క. అజాదరి, నోరు వడిఁచి తద్జ్ఞజనవి
నుతి ఘెలఁగంగన్. దశకు. ౫. ౯౯.

౩. మణఁచు, వంచు.

చ. మడవక ముష్టిరోగ్య మగుమధ్యముతో
నెలవంక యైనయ, ప్పడతుక భ్రూలతా
ధనువు పట్టి మనోభవుఁడు ...
నైష. ౫. ౧౨.

మడు(ఱు)వు. స.క్రి. (√మడుఁగు¹) ౧. మడఁగఁజేయు, చంపు.

గీ. . ప్రమాస్మక పుటిరుడు, లొక్కమొగి
వాండ్రఁ బోనీక చిక్కఁబట్టి, పొడిచి
యడిచియు .. మడిపి రపుడు ...
అచ్చ. రా. యు. ౧౭౦.

సీ. మడిపెఁ దునిమె ..

గీ. అడఁచెఁ జెండె నవంగఁ బొం దగు
వధించె, ననుటకు సమాఖ్యలై .
ఆం. భా. ౩. ౧౨౩.

విణ. ౧. చలువచేసి మడఁతఁ బెట్టినది.

సీ. మితి లేనికూలి చాకిత కిచ్చి కైకొను గడియ
కొక్కటి గాఁగ మడుపుఁ ...
జీర. శుక. ౨. ౪౩౪.

౨. చుట్ట, చుట్టినది.

సీ. కొఱకిన మడపుటాకులు మోవి కందిచ్చి
మధురాధరము పంట నంటనొక్కి ..
శుక. ౧. ౨౧౪.

వి. మడఁచిన తమలపాకు చుట్ట.

సీ. కడుశేగ మడుపులు కైకొని యొడిగంపు
రాజీవముఖి హజారమున నిల్పి ...
కువల. ౩. ౭౦.

సీ. మొనపంట మడుపు వేఁడిన నీళ్ళ రొయుఁగ
నందుచుఁ జాటుక్కన మోవి నొక్కు
వాని. ఉ. రా. ౧. ౩౯.

వ. . కెమ్మోవుల పచ్చిగంటు మాటుటకు
గావణించిన రవికసరవి మడుఁచుమడు
పులు సగము మనిపంటఁ గొఱికి నొక్కు
టెక్కులును .. ప్రబంధ. ౭౮.

౨. మడత.

సీ. మంచులప్పల మించు మండెంగ మడుపులు
బొరలి తెట్టువ గట్టుచున్నవు అయ్యో .
శైవ. ౭. ౧౨౪.

౩. ధాతువస్త్రము, మడత.

క. .. వలిపెపు, మడుఁగులు గట్టంగ నిచ్చె
మఱియొక్క తె . అని. ౫. ౩౧.

ఆ. చాకివాఁడు కోక చీకాకు పడఁజేసి,
మయిలఁ బుచ్చి మంచిమడుపుఁ జేయు,
బుద్ధి చెప్పువాఁడు గుద్దిన నే మయా,
విశ్వ . వేమన. ౨. ౮౨.

మడువ. వి. పుట్ట.

సీ. . మడువ నాఁ బుట్టిన వల్మీక మెప్పు
చుండు . ఆం. భా. ౨. ౭.

మడువు[1] = మడుఁగు[1]. అ. క్రి. అడఁగు.

ద్వి. పడియున్న పునుకలు పానపాత్రములు,
మడువని రుధిరంబు మధురాసవంబు, శర
వహ్ని మఱుఁగు మాంసంబు కూరలున .
ద్వి. భార. విరా. ౪. ౮౩ పా.

వి. ఉపశాంతి.

ఆ. ఆవులించు, తలయు నడరెడు నట్టయుఁ,
జూచి ప్రీతుఁ డగుచు సురవిరోగ, యుచటి
డింభతతికి నాఁకలి మడువుగా, నిచ్చి
యాగ్రహమున నిట్టు లనియె.
నిర్వ. ౪. ౪౦.

మడువు[2] = మడుఁగు[2]. హ్రదము, ఏటినడుమ లోఁతు గలచోటు; కొలను.

క. ఆపవనజు నతిఘనలతి, కోపాకావలుల
నంటఁగట్టించి మహా, కోపమున గంగ
మడువునఁ, ద్రోపించె సుయోధనుండు
దురితకరం ర్రు. భార. ఆది. ౫. ౧౪౧.

వ. నేను గంగకుఁ జని యొక్క మడువున
నీరాడుచున్నంత
మార్క. ౭. ౧౪౯.

చ. కొడుకులుఁ దమ్ములుం గలవ ఘోరపుఁ
జావులు పావఁ జూచి యు, ట్లొడఁబడె
నీచబుద్ధి యొడ లోముటకై నిను రాజ
రాజ యి, మ్మడువున కేడ్చి తెచ్చె విధి...
భార శల్య. ౨. ౫౪.

క. అని చెప్పి యుల్లరాయఁడు, మనుపటిరూ
పూని యుండె మరియుచు దొరయున్,
దనములికి దృశ్యగుల్మం, బనుమడువుపయి
న్నిగుడ్చి యాట నింకించెన్.
అచ్చ. రా. యు. ౭౦.

సీ. . మండువేసవి నిండుమడువుబోలె ...
కాశీ. ౫. ౪౯.

జ మడువుకొను, మడువులుగట్టు.

మడువుకొను. అ. క్రి. (మడువు[2] + కొను) మడుఁగుగా నేర్పడు, మడుఁగగు.

సీ. ఆసారవర్షంబు లై స్వేదములు గ్రమ్మ
మణికుట్టిమస్థలి మడువుకొనియె ..
కవిక. ౨. ౧౨౬.

మడువులుగట్టు. అ. క్రి. (√మడువు[2]) మడువులుగా నేర్పడు, కొలఁకులుగా నేర్పడు.

వ. తొట్టి తొట్టి యెడనెడ మడువులు
గట్టిన సజ్జకపు గొజ్జంగ నీరునందుఁ బ్రతి
బింబించు నప్సరః కాంతల వదనారవిందం
బులలోపలం బడి . భీమ. ౫. ౧౨౦.

చ. నెత్తురుల్, మడువులుగట్టఁ జేసి బలు
మచ్చర మెచ్చఁగ నుచ్చరింపఁగన్.
ఉ. రా. ౪. ౩౪౯.

మడ్డి. వి. (క. మడ్డు, త. మట్టి.) ౧. ఏదేని పదార్థము మఱఁగింపఁగా నిలుచు చిక్కని సారము.

క. .. మోలుగు మడ్డిం దోంచి సూర
కొక్కెండును కేన కొక్కెండును గాఁ
గుట్టిన దొల్లుటుల్లారు లుల్లసిల్లం బల్లించిన
పల్లంబులపైఁ జిల్లతైలంబును వాసనకొడు
పులం బూసిన మణుంగుఁ జంద్రికచేలరె
రతణాంఃలు గా నెదురుగా వేడుకం జూడ
వచ్చిన . ఆము. ౪. ౩౫.

౨. నూనె మొదలగువానిలోఁ దేరఁగా నడు
గున నిలుచు పదార్థము.

ఉదా నూనెవడ్డి, ఆముదపుమడ్డి మొ

౯౯. ౧. మూఢుఁడు. (శ. ర.)

ఉదా వాఁడు వట్టి మడ్డి మనుష్యుఁడు.

౪. మొద్దు. (బ్రౌ.)

జ మడ్డితనము.

మడ్డితనము. వి. (√మడ్డి) ఎూర్ఖత, మొఱకు
తనము. (బ్రౌ.)

మడ్డు. వి. ౧. ఒకవిధ మగు ఇనుపగుండు.

క. ఇనుమున నేఁబది పలముల, నెనిమిద్రే
ళ్లాయతముగ నేగ్పడ గుండై, నునుపై
యుండఁగఁ జేసిన, ఎనమున నిది మడ్డు
నకుఁ బ్రమాణం బయ్యెన్.

విజ్ఞా. ౩. ౧౧౭.

౨. ఇనుపగుండు; ఎఱ్ఱగా కాఁగిన యినుప
గుండు.

ఉ. ఏఁ గలలోన నొం డెఱుఁగ నీవె విభుం
డవు సందియంబు నా, పైఁ గలదేని
మూఁడు మని ప్రాగ్దిశ గౌతమదార జారు
నిన్, దాఁ గడునమ్మఁ జేయుటకుఁ
దక్కెక యొత్తెడునట్టి యొఱ్ఱగాఁ, గాఁగిన
మడ్డుచంద మెసఁగం గనుపట్టె నినుండు
నుష్ణతన్. ప్రభా. ౫. ౬౦.

(శ. ర. పా. 'త్రాగఁగ నొత్తెడు'
ముద్రి. పా.)

వ. అగ్ని స్తంభనంబు వట్టుకొని మడ్డు దివిచిన
ట్లయ్యె భోజరా. ౬. ౧౮౧.

ద్వి. తమ్ము రే యెడసిన తమకంబుతోడ,
నమ్మునిపతులకు నమ్మికల్ పుట్ట, వనదేవ
తలు మెచ్చ వనములఁ గ్రుంకి, కనలి
మడ్డలు నాలికల నెత్తె ననఁగఁ, దుండాం
తరములఁ జెందొవల బిట్ట గల ఖండించు
వరచక్ర కాంతులదాని.

ఆ. మ. క. ౨. ౪౩. పా.

క. తనయుదయమె మదిఁ గోరెదు, నను
విడిచె నినుండు కల్ల నాయెడ లేకుం, డ
నెఱుఁగఁ డని పూర్వాశాం, గన జగమున
మడ్డువట్టుగతి నళి పెఱసెన్.

ద్వా. ౪. ౧౦౩.

౩. కొఁక, అత్యుష్ణము. (చి. ని. బ్రౌ.)

జ॰ మడ్డకత్తి.

మడ్డుకత్తి. వి. (√మడ్డు) మోటకత్తి, మచ్చు
కత్తి. (శ. ర. బ్రౌ.)

మడ్డువు. సం. వి. ఉ. పుం. వాద్యభేదము.

మణఁగు = మడఁగు. అ. క్రి. వంగు, నమ్ర
మగు.

సీ. అడుగువ కొకగుణం బన హెచ్చుతగ్గు
లై వలి నొప్పు పృథ్వి యోనాఁటి సాధ్వి.

గీ. యనుచు ననిచిన కూరమి నణఁగిమణఁగి,
కలిమి లేమిని భర్తతోఁ గలసిమెలసి,
హెచ్చుతగ్గుల నొకరీతి నెసకమెసఁగ,
వెలసె విలసితకీర్తుల వెంగమాంబ.

కృ. శతం. ౧. ౪౭.

(వ్యవ.) నాచేయి మణఁగినది. లేకు మణఁగ
గొట్టినాఁడు.

జ మణాత.

మణాత. వి. (√మణఁగు) భత్యవిశేషము.

వ. ... చంద్రకాంతంబులు మణులు పారె
పత్తులు చలువమజ్జిగ వెళవీరు కొంతికపా
యంబు మొదలుగాఁ గల నిఖిలభక్ష్య
భోజ్యలేహ్యచూష్య పానీయాదులు .
ప్రబంధ. ౧౧౨.

మణి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇ. ఈ. స్త్రీ.
౧. రత్నము. ౨. సామాన్యభూషణము, నగ.
3. రత్నము, తత్తజ్జాతియందు శ్రేష్ఠమగు
వస్తువు. ४. ప్రకోష్ఠము, ముంజేయి. ५. నీటి
కుండ, జలకుంభము. ౬. మృణ్మయపాత్రము.
౭. లింగాగ్రము. ८. యోన్యగ్రము. ౯. అజా
గళస్తనము, మేఁకలకంఠమున వ్రేలాడెడి
చన్ను. ౧౦. మాణిక్యము మొదలగునది.
౧౧. కొమ్ములోహాది నిష్పాద్యగులిక. ౧౨.
ఘంట (శే. ని.)

మణికంఠము. సం. వి. అ. పుం. చిత్రవాజము,
పాలపిట్ట. (వై. ని.)

మణికట్టు = మణికట్టు. వి. వి. (మణి + కట్టు
క. త. మణికట్టు) మణిబంధము
ద్వి. పట్టఁ జాచిన మణికట్టు ఖండించి
బస. పు. ४. ५४४. పం.

మణికము. సం. వి. అ. పుం. అలింజరము,
మృణ్మయపాత్ర. కుండ కాు. (అమర
సింహుఁడు.)

మణికర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాశిలో నున్న
తీర్థవిశేషము.

మణికాననము. సం. వి. అ. న. కంఠము.

మణికారుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈ అ.) మణుల
పని చేయువాఁడు.
వి. అ. పుం. ౧. తత్త్వచింతామణికర్త యగు
గంగేశోపాధ్యాయుఁడు. (వాచ. కల్ప.)

౨. వైశ్యకుండుఁడు, భర్త జీవించియుండఁగా
వైశ్యస్త్రీయందు జారునివలనఁ బుట్టిన
సంకరజాతివాఁడు. (వై. ని.)

మణిగము = మణివము. (శ. ర.)

మణిగాసనము. వి. (త. మణియాసనమ్.)
సన్నసన్న పువ్వుల.
సీ. మణిగాసనములం బ్రేమ నొనర్చి
గోడలఁ జెలువారఁ గృష్ణలీలలు లిఖించి,
గీ. పురము రాజ్యంబు శృంగారముగ నొనర్చి,
యవనినాథుండు నదిఁ దీర్థమాడి వచ్చి.
రుక్మాం. ౧. ౧౧౯.

మణితము. సం వి. అ. న. రతికాలమందు స్త్రీ
చేయునవ్యక్త ధ్వనిభేదము, రతికూజితము.

మణితారకము. సం. వి. అ. పుం. సారస
పక్షి, బెగ్గురుపక్షి.

మణిదర్పణము. సం. వి. అ. పుం. మణులతోఁ
గట్టఁ? డిన యద్దము, మణులు తాపడము
చేసినయద్దము.

మణిదీపము. సం. వి. అ. పుం. దీపముగ నుప
యోగపడు మణి.

మణిద్వీపము. సం. వి. అ. పుం. అమృత సము
ద్రమువందలి ద్వీపవిశేషము.

మణిపతి. సం. వి. ఇ. పుం. బభ్రువాహనుఁడు.

మణిపుష్పకము. సం. వి. అ. పుం. సహా
దేవుని శంఖము.

మణిపూరము. సం. వి. అ. పుం. (యోగ.)
నాభిస్థానమం దుండు నొకానొక చక్రము.

మణిప్రవాళము. సం. వి. అ. పుం. న. రెండు
భాషలు కలిసిన కవిత్వము. (శ. ర.)

మణిబంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రకోష్ఠము, ముంజేయి. ౨. మణులు కూర్చుట, కాపటము చేయుట. ౩. సైంధవ లవణము పుట్టు నొకానొక పర్వతము (వాచ.)

మణిబీజము. సం. వి. అ. పుం. దాడిమచెట్టు.

మణిభూమి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. రత్నములగని ౨. రత్నములతోఁ గట్టిన నేల.

మణిమంథము. సం. వి. అ. పుం సైంధవలవణము పుట్టు ఒకానొక పర్వతము, మణిబంధము.

(ఈ రూపము కొందఱ మతమునఁ గలదు.)

మణిమాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రత్నహారము, మణులసరము. ౨. ప్రకాశము, వెలుఁగు, ౩. (రతియందలి) దంతక్షతభేదము. ౪. లక్ష్మీదేవి. ౫. జగతీ ఛందస్సునందలి వృత్తవిశేషము.

మణిమాల .. స్వామి తయకారద్వయద్వమ్ము పొసంగున్, కేమాలు మహీధృద్విక్రాంతులతోడన్, భూమండలిఁ గూర్పన్ బొల్చు న్మణిమాలల్ .

అప్ప. ౪. ౨౧౯. పా.

౬. ప్రకృతి ఛందస్సు నందలి వృత్తవిశేషము.

మణిమాల. అజహ్నార యోదధిఘృతంబులమ్ముచు మురారిఁ బాడి గెలమిన్.

వ. .. మణిమాలయందుఁ బొసఁగ, స్రజము త్రివారము సముంచి నాకివిరసంబు పొందు దనరన్. అప్ప. ౪. ౨౩౨. పా.

మణియకాఁడు. (మణియము + కాఁడు, క. మణియగార, త. మణియకారన్.) గ్రామాధికారి.

గీ. మరిగి తిరుగుసభాదికి మణియకాండ్ర, కవని బడికొపు నా వింత వలరుసంతి

హంస. ౨. ౪౭.

మణియము = మణీవము. వి. (త. మణియం. క. మణియ.) గ్రామాధికారము; అధికారము.

సీ. త్యాగ విరచుక యున్నఁ దను దాఁ బొగడఁ జూచు మణియ మచ్చిన నూరు మాపఁ జూచు. రామలిం. ౭౫.

సీ. కొలుచువారలనోరు గొట్టి లెక్కలు వ్రాసి హరువు మీఱఁగ మణియములు చేసి

శుక. ౩. ౩౬౨.

క. పాపాత్ము లైనపురుషుల, కేపున మణియంబు లిచ్చునీకష్టుఁడు దు, ర్వ్యాపారంబున మది సం, తాపింపఁ దొడంగు సంతతము ఫీఁ డనఘా ...

సావందో. ౪. ౪౩౨.

జ. మణియకాఁడు.

మణియారవెల్లలు. వి. బ. వస్త్రవిశేషములు.

వ. జప్పడింపట్లు పచ్చపట్లు ౨ చంద్వాలు ౨ పట్టుగొడుగులు ౨ మణియారవెల్లలు ౬ వెన్నచీరలు ౧౨ బ్రింగాళ. ద. శా. ౪. ౯౪౫.

మణిరంజనము. సం. వి. అ. న. వర్ణపుకోట. (శ. ర.)

మణిరాగము. సం. వి. అ. పుం. రత్నముల కాంతి. న. ఇంగిలీకము. (రా. ని.)

మణిరాజము. సం. వి. అ. పుం. వజ్రము.

మణివకాఁడు. వి. (√మణివము.) అధికారి. (శ. ర.)

మణివము = మణియము. వి. ఉద్యోగము, అధికారము; పూనిక, ఉద్యమము.

సీ. మణి ధనాఢ్యులకును మణివంబు లీడగు
హితులవాకిలి గాక నిడఁగఁ దగును ...
నీతి. ౫౮.

సీ. మాగాని రాజ్యంబు మణివమద్యోగంబు
చిట్టలు చిత్రముల్ చిలుకు శరము ...
ఆం. శే. ౫౬.

క. ఏఁగ మణివంబు మాని మ, హోగహనంబు
నకు ధర్ముఁ డవమానముతో, శేగమ
ధర్మస్వత్వరి, తాగతి యనుపచన మిన్విధం
బయ్యె ననన్. దరాహ. ౩. ౭౯.

(మణిహాము. ముద్రి.)

జ. మణివకాఁడు.

మణిశిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రత్నఫలకము. రత్నశిల.

మణిసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. మణిసరుల్ మసరులు మంకెన ల్పగడంపుఁ
డిఁగాలు మడిప్రాలు దేవసరులు ...
హంస. ౪. ౧౭౯.

మణిసానువు. సం. వి. అ. పుం. మేరుపర్వతము. (వై. ని.)

మణిసిల. మి. వి. (మణి + సిల) పర్వతధాతు విశేషము. (శ. ర.)

మణిసోపానము. సం. వి. అ. న. బంగారు పూసలు గ్రుచ్చినహారము, చాటుకారము. (వై. ని.)

మణిహాము. వి. వాణిజ్యస్థానము, అపణము, బజారు.

వ. ... వెలిచవిఁ గోరుచుండగవు వేడుక కత్తెల నోముసోఁత గూ, బల మణిహంబు జాఱులకుఁ బండువు చీకఁటి పర్వ సుర్వ రన్.
కవిక. ౪. ౨౬.

మణీంద్రము. సం. వి. అ. పుం. వజ్రము.

మణీచకము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యరంగపక్షి. న. చంద్రకాంతమణి. (త్రి. ని.)

మణీచము. సం. వి. అ. న. ౧. ముంజేయి, ౨. పూవు. ౩. మౌక్తికము. (శే. ని.)

మణీవకము. సం. వి. అ. న. పుష్పము, పూవు.

మణుఁగు¹ = మడుఁగు¹. అ. క్రి. అడఁగు.

జ. మణుఁగుఁబువ్వులు.

మణుఁగు² = మడుఁగు². వి. ౧. పరిశుద్ధవస్త్రము.

క. తను దగుతడి యొత్తుమణుం, గున సొయ్యన
మేనితడి యిగుర్పఁగ నొత్తున్ . .
నైష. ౭. ౪౨.

సీ. కొరని రాయిత్తివమణుం, గొండక మేన
నిగ్గులు దేఁ బసుపాడి జలక మాడ ...
ఆము. ౧. ౭౦.

ద్వి. మరమున శీతించి మణుఁగు లన్నియును,
గతివము లాకుండ గట్టించి వడుక ..
బస. పు. ౪. ౧౯. పం.

సీ. మణుఁ గడఁగాను బ్రమాణభేదంబును
ధాతవస్త్రంబును దనరుచుండు . .
ఆం. ఖా. ౩. ౫౮.

౨. పరిశుద్ధి.

క. మమకారమారునవి మి, త్రములఁ గళ
త్రములు నన్నదమ్ములు నమబం, ధముల
పరిమ్వంగము ధ, ర్మమె మైకొన మణుఁగు
గగను నైలయు గగమే
పాండు. ౫. ౨౭౦.

విశ. పరిశుద్ధము.

చ. ... మట్టెపన్నెగాఁ, గురుమణుఁ నైన
పుట్టమును గూడఁగ దుక్వని వైల

కొప్పునై, మణుఁగిడి యింటిలోఁ బతి
సమాగమమున్ మతియింపు టొప్పగున్.
పి. కళా. ౪. ౧౧.

వ. .. పల్లవంబులపైఁ జిల్ల కొలంబును వాసన
కొడుపులం బూసిన మణుంగుఁ జంద్రికచే
లలి రవణంబుగా ... ఆము. ౪. ౩౫.

సీ. చెలువ మెచ్చఁగ నిందుచలువమణుంగు
మేల్ వలువ యూచెలి కొక్కచెలువ
యొసఁగె. ఇందు. ౬. ౨౩

మణుఁగు³ = మడుఁగు⁴. వి. రెట్టి.

ఉ. . రాజూరుం, గొంచక దీని కేడుమణుఁ
గుల్ గొని వచ్చితి మంచు నిచ్చునన్ .
శై. భా. ౧. ౬౪

గీ. నీవు జగదేకదాన దీక్షావిధాన, గరుడ
వటు గాళ వేదోక్తసరణి కంటెఁ, బది
మణుంగులు దక్షిణ లొదవ నిచ్చి, మేదినీ
నాథ దాశాశ్వమేధి వగుము.
విక్ర. ౫. ౧౨౦.

సీ. పాతకంబులఁ బంచ బంగాళముగఁ జేయుఁ
గనుఁగొన్నమాత్ర మోక్షంబు నొసఁగుము
మ్ముణ్ణు పుక్కరంబునకు నల్కుణ్ణు పంపకు
నిది యనఁ దగు (బకట మహిమ ..
పాండు. ౩. ౧౩౪. (మడ్గు. క. ర. పా.)

౨. (క. మణుంగు) ఎనిమిది వీసెల కొలది.

సీ. మణుఁ గనఁగాను (బమాణ భేదంబును
ధాతవ స్తు(పింబను దనరుచుండు .
ఆం. భా. ౩. ౫౧.

మణుఁగుఁబువ్వ(బూ)లు. వి. (√మణుఁగు
క. మణుగుప్ప.) ధత్తురి శేషము.

వ. ... కొరుండలు మనోహరంబులు గారెలు
బూరెలు మండెంగ లంగరొల్లెలు మణుఁ
గుఁబువ్వులు ఫేణీ లొబ్బట్లు కడియపు
టట్లు .. ప్రబంధ. ౧౧౨.

గీ. గారె లతిరసలు బొబ్బట్లు గరిజెకాయ,
లట్లు బూరెలు జంతికచుట్లు మణుఁగుఁ,
బూలు వెన్నప్పములు ...
చెన్న. ౪. ౩౫౧.

సీ. మణుఁగుఁ, బూవు నాఁ జిరేర
మూలము తవరును ...
ఆం. భా. ౨. ౨౫౬.

మణ్ణాస. వి. (మణ్ణు + ఆస. త. మణ్ణాసై.)
భూరూపమైన ఆస్తిపై ఆశ.

క. ఉణ్ణాముల జగదంబిక, నణ్ణామల కొక్క
నాధు నారాధించెన్, మణ్ణాసయుఁ
బొన్నా సయుఁ, పెణ్ణాసయు లేనివారి
కెన్నిధు లగుటన్ .. కాళ. ౩. ౧౫౫.

మణ్ణు. వి. (క మణ్, త. మ. మణ్, మణ్ణు)
మన్ను, భూమి. (చూ. మణ్ణాస.)
జ మణ్ణాస.

మతంగజము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు.

మతంగ్గము. సం. వి. అ. పుం. మేఘము.
(కల్ప.)

మతంగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక
ముని. ౨. ఒకానొక రాక్షసుఁడు.

మతకము¹. విశే. ౧. కపటము, కుత్సితము.

సీ. సంతతాజ్ఞానప్రచార మాచారంబు
మతకంపు మాయలమనువు తనువు ...
వైజ. ౨. ౪౫.

౨. మాయకలది.

చ. కుతుకలు కోయ దొంగలకు ఘోరవికార
కురువ్వు జాతికిన్, మతకపులంజ లొత్తు
లకు ... ఇత్తురు చత్తు గంటె పో, కొంక
కుడొరల్ . (చాటు. (గా.

౧. వి. కపటము.

ద్వి. మునిముచ్చ్వరలె నోరు మూసుకయున్నఁ
దనవారలకుఁ బ్రమాదము వచ్చు ననుచు,
మనసులోపల నొక్కమతకంబుఁ దలఁచి,
వనితలతోడ నవ్వనిత యి ట్లనియె.
ప్రభు లిం. ౨. ౬౪. పా. ౩. పం.

క. అరణభోజుని మతకము, లారుక్మిణినటన
లామురాంతకు చెయ్యుల్, చేరి కనుం
గొనుచో నౌ, వ్వారికిఁ గోపంబు రాదు
వారిజనేత్రా. పారి. ౧. ౯౧.

౨. మాయ.

సీ. మంథర గల వేది వతకంబు లూహించి
కైకకుఁ జెడుబుద్ధి గఱపె నకట ...
భా. రా. అయో. ౧౧౪.

చ. మతకము లేల చాలు నిఁక మాటికొనంగ
నలుండ నే మహా, న్నతి నిను వేఁడె
దన్.

హ. వ. ౨. ౧౦౦. భార. అను. ౨. ౧౪౯.

(మతకము = తమకము. అని. భా. ల. వ్యా.

౩. మర్మము, గుట్టు.

ద్వి. అరవి వినా కే నాకు నావఁశం డనిన, మన
మున నామాయమతిక మంతయును, కనుఁ
గొన్న ధన్యుండు గాన ని ట్లనియె.
ప్రభు లిం. ౨. ౨౪. ౬. పం.

జ మతకరి¹.

మతకము². వి. సద్బుద్ధి. (చూ. మతకరి².)

జ: మతకరి².

మతకరి¹. విశే. (మతకము + అరి²) మాయకలవాఁడు; మాయకలది, మాయలాఁడి.

చ. .. అ, మతకరి కేలంపుంపవని మమ్ముఁ
దెలంపఁగ నేల యచ్చటన్
పారి. ౧. ౪౯.

ద్వి. మతకరి చిత్రాంగి మచ్చరంబునను సుతు
నిపైఁ గపటంపుబుద్ధి గల్పింప.
ద్వి. క. పా. ౨. ౬౩. పా. ౩. పం.

చ. సతతము బ్రహ్మశర్వ సురపుంయమ
ముఖ్యుల నాత్మమాయ మో, హితులు
గఁ జేయుసామి చెలియింతిని మోహితఁ
జేయ లేక ప్రా, కృతజనునట్లు తాను
దనగిన్నె నొసంగను బంటుగోసమై మత
కరి వేశ్యమాత వెడమాయ లజయ్యలు
విష్ణుమాయకున్.
వైజ. ౪. ౫. ఆం. భా. ౨. ౨౯౬.

మతకరి². విశే. (మతకము + అరి².) మంచిబుద్ధి కలవాఁడు.

క. మదిమున నామాట నమ్మి మతకరి వగు
చున్.

శా. జనకకన్య స్వేగ రొప్పించి లోకైక
త్రాణుని రాముని గనుము . .
భా. రా. సుం. ౪౪౬. ౪౪౯.

మతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)

౧. తలఁపఁబడినది, విశ్వసింపఁబడినది. ౨. అభి
ప్రేతము వి. అ. న. ౧. అభిమతము, ఆశ
యము. ౨. ఇచ్ఛ. ౩. జ్ఞానము. (శ. ని)
౪. (తెనుఁగున నీక్రింది యర్థములఁ బ్రయో
గములు గానవచ్చుచున్నవి. వృత్తాంతము,
సమాచారము.

క. కృతవర్మా క్రూరులయును, మతమునఁ దమ
తండ్రిఁ జంపి మణిరత్నం బా, శతధన్వుఁ
డపహరించినమత మంతయు సత్యభామ
మది నెఱిఁగి వేగన్. వి. పు. ౬. ౨౯౦.

౫. విధము, లాగు.

సీ. ..పురూరవ, పునిలీల సగరులాగునఁ గార్త
వీర్య మర్యాదను గయుక్రియ నంబరీషు,
మతమున శశిబిందుమహిమ నంగునిరేఖఁ

బృథునిమాడ్కి మరుత్తవృత్తి ధాత్రిఁ
బాలించు కవిభుండు దద్విభుండు.
హంస. ౧. ౪౨.

౨. ఉపాయము.

ద్వి. అనుఁచు సారథిఁ జూచి యాహైఁడి
మృగము, మనకు లోఁబడునట్టి మతముఁ
జింతించి. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౯౪.

ఆ. లోభి వానిఁ జంప లోకంబులోపల మందు
గలదు వేఱె మతము గలదు, పైక మడుగఁ
జాల భగ్గునఁ గూడి చచ్చు
వేమ. ౧. ౩౮.

మతల్లిక. సం. విం. ఆ. స్త్రీ. ప్రశస్తము, శ్రేష్ఠము జాతివాచక పదములోఁ గూడి సమాసోత్తర పదముగానే ప్రయుక్తము.

ఉదా. లతామతల్లిక.

మతాబు = మత్తాబు. చి. ని. (శ. ర.)

మతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. బుద్ధి, జ్ఞానము. ౨. ఇచ్ఛ, కోరిక. ౩. స్మృతి. (వి. ని. పే. ని.) ౪. శాకభేదము. ౫. విధము, రీతి. తెనుఁగననే యర్థము కానవచ్చుచున్నది.

ద్వి. గోపిఁణిపరణి నరుంధతికరణి, స్వాహాం
గనా గతి సావిత్రిమతిని, రతిచందమునఁ
బతివ్రతనిష్ఠఁ బొదలి, పతి యైన రఘురాము
భజియించుదాన.
రం. రా. కిం. ౨౫౩. పా. ౧౭. పం.

మతించు. సం. స. క్రి. తలఁచు, ఊహించు.

చ. దిరిసెపుఁబువ్వుకంటెను మతింపఁగ మెత్తన
బాలఁజిత్తముల్. కా. ౭కుం. ౨. ౩౮.

సీ. చెప్పంగఁ జూచెఁ గూఁచిమఖాంబుజము
దాఁదప్పకచూచును చెప్పనోడుఁ, బోక
నిల్చు నుపాయములు మతించు మతించి
చేర్పఁదేలేక నిట్టూర్పువుచ్చు ...
పి. శకుం. ౩. ౨౩౭.

మతిభ్రమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మానసికభ్రాంతి, మనస్సు తడఁబడుట. ౨. పారపాటు.

మతిమంతుఁడు. సం. విణ. (త్. తీ. త్.) తెలివిగలవాఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు.

మతియించు. సం. స. క్రి. తలఁచు, ఊహించు.

క. వ్రతములు నుపవాసంబులు, మతియింప
నిరర్థకములు మానవతులకున్ ...
పి. శకుం. ౪. ౯౦.

చ. తెలివకు వల్లభుండు పరదేశము వోయిన
... ఇంటిలోఁ బతిసమాగమముల్ మతి
యింపు టొప్పగుల్. పి. శకుం. ౪. ౯౧.

మత్కము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మదీయము. నాసంబంధమైనది వి. అ. పుం. నల్లి.

మత్కుణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అజాతరోమయోని. (కల్ప.) (అజాతరోమభగము గలస్త్రీ.) (వాచ.)

మత్కుణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లి. ౨. దంతములు లేనియేనుఁగు. ౩. మహిషము, దున్నపోతు. ౪. నారికేళవృక్షము, కొబ్బరిచెట్టు. ౫. జంఘాకవచము. పిక్కముఱువు. (వై. ని.)

మత్కుణారి. సం. వి. ఇ. పుం. భంగ. గంజాయి. కి.

మత్కుణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గడ్డము మీసములేని పురుషుఁడు.

మత్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సుర. కల్లు.

మత్తకాశిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉత్తమస్త్రీ; ఆఁడుది. స్త్రీ.

మత్తకాసిని. సం = మత్తకాశిని.

మత్తకీశము. సం. వి. అ. పుం. గజము, ఏనుఁగు.

మత్తగిల్లు. అ. క్రి. (√మత్తు.) మదించు.

అ. మత్తగిల్లు సత్తుగిత్తత త్తడి నెక్కి, మిత్తి
మొత్తి సత్తి నత్తి బత్తిఁ, బత్తి రిడిన
ముత్తిబుత్తులు రెండును, నొత్తి గుత్తగట్టు
చుండుతేఁడ. నీలా. ౧. ౧౧౯.

మత్తమయూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మదించిన నెమలి. ౨. మేఘము. అ. న. (ఛంద.) వృత్తభేదము, ఓకానొకవృత్తము.

మత్తమయూరము. .. మత్తమయూరంబున
కొప్పన్. నాగక్రాంతుల్ మత్స్యగణం
బుల్ సగమొందన్.
అప్ప. ౪. ౨౧౯. పొ.

మత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మత్తెక్కినది, మదించినది.

ఉదా. ఐశ్వర్యమత్తము, ధనమత్తము, బలమత్తము ఇత్యాది.) ౨. పిచ్చిపట్టినది, వెఱ్ఱిది. ౩. మదమెక్కినది. (ఏనుఁగు.) ౪. గర్వించినది. ౫. సంతోషపూరితము, అధిక సంతోషముగలది.

వి. అ. పుం. ౧. పికము, కోకిల. ౨. మహిషము, దున్నపోతు. ౩. దుత్తూరము, ఉమ్మెత్తచెట్టు.

మత్తవారణము. సం. వి. అ. న. ౧. మంచము, ఖట్వా. (వై. ని.) ౨. నిర్యూహము, గోడనుండి వెలికి ఏనుఁగుదంతమువలె నుండుప్రానిచీల. ౩. మేడమీఁది కటకటాలవసారా పుం. మదించిన యేనుఁగు. (కే. ని.) ౪. ఇంటి ముంగిటి యావరణము, ప్రాంగణావరణము. ౫. వక్కపొడి.

మత్తా = మత్తు. వి. సం. (మత్తతా.) మదము, కైపు.

గీ. నవమధూక ప్రసూన సంభవపు మధువు,
దలము దప్పంగఁ ద్రావి మత్తా వహించి.
శివరా. ౩. ౧౫.

ద్వి. త్రిగినరోఁజామత్తా గొని యున్ని, లాగుల
నల్లనల్లన నృపుఁ గదిసి ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౯౯. పం.

సీ. మదము రాజిలు మస్తు మత్తు మత్తా యన.
ఆం. భా. ౨. ౧౯౫.

జ మత్తాగొను.

మత్తాగొను. అ. క్రి. (మత్తా + కొను.) మదించు.

మ. కహ్లారనీరేరుహా, త్పలధారాశిమ
రందపానమున మత్తా గొన్నరోలంబపం,
క్తులసౌభాగ్యముతో ..
వరాహ. ౪. ౧౧౫.

మ. అతిమధ్యాతలిమీఁద నంత విరసం బౌ
చాపముల్ సీధుపా, రణ మత్తాఁగొని
సోలునారి శిఖిమిత్రం బైనతేరుల్ వసాం,
గణాలుధ్బానుకోటిఁ బూని వెడలంగా నిట్టి
దేధర్మమే, గుణమేయెక్కుడిదే బలంబు
సుమనఃకోదండ నీ కెంతయున్.
వసు. ౪. ౪౧.

మత్తాబు. వి. (హిం. మహతాబ్. మిశ్ర. ప్రా.) ఒకశోభనమగు బాణసంచు. (శ. ర. మతాబు. వ్యవ.)

మత్తాలంబము. సం. వి. అ. పుం. ప్రాంగణావరణము. (కల్ప. ప్రాసాదావరణము అని వాక.)

మత్తి. వి. ౧. కావరము, మరులు.

సీ. మత్తికాటుకపొత్తు మరగినవనుముఁ జెంపుఁ
జూపులఁ గలికిమించులు నటింప .
విక్ర. ౭. ౧౮.

౨. అవివేకము. (చూ. మత్తికాఁడు.)

జ: మత్తికాఁడు

మత్తికా(గా)ఁడు. విశే. (మత్తి + కాఁడు.)
అజ్ఞాని, అవివేకి.

ద్వి. చిక్కఁబో నేఁడు నాచే మత్తికాఁడ,
చిక్కులఁ బెట్టి కాశికుని నొప్పింతు.
ద్వి. హరిశ్చ. ౬. ౫౩౫. పం.

గీ. శక్తులో నీవు నీలోన శక్తి యొప్పుసు,
బాయకుందురు భాస్కర ప్రభలు పోలె,
నీరహస్యంబు మదిలోన నెఱుఁగ లేక
మొత్తులాడుదు రూరక మత్తిగాండ్రు.
వరాహ. ౧౧. ౧౬.

౩. కాముకుఁడు.

గీ. మనసు ప్రుచ్చిలి చొచ్చిన మత్తికాఁడ,
వీఁడు గొమ్మని చేసాఁచె వెలఁది
యపుడు ... ౫. ౧౪౯

ద్వి. మలహరుకృప లేని మత్తిగాండ్రకును,
కలుగునే లంజెతోకం బట్లు గేరు.
బస. పు. ౩ ౨౧౯. పం.

ద్వి. ధరణీశ వింటె గదా మత్తిగాఁడు, శం
కింప కెంతయుఁ జప్పుడు గాఁగఁ, గొంకక
యింటిలోఁ గుడుచుచున్నాఁడు.
పండితా. దీక్షా. ౪౨. పొ.

మత్తిల్లు(లు.) అ. క్రి. (√మత్తు.) ౧. మదించు.

ఉ. ... కటవా తరువాత వసుంధరాధిపో,
త్తంస విజృంభమాణ భుజదర్ప నిరంకుశ
సాహసక్రియా, మాంసల చిత్తవృత్తు లయి
మత్తిలి యుందు వరాతి భూపతుల్.
నైష. ౧. ౧౦౪.

గీ. గ్రీష్మకాలంబు మత్తిలి చేసు లాడె,
నింద్రగోపంబు లిలమీఁద నెల్లఁ బొడమెఁ
జాఁగెఁ గ్రాథమాంబువులకునై చాతకంబు,
లనఁగఁ గాల విరుద్ధ సమాఖ్య మయ్యె.
కావ్యా. ౬. ౧౩౧.

మ. మధు దైత్యాంతకుమీఁది మత్సరమునన్
మత్తిల్లి జన్మత్రయా, వధి యేప్రొద్దుఁ
దదీయరూపగుణ దివ్యధ్యాన పారీణధీ, నిధి
యౌటన్ శిశుపాల భూవిభుఁడు దా
నిర్ధూత సర్వాఘుఁడై, విధిరుద్రాదుల
కందరాని పదవిన్ వే పొందె నుర్వీశ్వరా.
భాగ. ౧౦. ఉ. ౩౯౯.

సీ. దరహాసమైన లేఁబోఁకఁ దఱిపి కాన్నెలఁ గ్రోలి
దివిఁజకోరములు మత్తిల్లి యాడ ...
హర. ౭. ౩౦.

౨. పరవశుఁడగు.

చ. తన కొకకీడు వచ్చుతఱిఁ దద్దయు
శోఖ్యము నొందు వేళలన్, మనుజుఁడు
ఖేదమోదముల మత్తిలుచే యవివేకము.
ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౬౨.

మత్తు – మత్తా. వి. (సం. మదః.) ౧. మదము.

సీ. మదము రాజిలు మస్తు మత్తు మత్తా
యన . ఆం. భా. ౨. ౧౯౫.

౨. మంపు, మైకము.

ఉదా. నిద్దురమత్తు.

జ. మత్తెగిల్లు, మత్తిల్లు, మత్తైన.

మత్తుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మదించిన వాఁడు. (శ. ర.)

మత్తైన = మత్తిగాఁడు. విశే. (√మత్తు.) కాముకుఁడు.

ద్వి. ఓరోరి బలభద్ర యోరిమైలార, మత్తైన లోఁబడె మన విప్రసహిత, మత్తలారులఁ బిల్వఁ డనునంతలోన.

పండితా. దీక్షా. ౪౧.

మత్యము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపటము; దున్నివిత్తులు చల్లిన భూమిని చదునుచేయు సాధనము. ౨. దాత్రముష్టి, కొడవలి పిడి. (శే. ని.)

మత్సర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మక్షిక, ఈఁగ.

మత్సరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అసూయ, ఓర్వలేమి. ౨. విరోధము, ద్వేషము. ౩. గర్వము. ౪. లోభము, పిసినారి తనము. ౫. క్రోధము, రోషము. ౬. ఆత్మ ధిక్కారము.

శ్లో. నిందంతి మాంసదా లోకాధిగస్తుమ మజీవనం, ఇత్యాత్మ నిభవేద్యస్తు ధిక్కారస్స చ మత్సరః. ౭. నిష్క్రియము. (శే. ని.)

మత్సరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అసూయ గలవాఁడు, పరుల సంపత్తిచూచి యోర్వనివాఁడు. ౨. పిసినారి యైనవాఁడు, లోభి.

మత్స్యండి(ది). సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పారభూతమై ఘుటికయగు నట్లుకాఁచిన చక్కెర, కండచక్కెర.

మత్స్యకరండిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. చేఁపల బుట్ట.

మత్స్యగంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సత్యవతి; వ్యాసునితల్లి. ౨. పిటిపిప్పలి. ౩. మత్స్యాక్షి, పొన్నగంటికూర. వై. (వాచ. కల్ప.) ౪ జోడశరము. వై. (కల్ప.)

మత్స్యగుఁడు. సం. వి. ఉ. పుం. చ్యవన మహర్షి. (వై. ని.)

మత్స్యఘంటము. సం. వి. అ. పుం. ఒక దినుసు చేఁపలకూర.

మత్స్యఘాతి. సం. వి. న్. పుం. జాలరి, చేఁపలను చంపువాఁడు.

మత్స్యహాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చేఁపలను జంపువాఁడు, జాలరి.

మత్స్యజీవి. సం. వి. న్. పుం. జాలరి. చేఁపలను బట్టి బ్రతుకువాఁడు.

మత్స్యదేశము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్య నామక దేశము. ఒకానొకదేశము.

మత్స్యధాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చేఁపల బుట్ట.

మత్స్యనాశకము. సం. వి. అ. పుం. కురరము. ఒక విధమగు పక్షి.

మత్స్యపిత్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కటుకరోహిణి. వై.

మత్స్యపురాణము. సం వి. అ. న. పదునెనిమిది పురాణములలో నొకటి. మత్స్యావతారకథను ముఖ్యముగాఁ బ్రతిపాదించు పురాణము.

మత్స్యబంధనము. సం. వి. అ. న. చేఁపలను బట్టుకొనెడి గాలము.

మత్స్యబంధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చేఁపల బుట్ట.

మత్స్యబంధి. సం. వి. న్. పుం. చేఁపలను బట్టువాఁడు, జాలరి.

మత్స్యబంధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చేఁపల బుట్ట.

మత్స్యబంధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చేఁపలను ఒట్టువాఁడు, జాలరి.

మత్స్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చేఁప. ౨. మీనరాశి. ౩. ఒకానొక పురాణము.

మత్స్యరంక(గ)ము. సం. వి. అ. పుం జలమార్గవు ఒకజాతి నీటిపిట్ట, మీనవల్లంకి పిట్ట.

మత్స్యరాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రోహితమత్స్యము, ఎఱ్ఱచేఁప.

మత్స్యవేధనము. సం. వి. అ. న. బడిశము, చేఁపలగాలము.

మత్స్యవేధని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బడిశము, చేఁపలగాలము. ౨. జలమద్గువు.

మత్స్యాక్షి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. గండదూర్వ. శ్రీ. ౨. పొన్నగంటికూర. శ్రీ. ౩. సోమదకూర. శ్రీ. (శ. ర.)

మత్స్యాధాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చేఁపలను ఒట్టువాఁడు చేఁపలను వేయుట కుపయోగించు కొనెడిబుట్ట, చేఁపలబుట్ట.

మత్స్యావతారము. సం. వి. అ. పుం. శ్రీ విష్ణుని దశావతారములలోను మొదటియవతారము.

మత్స్యాశనము. సం. వి. అ. పుం. చేఁపలను తినునది, మీనవల్లంకి పిట్ట.

మత్స్యోదరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సత్యవతి. ౨. కాశియందుఁగల తీర్థవిశేషము.

మత్స్యోదరీయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యాసుఁడు. సత్యవతీపుత్త్రుఁడు.

మథనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. త్రచ్చునది. ౨. నశింపఁజేయునది. (సాధనము) వి. అ. న. ౧. త్రచ్చుట, చిలుకుట. ౨. ధ్వంసముచేయుట. చంపుట. పుం. గణికారికా వృక్షము, నెల్లిచెట్టు.

మథి. సం. వి. న్. పుం. కవ్వము.

మథించు. సం. స. క్రి. మథనముచేయు, త్రచ్చు.

(విష్ణువు) శా. . గృహీతాహీంద్రవృద్ధా నమం, దై చేసేత వథింపఁగాఁ దొడఁగొ గుద్గాంభోనిధిన్ భూవరా
వరాహ. ౩. ౬౦

మథితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మథింపఁబడినది. ౨. పీడింపఁబడినది, బాధింపఁబడినది. ౩. చంపఁబడినది, నశింపఁజేయఁబడినది. వి. అ. న. నిర్జలతక్రము. నీరు కలియని మజ్జిగ.

మథియించు. సం. స. క్రి. మథించు, త్రచ్చు.

వ. ... సౌమ్యంబు నూత్నంబునైన తేజంబు గానం గడియైనదియు మథియింపఁ దత నంతరంబ
వరాహ. ౯. ౨౨.

మథుర. సం. వి. అ. స్త్రీ. యమునానదీతీరమునందు శ్రీకృష్ణుని జన్మస్థానమగు పట్టనము. (ఇది మోక్షదాయకము లగు నేడు పట్టనములలో నొకటి. ఇది శత్రుఘ్నునిచేఁ గట్టింపఁబడినది.

మథురానాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రీకృష్ణుఁడు.

మథురేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రీకృష్ణుఁడు.

మదకట్టుఁడు. సం. వి. అ. పుం. షండుఁడు, నపుంసకుఁడు.

మదకరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మత్తు (కై పు.) కలిగించునది.

మదకలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మదము చేత అవ్యక్తమధురమైనది. (వాక్కు.) వి. అ. పుం. మదపుటేనుఁగు.

మదకోహలము. సం. వి. అ. పుం. మదము పట్టినయెద్దు. (వై. ని.)

మదగంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మదిర, కల్లు. ౨. అతసి, అగిసె. శ.

మదగంధము. సం. వి అ. పుం. సప్తచ్ఛదము, ఏడాకులయరఁటి. శ.

మదజలము. సం. వి. అ. న. మదపుటేనుఁగు యొక్క గండస్థలము లు మొ. నుండి స్రవించెడి స్రావము, మదోదకము.

శ్లో. కరాత్కటాభ్యాం మేఢ్రాచ్చ నేత్రాభ్యాంచమదస్రుతిః.

మదట. విణ. (సం. మదః.) (క. మదర.)

౧. మఱిగించినది; మత్తుఁడు.

సీ. మదటగాలివయాళిమాన మాయనికుమారి కలు పుష్పాడు లావరించుకొనిరి .
వేం. పంచ. ౪. ౧౫౯.

౨. మూర్ఖుఁడు మూర్ఖము.

గీ. ధర్మమున కొండుకడ కేగుదము దురాత్మ మగుడు మదటయుఁ గనలి యమ్మదట కశము. వేం. పంచ. ౩. ౧౨౨.

౩ సోమరి, అలసుఁడు.

సీ. మదటతొండురు తొండు మదల మాలుగుఁ బోతు చండి సోమరి నలితిండికాఁడు, దుండుబలి యనంగఁదోఁచుఁ బ్రాల్మానిన వానిపే రై . ఆం. భా. ౩. ౭.

వి. మత్తత. (చూ. మదటగోను.)

జ మదటగోను, మదటతనము.

మదటగోను. అ. క్రి. (మదట + కొను.) మత్తతగోను.

సీ. ... కదురుచన్గుబ్బల మదటఁగోనుచు.
సాంబో. ౧. ౧౭౪.

మదటతనము. వి. (√మదట) మూర్ఖత్వము.

సీ. అత్యుదారుని రాజు నాత్మీయుకళ లిచ్చి మదిఁ గృశింపఁగఁజేయు మదటతనము.
మ. చ. ౨. ౩౭.

క. ఇది నాయది నాకొ, సదనము నీ కిందు నిల్వఁ జనునె దురాత్మా, మదటతన ముడిగి యెంతేఁ గదలుము లెమ్మనిన దీర్ఘకర్ణుం డనికోమన్. వేం. పంచ. ౩. ౧౧౦.

మదన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సుర, కల్లు.

మదనకంటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథవికారముచేఁ బుట్టిన గగుర్పాటు.

మదనకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ దమనక వృక్షము. ౨. మదనము న. సిక్థకము, మైనము.

మదనకాపరవము. సం. వి. అ. పుం. కపోతము, పావురము.

మదనకామధేనువు. వి. మన్మథసుఖములనొసఁగు కామధేనువు.

క. . అ, వ్వనితబిగియారు కౌఁగిలి దినదిన మాను మదనకామధేనువు గాదే.
ఉ. హరి. ౨. ౯౦.

మదనగంధులు. సం. వి. ఇ. న. బ. ధాన్యవిశేషము, ఒకజాతివడ్లు.

సీ. ఇప్పపూరాజనా లేనుంగుకొమ్ములు మల్లె శ్రీగంధులు మదనగంధు, లు ...
హంస. ౪. ౧౭౮.

మదనగృహము. సం. వి. అ. న. ౧. యోని, ఉపస్థ. ౨. (జ్యోతి) లగ్నమునుండి యేడవ స్థానము.

మదనచతుర్దశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్రశుక్ల చతుర్దశి.
(ఈ దినమున మన్మథోత్సవము చేయుదురు.)

మదనచేయి. వి. వి. ౧. మిఠాకడ్డీ.
సీ. పగడంపుముక్కులఁ బచ్చతెక్కల నిక్కు చిలుకల మదనచేతుల ఘటిల్ల.
రా. ఓ. ౪. ౭౫.
సీ. తను వెల్లఁ జల్లఁ గాఁ దనయు నక్కునఁ బొదువనిచేతులు మదనచేతులు
చంద్రా. ౧. ౫౩
౨. కురుజులమీఁద నంచెడుపక్షి.
చ. రవియనుదివ్వెఁ గేతువుచెఱంగున మానిధుమోద్ధ్వయంత్రవా, రవిరళఘుశ్రీ కలరవాల్పరవోక్తుల వాంఛధూపరా, జివరనిశ వ్యగ న్మదనచేతులఁ జాతురి నెయ్యపుం గురుం, జెలిదలు దార్పవిష్ణుపద కొత్తుఁ బురిగృహలక్ష్మి నూత్న వాన్.
ఆము. ౨. ౧౭.

మదనత్రయోదశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్రశుక్ల త్రయోదశి.

మదనపక్షి. సం. వి. న్. పుం. ఖంజనపక్షి, కాటుకపిట్ట.

మదనపాఠకము. సం. వి. అ. పుం. కోకిలము, కోయిల. (రా. ని.)

మదనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కస్తూరీమృగవృషణము, (శే. ని.) ౨. ఆమని, వసంతకాలము, ౩. తేనెటీఁగ, ౪. మయినము, ౫. ఆశ్లేషవిశేషము, కౌఁగిలింతలలో నొకభేదము. ౬. మంగచెట్టు, ౭. దత్తూరవృక్షము, ఉమ్మెత్తచెట్టు ౮. ఖదిరవృక్షము, చంద్రచెట్టు, ౯. వకుళవృక్షము, పొగడచెట్టు. ౧౦. పక్షి. (వై. ని.) న. మత్తు కలుగఁజేయుట, సంతోషపఱుచుట.
విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మత్తెక్కించునది. ౨. సంతోషపఱుచునది, ఉల్లాసపఱుచునది.

మదనరిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. శివుఁడు.

మదనలేఖ(ము). సం. వి. అ. పుం. శృంగార నాయికానాయకులు పరస్పరము వ్రాసికొను జాబు.

మదనశలాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శారిక, గోరువంక. ౨. కామోద్దీపకౌషధము.
(వై. ని.)

మదనసరులు. వి. వి. బ. ధాన్యభేదము.
వ. .. గంధసరులు మద్దిగంధ్రలు రేఖామూలు కాంభోదులు మదనసరులు జిలమబుడుతలు. ప్రబంధ. ౧౧౭.

మదనాంకుశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లింగము, శిశ్నము. మగగుఱి (త్రి. ని.) ౨. వ్రేలిగోరు.

మదనాంతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

మదనాగ్రకము. సం. వి. అ. పుం. వ్రీహిభేదము, కోద్రవము. అర్లు.

మదనాయుధము. సం. వి. అ. న. ౧. యోని, ఉపస్థ. ౨. మన్మథుని యాయుధము. (అందకత్తెను వర్ణించునపుడు ఇట్లు చెప్పఁబడును.)

మదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సుర, మద్యము. (శే. ని.) ౨. కస్తూరి. ౩. అతిముక్తలత, బండిగురివెంద. ౪. (రా. ని.) ౪. జవ్వాది పిల్లి. (శ. ర.)

మదను. వి. గర్వము, పొగరు.

క. మదనా నీదాడికి మే, మదనా మదనాగ
యాన వలయింతు రె మ, ర్మదనారీకాంబ
కముల మదనారకభ క్తిశ క్తి మద నాబ
దనా. రా. వి. ౪. ౫౮.

మదనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, మరుఁడు.

మదనేచ్ఛాఫలము. సం. వి. అ. న. చూత విశేషము, ఒకజాతి మామిడి. శ.

మదనోత్సవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అప్సరస.

మదబృందము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు, కరి. (వై. ని.)

మదమడఁగించు = మదమడఁచు. మి. స. క్రి. (√ మదమడఁగు.) చంపు.

క. . పాండుకుమారా, ళ్కురమున్ దత్సే
నలన్ మదం బడఁగింతున్.
భార. భీష్మ. ౩. ౧౩౪.

మదమడఁగు. మి. అ. క్రి. (మదము + అడఁగు.) బలహీనుఁడగు.

౩. మదిమడఁగి యొక్కరుండున, గద చేకొని
రాజరాజు కొల్నడ నెటవో, మదిఁ
దలఁచి . .
భార. శల్య. ౨. ౩.

మదమడఁచు = మదమడగించు. మి. స. క్రి. (√. మదమడఁగు.) చంపు.

క. విను తత్సైన్యముల నీరితిన్, మదమడఁచి
కృష్ణపార్థుల, నెదురం బొడగాంచి సుగ్రీఁ
డి ట్లని పలికెన్. జై. భా. ౫. ౫౮.

మదమత్తకము. సం. వి. అ. పుం. ఉమ్మెత్త. శ. (వై. ని.)

మదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఉన్మాదము యొక్క ప్రథమావస్థ, మత్తు, మత్తత. ౨. ఏనుఁగు గండస్థలమునుండి స్రవించెడిక్రొవ్వు. ౩. గర్వము, దురహంకారము ౪. పరమానందము, అమితసంతోషము. ౫. మద్యము, సుర. ౬. కస్తూరి. ౭. శుక్రము, పురుష వీర్యము. ౮. అందమగువస్తువు, సుందరపదార్థము ౯. గంధము.

మదముమీఱు. మి. అ. క్రి. మదించు, క్రొవ్వు.

క పెకలించి యిచ్చినఁ జాలుం, బ్రకటిత
దోశ్శక్తి జెండుదలెఁ దచ్చెద వే, మొక
రాకర మె యని గ్రైత్య, ప్రకరమ్ములు
మదము మీఱి పలుకఁగ వించున్ ..
దశా. ౨. ౧౩౭.

మదమెత్తు. మి. అ. క్రి (√. మదము) మదించు, గర్వించు.

క. . తన్ను నెదిరిని, మది నెఱుఁగక నిగ్ర
హించి మదమెత్తుట యొ, ప్ప దహంకారం
బానరిం, పక కొరవులేని దొల్లి పత్మిం
ద్రునకున్. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౮౮.

మదయంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకజాతి మల్లె. శ.

మదయిత్నువు. సం. విశ. (ఉ.) ౧. మత్తు గలిగించునది. ౨. సంతోషపఱుచునది, ఉల్లాసకరము. ౩. కాండికుఁడు, సారాయి మొదలగునవి కాచువాఁడు. ౪. త్రాగుబోతు, మద్యపుఁడు. వి. ఉ. పుం. ౧. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు. ౨. మేఘము. న. మద్యము.

మదరాగము. సం. వి. అ. పుం. కోడి. (విల్సన్సు.)

మదరాగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథుఁడు. (విల్సన్సు)

మదల = మదట. విశ. సోమరి.

సీ. మదట తొండొరు తొండు మదల మాలు
గుబోటు ... ఆం. భా. ౩. ౬.

మదలేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఏనుఁగు గండ స్థలములనుండి మదము కారుటవలన నేర్పడిన చాఱ. ౨. (ఛంద) ఒకానొక వృత్తము.

శ్లో. ... తక్సౌ గ స్స్యా న్మదలేఖా.

మదళి. వి. (త. పదళై.) క. మదళిగ.) బాలుఁడు, బాలిక.

ద్వి. మనికులు మనికులు మ్రాన్పడి తగుల,
మదళీలు మదళీలు మత్సరింపఁగ.
పండితా. పర్వ. ౩౫. పా.

మదవారి. సం. వి. ఇ. న. మదజలము. మదపుటేనుఁగు గండస్థలములనుండి స్రవించెడి స్రావ్వ.

మదశాకము. సం. వి. అ. పుం. ఉపోదకి, పెద్దబచ్చలి. కై.

మదశౌండికము. సం. వి. అన. జాజికాయ.

మదసారము. సం. వి. అ. పుం. తూల వృక్షము. ప్రత్తిచెట్టు.

మదస్థానము. సం. వి. అ. న. కల్లుపాక.

మదహత్తి. మి. వి. (సం. మదహస్తీ.) (ప్రా. మదహత్థి.) మదపుటేనుఁగు.

గీ. అచటిరొుక పాటిదొర మదహత్తులకును,
నెత్తుగున్నలు దిక్కులమత్తకరలు .
పాంచా. ౧. ౩౯.

(శ. ర. పా. మదహస్తులకును. ముద్రి పా.)

విణ. శ్రేష్ఠుఁడు; శ్రేష్ఠము. (ఈ యర్థమున తఱచు సమాసోత్తర పదముగా నుండును.)

గీ. ... మదహత్తి యనఁగఁ, దైకడను నిల్చి
శ్రేష్ఠ మై పరగుచుండు.
ఆం. భా. ౩. ౧౫.

మదహస్తిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహాకరంజము, పెద్దక్రానుగు. కై.

మదహేతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ధాతకి, ఆరె. కై.

మదాంబరము. సం. వి. అ. పుం. ఐరావతము, ఇంద్రునియేనుఁగు. (త్రి. ని.)

మదాఢ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రక్తఝింటి, ఎఱ్ఱ గోరఁట. కై.

మదాఢ్యము. సం. వి. అ. పుం. తాఁటిచెట్టు.

మదాత్యయము. సం. వి. అ. పుం. ఎక్కుడుగాఁ ద్రాఁగుడువలనఁ గలుగురోగము

మదామ్నాతము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు వీఁపుపైనుండెడి డిండిమమను వాద్యవిశేషము.

మదారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మదపుటేనుఁగు. ౨. వరాహము, అడవిపంది ౩. సుగంధద్రవ్యవిశేషము.

మదారుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కాముకుఁడు, జారుఁడు. ౨. మోసగాఁడు, వంచకుఁడు. ౩. అలసుఁడు, సోమరి. (కే. ని.)

మదాలాపి. సం. వి. న్. పుం. కోయిల, కోకిలము.

మదాళించు. అ. క్రి. (త. మదాళి.) పుష్పించు.

సీ. సంపెఁగల్ వికసించె జాదుల్ మదాళించె
గోరంట తిలకంబు గుత్తులెత్తె.
వాల్మీ. ౩. ౧౧౦.

మదావళము. సం. వి అ. పుం. ఏనుఁగు, గజము. (శ. ర.)

మదాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. కస్తూరి. (త్రి. ని.)

మది. వి. (సం. మతిః = శ. వ.ది.) ౧. బుద్ధి.

క. .. అనిమ మని దానిం, గొనఁగా మది సమకట్టి ... భార. ఆది. 3. ౭౯.

చ. మది మదిఁ దప్పి లోయి మునిముఖ్య .. ఆము. ౬. ౧౧3.

౨. మనస్సు.

శా. జేజే యంచు భజింతు నిష్టఫలసంసిద్ధుల్ మదింగోరి నైష. ౧. ౪.

క. గారవమున సకలకళా, పారీణుఁడ నైతిఁ గవిఁడిపల్లెర మైనరా, జేరపగఁ బోటు వలె నని, చేరితి నిను నాదుకోర్కి-చింతింపు మదిన్.

విక్ర. ౧. ౧౧౧. హంసవి. ౧. ౫.

ఆ. ఒప్పు హృదయసంజ్ఞ యుల్లంబు మది డెంద, మెడఁద ... మన సన . ఆం. భా. ౧. ౧౦౦.

3. ఇచ్ఛ, కోరిక.

గీ. అమ్మ విను మింక నొకయించు కంతకడవు, నీ చెలువుఁ జూడ నీ పేరు నీ సెఱంగు, వడిఁ పరికింప మది నన్నునైన వాఁడు రాకమును నీవు తొలఁగుట నాకుఁ బ్రియము కళా. 3. ౭౪.

క. కూరిమితనూజునకు శా, స్త్రోరూఢికా నామకరణ మమరించుమదిన్. ఇందు. ౨. ౧౨.

జ ∙ మదికొలంకుపులుగు, వ దిమది.

మది. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. చషకము. (త్రాగడీగిన్నె, పానపాత్రము.) ౨. కృషిసాధనము. కృషికుపయోగించు పనిముట్టు. (నాఁగలి మొ.) మత్యానస్థ. (శే. ని.)

మదించే. అ. క్రి. తలఁచు.

క. వేఁటాడ నొరలసన్నిధి, మాటాడ మదించు చెంచు మన్నీలకరం, బూటాడఁ జేయు వన్నెట, జూటాడగా యుండు నతఁడు చూచెదరె కదా. రా. వి. 3. ౫3.

౨. క్రి. మదింపువేయు (ఈ యర్థమునందు కొన్నిచోట్ల మతించు అని వాడెదరు. శ. ర.)

మదించే. సం. స. క్రి. క్రొవ్వు; గర్వించు.

ఉ. ఈ నొకపోటుబంటువలె సెన్ని దుడు కులు క్రేళి దోరిగు, ర్భావ మదించి మున్నటినృపాలుర యట్లనె న ద్దలంచితో. ఉ. రా. ౩. ౧౭౬.

మానిని. అంత మదింపకుమే యని పల్కిన నంత మదింపకుమే యనుచుకా కళా. 3. ౧౯౫.

మదింపు. వి. (√. వ దించు శ. మదిపు. త, ఎ. మదిప్పు.) ఇంత యని వెల మొదలగువాని నూహించుట. (శ. ర.)

మదికొలంకుపులుగు. వి. (√. మది.) మానస సరోవరపక్షి, హంస. పాం ని. తిర్య. ౬౬.

మదిమది. వి. (మది + మది.) ౧. నెమ్మది, శాంతి, నిశ్చింత.

చ. ఎద మడఁగించి భూపతిసమాజము నెల్లను నిన్నుఁ గొల్వఁ జే, యుదు వని పూని దిగ్విజయ మున్నటిఁ జేసి మహావిభూతితో, ఎ దిమది నుండ నీసుతుఁడు మంత్రులు సౌబలుజాదమాచ్చి సం, పద గొని యంతఁ బోవక సభఁ ద్రుపదాత్మజా భంగపెట్టరే. భార. ఉద్యో. 3. ౨౭౦.

చ. త్రిదశలు పెట్టిగేరు నిటు దివ్యపదంబు గ లంక నేలుచుకా, మదిమది నుండ లేక యొక మానుషసత్త్వము గాఁ దలంచి దు, ర్మదమున రాముపై నలిగి మాయల నమ్మ హితాత్ముఁడేవిఁడ, చ్చెద నని చూచెదే ... భా. రా. అర. ౨. ౧3.

చ. త్రిదశపతిం జయించి జగతీతల మంతయు నేలుచుండఁగా, మదిమది నుండి దానవసమాజము చేటునకై త్రిలోచనున్ గదనము వేఁడె. ఉ. హరి. ౫. ౪౩.

౨. అనాలోచనము, దూరదృష్టి లేకుండుట.

క. ఎదిరికి వచ్చినరాజ్యము, మదిమది నటు గోలుపోయి మానము దూలం, జదు లేది కావనమునకు, మదమునఁ జనుచెంచుకంటె మోసము గలదే.

భా. రా. యు. ౧౭౨.

మదియించు. సం. అ. క్రి. మదించు, క్రొవ్వు.

గీ. అద్రిరాముదియించిరాడంగు లందఱుఁ జదియఁగొట్టైదవంచుగద ధరించి.

వరాహ. ౧౧. ౧౦౩

మదిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మద్యము, మత్తు గలిగించుసుర. ౨. ఒకదినుసు కాటుకపిట్ట. ౩. దుర్గ.

మదిరనయన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మోహింపఁజేయు కన్నులుగల స్త్రీ, స్త్రీ.

మదిరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మత్తుగలిగించునది. ౨. సంతోషపఱుచునది, ఉల్లాసపఱుచునది. వి. అ. పుం. రక్తఖదిరవృక్షభేదము, ఎఱ్ఱపువ్వులుగలచండ్ర. శ.

మదిరాక్షి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. మదముకప్పిన కన్నులు గలయాడుది, ఆఁడుది. (శ. ర.)

మదిరాసఖము. సం. వి. అ. పుం. మాతము, మామిడిచెట్టు.

మదిరిణి. వి. మణివిశేషము, పుష్యరాగము.

సీ. నిగరంపుఁ బగడంపు జిగి దొట్టు కొంగమట్టుం గారువ దిరిణి పింగిణీలు ..

ఉ. రా. ౭. ౩౯౭.

మదిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము.

మదీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నాసంబంధమైనది.

మదుగు(వు). వి. (క. త మదగు.) చెఱువు మొ. వానినుండి నీరుపోవుమార్గము, జలస్రుతి.

(వ్యవ.) చెఱువులోని నీరుమదుగునుండి పాఱుచున్నది.

వ. .. శీకరపరంపరల చోదుగులు మదుగులు గొనినఁ జిదపనగుచుఁ జిదుకుచిదుకుమనురొంపులును

భాగ. ౧౦. పూ. ౭. ౫౬.

మదువు[1]. వి. ఆకుపచ్చరంగు.

రగడ. కంటికగుజ్జరిమదువులు కొందలుగఁ, గలిగిన పలువన్నెల పుట్టజమ్ములు ..

కలిక. ౭. ౧౯౫.

మదువు[2]. వి. పెట్టుబడి.

(వ్యవ.) వ్యాపారము మదువులేకున్న సాగదు.

మదుము = మదుగు. వి. చెఱువు మొ. వానినుండి నీరుపాఱెడి మార్గము.

(వ్యవ.) మదుము లెక్కువగుటచే మాయూరి చెఱువులో నిలువ నీరులేకున్నది.

మదురు[1]. అ. క్రి. కమియు, మాఁగు, విగులఁబండు.

సీ. మదురంగఁ బండిన మాయూరఫలములు చెంచుకన్యలకుచశ్రీలఁ జెనయు ..

కాశి. ౧. ౯౧.

క. ఇది చిత్రమచటిపనసల, మదిరినమద్రసఫలాళి మధురససేవన్, ముదిమియుఁ జావులు ను నెఱుఁగక పదివేల్ సంవత్సరములు బ్రతుకుదురు ప్రజల్.

వరాహ. ౧౦. ౧౫౨.

గీ. మదురఁ బండిన దానిమ్మ ప్రానిపండ్లు,
శుక్తికై వడి విరిసినఁ జూచి విభుఁడు ...
తపతీ. ౧. ౨౫.

మదురు² = **మదుఱు.** వి. గోడమీఁదికప్పు.

సీ. పటికంపుఁ గంబముల్ పవడంపు బట్టెలు
వరకతరచితముల్ మదురు లమర .
భాగ. ౧౦. ఉ. ౭౦౨.

ద్వి. మందసంబుల చెంత మదురులపొంత
పండితా. దీక్షా. ౪౪. పా.

సీ. ... మదురు మగు లనఁ గుడ్యపాలిక నై
రొప్ప ఆం. భా. ౨. ౧౩.

మదురుగోడ = పైకప్పుగలగోడ.

గీ మదురుగోడల మెఱపు వాల్మగలరొఱపుఁ,
దనర వెలుఁగొంగు నాప్రోలు ధరణి
యందు రసిక. ౧. ౩౭.

ద్వి. జాలి నాతోడ నొజ్జలు సెప్పియున్న,
మాట నీ కెఱింగించి మదురుగో డైన,
దాఁటి పోరొద నింక దాపుర మేల
ద్వి. హరిశ్చ. ౧౦౪౦. పం.

మదురువు. వి. (సం. మదిరా.) ౧. మద్యము.

క. మదురువు గొని రొుడ్ లెఱుఁగక, మదా
కుల మనస్కులైన, మానవులకు, నిం
పొదవియుఁ ఓడికిల్లం గొని, చదివాఁ
బొడుచునేని యదియు సౌఖ్యం బగునే
నృసిం. ౪. ౭౭.

౨. మత్తు, మదము.

సీ. మదురువు గొని మాఱుమూలయుఁ కారనుఁ
బోతు నొడిసి కొమ్ములు పట్టి మడఁగఁ
ద్రోచి
హరి. పూ. ౪. ౧౫౫. నృసిం. ౨. ౧౧౯.

మదులు = **మదురు.** వి. (క. త. మదిర్.)
గోడమీఁదికప్పు.

ఆ. పాలి మున్నవారిపై నొల్కఁబూడిద,
మందు చల్లి పెద్దమదులు కొంత, కూలఁ
ద్రవ్వి రాచకూఁతు రుండెడి మేడ, కత్తి
రించినట్లు గంటు పెట్టి
ద్వా. ౧౦. ౧౭౨. ఆం. భా. ౨. ౧౩.

మదోత్కట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పార్వతి.

మదోత్కటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మత్తగజము, మదపుటేనుఁగు. ౨. పారావతము, పావురము. ౩. మధుమద్యము. (వై. ని.)
విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మత్తెక్కినది, అవశ్యమైనది.

మద్గురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మత్స్యవిశేషము, బొమ్మడాయ ౨. ఖగము, పిట్ట. (వై. ని.) ౩. వైతాలిక స్త్రీయందు బ్రాహ్మణునకుఁ బుట్టిన సంకీర్ణజాతి.

మద్గువు. సం వి. ఉ. పుం. ౧. మద్గురము, బొమ్మడాయ. ౨. జలపక్షివిశేషము, నీటికాకి. ౩. వృక్షములందు చరించు జంతువిశేషము.

మద్దతు. వి. (క. మద్దత్తు. హిం. మదద్.) సాహాయ్యము, తోడ్పాటు.

క. అని యతఁడు వల్కఁగా నింద్రుని మొగ
ము జూచి నారదుఁడు మే లికన్,
మొనగాండ్రకు మద్దతుగ నని చేయఁగ
వేల్పుటొజ్జ నంపఁగ వలయున్.
మల్లపు. ౨. ౧౦.

సీ. . మద్దతు వెన్నాస తోడు.

గీ. పాటు . అన రాజులు సహాయమునకు.
పాం. ని. మాన. ౩౧.

మద్ది. వి. (క. మద్ది. త. మరుదు.) వృక్షవిశేషము, సాలము, అర్జునము. దే. (దీనిభేదము తెలమద్ది, ఇనుమద్ది, ఏఱుమద్ది. మొ.)

సీ. ... నిజోదరంబున దామయుతనిబద్ధ. మగు
నులూఖలము గయుం బెసఁగంగ సాకర్షించి
దని మందగమనికలని, జమిలి మద్దులతోడ
సంరంభమునఁ దగిలించి తాఁ దగులక లీల
రెంటినడుము గడచి నీల్గుటయును బడమి
దగులఁ గూల్గిలి కూలెఁ దివిజులు . .
పారి. పూ. ౫. ౨౪౩.

క. మద్దుల తక్కురి ఒడ్డఁడు, మద్దులఁ
గూల్పంగఁ దలఁచి మసలక తా నా, మద్ది
కవ యున్నచోటికి, గ్రద్దన త్రో లీడ్చు
కొనచుఁ గడఁకం జనియెన్.

భాగ. ౧౦. పూ. ౪౦౦. పి. శకుం. ౨. ౧౪.

(సా.) మద్దులు మునిఁగి పాలవెంపల్లు తమ
కెంత బాటియనుట. (గొప్పవారి కసాధ్య
మైనపని కొద్దివారికెట్లు సాధ్యమగు
ననుట.)

గీ. వీరరస సారసాకార విహరణంబు, విష్ణు
నకు నొప్పు నతనితో విగ్రహింప, దొర
కొనిన వచ్చు మనకు మద్దులు మునింగి,
పాలవెంపల్లు తమ కెంతబంటి యనుట.
ఉ. హరి. ౪. ౧౨౪.

జ మద్దికాయలు, మద్దిగంద్రలు.

మద్దికాయలు. వి. ఇ. మద్ది + కాయలు.
(వృత్తియందు బహువచన లోపము కూడనగు.)
బాలుర చెవితమ్మియందు ధరించు నొకనగ.
(ఇది మద్దిచెట్టు కాయనుబోలి యుండు.)

సీ. వెలిదామరలఁ బోలువెసఁద్ర కొల్గిన్నెలు
మద్దికాయలతోడ నుద్దివడయ
కాశీ. ౩. ౨౪౦.

చ. లోకలోక మాటలు న్నొసల దుంపెస
లాడెడు నుంగరంపు వెండ్రుకలును మద్ది
కాయలు కదం గదులాడఁగ ఇం
పొదవుఁ గా సుతుబాల్యము తండ్రి కెంత
యుణ్ కవిరా. ౨. ౪౭.

చ. విడి గలమద్దికాయకద కనుల సొంపు
ఘటింపఁ దప్పుత, ప్పడుగులు వెట్టురా
కొమరుఁ దాదట దాదులు కేలుపట్టఁగన్.
చంద్రా. ౨. ౮.

మద్దిగంద్రలు. వి. బ. (√మద్ది) ధాన్య విశే
షము.

వ. .. కటకసరులు రత్నసరులు జీగిసరులు
రాయసరులు పచ్చదినసరులు గంధసరులు
మద్దిగంద్రలు ప్రబంధ. ౧౧౨.

మద్దిలియ = మద్దెలవాఁడు.

వ. పౌరాణికులకు అధ్యక్షు లుందనకు
(?) అవజేందు దాడపోజు బామెకు ౬
వీరి మద్దిలియ వంశెకు ౪ వీరి మద్దిలియ
కేసెకు .. ద. శా. ౪. ౬౭౭.

మద్దిలియకారుఁడు. వి. మద్దెల వాయించు
వాఁడు.

వ. ఈ దేవర పూజారికి ౩. పౌరాణి
కులకు ౪. నట్టవోజుకు ౬ మద్దిలియకారు
౨ కుకు ౬ వంశకారు ..
ద. శా. ౪. ౬౬౩.

మద్దెల. వి. (సం. మర్దలః ప్రా. మద్దలో. క.
మద్దలె.) వాద్యవిశేషము, మృదంగము.

ద్వి. దిమిదిమి యనుచు మద్దెల మ్రోయుపాట,
లమర నారీమణు లాడుచందమున
రం గా. కిష్కిం. ౨౧౯. పొ. ౧౭. పం.

మ. అలపర్జన్యుఁడు కేకిపాత్రములగుం పాడిం
చుచో మేఘమండలపున్ మద్దెల గ్రుంగ
లేవను మరున్మార్దంగికుం డక్షి న్నొ, త్త
లలిన్ నేలకు వ్రాలుచు న్నెగయుచుం
దారాడు నత్తెల్లజ, ల్లులుఁ గంగుచ్చులు
నర్యో ధారలునై దల్లోలేంద్ర గోపం
బులున్. ఆము. ౪. ౯౨.

సీ. ... మద్దెల యనఁ దగు మర్దళంబు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౭౮.

జ: మద్దెలకాఁడు, మద్దెలకొక్కు, మద్దెలరూపు రిక్క, మద్దెలీఁడు.

మద్దెలకాఁడు. వి. (√మద్దెల) మద్దెలవాయించు వాఁడు, మార్దంగికుఁడు.

వ. ... మద్దెలకానికిఁ ౨. (వృత్తి)చే .
శా. ౧౧౩౫.

ద్వి. మరుఁడు గాఁబోలు నీమద్దెలకాఁడు .
ప్రభు. ౨. ౨౭. పా. ౧౬. పం.

మద్దెలకొక్కు. విశే. (√మద్దెల) మద్దెల వాద్యము ననుసరించి చిందులుద్రొక్కు సామాన్య నటుఁడు.

ఉ. మారజిక ప్రయత్నమున మద్దెలకొక్కులు ద్రొక్క నాట్యముల్ ... గంధ. ౯.

మద్దెలరూపురిక్క. వి. (√మద్దెల) ధనిష్ఠా నక్షత్రము. (శ. ర.)

మద్దెలీఁడు. వి. (మద్దెల) మృదంగము వాయించు వాఁడు, మార్దంగికుఁడు, మద్దెలవాఁడు
సా. శా. ౩. ౧౭౬౪.

మద్దెళసంచు. వి. మల్లయుద్ధ విశేషము, పది రెండు దండలలో నొకటి.

వ. పాదలికదండ కుక్కుటపుదండ మద్దెళసంచు మొదలగు దండలును .
మల్లుపు. ౩. ౭౭.

గీ. దండ యనఁగను ముష్టి యుద్ధాదిమగతి,
మించు నందున మద్దెళసంచు మొదట,
కొన్ని భేదంబులు చెలంగు నన్ని డెలుప,
గ్రంథవిస్తర భయముచేఁ గాలకంర
ఆం. భా. ౨. ౨౦౯ ప్రా.ంధ. ౭౭.

మద్యకీటము. సం. వి. అ. పుం. కల్లునందు పుట్టు ఒక జాతి పురుగు.

మద్యద్రుమము. సం. గి. అ. పుం. వృక్షవిశే షము, జీలుగ. శ్రీ.

మద్యపుష్ప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధాతకి, ఆరె చెట్టు. శ్రీ.

మద్యమండము. సం. వి. అ. పుం. సారాయి మీఁది పొంగు.

మద్యము. సం. వి. అ. న. సుర, కల్లు.

మద్యలాలసము. సం. వి. అ. పుం. వకులము, పొగడ. శ్రీ.

మద్యవాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ధాతకి, ఆరె చెట్టు. శ్రీ.

మద్యామోదము. సం. వి. అ. పుం. వకుల వృక్షము, పొగడచెట్టు.

మద్రంకరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సంతోషము గలిగించువాఁడు; శుభమును కలి గించువాఁడు.

మద్రకారుఁడు. సం. వి. (అ. ఈ. అ.) సంతోషము గలిగించువాఁడు; శుభమును కలి గించువాఁడు.

మద్రకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మద్ర దేశనివాసి.

మద్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. సుఖము, ఆనందము. ౩. మంగ ళము, శుభము.

విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సుఖముగలది. ౨. శుభముగలది. (కే. వి.)

మద్రసుత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మాద్రి, పాండు రాజు రెండవ భార్య.

మద్రాకరణము. సం. వి. అ. న. గొఱుగుట, భద్రాకరణము.

మద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మద్రదేశాధిపతి. బ. మద్రదేశపుఁ బ్రజలు.

మధుక. సం. వి. అ. స్త్రీ. తిప్పతీఁగ. (శ. ర.)

మధుకంఠము. సం. వి. అ. పుం. కోకిలము, కోయిల.

మధుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇప్ప. చె. ౨. పక్షివిశేషము, కామిలి. ౩. యష్టిమధుకము. చె. న. ౧. తగరము. ౨. అతిమధురము, యష్టిమధుకము. చె.

మధుకరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తుమ్మెద. ౨. తియ్యనిమ్మ. చె. ౩. గుంటగలిజేరు. చె.

మధుకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కాముకుఁడు, జారుఁడు.

మధుకరటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తియ్యనిమ్మ. చె. ౨. ఒకజాతి ఖర్జూరవృక్షము.

మధుకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వంశావళి చదువు నొకజాతివాఁడు. (వై. వి.)

మధుకుక్కుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉమ్మెత్త. చె.

మధుకృత్తు. సం. వి. త్. పు. తుమ్మెద.

మధుకేశటము. సం. వి. అ. పుం. మధుకరము, తుమ్మెద. (త్రి. వి.)

మధుకోశము. సం. వి. అ. పుం. తేనెపట్టు.

మధుక్రమము. సం. వి. అ. పుం. పలుమాఱులు కల్లుత్రాగుట.

మధుక్షీర(క)ము. సం. వి. అ. పుం. ఖర్జూరవృక్షము.

మధుగాయనము. సం. వి. అ. పుం. పికము, కోకిలము.

మధుగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. దేవతయెదుట బలియిచ్చిన దానిమీఁదగాని క్రిందఁగాని తేనెపోయుట.

మధుఘోషము. సం. వి. అ. పుం. పికము, కోకిలము.

మధుచ్ఛందము. సం. వి. అ. పుం. వ్యాఘ్రపాత్తు, పుల్లవెలఁగ. చె. (వై. వి.)

మధుజ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. కలకండము, శర్కరాభేదము. ౨. భూమి.

మధుజంబీరము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు నిమ్మచెట్టు, తియ్య నిమ్మ. చె. బత్తాయి నారింజ. చె.

మధుజము. సం. వి. అ. న. మయినము.

మధుజిత్తు. సం. వి. త్. పుం. మధు వను రాక్షసుని జయించినవాఁడు, విష్ణువు.

మధుతృణము. సం. వి. అ. పుం. న. చెఱకు, ఇక్షువు. చె. (త్రి. వి. వై. వి.)

మధుత్రయము. సం. వి. అ. న. నేయి, తేనె, పంచదార అను మూఁడు పదార్థములు.

మధుదూతము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిచెట్టు.

మధుద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మామిడిచెట్టు. ౨. ఇప్ప. చె.

మధుద్విట్టు. సం. వి. ష్. పుం. విష్ణువు.

మధుద్వేషుఁడు. సం. = మధుద్విట్టు.

మధునిషూదనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మధు వను రాక్షసుని జంపినవాఁడు, విష్ణువు.

మధుపటలము. సం. వి. అ. న. తేనెపట్టు.

మధుపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భ్రమరము, తుమ్మెద. ౨. తేనెటీఁగ.

మధుపర్కము. సం. వి. అ. పుం. పెరుగు, నేయి, నీరు, తేనె, పంచదార యనునైదు వస్తువుల సముదాయము. (కన్యాదాత యింటికిఁ బెండ్లికుమారుఁడు వచ్చినపుడు ఆ వరునకున్ను, గృహస్థులు అతిథికి నిచ్చెడి గౌరవ పూర్వకమగు నుపహారము.)

మధుపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. నీలిచెట్టు. ౨. తిప్పతీఁగ.

౩. గంభారి, గుమ్ముడు. †.

మధుపుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) త్రాగు బోతు, మద్యపుఁడు

మధుపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అశో కము. ౨. వకులవృక్షము, పొగడచెట్టు. ౩. దంతివృక్షము. ౪. శిరీషవృక్షము, దిరిసెన చెట్టు. †.

మధుప్రియుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బల రాముఁడు. (శ్రీ. ని.)

మధుఫలము. సం. వి అ పుం. ఒక విధమగు కొబ్బరిచెట్టు. †.

మధుఫలిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఒక దినుసు ఖర్జూ రపుఁజెట్టు. †.

మధుబహుల. సం. వి అ. స్త్రీ. మాధవీలత, పూవుగురివెంద. †.

మధుబోలము. సం. వి. అ. పుం. మాధుర్యము, పులుపు, ఉప్పు అను రసత్రయము కలియఁగా నేర్పడిన రసము. (వై. ని.)

మధుమక్షిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. తేనెటీఁగ. (ఇది కంధరాదులలోనిది.) పాండు. ౪. ౨౫౪.

మధుమజ్జనము. సం. వి. అ. పుం. అఖో టము, కొండగోఁగు.

మధుమల్లి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. మాలతీ లత, జాజి. †.

మధుమస్తకము. సం. వి. అ. న. తేనె, గోధుమపిండి, నూనె, నెయ్యి యనుపదార్థ ములు కలిపి చేయఁబడిన మిఠాయివస్తువు.

మధుమాలకము. సం = మధుబోలము. (వై. ని.)

మధుమేహము. సం. వి. అ. పుం. మూత్ర రోగవిశేషము. (శ. ర.)

మధుయష్టి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧ ఇక్షువు, చెఱకు. †. ౨. యష్టిమధుకము. †.

మధుయష్టిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. అతిమధు రము, యష్టిమధుకము.

మధుర. సం. వి. అ. స్త్రీ ౧ అతిమధురము, యష్టిమధుకము. ౨. పులికడుగు. ౩. పాండ్య దేశపు రాజధాని మధురా నగరము. ౪. సదాప. †. ౫. అడవి సదాప. †. ౬. ఒకజాతి మాదీఫలము ౭. మేద. †. (వై. ని.)

మధురకంటకము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్య భేదము, ఒకజాతిచేప.

మధురజంబీరము. సం. వి. అ. పుం. ఒక దినుసు నిమ్మచెట్టు. †.

మధురత్రయము. సం. వి. అ. న. మధు త్రయము తేనె, పంచదార, నేయి, యను మూఁడు మధురపదార్థములు.

మధురఫలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు రేఁగు, రాజబదరము. †.

మధురము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. తియ్యనిది. ౨. ఇంపైనది, మనోహరమైనది ౩. శోభనము.

వి. అ. పుం. ౧. ఎఱ్ఱచెఱకు. శ్రీ. ౨. శాలి, వరి శ్రీ. ౩. శర్కరలో నొకవిధము. ౪. జీలకఱ్ఱ, జీరకము. ౫. ౧. విషము. ౨. తగరము. ౩ కాంజికము, పులికడుగు. (శే. ని.) ౪. యష్టిమధుకము. (వై. ని.)

మధురములు. సం. వి అ. పుం. బ. ధాన్య విశేషము.

క. . పసుపుముద్దలు, మంచివిరలు రంభ చెక్కుళ్లు చిలకముక్కులు మధురములు చామరాలు . ప్రబంధ. ౧౧౨.

మధురస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ ద్రాక్షలత. ౨. చాగ. శ్రీ. ౩. పిన్నపాల. శ్రీ. (శ ర) ౪. మృగశృణ్ణ, ఎండమావులు (శే. ని.)

మధురసము. సం. విశే. అ. ఆ. అ తియ్యనిది. వి. అ. పుం. ౧. ద్రాక్షలత. ౨. ఇక్షువు. చెఱకు. శ్రీ. ౩ మాధుర్యము.

మధురస్రవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిండఖర్జూరి, ముద్దఖర్జూరము. శ్రీ.

మధురస్వనము. సం. వి. అ. పుం. శంఖము.

మధురామ్లకము. సం వి. అ. పుం. ౧. ఆమ్రాతకము, అంబాళము. శ్రీ. ఒక జాతి లేశె. (వై. ని.)

మధురించే. సం. అ క్రి. మధురమగు.

సీ. మదసారభంబులు మధురింప నెడఁజేయు గంధవాసనలకు గర్వమొసఁగ .
భా. రా. యు. ౯౭౨.

(ఇట ఘ్రాణతర్పణమగు అని భావము.)

మధురిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మంజిటి. శ్రీ. అడవిసదాప. శ్రీ. (శ. ర.)

మధురికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిలసాలము, వేగిస. శ్రీ.

మధురిపువు(డు). సం. వి. ఉ. పుం. మధువను రాక్షసునకు శత్రువు, విష్ణువు.

మధురిమ(ము). సం. వి. న. పుం. మాధుర్యము.

మధులగ్నము. సం. వి. అ. పుం. మధుశిగ్రువు, ఎఱ్ఱ మునగ. శ్రీ.

మధులిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లఆవాలు చెట్టు. శ్రీ

మధులిహము. సం వి. హ. పుం. మధుపము, తుమ్మెద. (రూ. మధులిట్టు.)

మధువనము. సం. వి అ న ౧ మధువను రాక్షసుఁడు నివసించినవనము. (ఇచ్చట నే శత్రుఘ్నుఁడు మధురానగరము స్థాపించిన వాఁడు) ౨ తేనెపట్లు హెచ్చుగా నుండెడు, సుగ్రీవుని వనము. పుం. కోకిలము, కోయిల.

మధువల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అతిమధురము, యష్టి మధుకము. శ్రీ.

మధువాక్కు. సం. వి. చ్. పుం. స్త్రీ. మధురవాక్కులుగలది. కోయిల, పికము. (శే. ని. వై. ని.)

మధువారము. సం వి. అ. పుం. తఱచు త్రాగుట, అతిపానము.

మధువీ(బీ)జము. సం. వి. అ. పుం. దాడిమ వృక్షము, దానిమ్మచెట్టు.

మధువు. సం. విశే. ఉ. ౧ మధురము, మనోహరము, ఇంపైనది. వి. అ. న. ౧. తేనె. ౨. పువ్వురసము, మకరందము, పూఁదేనె. ౩. ఒకవిధమగు మద్యము. ౪. జలము, ౫ పంచదార. ౬. మాధుర్యము, తీపి. ౭. పాలు. పుం. ౧. వసంతకాలము, వసంతఋతువు. ౨. చైత్రమాసము. ౩ విష్ణునిచేఁ జంపఁబడిన యొకానొక రాక్షసుఁడు. ౪. ఇప్ప. ౼. (వై. ని.) ౫ జీవంతి. ౼.

మధువ్రత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శ్వేతగుంజ, తెల్లగురివెంద. ౼.

మధువ్రతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మధుపము, తుమ్మెద. ౨. ఫలాధ్యవృక్షము, పాలచెట్టు.

మధుశిగ్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఎఱ్ఱమునగ. ౼.

మధుశిష్టము. సం. వి. అ. న. మయినము.

మధుశేషము. సం. వి. అ. న. మయినము.

మధుశ్రవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లగురిజ. ౼. (శ. ర.)

మధుశ్రేణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మూర్వ, చాఁగ. ౼.

మధుష్ఠీలము. సం. వి. అ. పుం. ఇప్ప. ౼.

మధుసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు. (వై. ని.)

మధుసారథి సం. వి. ఇ. పుం. మన్మథుఁడ. (వై. ని.)

మధుసూదనము. సం. వి. అ. పుం. మధుపము, తుమ్మెద.

మధుసూదనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

మధుస్రవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యష్టిమధుకము, అతిమధురము. ౼. ౨. జీవంతి. ౼. పాలకూర. ౩. చాఁగ. ౼.

మధుస్వరము. సం. వి. అ. పుం. కోకిలము. కోయిల.

మధుహానుఁడు. సం. వి. ౼౼ పుం. విష్ణువు.

మధూకము. సం. వి. అ. పుం. ఇప్ప. ౼. న. అతిమధురము, యష్టిమధుకము. ౼.

మధూచ్ఛిష్టము. సం. వి. అ. న. మైనము.

మధూత్థము. సం వి. అ. న. మైనము.

మధూత్థితము. సం. వి. అ. న. మయినము.

మధూపఘ్నము. సం. వి. అ. న. మధువను రాక్షసుని నివాసము. మధురానగరము.

మధూలకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నీటియిప్ప. ౼. ౨. మాధుర్యము. తియ్యఁదనము ౩ మద్యము, కల్లు. (వై. ని.)

మధూలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మధూకము. ఇప్ప ౼. ౨. తేనె ౩. మాధుర్యము. మధురరసము. విశే. (అ. ఆ. అ.) మధురము. తియ్యనిది (శే. ని.)

మధూలి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. మామిడిచెట్టు, ఆమ్రవృక్షము. ౼ ౨. యష్టిమధుకము. ౩. ఒకదినుసు దబ్బచెట్టు ౼.

మధూలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ మూర్వ, చాఁగ. ౨. యష్టిమధుకము. ౼. (శే. ని.)

మధూలికము. సం. వి. అ. పుం. తీపి, కారము కలసిన రుచి (వై. ని.)

మధూళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. కల్లు. ౨. పూఁదేనె. (శ. ర.)

మధ్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧ నడిమిప్రేలు. ౨. లజ్జామన్మథ మధ్యస్థయు, ఉదితయావ నయౌనగు స్వీయనాయిక. ౩ ఒకానొక ఛందస్సు.

మధ్యందినము. సం. వి. అ. న ౧. మధ్యాహ్నము, పట్టపగలు.

ఋ. విను మా మధ్యమునందుఁ బ్రొద్దున శిరో
విన్యస్త పీఠాంక మై కనక స్తంభము పుట్టఁ
బుట్టి యినుఁ డాకాశంబుఁ బ్రాఁకంగఁ
దానును నాచొప్పునఁ జక్కఁగాఁ బెరిగి
ఘానుం జేరి మధ్యందినంబునఁ దద్బింబము
ముట్టి క్రమ్మఱి నటుం బ్రొద్దన్ దిగన్
జాఱఁగన్ ద్వా. ౭. ౧౧౫.

వ. మీకు మధ్యం దినకృత్యంబు లాచరింప
వలయు విజయంబేయుం డనిన.
భార. అర. ౨. ఆ. ౭౫.

పుం. బంధూకము, మంకెన. కీ.

మధ్యందినీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మధ్యాహ్న సంబంధి, పట్టపగటిది

మధ్యగంధము. సం. వి. అ పుం మామిడి చెట్టు.

మధ్య దేశము. సం. వి. అ. పుం. నడిమి ప్రదేశము, నడిమిచోటు. ౨. నడిమిదేశము. హిమవత్పర్వతమునకును వింధ్యపర్వతమునకును నడిమి నున్న దేశము.

మధ్యమ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. నడిమివ్రేలు, మధ్యాంగుళి. ౨. ఎమ్మర్త యాడిపిల్ల. ౩. తామరదుద్ద. కర్ణిక. ౪. మధ్యమనాయిక. (కావ్యములయందు వర్ణింపఁబడు నాయికలలో నొకనాయిక, నడిప్రాయమున నున్న స్త్రీ. ౫. ఒకజాతి సేరేదు కీ. ౬. వాగ్భేదము. (పరశ్యంతి, మధ్యమ, వైఖరి అనునవి వాగ్భేదములు.)

మధ్యమపదము. సం. వి. అ. వ. సమాసమున రెండు పదములకు నడుమనుండు పదము.

మధ్యమపదలోపి. సం. వి. న్. పుం. తత్పురుష సమాసభేదము. (ఇందు మధ్యమ పదము లోపించును శాకప్రియపార్థివుఁ డనుచోట మధ్యమపదమగు ప్రియ పదములోపించి శాకపార్థివుఁడు అను రూపమగును. ఛాయాప్రధాన తరువు ఛాయా తరువగును.

మధ్యమపాండవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పాండవులలో నడిమివాఁడు. అర్జునుఁడు.

మధ్యమపురుషము. సం. వి. అ. పుం. (వ్యాక) ప్రథమ మధ్యమోత్తమ పురుషములలో నడిమిది. (నీవు, మీరు కర్తలుగాఁ గలది.)

మధ్యమభృతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వ్యవసాయము చేయువాఁడు, కృషీవలుఁడు.

శ్లో. ఉత్తమ శ్చాయుధీయో త్ర మధ్యమస్తు
కృషీవలః, అధమో భారవాహీ స్యా ది
త్యేష త్రివిధో భృతః.

మధ్యమము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) ౧. నడుము నున్నది.

ఉదా మధ్యమ లోకపాలుఁడు, మధ్యమరేఖ
మొ. ౨. పక్షపాతము లేనిది. వి. అ. పుం. ౧. (సంగీ) సప్తస్వరములలో నైదవ స్వరము. ౨. (సంగీ) ఒకానొక రాగము. ౩. మృగవిశేషము. ౪. మధ్యదేశము. ౫. (వ్యాక) మధ్యమ పురుషము. ౬. నడుము, కౌను.

మధ్యమరాత్రము. సం. వి. అ. పుం. నిశీథము, అర్ధరాత్రము, నడిరేయి.

మధ్యమలోకపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భూపాలుఁడు, రాజు.

మధ్యమలోకము. సం. వి. అ. పుం. భూలోకము.

మధ్యమసంగ్రహము. సం. వి. అ. పుం. పరస్త్రీకిఁ బువ్వులు మొదలగు కానుకలు పంపుటయను స్త్రీ సంగ్రహరూపని వాద భేదము. లేక, కూటయుక్తి.

శ్లో. ప్రేషణం గంధ మాల్యానాం ధూప భూషణ వాససాం, ప్రలోభనం చాన్న పానై ర్మధ్యమ స్సంగ్రహ స్స్మృతః.

మధ్యమాంగులి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నడిమి వ్రేలు.

మధ్యమాహరణము. సం. వి. అ. న. (గణిత) సమీకరణ భేదము.

మధ్యమిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సమర్తాడిన పిల్ల.

మధ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మధ్యస్థమైనది. నడుమనున్నది. నడిమిది. ౨. ఏపక్షమును జెందనిది, పక్షపాతము లేనిది. వి. అ. పుం. న. ౧. నడుము, మధ్యభాగము. ౨. (సంగీ.) లయ విశేషము. ౩. ఒకవస్తువు యొక్క లోపలి భాగము. ౪. విరామము, వ్యవధానము, అవకాశము. న. ౧. ఖర్వము. పదివేల లక్షల కోట్లు. ౨. మంచుకురియు సూర్యుని మూఁడువందల కిరణములయందు హ్లాదిని యను కిరణశతకము. (కే. ని.) ౩. మానమున అరత్ని ప్రమాణము తగ్గిన యేనుఁగు.

మధ్యముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) ౧. సామాన్యుఁడు, ఉత్తముఁడును అధముఁడును గానివాఁడు. (ఉత్తమాధమ మధ్యములు.) ౨. నడుమఁ బుట్టినవాఁడును, పెద్దవాఁడును చిన్నవాఁడును గానివాఁడు. ౩. పక్షపాతము లేనివాఁడు, నిష్పక్షపాతి. ౪. పుం. నాయిక కోపించునపుడు కోపానురాగముల వెల్లడింపని నాయకుఁడు.

మధ్యయవము. సం. వి. అ. పుం. ఉన్మాన విశేషము, ఆఱు తెల్లయావాల యొత్తు. (కల్ప.)

మధ్యరాత్రము. సం. వి. అ. పుం. నిశీథము, అర్ధరాత్రము, నడిరేయి.

మధ్యవర్తి సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. మధ్యస్థము, నడుమ నున్నది. ౨. రెండు పక్షములవారు చెప్పెడి వాదము విని తీర్పుచెప్పి కార్యము నెఱవేర్చువాఁడు

మధ్యాహ్నము. సం. వి. అ. పుం. మధ్యందినము, దివా భాగముయొక్క మధ్యకాలము, పట్టపగలు.

మధ్వ. సం. వి. న్. పుం. ౧. ఒకానొక ఋషి. ౨. క్రీడ. ౩. కాంతి. ౪. శిరస్సు. ౫. తృప్తి. (కే. ని.)

మధ్వాధారము. సం. వి. అ. పుం. మైనము.

మధ్వామ్రము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు మామిడి, తియ్యమామిడి చె.

మధ్వాలువు. సం. వి. ఉ. న. ఒకజాతి దుంప. (చూ. ఆలుకము.)

మధ్వాసవము. సం. వి. అ. పుం. తేనెతోఁ జేయఁబడిన తియ్యని మద్యము.

మధ్విజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము, మత్తుగలిగించు త్రాగుడు పదార్థము.

మధ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మధ్వాచార్యుఁడు. బ్రహ్మ సూత్రములకు ద్వైతపర

ము౯ భాష్యము చేసినవాఁడు. ద్వైత మత స్థాపకుఁడు.

మన. స. బ (దీనికి ప్రథమా విభక్తిలో మనము, ద్వితీయా విభక్తిలో మనల౯, తృతీయాది విభక్తులలో మనచేత౯, మనలచేత౯, మొదలగు రూపములు నగును.) యుష్మదస్మదుభయార్థకము. నీవును, నేనును, మీరును, మేమును నర్థమిచ్చును.

ఉ. ఎన్నడు లావు గూడు మన కెన్నఁ డగున్ దశ ఆము. 3. ౫౭.

గీ. అచట హితుఁ జూచి హరిహితుం డనియె మనల కిచట ప్రొక్కంగఁ జన దేవుఁ డెదురువచ్చె మునివచనభంగి రెండోకపని య గాఁగఁ దలిచెఁ గుండినమునకుఁ బోవ లయు మనము.

ద్వి. తనమదిలోన నెంతయు సంతసించి, తన నిన్నుఁ దప్పక తరవాత మనల, ధనము కాల్గింగ నెంతటిఘనుం డనుచు .. ద్వి. పరమ. ౬. ౪౮౧. పా.

ఒకప్పుడు 'నేను' నకు మాఱుగా వాడఁబడి యహంభావమును సూచించును.

వ్యవ. మనకంటె ధనవంతుఁ డెవ్వడు.

మనఃప్రభువుఁడు. సం. వి. అ. పుం. తలఁపు చూలి, మన్మథుఁడు.

మనఃపము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) మనస్సున కింపైనది.

మననము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆలోచన, తలపోయుట. ౨. ధ్యానము. యోచన. ౩. తెలివి, జ్ఞానము. ౪. యుక్తులచేఁ బొందఁబడిన సిద్ధాంతము.

మనమాఁడు. అ. క్రి. (√మనము) ఒప్పారు.

సీ. కాలభైరవ యోగికంఠ కీలితము లై మనమారు నవశంఖమణుల నంగ ... శివవిలాసము. ౧.

మనము. వి. (సం. మనః.) హృదయము.

రగడ. అనుచు నెమ్మది దాల్చి యలంకరించుకొని చేరి, వనవిల్తు దూఱ నందఱు మనంబునఁ గోరి యయా. ౫. ౭౭.

ద్వి. ఒడ లెల్ల మన సె కా నొగిఁ జేయవయ్య, మృడుఁడ యంచుఁ దలంచు వడి మనంబారఁ. పండితా. దీక్షా. ౬౩. పా.

క. మనమున నున్నది మొగమున, గనపట్టంగాన గట్టిగా మదిలోన, జ్ఞానభావ మునికి నపుడ, జ్ఞానభావము, మొగుమునందు సుదతికి నిల్చెన్. విజ. వి. ౩. ౨౭.

జ మనమారు.

మనము. సం. వి. అ. పుం. జటామాంసి. ?.

మనము. చూ. మన.

మనవి. వి. విన్నపము, విజ్ఞప్తి.

ద్వి. అనుచు భయంబున నాతనితోడ, మనవి గాఁ జెప్పిన మతి వినకున్న రం. రా. చాల. ౫౧. పా. ౧౬. పం.

సీ. నిరికిఁ బుట్టించి నెచ్చెలు కౌట మనవికి డాసె నా మకరకుండలము . లమగ. ఆము. ౪. ౧౧.

గీ. మనవి యుక్తాలంగు విూ కనిన దడవి నవయ నేఁటికి. రాఘవ. ౧. ౩౮.

(రామాయణార్థమున.)

మనశ్శిల. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. మణిశల. ౨. పసుపు. (వై. ని.)

మనశ్శిలము. సం. వి. అ. పుం. మణిసిల.

మనస. సం. వి. అ. స్త్రీ. మనసాదేవి. కశ్యపుని పుత్రికయు సర్పరాజైనవాసుకి యొక్కతోఁ

బుట్టువును జరత్కారు వను మహర్షి యొక్క భార్యయు నగు మనసాదేవి.

మనసగు. అ. క్రి. (√మనసు) కోరిక గలుగు, అపేక్ష జనించు.

సీ. విను మేను ప్రాలుమాలిన దీపెనుడి గాక
కినిసిన రెండు గుగ్గిళ్లు గాక, తక్కిన నింత
గంధ ప్రసాదము గాక మనసైన నోకవడ
తునుక గాక   వి. ప్ర. ౫. ౧౯.

చ. కులమణికైన యన్నెలతకుఁ ... మించె
నూర్పులుఁ మనసయ్యె పెల్మిడికిఁ బుట్టెను
జాల వరోచకంబు.   రామా. ౩. ౯౪.

మనసరి. వి. (మనసు + అరి) మనస్వి, అభిమానవంతుఁడు.

క. అనయము నిజప్రచారం, ? నయము గాకుం
డ నచట నతిశౌర్యమునఁ, మనసరి యే
కేసరి యని, మనసరి రాకొమరుమాఁక
మను మనురీతిఁ.   రామా. ౧. ౧౩౪.

మనసించు. అ. క్రి. (√మనసు) మనస్కరించు, ఇష్టమగు.

ద్వి. మనసింప నాస్థానమండపంబునకుఁ, జను
దెంచి యున్నకు సద్భక్తి మ్రొక్కి, యొలమి
నాతఁడు చూప నర్హాసనమున, నెలమితోఁ
గూర్చుండి యేకాంత మెఱిఁగి .
రం. రా. యు. ౭౯౦. పా. ౧౪. ప.

క. వంచినతల యెత్తుట మన, సించక కర్పూర
తిలకయింటికిఁ బోయెన్ ...
కళా. ౧. ౨౦౬.

మనసిచ్చు. అ. క్రి. (√మనసు) గుట్టు చెప్పు, రహస్యమెఱిఁగించు.

క. మనసిచ్చిన దన కోడరు, చన విచ్చినఁ
బ్రజలు వెక్కసము చేయుదు రా, ట నృపతి
మనసీయక కడుఁ జన వీయక మెలఁపవలయు
సమ్ముఖచరులఁ.   కవిక. ౨. ౧౧౭.

మనసిజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మనోభవుఁడు, మన్మథుఁడు.

మనసిడు. అ. క్రి. (√మనసు) తలపుగొను, ప్రేమించు.

క. .. రుచిగొని సతి దన, వైపడనిచోట
మనసిడు, పాపపువిటుకంటె లంజ
బందయుఁ గలఁడే.   కవిక. ౪. ౧౧౫.

మనసిశయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మన్మథుఁడు.

మనసు. వి. (సం. మనః) ౧. చిత్తము, ఉల్లము

క. పాయవడి విభుని విడిచి ప, లాయనపరు
లైరి మనసులందుఁ దలఁకుచుఁ .
హరి. ఉ. ౪. ౩౧.

సీ. ఇంత నేరము సేయ నేకీతి మన సొగ్గ
మేటివస్తువుల నేమిట గొలంత ...
వి. ప్ర. ౫. ౪౬.

ఆ. ఒప్పు హృదయసంజ్ఞ యుల్లంబు మది
డెంద, మెడఁద యొడ్డ యాద యెద మన
సన   ఆం. భా. ౧. ౧౦౦.

౨. అనురాగము, వలపు.

సీ. అమ్మక చెల్ల చోద్యము గాక నామీఁద
మనసు పుట్టఁగ వాని కనుమ్రాగాక.
కువల. ౫. ౧౦.

క. కట్టుకొని వరునిఁ గనుచోఁ, బట్టవమునఁ
గలసమస్తభామల కహహా, యొట్టి విచి
త్రమొ మనసుఁ, బుట్టినవాఁ డపుడు
మనసుఁ బుట్టించెఁజుమీ ..
విజ. వి. ౧. ౧౫౬.

క. ప్రీతిని హేమావతిపయి, నాతిరుచ మనసు
నిలిపి యతివిరహార్తిం, జేతోజాతధనుర్భవ,
శాతశరవ్రాతపార చకితాత్ముఁడై.
హంస. ౧. ౩౦.

ద్వి. దినమణి దనపూర్వదిక్సతిమీఁద, మన
సెత్తి పదపాళి మఱవక మున్న ...
పండితా. పురా. ౭౮. పా.

౩. కోర్కి, అభిలాషము.

క. నాకుఁ గదన్నంబులపై, నేకాలము మనసు
పుట్ట దిపుడు పదార్థా, నీకము లెట్టెట్టివి
పరి, పాకము సేయించి తినినఁ జాల
స్తుత్యుండున్ . వి. పు. ౩. ౩౪౩.

౪. తలంపు, అభిప్రాయము, ఉద్దేశము.

క. మన సెఱిఁగి హృషీకేశుఁడు దన మనమున
నిద్దురాత్ముకలఁ బొప్ప దినీ, యనుచుం
బవనజా నద్దసఁ, జనకుండఁగఁ బట్టి లీల
సంభ్రమ లీలన్
భార. స్త్రీ. ౧. ౧౭౭.

విణ. ఇష్టము.

చ. జనవర నందను ల్గనఁగ సంతస మందిన
వారుఁ జూడ నీ, ధనువును వీరిమచ్చట
వితావితసేయుకు మన్న మాని వీ, మన
సనుచు న్విదేహ నృపమౌళి యనేకులఁ
బంప వారలున్ ...
దశా. ౭. ౧౯౯. ౧.

గీ. చదువుకొంటివి నీతిశాస్త్రంబు లెల్ల, నీ
వెఱుంగని పేరలు లేవు జగతి, నైనఁ
దెలిపితి నీమనసయ్యె యింక, ధాత వ్రాసిన
వ్రాఁతకుఁ దప్పఁ గలదె.
సారంగ. ౨. ౭౯.

మనసుపట్టు = మిన్నకుండు, ఊఱక యుండు.

గీ. మనసు పట్ట లేక యని మిషకోటితో, నరిగి
యుతనిఁ దాఁకి యని యొనర్చి .
హరి. ఉ. ౪. ౨౦౪.

మనసువచ్చు = నచ్చు, సమ్మతమగు.

ఆ. ... మీకు, మనసువచ్చి నన్ని దినములం
సలుపుఁ డి, చ్చోట నదియె మాకు శోభ
నంబు ... భార. విరా. ౧. ౨౦౩.

ఆ. ఎల్లభువనములను నేలుటకైనను, నిట్టిక్రూర
కర్మ మెట్లు సేయ, వచ్చుఁ గడఁగి యొదిరి
వా రేమి సేసిన, మాఱుసేయ నాకు
మనసుకాదు ...
భార. భీష్మ. ౧. ౧౭౫.

గీ. తనదు చిన్నెలకై యూసఁ దడవుసేయ,
నడుగ వచ్చిన మనసు రానట్టివారి, రట్టు
గావించి .. శుక. ౨. ౧౦౫.

మనసుగాఱుగు = విముఖత నొందు, విరక్తిఁ
జెందు.

వ. అని, నివారించిన నతండు మనసువిఱిగి యా
శాపజలంబులు భూనభంబులఁ జల్లిన
లోకంబుల కుపద్రవం బగు నని ...
వి. పు. ౫. ౨౯౯.

మనసుసొచ్చు = ప్రేమాస్పదుఁడగు.

ఉ. చుట్టరికంబునన్ మనసుసొచ్చి నను౦ గరఁ
గించి వేఁడినన్, దిట్టతనంబు వో విడిచి
తీవ్రశరంబు కడంక దక్కి సేఁ, బట్టిన
యాయుధంబు పెడఁబాసినఁ గాని వధింపఁ
బోలదు భార. భీష్మ. ౧. ౧౫౯.

జ. మనసగు, మనసరి, మనసించు, మనసిచ్చు,
మనసీడు, మనసుపెట్టు, మనసుపేద.

మనసుపె(వె)ట్టు. అ. క్రి. ($\sqrt{}$మనసు.)
వాంఛించు, కోరు, ఇష్టపడు.

క. కనుగొని చిత్రగ్రీవుం డనఁ బరగు కపోత
భర్త యాధాన్యములం, దిన మనసుపెట్టి
తనబల, ము నదానును వ్రాలి జాలమునఁ
దగులుటయున్. నా. పంచ. ౨. ౭.

గీ. ఊరుసంవాహనమునకు నుత్సహించు, ఘన
నితంబముపై నుండ మనసువెట్టు, నిమ్న
నాభికి డిగ్గంగ నిమ్మసేయుఁ బద్మలోచన
మరగి భూపాలుకరము. నైష. ౭. ౧౩౭.

ద్వి. మలయానిలములకు మనసువెట్టుచును ...
బస. పు. ౪. ౫౦౦.

ఆ. పిడికెఁడడుకు లపుడు ప్రియమున భక్షించి, యాకుచేలునకును మహామహునకు, సకల లోకవిభవ సామ్రాజ్యము లొసంగ, మనసు వెట్టినఁట రమాధవుండు. కుచేల. ౨. ౯౫.

మనసుపేద. విణ. (√మనసు) ధైర్యము లేనిది; ధైర్యములేనివాఁడు, పిఱికి.
క. వల పెక్కుడ లేదా యీ, గాలికుంతల తలచె వేగనా యోఁచ కిఁకం, జలికోలఁ ద్రోచి విడువుము, చెలి మిక్కిలి మనసు పేద శీతలపాదా. విజ. వి. ౨. ౫౦.

మనస్కరించు. సం. స. క్రి. మనస్సువందుంచు.
గీ. విస్తరింతు నైమిత్తికవిధులు మఱియు, నాదువాక్యము లెల్ల మనస్కరింపు. మార్క. ౪. ౧౪౦.
వ. ... దివిజాలపల్కులు మనస్కరించి మధుమదనుండు ... నృసిం. ౨. ౫౧.
వ. ... అవ్విరించి పల్కులు మనస్కరించి మహాదేవుండు నిజప్రభావంబుఁ దండంబుఁ గాఁ గల్పించి దండనీతిశాస్త్రయుం దై పరగుచుండె. భార. శాం. ౨. ౧౧౫.
అ. క్రి. ౧. ఇష్టమగు.
(వ్యవ.) పెద్దవారిమాటలు చిన్నవారికి మనస్కరించవు.
౨. సమ్మతించు, ఇష్టపడు.
(వ్యవ.) వాఁడు మనస్కరించి ఆ పని చేసినాఁడు. (శ. ర.)

మనస్కారము. సం. వి. అ. పుం. చిత్తాభోగము. చిత్తపరిపూర్ణత, సుఖదుఃఖాదులందు మనస్సునకుండు నిబ్బరము.

మనస్తాపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మానసికబాధ. ౨. అనుతాపము, పశ్చాత్తాపము.

మనస్తాలము. సం. వి. అ. పుం. దుర్గాదేవి వాహనమగు సింహము. (త్రి. ని.)

మనస్తోక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గాదేవి.

మనస్వి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. ప్రశస్తమైన మనస్సుగలవాఁడు.
౨. విద్వాంసుఁడు. వి. న్. పుం. శరభమృగము.

మనస్విని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దుర్గాదేవి.
౨. సోముఁడను వసువు తల్లి.

మనస్సంగము. సం. వి. అ. పుం. మనస్సాంగత్యము. మనస్సుయొక్క యనుబంధము. (ఇది మన్మథావస్థలలో నొకటి.)

మనస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. హృదయము, ఉల్లము. ౨. (వేదాంత) లింగశరీరావయవవిశేషము. ౩. జీవాత్మకంటె భిన్నమగు జ్ఞానజనకద్రవ్యము.
(ఇది పరమాణువు.)
౪. మణిశిల. (రూ. మనసు, మనము.)

మనాక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కరిణి. ఆఁడేనుఁగు. ౨. కాముకురాలు, కామిని. (వై. ని.)
౩. అర్ధశ్లోకము. (కే. ని.)

మనాక్కరము. సం. వి. అ. న. మల్లికాగంధముగల అగరువు.

మనాయి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మనువుయొక్క భార్య.

మనాయించు. సం. క్రి. (గా) హిం. (మనా) లక్ష్యపెట్టు. ౨. విను. ౩. లోఁబడు. (శ. ర.)

మనావి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మనువుయొక్క భార్య.

మనికట్టు = మణికట్టు. వి. మణిబంధము.

ద్వి. మనశూర మోఁకించి మఱి వ్రేయఁ దడత,
మనికట్టులకుఁ దగి మఱి మిట్టిపడిరి.
పండితా. పురా. ౯౭.

వ. మనికట్ల విఱిచియుఁ బఱిచియు
ఉ. హరి. ౬. ౧౦౮.

మనికి(న్కి). వి. (త. మన్ను హై.) బ్రతుకు, జీవనము; సుఖజీవనము.

సీ. ఏ పతిదీవన నేకాకి నై మను, మనికియుఁ
దా నొక మనికి యగుచు ...
మార్క. ౩. ౧౭౯.

చ. అది విని దాని కిట్టు లను నమ్మహితా
త్మకుఁ డెంత లెస్సనీ, మనికి దలంప
భార. అను. ౪. ౩౨౧.

క. విను గర్భిణి ప్రజ బ్రతుకున, కనురూపము
లైనయట్టి యాహారంబుల్, గొనుగతిఁ బతి
ధరణీప్రజ, మనికికిఁ దగ నడచునది తమకి
గాఁ కెపుడున్. భార. శాం. ౨. ౧౭౯.

గీ. తోఁచు జీవనమ్మగను వన్ని మనికి
బ్రతుకు బ్రదిమి యన మాత్రభూత ..
అం. భా. ౨. ౨౨౬.

సీ. పెద్దకాలము మన్కి ప్రేతాత్మకత ఘుత్తిఁ
గలుగఁగా జముఁడు కాకమున నొసఁగ ..
ఉ. రా. ౩. ౧౫౨.

చ. ... ఓసి తమయూఖ నినుం జెలియంగఁ
గోరి యూ, రక యటు చేవంతఁ దల
ప్రాణము దోఁకకువచ్చె లెక్కసే, యక
దిగ్భ్రమింగనేని యకటా యలరాహువు
మన్కి గాంచునే. పారంగ. ౨. ౧౭౪.

౨. ఉనికి, వర్తించుట.

క. క్షీరోదకగతిఁ బాండవ, కౌరవు లొడఁ
గూడి మనికి కార్యం బది నీ, వారసి నడ
పుము .. భార. ఉద్యో. ౩. ౨౫౭.

(వసించుట అని శ. ర.)

౩. స్థలము, చోటు.

చ. ... అ, మ్మనికి మహీజముల్ చదలు
ప్రాఁకు లటంచు భ్రమించి పల్కెడు ...
వసు. ౨. ౪.

సీ. ఒప్పార గౌతమి యుత్తరతటమున మహ
నీయ మగు పెద్ద మనికియందు.

గీ. స్థిరతరా రామతతులు సుక్షేత్రములును,
బెక్కు లార్జించి పితకీర్తిఁ బెంపుమిగిలి
యఖిలజగ దన్నదాత నా నవనిఁ బరగె.
వా. రా. ౧. ౩౩.

౪. (క. మనె.) వాసస్థానము, నెలవు.

చ. ఎవరయఁగ నీ నివాసమున కే నరుదెంచెద
నంచు నాపయిం, గనుగొన నిక్కపుం
బ్రియము గల్గిన వాఁడును బోలెఁ బల్కి
యీ, మనికికి రాకతక్కనను మానెదుఁ
గాక .. సరస. ౨. ౪౫.

జ మనికిపట్టు.

మనికితపడు. అ. క్రి. (మనికితము + పడు.) దుఃఖపడు.

ద్వి. మనికితపడక నిర్మలుఁడ వై యుంక, వని
మిద రాజ్యసౌఖ్యము బొందు మీవు ...
రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౪. పా. ౧. పం.

క. తనపతిఁ గానక యెంతయు మనికితపడి
వచ్చి కాముమంజరి చోరఁగాఁ గనికరమున
నక్కాంతుం, దనలశిఖలలోనఁ జొచ్చె
నవ్విధమునకున్. విక్ర. ౬. ౧౪౨.

మనికితపాటు. వి. (√మనికితపడు.) దుఃఖపడుట చింతిల్లుట.

ద్వి. మనికిత పాటుగో మఱి కుందికుంది ...
విష్ణు. పూ. ౨. ఆ. (శ. ర.)

మనికి(న్కి)తము. వి. ౧. దుఃఖము, మనోవ్యథ.

క. ... మిాగో, ధనమును మిమ్మును గాచెద, మనికితముఖ మానుఁ డనుచు మదిఁ గృప మెఱయన్. వి. పు. ౨. ౨౫౦.

వ. వనజముఖీ కుచోపరినివాస సుఖోన్నతి నన్కి మాని నామనికిత మార్చ వచ్చితివి మౌక్తికహారమ .. వసు. ౪. ౧౦౨.

సీ. సెంజలి యనఁగ మనికితంబనఁగ దుందుడు కనం దగు మనోవ్యథకు సమాఖ్య. ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

చ. అతఁడును బుత్త్రిపౌత్త్రి విలయంబునఁ బుట్టిన శోకవహ్నిచే, వెతవడి ప్రాణముల్ విడువ వేడుచు నుండె నటన్న వానికిన్ మతి నిజమయ్యెనేని మనమన్కిత మంతయు డీఱ వాత్మకున్, గుతిలము మాను బాఖులునకున్ స్మృతి గల్గను గాన నేమిటన్. ప్రబోధ. ౫. ౫.

౨. సందేహము.

చ. చదువులకు నొజ్జ యయి కడుఁ, బాదలిన నాయయ్య పౌత్త్రపుం గూర్పుచే, నిది తగ వనిపించెద నె, మ్మదిలోపల నీకు నింత మనికిత మున్నన్. మగా. ౪. ౬౧.

చ. ... అడు పెల్లమ, త్వనికిత బాహువిక్రమము చూచుతలంపునఁ గాదె తీర్తు నీ, మనికిత మిప్పు డందుకొనుమా నిజకార్ముక మంచుఁ బల్కినన్, జై. భా. ౫. ౧౪౯.

౩. జాలి, కరుణ.

గీ. వింటికొప్పునఁ జే యూఁది విన్నబోయి, యుఱురుము రటంచుఁ గలఁగుచు నున్న వాని, చంద మీక్షించి యిప్పు డాకాంత మతులు, మునులు వలికిరి చే సాఁచి మనికితమున. వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

జ: మనికితపడు, మనికితపాటు.

మనికి(న్కి)పట్టు. వి. (√మనికి) నివాస స్థానము, నెలవు ఉండుచోటు.

గీ. (గోవు.) ... అత్యంతదురిత, జలనిధికి నోడ నిర్జర సద్మమునకు, నవఘు నిచ్చెన సురలకు మనికిపట్టు. భార. అను. ౩. ౨౯.

గీ. మఱియు మేరువు పడమట నున్న నిష ధాద్రి మధ్యకూటము హరిమనికి పట్టు ... వరాహ. ౧౦. ౧౪౬.

ఉ. దో, స్సత్వ విజృంభితుండు రణ శౌర్యధురీణుఁ డకల్మషుండు ధీ, రత్వము మన్కిపట్టు. కళా. ౧. ౩౬.

గీ. అట్టి తెలిగట్టు మన్కిప ట్టైనదిట్ట నీలా. ౧. ౧౨.

మనికీఁడు. విణ. వరవరుఁడు. (ఇది యొక్క పండితారాధ్య చరిత్రమునందే గానవచ్చు చున్నది.)

ద్వి. మనికులఁ బిల్చుచు మతులఁ గల్పుచును, వినులు సేయుచు విరతి వొాయుచును .. పండితా. పర్వ. ౩౨౪. పా.

ద్వి. అనుచు వెండియు మల్లికార్జునగురుఁడు మనికుఁ జై పర్వతమహిమ నుతింప . పండితా. పర్వ. ౩౨౪.

ద్వి పొనగ నిజాంతర పూజానురక్తి మనికుఁ డై తనఁ దాన మఱచియున్నాఁడొ .. పండితా. దీక్షా. ౨౬. పా.

ద్వి. మనికులు మనికులు ప్రాన్పడి తగుల మద శీలు మదశీలు మత్సరింపంగ .. పండితా. పర్వ. ౩౫౮. పా.

మనితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) బుద్ధము, తెలియఁబడినది

మనిసి = మానిసి. వి. (సం. మానుషః) మను ష్యుఁడు, మనుష్యస్త్రీ.

సీ. వలపు రూ పెఱుఁగదు వసుధ మర్త్యులకు నాకర మైన మనిసిగాఁ గానుపించు ... వేణు, ౬౦,

సీ. మానిని మనిసి నా మనుజు సామాన్యంబు.
ఆం. భా. ౨. ౧౦౩.

మనిసిల. వి. ఔషధములలో నుపయోగించునట్టి శిలాభేదము. మణిశిల.

చ. మనిసిలయుం గటుత్రయము మా నగు
నింగుళయుక్ విళంగముల్, పనవడి నూతి
పొట్లముగఁ బట్టను గట్టిఁ గట్టి సంతతం
బును నవి మూతిఁ జూడఁగను బోవు నిరం
తర మైన పీనసల్ ... (చి. కి. చి. ని.)

మనీకము. సం. వి. అ. న. అంజనము. కాటుక.

మనీష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెలివి, బుద్ధి.

మనీషి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. తెలివిగలవాఁడు. ౨. విద్యావంతుఁడు, పండితుఁడు.

మనీషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఇష్టమైనది. ౨. మనోహరమైనది, ఇంపైనది. ౩. ఇచ్ఛ, కోరిక.

మను¹. అ. క్రి. (దీనికి మనితివి, మంటివి, మనుదురు, మందురు, మంద్రు, మండ్రు, మనిన, మన్న మొదలగు విశేష రూపములను వాల్లు పరంబగునపుడు వికల్పముగ నుత్వలోపమును జూపట్టెడి.)

౧. (క) జీవించు, బ్రతుకు.

ఉ. ఆహవ భూమి లోనఁ బరమార్థము పొగ్గుఁ
డు వైరివాహినీ, వ్యూహము ద్రచ్చుచోట
మఘవుండును వానికి మార్కొనంగ ను,
త్సాహము సేయఁ డన్న లఘుసార లధీర
లశాహసుల్ నిరు, త్సాహులు ద్రోహు
లై యెదిరిచత్తురొ మందురొ మాన
వేశ్వరా. భార. ద. ౪౬. ఆది.

ఉ. తండ్రికి నూడుపట్టక వృధాస్థితి నుండితి
నింట నిందఱో, మంద్రె ...
భా. రా. యు. ౧౨౩౮.

గీ. ఇట్లుగా క్షాత్రధర్మంబు వెడలఁ బిడిచి,
వర్ణములు నాలుగింట నెవ్వార లైనఁ,
దొలఁగఁ ద్రొక్కినఁ జాటిల్లు దుష్టగతులు
నున్న కాలంబు పదపడి చన్నయపుడు ..
భార. అను. ౩. ౨౩౪.

(చ) జీవనముచేయు; సుఖ జీవనముచేయు, హాయిగా బ్రతుకు.

చ. నరసురసిద్ధకింపురుష నాగఖేచర ముఖ్యు
లెల్ల నీ, కరుణయ చేసి మంద్రు.
భార. ఆది. ౨. ౪౬.

గీ. నిలిచి యాతని మననీక యలఁచువాఁడ.
వైష. ౩. ౧౧౫.

చ. తగినపుత్త్రులం బడసి ధర్మువు దప్పక
తమ్ము నుత్తముల్, పొగడఁగ మన్నవా
రతులు పొందుగతుల్ గడుఘోరనిష్ఠతోఁ,
దగిలి తపంబు సేసియును దక్షిణ లిమ్ముగ
నిచ్చి యజ్ఞముల్ సెగఁడఁగఁ జేసియుం
బడయ నేర రపుత్త్రకు లైన దుర్మతుల్.
భార. ఆది. ౨. ౧౪౯.

గీ. ... అమరులింద్రు నశముసు నుపజీవించు
నట్లు బంధుజనులు నిన్ను నుపజీవింప మనుము
నేర్మి. భార. సభా. ౨. ౩౯.

శా. మాపెద్దల్ వారి సంశ్రయంబున న మున్
మన్నారు. హరి. ఉ. ౫. ౪౬.

శా. .. నీ, రాజత్వంబునఁ జక్రముల్ మని
యొనో రంజిల్లి సత్సంతతుల్, తేజం
బందెనో డిందెనో యహిబయోద్రేకంబు
తాఁ జెల్లరె వసు. ౪. ౨౩.

ఉ. కాలువిదున్న నంది నయి గంటలు
దున్నక మంటి నా మహా, కాలునినంది
దున్న నయి కర్దమమగ్నత లేక మంటి
నా, హాలికు లెన్నఁడుం దెగని యారుల
చేలను జొరుమళ్లు నుం, గా లలి నేరు

సాఁగి రిలఁ గల్గుపసిం గాని పేద మున్న
గన్ ... ఆము. ౪. ౧౨౪.

౨. వృద్ధిఁబొందు, పెరుఁగు.

చ. ... హాలాం, కపదోత్థితంబు లై మనునడి
వోని గర్భకలమంబులు గావె లతాంగి
జంఘికల్ వసు. ౨. ౬౪.

సీ. హిత బహుశ్రుత ధర్మరత కూరతాస్వపూ
ర్వతల మన్ద్విజుల దుర్గముల నిలిపి
ఆము. ౪. ౨౮౧.

౩. వర్తిల్లు, నడుచుకొను.

క. విను తొల్లి కృతయుగమున, మనుజులరొడ
దండనీతిమంతుం డై రా, జన నొకఁడు
గలిగి యరయుట, మనుజేశ్వర లేదు ధర్మ
మతి మంద్రుతగన్
భార. శాం. ౨. ౧౯౯.

చ. ముని మనుజా సురాహిసుర ముఖ్యులు
మున్నుగ సర్వజీవులం, దనవశ మర్థిఁ
జేసి మనుదర్పకు నోర్చిన వీతరాగి
కు. సం. ౧. ౧౦.

క. జనకుఁడు తాతయు భ్రాత యుఁ, దన
కులజుఁడు తల్లియును యథాక్రమమున
నీఁజనవరు లగుదురు కన్యకు, మనమున
దోషంబు లేక మనువా రైనన్
విజ్ఞా. ౧. ౧౦౨.

౪. వర్తించు, ఉండు.

క. తనధన మిది యని యెూఱడి మనఁ బరి
ణయ మాదిరైన మహోత్సవముల్ గొని
యాడ నెవ్వరికి వ, చ్చునె జనపాలుండు
లేనిచో నిర్భయతన్ ...
భార. శాం. ౨. ౨౮౬.

సీ. కలిమితొయ్యలి దాల్పుఒలుసామి పొక్కిట
మనుతమ్మి యేపేల్పుఁ గనిన తల్లి
చంద్రి. ౨. ౩౪.

సీ. పన్నగతల్ప నీభక్తులతోఁ జొత్తుమనికాని
దుఃఖంబు మఱవ రాదు. వరాహ. ౬. ౭౭.

(పొత్తుమని = పొత్తుననుండి అని భావము.)

౫. పుట్టు, జనించు.

గీ. మనుమలును మనుమరాండ్రును మనఁగ
వారి, సొబగు కొన్నేండ్లు కొన్నేండ్లు
సుతులసుతుల, తరతరంబును దామరతంప
రైనఁ, జూచి సంసారసుఖములఁ జొక్క-
నతఁడు వి. పు. ౫. ౧౭౬.

౬. ఒప్పు, శోభిల్లు.

సీ. ధీనుబాణాసనస్థేమ వార్తాప్రవర్తన మను
భవ్యసుధన్వి రాఘవ. ౨. ౨౯.

(భారతార్థమున.)

సీ. కాండోకసవతియు గురుతర ధర్మరక్షణ
శీలత న్మనుగుణవిధేయ. రాఘవ. ౧. ౬౪.

(రామాయణార్థమున)

౭. కృతకృత్యుఁడగు, ధన్యుఁడగు.

గీ. మీరు వినుచుండఁ జెప్పెదుమేటిపదము,
గంటి మంటి మీ దయపెంపుకతన ...
భార. స్వర్గా. ౯౩.

గీ. అలరువిల్కానితల్లికిఁ బ్రార్థితార్థ, కల్ప
వల్లికి మ్రొక్కంగఁ గంటి మంటి ...
కాశీ. ౩. ౪౧.

ద్వి. కంటిని శ్రీపాదకమలంబు లేను, మంటి
నింకేఁటికి మగుడుదు ననిన ...
ద్వి. భాగ. ౧౦. ౩. ౨౨౨౦.

జ మందల, మందలిడుచు, మనుకువ, మను
గడ, మనుగడుపు, మనువు, మనువును,
మన్కి, మన్కిగొనిపించు, మన్కిగొను

మను[2] – మన్ను[1]. వి. (తె. మణి.) ౧.
మృత్తిక, మట్టి.
(హల్లు పరమగునపుడు వైకల్పికముగా నుత్వ
లోపము.)

క. తనమనసములోన నెంతట, ననుమానము
తీఱి శుద్ధి యగు సందాఁక౯, మను కొఁచము
చేయుట దగు, కనికయుఁ గొలఁది యును
వదక రెన్నఁడుఁ బెద్దల్.

విజ్ఞా. ౧. ౪౦.

శా. ఆకర్ణింపుము మత్స్యమాగమన కార్యం బష్ట
దిక్పాలకీ, లోకంబుల్ విదళించి వచ్చితివి
గల్గుం బాల్గు చిక్కఁగ నా, లోకంబుల్
మనుపోలె నుండనుది నాలోకించి ..

వరాహ. ౩. ౬౭.

మ. అసిధారావధకాత్మ బంధుభుజమధ్యాసైర
నిర్యద్వ్యస౯, మన కై పుట్టినయమ్మహా
దురితము౯ మ న్నొట్టి యు౯ వాని మే,
ధసువిద్ధానలభూతిచే నుసిమి యు౯ దప్పిం
పలే నైతి పాండు. ౫. ౪౧.

(మన్నొట్టి భూదానముచేసి యని యర్థము.)

౨. భూమి, నేల.

సీ. అదనుతోఁ జేఁపి చ న్నవిసి యోషధుల
మన్మోదవు కొండల కల్లఁ బిదుక నెఱఁగ.

మనుచ. ౨. ౧౧.

(సముద్రవర్ణనము.)

సీ. మనుముద్దరాలికి పుగతాల మొలనాలు కల
వాలి చెలికాని కలరుఁదోఁట

నం. రా. ౩ ౨.

జ. మందల, మందలించు, మందలింపు, మనుఁ
బెల్ల మనుదిండి.

మను³ = మన్ను². వి. (వృత్తియందు హల్లు
పరంబగునపుడు ఉత్వలోపము వైకల్పికము.)
ఋష్యమృగము, ఒక జాతి జింక.

ఉదా: మనుఁబోతు, మనుఁబెంటి, మనుఁ
బిడి మొ.

జ: మనుఁబిడి, మనుఁబెంటి, మనుఁబోతు,
మనుగొట్టె.

మనుఁగు = మనువు. అ. క్రి. చచ్చు,
మడియు.

చ. .. నేఁడు నై, కొనిరొ రఘూత్తముం
డతని ఘోరశరాళి ననేక రాక్షసుల్,
మనిఁగిరి వాని మార్కొను సమర్థులు లేరు
జగత్త్రయంబున౯ .

అధ్యా. యు. ౧౭౧ పా. (శ. ర. పా.)

మనుఁబి(న్బి)డి. వి. (మను³ + బిడి²) స్త్రీ.
ఋశ్యమృగము. ఒక జాతి ఆఁడు జింక (బ.
మనుఁబిడులు, మనుఁబిళ్లు.)

ద్వి. ఒఱగు జింకలును బిట్టాలు మన్బిళ్లు.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౦౫.

మ సింగముల్, కడగొట్టె౯ మనుఁబిళ్లు
గంతుగొను జింకల్ బిద్ద ..

సారంగ. ౧. ౧౦౭.

సీ. కనుముఱుం గొనగూర్చి మనుఁబిళ్లకై దిద్దు
నెడ బండిపులికూన యిది నృపాల ...

చంద్రా. ౨. ౪౨.

సీ. . మనుఁబోతు మనుఁఓళ్లు మ న్ననంగ
ఋశ్యము దగు ఆం. భా. ౨. ౯౫.

(మనుఁఓళ్లు అనునది నిత్యబహువచనాంతమని
ఆం. భా. మతము. స్త్రీ పురుషవాచకము
లగు. మనుఁఓళ్లు, మనుఁబోతు అనువానిని
ఋశ్యత్వ సామాన్య మనుగతముగా నుం
డుటంబట్టియు, పిడిపోతు శబ్దము స్త్రీపుం
వాచకములగుట ప్రసిద్ధం బగుటంబట్టియు,
ఆం. భా. కారుఁడు అట్టి భేదమును
తెలుపక పర్యాయములుగఁ జెప్పెనని
తోఁచుచున్నది.)

మనుఁబెంటి. వి. (మను³ + పెంటి) స్త్రీ.
ఋశ్యమృగము, ఒక జాతి ఆఁడు జింక.
(శ. ర. ప్రౌ.)

మనుఁజెల్ల. వి. (మను + పెల్ల.) మంటిపై త్రిక కదళీ గర్భవర్ణనము.

సీ. దళ శూని త్రాలిన దొలుఁదేటి వాచవి కందిన మనుఁజెల్లయంద మొంద ...
కళా. 3. ౬౨.

మనుఁబో(న్నో)తు. వి. (మను + పోతు) పురుష ఋశ్యమ్యగము, ఒకజాతి మగ జింక.

సీ. ... మనుఁబోతు మనుఁబిల్ల వన్నెసంగ ఋశ్యమునగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౫.

మ. పులులంజ సింగములంజ ... శశం, బులు మనోబ్తులు భల్లుకంబులును దుప్పుల్ ...
ఇందు. ౨. ౫౭.

సీ. కారుపుల్ దిని యూము గదిసి మనోబ్తులు, కారుపోతులనైనఁ గదుముఁ జూచు ...
సారంగ. ౧. ౭౨.

మనుకండ. వి. (√మను. ఈ. మన్నుహై.)
౧. జీవము, ప్రాణము.

చ. సింగరా, యనికడ తెగి మాటలకు దాయనఁ జేజేచి తెచ్చి మల్కబన్, మనుకువనంటు చేసి యొరిమం గడు మెచ్చులం గొన్నపేటి నే, మని పొగడంగ వచ్చు .. యయా. ౧. ౫౧.

వ.నుకువనంటు = ప్రాణస్నేహితుఁడు.

(వాసస్థానము అని. శ. ర.)

౨. ఉనికి, సత్త, ఉండుట.

క. దండక మనుకొనకుఁ జని, యుండఁగ రాఖణునిచెలియ లొగిఁ గలయక్తై, దండకు రా ఖఖ్యముఁ దది మండాడఁగ మక్కు పెవుల మనకువ మాన్చెన్ ...
యయా. 3. ౧౬.

మనుగ(న్గ)డ. వి. (√మను) ౧. బ్రదుకు. జీవనము.

చ. మనుగడ దప్పు గొల్కొ మునిమాటలు గానైన నైతి ... భార. శాం. 3. ౩౯౪.

క. అరుగుఁడు పాడువుఁడు పట్టుఁడు, పొరి గొనుఁ డాదుర్విసితుఁ బోనీకుఁడు మ, త్పరి భవకారికి నజరా, మఁదేహునకైనఁ గలదె మనుగడ యెట్లున్ ...
హరి. ఉ. ౭. ౧౯౭.

గీ. ... పొలఁతుఁ బడినఁ డ స్నేగయకుండఁ, గప్పి రని మానవుఁడు గలఁ గనియెసేని, యది యు తుద వాని మనుగడ కగు నరేంద్ర. మార్క. 3. ౩౫౪.

౨. సుఖజీవనము.

క. వినుము వివేకించి జనక, జనితోన్నతి విప్రుఁ డతని జనపతి వినయం, బున నడప వలయు దానను మనుగడ యిరువురకుఁ బ్రజకు మహనీయ మగున్ ...
భార. శాం. ౨. ౩౧౭.

చ. ... ఇచ్చినఁటి నక్కఁ దటాలునఁ డక్కఁ బెట్టి యే, మఱక ననశ్వరం బయిన మన్గడఁ గాంచెద నీవు సాక్షివన్ . .
పం. పంచ. ౪. ౫౪౨.

క. అడవులకై యద్రులకై యడుగడుగున నలఁత వొడమ నడలుచుఁ జని కీ, పడఁ దుకలు పతులు మనుగడ, నడరఁగఁ గర వాలధారవార్చలు సేయన్ ...
కావ్యా. ౧. ౭౪.

3. జీవనోపాయము, జీవిక, జీతము మొ.

క. పనులయెడ మేలు గాంచిన, మనుగడ యగ్గలము సేసి మన్నింపుము రా, జనయజ్ఞ భృత్యకోటికా. భార. ఆశ్ర. ౧. ౭౪.

క. మనుగడ దొరకును గ్రమక్రమంబున మన కడ ... దశకు. ౯౧. ౬.

మనుగుడుపు. వి. (మనువు1 + కుడుపు (ధృ త్తిని వర్ణలోపము) పెండ్లియైనపిమ్మట అల్లునకు తొలిసారి అత్తవారింటఁ జేసెడి విందు.

అల్లెము. (శ. ర.)

వ్యవ. వారు మనుగుడుపునకు అల్లుని తీసికొని రాలేదు.

సా. లంఘనాలలో మనుగుడుపు – ఆ సమయములో కార్యమునకై కడంగుటను దెల్పును.

సా. మనుగుడుపులలో లంఘనాలు – కానొకటి తలఁచిన దైవమొకటి తలఁచె ననుటను దెల్పును.

మనుగో(న్గో)త్తి. వి. (మను3 + గొత్తి) ఒక జాతిగొత్తి, కొండగొత్తి, రాపీపము.

మ. పెసరంగాయకు మెత్తగన్పులకు నై పే టాడుమన్గొత్తెలకా, నుసలం జూచుచు ...

రా. వి. ౨. ౬౫.

మనుచు(న్చు)=మంచు², స. క్రి. (√మను1.)

౧. బ్రతికించు, జీవింపఁజేయు.

ఆ. మేలియాశ్రితు లిట్లు, మనుతు రధిపుఁ గుఱు కుమారవర్య. భార. అను. ౧. ౧౫౯.

సీ. మనుప లేఁడాయెనే మనుజాశనుని జీరి, యనఘు నిష్టాయుక్తు నాత్మభక్తు

వను. ४. ४3.

గీ. లక్ష్మణుని మన్చి యసము దెల్లము గఁ గనుము . అచ్చ. రా. యు. ४०3.

౨. అన్నవస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడు, పోషించు.

క. మను పదివేవురఁ బంపుదు, వని యిచ్చిన బాస వచ్చె వరనీశ్వర నీ, మనిచినబుణంబు తీర్చితి, విను లా విటమీఁదఁ దఱుగువిధ మై తోఁచెనా. భార. భీష్మ. 3. 33౦.

సీ. అనిఁ బ్రాణ మిచ్చిన యట్టివారలవారి కెల్లతేజంబులు నిచ్చి మనుతె. విక్ర. ४. ౭.

3. రక్షించు, ప్రోచు.

గీ. అనుచుఁ బలికిన జనపతి మనుచుకొఱ్కు.

దశా. ౧. ౧3౭.

చ. . అచ్యుతుం, డనఘుఁడ పేరదోషుఁ డనపాస్తగుణుం డతి వాఙ్మనఃప్రవర్తనుఁడు నితాంతభక్తికలితస్థితిఁ దన్భజియి చుపుణ్యులకా మనుచు నపుస్తసంపద సమానులఁ గాఁ బరికించు సత్కృపన్.

హరి. ఉ. ४. ౨४౯.

గీ. శరణువొందిన రక్షింపఁ జాలి యుండి, మనుప కుండినకంటెఁ గల్మషము గలదె.

విక్ర. 3. ౯3.

४. పెంచు, అభివృద్ధిఁ బొందించు.

మ. ... ఆమేనక డించి పోయె నడవిలా గణ్వుండు న న్నంత గా, మనిచెకా సర్వము నామునీంద్రుఁ డెఱుగకా మద్భాగధేయం బనకా నినుఁ గంటికా. భాగ. ౯. ౬౧४.

గీ. బ్రహ్మ పుట్టించు మనుచు నారాయణుండు, హరుఁడు హరియించు భువనంబు లవకర మన కాశి. 3. ४४.

మ. వంశంబు మ, న్చునుపాయం బొక చే గణింతు విను మంచుకా గూర్మితో ని ట్లనున్ ... ఉ. రా. ౨. ౧౧४.

౫. వర్తిల్లఁజేయు, ఉంచు, నిలుపు.

మ. చెలులం జుట్టలఁ బ్రోచి యర్థిజనులకా శ్రీమంతులకా జేసి వి, ప్రుల భవ్యస్థితి మన్చి యాగములు పేరం బెంపు శోభిల్ల ని, ట్టలపుండ్యాగము దానముకా నడపి నిష్ఠం బెక్కు సెల్లించి ...

భార. శల్య. ౨. 3౯౦.

మ. ప్ర ... ఈ ద్య, గ్వలవత్స్యాల్యంగరా గాభరణవసన సౌభాగ్యలక్ష్మీక లై కాం,

తలగత్సంశేఖలంసుం దలఁపు మనుచు
నుత్కంఠ, బ్రాపించి రందుఁ ...

రాఘవ. ౨. ౬౩.

మనుజ. సం. వి. అ. స్త్రీ. మనుష్య స్త్రీ.

మనుజాతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మనుష్యుఁడు.

మనుజాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు, మానిసిదిండి.

మనుజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మనుష్యుఁడు. మానిసి.

మనుజ్యేష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. ఖడ్గము. పట్టాకత్తి. (వై. ని.)

మనుది(న్ది)ండి. వి. (మనుశి + తిండి) ఒకజాతి పాము, మాలుధానము. (ఉమ్మెత్తలోనుండు ముణ్ణుఁబాము.) (శ. ర.) డుండుభము, ఇరుదల పాము; అని ఆం. భా.

సీ. .. మను, దిండి యం చనఁగను డుండుభం బగు .. ఆం. భా. ౧. ౧౪౩.

సీ. ఎఱ్ఱతోఁకటిబండ జెఱ్ఱి మన్దిండి మున్నగు సరీసృపములం దంతకం బె ...

ఆము. ౩. ౯౦.

మనుపరి. (విణ.) (మనుపు + అరిశి) (త. మన్ని ప్పోన్.) కాపరి, రక్షకుఁడు. (శ. ర.)

మనుపాల. వి. (త. మణ్చారై) జీవంతిక, పాల కూర. ?.

సీ. ... పరగు మనుపాల యనఁ బిన్నపాల యం చ, టన్న జీవంతిక .

ఆం. భా. ౨. ౬౮.

మనుపీనుఁగు. వి. (√మను) జీవచ్ఛవము, బ్రతికియుండియుఁ బ్రయోజనములేని మనుజుఁడు.

క. తనరొమ్ముడలం గలసెత్తురు, ధనహీనుని విడిచి పోవు దారాదిసుహృ, జ్జనములు విడుచుట యరుదే, మనుపీనుఁగు నిర్ధనుండు మదిఁ బరికింపన్.

విక్ర. ౨. ౧౩౨.

మనువు(న్పు)=మనుచు. స. క్రి. (√మను[1]) (త. మన్నిప్పు.) ౧. బ్రతికించు, జీవింపఁజేయు.

గీ. అప్పు డెలుఁగులరాయనియానతిఁ గొని, గాడ్పుకొమరుఁడు మందులగట్టు దెచ్చి, కోఁతిమూఁకల మనిపె రాకొదమనింగ, ములును లేజాము గా సొమ్మ దలిచి రంత.

అచ్చ. రా. యు. ౨౩౨.

ద్వి. నీవు న న్నిప్పుడు దీవించుమాత్ర, మా వంత యును నాయు వది యొక్క వగునె, మననివారల నీవు మని పెదవయ్య ...

పండితా. పురా. ౧౪౩. పా.

౨. పోషించు, అన్నవస్త్రాదు లిచ్చి కాపాడు.

గీ. ప్రకృతిభిన్నగుణంబులఁ బ్రభువుఁ బోలి, మమ్ము దావారికులఁ జేసి మనుపుచోట.

దశా. ౩. ౧౩౩.

౩. జరుపు, సాఁగించు; ప్రవర్తిలఁజేయు.

గీ. నిండువేడుకఁ గాంచు నీనీలవేణి, కొమ్ము చేనుంగు వెంగ మైనకొడుకుఁగుట్టి, వత్తయును మామయును లేనిరిత్తయింట, మనువు మనిపెడు నీయింతి మగనితోఁడ ...

శుక. ౩. ౨౫.

మ. అనినం గృష్ణునిమోముఁ జూచి దరహాసాంచన్ముఖాంభోజుఁడై, మునినాథాగ్రణి పక్కె సర్వమునకు న్మూలంబ వై సాక్షివై, పెనుపన్ మన్పఁగ గర్తవై పరుఁడవై పెంపొందియున్.

అని. ౪. ౧౩.

వి. రక్షణము; పోషణము. (శ. ర.)

మనుభువు. సం. వి. ఈ. పుం. మనుష్యుఁడు, మనుష్యజాతి.

మనుమ(న్మ) = మనుమఁడు.

ద్వి. ... పరమారాధ్యదేవు, మనుమశిష్యుండ
శ్రీమద్గురులింగ, ఘనకరుణాహస్తగర్భ
సంభవుఁడ; పండితా. దీక్షా. ౧౪. పా.
(శ్రోత్రప్రతి. పా.)

సీ. దంతిదానవుమన్మసంతాన ముక్తానవం
బున మెలఁగు దంతావళములు ...
ఉదయనోదయము. ౩. ౫౭.

జ. మనుమరాలు.

మనుమ(న్మ)ఁడు = మనుమ, వి. ౧. పౌత్త్రుఁడు, కొడుకుకొడుకు.

చ. మనుమల సెల్లఁ జూపి మతిమంతుఁడు
శాంతనవుండు. భార. ఆది. ౫. ౨౨౨.

ఆ. సుభద్ర గా, రాజుపట్టి మగలరాజు మాన,
ధనుఁడు దివిజరాజు మనుమఁడు నాచెలి,
కాఁడు ముద్దులాఁడు లేఁడు నేఁడు.
భార. ద్రో. ౨. ౨౩౯.

గీ. ... మనుమఁ డనఁగ నప్ప చెలంగును ...
ఆం. భా. ౨. ౧౧౧.

మ. మతి లోకోత్తరుఁ డైన యంగిరసు మన్మం
డాశ్రితుండు ... భార. ఆది. ౩. ౧౧౭.

ద. విరథత్వము నొందియు నీదుమన్మఁ డు,
ద్ధురగతి శక్తి నైన ..
భార. భీష్మ. ౨. ౩౨౧.

మ. ... నీ, తనయుల్ మన్మలు లోను గా
వరుస సంతానం బభివృద్ధి న్నై, ధనవం
తం బగు ... హరి. పూ. ౯. ౨౪.

౨. దౌహిత్రుఁడు, కూఁతుకొడుకు.

గీ. ఆ సుహేంద్రకుమారు మాతామహుండు,
మనుమఁ డలయుటఁ గని తనమాయవలన,
నెత్తికొనిపోయె జలరాశి కర్వ రతనిపోక
తెలియక యదుభూతాంబుధి మునుంగ ...
ఉ. రా. ౪. ౩౧౮.

౩. పుత్త్రిసంతతిలోనివాఁడు, ముని మను
మఁడు, ఇను మనుమఁడు కొందలగువాఁడు.

క. అని తనుఁ బొగడిన మనుమని, వినయము
నకు మెచ్చి నలువ వేఁడుము వత్సా, నిను
మెచ్చితి వరమిచ్చెద, నని వచ్చితి ననఁ
బులస్త్యజాత్మజుఁ డనియోజా ...
ఉ. రా. ౧. ౨౨౪.

గీ. సుకవిసంస్తుత్య శంభుదాసుని సుతింప,
నేర్తురే యైన నేను వర్ణింతు నతని, చిన్ని
మనుమఁడఁ గావునఁ జెలుకవాండ్ర,
కొదలు పలుకులు ముద్దుసేయుదురు గాదె.
విప్ర. ౧. ౧౨. బస. పు. ౪. ౩౮౨. పం.

మనుమ(న్మ)రాలు. వి. (మనుమ + ఆలు.) (బ. మనుమరాండ్రు.) ౧. దౌహిత్రి, కూఁతు కూఁతురు.

క. అని చని యూయమ జననీ, జనకులకుం
దెలుప సంతసంబున వారల్, విని మనుమ
రాలు గావున, ననువారము దాని జార
యని పిలుచుటయుఁ గా ...
శుక. ౨. ౧౫౧.

౨. పుత్త్రుని పుత్త్రిక, పౌత్త్రి.

ద్వి. బలిమన్మరా లైన పద్మాయతాక్షి, యలరు
వహ్నిజ్వాల యనుదానిఁ దెచ్చి, వర్ణింపఁ
దగిన వివాహంబు నొంథ, కర్ణున కొనరించెఁ
గడు సమ్మదమున ...
రం. రా. ఉ. ౨౭. పా. ౩. పం.

గీ. మనుమరాలు, నాఁగఁ దనరారు నత్రి ...
అం. భా. ౨. ౧౧౧.

మనువు¹. వి. (√మను¹.) ౧. బ్రతుకు, జీవనము, మనుగడ.

గీ. ఇం కొసంగు నీయర్కిలి యెల్ల నమ్మఁ,
గాఁగఁ దుదివోయి ని న్నిట్లు గానవాలు,
సేసి యూఁడిఁ బుచ్చితిఁ జెప్పఁ జెట్ట,
లయ్యె నామను చే మన నంబుజాక్షి ..
నిర్వ. ౯. ౭౭.

వ. ... అప్పార వో త్తముండు నవ్వుచు మన మనువులు-పాలు నని పలికి సర్వాభరణం బులు నూడ్చి ... భార. మహా. ౧౮.

గీ. అలు కోరిన మన వచ్చునయ్య దుఃఖమునకొ సుఖమునకొ నరులమనువు చెపుమ ...
మార్క. ౫. ౧౯౯.

౨. జీవనోపాయము, వృత్తి.

ద్వి. తిరిపంబె మనువు గాఁ దిరియు చోడ లను . పండితా. దీక్షా. ౪౦. పొ.

౩. ప్రవర్తన, నడత.

శా. ... సం, పారానుక్రమ మూర్ఖసాథి పగి దిజ్ఞ పాఁగించె దౌర్కప్పుడుం, భారం బెన్నఁడు లేదు నీమనువు దుష్ప్రాపింబు వాణీశ్వరా ... భాగ. ౨. ౩౪.

సీ. .. సంతతాన్వాయ ప్రచార మాచారంబు మతకంపు మాయలమనువు తనువు .

గీ. వేశ్యజన్మంబు జన్మమే విప్రవర్య
వైజ. ౨. ౩౫.

౪. కాపురము.

సీ. . అనురక్తి నినుఁ గూడి మనఁ గంటి మంటి నె ననురతిమనువు మాయుంబు గాఁగ .. కు. సం. ౫. ౫౫౩.

గీ. అత్తయును మామయును లేని రిత్తయింట,
మనువు మనిపెడు నీయింతి మగనితోడ.
హర. ౩. ౨౫.

క. ఓ మధుర వాణి నీమను, వేమిటనుం గడమ గాక యెంతయు నొప్పెం, దామసుఁ డగు వాగ్వనితా, కామం డొక కొంతకొదవ గల్పించెఁ గదా ... శుక. ౧. ౪౧.

సా. మంటలోఁ బడిపోయిన మనువు దక్కించు కొనవలెను.

౫. వివాహసంబంధము; పెండ్లి.

చ. .. ఈ, మను విది యేల లక్ష్మణ కుమారు వినిశ్చితమారుఁ బొందు జేచను సుఖ మందు.
భా. రా. అర. ౧. ౧౪౩.

ఉ. వచ్చెదఁ జూడ సారెకును వంత వహిం పకు మమ్మఁ జెంది తా, నొచ్చెము లేని మేల్మనువు నుర్వి నిడే ..
ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౫౭.

(మగని వరించుటయని. శ. ర.)

(వ్యవ.) అతని కూఁతునకుఁ దగినమనువు దొరకినది.

౬. పెండ్లియైనపిమ్మటఁ దొలిసారి అల్లునికి అత్తవారింటఁ జేసెడివిందు.

గీ. మంచిగుబ్బలియింట సమ్మదమువిూఱ,
మనువుఁ గుడుచంగ నున్నప్డు మదనవైరి ...
హర. ౫. ౫.

౭. మగఁడు. (శ. ర.)

మనువు౨ = మనుఁగు. అ. క్రి. మడియు, చచ్చు. (శ. ర.)

మనువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఒకానొక ప్రజాపతి. ౨. స్వాయంభువాదు లగుపదు నలుగురలో నొకఁడు.

శ్లో. స్వాయంభువో మను స్తాత మను స్స్వారో చిష స్తథా, ఉత్తమ స్తామస శ్చైవ రైవత శ్చాక్షుష స్తథా, వైవస్వతశ్చ కౌరవ్య సాంప్రతో మను రుచ్యతే, సా వర్ణిశ్చ మను స్తాత భౌత్యో రౌచ్య స్తథైవ చ, తథైవ మేరుసావర్ణా శ్చత్వారో మనవ స్మృతాః, హరివంశము. ౧. ౭. ౪.

(మేరుసావర్ణాశ్చత్వారో మనవః = బ్రహ్మ సావర్ణిః, రుద్రసావర్ణిః, మేరుసావర్ణిః

దక్షసావర్ణిశ్చ, ఏతేమేరుశాపః కృత్వా సిద్ధింప్రాప్తాః ఇతి సర్వేపి మేరుసావర్ణా ఇత్యుంచతే. అనిటీక.)
౩. మంత్రము. ౪. మనుష్యుఁడు. ౫. ఒకానొక జినుఁడు. ౬. (గణిత) పదునాలుగనుసంఖ్య. స్త్రీ.
౧. పృక్క. †. ౨. మనుభార్య.

మనువుమను. అ. క్రి. (√మనువు.) కాపురముచేయు.

ఆ. పరమతపోవృత్తిఁ బైనభార్గవుఁ బాతిఁ జేరి,
మిగులఁ బనులయెడల మెచ్చుఁ దిరిగి యతని
పర్ణశాల నాసుకన్యక యను, మగువ
గొన్నియేండ్లు మనువుమనిచెను ...
భాగ. ౯. ౫౬.

మనుష్యధర్మ. సం. వి. న్. పుం. కుబేరుఁడు. (రూ. మనుష్యధర్ముఁడు.)

మనుష్యయజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. అతిథ్యము, అతిథిసత్కారము. (గృహస్థులకు నిత్యకృత్యములగు పంచయజ్ఞములలో నొకటి.)

మనుష్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మానిసి, మనుజుఁడు.

మనుసంహిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మొదటి మనువు రచించినస్మృతి. మనుధర్మశాస్త్రము.

మనేదారు. వి. (హిం. మనేదార్) సామంతరాజు.

సీ. హెచ్చుమాటల లేమి యింక నొక్కటి
మనేదారులు దారిఁ దారపిలిన, బంపు
చేసి పాఱఁ బట్టించినపుడుగదా స్వామి
కారిచిత్తంబు వచ్చు ...
రా. వి. ౫. ౪౨.

మనోగుప్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మనశ్శిల, మణిసిల.

మనోజన్మ. సం. వి. న్. పుం. మన్మథుఁడు.

మనోజవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అగ్నిదేవుని సప్తజిహ్వలలో నొకటి (వై. ని.) ౨. దుర్గాశక్తిభేదము.

శ్లో. మనోజవాకంటకినీ ప్రభుసాపూతనా తథా. సం. భార. భీష్మ. ౪౬. ౧౬. కల్ప.

మనోజవసుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తండ్రినిబోలినవాఁడు.

మనోజవుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. మనస్సువలె మిక్కిలి వేగముగలవాఁడు. ౨. తండ్రినిబోలినవాఁడు.

మనోజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మనమునఁ బుట్టినవాఁడు, మన్మథుఁడు, మనోభవుఁడు.

మనోజ్ఞ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మణిసిల. మనశ్శిల. ౨. మద్యము, మత్తుగలిగించు త్రాగుడు పదార్థము. ౩. రాచకొమార్తె, రాజపుత్రిక. ౪. వంధ్యాకర్కోటకి, గొడ్డు అఁగాకర †. ౫. జ్యోతిష్మతి, మెఱుఁగుడు †. ౬. పెద్ద జీలకఱ్ఱ. ౭. జాతి, జాజి †.

మనోజ్ఞము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మనోహరమైనది, ఇంపైనది, అందమైనది.

మనోజ్జ్వల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మల్లె †. (వై. ని.)

మనోభవము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మనమునఁ బుట్టినది. తలంపులచే సృజింపఁబడినది. వి. అ. పుం. కామము, వలపు.

మనోభవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మనోజుఁడు, మన్మథుఁడు. తలఁపుచూలి.

మనోభిద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మణిసిల. (వై. ని.)/

మనోభవు. సం. వి. ఊ. పుం. ౧. మనోజుఁడు, మన్మథుఁడు. ౨. కామము. వలపు.

మనోమయకోశము. సం. వి. అ. పు. అన్నమయాది పంచకోశములలో మూఁడవది. (౧. అన్నమయము. ౨. ప్రాణమయము, ౩. మనోమయము, ౪. విజ్ఞానమయము, ౫. ఆనందమయము అని కోశములైదు. ఇవి జీవాత్మకు వస్త్రప్రాయములుగా నూహింపఁబడినవి.)

మనోయోని. సం. వి. ఇ. పుం. మన్మథుఁడు, తలఁపుచూలి.

మనోరథదాయకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కోరికల నిచ్చునది. వి. అ. పుం. కల్పవృక్షము.

మనోరథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోరిక, ఇచ్ఛ.

మనోరమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోరోచనము.

మనోరమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మనోహరమైనది. ఇంపైనది. అందమైనది.

మనోరాజ్యము. సం. వి. అ. న. మనస్సంకల్పములను పెంచుకొనుట, వ్యర్థసంకల్పములను గల్పించుట.

మనోలయము. సం. వి. అ. పుం. మనోనాశము. చైతన్యము తప్పుట.

మనో(ను)వర్తి. మి. వి. ౧. ఇంటివారి భోజనాదులకై యగువెచ్చము.

గీ. ఊడిగంబులకును వినియోగములకు వర్త
నలకు నగరిమనోవర్తులకును, జిల్లగల
ముద్రకర్తలజీతములకు, వివిధమైనట్టి
వ్యయము లివి యటంచు. ...

ఊ. హరిశ్చ. ౧. ౬౭.

౨. భర్త చనిపోయినస్త్రీలకు జీవనార్థమిచ్చు ధనాదికము, భరణము. జీవనమునకై యిచ్చుసొమ్ము అని శ. ర.)

(వ్యవ.) ఆమె మనోవర్తికై మఱఁదిపై వ్యాజ్యము చేసినది.

మనోహతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఆశాభంగము నొందినది.

మనోహతుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) మనస్సు చెడినవాఁడు. (శ. ర.)

మనోహర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జాతి, జాజి †. ౨. స్వర్ణయూథిక, నంద్యావర్తము †.

మనోహరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఇంపైనది, అందమైనది. వి. అ. పుం. ఒక జాతి మల్లె †. న. బంగారము.

మనోహరములు. సం. వి. అ. న. బ. భక్ష్యవిశేషము ఒకవిధ మగుపిండివంట.

గీ. గారె లరిసెలు బొబ్బట్లు గరిజెకాయ,
లట్టుబూరెలు జంతికచుట్లు వడలు,
బూలు వెన్నప్పములు చిటిబూరె లిడ్డె,
నలు మనోహరములు వంటచలిమిడియును.

చెన్నబ. ౪. ౩౫౪.

వ. ...తిమ్మనంబులు పాలకాయలు చక్కి
లంబులు మోరుండలు మనోహరంబులు
గారెలు బూరెలు మండెంగలు ...

ప్రబంధ. ౧౧౨.

మనోహాతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పిప్పలి †. (వై. ని.)

మనోహారి. సం. విణ. (న. ణీ. న.) మనస్సునాకర్షించునది. ఇంపైనది.

మనోహ్వా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మణిశిల.

మన్న(న్నా). వి. (క. మన్నా. హిం. మనా.) అడ్డగింపు, నిరోధము. (శ. ర.)
(వ్యవ.) పాపము ! అతనికి దేవిడీమన్నా అయినది.

మన్నంగొఱఁడు. వి. (మన్నన + కొఱఁడు) గౌరవములేనివాఁడు.

క. తఱుసంటి తన్ను గాదిరని, కొఱుఁగఁడు తనకొఱఁదిపుడుక లేరఁడు మెుం డీఁ, డఱ జాతి ప్రముక్క మన్నం, గొఱఁ డెక్కడ నిట్టి వేలుంగొండులు గలరే.
కు. సం. ౨. ౭౭౦.

మన్నన. వి. (సం. మాననమ్. క. మన్నణి.)
౧. గౌరవము, సమ్మానము.
కం. మన్నన కుబ్బక యావమతి, ద న్నొందిన స్రుక్కఁబడక ధరణీశుకడన్, ము న్నున్న యట్ల మెలఁగిన, యన్నరునకు శుభము లొదవు నాపద లడఁగున్ ...
భార. విరా. ౧. ౧౩౩.
శ్లో. మానం ప్రాప్తోనహృష్యేత నవ్యథేచ్చ విమానతః
సం. భార. ౫. ౩౭.
చ. నను భవదీయదాసుని మనంబున నెయ్యఁపుఁగిన్కఁ బూని తాఁ, చివయుది నాకు మన్ననయు
పారి. ౧. ౧౨౩.
గీ. తా వశంబుగ దొరఁ జేయువాని మంత్రి, మునకు వేగమె లోఁజేయఁ జనదు వాఁడు, శ్రోత్రమన్ననరహి నసఁగులకుఁ జెప్ప, నయినకా చెడు మఱి వాఁడు నడఁగుఁ గాన
ఆము. ౪. ౨౭౦.
క. నగుమొుంగమున ననుఁ గనఁగొని, జగతీసురవంశమణివి సత్కృవి వగుటన్, దగుదువు మామన్ననకుఁ బొ, నఁగంగ నందుఁగులనూరనచివుని కెంగా. .. రామా. ౧౯.
౨. ఆదరము,
క. భూకాంతుమన్ననలం గడుఁ, జేకొఱునా ముదిత బుధరచితనుతి, భరతుం గైకమహాపిగత్యా, స్తోకుని నర్జునసమాఖ్యు సుతుఁ గని యలరెన్ ... రాఘవ. ౧. ౪౩.
ఉ. చెన్నగునన్నదీపులినపేశల గాఁగిలి నూఁతి లాడుచున్, వెన్నెలరేలఁ గప్పురపు విప్పుటనంటులనీడ నీఁగురా, కన్నెల గోయు నన్నలకుఁ గన్నులయూయుఁ దదీయవాసనల్, మన్ననఁ గాంచి కప్రపుదుమారము గేఁచుసగారడింభముల్ .
వసు. ౧. ౧౧౧.
క. రమణుని మన్ననవలనన్ రమణీమణి రమణ మెుందు . దశా. ౩. ౫౦.
౩. దయ, అనుగ్రహము.
మ. సంతోషముఁ జేయు పూర్వచరితం బల్ సృష్టిలో మీరు చూ, చిన వైనన్ మఱి విన్న వైన జలరాశిప్రాశనా చెప్పుము, న్నన నన్నన్ మునిరాజశేఖరుఁడు నానావైఖరీ భూఖరిన్ ...
వరాహ. ౯. ౯౪.
చ. కొల్వున కేఁగుదెంచి మ, న్ననఁ బ్రజ విన్నపంబులు వినంగదవయ్య నృపాల లేఁడెదన్ ... విక్ర. ౩. ౪౪.
మ. ఇనవంశోత్తమ వింటె పంక్తివదనుం డీలాగు కైలాసవా, సునిచే మన్ననఁ గాంచి పొంగుచు .. ఉ. రా. ౩. ౯౭.
మన్ననమానిసి = గౌరవముఁగల మనుష్యుఁడు, గౌరవింపఁదగిన జనుఁడు.
క. మున్న గలగోపవర్గము, నిన్నుం గని కొలిచి భక్తి నీపని సేయన్, మన్ననమానివి వై నీ, వున్నం గడుమేల కొక యొప్పమి గలదే ...
భార. విరా. ౧. ౧౨౭.
జః మన్నంగొఱఁడు మన్ననచేయు.

మన్ననచే(సే)యు. స. క్రి. (√ మన్నన) ఆదరించు.

మత్తకోకిలము. హా, యన్న యీతఁడు నేఁడు చేసె మహాపరాధము నీయెడన్, నన్ను మన్ననచేసి కావు మనాథనాథ దయానిధీ.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౪౬౬.

క. విన లే నిట్టివి హానుఁడు, నను మన్ననచేసి యనుచు నాతుఁక ప్రొక్కెన్ ...
కళా. ౧. ౬౧.

ఉ. .. వీరిఁ గన్నతండ్రిఁ దా, మన్ననచేసి పంపి తనమందిఁ గనుంగొని రామuఁ డి ట్లనున్
య. యా. ౩. ౩౨.

ఉ. . నాథుఁడు నిచ్చలు నింగితజ్ఞుఁడై మన్నన సేయునే .. దశా. ౬. ౩౪.

మన్ననారు. వి. పాండ్యమండలమున విల్లుపుత్తూరిలో వెంచేసియుండు దేవుఁడు మన్నారు.

గీ. విల్లిపుత్తూరులూ నల్లవిష్ణుచిత్తుఁ డతులతుల సీసుగంధమాల్యమును మూల, మంత్రము వక్క సేర్చుచో మన్ననా రు, దార మధురో క్తి ని ట్లని యానతిచ్చె .
ఆము. ౨. ౮౪.

మన్నాస. వి. (మన్ను + ఆస) భూమిపైనాస. భూమిపై నుండవలయునసెడి యాశ.

గీ. ... దివిజాలచేఱలు వేగ, విడువు మింతేని మన్నాస విడువు మిండె ..
శు. సం. ౧౦. ౫౦౪.

(జీవితాశయని తాత్పర్యము.)

మన్ని[1]. వి. (మను[1]. త. మన్నుదల్.) జీవము, ప్రాణము.

సీ. కడిదిమ్మ తుమ్మవు పుష్పగంధి వై చనుదెంచి నీమన్నిగొనియె నే నృపతనూజ ...
భోజరా. ౬. ౧౦౯.

ద్వి. రాముని నని గల్వ రా దని యంటి, నామాట వినవైతి నామన్ని గొంటి ...
రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౫. పా. ౧౧. పం.

గీ. మనఁగ నాబుద్ధి వినక నామన్ని గొంటి, వింక నీశోకవారాశి నెట్లు గడతు ...
భా. రా. కిష్కి. ౩౩౯.

మన్ని[2]. (సం. మన్యా. ప్రా. మన్నా.) పెడతలయందుండునరము. గ్రీవాపశ్చాద్భాగమందలి సిర.

గీ. మన్ని యనఁగను విలవిల్లు మద్య ...
ఆం. భా. ౨. ౧౩౨.

మన్నించు. స. క్రి. (√మన్నన.) (సం. మాన్. క. మన్నిస్తు.) సన్మానించు, బహూకరించు.

మ. ... తన్ మన్నించినన్ గీడునే, నీన హార్షంబు నమర్షముల్ హృదయమున్ గెం దింప కష్టోభ్యుఁ డై ...
భార. శాం. ౫. ౧౨౧.

గీ. ద్రోణుల నుదాత్తరథధురీణుఁ డగుచుఁ బ్రాభి మన్నించె మేదినీపతి ...
రాఘవ. ౨. ౭౯.

ఉ. కాంచినఁ బొంగి వా రొసఁగుకామిత లక్ష్మిఁ బరిగ్రహించి మ, న్నించి పురప్రయాణరతి నిక్కె నరేంద్రుఁడు. మనుచ. ౫. ౪౨.

౨. గౌరవించు.

క. అన్న ! యిది ధర్మ వని మీ, యన్నను నన్నును నతిప్రియంబున నెదలో, మన్నించి యేమి పనిచినఁ, గ్రన్నన మాపనుపు సేయఁ గడఁగుము బుద్ధిన్ ..
భార. ఆది. ౬. ౨౨౨.

గీ. మించుమందస్మితమున మన్నించె శక్రు, హారుఁడు ... భీమ. ౫. ౩౭.

ద్వి. సమ్మదంబునఁ గరజలజముల్ మొగిచి,
యున్న తారాశేంద్రు నుచితసత్కృతుల,
మన్నించి మునిశిఖామణి యిట్టు లనియె.
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬. ౫౦.

౩. ఆదరించు.

గీ. ప్రణయకోప ప్రశాంతికై పాదపతితు,
నిన్ను నేఁపువఁ బోఁడి మన్నింప దయ్యె.
హర. ౩. ౪౬.

సీ. పరమేశుఁ డీలంబఫలపాటలాధర నను
మీఱి మన్నించినాఁడు మేలె
కాశీ. ౪. ౧౪౭. శివరా. ౪. ౭౦.

౪. (నేరము) క్షమించు, ఓర్చు, సహించు.

క. వినుము బృహస్పతి యిఁకనై, నను భక్తిని
నన్నుఁ గొలిచినను మన్నింతున్, దన
నేరము ... దశా. ౨. ౧౧౦.

౫. ఇచ్చు, ఒసఁగు.

మ. నినుఁ బోల్పం దగు సత్కుమారకుల
మన్నింపంగదే నావుడున్
ఉ. రా. ౨. ౧౩౩.

క. ఆనలినాక్షికి నేనలి, చే నలియుచి గొలువఁ
జాలు చెలువలు వలువల్, చే నిచ్చి వెనుక
వచ్చిన, మానిని కుడుగగలు కొన్ని
మన్నించి తగఁ . రా. వి. ౨. ౧౫.

౬. రక్షించు, కాపాడు.

సీ. బ్రహ్మదులార నాపల్కులు మఱికొన్ని
యాలకింపుఁడు వేంకటాద్రిగంధు, ధరణీ
సురుల కన్నదానంబు చేసిన నేఁ దృప్తిఁ
బొంది మన్నింతువారి
వేం. మా. ౨. ౧౭౭.

౭. కరుణించు, అనుగ్రహించు.

గీ. ఆనతిమ్ము మహాదేవ యాభవ నీదు, కంగ
మాలింబు నలు పైనకారణంబు, నన్ను
మన్నించి యీకారణంబు నాకు, నానతీఁ
దగు నీవు లోకాభివంద్య. హర. ౬. ౬.

జ. మన్నింపు, మన్నిక.

మన్నింపు. వి. ౧. (√మన్నించు) మన్నించుట.

సీ. మన్నన మన్నిక మన్నింపనంగను బహు
మానసంజ్ఞ నై పరగుచుండు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

౨. అపరాధక్షమ. (శ. ర.)

మన్నిక[1]. వి. (√మన్నించు) మన్నన, సమ్మానము.

సీ మన్నన మన్నిక మన్నింపనంగను బహు
మానసంజ్ఞ నై పరగుచుండు ..
ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

మన్నిక[2]. వి. (√మన్ను1.) ఎక్కువకాలముండుట.

(వ్యవ.) బొమ్మ నేఁతబట్టకు మన్నిక తక్కువ.

మన్నిగొనిపించు. స. క్రి. (√మన్నిగొను) చంపించు.

(విశ్వామిత్రుఁడు.)

సీ. ఆలుక శక్త్యాదిపుత్త్రుల మన్నిగొనిపించెఁ
బకు వగుద్విజపుత్త్రు బ్రతుకఁ జేసె ...
దశా. ౭. ౨౫.

మన్నిగొను. స. క్రి. (మన్ని + కొను.)

౧. చంపు, వధించు.

గీ. ... గాండీవధరుచేతి మెఱుఁగుటమ్ము, మన్ని
గొనియెని యాకర్ణ మగలరాజ ...
భార. స్త్రీ. ౨. ౯౦.

(ఇట నిన్ను౯ అనుకర్మపద మధ్యాహార్యము.)

క. క న్నుండఁ గంటిపాపం, గొన్నట్లు
మొఱంగి కాలుఁ గొనిపోవుటకై, యన్నిచ
బంధుయుతము గ మన్నిగొనకయున్న నేఁటి
మాటలు మనకున్, ఉ. హరి. ౫. ౨౭౭

చ. మఱి యొకయుక్తి రక్కసుల మన్నిగొనం
గను వారిలోన నొండొరులకుఁ గచ్చ పుట్టు
టకు నొక్కనిచేఁదియ నొక్కఁ డొందన,
క్కటి జనియింపఁజేయవలె . .
పార్వ. ౨. ౧౨౫.

౨. (ప్రాణములు తీయు) మిక్కిలి బాధపెట్టు.

ఉ. ... నా, యావులఁ గ్రేపులం గలపి
యార్చి వెలార్చినఁ బోయి ఘోరదు, గ్గావళి
సొచ్చి నింట మఱఁ దాత్మజు లెవ్వరు లేరు
ప్రల్లదుం, డీవిధి మమ్ము మన్నిగొనియెన్
భవదీయసుతుండు గోపికా
హరి. పూ. ౫. ౨౨౫.

మ. పుణ్యాత్మ మ విప్రాయెడన్, వరణో
పాయభయంబు మన్నిగొనియెన్ మాతప్వ
సైరింపవే .. మార్క. ౧. ౮౪.

క. ... స్వభావమున దుర్జనుఁడై, యెనయఁ
బ్రజాపాలనమున, తను బాల్పడి ప్రజల
మన్నిగొనఁ జొచ్చెఁగడే ...
భాగ. ౪. ౪౧౮.

మన్నియ(ఁడు) = మన్నె. వి. (సం. మాన
నీయః, కి. మన్నియ) ప్రభువు.

ఉ సొన్నపు సన్నచేలఁ గటిఁ జుట్టి కిరీటము
మాలిఁ దాల్చి రే, మన్నియతోడఁబుట్టు
కెనుమానికి వక్కనఁ జేర్చి వచ్చి
విష. వి. ౨. ౮౪.

సీ. రక్కసుల్ గెంటింపరాకుండ మన్నియ
పౌజు కాపఁటెల్చుబలిమి యచ్చె ..
అచ్చ. భా. ౧. ౪. పా.

ఉ. తన్నిన నాతఁ డల్లి బెడిదమ్ము గమొమ్ము
నవాలు వానిపైఁ గ్రన్నన చేయ నప్పు
లుఁగురాయఁడు మక్కనఁ జక్కఁ జేసి
యా, మన్నియ తేరి యక్కజపు మావులఁ
గూల్చి కడంగుచున్నతోఁ గ న్నెఱఁజేసి
చాలుపు మొగంబులరక్కసుఁ డుక్క
విగాఁగన్ ... అచ్చ. రా. అర. ౬౩.

విణ. శ్రేష్ఠుఁడు.

క. బవరమున నీవు ర మ్మని, తవిలిన మీవంటి
పుడమిదయ్యంబులతోఁ, దివిరి యెదు
రొక్కనఁగా దగ, వవునే సెఱరాచమన్ని
యల కెందైనన్ .
అచ్చ. రా. బాల. ౨౦౪.

మన్నియ(మ్రుచ్చు. వి. (మన్నియము +
మ్రుచ్చు.) కొండలయందుండు దొంగ, పర్వత
ప్రాంతమున వసించుచోరుఁడు.

వ. ... పసులకొమ్ములతాఁకుల నడవిఁ గ్రంప
యొట్ల మన్నియమ్రుచ్చులపోట్ల వెగసిన
గంట్లం గలకెక్కినయవయవంబులును.
హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

మన్నిల్లు. వి. దే. (మన్ను + ఇల్లు) భూమి
లోపల నిర్మింపఁబడినయిల్లు, నేలమాళె,
భూగృహము.

క. పన్నగకాంతల కెనయగు, నిన్నారులు
గొలువ నున్నయది యెవ్వతె యీ,
మన్నింట నేమికతమున, నున్నది యొకఁ
గింపు మింతయును దెలియంగన్ ...
దశకు. ౮. ౮౩. (చూ. ౮. ౩౯.)

మన్నీఁడు. వి. (మన్ను + ఈఁడు) భూస్వామి;
సామంతరాజు, మండలాధిపతి; ప్రభువు, దొర.

మ. కృప్రభల, ధ్రమనాగ్నివర్తిమదానిలార్తి
భామ లుక్కడంచు మన్నీలఁ గొ, ల్వ
ముదం తేమి జనాళికిన్ ...
మల్లభూ. ౩. ౨౫.

సీ. .. వల్ దిక్కుల మన్నీలుఁ దక్కఁ
గలుగు, వరనాయకులును వచ్చిరి ...
భార. శల్య. ౧. ౯.

క. మన్నిలబలిమి గల దని, యున్న మహీ
పాలకడిమి యుండదు రాజ్యా, భ్యున్న
తికి మూలంబ మా, సన్నం బై యుండ
వలయు సమధిక మగుచుక ...
రుక్మాం. ౩. ౪౭.

గీ. నగరు వెలువడి పేటసన్నాహమునకు,
హితులు మన్నీలు దుర్గాధిపతులు దొరలు,
వేత్రహస్తులు రాతులు వీరభటులు, ఒలసి
యిరుకంకలను జేరి కొలిచి రాఁగ .
సారంగ. ౧. ౭౦.

శా. లోలత్వంబున మత్తకాశినుల కిల్లం
బొల్లునం జెల్లఁగా, నేలా పెచ్చముసేయ
నెవ్వలన మన్నీ లాధ్యులుం జాలరే ..
పాండు. ౩. ౪౨.

గీ. నింగి నొరయురాకొసిపన్నీని పేని, నీడఁ
జెకటిఁ గొనె నవనీతలంబు
మనుచ. ౪. ౯౪.

క. కేటాడ దొరలసన్నిధి, మాటాడ మదిం
చుచెంచుమన్నీలఁ గరం బూటాడఁ
జేయు నన్నిట, జూటాడనె యుండు
నతఁడు చూచెదరెకదా ..
రా. వి. ౩. ౫౨.

విణ. శ్రేష్ఠము, శ్రేష్ఠుఁడు.
ద్వి. వాటంపుమీసేరు వానిపై రొకటి,
తేఁటి మన్నీలార తేరె మాకుతుని .
ద్వి. క. సా. ౩. ౧౧౧. పా. ౨౦. పం.

మన్ను¹ = మను². వి. ఔ. అనా. (సం. మృత్స్న, క. మణ్ణు. త. మణ్.)
౧. మృత్తిక, మట్టి.
గీ. వినయమున ద్రోణురూపు మన్నన నమర్చి.
భార. ఆది. ౫. ౨౩౨.
గీ. ధూళి యడఁగిన మతి మింటఁ దోఁచె
కంప, జలధరద్రోణి మన్ను పర్జన్యుఁ
డెత్తి, భువిఁ దప్పౌవిభూషిచ్చఁ గడుగ
మెఱయు మృదుమహీగతవసురజోరేఖ
యనఁగ ... ఆము. ౪. ౧౧౦.

౨. భూమి, నేల.
సీ. అరసి మింటికి మంటి కైక్యసందేహంబుఁ
బరిహరింపంగఁ బొల్పడ్డయవధి ..
గీ. ... అరుణుఁ డుదయించెఁ బ్రాగ్దిశాభ్యం
తరమున . కాశీ. ౧. ౧౨౧.
చ. మంటికై, పొరల రథీశుఁ డీ కమలబుద్ధి
ఖురారికిఁ దక్కు. ఆము. ౨. ౩౪.
గీ. పంకము గొరిజ దిగఁబడఁ బఱవ లేవు,
మన్ను లిచ్చ్వేళ రేగటిమన్నులందు ..
మనుచ. ౪. ౨౦.

మంటిపాలుసేయు = నేలఁగలుపు, నాశము
చేయు.
సీ. బహుకాలసాధ్యతపస్స్వ మేఁటికి మంటి
పాలుసేసెద వని పలికె నత్రి ...
చంద్ర. ౩. ౧౯.

మన్నుమిన్ను గానకుండుట = క్రిందుమీఁదు
తెలియఁగకుండుట, మిక్కిలి గర్వితుఁడై
యుండుట.
శా. చేతోవీధి భవన్మహామహిమముల్ చింతిం
పఁగా లేక యీ, రీతి న్మన్నును మిన్నుఁ
గానక మదోద్రేకంబునం ద్రుళ్లితిన్.
చంద్ర. ౩. ౭౩.

జ మంటిగూండ్లు, మంటితిండి, మంటినూనె.
మన్నాస, మన్నికశి, మన్నిల్లు, మన్నీఁడు,
మన్నుచూలి, మన్నుకాల్పు, మన్నుతేఁడు.

మన్ను² = మను³. ఒకజాతిజింక, ఋశ్య
మృగము.
సీ. కాఱుప్రాణములఁ జేసి కూర్చి దుప్పులఁ
గొన్ని చెండె మన్నులఁ గొన్ని గుండె
లవియ ... పి. శకుం. ౨. ౧౫.

ద్వి. కన్నుల మసరులు గప్పి యాఁబోతు,
లన్న చండంబున నున్నమన్నులును ...
నవనాథ. ౧. ౩౪. పా. ౩౧. పం.

సీ. ... మ న్నకంగ బుఖ్యము తగు .
అం. భా. ౨. ౭౫.

జ మన్నుఁబిడి, మన్నుఁబెంటి, మన్నుఁబోతు

మన్ను[3], వి. యుద్ధసాధనవిశేషము.

వ. కొంకి మన్ను దగరు మొదలుగాఁ
గలసాధనంబులచేఁ జిక్కాకుపడిచియు.
ఉ. హరి. ౩. ౩౭.

(శ. ర. పా. కొంకి[క్రు]మున్కుడు దగరు వాటిల్ల.
వీరేశ. పా.)

మన్ను[4] = మను[1], అ. క్రి. ఉండు, ఎక్కువ
కాలముండు.

వృషభగతి రగడ. మదిర మది రహిఁ బూని
చకుళము మన్న మున్నన మధుపకోటికి.
వసు. ౩. ౧౪౭.

(వ్యవ.) చేనేఁతబట్ట మన్నినట్లు బొమ్మనేఁత
బట్ట మన్నదు.

మన్నుఁబిడి = మనుఁబిడి. వి. (మన్ను+పిడి)
ఆఁడుఋశ్యమృగము, ఒకజాతియాఁడుజింక.

వ. పులితూనల్ గవరాలు కస్తురిమెకంబుల్
లేళ్లు కుందేళ్లు పం, దులు కార్పోతు
లెలుంగు లేదులును మన్నుంటిళ్లు నివ్వంగి
ను, ల్లలమొత్తంబు. యయా. ౧. ౧౦౪.

మన్నుఁబెంటి. వి. (మన్ను[2] + పెంటి) ఆఁడు
ఋశ్యమృగము.

సీ. ఒకచేతఁ బో తొంట నొకమన్నుఁబెంటి
గా నొక్కఁ డార్చినయాట లొప్పి చెల్లె.
కళా. ౪. ౯౩.

మన్నుఁబోతు. వి. (మన్ను[2] + పోతు) పురు
ఁడుఋశ్యమృగము, ఒకజాతి మగజింక.

గీ. నల్లసేవపుగుండులు నడచినట్లు, మంపు గొని
మేరయుఱుంగక మలసిమలసి, తనడు వాతికి
నులుకంగ నెగసి మన్నుఁబోతు వెడ
చొచ్చి దాఁటెడు పొదలువోరె ...
ఉ. హరి. ౪. ౨౭.

ద్వి. మఱచి మల్లడిగొనుమన్నుఁబోతులును.
నవనాథ ౨. ౧౦౨. పా. ౭. పం.

మన్నుచూలి. వి. (√మన్ను[1]) భూపుత్త్రి,
సీతాదేవి.

ఆ. ఏఁగుడెంచి సొగసు తేర్పడ నమన్ను,
చూలి[ప్ర]మోల నిలిచి సారిదిఁ బలికె ...
అచ్చ. రా. సుం. ౩౭.

(ఇక్లే మన్నుకానుపు మొ.)

గీ. అని తలంచుచునున్నచో నంతలోన, మన్ను
కానుపుసొగ సెల్ల మదిని నిలిపి
అచ్చ. రా. సుం. ౩౩.

మన్నుతాలు(ల్పు)వు. వి. (√మన్ను[1]) భూ
ధరము. పర్వతము.

గీ. తెరువుబడలిక లన్నియుఁ దీర్చి వారిఁ,
దనిపె నెద నెన్న నమ్మన్నుతాల్పు
మిన్న . అచ్చ. రా. అయో. ౧౦౪.

మన్నుఱేఁడు. వి. (√మన్ను[1]) భూపతి,
రాజు.

ఉ. పైటభక్తైత్యవైరి యధికం బగుసేర్పున
మన్నుఱేని కు, చ్చాటన మాచరించి తన
ఒంటు ఖగేంద్రునిఁ బంచెఁ గ్రమ్మఱన్.
కాశీ. ౨. ౧౪౧.

గీ. మన్నగకతోడఁ గొండఱు మన్నుఱేండ్లు,
గోరి సింగాణి గొనయంబుఁ గూర్పఁ
బూని, పొదివి చేతులఁ బొరలించి పుడమి
పైని, సెగయ నెత్తఁగ నింతయు నేరరైరి.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౪౫.

మన్నె(ఁడు) = మన్నీఁడు. వి. రాజు, సామంత రాజు.

గీ. సకలప్రబాంధవసంబంధు లోకవంక
నుదుటు మన్నెకొమారు లొక్కవంక ..
వి. పు. పీఠి. ౧౮.

సీ. జన్న పన్నము గాఁగ మన్నమన్నెలవాఁక
కొన్నంటి రాఁ జన్న విభుతపంబు .
అహలా. ౩. ౪౧.

సీ. వేరుమందరముల మించఁ గల్గిన మన్నె
యుద్దండనాథు లొక్కొక్క వంక .
తపతీ. ౧. ౧౪.

జ. మన్నెతీకము.

మన్నెకాఁడు. వి. (మన్నెము + కాఁడు) ప్రభువు.

గీ. శిరసుపై జాటిల్లి చెండు దండలరీతి మణి
జాలముల నించుమన్నెకాఁడు ..
తపతీ. ౧. ౪.

మన్నెదొర. వి. (మన్నెము + దొర) అధిపతి, ప్రభువు.

చ. ముదిపోలదిండి చేటు తమమూఁకల కొండల
పాటు వేల్పుమ, న్నెదొరల గెల్చినిటుఁ
గని . ఉ. రా. ౪. ౩౦౬.

ఉ. మావుల నేలుమన్నెదొర మందసమీరుని
సంగడంబు నై, త్తావులతావు తామరలతం
పర జాజితోలంగుఁబావ లేఁ, దీవమిటారి
జవ్వనపుదీము పికాళుల మెట్టపంట క్రొం,
బూవిలుకాని సాహిణపుఁ బ్రోపరి యామని
వచ్చె నత్తతిన్ .
కృ. శకుం. ౧. ౪౦. శుక. ౧. ౨౪౧.

మన్నె(న్నియ)ము. వి. (సం. మాన్యమ్ - కొన్నియెడల వృత్తిని ముతర్ణలోపము. ఉదా. మన్నెదొర, మన్నెముల్లు మొ.)

౧. సన్మానించి యిచ్చిన భూభాగము.

ద్వి. అనయంబు రజతాద్రి యట్టిదుర్గంబు,
మనకుఁ గల్గఁగ జేతె మన్నెముల్ చేసి,
కొనియుండి నేల యీ వనదుర్గమందు ...
బస. పు. ౩. ౫౪౭. పం.

౨. పర్వతప్రాంతప్రదేశము.

చ. తమఁ గురుమన్నె భుంగవానచారిజనం బెడ
దోవదృష్టి కు, ద్యాను గడుగంగఁ
బూన్కి .. ఆము. ౪. ౨౫౪.

(చూ. మన్నియ ప్రుచ్చు.)

౩. దుర్గమప్రదేశము.

గీ. మన్నె మన మండె మనఁగను మాడె
వనఁగ దుర్గమస్థలవాము పై తోఁచు
చుండు .. ఆ. భా. ౨. ౪.

౪. నివాసస్థానము.

క. మున్నింటికటికిచీకటి, మన్నెమునకు వీడు
కొలువుం దిది యనఁగా, నున్నని
చెక్కుల ధవళిమ, చెన్నొందం గప్పురంబు
చిలికిన జాడన్ . సుద. ౨. ౯౨.

మన్నెముదన్ను = నివాస మేర్పఱచుకొన.

ఉ. ఈసునఁ బుష్పసాయకుని డేటుసకుం
గడు దూరమైనదు, ర్వ్యాసుని సమ్మనంబునఁ
దిరంబుగ మన్నెముదన్ని రాజ్యసింహాసన
మెక్కకుండఁ దను సాఁగిన క్రోధముఁ
జూచి భీతిమై, వాసవుఁ డొయ్యనొయ్య
నఖ్రవాలిచె జెప్పలు వేయఁ గన్నులన్.
నైష. ౪. ౪౭.

జ: మన్నియ ప్రుచ్చు, మన్నెకాఁడు, మన్నె
దొర, మన్నెముల్లు, మన్నెరాజు, మన్నె
వాఁడు.

మన్నెముల్లు. వి. (√మన్నెము.) మేఁకల కాలిగిట్టలలోనిముల్లు తీసెడుపెద్దసూది.

గీ. తాలబుడిగెలు నొడిసెల ప్రాంతమెట్లు,
మలపమందుల పొడి బుజ్జి మన్నెముల్లు,
తోలుకుళ్లాయి తొడుపును దొడ్డికంప,
చుట్టు చవిరెయుఁ గొమరొప్ప సాలయు
నతఁడు . హంస. ౨. ౭౫.

మన్నెరాజే. వి. (√మన్నెము.) మండలాధిపతి, సామంతరాజు.

వ. ‘ సమీపంబునం గూర్చున్న మన్నెరాజుల భూషణరత్నకిరణరాజులచే విరాజితం బగుకొలువుకూటంబు చొచ్చి
ప్రబోధ. ౧. ౨౫.

మన్నెరి. వి. ఒకానొక జాతిమనుష్యుఁడు.

వ. మైలారి మన్నెరి తలారి తురుక పింజారి విప్రవినోదులును హంస. ౩ ౭౯.

మన్నెతికము. వి. (మన్నె + తికము) ప్రభుత్వము, అధికారము.

ఉ. కన్నులవింటివాఁడ తెగకన్నులదేవరతోడఁ
బోరి ము, న్నెన్నడు నొంది మే
దోఁచుఁగుపట్టున నెక్కుడ డాఁగిపోయె నీ,
మన్నెతికంబు ... నీలా. ౩. ౧౯.

క. క్రొన్ననవిల్తుఁడు నాకను, సన్నల వత్తిల్లు
సురతసామ్రాజ్యగతిన్, గన్నెతికంబుల
వలపుల, మన్నెతికం బెఱఁగి విటుల మహి
నేఁ గొందున్ .. వైజ. ౨. ౬౦.
కువల. ౫ ౯౪. ఆం. భా. ౨. ౧౭౩.

మన్నెవాఁడు. వి. (మన్నెము + వాఁడు.) రాజు, సామంతరాజు.

సీ. తెలగాణభూములఁ గలమన్నెవారిచే బల
వంతమునను గప్పములు గొనిరొ
వి. పు. ౧. ౪౧.

ఆ. పదరి కృష్ణ దాఁటి పదపద మని వచ్చి,
యొక్కమన్నెవాని శౌర్య లేక, తిరిగి
నట్టు లరయ్యఁ దలియంగ రాయల, యొకట్టఁ
?డివరిపులు బ్రదుకఁ గంరె .
కృష్ణ. ౩. ౪౪.

గీ. మనవిసనవుల కేతెంచి మన్నెవారు, వేళ
యొవు దొనొకో యని వేఁడుచుండ .
సారంగ. ౧. ౭౨.

మన్మథ. సం. వి. అ. పుం. అఱువదిసంవత్సరములలో నొకటి.

మన్మథబాణాలు. సం. వి. అ. పుం. బ. ధాన్యవిశేషము, ఒకదినుసు వడ్లు.

సీ. మన్మథబాణాలు మనువంపుమొలకలు సన్న
మణిం?లు జున్నుఁబ్రాలు ...
హంస. ౪. ౧౭౯.

మన్మథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కామచింత. (శే. ని.) ౨. కపిత్థము, వెలఁగ. †.

మన్మథయుద్ధము. సం. వి. అ. న. రతి, సురతము.

మన్మథలేఖము. సం. వి. అ. పుం. వలపుకమ్మ, నాయికానాయకులు పరస్పరము వ్రాసికొనెడి యుత్తరము.

మన్మథానందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకదినుసు మామిడి. †. ౨. సురతసౌఖ్యము.

మన్మథాలయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మామిడిచెట్టు. ౨. యోని. భగము.

మన్మథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కామదేవుఁడు. మారుఁడు.

మన్మనము. ౧. రహస్యమైన గుసగుసలు, రహస్యముగా గుసగుస లాడుట. ౨. గద్గదధ్వని. (త్రి. ని.)

మన్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మెడయెముక, కంఠమునకు వెనుకయెముక. ౨. తెలివి, జ్ఞానము.

మన్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) (ఇది సమాసాంతమునందే యుండును.) ౧. తన్ను గుఱించి యనుకొనువాఁడు.) పండితం మన్యుఁడు తన్ను పండితునిగాఁ దలఁచి కొనువాఁడు. ఇక్లె ధన్యం మన్యుఁడు. వె. ౨. అట్లు కని పించెడివాఁడు.

మన్యుమంతుఁడు. సం. విణ. (త్. మతీ. త్.) ౧. కోపి, కోపము గలవాఁడు. ౨. విచార వంతుఁడు; దుఃఖి. ౩. ప్రచండమైనవాఁడు, ఉగ్రుఁడు.

మన్యువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కృప, దయ. ౨. కోపము, క్రోధము. ౩. దైన్యము. ౪. దుఃఖము. ౫. యజ్ఞము. విణ. (ఉ) మేధావి. (శే. వి.)

మన్వంతరము. సం. వి. అ. న. డెబ్బదియొక్క దివ్యయుగములకాలము.

మపుష్టకము. సం. = మకుష్టకము, వనముద్గ. అడవిపెసరు †.

మప్పితము. విణ. (√మప్పు) మితము, పరిమితము. (శ. ర.)

(వ్యవ.) అతఁ డెల్లప్పుడును మప్పితముఁ గా సొమ్ము వెచ్చించును.

మప్పు = మరపు. స. క్రి. నేర్పు, అభ్యసింపఁ జేయు. (శ. ర.)

(వ్యవ.) తండ్రి కొడుకునకు మంచిబుద్ధులు మప్పినాఁడు.

జ. మప్పితము.

మబ్బు. వి. (క. మబ్బు, త. మప్పు.) ౧. మేఘము, మొయిలు.

చ. పెళపెళ మబ్బు బిట్టుఱుము భీతి విదూర కిలాంకురచ్ఛటో, త్పులకిని యై ...
ఆము. ౪. ౧౦౧.

సీ. ములకొల్పు మెయి ఛాయమబ్బులు గ్రమ్మక యొదకొఁక పెన్నెండ వతిలఁ గలచ ...
నీలా. ౧. ౧౦౩.

౨. చీఁకటి, అంధకారము.

క. అల్లది కంటే పొనపొవ, జెల్లనిగట్టుఱత మబ్బు దేజెర్ధుపాలమం, జెల్లెడఁ జూచిన ధరణీవల్లభ శ్రీరాముసేన వాలుమెకంబుల్.
మనుచ. ౪. ౧౬.

క. కట్టి తనమూఱు గా న, ద్దిట్ట గృహ స్తంభ మునఁ బ్రతిష్ఠించి నరుల్, మిట్టాడనియా జెడిదపు నట్టకనడురేయి మబ్బునం జెలి చనియెఁ.
వేం. పంచ. ౧. ౨౫౯.

చ. దినమునిదాఘు వేఁగ జగతిన్ నిశ నాఁగ ఘనాగమంబు దార్కొన సాంధ్య రాగపు మెఱుంగు మెఱుంగు గ మబ్బు మబ్బుగాఁ, దనరఁ దదంబుదాంతరగత స్ఫుటమూర్తికముల్ గ్రహించి యు, య్యని మిషరాశి రాశి నిడిరా దివిసాఁ దనరారెఁ దారకల్ ...
ముకుంద. ౩. ౪౩.

౩. మత్తు, మాంద్యము, మగత.

ద్వి. అకుంఠకర్ణుండు నమ్మందిరమునఁ, జె ల్కు వేలెండ్లును జెనుమబ్బు గవిసి, నిదుర వోవఁగ లంక నిచ్చలు పంక్తి, వదనుండు వెలఁవడి వసుధఁ గ్రుమ్మరుచు ...
రం. రా. యు. ౨౯. పొ. ౨౪. పంక్తి.

సీ. మదిరారసముగబ్బు మాటలతబ్బిబ్బు కొద ముగుబ్బలయుబ్బు నిదురమబ్బు ...
దశా. ౯. ౩౩.

గీ. ... మదసంజ్ఞ యొల్లపిల్లు, మబ్బు లాహిరి
యనఁగను మాతృభూత ...
ఆం. భా. ౨. ౩౦౩.

౪. అజ్ఞానము.

మ. అని ప్రార్థించి మనంబులోఁ దలిసి యాహా
తెల్వి లేదయ్యె మ్మబ్బునకున్ లోనయి
నాఁడ ... చంద్రా. ౪. ౨౬.

మబ్బుత్రోపరి = వాయువు.

సీ. మబ్బుత్రోపరిహూన గొబ్బున వానిసింగాణి
మత్తునియలు గా నడంప ...
అచ్చ. రా. సుం. ౧౧౯.

(మబ్బుతేపరి. శ. ర. పా)

మబ్బురవు (రా)తు = మేఘవాహనుఁడు,
ఇంద్రుఁడు.

క. .. తూరుపుదొర మ, బ్బురవుతు వేగంటి
యనన్, సురనాథుని పేళ్లు చెల్లు ...
ఆం. భా. ౧. ౪౭.

మబ్బు తత్తడిరాతు = మేఘవాహనుఁడు,
ఇంద్రుఁడు.

సీ. తఱిపేరిమబ్బు తత్తడిరాతు తామసావళి
నొంప నెత్తినవజ్ర మనఁగ ..
చంద్రా. ౫. ౫౪.

మబ్బునీరానుపిట్ట = వానకోయిల.

గీ. వానకోయిల మబ్బునీరానుపిట్ట, యనఁగ.
సాం. ని. తిర్య. ౭౨.

మబ్బులపగదాయ = గాలి. సాంని. దేవ. ౧౩.

జ. మబ్బుకొను, మబ్బుచేయు, మబ్బుత్రోవ,
మబ్బుపూ, మబ్బుపూనిసువు, మబ్బుపూపు
ట్టువు, మబ్బుపూవిడుపు, మబ్బురాయుంట,
మబ్బుటా, మబ్బువోడుచు.

మబ్బుకొను. అ. క్రి. (√మబ్బు) మత్తిల్లు.

ఉ. గబ్బిపిసాళివాలుఁదలికన్నుల కేటమిటారి
చూపులన్, మబ్బుకొనంగఁ జేసి విటమాన
సమూల్ దమిపెల్లి ముంపుచున్ ...
రాజ. చ. ౧. ౪౭.

వ. ... మబ్బుకొనుచయనుగుబ్బల బిబ్బరంబు
గనిపుడులివుటలన్ .. పారి. ౨. ౫౨.

మబ్బుచేయు. స. క్రి. (√మబ్బు) తగ్గించు,
ఆఱు (దీపము మొ.)

(వ్యవ.) చాకలి కాగడా మబ్బుచేసినాఁడు.

మబ్బుత్రోవ. వి. (√మబ్బు) ఆకాశము.

ఆ. చదలు నింగి యాకసము మబ్బుత్రోవ,
యు, ప్వరము ... అవ నభం బై తళు.
ఆం. భా. ౧. ౬౯.

మబ్బుపూ(వు). వి. (√మబ్బు) నీరు, జలము.

(చూ. మబ్బుపూపుట్టువు.)

మబ్బుపూవులవెల్లి = సముద్రము.
సాం. ని. దేవ. ౧౪.

మబ్బుపూనిసువు. (మబ్బుపూవు + నిసువు)
అగ్ని.

క. ... మబ్బుపూనిసు వనఁగాఁ, దగు వహ్ని
దేవతాఖ్యలు . ఆం. భా. ౧. ౪౪.

మబ్బుపూపుట్టువు. వి. (√మబ్బుపూ) తామర
పూవు.

సీ. మబ్బుపూపుట్టువుమాళిగలో సుందుగుబ్బెత
నెదఁ జేర్చి యబ్బురజేజ. ప్రబంధ. ౧౫౩.

మబ్బుపూవిడుపు. (√మబ్బు) జలముచయు,
మేఘము.

వ. ... మబ్బుపూవిడుపు నిద్దాకప్పు కప్పు
నెమ్మేనివాఁడ . . ప్రబంధ. ౨౧౬.

మబ్బురాయుంట. వి. (మబ్బు + రాయి +
ఉంట) మత్తువస్తువులుకలిసి చేసినమందు.

క. ... మచ్చువగలుచేయు మబ్బురాయుంటల
  మేపులను ... ప్రబంధ. ౭౮.

సీ. లాహిరీవస్తువు లక్కలయఁ జేర్చినమందు
  మబ్బురాయుం టన మనుచునుండు ...
  ఆం. భా. ౨. ౩౦౪.

మబ్బుతా. వి. (√మబ్బు) వడగల్లు, వర్షోపలము.

సీ. గుడుగువాల్ మబ్బుతాపిడుగు వానకుఁగట్టు
  గొడుగు వాటము దాల్చువడుగువాఁడు.
  ప్రబంధ. ౨౧౭. (౩).

మబ్బువోడుచు. క. క్రి. (√మబ్బు) మఁగతఁ గొలుపు, చేష్టారహితముగఁజేయు, చంపు.

సీ. మదమబ్బుబలుఁగబ్బు మయిబెబ్బులిని సుబ్బ
  వడి గొబ్బునను మబ్బువోడిచె నొకఁడు.
  రా. వి. ౩. ౬౪.

మభ్యపెట్టు. స. క్రి. మోసముచేయు, ఉపాయముగా దాఁటువేయు. (శ. ర)

మమకారము. సం వి. అ. పుం. నాది యను నభిమానము.

మమత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. తనదియను కొనుట; నాది యనుకొనుట. ౨. గర్వము, స్వాభిమానము. ౩. అహంకారము.

మమత్వము. సం. వి. అ. న. = మమత.

మమాపతాలము. సం. వి. అ. పుం. విషయము, ఇంద్రియార్థము.

మమ్మ. (మ్మా) అవ్య. ప్రశంసార్థకము.

మ. . వా, పురె యాలాపము స్థాయి యారగమకంబుల్ మమ్మ గీతంబుల, ద్దిర ...
  సమీర, ౬. ౨౦౧.

ద్వి. మమ్మ నీ కితవమైనమాట లే దెందు, మమ్మరసేయక మతిక్కఁ జూడు ...
  ద్వి. తి. సా. ౨౨. పా. ౬. పం.

శా. ... ఓవలోచన, శార్కరం బద్దిర జాతి వార్తలు పురే ధారాసమారూఢి మ, మ్మారారాజదలంక్రియల్ కవులలో మాన్యుండవై వన్నిటన్ .. ప్రబంధ. ౩౯.

సీ. భళిర నితంబబింబంబు సౌందర్యంబు మమ్మా కృశావలగ్నమ్మ చెలువు ...
  శ్రీరంగ ౪. ౯౬౨.

మమ్మటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కావ్యప్రకాశిక యను గ్రంథమును రచించిన యొకయాలంకారికుఁడు.

మమ్మరే = మమ్మారె. అవ్య. ప్రశంసార్థకము.

గీ. అలయశోదాకిశోరకం బా సుభద్ర, కలికి పైనోడు నాపాలఁ గలిగ నేఁడు, మమ్మరే యని పులకించి మందయాన, తుందిలానంద కందళికంద మయ్యె. రా. వి. ౧. ౯౨.

మమ్మాయి. వి. ఒకవిధమగు లేహము. (శ. ర.)

మమ్మారె (రే) = మమ్మరే. అవ్య. ప్రశంసార్థకము.

శా. మాయాసింహము కైతవిం గడువడి న్మమ్మారె చించెన్ నిజ, చ్ఛాయాగ్రాహిణిసైనసింహికఁ జక్కాసమ్మార్తి వత్సుగ్రుఁడై
  చం. రా. ౭. ౧౪.

ద్వి. ఉల్లాఘము గఁ బట్టి యూరుల నొక్క, మల్లుండు మెచ్చి మమ్మారె యటంచు.
  అ. మ. క. ౩. ౧౫౧. పా. ౧౯. పం.

మమ్ము. వి. సముద్రమునీఁద ఓడలకు విఘాతముగా వీచెడు సుడిగాలి విశేషము. (శ. ర.)

మయటము. సం. వి. అ. పుం. తృణకుటీరము, గడ్డియిల్లు. (విల్యమ్సు)

మయము. ప్ర. వికార ప్రాచుర్యాద్యర్థముల యందు సంస్కృతపదములపై వచ్చు తద్ధిత ప్రత్యయము.

౧. వికారార్థకము.

(ఉదా. కనకమయము.)

౨. రూపము, తదాత్మకము అను నర్థమును దెలుపును.

(ఉదా: కాష్ఠమయము.)

౩. బాహుళ్యార్థకము.

(ఉదా. తేజోమయము, జలమయము మొ.)

(కొందఱు మహాకవులు తెలుఁగుశబ్దములపై సయితము ప్రాచుర్యార్థమున ఈ ప్రత్యయమును వాడిరి.)

ఆ. ... తెలిసలిపెంజెఱొరచ, చుంబు నదలు దమమయంబు గాఁగ. నిర్వ. ౬. ౪౭.

గీ. పడినదివిజకాయంబులఁ బ్రథనభూమి, మెదడుప్రోవులమయ మయ్యె మిక్కుటముగ. హరి. ఉ ౧౦. ౫౫.

ఉ. ... పై నిఖిలంబును దనమయంబుగ సంతమసంబు వచ్చినన్ ...
దశకు. ౫. ౩౧. హరి. ఉ. ౬. ౧౬౫.

వి. అ. పుం. ౧. ఉష్ట్రము, ఒంటె. ౨. వేసడము, కంచరగాడిద ౩. హింసనము. ౪. ప్రక్షేపణము. (శ. ని.)

మయము. వి. మధ్యము, నడిమిభాగము.
(వ్యవ.) ఆ చెఱువుమయమున స్తంభము కలదు.

మయష్టకము. సం. వి. అ. పుం. వనముద్గము, అడవిపెసర. శ. (వై. ని.)

మయష్టము. సం. వి. = మయష్టకము. (రా. ని.)

మయి[1] = **మెయి**[1].

౧. శరీరము.

గీ. మేను మెయ్యను మై మయి మే మెయి యొడ, లన శరీరంబు దగు .. ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

క. ఏపుణ్యంబులు చేసితి, మాపదముల కరఁగి నంత మయితో నేఁగన్, బ్రాపించు నొక్క స్వర్గము, పాపాత్మ నృపాల వర్తిపోక వి వేలా .. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౫౨.

మ. వడగాలి న్మయి గంద స్రుక్కఁబడు తేవన్ సాలమూలంబులన్, నుడుఁగంబాటి ననీడలన్ ధరణి సంభూతోష్మచేతన్ బడిన్, ?డిఁ గన్పట్టిన యగ్గిబొబ్బలగతిన్ భాసిల్లి .. పాడరొండ ల్పొలుపార చంద్రా. ౨. ౩౦.

౨. మార్గము.

క. నీతిమయిఁ దనకు భూమిజ, నాతతపరివారభరనిరాతంకొత్తుం, దై తిరుగ విడువ కొజికిఁ, గాతూహలియగు విపత్తుగర్వము ఏనివొమన్ రఘువ. ౪. ౭౨.

జ. మయికొను, మయికోలు, మయిచాయ, మయిజాలు, మయిజాలుచీర, మయితాలుపు, మయితెంచు, మయిపూఁత, మయిమఱచు, మయిమఱపు, మయిమఱువు, మయివడి.

మయి[2] = **మై**[2].

మయికము = **మైకము.** వి. మదము, మత్తు. (చి. ని.)

మయికొను = **మైకొను.** స. క్రి. సమ్మతించు. (చూ. మయికోలు)

మయికోలు = **మైకోలు.** వి. సమ్మతి. (శ.గ.)

మయిచాయ = మైచాయ. వి. (మయి¹ + చాయ) దేహకాంతి.

మయిజాఱు = మైజాఱు. వి. (√మయి¹) కాంతరొడ మెడమునగా నడ్డకమ్ములు వాలిం చిన స్త్రీల చీరకొంగు. (శ. ర.)

మయిజాఱుచీర = మైజాఱుచీర. వి. (మయి జాఱు + చీర) మయిజాఱుగలచీర.

మయితాలువు = మైతాలువు. వి. (√మయి¹) (ప్రాణి, శరీరి, జంతువు. (శ. ర.)

మయితెంచు = మైతెంచు. స. క్రి. సమ్మ తించు.

మయిద¹ = మైద¹. వి. (సం. మాంద్యమ్) మత్తత, మైకము. (శ. ర.)

మయిద² = మైద². వి. గోరంట కై. (శ. ర.)

మయిదు = మైదు.

వి. మాయ.

సీ. మయిదులతిప్ప సేమములు నిల్వఁగ నీడ యిరువాల్గు మేనుల పెరువరొుడలు ...

శివలీలా. ౧.

జ: మయిదుపడు.

మయిదుపడు = మైదుపడు. అ. క్రి. (భ్రమ పడు.)

మయినము = మైనము. వి. సిక్థకము, తేనె పట్టులోనితేనె తీసివేయఁగా మిగులు మెత్తని పదార్థము.

ఉ. శ్రీపతివిరాఁదిగీతముల ప్రేమ విపంచిక నంటుఁ బాణిసం, తాపము సోఁకి మెట్లు మయినంబు గరంగిన, ఆము. ౫ ౧౫౩.

మయిపూఁత = మైపూఁత. వి. (మయి¹ + పూఁత) అంగరాగము, మేనికిఁ బూసికొను చందనాదిద్రవ్యము, కలపము.

చ. కరమునురక్తి భూవిభుఁడు కంజదళాయత చారునేత్రపైఁ, బోరఁబోరఁ జల్లునీటు మయి పూఁత గరంగిన . వి.క్ర. ౫. ౫౫.

మయిమయి = మైమై.

మయిమఱచు = మైమఱచు. అ. క్రి. (మయి¹ + మఱచు) పారవశ్యము నందు, ఒడలెఱుఁగకుండు.

మయిమఱపు = మైమఱపు. వి. (మయి¹ + మఱపు) ఒడలెఱుఁగమి, పారవశ్యము.

మయిమఱువు = మైమఱువు. వి. (మయి¹+ మఱువు) కవచము.

మయిల = మైల. వి. (సం. మలినమ్.)

ధూళి.

ద్వి. మయిల వడ్డదియు దుర్మాంసదోషంబొ, ఆయిరయు వెండియు నశీదోషంబొ ...

బస. పు. 3. ౩౯౦. పం.

జ: మయిలపడు.

మయిలక్రోలు = మైలక్రోలు. వి. మురళి (బ. మయిల క్రోళ్లు.)

గీ. మధురగానవినాదముల్ మయిలక్రోళ్లు, వెలయఁ బూరించు నాదముల్ గలయఁ బడఁగ, వందిమాగధజనకూత బృంద వివిధ, ఘోషణంబులు నిరుగేలంతలఁ కెలంగ భా. రా. బాల. ౬౭౩.

మయిలపడు = మైలపడు. అ. క్రి. మలినమగు, ధూళి కలదియగు.

మయిలారి = మైలారి. వి. ఒకానొకక్షుద్ర దేవతను పూజించువాఁడు.

మయిలారు = మైలారు. వి. ఒకానొక క్షుద్ర దేవత.

మయిలుతుత్తము = మైలుతుత్తము.

మయివడి = మైవడి.

మయిసరి = మైసరి. వి. నాట్యభేదము.

మయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అసురులశిల్పి. (ఇతఁడు ధర్మరాజునకు సభ నిర్మించి యిచ్చెను.)

మయువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. కిన్నరుఁడు, దేవతాగాయకుఁడు. ౨. దుప్పి, జింక. ౩. ప్రక్షేపము. (శే. ని.)

మయూకము. సం. వి. అ. పుం. నెమిలి మయూరము. (వై. ని.)

మయూఖము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కిరణము. ౨. అందము. ౩. మంట, జ్వాలము. ౪. కీల, చీల. ౫. కాంతి, వెలుఁగు.

మయూరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. నెమిలిజుట్టు కూ. ౩. ఉత్తరేను కూ. ౪. మయిలుతుత్తము.

మయూరకేతువు. సం. వి ఉ. పుం. కార్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి.

మయూరగ్రీవకము. సం. వి. అ. పుం. మయిలుతుత్తము. (రా. ని.)

మయూరచూడ, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మయూరశిఖ, క్షుపభేదము కూ.

మయూరతుత్థము. సం. వి. అ. న. మయిలుతుత్తము. (రా. ని.)

మయూరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. నెమిలి జుట్టు కూ. ౩. కాలపరిమితిని తెలిసికొనుట కుపయోగించుసాధన విశేషము. (విల్యమ్సు.) ౪. ఉత్తరేను కూ. ౫. ఓమము. ౬. మైలుతుత్తము. ౭. కోడి. (వై. ని.) ౮. ఒకజాతిచర్మాసనము. ౯. తులసీభేదము కూ.

మయూరవిదళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లతెగడ కూ. (శ. ర.)

మయూరవ్యంసకము. సం. వి. అ. పుం. ధూర్త మయూరము, పెంకి నెమిలి. (కౌముది)

మయూరారి. సం. వి. ఇ. పుం. ఊసరవెల్లి.

మయూరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడునెమిలి

మయ్యెర. వి. (సం. శ్మశ్రు.) ముఖరోమము, మీసపువెండ్రుక; రోమము, వెండ్రుక.

ఉ. తియ్యనివింటిజోదు రతిదేవిచనుంగవ
నొత్తిగిల్లి యా, య్యెయ్యన వంక చక్కఁ
బడ నొత్తెడుఁ జూచితె పువ్వుబాణముల్,
మయ్యెర వ్రాసెఁ జిత్తరువు మాఁగిలి
మాఁగిలి చిత్రకారుఁ డా, దయ్యము గాక
నిలిపసదానము టిట్టిభ పీని కీఁ దగునే ...
క్రీడా. ౯౭.

(చిత్తరువు కడుకున్నితముగా నున్న దనుట.)

మర. వి. ౧ తిరుగుడుగీల.

౨. కీలు.

(చూ. మరగాలు మొ.)

౩. తిరుగుడు నొక్కు. (శ. ర.)

జ మరకాఁడు, మరకాలు, మరగొమ్మ, మరచుట్టు, మరమేకు, మరసాన.

మరందకము. సం. వి. అ. పుం. మరందము.

మరందము. సం. వి. అ. పుం. పువ్వురసము, పూఁదేనె.

మరకటము. వి. (సం. మర్కటః) మర్కటము, కోఁతి.

గీ. కలికి నినువంటి తెలిగంటిఁ గరుణ లేక,
మరకటపు, గూట మేలీల దొరయఁ జేసెఁ,

దగినమునివరుఁ డగ నైనముగని, గూర్చి,
కజాఁడు దన చేర్పు నడి సేల నదరఁ జేసె.
సమీర. ౨. ౬.

మరకతప త్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాఁచి, ఒకానొక ఓషధి ¶.

మరకతము. సం. వి. అ. న. పచ్చ, నవరత్నములలో నొకటి.

మరకము. సం. వి. అ. పుం. మారి, అంటు రోగము.

మరకాఁడు. వి. (√మర) కర్ణధారుఁడు, ఓడ చుక్కాని పట్టువాఁడు.

సీ. మైరావణుం డను మరకాఁడు చనుదెంచి
రొయ్యి పైనమాయలయోడ నెక్కి ..
మై. ౨. ౫౧.

౨. పంజరము.

సీ. సురరాజునకుఁ బాండుకరిఁ జేర్చుమర
కాఁడు .. మనుచ. ౫. ౪౭.

మరకా(గా)లు. వి. (√మర) కృత్రిమ పాదము.

సీ. కారిగేహమునకుఁ జనఁగఁ జాలవికాలు
కాలు గా దది మరకాలు గాని ..
ఘటికా. ౧. ౧౪౪.

ద్వి. మరగాల నడచుచు మట్టుగా లగుచు,
నొరుగాల నడచుచు ధర గంతుగొనుచు.
పండితా. పర్వ. ౩౭౨. పా.

ఆ. ఆలు మగనిమాట కడ్డంబు వచ్చెనా,
యాలు గా దది మరగాలు గాని, యట్టి
యాలు విడిచి తుడవి నుండుట మేలు ..
వేమన. ౨. ౧౫.

మర(రి)గించు. స. క్రి. (√మరగు.) ౧. మరగఁజేయు, మప్పు, అలవఱచు, పరిచితము గావించు.

క. సురలు గొనిరి కొంచనవి, స్ఫురదజపాత్ర
మున బలరిపుని వత్సముగా, మరగించి
సవిత దోగ్ధగ, నరు దగు తేజంబు దుగ్ధ మై
సిద్ధింపన్ .. హరి. పూ. ౧. ౧౩౪.

గీ. పిటఁ గలకోడకాం డ్రెల్ల వింతరతులఁ,
జపుల మరగించి భ ర్తము లజ్జయును దీర్చ.
శుక. ౨. ౧౦౧.

రగడ. మునమునకును మీఁదిమ్మతురూపము, మర
గింపక యణిమాదులు డాయవు ...
కాశ. ౨. ౧౫౨.

గీ. యోగి యొయ్యెయ్య మరిగించియుంప
వలయుఁ గుతిగోళంబులో గాలి కుంభక
మున, బలిమి నిలిపిన రోమకూపముల
వెడలి, యది ప్రకల్పించుఁ గుప్తాదు లయిన
రుజల . కాశీ. ౫. ౨౩౫.

౨. ఆసఁగొలుపు, అభిలషింపఁజేయు.

ద్వి. మదగంధములఁ బెక్కు మరగించుకరులు,
వదలక చరియించువనవీథు లొప్ప ..
రం. రా. ఉ. ౪౨. పా. ౪. పం.

వ. అంత మాతల్లి జాణ లగు విప్రపుత్రుల
వైశ్యకుమారులం దోడ్కొని తెచ్చి నన్ను
మరగించి వలపుఁ బొరయ కుండ నల్లనఁ
బడయుం బురికొలిపె. జాహ్నవీ. ౪. ౩౫

గీ. పలలమును జూపి కేగను బట్టురీతి, నవ్యత
సమనాదబిందుకళానుభూతి, సుఖము
నొందించి మరగించి చొక్కఁజేసి, యింద్రి
యములంబు లవి నిగ్రహింప వచ్చు ...
సీతారా. ౧. ౧౧౭.

౩. అనువర్తింపఁజేయు.

ద్వి. చెనఁటి రైయి నిన్నింత చేసినగాధి, తన
యుని మతోత్కపదావాగ్ని శిఖల, సురసుర
కొరియించి క్రుక్కించి నిమ్ము, మరగించి
నీపంపుమానిపిఁజేసి ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౬౭౪. పం.

మర(ఱ)గు. అ. క్రి. ౧. పరిచితమగు, మచ్చిక పడు.

క. మరగినసింహము మృగములఁ, బొరిగొను చున నరులఁ గాచుపోలిక నంతః, పరిచిత పవనుఁడు నఘములఁ, బొరిగొనుచును నరుల దేహములు రక్షించున్ ...
మార్క. ౩. ౩౯౯.

చ. మరగిన కామధేనువులమందలు పిద్ధరస ప్రవాహముల్, దొరకిన కల్పవృక్షముల తోఁటలుం . ప్రబోధ. ౧. ౧౫.

౨. ఆసఁగొను, ఆసక్తమగు.

గీ. మరగి నీమూర్తిపైఁ గన్ను మనముఁ దగిలి.
భార. విరా. ౨. ౨౦౨.

సీ. మగ లాఁడువారికి మరిగి ప్రొచ్చిలి గంది వట్టి కన్నంబులు వెట్టి కొరవు, ద్రొక్కాని.
కు. సం. ౪. ౭౭౪.

గీ. ఏను భక్తితో మనమున నెంతయేని, మరగి వెదకంగఁ దోఁచినమాడ్కి రూపు, వెల పలను దోఁచె నీతనివెనుక నింకఁ, దగిలి విడువక బంట నై నెగడువాఁడ ..
హ. ఉ. ౫. ౨౨౦.

చ. అంతకు నెక్కుడైనచో, మరిగి వసించుఁ గాని మఱి మానుషభావముఁ బొందఁ డెన్నఁడున్ ... వి. పు. ౩. ౧౩౪.

౩. **అలవాటుపడు.**

క. నెచ్చెలులతోడ నెంతయు, మచ్చికఁ దన యిచ్చ నాడ మరగినయది యై, విచ్చలవిడి నింతకు ము, న్నిచ్చేడియ మెలఁగు కొత్త రొంటుఁగదు సుమిత్రా ..
భార. విరా. ౧. ౨౫౦.

క. మానిని కరపాశంబుల, చే సీగతిఁ గట్టి తెచ్చి జగిదొలఁకెడు పూఁ, బానుపునఁ బెట్ట వలదా, మానధనం బపహరింప మరగినదొంగన్ ... విక్ర. ౮. ౧౦౮.

గీ. ప్రజనిపాపుల నెల్లను వరుసతోడ, పిడుకొని తన్ను నందఱు వేడ్క నసుప, మధుర కేతెంచె ప్రజములో మరిగి తాల్చి, యున్న వేషంబ యొంతయు నొప్ప నొసఁగ.
హరి. ఉ. ౨. ౯౩.

౪. వశపడు, స్వాధీనమగు.

క. దేవర గౌరవమహిమన, మావలసినకవిత మరిగి మాటి నధీశా
కళా. ౭. ౧౪౧.

ద్వి. మరగిపగతిఁ జేరి మలయుచు నంతంత . .
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౦౮. పం.

స. క్రి. ౧. మోహించు, వలచు.

వ. ... అన్యునిన్, మరగినకాంత కాంతులకు మానసగఁ బచ్చిమ గణ్యరోకదా ..
భా. రా. యు. ౨౭౩౫.

క. గురుపత్నిఁ జంద్రుఁ డేమ్మని, వరపత్నిఁ ద్రిదివప్రైకవల్లభుఁడు పరా, శరుఁ డోడ కేవుపడఁతిని, మరుగుటఁ గనుఁడేదు ఇతర మర్త్యుల వశమే .
భోజరా. ౪. ౨౩౦.

౨. అలవాటుచేసికొను, నేర్చుకొను, అభ్యసించు.

క. అనఘా నీవాక్యంబుల, మనంబు నాలి వొంచ శాంతి మరగాద నింకన్
భార. శాం. ౫. ౨౫౪.

గీ. కోరి రాజన్యలోకంబు గొల్చురాజ, మౌళి మణి గేఁడు మునిసేవ మరగివాఁడు
భా. రా. అయో. ౨౫౭.

సీ. .. క్రౌర్యంబునఁ బుడమిజనులఁ, బీడించి ధర్మంబుఁ బెడవాయఁగాఁ ద్రోచి వేద విరుద్ధదుర్వృత్తి మరగి ...
హరి. పూ. ౧. ౯౭.

గీ. కన్యలావణ్యరససుధాగాహనమున, విధుని నయనము లస్పష్టవృత్తిఁ జెంద, మనసు

తదురోజకోహాద్రి మనికి మరగి, మహిత
మరతానుభూతికై మలయుచుండు
వసు. ౩. ౯౬.

౩. గ్రహించు.

(క.) చవిగొను, రుచిచూచు.

సీ. వారణాసీ పురావాస సౌఖ్యంబుల మరగి
వాశ్వతి మమ్ము మరచెనొక్కొ ..
కాశీ. ౭. ౫౫.

గీ. తిరుగు హరిపురి సురతరుసురల మరఁగి ...
యవన పృతన ... ఆము. ౧. ౪౧.

(చ.) అనుభవించు.

సీ. అతనికి నతఁ డిట్టు లను మాంసములచవి
మరగినవానికి మౌన వశమె .
భార. అను. ౪. ౩౦౪.

ద్వి. పరమసౌఖ్యం బైనభామలపొందు, మరు
గనివానిజన్మంబు జన్మంబె ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౭౨. పా.

క. మధురరసగుంభనములు గల, మధురపదార్థ
ములచవుల మరగి రసన త, న్మధురిమ
పారెఱుఁ బొగడఁగ, నధిపతి సుఖలీల
నలరె నశనముచేతన్. ఉ. రా. ౭. ౧౭౩.

౪. ఆశించు, అపేక్షించు.

క. కేవలతాయకరంబును, భావలతావాటి
మలయపవనాగము మా, కేవలతాలీలావతి,
కేవల తాకాశ వరగు కృతమతి మనసా.
భీమ. ౪. ౮.

రగడ. మెరమెరనిగోలనిదరి మీా లంచు లకు
ముకులు, మరగా నీకనుదోయి మాయింపు
చకచకలు ..
మనుచ. ౩. ౭౪. సైమ. ౭. ౧౭౨.

౫. ఆశ్రయించు.

గీ. ద్వారకాపురి మరగి కౌంతేయుఁడు గాల,
మిట్టు లుండఁగ నొకతఱి సెసఁగఁజేర్చి,
నచ్యుతుఁడు దీక్షితుం డయ్యె నధ్వరార్థ,
మనుపమద్విజముఖ్యసాహాయ్య మమర.
హరి. ఉ. ౫. ౫౧.

గీ. జీవతతి రచియించు నీచిత్త మిపుడు, మత్ప
దాంబుజయుగళంబు మరగి యున్న, కతన
రజసగుణమునఁ గలుగ దఘము .
భాగ. ౩. ౩౭౦.

జ: మరగించు, మరవు.

మరగొమ్ము. వి. (√మర) గుఱ్ఱమువీఁదిజీను
నకు ముందువెనుకలయందు ఆనుకొనుటకై
యెత్తుగా నేర్పఱిచినభాగము.

గీ. వఱలు నేనిక దిండి వార్యమ్ముఁ దొలుతఁ.
గాఁగఁ దా నెక్కి నన్ను దాఁకకయ
దీని, కటివిభాగంబు నెక్కి రాఁగలవె
యబల, వెనుకమరగొమ్ము నూఁతగాఁ
గొనుచు ననిరెు. కళా. ౩. ౭౨. ౩. ౭౧.

మరచుట్టు. వి. (√మర) తిరుగుడుచీల, మర
చీల.

చ. కురిసినక్రిందిపుప్పొడులఁ గొంచు నగం
బులమీఁదికై పికం, గరుచులఁ గొన్ని పై
ల్లగసె గాడ్పులసుల్ పతి మాధవుండు
రా, సెరవుగఁ బూవుసా మ్మిడి వసేందిర
భూమికి వెండి మెట్టదా, మరరవణంబు
తాఁ గొన భ్రమద్గతు తామరచుట్టులో
యువన్ .. ఆము. ౫. ౧౭౪.

(శ. ర. పా. 'మలంచుట్టు' ముద్రి. వ్రాఁత
ప్రతిపా.)

మరణము. సం. వి. అ. న. ౧. చావు, ప్రాణో
త్క్రమణము. ౨. వత్సనాభము, ఒకజాతి
విషము.

మరణాలసము. సం. వి. అ. న. (యౌగ)
ఒకానొక ఆసనము.

శ్లో. పక్షిత్రకర్ణ స్సందయుఙ్క్వా జంఘాయుగ్మ
ప్రసారగాత్, ఏకపాదప్రసారీ చపి
స్యా దథో మరణాలసః. (వై. ని.)

మరణించు. సం. అ. క్రి. చచ్చు, మృతినొందు. (శ. ర.)

మరతకము. సం = మరకతము. (శ. ర.)

మరతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చావు, మృత్యువు. (వాచ.) ౨. అగ్ని. ౩. జంతువు. (శే. ని.)

మర(రు)వు. స. క్రి. (√మరచు.) ౧. మరఁగఁజేయు, మప్పు; అలవఱుచు.

క. విమలాత్మ యుపేంద్రయు దా, నము
సత్యముఁ గ్రోధవర్జనంబును విను ము,
త్తమధర్మరాశి యిది ధ, ర్మమునపరమసీమ
దీని మరువుము మదికిన్ ...
భార. అను. ౫. ౪౨౧.

క. ... కోఁతుఁ బడపు మరపఁగ వలయున్.
దశకు. ౫. ౧౭.

గీ. దండి లోభాదిగుణములఁ దరపినాఁడు,
మంచిగుణములు తనయందు మరపినాఁడు.
భాగ. ౭. ౯౯.

ద్వి. తెరలఁ దివ్యనిషండ్లతీపులు మరపి, చరణ
సేవలు సేసి చనవులు మెఱసి ...
ద్వి. పారిశ్చా. ౬. ౭౧౫. పం.

౨. అనఁగొలుపు, అభిలషింపఁజేయు.

క. సిరిఁ జూసి నన్ను లోఁబడ, మరపెద నని
చూచె దేల మనుజేశుని పైఁ, దిర మగు
నామది వాయదు. భా. రా. సుం. ౧౯౪.

ద్వి. హృదయంబు గరుగంగ నిరుచన్నుఁగ
వలు, గదియించి బిగియారఁ గౌఁగిళ్ల
మరపి ...
రం. రా. బాల. ౧౩. పా. ౧౫. పం.

౩. తగపఱుచు.

గీ. కాళి యొక్క కరాళసింగంబు నైన, మర
పుకోఁ గల మొుకయింత మందు పెట్టి,
మాట లిఁక వేయు నేఁటికి మున్నుఁ
జూడు, మనుచుఁ బంతంబు లాడి కొర
దవిఁ జొచ్చి ... వరాహ. ౪. ౯౫.

గీ. తన కసాధ్య మైనతరుణి సాధించుట,
దొరకకేనిఁ దన్ను మరపికొనుట ...
కళాపూర్ణము. ౧. ౩.

మరమేకు, వి. (√మర) తిరుగుడుచీల. (శ. ర. (గ్రా.)

మరల. అవ్య. ద్రు. (√మరలు) పునరర్థకము.

క. నరపతుల నెల్ల భీష్మున, కరగా నొప్పింపఁ
జాల నే నడవులకున్, మరలం బోయెద
నచటం, దిరిగెదఁ గూరాకు గోసి తిని
యెద ననఘా. భార. భీష్మ. ౨. ౭.

ఆ. మరల నొక్కసారి మిరుగేలఁ బెటికియు,
దీనఁ బగిలె వంచుఁ దిగిచి నైన, వలిగి
యేడుభల్లములఁ ద్రుంచి వేసెగ, ఘుంగ
కముల వేయు నంట సేసె ...
భా. రా. అర. ౧. ౨౪౦.

సీ. మరలఁ బుట్టెడుచందమామయో యది
గాదు మొులకనవ్వులముద్దుమోము గాని.
దశా. ౨. ౨౪౪.

మ. ... కేళితతుల్ గప్పూర వృద్ధాలికిన్,
మరలం బ్రాయము వచ్చెఁ దత్తరుచల
న్మందానిలా సంగతిన్ ... పారి. ౫. ౪౭.

గీ. మగుడ క్రమ్మఱ క్రమ్మటి మరల మారె,...
తిరుగ నా వెలయును బున, రర్థముగ ...
ఆం. భా. ౩. ౭౯.

మరలఁబడు. అ. క్రి. (మరలన్ + పడు ప్యార్థ
మున.) ౧. వివర్తిల్లు, వెనుకకుఁ దిరుగు;
విముఖుఁడగు.

క. పవనవిధి పురంబు సుంపఁగ, మనుజేశ్వర
రొల్లజనులు మరలఁబడి కనుం, గొనిరి ..
భార. మా. ౧౪౭.

ఆ. జిహ్వ మరలఁ బడఁగఁ జిలుకల నగ్ని క,
పించె ... భార. అను. ౩. ౧౮౪.

సీ. తనయ నొక్కని కిచ్చి మనకు మరలఁబడి
యన్యున కిచ్చిన యట్టివాఁడు, కృమి
యగు ... భార. అను. ౪. ౨౬౩.

సీ. దండపారుష్యంబు గొండెంబున వతర్క
మరిసంధి కడ యాక మరలఁబడుట ..
అను. ౪. ౨౫౨.

౨. మాఱుపడు.

సీ. రాయంచవడపుఱరాయఁడిఁ దాల్మితామర
తూఁడు దుముదుగా మరలఁబడునొ
కాశ. ౨. ౧౦.

మరలఁబాటు. వి. (√మరలఁబడు) మరలఁ
బడుట, తిరుగఁబాటు (చూ. మరలఁబాటు
తనము.)

మరలఁబాటుతనము. వి. (√మరలఁబాటు)
ప్రతిఘటన.

సీ. పరకొరుపట్టున దురహంకృతి వహించి
మరలఁబాటుతనాన మసవినాకొ ...
రంగా. ౨. ౧౪౧.

మరలించు. స. క్రి. (√మరలు) మరలునట్లు
చేయు, వెనుకకు రాబించు.

గీ. ధనువుఁ దగ చేసి యొక్కపాతకుఁడు
మతునిఁ, బట్టుకొని పోయెనట చేటు
పాటు దలియ, రాక పోగిలెద నీవు
శాత్రవు జయించి, యనుజు మరలించి నా
దుఃఖ మార్పు మనిన ...
జై. భా. ౬. ౧౩౨.

మరలు. అ. క్రి. ౧. నివర్తిల్లు.

(క.) వెనుకకుఁబోవు; పోవు.

చ. పసు లటు పోవఁగా మరలఁ బాడిరొ
నీకు నరేంద్రనందనా ...
భార. విరా. ౪. ౫౪.

చ. విని మిము నాజిలోఁ, బొడరి విక్రమ
కాండత మాపు టొక్కఁడుగా, బవియుగ
నేను వచ్చితిని బద్ధసముద్యము లై కడంగుఁ
డిం, క నిహతశత్రుఁ డై మరలుఁ గాక
జరాసుతుఁ డూర కేఁగునే . .
హరి. ఉ. ౧. ౨౯.

(చ.) తిరిగివచ్చు; తిరుగు.

క. సురపురి మధురకు నెక్కడ, సురకాం
తలు మాకు దొరరొ సురభంజన నీ, వరు
గుట యుప్పనిపని కే, మరలుము మామాట
వినుము మముఁ గావఁదగుగా ...
హరి. పూ. ౯. ౧౫౯.

గీ. ప్రాణబాంధవుఁ డైనయప్పతిరాజు,
వర్థమార్గమునం దొయ్య ననుచరింప,
నశ్రుధారాప్రవాహంబు లవధి గాఁగ,
దైన్య మందుచు మరలె శైవర్భిచూడ్కి.
శైవ. ౨. ౧౦౦.

గీ. డెంద మంతయుఁ గఱిపెల్పునందుఁ దగిలి,
మరలఁగా నేర దిఁక ... నీలా. ౨. ౯౬.

వ. శేల్పులు పలాయనపరాయణు లై వెనుక
మరలియుం జూడక పోవం దొడంగిన ...
హర. ౬. ౬౫.

(ట.) వెనుకకుఁ దిరుగు.

గీ. గిలుకుటందెలు ఘల్లనఁ గిరవాణి, మరలి
మరపంక్తి కరుగుచోఁ బిరుదు చక్కఁ,
దనము వెలివేణి చెలువుఁ గర్గొని బలిం
ద్రుఁ, డాదికన్నను మిగుల హాహాంబుఁ
గాంచె ... దశా. ౨. ౩౫౫.

సీ. బాణాదిహేతిసంపాతజాతము లగుమంట
లర్కాంకు మరలఁ ద్రోఁచ ...
భార. ద్రో. ౧. ౧౩౯. ఆం. భా. ౩. ౧౧౪.

(తే.) చల్లారు, శాంతించు.

చ. కెరపులం దక్కు మీయబల వేగమ
కొండిలికేయు మంతలో, మరలు మదీయ
కోపశిఖి మానదు వేఱొకచేయఁ జేసినన్.
భార. ఉద్యో. ౪. ౩౦౭.

(ప.) విముఖమగు.

వ. ... "జ్యోతిష్టోమేన స్వర్గకామో యజేత"
యనుమాటలఁ దెలుపంబడు నుత్తమధర్మం
బునకు మగలి తమతమజన్మాంతరకృత
కర్మంబు లాధారంబులుగాఁ బర్ణకీటంబులం
బోలెఁ దనువు లెత్తుదురు ...
కుచేల. ౧. ౫౯.

౨. తిరుగు, ముడివడు.

గీ. అరసి పెదవులం దడుపుచు నరిగి యరిగి,
దొరఁగు నశ్రులు కన్నుఁ దామరల మరలఁ,
గుసుమబాణుని నగఁ జాలుకొమరు కావరు,
విభుఁడు మదిలోనఁ బాయనివెతలు వెతలు.
సారంగ. ౩. ౨౩౨.

జ: మరల, మరలఁబడు, మరలఁబాటు, మరలఁ
బాటుతనము, మరలించు, మరలుచు.

మరలుచే(ల్చు). స. క్రి. (√మరలు.) ౧. మరలఁజేయు, నివర్తింపఁజేయు.

క. గురుఁ డన్నిశరము లేసిన, కెరపున
నన్నింటి నన్ని విశిఖంబులఁ దా, మరలిచి
బ్రహ్మాస్త్రపరి, స్ఫురణము చూపినఁ దద
స్త్రము నన యడంచెన్ ...
భార. ద్రో. ౪. ౧౧౩.

౨. విముఖము గావించు.

క. అనవుడు నయ్యంగన యుతఁ, దనంగశర
దళితహృదయుఁ డయ్యె నకట యీ,
తనచిత్తవృత్తి మరలుప, ననుమానం బగు
నుపాయ మది యెయ్యదియో ...
భార. విరా. ౨. ౪౧.

క. శాపభయంబున నెఱయఁగ, నీపైకోరిక
మరల్చి నిధిపతిసుతు నే, పాపవు వేళను
జూచితి, నో పరుసాబ గేను మఱి కనుం
గోన గుణిగాన్ ... కళా. ౪. ౨౧.

చ. అలుకఁ బ్రలంబదానవునిప్రాణముఁ గొంటి
కళిందనందనా, సలిల భరప్రవాహ రథ
సంబు మరల్చితి.
పారి. ౩. ౩౭. నీలా. ౧. ౪౩.

మరవ. వి. ఒకజాతి మనుష్యుఁడు.

సీ. ఆంధ్రులు నాభీరు లాభీరకులుఁ గిరాతులుఁ
బుల్కసులుఁ బుళిందులు నరవలు, మర
వలు పొంద లైనమనుజాలు కర్మశేషముల
జనించి దుష్కర్మములను. శేష. ౩. ౭౪.

మరవలి. వి. మనుఁగుడుపు. (శ. ర.)

మరసాన. వి. కాల్లపనివాని సాధనవిశేషము. (శ. ర.)

మరాకాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తెలుమణిచెట్టు.

మరాటము. వి. వృక్షవిశేషము, లాంగలి, ఒకానొకచెట్టు. (శ ర.)

మరాటి. వి. (సం. మహారాష్ట్రీ.) మహారాష్ట్ర దేశస్థుఁడు. (శ. ర. బ్రౌ.)

మరాటిమొగ్గ. వి. ఒకానొక యంగడిదినుసు. (శ. ర.) వీర్యవృద్ధికర మగునొకయౌషధి. (బ్రౌ.)

మరాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏకాహ క్రతుభేదము. ౨. మాత్రము. ౩. కుమాలము. (వే. వి.)

మరారకము. సం. వి. అ. పుం. ధాన్యపుకొట్టు. (విశ్వము.)

మరాలకము. సం. వి. అ. పుం. హంసవిశేషము, మగపెద్దబాతు.

మరాలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సున్నగానున్నది. ౨. అల్పపీతరక్తము. (శే. ని.) వి. అ. పుం. ౧. హంస. ౨. ఎఱ్ఱగన్నేరు చె. ౩. గుఱ్ఱము. ౪. మేఘము. ౫. కాటుక, అంజనము. ౬. దాడింబవనము, దానిమ్మతోట. ౭. కొంచెము పసుపు ఎఱుపును కలిసిన రంగు. (శే. ని.)

మరి. వి. ౧. తడవ, పర్యాయము. (ఇది యీ యర్థమున ఒక, ఒక్కొక్క. ఈ శబ్దములు పూర్వమందు కలిగియే ప్రయోగములు గనంబడుచున్నది.)

(ఉదా: ఒకమరి, ఒక్కొకమరి, ఈమరి, మొ.)

క. ... జగద్హితవా, క్రూరులై రొక్కెడ వా
రొక, మరి గోష్ఠీనిరతినుండి మనుజాధీశా.
భార. అను. ౨. ౩౪.

చ. ఒకమరి బుద్ధగింప విలయోదకముల్ పయి
కుబ్బి చిప్పఁగ, చ్చుకొని మహోగ్రవీథిఁ
జన ... ఆము. ౪. ౨౧.

సీ. ఒక్కొక్కమరి నొప్పి నొందకున్న ...
శైవ. ౩. ౧౮౨.

(ఒక్కొక్క పరి భేదం. పా.)

సీ. ఒకమరి గల్పొందు సురలీలఁ దనరుచుఁ
గోమలతో నోమనగుంట లాడు ...
ఇందు. ౨. ౧౪౩.

క. ఆతనితో నొక్కొకమరి, కౌతూహల
వృత్తిఁ దగందొడఁగి మృదు, ద్యూతం
బునఁ గ్రీడింతుం, జేతోముద మొదవ వత్స
శిల్పప్రౌఢిమ ... భార. విరా. ౧. ౭౧.

ద్వి. మతిఁ జేర్చి యొక్కొక్కమరి బసవనికి,
నుతభక్తిరసము కన్నుల కొక్క నొక్క.
పండితా. దీక్షా. ౯౩. పొ.

క. ఇమ్మెయి నలంగి యొకవ్వ, తిమ్మన
క్రీడనిలిచి చనుదెంచుట సా, కిమ్మరి
దడయ వలసె నని ...
భార. అను. ౩. ౨౫౮.

ఉ. ఈమరి యింక నొక్కమరి యింకొక
మా యిఁక నొక్కమాఱు సా, నోముల
పంటగా యనుచు ... క్రీడా. ౮౯.

౨. వాక్యాలంకారము.

క. కప్పటి నౌరగా రైనను, సప్పమునటి
రోగ మైన సతి తులు వైనన్, ముష్టున
దరిద్రుఁ డైనను, దప్పదు మరి దుఃఖ
మగుట తథ్యము సుమతీ ... సు. శ. ౨౭.

అవ్య. యుగపదర్థకము, ఏకకాలమున.

క. తమబంధులుఁ దారును నొ, క్కమరియ
తెగటాఱువారు కరుణారహిత, త్వమునఁ
దొలుమేన ... భార. అను. ౫. ౧౦౯.

చ. ఒకటి పరోపఘాతకర మొక్కటి పంకజ
కాంతితస్కరం, బొకమరి యేల కట్టువడ
కుండు మహీపతియాజ్ఞ గల్గినన్ ...
శైవ. ౬. ౮౯.

మరించె. సం. మరణించు. (శ. ర.)

మరిగొమ్ము. వి. చెఱువు లోపలివానిలోని నీరు వెలికిఁ బోవుటకై రాలతోఁ గట్టిన మార్గము. (శ. ర. బ్రా.)

మరిచపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. సరళ వృక్షము. (రా. ని.)

మరిచము. సం. వి. అ. పుం. మిరియపు పొద చె. న మిరియము.

మరిడి. వి. ఒకానొక దేవత.

మరిడిమహాలక్ష్మి. వి. ఒకదేవత. (శ. ర.)

మరిడివ్యాధి. వి. కలరాజాడ్యము, వాంతిభేది రోగము. (శ. ర.)

మరిమ. సం. వి. న్. పుం. చావు, మృత్యువు. (విల్యమ్సు.)

మరియాద. వి (సం. మర్యాదా.) మేర, హద్దు; మర్యాద; కట్టుబాటు; న్యాయబుద్ధి.

క. నరనాథుఁ గొలిచి యలవడఁ, దిరిగితి నా కేమి యనుచుఁ దేఁకువ లేమిన్, మరియాద దప్ప మెలఁగినఁ, బురుషార్థంబునకు హాని పుట్టక యున్నే.

భార. విరా. ౧. ౧౨౨.

ద్వి. రావణుండైన గర్వము దక్కి వచ్చి, శరణన్నఁ గాకు నేచందంబునైన, మరి యాద లిట్టివి మాకులంబునకు ..

రం. రా. యు. ౩౦౧. పా. ౧౨. పం.

క. జడుఁడైన రోగి యైనను, విడుచుట మరియాద గాదు విభు సంగనకుఁ ..

భాగ. ౧౦. పూ. ౯౪౯.

క సీతరుణి నేను నె త్తము, నీతో నాడుకాడ రుక్మిణి గనుంగొను ని, న్నాతిమరియాద నీవుం, జూతు ... ఉ. హరి. ౩. ౧౧౦.

మరిష్టకము. సం. వి. అ. పుం. రాజము ద్గము. కీ. (వై. ని.)

మరిష్ణువు. సం. విశే. (ఉ.) చచ్చెడుస్వభావము కలవాఁడు, మర్త్యుఁడైనవాఁడు.

మరీచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మిరియపు పొద. కీ. ౨. కక్కోలకము, చలువమిరి యము. (రా. ని.) న. మిరియము.

మరీచి. సం. వి. ఇ. పుం, స్త్రీ. ౧. కిరణము. ౨. వెలుఁగు, కాంతి. ౩. మృగతృష్ణిక, ఎండ మావులు. (శే. ని.) ఇ. పుం. ౧. ప్రజాపతి (ఇతఁడు మొదటిమనువుచేత సృజింపఁబడిన పదిమంది మూలపురుషులలో నొకఁడు.) ౨. ఒకధర్మశాస్త్ర కర్త పేరు. ౩. లోభి, కృప ణుఁడు. ౪. సప్తర్షులలో నొకఁడు, బ్రహ్మ మానస పుత్రులలో నొకఁడు. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

మరీచిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. మృగతృష్ణ, ఎండమావులు. ౨. ఎనిమిది త్రసరేణువులు. (వై. ని.)

మరీచిమాలి. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) కిరణ ముల మాలగలవాఁడు

వి. న్. పుం. సూర్యుఁడు.

మరుండ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఎత్తైనలలాటము గల స్త్రీ. (విల్యమ్సు.)

మరుంధనము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లచంద్ర. కీ.

మరుఁడు. వి. (సం. స్మరః) మన్మథుఁడు.

మ. మరువాలారుశరంబులం దొరఁగు కమ్మం దేనెతోఁ గూడి .. వైష. ౨. ౯౯.

గీ. కవఱు లంకించి ప్రేయఁ గొ ప్పవిచు వవలి, కరమున నమర్పఁ బైఁటలో మరునిబటువు, బిల్లక్రియఁ బట్టు, గంపెల బిగువుఁ జన్ను, నిక్కఁ దిక్కులఁ బాత్రాళి నెత్త మాడు ... ఆము. ౧. ౫౯.

చ. తొగచెలి తున్కలో మరునితూపులో ...

నీలా. ౧. ౪౦.

మరుమేపుకన్దొర = మన్మథు నాకారముగాఁ గొన్నకన్ను గలప్రభువు.

మ త్తకోకిల. నీటిపుట్టుగుపట్టి యొన్నఁడు నెమ్మిఁ గానఁగలేనియు, మ్మేటివేలుపు రాయఁ డామరుమేపుకన్దొరమామ గా, నేటినీటుకపంబు చేసెనొ యూవడంకువ

లంమఁ దా, మాటికిన్ గొనియాడుచుం
జని మన్ను తేఁ డట ముందటన్
యయా. ౨. ౪౧.

జ మరుగొంగ, మరుతల్లి, మరుతేజీ, మరు
దేశేరి, మరునయ్య, మరువిల్లు, మరుపని,
మరుపిచ్చి, మరుపోరు, మరుమామ, మరు
మావు.

మరుకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సెమిలి.
౨. లేడి, జింక. (విల్యమ్సు.)

మరుగొంగ. వి. (√మరుఁడు) శివుఁడు.

సీ. ... పెనునీటఁ దేలాడు పిన్నపాప, మరు
గొంగతలపుఁ దామరమీఁది యొలఁదేఁటి
కలిమి యొయ్యారి నోములఫలంబు ..
ఉ. రా. ౧. ౪౦.

మరుజ. సం. వి. ఆ స్త్రీ. ౧. మృగకర్కోటి,
వెఱ్ఱిపుచ్చ కీ. (వాచ.) ౨. ఒకానొక
మృగము.

శ్లో. యథోక్తం మరుజా తూచ్ఛమృదుపాండ
రరోమికా, రోమరాజిమతీ మధ్యే ద్వా
దశాంగులసమ్మితా. (శే. ని.)

మరుజము. సం. వి. అ. పుం. పరిమళద్రవ్య
విశేషము.

మరుతల్లి. వి. (మరుఁడు + తల్లి) మన్మథునితల్లి,
లక్ష్మి.

సీ. పెనిమిటి యెదనుండు వనబోఁడి మరుతల్లి
సెలచెలియలు

గీ. యనఁగ లక్ష్మిసమాఖ్య తా ..
పాం. ని. దేవ. ౬.

మరుతేజీ. వి. (√మరుఁడు) చిలుక, మన్మథ
వాహనము. (శ. ర.)

మరుత్కారము. సం. వి. అ. పుం. రాజ
మాషము, అలసందలు.

మరుత్కర్మ. సం. వి. న్. న. వాయురోగము,
కడుపుబ్బు. (విల్యమ్సు.)

మరుత్కోణము. సం. వి. అ. పుం. వాయవ్య
దిక్కు, పశ్చిమోత్తర దిక్కులమధ్య దిక్కు.

మరుత్తకము. సం. వి. అ. పుం. మరువక
వృక్షము

మరుత్తనయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. హను
మంతుఁడు. ౨. భీముఁడు

ఇట్లే మరుత్సుతుఁడు, మరుత్సూనుఁడు, మొ.

మరుత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧. వాయువు,
గాలి. ౨. పర్వత శిఖరము. ౩. రూపము.
(శే. ని.) ౪. దేవత, వేలుపు, దేవవిశేషము.
౫. మరువకము, మరువము, వృక్షవిశేషము.
౬. గ్రంథిపర్ణ మనువృక్షవిశేషము.
౭. పృక్కా, శాకభేదము కీ. ౮. బంగారు.

మరుత్పటము. సం. వి. అ. పుం. తెరచాఁప.
(విల్యమ్సు.)

మరుత్పతి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇంద్రుఁడు,
వేల్పుఱేఁడు.

మరుత్పథము. సం. వి. అ. పుం. వాయు
మార్గము, ఆకాశము.

మరుత్పాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = మరు
త్పతి.

మరుత్ప్లవము. సం. వి. అ. పుం. సింహము
(త్రి. ని.)

మరుత్ఫలము. సం. వి. అ. న. శిలావృష్టి, వడ
గండ్లవాన. (విల్యమ్సు.)

మరుత్వంతుఁడు. సం. వి. త్. పుం. ౧. ఇ
ద్రుఁడు. ౨. హనుమంతుఁడు. ౩. మేఘుఁడు.

మరుదాందోలము. సం. వి. అ. పుం. వ్యజన విశేషము, ఒకమాదిరి విసనకఱ్ఱ.

మరుదిష్టము. సం. వి. అ. న. గుగ్గులువు, గుగ్గిలము. (వాచ.)

మరుదేవేరి. వి. (√మరుఁడు) రతీదేవి.

క. కారుకొమిఱుం గన మరుదే, వేరియుఁ దా నసఁగఁ బైఁడివిరిదం డన బం, గారపు బొమ్మవఁగా సిం, గారంబున దేవయాన కడుఁ జెలువొందెన్ ...

యయా. ౪. ౯౨.

మరుద్భవ. సం. వి. అ. స్త్రీ. తామ్రమూలీ క్షుపము శ.

మరుద్రథము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. (త్రి. ని)

మరుద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. విటఖదిరము. ఒకానొక చంద్ర శ.

మరుద్వాహము. సం. వి అ. పుం. ౧. ధూమము, పొగ. (త్రి. ని.) ౨. అగ్ని. ౩. చిత్రకము, చిత్రమూలము శ.

మరుద్వీపము. సం. వి. అ. పుం. ఉష్ట్రము, ఒంటె. (త్రి. ని.)

మరునయ్య. వి. (మరుఁడు + అయ్య) విష్ణువు.

ఉ. అక్కట తండ్రి యేల మరునయ్యకుఁ బెండ్లి యొనర్తు నంచుఁ దె, న్మక్కువ నుండుచో నీలా. ౨. ౪౨.

చ. అరుదుగ వేల్పుఱేఁడు మరునయ్యయు నల్వయుఁ గొల్వఁ జల్వడాల్, దొరరత నంపుటుప్పరిగలో వలికుబ్బలి రాచకూఁతుఁ దా, నిరువుగఁ గూడి ముజ్జగము లేలెడు లేసలదాల్పుఁ గొల్చెదన్ ...

అచ్చ. రా. బాల. ౧.

మరునిల్లు. వి. దే. (√మరుఁడు.) ఆఁడుగుఱి, మదనగృహము.

ఉ. మంచెలమీఁద నెక్కి కటిమండలిఁ జుట్టినపాఱుటాకు లించించుక చంచలించి మరునిల్లు బయల్పడఁ జేయఁ బిట్టలన్, జెంచెతలార్చి ప్రేయుదురు చిత్రముగా నొడిసెల్ల ... కాళ. ౩. ౧౦.

గీ. కూటి కియ్యని విటకానిపోటు మెండు, మాచకమ్మకు మరునింట నాచు మెండు.

వేను. ౧౪. రసిక. ౧. ౯౦.

మరున్మాల. సం. వి. అ స్త్రీ. పృక్క, శాకభేదము. శ.

మరుపని. వి. (మరుఁడు + పని) సురతము.

గీ. మంటిమిద్దలవారికి మరుపనులకు, నెలఁతఁ బాసినవారికి నిదుర చెడిరొ ...

అము. ౪. ౧౩౩.

రగడ. పనసలపైఁ బూఁబనసల్ గనుగొను, పనుపడ్డవి మరుపనులకు నవి మును ...

యయా. ౪. ౨౬.

మరుపిచ్చి. వి. (√మరుఁడు) మన్మథావేశము, కామోద్రేకము.

ఉ. నిక్కము రడ్డిబిడ్డ వని నిన్ మది నమ్మి గృహంబుఁ జేరి యీ, దిక్కున నున్న శూద్రసుదతిన్ మరుపిచ్చి రమించినాఁడవి, త్రైక్కలిఱంకు నాకుఁ గలదే యని ముందలఁ బట్టి యీడ్చి యీ, రక్కసి దన్ని .. శేం. పంచ. ౪. ౫౧౦.

మరుపృష్ఠము. సం. వి. అ. న. ఎడారి, నిర్జల ప్రదేశము.

మరుపోరు. వి. దే. (మరుఁడు + పోరు) సురతము.

గీ. చెలువ మరుపోరు వెనుక సొమ్ముల నలర్చి,
చెలువమరురక్తి వెన్నుఁడో కలిసి యుండు,
టనుచుఁ దలపోయుచుండుఁ దా నార్త
చంద్రి, శాఖిలాపాను గుంభితప్వాంతుఁ
డగుచు ... చంద్రి. ౪. ౩.

మరుప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ఉష్ట్రము,
ఒంటె. (విల్సమ్సు.)

మరుభూరుహము. సం. వి. అ. పుం. కర
వీరము కీ.

మరుమామ. వి. (మరుఁడు + మామ) చం
ద్రుఁడు.

పీ. ... జాబిల్లి మరుమామ చందమామ.

గీ. ... అమరుచుండుఁ, గుముదమిత్రుని నామ
ధేయములు పొంబ. సాం. ని. దేవ. ౧౦.

మరుమావు. వి. (√మరుఁడు) చిలుక.
రగడ. మావులు దగు మరుమావుల కిరవులు.
యయా. ౪. ౨౫

మరులము. సం. వి. అ. పుం. ౧. హంసవిశే
షము. ౨. ఉదకము. (విల్సమ్సు.) ౩. వ్యా
ఘ్రాదిఘాతుకజంతువు. (వై. ని.)

మరులు = మర్లుకి. వి. ౧. మోహము, వలపు;
ప్రేమ; అత్యధికప్రేమ.

క. పరమపతివ్రత లై సుర, పురములు సాధిం
ప నున్న పుణ్యస్త్రీ లె, వ్వరు గలరు
చూపు చూతాం, తరశరహతిఁ దిరులు
మరులు గొలిపెద వారిన్ ...
కు. సం. ౪. ౩౯౭.

చ. ... భువనత్రయ భీకరరాక్షసత్రయిన్,
మరులంత ముంప నంపెనో యనన్ దగు
వజ్జవరాంద్ర ముప్వరన్, బరిణయ మై
ఘనమర్త్యకులక్రమంబున వారు సుఖించి
రంతయున్ ... ఉ. రా. ౧. ౨౭౫.

మ. మరు లెచ్చం గడు నొచ్చు నెచ్చెలియ
నీమాపెల్లఁ బ్రోవన్. చంద్రా. ౫. ౧౧౧.
(చంద్రమతి లోహితాస్యునిఁగూర్చి విల
పించుట.)

ద్వి. మది నీకు నామీఁద మరు లెందుఁ బోదు.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౦౭. పం.

గీ. తీరని ప్రేమ రైన, మరు లవఁగఁ జెల్లు.
ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

౨. అజ్ఞానము.

సీ. మఘవుండు నీకంటె మరు లయ్యె క్రతుశతి
నర్చించి దేవేంద్రుఁ డై వెలింగె ..
కు. సం. ౨. ౧౭౪.

క. మారియందు రెవ్వనిబిడ్డలు, మరు లింతియె
కాక సుతులు మతి యతిహితులే, పెరి
మెను బుట్టినపుత్రులు, పెరుగఁగ శత్రు
లను ప్రుతులు పెక్కులు వినవే ...
కుచేల. ౧. ౫౯.

౩. (త. మరుళ్) పిశాచము, దయ్యము.

గీ. నీవు నీపోవుదనుఁ బొమ్ము నీవు మాట,
మాట లేటికి ననుచు నమ్మరులు లేఁడు,
నచటఁ బ్రేవులు దర్భలు నాసనంబు, చేసి
తనమానసంబునఁ జేర్చెఁ గృష్ణు ...
ఉ. హరి. ౨. ౧౪౧.

గీ. అదియుఁ గా కిరుకుంజల వాఁడుమరులు,
గొరగఁ గలువుఁ గా శాతనిఁ గోరి తపము
సేసె దఁట గౌరి నీ కింత చెట్లపురులా.
కు. సం. ౪. ౭౬౯.

౪. పిచ్చి, ఉన్మాదము.

ఉ. మరు లెత్తి తనూజుఁడు పొఱుచున్నవాఁ,
డక్కట వానిఁ బట్టుకొనుఁ డన్న కృపా
పరులార ప్రొక్కెదన్ ...
దశకు. ౭. ౧౫౯.

ఉ. ఎక్కడినుండి వచ్చెనొకో యీ మది
జంగము వానిమాయలోఁ, జిక్కి తరాల

నుండి రాలుకచ్చుకుఁ బోఁగనీక దాచు
నా, చక్కనిపిండి న స్గదిమి సర్వము
బెట్టఁగఁ బంచె నింక నే, నక్కరణిన్
వసింతు మరు లెత్తి వ్యయం బొనరించు
పినితోన్ ... చెన్న. ౨. ౫౧.

జ: మరులుఁ దీఁగ, మరులుకొను, మరులు
కొలుపు, మరులుజడ, మరులుమాతంగి,
మరులుమ్మెత్త, మరులువేఁడు, మరుల్కొను,
మరుల్కొలుపు.

మరులుఁదీఁగ. వి. (మరులు + తీఁగ) త్రొక్కిన
తోడనె అజ్ఞానము పుట్టించు నొకానొక
యోషధి, భూతకేశము.

ఆ. మరులుఁదీఁగ మెట్టి యిరు లన్న గో యని,
యొడుతమిఁ గాడుపడి పొలంబు, తెల్లఁ
దిరిగి తూర్పు తెల్ల నౌతఱి నొక్క, తూర్య
గమనకాటిఁ జొచ్చి చనుచు ...
ఆము. ౬. ౧౨.

మరులుకొ(గొ)ను = మరుల్కొను. అ. క్రి. (√మరులు.) ౧. వలపుచెందు, మోహము నొందు.

గీ. సొలపు వలపును దిలకించుచూడ్కిఁ
జూచు, నాటుఁజూపున మరులుకొనంగఁ
జూచుఁ, దార తారామనోహరు దశ
విధాన, లోకనంబుల మోహవిలోల
యగుచు ... కవిరా. ౨. ౧౩.

క. అది యొఱఁగి లాలికల ని, ల్పుద తని పఱ
తెంచి సెచ్చెలులు రత్నవతీ, కదలికలు
విన్నవించిరి, మృదులోక్తుల మరులుగొన్న
మెలఁతలతోడన్ .. వరాహ. ౩. ౧౨౮.

గీ. ఆసతోఁజూచి లీలావిలాసములకు, మరులు
కొని దానవేంద్రుండు మనసిజాత, మత్త
వేదండదోర్దండయమానమాన, పొజ్జుఁ దై.
వశా. ౨. ౩౧౮.

౨. ఆసపడు, ఆసక్తుఁడగు.

సీ. బహులదూర్వాళంకఁ గ్రొత్తదేవ కిరీటమరక
తద్యుతులకై మరులుకొన్న. కాశీ. ౩. ౧౨.

రగడ. మరులుకొని చేయుఁ దళిమానమును
మానమును, మఱచియును మానుఁ దలి
మానమును జ్ఞానమును ...
సీతారా. ౩. ౧౧౧.

౩. ఉన్మత్తుఁడగు, పిచ్చివాఁడగు.

గీ. అద్భుతం బార కేళీవనాంతరమున, మదన
తాపాగ్ని వేదన మరులుకొనుచు, జలవరకు
మారమాళి యూతనివిరాళి, యే మని వచింప
రతిపతిరే యొఱుంగు ...
ఇందు. ౨. ౨౧౯.

మరులుకొ(గొ)లుపు(ల్పు). స. క్రి. (√మరులుకొను) మోహింపఁజేయు, మోహపెట్టు, వలపింపఁజేయు.

గీ. మరులుకొలిపితె గోవింద మందసతుల ...
ఆము. ౫. ౬౪.

గీ. ఇరులుగాలిచిన యంతఃపురేందుముఖుల,
కురులు వరుఁ డనునేఁటికోఁ దురులు సేసి,
మరులుగొలుపంగ లేఁ డయ్యె మనుజ
విభుని, సురులు లేనిద్వ్యక్షుఁజనకాబక
ములు ... వైజ. ౩. ౯౦.

క. తారు గనుఁగొన్నరాచకు, మారుని
సౌందర్యరేఖ మరులుగొలుపఁగా, మార
శరపీడితాత్మక, లై రాయిడిఁ బడుచు
నాలతాంగులు మదిలోన్ ...
వరాహ. ౪. ౧౫.

గీ. విరుల్ నాన్పుకరణిఁ జల్లు, సరసపుజలంబె
జాణల మరులుకొల్పు ... ఆము ౨. ౨౧.

క. గోలపయి న్వాలారుం, గోలలఁ బరగించి
మరులుగొల్పుచు మిగులన్. హేలా. ౩. ౪౧.

మరులు(ల్ల)జడ. వి. (మరులు = జడ) ౧. మరులుదీఁగ, భూతకేశము శ్రీ. (శ. ర.)

౨. ఉన్మాదమును పుట్టించు (తోగలు మన్న గుడారి) జడ.

సీ. కొవిగోణంబు లాకోశసద్యాని కంబరక పొదిపినట్టి మర్లుజడలం.

గీ. ఆసెడు సందేహచింతనం బావహిల్ల .. అక్షమునఁ బ్రాఁకెఁ దూర్వన నరుణ రుచులు ... పి. శకుం. ౩. ౨౦౧.

మరులు(ర్లు)మాతంగి. వి. (√మరులు) మర్లుఁ దీఁగ, మదనము కీ.

సీ. జాజికాయయుఁ గురాసానిఓమము వస చెంగల్వ మర్లు మాతంగి పచ్చ, రౌన్నలం.
(ప్రబంధ. ఒ౪౦. ఆం. భా. ౨. ౫౩.

మరులుమ్మెత. వి. మదనము కీ.

గీ. మర్లుమాతంగి నాఁగను మరు, లుమ్మెత యనంగ మదనాఖ్య యొనరు ...
ఆం. భా. ౨. ౫౩.

మరులుతేఁడు. వి. (√మరులు) పిశాచవల్ల భుఁడు.

గీ. నీవు నీపోవుదానఁ బొమ్ము నీవు మారు, మాట లేఁటికి ననుచు నమ్మరులుతేఁడు.
ఉ. హరి. ౨. ౧౪౧.

మరల్కొను = మరులుకొను. అ. క్రి. (√మరులు) మోహపడు, వలపుకొను.

సీ. ... అద్విజరాజు గురువధూటికి మరుల్కొ నినయ ననఁగ ... వి.ప్ర. ౨. ౩౨.

చ. కలకల నవ్వుమోవి పలుగంటులు దీఁటుఁ గుచంబు లోరగా, మెలుపడఁ బైఁట వేయ మెలివింతగఁ గేరు మరుల్కొనంగ బై, కుల్కులుగొనఁ జూచు లేనిపగలుం గొని మాటికిఁ గుల్కు గోటిచి, మ్ముల నొనరించు నవ్వెలది మోహపుఁబ్రౌఢము వానిఁ జూచినన్, హంస. ౧. ౨౧౩.

మరల్కొ (గొ) లుపు (ల్పు) = మరులుకొలుపు.

(వలపించు, ఆసక్తి నొందించు.)

చ. కరువలి వారిమేనులను గానలుఁ గేళ్ల డలం దొడల్, వడల్, తలలుఁ గురుల్ మరుల్కొలుపఁ దా నిపు డెక్కడ సంత రించెనో, కరకర మైదుకై దువలజంత యటంచు విరాళి క్రాగ్గి, చం. రా. ౨. ౯౯.

సీ. పొగడను దగువిధంబులను బెక్కులు గల్గ నలరించి నిను మరుల్కొలుపఁ గలను.
వి.ప్ర. ౩. ౧౯.

సీ. ఇంద్రనీలపుఁబాలు నేలువర్ణమువాని సిరి మరుల్గొలుపు మై చెలువువాని ...
కళా. ౨. ౧౪౨.

మ. ... అ, యమరుల్ నీ కెదురే జయింపఁ గదవయ్యా యన్న లేవవ్వు డా, యమరు ల్కొల్పుచు వారి పీడ్కొలిపి ...
ఉ. రా. ౧. ౪౯.

మరువంపుమొలకలు. వి. బ. ధాన్యవిశే షము.

సీ. మన్మథబాణాలు మరువంపుమొలకలు సన్న మణుఁగులు జున్నుబ్రాలు.
హంస. ౪. ౧౩౯.

మరువకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) భయం కరమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. మదనము, వృత్తవిశేషము. ౨. మరువము కీ. (అమరకోశము.) ౩. పెద్ద పులి. ౪. ఒకవిశేషము, ఓజకొంగ.

మరువకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాహువు.

మరువము. వి. (సం. మరుపకః) సువాసన గల యొకజాతిమొక్క.

క. మరువము మొలవఁగఁ దోడనె, పరిమళ
మడయించినట్లు. ... విక్ర. ౧. ౧౯౧.

రగడ. మరువము చెలి సా మరువము లో
యను ... యయా. ౪. ౨౫.

ద్వి. కలయంగ మరువంబుకల పేర్వరించి,
యలవి మీఱినమల్లియల కంటు లొత్తి.
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౩౦. పా.

మరువము. సం. వి. అ. పుం. వృక్షవిశేషము, వాసన గలచిన్నచెట్టు.

మరువలు. వి. పశురోగవిశేషము.

ద్వి. మరువలు దిగకుండ మందుల వాడి,
సెరయుచరణములు నిండినతిత్తి ...
నవ. ౧. ౨౩. పా. ౧౭. పం.

మరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. ఎడారి, నిర్జల ప్రదేశము, నీరులేనిచోటు. ౨. పర్వతము. ౩. కురవకము, ఎఱ్ఱగోరంట శ్రీ. ౪. ఒకానొక దేశము. (శై. ని.)

మరుసంభవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మహేంద్రవారుణి, పెద్దచేదుపుచ్చ శ్రీ. (విశ్వము.) ౨. ఒకవిధ మగుతీఁటకసింద శ్రీ. (వాచ.)

మరుసంభవము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమగుమనగచెట్టు. (విశ్వము.)

మరూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నెమిలి. ౨. లేడి. ౩. కప్పు. (శై. ని.)

మరూద్భవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రత్తిచెట్టు. ౨. ఒకవిధమగుచంద్ర శ్రీ. ౩. తీఁటకసింద శ్రీ. ౪. దోస శ్రీ. (అ. ని.)

మరూద్భవము. సం. వి. అ. పుం. చంద్ర శ్రీ. (శై. ని.)

మరోలి. సం. వి. ఇ. పుం. మకరము, మొసలి. (త్రి. ని.)

మర్కటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వానరము, కోఁతి. ౨. సాలెపురుగు. ౩. మత్స్యభేదము, ఒకవిధమగుచేఁప. ౪. ధాన్యభేదము. (విశ్వము.)

మర్కటతిందుకము. సం. వి. అ. పుం. కాకెందువు, కాకిదుమికి శ్రీ.

మర్కటపిప్పలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అపామార్గము, ఉత్తరేను శ్రీ.

మర్కటము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోఁతి, వానరము. (ఈయర్థమునఁ గొన్నిపట్ల మహాద్విపత్వయును గలదు.)

సీ. ఫలమూలములు దిని బ్రదుకుదు మర్కటములకు
మేలౌగిరంబులు మెక్కఁ గలిగె ...
ఉ. రా. ౫. ౨౩౩.

౨. సాలెపురుగు. ౩. ఓదకాంగ, బకవిశేషము. ౪. రతియందలి బంధవిశేషము. ౫. విషవిశేషము. ౬. ముద్గభేదము శ్రీ. ౭. కురువ్క మనుగంధద్రవ్యము. ౮. కవాటబంధనార్థ సూచీవిష్కంభ యంత్రకము. (శే. ని.)

మర్కటవాసస్సు. సం. వి. స్. న. లూతాసూత్రము, సాలెపురుగుపట్టు. (వాచ.)

మర్కటశీర్షము. సం. వి. అ. న. హింగుళము, ఇంగిలీకము.

మర్కటాస్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కోఁతిముఖమువంటి ముఖముగలది. వి. అ. న. తామ్రము, రాగి.

మర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అపామార్గము, ఉత్తరేను శ్రీ. ౨. అజమోద, ఓమము శ్రీ. ౩. కరంజము, కానుగ శ్రీ.

మర్కటీజాలము. సం. వి. అ. న. (ఛంద) లఘు గురువులప్రస్తారమును తెలిసికొనుట కుప యోగించు చక్రము. (వాచ.)

మర్కటేందువు. సం. వి. ఉ. పుం. పెద్ద తుమికి చె. (విల్యమ్సు.)

మర్కము. సం. వి అ. పుం. ౧. గాలి. ౨. మనస్సు. ౩. గుదము. (వై. ని.) ౪. దేవ దారువు చె. ౫. అభ్రము. ౬. గర్వము, పాము.

మర్కర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భాండము, కుండ. ౨. సురంగ, పొరంగము, గుహ. ౩. వంధ్యయగుస్త్రీ, గొడ్రాలు. ౪. భృంగ రాజము, గుంటకలగర చె.

మర్కసము. సం. వి. అ. పుం. జగలమునుండి మద్యము తీయగా మిగిలిన నిస్సారపు ముద్ద. (వై. ని.)

మర్కుడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. చంద్రుడు. ౩. సూర్యుడు.

విశే. (అ. ఆ. అ.) విఘ్నకర్త. (శే. ని.)

మర్కోటపిపీలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నల్లని చిన్నచీమ. (వై. ని.)

మర్గడము. వి. మలవిసర్జనము.

ద్వి. మననిజహారుడు లేడని పల్కు నధము, తనుజాలనోళ్లు మా మర్గడంబులకు ...
బస. పు. ౬. ౩౯౪. పం.

(కావులు అధ్యాహారము.)

మర్గించు = మ్రగ్గించు. స. క్రి. నశింపఁ జేయు.

(ఇట వర్ణవ్యత్యయము.)

శా. భర్గుం డంతకవాహినుల్ శరతతిన్ ఖండించు న ట్లెమ్మెయిన్, దర్గంగా రథ పత్త్రిముల్ విఱుగ తేదండాంతరానీక ముల్, సర్గాదన్ భటకోరకంబు లదరన్ నూతాన్యశ్వపుష్పౌఘముల్, మర్గింపుచున్ బర సైన్య పద్మవనమున్ మద్బాణవర్షంబునన్.
కు. సం. ౧౧. ౬౦౪.

మర్గు = మరుగు. అ. క్రి. అసక్తమగు, అగు గాను.

ఉ. మక్కువతోఁ గుమారులకు మర్గుచుఁ దల్లులు ప్రేముడింపఁగాఁ, జిక్కఁగఁ జేసి కోపులకుఁ జేరినయావులు దట్టు ముట్టఁగన్ ... పద్మ. ౯. ౧౫౪.

మర్చు = మఱచు. స. క్రి. విస్మరించు, మఱచి పోవు.

ఉ. నాపయిఁ బ్రేమ యుంచు సురనాయక మర్చకు నన్నొకప్పుడున్ ...
కళా. ౪. ౧౫౮.

మర్జువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. చాకలివాఁడు, రజకుఁడు. ౨. పీఠమర్దుఁడు.

ఊ. స్త్రీ. ౧. కడుచుట, శుద్ధిచేయుట. ౨. పవిత్రముచేయుట. ౩. చీపురు, సం మార్జని. ౪. నదీతీరము. ౫. కల, కాయి. (శే. ని.)

మర్తము. సం. వి. అ. పుం. మర్త్యలోకము, భూమి. (శే. ని.)

మర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మర్త్యుఁడు, నరుఁడు.

మర్త్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మర ణించు స్వభావముగలది, మరణశీలము.

వి. అ. పుం. మనుష్యలోక, భూలోకము.

న. శరీరము, ఒడలు. (విల్యమ్సు.)

మర్త్యముఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కిన్న రుఁడు.

మర్త్యలోకము. సం. వి. అ. పుం. భూలోకము, మనుష్యలోకము. (శై. ని.)

మర్త్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మనుష్యుఁడు.

మర్దనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. నలఁగఁగొట్టునది. ౨. పీడించునది, రాచునది.

వి. అ. న. ౧. నలఁగఁగొట్టుట, పిండిగాఁ జేయుట. ౨. రాచుట, ఒడలుపట్టుట, అంగమర్దనము చేయుట.

మర్దని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాదములను రక్షించు కవచము. (శై. ని.)

మర్దము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నలఁగఁగొట్టునది, గుండచేయునది; వి. అ. పుం. ౧. పిండిగాఁజేయుట, గుండచేయుట. ౨. కఠినమైనదెబ్బ, గట్టిదెబ్బ.

౩. వైరాగ్యము. (శై. ని.)

మర్దలము. సం. వి. అ. పుం. వాద్యవిశేషము, మద్దెల.

మర్దించు. సం. స. క్రి. మర్దనముచేయు, నూఱు.

మ. మతికాలుష్య మడంచి యింద్రియములన్
మర్దించి కౌమారికన్ క్రతతిం ద్రుంచి ...
మార్క. ౩. ౧౪౬.

(ఇట జయించు అని భావము.)

మర్దితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నలఁగఁగొట్టఁబడినది, గుండగాఁ జేయఁబడినది. ౨. రాచఁబడినది, రుద్దఁబడినది. ౩. చెక్కఁబడినది, గ్రుచ్చఁబడినది.

మర్మాణుఁడు = మఱుమాఁడు. వి. (√మఱుము) పరదినము, మఱునటిదినము.

ద్వి. అమ్మని పూజింప నారాత్రి యెంతు
నెమ్మి దీపింపఁగ నిల్చి మర్మాఁడు, ఘన
నిష్ఠ సంధ్యాది కర్మముల్ దీర్చి ...
రం. రా. అయో. ౧౨౦. పా. ౨౦. పం

మర్మకీలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భర్త.
(విల్యమ్సు.)

మర్మత్రము. సం. వి. అ. న. కవచము.

మర్మభేదనము. సం. వి. అ. పుం. బాణము, అమ్ము. (శై. ని.)

మర్మభేది. సం. వి. న్. పుం. బాణము, అమ్ము.

మర్మము. సం. వి. న్. న. ౧. జీవస్థానము అయువుపట్టు, మెత్తనిచోటు. ౨. అవయవములసంధి. ౩. గూఢార్థము, తాత్పర్యము. ౪. రహస్యము.

మర్మర. సం. వి. అ. స్త్రీ. ధమ్యభేదము.
(శై. ని.)

మర్మరము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ధ్వని చేయునది.

వి. అ. పుం. ఆకులు బట్టలు మొ. వానిధ్వని.

మర్మరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఒక జాతి దేవదారు వృక్షము. ౨. పసుపు.

మర్మరీకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. శిగ. (శే. ని.)

మర్మరీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నిస్స్వుఁడు, దరిద్రుఁడు. ౨. దుర్మార్గుఁడు, దుష్టజనుఁడు. (విల్యమ్సు). ౩. కూరుఁడు. (శే. ని.)

మర్మస్పృక్కు. సం. = మర్మస్పృకము.

మర్మస్పృకము. సం. విణ. (శ) మర్మము తాఁకునది, హింసించునది. (మాట మొ.)

మర్మావరణము. సం. వి. అ. న. శరీరమును రక్షించునది. కవచము. (విల్యమ్సు).

మర్మావిధము. సం. విణ. (ధ్) హృదయ మర్మములఁ బొడుచునది (బాణము మొ.)

మర్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మర్యాద, హద్దు. (కల్పా.)

మర్యాద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పొలిమేర, సీమ. ౨. సముద్రతీరము; ఒడ్డు. ౩. హద్దు గుర్తురాయి, సరిహద్దురాయి. ౪. నీతియొక్క కట్టుపాటు, నీతిపద్ధతి. ౫. పద్ధతి, న్యాయ మార్గమం దుండుట. ౬. ఒప్పుదల, ఒడం బడిక. ౭. ఆత్మయందు మనస్సును స్థిరముగా నుంచుట. ౮. సన్మానము, గౌరవము.

శా. ఆదిన్ శ్రీసతికొప్పుపైఁ దనువుపై నంసో త్తరీయంబుపైఁ, బాదాబ్జంబులపైఁ గపోల తటిపైఁ బాలిండ్లపై నూత్నమ, ర్యాదన్ జెందుకరంబు గ్రిం దగుట మీఁదై నాకరం బుంట మేల్, గాదే రాజ్యము గీజ్యమున్ సతతమే కాయంబు నాపాయమే.

భాగ. ౮. ౫౯౨.

౯. విధము, పోలిక.

మ. ఘను లాత్మీయతమోనివృత్తికొఱకై గౌరీశు మర్యాద నె, వ్వనిపాదాంబుజతోయమందు మునుఁగన్ వాంఛింతురు ...

భాగ. ౧౦. పూ. ౧౪౦౮.

సీ. పచ్చకప్పురపుఁగుప్పలు నింగియంగడి నించు మర్యాద రాయంచ లెల్ల, గుంపు గూడిన గతి గొప్పగందంపుటప్పలు లిప్పగా నుంచు పగిది ... ఘటికా. ౨. ౧౪౫.

సీ. తెలియ హరిశ్చంద్రువిధమున నలువిరిఁకను బురుటుత్సు చూడ్పునఁ బురూర, వుని లీల సగరులాగునఁ గార్తవీర్యుమర్యాదను గయా క్రియ నంబరీషు, మతమున ...

హంస. ౧. ౪౨.

మర్యాదాగిరి. సం. వి. ఇ. పుం. సరిహద్దు కొండ, కులపర్వతములలో నొకటి.

మర్యాదాచలము. సం. వి. అ. పుం. = మర్యాదాగిరి.

మర్లు[1] = మరలు. అ. క్రి. మళ్లు, వెనుకఁ దిరుగు.

సీ. అవల మాటాడువా రదిరిపాటున మర్లి రొయుఅపు వీక్షించి నివ్వెఱపడంగ ..

కువల. ౨. ౨౯.

మ. కొలు వౌ డిగ్గిన గద్ద డిగ్గు వని కేఁగు న్మర్లు గేహంబులోఁ, దలిరుంబొన్పున మర్లువం బొరలు ... దశా. ౪. ౪౧.

జ: మర్లుఁబాము.

మర్లు[2] = మరులు. వి. వలపు, మోహము.

మ. .. గేహంబులోఁ, దలిరుం బొన్పున మర్లునం బొరలు ... దశా. ౪. ౪౧.

జ: మర్లుకొను.

మర్లు[3]. వి. వైపు, ప్రక్క.

చ. చిలుకలు గోయిలల్ చెవులు చిందర వందరసేయ కూరెలన్, మలయసమీరమున్ వెనుకమర్లున నుల్కిపడం బయింబడన్, గళవళ మంది చుట్టుకొనఁ గంతునిమంతి యటంచు నాత్మలోన్ .

సారంగ. ౨. ౧౫౫.

మర్లుఁబాము. వి. (మర్లు[1] + పాము) మనుదిండి, ఒక విధమగు పాము. (శ. ర.)

మర్లుకొను = మరులుకొను. స. క్రి. (√మర్లు[2]) వలచు, మోహించు.

సీ. కోఁడెకాండ్రను మగ్గలాని విభుఁ గికు
రించి తిరిగాడుబోంట్ల సేమరక కూడు ...
ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౫.

మర్వ = మఱువు. వి. చాటు, ఓలము.

ఉ. కీకులు భీతిఁబొంది తమకించుచు రాఘవు
మర్వ సొచ్చినన్ ...
భా. రా. యు. ౧౪౪౦.

చ. వినుకతనంపు బంగదపు వెన్నెలరాయని
మర్వ సేరినన్ ...
అచ్చ. రా. యు. ౨౩౩.

మ. ... దివిజాల్ భంగించినన్ దైత్యు లా,
తురు లై మున్ భృగుపత్నిమర్వ సోర
నెంతో కూర్మి నక్కాంతయున్.
ఉ. రా. ఉ. ౩౩౪.

మర్శనము. సం. వి. అ. న. ౧. రాచుట,
రుద్దుట. ౨. పరీక్షించుట, పరిశీలించుట.
౩. ఆలోచన. ౪. సలహా, ఉపదేశము. ౫.
తొలఁగించుట, తుడిచివేయుట. ౬. వివరిం
చుట, విప్పిచెప్పుట.

మర్శము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆలోచన,
యోచన. ౨. సలహా, ఉపదేశము, ఆలోచన
చెప్పుట. ౩. తుమ్ములు గలిగించు మందు.
(విల్యమ్సు.)

మర్షణము. సం. వి. అ. న. సహనము, ఓర్పు.

మర్షము. సం. వి. అ. పుం. సహనము, ఓర్పు.

మర్షి. సం. విణ. (ఎ. ఓ. ఏ.) సహనము గల
వాఁడు, ఓర్పు గలవాఁడు, సహించువాఁడు.

మర్షితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఓర్పు
కొనఁబడినది, సహింపఁబడినది. ౨. క్షమింపఁ
బడినది, మన్నింపఁబడినది.
వి. అ. న. సహనము, ఓర్పు.

మఱ. వి. ౧. మర్మము, గుట్టు.

క. ఏనుగుల పట్టుకొనెనో, యేమిటికిం బచ్చెనో
యి దక్కడిపాటో, యేమా యెఱుఁగఁడు
మది మఱ తామసీ యనువిద్య తొలంతఁ
దనుఁ బొందుటయున్ ...
ఉ. హరి. ౫. ౧౯౫.

(బ్రాఁత ప్రతిపా. వావిళ్ల పా. 'మఱిమఱి'
పీఠిక పా.)

౨. అఱము, భేదము.

మ. మఱ లే కర్థుల దానులన్ సుజనులన్
మన్నింపుదే పైదలీ ... భాగ. ౭. ౪౨౪.

౩. దైన్యము, దుఃఖము. (చూ. మఱగొను.)

జ: మఱగొను.

మఱఁదలు. వి. స్త్రీ. (మఱఁది + అలు. బ. వ. మఱఁ
దండ్రు.) ౧. తమ్ముని భార్య.

గీ. మఱఁదలికి నాసపడి లోలమతిఁ జరించి ...
దశకు. ౧౧. ౧౩౪.

వ. మఱియు వత్యంతశోకార్ణవంబున మునిం
గిన తల్లిని మఱఁదండ్రను సాత్వసించి ...
భార. ఆది. ౪. ౨౧౪.

ఉ. రెమ్ము సురేంద్ర నీవలన లే దొకతప్పును
నీమఱఁద నీ, కొమ్మ వదాన్యభూరుహము
గోరినఁ దెచ్చితిఁ గాని ...
పారి. ౫. ౩౯.

౨. భార్యచెలియలు.

౩. మగనిచెలియలు.

సీ. ... జాయాపతులకు ... మఱఁద లం
చనఁగను మండ్రుత దనుజాలు ...
ఆం. భా. ౨. ౧౧౪.

(రెండు, మూఁడర్థములకు నిదియే యుదాహర
ణము.)

౪. తనకంటె చిన్న దగు మేనత్త కూఁతురు;
తనకంటె చిన్నదగు మేనమామ కూఁతురు.
(శ. ర.)

మఱఁది. వి. చెల్లెలి మగఁడు.

క. చెలియలు మఱఁదియును నీ, మ్మల నింద్ర
ప్రస్థనగరమున నభిమతిం, ధుల రొద్ద
నున్నవా రని ... భార. ఆది. ౮. ౨౧౪.

గీ. తనదు సామ్రాజ్యమహిమకుఁ దగినయట్లు,
మఱి మఱి సకలవస్తు సంపదలు వెలయ,
మఱఁదికి విశేషగతిని సమ్మానగరిమఁ, జాల
నొనరించె నప్పు డా జనవరుండు ..
ఇందు. ౭. ౬౭.

౨. భార్య తమ్ముఁడు, శ్యాలకుఁడు.

క. అని పలికి వాలుటమ్ములు, తనువున నినుచు
టయుఁ గలఁగి ధైర్యము మానం, బును
పిటింబోవఁ బాఱెను, జననాయకి నీమఱంది
సరివారు నగన్. భార. ద్రో. ౧. ౬౭౩.

క. వాలికఁ జెఱంగుదూపులు, నాలికోద
రుని మఱఁది నవి దైత్యులపైఁ, గీలించె ...
భార. ౬. ౧౭౦. అను. ౧. ౧౯.

౩. మగని తమ్ముఁడు.

సీ. మధుకైటభారాతి మఱఁది ర మ్మని పిల్చి
పనిగొంట నీకుఁ బ్రాభవము గాదె ...
శైవ. ౩. ౧౨౭.

ఉ. అంబుజగంధి యుయ్యెడ మహాస్థల పత్నుల
కంచు కొన్ని చే, మాంబర రత్నభూషణ
చయంబులు నైకాని యమ్మఱందియున్,
వెంబడి సొక్కఁగా రథము వేడుక నెక్కి
చిరత్న రత్నకీ, తంబుల నుండె ...
ఉ. రా. ౭. ౨౩౨.

౪. మేనత్త కొడుకు.

చ. శరతాడన పీడితు లైరి భీమునిం, దులు
నమరాపగా తనయుతోడి రణంబునకున్
దిశాధిపా, ధులు నటుమంగఁ జాలదు ...
భార. భీష్మ. ౨. ౭. భార. ద్రో. ౪. ౧౪౧.

౫. మేనమామ కొడుకు.

సీ. శ్రీమన్మహా గుణస్తోమాభిరాముఁ డై తేజ
రిల్లెడు ధర్మరాజానుజుండు, రణ మఱంది
గిరీంద్రధరుఁడు దండంబు గావించి చేయం
గల విన్నపములు ... భాను. ౪. ౧౦.

౭. పరిహాసకప్రవాది, సరసోక్తు లాడుటకై
కల్పిత మైన వరుస.

చ. మరఁది యటంచు బావ యని మామ
యటంచును నల్లుఁ డంచు నం, దఱిని
నన్నివావు విడి ... దశా. ౨. ౩౭౭.

బ: మఱఁదలు.

మఱక[1], వి. పాలు విడిచిన యీఁడు మేఁకపిల్ల.

చ. కఱ వరుదెంచినన్ ఘటము గర్భమునం
గలసక్తు వంతయున్, దఱుఁగక యుమ్మి
మేఁకఁ గొన దానికిఁ బిల్లలు రెండు గల్గె
న, మ్మఱకలు రెంటికిం గలుగు మాసుగ
దూడలు నాల్గు వాని కీ, ట్లలిమితి నెన్న
నెన్మిదిఁ బడాఱును ముప్పదిరెండుఁ బుట్టఁ
గన్ ... నా. పంచ. ౫. ౧౧.

మఱక[2], వి. డాగు, కఱ.

సీ. దొడ్డపుట్టంబుఁ దొత్తుకుఁ గట్టఁబెట్టిన నది
పేఁడ మఱకల కగ్గపఱచు ...
రామలిం. ౩౪.

మఱపు. వి. (√మఱచు) అజ్ఞానము, తెలివి
లేమి.

క. ఎఱు కని యొఱుఁగక నిన్నున్, మఱపున
నాదరితిని దీని మఱవుము నన్నుం, గఱ
కంతా క్షమియింపుము ...
భార. ఆర. ౧. ౩౨౪.

చ. మఱపునఁ గత్తిరించి మదమానములం
జాఱవుచ్చి మెచ్చఁ జాఁ, గఱగొని ...
ఉ. హరి. ౪. ౯౪.

౨. విస్మృతి, పరాకు.

సీ. ... మఱవు, మఱపున యనంగ విస్మృతి
పరగుచుండు ... ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

మఱఁగొను. అ. క్రి. (మఱ + కొను) వైస్మృత్యము నొందు.

చ. ఇది దగ దంచు నడ్డుపడు నింతకు సేరక
సఖ్య లందఱున్, మది మఱఁగొన్న యట్టి
యెడ మానినికిన్ దనుఁ దాన కొంచెపో
లాదవిన ... భార. ఉద్యో. ౧. ౩౪౮.

శ్లో. కార్పణ్యాదేవ సహితా స్తత్ర భూపా
నాశక్నువన్ప్రతివక్తుమ్ సభాయామ్ ..
సం. భార. ఉద్యో. ౨౯. ౪౦.

మఱచు. స. క్రి. ౧. విస్మరించు, తలంపకుండు.

క. ఎఱుఁగమి చీకటి నీపై, దృష్టికంబు దలంప
నేమితప్పు గలిగినన్, మఱచి దయఁ
జూడు మి ట్లం, దఱు నీకుం బనులు సేయఁ
దగుదురు వీరల్ ...
భార. విరా. ౫. ౩౫౪.

క. రాచసిరి యుండియును మది, యాచవికిం
జొరదు నాకు మారికి నిచటికా, ల్యాచర
ణముపై మక్కువ, రే చందంబులను
మఱవ నెన్నఁడు రామిన్ ...
హరి. ఉ. ౨. ౪౭.

గీ. తపసిరూపులఁ బ్రోల్లకుఁ దవిలి రాఁగ
మాకుఁ బొసఁగదు పొమ్ము మఱాక
రమ్ము ... అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౫౪.
(మఱాక = మఱవక.)

ఉ. ... నీ, బాంధవ మెల్ల బ్రొద్దఁ దలఁపం
దగు నాత్మ మఱాకు మింకఁ గి, ష్కిం
ధకుఁ బొమ్ము భానుసుత ...
భా. రా. యు. ౧౪౪౦.
(మఱాకుము = మఱవకుము.)

౨. మాను, విడుచు.

గీ. మధుమదోన్మత్త మై యల్కఁ మఱచి
సఖులు, మారెలకుఁ దాఁ బకులపై
పోలునట్టి, చేడియల మన్మథుఁడు కత్తి
చెఱకువింట, నేసె మమ్మె త్తవిరులచే
సేసరేఁగి ... కవిక. ౪. ౧౭౭.

గీ. మగువకనుదమ్ము లరవాడ్పు మఱవ వచ్చె.
వసు. ౩. ౧౧౦.

అ. క్రి. ప్రమాదము నొందు, పొరపడు.

క. గుఱుతొని కార్యాకార్యము, లెఱుఁగక
దుశ్చరితుఁ డై యహితుఁ డగు నేనిన్,
మఱవక గురు నైనను జను, లెఱుఁగఁగ
శాసించునది మహీశుఁడు బుద్ధిన్ ...
భార. ఆది. ౬. ౧౦౨.

క. మానుషశక్తి జయింపఁగ, రానిమహావీరు
లైనరణశూరులపై, దీనిఁ బ్రయోగింపుము
బల, హీనులపై మఱచియైన చేయకు
మధిపా ... విక్ర. ౨. ౩౭.

చూ: మఱపున, మఱపించు, మఱపు.

మఱపించు. స. క్రి. (√మఱచు.) ౧. మఱచు
నట్లుచేయు, విస్మరింపఁజేయు.

ఉ. అంతట నద్భుతంబు గరుడాగమనంబు
నిరాకృతాహితా, త్యంతసమగ్రితోర్జిత
జయాభ్యుదయం బయి ధీమ్మపాతసం,
క్రాంతఘనవ్యథన్ సొలయఁగా మఱ
పింపఁ బువర్ణ్మహాజిని, క్రాంతి కుపక్ర
మించు విభుఁ గాంచి దివౌక సుతాదు
లుబ్బుచున్ ... రాఘవ. ౪. ౧౩౪.

సీ. పట్టి చెప్పుదు రతిప్రాణేశమంత్రముల్
మఱపింతు మఱి యన్యమంత్రకలన ..
చంద్రా. ౩. ౭౨.

సీ. కందర్పు మఱపించి యిందుని నిందించి
నలకూబరు హసించి నలుని మించి ...
కళా. ౧. ౬౬.

(ఇట అతిశయించి అని భావము.)

౨. భ్రాంతి నొందించు, భ్రమింపఁజేయు.

సీ. మగలతో నిద్రించు మగువల మఱపించి
మగచెయ్వు లొనరింప మదిఁ దలంచు ...
హేలా. ౧. ౪౬.

మఱవు. వి. (√మఱచు.) ౧. విస్మృతి.

క. పతిఁ జూచి రతి నిజాంత, ర్గతఖేదం బెలమి
మఱవుగా నిజకౌలా, చితవచనాంతర
ముల నుర, పతి గడుఁ గను నిన్ను నేమిపని
రాఁ బనిచెన్ .. కు. సం. ౪. ౪౧౩.

గీ. తమకమును సిగ్గుఁ దమలోనఁ దడఁబడంగ,
మఱపుఁ జెయ్వులుఁ దమలోన మాఱు
మలయ ... విక్ర. ౧ ౧౭౭.

సీ. పిఱికితనంబును గుఱి దప్పి చనుటయు
వెఱపును మఱపును గొఱగొఱయును ...

గీ. ... ఎయ్యెడ నెఱుఁగఁ దలఁడు ...
అచ్చ. రా. బాల. ౪౫. ఆం. భా. ౧. ౧౩౪.

౨. పారవశ్యము, ఒడలెఱుంగమి; మత్తత.

సీ. మఱపు మున్నీటిలో మానంబు లూటాడ
బిగియారు కౌఁగిట బెరయువారు ...
ఉ. హరి. ౫. ౪౩.

సీ. తనపదంబునఁ జేర దనుడు వెళ్ళెలఁ
బోవుఁ జెలఁగు ముట్ట దనుచుఁ జెందు
మఱపు .. చంద్రి. ౧. ౬౫.

శా. భిక్షుం డై తమతండ్రి మాజననిన్
భిక్షించినన్ దన్ను సం, రక్షింపం, దుది
నింతయై మఱపుతో రాజప్రసూనాకృతి,
భ్రష్టోరాజతనూజతో సుగుణతో నాతో
సుమం బాడెడిన్ భాగ. ౯. ౫౭౧.

౩. మూర్ఛ.

ద్వి. మనుజేంద్రతనయుఁ డామఱ పటు దలిసి,
మునివరుల్ దీవింప మెఱిగి దవ్వ్వ అలర,
తనరంగ విలుగుణధ్వని చేసి నిలిచి ...
రం. రా. ఉ. ౧౪౬. పా. ౧౯. పం.

ద్వి. అమ్మేఘనాదుండు నతనిమర్మములు,
నమ్మఁ గీలించి యతనికూతుండు, మాత
లినాగలపై మఱపుతో నొరఁగ, నాతేరు
విఱుగంగ నలుకతో నేసె ...
రం. రా. ఉ. ౪౯. పా. ౫. పం.

౪. ప్రమాదము, పొరపాటు.

సీ. ... తేరు విఱిగనో కూలుండు వడియునో
యేమఱి యలసత నెదిరి నరకు, నేయమి
మఱ పార్థుఁ జెందనో హీనాత్ముఁ డైన
ధృష్టద్యుమ్నుఁ డతనిఁ జంపె ...
భార. ద్రో. ౧. ౮౦.

శ్లో. రథః పర్యపత ద్వ్యాస్య ధను ర్వా శీర్య
తాస్యతం, ప్రమత్తో వా భవద్ద్రోణో
యథా మృత్యుముపేయివాన్ ..
సం. భార. ద్రో. ౯. ౨.

౫. అజ్ఞానము.

ఉ. .. నీ, క్షేమకు వచ్చు దానుఱుకఁ గ్రించు
తనంబున నెగ్గు సేసితిన్, నామఱపున్
సహింపు మట నారకుఁ డైన మనంబులో
భవ, స్మామము చింత సేసిన వనంతసుఖ
స్థితి నొందకుండునే. భాగ. ౯. ౧౧౬.

గీ. నగము గొఱికినయాకను సఖులు పిలువ,
నగ నొసఁగు నుత్తరముఁ దెల్పి నగము
మఱపు, నగము నయి చింతచేసగ మునుచు
నరిగె ... మనుచ. ౩. ౭౭.

౬. క్రి. ప్రమాదపఱుచు, పొరపెట్టు.

క. నను మఱపి రొందుఁ బోయితి, గనుఁ
గొంటిని బట్టువడితి కైతవ మిటు సే, వినఁ
బోనిత్తునె యనుచును, దనమదిఁ బలుకు
గలిఁ గొంతతడ వీక్షించెన్ ...
హరి. ఉ. ౪. ౧౭౯.

మఱలు. అ. క్రి. ౧. వెనుకకుఁ దిరుగు; వెనుక
మొగమగు,

ద్వి. ములుల కెంజడలును మఱికెండలములుఁ,
జెఱుఁగజ్జె మొలనూలు సింగినాదంబు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౯. పం.

గీ. మొలలు పెట్టుచు శరనిధి మఱలి మఱలి,
కొంచుఁబో ... దశా. ౧. ౧౭౦.

౨. నివర్తిలు, వెనుకకువచ్చు.

శా. ... విక్రమకళాసంలబ్ధతత్స్ఫ్రీయసీ, సంధా
సిద్ధిఁ గృతార్థుఁడై మఱలె నిచ్చన్
పేర్కఁ బిల్పింగఁగన్ పారి. ౫. ౪౧.

మఱి¹, అవ్య. ౧. పిమ్మట, అనంతరము.

గీ. ఇప్పురంబున బ్రాహ్మణుం డింధనార్థ,
మేఁగి మున్న యావృక్షంబు నెక్కి దాని,
తోన దగ్ధుఁడై మఱి దానితోన లబ్ధ,
జీవుఁడై వచ్చి జనులకుఁ జెప్పె దీని ..
భార. ఆది. ౨. ౧౯౩.

సీ. ఎవ్వరో యొఱుఁగ నిశ్చితిఁగించి మఱి
వర మిమ్మంటి దానికి నెలమి నగుచు.
భార. అను. ౧. ౩౫౧.

సీ. మఱి కొండపై నెక్కి మార్కొని వలి
దైనయలకకవాపాత్రు నంటి రాఁకె ...
మనుచ. ౧. ౩౪.

౨. పునరర్థకము, వెండియు; ఇంకను.

(కొన్నిరొడల సముచ్చయార్థకముతోఁ గూడి
యుండును. దీనిద్విరుక్తరూపములు మఱి
మఱి, మఱిన్మఱి.)

వ. ... ఓదివిజకంభళి యింకిటఁ బట్టి నీవు
మీ, యనిమిషరాజాపాదముఅయానకుమీ
మఱి యెమికల్కినన్. శైవ. ౩. ౧౪౪.

క. విడువక మీగానము సాగ, వీడుటయు
మఱి పాడుఁ డనుట యొగ్గె ...
ఆము. ౫. ౫౭.

శా. ధేనుగ్రాసము మాళ్ప దోస మని సంకే
హించినన్ సత్య మెం, తే నష్టం బగు నైన
సేమి మఱియున్ విత్తంగ యామంబులో,
నా నన్నన్ మను లెల్ల మిక్కిలియు నేఁ
డాఁకొందురు ... వరాహ. ౧౦. ౩౯.

మ. ధన మార్జింపుదు నార్జితం బయినతద్ద్రి
వ్యంబు చేరంబుచేఁ, గొనసాగింపుదు వడ్డి
వాసివలనన్ గూర్తున్ మఱిం గొంత ...
ప్రబోధ. ౪. ౩౩.

వ. ఈ దేవరకు మఱియు నొక్క దీపంబున
కిచ్చిన గొఱియలు ౫౫ వీనిం జేకొని ...
ద. శా. ౪. ౭౪౪.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమున లఘురేఫయుక్తమై
కన్పడుచున్నది.)

ఆ. మరియు నొక్కసాల మిరుగేలఁ బెఱి
కియు, దీనఁ జగిలి వంచుఁ దిగిచి వైవ,
నలిగి యెడుభల్లములఁ ద్రుంచి ..
భారా. అర. ౧. ౨౪౦.

(శ. ర. పా. మరల ముద్రిపా.)

౩. నిశ్చయముగా.

క. నాకు మఱి నీవు పతివి గు, ణాకర యిజ్జ
న్మమున మహాస్నేహమునన్ ...
భార. ఆది. ౭. ౧౯౩.

సీ. అతివయానముఁ గాంచి యుద్రియస్థితి నున్న
యది గాద మఱి రాజహంసకులము ...
కవిరా. ౩. ౯౩.

౪. ఇదిగాక,

చ. జనసుత సర్వధర్మువులు సర్వజగత్పరివర్తన
క్రమం, బును మఱి సర్వవంశములుఁ
బుట్టినమార్గము నీవ నిక్కువం, బనఘు
రయుంగు దున్నతగుణాఢ్యుఁడవున్ భర
తాన్వయాళలంబనుఁడవు నీవ ...
భార. ఆది. ౪. ౨౧౯.

గీ. తాను గర్భభరాలసత్వంబుకతనఁ, జేయఁ
జాలదు మఱి వేఱ చెప్ప నేల ...
కాశీ. ౪. ౨౧౨. కళా. ౩. ౫౩.

౫. తడవ, పర్యాయము.

(ఈ యర్థమున నేకార్థకశబ్దపూర్వకముగా నె ప్రయోగములు గనఁబడుచున్నది.)

క. అంగన యొక్కొకమఱి యా, త్తుంగమణి స్తంభతతిలో నొత్తగిలున్ ...
కాశీ. ౪. ౨౦౯.

ఉ. సర్గ మొనర్తు బ్రహ్మ యన సత్కృపఁ బెంతు జనార్దనుండ నా, భర్గుఁ డనంగఁ గ్రమ్మఱఁగఁ బారణ సేయుదు విజ్జగంబు నై, సర్గికలీల నొక్కమఱి సౌఖ్యాను నొందుదు కేవలంబు దో, ర్దర్గళభూమణీ కృతరథాంగ నినుం గొనియాడ నేర్తునే.
పారి. ౩. ౭౭. అ. మ. క. ౫. ౭౭౨.
భా. ౪. పం.

౬. అట్లుకానిచో, పక్షాంతరమున.

ఉ. దానవు లైన నేమి మఱి దైత్యసమూహము లైన నేమి ...
భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౫౫.

౭. పూర్వోత్తరవాక్యార్థములకుఁ గల భేదమును దెల్పును.

క. మఱచినఁ దలఁపింపఁగ నగు, నెఱుఁగని నాఁ డెల్లపాటు నెఱిఁగింప నగున్, మఱి యెఱిఁగి యెఱుఁగ నొల్లని, కఱటిం దెలుపంగఁ గమలగర్భుని వశమే ...
భార. ఆది. ౪ ౭౧.

క. వర్గత్రయపరత మహా, స్వర్గత్వామధ్య మాధ్వజంఘాలకతా, దుర్గతియు నొల్ల మఱి యప, వర్గదుఁ జేకొ ల్పెఱింగి వాని భజింతున్ ... ఆము. ౨. ౯౨.

౮. మఱలమఱల, పలుమాఱు.

క. స్నేహార్ద్రీహృదయు లై యతి, పాపాసక్తత్వములు మాన్ప సమకొల్పుటకై,

యూహాపోహవిచారస, మాహితగతిఁ దల్లి సుతుని మఱి బోధించున్ ...
కాశీ. ౪. ౯౯.

౯. అన్యము, వేఱు.

ఉ. మామిడిమంత్రిఁ బోల మఱి మంత్రులు లేరు వసుంధరాస్థలిన్ ...
హైమ. ౧. ౭౪.

వ. ... ద్రోణుం డొక్క బాణం బభిమంత్రించి దృష్టిముష్టిసౌష్ఠవంబు లొప్ప నక్కందుకంబు నాఁట నేసి దానిపుంఖంబు మఱియొకబాణంబున నేసి ...
భార. ఆది. ౫. ౨౧౧.

క. మీవంటి భాగవతులం, బావనులంగఁ జేయ లేని మఱి గతి యేది, మావంటివారి కిఁక . ఆము. ౬. ౫౫.

౧౦. అట్లు, అవిధమున.

క. అతనువుల నేరు గదా, నాతులు మఱి నాక కలిగినన్ వగఁ దిగ్యు, జ్ఞాతిక నీ జాతిఁ గల, యాత్రపత గలద యెఱుఁగ కెట్లే లంటిన్ ... ఆము. ౫. ౪౨.

౧౧. కొన్నిచోడల నర్థవిశేషము లేక యే వాక్యాలంకారముగాఁ బ్రయోగింపఁబడును.

చ. సుతజలపూరితంబు లగుబావులు నూఱిటి కంటె నొక్క సు, త్క్రతు వది మేలు ...
భార. ఆది. ౪. ౯౩.

సీ. మఱి జరాసుతినిక్కై మధుర డించుటఁజేసి పరవర్గదుర్గముల్ బలిమిఁ గొనఁగ ...
పారి. ౧. ౧౭. భార. ఆది. ౫. ౧౫౯.

మఱి³ = మఱ్ఱి. వి. వటవృక్షము, మఱ్ఱిచెట్టు.

క. తాతయుఁ దండ్రియు నగ్ర, భ్రాతయు నుం దాను భువనభాసురకృతిని, ర్మాతలు పిల్లలమఱ్ఱివి, భ్రాతకుని వీరభద్రుఁ బోలఁ గలరె సుకవుల్ ... జై. భా. ౧. ౨౧.

మఱిగ. వి. (క. మరిగె.) ఱాచిప్ప, పులుసు మున్నగునవి వండుట కుపయోగించుఱాతితోఁ జేసినపాత్రము.

(కొద్దిపెలుచని బలపపుఱాతితోఁ జేసిన పాత్రము. శ. ర.)

మఱిన్మఱి = మఱిమఱి. అవ్య. అత్యంతము, మిక్కిలి.

ఉ. రాజకుమారశేఖరుఁడు ... ప్రత్యహము న్జరియింపుచుండె నీ, రేఁజడశాఖ నెంతయు మఱిన్మఱి నెమ్మదిలోన నెన్నుచున్ ... ఇందు. ౨. ౨౧౩.

క. సరియె కద పిఱుఁదుబరువునఁ, దరుణి నడక మంద మగుట తరువాత మఱిన్, మఱి బిఱ్ఱిఁగుకుచకచ, భరమునఁ జెలి దాళి యుంట ప్రౌఢిమమె కదా ... ముకుంద. ౨. ౪౭.

మఱిమఱి = మఱిన్మఱి. అవ్య. ౧. మఱియు మఱియు, పౌనఃపున్యముగ. (శ. ర.)

౨. అత్యంతము.

క. ... ప్రాణముకన్నను, మానం బధికం బటంచు మఱిమఱి సభ్యు ల్పానాథ పల్కు వినవే ... భల్లా. ౫. ఆ. (శ. ర.)

మఱు[1]. విశే. (వృత్తి నందుఁ బూర్వపద మగు మాఱుశబ్దమునకు వికల్పముగా ఆదేశమై వచ్చు రూపము.) ౧. అన్యము, వేఱొకటి.

గీ. . గంధవస్తువులు గొన్నట్టివాఁడు, వినుము మఱుపుట్టువునఁ జాంచుతనము నొందు ... భార. అను. ౪. ౨౬౪.

గీ. అతని మఱుమేన నైన నీప్రతిన దప్ప, కుండ వరియింపవచ్చు నీ కుచితవిధిని ... కళా. ౭. ౫౬.

౨. ప్రతి, బదులు.

క. అని పలుకుచున్న నృపునం, దనునకు మఱుమాట యీక. భార. ఆది. ౭. ౪౬.

సీ. ... రమ్మనుచును గడఁకఁ బిల్వ, మఱుమాట లాడదో మఱి చూడకుండునో చనుఁగవఁ గప్పునో చాలు ననుచు ... భాగ. ౭. ౩౨౦.

వి. (వృత్తియం దుత్తరపద మగుమాఱుశబ్దమునకు వికల్పముగా ఆదేశమై వచ్చు రూపము.) తడవ, పర్యాయము.

(చూ. పలుమఱు, వేమఱు.)

జ. మఱుగుజ్జు, మఱుమాట, మఱుప్రోఁత.

మఱు[2]. విశే. (వృత్తియందు పూర్వపద మైన మునుసశబ్దమునకు వికల్పముగా ఆదేశమై వచ్చు రూపము.)

అనంతరము, పిమ్మటిది. (చూ. మఱునాఁడు.)

జ. మఱునాఁడు, మఱుమేను.

మఱు[3]. వి. వృత్తియందు పూర్వపద మైనమఱుఁగు శబ్దమునకు వికల్పముగా ఆదేశ మగురూపము. (చూ. మఱుపడు.)

మఱుఁగిడు. స. క్రి. (మఱుఁగు + ఇడు) దాఁచు, గోపనముచేయు.

క. కొంత మఱుఁగిడక కలిగిన, యంతయు నిక్కముగఁ జెప్పఁ డనుటయు వారల్. కళా. ౭. ౧౭౦.

మఱుఁగు = మఱువు. అ. క్రి. (త. మఱై) చాటగు, తిరోహితమగు, దాఁగు. (శ. ర.)

ద్వి. పిఱుఁగుజంకలును బి ట్టొఱలుమన్నెల్ల, మఱుఁగుగవయములు మడియ నేదులును. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౮౦౭. పం.

మధురగతిరగడ. పరువపునవకా పరు వని దిరుగుచుఁ గురికొందలపొద గొరు వని మఱుఁగుచు .. ప్రబంధ. ౨౫౩.

౨. (క. ప.జుగు) నీళ్లు, మొ. సలసల కాఁగు.
(వ్యవ.) నూనె మఱిగినది.

౩. సంతాపించు, మిక్కిలి దుఃఖించు.

సీ. ఇవ్విధంబున కక్కట యిట్టిది శోకంబే మాయ
దైవం బని మఱుఁగువారు.
భార. విరా. ౨. ౧౪౬.

ద్వి. అతిమఱిఁ గోపించి యాధర్మశీల, మఱుఁ
గుచు శపియించె మఱచితే తొల్లి ...
రం. రా. యు. ౩౨౨. పా. ౨౩. పం.

క. అఱువదివే లబ్దంబులు, నెఱయఁగ మని
సుతులఁ గనని సెవ్వగ చేతన్, మఱుఁగుచు
జర మేనం గ్రి, క్కిఱియఁగఁ దఱి దప్పి
సుతుల నిల్లేఁ గంటిన్ ...
శా. రా. బాల. ౧౨౫. కు. సం. ౫. ౫౭౦.

వి. ౧. బాటు, వ్యవధానము.

చ. అవికయుఁ ఒట్టుపుట్టుము చెలంగు మఱుం
గయి యున్కిఁ జేసి, సైమ. ౬. ౧౩౧.

క. జడనిధి యను తెరమఱుఁ గటు, వడలి
నిలిచినట్టియాట వెలఁదియపోలెన్ ...
ప్రభా. ౧. ౫౪.

ద్వి. ఇరికిల్ల గుమ్మలయొడలను దలుపు, మఱుఁ
గున బన్నార్లమాటున ...
పండితా. దీక్షా. ౪౪. పా. ఆం. భా. ౧. ౩౬.

౨. దాఁపణికము.

ఉ. కట్టిమఱుంగు పెట్టి నుడుకం బని లేదు ...
ప్రభా. ౩. ౩౨.

ఉ. ... ఓ, హేమలతాంగి యింక మఱుఁ
గేటికి న ప్పుట్టకమాట పల్కెదన్,
గాముఁడు సాక్షి గాఁగఁ గలకాలము
కూడి సుఖింత వింపుగన్ ..
కవిరా. ౫. ౧౫౦.

౩. చాటుకవులు తఱచుగాఁ బ్రయోగింపని
మాఱుమూలమాట, అప్రతీతము.
(కవిత్వదోషములలో నొకటి.)

సీ. .. తఱచ, లను ప్రాలుమాలికలును సంది
గుము వేమఱపులు మఱుఁగులు వ్యర్థపద
ములును . ప్రబంధ. ౧౩.

౪. మిష; నెపము, సాకు.

మ. కమలాన నృధురాపురాంగనలు చోద్యం
బంది శ్రీకాకశమ, స్త్రీమహాదేవుఁడు జంగ
మాకృతివిభూతిన్ భ్వక్త్యులం గూడి
వ, చ్చి మడియవ్యర్థఁ దీర్చి యాత్మనగరీపీ
పోపకంఠంబు, జే, ర్చి మఱుం గొక్కటి
పెట్టి పోయె నిఁక నేరీతిం గనుం
గొందుమో .. కాశీ. ౪. ౧౦౯.

జ మఱుఁగిడు, మఱుఁగుఁజొచ్చు, మఱుఁగుడు,
మఱుఁగుదొడ్డి, మఱుఁగుపడు, మఱుఁగు
పెట్టు, మఱుఁగు పెరడు, మఱుఁగుపెట్టు,
మఱుకువ, మఱుపడు, మఱుపెట్టు, మఱువ.

మఱుఁగుడు. వి. (√మఱుఁగు) తాపము,

గీ. కాఁక మఱుఁగు, డుడుకు సెగ కెర్ల
నాఁగఁ జెన్నొందుఁ దాప, మునకు
నామములు లై ఆం. భా. ౧. ౪౬.

మఱుఁగుఁజొచ్చు. స. క్రి. (మఱుఁగు+చొచ్చు)
శరణముపొందు.

సీ. సెగ కుల్కి మఱుఁగుఁజొచ్చినజపచ్చుర
విజలసరణి మల్లెలతో డిజడలు మెఱయ.
ఆము. ౨. ౫౭.

ద్వి. మఱుఁగుఁజొచ్చినవాని మదిలోనఁ గరుణ,
నెఱయఁ బ్రోచుట నాకు నియమవ్రతంబు.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౪౬౧.

మఱుఁగుదొడ్డి. వి. (మఱుఁగు+దొడ్డి) మలవి
సర్జనస్థానము. (శ. ర.)

మఱుఁగుపడు. అ. క్రి. (√మఱుఁగు) దాఁగు,
చాటగు, తిరోహితమగు.

వ. ... అయాటవికుండు పెట్టఁ దాఁచి యస్థి
శకలంబులు చూచి తనవృథావస్థకుఁ జిన్నఁ

బోయి యవి యచ్చోటన పొరంజల్లి తన
పల్లెకుం బోయి మఱుఁగుపడి యుండె ...
కాశీ. ౫. ౮౦.

సీ. ఒరుదలగా వచ్చి యొగి మఱుంగుపడంగఁ
జెవి నిల్లు గట్టుక చెప్పిరేని ...
విప్ర. ౫. ౪౦.

ఉ. ... ఒండొంటికిని భేరంబులు వాతి
నుప్పించి తప్పించుకొనుదుప్పులు ఖురజ
రజశ్ఛటల నెసక మెసంగు మసమసకల
మఱుంగువడియుండు గండోపలంబులును.
మనుచ ౪. ౩౭.

మఱుఁగు (వె) పెట్టు = మఱువెట్టు. స. క్రి. (√మఱుఁగు) దాఁచు, గోపనము చేయు, కప్పిపుచ్చు.

ఉ. ... ఏరికి నెట్లు దోఁచిన సహించుట
గాని నిజంబు చెప్పకే, నేర మఱుంగు
పెట్టి ధరణీవర .. కళా. ౮. ౧౯౭.

ద్వి. మఱుఁగు పెట్టక చెప్పుమా నీవు నిట్టి,
నెగు లింతయును నేమి నెపమున వచ్చె.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౦౩ పం.

సీ. మఱుఁగువెట్టక డెంద మెఱిఁగించుకై వడి
గొబ్బునఁ బయ్యెదకొంగు పడల .
విక్ర. ౧. ౧౨౨.

మఱుఁగుపెరడు. వి. (√మఱుఁగు) మఱుఁగు దొడ్డి. (శ. ర.)

మఱుకువ. వి. (√మఱుఁగు) సంతాపము.

తరువోజ. మానితబలుఁ డభిమన్యుండు పోర,
మడిసినప్పుడు నిట్టి మఱుకువ నాత్మ,
యూనదు ... భార. ద్రో. ౨. ౧౯౨.

గీ. అనిన ధర్మజుఁ డి ట్లను నద్దురాత్ముఁ,
బొలియఁ జేయుట దగదు దుస్సలఁ
దలంచి, వాని నొకతప్పునకు సైఁపవలయు
యుంబి, కేయుమహీపతికి మఱుకువ సేయఁ
జనునె ... భార. అర. ౬. ౨౪౨.

క. మండఁగ మండఁగ నార్చిన, ఖండితవిత
ములఁ ద్రుటితకాపీనములన్, దండముల
తుండములును గ, మండలకీలములఁ
జూచి మఱుకువ దోఁపన్ ...
ఉ. హరి. ౪. ౮౫.

మఱుగుజ్జు. విశే. (మాఱు = ప్రతి + గుజ్జు) గూనివాఁడు గూనిది.

సీ. వాన్నవిస్నానఫలము లీఁజాలుపరమపా
వనుం డొకమఱుగుజ్జుబ్రాహ్మణుండు ...
వరాహ. ౬. ౪౩.

చ. ... మఱుగుజ్జు ప్రేష్యకై, ధ్యతి సెడి
యుగ్రసేనునకుఁ బ్రేష్యత నొందియు దిద్ది
యేలఁజే ... ఆము. ౫. ౫౩.

సీ. మఱుగుజ్జు నాఁగ నమరుఁ గుబ్జనామంబు.
ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.

మఱుతు(ర్తు)రు వి. భూపరిమాణవిశేషము, ఒకవిధ మగుభూమికొలత.

వ. .. రుద్రేశ్వర శ్రీమహాదేవరం బ్రతిష్ఠ సేసి
నివేద్యానకు పెట్టినది నీరునేల మఱుతురు
౧ వెలిసీను ... ద. శా. ౪. ౬౩౩.

వ. శ్రీ(ంజ) కల్యాణకేశవదేవర అర్చ(వట)
ముదుపడలకు ౫౩ ఎఱుంకెఱువువెనక నీరు
నేల మఱుతురులు ౪ ...
ద. శా. ౪. ౮౦౪.

వ. ... శ్రీమన్మహా మండలేశ్వరమండెరాజు
శ్రీకేశవదేవరకు (నై) వేద్యార్థముగా
నా (౦) దిండ్లవాయవ్యమునం దన కట్టిం
చిన మల్లసముద్రము వెనక నిచ్చిననీరు నేల
మర్తురు ఒక్కటి ...
ద. శా. ౪. ౭౭౫.

వ. . . తొంపిచెర్ల శ్రీ అనంతగోపీనాథ
దేవరకు అమావాస్యకొలువులకు తొంపి

చెన్న అంబగదచెఱువు వెనకను నీర్నేల మఱ్తురు. ౧. గు. జి. ఔంపిచెర్ల శాసనము. ౧౭౪౨.

మఱునాఁడు. వి. ఔ. (మఱుస + నాఁడు)
మఱుసటిదినము, పరదినము.

మ. మఱునాఁ డంథకవృష్ణిభోజయదుసామం
తాగ్రణిసేన గం, దెఱగా సాత్యకి
రాముఁ డుద్ధవుఁడు హార్దిక్యుండు లో నైన
తాం, ద అమాత్యుల్ దను జుట్టిరా ..
ఉ. హరి. ౨. ౯౪.

గీ. అనిన విని యెల్లవారును నధికహర్ష,
మెసఁగ నున్నంత మఱునాఁడ యేఁగు
దెంచె, భార్గవుం డమ్మునీంద్రులు పరమ
భక్తి, నర్చ లిచ్చిరి హరిశ్రవాహనుఁడు
గనితె ... భార. ఉద్యో. ౪. ౭౩.
రం. రా. అర. ౯౨. పొ. ౧౨. పం.

మఱుప(వ)డు. అ. క్రి. (మఱుఁగు + పడు)
చాటగు, తిరోహితమగు. దాఁగు.

క. తతిమి హలి హలము విసరుచు, నెతిఁ
గదిసిన బెగడి విమతనికరము వెడ నై,
తెఱఁగుపడు నొదుఁగు నడఁగును, మఱు
పడుఁ జెడు మఱియుఁ బొరలు మగలుం
డరలున్.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౫౬౪.

క. విడిగడువుప్రవేశమున నొక, యడుగే
నిడ లేకయున్నయర్థాధిపతిం, బుడమిఁ
బడఁద్రోచి పై మఱు, పడ శవములతిట్ట
పేర్చి పరిజన మరిగెన్. కవిక. ౨. ౧౭౧.

క. సోమాన్వయప్రదీపకుఁ, డీమెయిఁ దేజో
విశేష మెసకం బెసఁగం, గా మెఱయుట
గనుఁగొని పి, ౖ మఱుపడుమాడ్కిఁ
గ్రుంక నర్కుం డంతన్.
భార. భీష్మ. ౧. ౭౯.

ద్వి. ఇల మఱుపడ్డ నిర్మలశిరభక్తి, తల
యెత్తువడువునఁ దాఁ దల యెత్తు.
బస. పు. ౧. ౪౧౭ పం. భార. ఉద్యో.
౪. ౩౬౨.

మఱుపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (మఱుఁగు + పెట్టు)
౧. దాఁచు, మఱుఁగుపఱుచు.

వ. .. మరుం డొనర్పఁ గలకొత్తలలతిం
దిపురుతమతపు ముంగలిపొఁజులు నిగిడించు
క్రొవ్వాఁడితూపుల రూపున నొండొరువుల
మఱుపెట్టి చూచుసెలగోలుచూపుల ...
పారి. ౨. ౫౧.

సీ. వాదింప నొల్లరు వశమైనపనికైన మఱు
పెట్టి నొల్లరు మర్మమైన.
కవిక. ౬. ౧౦౩.

వ ... గోపాలాదిక్షుద్రజనంబులకు మఱు
వెట్టం దలంచి వారల కభిముఖు లై
పాండునందను లిట్లనిరి.
భార. విరా. ౧. ౧౬౬.

చ. అనయము రాగ మొప్ప సహజానన
చంద్రకటాక్షపంక్తి ప, ర్వినవఘుళంకఁ
గగ్గ మనశ్రీ మఱువెట్టు. ఆము. ౫. ౧౫.

౨. వంచించు, మోసపుచ్చు, మిదపెట్టు.

సీ. అరగంటిచూపువ నలసరీతిని జూచు మఱు
పెట్టు చూపున మరలి చూచు.
కవిరా. ౨. ౧౩.

సీ. మఱువెట్టి చనుదోయి మదనాంకములు
నూచుఁ దనః నవ్వివిభుఁ జూపులనయ
దల్చు. నైష. ౬. ౯౧.

చ. తలఁపున నాథునిం గలసి తా నది నిక్క
ముగాఁ దలంచి మిం, చులఁ దులకించు
మోవిపయి సోఁకిన కెంపులు గప్పిపుచ్చె
నె, చ్చెలి మఱువెట్టగాఁ దలఁచి ...
రాజ. చ. ౩, ౧౦౦.

క. కుమ్మెదవలె నున్నది యిటు, రమ్మని
సెజికొప్ప నివిరి ప్రమసితిఁ దరుణీ, కమ్మ
విరి వల్లగలు వని, క్రమ్మఱ మఱుపెట్టు
గుట్టు కన రాకుండన్. విజ. ౨. ౧౪౩.

మఱుమాట. వి. (మాఱు + మాట) ప్రతి
వచనము.

సీ. మాఱుమా టనఁగను మఱుమాట ననఁ
గను బదులు మాటనఁ బ్రతివాక్య మొప్పు.
ఆం. భా. ౧ ౧౧౪.

మఱుమేను. వి. (మఱుస + మేను) పర
జన్మము, ఉత్తర జన్మము.

చ. పనివడి సేవ సేసి పరిపాకము వొందక
యొవ్వఁడేనిఁ జచ్చిన మఱుమేన నైన
నది సిద్ధి వహించు. భాగ. ౧. ౧౦౦.

మఱుమ్రోఁత. వి. (మాఱు + మ్రోఁత) ప్రతి
ధ్వని.

గీ. ... ప్రతిధ్వని మఱుమ్రోఁత యనఁ దగు
భవ. ఆం. భా. ౧. ౧౨౨

మఱువ. వి. (మఱుఁగు + వా) కుండ. (చూ.
మఱువకందు.)

విణ. మూఁగ.

గీ. కరలి సకిలించె షణ్ముఖు మఱువమావు,
పరిమళము చూచెఁ గరి శుష్కపల్వలంబు.
పాండు, ౪. ౨౧.

జ : మఱువకందు.

మఱువకందు. వి. (మఱువ + కందు)
అగస్త్యుఁడు.

ఆ. మఱువకందుఁజోగి తెఱవాయి మెకమున్న,
చెంత కరిగి యతనిచేత విండ్లఁ, గత్తలములు
దూపుగములును దద్దయుఁ, గొంచు నంతఁ
జనిరి పంచవటికి. అచ్చ రా. అర. ౭.

22

మఱువు = మఱుఁగుఁ. అ. క్రి. చాటగు, తిరో
హితమగు.

చ. వెఱపు లంతికంపమును బిడని ప్రిడయు
మాఱు సేయఁగా, నెఱుఁగమి రేపులేమి
పరియుత్తైదు చొక్కులకోలు ముందుగా,
మఱువుకొంగంబు నోరయును మాటుగ
తెప్పలఁ గప్పుమాడ్కియుం, దెఱవ
నవాగ్రసంగతి బ్రతిక్రియలై యలరించె
భూవిభున్. కవిక. ౩. ౨౨౧.

వి. ౧. చాటు, ఓలము ; అడ్డు.

గీ. అంధకారంబునందును నణఁగిపోదు, దీప
తేజంబునందును దిరిగిరాదు, ఎట్టివఱు
వైనఁ గన్పించు నెదురు లేక, చారుతర
మైనయట్టి విచారదృష్టి. ...
వాసిష్ఠ. ౧. ౧౬౦.

క. వెఱచి వెఱచి యడిగెద నే, మెఱఁ
గింపఁగ వలయు నొకటి యీ వెవ్వఁడ
వీ, కొఱమాలినగొల్లతనము, మఱువున
విహరించె దిట్లు మహి నాత్మేచ్ఛన్. ...
హరి. పూ. ౭. ౨౩౪.

క. చిఱిగి నిశాటులు రావణు, మఱువున
కేతేరఁ జూచి మనమునఁ గోపం, బెఱుక
పడ సుహర్య్వుఁడు వడిఁ, జఱపెన్ వాన
రులవిూఁదఁ బటువిశిఖంబుల్ ...
భా. రా. యు. ౧౫౦౯.

వ. ... మొదలం గదనంబునకుం దెచ్చుకొన్న
మహాచలశృంగాదులు బలుకడిం బడుబాణ
జాలంబులకు మఱువుగా నొడ్డవాఁడను ...
భా. రా. యు. ౨౫౪.

౨. కవచము.

గీ. మానుసులువోలె నున్నార లేను లేని, తత
మహాగుణశాలి నాతనయుఁ గాచి, కొనఁ

కడఁగర సింగారముకతఁ గాక, మఱువు
లను గ్రైదువులు మీకు మానమునక.

భార. ద్రో. ౨. ౨౬౭.

ఆ. ఆతనివారలఁ గొంద ఱడఁచుఁ గొందఱుఁ
మఱువుఁగొంద తేఁచి నఱకి రపుడు ...

మార్క. ౭. ౧౦౪.

చ. మఱువులు సించుచుం దెలుచ మర్మము
లూడ్చుచు నోలిఁ గ్రైదువు, ల్విఱుచుచుఁ
గేలుదోయి విదళించుచు ...

భా. రా. అర. ౨. ౧౯౪.

జ : మఱువుకొను, మఱువుసొచ్చు, మఱువెట్టు.

మఱువుకొను. (అ. క్రి. (మఱువు+కొను స్వార్థమున.) దాఁగుకొను, మఱుఁగుపడు.

క. త్రినయన పుత్రుఁడతోఁ డట వెను, కొన
సురపతి వఱచె మఱువుకొన నజాని హరిం,
గని ద్యాంధు శరణు గావక, చనిరా
మహాదేవ నీవ శర ణనుభాతిన్ ..

కు. సం. ౧౦. ౪౩౭.

మఱువుసొచ్చు = మఱుఁగుఁజొచ్చు. స. క్రి. శరణుపొందు.

ఆ. అనుజఁ జూచి కష్టమనుజాలిఁ గూడి నా,
పనుపు సేయకుండఁ జనునె నీకు, ననుచు
సుదరి పలుక విని హిడింబయుఁ గడు,
వెఱచి భీమసేనుమఱువు సొచ్చె ...

భార. ఆది. ౬. ౨౦౧.

క. ఆరథనివహంబులు న, వ్వారణములుఁ
దరలి మరలి వడిఁ బఱచుటయుం, గౌరవ
బల మెల్లను రణ, శూరుడు గాంగేయు
మఱువు సొచ్చె వికలమై ...

భార. భీష్మ. ౨. ౨౯౪.

మఱువెట్టు = మఱుఁగుపెట్టు.

గీ. ... మఱువెట్టె ననఁ దగు, మఱుఁగుపెట్టె
ననుట ... ఆం. భా. ౩. ౧౩౫.

మఱుస. విణ. దే. అవ్య. అనంతరము, తరువాతిది.

క. విను ప్రద్యుమ్నుని దక్కన్, మనమున
నే నొరు వరించుమాట విడువు మా,
ఘనుఁ డొల్లకున్నఁ జెందుదు, మనసిజుకేళిఁ
దనువు వేల్చి మఱుసటిమేనన్ ...

ప్రభా. ౩. ౧౦౨.

క. ఆ చెంకిఁ గరటవిభుఁ డొక, కోటర గర్భ
మున నణఁగికొని యుండుట వా, చే
టాదవ దయ్యె వానికి, నాఁటికి నది పోయె
మఱుసనాఁ డుదయమునన్ ...

వేం. పంచ. ౩. ౯.

క. ఈరీతిఁ ఒడకయింటికిఁ, జేరంజని మఱు
సనాఁడు చీకటి వేళే, రారాకళ రారాఁ
గల, యారజనీవేళ విరహ మగ్గల
మయ్యెన్ ... హంస. ౫. ౧౯౭.

జ · మఱుసనాఁడు, మఱుసంజ.

మఱుసంజె. వి. (మఱుస+సంజ) సాయంసంధ్య.

సీ. ఒకదివిఁ దొలుసంజ యాస్యమునఁ
బొందు నుదయించు మఱుసంజ యొండుదిశ.

కాశీ. ౧. ౧౭౯.

(మలుసంజ. శ. ర. పా)

మఱ్ఱి = మఱి. వి. వటవృక్షము.

సీ. అభ్రంకషాభోగ మగుమఱ్ఱికొమ్మను గట్టిన
ప్రేలెడినుట్టి యెక్కి ... విక్ర. ౨. ౪౪.

వ. మఱ్ఱిపండులవడువు గలమడమల వెడంగు
పడి ..

ఆము. ౬. ౯౭. ఆం. భా. ౨. ౪౪.

మఱ్ఱెత. వి. (క. మఱ్ఱు = పిచ్చి, బుద్ధిహీనత) మూర్ఖురాలు, అవివేకిని.

ఉ. మఱ్ఱెతవోలె మాపడుచు మార్కసులన్ జలి
కింపఁ బూని నీ, వెఱ్ఱెతనాలు మాన వని
వేడ్క ని టాడఁగ నింటనుండి రాఁ,

కట్టునఁ గోపగించుకొని చెప్పఁడు చేయఁడు లేచిపోయె మీ, కట్టియగారు మంచిగురువే దొరికెన్ బదు కెట్లు చెప్పనో ... సై జ. ౪. ౧౨.

మల. వి. (క. మలె. త. మలై.) పర్వతము, కొండ.

సీ. తూఁగాడుపయ్యెద దోధూయమాన మై మలశైజ యుత్తి కామహిమఁ బడయ .. హరి. పూ. ౩. ౧౨౭.

ప్రాఁతప్రతిపా. దోధూయమాన మన్మథ వై జయంతికా. అని (క్రొత్తప్రతిపా.)

క. పులి మల డిగి యుూల్లస న, తులరుజ రా జనము మాన్పఁగోఁ బనిచి గవిన్, సెల కొన సురియలు గొని చని, పొలియునొ యూరఁ గుయిరేఁగి పొడుచునొ చెపుమా. ఆము. ౩. ౪౩. నీలా. ౧. ౧౧౯.

జ: మలగొంగ, మలజువ్వి, మలదాయ, మల ద్రిమ్మరి, మలమన్కి, మలయమ్మ, మల అమ్మ, మలహజారపుజోదు.

మలఁక¹. విణ. (√మలఁగు.) వంకరయైనది.

క. ఆచీకటి వెనుదగిలినఁ, బ్రాచీదిశనుండి గంతుఁ బరువున రవి భ, ర్మాచలము మలఁకత్రోవను, వేచనియెం గాక నిలిచి విఱుగక యున్నే ... భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౯౩.

చ. మలఁకలు మాప్రచారములు మాముఖముల్ విమవహ్ని ఘోరముల్, ఖలులము దోవ జాతులము గర్వుల మే కొంకమంచివా రమే, నళినదళాక్ష .. భాగ. ౧౦. పూ. ౬౯౧.

వి. ౧. చుట్టు, వలయము.

సీ. తనమేను మలఁక లై తనరారి నిగిడిన యు మున యంతయుఁ దన్మయత్వ మొంద ... హరి. పూ. ౮. ౨౧.

సీ. పేయిమానికపు దివ్వెలతోడఁ బడగలు ప్రోల్చు నేదేవుని మలఁకపాన్పు ... ఉ. హరి. ౨. ౧౪౪.

చ. ... పాఁపతతి క్రొటిమలంకల నిర్ఝ రాం బువుల్, గిరికొని మీఁదనుండి దిగఁ గిమ్మర కంఠి పయోధిఁ ద్రచ్చున, త్తటి ఫణిరాజు చుట్టినవిధంబున నున్నది చూడు మిగ్గిరిన్. కాశీ. ౫. ౨౭౪. వరాహ. ౧౧. ౧౧.

౨. మెలిక.

క. పాయవడఁ జొచ్చు గుంపులు, పేయును మలఁకలఁ జరించి చించును గోణా, వ్యాయామగతుల వలయము, లై యుండన్ దిరిగి కలఁచు వరిసైన్యంబున్. భార. భీష్మ. ౧. ౨౬౯.

గీ. ప్రకటఫణివేష్టి ఘృష్టిమార్గములు డిగ్గి, మలఁక లై పాఱు నిర్ఝరామలజలంబు, పాఁపతిరిత్రాడు పెనఁగొన్నభావ మొంద, మగువ నీ కింపుఁ బుట్టించు మందరాద్రి. శైవ. ౫. ౬౩.

క. తామరసనేత్ర వీనుల, తో మొనవి జయింప లేక త్రొక్కటమున నెం, తో మలఁకలఁ బడి క్రుక్కుచు వేమఱు శష్కులులు గ్రాఁగి వేఁగుచునుండెన్ ... రసిక. ౨. ౭౯.

౩. చిక్కు.

ద్వి. ఇటువలెఁ జెలరేఁగి యొవ్వరి నిట్టు, మటు మాయవిధి పట్టి మలఁకలఁ బెట్టు ... ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౮౦౯. పం. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౮౮౨. పం.

౪. ఏఱులు కొండలగునవి ప్రక్కఁకుఁ దిరిగిన మలపు.

సీ. బలువాహినుల మించుమలఁకల ఘనసామ కంబులు దూఱ మూలంబు లెత్తు ... వసు. ౧. ౬౭.

౨. కపటపునడత, కుటిలప్రవర్తనము.

ద్వి. మగలకపోరెు నమ్మలఁకలతపని ...
ద్వి. పారిశ్చ. పూ. ౪౭౦. పం.

ద్వి. ఉపకాపక్షింబు లుబిదలదృష్టు, మఱియు
వైశికసులు మలఁకలమాట్లు ...
పండితా. పురా ౧౧౭. పొ

జ: మలఁకమెఱుపు, మలగోను.

మలఁక², వి. పరిమాణవిశేషము.

(చూ. మలఁకపుట్టి. మలఁకతూము.)

జ మలఁకతూము. మలఁకపుట్టి.

మలఁకతూము. వి. (మలఁక² + తూము) పది కుంచముల పరిమాణము గలమానవిశేషము, (శ. ర.)

మలఁకపుట్టి. వి. (మలఁక² + పుట్టి) ఇన్నూఱు కుంచములకొలఁది గలమానవిశేషము.

(వ్యవ.) అతని కోఁటేఁట ముప్పదిమలఁకపుట్ల ధాన్యము పండును.

మలఁకమెఱుపు. వి. (మలఁక¹ + మెఱుపు) ధనురాకార మగు మెఱపు. (శ. ర.)

మలఁగ. వి. (√మలఁగు) ఎద్దుపై గంతతోడి సరకుగోనె. (శ. ర.) సరకు నింపనిగోనెల తోడి యెద్దుల గాడిదలగుంపు (బ్రౌ.)

మలఁగించు. స. క్రి. (√మలఁగు.) ౧. వెనుకకుఁద్రిప్పు.

ద్వి. పార్థివేశ్వర పేరిపైఁ గోప మింక, వల
దని చెప్పి మాపంతుఁ జేసుఁగుసు, మలఁ
గించుగతి మంత్రి మరలించె విభుని ..
ద్వి. పారిశ్చ. పూ. ౧౧౧౨. పం.

౨. ప్రసరింపఁజేయు, వ్యాపింపఁజేయు.

ఉ. ... సాం, ద్రామలకీర్తి గౌతమమహాముని
సల్లనిచిత్తవృత్తి నీ, పై మలఁగించెఁ గావ
లయుఁ బార్థివసత్తము పొందుమున్నదిస్.
భార. అశ్వ. ౩. ౧౦౨.

మలఁగు. అ. క్రి. (క. మలంగు. త. మలఙ్కు.)
౧. నివర్తిల్లు, వెనుకకు మరలు; వెనుకకొంగ మగు.

వ. ఇట్లు భానుమంతు నంతపురకరికిం బనిచి.

గీ. మలఁగి గజకంధరము ద్రుంచి తొలఁగ
నుఱికి, కంపుదకు గౌస్తుభాలంతోఁ గ్రేళ్లు
వాఱు, నావృకోదరుపైఁ గవియంగఁ
జేయు, పిచె ... భార. భీష్మ. ౨. ౪౦.

క. తలఁగవు కొండల కైనను, మలఁగవు సింగ
ముల కైన మార్కొనుకడిమిం, గలఁగవు
పిడుగుల కైనను, నిల బలసంపన్నవృత్తి
నేనుఁగుగున్నల్ .. భాగ. ౮. ౨౮.

క. మెలఁగున్ దలఁగున్ భయమునఁ, గలఁ
గున్ మలఁగున్ లతాంగి కపటారభటిన్,
జెలఁగున్ ... కృ. శతం. ౨. ౧౩౭.

చ. అలుకఁ దుషారశైలసుత యుక్కలిమో
ముయి నాలుగేన్పదం, బులు సని భ్రూకు
టీకుటిల ముగ్ధలలాటము జెందుబింబ రై,
మలఁగి కనుంగొనె న్భుజగమండను నక్క
పటద్విజోత్తమున్ .. హర. ౪. ౩౪.

చ. ... ఘుటఘుటధ్వని సారె మలంగి చూచు
చున్ ... అను. ౩. ౨౨.

౨. ప్రక్కకుఁ దిరుగు.

సీ. మలఁగినదాసఁ బడమరమొగం బై కొంతద
వ్వేఁగి పున్నాగతరువు గాంచి ...
దశకు. ౪. ౧౦౩.

వ. .. నందికంబాననుండి కొంతమేర వచ్చి
మలంగి పశ్చిమముఖ మై కొంతమేర వచ్చి.
కొంకుదురుశాసనము. (1852) Ep. Ind V.

వ. శేకశాటంబు వదుమ నొయ్యన నడచి యట మలంగి ... నైష. ౮. ౧౪౧.

౩. వంకరగు; వంకర గాతిరుగు.

క. వలపలిదిక్కున కించుక, మలఁగంగాఁ దుఱుం విడి తుఱుమా పుడుఁబుట్టం, బల వడఁ గట్టి ... భార. విరా. ౧. ౫౧.

చ. తలఁ బ్రతిబింబభానుమణిఁ దాల్చి విహార వనాంతరంబున, న్మలఁగి మలంగి పెంజె లుము నాగువుభంగి. నైష. ౭. ౧౫౪.

౪. తొలఁగు, అపసరిల్లు.

మ. మలఁగు స్మల్లనిగాలికి న్నటురటన్మత్తద్వి రేఫాళికిం, దలఁగుస్ ..
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౮౩౨.

ఆ. కురుల తెలుపు చూచి కొఱగాఁడు వీఁ డని, ముసలివాని విడిచి ముదిత పెల్ల, దూర ముగఁ దొలంగుదురు సాధ్వీకకల షా, మాఁ నూతి విడిచి మలఁగుభంగి. భర్తృ. ౩. ౮౪.

౫. చుట్టుకొనియుండు, పరివేష్టించియుండు.

సీ. పొలకచ్చకట్టుపై మలఁగిన పచ్చనినును గొంగు దిండుగా నులిచి చుట్టి ..
హరి. పూ. ౮. ౧౩.

౬. సంచరించు, తిరుగు.

ఆ. చెలఁగి చెలఁగి మలఁగి మలఁగి యల్లల్లిన, ౙ్రాలి ౙ్రాలి బట్టుతూలి తూలి ...
నిర్వ. ౬. ౪౭.

ద్వి. హారమణి శోభితాభరణములఁ గళవళం బందక కైకొని పోయి, మలఁగుచు నా చంద్రమతి సనుదెంచు, తెరువున కడ్డంబు దిగ్గిన వచ్చి ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౫౩.

౭. వర్తిల్లు, ఉండు.

చ. మలఁగఁగదే త్రిశోణమణి మండపవీపిక పై మహేశ్వరా ... ఉ. హరి. ౫. ౧౦.

గీ. మృగవిభుం డిట్లు విన్నని మొగముతోడ, మలఁగుచుండంగ మఱియు నమ్మంత్రి సుతుఁడు ... వేం. పంచ. ౧. ౩౮౦.

౮. క్షీణించు, తగ్గు; నశించు, చెడు.

ద్వి. మలఁగనివగల సుమంత్రుండు చాల, నల యుచుఁ జని యయోధ్యాపురిఁ జొచ్చి.
రం. రా. అయో. ౧౨౧. పా. ౨౪. పం.

సీ. పౌండరీకసమృద్ధిఁ బాపఁగా శశికీర్తి మలఁగె నా వెన్నెల ల్కలఁకఁ బాతె.
ఉ. రా. ౪. ౨౪౨.

క. విను మజ్ఞానమ్మునఁ గ, ర్మనిరూఢత గలుగు దాన మలఁగవు జననం, బును మరణము...
భార. శాం. ౬. ౧౬౬.

౯. కలఁగు, క్షోభపడు.

ద్వి. ఓ గురులార యో నుత్తమలోక, భోగ భాగ్యుఁడ నైతి, పుణ్యుండ కరమర్థి మిము నైతి, గొల్చుఁ గతమున నాదు, మరణం బునకు మీరు మలఁగకుఁ డింక.
రం. రా. అయో. ౧౫౯ పా. ౩౧. పం.

సీ. అతిశోకశోషాకులాత్యంతదోదూయమాన మై హృదయంబు మలఁగుచుండ ..
భాగ. ౪. ౮౭.

౧౦. ప్రజ్వలించు, మండు.

ఆ. మాన కగ్నిలోన మలఁగ నే వోవిన, మాడ్కిఁ గోపవహ్నిమండి రొగసె.
కు. సం. ౨. ౧౮౮.

వ. ... అవసానంబున మలఁగుదీపం బధికం బుగ వెలుఁగుఁ జూపిన చందంబున ...
వేం. మా. ౪. ౨౭.

౧౧. కనబడియు, సంకోచించు.

ద్వి. మలఁగక వాపమ్ము మాయ లన్నియును, గొలుపవు వీనిపై ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౧౭౭. పం.

వ. ... తాలిమి దింపక మాలిమిఁ బెంపక
తలఁగిక మలఁగక విఱుగక సురుగక ...
విక్ర. ౪. ౯౮.

మలఁగుటాఁగు = గుండ్రనిదిండు.

ద్వి. సరయఁ గుంకుమపువ్వు నించినమలఁగు,
టొరగుపై నొయ్యార మొలయంగ నొరగి.
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౯౩. పా.

జ: మలఁక, మలఁగ, మలఁగించు. మలఁచు,
మలపించు మలఁపు.

మలఁచు. స. క్రి. (√మలఁగు.) ౧. మలఁగఁ
జేయు, వెనుకకు త్రిప్పు.

గీ. వరుఁడు సుఖదుఃఖముల వెంటఁ బొరయు
నీక, మలఁచి యాత్మునిఁ జేర్చినమానసంబు,
లీన మగు నంద జలములలోన నిడిన, లవణక
ణము చందమ్మున నవనినాథ ..
భార. శాం. ౪. ౩౫౮.

(రాజహంసలు)

చ. లలితగతి న్గళంబులు మలంచి తనూరుహ
జాలమధ్యమం, బుల నిడి...
భా. రా. యు. ౨౭౪౧.

చ. ... చిక్కుఁ బార్శ్వ లతాంచలంబులన్,
ఫలము దమల్చురీతి నళిపంక్తికి మోము
మలంచు నైవడిన్. వసు. ౩. ౮౭.

౨. ప్రక్కకు త్రిప్పు.

సీ. ప్రాణేశునాసలిలాత్మాంకంబు వోడగాంచి
మనిమని నవ్వుతో మోము మలఁచు ...
శైవ. ౮. ౯౧.

గీ. వదనములు వాలుగింటికి వరుస గలియు,
మెలపుతోఁ, దవకంఠంబు మలఁచి
మలఁచి, రొమ్ముఁగొఁ దదధరపానమహోత్స
వంబు. కళా. ౫. ౨౭.

మ. పలుకుందొయ్యలితోడి కూటములు పెంపం
దమ్మికూటంబులో, నలుమోము ల్వనుకాల
సౌఖ్యములఁ జెందన్ రామ నొయ్యారపుం,
బొలయల్కన్ ముఖమండలి న్మలఁచునంభో
జాసనుం డిచ్చు ... దీర్ఘాయువున్.
హై. భా. ౧. ౩.

౩. (విగ్రహాదులను) చెక్కు.

చ. ఎలుఁగులు వేయి పూనినని కేతరలోహ
రథంబు మీఁద గ్రొ, న్నలు పగుమేను
నీలమణి నవ్యవిధూవల నొప్పురూపుగా,
మలఁచిన కొండభంగి నసమం బగుచీకటి
ప్రోవు నైవడిన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౨౧.

చ. మలఁచిరఁ జాలఁ గాక మగమానిసి
రూపులు తాల నైనఁ జె, క్కులు పుల
కింపఁజేసి యదిగో వలపింతు మనన్ ...
రామా. ౨. ౭౭.

చ. మలఁచి పయోజకోశములమాడ్కి నొన
ర్చిన పద్మరాగపుం, గలశపు బొట్టడాల్పు
మిడికంబులతో ... ఆము. ౧. ౫౨.

క. మంటల మలఁచినరూపై, మింట నడరి
చూపు చూపు మ్రింగద ...
ఉ. హరి. ౩. ౧౩౨.

(ఇట నిర్మించిన యని భావము.

౪. తోలుచు. (చూ. మలపించు)

౫. వంచు, ఒంగఁజేయు.

గీ. ఉగ్రతపమున నెంతయు నొడలు డస్సి,
యడరు నాఁకట మలయుచు మెడ
మలంచి, చాలఁ గన్నులఁ గ్రుస్సి తేజం
బడంగి, యున్న మునిఁ గని నవ్వెన నన్నుఁ
జూచి. మార్క. ౫. ౨౮.

చ. జడలు మలంచి బాల్లెముగ సన్నపుఁబాగ
లడంగఁ జుట్టి ... మనుచ. ౪. ౩౦.

౬. కదల్చు, చలింపఁజేయు.

చ. అనుచు నొకింత నై మలఁచి యత్యధిక
గ్రకరాఘువృష్టిచే, ముసుఁగఁగఁజేయు ...
కళా. ౬. ౨౩.

౪. అడంచు, నశింపఁజేయు.

సీ. కుముదున్ముఖుని తేజము మలంపఁ జాలంబు
అంటిన వెలయింప నలఁడె కేర్చు ...
వసు. ౧. ౧౧౫.

౫. పరివేష్టించు.

గీ. ... మలంచెఁ జుట్టి, గిరికొనుచు బ్రహ్మ
పరికొని గ్రక్కున వన, వెలయు వేష్టించె
ననుటకు వేదవేద్య.
ఆం. భా. ౩. ౧౪౧.

౬. క్రి. పుష్పించు.

చ. మలఁపఁగ నున్న కల్పలత మన్మథునారి
నమర్ప నున్న కో, మలతర పుష్పబాణమహి
మద్యుతిఁ జూడఁగ నున్న పద్మకు, ట్మల
మలరంగ నున్న మధుమంజరి నా మద
జృంభితాంగదో, హాలరుచి నొప్పె గౌరి
నవయౌవనసంగమలీల దాయఁగాన్ ...
కు. సం. ౩. ౭౩.

మలఁపించు. స. క్రి. (√మలఁచు) త్రవ్వించు,
తొలుపఁజేయు.

సీ. శ్రీకుబేరాన్వయశేఖరుం డనఘుండు వాస
యసెట్టికి వనజపత్ర, నేత్రి దండ్యమకు
సుపుత్రుండు గొనవయసెట్టి గొట్టియదొనం
జెఱువు గుడియుఁ, గట్టించి పరివారగణ
సహితముగ సోమేశ్వరదేవర శాశ్వతముగ,
నిలిపి తటాకంబు మలపించి త్రిత్తులు
మానులకును గుడిమానులకును ...
శా. ప. మ. ౩౩. ౧. ౪౧. సా.

మలఁపు. స. క్రి. (√మలఁగు) ౧. పోఁజేయు,
తొలఁగఁజేయు.

సీ. ... ఐదుమాఱు శేల్గవలును గలబల్లిదుని
యామ మలఁపినాఁడ ...
అచ్చ. రా. బాల. ౨౦౧.

౪. మదిముఱపునఁ జాపము దన, కొదువుట
యును విడప వగచి యుఱకునగమును నే,
నిది సేయ నింక ననిరొందు. మదిఁ జెలు
సగముగ వరుండు మలఁపు వఘంబున్ ...
భార. అర. ౫. ౪౧.

(శ. ర. ఫం. మలుగువఘుంబుల్ ముద్రి. పా.)

౨. ఆర్పి వేయు.

చ. పొలుపుగ నత్తఱిన్ నిదుర పుట్టఁగఁ
జేయును గూండ్ల దీపముల్, మలఁపును
వారువంబులకు మక్కువ ముగ్దలఁ జూపు
రీతులన్ బలుకుచు సంజ్ఞ సేయు ...
గంధ. ౧౩౦.

ఆ .. అంతఁ బనిదీర్చి దీపంబు, మలఁపి
యద్దగొడ మఱుఁగు గాఁగ, వైదికుని
సుధాంశువదనయు శయనించె ...
శుక. ౪. ౧౧౬.

౩. తొలుచు, రంధ్రము చేయు.

ద్వి. తలఁతునా సప్తసాగరములు సొచ్చి,
మలఁపుదునా మేరుమందరంబులను ...
రం. రా. యు. ౨౪. పా. ౧౫. పం.

౪. చెక్కు.

సీ. మలదాయజా నున్న మలఁపు కీల్పులుదిండి
పెఱరాపతిపుకాలిపెండె మమర ...
చంద్రా. ౨. ౩౬.

౫. నర్తనము, నాట్యము (చూ. మలఁపుగొను)

౬. మలంపుకొను.

మలఁపుకొ(గొ)ను. స. క్రి. (మలఁపు + కొను)
౧. తొలఁగించుకొను, పోఁగొట్టుకొను.

సీ. తమ్మికెంపులకు సెత్తావి గూర్చనితప్పు చిరు
వులు కొరొక్కఁడఁ జేయుఅవ్వ.

గీ. మలఁపుకొనఁబోలునలుక యత్తవిరుఁబోఁడి,
మోవియును గేలు. ... ఒనర్చి ...
అచ్చ. రా. అర. ౨౧.

గీ. వలువ విడువఁగ నొకకేల మలఁపుకొంటి.
గంధ. ౧౩౫.

౨. నర్తించు, నాట్యముచేయు.

క. ... ఎడనెడఁ బడఁకుకలు మలఁకుగొన.

ఆము. ౪. ౩౫.

మలకు¹. వి. మూఁకడు.

క. మలినాకృతితోఁ గాటుక, మలక్రియ

న్నథము తిమిరమయ మై పొలిచెన్ ...

ద్వా. ౫. ౨౬౩.

మలకు²(ల్కు). వి. తురక, తురుష్కుఁడు.

చ. కని తను రాజు లెన్నికొనఁ గాఁచెను

పొఁజులతో నిరంగరా, యనికడ కేఁగి

మాటలనె యాయనఁ దేఱిచి తెచ్చి మల్కు

తున్, మనుకుక సంటుచేసి యొురిమం గడు

మెచ్చులు గన్న వేటి నే మని పొగడంగ

వచ్చు. యయా. ౧. ౫౧.

సీ. ఘనభేరికాధ్వను ల్వని గుండియలు వ్రీల

వ్రాలుమల్కులకు గోవలు చేసి ...

వసు. ౪. ౪౬.

మలకడము. వి. పాదరక్ష.

సీ. చెలివాడఁ బనిక్రొత్తమలకడా ల్గాని నూని

యిడి తంగెడాకు గట్టెదు తహతహ ...

ఆము. ౭. ౭.

సీ. పాదరక్షాభిధ పరగున జెప్పన మలకడ

మ్మనఁగ సమ్మాళి యనఁగ...

ఆం. భా. ౨. ౯౭.

మలకా = మలాక. వి. శ్రీ ఖండము.

మ. కొలకుందామరశాని తెమ్మెరల సోఁకు

ల్దెచ్చు ముత్యాలత, ల్పుల బల్సోరణ

గండ్లచాయఁ గపురంపుఁగుంపు సొం

పూనుమే, ల్మలకాగందపు తేఁటతోడి

చెలుగుం బన్నిటి ధూమ్రంపు, ది, త్తులచేఁ

బ్రొద్దులు పుత్తు రత్తఱిని గాంతుల్

గాంతలు స్వేదలన్. కువల. ౧. ౯౯.

మలగొంగ. వి. (మల + గొంగ) గోత్రభేది,

ఇంద్రుఁడు.

క. మలగొంగ మొదలుగలవే, ల్పుల కందఱఁ

బాఱఁదఱిమి లోఁగనికడిమిన్, దలరు

కొడు కింద్రజిత్తుఁడు, వొలిసినచో రాచ

కీలిపాలు నేమిటికిన్ ...

అచ్చ. రా. యు. ౪౭౨. అచ్చ. రా. సు. ౪౧.

మలగొను. అ. క్రి. (మలఁకు + కొను.) ౧.

పెనగొను, మెలిగొను.

ద్వి. మలగొన్నయురు మావ మకరోరగాది,

జలచరంబులు చిక్కు జలమెల్ల నింక

రం. రా. యు. ౩౫౬ పో. ౨౪ పం.

చ. లలితపు భూతిపూఁతయును లాతపుఁ

గోలయుఁ గక్షపాలయున్, మలగొనుచిన్ని

కెంజడలు మందుల పోత్తము నాగ బెత్త

మున్. కళా. ౨. ౪౭.

౨. వ్యాపించు.

క. మలయసమీరము వలసెను, మలగొనిరొఁ

బటీరశైలమారుత మనుచున్, బలికిన

యర్థము క్రమ్మఱఁ బలుకుట యేకార్థ

మంద్రు ప్రతిభావంతుల్ ...

కావ్యా. ౯. ౧౯౯.

మలఘ్నము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) మలమును

బోఁగొట్టు నది, శుద్ధిచేయునది. వి. అ. పుం.

శాల్మలీ కందము, బూరుగు దుంప.

మలఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఈశ్వరి. నాగద

మని యను వృక్షము.

మలచేవము. విణ. ౧ గొప్పది, పృథువు.

చ. కలఁక దొలంగ వేదవతి గ్రక్కున చెత్తలి

యొత్తి వ్రేయుడు, న్మలచవుపేణి నట్టనడు

మున దగి చేతికిఁ దున్క చిక్కు...

ఉ. రా. ౩. ౧౨౩.

౨. అధికము. (శ. ర.)

మలజావ్వి. వి. (√మల) ప్లక్షవిశేషము, ఒక జాతి జువ్వి. శ్రీ.

ద్వి. మలజావ్వియును నెమ్మి మామిడి జీడి, బలురక్కసియు రేఁగు పాలగోరంట. ... ద్వి. శ. పా. ౨. ౪౯. పో. ౧౯. పం.

మలత. విణ. గర్వించినది.

సీ. ... మల తన మురిగొనుటది.

గీ. యగును ... ఆం. భా. ౩. ౨౭.

మలదము. సం. వి. అ. పుం. మానము, మినుము. శ్రీ.

మలదాయ. వి. వి. (√మల) పర్వతవిరోధి, ఇంద్రుఁడు. (చూ. మలదాయతా)

జ: మలదాయతా.

మలదాయతా. వి. (√మలదాయ) ఇంద్రనీలము.

సీ. మలదాయతానున్న మలఁపు కీల్పులు దిండి పెలరాపతిమకాలి పెంపె మురర ...

చంద్రా. ౨. ౩౭.

మలద్రవము. సం. వి. అ. పుం. అతిరేచనము, అతిసారము.

మలద్రావి. సం. విణ. (స. నీ. స.) అతిసారము గలవాఁడు.

వి. అ. క. పుం. జయపాలవృక్షము. (దీనిఫలములు విరేచనములు సేయించును.)

మలద్రిమ్మరి. వి. (√మల) వానరము, కోఁతి.

క. మలద్రిమ్మరిరాయఁడు దిట మలరఁగ నీప నకుపీఁచ మడఁచి పుడమి కి, మ్ముల నొడయనిఁ జేసెద నినుఁ దలఁపున మా మాట నమ్ము దలఁకకు మింకన్ ...

అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౪.

మలన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పెద్దగోన. శ్రీ.

మలనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) నలఁగఁ గొట్టినది, గుండ చేయునది. వి. అ. పుం. దోసకాయ.

మలప. వి. దూడ చచ్చిన ఆవు, గేదె మొదలైనది.

గీ. పాలబుడిగలు నొడిసెల ప్రాఁత మెట్ల, మలపముందుల పాడిబుఱ్ఱ మన్నెముల్లు ...

హంస. ౨. ౪౫.

మలపము. వి. (కికిలికిట్టల) కూఁత.

గీ. మలపములు కేరకొట్టుటల్ చలము గలిగి. ప్రబంధ. ౧౩౦. ప్రబంధ. ౪౮౫.

మలపు. స. క్రి. (√మలయు. త. మలైపు.)

౧. వెనుకకు త్రిప్పు, మరలించు.

క. వల దని యెన్ని తెఱంగుల, మలపిన విన కొల్లఁబోక మక్కువలోఁ గా, నలకు స్నానికోకచ్చితి, వెలనాఁగరో విన్నుఁ జూచి యుఁక నెటు లోర్తున్.

అచ్చ. రా. అర. ౧౦౦.

గీ. కుంజరము వాఁడికొమ్ముల గ్రుచ్చి యెత్త, జడిసి కపిధార మావంతుఁ బుడమిఁ గూల, త్రేసి రాహుత్తుఁ డామదద్విపము నెక్కి, మలపి డీకొల్పి శాత్రవబలముఁ బఱపె ...

కవిక. ౨. ౧౮౩.

౨. కదలించు.

గీ. ఇవ్విధంబున సాన బీ నవ్యకేలు, కేలు మలపిన ప్రతిమముబోలి మరలి రాచకిడ్డకు విన్నపం బాచరించె వెనచి హైదరు జంగు వక్కాన తెఱంగు. రంగా. ౨. ౧౧.

వి. ౧. మలయఁజేయుట, వ్యాపనము.

క. కమలభవాండంబు గదలించి సలిలంబు మననమీఁద ముంచినమలపు లేదు ...

ఉ. హరి. ౬. ౨౯.

(ఆధిక్యము అని శ. ర.)

౨. మార్గము మెండలగునవి ప్రక్క కు తిరుగుడు చోటు, తిరుగుడు.

ద్వి. అలవి మెండనిపజ్జ నంది కేళ్లోక్క, మల పున నేకాంతమణిగృహాంతరిని ...

మ్ను. వి. ౩. ౭౫.

మలపువు. సం. వి. ఊ. పుం. కాకోదుంబరిక, బమ్మమేడి. శ్రీ.

మలభుక్కు. సం. వి. జ్. పుం. కాకి.

(విల్యమ్స్.)

మలభుజము. సం. వి. = మలభుక్కు.

మలమన్కి. వి. (మల + మన్కి) కొండ.

గీ. అత్తెఱంగున మలమన్కి మొత్తములు గ, డంక దైవారఁ జెట్లుఁ గొండలును దచ్చి, తైవ నాలుగునాళ్ల కవ్వలఁత్రియైన, నలుఁ డు గడలిక నిండార నడకఁ గట్టె ...

అచ్చ. రా. యు. ౮౮.

మలమల. వి. మఱుఁగుట, మాడుట, వేఁగుట మున్నగువానియం దగు ననుకరణము.

ఆ. మగఁడు లేక యుంట మలమల మఱుఁ గుచు, నీలకాంగి యుండ లేని ...

మార్క. ౩. ౨౯.

వ. ... హోమధేనువు లింటికి వచ్చిన వాని తోడన కచుండు రాకున్న దేవయాని దన మనంబున మలమల మఱుంగుచుం బోయి తండ్రికి ట్లనియె. భార. ఆది. ౩. ౧౧౧.

క. ఆఁకట మలమల మాడుచుఁ, దేఁకువ చెడి చేతు లాగ్గి దీనత్వమునన్ ...

ప్రబో. ౨. ౬౪.

గీ. విప్రు లాఁకట మలమల వ్రేఁగుచున్న, వారు ప్రొద్దల్లఁ బోయె నీవంటివార, లున్న యింటను బేదల కుండఁ దరమె ...

శుక. ౧. ౧౩౬.

చ. జలజలమంచు నీ రొలుకఁ జల్లనిగాడ్పులు వీవఁ దారకల్, మలమల మ్రగ్గఁ జీకటి క్రమంబుగ డిగ్గ .. ద్వా. ౫. ౭౩.

మలమల్లకము. సం. వి. అ. పుం. కౌపీనము, గోఁచిపాఁత. (విల్యమ్స్.)

మలమాసము. సం. వి. అ. పుం. అధిక మాసము.

మలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మురికి యైనది, మాసినది. ౨. దుష్టమైనది, చెడ్డది.

వి. అ. పుం. న. ౧. మురికి, దుమ్ము. ౨. మష్టు, మడ్డి, పనికిరానిపదార్థము. ౩. పురీ షము, పేడ, రెట్ట మొ. ౪. శరీరము నుండి వెడలెడి యపరిశుద్ధమైనవసాశు క్రాదు లనిపండ్రెండు.

శ్లో. వసాశుక్రమసృఙ్మజ్జా మూత్రవిట్ కర్ణ విడ్నఖాః, శ్లేష్మాస్థిదూషికాస్వేదో ద్వాద శైతేనృణాంమలాః.

(వాచ. ఘ్రాణకర్ణవిట్. అ. విషా.)

౫. వాతాది (శే. ని.) (వాతము, పిత్తము, కఫము.) ౬. కిట్టము, లోహమలము. ౭. దోషము. ౮. పాపము. ౯. కాంస్యము. ౧౦. తేలుకొండెము. (వై. ని.) ౧౧. కర్పూరము.

మలయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రివృత, తెగడ. శ్రీ.

మలయజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చందన వృక్షము. ౨. మలయజపవనము. పుం. న. గంధపుఁజెక్క.

మలయద్వీపము. సం. వి. అ. పుం. న. ఒకా నొక ద్వీపము. (వై. ని.)

మలయమారుతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మలయపర్వతమునుండి బయలుదేరు చల్లనిగాలి. ౨. (సంగీ) ఒకానొక రాగము.

మలయమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. భరత ఖండము (హిందూదేశము) యొక్క దక్షిణ భాగమున నున్న యొకపర్వతము. ౨. మల బారుదేశము, మలయపర్వతమునకుఁ దూర్పుగా నుండు దేశవిశేషము. ౩. ఉద్యానవనము, ఉప వనము. ౪. నందనవనము, ఇంద్రునియుద్యా నము. ౫. పర్వతభాగము, పర్వతపార్శ్వము.

మలయమ్మ = మలలమ్మ. వి. ఒక కొండ దేవత.

సీ. మలయమ్మ వేఁటాడ మాపాలఁ గల్గుమీ సింగంపుఁగొదమఁ దెచ్చెదము నీకు ...
యయా. ౨. ౩.

మలయవాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గ. (వై. ని.)

మలయాడు అ. క్రి. (మలయు+ఆడు. స్వార్థ మున) సంచరించు.

సీ. ఘనత కెక్కిన వసంతునితోడి చెలికాఁడు మననుల మలయాడు మావటీఁడు ...
భసా. ౧. ౩౪.

మలయానిలము. సం. వి. అ. పుం. మలయ పర్వతమునుండి వీచుగాలి, దక్షిణపుగాలి.

మలయించు. స. క్రి. (√మలయు) మలయుఁ జేయు, తొలఁగించు.

క. మలయవతిమీఁది ప్రేమము, మలయించెనె దైవ మిట్లు మ మ్మొడచేసెం, బలు కొకటి ప్రాఁతి చిలుకల, కొలికి సాచందమామ కూనా నీకున్ ... ద్వా. ౫. ౨౩౭.

మలయిక. వి. (√మలయు) విహారము.

(సందర్భమునుబట్టి తక్కినయర్థముల నూహించు నది. శ. ర. (బ్రౌ.)

మలయు. అ. క్రి. (త. మఱై) ౧. సంచరించు, తిరుగు.

గీ. నల్లనేనపుగుండులు నడచినట్లు, మంపుగొని మే రెయింగక మలసి మలసి ... మన్నుఁ బోతు లెడచొచ్చి వాఁడెడు పొదలు వోలె ... ఉ. హరి. ౪. ౨౭.

గీ. మలయుఁ గాశిపురంబులో మారు లేక, యహితజయభాసురుఁడు సింధురాసురుండు. కాశీ. ౭. ౧౪౮. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౩౨౧.

౨. వ్యాపించు.

సీ. ... మణిభూషణద్యుతుల్ మలసి వెలుఁగ. కు. సం. ౧౨. ౯౭౨.

సీ. ప్రాఁకుల క్రిందిసోమరు లెంత యని కాక మలసి నీడలరూపు మాపలేద ...
వసు. ౪. ౨౨.

గీ. మలసి చూపట్టెఁ బథి సొక్కుమఱ్ఱిచెట్టు. హంస. ౨. ౧౧౭.

౩. వీచు, విసరు.

గీ. మలయపవనుండు పలుమాఱు మలయుకొండ నలరుటింటిగవాక్షంబు లరసి యరసి ...
విక్ర. ౪. ౧౭౨.

గీ. అంగజానిగంధసింధురం బనఁగఁ, బరగు, మలయజామగంధి మలయాద్రి మారుతంబు, మలయు చందాక నందాక మానవతుల, మానసంబుల వెలకొని మాన మమరు ...
భర్తృ. ౨. ౭౫. ప్రబంధ. ౨౫౪.

౪. వర్తించు, ఉండు.

క. గెలువుము బాణుని వానికిఁ గలవారిని విజయలక్ష్మిఁ గయికొను టరుదే, కలనఁ బదాఱువెయిగంబుల మలయుదు నీ వనుచుఁ జెలఁగె మాగధరవముల్ ..
ఉ. హరి. ౭. ౧౭.

సీ. మలయద్రుమంబున మలయుభుజంగికి బర్హ్వా రకరుపుపై వలపు గలద ...
భా. రా. యు. ౨౪౦౫. దశకు. ౮. ౭౭.

౫. ఒప్పు.

మ. గటదంభోధరమాలికల్ మలసె ఘూర్ణ
ద్ద్రుమద్విరేఫేంద్రంబులై ... రామా. ౬. ౫.

గీ. మరకతనిబద్ధభూములు మలయురేచె, లుంగు
తాతిన్నియలచె స్నేకంగు ...
ఉ. రా. ౩. ౭౬. దశా. ౨. ౪౩.

౭. యత్నించు, ఉత్సహించు.

గీ. కన్యలావణ్యరససుధాగానమున, విభుని
నయనము లన్యప్రవృత్తిఁ జెంద, మనసు
కదురోజహేమాద్రి మనికి మఱగి, మహిత
సురతానుభూతికై మలయుచుండు .
వసు. ౩. ౯౬.

గీ. పర్వములయందు రాహువు భానుచంద్ర,
మండలగ్రసనమునకు మలయుచుండు
వి. పు. ౩. ౨౩౨. ఉ. రా. ౬. ౪౩.

౮. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

గీ. మలసి ఱంకెలు వైచుచు మాఱుకొనిన,
వృషభములభంగి వక్కరువృషభు లిట్లు.
భార. విరా. ౫. ౧౬౫.

క. మలసి దర్పంబున మార్కొనువృషభముల
నార్చుచు రేఁచి పోరాటఁ బెనుచు ...
హరి. పూ. ౭. ౩. బస. పు. ౪. ౧౩౪.

౯. పోరాడు; పెనఁగు; మార్కొను, ప్రతి
ఘటించు.

క. ఎత్తినగద లంకించియు, హత్తించియు
బ్రమరితిరిగా నడఁచియుఁ బయిపై,
నొత్తియుఁ దట్టియుఁ ఒట్టియు, మత్తగజ
ద్వయముఁబోలె మలసి రిరువురున్ ...
ఉ. హరి. ౩. ౭౨.

చ. వెలకొని కృష్ణరాయధరణీవిభుఁ డుత్కల
భూమిపాలుతోఁ, గలన వెదిర్చి హస్తికర
కాండకతు ల్మసకంపుఁ బాములై మలసిన
చోటఁ గూడిన సముగ్రయశోకసనంబుఁ
గప్పి ... పారి. పీఠి. ౨౨.

ద్వి. మదచకోరములతో మలయు నేత్రములు,
కొదమలేళ్లకు సిగ్గుగొలిపెడిచూపు.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౩౪౧.

(ఇట నౌపమ్యవాచకము.)

౯. కదలు, చలించు.

సీ. మలయుచుఁ బొలుపారు మకరకేతనముతో
నెలరారు కెందలిరల్లి గ్రాల ...
కు. సం. ౯. ౨౪౫.

చ. తొలుతటిదిక్కుదీవు లటఁ దోడనె
భూధవునాజ్ఞ చేకొన, న్మలయక నిల్చి
తద్ధవళిమంబును తెల్లనిశానిచేరుకన్, వెలిఁ
గడు పద్మరాగయుతవిభ్రుత కాంచన
కుంభమో యనన్, జలరుహబాంధవుం
డుదయశైలముపైఁ గనుపట్టె నయ్యెడన్.
ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౫౩.

౧౦. తడయు, ఆలసించు.

చ. మలయక వేగ వేఁగి హనుమంతుఁడు
మందులగట్టు దెచ్చి ...
దశా. ౪. ౨. ౧౩౩.

౧౧. తొలఁగు, అపసరిల్లు.

ద్వి. ... అక్కపట మృగంబు, బెదరి ప
ట్టీక తప్పించి బి ట్టెగసి, ... మరిగిక
గతిఁ జేరి మలయు నంతంత ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౪౦౪.

౧౨. తపించు, బాధపడు.

గీ. ఉగ్రతపమున నెంతయు నొడలు డస్సి,
యాడరునాఁకట మలయుచు నెడమలంచి.
మార్క. ౫. ౨౪.

గీ. తెరలుచున్నది లోంటిముత్తెములు దిగిచి,
క్రొత్తలుగఁ దెచ్చి పాలిండ్లఁ గూర్పరమ్మ,
మహిని వేఁడిమి కెంతయు మలసె నమ్మ,
వెలఁది పడు పోరె వేమి గావింత మమ్మ.
యయా. ౧. ౧౧౫. ఘటికా. ౧. ౪౯.

జ. మలపు, మలయాడు, మలయించు, మలయిక, మలసియాడు.

మలయువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. కర్కాటకిడి కి. (శ. ర.)

మలరు. అ. క్రి. యల్లించు, కడఁగు.

క. మదమున సత్కావికౌవ్యము, నదరఁగ విలుకానిపట్టినమ్మును బరవ్యా, ద్విదమై తల యూపింపనియది కౌవ్యమె మలరి పట్టినదియటన్ శరమే, కు. సం. ౧. ౪౧.

మలలమ్మ = మలయమ్మ. వి. ఒకానొక కొండ దేవత.

ఉ. ఎత్తినని్ప్రరంపుఁబరు వించుక తగ్గక బత్తెకంబులన్, హత్తఁగఁ దాఁకుగాయ మల నారసి కట్టెద మన్న లజ్జ గో, రొత్తుల కేల పొత్తు లని యొల్లఁడు మామల లమ్మమీఁదిమాబత్తియె మాన్పనీని కవి పాటివియే నృప యెన్ని చూడఁగన్ ...
చంద్రా. ౨. ౫౧.

మలవ(ల్వ)తీ. వి. (హిం. మల్వతీ) అధికముగా విధించిన పన్ను.

సీ. వర్ణాశనంబులు వఱదపాలై పోయె మలవతీలను ప్రజల్ మాని చనిరి. ..
రామలిం. ౭౯.

సీ. మల్వతీలను ప్రజన్ మాపంగవచ్చును వర్షంబు గురిపింప వశము గాదు ...
రామలిం. ౫.

మలవాసస్సు. సం. వి. స. స్త్రీ. ఋతుమతి యగుస్త్రీ, ముట్టైనయాఁడుది ... (అ. ని.)

మలసాల = మల్లసాల. వి. కూటము, చావడి.

సీ. నారికేళప్రమట్టితీరుగా నలికిన ముంగలి మలశాల ముద్దు గులుక ...
హంస. ౧. ౧౫౧.

మలసియాడు. అ. క్రి. (మలయు + ఆడు స్వార్థమున) వీచు, విసరు.

గీ. మారుతంబులు సామీఁద మలసియాడ, గలుగు నొకొ నాకు నొకనాఁడు కన్నులార, శివునిఁ జూచుపుణ్యం బనుచింత నెఱయ, కొందలికలంపుఁ బొడఁగంటి ప్రొక్కఁ గంటి ...
ఉ. హరి. ౨. ౧౭౩.

మలహాజారవుజోదు. (మల + హాజారము + జోదు) వానరయోధుఁడు.

చ. చలమునఁ బోరుచో మలహజారపుజోదులు సోఁకు మూఁకలన్, బొలుపుఱఁ జేసి యాజమునిప్రోలికిఁ గావలి యన్న నత్తఱిన్ ...
అచ్చ. రా. యు. ౧౯౯.

మలహరి. వి. ౧. రాగవిశేషము, ఇరువది నాలుగు స్త్రీరాగములలో నొకటి.

సీ. ... సఖలి, తబిలహరి కురంజి ధన్యాసి పూర్వగౌళవరాళి నాట భల్లాతకి మల
గీ. హారులు పారంగ రామక్రియలు వసంగ.
హంస. ౫. ౧౨౩.

వ. ... మేఘరంజి, కేళాపుళి మలహరి, జాళి, హిందోళము ... మత్స్య పు. ౫. ౫౪.

౨. చర్మవాద్యవిశేషము.

గీ. ఒకర సింధుసముద్భవాళోత్తమంబు, విరుదవాంసకకింకిణీస్ఫురణ మలర, డవిణ మలహరి మెఱయునందమగుకేల, ప్రోల నటు నిల్పి సాహిణీ ప్రొక్కటయును.
ఇందు. ౨. ౫౪.

గీ. డవిణ మలహార్ల కేగంటరవళితోడ, టటట టంటం బటంచుఁ జెంగటను ప్రోవ ...
మల్లుపు. ౧. ౧౩.

మలహారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

ద్వి. మలహారుజడలలో మలయు నీగంగ ...
నవ. ౪. ౨౦౧ పొ. ౨. ౨౪. పం.

మలాళ = మలళా. వి. (తమలాళా) శ్రీఖండము, చందనము.

సీ. కుంకంబు లందిగ మెచ్చులు రా గుబాళించు
చేవ యొక్క మలాళ చెక్కలకును ...
కువల. ౧. ౯౭.

గీ. .. మలాళ నాఁగను దనర్చు, చందు
శ్రీఖండము ... ఆం. భా. ౨. ౧౭౨.

మలాళ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కాముకురాలు, కామము గలస్త్రీ.
౨. దూతి. ౩. కరిణి, ఆఁడేనుఁగు.

మలాకర్షి. సం. వి. న. పుం. హడ్డికజాతి వాఁడు. (చూ. హడ్డికుఁడు.)

మలాకీ. వి. శ్రీఖండము.

సీ. బాగుగా నెంచి మలాకిగంధ మలఁతిక
యింపు పుట్టదు కదా యెప్పటికిని ...
సిం. నార. ౧౭.

మలాము = ములాము. వి. బంగారు లోనగు వానిపూఁత.

వ. ... బ్రహ్మాండకరండంబు వెండిములాము
చేసిన చందంబున దిక్కోణంబులు సంకు
దోమిన పోలిక సానందో. ౫. ౧౩౭.

మలారము = మల్లారము. వి. (క. మలార, త. మలారమ్) ౧. గాజాలగుది.

౨. నిడుపుకోయ్యకొనను రెల్లలు కట్టి పీధి
ముఖ్యగువాని నూడ్చుసాధనము.
(శ. ర. బ్రౌ.)

మలారి. సం. వి. ఇ. పుం. సర్వక్షారము. మలధావనద్రవ్యము. సబ్బు.

మలి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అనుభవము, భుక్తము (ఆ. ని.)

మలికితము. వి. (త. మలక్కిడి) సంశయము.

క. చదువులకు నొజ్జ యయి కడుఁ బొదలిన
నాయయ్య పౌత్రపుంగూర్పరిచే నిధి తగ
గనిపించెద నె, మ్మదిలోపల నీకు నింత
మలికిత మున్నన్. యయా. ౪. ౭౩.

చూ: మలికితపడు.

మలికితపడు. అ. క్రి. (మలకితము + పడు) సందేహించు.

ద్వి. శర్వభక్తులు మనకరణులు నగరె,
యనుచుఁ గొగ్గయ్య , నవ్యాపదేశముల,
మనముఁ గర్లఁగ నాడ మలికితపడుచు. ...
ప్రభులిం. ౩. ౭౨.

మలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాజు. (విల్సను)

మలిగ. వి. (త. మళిగై) అంగడి.

సీ. అంగటి మలిగ నానాపణసంఘలో ...
ఆం. భా. ౨. ౧౨.

మలిగండ్లు. వి. బ. (మలి + కండ్లు) (బియ్యము నం. బాగుచేయునపుడు మలచి తీయఁదగిన రాలు.

ద్వి. విషయమద్వర్గంబు విక్కనవిరియు, మలి
గండ్లు దివిపిన మంచి బియ్యంబు, నిలుచు
విధంబున నిస్సారదుష్ట, వాసన అన్నియు
వడిఁ జెడునంత ...
ప్రభులిం. ౫. ౧౫౪. ౧౭. పం.

ఆ. అలయఁజేసి మలచి యడిగండ్ల మడిగండ్లు,
తిరిగి మిడెడు కటికి దేజరిల్ల, నెలమి
మన్ను దిగెడుగొజ్జురై పుట్టును.
వేమ. ౩. ౩౪.

మలిన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఋతుమతి యగుస్త్రీ. ముట్టైనయాఁడుది. (విల్సను.)

మలినము. వి. రత్నదోషవిశేషము.

క. తనజాడ మెఱుఁగుపెలుఁగును, దనరక మలి
నంబు ... రత్న. ౭౩.

మలినము. సం. వి. (అ. ఆ. అ.) ౧. మాలిక మైనది, అపరిశుద్ధము. ౨. నల్లనిది, కృష్ణ వర్ణము గలది. ౩. పాపముగలది, దుష్టమైనది. వి. అన ౧. పాపము. ౨. తక్రము, చల్ల. ౩. కలిగారము. ౪. దోషము, తప్పు. ౫. జలము, నీరు. (వై. ని.)

మలినముఖము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. పిశాచము, దయ్యము. ౩. గోలాంగూలము, కొండముచ్చు. ౪. చిత్రకము, చిత్రమూలము ౹. ౫. క్రేత.

మలినముఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. మలినమైనముఖము గలవాఁడు. ౨. నీచుఁడు, మోసైనవాఁడు. ౩. క్రూరుఁడు, కఠినుఁడు. ఇట్లే మలినాస్యుఁడు కూఁ.

మలినాంబువు. సం. వి. అ. న. నీరా. మసీ జలము. (వై. ని.)

మలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముట్టుది. ఋతుమతి. (శ. ర.)

మలినిమ. సం. వి. న్. పుం. = మాలిన్యము.

మలిపించు. సక్రి. (√మలుచు) మలుపఁజేయు. చెక్కించు.

సీ. మలిపించె బంగారముల దేవగృహములు
కూర్పించె నట్టిండ్లు కుందనమున ...
భీమ. ౫. ౭౪

(ఇట నిర్మించు అని భా.)

మలిమిడి. వి. పశుపార్శ్వ క్షిత్ర రోగము. పశువుల మెడ మలకు వచ్చురోగము.

క. మలిమిడికిఁ జిత్రమూలము, పెలుచ న్నామ దము గల్పి పెట్టుదు రిట్టుల్, మలివచ్చ త్రిఫలకములతోఁ, బొలుపుగఁ జెట్టంగఁ గ్రొత్తపుండును మాయున్ ...
పశువైద్యశాస్త్రము. ౨౪.

సీ. ... అలరును మలిమిడి యనఁ గను బళు, పార్శ్వ రోగము. ఆం. భా. ౧. ౧౨౫.

మలిమ్లుచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మళకము, దోమ. ౨. అధికమాసము, మలమాసము ౩. వాయువు. ౪. అగ్ని. ౫. చిత్రకవృక్షము, చిత్రమూలము ౹. ౬. హిమము, మంచు. ౭. చాతకము. (శే. ని.)

మలిమ్లుచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. చోరుఁడు, దొంగ ౨. రాక్షసుఁడు; పిశాచము. ౩. నిత్యము లగుపంచయజ్ఞములను విడిచిన బ్రాహ్మణుఁడు, భ్రష్టబ్రాహ్మణుఁడు. ౪. పిల్లివాఁడు ౫. రజకుఁడు, చాకలివాఁడు. (శే. ని.)

మలీకము. సం. వి. అ. న. అంజనము, కాటుక (శే. ని.)

మలీకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శత్రువు, పగతుఁడు. (శే. ని.)

మలీమసము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మురికైనది, మలినమైనది, పరిశుద్ధము కానిది. ౨. నల్లనిది, నల్లనిరంగు గలది. ౩. దుష్టము, పాపముగలది. వి. అ. పుం. ౧. ఇనుము. ౨. కాసీసభేదము.

మలు. విణ. ౧. రెండవది.

క. వెలయునిమిడియగు పొలుము, వెలనాలక పాలునోలి విడువఁగ వలయున్, తొలు కేవున మలుకేవునఁ, జెలువేదఁగఁ జాకి చీర చెఱిచిన చోటన్. విజ్ఞా. ౨. ౬౨.

ఉత్సాహ. మలుగమర్త నంట కుండి మోల దావ నగుట నేఁ, గలయ నీళ్ల వాడి కడవ

గ్రంత యంటుకొనుటకై, కొలఁది గ్రుంకి పోవుచుండి కుసుమబాణవిభుని ని, న్నలఘు...లోచనంబు లలరఁ జూచి వల చితిన్ ... శివరా. 3 ౯౪.

సీ. గమనింపుచును ప్రోయాకటకముల్ కే లూడ్చ మలుచుట్టు బిగియించు మందగమన. దశా. ౪. ౪౫.

౨. అల్పము, కొంచెమైనది.

(చూ. మలుపచ్చి)

మలుఁగు(ల్గు). వి. పాఁపమీను. శృంగి, ఒక జాతి యాఁడుచేఁప.

గీ. . మలుఁగు మీ నొప్పెటియఁ దూఱె అము. ౨. ౫౩. ద్వి. పరమ. ౧. ౪౭.

సీ. గొంగ, కొరదయుఁ గడిసె పాఁపర మల్గు మచ్చెంగి కుంటముక్కును లొంపి, గ్రుచ్చుకొనిరు.

గీ. కొరలి వత్తిలువమ్ము పోగ్రిమ్మయునను ... వేం. పంచ. ౧. ౨౯౪. ప్రబంధ ౧౯౫.

సీ. ... ఉలుచ వాఁ దిటికి నా మలుఁ, గనంగ, బొమ్మడాయ యనంగఁ బొలుపారుచుం డును మత్స్యభేదంబులు ...

ఆం. భా. ౧. ౧౭౦.

మలుకము. సం వి. అ. పుం. ౧. కడుపు ౨. పకువు (వై. ని.)

మలుకారు. వి. (మలు+కారు) ౧. ముక్కారు పంటలలో రెండవకారు (శ. ర.) రెండవ వారి పండించినపంట (బ్రౌ)

౨. శీతకాలము. (శ. ర. బ్రౌ.)

మలుకు(ల్కు). విణ. నలిక్కిచెక్కినది. (వి. దారము మొదలగువాని పెడురెదురుగా తగి లించి మరల పెడమర్ల త్రిప్పినది.

అని. శ. ర. బ్రౌ.)

ఉ. పోముద లేతన ద్వ్యరగ మత్స్యపుటాం ట్లసియాడ మల్కులో, డా పెలివట్టి కట్టిన కడానిజగాజగిపాగ మీఁద ...

శకాం. ౫. ౪.

ద్వి. మలుకుటుంగరములు మణికంకణములు. ద్వి. పరమ. 3, ౧౭౦.

మలుకువ. వి. (త. మలంకల్.) మురికి, మాలిన్యము. (శ. ర.)

మలుగు¹. అ. క్రి. (త. మఝుంగు) ౧. నశించు.

గీ. ధర్మసుతుమాటచొ ప్పవ్విధంబొ యొఱుఁ గ, కునికిఁ జేసి చింతిల్లితి నోవు దీవు, దెలియఁజెప్పి నాయలమట మలుగఁజేయ. భార. ఉద్యో. ౨. ౨౩.

క. వల నగునంతకుఁ బగతుం దల నిడుకొని తిరుగు నీతితత్త్వజ్ఞుఁడు మున్, జెలువ రొుకం డట్టిదయై, మలుగం దివదే యనేక మండూకములన్. వేం. పంచ. 3. ౩౪౪. భార. అను. ౧. ౧౩౯.

౨. (దీపాదులు) ఆఱిపోవు.

క. ఆకృష్ణుఁడు నిజసామ్యా, లోకనమున నాశి ఖిని మలుగఁజేసెం బూ, ర్వాకారత నవ్య నము నిరాకులతం బొలిచె ...

భార. అను. ౪. ౩౯౯.

3. ఉపశమిల్లు, తగ్గు, క్షీణించు.

ద్వి. మలుగక తనలోన మండెడువాఁడు, కుల గోత్రమైనఁ జేకొని మ్రింగువాఁడు ... రం. రా. యు. ౩౦౪. పా ౧౪. పం.

ద్వి. మతి రొుచ్చి యాఁకలి మలుగంగ నితని, రొుగ మ్రింగెడ నటంచు నింటి కేంచెచి. రం. రా. ఉ. ౧౪౭. పా. ౧౨. పం.

జ. మలుపు, మల్పు.

మలుగు². వి. కుంటి.

క. ఎలుఁగులమలుగుల నలుఁగుల, గులగులలుఁగఁ
జేసి పట్టుకొని వి ట్టటకం, బలుగుల గలు
గుల మలుగులఁ, గలఁగంగాఁ, జేసి రట్టి
గట్టికిరాతుల్ ... రా. వి. ౩. ౬౦.

మలుచు(ల్చు). స. క్రి. ౧. చేయు, కల్పించు.

గీ. మంటి నైనను లింగంబు మలిచి కొలుఁడు
ఇసుక నైనను లింగంబు నేర్చి కొలుఁడు.
భీమ. ౩. ౧౦౨.

౨. చెక్కు, తరిమినఁబట్టు.

క. బలవంతులబల మెఱఁగా, మలుచక క్రమా
న్మాత్రినిపాట మాయాధను వి, ద్మ్యులఁ
జేసిన. భార. ఆది. ౭. ౧౭౬.

గీ. మలిచి రమకొండమున నొక్క మానికమున
జేద్క పెద్దాని నిర్మించె విశ్వకర్మ .
హైమ. ౬. ౯౮.

ఉ. తీరుగ మల్చి చేసినగతిన్ దొడ లున్నవి
తొమ్మిలోనివిస్తారము చెప్పరాదు ...
సారంగ. ౨. ౪౩.

ద్వి. గోమేదకంబులకొణిగెలు బవిరి, గా మల్చి
పై వజ్రగార రొుసంగి ...
రం. రా. బాల. ౭౩. పొ. ౮. పం.

౩. బియ్యము కొందలగునవి తాలు పోవునట్లు
చేటలో చక్కచేయు. (శ. ర.)

జ. మలిపించు.

మలుపక్కము. వి. (మలు + పక్కము) మాసము రెండవపక్షము, కృష్ణపక్షము (చి. ని. శ. ర. (ప్రా.) శుక్లపక్షము - తొలుపక్కము.

మలుపచ్చి. విశే. (మలు + పచ్చి) కొంచెము కడియాడినది.

సీ. నూత్రవతిడేవి సొబగుపాలిండ్లపై మలు
పచ్చిగందంపు వలపుతోడ ...
పాండు. ౧. ౯.

సీ. .. తాఁకిన మలుపచ్చికగమపవల రాచ
మసలతోడ ... వి|క్ర. ౮. ౮౨.

మలువు(ల్వు). స. క్రి. (√మలఁగు'. త. మడుప్పు) ౧. మలఁగఁజేయు.

మ. పరదారీహరణం బొనర్చు వివిధోపాయం
బులన్ మేదినీ, సురవర్గంబుల నొంచు
దేవగృహసంకోభాభిఘాతంబు సే, యు
రవీందుద్యుతిజాలముల్ మలువు మారో
పాయ కేళీకృతా, తరుఁ డై నిర్జరకోటిఁ
గష్టపఱుచు న్దగ్ధంబు నష్టంబుగాన్ ...
నిర్వ. ౨. ౮౬.

౨. అప్పు, అర్పిచేయు.

సీ. తనజహద్ధ్వజ మారుతములు హైరికిరీటఖచిత
సన్మణిదీపకళల మలుప ...
నరస. ౧. ౪౨.

౩. నశింపఁజేయు.

చ. పొగయక రాఁజ కొక్కెరిగి భోరన
మంటలు విస్ఫులింగముల్, పెగసి ...
పురారినేత్రశిఖి మల్వ మహాశనిపాతభీమ
మై ... కు. సం. ౫. ౫౭.

వి. మలుచుట, చెక్కుట.

సీ. నీలంపుటిరుసుటంచిక నమర్పఁ దళిప్ప
కెంపురామలుపుఁ డొక్కంబుతోడ ...
కృ. శకుం. ౧. ౫౫.

మలుసంజె. వి. (మలు + సంజ) సాయంసంధ్య. (శ. ర.)

మలూకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షి, పిట్ట.

౨. ఒకజాతిపిట్ట. (శ. ని.)

మల్ల = మల్లె. వి. మంటికంచము.

సీ. పిల్చి యూఁటు దనంగఁ జెలఁగు కరాతంబు,
పరగు దడ్డము సాత బల్లె మల్ల యనఁ
గను దద్విశేషాభిధ ...
ఆం. భా. ౨. ౨౪౮.

జ: మల్లశాల.

మల్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. స్త్రీ, ఆఁడుది. ౨. (అరేబియాదేశ సంబంధమైన) మల్లి. కీ. మల్లి కీ. ౩. అంగరాగము ౪. పురుషుని నలంకరించుట. (విల్సను.)

మల్లకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దీపస్తంభము, కమ్మ, సెమ్మె. ౨. ప్రదీపము. ౩. కొబ్బరిచిప్పతోఁ జేసినపాత్ర. ౪. దంతము, పల్ల. ౫. రాపులుఁగు, కంకము. (వై. ని.)

మల్లకాఁడు. విణ. కతిమఁడు, గడుసరి.

క. తల్లికిఁ దండ్రికి సుతులకు నెల్లవిధంబులను
వలయుహితములు సెప్పన్, మల్లకాఁడు
గాక కర్జము, సల్లభ్యముగాఁగఁ జూచి
సౌజన్యనిధీ .. భార. అను. ౪. ౧౨౩.

మల్లగల్లము. వి. ఇగ్గులాడుట. (చి. ని.)

మల్లగుల్లము. వి. వాదులాడుట. (శ. ర. ప్రౌ.)

మల్లఘటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నృత్యభేదము, నృత్యవిశేషము. (విల్సను)

మల్లచే(స)ఱచు. అ. క్రి. (మల్లట + చఱచు) భుజాస్ఫాలనము చేయు, దండపై అఱచేతితోఁ గొట్టుకొను.

సీ. ... గొల్ల లచటవచట.

గీ. మల్లసరచుచు నార్చుచు మలసి గ్రామరి,
పాఱుచును బెక్కువిరుదులు పలికిపలికి.
హరి. పూ. ౬. ౧౩౩.

క. క్రోధుఁడు హింసను గని దుష్, స్వార్థా
టోపమున మల్లచఱచుచు వినుమా, యీ
ధర్మపత్ని నీ వను, సాధనమున నెట్టి
వారిఁ జంపుదుఁ గొంచన్ ..
ప్రబోధ. ౨. ౬౬.

వ. అంతకు ముందఱ భీమసేనుం డంతకూడు
నం గుడిచి యనంతబలసమేతుం డై
యంతకాకారంబున మల్లచఱచుకొనియా
ర్చుచు ...
భార. ఆది. ౬. ౫౯౩. ఆం. భా. ౩. ౧౦౭.

జ: మల్లచఱపు.

మల్లచేఱుపు. వి. (√మల్లచేఱుచు) భుజాస్ఫాలనము.

సీ. మల్లచఱు పనంగ మల్లచఱచు టన భుజ
సమాస్ఫాలనం బొప్పుచుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౦౭.

మల్లజము. సం. వి. అ. న. (మల్లదేశమునఁ బుట్టినది) వరిచము, మిరియము.

మల్లట. వి. ౧. నిర్బంధము.

గీ. బలపమును గత్తియును బూని ప్రజల
యిండ్లఁ, గన్నపెట్టని దొక్కటే కాని
కొదువ, కడమ దుర్వృత్తు లన్నియుఁ
గఱచె నతఁడు, లంజతల్లుల చేతిమల్లటకుఁ
గాఁగ ... నిరం. ౨. ౨౬.

౨. మల్లాట. పెనఁగులాడుట. (శ. ర.)

మల్లడి. వి. మిక్కుటము, అతిశయము.

చ. పెళపెళ నార్చి మల్లడిగఁ జేర్చి జవం
బునఁ జెట్టుచెట్టునన్, శిలశిలఁ బ్రాఁకి
పూఁబొదలు చించి హలాహలిగా ఫలా
శకుల్, జలజల రాల్చి వప్రమణిజాలము
లూడ్చుచు వానరుల్ దిగం, చలములు
ప్రోయ రాయిడులు సల్పఁగ మారుతి
పల్కు రామునిన్ ... రామా. ౪. ౧౫౨.

౨. పెనకువ. (చూ. మల్లడిగొను.)

౩. పరితాపము.

గీ. నడుము జారకాఁడు మన్మథుఁడు వచ్చి,
రాత్రి మల్లడిగాఁ జేయురాయి దొకటి,
యెంత నొప్పించెనో కదా యింతి

నను చూఁ, గరయుగంబున ఁగిరియారఁ
గాఁగిలించి ... కా. శకుం. ౩. ౨౧౫.

జ: మల్లడించు, మల్లడిగొట్టు, మల్లడిగొను, మల్లడిగొలుపు, మల్లడిసేయు, మల్లడువ్గొను.

మల్లడించు. అ. క్రి. (√మల్లడి) అతిశయించు.

గీ. మనములోపల రోషంబు మల్లడింప ...
భాగ. ౪. ౫౧౫.

౨. పెనఁగొను.

గీ. మనములో దుఃఖతాపముల్ మల్లడింప ...
భాగ. ౪. ౪౭౪.

౩. క్రి. పరితపింపఁజేయు.

మత్తకోకిల. తల్లిదండ్రుల నన్నదమ్ములఁ దల్లడించినవారలన్, మల్లడించియు మీర లిప్పుడు మాటిమాటికి సెప్పెడున్, ఖిల్ల పంక్తుల పాలుసేయుఁడు పాలుమాలక చోరులన్, రాళ్ల ఉవ్వెఁడు తివ్వతివ్వన నాఁడునాఁటికిఁ జూడఁగన్ ..
పానందో. ౨. ౧౧౯.

మల్లడిగొట్టు = మల్లడిగొను. అ. క్రి. (√మల్లడి) పెనఁగొను.

చ. .. నె, మ్మనమున ,గార్ల చిత్రములు మల్లడిగొట్టుచు నుండ నొక్కచో, నని తరవాస పైనవిమలావనియందు వసించె నత్తజన్ ..
చంద్ర. ౫. ౨౫.

మల్లడిగొను = మల్లడిగొట్టు. అ. క్రి. (మల్లడి + కొను) ౧. పెనఁగొను; ఒకటితో నొకటి చుట్టుకొను.

క. తనపూజ ప్రోపుపడుటకు, మనమునఁ గోపమును సిగ్గు మల్లడిగొనఁగా, ననిమిషపతి...
హరి. పూ. ౪. ౧౫౬.

క. పెల్లగ భయమును ప్రేమయు, మల్లడిగొన మానిఁ జూచి మనుజేశుఁ డనున్ ...
భా. రా. బాల. ౧౭౧. జై. భా. ౨. ౪౨.

౨. ఒండొంటితోఁ గలియు.

వ. ... పాదుజంబు లడరి రథ్యసారథిరథిక సహితంబుగా మల్లడిగొనం ద్రొక్కిన నేలం గలసిన రథంబులును ...
భార. ద్రో. ౧. ౩౪౪.

గీ. ఆకుఁదోఁటలు నగ్గాడి యరఁటితోఁట, లెల్ల మల్లడిగొనఁ ద్రొక్కి యుల్లికండ, పసుపుఁదోఁటలు జంగిలి కసవుబీళ్లు, చెఱకుఁదోఁటలు పండినచేలు దీర్చ ...
నీలా. ౨. ౫౪.

౩. వ్యాపించు.

క. తనలోచనదీప్తుల న, మ్మనుజపతి కెంగంబునందు మల్లడిగొనఁ జే, సిన .
భార. శాం. ౬. ౧౪౨.

వ. ... అనఘహిమసలిలములు నెలచలువ దొనలఁ దొట్టి జలజలన జాలుకొని వెల్లువలై మల్లడిగొని ...
వసు. ౨. ౧౧.

౪. సంపుకొను.

చ. అడుగునఁ బండి వ్రీలి యసలై మధుపుట్టఁగఁ ద్రావఁ దేంట్లు మ, ల్లడిగొని చుట్టిరా ...
ఆము. ౧. ౬౭.

గీ. సంపు గూడ నసం బల్క నొప్పచుండు, మల్లడిగొను వసంగను మాతృభూతి ...
ఆం. భా. ౩. ౧౦౩.

౫. చెలరేఁగు, విజృంభించు.

వ. ఇట్లు బల్లిదుండయి నల్లడిగొని మ్రాఁకన ముగలు లేక మందంబునం బొంగి గాంగేయుండు పాండవసేనలం జెఱఁగొనఁడ ...
భార. భీష్మ. ౩. ౨౪౭.

క. క్రేళ్లుతికి మసలె లేఁగలు మల్లడిగొని యంకె లిడిరొ మదవృషభంబుల్ ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౪౭. రవిక. ౫. ౧౬౧.

౬. అతిశయించు, అధికమగు.

ఆ. భూనభోంతరప్రపూరితం బై దశ, దిశల
నడుమ వెలయఁ దీటుకట్టి, జగము లెల్ల
నిమ్ము సాలక మల్లడి, గొనిరు గుహ
బలంబు కొలఁది మిగిలి ...
కు. సం. ౧౧. ౫౭౨.

ద్వి. ముగ్ధులేఁగలు వచ్చి మొదవులఁ గలసె,
మనమున మోహంబు మల్లడిగొనఁగ ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౫౫. పం.
సీతా. ౨. ౧౨౨.

౬. పరితపించు.

క. అనవుడు నమ్మాటలు దన, మనమునకు
సహింపరామి మల్లడిగొనుచున్, మనసిజ
పరతంత్రత ని, ట్లని పల్కె సుధేష్ణతోడ
నతఁ డుద్ధతుఁడై. భార. విరా. ౨. ౨౪.

క. ఈలెన్, మకరాక్షుఁడు దనుజసేన మల్లడి
గొనఁగా ...
దశా. ౮. ౧౩౬. మనుచ. ౩. ౯.

మల్లడిగొలుపు(ల్పు). స. క్రి. (√మల్లడి
గొను) పరితపింపఁజేయు.

ఉ. మానవనీరూప మిట్లు మది మల్లడిగొల్పఁగ
వింటికి నృపా, శ్యేనముపోలె బిట్టగసె.
పాండు. ౪. ౭౩.

మల్లడిసేయు. స. క్రి. (మల్లడి + చేయు) పరి
తాపము గలిగించు, పరితపింపఁ జేయు.

ఉ. కేళిగృహంబు శూన్యముగఁ గీరమనోహర
వాణి చూచి దు, శ్శీలుఁడు మన్మథుండు
తనచిత్తము మల్లడిసేయు బోంట్లలో, మాలి
మితప్పి యెామదనమారణదక్ష లలాటి
కాక్ష యెా, కూలకపాలధారి యని కోక
ములో నతిసేయు నీశ్వరున్ ...
గంధ. ౧౧౬.

మల్లడుల్గొను. అ. క్రి. (√మల్లడి) మల్లడి
గొను, ఆతిశయించు.

మ. గొనబుంబ్రాయము రూపసంపదయుఁ
జేకొ్కఁ గల్గుటన్ మాటికిన్, దను నీక్షిం
చుట గర్గభూసురునిమీఁదం గోరుకల్
మల్లడు, ల్గొనఁగా ... శుక. ౪. ౧౧౬.

మల్లనాగము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుని
యేనుఁగు. (విల్సన్సు.)

మల్లనాగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వాత్స్యా
యనుఁడు, వేఁగులవాఁడు. (విల్సన్సు.)

మల్లభువి. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. కసరత్తు
చేయుచోటు, గరడిసాల. ౨. దేశవిశేషము,
ఒకానొకదేశము.

మల్లభూమి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ = మల్లభువి.

మల్లము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాత్రవిశే
షము, ప్రమిదె, గిన్నె. ౨. గండస్థలము.
౩. కణత. ౪. ఒక సంకరజాతి, భ్రష్ట (చెడి
పోయిన) క్షత్రియునకు క్షత్రియస్త్రీ
యందుఁ బుట్టినజాతి. ౫. ఒకానొకదేశము.
౬. మత్స్యభేదము. ౭. వేటునివలన శ్రీధర
కన్యయందు పుట్టిన సంకరజాతి. ౮. పాలి
జాతి సంకరజాతి. ౯. దంతము, పల్లు.
(వై. ని.)

మల్లయుద్ధము. సం. వి. అ. న. మల్లులు చేయు
యుద్ధము. ద్వంద్వయుద్ధము, బాహుయుద్ధము.

మల్లరము. వి. ౧. గర్వము.

సీ. ... గరువము పొగరు కొవరము గబ్బు.

గీ. క్రుళ్లు క్రొవ్వు తిమురు క్రుళ్ళు మల్ల
రమ్ము, పోతరం బేపు నా గర్వ మొప్పు
చుండు . ఆం. భా. ౧. ౧౩౩.

౨. బలిసినరొడ్డు.

ద్వి. చటులమ్ముగాలిపై శార్దూల ముఖులు,
ఘటన వాఁబోఁతులఁ గడిమి వేడించి,

మల్లడిగొన నాక్కమంత మల్లరమాల, ...
క్రొల్లెంగనైన ...
అ. మ. ౪. ౫. ౨౬౨. పా. ౪. పం.

విశే. మదించినది.

ద్వి. ఒలిమి శంకరుగిబ్బఁ బడ గబ్బఁ జాలు,
అలిమీఱు నేడుమల్లరపుఁగోడెయల ...
అ. మక. ౫. ౨౫౯. పా. ౧. పం.

వ. ... అత్యపాదృశ్య సంభావనాగర్వంబు
పెల్లునం ద్రుళ్లుమల్లరపు కల్లరితేఁటితండం
బుల కండక్రొవ్వు నైరింపక ...
కళా. ౬. ౨౨౪.

ఉ. కిల్లున నొండొకళ్లు తమకే తమకే పెలం
పంచుఁ జైపయిన్,. గొట్టెలు పోఁడి పైర
ములు తోకలు రూకలు ముందుముందుగా,
వల్లుగ నిచ్చి వచ్చి తలవాకిలి గాతురు
కేతిరిం బగల్, గుబ్బవయస్సుమల్లరపుఁ
గోడెలు పైరికరాట్కమారవుల్ ...
వైజ. ౨. ౪౨.

మల్లరి. వి. (√మల్లు) జెట్టి, మల్లుఁడు.

రగడ. నతిరయ గుణముఖ్య అగు మల్లగులు
నొంటరులు, నెఱ బిరుదుకూరులును పెన
జెనయూగంటరులు ...
పి. శకుం. ౩. ౨౨౫.

మల్లవిద్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. బాహుయుద్ధ సంబంధమైనవిద్య, మల్లుల విద్య.

మల్లశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = మల్లభువి.

మల్లసాల = మలసాల. వి. (మల్ల + శాల) చావడి, కూటము. (చి. ని.) భోజనశాల (శ. ర.)

క. ఎల్లెడఁ బరదేసులకును, గుళ్లం జంచలును
రచ్చకొట్టంబులు నం, గళ్లను గాక తలం
పఁగఁ, జల్లనిసున్నంపు మల్లసాలలు గలవే.
హరిశ్చ. ౪. ౧౯౩.

సీ. విడిముడిపట్టులు ప్రేలిమి గావించి మల్ల
సాలలు విట్టు కుండఁజేసి ...
అచ్చ. రా. సుం. ౧౪౨.

(మల్లెసాల. ముద్రి.)

సీ. అచ్చపై వాకిట రచ్చటాయి పెఱుంగు
పంచతిన్నెలు గొప్పపారిగోడ, కంపవెట్టు
లును రాకట్టు ముంగిలి మల్లసాల దేవర
యుఱుచవికె యొకటి (మల్లెసాల. ముద్రి.)
కుక. ౨. ౪౦౮.

మల్లాట = మల్లట. వి. (మల్ల+ఆట) మల్లాడుట. (శ. ర.)

మల్లాడు. అ. క్రి. (మల్ల+ఆడు) పెనఁగు, మల్లు పోరాడు.

దండకము. ... అంత దుర్దాంతదోశ్శక్తి
మల్లాడి .. దశా. ౪. ౨౩౨.

౨. పెనఁగులాడు.

ద్వి. అల్లాడఁ గా నసియాడంగ కరులు,
మల్లాడ నలకలు మలసి చెర్లాడ, దధి
మథియించు నత్తఱిఁ దరికొఁడు ...
అ. మ. క. ౧. ౩౯. పా. ౨౩. పం.

సీ. బుధుల కీ వేడినఁ బ్రొద్దువో దను నీకు,
నతిథిపూజలకు మల్లాడఁ దిట్టు ...
విప్ర. ౩. ౧౫.

వ. ... తురుతేరు గొల్లఁలాడుచు గంధంబులకు
మల్లాడుచుఁ బాగడలకు జరుగుచు ...
కళా. ౬. ౨౨౪.

౩. అతిశయించు, అధికమగు.

శా. ... మునీంద్ర మాకు చెప్పడుం జేతో
భవుం గన్నచో, య్యారిక్ కోరి వరించు
వేడుకలు మల్లాడున్ మనోవీథులన్ ...
వరాహ. ౯. ౨౭.

౪. క్రీడించు, విహరించు.

సీ. వల్లీసిరితోఁ గూడి మల్లాడుమామిగోల్లని
కిది చూడాకలాప మయ్యె ...
వసు. ౪. ౧౨.

మల్లామడి. విశే. పీడితము, అనుమఁబడినది.

క. వెల్లి యగువగలత్రొక్కన, నిల్లిగ్గులు
గానవచ్చు హృదయములోవన్, మల్లా
మడి యగుమదనుఁడు, మెల్లనఁ గూర్చుండెఁ
దాల్మి మినుమిను కనఁగన్ ...
ఉ. హరి. ౫. ౧౭౬.

మల్లారము = మలారము. వి. గాజులగుది.

గీ. గాజులను గూర్చుచేయులుగాఁ జెలంగు,
చుండు మల్లార మనఁగను సోమభూప ...
ఆం. భా. ౩. ౩౬.

మల్లారము. సం. వి. అ. పుం. (సంగీ.) ఒక
రాగము.

మల్లారి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కృష్ణుఁడు. ౨.
శివుఁడు. ఈ. స్త్రీ. వసంతరాగమునందలి
రాగిణీభేదము. (వాచ.)

మల్లి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. కుందము,
మొల్లజాతిలో నొకటి. ౨. మత్స్యభేదము. ౩.
కపాలము. ౪. కొబ్బెరకాయ మొ. వాని
చిప్ప.

మల్లిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. దీపాధారపాత్ర.
౨. మల్లె. ౹. (శే. ని.)

మల్లికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోధుమ
వర్ణముగల పాదములును ముక్కుయును గల
హంస. ౨. మాఘమాసము. ౩. నాడె, పాటె
వాఁడు పడుగులో నిటునటు వేయుసాధనము.
(విల్యమ్సు) ౪. పానపాత్ర. దీపాధార
పాత్రము. (శే. ని.)

మల్లికాక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. హంస.
౨. తెల్లని నేత్రములు గల అశ్వము. (హలా.
ని. శే. ని.)

మల్లికాపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుట
జము, కొండమల్లె ౹. ౨. కరుణవృక్షము,
జంబీరము ౹. ౩. మల్లికాకుసుమము.

మల్లిగంధి. సం. వి. న్. న. అగురువు, చందన
విశేషము. (కల్ప.)

మల్లిగాఁడు. వి. క్షుద్రజనుఁడు, అల్పుఁ డగు
మానవుఁడు.

ద్వి. మల్లీదళముభాతి మసలి మిన్నేలు, మల్లి
గాండ్రకు నెందు మాళిపైఁ గలద ...
పండితా. పురా. ౯౫. పా.

మల్లినాథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒకప్రసిద్ధ
పండితుఁడు, రఘువంశాది బహుమహాకావ్య
వ్యాఖ్యానకర్త. ఆంధ్రుఁడు, ఇంటిపేరు "కోల
చల"

మల్లిపత్త్రము. సం. వి. అ. న. ఛత్త్రికము,
కుక్కగొడుగు.

మల్లియ = మల్లె. వి. (సం. మల్లీ.) ౧. మల్లె
తీఁగ.

క. మరుఁడు దరువరుల సెల్ల, స్వైరవునఁ
దీర్పంగఁ గోరి విరివిగఁ గతిదే, వరయుదు
గున నీడుమల్లియ విరులనఁగా రిక్కలెసఁగ
వేలుపుఁద్రోవన్ నీలా. ౩. ౬.

౨. మల్లెపూవు.

సీ. పాటలీకుసుమసౌరభము చూరగొని మల్లియల
సుగంధశ్రీల నపహరించి ..
ఉ. రా. ౪. ౧౬౪.

వ. ... ఇతర సౌరభలోలుభద్విరేఫంబులకు
వల్లియు లకుమల్లియలును ...
విప్ర. ౨. ౨౫.

మల్లియకరివేల. వి. అల్పతృణవిశేషము.

సీ. ముల్లూప చెంగాయ మల్లియకరివేల రొయ్య గొయ్యి వెణుతురు వెంపుఁగసగడ్డి ...

హంస. ౫. ౭౫.

మల్లీకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చోరుఁడు, దొంగ. (కల్ప.)

మల్లు¹. వి. కోఁతి.

గీ. పదకి మఱి కల్లముల లెల్లఁ గదియఁ జేర్చి, కట్టగట్టినఁ గొసల్యపట్టి మల్లు, వెల్లువల మున్ను వడిపెంచి వెనుకఁ గదలి, తమ్ముఁ డును దాను మున్నీరు దాఁటి యవల ...

యయా, ౩. ౩౫.

మల్లు². వి. ౧. మల్లుఁడు, జెట్టి, (గ్రా.) (చూ. మల్లుతనము.)

౨. మల్లయుద్ధము, జెట్టిపెనఁకువ. (శ. ర.)

జ మల్లరి, మల్లాట, మల్లాడ, మల్లుకట్టు, మల్లుతనము, మల్లుపెనఁగు, మల్లుపోరు.

మల్లుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ ము గల మానిసి. ౨. జెట్టి, మల్లయుద్ధముచేయువాఁడు, ముష్టియుద్ధముచేయువాఁడు. పుం. స్త్రీ. పాత్ర భేదము. (శే. ని.)

మల్లుకట్టు. వి (√మల్లు2) అడ్డగించు, నిరోధించు. (శ. ర.)

మల్లుతనము. వి. (√మల్లు2) జెట్టితనము, మల్లత్వము.

గీ. జెట్టితండంబుతోడఁ జేపట్టి పోరుత, కారి విఱిచినయట్టు లగ్గలిక విఱుకు, లాఁగు వేగంబు మెఱసి బలంబు సొంపి, మల్లుతనమున మెప్పింతు మనుజవిభుని ...

భార. విరా, ౧. ౮౧.

ఉ. మల్లతనంబునన్ భువనమండలి వీరవరాళి మీక రైరి, చెల్లఁ బ్రియంబుతోడ ననుఁ జేరినవాలెను నే సౌదర్భ మే తెల్లను మీ రెఱుంగుదురు. హరి. పూ. ౯. ౫౩.

మల్లుపెనంగు. అ. క్రి. (√మల్లు2) మల్లయుద్ధముచేయు.

ఉ. బల్లిదు లైనయుద్భటులుదగ్ర లుద్యగ పరాక్రమంబులన్, మల్లుపెనంగునంత మురమర్దనముష్టికహతాభిలాంగుఁ డై, తల్లడపాటు చిత్తమునఁ దాల్చిన వీరము గట్టిపెట్టి యా, భల్లవిభుండు కృష్ణునకు భక్తి మెయిం బ్రణమిల్లి యిట్లనన్.

వి. పు. ౭. ౨౭౮.

మల్లుపోరు. వి. (దే. అచ్చ. √మల్లు2) మల్లయుద్ధము, జెట్టిపెనఁకువ.

చ. అడుగినయండియూ న్పదిల మై చద లంటు డుగోట నొప్పు ప్రో, ల్పొడనిక డంక దంచనప్పఁజేతుల గం గనుకొంచెఁ దూఱఁగా, వడువున యున్కిఁజేసి యల నాక పురిన్ సరికై పెనంగి లా, వెడలఁగఁ బట్టి వ్రేయుటకు సాగె నన న్గను మల్లుపోరునన్.

ఆము. ౨. ౯.

మల్లువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఎలుఁగుగొడ్డు, ఎలుఁగుబంటి.

మల్లూరము. సం. వి. అ. పుం. ఇనుమురొక్క కిట్టము, ఇనుపత్రుప్పు. (ఆ. ని.)

మల్లె¹ = మల్లియ. వి. (సం. మల్లీ.) ౧. మల్లితీఁగ.

సీ. రెక్కలో యిది గావు రేచామతుఱుముపైఁ జెరివిన మల్లెక్రొవ్విరులు గాని ...

హైమ. ౪. ౧౬౧.

గీ. ... మల్లె గాఁ జనరు మల్లి ...
ఆం. భా. ౨. ౫౧.

౨. బ. మల్లిపువ్వులు, మల్లికాపుష్పములు.

సీ. కెంపులు మల్లెలు కెంద లైనశ్రావముల్
బహుళను దమదు పుష్పములఁ బెలఁపు.
ఆం. భా. ౨. ౪౧.

సీ. సన్నజాజులు సురపొన్నలు కలిగొట్లు
మల్లెలు సంపెగల్ కెంపువిరులు ...
ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

సీ. కొగ కుల్కు మఱుఁగుఁ జొచ్చినజవ్వనర
విజయసరణి మల్లెలనో డిబడలు మెఱయు.
ఆము. ౨. ౫౮. యయా. ౪. ౨౫.

జ: మల్లె శ్రీగంధులు.

మల్లె[2]. వి. ఒకవిధ మైన సస్యరోగము, సస్య
ములకుఁ గలుగు తెవుళ్లలో నొకటి.

గీ. తీఱఁ గతిపయదినముల దేశ కెల్ల, మల్లె
పట్టినచేని క్రమంబు గాఁగ ...
మనుచ. ౫. ౨౬.

క. అలవడు గంటే కదిలిందియు, అలుకదిడిన
ములకుఁ బండు నని బ్రదుకాసన్, దఱ
చుగ చేతా లెత్తఁగఁ బతిపతిరై యవిరయు
మల్లె పడి చెడిపోయెన్ ...
కాశ. ౩. ౧౫౨.

క. ఈ పెత్తోకసరి జరరా, ధీవశ దిన కొంకటి
లెక్కఁ దినఁగా మృగసం, శానంబు
మల్లె పట్టినచేని క్రియం జెప్ప నేమి శిశ
పా డయ్యెన్. వెం. పంచ. ౧. ౩౪౪.

మల్లె[3]. వి. నిప్పుక, అంగారము.

సీ. అవులక ముందుపెట్టినిచంద్ర మల్లెలతో ద్యం
పురములు చొచ్చువారు. క్రీడా. ౧౪౨.

సీ. ని ప్పింగలము మల్లె నిప్పుక శైరాలు
శైరవు అనఁగ నంగార మొప్పు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౪౨.

మల్లె[4]. వి. రెమ్మ, ఉపశాఖ.

సీ. రెమ్మ రెబ్బ రివట రివ్వ కొలఁగ చివ్వ
చివళ మల్లె జబర చివర మురిగ, జలుగు
గోల బరగు కొల యాద నుపశాఖ కెలఁగు.
ఆం. భా. ౨. ౩౪.

మల్లె = మల్ల. వి. మందికంచము. (శ. ర.)

మల్లెజేగురు. వి. రాపులఁగు, లోహపృష్ఠము.
(శ. ర.)

మల్లెలు. వి. ౧. స్ఫోటకపు బొబ్బలందుఁ
గలుగుపురువులు. (శ. గ)

మల్లెశ్రీగంధులు. వి. వి. బ. (√మల్లె1)
ధాన్యవిశేషము, ఒకజాతివడ్లు.

సీ. ఇప్పపురాజనా లేమంగుతొప్పులు మల్లె
శ్రీగంధులు మదనగంధులు ...
హంస. ౪. ౧౭౭.

వ. ... మదనగరులు జిలమబుడుతలు కెలర
డాలు మల్లెశ్రీగంధులు కుసుమపూరాజ
నాలు ... ప్రబంధ. ౧౧౨.

మళిగ. వి. (క. మళిగె) అపణము, అంగడి.

చ. కెలయఁ గిరాటకోటి గృహవీథుల మేటి
కిరీటి పచ్చరా, మళిగలకంబముల్ కుధ
రహారమణీయసమాగమంబునం, బోలు
పుగ నిద్ధరంధ్ర అవ ... చంద్ర. ౧. ౬౨.

క. తడవగ కసమా యందుల, పెడపనిసిరు
లేరిశైన కెఱఁగగ షడ్పుచ్ నొడువక
కోటిక పెత్తిన పడగలచేఁ గోమటిండ్ల
బంగరు మళిగల్ ...
యయా. ౧. ౧౬. హంస. ౧. ౭౧.

మల్లించు. స. క్రి. (√మల్లు) మరలించు, నివర్తింపఁ జేయు.

శా. కే శేమ్మంగన తక్షకాజ్ఞ భువి మల్లింపంగ రాదు ... ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౪౬.

మల్లిక. వి. (√మల్లు) త్రిప్పుకొనుట.

మ. కుడిఁ డిబ్బ్లఁగిన మాల్యవంతుఁ డతి సంశుద్ధుండు మాతామహుం, డకలంకస్థితిఁ జెంది రావణ భవద్వ్యాపారముల్ క్రూరముల్, స్వకులం బెల్ల నశించుకాల మిపుడాసన్నించె నింకైన మల్లిక గావింపవు మానసం బొరులయాలిం జేర సత్కీర్తియే.
అధ్యా యు. ౧౩౦.

మల్లు = మరలు.

ఉ. ఎన్నడుం దిరిగి చూడక త్రోవ విశేష పద్ధతిం, దప్పక పోయి రయ్య గుణధాములు నేఁడును మళ్ల రేమి ... భాగ. ౬. ౨౪౩.

శా. మోహోన్మత్తుఁడు దుర్గుఁడై రొగపి పేర్మి దైత్యయూధాధిరా, ట్కోటీరంబుఁ దటానఁ దోడన కుమార్కోఁ జేసె వైభీషణం, బాటోపంబునఁ బోరి మాయి యగు లంకాధీశుతో మల్లెఁ దత్, కౌటిల్యంబు నెఱింగి రాము నుగుణ గ్రామాభిరాముం గనన్.
చం. రా. ౮. ౫౩.

ఆ. మళ్లె మరలెఁ దిరిగ మగిడె ననంగను గ్రమ్మఱె నటించుఁ గానఁ బడును.
ఆం. భా. ౩. ౧౧౪.

జ. మల్లించు, మల్లిక.

మవ్వమారు. అ. క్రి. (మవ్వము + ఆరు1) కోమలమగు.

సీ. మధుసమాకలితమై మవ్వమారినమారు నవలత నా మేను నవక మెక్క ...
కు. సం. ౩. ౩౧౩.

మవ్వము. విశే. ౧. కోమలము, మృదువైనది.

క. నివ్వలి చన్నుల క్రేఁగునఁ, జివ్వంకలు వంగఁగాను నేసాపను లే, మవ్వంపుఁ బొరల మామిడి క్రొవ్విరు లం దొక్క కనుక కోమలి కోసెన్. కు. సం. ౯. ౩౧౨.

సీ. తవ్వంగి మవ్వంపుఁ దనులత నెనఁగాడు మనుఁగాంతి వెల్లువ మునుఁగఁబోలి ..
భార. విరా. ౨. ౩౩.

క. ఎవ్వనివంకఁ గనుంగొను, నవ్వనితామణి విలోచనాంచలమున వాఁ, డవ్వేళనఁ గీలించు, న్మవ్వం బగు కేలుదోయి మకుటాగ్రమునన్.
హర. ౬. ౧౦౯. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. మనోజ్ఞము, సుందరమైనది.

సీ. క్రొవ్వాఁడికోఁజల మవ్వంపుమెఱుఁగుల విలయాంధకారంబు వెలుకఁబాఱ
హరి. పూ. ౪. ౧౬.

సీ. మవ్వంపుఁ జిరునవ్వు జవ్వనివ్వటిలంగఁ బొదలు వాల్చూపుఁ దమ్మిదలు మెదల ...
దశా. ౩. ౩౦౯.

దండకము. మేటితా మేటిపై రొత్తి మవ్వంపుఁ గవ్వంపుగ ట్టెపున స్వేఁపునం దాల్పవా . నీలా. ౨. ౪౧.

౩. చక్కఁదనము గూర్చునది, శోభాకరము.

ఉ. కాముక హృద్దధిం గలఁచు కవ్వము బువ్వము దేవకోటికిన్, వ్యోమ పథంబు తేనె పెర కొప్పెడుపర్వము మవ్వ ముత్పల, శ్రీమతికిన్ .., యామవతీకబింబ ముదయాచల మెక్కఁ బ్రభాళి పెక్కువన్.
కాశీ. ౪. ౯౨.

౪. సూక్ష్మము, సన్ననిది.

సీ. వరుణుండు వైచు మవ్వపు విల్లగోల నాఁ దరఁగ తూరుపు గట్టుదాఁక విగుడ .
శుక. ౩. ౩౨౩.

సీ. పిడుగకంటకు లాకు తడిగలు బ్రోఁగుంద్రా
　　క్ష్వాడిగొడ్డండ్లు మవ్వంపు టురులు .
　　　　　　　　　　　　　　శుక ౧. ౧౬౫.

వి. ౧. కోమలత్వము, మార్దవము.

సీ. పోలంబు సెలి నూర సొగయు నంటెమట
　　పైవదలి మేఁదీఁగ మవ్వంబు మిగుల ...
　　　　　　　　　　　　　　కు. సం. ౫. ౫౨౦.

సీ. పులకాంకురములకుఁ దలకాఁకు డై యిరు
　　మేనను మవ్వంబు మిగిలి పొదల .
　　　　　　　　　　　　　　భార. విరా ౫ ౪౦౨.
　　　　　　　　　　　　　　పండితా. దీక్షా. ౬౧. పా1.

౨. సౌందర్యము, చక్కఁదనము

గీ. మవ్వ మెసఁగువనంబులు మావు లెంత రైనఁ
　　జెలువార సొగవి యున్నట్లు పోలె
　　　　　　　　　　　　　　భార ద్రో. ౧. ౧౩౬.

సీ. మవ్వంబు దళుకొత్త నవ్వ సేర్చినవాఁడె
　　నయమార్గహీనుల నవ్వ నేర్చు
　　　　　　　　　　　　　　విక్ర. ౧. ౪౯.

క. మవ్వములప్రోఁక యతనుని, క్రొవ్వాఁడిల
　　కోరి పూఁతగొజ్జఁగి వలపుం, బువ్వులచెం
　　డవాహో యీా, జవ్వని యొవ్వని యమంగుఁ
　　జానయు కదరా ! 　　　　　　రవిక 3. ౫౪.

3. విధము, రీతి.

ఉ. ఎవ్వరిదాన నీవు జలజేక్షణ నీదగువాలు
　　చూపులంన్, నవ్వు దొలంకుమోము నీ,
　　మవ్వముఁ జూడ వారసతిమార్గము దోఁచుచు
　　న్నన్న దెంతయున్. 　　　　వి. పు. ౬. ౪౧.

వ. మున్నీరుఁ గలంచుకవ్వంపుఁ గొండమవ్వం
　　బునఁ జతురంగబలంబులఁ జక్కఁడఁచి.
　　　　　　　　　　　　　　ధర్మ. ౧. ౧౯౪.

౪. ఉత్సాహము.

క. ఇవ్విధమున రక్తిచేమదిఁ, బువ్వం బరిమళముఁ
　　బోలెఁ బొలుపుగ నొత్తం, బువ్వాయి గలిగ
　　కొరిక, మవ్వము దిగఁదొడఁగ గెలుపు పట్టం
　　బిరయ్యెన్. 　　　　ఉ. హరి. 3. ౧౨౫.

ఉ. ఇవ్వసుధం గదిప్రవరు లెచ్చటనుండియుఁ
　　జెందకుండిన న్మవ్వ మెలర్ప విశ్వనృప
　　మన్మథుఁ డిచ్చు నభీష్టసంపదల్ . .
　　　　　　　　　　　　　　కావ్యా. ౫. ౯౨.

జ. మవ్వమూరు, మవ్వమెక్కు.

మవ్వమెక్కు. అ. క్రి. (మవ్వము + ఎక్కు)
　　కోమలమగు.

సీ. పేసవివడగాలి సోకిన లేఁదీఁగ క్రొక్కారు
　　గని మవ్వ మెక్కునట్లు కు. సం. ౪. ౧౯౪.

మశకము. సం. వి. అ పుం. ౧. దోమ ౨.
　　చర్మరోగభేదము 3 తోలుతోఁ జేసిన నీటి
　　సంచి, నీటితిత్తి. ౪ శకద్వీపమున క్షత్రియులు
　　నివసించు నొక దేశభాగము.

మశకహారి. సం. వి ఈ స్త్రీ. చతుష్కి, దోమ
　　తెర. ఇట్లే మశహరి. (వై. వి)

మశకి. సం. వి. న. పుం ఉదుంబరవృక్షము,
　　మేడిచెట్టు.

మశకుఁడు. సం. వి. అ పుం ౧. ఒకానొక
　　ఋషి. ౨. దొంగ. (శే. వి.)

మశనము. సం. వి. అ. న ధ్వని. (వై. వి.)

మశము. సం. వి అ పుం ౧ దోమ. ౨.
　　ఝుంకారము, తేనెటీఁగల ధ్వని. 3. కోపము.
　　　　　　　　　　　　　　(విల్సమ్సు.)

మశాకము. సం. వి. అ. పుం. పక్షి. (వై. వి.)

మశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మసి, సిరా. ౨.
　　నీలశేఫాలిక, నల్లవావిలి. కీ.

మశునము. సం. వి. అ. పుం. కుక్క.
　　　　　　　　　　　　　　(విల్సమ్సు.)

మసీ. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ = మసి.

మసి(సి)షుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సిరాబుడ్డి.

మసన. వి. విలాసము, శృంగారచేష్ట.

సీ. . మలుపచ్చికసముసవలరాచమసలతోడ. ని(క. ౭. ౭౨.

క. చన్నులపస యటుమీఁదటఁ గన్నులపస ముద్దు గులకఁగల ముఖమున మేఁ, ల్కాన్నెలమిస జిగిబిగివగ, చిన్నెలమస చూచి వలచుఁ జితజుఁ డయినన్. హంస. ౨. ౯౭.

జ. మసలాఁడి.

మసఁగు. అ. క్రి. విజృంభించు, చెలరేఁగు

క. లేచలు మరలన్, వెల్చుచుఁ గాల్చల ములఁ బోరి, మాల్చుచు రౌద్రముగ మారి మసఁగిన భంగిన్ భార. ద్రో. ౧ ౧౪౧.

చ. కుసుమ శరాసనం దధికకోమల పువ్వుము లేయుచాఁగ ము న్నెసఁగిన చుల్కపాటు మది నేమియు తోఁచఁగ లేక యిమ్మెయిన్, మసఁగె ననంగఁ గృష్ణుని కుమారుఁడు మారి ఈ. ౭. ౯౭.

గీ. మొనవి మొలకూలి మువ్వలమొరప మమర, మసఁగు విపరీత రపయను మలయపవను, మేఁగమున పోలి యాడు లేఁడీఁగ యనఁగ, నమరి కాఁడీఁగ పెస నఖియాడుచుండ కు. సం ౭ ౧౪౯. దశకు. ౬. ౪౩౨.

మసక. వి. (సం. మేచకః, క మసక్.) ౧. ఇంచుక వలంపు. (దీని యాంమ్రేడితరూపము మసమసక, మసకమసక.)

షీ. మసకతిత్తులు కుంగకసవు చాదలు పసి గొయ్యలు జనపవారాకులును వలలు చెన్న. ౬. ౨౦౪.

వ. ... పారద స్ఫటికపటీర పాండురుచి ప్రుంత రికంబుల పసకు మసమసక లెసకొల్పు మిసి మిగుల భోగిభోగ భాగంబునకు . అము. ౩. ౩౪.

క. పినసిన మెఱుపులం పొటిపొటి, చిఱుకలం మసమసక లెసఁగు చీకట్లుం దోఁ, చిన నొకరి నొకరు గానక చేం. పంచ. ౧. ౪౭౧.

వ. సంధ్యాకాలంబున మసకమసక చీకటిం గుఱుమాపుడుం బుట్టంబు ముసుంగు పెట్టుకొని సైప. ౩. ౧౪౧.

౨. మునిచీకటి.

వ. ఒండొంటికిన్ పేరింబులు వాతెఱ కప్పించి లప్పించుకొను దుప్పల ఖురజర జక్కటల లెసక మెసంగు మసమసకల మఱుంగుపడి యుండు గండోపలంబులును . మనుచ. ౪. ౩౩.

సీ .. చిమ్మఁజీకటి మునిచీకటి ముఱి,

గీ. చీకటి మసక ముఱుముఱి చీకటి యన, నవ తమస నామధేయ మై యలరుచుండు .. ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

గీ. మసమసక సంజకెంజాయ మఱుఁగు పెట్టి, మిసిమి కెంపుల కాంతిఁ దా మెఱయ లేమి, కొందల నే గంగటి నున్నయదియు లేదొ, మాయయో కాక యిది యంచు మరలి చూచి . విజ. వి. ౧. ౩౫.

(మసమసక సంజకెంజాయ = మునిచీకటితోఁ గూడిన సంధ్యారుణిమ.)

విశే. ఇంచుక నల్లనిది. (చూ. మసమసక.)

జ. మసకఁబారు, మసకన, మసకతిత్తి, మసమస, మసమసక, మసమసకన, మసమసకలువాఱు.

మసకఁబారు. అ. క్రి. (మసకన్ + పారు) కాంతి హీనమగు.

చ. ... తాను గులకాంతయుఁ గూడి మయూర
కేతుఁ డే, గతి కేతఁ బొందఁ బ్రౌఢ మస
కంబడె .. జై. భా. ౪. ౧౯౩.

మసకన. వి. (√మసక. క. మసకొను) ౧. ఇంచుక నలుపు.

౨. మసిచీకటి. (శ. ర.)

మసక(గ)తిత్తి. వి. ౧. మతిపట్టు తోలుతిత్తి.

క. గాంధర్వవేళ సంగతి, గంధర్వవరుండు వీణఁ
గైకొని దివిస, ద్గంధేభగామినీమగి, సంధిం
చిన మసకతిత్తిజత రాణింపన్ .
శ్రీరం మా. ౪. ౧౫౪.

౨. పన్నీరు ముస్నగునవి నింపెడు తోలుతిత్తి

గీ. మసగతిత్తుల నించిపల్కులును చిమ్మ, సార
పన్నీర నీరాతిశైత్య మెసఁగ .
నార. ౨ ౯౦.

మసకము. వి ౧. అహిరతి, సర్పసురతము.

సీ. ప్రాణనాయికతోడఁ బర్యంకసీమల మస
కానఁ బెనఁగుసంభ్రమము విడిచి
కాశీ. ౨. ౧౧౦.

సీ. పాతాళభువనాధిపతికి శేషాహికిఁ బ్రియలతో
మసకానఁ బెనఁగఁ గలిగె. భీమ. ౧ ౩౪.

చ. సెలకొని కృష్ణరాయధరణీవిభుఁ డుత్కల
భూమిపాలుతోఁ గలన నెదిర్చి హస్తికర
కాండతతు ల్మసకంపుఁబాము లై మలసిన
చోటఁ గూడినసమగ్రయశోవసనంబుఁ గప్పి
తా వలవఁగఁ జేసె భూనతిని వశ్యవిధిజ్ఞుఁడు
గాన నేర్పునన్. పారి. పీఠి. ౨౨.

(మసకపుఁబాము = రతిలోనున్న పాము అని
భావము.) ఆం. భా. ౨. ౧౩౦.

౨. సర్పసంభోగేచ్ఛ.

వ. .. పులినతలంబుల నెసక మెసఁగ మస
కంబులఁ జెలంగుచు . క్రీడించు చిలువ
తండంబులు . . విప్ర. ౨. ౧౪.

౩. (త. ముయక్కుడు) రతి, సురతము.

రగడ. కాకొంజాలు మసకపుఁద్రుతిమలు కేల్,
కట్టులు నేకాండపుఁ దరచీరలు ..
కవిక. ౩. ౧౯౫.

౪. మక్కువ, ఆసక్తి. (చూ. మసకొను.)

జః మసకొను, మసకొలుపు.

మస(గొ)కొను. అ క్రి (మసకము + కొను)

౧. ఆసక్తిగొను, మక్కువపడు.

ఉ. మసకొని రేఁగుబండ్లకును మాత్రికము ల్వెల
పోసినట్లు ద, ర్వ్యసనముఁ జెంది కావ్యము
దురాత్ముల కిచ్చితి మోస మయ్యె
దా. శ. ౪.

౨. సంభోగేచ్ఛగొను. (శ ర)

మసకొలుపు(ల్పు). స. క్రి (√మసగొను.)

౧. ఆసగొలుపు, ఆసక్తిపడఁజేయు

ఉ. చల్లని ఖెల్లిమాటలపస న్మసకొల్పుచు నెల్ల
వారలన్, మెల్లనఁ జేరదీసి
అచ్చ రా. అయో. ౩౪.

౨. సంభోగేచ్ఛ కలుగఁజేయు.

మ. అవిభారావధితాత్మ బంధుభుజమధ్యాస్వైర
నిర్యద్వ్యసన్, మస పైపుట్టిన యమ్మహోదరి
తమున్ మ స్నొట్టియున్ వాజమే, ధనమి
ద్ధానలభూతిచే నుపిమియున్ దప్పింప లేనైతి.
పాండు. ౫. ౪౧.

ద్వి. వలంద లై చనుకట్టు వదలఁ బాలింద్లు,
తొలఁకెడుపాలతోఁ దుంపిళ్లుగునియు, మిసి
మిహై తవగబ్బు మొలయించుచునటు, వస
తారుణులు నంది వల కొప్పుఁ గట్టి.
ఆ. మ. క. ౧. ౨౫. పొ. ౧౬. పం.

సీ. మలవాచకం బగు మసలు నింపిరి మట్టు . .
ఆం. భా. ౨. ౧౩౮.

మసడు = కుసటు. వి మాలిన్యము, మురికి. (శ. ర., బ్రౌ. బ్రాఁకేప్రతి. ఆం. భా.)

మసనము. సం. వి. అన. ౧. పరిణామము, మార్పు. ౨. సోమరాజి యను నోషధి.

మసనము. వి. (సం. శ్మశానమ్, ప్రా మసాణము, క. మసణ. త. మయానం) పితృవనము, వల్లకాడు.

సీ . మసనంబులోఁ బద్ధమహితపుష్ప, మాలిక యును బోలె మదిరాక్షి దుర్జనకతమున దూషిత గాకమున్న, చనరయ్య వేగంబ .
భార. ఆర ౬ ౨౦౧

సీ. పుట్టలో వేడిపై బొక్కలో బూదిపై మసనంబులో నాలమందలోన

గీ మలము విడుచుట శిష్టధర్మంబు గాదు
విజ్ఞా ౧ ౩౫

ద్వి. మసనంబు గా దిది మఖశాల గాని, రొసఁగు కల్యములుగా విధ్మముల్ గాని
ద్వి. మారిశ్చ. ఉ. ౨౬౩౫. పం.
ఆం. భా. ౨. ౨౨౫.

మసమస. వి. (మసక + మసక. వృత్తినివర్గ లోపము) ఇంచుకమసక.

ద్వి. చెద్దకన్నును మూఁతబడ్డటికన్ను, మయిల కన్నును మసమస గొనుకన్ను
పండితా. మహిమ. ౨౩౩. పా.

మసమసక. వి. (మసక + మసక) ఇంచించుక నలుపు.

విశే. ఇంచించుక వల్లనిది. (దీనికి వృత్తిని విగాగమంబు పైకల్పికంబు.)

క. పసిపాప రొండకొనలును, మసమసకని యిరులుఁ గలసి మన మలరించెన్, దెసలనలఁగడల గుంజా, విసరంబులసరులు క్రేల విడిచిన భంగిన్.
శైవ. ౪. ౧౨.

మసమసకన. విశే. (మసకన + మసకన) కొంచెము నల్లనైనది.

వ .. కిసలయముకులకుసుమకలాటు ఫలభరితంబై బిసరుహబాంధవునికిరణ విసరంబుల సొగయనీయక మసమసకనై యిరు లసలుకొనుచు.
కాశీ. ౧. ౯౩.

క. మసమసకనయ్యె దిక్కులు, పసి క్రేపుఁ దలంచి తిరుగఁబడె గూండ్ల కకు, కసమాజము కలకలము లై, గను వెడవెడ కన్ను మొగిచెఁ గమలవనంబుల్
హై. భా. ౨ ౧౦౧.

మసమసకలువాఱు. అ క్రి వి ఇంచుకనలుపు. (శ. ర) (మసమసకలు + వాఱు) ఇంచుక చీకటిగొను, కొంచెము చూపుచెడు.

సీ. మసమసకలువాఱుమూసలికన్నులు విచ్చి కేల చేర్పరయుంగ నిలువఁబడుచు
కకు. ౧ ౧౯౪.

మసర. వి. ధూసరవర్ణము.

క. క్రొవ్వి కడు మసర కవిసిన, వన్యౌషధంబులను మృగము లవనీనాథా.
పద్మ. ౧. ౯౧.

విశే. ధూసరవర్ణము గలది. (శ. ర., బ్రౌ)

మసర. సం. వి. ఆ. త్రి. చిఱుసెనగ. శ్రీ.

మసరు. అ. క్రి. పొగరెక్కు, మదించు.

వ. .. ఒడళ్లు జాడించుచు మసరుచుఁ గొవరుచుఁ దిట్టుచుఁ గొట్టుచు బాయుచు దాయుచు ..
ప్రబంధ. ౩౭౪.

చ. ... తాను గులకాంతయుఁ గూడి మయూర కేతుఁ డే, గతి జెతఁ బొందఁ బ్రొద్దు మస కంబడె ... జై. భా. ౩. ౧౯౩.

మసకన. వి. (√మసక. క. మసకగు) ౧. ఇంచుక నలుపు.

౨. మునిచీకటి. (శ. ర.)

మసక(గ)తి త్తి. వి. ౧. సుతిపట్టు తోలుతి త్తి.

క. గాంధర్వవేళ సంగతి, గంధర్వవరుండు వీణఁ గైకొని దివిమ, ద్గంధేభగామినీమగి, సంధించిన మసకతి త్తిజత రాణింపన్ .

శ్రీరం మా. ౪. ౧౫౪.

౨. పన్నీరు మున్నగునవి నింపెడు తోలుతి త్తి.

గీ. మసగతిత్తుల నించిపల్మఱును జిమ్మ, సార పన్నీర నీరాతిశైత్య మెసఁగ

నార ౨. ౯౭.

మసకము. వి ౧. అహిరతి, సర్పసురతము.

సీ ప్రాణనాయికతోడఁ బర్యంకసీమల మస కానఁ బెనఁగుసంభ్రమము విడిచి

కాశీ. ౨. ౧౧౭.

సీ. పాతాళభువనాధిపతికి శేషాహికిఁ బ్రియలతో మసకానఁ బెనఁగఁ గలిగె. భీమ. ౧. ౩౪.

చ. కెలకొని కృష్ణరాయధరణీవిభుఁ డుత్కలభూమిపాలుతోఁ గలన కెదిర్చి హస్తికర కాండతతు ల్మసకంపుఁబాము లై మలసిన చోటఁ గూడినసమగ్రయశోవసనంబుఁ గప్పి తా వలవఁగఁ జేసె భూసతిని వశ్యవిధిజ్ఞుఁడు గాన నేర్పునన్. పారి. పీఠి ౨౨.

(మసకపుఁబాము = రతిలోనున్న పాము అని భావము.) ఆం. భా. ౨. ౧౩౭.

౨. సర్పసంభోగేచ్ఛ.

వ. . పులినతలంబుల కెనక మెసఁగ మస కంబులఁ జెలంగుచు .. క్రీడించు చిలువ తండంబులు . విప్ర. ౨. ౧౪.

౩. (శ. ముయక్కు-ఊ.) రతి, సురతము.

రగడ. తాళాంబాలు మసకపుఁబ్రతిమలు తేల్, కట్టులు నేకాండపుఁ జెరచీరలు ..

కవిక. ౩. ౧౯౫.

౪. మక్కువ, ఆసక్తి. (చూ. మసకొను.)

జ: మసకొను, మసకొలుపు.

మస(గొ)కొను. అ. క్రి. (మసకము + కొను) ౧ ఆసక్తిగొను, మక్కువపడు.

ఉ. మసకొని రేఁగుబండ్లకును మార్తికము ల్వెల పోసినట్లు దు, ర్వ్యసనముఁ జెంది కావ్యము దురాత్ముల కిచ్చితి మోస మయ్యె

దా శ. ౩.

౨. సంభోగేచ్ఛగొను. (శ ర)

మసకొలుపు(ల్చు). స క్రి (√మసగొను.) ౧. ఆసగొలుపు, ఆసక్తిపడఁజేయు.

ఉ చల్లనిబెల్లిమాటలపస న్మసకొల్పుచు నెల్ల వారలన్, మెల్లనఁ జేరదీసి

అచ్చ రా. అయో ౩౪.

౨. సంభోగేచ్ఛ కలుగఁజేయు.

మ. అసిధారావధితాళ్మ బంధుభుజమధ్యాస్వైర నిర్యద్వ్యసన్, మస పైపుట్టిన యమ్మహాదురితమున్ మ న్పెట్టియున్ వాజిమే, ధసమిద్ధానలభూతిచే నుపిమియున్ దప్పింప లేనైతి.

పాండు. ౫. ౪౧.

ద్వి. వలుద లై చనుకట్టు వదలఁ బాలిండ్లు, తోలఁకెడుపాలతోఁ దుంపిళ్లుగునియ, మిసిమిపై తనగబ్బు మొలయించుమసటు, వన తారుతులు నంది వల కొప్పుఁ గట్టె.

ఆ. మ. క. ౧. ౨౨. పా. ౧౨. పం.

సీ. మలవాదకం బగు మసలు నింపిరి మట్టు . .
అం. భా. ౨. ౧౩౪.

మసడు = కుసటు. వి. మాలిన్యము, మఱికి. (శ. ర., బ్రౌ. ప్రాఁతప్రతి. అం. భా.)

మసీనము. సం. వి. అన. ౧. పరిణామము, మార్పు. ౨. సోమరాజీ యను నోషధి.

మసనము. వి. (సం. శ్మశానమ్, ప్రా. మసాణము, క మసణ. త. మయానం) పితృవనము, వల్లకాడు.

సీ. మసనంబులోఁ బడ్డమహితపుష్పము, మాలిక యును బోలె మదిరాక్షి దుర్జనుకతమున దూషిత గాకమున్న, చనరయ్య వేగంబ
భారు. ఆర. ౬. ౨౦౧.

సీ పుట్టలో వేనిపై బొక్కలో బూదిపై మస నంబులో నాలమందలోన

గీ మలము విడుచుట శిష్టధర్మంబు గాదు
విజ్ఞా ౧. ౩౫

ద్వి. మసనంబు గా దిది మఖశాల గాని, యొసఁగు శల్యములుగా విఘ్నముల్ గాని
ద్వి. మాఖ్స. ౯. ౨౬౩౫. పం.
అం. భా. ౨. ౨౭౫.

మసమస. వి. (మసక + మసక. వృత్తినివర్గ లోపము) ఇంచుకమసక.

ద్వి. చెడ్డకన్నును మూఁతబడ్డట్టికన్ను, మయిల కన్నును మసమాస గొనుకన్ను
పండితా. మహిమ. ౨౩౩. పా.

మసమసక. వి. (మసక + మసక) ఇంచించుక నలుపు.

విశే. ఇంచించుక నల్లనిది. (దీనికి వృత్తిని విగాగ మంబు పైకల్పికంబు.)

క. పసిపాప రొంపదొనలును, మసమసకని యిరు లుఁ గలసి మఱ మలరించెన్, దెసలవలుగడల గుంజా, విసరంబులసరులు [ప్రేల] విడిచిన భంగిన్.
పైష. ౯. ౧౭.

మసమసకన. విశే. (మసకన + మసకన) కొంచెము నల్లనైనది.

వ. . కిసలయముకుళకుసుమకలాటు ఫలభరితంబై విసరువాయుబాంధవునికిరణ విసరంబుల సొగయనీయక మసమసకనై యిరు లసలు కొనుచు.
కాశీ. ౧. ౯౩.

క. మసమసకనరెయ్యి దిక్కులు, పసి గ్రేపుఁ దలంచి తిరుగఁబడె గూండ్ల కకుంఁ, కసవూజము కలకలము లె, గసె పెదపెద కన్ను మొగిచెఁ గమలవనంబుల్
జై. భా. ౨ ౧౦౧.

మసమసకలువాఱు. అ క్రి. వి ఇంచుకనలుపు. (శ. ర.) (మసమసకలు + పాఱు) ఇంచుక చీకటిగొను, కొంచెము చూపుచెడు

సీ. మసమసకలువాఱుముసలికన్నులు విచ్చి చేల చేర్పరయుంగ నిలువఁబడుచు
కళా. ౧. ౧౯౭.

మసర. వి. ధూసరవర్ణము.

క. క్రొవ్వి కడు మసర కవిసిన, వవ్విపినంబులను మృగము లవనీనాథా.
పద్మ. ౧. ౯౧.

విశే. ధూసరవర్ణము గలది. (శ. ర, బ్రౌ.)

మసర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిఱుసెనగ. నీ.

మసరు. అ. క్రి. పొగరెక్కు, మదించు.

వ. . ఒడళ్లు జాడించుచు మసరుచుఁ గొప రుచుఁ దిట్టుచుఁ గొట్టుచు బొరయుచు డాయుచు .
ప్రబంధ. ౪౯౭.

౨. మదము, పొగరు. (ఆవేశము అని శ. ర., ఉండగా నిది కవియు ధాతువుతోఁ గూడియే ప్రయోగములఁ గనఁబడుచున్నది)

ఆ. ఇట్లు భుజగదానవేంద్రుల నిర్జించి, యమర మసరు కవిసి యంతఁ బోక, కంధివిభుని పురముకడుచు యారసి యుద్ధవిడిని బురము నొద్ద కేఁగి. నిర్వ. ౫. ౮౦.

క. అసితఫణిభీషణం బగు, నసి చేకొని యాయత మగునంసమున నమ, ర్చి సముద్ధతి నరదము డిగి, మసరు కవిసి కదిసె మారి మసఁగిన భంగిన్ హరి. ఉ. ౧౦. ౯౪.

గీ బలోదారుఁడైన, మహిషుఁ డెప్పుడు మదమున మసరు కవిసి కలఁచుచున్నాఁడు త్రిభువనకమలవనము. మార్క. ౭. ౭౪ భాగ ౧౦. పూ. ౪౭౫

జ మసరిడు ; మసరుకొను.

మసరిడు. అ. క్రి. (√మసరు) పొగరెక్కు, క్రొవ్వు.

చ. అసమమగంధబంధురములై చెలువొందెడు పద్రసాన్నముల్, బసవనియింట నిత్యము నపారముగా భుజియించుచుండు నీ, కుసుమ శరారిభక్తులను గూరిచి పెట్టఁదలంచి నాఁ డవో, మసరిడి మత్స్యమాంస మనుమానము లేక భవద్గృహంబునన్. చెన్న ౪. ౩౪౩.

మసరుకొను. అ. క్రి. (మసరు + కొనుస్వార్థమున) మదించు, పొగరెక్కు.

వ. చటులవాల ఘాతంబుల మద్ధూతంబులై మసరుకొని విసవిస విసరుగాడ్పులఁ దూలి . (మసరుకొని = తీవ్రమయి అని భావము.) శ్రీరం. ౧ ౧౩౭

మసరులు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము, ఒక జాతి వడ్లు.

సీ. మతిసరుల్ మసరులు మంకెనల్ పగడంపు తీఁగెలు వడిప్రాలు దేవసరులు. హంస. ౪. ౧౭౮.

మసలు. అ. క్రి. (క. మసలు) ౧. ఆలస్యము చేయు, జాగుచేయు.

సీ. ఉత్సవ సందర్శనోత్సుకులై పోయి కడుఁ జెద్దప్రొద్దయ్యె, గొడుకు లేల, మసలిరో కౌరవుల్ వినువార వైరంబు గావించు పాప స్వభావు లెఱిఁగి భార ఆది. ౭. ౨౦౭.

ఆ ఎలమిఁ దేరిమీఁద నిలుచుండి పడమర, దిద్రి చూచుచున్న యిద్దురాత్ము, మస్త కంబు దునుము మసలక యని యర్జు, నునకుఁ జూపె సైంధవుని మురారి భార ద్రో ౪ ౨౧౮.

క. పతి పరదేశాంతరపరి, గతుఁడై క్రమ్మఱక యచటఁ గడు మసలుటయున్, మతి దుందుడుకం బొందెడు సతిఁ బ్రోషిత భర్తృక యనఁ జను నంద్రు బుధుల్. కావ్యా. ౩. ౭౨. అం. భా. ౩. ౯౭.

౨. తప్పు; (చూ. వెలమసలు.)

౩. వర్తించు, ఉండు.

క. విసవిస నెప్పుడు మసఁగక, విసరెడి వలిచేత వడఁకు విడువక మనముం, బస చెడి మార్గము గానక, మసలితి మంతటను నంకుమంతుఁడు వొడిచెన్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౦౦౧.

ఆ. మదనుఁ గన్నతల్లి మాధవు నిల్లాలు, బ్రదుకు లెల్లఁ దానె పట్టిచూడ, ముఖ్యమైన లక్ష్మి మమ్మయ్య కాంతాత్మ, మందిరంబునందు మసలుఁగాఁక. శివరా. ౧. ౫.

౪. కలుగు.

ద్వి. మగుదయొరాలికి మసలె గర్భంబు పండితా. మహిమ. ౭౮౪. పా.

౫. విహరించు.

క. క్రేళ్లుతికి మసలె లేఁగలు మల్లడిగొని ఱంకె
లిడిరొ మద వృషభంబుల్ ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౪౭.

రగడ తగ మసలు భసల సంతానముల గాన
ముల . రాఘవ. ౨. ౬.

క. తనుఁ దాఁ గానని మనుజాని, మనము నిరో
ధింపఁ బడక మసలుచుఁ దిరుగున్ .
సీతారా ౩. ౫౬.

౬. మరలు, వెనుదిరుగు.

సీ. వసులాభ సంపత్తి మసలెనే జాహ్నవిఁ
జేకొన్న శంతను క్షితిపమణికి
వసు. ౨. ౧౩౪.

గీ. పెఱిగ జముకీలు గేల్కొన్న పృథివి మారు,
కొని మసలి పోక యొకభంగిఁ జనిరొఁ
గరులు గా. వి ౨. ౫౦.

సీ అమ్మ యెవ్వరిఁ బెండ్లియాడెదవే యన్న
ముసిముసి నగవుతో మసలుటయును
దశా ౭. ౭౨

౭. పరాజితమగు, ఓడు

గీ అదితి యింటఁ బయోవ్రత మాచరించి, భర్తృ
సంగతి సౌఖ్యసంపదలఁ బొదల, నెలమసలె
వెల్లఁ జొగి గల్లముల నెదుర్ప, నెల మసలె
నెల్ల తొమ్మిది నిండె నంత.
దశా. ౫. ౫౭.

౮. కదఁగు, యత్నించు.

ద్వి. అందును మధ్యదేశానీక మర్త్య, సందోహ
మట్టుల సహజభాషలను మసలి యొండొరు
లతో మాటలాడుచును, పసరించి వీరిరిఁ
బ్రణుతి సేయుచును
పండితా. పర్వ. ౩౫౬. పొ.

౯. మలుముల గ్రాఁగు, మఱఁగు.

వ్యావ. నీళ్లు మసలుచున్నవి.

౧౦. నీళ్లు కెం. గ్రాఁగునప్పుడు కళకళమగు.

చ. కసుపులు గుట్టలు స్మసలఁ గ్రాఁగిన నైకత
ముక్కు గుఱ్ఱముల్, గనగనలాడు కుంచ
టులు . సానందో. ౨. ౬.

జ. మసలిక, మసలుకొను.

మసలాఁడి. వి. (మసలు + ఆఁడి) విలాసవతి,
శృంగారచేష్టలుకల యాఁడుది.

ద్వి. మసలాఁడి యిది చెప్పుమాటలు విన్న, వసు
ధేశ్వరుం డెంతవాఁ డనువారు
ద్వి శ సా. ౩. ౧౭౩. పం.

మసలిక. వి. (√మసలు) మాంద్యము, మెల్లన
చ. బిసబిసఁ బోక యొయ్యన నడపింపుఁ దరుంగు
మెఱుంగు మెట్టికల్, మసలిక నిక్కఁ
డెచ్చరిక మచ్చిక నిల్పుఁడు భద్రపీఠికన్
పాంచా ౪. ౨౧.

మసలుకొను. అ క్రి. (మసలు + కొను) వెను
దీయు.

సీ సిగనిఁడి విరవాది చేర్చుక్కపసఁ గాంచి
మఱి వసంతుఁడు కొంత మసలుకొనఁగ .
పాంచా. ౪. ౧౫.

మసారము. సం వి. అ పుం ఇంద్రనీలమణి

మసాలా. వి (హిం మసాలా) మిరియము, జీల
కఱ్ఱ, మెంతులు మున్నగు తాలింపు సామాను,
సంబారము.

వ్యావ. మసాలా గారెలు చాల రుచిగా
నుండును.

మసి. వి. (సం. మషీ. ప్రా. మసీ.) ౧. నల్లని
చూర్ణము, నల్లనిగుండ.

సీ రమణి కెందంబు వేఁడిమి మాఁడి మసియైన
పుప్పొడి మెయినిండఁ బూసికొనుచు
పి. శకుం. ౩. ౨౦౯.

సీ. తలఁ బడ్డగుదింత దెబ్బలఁ గాఁతమసి యిడి
యుంబలి గం జండ్ల నడుగువారు ...
ఆము. ౭. ౧౭౫.

సీ. భస్మవిశేషంబు పరగును గఱు కన మసి
యన .. ఆం. భా. ౨. ౨౪౩.

౨. భస్మము, బూడిద.

గీ. వూదుగులం బేర్చి నొడ్డాది మసి యొనర్చి ..
ఆము. ౧. ౩౭.

వ పెనుమంట మండి మసులై పడిన
యట్టాలక చిత్రయంత్ర ప్రాకారంబులును .
భా. రా యుం ౪౧౧. మనుచ. ౧ ౩౪.

౩. నలుపు, మాలిన్యము.

ఆ. మడుఁగుఁ జీరయందు మసి దాఁకినట్లు మీ,
నత్కులమునఁ గల్మషంబు గార, పేంద్రు
కతనఁ బొంద
భార. ఉద్యో. ౧. ౨౯౫

౪. సిరా, వ్రాయుట కుపయోగించు నల్లని
ద్రవము. (బ్రౌ)

విశే. నల్లనైనది; మురికియైనది.

సీ. మసిబూడి దర్యొ నిర్మలకేలిదీర్ఘి, కాకమలి
నీకహారకైరవములు .
శీమ. ౪. ౧౪౩.

సీ. మసిమంగలముచాయ మైమెంగంబు భేదంగు
వినుప కడెంబులు
ఉ హరిశ్చ ౪. ౧౫౪.

క. త త్తనుసాం, గత్యము మసిపాఁత మాని
కంటై రొయిదుఁగన్ ఆము ౭. ౫.

ద్వి. పలుచని మెంగిలులోపలఁ దోఁచుచంద్ర,
కళఠంగి మూఁగుడు గవిసి మానికపు,
బొమ్మను మసిపాఁతఁ బొదిగిన మాడ్కి,
నెమ్మెని క్రొమ్మించు నిగుడక మాసి.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౧౯.

పా: మసిపూసి మారేడుకాయ చేయుట = వం
చించుట, మోసగించుట.

వ్యవ. వాఁడు నన్ను మసిపూసి మారేడుకాయ
చేసినాఁడు.

జ. మసికట్టు, మసికోఁతి, మసిబుడ్డి, మసిముట్టు,
మసిమోచు.

మసి. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. ౧. సిరా. ౨. దీపపు
మసి, కాటుక. ౩. నీలశేఫాలిక కి. ౪ శ స్త్రి.
౫. కృష్ణతృష్ణ. (శే. వి.)

మసిక. సం. వి ఆ. స్త్రీ. నీలశేఫాలిక. కి.

మసికట్టు. వి (మసి + కట్టు; బ. మసికట్లు)
కమసాలి దుకాణమందలి కుంపటి బూడిదకుప్ప.
(బంగారు లోనగువాని చిలుము అని శ. ర., బ్రౌ.)

గీ కాన భవదీయవిరహరోగమున వాఁడఁ, గల
హరిత్తులు మసికట్లుగాఁ దనర్చుఁ, గాంచి
నవ్వుఁదు మైనసత్కృతిని నన్ను, రాగ మిట
నూని బ్రోవవే రాజపుత్రి .
బిల్హ. ౨. ౧౪౧.

మసికము. సం. వి. అ. పుం. పాముకన్నము,
సర్పబిలము. (విల్యమ్సు.)

మసికోఁతి. వి. (మసి + కోఁతి) నల్లని
మొగము గలకోఁతి, కొండముచ్చు. (శ. ర)

మసి(సీ)జలము. సం వి అ. న. సిరా. (త్రి. ని.)

మసిదానము. సం వి. అ. న. మసిబుడ్డి, సిరా
బుడ్డి.

మసిధాని. సం వి. ఈ. స్త్రీ. = మసిధానము.

మసిపణ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లేఖకుఁడు,
వ్రాయసకాఁడు. (త్రి ని.)

మసిప్రసువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧. లేఖిని,
కలము. ౨. మసిబుడ్డి, సిరాబుడ్డి.

మసిబుడ్డి. వి (మసి + బుడ్డి) సిరా పోసికొను బుడ్డి (శ. ర.)

మసిమణి. సం వి ఇ. పుం మసిభాజనము (త్రి ని)

మసిముట్టు. అ క్రి (మసి + ముట్టు) వ్యర్థపడు.

క. ఇంతింత పౌరుషము లా, క్కొంతయు మసి
ముట్టకుండ నిటు సేయఁగ దై, త్యాంతక !
త్రిపురాంతకుఁ డోకఁ, దంతియ నీయంత
వార లన్యులు గలరే

హరి పూ ౭ ౧౧౪

మసిమోచు. అ. క్రి (మసి + మోచు) మాయు,
ధూళి లోనగునవి పడి వివర్ణత కలుగు.

చ ముగురును నాకుఁ జూడఁగఁ ద్రిమూర్తులు
తప్పదు లేక వాహముస్, బాగరున నొక్కఁ
డెత్తుక నభోగతి నేఁగుట యెట్లు లెక్కకున్,
మిగిలినసేన నొక్క దహియించి వధించుట
యెట్లు వారిలో, మొగఁ దగువాని కింత మసి
మోపక క్రుంగుట యెట్లు సైన్యముల్.

జై భా ౨ ౪౩

మసివర్ధనము. సం. వి అ. న. రసగంధకము, గంధకము.

మసీదు. వి. (హిం. మసీద్) తురుష్కులదేవాలయము.

సీ. ఆడ పాండవులగుడి యట దక్షిణంబునఁ
గర్తారుఁ డుండుతుర్కుల మసీదు

క్రీడా ౧౪౯

మసీన. సం వి ఆ స్త్రీ. తెల్లయవిసె. ★

మసుర. సం. వి. అ స్త్రీ. ౧ కాయధాన్యము,
కలాయము (బటాని)

౨ వేశ్య (శ ర, ఆ. ని)

మసురము. సం. వి అ పుం. ౧. ఒకజాతికాయ
ధాన్యము. ౨. చర్మముతోఁ జేసినయాసనము.

26

మసురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వేశ్య, లంజె (కే. ని.)

మసూర. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. వేశ్య. (శ. ర.)
పుం స్త్రీ. చిఱుసెనగలు (శ ర)

మసూరము. సం వి అ పుం ౧. ఒకజాతి
కాయధాన్యము ౨. తలగడ, దిండు (కే ని)

మసూరకము. సం. వి అ పుం ౧. తలగడ,
దిండు ౨. కాయధాన్యము, చిఱుసెనగ

మసూరవిదళ. సం. వి ఆ స్త్రీ ౧ నల్ల
తెగడ ★ ౨ శ్యామలత

మసూరి. సం వి ఈ స్త్రీ ౧ స్ఫోటకము,
అమ్మవారిజబ్బు ౨ ఎఱ్ఱతెగడ ★ ౩ వేశ్య,
భోగముది (కే ని)

మసూరిక. సం వి ఆ స్త్రీ ౧ వసంతరోగము,
స్ఫోటకము ౨. దోమతెర ౩. కుంటెనకత్తె,
కుట్టిని ౪. కాయధాన్యము, చిఱుసెనగలు.

మసృణము. సం విశే. (అ. ఆ అ) ౧. స్నిగ్ధము, చిక్కనిది. ౨ మృదువైనది, మెత్తనిది.
౩ మనోహరమైనది, ఇంపైనది, శ్రావ్యమైనది.
వి అ. పుం. మసృణత్వము. (వై. ని.)

మసృణి. సం. వి ఈ. స్త్రీ అతసి, నల్లగిసె. ★.
(వై. ని)

మసృణితము. సం. విశే. (అ ఆ. అ) మృదువుగాఁ జేయఁబడినది, మెత్తనదిగాఁ జేయఁబడినది.

మసెల. వి ఆటుక. (శ ర)

మస్కరము. సం. వి. అ. పుం ౧ వెదురు. ★.
౨ గతి, గమనము, నడచుట ౩. జ్ఞానము.

మస్కరి. సం వి. న్. పుం ౧ పరివ్రాజకుఁడు,
సన్యాసి. ౨. చంద్రుఁడు. (వాచ.)

మస్టు = మసటు. వి. (క. మసటు, త. మష్టు) మాలిన్యము, మురికి. (మష్టు. శ. ర.)

సీ. మలవాచకం బగు మసటు నింటికి మస్టు .
ఆం. భా. ౨ ౧౩౪.

ఉ. కాలసమాఖ్యచే నలరుతించరవాఁ డొక తామ్రపాత్రము, ద్వేలసుధారుచిం దనరు వెన్నెలపీసము చేతు నంచుఁ బ్రా, ల్మాలతి లోమఁగా నెడలుమ స్టన సర్వదిశాంతరంబు లన్, మాలతమస్సమూహముల ముంచుకొనె న్మతియు న్సమగ్రతన్. సానందో ౫. ౧౩౩.

ద్వి. కలకఁ దొలంగినకమలినివోలె, బలుమష్టు గడిగిన బంగారువోలె
రం. రా. బాల ౫౧. పా ౫ పం.

మస్తకము. సం. వి. అ. పుం న. శిరస్సు.

మస్తకస్నేహము. సం. వి. అ. పుం. మెదడు, మేదస్సు.

మస్తదారువు. సం వి. అ. పుం. దేవదారు వృక్షము.

మస్తము. సం. వి. అ. న. శిరస్సు, తల. విణ. (అ. ఆ. అ) ఎత్తైనది.

మస్త(క)మూలకము. సం. వి. అ. న. కంధరము, మెడ.

మస్తరించు. స. క్రి. (√మస్తరు.) ౧. వశపఱచుకొను.

ఉ. ఎంతయు ఘోరమైన విషిసేథము మెల్లన మస్తరించి మా, వంతుఁడు గంతకేతి గుడ వైచి ముఖంబున నెక్కనట్టులం .
కాశి. ౫. ౨౩౬.

గీ. మనమ గరఁగించి బ్రమయించి మస్తరించి, మిగులఁ జొక్కించి యొంతయుఁ దగులు పఱిచి, పాని యొడఁబాని తమబంటు చేసి కొనరె, వామలోచన లెంతటివారి నైన.
ప్రబోధ. ౧. ౪౫. రా. వి. ౨. ౫౦.

౨. ఆస్ఫాలనముచేయు, తట్టు; చేతు లప్పళించు.

చ. కనఁదగు తెల్లమావికపుఁ గప్పుల నొప్పెడు చప్పరాలలోఁ, దనపొడవైన నీడఁ గని తాళిక యేమఁ గటంచుఁ గొమ్మలన్, జెనకఁగ వచ్చి కోటపయిఁ జేసిన ముత్తెపు సింగపుంగమిన్, గనుగొని పాఱుచేల్పుదొర గారతఁ డొదల మస్తరింపఁగన్.
యయా. ౧ ౫.

గీ హస్తమున హస్తి మస్తంబు మస్తరించి, వెలయు శ్రీహరి శుభము గావించు మాకు
వాల్మీకి. ౧ ౧౦౬.
అ. మ. క. ౫ ౨౪౨. పా. ౧౪౫.

గీ. మస్తరించె ననంగను మనును జేతు, లప్పళించె నటంచు ఆం. భా ౩. ౧౦౬.

౩. ప్రవేశింపఁజేయు.

సీ. మునుమిన్కు గవిదైన తన ప్రజ్ఞయంతయు మతివిశేషమునందు మస్తరించి
పాండు. ౧. ౯.

౪. మెచ్చరించు, ప్రోత్సాహపఱచు.

గీ. ఫణిహార తురంగమూకుఁడు సాహెణులం పారె, ధీర యని మస్తరింపఁగఁ దేజి నెక్క చంద్ర. ౨. ౧౪.

మస్తరు. వి. లోఁబడుట, ఆధీనమగుట. (చూ. మస్తరించు.)

జ మస్తరించు.

మస్తికము. సం. వి. అ. పుం. తల, శిరస్సు. (వై. వి.)

మస్తిష్కము. సం. వి. అ. న. తలలో నుండు మజ్జ, మేదస్సు, మెదడు.

మస్తీ. వి మదించిన యేనుఁగు

మ తెలివూఁగద్దియ గాడుపుం గొదమ మస్తీ సెక్కి, తేఁటేఁటి గం, టల సంధిల్లురొ దాశము ల్పరవ మింట స్వాంటఁ జంద్రాదు ల, గ్గలికస్ ముంగల బారుదీరి నడుమం గాలార్పుచు న్నాకి కెం, దలియంబెద్ద హజా గఘ న్నడిమిచెంతన్ డిగ్గి తా నచ్చటన్.

చంద్రా ౩ ౫౧

మస్తు. వి (క మస్తు. త మస్తు) ౧. మదము, మత్తు

గీ మస్తు మీఱిన సురహ స్తి మస్తకంబు, కుస్త రించిన మామక హస్తములకు, హాయిగా నీశితంబంబు లంట నీకు, కంట నామీఁద నేల వాల్గంటి నీవు అహల్యా ౩. ౯౪.

సీ మదము రాజాలు మస్తు మత్తు మత్తా యన

ఆం భా ౨ ౧౯౫.

సీ కొమ్ము కత్తుల మెఱుంగుల వెల్లపావటల్ గొను నది మ స్తేనుఁగులచయంబు

కువల ౨. ౧౭౪.

౨ సమృద్ధి. (శ ర)

విశే సమృద్ధము, అధికము (బ్రౌ)

౩ మస్తునాఁడు.

మస్తువాఁడు. విశే (√మస్తు) మత్తుఁడు, మదిం చినవాఁడు)

సీ మస్తువాఁ డన మత్తుఁడు పరగుచుండు

ఆం భా. ౩ ౭.

మస్తులుంగ(క)ము. సం వి. అ. పుం న ౧. మేదస్సు, మెదడు. (వై. ని) న మస్తువు రధి మండము (శే. ని.)

మస్తువు. సం. వి. ఉ. న. తోడు పెట్టఁబడిన పాలలోఁ బెరుఁగు కాఁగా నిలిచిన నీరు. పుం. స్త్రీ. ముష్టి, పిడికిలి. (శే. ని)

మహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గోవు, ఆవు.

మహాకక్కము. సం. వి. అ. పుం. అంతటను వ్యాపించు పరిమళము, సుగంధము. (కల్ప)

మహతి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. వీణాభేదము, ఒక రకము వీణ. ౨. నారదునివీణ. ౩. వార్తాకి, వంగచెట్టు. ౪. బృహతి, వాఁకుడు. ౫. శ్యామ, నల్లతెగడ. ౬. (ఆంధ్రవ్యాక.) తిర్యగ్జడేతర స్త్రీవాచకశబ్దము

మహత్తరుఁడు. సం. వి అ పుం. ౧ ప్రధాన పురుషుఁడు, ముఖ్యమనుష్యుఁడు ౨ రాజపురు షుఁడు, ఆస్థానోద్యోగి, రాజసేవకుఁడు ౩ ఊరిపెద్ద, పల్లెపెద్ద ౪ శూద్రుఁడు విశే. (అ. ఆ అ) గొప్పవాఁడు మొ

(దీనికి వృత్తిని సమాసాధికరణము పరముకాఁగా ఆకారమంతాదేశముగావచ్చును.)

మహత్తు. సం. విశే (త్. తీ త్.) ౧ గొప్పది, పెద్దది ౨ సమృద్ధమైనది, అధికమైనది. ౩. పొడవైనది, వ్యాపించినది. ౪. పవిత్రమైనది, పూజ్యమైనది.

వి త్. పుం ౧ ఒంటె, లొట్టియ. ౨ మహ త్తత్త్వము (సాంఖ్యవేదాంతమున సాంఖ్యు లచే నంగీకరింపఁబడిన పంచవింశతి తత్త్వము లలో రెండవది యగు తత్త్వము.) ౩. మహ త్లోకము ౪ బుద్ధి. (శే ని)

త్. న. ౧ రాజ్యము. ౨. సమూహము. (శే ని.) ౩. ఉదకము (వై ని) ౪. (ఆంధ్ర వ్యాక) స్త్రీ తిర్యగ్జడభిన్నంబులు, వాని విశే షణంబులు.

ఉదా. రాముఁడు గుణవంతుఁడు, రాముఁడు మొ

మహత్త్వము. సం. వి. అ. న. ౧ గొప్పతనము, పెద్దతనము (తిర్ప.) ౨. పెద్దపరిమాణము. ౩ సామర్థ్యము, బలము. ౪. ఉన్నతస్థితి, ఔన్నత్యము. ౫. తీవ్రత, మిక్కుటమగుట.
(విల్యమ్సు)

మహనీయుఁడు. సం. విశే. (అ. అ. అ.) ఘనుఁడు, గొప్పవాఁడు.

మహము. సం. వి. అ పుం. ఉత్సవము (అమర కోశము)

మహముదులు. వి బ వస్త్రవిశేషములు
రగడ బుడుతకాసేలు మహముదులు విరాసీలు
హంస. ౫ ౩౫౭.

మహర్. సం. అవ్య ౕ. భూలోకాదు లగునేడు లోకములలోను నాల్గవది యగులోకము (భువర్లోక జనోలోకముల మధ్యమున నుండు లోకము దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు ఉదా. మహర్లోకము)

మహలు. వి (హిం మహల్) మేడ, హర్మ్యము
గీ. మహలు మేడ యనంగ హర్మ్యమగు
సాం. ని స్థా. ౭౪

మహల్లకము. సం. వి అ. పుం. మహాభవనము, రాజమందిరము. (అ. ని.)

మహల్లి(ల్ల)కుఁడు. సం విశే (అ. ఆ అ) ౧. బలము లేనివాఁడు, దుర్బలుఁడు; ముసలివాఁడు. వి. అ పుం కంచుకి, రాణివాసపుఁ గావలివాఁడు.

మహల్లుఁడు. సం. వి అ పుం కంచుకి, రాణివాసపుఁ గావలివాఁడు (అ. ని.)

మహస్వంతము. సం విశే. (త్. స్వతీ త్) ప్రకాశమానమైనది, జ్యోతిస్సు గలది.

మహస్వి. సం. విశే (న్. ఈ. న్.) ప్రకాశమానమైనది, జ్యోతిస్సు గలది.

మహస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. ఉత్సవము, ఉత్సవకార్యము. ౨. యజ్ఞము. ౩. జ్యోతిస్సు, కాంతి. ౪ మహిమము ౫. సంతోషము ఆనందము ౬. శక్తి, మహత్త్వము. ౭. సమృద్ధి, విస్తారము. ౮ జలము, నీరు. (కే ని)

మహాంగము. సం విశే (అ ఆ ఈ అ) స్థూలమైనది, లావైనది
వి అ పుం ౧ ఉష్ట్రము, ఒంటె. ౨. మూషికా విశేషము, ఒక జాతి యెలుక, పందికొక్కు ౩ అవుగోరిజ ౪. రక్తచిత్రకము, ఎఱ్ఱ చిత్రమూలము †.

మహాంబుజము సం. వి అ న ఒకానొక పెద్ద సంఖ్య, లక్షపద్మములు (వై. ని.)

మహాకంటకిని. సం వి ఈ స్త్రీ. విశ్వసారకము, విదర వృక్షము

మహాకందము. సం వి. అ పుం ౧. వెల్లుల్లి †. ౨ మూలకము, ముల్లంగి † ౩ విశ్వభేషజము, సొంటి. (వై. ని.)

మహాకచ్ఛము. సం వి. అ. పుం ౧. సముద్రము. (మే ని) ౨. పర్వతము. (కల్ప)

మహాకచ్ఛుఁడు. సం. వి. అ పుం. వరుణుఁడు. (మే. ని.)

మహాకపర్దము. సం వి. అ పుం. శంఖము. (విల్యమ్సు)

మహాకపిత్థము. సం వి. అ. పుం ౧ బిల్వవృక్షము, మారేడు చెట్టు. ౨ నీరుల్లి, రక్తలశునము †. ౩ చాణాఖ్య మూలకము, చిన్న ముల్లంగి †

మహాకరంజము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక వృక్షము, కరంజభేదము. శ.

మహాకర్ణికారము. సం వి. అ. పుం. ఆరగ్వధము, రేల శ.

మహాకాయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఏనుగు. (వై. వి.)

మహాకాయుఁడు. సం విశ (అ. అ అ) పెద్ద శరీరము గలవాఁడు, స్థూలకాయుఁడు. వి అ పుం శివపరిచారకుఁ డగు నంది

మహాకాలము. సం వి అ పుం ౧. కాకి దొండ, కింపాకము శ (హలాని) ౨ ఉజ్జయినీపురమం దున్న మహాకాలేశ్వరుని దేవాలయము

మహాకాలి. సం వి ఈ స్త్రీ దుర్గాదేవి

మహాకాలుఁడు. సం వి అ పుం ౧ శివుఁడు (వై ని) ప్రమథులలో నొకఁడు ఉజ్జయినీపురమందలి దేవుఁడు. (మే ని) విశ (అ. అ అ.) మూఢుఁడు

మహాకావ్యము. సం వి అ న గొప్పకావ్యము, (అష్టాదశవర్ణనలు కలిగినది.)

మహాకీర్తనము. సం. వి. అ. న. గృహము. (వై. ని.)

మహాకుంభి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ కట్ఫలము, ఓఁకు శ

మహాకోశఫల. సం వి. అ స్త్రీ. దేవదాలి, డావరడంగి శ

మహాకోశాతకి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. హస్తిఘోష, ఏనుఁగుబీర శ

మహాక్షీరము. సం వి అ. న చెఱకు శ. (విల్యమ్సు)

మహాఖర్వము. సం. వి. అ పుం. న. గొప్ప సంఖ్య, పదిలక్షలకోట్లు.

మహాగంధ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. చాముండ, దుర్గ. ౨. నాగబల, బీర శ. ౩. కవికె మొగలి శ

మహాగంధము. సం. విశ. (అ. అ. అ.) మిగుల సువాసనగలది. వి. అ. న ౧ హరిచందనము. ౨ బోలము, బాలెంతబోళము
పుం ౧ జలవేతసము, నీటిప్రబ్బలి శ ౨. కుటజము, కొండమల్లె శ

మహాగణము. సం. వి అ పుం ఒకానొక పెద్ద సంఖ్య (100,00,00,00,00,00,00)

మహాగణులు. సం వి అ పుం బ. జంగాల గురువుల బిరుదు.

మహాగవము. సం వి అ పుం గవయమృగము (కల్ప)

మహాగురువు. సం వి ఉ పుం ౧ చాలగౌరవింపఁదగిన పురుషుఁడు (పిత్రాది.)
శ్లో మాతా పితా తథాచార్యో మహాగురురితి స్మృతః ౨. భర్త. (వాచ)

మహాగుల్మ. సం. వి. అ. స్త్రీ. సోమవల్లి శ (రా ని)

మహాగుహా. సం. వి. అ స్త్రీ. పృశ్నిపర్ణి. కోల పొన్న శ.

మహాగ్రీవము. సం. వి అ పుం. ఉష్ట్రము, ఒంటె

మహాగ్రీవి. సం. వి. న్. పుం = మహాగ్రీవము.

మహాగ్రీవుఁడు. సం. వి అ పుం. ప్రమథగణములలో నొకఁడు. (విల్యమ్సు)

మహాఘూర్ణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మద్యము, సారాయి. (కల్ప.)

మహాఘోంట. సం. వి. ఆ స్త్రీ. హస్తిఘోల, పెద్దకేగు †

మహాఘోష సం వి ఆ స్త్రీ ౧ కర్కటశృంగి †. ౨ కుంభతిక, అంపగు

మహాఘోషము. సం విణ (అ ఆ అ) పెద్ద ధ్వనిచేయునది వి అ న అంగడివీధి, బజారు (మే ని.)

మహాచండి సం వి ఆ స్త్రీ దుర్గాపరిచారిక (వై ని)

మహాచారి సం వి న్ పుం నాంగి నడపువాఁడు (వై ని)

మహాచ్ఛదము సం వి అ పుం దేవతాళిము †

మహాచ్ఛాయము. సం వి అ పుం వటము, మఱ్ఱిచెట్టు (గా. ని.)

మహాచ్ఛిద్ర. సం. వి. ఆ స్త్రీ. మహామేద †

మహాజంబువు. సం. వి ఉ. ఊ. స్త్రీ రాజజంబువు పెద్దనేరెడు †

మహాజట. సం. వి ఆ స్త్రీ. ౧ పెద్దజడ, మహావేణి ౨ రుద్రజట, రుద్రజడ †

మహాజనుఁడు. సం. వి. అ పుం గొప్పవాఁడు, ప్రఖ్యాతిగల మనుష్యుఁడు

మహాజాలి. సం వి న్. పుం ౧. పచ్చపూవుల యాపద † ౨ రాజకోశాతకి, నేనుఁగుబీర †.

మహాజ్యోతిష్మతి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. పెద్ద మాసేరు, ఒకానొక తీఁగ

మహాఢ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మిగుల భాగ్యవంతమైనది.

వి అ. పుం. కదంబవృక్షము, కడిమిచెట్టు †.

మహాతరువు. సం. వి. ఉ. పుం. స్నుహి, జెముడు †.

మహాతలము. సం వి అ. న సప్తపాతాళము లలో నైదవ లోకము.

మహాతిక్త. సం. వి ఆ. స్త్రీ. ౧ యవతిక్త, నాగదొండ †. ౨ పాఠ, చిఱుబొద్దు. †

మహాతిక్తము. సం వి అ పుం నింబవృక్షము, వేపచెట్టు.

మహాతీక్ష్ణ. సం వి ఆ స్త్రీ నల్ల జీడిచెట్టు

మహాతేజస్సు. సం. వి స్. పుం ౧ పాదరసము ౨ అగ్ని ౩ ఛత్రకము, చిత్రమూలము †. ౪ సుబ్రహ్మణ్యేశ్వరుఁడు. (వై. ని)

మహాత్ముఁడు. సం విణ (న్ ఆ న్. న్) మహాత్మురాలు స్త్రీ రూ

౧. ఘనుఁడైన జీవాత్మ గలవాఁడు, ఉదార స్వభావము గలవాఁడు ౨ కీర్తిగలవాఁడు, ఘనతచెందినవాఁడు. ౩. సుకృతి, పుణ్యాము కలవాఁడు

మహాదంష్ట్రము. సం వి అ. పుం. ఒకజాతిపులి. (శే ని.)

మహాదానము. సం. వి. అ పుం కామ్యదానము, ప్రవారణము. (హలాని)

మహాదారువు. సం వి ఉ పుం దేవదారు వృక్షము †

మహాదేవి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. ౧. పార్వతి. ౨. పట్టపురాణి, మహిషి. (వై. ని)

మహాదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

మహాద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వత్థ వృక్షము, రావి.

మహాధనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. చాల ధనముగలది ధనవంతము. ౨. ఎక్కువ వెలగలది, పెద్ద ఖరీదుగలది.

వి. అ. న. ౧. బంగారము. ౨. ధూపద్రవ్యము. ౩. విలువగల వస్త్రాదికము. (వై. ని.) ౪. కృషి వ్యవసాయము. ౫. గొప్ప మూల్యము. ౬. యుద్ధము. (కే. ని)

మహాధనుష్మంతుఁడు. సం. విశే. (న్ పుం.) గొప్ప విలుకాఁడు.

మహాధాతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧ బంగారము. ౨. శివుఁడు. ౩ మేదస్సు వస. (విల్యమ్సు.)

మహానంద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ సుర, మద్యము. ౨. ఒకానొక నది. ౩. మాఘ శుక్ల నవమి.

మహానందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మహా సంతోషము, గొప్ప సంతసము. ౨. మోక్షము. (హాలా. ని.)

మహానటుఁడు. సం వి. అ. పుం. శివుఁడు.

మహానదము. సం. వి. అ. పుం. గొప్పనదము.

మహానది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. గొప్పనది. (గంగ, గోదావరి మొ) ౨. నదీ విశేషము, ఒకానొకనది (ఇది యోఢ్రదేశమునఁ గలదు.) (వాచ)

మహానరుస్మఁడు. సం. వి క్. పుం. వైద్యము నెఱిఁగిన అంబష్ఠుఁడు. (వై. ని.)

మహానలము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దేవనలము, ఒకజాతి రెళ్ళుస ౘె. ౨ పెద్ద యగ్ని. (కల్ప.)

మహానవమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అశ్వీన శుక్ల నవమి

మహానసము. సం. వి. అ. న. వంటయిల్లు.

మహానాటకము. సం. వి. అ. న ౧. దృశ్య కావ్యభేదము

శ్లో. ఏత దేవయదా సర్వైః పతాకాస్థానకై ర్యుతమ్, అంకైశ్చ దశభిర్ధీరా మహానాటక మూచిరే (సా ద)

౨ హనుమన్నాటకము.

మహానాదము. సం వి. అ పుం. ౧. పెద్ద ధ్వని, కోలాహలధ్వని. ౨. పెద్ద వాద్యము (గొప్ప ధ్వని గలది.) ౩. ఉఱుముచున్న మేఘము. ౪ శంఖము. (విల్యమ్సు) ౫. ఏనుఁగు. ౬. సింహము (కే. ని.) ౭. శ్రవణము, చెవి.

మహానింబము. సం వి అ. పుం పెద్దమ్రాను, పెదవేము ౘె. (వాచ.)

మహానిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ పెద్దనిద్ర, మరణము, చావు.

మహానిరయము. సం. వి. అ. పుం. ఇరువది యొక నరకములలో నొక నరకము. (విల్యమ్సు.)

మహానిశ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అర్ధరాత్రము.

మహానీచుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చాఁకలి వాఁడు. (కల్ప.)

మహానీలము. సం. వి. అ. పుం. ౧ ఒక దినుసు ఇంద్రనీలమణి. ౨. భృంగరాజము, గుంటకల గర ౘె. ౩. ఒకానొక సర్పము. ౪. మహా జంబువు, పెద్ద నేరేడు ౘె. ౫. నీలాపరాజిత, నల్లదింటెన ౘె.

మహానుభావుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. గొప్పబుద్ధి గలవాఁడు, ఔదార్యము గలవాఁడు ౨. గొప్పసామర్థ్యము కలవాఁడు

మహానేమి. సం వి ఇ పుం వాయసము, కాకి (వై ని)

మహాపంచమూలము. సం వి అ. న. అయిదు గొప్పమూలికలు కలది

(౧ బిల్వము. ౨ అగ్ని మంథము 3 శ్యోనాకము ౪ కాశ్మరి ౫ పాటల)

శ్లో బిల్వోఽగ్ని మంథశ్శ్యోనాకః కాశ్మర్యః పాటలా తథా, సర్వైస్తు మిళితైరేతైః స్యాన్మహా పంచమూలకమ్ (వాచ)

మహాపంచవిషము. సం వి అ న అయిదు గొప్పవిషములు కలది

శ్లో. శృంగీచకాలకూటశ్చ ముస్తకో వత్సనాభకః, శంఖకర్ణీ తుయోగోఽయం మహాపంచ విషాభిధః (వాచ)

మహాపక్షము. సం. వి అ. పుం. ౧. కారండవము కన్నెలేడిపిట్ట (కే. ని.) ౨ గరుడపక్షి 3. ఉలూకము, గుడ్లగూబ. (విల్యమ్సు)

మహాపక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఉలూకము, గుడ్లగూబ (వై. ని)

మహాఫత్రి. సం. వి. ఆ స్త్రీ. మహాజంబువు, పెద్దనేరేడు క్రీ.

మహాపత్త్రిము. సం. వి అ పుం తాడిచెట్టు.

మహాపథము. సం. వి అ పుం ౧. రాజమార్గము, పెద్దబాట. ౨ మరణము, చావు 3 స్వర్గిమార్గము ౪ సుషుమ్నానాడి. (కల్ప)

మహాపద్మము. సం. వి. అ పుం. ౧ ఒకానొక పెద్దసంఖ్య. ౨. కుబేరుని నవనిధులలో నొకటి 3. ప్రపంచభారమును వహించెడి మహాసర్పములలో నొకటి. ౪. నాగకంద (వై. ని.) ౫ న ఎఱ్ఱతామరపూవు. (కే ని.)

మహాపాతకము. సం. వి అ పుం. ౧ గొప్పపాపము (ఇది అయిదు భేదములు కలది బ్రహ్మహత్య, స్వర్ణస్తేయము, సురాపానము, గురుపత్నీ గమనము, ఇవి చేయువారితోడి సహవాసము)

గీ కల్లు ద్రావుట గురుపత్నిఁ గవయుటయును, విప్రుఁ జంపుట బ్రహ్మస్వవిషయమైన, ముచ్చిలుటయును నివి గల క్రూరజనులఁ, బ్రీతిఁ బొందుటయును మహాపాతకములు

భార శాం ౧ ౧౭౭.

(మతాంతరమున తొమ్మిది విధములు స్త్రీగోవ్పపలవైశ్యతుక్షత్రియఘాతము, సోమవిక్రయము, శూద్రునితోడసహభోజనము, కన్యాదూషణము గృహదాహిత్వము, వృషలీపతిత్వము, అగ్నుత్యాగిత్వము)

౨. మహాపరాధము, పెద్దతప్పు

మహాపిండీతకము. సం వి అ పుం ఒకానొక జాతిమంగ క్రీ.

మహాపీలువు. సం వి ఉ. పుం బృహత్పలవు, పెద్దగోలుగు క్రీ

మహాపురాణము. సం వి అ న పురాణ భేదము

శ్లో సృష్టిశ్చాపి విసృష్టిశ్చ స్థితిస్తేషాం చ పాలనం, కర్మణాం వాసనా వార్తా మనూనాం చ క్రమేణ చ, వర్ణనం ప్రలయానాం చ మోక్షస్య చ నిరూపణం, ఉత్కీర్తనం హరేరేవ దేవానాం చ పృథక్పృథక్, మహాపురాణం విజ్ఞేయమేకాదశ లక్షణమ్.

(వాచ.)

మహాపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొప్ప పురుషుఁడు, ప్రసిద్ధుఁడైన మనుజుఁడు. ౨. విష్ణుఁడు.

మహాపుష్ప. సం. వి. అ. స్త్రీ. అపరాజిత చె.

మహాపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. క్రిమివిశేషము. (విల్యమ్సు.)

మహాపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. ఉష్ట్రము, ఒంటె. (రా. ని.)

మహాప్రళయము. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మప్రళయము, కల్పాంతము. (బ్రహ్మకుఁ దన మానముచేత నూఱుసంవత్సరములు గడచినతర్వాత బ్రహ్మయు సమస్తదేవతలు ఋషులు లోకములు నశించును అట్టి సర్వనాశకాలము.)

మహాప్రసాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మహాప్రసన్నత, గొప్పదయ. ౨. దేవ నైవేద్యాదికము, దేవతలకు నివేదింపఁబడిన యన్నము మొదలగునవి.

శ్లో॥ పాదోదకం చ నిర్మాల్యం నైవేద్యం చ విశేషతః, మహాప్రసాద ఇత్యుక్త్వా గ్రాహ్యం విష్ణోః ప్రయత్నతః (వాచ.)

మహాప్రస్థానము. సం. వి. అ. న. మరణము, చావు, లోకాంతర యాత్ర. (విల్యమ్సు.)

మహాప్రాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పెద్ద శ్వాసము. ౨. వర్ణోచ్చారణయందు మహాప్రాణ ప్రయత్నము గలవర్ణము. (ఖ, ఘ, ఛ, ఝ, ఠ, ఢ, థ, ధ, ఫ, భ, శ, ష, స, హ,) ౩. ద్రోణకాకము, మాలకాకి. (రా. ని.)

మహాఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఇంద్రవారుణి, పెద్దపాఁపర చె. ౨. రాజజంబువు, పెద్దనేరేడు చె. ౩. మహాకోశాతకి, ఏనుగుబీర చె. (కల్ప.) ౪. పెద్దరేగు చె. (వై. ని.) ౫. కూశ్మాండము చె. (శే. ని.)

మహాఫలము. సం. వి. అ. న. ౧. గొప్పఫలము. ౨. బిల్వము, మారేడు చె.

విశే. (అ. ఆ. అ.) అధికఫలము గలది.

మహాబల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముత్తవపులగము చె.

మహాబలము. సం. వి. అ. పుం. టంకణము, వెలిగారము. (వై. ని.)

మహాబలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బుద్ధుఁడు. ౨. వాయువు. విశే. (అ. ఆ. అ.) చాలబలము గలవాఁడు.

మహాబిలము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆకాశము. ౨. గుహ.

మహాబుసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకసంవత్సరమునకుఁ బండు ధాన్యము. ౨. యవలు. (వై. ని.)

మహాబోధి. సం. వి. ఇ. పుం. బుద్ధుఁడు. (త్రి. ని.)

మహాబ్రహ్మము. సం. వి. న. న. పరబ్రహ్మము.

మహాభాగవతము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక పురాణ గ్రంథము.

మహాభాగ్యశీ. సం. విశే. (న. సీ. న.) మిక్కిలి యదృష్టము గలవాఁడు, మిగుల శుభాతిశయము గలవాఁడు.

మహాభాగుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మిక్కిలి యదృష్టము గలవాఁడు, చాలభాగ్యము గలవాఁడు. ౨. మిక్కిలి ప్రసిద్ధుఁడు, కీర్తి

మంతుఁడు. 3. అత్యంత పవిత్రుఁడు, మిక్కిలి పవిత్ర మైనవాఁడు.

మహాభాగ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. గొప్ప యదృష్టము, గొప్ప భాగ్యము. ౨. మిక్కిలి ప్రాశస్త్యము, అత్యంత శ్రేష్ఠత.

మహాభారతము. సం. వి అ. న. ప్రసిద్ధమగు శ్లోకానేక యితిహాసము, భారతము.

(వ్యాసప్రోక్త మైనట్టియు పదునెనిమిది పర్వములు కలిగి కౌరవపాండవుల యుద్ధాదికము వర్ణింపఁబడినట్టి సంస్కృత భాషయందలి గొప్ప గ్రంథము)

మహాభాష్యము. సం. వి. అ న పతంజలి మహర్షి రచించిన వ్యాకరణభాష్యము.

(ఈ భాష్యము మూలము లగు సూత్రవార్తికములకంటె ప్రమాణతమము గావున మహాభాష్య మని చెప్పఁబడును. శంకరభాష్యాదులు మూలాధీన ప్రామాణ్యకములు గాన భాష్యములే గాని మహాభాష్యములు కావు.)

మహాభీత. సం వి. అ స్త్రీ. సోఁకుడుముఁగుఁగు చెట్టు, అత్తపత్తిచెట్టు ౹.

మహాభీముఁడు. సం వి అ. పుం. శంతనువు.

మహాభీరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఒకజాతి పురుగు.

మహామణి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧ విలువ గల (అమూల్య మైన) రత్నము. ౨. శివుఁడు. (విల్సను.)

మహామతి. సం. విశే. (ఇ) ౧ ఉదారమనస్సు కలవాఁడు. ౨. బుద్ధిమంతుఁడు, వి ఇ. పుం, బృహస్పతి. (విల్సను.)

మహామత్స్యము. సం. వి అ పుం. ౧. పెద్ద చేప. ౨. మొసలి. (అ వి.)

మహామదము. సం. విశే. (అ. అ. అ.) మిక్కిలి మత్తెక్కినది. వి. అ. పుం. మదపుటేనుఁగు. (విల్సను.)

మహామనస్కము. సం. వి. అ. పుం. శరభమృగము. (విల్సను)

మహామనస్సు. సం. వి. స. పుం. శరభమృగము.

మహామాత్రుఁడు. సం వి అ పుం. ౧ ప్రధాన మంత్రి, ముఖ్యమంత్రి ౨ మావటివారిలో ప్రధానుఁడు. 3 సంపన్నుఁడు (వై ని).

మహామారి. సం వి. ఈ. స్త్రీ ౧ విశూచి, వమనవిరేచనములను గలిగించు అంటురోగము. ౨ దుర్గ.

మహాముఖము. సం వి అ పుం మకరము, మొసలి (శే ని)

మహాముని. సం. వి. ఇ పుం ౧ మహర్షి, గొప్పముని ౨. కుస్తుంబరి, కొత్తిమిరి ౹

మహామూలము. సం వి అ పుం ఒకజాతి పెద్దనీరుల్లి. ౹.

మహామృగము. సం వి అ పుం (పెద్ద జంతువు) ౧. గజము, ఏనుఁగు ౨ శరభమృగము

మహామ్లము. సం వి అ న. చింతపండు

మహాయవము. సం వి అ పుం ఒకజాతి పెద్ద యవము ౹ (వై ని)

మహాయుగము. సం. వి. అ న. మనుష్యమానమున కృతత్రేతాద్వాపరకలు లను నాలుగు యుగములు గలకాలము. దీని ప్రమాణము 4,320,000 సంవత్సరములు.

మహారోగి. సం వి స. పుం. కోడిపుంజు. (విల్సను.)

మహారంభ. సం. వి. అ. స్త్రీ. పచ్చయరఁటి చెట్టు. (శ. ర.)

మహారంభము. సం. వి. అ. న. గడలవణము, లవణభేదము.

మహారజతము. సం. వి. అ. న. ౧. బంగారము. ౨. ఉమ్మెత్తచెట్టు.

మహారజనము. సం. వి. అ. న. ౧. కుసుంభపువ్వును, కుసుంబపువ్వు. ౨. బంగారము.

మహారథుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పదివేలమంది విలుకాండ్రతో నసహాయుఁడై పోరెడు మహాయోధుఁడు.

శ్లో. ఏకో దశసహస్రాణి యోధయేద్యస్తు ధన్వినాం, శస్త్రశాస్త్ర ప్రవీణశ్చ విజ్ఞేయస్స మహారథః (వాచ.)

మహారస. సం. వి. అ. స్త్రీ. విష్ణుక్రాంత చెట్టు. ౨. నీలి చెట్టు. (వై. ని.) ౩. ద్రోణపుష్పి, ఏనుఁగు తుమ్మి చెట్టు. (శే. ని.)

మహారసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి చెఱకు. ౨. పాదరసము. ౩. ఖర్జూరపు చెట్టు. ౪. పులిగంజి, కాంజికము.

మహారాజము. సం. వి. అ. పుం. క్రేలిగోరు. (వై. ని.)

మహారాజకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు. ౨. దేవయోనులలో నొకజాతివారు.

(వీరిసంఖ్య ౨౨౦ లేక ౨౩౬ అని చెప్పఁబడినది.)

మహారాత్రి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. మహాప్రలయము. ౨. నిశీథము, అర్ధరాత్రి.

శ్లో. అర్ధరాత్రా త్పరం యచ్చ ముహూర్త ద్వయముచ్యతే, సా మహారాత్రి రుదితా తద్దత్తం హ్యాక్షయం భవేత్. (కల్ప.)

౩. పార్వతి. (వై. ని.)

మహారాష్ట్రి. సం. వి. ఇ. పుం. జలపిప్పలి, నీరుపిప్పలి చెట్టు.

మహారాష్ట్రము. సం. వి. అ. పుం. (హిందూదేశమున) భరతఖండమున పశ్చిమ దేశభాగము, మహారాష్ట్రదేశము.

మహారాష్ట్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మహారాష్ట్ర భాష. (ప్రాకృతభాషలలో ప్రధానమైనది.)

మహారిష్టము. సం. వి. అ. పుం. కొండలపై బయలుదేఱు వేపచెట్టు చెట్టు.

మహారోగము. సం. వి. అ. పుం. అపాయకరమగు తెగులు, మహావ్యాధి.

(ఉన్మాదము, రాజయక్ష్మము, శ్వాసము, చర్మదోషము, మధుమేహము, అశ్మరి, ఉదరరోగము, భగందర రోగము ఇవి మహారోగములు.)

మహారౌరవము. సం. వి. అ. పుం. ఇరువదియొక్క నరకములలో నొకటి.

మహార్ఘము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) చాల వెలగలది. హెచ్చుమూల్యము కలది.

వి. అ. పుం. లావకము, లావుకపిట్ట.

మహార్బుదము. సం. వి. అ. న. శతకోటి. (కల్ప.)

మహార్హము. సం. వి. అ. న. తెల్లచందనము, మంచి గంధపుచెట్టు చెట్టు.

మహాలక్ష్మి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విష్ణుపత్ని, పరదేవత, నారాయణశక్తి.

మహాలయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొప్ప నివాసస్థానము, పెద్దయిల్లు. ౨. తీర్థము పుణ్యక్షేత్రము. ౩. పరబ్రహ్మము, పరమాత్మ.

మహాలోధ్రము. సం. వి. అ పుం. తెల్లలొద్దుగు. చె. (వై. ని.)

మహాలోలము. సం. వి అ పుం. వాయసము, కాకి

మహాలోహము. సం. వి. అ. న. అయస్కాంతము, సూదంటురాయి

మహావర. సం. వి ఆ. స్త్రీ దూర్వము చె

మహావరోహము. సం. వి అ. పుం. ప్లక్షము, జువ్వి చె (గా. ని)

మహావల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాధవీలత

మహావసము. సం వి. అ పుం. శిశుకము, ఊలాచి యనుచేప.

మహావాక్యము. సం. వి. అ న. ౧ పెద్ద వాక్యము. ౨. కృతి, గ్రంథము. ౩. తత్త్వమసి మొదలగు నుపనిషద్వాక్యము.

మహావిదేహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (యోగ.) ఒకానొక మానసికవృత్తి, మనోవ్యాపారము

మహావిషము. సం. వి. అ. పుం. రెండుముఖములు గలపాము, రెండుతలలు గలపాము.

మహావిషువ సంక్రాంతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. సూర్యుడు మేషరాశియందు ప్రవేశించుట, మేషసంక్రమణము.

మహావీచి. సం. వి. ఇ. పుం. నరక విశేషము

మహావీరచరితము. సం. వి. అ. న. భవభూతి రచించిన ప్రసిద్ధ నాటకము.

మహావీరము. సం. వి. అ. పుం. ౧ సింహము. ౨. ఇంద్రుని వజ్రాయుధము ౩ గరుత్మంతుడు ౪. పికము, కోకిల. ౫ తెల్లగుఱ్ఱము, శ్వేతాశ్వము. ౬. అగ్ని. ౭ యజ్ఞపాత్ర. ౮ ఒకజాతి డేగ ౯ క్షీరకాకోలి చె. ౧౦ ఏకవీరము, గన్నేరు చె.

మహావీరుడు. సం. వి అ. పుం ౧ గొప్ప శూరుడు ౨ కొడుకు, తనయుడు ౩ విష్ణువు. (వై ని) ౪ మహాదేవుడు, శివుడు. (కే ని)

మహావీర్య. సం వి ఆ స్త్రీ ౧ అడవి ప్రత్తిచెట్టు చె ౨ సూర్యునిభార్య, సంజ్ఞ ౩ మహాశతవరి చె

మహావేగము. సం వి అ పుం క్రోతి, వానరము (వై. ని)

మహావృషము. సం వి. అ పుం పెద్దయెద్దు, ఆబోతు.

మహావ్యాధి. సం. వి అ పుం. ౧. పెద్దరోగము, మహారోగము. ౨. మిక్కిలి పాడుజాతికుష్ఠము (నల్లకుష్ఠము.)

మహావ్యాహృతి. సం వి ఇ స్త్రీ "భూర్భువస్సువః" అను వైదిక మంత్రము.

మహావ్రతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పెద్ద నియమముగలది, కఠినమైన నియమములతో నాచరింపవలసినది

వి. అ. న ౧. దీక్ష, నియమము. ౨. గొప్ప పని, ప్రధానమైన కృత్యము

మహావ్రతుడు. సం. వి అ. పుం. ఈశ్వరుడు. (వై. ని.)

మహాశంఖము. సం వి అ. న. ౧ సంఖ్యావిశేషము. ౨. నొసలు ౩. మనుష్యుని యెముక. (శ. ర.)

మహాకేశము. సం. వి. అ. పుం. రాజపుత్తూరము, ఒకజాతి యుమ్మెత్త చెట్టు
విణ. (అ. ఆ. అ) అవధూర్తము.

మహాకేనుఁడు. సం. విణ (అ. ఆ. అ) తిండి పోతు, తిండికాఁడు.

మహాశయుఁడు. సం. వి అ పుం. సముద్రుఁడు
విణ (అ. ఆ. అ) గొప్ప అభిప్రాయము కల వాఁడు. (శ ర)

మహాశల్క. సం వి. ఆ. స్త్రీ దేవిక, ఒకజాతి మాఁదీఫలము (తే ని)

మహాశల్కము. సం. వి అ పుం ఒకజాతి రొయ్యచేప.

మహాశాలి. సం. వి ఇ. పుం పెద్ద వరిబియ్యము, స్థూలశాలి

మహాశిరస్సు. సం వి స్. పుం సర్పవిశేషము

మహాశిల. సం వి ఆ. స్త్రీ. ఇనుపకంటకములతోఁ గూడిన శతఘ్ని (వై. ని)

మహాశుక్తి. సం వి. ఇ స్త్రీ. ముత్యపుచిప్ప

మహాశుక్ల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సరస్వతి.

మహాశుభ్రము. సం వి. అ. న వెండి, రజతము.

మహాశూద్ర. సం వి. ఆ. స్త్రీ. గొప్పస్థితిలో నున్నశూద్ర స్త్రీ.

మహాశూద్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆభీర జాతి స్త్రీ. ౨. ఆభీరుని భార్య.

మహాశూద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం ఆభీరుఁడు.

మహాశ్మము. సం. వి. అ. పుం. మాణిక్యము, కెంపు.

మహాశ్మశానము. సం. వి అ. న. వారణాసీపురము, కాశి.

మహాశ్రమణుఁడు. సం. వి. అ. పుం బుద్ధుఁడు.

మహాశ్రావణిక. సం. వి. అ స్త్రీ. వృద్ధియను గంధద్రవ్యము. †

మహాశ్వాసము. సం వి అ పుం ఒకజాతి యుబ్బసపు రోగము.

మహాశ్వేత. సం వి ఆ. స్త్రీ ౧ సరస్వతి (త్రి ని) ౨ దుర్గాదేవి ౩ శ్వేతశర్కర, తెల్లపంచదార ౪ కృష్ణభూమకూశ్మాండము, నల్లనేలగుమ్మడు †.

మహాసంధ. సం. వి ఆ. స్త్రీ వాఁకుడు

మహాసన్నుఁడు. సం వి అ పుం కుబేరుఁడు

మహాసర్జము. సం వి అ పుం ౧ పనస చెట్టు. ౨ అసనము, వేఁగిస †.

మహాసహ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ ౧ కాఁచు మినుము. ౨ పెద్దగోరంట †

మహాసాంతపనము. సం. వి. అ పుం కఠినమైన వ్రతవిశేషము.

శ్లో. పృథక్సాంతపనైర్ద్రవ్యైష్షడహం సోపవాసకః, సప్తాహేనైవ కృచ్ఛ్రోయం మహాసాంతపనస్మృతః.

మహాసారథి. సం. వి. ఇ పుం. అరుణుఁడు.

మహాసారము. సం వి. అ పుం. ఖదిరవృక్షము, చంద్రచెట్టు.

మహాసాహసికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బందిపోటు దొంగ, దోఁపుడు దొంగ, సాహసముగల దొంగ.

మహాసింహము. సం. వి. అ పుం. శరభ మృగము.

మహాసిద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ మంత్రశాస్త్ర సంబంధమైన సిద్ధివిశేషము

మహాసుఖము. సం వి అ న ౧ పెద్ద సంతోషము, మహానందము. ౨ సురతము, రతి (త్రి ని)

మహాసుఖుఁడు. సం వి అ పుం బుద్ధుఁడు

మహాసుగంధి. సం వి ఇ పుం విషము పోఁగొట్టెడి ఓషధి విశేషము

మహాసుప్తి. సం వి ఇ స్త్రీ బ్రహ్మదేవుని నిద్ర

మహాసూక్ష్మ. సం వి ఆ స్త్రీ. సికత, ఇసుక

మహాసేనుఁడు సం వి అ పుం కార్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి

మహాస్కంధ. సం వి ఆ. స్త్రీ జంబూవృక్షము, నేరేడు †

మహాస్థలి. సం వి ఈ స్త్రీ భూమి

మహాస్నాయువు. సం. వి ఉ స్త్రీ కంధర, కంఠము (వై. ని)

మహాస్వనము. సం వి అ పుం. వాద్యభేదము (త్రి ని.)

మహాహవిస్సు. సం. వి స్ న. గోఘృతము, ఆవునెయ్యి

మహి. సం విశే (ఇ.) గొప్పది వి ఇ ఈ స్త్రీ భూమి ఈ స్త్రీ

౧. మాలవదేశమందలి యొకానొక నది. ౨ వాక్కు ౩ గోవు. (కే ని) ద్వి ద్యావాపృథివులు, భూమ్యాకాశములు (కే. ని)

మహిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. హిమము, మంచు.

మహితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గౌరవింపఁబడినది, పూజింపఁబడినది

వి. అ. పుం. కైలాస పర్వతము.

మహినము. సం. వి అ న ౧ రాజ్యము. ౨. శయ్య, సెజ్జ.

మహిపతి = మహీపతి.

మహిమ(ము). సం వి న్ పుం ౧. గొప్పతనము ౨ అష్టసిద్ధులలో నొకటి ౩ విధము. ఉపమావాచకము

వ మాసంబులందు మార్గశీర్షంబు మహిమ
యుగంబులందుఁ గృతయుగంబు నోజ

భాగ ౧౨. ౪౭.

మహిమత్తు. సం వి త్. పుం వివాహాగ్ని. (వై. ని)

మహిల. సం వి. ఆ స్త్రీ ౧. స్త్రీ. ౨ మత్తురాలగు స్త్రీ. ౩. ప్రియంగు వృక్షము, ప్రేంకణము † ౪. రేణుక యను సుగంధ ద్రవ్యము †

మహిలాహ్వయ. సం వి ఆ స్త్రీ స్త్రీపర్యాయములు గలది ప్రేంకణపు చెట్టు, ప్రియంగువు †

మహిషఘ్ని. సం. వి ఈ స్త్రీ మహిషాసురునిఁ జంపినది, దుర్గాదేవి

మహిషధ్వజుఁడు. సం. వి అ పుం. యముఁడు.

మహిషము. సం వి అ. పుం. ౧ ఎనుఁబోతు, దున్న.

మహిషవాహనుఁడు. సం. వి. అ పుం. యముఁడు, పోతురాజు.

మహిషాక్షకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి గుగ్గిలము, మైసాక్షి యను మందుదినుసు తీసెడి చెట్టు కీ.

మహిషాక్షము. సం = మహిషాక్షకము.

మహిషాసురమర్దని. సం వి. ఈ. స్త్రీ. మహిషాసురునిఁ జంపినది, దుర్గాదేవి

మహిషి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. ౧. పట్టపుదేవి. ౨ ఎనుము, బఱ్ఱె. 3. ఆఁడుపక్షి. ౪. సైరంధ్రి ౫. నీతిబాహ్యగాలు, నీతిలేని యాఁడుది. ౬. పౌషపూర్ణిమ

మహిషుఁడు. సం. వి. అ. పుం ౧ దుర్గచేఁ జంపఁబడిన ఒకానొక రాక్షసుఁడు. ౨. తీవరి యందు క్షత్రియునివలనఁ బుట్టిన సంకరజాతి వాఁడు

మహిష్ఠము. సం. విశే. (అ ఆ. అ) మిక్కిలి గొప్పది, చాలఁ బెద్దది

మహిసాక్షి. వి. ధూపద్రవ్యవిశేషము, ధూపము వేయు నొకవిధ మగుసువాసనద్రవ్యము.

ద్వి. మహిప్రాశక రైయున్న మహిసాక్షి గూడ,
దహనాంబకునకు నెంతయు ధూపమిచ్చి
పండితా. పురా. ౧౩౩. పా

మహీక్షితుఁడు. సం వి. త్. పుం. రాజు చక్రవర్తి

మహీజ. సం వి ఆ. స్త్రీ. భూపుత్త్రి, సీత.

మహీజము. సం. శ. అ పుం: వృక్షము, చెట్టు ఆ. న అల్లము.

మహీజుఁడు. సం వి. అ పుం. ౧ అంగారకుఁడు. ౨. నరకాసురుఁడు.

మహీతలము. సం. వి. అ. న. భూప్రదేశము

మహీధరము. సం. వి. అ. పుం. పర్వతము, కొండ.

మహీధ్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పుడమి తాలుపు, కొండ. ౨ ఏడవసంఖ్యకు సంకేత పదము.

మహీధ్రుఁడు. సం వి అ పుం రాజు.

మహీపతి. సం వి. ఇ పుం. ౧. నేలయేలికుఁడు, రాజు ౨. ఒకజాతి నిమ్మ కీ

మహీప్రాచీరము. సం వి అ న. సముద్రము. (త్రి ని.)

మహీభృత్తము. సం వి. త్ పుం. పర్వతము, కొండ

మహీభృత్తుఁడు. సం వి త్ పుం రాజు భూపాలుఁడు.

మహీమహేంద్రుఁడు. సం వి అ పుం భూదేవేంద్రుఁడు, రాజు.

మహీయసము. సం విశే (స్ యసీ. స్.) ఒకదానికంటె గొప్పది, అధికతరము.

మహీరుట్టు. సం. వి. హ్ పుం. వృక్షము, చెట్టు.

మహీరుహము. సం. వి అ. పుం. చెట్టు.

మహీలత. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱ, వానపాము.

మహీశ్వరుఁడు. సం. వి అ. పుం. రాజు.

మహీసుత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పుడమికూఁతురు. సీత.

మహీసుతుఁడు. సం. వి. అ. పుం ౧. అంగారకుఁడు, కుజుఁడు. ౨. నరకాసురుఁడు.

మహీసురుఁడు. సం వి. అ. పుం. పుడమివేలుపు. బ్రాహ్మణుఁడు.

మహేంద్రజిత్తు. సం. వి. త్. పుం గరుడుఁడు (వై ని.)

మహేంద్రము. సం వి అ. పుం ఒకానొక పర్వతము

మహేంద్రి. సం వి ఈ. స్త్రీ బొంతిరఁటి ‡. (శ. ర)

మహేంద్రుఁడు. సం వి. అ పుం ౧ ఇంద్రుఁడు. ౨ నాయకుఁడు, నేత

మహేచ్ఛుఁడు. సం విశే (అ ఆ అ) ఉదారబుద్ధి గలవాఁడు, ఘనమైన యాలోచన గలవాఁడు

మహేరణ. సం వి ఆ స్త్రీ అందుగు, సల్లకి ‡ (శ ర)

మహేల. సం వి ఆ స్త్రీ ఆఁడుది, స్త్రీ

మహేశబంధువు. సం వి ఉ పుం బిల్వవృక్షము, మారేడుచెట్టు.

మహేశానుఁడు. సం. వి అ. పుం. శివుఁడు

మహేశుఁడు. సం వి అ. పుం. శివుఁడు

మహేశ్వరి. సం వి ఈ. స్త్రీ ౧ దుర్గాదేవి ౨ ఒకదినుసు ఇత్తడి, బ్రహ్మరీతి (శే ని)

మహేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం ౧. గొప్పప్రభువు, చక్రవర్తి ౨ శివుఁడు. ౩ గుగ్గులువు ‡

మహేష్వాసుఁడు. సం వి అ. పుం. గొప్పవిలుకాఁడు, మహాధన్వి.

మహోక్షము. సం. వి. అ పుం బలసిన యెద్దు, పెద్ద యెద్దు.

మహోగ్ర. సం. వి ఆ స్త్రీ. త్రయోదశి తిథి. (శే. ని)

మహోత్పలము. సం. వి. అ. న. పద్మము. పుం. సారస పక్షి.

మహోత్సాహుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అభినివేశము కలవాఁడు, పట్టుదల గలవాఁడు

మహోదధి. సం. వి. ఇ పుం ౧ మహాసముద్రము, గొప్పసాగరము. ౨. దక్షిణ సముద్రము. ౩. ఇంద్రుఁడు

మహోదయ. సం వి ఆ. స్త్రీ కించిత్ప్రౌఢయగు కన్య. (వై ని)

మహోదయము. సం వి అ పుం ౧. గొప్ప యభివృద్ధి, చాల శ్రేయస్సు ౨. మోక్షము ౩ కాన్యకుబ్జ మను దేశము ౪. కాన్యకుబ్జదేశమున నొకపట్టణము ౫ (ధర్మశాస్త్ర) యోగభేదము

(కించిన్న్యూనమైన అర్ధోదయము మహోదయ మనఁబడును)

మహోదయుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) గొప్పయభివృద్ధి గలవాఁడు

మహోదరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) పెద్ద కడుపు గలది. వి అ న ౧ పెద్దకడుపు ౨ రోగవిశేషము

మహోదరి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. శతమూలి, పిల్లిపీచర ‡.

మహోద్యముఁడు. సం. విశే (అ. ఆ అ.) మహోత్సాహుఁడు, పెద్దయుద్యమము గలవాఁడు

మహోద్రేకము. సం. వి. అ పుం. నాలుగు ప్రస్థములు. (వై. ని)

మహోన్నతము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మిక్కిలి యున్నతమైనది, చాల ఎత్తైనది. వి. అ పుం. తాడు ‡.

మహోరగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గొప్ప పాము, పెద్ద పాము. ౨. తగరువృక్షముయొక్క వేరు.

మహౌజస్సు. సం. వి. స. పుం. సుబ్రహ్మణ్య స్వామి.

మహౌషధము. సం. వి. అ. న. ౧. గొప్ప మందు. ౨. అల్లము. ౩. వెల్లుల్లి. ౪. వత్స నాభ మను విషము. ౫. వారాహీకందము. ౬. శుంఠి, సొంటి. ౭ అతివస †
పుం ౧. పిప్పలి †. ౨ యూధిక, తెల్ల †

మహౌషధి. సం వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. మంచి (గుణముచేసెడి) ఓషధి, శ్రేష్ఠ మైనమందుచెట్టు ౨. దూర్వాతృణము, గరిక † ౩. అత్త పత్తి † ౪ స్నానీయద్రవ్యభేదము, సంజీవినీ లత. ౫ శ్వేతకంటకారి †. ౬. కటుకరోహిణి † ౭. అతివస †. ౮. హిలమోచిక †

మహౌషధిగణము. సం. వి. అ. పుం గొప్ప మందుచెట్ల సమూహము.
శ్లో. పృశ్నిపర్ణీ శ్యామలతా భృంగరాజ శ్శతావరీ, గుడూచీ సహదేవీ చ మహౌషధిగణ స్స్మృతః. (వాచ.)

మా

మా¹ = అమ్మక. అవ్య (త క. మా) ప్రశంసా ద్యర్థములను దెల్పును.
గీ. వీరమాహేశ్వరాచారపారగునకుఁ, దనకు శశిమౌళి యిచ్చిన కనకరథము, కామగమ నంబు నైరధస్త్రవరునకు, మాచు యిచ్చెను మా యని మహి నతిందు. శైవ. ౬. ౯౫.
చ. మమతలరా జనిం గదపె మాపడి వెన్నవి రూపులూపునన్ . కళా. ౫. ౧౬౪

మా², అవ్య. (సం. మహా) మిక్కిలి.
మాబాగారెు. క్షేత్రయ. (శ. ర.)

మా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లక్ష్మి, శ్రీదేవి.
క. శుకమా ముఖరుచి జితశిం, శుకమా మతు మారదేహ శోభిత దూర్వాం, శుక మారక మేల రతీ, శు(క?)కు మా యిచ్చిన హాయము పమూయ గనకుమా. ల. వి. ౪. ౬౬.
(టీ. దూర్వాంకుశ = దూర్వల కాంతివంటి కాంతిగలదానా, మారకము = మారకత్వము భావప్రధాన నిర్దేశము. యద్వా మారః డిజంతాద్భావేఘఞ్. తతస్స్వార్థే కః రతి కుశ + అ = రతికుశ. నగాగ మాభావము చింత్యము అకారము పాదపూరకము. సూ. ని మా = లక్ష్మి హాయమవు = గుఱ్ఱ మవు ఈ పద్యము లక్ష్మీవిరహావర్ణనము లోనిది)
౨. జనని, తల్లి. ౩. పరిమాణము, కొలత
అవ్య నిషేధార్థకము, వలదు అను నర్థము నిచ్చును.
(దీని యామ్రేడితరూపము మామా.)
క. మామా వలువలు ముట్టకు, మామా కొని పోకు పోకు మన్నింపు తగన్, మామాన మేల కొనియెదు, మామానపహారణ మేల మానుము కృష్ణా. భాగ. ౧౦. పూ. ౮౨౦.
క. మామా నాపైఁ గోపము, మామా నీపుత్రి యందు మానవు నాకుం, గామోపభోగ వాంఛలు, ప్రేమ ప్రమియించి ముదిమి పిదపం దాల్తున్. భాగ. ౯. ౫౪౬.

మాంగలికము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శుభ ప్రదము, శుభసూచకము.

మాంగల్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) శుభ ప్రదము, శుభసూచకము.

వి. అ. న. ౧. శుభము, అభివృద్ధి. ౨. శ్వేతకర మగువస్తువు, కావుత్తు. ౩. కాళిబొట్టు. (శ. ర.)

మాంజిష్ఠము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. మంజిష్ఠము. (చిరుమేనువంటి చాయమేను)తో రంగు చేయఁబడినది.

వి. అ. న. ఎఱుపురంగు.

మాండలికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మండలము నేలువాఁడు, మండలాధికారి.

విణ. మండలసంబంధమైనవాఁడు.

మాంత్రికుఁడు. సం. వి. అ పుం ౧. మంత్రములు తెలిసినవాఁడు ౨. గారడివాఁడు.

మాందాళి. వి. ౧. పచ్చ పట్టుచీర.

సీ. జిలుఁగుఁ బావడమీఁదఁ జికురధిక్కృత మిళిం
దాళి యొక్కటిప మాందాళి గట్టి .
చేం పంచ. ౪. ౩౪౨

౨. కృత్రిమ మరకతభేదము, కృత్రిమ మగుపేరోజము.

సీ. పచ్చ యనంగను బరగు మరకతంబు గారు
త్మతం బొప్పు గరుడపచ్చ, యనఁ దద్విశే
షాఖ్య యగును శేణోదనం బన నది కృత్రి
మం బయిన వెలయు, మాందాళి యం
చన   అం. భా. ౨. ౨౩౩.

మాంద్యము. సం. వి. అ. న. ౧. మెల్లన, పోమరితనము. ౨. తెలివి తక్కువ, బుద్ధిహీనత. ౩. దౌర్బల్యము. ౪. ఔదాసీన్యము, ఉదాసీనుఁడుగా నుండుట. ౫. అనారోగ్యము, తెగులు, జబ్బు.

మాంధాత (తృఁడు). సం. వి. ఋ. పుం. సూర్యవంశపురాజు. (ఇతఁడు యువనాశ్వుని కొడుకు, షోడశమహారాజులలో నొకఁడు.)

గీ. విప్రతినిరతుండు యువనాశ్వ విభునుతుండు,
ఘనుఁడు మాంధాత నృపుఁ డైనకాలము
నను ...   కవిక. ౨. ౫౮.

గీ. తరమె నసఁ గల్వ నీ కని దశముఖాను,
రాగ్రగణ్యుని మాంధాత యప్రుడు పొదివి
ఉ. రా. ౪. ౨౨; ౪. ౨౪.

క. అని వసువహోముఁడు చెప్పిన, విని మాంధా
తృండు దండవిభవజ్ఞుండై
భార. శాం. ౩. ౧౨౧.

ఆ.   శయన మొంది, యుండ నచట నియతి
నుండి మాంధాతృండు, పరమభక్తి నమర
గురునిఁ దలఁచి .   భార. అను. ౩. ౫.

క. ఇది యమున యను మహానది త్రిదశనదీనిభము
దీని తీరమున జగ, ద్విదితుఁడు మాంధా
తృఁడు నం, పదఁ గ్రతువులఁ జేసెఁ దొల్లి
బహువత్సరముల్. భార. అర ౩. ౧౯౭.

విణ. (మాంధాత వంటివాఁడు) గొప్పవాఁడు.

శా. మాహాత్మ్యంబులు తేజముల్ విభవసం
పత్తుల్ విమర్శింపఁగా, నోహో భేదము
లేదు నిండుసభలో నొక్కింతమాత్రంబు
చే, మా హేమీలు ఘటాఘటీ లతిరథుల్
మాంధాత లీసాము లేలా హీనాధిక
భావముం దడవ రా దంచుస్ వితాకుండ
వై.   వరాహ. ౧౦ ౭.

మాందీర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి గబ్బిలము. (వై. ని.)

మాంధీలవము. సం. వి. అ. పుం పెద్దజాతి గబ్బిలము. (వై. ని.)

మాంసకరము. సం. వి. అ. న. రక్తము. (వై. ని.)

మాంసకారి. సం. వి. ఇ. పుం. రక్తము. (మాంసముచేయునది.)

మాంసకీల. సం. వి. అ. పుం. అర్బుదము, రోగ భేదము. (వై. ని.)

మాంసగంధి. సం. వి. ఇ. పుం. కెంపులలో నొకభేదము.

పీ. మండితశశిమాంసఖండంబుగతి నున్న మంద తేజం బగు మాంసగంధి రత్న. ౧౧.

మాంసజము. సం. వి. అ. న. క్రొవ్వు, మదము.

మాంసతానము. సం వి. అ. పుం. కొండ నాలుక. (విల్సియమ్సు)

మాంసద్రావి. సం. వి. న్. పుం. పుల్లప్రబ్బలి కూ. (రా ని)

మాంసనిష్కాథము. సం వి. అ పుం. మాంసము వేసి కాఁచిన చేరు. (వై ని)

మాంసపిత్తము. సం. వి. అ న ఎముక. (విలియమ్సు)

మాంసపేశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. గర్భము కలిగిన తరువాత ఎనిమిదవదినముమొదలు పదునాల్గవ దినమువఱకు గర్భమునందలి పిండమునకు పేరు. (కల్ప.)

మాంసఫల. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఒకజాతివార్తాకము, ఒకజాతివంగ కూ.

మాంసమాస. సం. వి. అ. స్త్రీ. మాంసపర్ణి, కారుమినుము కూ.

మాంసము. సం. వి. అ. న. నంజుడు, పలలము. పుం. ౧. పురుగు, క్రిమి. ౨. మాంస మమ్మెడి జాతి. 3. కాలము. (కల్ప.)

మాంసరోహిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చర్మకస, సంబరేను కూ.

మాంసలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. బలము గలది. ౨. లావైనది.

మాంసస్నేహము. సం. వి. అ. పుం. మదము, క్రొవ్వు, ఒడలిచమురు.

మాంసహాస. సం. వి. అ. స్త్రీ. చర్మము.

మాంసాది. సం. విశే. (న్. నీ. న్.) మాంసము తినునది.

మాంసాష్టక. సం. వి. అ. స్త్రీ. మాఘబహుళాష్టమీతిథి (ఈ దినమున అష్టకాశ్రాద్ధము చేయుదురు.)

మాంసి. సం. వి ఈ. స్త్రీ ౧ జటామాంసి. ౨ కకోళలము. 3 మాంసచ్ఛద, సంబరేను కూ. ఇ. పుం. శుక్రగంధము, ఒకవిధమగు దుర్వాసన. విశే (ఇ) శుక్రగంధము కలది (వై. ని)

మాంసికుఁడు. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) కటిక వాఁడు, కసాయివాఁడు ; మాంస మమ్ము వాఁడు.

మాంసిని. సం. వి. ఈ స్త్రీ. జటామాంసి కూ. (రా. ని.)

మాంస్పృష్ట. సం. వి. అ. స్త్రీ. పక్షివిశేషము, వల్గులి యనెడుపక్షి. (రా. ని.)

మాఁకు=మ్రాఁకు, మాను. వి. ౧. వృక్షము, చెట్టు.

రగడ. తలఁప బలుమాఁకు గేదఁగికి రాగిల్లకుము. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

రగడ మాకు లేదు సమాకులత ర మ్మా కుజంబ విరిమాఁకు డాయఁగ .. చంద్రా. ౪. ౨౩౩. వేంక. శ. ౩౧.

౨. దిమ్మిస.

ద్వి. ఘనము జల్లియ వైచి రొమినయఁ గట్టించి, వనిశారి మాఁకున వడిఁ గూరకొనుచు, జస్తుటు గావించి ద్వి పరమ. ౪. ౫౧౬. పొ.

మాఁగఁబాఱు. అ. క్రి. (√మాఁగు) మాఁగు టకు ప్రారంభమగు. (చూ. పాఱు.)

వ. .. గొంకుక్రొగ్నొ త్తురుకొ క్రొలి విడిచి చన మార్మొదలువడి మళకవనదంశమ్ములు మాఁగ మాఁగంబాఱిన కొండగొఱియ ముఱుఁగుడు బొందులకు . మనుచ. ౪. ౩౭.

మాఁగాయ. వి. (మావి + కాయ) ఇది మామిడి కాయలతో నొకవిధముగా తయారుచేసిన ఊరు గాయ.

(వ్యవ.) మాఁగాయ ఆవకాయంత ఆపథ్యము కాదు.

౨. మామిడికాయ. (శ. ర.)

మాఁగిలి. వి. పాలము (నిరనుస్వార మనియు మాగాణి అర్థ మనియును. శ. ర.)

క. మాఁగిలిమాఁగిలివృత్తము, పూఁగొమ్మనమండి పటలము ప్రకాశింపన్, లేఁగొదమ సెమిలి పక్కాడు క్రీడా. ౫౧.

మాఁగిలు. అ. క్రి. అఁచు.

ఉ. తియ్యనివింటికోదు రతిదేవిచనుంగవ నొత్తి గిల్లి యొ, య్యొయ్యన వంక చిక్కఁబడ్డ నొత్తెడుఁ జాచితె పుష్పబాణముల్, మయ్యొర ప్రాసెఁ జిత్తరువు మాఁగిలి మాఁగిలి చిత్రకారుఁడా, దయ్యము గాక నీవిపస దానము టిట్టిభ నీని కేఁ దగున్ క్రీడా. ౧౯౨.

(మాఁగిలిమాఁగిలి = సావధానముగా.)

మాఁగు. అ. క్రి. (క. మాగిను, త. మంగు) మిగులఁబండు, కమియు.

(వ్యవ.) ఈ మామిడిపండ్లు మాఁగినవి.

చ. తీవనలక్ష్మి కేడియూ, ర్పులు కదలించెఁ బంపఁ పూఁబువ్వుల మాఁగినగాడ్పుచాలునన్. శంక్రి. ౨. ౧౫.

(ఇట కదలుండు అని భావము.)

ద్వి. వాఁగుపంటల కోర్చి వఱలనీరంబు, కేఁగు సేఁదులఁ బట్ట సెదసెద సెదకి, మాఁగు దుప్పులఁ బట్ట మార్కొన్న లేక, తూఁగు కాకుల మెదఁ దుముమ నొండొంద, మాఁగు మలూకసమూహభారమున.

వస. ౨. ౪౪. పా. ౧౨. పం.

(క్రమసెందు అని భావము.)

వి. ౧. మాలిన్యము, నలుపు.

అ తోడవుల విలపిల్లు,. మణులభృంగుల దెసల మాఁగు విలీయ ..

భా. రా. యు. ౬౫౦.

౨. శరీరమందలి నల్లపొడ.

మ. కలుయు న్మాఁగును లేక పుట్టిన శుభాంగం బద్భుతాపాది యై, సెలయన్

హరి. పూ. ౫. ౧౧౯.

జ. మాఁగఁబాఱు, మాఁగుడు, మాఁగుడువడు, మాఁగుడువాఱు మాఁగుపాఱు, మాఁగువడు.

మాఁగుడు. వి. (√మాఁగు) మాలిన్యము.

క. మెందుకొన భయము ధరణి, మండల మది తల్లడిల్లె మాఁగుడు దిశలన్, నిందుకొని నిర్జ రేంద్రుఁడు, గుండియ జల్లనఁగఁ జేతి కులి శము వైచెన్. సీతావి. ౧. ౯౪.

ద్వి. పలుచని మెంగిలులోపలఁ దోఁచుచంద్ర, కళిభంగి మాఁగుడు గవిసి

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౦౩౭. పం.

౨. కమియుట, మిగుల నలఁగుట.

మత్తకోకిల. రథదంతి వాజిభటావళిన్, బందు మాఁగుడు గాఁగ నేపిరి భూరి వీర ధనుర్ధరుల్ ... కు. సం. ౧౧. ౪౦౬.

మాఁగుడువడు = మాఁగువడు. అ. క్రి. (మాఁగుడు + పడు) మాఁగుపాఱు, మలినమగు.

సీ. తన కౌర్యాదిశక్తిచే నివళించి మనముంబుఁ బగ తెల్ల మాఁగుడు పడఁగఁ జేసి . .

మొ. రా. బాల. ౧౯.

సీ. చిఱుతమాఁకటి మన్న చిగురు కెంద్రుకలతో మెఱసి మాఁగుడుపడి మిళ్ళు క్రేల, ముచ్చట్టు ముడిచిన ముంజితోఁ గట్టిన చెలువంపు గోఁచి ముంజెఱఁగు దూఁగ

హరి. ఉ. ౧౦. ౨౩౩.

ద్వి. మగ్నత నదలక మాఁగుడుపడక, భగ్నంబు గాక కెప్పలు మాలుపడక

పండితా. దీక్షా. ౭౧. పా.

(శ్రమఁ జెందు అని భావము)

మాఁగుడుపాటు. అ. క్రి. (మాఁగుడు + పాటు) మాయు, మలినమగు.

వ. . విక్రమవిహారంబు ముగియించి గవు సెనఁ బొదివిన కుసుమకోదండు వెండిజల పోఁత దళుకుటుగ తెలుంగున మెఱుం గడంగి యుడురాజమండలంబు మాఁగుడుపాటే కాని పించె. ప్రభా. ౫ ౫౪

మాఁగుపా(వా)టు. అ. క్రి. (మాఁగు + పాటు) మాఁగుపడు, మాయు, మలినమగు.

సీ. మాఁగుపాటిన చంద్రమండలంబునుబోలె వద నారవిందంబు వన్నె దఱుఁగ

ఉ. హరి. ౧. ౧౪౯

సీ. దనుజతేజము గని దైన్య మొందినమాడ్కి మార్తాండుఁ డెంతయు మాఁగువాఱె

నృసిం. ౨. ౧౦౪.

మాఁగువడు = మాఁగుడువడు. అ. క్రి. (మాఁగు + పడు త. మంగప్పడు), మాఁగుడు వాటు, మలినమగు.

సీ. సురుచిర కిరణ విస్ఫురణంబు డింది యెంతయు మాఁగుపడిన మార్తాండు పగిది . . .

మార్క. ౧. ౧౭౭.

మాఁటినంగ. వి. (మాఁటిన + నంగ. త. మోదు నంగై.) ౧. కాముకి.

గీ. భోగదాన వ్రతంబులు పూని యెపుడు, మకరకేతను వర్ధించు మాఁటినంగ .

కాశీ. ౩. ౧౪౧.

౨. ముగ్ధ, అవిదగ్ధ.

సీ. మాటాడ నేరని మాఁటినంగవు నీవు సకల కాలంబు నో సరసిజాక్షి .

కాశీ. ౩. ౭౨.

మాఁటు. అ. క్రి. (త. మాదు.) తగులముగొను

ఉ. మాఁతుర నీవు పట్టి చెడుఁగూఁతలు గీఁతలు నేర్చి కష్టులన్, మాఁతులు నాకఁ గాని ధన మూల విటాళినిఁ జేరవైతి వీ, కోఁతకు నిన్ను నెల్లరును రోయఁగ నీసరివారు నవ్వ నీ, కోఁతి విటుండు నల్పువెదకోడిగముల్ గని మాఁటి వత్తురే. భల్లా. ౫. (శ. ర)

వి. ౧. తగులము. (శ. ర.)

౨. మాఁతు, చదరంగపు ఆటయందు బంటుతోఁ గాక తక్కినవానితో రాజును గట్టుట. (శ. ర.)

మాడించు = మాడ్చు. స. క్రి. (√మాఁడు) మాఁడఁజేయు, దగ్ధముచేయు.

క. మాఁడుదినంబులు తద్దయు, వాఁడి యుగు రణంబు సేసి వరబాణాగ్నిన్, మాఁడించితి నయ్యధమునిఁ, బోఁడిమి చెడి తద్భుశాఖ ములు వెస విచ్చెన్.

హరి. పూ. ౨. ౧౭౦.

ద్వి. అరవిరయు వీక్షించి, బాలుండు గావునఁ బఱికెంచెఁ గాని, పోల నీతఁడు దుష్టబుద్ధి రాఁ దమచు, నార విచారించి యంకుజాల ముల మారుతనుతుమేను మాఁడింపఁ దరొయ్యె.

రం. రా. ఉ. ౯౩. పా. ౨. పం.

ద్వి. ఎఱిఁగెదవు గా కేమి యిందుఁ బోయెదవు, మాఁడుంలోకంబులు ముట్టిగర్వమున, మాఁడించు నిన్ను నమ్ముభుజవల్లభుఁడు, కని పెండిన్

రం. రా. యు. ౩౮౮. పా. ౨. పం.

మాఁడు¹. అ. క్రి. (క. మాట్టు.) ౧. దగ్ధమగు.

అ. కాననంబు శెల్లఁ గాలిన నవిమిషేం, ద్రాక్ష వహ్ని సెఱఁకు లంటవట్టు, మాఁడి మ్రోడు వడినమడ్కి రూపఱును గో, మంత పర్వతంబు మనుజనాథ. హరి. ఉ. ౧౯౧.

ఉ. నేఁడు బలంబు శెల్లఁ గొని నీవు మహోద్బలఁ దేర్చు చిచ్చుచే, మాఁడిన కాననంబుగతి మర్కట సైన్యము సొంపు దూల

భా. రా. యు ౩౩౩. భా. రా సుం ౫౦౯.

౨. (ఆఁకలి మొదలగువానిచే) బాధపడు

సీ. మలమల మాఁడుచు మానసం బెరియంగఁ బట్టె డోరము మాకుఁ బెట్టు మనుచు

భాగ. ౧౦ ఉ. ౯౬౬.

౩. శుష్కించు, ఎండు.

సీ. పొలనుతే కాతే ప్రేగులు మాఁడి యున్న ప్రేతవ్రాతముల బీకతనము వాసె

ఉ. రా. ౭. ౧౩౭.

సీ. సస్యములో మాఁడె శీర్షములఁ గాకము లాడెఁ గండలు గుఱిసెఁ జీకటులు బెరసె.

చెన్న ౫. ౨౩.

౪. పాడగు, చెడు.

ఉ. నేఁడు ప్రహూతికాలమున నీవు గదాధర మద్గ్రహాంబునన్, వాఁడిమితోడ నుండి జము వాకిలి గట్టి మదీయసంతతిం, బోఁడిమితోడ గాచి నను బుబ్బునిఁ జేసినఁ గాక యింతలో, మాఁడిన నేమి చేసెదవు మంత్ర పునీతులు చల్లవచ్చునే, ఉ. హరి. ౨౧౯.

క. జలనిధిచండంబున ని, మ్ముడు వొప్పుఁగ నిప్పు డేమి మాఁడెను. భార. శాం. ౩. ౧౭౯.

వి. అడుగంటిన యన్నము, దగ్ధిక.

గీ. నేఁడి యగుదాఁక కోరువ మాఁడు గలిగెఁ, బులిసినది గర్ణె నన్నంబు పోఁకయంత, యొసఁగి తు త్తార్పు కెనఁ జల్ది మెసవ సైన, పాప మడిసించుకొందుఁ దపంబుకలిమి.

పాండు. ౪ ౧౫౩.

గీ. అలరు మాఁ దనఁగ దగ్ధి, కాష్ట్యాయను.

ఆం భా. ౨. ౨౫౪.

జ. మాఁడించు, మాఁడుచు

మాఁడు². వి ఇంటిరొకభాగపుకప్పు (శ. ర)

మాఁడుచే(డ్చు). స క్రి (√మాఁడు1) మాడించు, దగ్ధముచేయు.

క మీఁదా వెలివక యుండెడు, వాఁ డిక్కడ రాముఁ డున్నవాఁ డని వినియున్, నేఁ డీ గక్కనుపోఁడిమి, మాఁడుకు నని యాడు గఱచి మచ్చర మెచ్చన్

రామా. ౪ ౨౪౬. (౪ ర. పా.)

సీ. లోనగ ల్లల బెల్లుగ నగ్గి కెర చేసి సెతి మించునరకు లన్నియును మాడ్చి

అచ్చ. రా. సుం. ౧౩౭.

గీ వారివెనువెంట శౌర్యదుర్వారుఁ డగుచు, నపుడు నృపబాణవితతి బ్రహ్మస్తమాతులఁ, గూల్చి మాఁడ్చుచు వచ్చెఁబో గూర్మశిరుఁడు, పలికి లోనికి నెదఁ బాపతలయుఁ దాను.

కళ. ౨౧౧౪.

మాఁతు. వి. చదరంగపు ఆటయందు బంటుతోఁ గాక తక్కినవానితో రాజును గట్టుట. (శ. ర.)

మాకందము. సం. వి. అ. పుం. ఆమ్రవృక్షము, మామిడిచెట్టు.

మాకంది. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఉసిరిక, ఆమ
లకీ చె. ౨. పీతగంధము, పచ్చగంధము. ౩.
గంగాతీరమం దుండెడి పట్టణభేదము.

మాక్షికజము. సం. వి. అ. న. మయినము.
(రా. ని.)

మాక్షికఫలము. సం. వి. అ. పుం. నారికేళవిశే
షము, ఒకజాతి కొబ్బరిచెట్టు. (రా. ని.)

మాక్షికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) తేనెటీఁగ
నుండి వచ్చినది, తేనె పుట్టినది.
వి. అ. న. ౧. తేనె. ౨ ధాతువిశేషము, తేనె
వలె మండెడి యొకానొక జాతిగనిలోఁ
బుట్టెడిధాతువు.
(ఇది స్వర్ణమాక్షికము అని ద్వివిధము రా. ని)

మాక్షికశర్కర. సం. వి ఆ స్త్రీ. పాకము
పట్టినపంచదార (రా. ని)

మాక్షికాశ్రయము. సం. వి. అ పుం. ౧
మయినము. (రా. ని)

మాగధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి చె.

మాగధము. సం వి. (అ. ఈ. అ.) మగధదేశ
సంబంధ మైనది; మగధదేశమున నివసించునది;
మగధదేశపుఁ బ్రజలసంబంధ మైనది.
వి. అ పుం. ౧. సంకీర్ణజాతిభేదము, వైశ్యపురు
షునకు క్షత్రియ స్త్రీయందు జన్మించినవారి
జాతి.
(ఈ జాతివారికి స్తోత్రపాఠము చేయుట వృత్తిగా
నేర్పడినది.) ౨. జీలకఱ్ఱ. (వై. ని)

మాగధి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మగధదేశపు
రాజకూఁతురు. ౨. మగధదేశపువారిభాష. (ఇది
ప్రధానప్రాకృతభాషలు నాలుగింటిలో నొకటి.)
౩. పిప్పలి చె. ౪. తెల్లజీలకఱ్ఱ. ౫. శర్కర,
పంచదార. ౬. మల్లివిశేషము చె. ౭. ఏలా
భేదము, ఒకజాతియేలకులచెట్టు.

మాగధిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిప్పలి చె.

మాగధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మగధదేశపు
రాజు. ౨. స్తోత్రపాఠకుఁడు. ౩. మగధదేశపుఁ
బ్రజలు.

మాగవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పీతకంగువు, పచ్చ
కొఱ్ఱ చె. (వై. ని)

మాగాణి. వి. వరిపంట పెట్టెడుభూమి, పల్లపు
భూమి (శ ర.)

మాగాని. వి. దేశము, విలాతి. (శ. ర.)

మాఘము. సం వి అ పుం. ౧. (చాంద్రమాన
మున) ఒక నెల. ౨. మాఘకవి రచించిన శిశు
పాలవధకావ్యము.

మాఘవనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ఇంద్ర
సంబంధ మైనది.

మాఘి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. మాఘశుక్లపౌర్ణమాసి

మాఘుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శిశుపాలవధ
కావ్యము రచించిన మహాకవి.

మాఘ్యము. సం. వి. అ. న. కుందము, మొల్ల చె.

మాచేకమ్మ. వి. (సం. అమానకర్మ. మాచ +
ఆక + అమ్మ. శ. ర., (గ్రా.) స్త్రీసాజాత్యము
గల నపుంసకప్రకృతి, పోటు. (మగరొమ్ములు
మీసములు గలిగిన ఆఁడుది. శ. ర.)
సీ. యతి మాచకమ్మ గోత్రాలు దీక్షాపత్ని
మగనిఁ బాసినయింతి మరునిపాలు, తీర్థవాసు
లును మాంత్రికులు దాయాదులుఁ దర్శ
నాపులును గ్రోధంబుపాలు
సైమ. ౪. ౧౩౮.

సీ. మాచకమ్మకు నేల మాత్రికహారంబు క్రూర
చిత్తునకు సద్గోష్ఠిరేల. రామలిం. 33.

సీ. మాచకమ్మ యనంగ మనుఁ బోట . .
ఆం. భా. ౨. ౧౦౯.

మాచము. సం వి. అ. పుం. మార్గము, రాజ
మార్గము, బాట.

మాచలము. సం. వి. అ. పుం ౧. మకరము,
మొసలి. ౨. రోగము. (మే. ని.)

మాచలుఁడు. సం. వి. అ పుం. ౧ దొంగ,
చోరుఁడు, దోపుడుచేయువాఁడు. ౨. వంది.

మాచి = మాచిపత్రి.

గీ దళములందును మారేడు తొలిపి జమ్మి, మాచి
నేరేడు వావిలి మంచివెలఁగ, దవనమును
కేలపత్రి చూతంబు నారె, శస్త్రములు
నమ్మ పత్రికి జనవరేణ్యా. భల్లా. 3. (శ. ర)

మాచిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. మక్షిక (త్రి. ని.)

మాచిప(త్తిరి)త్రి. వి. (సం. మాచీపత్త్రికు.
క. మాచిపత్రి. త మాసిప్పత్తిరి.) ఒకానొకచెట్టు,
దానియాకు.

గీ. మాచిపత్రియుఁ గురువేరు మరువకంబు, దవ
నమును దగ్గరయు బిల్వదళము లాది, దైన
పూజార్హవస్తువు లపుడు దెచ్చి, వంతులకుఁ
గొండపాదవుగా వైచుటయును
ఉ. ఉ. రా. 3. ౨౦౧.

మాచీపత్త్రిము. సం వి. అ. న. మాచిపత్తిరి ?.
(సాహేబునిఘంటులోను విఘ్నేశ్వరవ్రతకల్పము
లోను ఈ పదము కలదు. పూర్వ నిఘంటువు
లందు ఈ పదము కన్పడదు. ఇంకను విచా
ర్యము. శ. ర. లో మాచిపత్తిరి = స్థౌణే
యము ? అని కలదు. స్థౌణేయశబ్దమున
కే యర్థము కన్పడదు. కాని వెంకటాద్రీయము
నందు కలదు.)

మాచెనపక్కి. వి. మత్స్యభిశేషము. (శ. ర.,
బ్రౌ.)

మాజలము. సం. వి. అ. పుం. వి. పక్షివిశేషము.

మాజేము. వి. (హిం. మాజూన్) బెల్లము మొద
లగువానితోఁ జేసిన మత్తుపదార్థము.

క మును నల్లమందు మాజాము, తిని యున్నది
గాన మేను తిమ్మిరి గొని
చంద్ర. వి 3 ౧3౭.

మాటంకము. సం. వి అ పుం. లవణాపణము,
ఉప్పదుకాణము (వై. ని.)

మాట. వి. (త మాట్టమ్. క. మాతు. తు మాత్తం.)
౧. వాక్యము.

క పదమటియది సాగర మదిరొమదుతద్జ్ఞులమాటఁ
దక్కఁ నేతత్పురి న, ల్గదలందుఁ బరిఖ
లెవ్వియొ, జడనిధి యెయ్యదియొ తెలియ
శక్యమె ప్రజకున్. ప్రభా. ౧. ౭౫.

క. ధరఁ దమరు సత్కవుల మరి, పరులు కుకవు
లనుచుఁ గృతులఁ బరిహాస మొనర్తురు
గర్వమతు లయోగ్యః పురుషో నాస్తి యను
మాట బుద్ధిఁ దెలిపియున్. అప్ప ౧. ౧౫౪.

సీ. మా టన వాక్య మై యొసఁగు
ఆం. భా. ౧. ౧౧౧.

౨. పలుకు, పదము ; గర్వోక్తి.

చ. పలుకులపొందు లేక రసభంగము సేయుచుఁ
బ్రాఁతవద్దవూ, టలఁ దమ నేర్పు చూపి
యొకటన్ హృదయం బలరింప లేక యే,
పాలమును గానియట్టిక్రమముం దమ మెచ్చుగ
లోక మెల్ల న, వ్వులఁ బొరయం జరించు
కుకవు ల్ధర దుర్విటులట్ల చూడఁగాన్ .
నిర్వ. ౧.

గీ. తెలుఁగౌగా గ్రామ్యజనములు పలుకునట్టి,
తెనుఁగుమాటలు గ్రామ్యంబు లనఁగఁబడియె,
వర్ణలోపంబు నొంది కావ్యములఁ జేరవు
పదులఁ బెగడెడుచో నొప్పఁ బాలదొంగ.
అప్ప ౧. ౨౨౫.

సీ. మధురాతిశగము లైన మామాటలు వినంగ
నమృతాంధసులు యోగ్యు లనుదురుమాంగి.
వైమ. ౨. ౪౯.

గీ విజితకామల మనదూట విడువుఁ దనుచుఁ,
బల్కు_గతిఁ బల్కెఁ దోఁటలఁ జిల్కు_గములు.
విక్ర. ౫. ౧౧.

౩. సందేశము, వార్త.

గీ కృష్ణుఁ జూచి న న్నమరవిభుఁడు, పనిచె
నీ కొక్కమాట చెప్పంగ ననియె
ప్రభా ౨. ౧౬.

౪. విషయము, సంగతి.

వ ఏ నాప్తుఁడఁ గావున నొక్కమాట యడి
గిన బ్రాహ్మణజాతి స్వభావసులభం బైన
చాపలంబుఁ జూచి హెచ్చు గుండాడం
బనిలేదు రహస్యంబు కా కుండెనేనిం
జెప్పుము హర. ౪. ౨౨.

గీ. కినిసి వాకిటివా రడ్డగించుకతన, నేను విచ్చిన
మాట దేవేంద్రుతోడఁ, దెలుపు మని యెంత
వేఁడినఁ దెలుపరైరి
కువల. ౪. ౭౧ కళా. ౩. ౩౭.

౫. హితోక్తి

ఉ. ఓట యొకింతయేనియు సుయోధనుచిత్తము
నందు లేదు నీ, మాటలఁ బోవుచే దురభి
మానము యొక్కుడు పూనుఁ గాక
భార. ఉద్యో ౩. ౧౦౪.

క. ఈ మెయ్యి కచ్చము సేసిన, నా మేరువుమహాద్రి
యంత ధైర్యం బైనన్, నే మొదలికి మోసం
బగు, మామాటలు విని తదుద్యమం బుడుగు
మనన్ . . విక్ర. ౨. ౧౬౩.

వ. అని యనేక ప్రకారంబుల బోధించిన తల్లి
మాటలు చెవులు సోఁకనీక
కాశీ. ౪. ౯౭.

౬. చరిత్ర, కథ.

క. జీమూతవాహనుం డొక, పాముకునై విహగ
పతికిఁ బ్రాణము లీఁడే, యామాట సూర్య
చంద్రులు, భూమియుఁ గలకాల మెల్ల
బుధులు వొగడఁగన్. చిత్రభా. ౫. ౨౦౪.

సీ. చాటక పోఁజాలి చాలఁ బ్రోవక యున్న
నాఁటి ప్రేపల్లెలో జోటిమాట
సిం నార. ౪౩.

గీ. అవని మర్యాద దప్పని యతనిపత్ని, యనక
మతి మోహ మెసఁగంగ నత్రిఁగంగి, వెడల
నీక మహోజటా విపినమునను, మాటలేదొ
ధరిత్రి నీమాట లేదొ. కళాం. ౫. ౧౦౦.

౭ నింద; నిందావాక్యము.

ఉ. ఆ నృపతిపాలికిఁ బోయెద వేమొ పొమ్ము
నీ, యిచ్చకు వచ్చినట్లు రమియింపు మెుకో
నొకమాట పుట్టినన్, సెచ్చెలి లేదు బంతి
యను నేర్పున దిద్దుకొనంగఁ జాలినన్.
శుక. ౨. ౯౩.

ఉ. ఇంత ప్రయోజనంబు తను నేలిన యేలిక
చోళదారుణీ, కాంతునకున్ సవిస్తరముగా
వినిపింపక నే పహింక్రియా, పంతుఁడ నై
గణించి తగునై పునఁ దీర్చ నతండు విన్న
నా, నింతయు మాట వచ్చు నని యెన్నిక
నయ్యధికారి గ్రక్కునన్. విప్ర. ౫. ౪౩.

గీ. చిన్ననాఁడును బ్రియు నొక చిన్నమంతమాట
యాడిన విని తాపమగ్న వగుచు .
కళా. ౪. ౧౨౭.

౮. వాగ్దండము, తిట్టు.

ఉ. ... ఇతఁ డర్జునుఁ డీతె సుభద్ర వీరిఁ బో,
నిచ్చిన మాట వచ్చు బల కృష్ణులచేత
నటుంచుఁ దారు తా, రచ్చరికై పృథు
శ్రవనుఁ డేలిక గాఁ గల ప్రోలికాపురుల్.
విజ. వి. ౩. ౧౪౦.

ఆ. మాట బడఁగ వలదు మానవ్రతంబున, మనికి
దక్క నీతిరొండులేదు .
దశకు. ౧౧. ౧౦౫.

చ. అలధరణీసురేశ్వరుఁడు నవ్విట కంటకిచేతఁ
జిక్కు భంగుల నిట మాటలం బడి దిగు
ల్దిండిఁ దోఁచఁగ విప్ర. ౪. ౩౨.

౯. వివాదము.

రగడ. మనము మనమునఁ గోరి చెలులకు మాట
మాటలం వచ్చు గోఁగున .
వసు. ౩. ౧౪౯.

సీ. కలికిలోయిల గళిగ్రహము సేయకమున్న రా
చిల్క మాటకు రాకమున్న
వసు. ౪. ౨౫.

రగడ. మాటకు మారక మాటకు వత్తురె
యయా. ౪. ౨౫.

౧౦. లోకోక్తి.

గీ. కొంపసి హిత మాచరించిన ముండముక్క,
కోఁత పడె ననుమాటరయె గోచరించె
కాశీ ౬. ౨౨౫.

క. మానవతీ మగవాఁడో, మానో యను మాట
నేఁటి మాటరయె చెపుమా. హార. ౨. ౧౦౦.

౧౧. సూక్తి, ఆర్యోక్తి.

చ. అయ్యావస్థ యుచితమేకదా విపది
ధైర్య మనం జనుమాట యింతకున్
ఆము. ౫. ౯౯.

౧౨. శాత్రవయుక్తి.

ఆ. మనకు చల్లబడక మాట వెన్నాడిన, ము క్తి
గాదు వాదక క్తి గాని, మనసె కారణంబు
మతి బంధమునకు నా, తమున కనుచుఁ
దెలుపుఁజదువు వినుము. కవిరా. ౧. ౧౫౮.

౧౩. ఆజ్ఞ.

గీ. చెలువ చిలుకలు నీమాట చేయఁగాక .
కవిక. ౩. ౧౬౪.

౧౪. ప్రతిజ్ఞ; ప్రతిజ్ఞావచనము.

క. మఱుతుర యాడినమాటలు, వీఱునని పోఁ
దగునె మీకు బెదరక రుదు రై, తఱి
మునఁడు భీష్ముని గీష్ముని నెఱఁగర ము
న్నేను గలఁగ నేలా నెఱవన్.
భార. భీష్మ. ౨. ౧౫౦.

గీ. అనుచుఁ దా నన్నమాటఁ జేకొని తడయక,
ఘనభుజాండు సుమిత్రనందనుండు జిష్ణుఁ,
డరిఁ గరము గుంటువడ నేయన్
రాఘవ. ౪. ౧౬౯.

౧౫. ప్రార్థన.

గీ. జన్నంపుఁగోటి దొరల, మాటకయి
మేను పూనినమేటి వేల్పు
నీలా. ౩. ౫౧.

మాటమాత్ర. ౧. నిమేషము, రెప్పపాటు
కాలము.

చ. సురల జయించి దేవపురి చూఱలు పట్టి
సమ స్తలోకముల్, పొరిఁబోరి నేర్చు నయ్య
సుర పుంగవకోటుల మాటమాత్రలో, శర
ముల పాలుచేసి దివిషద్వరు లెల్ల నుతింపఁ
బొల్చినా, హరికిని మీకు హ స్తి మకశాం
తర మారసి చూడ నెమ్మెయిన్.
చిత్రభా. ౬. ౬౬.

౨. అనాయాసము.

గీ. తోయజాక్షుండు బాహా చతుష్టయమున,
మాటమాత్రనె మోయఁడే మందరాద్రి
'హార. ౬. ౪౯.

మాటయిచ్చు = వాగ్దానముచేయు.

మ. తనుఁగొన్నంతనె యాదరించి తన లంకా రాజ్యపట్టాభిషి, క్తునిఁ గావింపఁగ మాట యిచ్చి కృపఁ గాచుట్లున్నందు మన్నింపఁగా . . రామా. ౭. ౨౦౧.

మాటలమంచి = మాటలయందు మాత్రమే మంచి తనము గలది, పనులందు చెడ్డది.

ద్వి. పాపజాతులు విసపురులు పెద్దరులు, మాటల మంచులు మందులమార్లు వన్నెకత్తెలు వారవనితలు . పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

మాటలో = తప్పుపాటు కాలములో, నిముష ములో

గీ. తోవలువాఁడు, కత్తడులకని మాటలో దచ్చికదలఁ, బిలిచి బ్రహ్మలు నచటి బాబా తుటుములు నీలా. ౧. ౩౪.

మాటలోనివాఁడు = చెప్పినట్టు చేయువాఁడు.

గీ. ఇంక శశాంకవదన, మంజువాణియు నేను నీమాటలోని, వార మైతిమి మాకు నేదారి నడువవలయునో యట్టు నడిపింపు పలుకు లేల .. కువల. ౪. ౪౬.

(వ్యవహారములోని ప్రయోగ విశేషములు.)

౧. వాఁడు మాటలో వచ్చెను.

౨. బ్రహ్మవిద్య తెలిసికొనుట మాటలా!

౩. ఎంతమాట!!

౪. చాలకాలమునుండి వారిద్దఱకును మాటలు లేవు.

౫. మన యిద్దఱకును నొకబండి మాటాడుము.

౬. వాఁడు నన్నుద్దేశించినమాట లాడెను.

౭. ఈ యూరిలో వానిమాట కెదురు లేదు.

౮. ఈ పద్యమున కర్థము చెప్పితివా నీవు కంటికిం దవన్న మాటే.

౯. అదే మన్నమాట?

౧౦. నీకు పెండ్లికూఁతును మాటాడెదను.

౧౧. నేను మాటపడిన కట్లుంటిని.

౧౨. అనవసరముగ మాటలు మిగులకుము.

౧౩. అబ్బాయీ! మాట.

౧౪. ఇంక నాలస్యము చేసితివా మాట దక్కదు.

౧౫. మాట జారినతరువాత నీ మనుకొనిన ఏమి లాభము!

౧౬. నిన్నటిసభలో వారిద్దఱకును మాట మాట వచ్చినది.

౧౭. నే నిప్పుడే వానికి మాట యిచ్చితిని.

౧౮. మాటలు మఱరనీయకుము

జ: మాటకాఁడు, మాటకారి, మాటపట్టు, మాటపడు, మాటమోచు, మాటమోపరి, మాటలపోటి, మాటలమారి, మాటలమిటారి, మాటలాట, మాటవాసి, మాటవెట్టు, మాటాడు.

మాటకాఁడు. విశే. (మాట + కాఁడు. త. మాట్టుక్కారన్, క. మాతుగార) సభయందు భయము లేక మాటలాడువాఁడు, వక్త. (శ. ర.)

మాటకారి. విశే. (మాట + కారి) క. మాతాళి. వాగ్మి, చక్కఁగా మాటలాడువాఁడు.

వ. . స్ఫుటస్ఫుటమైన కూలంకషచాటువుల మాటకారితనంబు మెఱసి. మను. ౫. ౧౦౧.

చ. తగవరి మాటకారి నయధన్యు పదార్థముపట్ల మిక్కిలి, నైగువరి కంతుకేళి గడిదేఱినవాఁడు. నిరం. ౨. ౩౪.

మాటపట్టు. వి. (మాట + పట్టు) ౧. మాటల యందు పట్టుదల, వాక్కునం దభినివేశము.

క. బలభేదికిఁ జిత్తమునం, గలఁగంబడి మాట పట్టు గలరా జయ్యుం, దల వంచి యుండెఁ గేసరి ఖలులకు కసాధ్యములు లేవుగద లోక మునన్. వేం. పంచ. ౧. ౫౨౩.

౨. వాగవలంబనము, మాట ఆసరా.

మ. అవనీనాయక వీని దుష్టమృగచోరాద్యాపద ల్పొందనీక విమర్శింపుచు నెల్లప్రొద్దు దయతోఁ గాపాడుచుండదన్ వివ, స్త్రవికార స్థితి లేక నాకద వసించన్ మాటప ట్టిచ్చె దేనిని వినోదంబుల జోడు వాయ కపుడు న్నితోడఁ గ్రీడించెదన్. కవిరా. ౫. ౧౫౪.

౩. ఒట్టు, శపథము.

ఆ. బిగియఁ బట్టి యొండు బెణఁకనీ కడిగ నే, యర్థ మిందుఁ గలదొ యనుకలఁపున, జడియ కదియఁ జత్తు పరిపోదు మాటప ట్టీక చెప్ప ననుచు వీక మండె

ప్రభా. ౪. ౯. ప్రభా. ౪. ౩౧.

మాటపడు. అ. క్రి. (మాట + పడు) నింద పొందు.

క. నీమాట నమ్మి పోయిన, నామోసముఁ జెప్ప నేల నత్కరుణిచే, నే మాటపడ్డదుఃఖము, క్షామవ్యథ కోలఁదిగాదు సద్భక్తనిధీ

కాశీ. ౩. ౧౬౩.

మాటమోచు. అ. క్రి. (మాట + మోచు) నిందపాలగు.

సీ. వాణిచే మితనూక్తి వదలదు తలవాకిలి నిలేకుమాట మోచె ననఁ జేసి

వసు. ౧. ౩౬.

సీ. అప్పపా లైనకుభ్రాజ్జంబురుచి యొంత మాట మోచినహింసకేట యొంత. నరస. ౧. ౭౪.

మాటమోపరి. విశే. (√మాట) ౧. అప వాదములు పుట్టించువాఁడు. ౨. వార్తాహారుఁడు.

సీ. మాటమోపరు లౌట మది నెన్నఁగా నైతి నిల విజాతుల రౌట నెఱుఁగ నైతి, మంద వర్తను లౌట మది గమఁగొన నైతి మాన సోన్నతు లౌటఁ గాన నైతి .

చంద్రా. ౪. ౫౩.

(రెండర్థముల కిదియే యుదాహరణము.)

మాటలబోటి. వి. (√మాట) సరస్వతి.

ఉ. మాటలబోటికి నవ్విరించికిన్, బొంది కలం డెడాటములు బుట్టిన మాన్తను వారు మెచ్చగన్ .. అహ. ౩. ౭.

మాటలమారి. విశే. (√మాట) వాచాటుఁడు, వదరుఁబోతు.

గీ. వెలయు మాటలమారి నాఁ బ్రేలువాఁడు, నాఁగ వాచాటుఁ డై యొప్పు నాగభూష.

ఆం. భా. ౩ ౧౧.

మాటలమిటారి. వి. (√మాట) సరస్వతి.

గీ. మాటలమిటారి గారాపుమనుమరాలు, చిన్ని పాయఁనఁ జెన్నొందు చున్నవేళ

సమీర. ౧. ౧౯౦.

మాటలాట. వి. (√మాటలాడు) ముచ్చటింపు, ప్రసంగము.

ఆ. నేఁడు గూలి ప్రమానవోలె ని ట్లున్నయి, ప్పాపకర్మగుటిచి పాడికొలఁగు, లేటపడఁగ మాటలాట దా నేల మీ, రెక్కుఁ దరద ముల మహేశులార.

భార. కల్యా. ౨. ౩౨౩.

మాటవాసి. వి. (√మాట) కీర్త్యాధిక్యము ?

సీ. నెలికివనము లేక నింగిపై భ్రమయించు మత్స్యాంబు దునుముట మాటవాసి .

నరస. ౫. ౧౪౨.

మ. రతికి స్ఫారతికి న్వినోదకోధలం బ్రాగల్భ్యశ్రీ
మున్ జూపి త, త్పతులం గూరిచి మాట
వాసి గనుబెద్ద ల్గారె మీవారలు ...
విజ. వి. ౨. ౧౯౪.

మాటపెట్టు. స. క్రి. (మాట + పెట్టు) సంభా
షించు, మాటాడు.

సీ. ఉష్ట్రిఖరగోహయంబులయందులో నొక్కటి
చందమెయింది.

గీ. యడఁగి యున్నాఁడు వధియించు టను
చితంబు, వాని నని పల్కి నటు సేయు
వాఁడ గాను, మాటపెట్టుదుఁ గన్నచో
మానసీయు, వాక్య యని వీడుకొనిరియె నవ్యాస
వుండు. భార. శాం ౪. ౩౭౩.

మా(టలా)టాడు. స. క్రి (మాట + ఆడు
తె. మఖ్ఖిమాడు, క. మాతాడు పలుకు,
వచించు)

(వ్యవ) చూడు! వాఁ డెన్నిమాటలు మాటా
డెనో ?

సీ కర్ణికారముఁ బోడగన్న మాటాడదు సింధు
వారమునీఁదఁ జేర్పు మార్పు .
విక్ర. ౧. ౧౩౩.

సీ. కొసరి వాలిలిఁ గొండగోఁగును నసిపించె
మార్కొని మాటాడి ముదిత రార్తు ..
యయా. ౪ ౧౯.

గి మదవతీమణి రాలతో మాటలాడుఁ, గదవె
సీవ్రుబవ మెఱుంగు గబ్బికలుకు, టెఱుకు
పిబ్బెపు గుబ్బపాలిండ్లు డెలియు, నీవు
మాటాడ కుండెడి దేమి చెపుము.
సారంగ. ౨. ౨౦౯.

(ఇట రాలతో మాటలాడు అనునది కొంపమ్య
ద్యోతకము.)

గీ. అసురు నర్వీట నన్నభూర్ణాభిధాను, మదవ
మాయా మహోష్ఠాన మంత్రపాని, దానితో
మాటలాడి చూతము విచార, మేల యని.
శుక. ౧. ౪౨౯.

౨. ప్రసంగించు.

శా. విశి, ప్రాద్వ్యతంబును డేటగాఁ దెలుప
మాటాడెన్ బ్రమాణంబులన్
ఆము. ౩. ౯.

౩. నిష్ఠురములాడు.

గీ. వెనుక నిటువలె నటువలె ననుచు నన్ను,
మాటలాడిన వినను ముమ్మాటి కిదిగో,
రొయెఁగఁ జెప్పితి దశా ౨ ౩౪౪.

౪. (కార్యములను) ఆలోచనము చేయు

గీ జిష్ణుతో మాటలాడ పోజేబు ననుతు, రాగ
తిప్పనృపాల బాహాని నిమాతు, లైన యల
హింపుఖాన సేనాధిపతులు, నిండి సురిపట్ట
ణముచెంత దండువిడిసి కువల ౧. ౩౩.

౫. వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పు

(ఈ యర్థమందు తఱచు వ్యతిరేకరూపములే
కన్పట్టుచున్నవి.)

వ తగవు దప్పక చెప్పెదేని గొన్నిమాట
లడిగెదను. మాటలాడక విచారించి యుత్త
రం బిమ్ము. నైష. ౭ ౫౫.

(వ్యవ.) పెద్దలు చెప్పినదానికి నీవు మాటాడకుము.
దీనిని వారు కా దన్న నేను మాటాడెదను.

మాటికి. అవ్య. ద్రు. (దీని యామ్రేడితరూపము
మాటిమాటికి, మాటికిమాటికి) మున్నగు నర్థకము,
అడుగడుగునకు.

క. వీటి పటుఘోటకనిరా, ఘాటత్వర కోడి
పూరిగఱచు పూరిణముల్, మాటికినిఁ దదా
కోపాతుఁ డౌటం బవమానుఁ డోడు టబ్బుర
మగునే .. కవిజ. ౧. ౭.

చ. ఇదలిరె మాడు నచ్చిలుఁక ప్రగ్గముల వ్రవి
  రయాళ్ల, మాటికిన్ మడియుదఁ బిచ్చుకుంటు
  రథము న్నిలుంపన్ .. ఆము. ౨. ౪౯.

గీ. రెండి మాటికిఁ దిరుగ నా వెలయును బున,
  రర్థముగ ఆం భా. ౩. ౬౯.

ఉ. పొఁప బందెములమేటికి బ త్తిని మాటి
  మాటికిన్ . నీలా. ౧. ౮.

సీ. మాటిమాటికిఁ గూర్మి మాటునేసెద నన్నుఁ
  బైకొన్న వలవంత బయలుపఱచు .
  విక్ర. ౧. ౧౨౯.

ఉ. ఘూరమామండమము జాజకట్టుగా, మట్టుచు
  ఘర్ఘరధ్వనుల మాటికిమాటికి దిక్పుటంబులన్,
  ఘట్టన చేయుచున్ వెదదికన్నుల నిప్పులుం
  వెళ్లఁ గ్రాయుచున్
  హర. ౮. ౪౪. నీలా. ౧. ౨౯.

మాటు[1]. వి. జా. తూరి, తడవ.

ఉదా॰ ఒకమాటికి, ముమ్మాటికి,. మాటికి. (దీనికి
  కొన్ని విభక్తులయందే ప్రయోగము కన్పడు
  చున్నది.)

క. ఘనతరసైకతమం బోకొ, యనఁగి ఘనా
  ఘనతమిస్ర మవిరళ మై కప్పిన జనులకు
  వస్తువిభా, వన మెంకొ్కకమాటు కలిగ
  వైద్యుతరుచులన్. భార. అర. ౪. ౧౩౫.

ఉ. మాటలు పెక్కు లాడి యనుమానము లేక
  సభం గడంగి పల్మాటుఁ బరాభవించితిఁ
  బలంబునఁ బాండవకోటి కెప్పుడుం జేటు
  దలంచి భార. భీష్మ. ౩. ౪౪౯.

గీ. మందరాద్రులు రెండొకమాటు పడిన, కొలఁది
  కగ్గలముగ బిట్టు గలగు జలధి, పోల్కి
  రామకృష్ణాపాతభూరివేగ, సంక్షుభిత మర్త్యోఁ
  బార్థివసైన్య మెల్ల. హరి. ఉ. ౧. ౯౨.

(ఒకమాటు = ఒకసమయమున అని భావము.)

క. . . ప, ల్మాటును చెదమరి చూచుచు ..
  వకళు. ౩. ౧౨౦.

దండకము. . సత్యంబు సత్యంబు సత్యంబు
  ముమ్మాటికిన్ . కాశీ. ౮. ౨౦౨.

మ. . . కీర్తి న్మించినం బాల ముం, చిన నీకే
  మతి రాయం డెఱుంగ నిదియే సిద్ధంబు
  ముమ్మాటికిన్ .. దశా. ౨. ౩౪౦.

మాటు[2]. స. క్రి. (క. మాట్టు) మఱుఁగుపఱచు.

శా. ఆ లీలావతిమానసం జెతిఁగి యాహోరిద్ర
  వర్ణంబు స్వవ్యాలోకింబున మాటు శంక
  రుఁడు కావ్యస్వామినిం బ్రోవుతన్
  ఘటికా ౧. ౩.

గీ. రూపకాతిశయోక్తి పేర్చునుపమాన, మాత్ర
  ము వచించి వర్ణ్యంబు మాటి రేని, వల్లదొడ
  కవఁ గ్రొవ్వాఁడి నారసములు, వెలువడు
  వనంగ లత్క్య మానలికనేత్ర
  చంద్రాలోకము. ౩౩.

సీ. పతి చన్నదిక్కు తప్పక చూచి యుఱచుఁ
  గాంతుని మాటి తేలని దూఱుకరణి.
  హా న. ౪ ౮ నీలా. ౧. ౬౦.

౨. అణఁగఁద్రొక్కు.

చ. జలనిధిలోన దూఁటి . రక్కసునియంగము
  గీటి బలీంద్రునిన్ రసా, తలమున మాటి
  పార్థివకదంబముఁ గూల్చినమేటి రామ నా,
  తలఁపున నాఁటి రాఁగదవె. దా. శ. ౩౩.

౩. అంటించు

చ. జలనిధిలోన దూఁటి కులశైలము మీటి
  ధరిత్రిఁ గొమ్మునం, దలవడ మాటి
  రా శ. ౩౩.

౪. (కన్నములు) లేకుండ బాగుచేయు.

(వ్యవ) ఈ పనివాఁడు చెంబులు గిన్నెలు
  చక్కఁగ మాటును.

౫. పాడుచేయు.

సీ. మకరందముల సేల మాటెదకే షడాళి నిరా
కరణవృత్తిఁ బెనుపరాదు ...

బిల్హ. ౨. ౧౪.

౬. కలిగించు.

ఉ. వచ్చె వసంతకాలము రువారఫుఁ దేసె
పపిండి నీరునన్, బచ్చిన మాటి కేఁటి వినం
పాదాలఁ దీరుగ వ్రాసి యున్నయా, పచ్చని
విల్లు వంచి నుమబాణుఁడు .

సుద. ౨. ౮౫.

అ క్రి మఱుఁగుపడు.

(చూ మాటుకొను. అ. క్రి.)

వి ౧ మఱుఁగు, చాటు.

సీ గుప్తనివాస మొండె, మాడువుపిఁ
దొండె మాటు లేని యరణ్యతల మొండె
మంత్ర విధానమునకు, నర్హముల్ .

భార ఆశ్ర. ౧ ౫౭.

ఉ మానుషభావ మి ట్లొకఁడు మా టిడి లోక
హితం బొనర్పఁగాఁ, బూనిన నీమహామహిమ
బుద్ధిఁ దలంపక హరి. పూ. ౪. ౮౮.

(మాటిడు = మఱుఁగుపఱుచు)

సీ. మాటుగా వైచిన మాంజిష్ఠతెర యెత్తి పంజా
మంచము డిగ్గి మంజుఘోష

హర. ౪. ౧౩౪ విక్ర. ౨. ౧౩౫.

౨. వేటకాఁడు దాగుకొనుటకు నేర్పఱచిన
పల్లము, తెర పొం.

ద్వి. ఊరుశక్తి మాటున నుండి వేయుదురు, పరి
కింప దీనఁ బాపము లేదు నాకు .

రం. రా. కిష్కిం ౨౧౩. పొ. ౨౩. పం.

వ. ఎదురుమాటులు గాకుండ నుండి చెదరి
పారదొరవులం బిలువకుండ .

మనుచ. ౮. ౩౪.

౩. భ త్రిము.

గీ. నవకములు దేర తొలిజవ్వనంబు మాటు,
కమలశాలంబు లోగర గండబిరుదు కెలయ
సెవ్వాఁడు విలువిల్లు విశ్వవిజయ శౌర్యఁ
దగునట్టి మదనుని సన్నుతింతు.

గంధ. ౧. ౬.

౮. అతుకు.

(వ్యవ.) ప్రాఁతచెంబులకు మాటు వేసి క్రొత్త
వని యమ్ముచున్నారు.

గీ. కదఁగి కోదండధరుఁ డేయఁ గదనభూమిఁ,
గరిహయానీక భటకోటి దరతరంబు, సెరియ
సాయకములు దాఁకి గఱులు దోఁచె, మద్ది
కాయలు మా టిడ్డమాడ్కి వోలె.

కు సం. ౧౧. ౪౨౭.

౫. రక్షణాస్థానము.

సీ. దాతలకును కోటు ధర్మాతులకుఁ జాటు
దళుకొత్తు వారకాంతులకు మాటు

గీ భిక్షనవోలు పట్టణవరంబు

శివధ ౧. ౧౬.

విశ. ౧ రక్షకము; రక్షకుఁడు.

ఉ ఎప్పుడు సెరయ్యెడం బోదిని యుండఱకుం
దగ నీవు కంటికిన్, తెప్పయుఁబోలె మా
టయి సెలం బను లారపి యొజ్జ చాడ్పునం,
కెప్పచు . భార. ఉద్యో. ౮. ౧౧౮.

౨ అడ్డగించునది, నిరోధకము.

ద్వి పస మించు సన్నపుఁ బట్టెనామములు,
మలయు నూరుపులకు మాటుగా ననులఁ,
జెలువారఁ బట్టిన బెలుఁగు బాగయును

ద్వి. పరమ. ౮. ౩౧౪.

జ మాటుకొను, మాటుచేయు, మాటువడు
మాటుపఱుచు మాటుమడలు, మాటువెట్టు.

మాటుకొను. స. క్రి. (√మాటు2) మఱుఁగు
పెట్టుకొను, తిరోహితము గావించు.

వ. .. కొండలు కరమ్ముల వాకిలులు మాటు కొని తగ్గి .. ప్రబంధ. ౬౦౫.

మ. . కేల్లమ్ములన్, ఘనవక్షో రుహాపాళి మాటుకొనుచున్ గాసారమున్ డోచ్చి నన్ ఉ. రా. ౬. ౩౮.

సీ. అలరాయవిరిఁ దనయడుగునఁ గూర్చి గట్టిగ నిగిచేయి మాటి కొనఁడేని వసు. ౧. ౩౪.

(ఇట ముడుఁచుకొను అని భావము)

ఉ. రాచసొ, మ్మెచ్చటనైన నిత్యశుచి వృత్తులు మాటికొనంగ నేర్తురే . వసు. ౬. ౩౬.

అ. క్రి అణఁగియుండు

సీ శైల వక్షోజముల్ రుధరభర్మమునఁ దోఁగి మబ్బువన్నియపైట మాటుకొనఁగ దశా. 3. ౨౦౪.

మాటు(సే)చేయు. స క్రి (మాటు2 + చేయు) మఱుఁగుపఱుచు

గీ. మతి కలాచారవర్తన మాటుచేసి, పరగు పిత్రర్థములు దాని పాలుచేసి, సాధులక్షణ గుణవృత్తిఁ జాలు చేసి, లోల లోచనపసఁ జెంది లోలుఁ డయ్యె భాగ. ౬. ౧౦౫.

సీ మాటిమాటికిఁ గూర్మి మాటునేసెద నన్నుఁ బైకొన్న వలవంత బయలుపఱుచు విక్ర. ౧. ౧౭౯.

మాటుప(వ)డు. అ. క్రి. (మాటు2 + పడు. త. మాఱుప్పడు.) మఱుఁగుపడు.

గీ గాదమున మాటుపడి యున్న కాయవోశ విక్ర. ౪. ౬౦

మాటుపఱుచు. స. క్రి. (√మాటుపడు) మఱుఁగుపఱచు.

వ. ... గంధకారులు ... పిష్టాతకంబు నభో మండలికిం జండాతకం బై చండకిరణంబుల మాటుపఱుప . ఆము. ౪. ౩౫.

మాటుమడ(ణ)ఁగు. అ. క్రి. (√మాటు2. త. మాఱుమడంగు) మాటునమడఁగు, గృహాదులలో నణఁగియుండు.

క. చిటు కనక మాటుమడఁగిన ఘుటకేదనభిత్తి నరసి పాలఁదుక తలవా, కిటికిడ కోవిట కంటకి, విటకంటకి తలపు తీయవే యని పలుకన్ విప్ర ౪ ౫౩

(జనసంచారము లేకుండు అని భావము)

గీ అంతటను గోశవుం దూరియలబలంబు, బట్టు పడఁ జూచుకొని మాటుమణిగె నమచుఁ గటికిచీకటి నెఱనే ప్తకాఁడు దాను, ధృతి యొసంగఁగ దాని మందిరముఁ జేర. శుక. ౨. ౧౯౯

మాటువెట్టు. స క్రి (మాటు2 + పెట్టు) దాఁచు, మఱుఁగుపఱుచు.

గీ కొంతయును మాటువెట్టక కోమలాంగి మునికి విన్నప మొనరించె మునికి మునికి పి శకుం. ౪. ౧౫.

మాతరుఁడు. సం. వి. అ. పుం ౧. వ్యాఘుఁడు ౨ బ్రాహ్మణుడు. 3. కాండికుఁడు, కల్లమ్ము వాఁడు ౪ సూర్యునిపరివారగణములో నొకఁడు.

మాతి. సం వి ఈ. స్త్రీ. కవచము (హలా వి ౨. వి)

మాడ. వి. (త మాడై) ౧. అరవరా, అర్ధదీనారము.

క. జనపతి గిరాతులకు విం, దని పరిచారకు నేయు మాడ లాత్మసచివులన్ భార. అను. ౨. ౨౩౫.

సీ. అర్ధదీనారాఖ్య యదరు మాడ యన స్వరా
యన దీనార మై రొనంగు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౪౩.

గీ. పసిండిమాడలు పదికేలు పణము గాఁగ నొడ్డ
నొడ్డిన వాడి యత్యుద్ధతుండు, గెలిచె
వైదర్భుఁ దతని నయ్యాలఘుచిత్తుఁ డోడ
నంతపసిండియ యొడ్డె మఱియు .
హరి. ఉ. ౩. ౨౩౧.

గీ. కోడలా యింక బంగరుగోడ లేల, మేడ
లేటికి రతనంపులాడ లేల, మాడ లేటికి
బలురాచబాడ లేల, వాడలో నీవు ద్రిమ్మర
నోడి చనిన అచ్చరా. అయో. ౯౬

(ఈ క్రింది ప్రయోగములందు దీని బహువచన
రూపము "మాళ్లు"గాఁ గానవచ్చుచున్నది)

క విలసితబహువైభవముల, నలరుచు నాగవలిఁ
జేసి యఖిలార్థజనంబులకు వరహాలు మా
ళ్ళిచ్చలవిడిఁ బచ్చడము లిచ్చె జనవరుఁ
డంతన్ కృష్ణ. ౪ ౧౨౬.

క. కనుఁగొంటి నిజ విధానము, గనుఁగొన నొక
మాళ్లిడిందె గలిగెఁ గదా యే, మనవచ్చు
దైవయత్నం, బని తలఁచుచు మోహవశత
నవ్యగ్రమతిన్ శుక. ౧. ౪౦౭.

౨. పణదశకము, పదిరూకలు.

గీ. పణము రూక, యనఁగఁ జెన్నొందుఁ
బణదశకాఖ్య చెల్లు, మాడ యనినట్టి
పేరుచే ఆం. భా. ౨. ౨౬౨.

క. దత్తిమాట రొవ్వరి, నాదఁడు మాపత్యంబు
వీడనాడఁడు సారంగ. ౧. ౫౭.

(మాడెత్తు = కొంచెము.)

మాడపట్టు. వి బ్రహ్మరంధ్రము, సోడు.
(శ. ర)

(వ్యవ) వానికి మాడపట్టున పెద్దదెబ్బ తగిలినది.

మాడము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిచెట్టు.

మాడి1. వి. కారుకొల్లి, కలిగొట్టు ?.
(బ. మాడులు, మాళులు, మాళ్లు.)
వ. .. కాళ్లి మాళ్లిఁ జంద్రల నంద్రల కెలఁ
గల మూలగల పీ. శకుం. ౨. ౧౪.

మాడి2. వి. వనకుళుత్థము, అడవిఉలవ ?
గీ. తప్పెట కారుకొల్లి, మాడి యనఁగ
వనకుళుత్థ మగు . . ఆం భా. ౨. ౫౮.
సీ. తలంపుదూలము కొట్టములు సోగరాగాఁడి
మచ్చు ముంగిట రెండు రచ్చబ్రూఁకు, లీను
గాడిగ పేరు రింటిబిడ్డలు మాళ్లితార్పులు
నాబపాఁతఊలఁ గొలుచు
వేం పంచ ౪ ౪౧౭.

మాడి3. వి (ఏ మాడి, బ మాడులు, మాళులు,
మాళ్లు) వాహనము
ఉ ఉంగరముల్ దుకూలములు నొల్లెలుఁ
జీరలు మాళ్లు జాలువా, పొంగరు లిచ్చు
చౌకటులపోగులు కుండలముల్ మురుంగు
లున్, బంగరుప్రాఁతపట్టికలఁ బాటిలుగా
కొలుకట్టుదారొతుల్, సంగడివిప్రకోటులకు
సమ్మనివాటుల కిచ్చె నచ్చటన్ .
శ్రీరం. మా. ౯. ౭.

మాడికి = మాడ్కి.
(ఇది దేనితో నైనఁ జేరి ప్రయోగింపఁబడునుగాని
వేఱుగాఁ బ్రయోగింపఁబడదు శ. ర.)

మాదుపు(ద్పు.) వి. వృక్షవిశేషము.
(పంగలకజ్జవంటి దీనియాకులతో విస్తళ్లు కుట్టు
దురు.)
గీ మాదుప్ప చిటికొక్కి సీకాయ మంద్ర తొజ్జు,
కెలఁగ వాఁకుడు పల్లేరు ములక కేము .
హంస. ౪. ౯.

మాడువిల్లు. వి. (మాడువు + ఇల్లు) మేడ డాబా.

క. ఆమాడువిండ్లకుదిఁ గల, కామలమణు లర్థ
మార్గ మడరి ఋ సం. ౪. ౯౮౫

మాడు(గు)వు. వి (త. మాళిగై)

౧ హర్మ్యము.

గీ. కదురయంబునఁ జనునొక కాంతఁ గాంచి,
తన్వి యెటుఁ బోయె దెవ్వరిదాన వనిన,
మగువ యూరక చని యొక్కమాడు
వెక్కె, టయ్యను మార్క. ౨. ౯౩

చ. వియచ్చరాంగనల్, మగుడుట చూచి
నవ్వెదురు మాడువులందు రమించు దంప
తుల్ ఋ సం ౪ ౯౮౭

౨. సౌధభేదము, ఒకవిధ మగుమేడ, డాబా.

సీ. గుప్తనివాస మొండె, మాడువుమీఁ
దొండె మాటు లేనియరణ్యతల మొండె
మంత్రవిధానమునకు, నర్హముల్
భార ఆశ్ర. ౧. ౫౭

సీ. మాడుగు మాడువు మాలె యం చనఁగను
బ్రాసాదభేద మై పరగుచుండు
ఆం. భా ౨ ౧౯.

మత్తకోకిల. వేడుకన్ దగఁ గన్యకల్ దమ
వీథులం బొడ వైనయా, మేడమాడువు
లెక్కి చూచుచు పాడుచున్ దమలోన
నిట్లని పల్కి రప్పుడు ప్రీతితోన్.
వీర. ౩. ౧౫౬.

ద్వి. మాడువుల్ పరికించి మణిమయం బైన,
మేడలవాడల మిగులఁ జె న్నైన, మంత్రుల
యిండ్లు సామంతులయిండ్లు .
రం. రా. సుం. ౨౮౨. పా. ౧౪. పం.

౩. సౌధము, మేడ.

గీ. జిల్లపొల్లుల నొకపద్య మల్లఁ గాని, కవిలి
కృతి చెప్పఁ గలఁడె కాకవి కృతాంతు,
రములం గైకొని యుకకులాయము ఘటించుఁ,
గాని గిజిగాఁడు మాడువు గట్టఁ గలడె.
వి. న. ౧. ౧౩.

మ త్రిదశోద్యానము డాయు మాడువులపైఁ
గ్రీడించువూఁబోండ్లకున్
ఉ. రా. ౧ ౬౨.

చ అలనై జయంతముఁ జలంబున గల్వఁగ
దంశితంబు లై, నిలిచినయట్లు మాడువు లనే
కము లుల్లసిలుం బురంబునన్
ఆము. ౧. ౫౨.

మాడెము వి ౧ ఇప్పుడు మాడుగు లని
వ్యవహరింపఁబడు) సంస్థానవిశేషము

సీ. అవల నాపాట్నూరు రవులుకోనిరెు.

గీ మాడెములు పేర్చె నొడ్డాది మసి యెునర్చెఁ,
గటకపురిఁ గాల్చె
ఆము. ౧ ౩౬ మనుచ ౧ ౩౪.

౨ దుర్గమస్థలము, మన్నెము

గీ మన్నె మన మండె మనఁ గను మాడె
మనఁగ, దుర్గమస్థలనామ మై తోఁచు
చుండు ఆం భా. ౨ ౪.

(మండలాధిపతుల భూమండలము అని శ. ర)

మాడ్కి = మాడికి. వి ౧ రీతి, విధము, ఉప
మావాచకము

(ఇది సమాసోత్తరపదముగానే యుండును)

గీ. మాలకరి పుష్పములం గోయుమాడ్కిఁ దేఁటి,
పువ్వుఁదేనియఁ గొనిరెుదుపోల్కి నెదురు,
గందకుందఁగఁ గొనునది కార్యఫలము .
భార. ఉద్యో. ౧. ౫౪.

చ. నిర్మలపరమాణు యుగ్మకముమాడ్కిని
దైవమనోనుకూలతన్ .. శైవ. ౨. ౬౫.

చ. కులంచి పరోరాజితోశములమాఢ్కి నొనర్చిన.
అము. ౧. ౫౨.

సీ. మాదిరి పోలిక మాఢ్కి పురుడు
పోలిక యనఁగఁ బో ల్పొందు నుపమపేరు.
ఆం భా. ౨. ౩౦౭.

౨. కారణము.

ఆ. వాల్మ్యగములఘోరవన మని పగవక, మఱచి
యుండి రేమిమాఢ్కి యొక్కొ
భార. ఆది. ౬. ౧౪౮.

మాఢి. సం. వి. ఈ స్త్రీ ౧ విదనియాకు, మొవ్వ, ముడుత వీడని లేఁతయాఁకు, మొలక ౨ విచారము, ఖిన్నత ౩ జంటపల్లు

మాణకము. సం వి అ పుం ౧ ఒకానొక దుంపచెట్టు ౨ స్థలపద్మము.

మాణవకము. సం వి అ పుం. ఇరువదిపేటల మణిహారము

మాణవకుఁడు. సం. వి అ పుం ౧. బాలకుఁడు ౨ కుపురుషుఁడు (మే ని)

మాణవము. సం వి. అ పుం పదియాఱు (లేక ఇరువది) పేటల ముత్యములహారము.

మాణవిక. సం. వి. ఆ స్త్రీ. పడుచు, బాలిక.

మాణవీనము. సం. విశే. (అ ఆ అ) బాల్య సంబంధ మైనది, పసితనముచేత వచ్చినది.

మాణవుఁడు సం. వి అ పుం ౧. బాలకుఁడు, చిన్నవాఁడు

మాణవ్యము. సం. వి అ న బిడ్డలసంఘము, పిల్లలసమూహము

మాణిక. సం. వి ఆ. స్త్రీ ఎనిమిదిపలములకు సరి యగు తూనిక (కల్ప)

మాణికస్త్రీ. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ఇంటిబల్లి. (వై. ని.)

మాణిక్యము. సం. వి. అ. న. కెంపు.

మాణిబంధము. సం. వి అ న. సైంధవలవణము.

మాణిమంథము. సం. వి అ న. సైంధవలవణము (వై ని)

మాత. సం. వి ఋ స్త్రీ. ౧. జనని, తల్లి. ౨. గోవు, ఆవు ౩. భూమి ౪. విభూతి. ౫ లక్ష్మి ౬. సన్నికల్లు (వై. ని.) ౭. రేవతి. ౮ ఆఖుకర్ణి, ఎలుకచెవిచెట్టు ౯ ఇంద్రవారుణి, పెద్దపాపర చె ౧౦. జటామాంసి చె.

౨ శివపరిచారికలు

పుం ౧ ఆకాశము ౨ జీవుఁడు.

విశే (ఋ త్ర ఋ) ౧ పరిమాణకర్త ౨. ప్రమాత, తత్త్వజ్ఞుఁడు.

మాతంగము. సం వి అ పుం ఏనుఁగు

మాతంగి. సం వి ఈ స్త్రీ ౧ పార్వతి. (వై. ని) ౨ వసిష్ఠునిభార్య (శ ర)

మాతంగుఁడు. సం వి అ పుం చండాలుఁడు, హీనజాతివాఁడు (వై. ని)

మాతగోరకః. వి. మత్స్యవిశేషము (శ ర., బ్రౌ.)

మాతరపితలు. సం వి ఋ. పుం. బ. తలిదండ్రులు.

మాతరిపురుషుఁడు. సం. వి అ. పుం తల్లియొద్దనే పౌరుషము చూపువాఁడు పౌరుష హీనుఁడు, పిఱికివాఁడు.

మాతరిశ్వుఁడు. సం వి. న్. పుం వాయువు, గాలి. (వై. ని.)

మాతలి. సం. వి. ఇ. పుం. ఇంద్రసారథి. (వై. ని.)

మాతాపితలు. సం. వి. ఋ. పుం. బ. తలి దండ్రులు.

గీ. మాతృపితృహీన యైనను భాతృరహిత, భావ
మొందిన భార. అను. ౨. ౨౨౮.

(మాతృపితృహీన = తలిదండ్రులు లేనిది ఇది మాతాపితృహీన అని యుండఁదగును.)

మాతాపుత్త్రిలు. సం. వి. అ పుం. బ. తల్లి యును పిల్లయును.

మాతాబి. వి. (హిం. మాహ్‌తాబీ మాతాభి మి. బ్రౌ, జలతారు. (శ. ర.)

మాతామహి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తల్లితల్లి, అమ్మమ్మ.

మాతామహుఁడు. సం. వి అ పుం. తల్లితండ్రి, తాత.

మాతామహులు. సం. వి. అ పుం. బ. తాతయు, అమ్మమ్మయును

మాతులకము. సం వి. అ. పుం ఉమ్మెత్త కాయ, ఉమ్మెత్తపండు.

మాతులపుత్త్రకము. సం. వి. అ. పుం ఉమ్మెత్తపండు.

మాతులపుత్త్రకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మేన మామకొడుకు.

మాతులము. సం వి. అ. పుం. ౧ దుత్తూర వృక్షము, ఉమ్మెత్తచెట్టు. ౨. ఒకదినుసు బియ్యము. ౩. ఒకజాతిపాము, మాలుధానము. (వై. ని.)

మాతులాని. సం వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మేనమామ భార్య. ౨. జనుము కే.

మాతులాహి. సం. వి. ఇ. పుం. సర్పవిశేషము. (వై. ని.)

మాతులి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మేనమామభార్య.

మాతులింగము. సం. వి. అ. పుం. మాదీఫలపు చెట్టు.

మాతులుంగము. సం. వి. అ. పుం. మాదీఫలపు చెట్టు.

మాతులుంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అత్యమ్లము, ఒక జాతిదబ్బ కే. (వై. ని.)

మాతులుఁడు సం. వి. అ పుం. మేనమామ.

మాతుస్స్వస. స. సం వి. ఋ స్త్రీ. తల్లితోఁ బుట్టినది. ౧ పినతల్లి ౨ పెద్దతల్లి

మాతృక. సం వి అ స్త్రీ ౧ జనని, తల్లి. ౨ అమ్మమ్మ ౩ దాది ౪ మూలము, మొదలు ; నిదానము, ఆదికారణము ౫. దేవ మాత. ౬. మంత్రశక్తి గల దని యెంచఁబడిన బీజాక్షరములతో వ్రాయఁబడిన చిత్ర విశేషము, ౭ వర్ణమాల ౮. పురంధ్రి, పతి పుత్త్రులుగల స్త్రీ (వై. ని)

మాతృకేశటుఁడు. సం వి అ. పుం మేన మామ. (త్రి ని)

మాతృగంధిని. సం వి. ఈ. స్త్రీ, పెంపుడు తల్లి, పెంచినతల్లి

మాతృగణము. సం. వి. అ పుం దేవతా మాతల సమూహము.

మాతృనందనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కార్తి కేయుఁడు, కుమారస్వామి.

మాతృభోగీణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) తల్లిచేత ననుభవింపఁ దగినది, తల్లికి భుక్తపడ్వ దగినది.

మాతృమాతృ. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. రేవతి.

మాతృముఖుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అవివేకి, తెలివిలేనివాఁడు ; వేల, పెట్టివాఁడు.

మాతృవత్సలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కార్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి. (త్రి ని.)

మాతృశిష్టుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవివేకి, అజ్ఞుఁడు.

మాతృష్వస. సం వి. ఋ. స్త్రీ. తల్లితోఁ బుట్టినది. ౧ పినతల్లి, ౨ పెదతల్లి.

మాతృష్వసేయి. సం వి ఈ. స్త్రీ తల్లితోడఁ బుట్టినదాని కూఁతురు.

మాతృష్వసేయుఁడు. సం వి అ పుం తల్లితోడఁ బుట్టినదాని కొడుకు

మాతృష్వస్రీయ. సం. వి అ స్త్రీ తల్లితోడఁ బుట్టినదాని కూఁతురు

మాతృష్వస్రీయుఁడు. సం వి అ పుం తల్లి తల్లితోఁడఁ బుట్టినదాని కొడుకు.

మాత్ర = మాత్రసంచి. వి. అసిమి గోనె వలెఁ గోలగాఁ గుట్టినసంచి, బాటసారుల సామానుసంచి.

గీ బ్రహ్మచారి భుజంబుమాత్రకు సడింపుఁ, బ్రాలు వాలికి మేలుచీరలు గొనియెడు,
పంచ్ధమంబును ఆము ౬. ౭౧.

మాత్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ ౧ పరిమాణార్థకము.

(క.) కాలపరిమాణము.

చ నేఁటిమా, త్ర నిలుపుఁ డెల్లి పైకొని యరాతుల గెల్తుము లావు వచ్చినన్
భార. శల్య. ౨. 33.

(నేఁటి మాత్ర = ఏ తద్దినప పరిమాణకాలము.)

ఉ. ముందటియట్ల యింకఁ బదునాఁడు దినంబులమాత్రకున్ ధృవన, స్యందిరవాన మిచ్యుకొనిపం గడతేఱు మదీయవాంఛ ..
భార. విరా. 3. ౬౨.

(చ.) దేశ పరిమాణము.

చ. మును పాద పైనయమ్ముదిక ముద్దుగ వల్లభునంత మాత్రయై, తనరె
దశా. ౭. ౯౯.

౨. అల్పార్థమును బోధించును.

(ఉదా .—శాకమాత్ర)

శ్లో. మాత్రాశి నైవ రోగభాక్

గీ. పీను గంధర్వకిన్నరదానవాది, దివ్య భూతంబులకును భీతిల్ల ననిన, పాండుపుత్త్రుల మాత్రకు భయము నాకు, నెక్కడిది బ్రెమ్మిడిన వారి యుక్కుమడఁతు
భార. ఉద్యో. అ ౨౧౬.

(పాండుపుత్త్రులమాత్రకు = అల్పులగు పాండుపుత్త్రులకు)

మ తత్కోకిల పేర్కొలఁ జని సోమకున్, వేఁడినన్ ధన మొసఁ డీనియు దీనిమాత్రకు నాలుగేన్, పాఁడి కట్టుల నీఁడవనికి
భార. ఆ ది. ౫ ౨౧౭.●

(దీనిమాత్రకు = దీనిమట్టుకు.)

3. అవధారణమును బోధించును, ఏవకారార్థము.

చ. వసుంధరా, తలమునఁ బ్రెల్లె సారథియఁ దర్శనమాత్రన ముక్తిఁపుఁ డై.
భార. ఆది ౫. ౧౬౩.

గీ. ఎత్తగా భిక్షు యొవ్వారి రెట్టు లేమి, యిడినఁ గైకొని నాలుగే నెడలమాత్రఁ, గన్నదానఁ దృప్తుండ నై యున్న మేలు ...
భార. శాం. ౧. ౫౭.

గీ. ఇతఁడు రా జను రా జనునింతమాత్ర, గాదు
మార్గాభిషి క్త వర్గంబుఁ దనదు, చరణ
యుగ్మంబు గొలిపింపఁ జాలు
భార. విరా. ౧. ౧౯౬.

౪. తృణము.

చ. మదిర మదేష్ణపాలి కొకమాత్రప పుచ్చెద
నొడ్డచేత భార విరా ౨ ౧౨౧.

శా. సంపద లొాగిం బుట్టుం జెడు న్మాత్ర
లోన్ . దశకు. ౨. ౫౪.

౫ పరివారము (హ స్త్యశ్వాది)

౬. కర్ణభూష ౭ వి త్తము, ధనము ౮ అక్ష
రావయవము ౯ హ్రస్వోచ్చారణకాలము.
౧౦ ఇంద్రియవృ త్తి ౧౧ క త్తత్కాలమున
సేవింపఁదగిన యౌషధపు గులిక.

శ్లో అల్పా చ మాత్రా బహులో గుణశ్చ

మాత్రము. సం వి అ న = మాత్ర

౧. కార్త్స్న్యము ౨. అవధారణము.

చ కొమ్మమాత్రమా, యలరెడు ముద్దు
గుమ్మ నడయాడెడు బంగరు బొమ్మగాక
దశా ౨ ౩౦౫

(కొమ్మమాత్రమా = సామాన్య స్త్రీయే ?)

౩. అవ్యగ్రకము, పని.

చ. ఇతర భోగ్యవస్తువులు గూడ సహిం
పదు మాటమాత్ర మ్మాఁడను మది పుట్టదు ...
దశా ౨ ౧౩౫

ప్ర ప్రమాణ సామాన్యమును దెలుపు ప్రత్య
యము

ఉదా :—ఊరు మాత్రము

శా. మాద్రి పిన్నకొడు కేతన్మాత్రుఁడే
చూడఁగన్ భార. విరా ౨ ౨౦౯

(ఏతన్మాత్రుఁడే ? = సామాన్యుఁడా ?)

మాత్రసంచి = మాత్ర. వి. అసిమి.

గీ. మాత్రసంచి తలాడగా మార్గసేది, . .
పదున్న వేళ ఆము. ౨. ౪౪.

సీ. పరకు లుంచిన మాత్రసంచిలో నంటఁ గట్టిన
యట్టిసేతి లడ్డిగ దనర్చ . .
శుక. ౩ ౪౫౩.

మాత్రాచ్ఛందస్సు(ము). సం. వి. ప. న.
ఆర్యాది వృ త్తము, మాత్రల సంఖ్యచే నేర్ప
ఱుపఁబడిన వృ త్తము.

మాత్రాచ్యుతకము. సం వి అ న చిత్ర
కవిత్వ విశేషము
(శ్లోకమున నొకమాత్ర తీసివేయుటచేత భిన్నా
ర్థము కలుగును)

మాత్సర్యము. సం. వి. అ న. ౧. అసూయ,
ఓర్వలేనితనము ౨ అనిష్టము, కోపము

మాత్స్యికుఁడు. సం. విణ (అ. ఈ. అ) చేపల
వాఁడు

మాథము. సం వి. అ. పుం ౧. మంథనము,
తఱచుట, చిలుకుట ౨. చంపుట; హింసించుట;
నశింపఁజేయుట. ౩ మార్గము, బాట. (త్రి. ని.)
౪. రోగము. (వై. ని.)

మాథికము. సం వి. అ. పుం. నింబము, వేము క్రీ.

మాద. వి (త. మాందం, క. మాద.) ఒకజాతి
రోగము, వ్రణములు కలిగించు రోగ విశేషము.

ద్వి. నొవ్వి యాపర గప్పెనో మాదకెవులో
బస పు. ౩. ౪౭౯. పం.

ఆ. మాద గుంటపుండు మానక యుండెడి,
పుండు లెన్ని యైనఁ బొలిసిపోవు, సంది
యంబు లేదు చల్ల నై యుండు గా, నింత
యైన కరక రానయ దెపుడు. (చికి, చిని)

ద్వి. వ్రందకన్నుస జెక్కు మాదలకన్ను .
పండితా. మహిమ. ౨౪౩. పా.

మాదకము. సం. విశే. (అ. ది.శా. అ.) మత్తు గలిగించునది; పిచ్చి యెత్తించునది.

వి. అ. పుం. నీరుకోడి.

మాదనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) మత్తు గలిగించునది.

వి. అ. పుం. దుత్తూరవృక్షము, ఉమ్మెత్తచెట్టు. న. ౧. మత్తత, మత్తు. ౩ లవంగము

మాదము. సం. వి. అ. పుం ౧. మత్తత, మత్తెక్కుట. ౨. సంతోషము, ఆనందము. ౩ గర్వము

మాదళము = మాదావళము. (క మాదళవు.) ౧. కపిలవర్ణము

సీ ఎలమాదళపుమేలి జిలుగుపావడ చూచి వలదని చలువపావడ ధరించి

ఉ రా ౪ ౧౩౬.

౨. కపిలవర్ణము గలవస్త్రము, వస్త్రవిశేషము.

వ చందురుకావులు గంధకావులు మాదళంబులు తో, పులు మేఘవర్ణంబులు పచ్చపట్టులు చీనీలు ప్రబంధ ౫౨౫.

గీ మాదళంబులు దట్లు బొమ్మంచు లుకుటి, చాలి కేసఁగడుపు లన-మీాలు రిట్లు, చిత్రవస్త్రవిశేషము ల్పిత్స్వరూప

అం భా. ౨ ౧౫౪

మాదవళము = మాదావళము. (వి. వి., శ. ర, త్రా)

మాదవళి. వి = మాదావళము

ద్వి. మిన్న దేరకుదొడ్డ మెడనూలు మిగుల, వన్నెయగలమాదవళిపచ్చడంబు

ద్వి. పరమ. ౬. ౪౩౭. పా.

మాదావళము = మాదళము, మాదవళము, మాదవళి, మాదావళి.

వి. ౧. కపిలవర్ణము.

లయవిభాతి. జలక మపుడాడి యొకచెలువ మనుఁగావి జిగివలువ పెనఁ గట్టుకొని జిలుఁగురవమాదా, వళిపుఁదడిరొయిత్తు కచముల౽ బెనఁచి చుట్టుకొని . కళా. ౭. ౧౪౧.

౨. కపిలవర్ణము గలచీర.

సీ మంజిడి కుంకనూలు మాదావళంబులు, ములుకపూవన్నెలు ముత్తెసరులు

ధనా ౩. ౩౭.

సీ. మిాఁగాళ్లమీాఁదఁ గ్రమ్మినపింజ మాదావళము సేయు నఖలాక్షు దమిఁ గదల్చి

రా వి. ౨ ౧౦౪.

మాదావళి = మాదావళము. వి ౧ కపిల వర్ణము.

ఉ. పూవులవిల్లు నమ్ములను బొల్పగు బంగరుప్రాఁత నిండుమా,దావళిదట్టి గట్టి యొగదాఁకినకెంజిగురాకుబాకు తో,భావృతిగా సమర్చి వలిపంబులఁ బైవలెవాటు వైచి ల,క్ష్మీకుమారకుఁడు మేని మెఱుంగు జగంబు నిండగన్. చిత్రభా ౨. ౬౧.

౨ కపిలవర్ణముగల చీర

రగడ జలిపట్టులు మంజిడులును దోఁపులు జెల్లులుఁ గెంగావులు సకలాతులు, వలిపంబులు దుప్పట్లును మాదావళులును జిబులుఁ లిచిలిజాతులు. కవిక ౩ ౧౯౯.

మాదిఁగ = మాదిఁగి వి (సం మాతంగః, క మాదిగ) చండాలుఁడు

ఆ. మాదిఁగచెయివుల మనసులోఁ బెట్టుక, మాదిఁగలను దగడు మాదిఁ గపుడు, మంచిగుణము లేక మఱి ద్విజుఁ డౌట్టగు

వేమ. ౩ ౧౬౪.

సీ. గోసంగి మాఁదిగ గూబకి యన, మాతంగుఁ డగు

అం. భా. ౨. ౨౮౯.

మాదిఁగి = మాదిఁగ. వి. చండాలుఁడు, అంత్యజుఁడు.

ద్వి. లింగసన్నిహితులయింగణంబులును, లింగులె
 గాక మాదింగు లున్నారు
 పండితా. దీక్షా. ౪౪. పా.

మాదిపలము. వి. మాతులుంగము గీ.

తోటకము మావులుం జిన్నలు మాదిపలంబుల్,
 క్రోవులుఁ బొన్నలుం గోఁగులు నిమ్మల్,
 పోవులుం రోవులుం పోడుగు లొద్దుల్,
 రావులు నిష్పలుం రాణ దలిర్చన్
 యయా. ౨. ౪౮.

రగడ. మావి మును చేరితిమి మగువ మాది
 పలంబు, కావలసె నేని గొను కాన్క మాది
 పలంబు ఉ. రా. ౬. ౬౧

సీ. మాదిపలం బన మాతులుంగ, మొప్పను
 ఆం. భా. ౨. ౫౩.

(శ. ర మాదిఫలము అనుపాఠమును గ్రహించి, మి వి అని చెప్పి ఉ. రా. ౬. ౬౧. ఉదాహరించెను కాని ఆం. భా. యయా. లయం దిట్టి మిశ్రపదములు ప్రయుక్తములు కాకుండుటచే మాదిపలము అనురూపమే గ్రహించుట యైనది)

మాదిరి = మాద్రి. విశ (త. క. మాదిరి) సదృశము, సాటి.

క. మడిపడి కలఁగుచు ద్రుక్కెడు, మదుఁగులం చెలివాళి పోల్ప మాదిరి యగునే
 రసిక. ౨. ౯౪.

క. పేదతీకముడుపువవలా, గాదిలి సైదోడుంతోడఁ గమఁగొన పెపుడున్, మాదిరి యగునీ పెమ్మెగ, మీదెస పొం పెదలి యుంట కేటు లోర్వ నగున్.
 అచ్చ. రా. యు. ౩౯౫.

గీ. పరిమళము లేక యుంట బంగరుసలాక, కలికి పెమ్మెనితో సుద్ది గాకపోయెఁ, జంపకంబు శిలీముఖప్రసవమ్ముదుత్వ, గారవము లేమి మాదిరి గాకపోయె.
 కవిజ. ౧. ౬౯.

వి. ౧. పద్ధతి.

సీ. పగటిగానంబు తప్పక యుండ దినరోజు మాదిరి నొంటరికోడుమూఁక.

గీ. మొదలు గాఁగలబారులు మొనకు నిల్చి .
 రా. వి ౫ ౧౩.

౨. ఔపమ్యము, సాదృశ్యము, పోలిక

సీ. కయిదడి కైవలి కైకడి కాదువు మాదిరి పోలిక మాడ్కి పురుడు పోలిక యనఁగఁ బొల్పొందు నుపమపేరు
 ఆం. భా. ౨. ౩౦౨.

మాదిరిసేయు = పోల్చు, ఉపమించు.

ఉ. ఆదరహాసచంద్రికల యందము వాత్తుల మీఁదఁ జిల్కన, త్యాదర శీతవీక్షణ సుధారసధారయుఁ జాదఁజాద నా, హ్లాదముఁ గొల్పఁ గాఁ గలకలాదు మహిమంబుఁ దలంచి చూచినన్, మాదిరిసేయ వచ్చు జననాథు మొగంబును జంద్రబింబమున్.
 విజ వి. ౧. ౬౮.

మాదృక్కు–(శుఁడు.) సం. విశే. (శ) నావంటివాఁడు, నన్నుఁ బోలినవాఁడు.

మాదృశుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మాదృశుఁడు,

మాద్రి = మాదిరి. విశ. (శ. మాద్రి) సమానము.

సీ. ద్విజరాజ ఫణిరాజ దిగిభరాజులతోడ విశద కీర్తులమాద్రి వేంకటాద్రి .
 శృ. శకుం. టీకి. ౧. ౧౪.

౪. ఘటికాద్రి కరుగఁ దచ్చటు, ఘటికామాత్ర
మున మోకఁ గాంచిరి మెల్లన్, ఘటియిల్లు
నెంచఁదగునా, ఘటికాద్రికి మాద్రియద్రి
గలదే జగతిన్. ఘటికా. ౨. ౧౫౮.

౫. సాదృశ్యము, పోలిక

ఉ. మాద్రికి మాఱు నంచ కలిమావుసయిన్
మురు దైవతోదుచే, భద్రమయాత్మచే భువన
పాలనశీలుచే సరస్వతీ, ముద్రిత వక్త్రుచేత
నలుమోములవేలుపుచే విరూరిచే, దాద్రి
చమూవిభుండు గను నాయువు శ్రీయు నిరంత
రాయమున్. పాండు. ౧ ౩

మాద్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పాండురాజు రెండవ భార్య.

మాద్రీనందనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నకులుఁడు. ౨. సహదేవుఁడు

మాద్రీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. పాండురాజు, మాద్రిమగఁడు.

మాద్రేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧ నకులుఁడు. ౨. సహదేవుఁడు

మాధవకము. సం. వి. అ. పుం ఇప్పపూవుకల్లు, మధూకమధువు (శ. ర.)

మాధవము. సం విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. వసంతఋతు సంబంధమైనది. ౨. మధు సంతతి వారికి సంబంధించినది. వి. అ. పుం. ౧. వైశాఖమాసము. ౨ నల్లపెసర చె. పుం. న. మధ్వాసము, ఒక దినుసు మద్యము (వై. ని)

మాధవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాకముపట్టిన శర్కర. ౨. తేనెతోఁ జేసిన యొకజాతి మద్యము, తేనెతోఁ జేసిన యొకజాతి త్రాగుడు పదార్థము. ౩. బండిగురివింద చె. ౪. తులసి చె. ౫. కుంటెనకత్తె. ౬. లక్ష్మి. ౭. యదువంశోత్పత్తి

పుత్రుం డగు మధువుయొక్క గోత్రాపత్య. స్త్రీ. కుంతి.

సీ. దేవతామూర్తి యిద్దవి మాధవి చోల తా
నెఱుంగక యవ్రతంబు వలుకు ...
భార. ఆది. ౪. ౨౫౪.

మాధవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కృష్ణుఁడు. ౨ వసంతుఁడు, మన్మథమిత్త్రుఁడు. ౩. ప్రఖ్యాతి గల యొకానొక గ్రంథకర్త (మాధవాచార్యుఁ డనియుఁ బేరు గలదు ఇతఁడు మాయణుని పుత్త్రుఁడు, సాయనభోగనాథులకు సోదరుఁడు.)

మాధవోచితము. సం వి అ పుం. గంధద్రవ్య విశేషము, కక్కోలము.

మాధుకరము. సం విణ. (అ ఈ. అ) మధుకరసంబంధమైనది; తేనెటీఁగనుబోలినది.

మాధురము. సం వి. అ. పుం. ౧. మాధుర్య లవణ తిక్తరసముల మిశ్రణమువలనఁ గలిగిన రసవిశేషము. ౨. పదునేడుఅరత్నులు ప్రమాణము గలయూప స్తంభముయొక్క మొదటినుండి పదునాఱవ యరత్నిభాగము. (వై. ని.)

విణ. (అ. అ. అ) మాధుర్యరసము గలది.

మాధురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. తీఁపు, మాధుర్యము. ౨. మద్యము, కల్లు.

మాధుర్యము. సం. వి. అ. న. ౧. తీఁపు, మాధుర్యము ౨. ఆకర్షకమైన యందము, శ్రేష్ఠమైనసౌందర్యము ౩. (అలం) కావ్యగుణములలో నొకటి, మాధుర్యగుణము. ౪. దయ ౫. సుశీలము, మంచితనము.

మాధ్యందినము. సం. విణ (అ. ఈ. అ) ౧. మధ్యాహ్నసంబంధమైనది, దినమధ్యభాగమునం దున్నది. ౨. నడిమిది, నడుమ నున్నది.

వి. అ. పుం. ౧. వాజసనేయులలో నొకశాఖ, ౨. శుక్లయజుర్వేదముయొక్క ఒకశాఖ.

మాధ్యస్థ్యము. సం. వి. అ న. ౧. నిష్పక్ష పాతము, పక్షపాతములేమి. ౨. కౌటస్థ్యము, సంబంధము లేకపోవుట. ౩. మధ్యవర్తిత్వము, నడుమ నడ్డుపడుట

మాధ్యాహ్నికము. సం. విశ (అ ఈ. అ) మధ్యాహ్నమందైనది.

మాధ్వి. సం వి. ఈ స్త్రీ మద్యవిశేషము (తేనెతోఁ జేయఁబడినది)

ఖ వేఁడి కలిగించు నాఁడు సూర్యకిరణములు. (వై ని)

మాధ్వీకఫలము. సం వి అ న ౧ ఒకజాతి కొబ్బెర, నారికేళవిశేషము. శ. ౨ ఇప్పపూవు కల్లు. (శ ర)

మాధ్వుఁడు. సం వి అ పుం మధ్వాచార్యుని మతము ననుసరించువాఁడు, మధ్వమతస్థుఁడు, ద్వైతి

మాన = మానిక. వి (సం మానమ్) రెండు తవ్వలపరిమాణము; ఆ పరిమాణము గల పాత్రము

వ నెఱియమవసమును బెట్టినఎడ్లు ౫౦ నిత్య
పడి ఓయుంగల త్రిభువనాంకుశమునసే
మాన ౧. ద. శా ౪ ౧౦౦౯

వ మానుఁడ్లు నెయ్యును నిత్యపడిగాన చంద్ర
క్క్రమము నడపంగలవడ్లు నేతిమాన
౧. ద. శా ౪. ౧౦౫౦

చ. కరమునఁ బట్టి భిక్షుగొనుకప్పెర గొప్పది
గాదు మానెఁడో, టరుదది
చెన్న. ౫. ౨౭౯.

సీ. కుడపాభిధాన మై యదరు నవని, మాన నా
ముంక నా మానిక యనఁ గను .
ఆం. భా. ౨. ౨౬౦.

మానగ్రంధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. అపరాధము.

మానద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చంద్రునిరెండవకళ.

మానధానిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్కటి, దోస. శ.

మానన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మన్నన, గౌరవము.

క మానార్హు లగుట వారికి, మానన లే కున్న
నలుఁగు మనుజాధీశా.
భార. అను. ౨ ౧౪౦.

౨ చంపుట

మాననీయము. సం. విశ (అ ఆ అ) మన్నింపఁదగినది, గౌరవింపఁదగినది

మాననీయుఁడు. సం. విశ. (అ ఆ. అ.) గౌరవమున కర్హుఁడు, మన్నింపఁ దగినవాఁడు

మానమంద(ది)రుఁడు. సం వి. అ. పుం. రావణాసురుఁడు (వై ని)

మానము. సం వి. అ. పుం ౧ సమ్మానము, గౌరవము ౨ ఆత్మాభిమానము ౩. పౌరుషము, రోషము ౪ (అలం) స్త్రీలకు నసూయచేఁ బురుషునియెడ గలిగినకోపము

న ౧ కొలుచుట ౨ త్రాసు, మూల, తూము మొదలయినది ౩. లెక్కించుట, గణించుట. ౪. కొలకఱ్ఱ, కొలపాత్ర మొ. ౫. ప్రమాణము

(ఈ క్రింది యర్థములకు తెలుఁగున నే వాడుక గన్పడుచున్నది.)

౬. పద్ధతి, ప్రకారము.

ఉ భానుఁడు కాఁడు చూడు నరపాలక మందులకొండదీప్తు లీ, మానము దోఁచెఁ గాని యనుమానము లేదు వినుండు ...
మొ. రా. యు. ౨. ౯౦.

౩. సహాయము.

క. అని యిట్లు పెక్కువిధములు, మనమునఁ దల
పోసి కొనుమానంబయ్యెన్, జనకజకావలి
రాక్షసవనితలు మేల్కొన్న నితన వసుధా
సుతతోన్.

గీ తెలని భాషింప విప్పుడు తేని గాదు
భా. రా. సుం. ౧౬౩.

౪ సమానము ?

ద్వి. శుక్రశాపంబున క్రుంక్కి యయాతి, వక్రుఁడై
మా రల్ల వార్ధకువ్వఁ దయ్యెఁ, గాన సైరణ
యందుఁ గలరె యయాతి, మానమై రాజులు
మనుజేంద్రతనయ.
రం. గా ఉ. ౧౩౩ పా. ౯ పం

విశే. శక్యము ?

ఉ ఒక్కశరాసనంబు దగ నున్నది యెక్కుడు
లావు చూడ్కికిన్, వెక్కస మైనరూప
మును బ్రేకదనంబును గల్గి చేవమై, పెక్కుడ
దివ్వ పెవ్వరికి నేగతి మానము గాక లీల నీ,
వక్కతికోగ్రకార్ముకము నక్కడఁ బాదఁగ
రమ్ము రాఘవా. భా రా బాల ౩౦౦.

మ మదవంతైకవివర్ధనుం డలఘుసత్వాకల్పుఁ డీ
కృష్ణుఁ డ, భ్యుదయాదగ్రుఁ డొనర్చివట్టిపను
లీభూతప్రపంచంబులో, మది నెవ్వారికిఁ
జేయఁ బాడఁ దలపన్ మానంబులే
హరి. ఉ. ౮. ౨౨౩.

మానముగొను. వి స క్రి. (మానము +
కొను) అవమానపఱుచు

క. నిను మానముగొనుహీనుని, ననుమానము
మాని నూమఁ దనుమోహముచేతను మానక
తునుమాడుదు సారంగ. ౨. ౨౩౬.

మానయుత. సం. విశే. (ఋ. త్రి. ఋ.) గౌర
వించువాఁడు.

మానరంధ్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ ఒకరకము నీటి
కుండగడియారము.

(ఒక కుండకు నడుగునఁ జిన్నబొక్క పొడిచి
నీటిలో నుంచిన నది క్రమక్రమముగా నిండు
చుండును. దానినిబట్టి కాలపరిమాణము
తెలిసికొనఁబడును. (త్రి. ని.)

మానవంతము. సం విశే. (త్రి. లి. త్రి.) మానము
గలయపత్యము, పౌరుషము గలసంతానము.

మానవంతుఁడు. సం విశే (త్రి లి. త్రి.)
మానముగలవాఁడు, ఎక్కువ గర్వించినవాఁడు.

మానవతి. సం వి ఈ స్త్రీ మానిని, అనూ
యచేఁ గలిగినకోపము గలయాఁడుది

మానవదేవుఁడు. సం. వి అ పుం ౧. మను
ష్యాధిపతి, చక్రవర్తి.

మానవము. సం. విశే. (అ ఈ. అ.) ౧. మనువు
సంబంధమైనది ౨. మనుష్యసంబంధమైనది.

మానవి. సం వి. ఈ స్త్రీ. ౧ ఆఁడుది, స్త్రీ.
౨ పచ్చపువ్వులయడవి మొల్ల ? (వై. ని.)

మానవుఁడు. సం. వి. అ పుం ౧. మనుష్యుఁడు,
మానిసి. ౨. శిశువు, పిల్లవాఁడు.

మానసజన్మము. సం వి. న. పుం హంసము,
అంచ

మానసజన్ముఁడు. సం వి. న. పుం మన్మ
థుఁడు, మనోభవుఁడు.

మానసము. సం విశే. (అ ఈ. అ.) ౧. మన
స్సునకు సంబంధించినది, మానసికము. ౨
లోపల నున్నది, గూఢముగా నున్నది, భావ
గర్భితమైనది. ౩. మానససరస్సులో నివసించు
నది.

వి. అ. పుం. విష్ణుని యాకారము.

స. ౧. మది, మనస్సు. ౨. కైలాసశిఖరమున నున్న సరస్సు, మానససరస్సు.

(ఇందు హంసలు నివసించును.)

3. ఒకదినుసు లవణము, ఉప్పు.

మానసాలయము. సం వి. అ. పుం. హంసము, అంచ.

మానసించు. సం. స. క్రి. ౧. తలంచు, ధ్యానించు.

ఆ. తపము పండె ననుచుఁ దత్పదాంభోజముల్, మానసించుకొనుచు మందకొడకు

భాగ. ౧౦ పూ. ౮౪౮

౨. కోరు, ఇష్టపడు

(హేమంతవర్ణనము.)

సీ. ముద్దుగుమ్మల మొగంబులఁ జూడనే కాని మానసింపరు చందమామఁ జూడ

ఉ. రా. ౫ ౨౮౧

మానసికము. సం విశే. (అ ఈ. అ) మన స్సంబంధమైనది.

మానసూత్రము. సం వి. అ. న ౧. కొలత త్రాడు, కొలత్రాడు. ౨. బంగారపు మొల గొలుసు, బంగరు మొలత్రాడు.

మానసౌకము. సం వి. స. పుం. హంసము అంచ.

మాని. సం. వి. న. పుం. సింహము. (అ ని)

మానించు. స. క్రి. (√మాను.) ౧. ఆఁపు, అడ్డగొను.

మ. విరథుం డై యభిమన్యు తేరుపయికిన్ వేగంబ పాంచాలభూ, వరసూనుం డరుగం దదీయ బల శౌర్యం బాల కొక్కున్మడిన్, మరలం బాలు వరండు వాయుసుతుండున్ మానింప మానింప న, శ్వ రథానీకముతోడ భీముఁ జొచ్చెన్ భూమిశ్వరుం డుద్ధతిన్.

భార. భీష్మ. ౨. ౩౮౪.

క. దీన నసుఁ జిక్కువడిరొండు, వానిం గాఁ దలఁచె నిపుడు వాసవున ట్ల, జ్ఞాని రొయరఁ డెవ్వఁ డింతయు మానింపఁగ నేరనేని మతి నగనిమ్మా హరి. పూ. ౭. ౧౪౩.

మ. మనుజాం డెంతటివాఁడు దైవకృతముల్ మానింపఁగాలేఁడు దశకు ౬. ౧౦౬.

౨. పోఁజేయు, నశింపఁజేయు.

క ఐనను నిష్పటిదుఃఖము, మానింపఁగ మనకు నొండుమం దెయ్యది

భార. కర్ణ. ౩. ౧౮౦.

క ధ్యానం బింద్రియ వృత్తుల, మానించు టహింస గురుసమర్చనవిధి ని, త్యానుష్ఠానము దపమును, వీనఁ బరమసేవ్య మెద్ది వినఁగా వలతున్. భార అను ౪. ౨౪౪

మానించు. సం స. క్రి రక్షించు, కాపాడు

మ. తుది నే నిన్ను వివాహ మర్యాద మదాంధుం గ్రూరకర్మిష్ఠుఖుం, బ్రదుకం బోవఁగ నీక చంపుటయ తా వీరంబు ధర్మంబు ని, ట్టిద కార్యస్థితి నిత్తెఱంగునన నీడెందంబునుం గన్న సమ్మదపాత్రం బగు నంబుజాక్షి యని యే మానంబు మానించితిన్. దశకు 3. ౪౫.

మానిక = మాన. వి. (సం. మానకమ్ క. మానికా మానిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. అని శ. ర.) నాలుగు సోలల కొలఁది; ఆ కొలఁది కలపాత్ర.

సీ. కుడపాభిధాన మై యడరు నవని, మాన నా మొంత నా మానిక యనఁగను .

అం. భా. ౨. ౨౪౦.

చ. .. కలువుకాల మెఱుంగుల పూసబోట్టులం, బలి కలికిక్లఁ బందనపు మానికఁ గొల్చిన మాల్లు గల్గి .. కుక. ౨. ౪౦౬.

మానిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకవిధమైన సారాయి సంబంధమైన ద్రవము, మద్య విశేషము.

౨. తూనికలలోని భేదము. 3. పరిమాణ విశేషము, సేరు.

మానికదారి. వి. (మానికము + దారి. సం. మాణిక్యధారిణి) భోగముది.

గీ ధనము లార్జించు మానిక దారులిండ్లఁ, జేరు నరులకు విడుపులు చెప్పఁ దరమె. (శ. ర.)

మానికము. వి (సం మాణిక్యమ్ క. మాణిక)

౧ కెంపు, పద్మరాగము

సీ బహుదివ్య ఫలపరిపాక సౌభాగ్యంబు నెరపు కెమ్మోవి మానికముతోడ. వసు ౧ ౨

౨ రత్నము, మణి.

గీ మానికము రతన మనంగ మణి చెలంగు
ఆం. భా ౨ ౨౪౮

గీ కొండవీ డేలుచేలుపుఁ గూడి పాల, కదలి నడుచక్కి బలు మానికములవీవిఁ, బుడుకు ప్రాఁకులు మాకేళ్లు వొదలి పాదలు, కడిమి పూఁదోఁటలో నాడుగరితెఁ దలఁకు
అచ్చ రా. బాల. ౨.

చ. మకర ముఖాంతరస్థ మగుమానికమున్ బెకలింప వచ్చు
భర్తృ. ౧. ౪.

విణ. శ్రేష్ఠము.

గీ. మానికంబవు గద కూచిమంచికొలము, నందు .
నీలా. ౧. ౧౫.

వేలుపు మానికము = చింతామణి.

క. దానసముగ్రత వేలుపు, మానికముం బోలు ననుచు మహనీయమణిం, గానుక యిచ్చి ...
విక్ర. ౨. ౨౫౪.

జ. మానికదారి.

మానితము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) గౌరవింపఁబడినది, మన్నింపఁబడినది.

మానిని. సం ఈ. స్త్రీ. ౧ ఆత్మాభిమానము గల స్త్రీ, స్వగౌరవము గల స్త్రీ; దృఢ సంకల్పము గల స్త్రీ ౨ ఈర్ష్యా జనితకోపము గల స్త్రీ, భర్తపైఁ గోపించిన స్త్రీ, 3 పరిమళము గలచెట్టు

మానిపుక్కిటిగాఁడు. వి పక్షి విశేషము.

సీ. మానిపుక్కిటిగాఁడు బేసువ రొయ్యలంకి డాబ తీతువు వెన్నడాయి
పార్వ. ౬. ౪౪

మానిసి. వి (సం మానుషః, క మానిసి.)

౧ మనుష్యుఁడు

క నానాదేశంబులబవు, మానుసులం గూర్చి నీవు మగధేశ్వర యే, పూనిక నిట వచ్చితి చెపు, మా నిక్కము నిర్వహింతు మప్పని యేమున్
హరి ఉ. ౧. ౨౮.

క ఏనుంగులాగు పంది, మానిసిచందంబు నీరు మానిసికి నగుం, గాని గుణంబులు గలుగవు.
ఉ హరి. 3. ౧౬. ఆం భా ౨. ౧౦3.

(ఈక్రింది ప్రయోగమందు "మాన్సి" అను రూపము కానవచ్చు చున్నది.)

సీ. ఇనుమంత మాన్సివంగసము బాలల కెన్నరిల క్రొంకలకు మారు వలుకఁ గవులు
ప్రబంధ. ౧౫౫.

౨. (సం. మానుషీ) మనుష్య స్త్రీ, స్త్రీ.

క. మనయింట నిచ్చ టచ్చో, టన కెచ్చటనైన నీబ్బహన్నల మెలఁగం, జనిరొుడు మానిసి,
భార. విరా. ౧. ౨౫౪.

క. పగవాఁ డఁట దేవేంద్రుఁడు, మగువా నీ
పతనికొలంవు మానిసి వఁట నిన్, దగవు
చెడి పిలుపఁ బనుచుట, మగతనమే యిట్టి
లంజమాటలు గలవే. ఉ. హరి. ౧. ౪౦.

ఉ. ఈతఁడు నాకుఁ బ్రాణవిభుఁ డీతనికిం
బ్రియురాల నన్న ము, స్నీతఁడు చూచె
నీతనికి నిల్లదమానిని నేను నాకుఁ గా,
నీతఁడు వచ్చెఁ దండ్రి నను నీతని కిచ్చె
నటంచు నొక్కౄమై, నాతరుణీమణుల్ జగడ
మాడిరి మాతవికారచిత్తలై

వి పు ౫, ౧౫౧

3. సేవకుఁడు

క. ము న్నాపని మానుసులం, బ్రగ్నన పతి
సంఘటింపఁగాఁ బని చిన సం, పన్నంబుగ
నొడఁగూర్చిన భారం ద్రో ౫ ౧౪౩

ఉ. రసాధిపుఁడుం బరకాలుఁ బల్వఁ దా
మానిసిఁ, బంచె పరదు ౫ ౬౭

౪ యోధుఁడు

క నీయందు వాదియందుం, జేయుం గలమాను
షుల విశేషంబుల, జే, త్రాయత్తంబుగఁ
జెప్పుము భార. ఉద్యో ౪. ౭౦౯

గీ. మానుసులవోల మన్నార లేను లేని, తతి
మహాగుణశాలి నాతనయుఁ గాచికొనఁ గదం
గర పింగారమునకుఁ గాక, మనువులను
గైదువులు వారు మానమునకె

భార ద్రో. ౭ ౭౬౪.

విశే. శూరుఁడు, పౌరుషవంతుఁడు.

క. నిను నమ్మి యెుండువలనికిఁ, జనక జయద్ర
థుఁడు నిలిచె సైన్యములో నా, తనిఁ
జంపెదు దేనియున్, వీసకత్తిరి గాక
మానిసివె యూహింపన్.

భార. ద్రో. 3. ౧౦౯.

జ. మానిసికోఁతి, మానిసితనము, మానిసిదిండి,
మానిసిదిండి కాఁడు, మానిసిబూతము,
మానిసిరాజు, మానిసిఱేఁడు, మానిసి
సింగము

మానిసికో(క్రో)ఁతి. వి. (మానిసి+కోఁతి) మర్కట విశేషము, మనుష్యాకారము గల కోఁతి.

గీ. గసగసలు వీఁకవిండ్లు సోగచిలుకలును, సింగ
ములు పులిపిల్లలు జింక లేదు,గములు
మానిసికోఁతులు కాఱుపోఁతు, లేడికదుపులు
పులిజాన్ను పాఁడిపసులు ప్రబంధ ౧౩౫.

గీ కొచ్చివేఁపులు మానిసిక్రోఁతు లాదిగాయైన
వన్నియు శుక ౧. ౧౦౯.

మానిసితనము. వి (√మానిసి) ౧ పౌరుషము.

వ గాంధారిరాజు లగువృషకుండును నచలుం
డును సమరథులు మానిసితనంబును మాను
షులుం గలవారు

భార ఉద్యో ౪ ౭౩౩

౨ మనుష్యత్వము.

గీ. అకట జాతికిఁ బాసిన యనుఁగుఁజెలికి,
నెసఁగ మఱి వేఱువేఱ మానిసితనంబు

వేంపంచ ౪ ౧౭౧.

(ఇది రెండర్థములకు నుదాహరణము)

మానిసిదిండి. వి (మానిసి+తిండి) రాక్షసుఁడు. నరభోజి

చ మద మఱి పాఱి రాన్నృపులు మానిసిదిండికిఁ
గాక భీతితోన్ . ఉ హరి ౪ ౭౭౩.

గీ పెండ్లికొడుకవు మాకు నీవిసరుహాక్షి, గూర్మి
నందన యొకమానిభూశకాప, విశృతి మానిసి
దిండివై యకట దీని, ప్రాణముల కల్గఁ
దలఁచితిఁ బాపబుద్ధి. షమచ. ౫ ౪.

క. కొండలయందుఁ జేయక, పండులు గాయ లును నమలి బ్రతికెదు మాకున్, దండులు గూడుక మానిసి, దిండ్లపై నడువ నెట్టికెం పొదవె నొకో. అచ్చ. రా. సుం. ౧౫౩.

మానిసిదిండికాఁడు. వి. (√ మానిసిదిండి.) రాక్షసుఁడు, నరభోజి

గీ తిరిరి చేతలు మానిసి దిండికాం(డ్ర, దండు లును గూడి ప్రాయేట ద్రచ్చుతటిని, మేటి తామేటిమే యెత్తి మెట్టుక్రింద, నిలిచి యుండిన ప్రోడవు నీవె కాదె

అచ్చ రా బాల. ౧౫౭

మానిసిబూతము. వి. (√ మానిసి) మనుష్య రూపము గల పిశాచము

గీ మందులాఁడి చెడుగు మానిసి బూతంబు, పిసిఁడి బిచ్చగాండ్ల వెన్నుగుదియ

చెన్న ౬. ౭౮

మానిసిరాతు. వి. (√ మానిసి) కుబేరుఁడు, నర వాహనుఁడు (శ. ర.)

మానిసిఱేఁడు. వి. (మానిసి + ఱేఁడు) రాజు, నరపాలుఁడు.

గీ పెనుతపని ఱేఁడ నీ వడిగిన తెఱఁగునఁ, దనరు మానిసి ఱేనిచందంబు నీకుఁ దెలియ నెఱిఁ గింతు నేఁకఁ బెఱతలఁపు మాని, వినుము.

అచ్చ. రా బాల ౭౯

మానిసిసింగము. వి (మానిసి + సింగము) నర సింహమూర్తి.

సీ. మానిసిసింగమై పూని బత్తునిపలెన్ తలఁగఁ ద్రోచినవాఁ డితండెకాఁడె .

అచ్చ. రా. యు ౪౬౫.

మాను[1]. స. క్రి. (త. మాన్. క. మాణు) ౧. వదలు, విడుచు.

సీ. అనవుడు వతనితో నతఁడు మన్నిగ్రహంబు లైన యాహారముల్ మానువాఁడు

భార. శాం. ౫. ౫౪౧.

చ. చలమున సింగిణీశరశరాసంబులఁ గట్టక మానరు.

ఆము. ౬. ౭౩.

మ. నీమానంబు చిత్తంబు న, చ్చినచో మానుము గాని ని న్నిపుడు క స్తిం బెట్ట నా కేఁటికిన్

కాశీ. ౩. ౪౭.

౨. విరమించు, చాలించు.

క. నాకొఁదుకుపోటుమాటలు, నీ కేఁటికిఁ బొసఁగ నాడ నేరవు మూర్ఖా, ద్రేకమునఁ బలుకు చుండుట, మాకు సహింపగరాదు మానుము విప్రా

భార. విరా. ౫ ౨౫౫.

గీ చూచి వల దన్న మానక సురటి విసరు

దశా. ౨ ౧౭౯

అ. క్రి. ౧ క్షీణించు, తగ్గు.

ఆ అ క్కు_మారు లరిగి రావల మానని, గాఢ ధృతిని మాని కథలు వినుచు

రాఘవ ౭ ౧౫.

ఉ అంబుజమిత్రుఁ డంత వసరాంబుధిఁ జేరఁగఁ బోయె నాత్మ బింబం బపు డంతకంతకుఁ (గ్రమ(ప్రభవన్నికటత్వతారత,మ్యంబున సం క్రమించు తమదంచిత విద్రుమరాగ వీచికై, త్యంబులఁబోలె ర క్తిమము తద్దయుఁ బూనఁగ వేఁడిమానఁగన్. కళా ౮. ౪

౨. పోవు, నశించు.

క. మితభోజియై విని క్త, క్షితి సావిత్రీజపంబు సేయు నది యఘ, స్థితియు విశానీనత్వము మతి సేమఱ కట్టు లైన మాను సఘంబుల్

భార శాం ౧. ౩౧౪.

ఉ. ఇప్పుడు దీనికి బ్రత్యుపాయమును, జాలఁగ నెంచి చేయఁ దగుసంశయ మంతయు మానునట్లుగన్

కళా. ౭. ౧౬౯.

గీ. ప్రాణుల భుజించువాఁడు గ్రౌర్యంబు మాని, ప్రియము గదిరెడు నిరూపురేఖ చూడ ...
జాహ్నవీ. ౪. ౨౪.

౩. ఆగు, నిలిచిపోవు.

క. వీను వల దన్న వాదము, మానద .
భార. అర. ౪. ౩౩౮.

మ. సాకెల్ దాఁచినఁ బెండ్లి మానునొకొ దుశ్చారిత్రమున్ గంటిరే
కాశీ. ౫, ౩౧౧.

శా. వేసం డీగతిఁ బాపకర్మములు గావింపంగ నాకీడునన్ వానల్ గల్గక మాని నారబము లెండం జొచ్చె
వి పు ౨. ౧౦౪ ఆమ. ౫ ౧౦౧.

౪. కలుగకుండు, పుట్టకుండు.

క అక్కడ రో, గారిష్ట సర్వమాయిక, మారీదుర్భిక్షభయము మాను నరేంద్రా.
భాగ. ౧౦. ఉ ౫౨.

౫. సమాప్త మగు, ముగియు

ఉ. తనభారి మంతయున్, మాని సుఖించు నిర్వ్యవుధ మానుఁ దృతీయ యుగంబు నంతటన్
హరి. పూ. ౫. ౪౭.

మానిపోవు = అణఁగిపోవు, డాఁగిపోవు.

ఆ పాకశాసనుండు నాకంబు విడిచి రెుం, దేని మానిపోయె మానసేంద్రము, తనయు లమరపురము దాము కైకొనియుజ్ఞ, భాగములు నిలింపపతుల కేక
వి పు ౬. ౧౬౩.

౬. మానించు, మానుచు, మానుపు, మాన్పించు.

మాను². విణ ౧. మనోహరము.

శా. . జనుల కర్ణాంకుప్రకాశంబుతో, మానై సాత్యవతేయ ధీవనధి జన్మశ్రీ మహా భారతా, ఖ్యానాఖ్యామృతమూర్తి రెుప్పు వితా లాఘుధ్వాంత విధ్వంసి యై .
భార ఆది. ౩. ౨౧.

ద్వి. మాయావి కడిమిమై మడసిన మెచ్చి పూనిన వేడ్కతోఁ బురుహూతుఁ డిచ్చె, మానైన యీవహోమమాలికఁ దాల్చియిది నీవు ధరియింపు మిాకపిరాజ్య, పదమున కిది నీకుఁ బరఁగు చిహ్నంబు.
రం. రా. కిష్కిం. ౨౧౬. పా. ౨౧. పం.

మ. మము రక్షింపుము దేవ నీకరమునన్ మానై వెలుంగుదు చ, క్రమునన్ .
మార్క. ౬. ౧౨౩.

సీ నాకౌమైన దన విన్నాణమైనది యన మానైన దనఁగ శెస్సైన దనఁగ

గీ. మంజులంబైన దనుటకు మదనదమన
అం సం మాన. ౫౪.

౨. యుక్తము.

ఉ. మంచి తనేకయాగముల మానుగ దక్షిణ లిచ్చి విప్రులన్ భార. ఆది. ౨ ౨౦౨.

ద్వి మనుకేళ దనుజాలమర్మజ్ఞుఁ డితఁడు, మన దెస నుండుట మానైననీతి
రం. రా యు. ౩౦౧. పా. ౨. పం.

(కొన్నియెడల విశేషార్థము లేకయే వాక్యాలంకారముగా ప్రయోగింపఁబడును.)

క. అనవుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు దన, మనమున సంతోష మంది మానుగ వీనుల్, గనిపల మునకు నిప్పుడు, విన గింటిని శాండు సుతుల విద్యాశక్తుల్. భార. ఆది. ౬౨౩.

క. మానుగఁ గించిచ్ఛేవము, లైనమహీరుహము లంపు నతులితకరుణా, మానమతిలోడ నావిత, భానుఁడు చనుదెంచి వృతుప దానగుటన్.
వి. పు ౨. ౧౮౪.

క మానుగ బుకుపర్ణుఁడు ఛీ, మానుజ్ఞాతుఁ డయి చొచ్చె నాప్రోలు .
భార. అర. ౨. ౧౭౧.

వి. ఒప్పిదము, మనోజ్ఞత.

క. ఏనుఁగ మనుమఁడు దీక్షితు, లైనారము యజ్ఞ
మిప్పు దఖిమంత్రిత మై, మా నొందదు నే
మించటను బూనిక సొంపంగవలయుఁ
బుత్రులు మీరల్.

భా. రా. బాల. ౪౦౧.

సీ మా నతి పగ లెల్ల మాయు దీవని పండు
వెన్నెల నగునట్లు వెలఁది నవ్వు

కు. సం ౮ ౬.

మాను³ = ప్రమాను. వి. ఔ వృక్షము, చెట్టు

మ హరి శౌర్యం దగు రామభూవిభునిశిత్రాటో
పవద్వ్యాపినీ, శరవేగంబున నాత్మమూల
బలముల్ జాఱం దళాదంబరం, బరుగన్
గొమ్మలు వోవ లా వతి నిజామాదుల్
పదిరుల్ భజింతురు నమ్రత్వము, గానలో
ముసలిమానుల్ గాని తర్కింపఁగన్

వసు ౧. ౪౪.

పా ° మగవాఁడో, మానో (కతినాత్ముఁడనుట)

విశే నిశ్చలము, కదలనిది.

ద్వి. లగ్న మై భక్తి కళాయుక్త మై నిమగ్న
మై లీన మై మా నాటఁజేసి .

పండితా. దీక్షా. ౬౩ పా.

మానుచే(న్చు) = మానించే, మానుపు.

స. క్రి (√మాను¹) ౧ మానునట్లు చేయు, పోఁగొట్టు

క. ధవ, ద్యూనవిమతి యతిలోభము,
మానిచి పాండవులఁ దెమ్ము మనుజాధీశా

భార. ఉద్యో ౩ ౫౯౩.

చ. వినుము రజస్తమంబు లన విశ్రుతమైనగుణ
ద్వయంబు మా, తనువులం గాన విశ్వవిదితం
బగుపేర్మిఁ దనర్తు మేము ధ, ర్మనిరతులం
దనూనరుచి మానుతు మర్థమఁ గామమున్

మంత్రంబును నిరతంబు ఘోరతరతఁ బొందుట
లెల్లను మానికారతముల్.

మారి. ఉ ౯. ౧౩౭.

ఉ. అన్నలు నేయుఠాయిడి ధరాతురులై పరు
వెత్తుమానులన్, గన్నులఁ జూచె నేఁ దమ
కంపము మానిచి నానిమిత్త మా, పన్నుల
నీరఁ బ్రోవుఁడని ప్రార్థన నేయునతండు
°వారలన్, బిన్నతనాననుండియు విభీషణుఁ
డెంత పరోపకారియో.

ఉ. రా. ౭. ౧౫౦.

మ ఈవచ్చును, న్మదవీరావళికిన్, భుజా
విభవవిన్యాసంబు గాన్పించి మా, న్పెద
గర్వంబు భా. విరా ౪ ౭౬౩.

ద్వి ఇనకులాధిపుశోక మేత్రోవ మాంతు.

రం రా అర ౧౯౬. పా. ౮ ౩.
కాశీ. ౪. ౭౯.

౨ విరమింపఁ జేయు.

క. ఆ, ఘనుఁ జూచి యధమకులుఁ దను,
మనమున శివ్యతతిచదువు మానిచె నంతన్.

పరమ. ౨. ౧౧౧.

సీ. అచటినాలవజాతి హాలముఖా త్తవిభూతి నాది
భిక్షువు లైత్రు మైన మాన్పు .

మనుచ. ౧ ౫౦.

ఉ. నా విని సత్యభామ వదనంబున లేనగ వంకు
రింప నే, మే వచియింపఁ బూను వ్యాదయే
శ్వరునిం గరసంజ్ఞ మాన్చి ..

పారి ౪ ౫౪. కళా. ౪. ౪౩.

3. క్షీణింపఁ జేయు, తగ్గించు.

చ వినుము నరేంద్ర విప్రుఁ దలిగన్ జమదగ్ని
సుతుండు శాప మిచ్చె నమరథర్త వంచ
నము సేసి వరం బని కోరి కుంతి మాన్పె
నలుక భీష్ముఁ దర్థరథుఁ జేసి యదంచెఁ

గలంచె మద్రరా, జుచిత మాడి కారి విధి
యరెయ్యో నరుం దనిఁ జంపెఁ గర్ణునిన్.
భార. శాం. ౧. ౩౫.

గీ. అర్ధచంద్రబాణంబున యాదవేంద్రు, కేవి
తోఁడన బలుదూపు లేదు వంపి, యతని
వేగంబు మాన్చె . ఉ. హరి. ౩. ౫౯.

బ్రతుకుమాన్పు = చంపు.

ఆ. అధపుఁ దల్ల నవ్వి యద్దాయరక్కసి బ్రతుకు
మాన్చె దివ్యబాణ మేసి కళ ౨. ౧౧౪.

మానుపు(న్పు) = మానుచే, మానించే.
స. క్రి (√మాను[1]) ౧ పోఁగొట్టు, నశింపఁ
జేయు.

క. ఈనదు లన్నియు నా గం,గానదిసరి పూర్వ
జన్మకలుషములెల్లన్, మానుపు నట సంస్మ
రణస్నానతటస్థానదర్శనస్పర్శములన్
వరాహ ౧౦. ౧౫౫

౨ నివారించు, అడఁచు.

మ జగతీనాథవతంస మానత శిరస్సమ్మేళినన్
సెయ్యాపున్, జగదంబుల్ ప్రియ మొప్ప
మాన్పెడుతటిన్ మనుచ ౫ ౯౩.

మ. అస్వేదతావృత్తి మా,న్పె నవస్వేద
సమృద్ధి బోధకళి మాన్పెన్ మోహవిభ్రాంతి
తోఁ,డనె గీర్వాణవధూటికిన్
మనుచ ౨. ౩౩

మానుషము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ౧. మనుష్య
సంబంధమైనది.

వి. అ. పుం. (రాశిచక్రమున.) ౧. మిధునరాశి
౨. తులారాశి. ౩. కన్యారాశి.

(ఈ క్రింది యర్థములయందుఁ దెలుఁగునందే వ్యవ
హారము కనఁబడుచున్నది.)

౪. అభిమానము.

క. . పాధ్వస్యమును సిగ్గును మానుషంబు
మున్పిరిగొనఁగన్ .. నిరం. ౨. ౯౬.

౫. గౌరవము.

రగడ మానగంధి చెదకు తావిఁ బోక్కఁ
బోక్కమైనదిక్కు, మానవతి గయాళిపొత్తు
మానుషంబె దక్కు. వరాహ ౩. ౯౨.

సీ జనులు గాంచిన మానుషము దూలుఁ దన
కనుపుయిలోటమున మోము పుల్లగిలఁగ
భార. విరా. ౨. ౪౦.

౬. పరాక్రమము

సీ ప్రాభవంబులు మాలి బాహుశక్తులు మాలి
పాటువారును విధి దూటువారు, మానుషం
బులు గ్రాఁగి మత్సరంబులు వేఁగి పెచ్చు
వారును మూఁక విచ్చువారు
వరాహ ౩ ౪౪

క ఇలువరుసయు మానుషముం, గలగాజాలయుండ్లఁ
గన్నెకలు పుట్టుసెడఁగ, దెలిపిన వరించి
శుక ౩ ౫౨౫.

మానుపాదుఁడు(త్తు.) సం వి. త్. పుం రాక్ష
సుఁడు.

సీ పరుష కేశ, జాలంబు గాడ్పునఁ
దూలంగఁ గాలోపమానుఁ డై చనుదెంచి
మానుపాదుఁడు. భార ఆది ౬. ౨౦౧.

మానుషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మనుష్య స్త్రీ,
మానిసి

మానుషుఁడు. సం. వి. అ పుం. మనుష్యుఁడు

మానుష్యకము. సం. వి. అ న మనుష్యుల
సమూహము.

మానే(న)రు. వి జ్యోతిష్మతి, ఎక్కుడుతీఁగ.
(శ. ర.)

మానోజ్ఞకము. సం వి. అ. న. మనోహరత,
ఇంపు, అందము.

మాన్పించు. స. క్రి. (√మాను+ఇంచు ప్రేరణార్థము) పోఁగొట్టు

శా. వే రేల ధృ, ష్టద్యుమ్నుం డోకరుండ విద్విషదవష్టంభంబు మాన్పింపడే
భార. భీష్మ. ౨. ౧౩

మాన్మథము. సం విశే. (అ. ఈ. అ) మన్మథ సంబంధమైనది

మాన్యము. సం. వి అ న. శ్రీమంతులు పన్ను లేక గౌరవార్థము పూజ్యులకు నిచ్చిన భూమి

సీ మాన్యంబు లీయ సమర్థుఁ డొక్కఁడు లేఁడు మాన్యముల్ చెఱుప సామంతు లంద, ఱు.
రామలిం ౪

శా సాలగ్రామము మున్నుగాఁ గొనఁడు మాన్యక్షేత్రముల్ పెక్కుచం, దాలం బెండునొక్కప్పడుం దఱుగ డింటం బాడియున్ బంటయున్
మనుచ ౧ ౫౫

గీ అగ్రహారాళి సకలమాన్యంబు లొసఁగి
భీమ ౧. ౪౧

మాన్యుఁడు. సం. విశే. (అ ఆ అ) ౧ గౌరవింపఁబడవలసినవాఁడు ౨. గౌరవార్హుఁడు, గౌరవింపఁదగినవాఁడు

మాపటించు. ?

ఆ అగ్నిహోత్రసమయమందు భోజనవేళ, మధ్యదివసమందు మాపటించి, సదనమునకు వర్షిచను దేరఁ దద్వాంఛి, తార్థ మీయవలయు నతిముదమున
భాగ. ౭. (చి. వి)

మాపతి. సం వి ఇ పుం. శ్రీపతి, విష్ణువు

మాపనము. సం. వి. అ. న. కొలుచుట.

వి అ పుం త్రాసు, తక్కెడ

మాపు. స క్రి. (√మాయు. తె. మాయుపు) ౧. నశింపఁజేయు, లేకుండఁజేయు.

క. ఓపి యతనిరణభారము, వాపెదఁ గౌరవ్యసేన బదలువఱిచి ప్రాటోపతఁ గర్ణునిఁ దునిమెద, మాపెదఁ గురురాజాదురభిమానము బలమున్.
భార. కర్ణ. 3. ౯౫.

వ. ఇట్లు మధుసూదనుం డేయుసాయకంబులు . చమత్కారంబులు మాపియు ..
హరి. ౧. ౧౪౭.

౨. బాధించు, పీడించు

సీ మల్లాతిలను బ్రజన్ మాపంగి వచ్చున వర్షంబు గురిపింప వశము గాదు
రామ లిం. ౫.

3 మాయఁ జేయు, మలినము గావించు

నిజతేజము పెంపున వన్యతేజముల్, మాపుచుఁ గౌస్తుభాంశమున మాఘపునర్వసుతారన్
పరమ 3 ౪.

వి. ఔ ౧ సాయంకాలము

మాపటివేళ నీవు వనమధ్యము వెల్వడి వచ్చి గోష్పద, ప్రాపితధూళిధూసరితభాసురకుంతలమై సరోరుహా, ద్దీపితమైన నీ మొగము దీరజనోత్తమ మాకు చేక్కతోఁ, జూపి మనంబులన్ మరువఁ జూపుదు గాద
భాగ ౧౦ పూ. ౪౩.

మ తరుణీ రేపును మాపు హవ్యములచేతం దృప్తుఁ డౌవహ్ని
మనుచ. ౨ ౬౫.

సీ. సాయంసమాఖ్యులై చనుచుండు మాపునా.
ఆం. భా. ౧. ౯౪.

క ఏను జటాయువు సెంతయు, మానసమున మదము లొదవ మత్సరములతో, భానుని మనలో నెవ్వఁడు, మానగ మును గదియఁ బోపు మాపటిలోనన్.
భా. రా. కిష్కిం. ౩౩౭.

క. మదిఁ దహతహ విడిచి యుంకన్, ముదమున సకులార కొంగు ముడివేసికొనం, డిడ

నేటిమాపటికిఁ గో, ర్పద వాలాయముగ
నేను బ్రియులను మిమ్మునన్.
ప్రభా. ౫. ౪౫.

౨. రేయి, రాత్రి.

ఉ. . భూమిభృన్మౌళికిఁ గేలు మోడ్చి
చని మాపటికో ల్వొన నాదిలానీమల్ ...
వైజ. ౧. ౧౨౧.

క ఈమా పేయింతిని నా, కామాతురతెల్లఁ
దీఱ చంద్ర. వి ౧. ౭౨.

గీ ఎసఁగుకట్టానిక్రియ నావి రొగయఁ బగటి,
రొయిందయుడు కాఱుకుండుభూమండలమునఁ,
బొలిచె మాపటఁ బండువెన్నెల చకోర,
పోతవితతికిఁ జూఁపట్టు వోసినట్టు.
ఆము. ౨. ౬౦

3. మాలిన్యము, మురికి.

(వ్యవ.) రంగుబట్ట మాపున కాఁగును.

(ఈ యర్థమున అనా.గా వ్యవహారమందుఁ
గన్పట్టుచున్నది.)

౪. లేకుండఁ జేయు. (చూ. మాపుచేయు)

విశే. మలినము, మురికియైనది

సీ. కురుమాపుదడిమంపుఁగోకలోఁ దోలఁకెడు
కంపమాననితంబకాంతిసొంపు ..
కళా ౪ ౧౦౯

సీ కట్టిననెఱమాపుగడితెంపు పుట్టంబు నెమ్మ
మొ గెడువారచీర గాఁగ .
అచ్చ రా. సుం. ౭౮.

మాపుచేయు. స. క్రి (√మాపు) పోఁగొట్టు,
నశింపఁజేయు.

ఆ. తెలుపు మాపుచేసి దిట్టతనంబునఁ, దెలుపు
భస్మమగను దేటపఱచు, విధముకన్నఁ బరుస
జేదియు లేదురా . . వేమ. 3. ౧౪౯.

మాపుడు. విశే. (√మాయు) మాసినది. మలిన
మైనది.

గీ. ... ఒరులు, గట్టి విడిచినవస్త్రంబు గట్టఁ
గాదు, మడత మార్పు టొప్పదు కడుమాపు
డైన .. భార. అను. ౪. ౧౦౪.

మాభీదము. సం వి. అ. పుం. ఏకముఖరుద్రా
క్షము. (వై. ని)

మామ. వి (సం. మామకః, త. మామన్, క.
మావ.) ౧. తల్లికిఁ దోడఁబుట్టినవాఁడు, మేన
మామ, మాతులుఁడు

గీ అనఘ మా మామ శకుని నాకై కడంగి, జూద
మాడెడి నాతోడఁ గాను నాక, యీతఁ
డొడ్డినధనరాసు లెవ్వియైనఁ, బోఁడిగా నీకు
నీ గలవాఁడ నేను
భాగ. సభా ౨ ౧౪౪.

ఉ. శ్రీరుచిరత్వ భూతిమతిజిత్వరతాకృతి శక్తి
కాంతులన్, ధీరత సాగభోగముల ధీనిధి
యీశ్వరనారసింహుఁ డా, వారిజనాభశంక
రుల వారిసుమారుల వారితమ్ములన్, వారి
యనుంగుమామలను వారివిరోధులఁ బోలు
నిమ్మహిన్. మనుచ ౧. ౭౯.

౨. శ్వశురుఁడు.

(క.) భర్తతండ్రి.

క. ఆమెలఁత నేయుసవినయ, సామకథల
మృదుగభీరసంభావనలన్, మామయు నత్తయు
సంతోషామృతమునఁ దేలి రంతరంగములఁ
దగన్. భాగ ఆర. ౪. ౧౯౪.

ఉ. . నీదుపట్టి న న్నెంతయుఁ బ్రేమఁ బట్టి
రమియించినయప్పుడె మామ వైతి నీ,
వింతటినుండి కోడలఁ జూమీ నను మట్టకు
రాజశేఖరా. సారంగ. ౨. ౨౩౨.

(చ.) భార్యతండ్రి.

ఉ. పారణ చేసి రాజు మధుపర్కపురోదనియ
మామ భీమధాత్రీరమణుండు మంత్రసను
దీరణపూర్వము గాఁగ నీయఁడే ..
నైష. ఉ. రారా.

సీ. వినుసామి నీతండ్రివనుపున నీమామ యగు
కుంభకుని యింటి కరుగుచెంచి ..
నీలా. ౨. ౧౨.

చ. .. మామగా, రనుటయొ కాని మమ్ముఁ
గనినయ్యకు మాకును భేద మున్నదే
ఉ. రా ౫ ౫౧౨.

వ శ్రీమన్మహామండలేశ్వర కులోత్తుంగ
చోడగొంక్కరాజులమామ దణ్ణనా (య)
కపణ్ణినాయకుని గొడ్కు చోడపనాయకు
ద శా ౪ ౧౦౬౬.

౩. మామక సంజ్ఞకుఁడు, మామవానివాఁడు

చ. మఱది యటంచు బావ యని మామ యటం
చును నల్లుఁ డంచు నంబదులకును నన్నివావు
లిడి దశా ౨ ౩౬౬.

జ మామతనము, మామమామ

మామకము. సం విశే. (అ మికా అ)
నాసంబంధ మైనది.

మామకీనము. సం. విశే (అ. అ అ) నాసం
బంధ మైనది, మదీయము.

మామకుఁడు. సం విశే (అ. మికా అ)
౧. నాసంబంధ మైనవాఁడు
౨ స్వార్థపరుఁడు, లోభి, ఆత్మాశ గలవాఁడు.
వి. అ. పుం. మాతులుఁడు, మేనమామ.
(మే. వి.)

మామతనము. వి. (మామ + తనము) శ్వశుర
త్వము, మామయగుట
ఉ. భూమితలేంద్ర నీ కిపుడు పుత్త్రిక యై తన
రారు కన్య నీకామహిళాంశజాత యఖిల
స్వప్రహాణీయ గుణప్రతానంబులన్, మామక
పాణిపీడనసమాదరణంబున కర్త గాన
నీమామతనంబు మిక్కిలిగ మానుది కింపగు
చున్న ది క్షితిన్. పరమ. ౩. ౫౩.

మామమామ. వి. (మామ+మామ. త. మామ
మామ) విష్ణువు. (సరస్వతి)
సీ. పోరోగిరపురిరాజారి కూరిమిపట్టి మామమామ
యనుంగు మామగారు, అచ్చ. రా బాల. ౬.
గీ. మామమా మన హరి యొప్పు శ్రీమహేశ.
ఆం సం. దేవ. ౩

మామము. సం విశే. (అ ఈ అ) నాసంబంధ
మైనది, మామకము

మామిడి = మావిడి. వి (త మామరం)
చూతము, మావి
చ అల్లయది కెంపులమేడలతోడి విస్ఫురి,
స్మరకళకట్టిమస్థలియొ మవ్వపు లేఁజిగురాకు
కెంపుము, మ్మరముసఁ దేజరిల్లు నెఱమామిడి
మ్రాఁకులతోడి తోఁటయో
ప్రభా ౧ ౬౨.
సీ చాన మామిడి నంటి సంపెంగకును మోము
చక్కఁ జూపవదేమి తక్కు వయ్యె
ఉ రా ౬. ౩౮.
సీ మామిడి మామి యనంగ నామ్రమగు.
ఆం. భా. ౧౮౫.

మామిడిక్రింది సోమరి. మామిడిచెట్టుక్రింద
అపండు రాలి తననోట పడు నని ఆశించి శేమ
కొని యుండునట్టి సోమరి.
ద్వి ఒక విచారము మాకు నొదవె నీరాజా, సుక
వాసి, పనిపంద చూపుగుజ్జంబు, మామిడి
క్రింద సోమరి కేవటుంధు
ద్వి. పారిశ్చ. ఉ. ౧౪౫౩. పం.

ఆ. ఆహిరణ్యాక్షశిపునందు నీమామిడి, క్రిందిసోమ
రెట్లు వొంది యుత్తేఁ, బలికి మేఁకమలక
పుట్టినయ ట్లయ్యె . నార ౨. ౫౯.

త్రొక్కుడు మామిడికాయ = మామిడికాయలు
త్రొక్కి చేసినయొకవిధ మగుపచ్చడి.

క. త్రొక్కుడు మ్రామిడికాయయు నూరుఁ
బిండ్లు మెచ్చి రలంతుల్
పాంచా. ౪. ౫౫

జ. మామిడిగుత్తులు

మామిడిగుత్తులు. వి బ (√మామిడి) ధాన్య
విశేషము

మ సారిదిం జేర్చినతేఁగమల్లియలు ఖర్జూరగం
బులుం బుష్పమం,జరులు న్మామిడిగుత్తు
లున్ గుసుమల్ సంపెంగలున్ బచ్చ
గ,న్నెరువూఁబాళలు గల్గి రాజనపుఁగాంతిం
దారు ము ల్చూపి చే, లరుదార న్నగుఁ
బూవుఁదోటల బలాకానీకదంభంబునన్
ఆము ౧. ౬౬

మామెన. వి. ౧ ఉత్పలశారిబ, నల్లసుగంధి
పాల దీ

సీ. మామెనయును సేలవామెన యటకమామిడి
దూలగోవెల హంస ౪ ౧౦

గీ మామ్మెన యన నుత్పల శారిబాహ్వయ
మగు భవ అం భా. ౫౭.

౨ మామెనకాయలతో పెట్టిన యూరుఁగాయ.

క. వడపిందెయు మామెన మ్రా,రెడుగాయయు
నల్లమున్ మిరియపూర్గాయల్, కడ
నుండఁగఁ ద్రొక్కుడు మ్రా,మిడికాయయు
నూరుఁబిండ్లు మెచ్చి రలంతుల్
పాంచా ౪ ౫౫

ఉ. ఆరికూడు పుచ్చవరు గావులవెన్నయు
దోషగింజసం, శారపుటాంబురంబు తనిమజ్జిగ

మామెనగుంపుతోడఁ దం,డాలఁగఁ బట్టి
రెడ్డిమడియ ల్మెలుంగోలలఁ బూని యెడ్లకో,
టేరులు వైచి దున్నుటకు సేగిరి కొంద్రకు
సాలు వచ్చినన్.
కేం. పంచ. ౧. ౬౦౩.

(వ్రాఁత ప్రతిపా. మాకొనకంపు ము॥ద్రి. పా)

మాయ. సం. వి ఆ. స్త్రీ. ౧. దంభము.

౨ వంచన, మోసము

౩ గారడివిద్య, మంత్రవిద్య, ఇంద్రజాలము
మొ వలనఁ గలిగిన భ్రాంతి.

౪ యథార్థము కానిరూపము, అసత్యము
(సమాసముయొక్క మొదటిపదముగా నుండు
నపుడు అసత్యము; కల్పితరూపము గలది.
యథార్థము గానిది అనునర్థముల నుపయో
గింపఁబడును

(ఉదా —మాయావచనము = అసత్యవచనము.
మాయామృగము మొ)

౫. కపటోపాయము, రాజకీయతంత్రము.

౬. (వేదాంత) అవిద్య.

(అవిద్యవలనఁ గలిగిన భ్రాంతిచేత నసత్య మగు
జగత్తును సత్యముగాను బ్రహ్మముకంటె
భిన్న మైనదిగాను జనులు గ్రహింతురు.)

౭ (సాంఖ్య) ప్రధానము, ప్రకృతి.

౮. బుద్ధునితల్లి యగు మాయాదేవి

౯. (శైవమతమున) జీవుని బంధించెడి నాలుగు
పాశములలో నొకటి.

౧౦ ఒకానొక పట్టణము, గయ.

౧౧. లక్ష్మి.

౧౨ కృప

౧౩ ఒకానొక విష్ణుశక్తి

౧౪. తెగడ దీ. (వై. వి.)

మాయరవి = దయలేని సూర్యుఁడు.

క. మాయరవి యేల క్రుంకెఁడొ,కో యను ని
ట్టూల తదాసెన్ ..

భార. విరా. ౨. ౩౧౨.

మాయఁజేయు. స క్రి. (మాయు) నశింపఁజేయు.

సీ. చంద్రసూర్యుల ప్రకాశము మాయఁజేయని
కటికి చీకటిమీఁద మెటికె విఱుచు .

శుక ౨. ౫౦౪.

ఉ. తా నొకమాయఁ జేసి యమృతంబు సురా
ళికిఁ బంచిపెట్టఁగా, నే నిఁక మాయఁ జేసి
త్రిదివేశుల నందఱ మాయఁ జేసెదన్

దశా ౨ ౩౮౩

మాయఁబాఱు. అ క్రి (√మాయు) కాంతి
హీనమగుట కున్ముఖమగు, మాయుట కున్ముఖ
మగు.

క తెలతెల నరయ్యెను దిక్కులు, పఱపల నుడు
గణము మాయఁబాఱెను బత్తుల్, కలకలనఁ
గూయఁదొడఁగెను, దులదులఁ దమ్మిదలు
దమ్మితుటుముల నెడలెన్.

హంస ౧ ౧౩౮

మాయకాఁడు. మి. విశే (మాయ + కాఁడు)
మాయావి

పీ నీవు

గీ మానుషంబుల నడపంగి మాయకానిఁ,
గాఁగఁ జెలులు గాంచుట వగ కలిమిపేర్మి,
దాని వెలిపుచ్చ నోపమి లీన నొకటఁ, గార్ష్ణి
పాండురత్వంబులు గలుగు నమఘ.

భార అను. ౪. ౩౭౫.

మాయదారి. మి. విశే. (మాయ + దారి) సం.
మాయాధారీ. మాయావి, మాయకాఁడు;
మాయావిని, మాయలాఁడి.

ఉ. వచ్చుటయున్ ఫలందమఁడు వారిజనాభుఁడె
మాయదారి యై, యిచ్చటి కేగుదెంచె నని
యిచ్చఁ దలంచి నమస్కరింప ...

వరాహ ౯. ౪౪.

గీ. నిలిచె జిలిబిలిజడదారి చెలులఁ జేరి, మచ్చు
కొప్పెకుదారి సమ్మాయదారి

కువల. ౨. ౨౯.

చ పొరిపొయ కంటకాన్వయుల యాపహవైఖరి
కెల్ల రయినకల్లరి మదిరీతి మేను కుటిల
మ్ముగఁ ద్రిమ్మరు మాయదారి మం,దర యను
జంత చం గా ౪ ౧౭.

ఆం భా ౨ ౨౭౯

మాయపోతు. మి విశే. (మాయ + పోతు -
మాయము + పోతు. శ ౭) మాయలమారి.
(శ ౭)

మాయము. విశే (సం మాయా, క. మాయవు)

౧. అదృశ్యము, కానరానిది

ఆ నడుగు సాచ్చి మునిఁగి మాయమై పోయిన,
నప్పుతాత్మఁ దగుచు నవనివిభుఁడు

భార ఆగ. ౪. ౩౩౦.

శా. ఇతఁ డెవ్వాఁడొక్కొ కేత్రోత్సవం,
బై డాయం జనుదెంచె నంతటను మాయం
బయ్యె సైష. ౩. ౭౨.

క ఊటికిన నడుమున తల దెగి, నటికినఁ బలి
మాయమైన నభమున సుర లు, త్రిటి మెచ్చి
పుష్పవర్షము, లేఁచుగఁ గురియించి రభయ
దాయకు మీఁదన్. ద్వా. ౧౦ ౫౪.

౨. మోసపుచ్చునది, వంచకము.

క. మాయపుఁజీకటి విరియఁడుఁ, దోయజ
మిత్రుఁ డింతు మగుదఁ దోఁచెఁ బ్రజకుఁ గో,
పాయత్తు లై బలంబులఁ, జేయుం గలవాఁడు
గదఁగి శితబాణములన్.

భార. ద్రో. ౪. ౩౨౪.

క. మాయఁ బ్రకటించుచును వెద, మాయపు
మంత్రములం రిత్త మంత్రించుచు ధూ,
ర్తాయకనందన గనుఁగొను, మా యామది
రాక్షి నీమదాలస యగునే.

మార్క. 3. ౯౧.

3. కృత్రిమము, తెచ్చి పెట్టుకొన్నది.

చ. మదవతి చెంబుతో, నుదకముఁ గొంచు
ధూర్తమణి యొండెడిచోటికి నేఁగి మాయపు,
న్నిదుర వహించి యున్నయతనిం గరసంజ్ఞల
లేపి యి ట్లనున్. శుక ౨ ౧౭౫.

౪ చెడిపోవునది; నశించునది

క. కానియటు లుండి నెఱిఁబడు, నైన తెలుఁగు
దోఁచి మాయ మగు నిబ్భంగిన్, మానస
మున కబ్బు వగయుఁ, దే హోపం బనులు
బుధుఁడు దేలఁడు కొంటన్

భార శాం 3 ౨౭

సీ. అనురక్తి నిన్నుఁ గూడి మనఁ గంటి మంటి నే
ననురతిమనువు మాయంబుగాఁగ .

శు సం ౧ ౧౧౯

గీ. అస్త్రశిక్షయు నేభంగి నణఁగిపోయె, మాయ
లన్నియు నెచ్చోట మాయ మయ్యె
భా. గా. యు ౧౩౯౦

చ. అడవెడుంచిచ్చుఁ జొచ్చుతతి నాదట నూరక
చూచునాఁటిని,ల్కడయును గానఁ ద్రోచి
చిరకాలము దాళిన బెట్టిదంబు నా,రయెడఁ
గని వంతలన్ విపివి యీతని కెక్కడి
మోహ మంచు నిష్పదమి నడంగి మాయ
మయి పోయితి వేమె పతివ్రతామణీ

ఉ రా ౧. ౯౯.

౫. వంచనాసాధనము, మాయోపాయము.

క. తాపదమాయము లేఁటికి, దేవి రాయనరించె
దిట్టు దీనికి నెడగా, నీ వొకటి రొండ్ల
చూపినఁ, బోవఁగని త్తుగా విరోధిఁ బొరిగొన
కట్లున్. మా3. ఉ. ౧. ౨౦౧.

గీ. మాయములం పన్ని యాలీల మహాప్రమోల,
బాల నిడి పేల నరిగిరి ప్రాణసఖులు .
కృ శకుం 3. 33.

మాయపుఁబుర్వు = ఘాతుకక్రిమి, నశింపఁ
జేయుక్రిమి.

క. నాయిష్టవనిత ద్రింగిన, మాయపుఁబుర్వు
లివి వీని మడియింతు మునీం,ద్రా యరుగుము
నీ వనుటయు, నాయన యత్యంతదుఃఖి
తాత్ముం డగుచున్ భార ఆర ౪ ౩౩౪.

సా కుంచెన్న కూడఁబెట్టిన మంచెన్న మాయంబు
చేయును (పెద్దల కష్టార్జిత మగుసొమ్మును వమ్ము
చేయునప్పు డీ లోకోక్తిని వాడుదురు)

క ఇంచుకయు నే వ్యయింపక, సంచితముగ
ధనము విభుఁడు సానుల కొసఁగన్, "గుం
చెన్న కూడఁ బెట్టఁగ, మంచెన మాయంబు
చేసె మర్యా దలరన్ రుక్మాం. ౪. ౧౦౪.

జ : మటుమాయ, మటుమాయతనము, మటు
మాయలబండి, మటుమాయలాఁడి, మటు
మాయలాఁడు

మాయల చెంచురాయఁడు. వి వి.
(√మాయ) ఈశ్వరుఁడు, శివుఁడు.

క. ఒకతలమానిసి లేఁ డిం, టికి మాయలచెంచు
రాయనికి నని వెనక,య్యకు నాతవివెన
కయ్యకుఁ, దుకతుకఁ బుట్టించి నవ్వుదురు
మనచెంచుల్ చంద్రా. ౨ ౧౬.

మాయలబెల్లి. వి విశే. (√మాయ) మాయలు
గలది.

సీ. తచ్చనగొండి పోతరకత్తె కల్లరి వల్లింత
మాయలబెల్లి కటికి . చెన్న. ౨. ౨౪.

మాయలమారి. మి. విశే. (√మాయ త. మాయమారి) మాయలు గలవాఁడు మాయావి; మాయావిని, మాయలాఁడి.

ఉ. మఖోఁ, పాయక నున్నవాఁడు శ్రుతిపాఠము సేయుచుఁ దోఁటలోనఁ జే, మాయయగా రటంచు వలమాయల మారి చవెం దటాలునన్. వైజ. ౪. ౧౬.

మాయలమెకము. మి వి. (మాయలు + మెకము) మాయామృగము.

క. మాయల మెకంబు సేవిన, మాయన న న్నెఱుఁగ వలయు నటకాద నరుం, డేయక మును గిటిఁ బొరిగొను నాయకుఁ డావెన్క విూరె న న్నెఱుఁగుటకున్. రా. వి. ౩. ౪౪.

మాయలాఁడి. మి విశే (మాయలు + ఆఁడి, త మాయ్యెయాడి క మాయలాడి) మాయలు గల ఆఁడుది.

దండకము. గుణం బేఁటికే మాయలాఁడీ విభుం డైనఁ బోఁడే నిమగ్నుండు గాఁడే భోగినీదండకము. ౯. పొ.

మాయలాఁడు. మి. విశే. (√మాయ. త మాయ్యె యాడి) మాయావంతుఁడు, మాయలమారి.

సీ. .. సహదేవుఁ బాలుకన మర్దించి మందల విడువఁడే మాయలాని .

గీ. మేటిమగనిఘటోత్కచుఁ గీ టడపఁడె . భార. కర్ణ. ౧. ౪౨.

సీ మాయలాఁ డిరి తిట్టె మంజుభాషలు. మనుచ. ౧. ౪౨.

క. అనుడు దరహాసరసమునఁ. దనవదనజరద్వి ధుండు తారుణ్యాము గై, కొన మందాందోళిన మేళనమున శిర మమర మాయలాఁ డిట్లని యెన్ . పాండు. ౫. ౨౦౯.

భా. రా. యు. ౧౪౧౩. ఆం భా. ౨. ౨౮౬.

మాయసాగు. మి. స. క్రి. (మాయ + సాగు) మాయచేయు.

గీ. వీనిఁజూగులు సీమలో శేనిమద్దులం గదిసి మాయసాగి రసంగ వలదు, మా టొకటి పేఁ రొకటి గా ద దేఁటి కింత, నాఁటినాఁటికిఁ దెలియఁగా నరతలోన రా. వి. ౫. ౪౧.

మాయాకారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. గారడి వాఁడు.

మాయాచణుఁడు. సం విశే (అ. ఆ. అ.) ౧. గారడి చేయుటకుఁ బ్రసిద్ధుఁడు ౨. మోస పుచ్చువాఁడు, దగాచేయువాఁడు

మాయాజీవి. సం. వి న్. పుం గారడివాఁడు.

మాయాదము సం వి అ పుం మొసలి, మకరము. (త్రి. ని.)

మాయాదేవి సం వి ఈ. స్త్రీ. బుద్ధునితల్లి.

మాయాధరుఁడు. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) మోసగాఁడు, మోసము చేయువాఁడు.

మాయాఫలము. సం వి. అ. న. మాచికాయ.

మాయాయంత్రము. సం. వి. అ. న. మంత్ర శాస్త్రప్రకారము చేసిన యంత్రము.

మాయావంతుఁడు. సం. విశే. (త్. వతీ. త్.) ౧. మోసము చేయువాఁడు, వంచకుఁడు. ౨. ఇంద్రజాలవిద్యయందు నేర్పరి, ఇంద్రజాలవిద్య నుపయోగించువాఁడు.

వి. త్. పుం. కంసుఁడు.

మాయావతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ప్రద్యుమ్నుని భార్య.

మాయావి. సం విశే. (న్. నీ న్.) మోసము చేయువాఁడు, మోసపుచ్చువాఁడు, యుక్తి పన్ను వాఁడు.

వి. న్. పుం. ౧. ఇంద్రజాలికుఁడు, గారడి వాఁడు. ౨. పిల్లి. (రా. ని.) స. మూఢి కాయు.

మాయావిదుఁడు. సం. విశే. (ద్) - మాయ నెఱిఁగినవాఁడు.

౧. దూసము చేయుటయందు నేర్పరి. ౨. ఇంద్ర జాలవిద్యయందు నేర్పరి.

మాయి. సం. వి. న్ పుం. ౧. గారడివాఁడు. ౨ బ్రహ్మ ౩. కాముఁడు, మన్మథుఁడు. ౪. అగ్ని ౫. శివుఁడు.

విశే. (న్ నీ. న్) మాయావి.

మాయించు. స క్రి (√ మాయు) ౧ చంపు, సంహరించు

క ఆయుధము విడిచి యుండఁగ, సాయకగురు మీరు నాఁడు జంపినకష్టో, పాయని ధృష్ట ద్యుమ్నుని మాయించియ కాని తోడిన మఱు వే నూద్వన్. భార కర్ణ. ౨. ౧౩౦.

సీ ఈతేరఁ గాద మాయించె సుత్రాముఁడు పాకదైతేయు నిర్భరసహాయు

హర. ౭. ౧౫౪.

క మాయావి వీఁడు దుర్మతి, మాయఁడు సంగ రములం దమర్త్యుల గెలుచున్, మాయికర ణముున వీనిన్, మాయింపుము మోహనాది మాయలచేతన్. భాగ ౧౦ ఉ. ౧౪

౨. నశింపఁజేయు, అడఁచు.

ఉ. మార్చి బ్రమో, యించుట గర్జచందముగ నేచి విరోధదనానలంబు మాయించు శిశాస్త్రవర్ష మున నిట్టిది భీష్మమహోద్యమము .

భార భీష్మ. ౧. ౫౨.

శా. ఆరాజన్యుఁ డుదగ్రుఁడై పాదివి సింహ వ్యాఘ్రభల్లూక భూ, దారణాదికదుష్టసత్వ సతతోత్థానంబు చాపస్ఫురన్నారాచ ప్రము ఖాంబకంబులజడిన్ మాయించుచున్ గ్రక్కు నన్, ఘోరారణ్య పదాశ్రమంబులఁ బరి శోభంబు మాన్పెన్ గృపన్.

కృ. శకుం. ౧. ౬౨.

క వంచనయును మాయయు మా, యించి పరా క్రాంతి నయ్యుశేసాస్త్రమునం, గ్రంచఱ నంతకుపురి కేఁ, గించితిఁ బాలోమకాల కేయాసురులన్ భార అర ౪ ౧౬.

క. చేయించుఁ జెవులపండువు, మాయించు నఘాళి నిట్టిమతి మతి గలఁడే

భాగ ౧ ౧౩౪.

౩. మాపు, కాంతిహీనము చేయు.

శా అరి, హ్మదారస్థిర క్త్రితారకములన్ మాయించు చేతప్రితా, పాదిత్యుండు వెలుంగు నైష ౫ ౧౩౩.

సీ. చిఱునవ్వు వెలయించి చెలు వయినవెన్నెలల్ మాయింపు మిప్పుడు మచ్చకంటి

బిల్హ. ౨ ౧౩౭.

సీ నీలధారాధర నిర్మలకాంతుల గడియలో మాయించుఁ గలికివేణి హంస ౫ ౨౧౦.

మాయికుఁడు సం వి. అ. పుం ఇంద్రజాలి కుఁడు. (వై ని.)

మాయు. అ క్రి. (త మాయ్) ౧ కాంతిహీ, మగు; తిరోహిత మగు

క మాసె నభోమణి నక్కలు, గూసెం గల యంగ దెసలకుం బలుసాయల్, నేసెం బఱ మెయిలు లదరి

భార. విరా. ౪. ౧౬.

గీ కరము భానుబింబము మాయఁ గప్పె నభము, వంటకములరాగమునఁ బెం, పారుచూడ్కిఁ దన బ్రతిభటుఁడు నూఢి నరుఁ డింక బ్రగ్గ

కెట్టుc, బూన్కి విడc దని సంరంభమును వహింప. రాఘవ. ౪. ౧౩౬.

౨. మలిన మగు, మాcగుడువాఱు.

క. మాసినచందమునc దమc గని తోచినడెందంబుc గలతరుణి పెఱుcగcడ బి,ట్టేసినమదనునిచే ధృతి వాసినబెగ డొందు సింహబలుc డట్టి యెడన్. భార. విరా. ౨ ౩౨.

ఉ. మాసినదీర్ఘకేశి కుఱుమాసినచేలచెఱం గలం క్రియా, వాసముగాని మేను వసివాcడినముద్దు మొగంబు గాంచి శుక. ౧. ౧౨౫.

క. తల మాసిన నొలు మాసిన, నలువలు మాసి నను బ్రాణవల్లభుసైనన్, గులకాంతలైన నోయరె, తిలకింపcగ భూమిలోన దిరముగ సుమతీ. సుమతీ ౧౬.

సీ. మా నటి పగ తెల్ల మాయు దీ వని పండు వెన్నెల నగునట్లు వెలcది నవ్వు కు. సం ౨ ౬.

గీ భ్రమరగీతిక మాయ విపంచి మీటు, దాన శ్రుతిc గూడి మిగులc దద్ద క్తి పెచ్చు, టే నివారించి లేచి దైవికము నెడుట, యుక్తులు ఫలింప వనుచు బి ట్టూర్చి నవ్వె ఆము. ౫ ౧౪౩.

చ. చీకటులు గొల్చున మాసె మరుండు తుంటవిల్, బలువడి నెక్కుc దీసె నీలా. ౩. ౪౪.

౩. చచ్చు.

క మాయావి వీcడు దుర్మతి, మాయcడు సంగ రములం దమర్త్యుల గెలుచున్ భాగ. ౧౦ ఉ. ౧౪

క మాయారణమున దివిజాల, మాయcగc జేయు టకు నైకమత్యము మెరయన్ శశాం. ౫. ౪౧.

౪ క్షీణించు, తగ్గు

సీ. జపముల గాయత్రిసహితంబుగా మాసె వేదంబు లేరును విసcగలేద . . హరి. పూ ౧. ౧౦౦.

సీ. మనముc గామక్రోధమదలోభముల కిచ్చి సదలించు రవ్వయాచారసరణి, నవ్వయాచా రంబు లట్లు మాసి చనంగ వర్తించు రవ్వాయ వర్తనమున. భీమ. ౫ ౧౪౩.

(మాసిచను = చెడిపోవు)

ఉ అశ్వమే, ధీయహయంబు మారు తగతిన్ బహుదేశములం దవించుచున్, మాయనివేడుకన్ యువతిమండలమున్ గది చెన్ సముస్నతిన్ జై భా ౫. ౧౦౫

౫ మఱువcబడు, విస్మృతమగు

సీ రాజాలయమునకు రాకపోకలు నేయు, మాసినచదువులు మఱలc జదువు పాండు. ౩ ౪౬.

౬. నశించు.

సీ మాసె నఘుస్ఫూర్తి మకుభూములందును సెలమూcడువానలు నిండc గురిసె మనుచ. ౧. ౩౪.

సీ. కను మాయcజని పీతc జెనకుకాకానుగకను మాయcగాc బాటు కొనిసచోటు పారంగ. ౧. ౧౦౯.

౭ దరిద్రుcడగు, ధనహీనుcడగు.

(వ్యవ) పాపను అతcడు వ్యాపారము చేసి మాసి పోయెను

జ మాపు, మాపుచేయు, మాపుడు, మాయc జేయు, మాయcబాఱు, మాయించు, మాసి, మాసిక.

మాయుకము. సం. వి. అ. పుం గజదోషము. (నల్లనిశరీరము నల్లనివాలుకయు కుఱుచదేహ మును అల్పము లైన గర్జవాలమేహనములును

దీర్ఘ మగుతొండమును కృశ మగుగ్రీవయును దుర్గంధమును గలది. ఇది సేనాపతికిని రాష్ట్రము నకును నాశము గలుగఁ జేయును.) (శ. ర.)

మాయురె = మాయురే. అవ్య. ౧. ప్రశంసార్థకము.

క. మాయురె హరిహరివరద యు, మేయగుణా యనుచు నాత్మ మెచ్చి
భాగ. ౧౦. ఉ. ౬౩౦.

౨. సంతాపార్థకము

ఉ. మాయలు మాయ మైనఁ గని మాయురె యంచును శోకతాప్య మా, వాయువు నంపఁగా
దశా ౪ ౨౧౪

మాయురే = మాయురె మాయొరె, అవ్య.

౧ ఆశ్చర్యార్థకము

చ. పురుషమహీజ మయ్యుగురుఁబోఁడి పయంట చెఱంగు పట్టి తా, ద్గురుకుచముల్ బయల్ పడఁగఁ ద్రోఁచె నచేతన మయ్యు మాయురే
కవిరా ౪ ౩౬

గీ మాయురే భూరిమహా నీయమణినికాయ, పాటకవిశంకటకవాటపాటవంబు, లని మనంబున వెఱఁ గంది హర్ష మంది, రఘునృప కుమారవరుహజారమునఁ జేరి.
ఇందు ౨. ౧౧౭

౨. ప్రశంసార్థకము.

ద్వి పేయుభంగుల రసావేశంబు దాల్చి, మాయురే యని పలుమాఱును మెచ్చి
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౯౩౬. పం.

గీ మాయురే స్వామి చాగ భళా యటంచు, మాగధులు చేరి సముఖంబు వేగ విప్ప, నలువు మీఱంగ నిజవాహనంబు డిగ్గి
ప్రబంధ ౭౯.

౩. సంతాపార్థకము.

ద్వి. మాయురే కాశిపమాయఁ గాఁటోలు, పనిగొని బహుమహాపాత్రంబు లాదవె
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౭౬. పం.

ద్వి. హా యని రొలుఁ గత్తి యఱచి హానాథ, మాయజాదం బింతమట్టుకుఁ దెచ్చి, మాయ ద్రోవలఁ జాపె మాయురే నాథ
ద్వి. నల. ౪. ౧౫౩. పం.

మాయువు. సం. వి ఉ పుం. పిత్తము.

మాయూరము. సం విణ (అ. ఈ అ) మయూరసంబంధ మైనది, నెమిలిసంబంధ మైనది.

వి. అ న. మయూరముల సమూహము.

మాయూరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧ అజమోద, ఒకజాతి రోమము ౯. ౨ మృదంగాది వాద నమునందు వ్రేళ్లయొక్క ఒకవిధ మగు వ్యాపారము. (వై. ని)

మాయొరె = మాయురే. అవ్య ప్రశంసార్థకము

మ అరెరే దాంతి బళోరె శాంతి గుణ మయ్యారే ప్రసాదంబు మా,యొరె దాక్షిణ్యము బాపురే తెల్లి మే లెంతేతపం బౌర యా, దర మాహా మహిమం బహో కలితమేధాశక్తి మజ్ఝారె స,త్కరుణాలోకన మంచు నాత్మ ముని రాట్కౌశికుఁ బన్ మెచ్చుచున్.
చంద్రా. ౩. ౧౨౫.

మాయ్యము. సం. వి. అ. న. ద్రాను, మూర, తూము లోనగు మానము. (శ. ర.)

మారకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అంటుకొనెడి చెడ్డవ్యాధి. ౨. డేగ, శ్యేనము.

మారకమ్మ. వి. ఒకానొక దేవత.

ఆ. వారకాంత లెల్ల వలచి యేతెంచురా,
పొందుఁ జేసి ధనము పుచ్చుకొనుచు, మార
కమ్మ చూచ్చి మఱి యిల్లు వెళ్లరా . .
వేమ. ౨. ౧౩౭.

గీ. మారకమ్మ పులి యచట మలయుచున్న, పెద్ద
మెకములు పెంచినపిల్ల యొక్కొ, యనఁగ
వాలు మృగంబుల కదియ యొప్పుడు, నాటప
ట్టగుజాడలు లేటపడఁగ. ద్వా. ౮. ౧౫.

మారకుఁడు. సం. విణ. (అ ఠికా. అ) చంపెడి వాఁడు, నశింపఁజేయువాఁడు
వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు, మరుఁడు

మారజిత్తు. సం. వి. త్. పుం. (మన్మథుని జయించినవాఁడు)
౧ శివుఁడు ౨ బుద్ధుఁడు

మారణము. సం. వి. అ న ౧ చంపుట, నశింపఁజేయుట ౨. శత్రువును నశింపఁజేయుటకై చేయఁబడిన మంత్రకామ్యకర్మ, అభిచారిక కర్మ
3 ఒకవిసము విషము.

మారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చంపుట, నశింపఁజేయుట. ౨ విఘాతము, విఘ్నము
3. కామ వికారము, మన్మథ వికారము.
౪ ఉమ్మెత్త చెట్టు. ౫ మృత్యువు, చావు.

మారరిపువు. సం వి. ఉ. పుం. శివుఁడు

మారవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మరుదేశ సంబంధ మైనది; ఎడారి సంబంధ మైనది.

మారాటము = మాఱాటము. (శ ర.)

మారాము. వి. పెంకెపట్టు.
(వ్యవ.) ఆ పిల్లవాఁడు చాల మారాము చేయుచున్నాఁడు.

మారాముల్లు. వి బ. మర్మములు; తంటాలు, చిక్కులు.

క. ఓ రామచిలుక మా కీ, మారాము ల్లెట్లు
తెలియ మగవారమె నీ, దారిఁ బలుపోకలం
గడి, జేలన్ . శుక. ౨. 30.
(ముద్రి. పా. "మారాములు తెలియుటకును" శ. ర. పా.) మారాముష్లు (బ్రా. పా.)

మారి1. వి. (సం. మారీ) మృత్యుదేవత.
వ మారి మసంగిన తెఱంగునం బారిపమరి
యొక్కడం దాన రై యొక్కొక్క పెఱుం
గుటమ్మునఁ బెక్కండ్ర నుక్కడించి .
అచ్చ రా. యు. 3౬౪.

సీ మనకీచకుల కెల్ల మారి యై పుట్టినమదతి
వోయెకు నని చూచువారు
భార. విరా. 3. 3౬.

గీ ఊరు పాడైనఁ గోళివుల యూళ్లి పుటికి,
మెసవ దొరకకొంటిఁ బ్రజ మారి మసఁగినట్లు,
తీకొఁ గతిపయ దినముల దేశమెల్ల, మల్లె
వట్టినచే విక్రమంబు గాఁగ
మనుచ. ౫ ౭౬. భారి ద్రో ౧ ౧౪౧.

జ మారి మసఁగు

మారి2. అప శాబ్దిలాన్నర్థమున వచ్చు నొకానొక ప్రత్యయము.
ఉ నీ కొడుకు మూఢత మానప లేల
వాఁడు గో, తొత్తులమారి యై గృహము
డొక్కక యొక్కొకదాని పూరికన్, గుత్తక
నంచు నుంచుకొని కోకలు రూకలు కోక
నీయఁగన్. నిరం. ౨. ౪౭.

గీ. అతఁడు దాని సొగాదిగ నరసి చూచి, దుర్జ
గట్టిది పని లేక తొల్లఁ దాని, పిలిచె నిది
పొట్లమారి గావలె నటంచుఁ, జేరి తనపేరు
పురిపేరు చెప్పి నిలిచె హంస. ౫ ౬౯

మారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అంటుకొనెడి ఒకానొక పెద్దవ్యాధి, మసూరికా రోగము.
౨. చంపుట. 3. దుర్గాశక్తి భేదము.

మారిచము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మిరియములతోఁ జేయఁబడినది.

మారితము. సం విణ. (అ ఆ అ.) నశింపఁ జేయఁబడినది.

మారిమసఁగు. అ క్రి. (మారి + మసఁగు) మిక్కిలి విజృంభించు, మిగులఁ జెలరేఁగు

గీ. కాలపక్వంబు లైన లోకముల జముఁడు, బారి సమరెడు చాడ్పున మారిమసఁగి, యుగ్రరూపుఁ డై శౌర్య సముగ్రబాహు సంపదుద్దాముఁ డగుక్రీడి సంపె రిపుల
భా॥ విరా. ౫ ౫౯.

క ఈరీతి నెదుకు లేక కుమారికి లుగ్రాహవమున మారిమసఁగుచో, శింబు విడిచి పాఱె సురారాతిబలంబు లెల్ల హాహా యనుచున్
వరాహ ౧౧ ౧౧౭.

గీ దుర్ముఖు నిశితాస్త్రంబునఁ ద్రుంచె నిట్లు, మారిమసఁగి దై తేయుల బారిసమరె
మార్క ౬. ౧౦౩

స క్రి. సంహరించు, చంపు

క వల్లియలు ద్రెంచుకొని బల, మెల్లను బెల్లగిలఁ ద్రోచ్చి యెంతయు నలుకన్, గెల్లువడి నుగళి హుంకృతి, మల్లడిగొనఁ బ్రజల మారిమసఁగం దొడఁగెన్. పద్మ. ౩. ౨౩౮.

గీ. ఈ త్తమోజ యుధామన్యు నుర్విఁ గూల్చి, మఱియుఁ దక్కినశూరుల మారిమసఁగి
చిత్రభా ౮ ౮౧.

మారిమము. సం వి. అ. పుం లోఁటకూర శే.

మారిషుఁడు. సం. వి అ పుం. గౌరవము గల మనుష్యుఁడు.
(నాటోక్తియందు సూత్రధారుఁడు ప్రధాన నటుని బిలుచునపుడు గౌరవపద్ధతిని సంబోధింప నుపయుక్త మగుపదము)

మారీచము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మిరియముల సంబంధ మైనది.
వి. అ పుం. ౧. పెద్ద యేనుఁగు, గజరాజము.
౨. కకోలకము శే. (వే. ని)

మారీచి. సం వి. ఈ స్త్రీ. శాక్యమునియొక్క తల్లి. (త్రి. ని)

మారీచుఁడు. సం వి అ పుం. ౧. బంగరు లేడిరూపమున రాముని మోసపుచ్చిన రావణభృత్యుఁ డైన రాక్షసుఁడు, తాటకాసుందుల తనయుఁడు
౨. కశ్యపుఁడను ఋషి 3 ఋత్విక్కు, యజ్ఞపురోహితుఁడు

మారు[1]. స క్రి (హిం మార్.) కొట్టు, ప్రహరించు.

చ. విరహుల మారుమారు ఘనవీరబలం బని పాంథకందర, ల్దలుగు రమాక మారునడిదాలని రాగవియోగజాతకా, తరిగుణదాత్ర మన్మథపతా కని తేంట్ల నదల్చి కమ్మదా, మరలఁ గదల్చి వారిచరమండలిసొంపు వదల్చి రంగనల్. హం పం. చ. ౪. ౧౫౦.

గీ మార నిను శంకరుఁడు పలుమారు మార, వలసి, క్రమ్మర బ్రతికించఁ దలఁచె పకట, యట్టి యవివేకమునఁ జావి గట్టు, బట్టి, చెట్టుజట గట్టి కైతలంబు బట్టఁ గడఁగె.
కృష్ణ ౪ ౯౦.

పి. కొని మారెఁ జదివె నాఁగను గొట్టె నని తోఁచు ..
ఆం. భా. 3. ౧3౨. వైజ. ౪. ౬౫.

మారు[2]. వి (క. త. మోర్) మజ్జిగ, తక్రము. (గ్రా.)
సా మజ్జిపోయి మజ్జిగలో మారుబోట్టు కేసినారు.

మారుంగము. సం. వి. అ. పుం. మన్మథశ్వాము. (వై. ని.)

మారుండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాంప గ్రుడ్డు. ౨. ఆవుపేడ, గోమయము. ౩. బాట, మార్గము. ౪. గోమయముతో నిండినచోటు.

మారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు.

మారు(ఱు)గాళ్లు. వి. కృత్రిమపాదములు
చెన్న. ౨ ౨౦

మారుతము. సం. విశే (అ ఈ అ)
౧ మరుత్తుల సంబంధమైనది. ౨ గాలిసంబంధమైనది, వాయుసంబంధమైనది.
వి అ పుం ౧ గాలి, వాయువు ౨. శరీరము యొక్క ప్రధానరసము లగు వాతపైత్య శ్లేష్మములలో నొకటి యగువాత ౩ స్వాతి నక్షత్రము.

మారుతవ్రతము. సం వి. అ న వాయువు వలె సంతటను జొచ్చుట, వాయు వంతటను ప్రవేశించునటుల రాజు చారులమూలమున నంతటను జొచ్చుట యనెడి రాజధర్మము.

మారుతసుతుఁడు సం వి అ పుం. ౧. హనుమంతుఁడు. ౨. భీముఁడు

మారుతాశనము. సం. వి. అ పుం గాలిమేపరి, పాము.

మారుతి. సం వి ఇ పుం ౧. హనుమంతుఁడు ౨ భీముఁడు

మారుపు. వి మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతి చేఁప.
సీ. కొఱ్ఱమీలను దండ్రికొలువుసెంకల కిచ్చె వాలుగలను సంగిడీల కిచ్చెఁ, జాపరలను బిన్నపడవాళ్లకును నిచ్చె మారుపులను జమ్ము వారి కిచ్చె. ద్వా. ౧. ౨౪౦.

మారువము. వి. మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతిచేఁప.
ఉ. వల్లికలట్ల మారువము వాలుగ బేడిస కొఱ్ఱమీను పెన్, జెల్లయు పక్కె పారయును నీచును ముచ్చుఁగి బొమ్మిడాయముల్, రొయ్యి పరకారిగఁ జేఁపలఁ బట్టి పెట్టుగన్.
ప్రబంధ ౧౯౯

మారువా. వి రాగవిశేషము, ఒకానొకరాగము
ఉ. భైరవి నాట తోడి సిరిపాళి దిశాదిశి దేశి మారువా గౌరి బిళాహరి లలితకన్నడ గౌళ ముఖారి దేవగాం, ధారి వరాళి కన్నడ ధన్యాసరి ఘూర్జరి పూరి బేగడా, యారభి రామఖల్లి మొదలై తగురాగము లింపు మీరఁగన్ చెన్న. ౨ ౨౩౬.

మారువాడి వి ఒకానొకజాతి, మార్వాడ్, దేశీయుఁడు
సీ ఆఁడుబిడ్డనుకారి యుల్లుఁడు పింజారి మఱఁదలు కోడలు మారువాడి వేణు. ౯౯

మారువెల్లి. వి తృణవిశేషము, ఒకజాతిగడ్డిమొక్క
గీ వేమ తొణ్ణంగి తొండును మారువెల్లి, తొప్ప రంత్రింత యొద్దుకొ మ్ముప్పుగడ్డి
హంస ౫ ౪౭

చ పాని కడ పేరి తోఁటగియుఁ పాత్తర మల్లవ మారువెల్లియున్ ప్రబంధ ౨౦౦.

మారె(రే)డు. వి దే, అనా. బిల్వవృక్షము
క. మారెడు మోదుగు విప్రుఁడు, భూరమణుఁడు వటము ఖదిరమును వైశ్యుఁడు పెం, పారఁగ రావియు మేడియు గౌరవమున దండము లుగఁ గైకొనవలయున్. విజ్ఞా. ౧ ౨౧
సీ. ఇన్నూఱు కోజనములనిడుపు యోజన శతంబు, వెడలుపు గలుగుమారెడుతోఁట విలసిల్లు శ్రవణం బనఁగఁ బ్రసిద్ధ మగుచు
వరాహ. ౧౦. ౧౨౫.

రగడ. మారేటికిఁ బిలంపా కోఁటికిఁ జన,
గోరంటలకోన గోరంటపె నన . .
యయా. ౪. ౬౬.

రగడ. మారేడుపంటికై మగువ కడుగోరేల,
చేర రాఁగదె యిప్పచెంత నదిగోరేల .
ఉ రా. ౬. ౬౧.

సీ. బిల్వసంజ్ఞ. గీ. పరగు మారే డనంగను.
ఆం భా ౨. ౪౪.

మారెడుగాయ. బిల్వశలాటువు, దీనితోఁ జేయఁబడు ఒకవిధమైన ఊరఁగాయ.

క వడపిందెయు మామెన మా,రెడుగాయయు నల్లమున్ మిరియపూర్గాయల్, కడ నుండఁగఁ దొక్కుడు మా,మిడికాయయు నూరఁబిండ్లు మెచ్చి రలంతుల్ పాంచా ౪. ౫౫

మార్కండేయపురాణము. సం. వి. అ. న ఒకానొక పురాణము.

(ఇది పదునెనిమిది పురాణములలో నొకటి)

మార్కండేయుఁడు. సం వి అ పుం ఒకానొకఋషి

(శివునివరమున మృత్యువు లేనివాఁడు)

మార్కవము. సం వి. అ. పుం. భృంగరాజము, గుంటగలగర కు.

మా(ఱుకొ)ర్కొను. స క్రి అ. క్రి. (మాఱు+కొను) ప్రతిఘటించు, ఎదుర్కొను

ఉ. విశర్ణుఁడున్ యథా, మన్యుఁడు నేచి యొండొరుల మార్కొని రౌద్రరసం బెలోకసా, మాన్యము గాఁగ నస్ఖలితమత్సరవుల్ మెఱయంగఁ బోరి .
భార. భీష్మ. ౧. ౨౬౧.

క. కడిమి దలిర్ప నతని మార్కొని కినుక, న్నిడుదపెంనవాఁడికొమ్ములఁ, బుడమిం బడ వైచి పొడిచి పొరిపొరి మట్టెన్ . .
నీలా. ౩. ౬౫.

క. . కొం, చక రేమియా మనము సమరసముదారక్రీ, దను నొండొరు మార్కొనుట దొ, రకు నని వచ్చితి రాఘు. ౭. ౭౧.

క. సకలక్షత్రభయంకరు, నకు భార్గవ్రదధికి నని నెంనన్ మార్కొను లో,పల వలియంబాఱిఁడె యీ, ముకుండుఁడు భార సభా. ౨ ౪౬.

క వీనికి మార్కొనఁ జాలెదు, వానికిఁ దగువారి ధర్మతనయునిపురిలో, నానానియుద్ధలంపటు, నే నొక్కనిఁ గంటి. భార. విరా ౨ ౯.

చ ఇల వెలదోఁటలంమఁ జరియింపఁగ సొధము లెక్కఁ జిత్రపం, క్తుల మృగరాజిఁ జూడ సమకొల్పుదు రాఁ దమకూర్చు నెయ్యపుం, జెలులకు సాళ్వమాకనృపశేఖరు తిమ్మనృపాల చంద్రతోఁ, గలనను మార్కొనం గదఁగు గబ్బువిరోధు ల దేమి చిత్రమో.
విప్ర. ౧. ౫౧ కు. సం. ౧౧. ౬౦.

మా(ఱుకో)ర్కొలు. (√ మార్కొను) మార్కొనుట, ఎదిరించుట.

మ. మును నే యాతఁడు కృష్ణుపే ర్నుడివినన్ మోసంబునుం జెంద కే, మనదుం దద్విభుతో రణాంగణమున న్మార్కొలుఁ గల్పించె నే, మనుదున్ దైవము మాకు నెల్లఁదనువున్ బ్రాణంబులున్ రక్షకుం, డును నెయ్యుం డును జేకుండు నలకృష్ణుండే కదా చూచినన్ . చిత్రభా. ౫. ౧౯౭.

మార్గ సం వి అ. స్త్రీ. సంస్కృతభాష.

క. మార్గకు మార్గము దేశియు, మార్గము వదలంగఁ దమకు మది వదలక దు,ర్మార్గపదవర్తులనఁ

దగు, మార్గపులం దలఁప నలంతి మహి మనోజ్ఞ
పులకుస్ కు. సం. ౧. ౨౮.

మార్గకవిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సంస్కృతకవిత్వము.
క. మును మార్గకవిత లోకం, బున వెలయఁగ
దేశికవితఁ బుట్టించి తెలుం,గున నిలిపిరి
కు. సం. ౧ ౨౩.

మార్గణ. సం వి ఆ. స్త్రీ ౧ యాచన యాచించుట, ప్రార్థించుట ౨ వెదకుట, కను పట్టుట

మార్గణము. సం వి అ. న ౧ యాచించుట, ప్రార్థించుట ౨ వెదకుట ౩ బాణము, అమ్ము. ౪. అయిదుసంఖ్యకు సంకేతము ౫ ఒకవిధ మగుధనుస్సు. (వై ని)

మార్గణుఁడు సం విణ. (అ ఈ అ) ౧ వెదకు వాఁడు ౨. అడుగువాఁడు, యాచించువాఁడు.
వి అ పుం యాచకుఁడు, వేఁడెడివాఁడు

మార్గతి. మి వి. (మాఱు + గతి) వేఱుమార్గము
సీ. తతి పేద చనఁబోయి తడఁబడి మార్గతి వడి
చూపు లాదట బయలుపఱుప
భార. విరా. ౫. ౪౦౭.

మార్గతోరణము. సం. వి అ న. రాజమార్గ మునఁ గట్టిన విజయసూచక మగుతోరణము.

మార్గద్రంగము. సం. వి అ పుం రాజమార్గ ములో నున్నపట్టణము

మార్గధేనుకము. సం. వి. అ న నాలుగు కోసులదూరము. (త్రి ని.)

మార్గధేనువు. సం. వి. [illegible] పుం. నాలుగుకోసుల దూరము.

మార్గబంధనము. సం. వి. అ. న. కాట్రగడ్డ, కంచుకోట.

మార్గము. సం. వి అ. పుం. ౧. త్రోవ, పద్ధతి. ౨. పరిశోధనము, పరిశీలన. ౩. సాధనము, ఉపా యము. ౪. కార్యము నడుపురీతి. ౫. పద్ధతి, విధము. ౬. (కవిత్వ)శైలి. ౭. వెదకుట. ౮. నృత్త గీత నాట్యములయొక్క యున్నతశైలి. ౯. (నాట్య) తటస్థింపఁబోవుదానిని సూచించుట. ౧౦. గుదస్థానము. (త్రి. ని) ౧౧ కస్తూరి. ౧౨ మృగశీర్ష నక్షత్రము. ౧౩. మార్గశీర్ష మాసము ౧౪ సంగీతమునందు ఒకానొక భేదముఁ బ్రహ్మాదులచే మహేశ్వరునుండి కేఁబడి భరతాదులచేఁ బ్రయోగింపఁబడు సంగీతవిశే షము వ్యతి (దేశి)
ద్వి లాలితశుద్ధసాళిగములుఁ బెరయఁ, గ్రాలుచు
దేశిమార్గంబుల వెలయ
బస పు. ౪౧. పొ. ౬. పం.
౧౫ మృగసంబంధ మైనది.
ద్వి. మంగళధ్వను లొప్ప మార్గరావముల, సంగత
శ్రుతిగూడి సరివీణ లొప్ప, వీనుల కింపుగా
వినుపింప నపుడు
రం. రా. [illegible] ౧౪౯ పొ. ౬. పం.

మార్గరుఁడు. సం. వి అ పుం. నావికుఁడు, పడవ నడిపి జీవించువాఁడు.

మార్గవటి. సం వి ఈ స్త్రీ. మార్గముల రక్షించెడి దేవత. (విల్యమ్సు)

మార్గశిరము. సం. వి అ పుం. మార్గశీర్ష మాసము.

మార్గశిరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ మార్గశీర్ష శుక్ల పూర్ణిమ.

మార్గశీర్షము. సం. వి అ. పుం. మార్గశీర్ష మాసము.

మార్గశీర్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మార్గశీర్షశుక్ల పూర్ణిమ.

మార్గస్థుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దారి ప్రయాణము చేయువాఁడు, బాటసారి.

మార్గాయణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మార్గశీర్ష మాసము. (వై. ని.)

మార్గికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ అ ౧. వేట గాఁడు. ౨. బాటసారి

మార్గితము. సం. విణ (అ ఆ. అ.) ౧ వెదకఁ బడినది, పరిశోధింపఁబడినది. ౨. ప్రార్థింపఁబడి నది, వేఁడికొనఁబడినది.

మార్గ్యము. సం. విణ (అ ఆ అ) ౧ వెదకఁ దగినది ౨. కుడువఁదగినది (శ. ర.)

మార్చు[1]. స. క్రి. (√మారు[1]) నశింపఁజేయు

ఉ. తూ ర్పరుణంబు గాఁదొడఁగ దుష్టనిశాచర పేశ యఱ్ఱ్యెడుస్, మార్చుము కాలయాపన మమర్చక యస్త్రశిఖాశిఁ బట్టి పా, లార్పఁగ నేల భార. ఆది. ౬. ౨౧౩.

మార్చు[2] **= మాఱుచు.** స. క్రి (√మాఱు.)

౧. వినిమయము చేయు, ఒకవస్తువు నిచ్చి మఱి యొకవస్తువును పుచ్చుకొను.

చ. ఇతరులదానమేనిఁ దమయింగియయేనిని నన్ను మార్త్త రే, మఱి నరకాధివాసగతి మాన్పఁ దలంచుట గల్గినస్ సమం, చితముగ భక్తి నిచ్చుట కశీలత మార్చుట కాక పార్థ భా, షితయుఁ బదార్థవస్యథయుఁ జేఁతనుఁడీ యిరు చాటి చెప్పెదన్. భార. అను. ౨. ౩౫౯.

మ. ... వెలుంతల్ పతిగాళ్ళతిన్ పరక మార్చున్ అను. ౨. ౧౨.

౨. పరివర్తనము నొందించు.

సీ. .. వగచినఁ దాపంబు వొందుట దక్క నొందు, గలుగునే సుఖముదుఃఖంబును దోడిన యవి మార్చి వచ్చును నరుగుచుండు . భార. అను. ౫. ౨౩౦.

గీ. పాలములతొంటిదళములు జర వహింప, మధుఁడు క్రొత్తదళంబుల మార్పనేమొ, పైశ మలరడితనకల్మి ప్రబల నాఁటి, కొమ్మలఁ బ్రవాళితతులు గీల్కొల్పె నపుడు. ఇందు. ౨. ౩౪.

గీ. వేణువుపై వ్రేళ్లు మార్చి మార్చి, మరలుగొలి పితె గోవింద మందసతుల ఆము ౫. ౬౪.

౩. మాఱుపఱుచు, రూపాంతరము నొందించు.

సీ. కమలవందము నున్నగాఁ జేవి యిరునుగాఁ గావించి కెందమ్మి కండ్లు మార్చి వీర ౨. ౯౪.

మ. ఇనుఁ డస్తాద్రికిఁ బోవఁ గొల్లగొని నేఁ డేతేరఁ తద్దీప్తి నం,జనసంబంధజబాంధవం బున రతిశ్రాంతాంగనానేత్రకో,ణనికాయం బుల డాఁచి తద్ధవళిమస్ దాఁ బూనెనో చొప్పుమార్పననస్ వెల్గెలఁబొల్చె దీపకళికా వ్రాతంబు శాతోదరీ. మనుచ. ౩. ౫౬.

౪. వడ్డించు.

ద్వి. అడ్డివేయక యిట్టు లమరులబంతి, వడ్డించు చును వచ్చి వచ్చి యచ్చెలువ, తనమహాకీర్తి ప్రతాపసంపదల, యనువున వెలుఁగుచు నక్కడ బంతిఁ, గూర్చున్నశశధరార్కుల కమృతంబు, మార్చి విష్ణు. ఉ. ౪. (శ. ర.)

మార్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. త్రిస్నేహము, మూఁడు చమురుల కలయిక.

మార్జకము. సం. విణ. (అ. ర్జికా. అ. శుభ్రము చేయునది; పవిత్రము చేయునది.

మార్జన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. శుభ్రము చేయుట, పవిత్రము చేయుట. ౨. వాద్యవిశే షముదొంత్క ధ్వని, మురజధ్వని.

మార్జనము. సం. విణ. (అ. ఈ. ఆ.) పరి శుభ్రము చేయునది, బాగు చేయునది; పవిత్రము చేయునది (సాధనము.)

వి. అ. న. ౧. శుభ్రము చేయుట, పవిత్రము చేయుట. ౨. చేతితోఁ గాని కుశతోఁ గాని మనుష్యునిపై నీరు చల్లుట.

పుం. ౧. లోధ్రము, లొద్దుగు చెట్టు. ౨. స్నేహము, చమురు (వై. వి)

మార్జని. సం. వి. ఈ స్త్రీ. సమ్మార్జని, చీఁపురు కట్ట.

మార్జారకంఠము. సం. వి. అ. పుం. మయూ రము, నెమలి.

మార్జారకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిల్లి. ౨. మయూరము, నెమలి (వాచ.)

మార్జారకర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పార్వతీపరి చారిక.

మార్జార(ల)ము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిల్లి. ౨. ఇంగుదవృక్షముగారచెట్టు. ౩. అగస్త్య వృక్షము, అగిసిచెట్టు.

మార్జారి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుపిల్లి. ౨. పునుఁగుపిల్లి, ఖట్టాసము. ౩. కస్తూరి. ౪. చమరమృగమును బోలిన ఒకానొకమృగము. (వై. వి.)

మార్జారిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పునుఁగుపిల్లి. (వై. వి.)

మార్జారీయము. సం. వి. అ. పుం. పిల్లి. వాచ (విల్యమ్స)

మార్జారీయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శూద్రుఁడు. ౨. కాయశోధన చేయువాఁడు, శరీరశుద్ధి చేయువాఁడు.

మార్జాలకంఠము. సం. వి. అ పుం. మయూ రము, మగనెమలి.

మార్జాలకరణము. సం. వి. అ. న. రతియందలి బంధవిశేషము.

శ్లో. ప్రసారితే పాణిపాదే శయ్యాస్సృశి ముఖో రసి, ఉన్నతాయాః స్త్రియాః కట్యాం మార్జారకరణం విదుః.

మార్జాలకర్ణి. సం వి. ఈ. స్త్రీ చాముండ, దేవతలలో నొకతె.

మార్జాలీయము. సం. వి. అ. పుం. ౧ పిల్లి. ౨ యజ్ఞపాత్రలను పరిశుద్ధి చేసెడికేదిసమీప స్థలము ౩ అంగశోధనము, అవయవములను శుద్ధిపఱచుట. (వై. వి.)

మార్జిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పంచదారయుఁ గొన్ని సంబారువస్తువులును చేసినపెరుఁగు, రసాల.

మార్జితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శుభ్రము చేయఁబడినది, తుడువఁబడినది. ౨. రాపుడు చేయఁబడినది.

మార్జుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చాకలివాఁడు, రజకుఁడు.

మార్తండము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జిల్లేడు చెట్టు. ౨. సూకరము, పంది. (మే. ని.) ౩. పన్రెండు సంఖ్యకు సంకేతపదము.

మార్తండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

మార్తికము. సం. విణ. (అ. ఈ. ఆ.) మృణ్మ యము, మట్టితోఁ జేయఁబడినది. వి. అ. పుం. కుండమూఁత, మూకుడు, శరావము.

మా(ఱుతి)ర్తుఁడు. వి. (√మాఱు. బి. మా ర్తురు) వైరి, శత్రువు, పగతుఁడు.

గీ. మెఱసి బ్రహ్మాండ మెల్లను బ్రింగ నట్టి, హాస మొనరించి వ క్త్రగహ్వరముఁ దెఱచెఁ, దెఱవ నుఱువడి నర్కుఁడు తెరువు దప్పి, మా ర్తు దనఁ బోక మేఘునిమఱువుఁ జొచ్చె

సీతావి. ౧. ౨౦

చ. పఱచి దవాగ్నిఁ బడ్డశలభంబులకై వడిఁ బార్థుఁ దాఁకి రూపతి మతులుంక్ సహోదరులు నాలమునం దెగటారఁ జూచి నీ, మఱది భయంబునన్ గలఁగి మా ర్తునకున్ శరణంబు చొచ్చె నే, తెఱఁగున నైన నా సి గులు తీర్పఁగ నెవ్వరు నీవు దక్కఁగన్

జై. భా. ౪ ౬౪

మ. కర్ణాది దుర్జనసంఘంబుల మా ర్తురం డనుముదున్ సంగ్రామరంగంబునన్

భార. సభా. ౨. ౨౯౬.

క. తనుఁ దానఁ దొలుత గెలువన్, మనుజపతికి వలయుఁ బిదప మా ర్తుర గెలువన్, మన మునఁ దలంచునది మును దను గెలువనిపతికి గెలువఁ దఱమే పగఱన్.

భార. శాం ౨. ౨౩౬

క కీర్తిధనుఁ డైనయాతని, మా ర్తుర కని కరగ నరిది మగువ

నైష. ౫. ౧౭౫.

గీ అపుడు సరమమగం దెద నలుక నిగుడ, గట్ల మాఱుతుపగతుని గాంచి పలికె

అచ్చ రా. యు ౪౦.

మార్దంగము. సం. వి. అ. న. పట్టణము.

మార్దంగికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) మద్దెల వాయించువాఁడు.

మార్దవము. సం. వి. అ. న. ౧. మృదుత్వము, మెత్తదనము, బలహీనత ౨. సాధుత్వము, మెత్మది.

మార్ద్వీకము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) ద్రాక్ష పండ్లతోఁ జేయఁబడినది. వి. అ న. ద్రాక్ష సారాయి.

మార్పడు. అ. క్రి (మాఱు + పడు) ౧ ప్రతి ఘటించు.

శా నన్నుం గార్యము లేక మేలుకనుపన్ న క్కంచరేంద్రుండు ము, న్నెన్నడుం బను పండు మార్పడఁగ నయ్యింద్రాదు లుద్వృ త్తిమై, నున్నారలో

భా రా యు. ౨౬౫.

సీ బలహీనుమాడ్కి మార్పడ లేద యసమర్థుఁ డని తలంచెద వేని భాగ. ౩. ౭౧

ద్వి ప్రవిమలరత్నదర్పణ తోరణముల, రవిపీ ఠ లకును మార్పడ నమరించి

ద్వి పారిజ. ౯ ౨౧౫. పం.

౨ భేదపడు, వ్యతిరేకముగా వ ర్తించు.

క చచ్చిన సాందీపునిసుతుఁ, దెచ్చె జముని నొడిచి యంచు గిరిజధ్వంసున్, మెచ్చుట యా టది యీతని, యిచ్చను మార్పడఁగ పశమె యే వేల్పులకున్ పారి ౯ ౨౪౪

ద్వి మఱుమాట లిచ్చితో మంచిమేలమున, వెఱపు సెడితో మాట వినవొ మార్పడితో

పండితా. పూరా ౧౫౪

పా కాశి ౩ ౨౨.

౩ వ్యత్యస్త మగు, తాఱుమాఱగు

పీ. త్రిజగంబు మార్పడ, ద్రిప్పి ముందటియట్ల యలవడఁ జేయంగ నతఁడె చాలు

. భా రా. అర ౯. ౨౪౯.

గీ వానిఁ గలలోనఁ గానని వనజముఖియు, వాని మార్పడఁ జేర్కొని మానవతియు.

నైష. ౧. ౬౭.

శ్లో. న తా నిశి స్వప్నగతం దదర్శ తం, జగాద గోత్రస్ఖలితే చ కా న తమ్ . .

సం. నైష. ౧. ౩౦.

వ. మదనకోదనంబున పదమదంబు లగునం గంబు లనంగదట్టంబులు మాఱ్పడ నైచు కొని వసు. ౪. ౨౩

౪. పర్యాయము నొందు, వంతుదీఱు, మాఱుపు నొందు.

చం. మదనుఁడు తంపుచేతులను మాఱ్పడ నేయఁగఁ దూపు లైదునుం, ఒది యయి. నైష. ౨. ౯౦.

మాఱ్పలుకు. అ. క్రి (మాఱు+పలుకు)

౧. ప్రతిఘటించి మాటాడు, ఎదిరించి పలుకు

చ పలికిన నేమి యన్నియును బల్కు నగున్ మనరాజునొద్ద మాఱ్పలికెడువారు లేరు భా౦ ఉద్యో. ౪ ౪౧౭

౨. మాఱాడు, బదులుచెప్పు.

క. అని దగ్గఱ మాటాడిన, విని మాఱ్పలుకంగ లేక విఘటితకార్యం, డును విగతో పాయుఁడు నై చనియె నతఁడు సతులఁ గెలువ శక్యమె యెందున్.

భోజరా. ౫. ౩౫౩

వి ప్రతివచనము, జవాబు

మ. తెలివిన్ విశ్రవమం దలంచుకొని యాతి థ్యంబుఁ గావించి మాఱ్పలుకుల్ పల్కిన నింతయున్ గలిగె సౌర్వన్ గూడునే యిం కిటన్ ఉ. రా. ౩. ౧౨౪

మాఱ్పు. వి. (√మాఱు) అ. వికృతి, రూపాంత రమును గాని అవస్థాంతరమును గాని పొందుట

చ. వాతెరమార్పులా ప్రక్కమార్పులో రసికత లేనిగేస్తురలి రామకు నేమి సుఖంబు దెల్పుమా అహ. ౩. ౧౬.

౨. వినిమయము, ఒకవస్తువు నిచ్చి మతియొకటి పుచ్చుకొనుట. (శ. ర.)

మాఱొడ్డు=మాఱుపెట్టు. స. క్రి. (మాఱు+పెట్టు) ఎదుర్కొను, తిరుగఁబాటు సేయు.

క. ఆ ట్టన వేల మహాబలు, పట్టికి సురభుచరదను జపన్నగులను మాఱొడ్డ రనివఁ గర్ణాదుల, కెట్టు నిలువ వచ్చు వాని యెదురం దిరనై. భార ద్రో. ౪. ౨౦౫.

మ. మదనాగంబులు చేతు లెత్తి పఱవన్ మాఱొడ్డ కాపన్నులై, యెదురం గాల్కొని నిల్వ కు క్కడఁగి

కు సం ౧౧. ౬౦౫. కు సం ౧౦ ౫౨౬.

మాఱ్బలము. వి వి. (మాఱు+బలము) ఎదిరి సైన్యము, శత్రుబలము.

సీ. మాఱ్బలంబులు సొచ్చి మాతంగములఁ గూల్చి, గజరాజి, గలఁచి తురంగమములఁ, ద్రుంచి. భార. ద్రో. ౨ ౧౩౬.

క నిర్బంధము దుర్మానము, మఱ్బుద్ధికిఁ గాక తగునె దుర్యోధన నీమార్బలమె పొందే వేయులు, దౌర్బల్యము వాయు శుభము దలకొను సంధన్. భార. ఉద్యో. ౩ ౩౨౩. (భా. ల. వ్యా పా.)

మాఱ్బలయు. అ. క్రి (మాఱు+బలయు) ప్రతి ఘటించు, ఎదుర్కొను.

శా. నాకేశబృందారకస్తోమం బెన్నఁడుఁ దొల్లి మార్బలవి రెచ్చేఁ దొల్లి పో టొగ్గి సంగ్రామోద్యోగము సేసిరి

కు సం. ౧౦. ౫౦౩.

మాఱ్మగఁడు. వి. (మాఱు+మగఁడు) ఉపపతి, ఱంకుమగఁడు.

ఆ. పడుగుఁ జేయువేళఁ బటము లల్లెడువేళఁ, గూడు దినెడువేళఁ గూర్కువేళ, మగనిఁ

గనొ్మఱంగి మార్మగలను గూడు, నింటి
పొరుగు సఖులయిండ్లలోన. హంస. ౨. ౨౪.

చ. .. అసమాస్త్రకేళిలోఁ, బలువైన లాని
మార్మగల పగ్గెలు తగ్గలు చేసి ప్రోలునన్,
గలసి చరింతు రవ్విలువకత్తెలు మారుని
కత్తులో యనన్ ప్రబంధ. ౧౩.

మార్మలఁగు. అ. క్రి. (మాఱు+మలఁగు)
వెనుకకు మరలు.

సీ. మగుడ ర మ్మని డాయ మగఁడు చీరినయప్డు
కడియక మార్మలంగెదవు సుమ్ము
నీలా. 3 ౯౪

మార్మలయు. అ క్రి మార్కొను (మాఱు + మలయు) ప్రతిఘటించు.

క. వారు పొలిచిరి వృషభం,బులక్రియ
నొండొరులకు మా,ర్మలయుచుఁ దాఁకుచు
నుదాత్తరథసాజ్యులై
భార. ద్రో. ౪. ౧౯౧.

సీ. పులికైనఁ జెలఁగి మార్మలయఁ జాలెడుమేటి
యాఁబోతుఁ గిట్టి యు క్కడఁచె నేఁడు.
హరి. పూ. ౭. ౯. కుక. ౧. ౭౧౩.

మార్మసలు. అ. క్రి. (మాఱు+మసలు) అపమార్గమున వర్తించు, తప్పుఁ దిరుగు.

ఉ. మత్తిలవారి మాపడుచు మార్మసలన్
జలికింపఁ బూని నీపెట్టితనాలు మాన వని
చేడ్క నిటాడఁగ నింటనుండి దాఁ, జెట్టునఁ
గోపగించుకొని చెప్పఁడు చేయఁడు లేచి
పోరెు మీ,వెట్టియగారు మంచిగుఱచే
దొరకెం జడు పెట్లు చెప్పుతో. వైజ. ౪. ౧౭.

మా(ఱుమా)ర్మాట. వి. (మాఱు + మాట) ప్రతివచనము. జవాబు.

క. తమనిగమంబులు గ్రమ్మరఁ, దమకుం దయ
సేయుటకును దగ వేఁడుకొనం, గమలాక్షు
పదధ్యానము, శమన న్మార్మాట లాడ నైగమిక
యమికిన్. పరమ. ౭ ౧౧౮.

మా(ఱుమె)ర్మెడ. వి. (మాఱు+మెడ) మెడఁ
బడిన మెడ, ప్రక్కకు తిరిగిన మెడ.

ఉ. బెబ్బులి గొంతుక్రొ ల్లుచి పెల్లున మార్మెడ
ద్రెళ్ల దాఁటుచున్ ఆము. 3. ౭౦.

వ. అవి గొంతు క్రొన్నెత్తురుకై క్రోలి
విడిచి చన మార్మెడలు వడి మళకవన
దంశమ్ములు మూఁగ మనుచ. ౪ 3౩.

మార్మొగమిడు. అ క్రి (మార్మొగము + ఇడు)
విముఖత్వము నొందు

చ గిరివర ఘోరకందరలఁ గేవల నన్యగ కైక
వృత్తిచేఁ, దరలక యున్న సత్కృతము
తప్పనె యప్పురిఁ గేసరుల్ నృకే,సరు లయి
పూర్ణ పౌరుషవిశాలత మించె మహా నృకే
సరిం, బరునకు మార్మొగంబిడమి ధ్రువస్థని
క్రోవ నటల్ ఘటింపమిన్.
వసు. ౫. ౪౫.

మార్మొగము. వి (మాఱు + మొగము) పరాఙ్ముఖము, పెడమొగము.

గీ ఆ ప్రభావతి కొంతసే పవ్విధమున, మాన
దుఃఖనిశ్చేష్టిత యైనవెనుక, నున్న రసుచుసు
వేడి విట్టూర్పు నిగుడ, పగలఁ బొగులుచుఁ
బొరలె మార్మొగము గాఁగ.
ప్రభా. ౫. ౧౧౭.

చ అనుటయు రామరామ యని యాయన కర్ణ
యుగంబు మూసికొం,చు వకట యెంతపాత
కపు నుద్దులు వింటి మటంచుఁ జాలుఁ
జాలును మిము నాత్మ లంచు మదిలోఁ
గడు నమ్మిట వింత వాటిలెం, జను మని
మార్మొగం బిడిన సాధ్వస మందుచు వార
లందఱున్. పరమ. 3. ౭౭.

సీ. అరిది మార్గ్గము గానట్టి పూరుషసింహు
లనయంబు మూల నుండని మహేశులు .
బిల్హ. ౧. ౩౦.

మార్గ్గముపెట్టు. అ. క్రి. (మార్గ్గము + పెట్టు) పెడమొగము పెట్టు.

చ. పుడమి హిరణ్యకూన్యదశఁ బొందఁగఁ
జేయక విక్రమంబుఁ జూ, పెడు సమయాన
మార్గ్గముపెట్టక పట్టక దేవతార్థ మె,
ద్యెడ దయ మాలి పుణ్యజనహింసకుఁ
బోవక సంచరించినం, గడిమి నృసింహ
మూర్తి వలిగాఁ దగు నీశ్వర నారసింహు
తోన్ వరాహ. ౧ ౪౨.

మార్గ్గెన. వి (మాఱు + మెన) ప్రాతికూల్యము, వ్యతిరేక భావము.

చ. అలుగఁగ నేల మీరు వసుధాధిపు లెన్న
స్వతంత్రు లై మమున్, వల దనవచ్చు మీ
మనసు వచ్చిన చోటికి నేగుఁ డేఁగినన్,
తెలిసోని నీ ప్రియాంగనకు నీకును మార్గ్గెన
లేక యుండ న, ర్మిలి నుసరంబు గాఁగ నొన
రించెద. నరస. ౫ ౧౪౦.

మా(ఱు మొ)ర్గ్గెరయు. అ. క్రి. (మాఱు + మొరయు) దూఱు మ్రోఁగు, ప్రతి ధ్వనిచేయు.

క. చనుదెంచి రహితవీరులు, నను నాగుహ
లాక్రమించి నడచిరి మొఱయో, యని యని
మిసులకు మొఱచే, వినగతి మార్గ్గెరసె
నద్రి సేనాధ్వనికిన్. కవిక. ౭. ౯౧.

ద్వి. ఘను మ్మని ఘనగిరిగుహాలు మార్గ్గెరయు,
హా మ్మని మ్రోయుచు సుగ్రీవుఁ జూచి ..
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౦౯౪. పం.
ఉ. రా. ౩. ౪౮.

మా(ఱుమ్రో)ర్గ్గ్రియు. అ. క్రి. (మాఱు + మ్రోయు) ప్రతి ధ్వనిచేయు, దూఱుమ్రోగు.

మ. అవనీభాగము కంప మొందఁగ నవేకా
క్షౌహిణుల్ గొల్వఁగా, జవనాశ్వ ద్విర
దాది ఘోషములు దిక్చక్రంబు మార్గ్రెయఁ
భూధపుళిల్లస్ జని రాక్షసులకు .
ఉ. రా. ౫. ౨౬౫.

మా(ఱువె)ర్వెట్టు. స. క్రి. (మాఱు + పెట్టు) ప్రతిఘటించు, ఎదుర్కొను.

మ. అతు లోత్సాహముతోడ దానవబలం
బార్వంగ దోర్వీర్యదృప్తుఁడై భోరన వచ్చి
తాఁకె నమరుల్ ఛేదిల్లి భీతిన్ హతా, హతి
దూర్వెట్టక పాఱఁ దారకుఁడు గోపానక్తి
వీరానురా, వ్యితుఁడై యొక్కఁడి దంచు
తోయుచు మహావీరుం గుమారు న్మడిన్.
కు సం ౧౨. ౯౧౦.

మార్ష్టి. సం. వి ఇ. స్త్రీ శుభ్రము చేయుటః పవిత్రము చేయుట (రూ మార్ష్ణి. శ. ర)

మాఱకము. వి (√మాఱు.) ౧. వినిమయము, ఒకవస్తువు నిచ్చి వేఱొక వస్తువును పుచ్చుకొనుట.

సీ. మాఱక మనఁగను మాఱుంగడ యనంగ విని
మయనాభిధ వెలయుచుండు
ఆం. భా. ౭. ౨౬౭.

౨. వినిమయము చేయఁ గోరువాడు వినిమయము నంగీకరించుట కిచ్చులాభము.

(వ్యవ.) ఇప్పుడు రూపాయకు అణా మాఱక మిచ్చినను చిల్లర దొరకుట లేదు.

మాఱట. విశే. (√మాఱు) ప్రతిరూపము, ప్రతి.

గీ. ధర్మదేవతమాఱటతనువు నూఁక, యీయధిక్షితి
రమకై వ్యలకాయ మింక, యొఱఁగి రాడ

యమ్మహితయోగీశ్వరుఁడు స్వమిాద్యయోగ
బలంబున నితని, గలసె.

భార. ఆశ్ర. ౨ 88.

ఉ. సవ్యక నవ్వుసెమ్మెగమున న్నిగుడారదు
వింతకాంతియున్, మవ్వపుఁగ్రొమ్మెఱుంగు
ఱుంగులకు మాఱటవైనకటాక్ష రోచులుం,
జివ్వలు చేసిచేసి ఉ హరి ౫. ౧౩౯,

ఆ అపుడు కోఁతిమిన్న యసదురూపునఁ జని,
ప్రోలిచాగి కానిమూలగవను, మాఱి
యచటఁ గాంచె మాఱటమిత్తియో, యనఁగ
బరగులంకిణిని జెలంగి

అచ్చ రా సుం ౪

మాఱటనోరిది. విశే (మాఱట+నోరు+అది)
ఆడినమాటలనే ఆడునది, చెప్పినదానినే మగల
చెప్పునది

ఉ ఆఱడిఁ బోకయున్ ఫలము నందుటయుం
గని పల్కనేరమిన్, మాఱటనోరిదాన నయి
మాటలు చిత్తమునందు నిల్పకేఁ, గాఱులు
ప్రేలెదన్ భార ఉద్యో ౩ ౧౦౪

మాఱుమ్మ(ము). వి (మాఱు+అమ్మ) వేఁట
కుపయోగించుసాధన విశేషము

సీ. పంకులు గుదియలు వలత్రాళ్లు ప్రోకులు
బిసలు మాఱుమ్మలు పెద్దదిండ్లు

శుక. ౧. ౧౬౫

సీ తెరలు నుగ్గంబులు దీమముల్ మాఱుమ
ల్మొకదారికత్తులు మెకముబోను, లొఱపైన
గోడ్డంన్లు మెఱుఁగుబల్లెంబులు

రుక్మాం ౩ ౭౦.

మాఱాకెత్తు. అ క్రి (మాఱాకు+ఎత్తు)
మాఱాకు వేయు

క అని నగుచు మగువ లందఱు, పనిసెపమున
నొక్క రొకరు పఱచిన లజ్జానవతాస్య
యగుచు నంగన, మనమున నునుసిగ్గు జేతి
మాఱాకెత్తెన్. కేం. పంచ ౪. ౩౯౯.

(ఇట అతిశయించు అని భావము.)

మాఱాకు. వి. (మాఱు + ఆకు) రెండవయాకు-
(ఉపఘ్నము అని శ. ర.)

శా పాదద్వంద్వము నేల మోపి పవనున్
బంధించి పంచేంద్రియో, న్మాదంబుం బరి
మార్చి బుద్ధిలతకు న్మాఱాకు హత్తించి
ని, ష్ఖేదబ్రహ్మపదావలంబనరతిం గ్రీడించు
యోగీంద్రుమ, ర్యాదన్ నక్రము విక్రమించెఁ
గరిపాదాక్రాంతినిర్వక్రమై

భాగ ౮ ౬౫

(బుద్ధిలతకున్ మాఱాకుహత్తించి = బుద్ధిలతను
పల్లవింపఁ జేసి అనిభావము)

గీ రతులఁ బోలయించె నాశ(రా)జవదన, నతి
శయప్రీతిలతిక మాఱాకు విడఁగ

(మాఱాకులిడు = చిగురొత్తు, పల్లవించు)

శా వి త్తజ్ఞానము పాదు చిత్తము భవావేశంబు
రక్షాంబువుల్, మ త్తత్వంబు తదంకురం
బన్యతముల్ మాఱాకు లత్యంతదు ర్వృత్తుల్
పండ్లు కాశీ. శ. ౧౫.

మాఱాట. వి (√మాఱు) ఎదురాడుట, ప్రతి
కూలముగా మాటలాడుట

గీ. కర్ణునకుఁ జేయవలసిన గారవమున, గొంతి
యింకను శ్రాద్ధ మత్యంతవిభవ, ముల్ల
సిల్లంగఁ జేయఁగా కుచితనిరతి, యావిధము
నకు మాఱాటనూవె యొగ్గు.

భార ఆశ్ర ౧. ౧౧౬.

మాఱా(రా)టము. వి (√మాఱు) కలహము.

సీ మనకు వేల్పులకును మాఱాటములు రాక
పంచిపెట్టెద నని పడఁతి వూనె .

భాగ ౮. ౩౭౦.

(శ. ర. పా. 'మందటలేకుండ' ముద్రిపా.)

మాఱాడు. అ. క్రి. (మాఱు + ఆడు.) ౧. బదులు చెప్పు, మాఱుపలుకు.

క. వేఱొ రయోత్తరణి నామది, మీఱినతాపంబు
చెదరదు మానేత్రుణ నన్, దేవి కృపం గనఁ
గాను మీఁక, మాఱాడకు మనినఁ గుపిత
మానస యగుచున్. చెన్న. ౫. ౧౩౧.

౨. ఎదురు చెప్పు, ప్రతికూలముగ మాటలాడు.

క. కేతొక తెలుఁగున నొరులకు, మాఱాడక
యునికి లెస్స మనుజేంద్రుకడన్ .
భార. విరా ౧. ౧౨౭.

క. సాగర సుబుద్ధితోడను, మా గురుపుత్రకునిఁ
దెమ్మ మాఱాడిన నీ, వాగడ మవుదువు
భాగ ౧౦. పూ. ౧౪౧౬.

క. మునుపటివలెఁ, జదివిన మాఱాడ నీకుఁ
జనునే మాతో, నిది యేమి యనిన
దశ. ౪. ౧౪౯.

మాఱు. స. క్రి. (క. మాఱు. త. మాఱ్ఱు) ౧. ఎదుర్కొను, ప్రతిఘటించు.

సీ. . బలరూఢి నెందు, మా ఱుద్ది లే కొప్పు
మాఱుఁభీమోద్ధతి ప్రబలంగఁ దా రాసరణి
మెలంగ . రాఘవ ౨. ౧౯.

(భారతార్థమున.)

ఆ. ఔర! వీనిమోహనాకారరేఖలే, మారు
మాఱు హరికుమారు మాఱు, వెల్లదమ్మి
తొగల వీనికన్నోయితీ, రేపుమాపు రాపు
రేపు మాపు. సారంగ. ౨. ౪౧.

౨. చంపు.

సీ. . బలరూఢి నెందు, మాఱుద్ది లే కొప్పు
మాఱుఁభీమోద్ధతి ప్రబలంగఁ దారాసరణి
మెలంగ రాఘవ. ౨. ౧౯

(రామాయణార్థమున)

అ. క్రి. పోటురూపముకొందు.

గీ. ప్రబలబలగర్వదుర్వారబహుసుపర్వ, పూర్వ
గీర్వాణభుజదండభూరిసార, వితతమందర
మంథాన వివలనముల, సలిలనిధి మాఱొ
సంరంభసంభ్రమమున హర. ౬. ౬౦.

క్రి. విశే. ప్రతికూలముగా, ఎదురుగా.

క. బిడ్డలు పెంటరు నీ కట, గొడ్డంబులు సేయ
కెల్లకోదండ్రుము మా, తోడ్డారింపక నడ
తురె, రొద్దము గా కున్నదే మృగేక్షణ
యింటన్. భాగ. ౮. ౪౬౩.

వి. (దీనికి హల్లు పర మగునపు డుత్వలోపము
వైకల్పికముగా నగును) ౧. ఎదురుమాట,
ప్రతికూలవాక్యము.

ఆ అనిన మాఱుపలుక నలికి యయ్యాకువా,
రియ్యకొనిరోఁ బోవ నింతలోనఁ, బద్మన
యనుఁ దతనిపయనంబుఁ దూఁగింపు, మనుచు
నంబితోడ నానతిచ్చె. ఆము. ౨. ౯౪.

౨. ప్రతిక్రియ

చ. అక్కురబిభుండును మాఱు దలంప
లేనికొం, దలమునఁ బొందుపొందమునఁ
దానును రూపతి యుండె వెల్లనై . .
భార. భీష్మ. ౨. ౧౫౭.

మ. అనివార్యస్థితిఁ బంప్రవట్టినిరుపాయం బైన
కాలంబు వచ్చె నుపాంతంబున మాఱు దీనికి
మదిం జింతింపు ధాత్రీశ్వరా ...
భాగ. ౧. ౩౧౦.

సీ. .. దేవనదీసూనుఁ, డియ్యస్త్రిమునకు మా
ఱెఱుఁగఁగాన ...
భారా. విరా. ౫. ౨౧౦.

౩. ఎదిరి, ప్రతిపక్షుఁడు.

క. తనమాఱే యని గంగా, తనయు శిఖండియు
వధించె .. భార. ద్రో. ౫. ౩౬౬.

ఉ. ఒక్కటెట్టినాఁ, డుక్కఁ దీరినట్లు కౌ
శాగ్రశరీరముతోడ మీఱు నే, దిక్కున

మాఱు లేక బలదేవుఁ డనం బలు పేరు
దాల్చెను. శుక. ౨. ౩౫౪.

గీ. అవనియందును యుద్ధవిహారమునకు, మాఱు
లేకయ విహరించె మనుజవిభుఁడు ..
రాఘవ. ౧. ౮.

(హిరణ్యాక్షుఁడు) మ. సమరాకాంక్షఁ గ్రహాను
ముఖ్యపదము ల్పర్బించి మా ర్లేమికిన్ .
దశా. ౩. ౧౯౦.

౪. పర్యాయము, తడవ.

క. కడగాలు పట్టి వానిని, మడవక పవనజుఁడు
మాఱుమాఱులు వీఁచెన్
భార. ఆది. ౬. ౨౧౪.

చ. జగ మెఱుఁగంగ ద్రోణు నని జంపుటకై
సృజియించె ధాత న, న్మగఁటిమి గాఁగ
దీనిఁ బలుమాఱు నసం బని లేదు .
భార. భీష్మ. ౨. ౧౪.

చ. ఇరువదియొక్కమాఱు ధరణీశ్వరులం బరి
మార్చి ఉ. హరి ౪. ౧౨౨.

మ. . కంజాతాక్షుచేఁ బెక్కుమా, ర్లనిలో
నొచ్చి రసాతలస్థు లయి రయ్యా దానవుల్
రాఘవా ఉ. రా. ౨. ౧౦౬.

౫. రెండవతూరి పెట్టఁ దగినభోజ్యపదార్థము,
రెండవసారి వడ్డించునాహారము.

ఉ. మీఱినయున్నశైలములమీఁద సమగ్రఘృత
ప్రవాహముల్, పాఱఁగ యానపాత్రముల
భంగి నపూపము లొప్పె నెవ్వరున్ మా ఱిడ
నీక కన్దనియుమాత్రఁగఁ బాత్రలయందు
నిండి రై, వాకెఁ బదార్థసంఘములు
భోజరా. ౪. ౧౦౨.

ఉ. వంచన వేల్పుటెంకి కిటు వచ్చి యపాం
తమునందు ముందటం, గంచముఁ బెట్టు
కొన్నయది కర్బురయుగ్మము మాఱు పెట్ట
నే, తెంచుచున్నవాఁడు మన దేవర
విష్ణుఁడు. హర. ౬. ౧౨౫.

సీ. అడుగకమున్న మా ఱిడఁ దెచ్చి యాతఁ
డే,మాత్రంబు వల దన మగుడు సిగ్గు .
దశా. ౬. ౩౩.

ఉ. ఏణవిలోచన బంతి పట్టి మా, ర్వట్టఁగ
దానివ క్త్రి శశిబింబముఁ బోదఁగ నోడి ..
శైవ. ౬. ౧౩౨.

విశే ౧ ప్రతి, బదులు.

సీ మదిఁ దల్లితండ్రులమాఱుగాఁ గాని జను,
లనిశంబు భక్తి సేయంగ నెగడి
• భారా. విరా. ౨. ౨౧౬.

ఆ పుట్టినింటి కేను బోయి యొక్కించుక,
యూఁడిల్లి వత్తు నుచిద నీవు, వింతననము
లేక విభునకుఁ బ్రియము నా, మాఱుగా
నొనర్చి మనుము నెమ్మి
హరి. పూ. ౧. ౧౪౦.

ద్వి. వేలుదేవతలఁ గావింప నింద్రునకు,
మాఱింద్రుఁ గల్పింప మదిఁ దలంచుటయు.
రం రా. బాల. ౫౮. పొ. ౧౯ పం

క తనకుం గార్యము గలిగినఁ, దనమాఱుగ
ధర్మశాస్త్రత త్త్వార్థవిధి, జ్ఞానిఁ బ్రాడ్వి
వాకు న త్తము, జననాథుఁడు పనుపవలయు
సభ్యులకడకున్ విజ్ఞా. ౩. ౪.

౨. మఱియొకటి, అన్యము.

గీ. మాఱుమావిని లేకుండ మడిసి రల్ల, వారు
భార. శల్య. ౨. ౧౧.

క. కేటోకవిలఁ గాని విమతుఁడు, దూఱఁగ
హరిమేన నాఁటెఁ దొమ్మిది యమ్ముల్,
మాటొను బదింటఁ బొదిచెం, గాఱియగా
మఱియుఁ బఱచె గమిగొనఁ దూపుల్.
హరి. ఉ. ౧. ౧౫౪.

చ. కలికిపిపాళినవ్వు లెసఁగ న్వటుధూర్తులు
గొండ తొండొరుం, దలకొన గొచ్చరించి
తమదండపుఁగోలల సన్న మాఱుగోఁ,చులు
వెసఁ బుచ్చివైచి.   ప్రభా. ౧. ౧౦౨.

గీ. మాడ యిచ్చెద నన్నచోఁ గూడు పెట్టు,
రింతపచనస్థలంబైన నీయ రిట్టి, మాలకొంపకు
వచ్చితిమాఱు లేక, గంజి వోయుదురే
యిందుఁ గలుగువారు.

శుక. ౩ ౧౮౨ భార. శల్య. ౨. ౨౫౯.

౩ సమానము, పాటి.

ఉ. పాటినఁ జూచి కౌరవనృపాలుఁడు మాత
తనూజాతోడ నీ, కాటియ మద్భలంబునకుఁ
గాఁ దగునే వివిధాస్త్ర సంపదన్, మిాటిన
నీవె సూడఁగ నమేయపరాక్రమ నీకుఁ బాండ
వుల్, మాటె తలంప నీదగుబలంబును
జేవయుఁ జూపు మిత్తతిన్.

భార. కర్ణ. ౩ ౧౦.

మ. భూరిస్వమ్మదలీల న్వ్యాలసిల్లి సత్కృతి
జగన్మాన్య ప్రభావంబునన్, మదవాగంబును
బోలెఁ గ్రాలవలదా మాఱొందు లే కున్న
తిన్   క. సం. ౧. ౪౦.

గీ. ఒప్పులే రేఖల మాఱు లేకుండ బ్రహ్మ, యంగ
కంబులు చేసి ...   విక్ర. ౭. ౪౮.

జ. మార్రాటము, మారు(ఱు)గాల్లు, మార్కొను, మార్కొలు, మార్చు2, మార్తుఁడు, మార్పడు, మార్పలుకు, మార్పు, మార్పెట్టు, మార్పలము, మార్పులయు, మార్మగఁడు, మార్మలఁగు, మార్మలయు, మార్మసలు, మార్మాట, మార్మెడ, మార్మొగమిడు, మార్మొగము, మార్మొగముపెట్టు, మార్మొన, మార్మొరయు, మార్మ్రోయు, మార్వెట్టు, మాఱాకము, మాఱట, మాఱటకోరిది, మాఱమ్మ, మాఱాకు, మాఱాకత్తు, మాఱాట, మాఱాటము, మాఱాడు, మాఱుఁగాలు, మాఱుఁదల్లి, మాఱుకోను, మాఱుగడ, మాఱుచు, మాఱుదల, మాఱునీళ్లు, మాఱుపడు, మాఱుపలుచు, మాఱుపలుకు, మాఱుపాట, మాఱుపు, మాఱుపెట్టు, మాఱుబేరగాఁడు, మాఱుబేరము, మాఱుమగఁడు, మాఱుమనువు, మాఱుమనువుది, మాఱుమలయు, మాఱుమసలు, మాఱుమాట, మాఱుమాల, మాఱుమొగమిడు, మాఱుమొగముపెట్టు, మాఱుమొగముపడు, మాఱుమొగము సేయు, మాఱుమ్రోఁత, మాఱుమ్రోయు, మాఱురూపు, మాఱురూపుపడు, మాఱుబీడు, మాఱుసేఁత, మాఱుసేయు, మాఱొడ్డనము, మాఱొడ్డాడు, మాఱొడ్డు

మాఱుఁగాలు. వి (మాఱు+కాలు) కృత్రిమ పాదము, కాలికి ప్రతియగు సువర్ణాది నిర్మిత పాదము.

గీ. కాంత యొక్కర్తు మాఁపునఁ గండ లిచ్చె,
మాఱుఁగా లిచ్చె నొకసుధామధురవాణి,
అలన యొక్కర్తు నోరితాళంబు లిచ్చె.
శక్తిజాతర సద్భక్తి శక్తి లెసఁగ.

పాండు. ౩. ౪౪.

మాఱుఁదల్లి. వి. (మాఱు+తల్లి) సవతితల్లి.

సీ. చుట్టలుండొరపట్టి పట్టంపురాణి యౌ, మాని
నీమణులకు మాఱుతల్లి .

చంద్రా. ౩. ౧౦౧.

గీ. ముప్పురను లగడము సేయ సవ్యథంబు, సైఁప
లేక యొకప్పుడు శమనుఁ దలిగి, చరణ
మమ్మాఱుఁదల్లిపైఁ జాచెఁ దన్ను ...

హరి. పూ. ౧. ౧౪౪.

గీ. మాలకొరి దాసి సైరంధ్రి మాఱుఁదల్లి, మగఁడు
విడిచిన సతి దూతి మంత్రసాని, కోగురా

లాఁడు లమ్మిడికోటి విధవఁ, గలసి వర్తించు
నదిజారగా నెఱుంగు.
శై. భా. ౩. ౩౦. హ. వి. పూ. ౨. ౧౪౦.

మాఱుకొను = మార్కొను. అ. క్రి. స. క్రి. ఎదుర్కొను.

ఆ. సాదు బాహుబలమునకు మాఱుకొనఁ జాలు,
భుజబలంబు గలిగి పోక చిక్కఁ, జెనఁగి
భార. విరా. ౨. ౨౮౩.

ఉ. ఊటుటచెయ్వులం దివుట లూరఁగ దర్పము
లొండొకంటికిన్, మాఱుకొనంగ మున్గనిన
మంజులసౌఖ్యరసంబు నిక్కలం, దాఱుచు.
హరి. ఉ. ౪. ౧౮౨.

క. దురమున నీ కా రాముఁ గుఱతోడ న్మాఱు
కొని గెలువరాదు సుమీ ...
అచ్చ. రా. యు. ౪౬౩.

క. అరదంబురవము సెలఁగగ, శరములు వాయు
జనివిూఁద సాంద్రముగ వెసం, గురియుచు
నడరెడు భీష్ముని, సరభసముగ మాఱుకొనిరొ
సాత్యకి గడిమిన్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౨౪.

గీ. పాండవుల సైన్యమును సముద్దండలీల, మాఱు
కొనె . భార. శల్య. ౧. ౩౭౫.

గీ. మలసి బింకెలు సైచుచు మాఱుకొనిన,
వృషభములభంగి నక్కురువృషభు లిట్లు,
సమదగతిఁ జేరు నెడఁ జూచి రమరులు .
భార. విరా. ౫. ౧౬౫.

గీ. మాఱుకొన్న విదర్భుకుఁ బాఱఁదోలి .
విక్ర. ౪. ౧౧౨. సైమ. ౭. ౧౩.

మాఱుగడ. వి. (√మాఱు) మాఱుతము, వినిమయము.

సీ. మాఱుక మనఁగను మాఱుగడ యనంగ, విని
మయసాభిధ వెలయుచుండు ...
ఆం. భా. ౨. ౨౬౪.

మాఱుచే = మార్చు². స. క్రి. (√మాఱు) వినిమయము చేయు.

మాఱుదల. వి. (√మాఱు) మాఱుట, మాఱుపాటు. (శ. ర.)

మాఱునీళ్లు. వి. బ. (మాఱు+నీళ్లు) స్త్రీలు ఋతుస్నాన మైనమఱునాఁడు చేయుస్నానము. (శ. ర. వా.)

మాఱుపడు. అ. క్రి. (మాఱు+పడు స్వార్థమున.) ౧. ఎదిరించు, మాఱుకొను.

ఉ. మాఱుపడంగలేనియసమర్థుల నుత్తుల నస్త్ర
విద్యలం, దేఱనిపిన్నపాపల వధించె నిశీ
ధమునందుఁ గ్రూరుఁడై
భాగ. ౧. ౧౫౪.

ద్వి. మగఁడు నాలుమ నభిమానంబు విడిచి,
వెంగములు వగులంగ మొత్తులాడుదురె, పతి
తోడ సతి మాఱుపడెనేని పుణ్య, గతి కేఁగ
కది నరకంబునఁ గూలు.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౧౪౦ పం.

౨. తాఱుమాఱగు, వ్యత్యస్తమగు

గీ. ఆఁడుబిడ్డ సహోదరుఁ డఖిలగుణాస, మగ్రుఁ
డుగఁ గోరుఁ గావున మదిఁ దలంచి, మనము
చరువులు రెండును మాఱుపడఁగ, నార
గింతము మంచిది యట్టులైన ..
వి. పు. ౬. ౧౨౯.

౩. భేదపడు, వ్యతిరేకభావము కలిగియుండు.

క. ఓ కోఁడ నీకు మది నే, మాఱును గుందంగ
నేల మానినిమణికిన్, దేటి కనుంగొనుచో
మఱి, మాఱుపడం గలరెరమొట్టిమున్నె లైనన్.
అచ్చ. రా. అర. ౧౦౪.

౪. ప్రమాదపడు, పొరపడు.

గీ. అతఁడవు నీవ కావె మహాత్మ కేఁడు, మాఱు
పడి యొగ్గ చేసితి మఱవ వలయు ...

భాగ. ౧౦. ఉ. ౯౮.

మాఱుపఱుచు. స. క్రి. (√ మాఱుపడు) తాఱుమాఱుచేయు.

ద్వి. పసిఁడికుండల మాఱుపఱచుపాలిండ్లు .

అ. మ. క. ౫. ౨౪౩. పా. ౩. పం.

(ఇట తిరస్కరించు అని భావము.)

మాఱుప(వ)లుకు. అ. క్రి. (మాఱు + పలుకు) ఎదురుచెప్పు, ప్రతికూలముగా మాటలాడు.

సీ. పతికి సెప్పడు మాఱుపలుక వీవు.

కాశీ ౨. ౪౨.

మాఱుపాటు. వి. (మాఱు + పాటు) మాఱు పడుట, వ్యత్యాసము. (శ. ర.)

మాఱుపు = మార్పు. వి (√ మాఱు) ౧ వర్తనము, మాఱుట.

చ. విలాసముల్, మననునకున్ సుఖాస్ప
దము మాఱుపు లందినమేను లందు రంజనులకుఁ
గాఢభోగముల జన్మఫలంబునఁ బొల్తు రంగ
నల్ కు. సం. ౩. ౯౫.

౨. వినిమయము, ఒకవస్తువు నిచ్చి మఱియొకటి పుచ్చుకొనుట. (శ. ర)

మాఱుపెట్టు = మార్పెట్టు. అ. క్రి. (మాఱు + పెట్టు) ప్రతిఘటించు, ఎదిరించు. (శ. ర.)

మాఱుబేరగాఁడు. వి. (మాఱుబేరము + కాఁడు) మాఱుబేరము చేయువాఁడు.

(వ్యవ.) నే నీయావును మాఱుబేరగానియొద్ద
నాలుగురూపాయలు లాభ మిచ్చి కొంటిని.

మాఱుబేరము. వి. (మాఱు + బేరము) ఒకవస్తువును గొని దానిని దిరిగి లాభమునకై విక్రయించుట.

సీ. గుట్టెఱుంగు డి దేల గురులతో గుటగుటల్,
బిగియక చనఁగదే బిసరుహాక్షి, కుపిగింపు
లిడ కేఁగు కొన్నయంగడిలోన, మాఱుబేరము
సేత మంజువాణి. చంద్రా. ౬. ౧౩౫.

మాఱుమగఁడు. వి. (మాఱు + మగఁడు) ఉప పతి, లంకుమగఁడు.

గీ. వదలంక్రొమ్ముడి యలరులవానఁ గురియు, హీర
మణిదీప్తి యుయ్యాల లాడించుండ, మగువయుఁ
బ్రభావలీలల మాఱుమగని, గంతుసామ్రాజ్య
లక్ష్మికిఁ గర్తఁ జేసె. విక్ర ౭. ౩౯.

గీ. అప్పు డాకాఁపువలిగుబ్బలాండ్రు పధిక,
లంపురు మనమునురొక్కొన్నయమ్మ పురులోన,
కాఁడు పతి యుంచు నిర్భరరతులఁ దేల,
మందిరమునకుఁ దెచ్చిరి మాఱుమగల.

శుక. ౨. ౩౪౩

మాఱుమనువు. వి. (మాఱు + మనువు) ఆఁడుది రెండవసారి చేసికొనువివాహము (శ. ర)

మాఱుమనువుపోవు = భర్తను విడిచి పరుని వరించిపోవు.

చ. అమరగురుండు దేవపతియాగము సాంగ
ముగా నొనర్చి సంభ్రమమున నెల్లవారు
బహుమానము చేయఁగ చేక్కతో నిజా,
శ్రమమున కేఁగుదెంచి వ్యభిచారితనంబునఁ
జంద్రువెంట మా, ఱుమనువు తార వోవు
టయు కోసి నిరంతరదుఃఖితాత్ముఁ డై.

వి. పు. ౬. ౩౪.

మాఱుమనువుది. వి. (మాఱుమనువు + అది) రెండవసారి వివాహము చేసికొనినస్త్రీ.

గీ. మనును దిధిషువుగా మాఱుమనువుది యన.

ఆం. భా. ౨. ౧౧౦.

మాఱుమలయు. అ. క్రి. (మాఱు + మలయు) ఎదిరించు, ఢీకొను, ప్రతిఘటించు.

సీ. మదురవు గాని మాఱుమలయుశాకారుఁబోలు,
నొడివి కొమ్ములఁ బట్టి మడఁగఁ ద్రోచి .
హరి. పూ. ౮. ౧౫౫.

సీ. నిండుపున్నమనాఁడు గండరించినచంద్రమండల
శ్రీలతో మాఱుమలయు, భద్రవిద్యోతశాత
పత్రంబు గ్రాలుచు భాగ. ౬. ౨౬౦.

గీ. సరసిజాయతలోచన జఘనయుగము, మరుని
రథచక్రములతోడ మాఱుమలయు
వి. పు. ౨. ౨౯౬.

(ఇట సాదృశ్యవాచకము)

౨. ఎదురాడు, ప్రతికూలముగా మాటాడు, సాకూతముగా మాటాడు.

ఆ. పరులఁ గన్న చంకపాపని ముద్దాడు, గోద
నిక్కి చూచుఁ గొప్పు దీర్చు, మాఱుమలయు
నత్తమామలతో లేని, కిటుకు పెట్టి బంధకీవ
ధూటి హై. భా. ౩ ౨౯.

వ వెలయడుగువిటులతో విటీతతి మాఱు
మలయు ల. వి. ౮. ౫౪.

మాఱుమసలు. అ. క్రి. (మాఱు + మసలు)

౧. తప్పఁదిరుగు, అపమార్గమున వర్తించు.

గీ. మఱఁది యనుచుట్టరికమున మాఱుమసల,
వలదు దుర్మార్గులైన సెవ్వారి నైన
దశా. ౩ ౫౩.

౨. ఎదిరించు.

గీ. సరిగ నెదిరించె నసుమాట చనును మాఱు,
మసలె ననఁగను . ఆం. భా ౩. ౧౧౨.

౩. ప్రతికూలించు.

గీ. వారి కే లాఘవము వచ్చె వనిత యెంత,
మాఱుమసలెదు వట్టిసేమములు చాలు
వసు. ౨. ౧౩౪.

మాఱుమాట. వి. (మాఱు+మాట) ప్రతివచనము, జవాబు.

సీ. అదలించి యే మించనాడిన నెంత లే, దను
గాని మాఱుమాటాడ వెఱచు . .
విప్ర. ౮. ౬౪.

గీ. హర్ష మెసఁగుచు మాఱుమాటాడ వెఱచి.
దశా. ౧. ౫౮.

సీ మాఱు మాటనఁగను మఱుమాటనంగను, బదు
లుమాటనఁ బ్రతివాక్య మొప్పు .
ఆం. భా. ౧. ౧౧౮.

మాఱుమూల. వి (మాఱు+మూల.) ౧. విదిక్కు, రెండుదిక్కులనడిమి భాగము. (చి. ని ఎదురుమూల శ. ర)

౨ ఎక్కువవాడుక లేనిత్రావు, అప్రతిహతమైన ప్రదేశము

(వ్యవ) ౧. ఆతనియిల్లు సందులో ఒకమాఱుమూల నున్నది. ౨. ఆకవి మాఱుమూల పదములు ప్రయోగించును.

మాఱు మొగమిడు. అ. క్రి. (మాఱుమొగము+ఇడు) పరాఙ్ముఖుఁడగు; పెడమొగము పెట్టు.

క. అవగుణగణసేవధులగు, ధవళాక్షుల కీడు
దలఁచి దారాదరణ, వ్యవహృతికి మాఱు
మొగమిడి, యవుగా దని కొన్నిమాటలాడిన
నతనిన్. పాండు. ౫. ౨౦౩.

మాఱు మొగముపెట్టు. అ. క్రి. (మాఱు మొగము+పెట్టు) పరాఙ్ముఖుఁడగు; పెడమొగముపెట్టు, అనాదరముచేయు.

(వ్యవ) అతఁడు నాయెడ మాఱుమొగముపెట్టినాఁడు

మాఱు మొగముపడు. అ. క్రి. (మాఱు మొగము+పడు) పరాఙ్ముఖమగు; పెడమొగము పెట్టు.

గీ. బీఱువోయి రథ్యంబులు మాఱుమొగము, వడిన దా నొచ్చియుండియుఁ దడవి కౌరి, సూఱుకొనఁజేవి తఱిమిన

భార. భీష్మ. ౩. ౫౯౪.

ఆ. ఒక్కతలకు మొగములు రెండైన, పగిదిఁ దలలు మాఱుమొగమువడఁగ, గేలి మేను మేను మాఱు గాఢాలింగ, నంబు సేవి రంగనయుఁ బ్రియుండు. కు సం. ౯. ౩౪౭.

మాఱుమొగముసేయు. అ. క్రి. (మాఱు మొగము + చేయు) వెనుకమొగమగు, పరాఙ్ముఖుడగు

ఉ. రాకనుధాంశు మండలమురాకిను మాఱు మొగంబుసేయుచో సైమ. ౨ ౧౩౪.

మాఱుమ్రోఁత. వి (మాఱు + మ్రోఁత) ప్రతిధ్వని. (శ. ర. ప్రా.)

మాఱుమ్రోయు. అ క్రి (మాఱు+మ్రోయు) ప్రతిధ్వనిచేయు.

సీ మముఁ జొచ్చినా రెఱుంగుము నుమ్ము రిపు లని, మొఱయుంచుగతి మాఱుమ్రోసె గిరులు

కవిక. ౨. ౭౩

మాఱురూపు. వి (మాఱు + రూపు) రూపాంతరము, వేఱొక రూపము.

(చూ. మాఱురూపువడు)

మాఱురూపువడు. అ క్రి. (మాఱురూపు + పడు) రూపాంతరము నొందు, వేఱొక రూపము దాల్చు.)

చ. అది యటు లుండె నీతను వసంతబిలాఢ్యము బిక్కచిక్కియు, న్నది యిది మాఱురూపు వడి యద్దిర యిద్దురవస్థ యేక్రియం, గది సెరా . శుక. ౩. ౪౦౦.

మాఱువీడు. వి. పొ. (మాఱు + వీడు) శత్రు సైన్యము.

సీ. .. మాఱువీటు వింగిలి వచ్చు, మగలతెల్ల కేను మగిడింతు ... కు. సం. ౧౧. ౬౧౦.

మాఱుసేఁత. వి. (√మాఱుసేయు) ప్రతిక్రియ.

క. మనరాజు విదూమతుఁ గాని, మనమేఖల మోసపుచ్చె మన మిత్రు డాబాఁ, పని మాఱు సేఁత యిది రొంత, పనియే వెల్పెట్ట వలదె పార్థివతిలకున్. కేయూర. ౪. ౧౭౫.

మాఱుసేయు. అ. క్రి (మాఱు + చేయు) ప్రతిచేయు, ఒకరు చేసినపనికి బదులుగా దానికి తగినపని చేయు.

గీ. మన్మథావేశ విలసనమహిమ నెఱపు, తపవిఁగని సాదుకేఁగినఁ దలపాలాన, నిలువ దనుమాట నిజమయ్యె నేఁడటంచు, మగుడ నవ్వుచుఁ జేఁతకు మాఱుసేసె కళా. ౩. ౩౭.

మాఱొడ్డనము. వి (మాఱు + ఒడ్డనము) ప్రతి వ్యూహము, శత్రువులు పన్నిన మొగ్గరమునకు ప్రతిగా పన్నినమొగ్గరము.

క. అనురూపము లగుమాఱొడ్డనముల్ ప్రస్ఫురిత ములు దృఢంబులుగాఁ దీర్చిరఁ గాక కౌలం గగునే, యని మెఱన కేర్పతిచేఁ గౌరవాన్వయ ముఖ్యా . భార. భీష్మ. ౨. ౨౯.

మాఱొడ్డాడు. అ. క్రి. (మాఱొడ్డు + ఆడు ప్వార్థమున) ప్రతిఘటించు, ఎదిరించు.

క. కసవు దినుఁ గూడు దిన్నని, కినరదు బిరు విడిన మోయుఁ గర్సనమునకున్, వినువదు మాఱొడ్డాడదు, పసరమునకు సరిరెు మనుజ పశు వెప్పుటికిన్. వేం. పంచ. ౧. ౧౩౯.

మాఱొడ్డు. అ. క్రి. (మాఱు + ఒడ్డు) ప్రతిఘటించు; ఎదురుచెప్పు.

క. బిడ్డలు మగలును భ్రాతలు, వడ్డము చని వల దనంగ నటుదలఁ దని మా, ఱొడ్డుచు జగ దీశ్వరునకు, జడ్డన వన్నంబు గొనుచుఁ జని రానుదకుల్. భాగ. ౧౦. పూ. ౭౫౯.

సీ. ఉద్దండరీతి మాఱొడ్డి నిలిచె హర. ౩ ౪౪.

క. బిడ్డలపేదరికంబున, కడ్డంబై పెంచుకొనుచు నధిపునకును మా, ఱొడ్డక సద్గుణ గావున, నొడ్డారము సేయ కెలమి నుండె నృపాలా కుచేల ౧. ౩౭.

వి. ప్రతిఘటనము, అడ్డుపాటు.

మ. పరిహాసంబునఁ దేలి భృత్యులరయిదం బ్రహ్లాదముం బొందుభూ, వరు నాజ్ఞం జన కీగి మెచ్చరు పని వ్యంచింతు రగ్గాడఁజో, త్తరు కాతూహలపేమభామణములం దుల్యత్వముం బొంది యే, తురు వా రెల్లపదంబు వేడు దురు పింతుర్ భూమి మాఱొడ్డులన్. భార. శాం. ౨ ౧౭౦.

మాల. వి. (సం. మాలః. క. త. మాల) ౧. చండాలుఁడు; చండాలి.

క. మాలలఁ గులజాలఁ జేయును, బోలఁగ శివ భక్తులైన భువి నెఱుఁగర. శివ. సా. ౪౭౧.

చ. క్రతువు లొనర్చునో యిపు దశారిణ మెట్లు విమాన మెక్క సమ్మతముగ నగ్న తయ్యో కనుమాలపుమాలకు దుష్టశీలకున్. బ్రహ్మో. ౨. ౭౦.

సీ. పరగుఁ జండాలుండు మరియాళు వనఁగను, మాలఁ దనంగను మాల యనఁగ ఆం. భా. ౨. ౨౭౯. వేమన. ౨. ౨౫.

౨. (సమాసపూర్వపదముగా ప్రయుక్తమై, నిందాద్యోతకము.)

ఉ. మారుతికిన్ జయం బొసఁగె మాలవిధాతృఁడు వానిగెల్చునో, శరికి సమ్మతం బగునె యిట్టిది దీనను బెంపు గల్గునే భార. శా. ౧. ౨౧౭.

ద్వి. వదనాంబుజము వంచి వసుధఁ జెక్కెండ్లు, బ్రదికెడియామాలబ్రతుకు కేటిబ్రతుకు. ద్వి హరిశ్చ. ఉ. ౨౨౪ పం.

గీ. మాడ యిచ్చెద నన్నచోఁ గూడు వెట్టి, రింతపచనస్థలం బైన నీయ రిట్టి, మాలకొంపకు వచ్చితి మాఱు లేక శుక. ౩ ౧౭౨. దశకు ౭ ౧౦.

సా. మాలలకు మంచములు బాఁపలకు పీఁటలు = అనర్హుల కాదరము, అర్హుల కనాదారము చేయుట

క. లలిఁ గొ ప్పెక్కించితి మధు, పుల కుకల వడుగుపఱచితి పుష్పస్త్రీ మా, లలకును మంచంబులు బాఁ, పలకును పీఁట లనుమాట బళి నిజ మయ్యెన్. చంద్రా ౫. ౯౧.

జ: మాలఁడు, మాలకాకి, మాలతనము, మాలర్కము, మాలతీకము.

మాల. సం వి ఆ. స్త్రీ. ౧. దండ, మాలిక. ౨. పంక్తి, శ్రేణి; వరుస. పరంపర. ౩. కంఠాభరణము, (రత్నమాల.)

మాలఁడు. వి. (మాల + వాఁడు) చండాలుఁడు.

క. అని యమ్మాలఁడు దొలంగా, మున నే శౌక విప్రుకొడంక మునులు మతింపన్. భార. అను. ౪. ౪౭.

ఉ. మాలఁడు సోమయాజియగు మాలకు రాజగు యాజకుండు చం, డాలముఖంబునం గుడుచ నల్వనఁ బాఱలు వత్తురట్టె భా. రా. బాల. ౬౦౧.

ఉ. మాలఁడు నొంగి యమ్మునికి మాటుగఁ దర్థవ
మిచ్చి పట్టి భూ, పాలుని నంటు, గట్టి ..
మార్కం. ౧. ౨౩౦. వాసిష్ఠ. ౪. ౧౦౪.
ఆం. భా. ౨. ౨౯౯.

మాలకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నింబవృక్షము, వేపచెట్టు. ౨. కొబ్బరికాయతో చేసినపాత్ర. న. మాల, పూలదండ.

మాలకరి. వి (సం. మాలాకారః) ౧ దండలు గ్రుచ్చువాఁడు, పువ్వుదండ లమ్మువాఁడు.

గీ మాలకరి పుష్పములు గోయుమాడ్కిఁ దేఁటి, పువ్వుఁ దేనియ గొనిరొడిపోల్కి నెదురు, గందకుండఁగఁ గొనునది కార్యఫలము
భార ఉద్యో. ౨. ౫౪.

సీ. మఱియు నొక్కఁడు బ్రాహ్మణుఁడిటుండు నురిపొన్న లమరఁ గట్టి, మూఁడెత్తులుగఁ
' జేసి మను మాలకరివోలె, నేతెంచి వాచేతి కిచ్చినంత . ద్వా ౧౧. ౪౫.

౨. వనపాలకుఁడు, తోఁటమాలి.

ఉ. పోవఁగఁ జూచి మాలకరి భూపతనూభవుఁ జేరి పుత్ర నీ, కావలి నెప్పుడున్ వెలితి గావు ప్రసూనములు . భోజరా. ౫. ౧౯౨.

మాలకాకి. వి. (మాల + కాకి) ద్రోణకాకము, బొంతకాకి.

ఆ. గగనమండలమునఁ గాలాయసపుఁదేర, మాల కాకిపదగ దూలియాడ. సైమ. ౫, ౯౨.

మ త్తకోకిల మాలకాకులమూఁక లు, యొయ్యండఁ జేరి యదల్చె . మను ౪. ౬౧.

సీ. మాలకాకి నాఁగను ద్రోణకాకంబు విలసిల్లు , ఆం భా. ౨. ౯౩.

మాలతనము. వి (మాల + తనము) చండాలత్వము.

గీ. మఱి త్రిశంకునకా పచ్చిమాలతనము ...
వేం. పంచ. ౩. ౩౯౩.

మాలతి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. జాజి, జాజిపుష్పం. ౨. ముకుళము, మొగ్గ. ౩. కన్యక, కన్నె. ౪. రాత్రి. ౫. వెన్నెల, చంద్రిక.

మాలతీమాధవము. సం. వి. అ. న. భవభూతి రచించిన యొక నాటకము.

మాలతీరజము. సం. వి. స్. న వెలిగారము.

మాలము. సం వి. అ. పుం. ౧. వంగదేశమునకుఁ బచ్చిమదిక్కున నున్న ఒకదేశభాగము. ౨. పార్వతులజాతి, అరణ్యకులజాతి.

అ. న. ౧. పొలము. ౨ ఎత్తైననేల, ఉన్నత స్థలము ౩ అడవి. ౪ వంచన, మోసము.

మాలయము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) మలయ పర్వతసంబంధమైనది.

వి. అ. పుం. చందనవృక్షము, మంచిగంధపు చెట్టు.

మాలర్కము=మాలటీకము. వి. (√మాల) చండాలత్వము, మాలతనము.

శా, ఆ లంచున్ మెడఁ గట్టి దానికి వపత్య్ర శ్రేణిఁ గల్పించి త, ద్వాలవ్రాతము నిచ్చి పుచ్చుకొనుసంబంధంబు గావించి యా, మాల ర్కంబున బాంధవం బెసెఁడిప్రేమం గొందలం బ్రిప్పు. కాశీ. ౪. ౩౭.

మాలటీకము = మాలర్కము. వి. (మాల + టీకము) చండాలత్వము.

ఉ. మాలటీకంబు మాదిక సమస్తము బూల్ తనుఁ గూర్చి వచ్చునన, న్వేళ వసిష్ఠమూను లాద వెంగద రాజక యాజకుండు చండాలపు , సోమయాజి కని నవ్వెన.
చం. రా. ౩. ౩౫.

క. మండిపడి చూచి రాకొ, చండాలుఁడ వగు మటంచు శపియించెను మ, ద్దండత మాలతి కంబును, దండిగ ననుఁ జెంద నిట్లు తక్షణ మాత్రన్. ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౬౦.

మాలవకుఁడు. సం వి. అ. పుం. మాలదేశ నివాసి.

మాలవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక దేశము. ౨. (సంగీ) రాగవిశేషము.

మాలసి. సం వి ఈ స్త్రీ. ౧. లతావిశేషము. ౨. (సంగీ) ఒకానొక స్త్రీరాగము.

మాలాకంటము. సం. వి అ పుం. అపామార్గము, ఉత్తరేణు. (రా. ని.)

మాలాకారుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ అ) పూలదండలు గూర్చువాఁడు; పూలవర్తకుఁడు.

మాలాతృణము. సం. వి. అ. న. సువాసన గల గడ్డి, చిప్పకసవు.

మాలి. సం. విశే. (న్. నీ న్.) ౧ తోఁట కాచువాఁడు. ౨. పూలదండలు కూర్చువాఁడు; పూలవర్తకుఁడు. ౩. పూలదండలు చుట్టుకొనినవాఁడు.

మాలిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. పూలదండ. ౨. పంక్తి, వరుస, పరంపర. ౩. హారము. సరి. ౪. నల్లయవిసి, అతసి. ౫. పుత్రిక, కూఁతురు. ౬. పక్షివిశేషము. ౭. మద్యము. ౮. విరజాజి, సప్తల. ౯. గ్రీవాలంకారము. ౧౦. ఒకానొకనది. ౧౧. మురళ్ళి.

మాలికము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షివిశేషము.

మాలికుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పూలతోఁటపని చేయువాఁడు. ౨. రంగులు వేయువాఁడు, మచ్చి, చిత్రకారుఁడు. ౩. పూలదండలు చేయువాఁడు.

మాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పూలవర్తకురాలు; పూలవర్తకునిభార్య; మాలాకారుని భార్య. ౨. చంపారపురము. ౩. దుర్గాదేవి మహోత్సవములయందు దుర్గాప్రతినిధిగా నుండెడి యేడేండ్ల కన్యక. ౪. దుర్గ. ౫. మందాకిని, స్వర్గంగ ౬. (ఛంద) వృత్తభేదము. ౭. విభీషణునితల్లి. ౮. విరాటునిసభలో నున్నప్పుడు ద్రౌపది పెట్టుకొనినపేరు.

మాలిన్యము. సం వి అ న ౧. మలినత, మురికి. ౨. మైల ౩. పాపము. ౪. నలుపు. ౫. బాధ, నొప్పి.

మాలిమి¹. వి. ౧. చనవు, ఎక్కువఁ౛రిచయము.

ఉ మాలిమి లేదు గాన ననుమానము నామదిఁ దోఁచె నప్పుడే, బాలిక సేవ సేయఁ బనుపన్వల దంటిని గాద దాని కే, నాలుంపు గిల్గు మేనమఁ౛ దింతియ యాతఁడు నైసదైన దే, లోలత నింక నాగవలిలోపల నిష్ఠుర మేల పల్కఁగన్. విజ. వి. ౩. ౧౪౦.

క. సైన రైనదాని కిటువలె, గన రైనను వీడఁ జూచెఁ గడుమాలిమిచేఁ, దనరంగ స్మృతులు సెప్పెడిఁ, బనవలె యతిపరిచయాదవజ్ఞా యనఁగన్ శివల ౪. ౧౯౬.

గీ. తనకు ననుకూల యగు నొక్కదానితోడ, మాలిమి యొనర్చుకొని యించిమంచి కెట్టి, దానితో నొక్కనాఁడు మంతనమునందు, నింటివారలకెవినికోకెల్ల నుడివి. శుక. ౩. ౨౯౪. శివల ౧. ౯౬.

౨. వాత్సల్యము, (పుత్రాదులయం దుండు) ప్రేమ.

గీ. ప్రాలి కెప్పితి నరపాలనూళి దా నృపత్య భయశీలి గావున బాలిగొలుపు, వానినిలిత

వాన కానఁగఁ జాలి, సోలి మతుమాలిమికి
నాగయాలిఁ జూచి. చం. రా. ౪. ౨౨.

క. కాలిమి మీఱఁగఁ జెప్పటి, మాలిమితో దేవ
గురుఁడు మంత్రముఁ దెలుపన్. దశా. ౫. ౬౫.

జ. మాలిమికాఁడు.

మాలిమి2. వి. (త. మాలిమి) ఓడనడపు శాస్త్రము, ఓడనడపు శాస్త్రము నెఱిఁగినవాఁడు.

సీ. కెలంబు నడిపించుమాలిమి సంచలిం,పనిమానసం
బది బరువు గాఁగఁ

గీ. జేసిన మురారి చరణరాజీవభక్తి,గౌరవం బను
పేరోడ గలిగకేని వరాహ. ౫. ౬౬.

జ. మాలిమికాఁడు2.

మాలిమికాఁడు1. విశ. (మాలిమి1+కాఁడు.) వాత్సల్యపాత్రుఁడు, ప్రేమపాత్రుఁడు

క. ఫలకుసుమబిసాదులు గం,పలకొలఁదులుదెచ్చి
కతన మాలిమికాఁడై, నిలుకడఁగ మాత
పోవని, మెలఁగుచు వాఁ డుండి యుండి
మెల్లనఁ బిదపన్. కువల. ౨. ౨౧.

గీ. ఓడ కిటువలె నీ వింతవాఁడ వేని, మించి
తగినట్టిబుద్ధి చెప్పించ వచ్చు, గ్రామమున కెల్ల
మాలిమికాఁడ వగుట, బ్రతికిపోతివి పోర
బాఁపనగరాప. శుక. ౨. ౪౬౪.

మాలిమికాఁడు2. వి. (మాలిమి2+కాఁడు) ఓడ నడపువాఁడు, నావికుఁడు.

సీ. మాలిమికాఁ డనఁ జీలికాఁ డన నోడ,వాఁ
డన నావికాహ్వయము వెలఁగు . .

అం భా. ౧. ౧౫౭.

మాలు. అ. క్రి. ౧. నశించు.

సీ. ఇరువదేనమ్ములఁ దురగచతుష్కంబు మిడుకు
మాలఁగ నేసిమిన్ను ముట్టి ..

ఉ. హరి. ౩. ౫౩.

సీ. ప్రాభవంబులు మాలి భావుకశ్రీలు దూలి
పాఱువారయ విధి దూఱువారు . .

వరాహ. ౩. ౪౬.

చ. విలయసత్వశాను కీలములకేఁడిమిఁ బోడిమి
మాలి నెల్మిడిన్, గలిపినభూతధాత్రి ..

మనుచ. ౨. ౧౦.

౨. లేకుండు, శూన్యమగు.

చ. వనగజ మంబుజాకర మవారణఁ జొచ్చి
కలంచి యాడఁగా, మనమునఁ గొంకు లేక
కృప మాలినబోయలు ముట్టి చంపుచా,
డ్పున. భార. ద్రో. ౨. ౧౨౪.

గీ. వాలి మాలినపశుమార్గవర్తనంబు, నాను
టరిదిరయె యిది యేల యుగ్గడింప

హరి. ఉ ౩. ౧౦౭.

సీ. కటకటా యేఁట నొక్కొటి సహస్రంబులై
ఫలియించుజీవులఁ బ్రతిదినంబు, సంఖ్య
మాలినవానిఁ జంపి పొట్టలు నింద సాలు
బిడ్డలు నీవు నారగింతు.

వరాహ. ౨. ౧౪౬. ఉ. రా. ౧. ౩౦౯.

౩. తప్పు, తొలఁగు.

గీ. మగుడ నడవికి నడిచినఁ దగిలి యతని,తోడఁ
దమ్ములుఁ బో నంతతోన యుల్ల,డోసలగు
మాలు నప్రతిహత దోర్వీర్యభూతిఁ, బెద్దకాల
మే నేలుదుఁ బృథివి యుల్ల.

భార. ద్రోణ. ౧. ౧౧౧.

క. అంతటఁ బౌరాణువహాను,మంతుం డనుపేరఁ
బరఁగుమాష్టిని మదా,క్రాంతుని గెలిచెద నని
నిజ,కాంతుఁడు చనఁ దొడఁగను మాలెఁగద
యిపు డంచున్. శుక. ౩. ౧౬౪.

స. క్రి విడుచు, త్యజించు.

సీ ధర్మపథంబున ధరణి నేలుటీవఁ బాలింపక
నత్త్వంబు పెంపు మాలి, విడుచుట యొప్పునే.

భార. శాం. ౧. ౪౭.

క. బాలుఁడువోలెం దాలిమి, మాలితి విది యేమి యకట మతిఁగాద వింకన్ ...

భా. రా. కిష్కిం. ౩౫౬.

ద్వి. మదవారికిని ధృతి మాలంగఁదగునె .

బస. పు. ౪. ౬౫౦. వరాహ. ౯. ౧౧.

సా. తన్ను మాలిన ధర్మము=తనకు లేకుండఁ జేసి కొని యితరుల కిచ్చుట.

ద్వి. అమ్మెదఁ గడమకై యాలిఁ గొం దనెడుఁ, దమ్ము మాలినయట్టి ధర్మంబు గలదె

ద్వి. పారిశ్ర. ఉ. ౪౧౪. పం.

జ మాలుకొను, మాలుచు

మాలు(లి)కొను. స. క్రి. (మాలు+కొనుస్వార్థ మున) విడుచు, త్యజించు.

గీ. చెలుల కార్తి యవిరహంబు తెలియనీక, మాటి మాటికి నిలిచినచోట నిలువ, కాలకాతన్వి మది జాలి మాలికొనుచు, నతనికడ కేఁగుతమి నున్నయవసరమున. కువల. ౫. ౩౯.

మాలుగు(ల్గు.) అ. క్రి. సోమరితనమును బొందు.

శా. . ఈమహిమ మాహా మాల్గి చండించెనా, ప్రావృట్కాల పయోదకాంతికరమై భాసిల్లు నీకేమ ... శేష. ౪. ఆ. (శ. ర.)

వి. ౧. సోమరితనము. (శ. ర.)

౨. పల్లకీ మోయుబెస్తలభుజము మోఁదికడి మదతపాత్తి.

గీ. బెస్తల భుజంబులందున బెట్టుకొనెడి, యూర్ధ్విపటములు మాలుగు లనఁగ వెలయు. అం. భా. ౩. ౪౦.

జ : మాలుగుఁబోతు.

మాలుగుఁబోతు. విశే. (మాలుగు + పోతు) సోమరి, అలసుఁడు.

ఉ. కూలికి వచ్చి యూడ వరి గోయుచుఁ గూయుట చెంద వచ్చెనే, మాలుగుఁబోతు వీని కనుమానము లే దిఁక చేనికెద్దచేఁ, దోలుఁడి యూదివంబు మనతో సరిగాఁ బడి ముట్టఁ బోడు. చెన్న. ౩. ౪౧౭.

సీ. . మదల మాలుగుఁబోతు చండి సోమరి నలి ..అనంగఁ దోఁచుఁ బ్రాల్మాలినవాని పేరు అం భా ౩. ౬.

మాలుచే(ల్చు.) స. క్రి (√మాలు) మాలఁ జేయు, పోఁగొట్టు, నశింపఁజేయు.

గీ తగనియది యుద్ధిరైన వ్రతంబు వూని, మాన సోపిన నాయువు మాల్పకుండు

భార. అను ౪. ౯౬.

ద్వి. దీనుల మనియు మాధృతి మాలిచెదవు

పండితా. మహిమ ౭౯౨ పా.

చ. అతిశితచక్రధార నరకాసురు ప్రక్కలు చేపి డావి దై, వతపతి కింతరక్కసులవాఁడిమి పోఁడిమి మాల్చి ఉ. హరి. ౧ ౧౭౭.

బస. పు. ౪ ౩౧౩ పం.

మాలుధానము. సం. వి. అ. పుం ఒకజాతి పాము, ఉమ్మెత్తలో నుండెడిపాము.

మాలువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ౧ లతావిశే షము. ౨. ఆఁడుది, స్త్రీ.

మాలూరము. సం వి అ. పుం. ౧. మారేడు చెట్టు. ౨. వెలఁగచెట్టు.

మా౽లె(లియు.) వి. (ప్రా. మాలి. అ) ౧. పార్శ్వము, మాడుగు

క. ప్రేలకు జీలుగు పెరిగిన, మాలెకుఁ గంబంబు గాదు మాటలు మిగులన్, నాలుక గఱచిన యంతనె, చాలునో మగతనముఁ జూప సాత్యకియుదురన్. ఉ. హరి. ౫ ౫౦.

వ. చెంగటఁ జెలంగు చెంగలువమాలెపై నంకించి పాడుచెక్కులతేఁటిజక్కులవారి

యాలాపంబులకు ... ఈ శ్వా హా ం బుఁ బొందుచు ... కువల. 3. ౧3౧.

సీ. మాడుగు మాడువు మాలె యం చనఁగను బ్రాసాదభేదమై పరగుచుండు . . ఆం. భా. ౭. ౧౪.

౨. (క. మాలె) పుష్పమాలిక, పూలదండ. (శ. ర.)

3. వరుస, పంక్తి.

(చూ. మలెగట్టు)

జ: మాలెగిట్టు, మాలెగొలుపు

మాలెగట్టు. అ క్రి (మాలె + కట్టు) వరుసగా నిలుచు, పంక్తిగా సేర్పడు.

చ కిటిగణ మేఁగుదేరఁ గని క్రేవలఁ బట్టిన వేఁటకుక్కలా, క్కటు గొలుసుల్ వడిన్ విడువఁగాఁ బఱచెన్ బవమానవేగులై

చ. పఱచుచుఁ గొంపులన్ దొడలు బట్టి విదుర్చుచు మాలెగిట్టినన్, మెఱుఁగుచుఁ గ్రమ్మరన్ దొడఁగి మోరలు ద్రిప్పినఁ బోటు దప్పఁ గ్రేళ్లుఱుకుచు పింగిముల్ గరులనొక్కటఁ బట్టెడుభంగి దాఁటుచోఁ, గఱచుచుఁ జాగిలీక యరికట్టుచు బెట్టుగ సేఁచెఁ బందులన్. ద్వా. ౮. ౨౩.

మాలెగొలుపు(లుప్పు) అ. క్రి. (మాలె + కొలుపు) మాలెకట్టు, పంక్తిగాఁ సేర్పడు.

ఈ. కుక్కలు గొన్ని చుట్టుకొని క్రోడములన్ ధరఁ గూల్చి కొన్నిటిం, ద్రొక్కి లులాయపోతముల దుండగిలంబడ నీడ్చి కొన్ని చే, రుక్కున మాలెగొల్పి రొఱపు దుండి రొఱుంగులఁ గొన్ని మన్నులం, జిక్కులు చీరుగాఁ గఱచి చిందఱవందఱచేసె మాంసముల్. ఈదయకోదయము.

మాలెత. వి. (మాల + త. వృత్తిని వర్ణనికారము) చండాలస్త్రీ, మాలది.

క. త్రోయక విప్రుఁడు మాలెతఁ, గాయజసుఖకేళిఁ గవిసి కష్టాత్ముఁడగున్, బ్రాయశ్చిత్తముఁ జేయక, పోయినఁ జండాలజాతిఁ బొందు నిజముగన్. విజ్ఞా. ౨. ౧౨౫.

క. అనుటయు నామాలెతలం, గనుఁగొని యుత్సాహ ముడిగి ఘనకోపముతో, మనుజాధీశ్వరుఁ డి ట్లనుఁ, గనుఁగ్రేవలయందుఁ గెంపు గడలుకొనంగన్ హరిశ్చ ౨. ౧౧౨.

సీ. చండాలికాభిధ చను మాలెత యనంగ ఆం. భా. ౨. ౧౦౮

మాలేయము. సం. వి అ. స్త్రీ. పెద్దయేలకులు

మాల్యపుష్పము. సం వి. అ పుం. జనుము

మాల్యము. సం. విణ. (అ అ అ) మాలకుఁ దగినది, మాలాసంబంధమైనది

వి అ న. ౧. పూలదండ. ౨. పుష్ప 3 శిరసుపై ధరించినమాల.

మాల్యవంతము. సం. వి. త్. పుం. ఒకానొక పర్వతము, సప్తకులగిరులలో నొకటి.

మాల్యవంతుఁడు. సం. విణ. (త్. వతీ త్) పుష్పమాల ధరించువాఁడు.

వి. త్. పుం. సుకేశునిపుత్రుఁ డగు ఒకానొక రాక్షసుఁడు.

మాల్లము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక సంకరజాతి.

మాల్లవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మల్లయుద్ధము, ముష్టియుద్ధము.

మాళవశ్రీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొక రాగము.

గీ. మాళవశ్రీయు . మిశ్రంబు లన్ని మదికి,
నరిదిఁ గన్నట్ట వినికిసేయంగఁ జెలికి
ప్రబంధ ౯౭.

మాళవి. వి ఒకానొక రాగము.

సీ భైరవ శ్రీరాగ బంగాళిహిందోళి మాళవు
లను రాగమంజరియును ప్రబంధ ౯౫.

సీ భైరవి మాళవి బంగాళి హిందోళి రాగమం
జరియు శ్రీరాగ గౌళ, భూపాల లెన్మిది
పురుషరాగంబులు హంస ౫ ౧౨౩.

వ వసంతంబు మాళవి బంగాళి నాట దేవ
క్రియ మేఘరంజ మత్స్యపు ౫ ౫౩.

మాళిగ. వి. (సం. మాలికా క మాలిగ త మాళిగై.) ౧ మాడుగు, మేడ.

ద్వి. ఈడు జోడును లేని యింద్రనీలముల,
జోడు బల్లలచేత నొప్పుమాళిగల
అ. మ. క. ౩. ౧౪౭. పా. ౧౩. పం.

సీ. మబ్బు పూపుట్టువుమాళిగలో నుండుగుబ్బెత
సెదఁ జేర్చి యుబ్బుజేజె . .
ప్రబంధ. ౧౫౩.

ద్వి. చలువవెన్నెలవులు సారెకు మలయు, మలయ
మారుతముల మలయుమాళిగల
ద్వి. పరమ. ౧. ౩౮. పా.

౨. ఇల్లు; మిద్దెటిల్లు

ద్వి. సరవిపై వైష్ణవ సాహస్రమునకుఁ గర
మొప్పు వెమమాళిగలు ఘటింపించి
ద్వి. పరమ. ౬. ౮౭౬. పా

ఉ. మేలిమాళిగల్, మేడలు
ప్రభు. ౧. (శ. ర.)

మావఁతుఁడు. వి. (క మావంత, త. మావుత్తన్, మహా. మాహుత.) మావటివాఁడు.

సీ. మేదినీపతి యతిమృదు వైన మావంతుఁ
డేమంగ నె ట్లట్ల యొక్కి యాడఁ, జూచుఁ
డేఁకువ కెడి నీచపుఁ బ్రజ . .
భార. శాం. ౨. ౧౪౭.

ఉ. ఎంతయు ఘోర మైన విపినేభము మెల్లన
మ స్తరించి మావంతుఁడు గంతపీఠి గుద
వైచి ముఖంబున నెక్కినట్లు
కాశీ. ౫. ౨౩౬.

సీ. గారవించుచుఁ బిల్చికమలలోచన లెల్ల మా
వఁతు బలగంబు మాడ్కిఁ దనర
కళి ౮. ౧౦.

సీ. మావటీఁ డనఁగను మావంతుఁ డనఁగను
నాధోరణుని సంజ్ఞ యలరుచుండు
ఆం. భా. ౨. ౨౦౩.

మావటము. వి (తములపాకుల) కట్ట, మోద

సీ బంగారు చాఁపులపస మించు తములపాకుల
మావటాలు కొండలుగ వైచి
కళా. ౪. ౬౦.

మావ(టి)టీ = మావటీఁడు. వి. (క. త. మావటిగ) అధోరణుఁడు, మా వఁతుఁడు.

గీ ఎగవి ప్రాలెడు జలజంతు లెక్క నెక్కఁ,
గూల విసరినఁ బడుమావటీలు గాఁగ, మూర్మి
రేఖాకరంబు బి ట్టూచికొనుచు, గంధగజలీలఁ
గ్రాలుసాగరముఁ గాంచి
రామా. ౪. ౩౭.

ఉ. మావటు లొలి డీకొలుప మత్తగజంబులు
పోవుత్రోవలన్, బ్రోవులు గట్టుచున్
గవులు భా. రాయ. ౬౮౦.

(శ. ర. పా. మావఁతులొలిడీకొలుప. ముద్రిపా.)

చ తనువున నంధకారపుమదం బలమి న్నను
భద్రదంతికిన్, మొనసినఁ జిందరేఁగి తమమం
దనుమావటిఁ గ్రుంకుమెట్టులో, యు నరుల

వైచినన్ గౌగిలి యచ్చట నెత్తురు గ్రక్కుచు నీ
యనన్, గనుఁగవ జేరఁగింపఁ బొదకట్టె
సముజ్జ్వల సాంధ్యరాగముల్.

పారి. ౨. ౩౧.

(శ. ర. పా. మావఁటుఁ గ్రుంకుమెట్టులో
ముద్రిపా.)

మావటీఁడు = మావటీ. వి (మావటి + ఈఁడు. స్వార్థమున) మావటివాఁడు, అధోర ణుఁడు.

గీ. మావటీఁ డల్లనల్లన మదగజంబు, నిచ్చతోఁ
గూడ జోజుఁ డెచ్చు ట్లు

మార్క. ౩ ౩౧౮

క పన్నగ నందలియేనుఁగు, గున్నలపై మావ
టీంద్రు జోరెక లదరన్

నీలా ౧. ౩౩

సీ ఓదంబు లేనిచో నాగ మావటీనిచే గజరాజ
ములు వరికట్టు పడునె.

సీతారా. ౧. ౧౧౪

సీ. మావటీఁ దనఁగను మావంతుఁ దనఁగను
నాధోరణునిసంజ్ఞ యలరుచుండు

ఆం. భా. ౨ ౨౦౩

మావలి. వి. సుగంధిమాల. ?. (శ. ర.)

మావి[1]. వి (క. మావు. త. మా2) మావిడి, చూతవృక్షము.

శా. తావుల్ గ్రేవలఁ జల్లుచెంగలువ కేదారంబు
తీరంబునన్, మావుల్ క్రోవులు వల్లిబిల్లి
గొను కాంతారంబునందు .

మనుచ. ౨. ౨౨.

చ. అలరుఁ బురంబునన్ - మావితోఁ, ఫుల
విరులన్ బయిన్ నడువఁబోలు పురాతన
తీర్థకుండముల్ ఆము. ౧. ౪౧.

సీ. మరుమావులరవం బమరుమావు లరు దైన
తావిక్రొన్ననపట్టు గ్రేవ దనర .

సారంగి. ౧. ౧౧౧. బహు. ౨. ౧౩.

సీ. మామిడి మావి యనంగ నాత్ర మగు.

ఆం. భా. ౨౪౫.

మావి[2]. (వి. మావి. త. మా) మనుష్యాదుల గర్భస్థపిండము నావరించి యుండుమాంసపు పొర, జరాయువు.

గీ. జరాయు వలరు మావి, నాఁగ

ఆం. భా ౨. ౧౦౯.

మావిడి = మామిడి. వి ఆమ్రము, చూత వృక్షము.

ఉ. మావిడి మోఁక లేఁదలిరుమంటపుఁ గోర్కులు
గోపి తింటకున్, భావగతుల్ కరం బలరఁ
బల్వగిలన్ మరపిల్లు చుండితిన్

దశకు. ౬. ౩౩.

క. మావిడిచె ట్టొక్కటి పెన్,లా వదరఁగఁ
బెతికి యాచెనఁటి యరదమ్మున్, మావులు
విల్లును దుము రై, పోవఁగ వైచినకతండు
పాలివోనిబిగిన్.

అచ్చ. రా. యు. ౧౯౩

ఉ. మావిడిమోఁకక్రింద నిగమత్రితయార్థ సమృద్ధి
పార్వతీ, దేవికుచంబులం బదను దీర్పని
కస్తురిముద్ర గా జగజ్జీవనకారణం బయిన
శ్రీనిధి కంచిపురీశ్వరుండు మా,దేవయపెట్టి
నందనుని దిప్పఁ గృతార్థునిఁ జేయుగావుతన్.

హార. ౧. ౨.

మావు[1]. వి. (త. మా.) ౧. పురుషాశ్వము, మగ గుఱ్ఱము; అశ్వము, గుఱ్ఱము.

సీ. గోడిగజాతిలోఁ గొదమపెంటుల చేర్చి
మావుల హత్తించు మార్గమంబు

భార. విరా. ౧. ౯౫.

క. అర్జునుండు భానుర మగున్నమ్మా వగ్రే
సరముగ యజ్ఞాశ్వాసమ్మునకు వచ్చె నంచిత
లీలన్ భార. అశ్వ. ౧. ౧౬౭.

దండకము మావవై శావవైతే జగం బుద్ధ
తమ్లేచ్ఛులం జంపి వరాహ. ౯. ౧౧౦.

చ. భూమురు లన్నదిలోన వాచ్చి గ్రమాఁ,
కులకుద తెక్కి చప్పటలు గొట్టి యదల్పఁగ
సాహిణీలుమావులఁ బఱపంగ వైచి సెలవు
ల్వెస నాకుచుఁ బోరెడి
ఆము. ౩. ౭౭

సీ. పరగు నశ్వంబు బాబా వావురము వామ్మవము
జక్కి తత్తడి మావు గుఱ్ఱ, మన
ఆం. భా. ౭. ౧౯౬.

౭. అశ్వసంగమము, స్త్రీపురుషసంగముల కల
యిక. (శ. ర.)

౮. మావు మోమువాఁడు.

మావు2. వి. మత్స్యగ్రహణసాధనవిశేషము, క్రింది
భాగము సన్నగా మీఁదిభాగము వాటము
విరివిగా అడుగు మీఁదిచివరలు చేరునట్లు లోన
చొప్పించి ఊఁతవలె చువ్వలతో నేయఁబడిన
చేఁపలనుపట్టుసాధనము (శ. ర.)

మావుతుఁడు. వి. (క. మావుత, త. మావుత్తన్.
మహా. మావుత) మావటీఁడు, గజపాది.

లయగ్రాహి. రావుతులకుండములు మావుతల
నుగ్గుఁ దురగావలికవంబులు గజావయవరాశీ,
భావ భయదస్థలులు
భార స్త్రీ. ౭ ౫. (మావతులు శ. ర. పా.)

ఉ. మంది గుటాలు సేమఁగులు మావుతులున్
దొర లెన్నఁ జెక్కులై, క్రిందుగఁ
గూర్మితో నెదురుగాఁ జని పోఁటాలు దీర్పఁ
జూచుచున్, గొందఱు ముందరన్ బయిఁడి
కోలల సొగ్గలు లెచ్చరింపఁగా, నిందని

యాయుచేఁ బొదలు సేసుఁగు సెక్కి మదిం
జెలంగుచున్. యయా. ౪. ౧౫౪.

ద్వి. కూలెదుమావుతుల్ గ్రుంకు రావుతులు,
తూలెదుగొడుగులు గ్రుంగుపడగలు
రం. రా. సుం. ౭౬౫. పా. ౩. పం

మావుమోమువాఁడు. వి (√ మావు1)
కింపురుషుఁడు, తురంగవదనుఁడు. (శ. ర.)

మావురము. వి మత్స్యవిశేషము

సీ. ఊాలి, కోలుకు మావురమును గుంట
ముక్కు
గీ. పరిగ రొయ్యాదియగుమీలఁ బట్టు
నతఁడు హంస. ౪ ౧౮౪

(బ్రౌ. క్రొత్తప్రతిపా. మావురము. ప్రాఁత
ప్రతిపా.)

మావెలఁగ. వి. ఊలిమిరి, వరుణము. ఓ. (శ. ర.)

మాషము. సం వి. అ. పుం. ౧. చిక్కుడు ఓ.
౨. ఒకానొక బంగారుతూనిక (పణములో నిరు
వదనవంతు, ఎనిమిది గురివెందగింజలయెత్తు.) ౩.
కాయధాన్యవిశేషము, మినుములు. ౪. చిక్కుడు
గింజలవలె బొబ్బలు గలచర్మరోగము.

మాషవర్ధకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. స్వర్ణ
కారుఁడు. బంగారుపనివాఁడు.

మాషాదము. సం. వి. అ. పుం. కూర్మము,
తాఁబేలు.

మషాశము. సం. వి అ. పుం. గుఱ్ఱము.

మాషికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మాషము
విలువ గలది

మాషీణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మాష
ములు పండుచేను.

మాషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మూర్ఖుఁడు, అవి వేకి.

మాసమానము. సం విశ. (అ. ఆ. అ.) మాస ప్రమాణము కలిగినది.

మాసజాతుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) నెల వయసు గలవాఁడు, నెలక్రిందట బుట్టినవాఁడు.

మాసజ్ఞము. సం. వి అ. పుం. కూకురుగుండఁగి పిట్ట.

మాసటి = మాసటీఁడు. (చి. ౨ శ. ర.)
జ: మాసటీఁడు.

మాసటీఁడు = మాసటి, మాస్టీఁడు వి. (మాసటి + ఈఁడుస్వార్థమున) కూరుఁడు

సీ. మాసటీనికిని మైమఱవరా దెప్పుడు నల యంగఁ గూడదు యాచకునకు
నీతి 3౭.

గీ. కలయఁ బన్నిరు చిలికి శ్రీగంధ మలఁది, విరులు పైఁ దార్చ నపు డొప్పెఁ దరుణి మేటి, మగని వరు గెల్వ వలరాచమాస టీఁడు, పూజచేసినయగ్గజరాజ మనఁగ.
విజ. వి. 3. ౪౦.

౨. మల్లుఁడు.

ద్వి. కేసరిబోలె లంఘించి పట్టుచును, మాసటీ డువలెబోలె మండిపెట్టుచును
పండితా. పర్వ. 3౭౨ పా

సీ. మైనాకు నొరసిన మాసటీఁడు
మనుచ. ౫. ౪౪

విశ. ౧ ప్రతిమల్లుఁడు, ప్రతిభటుఁడు

ఈ. ఆ రౌలవాఁగవేఱే మెఱుఁగారు పిటారికి మాసటీఁ డగుచ్, బో యనవచ్చు నమ్మి అంగు బోఁడిపిఅుండు పను స్తభూమికిన్,

రాయ లనంగవచ్చు నలరాజునిశ్శాఙ్క రౌలంగు గట్టిపా, కోయిలకంచుకు త్రికల కున్ బయకాఁ డనవచ్చు నెచ్చెలీ ...
విజ. వి ౧. ౧౧౯.

౨. శ్రేష్ఠుఁడు (శ. ర.)

3. శస్త్రిదఁశుఁడు.

సీ. మాసటీఁ డనఁగను మాస్టీఁ డనంగను సాదకాఁ డనఁగను శస్త్రిదఁశుఁ, డలరు
ఆం భా. ౨ ౨౦౫.

మాసమాలనము. సం వి అ పుం. సంవత్స రము, ఏఁడు (త్రి. ని.)

మాసము. వి (సం మాషః ప్రా మాస.) రెండున్నర చిన్నమెత్తు (శ ర)

మాసము. సం వి అ పుం ౧. నెల. ౨. చంద్రగ్రహము. (వైదికోపయోగము. తెనుఁగున నెలశబ్దమునకుఁ జంద్రుఁ డర్థ మున్నటుల మాస శబ్దమునకుఁగూడఁ జంద్రుఁ డనునర్థము గలదు.)
3. పన్రెండు సంఖ్యకు సంకేతపదము.

మాసరము. విశ. ౧. వ్యాపించునది.

సీ. . అరణ్యసంచరమునఁ, దరువుల రాలు కేసరముల నత్యంతధూసరం బై కడుమాసర ముగ, గోఖురోద్ధత రేణుకుంఠిత మగు మోము
హరి. పూ. ౫. ౧౪౭.

గీ. ప్రేమ సంక్రీతినయమిశ్రితవిలోక, సంబు కృష్ణునిముఖ కమలంబునందు, మాసరం బగు వికసనమధువునకు మ, ధువ్రతం బంబు నిగుడ నానుప్రకుండు.
భార. శాం. ౧. 3౪౯.

౨. మనోజ్ఞము, అందమైనది.

క. తరుణప్రదేశముల మా, సరముగ పారలు యయాతికర్మిష్ఠులఁ జూ, చిరి తంద్రియుఁ దల్లియు నని . భార. ఆది. 3. ౧౨౪.

సీ. లలితాంబరములు మేఖలలు లేకయు హారి
ఘనంబు లింక మాసరము లగుచె
కు. సం. ౬. ౪౦౯.

౩. దీర్ఘము, పొడవైనది.

సీ. మాసరంపుటరంటి మోసుల నొకకొన్ని గొమ
రారు కర్ణికారములు నించి
కు. సం ౫. ౫౦౨.

గీ. అధ్యలీమలగుండియ లనియ వాఁడి, చూపె
మల్లీలతావల్లరీపరాగ, ధూసరంబులు దప్త
ముక్తాసరములు, మాసరంబులు నైదాఘ
వాసరములు. వరాహ. ౨. ౬౪.
నైష. ౧. ౮౩

౪. విస్తరము, అతిశయము.

క. ఈమూచితవృత్తాంతము, మాసరముగఁ జెప్పఁ
బడిరయె మహేశ్వర నీ, కు
వాసిష్ఠ. ౨. ౧౪౮.

౫. ఒప్పిదము, చక్కఁదనము.

క. భానుఁడై పతి నగరికి మాసరమున వచ్చు
టెటేఁగి మణిమండలవి, న్యాసాలకృత యగు
సతి, వాసకసజ్జికయనంగ వలసై రొప్పెన్.
కావ్యా. ౩. ౮౨.

మాసరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వార్పుగంజి
౨. వేయించిన యవలబియ్యములో పుల్లని పెరుగు
కలిపి చేసినయాహారము.

మాసలము. సం. వి అ. పుం. సంవత్సరము.

మాసి[1] = మానిసి. వి. (సం. మానుష.) ౧.
మనుష్యుఁడు. (శ. ర. గ్రా.)
౨. శపథాయుధనిష్ఠుని, వెనుకకుఁ దిరుగ నని
యొట్టు పెట్టుకొని యుద్ధము చేయువాఁడు.
సంశప్తకుఁడు.
సీ. శపథాయుధనిష్ఠు లనుమానైకత మం చనఁ
గను మాసి యం చనఁగ ...
అం. భా. ౨. ౧౭౫.

మాసి[2]. వి. (√మాయు. క్త్వ. మాసు) మాలి,
న్యము. (శ. ర.)
గీ. మాని కమపట్టుటకు నాత్మ రోసిరోసి
కవిక. ౫. ౧౯.
(ఇది మాయుధాతుక్త్వార్థకరూపముగా గ్రహించి
నను సరిపోవును.)

మాసిక. వి (√మాయు) అతుకు.
ఉ. మాసిక వైచి కుట్టినరుమాలును జాలనిదట్టి
బట్టయుఁన్, మాసినరొడ్డు దుప్పటి
శుక ౨ ౩౬౨.
సీ చినిగి మాసికలు వేసినకోక బంగారు
పెంకులు చెంగావిచీర యరయ్యో
దశా. ౭. ౪౨౪.

మాసికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) ౧. మాస
సంబంధమైనది ౨ ప్రతిమాసమునను దటస్థించు
చునది, నెలనెలకుఁ దటస్థించునది
౩ నెలకు సరిపడునది, నెలకు వచ్చునది ౪.
నెలలో నీయఁదగినది. ౫ ఒకఁడు చని
పోయిన సంవత్సరమున నెలనెలకు పెట్టఁ
బడు (జరుపఁబడు) శ్రాద్ధము.

మాసురి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శ్మశ్రువు.

మాస్టీఁడు = మాసటీఁడు. బ. మాస్టీండ్రు,
మాస్టీలు. ౧ కూటుఁడు.
ఉ. పైఁడిరథంబుతోఁ బ్రబలయపావకపట్టము సేఁడు
కట్టుకొ,న్నాఁడో యితం డనం గనలునం గను
గ్రుడ్లు గదల్చి కాయుక్రొ,వ్వేఁడిమిచే దిగంత
ములు వెచ్చపడన్ బలభేదినిఁది మాస్టీఁ
డతఁ డొక్కఁడుం గదుపడిన్ గదియం
గపిరా జదగ్రుఁడై. రామా. ౭. ౯౧.
మ. బలియుం డొక్కపటానిరాకుతవబాశా నూకు
చున్ రెండుమ్, ధులమాస్టీలకలన్ కరాసిల

తిరం దుండించుచుం జట్టి రా, నల రెం
ద త్తమవుల్ ధరం బడుట ధూర్తాజ్ఞ ప్తిచే
పెట్టిహో,పులు కేలం బడకైచి కూలఁబడు
కాఁపులోవ్వరె నప్పట్టునన్.

కవల. ౨ ౧౪౧.

౨. మల్లుఁడు, శెట్టి

ఉ ఈడన సన్నసన్నను భ్రమింప ధరన్
శకటాలిఁ దోలి పో,రాడఁగనీ కిలం దునుకలై
పడఁద్రోయుచు మారుసాముసం, దోడక
రూఢి గాంచి బిరు దొందినవాన్మొల నూలి
ఘంటమా,స్టిఁ డన మేటియై పటుకటీతటి
నీ టగు నవ్వధూటికిన్

ఉ హరిశ్చ 3 ౬౦

సీ లగినట్టిమాస్టి ని దంపపోల్కి మెఱుంగు
మెఱయు కై పడి బిసమాటినగతి

గీ ఆడగలజాత్రప త్తమునకు

ప్రబంధ ౧౫౧

3. శస్త్రదత్తుఁడు

సీ మాసటిఁ డనఁగను మాస్టిఁ డనంగను
సాదకాఁ డనఁగను శస్త్రదత్తుఁ డలరు

ఆం. భా ౨ ౨౦౪.

మాహాకులీనుఁడు. సం. విణ. (అ. అ అ.) గొప్పవంశమునఁ బుట్టినవాఁడు.

మాహాకులుఁడు. సం. విణ (అ. ఈ. అ) గొప్పవంశమునఁ బుట్టినవాఁడు, ప్రఖ్యాతవంశ జాతుఁడు

మాహాత్మ్యము. సం. వి అ న గొప్పతనము, ఘనత.

మాహానసము. సం. విణ. (అ ఈ అ) వంట యింటిసంబంధమైనది.

మాహినము. సం. వి. అ. న. రాజ్యము

మాహిషము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) మహిష సంబంధమైనది, దున్నపోతు సంబంధమైనది.

మాహిషికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. దున్నలను గాచువాఁడు, పశువులఁ గాచువాఁడు. ౨. వ్యభిచారిణిని గామించు విటకాఁడు.

మాహిష్మతి. సం. వి ఈ స్త్రీ. హైహయరాజు లకు వంశపరంపరగా నుండెడిరాజధాని, పుర విశేషము.

మాహిష్యము. సం వి అ పుం క్షత్రియునకు వైశ్య స్త్రీయందు జన్మించిన సంకరజాతి

మాహేయి. సం వి ఈ స్త్రీ గోవు. ఆవు

మాహేయుఁడు. సం. వి. అ పుం. ౧ అంగా రకుఁడు ౨ నరకాసురుఁడు

మాహేశ్వరి. సం వి ఈ స్త్రీ పార్వతి

మాహేశ్వరుఁడు. సం. విణ (అ ఈ అ.) ౧ గొప్పరాజునకు సంబంధించినవాఁడు. ౨. శివుని సంబంధమైనవాఁడు. 3. శివుని పూజించువాఁడు

మి

మి. ప్ర. వ్యతిరేకభావార్థమున ధాతువునకు వచ్చు ప్రత్యయము

ఉదా . అనమ్మి, కనమి, చూడమి, రామి మొ.

శా తీ, పార స్నేఁ జన నీమియున్ మగిడి
నీవా రామియు నైల్లము

ఆము ౬. ౪౧

మింగడ. వి. = మీఁగడ. (శ ర.)

మించేడుగు. వి. (√మించు1) బోయీలు పల్లకీ మోయునపుడు పలుకు హెచ్చరికపదము.

వ. బె స్తలు పదిలము మించడుగు దువాళి,
అన విని . ప్రబంధ. ౬౦౪.

మించేనాడు. స. క్రి. (మించు1 + ఆడు) దూషించు, తూలనాడు.

ఉ. అన్యను దాతనుం గఱకు లాడఁగ నేఁటికి
దాదు లైనమి, పెమ్మనిద్ధి మించనాడ నగు
హేయవివర్జితుఁ దాతకన్యఫున్, బ్రువ్వఁగ
దూరఁగాఁ దగదు ...
కృ. శకుం. ౨. ౨౨౭

సీ. అదలించి యే మించనాడిన నెంత లే దను
గాని మాఱు మాటాడ రాదు .
విప్ర. ౪. ౬౩.

మించారు. అ. క్రి (√మించు1) మెఱయు, ప్రకాశించు.

సీ. బాలపల్లవములలీలలం బొలివోవ మించారు
కెంగేలికేలిమియును

గీ. మనము సొక్కింపఁ జాల నింపెనయు బోఁటి.
హరి. ఉ. ౩ ౪౩.

మించిలి. వి. నిశాంకుశ, ఒకజాతిలీల ? (శ. ర)

మించు1. అ. క్రి (క మించు.) ౧. ప్రకాశించు, తళతళ మెఱయు.

సీ. అంబుజాంబకు పూన్కి నతినిర్మలస్థానువున
మించువామార్గతను వనంగ
వసు. ౬. ౩౭.

గీ. నరసవిభుకృష్ణరాయ భూనాథచంద్రు, చేత
నవిలోన మించు కాత్మేయకాంబు
పారి. ౧. ౨౪.

౨. ఒప్పు, శోభిల్లు

సీ. మించు నెవ్వనిమూర్తి మానవిహ్నజయంత
నలనలకూబరాదుల జయించి
కాశీ. ౧. ౫౧.

క. శ్రీ మించువతనిపదములు, భా మా మ ణి
రూర్తు పయిఁడిపావలు దొడిగన్ ...
పారి. ౨. ౩.

ఉ. ... అవి రూలివి గ్రోలినతేటకన్నులల్,
చిప్పిలినట్లు మించునతిలేనగవున్ దలిర్గుఁ
జాఫులన్ ప్రభా. ౨. ౩౩.

౩. అతిశయించు.

(క.) అధికనగు, హెచ్చగు.

గీ. విష్ణురాజమదోల్లాస విభ్రమములు, మించి
విఘ్నోపశాంతిఁ గావించుఁగాఁత
హర. పీఠి. ౫

చ. తనమృదుగీతికా పరిణతధ్వనివైఖరిఁ బల్కు
మంచు మిం, చినరహిఁ జేతివీణియకుఁ జెక్కులు
గీటుచు మోఁటు చున్నదో, యన నఖరాంకు
రంబుల నయమ్మునఁ దంత్రులు మీఁటి గాన
మిం, పొనరఁగఁ జేయువాణి. పారి ౧ ౫.

గీ. మృగమదము మించుతములంపుటిరులు మోవి,
దళముగా సాగరుమాసంతి కెలఁగ
ఆము. ౪ ౧౩౫.

(చ) పృథులమగు, పెద్దదగు.

ఉ. వ్రాసె నొక్కల, జ్జావతి మించుగుబ్బ
వలిచన్నులపై మకరీతిలాపమున్
నైష. ౩ ౧౦౨

వ. మిన్నేటిపెన్నిటివఱ్ఱున మునుంగి కుండ
నవరించినమించుకుంభస్థలం బన
మనుచ. ౩. ౬ హర ౫. ౯౪.

(ట.) సర్వోత్కృష్టుఁడగు

శా. ఆ, శ్రీరంగేంద్రుఁ డశేషరాజ్యపదవీ సింహా
సనాత్మీయుల,త్మీరాజన్నిజ సంతతి ప్రఖ్యాతుఁడై
మించెన్ ధరామండలిన్ వసు. ౧. ౩౨.

సీ. కులములోఁ దరితీపు గలిగి మించినమేటి . .
మనుచ. ౫. ౪౩.

౪. పెరుఁగు, వృద్ధిపొందు,

గీ. సారమున మించుమాయామిసారమూర్తి ,
దశా. ౧. ౨౦౪.

మ. వలరాచటక్కుపుమినవజా సురలఁ బ్రోవ
న్మించుమినంబవో . . దశా. ౧. ౧౫౬.

గీ నీకొల హెచ్చురితెపు మించె రెక్క కొ
హెచ్చు, పెచ్చుఁ బెరిగ ననఁగ వృద్ధిఁజెంద,
ననుట కాఖ్య లగుచు వలరారుచుండు
ఆం. భా. ౩. ౭౯.

౫. విజృంభించు, చెలరేగు.

ద్వి. దండనీతిక్రియల్ దానధర్మములు, మెండ డోడి
చెడిపోవు మింతురు రిపులు, జారులు చోరులు
సందడింపుదురు
రం. రా అనో. ౧౭౯ పా. ౨౩. పం.

చ కనుఁగవఁ జీకటుల్ గవియఁ గర్ణపుటంబుల
దిమ్ము గ్రమ్మ మించుచును జరఠాగ్ని దుర్బలత
చొప్పడు నంగములన్ శిరంబు నొచ్చు
నితరభోగ్యవస్తువులు నూడ సహింపడు
మాటమాత్ర మాడను మది పుట్ట దాఁకిటఁ
బడ న్వశమే తృణ మైన నేరికిన్.
దశా ౨ ౧౩౫ దశా ౩ ౯౪.

౬. వ్యాపించు.

ద్వి నీకేఁటి తప్పులు నిఖిలలోకముల, నీకితం
బున మించ నేఁడు నాకీర్తి
ద్వి హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౩. పం.

మ. శశి రేవతీరమణుఁ డున్మాదంబు
నాటం దమో, యమునన్ భంగము నొంది
పాఱఁ గరసీరాలోడితం జేయ వచ్చె మరు
ద్వాహిని దానిఁ దేర్ప నన మించెం జంద్రికా
పూరముల్. పారి. ౨. ౭౬.

మ. ఉద్యద్ధర్మ శాస్త్రక్రియన్, మనుకాత్యా
యనదత్తగౌతములసామగ్ర్యంబునన్ మించె.
విక్ర. ౧. ౩౧.

౭. సాంతమగు, ముగియు, సమాప్తమగు.

గీ. మంచి దని నాగవల్లట మించినపుడె,
యాలిఁ దోడ్కొని తనయగ్రహారమునకుఁ,
బోయి . కుశ. ౨. ౧౬౯.

స. క్రి. = మంచు౩. (క. త. మింజా.) ౧. అతి
క్రమించు, దాఁటిపోవు.

సీ. నలుగ రేఁతెంచి యున్నాఁడు లేనియింత
కోపపుఁబలుకిది యేమి పదఁతి యనుచుఁ,
దనభార్యఁ బలికె నవ్వనితయుఁ గోపంబు
మించి శోభిలు మృదుస్మితముతోడ
కళా. ౫. ౫౨.

శా ఘంటాకర్ణుని మించుకర్మ మెంకో నాకర్మంబు.
ఆము. ౬. ౫౭.

సీ. గోకముల్ పచ్చాకు కచ్చూరములు చాల
నించిన కొట్టడిల్ మించి యేఁగి

గీ మాఁదె నోక దివ్యరత్ననిస్తుల గృహంబు
హంస. ౧ ౭౧.

గీ. నీకొల ననఁ గడచె ననఁగ మించె ననుట,
పొలిచియుండును
ఆం. భా. ౩. ౧౭౭.

౨. జయించు

క వారలు గనుఁగొని రతివి, స్వారాడ్నత
మత్స్యరాజధానిని లవణాం, భోరాశిఁ గాళి
మగుణో, దారతచే మించు వనచరుము గల
దానిన్ రాఘవ. ౩. ౧౩౬.

(భారతార్థమున.)

క. భీమార్జున బాహుబలో, ద్దామత నీ వెలఁగి
నదియు రజ్జయు శాలిన్, దా మిక్కలి
కాగ్న్యస్నతి, చే మించినమేటి యతనిఁ జెనకి
బ్రతికెడి. రాఘవ. ౪ ౭౭.

(రామాయణార్థమున.)

సీ. కందర్పు మఱపించి యిందుని నిందించి నల
కూబరు హసించి నలుని మించి
కళా. ౧. ౨౬.

౩. తీర్చుకొను, సఫలము చేయు.

సీ. నాని కౌఁగిటఁ జిక్కి వలపు మించినఁ గాని
కొంత సొమ్మది గాదు కొమ్మలార
ఇందు. ౩. ౧౫.

చేమించు = చేయిదాఁటు, కడచిపోవు

క. చనునే యిటువలెఁ జింతిల్ల నృపాలక
నింద రావలసి నా పలుకుల్, వినవైతివి
చేమించిన, పనులకు నీ వింకఁ గస్తి పడవచ్చు
నాకో. సారంగ ౩. ౨౨౫

వి. ౧ తళతళ కాంతి, కాంతి, ప్రకాశము

గీ. మేటిజమ్మేటి యసటఁ గ్రొమ్మించుమించుఁ,
బొదివి మదనప్రతాపాగ్నిఁ బుటము వెట్టి,
తమ్మి గద్దియదాకటఁ గ్రమ్మి యట్టి, కొమ్మఁ
గావింపఁబోలు నెత్తమ్మిచూలి
వసు ౭ ౩౨

ద్వి. మెఱుఁగు లేవడి యైన మించు సడలిన,
సెజ్జఁ జందనమునకుఁ గొఱఁత దోఁచినను
బ స పు ర ౯౬౮ పం

సీ. మెఱుఁగారుకోలల మించులు గదురంగ నతి
భీషణంబుగా నవుడు గఱచి
భా. రా యు ౧౩౭౫

సీ. అచ్చవెన్నెలమించు నపహసించు విభూతి
యంగరాగంబు గా నలవరించి
విక్ర. ౨ ౯౩.

౨ మెఱపు, విద్యుత్తు

గీ. అలుక వహియించి కార్తవీర్యార్జునుండు,
బాహుగదఁ బూన్చి గర్జించు పంక్తిముఖుని,
యురవెంరయ సేయ వది యొప్పె నుఱు
ముకాల, మేఘమున మించుఁ గనుపించు
మించుఁబోలె ఉ. రా. ౩ ౨౪౩

మ. తనతోయం బిసరశ్మి లెత్త నిల వాత్యా
రేణుమూర్తి స్మహేం, ద్రువకుం జెప్పఁగ
ద్రుచ్చుఁ బట్ట దివమందున్ విల్లుటింపం
భయం, బునఁ దద్రశ్మిసహస్రము స్వైస
డిగెం బో డాఁగి వే గ్రుమ్మరింప నసం
ధారలు దోఁచె మించు వెలిగింప న్మబ్బు
లస్వెల్లిపై.
ఆము. ౪ ౭౩. ౯౪ ౨. ౧౯౯.

౩. కిరణము.

సీ. మినుకు తళుకు నిగ్గు మించు తళు కనంగఁ
గిరణనామంబులై కిరలుచుండు
ఆం భా ౧ ౭౨.

౪ ఆధిక్యము

క ఆశోభయ రంజనగుణ పేశలమై మించు
గలిగి బెరపిన విద్యా, కౌశలులు కాంతి
యంద్రు కావ్యా ౭ ౨౭.

సీ దానగుణంబునఁ ద గ్గొనర్పఁబు కాదు ధన
వృద్ధి నిరపించు ధనదుమించు
చెన్న పీఠి ౯౫

చ అమలినతేజ మెన్నఁ దరుణారుణకోటికి
మించుఁ జూపెడున్ పరమ ౧ ౧౯౦.

౫ మట్టియ, స్త్రీలు కాలిరెండవ్రేలికి పెట్టు
కొను ఆభరణవిశేషము; పురుషులు కుడికాలి
రెండవ్రేలికి పెట్టుకొను ఆభరణవిశేషము.

రగడ. సరిపణలు మించులును సాటిలేనితురాలు,
రంగుగల ముంగామురాలు నాభరణములు
హంస. ౫. ౩౫౬.

వ. అవ్విరించి జనకునకు నరణంబుగా మించులు
గండపెండేరంబులు రాకట్టు మొలకట్టు లుంగ
రంబులు ముంగైమురారు లంగదంబులు.
ప్రబంధ ౯౦౫.

విశే. ౧ తళతళకాంతిగలది.

ఉ. వాలికమించుఁగన్గొనలవాకిట నల్లన సంచ
రింపనుం, జాలక .. శైవ. ౨. ౧౧౨.

సీ. తనకూనముసోగనుఁ గన్గొను సెప్పు దంధుండు
మించుటద్దంబు చే నంచుకొన్న .
సీతా. ౩. ౪౩.

౨. అధికము, గొప్పది.

ఉ. కాంచి కటీతటీఘటితకాంచనచేలములన్ దృఢస్థితిన్, గాంచికలన్ బిగించి మణికల్పిత భూషణపంక్తి చక్కఁగా, నంచి కరార విందముల నొప్పుగుచిమ్మనగోవి మించు లౌ, మించులసంచు నొంచ నెలమిన్ బలిమిన్ కెలిమిం జెలంగుచున్. ఇందు. 3 ౫౮.

(మించు లౌ = అధికము లగు,మించులసంచు= కాంతుల విధము)

సీ. పైమీఁద దిమప్పటి బరువనువారిచే మించైన మాట మోయించినావు
సిం. నార. ౭౪

ద్వి. ముల్లోకముల సమమును మించు లేని,మల్లా పురం బనుమహనీయపురిని
ద్వి. పరమ. ౧. ౪౦

జ. మించేదుగు, మించేనాడు, మించారు, మించుఁగంటి, మించుఁగన్ను, మించుఁ గాలు, మించుఁబోఁడి, మించుదల

మించు². వి. ఒకజాతిడేగ.

గీ. వారణంబును జలకట్టె డైరి గిద్ద, చంచడమను సాళువము శనిశరము మించు, వేట్రిమును తెలు కాదిగ వేర వేర, నొప్పడేగల జత గూర్చు కుండుటయును. ప్రబంధ. ౧౯౧.

మించుఁగంటి. వి. (√మించు) చంచలాక్షి, మెఱుపువలె చలించుకన్నులు గలఆఁడుది ; స్త్రీ.

ద్వి. తొంటిచందమున నాలోలిమించుఁగంటి, చంటిడాపలఁ జేర్చ జలజనేత్రుండు
అ. మ. క. ౧. 38. పౌ. ౧౬. పం.

మించుఁగన్ను. వి. (√మించు¹) పిల్లి.

సీ. పొసఁగు రాజావర్తపుం బారువములకుఁ బొంచునై దూర్యంబు మించుఁగన్ను
రా. వి. ౫. ౭౫.

మించుఁగాలు. వి. (మించు¹ + కాలు) దక్షిణ పాదము.

ఉ. క్రొన్నెలకాల్పు నింగిసిగకుం గనుగందని పూలదండయున్, వెన్నునిమించుఁగాలిబోటు క్రేలికఁ గూఁతురు రామా. ౫. ౧౯.

మించుఁబోఁడి(ణి). వి. (√మించు¹) మెఱుపు వలె మనోజ్ఞమైన ఆఁడుది ; స్త్రీ.

గీ అడుగులు చెంగలువలు, బొమలు సింగిణు లమ్మించుఁబోఁడి కరయ నీలా ౧ ౫౬.

వ గండోపలంబులపై వసియించు చెంచు మించుఁబోఁడుల దశా. ౫ ౧౧౫

గీ మేటిరితులకు సురకాణి మించుబోణి, దాని కెనయైనదాన జగాన గాన
కళా. ౪. ౫౦.

మించుదల. వి. (√మించు) ౧. ఆధిక్యము ౨ అతిక్రమణము (శ. ర)

మింటిముక్కిడివల. వి. (√మిన్ను) జాల విశే షము, ఒక విధమైన వల.

క. మెడవల సన్నపువల త్రోఁపుడువల డొంక వల మింట ముక్కిడివల దాఁటుడువల .. ఆదు లెసఁగెడి వలలున్
హంస. ౪. ౧౭౫.

మింటికాఁపరులు. వి. బ. (√మిన్ను) దివిష దులు

(సముద్ర వర్ణనము.) సీ. మింటి కాఁపరులకు మృష్టాన్నసత్రంబు సకల దివ్యపదార్థ జన్మ భూమి చం. రా. ౨. 3.

మింటికాఁపురంబులవారు. వి. బ. (√మిన్ను) దివిషదులు, దేవతలు.

ద్వి. బంగారు బోఁడుల పాలిండ్లఁబోలు, బిలగారు కుండలపస మించి మింటి, కాఁపు

రంబుల వారు కని సన్నుతించు, గోపురం
బులం. ద్వి. పరమ. ౧. ౩౩. పా.

మింటితెరువరి. వి. (√మిన్ను) ౧. ఖేచరుఁడు, సూర్యుఁడు, (శ. ర.)

౨. బ దేవతలు.

క. ఆడిరి వేలుపుచానలు, పాడిరి గంధర్వసతులు
ప్రమదం బెసఁగన్, బ్రోడ లగుమింటి తెరు
వరి,చేడియ లటు చల్లి రలరువేసలు పేర్మిన్.
జాహ్నవి ౧. ౧౩౮.

గీ మదము దైవాఱ ముప్పది మూఁడుకోట్ల,
మింటి తెరువరిమూఁకలు నంటి కొలువ
చంద్రా. ౧ (శ. ర.)

మింటిమానికము. వి (√మిన్ను) అంబర
మణి, సూర్యుఁడు

వ. వేఱొండు దివసంబున జనకతనయ పట్ట
పగలింటి మింటిమానికంపుఁగాఁక తలకు
పోఁకలకు నులుకుచు రామా ౫ ౩౩.

మింటిమ్రాను. వి. (√మిన్ను) కల్పవృక్షము

సీ. మింటిమ్రాఁకులవంటి యంటిమ్రాఁకులు ప్రాఁకి
జంటితేనెలు గ్రాలుసొంపు మాని
వాల్మీ ౭ ౧౭౯.

మింటిసికవేల్పు. వి. (మిన్ను + సిక + వేల్పు)
వ్యోమకేశుఁడు, శివుఁడు

శి మింటిసికవేల్పు మిక్కిలి, కంటిసెకన్ వొచ్చి
పుట్టు గానక పోఁకున్, వెంటఁబడి మరుఁడు
వాఱం,గంటీ రాఁదగుసె యెంతగండము గడ
చెన్ యయా ౫ ౧౩౮.

మింఠుఁడు. సం వి. అ పుం విటుఁడు.

క. మింఠజనదత్తమేషీ, కంఠసముద్భూతరవము
కడుసెమ్మది మృత్కంఠ సలిపె పౌర్యకల,
కంఠుల కి త్తతి గృహోపకంఠము లంమన్
హైజ ౩. ౭౩.

మిండ. వి. రక్తపుచ్ఛిక, నలికండ్లపాము.

సీ. ... నల్లి కం చన నలికిరి యన, మిండ యం
చనఁగను పిూఱు రక్త, పుచ్ఛి
ఆం. భా. ౭ ౭౪.

మిండఁడు. వి. (సం. మింఠః, క. మిణ్డ.)
విటుఁడు.

క. తిండికతంబునఁ గండలు, మెండుగఁ దాఁ
బెంచి మగఁడు మెదలఁ దనుచు ను, ద్దండత
నది మిండనికిన్, వండినకుడు మనఁగ దుడ్డు
వైఖరి నుండున్ శుక. ౭. ౧౦౭.

క పుడమి నిఁకిలంజెతల్లిన్, గడుమిూఱిన యట్టి
కీడు గలదే యది రొ, య్యొడఁ జూచినఁ
గూఁతునతున్, మెదకోఁణము త్రోపుగుదియు
మిండల కెల్లన్ ద్వా. ౪ ౭౭౮.

గీ కోఁఱపిగ పేయుచోటనే కొమ్ము పుట్టి, చెఱ
చినది గాని యెంతైనఁ జేయవచ్చు, కిడపట
భుజంగకేపంబు వదపినప్వ, దుండుఁబో
గండుమిూఱి యిమ్మిండతపవి.
గాసూ. ౭. ౧౧౦.

గీ. అంగజారాతి యొక మిండజంగ మగుచు ..
కాశి. ౧. ౩౦.

గీ. జారుపేరు మేలు, వాఁ డనఁగ మిండఁ డన
మిండగీఁ డనఁ దగు. ఆం భా. ౭. ౧౧౫.

౨. పురుషుఁడు.

సీ ధరలోన గలుగు నొప్పర మిండలకు సెల్ల
మెుదలు వాఁ జాలినయాత్రివాని
దశ. కు. ౫. ౪౦.

గీ పుండరీకుని మానసాంభోజమీతి, మిండతుమ్మెద
రై యుండు నిండుకొలువు
పాండు ౭. ౧౧. హైమ. ౪. ౧౪.

విశ. (క మిణ్డ. త. మిణ్ణన్.) ౧. అధికుఁడు,
శ్రేష్ఠుఁడు; అధికము, పెద్ద.

ఆ. పేర్మి నదురుగుండె నీక్క_చెదురు లేక, యుండ
వచ్చుఁ బేద యొలుకు దక్కి_, రమణ గోఁచి
పాఁతరాయఁడు దొంగల, మిండఁ దొకెడి
మాటమేలు దెలిసి. కుచేల 3. ౪౩.

సీ. సరశిపాదామనీ సల్లాపముల మేను గఱుపాఱు
మిండ మేఘుంబులో లె

గీ. నంతకంతకుఁ జిట్టంటు లంటి యుంటి, చెలువ
లకు యౌవనము విందు చేయు నన్న, మాన
గుణబద్ధు మన్మథమంత్రసిద్ధు, రుచిరరసవృద్ధు
నాయనిరుద్ధుఁ జూచి.

ఉ. హరి ౫ ౧౧౭. (వీరేశ పా)

క కిమ్మారాంతకబలునకు, ధమ్మిల్లనవప్రసూన
ధరునకుఁ దరుణీ, సమ్మోహపంచశరునకు,
దమ్మయుజసవనికి సుభయదళిమిండనికిన్

నా. పంచ ౧ ౪౬.

౨. తరుణము, లేఁతది

(చూ. మిండప్రాయము)

జ. మిండగము, మిండ గాఁడు, మిండగీఁడు,
మింతక, మిండప్రాయము, మిండతీకము,
మిండలకోరి, మిండాటము.

మిండగము. వి. (√మిండఁడు) జారత్వము.

(చూ. మిండగీఁడు.)

మిండగాఁడు = మిండగీఁడు. వి. (మిండఁడు +
కాఁడు స్వార్థమున) విటుఁడు.

ఉ. ఓమునిపార్శ్వభోమ పరసోక్తుల బాఁడని
మిండగానితో, సేమి నిందసేసి

విరం. ౪. ౩౬.

మిండగీఁడు = మిండగాఁడు. వి. (మిండగము +
ఈఁడు. ఐ. మిండగిండ్రు) విటుఁడు

సీ. కామిని యూతఁడే ఘనజటావళిలోన
మిన్నేఱు దాఁచినమిండగీఁడు . .

వీర. 3. ౧౫౩.

ఆ. కడిమికత్తు లమ్మి నిడువాలుఁగన్నులు, గండ
మాల నడఁచుమిండగీఁడు .

క్రీడా. ౨౪౩. ఆం ళా. ౨ ౧౧౫.

మిండత. వి. (మిండఁడు + త.) జారిణి, లంకు
టాలు.

ద్వి. బిడ్డల కొసఁగక పెండ్లాన కిడక, వడ్డి
కిచ్చుచుఁ దీమవలెఁ గూడఁబెట్టి, ధనమంత
యును మిండతల కిచ్చె

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౨౩. పం.

వ. ఆ ట్లది త్త్రప్రతివచనం బైయుండ నమ్మిండత
వెండియుఁ దొరువరి నీక్షించి

వేం పంచ. ౪ ౪౨౪.

మిండప్రాయము మి వి. (మిండఁడు +
ప్రాయము) యౌవనము

ద్వి. దండిగిండము ముంపఁ దర్ప్పణమాత్ర, మిండ
ప్రాయంబున మీఁదికి సెగయు

ద్వి. భాగ ౪. ౨౦౦౯. (బ్రౌ.)

మిండతీకము. వి. (మిండఁడు + తీకము) లంకు,
జారత్వము.

ఉ. ఏను మీ, దేవత లున్నచోటి కరుదెం
తురా మిండతీకంబుచేఁతకై, లావున రాక
పోకొకలంబున వచ్చినఁ గీడు పుట్టదే .

ఉ. హరి. ౧. ౬౩.

గీ. మనుపఁ బుట్టింపఁ ద్రుంప సమర్థుఁ డీవి,
భండు పదియాఱు వేలాఁడుమిండునిండు,
మిండతీకమునఁ గిడముట్టకుండు మనసు,
వాఁడు నీఁ దమ్మ యదుపంశవల్లభుండు.

పాంచా. ౨. ౧౬.

మిండలకోరి. వి. (√మిండఁడు) మిండత,
జారిణి. (శ. ర., బ్రౌ.)

మిండాటము. వి. (√మిండఁడు) జారత్వము,
లంకుతనము.

క. మిండాట మాడి పొలిసిన, మిండలకును కైన
వృత్తి మే లని
దశకు. ౫. ౫౮ ఉ. ౯౫.

మిక్కటము = మిక్కుటము. విశే. (త. మిక్కటు, క. మెక్కటి.) మిక్కిలి, అధికము.
(శ. ర., (శా.)

మిక్కిలి. విశే. (√మిక్కిలు. త. మిక్కు.) ౧ అధికము, ఎక్కువ

క. అక్కొడుకు నబ్జనాభుం, డక్కజముగ నెత్తి
కొమడం నందఱుఁ జూడన్, (గక్కన
నొక్కట నడఁగెను, మిక్కిలిచేతులును వాని
మిక్కిలి కన్నున్. భార. సభా. ౨. ౫౪.

చ. . నమనోవిభుతుల్యుఁడ వైననిన్ను మి,
క్కిలియగు భక్తిఁ గొల్చి కృతకృత్యతఁ
బొందుదు మట్ల చేయవే
భార విరా ౧. ౨౦౩.

ఉ. నిక్కము బంట వై యపుడు నీరజనాభుని
ముందటన్ గడున్, మిక్కిలిమాట లాడి
యిటు మేకొని వచ్చితి కార్యభార మి,
వక్కట నీవశంబె భువనైకధనుర్ధరుఁడు దాన
వాంతకుం, డక్కటి చేయునేఁత.
హరి. ఉ. ౫ ౬౯.

సీ. ఎచ్చు పెల్లదనము హెచ్చు మిగత, మిక్కిలి
. యొక్కువ మెం డగ్గలము ప్రెచ్చెడుగు
నాఁగ నధికంబు తోఁచుచుండు .
ఆం. భా. 3. ౨౪. పరమ. 3. ౨౩.౨. పా.

౨. (శ్రేష్ఠము, సర్వోత్కృష్టము.

క. కావున సత్యము మిక్కిలి, గా విమల
(ప్రతిభఁ దలఁచి . భార. ఆది. ౪ ౯౭.

సీ. సత్యంబు వలనకట సర్వధర్మములకు మిక్కిలి
యనృతంబు మేటిపాప, కను ...
భార. శాం. 3. ౪౫.

(క్రి. విశే. అధికముగా, ఎక్కువగా.

ఉ. విదర్భజా స్తవనశీలుర మిక్కిలి గార
వించుచున్ సైమ. ౬. ౩౧.

క. రక్కసులు వేదబంబుల, మిక్కిలి నాము
కొని కొట్టుమిట్టాడంగా, నక్కట రొక్క
మెకమునకై, యిక్కానల నొంటి దిరుగు
టిది తగ వగునే యయా. ౨. ౫౪.

సీ. మోమోట మంత్రంబుచో మిక్కి లిడు
కొంట మంత్రభేత్తను నాజ్ఞ మఱచి
యుంట ఆను ౪. ౨౫.౨.

మిక్కిలికంటివేల్పు. వి. (మిక్కిలి + కన్ను + వేల్పు) శివుఁడు, ముక్కంటి.

గీ కన్ను దలమానికము బంజికల్లు జగిలె,
కాఁడు నై యొప్పు మిక్కిలికంటివేల్పు,
నలరఁజేయువలంతి యగ్గలపుజల్ల, దనము
మెఱపుచు నంతకంతకు వెలింగె.
అచ్చ రా అయో. ౧౯.

మిక్కిలికంటిసామి. వి (మిక్కిలి + కన్ను + సామి) మిక్కిలి కంటివేల్పు, శివుఁడు.

ద్వి (మొక్కి యి ట్లనెఁ జిత్తమునఁ దలపోసి,
మిక్కిలి కంటిసామికిని నామీఁద, నెన్నఁడు
దయ వచ్చు నెపుడు పెండ్లాడు
మ్మ వి. ౨ ౪౩.

మిక్కిలిక(న్ను)ను. వి. (మిక్కిలి + కన్ను)
మూఁడవకన్ను, ఫాలనేత్రము.

క. విను మలుక నొడమి మిక్కిలి, కను దెఱచిన
త్రిపురవైరికై వడి యీయుద్ధమునందు దోఁచు
చున్నది భార. భీష్మ. 3. ౯౩.

క. .. తంతటినిం, గనుగొనుచుఁబున్యుఁడు మిక్కిలి,
కనుఁ గొను సెన్నుదుట నెన్నఁగాఁ దర
మగునే . దశా. ౧. ౧౨౩.

సీ. గుజ్జాకేలుపు ముద్దుంగుజ్జ మిక్కిలికన్ను పుసుక
కంచంబున భూతిపూఁత రామలిం. ౧.

ద్వి. కర మర్థి మిక్కిలి క న్నిచ్చుటయును
ద్వి. భాగ. ౮. ౬౧౪. (బ్రా.)

మిక్కిలిచూపు. వి. (మిక్కిలి + చూపు) మూఁడవకన్ను, ఫాలనేత్రము.

సీ. పుసుక తమ్మంటులఁ బొలుచువీనులవారు
నొసల మిక్కిలిచూపు లెసఁగువారు
పాండు ౧ ౯౫.

మిక్కిలివాఁడు. విణ (√మిక్కిలి) అధికుఁడు.

ఉ. పాండవుల్, మిక్కిలివారు నీతలఁపుమే
గెలువన్ వశమే మహేశ్వరా
భార. ద్రో ౫ ౧౭౪.

మిక్కిలు. అ క్రి (క మిగు. త మిసు.) ౧. అతిశయించు

క. తల దలతోఁ దాఁకించిన, దల మీఱుం
గాలు గాలఁ దాఁకించిన మిక్కిలుఁ గాలు
గేలు సేతుల, గులికినఁ దనచేయి మీఁ
దగున్ ద్రోటునకున్. ఉ. హరి. ౬ ౧౦౬.

౨. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

సీ. ఆదిత్యుఁ డుదయింప నభిముఖం బై నక్క
వాపోయె మంటలు వాఁతఁ గలుగ, మిక్కిలు
చున్నవి మెఱపి గృధ్రాదులు గర్దభాదులు
దీర్ఘ క్రందుకొనియె భాగ. ౧. ౩౩౬.

వి. మిగులు, విశేషము. (బ. మిక్కిలులు, మిక్కి
ళులు, మిక్కిళ్లు)

ద్వి. బలుడొక్క చిఱుడొక్క పాళ్లమిక్కిళ్లు,
పరదేశి విద్యార్థిపా లంచు
బస. పు. ౩. ౩౯. పం. (చి. వి. పా.)

జ : మిక్కిలి, మిక్కిలి కంటికెలువు, మిక్కిలి కంటిసామి, మిక్కిలికను, మిక్కిలిచూపు, మిక్కిలివాఁడు.

మిక్కుటము = మిక్కటము. విణ. అధికము.

మ. అం, కటిలో నీపని సక్కనయ్యెడు
నపేతప్రాణుఁగావింతు మిక్కుటపుం ద్రో
వ్వడఁగంగఁ గుండు పెద మాగోపుండునుం
బాలికా హరి ఉ. ౬. ౧౪౩.

ద్వి. కోపించి యపుడు మిక్కుట మైనకడిమి,
దీపించి దూషణత్రిశిరులు మొదలు
రం. రా ఆర. ౧౬౦ పా. ౨౮ పం.

క. కోపదహనుం డత్యు, ద్భటమూర్తిఁ
దాల్చె నన మిక్కుట మై కడకంటికెంపు
గొమరారంగన్ భార. అశ్వ. ౪. ౧౬.

మ. పొల్పొందుకాలంబు మిక్కుటపుం
డెంపునఁ బూని కేశవుని పత్యోదేశమున్
గ్రుమ్మి
ఉ రా ౨. ౨౦౨ నీలా ౧. ౧౪.

మిగత. విణ ౧ మిగిలినది, శేషించినది.

(వ్యవ) రైతునిన్నసే మిగతసొమ్ము యిచ్చి
నాఁడు. (వి అని శ. ర.)

౨. అధికము.

సీ. ఎచ్చు పెల్లదనము హెచ్చు మిగత,
మిక్కిలి రొక్కవ మెం దగ్గలము పె
చ్చెదుగు నాఁగ నధికంబు నోఁచుచుండు
ఆం. భా. ౩. ౨౪.

వి. లాభము.

గీ. మిగత మిగు లన లాభంబు మీఱుచుండు
ఆం. భా. ౨. ౨౬౩.

(ప్రాఁతప్రతి పా మిగితి క్రొత్తప్రతి పా. మిగిలి
తాళప్రతిపా.)

మిగులు = మిపులు. అ క్రి. (క. మిగు. త. మిసు.) ౧. సంఖ్యయందు అధికమగు, ఎక్కుడగు; అధికమాగా కలుగు, ఎక్కువగా పుట్టు.

ఆ. వీని శౌరులం పంపగా నోప రెవ్వరు, సెవ్వ
రేని వీని నెత్తిపోనుడు, మిగిలి యున్నబాహు
యుగళంబుఁ గన్నను, నడఁగు వీని కతఁడ
యంతకుండు . . భార. సభా. ౨. ౪౩.

క. మాయందు లేనిగుణములు, మీయనురాగమునఁ
జేసి మిగిలి కలిఁగెన్ భార. అర. ౧ ౮.

౨. అతిశయించు, ఎక్కుడగు.

సీ. భోగ దంత కంతకు మిగిలిన నింతికిఁ బదముల
నటఁ దొట్రుపాటు చేరెను
భార విరా ౨. ౧౦౬.

చ. సురాంగనాళికిన్, మిగిలినపేర్మి మైఁ
దనరుమేనక దల్లి కు. సం. ౪ ౮౫౨.

క. నారాయణు భూప్రభృతిక, గౌరవవద్వస్తు
వితతికంటె మిగిలి పెంపారుగరిష్ఠత గలపర,
పూరుషు శరణంబు వేడి పొగడెద నిన్నున్.
ఆము ౬. ౧౦౧.

౩. మీఱు, తలకడచు; నడచిపోవు, దాఁటు.

క. కురుసేనఁ జూచి యప్పుడు, నరనారాయణులు
దమపెంపునకు మిగిలి సము, ద్ధరలీల సూర్య
చంద్ర, స్ఫురణము లొక్కెడన మెఱయు
పోలిక నమరన్. భార. భీష్మ. ౨. ౧౪౦.

క. నిజభుటకు మిగిలి యుత్తరు, గజ మమ్మద్రేశు
రథము గదిసి తురంగ, వ్రజముపయిఁ గదిరి
భార. భీష్మ. ౧. ౧౮౨.

గీ. ధరణి కంద లైన పంచభూతములకంటె,
మనముకంటెను బుద్ధికంటెను మహత్తరంబు
గాలంబు గాలతత్వంబు మిగిలి,యుండు విభుఁ
డిజ్జగంబుల కొడయఁ డతఁడు.
భార శాం. ౪. ౧౮౪.

౪. మట్టుమీఱు.

గీ. పరుషవాక్కులఁ గ్రూరంపుఁ జరితములను,
మిగిలి వర్తించువారల నామెచ్చ గారు .
భార. శాం. ౫. ౧౧.

తరలము. .. అన్యులసంపదల్, మిగిలి చేసిన
నిట్లు చేసిన మెత్తురే మది నుత్తముల్
భార. సభా. ౨. ౩౧౪.

౫. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

ఉ. ఏపున దానవుల్ మిగిలి రెందును పేలువు
మూఁకఁ గ్రూరమూ, యాపరికీర్ణపాశనిచయం
బులఁ గట్టిన హరి. పూ. ౪. ౧౦౦.

౬. అతిశయించు, ఉత్కృష్టమగు.

ద్వి. మిగిలినబాసకు మెచ్చి ప్రాయంబు,
మగుడఁగ నీఁడె కుమ్మరకుండయకును .
బస పు ౬. ౯౫౪. పం.

౭. అతిరిక్తమగు, పేఁగు.

గీ. అర్జునుఁడు ప్రాణతుల్యుండు హరికి నట్లు,
గాన జలపూర్ణమంగళకలశమునకుఁ, బాద్యము
నకును గుశల సంప్రశ్నమునకు, మిగుల
నొందు జనార్దను మెచ్చు గాదు
భార ఉద్యో. ౩. ౧౬౦.
భార. శాం. ౬. ౬౦౦.

౮. శేషించు.

(వ్యవ.) పెండ్లికి తెచ్చిన సంభారములలో చాల
భాగము మిగిలినది.

౯. నిగుడు, మీఁది కుబుకు.

చ. కపటము డించి యే గుసుకఁగా సురెఁ
గొంకులఁ దార్చి కూలుడు, న్నవిడిచబొజ్జపై
మిగులునిద్దపుదోవతిదట్టి డొల్లి రాఁ, దివిచి
పెనంగ పల్లవముఁ ద్రెంచి. ఆము. ౬. ౮౧.

స. క్రి. అతిశయింపఁజేయు, పెంపొందించు.

సీ. నిడువాలుకనుదోయినిసుపారుకాంతికిఁ గలికి
క్రీఁగన్నులనలువు మిగుల ... నిర్వ. ౧. ౫౫.

ఆ. క్రి. స. క్రి. ౧. అతిక్రమించు, మీఱు.

క. నగుచు బ్రహ్మన్నల యిట్లను, జగదీశ్వర
పుత్రి నాకు సారథ్యము సేర్చు గలదు

నీమాటకు నే, మిగులంగా వెంతుఁ బొదము
మీఁద ట్లుండెన్. భార. విరా. ౪. ౩౦.

క. రావించి తగవు పై సంభావింపవ కాక
నాఁడ పాండవు లలుకం, బో విడువర
మిగులందురే, నీవచనంబులకుఁ బిలిచి విలు
వుము వారిన్. భాగ. ఉద్యో ౨. ౨౦౩.

మ. భుజబలాటోపంబు పై నొండొరున్, మిగులం
జాలక కొంతసేపు వడి మేమే బోరి రుద్రా
కృతిన్ భార విరా. ౨. ౩౪౩.

క. ఇనశశితేజంబుల జగి, మనికము విధి నడపు
కొంత యని వాని మహిం, జననీకతారక
ప్రభ, జన నడపెడి మిమ్ము మిగిలి సామర్థ్య
మునన్ . కు. సం. ౪ ౩౭౦.

క నను మిగిలి జగతి కల్పించినవాఁ డెవ్వఁడు
నిశాంతచిత్తామిక్, నను మిగిలి యజ్ఞ
ఫలముం, గొనియెడువాఁ డెవ్వఁ డనుచుఁ
గోపించుటయున్. వరాహ ౫ ౧౦౯.

ఉ. పురసంహారుఁ డైనఁ బుగాకృతంబులన్,
దా మిగులంగ నేర్పు నె వృథారుదితంబులు
తక్క మిక్కదన్ దశకు. ౫. ౧౦౦.

(దీని తుమున్నాద్యర్థకరూపము క్రి. విశే. గా
ప్రయోగింపఁబడి మిక్కిలి, యెక్కువగా,
అధికముగా, అత్యంతము, అనునర్థముల
నిచ్చుచున్నది.)

చ. జగదేఁపుఁగోటి స త్తరువు సారెకుఁ గోరుచు
నీరి వారిని్, దగిలెడుతండనాలుజడదారి
పారింబోరిఁ గుంచె వీచుచున్, మిగులఁగ
నీలె మోఁటుచు. శశా. ౩. ౧౯౮.

సీ. పవలెల్ల దీర్ఘికాంబువుచల్లపోరాట నలని
మృణాలికాజడము లైనబాహువు త్తమదు
కూర్పరముల కెదురుగా మలఁచి బాపులఁ
గరతలము లనిచి, ప్రాల్మాలి మిగుల
నార్పనికమ్మ క్రొమ్ముడిఁ దని వెంగ్గవిరవాది
దంత విరియ, ధాతగంధా హాది శీతల స్తన
ముల వొందఁ గాగిళ్లతో బోరగిల్లి.

గీ. ప్రియల వేఁకువఁ దొడ పెచ్చరించికలవి,
కలమి ధన్యులు దఱిపె న్నెలబయల్లి
ఆము. ౨. ౬౧.

క. భోజజనపాలసుతం, దరుణీమణిసాత్రా
జతి, నిరువుర మన్నించి మిగుల నిచ్చం
జనవుల్ పారి. ౧. ౪౧.

మ. ఇది మానం బగు నైన నేమి నిశిత
చూకుంతంబునం గ్రుచ్చి యొ,త్తుదుకో
నాఁడికి నిప్పు డంచు మిగులం దుర్వార
గర్వాంధుఁ డై, కదియం జాచి.
దశా. ౧. ౨౯౩.

వి. ౧. శేషము.

సీ. ఏసీట సతులపాలిండ్ల పై గంబూర నవహారము
లచిప్పకపుచు మాన్ప, మలయజం బేటిఁ
గొలుఁ జెక్క దులిచి మేడల కిడ్డమిగులు
భూములకు డిగ్గు.

గీ. తనరు దక్షిణమధుర సాంద్రదుమధుర
ఆము. ౨. ౩.

౨. లాభము.

సీ. మిగతమిగులన లాభంబుమీఱుచుండు.
ఆం. భా. ౨. ౨౬౩. (ప్రాఁతప్రతిపా.)

౩. మిగుల్చు

మిగుల్చు(లుచే.) స క్రి. (√మిగులు) మిగులఁ
జేయు, శేషింపఁ జేయు.

ఉ. . నెయ్యి చాలునం, బ్రావుచు నొక్క
నాఁడు శిఖరత్నము గొన్ని మిగిల్చి యిచ్చి
నన్ పరమ. ౧. ౧౪౯.

మిటమిట. వి. ౧. ఎండ వెన్నెల కాయుటయం
దగునమకరణము.

క. తాసాధ్వి యెట్లు నడచెనో, మోసంగడిఁ
గటికెయెండ మిటమిటఁ గాయన్ .
హంద. ౨. ౨౫.

క. వెన్నెల, మిటమిటఁ గాయంగ మేను
 మిగుల కంటియదే కళా. ౬. ౨౭౪.

వ. పండువెన్నెల వెట్టుకొని పట్టపగటి
 పగిదిఁ గనుపట్టి మిటమిటఁ గాయునప్పుడు
 భాను ౩ ౨౦.

౨. మండుటయం దగునమకరణము

చ మిటమిట మండువేసవిని మించుదివాకరుఁ
 బోలి యుగ్రతన్
 భాగ ౧౦ ఉ ౯౧౫

౩ చూచుటయం దగుననుకరణము

క పులి వట్టినవృషభము గతి, మెలఁగఁగ మిడు
 కంగ వెలిచి మిటమిటఁ జూడన్, బలు
 దైత్యుఁ దిగిచి యూరుస్థలమున నిడి
 మోము జూచి దగ ని ట్లనియెన్.
 పద్మ. ౪ ౧౧౪

(కర్మధారయంబున నిగాగము వచ్చి మిటమిట
 కలది యను. విశే. యర్థ మిచ్చుచున్నది)

క మిటమిటని కటికిరియిండన్, బటపటపటఁ
 బగిలి పాయవడిన పెదురులన్
 చంద్ర ౧ ౧౫౭

క. మిటమిటనిరయెండ గాయఁగఁ, దటతటమని
 గుండె లదరఁ దల్లడపడి
 పద్మ. ౮. ౫౩.

జ. మిటమిటన

మిటమిటన. వి (√మిటమిట) మిటమిట
 యనుట (క. ర)

మిఠా(శా)యి. వి. (క. మిటాయి, త. మిట్టాయి,
 హిం. మిఠాయ్) మధుర మైన భక్ష్యవిశేషము.
 (వ్యవ.) ఈకలవు దినములలో మిఠాయితో
 సమారాధనము చేయుట చాల కష్టము.

మిటారకత్తె(త్తియ.) విశే. (√మిటారము)
 యౌవనగర్వము గల స్త్రీ; అఁడుది

చ. కలికి మిటారికత్తె యనఁ గారుకొనాకారపు
 మేలుబంతి దశా. ౭. ౩౪౪.

మిటారము. వి ౧. విలాసము; శోభ.

సీ నిక్కు మిటారంపు నీటు మిటారము తెక్కు
 తెక్కర పాయ లనఁగ విలాస
 మొప్పుచుండు ఆం భా. ౧ ౧౩౯.

చ. అలజడ యందమున్ మెఱుఁగుటారు మిటా
 రము నాకు ముందుగాఁ, జిలువకోలం
 బటంచుఁ జెలి చెప్పక తొల్తనె చెప్ప
 విజ వి ౧ ౧౭౧.

క కా కుండిన నీగోమును, నీకులుకున్ మైమి
 టార మీ తేటకికిల్, లోకమునఁ గలవె
 చెలువల, కాకమలజునేర్పు బొగడఁగాఁ దర
 మగునే ఉ. హరిశ్చ ౩. ౮౬.

౨. యౌవనగర్వము

సీ. సొగసు మిటారంబు సొంపు నొయ్యారంబు
 నీటు జగ్గుతనంబు సెలితనంబు
 హంస ౫. ౭౬.

వ కెందలిరుటాకుల మిటారంబులు గల
 మహీరుహంబు లన్నియు
 ఇందు. ౮. ౩౪.

విశే. ౧ విలాసము గలది.

ఉ. ఎక్కడనుండి వచ్చెనో, పక్కన వచ్చె
 నమ్మ చలపాది మిటారపునవ్వు లొక్క
 టన్ కువల. ౫. ౩౩.

చ మిటారపుఁ గల్కిచూపులం, దొరసిన
 సిగ్గుతో నళుకుతో నతలంబును గ్రొత్తపెండ్లి
 కూఁతురు పరిచర్య సేయ
 దశా. ౬. ౩౨.

౨. నిక్కు కలది, ఉన్నతము.

ఉ. మేలి పసిండిగిండ్లు నిం, కట్టుగ నీ
 దనం బొసగు నింతి మిటారపు గుబ్బదోయి
 కిన్ నీలా. ౨. ౨౩.

౩. ఒప్పిదమైనది, మనోజ్ఞమైనది.

సీ. ఈ మిటారపుజందమామరాతిన్నైపైఁ గొమ్మ
యుంచుకొనేవు గూరుచుండ
రసిక. ౪. ౪౩.

౪. అధికమైనది, అతిశయించునది

ఉ. పెరగొమ్మల కిమ్మిటారపుం, జా నొక
యింతయేన్ గలుగఁ జాలంగె
అచ్చ. రా బాల ౧౪౪.

జ. మిటారకత్తె, మిటారి, మిటారించు, మిటారింపు, మిటారికత్తియ, మిటారికాఁడు.

మిటారి. వి. (మిటారము + ఇ౩) యౌవనగర్వము గలయాఁడుది

ఉ. జవ్వని యెవ్వనిం దలఁచి చయ్యనఁ బోయెదవే మిటారి నీ, జవ్వనమున్ విలాసమును
జక్కఁదనంబును నీటుఁ జూచినన్, బువ్విలు
కానికైన భ్రమ పుట్టుఁ గదే భువనైక
మోహినీ ఉ రా ౪ ౧౯౬.
ఆం. భా. ౨ ౧౦౫

౨. విలాసవతి; ఆఁడుది.

క. పగడంబుల జగడంబుల, జగడంబు లిడు
న్మిటారి చవిమోవి రుచుల్
ప్రబంధ. ౪౦౩.

గీ. పెక్కువగ జక్కిణీకొప్ప ద్రొక్కి నొక్కి,
చక్కనిమిటారి నరపతుల్ సొక్కి చూడ
దశా. ౮. ౨౧౮.

సీ. వనవింటిదంటఁ గన్నమిటారి మూఁగారు
తీరులా యీ నాచుతీవ చాలు
దశా. ౧. ౧౬౪.

క. మునొక్క పట్టణంబున, సొన్నారిమిటారి
సేన్పు శారత్వము గైకొన్నది యై నడచిన
కథ, చెప్పుగ విని పొమ్ము కడుచిత్రము
కొమ్మా. హంస. ౨. ౧౮౮.

విశే. మనోజ్ఞము, ఒప్పిదమైనది.

ఉ. కమ్మనివింటి జోదు సెలకైదువు లైన మిటారి
తమ్ములీ, తమ్ముల సెట్లు వోలం
వసు. ౫. ౧౦౧.

౨. విలాసము గలది.

ఉ జాకెడు పైటతోఁ గులుకుఁ జక్కవ
గుబ్బలతో మిటారిన, వ్వారెడు మోముతో
గిలుకు టందెలతో దశా. ౨. ౩౫౦.

ఉ. గొల్లమిటారి గుబ్బెతల కోర్కులపంట కదీయ
మానముల్, గొల్లలు బెట్టుదంట మరుగూరిమి
గాంచినమేటి
ముకుంద. ౧. ౩౧. పొ ౩. పం.

చ అనంగుని మామవెలుంగుసొనఁ దీటిన
కలవాఁడితూపుఁ గిషురించినయాఁటిమిటారి
మాపునన్ సారంగ. ౨. ౧౧౩.

౩. శ్రేష్ఠురాలు, శ్రేష్ఠము

ద్వి వెలులలోన మిటారి చికిలికటారి
ద్వి నల. ౧. ౫౮౩

గీ ఒరపులకు నెల్ల నొజ్జయై యుండె నపుడు,
భుజగగజగామిని మిటారి పొలుపు మీఱి
విజ. వి. ౧. ౮౬.

౪. వాఁడి గలది

గీ. వారిలో వారిలోలకహారకమల, వనరిట
ద్భృంగగంగఁ జేకొనిరి సురలు, మారుని
మిటారిచికటారి గౌరి యసాధ్యపొంతకారి
వరించె నయ్యంతకారి. చం. రా. ౩. ౪.

ఉ. మరుఁడు గడిదేతీనదారి మిటారి
కల్వపూ,సేజను పై చె నద్దమజనేతలచిత్తము
లుచ్చి పారఁగన్ . . దశా. ౨. ౩౦౦.

౫. ఉన్నతి గలది, నిక్కు గలది.

చ. కులుకుమిటారి గుబ్బలును గ్రొమ్ముదులున్
బిగిగొనులుం బిఱుందులు గదలంగ .
నీల. ౧. ౩౯.

ఉ. కోడెమిటారిగుబ్బగవ గుచ్ఛిత గ్రుమ్మిన ముస్నచల్లపో, రాడినత్రాంతి దీఁటు బుల కాంకురముల్ చెలువారఁ గుంజరీ, క్రీడల నబ్బుచా స్త్రీపతికిన్ బ్రతిరై జలకేళిఁ దేలి యున్ ఉ. రా. ౬. ౧౦౬.

మిటారించే. అ క్రి (√మిటారము) ౧ నిక్కు, పైకొను

ఉ. మించునొయారమున్ గులుకు సెన్నడ యున్ విడఁబాఱుకొప్పు నొ, క్కించుక జాఱు పయ్యెదయు నిట్టటు దూలెడుహారముల్ మిటా, రించు కుచంబులున్ జలదరించువ లగ్నముఁ బోల్పు మీఱఁగన్ కళా. ౩ ౧౭

మ జిగ్గుపయ్యెంటలోన్, గులుకున్నిప్పుగబ్బి నిబ్బరపుఁ జన్నుల్ ఐల్ మిటారింపగా దశా ౨ ౩౫౧.

౨. వ్యాపించు, ప్రసరించు.

మ. పొడుపుందిప్పు తటాలునం డిగినయంభో జా ప్రతిబింబంబు పం, గడ పై రత్నమరీచి వీచికలం దిగ్వాటిన్ మిటారింపగా పంద. ౫. ౨౭.

౩. అతిశయించు.

మ. కనుగొన్నంతనె కన్యకామణికి లేఁగా వింత గాన్పించెఁ జ, క్కొ నలన్ నీలిమ యావరించె ముఖపాండుశ్రీ మిటారించె ఉ. రా. ౧. ౧౮౧.

మ. చొక్కటద్దముల వర్ణస్వర్ణతాటంకదీ, ప్తి మిటారింపగ నవ్వువెన్నెలలు గల్పింపన్ బురి స్నాట్యాస, ద్మములం జేరు పానందో. ౩. ౭౦

శా. కోలుకోలన్నకో, లాలాపంబుల దండ లాస్యముల నాట్యంబుల్ మిటారింపగన్. త్రి. రం. మా. ౬. ౧౦౮.

౪. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

క. బలు వైనవేసడంబులు, జలకట్టెలు తోరణ ములు పాళ్యంబులు గి, డ్డులు మొదలుగఁ గలబడిపేఁ, టలపులుంగులు పదనుతో మిటా రింపంగన్ యయా. ౧. ౧౧౨.

౫. ప్రకాశించు, ఒప్పు.

మ. స్తనశృంగారరసంబు చూచుకిసముద్య న్నీలి మన్ గానిపిం, చి నవీనం బగుపూఁతకస్తురిరు చిన్ జెల్వొంది పై నిండి జా, తినతద్ధా గిరియు నాఁగఁ దార్కొని మిటారించెన్ భవద్రోమరా, జి ఉ రా ౬ ౧౮౭

స క్రి అతిక్రమించు, మించు

క సోగమెఱుంగు కనుంగవ, రాగలవంబులకుఁ బెంపు రాగలసొంపున్, బాగుగల మోవి బంగరు, తీఁగ మిటారించుమేను తెలివకుఁ బోల్చన్ ముకుంద. ౨. ౯౦.

మిటారింపు. వి (√మిటారించే) మిటారము, విలాసము

సీ. నిక్కుమిటారింపు నీటు మిటారము హొయ లనఁగ విలాస మొప్పుచుండు ఆం. భా. ౧. ౧౩౯.

మిటారికత్తియ(త్తె.) వి. (మిటారి + కత్తియ - స్వార్థమున) యౌవనగర్వము గలయాఁడుది; విలాసము గలయాఁడుది.

గీ. మించు క్రొన్మించుగమికి వర్షించుఘనము, కులుకు బిబ్బెంపు గబ్బిగుబ్బల మిటారి, కత్తియల చూపుతేంట్లకుఁ గమలవనము, జవ్వనము పెండె వసుమతీజాని సుతుని. చంద్రా ౨. ౧౦.

ఉ. మేరులతీయలా కురుఁజామీఁదులఁ జెక్కిన చెక్కడంబులా, గారుడరత్నతోరణ భగ

ధ్ధగలా తెలిగచ్చుమచ్చులా, చేరిమిటారిక త్తి
యలం పెట్టిన ముత్తెపుమ్రుగ్గునిగ్గులా, యారతి
నాతి ప్రాఁతపమ లంగడిముంగిళు లాపురం
బునన్. పాంచా. ౪. ౫.

ఉ. పెక్కైడుసొమ్ము చే సొగసు పెట్టెడు నిట్టి
మిటారికత్తెతో, నట్టడవిం జరించెదరు నాయ
పదానము లాలకింపనో

చం. రా ౫. ౫

చ. పిలిచిన నేమి పల్కఁడఁట పేర్చి తటాన
మిటారికత్తియల్, నిలిచినఁ గూర్మిఁ
జిల్కఁడు ముకుంద. ౨. ౧౭౭

మిటారికాఁడు. వి (మిటారి + కాఁడు-స్వార్థ
మున) విలాసవంతుఁడు

చ మినుకులు పుట్టినిల్లు మిడిమేలపుఁదాపనుఁ
గన్నతండ్రి చక్కనినవవిల్తుతోడు నుడికారపు
జోటిమిటారికాఁడు తపతీ. ౧ ౩.

మిటిమిటిపడు = మిట్టిమిట్టిపడు. అ. క్రి.
(√మిట్టిపడు) ఎగిరిపడు

ద్వి. పలుమఱు మునిపేళ్లఁ బనస లెన్నుచును,
మెలిగొన్నశిఖ లింత మిటిమిటిపడఁగ నిడు
పొఁగిలఁగ మెడల్ నిక్కించి బిగువు,
సదలి . వల నొప్ప సారకు వల్లించు
కొనుచు. ద్వి. పరమ. ౨. ౧౭౭. పొ.

మిటుకు. వి. యౌవనగర్వముచేఁ గలుగుభ్రుకుట్లు.
(చూ. మిటుకులాఁడి.)

మిటుకులాఁడి. వి (మిటుకులు + ఆఁడి)
యౌవనగర్వముచే నైనభ్రుకుట్లు గలయాఁడుది.

వ. జోడులకోలాటంబులు వేయుకైలాటపు
మిటుకులాంధ్ర బాహుజడల నల్లినముల్లెపూస
రుల పఱుంగఱుగమువలపుల మిటులకుఁ దల
దిమ్ము పుట్టించునట్టి వెట్టదినంబులయ్యెను.
ప్రబంధ. ౫. ౨.

మిట్ట. వి ౧. ఉన్నతభూమి.

గీ. గట్టిపుష్పొడి మిట్టలం మెట్టిమెట్టి, యలసి
చెమటలు వాయ నోలాడఁదలఁచి, యంద
ఱును గూడి కొంతద వ్వరిగి యచట .
యయా. ౩. ౫౩.

ఉ. నాఁటిన విచ్చుగుబ్బచనుమిట్టల నక్షులం
చిందువందగన్ మనుచ. ౨. ౪౦.

క కట్టుము రతిసౌఖ్యములకుఁ, బట్టము గాకున్న
పనిచిచేయుము నన్నునన్, మిట్టకు చెట్టుకుఁ
గాదను, నట్టివిధము సేయవలవ దవనీనాథా.
రుక్మాం ౫. ౧౦౭. ద్యా ౧౦ ౪౫.

౨ రచ్చసావడి

ఉ. వాఁడు రేఁగి మఱి పెట్టుదుఁ బెట్ట
నసంగ మిట్టఁ గూ, పెట్టుచు నిట్టు పోరఁ
గనిపెట్టుచు నొక్కరుఁ డుండి పెండియున్.
ఆము. ౭. ౩౦.

౩. తీక్ష్ణమగుబాణము

ద్వి. వెడవెడ తూణంబువెదలినయట్టి, వెడవిల్తు
మిట్టలవింత లై యొప్పు
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౭౭. పొ.

విశే. ౧. ఎత్తైనది, ఉన్నత మైనది.

గీ. మిట్టయుదమున నిడుపోగపట్టె మెఱయ
మనుచ. ౧. ౫౯.

సు. నిడుమోముం గుఱుగేలుఁ గుండగడుపు
న్నీలత్వము న్మిట్టలు, న్గడుదీర్ఘంబులు నైన
దంతములు . మార్క. ౧. ౨౨౪.

ద్వి. మట్టుపాదంబులు మలినంపుమేను, మిట్ట
మదురు మక్కుమెడయును
పండితా. దీక్ష. ౪౦. పొ.
చిత్రభా. ౩. ౧౭౭.

౨ తీక్ష్ణమైనది, వాఁడియైనది

ద్వి. పరశుఁ డై గురుకృపాచార్యభీష్ములకుఁ,
బరగ నమస్కారబాణంబు లేసి, యొకమిట్ట

కోల నయ్యూరగ కేతసుని, మహితరత్నాం
శువు మహి డొల్ల సేసె

ద్వి. భార విరా. ౮. ౭౧.

ఉ. నందియు మింత లేదు పెలుచ న్మనుమొగ్గల
మిట్టకోలలన్, గందనకాయ సేసె మను
కార్ముకుఁ డే మని చెప్పవాఁడ

రాజ. చ. 3. ౧౮౪.

౫ మిట్టపండ్లవాఁడు, మిట్టపండ్లు.

మిట్టపండ్లవాఁడు = మిడిపండ్లవాఁడు. విశే. (మిట్ట + పండ్లు + వాఁడు) ఎత్తైనపండ్లు గల వాఁడు, దంతురుఁడు

గీ. దంతురాఖ్య మిట్ట, పండ్లవాఁ డనఁ దగు ఆం. భా ౨. ౧౨౧.

మిట్టపండ్లు = మిడిపండ్లు. వి. బ (మిట్ట + పండ్లు) ఎత్తైనపండ్లు, పై కుబికినపండ్లు (చూ. మిట్టపండ్లవాఁడు.)

మిట్టమిఱ్ఱు. వి (మిఱ్ఱు + మిఱ్ఱు) మిక్కిలి మెఱకతావు, అత్యున్నత ప్రదేశము

ద్వి. మేటికాల్వల మిట్టమిఱ్ఱుగాఁ ద్రవ్వి

ద్వి. మారిశ్చ. పూ. ౪౯౫ పం

విశే. అత్యున్నతము, మిక్కిలి యెత్తైనది.

(శ. ర.)

మిట్టాడు. అ. క్రి (√మిట్టు) సంచరించు, తిరుగు.

సీ అంగళ్లయందు మిట్టాడ మానిపి లేక గుడియుఁ బాడుమ జిక్కఁ జెడిరొ

కాశీ. ౫. ౨౬౪.

శా. మిట్టాడంగ నరుండు లేనియడవిన్ మీనాక్షీ దీనాకృతిన్ . మను. ౪. ౬౭.

క. కట్టి తనమాఱుగా న, ద్దిట్ట గృహస్తంభ మునఁ బ్రతిష్ఠించి నరుల్, మిట్టాడనియా

బెడిదపు, నట్టకనడురేయి మబ్బునం జెలి చనియెన్. కేం. పంచ. ౧ ౨౫౯.

మిట్టించు. అ. క్రి. (మిట్టు + ఇంచు, స్వార్థము) మీఁది కెగయు, పై కెగయు.

సీ. ఎదనెద మిట్టించి పడుమీలబెళుకుల కులికపా టాదవంగ నోసరిలుచు

కళా ౬. ౨౨౭.

వ ఒక్కచక్కి కు క్షికబకోదరంబులు నరుణో పలపాంబులం బొట్ట వెంచుచు నిట్టలంబుగ మిట్టించు కీలానిలసముద్ధూత నూతనశీకర నికరంబువలన నలినభాండంబునకుఁ గర్పూర కరండభావంబు నుత్పాదించుచు

పాండు. 3. ౧౫౦

౨. ఉబుకు, నిగుడు.

క దట్టపుఁదుఱుమును మీఁదికి, మిట్టించిన చన్నుఁగవయు మిఱుమిఱుచూడ్కుల్

భాగ ౯. ౬౦౭

3 అతిశయించు, అధికమగు.

ద్వి. మిట్టించి పేడిమి మిటమిటఁ గాయఁ, గక్కొండ తాఁకునఁ గమరె దేహంబు

ద్వి. మారిశ్చ. పూ ౯౯3. పం.

మిట్టిపడు. అ క్రి (మిట్టు + పడు ఇది కొన్ని యెడల పదాంతరవ్యవధానముతోఁ గానవచ్చు చున్నది)

౧ ఎగిరిపడు

క కడగొంతంబులఁ గొని వడిఁ, బొడిచిరి కుంతధరు లుగ్రభూరిబలంబేర్పడ హయగ జభటతతి సాల్వాడి వడి ద్రొగ్గఁ బడి మిట్టి పడ రభసమునన్. కు. పం. ౧౧. ౪౧౭.

చ. నిజాంతకోదకముల వేఁడిమిం దరలి తద్దయు మిట్టిపడంగ మీనముల్ .

చంద్రా. ౨. ౨౪.

సీ. పనిలేనిపని మిట్టిపడుమహోజపతాక వ్రల్ల
దంబునఁ దన్ను వెల్లిఁ బోవ
 వరాహ. ౮. ౨౧.

సీ. అర్జునుండను నేనె యని తెల్పినంతనే మిట్టి
మీఁ నై పడె మెలఁకచూపు
 విజ వి ౩ ౧౨

౨. అదరిపడు, ఉలికిపడు, — భయాదులచే చలించు.

క. ఉట్టిపడునట్టివర విగ్రహ కట్టెఁడి న న్నెట్టువేఁడెఁ గటకట యనుచున్, మిట్టిపడి యతఁడు మదిలోఁ, బుట్టినతల్లడముతోడఁ బొక్కుచు నుండెన్
 భాగ ౬. ౫౧౬.

గీ. అనుచు నక్కునఁ జేర్చు బట్టలఁత మార్చుఁ, గన్నుగవ నద్దుకొని కుందు గావిపొందుఁ, గలవరించును దల వంచుఁ బలవరించు, మిట్టి పడు న త్తరీయంబు ముట్టి పలుకు
 రామా. ౫ ౨౮౧

ఉ. వెట్టగ మందమారుతము వీవఁగఁ దోడనె రాలెఁ బై విరుల్, మిట్టిపడంగ వేఁడె దవిలెం బధికుం దడకొత్తులోనిపోఁకట్టుల నంచు
 సార్గంగ. ౨. ౧౬౯.

౩. గర్వముచే త్రుళ్లు, ఎగసిపడు.

ఆ. జయము లపజయములు సంపద లాపద, లనిలచలిత వీచికాంచలములు, చంద్రరేఖలు మేఘచయములు దరఁగలు, మెఱుఁగు లదురవర్య మిట్టిపడను. భాగ. ౮. ౧౬౮.

సీ. తన కులంపా చాల ఏవి మిట్టిపడఁగ నవాను ధేయపున్వెత్యునకు నడంగి
 ప్రభా. ౧. ౪౯.

క. మిట్టిపడి లేచి వన మెగి, బిట్టబయలుగాఁగఁ బెఱకుపవతనూజున్, గట్టులుకఁ జూచి రొక్కనం, బిట్టట్టుగఁ బాణి వీత కిట్లనిరి
 భా. రా. సుం. ౩౩౬.

గీ. అనుచు నాకేలు పట్టినయప్పు డధిప, యేమి చెప్పుదు నాపెను లీశ్వరుండ, యొఱఁగు నావిగ్గుఁ గాఁచువా రెవరు లేక, మిట్టి మీఁ నై పడుచెనంటి నిట్టులంటి.
 సారంగ ౨. ౬౨౪.

గీ. మెల్లనె కళావతీపతి మేలుకాంచి, ప్రక్క వేతొక్కమగఁడున్న బాగుఁ దెలసి, యక్క యిది యేమిచోద్యమో యనుచు మిట్టిపడి కాలికె యై యొంకుకొడుకుఁ జేరి
 శుక. ౧ ౨౨౩.

సీ మిట్టి పడుకొ కాని మీనము ల్పమములా కువలయుంబుమణుంగుఁ గోరియున్న
 బహు ౫ ౫౩.

(ఇది మొదటి యర్థమునకుఁ గూడ నుదాహరణము)

మిట్టిపాటు. వి (√మిట్టిపడు) మిట్టిపడుట.

ద్వి. నీమిట్టిపాటును నీరాజసంబు, నీమదంబును నుబ్బు నేలతోఁ గలయు
 ద్వి హరిశ్చ పూ. ౧౨౩౦. పం.

సీ మత్స్యవల్లభుఁ బట్టి మార్పించె మిట్టిపాటంగేశుఁ దనుబలాధ్యక్షుఁ జేసి .
 రా. వి. ౨౪౫.

వ. తద్విలాసదివ్యకాగరిమంబు పరీక్షించి యశుద్రస్యదంబున నెగసి తద్విభవంబునకు మెచ్చి మరలం దాఁటుతీరున నుద్వర్తనాపవర్తనంబులం బరఁగు చేడిసనిరాలమిట్టిపాటు లతిశాతుకంబు పుట్టింప చంద్రి. ౪. ౬౮.

మిట్టిమిట్టిపడు = మిటిమిటిపడు. అ క్రి. (√మిట్టిపడు) ఎగిరిఎగిరిపడు.

వ. తెగిపడియు నంకుశంబులు విడుపక మిట్టిమిట్టిపడుబాహువులు
 భార. ద్రో. ౧. ౩౪౪.

చ. జాలరిచేతఁ జాసి ధాత్రిపై, నటు నిటు మిట్టిమిట్టిపడు నంబుచరంబులవో శి వ త్తతిన్. మనుచ. ౫. ౭౧.

మిట్టు. అ. క్రి ఎగురు, ఉత్పతితమగు.

చ. ఇరవుగ నీలనీరజదళేక్షణ లించినమేట్కెతోఁ ఖరనృర మెదిరించి కాంచనపుబంతులఁ దచ్చనవాటు లాడఁగా, ధరణిపుఁ దద్ద మై చనుడుఁ దమ్ముజదండముఁ దాఁకి మిట్టి బిట్టురవడిఁ జెండు క్రమ్మతిన నుబ్బర పోయిరి కామినీజనుల్. నైష. ౩ ౯౫

క వే తొక్కఁడు మిటికితటాలున, నొక్కనికనుదోయి మూయు నొక్కఁడు నగఁగన్ భాగ ౧౦ ౪౫౭

వి (బ. మిట్టుబు,మిట్లు) ౧ ఉత్పతనము, ఎగిరిపడుట (చూ. మిడిమిట్లు)

౨. చలనము. (చూ. మిఱుమిట్లు)

జ మిటిమిట్టిపడు, మిట్టాడు, మిట్టించు, మిట్టిపడు, మిట్టిపాటు, మిట్టిలుట్టిపడు, మిడిమిట్లు, మిఱుమిట్లు, మిఱుమిట్లుగొను, మిఱుమిట్లుగొలుపు, మిఱుమిట్లుపోవు

మిఠాయి. వి. (సంగీత) ఒకస్వరిస్థాయి.

ద్వి. భజవణి శవణియు భరణి మిఠాయి ఆదిగాసొగయు తాయములు, దళుకొత్త బస. పు ౩. ౯౩౭ పం

మిడమిడ. వి కోపముతో చూచుటయందలి యనుకరణము.

ద్వి. మిడమిడ మిడికెదు మేలువో కిడవఁ, గుడిచి నారమె పండుసులఁబ్రబ్బములను పండితా. పురా. ౧౧౫ పా.

ద్వి. మిడమిడ మిడుకుచు మిఱుమిండఁ దనియు బస. పు. ౪. ౭౨౯. పం.

మిడి[1]. వి. (క. మిడి) ౧. గర్వము, మిడిసిపాటు.

సీ. పరివారకోన్నతి వాటిల్లుటను బంధుమిత్ర సహాయులు మిడి యడఁగఁ, జచ్చుట భార. శల్య. ౨. ౬౪.

గీ మఱియుఁ గొందఱు నీచేత మడిసి రంపు, మిడి యడఁగఁ జొచ్చి తమనూడు దడవ రేరు ఉ. హరి ౫ ౨౯౫.

౨. కాంతి, జిగి.

చ మిడిగలవజ్రపున్ రవలమిన్కులకిమ్మలు జాతి కెంపులా, కడియములన్ సొగ సొనసఁ దాల్చి నృపాలు కేళికన్,నడవెనధూళులాను హంస. ౩ ౪ హంస. ౪. ౭౯

విణ గర్వితుఁడు, మిడిసిపాటుగలవాఁడు

క ఒప్పగ మిడి సతికిం గాఁచయొ వ్వెఱుఁ గఁడు దశకు ౭ ౭౧

౩ ఉన్నతము, ఎత్తైనది, గొప్పది, పెద్దది.

ఉ. గండపుఁగొండగాడ్పుచే, నల్లికిబిల్లికిన్ వినువనామిడి మామిడిక్రింద భూమి భృ, త్తల్లజుఁ డిల్లజాలకనిధంబునఁ బొంచి హరించె జెండిమున్ కృ కుసుం ౨. ౭౨౦.

చ. పోగులు మిడివింగ్లు ఒంపెఁగులుఁ గొమ్ములఁ బాదులు నల్లైత్రాళ్లు చంద్ర ౨. ౭౧.

సీ భావజామిడివింటఁ బాఱునిఃపుసుద్దధింగిఁ జలించు పుష్పంధయములు ప్రభా. ౩. ౩౫.

సీ. , నల్ల మెఱుఁగు, వన్నెలు పింగాణి కన్నులు తిరిబోమల్ మిడిదేగచాలు మిద్దె బాట్లు ప్రబంధ. ౧౩౭.

౩. పై కవిసినది.

ద్వి. నిడుదకొలలు మేఘనీలదేహంబు, మిడుగు
　　బుగ్ రాసెడిమిడికన్నుఁగవయు
　　　　　రం. రా. ఉ. ౨౦. పా. ౨౧ పం.

ద్వి. మిడిపండ్లు చెక్కుటిపాఁదిపుల్పిరియు, బడి
　　స్రేలుచన్నులు బడఁబొకికోరు .. గలిగి
　　　　　ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౧౦౫౫ పం.

౪ తీక్ష్ణ మైనది, వేడి యైనది

సీ మిడియెండవలె నుండుపడినిండ పైఁ జెంపు
　　నుడుకుపెన్నెలకాఁక లోర్వరాదు
　　　　　ఇంహ. 3 ౧౨

జ మిడికాఁడు, మిడిగ్రుడ్లవాఁడు, మిడిగ్రుడ్లు,
　　మిడిదల, మిడినాగు, మిడిపండ్లవాఁడు, మిడి
　　పండ్లు, మిడిమిడిమేలము

మిడి². వి. వేఁటసాధనము

ఆ ఈటెలు జొగుడుఁగిం జె డెగిలును బోనులు,
　　నాఁబువా ఉసలును వలలు గిలుసు, మిన్న
　　వలలు పేట్లు గోళ్లు దీమంబు ు, నాని
　　గాఁగఁ దెచ్చి గాటవికులు
　　　　　చె శమం ు ౧౧౬

జ మిడిబద్ద, మిడిబోను.

మిడికాఁడు. విశే. (మిడి¹ + కాఁడు,స్వార్థమున)
　　గర్వితుఁడు, మిడిపిపాటుగలవాఁడు.

సీ విష్ణుగుజొమ్ముతో వెడవిల్లుగూనన మిడి
　　కాఁడు ముక్కంటి మిసుల కెలిఁగి
　　　　　ఆచ్చ భా ౪ ౩౧. పా.

మిడికించు. స క్రి. (√మిడుకు) ౧. త్రిప్పు,
　　చలింపఁజేయు.

సీ. గ్రుడ్లులు మిడికించుకొని దప్పి కిమ్మను దడు
　　వారి నొక్కచేతాసినూ?

గీ. కొనలు గ్రుక్కించు నాపున్న నోరు
　　డెఱచు, గ్రుడ్లు మిడికించు నాగంబు
　　గుమ్మడి(రి)ంచు, పాడుగతులకుఁ దనుదాని
　　పరగి రాఁడు, నల్లరాతిండె పో తూర్పు
　　నాఁటిగడిఁడు.
　　　　　క్రీడా. ౨౭౬. కుశ. 3. 30.

౨ మండించు, కాలుచు.

సీ మేన కెంటులు చుట్టి పై నన్ని తగిలించి
　　మిడికింపఁ దగు నని మిడుకువారు
　　　　　ద్వా. 3 ౫౮.

మిడికిపడు. అ. క్రి (మిడుకు + పడు, స్వార్థ
　　మున) పరితపించు, పరితాపము నొందు.

ఆ వివిధమహిమ లనుభవించుచునుండియు, మండు
　　జరరవహ్ని మాన్ప రాని, దప్పితోడఁ గూడి
　　నొప్పింపఁ గన్నులు, మేను డిమ్మఁ దిరిగి
　　మిడికిపడుచు　　　ఐరావ ౧౯ ౬౪

మిడిగ్రుడ్లవాఁడు. విశే (మిడిగ్రుడ్లు + వాఁడు)
　　ఉన్నేత్రుఁడు, మిట్టగ్రుడ్లవాఁడు

సీ మిడిగ్రుడ్లవాఁ డన యాలు నున్నేత్రుఁడు
　　　　　ఆం భా. ౨ ౧౨౧

మిడిగ్రుడ్లు. వి బ (మిడి¹ + గ్రుడ్లు) మిట్ట
　　గ్రుడ్లు, పైకుబికిన కంటిగ్రుడ్లు

సీ. కుబుంచచేతులు మిడిగ్రుడ్లును గడుకొన్న తెలు
　　టులు మటి జెంచుదలలు నమరఁ, దదలింజ్లు
　　నేపట్టి పడయుకి యెలుకులై యూర్చుచు
　　　　　భాగ అర. ౧. 300

సీ పండులు గొఱుకుచుఁ బవరి హు మ్మని
　　మిడిగ్రుడ్లుల నిప్పులు గ్రుమ్మరిలఁగ
　　　　　హరి. పూ. ౫ ౧౪౯

సీ. పిల్లికన్నులఁ బోలు పింగళాక్షులు లంపుఁ
　　గ్రూరంబులగుమిడిగ్రుడ్లతోడ
　　　　　కాశీ. ౫ ౧౯౦

మిడిదల. వి. (మిడి¹ + తల) పెద్దతల ; పిరసు,
　　తల.

క. ఈ మెఱుఁగుగుంతరక త్తెర,చే మిడిదల యిచ్చు
సాహసికుఁడు శిరం బన్లో మగుడఁ గ నదుకు
కొనం, గా మని చంపుఁ దనుఁ జంపఁ గడఁ
గినవానిన్ కళా. ౬. ౪౩.

క గుడి సొచ్చి నాకు సాఁగిలఁ, బడి
మ్రొక్కుచుఁ బలికె నెన్నిభంగుల నైనన్,
బడఁతక యిది నా కబ్బిన, మిడిదల
యొప్పించి నిన్ను మెప్పింతుఁ జామీ
జామీ. ద్వా ౪ ౫౧

మిడినాగు = మిణ్ణాగు. వి (మిడి1 + నాగు)
ఎగిరియెగిరి పడుసర్పవిశేషము

మ అకటా తమ్ములఁ గాలివేగమున డాయన్లేని పక్షీంద్రుకార్యలికి లోనా మిడినాగుకూనలకు జాలి నొంపెందుగాలి న్గకార్యపికలై విచ్చుమశోజ భల్లములకు ద్భ్రతిల్లుచి త్తంబు సాంటికి గాఁ గేరవె పేపపేరఁ బురఘోట్ఘోటకప్రాత ముల్. చంద్రా ౧ ౯౯

మిడిపండ్లవాఁడు = మిట్ట పండ్లవాఁడు. మిడి1 + వాఁడు) (శ ర.)

మిడిపండ్లు = మిట్టపండ్లు. వి బ. (మిడి1 + పండ్లు) ఎత్తైనపండ్లు.

సీ బొక్కిరొమ్మును నూఁదబొడ్డును మిడిపండ్లుఁ దిబ్బిసోరును బొఁచి దేఱువెంగము
భల్లా. ౪. (శ. ర.)

మిడిబద్ద. వి. (మిడి2) వేఁట కుపయోగించుసాధన విశేషము.

తరికము. వలలు బోనులు చిక్కముల్ పెను వాతికత్తులు బల్లెముల్, బలుకుపాకులు వాగురుల్ మిడిబద్ద లీఁటెలు దీమలఁబుల పాహుల్
రామేశ్వరమహాత్మ్యము ౫. ౪౯.

మిడిబోను. వి. (మిడి1 + బోను) మృగములు లోనగువానిం బట్టెడు కపటయంత్రము

క. మిడిబోనులఁ గాలుచ్చులఁ, బడఁదోలియుఁ బోగు లోనుపఱచియు జేల్లిన్ వడిగలజంకల నెల్లన్ బొడిచిరి కడుఁజెంచు లాఱుపులఁ జద లదరన్ యయా ౨ ౧౯.

మిడిమిట్లు. వి బ (మిట్లు + మిట్లు) మిక్కిలి మిట్టుటలు

గీ పసుపుజేగురుక్రొంతకచ్చుమిసిమి దేఱు, మిట్ట కనుగ్రుడ్లు మిడిమిట్లు మిడిసిపడఁగ
వేం పంచ ౩ ౧౩౪.

మిడిమిడి. వి (మిడి1) పరితపించుటయం దనుకర ణము

కె కడుపునకుఁ గూడు గానక, పడి మిడిమిడి మిడుకునట్టిబరుగున కీ యా,ఆడి యమరత్వం బేఁటికిఁ, గడు పిటు గాలంగఁ గంటఁ గాటుక యేలా ద్వా ౧. ౮౬.

విశ ౧. మిక్కిలితీక్ష్ణము.

చ. మిడిమిడియెండకొట్టునను మేనులు పెట్టుచు నుండ వాల్మీ. ౨. ౯౦.

౨. మిక్కిలి అల్పము.

(స్వగ) వానికి సాహిత్యమున మిడిమిడిజ్ఞానమే గాని పాండిత్యము లేదు.

మిడిమేలము. వి (మిడి1+మేలము) ౧. గర్వము మిడిసిపాటు

సీ. మిడిమేల మేమి మామిడి కొక్కఁ గల వటే ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౩౧.

౨ ఉపద్రవము, కీడు

క ఈలీల నుండి మన మిటు, మేలము లాడంగ నేమిమిడిమేలమె యం, చాలో సత్య ముఖ ద్రహీ,తాళుల కినుమంత యూరమూస్యముఁ దల్పెన్. విజ. వి. ౩. ౩౩.

విశే. ౧. మిడిసిపాటుగలది, గర్వితము.

క. మిడిమేలపుదొరను గొల్చి మిడుకుటకంటెన్, వడి గలయెద్దులఁ గట్టుక, మడి దున్నుక బ్రతుక వచ్చు సుమతీ ౪.

గీ. వీటిలో మిడిమేలపువిటునివిధము, సాఁగఁ గొన్నాళ్లు నిజపితృసంచితంబు, బొల్లఁగాఁ జల్లి యది రొల్ల సల్లుటయును, దల్లడిల్లుచు దుర్మార్గతల్లజుండు ప్రబంధ ౬౮౪

౨. ఉపద్రవకరము, బాధకము

ఉ. గామిడిదైవ మావితముగా మిడిమేలపునేఁత నిర్దయున్, సీమలు గానిసీమలకుఁ జెల్వఁద యేఁగఁగఁ దెచ్చె నక్కటా

శశాం ౨ ౧౩౩

గీ మితి లేనియీమిడిమేలంపుమెకములు సకి యలబలగమే జనని నీకు

ఉ గా ౬ ౨౮౩

వి మిడిసిపాటు (శ. ర.)

మిడియ. వి వేదవాక్యము

క తలఁచి యపు డందొ కింతయుఁ, దొలుతటి తరవాతిమిడియం దోఁచక మతి యెవ్వల నరపిన శ్రుతిశబ్దము, పలుకునన్ రాక వెగడు పఱచినఁ గలఁకన్ పరమ. ౨. ౧౧౨.

(శ ర. పా తరువాయి మఱియు ముద్రిపా)

మిడియు. అ క్రి ౧. తీక్ష్ణమగు.

గీ. మిడియయెండ గాయ జడివాన గురియఁగ, సీతు గదుర వృక్ష జాతు లలర, నగ్నిలోన బయల నప్పుల నప్పరో, గణముగ్రామోలఁ జేసెఁ గడిఁదితపము. కహ ౧. ౧౬౪.

౨. పైకుబుకు.

సీ. పఱచుంచుఁదలలును బరకులు దబ్బర మిడి విన్నగుడ్లులుఁ బడఁకుచెవులు

కు. సం. ౬. ౬౯౪.

క. వడి సొగసి హస్తతలమునఁ, బిడుగుగతిన్ జరుప సొత్రు పెల్లై గ్రుడ్లున్, మిడిసి తల పగిలి తురగము, నడునాలుక గఱచికొని రణ స్థలిఁ బడిరెసెన్. భా. రా యు. ౯౮౯

3 భయాదులచే సొగసిపడు, అదరిపడు.

చ. భూతముల్ మిడిసె భైరవుఁ డుర్కి విధాత బెగ్గిలెన్, బనివడిఁ దేర్పఁ దేర్పి నల భర్గునికౌఁగిట దుర్గ మూర్ఛిలెన్

కహ ౨ ౧౩౩.

౪ మిట్టు, పై కెగయు

క. ఆపివిసినక్కా చాపము, కోఁ పంగిట నికికి నరముఁ గొరికిన రభసం, బేపార మిడిపి మర్మవి, రూపణ మొనరింప నక్క రోఁజూచుఁ గూలెన్ వేం పంచ. ౨. ౧౦౯

సీ చూపి వేసినడేగ చోపి లేపిన పుల్గు నీఁదుగా నాఁదనే మిడిసి పడఁగ కహ ౪. ౯౭

వ కేలిశుకారంబున వేణుకశిగంబుఁ గటు క్కునం దెగనడిచినఁ దల మిడిసి యల్లంతటం బడిరెు దశా ౬ ౭౫

౫ తూలు

క ఆవి యాతని పైతోలును, నవియింపగ లేక మిడిసి యల్లటు వడఁ జొచ్చి వసేచను లేచినవెఱ, దవిలినమతి నద్ది రయ్యు దయ్యం బనుచున్. మనుచ ౪ ౧౦౨

జ. మిడిపోవు, మిడిసిపడు, మిడిసిపాటు.

మిడిపోవు. అ క్రి. (√మిడియు) తక్కు, తప్పి పోవు, శేషించు.

సీ. ఆదుష్టవర్తనుఁ దప్పటికుడదు నిజానుజపుత్రి మిత్రాదు లొకఁడు, మిడిపోక కలనిలో మడియుట యూహించి వగచుచు ..

రాఘవ. ౪. ౨౩౭.

గీ. వనము గాచెడిరాక్షసవర్గములను, దండి నొకనిని మిడిపోవకుండఁ బట్టి, మేటిభుజ

శక్తి నందఱుగీ టడంచి, వాలి యున్నాఁడు
సాహసవంతుఁ డగుచు
మొ రా సుం. ౧౭౭.

౨. క్షీణించు, తగ్గు.

ద్వి. మిగుల మెచ్చియు వాఁడు మిడి వోని
కడిమి, బెగడొందఁ బెడచేతఁ బెనుతాల
దన్వె ద్వి పారిజా పూ ౨౧.౭౨ పం

మిడిసిపడు. అ క్రి (√మిడియు) ౧ మీఁది
కెగయు, ఉత్పతితమగు

క. బెడిదపు మదనజ్వరమున, మిడిసిపడుచు వాఁర
లతలు మృగిలోచనకున్ నరస ౩ ౬౦

వ. మిడిసిపడుచుయానుకరణి నీట మంచి విడి
చిన సొఱకాయ రెుగిపిన నిక్కున
ప్రబంధ 8౭౭.

౨ (కోపము గర్వము మొ. చే) త్రుళ్లు, మిట్టి
పడు

సీ. పదమ లొత్తెద నంచుఁ బతిజంఘికలు దన
తొడలపై త్రోసికో మిడిసిపడును
హంస. ౩ ౭౦౧.

క. సేరుపు గలదనుచు నహం, కారంబున మిడిసి
పడితి గ్రమ్మనఁ జని బం, గారముఁ బోలెడు
కొండుకున, కేరూపున నైనఁ బాపు మీసంకె
టమున్. హరి. పూ. ౫. ౨౬౫.

మిడిసిపాటు. వి. (√మిడిసిపడు) మిట్టిపాటు,
గర్వాదులచేఁ గలుగుత్రుళ్లు.

(వ్యవ) ఈచిగిరింత రైశ్వర్యమునకే యింత
మిడిసి పాటా.

మిడుఁగు = మిణుఁగు. వి. మిడుఁగుఱు.

మ. . కృష్ణుఁడు . ఉద్ధతశక్తి న్వడిఁ
దిప్పి మింట మిడుఁగు ల్దట్టంబుగాఁ బర్వ
న, న్నశఁచుచద్దఁ బైచి త్రుంచె
భాగ. ౧౦. ఉ. ౯౦౯. (చి. సి. పా.)

జ మిడుఁగుఱు, మిడుఁగుఱుఁ గుఱుఁబురువు

మిడుఁగుఱు = మిణుఁగుఱు. వి.
(√మిడుఁగు) ౧ విస్ఫులింగము, అగ్నికణము.

క. మిడుఁగు అని తలఁచు బాలుఁడు, మిడుఁ
గుఱుఁబుర్వుఁ గని నృసిం. ౪ ౧౫౯.

చ. మెఱయుచు సున్నవజ్రహతి మేరుతటంబున
రాలునమ్మిడుం, గుఱు లన విస్ఫులింగములు
గంభిరునుప్పి విఘట్టనంబులన్, వఱలుచు
వానరోత్తముని వక్షమునన్ వెడలె స్సముద్ధ
తిన్, మెఱయు ప్రతాపపావకవిని ర్గత
హేతికి... లో యనన్
భా. రా యు ౧౭౧౬.

చ అం, దెఱుకు గడంగి పట్టుకొనఁ
దద్దయు డాసిన జాడ్యులన్ మిడుం, గుఱు
లెసఁగంగ వక్త్రమునఁ గోపము చండిక
దాల్చె మార్క. ౬. ౧౩౭.

౨. (కి. మిణుకు త మిన్మిని) ఖద్యోతము,
మిణుఁగుఱుఁబురుగు

గీ మిన్నమిడుఁగుఱు లై రెండు మెఱచుచున్న,
మెఱుఁగు లూకపుట్టలో నున్న సెఱఁగి
కేను, బుట్టఁ గ్రొవ్విందిచి యూరెంటిపాదవు
గాన, కడిగి వచ్చితి విస్మయపడి మనమున.
భార. అర. ౩. ౧౩౯.

మిడుఁగుఱుఁబురువు మిణుఁగుఱుఁబురువు.
వి. (మిడుఁగుఱు + పురువు) చీకటివేళ తళతళ
మెఱయుచు నెగుఱు ఒకజాతిపురుగు, ఖద్యో
తము.

ఉ. వజ్రపంక్తిఁ బోల్పారు మిడుంగుఱుంబు
రువు లంచు కాసం గొనిపోయి పొంతకప్పం,
గారవనద్రుమాళి గిజిగాఁడులు గూడులఁ
జేర్చు దీపికల్ గా మనుచ. ౧. ౩౬.

మిడుకు. అ. క్రి. (క మిడుకు. త. ముడుక్కు.)
త్రుళ్లు, ఎగిరిపడు; గర్వముచే మిడిసిపడు.

గీ. అదియుఁ గాక వితర్కించి యరయ బుద్ధి,
గలుగునట్టి సాధనములు గారె మీరు,
మృత్యువట్టున కట్లు గావున మెలఁగ మిడుకఁ,
నీక పోరిగాన వలయు మీ కెల్లఁ గలిగి.

భార. అను. ౧. ౧౯.

చ. మిడికెడు వాసుదేవుఁ దన మ్రోఁడ్చు దలం
పక యాదవుం డొకం, డుంఁడుగఁడు .

ఉ. హరి. ౩. ౪౪.

౨. కదలు, చలించు.

క. మిడికెడిఁ బెదవులు ప్రేలుం, మడిఁగెడుఁ
గనుదోయి మొగిడె మాఱెదురఁ గడున్,
వెదవిఁక రొండలు చేసెదు, కదపల జపము
నకు నేఁడు గలదో లేదో.

ఉ. హరి. ౪ ౪౪.

ఆ. అమ్మహీరుహంబు నదరంటఁ దాఁకిన,
నొచ్చి పం క్తిరథ తనూభవుండు, మూర్ఛ
వచ్చి యంగములు శిధిలంబు లై మిడుకలేక
పుడమిమీఁదఁ బడిరి నిర్వ. ౧౦. ౨౭.

౩. సంచరించు.

సీ. పొలుచుసౌవర్ణపురి గని భూపసుతుఁడు,
మెచ్చి వర్ణించుచును దానిఁ జొచ్చి యందు,
మిడుక మానిసిఁ గాన కప్పుడు మనంబు,
గరము విస్మయ మందంగఁ దిరిగి తిరిగి.

మార్కం. ౨. ౨౩౧.

స. ఏ సేదిక్కునఁ జూతునో యనుచు నెంతే
భీతి వారాసిలో, మీనం బై మిడుకంగఁ
జొచ్చితి వసో మేలే హరీ ...

దశా. ౧. ౨౯౪.

౪. పైకుబుకు.

క. విడు సారథ మని హరిఁ గ్రవ్వడినిన్ వడి
బంక నిటికి వాయుతనూజాం, బిడికిటఁ బొడి
చిన గ్రుద్దులు, మిడుకఁ గడవి కాలు
చెయ్యి కొదలుప కన్నన్.

జై. భా. ౭. ౨౬.

౫. పరితపించు.

క. కడు బెట్టిదుండు కాలుఁడు, మిడుక మిడుక
నపహరించు మీ కీరూసల్, విడువుఁడు
బాలునికి సుగతిఁ, బడయుఁడు దానాదు
లైన బహుధర్మములన్.

భార. శాం. ౩. ౩౪౦.

క. తడ వారె సేమి సేయుదు, నెడవాయని
సఖులతోడ నెందున్నాఁడో, కోడు కాఁకలి
గొనె నంచున్, మిడుకు దయాపేత మాత
మృదువాగ్జాతన్. నిరం. ౨. ౭౦.

క. విదనాదఁ జూచి మును పిడు, గడిచినతనిఁ
గొలువిఁ జూఁడి నట్లగుటయు నక్కడ
నుండ కేఁగ నదిలో, మిడుకుచు భాగీరథీ
సమీపంబునకున్ జై. భా. ౪. ౪౦.

౬. మందు.

ఆ. అచట భూమిపాలుఁ డాశ్రయ నిచ్చట్లు,
మిడుకునగ్నిలోనఁ బడకమున్న, యతని
యిండు శెప్పు దర్శంబులను నిండి, యుండు
నట్లు వరము లిందు చాలు. ద్వా. ౪. ౧౦౫.

౭. ఎండు, శుష్కించు.

ద్వి. మునినాథ సేఁ బోయి మడ కొంప్పు
జలము, గొని వచ్చునిలోనఁ గుత్తుక మిడికె,
మునికుమారుఁడు దాహమునఁ జచ్చె నేని,
యనఘాత్మ మఱి బ్రహ్మహత్య సిద్ధించు.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౧౦. పం.

౮. కోపముతోఁ జూచు.

ద్వి. మిడమిడ మిడికెదు కేలుతో కదవఁ, సుడిచి
నారమె పండుగులఁ బ్రబ్బములను

పండితా. పురా. ౧౧౫. పా.

ద్వి. మిడమిడ మిడుకుచు మిరుమిండఁ
దనిరెడు . బస. పు. ౪. ౪౨౯. పం.

౯. బ్రదుకు, జీవించు.

ఆ. మదము మిగిలి తిరుగుచుండు గాంగేయు,
హైకఁ గవిసి యతనిశాణశిఖల, గ్రుంది
పోయెఁ గడఁగి మంటలో నుడిసినమిడుత
కోఁత మెలఁగ మిడుక లేక.

భార. భీష్మ. ౨. ౭౨.

వ. ఇట్లు హాలాహలదహనంబు జగంబులం
గోలాహలంబు సేయుచున్న సమయంబున
మెలకు పెగల మిడుకం జాలక నీ కైన
దేవతలును. భాగ ౮ ౨౧౬.

౧౦ తూలు.

ద్వి కాలానిలావర్తగతి కానఁబడఁగఁ, గాల
చక్రాకృతి గలచక్ర మెత్తి, పెడచేతివాటునఁ
బృథులమస్తకము, మిడుకుచుఁ బడ వాని
మెడ ద్రుంచివైచె

రం రా. ఉ. ౧౬ పా. ౨ పం

వి ౧. జీవము. (చూ మిడుకమూలు)

౨. మిడిసిపాటు, మిట్టిపడుట.

వ. కిదలిరాముద్దుకొడుకు మేనల్లునిదుడుకు
వడకిల మిడుకులకు సెగులంపడి

ఇందు. ర. ౩౪.

జ. మిడికించు, మిడికిపడు, మిడుకుమూలు,
మిడుమిడుకను, మిడుమిడుకు.

మిడుకుమూలు. అ. క్రి (మిడుకు + మాలు)
చచ్చు.

సీ. నూతు, నిరుపదేనమ్ములఁ దురగచకు
మ్మ_ంబు మిడుకుమూలఁగ నేసి మిన్ను ముట్ట,
నార్చిన ఉ. హరి. ౩ ౫౩.

మిడుగు. వి. చీలమండ, గుల్భము.

ద్వి. క్రిరంగి విలయార్భకుండు, మిడుగుల
జొరయుచు మించుపింజియల, బెడఁగుల
పేణులు గావ్పించుచుదోవతియు, నుత్తరీయం
బుగా జొకకొంత ధైచి.

ద్వి. పరమ. ర. ౩౧౪. పా.

ద్వి. గస్నైదుఘ్రాణాధు గలసీయకాలి, బన్నియ
పుట్టంబు వధులంగాఁ గట్టి, మిడుగుల
నొరయ నామీఁద జంజియల, మడిచేయ
చెతివి. ద్వి. పరమ. ర. ౨౭ర. పా.

ఖ. మిడుగుటాయి.

మిడుగుటాయి. వి. (మిడుగు+టాయి) కతినశిల.

సీ. మిడుగుటా యన నూదిటాయి యనఁగను
గతినశిలాఖ్యయా ఆం. భా. ౨. ౨౯

మిడుచే. సః క్రి ౧ (వ్రేళ్లు) విఱుచు, (సెటిక)
విఱుచు

ఉ. చూచుచుఁ జేరి వ్రేల్మిడుచుచుం దల
యూచి విలక్షచిత్తరై, యాచపలాక్షి
ముక్కుపయి నంగుళిము న్గదియించి

భార విరా. ౨ ౩౫౬.

క. కడుభక్తి నంబి పిలిచిన, నొడఁబడి రా
యనినభంగి నొండొకవిధులన్, నొడువులు
సెప్పిన వ్రేళులు,మిడిచినకిపుఁ దట్టివాని
మెచ్చుసె వెపుఁడా శివ సా. రరర.

క చట్టలు చరుచుచుఁ బలుమఱు, జెట్టలు మిడు
చుచు దివంబు చేకుల విరియం,దట్టుచుఁ
గాటుకకన్నులఁ, జొట్టినప్రజ సెల్ల నతఁడు
నూచెన్ గలయన్ దశకు ర. రర

౨ ద్రవద్రవ్యముచు . బొట్టుబొట్టుగా ిచ్చు,
కొంచెముకొంచెముగాఁ బెట్టు.

గీ పెకుపుపా లింట నేడ్చినబిడ్డ కైన,మిడుచ
లే దల్ల దానను కెడిరిమి .

హరి. పూ. ౫ ౨౧౯.

మిడుత. వి. (క. మిడత, మిడిత) శలభము, ఒకవిధ
మగుఎగిరెడు పురుగు.

గీ. .. మిడు తవ శలభంబు చను ...

ఆం. భా. ౨. ౯౫.

ఆ. . . మంటలో సతికి, మిడుకటోలె మెలఁగ
కుడుక లేక .. భార. భీష్మ. ౨. ౬౨.

చ. మిడుకలమిండుటోలెఁ గడు మిక్కిలిగాఁ
బలుమాఁకఁ గూర్చి తొు, ట్లదరిరి నీవు
దావదహనాకృతి. హరి. ఉ ౨. ౧౨౪.

చ ... శార్జితోఁ, బెనఁగుట మంటలో మిడుక
బీసము సూపుటగాదె దుర్మతీ .
ఉ హరి 3 ౧౪

మిడు(కు)మిడుక(కుమ)ను. అ క్రి. (మిడుకు+
మిడుకు+అను) తేజోహీన మగు ; (దీపము
చిన్నదగుటచే) కొంచెముకొంచెముగా కన్పడు.

క పాలేటిరాచకన్నియ, మేలారడు చూపు
లేక మిడుమిడుకంచున్, జాలిం బురపురఁ
బొక్కుచుఁ, దూలిరి రక్కసులు నీడు
గోఁచిన నధిపా. భాగ. ౮ ౨౯౦.
(పరితపించు అని శ. ర)

(వ్యవ) దీపము మిడుకుమిడుకు మనుచున్నది.

మిడు(కు)మిడుకు. వి (మిడుకు + మిడుకు)
కాంతి సన్నగిలుటయం దగునను కరణము.
(చూ. మిడుమిడుకను.)

మిణకరము. వి. నిమియఁ దోఁచక భ్రమించుట
(శ. ర)
జ మిణకరించు

మిణకరించు. అ. క్రి ($\surd$ మిణకరము) నిమియఁ
దోఁచక భ్రమించు. (శ ర.)

మిణుఁగు = మిడుఁగు. (శ. ర)
జ. మిణుఁగుఱు, మిణుఁగుఱుఁ బురువు

మిణుఁగు(ఙు)ఱు = మిడుఁగుఱు. వి.
($\surd$ మిణుఁగు) స్ఫులింగము, అగ్నికణము.

గీ. శతముఖుం డను రాక్షసచక్రవర్తి, సెట్లు
సాధింతు నని విచారింప నేల, తూలికాపర్వ
తంబును ధూళిచేయు, మిణుఁగు ఱుం త్రైవఁ
జాలదే మేదినీశ. సీతావి. ౧. ౯౬.

వ. .. గిరికటకపాషాణ సంఘట్టనంబున నెగయు
మిణుంగుఱులంబోలె నంతర్మణి కలాకాశ
కలంబులు మీఁదికెగయ సంభోవిధానంబు
మధ్యమానం బయ్యె ఘటియును.
హర. ౬. ౫౯.

చ. మిణ్గుఱుల్, చదలునఁ బర్వ నాతని
భుజద్వయమధ్యము గాఁడి దుష్టి
భోజసుతా. ౪ ౧౧౦.

చ. ఎద్రిచిన కాలపాశమున నీగతి నీమదిఁ గ్రోధ
వల్లికం, బద్రిచినవారు మన్నిశిత బాణపరం
పర లై మిణుంగుఱుల్, విద్రుపఁగఁ దళ్ఫలం
బులచవిం జవిశార్థులు గా శరీరపుం, జెద్రు
పలు చేరఁ దత్పతులచేతులఁ గాక ఫలంబు
వాతులన్. ఉ. హరి. ౪. ౧౦౯.

మిణుఁగుఱుఁబురువు = మిడుఁగుఱుఁబురువు.
వి ($\surd$ మిణుగుఱు) చీకటిలోఁ దళతళ మెఱ
యుచు నెగురు నొకజాతి కీటకము, ఖద్యోతము.

చ. పసుపడగింజ్లపెల్లి గనుపట్టు మిణుంగుఱుఁ
బుర్వు లంచు సంపదడిగొను నింద్రగోప
ములు విప్ర. 3. ౬౨.

గీ. మిణుఁగుఱుపు ర్వనంగను ఖద్యోత
మొనరు . ఆం. భా. ౨. ౯౫.

మితంగమము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మెల్లఁగా
నడచునది, మందగామి.

మితంపచము. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) కొంచెము
వండునది

మితద్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. సముద్రము

మితము. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) ౧. పరిమితి
గలది. ౨. శబ్దితము. 3. క్రోసివేయఁబడినది.

మితాక్షర. సం. వి. అ. స్త్రీ. యాజ్ఞవల్క్య స్మృతిపై విజ్ఞానేశ్వరుఁడు రచించిన ప్రసిద్ధ వ్యాఖ్యానము.

మితి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గడువు, కాలపరిమితి.

చ. జనకుఁడు చేసినట్టిమితిఁ జక్కఁగఁ దీర్చి కడంక నేను వచ్చినగుణిదానఁ భూతలముఁ జేకొని రాజ్యము చేయు . .
మొ. రా. అయో. ౪౧.

ద్వి. బొంకు గాకుండ నావ్రానిన మితికి, నింకఁ గాలకుబుణ మేమిటఁ దీర్తు
ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౧౩౦౯. పం.

౨. పరిమాణము, కొలత, తూనిక. ౩. సరియైన తెలివి, తత్వజ్ఞానము. ౪ నిశ్చయము ౫ విశ్లేషము.

మిత్తి[2]. వి. (సం. మృత్యుః, ప్రా మిచ్చూ, క మిత్తు) ౧. మృత్యుదేవత, మరణాధిదేవత

ఉ. ఇత్తఱిఁ బన్ని పోయి పయి నెత్తి రణం బొనరించి వారలన్, మిత్తికి నంపి ధాత్రి నిరమిత్త్రముఁ జేయుదము . .
భార. అర. ౧. ౪౪.

ఆ. మత్తగిల్లు సత్తుగిత్తత త్తడి నెక్కు, మిత్తి నొత్తి సత్తి నత్తి బత్తిఁ, బత్తి విడిన
నీలా. ౧. ౧౧౭.

సీ. జమదాడి గెల్చువాజమదాడి యల్పమే సింగపుమిత్తి నాచేతికత్తి
రామా. ౨. ౨౪.

౨. మరణము.

క. రిత్తయుపచారముల నే మత్తముఁ దగుధర్మ తనయు మదిలించితి దుర్వృత్తు లగుమత్పు త్రులకును, మిత్తి యగుం బోర పగలు మిగులక యున్నన్. భార. ఉద్యో. ౨. ౭౨.

సీ. మిత్తి పెన్నిదుర నా మేలయిన మరణంబు . .
ఆం. భా. ౨. ౨౪౫.

ఉ. నిన్నిటు పొంచి తగ నిద్దురపోయెడుఁ చాపఁ దంచు నే, మిన్నక నీళ్లనాటు యను మిత్తికి నేటికిఁ బోయితిన్ .
హరి. పూ. ౫. ౧౪౫.

జ. మిత్తికూడు, మిత్తికూళ్లదొంగ, మిత్తిగొంగ, మిత్తిచూలు.

మిత్తి[2]. వి. లతావిశేషము, ఒకజాతితీఁగ.

సీ. శంఖపుష్పికపేరు చను మిత్తి యంచన .
ఆం. భా ౨. ౬౪.

మిత్తిక. వి. (సం. మృత్తికా) మన్ను.

సీ. మృత్తికాహ్వయము తా మిత్తిక యంచన మట్టియంచనఁగను మన్ననంగ
ఆం. భా. ౨. ౫.

మిత్తికూడు. వి. (√మిత్తి[2]) ప్రేతల నుద్దేశించి యిచ్చునాహారము; చచ్చినవారి నుద్దేశించి పెట్టెడి యన్నము (చూ. మిత్తికూళ్లదొంగ.)

మిత్తికూళ్లదొంగ. వి. (మిత్తి[1] + కూళ్లు + దొంగ) ప్రేతల నుద్దేశించి యిచ్చినయన్నమును అపహరించువాఁడు.

ఆ తొత్తు తొత్తె గాని దొరసాని గాఁబోదు, పత్తె దెపుడు దాని కైనగుణము, మిత్తి కూళ్లదొంగ మే లెఱ్గ నేర్చునా
వేమ ౩. ౨౪౯.

మిత్తిగొంగ. వి. (మిత్తి[1] + గొంగ) మృత్యుంజయుఁడు, శివుఁడు.

సీ. మక్కంటి యరపదితోములపేలుపు మిమసిగ దయ్యంబు మిత్తిగొంగ .
ఆం. సం. దేవ. ౬.

ఇట్లే మిత్తిపోటుకాఁడు = శివుఁడు.

ఆ. దండంతోడఁ గూడి తరలి గొబ్బునఁ దమ,
చేల కరిగె కెంపరిప్రోలు సొరక, మిత్తికేట
కానిత త్తడియూర నిం, పెనఁగ నిలిచి
పజల చేలు చుండె ...

అచ్చ. రా. అయో. ౧౧౫.

మిత్తిచోలు. వి. (మిత్తి1 + చూలు) కేతు గ్రహము. (శ. ర.)

మిత్తు. విశే. మిక్కుటము, అధికము.

ఉ. కుత్తుక కత్తి బిట్టులికి క్రుంకురవిం గని
దీనవృత్తితో నొత్తినబావిమర్భరవిరాగ
ధరంబున వొం గొకింటివో, మత్తమిలం
గనుంగొనురథాంగయుగంబుల దృష్టిఁ గప్పఁ
బో,మిత్తుగఁ గన్నునీ రొదవి మించిన చీకటి
కంటె మున్నుగన్. కవిక. ౪ ౭౨.

మిత్తురుఁడు. వి. (సం. మిత్రం. ప్రా. మిత్త) స్నేహితుఁడు, చెలికాఁడు

క. అత్తెఱఁగున సైదోడవి, నత్తమిలినఁ జూచి
రాముఁ దలఁక నిగుడఁగా, నత్తొలి పేలుపుఁ
గలువల, మిత్తురుఁ డాకొని కదంక
మీఱఁగఁ బలికెన్

అచ్చ. రా. యు. ౨౧౯.

(మిత్తండాకొని శ. ర హా.)

మిత్రఘ్నుఁడు. సం. విశే (అ. ఆ అ.) మిత్రద్రోహి.

మిత్రత. సం వి ఆ. స్త్రీ. మైత్రి, స్నేహము

మిత్రత్వము. సం. వి. అ. న స్నేహము, మైత్రి.

మిత్రభేదము. సం. వి అ. పుం. స్నేహము చెడగొట్టుట.

మిత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. స్నేహితుఁడు.

మిత్రయువు. సం. విశే. (ఉ.) ౧. స్నేహము గల మనస్సుగలవాఁడు. ౨. స్నేహితువశము చేసికొనువాఁడు.

వి. ఉ. పుం. ౧. మిత్త్రుఁడు, స్నేహితుఁడు. ౨. లోకయాత్రికుఁడు.

మిత్రలాభము. సం. వి. అ. పుం. స్నేహితులను సంపాదించుట, మైత్రికూర్చుట.

మిత్రవిందుఁడు. సం. వి. అ పుం అగ్ని.

మిత్రసప్తమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రథసప్తమి, మాఘశుద్ధ సప్తమి.

మిత్త్రావరుణులు. సం. వి. అ. పుం. ద్వి మిత్త్రుఁడును వరుణుఁడును.

మిత్త్రుఁడు. సం. వి. అ పుం. సూర్యుఁడు న. స్నేహితుఁడు.

ఉ నీరజమిత్త్రుఁడేల ధరణీగతుఁ డయ్యెడు
నొక్కొ భార సభా ౧. ౨౨.

చ ఏ జనుఁడు విపత్తిసౌఖ్య సదృశక్రియఁ
దాతఁడు మిత్రుఁడు

వేం. పం. నీ. ఆ. ౬౦.

మిథము. సం. అవ్య. స. (ఇది సమాసపూర్వపదముగా మపయుక్తమగును.)

ఉదా : మిథస్సమము. మిథోనురాగము.

౧. పరస్పరము. అన్యోన్యము. ౨. రహస్యముగా.

మిథిల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. విదేహదేశపు రాజధానియగు మిథిలానగరము.

మిథిలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొకరాజు. విదేహాధిపతి. ౨. విదేహదేశప్రజలు.

మిథునము. సం. వి. అ. న. ఆఁడుమగలజత, దాంపత్యము. ౨. కవలు, యమళులు. ౩. మిథునరాశి.

మిథ్య. సం అవ్య ౧. అసత్యమైనది; మోస మైనది; తప్పైనది.

వ. లోకంబులఁ గృత్యాకృత్యంబులు గల వనుట మిథ్య
ప్రబోధ.. ౨ ౩౪ ౫. ౬౫

గీ . వాని మాఁటిని బద, మధ్యయా లని చెప్పె నమ్మాట మిథ్య
అప్ప ౨. ౧౭౫.

శా. అంతా మిథ్య తలంచి చూచిన నహం బ ట్లౌ టెఱింగిన్ సదా, కాంత లుప్త్రులు నర్థ మున్ దనువు నిక్కం బంచు మోహార్ణవ, భ్రాంతిం జెంది చరించు కాళ శ ౩.

మిథ్యాచారము. సం వి. అ పుం. ౧. (వైద్య మున) తప్పుగా మం దిచ్చుట, తప్పువైద్యము చేయుట. ౨ చెడునడవడి, అయోగ్య మైన నడత.

మిథ్యాచారుఁడు. సం విశ (అ ఆ. అ) ౧. తప్పుగా నడచువాఁడు. ౨ మోసగాఁడు, వంచనచేయువాఁడు.

మిథ్యాదృష్టి. సం. వి ఇ స్త్రీ. నాస్తికత్వము.

మిథ్యానిరసనము. సం వి అ. న శపథము.

మిథ్యాభియోగము. సం వి అ పుం అస త్యాభియోగము.

మిథ్యాభిశంసనము. సం వి అ. న. లేనినింద, అసత్యాపవాదము

మిథ్యామతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. భ్రాంతి, పొర పాటు.

మిథ్యావచనము. సం. వి. అ. న. అసత్య వాక్యము, కల్లమాట.

మిథ్యాసాక్షి. సం. వి. న్ పుం. అసత్యపు సాక్ష్యమిచ్చువాఁడు

మిథ్యోత్తరము. సం వి అ. న అసత్యపుసమా ధానము, నిజము చెప్పక తప్పించుకొనుటకు యేదియో తోఁచినది చెప్పుట

మిథ్యోపచారము. సం వి అ. పుం అసత్య దయ, మనమున లేకుండగఁ బైకిఁ దెచ్చిపెట్టి కొనినదయ.

మిదిల. వి (సం మిథిలా ప్రా. మిదిలా) జనకుని రాజధాని, విదేహనగరి
జ. చూ. మిదిలదొర

మిదిలదొర. వి. (మిదిల + దొర) జనకమహా రాజు.

క. పదివేలములరక్కసు నిఁక, పదమద మెుఁన రించి కొలుసంతసమున వ, వ్మిదిలదొర బోఁడఁ జేకొని,యెద వెడలో దిటము విడకు మింతయుఁ దండ్రీ.
అచ్చ రా కిష్కి౦. ౫౧.

మిద్దియ(ద్దె)వి. (త. మెత్తై) ౧. సౌధము, మేడ; హర్మ్యము

చ. దళిములచాలు మిద్దియలతండము మేలువిచిత్ర పత్త్రిముల్, చెలఁగెడితీఁగ నీరములు చెంగినసౌరును గాక రాజు ర్యాకల నిల పిల్లు నంచుఁ బురకంజము చేర రదూతభూతి తజ్జలజగృహంబులం దళిమిషంబున లక్కను మూద్ర వెట్టుచున్ కువల ౧. ౪౧.

సీ. హర్మ్యశిఖర మిద్దె నా నలరు నట్టిక యన
ఆం. భా. ౨. ౧౪.

మీ. డాబా, దద్దళము.

(మూదుపుమీఁద చదునుగాపలకలుగచ్చిన గచ్చు పూచిన కప్పు, అని శ. ర.)

గీ. మట్టిమిద్దెలవారికి మరుపములకు, నెలఁతఁ భావిన వారికి నిదుర చెడిరి

ఆము ౪. ౧౨౪.

సీ. గద్దియ లుద్యోగుల మిద్దియల్ మేడలు చప్పరంబులు పెంగసాల లిండ్లు .

అచ్చ రా యు ౭౧౦. సం. ౯.

3. తామరపువ్వు లోనగువానిలోనిదుద్దు, దిమ్మె.

గీ తమ్మి పూమిద్దెగద్దెపైఁ గిమ్మవిల్తు, నిమ్ముగా నిల్పి యొమ్మెను గొమ్మ తెల్లఁ, గ్రమ్మికొని పెక్కులాగుల దొమ్మిగూడి, పూజలొనరించి యిట్లని పొగడి రపుడు

నీలా 3. 3౪.

౪. ఉంగరము

(ఉంగరముమీఁది దిమ్మవలె చేర్చిఅచెడి తదవ యవవిశేషము అని శ ర)

శి. పూని వడి దిగిచి యప్పమ,హోనాగమ్మ లను మిద్దియలంగా ద్రెళ్లన్, మానుగఁ గొందఱు దాల్తురు, వానిఫణామణులరుచులు వట్టిగఁ భ్రమధుల్ శివ సా. 33౬.

జ మిద్దెజాట్టు.

మిద్దెజోట్టు. వి (మీఁది + జొట్టు) తామరపువ్వు లోని దుద్దువలె నుండుజొట్టు.

సీ పన్నెలు పింగాణికన్నులు అలిబొమల్ మిడిడేగచారలు మిద్దెజొట్లు ప్రబంధ. ౧3౭.

మినమిన. వి. ౧ తళతళకాంతి.

సీ మృదుభుజాయుగళింపు మినమినల్ రాయంచ తెగలకు కిత్తపండుగ రచింప .

చంద్రా. 3. ౫3.

చ. మినమిన లీనుమేను నెఱమించుల కొంచెపు టంచుఁగమ్మలున్ ... శుక. 3. ౧౦౫.

౨. మిక్కిలి మెఱయుటయం దగు నసుకరణము

ద్వి. మినమిన మెఱయుచు మను పెండియూన, యను బోల నుండె నయ్యుని చినచోన .

పండితా. పురా. ౧౬౭ పా.

3. చూచుటయం దగునసుకరణము.

చ. అనపుడు నల్ల నవ్వి విభుఁ డానకదుందుభిఁ జూచి దివ్యమై, తనరినరూపు మాన్చి విదితంబుగ నప్పుడు చిన్నిబాలుఁడై, మినమినఁ జూచుకన్నులును మెల్లనియేడ్పును ముద్దుమోముసొంపును మఱి దీర్ఘబాహుయుగమున్ గొమరారఁగఁ దండ్రిముందటన్

పద్మ. ౯ ౭౭

జ మినమినలివాఁడు, మినమినమను, మినమినలాఁడు.

మినమినలివాఁడు. విణ (మినమిన + వాఁడు) చక్కనై నున్ననైనవాఁడు, మేమరుఁడు

గీ. మేదురసమాఖ్య యా మినమినలివాఁడు

అం భా. 3. ౧౦

మినమినమను. అ క్రి (మినమిన + అను) తళతళప్రకాశించు

ద్వి. అని యెత్తుకొని చంక నలమి ముద్దాడి, మినమినమనుచెక్కు మీఁటి 'యా' బోటి

అ. మ క. ౧ ౪౦ పా. ౧౯. పం

క. మినమినమనుపావలు గని, కనలున నిట వింత పాదుకలు రా సేలా

సారంగ. 3. ౧౫౪.

శ. అని యాపేరును గడుపున, మినమినమన మించి గాచ మెచ్చులపేరు, గనఁ దగు వావులఁ జేర్కొని మునివనసౌభాగ్యమహిమమును గని మఱియున్. శకు. 3. ౭౦.

మినమినలాడు. అ. క్రి. (మినమినలు + ఆడు) మినమినమని మెఱయు. (శ. ర.)

మిసు = మిన్ను. వి. ఆకాశము. (హల్లు పర మగునప్పుడు దీనితుదియుకారము వికల్పముగ లోపించును.)

క. మిను శల్లిము తారలు చి, క్కనగింజలు పూర్ణశశిహిమకిరణుండు తూర్పు, త్తిన కొలుచురాశిగా లాం, ఛనము మషీరచిత ముద్రచందము దాల్చెన్.

వరాహ. ४. ౧౪౭

మ. ... మి న్నన్ని జే, ఘననీలాంగుండు గాంచెఁ బాదపతితోషుంబున్ మదుత్సృష్టమున్ .

ఆము. ४. ౧౦౫

క. మినుకొలఁదనఁ జూచినచ, క్క్రి చెందోవ యనఁగఁ దనరెఁ గలువలదొర .

నీలా. 3. ౬.

పా. మిను విఱిగి పైఁబడుట = గొప్పయాపద సంభవించుట.

చ. భ్రమ గొనినట్లు మి న్విఱిగి పైఁబడినట్లు గ్రహంబు సోకినట్లు శశాం. ४. ४౩.

జ. మినుచూలు, మినునిగ్గు, మినుబావి, మిను రతనము, మినువాఁక, మినుసికదయ్యము, మినుసిగదేవర

మినుకు(న్కు). అ క్రి. ౧. మినమినప్రకాశించు, తళతళ ప్రకాశించు

సీ. కెమ్మావి సొక్కు జంకించి యిందిర యాఁట గొఁతగోరు సోఁకిన మినుకుచెక్కు .

దశా. ౩. ౧४౫.

౨. గొబ్బఁగుకొను

ద్వి. పనిచిన నే మైనఁ బని సేయనైతొ, మిని కితో పిలిచినఁ బని యేమి యనవొ .

పండితా. పురా ౧౫४. పా.

వి. ౧. (క. మినుగు) తళతళకాంతి; కాంతి.

క. కని వలిగవిదొరల దొరలు, నవమగతి మర్మమఁ డనుప సాలోనాలోఁ, జన నన్ను

వాకిఁ గమఁగొని, మిను కెనయన్ బోగరు మేన కేంసొ వలికెన్. చంద్రా. 3. ౭౦.

చ. జాళువా, మినుకుపసింది మేలిపని ...

ఉ. రా. ౧. ౬౧. సుంద. ౫ ౭౯.

సీ. ఉడివోనిమిన్కు లొసఁగుపేరు బిరుదాన నిరు దానఁ గమల బంధురకరంబు .

వసు ౧. ౬.

(ఇది మూఁడవ యర్థమునకును నుదాహరణము.)

౨. కిరణము

వ. ఇ త్తెఱంగున మవ్వాక్యంబుగా నచ్చు బరు మినుకు లేని కొడుకుకడకుం జని నయభయ రసంబు లొలుకఁ బలుకు. రామా. ౬. ४౨.

సీ. మినుకు తళుకు నిగ్గు మించు కళ కనంగఁ గిరణనామంబు లై కెరలు చుండు .

ఆం భా. ౧. ౭౨.

చ మిడిగల వజ్రపున్ రవల మిన్కుల కమ్మలు జాతికెంపుటా, కడియములున్ .

హంస. 3. ४.

3. వాక్కు, పలుకు; వేదవాక్కు.

సీ. నవవిల్లుళాప్తంపు మినుకు లావర్తించుపని కెన్నితోడఁ బెట్టినది మాకు .

మను. ౨. ४3.

సీ. మినుకు నాగను నూక్తి దనరును .

ఆం. భా. ౧. ౧౧౧.

సీ. మినుకులల్ కెట్టి సాదనకింక ని వ్వానిలాలిత రసవిలాసఖురళి . విప్ర. ౧. ४౦.

సీ. కువల కైదువవాఁడు మినుకు కైవారముల్ మెచ్చువాఁ డని తీర మెచ్చువాఁడు

అచ్చ. రా. బాల. ౧. 3.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ३౫౨. పం.

చ. ... బంగరుచీరెయు మిన్కుటందెలున్ ...

నీలా. ౧. ౬.

౪. పుస్తె, తాళిబొట్టు.

క. గురుజను లెఱుఁగక యుండను, పెరవిఁడి రై
మినుకు గట్టి వెల్లి చనవునస్, వరియింపఁ
దగినపురుషుఁడు, పరిణయ మగు కేని వదియ
పైశాచ మగుక్ — విజ్ఞా. ఆచా. ౧౦౧.

ద్వి. కాటిపావని కేల కరుణ నీమీఁద, లేకున్న
నా కిచ్చునెక్కఁడు కెల్లు. గైకొంపు నిమ్మ
నీకట్టినమినుకు
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౭౬. పం

గీ. మెలత మంగళసూత్రంబు మినుకు దక్క
భాగ. ౯. ౪౨

౫. ఒకవిధమగు బంగారు నాణెము.

సీ. మిను కొక్క టిచ్చి పా మ్మనినఁ బోవునో
పోవఁ దర్థప్రయాస విప్రులుఁ డితండు
పాండు. ౪. ౧౬౬.

శా. ... ఏ, నాఁటన్ మిన్కులు గల్గువారి
కగు జన్మస్థాన సౌఖ్యోన్నతుల్

గీ. వచ్చు తెరవరు లందఱు వంటపనికి, నన్ను
మెత్తు రటంచు నందములు సూపి, బాళి
పుట్టించుదాని కిష్టధికు లెల్ల, నొదబడిక
మీఁద నే మిన్కు లొసఁగి రపుడు.
శుక. ౪. ౪

విశే. ౧. మినమినకాంతి గలది.

మ. అని వర్ణింపఁగ నంత జానకి వయస్యల్
రత్నపుక్ సొమ్ములున్, మినుకుంబంగరుజిల్గు
వ్రాఁతపనులన్ మేలైనవల్వల్ పదల్చి.
ఉ. రా. ౬. ౫౫.

చ. మినుకు టొయారిపాదుకలు మెట్టి నివాళి
మిటారు లెత్త కో, ధనపువితర్ధిఁ జెంది మధు
పర్కము నంది వసించు నయ్యెడన్
చం. రా. ౩. ౧౨౩.

సీ. కంటి కిం పగురేఖ గల్గియుండుటఁ జేసి
మినుకుఁగాటుక కొంత దినుచువచ్చు.
విజ. వి. ౧. ౩౫.

మినుకుఁగొమ్మ = సరస్వతి.

సీ. తారసారులఁ గేరుఁ దరుణిపాదనఖాళి
మినుకుకొమ్మను మీఱు మెలతభుజము
అచలా. ౨. ౪౧.

(మినుకుకొమ్మ = తళతళకాంతి గలవృక్షశాఖ
యని యర్థాంతరము.)

మినుకుఁజేడియ = సరస్వతి.

సీ. శశిరేఖఁ గైకొన్న సౌవర్ణగిరిపోలె మినుకుఁ
జేడియఁ గూడి మెఱయువాని.

గీ. సచ్చిదానంద కందమై హెచ్చువాని, నలువఁ
జాలుకితపాథోధి తెలచె మతుల
పాండు. ౫. ౧౪౪.

మినుకుటూర్పులవాఁడు = వేదము నిశ్వాసముగా గలవాఁడు, విష్ణువు.

సీ. మినుకుటూర్పులవాని మిసిమిమేఁతలవాని
మెఱుఁగుఁజామనిచాయమేనివాని
పాండు. ౧. ౨౧౩.

జ. మినుకుమినుకను, మినుకుమినుకుమను, మినుకు
మినుక్కు, మినుకురను, మినుకురు, మినుకుల
బరణి, మినుకులయిక్కు, మినుమినుకను,
మినుమినుకుమను, మినుమినుకు మినుకుమను,
మినుమినుక్కు.

మినుకుమినుకను = మినుకుమినుకుమను.

అ. క్రి. (మినుకు + మినుకు + అను) మినుక్కు
మినుక్కుని మెఱయు.

క. మినుకుమినుక నెడిమింటన్, బొనపొన నల లెల్ల
మబ్బుపొంతన దెసవాటున నడ కిలకో
లేదో, యనుమాత్రము గాఁగఁ గంటివా
నృపతనయా.
సారంగ. ౧. ౧౨౪.

మినుకుమినుకుమను = మినుకుమినుకను.
అ. క్రి. (మినుకు + మినుకు + అను) మినుక్కు మినుక్కుమని మెఱయు.

వ. • దినాంతంబున మినుకుమినుకుమని మెఱయు ఖద్యోతంబులును •
భాగ. ౧౦. పూ. ౭౫౬.

మినుకుమినుక్కు. వి (√మినుకు) మినమినమను కాంతి

వ • అఖండవిరహచండి మపాండుతరగండంబుల గం దమరి నిండుకొనిన కన్నీటిచినుకులు మినుకుమినుక్కున బెళుకు బేడిసలు సుధాకరకాంత ఫలకంబులఁ గ్రక్కన చొక్కంపు ముక్తాఫలంబులపైఁ జలంబులు నూప
రా. వి ౪ ౨౬

మినుకు(క్కు)రను. అ క్రి. (మినుక్కురు + అను) తళతళ ప్రకాశించు

మ. అమృతాంశుండు నిశాపతిం గదిసి శీర్యచ్ఛంద్రికాగంధశిల్పముతోఁ బుష్కరశయ్యఁ బాసి చన పశ్చాదూతి తత్కాలసంభ్రమసంకీర్ణతరోడువారమణివారం బేరి తా నొక్కచో, సుమిగాఁ బోసినా నా మినుక్కురను పేరుంజుక్కఁ గంటి చెలీ.
వసు ౪. ౧౨౭.

మినుకు(క్కు)రు. వి. (√మినుకు) మెఱయుటయం దగునమకరణము. (చూ. మినుక్కురను)

మినుకులబరణి. వి. (మినుకులు + బరణి) సూర్యుఁడు.

క. మినుమినుకు మినుకుమనిరయొన్, బెనుమినుకుల బరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్, వనవిధులు విరిపెఁ గురిసెన్ గనగనగనమనుచు నిప్పుకలు గుప్పలుగన్.
పాండు. ౫. ౧౭౭.

మినుకులయిక్క. వి. (మినుకులు + ఇక్క) సూర్యుఁడు.

చ అమ్మినుకులయిక్కకట్టఁ జేతిమానిఁగి నుంగొని పక్కి పెండియున్
అచ్చ. రా. కిష్కి. ౩౧.

మినుచూలు. వి. (మిను + చూలు) నభస్వంతుఁడు, వాయువు. (శ. ర.)

మినునిసు(ఁగు)వు. వి. (మిను + నిసువు) నభస్వంతుఁడు వాయువు.

చ మినునిసువుల్ వడిం దెగడి మీఁకెడిమావులు లాజు గానిబల్గానలును దొడ్డపింగిణులు దూకొని వెన్కకు రానివీరమున్, బొనరఁగ పేల్పుగొంగ తోలుబొట్టియ యింద్రజితుండు అంపిలున్.
అచ్చ రా యు. ౭౦.

మినుపపోఁక. వి (మినుము + పోఁక) భక్ష్యవిశేషము, ఒకవిధముగుపిండివంట.

వ మినుపపోఁకలు మనోహరంబులు గారెలు బూరెలు ఆదిగాఁ గలభక్ష్యంబులు
హంస ౧. ౧౦౫

మినుబావి. (మిను + బావి) ఆకాశగంగ, సుర దీర్ఘిక.

ద్వి. కటిశైల కందరగరిమఁ జెన్నొందెఁ, గుటిల కుంతలనాభి కుచసురాలయము, నందుండి పొక్కిలి యనుమినుబావి, యందుఁ గ్రీడకు వచ్చునలనాకభామ, ఖచరమార్గం బనఁ గొను రాజిల్లె
మృ. వి ౧. ౧౧.

మినుమినుక(క్క)ను. అ. క్రి (మినుమినుకు + అను) మినుకుమినుకుమను.

క. పెల్లి యగుపగలఁ దొక్కన, నిల్లిగులు గాన వచ్చుహృదయములోనన్, మల్లాపడి యగుమదనుఁడు, మెల్లనఁ గొర్పుంజెఁ దాల్మి మినుమినుకనఁగన్.
ఉ. హరి. ౫. ౧౬౭.

క. చమరగవబంగరుపసటుల, మినుకులకలెఁ గత్తు
రుచులు మినుమినుకనఁగన్
సుద. ౫. ౭౯.

సీ. కను దృష్టి సెయ్యాది మినుమినుక్కనుచుండు
ఘనతర ప్రేమ్మిడినది గానఁబడఁగ
పి. శకుం ౧. ౧౧౭.

చ. తిలకల నవ్వువట్రువకెంగంబు దరా లను
చేరఁడేసికన్నులు పిడికింటిలో మినుమిను
క్కను కొనను ముద్దుగారు పుల్కులఁ జెలి
కమ్మ చేఁ దళంతళుక్కనుచెక్కులు పట్టెఁడేసి
గుబ్బలఁ గమచూపుమేరకు గుభాలను
తావులు దీనికే తగున్ కువల ౩ ౩౯

మినుమినుకుమను = మినుకుమినుకుమను.
అ క్రి (మినుకుమినుకు + అను) నక్షత్రములు
మున్నగునవి స్వల్పకాంతితో మెఱయు.
క. చక్కని ప్రకోష్ఠపీడన, మిక్కిలికసువేకి సుఱిచె
మినుమినుకుమనన్ . హార. ౩. ౭౪.

మినుమినుకుమినుకుమను. అ. క్రి. (√మినుకు
ఇట ననుకరణము (ద్విరుక్తము) నక్షత్రములు
లోనగునవి స్వల్పకాంతితోఁ బ్రకాశించు.
క. మినుమినుకుమినుకుమనిరెయిన్, బెనుమినుకుల
బరణి ధరణి బిట్టూటాడెన్, వననిధులు
విరిసెఁ గురిసెన్, గనగనగనమనుచు నిప్పుకలు
గుప్పలుగాన్. పాండు ౫. ౧౭౭.

మినుమినుక్కు. వి. (√మినుకు) మెఱయుట
యందగు ననుకరణము
సీ. మినుమినుక్కను నీలమేనికాంతిఁ గడాని
వలువతళ్కులయు వల్కులమువాని ...
చం రా ౪. ౧౦౪.

మినుము(న్ము.) వి. మాషసస్యము, ఒకవిధమగు
పైరు కీ.

(సమాసమున దీనియంతిమాక్షరమునకు పవర్ణా
దేశము. ఉదా : మినుపచేను, మినుప
పిండి. మొ.)
వ. కందియుందంబును పెసరసెరియును
మినుమునలంపును భీమ. ౩. ౫౪.
సీ. మిను మనఁగ మాషము దవర్పు ..
ఆం. భా. ౭. ౭౩౫.
బ. ధాన్యవిశేషము, మాషములు, ఉద్దులు.
క. అనుములు గోధూమంబులు, మినుములు సెన
గలును బందుమేదిని భూదేవున కిచ్చు
నెవ్వఁ డతనికి, ననపాయస్వర్గసౌఖ్య మబ్బు
మహేంద్రా భీమ. ౫. ౬౩.
వ. పెసలు మిన్ము అన్ము లోపైన ఎంద్రు
నవ బుట్టి ౧. జ్జీకి చి ౬
ద శా ౪. ౧౩౭౪.
సీ. చమురు పట్టించి యంగములు మర్దనచేయు
మేదించు మేనిపై మినపపిండి
వైజ. ౩. ౫౧.
జ. మినుపపొక.

మినురతనము. వి. (మిను+రతనము) నభోమణి,
సూర్యుఁడు.
గీ. తమ్మిచుట్టము మినురతనమ్ము ప్రొద్దు, వేవెలుం
గన సూర్యుఁ డా .. ఆం. భా. ౧. ౭౧.

మినువాఁక. వి. (మిను+వాఁక) ఆకాశగంగ.
సీ. మినువాఁక వలగొన్నగొనబుబిళ్లొప్పుపైఁ గలికి
క్రొన్నెలవంక వెలయువాఁడు
పె. శకుం. ౧. ౧౩.

మినుసికదయ్యము. వి. (మిను + సిక +
దయ్యము) వ్యోమకేశుఁడు, ఈశ్వరుఁడు.
గీ. తడయఁ బని లేదు మినుసికదయ్య మింక,
నెట్టు గావింప నున్నాఁడొ యెవ్వఁ
డెఱుఁగు . నీలా. ౭. ౬౯.

సీ. . మినుసికదయ్యంబు మి త్తిగొంగ, .
మువెన్ముసవాలుదాల్పు నాఁగ భవదాఖ్య
లొప్పు నందకవిపతు. ఆం. సం. దేవ. ౬.

ఇట్లే: మినుసికదేవర. వెం.

వ. . అయ్యా యెన్నఁడు లేని దిట్లు చిన్న
బోయినయున్కి కేమి హేతువు నాతో
పెలవీయవలయు ననిన మినుసికదేవర యి
ట్లనిరు మృ. వి. ౨. 3౨.

మినుసికగలాఁడు = శివుఁడు.

గీ. మినుసికగలాఁడు ముక్కంటి యనఁగ నిట్లు,
యౌగికంబులు భవదాఖ్య లలరుచుండు
ఆం భా ౧ 3౪

మినుసికవాఁడు = శివుఁడు.

క. నీతెఱఁ గరయఁగ దమ్మెర, మేతరివండడపు
కోఁడు మినుసికవాఁడున్, దాతయు నాతని
నాతియు, నేకురె యెక్కించుకైన నిక్కవ
మెందవన్. అచ్చ రా. యు. ౫.౨౪

మినుసికవలంతి = శివుఁడు.

సీ జక్కులకొలములోఁ జిక్కి సొక్కపుదొర
చికిరముల్ గొను మినుసికవలంతి
అచ్చ రా. బాల ౬౭.

మినుసిగదేవర. వి (మిను + సిగ + దేవర)
వ్యోమకేశుఁడు, శివుఁడు.

సీ మెలఁగితి మెకిమీఁద మినుసిగదేవర మాను
గుబ్బలిసల్లసీమ లెల్ల ఇందు. ౬. ౫౦.

ఇట్లే మినుసిగవేల్పు. (శ. ర)

మిన్కుఁగొన. వి. (మిన్కు + కొన) వేదాం
తము, ఉపనిషత్తు.

సీ. పెనుమిన్కుఁ గొనత్రోవలను మెలంగెడు
కోఁడు నీలా. ౧. ౪౪.

మిన్న = మిన్నా. ౧. మణి, రత్నము.

ఇది సమాసోత్తరపద మగునపుడు చంద్రబింబాది
శబ్దములవలె శ్రేష్ఠవాచక మగును.

ఉదా॰ అన్ను మిన్న వెం.

సీ కదలిరాయఁడు మిన్న గల మిన్నగమి డాఁప
ఘటియించు బంగారుకణఁజ మనఁగ
ఉ రా. ౧ 3౧౬.

సీ. తళుకు బంగరు చెఱఁగుల యొరతలపాగ
తలఁకుచూ వంచమిన్నల తురాయి
దశా. ౧౦ ౧౧౨

౨ (త మిణ్ణాల్) కాంతి

క. పొన్నలకుం డెలిజాబిలి, మిన్నలకుం దలఁకుఁ
జిలుక మేలిమిపలుకుల్, విన్న నగున్ విన్న
నగున్, గ్రొన్నన గుంపులకు దిగులుకొని
మదిఁ బొగులున్ కువల 3. ౭3

మ. నరిలం గూర్చిన కొప్పుతోఁ బసపుమిన్నల్
డేలునెమ్మోముతో, గరిమన్ నాగమసాని
ప్రోలు దిరుగింగా ఱంతు లై తూర్యముల్,
మొరయంగా గడు నొప్పె నాకబలి
శేం పంచ ర 3౪౦

గీ వలిపె చెంగావిపావడ కలపి మెఱయఁ,
గొమరు చివురాకు టంగదట్టములు పర్వ,
చిఱువొడల మిన్న లంతేని చికిలిసేయఁ,
దొరవ లెనసిరి విరులయోవరుల వరుల
భోజనుతా 3 3౪

3 (త మిణ్ణాల్) ధనము; నాణెము

ఉ. అట్టి మహావిహీనభవ మయ్యును నీలంవు
మాటవాపియుం, జొట్టరికంబుఁ బుణ్యమును
నున్నగ మిన్నలఁ గూడఁబెట్టుచో, గుట్టు
దొఱంగుచుం బడుపుఁగూటికి నోచినవారి
జాతినిం, బుట్టి క్రమక్రమంబునఁ దపోధన
యోవన మావహిల్లఁగన్. విప్ర. 3. ౧3.

ద్వి. ఎన్ను సేఁటికి లంజ కిలలోనఁ గ్రొత్త, మిన్ను తెచ్చినవాఁడె నూనకేతనుఁడు
ద్వి పరిమ. ౪. ౭౯౩ పం.

౪. పాంచాలిక, (దంతములు మున్నగువానితో నిర్మించిన) బొమ్మ

క. కన్నె రతసంభ్రమిన్నా, మిన్నా నడు మనఁటి యాకు మేకొను వెన్నా, వెన్నా పలుకులు
శశా ౭. ౧. ౨౧౪.

౫. భూషణము, నగ.

సీ. అవయ భూషణజ్జ తొడుగు తొడవు మిన్న
ఆం భా ౨ ౧౪౭.

గీ నిన్ను వక్షింప మండు మె యన్నుమిన్న
హర ౬ ౧౧౩.

సీ నవసహాగి మమునఁ జవులు వక్కాణించి మించఁ జాలువెలంగిమిన్నగి ములు
వసు. ౬. ౭౨

విణ ౧ శ్రేష్ఠము, ప్రశస్తము

గీ. మిన్నమిరుఁగులు రై రెండు మెఱుపుగన్న, మెఱుఁగు లాకపుట్టలో నున్న సెలుఁగి కేను, పుట్ట గ్రొప్పించి యా రెంటిపొడవుఁ గాన, వడిగి వచ్చితి విస్మయపడి మనమున
భార అర. ౩ ౧౭౯

సీ నును పెడందయురంబునను జీనిసరి కెంపు మిన్న జన్నిదముతో మేలగొనఁగి
దశా. ౧. ౨౭.

క మి న్ననడు మలకలువల,మి న్నా సెజేచూపు మేలిమి స్నలు వెన్నన్, వె న్నా పలుకులు చక్కని,వె న్నాయనటాకుకలిమి వెలఁదికిఁ గనఁగన్.
ప్రబంధ ౩౦౦.

౨. అధికము

సీ. చిఱునవ్వు నవ్వినా సొంపవమాను పెన్నెల కన్న మిన్నపన్నెలు వెలంగు
అహల్యా. ౧. ౩౪.

ఉ. వింధ్యకు మే లెత్తంబు ఘనకేతకమంటొను దొయి బంగరుంగిండ్లకు మేటిసాటి కుల కించుచునుంగవ శేఁతతమ్మిపూవ్మొండ్లకు మిన్న యన్న జిగి దొక్కొడుచేతులు లోక మందుఁ బూఁబోండ్లకుఁ గానవిూ వినమెు పోలరు తత్సతికాలిగోరునన్
హంస. ౧ ౬౧.

మిన్నందు. అ క్రి. (మిన్ను + అందు) ౧ ఆకస మునంటు, అతిశయించు.

గీ సేను నీలంట సై యుండ సెలుఁగసేర, కకట యెవ్వాఁడు నీకు నె గ్గాచరించె, మిగిలి మిన్నంది పెనఁగొను మేఁటి కైన, నాయువును శ్రీయు నెవ్వాని కవశమయ్యె
హరి ఉ. ౫. ౪౧.

క న న్నిం తలయించినఖలు, నిన్నున్ ఋఱవిధ వధింతు నే యని యార్పుల్, మిన్నందఁగ ఒనకొట్టుచు, నన్నీచుఁడు వొగడి కెదలు నవ్వులతో కిన్
ఆము ౬. ౨౬

౨ సంతోషముచే నుప్పొంగు

క మిన్నంది కేఁగఁ గైకొని కిన్నుల నొత్తుకొని క్రొమొక్కి గారవ మెసఁగన్, వెన్నుఁడు రుక్మిణికొసఁగెను
పారి ౧. ౩౭.

ఉ నందనుఁ డుద్భవించె ననిన న్విని యెంతయు సంతసించి మి,న్నందుచు సూతికాగృహ మునందుల కేఁగి తనూజువక్త్రి మానంద మెలర్పఁ జూచి
రుక్మా ౧ ౧౪౪.

మిన్నందికొండఁదాఁకు = మిక్కిలి యానం దించు.

గీ. కలదు లే దన నవిరాడుకానుతీరుఁ, దళుకు మొగమున కెగయుగుబ్బలబెడంగుఁ, జూచి యారతని నిడువాలుచూపు లపుడు, నిండు పేడుక మిన్నందికొండఁదాకెఁ.
విజ. వి. ౨. ౨౦.

మిన్నక. అవ్య (యత్నము, కారణము, ప్రయోజనము, ప్రతిక్రియ మున్నగువాని యభావమును దెలుపును.)

౧ అప్రయత్నముగ, ప్రయత్నము లేక.

క శత్రుజనులు చెఱుచుటయును, మిత్త్రులు ప్రతికించుటయును మిన్నక యాపత్ప్రాప్తతయును సంపదయు వి, ధాత్ర్యుడు సంధించుచుండు తనితోఁ బురుషున్ భార. శాం. ౪. ౩౭౪

౨. కారణములేక, నిష్కారణముగ

ఉ పిన్నటనాఁటనుండి నను బెద్దగఁ జూచిన వంశవృద్ధులన్, మిన్నక చంపి చేకొనిన మేదిని నాకిదియేల జై. భా. ౧ ౯౯

౩ నిష్ప్రయోజనముగా, వ్యర్థముగా

క మన్నెన్నఁడు నిర్విఘ్న మేఁ, గన్నది గాదమ్మ పెదలి గాండీవములా,వున్నభుజముల కీర్తియు, మిన్నక పోఁ జిత్రమిది యమిత్త్రిధ్వంసీ భార. ద్రో. ౩. ౧౯౩.

ఉ దీనికిన్, మిత్త్రనిధీ యొడంబడుము మిన్నక సంపయ మంది నేటికిన్ భార. సభా. ౨. ౧౩౩

ఉ వారును సేవిచారములు మిన్నక చేయక పెంపువాఱ నా, చేరువ రండు హంస. ఉ. ౧౦ ౧౨౩. కాశీ. ౪. ౫౦.

౪ ఏమియు చేయక, ప్రతిక్రియ లేక.

శా సురేంద్ర బాధపడి మీ రిబ్బంగి దుఃఖింపఁగాఁ, గట్టాపో యిటు మిన్న కుండుదురె భీమ ౬. ౬౧.

క. ఇంతకు మిన్నక యుండుట, పంతము గా దనుచు వీరవర్మనితోడన్, గాంతామణి సంతాపముఁ, గంతుప్రతాపంబు లుదియఁగాఁ జెప్పుటయున్ విక్ర. ౧ ౧౪౦

౫ అనాయాసముగా, సులభముగా.

గీ అలు మగఁడును నొకకుత్తుకైనఁ గాక, యిట్టిధర్మంబు మిన్నక యేల కలుగు హర ౨. ౬౦.

గీ పూర్వసఖుఁ డైనయాదవ పుంగవుండు, మిమ్ముఁ బొడఁగన్న సిరు లెల్ల మిన్న కొసఁగు కుచేల. ౧. ౪౬.

౬ మాటాడక, ప్రతివచనమీయక.

ఉ. మిన్నక చేర వచ్చి యొక మేలపు మైపడి పువ్వుఁబోఁడిక్రొ, ల్గన్నులు మూసెఁ బాణికమలంబుల భూపతి నైష. ౭ ౩౯.

క అన్నదలామిన్నయు నతిఁ, దున్న తెఱఁగు దశ్కకునము లడుగక కన నా,చున్న తెఱంగును గనియును, మిన్నక చను దైవగతిఁ గ్రమింపఁగఁ దగమే ఉ. రా ౬. ౨౪౨.

ఉ విన్నన నేఁగుతామరల విందుకిలాతపునీడ లెప్పుడున్, వెన్నెలరాచతాలఁ గని వల్లిక నీళ్ల మునింగి యున్న వీ, మన్న లటంచుఁ జెంచెతలు మాటికి నమ్ముల నేసి నాటమిన్, మిన్నక సిగ్గునం గదలి మెల్లనఁ బోవుదు రిండ్ల పట్లకున్. యయా. ౨. ౩౯.

వ అనిన నిని యక్కన్నియ మిన్న కుండె . నైష. ౩. ౧౭౭.

క. నీయిచ్చగెడు మిన్నక పోవోయి మునిప్రవర. ఆము. ౭ ౯౩.

మిన్నతి. వి (గౌరవము

చ తేని గూడి యౌ, మెలఁకుక మార్తుచేఁ దగిన వన్నతి గొంటి గదమ్మ సేయుపుల్ . యయా ౫ ౧౪౩.

౨ బ. ప్రగల్భవచనములు, డంబములు.

ఆ. పండువంటివయసు బలుకాఁపురము సేయ, జపతపంబులకును జాల వేఁడు, మీఁదిదినము

లనుచు మిన్నకుండ్ వలికెడి, భ్రాంతజనులఁ
దగదు పాటిసేయ. కుచేల. 3. ౯౩.

మిన్నము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. క్రొవ్వి
నది. ౨. జిడ్డైనది, స్నిగ్ధము. 3. ఇష్టముగలది,
స్నేహముగలది, స్నిగ్ధము.

మిన్నా = మిన్న. వి రత్నము.

సీ. మేలైన హురుమంజి మిన్నాల కళ్లాయి
చాకచక్యంబుల సందడింప
భాను ౪ 3౭

విణ. శ్రేష్ఠము

శా. ఈద్యోగసంప్రీతిం జేయుచునుండు
నాశ్రమమునన్ మిన్నాతపం బేర్పడన్
అచలా 3 3౧.

శా. కెంపు పున్నాగెంపుఁదు రాయి క్రేవఁ
బవడంపున్ వాగయిన్ బన్నుచున్, మిన్నా
తేజిని దెచ్చినన్ విభుఁడు నెమ్మిన్ గాంచి
యొక్కన్ వెసన్
ఈ. హరిశ్చ ౪ ౭౨

మిన్నీరు. వి (మిన్ను + నీరు) ఆకాశగంగ
గీ. శిరమ మిన్నీటఁ దడియంగ శింశుమార, చక్ర
గతుఁ డైన ధ్రువు పెంపు సన్నుతింపు
కళా 3 ౫

మిన్ను = మిను. వి. ఔ ఆనా ఆకాశము
(ఇది ఉవర్ణకాంత మయ్యును నికిపచనార్థ
మునఁ జెక్కు ప్రయోగమూలంబుఁ గానవచ్చు
చున్నది)

గీ. అమర లన్ముతాంబునిధిలోని యమృతిగసము,
వెండిచేరలఁ బటికంపుఁగుండ కట్టి, చేఁదు
కానియెందరో నాఁగ శీతరోచి, మెఱుఁగు
మెయిలోన యల్లన మిన్ను ప్రాఁకె
పారి. ౨ 3౯.

క. కే మింటిదాఁకఁ బెరిఁగిన, దీమసమున వకల
మునకు దిగఁబడి చూచినన్, భూమి గలయంత
దిరిగినఁ, దా మును పెట్టినది రిత్త దన కే
లబ్బున్. వి్క్ర. ౨. ౧౭౭.

శా. దానత్యాగపత్త్రమై తోలంపత్త్రిం బంబు
ధార న్సదా, నానన్, దత్సితకీర్తిహంస చను
మింటన్ ఆము ౨. ౪౭

క గిన్నున కూరక యెగయడు, రన్న సమ
ర్థుండు గాఁడు తల్పగతుం డీ, చిన్నికుమా
రుఁడు దే లేవిన్నసుపుగ నెగసె దివిబిధ
మెట్టిదియో. భాగ ౧౦ పూ ౨౯3.

ఈ మేద్పడి రాజ్యగర్వమున నీఁడు తలంపవు
గాక చిచ్చులం, గాడ్పులం, గూడినట్టు
మురపస్మరు చేతుల శంఖశార్ఙ్గముల్, మీడ్పడి
మోయ డాయఁ బదివేవురతోడుల సింహ
నాదముల్, దోడ్పడవే రసాతలము
దూఱియు మిన్నులంటఁ బాఱియున్
ఈ. హరి ౪ ౧౯౭

సీ మిన్నులప్పై బాఱుచున్నయే తిలఁ దెచ్చి
వారాశి నించె భగీరథుండు
కు సం ౧. ౫౭.

ద్వి చెన్ను మించిన మంచిచెఱుకులోఁటలును,
మిన్నులతో రాయు మేటికోటలును
ద్వి హరిశ్చ పూ ౧౦౭, ౭౦.

సా. మింటికి నేలకు సూత్రపట్టు = మిక్కిలి
దుష్కరమగు పనులు జేయు.

సీ. కొలిచి మింటికి నేలకును సూత్రపట్టంగ నే
నేర్తు మతియును నేసె నేర్తు .
విప్ర ౪. ౨౭

మిన్నుదన్ను = సంతోషముచే సుబ్బొంగు.

చ. నరులకు గుండెకొందు దిగ నాగకులంబులు నిద్రవోయిని, ర్జరులును మిన్నుదన్నిరి ధరామరకోటియుఁ దృప్తిఁ బొందె
కాళి. ౨. ౬౧

మిన్నుదాఁకు = సంతోషముచే మహాప్పొంగు

క. చనుదెంచి కేఁడుము వరం, బని పలికిన మిన్నుదాఁకి సాష్టాంగముగా, వినతి యొనరించి
హరి పూ. ౪ ౨౦
హరి. ఉ ౧౦ ౧౨

జ. మింటముక్కుడివల, మింటికాఁపురులు, మింటికాఁపురంబులవారు, మింటితెరువరి, మింటిమానికము, మింటిమ్రాను, మింటిపికిపేల్పు, మిన్నందు, మిన్నీరు, మిన్నుకొలఁకు, మిన్నుమానికము, మిన్నుముట్టు, మిన్నులువడ్డచోటు, మిన్నువాఁక, మిన్నువాఁకతాలుపు, మిన్నుద్రేయు, మిన్నెక్కు, మిన్నేఱు, మిన్వాఁక.

మిన్నుకొల(ను)కు. వి (మిన్ను = కొలఁకు) సురదీర్ఘిక, ఆకాశగంగ.

ఉ. వెన్నునిమించుఁ గాలిబొటద్రేలికిఁ గూఁతురు వేల్పుటాటకున్, మిన్నుకొలంకు పంటచెలి నిద్దపుఁబయ్యెద పాలవెల్లికిన్ మన్ననయన్ను నై తపసి మంతనపుందెర యైనతొయ్యలిన్
రామా. ౫. ౧౯.

మిన్నుమానికము. వి. (మిన్ను + మానికము) నభోమణి, సూర్యుఁడు

చ. మిన్నుమానికపు వంగడపుందొర వెన్నుఁ డేలిఁ బాటులయెడ నల్లఁ బోదుకె యొఱుంగమి నైన ఖెడంగుడాల్గనీ
అచ్చ. రా. బాల. ౨౦౫.

మిన్ను(లు)ముట్టు. అ. క్రి. (మిన్ను + ముట్టు)
౧. అతిశయించు.
౨. అవకాశమునంటునంత సంతోషముతో మహాప్పొంగు.

మ. అసకృత్తేజము మిన్నుముట్టి రిపుభార్యానేత్ర నీలోత్పల, ప్రసవంబుల్ నలఁగించి యాశ్రిత ముఖాబ్జశ్రేణికిన్ సంతసం, బెసఁగం జేసి విరోధిగర్వతమసం బింకించి దీపించుఁబో, బసవక్ష్మా విభుతమ్ముయ ప్రభుప్రతాపద్యావ కార్మప్రభల్
వి. పు ౧ ౪౦.

(ఇది రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

చ. తనభాగధేయ మహిమంబున మిన్నులుముట్టి వచ్చు ధ, న్యుని నతనిన్ భజించి నదియున్ వినయంబున నొంరియై చనన్
వసు ౨ ౧౦౯.

మిన్నులువడ్డచోటు. వి (మిన్నులు + పడ్డచోటు) ఆకాశము వాలినచోటు, భూమియు నాకాశము గలిసినట్లు కనుపడుచోటు, అతి దూరప్రదేశము

చ. కటినిభయానతో నిడ పొకాలెద మిన్నులు పడ్డచోటికిన్ - కాశీ ౨ ౧౫౬.

గీ. దైవంబు కినుక నిట్లు, పాఱవైచితె మిన్నులు పడ్డచోట
మనుచ ౨ ౧౪.

మిన్నువాఁక = మిన్వాఁక. వి. (మిన్ను + వాఁక) ఆకాశగంగ, స్వర్ణది

ఆ. వెన్నునడగుపాప మిన్నువాఁక
ఆం. సం. దేవ 33.

మిన్నువాఁకతాలుపు. వి (మిన్నువాఁక + తాలుపు) గంగాధరుఁడు, ఈశ్వరుఁడు.

సీ. వలిమలల్లుఁడు మిన్నువాఁకతాలుపు కొండ కోటిజంగము గుజ్జువేల్పుతండ్రి
ఆం సం. దేవ. ౬.

మిన్నుద్రేయు. అ. క్రి (మిన్ను + ద్రేయు) బయలుప్పళించు.

చ. కరముఁ బ్రియంబునన్ దనయుఁ గౌఁగిటఁ జేర్చి త్రిలోకరాజ్యవి, స్ఫురణము నాకుఁ

-దక్కు నని పొంగి దశాస్యుఁడు మిన్ను
ద్రేయుచున్ ... నిర్వ. ౬. ౧౮౫.

మిన్నెక్కు. అ. క్రి. (మిన్ను + ఎక్కు) ఆకాశము నంటు.

క. ఇక్కరణి జోదు లేర్పడి పెక్కడలం బోరఁ బెరుఁగు పెనుచివ్వలు మిన్నెక్కి కలహాశి కన్నులఁ, దక్కొట్టిన విధిక కఱవుదీర స్మెక్కెన్ రామా. ౮. 3.

మిన్నేఱు. వి ఔ (మిన్ను + ఏఱు) ఆకాశగంగ.

సీ ఈ నగాగ్రంబున నీన గాఁడినయంత విలసైన మిన్నేఱు పెలవకున్న
హరి. ౨ ౧౬౧.

కైటభదైత్యవైరి పదకంజమునం దుదయంబు నొంది మిన్నేటికి భూతధాత్రికిని నెంతయు నచ్చినతోడఁబుట్టు వై భీమ. ౧. 30.

సీ మిన్నేటిజలము ఘుమ్మిమ్మ తోలంకెడు నవి గాచేతమణికమండలు వొసంగి
పారి. ౫. ౮౬.

మిన్వాఁక = మిన్నువాఁక. (మిను + వాఁక) ఆకాశగంగ

సీ. దిట్టంపుమిన్వాఁక తరఁగచాలునఁ గలుతెలి పుల్గు బురదగోటులకుఁ జనునె
నీలా. ౨ ౭౬.

మిమ్మటము. విణ. మిక్కుటము, ముమ్మరము.

ఉ. మిమ్మట మైనవాఁడిఁ బటిమిత్రము లై కెలఁకు గొండునీవఖా, గ్రమ్ములకున్ మృదుప్రకృతి గిల్లుట క్రొత్త పాండు ౫ ౨౭౮.

క. భావజానిగ్రాహి మిమ్మట మరయ్యెన్
దళడు. 3. ౯౫
ఉదయనోదయము. ౧. ౧౧౨.

మిరాశి. వి. (హిం. మీరాస్. క. మిరాసి. త. మిరాసు) ౧. పారంపర్యముగా వచ్చు సొత్తు, హక్కు. (శ. ర. గ్రా.)

౨. వంశపారంపర్యముగా వచ్చు గ్రామోద్యోగము.

(వ్యవ.) మాయూరిమిరాసి కలుగొట్లవారిది.

జ. మిరాసిదారు.

మిరాసిదారు. విణ. (√మిరాసి) వంశపారంపర్యముగా వచ్చు గ్రామోద్యోగము గలవాఁడు.

సీ. కాసరపూడి మిరాసిదారుల వెళ్లిఁ గొట్టి కొంపలఁ బనుల్ గట్టినావు
చంద్ర. వి. ౧. 3౨

మిరి(రె)యము. వి. (సం. మరీచమ్. ప్రా. మిరిఅం. త మిరియం.)

౧. మరీచము, ఒకవిధ మగు సంబారువస్తువు.

క. అంతెదవు గాక ననుఁ జెంతం జేరఁగనీక యెంత తఱిగిన మిరియాలం జొన్నల నరి పోసే, లంజెతనములందుఁ గామిరలన్ గెలువ వటే
హరి. ౧. ౭౫.

సీ. మిరియంబుతోఁ గూడ మేళవించినతేనెఁ దోరంపులడ్వాలు దోఁచి తోఁచి .

గీ వలచి భుజయించి రొగిఁ బిండివంటకములు.
నైష. ౬. ౧౨౦.

మ. పునుఁగుం దావినవోదనంబు మిరియంపుం బొళ్లితో ఆహారం బిడున్ సీతునన్.
ఆము. ౧. ౮౨.

ఆ మిరెపుగింజ చూడ మీఁద నల్లగ నుండుఁ గొఱికి చూడ లోన జుఱుకుమనును; సజ్జను లగువారిసార మిట్టుల నుండు .
వేమ. ౧. ౧౫౨.

౨. మరీచలత, మిరియపుఁదీఁగె.

వ. . మిరియపుఁబోదలకుదలన్ బోసంగుల వంగలశాకుదుంగములతో

ఉ. రా. ౩. ౨౪.

జ. మిరియాలపేరు, మిరెపకాండ్ర, మిరెపకాయ.

మిరియాలపేరు. వి (మిరియాలు + పేరు) మిరియములవంటి బంగరుగుండ్లతో కూర్చఁబడిన హారము, ఆభరణవిశేషము

(వ్యవ) ఆమె కంఠమె వెలిపించి మిరియాలపేరు చేయించికొనినది

మిరెపకాండ్ర. వి (మిరెము + కాండ్ర) కంటక వృక్షవిశేషము, ఒకవిధమగు ముండ్లచెట్టు. (శ ర)

మిరెపకాయ. వి (మిరెము+కాయ) బృహన్మరీచము. (శ. ర)

(వ్యవ.) ఎఱ్ఱ మిరెపకాయకంటె పచ్చ మిరెపకాయకుఁ గారము హెచ్చుగా

మిఱిమిడి. వి దురవలోకప్రభ, చూడ శక్యము గానివెలుఁగు

సీ తగు దురవలోకప్రభ మిఱిమిడి యన

ఆం భా ౧ ౨౭

మిఱు[1] = మిట్ట. వి. ఉన్నతభూమి, మెట్ట

క. పాటిగ మిఱుఁ బల్లం బేర్పా టేమియు లేక కానఁబడి నీలశిలాపేటిక నిండంగా నిడు,కాటుకయుంబోలె నై జగంబులఁ దమమున్. పె శకుం. 3. ౧౫౦.

మిఱు[2]. విశే. చలించునది.

(మిఱుమిట్లు కలది యని శ. ర. దీనియామ్రేడిత రూపము మిఱుమిఱు.)

క. కుఱుఁగఱులు వలుదనిూనలు, చిఱుదోఁకయుఁ బిసిఁడిరెక్కలు పెరి గలపాటలున్, వెలివెలుఁగము నొక్కకొమ్మును, మిఱి చూపులుఁ గలిగి మీనుఁడు మీనం బయ్యెన్.

భా.గ. ౮. ౭౧౪.

జ. మిఱుమిఱు.

మిఱుమి(ర్మి)ట్లు(ట్టులు.) వి. బ. (మిట్లు + మిట్లు) ౧ కన్నులు మిక్కిలి చలించుటలు

సీ. ఉఱుముచుఁ దళతళ మెఱచుచండంబున గర్జతో మిఱుమిట్లు కదలఁ దోఁప

భోజరా ౪ ౨౭౪

౨ మెఱుపు మున్నగువానిం జూచుటచేఁ గలుగు దృష్టిచలనము, (చూ మిఱుమిట్లుగొను)

మిఱుమి(ర్మి)ట్లుగొను అ క్రి (మిఱుమిట్లు+కొను) మెఱుపు మున్నగునధికతేజస్సును జూచుటచే దృష్టి మిక్కిలి చెదరు,కన్నులు చీకట్లు క్రమ్ము

క మెఱసి యుదయించుగ్రహముల, తఱచు ప్రభలఁ క్రేణిసేసి దశదిశలం గ్రిక్కిఱిసి వెదల నావిండ్లన్, మెఱుఁగులు నృపతనయు దృష్టి మిఱుమిట్లుగొనన్.

భార విరా ౪ ౧౧౪

గీ మిక్కుటంబుగ దృష్టి మిర్మిట్లుగొనఁగఁ, జెదల వెలుఁగొందు దివ్యతేజంబు చూచి

భా.గ ౧౦ ఉ. ౧౩౦౬.

ఉ చంచలకేత్రి పోవునెడ సన్నపుఁ బయ్యెద కొంగు జాఱఁ గాం,ఱించుటె గాలి చన్నుఁ గవ క్రేవలఁ బ్రోవులు గట్టియున్నట్లో,మ్మిం చుల నామచూడ్కి మిఱుమిట్లుగొనం గన రాకపోయెను - రాజ చ. 3. ౩౭

వ . అపు డప్పీరభద్రతేజోవిశేషంబును గనుఁ గొనఁ గన్నులు మిఱుమిట్లుగొన వెఱచుఁచి యాలింగు డించి తొలంగితి .

భీమ. ౩. ౩౦.

గీ. కనులు చెదరింగఁ జెట్లు గ్రమ్మె వనుట, కలరు మిఱుమిట్లు గొను నన వ్రద్రి నిలయు.
ఆం భా 3. ౧౦౯.

మిఱుమి (రి/ట్ల) ట్లు (ట్టులు) గొలుపు (ల్పు). స క్రి (√మిఱుమిట్లుగొను) దృష్టిని చెదరఁ జేయు.

సీ మెఱుఁగులు చూడ్కుల మిఱుమిట్లుగొలుపంగఁ జేకతారుల బయల్ చిమ్మువారు
కళా ౨ ౪౧

సీ. కమ్మఁదీపినలీలఁ గనుపట్టు నెమ్మెనిమిసమిసల్ గఁడు మిఱుమిట్లుగొలుప
సారంగ ౨ ౪౨.

ఉ మిక్కిలి తేటచూడ మిఱుమిట్టులుగొల్పఁ జరించునప్డు దృష్ముక్క దళుక్కునన్ మెఱపిన ట్లగు
విజ వి 3 ౧౪.

సీ. మించి దృష్టికి మిఱుమిట్లుగొల్పెడి నిది తెలియఁ గారు మెఱుంగుఁ దీఁగ యేమొ
ఉ రా ౪ ౧౨౯.

చ చన్నులచిగి శేఁగి చూపులకనంగవఁ పన్ మిఱుమిట్లు గొల్పఁగన్
దశా. ౨ 3౧౪

సీ ఘరనె ఘొగిల్ల నెత్తురువాన గురిసెను మెఱుఁగులు దెసల మిర్మిట్లుగొలిపె
భాగి 3. ౬౦౪.

గీ. కఱకుటడిదంపు ఘెడిదంపు మెఱుఁగుగములు, మిగులఁ జూపఱచూడ్కి మిర్మిట్లుగొలుపఁ, బొసఁగఁ బదినూర్ల తడుల్ పూనినట్టి, పసిఁడితే రెక్కి పోరికి బయలువెడలె.
అచ్చ. రా. యు. ౧౭౪.

మిఱుమిట్లుపోవు. అ. క్రి. (మిఱుమిట్లు + పోవు) మిఱుమిట్లుగొను.

సీ. మెఱుఁగులఁ గన్నులు మిరుమిట్లుపోవంగ.
శశాం. ౧. 3౨.

ద్వి. మిఱుమిట్లుపోవక మీఱుక సంధు, వరపక కంటినీ రురువంగనీక
పండితా దీక్షా. ౬౧. పా.

మిఱుమిఱు. విశే. (√మిఱు2) మిక్కిలి చంచలమైనది, మిగుల చలించునది (మిక్కిలి మిఱుమిట్లు గలది అని శ ర)

క. దట్టపుదురుమును నూఁదిక, మిట్టించినచన్నుఁగవయు మిఱుమిఱుచూడ్కుల్, నట్టాడు నడుముఁ జేనియు, లుట్టెడుమోవియును మనము నూరింపంగన్ భాగ ౯ ౬౦౨

మిఱ్ఱు = మిఱు1. వి దే అనా మిట్ట, ఉన్నత భూమి

క పెనుమి ఱ్ఱిది పల్లం బిది, యనకుండఁగ శోలమును బయలు నొక్కటిగాఁ, గనుబిచ్చుట యును మోద్పుట, యును సరిగాఁ దమము పర్వె నుర్విం దోడ్తోన్
బా ర విరా ౨ 3౨౧.

ఉ పల్లము మిఱ్ఱు పేటుపఱుపన్ వెఱ వేదడు నట్లుగాఁ దమం బెల్లెడ నిండఁ బర్వుటయు . దశకు ౯. 3.

సీ అన్నరాధముండు

గీ శేగ వఱ్ఱోడి యొల్లను వెడలి మిఱుత, నొక వనస్పతి జొంప మై యున్న దానిఁ, జెంది భాగ శాం. 3. ౩౦౫.

క. ముసిముసి నవ్వులు నవ్వుచు, మిసిమింతుఁడు గాక యొక్కమిఱుత నిలిచి యు, క్కుసుమ శరహరుఁడు తపనులు, కసమునఁ దమఁ బట్టకొనఁగఁ గడఁగినఁ బెలుచన్.
హర ౫, ౨౪౫.

క. గుఱ్ఱముఁ గొనిపో బుద్ధులు, కుఱ్ఱఁడ మీతాత యొద్దకున్ నీతండ్రుల్, పెఱ్ఱులు నీ రై రద

యూ, మిణుగ గంగాజలంబు మెలఁగ శుభ
మగుఁబో. భాగ. ౯. ౨౧౫.

గీ. మెట్ట యన మిణు సాఁగఁ దోఁచు సుక్షాన
సామంబు . ఆం. భా. ౧. ౧౫౮.

జ. మిట్టమిణు.

మిలనము. సం. వి. అ. న. ౧. కవియుట, సమా
వేశమగుట

మిలమిల. వి ౧. మృదువస్తువులు మెదలుట,
మెలఁగుట, మెు వానియం దగుధ్వని కను
కరణము

సీ. తలలమెందలుచులో మిలమిల మెదలెడు కర
పదంబుల నవఖండములను
భార. ద్రో ౧. ౩౮౬.

వ పుట్టపట్టులు గొట్టి గుడ్డుచీమలబారు బాముల
మిలమిల మెదలుచెదలు
ప్రబంధ ౧౮౭.

వ. చాపకట్టుపడిన ఘోటకంబులక్రింద
మిలమిల మెలంగెడు రావుతులును
ఉ. హరి. ౩ ౨౭.

౨. తళతళ మెఱయుటయం దగుననుకరణము.

చ. మిలమిలమంచు మించు చలిమించుల ముద్దుల
చందమామకాం, తులఁ దులఁదూఁగు .
శ్రీరం. ౨. ౨౫౪.

౩. తళతళకాంతి.

(దీనికి కర్మధారయమునందు విభాగము.)

సీ. మిళిమి గుబ్బు మెఱుంగు మిలమిలల్
చెక్కులఁ గాశ్మీరపత్రభంగముల నునిచి
చంద్రా. ౬. ౧౨౪.

శు. ... మాణిక్యంబుల మిలమిలలు గిలుబాడ
వచ్చెఁ జామా కొన్నెల బచ్చుమచ్చు ...
వసు. ౪. ౨౩.

వ. మిలమిలని జిలుఁగు వలిపెంపు వలువలతెరల
చెందల పెలువడి .. భీమ. ౧. ౧౧౪.

క. మిలమిలని ప్రొద్దుపొడుపున, ధళధళమను
మెఱుఁగు దిగ్విభాగము నిండెన్ .
భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౨౦౭. హంస ౪. ౨౭౧.

జ మిలమిలన, మిలమిలమను మిలమిలలాడు.

మిలమిలన. వి. (√మిలమిల) మిలమిలమను
కాంతి విశేషము.

కి తలతలమను మల్లికలం, గలకల నిడి తమ్మి
పూలఁ గలకల నగుచున్, మిలమిల నై తల
తల నై, కలగలమాన్ను మ్మునిడిరి కలగలలల
నల్. బహు ౪. ౧౮

మిలమిలమను. అ క్రి (మిలమిల + అను) మిల
మిలలాడు, మిలమిల ప్రకాశించు

వ. హరివాణంబుల మిలమిలమను ధవళికల
మాన్నంబులు గిన్నియల నించి
వరాహ. ౪ ౧౫౧

మిలమిలలాడు. అ. క్రి (మిలమిలలు + ఆడు)
తళతళ ప్రకాశించు

చ. మిలమిలలాడుచుం దివిని మింట వెలింగెడు
రిక్కలన్నియున్, జలజల రాలఁ దన్ను
దునో అచ్చ గా. సుం. ౨౭

మిలిందము. సం ? అ పుం తుమ్మెద, భ్ర
మరము

మిలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧ కలిసినది,
కూడినది.

మిల్లి. వి. (క. మిల్లి) అల్పకంబి, చిన్నగరిటె.

గీ. మిల్లి యన నల్పకంబి యూ మిహిర
భూష . . ఆ. భా. ౨. ౨౪౩.

మిళిగ. వి. (క. మిళి) కొరడా, చేఁబోలు, కశ.

ద్వి. కల్లగుజ్జుమునకుఁ గంకటిం బట్టి, ముల్లును మిళిగయు మోపుట గాక, యుత్తమాశ్వములు వాగె త్తిన రాశు,చిత్తానఁ గలయట్లు చెలరేఁగి దాఁటు.

ప్రభు. 3. ౯౨. పా. ౨౦. పం.

మివులు = మిగులు. (దీనితుమున్నాద్యర్థక రూపము క్రి. విశే. గా. ప్రయోగింపఁబడి యొక్కువగా, అత్యంతము అనునర్థముల నిచ్చును.)

చ తివిరి త్రియామకు న్నొగను దిద్దుకొనంగఁ బునొదిశాలి దా, గవిసెన వెల్వరించుమణి కల్పితదర్పణమో యనంగఁ గై, రవకుల బంధుమండలము రాజిలె సోలిరి లీయమాన మై, మివులఁ గళింకలత్స్యతఁ దనీూప్రతి బింబము నంత నేర్పడన్.

ప్రభా ౪. ౧౨౨.

ఆ మొగిలుట్రిప్ప మురటిముద్దులపట్టి దా, నరిగి నేలకామ్ప నరిసె వచ్చు, కెలమిఁ దెలిసి యాపెతలమాలికము రాగ,వుల కొసంగుటయు మిగులఁ జెలంగె. ఆచ్చ కా సుం ౧౬౮

మిశి. సం. వి. ఇ స్త్రీ ౧. పెద్దసదాప ౨ జటామాంసి.

మిశ్రకము. సం. విశే. (అ ఆ. అ) ౧. కలవినది, సంకరమైనది.

వి. అ. న. ౧. ఉప్పునేల (ఊసరక్షేత్రము) మొ. నుండి తీయఁబడినయుప్పు. ౨. ఇంద్రోద్యానము, నందనవనము.

మిశ్రజము. సం. వి. అ. పుం. కంచరగాడిద

మిశ్రణము. సం. వి. అ. న. ౧. కలుపుట ౨. (గణిత) మొత్తము చేయుట, కూడిక.

మిశ్రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కలిసినది.

వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి యేనుఁగు.

౨. కృత్తికావిశాఖా నక్షత్రముల గుంపు.

న. ౧. మూలకభేదము, ఒకజాతి ముల్లంగి. ౨. ఊసరలవణము.

మిశ్రవర్ణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మిశ్రమైనరంగుగలది.

వి అ. న. కృష్ణాగురువు.

మిశ్రశబ్దము. సం. వి. అ. పుం కంచరగాడిద.

మిశ్రితము. సం విశే. (అ ఆ అ) ౧. కలుపఁబడినది ౨ చేర్పఁబడినది 3 గౌరవార్హమైనది, పూజ్యమైనది.

మిశ్రుఁడు. సం వి అ. పుం ౧ గౌరవార్హుఁడు, పూజ్యుఁడు.

(ఇది గొప్పవారలయొక్కయుఁ బండితుల యొక్కయుఁ బేరుతర్వాతఁ జేర్పఁబడును)

ఉదా వసిష్ఠమిశ్రుఁడు, మండనమిశ్రుఁడు, మొ.

మిశ్రేయ. సం. వి అ. స్త్రీ సదాప.

మిషము. సం. వి అ. పుం స్పర్ధ, విరోధము, చలము.

న. వ్యాజము, సాకు, నెపము. నైష. ౧. ౪౬.

మిష్టము. సం. విశే (అ ఆ. అ.) ౧. మధురము.

౨. తడిసినది, చెమ్మగిల్లినది

వి. అ. పుం. మాధుర్యము.

మిష్టాన్నము. సం. వి. అ. న. తియ్యనియన్నము; రుచి గలపదార్థము.

మిస. వి కాంతివిశేషము, ఒకవిధ మెరుకాంతి.

(దీని యామ్రేడిత రూపము మిసమిస.)

క. చన్నులపస యటుమీఁదటఁ, గన్నులపస ముద్దుగుల్కఁ గలముఖమున మేల్ప్రొక్కుల

మిసఋగిబిగివగ, చిక్కైలమున చూచి వలచుఁ జి త్తజాఁ దయినన్. హంస ౨. ౯౭.

జ. మిసమిస, మిసమిసమను

మిసమిస. వి (మిస + మిస) ౧. అధిక కాంతి, విశేషకాంతి

సీ కమ్మ్రదీపికలీలఁ గనుపట్టు నెమ్మేని మిసమిసల్ గడు మిఱుమిట్లుగొలుప
హరి౧. ౭ ౪౭

సీ విని మాణిక్యముచాలు గోటఁ జాలుపనడాలు నలుదెస మిసమిసల్ గలయ వెలయ
సమీర ౩ ౯౭

సీ ధగధగ ప్రజ్వలత్పటుతటిల్లతి గాలి మిసమిసల్ మెఱపి యాకసము నిండ
శుక ౧ ౧౮౪

౨ మెఱయుట యందలి యనుకరణము.

క. కోమలతనువుల్, మిసమిస మెఱవఁగ వేశ్యావిసరము భాగ ౧౦ ఉ ౬౩౬

వ మిసమిస మెఱయుసస్యంబు లాస్యంబులం జన్పించి గర్వించి ఱంకెలు వేయుచుం గలును చిత్ర భా. ౩ ౧౩౫

(కర్మధారయమునందు నిగాగమము)

ఉదయవిభాతి మిసమిసనిచన్నుగవపసకు వెస మార్మసలునసమకళికల్ చిదుము నెసఁగుతతి శాఖా, విసరములుగ్రమ్మఁ గిరిబిసనటనఁ గ్రోచి రా వి ౩ ౧౦౪

వ. విలసితగ్రైవేయక ముక్తాఫల హారనిచయంబుల కిమ్ము చూపక మిసమిసనిపస గలమెఱుంగులు గిలికొన
భాగ ౧౦. ఉ. ౭౨౧

మిసమిసమను. అ. క్రి. (మిసమిస + అను) మిసమిస ప్రకాశించు.

సీ గిఱికొన్న పల్లజాంబాలు వెంట్రుకలవాఁడు మిసమిసమను మిట్టనొసలివాఁడు
శరా. ౬ ౪౫.

క మిసమిసమనుపిరు తొనఁగడి, కిసలయవిసరము హసించుకేలన్ సకి య, య్యసమశరుఁ గన్నసామికిఁ, గుసుమములసరమ్ము లఱుతఁ గూర్చి యంతన్ ముకుంద ౩ ౬౪౪.

ద్వి మిసమిసమను కీశిమెఱుఁగుఁ జెందొడలు గనిసంగడు పైరికిరటి తుండమువెలె
ద్వి హరిశ్చ పూ ౧౧౦౩ పం.

మిసి[1] వి కాంతివిశేషము

(దీని యామ్రేడితరూపము మిసిమిసి)

గీ ఇట్టిపస మిసిజిగి బిగి యీవిధంబు, ప్రణుతి సేయుంగఁ దగె మె యాబ్రహ్మకైన
హంస ౧ ౬౫.

జ మిసిమి, మిసిమిసి

మిసి[2]. వి. మత్స్యవిశేషము

సీ మిసి కల్లరిఱు తేలుమీను
హంస. ౪. ౧౭౪.

మిసి. సం వి. ఇ స్త్రీ ౧. సపాహ. కి. ౨ జటామాంసి కి

మిసిమి. వి (మిసి1) ౧. కాంతివిశేషము, లావణ్యము.

మ. నవలావణ్యరసంబు పల్లెగములోనం బోవి య గ్రంబుపన్, భవదీయాస్యకెంపుచిప్పయూర్చి పిడపం బ్రాలేయరుఙ్మండలం,బు విశ్లేష్మించె విరించి యచ్చిలుము వోఁ బూఁబోఁడి యాచిహ్నమం, బుపులం దాతఁడు చేఁదాలంచుమిసిమిన్ బుట్టెన్ సరోజాతముల్.
నైష. ౭. ౧౮౩.

గీ. పసిఁడిగట్టున కొలవింతమిసిమి నించి, సెలసెఁ
గడసాని మదుపలి తెలుపరయింద
పారి. ౪. ౪౩.

సీ. మెఱసి నిల్కడచూపు మెఱుపులో రెంటపు
బిత్తరపు లోతరము విద్దారపసిండి, పసి
మిలోమిసిమి నిబ్బరపు సంపంగిపూతావిలో
తావి ఘటికా ౬. ౧౩.

౨ నవనీతము, వెన్న

సీ పాలమున్నీటిలో పలిమీఁది మీఁగడ మిసిమి
చిక్కునఁ జేసి వేసు వడసి
భాగి ౧ ౬౬.

సీ మినుకు గాప్పలవాని మిసిమిమేఁతలవాని
మెఱుఁగుజామనిచాయమేనివాని
పాండు ౧ ౨౧౩

గీ మిసిమి గలపుల్ల పెరుఁగుతో మిళిత మైన
గోవపచ్చళ్లు చవిమాచి రాదరమున
వైజ. ౬ ౧౨౦

౩ భాగ్యము, సంపద

సీ. గుట్టు పోవిచ్చినఁ గిట్టుఁ బెద్దతికంబు దుర్వృత్తి
యపుడె యైనఁ గొలఁగు మిసిమి
గావులిం ౪౧

౪ (హిం మిస్త్రి) పంచదారప్పు.
(అంధకార వర్ణనము)

సీ. బ్రహ్మ యై యుదయించి భానుండు లయ
మొంద నెరసినచతురబ్ధినీర మనఁగ, సమ
యంపు యవనుండు జాబిల్లి కుసహార
మొసఁగెఁ దెచ్చిన చెక్కమిసిమి యనఁగ.
చంద్రా. ౫ ౪౯.

(ప్రాఁత ప్రతిపా. మిసిరి. ముద్రిపా)

విశే. ౧. లావణ్యముగలది, తళతళలాడునది.

సీ. ఒనపరి మిసిమి సొన్నెసలిపసల్ గాంచ
మెలిక్రొన్నెల జనుల్ ప్రొంక్క నరయ్యె.
దశా. ౫. ౧౫౧.

క ఉరముల మణిహారంబులు, కరములఁ గట
కాంగుళీయకప్రముఖములున్, శిరమున మిసి
మికళాయుల, ధరియించి చెలంగి రఖిలతర
చరముఖ్యుల్. ఉరా. ౫. ౨౬౦.

క. తనుఁ దుమ్మఁ దలఁచుతత్కా, మినికన్నను
మున్నె యతఁడు మిసిమికటారిన్, దునిమి
బలి రొమ్మఁగె సాహస, మెనయం దొ
మొత్తి బాస యిచ్చెద నటుచున్.
శుక. ౨. ౬౭.

౨. స్నిగ్ధము, నున్ననిది.

గీ వంశజాతు కాణమునఁ జేర్చుదండయును
బు, సింపిబురుసా మిసిమిగవిసెన సడలుచు,
నిష్టపువిపంచియును నిల్వుటద్ద మమరఁ, బద
కియులు సొచ్చె నప్పు డప్పడమి కేఁడు
రా వి ౫. ౧౬.

గీ చిక్కన మిసిమి వెగా జడ్డు జిగురు
గట, ఆని, స్నిగ్ధనామంబు చెలఁ
గును ఆం. బా ౭ ౨౫౭.

మిసిమింతుఁడు. విశే శ్రమనొందినవాఁడు, అల
సినవాఁడు.

గీ. శిఖండి పటుమార్గణంబులఁ గదఁగి
రేయ, నతఁడు మిసిమింతుఁడును గామి
కల్ల నవ్వి, పజెపెఁ దనయమ్ము లతనిపై
ఘట్టించును . భార. భీష్మ ౩. ౩౬౧.

క. అంతఁ దెలిసి యసురద్విషుఁ, డెంతయు రథ
సమున శత్రు నెదిరి కదిపి దుర్దాంతగతి
శ్రేయఁగా మిసి, మింతుఁడు గా కాతఁ డొక
సమిద్ధపు శక్తిన్. హరి. ఉ. ౧. ౧౩౦.

సీ. మిసిమింతుఁడును గాక వసియించుఁ గుత్తుక
బంటినీరను బుండువంటి చలిని ..
పాండు. ౨. ౨౯. భీమ. ౧ ౧౧౦

మిసిమింతురాలు. విశే. శ్రమనొందినది, అలసినది.

ఉ. చక్కనివారిలోన సెలజాణలలో విటరాజ కోటిలోఁ, జక్కనివారిలోఁ గడుఁబ్రసిద్ధి వహించిననీవు ప్రాణముం, దక్కనచోట నీమనను ధైర్యమున న్మిసిమింతురాలు గా, నక్కట పుష్పసాయక మహాశరసాత్ములునో మృగేక్షణల్. హర ౩ ౧౫

గీ. లోలలోచన మిసిమింతురాలు గాక, వహ్ని కీలలలో నిట్లు వన్నె చెదక, యున్న దిది చాలచిత్ర మోహో తలంప, విరియఁ గనియు నెఱుంగ మివ్విధము నెచట హరిశ్చ. ౩ ౧౪౦

మిసిమిసి[1]. వి (మిసి1 + మిసి1) అధికకాంతి

ద్వి. బిట్టుబాఁటుచు జిగిబిగి సేసరించు, ప్రట్టిచెం ప్లారితఁ బోదలుదుప్పులను, మిసిమిసిలంపులు మేపి తాఁ గ్రొవ్వి, దుసరులువాతి గంతులు గొనుతెల్లి నవ ౧౪౬. పా. ౨౬. పం

మిసిమిసి[2]. వి మేఁక చేయుధ్వని కనుకరణము

వ. అయ్యాజవల్లభుండు సురతపగతంగ్రుఁ డై మిసిమిసి యనుశబ్దంబు సేయుచుఁ దచ్ఛాగికాంటం జని .. భాగ. ౯. ౫౪ ౭.

మిసుకు(గు). అ క్రి. (క. మిసుకు) ౧ కదలు, చలించు.

గీ. అకట యే మంచు దల్లియిల్లాలి కైన, నెడ గలదు గాని వానిలో నడచుదాని, కుబుసు బోకకు నేని కేతొక్కదాని, మిసుకఁ గూడదు మేరకు మేరగాచు.

కవల. ౪. ౧౭౩.

గీ. ఎన్నివిధముల వాటాడ కన్నయట్టి, గట్టి పూనిక నీయందుఁ గలిగెనేని, దాని కొక యుక్తి మనసుకెన్ని తలఁచినాఁడ, మిసుగ వచ్చునె విట కళాకుసుమ మెదుట

నిరం ౩.౧౪.

౨. వదలు, భయపడు.

గీ. ఒకరి కొకటి, యొసఁగఁ బోసఁగునొ మిసుక రాదో పరులకుఁ, బుట్టినిల్లుతె వ త్తంగ లెట్టు లగుమ పాంచాలి. ౫ ౫౭

మిహి, విశ ౧. ప్రశస్తము, చొక్కము.

సీ. మిహిపసిండిపరుంజొమిహదా కెలంకులతావు గుజ్జరినేఁతకేవడంబు మనుచ ౪ ౭౭

క. మనిగెలులు తళుకువిూసలు, మినుమినుకన కన్నదోయి మిహికుందనపుం, దనువుం గల యొకపూనమ దశా ౧ ౧౩౧

ఉ. ఈ మగి రాధగింబుబిగి యీబిగితోరపుఁ జన్నుదోయితో, రీమునిపంపుఁ లేనగవు లీవిహి బంగరుదంగొసంగుమేను

సవిూర ౨ ౪౭.

౨. స్నిగ్ధము, సున్ననిది

గీ. చిక్కన మిసిమి మిహి జడ్డు జిగురు జిగట, ఆను, స్నిగ్ధనామంబు చెలఁగును .

ఆం. భా. ౨ ౨౫౭.

౩. క్రొత్త, నూతనము.

గీ. క్రొత్త మిహి హొస యనఁగ విూఱును నవంబు ఆం. భా. ౩. ౭౩.

మిహిమల = మేరుపర్వతము.

క. తుహినాంశుని గెల్చెద నని, మిహికోపరి లోకములు క్రమించి రయమునన్, బహు గోజనములపొడ వగు, మిహిమలతుదఁ జేరి విశ్రమించిన యంతన్. ఉ. రా. ౪. ౪౬.

మిహిక. సం వి. అ స్త్రీ. మంచు, హిమము.

మిహిరము. సం. వి. అ. పుం. జిల్లేడుచెట్టు, అర్కవృక్షము.

౨. జలము, నీరు. (కే. ని.)

మిహిరాణుఁడు. సం వి అ. పుం. శివుఁడు. (త్రి. ని.)

మిహిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. చంద్రుఁడు. ౩. వాయువు. ౪. వృద్ధుఁడు. ౫. మేఘుఁడు.

మీ

మీ1. స. నీ శబ్దబహువచనరూపము (చూ. నీ.)

క. మాయందు లేనిగుణములు, మీయందు రాగమునఁ
జేసి మిగిలి వెలింగెన్ భార. ఆర ౧. ౭

మీ2. విశే. (త మీ. క. మే.) వృత్తియందు మీఁదిశబ్దమునఁ దోలియచ్చుమీఁదివర్ణములు లోపింపఁగా మిగిలినరూపము

(దీనికిఁ బరుషవర్ణము పరమగునపుడును గాగమం బగు)

ఉదా. మీఁగడ, మీఁగాలు, మీఁజేయి మొ.

మీఁగండ్లమెకము. వి. (మీఁదు + కన్నులు + మెకము) శరభము, ఊర్ధ్వలోచనము (శ. ర.)

మీఁగడ = మీఁవడ. వి. (మీఁదు + కడ. త మీఁక్కడై, మింగడ) కాఁగిన పాలమీఁదితెట్టె, మండము; పెరుఁగుమీఁదితెట్టె, మస్తువు

సీ. తోలఁకి మింటికిఁ బొంగుదుగ్ధపాథోరాశికర
ములమీఁదిమీఁగడల మెఱుఁగు
మనుచ. ౫ ౩౭.

సీ. కనరు వోకుండఁ గాఁచినయానవాలతోఁ
గడి సేయ వచ్చుమీఁగడలతోడ
పి. శకుం. ౧. ౧౩౫.

సీ మీఁగడ యుంచన మీఁఱు మండాభిధ
ఆం భా. ౨. ౨౫౬.

చ జేరినమీఁగడతో మనంబులన్, పవిఁ
గొనఁ జేయువాహరిపుబష్కయణీదధిపిండ
ఖండముల్, మెసవిరి కంఠదఘ్నముగ .
శైవ. ౬. ౧౨౯.

సీ. నేరంబు లోమెకునియతికానికి గట్టిమీఁగడ
కాఁచుక గాఁగ నిచ్చు శుక ౨. ౫౫౪.

మీఁగడతెర. వి. (మీఁగడ + తెర) భక్ష్యవిశేషము.

వ. - . పొంగలి పులిహోరము దధ్యోదనంబు
తిరువీసంబు పరమాన్నం బానవాలు జున్నులు
మీఁగడతెరలు నవనీతంపుఘుటికలు
ప్రబంధ. ౧౧౨.

మీఁగాలు. వి. జో (మీఁదు + కాలు) పాదోపరిభాగము.

మ ఆ, హరిశ్రీపాదతలంబుఁ దూఱికొని
యయ్యస్త్రంబు మీఁగాలని, ష్ఫురవేగంబున
నుచ్చిపోయె భార మౌ ౭౩.

మ. అం, వము లై మీఁకెడు తెల్లచాలు
గమి లోచన్ గొమ్మమీఁగాళ్లు చూచి
మదిన్ జూడఁగ వీనిసాటి గలదే చెప్పంగ
నెచ్చోఁ గనన్ యయా ౪ ౫౦.

గీ కచ్ఛపంబులఁ బోలి మీఁగాళ్లు దనరు
ప్ర భా ౨. ౭౬. ఆం భా ౨. ౧౩౫.

మీఁజే(జె)యి. వి (మీఁదు + చేయి) చేతి పైభాగము.

సీ మీఁజేయి నాఁగను మూఁఱుఁ గఱకోపరి
భాగంబు ఆం. భా. ౨. ౧౩౯.

మీఁటగు. అ. క్రి (మీఁటు + అగు) ఒప్పు.

చ. ధర యనుకొల్నిలో కెంలచుతామరపూ
వనఁ గోట మీఁటగున్
పాండు. ౧. ౧౦౬.

క. కులీలఁ బురములోపల, మే లౌప్రాయంపు
రూపు మీఁటగువారిం, జాలి భయలజ్జ
లన్నియుఁ దూలి చనన్ విన్నఁ జూచి
తోలఁగక కలయున్. హంస ౧. ౨౨౧.

మీఁటు. స. క్రి. (క. మీంటు, త. మిట్టు. ఇది సానుస్వార మని చి. వి. నిరనుస్వార మని శ. ర. నిరనుస్వార మనుటకు మనుచ. ౨. ౬౦. ఆము.

౨. ౫౪. ఐహా. ౩. ౭౮. వసు. ౨. ౧౫౬.
నిర్ధారితము లున్నను. భార. ఉద్యో. ౪.
౪౦౩. న బట్టియు, శన్నదముబట్టియు సాను
స్వారముగా గ్రహింపఁబడినది.)

౧. వీణె మొ. వాయించు, ప్రయోగించు.

ఉ. మరాంగన లాడఁ గిన్నరల్, కిన్నర
మీఁటి పాడఁ దిలకించుచు నిర్ఝర కేళ
రాఁ డొకో . వసు. ౫. ౫౮.

చ. విపంచి మీఁటుగతి బ్రానీ యుకిల్ వెదశెం
గొలంపులన్ మనుచ ౩. ౬౦.

చ. నఖరాంకురమ్ముల నయమ్మునఁ దంత్రులు
మీఁటి గాన మిం, పానరఁగఁ జేయువాణి
ప్రతిధ్వనులఁ జేయుతఁ గృష్ణరాయనిన్ .
పారి. ౧ ౫.

౨ ఎగజిమ్ము.

ఉ. అతతలీలఁ గోమలనవాంకురపాళి మహాంధ
కారసంఘాతము మీఁటె నద్భుతముగా
శశలాంఛనుఁడభ్రవీథికిన్ .
భీమ. ౨. ౩౯.

రగడ. తెలవ యొచటనుండి పాఱు తెంచి
తెంచితే పరాలు, మెఱుఁగుబోఁడి చెక్కు
చెమటమీఁటు మీఁటుమిగులఁ జాలు
వరాహ. ౩. ౯౨.

ఉ. పాటన బంతి మీఁటుగతి భూవరుఁ డంత్రిన
ఘాంచలంబులన్, మీఁటిన గట్టు బి ట్టెగసి
మేదిని బ్రాలు ఘనస్వనంబునన్, పాటక
శైలకూటకటకాళిఁ బ్రతిధ్వని బర్వ
వసు. ౨. ౧౫౬. మనుచ. ౩. ౭౮.

౩. త్రోయు ; తట్టు ; ప్రేలితోఁగొట్టు.

శ. నీటు వడి ధర్మ మనుబరి, దాఁటిననామనసు
లోని దర్పము వెడలన్, మీఁటి కరాంజలి
మణిమయు, కోటీరాగ్రమునఁ బెట్టికొని యు
ట్లంటిన్. వరాహ. ౪. ౭౩.

మ. త్తకోకిల. మేఁటివిల్లు దగన్ త్రికూటము
మీఁదఁ జూడుము దృశ్యమున్, దాఁటి
మాయను మాటిమాటికిఁ దాల్చిచే నటు
మీఁటుచున్. సీతారా. ౧. ౧౫౩.

సీ. చల్ల నమ్మఁగఁగఁ బోవుసతులకొంగులు వట్టి
మెఱుఁగుచెక్కిళ్లను మీఁటిమీఁటి .
భాగ. ౧౦. ౬౯౨.

సీ. పదకటింటికిఁ జెలుల్ ప్రార్థించి యనుపుచోఁ
దలంపు మీఁటితిఁ జావ తలనితంబ
శుక ౩. ౫౦౦.

ద్వి. శిశువులు నాపోవఁ జెక్కిలి మీఁటి,విశ
దాత్మ పాలు ద్రావించుచందమున
ద్వి. పరీక్ష ఉ. ౧౯౬ పం

ఉ. అ, ప్పాటలగంధి వేదనసపం బిడి
యేడ్వఁ గలస్వనంబుతో, మీఁటిన విచ్చు
గుబ్బచనుమిట్టల నశ్రులు చిందువందగన్
మనుచ. ౨ ౪౦

౪. పోఁగొట్టు ; తేలికగాఁ బోఁగొట్టు.

సీ. . తులువలబలుక్రొవ్వు దొలఁగ మీఁటె.
నీలా. ౧. ౧౨.

సీ. మిత్రాధికారంబు మీఁటి వేయఁగ వచ్చు
మహితోపకారంబు మఱవ వచ్చు
రామలిం. ౪.

౫. నీయు, (బాణాదులను) ప్రయోగించు.

ఉ. మరుండును జిల్కతత్తడి మీఁదఁ జివు
క్కునం బడి తమిన్ మగతుమ్మెదనారి
పింగిణిం, బాదుకొనంగఁ జేసి రొంకి పారియ
మీఁటెను బువ్వుఁదూపులన్.
మదనసేనము. ౧. ౧౪౫.

౬. మెలిపు ఊడఁదీయు.

ఉ. ఎవ్వఁ డొకో లయాంతకుని నే పని
మాఱొ్కని కోలు మీఁటె వాఁ డెవ్వఁ

ద్రోణో పురాంతకునియొక్కడుకీ స్మరశాలఁ
దన్ను. భా. రా. ఆర. ౧. ౧౫౯.

౩. (కేలు) కట్టు.

క. ధరఁ బేలు మీటు కన్నను, గర మరుదుగ
లెక్కగొనదు గదరా . సుమతి. ౩౧.

క. కే లనుచు బిగియఁ బట్టిన, మే లెఱుఁగుచె
మీటుగాశ (శ. ర.)

౪. తీసివేయు, పోఁగొట్టు.

సీ. కర్ణాభరణహల్లకము వోవ మీఁటెడు తెఱఁ
గున గొల్చున దీపమార్చి

విక్ర. ౪. ౯౩.

మ. పాలయుం గాడ్పు లుదర్మ పాలయవదంభో
జాతవత్కుక్ష్ములు, స్థలఘుస్రబ్మ కరందబిందు
వుల శాపత్రయి మీఁటి

ఆము ౧. ౩౩

౯. విడుచు, త్యజించు.

గీ. వీని వదలంగఁ బ్రోయుఁడే వీటికోట, దాఁటు
నందాఁక ననుమాట కోట మండ, నీటు వో
మీఁటి గరువంబు మాటి యుటకఁ బెద్దపర్వున
వచ్చితి బెదరు పుట్టి. కువల. ౪. ౩౧.

విశే. (వీణ మొ వానిని) మీఁటుట.

శా. ఓరా రాగము బాఫ్రశే రొండుగు తాయం
బుల్ బలీ స్థాయిసం, చారిప్రాపులు లెస్స
కంపితము మైచా గోవళా మే లమ్మ
యుష్యర్థారే మీటు . .

వాల్మీ. ౩. ౧౩౯.

సీ. మేటిచైయి మజ్జారె మీటు మీటు వహించె
నిం పర్యో నయ్యారె కంపితంబు .

సమీర. ౩. ౨౧౩.

శా. ఓరా మీటు బలీర కంపిత మహో
యాందోళితసూర్ప్ఛ్ర . . .

చంద్ర. ౧. ౧౨౩.

౨. ఎదురుపాటు, (ఉద్రేకము అని శ. ర.)

క. మీటు గలరాజరథికుల, నాఁటికి కేవుర
వధింతు నరుశరములు కో, నాఁటి పడ వైచు
నంతకు . . . భార. ఉద్యో. ౪. ౪౦౩.

౩. సొగసు.

సీ. మీఁ టొలపడి మంచికోటెరు వెట్టినమురువు
చూపట్టెడు ముక్కు చెక్కు .

వాల్మీ. ౩. ౧౧౯.

చ. చూ, చెద విభు దన్నియున్ నృపతిచెంతఁ
జెలి యనుమాట మీఁటుగన్

కళ. ౩ ౧౪౩.

సీ. మేటియై మజ్జారె మీటు మీటు వహించె
నిం పర్యో నయ్యారె కంపితంబు

సమీర ౩. ౨౧౩.

సీ. కోటగోడల నైన మీటుగా దెగఁ బ్రాఁకి
దాఁటఁ నేరనిదేఁటి తలిరుఁబోఁడి
హంస. ౧. ౧౦౨ (ఇట వాక్యా
లంకారము.) హంస. ౧. ౧౯౩.

౪. మల్లవిద్యావిశేషము.

క. ఇది మెన యిది నఱు కిది పో, టిది మీఁ
టిది చూ టిది దుము కిదె యిదె యని తా,
రదిరిపడి పండ్లు గీఁటుచు, నదమదముగఁ
గాలుఁ గేలు ఁ జంటఁ బెనంగన్.

ప్రబంధ. ౩౭౩.

విశే. ౧. శ్రేష్ఠము.

శా. వీటు స్మీఁ టగుకోటు లేటివరదన్ కేమాఱు
గ్రీడింప వసు. ౧. ౧౧౧.

ఉ. పాటలగంధి నీపెదవి పైకొనుచాపలు
మాపఁగాఁ జవిగా, మీఁ టమృతంబుకంటె .

బహు. ౩. ౩౭. ద్వి. పరమ. ౩. ౫౩౧. పం.

౨. పెద్దది, గొప్పది.

ఉ. మీఁ టగుమీల పెల్ల ముసు గ్రింగి క్రమం
బున నాచె పెండ చె, స్ఫటిక కంటఁ

పోఁచు. బొమ్మడాయ ద్వాత్యూటకులంపు
లేకెన బిరోటకులం బజలప్రాదంబులన్.

ఆము. ౨. ౫౪

౩ అందమైనది, ఒప్పైనది.

చ. పరవిజ సంభవుండు పురసారసగేహినికిన్
రచించున, చ్చెరు వగునీలపుంగులపు లెక్కన
మేలిపసిండి ముద్దుటుం, గరమన మింటితో
నొరయికన్ గమపట్టెడు గోపురస్ఫుర,
ద్గురుతరశాతకుంభకుచిగుంభితసాలము మీట
మీటుగన్ చంద్రా ౧ ౭

౪. (తత్కాలమునకు) ఉచితము, తగినది

వ. రెండుతెఱంగులవారును బోరాడు
వేడుకల మీఁటగుమాటల సందడించుచున్న
సమయంబున భాగ ౭ ౩౩౧

జ. మీఁటగు, మీఁటుకొను, మీఁటుమిగులు

మీఁటుకొను. స క్రి. (√మీఁటు) చిమ్ము,
విక్షేపించు

సీ. కొనగోళ్ల నుదుటఁ గ్రమ్మిన పెంజెమట
మాటిమాటికిఁ దిగిచి పో మీఁటికొనుచు

వైజ ౧. ౧౩౧.

మీఁటుమిగులు. అ. క్రి (మీఁటు + మిగులు)
మిక్కుటమగు, అధికమగు, అతిశయించు

గీ. తురంగమేధమఖసహస్రము లఁ గల్గి
కమ్మనివావ్యతతులు, మీఁటుమిగులంగ
మెసఁగినకోటనుండి

వరాహ. ౧౨. ౬౧.

గీ. ఆపద్భుకం బగు తనగతి నొసలఁ గన్న,
గలుగునంతటిబలం వేటకానిసార,మేయ
ముల కైనఁ బట్టిక మీఁటుమిగిలి, చనదె
యాఘోరభూదార మనఁగ నపుడు.

వరాహ. ౧౨. ౩౧.

మీఁదఁజూచు = గర్వించు, ఔద్ధత్యముఁబొందు.

క. సిరిపెంపునఁ గడు నొప్పెదు, సురనాయక
యిపుడు మీఁదఁ జూచెదు

భాగ. కాం. ౪. ౪౩౫.

మీఁదమీఁద = ఉత్తరోత్తరమున, ఒకదాని
వెంట నొకటిగా

ఆ మీఁదమీఁద సుఖనిమిత్తంబు లొదవుచో,
నడుమఁ జెందు నిజజనంబుపీడ

కళా. ౫. ౩౨

మీఁదవచ్చు = దండెత్తు, యుద్ధమునకు
వచ్చు

సీ తనమీఁద వచ్చినఘను లగుదొరలను నూటిపై
నొక్కని గీటడంచి సింహా ౧ ౧౧౨

జ మీఁగండ్లమేకము, మీఁగడ, మీఁగడతో,
మీఁగాలు, మీఁజేయి, మీఁదిమిక్కిలి,
మీఁదిసాకిరి, మీఁదుమిగులు

మీఁదికిమీఁద = వెంబడే, క్రమముగ

ఉ ఆయవనీసురాసురచయం బురుసత్త్వుల నుగ్రు
లన్ మహోగ్రకాయులఁ దద్గణాధిపులఁ
గాంచుచు మీఁదికి మీఁద జీవముల్,
వోయితి కు సం ౭ ౭౦౧

మీఁదిసాకిరి. వి. (మీఁదు + సాకిరి) ఉత్తర
సాక్షి. (శ. ర.)

మీఁది(దు)మిక్కిలి. విశే. (√మీఁదు) పయి
పెచ్చు, అధికము

క నను విడిచినఁ గొంపోయినఁ, బనికొదవలు
లేమి సరియె పత్త్రికి చేఁ జిక్కినయది నీ
విఁక నీడిగి, లిన నొచ్చుట మీఁదిమిక్కిలి
విశేషింపన్. ప్రభా. ౩ ౧౪౫

క. అలుఁగులపోకడలను స్రుయలయికలను
మీఁదుమిక్కిలై కడు లోనై, బలములు
తమతమబావో, బలములు నటఁ బనికి రాక
భయవిహ్వలులై. విజ. వి. ౩ ౧౫౬.

మీఁదు. వి. ఔ. (క. మీదు) ౧. ఉపరిభాగము, పై.

క. మోఁదు మెడ ద్రొక్కి పెక్కుము, మీఁదికి
నెగయించు వంచు మెయి సారించున్
ఉ. హరి. ఉ. ౧౦౩

ఉ. మేరుమహామహీధరము మీఁదికి సందులఁ
బోయి యేఁకియన్ ..
భార. ఆది. ౭ ౯.

చ కలమును లుండు దృష్ణ లోఁ,
దలకొన వంగి మున్ జలము ద్రావెదు
క్రిందటివేళ్లు మీఁదటన్, నిలిపి మకంద
మానుకరిణిన్ నికటోపవనానిలాహతిన్
ఆము ౧ ౬౭

౨. అంతస్సు, మేడపైభాగము, నిలువు

ఉ మేడలమీఁదు లెక్కి యలమేనకఁ గ్రేణి
యొనర్పఁప్రాయపుం, జేడియ లబ్బురిం
బయినవెంగిలుపల్ తగఁ జల్లి రందఱున్
యయా ౪ ౧౫౬.

3. ఉత్తరకాలము.

సీ పైతృకం బగులక్ష్మి ధర్మజుఁ డిప్పుడు
దాల్చిన నాతనితనయుండు మఱి దానిఁ
దాల్చు మీఁద భార ఆది. ౬. ౧౭౩

చ. . ఏఁటికిఁ దత్తరపాటు మీఁది చే,
టెఱుఁగవు శిబికేశ మిపు డొక్కడఁ
బోయె సారం౧. ౭ ౧౪.

చ. తలకొని యున్నతొంటిమక్కృతంబుకరంబున
వచ్చి మీఁదటన్, గలిగెడు శోధనం
బులకుఁ గారణమై వి(క్రి. ౪. ౫

మ అనుచున్ చెప్పుఁబు తేలవైచుచు విశ్వ్య
త్కంఠయై రుక్మిణీ, తనయా మీఁదట నైన
నీవ పతివై తద్ధర్మ మీడేర్పుమీ
ప్రభా. ౫ ౬.

(ఇట ను త్తరజన్మ మని భావము)

౪. ఉత్తరకాలఫలము, ఉదర్కము.

గీ. కురుకుమారుల దపుమంతఁ గుడిచి క్రొవ్వి,
మీఁ దెఱుంగరు మా కేమి మేలు కాక,
నాలుకలు గోయనర్హునానలము దఱిపి,
రొమర గోనం గని సంతృప్తి రొసఁగు మెసఁగు.
భార ఉద్యో. ౪. ౧౨.

క పోఁ దడవు లేదొ క్రమ్మఱి, రాఁ దడ వది
లేదొ యీసురభి యడకించెన్, మీఁ
దెఱుఁగ నైతి నిఁమటు, నీఁదించి యభేద్యుఁ
జనియె నిం కే మందున్.
భోజ. రా ౬. ౫౩.

౫. దేవతాదులకై నియమించిన మునుపు.

గీ కాటికేనికి మీఁదుగాఁ గట్టియున్న, గట్టి
వరహాని వరహాని గాఁగఁ జూడ, కాడఁ
బోఁ గూడ కొక్కమా టాడ కుండ, గుండ
నికి రంగుబంగారు గోరునేసె.
శుక 3 ౫౦

౬. తృతీయార్థక ప్రత్యయము, కరణార్థకము

గీ తడవులకుఁ గల్గె మనుజయూధప్రచండ,
పలలపారణతద్రక్తపానకేళి, లాలనామోద
మిగామమాలింబుమీఁద, వరుస సందఱు
గంతులు వైవుఁ డింక. శివల. ౨. ౧౦౨.

ఉ. లేవడిమీఁద బానిసలు లేనికతంబున నూగ
కుండివన్, బోవమి నప్పునప్పులకుఁ బోవుట
వేఱుఁ దోఁచె నేమిటో శుక. ౨ 3౪౫.

౭ పంచమ్యర్థక ప్రత్యయము, కంటె

ద్వి. కావున నేనును గొరికుమీఁద, దైవంబు లేఁ
డని తల యిచ్చి వడయ్యుదు
పండితా. వాద. ౭౪౧.

౮. సప్తమ్యర్థకము, ఎడల

గీ. బాలుఁ డీతండు మీమీఁద భక్తి గలఁడొ,
చేయుఁగా నీఁడు సులభుఁడై చెప్పినట్లు
కాశీ. ౪. ౧౫.

సీ. .. విహితసదాచార విధులమీఁది, శ్రద్ధ
మతి యనంగఁ బ్రస్తుతి కెక్కుసు ..
కళా. ౫. ౧౪౬.

గీ. తపసికొండంబు వెన్నచందమునఁ గరఁగఁ,
గలయికలమీఁదితిమురునఁ దొలఁగుచుండఁ,
జిత్తజానిచేన తెలగోలు చేసినట్లు, కలుకఁ
బలుకులఁ జెలుకిలకొలికి పలికె.
వి. ప్ర. ౩. ౪౮.

౯. వశము, ఆధీనత

క. కాపురుషులమీఁది నిడకు కార్యభరం
బుల్ అము. ౪. ౨౦౪.

౧౦. పయి, పైకి,

ద్వి. ఇచ్చలోఁ భరతేశుఁ డిట రామువీఁద,
వచ్చుచున్నాఁ డని వడి నిశ్చయించి
రం. రా. అయో. ౧౩౯. పా. ౧౬. పం.

విశే. ౧. పైది, మీఁద నున్నది

శా. పాలింద్లపై నూత్నమ,ర్యాదన్ శెందు
కరింబు క్రిం దగుటమీఁదై నాకరం బుంట
మేల్,గాదే రాజ్యము గీజ్యమున్ సతతమే
కాయంబు వాపాయమే. భాగ. ౮. ౫౯౨.

సీ. వినిం చి మెప్పించి స ప్తముములకంటె మీఁదై
యొప్పు ననుపమానమస్థిరజ్యోతిరాత్మకస్ఫురిత
పదవి, వడసె . హరి. పూ. ౧. ౫౮

౨. అధికుఁడు, గొప్పవాఁడు.

ఉ. ఒప్పిద మైనసీకరుణ నున్నతుఁ డై మతి
మీఁదుగా జగం, బిప్పుడితాక రోఁచు
ఉ. రా. ౨. ౧౪౬.

వ. అని మనసిజుండు మీఁదు లేక పలికిన విని
రతి పరమేశ్వరుమాహాత్మ్యంబుఁ దలంచి
వెండియు ని ట్లనిరయి కు. సం. ౪. ౪౨౮.

మీఁదుగట్టు = దేవతాదులకు సమర్పించుటకై
సిద్ధపఱచి యుంచు.

ఆ. తనకు మీఁదు గట్టి తగ వియ్యఁ బాటిసాఁ,
దనుచు సీరపాణి యూసదిచె ౬. ౩౪౧.

మీఁదుగా = గుండా, ద్వారమున.

వ. అం దుండి ప్రభాసతీర్థంబుమీఁదుగాఁ
జని .. కాశీ. ౩. ౧౧౧.

మీఁదుపోవు = దేవతాదులకై కట్టియుండు
ముడుపుసొగు.

గీ. వేరె గాకున్నఁ గడపనివేలుపులకు, మీఁదు
వో కున్నఁ గడపని మిన్న కట్లు,గడపె
నింటింట నీకాశికాపురమునఁ, బుణ్యగేహిని
యిది మహాద్భుతము గాదె. కాశీ ౮ ౧౩౯

మీఁదులుచూచు=సిగ్గు మొ. వానిచె ఆకనము
వైపు చూచు

గీ తిరిగి చూచినయంత నాద్రిమ్మరీఁడు, వీక్ష
మొక్కటి యేనియుఁ జిక్క నీకన్రమింగి
మీఁదులు సూచుచు మృదులఫణితిఁ,
బిలిచి యి ట్లను శరదిందుబింబముఖిని.
పాండు. ౪. ౧౮౧.

మీఁ(దుల)దెత్తు = దేవతాదులకు సమర్పించు
టకై నియమించి యుంచు.

సీ తొలుచూలుకా న్పట దురుసొని ప్రసవార్తి
యిలువేల్పులకును మీఁ దెత్తి రాక
ఇందు. ౨. ౫.

సీ. శుద్ధవేళ సుఖ ప్రసూతి గావలెనంచు నిలు
వేల్పులకు మీఁదు లెత్తరమ్మ
కువల. ౨. ౨౬.

సీ. కొడుకుగుఱ్ఱఁడు చన్నఁ గుడవక ట్లుంట
విచారించి మేదరిపానియప్పుడు, . ఇలువేలు
పులకు మీఁ దెత్తియునుం గవ్యములు గట్టి
యును భక్తిపూర్వకముగ.
పరమ. ౧. ౧౩౯.

వాడుకలోని ప్రయోగ విశేషములు

౧. వాఁడు జీవనమునకై దేశము మీఁద పడెను.

౨. ఆ తప్పు నామీఁద పడెను.

౩. ఈ కవి రాజుమీఁద రెండు పద్యములు చెప్పెను.

౪. నే నా పనిమీఁదనే యున్నాను

౫. ఈ మందు నెమ్మది మీఁద పనిచేయును.

౬. ఈ సంవత్సరము పొగాకుమీఁద హెచ్చు పన్ను వేసిరి.

౭. మాటమీఁద మాటవచ్చి యీవిషయము చెప్పి వేసితిని

౮. నీమీఁద నాకు కోపమా ?

౯. వానిపని గడియలమీఁద నున్నది

౧౦ పిల్లమీఁద పిల్లనిత్తురా ?

మీఁదుమిగులు. అ. క్రి. (మీఁదు + మిగులు)

౧ పై పెచ్చగు.

గీ. నీపవిత్రగేహములును మున్నిపుడు మీఁద,
మేలు చేయంగఁ గొఱ గావు మీఁదుమిగుల,
నధికదుఃఖంబు పుట్టించు . .
ప్రబోధ. ౫. ౨౧.

౨. మించియుండు, మట్టుమీఱు.

సీ. మతి సాటి లేనివైచిత్ర్యల్యంపు మేడలు మిన్నుల
కేవీట మీఁదుమిగులు .
ప్రబోధ. ౧. ౩౯

౩. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

౪. యాదవవిరహిత యగుఁ బో, మేదిని నాచేత
నేఁడు మీఁదుమిగిలి సంపాదితబలు లై
హరిపుత్రాదులు నింద్రాదు లెవ్వ రడ్డం
బైనన్. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౫౨౫.

మిరాటు. వి. పీతపుత్రముల క్రిందికి మీఁదికి నాడుట కాధార మగుచీల.

సీ. మీట నా బిడ యిడవ మీ యుత్పలిత
కీలము . . అం. భా. ౨. ౨౯౩.

(పీతపుత్రముక్రింది యరభాగము. అని శ. ర.)

మీఢము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. నీటితోఁ దడుపఁబడినది. ౨. మూత్రితము.

మీనకేతనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

మీనఘాతి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) చేపలఁ బట్టువాఁడు. వి. న్. పుం. కొంగ.

మీనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మత్స్యము, చేప ౨. మీనరాశి

మీనమేషములు లెక్కయిడు = సోమరితనమున వృథాకాలక్షేపము చేయు

గీ. పగబలం బిది నీప్రజ్ఞ పనికి రాదు, లెమ్మిఁకను
మీనమేషము లెక్కయిడక
సిం. నారసిం. ౨౩.

మీనరంకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చేఁపలు తిను నీరుకాకిపక్షి. (త్రి. ని.)

మీనరము. సం. వి. అ. పుం. మకరము, మొసలి.

మీనవల్లఁకి. వి. (సం. మీనవల్లికా) మీల త్రుచ్చు, పక్షివిశేషము. (శ. ర)

మీనవల్లికా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వర్తిక, పక్షి విశేషము. (శ. ర)

మీనాండి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శర్కర, పంచదార. (రా. ని.)

మీనాఘ్రాణము. సం. వి. అ. న. ౧. చేఁపల పులుఁగు. ౨. కాటుకపిట్ట

మీనాలయము. సం. వి. అ. పుం. సముద్రము.

మీను. వి. (సం. మీనః, క. మీను. త. మీన్, మ. మీలు. దీనికిహల్లు పరమైనపు డుత్వలోపము వికా. మీన్పొల. మొ)

౧. మత్స్యము, చేప

గీ నమ్మి యిల్లడ పెట్టినసొమ్ము గొనిన, మీను లోనగు నీచపుయోనులందుఁ, బుట్టు
భార. అను ౪. ౨౬౪

తరలము. తనువు మీనొప్పుల వల్పజాలరి దానను
భార ఆది ౩. ౪౦.

గీ మీనుపిల్లలజన్మంబు మే లనంగఁ, బడునె
దశా. ౧ ౧౨౮.

క జాలరులు వలల నచ్చటి, మీలఁ దిగుచుచుండి యయ్యామేఘోగ్రరవ, శ్శైలునిఁ గూడఁగఁ జిగిచి
భార అను ౭. ౨౫౯
ఆం భా. ౧ ౧౫౯

౨ జలజంతువు (ఈయర్థమున నిత్యబహు వచనము.)

క జలరాశిఁ దిమితిమింగిల, ములు నాఁ దగు మీలస త్త్వములు విన లేదే
దశా. ౧ ౧౫౩

౩ మీను టెక్కెమువాఁడు, మీనురూపురిక్క

మీనుటెక్కెమువాఁడు. వి (√మీను) ఝానకేతనుఁడు, మన్మథుఁడు

ఆ. మేలుబలమువాఁడు మీను టెక్కెమువాఁడు, నిఖిల మెల్లఁ గలఁచు నేర్పువాఁడు, పచ్చ వింటివాఁడు పరగ బల్వపుటమ్మ, గలుగు వాఁడు ప్రౌఢగతులవాఁడు. వీర ౨. ౯౧

మీనురూపురిక్క. వి (√మీను) రేవతీ నక్షత్రము (శ. ర)

మీమాంస. సం. వి ఆ స్త్రీ. ౧. లోతుగాఁ దెలిసికొనుట, పరిశీలన, పరిశోధనము.

౨. షడ్దర్శనములలో నొకానొక దర్శనము.

(ఇది పూర్వమీమాంస, యుత్తరమీమాంస యని ద్వివిధము.)

మీమాంసకుఁడు. సం వి అ. పుం. ౧ విమర్శించువాఁడు; పరిశోధించువాఁడు.

౨ మీమాంసాదర్శనము ననుసరించువాఁడు, మీమాంసా మతస్థుఁడు

మీమాంసనము. సం వి అ న పరిశోధనము; విమర్శనము

మీమాంసనుఁడు సం వి అ పుం మీమాంసకుఁడు, పరిశోధించువాఁడు

మీరము. సం వి అ పుం. ౧ సముద్రము. ౨ హద్దు, సీమ ౩ పానకము, పానయోగ్య పదార్థము ౪ పర్వతభాగము

మీరు = ఈరు. (మా ఈవు)

(దీనికి హల్లు పరంబగునపు డుత్వలోపంబగు)

ఉ నామదిలోన నెంతయు ఘనం బగుచున్నది యద్భుతంబు మా, రేమహిమన్ యథార్థముగ ని ట్లిది సర్వము గంటిరి
కళా. ౨. ౫౮.

వ బలియుం డాధృతరాష్ట్రసూనుఁడు మహాబాహుండు మిత్రోద్ధిమం, దలఘుం డీకమలాకరంబునకుఁ గ్రీడార్థంబు కౌతూహలం, బెలయంగాఁ బ్రియకామినీసహితుఁడై యేతెంచుచున్నాఁడు మీ, ర్వల దిం దుండఁ దొలంగి పొం డనవుడున్ వా రుద్ధత క్రోధులై
భా౽ ఆర. ౫. ౩౮౩.

ఉ. పాటెఱుంత్రోవ నాకు నలవాటుగఁ జేసిన మీరుఁ డెవ్వఁడో, నాతి య సేయుద్ధముల నారు జయించుట లెల్ల నింతలోఁ, దీకొనుం గనుంగొనుఁడు
ఉ. హరి. ౫ ౨౨౯.

మీఁరలు = ఈరలు.

గీ. మీర లమృతాంశు లమృతంబు మిమ్ముఁ
గాఁడ .. నైష. 3. ౫౯.

క. మీరలు నా పితృదేవత, లారాధ్యులరు .
భార. ఆది ౭. ౧౪౬.

మీఁర్జాకుళాయి. వి. (మీర్జా + కుళాయి) రాజకుమారులు ధరించుటోపి.

సీ. లత్తుకరంగు చల్లడము మిటారింపు చొక్కట్లు
తగటు మీర్జాకుళాయి వేంక. ౫౮.

మీఁఱు. స. క్రి. (క. త. మీఱు) ౧ ఉల్లంఘించు, దాఁటు.

సీ. కొలఁది మీఱిన బాణకోటులు పైపైనేయుపై
నేపి పడవైచెఁ బడఁగ
ఉ. హరి. 3. ౫౭

సీ. బాగగు మేలు మీఱ దొరకప్పుడును ఘన
శ్రీలఁ బొంగియును సేవింపుంన్య
వసు. ౬. ౫౬.

గీ. అమ్మ నీమాట మీఱ రా దనుచు నదిగొ,
నిలిపి వచ్చితి నొకినిండు నీటుకాని
శుక 3. 30౧

౨. నిరసించు.

మ. తినసౌందర్యము చెప్పఁగాఁ గిరఁగి పద్మా
కాంత రప్పించి మోహాన కంజంబున వైచి
తియ్యా మిడుసెయ్యం బొప్పఁ బైకొన్న మీ,
ఱి నృశంసత్వమునం దొలఁగి చని నెట్టిం
జేసెఁ గాపట్యశ్రీఁ డై, ననిలింపారి విదారి
చందములు డెందాన న్విచారింపుఁడా.
అము. ౧ ౪౮.

సీ. వారిపూరంబు వెల్వడి వచ్చి రుద్రుంచు
యజ్ఞకోలాహలం బాలకించి, నను మీఱి
యీ భువనంబు లెవ్వరికు రా సృజియించి
మఖము చేయించువాఁడు .
వరాహ. 8. 3౯.

3. అతిక్రమించు, మించు.

చ. ... నా, పసుపున మీరు చే సజిచి
పొలుఁడు మీఱిన యట్టివాఁడ యీ, ఘన
మున కెల్లఁ గర్త యగు ..
విక్ర. ౭. ౧౮.

ఉ. ఆఱురసంబులం జవులయందుల క్రొత్తలు
పుట్ట నిచ్చులన్, చేతోకభంగిఁ బాకములు
విన్నను వొప్పఁగఁ జేసిచేసి నృస్మిఱఁగి [illegible]
సీని నొకనిం బురిఁగాసరి యట్లుగాఁగ మేన్,
గాలియ పెట్టి రైన నొడికింబుగి వండును
సెల్లగూరలున్. భార. విరా. ౧ ౩౬

సీ. పరమేశుఁ డీబింబ [illegible] నను
మీఱి మన్నించినాఁడు మేలె
కాశీ. ౪. ౧౪౮

గీ. మీఱెను నవఁ గడచె నసఁగి మించె ననుట,
పొలిచి యుండును
ఆం. భా. 3 ౧౭౮

౪. క్రి. ౧. అతిశయించు

గీ. ఆసుధాధాము విభవ మహాంబురాశి, కుబ్బి
మీఱంగి నందనుం డుపయమరెయ్యె
మనుచ. ౧. ౧౯

క. అడవికిఁ గాపురము వచ్చి [illegible] మీఱన్
నీలా. ౧. ౬౯

గీ. మీఱెను [illegible] [illegible]
వృద్ధిఁ జెందె ననుట కొఖ్యాలు
ఆం. భా. 3. ౮౯

౨. ఒప్పు.

ఉ. శ్రీలకుఁ దానకం బగుచుఁ జెన్నల రాలదు
కొండకొండపై, మేలిక [illegible]
మీఱెడు బాబిలి బొలమేదకో .
నీలా ౧. ౧.

3. జనించు, కలుగు

సీ. ఎలతు మ్మెదల దిమ్ము రాలిc జిమ్ము చెలువమ్ము గలకేశి కోకవింతనలువు మీాాటు .

పారి. ౧. ౫౬.

శా. (శుతులం పాపాకారిముల్ మీాఱcగా, న(బహ్మాణ్యము పెట్టినన్

దశా ౧ ౨౭౪.

౪. విజృంభించు, చెలరేcగు.

ఉ. కేలికొంచాప మెత్తి యసిమీఱడా దెబ్బది రెండు బాణముల్, మీాటిన పొం(డభూమిపుని మేను కలంతట నాcటి

ఉ. హరి. ౩ ౫౦ ౫. ౨౭౦

౫. గతించు, కడచిపోవు.

క. ఏ మైన నయ్యోనికి స్త్రీలా మాఱినపనికి నిట్టి యంతిపురములో, సోమద్దగాల యోగిత్రి, సీసుహీమ గడించుకొంటి ఓగి వెఱcగు కడున్.

ప్రభా. ౫ ౭౨

౬. కొనసాగు, సఫలమగు

మ. కలలోc గన్ను నృపాలశేఖరుని పేర్కొం బాయు లెన్నండో కో, యిలకేc దన్నర నాథవర్యునకు న స్నీయంగిc జెంగ్దాడి నా, తలcపుల్ మీాఱcగ నూనసాయకుని బంధాగా వితర్కించుచున్, చెలువుం డెన్నడు గాcగ లించునో సఖ(శీ గాంచు టెన్నండోకో.

ఇండ. ౩. ౧౪.

మీాఱుబెట్టు = గర్వించుడియు.

గీ. మీాసుతుని మట్టుపెట్టకి మీాఱcబెట్టి, యెవరి బెదరింప వచ్చి నా దెవ్వరింక్లు, బుచ్చుకొ నెంచినారు . . సౌనందో. ౫. ౧౬.

మీాల(ముచ్చు. వి. (మీాలు + (ముచ్చు) మీాల దొంగ, మీానవల్లంకి, సీటికుటికి చేడలంబట్టు పక్షివిశేషము, వ ర్తక.

సీ . మాల(ముచ్చులు కుచ్చు లేల కదచు.

దశా ౧. ౧౩౪.

సీ పట్టు జేనువు కొంగ పాటేటు పిచ్చుక పోలంగ విక్కిలి మీాల(ముచ్చు

హంస. ౩. ౧౭౦

సీ. మీాలవల్లcకి యన మీాల(ముచ్చు, నాcగ వ ర్తిక చెలcగు . ఆం. భా. ౨. ౯౩.

మీాలవల్లcకి. వి. మీాల(ముచ్చు.

ఆం. భా. ౨. ౯౬.

మీాలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. ఆ.) ౧ మాయcబడినది.

౨ అ న. (కావ్యాలంకార విశేషము) ఎాల నా లంకారము.

మీావ. సం వి. అ (స్త్రీ. ౧ ఉదరకృమి.

౨ గాలి.

మీావడ = మీాcగడ.

ఉ. కేసర నిద్ర మేలుకని కేలికొచానపు నేర్పు తోడc దై, మీావడc బుచ్చి కవ్వ మిడి మిట్ట చుంగవ రాయిడింప

కేం. పంచ. ౧. ౫౯౦.

మీావరము. సం. విణ (అ. ఆ. అ) హింస్రము, ఘాతుకము.

మీావరుcడు. సం వి అ. పుం. సేనానాయ కుడు

మీాస = మీాసము. వి. (సం. శ్మ(శ్రు, క. మీాసె, త. మీాసై) పై పెదవిపైc బుట్టువెంగ్రు కల వగుర

క. కలకింతుభ క్తి పెలిగాc, గొలcగా వెవ్వియును నవియుc గొన్నిcటి నాళ్లల్, మఱి పిండ కూడు పెట్టిన, మెఱియల(క్రియ మెఱచు మీాసమెదుకుల మెఱుపుల్.

శివ సా. ౧౯౪.

ఊ. . పౌడలు దీటుకొంచు నే మీసరు తిట్టుత్రొవ్వి పులిసమీల నురుట్ట్యాలట్టాఁగఁ జూచిరే ... భా. రా. యు. ౧౩౮.

మ. వలచే వజ్రము తోమ్ములో బిగువు గర్వంబుం బ్రవాదంబు మీ, సలలో నవ్వ నొయ్యారమున్ జెలఁగ . దశా. ౪. ౪౧.

సీ. శ్మశ్రుసమాఖ్య రాజిలు మీస మీసము నాఁగ ఆం భా ౨ ౧౪౬.

జ. మీసకట్టు.

మీసకట్టు. వి. (మీస + కట్టు) మీసముయొక్క యేర్పాటు.

గీ. మఱియు నాసాగ్రమున నొప్పు మాత్తికమున, కిరుకెలంకులఁ గాంతుల నెసపి సొగసు, దన రఁగా మీసకట్టు నంపెంబు చూపఁ, జెక్కుటద్దము లూఁపు రంజిల్లుచుండ.
హేం. మా. ౧ ౧౩౫.

చ. అలనలినారి పాల్పె నిజయౌవనపేశి స్వకీయ బింబలీలలు దన నెమ్మొగింబునఁ గిలికి రుచుల్ నునుమీసకట్టునన్, పూనెను నాఁగ మహోహనాంగుఁడై శశాం ౨ ౬౦.

మీసము = మీస. వి. (బ. మీసములు, మీసాలు) పైపెదవి మీఁది వెంట్రుకల వరుస

క ఇయ్యెఁగ నిప్పింపంగల, యయ్యలకే కాకి మీస మందఱ కేలా
కవి. వా ౪ ౧౮

మ. చెప్పుడు మిట్టిరుచ్చసుఖముల్ మీసాలపై తేరియల్ ఘనుచ. ౨ ౬౫.

గీ. కటను లద్రువంగ మీసాలు గత్తిరిల్ల నేతెంచెఁ గ్రోధంబు గిగినవీడు
హైమ. ౩. ౪౬. ఆం భా. ౭. ౧౪౬.

మీసరము. విణ. శ్రేష్ఠము.

వ. . మెంతరంబులఁ బంది రెండిమ్మల ధళాధళీఁ దాఁకి నేలఁగ ఖంగంబు లైనయుత్తుంగ శృంగంబుల మీసరంబు లగుకాసరంబు లును . ప్రబంధ. ౧౨౮.

సీ. నిబ్బెంపు గబ్బిబల్గుబ్బ చన్గవను మీసరము తానీలంపు సరము లమర ...
శశాం. ౪. ౧౧౯.

ఉ శ్రీ సొబగొందు నిందుసరసీ సరసీరుహకేసర ద్యుతిన్, వీసరవోక మీసరపు నిగ్గులజగ్గుల దుప్పటిన్ దటి, ద్భావిత నీలమేఘముడ భాసిలు రంగనివాసుడు అ హ ౧. ౧.

సీ. మేల్బంతి కన్నాడు మీసరంబు, తలకట్టు నాఁగ భావిలు శ్రేష్ఠనామంబులు
సాం. ని. మాన ౪౧

ము

ము¹. ప్ర. ప్రార్థనాశీరాద్యర్థములందు వచ్చు మధ్యమ పురుషైకవచన ప్రత్యయము.

(ఉదా. వినుము, చేయుము ఇది హలవసానంబులు పరంబు లగునపుడు వికల్పముగ లోపించును.)

చ విను ము నరేంద్ర పాండవులు విక్రమదుర్గము దైనపాక్షసం, దనునకుఁ దోడ్పడం గడఁగి భార. ద్రో. ౨. ఆ ౬౩. పం

గీ. కృత విన్మింపు మిఁక మాకుఁ బ్రియము కాఁగ ఆము. ౧. ౧౩

చ. నిలునిలు కిన్న రౌాక్కృపుఁడ
భార. ద్రో. ౨. ౫౯.

క. వినిపించెద మింగివిధము విను తెలియంగన్.
భార. అశ్వ. ౪. ౭౬౫.

౨. ఉత్తమపురుష బహువచన ప్రత్యయము (ఇకారము మీఁది దీనియుకార మికార మగును)

ఉదా. చేయుచున్నవాఁడు; చేయుదుము.

చ. చేయుదు మేము కయ్యము మెంకచేరియు
సంపదఁ బంచి యిత్తుమే ..
భార. ఉద్యో. ౪. ౨౦౧.

క. అడవులఁ బెద్దయుఁగాలం, బిడుములఁ గుడిచి
తిరిగి మాకు నిది తఱి యని యిప్పుడు వచ్చి
తిమి   భార. విరా. ౫ ౧౨౩.

౩. అదంతము లైన యుష్మదస్మత్పుంసకములకును,
బల్లిదాదులకును వచ్చు ప్రథమైక వచన
ప్రత్యయము.

(ఉదా. వృక్షము, ధనము.)

ఉ. ఖాండవ మేర్చినప్పుడు
భార. విరా. ౪. ౩౪.

౪. ప్రథమైక వచనేతర విభక్తిప్రత్యయము పర
మగునపుడు అదంతము లయిన యుష్మదస్మ
త్పుంసకములకును బల్లిదాదులకును వచ్చెడి
యాగమము.

ఉదా. వనములు, వనములను, వృక్షమును.

క. హయములఁ బాన్పుము రథమున
భార. విరా. ౪. ౪౨.

౫ కొన్ని తెనుఁగు సర్వనామములకు వచ్చు
ప్రథమా బహువచన ప్రత్యయము.

ఉదా: మేము, మనము మొ.

౬. ప్రథమాంత మగునప్పుడు విశేషణంబులకు
బహుత్వమున తెలుపఁగ వచ్చు నాగమము.

ఉదా: మేము పృథులము, కేవలము.

గీ. అజ్ఞాతవాస, వత్సరంబు భవద్గర్భవాస
సుప్తి వలెఁ గడిపితిమి .. మీరు నిర్భయు
లమై విందులట్టు ..
భార. విరా. ౫. ౩౪౪

ము². స. మూఁడు2 శబ్దమునకు వృత్తియందు
ఆదేశముగా వచ్చురూపము

ఉదా. ముజ్జగము, ముచ్చిచ్చు మొ.

ము³. విశే. ముందుశబ్దమునకు వృత్తిని మీఁది
వర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము.

ఉదా: ముంగురులు, ముంజేయి మొ.

ముంగి¹. వి. ఎన్నులమోపు.

సీ. కణిశకోశ దేశంబు కమపట్టు కల్ల నాఁ గణి
శభారమ్ము ముంగి యనఁ దనరు ..
ఆం. భా. ౨. ౨౩౪.

ముంగి² = మూఁగి¹. విశే. (సం. మూకః)
మూఁగివాఁడు, మూకుఁడు, వాగ్వ్యాపారము
లేనివాఁడు. (గ్రా. ర.)

జ. ముంగితనము.

ముంగడ. వి. (ముందు + కడ. ముంగిట, క.
మున్గిడె) ౧. ముంగిలి, ముందుచోటు.

చ. చిల్కయుఁ బాలు పోసి ముంగిట వసి
యుంపఁజేసి చిరకాలము పెంచిన మే లెఱుం
గనే, కడఁగి ఒడల్పడిన్ గఱచుఁగాక ..
కేం. పంచ. ౧. ౪౬౫.

౨. ముందు. (గ్రా. ర.)

ముంగతనము. వి (ముంగి2 + తనము.) మూఁగ
తనము; బండతనము.

ద్వి. ఈశేగి, మునఁ బోఁడ ముట్టకు ముట్టకు
కాలు, మును ముట్టు నది యోల ముంగి
తనంబు . పండితా. పురా. ౧౩౪. పా.

ముంగమురము = ముంగిమురాము, ముంగము
రారి, ముంగయిమురాఁటి, ముంగామురము,
ముంగైమురారి, ముంగైమురుగు. వి.
(ముందు + కయి + మురము. శ. ర.) మురుగు,
హస్తకంకణము.

ఉ. బంగరుగాజుకోక పటుఘాలముమీఁద నటింపఁ
బెచ్చురా ముంగిమురంబు లింపలర ముందర

నాడుచు నండు ముద్దుపట్టిం గవి తల్లి
దం(డ్రులు . . భాను. ౧. ౩౬.
(శ. ర. పా. ముద్రి. పా.)

పచ్చ్రనామువంగర తొంగలింప.

ముంగమురాము = ముంగమురము. (శ ర.)

ముంగమురారి = ముంగమురము. (శ ర.)

ముంగయి = ముంగై. వి. (ముందు + కయి) ముంజేయి.

ఉ. ౯ంగిరుపట్టొగోచి నునుపచ్చని ముంగయు
నొంటిబంగరుమున్, ముంగియికంకణంబు జగి
మోహనహారము . పనిగా. ౩. ౨౨

ముంగయిమురారి = ముంగమురము.
(శ. ర.)

ముంగ(ర) = ముక్కర. వి. (ముక్కు + రాయి) అడ్డబాస, నాసికాభూషణ విశేషము.

గీ. చేరుచుక్కయు ముంగిర చెవులపువ్వులు, బవి
రెలుని గొప్పవలయును ఒడ్డాణి యొత్తు
దిగ్గ యయా. ౪. ౭౯.

మ. కళుకున్ముంగర ముత్తియంబు పుచి సింగా
రంబు గొప్పమ్మానిపైఁ, దులకింపన్ .
దశా. ౨. ౩౬౪.

సీ నాసి, కావిభూషణము ముక్కర
ముంగిరి యనంగఁ బనుచుండు
ఆం. భా. ౭ ౧౪౭. ఆము. ౪. ౨౧.

ముంగల = ముంగడ. వి. (ముందు + కలను.) పురోభాగము; ముందుకాలము, తొల్లి.

క. లలితకమనీయ మహిమల, నెలనాఁగయు
సఖులు గిలవి యేతేరఁగ ముం, గల నడచి
కించుకులుసుం, దలతల మనఁ బతియుఁ జతు
రతరముగ నడచెన్. విర్వ. ౭ ౬౭

ద్వి. ... నవరత్న శాఖల విశదు, తొంగ
లించెడిబాలు, తొడవులమూట, ముంగల
. నిడిన .. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౪౨. పం.

సీ. మున్ మున్న ఘనము ముంపు మెంగి ముంగిల
యనంగఁ దగును బ.రః పురార్థములుగాను.
ఆం. భా. ౩. ౩౩. ఖిజ. వి. ౧. ౪౨.

ముంగలి. విణ. (√ముంగిల) ముందున్నవాఁడు; ముందున్నది.

క. కెలఁకులఁ బిఱింది దెసయుం, గలయుం బరి
కించి తనయభుండిత బాహాబలగర్వము
యచ్చట ముంగలిగా మదమత్త భద్రగజ
సదృశగతిన్.
భార. కా ౨ ౩౨౬. ౩౩౧.

క. దివ్యవాహనశీలు, త్వరితగతిన్
ముంగలి యై, ధృష్టద్యుమ్నుండు వొలిచెఁ
జేజోమహిమన్
భా॥ ఉద్యో ౪. ౧౭౯.

చ ఎలమిఁ గుమారుముంగలి సురేంద్రుఁడు రా.
వి. సం. ౧౧. ౪౭౩. హరి. ఉ. ౭. ౪౨.

ముంగాము. వి ౧. పొట్టముగా పడిచినకాటూకు మట్టు (ముంగము అని వాడుక)
౨. బెల్లము మొ. వాని నించినబరువులో సగము. (శ. ర.)

ముంగాముచీర. వి. (√ముంగాము) ఆఁడువారు కట్టుకొనెడి యొకవిధమగు నారకోక. (శ. ర)

ముంగామురము = ముంగమురము. వి. హస్తకంకణము.

సీ. తళుకు ముంగామురంబులుచలింప, గంటల
మొలకట్టు ఘణఘణ ధ్వనిచేయ
దశా. ౭. ౧౭౫.

గీ. మేలి మొలత్రాళ్లి ముంగామురాలతోడ,
నిరుగుపొరుగుల చిన్నవాం డ్రిటుకు వచ్చి,

ముసిముసిగాఁ జూచి తనదు నీముద్దుబాలుఁ
దరుంగ నీయలు చూచిన ట్లయ్యె నాకు.
శ్రీకు. ౧. (శ. ర.)

ద్వి. ము త్తెంపుఁ జేరులు ముంగాముర౯ములు,
జొత్తులు గాజులు నొడ్డానపనులు, గవడ
సరాలు బంగారుకడెములు -
ప్రభులిం. ర. ౧౭౩. పా. ౧౫. పం.
ధనా. 3. 38.

ముంగామురారి = ముంగమురము. (శ ర.)

ముంగాముకుగు(వు) = ముంగమురము.

గీ. కడెము కడియము బొ ట్టొ స్తి గాజు సూడి,
గంటు చేకట్టు గోటు ముంగాముకు వన్న,
హ స్తభూషావిశేషంబు లలరుచుండు
ఆం భా. ౨. ౧౪౯.

ముంగాలు. వి. జా (ముందు + కాలు.
క. ముంగాలు. త. ముక్ఁగాల్) పాదాగ్రము,
ప్రపదము.

సీ. మును నవల్ దమిఁ బట్టి ముంగాళ్లు మున్ను
జోడనలఁ దీరిచి పసర్కాని విడిచి
ఆము. ౫. ౧౧౪ ౬. ౭౫.

క. చలపాడిచి ఆంకె లిడుచును, పలుగులు
ముంగాళ్లఁ ద్రవ్వి ఒలువిడిఁ బసికాఁపులఁ
గ్రుమ్మి విడుచు నీలా. ౨ ౫౬.

వ. వాగెఁ గుదియింప ముంగాళ్లు గగనంబునఁ గా
మగిడించి మనుచ. ర. ౧౧౧.

ముంగి=ముంగిస. వి. (క. ముంగి, త. ముంగా)
౧. ముంగిస, నకులము.

క. విదిపించెద ముంగిబిడ్డను విను తెలియం
గన్ . భార. అశ్వ ర. ౭౩౫.

సీ. ముంగి మురారి నాముంగి ని విడు మన్న నుం
గె పలుకవే కురంగనయన
బహు. ౭. ౩౫

గీ. కేరు నకులము ముంగి ముంగిస యనంగ .
ఆం. భా. ౨. ౯౬.

౨. నకులాకారము గలభూషణ విశేషము.

సీ. పుంజాలదండలు పూదెలకడియాలు ముంగులు
రాకట్లు ఉంగరములు ధనా. 3. 38.

ముంగిలి. వి. దే. (ముంగల+ఇల్లు త. ముక్ఁగిట్టు)
౧ మునివాకిలి, గృహద్వారమున కెదురుగా
నుండుప్రదేశము, అంగణము, ఎదుటిభాగము.

సీ. విరిగిడం బైనట్టిముంగిట సెలకొన్న బృంద
ననికి బ్రుగ్గు పెట్టుదాన ఆము. ర. ౫౦.

చ. బలన దసహ్యసింహకగభప్రముఖగ్రగ
నాంతభూమినిప్ముల విను డించి పోరెరు
దమె ముంగి తెఱంగెమున్దరాల
విక్ర. 8. ౧౦౭.

క. అంగణ, మెఱుఁగం దగు ముంగిలి
యన నింపువతంసా .
ఆం భా. ౨. ౧౯

క ముంగిటను స స్తవింపుపు,చెంగటఁ గ్రతుసరసి
నమును శ్రీభీమమహాలింగము జక్షా ౯
మను భీమ ౩. ౧౭౬.

శ్లో పురోభాగే స స్తపింహ పాచ్యే యజ్ఞసరో
మహాన్ పం భీమ.

ఉ. అంగిన నాకుఁ గొంగుపడి రాఘు రగునీ వివ్రు
డిచ్చునీవి త్వన్వంగి భివన్మకో స్తమకుగాగర
కాంచనకాంచికాస్థలంల్, తెంగొటిన్ను
ముంగిటినిధానము నా, పటంగాఁ బాయలే,
నంగిజానాన నాదుహృదయం బెఱుఁగుల్ వల
పంబుజాననా ! రామా. ర. ౧౬౭.

(ముంగిటినిధానము = కావలసినపుడు దొరకునది.)

౨. బయలు.

వ. నంగనాము లగువంగవలయంగంబులపస
ముంగిటం బడ మనుచ. ౩. ౭౮.

ముంగిటిముత్యము = ఎదుట - నున్నముత్యము వంటిది.

ఆ. ఎల్లబంధువులకు నల్లారుబెల్ల మై ప్రియకిది
గారవంబు నతిశయిల్లఁగఁ, దల్లిప్రేమఁగరము
దనరారె ముంగిటిముత్యమగుచుఁ బ్రొత్త
క్రొత్తవిరుల. కళా. ౬. ౧౯౩.

ముంగిస=ముంగి. వి. (క. ముంగిసి, త. ముంగా) ముంగి, నకులము.

సీ. ఎలమి ముంగిసపిల్ల లెంతెఁ దాఁకక యుండెఁ
బడగ లడ్డముపట్టుపాఁపగములు
యయా. ౭ ౪౯.

వ. కొనసాఁగి సోఁగలై ముంగిసతోఁకలుం
బోనితోరలు సారెసారెకు నెత్తి బయలు
పవివట్టుచు మనుచ. ౪. ౭౩.

గీ. కేరు నకులము ముంగి ముంగిస యనంగి
ఆం. భా. ౭. రాజ. కాశీ. ౩ ౪౬.

జ. ముంగిసమ్రాను.

ముంగిసమ్రాను. వి. దే. (ముంగిస+మ్రాను) ముంగిసరూపు కలమునసచివరం.

గీ. ఎలమి మఱికొన్ని చెట్టుల కెత్తిరొత్తి యలసి
ముంగిసమ్రానితో నాని యుండఁగుండ
నిండారఁగా మంచి కూడు దినఁగ నింటి
కేఁగెను బదరికి లంటి పెనఁగి.
హంస ౧. ౧౭౩.

ముంగురుమొంటికలు. వి. బ. (ముంగురులు + మొంటికలు.) ధాన్యభేదము.

వ. చౌటవడులు తీఁగెమల్లెలు సుఖభోగులు
సన్నసూదులు గొరవంకరాజనాలు కాటుక
రేకలు ముంగురుమొంటికలు పసుపుముద్దలు
ప్రబంధ. ౧౧౭.

ముంగురులు. వి. బ. (ముందు+కురులు. క. ముంగురుళు.) అలకలు, నొసటిపై నాడెడు ఉంగరపుచెండ్రుకలు.

ఉ. అంగము జాళువాపసిఁడియంగము క్రొన్నెల
వంక నెన్నొసల్, ముంగురు లింద్రనీలముల
ముంగురు లంగజాడాలు వాలుఁజూపు, పుంగవ
రేయిని చెప్ప నృపపుంగవ విజ. ౧. ౪౦.

సీ. నగుముద్దుమోమున మృగనాభితిలకంబు కులుకు
డాల్ పిరులు ముంగురు నొరయ
దశా. ౧. ౩౧.

సీ. అలకలు కురు లన నలరును బహుతచే వటులు
ముంగురు లన భ్రమరకములు
ఆం. భా. ౭. ౧౪౪. నీలా. ౧ ౯౧

ముంగేలు. వి. జా. అకా. (ముందు+కేలు. త. ముకైవాల్.) ముంజేయి, ప్రకోష్ఠము.

సీ. ముంగేల వంచినమెంగి మెగయించుచో
మెయికొను నేత్రనిమీలనంబు
కవిక. ౩. ౭౧౭.

సీ. కొసరి వాతెఱ నొక్కి కసుఁగందఁజో
యంచు, నిరతుఁడై ముంగేల నిమిరి
నిమిరి కృ. శకుం. ౩. ౫౦.

ముంగై = ముంగయి. వి. (ముందు+కై. త. ముంకై) హస్తాగ్రము.

సీ. ముంగై మురారి నాముంగైని నిడు మన్నముం
గై పలుకితే కడంగనయన
బహు. ౭. ౯౩.

క. అంగాంగసంగతిని దన్యముంగై చెనురింపఁ
గంతమున సతికిన్ రాజాంగిజాఁడు కట్టె
మణిమయముంగళసూత్రంబు జాయమూలో
త్సుకుఁడై. ౩.వల ౫. ౯౭.

ముంగైమురారి. వి. ముంగమురము.

గీ. కోలంతుఁ దాద్భగ్నీవదాన్బహుపలిశయష్టి, నెద్ది
గిరివోలెఁ గడుపులో వృద్ధిఁ బొందఁ, బిగిలి
రాకాశిదేహంబు మొగి పృమత్త్వ, మఱియు
ముంగైమురారిసంగై మురారి.
మనుచ. ౬. ౧౧౫.

వ. అభ్యంచిబాహువనకు సరి బాంబుగా మించులు
గండపెండెరంబులు రాకట్టు మొలకట్టు లుంగ
రంబులు ముంగైమురారు లంగదంబులు .
ప్రబంధ. ౬౦౧. బహు. ౨. ౬౪.

ముంగైమురుగు (వు) = ముంగమురము.
వి. (ముందు+కై+మురువు) ముంజేతిమురుగు.

ద్వి. ముంగైమురువుల కిమ్ములఁ గంకణముల,
వెంగట ముత్యంపుఁజేకట్లు పూని
ద్వి. పరమ. ౮. ౨౪౮. పా.

ముంగొంగు = మునికొంగు. వి. (ముందు+
కొంగు) చెఱఁగుకొన, మునికొంగు.

సీ. ముంగొంగులను వ్రేలుముత్యాలసుచ్చుల నల
రెడు వెంగాలివలిపెములును .
యయా. ౪. ౧౨౦.

దండకము చెంగావిమించిర ముంగొంగున
న్వింతగాఁ గ్రొత్తగా జంటముత్తెంబుల
న్గూర్చుచెల్వొప్పుశఖంబు ల్విలోకించువారల్ ..
దశా. ౪. ౨౩౭ రా. ని. ౨. ౪౪.

ముంగొంగుపసిఁడి = రినచేలాంచలమున ముడి
యిడిన బంగారువలె సులభ మగుపదార్థము.

గీ. భక్తజనులకు ముంగొంగు పసిఁడి గాఁడె,
దేవతారత్న మీవాసుదేవుఁ డనఘ .
శై. భా. ౧. ౧౧౬.

క. ముంగొంగుఁబసిఁడి చెంగటి, తంగటిజాన్నంక
నహితధనరాశి నివా, సాంగణకల్పమహీ
రుహా, మంగళకధినాయకుఁడ మహా చప
లాంగీ. వై. శకుం. ౩. ౧౩౭.

ముంగొన. వి. (ముందు + కొన. త. మున్ గొనై)
ముందటికొన.

మ. అరవిందానన తెల్ల .. ఒక నందోహం
బుగా వచ్చి వ్రేక్కిరి పరమ్యంటచెంగు
ముంగొనలతోఁ గెంగేలుదో యెత్తుచున్
రాము. ౨. ౭౦.

ముంగోపము = ముక్కోపము. వి. వి.
(ముందు + కోపము క. ముంగోపవ్ర. త
మున్ + గోపం) ఓర్పులేక తటాలున వచ్చు
కోపము.

ఆ. తెలిగి ముఁ బోడువ లేముంగోప మింక
చెప్పు, దలఁక జొచ్చేసేని జాలక నగుదు,
మటులు చేయనీయ కాఁగి భండన మాచ,
రింపుఁ డనుచు వారిఁ బంపుటయును.
రా. ? ౪

ముంగోపి = ముక్కోపి. వి. విశే. (ముందు+
కోపి. క. ముంగోపు త. మున్ గోపి) ఓర్పులేక
తటాలునఁ గోపముపడువాఁడు.

శా. ముల్లోకంబులుఁ దల్లడిల్లు నిపు డీముంగోపి
కేమంగుతోఁ, జెల్లాడం జనుబాలుంలీల నితనిం
జేప్పించినం గీను వ్యాటిల్లున్
చం. రా. ౩. ౧౪౭.

సీ. దుర్జనావళిఁ గన్న భర్జించుముంగోపి, గుణ
గౌరవంబులు గూర్చుపెద్ద
చంద్రా. ౫. ౧౫౦. పాంచా. ౨. ౫౩.

ముంగోరు. వి. ఔ. (ముందు + గోరు) నఖా
గ్రము, కొనగోరు.

దండకము. దైతేయు ముంగోరులన్ ఛేర
రమ్మున్ వడిం జీరి గారించి ప్రహ్లాదుపాహ్లాదుఁ
గావింపవా కృ. శకుం. ౩. ౧౫౪.

ముంగోలు. వి. (ముందు + కోలు) మునిపల్లు.

²సీ. [illegible] ముంగోలుఁ [illegible]
[illegible] ...
కళా. ౪. ౧౦౫.

ముంగోలు వి. (ముందు + కోలు. క. ముంగోల్. త. మున్ కోల్) ముందటిది.

క. ముంగోలు [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] .. కవిక. ౪. ౧౭౭.

ముంచు-ముంచుట¹ స. క్రి. (√ ముంచ(ను))
౧. మునుఁగఁజేయు, నీట లోను మున్గునట్లు నీటిలో త్రోయు.
సీ. [illegible] ముంచుచు [illegible]
[illegible] ...
భార. ఆది. ౫. ౧౩౩.

సీ. [illegible]
[illegible] ...
భార. ద్రో. ౧. ౯౭.

ఉ. ముంచిన [illegible] సమాదరణం [illegible]
[illegible] ముంచిన [illegible]
[illegible] ముంచి ముంచి
హర. ౭. ౧౦౫.

క. ఏసిన [illegible], రాహువు [illegible]
ముంచె .. — ఉ. హరి. ౧ ౭౯.

౨. కప్పి చేయు, ఆచ్ఛాదించు.
సీ. .. [illegible] దశదిశ శ్రీరామచంద్ర[illegible]
[illegible]
[illegible] ముంచి [illegible]
[illegible]. కా. ౫. ౧౨౪.

క. [illegible]
[illegible]
[illegible] ...
రా. భా. ౭. ౩౪.

క. [illegible] ముంచిన, [illegible]
[illegible]
కవిక. ౭. ౭౪.

౩. పరిపూర్ణము చేయు.
చ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] .. శౌ. చెం. ౩. ౩౫౫.

౪. క్రి. ౧. క్రమ్ము, వ్యాపించు,
రగడ. [illegible] ముంచు
ముంచు [illegible] . సాను. ౩. ౩౪౯.

ఉ. [illegible] ముంచిన [illegible]
[illegible]
[illegible] ...
విప్ర. ౭. ౫౩.

౭. అతిశయించు.
సీ. ముంచి [illegible]
[illegible] ...
పరమ. ౪. ౧౦. పారంగ. ౩. ౩౪.

౩. పుట్టు, కలుగు.
ద్వి. ... [illegible], ముంచి
[illegible] .
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౦౪. పం.

మ. [illegible]
[illegible] ముంచు[illegible]
[illegible] ..
పుల్లభా. ౩. ౪౫.

గీ. [illegible]
రామాభి. ౫౦.

¹ వి. [illegible], [illegible].

ఉ. పాతకము మీఱఁగఁ బెద్దపెదపాతకమై చెలి
తంపుఁ గాంచుటన్, మాయలుపెనుపన్ ప్రాఁబడిచి
ముంచి ధరాధ్ముల కిచ్చు ...
పాండు. ౪. ౨౧౧.

సీ. కలిబింబముచే చేముచౌఁదాము నీచయోత్కర
కాంతు లన్నియు నరిపి తెచ్చి, కర్పూర
చందన కాశ్మీరమృగమదాద్యామోదంబులన్నియు
ముంచి తెచ్చు ... శు. సం. ౩. ౩౨౧.

౫. విజృంభించు.

గీ. పొంగులు పొరలిన గర్జిల్లు ముంచి తాఁక ...
భార. విరా. ౫. ౨౯౨.

క. దంచుచుఁ బరకాంచలముల, గించుకసంబంధ
మడలించుచున్ ముంచుచున్, గొంచుచున్ బిడ
కనముంచూ, దంచచ్చించూ త్రుటమ్ముటాముా
తముల్ రామా. ౫. ౧౯౭.

౬. పొంగించు.

క. అని దొల్లఁబోవఁ దావము, కనుకనిఁ
బోఁదెర్చి పాపకర్మప్రబోధయా, నమఁ
బంచిన మన కించిన, పని ముంచుచు దుంచు
వతనిఁ బలుకఁ బ్రకాశిన్.
కవి. ౫. ౧౧౭.

ముంచే=²ము బుఁచే స. క్రి. ముడుఁచు,
ముణుఁగఁజేయు.

ద్వి. గొనలు దంచి యంగము లెల్ల ముంచి, దాన
వాటించి లేసగవులతోడ ...
అ. మ. క. ౨. ౨౪. పా. ౨౨. పం.

ముంచే³ = మించే¹. స. క్రి. అతిక్రమించు,
దాఁటిపోవు.

సీ. ముంచి పోవుటియానమున మాడఁ గోరిన
గె తెత్తి ధే యని తోఁతన్న .
కవి. ౨. ౪౨.

ముంచుకొను. స. క్రి. (ముంచు¹ + కొను
స్వార్థమున.) ౧. ముణుఁగఁజేయు.

క. ... తే, గద్భ్యన ముంచుకొనిరా నగ, రమ్య
మయూరాళి భరత రాజరేఖా¹ ...
భార. మా. ౧౩౪.

సీ. దుర్ద మకర్ద మపోమసంఘన్న భూములం బోన
జానలు ముంచుకొనిన
పాండు. ౪. ౨౯.

౨. (నిద్ర) ఆకేశించు, ఆవరించు; ఆక్రమించు.

ఆ. కన్య కాకతోరకరవాలధారలు, కంతమాల
ముల్తఁ గత్తరింప, రణధరిత్రిఁ ద్రెళ్లి రాజా
సితల లావరించె దీర్ఘనిద్ర ముంచుకొనఁగ.
వరాహ. ౧౧. ౯౯.

క. చిచ్చపడి కల్లబాఱుచు, ముచ్చముడిఁగి
మూర్ఛ తన్ను ముంచికొనంగా, వచ్చిన
ధైర్యం బూఁతగ వచ్చేడిము నిల్చి టప్పా
దద్భుత మద్భ్యాన్. కేయూర. ౪. ౧౯౯.

వ. ఇట్లు చెట్లు చెదరి విండ్లు దందుకొని ముంచు
కొను నన్నల్లి ప్రజం జూచి ...
అము. ౬. ౪౨.

క. తల విచ్చినట్లు జగము, కల విప్పును గలయ
జొక్కి కవిఁ బని కోలా, వాలమున మరా
మరోరగ, ములము నాగణము ముంచికొని
వచ్చె వడిన్. శు. సం. ౨. ౨౧౦.

అ. క్రి. ౧. గుంపుగూడు.

వ. అచ్చటికిం జేరి ముంచుకొను కొంచెపుఁ
గాంగ్రు పెదపాము పట్టిన ...
కవి. ౪. ౨౦౯.

౩. అతిశయించు.

సీ. ఇరుగడఁ బాడి విచ్చి విరయుకేవలితోడ
నూపోఁతధనమునుంబు ముంచుకొనఁగ
శు. సం. ౫. ౫౪౯.

క. [illegible] ముంజులకొని
ముంజులకొను [illegible] గ్రమ్మఱన్
జొదరక [illegible] మండిన ...

[illegible]

స. క్రి. అ. క్రి. వ్యాపించు.

గీ. [illegible], దశ
దిశల్ ముంజులకొనఁగ [illegible],
[illegible] ధూమమై గ్రొత్తదైన,
మొట్టతామరదై [illegible] తనర.

[illegible]

ఉ. ... [illegible] ధూమ్రధ్వని ముంజు
కొనం [illegible] ...

[illegible]

ముంజకేశుఁడు, సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు.
౨. విష్ణువు.

ముంజము సం. వి. అ. పుం. తృణవిశేషము.
(దశవిధదర్భలలోనిది.)

ముంజరము. సం. వి. అ. న. [illegible]
[illegible], [illegible].

ముంజాతకము. సం. వి. అ. పుం. [illegible]
భేదము, ఒకజాతిచెట్టు.

ముంజి వి. (సం. మౌంజీ. ప్రా. ముంజి.) బ్రహ్మ
చారి ధరించెడి [illegible] ముంజదర్భల మొల
త్రాడు.

సీ. ముంజి [illegible] కట్టిన [illegible]
[illegible] ...

గీ. [illegible] బ్రహ్మచారి [illegible]..

[illegible]

గీ. [illegible],
[illegible],

గబ్బురైన [illegible], [illegible]
[illegible].

[illegible]

ప. ముంజెకాఁడు.

ముంజెకాఁడు, వి. (ముంజె + కాఁడు, తె. ముంజె
గలుఁ) బ్రహ్మచారి.

ద్వి. [illegible], గల
వాఁడ నీ ముంజెగానికి [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible].

ద్వి. [illegible]. [illegible]

ముంజే, వి. మొనక, పిసక.

ద్వి. [illegible] గిరించి పట్టి, [illegible]
[illegible] ముంజాగట్టుల
[illegible] వింజామరంబుగ [illegible]
[illegible].

[illegible]

ముంజేఁడు. సం. వి. అ. పుం. భోజమహారాజు
నకు [illegible] యగు ధారానగరరాజు.

ముంజోరు. వి. (ముందు + చూరు) చూరు
ముందటిభాగము, వాచూరు.

తే. [illegible],
[illegible] కరిక, [illegible]
[illegible] ముంజూరు [illegible], పట్ల
[illegible].

రామా. [illegible]

గీ. [illegible],
[illegible].

[illegible]

ముంజె(జియ్య). వి. [illegible]
[illegible].

ద్వి. పంజా చించినయట్టి పంజారంబ్ గాక
ముంజెలమినిమి ఐక్యముండైకెడి ...
రం. రా. కుం. (చి. వి.)

క. లంజెయను దీర సాయురము, ముంజెయు
భాగ్యమునఁ జాల పొసఁగు గాంచుభృక్.
చంద్ర. వి. ౨. ౩౭.

ద్వి. బ్రదుకెల్ల మడిచినచేఁ బడకుండ నాఁడె
మడిచినఁ గాల యోగి ముంజె లంజెయును.
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౫౯. పా.

ముంజెయి = ముంజేయి. వి. (ముందు + చేయి) మణికట్టునకుఁగల పైచేతి క్రింది భాగము, ప్రకోష్ఠము.

సీ. తగుఁ బ్రకోష్ఠంబు ముంజెయి యన..
ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

ముంజెఱఁగు. వి. (ముందు + చెఱఁగు) ముని చెఱఁగు, వస్త్రముయొక్క ముందటి చెఱఁగు.

సీ. ముచ్చట్టు మడిచిన ముంజేతఁగట్టినచెలం
వంపుగోచి ముంజెఱఁగు దూఁగ

ముంజెర(ఱ)ము. వి. (ముక్కు + చెరము) ముకుఁ జెఱము, నాసాపుటము.

సీ. ...ముంచెరము చెరము యన నాసాపుటము
చెలంగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

ముంజే = ముంజేయి. వి. (ముందు + చే) ప్రకోష్ఠము.

ఉ. శ్రీరఘువీరశేఖరుఁడు చిత్తము రంజిలఁ
బల్కె చిల్క ముంజే రహిఁ జెంద జిక్క
గని ... ఉ. రా. ౬. ౫౦.

ఉ. పూనిలఁ గాఁడు కీరకాయమున్ ముని
కంటఁ గౌలి నిల్పి గాఁ, ... చాఁచి
క్రొక్కి పరిపాటిగ ముంజెయి సాఁచి నిల్చి...

ముంజే బట్టి. ... ఆశ్చర్యము ... చిత్త
ఆశ్చర్యము చేసి ... చంద్ర. ౨. ౧౨౮.
వెం. వి. ౨. ౧౭౬.

(చూ. ముంజేయి.)

ముంజేకోక. వి. (ముంజే + కోక) చేతులు దాఁక
లేని ... ప్రాయమువలన బట్ట కట్టుకొనుదఁగ
ముంజేతివఱకుఁ గట్టిన వస్త్రము.

గ. ... పెంచికట్టి చుట్టిన ముంజేకోకలును...
ప్రబంధ. ౪౭.

ముంజేయి = ముంజేయి, ముంజే. వి. కా. (ముందు + చేయి) మణికట్టునకు గల పైచేతి క్రిందిభాగము, ప్రకోష్ఠము.

క. చాలించి విచారింపక, నీ కిట్లనఁ దగునె
మిన్ను కొలఁదుల నిట్టెఁ, గాక తిరుగంగఁ
బడిన, ... ముంజేతు ... పోఁడఁగఁ
ద్రోతున్. భార. ఉద్యో. ౩. ౭౦.

సీ. కలిపలంబున కెలదుమెండనూల్లె ... ముంజేతిజతుల ...

తే. భారతిదేవి ముంజేతి ... పమదగ
జయాన సుబ్రహ్మచారి మాట.
వైజ. ౨. ౪౫

పా. ౧. ముంజే యాడిన పోఁచే యాడును.

క. రంజిలి తాముతుమున్నగ, ... ఇచ్చి
... యాడున్, ... యత్తర
క్రమ్మఱ, ముంజేయుంరు నాఁడె ... పోఁచే
యాడున్. క చేల. ౧. ౧౦౮.

౨. ముంజేతి కంకణమున కద్దమేటికి?

గీ. కరములోని ముంజేతికంకణమున కద్ద
మేటికి నిసాక్ష్య ... ...
ఉ. హరి. ౪. ౧౦౦.

ఇట్టి ముంజేతి కంకణమున కద్దమేల?

క. ... ... ముంజే

కాంతలు, ముని కిడ్డం కేల మాయము మహి-
కాలా. సారంగ. ౨. ౨౨౦.

ముండ. వి. (క. ముండె. తె. ముండె.) ౧. విధవ, విశ్వస్త.

సీ. సిరి గల భువనమోహిని గొప్పవనఁ గాక, బొందుమల్లెలు బోడిముండ కేల ? ...
కేను. ౭౪.

౨. దాసి.

గీ. కొమసి కూత మాటరించినముండముక్కు కోతఁబడ నమమాటలు గోచరించె ...
రా. ౯. ౨౨౫.

౩. రంఖముండకత్తె.

సీ. ముండపై వలపున రం డెయ్యంగ కొంచి యానఁగానె బొల్లె లేదె గాదు
కేను. ౬.

౪. తలిదండ్రులు గడియించిన, ముఁగులలో విత్త మెల్ల ముండలకొలై. తలపునను గరిసె పెట్టుదు, కొలమికొలయున్ మరగ జొక్క-యాటకదానన్.
శిల్హ. ౧. (శ. ర.)

౫. వంచకరాలు, ధూర్తురాలు.

సీ. ఏయంత బోధించెనె నిన్ను నాదల్లి గాన సాధ్వండపంగరుల కొలఁగ, ఏకోఁడి గావించెనే యింతవిరిపోటు తల్లి నీ వదనగను తరుణితోడ, నీముండ యుడఁబాసె నే నిన్నుఁదల్లి మానఁద నా త్తినగురిమియాను గృపయు, నీరండ ప్రయుయించె నేనిన్నుఁ దల్లి ధర్మంబు మార్గం బఖ్యంబు అనుచు.
ప్రబోధ. ౩. ౩.

సీ. పెట్టె నీరనిరండ పెక్కు-నికులఁ దెద్ద గొల్లలి ముండల గొంకు పెద్ద ... కేను. ౨౦.

(ఇట నింటాలొక్కతెకము.)

విశే. ౧. వనితయాలినవాఁడు, వనితయాలినది.

ఉ. ... తుఁ,దుంగిరం గొర్పైన ముండెవై వమన వట కొం కొంటు కేకోఁమరా ! ...
భీమ. ౩. ౭.

౨. వంచకము, కొంచెము వ్యాపనది.

గీ. అతని రాకఁ దలంపక యాధికభీతిఁ, బోవు టయు జిచ్చవడి ముండపులుఁగు లకట, కొంగళు చ్చెర నన్నిని దాని బోయ, యాలికి మతిమంతు కొండ దిగ్గ నులిమి చంపె.
కేయూర. ౩. ౬౪.

౩. ఇది యుత్తరపదముగా నుండి నిందార్థమును బోధించును.

సీ. తనతల్లి తిరుపులతలఁ బ్రుంచి పైచిరఁ గొడు ముండ యనుచు వదింప రాద .
కేను. ౯౩.

గీ. అతని నిలఁ మీఁద నైన. .అంతె ముండరాఁ బుట్టవలయు ... కేను. ౧౦౨.

ప. ముండకొడి, ముండకొడుకు, ముండరి, ముండలమారి.

ముండ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. ముండీరిక యను వృక్షవిశేషము, బోడతరము. [?] ౨. కొన్నినియ మములు గలభిక్షురాలు.

ముండకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మంగలివాఁడు.

ముండకోపనిషత్తు. సం. వి. ద. స్త్రీ. అథర్వ వేదసంబంధమైన యుపనిషత్తు.

ముండచణకము. సం. వి. అ. పుం. కాయధాన్య విశేషము.

ముండజము. సం. వి. అ. న. ఇనుము, లోహము.

ముండనము. సం. వి. అ. న. వపనము, గొరుగుట.

ముండఫలము. సం. వి. అ. న. కొబ్బరికాయ.

ముండము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. గొరుగఁ బడినది.

౨. సిగమైనది, శరప్పైనది.

వి. అ. పుం. మైదానముల గొట్టిచేయుగా పెరిగిన చెట్టు మోడులు.

న. ౧. గోపరసము, కాలెంకరోగము. ౨. ముండకోపనిదుత్తు. పుం. న. కం, కిరస్సు. (సం. వి.)

ముండమోపి. వి. (√ ముండ. క. ముండెకోపి. త. ముండైకోప్పు.) విధవ, ముండమోపినది.

ద్వి. వాకొప్పుదురె ముండమోపులపగిది ...

పండితా. శివా. ౧౭. పా.

ముండమోయు. అ. క్రి. (√ ముండ. క. ముండ మోయు.) ౧. వైధవ్యముకొందు.

౨. వ్యర్థమగు. (శ. ర.)

ముండరి. విశే. (ముండ+అరి) ముండలమారి, విటుడు.

గీ. తాలికండు వృద్ధ పరవాడు చుట్టంబు, బాలు డూనగాడు పాతకుండు, బొంక వాడు ద్రుచ్చు ముండరి కొండీడు, కల్ల ద్రాగువాడు గాడు సాక్షి.

విజ్ఞా. వ్యవ. ౧౦౪.

ముండలమారి. విశే. (ముండలు + మారి.) జారుడు, వైశికుడు. (శ. ర.)

ముండశాలి. సం. వి. ఇ. పుం. విధ్యాకశాలి, ప్రీహిభేదము ?.

ముండాయసము. సం. వి. అ. న. ఇనుము. (రా. వి.)

ముండి. సం. విశే. (దే. ప్ర. దే.) ౧. గొరుగబడిన వాడు. ౨. కొమ్ములు లేనిది.

వి. దే. పుం. ౧. మంగలవాడు. ౨. కోడె దరము ?. (శ. ర.)

ముండితము. సం. విశే. (త్రి. అ. ఆ.) గొరుగ బడినది, కొమ్ములు నరుకబడినది.

ముండుడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. క్షురకుడు, మంగలి. ౨. రాహువు.

ముండ్రము. వి. ఒకానొక రత్నదోషము.

ఆ. ...కోణములందు ధారలు లేకున్న, ముండ్ర ముండ్రము దాని ముట్ట రాదు ...

రత్న. ౨౫.

ముండ్లగంచె(చియ.) వి. (ముండ్లు + కంచె) ముండ్లకంపకలుగు, ఆకేట్టకము.

ముండ్లపంది వి. (ముండ్లుపంది. క. ముళ్ళుంపన్ని) ఏదుపంది, శల్యము. (శ. ర.)

ముండ్లముఱుచింత. వి. (√ ముల్లు) ఒకానొక మూరాకుచెట్టు.

ద్వి. అలరి మిక్కిలి ప్రియం బయినది ముండ్ల ముఱుచింతమూర వాసించి యతఁడు ...

ద్వి. పరమ. ౧. ౫౭౧ పా. (చి. వి. పా.)

ముంత వి. (క. మొంతె.) దార్వాదికలశము; మూనిక, కలశము.

కీ. దార్వాదికలశముల్ దవరుముంతయనంగ ...

అం. భా. ౨. ౨౪౫.

గీ. చక్రి పాదమంగఁ బాద్యపాత్ర మరియు, కోరి విూఁకంకముందుఁ దాఁ గొర్వఁగ జాలు, జారిఁ జాప్రము కమ్మరావమున రాఁగి, ముంత లేఁబగఁ గంచె నీ కింత దేల ?

శు. హరి. ౩. ౪౮.

క. కొప్పెద ముంతలమాట్యము, చిప్పింపులు బాల నవుడు నెలంకర కవలోఁ దెప్పఁగ వాన్యపకలి విని,యుష్పాదమూర్తులాలాగంగ జాడంతమునక్.

హం. మా. ౫. ౨౫

సీ. [illegible]
ముంతకా [illegible] ...

ఆం. భా. ౨. ౨౩౦.

ప్ర. చల్లక వచ్చి ముంత దాఁచుకొనుట కార్యము
నిమిత్తము వచ్చి యా కార్యమును మఱుఁగు
పఱచి ధరించుచు అనుసర్థముగ నుపయోగించు
పాటెంత..

ఆ. నిన్ను కోరకి చూడ నున్నదే పదియాఱు,
వచ్చు పక్కడకోడు వచ్చెఁగాఁక,మాయాభిక్షు
కొన్నమాట చల్లక వచ్చి, ముంత దాఁచ నేల
యింత నిజము. వై. ౩. ౪.

చ. అంబుజనాభ రమణికిఁ జల్లక వచ్చియు
ముంత దాఁచుటఁగాక .. వి.(శ. ౭.౩౮.

ఈ. ముంతపాగ, ముంతమామిడి, ముంతపాటు.

ముంతపాగ. వి. (ముంత + పాగ) శిరోభిబాధ
తొలఁగుటకై ముంతలో చేసిన మిరెపకాయల
పొగ. (క్రమముగా నిది రోగి శిరము
చేర్చబడును.)

సీ. పతిపత్ని కని మేనఁ బడకు భూతమెనంగ
పొగనులా యని ముంతపాగ ఘటించు...

[illegible] ౨. ౧౧౫.

ముంతమామిడి. వి. (ముంత+మామిడి. త. ముం
తిరి.) జీడిమామిడి, జీడిమామిడి చె.

సీ. మొన్న నాటితి మొక్క ముంతమామిడి
మొక్కఁ, దోయ మెడలిన పంచుఁ దొలఁగ
జోక ... క్ర. శిబి. ౩. ౩౩.

ముంతపాటు వి. (ముంత + పాటు) ముంతలో
వేచి దాఁచుట.

సీ. పాపలోఁబెట్టి [illegible] ముంతపాటునకై నఁ
జేపొర్పు [illegible] ...

[illegible] ౨. ౧౨౬.

ముందంజ. వి. (ముందు + అంజ) [illegible]

[illegible]

చ. ... [illegible], [illegible]
[illegible] ...

అచ్చ. భా. ౩. [illegible]

ముందటేడు వి. (ముందు + ఏఁడు.) కడచిన
సంవత్సరమునకుఁ బూర్వసంవత్సరము, పరారి.

ఆ. కన్నులందు నుదకము గప్పె కాదని గాని,
చిరుదు ముందటేఁడు చిన్న మొన్న, దర్ధ
లైనవారు దయకంటెఁ దన్ని కా ...

చేమ. ౧. ౧౪౯.

ముందర (రు) = ముందఱ వి. క. ముందు.

(అదంత మని శ. ర. వ్యవ. ప్రయోగములందు
కొనబడ శకలంగాఁ గానవచ్చుట చేతను,
క. సం. లోనుదంతముగా నుండుట చేతను,
నైరెండురూపములు గ్రహింపఁబడినవి.నిర్ధా
రక ప్రయోగములు లేవు.)

(క.) ముందు భాగము, పురోభాగము.

సీ. శ్రీనాయకుండు రక్షించు నీముందర చేర
రక్షించు నీవెనుకదిక్కు ...

పారి. భా. ౫. ౧౬౦.

సీ. దండధరుండు ముందర [illegible]
చరింప నిశాచరుండు దశా. ౨. ౧౩౮.

సీ. వెనుక ముందర లేరు వెనకై [illegible] ...

[illegible] ౧. ౧౦౪.

(వ.) వెనుక.

చ. ... [illegible]
[illegible] ...

[illegible] ౧. ౧౦౦.

(ఉ.) [illegible].

క. ధరణిఁ గనుఁ [illegible]
[illegible]
[illegible] ... భాగ. [illegible] ౩. [illegible]

మ. ... [illegible] ... తరగా నీ విని
[illegible] బాపాళంబునన్ [illegible]
గాన్ ... దశా. ౩. ౧౪౧.

(ఈ) భవిష్యత్కాలము, ఆగామికాలము.

చ. పెలుచుకదలి ప్రసంగములముందరఁ గాఁగల
కార్యరేఖ పెం,పెలయ
రాఘవ. ౩. ౩౪.

చ. ... దీనితో, ముందు వెనుక మాటలు [illegible]
[illegible] నిట్టు లీ, [illegible]
[illegible] ముందర [illegible]
మున్ . భా. రా. యు. ౪౧౮.

(ఊ) ఉపర్యుపము, ఉత్తరకాలభవము.

చ. తెలుపనివారలుం గలర పేరలు ముంద
రెన్నంగ రక్కటా !
భార. ఆది. ౭. ౧౪౪.

ముందఱ(ఱు) = ముందర వి. శా.

(ముందుకాలము, పూర్వకాలము.)

చ. [illegible] దగత్తు చిత్తమునం దల
[illegible] నిచ్చితి...
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౮౧.

చ. పరమశివధ్వసంగమునఁ బాసిన పైన [illegible]
[illegible], శిరమునఁ దాల్చి ముందఱం
బ్రసిద్ధియు సిద్ధియుఁ గన్న [illegible], పరమ
తపఃప్రభావమునఁ [illegible]
[illegible]. ప. పం. ౪. ౯౪౪.

క. ఎన్ని తెలంగుల ముందఱ, విన్నను [illegible]
[illegible] విన వింటిని ...
-శా. కాశి. ౨. ౭౪.

(వెనుకటికాలము)

ఉ. ... ఎల్లకాలముం [illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible] ...
భా. విరా. ౩. ౧౨౮.

క. ముందఱ నిచ్చితిఁ బాదక, [illegible]
గోరి [illegible]
[illegible] కదలి [illegible].
హ. భా. ౩. ౯౫.

(ఆగామికాలము)

మ. అట్లగుట నింక ముందటి భవంబునఁ [illegible]
[illegible] ధర్మార్థ [illegible]
[illegible] గోరిన నట్టి చతుర్విధ
ఫలంబులఁ [illegible]
సాధనంబు. కవిక. ౫. ౨౪.

సీ. [illegible]
[illegible] ముందటికిఁ [illegible] ...
ఆము. ౨. ౧౯.

(ఎదుటి ప్రదేశము)

చ. [illegible] ముందఱం
గానరాదు ... ప. పం ౯. ౧౮.

సీ [illegible] గదిరిన ముందఱఁ
[illegible] ...
భార. విరా. ౧. ౩౦౯.

గీ. [illegible] ముందఱఁ [illegible].
అ. ము. ౨. ౪౫.

ఋ. ముందటి ప్రాకు.

ముందటిప్రాఁకు. వి (ముందఱు + ప్రాకు.)
అరిగా నిలుపుటకై ముందుగాఁ గట్టఁబడిన ప్రాకు.
(శ. ర.)

ముందల. వి. (ముందు + తల. క. ముఁదలై.)
క. ముందలె
౧. శిరఃపూర్వభాగము, తల ముందటిభాగము.

క. కంజరిపజేరులు ముండల, నిగిడించి నికారత
నినయవినయులం జారుల్, దగ విస్మరించి కి
ట్లని, జగతీశ్వరునకు నిజప్రచారం బెల్లన్.
భార. విరా. ౩. ౪౯.

సీ. ఔదల ముండల యను శిరోగ్రము మీఁదు
ఆం. భా. ౨. ౧౪౫.

౨. తలముందటి జుట్టు.

ఉ. అట్టుల దున్నవేసుఁ దదయాకృతి ముండల
వట్టి యీడ్వఁగా, నెట్టు సహించె మాను
సతియేడ్పు చెలుంగున కట్టు లోర్చు
భాగ. ఉద్యో. ౧. ౩౪౪.

ఉ. ముండల పట్టినట్టు తనముఖ్యతరాస్త్రము
గొన్న దేవకీ, నందనుఁ జూచి సాధ్వసము
వానయుఁ గ్రమ్మఁ గరీంద్రు డిగ్గి సంక్రంద
నుఁడు . పారి. ౫. ౩౭

ముండలకట్టులు = తలముందున్న జుట్టు.

చ. మునిమనుజాసురాహినురముఖ్యుల వీఁపుల
తోలు లెత్తఁగా, మును గుది గట్టి మోఁది
యును ముండలకట్టులు గట్టి కొట్టియున్
కు. సం. ౨. ౨౧౧.

ముండలపట్టు = తలముందున్న జుట్టులు పట్టు
కొని చేయుపోరు

శా. . ఇంటికడ కేకిన్ విజృంభింతుకే, వా
కీ విచ్చట నంచు నిద్దఱుసతుల్ వాక్యోప
వాక్యంబులన్, గాకే ముండల పట్లకుం
దొడఁగి రాకల్యాణ కేదిస్థలిన్.
పాంచా. ౪. ౨౪.

ముండలచీర. వి. (ముండల + చీర) తలపాగా,
ఉష్ణీషము.

ఉ. మోహనబాణపాతమున ముండలచీర తొలంగ
కున్నయీ, బాహుబలంబులోఁ గడఁగి పార్థునిఁ
దాఁకెడుబుద్ధి గ్రమ్మఱన్, సాహసవృత్తిఁ
తేని యవిచారతఁ బోయితి మీవి వాఁడు
పూర్ణావాపితి చేయఁడే సకలసంధలం
బొక్కట మార్గణాగ్నికిన్.
భార. విరా. ౫. ౨౬౭.

ముందు. వి. కా. (క. త. మున్పు.) ౧. పూర్వ
కాలము.

ఉ. ముందటియట్ల యింకఁ బదుమూఁడు దినం
బుల మాత్రకున్ భవ, న్మందిరవాస మియ్య
కొనినం గద తీఱు మదీయవాంఛ
భార. విరా ౩. ౬౨.

క. ముం దెన్నఁడు తేనిరుచులమి మరియుచు
నుండెన్ నీలా ౩. ౫౪. ౨ ౩౪.

౨. ఆగామికాలము, భవిష్యత్కాలము.

వ. అతనితోడఁ గ్రిందటఁ బదితరంబులవారును
ముందటఁ బదితరంబుల వారును .
భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౭౧.

ఉ. ఇన్నియు నీకుఁ దేటపడ నే నెఱిఁగించితి
నింక ముందటన్, సన్నము చేయఁగా
వలయు కారి వానం బిలిపించు నీకు నృథ్యు
న్నతిహేతు వయ్యెదుకులోత్తముఁ దన్న
మహీవిభుండు నిర్భిన్న విరోధిసైన్యుఁ డగు
భీమునిఁ జేరఁగఁ బిల్చి యి ట్లనున్.
జై. భా. ౩. ౪౫.

౩. ఉదర్కము, ఉత్తరకాలఫలము.

సీ. ముదిమి యెవ్వరికైన ముందు దోఁపఁగనీదు,
బాల్య ముద్దండతఁ బ్రబలఁజేయు ...
నీతి. ౪౩.

౪. పురోభాగము.

క. ఎట వోవ వచ్చు నిను ముందట నిడుకొని
పోర నున్నతగు రాజుల నొక్కటఁ దోలెడి
సాత్యకి నీ, వటఁ దరుముదుగాక యొందుఁగ
నగునే నీకున్. భార. ద్రో. ౪. ౯౪.

క. లలితకనదోయి ముందట, తళతళ నలినంబు
మలిన మయ్యెను హైమ. ౫. ౧౨.

ఉ. మువ్వలు గంటలుఁ గొలరయ ముందటి
కూఁకటి రావిరేకతో, నవ్వనజాక్షుఁ
డాడు పాలి. పూ. ౫. ౧౯౧.

౫. ముంగల, సమ్ముఖము.

చ. విరటుఁడు విన్న నెవ్వ పదివేవురముందటఁ
జెప్ప బాహుబలి, స్ఫురితుఁడు శౌర్యశాలి కుల
భూతిని శేషవిధాయకుండు భూభరణవిశా
రదుండు జనభవ్యతపఃఫలసంభవుండు గాఁ తర
పరిరక్షకుం డనుచు దానికి నీడుగఁజేయు
మి త్రతిన్. భార. విరా. ౪ ౩

జ. ముంగడ, ముంగమురము, ముంగమురాము,
ముంగమురారి, ముంగయి, ముంగయిమురారి,
ముంగల, ముంగలి, ముంగాముఁరము, ముంగా
మురారి, ముంగాముగు, ముంగాలు,
ముంగిలి, ముంగురువెంటికలు, ముంగురులు,
ముంగేలు, ముంగై, ముంగైమురార్, ముంగై
మురువు, ముంగొంగు, ముంగొన, ముంగో
పము, ముంగోపి, ముంగోరు, ముంగోలు,
ముంగోలు, ముంజూరు, ముంజేయి, ముంజే
లుగు, ముంజే, ముంజేకోక, ముంజేయి,
ముందటిపంది, ముందపోఁడు, ముందల,
ముందలకట్టులు, ముందలచీర, ముందుకొను,
ముందుపడు, ముక్కోమ్మమెకము,
ముగ్గొయ్య, ముచ్చిక, ముచ్చికకోడి, ముని
ముంగల.

ముందుకొను. అ. క్రి. (√ ముందు) వ్యాపించు.

గీ. మురజపణవాది ఘోషముల్ ముందుకొనిరి
ఉదా. ౭. ౧౭౫.

ముందుపడు. అ. క్రి. (√ ముందు) ముసుకొను,
ముందగు.

(వ్యవ.) ఏపనికిని వాఁడు ముందుపడును. (శ. ర.)

ముంపించు. స. క్రి. (√ ముంచు) మునుఁగఁ
జేయించు.

ద్వి. • వారి నందఱ నాపుట్టిమీఁద, ఘన
మైన రొంకముఁగ గాఁగ నెక్కించి, తా
మున్న యవలికి దాఁటి కావీల, నామహా
సింధుమధ్యమున ముంపించి.
ద్వి. పరమ. ౩ ౫౪౧. పా.

ముంపిరి. విణ (√ ముంపు) ప్రవృద్ధ మైనది.

ఉ. ముంపిరి రాజ్యగర్వమున ముందర గానవు
గాక ధాత్రిఁ బ్రాలింపరొ తొంటిరాజులు
దిలీపముఖుల్ మునికోటికూఁత లాలింపరొ
నొంపరొ మదవిలీఢకఠోరవిశాటరూరాట
మున్, నింపరొ దిక్కటాహముల నిర్మల
కీర్తి సుధాంశు చంద్రికల్
రాజ. చ. ౨. ౧౩.

ముంపు. వి. (ముంచు) ౧. ముంచుట.

చ. తచ్చరణంబు విక్షితో, దకముల ముంపు
నన్ దడియ రామా. ౬. ౮౬.

౨. వృద్ధి, పెంపు

సీ. వివిధసింహాసికోరవిహ్వృతివిభ్రమలీలఁ బైకొను
బహువీరభటుల ముంపు •
కవిక. ౨. ౬౩.

(కాశీఖండిన్నవము.)

వ. వయసంపన్నసంపదయుంబోలె ముంపు
దప్పక వసంతసమయతరుసంతతియుంబోలె
బలుపొదువలెత్తుచు శ్రీరం. ౧. ౧౩౨.

౩. వెల్లువ, ప్రవాహము.

ఉ. మాపునిమాయపంపు దినమానము మేల్ సడ
లింపు జాబిల్లి, జాపులపు స్తరింపు జలజంబ
లపుం దలవంపు కోకసం, పారము మట్టి
గింపు వెలబాలునిరాకరు మాముని౦౧

శృంగార రసంబుముంపు కనఁగాఁ బొగఁ
జేకొటిగుంపు పెంపుగాన్. ఆ. వి. ౪. ౪౧.

౪. గుంపు.

క. జలదములముంపు దిప్పెనఁ, గలితప్రభఁ బొల్చె
దిశలు గర్దము మింకెన్, బలి యింతకుఁ గడు
మించెన్, గొలఁది కతిగి నడుము లెల్లఁ
గొంచెము లయ్యెన్. చిత్రభా. ౨. ౭౬.

వ దట్టం బగు నెయ్యంబున వెదురుబియ్యంబు
లాండొంటి కొసంగఁ గరివరకరేణువులు
వంప ముంపు వెడి యిట్టట్టు పడి తిట్ట లగు
జిట్టల సంకటంబు లసుడొంకల నీడ్చుంచి.
మను. చ ౪. ౌ౭.

౫. అతిశయము

మ పేసటలముంపున్ మాటపై గంటగిం,
పును పర్ణ్యక్షితిపాలపాళిరయి నింపున్
నిరమిం దెల్పినన్ భోజరా. ౪. ౭౦

౬. ఐక్యము, గుటి

(కాకతీ ఖగ్గినము)

వ. అతిరథపటిష్ఠనిష్ఠురబాణశ్రేణియుంబోలె
ముంపు దప్పక యొద్ద భేదించుచు
శ్రీరం ౧౩౭

విణ ప్రియమైనది, ఇష్టము.

(ఈ యర్థమునకుఁ బ్రయోగాంతరము లేదు.
ఇంకను విచార్యము.)

చ. అమసెడఁ గ్రమ్మఅం గినిసి మాంబుఁడు నాడి
భకుండు దోడిదు, గృసుజాలఁ గూడి దిండము
కమండలువుంబిరరంబుఁ జొక్కమున్, మును
కొని వెండియున్ యతులముం పగు
పొమ్ములఁ గాల్చి కాల్చి క్రొవ్వునఁ గఱ
కట్టు లయ్యెడఁ జిపుల్గాని పోయి లేక్క
నూరిన్. ఈ హరి. ౪. ౪౧.

ముంపుగొను. అ. క్రి (ముంపు + కొను) ౧.
గుంపుగూడు.

క. ముంపుగొని విరులవానల, జొంపంబులు
గురియ మరలు ముకుళోద్ధపుల్, కుంభర
సింగముఁ బరాగపూరొంపుల భూభాగ మతి
నిరూక్షిత మయ్యెన్. భాగ. ౯. ౫౧౦.

౨. నిండు, పూర్ణమగు.

వ. (వెన్నెలలు) రత్నాంగకంరగుహాకుహారంబుల
ముంపుకొని వెలయుచు పారి. ౨. ౫౭

ముకాము. వి. (హిం ముకామ్) నివాసము,
మకాము.

క కుండినపురిని ముకామిగ, మండనవూత్ముండు
ప్రకటితోత్సవవార్తా, మండితరేఖ యొసంగ
ఖండితమతి రయము మెఱయఁగాఁ బని
వింటిన్ భోజరా. ౧ ౧౦౯.

ముకు = ముక్కు[1]. వి (క. మూక్కు.
త మూక్కు) నాసిక

క అచునొకకడితిఁ ౭తి ముకుఁ, కెలుమలోకి
యేయఁ జిప్ప చిగుఁగిఁగి, నది యుక్కటుఁ
గాఁడి డుస్సి పొడిన, నతిము తేఁ జాపరువు
వాతి యల్లటు వడియెన్.
మనుచ. ౪. ౪౫.

గీ. కోప మిటు తానొ కాదొ యోఘూపవర్షి
యది యపుడు వచ్చి నామీఁద నాపహించి,
కిటము లదరించె వెంగ మెఱ్ఱగా నొనర్చె,
బొమలు ముడివెట్టె ముకుపుటంబులు గదల్చె
కవలు. ౨. ౩౩.

ముకుచాయన్ = ముక్కునకుఁ దిన్నఁగా.

మ. మాఁదపయామంబున నొక్కనాఁటిం
ముకుచాయన్ దివ్వెటీ గ్గాల్చి గా, నవభావం
బున నింటిత్రోవఁ గలహంసాననయానం
బున్ కే. పంచ. ౧. ౧౧౫

చ. సరసిజబాంధవుండు ముకుచాయ సమాయఁడు
తేఱు గోల నుచ్ఛైరతరకన్నిబద్ధవరజిహ్మగ

పాళము లోని త్రేల నృపసుతుల లజ్జనాశ
ముల ఔపోయని కుందము శత్రుదళుల,
త్తరముల కేగు భీతి మెయిఁ దల్పి పి
శేషుఁడై రయంబునన్. బిల్హ. ౧. ౩౩.

జ. ముంకెరము, ముకుఁగ్రోలు, ముకుఁజెఱువు, ముకుఁగ్రోలు, ముకుఁజెఱువు, ముకుఁద్రాడు, ముకుదూలము, ముకుదొమ్మ, ముకుబంతి, ముకుమందు, ముకుమచ్చ.

ముకుందకము. సం వి అ పుం. ౧. ధాన్యవిశేషము, పప్పికలు ౨. ఉల్లి గీ.

ముకుందము. సం వి అ. పుం ౧. పాదరసము ౨. మణివిశేషము. ఒకజాతిమాణిక్యము. ౩ కుబేరుని నవనిధులలో నొకటి

ముకుందుఁడు. సం వి. అ. పు. విష్ణువు.

ముకుందుబల్లెము. మి వి. (ముకుందుఁడు+బల్లెము.) ఒకవిధ మైనబల్లెము.

చ. వలయుమ బోటుకోలలు పిడంగులబండ్లు ముకుందుబల్లెముల్, .. చిలుకులు చిల్లకోలలు విచిత్రగదాధనురాదిసాధనం, బులు దనరంగి వెంబడిని బొంగి చెలంగుచు నేగి రొండొరుల్ . . ఇందు. ౨. ౫౧.

పంచచామరము ముకుంద సర్పపాశటాత్తము న్యారాజిలన్ వృషా, ముకుందుబల్లెముం గరంబు పూని కృష్ణ. ౩. ౧౭.

(ముకుందబల్లెము. ముద్రి. పా.)

ముకుఁగ్రోలు=ముక్కుగ్రోలు. గి (ముకు+క్రోలు) ముక్కుగంధ్రము.

(బ. ముకుఁగ్రోలులు, ముకుఁగ్రోళ్లు.)

సీ కాసమూపుల కేగ వళముప ముకుఁగ్రోళ్ల, కెలికి లోనికి జంతువితతి వాఱ

భా — . యు. ౧౫౩.

ఉ. దండమె దీనివాలధి సుధానిధవాటకంటె దీనియూ, కుందపాదుంగు దీనిముకుఁగ్రోలులు భూమిబిలాంతరంబులే

పాండు. ౫. ౨౪౪.

క. వైవస్వతుండు కుమ్మెనవానిధుముకుఁగ్రోళ్లఁ బుట్టె వకులైశ్వర్యా, శ్రీనిధుఁడు సాధుజనని, వానిధుఁ డిష్వాకుఁ దర్కవంశనిధుండై.

వి. పు. ౫. ౬౫.

ముకుఁజెఱువు. వి. (ముకు+చెఱువు) నాసాపుటము.

(చూ. ముకు.)

ముకుఁద్రాడు. వి. దే. (ముకు + త్రాడు) నాథము, ఎద్దుకు ముక్కున గ్రుచ్చెడుదారము,

సీ. ముచ్చుగిత్తలఁ బట్టి ముకుఁద్రాళ్లు గుట్టించి, గంతగో నెకు వాని సంతపటిచి ..

నా. పంచ. ౫. ౧౩.

ఆ. వేగపడుట మేలె వినుము కార్యము దీఱఁ, దీఱకుండు దానికేఁగు దగినయప్పు డాడ రాద యిప్పుడు ముకుఁద్రాటఁ, గాలు గ్రువ్వ నేల కమలనాథ .

భార. ఉద్యో. ౩. ౨౨౦.

ద్వి. తెలిపింపు ముకుఁద్రాడు తిన్నని మోము, గలిగి తేజీమానగతి నొప్పు మీఱి కెలిగిబ్బ నెక్కి యుద్విధుకుండనూరి .

ద్వి. పరమ. ౨. ౫౬. పా.

ముకుటము. సం. వి. అ. న. ౧. కిరీటము. ౨. కురాయి. ౩. పర్వతశిఖరము, కొండకొన. (వాచ.)

ముకుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వ్రేళ్లు విఱుచుట, మెటికలు విఱుచుట, అంగుళీమోటనము.

ముకుదూలము. వి (ముకు+దూలము.) ముక్కు నడిమియెముక. (శ. ర.)

ముకుదొమ్మ. వి. (ముకు + దొమ్మ) పశ్వవ్యాధి విశేషము.

సీ. వాలంగ ముకుదొమ్మ వల్లికకట్టు పుత్తడికాను పూమేను కడిసెలంబు

హంస. ౪. ౧౭౩.

సీ. వాలువ ముకుదొమ్మ వల్లిక గండె

భో. పంచ. ౧. ౨౭౪.

ముకుబంతి. వి. (ముకు + బంతి) పశువులకు శైత్యముచే నాసారంధ్రములయందుఁ గలిగెడు శేశావృతపిండరూపవ్యాధివిశేషము.

(దీనిని నేకరించి యుంచుకొని, మఱియొకదాని కావ్యాధి కలిగినప్పుడు తన్నివారణార్థము దీనిఁ గొని బడిసివేయుదురు.)

వ. చూఁడుఁగోడుపులును వాదోళ్లు ముకుబంతులు మొదలుగాఁ గలసాధనంబులు గొనివచ్చి తెవులుగొంటులఁ జికిత్సించువారును హరి. పూ. ౫. ౧౪౩.

ద్వి. మిలవిడి సెలతెవుల్ ముకుబంతి కవట, . . ఆదిగా సెన్నఁ, గలపసరాలరోగములకు సెల్ల .

నవనాథ. ౧. ౪౧. పా. ౫. పం.

క. ముకుబంతి తలకు సెక్కిన, నొకకాలము నందుఁ బసగ ముడుగక దగ్గున్, ఒకపిల్లిగడ్డ యూమర,భికి నస్యముసేయ దగ్గ పేర్కొని మాసున్ . గో ౧. (చి. వి.)

ముకుమందు. వి. (ముకు+మందు) నాసారోగముఁ బోఁగొట్టు నస్యవిశేషము.

మ ముకుమందై యేర్చువావం జిగుర్కొను పచ్చళ్లును ఆము ౧. ౭౨.

ముకుమచ్చ. వి. (ముకు+మచ్చ) నాసికా చిహ్నము, ముక్కునందలిమచ్చ.

సీ. మూల్పురంపుగతికేగుచు ముకుమచ్చతత్తడి వడి దుమూదారు చూడ ..

ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౩౧.

(ముకుమచ్చతత్తడి = ముక్కునందు మచ్చ గల వాహనము, వృషభవాహనము.)

ముకురము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అద్దము. ౨. ముకులము, అరవిరిమొగ్గ. ౩. కులాలదండము, కుమ్మరి సారె త్రిప్పెడికఱ్ఱ. ౪. వకులవృక్షము, పొగడచెట్టు. ౫. మల్లికాలత.

ముకులము. సం. వి. అ. పుం న. ౧ అరవిరి మొగ్గ ౨ శరీరము.

ముకులితము. సం విణ (అ. ఆ. అ.) ౧. ముకులములు (మొగ్గలు) గలది వికసించుచున్నది. ౨. సగము మూసికొనఁబడినది. ౩. మూయఁబడినది

ముకుళించు. సం. అ. క్రి మోడ్చు.

వ. . నవ్వుకెన్నెలల ముకుళించినకెందమ్మి మొగ్గలన . ఉ. రా. ౧. ౧౩౭.

ముకుళీభవించు. సం. అ. క్రి. ముకుళించు. మోడ్చు.

చ. నయనంబులు మూయుచు నిద్రఁ జెందెన్, యన ముకుళీభవించె దివసాంతము నందుఁ బయోజమండముల్ .

అని. ౩. ౫.

ముకువు. సం వి. ఉ. పుం. ౧. విముక్తి, విడుదల. ౨. ముక్తి, మోక్షము.

ముకూలకము. సం. వి. అ. పుం. దంతిచెట్టు. (శ ర.)

ముక్క = ప్రముక్క. వి. ౧. ఖండము, తునుక.

ఆ. తోయము శకలసంఙ్ఞ దనుక దుండెము
దుండె ... దునియ ముక్క .

అం. భా. ౧. ౪౫.

చ. . . కాదని తప్పు బట్టినన్, మెంక మటు
క్రిందుగాఁ దిగిచి ముక్కలు వోనియుమంప
కత్తితో, నీకె మింద లంటఁ గోకు .

(చాటువు)

౨. చిన్నమాట.

సీ. సంధ్యముక్క పఠింపఁ జాలనియతఁ డెట్లు
క్రత్వనుష్ఠానసంగతికి నోపు

రామలిం. ౫౭.

ముక్కంటి. వి. (మూఁడు + కన్ను. క ముక్కణ్ణి, త ముక్కణ్ణన్) త్రిలోచనుఁడు, శివుఁడు.

శా ఘంటాకర్ణుఁడ నేను నాయనుజుఁ డీకాలాం
తకుం డేను ముక్కంటిం గొల్తుము

భీ. హరి. ౨ ౧౪౦.

సీ. ముక్కంటితలపువ్వు మున్నీటిశేఁబట్టి కైట
భారాతి డాకన్నుదమ్మి

శైవ. ౮, ౭౦౧

ముక్కంటిచుక్క. వి. (ముక్కంటి + చుక్క) ఆర్ద్రానక్షత్రము.

(ఉత్తరభాద్రపదానక్షత్రము అని శ. ర.)

ముక్కంటిచెలి. వి. (ముక్కంటి + చెలి) కుబేరుఁడు, త్ర్యంబకసఖుఁడు.

ముక్కంటిపండు. వి (√ముక్కంటి) కొబ్బెర కాయ. (క్రొ , శ. ర.)

సీ. దం చెమ్పుకపనీకమ్మం బాపపేరక్కనందలి
కుండేటికందు నొకటి, చాయజక్కవచంటి
పాపాబుపాపని కుఱిమానిక మగుడుంక
యొకటి, ముక్కంటిపండుల క్రొంక్క
లిదెర్పు కాయంకని తండ్రిచేతం కొకటి,

జాళంబాపరపట్టఁ జంపి యూపట్టికి చే
లిచ్చుసామేని మెకము నొకటి.

గీ. నీటిరెయికిపూని మెుల నూలు బోఁటినిన్ను,
రెయింటిపంటను గలికిటి రెయింటి దక్క,
కలను నెమకిన మెకములపాలఫుఁ గాసు,
మేము కేకేలఁ గాచినసామిసంద.

ప్రబంధ ౧౬౩.

ముక్కంటిమల. వి (ముక్కంటి + మల) కైలాసము

ఉ వింటి నపూర్వ మూర్తి నొకవింటినరుండె
జయించువాఁడు ముక్కంటిమలం దెమల్చి
నమగింటిమిఁజో దిడుకానెము

చం రా ౫. ౫౬.

౨ట్లో, ముక్కంటికొండ, పెం.

ముక్కంటివాల్గంటి = పార్వతి, భవాని.

వ అని రహస్యంబుగా నవ్విద్య నాకి నుప
దేశించి, ముక్కంటివాల్గంటి మింటిచొప్పనం
జనియె . మనుచ. ౬. ౫౮.

ముక్కఁడి. వి. (మూఁగు + కాఁడి.) ౧ ముక్కచాలించి యాహారమునకై పోవునపుడు అరక లన్నిటి నొక్కచో ప్రోగుచేసి యొక్కటిగాఁ జేర్చి నిలిపినట్టి యాయరకల కాండ్లమొత్తము.

(శ. ర)

౨ అనేకులకు నేకకాలమున తగిలెడివ్యాధి.

(శ)

చ విరహులఁ జంపసాగితివి వేయన నేమిటికూరు
ముక్కఁడిన్, బిరగినఁ గోఁడుంబోతులరపం
బినమాటనిబంబె పోశకి.

ముక్కటము. వి. (√మూఁడు) ఆముదము, ఆవునేయి, నువ్వులనూనె చేర్చి శిశువులకుఁ బెట్టెడి యాహారము.

(వ్యవ.) మూఁడునెలలు వచ్చినంతనె శిశువులకు ముక్కుటము పెట్టుట యీదేశమున నాచారము.

ముక్కటించు. అ. క్రి. (√ముక్కు 1) ముక్కు, శ్వాసము బిగఁబట్టు

ద్వి. కూఁకటి గిలుకుచుఁ గొక్కరించుచును, మాటలు నరుకుచు ముక్కటించుచును .

పండితా. పర్వ 381. పా.

ముక్కద్దము. వి. (ముక్కు + అద్దము) ముక్కలోచనము

ముక్కనుసామి. వి (మూఁడు + కను + సామి) ముక్కంటి, శివుఁడు

తరళ. తివిరి ముక్కనుసామిఁ గొల్చినఁ దెల్వి నొందరె వేలుపుల్ .

అచ్చ భా. ర. 79. పా.

ముక్కన్ను. వి. (√మూఁడు) మూఁడవకన్ను; మూఁడుకన్నులు.

ద్వి. గ్రక్కునఁ దనమహోగ్రత తేటపడఁగ, ముక్కన్నుఁ దెఱచి కాముని జూచుమాత్ర, భస్మీకృతుం డయి పడియుండె మారుఁడు.

మృ వి. 2. 22.

సీ. ఎడ్డు విజృంభించి యొఱపుంటు లెగయంగ, ముక్కన్ను తెఱచెనో మదుకళపని .

వీర. 2. 122.

ద్వి. ముకురంబు గెక్కొల్పి ముక్కన్నుఁ జూపి.

పండితా దీక్షా. 43. పా.

ద్వి. పొందారఁ ఎల్స్వ్యయంభువు లింగమూర్తి, యందు ముక్కన్ను నొప్పుగు చతుర్భుజము.

పండితా. వాద. 201. పా

ముక్కపడు. అ. క్రి భంగపడు. (చూ. ముక్కపఱుచు)

జ. ముక్కపఱుచు.

ముక్కపఱ(ఱు)చు. స. క్రి. (√ముక్కపడు) భంగపఱుచు.

క. ఇక్కడఁ గాదే మనలన్, ముక్కపఱచె నొక్కబోయ ముని మునుకొని వాఁ, డెక్కడఁ బోయెనొ యిపు డనఁ, గ్రక్కున నాకాశవాణి గంభీరముగన్.

వాల్మీ. 3. 143.

ముక్కపురుగు. వి. (ముక్కు + పురుగు) తవుడు ముక్కినయపుడు దానియందుఁ బుట్టుపురుగు, తవుటిపురుగు. (శ. ర, బ్రౌ.)

ముక్కర(అ) = ముంగర. వి (ముక్కు + రాయి) నాసికాభూషావిశేషము

సీ. చెలఁత ముక్కరియందు నీలంబు గాదునా, తెలిదళుకొత్తు ముత్తియము గాని

ప్రభా. 3. 78.

ద్వి. చెక్కుల మకరికల్ చిత్రించి గొప్ప, ముక్కరల్ నాసాగ్రములఁ గీలుకొల్పి

రం. రా. బాల. 849 పా. 9. 20

సీ. నాసికాభూషణము ముక్కఱ ముంగర యనంగ ఆం భా. 2. 147.

క దక్కినదిండుకొ కూయక, ముక్కవ కూర్పు ణఖు వించు మచ్చికలకు రా, వెక్కటికు జంతరక్కని, ముక్కరకున్ నోఁచుకుండ ముక్కఱఁజేసెన్.

రామా. 9. 137.

ముక్కరమాను. వి. పుల్లిరిను తిరుగుచట్టము (శ. ర., బ్రౌ.)

ముక్కరము. వి. (ముక్కు + కారము. సంధిని వర్ణవికారము) నాసారంధ్రము, ముకుఁగ్రోళ్లు. (శ ర.)

ముక్కలి = ముక్కలిపీఁట. వి. (√మూఁడు)

క. అక్కడఁ దగఁ గుందనపుం, 'జెక్కడములఁ జాల నల్లవిల్లుచు మిగులం, జొక్క మగు

ముసు భక్తు భ్రు, ముక్కాలిపై పూనిచంద్రముఖి మంచి తగన్. విప్ర. ౪. ౯౨.

ముక్కాలిపీట = ముక్కాలి, ముక్కాలిపీట.
వి. (మూఁడు + కాళ్లు + పీట. త. ముక్కాలి.) మూఁడుకాళ్లమర్చిన చెక్కబల్ల, త్రిపాద్వితి.

సీ. పచ్చలపని సొప్పుపైఁడిముక్కాలిపీటనిడిరొ వేఁడుకతోడ నింతి యొకతె
యయా. ౪. ౯౩

ఉ. ముద్దులు గుల్కఁ కుందనపుముక్కాలిపీఁట వసించె దమ్మిపూ, ముద్దియగద్దియం బోలంచు ముద్దియ యుద్ది యనన్ శుభోన్నతిన్
విజ వి. ౩. ౭౨ నీలా ౧. ౬౧

ముక్కాఁక. వి (మూఁడు + కాఁకలు) గొప్ప తాపము.

ద్వి. బావికడను బిడ్డఁ బట్టినయట్లు, నూవె మాకును గతి చూపక యున్న, ననుచు మానులఁ జూచి యల్లమ పలికె, మునులార మీ కింత ముక్కాఁక యేల ,కులభంబునను ముక్తి చొప్పడువిధము, తెలిపెద
ప్రభు. ౪. ౧౩౪. పా ౧౩. పం.

ముక్కాఁకలఁదేఱు = మిక్కిలి సమర్థుఁడగు.

ఉ. పీఁకను మెచ్చి నవ్వి రఘువీరుఁడు తమ్ముని జూచి వత్స పే దాఁకు దశాస్యు సేమఱక తచ్ఛదమార్గము లస్త్రసంపదం దేఁకువఁ బెద్దయై యతఁడు దేవగణాదులతోడఁ బోరి ముక్కాఁకలఁ దేఱినాఁడు బలుగయ్యములం దని పల్కి పొందియున్.
భా. రా యు. ౭౧౪.

క. ధీరుఁడు తనముక్కాఁకలఁ, దేఱినదళివాయి యొకఁ దతిస్థిరబలుఁడై
శుక. ౧. ౫౪౪.

ముక్కాఁకలనాఱితేఱు + మిక్కిలి సమర్థుఁడగు, అత్యంతప్రవీణుఁ డగు.

వ. బలియుం డుగ్రుఁడు యాదవసాళ్వధరణీపాలుండు శక్తిస్వస్థ్య లాఘవాల ముక్కాఁకల నారితేఱిన మహాశూరుల్
జై. భా. ౧. ౭౪.

ముక్కాని. వి. (మూఁడు + కానులు) మూఁడు కానులు.

సీ కాని యనంగను గాకిణి విలసిల్లు ముక్కాని యనఁగను బొల్చుఁ దత్త్రయ సంజ్ఞ
ఆం భా ౨. ౫౭౨.

ముక్కారు. వి (మూఁడు + కారులు1) మూఁడు కాలములు (చూ. కారు.)

కా. ముక్కారుం బండును రాజనంబుఁ జెఱకుం గప్పారపుఁజేనియల్ విక్ర. ౧ ౯౦.

కా ఉన్మాదామాణిహారవల్లులన గంగాకుల్యలేపార ముక్కారుం బండుఁ బ్రశస్య సస్యములు దశా. ౧. ౭౩. కాశీ. ౪. ౫౬.

ముక్కాలిపీట = ము క్కా లి పీ ట. వి (మూఁడు + కాళులు + పీట.)

సీ గొడుగుఁబావలు గండపాడిపెట్టె నుసుపాన గడియార మంచ ముక్కాలిపీట .
నైజ. ౩. ౪౪.

గీ. చెఱుక ముక్కాలిపీఁట రావిలుకపంజు, రములు చిత్రంపు దివ్యోగంబములు గలిగి, జాను దలశించు కొల్వుహజారమునకు
రసిక. ౧. ౬౧.

పీ. ముక్కాలిపీఁ ఠనఁ బోలుఁ (త్రిపాద్వితి .
ఆం భా. ౨. ౧౬౬.

ముక్కాలు. వి. (మూఁడు + కాళులు) ముప్పాతిక.

వ. రావణుపు ముక్కాలం గ్రాసంబుగా మెక్కినం జిక్కినక్కడొరప్రక్కం దొరఁగు నుధాధారలం గెరడం బాడ ...
రా. వి. 3. ౭౫.

ముక్కిడి. విశే. (ముక్కు + ఇడి. క. ముక్కడి. త. మూక్కిలి.) ముక్కు లేనివాఁడు; ముక్కు లేనిది.

ఉ. ఈ, ముక్కిడి జంతకుం దగినవెుండి విటుండు నిశాటజాతియం, దొక్కఁడు లేక తక్కఁడు
చం రా. ౫ ౪౧.

సీ. ముక్కిడితోఁ బుత్తుఁ ముత్యంపునత్తేల యద్ద మేఁటికిఁ జాత్యంధునకును
రామలిం 33.

సీ ముక్కిడి యనవిగ్రుంకు
ఆం. భా. ౨. ౧౨౧.

ముక్కిడి. వి. ఒకచెట్టు. (శ. ర)

ముక్కు1. వి. (క ముక్. త మూక్కు)

౧. నాసిక; చంచువు.

సీ. ముక్కున నాసిక పాల్పు
ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

సీ. దక్షుండు పాట్టిలితల ధరించినయప్డు, భారతి ముక్కు గోల్పడిన యపుడు
భీమ. ౬. ౪౪

క. కరతాడన గళరవములఁ, బరిరంభణచుంబన ములఁ బైఁ బడి పెనఁగెన్, ధరణీసురకవ ధూతము, కరిగమనం బట్టి ముక్కుఁ గఱచె నొందలికిన్.
విక్ర. ౪. ౧౫౪.

మ. కొక్కులం ముక్కుల్ తుది నప్పళించు పరిచిన్ గాళ్వించు వాత్మాంగమే, తిలకించుచున్ బతి యంచుఁ గోకి యొక కొంతేఁ గింతసంతప్తయై.
ఉ. రా. ౪. ౧౫౮.

గీ. తోఁగరు, ముక్కుబల్పుక్కి చిక్కపై నెక్కి
నీలా. 3. 3౮.

౨. అగ్రభాగము.

క. నెలమసలె నిందువదనకు, జలజాక్షికి నల్ల నరయ్యెఁ జన్నులముక్కుల్
కాశీ. ౪. 3.

(ఇటఁ జూచుకము లరిభావము.)

౩ మిక్కిలి చిన్ననూకలు. (శ. ర, బ్రౌ., వా.)

అ. క్రి. ముక్కటించు, శ్వాసమును బిగఁబట్టు.

సీ ధిక్కరింపకుఁ డంచు బ్రుక్కి పుట్టల దుక్కి ముక్కువారికి భీతి బ్రొంక్కువారు
చంద్రా ౬. ౫౪.

ముక్కునునుండుఁగోపము = తీవ్రముగాఁ గోపము వచ్చు ననుట

ద్వి. చాగకు మెన్నఁడు గాధిసుతుతపోవనము, జపలు గిట్టాట వృథా శాంతి యాతన్నికి, నడుగక ముక్కున నుండుఁ గోపంబు
ద్వి హరిశ్చ పూ ౯. ౫౪.

గీ. ముక్కునను యుండుఁ గోపంబు మూర్ఖ మునికి దశా ౨ ౪౩. విప్ర. ౪. ౩౧.

ముక్కుమొగమేడ = మంచిచెడ్డల విచారణ యనావశ్యకము.

ద్వి. ముందగోష్ఠికి ముక్కుమొగమేడఁ దనకు.
ద్వి హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౬౧. పం.

ముక్కునవ్రేలిడు = ఆశ్చర్యపడు.

చ. పదునుకుమారులుం బదుఱబ్రహ్మలరూపులుం దాల్చి యొల్లెడన్, విదితముగాఁగ సృష్టిలను చేసి యొనర్చి నుతించుచుండఁగా, నొంద లిటిబ్రహ్మ వారిఁ గని ముక్కునవ్రేలిడి యాత్మ నచ్చుతం, బొదవ శిరంబు లూఁచి కొని పొందె రఘూత్తమ యేమి చెప్పుదున్.
వాసిష్ఠ. ౨. ౧౬౨.

ఇక్లే ముక్కుపై వ్రేలు నిలుపు చెను.

గీ. పనికి దిగ్గన లేచి భూపాన్పుమీఁద వ్రాలి కూర్చుండి ముక్కుపై వ్రేలు నిలిపి, యొక్క చెలికత్తె యూహార్పఁ జెక్కుటలఁపు లున్న కోన మున్నయొక పక్నె లాడిఁ గాంచి
కవల. ౩ ౨౪.

ఉ. అచపలాక్షి ముక్కుపయి నంగుళిముం గది యించి దీనికై కీచక యింత నేపితి సుఖి త్వముఁ బొందుదుగాక
భార. విరా. ౨. ౩౫౬.

ముక్కునసూర్పుగల్గు = బ్రదికియుండు.

ఉ. ముక్కున మూఁడులోకములు నొక్కటఁ దాఁకినయేనిఁ బోర మీ, రొక్కఁ డొకండ గెల్పుటకు నోపుదు రక్రమవృత్తి నిట్టివా, ముక్కున నూర్పు గల్గి మనమోహర నీదు వస్థ బొందుసే. భార. భీష్మ. ౨. ౧౧౬.
విరా. ౨. ౨౫౬.

ముక్కు పట్టుకొని కూర్చుండు = జపము చేసికొనుచుండు.

మ. అతఁడుం బోయి నికుంభిలాటవి నిశాటానీకి నీరతుఁడై, పొంకమున్నన్నిధి ముక్కు పట్టు కొని కూర్చున్నట్టియయ్యింద్రజి, ద్దివిజుం బోకిఁ జీవి చంపి మరలెన్
రామా. ౮. ౧౮౨.

ముక్కు మొగము చూడక = ౧. మొగమోటము లేక.

ఉ. ముక్కు మొగంబు చూడక కోకమోహము మాటమ విశ్వనాయకుం, డెక్కుడికైనఁ బొమ్మమచు నెజ్జ నిచూపులఁ జూచి యల్కతో భీమ. ౩. ౮.

ఉ. అక్కటఁ జూడ నేటి కలయచ్చకబుచ్చికి నేయునంచలం, బెక్కడి గొట్టె దేమిటికిఁ జేరఁగ వచ్చిన సుద్దులెల్లలన్, ముక్కు మొగంబుఁ జూడ కటు మట్టను బొమ్మనె దేల బోట్ల నోచక్కరబొమ్మ నీ వెగటు జాదలఁ జాచిన వింత లయ్యెడున్.
విజ వి ౩. ౩౦.

౨. మంచిచెడ్డ లాలోచింపక

సీ. అలయమాళ్యులు నిల్పు టరసి పాఱులను గంచుకి ముక్కుమొకము చూడకయె తఱుము . కవల ౪ ౧౬౪.

ముక్కున నీరెత్తు = శిక్షాగ్రము ముక్కులో నీరుపోయు.

క. ఓకీ కోమటి ముక్కున, నీ రెత్తుదు మేము కిరియ నేరక యున్నన్ నోకి వచ్చిన యట్టులు, నారిణ యొక్కింత లేక వదరు లుజచెడిన్ కేయూర. ౩. ౨౦౧.

జ. ముక్కటించు, ముక్కద్దము, ముక్కర, ముక్కరము, ముక్కిడి, ముక్కుఁగమ్మి, ముక్కుఁగ్రోలు, ముక్కుఁజెరము, ముక్కుదాడిమ, ముక్కునకంటి, ముక్కుపూరెడు, ముక్కుపోఁగు, ముక్కుముంగర, ముక్కుముల్లు, ముక్కువిఱుచు, ముక్కోపము.

ముక్కు2. అ. క్రి. (తడిచేర) చెడు.

క. చక్కెర గలుపుక తింటే, ముక్కినతవుడైన లెస్స, మోహము గలచో వెక్కురుభావిష యైనన్, మక్కువతో దివ్యభామ మహిలో వేమా! వేమన ౨. ౫౫.

జ. ముక్కుపురుగు, ముక్కుఁగొయ్య.

ముక్కు3. వి. భక్ష్యవిశేషము

క. పొదకంబులు, గుజ్జొదకంబులు ముక్కులు కాశీ. ౩. ౧౫౫.

ముక్కుఁగమ్మి. వి. (ముక్కు1 + కమ్మి) నాసాభరణవిశేషము.

చ. గవుళపుటోరగొప్ప విరిగందఁపుబొట్టును
ముక్కుఁగమ్మియు, త్రైము పెదగంద
మున్ .. చను. ౧. ౫౩.

ముక్కు-ఁగోయ్య. విశే. (ముక్కు2+కోయ్య)
నాశకుఁడు, నాశకము.

సీ. కడిఁదివాల్మగఁడ బంగరు దీవి రాయఁడ,
టక్కరియోకిమాంద్ర ముక్కుఁగోయ్య
అచ్చ రా. యు. ౨౦౪.

ద్వి. పాలు పొందునిజభోగముల వీడుకోలు,
నగుఁబాటుగని జవ్వనపు ముక్కుఁగోయ్య,
యగునట్టిముదిమి వాయఁగఁ జేసి నన్ను
ద్వి పరమ. ౨. ౧౦౧. పా.

ముక్కు-(గ్రోలు = ముకుఁ గ్రోలు. వి.
(ముక్కు1 + క్రోలు) నాసాపుటము, ముక్కుఁ
జెరమ.

శా. శుండాలంబు కరంబు సాఁప ఫణిరాజున్
మెచ్చి నాపూజ భృర్గుం డీవేళ ననుగ్రహించె
నని ముక్కుంగ్రోళ్లలో సెక్కి యుద్దండ
క్రీడఁ దదీయకుంభకుహరస్థానంబునం ద్రిమ్మ
రన్, గొండ ల్గాలఁగ సత్తిమెత్తుకొని దిక్కు
ల్మట్ట గీఁపెట్టుచున్. కాశీ. ౨. ౧౪౭.

ముక్కు-ఁజెర(అ)ము = ముకుఁజెఱము.
వి. (ముక్కు1 + చెరము) నాసాపుటము

వ త్రొక్కున ముక్కుంజెరము లదర నదరి వడిం
జమదేర సేపున మూఁపు లెక్కింపరాని
తెగువం దిగిచి రాజ చ. ౨. ౩౪.

ముక్కు-టము. వి వారమడి, తేపము. (శ. ర.
'పసలిపట్టు' గ్రా.)

ముక్కు-టమూపురు. స. బ (మూపురు +
మూపురు) సరిగా ముగ్గురు.

ఉ. ముక్కుటమూపు రెక్కుడగు మెక్కులు లై
యరుదెంచి రంచుఁ బేరుక్కున యాదవ

త్రయపరణోద్ధటు లై చటులైకభక్షక
ముల్. ఉ. హరి. ౨. ౩౭.

ముక్కు-దాడిమ. వి. ($\sqrt{}$ముక్కు.) ఒకచెట్టు.
సీ. ... కోల ముక్కుదాడిమ లీల .
హంస. ४. ౧౧.

ముక్కు-నబంటి. విశే. (ముక్కు1 + బంటి.
వృత్తిని వర్ణాగమము.) ముక్కువఱకు మండు
వాఁడు, సమానుఁడు

ఉ ఏ,నాఁడు దశాస్యుఁ డీతనిన నచ్చి
మదోద్ధతవృత్తి నుండు నెవ్వాఁడును
నింతచెల్లుబడివాఁడు నరేశ్వర లంకలోపలన్,
లేఁ డితఁ డెప్పుడున్ సమరలీలల ముక్కువ
బంటి వజ్రికిన్ భా రా యు ౩౪౭.

చ. మురహరపద్మజాదులకు ముక్కునబంటిగఁ
గేవలోకభీ,కరు నజితప్రతాపు సురకంటకు
నేఁ డొకబాలుఁ డట్టె సం,గరమున
నోర్చె! కా. సం ౧౨. ౭౩౩.

ముక్కు-పూరెడు. వి. (ముక్కు1 + పూరెడు.)
ఒకజాతి పూరేడుపిట్ట.
(శ ర. ముక్కుపురిడి. గ్రా)

ముక్కు-పోఁగు. వి. (ముక్కు1 + పోఁగు)
ముక్కుఁగమ్మి, నత్తు. (శ. ర)

ముక్కు-ముంగర. వి. ($\sqrt{}$ముక్కు1) ?ఒకాకారి
యడవిచెట్టు (శ. ర.)

ముక్కు-ముల్లు. విశే. (ముక్కు1 + ముల్లు)
ముక్కునందు గ్రుచ్చుకొన్నముల్లు ; బాధకుఁడు ;
బాధకమైనది.

ద్వి. ఎక్కుడుమదమున నెల్లలోకులకు, ముక్కుము
లై యున్నమూర్ఖు రావణునిఁ, దృణలీలఁ
జంపితి దివ్యాస్త్రమహిమ .
రం. రా. ఉ. ౧౪౭. పా. ౧౯. పం.

ముక్కువిఱుచు. స. క్రి. (ముక్కు1+విఱుచు) విరసించు.

ప. భృత్యు లవమానింప బరిజను లపహసింప బాంధవులు ముక్కువిఱువ బుత్త్రులు కేసరం గళత్రం బోకిలింప నివి మొదలుగా వార్ధక దుఃఖంబు లనేకంబు లనుభవించి
కవిక. ౫. ౧౧౦.

ముక్కుస. వి. (మూఁడు+కంచములు) మూఁడు కంచములు

గీ. చమను ముక్కుస వాఁగఁ బ్రహ్మస్త్రయంబు
ఆం భా. ౭. ౨౪౦

ద్వి. నిత్యనేమం బిది కేఁటిబ్రుగ్గునకు, ముత్యాల పాడి మాకు ముక్కుస వలయు
బస. పు. ౭ ౪౩౩ పం

ముక్కూరు. అ. క్రి అజ్ఞానమును బొందు.

వ ఈరొక్కువలక్కువలు విచారింపక వలవని పెలుపు గట్టికొని ముక్కూరి వగచుచున్న వాఁడవు భార. ఉద్యో. ౭. ౭౭౭.

(ఇది యీరొక్కుచోటనే యున్నది అని శ. ర. కొన్నిప్రతులందు లేదు ఇంకను విచార్యము.)

ముక్కొంకులు. వి. బ. (మూఁడు+కొంకులు.) మూఁడువంకరలు.

ద్వి. ముక్కొంకులును బోయి మోచిన మెరావు కొక్కుపాదం బట్టు లున్నది శివునకు . .
బస పు. 3 ౫౭౪. పం.

ముక్కొటిక. వి. (మూఁడు+కొటికలు) త్రిపుర ములు. (శ. ర)

ముక్కొటికగెలుపరి. వి. (మూఁడు + కొటి కలు + గెలుపరి.) త్రిపురారి, శివుఁడు.

వ. మూఁడవకన్ను దోఁచని ముక్కొటికగెలుపరి కెరవునం జూచిరి .
అచ్చ. భా. ౪. ౭౧. పొ.

ముక్కొమ్ముమెకము. వి. (ముందు+కొమ్ము+మెకము.) మనుబోతు, ఋశ్యమృగము. (శ. ర.)

ముక్కొయ్యలు. వి. బ. (మూఁడు+కొయ్యలు) మూఁడుతుమకలు.

సీ. ఎంప నర్పుడునేయు నేనికకాని ముక్కొయ్యలు వడ్రేయు గుంటుకాని
కు. సం. ౧౧. ౭౧౦.

ముక్కోటి. వి. (మూఁడు+కోటులు) వైకుంఠై కాదశి, ధనుర్మాసశుక్లైకాదశి.

గీ చక్రికుధరోత్తమము నడుచక్కి కెక్కి, చక్క ముక్కోటి కరుడెంచు సౌరసతులు
రా. వి. ౧. ౩౫.

ముక్కోణము. వి. వి. (మూఁడు+కోణములు.) క. ముక్కోణవు. త. ముక్కోణమ్) త్రికోణము. (శ. ర., బ్రౌ)

విశే. మూఁడుకోణములు గలది.

ఉదా · ముక్కోణపుబిడ్డ.

ముక్కోపము = ముంగోపము. వి. వి. (ముక్కు1+కోపము) శీఘ్రముగా వచ్చుకోపము (శ. ర.)

ముక్కోల. వి. (మూఁడు+కోలలు. త. ముక్కోల్) త్రిదండము.

సీ. కావిగోఁచియుఁ గుశగ్రంథులుఁ బెనఁచిన ముక్కోల వలపలముష్టి నమర . .
భా. రా. అర. ౭. ౧౭

ముక్త. సం. వి. అ స్త్రీ. ౧. ముత్తెము. ౨. రాస్న యను మొక్క.

ముక్తకంచుకము. సం. వి. అ. పుం. కుబుసము విడిచినపాము, నిర్ముక్తము.

ముక్తకంఠుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) విడిచినకంఠము గలవాఁడు; పైకి గట్టిగా సేయు వాఁడు.

ముక్తకంఠముగా = ఎగ్గరగ, గట్టిగా

ముక్తకచ్ఛుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బౌద్ధుఁడు.

ముక్తకము. సం వి అ. న ౧. అస్త్రము, ఆయుధవిశేషము. ౨. వృత్తగంధి, గద్యము 3 ఏకశ్లోకరూప మనుఖండకావ్యము.

ముక్తకరుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) దాతృత్వము గలవాఁడు

(ఇట్లే ముక్తహస్తుఁడు మొ.)

ముక్తకేశుఁడు. సం. విణ. (అ అ. ఈ. అ) విరియఁబోసికొనినజుట్టు గలవాఁడు తల విరియఁ బోసికొన్నవాఁడు.

ముక్తచక్షుస్సు. సం. వి. స్. పుం. సింహము.

ముక్తము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ౧. విడిచి వేయఁబడినది, త్యక్తము. ౨. ముక్తిపొందింపఁ బడినది. 3. ఆనందితము. ౪. ఈయఁబడినది, దత్తము.

ముక్తముక్తము. సం. వి. అ. పుం. అందుగు చెట్టుబంక.

ముక్తవసనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముక్తాంబరుఁడు, దిగంబరశాఖలోఁ జేరిన జైనసన్న్యాసి, ఇట్లే ముక్తాంబరుఁడు మొ.

ముక్తసంగుఁడు. సం. వి అ. పుం. సంసారసంబంధము విడిచినవాఁడు పరివ్రాజకుఁడు, సన్న్యాసి.

ముక్తాగారము. సం. వి. అ. పుం. ముత్తెపుఁ జిప్ప, శుక్తి.

ముక్తాపుష్పము. సం. వి. అ న. మొల్ల, కుందము చూ.

ముక్తాఫలము. సం. వి. అ. న. ౧. ముత్తెము, ౨. లవలీఫలము. 3. కర్పూరము.

ముక్తామణి. సం. వి. ఇ. పుం. ముత్తెము.

ముక్తాయము. వి. (క. ముక్తాయ) (సంగీత) ముక్తాయింపు.

మ. గీతంబు ల్వద్దిర ముక్తాయము చాఁగుకే
యని మరుద్దేవాత్మజన్ముండు తుంబురు
దేవర్షుల మెచ్చె గానరస మింపుగ్ సొంపు
గావింపఁగన్ సమీర. ౬. ౨౦౧.

(ముక్తాయింపు అనుపదము దేశ్య మగుటవలన నీపదముకూడ శ. ర. మతమున దేశ్యమే యని తోఁచుచున్నది)

జ. ముక్తాయింపు

ముక్తాయింపు. వి (√ముక్తాయము.) ముగింపు. (శ. ర.)

ముక్తాలత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముత్తెములహారము.

ముక్తావలి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ముత్యాలహారము.

ముక్తాశుక్తి. సం. వి. ఇ స్త్రీ. ముత్తెపుఁజిప్ప.

ముక్తాస్ఫోటము. సం. వి. అ. పుం. ముత్తెపుఁ జిప్ప, శుక్తి.

ముక్తి. సం వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. విడుపు, విడుదల. ౨. మోక్షము.

ముక్తిక్షేత్రము. సం. వి. అ. న. కాశి, వారణాసి.

ముఖగంధకము. సం. వి. అ పుం. పలాండువు, ఉల్లి చూ.

ముఖచపల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆర్యావృత్త భేదము.

ముఖచాళిక్ర. వి. వి. మల్లబంధవిశేషము.

వ. వాసుదేవుండు . పరిచాళిక చేసిన, తైసేయుం డత్తెఱఁగిక వాని చేయక ముఖచాళిక చేసి . హరి. 3. ఒ౪.

ముఖచీరి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. నాలుక, జిహ్వ.

ముఖచూర్ణము. సం. వి. అ. న. ముఖముపైఁ బూసికొను సువాసన గలచూర్ణము.

ముఖజాహము. సం. వి. అ. న. ముఖమూలము.

ముఖజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రాహ్మణుఁడు.

ముఖదూషణము. సం. వి. అ. పుం. పలాండువు, ఉల్లి గీ.

ముఖదూషిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ముఖాకారముఁ జెఱిచెడిబొబ్బ, అట్టిపొక్కు.

ముఖనిరీక్షకుఁడు. సం. విశ. (అ. ఈకా అ.) అలసుఁడు, సోమరి.

ముఖనివాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సరస్వతి.

ముఖప్రియము. సం. వి. అ. పుం. నారింజ గీ. న. లవంగము గీ.

ముఖబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉపోద్ఘాతము, భూమిక, మాఁత, కప్పు.

ముఖభూషణము. సం. వి. అ. న. తాంబూలము.

ముఖమండనకము. సం. వి. అ. పుం. తిలకవృక్షము.

ముఖము. సం. వి. అ. న. ౧. నోరు, మూతి. ౨. నెమ్ము, ముఖాకృతి. 3. పురోభాగము, ముందటిచోటు. ౪. చాణము మొదలగువాని కొన. ౫ తొట్టిదెసక్కి పైకిఁ గవఁబడురంధ్రము, తొట్టిలోఁ బ్రవేశించెడిదారి; తొట్టినుండి పైకి వచ్చెడిత్రోవ.

౬. గృహద్వారము, ఇంటిగుమ్మము. ౭. ప్రారంభము, మొదలు ౮. ముఖ్యమైనది, ప్రధానము, మొదటిది. ౯. ఉపాయము, సాధనము. ౧౦. ఒకనాటకసంధి. ౧౧. లకుచము, గజనిమ్మ గీ

నాముఖమున = నామీఁదుగా.

గీ మీరు చెప్పినబుద్ధులు గారవమునఁ, జేయఁ గాంచినపుణ్యంబు సేయనెట్లు, నాముఖంబునఁ గార్యంబు నడవ దేమి, సేయువాఁడ నొండెడ్డియుఁ జెప్పలేదు.

భార. ఉద్యో 3. 3౭౬. (నావలన నని భావము)

ముఖయంత్రణము. సం. వి. అ. న. ఖలీనము, గుఱ్ఱపుఁగళ్లెము

ముఖరము. సం. విశ. (అ. ఆ అ.) ధ్వనిచేయునది, ఎడతెగనిచప్పుడుచేయునది, ఘల్లుఘల్లుమని మ్రోఁగునది. (అందె మొ.)

వి. అ. పుం. ౧ కాకి. ౨. శంఖము.

ముఖరితము. సం. విశ. (అ. ఆ అ.) ధ్వనిగలదిగాఁ జేయఁబడినది, మాఱుమ్రోఁగునట్లు చేయఁబడినది.

ముఖరుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) ౧. వదరుఁబోతు, అధికముగా మాటలాడువాఁడు, వాచాటుఁడు. ౨. దూషణము లాడువాఁడు.

వి. అ. పుం. నాయకుఁడు, ముఖ్యపురుషుఁడు.

ముఖలాంగలము. సం. వి. అ. పుం. లాంగలమువలె భూమిని జీల్చెడి ముఖము గలది. సూకరము, పంది.

ముఖవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. దాడిమ చెట్టు.

ముఖవాద్యము. సం. వి. అ. న. నోటితో వాయించువాద్యము.
(మురలి, పిల్లనగ్రోవి మొ.)

ముఖవాసన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కర్పూరాది వాసన.
అ. పుం. న. కర్పూరాదివాసన (శ. ర)

ముఖవిలుంఠిక. సం. వి ఆ స్త్రీ. అజ, ఆఁడు మేఁక.

ముఖవీణ(ణియ). మి. వి. వాద్యవిశేషము, వీణాభేదము
వ. మ్రోఁటుసురఠాణులు కామాక్షులు ముఖవీణెలు పిల్లఁగ్రోవులు దండెలు ఢక్కీలు చంద్రవలయంబులు ప్రబంధ. ౬౦౫.
క సంగీతపుమేళపుజత, సంగతితాళములు నాగసరములు ఢక్కీల్, చెంగలు ముఖవీణియలు న్వపాంగము కొమ్ములు గజ్జె లందుక చేరన్ ప్రబంధ ౭౩.

ముఖశుద్ధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ముఖము కడుగుట, ముఖము పవిత్రముచేయుట

ముఖశేషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాహువు.

ముఖశోధనము. సం విశ. (అ. ఆ. అ.)
౧ ముఖము శుభ్రముచేయునది. ౨. తీక్ష్ణమైనది, కారమైనది.
వి. అ పుం కారము, తీక్ష్ణత.
న ౧ ముఖము శుభ్రపఱుచుట ౨ లవంగపట్ట, దాల్చినచెక్క.

ముఖశోధి. సం. వి. న్. పుం జంబీరము, నిమ్మ చెట్టు. (వాచ.)

ముఖసంభవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రాహ్మణుఁడు.

ముఖసుఖము. సం. వి. అ. న. ఉచ్చారణసౌకర్యము, పలుకుబడిలో సౌకర్యము.

ముఖస్రావము. సం వి. అ. పుం. లాలాజలము, చొంగ.

ముఖాగ్ని. సం వి. ఇ. పుం. ౧ కార్చిచ్చు, దావాగ్ని.
౨. అగ్ని ముఖమందుఁ గల దయ్యము, కొఱివి దయ్యము
౩. శవమును దహనముచేయునపుడు ముఖమందుంచినయగ్ని.

ముఖాము. వి. (హిం. ముఖాదిమ్) మునద్ది, లేఖకుఁడు
ఉ గౌరవ మొప్ప నచ్చటిముఖాములు వ్రాయఁ దొణంగి రెంతయున్ .
కృష్ణ ౨. ౧౧౩.
ఉ జబ్బు మెఱుంగుఁజల్వలు విచిత్రగతిం దొడిపెన్ముఖా మహో, జిబ్బిలుపేశఁ గాంచి హరిసేవకు రా నమయం బిటంచుఁ దై, పట్టుటు చీట్లు వ్రాసి నిజభర్తలపాలికిఁ బంచి రంతలో, నబ్బిబంధనుండును భవాబ్ధభవాదులఁ బిల్వఁ బంచినన్. ల. వి. ౫. ౫.
చ. వలసినచేరముక్ దెలియ వచ్చినవారలు వాదు గల్గువారలు తెగ గుత్తగొల్లలున రక్షపతీశులవారు కార్యముల్, గలిగినయింగిలీషులముఖాములు చెంగట మల్లపిల్లఁగాఁ, గొలు వొసఁగు న్మహీశుగతిఁ గోమటి యాత్మగృహాంగణంబునన్. శుక. ౩. ౧౦.

ముఖాముఖి. సం. అవ్య సమ్ముఖమున, సముత్మమున.

ఉ. చేతనొకొండొకప్పు డిచటం జేసినపుణ్యాయము
చేత నింక నన్, గాదటం బెట్టకె వినుముఖాముఖిం బక్కాడ దాంచ నేటికిన్ ...
కళా. ౩. ౬౧.

ముఖారి. సం. వి. ఇ. పుం. మూఁడువందలయిరువది నవరాగములలో నొకటి.

సీ. మధ్య, మాళవతియు ముఖారి మలహరి
సామంత పంతువరాళియు
హంస. ౫. ౧౨౪.

ఉ. భైరవి నాట తోడి ముఖారి
దేవగాంధారి మొద లైన తగురాగము
లింపు మీఱంగన్ . చెన్న. ౨. ౨౩౬.

సీ. సామంతమలహరులును చెంచు మల
హరియు ముఖారి మాళవియును
ప్రబంధ. ౯౬.

ముఖాసా. వి. (హిం. మొఖాసా. మి. గ్రా)
తీరువ లేనిభూమి, మాన్యము.

క. గడి దుర్గంబులకోటల, విడుతాణపు దొరల
కెల్ల నిప్పుడుం జెల్లే, పుడమియు మన్నెవ
ళీర్లకు, నడుచుముఖాసాలు గాక నగరి
ధరిత్రిన్. ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౬౬.

ముఖాస్రము. సం వి. అ. పుం. కర్కటకము, ఎండ్రకాయ, పీత.

ముఖాస్రావము. సం. వి. అ. పుం. లాలాజలము, చొంగ.

ముఖోల్క. సం వి. ఆ. స్త్రీ దావాగ్ని, కార్చిచ్చు.

ముఖ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧ ముఖ సంబంధ మైనది.

౨. ప్రధాన మైనది, మొట్టమొదటిది. మొదటిది.

౩. శక్యము, అభిధావ్యము (అర్థము.)

వి. అ. పుం. ప్రథమకల్పము.

ముగింపు. వి. (√ముగించు) సమాప్తి. (శ. ర.)

ముగితి. వి. (సం. ముక్తి) ముక్తి, మోక్షము.

సీ. నగరు లేంగినవాంటి ముగితిత్రోవ
యయా. ౨. ౪౪.

ముగియించు. స. క్రి. (√ముగియు) ౧. సమాప్తము గావించు.

క కాంచి యనుష్ఠానము ముగియించి యరుగు
నట్టివేళ నెదుట నిలిచి యా, చంచలలోచన
లతనికిం, గించిద్దూరమునం జేమొగిచి మ్రొక్కు
టయున్ వైజ. ౨. ౩.

౨. త్యజించు, విడుచు.

సీ నీ వజ్ఞాతవాస ముచిత, మగునీతి ముగి
యించి యాజికి నతిమెద వాళీలరణతేజఁ
డాతఁడు రాఘవ. ౪. ౫౩

(ఇది పై రెండర్థముల కుదాహరణము.)

౩. ఖండించు, నఱకు.

సీ. ఒకమాటు గదలను నూరుతలంబులు ముగి
యించి మృగసంఘములకు నిచ్చు .
వీర ౪. ౧౩౨. ఆం. భా. ౩. ౧౨౩.

ముగియిక. వి (√ముగించు) ముగింపు, సమాప్తి. (శ. ర.)

ముగియు. అ. క్రి. (క ముగిను. త. ముగి.) ౧. పూర్తియగు.

గీ. మూఁడులక్షలపదివేలు ముగిసి పోవఁ, దాఁ
బ్రవర్తిల్లు లక్షగ్రంథములతోడ, సమధిక
స్ఫూర్తి నేపురాణములు సాటి, గొను
కందంబువకు మహాస్కాందమునకు.
కాశీ. ౧. ౬౧.

౨. చచ్చు, మరణించు.

సీ. మడిసి బ్రుంగె నమూకఁ గడసె ముగిసె
నీర్గె, .. బ్రుగ్గె, ననఁ జచ్చె ననుమాట
శాఖ్య లయ్యె .. ఆం. భా. ౩. ౯౩.

సీ. చొరఁబడ్డ ముంగిస యొరివడ్డగరివిడి, మును
పుగా గొల్లిన ముగిసి పోవ
శకు. ౪. ౨౭.

జ. ముగింపు, ముగియించు, ముగియిక, ముగిసి
వచ్చు.

ముగిసివచ్చు. అ క్రి. (√ముగియువచ్చు.
స్వార్థమున) ముగియు, సమాప్తమగు.

తే తత్సహోదర సంప్రవర్తనము జరిగె, నప్పు
రములోన గూఢమై యంత పేఁడు, ముగిసి
వచ్చె దానవరాజు మోదకాల, మనుచు
సంతస మంది వాతాత్మజుండు
రాఘవ. ౪. ౭౨.

ముగుద. వి. (సం. ముగ్ధా) ముద్దరాలు, ముగ్ధ,
ఆఁడుది.

సీ. ముద్దరా లన్నదియు ముగుద యనఁగ, ముగ్ధ
యొప్పును .. ఆం. భా ౭. ౧౦౬.

గీ. తెగదు పేటుంగద యిది యెంతముగుద
యనుచు చంద్రా ౩. ౯౩.

క. ముగుద యెటుంగక పంచినఁ, దగునే యి
ట్లేఁగుదేరఁ దమ్ముఁడ ... రాఘవ. ౩. ౫౬.

రగడ. ముగుద! పోద మశోకములు
వెలయుతావులకు .. ఉ. రా. ౬. ౬౧.

క. . సొం, పగుతమ్మి కెంపుగుంపును, ముగు
దనిగాఁంపుఁ దొగరుమోవికి దొరయే ...
నీలా. ౭. ౭౭

జ. ముగుదతనము.

ముగుదతనము. వి. (ముగుద + తనము)
మౌగ్ధ్యము, గోలతనము.

వ. మానికంపుఁ గంబంబులదండ నుండుదిటి
దంతపుంబొమ్మ లాడిగంపుఁ జక్కెరబొమ్మ
'లని యొూహరిలు ద్వీపాంతరజనంబుల ముగుద
తనంబునకు నగు. దశా. ౧. ౧౪.

ముగూహము. సం వి. అ. పుం. దాత్యూహ
పక్షి.

ముగ్గు[1] = **ముగ్గు.** వి (క. ముగ్గు. త. కొంగు.)
రంగవల్లి.

సీ. పలువన్నె లలరఁ గెంపుముగ్గులను బెట్టి
నీలా. ౩. ౩౬.

ముగ్గు[2]. అ క్రి. (క. ముగ్గు) మాగు, పండు.

(వ్యవ.) ఈ మామిడిపండ్లు చక్కఁగా ముగ్గినవి.

ముగ్గు(గు)రు=ముప్పురు. స. బ. (√మూఁడు.
క. మూవరు. త. మూవర్) మూఁడునకు మహ
న్మహత్వర్థక రూపము.

క. ముగ్గురువేల్పుల ముంచిన, ప్రెగ్గడ యగు
మరుని దనుకరింపం దరమే ?
తపతి. ౪. ౬౭.

ఉ. అక్కట చొక్కటంపు టిగురమ్ముల
తొమ్ములు నజ్ఞానజ్ఞాగాఁ, జెక్కుద వంచుఁగా
చేత చిత్తత ముగ్గురువేల్పు లక్కునం,
బుక్కిట నొక్కప్రక్క నొకపూఁట
వధూటుల డించఁ బోరు ...
రా. వి. ౪. ౩౫.

(ముగ్గురువేల్పులు = త్రిమూర్తులు.)

గీ ఊదిలకొనుచున్నవా రాత్రి మున్నముగురుఁ,
గాలయాపన చేయఁగాఁ గాదు నీకు ...
హైమ. ౪. ౬౪.

సీ. ముగురుమూఁకలు జగన్మోహనాకార,
లనంగశాస్త్రవిదగ్ధ లతిబిసీల.

గీ. కటిలకుంతల లద్దకుంభి కుంభయుగళ, గురు
కుచలు వారిఁ దగినట్టి వరుల కొసఁగి, వరున

మూడుహాళ్ల నిలిచె నావనుమతీశుఁ,
దంత .. విక్ర. ౮. ౫౯.

ముగ్గొయ్య. వి. (ముందు + కొయ్య) అగ్ర దండము.

విణ. అసాధ్యము. (శ. ర.)

ముగ్ధ. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొక శృంగార నాయిక

శ్లో. ఉదయద్యౌవనా ముగ్ధా లజ్జావిజిత మన్మథా.

ముగ్ధము. సం విణ (అ ఆ. అ) ౧. మూర్ఛ పడినది, సొమ్మసిల్లినది. ౨. వివేకము లేనిది, మూఢము. ౩. పొరపడినది. ౪ చక్కనిది, సుందరమైనది.

ముచకము. సం వి. అ. పుం. లాక్ష; లత్తుక.

ముచ(చు)కుందము. సం. వి. అ. పుం ఒక పువ్వులచెట్టు.

ముచిరము. సం వి. అ పుం. ౧. ధర్మము. ౨. గాలి.

ముచిరుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ అ.) దాతృత్వము గలవాఁడు, ఔదార్యము గలవాఁడు

వి. అ. పుం. దేవత

ముచుండ. సం. వి ఆ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱమల్లె తీ. (శ. ర.)

ముచు(చ)కుందుఁడు. సం వి అ. పుం. మాంధాతకొడుకు కపురాజు.

ముచుటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వ్రేళ్లు విఱుచుట (కోపమున.) ౨. పిడికిలి. ౩. పట్టుకాఱులజత.

ముచ్చ. స. త్రికము, తిగ.

సీ. తిగ ముచ్చ యనఁగను త్రికముపే రగు
ఆం. భా. ౨. ౩౦౬.

వి. ౧. నితంబపార్శ్వము.

సీ. అంకటన ముచ్చ యనఁగ నితంబ పార్శ్వాఖ్యిధ దగు .
ఆం. భా. ౨. ౧౩౬.

(చి. వి. ముద్రి. పా. ముచ్చె. శ. ర. (మంజె. (ప్రా.) మంజె. వ్రాతప్రాతప్రతులు. పా. ఆంధ్రపదాకరమున మంబి యనికలదు)

౨. తికము, ముడ్డిపూస.

గీ. త్రికాభిధాన, మలరుఁ దిక మన ముచ్చ నా నళికనయన ఆం. భా ౨ ౧౩౬.

ముచ్చెంగి. వి. మత్స్యవిశేషము

సీ కొరద దానరికొయ్య కొఱ్ఱవిసాసులస ముచ్చంగి చేడిన జెల్ల చాఱవిసాను ఆది యగువిూలఁ బట్టు నతఁడు
హంస. ౪. ౧౫౭.

ఉ. పెన్, జెల్లయుఁ బక్కపారయును నీచును ముచ్చెంగి బొమ్మడాయముల్ పరకాదిగఁ జేపలఁ బట్టి బెట్టుగన్
ప్రబంధ. ౧౮౫.

సీ. కొరదయుఁ గడిసె పాపర ముల్లు ముచ్చంగి కుంటముక్కము లాంపిఁ గ్రుచ్చుకొనిరొ
వేం. పంచ. ౧. ౨౯౪

ముచ్చట. వి. (క. ముచ్చటం. త. ముచ్చట్టై.) ౧. సల్లాపము.

ఉ. మగనిన్ జగనీలి పిసాళి జంతయు, మ్ముద్దియ సేవ సేయ దొకముచ్చట యాడదు మూఁగఁబోలె .. పాండు. ౩. ౪౧.

సీ. .. మునగొన గుసగుస ముచ్చట యన, సల్లాపసంజ్ఞ యై యుల్లసిల్లుచునుండు ..
ఆం. భా. ౧. ౧౧౪.

ఉ. అవ్వలిదిక్కు-పై మయి ప్రియంబున నొందు
లతోఁడ ముచ్చటల్, ద్రవ్వుచు నొక్కి-
కోమలి పరాకున నుండఁగ .

నైష. ౨. ౧౯౩. ఉ. రా. ౪. ౪౭.

౨. కోరిక.

ఉ. గ్రుచ్చి కవుంగిలించికొనెఁ గూర్మియు
భక్తియుఁ బొత్తుసేయఁగా, ముచ్చట వాయఁ
గొంతవడి మూర్ధము మూర్కొని లోచనం
బులం, బిచ్చిలి రాలు బాష్పజలబిందులు
నూలి నలంకరింపఁగన్.

జై. భా. ౧. ౧౧౧.

సీ. కీలాలనదులలోఁ గేళిసల్పఁ దలంచుకాకినీ
సమితిముచ్చటలు దీఱె

ఉ. రా. ౬. ౧౪౭.

గీ. ముచ్చటలు దెల్పు రతికేళి కిచ్చగించు, సన్న
దెలిసి విలాసప్రసన్నవదన, యగుచు వర్తించు.

శుక ౧. ౩౦౧.

౩. ప్రేమను.

చ. మొగము మొగంబు గూర్చి బలుముచ్చటఁ
బక్షపుటాంతరంబులన్, బిగియఁ గవుంగి
లించి వసు. ౪. ౯.

౪. వృత్తాంతము

క. వచ్చినమునిపతితోఁ దన, ముచ్చట దను
జెందు దెల్ప .. దశా. ౧. ౨౪౯.

మ. కినుకం బుట్టినయట్టి నూరిహృదయక్లేశంబు
శాంతంబుగా, మనికిమ్మప్రకరంబుతోఁడ గమ
నానృత్యాంబునన్ ముచ్చటల్, తనియం
జెప్ప చు కేల్పొసెటి వికటస్థానంబునం
దుండఁగా, వనజాక్షా భ్రూవిమండలంబు దిగిరెను
న్వారాశిదిక్పమతున్. భీమ. ౨. ౨౩.

జ. ముచ్చటకాఁడు, ముచ్చటకాపు, ముచ్చట
పడు, ముచ్చటలాడు, ముచ్చటించు.

ముచ్చటకాఁడు. విశే. (ముచ్చట + కాఁడు)
కోరిక కలవాఁడు.

హం. పంచ. ౪. ఆ. (శ. ర.)

ముచ్చటకాపు. విశే. (ముచ్చట + కాపు) సల్లా
పము లాడువాఁడు, ఇష్టగోష్ఠి నలుపువాఁడు.

ఉ. అచ్చపలాక్షు లిద్దఱును వర్మిలిఁ జెందియుఁ
బల్కు-నేర్పియున్, ముచ్చటకాపుగాఁ దను
వినోదపువెచ్చెలిగా నమం గడున్,
మచ్చికఁ జూతురు ప్రభా. ౪. ౧౯.

ముచ్చటపడు. అ. క్రి (ముచ్చట + పడు)
మిక్కిలి అభిలషించు, తహతహపడు

క. విచ్చేయు మదితిగర్భము, చెచ్చెర నొలువడి
మహాత్మ చిరకాలంబున్, విచ్చలవిడి శే
కమరులు, ముచ్చటపడి యున్నవారు మూద
మందింపన్ భాగ. ౬. ౫౦౪.

ద్వి ఇచ్చట నే నున్న నెల్లపౌరులును, ముచ్చట
పడి దినంబును వత్తు రనియు

రం. రా. అర. ౧౪౫. పా. ౩. పం.

ముచ్చటా(టలా)డు. అ. క్రి. ముచ్చట +
ఆడు.) ముచ్చటించు, సల్లాపముచేయు.

ఉ. త్రుళ్ళింతలతాగృహంబున వయస్యయుఁ
దాసుమ ముచ్చటాడఁగన్

ప్రభా. ౨. ౭౨.

సీ. నెఱిగొప్ప విరిదండ మెఱుంగుపున్నాగంపు
ముత్తెలకుచ్చుతో ముచ్చటాడ .

ఇందు. ౫. ౧౪౩.

(ఇట మిళిత మగు అనిభావము.)

సీ. సఖి గోఁగుతోఁడ ముచ్చటలాడి నురపొన్న
సవ్వాతి విదిరుచు గుణంబు దప్పె

ఉ. రా. ౭. ౩౭.

సీ. ముసుకుచు కొలఁగుతో ముచ్చటలాడుచు.

దశకు. ౭. ౧౫౪.

ముచ్చేటించు. అ. క్రి. (√ముచ్చేట.) ముచ్చట లాడు.

ఉ. . శా, రమచ్చేతితం బెటింగి జను లీవల వావల ముచ్చటింపఁగన్ .

భల్లా. ౨. (శ. ర.)

ముచ్చేట్లు(టులు). వి. బ. (మూఁడు + చోట్లు) మూఁడు ప్రదేశములు.

గీ. చరణములు కేలు గడిగి ముచ్చట్లు చఱచి, పీఠమునుండి కాళ్లు దాఁ బృథివి మోపి, యర్థి నాపోశనము బ్రాహ్మణాహుతులను, గాని గృహస్థుండు నూరి యై కుడువ వలయు. విజ్ఞా. ఆచా. ౬౩

ముచ్చే ముడుఁగు = ముచ్చేమునుఁగు.

అ. క్రి (ముడుఁగు + ముడుఁగు) ౧. మిక్కిలి ముడుఁగు.

గీ. ఇంక నేమి సేతు నేగతిఁ బోదు నా, కీదు రంతదురిత మెట్టు వాయు, నముచు గంగ నీట నవగాహనము చేసి, వెడలి వచ్చి ముచ్చముడిఁగి యుండె.

భోజరా. ౪. ౧౬౫.

సీ. పులకలు పైడిఁగఁ బొలయు నిశ్శోక మాటు, ముచ్చిరి యప్పుడ ముచ్చము డుఁగు కు. సం ౫. ౫౧౯.

ఉ. హెచ్చిన బొమ్మరిండ్లఁ గదియించిన చూపులకోలలన్, ముచ్చముడుంగ నేయుచుఁ జనుంగవదుర్గముఁ గ్రిందికోలలన్.

చంద్రా. ౧. ౩౩.

౨. మిక్కిలి చేష్టలు తప్పి యుండు.

గీ. శవ మరంబు గాఁడి కిఁపుర కడశీ నృయాన్య శుగంబు నెత్తు రంగ మెల్లఁ దొప్పఁదోఁగ మూర్ఛ దొదరి రథంబుపై, ముచ్చముడిఁగి పడిరొ మునివరుండు. హరి. ఉ. ౭. ౭౧.

గీ. బిట్టుకెనఁ దాఁకు చిచ్చఱపిడుగుకోల, నదలు రతిఁ దాఁకు పెంయి ముచ్చముడిఁగి పడఁగ ..

కు. సం. ౫. ౫౪౯.

ముచ్చే మునుఁగు = ముచ్చే ముడుఁగు.

అ. క్రి. (మునుఁగు + మునుఁగు) మిక్కిలి మునిఁగు.

సీ. మోహపతుమువారి ముంగములవగిది నంభో రుహవ్రాతంబు ముచ్చమునిఁగ

ప్రబోధ ౪. ౪౯

క. శీతోపచారముల నాఁతోదరి ముచ్చ మునిఁగి సంతాపముచే, నాతతమిహికావర్ష, ప్రాతఃకాలిక విపన్నపద్మి విభోలెన్

తపతీ ౩. ౧౦౩.

ఉ. ఇచ్చట నుండఁ గూడ దిఁక నేఁగుము నీ వన సామలార మీ, యిచ్చకొలంది చేకు రెడుపీనపువస్తువు లేల యన్న నృన్మచ్చిరఁ గాంచి ర మ్మనెడువాఁ్రత నె పైఁబడి మొత్తి త్రోచినన్, ముచ్చమునింగి వచ్చి తనముగ్దియ కంతయుఁ జెప్పఁ జెప్పినన్.

చెన్న. ౪ ౩౪౪. పాండు ౪. ౭౯

ముచ్చేవలము. వి. (మూఁడు + చవలములు) మూఁడు చవలములు. (శ. ర.)

ముచ్చోటులు=ముచ్చేట్లు. వి. బ. (మూఁడు+ చోటులు) మూఁడు ప్రదేశములు, పాదములు హస్తములు ముఖము.

క. కూటిముడి మోచునాతఁడు, పాటింపక చేతఁ గొని ప్రస్థానం బా,కూటిముడియు డించక ము,చ్చాటులు చఱవంగి వలయు సద్ధర్మ గతిన్ . విజ్ఞా. ౧. ౪౯.

ముచ్చాయలు. వి. బ. (మూఁడు+చాయలు) మూఁడురంగులు, త్రివర్ణములు.

సీ. వరదానములకునై వచ్చువాక్ప్రియకారి,
యుచ్చాయ లెక్కింగించుచుంగను దెల్పు .
కవల. ౨ ౪౨.

(కోరికెలకు సూచకము లగురంగు లని భావము.)

ముచ్చి. వి. (హిం. మోచీ) రంగులు వేయువాఁడు, చిత్రకారుఁడు.

సీ. కౌసల్య మొద లైనగరితలుముచ్చిపన్నుందంపుఁ
బల్లకీ ల్మ్రందు నడుచ . దశా. ౩ ౨౨౩.

ముచ్చిక. వి. (ముందు + పిక వృత్తియందు వర్ణవికారము) లేంకాయ, తాటికాయ మున్నగువాని తొడిమిక్రిందిబిళ్ల. (శ. ర. వా. ముచిక.)

ముచ్చికకొడి. వి (√ముచ్చిక) కార్యనిర్వహణకాలము.

(వ్యవ.) ఆ వివాహసంబంధము ముచ్చికకొడికి వచ్చి చెడిపోయినది.

ముచ్చిచ్చు. వి. (మూఁడు+చిచ్చులు) ౧ గార్హపత్యము, ఆహవనీయము, దక్షిణాగ్ని యను యజ్ఞమందలి యగ్నిత్రయము.

ఉ. అతఁడుం, జిచ్చున నేయి వోసిన
విశేషము దోఁపఁగ భీము నొంచి, ముచ్చి
చ్చున నేర్చునట్టులుగఁ జేసె
భార. భీష్మ. ౨ ౨౩౩.

గీ. తపసియిల్లాంద్రచెలువంబు దలఁచి తలఁచి,
మున్ను ముచ్చిచ్చును విరాళి గొన్న
చోటు మనుచ. ౨. ౯.

౨. ముక్కాఁక.

క. పచ్చవిలుకానియమ్ముల, ముచ్చిచ్చున వెచ్చి
పొందె మోహాతురయై . భాగ ౯. ౪౩.

ముచ్చిరి = మ్రుచ్చిరి. విశే. (√ముచ్చిరు) దుఃఖితురాలు; దుఃఖితుఁడు.

రగడ. మోఁదు మోదుగుపువ్వు లచ్చెను మున్ను
ముక్కులకై క ముచ్చిరి, లేదులే దుండగము
దీనికి లేదు లేదుజంపాట వచ్చిరి ..
వాల్మీ. ౩. ౧౧౪.

ముచ్చిరితనము. వి. (√ముచ్చిరి.) దుఃఖము.
ద్వి. "ముచ్చిరితనము." ద్వి. భాగ. ౧౦.
(శ. ర.)

ముచ్చిరు = మ్రుచ్చిరు. అ. క్రి. (త. ముచ్చెఱి) ౧. దుఃఖించు

చ. మునిజన మెల్ల దుర్దశల ముచ్చిరి యుండుటఁ
జూచి యప్పనిన్, వనితలయార్తిఁ జూచి
క్రతువర్గము దైన్యముఁ జూచి నామనం, బన
యముఁ దల్లడిల్లెడు నిర్వ ౪ ౨౯.

సీ పులకలు పైఁదీఁగఁ బొలయు నొక్కొక
మాటు, ముచ్చిరి యప్పడ ముచ్చముడుఁగు
కః సం ౫ ౫౦౯.

క. ముచ్చిరి యున్నది లోకము, విచ్చలుఁ
గంసాదిఖలులు నిద్రయు లేఁచన్, మచ్చిగఁ
గావఁగ వలయును, విచ్చేయుము తల్లికడుపు
వెడలి ముకుందా !
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧.

౨. పరితపించు, ఉడుకు.

చ. మును మనచేత భంగపడి ముచ్చిరి యుండుటఁ
జేసి పాండునం, దనులును నెత్తివత్తురు .
భార. ఉద్యో. ౪. ౧౩౫

చ. ఆవికయుఁ బట్టుపుట్టము చెఱుగు మఱుం
గయి యున్కిఁజేసి గౌరవపరిమాణము
దెలియరామికి ముచ్చిరుచున్నదొక్క ప,
ల్లవునకుఁ జూపె నొక్కతె విలాసముతోఁ
దనతోరపుంజనుం, గవపొడ వింత పొ
మ్మనినకైవడిఁ బానక హేమకుంభముల్.
శైవ. ౨. ౧౩౧.

౩. అవమానపడు.

గీ. పాటిగాఁ గొన కాపద్మభవునికైన, నీరసము సేయువాఁడు వినీతుఁ డర్యా నొరులలచ్చికి ద్రుచ్చిరి యొడుకువాఁడు, సర్వసముఁ డర్యా విష్ణుప్రసాద మహిమ.

పాండు. 4. ౨౧౦.

జ ముచ్చిరి, ముచ్చిరితనము

ముచ్చిలి. వి. పెదతలయందలి గుంత. అవటువు. (శ. ర.)

ముచ్చిలించే స క్రి (√ముచ్చిలు) దొంగి లించు. (శ. ర.)

ముచ్చిలిగుంట వి ముచ్చిలి (శ. ర)

ముచ్చిలిక. వి (హిం. ముచల్కా) ౧ వాది ప్రతివాదులు మధ్యస్థులకు మీరు తీర్పు చేసిన ప్రకారం మొప్పుకొనియెద మని వ్రాసి యిచ్చెడి యొడంబడిక

౨. సేద్యము చేయువారు భూస్వాములకు వ్రాసి యిచ్చెడి యొడంబడిక

(శ. ర., మి. బ్రౌ.)

ముచ్చిలిపాటు. వి కునికిపాటు. (శ. ర.)

ముచ్చిలు. స క్రి ముచ్చిలించు, దొంగిలించు (శ. ర.)

జ ముచ్చిలించు

ముచ్చివుక. వి. (మూఁడు + చివుకలు) ముద్ద గులము (శ ర. ముచ్చివక. బ్రౌ.)

ముచ్చేట్టు. వి. (మూఁడు + చుట్టులు) మూఁడు చుట్టులు.

గీ. పచ్చి కోటచుట్టు ముచ్చుట్టు వాఱంగ

దశకు. ౬. ౧౪౨.

సీ. ముచ్చుట్టు ముడిచిన ముంజితోఁ గట్టిన, చెలువంపు గోచిముంజెఱఁగు దూఁగి

హరి. ఉ. ౧౦. ౨౩౩.

సీ. గ్రుచ్చి చేతుల మేను ముచ్చుట్టు రాఁ జుట్టి, దొమ్మి యూర్పులతాలి గుమ్మరించి ...

కవిక. 4. ౧౬౭. విక్ర. 3. ౧౦౭.

ముచ్చే = ద్రుముచ్చే. అ. క్రి. (క. ముచ్చు) పోవు, నష్టమగు.

ఉ. చచ్చిన నేమి మూర్ఛ ... నేమి ప్రహార చేదనన్, నొచ్చిన నేమి పండ్లు చెవి కోరు కరాంగుళి నేత్రగోళముల్, ముచ్చిన నేమి పట్టపతి మొక్కలి బంధన కాలలోనికిన్, వచ్చిన నేమి భృత్యునకు వచ్చినయేలిక యాజ్ఞపట్టునన్ శివరా. 4. ౭౮.

స క్రి ముడుచుకొను, సంకోచపఱుచు

క. అని పలుక జరుకు మదిఁ బెనఁ, గొనఁగా మే సెల్ల ముచ్చికొనుచుం బులి మ్మెల్లనె యవలికిఁ జని పెనఁ జెంగున నచ్చటిలతలు ద్రెంచుకొనుచుం జనియెన్

శుక ౨. ౬౬౧.

వి. దొంగ, చోరుఁడు.

చ. పనిచినఁ గాలకింకరులభంగి రయంబున నేఁగి ముచ్చుఁ బట్టినక్రియఁ జుట్టుముట్టి చెనంటి! చెడుకాలము వచ్చె నీకు ర, మ్మని పెనఁ బట్టి తెచ్చిన, నరాధిపుఁ డాతనిఁ జూచి చెల్లురా, కనికర మేది యీప్రభువుకాళులఁ జేతులు నిట్లు సేయుదే.

భోజరా. ౫. ౩౧౧.

ద్వి. అనవు దయ్యధికారి , అనిరెు వారికి నిశ్చయంబుగా మీర, లచ్చు లైనది ముచ్చు లైనది తెలిసి, చెచ్చెర వన్నియుఁ జెప్పెద ద్వి. పరమ. 4. ౩౨౨ పొ.

ఆం. భా. ౨ ౨౯౧.

విశే. ఘాతుకము.

సీ. . మీలముచ్చులు ముచ్చు శేల విడుచు.

దశా. ౧. ౧౩౪.

జ. ముచ్చుపొద్దు.

ముచ్చుప్రొద్దు. వి. (ముచ్చు+ప్రొద్దు) దొంగలు తిరుగువేళ, నిశీథసమయము.

చ. . సేర్చున సేఁగిలి ప్రముచ్చుప్రొద్దునన్ .
దశకు. ౫. ౪౨.

ముచ్చె. వి. (సం. మోచక. హిం. మోజా.) మోఁగాలు గుదిగాలు సైతము కప్పుకొని యుండెడుపాపోసు, పార్ష్ణిత్రము.

సీ స ప్తర్షి కృత్తివియ ఝ్ఝరివాలుకాలింగసమితి ము చ్చెలకాళ్లఁ జమరి చమరి
ఆము ౧. ౪౧.

చ. మణిముద్రికల్ వలపు గుల్కెడుమీద్యము చంకపట్ట మం,ఘుర్ిలకుద ముచ్చెలున్ వెలయ గు స్తగుణుం డనువై ద్యుఁ డొప్పు గన్ హంస. ౧ ౨౩౨.

సీ. ఇచ్చిన దివెన లియ్యక యశ్యాశతో నేఁగు యాచకుం డైనవాని

గీ. గట్టిముచ్చెలతోఁ బట్టికొట్టి విఱుగఁ, గట్టి పంపించ వలయును గాలుపురికి .
వేఱు ౩౯. ఆం. భా. ౨. ౨౯౭.

జ. ముచ్చెవాఁడు, ముచ్చెవాటు.

ముచ్చెబంగారు. వి. కాకిబంగారు. (శ. ర. ముచ్చెబంగారము = ఇత్తడిలోని భేదము అని ప్రా.)

ముచ్చెవాఁడు. వి. (√ముచ్చె) చర్మకారుఁడు; మాదిగవాఁడు.

సీ. . చర్మకారాఖ్య పరగు గోదరి ముచ్చెవాఁ డనంగ . ఆం. భా. ౨. ౨౭౩.

ముచ్చెవాటు. వి. (ముచ్చె+వాటు) చెప్పుదెబ్బ.

సీ. ప్రక్కటిచిడె మాయఁ బోయి తిలోత్తమఁ వనజలోచన ముచ్చెవాట్లు పడిరొ .
కువల. ౧. ౩౯.

ముచ్చొకము. స. (మూఁడు + చొకములు) పంద్రెండు.

క. ముచ్చొకపురూపులుఫూ, స్వేచ్ఛనికేజేయ నంగునిసుగుం గని లో,లా చొకయిం తయు నొదవని,ముచ్చిక నవ్యానిరాచమానిసి పలికెన్. అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౨౩.

ముజుందారు. వి. (హిం. ముజుమ్దార్) లెక్కలు సరిచూచువాఁడు
(ముజుముదారు. అని శ. ర.)

సీ. మునిషీ రొుకఁడు చెప్ప మొనసి బక్షీ చెప్పఁ, దరువాత నాముజుందారు చెప్ప
వేఱు. ౧౬.

ముజ్జగము(లు). వి. (మూఁడు+జగములు) మూఁడులోకములు.

గీ సాయకంబులు మూఁటి ముజ్జగము గెలువ
నైష. ౩. ౧౬౧.

మ. ప్రత్యక్షంబు గాకుండితే,ని శిఖిజ్వాలలఁ ద్రాఁగు ముజ్జగములన్ నిక్కంబు వాణీశ్వరా! ఉ. రా. ౨. ౧౩౫.

ఉ. అక్కట కల్ల గాదు నిజ మా జనవాక్యము ముజ్జగంబులన్ దశా. ౨. ౩౩౨.

ముటము = మూటము. వి. ౧ ముద్దపిడుక. (శ. ర.)
(వ్యవ.) ఔపాసనాగ్నిలో ముటాలు దాఁపవల యును.
౨. ఐ వంటచెఱుకు, కట్టెలు. (శ. ర)

ముట్టఁబడు. అ. క్రి. (ముట్టన్ + పడు) ౧ ఉద్రేకించు.

వ. ... ముట్టంబడినకోగంబునుంబోలెఁ గౌరవ యూళి . కవిక. ౪. ౧౧౩.

౨. దయ్యు, బలహీనమగు.

క. భుజవాకృం స్తంభంబునఁ, బ్రజనితభయుఁ డగుచు ముట్టఁబడి మదిఁ దలఁచెన్, గజరాజ వరదుఁ గరుడధ్వజుఁ దప్పక యేఁగుదెంచె వ్యాఘనికడకున్ . కాశీ ౩. ౧౦౮.

సీ పాఁటు జాలక ముట్టఁబడి జాడ దప్పంగఁ దొలఁగి పెద్దొంపులఁ దూఁటఁబడియు నిర్వ. ౪ ౩౬.

౩. సమీపించు

గీ. ముట్టఁబడి మేనఁ గంపంబు పుట్ట నొదిగి, యుండువారుఁ గరంబున నుదగ మప్పళించి యమ్మరో రక్ష యంచు నల్ల, మలుకు వారు నై పురజనంబులు దలంకె. భార. విరా ౩ ౩౬.

ముట్టడము = ముట్టణము. వి. (√ముట్టు. త. ముట్టై) ముట్టడి; ఆవరణము; నిర్బంధము.

ఉ. ఏనును నన్నయుం దదయ కిప్పుకి వెల్వడి పోయి యాజరా, మూనుఁడు దక్షవాయుఁ లను జాడఁగ దక్షిణదిక్కుఁ బోవఁగాఁ, బూనెద మేము లేకునికి పొల్పుగఁ గాంచి యతండు నేనయుం, దానును గోటముట్ట దముఁదక్క వెసం జనుదెంచు మాబడిన్. హరి. ఉ. ౨౪.

(ముట్టడువు. ప్రాఁతిప్రతిపా.)

(అగ్ని దేవుఁడు)

గీ. మొదలఁ గాశీపురమునకు ముట్టడముగ, సకల గృహములఁ దనమూర్తి సంగ్రహించె . . కాశీ. ౫. ౩౦౧.

ముట్టడి. వి. (√ముట్టు. త. ముట్టడి) ముట్టడించుట; కోటమొదలగువానిని జనులు, పదార్థములు బయటికిఁ బోకయుండ, బయటివి లోనికి రాక యుండ నిర్బంధించుట.

క. ముట్టడి మాన్పి విదర్భకుఁ, బట్టము గట్టితి విదర్భపతిని .. విక్ర. ౪. ౧౬౪.

సీ. పట్టణం బన రాదు కట్టాయితంబుగా నట్టె ముట్టడి చేసి చుట్టి విడియు . ఉ. రా. ౩. ౧౦౧.

ముట్టడిచేయు. స క్రి. (ముట్టడి+చేయు) కోట లోనగుదానిని చుట్టుకొని నిర్బంధించు, ముట్టడించు.

వ రఘువరుండును పట్టణంబు సెట్టన ముట్టడి చేయ నూహించి, విభీషణసుగ్రీవాంగద జాంబవన్మరుదాత్మజానుమతంబున . సీతా వి. ౩. ౨౯.

ముట్టణము = ముట్టడము.

వ. పట్టణంబునకు ముట్టణంబు చేసి చుట్టును విడిసిన భాగ. ౧౦. పూ. ౧౫౨౯.

ముట్టనాడు. స. క్రి (ముట్టన్+ఆడు) మర్మము నాటునట్లు పలుకు, కోనాడు.

క. గోత్రివధపాతకనివారణార్థం బశ్వమే ధంబు సేయు నమకట్టి మమ్ము సెల్ల చీనిగాతి యలం జేసి తిండు సేఫలంబు గట్టుకొంటి వనీ ముట్టనాడినం గ్రీడి రోఁదకుండుఁ దని వారి నూఁఱడించి. జై. భా. ౩. ౧౩౫.

ముట్టముడుఁగు. అ. క్రి. (ముడుఁగు+ముడుఁగు) పూర్తిగా తగ్గు, మిక్కిలి క్షీణించు.

ఆ. చదువు చట్టుపడిరి శాస్త్రంబు మన్నయ్యె, బుద్ధి పురువుమేసెఁ బుణ్య మడఁగె, నీతి మట్టువడిరి నిర్మలజ్ఞానంబు, ముట్టముడిఁగె బోధ మూరిఁబోయె. భాగ. ౬. ౧౩౫.

ముట్టముదలించే. స. క్రి. (ముదలించు+ముదలించు) తఱచి తఱచి యడుగు, గ్రుచ్చి గ్రుచ్చి యడుగు.

ద్వి. గతియును మతియు నేద్దద నీవ యనఁగఁ, బ్రబలఁ శాపము భక్తి పాడిరో దేవ, యనుచుఁ బ్రార్థించుచు నడుగుల కెఱఁగు, చును ముట్టముదలించుచును గుణస్తుతులు, దనరి సేయుచు

పండితా పురా. ౧౫౦. పొ

ముట్టి. వి (సం. ముష్టిః) పిడికిలి (చూ. ముట్టిపాటు)

జ ముట్టిపాటు

ముట్టించే. స క్రి (√ముట్టు) ౧ అంటించు, (దీపము) వెలిఁగించు

క తనధర్మపత్ని వలనను, మునుకొని తాఁ బుత్త్ర రూపమున నుదయించున్, విను వహ్నిం ముట్టిం, చినదీపము రెండు గావె శిఖి యొక టయ్యున్. భాగ. 3 ౪౫౪

౨ నిప్పు తగిల్చి మండించు

వ. భేరీమృదంగతమ్మటప్రముఖ తూర్యం బులు గొట్టించి, శంఖకాహళంబులు పట్టించి వహ్నియంత్రంబులు ముట్టించి చంచదాశే టకక్రీడాచుంచు లగునచ్చెంచు లందఱు నవ్వసంబున ఘూర్ణిల్లం జేసిన

ఇందు ౨. ౬౦

వ. అగ్నియంత్రంబులు ముట్టించియు

మనుచ. ౪. ౩౭.

ముట్టింపించే. స క్రి. (√ముట్టించే) ముట్టింపఁజేయు ; నిప్పుతగిల్చిమండఁ జేయించు.

వ .. వాద్యంబులు చఱపించియు, నగ్నియంత్రయం బులు ముట్టింపించియుఁ గోలాహలంబుగాఁ బ్రకట్టించిన చంద్రా. ౨. ౮౪.

ముట్టికాళ్ల వాఁడు. విశే. (√ముట్టు) ముట్టు కొనుకాళ్లు గలవాఁడు, సంజ్ఞావు, ఒండొంటివి డాఁకుకొనుకాళ్లు గలవాఁడు. (శ. ర.)

ముట్టి(ట్టు)కొను. స క్రి. (ముట్టు+కొను ప్రార్థమున త. ముట్టికొ్ళ్)

౧. ముట్టడించు ; ఆవరించు.

మ. ఇదె గంధర్వులం వచ్చి ముట్టికొని రిం కెట్లొక్కొ ? భార. విరా. ౩. ౨౭.

గీ నకులు సహదేవుఁ గొని ధర్మనందనుండు, మొనసి కౌరవబలముల ముట్టికొనఁగఁ, దలఁచి తఱి వేచి వచ్చుట ధరణినాథ, సింగములఁ బట్టి వేటాడుభంగి గాదె

భార ఉద్యో ౨. ౧౭౫.

ఉ. అంగదనాథు క్రమ్మింగిన వృకావళి దన్నైన ముట్టికొన్న సర్వాంగములం జలింప వెగ డొందుచు దిక్కులు సూచుచున్నసా, రంగియు పోలె భార ద్రో ౧ ౧౭.

చ అరదము చుట్టుముట్టుకొని యాఁగి దశాస్యుని బిట్టదల్చి పైఁ, కుఱికి తెమల్చి పట్టుకొని యుద్ధవిడిన్ దనకేరిమీఁదికిన్, సురపతిఁ గొంచుఁ బోవుటలు సూచి ,

ఉ. రా. ౪. ౩౪౭.

౨. పట్టుకొను.

ఆ. వాసవాత్మజుండు వసుధేశవందను, ముట్టి కొనిన నొకటి పుట్టెనేని, మనప్రయోజనంబు మఱి యేమి . భార. విరా. ౪. ౨౧.

౩. ఆలముకొను.

క. వగ ముట్టికొనినఁ జిత్తము, వెగ డొందఁగ మేను గలయ విమ్మఁగ ధృతిపోఁ, తగల నొకలీదయింటికిఁ దగి యుండెడు చంద్ర కాంతతల్పము సేరన్ ..

భార. విరా. ౨. ౩౦౫.

శా. అన్నా లక్ష్మణ నిన్నుఁ బుణ్యనిధి నే
నజ్ఞానమై పల్కితిన్, నన్నాపాపము వచ్చి
ముట్టుకొనియెన్

భా. రా అ. ౧. ౧౧౧.

౪. వ్యాపించు.

సీ. కమలాస్యముద్దుమొగంబు లేమెఱుఁగుల
మొత్తంబుపరి చుట్టు ముట్టికొనఁగ

భార. విరా ౨. ౩౪.

౪. ఆక్రమించు

మ. అని బృందారకవందిబృందము లమందానంద
ముం బొందె క్రీస్తినసేయం గ్రిదినంబు ముట్టి
కొన నుద్దామప్రతాపంబునన్, దనుజానీకము
చేరకండ నడుమ న్వారింపఁగాఁ బూని చ,
య్యన నేఁగెన్ ఒతగేంద్రపక్షపవనవ్యాఘూత
దిగ్భిత్తిరై. నిర్వ ౩ ౬

ఉ. . ఎల్లవాఁ, డుం దనవారిఁ దోకొని
కదున్ రథసంబునఁ గూడి వా గ్రతున్,
ముందఱఁ బోయి గోధనము ముట్టుకొన
న్వలయున్ మహోగ్రతన్.

భా. విరా ౩. ౧౭౬.

ముట్టిపాటు. వి. (√ముట్టి) పిడికిలిదెబ్బ

క. ఒకరే టొకపో టొకనే, టొకయా టొక
ముట్టిపాటు నొంద కతండు

కకు. ౨. ౧౦౪.

ముట్టు. స. క్రి. (త. ముట్టు.) ౧. తాఁకు,
స్పృశించు

చ. .. నన్నుఁ గేవలమున ముట్ట నెవ్వరికి
వచ్చు ననున్ గలుగు న్వెనుంబడున్ .

భార. విరా. ౨. ౧౦౪.

క. వనజాక్షుఁడు తను న్నరిగిన, మునుపడఁగా
నతని నేసె ముట్టెడ నంచున్, జని మును
ముట్టనివానిన్, మును ముట్టినవాఁడు నవ్వ
నెుునవె నరేంద్రా.

భాగ. ౧౦. పూ. ౪౫౯.

సీ. రథములఁ గట్ట సారథులు ముట్టినవిన్న
దక్షిణదిరథ్యవితానములును

విక్ర. ౪. ౩౭.

సీ. చెనకె నంటెను సోఁకెఁ జెనసె ముట్టె
ననంగఁ దాఁకె నఁటం చని తనరుచుండు

ఆం భా. ౩. ౧౩౨.

౨ పట్టుకొను, గ్రహించు

సీ అద్దంబుపిడి ముట్ట నలయు పాణితలంబు
ల స్తకం బితెయించు లావుకలిమి

ఉ. హరి. ౧ ౧౬౧

ఉ తుమ్మెద గ్రిమ్మరేఁడు పయిఁ దోఁచు పికం
గిమ పద్మినీనికాం, క మ్మది తాఁ బరాగపటిఁ
గప్పి మధువ్రతిఁ జేరఁ బోవుచున్, వమ్మిక
కంగజప్రహారిణమ్ములు ముట్టెడుఁ జూడ
వమ్మ పల్గొమ్మలఁ జెందువారలు తగుల్పొరి
యాటలు నేరకుండురే వసు. ౩ ౧౩౭.

౩ తీసికొను, పరిగ్రహించు

సీ తరుణులార చివుళ్లు దడవిన్ఁ గలకంఠదంప
తులకు వణ్బు దలఁచినాను, రాజాస్యలార
మరందంబు ముట్టినఁ జంచరీకంబులఁ జంపి
నాను. వరాహ. ౩ ౬౫.

౪. పొందు.

ఆ. ఎట్టి తీఱములను ముట్టఁబడిన, వంత
తెల్లఁ బాయు నింతులఁ బ్రజలను, నొనరఁ
జూడఁగనిన జనుల కెందు

భార. ఆది. ౪. ౭౪.

దండకము తాళానవాణీశముఖ్యుల్ నుతి
ఖ్యాత మైనట్టి నీదివ్యచారిత్ర చారుప్రచా
గంబు పారంబు ముట్ట న్నుతింపంగలేరు .

కళా. ౧. ౪౪.

౫. (వీణ) మీటు, వాయించు.

క. కుందనపుఁ గమ్మిఁ దిగిచిన, యందంబున జవ
రఁదనము నలరుం దేశెల్, చిందినగతి మాధు
ర్యముఁ, బొందుపడన్ వీణె ముట్టి పొలఁతుక
పాడన్. కళా. ౨. ౩౨.

సీ. తనకంఠరవములు వినవచ్చునట్లుగాఁ బరి
వాదినులు ముట్టి పాడుచుండు,
వి. పు ౨. ౨౧౮.

౬. ఉపయోగించు.

సీ మధుసేవ సేయఁడు మాంసంబు ముట్టఁడు
నిద్ర యొన్నఁడుఁ బోఁడు
భా రా సుం ౩౦౨.

ఆ. నెలలు నాలుగింట నిష్క్రమణము చేసి,
యాఱు నెలలు చన్న నన్నరసము, ముట్టు
నట్లు చేసి మూఁడవయేటఁ జౌలమ్ము సేయ
వలయు నెమ్మితోడ విష్ణు. ౧ ౧౭.

సీ. చిలుక ముట్టని ఫలంబులు గోసికొని వచ్చి,
పరికించి యారగింపంగఁ బెట్టు
శివరా. ౩ ౫౫

౭. మార్కొను, ప్రతిఘటించు

ఉ ముప్పురఁ బూని వచ్చినను ముట్టెగఁ
గర్ణుని నేలఁ బెట్టెదన్ .
భార. కర్ణ ౩ ౭౬౨.

చ. అనిమొన ముట్టి శాస్త్రవచయంబులు దారుణ
దివ్యబాణముల్, ఘనముగ నేయఁగాఁ
దనువు గాఁడిన నొవ్వఁడు .
వి. పు. ౨. ౩౮

౮. క్రమ్ము, వ్యాపించు.

మ. బలవద్వైరి నిదాఘమేఘుఁ డగునా
పద్మాక్షుమీఁదన్ పము, జ్వాలలై
చైద్యుఁడు దంతవక్త్రుఁడు జరాసంధుండు
సాళ్వుండు పేరులుం దాఁకి రిణంబు
సేసిరి యవక్రాయాంబుదవ్రాతముల్, జల
జాక్షుం గని బిట్టు ముట్టినగతిన్ సన్నద్ధులై
యుద్ధతిన్. వి. పు. ౧. ౫౧.

గీ. అరుగుచుండువాఁ డొకచో దవానలంబు
గట్టెదిరి కాననం బెల్ల ముట్టి మండ
భార. శాం. ౩. ౩౮౦.

౯. కలుచు.

చ. ఉగ్రము ముట్టినా వరుల కుర్విని వెజ్జులు
ధర్మశీలురై, గరళము నెక్కుడింతురు
భర్తృ ౨ ౫౮

౧౦. బాధించు

ఉ క్రూరపు భూతముల్ జనుల ఘోరవిధం
బుల ముట్టి యెప్పుడున్, మారణ మాచరిం
పఁగ సమస్తజనంబులు నాశమొందఁగా
భార అను ౮. ౮౩౫

౧౧ ఆవరించు, చుట్టుకొను

చ మఱి పలి లేద పేసరవు వాటికి నిక్కడ
నుండ నోయి చే, చెలుఁగనికూన దుర్జయ
నరేంద్రశిఖామణి వీఁడె వచ్చె నే, వెఱపును
లేక వేలుపుల వెంపరలాడుచు నాలకింపు
మా, మెఱుఁగు తదీయభాతి నిను ముట్టఁ
జూమీ నిమిషంబు నిల్చినన్.
వరాహ. ౩. ౩౮.

శా. వేమాఱు న్మలయానిలుం డదరి యాసీటన్
బ్రసూనాన్వితా, రామంబు ల్వెస ముట్టి
యందలియళివ్రాతంబుఁ బోఁ జోపి తా,
నామోదంబులు చూఱవట్టి
విక్ర. ౧ ౭౬.

అ. క్రి. ౧ కడముట్టు, పూర్ణమగు

క. శివదేవు ముట్టఁ గొల్వఁగి, నవనీశ్వర యతని
పేళ్లి యర్థ మొఱఁగి సం, స్తవనకృతిఁ
గూర్చ నాక్యైన విధాతకునైన నరిది నాముదిఁ
జూపన్. భార. అను. ౫. ౩౯౩.

శా. పట్టం గైదువు లేక విన్న నయి నాబాహా
ర్గళు లార్చుడా యిట్టుం గాక సురేంద్ర
బాధపడి మా రిట్టింగి దుఃఖింపఁగాఁ, గట్టా
పో యిటు మిన్నకుండుదు నె క్రమ్రం విష్ణు
శీమేశ్వరున్, ముట్టం గొల్చెదఁ జక్రి లాభ
మునకై మూర్ధంబు చూడామణిన్.

భీమ. ౬. ౬౧.

ద్వి. అట్టిద శాద గుర్వంఘ్రియుగంబు,
ముట్టఁగఁ గొల్చినయట్టి భక్తాళి
బస పు. ౩. ౧౦౧౧. పం.

౨ మొదలంటు.

ఉ గోడికాండ్రు కృపన్ పలకాలిపిల్ల
వేల్, ముట్టఁగఁ గోసి మంత్రివరుముందటఁ
బెట్టి కృతప్రణాములై

జై. భా. ౭ ౪౧

౩ సంభవించు, కలుగు.

౬ అట్టియెడ మాద్రిపిదపటి, పట్టి పురునృపాలు
రెండుపదు లమ్ములు దా, బెట్టుగ నేసిన
వేదన, ముట్టుడుఁ జేడ్పడిరియె నతఁడు మొన
యును దలఁకక్ భార. కర్ణ ౨ ౨౩౭.

గీ. ఎంతవేసవి ముట్టిన నెండఁ గమరు, నను
వసంతుండు దగుసహాయంబు గాఁగ.

కు. సం. ౪. ౪౩౧.

క. నావుఁడు ముట్టినజగడం, బీవేళ నె తీర్పవేని
రేండ్లున్ బూండ్లున్, నీ పేమి తీర్చె దను
టయు, నావెలఁదుకఁ జూచి పలికె నాగ్రహ
మెసఁగన్. జై. భా. ౬. ౬౭.

౪. అలము, వ్యాపించు.

సీ. మునిశాపదోషంబు ముట్టి యుండుటఁ జేసి,
దానధర్మములు భూస్థలిఁ దొరంగ ..

వి. పు. ౧. ౧౪౯.

౫. నాఁటు, గట్టిగా హత్తు.

ఉ. క్రొంక్కుకఁ గొల్గిలించి మది ముట్టిన
మోహము ద్రెంప లేక లోఁ, బొక్కుచు.

భా రా. అయో. ౭౯.

శా. పాదన్యాసములన్ ధరిత్రి ఘరికంపం బొంద
నత్యంతన,మ్మోదంబున్ భయభక్తులు న్మన
మునన్ ముట్టంగ శైలేంద్రుఁడు

హర. ౪. ౫౩.

౬. చెందు, ప్రాప్తమగు

(వ్యవ.) వారు వీరు పంపించిన సొమ్ము ముట్టి
నది.

వి. ౧ సాధనము, ఉపకరణము

ఆ. వాహనములు వానివానిముట్టులు నొక్క,
వంకగా నొనర్చి వలసినపుడ, కట్టి వెడలి

భార. వా ౧౩౩.

సీ. దామెనలును వల్లెద్రాళ్లును దలుగులు గవ్వము
ల్గాడవలి కత్తి నూఁడు

గీ. గొడుపు వాదోళ్లు మొదలుగాఁ జైదక
యుండ, వలయుముట్లెల్లఁ దెమ్ము

హరి. పూ. ౬. ౨౧.

ద్వి. కన్నంపుముట్లెల్లఁ గర మర్థిఁ గొనుచు
బస పు. ౫. ౩౫౩. పం.

సీ. తడవి ల్లాకప్పుడు విడువనిచేతుల హోము
చూపెడునట్టిముట్టు గొనెను

వాల్మీ. ౨. ౧౨౧.

(హోముచూపెడునట్టిముట్టు = జపముచేసికొను
పని ముట్టగుగోముఖము)

౨. పదార్థము.

క. పారావతములు శుకములు, శారికలును బువ్వ
లతలు జనవర పసిడిం, దారమున నైన
ముట్టులు, నారయ గృహమంగళంబు లాద
ర్శములున్ భార అను. ౪. ౧౧౭.

౩. ఎగుమతి.

గీ. తురగమునకుఁ బ్రాణము పురుషుని కరకము, మూఁడుదావి శైవ నందు భగము, క్రేఁగు ముట్టునందు క్రేఁగువిడుపునను, కోడికూలి గొమట యొచిత మంత్రము. విజ్ఞా. ౨. ౧౭.

౪. ఆఁడుదాని రజస్సు, ఆర్తవము.

సీ. ముట్టన నార్తవం బొప్పుచుండు
ఆం. భా. ౨. ౧౦౮.

౫. (ఆఁడుదాని) రజస్సు వర్తిలు సమయము.

గీ. ముట్టునను భార్యఁ గవయుట మాత్రమును బ్రీవమును నీర విడుపు విద్వేషయుక్తి, గోపిదుపజీవనము మృణాలోత్కరంబు, క్రుచ్చిలంటఁ బోలుకల్మషములె తలంప.
భార అను. 3 ౨3౪

౬. శాఁకుఁడు

వ. మీరు కోత్తలలసేయుం డేను పెద ముట్టునఁ దాఁకి ధర్మనందనాదులను సమయించెద భార. శల్య ౧ 33౪

౭. విధము, పద్ధతి.

శా. ఎట్టెట్టా శివుఁ గల్చె నంటి వీఁక మీయా తన్వి త న్గల్వఁగా, నట్టు ల్మెచ్చక యున్న నే తపము సేయం జొచ్చె ము న్నాతఁ డే, ముట్టం బోలినవాఁడుగాఁ దలఁచి తా మోహించె దేశంబులోఁ, బుట్టం బట్టులు మాలెనే నగజ యా భూతేశ్వరుం గల్వఁ గాన్. కు. సం. ౭. ౭౫౧.

ఉత్తరము ముట్టినతూర్పు = ఈశాన్య దిక్కు

సీ. . ఏకాకి రైు పోరుపు నచటికి ననతిదూర మై యు త్తరము ముట్టినట్టి తూర్పున నొక్క మడు వున్న దానిలో నడఁగి యుండు, వాఁడుగా . భార. శల్య. ౨. ౫.

పారముముట్టు = తుదముట్టు, కొనసాగు.

ఉ. .. తానే కృషట్టిన విర్జరేంద్రుపని పారము ముట్టింట వాక్కు నబ్బుచున్ .
ఫరమ. ౧. ౧౨౦.

పోరుముట్టు = యుద్ధముచేయు.

గీ పోరుముట్టినచాయఁ జేరపెట్టినచాయఁ గర హీంతి వరభూతిఁ గదలుకొల్పు
గౌ. ద్వి. ౫ ౧౨.

మొదలు ముట్టఁగఁ బోవు = సంపూర్ణముగాఁ జెడు.

ద్వి చదువును సంధ్యయు జపమును వేల్మి, మొదలు ముట్టఁగఁ బోయి మోటు నై బదలి ద్వి హరిశ్చ ఉ ౧౨౫౨ పం.

జ' ముట్టఁబడు, ముట్టడము, ముట్టడి, ముట్టడి వ్రేయు, ముట్టణము, ముట్టనాడు, ముట్టించు, ముట్టింపించు, ముట్టికాళ్లివాఁడు, ముట్టి కొను, ముట్టుకోలుపు, ముట్టుకోలు, ముట్టు కోలుగొను, ముట్టుకోలుపఱచు, ముట్టు కోల్పట్టు, ముట్టుత, ముట్టనీళ్లు, ముట్టు పడు, ముట్టుపాటు

ముట్టుకో(లుపు)ల్పు. వి (ముట్టు + కోలుపు.) హింసనము, బాధించుట

చ కుముదవనంబుకోరికె చకోరికపంక్తుగ భోగి భాగధేయము ననవిల్తుకాఁక కడియూలము చీకటి ముట్టుకోల్పు పున్నమ కోకవక్ప్ర చేయుఱ నొనర్చిన యొప్పులకుప్ప యామినీ, రమణుఁడు దోఁచె నొయ్యనఁ గరంబులు చాఁచి దిశాముఖంబులన్
రామా. ౨. ౧౨౪.

ముట్టుకోలు. వి. (ముట్టు + కోలు) ముట్టడింపు, ముట్టడి. (చూ. ముట్టుకోలుగొను.)

ముట్టుకో(గొ)లుగొను. స. క్రి. (ముట్టు + కోలు + కొను.) ౧. చూఱగొను

ద్వి. ఎఱ్ఱదామరల, రొబ్బఱపు తెల్లిద మూడు
చున్న పాదములు, పన్ని కాళియల నంపద
ముట్టుకోలు, గొన్ననిగ్గులపోనఁ గుఱియు
శేఁదొడలు. ద్వి. పరమ. ౧. ౧౫. పా

౨. ముట్టడించు.

ఉ. వల్లవబాలురన్ నగరివాకిటికిన్ వెరలంగ
ద్రొబ్బుఁడీ, గొల్లల ముట్టుకోల్గొనఁడు
క్రూరుని నందుని గట్టుఁడు
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౩౪౦.

చ. ధ్రువముగ రాణివాసమున ద్రోహ మొన
ర్చినవాని కాజ్ఞ త్వద్భవనము ముట్టుకోల్గొని
విభావరిఁ గాల్లను జేతులు న్మహో, టవిఁ
దునిమింపఁ జెల్లును!
సారంగ ౩ ౧౬౬.

ముట్టుకోలుపఱచే. స. క్రి (√ముట్టుకోలు)
ముట్టడించు; ఆవరించు

సీ. • రారాజు నొక్కరునిఁ బాండు, తన
యులు తమవారుఁ దారును బెక్కండ్రు
గూడిచుట్టును ముట్టుకోలు పఱచి(రి)
భార శా. ౧. ౨౪.

(శ. ర పా. కూడి చుట్టును ముట్టి గుల్లపఱిచిరి
ముద్రి. పా)

ముట్టుకో(లుప)ల్పట్టు. స. క్రి. (√ముట్టు
కోలు) ముట్టుకోలుగొను, ముట్టడించు.

ఉ. గట్టిగ నాతవిన్ విఱిచి కట్టిరి తన్నిలయంబు
ముట్టుకో, ల్పట్టిరి చుట్టుపట్లఁ బదిలంబుగఁ
గావలి పెట్టిరి సారంగ. ౩. ౧౬౭.

వ. • పట్టంబులు ముట్టుకోలుపట్టి
రామ. ౬. ౨౪౯.

ముట్టుత. వి. (√ముట్టు) రజస్వల.

సీ. ముట్టుత యవఁగ నుదక్యయై తనరు ..
ఆం. భా. ౨. ౧౧౦.

ముట్టునీళ్లు. వి. బ. (ముట్టు + నీళ్లు) బహిష్ఠ
యైనయాఁడుది నాల్గవనాఁడు చేయుస్నానము,
ఋతుస్నానము. (శ. ర., వా.)

ముట్టుపడు. అ. క్రి (√ముట్టు) క్షోభము
గలుగు, కలఁతపుట్టు.
చూ. ముట్టుపాటు.)

ముట్టుపాటు. వి. (ముట్టు+పాటు) ౧. క్షోభము,
కలఁత

గీ తలఁకు పుట్టెఁ గొంకు కొలఁదికి మీఱె వె,
న్నాటు దోఁచె ముట్టుపాటు దొడఁగె
భార విరా ౨ ౧౦౬

౨ తాఁకుడు, స్పర్శము

ద్వి పఱతెంచుచో ముట్టుపా టైన నొకని, నరి
మురిఁ జంపి మాచయ్య యున్నెడను
బస. పు ౪ ౨౬. పం.

౩. ముట్టడింపు

సీ మిగులంగ ముట్టుపా టగుటఁజేసి కలంక,
నెఱిఁగి రెట్టించిం నెఱుఁగ కిట్లు
కళా ౮. ౧౫౭

ముట్టె(ట్టియ). వి. ౧. పశ్వాదులమూతి.

సీ. నల్లలైనను నలు వైనవెగివున, ముట్టె
యంటఁగఁ బట్టి కట్టి విడువ
భాగ. విరా. ౧ ౧౦౧

సీ మోరి నా ముట్టె నా వెలయును ముఖ
విశేషములు ఆం. భా. ౭. ౧౪౭.

౨ పందిముక్కు, పోత్రము.

సీ. ఎగుచుకూఁతలు ముట్టె రెత్తి బి ట్టాలించి
గవింకిఁ గన్నా కియి గాలి యరయు
మనుచ. ౪ ౪౭.

ఉ. ముట్టియ నింద్రకీలతట మూలమహీ ప్రథ
మంబు లైనవె, న్నట్టలు గ్రుచ్చి వైచుచును

ఘోరమహామండము చాపకట్టుగా, మట్టుచు
ఘర్ఘురధ్వనుల మాటికి మాటికి దిక్పుటంబు
లన్, ఘట్టన చేయుచు స్వేదంద కన్నుల
నిప్పులు వెళ్లగ్రాయుచున్. హర. ౩. ౪౪.

ముట్టియతోడి జీవములు = ముట్టె జీవ
నాధారముగాఁ గల ప్రాణులు ; వరాహములు.

ఉ పుట్టుగు చెట్లకు న్మొలవఁ బోసినవిత్తులు
శాంతిము స్తకున్, ముట్టియతోడి జీవ
ములు కోరికె లెవ్వరి నొంప కుండునే ?
కవిక ౫. ౧౨౦

జ ముట్టెకోడి, ముట్టెచేఁప, ముట్టెమొకము,
ముట్టెమోపు

ముట్టెకోడి. వి (√ముట్టె) పక్షివిశేషము
సీ. డాబ ముట్టెకోడియు బోద పొన్నంగి
కల్లేడు బొల్లికోడి హంస. ౩ ౧౨

ముట్టెచేఁప. వి (√ముట్టె) మత్స్య విశేషము
(శ ర.)

ముట్టెమొకము. వి (√ముట్టె) పంది, పోత్రి

ముట్టెమోపు. వి (√ముట్టె) కార్యనిర్వాహక
సమయము

(వాఁడు ఇన్నిదినములు కానిమ్మని ముట్టె
మోపున నాచేత కాదన్నాఁడు.) (శ. ర)

ముఠా. వి. (హిం. ముఠా.) ౧ గ్రామసమూ
హము.

ఉదా. పోలవరము ముఠా.

౨. జనసమూహము. (శ. ర)

ముడాసము = ముడాసు.

ద్వి. వాలారుచంద్రిక వన్నియచుంగు, డాలు
వాటిల్లు ముడాసంబుఁ జుట్టి, తమశోప
లోద్దామ ధామసంతతులఁ, బురణించు
కెంపుల ప్రోగులు పెట్టి.
అ. మ. క. ౫. ౨౫౯. పా. ౧౫. పం.

ముడాసు=ముడాసము. వి. (హిం. ముండాసా.
క. ముణ్డాసు) ఉష్ణీషము, తలపాగ.

సీ. మెలిపెట్టి చుట్టిన తెలిపరంగి ముడాసు .
గీ. . బెడఁగు మూప అరుగుదెంచె, దారు
కాశాదుఁ డైనయుద్ధారుఁ డొకఁడు
శుక. ౨. ౪౨౬.

ద్వి. పరదేశములపెట్లపగిది దిండుగను, బెల్లు
చుట్టినపెదపెద ముడాసులును
ద్వి పరమ ౬. ౪౦౩. పా.

ముడి¹. వి (క త. ముడి) ౧ మూట

వ., నానావిధంబు లగునత్నంబుల ముడి
కత్నంబున నిడికొని
భార విరా ౧ ౧౭౪.

ఉ.. మాకు మహామందలలోనఁ గట్టికొన
మంచిపటంబులు లేవు నీముడిన్, సుందర
ధాతచేలములు శోభిలుచున్నవి తెమ్ము
భాగ ౧౦. పూ. ౧౨౫౫.

ద్వి. పన్నగాఁ దనచేతిపవిబిడ్డతోడవు, లన్నియు
ముడి గట్టి యందిచ్చువంత
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౩౦౬. పం.

౨. గ్రంథి, దారములోనగువానిముడి.

ఉ. . ఈ, రం దపకీర్తులం దల ధరించిన
వాఁడు ప్రధానశిలఁ డ్యాతం డిరుపోయగా
ముడికిఁ దార్చినవెంద్రుకల న్మిషంబునన్ .
వైమ. ౧. ౫౧.

సీ. వాలాగ్రముల ముళ్లు వైచి లంకెలుగ
శార్దూలపోతకములఁ దోలి తెచ్చి .
వి. శకుం. ౪. ౩౪.

క. విరుంపనితగు లినపుర శ్రీవ్యాదుపున నసుకరణి
సుభయవస్త్రాంచలయుల్, విడిచేఁబ వత్సు
తలతో, ముడిఁ బెట్టిరి పంచశరుఁడు ముడి
పెట్టంగన్.
వెం. పంచ ౪. ౩౩౫. ఆము. ౬. ౩౦.

౩. కోపాదులచేఁ గలుగుకనుబొమలమెలి.

సీ. కనుబొమల్ ముడి నొందుకంటె ముందుగఁ
గరంబున నున్నచాపంబు గొనయు మెనయు
ఉ. రా ౪. ౬౭.

౪. ముడివశి వ్రాయు కొన్నిహల్లుల మాఱు
రూపము.

ఉదా: మాముడి, నాముడి మొ.

సీ. పట్టె వట్రువయును బరిపుష్టితలకట్టు గుడి
మున్న కియ్యాయు సుడియు ముడియు
పాండు. ౧ ౭౧.

౫ (ఎద్దు) మూపురము.
(చూ ముడిగిబ్బ)
౬. చెట్టు లోనగువానిబుడిపి. (శ. ర.)
౭. సంధి, పొందు.
(చూ. ముడికాఁడు.)

ముడిదిన్ననక్క = చివరపఱకు విడువక బాధించు
వాఁడు.

ద్వి. గడుసు తుంటరి జోగి గ్రక్కునముడుసు,
ముడిదిన్ననక్క ముమ్మొటు పిసాళి .
ద్వి. పారిశ్చ. ఉ. ౬౫౦. పం.

మూఁడుముళ్లుపడుట = వివాహమగుట.

సీ. ఒక్కకన్నియయెక్కు నరుకు వెల్లను బెట్టి వడి
మూఁడుముళ్లుబడకమునుపె, యంతకాలయి
మున తరిగినవారవితమ్మని తొక్కఁబట్టఁ దగవు
, దోఁప పరియింప నీఁదగు ..
విక్రమా. ౧. ౧౦౭.

జ. ముడికాఁడు, ముడికాళ్లవాఁడు, ముడిగోను,
ముడిగోలు, ముడిపాటు, ముడిబొమ్మ,
ముడివడు, ముడిభిడు, ముడివిడుపు, ముడి
పెట్టు, ముళ్లపేసు, ముళ్లమారి, ముళ్లవేయు.

ముడి[2]. వి. (క. ముడి.) కిరీటము.

సీ. శృంగారరాజ్యలక్ష్మికి ముడి గలదిసగతి
హంసతిలకంబు కబరిఁ బూని
కు. సం. ౯. ౭౧౭.

ముడి[3]. విశే. (క. ముడి.) ౧ ముదిసినది, ముస
లిది

క తోడంగ్రులు చివికినరొమ్ములు, గుడిముట్టు
కపాల మిల్లు గుడి ముడిరెయి ద్రొక్కుడు
గట్టువలువ దో లగు, బడరునకై నవయు
నేమి ప్రలయము వచ్చెన్
కు. సం ౭. ౯౩౦.

సీ. పెళపెళ విదళించి బెబ్బులిముడితోలు వన్నె
దుప్పటి వల్లెవాటు వైచి
పార్వ. ౪ ౧౭౬.

౨ వికసింపనిది.

సీ. అడిగినప్పుడె యీముడిపువ్వుల కొసంగ నగు
నని పే నగు మొంగ మెటింగి
రా. వి. ౧. ౫౭.

ఉ. ఈవిరిదండ కొప్పి మణి యిచ్చిన నీ విది
యేమి యిచ్చినం, బోవు గదా బలీ తెలిసెఁ
బో కలిదండకు నేమ నాటు నా,పూవుల
పూవుబోఁడి ముడిపూవులదండలదానిఁ జేర
రాదా వెలయాలివా యనుచు దద్దిట
లీలకుఁ బుష్పలావియున్. శశి ౧. ౧౩౬.

చ. ముడివిరు లద్దముల్ సురటులుం దెలిదంతపు
దువ్వెనల్ మొదలొ, బదర ధరించి యూడిగపు
టబ్బురపుఁ జెలిగుబ్బెతల్ తగన్
కువల. ౪. ౧౩౭.

[illegible]

ముండి⁴. [illegible]

[illegible]

ముండి⁵ = ముండ్డి. [illegible]

[illegible]

ముండికాఁడు వి. (ముండి1 + కాఁడు) [illegible]

[illegible]

ముండికొప్పు. వి. [illegible]

ముడిఁగించు. స. క్రి. (√ [illegible]) [illegible]

[illegible]

ముండిగిబ్బ. వి. (ముండి3 + గిబ్బ) [illegible]

[illegible]

ముండిగొను. స. క్రి. (√ముండి¹) ౧. [illegible]

[illegible]

40

ద్వి. [illegible] నిజకన్యఁ [illegible], ముడి
గొన సంసారబాధాపాశము, [illegible]
గట్టినవాఁడె యాఘమూడు ...
రం. రా. ఉ. [illegible]. ౨. ౧౦.

గీ. బండిగుఱ్ఱ బెండతిఁ గొనచ్చరము చెనకి, ముడి
గానివట్రాతపండిల్ల పడును ...
పరు. ౨. ౨౧,

చ. ... బాహుల్, ముడిగొనఁ బట్టి గీటుచు
సముద్ధతిచేఁ జెయి పోఁక విఱుచుచున్ ...
ప్రబంధ. ౧౪.

ముడిగొల్పు(లుపు). స. క్రి. (√ముడిగొను) ముడివేయు.

చ. [illegible] ముడిగొల్పుచు
పొందు మీఁదిలం, [illegible]
[illegible] ప్రల్లు [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].
[illegible], ౩. ౩౭.

సీ. [illegible] ముడి
గొల్పి [illegible] ...
కవిరా. ౫. ౨౩౧.

ముడిచె. వి. [illegible]. (శ. ర.)

ముడిపా(పో)టు. వి. (ముడి1 + పాటు) ముడి పడుట.

ద్వి. [illegible] గదుర.
ద్వి. [illegible]. ౧౧౪౯. పం

ముడిబట్ట. వి. (ముడి3 + బట్ట) [illegible] వ
స్త్రము. (శ. ర., ప్రా.)

ముడిబొమ్మ(ము). వి. (ముడి1 + బొమ్మ2) ముడి [illegible].

సీ. [illegible] ముడి
[illegible] ...
[illegible]

చ. [illegible]
ముడి [illegible]
[illegible].
[illegible]. ౪. ౧౪.

ద్వి. [illegible] ముడి [illegible] ...
పండితా. [illegible]. ౪౦. పా,

ముడియ. వి. (√ముడియు. త. ముడుక్కు.)

౧. ముడి.

గీ. బెండియము [illegible] బండిబోట,
[illegible] ముడియ గట్టి,
[illegible]
[illegible].
రామా. ౭. ౨౩౦,

౨. ఒకవిధ మురుమాట.

ద్వి. ముడిగొని మాటలు ముడియలు [illegible]
గట్టుకొంచుఁ [illegible] ...
పండితా. పర్వ. ౩. ౪౯.

ముడియవేయు = ముడియువైచు.

సీ. [illegible] మాటాడు [illegible]
[illegible] ముడియవేయ ...
కవిక. ౩. ౨౧౩.

ముడియు = పంచను (శ. ర.)

ముడియువైచు. ఏదియు [illegible],
[illegible] వస్త్రమును ముడివేసి
ప్రమాణము చేయు.

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]. [illegible]. ౧. ౩౪.

(ముడియ వేయుచున్నట్లు ప్రాయిక ప్రతి పా.)

సీ. ముడియుక్తే బంగ నదన్న హెంత దారకించిన, కాంచన్యముల పెన్నా చూడఁ దను

పాండు. ౧. ౩౩.

ఉ. కాముని శారదా ముచితమంబు కూరించినకన్న గాఁడు పీఁ చే నిజా పారుణంబు దనకు తీండి మత్తిల్లుచుఁ దంచుఁ బట్టి మోకాల యాతుండు చూడఁ గదపాలినవారు చేయుచున్ వియ ద్వ్యాది కదంకతో ముడియుట్టి చె వనన్ రవి గ్రుంక కంటయున్.   విప్ర. ౩. ౭౭.

చూ ముడియకట్టు, ముడియవిడుపు.

ముడియకట్టు వి. (ముడియ + కట్టు) ఒకవిధ మగుమాట.

గీ. ముడియకట్టుల ప్రేయఁ గట్టుపడినవారి ..

పకళ. ౩. ౧౭.

చ. ..., ర్రై, ఘుటిలిన చేగలున్ ముడియకట్టుఁ గట్టుక లీస్తుకట్టుఁగల్ చిటిలినగండ కొంప్పఁ గయుతకఫురాజాలు వచ్చి రంతటన్

రా. వి. ౭. ౫౩.

ముడియవిడుపు = ముడివిడుపు. వి. (ముడియ + విడుపు) దాంగ.

సీ. మంకరి జాదరి జాటు నరాదారి ముని మాధ్యఁ జలపాది ముడియవిడుపు ...

గీ. చేర బలవదు మతి పొందు సేయఁ దగదు,

నిరి. ౯.

క ... ముప్పుత్తు బదిరాఁడు ముడియవిడుపు.

అం. సం. యాన. ౧౧.

ముడిపడు అ. క్రి. (ముడి + పడు) ౧. బద్ధ మగు; ముడి గలది యగు.

సీ. కాంతా పాళంబున ముడిపడ్డ కేశముఁ దియుగుడు వెన్నుతు జరిచి చూచి ...

పరిశా. ౯. ౧౭౯.

సీ. తాడు. ఇట్లాన్ ముడిపడ్డ కొప్పడిన ముత్యాలగం బదన్నున్ పుష్పగము తిం చిక్కఁడు కాక మా ఆకుడు ...

భార. ఉద్యో. ౭. ౧౫౯.

గీ. అమ్మఁ గటమర అదరంగ నాడుగలచి, చామలు ముడిపడ దోచనాంతములు చేసి, రింపఁ గోపంబు చెమట పర్విన ..

పరా. ౧౦. ౭౫.

గీ ప్రేలు పెదవులు తీర్థు కరాళ జిహ్వ, కయముత ముడిపడ్డ చామలుత గలుగుచాని ...

భాగ. ౧౦. ఉ. ౯౩౯.

౨ సంధిల్లు.

చ. కొడుకులు తోలుపాదములు గొబ్బున పెను అనం ప్రియుంబు రై, ముడిపడ కేచి రాత్రి కొని మూర్చిని కల్లలు కాఁగిలించుచున్, అడిగొనఁ జేఁపు వచ్చి తను చన్నులుండు మధానములు రై, పెదరెడిపాలు

భాగ. ౧౦ పూ. ౫౧౫.

చ. ఉదుపతి చాటిన్ పొందియున్నట్లుయా వని పేరుటాడునిన్, ముడిపడు కంతు సేనతో మంటమ్మలను ట్టయుపట్టియుండు రా, పడఁ గని కాదువహ్ని ... పునుచ. ౩. ౩౪.

గీ. .. కొంపిపపడంబుఁ పములోన ముడి పడంగఁ, కొలద రయుర్వారముల వాని దిక్కు చూచె   విప్ర ౯. ౫౧.

(ఇట పాద్యర్థ బాధకము.)

క. అ త్తఁ త్రై జాలెను, ఘు త్తైపుఁదంఁ ప్రాభలిల ముడిపడునారా, క్తునవ పెన్నాముగఁ, జ త్తజాతిమి పొడముఁ బెమట చిమకులు వనరెన్.   పరమో ౭. ౪౧.

౩. ముడిచికొను.

క. అదితి ధనలును గొంతను, నదుంచుఁ గను కట్టు బులితాఁటులు దీంకులు, గదు ముల్లుల

[illegible] [illegible], ముడివడఁగాఁ [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]. ౩. ౬౫.

౪. పెనఁగొను.

౭. గొడుగులం బడగలు ముడివడ [illegible] వంది పాఠకుల రవంబు [illegible] ..

[illegible]. [illegible]. ౪. ౩౩౩.

౮. [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ముడి వడఁగా [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]. ౯. ౧౩.

౯. ... మదిలో, ముడివడు సం[illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible]. ౫. ౧౦౮.

చూ. పారిజా. ౫. ౫౮౮. పం

౫. కలుగు, జనించు.

౯. అని [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ముడి వడుచుండెన్.

[illegible]. [illegible]. ౪. ౮.

౭. నదర [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], నదర [illegible] ముడివడఁగ ...

[illegible]. ౪. ౨౭౧.

౬. అతిశయించు, మిగులు.

౯. పదవి [illegible] [illegible], ముడివడి [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]. ౩. ౭౧.

౭. [illegible] [illegible] ముడి వడి [illegible] [illegible] ...

[illegible]. [illegible]. ౩. ౭౮౮.

౭. [illegible].

౭. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible]. ౪. ౭౧౫.

ద్వి. ... [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ముడి వడ ... ద్వి. పారిజా. ౭. ౧౩౯౧. పం.

ముడివిడు అ. క్రి. (ముడి1 + విడు) [illegible]. [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], ముడి విడె [illegible] [illegible] [illegible] ...

[illegible]. ౩. ౭౨౪.

ముడివిడుపు(ద్పు) = ముడియ విడుపు.

వి. (ముడి1 + విడుపు) [illegible].

ద్వి. [illegible] ముడివిడుపులు [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ... [illegible] [illegible] ముడియు ...

[illegible]. [illegible]. ౧౧౬౭ పా.

చ. [illegible] [illegible] ముడివిడుపుల [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] ...

[illegible]. ౭. ౯౫.

ముడివెట్టు, స. క్రి. (ముడి1 + పెట్టు) ముడి వేయు.

౯. [illegible] [illegible] [illegible], ముడిపెట్టి [illegible] [illegible] [illegible], ముడి [illegible] [illegible], ముడిపెట్టి [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible]. ౫. ౯౭.

ముడుంగు = ముణుంగు. అ. క్రి. (క. [illegible]

౧. [illegible], [illegible].

చ. ... [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible]

[illegible] ... కన్ను
[illegible] ...

హరి. ౨. ౨౫.

౪. శాపరము మిడిఁగ జక్కన, శాపము
[illegible] ... పలా. ౩, ౯.

౫. ...చకోర చంద్రికా, శావకము చేసెఁ [illegible]
[illegible] మెఱుఁగ .

ఆము. ౧. ౯.

౨. మురుడుకొనుపడు.

౮. [illegible] ...
[illegible] ...

భర్తృ. ౩. ౯౩.

౩. సంకోచించు.

ద్వి. [illegible] గడఁగి [illegible]
[illegible] ... [illegible]
[illegible]
[illegible].

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౫౯౧. పం

౮. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].

వసు. ౨. ౪౩. ప్రబంధ. ౯౭

౪. [illegible].

క. [illegible] ప్రమద
[illegible],
[illegible] ...

హరి. పూ. ౪. ౧౭౩.

క. [illegible]
[illegible]

[illegible] పలా...[illegible]
[illegible]. పళా. ౩. ౨౧౨.

౫. [illegible]; [illegible], [illegible].

౬. ...[illegible]
[illegible]
[illegible] ...

హరి. పూ. ౯. ౧౭౩.

౪. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]. మార్క. ౧. ౧౯౮.

౪. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]. పా. రా. యు. ౧౦౧.

౭. తగ్గు, క్షీణించు.

సీ. [illegible]
[illegible] ...

కా. సం. ౫. ౫౪౯.

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible].

శృంగా. ౨. ౯౦.

"మురిఁగ [illegible]" [illegible] (శ. ర.)

౯. [illegible].

ఉ. [illegible]
[illegible] ...
[illegible] ...

[illegible] ౨. ౧౦.

[illegible]
[illegible]

మురుసుకొను = [illegible].

ఉ. పాదృశభూతి యొంటివని మద్వర ...ల్లు కీర్తి పక్కు_వక్, వచ్చి ...
కవిరా. ౪. ౭౯.

ముడుఁగఁబోవు=ముడుఁగుటకు సిద్ధమగు.

క. ... నిద్దపుముద్దుమొగంబులను దొరగాని కిగ్గుపంబోవ ముడుఁగం బొడవలె తెల్పు లను శిలా. ౩. ౧౦.

సీ. ఆనిశాసోమాళి పాళ్ళలోపల నుంచి పొవాత పొవృత్తి ముడుఁగఁబోవు ...
చంద్రా. ౪. ౪౪.

ఇ. ముడుఁగుఁదామర, ముడుఁగుడు, ముడుఁగుపడు, ముడుఁగుబొమ్మంచులు, ముడుఁగుళ్లుఁబోవు, ముడుఁచు, ముడుత, ముడుపరి, ముడుపు.

ముడు(ఉఁ)గుఁదామర వి. (ముడుఁగు + తామర) ముకుళితతామర, ... (శ. ర.)

ముడుఁగుడు. వి. (బ. ముడుఁగుడులు, ముడుఁగుళ్లు.) ముఖము ముడుచుకొనుట. (చూ. ముడుఁగుళ్లుఁబోవు.)

ముడుఁగుపడు. అ. క్రి. (ముడుఁగు + పడు) చేష్టలుడుగు; చచ్చు.

గీ. పొసామధమృవర్గంబు ముడుఁగుపడియె, కమలమాదిక శిష్టరక్షణము కలిగె, ... పాదు దై ... యంతె, నింక కంటకు పంపోవ పేమి కలదు.
ప్రబోధ. ౫. ౪౯.

ముడుఁగుబొమ్మంచులు. వి. బ. (ముడుఁగు + బొమ్మ + అంచులు) వక్రమైనకనుబొమలు.

క. ...కరకంచులను బొమ్మంచులను ముడుఁగు బొమ్మంచులను అనుపేర్ల గలుగుట్టంబులు గట్టొని ... శ్రీపా. ౩. ౧౭౮.

ముడుఁగుళ్లుఁబోవు. అ. క్రి. (ముడుఁగుళ్లు + పోవు.) ముఖము ముడుచుకొను, అసహ్యించుకొను.

గీ. అమ్మహీంద్రుండు కడుఁ జేవ యుడిగిపోఁ బాడి, తల్లి చేపాటికొరకు దండంబుఁ బాడి, సభలు ముడుఁగుళ్లుఁ బోయెడు నరణిఁ బాడి . విప్ర. ౪. ౧౫.

ముడుఁచేయు=ముణుఁచేయు స. క్రి. (ముడుఁగు)

౧. ముడుఁగఁ జేయు.

చ. వలికయు విల్లుచంకఁ గని క్రాలెడు కొక్కెర కొక్కు యక్కునన్ వల యుండి రెండి కొక్కు యుడివాఁడు ముడించిన కాళ్ల సాంపుచే, నిలిపెడిమూఁటి కొక్కు బళి నిద్దురపోవుచు కొక్కు_మాఁకు మీఁదకరపుండవుల్లలుగ బొక్కు నిమోగి యుఁ టంద్రు తద్భటుల్.
రా. వి. ౨. ౪౧.

. పెంపునఁ జందమామ ప్రతిబింబముఖంబునఁ జంబనంబు గా,వింపను రాయఁ దక్కురవ వీనమును ల్పలిత భ్రమంబు వృట్టింపఁగ కొని పద్మిని ముడించెను పో మనఁ దమ్మి పొద్దు దాఁటనుం పటు చూచి నవ్వె నన పెంతయును స్వీకరించెఁ గల్వయున్.
విప్ర. ౩. ౩౬.

సీ. పెంచు మీరెను బందీకంపులకొమ్మపునఁ జెలువలరాయిమీ.దు దళలు ముడుచ ...
అచ్చ. రా.యు. ౧౪౪. పీస. ౪. ౭౦.

౨. మాటకట్టు.

గీ. ప్రాఁకకైచిరచిఁడుగున బడగుపాఁదము, పొసి త్రైలంబు విడిచి తా తెన్ను ముడుఁచు ...
సైమ. ౧. ౧౪౧.

క. పెరపుగఁ గొన్నెపసంబులు, నిరతంబుగ ...నకింత్ర, నిత్పురుషులకున్,

జారకీనములు చక్కాగుండి, పొదని పొందుగ
ముడిచెద పడి-చినయంతలోన్.

పరమేశ. ౧. ౧౧౩. పార. ౧. ౧౯.

౩. నిలుపు చేయు.

సీ. అధికధ్వజోద్ధ నమ్రతేజ్యోతిపు, విద్యుల్లత
సంధించి పరుడు, నిడివిగాఁగ బ్రదుకు
విరుపంగ ముడువంగ, త్రేఁకపైన కలిమి
వృద్ధిఁ బొందు. కాశీ, ౬. ౧౯౯.

ద్వి. పటీలకంఠల నమ్రకొన్న ధనంబు, వ్యయము
గాకుండ సర్వంబును ముడిఁచి, నడు పొంపు
నిచ్చిన సతక్రమందు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ౫. ౧౨౧౧. పం.

౪. అపహరించు.

క. సరుపకమిా తెరువొక్కుటఁ గుడుపకమిా
కట్రునింటఁ గూరిమితోడన్, ముడుపకమిా
పరధనములఁ, సడుపకమిా రొంయలమునను
కొద్వఁగ సుమతీ! సుమతీ. ౭౧.

౫. ముడిచేయు.

సీ. పడికొల్వు రొంకకేల ముడిఁచినప్రొమ్మడి,
గొబ్బునఁ గటిఁ బట్టుకొన్న చేల, ము ...

కాశీ. ౧. ౪౩.

సీ. జడముడుల్ పిడిన పదరగా ముడుఁచుచు,
జలుగ్లపన్నియాల బొంతలు దుబ్బుకు

పెద్ద. ౫. ౩౭౭.

౬. కుంచు, తలఁకొఁ బెట్టుకొను.

క. పృద కలికోటల పుష్పాలు, ముడిఁచినమాకే
గాని కోటి మూర్కొన్న నరుల్, కడుఁ
గాఁగినమూడులతో, నడనఁగఁ జడి వరక
బాధ అంగుదురు కటా! శివ. పా. ౭౯౫.

౭. పుష్పాలు కేశ పైనఁ గటితో మనకే వృధా
వ౭గ పచ్చితే .. ౫. పారి. ౧ ౪౩.

క. తొడవులు తొడుగుడుఁ బువ్వులు, ముడుఁ
చుదు ... శ్రీనా. ౧౦. ౪.

౮. (కొప్పు) పెట్టు.

సీ. ముడుపంగ పేర్చుట మూల జాబిలి రాఁ
జరితమంధము లేఁగ తీరవాలు ...

కాశీ. ౩. ౧౦౯.

సీ. ... మల్లెల కొప్పు విడిచి ముడుఁచు ...

విలా. ౨. ౯౫.

సీ. కలరు లే దమయంతి గారమూను రొంకించి
పంకించి, కలచిక్కఁ బాసి ముడిఁచి ...

హై. శా. ౭. ౯౫.

౯. (కొప్పు ముడి) చేఁ గమ్మాయ్యలను ముడి
చేయు,

క. కటిలమున బాసులు ముడిఁచెను, కటకడఁ
బడఁ దొడఁగినపుడు కరము పొమర్చెన్ ...

పార. ౩. ౬౪.

౧౦. బంధించు, కట్టు.

ద్వి. అకలంకఁ దగుబాలు పాత్యగేహమున,
నొకతోటఁ బెనుతోల మరిద్రాటఁ బెనఁచి,
కట్టఁ బూనిన నింతగడ పైనవింటఁ, గట్టిగాఁ
గలఁగుపగ్గము పగ్గము, ముడుచ లేని
బిరుసుగమ్ముద్రుండు గట్టు, నదిరు కేవింటఁ
బట్టువడని బ్రహ్మంబు.

అను. ౯. ౧. ౪౧, పా. ౧. పం.

ముడుగు. వి. అవయవ సంధి.

ద్వి. మిడుగులు ముడుగులు పొడలు లేఁదొడలు,
దొడలును గోడలును దోషలు కక్షలు...

ద్వి. పరమ. ౭. ౪౭౫. పా.

ముడుచు వి. √ ముడుఁచు.) ౧. వస్త్రపు పెట.

(శ. ర.)

౨. కడుపుమాఁది పడి.

(శబ్ద.) కడుపు ముడుతలు పడినది.

ముడుగరి. విశే. ముడుగు + అరి) ముడుగు
పట్టినవాఁడు. (వి. అని శ. ర.)

ముదుపు. వి. (√ మూఁడుచేయు, క. త. ముడుప్పు.)

౧. ధనము.

క. ... గిరీంద్రునకు ముంకువముడు పిచ్చి, సుంయ
మీంద్రులు పరమానందంబున .
హర. 3 ౫౪.

చ. ...చే, విడిముడి గల్గువాఁడొ దలపెంద్రుక
అంతటురాకమారకల్, ముదుపులు
వానగాఁ గురియ ముట్టవు గారణ మేమి
తాఁకురా ! ప్రబంధ. ౬౩౪.

౨. ధనము గట్టినమూట.

ద్వి. ముదుపులు కతిరింప మొగి సాక్కఁ జల్ల,
వసుగు దాఁచుక పోయి యాకల నడక,
జాయంత ప్రాలవరి నలివాయకొకి, బోయ
రాజాలలోనఁ బాడఁగాన మెందు.
ద్వి. నల. ౪. ౨౬౧.

క. నా ముద్దుతమ్ముఁ డెన్నం, డేమియుఁ దా
మూటఁ గట్ట నెఱుఁగఁ డి దేమో, యీ
ముదుపుఁ జూడవలె నని, ప్రేమనతకుకమున
ముల్లె విదలిచి గాంచెన్.
కన్న. ౧. ౧౧౫.

మ. తగుత స్వేదలమీఁది చేడియల చేత స్రీట
మిస్నెలలోఁ, గలయం గానఁబడవ్ వదంబు
విహారద్గంధర్వ్య లీఢింపఁ ద,ల్లలన లజ్జాని
యద్దపు ముదుపు లేలా చూడఁగా నంచు
వా,రలమూపు ల్మరలింతురు ..
హరి. ౧. ౩౩.

(అద్దపు ముదుపు = అద్దములో ప్రతిఫలించిన
ధనముమూట, పొందకశ్యము గాని దని
భావము.)

ముదుపుఁగేలు = ముడిచికొనహస్తము, అంజలి.

క. ఒంగక యిట్లు జాపకను మూఁది జడ
త్వీద వాతి హాలిమ్మై, గితిగాని తోఁచఁగా,
ముదుపుఁ గేలఁ దనం బొసఁగెడు ధూళ
దం,డు .. కవి. ౧. ౧౬౩.

ముదుము, వి. పెంఁకొలు, జాముపు. (శ. ర.)

ముదుసు(దున్న). వి. ౧. ఎనుగ, అక్షి.

చ. ... అప్పుడోరఘుఁడు నవ్వుడు ధూతవిశాల
కోటిఁ బ్రా,దుడుఁ జని కేయఁ బోస్యఁ
దపముల్ ధరణిం బడి ఖాతవింపఁగా, ముదు
సులు గుండ్లు దుండ్లు కతముల్ పుతిముల్
వతియల్ ముఖ్గులిన్ ...
వరాహ. ౫. ౧౧౭

ద్వి. పెనఁచి వెంద్రుకలతోఁ బెద పెద్ద తలలు,
ముడివడ చేసిన ముదుసుల పేర్లు, సౌదర్శేం.

గీ. పవిటుఁ దవిలినమదిఁ బాటుకొనదు గాని,
కాలపతిఁ గూర్మి రవితమై విలుగుఁదయుదు,
పోయ మగుముదున్న మెక్కిన నిండుఁ గాక,
రొండు శునకంబు బఁడ నెయ్య యుండు
నెట్లు ? కవిక. ౪. ౧౧౭.

ద్వి. తేగుపులా ట్టిడి చని పుంవఁగొదుపు,
లాగుగా త్రేలఁ దెల్లనిముదున్న నిల్చి ...
ద్వి. మార్క్. ౬. ౧౩౩౭. పం.

౨. ముద్దిపూస.

(యుద్ధవర్ణనము.)

క. ..కేశాళంబులపండదిఁదొడిఁబడ మామిడి
పండ్లవదువునఁ దత్తడి ముదుసు లెసఁగ
మూలుగలఁ దీల్చి మాశ్యాండంబులును...
చంద్రా. ౬. ౯౩.

చ. . అఱఁడుచ్, ముదుసులు కేల నొరఁగ
బడి మూర్చిత ముస్ నెగయంగఁ బుంఖ
ముల్. గదవ ... భా. రా. యు. ౯౯౩.

ముదేకము వి. పీగాని. (చి. వి., శ. ర.)

ముపి = ముసిపి. వి. గుడము.

సీ. ముడ్డి మూడి యునంగఁ బూలుదు గుదము.
ఆం. భా. ౨. ౧౬౭.

ముడ్డిపూస. వి. (ముడ్డి + పూస.) వెన్నెముక క్రింది చివరిపూస, త్రికము. (శ. ర.)

ముణుఁగు=ముడుఁగు (ముకుళించు)

గీ. ప్రొద్దు వాసినవంతలోఁ బొదలుచుండు, మొణుఁగు కెందమ్మిరేకులయట్ల యనఁగ, విరియు చెందొవనలఁ జెన్ను పెట్టి, వింత విలసనము కన్నులపండు వగుచు.
యయా. ౨. ౭౦.

క. జలజాతము వసి మొణఁగుమునఁ, జెలరేఁగినఁ గలువ మూతిఁగా నిరిగంబారల్, విరిసిల్లిన దినకండం,బులఁ జారలేదువారు మొణఁగ మూసుడుఁచుట యురుదే? రా. వి. ౩. ౩౧.

ద్వి. కమలము ల్వికసించెఁ గలువలు ముణిఁగె ..
ద్వి. క. పా. ౩. ౭౭. పా ౪. ౬౦.

ఇ. ముణుఁగువడు, ముణుఁగువఱచు.

ముణుఁగువడు. అ. క్రి. (√ ముణుఁగు) తగ్గు, క్షీణించు. (చూ. ముణుఁగువఱచు.)

ముణుఁగువఱచు, స. క్రి. (√ ముణుఁగువడు) తగ్గించు, క్షీణింపఁజేయు.

సీ. శైత్యాచరణంబు భావశుద్ధియుఁ గాను కొనాఁలో భాదుల ముణుఁగువఱచు
మత్స్యపు. ౨. ౧౨౨.

ముణుఁచు = ముంచు², ముడుఁచు. స. క్రి. ముణుఁగఁజేయు. (చూ. ముడుఁగు, ముణుఁగు.)

ముతంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తెల్లగిజ;
(శ. ర.)

ముతరాచ్చే=ముత్తరాచ్చే. వి. కిరాతభేదము, బోయలలో నొకతెగవాఁడు.

సీ. ఏకాదివారు ఏ బోయలలో కమ్మ ముతరాచ ఏ జట్టివారు నిలుపు ... ప్రబంధ. ౧౯౩.
(ఒక శూద్రజాతి అని శ. ర., బ్రౌ.)

ముతుక=ముదుక. విశే. ముదుసు.

సీ. అట్ట కౌత్తినప్రాఁత పెట్టులు కదుగుటంబది చాతికంతోడి వరుసగాళ్లు, నడిప్రాఁతము తుకగోణముమించు గులకించుములుఁగ త్తి...
వేం. పంచ. ౧. ౫౭౭.

ముత్త విశే. (క. ముత్తు) ౧. ముసలి, వృద్ధ; వృద్ధుఁడు. (చూ. ముత్తైదువ ; ముత్తాత.)
౨. ముదిరినది. (చూ. ముత్తావ.)
ఇ. ముత్తవ, ముత్తవ్వ, ముత్తాత, ముత్తాత; ముత్తైదువ, ముత్తో. ముత్తో².

ముత్తరము విశే. (మూఁడు+తరములు) ౧. మూఁడు వరుసలు.

ఉ. అత్తటి వేఁపికాంద్రు యమునాంబుతరంగ పరంపరాకృతిన్, ముత్తర మైననూకర సమూత్కరము గని ... మనుచ. ౪. ౪౦.

౨. మూఁడు విధములు.

సీ. వలకారిదొమ్మి కేఁటుల నల్గడలరేఁపు పురుష కందిచ్చు ముత్తరము కూర్పు
ప్రబంధ. ౯౭.

౩. మూఁడుపురుషాంతరములు.

సీ. అలుఁగిల్లాఁకగ్న ముత్తరముల ధారవి, యుం పాగ్రమున గోపయుసిమిసంచి
కుశ. ౨. ౪౪౨.

ముత్తరాచ్చే=ముత్తరాజే. వి. ఒక శూద్రజాతి.
(శ.ర.)

ముత్తటి¹. వి. (మూఁడు + తటము¹) కాల త్రయము. (చూ. తటి¹.)

గీ. ... పండ్లు గాయలు చిగుళ్లు, విందియలు
పూలు ముత్తఱులం దనర్చు, పెల్లచెట్టులు
వలర నచ్చల్లిదంపు, రానిరాకారి పెలమన్కి
గోన పెంపరయు. అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౪.

ముత్తఱి². వి. (మూఁడు + తఱులు³) స్త్రీల కడుపు పైనుండుమూఁడుముడుతలు, వళిత్రయము (చూ. తఱి².)

సీ. తారుణ్యవతులముత్తఱులయందమునతరంగా
వళితోడ సయ్యాటలాడ
అని. ౨. ౫౮.

ముత్తవ¹ = ముత్తవ్వ వి. ప్రపితామహి, పితామహునితల్లి.

ద్వి. మల్లోకముల తల్లి ముత్తవ్వ యనఁ, దల్లి
గాగ నాతల్లి నీయుట్టి, తల్లి గలుగంగఁ
దనకు లోగంబు, తెల్లదఁ బాదకుఁగ పె
ట్టుండ వచ్చునే? బస. పు. ౩. ౪౦౨. పం.

౨. మాతామహునితల్లి; తల్లి మాతామహి. (వా.)

ముత్తవ² = ముత్తవపులగము. వి. బల, చిట్టాముదపుఁ జెట్టు.

సీ. ముత్తవ యం చనఁ బోలును బల
అం. భా. ౨. ౫౮.

ముత్తవపులగము. వి. చిట్టాముదపుఁ జెట్టు, బల †. (శ. ర., ప్రా.)

ముత్తవ్వ = ముత్తవ. వి. (ముత్త + అవ్వ)
౧. వృద్ధపితామహి, పితామహియత్త,

సీ. వరలు ముత్తవ్వ నాఁ బ్రపితామహి
సంజ్ఞ ... అం. భా. ౨. ౧౧౨.

౨. వృద్ధమాతామహితల్లి. (వా.)

ముత్తాకు. వి. (ముత్త + ఆకు.) ముదురాకు.

శా. ... ముత్తాకేల యనుల్.
విక్రమసేనము.

ముత్తాడు. వి. (మూఁడు + తాడులు) తాను నాఁటినతాటిపెంకనుండి మొలచిన తాటిపెంక నుండి పుట్టి పెరిఁగిన తాళవృక్షము.

గీ. అఖిల కల్యాణగుణశీల యనుశీల, పెట్టఁ
జేసినాఁడుగా పెల్లచుట్టములకు, భర్తతోఁ
గూడ ముత్తాటిపండు దినిరొ, పెత్తె
మున్నన్నగుల్ల పెండతేని.
పాండు. ౪. ౨౬౩.

(ముత్తాటి పండుదినిరొ = పెద్దకాలము జీవించెనని భావము.)

ముత్తాత. వి. (ముత్త + తాత) ౧ ప్రపితామహుఁడు, పితామహుని తండ్రి.

ద్వి. మునుల ముత్తాత లై మూఁడులోకముల,
వినుతి కెక్కిన తపోవృద్ధులు వీరు .
ద్వి. హరిశ్చ. పూ, ౩౩. పం.

ఈ ముని నారాయణుఁ డేడ నుండు నని
మాముత్తాత యాత్మజు పుత్త్రుని జేరింపఁగ,
నాతఁ డెల్లరియెడలందున్ బూర్ణుఁ డై
యుండు నంచన ... ఉ. రా. ౪. ౨౦.

సీ. పరఁగు ముత్తా తనఁ బ్రపితామహాభిద ...
అం. భా. ౨. ౧౧౨.

౨. మాతామహునితండ్రి; తల్లితాత.

(వ్యగ.) ఈ చెఱువు మాముత్తాత త్రవ్వించినాఁడు.

ముత్తి. వి. (సం. ముక్తిః, ప్రా. ముత్తి) మోక్షము, నిర్వాణము.

సీ. ఏటల్లిదుఁడు చెవి నిడునక్కరములు చెల్వగు
ముత్తియేడకు వరుసబొట్టు, ఉం ..
అచ్చ. రా. బాల. ౧౧.

గీ. ... బత్తిఁ, బత్తి రిడిన బత్తి ముత్తులఁ
రెండును శీలా. ౧. ౧౧౫

ముత్తిక. వి. ముట్టడి. (చి. ని.)

క. ముత్తిక వేయించినదిలి, శోత్రముఁ డించు
కయు వెదర విద్భటధీరో, దాత్రమతి నగరు
సారక ని, యుత్తటి నటు మూడగవనియుంచె
వసించెన్ . వసుం. ౩. ౧.

ముత్తిగ. వి. (మూఁడు + తిగలు) తొమ్మిది.

గీ. మంత్రులకించుముత్తిగమానికముల, మెలఁక
నిద్రాక డానిసామ్ముల మెఱుంగు, లమ్ముడిగఁ
గ్రమ్మి కెమ్మేన సొబగు చూప, రాజవరుఁ
గాంచె లేది యా రాజవదన.
రసిక. ౩. ౪౩.

గీ. మంచియు బెలశేనిముత్తిగమానికముల,యంద
లంబులు సుర్యాల అరదములును, గవని
కట్టులఁ బెండిచుల్ గద్దియలును, బాఁ
జాచుచు నరగ లోపలికిఁ దూరె.
అచ్చ. రా. సుం. ౯.

ముత్తియపుఁగమ్మ. వి. (ముత్తియము + కమ్మ) స్త్రీభూషణవిశేషము. స్త్రీలు ధరించు సొకవిధ మగునగ.

సీ. . చెవులను బవిరెలు కమ్మలను ముక్కు-
ముక్కెర అడ్డకమ్మలు ముత్తియంపుఁ
గమ్మలు . చెన్న. ౨. ౨౦౪.

ముత్తియము = ముత్తెము, ముత్యము. వి. (సం. మౌక్తికమ్, ప్రా. మొత్తిఅం; క. ముత్తు) ముత్యము.

గీ. ... చందనముఁనఁ, ధరణియాగార ములం
కంగఁ బాణి యాణి, గలుగుముత్తియముల
ముగ్గు గానొనర్పఁ, అకురవుశ్యాంగవాజన
తతిఁ బొనర్చి ..భార. విరా. ౫. ౩౧౨.

క. కరవాఁడికూడికుడ కెంగ, సరదఱువంబడిన
ముత్తియంబును జొరెన్ .. సైద. ౫. ౭౦

గీ. పడుచుపని చేసితిని లేఁగుపండ్లకొలువ, ముత్తి
యంబులు వెల వోయు మలంచ గంఁడె ...
హై. భా. ౫ ౫౯.

చూ. ముత్తియపుఁగమ్మ.

ముత్తు. ౧. ప్ర. ముఖర్ణకము, అదంతము అయిన అమహన్నపుంసకములకుఁ బ్రథమైకవచనమున వచ్చు ప్రత్యయము.

(ఉ. వనము, ధనము మొ.)

క. అమ్మమ్మ యెంతపాపము,నమ్మాటకుముత్తు
రాదె యమహత్తాటన్, మమ్మును అత్యయము
చేయక, బమ్మెర గొల్పెద వటంచు వారలు
వల్కన్. పార్వ ౪. ౧౭౩

(ఈ యర్థమున ఏకవి యింక్కఁడే వాడి యున్నాఁడు.)

౨. ప్రార్థనాద్యర్థకమధ్యమపురుషైకవచనబహువచనములకు ముఁ, కలె, వడుజె మున్నగు ప్రత్యయములకు ఆంధ్రవ్యాకర్త లేర్పఱిచిన సంకేతము.

ఉదా. చేయుము, చేయుఁడి మొ.

ముత్తునియ(లు). వి. (మూఁడు + తునియలు) మూఁడు ఖండములు.

సీ. .. శక్తి, గాని భగదత్తుండు దనుజధంబుదు
శైవ నడుమ ముత్తునియగా నతికి పార్థుఁ,
డాతపత్రంబు తునిమిన ...
భార. ద్రో. ౧. ౩౫౩.

క. నరు చేతివిల్లుఁ బలుకరయు, ముగవాఁరుఁ డొక
శరముచేత ముత్తునియలుగా, ధరఁ బడ
సేసిన ... గయోపాఖ్యానము. ౨ ఆ.
భార. భీష్మ. ౨. ౪౯.

ముత్తూము. వి. (మూడు + తూములు) పండ్రెండు కుంచముల ధాన్యప్రమాణము, అర్ధకత్రయము.

క. ... దాశరథి అయ్యాపాలకున ఊరి దక్షిణ
దిశన గొల్లపల్లె తూర్పున నీలమునేని
యునకు రెండాస్యలో టెంటకొట్టి ముత్తూము
వడ్లపట్టు చేయుబ్రాంతములోడం గూడం
గులోత్తుం(గచోడ)శక్రమునకున చాంద్రా
ర్కముగను నిచ్చిరి ...
ద. శా. శ. ౧౦౧౯.

సీ. శాస్త్రీయ ముత్తూమం చనగఁ జెల్లు
ఆం. భా. ౨. ౨౬౧.

ముత్తెపుఁజిప్ప. వి. (ముత్తెము + చిప్ప.)
౧. శుక్తి, ముత్తెములు పుట్టునట్టి యొకవిధమగు (ఆలిచిప్పవంటి) గుల్ల.

చ. ...తామ్రపర్ణికన్, జాగడితశుక్తి ముక్త
శిలిముత్తెపుఁజిప్పలు సేతుబంధనా, ద్యగ
జితతాపకీనచరితార్థిత కీర్తియుచిన్ కెలింగడిన్.
ఉ. రా. ౪. ౨౭౪.

ద్వి. ముత్తెంపుఁజిప్పల మురలించుకొనము,
క్రొత్తచిలుపురంగు గులుకకన్దోయి ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౭౬. పం.

౨. ముత్తెఁపుఁజిప్పవలె నుండు ధత్తూరిశేవము.

క. పెన్నెమలుంగులనిడిపడుకలుగడపడుకలు
ముత్తెఁపుఁజిప్పలుఁ జంద్రకాంతలు ...
అదిగాఁ గల ధత్తూరంబులు
హంస. ౧. ౧౦౫.

క. ఇద్దనలు తేకతోఁకలు గురుగు లేలికాయులు
పెన్నమలుంగులు నిడిపడుకలు అద్యాలు
ముత్తెఁపుఁజిప్పలుఁ జంద్రకాంతంబులు ...
ప్రబంధ. ౧౧౨.

ముత్తెపుఁబంట. వి. (ముత్తెము + పంట) ముత్యములు పండునది, శుక్తి.

మ. వనితాముత్తెపుఁబంటవంటి మొగలిచక్రీఁడు.
సత్య. పాం. ౩. ౫౪.

ముత్తెపుఁజిక్క. వి. (ముత్తెము + చిక్క) చిత్రానక్షత్రము, చిత్త. (చూ. ముత్తెపుచిక్క నెల.)

ముత్తెపుచిక్క నెల. వి. (ముత్తెపుచిక్క + నెల) చైత్రమాసము, చాంద్రమానమాసములలో మొదటిది. (శ. ర.)

ముత్తెపుసవతు. వి. (ముత్తెము + సవతు) ముత్యమునకు సవతుచుక్క, చిత్రానక్షత్రము. (శ. ర.)

ముత్తెము = ముత్తియము. వి. (సం. ముక్తా; ప్రా. ముత్తా; క. త. ముత్తు; ఇ. ముత్తెములు, ముత్తెలు) ముత్యము.

సీ. ఆయుతఁ దగిల్చినయాణిముత్తెపుఁజేర్లు మూరి
నిలకోరంబు లై తనర్చు ...
విక్ర. ౧. ౧౩౯.

సీ. రతిరణచ్ఛిన్నసూత్రమునఁ జిక్కిన ముత్తె
ములు రాలి గరగరికలు వహింప ...
ఆము. ౧. ౬౦.

సీ. కేటకుప్పాణి ముత్తెలమాలిమిట్టుమ శ్రీక
రంబగుహారిభీక పెలయ ...
ఇందు. ౨. ౫౪.

గీ. సుమకృశశిపార్శ్వసంస్థిత విమలతార, తాగ
ణము లనముత్తెలకమ్మ లమర, నలిన నను
కంబుఁ దాల్చెఁ దదంతికస్థ, పరిధిరేఖార్ధ
శృంగారభావ వమర. ౦. వి. ౫. ౫౦.
ఆం. భా. ౨. ౨౬౬.

విణ. ముక్తామయము.

మ. తరుణ ముక్తెపు పోఁగులు దగ శృంగా
రంబుగాఁ జేసి ... దశా. ౧. ౪.

జ. ముత్తెపుఁజిప్ప, ముత్తెపుఁబంట, ముత్తెపు రిక్క, ముత్తెపురిక్కగెంపు, ముత్తెపుసరము, ముత్తెసరులు.

ముత్తెఁపుదిల్లు. వి. బ. ఒకమాదిరి వస్త్రములు, వస్త్రములలో నొకభేదము.

సీ. ముత్తెలపందిళ్లు నుత్తరగోగ్రహణంబులు కర కంచు వాచుపన్నె... ప్రబంధ. ౨౪౨.

ముత్తెసరులు వి. బ. (ముత్తెము + సరులు) ౧. ముత్యాలహారములు. ౨. ధాన్యవిశేషము, ఒకదినుసు వడ్లు.

సీ. సరి లేని తెలిముత్తెసరులకొట్టారు కల్యాణ పరంపరలతోలుదీవి ... వసు. ౧. ౯౩.

(పై రెండర్థములకు నుదాహరణము.)

వ. .. బంగారుతీగ లిప్పపూరాజనాలు పువ్వ మంజరులు కస్తూరి నిగరాలు ముత్తె సరులు .. అను నాటపాలుఁగువగల కైరుల చేయుదువిద్యాంభప్రసాదంబులు . ప్రబంధ. ౧౧౨.

గీ. అంగడులఁ జేల దద్దయు రంగసంగి, ముత్తెసరులును బయవంపు ముత్తెసరులు, కలలఁ దరలని పీరులఁ బల్మియును మెఱసి, పిడలరు జేల్పురాసుల వీడు గాఁగ.
అచ్చ. రా. బాల. ౩౩.

(ఇది ౧వ యర్థమునకును ఉదాహరణము.)

౩. ఒకమాదిరి వస్త్రములు.

సీ. మంజడి మొకమాలు మాదావళంబులు ములుకపూవన్నెలు ముత్తెసరులు ...
ధనాభి. ౩. ౩౪.

ముత్తైదువ. వి. (ముత్త + విదవ) వృద్ధ సువాసిని. (చూ. అయిదువ.)

ఉ. అదిమొదల్ ! దైవకుహిమాచలరాజకుమారి కోరె ముత్తైదువ నై నికేశ్వరునియర్థకళే బరము పాలు గొమ్ము .. హైమ. ౪. ౧౪.

ఉ. నను సోదరి గారవించి ముత్తైదుకఁ జేయ నిం పొదవి పట్టముకస్ మధుఁ గాత్తు మంచు నా, గాదిలిలోఁదుపేడ దశకంఠుఁడు నవ్వుచుఁ బల్కెఁ గ్రమ్మఱన్.
ఉ. రా. ౪. ౧౩౯.

సీ. ముత్తైదువ నఁ టంచు, బత్తి బొట్టు వహింపఁ, జెన్నెలా యని శాలఁ జేరఁ బోదుదు .. శుక. ౨. ౧౧౫.

ముత్తో[1] వి. (ముత్త + అవ్వ) వృద్ధపితామహి.

శా. .. పురూరవుండుప్రచలద్యోగుండుమాతా తిగా, రత్నోయాకరమేఖలాపతికి నిల్లా లై తిగా కావున్ ముత్తోవీ విది శెప్ప మన్మనిపంపుస్ మోహంబు వాటింపఁగన్.
హర. ౪. ౧౨౫.

ముత్తో[2]. వి. ముత్త + తోయలి) వృద్ధస్త్రీ, ముదుసలియాఁడుది.

క. తలవాకిటను మెలంగెదు, పాలఁదుక పలు కల కెలంది పా త్తముముత్తో ...
ఆం. సం. దేవ. ౧౧.

ముత్యము = ముత్తియము. వి. (బ. ముత్యములు, ముత్యాలు) మౌక్తికము.

చ. కర మరుదైనముత్యములు గల్గుట నూతన తామ్రపర్ణియై ... విక్ర. ౧. ౯౯.

సీ. తరుణిలోచనబాష్పధారావళంబులు ముత్యాల సరుసతో ముద్దుగురిసె ...
హైమ. ౨. ౧౧౩.

రగడ. కా దల్లయది పుల్లకంకేళి పన్నిదము, కాదు గోడిన సీదుముత్యాల జన్నిదము.
మను. ౩. ౭౪.

సీ. ముత్యాలపేరులు మెడగప్పఁ జీరగొను బన్న,
సరములు గీలించి జాణ యొత్త ...
యయా. ౪. ౯౯.

జ. ముత్యాలమ్మ.

ముత్యము సం. వి. అ. న. ముక్తము. (ఆ. వి., విల్యమ్సు. సంస్కృత నిఘంటువులలో లేదు.)

ముత్యాలమ్మ. వి. (ముత్యాలు + అమ్మ) ఒకానొక గ్రామదేవత. (శ. ర.)

ముత్తోవత్రిమ్మరి. వి. (మూఁడు + త్రోవలు + త్రిమ్మరి.) త్రిపథగ, గంగానది.

ఆ. వేల్పుటేఱు గడలిపెండ్లికూఁతు ముత్తోవ,
ద్రిమ్మరవఁగ నొప్పు దివిజగంగ ...
ఆ. సం. దేవ. ౩౧.

ముదము. సం. వి. ద్. స్త్రీ. సంతోషము.

ముదముద. వి. (శ. ముదముదు) కౌతుకము, సంకోచము. (శ. ర.)

ముదముదములు. విణ. చెడినవాఁడు, చెడినది; దురవస్థ నొందినవాఁడు; దురవస్థ నొందినది.

వ. వారిక తెల్పునా పుత్రుల హితాలాపంబులదిమి దివిజాలయొడ మాత్సర్యంబులం జేదిమి బుద్ధిఁ బ్రాప్తించిన ముదిమిఁ గడపట ముదముదము లై నయీ దనుజాధముల ననవరెఁ గాక. ఆ. వి. ౨. ౪౬.

ముదల. వి. (త. ముదల్.) ౧. ఆజ్ఞ, ఉత్తరువు.

క. పదపద దశముఖదేవి, పదవి నింద్రాది దివిజపాలక లిఁక నీ,ముదల న్నిజరాజ్య రమా, పదవుల నునఁ దలఁచినారు పల్లవపాణీ. రామా. ౬. ౧౫౩.

సీ. చెవిదండఁ జేరి విల్చినబ్రాయసమునారి దిముల కమ్మల కొప్పములు శిక్షించి ..
హరి. ౨. ౯

వ. శేషాహుల బొడ్డనబావుల నడ్డుపెట్ట లేక విహరించుటకు వజ్రబాహుని ముదల యడిగి.
ప్రభా. ౧. ౧౨౧.

౨. లక్ష్యము, గురి.

ఉ. పోటున వేటునం గిరిగి పోరఁగలం బడియున్న దానవుం, గాటుకకొండ పెత్తువలిగాయ తెలంగున పెత్తి త్రిప్పి చె, ర్లాటము చూపి వీఁడు ముదలా మన కంచు బలుండు సంగరా, ఘాటము దాఁట దైచిన దిగంబడెఁ గ్రోశయుగంబుచక్కటిన్ .
ఉ. హరి. ౪. ౨౬౯.

(వీఁడు మొదలా, వావిళ్ల పా.)

౩. గనిమ పేరిక పేల. (శ. ర.)

జ. ముట్టముదలించు, ముదలకించు, ముదల పెట్టు, ముదలించు.

ముదలకించే స. క్రి. (√ముదల) ౧. ఎత్తిపొడుచు.

క. దంచుం బరణాంచలములఁ, గించుఁదనం బంచు ముదలకించున్ మంచున్, నొంచున్ విదళనచుంచూ, దంచచ్చంచూపుటస్ఫుటాఘాతములన్. రామా. ౫. ౧౯౩.

(మార్కొను అని శ. ర.)

వ. అని ముదలకించి యుర్వీరథప్రుండు రాత్రోద్రేకంబునఁ బ్రళయకాలరుద్రుం డై ...
వీర. ౪. ౧౦౯.

౨. ఎదురుకొను, మార్కొను.

వ. తలచుటూర్పుల పెంపున మక్కుంపమానంబు లగుచుఁ జెన్నొందు చన్నుఁ జక్కవకవలకాలంబులఁ జొక్కు పుచెక్కులకదలిక పాడలికల ముదలకింపుచు నిగుడు నిగనిగల తెరఁగల యందంబు సందిదండల కసుకుఁ జెలికారంబు పెంపు ... కళా. ౬. ౨౨౪.

౩. వర్ణించు, ప్రశంసించు.

ద్వి. ... నాకలస్వామి, సుందరైన దివిజాలు
మునులు వేదములు ముదలింపఁగ రాని
మూర్తివి నాకుఁ, బ్రత్యక్షమైతివి పరమ
కళ్యాణ, మూర్తి
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౨౦. పా.

ముదలపెట్టు. స. క్రి. (ముదల+పెట్టు) ఆజ్ఞాపించు.

గీ. .. రుద్రుండు వచ్చి తనకు, గ్రొక్కి
విజాలఁ గూర్చుండ ముదలపెట్టి .
వరాహ. ౧౦. ౫.

సీ. ముదలపెట్టక పీనుగును వ్యయింపఁగ రాదు
శోధించె నని మదిఁ గుంద రాదు
రుక్మా. ౪. ౮౩.

గీ. కరుణ నంతమాత్రవుచూడిగంబు నాకు,
ముదలపెట్టుఁ దఁటంచుఁ గే ల్మోగిచి
మిగుల, వినయ మొప్పఁగ నాయింతి వేఁడు
కొనియె కళా. ౧. ౮౪.

ముదలించు. స. క్రి (√ముదల) ౧. ఆజ్ఞాపించు, శాసించు.

ద్వి. ఇది యేమి రఘురామ యెల్లలోకములు,
ముదలింపఁ బురుషోత్తముఁడ వైనవీవు,
ఈమోహశోకంబు లేల తాల్చెదవు ..
రం. రా. కిష్కిం. ౧౯౭ పా. ౨౦. పం,

౨. ఎదురాడు, వ్యతిరేకముగాఁ జెప్పు; మార్కొను.
ప్రతిఘటించు.

ద్వి. పోఁడపోయితి నిన్ను ముదలింపలేక, నీసత్య
సంపద నిన్నింత చేసె ...
రం. రా. అయో. ౧౨౪. పా. ౨. పం.

క. ఎదురెరురను ముదలింపఁగ, మదిఁ గొంకి
పిఱిఁగిరలన మందగతిం జే, రద చేసుతే
యున్నదఁ బ, ల్కెదవనుకఁగఁ బున్నకంబు
డిగి వచ్చుతటిన్ ... నిర్వ. ౯. ౯౭.

ద్వి. ముదలించి కేకరాముని చాగురించి, ముదతి
పిఠంగిఁ జెప్పుట బంటుతనమె ...
రం. రా. అర. ౧౭౧. పా. ౧౨. పం.

క. తనకొలఁకఁ గలుదరిపులం, గని యని ముద
లించి పొలియఁగ నక్రద్ధన్, గముఁగొనక
మునుజపతికిం, దన మేనింతోలెఁ బ్రోవఁదగు
ఘటవంత్రన్. శేం. పంచ. ౧. ౫౨౦.

౩. ప్రశ్నించు, అడుగు.

ద్వి. అని తన్ను ముదలించుచును పెట్టెయుమరఁ,
దనతోంటిభావంబు దాల్చినఁ జూచి ...
బస. పు. ౩. ౧౧౪౯. పం.
బస. పు. ౫. ౩౧౯. పం.

౪. (బాణాదులు) ప్రయోగించు వేయు.

ఆ. త్రిశిరుఁ డంతం గసలి దివ్యాస్త్రసంపద,
రామునిమీఁదఁ జూపి రణమొనర్చె, మూఁడు
శరము లతఁడు ముదలించి యట వాని,
మూఁడుతలలఁ ద్రుంచె మొగ్గరమున ..
మొల్ల. రా. అర. ౧౮.

౫. సంతోషపెట్టు, సంతసింపఁజేయు.

సీ. ... ఒకఁడు పదప్రౌఢిమకు నిచ్చలో
మెచ్చు, నొకఁడు జాతిశ్లాఘ సల్పుచుండు.

గీ. ...పంగుపైఁ బరిఁ గుజాతి,జాడ నిందతిముద
లింపఁ జాలు పెట్లు ..
శేం. పంచ. ౧. ౧౪.

ముంది. విణ. (√ముదియు. క. ముదు ; త. ముది
యన్) వృద్ధు,ముదుసలివాఁడు; వృద్ధ,ముదు
సలిది ; వృద్ధము, ముదుసలిది ; ముదిరినది.

ఉ. ఇప్పుడిపెట్టి పిడిఁ బరమేశ్వరుఁగాఁ గాని
యూడె ... భార. సభా. ౨. ౩౯.

చ. అనుటయు హంసుఁ డిట్లను జనార్దనుతో
ముదికోడు భీష్ము డొ, డ్డనఁ బని లేదు ..
ఉ. హరి. ౪. ౧౩౧.

సీ. ... శా॥ బోవితో పొరి పిలుక నంపు,
ముద్దిక రాజుకొర్పె నముద్దిమొయులాఁడి ...
శుక. ౧. ౩౯.

సీ. చుట్ట చుట్టుకొని శేషుఁడు నిద్రబోవుచు,
ముదిపన్నగములలో మొదటివాఁడు ...
వసు. ౧. ౭౨.

గీ. అహాహా ముదిగొట్టు సెక్కి భిక్షాటనంబుఁ,
జేయఁ బోవుట యుదియు మేల్పాయ
చున్నె . పార. ౪. ౨౭.

వి. ముదిమి, వార్ధకము.

చ. ముది ముది దప్పి తోయి మునిముఖ్య! ...
ఆము. ౬. ౧౧౩.

సీ. అచటివిప్రులు మెచ్చ రఖిలవిద్యాప్రౌఢి
ముది మదిదప్పిన మొదటి జేల్పు . .
మనుచ. ౧. ౫౦.

ముదిగారము వి. మూర్ఖ్యము, మొఱకతనము, (శ. ర.)

ముదిత వి. ౧. స్త్రీ. ఆఁడుది.

క. గద విసరి త్రైచె వరకుఁడు, వదలక సతి
దునిమెక క్షౌత్రైచెను దితిజాం, డది ముదిత
దుమురు సేసెను ఉ. హరి. ౧. ౧౭౬.

గీ. మెప్పుదము వీనిలో నున్న మృగశిశువున, కది
ప్రవర్ధన మందానే ముదితలార!, మండలం
బెల్లఁ దాన రైై యుండు ..
హైమ. ౧. ౨౭.

క. కడు నవ్వించుచుఁ జెలఁగులు, ముదిపెట్టం
జేరటాంద్రుం ముదిత కమలాయల్, ముది
కట్టె తాలిసిగ్గున ... మనుచ. ౫. ౯౪.

౨. భార్య.

సీ. ముదిత కై యరమేని కొదవినకామారి
యాశ్రితములఁ గై వట్టియుగ్రుఁడు ...
దశా. ౩. ౭౧.

ముదిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆనందము, సంతో
షము. (శాచ.)

ముదితము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) సంతో
షించినది, ఆనందించినది.

వి. అ. న. ౧. సంతోషము, ఆనందము ;
సుఖము.

౨. ఆలింగన విశేషము ; రత్యాలింగనభేదము.

ముదిమి. వి. (√ముదియు, క. ముదుపై)
ముసలితనము, వార్ధకము.

ఆ. యదువు దొట్టి సుతులు ముదిమికి నోపక ...
భార. ఆది. ౩. ౯౫.

చ. .. నా,ముదిమియు నీకుమారతనముక్
గరుసక్ విజయుం డెలింగడుక్ ..
భార. ఉద్యో. ౪ ౨౪౬.

ఆ. రసరసాయనాఖ్య రత్నద్వయము దెచ్చి,
యందు ముదిమి వొకటి యాపనయించు,
నొకటి చాల సిరుల నొందించు నని చెప్పి,
యిచ్చి యనుప నిలకు వచ్చెన్నృపతి ...
విక్ర. ౨. ౧౫౩.

సీ. ... ముదిమి ము ప్పవఁ దగు మూసలి
తనము ... ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

ముదియు = ముద్దియ. వి. (ప్రా. ముదిఅ, ముదియా) స్త్రీ. ఆఁడుది.

క. రేయుం బగలును మెఱయుచు, గ్రాయూధు
నాదసంకలిమి ముదియలు దమ్ముం,బాయక
యుండఁగఁ బరరం, భాయతభోగరుచు
లొందెను శాక్యకుమరుక్.
హరి. పూ. ౬. ౧౧౨

క. ఓముదియ నీవు గొట్టిన, నే మగు సెవ్వారి
కైన ... విప్ర. ౪. ౬౧.

ముదురు అ. క్రి. (క. ముదు. త. ముదిర్.)
౧. ముదిమిని బొందు, వార్ధకము బొందు.

గీ. ముదియ మతి దప్పి శోకిత నొదవినట్లు,
పలుకువెడఁగులమాటలు పాటి యగునె
భార ఉద్యో. ४ ౨४3

సీ. వాని, పాలు ద్రావినవారు బలము
సత్యము నెక్కు డై యున్నఁడును ముదియక
సుఖంతు, రని వింటి నతనిఁ గయ్యంబున
నోడించి యైనఁ దే వలయు నా కవి
ప్రియమున హరి ఉ ౮ ౨౫౦

ద్వి ముదిసితి భూభారమునకింకె ఘనతఁ,
బొదలుజరాభారను ముదాల్చుకతన
रం గా అయో ర౽ బా 8 పం

గీ ముదిసి ముప్పునఁ బెండ్లి మొగిముచేల్పు
దగవు గా దని రాఁ డయ్యె దాతచేల్పు
నైష ४ ౧౨౯

౨. శిథిలమగు, జీర్ణమగు

గీ విడువ రాదు దుర్మతులకు నొడలు ముదియఁ,
దాను ముదియదు ప్రాణాంత మైనరోగ.
మనఘ తృష్ణ భారత శాం ౫ 388

క అది యట్టిద సంసారము, మొదలఁ దుదియు
నొక్కరూప మోహం జెచ్చి వదలదు
తృష్ణయు నెన్నఁడు, ముదియదు; సదువు
లను నిట్ల మను గని రార్యుల్.
హరి. ఉ. ౫. ౧౮3.

క. ముదిమి నువిా రోఁత యాస ముదియక
యున్నన్ సుంద ౨. ౧3౭.

జ: ముది, ముదిమి, ముదివాఁడు, ముదుక,
ముదుకఁడు, ముదుసలి, ముద్ది.

ముదిర. సం వి ఆ స్త్రీ కాముకి, స్త్రీ

క. ఆకదురునఁ ఛికరవమును, నాకదురున భృంగ
రవము నాత్మరవంబున్, ఏకీకృతముగ నేకుల,
నేకులు వినవడికె ముదిర యేకులముదిరా ?
వైజ. 3४

ముదిరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మేఘము,
మబ్బు. ౨. కప్పు

ముదిరుఁడు. సం వి అ పుం కాముకుఁడు.
(మే ని., ఆ ని.)

ముదివాఁడు. విణ (ముది+వాఁడు) వృద్ధుఁడు,
ముదిమి నొందినవాఁడు

శా అన్నా నే ముదివాఁడ లేవ వడి లే దెం
డెందొ నీ వేగఁగా సన్నాహంబున వచ్చి
నాఁడవు సమీర 8. ౬౫

సీ ముదివాఁడు ముదుసలి అలరు వృద్ధా
భిధ ఆం భా ౨ ౧౧౯

ముదిసెలి వి కార్యకర్త

వ కులోత్తుంగచోడ గొంకరాజుల ముది
సెలి తలయంట్ల ముద్దనాయకుణ్ణు శ్రీ భీమే
శ్వర మహాదేవరకుం బెట్టిన అఖణ్డవర్తి
ద శా ४. ౧౧౬౫.

వ. శ్రీమ న్మహామండలేశ్వర కులోత్తుంగ
చోడగొంక్కరాజుల ముదిసెడ్లు దారప
నాయకుండును జామెన పెగ్గడయును
ద. శా ४. ౯౯౬.

వ. కన్యసంక్రాన్తి నిమిత్తమున స్థానపతులుం
నా రుద్రదేవరి ముదిసెలి నుప్ప నాయకుణ్ణు
శ్రీభీమేశ్వర మహాదేవరకు నిచ్చిన అఖణ్డ
వర్తి లోహదివియ ౧ 8
ద శా ४. ౧౧౧3.

ముదుక = ముదుకఁడు. విణ (√ముదియు)
వృద్ధుఁడు, ముసలివాఁడు

క పదునాల్గు మహాయుగముల, ముదు కగు
భీమేశ్వరునకు మొగచా లై యుండదు పాని
పెండ్లి యొప్పదు, నది దక్షారామమహిమ
మగునో కాదో భీమ. ౧. ౧౧౨.

క. దశాననుఁడు ముదుకఁ గాన మదిఁ దోఁ,
చినచందం బగునో కాదో చెప్పితి నీకున్

భా. రా. యు. ౪. ౨౭

సీ. నందగోపుఁడు, మొదలుగాఁ గలగొల్ల
ముదుక లెల్లఁ, గదుఁ గ్రొవ్వి

హరి. పూ ౮ ౧౫౮

౨ దళసరియైనది, మోటయినది.

ద్వి ముదుకకుప్పసములు ముదముతోఁ దొడిగి,
ముదిసిన రాక్షసముగ్ధలు నడువ

రం రా. యు ౩౧౭ పా ౩౧ పం.

ఉ. వేసరి యే మటన్న నిలు వెల్వడఁ జాలఁడు
చేత నంటిమా, దాసరి బుట్టయున్ ముదు
కథావళి దట్టియుఁ గాని కాన మోకేసరి
మధ్య నీప్రతిన గల్పె సైజ ౩ ౯౪.

గీ పరకతలగుడ్డ యొకపాటి పచ్చడంబు, ముదుక
నీర్కావిదోవతి మొలను సంచి, తిత్తి వెం
డుంగరము వ్రేల హత్తి యొప్ప, నుండు
శతుఁ డనుపేదనియోగి యొకఁడు

హంస. ౪ ౨౬.

౩ సాంద్రమైనది, చిక్కనిది.

వ. ముదుకవెన్న లంటుకొని మొదుక నయి
విడిచినం బొలవలచు చుంచుతలలును

హరి. పూ ౫ ౧౪౩.

సీ ముదుక గాకుండఁ బయ్యెదలోని కే లార్చి
కలయఁ జంటను నొంటఁ గలప మలఁద

ఆము. ౧ ౬౦

౪. లావు, స్థూలము, పృథులము

(దీనికి నిగాగమము నొక్కచోఁ గానవచ్చు
చున్నది)

ద్వి. అం దొక్కపురుషుఁ, డారంగి జల
కేళి నలసి కళ్యోద్వఁ, గదియఁ గాంచన
కుంభకళినంబు లైన, ముదుకని చన్నులపొంద
లొత్తి దిగిచి, బలువిడి నచ్చరల్ పరిరంభణ
ముల, మెలపుచు జనముల మేల్కొల్పఁ
దలిసి

రం రా ఉ ౬౦. పాం ౨౦. పం.

(వ్యవ.) సన్నబియ్యముకన్న ముదుకబియ్యము
వెల తక్కువ.

ముదుకఁడు = ముదుక. విణ ముసలివాఁడు,
వృద్ధుఁడు.

చ ముదుకఁడ నైన నాదుబలముం జేలమున్
వివిధాస్త్ర శస్త్రసంపదయును బోయి నీ
గురుఁడు భార్గవుచే విను

భార ఉద్యో ౪ ౨౪౬.

సీ. ముదుక నిమ స్తకంబునకు దాపున నూఱు
కాండముల్ దలగడగా నమర్చి

దై. భా ౨ ౭౯

క. ఇది గాంధర్వవివాహము, సుదతీ మన కిపుడు
పాతి, నూర్యుఁడె యన నో, ముదుకఁడ
నీకొద దీతిన, వదిలెద వే నొల్ల నసుఁ
బ్రవాళాధరయున్ భోజ ౮ ౧౧౫.

భాగ. ౧౦ పూ ౧౨౭౭

ముదుకసరులు. వి బ ధాన్యవిశేషము

సీ. గరుడసరు లొప్పెతుగింటగాజనములు మోఁదుగి
తొడిమలు ముదుకసరులు

హంస ౪ ౧౨౭

ముదుగు. విణ ముదుక, దళసరి

రగడ. మూల కొదిగెఁ దుది ముదుగుంగోకల్,
సాలిఁ దారసెను సన్నపుఁ జేకల్

బహు ౨ ౧౩

వి మోటుమాట, కఠినోక్తి.

ఆ తొత్తుపేరఁ బెట్టి దొడుకుపేరను బెట్టి,
పిల్లికూనపేరఁ బెట్టి యిల్లు, వెళ్లి లే దటంచు

, మెల్లన ముదుగలు, పొలివిడుచుచుండు
బాటు బాట   వైజ 3 ౯3

సీ. ఉపబర్హ మెగ(ద్రోయ నుంకించి కోమముపై
మోముc జేర్చినc జూచి ముదుగు లాcడు
    హంస 3 ౨0౧

ముదుటుంగరము = ముద్దుటుంగరము.

ఉ. కానకుc గొంచుc బో యిపుడు గాల్లను
జేతులు గోయుc డంచు లో, నూనివకీన్క
రాజు ముదుటుంగర మిచ్చెను
    సారంగ 3 3౬; 3 ౨౨

ముదురు. అ (క్రి ౧ లేతదనము వీడి పరిణతి
నొందు

సీ పదలిన నిడుద కెంజడలును ముదురc బండిన
నాcచుదీcగెలుc జెంగొనంగ
    హరి ఉ 8 8౪.

క ముదిరిన రేయెండలచే, నెద వడ వాcకెంగc
గొమ్మయెద వడc జొచ్చెన్
    కళా 3 ౧08

౨. హెచ్చు, అధికమగు

క అని యా రాజకుమారుcడు, కినిపిలికెనపుడు
వారికిని మాటను నీ, వనితకు వాదము ముది
రినc, జని చెప్పితి మప్పురంబుసభివారలకున్.
    భోజరా 8 8౯

సీ అనఘ మహోదరవ్యాధి నాటినపున, నొదవి
యంతంతకు ముదురc జొచ్చె
    నా. పంచ ౪ ౮౧

గీ వీరశైవంబు ముదిరి యేచేశిసైన, హరహర
శివా మహాదేవ యనుచుc బల్కు
    హంస 3 ౧౮౯.

3. పెరుగు, వృద్ధిపొందు

గీ. ధనమదంబును వేదవిద్యామదంబు, పొతు
లక్ష్మి మదంబును ముదిరి కాదె, కాశికా
పట్టణంబునc గరుణ లేక, బ్రాహ్మణులు
నన్ను నిటు భంగపఱిచి రకట!
    కాశీ. 2. ౧౫౫.

గీ. వెఱ్ఱిశైవంబు ముదిరి మద్వినుతి వినcడు
    ఆము ౪ ౪౨. మనుచ ౫. ౨౪.

౪. ఒదుగు, ముడిcగియుండు

క. అదురుదురే పగిదాయకుc, బెదురుదురే ధైర్య
మెదలి జీవితవాంఛన్, ముదురుదురే మూలల
నరి, కెదురుదురే కాక శూరు లెచ్చో
సైనన్   చంద్రా ౬. ౯౬.

విణ ౧ లేతతనము వీడినది

గీ ముదురుcదీసెల బిగువుగా మోపుc గట్టి
    హర. ౧ ౨0.

సీ కంబు సౌందర్యంబుc గబళించు కంఠంబు
ముదురు చందురుcబోలు ముద్దుమోము
    హ వరాహ ౨. ౨౪.

గీ ముదురు మంకెనపూవు కెమ్మోవి గాcగc,
దమలు చూపఱc గొలిపెడు కోమరుc
దనపు, బోగురాలును బోలెను బాగు
మీఱు, కొలను గాంచిరి మదిలోనికోర్కు
లలర   యయా 3. ౫౫.

వ భిల్లపల్లవాధరలు భల్లపరంపరలన్ బగిలించిన
ముదురు వెదుల్లి నుండి జల్లున రాలి
    ఉ రా ౪ ౧౬3.

౨. మిక్కుటము, ప్రబలినది, అతిశయించినది.

గీ ముదురుటూర్పులు గెమ్మోవిపదను దివియc,
జెమటచి త్తడి చెక్కులc జిప్పిలంగ, నున్న
తన్వంగి భయ మేద నుపచరించి, యింపు
రెట్టింపc దెరువరు లిట్టు లనిరి.
    విక్ర. 8 ౧౦౨.

ఆ ఎదురు లేనిభక్తి చిదురుపగానీక, యదరు
బెదరు మదిని గదురనీక ముదురుకరుణ

నన్నుఁ జదురుగాఁ జెనిచెదు గదుర మధ్య
తంబు గాచుకుదుర. చెన్న. ౪. ౧౭౯.

౩. చిక్కనిది, సాంద్రము.

సీ. చంద్రకాంతపునీటజాలైనవెన్నెల, ముదురు
వెన్నెల జాఁజుఁ బదనుఁ జేసి
పారి. ౨. ౪౭.

సీ. గదురుకంపు గడించు ముదురు క్రొంజె
మటలఁ దొనపు పుక్కిటిలోనిదొల్లి
విడెము చంద్రా. ౨ ౪౦.

౪. ముదిమిఁ జెందినది; వృద్ధము

సీ. హిమవన్నగము నందుఁ, గల దొక్క
బూరువు గడుఁ బెద్దకాలంబు ముదురు
శాఖాశోభి మాలదృఢము
భార. శాం. ౩. ౩౭౩.

౫. ముదురుఁ జదువులు, ముదుసలితనము, ముదురు
ప్రాయము, ముదురుమానిసి

ముదురుఁజదువులు. వి బ (ముదురు + చదువులు) వేదములు, ప్రాఁజదువులు.

మధురగతిరగడ. ముదురుఁ జదువులకు మొదలో
యీయిలు, కుదురై తుది నీకోడలు
రాజిలు కళా. ౧. ౨౨౨.

ముదురుఁజదువుల బాపన = బ్రహ్మ.

గీ. నాల్కపై నవ్వగింకైన వానపట్టి, యారి
పేరంపుఁదపవి కయ్యంబుగుదుపుఁ గూడుగాఁ
జేసి మెలఁగెడు కోడిగీఁడు, ముదురుఁ జదు
వుల బాపని ముద్దుపట్టి.
చిత్రభా. ౫. ౪౩.

ముదురుఁదనము. వి. (ముదురు + తనము) వార్ధకము, ముసలితనము

వ. ఇట్లు వాిరంచి యిది శాపంబున ముదురుఁ
దనంబు నొందిన బృందారకసుందరి గావ
లయు భార. అను. ౨. ౨౧.

ముదురుప్రాయము. వి (ముదురు + ప్రాయము) వార్ధకము, ముసలితనము.

గీ. ముదురు ప్రాయంపుఁ బడతుల మదనకథలు,
పాదముచాకి సిగ్గుపడి పాఱిపోవఁ జొచ్చె
కళా ౬. ౨౦౩.

ముదురుమానిసి. వి. (ముదురు + మానిసి) వృద్ధుఁడు

వ తొలఁగ కక్కడక్కడ భద్రపఱిచి ముదురు
మానుసుల కతంబునఁ బోఁ గూడక నమో
నమో యనుచున్న వారును
కువల ౨ ౧౪౭.

ముదుసలి. విశే. (√ముదియు. బ. ముదుసలులు, ముదుసళులు, ముదుసళ్లు.) వృద్ధుఁడు, ముసలివాఁడు, వృద్ధురాలు, వృద్ధము.

చ. మొదల నుపేంద్రుఁడై యిటఁ దమోఘ
హారిన్ భృగుపత్నిఁ జ్రంచి యమ్ముదుసలి
గేహినీవిరహముం దనయట్లన పొందు
మన్న ఆము ౫ ౪౬.

గీ ముదుసళులు దమ కిమ్మగాఁ జదివికొంద్రు,
గాక పతులకు హిత మగుకర్జ మేల, తొలవి
చెప్పుదురు? . భార ఆది ౭ ౩౪

గీ. . . కంటలపు పెద్ద, నాయితము సేయు
ముదుసళ్లి నాఁడువారి, గింపమోపులు
ముందరఁ గదలుఁ దనుము
హరి. పూ. ౬ ౨౧.

క అదిగా కేనిటు వచ్చిన, యది మొదలుగఁ
జింతచే నహర్నిశమును నా, కెదురెదుర
చూచు చిడ్డలు, ముదుసళ్లును బుత్రమోహ
మున నగుసాక్షిన్. మనుచ ౩ ౧౩౦.

సీ. నొప్పులు దఱు చదియ్యెనిప్పుడె చని పేగ
పెద్ద శాముదుసళ్లిఁ బిలిచి గారె
ఇందు ౨. ౫.

వ. మునుసలిచక్రవాకంబులతో నెకసక్కెం
బాడుమీఁగుచున్నలబ్రేఁగుఁదనంబునఁ దనతనూ
వల్లి జలదరింప .

భీమ. ౨ ౧౧౦.

౨. పరిణతిఁ జెందినది.

గీ. పసిఁడిగట్టున కొకవింత మిసిమి నించి,
చెరకుఁ గడసారి మునుసలి తేఁజపరయెండ

పారి. ౪ ౪౩.

ముద్గపర్ణి. సం వి. ఈ స్త్రీ అడవిపెసర తీ

ముద్గభుజము. సం వి జ్ పుం. గుఱ్ఱము

ముద్గభోజి. సం వి. న్. పుం గుఱ్ఱము

ముద్గము. సం వి అ పుం ౧ పెసర తీ ౨ మూఁత, కప్పు. ౩. పక్షివిశేషము

ముద్గరము. సం వి అ పుం ౧ ద్రుఘణము, అస్త్రవిశేషము

౨. సుత్తి, సమ్మెట. ౩ క్షేత్రము, న్యాయాధిపతియొద్ద నుండుభటునిచేతిలో నుండెడి వెండికఱ్ఱ. ౪. మంటిగడ్డలు పగులఁగొట్టెడి కొయ్య ౫. ముకుళము, మొగ్గ. ౬ కర్మాగారము, కర్మరంగము తీ.

పుం న. ఒకజాతిమల్లి తీ.

ముద్గలము. సం. వి అ న గోహిరణ్యతృణము, ఒకదినుసుగడ్డి తీ.

ముద్గలుఁడు. సం వి. అ. పుం ఒకానొక ఋషి.

ముద్గష్టము. సం. వి. అ పుం. వనముద్గము, అడవిపెసర తీ (వాచ)

ముద్ద[1]. వి. (త ముత్తై) కబళము, కడి.

క . గొబ్బున నొకముద్దఁ జేసి కొని మ్రింగఁ జావా ! నీలా. ౨. ౫౫.

గీ. మెదడు ముద్దలు గావించి మెసవి మెసవి

దశా. ౨. ౪౩౫ అం. భా. ౨. ౨౬౦

౨. పిండము, ఉండ.

క. లోహమయదైత్యనగరీ, గేహంబులు హరశరాగ్నికీలాజ్వాలా, దాహమునఁ గరఁగి మూఁడుసహమూహము లై పెద్దపెద్దముద్దలు వర్యోన్

భీమ ౪ ౧౪౧

క మానక నిను దూషింపుచు, వానిని విను ముద్దజేసి మన్ను గానంగా, నానాఁటికి నానీ చుల,చే నది యంతయును బోవుఁ జెడి పుడికిళ్లన్

భోజరా ౩. ౯౦

౬ ముద్దకమ్మర, ముద్దకవ్వము, ముద్దకూడు, ముద్దకొలిమి, ముద్దగించు, ముద్దీఁటె.

ముద్ద[2] విణ (సం ముగ్ధా. ప్రా ముద్ధ) ముగ్ధ, అమాయకురాలు, గోల (చూ ముద్దరాలు)

౭. ముద్దరాలు, ముద్దతికము, ముద్దియ

ముద్దకమ్మర. వి. (ముద్ద[1] + కమ్మర) తాయి కరఁగి యినుము చేసెడియొక్క జాతి (ముద్ద కమ్మరవాఁడు. శ. ర)

ముద్దకవ్వము. వి. (ముద్ద[1] + కవ్వము) త్రాని బిళ్ల తగిలించినకవ్వము (శ. ర)

ముద్దకూడు. వి కబళాన్నము, మాధుకరాన్నము

సీ హీనవృత్తిని బిచ్చ మెత్తి గోడలు దాఁటి ముద్దకూళ్లకుఁ బోయి మొత్తులఁ బడి

వేణు ౪౧

ముద్దకొలిమి. వి (ముద్ద[1] + కొలిమి) తాయి యినుముగా కరఁగెడికొలిమి. (శ. ర.)

ముద్దగించు. అ క్రి. (√ముద్ద[1]) ఘనీభవించు, గడ్డకట్టు.

ద్వి ధృతి ముద్దగించిన దివ్యామృతంబు, లత
గరిగొన్నమూల స్తంభ మనఁగ
పండితా దీక్షా. 3. పా.

ముద్దట. వి. విడుక
క గుడిలో ముద్దట లణఁచిన, గుడిలో చెంద్రు
కలు వాచికొనినను చెపుదుం, గడు చెఱపక
వ ర్తించిన, గడు,సరి నరకాగ్నిశిఖలఁ గ్రాలు
మహేశా శివ శా ౮౯3

ముద్దయ్య వి (ముద్దు + అయ్య) కుమారస్వామి,
(శ ర)

ముద్దిరాలు విశే (ముద్ది2 + ఆలు బ ముద్ద
రాండ్రు) ముగ్ధ, గోల
చ ఇది గను ముద్దరాలు పను లేమియుఁ జేయఁగ
నేర దెంతయున్, మృదు వాకసీమపాటు
మేకొనఁ జాలదు
భా వి ౧ ౧౦3
ఆ చాల ముద్దరాలు జవరాలు గోమరాలు,
సీతుభాత్మగాలి కివ్వఁ డొక్కొ, మగఁడు
చెప్ప మనిన
భాగ ౯ ౩౭ ఆం భా. ౨ ౧౦౫
(ముద్దురాలు = మనోజ్ఞరాలు శ ర. పా.)
వి స్త్రీ, ఆఁడుది
క మాలుం దామరపూలున్, మే లగునమ్ముద్ద
రాలిమినుకు గనుఁగవన్, బోలక నీటను
నింగెన్, మూలను దొర గాక యిర్లు
మూలకుఁ జేరెన్ అచ్చ రా బాల. ౧3౧.
మ సరవిం దోఁచినముద్దరాండ్రు మెంగముల్
సత్యంబుగా మించుత్తా,సుర లంచున్ బరు
వె త్తఁ బోయెదు మదోన్మత్తద్విరేఫం
బులు ఉ రా ౬. ౧౮.
సీ. ముద్దాడుఁ బులి లేఁటిముద్దరాలి
కాశి. ౨. ౮3 దశా. ౯. ౧౮.

ముద్దతికము. వి. (ముద్ద2 + తికము) ముగ్ధా
త్వము, ముద్దరాలితనము.
ఉ. వచ్చి తదీయమందిరమువ ర్తన లెల్ల నెఱింగి
యక్కటా, సచ్చరితంబు గల్గుసతిచాడ్పున
ముద్దతికంబు మాపుచున్, ముచ్చిలి రాత్రు
లేజరభి మాఁడుజగంబులు మ్రింగుచుండె
కేయూర 3 ౨౭3.

ముద్దాడు స క్రి (ముద్దు + ఆడు) ముద్దు
పెట్టకొను, చుంబనము చేయు
ఆ అలగ చెక్కు నొక్కి యక్కునఁ జేర్చి ము,
ద్దాడి సీమ ఫలము లానగింప, వలసినన్ని
దెచ్చు ఉ రా ౫ ౯౬
మ జగజాణ్ని చెల్వపున్ ముద్దుచెక్కిలి
ముద్దాడు దశా 3 ౭౭.
సీ ముద్దాడ నలదె యీ మోహనాంగునిమోము
గిండచక్కెరమోవి గిలఖలంబు
విజ వి ౧ ౭౧

(ముద్దిడు శ ర పా)
౨. చుంబనాది పూర్వకముగా లాలించు, బుజ్జ
గించు.
క మగువయుఁ బతియుం, బొదలెడి విస్మ
యము మనో, ముదముం బలుకొ త్త గొడుకు
ముద్దాడి తగన్
హరి పూ ౫ ౧౫౫.
సీ. బలితనూజాం ౖైన బాణాసురుఁడు దొల్లి
శా ర్తికేయుని కూలి గాంచించి, ముద్దాడు
నెడ మాచి మోదంబు ఖేదంబుఁ బొడమ
నెమ్మనములోఁ గొడుకు నిట్లు పాటింపఁడేఁ
దండ్రి ఉ హరి. ౫ ౬.
మ. మఖశాలాగ్రంబునన్ శ్రాద్ధదేవుని
గట్టించెను వీరభద్రుఁడు భటవ్యూహంబుచే

సాగ్రహంబున ధూమోర్ణపయోధరద్వితయ
మున్ ముద్దాడు హస్తాబ్జముల్
కాశీ ౪. ౧౯

(ఇట పుణుకు అని భావము ఆదరించు అని
శ ర)

ముద్ది[1]. విశ (√ముదియు) ముసలాపె, వృద్ధాం
గన.

గీ అరిన నమ్ముద్ది మంచి బి క్కైన నేమి, నా
తనూభవవలన ననంగసౌఖ్య, మబ్బెఁ గద
నీకు నిగియు తే దన్న నంచు, నగ్ధి మిప్పించి
యవ్వాల నగుగుపెట్టు శుక ౩ ౪౦

గీ ముద్ది యన రాచు గ్రుద్దు పరియ్యెద్దు మొద్దు
శుక ౩ ౨౧

ముద్ది[2] వి ఇసుమ, ఆపద (శ ర)

ముద్దిడు. స క్రి (ముద్దు[1] + ఇడు) ముద్దుపెట్టు
కొను, చుంబించు

ఉ సుద్దులకన్నె కన్నుఁగన చొక్కపుఁ
జెక్కులు మోవి నొక్కపై, ముగ్దిడువేళ
మోవికిని మోవికొంతఁ దలంచి పేలుపుం,
బెద్దకుఁ బంచన క్త్రిఁ గని పెంచినమేటికిఁ
బంచన క్త్రి వౌ, దగ్గిగ యంచు నవ్వు చతు
రాన్యుఁడు మాకుఁ జిగాయు వీవుతన్
గా. వి. ౧. ౩.

ఉ ముంగిట నాడుపుత్త్రుఁ దలిమోదము నందను
దోలఁ గాంచి వేడ్కం గరయుగ్మ మెత్తి
చిఱుగంతులతో వెదయేడ్పుతోడ డా,
యంగఁ జెలంగి యెత్తుకొని యక్కునఁ
జొక్కఁగఁ జేర్చి ముద్దుమోము గమియార
ముద్దిడుట ముజ్జగ మేలుట గాక యుండునే.
కవిక ౧. ౪౦.

ముద్దిడుకొను. స. క్రి. (ముద్దు[1] + ఇడు +
కొను. స్వార్థమున) ముద్దుపెట్టుకొను.

క. విద్దెములు సేయరాదో, ముద్దులపట్టీ యటంచు
ముచ్చటదీరన్, దద్దయుఁ దలిదండ్రులు తను,
ముద్దిడుకొన నజాఁడు జెలయు మోహనలీలన్.
ఇందు. ౨. ౧౪.

ముద్దియ[1]. వి. (√ముద్ద2) స్త్రీ, ఆఁడుది.

క. అనుటయు దరహసితము మోమునకుఁ
దొడవు గాఁగఁ బలుకు ముద్దియ
భా ర విరా ౧ ౩౧౫

ఉ. గద్దియ డిగ్గి కౌశికుఁడు గాదిలినూనుఁడు
గొండ పట్టినన్, ముగ్దియ దక్షుకూఁతురు
వియూఢత రెండవపుత్త్రునైనమం, దద్దయు
వేడ్కఁ జాతు నని కాశీ ౬ ౨౧.

ఉ ముద్దులు గుల్కుకుందనపుముక్కలిపీట
వసించెఁ దమ్మిపూ, ముద్దియగద్దియం బోలుచు
ముద్దియ యుద్ది యనన్ శుభోన్నతిన్
విజ వి. ౩ ౯౨.

౨ ముగ్ధ, గోల

సీ. ముద్ద రాల్ముద్దియ ముగుద యనఁగ,
ముగ్ధ యొప్పను ఆం హా ౨. ౧౦౫

ముద్దియ(ద్రె)[2]. వి. (సం ముద్రికా, ప్రా,
ముద్దిఆ) తామరపువ్వులోని దుద్దు, కర్ణిక

ఉ అద్దము మాచి చంద్రముఖి యందముగాఁ
దిలకంబు కస్తురిన్, దిద్ది యనేకరత్నమయదివ్య
విభూషలు దాల్చి యొయ్యెదన్, ముద్దులు
గుల్కుకుందనపు ముక్కలిపీట వసించెఁ
దమ్మిపూ, ముద్దియగద్దియం బోలుచుముద్దియ
యుద్ది యనన్ శుభోన్నతిన్.
విజ. వి ౩. ౯౨.

ఉ. సొద్దెపుఁదేఁటి జొక్కకొన సోఁకులచే రవ
ళించు తమ్మిపూ, ముద్దెడుమూమిస, ద్దదర
మోదుగు జేయఁ గల్వకేడెమున్ .
ప్రబంధ. ౫. ౧౪.

గీ. పాలుచుఁ గర్ణిక దుద్దు నా ముద్ద యనఁగ.
ఆం. భా. ౧. ౧౨౫.

ముద్దీఁటె. వి (ముద్దు + ఈఁటె) ఏనుఁగును బొడిచెడి ఒరిగోలు. (శ ర.)

ముద్దు¹. వి (క ముద్దు త ముత్తు) ౧ చుంబనము

(చూ ముద్దాడు, ముద్దుగైకొను, ముద్దుగొను)

గీ ముద్దు నాఁగిను జుంబనం బొప్పుచుండు
ఆం భా ౨ ౧౭౦

౨. ముద్దు వచ్చుపని, ఇంపు గలిగించు పని

ఉ సందిలి పట్టి యాడు మన నాట్యము లాడుచు ముద్దులన్ మహా, నంద మొసఁగ్చె బాలిక దినంబును జొట్టపుఁ బూవుఁ బోంక్ల కున్ కళా ౬ ౯౧

౩ ఆదరము

(చూ ముద్దుగావించు)

౪ సొంపు, చక్కఁదనము, ఇంపు, మనోహరత్వము

సీ. పలుకుల ముద్దును గలికి క్రాల్గన్నుల తెలివును వలుద చన్నుల బెడంగు
భా. ఆది ౩ ౨౪

గీ. ముద్దు, చిలుక నచ్చరచిలుకలకొలుఁకు లభ్రదు
దశా ౨. ౨౩౭.

సీ. తరుణాంగుళీధూతతంత్రీస్వనంబుతోఁ జిలిబిలి పాట ముద్దులు నటింప
మను చ ౨ ౨౪

౫. ప్రేమము.

ఉ. వలిమలయల్లువాఁడు తలవాఁక ధరించిన పూవుఁదుత్తి కేళ్ళుపలగమించివగల్లు యుడివో వనిచల్వలమెంకి వెన్నెల, ల్మొలచినపాదు పొల్పుదలిముద్దులపట్టి నృసింహకృష్ణరా, యలఁ గరుణారసంబు నినుపారెడిచూపులఁ జూచుఁగావుతన్.
పారి. ౧. ౬.

వ అర్ధదేవదేవునకు ముద్దులమనుమలు గావున
దశా ౩ ౧౨౫.

చ. క్రను, క్కక పలుమాఱుఁ జూపఁ తెలికత్తెలు ముద్దులపాప పొమ్మనన్, మెంకమునగంబు వాంచె మణిముద్రికలం జెలువవ్వు గిప్పుచున్
ఉ హరి ౫ ౫౪.

(ముద్దులపాప = ప్రేమాస్పదమైనది, అమాయకురాలు.)

విశ ౧ మనోజ్ఞము, సుందరమైనది

క అర్ధవృందుం బైపడ, గద్దింపుగ శైలకన్యకనుఁ గీటంగాఁ, బెద్దవడి నటించుచు నృమ్ముగ్దియ చిఱునగవుతోడ మ్రొక్కుచు నిలిచెన్
ఉ హరి ౫ ౫౯.

చ తెలికనుదోయిమించులును దిన్ననినవ్వులు ముద్ద మోములున్
విక్ర ౧. ౪౭

క వలనుగ నమ్ముద్దుంపై, దలి వలి నిట్టూర్పు కమ్మతావులచే వా,విలి నవిచె నవఁగ నిది పేళ్ళుల ము స్నెవ్వారి నెట్లు పూజింపఁ గాఁ గో.
రసిక. ౩. ౧౨౪.

౨. ప్రేమాస్పదము, అనుఁగు

శా. క్షోణీవల్లభు ముద్దుగన్నెనునుఁబల్కుల్ గ్రోలంగోలేమి వి,ర్వాణానందము లైవనీను లనుఁ దత్ప్రియుంబు గంధర్వరా,డ్వీణానాద మొకింత సమ్మదము గావింపంగ నింద్రాదిదిగ్,ర్వాణాధీశచతుష్టయం బరిగెఁ దారావీశి దూరంబునన్
నైష. ౪ ౩౫.

ఉ. ద్వారకముద్దుఁజెల్లెలఁట తన్నగరీమణి సృష్టియన్నిటం, దీరుగ దైనచో నిదియ సేర్పులకే రని యొంచి చేసెఁబో, ధారుణి విశ్వకర్మ ౯౯.
విజ. వి. ౧. ౨౦.

ద్వి. ప్రొద్దు సేఁ డిది గ్రుంకెఁ బోలమునవుండి,
ముద్దులేగలు వచ్చి మొదవలఁ గలసె
ద్వి. హరిశ్చ ఉ ౧౭౭౪. పం.

ముద్దుఁడు. విణ. ముద్ధుఁడు, గోల, జేల

గీ. తేరిపని మానిపిన వాసుదేవుఁ డిలపదాఁటి
శాకాసిపైచె మాధవునివిూఁదఁ బడిశరం
బులఁ గ్రుంచి గోపాలవిభుఁడు ముద్ధుఁడును
బోలె కన్నులు మూసికొనియె
ఉ హ ౩. ౧౦౦

ముద్దుగలకాళ్లపురువు వి (మూఁడు + దుగల +) జంటముక్కాలి, షట్పదము, తుమ్మెద

ముద్దుగల తల్లుల బిడ్డఁడు వి కుమారస్వామి

ముద్దుగలము వి (మూఁడు + దుగలము) ఆటు బేదలు

ముద్దుగా. అవ్య అందముగా, మనోజ్ఞముగా

ముద్దుగుమ్మ. వి (రూ ముద్దులగుమ్మ) మనోజ్ఞాంగాలు, స్త్రీ.

సీ ముద్దుగుమ్మకు శిలీముఖమయ్యెఁ దుమ్మెద
గవిక ౪ ౩౯

ముద్దుగురియు. అ క్రి మనోజ్ఞముగా నుండు

సీ ముత్యాలసరులతో ముద్దుగురిసె
నైష ౨ ౧౧౩

ముద్దుగులము. వి. రూ. ముద్దుగలము.

ముద్దుగొను. అ క్రి. చుంబనము చేయు

ముద్దుగైకొను. అ క్రి చుంబనము చేయు

ముద్దుటుంగరము. వి రూ ముదుటుంగరము

ముద్దుటుంగ్రము. వి గూ. ముదుటుంగిరము

ముద్దుపెట్టుకొను. అ క్రి చుంబనము చేయు

ముద్దుప్రాలు. వి. ధాన్యవిశేషము.

ముద్దుముద్దు. విణ. జిలిబిలి

ముద్దురాలు. వి ముద్దుగుమ్మ

ముద్దులగుమ్మ. వి. ముద్దుగుమ్మ

ముద్దులాఁడి వి. విణ. ముద్దుగుమ్మ.

ముద్దులాఁడు. వి మనోజ్ఞుఁడు.

సీ పీఁడటే నందుని పెలఁదికి జగమెల్ల ముఖ
మందుఁ జూపిన ముద్దులాఁడు
భాగ ౧౦ పూ. ౧౨౫౩.

ముద్దులుగుల్కు. అ క్రి మనోజ్ఞముగానుండు

ఉ ముద్దులుగుల్కు నీ భువనమోహన కుండల
రత్నదీధితుల్ కవిక. ౬. ౨౦౮.

ముద్దులుమాటగట్టు. అ క్రి మనోజ్ఞముగా నుండు.

ముద్దె. వి. ౧ పద్మబీజకోశము, కర్ణిక

ఉ కొమ్మలతోడి హస్తములు గుత్తపు ముద్దెల
ముద్దుగుల్కుపొందమ్మల
పంచ ౨౪ ౧౫౪. (బ్రౌ.)

పొలుచుకర్ణిక దుద్దునా ముద్దెయనఁగ
అం భా. ౧. ౨౨౪.

౨ ముద్దియ.

ముద్ర సం. వి ఆ స్త్రీ. ౧. ముద్దర, సీలు.

౨ అంగుళీయకము లోనగువాని యందుండు సంజ్ఞాక్షరములు

౩. సంజ్ఞాక్షరములుగల యంగుళీయకము.

౪. బరగడ, ధాన్యపురాశిపై వైచు సీలు

౫ బుజములపై వైచుశంఖము చక్రములోనగు ముద్ర

౬. నృత్తహస్తములలో నొకటి.

౭. జపముచేయు సమయమందుఁ బెట్టుకొను అంగుళి విన్యాస విశేషము.

౮. నాణెము.

౯. కావ్యాలంకార శాస్త్రమందొక యలంకారము. సరియైన పదములతోను నామములతోను వస్తువర్ణనము గావించుట ముద్రాలంకారము.

౧౦. బిరుదు వర్ణములుగల పతకము.

ముద్రణము. వి. అచ్చుపని, ముద్రితప్రతి.

ముద్రణీపత్రము. వి. అచ్చు నిర్దుష్టముగా పడినదో లేదో చూచుటకు మొదట ముద్రించిన కాగితము ; ప్రూఫు. (విల్యమ్సు)

ముద్రాంకము, ముద్రాంకితము. విఁ. ముద్రితము.

ముద్రాక్షరము. వి. ముద్రవైచిన అక్షరము.

ముద్రాకారుఁడు. వి. ముద్దరలు చేయువాఁడు.

ముద్రామార్గము. వి బ్రహ్మరంధ్రము

ముద్రాయంత్రము. వి. అచ్చుయంత్రము.

ముద్రారక్షకుఁడు. వి. ముద్రలను భద్రముగా నుంచువాఁడు.

ముద్రారాక్షసము. వి. విశాఖదత్తుఁడు సంస్కృతభాషలో రచించిన యొక నాటకము పేరు.

ముద్రించు. సం. స. క్రి. (గాంఢ్లము) ౧. వేయు, బిగించు ; తాళముచేయు.

క. కలువలకు వచ్చునిందిర, తలుపులు ముద్రించి యున్న తామరసగృహంబులు పాదగుటస్ మూల్గుచు, నలిభూతము లందులోన నధివసియించెస్. కవిక. ౪. ౭౯.

౨. ముద్రవేయు, సీలువేయు.

ఉ. పంచశిలీముఖుండు కుదబాణమునస్ జగమెల్ల గల్చియు, భ్యంచిత పుష్పవృష్టి మరుదావళి నింపఁగ నిప్పు డల్గుముద్రించినజాడ దెల్పు సుదతీ మధుపంబు పరిచ్ఛదచ్ఛటాకంచుకితోత్పలంబుకుదకచ్చునఁ జిక్కి యచంచలాకృతిస్. వసు. ౪. ౧౩౩.

ముద్రితము. సం. విఁ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ముద్రవేయఁబడినది ౨. మూసివేయఁబడినది, ముద్దరవేయఁబడినది. ౩. వికసించినది, ముకుళితము. ౪. అచ్చువేయఁబడినది.

ముధా. సం. అవ్య. ఆ. ౧. వ్యర్థము, ప్రయోజనముమాలినది.

ఇది ముధాప్రయాసము మొదలగుచోట సమాసపూర్వపదముగామాత్ర ముండును)

మునగ. వి. (త. మురుంగై.) ౧. శిగ్రువు, ఒకానొకచెట్టు.

గీ. ఇబుకుక్రూను పెరంటిలో నెక్కుచాబి, మునగలును జొప్పపెనువాము తనరు నిరతంబు వెలయు నాతనిగృహంబు

కుక. ౨ ౪౦౫. (మునఁగు అని చి ని. పా.) ఆం భా. ౨ ౪౪.

౨. శిగ్రుకలాటువు, మునగకాయ.

ఆ మునగ యుల్లి యడవిమునగ దుర్మాంసము, లానుగమ్ము మలిన మైనయుప్పు, గతియ జీలకఱ్ఱగతిశేము గురుజ యింగువ ప్రవజ్జనీయకోటి. భార. అను. ౩. ౧౫౯

మునగపూజిట్టువ. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. జిట్టువ మునగపూజిట్టువ గిజిగాఁడు వల్లదపాడిపిట్ట వంగపండు.

ఆ. ఆది రైనపక్షు లతఁడు దీర్చు ..

హంస. ౩. ౧౨.

మునన. వి. నీతప్రవాహమునందలి యగ్రభాగము, మోట. (శ. ర.)

ముని. విశే. మునుశబ్దమునకు వృత్తియందు దుత్తర పదము పరమగునపుడు వికల్పముగా నగు రూపము.

ఉదా: మునికాళ్లు, మునిపండ్లు, మునిమాపు వెం.

ముని. సం వి ఇ. పుం ౧ ఋషి. ౨ దమనకము ‡ ౩ బుద్ధుఁడు ౪. ప్రియాలువు, లతావిశేషము ౫ మామిడిచెట్టు ౬. ఏడు సంఖ్యకు సంకేతపదము.

మునిగించు. స క్రి. (√మునుఁగు) మునుఁగునట్లుచేయు, ముంచు, నశింపఁజేయు.

చ. సనవిలుకాఁడ మన్మథ యనాథవధూవధ పాతకింబు నీకు, గాని మునింగించెఁ ఘోర మహాకోపకటాక్ష శిఖిస్వరూప మై
శైవ. ౨. ౧౩౫.

మునికా(గా)లు. వి. ఔ. (మును¹ + కాలు) ౧. పాదాగ్రము, కాలికొన

సీ. మునికాళ్లు మోపి నిక్కినఁ బడచ్చువి నేల యును బల్లవించినరొప్పు మెఱయ .
నృసిం. ౨ ౭౧.

సీ. మట్టియ లాండెంటి బిట్టుదాఁకఁగ నేల నందంద మునిగాళ్ల నప్పళించు
భార. విరా. ౨. ౨౫౦.

క. అని చిందరేఁగిన ట్లగ్చెనఁటి ధరాసురుఁడు చెంతఁ జేపడిననిధిన్, మునిగాలఁ దన్ని చనుగతి, ఘనజఘనం బాసి యబ్బగాఁ డయి పోయెన్. వెం. పంచ ౪. ౨౯౨.

౨. అగ్రపాదము, ముందరికాలు.

సీ. కదిసితో మునిగాలు గంటి పెంబడి దీయఁ దిగిచి తోడగా లేవఁ దియవుఁ గట్టు
చంద్రా. ౨. ౯౧.

సీ. చెవులు తిక్కించి చూచి మునిగాల్వాడి గాత్తి కొట్టుఁ దేజులఁ జాపకట్టువడఁగ .
రాజ. చ. ౨. ౬౫.

మునికోల = ములుకోల. వి. ౧. తోత్త్రము, కొరడా.

చ. సత్యనిమఁ డుగ్రుక్కన నిగిడింపఁ జేతి మునికోలయుఁ బగ్గములున్ మహీతలంబున నొగలందునం బడిన భూవర పార్థుఁడు గ్రోధదీప్తుఁడై. భార. కర్ణ. ౧. ౦౭౯.

మ. అర్జునసారథ్యముఁ బూని పగ్గములుచేఁ బోద్యంబుగాఁ బట్టుచున్, మునికోలన్ వడిఁ బూన్చి ఘోటకములన్ మోదించి తాడించుచున్ భాగ. ౧. ౨౨౩.

౨. అరగోల,వృషభాదులను నడుపుటకై పొడిచెడికఱ్ఱ.

గీ. ఎక్కి వారల నాసంయమీశ్వరుండు, నిశితతర మగుమునికోల నెత్తు రొలుక, పొడుచును . భార. అను. ౨. ౩౧౦.

వ. ఇట్లు తాఁ దెచ్చినయెద్దు నెమపోతును మెడఁ గాఁడి గీలించి ప్రచ్ఛన్నరూపంబునం బాదరక్షలు తోలు పోఁకు మునికోలయు నంటఁగట్టి పెద్దదయెడికోల యమర్చినవాఁగలి భుజాగ్రంబునం దాల్చి . శేష. ౩. ౧౯౯.

మునిగొంగు = ముంగొంగు. వి. (మును¹ + కొంగు.) చెఱఁగుకొన.

చ. ... కుంచికాంగ్రముల వలిపంపుఁజేలమునిగొంగొగోళయించుక యొత్తి ...
కుశ. ౧. ౨౭౧.

మునిచీకటి. వి. (మును[1] + చీకటి దీనియొ క్కుడితరూపము మునిమునిచీకటి.) పొద్దుగ్రుంకి నతోడనే పర్వెడుపలుచని చీకటి.

గీ. మునిచీకటి ముంజిచీకటి మనక
యన, నవతమసనామధేయ మై యలరు
చుండ ఆం భా ౧. ౧౮౬.

మునిమునిచీకటి = అరసంజవేళఁ బర్వెడిమిక్కిలి పలుచనైన చీకటి.

చ మునిమునిచీకటి న్నడువ ముంగిటవాకిటనైన
నొంటిపా,టున నడయాడుజవ్వనుల డొంకెకె
పర్యొదయైనఁ జెట్టయై,నను బెడయైనఁ
బట్టు ... దశా. ౧. ౭౭౩.

మునిచెఱఁగు = ముంజెఱఁగు. (వి. మును[1]+ చెఱఁగు) ముంగొంగు.

గీ. చేరి రవ్వేళఁ దమమునిచెఱఁగులందు, గాను
దుడ్డును బంగారువూస వెండి,తుమక మొంద
లింటిచిఱువాడు గొనిన దెల్లఁ, గొనుచు
మగనాండ్రు తమకల్లగట్టు మెఱయ .
శుక. 3. ౧౧౪

మునిత్రయము. సం. వి. అ. న. పాణినికాత్యా యనపతంజలు లనుముగ్గురుమునులు.

మునిద్రుమము. సం. వి. అ. పుం స్యోనాక వృక్షము.

మునిపల్లు. వి. జో (మును[1] + పల్లు) ముందు భాగమునం దుండుపల్లు.

(౨. మునిపండులు, మునిపండ్లు, మునిపల్లులు)

చ. .. తద్గణాధిపుల్, బిఱువిడఁ జొట్టి పూషు
మునిపండులు డుల్లఁగ వ్రేసి రీమునన్
కు. సం. ౨. ౭౧౨.

గీ. వాటుకొని శ్రీమహాశ్మశానమున నున్న,యణు
కనగాన్నలవటుఁ డైన జాగ్రహముణ, గర్వి
తోద్ధతి చేతెంచు కాళరాత్రి, మృత్యుదేవత
మునిపండ్లు మెఱుకఁ జాలు
కాశీ. ౨. ౮౪.

సీ వెంనవాడిఁ ద్రిప్పి తోమినమునిపండ్లపైఁ
దళుకుత క్కొ నెడు కుందనపుగవలు
రా. వి. ౨. ౫౪

మునిపిత్తలము. సం. వి. అ. న. రాగి,తామ్రము. (త్రి ని.)

మునిపుత్రకము. సం. వి అ పుం. ౧. కాటుక పిట్ట ౨. దమనకవృక్షము

మునిభేషజము. సం. వి. అ న. ౧. హరీతకీ, ఉసిరిక ? ౨ ఉపవాసము, పస్తు.

మునిమనుమఁడు. వి. (మును + మనుమఁడు)

౧. ప్రపౌత్రుఁడు, పౌత్రుని పుత్రుఁడు

వ రుద్రపవనేంద్రాదులు మనుమ లై ముని
మనుమ లై వృద్ధినొందుచుండఁగ నందఱకు
నాధారభూత మై కూటస్థబ్రహ్మం బైన
నీకు విచారం బేల యని సాభిప్రాయంబుగఁ
బల్కిన విని హరి యిట్లనియె
హం. మా. ౫ ౧౩౪

౨. పౌత్రిపుత్రుఁడు, దౌహిత్రునిపుత్రుఁడు; దౌహిత్రిపుత్రుఁడు.

మునిమనుమరాలు. వి (మును[1] + మనుమ + ఆలు) ౧ పౌత్రునిపుత్రిక ౨ పౌత్రి పుత్రిక; దౌహిత్రునిపుత్రిక, దౌహిత్రి పుత్రిక

మునిమనోహరాలు. వి సం. వి బ. ధాన్య విశేషము.

వ. రాచవడ్లు తులసివనమాలికలు పింధు
కర్పూరాలు రాయమెచ్చులు నేలుమల్లెలు
మునిమనోహరాలు వెండిగుండ్లు అను

నూటవాలుగువగల పైరులచేరుదుబియ్యంపు
వట్టిపసాదంబులు . ప్రబంధ. ౧౧౨.

ముని(ను)మాపు. వి (మును1 + మాపు) ప్రదోషకాలము, సంజ.

ఉ. అచ్చటు వాసి యల్లఁ జని యాహ్నిక
వర్తన మాచరించి రా, లచ్చివికాస మందఁగ
నలంకృతుఁడై మునిమాపుదర్శనం బిచ్చిన
మంత్రిభృత్యసుకవీశ్వరు లాదిగ నెల్లవార
లున్, వచ్చి మహీశుఁ గొల్చి రనివారణఁ
జిత్తము లంకురింపగాన్. నిర్వ ౯ ౭౪.

సీ. మునిమాపుజిగిఁ దొలంగిన తమ్మికేఁకులరీతిఁ
గన్నులదైన్యరేఖ దోఁచె
ఆని 3 ౧౨౧

క. అమ్మర్త్యమున నొక్కెడ విశ్రమింప
మునుమాపగుడున్ దశకు ౭. 3౫

సీ. చామనిచాయదాసరి ముత్తై మిచ్చినకల
మొన్నమునుమాపు దలంపవలెనె
రా. వి. ౨ ౧౧. పారి. ౧. ౪౯.
ఆం. భా. ౧. ౯౪.

మునిమీసము. వి (మును1 + మీసము) అప్పుడే మొలచుచున్నమీసము

(దీని యామ్రేడితరూపము మునిమునిమీసము. చూ మునిమీసము.)

మునిముంగల. వి. (ముంగల+ముంగల.) మొట్ట మొదట. (శ. ర.)

మునిముచ్చు. వి (మును1 + ముచ్చు) పశ్యతోహరుఁడు, పచ్చకాఁడు, మాచుచుండఁగా దొంగిలించువాఁడు ; పశ్యతోహరురాలు, పచ్చెకత్తె

క. మునిముచ్చులార మీచే,వినపని యటు గట్టి
పెట్టి చేకొని రేలా, నను దటిమితి రిఁక
నేమియు, ననకుఁడు నాతోడిదొంగ లైతిరి
మీరున్. ప్రభా. ౫. ౭౦.

గీ. పైచి సరగునఁ గ్రమ్మఱ వచ్చి తలుపు,
మూసి గడెపెట్టి యిఁక మునిముచ్చు
కాన, యిటు మొగం బైన నాకొద్ది రయితఁగ
దనుచు, నింటికిని వచ్చె నవ్విటకంటకియును
వి ప్ర ౪. ౩౦.

(ఇట దొంగముని యని యర్థాంతరము)

వ. వాదులు ప్రోదులు చేయుమునిముచ్చు
బోధలు వినం బనిలేదు
వరాహ. ౧౧. ౫౭.

క. విను వల్లభ క న్నుండం, గను పాపం దివియ
నేర్పు గలమునిము చ్చీ, వనిత తగదిచట
నుండన్, వెనుకను దిద్దుకొనవచ్చునే యొకై
తైనన్ కళా. 3. ౧౭౭.

మునిముద్ర. సం వి. ఆ స్త్రీ జ్ఞానవ్రతమును సూచించు ముఖాంగుళి విన్యాసవిశేషము

(సంగీత పారవశ్యవర్ణనము)

సీ చెలి యని కొమ్మపై చేతు లూఁదనికొమ్మ
మునిముద్ర దాల్పనిముద్దుగుమ్మ, యాస
భాస్థలి లే దయ్యె
సమీర. ౬. ౨౧౦.

మునిమునిమీసము. వి (√మునిమీసము) నూనూఁగుమీసము

సీ. మునిమునిమీసంబు మెవయు నేటనె యమళ
తిక మొనర్చి కాశలముగన్న
ప్రబంధ. ౨౯.

ముని(ము(ము)చ్చు. మి వి (ముని+ముచ్చు) దొంగవేషము వేయుమునులు, వంచకు లగు మునులు.

గీ. పవనపర్ణాంబుభక్షు లై నవసి యునుప,
కచ్చడా ల్కట్టుకొన్న మునిముచ్చులెల్లఁ,
దామరసనేత్రలిండ్ల బందాలు కార

మనుచ. ౨. ౮౩.

మునియేఁడు. వి ఔ (మును1 + ఏఁడు)
నిరుటికి పూర్వపువత్సరము, ముందటేఁడు
ద్వి. మునియేఁటనే పైఁడిముడిచినపడుచు, చను
గుబ్బ గోరొత్తి చను గబ్బివాఁడు

అ. మ క ౧ ౩౪ పా ౧౧ పం

మునివ్రేలు వి ఔ (మును1 + వ్రేలు
బ మునివ్రేలులు, మునివ్రేళులు, మునివ్రేళ్లు)
వ్రేలికొన, అంగుళ్యగ్రము
సీ. శ్రవణసంపమదంబు సంధించి మునివ్రేల
మృదురీతిఁ బైతీఁగె మెఱుఁగుసేయు

సైజ ౧ ౧౧౭

క. అని యడిగిన హేమావతి, విని దీర్ఘోచ్ఛ్వాస
మొనర విడిచి నిజాంఘ్రిం, గనుదృష్టి నిలిపి
మెల్లన, మునివ్రేలన్ నేల గీచి మునుకొని
పలికెన్ హంస ౨. ౫౭.

క. ఊన్నరొఁడన్ మునివ్రేళులఁ, దిన్ననినద నసు
గపతి పదిలుఁ డై చేరం, గొన్నియడుగు
లరిగి యడరి, యన్నగచరనాథు పై రియం
బునఁ బడియెన్ నిర్వ. ౭ ౧౨.

క. మన పొందైనజపంబును, మునివ్రేళ్లనె యెన్ను
జపము మనుమేరి విఁ౦, ఘన మొనరించు
జపంబును మునుకొని లె క్కిడనిజపము
ముఖ్యం బగునే విక్ర. ౫. ౯౩

మునిషీ. వి. (హిం మున్షీ) చదువు చెప్పెవాఁడు,
బోధకుఁడు; లేఖకుఁడు, వ్రాయసకాఁడు.
(వి. వ్రా)
సీ. మునిషీ యొకఁడు చెప్ప మొనసి బజీ
చెప్ప . పేను. ౧౨.

మునీంద్రుఁడు. పం. వి. అ. పుం. ౧. మునిరాజు,
మునిశ్రేష్ఠుఁడు. ౨ శాక్యముని. ౩. భరతుఁడు.
౪. ఒకానొక రాక్షసుఁడు.

మును[1] = మున్ను. వి. (క. ముస్. పొల్లు పర
ముగుచో దీనికుదియుకారమునకు లోపము
వైకల్పికము దీనియామ్రేడితరూపము మును
మును.) ౧. ముందు, పూర్వము.
క చనువానిచేయుకార్యం,బున కడ్డము సొచ్చి
నేరుపున మెలఁగుచుఁ దా,నును బయిఁ
బూనుకొనుటఁ దన,మును మెలఁగిన మెలఁకు
వకును ము ప్పగుఁ బిదపన్

భార విరా ౧ ౧౨౫.

క మును రుక్మిణి త న్నడిగిన, దనుజాంతకుఁడే
వరంబుఁ దప్పక యిచ్చున్

హరి. ౨. ౮౮.

సీ ప్రాణేశ పతికి ముక్క పరలోక మరిగెడు
చెలువ లేతపములు చేసిరొక్కొ

భా రా యు ౩౯౨.

మ మహీ ము న్యాగినుశాసనుండు సృజి
యింపఁగ వసు. ౧ ౧౦.

౨. మొదలు, ప్రారంభము
క. మును వెఱతు నేయ విూరలు, నను నేసినఁ
గాని భార. విరా. ౫ ౧౨౪.
మ అమరారాతు లనేకు లీరణమునం దస్మద్భుజా
చక్రవిక్రమగర్వంబునఁ గాలనేమిమునుగాఁ
గాలాంతముం బొందిరి

హరి పూ. ౪. ౧౯౩.

సీ. అచటిమేటికిరాటు లలకాధపతి సైన మును
సంచిమొద లిచ్చి మనుప దక్షులు .

మనుచ. ౧. ౫౦.

క. దనుజాతఖండనోద్ధతిఁ, జనుమనుజాధిపు
ప్రతాపజాతము మునుముం, గనిపించె ననుచు

జనములఁ, గనుఁగొన మార్తాండమండలం
బుదయించెన్. కువల. ౨. ౫౦.

మ. మునుమ స్థైల్యము దూఱఁ దూఱ మఱి
కెంపు స్వేందియుం దూఱఁ గందనగాయం
గలనల్పై దోప నఖకోణశ్రేణిచే విక్రమం,
బున వాఁ డుగ్రతఁ గొన్నయట్టి విలసన్మూర్తి
త్రయీతేజముం, గొనలీల న్విదళింపవే
యనురవక్షోభిత్తి మిథ్యాహరీ
అము. ౪. ౨౩, మనుచ. ౨ ౩౦.

౩. పురోభాగము, ముందువైపు.

మ. లచ్చినిట్టలపుంజన్గవఁ బోలుమున్నొ
రగుమున్డా చేసి యుల్లావి యై
పాండు ౩ ౧౬౦.

చ. అరదము సెక్కి తాల్మితోడ, దురగ
జవంబు మున్గడవఁ ద్రోచికసంగడు తత్తిరం
బుతో, హరి ససుదంచె
పారి. ౧ ౧౦౪

౪ తుద, అగ్రము.

సీ. మును పించినిడువారు ముంచి దూఁటిన
మహోజదళిపూరము తలకెడవు గాఁగ
హరి పూ ౪. ౧౬.

జ. మునికాలం, మునిగొంగు, మునిచీకటి, ముని
చెఱఁగు, మునిపల్లు, మునిమనుమఁడు, ముని
మనుమరాలు, మునిమాపు, మునివీాసము,
మునిముచ్చు, మునిమునివీాసము, ముని
రేయఁడు, మునిత్రేలు, మునుకడ, మునుకొని
పోవు మునుకొను[1], మునుకోలు, మును
గిట్టు. మునుచు[2], మునుపడు, మునుపు[1],
మునుపు[2], మునుమట్టు, మున్కాలి, మున్నీరు,
మున్మున్మ కుట్టు, మున్మాపు, మున్వెనుకలు,
మున్మనుమఁడు, మున్మనుమరాలు.

మును[2]. సం. మూఁడుశబ్దమునకు వృత్తిని పూర్వ
పద మగునపుడు వికల్పముగా వచ్చునాదేశము.

(చూ. మునుమాటు.)

మునుఁగఁబడు. అ. క్రి. (మునుఁగన్ + పడు
స్వార్థమున) ౧. మునుఁగు, మగ్నమగు.

క. . . పారరహిత విరహదశా, పారావార
మున మునుఁగఁబడి యున్నరమదర్
కువల. ౩. ౦౪.

ఉ. ఇక్కపు శెల్ల నిత్తఱి మహీధరసన్నిభ మైన
వీనిమే, నొక్కటఁ ద్రాఁకి నొంప బహు
యూథభరంబునఁ జిక్కఁబోలుం జా,
గ్రక్కున వారు పాఱి మునుగంబడ సెక్కిన
బిట్టు దూలి వల్దికృలఁ గూల గాత్రము
విదిర్చి నతండు మదద్విపాకృతిన్.
భా రా. యు. ౯. ౪౦.

మునుఁగు(ఁగు). అ. క్రి (క మునుగు) ౧.
స్నానముచేయు; మునకవేయు.

గీ. గిత్తవాటికసప్త గోదావరమున మునిఁగి
భీమేశ్వరునిఁ గాంచె మునివరుండు
కాశీ ౩. ౧౬.

ఉ. అంటిలి వేమె పుష్పవతి యాలతమావ
సైన నంటి నన్నంటకు మున్గదాఁక
ఉ. రా. ౬. ౫౭.

చ పనిచినఁ దద్దయుం బొదలి పాలెడుకేద్కల
వెల్లిఁ జెల్లుగా, మునుఁగుచు నేలకేల్పుతల
ముందఱిపల్లియ కేఁగె
నీలా. ౧. ౧౦౦.

(ఒక యాధునికకవి దీనిని 'ములుఁగు' గాఁ
బ్రయోగించియున్నాఁడు.)

క. శిల వెంటఁ బడిన నిలువక యలరక్కసి
పాతెం దక్షిణాంబుధికడకున్, ములిగెను
కపికీర్త్గంబును దలకొని శిల వెంటఁ దగిలి
దానిన్ దాకన్ సేతు. ౫. ౧౫౪.

౨. (జలాదులందు) మగ్నమగు.

క. వనవిధి నడునీటఁ గలము, మునిఁగిన భంగిదం
దుచిత్తనులు గలిగినత,జ్జనులక్రియ నున్న
పేనలు, గనుగొన దీవిగతిఁ దోఁచెఁ గర్ణుం
డంతన్. భార. ద్రో ౧. ౨౯.

క. వారుణదిగ్వ్యారాకర,వారి నరుణుఁ డస్తమింప
వర్ణితతీర్థోదార మగుపాపనాశన, పూర
మలో మునుఁగుఁ గంబమును దినదినమున్.
విక్ర. ౨ ౧౦౪

క విని యావిప్రవరేణ్యుం డనయంబును శోక
విస్మయవిషాదములన్, మునుఁగుచు
కళా ౪ ౫౪.

చ. అతిమి విభావరీచరులు నమ్మలనుమర్మము
లాడుచేటులన్, గఱులు మునుంగఁ దూలు
పెలకట్టియవాటులఁ గుంతశూలముల్
భా. రా యు ౬౩౩.

సీ అంత్యకాలమ్మునయం దున్నితోఁ గూడ
నదధిలోపల మున్గకున్నవారి
హ ౪ ౪౧

౩ అడఁగు, గ్రుంగు

గీ మొదలిపెక్కువయును బోయి మునిఁగె
నక్రి కాశీ ౩. ౬

క. సుక్కినయంగుళిములు దల, మెక్కినదేహ
మను గాంతి యెడలినమొగమున్, ముక్కిన
చెవులును మునిఁగిన,ముక్కును వై వచ్చి
మహుఁడు ముద్రియఁ గనియెన్
భోజరా. ౧. ౧౦౧.

(ముడిఁగిన వీరేశ. పా.)

౪. గ్రుంకు, అస్తమించు

ఆ. మజలి వచ్చునెడల మార్గం బెఱుంగక, నట్ట
బోయి యడవినట్టనడుమఁ, గ్రొస్సు మునిఁగి
వావ ఘోరునఁ గురియంగఁ, దడిసి వడకితిమి
కదా మహాత్మ శుచల. ౨. ౬౧.

౫ కప్పఁబడు, ఛన్నమగు, ఆవృతమగు.

క. అనుచుం దొరగడువక్త్రుల మునిఁగినశో
మతనిదక్షమునఁ జేర్చి .
భార. విరా. ౨. ౨౨౨.

సీ విస్ఫురదపరిమళప్రసవమాల్యంబులు ఘనజటా
జూటంబు మునుఁగఁ జుట్టి
పారి. ౫. ౪౦ భార. ద్రో ౧. ౩౪౪.

౬. లగ్నమగు, సక్తమగు

సీ అలఁతిలేఁజెమటచే నసలుకొన్నలలాటః
కుంకుమంబునఁ జిన్నికురులు మునుఁగ
కాశీ ౧. ౩.

౭. నశించు, చెడు

ద్వి మోటుకన్నును పాప మునిఁగినకన్ను
పండితా. మహిమా ౨౩౩ పా.

ద్వి ముని శంకరునిచేత మునిఁగినమరుఁడు, జని
యించె
ద్వి భాగ ౧౦ స్కం. (శ. ర.)

ద్వి మినుముమున్ను మునింగె విష్ణు పు. ౩ అ.
(శ ర)

౮ ఈఱు, ఉపశమిల్లు

గీ గుండియలు ద్రింగి దిగకున్న గ్రుడ్లు నెడిచి,
ధరణిఁ బొరలాడుపెనుమది దయ్యము
లును, ముదుమునంబాళ్లు ముచ్చట మునుఁగ
మెసఁగెఁ జొక్కి సుఖియించుబలితంపు
రక్కసులును వైరా ౩. ౧౪౩.

౯. గ్రుచ్చుకొను, నాటు.

చ. చనుమఱలందు వక్షమునఁ జక్షురుపాంతము
లందు నొప్పలన్, మునిఁగినబాణజాలముల
ముప్పిరిగొన్నభయంబు ఖేదమున్, మనమున
నిండఁగాఁ దొడఁగి మార్కొన లేక కుబేరుఁ
డేఁగె న్వద్దనుజాల వింత చేసినవిధాతకు గో
దనఁ బోవు చాడ్పునన్.
ఉ. హరి. ౧. ౪౨.

౧౦. పూర్ణమగు.

తే. తన్వి సాత్త్వికరాజసతామసాత్మ, శైవ
వారలఁ బుణ్యలోకానుభవము, మనుజ
భావంబు నిరయపీడనముఁ బొందు, మోక్ష
లక్ష్మి నిర్గుణునకు మునుఁగ మునరు
భార. అను. ౫. ౧౪౨.

ఆ. అన్యదైవభక్తి నర్చించికొలుపు త్రాడిడి
ఫలంబు గొనుట వడయఁగానెడి, సద్యమిష్ట
ఫలదు జంగమ మల్లికార్జునుని గొలుపు
మొనరు మునుఁగఁ గొనుట.
కు. సం. ౧ ౧౨.

వి స్నానము, మునుఁగుట

క. క్రీఁగన్నుల మగలఁ గనుచు, నాఁగిడ
పడఁకుచును మునుఁగు లాడఁగ నూర్పుల్.
అచ్చ. భా. ౩. ౪౪. పా.

సీ. అనిమిషాక్షి మునుంగుడాట లాడెద వేమె
పడుఁకుంక కేఁ బోఱబుడుతఁ గాని .
చంద్రా. ౪. ౩౪౭.

మునుఁగ(ంగ)ఁబాఱు = మునుఁగుటకు సిద్ధముగా నుండు.

మ. అనిరుద్ధాకృతిమీఁదఁ జిక్కువడి యయ్యు
బ్జాక్షిచాపంగముల్, ఘనరోమాంచమునం
దవర్చఁ బ్రియు నిక్కుం బిట్లు గన్నట్లు
మైకొని పూర్వానుభవంబు తియ్య మగు
కోర్కుల్ చిత్రరూపంబుపై, మునుఁగం
బాఱుట దెల్పెడున్ వివశతాముగ్ధంబులై
భావముల్. హరి. ఉ. ౬. ౧౩౦.

చ. మగువముఖేందునం దమృత మధ్యమునన్
మునుఁగంగఁ బాఱితో

జ. ముంచు, ముంచుకొను, ముంపించు, ముంపిరి,
ముంపు, ముంపుగొను, మూనిఁగించు, మునుఁ
గఁబడు, మునుఁగుఁగోడి, మునుక, మునుచు.

మునుఁగుఁగోడి. వి. (√ మునుఁగు) పక్షివిశే
షము.

సీ. మునుఁగుఁగోడియు డాబ ముక్కుకోడియు బోద
పొన్నంగి కల్లేడు బొల్లికోడి

గీ. ఆది యైనపక్షు లతఁడు దీర్చు
హంస. ౩. ౧౨.

మునుక. వి (√ మునుఁగు) ౧. మునుఁగుట, స్నానము.

క. భాగ్యశాలికిం గలుగుం దుష్కృతి
మాలిక నదపం గల, కృతమాలిక మునుక
దొరకునే యన్యులకున్
దశా ౧. ౧౨౪.

క. మునుకలు గంగానదిలో, నొనరించుటకన్న
భాగ్య మున్నదె యనుచు, న్మలుకలుగంగా
దిగి మరి, జనములు కైలా గొసంగ స్నానో
న్ముఖుఁడై. విజ. వి. ౧. ౫౫.

సీ. స్నానంబు వెలయును దానంబు మునుక
బుడుక మజ్జన మన .
ఆం. భా. ౨. ౧౬౦.

౨. మునుకవేయుట. (శ. ర.)

మునుక(గ)డ. వి. (మును[1] + కడ) ౧. ప్రథమ సమయము, మొదటివేళ; తొలుదొల్త.

క. మఱునాటిరాత్రి మునుకడఁ దతి రయితోఁ
యమంతిబిభుఁడు దయ దైవాఱం, గొలత
వడకుండ కరవుగ, మొఱమంటలకుండ మున్న
రొదక కరుదెంచెన్. ద్వా. ౭. ౧౦౭.

ఉ. వెగ్గల మైనకూర్మి నగరిందరకాయకచేత్ర
కొండకా, ర్గ్గి మహీరకాష్ఠములయందు రవు
ల్కాఁగఁ జేసి కమ్మకూ, మొగ్గలదండ
దాల్చి మది మున్కడఁ గాశి విశ్వ
నాయకు ద్దిగ్గన సంస్మరించి జననిం జనకుం
దలఁచెం గ్రమంబునన్. కాశీ. ౫. ౧౫౮.

౨. పురోభాగము, ముందుపై పు.

క. అడలునలముద్దుపట్టిం జడియక మని మీఁదుఁ బంచి జనకుం డురమం దిడుకొని మునుగడ పురమిం, గడునడఁకుచ నున్ననన్నుఁ గని కోపమునన్. వెం. పంచ. 3 3౨౪.

మునుక(న్క-,న్గ)లుగు(గ్లు). అ. క్రి. (ముసు[1] + కలుగు) తొలుతటివాఁడగు, ముందువాఁడగు.

క. అని తలఁచి యవ్విలాసిని, యనిశముఁ గ్రీడించుపుష్పితారామంబున్, మునుకలుఁగఁ జొచ్చి రెుుకచం, దనభూజముక్రింద నిల్చి దంభం బమరన్. మనుచ. 3. ౪౦.

క. మునుకలు గంగానదిలో, నొనరించుటకన్న భాగ్యమున్నదె యనుచున్, మునుకలు గంగా దిగి పరి, జనములు కైలా గొసంగ స్నానోన్ముఖుఁ డై. విజ. వి. ౧. ౫౫.

మ. పలివార్త్రెందు మదీయబంధు లని తా నక్షత్ర సంఘంబులం, గలఁప న్వచ్చుచునున్నవాఁ డనుచు మున్గలంగ నాత్మీయశ్రీమ్యాల మందే హులఁ బో రొనర్పఁ జుమఁ డంచుం బంప నేతెంచె నాఁ, బొడమె న్వేగురుఁజాక్కు కాలఫణాభృద్భోగోల్లసద్రత్న మై. పారి. ౨. ౫3.

మునుకు(న్కు-). అ. క్రి. ౧. సంతాపించు.

క. అని తలపోయుచుఁ దములో, మునుకుచుఁ దిక్కులు గొనుచు మూరరిప్రతదకుం, గుసు కుచుఁ గుసుకుచు నేఁగి ఘనరాతుముఁ గన్న కన్నుఁగవ బెగ్గిలఁగన్ భాగ. ౬. 3౨౫.

సీ. కాంతానుచితవినోదాగవినమహోత్సాప్తి మార్గిల్లి రెుంతయు మునికి మునికి
భా. రా. యు. ౨3౪౫.
సీ. శకుం. ౪. ౧౫.

౨. ప్రతివచనమిచ్చు, మాఱుపలుకు.

క. అని యతఁడు పదరెఁ దొడఁగినఁ, గని కుంభియు నింతనంతఁ గాళ్లిడ్చుచుఁ బి, ల్చినఁ బదిరెులుఁగుల కొకమరి, మునుకుచు వలచియునుకొల్ల ములఁ జనుదెంచున్. భోజరా. ౫. ౬౬.

ద్వి. కలకంఠములచాయ గలతనకూర్మి, కలకంఠి వంకకై కడకంటిచూపు, నిగిడించుటయు సిగ్గు నెక్కొని బిభుఁడు, మొగము వ్రాలఁగ వైచి మునుకక యున్న, వానితలంపు భావం బున నెఱిఁగి. ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౨౬౨౫. పం.

3. సంలాపించు ; పలుకు, వచించు.

మ. ఇతఁడే నైషధుఁ డంచు నొండొరులతో నేకాంత మెుయ్యొయ్య నా, శతమన్యుప్రము ఖామరుల్ మునుకుచున్ జర్చించి రత్యంర తోన్ . నైష. 3. ౪౨

ద్వి. మునినాథుతో మున్ను మునికినమితికి, ధన మిచ్చువానికి దానునిఁ గాఁగఁ, గొనిపోయి నన్నమ్ముకొ మ్మంటి ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౪౪3. పం.

ఉ. చిద్రసకేది యాకొదమచిల్కుకు విష్ణుసహస్రనామముల్, ముద్రతి మోము నెరావి నిడి మున్కుచు గోరను మేను దువ్వుచున్, భద్రనిధాన మై వెలయుపర్వతకన్య విరూఢిమంత్రితకే, దాద్రికి విష్ణుభక్తిమహిమాతిశయం బనయంబు నీవ్రతన్. పాండు. ౧. ౬.

౪. ఎదుటివానికి వినఁబడకుండ నుచ్చరించు, గొణఁగు.

మ. అనుకూలుం డయి సంచరింప మది నయ్యాజ్ఞాతీ రెుుక్కింత గై, కొని తద్వ్యాపతి సాద రింపదు గడుం గోపించుఁ దా నాతఁ డిచ్చినమాల్యాభరణంబు లొల్లదు దనుం జేపట్టి బల్మిన్ భుజంపు నిరాకరించిన

ముక్కుచూ గుడుచు నల్పం బైనయాహార
ముజా. మార్క. ౫. ౧౨౪.

ద్వి. మనవిజమంత్రంబు మఱవక లోన, మునికిన
ట్లుండియల్ మెంగి నొయ్య మెఱయ
రం రా. ఉ ౪౦. పా. ౧౮. పం.

వి. సంతాపము

ఉ. రాయిడికత్తె లైనపెనుబ్రాయిడి యత్తల
యుండ్లఁ గోత్రముల్, సేయువిలాపినుల్
మునుకు పెందఁగ విక్ర. ౬. ౪౩.

(మొనవు. శ ర పా)

మునికొనిపోవు. అ క్రి. (మునుకొను1 + పోవు.) ముందునకు పోవు

చ. మునికొనిపోవ కంతయును ముట్టక నిల్పక
భావమున్ రసంబును తెలయం దగుల్పడక
పొందుగ వాక్యవిభాగ మొప్పఁగా, సెనిమిది
తానకంబులను సేర్పడి వర్ణము లల్లపిల్ల సే,
ల్పనయఁగ వాచకుండు కడునిం పగురీతిఁ
బఠింపగాఁ దగున్.
హరి. ఉ. ౧౦. ౨౯౨.

మునుకొ(నొ్కొ)ను1. అ. క్రి. (మును1+కొను.)

౧. ముందుపడు, ఎదురఁబడు.

చ. మునుకొని యేను గాంతలను బ్రెంక్కుచు
నడ్డపడంగ నందఱం, గనుఁగొని
భా. రా. కిష్కిం. ౧౧౯.

క. కనుఁగొని మణిమందిరమున, మునుకొని కల
ధౌతభిత్తిముకురతలబహి, ర్గనితానుబింబన
మ్ములు, వనితారత్నములు మెలఁగువల సౌతిఁ
గింపన్ వసు. ౨. ౨౮.

మ. వచ్చె మున్కొని తాత్పర్యముతోడఁ
గశ్యపుఁడు దక్షుం గాన పద్మ కీర్తో ..
కు. సం. ౧. ౧౧౩.

చ. వనిత రయంబ మున్కొని గవాక్షతలంబున
నింతు లుండుటం, గనుఁగొనఁ బోటు లేమి
నొకకార్యము పేరిట బాల నొత్తు వంచునఁ
దోలఁగంగఁ బిల్చి రభసంబునఁ దత్సతిజాల
కంబుచేఁ కొనిమారిఁ జూచెఁ గేశనలంగొట్టుచు
బోఁటులం దాని నవ్వఁగన్ పారి. ౩. ౧౩.

౨. ముందగు, తలకడచు.

చ. అనుపమ సర్వసాధనసమగ్రతతో శుభవేళ
వాస్తుపూ,జనబలిహోమతంత్రములం సద్విధిఁ
జెల్లఁగ సూత్రహస్తులై, మునుకొని కోవి
దస్థపతిముఖ్యులు శిల్పము లుద్యమింప నృపుని
తనకేగిరంపుఁబ్రియభావనకుం దగియుండ
కుండిరన్. హరి. ఉ ౨. ౧౫౦.

సీ. అమృతంబువెల్లువ యని నిలింపాదులు మును
కొని దోసిళ్లి ముంచి క్రోల.

గీ. ఇట్టులంబుగ వెన్నెల నిట్టవోడిచె ..
విక్ర. ౬. ౬౯.

౩. పూను, ఉద్యమించు.

క. అనిలజభీష్ములు దమతమ,మొనలకుఁ గిన్నాకు
లగుచుమునుకొని వడి నర్జునకుంభసంభవుల
ప్రాపునఁజూపిరి విక్రమంబు భూరిబలం
బున్. భార. భీష్మ. ౨. ౨౯౧.

సీ. మున్ను నీఁ డిచ్చోన మునుకొని హోమంబు
సలిపి భూతములకు బలులు నొసఁగి
భా. రా. యు. ౧౩౨౯. భాగ. ౩. ౩౯౭.

౪. హెచ్చరికతో నుండు, జాగరూకుఁ
డైయుండు.

క. పా మ్ముంకను గోకుల, వమన సుత్పాతములు
దోఁచె మునుకొనవలయున్ ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౨౧౦.

౫. ప్రారంభించు, మొదలుపెట్టు.

క. అని యిట్లు రంభ యూర్వశి, దను నాడిన
పలుకు లెల్లఁ దప్పక యుండన్, మునుకొని

చెప్పినదంతయు, విని పెదపెద నవ్వి యమర
విభుఁ డచ్చోటన్. వాల్మీ. 3. ౨౪.

ఉ. పోతుము సర్వధర్మముల మున్కొని
కన్గొను దృష్టి తాన యై యత్నయ మైన
యీజగము లన్నియుఁ, దాన సృజించి ..
వాసిష్ఠ. ౨. ౨౦౬.

చ. అని యుచితప్రసంగముల నచ్చటఁ గొండొక
సేపు నిల్చి రా,మునివర యీ మహాగిరిని
మున్కొని పొడెదుర త్తధార యేఁ, గనుఁ
గొని తన్నిమిత్త మడుగం జనుదెంచి భవ
త్కటాక్షమున్, గని కృతకృత్యతం
బొరయఁ గంటిఁ బురాకృత పుణ్యసంపదన్.
భోజరా. ౫. ౨౧౭.

స. క్రి. ముందుఁ బెట్టుకొను, పురస్కరించు
కొను.

చ. ... విశ్వజిది విశపిల్లుచు నాతనిభ్రాతృ
పుత్రుల, మ్మునుకొని తత్పురోహితుల ముప్వ
రనుం విలిపించి యేకత,మ్మున నిజకార్య
మంతయును బొచ్చెము లే కెఱిఁగించి చెప్పె
రన్. మార్క. ౭. ౨౩.

క. అని సంస్తుతించి యుండఁగ, మునిగణములు
మంకణముని మునుకొని ,
భీమ. ౬. ౨౩.

మునుకొను[1]. అ. క్రి. (మునుము + కొను)

౧. వరుసపెట్టు.

క. తనకుఁ గలయమ్ములన్నియు, మునుకొని
రేయుటయుఁ బూని ము న్నున్నతెఱం,
గున నచల కెంపు విలిచిన, ఘనుఁడు మహో
భక్షుఁడు గాకఁ గానఁగఁబడిరొయన్.
హరి. ఉ, ౬. ౬3.

(ప్రాఁతప్రతిపా. తెలుంగున నచ్చుముగను. అని
క్రొత్తప్రతిపా.)

క. మును తోరణమునఁ బెట్టిన, ఘనతరపరి
ఘంబు లీలఁ గ్రాలఁగఁ గేలం, గొని తనుఁ
బట్టినదనుజాల, మునుకొని పడి నేలఁ గూల
మోది వధించెన్. భా. రా. సుం. ౪౬౦.

చ. ఘోరపరాక్రమసంపదన్ మదిం, చినసృప
సార్వభౌముల శచీపతిముఖ్యదిగీశవర్గమున్,
మునుకొని గెల్చి పోవుచుఁ బ్రమోదము
సల్పఁగ నిందు వచ్చితి
వరాహ. ౪. ౫౧.

౨. అతిశయించు

చ. మొనసి ఘనాఘనంబులు తమోనికరంబులు
మచ్చరించి మునుకొని కారుక్రమ్ముకొని
ముంచె నజాండకరండమండలిన్ ..
విప్ర. 3. ౫3.

3. వాక్యాలంకారముగాఁ గొన్నియెడల నుప
యోగింపఁబడును.

సీ. క్రూరాగ్రచంద్రాస్త్రశృత్తోరుబాహు లై మును
కొని మురమురఁ జూల్గవారు.
భా. రా. యు. ౧౪౪౯.

మునుకోల=మునికోల. వి. కారడా. ౯౪.

సీ. పంకరుహంబులు బండికన్నులు .

గీ. కైర్వవములు మునుకోల . .
కు. సం. ౪. ౪3౯.

(ప్రయోగాంతరముకానరాదు)

మునుకోలు. వి. (√ మునుకొను1) మునుకొనుట.

(శ. ర.)

మునుగట్టు. వి. (మును1 + గట్టు) ఉదయాద్రి,
పూర్వపర్వతము.

సీ. మునుగట్టునలంకానుక్రొత్తలఁ బట్టినయింద్ర
గోపంపుచెల్లికెంగుచ్చు లనఁగ ..
హ. వ. న. ౪. 33.

మునుచే¹ = ముంచే. స. క్రి. (√ మునుఁగు) మునుఁగఁజేయు, మగ్నముగావించు. (శ. ర.)

మునుచే². అ. క్రి. (√ మును¹) మునుకొను, ముందుపడు.

సీ. మునుప లేఁడాయెనే పెంపారె గ్రాహసంగ్రస్త
సామజపరిత్రాణమునకు . వసు. ౪. ౪౩.

మునుపడు. అ. క్రి. (మును¹ + పడు) మునుకొను, ముందగు.

క. వనజాక్షుఁడు మున్నరిగిన, మునుపడఁగా
నతని సేసె ముక్టైద ననుచున్, జని మును
ముట్టనివానిన్, మును ముట్టినవాఁడు నవ్వె
మొనపి నరేంద్రా.
భాగ. ౧౦. పూ. ౪౫౯.

ద్వి. మనములం జల్లనై మదమత్సరములం, మును
పడ దిగనాడి మోహంబు విడిచి .
ద్వి. పారిజా. పూ. ౨౦౭. పం.

ఆ. వచ్చుచున్నవాఁడు వనజాక్షి మారాజు,
మునుపడంగ నన్నుఁ బనిచె నిటకు .
రసిక. ౩. ౨౭.

మునుపు. స. క్రి. (√ మునుచే²) మునుకొనఁజేయు, పొడచూపఁజేయు.

ద్వి. నలుగడఁ జోరసేయు నలినాస్త్రపువ్వు,
ములుకులం బెలికింత మునుపుచుండమున, నల
మోహానాంగిచే యంటుటవలన, నిలు వెల్ల
పులకింప . ద్వి. పరమ. ౪. ౨౯౫. పా.

మునుపు(న్ను)². వి. ఔ. (√ మును) (క. మున్ను.) ౧. పూర్వము, ముందు.

క. ... కల్పసహస్రములకు మునుపటనే జే,
సిన యోగుల్రతము దలం,పున బడిరొ భవ
త్పుపాదమున జగదీశా ..
వరాహ. ౯. ౩.

గీ. అంగి సంశి రైన సంగంబు లటకు మునుపె,
చాల సంఖు లౌట మనకు దృష్టంబుగాదె - .
భీమ. ౩. ౩౪.

క. మగవానికంటె మునుపుగ, మగువ కదలుం,
గ్రాయ మంద్రుము మానవతి ...
కళా. ౪. ౪౬.

౨. మొదలు, ప్రారంభము.

గీ. మునుపు మధురాన్నములు చవిగొనిరొ సేని,
నడుమ లవణామ్లతిక్తముల్ నంజె సేని, పిదపఁ
గటుకార్ద్రభోజనం బొదవె సేని, బలము
నారోగ్యమును జాలఁ గలిగియుండు.
వి పు. ౪. ౨౧౧.

గీ. మునుపు గోపీనయది యంటుకొనుచు నుండు,
ననుచు విన్నార మట్టిచోద్యములు గలవె.
విక్ర. ౨. ౪౬.

సీ. మునుపుఁగాఁ జొచ్చినవనితలు చల్లడియుద
కంబునకుఁ జేతు లొడ్డుకొనుచు ...
కళా. ౨. ౨౭.

విశే. ౧. తొల్లిటిది, పూర్వపుది.

క. మునుపటిభవమున నేఁ జే,సిన పుణ్యము
వలన మిమ్ము సేవింపఁగఁ గం,టిని ...
దశా. ౧. ౧౬౬.

ద్వి. పటుతరభక్తి మున్పటియట్ల నడిచె ...
పండితా. పురా. ౧౬౯. పా.

౨. అతిశయిల్లినది, బలవత్తరమైనది.

సీ. శుభముహూర్తంబున నిభరాజగామిని శివ
భక్తి మునుపైనశిశువుఁ గనియె
కాశీ. ౩. ౨౫.

ద్వి. ధనధాన్యవస్తుసద్భటనచేతముగ, మును
పుగా గడెదుర్గముల ముంచినావె
రం. రా. అయో. ౧౩౭. పా. ౧. పం.

౩. దట్టమైనది, సాంద్రము.

ద్వి. వడి మార్చమునిఁగినపాపనిం జూచి, యద
రుచుఁ దలవరు లాచావుచేటు, గని పోద
మనుచు నక్కడఁ జేరువందు, మునుపైన
పొదలలో ముని గుండి రంత.

నవ. ౨ ౧౦౫. పొ ౨. పం.

మునుమాటు. వి. (మాఁడు + మాటులు) మాఁడుపర్యాయములు, ముమ్మాఱు

క. అని శమనుఁడు మామాఁకకు, మునుమాటికిఁ
జెప్పెఁ గాన మురరిపుభజనం,బునకంటె
నితరమగుసాధన మున్న దె నరకజలధి
దాఁటఁగఁ బ్రజకున్ జాహ్నవీ ౩. ౬౬.

మునుమాడు. స. క్రి. (మునుము + ఆడు) వరుస పెట్టు.

సీ. మోహావాక్కృతి యేల మునుమాడి కొనియాడఁ
బుష్పచాపునివింటఁ బుట్టి గనఁగ

భీమ ౧. ౬౮.

మునుమి(న్మి)డు. అ క్రి (మునము + ఇడు) వరుస పెట్టు.

చ . . అనలం బయి నీదిగునల్క లోకమున్,
మునుమిడి కాల్పఁ జొచ్చినఁ గన్గొని యేఁ
గృప పుట్టి చెప్పెదం, జనునె మహోగ్ర
కోపవివశత్వము నీకుఁ ద్రిలోకనాయకా

భార. ద్రో ౨. ౧౬౪.

క. పుష్కరమండములోఁ గల, పుష్కరమాల
ములు గబళములఁ గొనుచున్ పత్పుష్కర
తలముల మున్మిడి, పుష్కరములఁ జెలికి
పైచుఁ బుష్కరమునకున్.

కు. సం ౧. ౯౪.

సీ. చండగదాదండసారణోద్ధతి యొప్ప మను
మిడి దనుజాల జెండి జెండి

కూర్మ. ౭. ౯౪.

ద్వి. ఎమ్ములఁ దక్క మున్మిడి తోల్చి తోల్చి,
క్రమ్మన భక్షింపఁగా లెక్కగొనక . .

పండితా. దీక్షా. ౩౭. పొ.

స. క్రి. ఎదిరించు, మార్కొను.

ద్వి. మున్ను వృత్రాసురు మునుమిడి చంపి,
సన్నుతింపఁగ దేవసంఘంబుఁ గూడి, వెలు
గొందుదేవతావిభుని చందమున

రం రా. బాల ౩౧. పొ. ౩౧. పం.

మునుము(న్మ). వి. ౧ ఎదురు.

క వీఁ డొకఁడు కురుబలంబున, వాఁడిమగం
డనఁగఁ జాలువాఁ డిబ్భంగిన్, బోఁడిమిచెడి
రొను ద్రోణుల, వేఁడిమి యిట మనకు
మునుము విక్రమమునకున్.

భాస. విరా. ౫. ౧౧౦.

౨ పురోభాగము, ఎదుటిచోటు.

క. ద్విరదము లాఁగెడివియు నెత్తురు
గ్రక్కుచుఁ గూలెడివి గదువు లై కలయం,
దిరుగుడుపడి రొండివియు భువిఁ, బొరలెడివియు
నయ్యెఁ బవనపుత్త్రు మునుమునన్.

భార. భీష్మ. ౨. ౨౧౩.

క. అని పలికి రామచంద్రుఁడు, వినయం బల
రంగ లేచి వెలఁదియుఁ దానున్, మునుమున
నిలిచిన మానులు కనుఁదనియఁగఁ జూచి
చూచి గార మెసఁగన్. శేష. ౪. ౧౩౨.

వ. మునుములన్ గనమ లానరించుకొనం
బంచి మనుచ ౪. ౩౩.

౩. సేనాముఖము.

వ అట్టియెడ నాచార్యుండు గయ్యంబు
సేయుమునుమున ధృష్టద్యుమ్నుండు దొలంగిన
కెంపిం గదియఁ బాంచాలపతి దళమిన వప్పు
డగ్గురుండు నవ్వుచు.

భార. భీష్మ. ౨. ౩౮౩.

౪. వరుస, పంక్తి.

గీ. బాణంబుల కొండొ బట్టుము పాండుతనయ,
ముఖ్యవీరు వారల నేల మునుము వట్టి,
వైరివర్గంబు నెల్లను బారిసమరి, సైన్యయుత
ముగ నద్భుతజయము గొనుము.

భార. కర్ణ. ౨. ౬.

ద్వి. కదుపులఁ గదలించి కసవును నీరు, ముర
మూరఁ గలిగిన పొలముకుఁ దోలి, మును
ముగా మేపుచు ముందట ...

నవ. ౧. ౩౯. పా. ౧౨. పం.

౫. వస్తుసమూహము.

ద్వి. తాంబూలగంధ మాల్యాంబరాదులు ముందం
బున నర్పించి తనయింటఁ గలుగు, ధనధాన్య
ములు జీవితము మొదలైన మును మంత
యును దెచ్చి ముందటఁ బెట్టి.

పండితా. పురా. ౧౬౨. పా.

౬. వార్ధకము, ముదిమి.

చ. మునుమునఁ బుట్టె నాకు నొకముద్దుల
పట్టి. భోజరా. ౪. ౧౩౪.

(ప్రయోగాంతరము లభింపలేదు.)

౭. తలచూఁదనము.

ద్వి. మినుముమున్ను మునింగె .

విష్ణు. పు. ౩. (శ. ర.)

౮. కోసెడు పైరునకు ముందున్న పైరు.

గీ. మునుము నా నలరు కోయు, పయిరునకు
ముందుపైరుగాఁ బార్వతీశ

ఆం. భా. ౩. ౩౭.

౯. తలచు, అధికము.

క. అడిగెడువారలు మును మయి, పుడికెడువాఁ
డొకఁడు లేక పురుసాల్పుత రయి, పడఁతులు
తల వై కలమూలు, నెడి యమ్ములు ప్రబలి
జగము శిథిలత గొందున్.

హరి. ఉ. ౯. ౪౧.

చ. అనినఁ ద్రివిక్రముండు కొంద రైనపురో
హితులన్ గ్రహాళిచ్ఛా, జనములు పేయఁ
బంచి మృదుశాలిమయాన్నముఁ బాయసంబు
లన్, మునుముగఁ బిండివంటలు సమాహా
ముగా నొసగూర్చి యిష్టభో,జనముల భూసు
రుల్ దనియ శాంతి దలంబుగఁ జేసి శక్తి
తోన్. ద్వా. ౧౦. ౨౭.

చూ: మునుమాడు, మునుమిడు, మునుముకొను.

మునుముకొను. అ. క్రి. (మునుము + కొను)
వరుసపెట్టు.

గీ. హరుఁడు పెట్టుగ నవ్వి పెల్లార్పుటయును,
విని సముద్ధతరయమున దనుజకోటి, మునుగఁ
బిలిచెంచి తాఁకిన మునుముకొని వృద్ధించి
యిల రెల్ల నెత్తుట ముంచె నతఁడు.

భార. శాం. ౩. ౪౪౭.

క. వనముల వనములభంగిన, కొనివత్తుము కొండ
తిల్లఁ గుంభిని బ్రయ్యన్, మునుముకొని
పెకిలి తెత్తుము, వనరాశిక మిగిలె నేమి
వైళము లంకన్. భా. రా. యు. ౭౯.

మునుముట్టు. అ. క్రి. (మును1 + ముట్టు) ౧.
మొదలు తాఁకు, మొదలంటు.

క. మునుముట్ట నెఱఁగి శ్రాద్ధం,బునకుం గైకొ
నుట మేలు భూసురునిం గై,కొని యరసి
కాఁ దనిన నా,తనియుచ్ఛ్మలికంబు సేయుచు
ధార్మికు లైనన్. భార. అను. ౩. ౧౮౭.

(తొలుదొల్త, ప్రప్రథమమున అని భావము)

క. అనుటయు వా రందఱు హం,సునితో ని
ట్లనితి రాజసూయమునకు మీ,జనకుఁడు
దొడఁగినఁ జాలును, మునుముట్టిన వత్తు
మిందు కోసము గలదే.

ఉ. హరి. ౪. ౪౭.

౨. మొదలంటునట్లుగ, సమూలముగా.

మ. ఘన మైనట్టి తపోధనంబు నేలయింగాఁ బోయినన్ బోవనీ, ముసుమట్టంగఁ బ్రబోధ వాసనల పెంపు ల్మాపినన్ మాయనీ, వనితా రత్నముఁ గూడ కెల్లును దమిన్ వారింప లే నిర్యోధన్. కళా. 3. ౭౮.

3. పొంతమగు, తుదదాఁకు

ద్వి. మనువు పల్కులకుదల్ మునుముట్టఁ జడవు, జనుల దుర్జనులు నిచ్చలుబాధ సేయ
అ. మ. కి. ౧. ౧౦. పొ. ౭౧. పం.

ద్వి. అపరాత్నుఁడు, మూఁడుకాలంబులు మునుముట్ట నెఱిఁగి
ద్వి. పరిస ౧. ౭౦ పొ.

వ. లలాటాక్షుణ జ్వాలాజాలంబు మను మట్ట నిగుడించి
భీమ. ౪ ౧౨౯.

ముస్క(నుక)లి. వి. (√ముసు1) ముందు, అగ్రభాగము.

గీ. పొసఁగఁ దెలికెబుమఁగుటో సెసఁగి చెలులు, బోదివి నడిపించ ముస్కలి మది వికాస, మమర విధపంబుచే రమాభ్రమరి వేలి, మెఱసి పరలెడుతెరిఁ జొర నరుగుట యనుము. ల. వి. ౫. ౭౦.

మున్నడి. విశే. (మున్ను + అడుగు. వ్యుత్పత్తిశ్న వికారము.) అగ్రేసరుఁడు, ముందునడచువాడు.

ఉ. సారలసత్సహస్రకరశాఖలతో నిసుఁ దుగ్ర మూర్తియై, ఘోరతమమ్ము లం దొరఁగఁ గోదిన మున్నడి యై యనూరుఁడు—, భీరత మీర వచ్చురలకేఁచున మూన్బె
కృ. శకుం. 3. ౫౬.

క్రి. విశే. ముందుగా.

ద్వి. నగరివాకిట నె మున్నడి తేరు డిగ్గి ... రం. రా. అయో. ౧౭౯ పొ. ౧౬. పం. (శ. ర. పా)

నగరివారికిట సమున్నతి రథంబు డిగి ముద్రిపా.

మున్నరక. వి. (మున్ను + అరక.) ౧. తొలిదుక్కి.

గీ. మున్నరక యనఁ దొలిదుక్కి పొదలు చుందు ఆం. భా. ౭. ౭౩౩.

౨ కష్టస్థితి. (ఇది యుభయయర్థములలోనిది కావచ్చును.)

చ సరికుగొనందు నన్నుఁ దనచాయల వాతి నడించె మత్సరం, దరవిభు సద్దసేయకి యితం దరి రాఘవువాలిజాలి మున్నరకకుఁ దెచ్చుపోలిక ఘనాఘనమాలిక తెప్పియూప మూహరణదయూశ లాశలను నాఁగె సగర్జిత సింహనాద యై. చం. రా. ౬. ౫౭.

గీ. తేరు గడపఁగ మాయన్న దిద్ద నన్ను, సేయ కెరిపె వింట నొక్కంత నాకు, నావదినె సత్యభామ మున్నరకి యైన, నిలిచి మున్నర కానురు గెలిచెఁ గాదె. విజ. వి. 3. ౧౬౩.

3. ధైర్యము.

కి. ఇం దుండి పోఁగువాఁటును, దందందుడా వలల నొద్దుఁ డివ్వలికొడాల్యాలం దుండి కాపు గప్పడుం, ముందటఁ గెలకులను నిలిచి మున్న రికి మెయిన్. కికు. ౪. ౩౦.

గీ. చిన్నిపాపలఁ గూడి బల్మున్నరకల, నన్నిగీ ములు సన్నకసన్న దూటి ..
నీలా. ౧. ౩౬. కువల. ౭. ౧౪౮.

మున్నాడి. క్రి. విశే. (కి. ముణ్ణాడి) ముందుగా.

(ఇది మున్నాడు ధాతువు క్త్వార్థకరూపు మని కొందఱు. నుతద్వయయమంచు నుభయయరుతుల లోనిది.)

సీ. [illegible] ... [illegible]

శా. [illegible] ... [illegible]

ద్వి. [illegible] ... [illegible]

ప్రబంధ. [illegible] ... [illegible]

మున్నాడు. అ. క్రి. (మున్ను + ఆడు.) ముందు పోవు.

శా. [illegible] ... [illegible]

రగడ. [illegible] ... [illegible]

క. ... [illegible] ... [illegible]

మున్నీరు వి. కో, అస్మా. (మున్ను + నీరు.) మొదటి నీరు, సముద్రము.

సీ. [illegible] ... [illegible]

క. [illegible] ... [illegible]

క. [illegible] ... [illegible]

దండకము. ... [illegible] ... [illegible]

మున్నీటికన్నె = లక్ష్మి.

సీ. [illegible] ..

రా. వి. ౧. ౪.

మున్నీటిగరిత = సముద్రునిఇల్లాలు, గంగ.

సీ. [illegible] .

[illegible]

మున్నీటిపట్టి = సాగరకన్యక, లక్ష్మి; సాగరపుత్త్రుఁడు, చంద్రుఁడు. (శ. ర.)

సీ. [illegible] మున్నీటిపట్టి.

గీ. ... [illegible] ...

[illegible]

ఇట్లే: మున్నీటిచూలి = కడలికూఁతురు, లక్ష్మి; కడలికొడుకు, చంద్రుఁడు. (శ. ర.)

మున్నీటిమొలనూలిముగువ = సముద్రరశన, భూకాంత.

మున్నీటిమొలనూలిముగువమగఁడు = భూభర్త, రాజు.

గీ. [illegible] ... [illegible]

పాలిళ్లకి నలువ, పుట్టదు జనింప రమా
వింతచి యొక్క-రాఁడు ...

ఉ. రా. ౬. ౧౯.

మున్నీటిరాచూలి = ౧. చంద్రుఁడు.

సీ. మున్నీటి రాచూలిముక్కఁ గొంజడలోనఁ
క్రొవ్విరిగాఁ దాల్చుకొన్న కేలి

అ. భా. ౧. ౩౭.

౨. క్షీరసాగరకన్యక, లక్ష్మి.

మున్నీటిరాణి = సముద్రకాంత, గంగ.

వ. అని యమ్మున్నీటి రాణి చెప్పు మాటలం
గొనియాడుచు, గొంతద వ్వరిగి యచ్చట,

యయా. ౨. ౪౭.

మున్ను = మును¹. వి. ఔ. ౧. ముందు,
పూర్వము.

ఆ. ఇన్నరేంద్రుచేత మున్న గృహీత మై
యున్న వాకరంబు గ్రన్న నింక, నొరుని
కర్థ మగున పరిణయ విషయమై, ధర్మ
బ్రతిగ్రహింపఁ బగదుమూర్తి.

భార. ఆది ౩. ౧౭౭.

క. మున్ను గంగోపవర్గము, నిమ్నం గని కొలిచి
భక్తి నిరవి సేయక ..

భార. విరా. ౧. ౨౭౭.

వ. ఏకోదకమగ్నంబు లైన బ్రహ్మాండం
బుల నారాయణుండు వరాహరూపంబున
రసాతలంబునుండి యుద్ధరించి మున్నటియట్ల
నిలుపుచుండు. వరాహ. ౧౦. ౧౩౭.

౨. పూర్వజన్మము.

సీ. నీ కటకటంబు నేఁ బుండరీకంబు నే భంజ
రితంబు నేను దోష ...

గీ. నేను మానిని మున్నందు నీకకేళన, నొం
దొయం బోదుంకను చెప్పుకొంచు దయుచుఁ,

దారక బ్రహ్మమణి కేలి దక్షవాటి సంభవిం
చిన బ్రత్యగ్ర చంద్రధరులు. భీమ. ౪. ౩౩.

౩. తొలి, మొదలు.

ఆ. ఇట్టు లనుటఁ జేసి యొవ్వరివాఁడను గొ,కంబుఁ
బొందఁ గాగణంబు లేదు, తక్రుఁ డెల్ల భంగిఁ
జెడిపోడు వాఁడుగఁ, దలఁచిరేని నగఁ
బలదు మున్న. భార భీష్మ. ౧. ౧౯.

మ. మరుబాలారు శరంబులం దొరఁగు కమ్మం
దేనెలోఁ గూడి యయ్యారవింబాకిఁ బడి
భంగకరి స్వాతుల్య నిరంబు ధ్రువ-
వార్థంబు నొదర్చి మున్ను దుఃఖపారధ్యం
బులం విమ్మటక, మఱియుం ద్రోయుచు
విం చెవిమ్మనమునక మూర్ఛాగమూర్ఛిత
మూర్. శైవ. ౨. ౯౯.

చ. వెలయఁగఁ జెట్టు భోజనము సేయుచుఁ బంచిన
దర్భ మున్నుగక ... అము. ౧. ౯౧,

(వీని యామ్రేడితరూపము మున్మున్న, మును
మున్న, మున్న మున్న.)

క. విచ్చి చనకుండఁ బనులం, దెచ్చుట మును
మున్న పలయు తెలఁ గానవిక ...

భార. విరా. ౪. ౨౪౯.

అ. మ, క. ౧, ౧౨. పా. ౯. మం.

చ. నరుఁడని తెక్కసేయుఁడు మునంబునకాత్రము
నమ్మనొమ్మచే, యొరఱుఁ దెక్క-బోట్లఁ
గనియుండ మనవాయకుఁ దేమిచెప్ప ని,
ద్దర మునుమున్నగాఁ దలిని తోడుగ ని
ల్చిటులై నఁ దేర యి ట్టరిక్రత భీష్మకాని
వనయుంబుకు దుర్భలుఁ దయొద్ద నక్కటా.

దాక్షా. ౪. ౧౯౨

(రామాయణార్థము.)

విశే. ౧. తొలుతటికేఁ బోలుగన్నమ సంతతిని

ఉ. ము న్నిటకంతం బెట్టగుగూజానా హైకా
కమ్న నిర్మ్నక .. శాశ్. ౩. ౧౯౦

సీ. కొంత్తుకొతనిఁ జూచి మున్నిటి దున్న్యాత
మలల బోరెను గనుదును దఱఁపఁగలరూ ...
ప్రబోధ. ౪. ౨౩.

ద్వి. మున్నింటి ఘోరాఘములు దేరఁ బ్రద్య,
సన్నిధిఁ దనకృప యుసుక్తిఁ దఱఁగి ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౨౫౩. పొ.

౩. ముందువాఁడు; అగ్రేసరుఁడు; ముందున్నది.

ఉ. పాండు నృపాలనందనుల పాలని మున్నుగ
నేది యజ్ఞ ధీ,మ్ముఁడు గడంకమై నడుచు
బోటిఁ జక్కటిగాఁగఁ ద్రోచి ...
భార. భీష్మ. ౧. ౨౩౪.

చ. ... అతిగమ్మద విస్మయపారిరాశిలో,
మునిఁగితి నమ్మహోద్యోగాఁడు మున్నుగ నేను
నృపాలపుంగవా ... హరి. ఉ. ౫. ౨౫.

మ. .. అచ్చుని, ట్టలపుంజ్జవఁ బోలుమున్నా
రగు మున్ డా జేసి యుల్లాసి రైు ...
పాండు. ౩. ౧౭౦.

౫. మున్నడి, మున్నరక, మున్నాడి, మున్నాడు,
మున్నెతిక.

మున్నూ ర్వురు. స. (మూఁడు + నూర్వురు)
మూఁడునూరులమంది, త్రిశతసంఖ్యాకులు.

ఓ. ...గింద్యపాని మున్నూర్వురసమున నా
సంద్రహాగకముగా నిచ్చి ..
ద. శా. ౪. ౯౫౫.

వ. . . దీని మున్నూ(ర్వు)రుపాసులు మున్నూ
ర్వురు (య)య్యనులు మహిషులు బ్రతి
పాలింపఁగలవారు ద. శా. ౯. ౧౦౧.

మున్నూ ఱు స. ని. (మూఁడు + నూఱులు)
మూఁడునందలు, త్రిశతి.

గీ. ఏనుమూఱురథంబుల నేర్పుమాఱె, నతలఁ
దప్పుడు మున్నూటిసాను మదఁతె, నరని
యనుజాంబు ... భార. విరా. ౩. ౨౧౩.

సీ. ఇన్నూట మున్నూట నేసూట గన్నులు
గలనేల పెద్దానిఁ గన్నతండ్రి ...
శైవ. ౨. ౩౧.

సీ. మున్నూట జతతాళ్యములచు గర్వంబుగాఁ
దాండవ్యభూపాలుండు దంచె వీడ .
ద్వా. ౧౩. ౧౨౨.

మున్నూ లు. విశే. (మూఁడు + నూలులు)
మూఁడునూలులు గలది, మూఁడుపోఁగులు చేర్చి
చేసినది.

మ. మురహై పేర్చుక దానికన్ని యజరి మున్నూలు
పుష్టుంగు బంగరు పల్లంబు ...
రంగా. ౨. ౨౧౦.

సీ. పాలబొందును బ్రహ్మాత్రి మున్నూలు అనంగను
మెప్పెటయనఁగను మెప్పిరి యన ..
అం. భా. ౨. ౨౯౫.

మున్నెతిక. వి. (మున్ను + ఎతుక. వృత్తిఁ
వర్ణవికారము.) పూర్వాపరాగము, పూర్వో
రాగముచలన కలిగిన ప్రేమ.

క. ఏ కన్నెవి యనఁగఁ గల మీ,యున్నెతికల
వినుట లేదు మ న్నెచోప్టక
శిలా. ౨. ౨౦౧.

గీ. కన్నవారల్ల నగఁదమఁ గన్నవారి, మిన్న
కెంతయుఁ బోవాడి రెన్నరాని, మున్నెతి
కల మెలంగుట దన్నె యుండుఁ జిన్ని
ప్రాయంపుముద్దు రాకన్నియలకు.
రసిక. ౩ ౯౬.

మున్మున్నుకుఱ్ఱ. సి (మును[1] + మును. సు +
కుఱ్ఱ) చిన్నికరుకువాఁడు: మునిమనుమఁడు.

గీ. అఖిలకల్యాణగుణశీల యాదుశీల, పెట్టెఁ
జేమీఁదుగా నెల్లచుట్టములకు, ధ గతోఁ
గూడ ముత్తాతీపంక్తిఁ గినియు సతి
మున్మున్నుకుఱ్ఱల నెందరేని.
హంస.

మున్మాపు. వి. (మున + మాపు) మునిమాపు, సాయంసంధ్య.

దండకము. ... అదిగొ మున్మాపు కంబంబునం బట్టి గొబ్బిళ్ల బోరెక్కి నుంబట్టి యుట్టుంగా గొట్టి ప్రహ్లాదు నాపూర్వదృష్టిన్ వినిక్షించవే ... శేష. 4. 13.

మున్నొసుకలు. వి. (మును1 + నొసుక) పూర్వ పరములు, గతకాలమును వచ్చుకాలమును.

క. తనపాప్మ కాదు మోకల, తన సొల్లను పేట పేము తా మది నిం కమున్నొసుకలు మమ్ము సెట్టున్, మనమెుం దాం గాక మా మతియుం గలదే, విక్ర. 4. 84.

ముప్పంద్రు. స. వి. (√ మూండు ముప్పది మహాన్మహాత్కర్ద శయాపము.) ముప్పదిమంది, ముప్పదుగురు.

సీ. .. బ్రహ్మవిదుల, వెలయంగ నల్లిండ్ల నిలిచి ప్రత్యేకంబు ముప్పంద్రు దానులకొప్పనిచ్చి. భార. సభా. 2. 12.

క. ...నానాదేశయాగతులై నతపసులు బ్రాహ్మణులుంగా ముప్పన్నొకం డేర్పాటింకం పది ఎన్మిదియైనదంగ్రాలన్ ...
త. శా. 4. 14.

ముప్పటి(ల్లు)లు. అ. క్రి. (గాఁగి కొంచెము చల్లారు, కవోష్ణమగు.

సీ, క్రమముగ దాదు లక్కడన ముప్పటిలినబల కంబు దెచ్చి యా చెలువమునుని, కొసరంగా గాటుకయును జాక్కడొట్టును దాటించి—
ద్వా. 3. 40.

ముప్పదా(దియా)ఱుగ(ర్గు)రు. స. (ముప్పది + ఆఱుగురు.) ముప్పదియాఱుమంది, షట్త్రింశత్సంఖ్యాకులు.

సీ. ఉదరీల ముప్పదార్గురు రుద్రులతోడ నెక మండ్రు నరులును సెనవి కొలువ ...
ఉ. రా. 4. 232.

ముప్పు ౨. స. వి. (మూడు + పదులు) మూండు పదులు.

ఉ. తొయ్యలి పెర నెలలులు తూగ్యన ముప్పది మూండుకోటులు ... వైవ. 2. 21.

క. ఎప్పుడు పారిం గని రములు, ముప్పదియును మూండుకోట్లు .. అవు. 4. 14.

ప. ... కుంకటూరి దక్షనాముని నెలంపు దక్షనాముని ముప్పదిపుట్టు వితుపట్టు ...
ద. శా. 4. 1010.

మ. .. కరరారాజచ్ఛరాసంబు ము,ప్పది నాట్లాపులం ద్రుంచి ...
ఉ. రా. 4. 302. అం. భా. 2. 168.

ముప్పదిరెంటిగుంపు. వి. (ముప్పదిరెండు + గుంపు). ముప్పదిరెండుచుక్కలుగల నక్షత్రము, రేవతీనక్షత్రము. (శ. ర.)

ముప్పదివా(పొ)టు. వి. (ముప్పది + పాటలు) మూండుపదుల సంఖ్యగలపాటలు.

ద్వి. అందు ముప్పదిపాట సారంగ నిలయ, నంది తామురునిం గైవారంబు సేయ ...
ద్వి. పరమ. 3. 231. పా.

ముప్పర్యసేల. వి. (√ మూండు.) మూండు. కోటల దూరము.

సీ. ... ఇరువర్యసేల ముప్పర్యసేల, యునికం గ్రోశద్వయాత్రయామ్యము. నెలంగ ...
అం. భా. 2. గా

ముప్పాతిక. వి. (మూండు + పాతికలు.) ఒక వస్తువునందలి నాలుగు భాగములలో మూండు భాగములు, మూండు పాతికలు.

గీ. ... పాదోదకమును, మణుల ముప్పాతిక
యొసఁగ .. ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

క. ఒప్పుగఁదిరెన్న నెదురికఁ, బొప్పము దప్పి యుదఁ
జప్పుడు విడి వివియెర్పఁగా ముప్పాతికరంగం
బున, కొప్పు మడిలేని మతిబుధోన్నతి
నిచ్చుఁగా ... రత్న. ౫౪.

ముప్పాళ్ళు వి. (మూఁడు + పాళ్ళు) ఒకవస్తువు
నందలి నాలుగుభాగములలో మూఁడుభాగములు;
మూఁడుపాళ్ళు. (శ. ర. వా.)

ముప్పావులా. వి. (మూఁడు + పావులాలు)
ఒకరూపాయలో నాలుగుభాగములలో మూఁడు
భాగములు, మూఁడుపావులాలు. (శ. ర.)

ముప్పిడి వి. (మూఁడు + పిడులు) బాఁకు,
కటారి.

సీ. మృదుపదాంబుజములు మెఱుఁగుటందెలు
దైఁడిమువ్వటియును మెలఁముప్పిడియును ...
కళా. ౨. ౧౨౩.

చ. మెలఁతలు బెట్టఁ గోల్పొలికిఁ జేయిడి ముప్పిడి
నిప్పుకోర్చుడం, ఉడుఁగని ...
వరాహ. ౪. ౯౩. కూర్మ. ౨. ౯.

విశే. తీర్థము ; పెద్ది,

ద్వి. మెఱుఁగుల మెఱుఁగులు ముక్కోటికప్పు,
మిసిమి చూపట్టుము ప్పిడికటారంబు ...
ద్వి. పరమ. ౨. ౯౪. పా.

ద్వి. విజ్ఞాన మైనముప్పిడివాడపంబు, కన్నుం
గత్తి బొక్కొనె దాపి బొప్ప ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౯౩. పా.

ముప్పిర. వి. (మూఁడు + పిరలు.) మూఁడుపిరలు,
దానితో మూఁడుభాగములు. (శ. ర.)

ముప్పిరి. వి. (మూఁడు + పిరులు) ముప్పేట,
త్రిపాత్రి.

ద్వి. కుడి విస్తరిల్లి భూమిభాగంపు బట్టుకొనుట,
తెలిదంబులుగాఁగ ముప్పిరిఁజేసినట్టు, నాడు
పిలచ్చాయ వచ్చె ...
రం. రా. ఉ. ౧౧౫. పా. ౧౩. పం.

మ. ... అక్కర్త్వలా, మురవిక్రాంతులుముప్పిరిం
దెనఁగఁ జేతో జారిజాతంబునన్.
పా. శతం ౩. ౧౧౭. ఆం. భా. ౨. ౨౯౫.

విశే. మూఁడుపేటలు గలది, మూఁడుపిరులు
గలది.

ఉ. ... ఏను మనంబున నద్భుతంబుతో,
ముప్పిరియైన శోకభయము మోదము పెక్కొన
నాకు అక్కృపం, జెప్పెడుఁ గాక యొట్లు
నని చేరితి ... భార. అను. ౧. ౩౪౭.

గీ. తరుణ బంగరు ముప్పిరి తగటుపోఁతె, మన్న
యుడి మేను .. నాల్గు౫. ౩. ౧౧౯.

ముప్పిరిగొను = ముప్పురిగొను. అ. క్రి.
(ముప్పిరి + కొను.) ౧. మూఁడు పిరులుగాఁ
బెనఁగొను.

క అధరము సంభ్రమంబున, సొరఁజంబున నన
మనమున ముప్పిరిగొన నా, భూరయంబుకుఁదు
వివిధభ్రమలు, పాదంబుల గారవించె వారల
పెల్లన్. విరా. ౩. ౨౨౦.

క. తనపాలి మృత్యుదేవత, యూరులోనను నచ్చి
యుట్టు అన్నమహోత్సం, గని దైత్యేం
ద్రుఁడు విస్మయ,ముదు భయములు గొను
కంబు ముప్పిరిగొనఁగన్.
హరి. ఉ. ౯. ౨౦౦. వైష. ౧. ౩౬.

౨. పెనఁగొను, చుట్టుకొను.

క. అనఘుడు జనపతి పెన్మక, మనసచ్చారు దాటు
మనము ముప్పిరిగొనఁగా ...
విప్ర. ౧౦. ౧౪౦.

మున్మాపు. వి. (మును + మాపు) మునిమాపు, సాయంసంధ్య.

దండకము. ... అనిన మున్మాపు కంబంబునం బట్టి నీ ప్రోల్ల [illegible] బట్టి యు ట్టట్టగాఁ గొట్టి ప్రహ్లాదు డాహ్లాదదృష్టిన్ నిరీక్షింపఁగ ... శేష. 4. 13.

మున్వేనుకలు. వి. (మును + వెనుక) పూర్వ పరములు, గతకాలమును వచ్చుకాలమును.

క. తనసౌమ్యం బాదు మౌకల, తన పెల్లను నేఁటు నేమి నా మది నిఁక మున్వెనుకలను మమ్ము పెట్టును, మనువుం దాఁ గాక మాను మతియుం గలదే, విప్ర. 4. 84.

ముప్పంద్రము. స. వి. (√ మూఁడు ముప్పదికి మహానక్షత్రర కరూపము.) ముప్పదియొంది, ముప్పదుగురు.

సీ. ... బ్రహ్మాదులు, వెలయంగ నల్లండ్ల నిలిచి ప్రత్యేకంబ ముప్పంద్రు జానుండొప్పనిచ్చి. భార. సభా. 2. 122.

వ. ...నానాదేశీయాగతులైన తపసులు బ్రాహ్మ లునుంగా ముప్పణ్ణిదం దేర్కొనిరం వది ఎన్మిదిరాజనడంగ్రములను ...

వ. భా. 4. 1848.

ముప్పటి(ట్లు)లు. అ. క్రి. క్రాంగి కొంచెము చల్లారు, కవోష్ణమగు.

సీ, క్రమముగ దాదు లక్కడను ముప్పటిలినజల కంబు దెచ్చి రయ వెలుపలనుండి, కొనరఁగాఁ గాటుకరయును జాక్కటొట్టును బాడించి—

వ్యా. 3. 42.

ముప్పదా(దియా)ఱుగ(గ్గు)రు. సం. (ముప్పది + ఆఱుగురు.) ముప్పదియాఱుమంది, షట్త్రింశత్సంఖ్యాకులు.

సీ. ఉరులం ముప్పదార్గురు కులికులతోడ నెవ మంద్రు వసువులు వెనక కొలువ ...

హ. రా. 4. 283.

ముప్పన్నెం. స. వి. (మూఁడు + పదులు) మూఁడు పదులు.

ఉ. తొంటయ్యలి వీరు కేలువుల కూర్పున ముప్పది మూఁడుకోటులు ... సైంధ. 5. 21.

క. ఎప్పుడు కాదెఁ గని రవులను, ముప్పదియూను మూఁడుకోట్లు . అము. 4. 12.

వ. .. తుంగటూరి దత్తునాము వెలుపల దత్తు నాముని ముప్పదిపుట్లు విత్తుపట్టు ...

వ. భా. 4. 1005.

మ. ... కరరాజాజచ్ఛరాసంబు ముప్పది బా ల్యాపులఁ ద్రుంచి ...

హ. రా. 4. 302. అం. భా. 2. 128.

ముప్పది రెంటిగుంపు. వి. (ముప్పది రెండు + గుంపు).ముప్పది రెండు చుక్కలుగల నక్షత్రము, రేవతీనక్షత్రము. (శ. ర.)

ముప్పదివా(పా)ట. వి. (ముప్పది + పాటలు) మూఁడువదుల సంఖ్యగలపాటలు.

ద్వి. అందు ముప్పదిపాట నారంగ నిలయము, వంది తాపురుని శృంగారంబు సేయు ...

ద్వి. పరమ. 3. 931. పా.

ముప్పరివ్వేలు. వి. (√ మూఁడు.) మూఁడు. కోసుల దూరము.

సీ. ... ఇరువద్యోజిం ముప్పద్యోజిం, యునిక క్రోశద్వయాక్రమాభ్యాం. చెలంగ ...

అం. భా. 2. [illegible]

ముప్పాతిక. వి. (మూఁడు + పాతికలు.) ఒక వస్తువునందలి నాలుగు భాగములలో మూఁడు భాగములు, మూఁడు పాతికలు.

సీ. ... పాదోనకములు, మునుము ముప్పాతిక
యనఁగ . ఆం. శ. ౨. ౨౪౯.

క. ఒప్పుగఁదివసము తెఱువిక, ద్రుప్పము వన్నెయుఁ
దప్పు ధని విడియన్న ముప్పాతికరంగ
మున, కొప్పు మహోహం మతికుథోన్నతి
నిప్పుడ ... రత్న. ౧౪.

ముప్పావు వి. (మూఁడు + పావులు) ఒకవస్తువు
నందలి నాలుగుభాగములలో మూఁడుభాగములు;
మూఁడుపావులు. (శ. ర. వా.)

ముప్పావులా. వి. (మూఁడు + పావులాలు)
ఒకరూపాయలో నాలుగుభాగములలో మూఁడు
భాగములు, మూఁడుపావులాలు. (శ. ర.)

ముప్పిడి వి. (మూఁడు + పిడులు) బాఁకు,
కటారి.

సీ. మృదుపదాంబుజములు మెఱుఁగుటందెలు
దైఁడిదుప్పటియును మొలముప్పిడియును ...
కళా. ౨. ౧౭౩.

చ. వెలపులు పట్టఁ గోల్పులికిఁ జేయిడి ముప్పిడి
గుప్పుకార్యవం, కుఱఁగని ...
వరాహ. ౪. ౧౭౬. పారిజా. ౨. ౧౦.

విశే. తీర్థము ; పెద్దది,

ద్వి. మెఱుగులమెఱుంగులు ముత్యాలపట్టు,
బిగిసి చూపట్టుముప్పిడికటారంబు ..
ద్వి. పరమ. ౨. ౯౪. పా.

ద్వి. విశాలమైనముప్పిడికడరంబు, కన్నుల
కళ్ళ మొక్కల పాల్పి మొప్ప ...
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౯౩. పా.

ముప్పిర. వి. (మూఁడు+పిరలు.) మూఁడుపిరలు,
నూలిలో మూఁడుపంతులు. (శ. ర.)

ముప్పిరి. వి. (మూఁడు + పిరులు) ముప్పేట,
త్రిసరము.

ద్వి. కుడి విష్ణురెల్ల ధూమకేతుఁ జట్టుకులు,
తెలివంబుగాఁగ ముప్పిరిఁజేసినట్టు, నారు
కింపాయ నమరె ...
రం. రా. యు. ౧౧౯. పా. ౧౪. పం.

మ. ... అశ్వర్యగా, తురవిక్రాంతులుముప్పిరిం
బెనఁగఁ జేతో హారిజాతంబునన్.
కా. ఖం ౪. ౧౧౭. ఆం. శ. ౨. ౨౯౦.

విశే. మూఁడుపేటలు గలది, మూఁడుపిరులు
గలది.

ఉ. ... ఏను మనంబున నద్భుతంబుతో,
ముప్పిరిదైన కౌతుకము మోదము పెల్లొన
నాకు ముక్కృపం, బెప్పుడుఁ గాక యొట్టు
నని చేరితి ... భార. అను. ౧. ౩౪౭.

గీ. తళుకు బంగరు ముప్పిరి తగటుకోక, మున్న
యది యేమి .. వాల్మీ. ౩. ౧౧౯.

ముప్పిరిగొను = ముప్పురిగొను. అ. క్రి.
(ముప్పిరి + కొను.) ౧. మూఁడు పిరులుగాఁ
బెనఁగొను.

క అదరము సంభ్రమంబును, మోహంబును దన
మనమున ముప్పిరిగొన నా, భూపంబుకుఁడు
వివిధక్రియ, వాదంబుల గారవించి వారల
నెల్లన్. విరా. ౩. ౨౨౦.

క. తనపాలి మృత్యుదేవత, యనుచుంబెను వచ్చి
యుట్టు అన్నమహోత్సవం, గని దైత్యేం
ద్రుఁడు విస్మయము, మునుం భయమును గౌతు
కంబు ముప్పిరిగొనఁగన్.
పారి. ఉ. ౯. ౨౦౦. వైజ. ౧. ౪౮.

౨. పెనఁగొను, చుట్టుకొను.

క. అనవృను జనపతి పెన్మన, మునన్ పైపై బాటు
మునను ముప్పిరిగొనఁగా ...
విష్ణు. ౧౦. ౧౪౦.

క. ఎప్పుడు నీసందేశము, ముప్పిరిగొను నాదు
చిత్తమున నిది దెలియం, జెప్పు మన ...
వరాహ. ౧౧. ౪.

క. అప్పుడు మునివరులందఱు, దప్పాపాత్ముఁడని
వలనగ సమానితులై, కప్పిన కోపాగ్ని శిఖల్,
ముప్పిరిగొనఁ గలుషవాక్యములు దమ
లోనన్.

వి. పు. ఆ. ౧౯౭. కాశీ. ౪. ౧౦౧.

3. అతిశయించు.

క. అప్పుడు మదిరానందము, ముప్పిరిగొన నమిత
భ్రమిత ముఖమండలంబుల్, చెప్పుచు బ్రొ
క్కుడు భూవరు. నప్పర మోక్కయుఁడు వరము
అడుగు మటన్నన్ .. వరాహ. ౯. ౭౯.

ద్వి. అప్పుడు విజయుఁడై యయ్యింద్రజిత్తు,
ముప్పిరిగొను మోదంబునఁ దన్నుఁ గొలుచు,
వారును దను వడి లంక కరిగి, యా...
[illegible] గాంచి యుప్పొంగిరి.
గం. రా. యు. ౩౯౧ పా ౧౫ [illegible]
[illegible]

ముప్పిరిగొల్పు. స. క్రి. (ముప్పిరిగొను ...)
మూఁడు పరులు గలుగునట్లు చేయు, త్రిగుణితము
చేయు.

ద్వి. దివ్యాంబరాభరణములు మీఁది
గొల్పి చేసిన పెత్తిలో నుంచి యాగ్నిలో
దరికొల్పి బస. పు. ౩. ౩౧౯. ౨౦

ముప్పు. వి. (క. తు. ముప్పు. త. మ. మూప్పు)

౧. ముదిమి, వార్ధకము.

౨. ముప్పునను నోముదర్యోపై మగ్గ యాము,
శోక నందగొప్రనహ్రశోకజలధి, యూఁదఁ
గేఁది గా దర్యోపై యుట్టి దైవ. గుడరు
పిడ్డ పెన్నిధియనుఁగుబిడ్డ.
హరి. పూ. ౭ ౪౨.

గీ. మునిమి ముప్పునఁ బెండ్లియై మొగమెల్లఁ
దగవు గా దని రాఁ దయ్యెఁ దాశెల్ల.
నైష. ౪. ౧౭౯.

ఆ. శిరము నొవ్వఁ దొడఁగెఁ జెదరె మనం
బంతఁ, గడిఁది దైన ముప్పుగాంచి ముసలి.
భాగ. ౭. ౭౧.

సీ. . ముదిమి ము ప్పనఁ దగు ముసలితనము.
ఆం. భా. ౨. ౧౧౮.

౨. హాని, చేటు; ఆపద.

క. చనువాని చేయు కార్యంబున కడ్డము సొచ్చి
చేరుపన మొలఁగుదుఁ దా, నను బంటుఁ
బాపికొనుటఁ దన, మును మొలఁగిన మొలఁ
కవపను ము ప్పగుఁ దిదపన్.
భార. విరా. ౧. ౨౭౫.

ఆ. తప్పఁ జూడఁ దగునె ముప్పున కర్యోడ,
వనచు నాదికాలమునను నమ్మి, నిన్ను నింట
నిలిపి నేనీవ నాదిద్దఁ, బెండ్లిచేసినాఁడఁ
బెద్దవాఁడ రామా. ౬. ౧౧౯.

మ ... ండాడఁ బాచిన ముప్పు గల్గు ...
రాము. శ. ౫౦.

ముప్పుత్రిప్పలు = శ్రమలును, చిక్కులును.

సీ ముప్పుత్రిప్పలు లేక ... దినమూడు కోటులు
కుధాంధ ... ప్రబల
వరాహ. ౭. ౭౮.

వ్య వ.) అతఁడు నన్ను ముప్పుత్రిప్పులఁ బెట్టి
... చెడుపులనిట్లు త్రాగించినాఁడు.

ముప్పొద్దు. వి. ఓషధివిశేషము, ఒకజాతిచిన్న
మొక్క.

క. పప్పి ముర్యక్రాంత ముప్పొద్దు వరమండు
గాడిదగడపర కన్నెకొమర ...
హంస. ౪. ౧౦

ముప్పూరి = ముప్పిరి వి. (మూఁడు + పురులు గల. ముప్పురి. మూఁడుపెలికలు)

చూ. ముప్పురిగొను.)

వి౦. మూఁడుపేటలు గలది త్రిసూత్రము.

ఉ. అరవిందంబులరేకుఁ జెన్నలరఁసిన్ స్తంభంబు లొప్ప ముప్పురిగాఁ జెప్పినకాలపాశము లకన్ మద్గ్రంథకాకానభ,వ్యరపోత్కృష్ట మైన పీఠ్రమీదయగం, బత్యద్భుతార్వ్యపకిం,శర వాదార్ధ్రతి రెట్లు దాకె మదనాకారా మనోజ్ఞాయకా. విజ్ఞా. ౩, ౬౩.

ముప్పురిగొను – ముప్పిరిగొను అ. క్రి. (ముప్పురి + కొను) మూఁడుపెలికలు గలదగు.

వ. .. చెప్పరానిచేడుగ ముప్పురిగొన విచ్చం విడి జాఁగి ప్రముత్పులాడుగాడ

చంద్రి. ౨. ౧౫.

ముప్పురుటాలు వి. (బ్రా మూఁడు + పురుడు + అలు) పురుటి మూఁడవనాఁటికాలింత రాలు.

సీ. కాగించి రంచితోత్సవము ముప్పురుటాలి మైథనంబు తృతీయ వాసరమున ..

పి. శకుం ౪. ౬౨.

ముప్పూఁట. వి. (మూఁడు + పూఁటలు.) మూఁడు పూఁటలు,

గా. .. అ రాజా దేవియు మంత్రపూత ముగ హోరాత్రంబులుఁబోగుతములై, బాబల్ పేరుడు విచ్చందం తెలఁగి ముప్పూఁటంబురా రాతికి .. రాజ. చ, ౧. ౬౪.

ద్వి. మ ప్పూఁట నోగిరంబులుఁ ఐదార్థములుఁ, దప్పక కావక్షె రెప్పుడుఁ బంత

బసు. పు. ౨. ౧౮౮. ౩౦.

ముప్పెట్టు వి (మూఁడు + పెట్టులు.) మూఁడు పెట్టు (చూ. ముప్పెట్టు పెట్టు.)

ముప్పెట్టు పెట్టు అ. క్రి. స. క్రి. (ముప్పెట్టు+ పెట్టు) మూఁడుచుట్లు తిరుగు.

మ. నిని తేగంబునఁ దాబు తెంచియమునాతేగం బునతా , మునిఁగెను తెంట పాలా యుధుండు దలుముత్ రెంపాంధకారం బులోఁ మునిఁగెను దజ్ఞా పెల్లఁ దల్లడ పడతా ముప్పెట్టు పెట్టక పడిక

ఉ. హరి. ౪. ౨౮౭.

ఉ. భవద శ్వేతుల తత్పరత్వమున భూభాగంబు ముప్పెట్టు పెట్టి దశకు. ౬. ౩.

ద్వి. పెను వెంట మును పొంచికొని యున్నవిప్రు, లను పెచింగియు పెంబంగనియట్లు గూడ, నప్పాట మూరెల్ల ముప్పెట్టుపెట్టు, చొప్పరపడియుండు ...

పండితా. విఠా. ౪౧. పా.

ముప్పేట[1] వి౦. (మూఁడు + పేటలుగల) మూఁడుపేటలు గలది.

సీ. ముప్పేటఁ జెనఁగొన్నముంజుఁబచ్చనిగోఁచి పెలిపట్టు పంచయు పెలుఁ దనర్ప

దశా. ౫. ౯౧.

సీ. ముప్పేట ముంజుతో పెంటయు పేంటలేల ధరియించి వలయాధూధరము పెలుఁగు ..

పరిార. ౨. ౨౭.

వి. త్రిసూత్రి. ఆం. భా. ౨. ౫౫.

ముప్పేట[2] వి౦.కొంతమంది మందివది.(కొల్లేర్వర వాడు.)

(వ్యవ.) ఈ కొల్లేర్వరవాయ వింకను ముప్పేట గా కే యున్నవి.

ముప్పేటలాడు అ. క్రి. (ముప్పేటలు1 + ఆడు) సంతోషముచే మిట్టాడు.

క. ... అభీష్టప్రాప్తి రూపశ్రీతి సముచ్చయం
బులఁ ముప్పేఁటలాడుచు నొక్క సుదు
పాలార్త దినంబున ... హ్స. వి. 3. ౧౯౮.

ముప్పాంగు. అ. క్రి. (మూఁడు + పొంగు.)
ఉప్పొంగు. మూఁడుపొంగులు పొంగు.
ద్వి. మునుపటివలె నేఁడు ముప్పాంగుచున్న, ముని
పతి చూచి సమ్మోదంబుఁ బొంది.
ద్వి. శ. పా. 3. 383. పం.

ముప్పాత్తులు. వి. బ. (మూఁడు + పొత్తులు)
త్రిరాత్ర్యత్మకసంబంధము, మూఁడుకలయి
కలు. (అ.శబ్ద. అని శ. ర.)

ముప్పోకలాఁడు. విశే. ముప్పోకల + వాఁడు)
త్రిభంగాత్మకుఁడు. (భగవంతుఁడు.) మూఁడు
త్రోవలు త్రొక్కినవాఁడు.
క. వాఁడుఁడు జన్మాంతరయుతుఁ, డోరుఁడు
ముప్పోకలాఁడు మునుపటిత్రోవా, వార
క్రిమ్ముల నర్తుఁడై, వారికి యతఁ డమిత
సకలకార్య మూర్తికా.
భాగ. ౧౦. ఉ. ౩౯౧.

(అభియుక్తప్రయోగము భాగవతము.)

ముప్పోకలు. వి. (మూఁడు + పోకలు.) పెక్కు
త్రోవలు.
సీ. తలపడవడి యని తొట్లు పక్కాణింతుఁ
బూని ముప్పోకలఁ బోవలెద్దు ...
భాగ. ౭. ౫౫౨.

ముప్పొద్దు. వి. (మూఁడు + ప్రొద్దులు) మూఁడు
పూటలు.
ను. వృద్ధువృష్టొన్న ము త్రివ్రతారముసాసిమ్మిక
వారు ముప్పొద్దులఁ గ్రొన్నదినంబుల్ భుజి
యించిరి ... వైకు. ఉ. ౧౪౨.

ద్వి. ముప్పొద్దు ప్రాణదింగన్నిపాకంబు,
ముత్రపన్నత పంగముత్రపాతంబు ...
బ. ప. పు. ౫. ౨౦౯౦.

ముప్పిళ్లు వి. బ. (మూఁడు + ప్రోఁగులు.)
త్రిపురములు.
ద్వి. మొక్కంటిచిచ్చున ముప్పిళ్లు నెక్కి,
మిక్కుటం బగుటఁ దొమ్ముదియుకలిమి ...
పండితా. వాద. ౨౫. పు.

ముబ్బడి = ముమ్మడి విశే. (మూఁడు +
బడులు) మూఁడురెట్లు గలది, త్రిగుణితము.
(చూ. ముబ్బడించు.)

ముబ్బడించు = ముమ్మడించు అ. క్రి.
(√ముబ్బడి, మూఁడురెట్లు కలదగుట.

ముబ్బారములు. వి. బ. (మూఁడు + భారములు)
పెక్కుకష్టములు.
ను. మముబ్బందారకచాల నోరగ సుభాల్ ముబ్బా
రములం బడ్డవా, రని వాకే సని యుండు
దోరి కటింపుచారె ...
భా. రా. యు. ౨౨౦.

ముముక్షు. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. మోక్షేచ్ఛ,
ముక్తిఁ గోరుట. ౨. విడువ నిచ్ఛయించుట.

ముముక్షువు సం. విశే. (ఉ.) ౧. విడువ నిచ్ఛ
గలవాఁడు. విడిచిపెట్ట నిచ్ఛ గలవాఁడు. ౨.
సంసారబంధము విడువ నిచ్ఛ గలవాఁడు.
ముక్తి నిచ్ఛ గలవాఁడు.

ముముచానము, సం. వి. అ. పుం. మేఘము,
ముబ్బు.

ముమూర్షువు సం. విశే. (ఉ.) చావఁదలఁచిన
నిచ్ఛ గలవాఁడు.

ముమూర్ష సం. వి. అ. స్త్రీ. చావనిచ్ఛ. మర
ణము పొందఁ గోరిక.

ముమూర్షువు. సం. విశే. (సం.) చావఁదలఁచు కలవాఁడు.

ముమ్మడి = ముబ్బడి. విశే. (మూఁడు + మడుఁగులు4) మూఁడురెట్లు కలది, త్రిగుణి తము.

క. ఇమ్మడి జనుమని తమ్ముఁడు, ముమ్మడి దాన మునఁ గర్ణుముమ్మడి నా శౌర్యమ్మున నుర పతి నంతునకు, ముమ్మడి నా వినుతికెక్కె మల్లోకములన్. దశకు. ౧. ౪౩.

చ. ఉగ్గడు వసుధీరలన్ సురవగ్రపవరుం డనఁ బ్రోలమాంబను, మ్మఁడు బెడఁ గొందఁ రూపమహిమ స్మరుముమ్మడి యై జగంబునన్. భోజరా. ౧. ౩౩.

క విశ్వప్రియులఁ గుమారుల, శాశ్వతులను నల్గు రన్ బ్రసన్నులఁ గని యయ్యైశ్వరునికంటె ముమ్మడి, యైశ్వర్యము గాంచి దశ రథాధిపుఁ డలరెన్. రామా. ౩. ౧౨౨.

వి. మూఁడు రెట్టులు, త్రిగుణము.

(చూ. ముమ్మడిగొను.)

ముమ్మడించు = ముబ్బడించు. అ. క్రి. (√ముమ్మడి) ముమ్మడిగొను. (ముమ్మడియగు. శ. ర.)

ముమ్మడిగొను. అ. క్రి. (ముమ్మడి + కొను) మూఁడురెట్టులు కలది యగు, మూఁడుమడుం గులు కలది యగు.

ద్వి. రమ్ము నీ విటుకుఁ బుత్త్రస్నేహ మూర్మ్మ, ముమ్మడిగొన దదేమొ కాని నీకు . .
పల. ౧. ౨౨. పొ. ౧౦. పం.

ముమ్మడుఁగు. వి. (మూఁడు + మడుఁగులు.) మూఁడురెట్లు.

సీ. ... తళ్ప్రతన ఘాట, గుణిత మైనఁ జను వగుచ్ చుతి దానిముమ్మడుఁ గవికీసహస్ర కొనరు .. భార. ఆది. ౧. ౧౧౪.

ముమ్మనుమఁడు. వి. (ముని1 + మనుమఁడు.) మునిమనుమఁడు.

సీ. నిడుద పెన్నితిగుంపు జడగట్ట సగరుముమ్మను మండు తపము గైకొనినచోటు ...
మను. ౨. ౯.

ముమ్మనుమరాలు. వి (ముని1 + మనుమ రాలు.) మునిమనుమరాలు. (శ. ర.)

ముమ్మరము. విశే (త. ముమ్మరం.) అధికము, మిక్కుటము; తీవ్రము.

సీ. చిలుకు రాగరసంబు చిత్తడిచే ముమ్మ రమ్ముగాఁ బులకాంకురములు మొలచ
వరాహ. ౪. ౧౦.

ఉ. నిద్దురపోవుచున్నయెడ నిశ్చయమైనవిధంబు దోఁపను, నొద్దికఁ జేరి కూడి సుఖ మొందఁగఁ జేసి భ్రమించినట్టియా, ముద్దులు గుల్కుజవ్వనపు ముమ్మరపుం జెలుజాణ యెవ్వఁడో. ఆని. ౨. ౬౭.

సీ. మాపి కందూతి ముమ్మరమైనఁ గట్ట దుద్వా పించి కేలోక్కుకల్కులంబు . .
పి. శకుం. ౪. ౧౨౧.

ఉ. ... నన్ను నీ, కొమ్మలు నమ్మినారు మరు కోలల కగ్గముచేసి పోవఁగా, ముమ్మరమైన తాపమున గ్రొంగ్గొదరో ...
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౧౪.

గీ. ముమ్మరమ్ముగ న స్నేహ మొంది మరచె, చలముఁ జాలించు పరిపూర్ణ చంద్రవదన ...
ప్రబంధ. ౪౩౬.

వి. సాంద్రత, చిక్కన, దట్టము.

వ. మవ్వంపుటూపుటుంబులం తెరలముదపు లనం గ్రమ్ము పూదమ్మ లముమ్మరంబులం గొమ్మ లం గాంచి ... యయా. ౪. ౧౩.

జ. ముమ్మరించు.

ముమ్మరించు. అ. క్రి. (√ముమ్మరము) అతిశయించు.

సీ. ఘనవేణిపేటిశృంగార మారసినంత కొంపాంధ కారంబు ముమ్మరించె . శశాం. ౪. ౫౩.

గీ. మోదిభయద క్తి లాత్ములో ముమ్మరింప, వందనాలింగనాదుల వారి గూర్చి, చెలంగ ధ్యానందరసములం చెలంగ కలికి తపతీ. ౩. ౭౪.

ముమ్మాటిలు = ముమ్మాటిలు. వి. (మూఁడు + మాటలు) మూఁడు పర్యాయములు.

గీ. ధాన్యముప్టి గులా మొ త్తి దాన నిత్య, మేక తంబునఁ దా స్వయంపాక మాచరించి పాపాటునేయుడు పంచు నతని, మెుఁగి తనయింటి కేఁగి ముమ్మటు భుజించు. వైజ. ౨. ౧౭౭.

ముమ్మాటిలు = ముమ్మాటిలు. వి. (మూఁడు + మాటలు) మూఁడుపర్యాయములు, మూఁడుతడవలు.

మ. వినుమంభోజభవుండు ముస్ను మదిలో వేదంబు ముమ్మాటు కొన్ను సమందుం దల పోసె .. భాగ. ౨. ౩౫.

క. ఆమ్మదనాగేంద్రంబును, గుమ్మరసారాతి జొట్టుకొని పడి విరుగక, ముమ్మాటె యనుచుఁ జాపటు, ముమ్మాటు బాగడి రొక్క నుగి నవ్వేశక. శశాం. ౫. ౭౯.

ద్వి. కినరు దాటికి యుండఁ గించిత్తు నొసల, మటిలోట్టుఁ బెట్టి ముమ్మాటు దూపొడువ. ప్రభు. ౨. ౪౭. పా. ౭౪. పం.

ముమ్మాటికె. అవ్య. ఆశ్చర్యప్రకటనాదులను దెలుపును.

క. అమ్మదనాగేంద్రంబును, గుమ్మరసారాతిఁ జొట్టుకొని పడి విరుగక, ముమ్మాటె యనుచుఁ జాపటు, ముమ్మాటు బాగడి రొక్క నుగి నవ్వేశక. శశాం. ౫. ౭౯.

ముమ్మాసములు. ని. వి. బ. (మూఁడు + మాసములు) మూఁడునెలలు.

కి. ఘనరహిత పైన మెఱుపు జ్యమునిదా గనక వాఁడు ద్రెల్లి ముమ్మాసములన్

హై. భా. ౦. ౯౯.

ముమ్మూఁడు. స. (మూఁడు + మూఁడులు) మూఁడుమూళ్లు, తొమ్మిది, త్రిరావృత్తమైన త్రిసంఖ్య.

అ. మూఁడు మస్తకములు ముమ్మూఁడు గన్నులు, మూఁడు కాళ్లు రెండు మూఁడుచేళ్లు, గల మహాజ్వరంబు ప్రళయాగ్నియనుబోలె, సెను దరపడియె నార్పు పెలఁగుతోడ.

హరి. ఉ. ౦. ౧౦౫.

ఉ. వాఁడిమితోడ పెండియు నవార్యత నెత్తియడి నాగ్రహించి ముమ్మూఁడు శరంబు లేయ

హై. భా. ౫. ౧౯.

ముమ్మూలలు. విశే. (మూఁడు + మూలలు) మూఁడుకోణములు గలది.

సీ. ముడివడ్డబొమలును ముమ్మూలముక్కులు

ఉ. హరి. ౨. ౧౭౭.

ద్వి. పన్నిన దైన్య మేర్పడఁగఁ బల్కుచును, ముమ్మగా కెంపు మన్నముమ్మూలకాని, పిన్నలి వడి పెంపం బెనది తగిల్చి .

ద్వి. పరమ. ౪. ౩౭౧. పా.

ముమ్మూలలకా. వి. (ముమ్మూల + కా) మూఁడుమూలలు గలరక్ష

సీ. నిలువుటద్దములతోఁ దళతళ క్రాలెడి గవాక్ష
ముత్యాలజాలముల క్రమముల సొంపుగు, నలు
గోడలన్ ... భా. రా. ఉ. ౧౨౬.

ముమ్మొనంగి. వి. ద్వీపవిశేషము, ఒకానొకదీవి.

క. కేళరయు ముమ్మొనంగియు బం,గాళము పైగోవ
కొండలుంగాఁ బోదకెదుద్వీ,పాళిఁ గలసరకు
లాకలి,కాలంన దిగు మాట నిజము గలవాఁ
డగుటన్. శుక. 3. ౮.

ముమ్మొన. విశే. (మూఁడు+మొనలు) మూఁడు
మొనలు కలది.

ద్వి. ముమ్మొనలో గాఁడె తొమ్మనఁ జిత్ర
మనఁగ, ముమ్మొనపుండు తొమ్మనఁ
బుట్టె. పండితా. మహిమ ౨౫౯. పా.

వి. ౧. మూఁడుమొనలు.
పండితా. మహి. ౨౫౯. పా.

౨. మల్లవిద్యావిశేషము

వ. లోమైన వెలిమైన యుక్తిమైన ముమ్మొన
చతురమైన పుణ్యమైన పాపమైన చాట
ధుగుమైన దాటడగుమైన కదలుమైన అర
మోటుమైన నిలువుమోటుమైన పరికాళింపు
మైన యాదిగాఁ గలపదిరెండుమొనల నాతి
కేతి. హంస. ౧. ౨౦౬.

ముమ్మొనకైదువు=మూఁడుకొనలుగల యాయు
ధము, త్రిశూలము.

చ. మధుఁ దధి సమ్మతించి స్మరమర్దికిఁ గ్రమ్మఱ
వెంక్కి మక్కలం,బు ధరఁ గలంత
కాలమును ముమ్మొనకైదువు నిల్పవే దయా,
నిధి యన. భా. రా. కి. ౩౮.

ఇక్లి: ముమ్మొనవాలు.

సీ. ... కేల ముమ్మొనవాలు గీలుకొలిపి ...
నీలా. ౧. ౧౩.

తోటకము. ఇలక్షై లవణానుయఁ దొట్లోలంగన్,
గలకాలము వానియాగారమునన్, వల
నొప్పెడు ముమ్మొనవాల్ శివుచే, నలు వొ...
దెడుకాలమునన్ గలెన్ ...
భా. రా. కి. ౧౬౩.

ముమ్మొనవాలుదాల్పు (పు) = త్రిశూల
ధరుఁడు, శివుఁడు.

గీ. తోలుదాలుపు ముమ్మొనవాలుదాల్పు వాఁగ
ళవదాఖ్య లొప్పు నంధకవిపక్షు
ఆం సం. దేవ. ఉ.

ముమ్మోటు. విశే. (మును[1] + మోటు) మూర్ఖు
లలో మొదటివాఁడు, ముఖ్యాగ్రేసరుఁడు.

ద్వి. గడుసు తుంటరి జోగి గ్రక్కునముడుసు,
ముడిదిన్నవెక్కు ముమ్మోటు పిసాళి.
ద్వి. హరిశ్చ. భా. ఉ౫౦. పం.

ముయ్యంచు. వి. (మూఁడు + అంచులు.)
౧. వస్త్రవిశేషము.

సీ. బొమ్మంచు ముయ్యంచు పొప్పులి వొం
బట్టు . . . . కొండలుగావల్వలు ధరించి
ముదిత లక్ష్మదు . . ప్రబంధ. ౨౬౨.

వ. కరకంచులును బొమ్మంచులును ముగుడు,
బొమ్మంచులును ముయ్యంచులును నొంటి
పాళ్లను. ద్వా. 3. ౨౦౬.

౨. మూఁడు అంచులు. మూఁడు మూలలు.
శ. ర. చూ. ముయ్యంచుతుంగ.

ముయ్యంచుతుంగ. వి. (ముయ్యంచు + తుంగ)
మూడంచుల తుంగ పు.

క. అయ్యెరు దెలుగున కప్పుడు, కయ్యమునకుఁ
బరమసాధకంబుగఁ గలిగెన్, ముయ్యంచు
తుంగ యనఁబ్బట, దయ్యమునేర్పు విను
చెప్పెదం గురునాథా. శార. మా. ౫౪.

ముయ్యందము. విశే. (మూఁడు + అందములు.) మూఁడు అందములు గలది.

సీ. చెందొవ కేల మొయ్యందంబుఁగాఁ దీర్చి కమనీయముఁగ దిలకంబు వెట్టు.
నిర్వ. ౭. ౬౨.

ముయ్యడ. వి. (మూఁడు + అడ్డలు.) అఱ మానికలు.

సీ. . కుడపమట్కాంబు ముయ్యడ యనఁ దగు . ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

ముయ్య(ని)లికు(ట్టు)(ట్టు.) వి. మూఁడుఎల్లలు కలిసినతావు.

వ. .. నాగణ్ణముక త్తి మహేశ్వరదేవరకుమాది [బిక] లియచ్చుకానలకుంగా .. . ఇచ్చిన [ఖణ్డు] కపది [వృ.] టులవిత్తుపట్టును సర్వ కరపరిహారముగా యూరి ఆగ్నేయమున ముయ్యనికుట్టునవి [డ్పి] ని
ద. శా. ౪. ౧౨౫౫.

౧. అస్యగ్రామస్య క్షేత్రసీమానః పూర్వతః పొందువ, కొమ్మర. యుడియూరి ముయ్యనికు(ట్ర)గుంట.

౨. నిర్పతితః. కొక్కిలిపూణ్డిపాటి పడమటి ముయ్యని కుట్రగుంట.

౩. వాయవ్యతః. ఉండందొత్తిపాను, దోమగోవమి ముయ్యనికట్ర చిత్తూరిశాసనము Ind+IV ౫౫౧.

వ. ఆగ్నేయతః ఇయూర్వారియుం బిల్లిమపెద్ద పూణ్డియు పెరపులయుం బొలగరమున ముయ్యలికట్రసీమా ...
నందంపూడిశాసనము. శకె..
(ఆం. సా. ష. ప. ౧.)

వ. ... ఆగ్నేయతః క్రొంకుకత్తియుం బాలూరియురణ స్తిపూణ్డి ముయ్యలికట్టు)న వెలంగ గుణపఱుమటికట్టు.
రణస్తి పూడిశాసనము. Ep ind ౬.

ముయ్యాకుపొన్న. వి. మూఁడు + ఆకులు + పొన్న) త్రిపర్ణిక, ఒకవిధమగు చిన్నచెట్టు.

సీ. ముయ్యాకుపొన్నయు వెంగలిం కుత్తెర బంకకుత్తెఱ హంసపాది
హంస. ౪. ౧౦.

సీ త్రిపర్ణాఖ్య తెలియఁ బడుచునుండు ముయ్యాకుపొ న్నన ..
ఆం. భా. ౨. ౫౭.

ముయ్యాలు. స. (మూఁడు + ఆఱులు) పదు నెనిమిది.

సీ అని కడుఁ జింతింప నతఁడు వెండియు గంధ మాదను ముయ్యాలు మార్గణముల
భా. రా. యు ౧౦౪౬.

శా. వ్యాసప్రోక్త మహాపురాణములు ముయ్యాఱంపులోఁ జిత్ర మై, శ్రీసౌభాగ్య విలాసదం బయి బహుశ్రేయస్కరం బై కడుఁ, భావిల్లు సుపురాణ మెంక్కటి ధరఁ బ్రహ్మాండ మన్నేర .
చిత్రభా. ౧. ౬౫. కాశీ. ౩. ౧౯౦.

ముయ్యేడు. విశే. (మూఁడు + ఏడులు) మూఁడు వయస్సులు గలవాఁడు.

క. గోమునఁ బెరుఁగుచు ముయ్యే, డై మెలఁగుచు గర్భశైషవాగ్రేసరు లౌ, నా ముద్దు కొమరులం గని, కామిని దీపించె దొండ గాచిన భాతిన్. పాండు. ౪. ౨౬౧.

ముయూర్వరు. వి. (మూఁడు + ఊరులు) గ్రామ త్రయము. మూఁడు ఊరులు.

గీ. కర్ణకంఠోదరా భారకంబు లగుచు, నమర
ముయ్యేర్వురు పిడుఁదు కండములతోడ,
నచ్చటికి వచ్చె నొకయక్ష్యయుల్ల.
శుక. 3. 3౯౮.

(ఇట మూఁడుతావులని భావము.)

ముయ్యేలగుట్ట. వి. (మూఁడు + ఎల్లలు + గుట్ట) మూఁడుగ్రామముల హద్దులు కలియు చోటు.

౧. దేవరపల్లి పలవెల దొడ్డవరపు పొలిమేర ముయ్యాలగుట్ట నందికంభానకు వెళ్లి.

౨. పశ్చిమముఖమై గట్టిపట్టె పలెవెల ముమ్మడి వరపు దొడ్డవరపు పొలిమేర ముయ్యేలగుట్ట నంది కంభానకు వచ్చెను.
కొంకుదురుశాసనము. శ. ౧౩౫౨.

౨. మూఁడుదారులు కలియుచోటు.

చ. ఉడుపతి బారికిఁ జెలఁగి యీయాఁట యా నని పేరటాఁమునిన్, ముడిపడు కంకుసేనలకు ముయ్యేలగు ట్టయినట్టి యింత రా నడఁగుసె తాపపహ్ని మనుచ. 3. 3౪.

ముయ్యేడు. స. (మూఁడు + ఏడులు) ఇరువది యొకటి.

శా. . విద్వేషిజీ, మూళోగ్రశ్వసమందు రాముఁ డలుకఁ ముయ్యేడుమాఱుల్ రణ, శ్రీతిఁ వైరిధరాతలేశ్వరులఁ జంపెఁ బల్వు రన్ భార. ఆది. ౧. ౯౭.

ద్వి. పెనుకు కోట్లుగా ముయ్యేడు మెనలు, తనరఁ గల్గినవాఁడు దధిముఖుం డతఁడు .
రం. రా. యు. 33౧. పొ. ౯. పం.

సీ. ముయ్యేడువానరంబు లకాలవర్షంబు, జడి పట్టి కురియఁ బర్జన్య బలిచి ...
పా. ౧. ౧౪. భా. రా. యు. 3౫౪.

ముయ్యేఱులు. వి. (మూఁడు + ఏఱులు.) మూఁడు మార్గములను ప్రవహించినది, త్రిపథగ, గంగ.

ద్వి. ముందఱ నున్నది ముయ్యేఱుసేల, అం దున్నజనులు మహాజను లనిన . .
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౪. పం.

ముర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. గంధద్రవ్యవిశేషము ॥.

మురంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కారముసగ ॥. (శ. ర.)

మురండము. సం. వి. అ. పుం. భరతఖండమునకు వాయవ్యదిక్కున నున్న దేశవిశేషము, లంపాకము.

మురందల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మురలానది. (త్రి. ని.)

మురగండము. సం. వి. అ. పుం. ముఖమువాఁడి పొక్కు, ముఖమువాఁడిబొబ్బ.

మురడించు. అ. క్రి. అతిశయించు.

ద్వి. శృంగార మలవడఁ జెలువొందు మంచి, చెంగల్వపువ్వులు చేర్చినవాని, తివిగా జగి మురడింప కొమ్మెన, గోపజవ్వాజి నిగుడ్చిన వాని నవ ౧. ౫౭. పొ. ౨౦. పం.

మురజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మృదంగము, మద్దెల.

మురజఫలము. సం. వి. అ. పుం. పనసచెట్టు.

మురద్విషుఁడు. సం. వి. ష్. పుం. మురద్విట్టు, మురారి, కృష్ణుఁడు.

మురభిదుఁడు. సం. వి. త్. పుం. మురభిత్తు, కృష్ణుఁడు. (రూ. మురారి.)

మురమర్దనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మురారి, కృష్ణుఁడు.

మురమల. సం. వి. అ. వ. వేష్టనము, చుట్టు వాలుట.

మురమురా. వి. ౧. మూల్గుటయం దగుధ్వని కను కరణము.

అ. . మురమురా మూల్గుచుఁ బొరలుచున్నఁ దాచి కరుణతోడ
ద శకు. ౧౦ ౮౧.

సీ. క్రూరార్ధచంద్రాస్త్రకృత్తోరుబాహులై మును కొని మురమురా మూల్గువారు
భా రా. యు ౧౪౪౯.

౨ మెరయుటయం దగుననుకరణము

సీ. మురమురా తెక్కులు మెరయ నుద్భాసింతుఁ డై గిరగిర చక్రంబుక్రియఁ దిరుగుచు
సమీర ౬. ౧౬౯.

మురరిపువు. సం. వి ఉ. పుం. మురారి, కృష్ణుఁడు.

మురల సం వి ఆ స్త్రీ. కేరళదేశమున బయలు దేఱిన నదీవిశేషము (నర్మద. యని వాచ.)

మురలము. సం. వి అ. పుం. ఒకజాతి మంచి నీటిచేప

౨. ఒకానొక దేశము.

మురలి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. పిల్లనగ్రోవి.

మురలీధరుఁడు. సం వి అ. పుం. శ్రీకృష్ణుఁడు.

మురళి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. అశ్వగతిభేదము

గీ. తనకుఁ బ్రతిదేవుఁ డెందు లేఁ డనుచు నెమకు, పగిదిఁదగునర్ధవేదాము ల్బూపి మఱియు, భంజళి మురళి ఝుళిపి ఝుంపయు మధారల, మన గతుల తెనఁగఁ జూపుచు వాళి మీఱు.
ప్రబంధ. ౧౭౫.

చ. పతగవిభుండు మింటిపయి భంజళికామురళీ సుధారలవ్యల్గితముల ర్కా నెదుర్పడివఖేచర వర్గము లోసరించి యద్భుతముగ గ్రొక్కు.
పారి. ౨. ౧౦౧.

మురళించు. స. క్రి. ౧. (బట్టలు) నీరు పోవునట్లు పిడుచు.

సీ. చీరలు మురళింప నీరంబు తేలకో యిల రాల కటునిట్టు తొలఁకఁబారె
శ్రీరం మా. ౧౦. ౩౨.

౨. అదుము, నొక్కు.

వ పెద్దగోతమ్ము మురళించుటకతన నోడు గ్రమ్ముమరమ్ములమీఁద నలవు వెలలుచు మోదుగమొగ్గచాయ నిగ్గడిమురువంపు మొన వాఁడిగో రంటగోరంట నొత్తు లత్తుక కెంపు నెరవినయలఁతిగాయములు మాయు టకు.
ప్రబంధ. ౪౮.

౩. తిరస్కరించు.

ద్వి. ముత్తెంపుఁజిప్పల మురళించుమోము, క్రొత్త నీలపురంగు గులుకుకన్దోయి
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౭౭. పం.

మురాయించు. అ. క్రి. అతిశయించు.

వ. మంగళతూర్యవాదంబులు మురాయింప .
హర. ౪. ౮౯.

మురారి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧ శ్రీకృష్ణుఁడు, మురునిజంపినవాఁడు. ౨. అనర్ఘ్యరాఘవనాటకము రచించిన యొకకవి

(ఇతఁడు పూర్వమీమాంసయందు భాట్టప్రాభాకరమతములకంటె తృతీయమతమును నిరూపించెను.)

మురాళము. వి. దిగఁదుడుపు, మురాళించుట. (శ. ర.)

జ. మురాళించు.

మురాళించు. స. క్రి. (√మురాళిము) దిగఁ దుడుచుట. (శ. ర.)

మురించు = మురియించు. స. క్రి. త్రిప్వ.

(ఇది యొుక యాధునిక గ్రంథమం దొక్కచోఁ గానఁబడుచున్నది అని (శ. ర.)

చ. వికటప్రకటాననముల్ మురించుచున్ .

వేం. పంచ. ౩ ౧౫౩.

(ప్రా. పా ముడించుచున్. ముద్రిపా.)

మురికొను. స క్రి (మురియ + కొను) ఖండించు.

క. గరుడునిఁ దలఁపును పగతుని మురికొని కీర్తి యొును విజయముం గొను మనుడున్ .

ఉ. రా. ఉ. ౧౦.

(శ. ర. పా. ‘పొరిగొను’, ముద్రి వ్రాఁత ప్రతి పా)

మురిడీగొలుసు. వి. హస్తభూషావిశేషము, ముంజేత ధరించెడు బంగారు మెలికగొలుసు.

సీ. మురుగులం నపరంజిమురిడీగొలుసు లొక్క విమలాంగి హస్తపద్మముల నిడిరి .

రసిక. ౧. ౩౫.

మురిప(పె)ము. వి. (√మురియు.) ౧. నడక యందలి కులుకు.

మ. మురిపం బొప్పఁగ మందమందగమనంబుల్ నేర్చుదు స్త్రీదిశీకరశుద్ధాంతనితంబినీజను లకున్ సంపూర్ణచంద్రాననా

శైవ. ౨. ౫౬.

సీ. పసకాడులకు లేనిచపుతోఁ దలిపిడదొర చెంగట మెలంగుమురిప మెల్ల .

చం. రా. ౨. ౩౦.

౨. విలాసము; చక్కఁదనము, సౌందర్యము.

సీ. సునుఁదీవఁ కిరీటఁగొనని నీహైందీవమురిపంబు డిందంబు పరులంకొలిపె ...

భార. అను. ౧. ౫౦.

సీ. పెదపెదసై చాలపెదవ్వు పహించి మురి పెంబు దలిగినవారాముపాని .

ఉ. రా. ఉ. ౨౦౫.

ద్వి అద్దంబు తెరవుచ్చిన ట్లుండుదీని, ముద్దుల సొబగుము మురిపెంబు దూలి .

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౭౯. పం.

సీ. చిలుకనవ్వులడాలు చేమన్నవలమురిఁ గవ్వ మురిపెమునకుఁ గళుకు నింప .

ఘటికా. ౧. ౧౨౮.

౩. శృంగార గర్వము.

ఉ. ఆతరుణీశిరోమణియు నర్జును నర్జనచారుకీర్తి విఖ్యాతుని నింద్రనందను నకలమ్మయానునుఁ గామినీమణుల్, జాతునిఁ జూచి పుష్పశర సాయకజర్జరితాంతరంగయై, భీతిలి యుండె సిగ్గు మురిపెంబును మోహముఁ దేలు చూపులన్. భాగ. ౧౦. పూ. ౧౧౪౧.

గీ ప్రొద్దుపోకకుఁ గస్తూరిబొట్టు వెట్టు, కీలుజడ యల్లి సురతావిపూలు చుట్టి, సొగసుఁ జేసి యొుగాదిగఁ జూచి సిగ్గు, మురిపెమును బొంపునముఁ జూచి ముద్దుపెట్టి.

కువల. ౪. ౧౪౭. దశా. ౨. ౩౭౭.

౪. సంతోషము.

ఉ. పట్టపుదేల్పు గొంతమురిపంబున నించుక లేచి కంతుఁ జేపట్టిటు ర మ్మటంచుఁ దనపార్శ్వమునన్ వసియింపఁజేయుచున్ .

చంద్ర. ౨. ౪౯.

చ. పరధనముల్ హరించి పరభామల నంటి పరాన్న మబ్బినన్, మురిపము గాని మీఁద నసుమాస మెఱుంగదు మానసంబు .

దా. శ. ౪౯.

విశే. ౧. కులుకుగలది.

గీ. కెంులతసగవులు మురిపంపు జిలుగునడలు, ముద్దుఁబలుకులు గులుకంగ బ్రోల నాడు, కొమరులను జూచి మది నుబ్బుకొనుచు నుండె అచ్చ. రా. బాల. ౭౪.

క. అ త్తఱి మురిపపునడఁ జెలి, క త్తియగమి గొలువ మృదులకలభాషలఁ దళ్కొ త్తెడు వెదనగవులతోఁ, జి త్తభవుం డార్వ ననలు చిదుము నెపమునన్. మనుచ. ౬. 30.

౨. విలాసముగలది, చక్కఁదనముగలది.

సీ. మొలక నవ్వులవాఁడు మురిపెంపు సిరిపెంపు మురియింపఁ గులుకు సొమ్ముగమువాఁడు కృ శకు౦. 3. ౧౧3.

సీ. రమణీయ శృంగార రసమునఁ బసనారు మురి పంపువలపుల మొలకవోలె విక్ర. ౬. ౪౪.

సీ ముద్దుపల్కులదాని నిద్దంపుటద్దంపు మురి పంపుసోము సొమ్ముదాని దశా. ౨. ౧౦.

మురిపి. విశే. వక్రమైనది

సీ. మురిపి కొంకొళులు

ఆ. కలుగు పెంటకమునఁడీఁ గవిరి పతులు . కు. సం. ౬. ౬౯౪.

మురియ = ముఱియ. వి. (√మురియు2) ఖండము, ముక్క.

మణిగణవికరము. పెం,దడిగిలుఁ బడగలు దఱచుమురియ లై, పుడమిఁ గలయుటకుఁ బొగ లొలయ మదిన్ భార. స్త్రీ. ౨. 3.

క. ఇరుమాఁడు సెలలకు లై, చరణచలనకేళిఁ గపటశకటముఁ దాఁకన్, బురుపో త్తముఁ డింతంతలు మురియలుగా నిట్టిసత్వములు మహిఁగలవే . హరి. ఉ. ౪. ౨3౪.

చ. ఉరవడి రాఘవా స్త్రతతులు ... శిరములు మర్మముల్ బరులఁ జించుచుఁ ద్రుంచుచు నుచ్చిపారుచున్, మురియలు సేయుచున్ నిగుడ మూఁడుజగంబులు నాఁడు సోఁపు సే. భా. రా. సుం ౪౪౨.

మురియఁబడు. అ. క్రి. (మురియన్ + పడు - స్వార్థమున.) అతిశయించు

సీ. తనరు స్రక్చందనవనితాది సుఖములమోహ మంతంతకు మురియఁబడఁగ నా. పంచ. ౧. ౧౩౪.

మురియించే = మురించే. స క్రి. (√మురియు1) ౧. మురియఁజేయు, త్రిప్పు.

సీ కర మ గ్రమగుమొగ మిరుదెస మురియించి యామిషంబులయిక్క లరసికొనుచు . భార శా. ౧. ౧౬.

క. వలమురిజిగి నగుమెడ కలు,వలమురిపెముఁ జూపుచూపు వనజాతము నా,వల మురి యించుమొగము లై,వలముచి విహసించుకేళి వనితకుఁ దనరున్. చంద్రా ౪. ౧౪౪.

౨. మురియఁజేయు, సంతోషపఱచు

సీ. మొలకనవ్వులవాఁడు మురిపెంపు సిరిపెంపు మురియింపఁ గులుకు సొమ్ముగమువాఁడు . కృ. శకు౦. 3. ౧౧3.

మురియు[1] = ముఱియు. అ. క్రి. ౧. నడచు నపుడు కులుకు; కులుకు.

ఆ. ... సేచి తిరుగు నీఁక లీఁకలతో రాయు, నొరయుఁ జిత్రగతుల మురియు నవ్వు ... భార. కర్ణ. ౨. ౬౬.

సీ. మురియుచుం గేర్తురు మోహావాస్పద మైన
మొగలివాకిటిచాయనగరవీథి .
భీమ. ౧. ౯౪.

ద్వి ముందఱ నాఁబోతు మురియుచు నడువ
బస. పు. ౪. ౯౦.

౭. సంతోషించు ; సంతోషముచే మెప్పొంగు.

శ ముద్దుల నిడి పడకిండ్లన్, ముద్దియ లాత్మీయ
తెనపి మురియుచు నిద్రా,సుద్దుల నెత్తుచు నం
దొగి, విద్దెము విద్దె మని కాళివిద్దెం బను
చున్. రా. వి. ౨. ౨౦.

శ కరములకెంటను దాల్చిన, పరికరములు చూచి
యతనిఁ బరమేశునిఁగాఁ, బరికించి లేచి
వలగొని, మురియుచు సాష్టాంగదండము
లొనర్చి వేసన్. అప్ప ౧. ౩౮.

గీ అట్లఖండసుఖామృతావాప్తిఁ జెంది, చిత్త
విశ్రాంతి తాంబూలసిద్ధి గాంచి, మురిసి
యసమానమూర్తి పై ముక్తికాంత,తో వినో
దింపు మయ్య వాతూలతనయ.
సీతారా. ౧. ౧౪౬.

క. అందఱకును బోనమ్ములు, గందమ్ములుఁ
దమ్ములములుఁ గిదుంపడి నిడి కా, నందం
బుగ నొందంబున, ముం దెన్నఁడు లేనిరొలమి
మురియుచు నుండెన్. నీలా. ౩. ౫౪.

౮. గర్వించు.

ద్వి. మురియుచు గునియుచు మురకటింపుచును.
బస. పు. ౬. ౭౯౮. పం.

సీ. పాటిసేయఁగ వచ్చు బాగీరథి నథంబు ముట్టి
పెన్ బాగ యై మురియకున్న ...
వరస. ౧. ౯౦.

౪. తిరుగుడుపడు; తిరుగు.

(చూ. మురియించు.)

మ. పక్షిపుంగవగవీహ్మాయంగసీనంబు ని,
ర్భరహర్షంబు జొనర్చి మున్ను రుచి
సౌరభ్యంబుల స్థిమ్మటన్, మురియం
బ్రోయుచు నించె నెమ్మనమునన్ మూర్ఛా
సముచ్చ్రాయమున్. సైవ. ౨. ౯౯.

౫. ఒప్పు, ప్రకాశించు.

గీ పరమశోభయమధ్యము బాగుమీఱ, ముద్దు
టుంగరములు వ్రేళ్ల మురియుచుండ ..
వేం. మా. ౧. ౧౩౪.

జ. మురిపము, మురించు, మురియఁబడు, మురి
యించు

మురియు[2]. అ. క్రి. ౧. తెగు, ఖండితమగు.

చ. పతాకలు ప్రొగ్గఁగ వర్మబంధముల్,
మురియఁగఁ జాపముల్ దునియ
హరి ౬ ౭. ౫౨.

చ. మురిసెడురూపులున్ మురిసి క్రొంగ్గడి
రూపులు ప్రొగ్గి జిట్టనం, దిరిగెడురూపులుం
దిరిగి త్రెళ్లెడురూపులుఁ ద్రెల్లి నేలపైఁ,
బొరలెడురూపులుం బొరలి పోరుడి
రూపులుఁ బోయి క్రమ్మఱన్, మరలెడు
రూపులున్ మరలి మ్రగ్గడిరూపులు నయ్యె
నయ్యనిశా. కు. సం. ౧౧. ౭౯౮.

ఆ. మురిసి మురిసి రాల మునిప్రేళ్లు నదుముక్కు
చదుకుఁబడిరొఁ జీము జాలుకొనిరొ ..
వరాహ. ౯. ౪౯.

౨. ఊడు, పడు.

సీ. కర్ణావతంసంబు కలువలు కన్నీళ్ల నరిసి
రేకులు పట్టు మురిసి పడిరొ .
పి. శకుం. ౩. ౧౫౬.

౩. భగ్నమగు, విఱుగు.

క. ధనువు దునిమి కొమ్ములు మురి,వినవ్రవ
భయ చండ మగుడు
భార. కర్ణ. ౧. ౧౬౨.

క. విరు వింతగాళ నడిమికి, మురియక నకుఁ
బ్రాయిపడి చిమురుఁ బాలిక రుచి కెరలియును

లేక మిక్కిలి, గరగర నగు నీలఁప్రాలశల మూన్నంబుల్. జై. భా. ౭. ౧౯౭.

సీ. శూలంబుఁ దిగిచి వక్షోవీథిఁ బొడిచిన మూర్ఛిన లొక్కట మురిసి పడియె
దశ. ౪. ౧౩౩.

చూ: మురిగొను, మురియు, మురిసిపోవు.

మురిసిపోవు. అ. క్రి. (√మురియు2) భిన్నమగు, వ్రక్కలగు.

వ. ప్రచండ సమీరప్రసారంబు ఘోరంబు గాఁ గల్పింపఁ గల్పాంతకాలంబునఁ గాలాంబుదంబు లదరి కురిసిన మురిసిపోవుపగిదిఁ బృథివి యెుద్యోతలవ ప్రయ్యందోచ్చె
హరి. ఉ. ౯. ౨౧౪.

మురుండము. వి. క్షుద్రజలజంతువిశేషము.

సీ. వత్తిగుల్ల చుట్టుడుగుల్ల కురిమింద నాఁచుడుగవ్వ మురుండము శంఖిచిప్ప
హంస. ౪. ౧౭౬.

మురుఁడు. సం. వి. అ. పుం కృష్ణునిచేఁ జంపఁబడిన యొక రాక్షసుఁడు, మురాసురుఁడు.

మురుగు = మురువు2. వి ౧. బంగారుకడియము, ముంజేత ధరించెడి ఆభరణ విశేషము.

సీ. కేలుదామరల మేల్జాళువామురుగులు కెంపు లుంగరములు సొంపు నెఱప .
అచ్చరా. బాల. ౭౩

(ఒక యాధునికకవి దీనిని సామాన్యార్థముగఁ బ్రయోగించినాఁడు.)

ఉ. కుండలముల్ మురుంగులును, బంగరు వ్రాఁతపట్టెలఁ బాటిలురాణులకట్లుదారెకుల్
శ్రీరం. మా. ౯. ౫.

౨. అల్లికచేసిన బంగారుకమ్మి. (శ. ర.)

మురుదారసింగి. వి. ఒకవిధ మహాగైరికాది ధాతువు.

సీ. రంజిల్లి సీపాళ వెండుషా ల్మురుదారసింగి బదంకముల్ హింగుళీబు, మన్నిటి ..
(చి. శి. చి. వి.)

మురువు(ర్వు1). వి. (త. మురుగు) ౧. సౌందర్యము, చక్కఁదనము.

సీ. ముత్యాలమొలనూలు మురువు మూపెడునట్టి జఘనంబుపై మాంజి సవదరించె
మార. ౪. ౧౧.

సీ. మురు వేది వాడినమోముఁ దామరలును గడు నొప్పి పొందిన కాయములును
హరిశ్చ. ౨. ౧౩౯.

క. పరువున మురు వైయుండును, సురపురమునఁ గల్పతరులు చూపఱకింపై, పరువున మురు వైయుండును, దురగంబు లయోధ్యఁ గల ప్రతోళిక లందున్.
మొ. రా. బాల. ౫. ఆం. భా. ౩. ౪౧.

౨. విలాసము.

సీ. పడి నాడు గఁజుచుచో వాలు సంటిన మొనపంటివగ గంటి మురువు నెరప
దశ. ౪. ౪౩

ద్వి. మురువును బిరువును ముదమును మదము, మురిపెంబు నోఱపును మున్దైను వింత
ద్వి హరిశ్చ. పూ. ౭౩౭, పం.

సీ. ధవసంగత నటంచుఁ దల దువ్వి ముడిచిన మురువులా యని ముడ్డి మూతి నులుచు
శుక. ౨. ౧౧౫.

౩. శోభ; కాంతి.

క. కలువలమురు వెదలఁగఁ జ్యొక్కలు దివి సంతంత నొక్కొకటి దోఁచఁగ వ్యాప్తిం బడ మటి దిక్కునకున్, బలపల నై యొద్దికలఁగఁ బలపల వేగన్.
జై. భా. ౧. ౧౩౬.

ద్వి. కలఁగి వికర్ణు౦డిచి కలిపురమునందు, వెంగ
మునఁ జేవురు మురువు నటింప .
ద్వి. నల. ౨. ౬33. పం.

౪. గరువము; సౌందర్య గర్వము.

క. అతిశైరము లతియుద్ధము, లతివిపనము లతి
మరుత్తు లత్యర్జులు ప్రఖ్యాతి నొందించు
మనుష్యుల, ధృతియును లజ్జయును మురువుఁ
దేఁకువయుఁ గెడుఁగా. హరి ౪ ౯ ౫౫
(ప్రాత ప్రతి పా)

గీ. వారిహారువులు మురువులు వారికలిలు, వారి
వలపులు సొలపులు వశమె పొగడ
ఉ. రా. ౬. ౧౬౬.

౫. విధము, రీతి.

(ఆదివరాహవర్ణనము.)

సీ. ఖురపుటంబునఁ గీలుకొని మేరుకుధరంబు
మువ్వలోపలి బొటిమురువు వడయ
శివ రా. ౧. ౬౧.

సీ. ఈశ్వరాహ మ్మను నీరహస్యముఁ దెల్పు
మురువున సజ్జ్ఞానముద్ర మెఱయు .
కాశీ. ౧ ౭౬.

సీ. ముక్కున నసియాడు ముదురుశామరతూఁడు
ముత్యాలకల్లంబు మురువు సూప .
దశా. ౨. ౬౬.

౬. నాట్యగతివిశేషము.

క. లయ కోపుదృష్టియును నభినయ ముదుటు
దురమ్ము మోడి నయ మున్నతి రేఖయును
భ్రమణము హరువుగా, మెయిసిరి యవ
ఘశిము మురువు మెలఁకువ యమరఁగా
ప్రబంధ. ౧౦౭.

విశే. ౧. సుందరము, చక్కనిది.

సీ. మురు వైపరాయవంజి ముత్యాలచేర్చుక్క
ఫాలభాగమున నమర్చుల లూఁగ .
రసిక. ౫. ౧33.

గీ. మురువుగా చెక్కునిలిగిన కొమ్మవినగవు, నలర
నిట్టనిరొ దశా. ౭. 33.

సీ. కరువలిదొర పెజ్జ మురువుఁదామరపొజ్జ పెనఁగు
వాఁడు కుథంబు లొసఁగువాఁడు
ప్రబంధ. 330.

౨. అతిశయించినది

క. సొరిది వనాచారంబుల, మురు వగుచుం బ్రిధమ
పాదమునఁ గలిమహిమం, బెరుగను పద్దము
గలిపిన, కరణిక వర్ణాశ్రమములు క ర్తరిగల
యుక్ జై. భా. ౭ ౨౧3.

మురువు(రువ్)2 = మురుగు. వి ౧. బంగారు
కడియము, ముంజేత ధరించెడి యాభరణ
విశేషము.

సీ. చేతుల రతనంపు జిలుగుటుంగరములు మురు
వులు పెనలేనిమురువు సూప
నీలా. ౧. ౩౫.

సీ. మెడనున్న పాదాలు విడిచి యెవ్వరిగన్న
మెరుగు తలారికి మురువునేసె .
శుక. ౨. ౫౦. ఆం. భా. ౩. ౫౪.

౨. (క. మురువు. త. మురుగు.) కర్ణాభరణ
విశేషము.

గీ. కర్ణపూరోత్పలనుగంధకలన నలరి, ప్రాంత
మున నిల్చు భ్రమరకాంబంబనంగ, వామకర్ణా
గ్రమున నిందువదన కపుడు, హరువు మీఱంగ
నీలంపుమురువు దనరె. ఇందు. ౫. ౭౨.

ముర్మురము. సం. వి. అ పుం. ౧. ఊకనిప్పు,
ఊకనిప్పు, కుప్పు. ౨. ఒకానొక సూర్యుని
గుఱ్ఱము.

ముర్మురుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కామదేవుఁడు,
మన్మథుఁడు.

ముర్మురిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అంగారధానిక,
కుంపటి.

ముఱుకటము. వి. త్రిప్పుట, ముఱుకటించుట. (శ. ర.)

జ. ముఱుకటించు.

ముఱు(ర)కటించు. స. క్రి. (√ముఱుకటము) త్రిప్పు.

వ. అనిన విని పెంగంబు ముఱుకటించుకొనుచుఁ గ్రద్దన గరుత్మంతున కిట్లనియె
భార. ఆను. ౧. ౨౧౧.

అ. క్రి. (నడచునపుడు) చలించు, కదలు, ఊఁగాడు.

ద్వి. తనుదానఁ జూచుచుఁ దలయుఁ ద్రిప్పుచును, మునుమిండి వ్రేయుచు ముఱుకటించుచును .
పండితా. పురా. ౧౦౧. పొ.

ముఱుకము. వి. అతిశయము, హెచ్చు. (ఉద్ధతి, నిక్కు అని శ. ర.)

వ. . విటపీమండంబులమెండును తెఱపు ముఱుకంబును, ప్రాసంగుమిసిమియు
భీమ. ౩. ౫౪.

ముఱుముఱు. వి. (సం. మర్మరః) ౧. పట్టుబట్ట మున్నగువానివలనఁ గలుగుధ్వని కనుకరణము.

ద్వి. ముఱుముఱుయను పట్టుపుట్టంబు విడిచి, కుఱు మాసియున్నట్టికోకను గట్టి ..
ద్వి. శ. సా. ౧. ౩౫. పొ. ౬. పం.

ద్వి ముఱుముఱుమనిబొమల్ ముడిపాటుగదురఁ ..
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౪౯. పం.

౨. కోపము వెలువఱుచుటయం దగుననుకరణము.

ద్వి. ముఱుముఱుమని బొమల్ ముడిపాటు గదురఁ, జూచుచునిప్పు లతులు నప్పుడిల్ల ..
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౧౪౯.

జ. ముఱుముఱులాడు.

ముఱుముఱులాడు. అ. క్రి. (ముఱుముఱు + ఆడు.) కోపవికారము చూపు, ముఱుముఱుమను. (శ. ర.)

ముఱి(రి). వి. ౧. గర్వము, మదము.

సీ. అఱచేతఁ గొండఁ జూపఱు వొగడఁ గఁ బూని సెజ్జగిబ్బతోలి వేల్పుముఱి యడంచి, చిఱుతపాయపుగొల్లకొలువల వలపించి మఱి వక పనులఁ బల్మఱును గాచి
నీలా. ౧. ౩.

క. విను దేవర మును దుందుభి, యమరక్కనుఁ డొకఁడు దుంత రైపేల్పులరా, యనికొమ రునిఁ దనతో దుర, మునకుం బిలిచినఁ గడింది ముఱితో నతఁడున్
అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౩౨.

ద్వి. మొంగిము వ్వాల్వాలఁబాఱు ముఱి రొల్ల సడలి, పొగులుచు వేడియూర్పులు సందడింప ..
ద్వి. తి. సా. ౧. ౧౪. పొ. ౨౧. పం.

౨. వడకయందలి కులుకు.

క. అత్తఱిఁ బుత్తడిగీమునఁ, బిత్తరిఁ గానక కరంబు బెగ్గిలి యనుగుం, గత్తియ లందఱు నొకచో, మొత్తము లై తత్తరిలుచు ముడి సడలంగన్
రసిక. ౪. ౪౦.

విశే. ౧. (క. ముడి) అల్పము.

(చూ. ముఱిప్రోవు.)

దీని యామ్రేడిత రూపము ముఱిముఱి.

ముఱిచీకటి = చిమ్మచీకటి.

సీ. ... చిమ్మచీకటి మునిచీకటి ముఱి

గీ. చీకటి మసక ముఱిముఱిచీకటి యన, నవ తమసనామభేదములై యలరుచుండు.
ఆం. భా. ౧, ౧౪౭.

క. ముఱిముఱిచీకటి యప్పుడు, నటిముఱి భటు లండుగ కదరి యని సేయంగా, పెఱిసి తను

మెల్లనయుదఁ గ్రిక్కిఱిసిన మఱి పాసి నిలచి
రింతను నంతన్. భార. విరా. ౩. ౧౯౫.

క. ముఱిముఱిచీకటితో నం,దఱురాజులు సమర
ముడిగి తగ నెల్లిటికిం, గొఱగలకల నగు
నకుంపుఁడుం, నెఱవగుగోవర్ధనాద్రిసేలకు నను
చున్. ఉ. హరి. ౪. ౨౩౨.

చ. ముఱిముఱిచీకటిన్ గణాసమూహముతో
నిటుఁ దెల్పఁబోక నం,దఱి మరుగన్ వలెన్
సురవితాన సుశామృత పెన్నఁ జేరఁగన్.
చెన్న. ౫. ౩౬౨. ఆం. భా. ౧ ౧౪౬.

౨. కుత్సితము.

క. మఱి యారఘువీరులు నీ,ముఱిమొండెము
వేగ దగ్ధముగఁ జేయఁగఁ జే,తుఱుఁ బూర్వా
కారము నీ, కుఱువుగ శాపమున కవధియును
నప్పు డగున్. భా. రా. ఆర. ౨. ౪౦౦.

౩. శాగ్యము.

సీ. ముఱి చెడి దరమున విఱుగుటయును వీఁగి
పిఱుఁద చేసినవారిఁ జెఱచుటయును
అచ్చ. రా. బాల. ౪౫.

జ. ముఱికాఁడు, ముఱిప్రోవు.

ముఱికాఁడు. విణ. (ముఱి + కాఁడు బ. ముఱి
కాండ్రు, ముఱికాఱు) గర్వితుఁడు.

గీ. అనుడు నంజాడు డిండిరాయుండు వాని, కిట్టు
లని పల్కి విన రోరి చెట్టునట్టు, మేకపు
ముఱికాఁడ రాముని మేటితనము, సెప్పె
దవు వేనవేలు నాచెంత నిలిచి.
అచ్చ. రా. యు. ౧౩. బాల. ౨౦౦.

ఉ. సన్నబలంబు లైన నిజసైన్యములం గని రావ
ణుండు శౌర్యోన్నతుఁ డైనవందమని నొప్పురి
తించితిఁ గుంభకర్ణుఁడుం, గన్నది లేదు మెల్ల
ముఱికాఱు దిగీశులం దచ్చి రేను బో, కున్న
భరంబు గాద యని యుద్ధతిఁ బేర్చి రథాధి
రూఢుఁ డై. నిర్వ. ౬. ౧౨౩.

ముఱికి. వి. (√ముఱుఁగు. క. ముఱికీ.) ౧.
మాలిన్యము; మెదుక, మూర్ఖమలము.

సీ. త్రోళ్లు గ్రేలాడెడు తుంటిపై బ్రహ్మకమ్ముల
చింపి దోవతి ముఱికివలువ
వరాహ. ౬. ౧౩.

సీ ముఱికి యనంగను మూర్ఖమలమ్ము,
వెలయుచుండును
ఆం. భా. ౨. ౧౩౪.

౨. కశ్మలోదకము.

ఆ గంగ పాఱుచుండుఁ గదలనిగతితోడ
ముఱికి పాఱుచుండు మ్రోఁతతోడ, దాత
యూర్చిన ట్లధముఁ డోర్వఁగా లేడు,
విశ్వ వేమ. ౧. ౩౪.

ముఱికినాఁడు = ములికినాఁడు. వి. ఔ. ఒకా
నొకదేశము.

(ఇందుండి వచ్చిన బ్రాహ్మణులను ముఱికినాఁటి
వా రందురు)

ఆ. ముఱికినాఁటివారు మెఱుకలం పెనుపరు, లఱవ
వారు ద్విజుల కాస పెద్ద, యనుచు నేళ
భాషలను గులంబున దిట్టు, నతఁడు దండు
వచ్చు శతపణములం విజ్ఞా. ౨. ౫౯.

ముఱిప్రోవు. వి. (ముఱి + ప్రోవు) అలువల
గుంపు.

క. ఇడుమలఁ బడమూఁడేండ్లుం, బడి కడుఁ
గోపించి వచ్చె బలువిడి నీక,వ్వడి దఱియ
నఱికి పడిని, ప్పుడ యిమ్ముఱిప్రోవు నెల్లఁ
బొరిఁగొనెడు బళి.
భార. విరా. ౪. ౨౫౩.

ముఱియ = మురియు. వి. (√ముఱియు2)
ఖండము.

క. రెండు పెనవాడికోలల, రెండు బుజంబు
లును వానిరం గూల్చి కడుం, గొండవలె

నన్ను యబ్బులు, కెంండెపు రెక్కనునిమేను ముఱియలం చేసెన్.

అచ్చ. రా. అర. ౧౧౮. యు ౩౦౧

గీ. ఎఱచిమేపరికెత్తురుటేఱు లీట్లు, పఱచు నని తెల్పవడువున వఱదలెసఁగె, వాని నంజాడు ముఱియ లివ్వరుసఁ బుడమిఁ, బోగలు వంచనఁ జేవురుపుర్వు లడరె

అచ్చ రా. కిష్కిం. ౬౫.

ముఱియించే. స క్రి. (√ముఱియు2) ముఱియఁ జేయు, ఖండించు, నఱకు

లయవిభాతి. హారుల హారియించుచును గిరుల విరియించుచును గిరుల ముఱియించుచును నురుల బోరిగొంచున్ ఉ రా. ౪ ౮౪.

ద్వి. వెల్ల వోవనిపండుటెదురులు చూచి, నఱికి కుప్పలు సైచి నయముగాఁ జివ్వి, ముఱి యించి కుదియించి మోపులు గట్టి, యూరికి మరల నుద్యోగించుచఱిని.

ద్వి పరిమ. ౨. ౬౬. పా.

ముఱియు¹ = మురియు¹.

(సంతోషించు)

గీ. రసికజనముఖ్యుఁ బుష్పకరండకాఖ్యుఁ డెఱవ కను తెప్పువెట్టక ముఱిసి చూచె .

విక్ర. ౮౮౨.

క. అఱిముఱిన పొట్లమువదను, గిఱికొని కొలం వంగ నరిగి కెదలెడిబత్తిన్, ముఱియుచు నడుగుల కెరఁగిన, నఱకడఁ బెట్టుకొని గాముఁ జూతని కనియెన్.

అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౪౨.

(గర్వించు అని శ. ర.)

(గర్వించు)

క. అఱిముఱి ద్రోణివఁ బలుకం, గఱచిన సైంధ వునిచలుఁగగ నని సరకుఁగుఁ దే, ద్రోణి ముఱి

నిన నది రూపఱి, విఱుగుటయును వెస నతండు వెనుకకు విఱిగెన్.

భార. ద్రో. ౧. ౧౪౩.

జ. ముఱియించు.

ముఱియు² = మురియు².

(తెగు, ఖండితమగు)

ద్వి. ముఱిపినశక్తులు ముద్గరంబులును, పఱిపిన పరిఘలు పట్టసంబులును

రం. రా. యు ౩౫౬. పా ౧౪. పం.

క. అఱిముఱి సారథితోడన్, ముఱియుపడగ తోడ హయసమూహముతోడన్, చిఱ చిఱనఁ గ్రిప్పి యరదము, పఱిపఱిగాఁ గొట్టి ఛీముఁ బైకొసెఁ గినుకన్.

చిత్రభా ౮. ౨౨.

(విఱుగు)

వ వివిధ వినిపాతంబులం దెగినమోరల నొగి లినకంధరంబులన్ దునిసిన తొండంబుల ముఱిపినకొమ్ముల నొఱగినసాంఘుల విఱిపిన పేసువ్రల హరి. ఉ. ౬ ౫౪.

జ ముఱియ.

ముఱు = ముఱ్ఱు. వి ముఱ్ఱుఁబాలు. (శ. ర)

ముఱుగు. అ. క్రి. ౧ క్రుళ్లు.

చ కిసచరణాంగులుల్ ముఱిగి గాత్రము దద్దయు ప్రవ్వి చీము నెత్తురు దొరఁగంగ.

మార్క. ౨. ౧౫౫.

క గచ్చపొద లంచ్చకాలువ, లచ్చేరువ కునికి మలము హయమూత్రములన్, వెచ్చనిగాడిద లద్దలం, చచ్చి ముఱిగి విరియుజంతుసంతా నంబుల్ . పానందో. ౨. ౪.

౨ ముఱికియగు, మలినమగు.

ద్వి. ముట్టినఁ జీరలు ముఱుగుచే చెపుదు .

బస. పు. ౭. ౭౨

3. చదియు, నలఁగు.

సీ. అత్యంతభయదంబు లగునిప్పుగుదియల నఱ
వంగ నొడ లెల్ల ముఱుంగ వోఁది . .
మార్క. ౨. ౪౧.

జ. ముఱికి, ముఱుగుడు, ముఱుత్రోవ, ముఱు
మెుండెము.

ముఱుగుడు. విశే. (√ముఱుగు) ముఱిగినది, క్రుళ్లినది.

వ. . కొండగోఁటియల ముఱుగుడుబొందులకు సందడించు కంకగృధ్రావళుల మొల్లంబుల ముసుంగుపడుపల్లంబులును .
మనుచ. ౪. ౩౪

ముఱుత్రోవ. వి. (ముఱుగు + త్రోవ) దుర్గంధపుమార్గము.

గీ. పదహతి ప్రవ్విఁ బలఁచు, వరుగుడిఱ
చగుముఱుత్రోవ నరిగి రొదుట
ఆము. ౬. ౧౪.

సీ. ప్రబలం ముఱుత్రోవ నాఁగి దుర్గంధపదవి
ఆం. భా. 3. 33.

ముఱుముండెము. వి. (ముఱుగు + మొండెము) దుర్గంధపు మొండెము.

ద్వి. పొరడులు విఱిగినభుజములు నంటు, మెద
లును బోడిగపొడ నైనముక్కు, మెదలును
గడుంగడు నిడుదయూఁపులును, ముడుఁగు
మోములు ముఱుమొండెములఁ బండి, చెదగు
రూపంబులు. పండితా. పర్వ. ౩౪౪. పా.

ముఱ్ఱ(ఱ్ఱా)ట. వి. చిమ్మనగొట్టముతో నీరుచల్లుకొనెడియాట.

(చూ. ముఱ్ఱటలాడు.)

జ. ముఱ్ఱటలాడు.

ముఱ్ఱ(ఱ్ఱా)టలాడు. అ. క్రి. (ముఱ్ఱటలు + ఆడు) చిమ్మనగొట్టముతో నీరుచల్లుకొనుచు జలక్రీడ లాడు.

చ. పురజను లర్థిమైఁ జెలఁగి భోరన
ముఱ్ఱటలాడి రల్లెడన్
కు. సం. ౯. ౭౧.

గీ. అనుచు రాగిల్లి జయజయధ్వనులు సెలఁగఁ,
బొంగి ముఱ్ఱటలాడిరి .
కు. సం. ౧౦. ౪౬౯.

క. వరచందనపంకంబునఁ, దిరముగ ముఱ్ఱాట
లాడి తెలు పెసఁగిరి
కు సం. ౯. ౭౯.

ముఱ్ఱుఁ = ముఱు. వి గ్రామ్య.

క ఎఱ్ఱఁగఁ గాఁగినలోహపు, గుఱ్ఱముపై నెక్క
మనుచుఁ గొట్టుదు రొకనిన్, గిఱ్ఱున
దిఱుగఁగఁ గఱ్ఱల, ముఱ్ఱంతయు వెళ్లిపోవ
మొత్తుదు రొకనిన్
సాసంగో. ౨. ౪౧.

౨ ముఱ్ఱుఁ బాలు. ఆవులు మున్నగునవి యీనిన
తరువాత మూఁడుదినములవఱకు నిచ్చు
పాలు, పీయూషము.

గీ. ముఱ్ఱు, నాఁగఁ బీయూషనామంబు
నాగభూష . ఆం. భా. ౨. ౭౫.

జ. ముఱ్ఱుఁబాము, ముఱ్ఱుఁబాలు.

ముఱ్ఱుఁబాము. వి. (ముఱ్ఱు+పాము) మాతు లాహి, సర్పవిశేషము, ఒకజాతిపాము. (శ. ర)

ముఱ్ఱుఁబాలు=ముఱ్ఱు. వి. బ. (ముఱ్ఱు + పాలు) ఆవు మున్నగునవి యీనినతరువాత మూఁడుదినముల వఱకు నిచ్చుపాలు.

(వ్యవ.) మాయావు ముఱ్ఱుఁబా లీయ లేదు.

ములక = ములుక[2]. వి. ఒకవిధమగు తాటిచెట్టు వంటి అల్పవృక్షము.

ఆ. వలపు తీయుచెనుక వనజాక్షియధరంబు,
మలకపంటిగిజరు ముష్టిరసము, చింత లేని
వేళ బడిసమాన మా వేమ. ౩. ౨౬౭.

గీ. వెలఁగ వాఁకుడు పల్లేరు ములక వేము,
నగిర నీర్గొబ్బి మొదలుగా జగతిఁ గల్గు,
కంప లన్నియు వేవేగఁ గడచి కడచి
హంస. ౪. ౯.

ములగ(గ్గ). వి. అర్బుదఫలి

చ. ముల్గ వెల్గ చెవిపాలిలి దొగ్గలి పొన్న
గంటి . హంస. ౪. ౧౩౨.

(మున్గ ము(ద్రి. పా.)

సీ. ముల గటం చనఁగనర్బుదఫలి మనుచుండు
ఆం. భా. ౨. ౬౪. (ములుగ ము(ద్రి పా.)

ములములు. వి. (పుష్పములు) వికసించుట యందనుకరణము.

ద్వి. రాగనిద్రఁ, జాలించి శ్రీరంగశాయి
మేల్కనవె, ములముల వికసించు మొల్ల
క్రొన్ననల, వలపులఁ దూర్పువీవలు వెచ్చ
రింప. ద్వి. పరమ. ౫. ౪౩౪. పా.

ములాసాపాగ. వి. ఒకవిధమైన తలపాగ.

సీ. బిగిములాసాపాగఁ బెనఁచి హారమతల్లి
కేషాహిఁ జుట్టినకేవుఁ దనంగ ...
నుడ. ౩. ౧౬౪.

ములికి(ల్కి). వి. ౧. బాణము.

చ. . . తద్విలాసముస్, ములికిగఁ జేసి మన్మ
థుఁడు ముద్దియ సేయఁ దొడంగె నెవ్వడిన్.
నైష. ౨. ౧౦౯.

గీ. పాగడఁ బుక్కిటిమధువునఁ బ్రోదిసేయ,
దిండుముఖి దోహదక్రీడ లీద విడిచె, నలరు
విలుకాని ములుకుల కాత్మ ములికి ...
విక్ర. ౧. ౧౩౩.

మహాస్రగ్ధర. పాడు పాడు మన్మథుల్కలు
న్ములుక్కలున్ రాన్ ఆము. ౬. ౩౫.

మ. . అభ్రాములుక్కి తెగ్గించి క్రొన్ననవ
విల్కాఁడు నవాంబుజోత్పలవితానం బీను
మీనాక్షిలో, చనముల్ వింట ఘటింపఁ
బొల్చె నవి ని స్తంద్రాంబకఖ్యాతులన్.
వసు. ౨. ౪౭. మనుచ. ౩. ౪౫

౨. బాణపుటలుగు.

గీ. గంధవాహంబు లేదును గఱులు గాఁగ,
విలయకాలానలజ్వాల ములికి గాఁగ, లచ్చి
చనుగోయి కుంకుమ బచ్చెనయుగఁ బాల
మున్నిటియల్లుండు బాణ మయ్యె.
భీమ ౪. ౧౨౩.

గీ. అవుర మెచ్చితి నోబాఁపనయ్య నిన్నుఁ, దిరుగ
. కీమాట నీమదిఁ గెరిమ చేయు, హీనకులుఁ
డని యితఁడు న స్నేహగించి, పలికె
నాయాత్మ కిది యంపములికి యయ్యె
హరిశ్చ ౪ ౨౭౯

సీ. చిలు కనఁగి ముల్కి యనఁగను ఫలము
దనరు . ఆం భా. ౨ ౨౧౩

౩. బొంగరపు మొనను గ్రుచ్చఁబడి యుండు
ఇనుపముక్క, బొంగరపుముల్లు.

ద్వి. సనవిల్లు సునగుండనపు బొమ్మరముల, కొనల
నీలపుములుకులు దాచినట్లు ..
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౪౭. పా.

ములికి(ల్కి)నాఁడు = ములికినాఁడు వి.
ఊ. ఒకానొక దేశము.

గీ. పలికినప్పుడు తెనియ లొలికెపడెడు, జోకపుఁ
జూపులఁ గ్రొమ్మించు లలికెపడెడు, ములికి
నాఁటిది కాఁబోలుఁ జెలి కిరాట, కలికి
చిలుకలకొలికి యీకెలికెకోటి.
క్రీడా. ౧౦౨.

గీ. ములికినాఁ దనసీమఁ గోమలులమాఘ్రు,
ములికి నాఁటిన మరుఁడు దా మూర్ఛ
నొందు . శుక. ౧. ౨౫౭.

సీ. మూఁడుగ్రామగ్రాసములతోడఁ గూడంగ
పెంపూరు పాలించె ముల్కినాఁట .
క్రీడా. ౨౨.

ములు = ముల్లు. వి. ఔ. (క. ముళ్. బ. ముండులు, ముండ్లు. హల్లు పర మగునపుడు దీని యంతిమోకారమునకు లోపము వైకల్పికము.)

౧. కంటకము, కొన్నివృక్షములకును లతలకును గల్గువాఁడియైన సూక్ష్మావయవ విశేషము.

మ. కలహంబుల్ దమలోనఁ జేసిన నుపేక్షా
నైపుణ్యం బొప్ప శత్రులఁ జూడం దగు
భూతదానవులపోరుం జూచిన ట్లెమ్మెయిన్,
ములు ముంటం దగఁ బుచ్చుభంగి.
భార. శాం. ౨. ౪౧౮.

చ. అనవుడు నింతి యీయెడఁ బ్రయాసపడం
బనియేమి యంచు వేఁగన ములు ముంటఁ
బుచ్చుటయె కార్యముగాఁ దలపోసి .
విక్ర. ౧. ౧౪౫.

క. అంకాలున విఱిగినములు, కుఱు చైనను
బిదపఁ జేము కూరిచెడుగతిన్ .
ప్రబోధ. ౨. ౪౯.

పీ. ములు వసి యౌనఁగను తెలఁగుఁ గంటక
సంజ్ఞ .. ఆం. భా. ౨. ౩౮.

౨. త్రాసుముల్లు, తూనికలో బరువులతార తమ్యమును సూచించుటకై త్రాసునడుమ నుండు అవయవ విశేషము.

క. తుల నిడి తూఁపఁగ సత్యము, వలనన ములు
సూపు గౌరవంబునఁ జేర్చెన్ . .
భార. ఆది. ౪. ౯౪.

గీ. ధనముకలిమియు లేమియుఁ ద్రాసునందు,
నిలిపి తూఁకంగ ములు సూపె నిర్ధనత్వ
మెక్కుడై దానిదిక్కున . .
భార. శాం. ౪. ౩౩.

౩. నివ్వరి మున్నగుధాన్యపుగింజలకొన నుండు సూక్ష్మావయవము, కూకము.

మ. సొరిదిం జేర్చినతీఁగమల్లియలు ఖర్జూరంబు
లంట్ బుష్పముం, జరులు న్మామిడిగుత్తులు
న్ననుమము ల్పొంపెంగలు న్మచ్చుగ, న్నెరుపూఁ
బాళులు గల్గి రాజనపుఁగాంతిన్ దారు ము
లూనిపి చే, లరుదార న్నగుఁ బూవుఁ
దోఁటల జలాశానీకదంభంబునన్.
ఆము. ౧. ౬౬.

౪. బాణాగ్రము, అలుగు.

ఉ. నెమ్మదిన్, వచ్చిరె కర్ణనందనుఁడు
నామమునుందును వంచు మేనిముల్ ప్రచ్చి
పెదందగాయములు పాణితలంబున నంటి
చూచుచున్. జై. భా. ౩, ౮.

౫. ఒక వస్తువుయొక్క వాఁడియైన యగ్రము.

ఉ. కోఱలసంది సొంపములు గ్రుంకిన నంత దిన
క్రమంబునన్, మోఱినటొవ్వి భుక్తిఁ గొన
జేగ ... కేయూర. ౩. ౧౧౫.

౬. నఖాగ్రము.

సీ. ములు పడి ప్రాఁబడ్డవలరాజుడాగులమీఁద
గందపుఁబూఁత మేళవించి ..
విక్ర. ౭. ౮.

విశే. సన్ననిమొనగలది.

ద్వి. ననవిల్తునసుగుందనపు బొమ్మరముల, కొనల
నీలపుములుకులు జాదినట్లు, ములుగుబ్బ
పాలిండ్లమొనలకు బ్బాదకు .
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౪౭. పా.

జ. ములుకోల, ములుగంప, ములుగత్తి, ములు
గొలిమిండి, ములుగోరంటు, ములుచంద్ర,

ములుచీర, ములుచుట్టు, ములుమోపు, ములుకెమ్మడు, ములుకోరు, ములుదోరణము, ములుదోస, ములుబంతి, ములుబూర్గు, ములుపొడుగు, ములుప్రోంతువు, ములువాలుగ, ములువెంపలి, ములువెలఁగ, ములువెలమ, ములువేగి, ములుస్త్రై, ముల్గుత్తి, ముల్త్రొల్లి.

ములుక². వి. నిర్దయత.

క. అతని కేల లేదు మదిలోఁ, బలుకానలనడుమ దాఁగి పలుకవు మరువూ, ములికి కిలికి చిలుకల, కొలికి చెలి కిట్టిములుక గూడుకొ రుండువ్. అచ్చ. రా ౬౯. ౯౮.

ములుక² = ములక.

(కంటకి, వార్తాకము, ముండ్లవంగ. రీ.)

గీ. దొండకాయ ములుకకాయ తొట్లకాయ. హంస. ౪. ౧౭౯.

సీ. ములుక వ్రాఁకుడు నీలి గలికెరు పాదపత్ర దుష్టవు పెన్నేరు తొట్ల ప్రంగ (చికి. చిని)

సీ. వంగ యనంగను వార్తాక మై యొప్పు కంటకి చను ములుక యన ఆం. భా. ౨. ౪౯.

జ. ములుకపూవన్నెలు.

ములుకపూవన్నెలు. వి. బ. (ములుక2 + పూ + వన్నెలు) వస్త్రవిశేషము.

సీ. మంజడికెంపుమాలు పాదావళింబులు ములుకపూవన్నెలు ముత్తెసరులు . గదా. ౩. ౩౮.

ములుకు. విశే. (క. ములుకు) ౧. తీక్ష్ణమైనది, వాఁడియైనది.

గీ. అనుచుఁ బ్రతికూలవాక్యంబు లతివ పలుకఁ, జిలుకబాబావభీరుండు చిలుకుములుకు, టలరు టంపులుకోఁకున వలపి సొలసి ధీరవర్తన మెదలి ప్రార్థింపఁ దొడఁగె. కృ. శకుం. ౨. ౧౩౨.

౨. ప్రకాశమానము.

ద్వి. ములుకు గెంపులవంకముక్కులపచ్చ, చిలుకలగములు రంజిలి చుట్టువార ద్వి. పరమ. ౩. ౧౯౧.

ములుకో(గో)ల = మునికోల. వి. (ములు + కోల) ౧. గుఱ్ఱములను దోలుట కుపయోగించు సాధనము, తోత్త్రము.

వ. కందుకీకుండు కేల నున్నములుకోలయుం బగ్గంబులు విడిచి . హరి. పూ. ౨. ౨౨౪.

సీ ములుకోల యనఁగను బొల్చును తోత్త్రంబు. ఆం భా. ౨. ౨౩౧.

౨. వృషభాదుల నదపుట కుపయోగపడు (కొనను) ముల్లు గలకఱ్ఱ, ఎద్దులను బొడిచెడి మునుకోల.

ఉ. రెడ్డిమడియల్ ములుగోలలఁ బూని యొడ్లకో, తీరులు వైచి దున్నుటకు సేఁగిరి కొంద్రకుఁ జాలు వచ్చినన్ శేం. పంచ. ౧. ౭౮౪.

ములుగంప. వి. (ములు + కంప) ముళ్లకంప. (వ్రా.)

ములుగత్తి. వి. (ములు+కత్తి) ముల్లుతీసికొనుట కుపయోగించుచిన్నకత్తి.

సీ. నడిప్రాఁత ముకురుగోణము మించుదులకించు ములుగత్తి . శేం. పంచ. ౧. ౪౯౮.

ములుగు.¹ అ. క్రి. ౧. మూలుగు.

క. బలదేవుమేను సోఁకిన, పెలిమిడిచే పేడి సలిచి విటకాటమూఁగా, నిలుగుటతో ములు

గుటతో, నలుసుటతో నావులింత లంతంతకుఁ
గాన్ ... ఉ. హరి. ౬. ౩౪.

సీ. తుండుకీనసత్వానకాముల లోకపేళ బలిమి మైఁ
గుదియింప ములిగిములిగి .

రుక్మాం. ౫. ౧౩౩.

సీ. తనగాలి యింతసోఁకిన జాఱుదిగ్గజంబుల
మోపు గని శేషభోగి ములుఁగ .

రా. వి. ౩. ౪౯.

౨. మొఱయు, ధ్వనించు.

సీ. అలుకనై మీఁటేత నంటినయాక్రోత్తముష్వ
లత్తైము సారె ములుఁగుచుండ

క్రీడా. ౨౨౭.

వి. మూలుఁగుట, ఖేదధ్వని.

సీ. వెలయు ఖేదధ్వని ములుఁగు నాఁగ .

ఆం. భా. ౧. ౧౨౨.

ములుగు². వి. (సం. మూలకమ్) భాండారము, బొక్కసము.

క. కలిదండ్రులు గడియించిన, ములుఁగులలోవి త్త
మెల్ల ముండలకొఱకై, వలపునను సరిపి
పెట్టుచు, వెలమి మెయిన్ మరగ నొక్క
యీడిగవానిన్.

భల్లా. ౧. ౧. అ. (శ. ర.)

ములుగోలిమిడి. వి. (ములు + గోలిమిడి) ఇతు
రము, ఒకజాతిగొబ్బి కి.

సీ. . నెరితీఱ పేరాముటి పీచు ములుఁగోలి
మిడి చేతిపాట్ల యమ్మొత్త తిప్పు .

హంస. ౪. ౧౦.

ములుగోరఁట. వి. (ములు + గోరఁట) వి.
ఝంటి, పచ్చవిపువ్వులు గలిగి ముండ్లు గల ఒక
జాతి పూలమొక్క.

సీ. ... కొండ, గోఁగు పాగడ ములుఁగోరంట
గోరంటు వెలయ .. హంస. ౪. ౧౧.

ములుచే(ల్చ). విశే. ౧. మూర్ఖుఁడు.

క. వెలకోసుచుట్టుతికంబును, జెలికారము
మనుపు దనకుఁ జేసినమేలున్, దలఁపక
యెగ్గులు వలికెడు, ములుచలకడ నుండికేని
మోసము వచ్చున్. యయా. ౩. ౭౯.

క. ఇలు సొచ్చి వెడల నేరవు, మలయుచు
పేనాఁటిచుట్టమవురా యీరీ, ములుచ యిటు
నాగృహంబునఁ, గలిగిన సొమ్మెల్ల గుల్ల
గట్టి తినంగన్. విప్ర. ౪. ౨౨.

క. మొంగమున మీసము గల్గిన, మగవాఁడైతేఁ
గడిందిమగటిమి మీఱున్, దగఁబడి పోట్లాడ
వలెన్, బిగుమీర రాచములుచ విడుతువె
విన్నున్. అహ. ౧. ౯౭.

౨. మూఢుఁడు.

గీ. పదుచుపని చేసి తివి శేఁగుఁబండ్లకొఱకు,
ముత్తియంబులు వెలపోయు ములుచ కలఁడె.

శై. భా. ౫. ౫౯.

ఉ. ఒక్కతె యాతనిం జెనక నొయ్యన నవ్వుచుఁ
జేరఁ బోవ వేఱొక్కతె యేఁటికిం జనిరొము
దోచెలి యాపెనుముల్చవాఁడుఁడే, యక్కటం
పాటు దా వెఱుఁగు నాపువుగుత్తులతోడి
తీఁగ యం, బొక్కపలాశి గట్టినను యుత్తమ
యౌ నని నవ్వఁ గేలిమై. పర. ౩. ౧౯౭.

౩. ధూర్తుఁడు.

సీ. చెడుగు గావరి నీచు చెరిశి కీడ ములుచ
పేరజ మన ధూర్తుపేరువెలయు .

ఆం. భా. ౩. ౬.

౪. మోటయినది.

క. అమ్మాట నీవు చెవులఁ దిరమ్ముగ విన్నావొ
లేదొ రక్కసిజంటుల్, గ్రమ్మఱవి వానిఁ
జేసిన, యమ్ములుచపనుల్ దలంప నచ్చె
రువుగదా. అచ్చ. రా. యు. ౧౦౩.

సీ. వలంపు మీఱినకారుములుచయొదళ్లు జంజారు
గడ్డములు రసిక. ౧. ౬౩.

జ. ములుచదనము.

ములుచేంద్ర. వి. (ములు + చేంద్ర) వృక్షవిశే
షము.

ద్వి బలంను ముల్ మోదుగు పచ్చారె యారె,
వలిచేంద్రములుచేంద్ర వాడగ్నేరు
ద్వి శ. సా. ౨. ౬౬౨ పం.

ములుచేదనము. వి. (ములుచే + దనము)
మూర్ఖత్వము.

సీ. కులగోత్రములవారి నిలిపి కట్టెలు నీళ్లు
మోయించుచుండెడు ములుచదనము
హంస ౨ ౨౯౬.

ములు(ల్లు)చింత. వి (ముల్లు + చింత) ఒక
జాతికూరాకుమొక్క. శ్రీ.

ఆ. ఇది, యేమి కేడు వందరా ములు
చింతకూర, యనిన నూపకారు లతనితోడ.
పరమ. ౫. ౧౭౫.

వ. . నీరాయొలికకుఁ గూరలలో నెద్ది ప్రియం
బని యడిగి వారివలన ముల్లుచింతకూర
ప్రియం బగుట విని సంతసంబున .
పరమ. ౫. ౧౭౧. ద్వి. పరమ. ౭. ౫౭౧.

ములుచుట్టు. వి. (ములు + చుట్టు) సన్నని
మొనగల తిరుగుడుచీల.

ద్వి. మేలిమిబిరిసెలమీఁది మూఁతలపు, నీలాల
ములుచుట్లు నిలిపినయట్లు, సొగసైననీల
చూచుకములచేత, జిగిగుబ్బచన్దోయి చె
న్నొందుచుండె. మృ వి. ౧. ౬.

ములుచో(సూ)పు = ముల్లుచోపు. అ. క్రి.
(ములు + చోపు) ౭. అతిశయించు.

పీ. విమలాభ్రశరవిమాన విద్యుల్లతలసోయగ
ములకు ములుచోపుకలికిచూపు ..
వరాహ. ౪. ౧౫౯. అము. ౧. ౬౬.

౨ పూను, యత్నించు.

గీ. లజ్జ వొలియించుఁ దాలిమి యుజ్జగించు,
నింద గొడిగట్టు శీలంబు చిందఁజేయు,
బ్రహ్మహత్యకు ములుచోపుఁ బాపవితతి
పానగోష్ఠీవిధంబు భూపాలపుత్రి.
పి. శకుం. ౪. ౧౬౬.

ములుజెముడు. వి (√ములు) సింహుండ
భేదము, ఒకజాతిజెముడు (శ. ర.)

ములుతారు. వి (√ములు) ముండ్లకంపలతో
నేర్పఱచిన యావరణము, ముండ్లకోరడి.
(చూ. తారు.)

(మృగములను పట్టెడి రొమకదిమినువల అని శ. ర.)

వ ఆరణ్యంబు దరిపి మృగంబులు పంచ
దినుతావు లరసి ములుతారు వేయించి
ప్రోఁగవారించి వలలు బిగించి తెరి
తెత్తించి బోను లొడ్డించి దీములు ఘటించి.
రామే. ౫. ౭౧.

ములుదోరణము. వి. (ములు + తోరణము)
తోరణమువలె నమర్చినముండ్లవరుస, చోర
సాధన విశేషము.

పీ భవనదీపాహితభ్రమరపేటిక వాలుకాభస్త్రి
తిలముళ్లు గ్రద్దగోళ్లు, ములుదోరణము
పం. పంచ. ౩. ౧౯౯.

ములుదోస. వి. (ములు + దోస) గోమకి,
ముండ్లు గలదోస.

సీ. ములుదోస నాఁగను మొలయుఁ గింటు,
కోర్వారికమ్మ ... ఆం. భా. ౧. ౪౧.

ములుబంతి. వి. (ములు + బంతి) చెండువలె
ముండ్లతో నేర్పఱచిన దొంగవానిపనిముట్టు.

క. మెల నీలికాసెయును బద్మముల సోర
చ్చులం ధరించి మదము దలిర్పన్, మెల
గోలయు ములుబంతియు, బలపముఁ గత్తి
యును బూని పటుసాహసి రై.
హరిశ్చ. ౫. ౧౧౧.

గీ. కావు ములుబంతి పికముల్లు గద్దగోరు, నల్ల
దట్టిసబిల్ల కన్నుంబ్రుఁగత్తి, బూది దివ్వార్చు
పురు విను మూఁదుగ్రోవి, తోలునిచ్చెన
మొదలు ముందుగ ధరించి ప్రబంధ ౩౯౯.

క. బలపముఁ గన్నపుఁగత్తియుఁ, దలముల్లును
దొక్క నీలిదట్టి యినుముఁ జే,మలక్రోలు
గ్రద్దగోరును, ములుబంతియుఁ గత్తెరయును
మెండ లగువారిస్. పరమ. ౪. ౧౭౪.

ములుబూర్గు(రుగు.) వి. (√ములు) శాల్మలీ
భేదము, ఒకజాతి బూరుగుచెట్టు.

గీ. వెదుర ములుబూర్గ ములు రేగు వెలఁగ
వేము. వాల్మీ. ౨. ౭౨.

ములుము. వి. బావులనీరు పారించి పండించెడు
పొలము (శ. ర.)

ములుమోదుగు. వి. (ములు + మోదుగు)
కింశుకవృక్షము.

వ. . . పొనుపుంతు నిరువదిగతికట్టియల
గవాక్షం బదిములుకుల నొప్పించి నవిచిన
ములుమోదుగులచందంబు నొందించె ...
అచ్చ. రా. యు. ౩౭౪.

ద్వి. బలుసు ముల్మోదుగు పచ్చారి యాకె
వలిచేంద్ర ములుచేంద్ర వాడగన్నేరు
ద్వి. క. సా. ౨. ౭౭౧. పం.
హంస. ౪. ౧౧.

ములుమ్రోంతువు. వి. (ములు + మ్రోంతువు)
ములుమోదుగు.

వ. . . దీనికి దక్షిణమున ములుమ్రోంతువున
దీనికి దక్షిణమున దారకియుం బోలునుం
బత్తిపొలమునం గూడిన .
పిఠాపురము శాసనము. ౧౦౨౪.
Ep Ind ౫. ౯౦. పు.

ములువాలుగ. వి. (√ములు) మత్స్యవిశేషము,
ఒకజాతి చేప. (శ. ర.)

ములువెంపలి. వి. (ములు + వెంపలి) కంటక
పుంజి, ఒకజాతి చిన్నమొక్క.

సీ. ములువెంపలి ములుస్తి గలిజేరు గుంట
గల్జేరును దంతి బందారి ..
హంస. ౪. ౧౦.

ములువెలఁగ. వి. (√ములు) చతురశ్రికము,
ఒకజాతి గడ్డిదుంప. (శ. ర., బ్రౌ.)

ములువెలమ. వి. (√ములు) వికంకతము,
స్వాదుకంటకము కీ.

సీ. ములువెలమ యనంగఁ జెలఁగును స్వాదు
కంటకనామధేయము ..
ఆం. భా. ౨. ౪౩.

ములువేగి. వి. (ములు + వేగి) వృక్షవిశేషము.

సీ. రేలు తక్కిలి ములువేగి భూచక్రము
వెంకిక్కస కొక్కస మొల్లప్రూసు ...
హంస. ౪. ౧౧.

ములుస్తి. వి. (ములు + ఉస్తి) ఒక విధమగు
ఉచ్చిఁత కీ.

సీ. ములువెంపలి ములుస్తి గలిజేరు గుంటగల్జే
రును దంతి బందారి . హంస. ౪. ౧౦.

ముల్కాసు. వి. అల్లిక.

సీ. చలిదిచిక్కపుఁజల్లపాలుముల్కాసుపై వ
య్యారముగఁ బింఛ మొయ్యఁ జెరివి ...
పాండు. ౨. ౬౯.

ము(లుగు)గ్లుత్తి. వి. (ములు + గుత్తి) ఒక విధమైన చోరసాధనము, దొంగవాని పనిముట్టు.

ఉ. కత్తియు నీలిచీరయును గంకటిరజ్జువు నార సంబు ముల్గుత్తియు వాటురా లినుపు గొంకియు నక్షతలా ల్కిబూదియున్
చెన్న. ౩. ౨౯౮.

ముల్త్రొల్లిక. వి. (√ములు) మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతి చేప ప్రబంధ. ౧౯౫.

ముల్లంగి. వి. (సం. మూలకమ్) ఒకజాతిదుంప.

ఆ. చేమ కంద గెనుసు చిటిగోరు పెండ్లము, పొనఁగు తెల్లగెనుసు బూరగెనుసు, లల్ల ముల్లి పసపు ముల్లంగి వెల్లుల్లి, గాఁజరయును మొదలు గాఁగఁ గలవు.
హంస. ౪. ౧౩౧.

సీ. . ముల్లంగి సాఁగను రీతిఁ గాంచు మూల శాఖిద ఆం. భా. ౨. ౩౨.

ముల్లడఁచే. అ. క్రి. (ముల్లు + అడఁచు) ముండ్లు గ్రుచ్చి ఆనవాలు చేయు.

సీ. మూసి ముల్లడఁచి గుమ్మలకొల్పు పైమెత్తు లాద్యఁడు ప్రస్తైన నుండుఁగాని .
పాండు. ౪. ౧౪౯.

ముల్లాకుటాయి. వి. (ముల్లు + ఆకురాయి) ఒక విధమగుటాయి, పత్త్రపరశుభేదము. (శ. ర.)

ముల్లిడు. అ. క్రి. (ముల్లు + ఇడు) కంచెవేయు, పొలముచుట్టును ముండ్లకంపలనుపాఁతు.

చ. మును దనసీమ చేసికొని ముల్లిడి గుద్దట పెండి చేసి మె, త్తనకయి చేరు వెల్లఁకియుఁ ద్రవ్వెడుకర్షకునట్లు ఆము. ౪. ౨౧౯.

ముల్లియ(ల్లె). వి. (సం. మూలక) ౧. మూట.

ద్వి. ఉప్పుముల్లియ నీర నుంచినయట్లు, కప్పురం బున నగ్గి గప్పినయట్లు ...
బస. పు. ౨. ౩౦౪. పం.

క. నాముద్దుతమ్ముఁ డెన్నం, డేమియుఁ దా మూటఁ గట్ట నెఱుఁగఁ డిదేమో, యీమం దుపుఁ జాడవలె నని, ప్రామినుకుతుకమున ముల్లె విదలిచి కాంచెన్ . .
చెన్న. ౧. ౧౧౫.

ద్వి. మంచిది నీపని మట్టుచేయింతు, నని కడ లేని కామాంధకారమున, మునిఁగి సొమ్ములు దీసి ముల్లెగాఁ గట్టి ..
ద్వి. శ. సా. ౧. ౩౭౦. పం.

సీ. సొమ్ములు ముడుపులు దమ్మటంచుఁ, బలుకుచు వారివెంబడి నంటి ముల్లెలు దప్పించుకొనుచును ధీరుఁ డగుచు
కేం. మా. ౩. ౬౦.

ఆ. ముచ్చు తీర్థ మేఁగి ముల్లె విడుచుఁగాని, ద్రెంక్కఁ ద్రొద్దు లేదు పెంనసి యొఖుడు, కుక్క యిల్లు సొచ్చి కుండలు వెదకదా
వేమన. ౨. ౧౯.

ముల్లు = ములు. వి. ఔ. (బ. ముల్లులు, ముండులు, ముండ్లు.)

౧. కంటకము, కొన్నివృక్షలతాదులకుఁ గల్గు వాఁడిదైన సూక్ష్మావయవ విశేషము.

ఆ. ఒక్కపుట్టలోన నొప్పారుజోత్యకుల, రెంటిఁ గాంచి వాఁడిముంటఁ బొడిచె
భాగ. ౯. ౫౧.

క. ముల్లు దలకొనని నవకపుఁ బల్లవములతోడ మొత్తకభామచెవులకుం, బల్లేరుఁబువ్వు లగు పువు, లల్లసిలునలర్కొని మొదుగుగఁ గొనుచున్. ఆము. ౪. ౧౯౫.

రగడ. కన్నెచంటి ముంట గీరఁ గన్నఁ గన్న తల్లి దిట్టు, నన్ను సఖియ నిట్టు లేటి కంటి కంటి కెల్ల పుట్టు.
(కరాహ. ౪. ౧౯౫. భోజరా. ౩. ౨౪౯.

౨. కంటకుఁడు (క్షుద్రశత్రువు)

ద్వి. ముల్లోకములకును ము ఖ్యైనయట్టి, బల్లిదు
మధుపుత్త్రు బవరంబులోన, నేడు శత్రు
ఘ్నుండు నిర్జించువాని .

౧౦. రా. ఉ. ౧౪౭. పొ. ౨౯. పం.

౩. ముండ్లపంది మెడమీఁద నుండు బలిష్ఠమై
వాఁడియైనరోమము, శలలము

గీ. బలితంపుటినుపశ ట్లమర నొప్పు, వెండి
గునపంబులో తాళ వెండికట్ల, యినుపగున
పంబులో యనఁ దనరి కురిసె, నెంతయును
జి త్రజల్లుగ సేదుముండ్లు. కళా. ౬. ౧౦.

గీ. పాండుబహుళశత్రుపాపరంపగలు వెడల, కింటి
లో నేదుము ల్లరయ్యె నిందుముఖికి

ఆము ౫. ౧౪.

౪. త్రాసుముల్లు, తూనికలో బరువులతారతమ్య
మును సూచించుత్రాసునడుమనుండు అవ
యవ విశేషము (వా)

౫. శూకము, నివ్వరి, మొ. ధాన్యపుగింజలకొన
నుండు సూక్ష్మావయవము

చ. బలసినవాల్లకచ్ఛటలపైఁ దమజాంజాలముండ్లు
రాయఁగాఁ, గలమము లుండుఁ బండి
రాలఁగఁబడి నీ రెడలింపఁ ద్రుప్పులోఁ,
దలకొన వంగి మున్ జలముఁ ద్రావెడు
క్రిందటిత్రెళ్లు మీఁదటన్, నిలిపి మరంద
మానుకరణిన్ నికటోపవనానిలాహతిన్.

ఆము. ౧. ౬౩.

సీ. . ముల్లు నా శూకంబు పొలుపుగాంచు.

ఆం. భా. ౨. ౨౩౬.

౬. ఒక వస్తువుయొక్క వాఁడియైన యగ్ర
భాగము.

ద్వి. కల్లుగుజ్జుమునకుఁ గంకటిం బట్టి, ముల్లును
మిరిగయు కొంపుట గాక, యు త్తమాశ్వ
ములు వా గ త్తిన రాలు, చిత్తావఁ గల
యట్లు చెలరేఁగి దాఁటు.

ప్రభులిం. ౩. ౬౨. పొ. ౨. పం.

నీళ్లలోనిముల్లు = కనిపెట్టుటకు సాధ్యము
కానిది.

గీ. ఉన్నదైతేయు లందఱుఁ గిన్నవారు, గన్న
దిక్కులఁ బోయి సంగరములోన, నడఁగి
రటు నీళ్లలోనిముళ్లైరి గాని, నేఁడు దుదిగా
ధరిత్రికి నెగయ లేరు. ఉ. హరి. ౪. ౨౪.

ఆ. అల్లనీళ్లలోనిము ల్లయినది యిది, యిట్టు
లనుచు నిశ్చయింప రాదు

సారంగ. ౨. ౨౫౪.

సా. ముల్లు పుచ్చి కొఱ్ఱడఁచినట్లు = కాలిలో
గ్రుచ్చుకొన్నముల్లు తీసి దానికి మాఱుగా
గసి దిగఁగొట్టినట్లు, చిన్నబాధ తీర్చి పెద్ద
బాధ కలిగించుట అని తాత్పర్యము.

చ. ఉడుపతిబాలికన్ వెలిచి యూఁటు యూ
వని పేరటామునిన్, ముడివడుకంతువేసలకు
మురియ్యేలగు ట్టయినట్టియుందు రా, వడఁ
గునె తాపవహ్ని మనమై హరికోక్షణ ముల్లు
పుచ్చి కొ, ఱ్ఱడఁచినచంద మయ్యెఁ బదమా
రెములదోఁటఁ జరింప కింటికిన్.

మనుచ. ౩. ౩౪.

జ. ముండ్లకంచె, ముండ్లపంది, ముండ్లములు
చీఁత, ముల్లాకు, ముల్లిదు, ముల్లుమూపు,
ముల్లాచ.

ముల్లుచో(సూ)పు = ములుచోపు. అ. క్రి.
(ముల్లు + చూపు) ౧. త్రాసునం దుంచినవస్తు
వులతగ్గుహెచ్చులను సూచించు; హెచ్చుగను
చూపు.

గీ. మనులతాల్మికి నెవ్వఁడు ముల్లుసూపు, మగల
మగువల నెవ్వండు మరులుగొలుపు ...

భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౦౩

ఆ. సత్యా మశ్వమేధశతముఁ బ్రాముగఁ బెట్టి,
కూప్యముల్లునూపెఁ దులకు సత్యా, మట్టినత్య
మునకు నఖిలవేదంబులు, సకలధర్మములును
సాటిరావు. కృ. శకుం. ౩. ౧౩౭.

౨. అతిశయించు.

సీ. ధీరతాగుణమున మేరువుతో నెత్తుఁబూచిన
రొమ్ముడ ముల్లునూపువాఁడు ..
దశకు. ౧. ౪౫.

సీ. ఎవ్వఁ డేయవధాన మెఱుఁగు నయ్యవధాన
మున వాని కించుక ముల్లునూపు
విక్ర. ౧. ౨౦.

ముల్లూచే. వి. (ముల్లు + ఊచే) తృణవిశే
షము. హంస. ౫. ౮౫.

ముల్లూచి. వి. తృణవిశేషము, ఒక విధమగు
గడ్డి ప్రబంధ. ౨౦౧.

ముల్లెపేరు. వి. (√ముడి) స్త్రీల కంఠాభరణ
విశేషము.

సీ. బిగువుఁబయ్యెదలోనఁ బిక్కటిల్లుచుఁ జాలఁ
ద్రుళ్లుచున్నల నొప్పుముల్లెపేరు ..
కళా. ౪. ౧౦౩.

ముల్లెమారి. విణ. (√ముడి1) ఒండొరులకు
విరోధమును గల్పించునది, దుష్టుల, చెనటి;
దుష్టుఁడు.

సీ. ... ఇల్లిల్లు కవ్వులు దెచ్చుముల్లెమారి
శ్రీరం. మా. ౫. ౩౪.

ముల్లువేయు. స. క్రి. (√ముడి1) ౧. ముల్లు
పెట్టు, ఒండొంటితో బంధించు.

మ. ... శేషనాగాదిముఖ్యమహానాగిణుల ముల్లు
వేసి చుట్టినం గాని దీనిబెండలివలను
కొలపెట్టరాదు ... వరాహ. ౧౨. ౪౩.

౨. ఒండొరులకు విరోధమును కల్పించు.

(వ్యవ.) వాఁడు ముల్లువేయుటలో చాల గట్టి
వాఁడు.

మువ్వ1. వి. (మూఁడు + వ) మెలను మూఁడు
సందులుగల పెద్దగజ్జె, కింకిణి.

ఉ. మువ్వలు గంటలు న్మొరయ ముందటికూఁ
కటి రాదికేశతో, నవ్వనజాతుఁ డాడు .
హరి. పూ. ౫. ౧౯౧.

సీ. పచ్చిరేయిదికతోలుపచ్చడంబు ధరించి గిలుకు
మువ్వలతోలఁ గేలఁ బట్టి
హర. ౫ ౫౫.

చ. మలయపుగాలి కేలు వనమాలివిమానపతాక
ఘల్లుమం, చులియఁ బసిండిమువ్వగమి
రొక్కొక్కమాటు గదల్ప
ఆము. ౧. ౪౮. అం. భా. ౨. ౧౫౧.

వ్యవహారమునందలి కొన్ని విశేషప్రయోగములు.

మొన్న కొన్నబిందె మువ్వలాగున నున్నది.
(అనఁగా తేలిక యై ఇంపుగనున్న దనుట.)

కాదివము లంఘనము చేసినచో రేపటికి శరీరము
మువ్వలాగున నుండును. (అనఁగా తేలికగా
నుండు ననుట.)

జ. మువ్వతోడియ, మువ్వదోసె, మువ్వపసరము.

మువ్వ2. వి. ఒకానొక పట్టణము.
('మువ్వపురి' క్షేత్రయ. శ. ర.)

మువ్వంక. విణ. (మూఁడు + వంకలు) మూఁడు
వంకలు గలది.

సీ. మువ్వంకమురువుతో మురళి రొక్కొకపెకె
త్తిఁలాయించు ధువ్వైకహూవాసముగ ...
పాండు. ౪. ౧౩౪.

సీ. ముప్పంకమురువుతో మురళి యూఁదెడునిండు
సొగసు గోవులఁ జిక్కఁ జొక్కఁజేయు
ఘటికా. ౧. ౧౨౭.

ముప్పొంకపట్టెస. వి. (ముప్పంకె + పట్టిస) త్రిశూలము.

సీ. బిరుదురాకాసులఁ బరిమార్చు ముప్పంకపట్టి
సకా మనోభవవిరామ . నిరం. ౩. ౧౩.

ముప్పొంచే. వి. (మూఁడు + పంచలు - వృత్తిని వర్ణలోపాదులు) మూఁడుపంచలు.

సీ. పాద సైనముప్పంచఁ బొలుచునట్లుగ నేఁకు
గులకు గుజ్జిములకిఁ గొట్టములును
భార. ఉద్యో ౧. ౬౩.

విశ. మూఁడుపంచలు గలది. (శ. ర.)

ముప్పొంచాకు. వి. (మూఁడు + పంచెలు + ఆకు) మురయాకుపొన్న. (శ. వి.)

ముప్పొంచు. వి. వృశ్చికశేషము.

ద్వి. దేవదారువు కల్వ దేవకాంచనము, వావిరి
కేల ముప్పంచు పంచాది
ద్వి. శ. సా. ౨. ౬౫౬. పం

ముప్పొంటులు. వి. బ. (మూఁడు + అంటులు) నెలపురుడు.

సీ. తనరి ముప్పంటుల దినములయందు పూతన
చనుబాలతోఁ ద్రావె మనుగు, నెతి బోర
గిలి యాడనేలినాఁడ పాదమునఁ దుత్తు
మురుగాఁ దాఁచె బండి.
హరి. పూ. ౮. ౫౮.

ఉ. చంట విసంబు మెత్తుకొని చంపుడు సర్భకు
నంచు వచ్చి ముప్పంటులనాఁడు పూతన
యపారణ నెత్తికొనంగఁ జన్నుఁబా
ల్గొంటయుఁ బ్రాణముల్ దిగిచికొంటను
హరి. ఉ. ౪. ౨౩౩.

ముప్పొకోడియ(డె). వి. (ముప్ప[1] + కోడియ) కాఁడికిని గంతకును త్రొక్కగా వలవటిచెడి యెద్దు. (శ. ర.)

ముప్పొదోసె. వి. (√ముప్ప[1]) అడుగున ఒంటి వేలక గలదోసె. (శ. ర.)

ముప్పొన్నియవేల్పు. వి. (మూఁడు + వన్నియలు + వేల్పు) సూర్యుఁడు.

క. పువ్వులఁ బూఁతలు గైకొని, యవ్వల
. యావనజబాంధవపవము లలరన్, జవ్వనులు
మెలఁగ నెత్తితి, ముప్పన్నియవేల్పు చరమ
భూధర మెక్కన్. ఘటికా. ౨. ౧౩౪.

ముప్వన్నె. విశ. (మూఁడు + వన్నెలు) మూఁడురంగులు గలది.

సీ. ముప్పన్నెపులితోలు మొలదిండుగాఁ గట్టి
కర్కోటకాహిఁ బాగఁగ బిగించి
హర. ౫. ౫౫.

సీ తిమభృశక్రాంత శేషనలగిన్నబర్హిబర్హంబు
ముప్పన్నెచుం గై చెలంగ
ఆము. ౧. ౩౬.

ముప్వన్నెమెక(గ)ము. వి. (ముప్పన్నె + మెకము) పులి, చిత్రకాయము.

సీ. కటిభాగమునయందుఁ గట్టు రింగులు వాటి
మెఱుగారు ముప్పన్నెమెకముతోలు
కాశీ. ౨. ౧౪౬.

సీ కన్నుల నిప్పుకల్ గ్రమ్మచు ముప్పన్నె
మెక మిర్లఁ గదియుపోలికల మొసలి,
కన్నులరాకాసిమిన్న కోనమెకంపుగుంపులఁ,
వార్కొని యంపవాన గురిసె .
అచ్చ. రా. యు. ౩౧౧.

సీ. ముప్పన్నెమెకముతోల్మువ్వపు నడికట్టుసొను
చక్రాయుధచ్ఛవిని దగిద .
రంగా. ౧. ౭౬.

సీ. ముడిచినరొంటికొంజడ మాయ ముప్పన్నె
 మొగిముత్తోలు కిరీటముగ ధరించి
 మను చ ౧. ౫౯

ముప్పన్నెవిల్లు. వి (ముప్పన్నె+విల్లు) ఇంద్ర ధనుస్సు.

గీ. వర్ష ధారావశేషాన్వవాయయుక్తి, వాయువశమునఁ దెరలుముప్పన్నెవిల్లు, వేద్యవెన్నాడుకొళవోలె వెలఁది చాపులమున సరమాహరించుకుకము దవులంచు.
 పాండు. ౪ ౨౩౫

ముప్పపసరము = **ముప్పకోడియ.** (శ ర.)

ముప్వీసము. వి. (మూఁడు + వీసములు) ౧. రూకలో పదాఱింట మూఁడు భాగములు

సీ. పణషోడశాంశంబు పరగు వీస, మనఁగ ముప్వీస మంచనఁ బొల్పుఁ దత్త్రయాఖ్యరై ఆం. భా ౭. ౨౪౭.

౨. ఒక వస్తువున పదునాఱు భాగములలో మూఁడుభాగములు. (శ. ర.)

ముప్వు(వు)రు = ముగ్గురు. స. బ. (√ మూఁడు) ముగ్గురు.

(మూఁడు శబ్దమునకు మహన్మహత్యర్థకరూపము.)

క. అవ్వారాంగనబానిస, ముప్పురు నీల్గంటపుఁ దాన మూలం బనుచున్, నెవ్వగలు వగల నీనం, గ్రొవ్వాఱి కొసఁ జొచ్చె నగ్నికుండము లోనన్.
 వి క్ర. ౭. ౧౩౦.

శి. ఇవ్విధమున నగ్న్యాశ్రమ మవ్వనమునఁ దీర్చి కొని వసాటప్రవరుల్, నవ్యకుఁగంబులతోఁ జని, ముప్పురుదొరలకును జాఁగి మ్రొక్కినపిదపన్.
 రామా. ౩. ౧౧.

కా. క్రీలన్ ముప్వుర నిచ్చి పాత్రమతులన్ క్లేష్మాముపూర్వంబుగాన్ ..
 ఉ. రా. ౧. ౭౯౩. భార. ఆది. ౫. ౧౪.

క. అనఘా మతిసారసంజ్ఞుఁ డతనికి ముపురుం, దనయులు సుమతియుఁ బృథుఁడును, ఘనుఁ డప్రతిరథుఁడు ననఁ బ్రకాశిత తేజుల్
 హరి. పూ. ౩. ౧౭.

క అమ్మువురకు గానము హరి, యిమ్మెయి నఖిలంబు సేప్పి . కళా. ౭ ౩౪.

గీ. అనఘు తిరదాని యగుమల్లికార్జునుండు, కూర్మి మదిగొండశరభన్నకూఁతు సుందరీసతీమణిఁ బెండ్లియై భాసురశ్రీ,మూర్తులను బోలుతన యుల ముప్పురఁ గనియె. చెన్న. పీఠి ౪౧.

ముప్పెట్టి. వి (మూఁడు + పెట్టులు) త్రివిధ మగుకూలి లేని సేవలు

మ అనురాగపు ముప్పెట్టియుఁ గొన్నగాత్మసకలాధీశుండ
 భా గా యు. ౭౦౦.

ఉ. ఇట్టివిధంబునన్ విబుధు లెప్పుడునం గనగాపులట్లు ముప్పెట్టియుఁ జేసి చేసి .
 హం. ౩ ౧౧.

శా తేలం గొంటి కుజోగప్రపన్నకము బల్మిం గిట్టి ముప్పెట్టులం, దూలంగోలితి వాసవాదినుగలన్
 భా. గా. యు. ౫౪.

గీ అష్టదిగ్గజులను ఐన కరియుఁ గోరు, పెట్టు కాపులుఁ జేసి ముప్పెట్టి గొనిరె . .
 తప. తి. ౧. ౨౫.

ముప్పేత. వి. (మూఁడు + వెతలు) త్రివిధమగు బాధలు.

ద్వి తలఁకిపోవఁగనీక స్నగ గిఱి గీచి, మొంటలు పెట్టఁగఁ గట్టి ముప్పేతఁ బెట్టి
 ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౭౪. పం.

ముప్పేలుఁగు. వి (మూఁడు + వెలుఁగులు.) ౧. త్రేతాగ్నులు, మూఁడగ్నులు.

గీ. కెదల బలరామకృష్ణులు పడుమఁ దాను,
భద్రదంతావళిము నెక్కి పొండ చేయ,
ముఖ్యుఁ దతిరాజసంబున ముమ్మేలుంగు,
పోలికఁ బొసంగ వచ్చెను బ్రోలికడకు
విజ. వి. ౩. ౧౪౪.

౨. సూర్యుఁడు.

గీ. ముమ్మేలుఁగులోని పరతత్త్వమా యనంగ,
శుద్ధ నాట్యంపుఁదెరువునఁ జూడఁ బొలిచె
కళా. ౩ ౭౫.

ముమ్మేల్పుటిక్క = ముమ్మేలుపులయిక్క.
వి. ముకుంద. ౧. ౩౪ పా ౨. పం

ముమ్మేలుపులయిక్క = ముమ్మేల్పుటిక్క.
వి. (ముమ్మేలుపులు + ఇక్క) సూర్యుఁడు.

గీ. శౌరి ముమ్మేలుపులయిక్క కొలమునందు,
జమిలిచామంచతేర్లిరాచలికెలుఁగున, కేపులోఁ
బుట్టె పెదరులు వాపి ప్రజలఁ, బ్రోవ నరు
దుగ నిరుపమగరూపు లూని.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౮ ౨.

ముమ్మేలుపులు. వి బ. (మూఁడు + మేలుపులు)
త్రిమూర్తులు, బ్రహ్మవిష్ణుమహేశ్వరులు.
(చూ. ముమ్మేలుపులయిక్క.)

ముసటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ధాన్యవిశేషము,
ఒకజాతిధాన్యము.

ముష. సం. వి. అ. స్త్రీ. లోహములను కరఁగిం
చెడిమూస, మూష.

ముషితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧ దొంగి
లింపఁబడినది. అపహరింపఁబడినది. ౨. మోస
పుచ్చఁబడినది. వంచింపఁబడినది.

ముష్కము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అండము,
వృషణము. ౨. అండకోశము, అండము లుండు
సంచివంటితోలు. ౩. సమూహము, రాశి.

ప్రోగు, మొత్తము. ౪. మొక్కపుచెట్టు,
మోక్షము ? .

ముష్కరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. పెద్ద
వృషణములు కలవాఁడు. ౨ దుష్టుఁడు.

క. ముష్కర హితవృత్తిని బర, పుష్కర
పత్త్రాక్షిఁ బట్టి భోగించుటచే, ముష్కరకీ
చకుఁడవు గ మ్మని, నిష్కరుణ కపించి మూవి
నిలయముఁ జేరుచ్ దశా. ౪. ౧. ౧౬౪.

౩. కృపణుఁడు, దీనుఁడు.

మ. ధరణీరాజ్యము గోలుపోయి . ముష్క
రుల న్పార్థులఁ గొల్చిన న్గలదె సౌఖ్యం బెంత
యున్ భార. అర. ౬. ౧౬౫.

శ్లో గతశ్రీకాన్ హృతరాజ్యాన్ కృపణా న్గతి
చేతసః, అరణ్యవాసినః పార్థా న్నాను
గోప్తుం త్వ మర్హసి
సం. భార. వన. ౨౩౭. ౧౬.

౪. మూర్ఖుఁడు.

మ. అధర్మ పుత్త్రుండు జూదరి పెంటం దమకించి
సౌబలునిచేతన్ భూమి గోల్పోయి ము,
ష్కరుఁడై పెండియు నొడ్డఁగా నతఁడు నతః
ప్రాతిపై గెల్చె
భార. ఉద్యో. ౩. ౩౫౭. ౪. ౭౧.

క. గురుఁ దల్లిని దండ్రిని సోదరుని నకారణము
ప్రల్లదముఁ బల్కినము, ష్కరుచేత మాఱు
పణములు, ధరణీశుఁడు గొనుట నీతి దండుప
చేరన్. విజ్ఞా. ప్రా. ౪౩.

ముష్కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మాంసలుఁడు,
బలవంతుఁ డైన మనుష్యుఁడు. ౨. చోరుఁడు,
దొంగ.

ముష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పిడికిలి.
౨. పిడికెఁడు బియ్యము మొ.

గీ. ఇంట సెవ్వారయిన భిక్ష మిడిన ముష్టి,
పెట్టినఁ గరాలికేళికొప్పిదము దోఁప,
సొగిరిపడి యిందులకు మీర లెవ్వ రనుచుఁ,
బెద్దపులిఁబోలె రొప్పు నాబిసరుహాక్షి
శుక. ౩. ౩౪౯.

౩ బిచ్చము. (ఈయర్థము తెనుఁగునందుమాత్రమే కానవచ్చు చున్నది)

సీ. మిన్నంతసంపదఁ జెన్నారియుండియు ముష్టికి
లో నయ్యె ముదితనడుము .
చంద్రా. ౨. ౨౨౩.

(ఇట పిడికిలియని రెండవ యర్థము.)

౪. పిడి, కత్తిపిడి ౫. పలపరిమాణము ౬. అపహరించుట, దొంగిలించుట.

ముష్టింధయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పిడికిలి నోట నుంచుకొని చప్పరించువాఁడు శిశువు, చంటి పిల్లవాఁడు

ముష్టింపచుఁడు. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) దరిద్రుఁడు. (శ. ర.)

ముష్టికాంతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ముష్టికుని జంపినవాఁడు, బలరాముఁడు.

ముష్టికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧ స్వర్ణకారుఁడు, బంగారుపనివాఁడు. ౨. ముష్టికాసురుఁడు.

(కంసుని మల్లులలోని వాఁడు.)

ముష్టిదేశము. సం. వి. అ. పుం. పిడికిటఁ బట్టు చోటు, వింటినడిమి ప్రదేశము

ముష్టిద్యూతము. సం. వి. అ. న. ఒక రకపు జూదము, గవ్వల ముష్టితో నాడుజూదము.

ముష్టిబంధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిడికిలి పట్టుట, సంగ్రాహము. ౨. పిడికెడుపనువు.

ముష్టిమేయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) పిడికిటఁ గొలవఁ దగినది

ముష్టియుద్ధము. సం. వి. అ. న. గుద్దులాట.

ముష్టీముష్టి. సం. అవ్య. ఒండొరులు పిడికిళ్లచే గ్రుద్దుకొని చేయునది. యుద్ధము.

(ఈ క్రిందిభారతపద్యమునందు ముష్టాముష్టి అని యతియం దాకారము ప్రయోగింపఁబడినది. కాని 'ముష్టాముష్టి, బాహాబాహవి' మొదలగుప్రయోగము లసాధువు లని 'అన్యేషామపిదృశ్యతే' సూత్ర మనోరమ యందు సిద్ధాంతము చేయఁబడినది.)

క. భీమానుగవీరులను, ష్టాముష్టి రణచ్ఛటచ్ఛటా
కల్పం బుద్దామం బై తద్వినము, వామృగ
పక్షులకు నతిభయానక మయ్యెన్
భా. ది. ఆర. ౩. ౩౯౫.

ముసగుస వి. కోపమున గిలుగు చీఁచీఁ

క. ఆసమంజుని వెడలించిన, వసుధేశ్వరుఁ
డేజనాపవాదముఁ జెందెన్, దస రెత్తేఁగినవర
ములకా ముసగుస లని కైక కోరుమాయించెఁ
బతిన్. చం. రా. ౪. ౫౬.

గీ. ముసగుసలఁబోరుగురుభీష్మముఖుల సఖుల,
నాత్మసైన్యగతుల్ శ్రేష్ఠులైనవారిఁ, జూచి
యధిపతి యొక్కఁడినుద్దు లనుచు, నడిగి వా
గించుకోఁ దగినంతఁ జెప్పె. రాఘవ. ౪. ౪౯.

౨. గుసగుస, రహస్యసల్లాపము.

క. రాచిలుక రాణివాసము, లోచెలి యొలమావి
చిన్నియుప్పరిగె పైఁ, జూచితె ముసగుస
లాడుచుఁ, జూచెద రాతలిరుటాకుపుసారణి
గిండ్లన్. కళా. ౩. ౯౧.

సీ. . ముసగుస గుసగుస ముచ్చట యన సల్లాప
సంజ్ఞలై యుల్లసిల్లు
ఆం. భా. ౧. ౧౧౪.

ముసజ్జీ. వి. వస్త్రవిశేషము

రగడ. పూదళింబులు పెన్నమణుగులు ముసజ్జీలు
చాదరలు పైతిణీ ల్పక్క నిఖాయిూలు.
హంస. ౫. ౩౪౬.

ముస(ర)ద్ది. వి. లేఖకుఁడు, వ్రాయసకాఁడు.

సీ. దేశపాండ్యా తాను దినవతి నని చెప్ప ముస
రద్ది చెవిలోన మెఱఁగి చెప్ప
వేంక. ౧౬.

చ. అనుకలనా గ్త లెల్ల సమయంపుముసద్ది
లిఖించి పంపునా, దినచరిత్రమ్మ
ల. వి. ౪ ౧౧౯.

(ముఖాది అపముద్రి.)

ముసనాబు. వి అందలము ప్రక్కతెర.

సీ అలరారుకురువేలుతళుకుబల్ముసనాబుఁ బరు
వంపుఁబొగడపూబటువుదిండ్లు .
చంద్రా. ౩. ౭౯.

సీ. ఊదిరికంకణము లింపొసఁగు దంతపుగొజ్జెల్
నయము మించిన ముసనాబుసదము
రా. వి. ౨ ౪౩.

సీ ముసనాబుకుచ్చులు పసిఁడిసరిగె, కుట్టు
తాపెత బటువులు అందలం బెక్కి..
దశా. ౩. ౧౭౯.

ముసవు. వి. ముచ్చట, కోరిక, అభిలాషము.

సీ. కేవ నాజవరాలిలావణ్యసరసితో మునుఁగుడు
నెన్నండు ముసవు దీఱ.
వరాహ. ౧౧. ౫౬.

ముసముస. వి ౧. పంది మూర్కొనుటయందలి
ధ్వని కనుకరణము.

గీ. ముట్టె బిగియించు ముసముస మూరుకొనుచు
నడరు సంరక్షితక్షోణి యజ్ఞఘోణి .
భాగ. ౩. ౪౧౩.

౨. ముసరుట క్రమ్ముటయం దగునను కరణము.

వ. చెదలు కదుపులకొన్నగా బుస్సుబుస్సనఁ
గూర్చి దొంగవీర్పుచు ముసముసన ముసరు
కటికచీకటికుటుములు నందంద గ్రందు
కొని బొల్లిమెకంబు మెకంబులును .
ప్రబంధ. ౧౮౭.

౩. పడిసెము పట్టినప్పుడు బిడ్డలు విడుచు
శ్వాసములధ్వని కనుకరణము

(చూ. ముసముసలాడు.)

౪ కోపమునఁ గలుగు చిఱచిఱ.

సీ. ముసముస జంకించుచుంకరితు మ్మెదబారువూఁ
బోఁడిపాలుపు చేర్చున మాలించె .
భాను. ౩. ౨౪.

(శ. ర పా. ముసరి జంకింపుచు ముద్రి. పా.)

జ. ముసముసమను, ముసముసయను, ముసముస
లాడు.

ముసముసమను. అ. క్రి. (ముసముస + అను)

౧. ముసముసమని ధ్వనిచేయు.

సీ. ముసముసమనఁ జుట్టి కొసమెంద్రుంకలు వట్టి
హుమ్మని యుందియు ఱలియఁదాఁచి
కవిక. ౪. ౧౭౭. (శ. ర. పా.)

౨. కోపమున చిఱచిఱలాడు.

ద్వి. ముసలి కోపంబున ముసముసమనుచు,
ముసలలాంగలముల మునుకొని విసరె.

అభిమన్యుచరిత్ర. (శ. ర.)

ముసముసయను. అ. క్రి. (ముసముస + అను)

కోపమున చిఱచిఱలాడు.

క. జలరుహసంజాత సభాస్థలమున కొగి పేఁగి
యతని సత్త్వగుణంబున్, దెలియుటకై నుతి
వందనములు వే యక యున్న నజుఁడు ముస
ముసయనుచున్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౨౬౯.

ముసముసలాడు. అ. క్రి. (ముసముసలు + ఆడు) ఏడ్చుట, వడివెనుకచే ముసముసయను ధ్వనము వినుచు.

(వ్యావ.) ఆ పిల్లవాఁడు మూన్నాళ్లనుండి ముస ముసలాడుచున్నాఁడు.

ముసరికొను. అ. క్రి. (ముసరు + కొను. స్వార్థమున) కలియు, పర్వు, వ్యాపించు.

క. ఇది ప్రేపయదలి ప్రమథులు, మదమున శతకోటిసంఖ్య ముసరికొని ప్రియంబు దలిర్ప దీవఁ గోలలు, గుదియలు సైకొంద్రు తమకుఁ గోరి ధరింపన్.

హరి. ఉ. ౬. ౧౪.

స. క్రి. చుట్టుకొను, పరివేష్టించు

వ. అనుచుం గనుంగొనుచు ముసరికొని చను చుండం బాయిూలరాజనందన రాజమంది రంబుచక్కటికి నరుగునవసరంబున

భార. విరా. ౧. ౩౦౦.

ముసరు. అ. క్రి. (క. ముసఱు. త ముసు.)

౧. పర్వు, వ్యాపించు.

సీ. మోహాంబువలనఁ బై ముసరు లోభంబు లోభావేశమునఁ గాము మగ్గలించు

భార. అర. ౪. ౨౭౭.

గీ. వాకిటానవరుచిరవిశ్వాసములకు, ముసరి తారించుచెలదేటి ముసురుఁ జోపి .

కా. సం. ౯. ౩౧౭.

సీ. సంయమీంద్రులు శివార్చనలు చెల్లింపక ప్రసవంబునకుఁ దేఁటి ముసర వెఱచు

పి. శకుం. ౨. ౪౫.

౨. పైఁబడు.

క. .. ఏను నిర్భయుఁడనై, జె వ్యధ ముసరి కిరాతులు, ప్రత్యాసరంబెనఁగఁ జాలఁగొని రక్షకులన్ ...

భార. మా. ౨౧౩.

క. వాసవనందనుఁ డెంతయు, గాసిలి యున్నాఁడు మనలఁ గని యించుకయుం, దా సైరణ సేయఁడు గను, మోసము లేకొక్కటెంగిన ముసరఁగ వలయున్

భార. విరా. ౪. ౨౩౦.

క. తృణావర్తుఁ డవని కవచాటముగా, సురకిరువలిరయి బిసబిస, సరు దరు దన ముసరి విసరి పూరిఁ గొనిపోయెన్

భాగ. ౧౦. పూ. ౨౭౪

జ. ముసరికొను.

ముసలము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. దుడ్డుకఱ్ఱ. ౨. రోఁకలి. ౩. శస్త్రవైద్యమునందలి సాసన విశేషము.

ముసలాముసలి. సం. అవ్య. రోఁకళ్లతో జరుగు నది. (యుద్ధము.)

ముసలాయుధుఁడు. సం. వి. అ పుం. బల రాముఁడు.

ముసలి = ముదుసలి. విణ. వృద్ధుఁడు; వృద్ధ.

క. ముసలి గదా పుట్టినిల్లు ముఖ్యోక్తపతకున్.

మనుచ. ౬. ౪౭.

క. ఏలికె పెద్దలు లే క్రూరులకె పోచుకొని తిరుగునోకముసలియు నేఁ డేఁటి గలిగి రొంక రొద్దున బోరుదిగంబరుఁడు సరిదై పురికాఁ పులకున్

గా. వి. ౧. ౫౬.

సీ. ముదివాఁడు ముదుసలి ముసలి పెద్ద ముదుకు అరగడం బనఁగను వలరు వృద్ధాభిధ .

ఆం. భా. ౨. ౧౧౯. అము. ౫. ౫౩.

జ. ముసలితనము.

ముస(వ)లి. వి. సం. వి. న్. పుం. ౧. బల రాముఁడు. ౨. శివుఁడు. ఈ. స్త్రీ. బల్లి, గృహగోధిక.

ముసలితనము. వి. (ముసలి + తనము) వృద్ధత్వము, ముదిమి.

క. రసనీరసంబునం దన, ముసలితనం బుడిగి తరుణమూర్తియుతుం డై, వసుధాపురం డింటికిఁ జని వి(క్ర ౨. ౧౨౪.

సీ. ముదిమి ము ప్పునఁ దగు ముసలితనము ఆం. భా. ౨. ౧౧౭.

ముసల్యుఁడు. సం విణ (అ. ఆ. అ) రోఁకటిచేఁ జంపఁదగినవాఁడు.

ముసాంబ్రము. వి. (హిం. ముసాంబర్. వి. (బ్రా.) ఒకవిధమగు మందువస్తువు (శ. ర)

ముసాపు. వి నానుడువాన, ముసాబు. (శ. ర)

ముసాబు. వి. నానుడువాన

ఆ. తన్నుఁ దెలియ కున్నఁ దగి వేదములు వెట్టి, సస్యసంపదకు ముసాబు వెట్టి వేమన. ౨. ౪౨౨.

ముసానమ్మ. వి ఒకానొక గ్రామదేవత.

గీ. మోసపోక ముసానమ్మ ముద్దిగాలు, దారి పడిసప్లు లేక పాతాళిమునకు తాళ్ల ౫. ౨౮౯.

ముసి. విణ. ౧. ఆపత్యము, బొంకు.

క. గితకీవుఁడు శ్రేఁ గనిరొుదు, కత యది ముసి యరొు్యఁ బం కికంటనిరొుదఁ దా, నతఁడు మను బ్రతికి శ్రేఁ గై, బతిమాలిచె జగమఁ జచ్చి భారము వాసెన్. రామా. ౮. ౨౩౦

౨. వి బాధ.

(చూ. ముసిముట్టు.)

౫. ముసిముట్టు.

ముసించు. అ. క్రి. చెడు.

ద్వి. బుద్ధి గల్గినయాసుబుద్ధియుఁ జాటి, బుద్ధి చెప్పినను నాబుద్ధి ముసించె. ద్వి. శ. సా. ౧. ౬౯౨. పం.

ముసిఁడి. వి. ముష్టిచెట్టు, వృశ్చికిశేషము ; ముష్టిపండు.

(దీనిపండ్లు మిక్కిలి చేదై ప్రాణాపాయకరములై యుండును)

సీ పూతాక్కారపవనంబు పూరించుపుక్కిళ్లు ముసిఁడిపండులతోడ ముద్దుగురియ . క్రీడా. ౨౨౪.

సీ. ముసిఁడిబ్రమఁకునఁ బండ్లు పసమీఱఁ గలిగించి యుంచున కేల పుట్టించఁదరుయ్యె నీలా. ౧. ౧౧౧.

సీ ముసిఁడిబ్రమఁకునస్సితముసు బండ్లు గల్పించి చెంతను కేల సృజింపఁజాలౌ వైజ 3 ౧౨౧.

ఆ. వినుమ మసత్యలోభమున పిరి యసునె యూఁకొని ముసిఁడి దినినఁ గ్రొవ్వు లావుఁ, గలుగునయ్య కపనికర్ణకుశ్చాసన, మంత్రితంబు గార్యతంత్ర మగునె. భార. ఉద్యో. 3. 333.

ముసిమి. వి. క్లేశానుబంధము.

ఆ. ప్రసవభాగ్యమహిమఁ బ్రబలియు నెటువంటి, ముసిమిరోగ యెఱుంగ వినుపు లేక, తారగించి ముద్దుతమ్ములఁ జీవురాకుఁ, బోండ్లు కొలను సొచ్చి పుచ్చికొనిరి. వేం. పంచ. ౪. ౧౪౩.

ముసిముట్టు. అ. క్రి. (√ముసి) బాధపడు.

వ. ఇట్లు బహుభంగులఁ దనకావించు కల్లమంబుల ముసిముట్టుక సెంబుయు నాజగకెట్టి చందంబు విని .. నృసిం. ౫. ౪.

ముసిముసి. విణ. మందము, అలఁతి. (నవ్వు)

సీ. ప్రాణేశునానలీలాకాంతంబు వొరఁగాంచి ముసిముసినవ్వుతో మోము మలఁచు . .

సైమ. ౪. ౧౯౧.

చ. ముసిముసినవ్వు మోముపయి ముచ్చట లాడ గవంద్రమోఁతతో, గుసగుస లాడ సంచగమి గూడఁ జనెన్ జెలి కౌర్యమోలకున్

ముకుంద. 3 ౨౦౨.

క. ఒసఁగినఁ గైకొని సంతస, మెసఁగ సద న్యాలు ఫలించె నృప నీసుకృతం,బు సమ స్తం బని పలుకన్, ముసిముసినేనగవు తనదుమోమునఁ దొలఁకన్.

చం. రా. ౨. ౪౧.

క్రి. విశే. మందముగ, మెల్లఁగ. (నవ్వు)

క. పనిలేనిపని ముఖాంబుజ, మునకుం జె న్నగ్గ లింప ముసిముసి నగినన్, వనరుహాగేహిని విభునిం, గనఁగొని యి ట్లనిరెు నర్మగర్భము గాఁగన్.

విప్ర. ౪. ౩౪.

ముసుఁగు = ముసువు. వి. (క. ముసుకు.) కప్పడు, అవగుంఠనము.

గీ. ముసుఁగుఁ దొలఁగించి తనులత మోద మడరఁ, బద్మమధ్యంబునం దున్నపద్మ వోలె, హంసతూలికాతల్పంబునందు నుండి, యాక శావతి మునజనాయకునిఁ జూచి

విక్ర. ౬. ౧౪౦.

గీ. కొన దిగఁగ నీలిపుట్టంబు ముసుఁగు వెట్టి గాజు లెగఁద్రోసి చప్పుడు గాక యుండ, వచ్చె నూర్వశి యర్జునావాసమునకు

హర. ౪. ౧౧౯.

మ. .. సంసారంపుఁద్రోవ నృదా, చుచుచుం డున్ ఘనమోహాశేద మలమన్ సంసారి పొంతుండు వ్యాసన లన్ధూళి ముసుంగు గాఁగ ...

ఆము. ౩. ౪౦.

చ. సతు లిరువంక నిర్వరుస శయ్యాపయి న్నిదు రింప నాథుఁ డొక్క_తెకు ముసుంగు మోము పయిఁ గాంచుచు మెల్లన నొ త్తగిల్లి ...

గంధ. ౫౮.

జ. ముసుఁగుకొను, ముసుఁగుడు, ముసుఁగుడు వడు, ముసుఁగుదన్ను, ముసుఁగుబొంద, ముసుఁగువడు, ముసుఁగువాఱు, ముసుఁగు వేయు

ముసుఁగుకొను. అ. క్రి. (ముసుఁగు + కొను) క్రమ్ముకొను

క. తోరము లగునవ్వర్షా, వారములం దొక్కనాఁ డవారితధారా, సారంబు పయోధరముల్, ఘోరంబుగఁ గురిసి ముసుఁగుకొని నిశదాఁకన్.

హైజ. ౨. ౧౪౮.

ముసుఁగుడు. వి. (√ ముసుఁగు) అవగుంఠనము, కప్పడు.

(బూ. ముసుఁగుడువడు.)

ముసుఁగుడువడు. అ. క్రి (ముసుఁగుడు + పడు) కప్పడువడు, ఆచ్ఛాదితమగు.

క. తెచ్చవడి యుభయబలములు, నచ్చెరువుగఁ జిత్రరూపుల ట్లుండ శర,ప్రోచ్ఛలితచండ దీ ప్తిస, ముచ్చయములం పెలంచఁ బరగ ముసుఁగుడువడఁగాన్ .

భార. భీష్మ. ౧. ౨౪౦.

(శ. ర. పా. ముసుఁగువడంగాన్. ముద్రి. తాళ ప్రతి. పా.)

ముసుఁగుదన్ను. స. క్రి. (ముసుఁగు + తన్ను) ౧. మఱుఁగుపఱచు

సీ. కద లేనివిద్యుంపుఁగప్పు చందురకావిమోవి పల్లొత్తుల ముసుఁగుదన్న .

పాండు. ౩. ౧౦.

౨. ఆచ్ఛాదించు, కప్పుకొను.

(వ్యవ.) వాఁడు దుప్పటి ముసుఁగుదన్ని పండు కొన్నాఁడు.

ముసుఁగుబొంద. వి. (ముసుఁగు+బొంద) పట్ట లాడవికాడు లోనగు చిన్నచెట్టు. (శ. ర.)

ముసుఁగువ(ప)డు. అ. క్రి. (ముసుఁగు+పడు)
౧. వ్యాపించు, క్రమ్ము.

క. కడులజ్జయు దైన్యంబును, వడరి ముసుఁగు వడఁగ నాకు నాత్మగతమునం, బుడమి వివరంబు లేదే, యడఁగడ వన్నట్టి దయ్యె నప్పుడు కర్ణా   భార. అర. ౬. ౧౪.

గీ. మెంగముపై శోకదైన్యముల్ ముసుఁగు వడఁగ   మార్క. ౩. ౧౧.

సీ. ఉడురాజబింబంబు నల్లసమాడెడుముక్తాత పత్త్రముల్ ముసుఁగువడఁగ
భా. రా. యు. ౪౩౦.

౨. ఆచ్ఛాదితమగు, కప్పఁబడు.

గీ. చాతుకీకి వేర్వేఱ సంగ్రహించి, వనిత యొకజీనిపావడ వానిమీఁద, ముసుఁగువడఁ జుట్టి పై లక్క ముద్రఁబెట్టి, యొరులు గనకుండ నలుదిక్కు లరసి చూచి
విప్ర. ౨. ౭౩.

వ. . కొండగోఁగియ ముఱుఁగుడుబొందులకు సందడించుకంకగృధ్రావళుల మొల్లంబుల ముసుంగుపడుపల్లంబులును .
మనుచ ౪. ౩౫.

ముసుఁగువాఱు. అ. క్రి. (ముసుఁగు + వాఱు) వ్యాపించు.

సీ. చరణాబ్జనఖకాంతిచంద్రికల్ నతభూప ముకుటాగ్రమణులపై ముసుఁగువాఱ .
కవిరా. ౧. ౧౦౧.

ముసుఁగువేయు. స. క్రి. (ముసుఁగు + వేయు) కప్పు, ఆచ్ఛాదించు.

సీ. మొరుముంజిముత్యాల యొరగుపాగ మెఱుంగు నొసలిబొత్తరిఁబొట్టు ముసుఁగువేయ ...
సారంగ. ౧. ౫౯.

ముసుఁడి. వి. (క. ముసుండి.) సమూహము.

ఆ. బరకు వెత్తియున్నపరుసంపు టొడలును, గలుగుపెఱుఁకుముసుఁడిఁ గనిరి సతులు .
కు. సం. ౬. ౬౯౪.

ముసురు. వి. నిరంతరవర్షము, ఎడతెగనివాన; వృష్టి, వర్షము.

(బ. ముసురులు, ముసుర్లు, ముసుళులు, ముసుళ్లు.)

క. చలిగాడ్పుల ముసురుల మెయి, వలిగొని ధాత్రీపురంధ్రి వలఁ బచ్చనికం, బలిఁ గవిసి కొన్న విధమునఁ, బొలుపుగఁ జెప్పరలు గవిసె భూతలమెల్లన్.   కు. సం. ౬. ౫౫౫.

చ. ముసురుదివంబులందు మనమోసలఁ బంచుట రంగు మీఁదటన్, . గిరికభక్త లకేకులు నిండియుండ్రు   హర. ౨. ౪౦.

మ. జమ్ముగూడఁ బోల మంబళోగియుచుం బట్టి సైస్మనురం దీఁగడుకాఁపుగుశ్చైతల   ఆము. ౪. ౧౩౩.

సీ. పసపస యను నది ముసు రనఁగను మీఱు .   అం. భా. ౧. ౫౫.

గీ. వానితానసరుచిరనిశ్వాసములకు, ముసరి కారించువెలఁదేటి మునురు బోఁడి ...
కు. సం. ౯. ౩౧౭.

(ఇట సమూహము అని భావము.)

క. . . కురిసిరి ముదమున, సెగడుచోఁ గుసుమముల ముసురు నిర్జరు లధిపా ..
భాగ. ౧౦. ఉ. ౨౩. భాగ. ౪. ౩౫౫.

జ. ముసురుకొను, ముసురుగవియు, ముసురు మూఁతి.

ముసురుకొను. అ. క్రి. (ముసురు + కొను)

౧. ఎడతెగక కురియు.

క. దెసలు ప్రసన్నము లయ్యెను, ముసురు కొనియెం బుష్పవృష్టి మురజధ్వని పెల్లెసఁగె దివి శుభానిలము లొలసె పవిత్ర ప్రదక్షిణార్చులం గనుపట్టెన్. — హై. భా. ఒ. ౧౭.

గీ. పతికు, లుసురుసున ముసురొన్న యమ్మునురులాను, రాఁడు పతి యంచు నిర్భర గతులఁ జేల . శుక. ౨. 3౮3.

౨. కవియు, ఆవరించు.

క. ముసురుకొమజరభరంబున, నసురను రై యున్నమమ్మ నడకించిరి వి, ట్లుసురుమనఁ బట్టుపడు పెంక, యసురక నీ పసుచుఁ బలికె వాగ్రహ మెసఁగన్. — మనుచ. ౪. ౧౪.

వ. విసరువాదరినయనలు ముసురుకొని బలిసి నిలిచి కొలువఁ బ్రతిసంక్రమణావాశోత్స వాదులయందుఁ జేకొలగం బసరిం తువు . — భీమ. 3. ౨౧౧.

ముసురుగవియు. అ. క్రి. (ముసురు + కవియు) కవియు, వ్యాపించు, ముసురుకొను.

గీ. నరుని పాశుపతాదిబాణముల పెంపు, భీము గదపెంపు నమ్మి యుద్ధామలీలఁ, జెలఁగి పెం పేది యక్కడిబలము ముసురు, గవిసి యొప్పుడుఁ గయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వు. — భార. ఉద్యో. ౨. ౨౨.

(ముసురుకవియు అని శ. ర.)

ముసురుతేనె. వి. ఒక విధముగతేనె, మధువిశే షము.

వ. . ముసురుతేనె పూఁదేనె జుంటితేనె పుట్టతేనె పెరతేనె కజ్జతేనె పురుజు తేనె . . ప్రబంధ. ౧౧.౬.

ముసురుమూఁతి. వి. (ముసురు + మూతి) కోప వికారము గలముఖము.

ఉదా: ముసురు మూతివాఁడు. (శ. ర.)

ముసువు = ముసుఁగు.

మ. ముసువు స్మృచ్చటయు ప్రవాహ్యమునను స్మరించి నాసాదివో, తను లాస్థానముఁ గూడి యాడుదురు శ్రీకాళిప్రదేశంబునన్, గన పై పుట్టెడుభాగ్యమైన మనకున్ గల్పింప దాదైవము — కాశీ. ౩. ౨౦౩.

ముస్టి. వి. ముసిఁడి, వృక్షవిశేషము

సీ. పురుషుఁ డొల్లనియట్టి పొలఁతియావన మెల్ల ముస్టిచె ట్టడి పూలఁ బూసినట్లు — కలు. శ. 3౪.

ముస్త. సం వి. అ. స్త్రీ. నిడుముస్తె, తుంగ ముస్త. శ్రీ.

ముస్తము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒక దినుసుగడ్డి, నిడుముస్తె. శ్రీ. పుం. స్థావరవిషభేదము.

ముస్తాదము. సం. వి. అ. పుం. పంది, సూక రము.

ముస్తాదు = ముస్తీదు. విణ.

(సంసిద్ధము)

సీ. బిరుదువస్తాదులఁ బేర్వేల నాడాడ ముస్తా దుగా నిల్వఁ గుస్తరించి — రంగా. ౨. ౧౫౧.

ముస్తాబు = ముస్తీదు.

(విణ. సంసిద్ధము)

(వ్యవ.) అ కోమారింటికి కెళ్లుట కతఁడు ముస్తా బై నాఁడు.

ముస్తీదు = ముస్తాదు, ముస్తాబు, ముస్తీబు, ముస్తైదు.

విశే. (హిం. ముస్తయిద్) సంసిద్ధము.

సీ. కండచక్కెర దండిఖాణంపుబొంతల జీని
ముస్తీదుకేలీలం నడుంత ...
ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౩.

సీ. తలబొమిండికము కత్తళము కేడెము కత్తి
యాదిగాఁ గలవి ముస్తీదొనర్ప .
ఉ. రా. ౪. ౨౫౭.

వి. పరికరము, పనిముట్టు.

గీ. రాజు, స్వారి వెడలెడివేడ్కతో సాదిఁ
జూచి, తెమ్ము ముస్తీదు ఘటియించి తేజి
ననఁగ ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౭.

వ. తమతమ ముస్తీదులతో పిస్తుగా దోస్తిని
చుట్టుముట్టి కోపాటోపంబున . .
ప్రబంధ. ౫౭౭.

ముస్తీబు = ముస్తీదు.

విశే. (సంసిద్ధము)

సీ. ఎలదేఁటిగమిమేటి రొలగోలుమూఁకల నెల్ల
ముస్తీబుగా నెచ్చరించి శశాం. ౪. ౭౨.

గీ. అనిన నీ వంతనేర్పరి వగుదువమ్మ, తెమ్మ
ముస్తీబు గమ్మ శీఘ్రంబుగాను .
చంద్ర. వి. ౩. ౭౪.

ము(స్తియ)స్తె. వి (సం. ముస్తా) ౧. తుంగ
గడ్డ.

సీ. సెలయేటియిసుకలంకల వరాహంబులు
మొత్తంబులై త్రవ్వి ముస్తె లెత్త
మనుచ. ౨. ౫.

౨. తుంగ కీ.

(దీనిభేదములు నిడుముస్తె, నాగముస్తె, వత్రుమ
ముస్తె.

ముస్తైదు = ముస్తీదు.

విశే. (సంసిద్ధము.)

గీ. అమరముస్తైదు తేజితో నరుగుదెంచె, దారు
కాకారుఁ డైనయుద్ధారుఁ డొకఁడు ..
కుశ. ౨. ౪౭.

ముహిరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) తెలివి
తక్కువవాఁడు, అవివేకియైనవాఁడు. వి. అ.
పుం. మన్మథుఁడు.

ముహుర్భాష. సం. వి అ. స్త్రీ. మాటిమాటికి
మాటలాడుట, అనావశ్య సంభాషణము.

ముహుర్భుక్కు. సం = ముహుర్భుజము.

ముహుర్భుజము. సం వి. జ. పుం. గుఱ్ఱము,
అశ్వము.

ముహుస్. సం. అవ్య. (దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్త
ప్రయోగము లేదు) తరుచు, మాటిమాటికి,
విడువకుండఁగ

ముహూర్తము. సం. వి. అ. న. పుం. ౧.
నిమేషకాలము, క్షిప్త, అల్పకాలము. నలుబది
యెనిమిది నిమిషముల కాలము.

మూ

మూ. విశే. వృత్తియందు మూఁడుశబ్దమునకు మీఁది
వర్ణము లోపింపఁగా మిగిలినరూపము.

గీ. వరవతో త్తమ తేఁడు మూనాళ్లనుండి,
యమునజలగోన వెంటఁ దిరిగెడు నమర
రాయఁడు ... మనుచ. ౪. ౫౩.

(మూన్నాళ్లనుండి. శ. ర. పా)

మూాండు = మూఁడు. స. రెండుపైనొకటి.

క. పొండిగ నగజ తపశ్శిఖి, మూండుజగంబులకు
దీవ్రముగఁ జర్విన బ్రహ్మాండము గాఁచిన
కాంచన. భాండముక్రియఁ దాల్చెఁ దత్ప్రౌ
భా భాసితమై. కు. సం. ౨. ౬౧౪.

మూఁక. వి. (√మూఁగు.) ౧. సేన, దండు.

క. వీఁకఁ జలించి నలుగడఁ, దాఁకిన గడు నలిగి ఘోరతరశరహతి న్మూఁకలు విరియఁగ నర్జునుఁ, డాఁకరమున జేసె నుగ్రుఁడయి రణభూమిన్.

భార. ఆది. ౮. ౨౦౦.

సీ. మూఁకల విరియించి వీఁక నాచార్యాది యోధుల నెల్లర నొక్కెడనకు వెలిచి ..

భార. ద్రో. ౨. ౧౩౬.

క. అఁకరమునోడ నప్పను,మూఁకలపై కుటికి కఠినముష్టినిపాతులఁ, బ్రాఁకుల శిలలను వీనఁగు,బ్రోఁకలు గావించి రపుడు పాదప దళ పడిన్.

భా. రా. యు. ౫౩౪. భోజరా ౪. ౮౪.

౨. సమూహము.

చ. . నిరవద్యకలారవామృతం, బులకలివిం బికాంగనలమూఁకకు మూఁకత సంఘటించుచున్, చిలుకలకొల్కి కంధర భుజింపఁగఁ జెల్లద కంధరాంకము౯. వసు. ౨. ౪౧.

ఆ. కొన్ని పెంటిరేఁనుఁగులఁ దాను జోకయై, మూఁక దప్పి దప్పి మోము లెండఁ జల్లగాలి జాడ మెల్లన యరిగి యూ,సరవిదరిని నింపు బెరసి యుంత.

వాల్మీ. ౧. ౧౦౦. కవిజ. ౩. ౨౧.

ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

మూఁకలుగట్టు = గుంపుగూడు.

ద్వి. అనశనవ్రతులఁ బంచాగ్నిమధ్యగులు, వెండ్రై నశాఖనుల్ మూఁకలుగట్టి, సదయాత్ముఁ డగురామచంద్రునిఁ జేరి ...

రం. రా. అర. ౧౪౮. పా. ౨౧. పం.

మూఁకలుగొను = సమూహములుగా నుండు.

వ. మూఁగ వేఁగిన కొందలంగఁ బొక్కెంటంగుల బ్రాఁకులు మూఁకలుంగొని ...

పి. శకుం. ౨. ౧౪.

వ. వీరంబు బహుశరీరంబు శక్తివదాద్భుత మూఁకంగొని పేక నిడవి నాఁకం గొనక వీఁక వొక్కెఁడనం గరిపురాధీశ్వరుం దాఁకె పి. శకుం. ౩. ౧౧౩.

మూఁకవిప్పు. విణ. (మూఁక + విప్పు) చెదరఁగొట్టునది.

సీ. మొనయు చింతాక్రేణి మూఁకవిప్పు .

మనుచ. ౪. ౧౦౮.

మూఁకుడు. వి. దే. (మూఁత + కుడుక.)

౧. కుండమీఁద మూయుట కుపయోగించు మృణ్మయపాత్రము, శరావము

చ. పతి చెప్పిన సంతస మంది దాని నొయ్యన దరిఁ జేరఁ బిల్చి పులియంబలి యించుక వోసె మూఁకుటన్

చెన్న. ౨ ౨౬.

గీ. వాసిఁ దలిరేకుమూఁకుటఁ గేసరాన్న,పుంజ మపుడు బడిమిఁ ద్రిప్పి పోసె నొకతె

చమ. ౧. ౮౧.

గీ. చిలుకవోయిన మూఁకుటిచెలువుఁ దాల్చి, పూర్తి నొకచో విశాఖ వింధ్యాద్రి యుండు .

కాశీ. ౧. ౧౩౭. ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

౨. మూఁత.

గీ. దాది యటు పెట్టి మునుపాడఁ దలఁగి చనుడు, బరణిమూఁకుట నెలకొన్న బన్న సరముఁ,గఱచి కొనిపోయెఁ జిల్క ప్రగల్భవిటుఁడు, బాలి కామానసముఁ గొనుపగిది నపుడు ...

పాండు. ౪. ౨౩౧.

మూఁగ¹ = మూఁప¹. విశే. (సం. మూక. త. మూక్క, క. మూగ.) మాటలాడని; మూఁగది.

(ఇది సానుస్వార మని శ. ర. నిరనుస్వార మని, చి. వి.)

సీ. పెక్కుకాలపుమూఁగ కెక్కుడు వాక్ప్రౌఢి. వసు. ౩. ౧౩౪.

ఉ. ఊరక మూఁగలో యనఁగ నుండి రగ స్త్రీ పుల స్త్రీ గాతముల్ . హరిశ్చ. ౧. ౧౩౦.

సీ. మూఁగ నా పెలయు మూర్ఖుఁడు ఆం. భా. ౨. ౧౨౧. దశా. ౧ ౧౦.

జ. మూఁగదయ్యము.

మూఁగ². వి. ఒకానొకచెట్టు.

వ. . ఇప్ప కప్పురమద్ది గద్దగోరు గోరంట వెలమ యులిమిరి మూఁగ వేఁగిస మొదలుగఁ బెక్కుతెఱంగుల మ్రాఁకులు పి. శకుం. ౨ ౧౪.

మూఁగ³. వి. త. (మూక్కు) ౧. పక్షివిశేషము.

సీ. సామాలకేతఁడు నల్లాస కొప్పెట కాకి యుంబటికోరిగాఁడు మూఁగ . హంస. ౩. ౧౨.

సీ. వంగపండును గోరువంక కొప్పెట పొట్టిపిట్ట పావురము కొక్కెంటి మూఁగ సుద ౩. ౧౯౪.

౨. దోమ. (శ. ర.)

ద్వి. పుతియమూఁగలు పొదపొదవుని మ్రోయ. ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౦౬౦. పం.

మూఁగ⁴ = మూఁప. వి. ౧. ముష్క.

ద్వి. కనకఘంటలును మూఁగలును గజ్జెలును, దనరుకొమ్ముల కటిస్థలి నలవడఁగ ... (నవనాథ. ౪. ౧౯౨. పా. ౨. పం.)

౨. ఫలహారవిశేషము.

వ. . చిమ్మిలుంటలు నటుకలు మూఁగలు లాజలుఁ జేలాలు ... ద్రాక్షలాది రైన ఫలహారంబులును హంస. ౧. ౧౦౫.

మూఁగంబాఱు. అ. క్రి. (మూఁగన్ + పాఱు, స్వార్థమున) మూఁగు.

శా. ఏఁగాదే నదవం జతుర్ముఖునితో నింద్రాది దిక్పాలకుల్, మూఁగంబాఱి భవత్పదాబ్జములకున్ మ్రొక్కంగ లే కున్నచో, నాఁగన్ వచ్చియు నాఁగఁ జాలని ప్రతీహారున్ విదంబించుచున్, దాఁగన్ బోయి తలారివాని యెదురన్ దాఁగంగ నీ కేఁటికిన్. ఉ. హరి. ౪. ౯౨.

మూఁగఁబడు. అ. క్రి (మూఁగన్ + పడు స్వార్థమున) చుట్టుకొను.

ఉ. ఆరయెలదేఁటిదాఁటు లోనూనినదప్పి మూఁగఁబడి యున్నతచంచలచంచుకోటిచే నానెడుఁ జూడు మందగరుదంచలఝంకృతు లుల్లసిల్లఁగన్. పారి. ౪. ౫.

మూఁగతీఁట. వి. (√మూఁగు) దట్టముగా పెలినతీఁట. (శ. ర.)

మూఁగదయ్యము. వి. (మూఁగ¹ + దయ్యము) మూకపిశాచము.

క. గిట్టిగను మూఁగదయ్యము, పట్టినదో కాక చెట్టో బలురాచట్టో యిట్టులు మన మిందఱమును, బట్టుం దిలువఁగ నొకింత చూడక యున్నే. వాల్మీ. ౩. ౧౧౮.

మూఁగపోఁత. వి. (√మూఁగు) కుప్పవేత ధాన్యము.

గీ. .. భువన,మేలిధాన్యాభిఖలు మూఁగఁబోఁ
తవంగ, మూఁత యనఁగాను .
ఆం. భా. ౫. ౫౩౮.

మూఁగికొను. స. క్రి. (మూఁగు + కొను, స్వార్థమున) చుట్టుకొను, ఆవరించు.

క. ఏఁగి పురద్వారము వి, ట్టాఁగి నిలిచి తన్నుఁ
జూడ నడవిదిరుగుదుర్, మూఁగికొన గినన
మట్టేట్టుగాఁగ లయాంబుదములీల గర్జించు
టయున్ ఉ. రా. ౩. ౫౬౯.

మూఁగు. స. క్రి. ఆవరించు, చుట్టుకొను

సీ. గోపాల నవపుష్పగుచ్ఛంబు మూఁగినపరిచారి
కాద్విరేఫములలోనఁ .

గీ. గిలయఁ దోలంబాముశోమలం గలవు
ఉ. హరి ౪ ౧౩౪.

అ. క్రి. ౧ కవియు, ముసురు.

ఉ. ఒక్కటి కోయుగ తికిన్, మూఁగుచు
కళా. ౩ ౧౪.

౨. గుంపుగూడు, సంక్షోభించు.

చ మూర్చలో, మునుఁగఁగఁ జేసి యూర్చి
దివి మూఁగిన వేల్పులు భీతి నొందఁగన్
హరి ఉ. ౧. ౧౫౯.

౩. అతిశయించు

ఉ. పెంత్తితి సర్వదిక్పతుల మూఁగిన గర్వము
విచ్చి పాఱఁగా పెం. రా. సుం. ౪౯.

మ ఉగ్గడువై కోర్కులు మూఁగ వస్తువులపైఁ
గగ్గొనలం దంద్ర యొక్కడుఁ దోఁచెం
గమనీయ దోహ్వద పరిశోభంబునం బొల్తి
కిన్. హరి. ఉ. ౩. ౧౮౦.

క పురుషవర్గంబు బయ,శ్రీలోలత నేతెం
చుట, గేల యువిసి మూఁగినట్లు కెలు కె
బలంబుల్ భార. భీష్మ. ౧. ౧౩౬.

౪. వ్యాపించు.

క. పాలియుం, గినిసి విశిఖంబు లేసిన, పెండపెడె
గగనంబు మెయిలు మూఁగినమాడ్కిన్ ..
ఉ. హరి. ౧. ౧౪౩.

(పెంపడు. ముద్రి, వ్రాఁతప్రతిపా.)

జ. ముక్కఁడి, మూఁక, మూఁకవిష్వ, మూఁగం
బాలు, మూఁగఁబడు, మూఁగటీట,
మూఁగపోఁక, మూఁగికొను.

మూఁడవకంటివేల్పు. వి. (మూఁడు + కన్ను + వేల్పు) శివుఁడు.

ఉ. మూఁడవకంటివేల్పుఁ బిమముందరఁ బెట్టుక
నిశ్చలస్థితిన్ కాశీ. ౪. ౯౯.

మూఁడి. వి ముద్ది, గుదము.

గీ వేఁగు తగవరి యుండఁగ మూఁడి చూచ్చి,
వాత వెళ్ళిడువాఁడె యెవ్వాఁడు నంచు
కళా ౫. ౪౯.

ద్వి. ఓదక కురులు వి ట్టోడిని రాఁ దిగిచి,
మూఁడితోఁ దాటించి మూతులు నలిమి,
యొగ్గులుఁదప్పులు కెన్ని
ద్వి. హరిశ్చ. ౧౫౦౪. పం.

గీ ముడ్డి మూఁడి యనంగను బోలుచు
గుదము ఆం. భా. ౫. ౧౩౬.

మూఁడు = మూండు. స ౦. (త. మూన్ఱు; క. మూఱు; మ. మూన్ను. తు. మూజి. దీనికి ద్వితీయాది విభక్తులందు మూఁటిని, మూఁడిటిని మూఁడింటిని మున్నగురూపము లగును) రండునొకటి.

గీ. అనుదినంబును గొలువంగ నార్యు మెచ్చి,
మూఁడు వెలలకు వరదుఁడై వేఁడివెలుఁగు
మార్క. ౪. ౧౬౦.

౬౪౭. మూఁడుమోములపోటుమట్టుఁ బట్టెడు కూర, కేడిమూపునఁ దియ్యవిల్లంతుఁ ద్రుంచినధీర!

(సంబోధనవిభక్తి)

త్రిపురాంతకోదాహరణము. ౨౦. పా.

ఉ. మూఁడుగుణంబులన్ వరుస మూర్తులు మూఁడు ధరించి లోకముల్, మూఁడు రచింపఁ బెంప లయముం బొరయింపఁగఁ జాలుదేవుఁ డ,న్వాఁడవు నీవకావె సుర వర్గముఁ బ్రోవఁ బురందరుండవై,నాఁడవు నీవ ధర్మ్ముఁడ వనం బితృవర్గము నేలువాఁడవున్. భా. రా. యు. ౬. ౨౨.

క. మూఁడుంజగంబులలోపల, వాఁడిమగంటిమిఁ గడంగి పడి నాలమునన్, వేడిమితో మార్కొన నెవ్వాఁ డోపును రామవిభుని వాసవ శౌర్యున్

భా గా. ౭౮. ౨౩౯

గీ. ఆయుపాయముల్ మూఁటికి ననువుగాని, యట్టిపగతునిరెడ భేద మాచరింప, వలయు భార. శాం. ౨. ౮౧౬.

సీ. తద్గణము త్రిగుణిత మైన,నాపిని యగు దాని వడి మూఁట గుణియింపఁ బ్రుతన నాఁ బరఁగుఁ దత్ప్రుతన మూఁట

ఆ. గుణిత మైనఁ జము వగున్

భార. ఆది. ౧. ౯౦. చిత్రభా. ౭. ౯౦.

మూఁడవతోలుపల్కు = సామవేదము.

సీ. తులకించుమూఁడవతోలుపల్కుదరిపలి కోవెల మూఁతలకు నొక్కబింత నొసఁగు.

యయా. ౨. ౫౦.

మూఁడుజాలు = మూఁడు యామములు. (చూ. జాలు.)

ఆ. కనిపి మూఁడుజాలతత్తి ద్రాఁకించుక, చల్లవడిన వల్లవల్ల కదలి ...

హరి. పూ. ౬. ౯౯.

మూఁడేమాటలు = సంగ్రహముగా నున్నది, లేక కొంచెమే యనుటను దెలుపును.

క. అన కుశ మిట్లనుఁ గుశకం,బునఁ గథ కొదవ యన నెంత మూఁడే మాటల్,విని పొమ్ము కుశ. ౨. 308.

మూఁడుకన్నులయ్య. వి (మూఁడు + కన్నులు + అయ్య) శివుఁడు, ముక్కంటి.

ఆ మూఁడుకన్నులయ్య ముదముతో నిచ్చిన, ప్రళయకాలభూరి భయదవహ్ని, చటులకీల జాలసంయుక్తి మైపట్టి,పాశుపతముఁ బూని ఫల్గునుండు గరుడా. ౨. ౬.

మూఁడుకన్నులవాఁడు. వి. (మూఁడు + కన్నులు + వాఁడు) శివుఁడు, త్రిలోచనుఁడు.

వ. సుమ్మంతుం దలంతులం బోవువాఁడు కాఁడు, వాఁడితూపులకేఁడిమిఁ జూపక మూఁడు కన్నులవాఁడు వచ్చిన తెచ్చపడండు

పి. శకుం. 3. 3౧.

మూఁడుకన్నులవేల్పు. వి. (మూఁడు + కన్నులు + వేల్పు.) శివుఁడు, త్రినేత్రుఁడు.

గీ. మూఁడు కన్నులవేల్పుతో పోహరించి, నేఁడు దేహంబు లేక యున్నాఁడు దాను . సైష. ౮. ౨౩.

మూఁడుకా(గా)ళ్ల ముసలి. విణ. (మూఁడు+ కాళ్లు + ముసలి) నడవ వోపిక లేనంతటి మిక్కిలిముదుసలి. (చేత నూఁతగ నుండుకఱ్ఱయే మూఁడవకాలు.)

సీ. తల్లి మదేకపుత్త్రిక పెద్ద కన్నులు గాన విప్పఁడు మూఁడుకాళ్లముసలి ..

నైష. ౧. ౧౦౯.

(కన్నులుగానడు అని వావిళ్లప్రతిపా.)

మ. వరుసన్ మారసు మూఁడుగాళ్లముసలిన్ వర్జించి కేళోద్ధురం, ధరమిత్త్రి(ప్రియపుత్త్రి) పుణ్యోజ్జ్వలన్ వర్జించి రత్నాకర, స్ఫురదావాస మహాబలార్ణవరవిస్ఫూర్తుల్ విసర్జించి.
చంద్రా. ౩. ౧౩౦.

మూఁడు2. అ. క్రి. ౧. (చేటు మొ.) సంభవించు, కలుగు.

గీ. ఓలతాతన్వి శివయోగి యొకఁడు లేఁడు, లేఁడు వెంగసాల నిది యేమి మూఁడె నాకొక్కొ! హర ౨. ౩౯

ద్వి ధనమును భార్యయుఁ దనయు లనంగఁ, దనరినయేషణాత్రయమును మూఁడి, వదలక బహుమోహవార్ధిలోఁ జిక్కి
ద్వి. శ. సా. ౩. ౧౧౬. పా. ౧౩. పం

క. నాఁ డర్ధరాత్రి పూతన, పోఁడిమి చెడ మెన్న బండి పారలఁగఁ బడిరొయన్, నేఁ డిది యీమద్దులకును, మూఁడెను నిష్కారణంబు మూలాగ్రముగన్. వి. పు. ౩. ౧౪౪.

(కీడు అని అధ్యాహారము)

గీ. అట్టిజెట్టికిఁ బోరఁ జా పెట్టిభంగి, నయ్యెఁ దేరికి నూఁకున కంచితాస్త్రములకు దైవోపహతిఁ జేటు మూఁడెనొక్కొ!
భార. కర్ణ. ౧. ౪౨.

క. విదురుఁడుఁ దండ్రియుఁ దనకుం, బదివేల విధములఁ జెప్పఁ జాటింపఁడు దుర్మదమునఁ దగిరొయిదుంబుద్ధులం,విధి మూఁడినమర్త్యుఁ డేల వినుహితోక్తుల్ భార. స్త్రీ. ౨. ౪౦.

ఉ. కోదలం క్రౌంకృనన్ మదిని గుందుచు నక్కున నక్కఁ జేర్చి నిన్, వేడుక నిచ్చనవ్వ రఘువీరుఁడు రాముఁడు వార్ధి మేరగా, నీడికకీర్తితోఁ బుడమి యేలెడు వంచుఁ దలంచెఁ గైకచే, మూఁడఁగ మన్నదీని మునుముట్ట భవజ్జనకుం డొయింగునే.
భా. రా. అయో. ౯౧.

(ఇట ప్రాపసాంకర్యము కన్పట్టుచున్నది.)

౨. మునిగియు.

ఉ. అంతటఁ గాలియాహివిభుఁడు ... సంతత కాలకూటనిభ చండవిషోల్బణ ఫూత్కృతుల్ జగం,బంతయు మూఁడఁజేయఁగ రయంబున వచ్చె వి. పు. ౩. ౨౬౬.

జ మూఁడ్చు.

మూఁడ్చు(డుచు). స. క్రి. (√మూఁడు2.) (చేటు మొ.) కలిగించు, సంభవింపఁజేయు.

గీ తాన యుత్పాతములు మూఁడ్చుఁ దరతరంబ కాశీ ౬. ౫౯.

మూఁత. వి. (√మాయు.) ౧. మూయుట.

గీ. అటుల నడిగిన ప్రియభర్త యంబకములు, మూఁత చేలించి యామించుముద్దగుమ్మ, సిగ్గు కడ్డంబుగాఁ బలిచేల మలమి, కొనుచుఁ బలికెను జిన్నెలు కొసరుచూప
హంస. ౨. ౭౩.

౨. మూయుటకు తగినమూఁకుడు లోనగునది.
(శ. ర.)

౩ అడ్డము, వ్యవధానము.

గీ. అడ్డి యడ్డము మాయి క ప్పడ్డపాటు, మఱుఁగు చాటోల మొలిమి మాటు మూఁత, యనఁగ వ్యవధాన మా .
అం. భా. ౧. ౮౯.

మూఁతపొడుపు. వి. (మూఁత + పొడుపు) బాలక్రీడావిశేషము.

సీ. దాయాలు సొగటాలు దాఁగ్రాయి చదరంగమును కోడురాళ్లును మూఁతపొడుపు .
హంస. ౩. ౧౪౬.

మూఁతబల్ల. వి. (మూఁత + బల్ల) వాచాయపెట్టె. (శ. ర.)

మూఁపు. వి. (త. మారి. క. మ. తు. మురి.) భుజశిరస్సు.

సీ. ... చండభానుని కధిష్ఠానమగుట, భారంబు
భరియింప బరువు పద్దదివో శ మూఁపుమూఁ
పునమండి వెంక్కలమున, నినిలంబు లేదున
నంచెలంచెలు గట్టి యాకాశవీథి నందంద
నడవ .

గీ. నడచు రవితేరు . కాశీ. ౧. ౧౩౭.

సీ. అనుకువేళ్లను గంధమును నాభినుండి మూఁపుల
దాఁక బంగారు పూఁతఁ బూసి
వైజ. ౪. ౬౩.

గీ. కొప్పరము మూఁ పటంచన నొప్పు
నంసము .
ఆం. భా. ౭. ౧౩౩. విక్ర. ౮. ౧౮.

మూఁపులు మూఁడగు = ఒడ లుప్పొంగు, ఉత్సాహ మధిక మగు.

ఉ. ఆపురమర్దనం డయిన నాతని నడ్డము దాఁకి
నిల్వఁగా, నోపఁడు మత్స్యయంత్రము
మహోద్ధతి చేసి స్వయంవరంబునన్,
ద్రౌపదిఁ గైకొనం జెనకు రాజకుమారులపా
టెఱుంగమే, మూఁపులు మూఁ డగున్ రిపు
చమూపులఁ గన్నపుడే కిరీటికిన్.
విజ. వి. ౩. ౧౬౯.

ద్వి. మనమున నిటువంటి మనుమండు గలిగె, నని
సంతసించి మీయవ్వ తాతయును, బొదలుచు
వచ్చి మూఁపుడు మూఁడు గాఁగ, నది
వీర్పదరు మాట లాడరే తండ్రి!
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౫౩. పా.

క. అని మూఁపులు మూఁడై లావుల రథకారు
నకు సంబళముఁ గంబళి మిచ్చి నిలిచి కుమా
రార్తి గడల్యాన నప్పుడ నిలిచి పేరుకొని
పతి కనిరంత్. రం. పంచ. ౩. ౭౭౭.

మూఁపురము. వి. (త. మూపు. క. మ. తు. మురి.) మూఁపురము, కకుద్మము.

61

వ. .. మేరుతటీ మీఁద నెక్కి లేఁ జొక్కి ఱెక్కలు
మూఁపురంబు గదిచి కదిచి రాచి పద
వైపక దోడిరాయు రెండుమూఁడు మెట్ల
ముందఱ సందంద కాళ్లఁ బెనంగుచు ...
మనుచ. ౪. ౩౭.

గీ. దరులతడిపండు పొదవు మూఁపురము లంటు,
కొల్లగంటల నాఁబోతు లుల్లసిల్ల . .
అము. ౪. ౧౫౬.

సీ. మూఁపుర మంచన నూఁపుర మంచవఁ గకు
దభిధాన మై క్రాలుచుండు
ఆం. భా. ౭. ౭౬౭.

మూకము. సం. వి. అ. పుం. మత్స్యము, చేప.

మూకాంబ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గాదేవి యవతార భేదము.

మూకీభవించు. సం. అ. క్రి. మూకత్వము నొందు, మూఁగవై యుండు.

వ. శరీరసహస్రంబు వెడవెడం బడిన వీర
శంఖపణవ దుందుభికాంస్య కాహళాదు
లును సమానవ్యసనంబు లయి మూకీభవించి
నన నడంగి యుండె .. హరి. ఉ. ౭. ౫౪.

మూఁకుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧ మూఁగవాఁడు. ౨. దీనుఁడు, కనికరింపఁ దగిన వాఁడు, చెడ్డస్థితిలో నున్నవాఁడు.
పుం. ఒకానొక రాక్షసుఁడు.

మూగురు = మువ్వురు. స. ముగ్గురు. (మూఁడు నకు మహన్మహత్వార్థక రూపము.

మూగేలు. వి. గంధమూషిక, చుంచు. (శ. ర.)

మూచూచు. స. క్రి. (మూర్కొను + చూచు, మూతి + చూచు. శ. ర.) మూర్కొను, ఆఘ్రాణించు.

క. నిను కెందరు చూచినమాచూ, చినతోజ్యము
నింద్యము ... భార. అను. ౪. ౧౦౯.

మాటు. వి. (త. మాట్టై, క. మాటె. మ. మాత.) వరకులు పోగుచేసి కట్టినముడియ.

సీ. .. ద్రవణంబుమాట వారలకు నిచ్చి .
హర. ౧. ౨౦.

సీ. ... వన్నెలగని చౌకారపు మానికముల
మాటు ... నీలా. ౨. ౨౩.

జ. మాటకట్టు.

మాటకట్టు. వి (మాట + కట్టు) మాట కట్టుట.

సీ. శరభంబు పైనను వరభసంబునఁ గిట్టి మాట
కట్టుగఁ గట్టు మెుక్కలములు
విక్ర ౧ ౪౪.

(మాటకట్టుగన్ = మాటకట్టినట్లు గట్టిగా)

క వెఱవక నీగుడిలోపల, గుఱుకొని యాలాపు
పెట్టుకొని యుండెడిపా, దతిజమునూతలు
గుక్కలఁ, గఱపింతురు మాటకట్టు గట్టి
మహేశా ? శివ. పా ౭౦౯.

మాటము = ముటము. (శ. ర)

మాడమంచు. వి. హిమాని, దట్ట మగుమంచు, లోకమును మాఢముగా చేయుమంచు.

గీ. అర్జునుఁడు గవియించిన యంపమాడ, మంచు
దశిమఁగఁ గప్పిన మార్గకాంతు, జాలముల
వెస విరియించె కాంతనవప, తంగుఁ
దుద్యోతమాన ప్రతాపలీల.
భార. విరా. ౫. ౧౭౯.

(అంపమాడుమంచు. భా. ఱ. వ్యా. పా.)

క. ... అంబర సెల్లఁ గప్పి పేసవిఁ,
బరలగుం బెనుమాడమంచు పారవమ్మున్యా !
భార. శా. ౪.

మాఢగర్భము. సకి. వి. అ. పుం. విరుద్ధగతి మైన గర్భము.

శ్లో. పర్యావయుక సంభ్రాన్ణో, మసోబుద్ధ్యాది
పంయుతః విగుణాపావనం మాఢో, మాఢ
గర్భోభిధీయతే
(సంస్కృత వ్యాఖ్యానము.)

మాఢము. సం. వి. అ. పుం. ఐ. (సాంఖ్య) పంచభూతములు.

విశ. ౧. మూర్ఛపడినది; పొమ్మనిలిచి. ౨.
తెలివిలేనిది; మందబుద్ధి. ౩. (జ్యోతి)
సూర్యునకు సమీపించినది, అస్తమించినది.
(గ్రహము.)

మాఢసత్త్వము. సం. విశ. (అ ఆ. అ.) వెఱ్ఱి యెత్తినవాఁడు, మతి లేనివాఁడు

మాలతము. సం. విశ (అ. అ. అ) కట్టఁబడి నది, బద్ధమైనది.

మాఱి. వి. (క మాఱి. త. మాఱంజి. మ. మాచ్చి)

౧. పై పెదవియు క్రింది పెదవియును; మాఱి
పలెమండు అగ్రభాగము.

సీ. అగు వా వాయి నో ద్యూతి వా
వస్త్రంబు ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

గీ. ద్రుపదనందన పరిభవదుఃఖమునకు నల్లమున
దురపిల్లుచు నున్నసరిసె, వేఁడినిట్టూరుపో
యన పెదలెఁ గ్రొత్తకాని మాఱులు మిచ్చు
సెత్తమ్మివిరుల. భార. విరా. ౨. ౨౩౭.

గీ. నవ్వున ట్లల్ల విచ్చెఁ, గలయ మాఱులు
కేకేకగనతతులు . అను. ౪. ౯౪.

౨. మోసముసు గడ్డమును, శ్మశ్రువు.

క. అలరుమ్మీ దుష్మవనుఁడు, తలయును మాఱి
యును గొర్గి తను విడుచుటకున్, విల
పించుచు ... భోజుకా. ౪. ౧౪౫.

క. తలయును మూతియు గొఱుగుట, తలఁ దఱు
గుటకంటెఁ దుష్కరము మహాత్మా ..
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౪౪౦.

జ. మూతిముట్టు.

మూతిముట్టు. స. క్రి. (మూతి + ముట్టు) ౧. మూతితో ముట్టు, వాసనచూచు.

సీ. పెంకరితుమ్మెద మూతిముట్ట కోడిపేఁడి
నిశ్వాసపవనంబు నివ్వటిలఁగ
శివరా. ౨. ౧౦౪.

సీ. కోమలినిట్టూర్పుక్రొవ్వేఁడి సెత్తావి పెంకరి
తేంట్లును మూతిముట్ట వెఱచె
నైష. ౨. ౧౦౩.

౨ తిను, భక్షించు.

సీ పెంకరితేఁటులుం మూతిముట్టవు తేనియల్
క్రిమధుశాసి కల్పించి కాని
ఘటికా ౧. ౪౮.

సీ. ప్రాణరక్షార్థంబు పర్ణాంబువులు గాని మూతి
ముట్టదు కందమూలఫలము
పి. శకుం. ౮. ౧౨౧.

మూత్రకృచ్ఛ్రము. సం. వి. అ. న. నీరుకట్టు, మూత్రము పడునప్పుడు నొప్పి గలుగు రోగ విశేషము.

మూత్రగ్రంథి. సం. వి. ఇ. పుం. మూత్రాశయము మీఁద గట్టిపడుట.

మూత్రపుటము. సం. వి. అ. న. పొత్తికడుపు, వస్తి.

మూత్రము. సం. వి. అ. న. ప్రస్రావము, ఉచ్చ.

మూత్రవర్ధకము. సం. విశే. (అర్థిశా. అ.) మూత్రవృద్ధి చేయునది.

మూత్ర శుక్రము. సం. వి. అ. న. మూత్రముతో శుక్రము పడిపోవునట్టి రోగము.

మూత్రాశయము. సం. వి. అ. పుం. వస్తి, పొత్తికడుపు, మూత్రస్థానము.

మూత్రించు. సం. అ. క్రి. మూత్రమువిడుచు, నీరువిడుచు.

గీ. ఇతఁడు కలఁ ద్రాగ ఱంకాలె రొంఙి
దివిరి, నిలిచి మూత్రించెఁ జండాలలఱఁ
గూడ శివరా. ౪. ౫౮.

మూదల. విశే. (క. మూదలి. మూల + తల. శ. ర.) ౧ ప్రమాణము, నిర్ణాయకము.

క. వేదములకు నిఖిలస్మృతివాదములకు బహు
పురాణవర్గంబులకున్,వా దైనచోటులను
దా, మూదల ధర్మార్థ కామమోక్షస్థితికిన్
భార. విరా. ౧. ౮

౨. సంబంధించినది.

ఆ. విశ్వరూపువలన నైశ్వర్యకర మైన, యిట్టి
విద్యఁ దాల్చి యింద్రుఁ డపుడు, మూఁడు
లోకములకు మూద లైనట్టిశ్రీ, ననుభవించి
మించె నధికమహిమ. భాగ. ౬. ౩౧౩.

జ. మూదలించు, మూదలిక.

మూదలించు. స. క్రి. (√మూదల. ఉ. మూదలి. క. మూదలిసు) ౧. తాఁకు, స్పృశించు.

ఉ. చూచె వనీవిభూతి యెద సొచ్చిన నిద్దుర
కన్ను మూయను,స్నేచె మెఱుంగు శిల్లెదల
నిండఁ దళుక్కనఁ దోఁచి మాయమై,
తోఁచె సభీనకాశరుచిఁ దొయ్యలి యమ్మని
మూదలింపఁగా,మాచె సమీపవుం గదలి
మోహనగర్భము మెచ్చ నచ్చరల్.
కళా. ౩. ౫౬.

౨. తాఁకు కవియు.

వ. ఇట్లు దారుణమహాఘోరయుద్ధంబు సేయు
చున్న త్రిలోకనరేంద్రు నిశ్శ్వాకునరేంద్రుండు
గని కోపించి వాని కరచరణశిరంబు లొక్క

పెట్టఁ దగ నేసి మేఱువాడి జంఘానుకేం
ద్రుం గిట్టి ముట్టి మూదలించిన నతనికవిదల
కళ్ళుగింపక గూండ్రించి .

కు. సం. ౧౨ ౭౪౫.

౩. ఎచ్చరించు.

ఉ. పాండునృపాగ్రనందనుఁడుఁ బావనియుం
గవలుం జలంబుమైఁ గొండొరు మూదలించు
కొని రొమ్ముకట్టఁ దాఁకినఁ దీవ్రవిస్ఫురి,
త్కాండవిదారితాంగకులఁగా నొనరించి

భార. కర్ణ. ౨ ౧౯.

౪. స్మరింపఁజేయు.

ఉ. మును సుయోధనుచందముఁ జూపి
యప్పుడే,మంటి యుపేంద్ర నన్ను రణాగ్ర
మునన్ నిను మూదలించెదన్

భార ఉద్యో ౩ ౫౯

౫ ఎత్తిపొడుచు, ముదలించు.

ఉ. పన్నినివాఁడ వింకఁ జెడి పాఱకుమీ యని
మూదలించి చేఁ,మున్ననిశాతబాణము మహో
ద్ధతిమై నరిఁ జోసి యేసినన్,గన్నుల
నోరసెత్తు రొలుకంగ శతాంగముమీఁద
వ్రాలె ఉ. హరి. ౩ ౫౨.

ఉ. పాడియు సత్యముం గలుగుపాండవకోటికి
నీవు దొల్లి యొ,ప్పాడిమెయిన్ సభం గరము
భంగ మొనర్చితి నాఁటియుండఱుం,జూడఁగ
నేఁడు తత్ఫలము మూపెద నీ కని మూద
లించి మై, నాడఁగ నేసెఁ .

భార. భీష్మ. ౩. ౧౧౩.

గీ. నిన్నుఁ గన్నుష్ట చక్రాగ్ని నీఱుసేయ,వచ్చు
మూదలించుట కింత వలసెఁ జేయ

హరి. ఉ. ౬. ౨౧౩.

౫. పుట్టించు.

సీ. . కావున నయంబు ..

గీ. కప్పు కందంగ నే జేసి తప్పుటొంఱు, మత్స
రాహంకృతులను గామమునఁ గ్రోధ,మోహ
ములఁ బ్రత్యవాయంబు మూదలించు,తప్పు
లేకయు శిక్షింపఁ దగవు గాదు.

కాశీ. ౫. ౩౧౯.

మూదలిక. వి. (√మూదల) తార్కాణము. (శ. ర.)

మూన[1]. వి. ౧. తుషసమేత ధాన్యము.

సీ. ... తుషసమేతధాన్యాభిధలు మూఁగపో
తనంగ,మూన యనఁగాను . .

ఆం. భా. ౨. ౨౩౭.

౨. నాఁటెడు వరిమొక్క.

(వ్యవ.) ఈయేఁడు ఆచేనిలో ఒక్కమూనకూడ
పెట్టలేదు

మూనదిరుగు = నాఁటినవరిమొక్క వేళ్లుపాఱు, నాఁటుకొను

(వ్యవ.) ఈచే నప్పుడే మూన దిరిగినది.

మూన[2]. వి. వస్త్రగాలితముచేయఁగా రాలక నిలిచినది. (శ. ర.)

మూను. స. క్రి. వస్త్రగాలితము చేయు. (శ. ర.)

మూనాళ్ళ(నా)ళ్లు. వి బ. (మూఁడు + నాళ్లు)
మూఁడు దినములు.

గీ. చెంగు మాపినమూన్నాళ్లు పిగ్గులోఁ,బఱవి
లోకనమార్గంబుఁ బరిహరించి . .

కాశీ. ౨. ౬౨.

క. శిరము దగఁ గోసి నీపద,సరసిజములఁ
మూన్చి నీప్రసాదంబున శం,కర మూన్నా
ళ్లిటుఁ గరుణా,కర గోవిందుండు వడసె ...

శివ. పా. ౪౦౩.

గీ. అని వసిష్ఠుండు మఱియు నిట్లనిరి నట్లు,
దానవునిఁ గూల్చికొని రఘూద్వహుఁ

దతండు, దెలుత మూనాళ్లు బార్థిఁ
బ్రార్థించి పిదప, నలువు గుందించి బ్రెంక్కిన
నథయు మెసఁగె. సమీర. ౩. ౧౪౩.

సీ. పెనలలో మూనాళ్ల పెన్న లుండఁగ వాఁడు
కాఁచి డించినవెయ్యిఁ గరఁగఁబెట్టు.
శుక. ౨. ౫౬౧.

మాన్నెలలు. వి. బ. (మూఁడు + నెలలు.) మూఁడునెలలు.

క. వినుతగుణ హవిష్యాన్నం,బున నొకనెల
మత్స్యమాంసమున రెండునెలల్, విను లేడి
మాంసమునఁ బిత,లొనరఁగ మాన్నెలలు
దృప్తి నొందుదురు గడుస్.
మార్క. ౩. ౧౯౯.

క. తెగ దిప్పుడు మాన్నెలలకుఁ దగ వడుగఁగ
రండు దీర్చెదను జై. భా ౭ ౨౦౯.

(ఈ క్రింది ప్రయోగమున మాన్నెల్లు అని కలదు
సాధుత్వము చింత్యము.)

ఆ. మొదటిమాసమందుఁ బదనుగా బుద్బుద,
భాతి నుండు నాల్గుపక్షములకుఁ, బిండరూప
మగుచుఁ బెంపొంది మాన్నెల్ల, కవయవ
ములు పుట్టు వనఘచరిత.
సానందో. ౪. ౫౭.

మాయి. వి. (√మాయు) కప్పు, మూఁత.

గీ. అడ్డి యడ్డము మాయి క ష్పడ్డపాము ..
మాటు మూఁతయనఁగ వ్యవధాన మా
ఆం. భా. ౧. ౭౬.

మాయించు. స. క్రి. (√మాయు.) మాయఁ జేయు.

క. అనుమంజా పదల నడిచిన, వసుధేశ్వరుఁ
డాసాధుపాదముఁ బెంచెన్, దన పాటఁగిన
వరములకా, మునగవ లని శైక కోరు
మాయించెఁ బతిన్. దం. రా. ౪. ౫౬.

మాయు. స. క్రి. (త. మూడు. మాయు. క. ముచ్చు.) ౧. కప్పు, ఆచ్ఛాదించు.

సీ. నమబట్టతలలపైఁ గనకంపుఁ బెంగులఁ
బట్టుఁజీరలు మాయఁ బట్టినారు ..
హైమ. ౭. ౬౩.

ఉ. .. మటుమాయల నీలికాన వా,మూపిన
ముత్తైపె మెలఁగు ముద్దుఁగుమారునిమీఁద
నెట్టుగాఁ, జేవితి వింతమచ్చరము చెల్లినచో
మతి యాఁడుదానికిన్. సారంగ. ౩. ౫౩.

క. మతి రైదువేలరోఁదులు,దెలిదినకను మాయు
కినునిదెసఁ జూచుచు స్నేహము మార్గ్వాభా
హుఁడై మతిఁ,దలువక క్రుతి నొడివి
కొనుచుఁ దప మొనరించెన్ . .
ఉ. రా. ౨. ౧౬౪.

(కనుమాయుక = కప్పువేయుక.)

౨. మూఁతపెట్టు.

గీ. ఇలఁ జెరవ మాయ మూఁకుడు గలదు
కాక, కోరు మాయంగ మూఁకు డొందులను
గలదె సారంగ. ౨. ౨౪౯.

క. అనఁ జెవులు మూసికొనుచుం,దనమదిలో
నలిగి కచుఁడు తలిరుంబోఁడీ, వినఁ దగని
పలుకు పలుకం,బను నే తలపోయ నిట్లు
చాలుమదుగుమీ. యయా. ౩. ౧౫౪.

అ. క్రి. ౧. ముకుళించు, ముడుగుడు.

ద్వి. కలువలు మాయు నక్షత్రములు మాయు,
జలజముల్ వికసింప ... పెటేదూర్పు
గొండపై నిలిచెనాదిత్యుఁడు ...
ద్వి. మారిచ్చు. పూ. ౫౫౧. పం.

౨. మూఁతపడు.

క. వినవయ్య కర్ణగర్వం,బని వాతఁ దశేద్యక
వచుఁ దగుటయు విలుస్సేద్యును వతనిబాహు

విక్రమ్యముకు దలఁచినవాఁడు గన్ను
మూయుడు వాకిస్ ...
భార. అర. ౧. ౨౫౦.

(కన్నుమూయుట = నిద్రరాదని భా.)
తలుపుమూయు = తలుపు దగ్గఱగావేయు,
బంధించు.

గీ. శాస్త్రపాఠక్రమానంతజాడ్యుఁ డైన,ధవుని
గని యున్న రంచును దలఁపు మూసి,గుబ్బ
కవమీఁదిపయ్యెదకొంగు పఱచి,సేలఁ బవ
ళించు మగువ కన్నీరు దొరఁగ
శుక. 3. ౪౯3.

జ. మూఁకుడు, మూఁత, మూఁతపాడువు,
మూఁతబల్ల, మూయు, మూయించు, మూసి
కొను, మూసినమురికి.

మూర. వి. (త. ముళమ్, క. మొళ మ. తు.
ముళమ్.) హస్తప్రమాణము, రెండుచేనలకొలఁది.

వ. మూర కొక్కండును జేన కొక్కండు
నుగాఁ గుట్టినడొల్లుటుల్లారు ఉల్లవిల్లఁ
బల్లించినపల్లంబులపై . ఆము. ౪. 3౫.

మ. ఇరువై నాలుగుమూళ్ల మేర యని గో పెక్కం
పఁగా సేల .. కాశీ. ౧. ౫3.

సీ. . మూర నా హస్త మొప్పను .
ఆం. భా. ౨. ౧౪౧.

జ. మూరకోక, మూరకోల.

మూరకోక. వి. (మూర + కోక) బారచీఁవు
(చి. ని., శ. ర.)

మూరకోల. (మూర + కోల) గజపుగోల వి.
గజముబద్ద (శ. ర. మూరకొలతకోల చి. ని.)

మూరటిల్లు. అ. క్రి. క్రాయు.

సీ. రాజులు గొల్వ భద్రగజాధిరూఢుఁడై భేరీ
మృదంగముల్ మూరటిల్లఁ .
శ్రీరం. మా. ౧౦. ౧౧౪.

(ప్రయోగాంతరము కనఁబడలేదు.)

మూరి. వి. (√మూరు.) ౧. చిత్తవిభ్రమము,
మోహము.

చ. అనుపమదివ్యమూర్తి . నుకుమారి తన్ను
విటవర్గము నల్గడ వచ్చి ప్రీతితోఁ, గనుఁ
గొని మూరిఁ జూడ నెడ గానక నూకెలం
వాఱుచుండె మోహినియను బోఁక నొక్క
శరదిందునిభానన విల్చి ముంగిటన్.
కు. సం. ౧. ౧౨౪.

౨. అతిశయము. (చూ. మూరిఁబోవు)

మూరిఁబుచ్చు. స. క్రి (√మూరిబోవు) ౧.
వర్ధిల్లఁజేయు.

పీ వెన్నుఁడు సొంపు రెట్టింపఁ గ్రమ్మఱఁ
బట్టి రొమ్ముఁదఁ .

గీ. దమక మినుమడిగాఁ గొను దక్కఁ దొడిగి,
బిగువుఁ గౌఁగిటఁ గదియంగఁదిగిచి తివుట,
మోవి గదియంగఁ గోర్కులు మూరిఁబుచ్చు,
కలిమి యాబిదచూడ్కులు గాచుఁగాత.
ద్వా. ౪. ౨౧౯.

౨. సంతోషపెట్టు.

సీ. మధురార్థదండకమంజరీ మంజూతబుధుల నిం
పుల మూరిఁబుచ్చదేని ...
కావ్యా. ౪. ౪౪.

మూరిఁబోవు. అ. క్రి. (మూరి + పోవు.) ౧.
అతిశయించు.

గీ. లీల మూరిఁబో నచ్చరలేమపిండు, బలసి
యభివందనము సేయఁ బొలిచె ...
భార. శాం. 3. 33౭.

శా. దేవో త్తంసుఁడు భక్తవత్సలుఁడు చిత్తేశస్వ
భావుండు గౌరీవామాంగుఁడు శంకరుండు
దయ మూరింబోవఁ గంగేలువస్, జూడ
న్వచ్చినపుద్యఁ బట్టి తగునీసఖ్యత్రిక్

మెచ్చితిని, నీ వేయర్థము నన్ను వేఁడెదవు
దానిం జెప్పుమా నావుడున్.

కాశీ. ౨. ౧౦౧. అము. ౬. ౨౫.

౨. వర్ధిల్లు.

ఉ. తొమ్మిదిపెన్నిధానములు దూఁకొని యర్థ
విధుం డనం బ్రబల, స్త వ్యగుపేర్మి నిందుధరు
సఖ్యము గాంచినమేటి రెుుండుచో,
టిమ్మెయి మెచ్చ శివ్వరమహీధరుపాదము
నాశ్రయించి సౌఖ్యమ్మున మూఱిఁబోరెుఁ
బెుఁయద్రుల కింతటిపేర్మి గల్గునే.

హరి ఉ. ౬. ౧౦.

3 దృఢమగు.

గీ. తనయ బంధుకళత్ర మిత్రకులమీఁద, మూఱిఁ
బోవంగఁ బ్రాఁకినమోహలతను

పి. శకుం ౪. ౯౬.

౪ విజృంభించు.

సీ. వేఁఱె రెుుకతె, విశ్వకర్మతనూజ విశదలా
వణ్యాస, ముజ్జ్వలఁ జేకొని మూఱిఁబోయి,
త్రిదివభూమి వెల్వడిరెుును

హరి. ఉ. ౪. ౪౩.

౪. సఫలమగు.

మ. కడుంభ క్తిన్ మిముఁగొల్చి మీఁదయఁ
ద్రిలోకఖ్యాతసత్పుత్త్ర సేఁ, బడయం
గోరఁగఁ గూఁతు రిప్పు డుదయింపం బాడిరే
యిప్పుడే, పడఁతిం బుత్త్రునిఁ జేసి మీఁదగు
కృపాప్రాభిణ్యముం బెంపు సేర్పఁద నాఁకొఱ
మూఱిఁబోవఁగఁ గృతార్థత్వంబు నొందింపరే.

మార్క. ౫. ౧౯౫.

౬. సంతోషించు.

క. మదిలో నన్నుఁ దలంచుచు, బదరీఫలమాత్ర
మాత్యభాగ మనలునం, దొదవించితేనియును
న్యభ్యుదయము నే నొంది మూఱిఁబోవనె
చెప్పుమా. హరి. పూ. 3. ౪౫.

గీ. గాడ్పు మూరిపంబు నొందును గలిగి రెుుల్లు,
వారిమనములు వేడ్కల మూఱిఁబోరెు ...

హరి. పూ. ౯. ౬౯.

ఉ. ఆరథసంభవప్రు కశిసాదులచే దల లేని
బొందులం, జూర కదంక లూర నని
చూపఱు మెచ్చుల మూఱిఁబోయి రా,
నూరెల మున్నె కన్నిడినమాటిన వామభుజా
భుజాదులం, భీరము సూపి త్రెళ్లె నని భీమ
మహోత్కటరాహతంబులై. కవ ౫. ౫౦.

౫. సంకోచించు.

సీ తొలిక్రొమ్ముక్కు చెలిచెవిఁ జలికించుఁ జలికించి
మురిపెంపుసిగ్గున మూఱిఁబోవు

కావ్యా 3. ౧౨౨.

౯. నశించు, చెడు

ఆ. చదువు చట్టుపడిరెుు శాస్త్రంబు మ న్నరెుయ్యె,
బుద్ధి పురువుమేసెఁ బుణ్య మడఁగ, నీతి
మట్టువడిరెుు నిర్మలజ్ఞానంబు, మొట్టనుడిగె
బోధ మూఱిఁబోరెు.

భాగ. ౬. ౧౩౫. ౬. ౨౪౦.

మూరు. అ క్రి. (సం మూర్చ్) అతిశయించు.

ఆ. ఇతనిఁ జూచి మీకు నెంతమోహము గల,
దంతకంటె మాకు నధిక మైన, మోహ
రసము మూరి మీరిచి యున్నది యీకు,
మారుఁ డొక్కరూప మాకు మీకు.

వి. పు. ౫. ౧౦౦.

సీ. ఊరుపులు లేఁడి మూరఁగఁ గమలినకరగతా
బ్జము చురచురలు దల్పు, నంతంతకును పొచ్చు
నతనుతాపమూర్తి ననిశంబు నెదఁ బర్వ
నదరుదల్పు. భోజరా. 3. ౯౦.

౫. మూర్చ, మూఱిఁబుచ్చు, మూఱిఁబోవు.

మూరుకొండ. వి. రూపగంధ, ఒక విధమగు
ఓషధి. (శ. ర.)

మూరుకొ(ర్కొ)ను. స. క్రి. ఆఘ్రాణించు, మూచూచు.

గీ. కరి తెలంగి నీమీఁదఁ బుష్కరము సాఁచి, మూరుకొనిరెండు నడుగుల బ్రోల నిల్చి, ముద్దుగురియుచుఁ బలుమఱు బ్రేంకి నిట్టి, దాని ని స్నేల పాపుడు మానవీయ.

భార. అను. ౪. ౮౮.

ఆ. కావరంబుతోడి కందర్ప విక్రియ, మార మార మోపి మూరుకొనిరొ.

కాశీ. ౪. ౨౪౧.

శా. పూపుంబోఁడి విశాలలక్ష్మిఁ గనుచుం బుప్పంబు మూర్కొంచు వీణావాద్యం బులు వించు భీమ. ౫. ౧౯౧.

క. గజ మంటినట్ల యడఁచున్, భుజగము మూర్కొనినయట్ల పొరిగొను ధరణీ, భుజుఁడు నగినట్ల చంపుం, గుజనుఁడు మన్నించినట్ల కొనుఁ బ్రాణంబుల్.

వేం. పంచ. ౩. ౮౭. యయా. ౪. ౧౯.

జ. మూచూచు.

మూరుతము. వి. (సం. ముహూర్తః) శుభ కాలము.

క. మూరుతము డాసె నిదిగో, వారలు కట్టు కొని మేలిపని కట్టొనఁగాఁ, గోరి పజే శెల్ల నవ్వా, కోరాయఁడ జాగు సేయ టొప్పదె యిటులన్.

అచ్చ. రా. అయో. ౪౮.

(మూరతము. ముద్రి. పా.)

గీ. . నీలకు, వెన్నునకును బెండ్లి వెస నొనర్ప, వలయు నంచుఁ బూని వల నొప్పు మూరుత, మెఱ్ఱబాపనయ్య నొయ్య నడిగి .

నీలా. ౩. ౮౭.

మూర్ఖపండితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చదివిన మూర్ఖుఁడు, చదివినవాఁడైనను దెలివిలేనివాఁడు.

మూర్ఖభ్రాతృకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మూర్ఖుఁడు సోదరుఁడుగాఁ గలవాఁడు.

మూర్ఖము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి చిక్కుడు. శ.

మూర్ఖు(ఁడు.) సం. విశే. (అ. ఆ అ) అవివేకి.

గీ. ఏల యాశీవిషంబుల నెతిఁగి రొతిఁగి, మూర్ఖవై యలిగించెదు

భార. సభా. ౨. ౨౦౪.

చ. అవినయబుద్ధివై హరికి నర్ఘ్య మయోగ్యమ యంటి నీవు మూర్ఖవు శిశుపాల యింకఁ బలుకకు వలసెన్ .

భార. సభా. ౨. ౨౪.

మూర్ఛ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మూర్ఛిల్లుట, సొమ్మసిల్లుట. ౨. ఆత్మ నెఱుఁగమి. ఆత్మ విషయకాజ్ఞానము. ౩. సంగీతమున సప్తస్వర ములయొక్క క్రమమైన యారోహణావరోహణ ములు. ౪. పెరుగుట. అభివృద్ధి.

మూర్ఛన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సొమ్మసిల్లుట, మూర్ఛపడుట. ౨. అభివృద్ధి, పెరుగుట. ౩. గంధకముతోఁ బాదరసమును భస్మము చేయుట. ౪. సంగీతమునందుఁ గ్రమముగా సప్తస్వరముల యొక్క యారోహణా వరోహణములు.

మూర్ఛనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. మూర్ఛ గలిగించునది. మూర్ఛిల్లఁ జేయునది.

(సాధనము.) ౨. వృద్ధిపఱుచునది, చేర్చునది, బల పఱుచునది.

మూర్ఛపు(వు)చ్చు. మి. స. క్రి. (√ మూర్ఛ పోవు.) మూర్ఛనొందఁజేయు.

గీ. రామ! యాశక్తిఁ గాని కాదు రావణుండు,
మున్న మనతమ్మునుని నొంచి మూర్ఛపుచ్చె.
ఉ. రా. ౨. ౨౧౫.

క. . . సారసంబు పృథుతరవత్సు మహాస్త్రతంబు
సేసి విజయుఁడు, నీతనయుని మూర్ఛపుచ్చె
నిష్ఠురవృత్తిన్ .
భార. భీష్మ. ౩. ౩౪౩.

మూర్ఛాలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సొమ్మసిల్లినవాఁడు, స్మృతితప్పినవాఁడు.

మూర్ఛితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మూర్ఛపడినది; సొమ్మసిల్లినది. స్మృతితప్పినది. ౨. పెంపుచేయఁబడినది. హెచ్చింపఁబడినది ౩. ఉన్నతమైనది

మూర్ఛిల్లు(లు). సం. అ. క్రి. మూర్ఛపోవు, సొమ్మసిల్లు.

స్రగ్ధర. కవలు మాద్యద్గతిం దాఁకినం
జ్యాకుండం బోకుండఁ గౌరవ్యులకు వశమై బి
ట్టుల్కి మూర్ఛిల్లకుండన్.
భార. ఉద్యో. ౧ ౩౭౩.

వ. అట్లు శ్రుతాయువు మూర్ఛిల్లిన . .
భార. భీష్మ. ౨. ౩౫.

చ. గతులకుఁ బాసి సత్వములు గంధగజంబులు
మూర్ఛిలన్ రథ, ప్రతతులత్రోవ గట్టు
వడ కేశవుఁడు శార్ఙ్గగుణంబు
దీటినన్ .. ఉ. రా. ౨. ౭౦.

మూర్తమాడు. అ. క్రి. (వి. మూర్తమాడు.) విక్రమించు.

సీ. నాకు మీపాదార్చనము సేయ వదలింగ
మూర్తి చేతులె వచ్చి మూర్తమాడి ...
కాశీ. ౧. ౩౫.

మూర్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మూర్ఛిల్లినది; స్మృతితప్పినది, స్మారకములేనిది. ౨. తెలివిలేనిది. ౩. మూర్తీభవించునది. శరీరము దాల్చినది. ౪. కఠినమైనది, గట్టిది. ౫. (వేదాంత) పరిచ్ఛిన్న పరిమాణముగలది. (క్రియ గలదని శాబ్దికులు.)

మూర్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. గొప్పతనము, మహత్త్వము.

చ. మమసెలగోల వేఁకొని మనోహర మూలన
మేను రాజమాత్రమ బ్రజమాద్యత్కలం
దిగువఁ బుష్కరపత్త్రనిభంబులైనలోచన
ములు మూర్తి దెల్పఁగ ససంభ్రమతం జను
దెంచె వల్లవల్లన వెదభీతి దోఁప జనులన్
వెఁగ దర్యోధనుదృష్టిఁ జూచుచున్.
భార. విరా. ౧. ౨౩౬.

౨. స్వరూపము. ౩. దేహము, శరీరము. ౪. ప్రతిమ, విగ్రహము ౫. కాఠిన్యము, గట్టితనము.

మూర్తిపుఁడు. సం. వి. అ పుం విగ్రహములఁ బూజించువాఁడు, దేవలకుఁడు, పూజారి.

మూర్తీభవించు. సం. అ. క్రి. దేహముధరించు, ఆకృతిదాల్చు.

గీ. .. మూర్తీభవించు మంచు, నలుపమున
పల్కుటయుఁ గారణములుగాఁగ . .
వరాహ. ౬. ౫౩.

మూర్ధకర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఛత్రము, గొడుగు.

మూర్ధజము. సం. వి. అ. పుం. తలవెండ్రుక. (గుచ్ఛము పింఛము కుంతలగునవి) జాలు.

మూర్ధన్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. తలనున్నది. ౨. మూర్ధస్థానమునఁ బుట్టినది. (ఋ, ౠ, ట, ఠ, డ, ఢ, ణ, ర, ష యను వర్ణములకు పేరు.) ౩. ముఖ్యమైనది, శ్రేష్ఠమైనది.

మూర్ధపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. శిరీష వృక్షము, దిరిసెనచెట్టు.

మూర్ధము. సం. వి. న. పుం. ౧. తల, శిరము. ౨. అలికము, నొసలు. 3. శిఖరము, ఎత్తయిన భాగము, శిరోభాగము. ౪. ముఖ్యమైనది, ప్రధానమైనది.

మూర్ధరసము. సం. వి. అ. పుం. భక్తఫేనము, వార్చుమీఁదిగంజి.

మూర్ధవేష్టనము. సం. వి. అ. న తలపాఁగ.

మూర్ధాభిషిక్తము. సం. విశే. (అ ఆ. అ) అసాధారణమైనది. (ఉదాహరణము)

మూర్ధాభిషిక్తుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ అ)
౧ పట్టాభిషేకము చేయఁబడినవాఁడు.
వి. అ. పుం ౧. పట్టాభిషేకము నొందినరాజు. ౨. క్షత్రియుఁడు, రాచవాఁడు. 3. మంత్రి.

మూర్ధాభిషేకము. సం. వి. అ పుం. పట్టాభిషేకము.

మూర్ధావసిక్తుఁడు. సం వి. అ. పుం.
౧. పట్టాభిషేకము నొందినరాజు. ౨. బ్రాహ్మణునకు క్షత్రియస్త్రీయందుఁ బుట్టినవాఁడు.

మూర్వ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లతావిశేషము. చాఁగ శ. (దీనినార వింటినారికిని, క్షత్రియుల మొలత్రాఁటికిని ఉపయోగించును.)

మూల1. వి. కొప్పు.

సీ. ముడువంగ నేర్తురు మూలఁ గమ్మనిరావి, గలుగుబ్రోవిరులు లోఁ గందకుండ .
భీమ. ౧. ౯౪.

రగడ. కలికి బంగరువిరులు దాఁచినావఁటె మూలపసిఁ కేల శాల రుద్రాక్షలయపుల మూల ... ఉ. రా. ౬. ౬౧.

సీ. ముడువంగ నేర్తురు మూల చావటికి రాఁ జిక్కరబంధము లేఁగ జేరువాలు ...
కాశీ. 3. ౧౦౯.

సీ. . కబరీఁ దురుము, కొప్పు క్రొవ్విద మూల నా నొప్పఁ జెల్లు.
ఆం. భా. ౨. ౧౪౫. కవిక. 3 ౧౦౯.

మూల2. వి. (త. మూలై. క మూలె మ. మూల) ౧. విదిక్కు, దిఙ్మధ్యము

సీ. తోలుదాలుపు నొక్కమూల కనిచి
నీలా. ౧. ౪౨.

క. ఈలు ముటిమి మూలగాడ్పులు, చుట్టి విసరఁ జొచ్చె హర. ౨. ౧౪.

౨. కోణము.

గీ అచటఁ దిగమూల లేర్పడ నరుఁగు నిలిపి .
అచ్చ. రా. యు. 3. ౨౨.

(త్రిగమూలలు = మూఁడు కోణములు)

గీ. మూల యన కోశ యనఁ గోణ మొప్పు .
ఆం భా ౧ ౪౧.

గీ. తనగృహంబున గూఁటిలోఁ దలుపుమూలఁ, బిడుతలో నాయకుఁడు దాఁచి పెట్టినట్టి, మూదలర్పించి వానితోఁ గూడి మెలఁగె .
శుక. 3. ౧3౧.

(తలుపుమూల = తలుపునొద్ద కోణము.)

3. గొంది, చాటైన ప్రదేశము.

సీ. నవఁబోడి నమఁగొప్పునకు దీటు గాక విచ్చు లును జీకటులు మూలలను డాఁగె .
నీలా. ౨. ౨౦.

వ. ఏపట్టున నిలువం జాలక మూలమూల కరుగు మకర కర్కటకాది జంతుసంతానంబుల కగుబడబానల సంతాపంబునకుఁ గొంత చింతించుచు ... దశా. ౧. ౫౬౧.

గీ. కడిఁది విట్టూర్పుగాడ్పుల గ్రహగణంబు, లోక్కమూలకుఁ జిక్కు వక్ష్యగ్రదృష్టి,నిగు డుచో త్తెల్ల విగుణులై డొంగయును ..
దశా. ౩. ౧౩౧.

సీ. మునుఁ గేసికొని మూలమూల డాఁగివదికాధి పుల కిప్పుడు బయలు దేఁకఁ గలిగె
ఉ. రా. ౧. ౧౫౦.

౪. చోటు, ప్రదేశము.

సీ ఒకమూల మకరాలయ కనత్సరోవర వికచారవిందముల్ వేడ్కఁగొనుచు
కృష్ణ. ౪. ౪౯.

౫ లోకము.

సీ తన కన్యములు లేక తనరారి ముమ్మూల విభుఁ డయ్యెఁ గ్రేపుల వెదకువాని
భాగ ౧౦ పు. ౫౪౪.

మూల. సం. వి ఆ. స్త్రీ. శతమూలి, చల్లగడ్డ, ఓషధి విశేషము.

మూలఁద్రోచు = నిరసించు, పరిత్యజించు.

గీ. అతనిఁ దనసొమ్ముఁ జేసి మా న్నాఁగి యున్న, మోహముఖు లైనజ్ఞాతుల మూలఁ ద్రోచి, సంహృతాసురు లైననిర్జరులకరణి, మది విశే కాదివర్గ మభ్యుదయ మొందె.
పాండు. ౪. ౨౦౭.

మూలఁ బడవైచుట = నిష్ప్రయోజనముగ నుంచుట.

సీ. రతిరాజు బాణసంతతి మూలఁ బడవైచి, చాపంపు గడపటఁ జప్పఁ జేసె ..
చిత్రభా. ౩. ౧౦౩.

మూలఁబడు = ౧. అడఁగు; అస్తమించు.

గీ. పరఁగఁ గలకొద్ది పురలకుఁ బంచి డొనఁగ, బాలప్రతాప యుపురాజ మూలఁబడిన, బలిత మరొక్క విరోచనప్రభవతేజ, మమర గాఢతమహాస్ఫూర్తి వపనయించి ...
దశా. ౫. ౨౩.

(పై రెండర్థములకు నిదియే యుదాహరణము.)

౨. చెడు, నశించు.

ఉ. . క్రమ్మతి యిల్లు సొచ్చి పేరక్కనఁ జేర్చి వార్త గలదా యన దూతిక యొద వార్త న్నాముక్కకు వచ్చె నీచెలిమి మూలఁ బడన్ విడు మిల్లు చేరదన్.
వేం పంచ ౧. ౨౬౨.

మూలకము. సం. వి అ పుం. న. ముల్లంగి క్రీ. పుం. ఒకదినుసు విషము.

మూలకర్మము. సం. వి న్. న కార్మణము, ఓషధ్యాదులచేత చేసెడి యుచ్చాట నాదిక్రియ.

మూలకారిక. సం వి ఆ. స్త్రీ. ప్రొయ్యి, ఘల్లి.

మూలకుఁజొనుపు = అప్రయోజక మగునట్లు చేయు, పనికిమాలిన వానిఁగాఁజేయు.

వ. ప్రబలతమసాఫ్ఫర దురహంకార వీర భట కృపాణికా చాకచక్యంబులు రాత్రిం చరకరాళి కరవాలకాళిమంబులు మూలకుం జొనుప
వసు. ౬. ౯.

మూలకృచ్ఛ్రము. సం. వి. అ. పుం న తపో విశేషము (దీనియందు దుంపలుమాత్రము తిని బ్రదుకుదురు.)

మూలకొత్తడ(ళ)ము. వి. (మూల1 + కొత్త డము,) బురుజు.

గీ మూలకొత్తళములు చెల్లు బురుజు లనఁగ .
ఆం. భా. ౨. ౧౭.

మూలకొత్తు = పరాభవించు.

సీ. క్రమబలాళి వ్యక్తపరాజ పాంకపుదా మోదంబు చిలుకల మూలకొత్త ...
వసు. ౩. ౧౩౨.

మూలగ = మూలుగు². వి. (త. మూళై. మ. మూళ.) మజ్జ.

ఉ. . దేగ వడిం జని గిట్టి పట్టి చేఁక్, చించినఁ గాలిమూలగయుఁ జెక్కుఁ జుక్కర నద్ది యిచ్చి రేఁ, తెంచె నొకండు దా నవిటి దీటుచు లావులం గూడ దువ్వు చుక్. చంద్రా. ౨. ౧౦౫.

(చి. వి. శ. ర. పా. మూలంగ. ముద్రి(ౌ)ంత ప్రతి. పా)

మూలజము. సం. వి. అ. న. అల్లము ¶.

మూలటిక్కు. వి వి. (మూలము + ఇక్కు) ప్రధానస్థానము.

గీ. చంద్రబింబాస్యకుచశైల జన్మభూమి, గాన రాయాపుఁబోలె నక్కుడిఁదిచలికి, నించుకం తయుఁ గంపింప దివముకొనుచు, ముజ్జగం బులు పచరింప మూలటిక్కు. పాండు. ౪. ౫.

(మూలెటిక్కు. ముద్రి. ప్రతి. పా.)

మూలత్రికోణము. సం వి. అ. న. సూర్యాది గ్రహముల గృహరూపరాశి విశేషము.

శ్లో. సింహో వృషశ్చ మేషశ్చ కన్యా ధన్వీ ఘటో ఘటః, అర్కాదీనాం త్రికోణాని మూలాని రాశయః క్రమాత్.

మూలదుంప. వి. వి. (మూలము + దుంపకి.) మూలకందము, ప్రధానకారణము.

గీ. గంగ మనుజాలపాలింటికల్పవల్లి, సన్నిధిఁ గన్నపెన్నిధి జహ్నుకన్య, యమరనది భవ శాగ దివ్యాపధంబు, ముక్తిలతకు భాగీరథి మూలదుంప ... జాహ్నవి. ౧. ౩౫.

సీ. బలువిడిఁ దమ్ముల నలరించునసికుండు, మూఁడు మూర్తులకును మూలదుంప ... సీతా. ౨. ౧౭౬. భీమ. ౫. ౧౫౬.

మూలదేవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కంసుఁడు. (త్రి. వి.)

మూలపాల్పఱచు = మూలపాలుసేచు, నిండుగ విడిచిపెట్టు.

మ. అలరుందూపుల మూలపాల్పఱచి సొం పొనిచ్చుచాపంబునం, గలపెంపెల్లఁ దృణీ కరించి మకరాంకం బవ్వలం ద్రోచి యుచ్చల మేపారఁగఁ జిన్నిబాలకులచేఁ జప్పట్లు వెట్టింతు కవిక. 3. ౧౦౯.

జ. మూలకొత్తడము, మూలమట్టము, మూల వసము.

మూలప్రకృతి. సం. వి ఇ స్త్రీ. ౧ ప్రకృతి, మాయ. (సాంఖ్యమతమునఁ) ౨ ప్రధానము.

మూలఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కొమ్మన గొలిమిడి ¶ (శ ర.)

మూలఫలదము. సం వి అ. పుం. పనస ¶.

మూలబంధము. సం. వి. అ. పుం. పుసాది. (శ. ర.)

మూలబర్హణము. సం. వి. అ. న. ఉన్మూలిం చుట ; పెకలించుట.

మూలబలము. సం. వి. అ. న. ప్రధానసేన. (మన్మథవర్ణనము.)

సీ. అబలలు సోకిన నాకాశమునఁ బాయునలి కులములు మూలబలము గాఁగ

కు. సం. ౪. ౪౩౧.

మూలభద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కంసుఁడు. (త్రి. వి.)

మూలభృత్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వృద్ధ భటుఁడు, వంశపరంపరగా వచ్చుభటుఁడు.

మూలమట్టము. వి. (మూల1 + మట్టము.) గోడమూల మొదలగువానిని సమకోణములుగాఁ జేయుట కుపయోగించు శిల్పిసాధనము. (శ. ర.)

మూలము. సం. వి. అ. న. పుం.

౧. వేరు. (వృక్షాది) మూలము. ౨. మొదలు. (అంగుష్ఠమూలము మొ.) ౩. ఆధారము. మఱొకదానితో నతికికొనెడిచోటు

ఉదా : బాహుమూలము, పాదమూలము, ఊరుమూలము, కర్ణమూలము మొ.

౪. ప్రారంభము, ఆది. ౫ మూలాధారము ; పునాది ; మొదటికారణము. ౬. మట్టు, అడుగు, క్రిందిభాగము. ౭. మూలగ్రంథము (వ్యాఖ్యానము కానిది.) ౮. పొరుగు, ఇరుప్రక్కలు, ౯. మూలధనము, పెట్టుబడిసొమ్ము, మొదటి సొమ్ము ౧౦ (గణిత) వర్గమూలము, పదము ౧౧ ఒక రాజు యొక్క స్వీయదేశము (సొంతనాడు) ౧౨. చెట్లగుంపు, చిట్టడవి, తుప్పడవి. ౧౩. పిప్పలీమూలము. ౧౪. ఒకవిధ మయిన యంగులీసన్నివేశము, వ్రేళ్లనొకమాదిరిగా నుంచుట, (అభినయహస్తవిశేషము.) ౧౫. రాజధాని, ముఖ్యపట్టణము. ౧౬. నికుంజము, పొదరిల్లు. ౧౭. పిప్పలి, పుష్కరము, కారణము మొదలగు చెట్లమూలము. ౧౮. మూల యనునక్షత్రము. (ఈయర్థమున నిది దర్భాది.)

వ. దక్షిణవామలోచనంబుల ధనిష్ఠామూలలును భాగ. ౫. ౨. ౮౭.

౯. నిమిత్తము, కారణము.

క. నరవరమతి నీ కీడు,ర్మరణమునకుఁ బూన నేల మదిలోపల నేపరిభేదము గల దది యొ,వ్వరి మూలము చెప్పు మనిన వాఁ డనుమకుఁడై . ద్వా. ౮. ౧౧౬.

మూలముట్టుగన్. అవ్య. మూలము, ఆరంభము మొదలుకొని.

గీ. మూలముట్టుగఁ దెల్పు నమ్మునివరుండు, ప్రార్థితుం డయి శాశ నప్పురమువిద్య . . మనుచ. ౩. ౧౩౯.

క అనవుడుఁ బలివడి పెదకం,జన వలసినసొమ్ము దాన చనుదెంచినచోడ్పున విన నచ్చె నితని ముఖ,మున నిశ్కార్యంబు మూలముట్టుగ ననుచున్ భోజ. ౩. ౨౪౨.

సీ. అది యవర్థ

గీ. మూల మని దాని నిప్పుడు మూలముట్టు గాఁగఁ జెఱిచెద నంచు నాగ్రహము చేయు . ప్రబోధ. ౫. ౫౧.

మూలతా(రా). మి. వి. (మూలము + తాయి.) వజ్రము

సీ. ఆ మూ ల ననుమూలతా మొత్తములచట లామూలముగఁ దీవలంట వలయు వసు. ౨. ౫౭.

సీ. మూలతారాకంబములు పెక్కు జత సేసి జాళువాప్రతిమలచా లమర్చి . చంద్రా. ౨. ౩౬. ఉ. రా. ౨. ౨౯౨.

సీ. పాలించును వజ్రంబు మూలరా లన, మగరా లనంగనుగురుజా లనంగ . ఆం. భా. ౨. ౨౭౮.

మూలఱేఁడు. వి. (మూల2 + ఱేఁడు.) నిరృతి, కోణపుఁడు.

సీ. . వాలు కొంచుకయుండు మూల ఱేఁడు .. అచ్చ. రా. సుం. ౪౧.

మూలవసము. వి. (మూల1 + వసము.) పట్టములోని కమ్మకము నిమిత్తము వచ్చు నరకులపైఁ బుచ్చుకొను సుంకము ... కొండవీటి. క. ౧౧౪౨.

మూలప్రతి. సం. విశే. (స. సీ. స.) దుంపలు మాత్రమే తిని బ్రతికెడివాడు.

మూలాధారము. సం. వి. అ. పుం. (యోగ) గుహ్యలింగస్థానములకు మధ్య నుండు మూలాధార చక్రము.

మూలాహ్వము. సం. వి. అ. న. ముల్లంగి, మూలకము కి.

మూలి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. బల్లి. న పుం. చెట్టు, వృక్షము.

మూలిక. సం వి అ స్త్రీ. వేరు, దుంప.

మూలుగ. వి వృక్షవిశేషము

సీ. నారువ సురపొన్న వారిజమును బొన్న సెల్లి
మూలుగ బిల్లు సెమిలియడుగు

హంస ౪ ౧౧

మూలుగు¹(గ్లు) అ క్రి. (త. మువంగు. క ముఱుగు) ౧ ధనదేవత మొ. వ్యర్థముగా మన్న నన్ను పరిగ్రహింపుఁడని సూచించుచు కూయు

ఉ. వాలినవేడుకన్ బహునువర్ణమఖంబున ము న్నరు ర్తిభూ, పాలునిచే మహీసురు లపారసు దక్షిణ లంది తెప్పలం, దేలి యతేచ్చఁ గొం చరుగ నిల్చినవి త్తము వెక్కసంబుగా, మూలుగు చున్న దిప్పుడు సమున్నత మై తుహి నాద్రి చేరువన్

జై. భా. ౧. ౬౬.

ఉ. పాళిము మిఱుపె ద్దపెదపాళిముత్తై బలితం పుఁగాఁగులన్, మూలుగు చున్నప్రాఁబసిఁడి మించి ధనార్థుల కిచ్చు

పాండు. ౪. ౨౧౧.

౨. (బాధచే) ఒకవిధముగా రోదన ధ్వనిచేయు.

క. తలతొప్పి కడుపుకట్టుం, బలుగుబుఱ్ఱం గాళ్ల తీపు పాటించుచు నచ్చెలి మూల్గుఁ బాన్పు మీఁదం, దెలుపుఁడు దత్తచ్చికిత్స సేయు న్నగుచున్ . శుక. ౨. ౨౦౫.

ద్వి. బాలిక పువ్వులపానుపు విడిచి, మూలను బవళించి మూల్గుచు నుండె .

ద్వి. క. సా ౧ ౩౫. పా. ౧౧. పం.

వి. ఆర్తధ్వని.

(వ్యవ) వాని మూలుగుచేత నాకు నిద్ర పట్టలేదు.

మూలుగు(గ్లు) = మూలగ. వి ఎముకల మధ్య నుండుమాంససారము, మజ్జ.

సీ మూల్గుటెమ్ములతోడ ముదుక గాకుండఁగఁ జాఁడు సేసినవల్ల జారుఁ గాఁచి

హర ౨. ౧౨౧.

సీ. మూలుగు నా మజ్జ పాలుచు

ఆం భా. ౨ ౧౩౩.

మూలేరము. సం వి అ పుం. జటామాంసి కి.

మూలేరుఁడు. సం వి. అ పుం. రాజు, ప్రభువు.

మూల్యము. సం. వి అ. న ౧. వెల, క్రయము, విలువ. ౨. లబ్ధి, లాభము. ౩. మూలధనము, మొదటిసొమ్ము, పెట్టుబడిసొమ్ము.

మూవ¹ = మూఁగ¹.

గీ. కణఁగి వడ్లును బెరుఁగును గలుపుభంగి, వకటవికటంబు లగుప్రశ్న లడిగె నదియు, మూవలమువోలె దీనుచేఁ బావ సేల్వయీడు జోడుగఁ జెప్పవ సెటిఁగినంత ...

వాసిష్ఠ. ౨. ౧౩౨.

మూవ² = మువ్వ.

ద్వి. మూవఱగంటల్రెంటకును బెఱచి, దేవి యున్నపగింబు ధృతిఁ దన్నుఁ గలయ ... బస. పు. ౩. ౨౦౪. పం.

మూవు = మూఁగు. అ. క్రి. ముసరు.

గీ. తమముఖంబులు దళితాంబుజములు పొవి, మూవు తేఁటులఁ గని కు. సం. ౯. ౨౨౬.

చ. అలు లాడఁగూడు సుగంధము మీఱఁ బువ్వుగు, త్తులపయి మూవుఁ బుప్పొళులఁ ద్రావు కు. సం ౪. ౪౬౧.

మూవురు=మూగురు. స. ముగ్గురు (మూఁడు నకు మహన్మహాత్మ్యార్థక రూపము)

క. ఆవిప్రు లేడ్వు రైనను, నేవురు మువ్వురును నైన నిమ్మహిలోనన్, భాగితసభ యగుఁ గావున, మూవు రవశ్యంబు వలయు ముఖ్యులు సభకున్. విజ్ఞా. వ్యవ. ౩

క. ఈవిధమున గర్భిణు లగు, మూవురిలో రాజ సతులు మునుమును సుతులన్, శైవాత్ములఁ గని రిద్దఱు ఉ. హరి. ౪. ౧౦.

మూష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. మూస. ౨. గాలి రంధ్రము; గవాక్షము.

మూషకపర్ణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఎలుకచెవి శ్రీ.

మూషకము. సం వి. అ. పుం. ఎలుక.

మూషకవాహనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఎలుక వాహనముగాఁ గలవాఁడు గణేశుఁడు, విఘ్నేశ్వరుడు.

మూషకారాతి. సం. వి. ఇ. పుం. పిల్లి, మార్జాలము.

మూషకుఁడు. సం. విశే. (అ. షి.కా. అ.) దొంగతనము చేయువాఁడు.

మూషణము. సం. వి. అ. న. దొంగిలించుట, చౌర్యము.

మూషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎలుక; చుంచెలుక. ౨. గుంద్రనికిటికి, గాలిరంధ్రము. ౩. మూస.

మూషికము. సం. వి. అ పుం. ౧. ఎలుక. ౨. ఎలుకచెవిచెట్టు. ౩. ఒకానొక దేశము.

మూషికరథుఁడు. సం వి. అ పుం మూషిక వాహనుఁడు గణేశుఁడు

మూషికారాతి. సం వి. ఇ. పుం మార్జాలము, పిల్లి.

మూషితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) దొంగి లింపఁ బడినది.

మూస. వి బంగారు లోనగువానిని గరఁగెడి పాత్రవిశేషము

చ. ధమనియు శ్రావణంబు మొలత్రాసును బట్టెడ నీరుకారు శాణము పటకారు మూస బలువా కెపరీక్షలమచ్చు లాదిగా, సమరఁగ భద్రకారక సమాహ్వాయుఁ డొం డొకఁ డుండు నప్పురిన్ హంస. ౨. ౧౯౧.

మూసిక. వి. (సం. మూషికా.) వానుక్రోవి.

గీ. . తాళి, బొట్టు మూసికతోఁ గూర్చి పొసఁగ నఱుతఁ, ద్రాడు గట్టక నీలా. ౧. ౧౦౩.

మూసికొను. స. క్రి. (√ మూయు) చుట్టు కొను.

ఉ. .. పెంటట్టుల వీరు లుదగ్రవృత్తిమై, మూసికొనంగ వత్తు . శార. విరా. ౫. ౨౫౦.

మూసినమురికి. విశే. (√ మూయు) అత్ర రాజకుఁడు.

సీ. మాశివమునకై నిర్మితహిమాద్రిం బ్రోచి
దమ్మగోకలమారి దోషకారి ..
హంస. ౫. ౧౧౩.

మృ

మృగగామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వాయువిళంగము. శ్రీ. (రా ని.)

మృగజీవనుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) వేటకాఁడు, బోయవాఁడు.

మృగణా. సం వి. ఆ. స్త్రీ వెదకుట, పరిశీలించుట

మృగతృషము + (తృట్టు). వి. స్త్రీ. ఎండమావులు, మరీచిక.

మృగతృష్ణ. సం. వి ఆ స్త్రీ. మరీచిక, ఎండమావులు.

మృగదంశకము. సం. వి అ. పుం. శునకము, కుక్క.

మృగదంశము. సం వి అ. పుం శునకము, కుక్క.

మృగదృశ + (దృక్కు). సం. వి. శ. స్త్రీ. మృగాక్షి, లేడిచూపులు గల స్త్రీ.

మృగధరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

మృగధూర్తము. సం. వి. అ. పుం. నక్క.

మృగనయన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మృగాక్షి, లేడి కన్నులుగల స్త్రీ.

మృగనాభి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కస్తూరి.

మృగనాభిజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి.

మృగపతి. సం. వి. ఇ. పుం. సింహము.

మృగపాలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కస్తూరి మృగము.

మృగపిప్లువు. సం. వి. ఉ. పుం. చంద్రుఁడు, మృగలాంఛనుఁడు. (త్రి. ని.)

మృగప్రియము. సం. వి. అ. న. కొండలమీఁదఁ బెరుగు గడ్డి.

మృగబంధిని. సం. వి ఈ. స్త్రీ. జంతువులను బట్టుకొను వల.

మృగభక్షు. సం. వి. అ. స్త్రీ. జటామాంసి శ్రీ.

మృగమదము. సం వి. అ పుం. కస్తూరి.

మృగమదవాస. సం వి ఆ. స్త్రీ. కస్తూరీ మల్లిక, ఒకజాతి యడవిమల్లె.

మృగము. సం వి అ. పుం. ౧. (అ)చతుష్పాజ్జంతువు నాలుగుకాళ్ల జంతువు. ౨ లేడి. ౩. వేటాడఁ దగినజంతువు ౪ కస్తూరి ౫. అన్వేషణము, వెదకుట. ౬. విమర్శనము, పరిశోధించుట ౭ అడుగుట, వేఁడుట ౮ ఒకజాతి యేనుఁగు. ౯. పురుషులలో నొకజాతి ౧౦. మృగశీర్ష నక్షత్రము ౧౧. శాకద్వీపమున నొక దేశభాగము.

మృగయ. సం. వి. ఆ స్త్రీ. వేట.

మృగయువు. సం. వి. ఉ. పుం ౧. నక్క జంబుకము. ౨. బ్రహ్మ. ౩. బోయ, వేటకాఁడు.

మృగరాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సింహము. ౨ సింహరాశి. ౩. పెద్దపులి.

మృగరిపువు. సం. వి. ఉ. పుం. సింహము.

శ్లో. కులాద్రిస్థాః కథితా హరిర్మృగపతిః పంచాననః కేసరీ, హర్యక్షో నఖరాయుధో మృగరిపుః సింహాశ్చ కంఠీరవః ...
హలా. ని. ౨. ౫౯.

మృగరోమజము. సం. వి. అ. న. ఉన్నిబట్ట, రాంకవము.

మృగరోమము. సం. వి. స. న. ఉన్ని.

మృగలక్ష్మజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బుధుఁడు, గ్రహములలో నొకఁడు.

మృగలాంఛనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

మృగలోచన. సం. వి. అ. స్త్రీ. లేడికన్నుల వంటి కన్నులు గల స్త్రీ.

మృగవధాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వేటకాఁడు.

మృగవల్లభము. సం. వి. అ. న. కుందురతృణము, కుందురు కీ.

మృగవాహనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. జింకరౌతు, వాయువు.

మృగవ్యము. సం. వి. అ. న. వేట, ఆఖేటము.

మృగవ్యాధము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక నక్షత్రము

మృగశిరము. సం. వి. స. న. మృగశీర్షనక్షత్రము.

మృగశీర్షకము. సం. వి. అ. పుం. అభినయహస్తవిశేషము. (శ. ర.)

మృగశీర్షము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక నక్షత్రము.

మృగశ్రేష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దపులి.

మృగాంకము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము

మృగాంకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మృగలాంఛనుఁడు, చంద్రుఁడు. ౨. మృగవాహనుఁడు, వాయువు.

మృగాంగన. సం. వి. అ. స్త్రీ. ఆఁడుజింక.

మృగాండజ. సం. వి. అ. స్త్రీ. కస్తూరి.

మృగాంతకము. సం. = మృగాదము.

మృగాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లేడికన్నులవంటి కన్నులు గల స్త్రీ.

మృగాజినము. సం. వి. అ. న. కృష్ణాజినము, లేడిచర్మము.

మృగాజీవము. సం. వి. అ. పుం. సివంగి, తరసువు. (శ. ర.)

మృగాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బోయవాఁడు. (శ. ర)

మృగాదనము. సం. వి. అ. పుం. తరసువు, సివంగి.

మృగారాతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సింహము. ౨. కుక్క.

మృగావిత్తు. సం. విశే. (ధ్). వేటకాఁడు.

మృగాశనము. సం. వి. అ. పుం. సింహము.

మృగాస్యము. సం. వి. అ. పుం. సింహరాశి.

మృగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆఁడులేడి.

మృగితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. వెదకఁబడినది. ౨. యాచింపఁబడినది.

మృగీదృక్కు. సం. వి. శ. స్త్రీ. ఆఁడులేడిచూపులు గల స్త్రీ.

మృగేంద్రచటకము. సం. వి. అ. పుం. డేగ, శ్యేనము.

మృగేంద్రము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సింహము. ౨. పెద్దపులి. 3. సింహరాశి.

మృగేంద్రాసనము. సం. వి. అ. న. సింహాసనము.

మృగేష్టము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిమల్లె, ముద్గరము కీ. (రా. ని.)

మృగోర్వారువు. సం. వి. ఉ. పుం. బుదమ కీ. (శ. ర.)

మృగ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వెదకఁదగినది, పరిశీలింపఁదగినది, విమర్శింపఁదగినది

మృచ్ఛకటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శూద్రకకవి రచించిన యొక నాటకము.

మృజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ శుభ్రపఱచుట, పవిత్రముచేయుట. ౨. శుద్ధి, శుభ్రత, పవిత్రత.

మృజము. సం వి అ. పుం వాద్యవిశేషము.

మృడాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పార్వతి.

మృడీకము. సం. వి. అ. పుం. లేడి.

మృడుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

మృణాలము. సం వి. అ. పుం. న. తామర తూఁడు, బిసము.

న. వీరణమూలము, వట్టివేరు. (వై. ని.)

మృణాలసూత్రము. సం. వి. అ. న. తామర కాడలోని దారము.

మృణాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మృణాలము.

మృణాలిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పద్మలత, తామరతీఁగ. ౨. పద్మసమూహము. ౩. పద్మములతో నిండినచోటు, పద్మముల ప్రదేశము.

మృతండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

మృతకము. సం. వి. అ. పుం. న. శవము, పీనుఁగు. వి. అ. న. ౧. మృతాశౌచము. ౨. మృతి. చావు.

మృతకల్పుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మృతప్రాయుఁడు, చచ్చినవాని వంటివాఁడు.

మృతకాంతకము. సం. వి. అ. పుం. జంబుకము, నక్క.

మృతజీవము. సం. వి. అ. పుం. తిలకవృక్షము. (రా. ని.)

మృతపుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మాదిఁగవాఁడు.

మృతప్రాయుఁడు. సం. విణ. (అ ఆ. అ.) చచ్చినవానితోఁ దుల్యుఁడు.

మృతమత్తము. సం వి అ. పుం. జంబుకము, నక్క (త్రి. ని.)

మృతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. చచ్చినది, మృతిఁబొందినది ౨ మృతతుల్యము, చచ్చిన దానితో సమానమైనది, నిరుపయోగమైనది. ౩ భస్మము చేయఁబడినది.

వి అ. న. ౧ మృతి, చావు. ౨. భిక్షు, యాచనవలన సంపాదింపఁబడిన యాహారము (మా - అమృతము)

మృతసంజీవనము. సం విణ. (అ. ఈ. అ.) చచ్చినవానిని బ్రదికించునది (కరణము.)

వి. అ న. చచ్చినవానిని మరల బ్రదికించుట

మృతసంజీవని. సం. వి. ఈ స్త్రీ. ౧. చచ్చినవానిని బ్రదికించుట. ౨. చచ్చినవానిని బ్రదికించెడి యమృతము. ౩. ఒకానొకవిద్య. (దీనిని శుక్రుఁడు కచున కుపదేశించెను.)

మృతాంగము. సం. వి. అ. న. శవము.

మృణాలకము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతి రేగడి మన్ను ; తొగరిమన్ను.

మృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మరణము. చావు.

మృత్కాంస్యము. సం. వి. అ. న. మంటిపాత్ర. (శ్రీ. వి.)

మృత్కిర. సం. వి. అ. స్త్రీ. వానపాము, ఎఱ్ఱ.

మృత్తాలకము. సం. వి. అ. పుం. ౧ తొగరి ౘె. ౨. తొగరిమన్ను. ౩. అడవితొగరి తీగ. (శ. ర.)

మృత్తిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. మన్ను.

మృత్తు. సం. వి. ద్. స్త్రీ. మన్ను, మృత్తిక.

మృత్యుంజయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

మృత్యునాశకము. సం. వి. అ. పుం. పాదరసము.

మృత్యునాశనము. సం వి. అ న. అమృతము

మృత్యుపాశము. సం. వి. అ పుం యమపాశము

మృత్యుపుష్పము. సం. వి అ పుం. చెఱకు, ఇక్షువు ౘె.

మృత్యుఫలము. సం వి. అ న ఒకదినుసు విషవృక్షము

మృత్యుఫలి. సం. వి ఈ స్త్రీ కదళీవృక్షము, అరఁటిచెట్టు

మృత్యుబీజము. సం. వి. అ పుం వెదురు ౘె

మృత్యుభృత్యము. సం వి. అ. పుం రోగము, జబ్బు.

మృత్యులోకము. సం. వి అ. పుం. యమలోకము. పితృలోకము.

మృత్యువంచనము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాకోలము. మాలకాకి. ౨. బిల్వము, మారేడు ౘె.

మృత్యువంచనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శివుఁడు.

మృత్యువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. యముఁడు ౨. బ్రహ్మ. ౩. విష్ణువు. ౪. మాయ. ౫. మన్మథుఁడు. కామదేవుఁడు.

స్త్రీ. పు. మరణము, చావు.

మృత్యుసూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఆఁడుపీత..

మృత్స. సం. వి. అ. స్త్రీ. మంచిమన్ను.

మృత్స్న. సం. మృత్స.

మృద. సం. వి. అ. స్త్రీ మృత్తు.

మృదంకురము. సం. వి. అ. పుం. హారీతపక్షి, పచ్చపిట్ట.

మృదంగఫలము. సం వి. అ. పుం. పనసచెట్టు.

మృదంగము. ౧. మద్దెల. ౨. వెదురు ౘె. ౩. ధ్వని, శబ్దము.

మృదాకరము. సం. వి. అ. పుం అశని, పిడుగు.

మృదితము. సం విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. నొక్కఁబడినది. ౨. చూర్ణముగాఁ జేయఁబడినది

మృదిని. సం. వి ఈ స్త్రీ. మంచిమన్ను.

మృదుకర్ణాయసము. సం. వి. అ. న. సీసము.

మృదుగమన. సం వి. అ. స్త్రీ. హంసాంగన, ఆఁడు హంస.

మృదుచర్మి. సం వి. న్. పుం. భూర్జవృక్షము, బుజపత్తిరి. (వాచ.)

మృదుచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. మృదుచర్మి.

మృదుత్వక్కు. సం. వి. చ్. పుం. మృదుచర్మి.

మృదునకము. సం. వి. అ. న. బంగారము.

మృదుపత్త్రము. సం. వి. అ. పుం. నలదము ౘె.

మృదుపర్వకము. సం. వి. అ. పుం. పేము, వేత్రము కీ.

మృదుపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. శిరీష వృక్షము, దిరిసెనచెట్టు.

మృదుఫలము. సం. వి. అ. న. ౧. వికంకత •మనుచెట్టు. ౨. మధునారి కేలము కీ.

మృదుభాషి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) ౧. మెత్తగా మాటలాడువాడు. ౨. తియ్యని మాటలు చెప్పువాడు.

మృదురోమము. సం. వి. న్ పుం. శశము, కుందేలు.

మృదులము. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) మృదువైనది; సన్నది, లేతది, సుకుమారమైనది.

వి. అ. న. జలము, నీరు.

మృదువర్గము. సం. వి. అ. పుం. అనూరాధా మృగశిర్షా చిత్రా రేవతీ నక్షత్రముల సమూహము.

మృదువు. సం. విణ. (ఉ. ద్వీ. ఉ. ఉ.)

౧. మెత్తనిది. ౨. సౌమ్యమైనది. మంచిది.

వి. ఉ. పుం. శనిగ్రహము, మందుడు.

మృద్గము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి చేప

మృద్గర్భము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రనీల రత్న దోషము.

క. విదితముగ నీలమణిలో, మృదు వగుమ న్నున్న నదియు మృద్గర్భ మగుస్, ముదమునఁ బూనిన మానవుఁ, డుదరప్రాణంబుబాధ నొందుచు నుండుస్ .. రత్న. ౬౦.

మృద్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్రాక్ష.

మృద్వీక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మృద్వి కీ.

మృధము. సం. వి. అ. న. యుద్ధము, పోరు.

మృష. సం. అవ్య. అసత్యము.

శా. జాతుల్ చెప్పుట సేవ సేయుట మృషల్ సంధించు టన్యాయ విఖ్యాతిం బొందుట కొండెకాఁ డవుట కాశీ. శ. ౧౦౦.

మృషాధ్యాయి. సం. వి. న్. పుం. ఒక విశేషము, ఒకజాతి కొంగ.

మృషాలకము. సం వి అ పుం. మామిడిచెట్టు.

మృషోద్యము. సం. వి. అ. న. అసత్యము చెప్పుట, కల్లలాడుట, అసత్య కథనము.

మృష్టము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) పవిత్రమైనది. శుభ్రమైనది.

వి. అ. న. మిరియము.

మృష్టేరుకుఁడు. సం. విణ (అ. ఆ. అ) ౧. భోగ్యపదార్థములు తినెడివాఁడు. భోగియైన వాఁడు, విలాస యుక్తుఁడైనవాఁడు. ౨ అతిథి ద్విట్టు. 3 దాత, ఈవి గలవాఁడు

మె

మెంచే. వి. (సం. మ్లేచ్ఛః. పా. మిలిచ్ఛో.) మ్లేచ్ఛుఁడు.

సీ. మెంచ యనంగను మ్లేచ్ఛుఁ డొప్పు . ఆం. భా. ౨. ౨౯౦.

మెండాడు. అ. క్రి. (మెండు + అడు) సంచరించు, తిమ్మరు.

సీ. విటులకై మెండాడు వీధుల జంతల మెఱుగాటు కలకప్పు బెరసఁ గాక .. కవిక. ౪. ౯౦.

మెండియ(డ)ము. వి. చూపుడువ్రేలను ధరించెడి యుంగరము, తర్జన్యాభరణము.

క. మెండియప్రశ్నేల కెండియు, మెండీనికిఁ
బొరయుగుశ్రేల మేలిమిపవిఁడిన్, గొండొక
శ్రేల జలంబును, నండంగా వలయు
బ్రాహ్మణోత్తముచేతన్. విజ్ఞా. ౧. ౪౪.

౫. మెండీఁడు.

మెండీఁడు. వి. (మెండము + ఈఁడు.)
చూపుడువ్రేలు, తర్జని, ప్రదేశిని.

క. మెండియప్రశ్నేల కెండియు, మెండీనికిఁ
బొరయుగుశ్రేల మేలిమిపవిఁడిన్, గొండొకశ్రేల
జలంబును, నండంగా వలయు బ్రాహ్మ
ణోత్తముచేతన్. విజ్ఞా. ౧ ౪౪.

విణ. మార్గదర్శకుఁడు.

ద్వి మిండలు మిండలు మొలఁతల వరయు,
మెండీలు మెండీలు దుండగింపంగ
పండితా. పర్వ. ౩౫౭. పా

మెండు. వి. ౧. ఆధిక్యము

సీ. కొట్టివచినతల ల్గుట్టలై కాటుకకొండల
దండిని మెండుగూప దశా. ౬. ౧౩౪.

వ. కోమలతరతమాల మాలాకారశాఖోట
విటపిపండంబుల మెండును భీమ. ౩ ౫౪.
నీలా. ౨ ౨౪. ఆం. భా. ౩. ౨౪.

౨. అతిశయము.

వ. మిటమిటం గాయుదట్టంపుఁ బండువెన్నెల
మెండున జెండువడి డొందంబు గంది
కాలిమి చిందువంద్రై కెందలిరుపాన్పునం
దనువొందక మనుచ. ౩. ౨౭.

వ. .. ఎండ మెండునం జెండుపడకుండ గడి
తంపుపచ్చడంబు లంల్లెడల వడువునం బట్టు
వారును . . శుక. ౨. ౧౦.

౩. ఉద్ధతి, విండిసిపాటు.

ద్వి. దండకాటునఁ జొచ్చి దశకంధరుండు,
మెండునం గొనిపోరు మేదినీసుతను ...
రం. రా. ఉ. ౧౨౦. పా. ౧౩. పం.

౪. విధము, రీతి.

గీ. చండవాతోత్థఘూరణో హిండనమునఁ గొండ
మెండునఁ గదలక యుండుదైత్య, మంద
రేంద్రునిదేహము దశా. ౪. ౨౬.

వ. పుట్టచెండు మెండున మిక్కుటంబుగఁ
బుటంబు లెగయ నిజేచ్ఛం జనుహయం
బులు చంద్ర. ౩. ౬౪.

వ ఇత్తెఱంగున నక్షాత్రవీగ్య దైత్య
వర్యులు అభంగురప్రళయకాల మార్తాండ
మండల ద్వితయంబు మెండున ...
ఉ. రా. ౩. ౨౪౬.

౫. మిట్టు, ఉన్నతభూమి.

గీ. మెట్ట యన మిట్టు నాఁగను మెండు నాఁగఁ
దోఁచు నుత్తాన నామంబు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౫౭.

౬. మెలి. (చూ మెండుకొట్టు.) విణ. అధికము,
మిక్కుటము, అధికుఁడు, గొప్పవాఁడు.

వ. గగనమణి గాయునీరెండ మెం డనం
బరగు ఆము. ౬. ౯౭.

క. మండలపతి సముఖంబున, మెం డైనప్రధాని
లేక మెలఁగుట యొల్లన్, గొండంతమదపు
టేనుఁగు, తొండము లే కుండినట్లు దోఁచుర
సుమతీ . సు. శ. ౭౭.

సీ. మిక్కిలి యొక్కువ మెం డగ్గలము పెచ్చుదుగు
నాఁగ నధికంబు దోఁచుచుండు ..
ఆం. భా. ౩. ౨౪.

క్రి. విణ. అధికముగ, మిక్కుటముగ .

సీ. నడిగొండచఱిదండ నడ దండమున మెం
డడరుగండకముగం దడంచ నొకఁడు .
రా. వి. ౩. ౬౫.

ఇ. మెరదాడు, మెండుకొను, మెండుమీరు, మెండువెట్టు, మెండొగ్గు, మెండొడ్డు, మెండోడు.

మెండుకొను. అ. క్రి. (√ మెండు) ౧. అతిశయించు.

వ. కెండియు మెండుకొనుకట్టింబువలన శరదబ్జ రుచిసూర్తియు సప్తమూర్తియు నగుపురుషుండు సంభవించె.

పరాహ. ౯. ౧౧౫

క. కెండియు దినదినము దన,దండను కేదండయాన తరితీపుపగల్, మెండుకొన నుండెఁ గన్నుల, పండువుగాఁ జూచి కామపరవశుఁ డగుచున్

కళా. ౨. ౯౧.

వ. భగ్గున నిగయునిజాపయవతాపానలంబు దంబున విడంబించు ధగద్ధగితమార్తాండకోపలకలితకీలికీలామాలికల చాయలపగిది మెండుకొని

చంద్రా. ౨. ౧౪

౨. విజృంభించు.

ఉ. నిశుంభుఁ డంతఁ,బండ మైనకాలదండంబుఁ దాల్చిన, దండధరుఁడపోలె మెండుకొనుచు

భా. రా యు. ౧౨౧౧

3. (దిగ్భ్రమచెంది) ప్రోగుపడు.

సీ. బహుళికపిధ్వజప్రభలు లోచనములు మిణుమిట్లుగొనఁ బర్వ మెండుకొనుచు

గీ. నడచు కౌరవరాజసైన్యంబుఁగదిసె అర్జునుండు

భార విరా ౪. ౭౪౩

౪. విండుకొను, సమృద్ధమగు

క కెండవ(ప్రబంధము యజూ, కాండము లేడింటి యందుఁ గలయర్థములన్, మెండుకొని నభల నొప్పుచు, నుండఁ గలదు

పరమ. ౨. ౨౩౩.

శా. ఆదైతేయతనూజ వింగి వదలగా పూర్ణ స్తంబుపై నొక్కసారి, దేదీప్యం తెలిసిందు మెండుకొనఁగా నేకాంత విప్రాగతిన్, కాదింపన్

ఉ. హరి. ౫. ౧౪.

౫. అధికమగు, దళి మెక్కు, చిక్కఁబడు.

(పెన్నెల) వ. కుముదకాండ ప్రకాండకాండవిత పాండుపరాగమండలంబున మెండుకొనుచు.

వసు. ౪. ౨౩.

మెండుమీరు. అ. క్రి. (√ మెండు) అతిశయించు, మెండుకొను.

గీ. మెండుమీఱిన పగటిపేరెండ దాఁకి

ఆము. ౨. ౫౭.

మెండువెట్టు. స. క్రి (√ మెండు.) మెలివెట్టు, పెనవేయు.

గీ దండచేలావుగల గట్టిపండువెదురు, తండములఁ గొమ్మపంగల మెండువెట్టి, బెండువిడిచినకై వడిఁ జెనది విఱుచుఁ,బోతరించిన దుష్టులబొప్పలములోన

చంద్రా. ౨ ౬౧.

మెండొగ్గు అ క్రి. (√ మెండు) ఎదిరించు.

ద్వి. కండక్రొవ్వున నన్నుఁ గైకొని రాక,మెండొగ్గదవు మందమేలముల్ మాను

ద్వి హరిశ్చ ౯ ౧౯౪ పం.

మెండొడ్డు. అ క్రి (√ మెండు) ౧ ఎదిరించు

గీ. వింది మెండొడ్డ సాగె వమిత్రకులము.

దశా. ౨. ౫౧.

సీ. మాటికిమాటికి మగనితో మెండొడ్డి చలపాదితనమున నలగి యుండు

కళా. ౪. ౩౨.

౨. చెప్పినదానికి వ్యతిరేకముగా వర్తించు.

సీ. తనమీఁద చక్రభాదంభసంభ్రమమున మెండొడ్డు కుండలిఁ గుండలించు ... బహు.౫౧, ౬౦.

గీ. ఒరులు చెప్పినకారణం బా శాకటి చేసి, నసెడిపాటున మెండోడ్డ నరిగె దోయు .

ఆం. భా. ౩. ౧౦౮.

మెండోడు. అ. క్రి. (√ మెండు.) పాటిదప్పు.

ద్వి. దండనీతిక్రియల్ దానధర్మములు, మెండోడి చెడిపోవు మింతురు రిపులు .

రం. రా. అయో. ౧౭౮. పం. ౨౭. పం.

మెంతి. వి. (సం మేథిక, క. మెంతె, త. మెంతి యమ్.) ౧. సస్యవిశేషము.

ఉదా: మెంతికూర.

సీ. మెంతి యనంగను మేంథినామము తగు

ఆం. భా ౨. ౭౩౬.

౨. మెంతులతోఁ జేయఁబడినయొకవిధ మగు శాలింపు వస్తువు.

ఉదా: మెంతిపెరుఁగు, మెంతికాయ మెం

బ మెంతులు, ధాన్య విశేషము

మెంపు. అ క్రి. ఎదురేఁగు, ఎదురుగా వచ్చు

వ. . తేఁగదూడలకు మెంపును గుంపులై యట్టు లెత్తి యంబే యని యఱచుచు జట్టి జట్టిన నట్టాడుధేనువులఁ జేరపేరం బిలుచు వారును వి ఫు. ౩. ౧౪౩.

మెకపుటాము. వి. (మెకము + ఆము) మృగమదము, కస్తూరి.

గీ. మేలిగొజ్జంగిపూనీట మెకపుటాము, గలిపి బలురాచతెరువులఁ గ్రంతలందుఁ, జలికి

అచ్చ రా అయో. ౧౦.

మెకము = మెగము. వి. (సం. మృగః ప్రా. మిడీ). ౧. నాలుగుకాళ్ల జంతువు, చతుష్పాజ్జంతువు.

క. చెఱుపునకు మదిపినను బెను, కొఱ మెకములం బెదరినను వివేకనిధీ యుక్కతి బహుళ శౌర్య మతిమంతుఁ, బూనిన నాఁగంగ జాదు బలియురకైనన్.

భార. శాం. ౩. ౧౬.

క. కానమెకా అని యనుగతితో నాపేట మునియుగము ద్రుంగించె దుదన్ .

రాఘవ. ౧. ౭౫.

౨. జింక, కురంగము.

ఆ. కాంతలార మెకము గన్నదికొందలుగా, నాఁడువారి పెఱుఁగఁ దదవిలోన, గోఁచి బిగియఁ గట్టుకొనిన యావడుగని, మత్తికాని రితికి మరిప వలయు.

భాగ. ౯ ౬౦౭.

మ. అనణుస్వర్ణమయాంగచిత్రరుచి నా కసౌరాష్ట్ర మెకం బేటికిం, గనుపట్టెం గనుపట్టెఁబో వనకురంగ భ్రాంతిపై నెప్పట్టులై నె దే మందక ఒట్టి తే నధిపు నేలా వేఁడితిన్

రామా. ౫. ౧౬౩.

౩. పులి, వ్యాఘ్రము; అట్టికూరజంతువు.

గీ అమరనిమ్నగానిత్యసేకముల నెలయు, జడలతేఁగొంపు విమలతఁ గడు మెఱయఁగ, మెకముతోలు విభూతి సమిద్ధతనువు, నొండొకటి కందు పై రొమ్ము నొప్పవాని.

రాఘవ. ౩. ౫౪.

(ధ్రారకార్థమునఁ బులి యనియు రామాయణార్థమున జింక యనియు నన్వయింపవలెను.)

సీ. పనిగ్రేపుఁ బెనుచునే పాఁడిమొల్లం బెట్లు మెకము దాఁటదు గదా మేపు గలద

హ. హరి. ౪. ౩౦౮.

గీ తోఁటగుతోఁకిండ మోఁములు గఱవకుండఁ, బాఁడి దిఱుఁగకి యుండ నాపాటిగొల్ల, లిచ్చ మెచ్చ నీదృష్టికి నెక్కఁ గనుపు, నరయ నేర్తు న న్నేలుము ధరణినాథ.

భార. విరా. ౧. ౨౪౯.

మెకంబునెక్కు-దొర. = జింక వాహనముగాఁ గలవాఁడు, వాయువు.

ఉ. ... రసాలకేసరసమూహామౌనగంధము దిక్త
టంబులం, బూని మెకంబువెక్కుడోర
ముప్పును పైకొనుకాఁకచే ధృతింబాసి
విరయోగి రోగివనపాళిక నామని యాత్ర
మింపఁగన్ . చంద్రి. ౨. ౪౮.

జ మెకపుటాము, మెకములతిండి, మెకముల
ఱేఁడు.

మెకములతిండి. వి. (మెకములు + తిండి)
మృగాదనము, పివంగి. (శ. ర.)

మెకములఱేఁడు. వి. (మెకములు + ఱేఁడు)
మృగరాజు, సింహము.

క. చని రామునిమూఁకలఁ జైకొని మెకముల
ఱేఁడు లేఁడిగుంపులపై డాకొని బారిసమరు
కొలఁగున, మునుకొని పోనీక పొదివి మోఁదఁ
దొడంగన్. అచ్చ. రా. యు. ౩౬౩.

క. మెకములఱేఁ డనఁ దెలవా, మెక మన
సింగ మన , కరిరిపునామధేయము, లం
ఆం భా ౨. ౭౧

మెకమెకపడు. అ క్రి ఉద్ధతినొందు.

క. ఒకనాఁ డజాండు నీనీ,దను దబ్బా ఉగగు
దెంచుటయు నమ్మె లా,త్మకు క్రేఁ గై
మన్నించిన, మెకమెకపడి తిట్ల పలుకువిూ
తగ శేపున్ భార శాం ౩ ౩౯౨

జ మెకమెక పాటు.

మెకమెకపాటు వి. (మెకమెకపడు)
౧. ఉద్ధతి.

చ. ఒకపెనుఁ బాఁపఱేఁడు చల మొప్ప రసా
తల నీమనున్ జకో,రకములు భూతధాత్రికి
మరల్ దివికిన్ బగ దీఱనట్లుగా, మెక
మెకపాటుతోడ విను గ్రింగకపో కపు
డంచ్ ద్రిలోకకం,టకుఁడవు గాన నీరాఘదలు
నట్టాగఁ జేసి మరంగలాంఛనా.
మనుచ. ౩. ౩౭.

౨. ఓర్వఁజాలని యాఁకటిబాధ.

గీ. . మెకమెకపా టనంగ, నాఁకలికి
నోర్వఁ జాలనియా ర్తి చెల్లు,
ఆం. భా. ౩. ౩౯.

మెక్కు. స. క్రి. తిను, భక్షించు; అధికముగా
భక్షించు.

సీ. దళి తెంకించుక మెక్కి తలఁకక పెక్కేండ్లు
జపము సేసిన తుమూకాలి యితఁడు
ఉ. రా. ౮. ౫౦.

ఉ. పాటలగంధి నీపెదవి పైకొని నాపలు
కోపఁగాఁ జూమీ, మీ టమృతంబుకంటె
నని మెక్కి మఘాన్నము వఁజి .
బహు ౩. ౬౭.

మ. . కట్టావికుట్టారుగో, గిరము క్రాక్కి ..
ఆము. ౮. ౧౩౮.

ఆ. మెసవెఁ దినిరొఁ గుడిచె మెక్కి బో
నేసెను, నమలె నారగించె నా భుజించె,
ననుట కాఖ్య లగుచు నలరారుచుండును
ఆం భా. ౩. ౧౧౭.

క. అనయంబు నచటి వెలిది,య్యానిపండులు మెక్కి
చొక్కి యక్కజపుజిగి, స్ఫుమమినుకులు
నక్కొనలుం, గొనకొని యొలుఁగించు మరుని
గుజ్జపుఁ దటుముల్.
అచ్చ రా బాల ౧౧౭.

సీ ఫలమూలములు దిని బ్రదుకు మర్కటులకు
మేలోగిరంబులు మెక్కఁ గలిగె .
ఉ. రా. ౫. ౨౪౩.

మెక్కొను. అ. క్రి. కలుగు, సంభవించు.

చ. కని వ్యాపదయంబు ఝల్లుమన ఘల్లుమనంగఁ బదాంగదంబు దిగ్గన వెస లేచి లేవదరూపయారముతోఁ దరచాటుఁ జేరఁ గ్రావిని చెలికత్తె కత్తరము మెక్కిన గద్దియఁ దెచ్చి యుంప వింగ్రిచినలేవి వందుమీఁద నివసించె ధరావరుఁ డాదరాత్ముఁ డై.

కువల. ౩. ౫౮.

మెగము = మెకము. వి. (సం. మృగః, ప్రా. మిడీ) (లేడి).

గీ. రఘురాముఁ డచట మాయ, మెగము వధియించి కైకొని వగలు వొదువు, నంత రంగంబుతోఁ జేఁగ

భా. రా. అర. ౨. ౬౩.

(క్రూర జంతువు.)

సీ. కాన కేఁ దేమైనఁ గని మెగాల్ దినియుణ్ కావరే యని పేఁటకాంద్ర నడుగు ..

సారంగ. ౩. ౨౩౧.

సీ. అది నిండు చలివెలుంగా కాదు మబ్బు కొనఁగుఁ డోలు కొంకోటి మెగము గాని.

కేం పంచ. ౪. ౨౩౮.

(కొంకోటి మెగము = సింహము.)

మెచ్చించె. స. క్రి. (√ మెచ్చు.) ౧. మెచ్చునట్లు చేయు, శ్లాఘింపఁజేయు.

ద్వి. చచ్చెర దేవరచిత్తంబు వడసి, మెచ్చించు వాఁడ నమ్మికఁ బంపు మనుఁడు . .

రం. రా. యు. ౩౧౨. పా. ౧౧. పం.

క. ... సంగ్రామాంచలమున నిన్ను నను మెచ్చించెద నే నప్పుడు నిన్ను సేనా నందుస్.

హర. ౬. ౬౪.

ద్వి. మెచ్చించె శివదేవు మా లోకమాటి, కిచ్చు నప్పట సాలదే నన్ను మనకు ..

బస. పు. ౩. ౯౦౩. పం.

౨. సంతోషపెట్టు.

సీ. బ్రహ్మాదిఁ జాబారు నిలిచి లోకముల మెచ్చించిన యాజగచెట్టి యితఁడె ..

భార. ఉద్యో. ౩. ౧౭౫.

శా. నీతోఁ డ్పాటున నేఁ ద్రివిష్టపముల స్లైల్యంగ మాఁకింతు నాఁ, చేతం గర్ణుఁడు రూపుమాలి చను మెచ్చింతుస్ నినుం జూడుమీ .

భార. కర్ణ. ౩. ౧౩౦.

సీ. ... ఇటుమీఁదఁ బరమేశ్వరుఁడు తండ్రి గాకున్న జన్మంబుకసటు వోదు

గీ తగవు మెచ్చ కర్దేవుండు తండ్రి గాఁడు, గాన మెచ్చింతుఁ దపముచేఁ గానలోన ..

ఉ. హరి ౫. ౬.

శా. దైవత, శ్రేష్ఠున్ విష్ణుని బ్రహ్మపాతమతి మెచ్చించెన్ సముద్యత్తపో, నిష్ఠాత్మ ప్రవరుం డితండు వరాహ. ౧. ౧౨౯.

మెచ్చు. స. క్రి. (క. త. మెచ్చు.) ౧. శ్లాఘించు, పొగడు.

మ. రమణీ! పుత్రుల కర్థిఁ నే నిడినవిక్రాంతాది నామంబు లెల్ల మదిన్ మెచ్చవు నీవు రాజతనయాలంకారముల్ గావొకో ..

మార్క. ౩. ౧౦౯.

గీ. దిట్టతనమున విచ్చేము దేహా యనుచు, వాదవాదల భిక్షించేకూడుగాని, యిట్టి దివ్యాన్నములు మెచ్చునే శివుండు . .

హర. ౫. ౧౬.

మ. ... భావోదయ, స్ఫుటభేదంబు లెఱింగి తద్రసగతుల్ శోధించి యచ్చంపు మెచ్చుటకున్ దావల మై చతుశ్యమతి సంశోభిల్ల నెల్లప్పుడున్ ..

కావ్యా. ౩. ౧౩౮.

౨. గారవించు.

వ. కల్మాషపాదుండు శక్తి యను మహామునిం గని తెరువు దొలంగు మని రాజాభిమానం బున మెచ్చక పలికిన .

భార. ఆది. ౭. ౧౧౦.

ఉ. ఎక్కడు మోహదృష్టి రతి నిచ్చఁ దలంపక వచ్చి వేఁడినం, జిక్కనివాఁడు కాఁ డనుచు జక్కరవిల్తుని మెచ్చ రన్నచో .

దశా. ౧. ౯౦.

౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు

ఆ ప్రొద్దు నేఁడు పెద్ద వోయె నిత్యము నిట, తెచ్చి యిచ్చుబలియుఁ దెచ్చి యీఁగ, నొల్ల కెలుఁగు లిచ్చుచున్నవాఁ దమ్మను, జాధముండు మెచ్చఁ దయ్యె ననుచు.

భార ఆది ౬. ౨౯౦.

పీ. మెచ్చక యెదు రైనమృత్యువు మెడ ద్రొక్కి క్రొవ్వాఁడి కోఱలు ద్రెవ్వ రాచి

నృసిం. ౫. ౧౧౯

క. గుజ్జుమలపరువు మెచ్చవె,నజ్జలఁ గట్టిన రథంబు భాగ. ౧౦. పూ. ౭౯౪.

మనుచ ౧. ౫౦

౪. గణించు, లెక్క వేసి చెప్పు

మ. కనియెం బ్రస్ఫుటసర్వ లక్షణశుభా కారుం గుమారాగ్రణిన్, జనిలగ్నగ్రహచార సంప దలు మెచ్చం బంచె దైవజ్ఞులన్

కళ ౪ ౩౫.

అ క్రి. సంతోషించు, ప్రియపడు.

ఉ మ్మశోధనుఁ దర్థిఁ జూపఁగ సహో దరవీరులుఁ దానుఁ జూచి లక్ష్మీధరమూర్తి యొంతయును మెచ్చె మనంబునఁ దద్వి భూతికిన్ . భార సభా. ౨. ౧౬౨.

గీ. ధర్మపరులు వరాటికా దానమాత్ర, లాభమున కైన మెత్తు రుల్లములలోన .

హైమ. ౨. ౭౭.

గీ. వదలి కార్యంబు విద్యలజాడికరణి, వింద్ర జాలంబు పన్నెదవే బలీంద్ర, యిదిగొ వస్త్రంబు మెచ్చి యిచ్చెదను గొనుము .

దశా. ౨. ౪౦౭.

వి. ౧. శ్లాఘ, పొగడ్త.

క నొచ్చియుఁ బెనఁగినఁ గృపయును, మెచ్చుఁ గదిరి విప్రులతోడ మెయికొని పోరి, ట్లచ్చు పడ నేఁటి కని విష్వచ్చుఁడు ద్రేఁడించి యొండువలనికి నడచెన్

భార. భీష్మ ౨. ౩౦౭.

మ. దేవి యగ్గలికం బెద్ద పెనంగి దప్పి తిటు లింకం జాలు ని ల్మంచు మెచ్చులు దోడ్తోడ మనంబునం బ్రియము లై సొంపారఁ బ్రేమంబునన్ హరి. ఉ ౪ ౧౫౯.

చ. పటు పగునారికేళివనపంక్తులు మామిడి తోఁపులుం గడున్, మెఱయుచు నాత్మకు న్ముదము మెచ్చును నచ్చెరువున్ ఘటింపఁ గన్ కళా. ౨ ౧౩౪.

సీ. కాంతిసంపద నిశాకరుతోడ నొరపిన మెచ్చు మీఱఁగ నొర వచ్చువాఁడు

దశకు ౧. ౭౫.

సీ. ఇచ్చ మెచ్చినకోర్కు లిచ్చు మెచ్చులచెట్టు .

సమీర. ౬. ౭౦. ఆం భా. ౧ ౧౧౪.

౨. శ్లాఘించువారు బట్టు.

ఉ క్రచ్చఱఁ బారిజాతలతికావనదేవత జంభ వైరిపై, మచ్చికఁ గూర్పఁగా నవసుమప్రకరం బుల వేల్పుటోటిలో, విచ్చిన పైఁడితామరల కొంబడి వచ్చిన కమ్మగాడ్పులున్, మెచ్చుల రీతిఁ గోకిలసమీరణ దీవన లిచ్చె నొప్పుగన్.

హర. ౬. ౧౦.

౩. బహుమానము.

ద్వి. అతఁ డది నిర్మించి యర్థిఁ దెచ్చుటయు,
వరనికి మెచ్చు ప్రియంబున నొసఁగి ...
రం. రా. యు. 333. పొ. ౧౮. పం.

చ. . గర్దభిపంది నొకండు పెన్ను చే, యద
రగ ముప్పిడిం బొడిచి యంటఁగఁ బట్టుచుఁ
గోఁటఁ గొట్టినన్, మెదలఁగనీక తెచ్చినను
మెచ్చు లొసంగెను రాజు వానికిన్ ...
యయా. ౨. ౧౧.

ద్వి మెచ్చులం జేయుము వచ్చె నొం డొల్ల,
నిచ్చమై విన్నపం బేర్పడ వినుము ...
బసవ. 3 ౫౭౫. పం.

౪. సంతోషము.

ఉ. బ్రహ్మచ్చిర సేల ర్యోఁ గలుగ ముద్దియ నాకు
వృకోదరుండు వివ్వచ్చుఁడుఁ దోడుగాఁగ
జనవంద్యుఁడు ధర్మసుతుండు పంప నీ,
మెచ్చుగ శత్రుసంక్షయము మేకొని చేసెద.
భార. ఉద్యో. 3. ౧౭౦.

ఆ తనులతాంగి భవదుదారవాగ్భంగికి, మెచ్చు
వచ్చె నాత్మ నిచ్చువాఁడ, వేఁడు మొక్క
వరము విభునిజీవిత మొక్కటియును దక్క
నేదియయిన నొండర ..
భార. అర. ౪. ౨౨3.

ఆ. మహిమథన, యిష్టపూర్తఫలము లెల్ల
కాలంబును, మెచ్చుతోఁ దమకు నిచ్చు
చుండ్రు.

దీర్ఘాసిశాసనము. (S 997) Ep. Ind
4 45

౫. అనురాగము, ప్రీతి.

గీ. కొండిగుబ్బలిపై జేర్చి పిడుగోల్పి, మేరుసగ
రాజుపైఁ జాల మెచ్చు వదలి ...
భీమ. ౬. ౧౧.

క. వచ్చినయక్కొకిసనకు, మెచ్చుగఁ బూజ
లిడి బ్రత్తి మీఱఁగ మగపాల్, గ్రుచ్చిన
పింగభ్రుకుటి, వ్విచ్చులమగ విల్చి పక్కా
సేర్పు దలిర్పన్. అచ్చ. రా. బాల. ౭౯.

గీ. మిగుల బ్రేరణతో దవుల మెచ్చు సదల, గర్వ
సంపద నొప్పి రక్కసులముఖులు
విక్ర. ౧. ౧౬౬.

౬. అద్భుతము.

క. అరదంబులు వరదంబులఁ, గరులు గరుల
హరులు హరులఁ గాల్వురు మలీగా, ల్వురఁ
దాఁకి పెనఁగెఁ గడుభీ, కరభంగులు మెచ్చె
దేర గగనచరులకున్.
భార. శల్య. ౧. ౧౭౦.

విశే. ౧. శ్లాఘాపాత్రము.

క. చచ్చిన మతి గెల్చు గొనన్, వచ్చెడి కవ
రొమదలు గలుగ వైరుల గెలువన్, వచ్చుం
దఱి వచ్చిన నది, మెచ్చు జయార్థులకు
మరుదమిత్రధ్వంసీ. భార. కర్ణ. 3. ౧౪.

గీ. అకట సర్వలోకంబుల కభయ మిచ్చి, కావఁ
జాలినవాఁడవు కన్నతల్లి, దంద్రుడు లిట్టాత్రిఁ
దరలంగఁ దలఁపునికి, మెచ్చు గాదు
నావాక్యంబులిచ్చగింపు ...
హరి. పూ. ౭. ౧౫౪.

గీ. పొందు గానిపొందు పొసఁగ దక్కవరోల
యేకతమున నెవ్వఁడేని యొందుల, ధనము
కానిదానిఁ దాను విల్చుట యది, మెచ్చు
గాదు వాఁడు మెచ్చుగాని ...
విష్ణు. ౨. ౨౪.

వ. నిన్ను మెచ్చుకుందాదుట మముబోఁటి
గృహిణులకు మెచ్చు గాదు ...
కాశీ. ౪. ౧౭౫.

జ. మెచ్చించు, మెచ్చుకొను, మెచ్చుకొల్పు,
మెచ్చులాఁడి, మెచ్చులాఁడు, మెచ్చులు
చేయు, మెచ్చువచ్చు, మెచ్చువడు,
మెప్పించు, మెప్పు2, మెయిమెచ్చు.

వ. కల్మాషపాదుండు . శక్తి యనుమహాముని
గని తెరువు దొలంగు మని రాజాభిమానం
బున మెచ్చక పలికిన ..
భార. ఆది. ౫. ౧౧౦.

ఉ. ఎక్కుడుమోహదృష్టి రతి నిచ్చఁ దలంపక
వచ్చి వేఁడినం, జిక్కనివాఁడు కాఁ డనుచు
జిక్కరవిల్తుని మెచ్చ రన్నచో .
దశా. ౧. ౯౦.

౩. లక్ష్యపెట్టు, సరకుసేయు

ఆ. ప్రొద్దు వోదు పెద్ద పోరు నిత్యము నిట,
తెచ్చి యిచ్చుబలియుఁ దెచ్చి యీఁగ,
నొల్ల కెలుఁగు లిచ్చుచున్నవాఁ డమ్మను,
బాధయుండు మెచ్చఁ దయ్యె ననుచు
భార ఆది ౭. ౨౯౦

సీ. మెచ్చక యొదు రైనమృత్యువుమెడ ద్రొక్కి
క్రొవ్వాఁడి కోఱల వ్రవ్వ రాచి
నృసిం. ౩. ౧౧౯

క. గుజ్జుములపరువు మెచ్చని,నజ్జులఁ గట్టిన
రథంబు భాగ. ౧౦. పూ. ౭౯౪.
మనుచ. ౧. ౫౦

౪. గణించు, లెక్క వేసి చెప్పు

మ. కనియెం బ్రస్ఫుటసర్వ లక్షణశుభా కారుం
గుమారాగ్రణిన్, జనిలగ్నగ్రహచార సంప
దలు మెచ్చం బంచె దైవజ్ఞులన్
కళా ౪. ౩౫.

అ క్రి సంతోషించు, ప్రియపడు.

ఉ దుర్యోధనుఁ డర్థిఁ జూపఁగ సహో
దరవీరులఁ దానుఁ జూచి లక్ష్మీధరమూర్తి
యొంతయును మెచ్చె మనంబునఁ దద్వి
భూతికిన్ . భార సభా. ౨. ౧౭౨.

గీ. ధర్మపరులు వరాటికా దానమాత్ర, లాభమున
నైన మెత్తు రల్లములలోన
శైవ. ౨. ౪౪.

గీ. వదలి కార్యంబు విద్యలజాలికరణి, నింద్ర
జాలంబు పన్నిదకే బలీంద్ర, యిదిగో
పత్రంబు మెచ్చి యిచ్చెదవు గొనుము .
దశా. ౨. ౪౦౭.

వి. ౧. శ్లాఘ, బాగ త్త.

క. నొచ్చియుఁ జెనఁగినఁ గృపయును, మెచ్చుఁ
గదిరి విప్రునితోడ మెయికొని పోరి, ట్లచ్చు
పడ నేఁటి కని వివ్వచ్చుఁడు గ్రేడించి
యొండువలనికి నడచెన్
భార. భీష్మ ౨. ౩౦౪.

మ. దేవి యగ్గలికం బెద్ద పెనంగి దన్ని
తిటు లింకం జాలు ని ల్మంచు మెచ్చులు
దోడ్తోడ మనంబునం బ్రియము లై సొంపారఁ
బ్రేమంబునన్ హరి ఉ ౪ ౧౫౯.

చ పటు పగునారికేళవనపంక్తులు మామిడి
తోఁపులుం గడున్, మెఱయుచు నాత్మక
ప్మ్రదము మెచ్చును నచ్చెరువున్ ఘటింపఁ
గన్ కళా ౨ ౧౩౪.

సీ. కాంతిసంపద నిశాకరుతోడ నొరసిన మెచ్చు
మీఱఁగ నొర వచ్చువాఁడు
దశకు ౧. ౪౫.

సీ ఇచ్చ మెచ్చినకోర్కులిచ్చు మెచ్చులచెట్టు ..
సమీర. ౭. ౭౦. ఆం భా. ౧. ౧౧౪.

౨. శ్లాఘించువాడు. బట్టు.

ఉ క్రచ్చఱఁ బారిజాతలతికావనదేవత జంభ
వైరికై, మచ్చికఁ గూర్పఁగా నవసుమప్రకరం
బుల వేల్పుటేటిలో, విచ్చినపైఁడితామరల
వెంబడి వచ్చిన కమ్మగాడ్పులున్, మెచ్చుల
రీతిఁ గోకిలసమీరణ దీవన లిచ్చు నొప్పుగన్.
పార. ౭. ౧౦.

౩. బహుమానము.

ద్వి. అతఁ డది నిర్మించి యర్థిఁ జెప్పుటయు,
వతనికి మెచ్చు ప్రియంబున నొసఁగి ...
రం. రా. యు. 333. పా. ౧౭. పం.

వ. .. గద్దెపైనుండి వారికందు మెచ్చు చే, యద రలి మట్టిడం బొడిచి యంటఁగఁ బట్టుచుఁ గోఁటఁ గొట్టినన్, మెదలఁగనీక తెచ్చినను మెచ్చు లాసంగను రాజు వానికిన్ ..
యయా. ౨. ౧౧.

ద్వి మెచ్చులు వేయును వచ్చె నాం డొల్ల,
విచ్చమై విన్నపం బేర్పడ వినుము ...
బసవ. 3. ౫౭౪. పం.

౪. సంతోషము.

ఉ. ప్రుచ్చిర వేల యేఁ గలుగ ముద్దియ నాకు వృకోదరుండు వి,వ్వచ్చుఁడుఁ దోడుగాఁగ జవనంద్యుఁడు ధర్మసుతుండు పంప నీ, మెచ్చుగ శత్రుసంక్షయము మేకొని చేసెద.
భార. ఉద్యో 3. ౧౭౦.

ఆ. కమలకాంగి భవదుదారవాగ్భంగికి, మెచ్చు వచ్చె నాత్మ నిచ్చువాఁడ, వేఁడు మొక్కు వరము విభునికీవిక మొక్కుటయును దక్కు సేవయయిన నొండు ...
భార. అర. ౫. ౨౭౩.

ఆ. మహిమధన, యిప్పటు త్తఫలము లెల్ల కాలంబును, మెచ్చుతోఁడఁ దమకు నిచ్చుచుణ్ణా.

దీర్ఘాసికాసనము. (S 997) Ep. Ind 4 45

౫. అనురాగము, ప్రీతి.

గీ. కెండిగుబ్బలిపై కేడ్క విడుకొల్పి, మేరునగ రాజుపైఁ జాల మెచ్చు వదలి .
భీమ. ౬. ౧౧.

క. వచ్చినయక్కౌశికునకు, మెచ్చుగఁ బూజ లిడి బత్తి మీఱఁగ మునకొల్, ప్రుచ్చిన సింగపుపీఁట, న్నిచ్చలముగ నిల్పి పట్టా పెట్టు దలిర్పన్. అచ్చ. రా. బాల. ౭౫.

గీ. మిగుల ప్రేకనితోడపుల మెచ్చు సడలు, గర్వ సంపద నొప్పి రక్కసులమూకలు ...
విక్ర. ౧. ౧౫౨.

౬. అద్భుతము.

క. అరదంబులు వరదంబులఁ, గరులు గరుల హరులు హరులఁ గాల్వుర మణిగా, ల్వురఁ దాఁకి పెనఁగెఁ గడుభీ, కరథంగులు మెచ్చు పేర గగనచరులకున్.
భార. శల్య ౧. ౧౨౦.

విశే. ౧. శ్లాఘాపాత్రము.

క. వచ్చిన మతి గెల్వ గొనన్, వచ్చునె తన యొడలు గలుగ వైరుల గెలువన్, వచ్చుం దతి వచ్చిన నది, మెచ్చు జయార్థులకు మరుదమిత్రధ్వంసీ. భార. కర్ణ. 3. ౧౪.

గీ. అకట సర్వలోకంబుల కథయు మించి, కావఁ జాలినవాఁడవు కన్నతల్లి, దంద్రము లిట్టి దరలంగఁ దలఁపనికి, మెచ్చు గాదు నావాక్యంబులిచ్చగింపు ...
మారి. పూ. ౭. ౧౫౪.

గీ. పాండు గానిపాండు పాపఁగ దక్కవరేల యేకకమున నెవ్వఁడేని యొరులు, ధనము కానివానిఁ దాను విల్చుట యది, మెచ్చు గాదు వాఁడు ప్రుచ్చుగాని ...
విష్ణు. ౨. ౨౪.

వ. నిన్ను పొచ్చుకుంచాడుట మహాబోధకి గృహిణులకు మెచ్చు గాదు ...
కాశీ. ౪. ౧౬౫.

జ. మెచ్చింపు, మెచ్చుకోలు, మెచ్చుగొల్పు, మెచ్చులాఁడి, మెచ్చులాఁడు, మెచ్చులు చేయు, మెచ్చువచ్చు, మెచ్చువడు, మెప్పించు, మెప్పు, మొఱమెచ్చు.

మెచ్చు². వి. పడియము, వెలపు, పల్యాణము.

సీ. ... వెలయును మెచ్చు గా౯ బడియ యం
చులఁగను బడె యనంగ, పల్యాణనామంబు ..
ఆం. భా. ౧. ౧౬3.

మెచ్చుకొను. స. క్రి. (మెచ్చు + కొను, స్వార్థమున) శ్లాఘించు.

గీ. అట్టు లరుగుదెంచినట్టియయ్యతులకు, నతుల
గతుల నతులు నతులు చేసి, యతిథినీతి
మన్న నీతిశలపతిధృతి, మతిని మెచ్చికొనుచు
నూను లనిరి. దశా. ౧. ౧౪౧.

మెచ్చుగొల్పు. స. క్రి. (√ మెచ్చుకొను) మెచ్చుకొనఁజేయు, మెప్పించు.

శా. సందర్భంబు నవార్థగర్భ మగుచుం జాటు
క్రియన్ మించఁగాఁ, జెందుల్ ద్రొక్కుచు
నిండి యంతట రసశ్రీ మెచ్చుగొల్పంగ
నా, నందాంభోధి తరంగముల్ వలెఁ బ్రబం
ధంబుల్ భువి న్నిల్పి . . వాల్మీ. ౧. ౧౭.

మెచ్చులాఁడి. వి. (మెచ్చులు + ఆఁడి) మెచ్చుకొనఁ దగిన స్త్రీ.

సీ. ఒఱపుఁజూపులఁ గాంచుఁ బత్రియములకు
మానంచు వ్రాయు నీ మెచ్చులాఁడి . .
కళా. ౧. ౭.

వ. నిలింపపతికోలువు వెలచేలువుల చెలువంబులు
మెచ్చని మెచ్చులాఁడులు ..
ఉ. రా. ౫. ౭౮౭.

విశే. మెచ్చుకొనఁ దగినది. (శ. ర.)

మెచ్చులాఁడు. విశే. (మెచ్చులు¹ + ఆఁడు) మెచ్చుకొనఁ దగినవాఁడు. (శ. ర.)

మెచ్చులుసేయు. అ. క్రి. (మెచ్చులు¹+చేయు) సంతోషము కలిగించు.

వ. మెచ్చు మెరుగు నచ్చుపులుచ్చుల చాయలు
మెచ్చులుసేయఁ బచ్చికల మచ్చికల
నిచ్చల విడిఁ గ్రచ్చుకొని మెసవ మందించు
సంకల్పరాజంబ .. వసు. ౨. ౧౧.

మెచ్చువచ్చు. అ. క్రి. (√ మెచ్చు¹) స్తుత్య మగు, శ్లాఘాపాత్రమగు.

గీ. అంత నద్దశకంధరుం డంతలోనఁ, దలిమి
పూనుమంతుఁ జూచి నీబలము మెచ్చు
వచ్చె నీదుచేఁతఁ బం క్తిముఁ దమర,
దైరి ప్రేతలోకముఁ జూచి వచ్చె నొర.
భా. రా. యు. ౮౨3.

మత్తకోకిల. మెచ్చువచ్చుకడాని బంగరు మేలి
మంచముమీఁదటన్, హెచ్చుపువ్వులపాన్పు
పైఁ బడి యొంతయున్ విరహా ర్తిఁ తోన్.
ఇందు. 3. ౯౧.

మెచ్చుపడు. అ. క్రి. (మెచ్చు¹ + పడు) మెప్పు వడు. శ్లాఘనొందు.

చ. . . పరిపూర్ణవిలాసము లద్భుతంబుగా, మజ
నుల కెల్ల మెచ్చుపడఁ జూపి వరంబు
లొసంగి వి త్తమున్, నిజముగ సంగ్రహించి
యట నేను వచేరున కప్పదీర్చెదన్.
శం. మా ౫. ౧౫౮.

మెటిక¹(క). వి. అంగుళిపర్వతము, వ్రేలిగణుపు.

క. చెలువుఁడు మాటాడిన మెటికలు పెళ్లున
విఱిచి తిట్టి కసలుచు నింతిం,తలు గాకుందం
బొడిచిన, కలహాప్రియురాలు దీనిఁ గంటె
సుధీంద్రా. సానందో. ౫. ౧౯3.

సీ. పినతల్లి మెటికలు పెళ్లున విఱుచును నన్నె
దమ్ములు చూడ రతులకరణ
హంస. 3. ౧౫౦.

జ. మెటికవిఱుచు.

మెటిక² = మెట్టిక. వి. సోపానము.

సీ. మెటిక మె ట్టరఁగను మెఱయు సోప
నంబు ... అం. భా. ౨. ౨౨.

మెటికవిఱుచు. స. క్రి. (మెటిక1 + విఱుచు) విఱిగించు.

క. అని మగని మెటికవిఱుచుచుఁ, జనుదెంచిన యతిథికోటి సంబంధిజనుల్, వినఁ దిట్టి తానె కుడుచుచు, ననయంబును నిట్టినింద కలంకక యుండెన్. శేమ. ౧. ౯౫.

మెట్ట. వి. (క. మిట్టు) ౧. కొండ, పర్వతము.

ద్వి. వట్టియాకులు గాలివడిఁ దూలుఁ గాక, మెట్టలు దూలునే మేటిగాడ్పునకు ... బస. పు. ౪. ౫౪౧. పం.

చ. జలనిధులైన మెట్టలగు శైలములైన నడంగు నవ్వియు, త్తలమయినం దలంబ యగు . . హరి. పూ. ౧. ౧౧౪.

సీ. చిన్నారిజాబిల్లి సేసక్రొవ్వాదపువ్వు మెట్ట రాచబిడారు పుట్టినిల్లు . రవిక. ౧. ౨. అం. భా. ౨. ౨౪.

౨. మిరుశేనిభూమి.

గీ. మెట్ట మెరక యనంగను మెఱయుచుండు, స్థలికి సంజ్ఞలు అం. భా. ౨. ౫.

సీ. విపరాశివిమ మూమునిమధరంబుల రోసి మెట్టకు నరుగుక్రొమ్మెఱుఁగు లనఁగ . దశా. ౨. ౨౩౭.

3. పాదము, కాలు.

గీ. చుట్టువాలును పెవ్వ పోఁగొట్టునాలు, బిట్టు గ్రాలుపవిండిక్రొంబట్టుపేలు, మెట్ట జాలు మెుగిల్పున మెట్టఁజాలు, వట్టిడాలును గల మొగకెట్టిఁ దలఁకు. అచ్చ. రా. బాల. 3.

గీ. మెట్టదమ్ముల నందియల్ విట్టు మొరయ, దిట్టతనమునఁ జెలరేగి పట్టపగలె, మెట్టు కొని రొమ్ములప్రేకలనట్టుజుందు, గట్టు లర యుచు మెలఁగు నప్పుట్టి మఱియు. సిరా. ౧. ౯౫.

విశే. ఉన్నతము, ఉత్తానము. (జలప్రదేశము).

గీ. మెట్ట యన మిఱ్ఱు నాఁగను మెుందు నాఁగఁ, దోఁచు నుత్తాననామంబు .. అం. భా. ౧. ౧౫౭.

జ. మెట్టకెందమ్మి, నొట్టచెంగల్వ, మెట్టజీలుగు, మెట్టతమ్మి, మెట్టతామర, మెట్టపంట, మెట్టవాల్పిట్ట, మెట్టాడు.

మెట్టకెందమ్మి. వి. (మెట్ట + కెందమ్మి) మెట్ట నేలఁ బుట్టెడి యెఱ్ఱదామర †; దావిపూవు.

వ. . కలిగొట్టుచెట్టుఅపట్టున నిట్టలంబుగాఁ బుట్టుమెట్టకెందమ్ములకు ... ఉ. రా. ౬. ౨౮.

మెట్టచెంగల్వ. వి. (√ మెట్ట) మెట్టనేల పెంల చెడి యెఱ్ఱగలువ.

గీ. మెట్టచెంగల్వపుప్పొడుల్ మెట్టి మెలఁగు, చలువతెమ్మెర యమ్మెట్టిక్రమము చూపె. ఉ. రా. ౮. ౧౭౪.

మెట్టజీలుగు. వి. (√ మెట్ట) సస్యవిశేషము.

ద్వి. మెట్టజీలుగుమేలు మెట్టపాలయ్యె ... (విష్ణు. పు. 3. ౪. ర.)

మెట్టత(ద)మ్మి. వి. (√ మెట్ట) మెట్టనేలఁ బుట్టెడితామర †; స్థలపద్మము.

గీ. విలుతు రాకచోట మెట్టతమ్ములు జనింప. ఉ. రా. ౧. ౧౪౦.

సీ. ఇది చెల్వ చెల్వంబు గదిసి పైఁ బద మూఁది మేను తేర్చినకమ్మ మెట్టతమ్మి . రా. వి. ౮. ౧౮.

గీ. తెలిమెట్టదమ్ముల తెలిచెట్టఁగాఁ జాలుఁ బ్రబల
కాంతకాంతికేశ్రములవాని ...
దశా. 3. ౨౪.

మెట్టతా(దా)మర. వి. (√మెట్ట) స్థల
పద్మిని ?; స్థలపద్మము.

సీ. . జలుఁగు మెట్టదామర కెజ్జీసెవఁగ బంతి
రము కాఁచి నల్లకాఁచి
హంస. ౪. ౧౦.

చ. కరివిన క్రిందిపుప్పొడులఁ గొంచు నగంబుల
మీఁదికై పికం, గరుచులఁ గొన్ని పై లైగసె
గాడ్పులను శ్రీతి మాధవుండు రా, సెరవుగఁ
బూవుసా మ్మిడి వసేందిర భూమికి పెండి
మెట్టదా, మరరవణంబు తాఁ గొన భ్రమ
ద్గతు తామలుచుట్టులో యనన్.
ఆము ౫ ౧౨౪.

సీ. స్థలపద్మ మగు మెట్టతామర యనఁ బైఁడి
తామరయనఁ బచ్చతామర యన, నేల
తామర యన ఆం. భా. ౭. ౬౯

సీ. జనకకన్యపిపాలి జలుజకందోయితో సరియైన
మెట్టదామరలు కొన్ని . .
ఉ. రా. ౬. ౭౯.

మెట్టపంట. వి. (√మెట్ట). ౧. జలమక్కఱ
లేకయే పండుపంట.

సీ. సకలదైవతబుధశ్లాఘ్య కీర్తి కెవ్వాఁడు పుట్టు
గావనిమేని మెట్టపంట .
మనుచ. ౧. ౧౯.

౨. వర్షాధారమువలనఁ బండుపంట.

(వ్యవ.) ఈయేఁడు వర్షములు లేక మెట్టపంటలు
పోయినవి.

మెట్టబందారి. వి. వృషభవిశేషము ?.

సీ. ... నేల, తంగేడు మెట్టబందారి దండుగ
బ్రహ్మదండి భూతుల పెద్దదండి ...
హంస. ౪. ౧౦.

మెట్టవా(లుపి)ల్పిట్ట. వి. (మెట్ట + వాలు +
పిట్ట) కోడి, చరణాయుధము.

గీ. మెట్టవాల్పిట్ట రామునిదిట్టవేల్పు, క్రచ్చు
లాడఁగూర్చి మము నిచ్చఁ గాచుఁగాత ..
విచ్చ. రా. బాల. ౮.

మెట్టాడు. అ. క్రి. (మెట్ట + ఆడు) త్రొక్కులాడు. (మిట్టాడు. శ. ర)

వ. అనుచుఁ దలంగిపోక యిట్టునట్టుం జొట్టు
మెట్టాడు చిట్టివడుగుల నానట్టు నగవునం
గోపంబుఁ గదుర నదలించుచుం దనమేలి
గాంద్ర నాలోకించి .
ప్రభా. ౧. ౧౦౪.

మెట్టించు. స. క్రి. (√మెట్టు1.) ౧ ఆయత్త
పఱుచు, సిద్ధపఱుచు

సీ. బండ్ల మెట్టింపు పై బరువుఁ గెక్కింపుమీ
జల్లిన బూన్పు కావళ్ల నుమపు
హరి. పూ. ౬. ౨౧.

౨. త్రొక్కించు.

క. కాంతల యడుగు లెత్తి చేతుల, పెలఁ
కువ లెలి సన్నికల్లు మెట్టించె నటన్
కళా. ౫. ౧౪౧.

క. త్రిపదంబులచే సురలను, విపదంబుధిఁ దేల్చి
నట్టి విష్ణునిచే స, ప్తపదంబులు మెట్టించిరి,...
ముకుంద. ౩. ౨౯౫.

మెట్టిక = మెటిక2. (మెట్టు1 + ఇక, స్వార్థ
మున) సోపానము, తాప.

శా. పన్నిటిమున్నిటిబల్, త్రోవం గట్టిన
పచ్చమెట్టికలపైఁ దొడ్తోడఁ గ్రీడింపఁగాన్.
రా. వి. 3. ౪౯.

చ. అని జనకేశ లక్ష్మియసఖార్గణికి ల్కాయి
దండఁ బూని చ్యక్క వితెలియున్న మెట్టికలు
గట్టిసత్రోవ నగేంద్ర మెక్కె . .
చంద్రి. ౨. ౫.

సీ. పైడిమెట్టిక లెక్కి పై కేగి చేతగట్లందు
దాఁగురయమూఁత లాడియాడి .
యయా. ౩ ౫౩.

సీ. మెటికె మెట్టనఁగను మెఱయు సోపానంబు.
ఆం. భా. ౨. ౨౨. పాంచా. ౪. ౭౧.

మెట్టికొను. స క్రి (మెట్టు1 + కొను, స్వార్థమున) తొడిగికొను
గీ విటువిదలె హారి సొగసుగ వేస మెసఁగఁ,
దాల్చి విటకి త్రైవలె సుందుతరుణి గూడి,
పాదుకల మెట్టికొంచు నాప్రథితయజ్ఞ,
వాటిఁ జేరంగఁ జూచుచు వచ్చుచుండె
వేం. మా ౧ ౧౩౬.

మెట్టినయిల్లు. వి (√ మెట్టు1) అత్తవారియిల్లు.
గీ. ఆవిభునిదేవి శ్రీవెంగళాంబ పుట్టి, నిల్లు
మెట్టినయిల్లు వర్ధిల్లఁజేసె
వసు. ౧. ౬౩.

ఉ. పుట్టినయింటి కెంతయు సమున్నతి చల్లఁ
దనంబు మీఱఁగా, మెట్టినయిల్లు గర్వారము
మీఱియు కెండఁ బ్రసిద్ధికెక్కె ..
శశాం. ౧. ౧౪.

మెట్టియ(ట్టె) = మట్టియ, మట్టె. వి. (త మెట్టి) స్త్రీలు కాలికెందవ్రేల ధరించుభూషణవిశేషము.
సీ ఆరగింపుఁడు మీర లని ప్రియంబాడెడు
పొలంపున మెట్టియ ఘులకరింప .
పారి. ౨. ౧౯.

గీ. భువన సమ్మోహనాకారాంశుఁ బువ్వధన్వి,
బొమ్మమెట్టియ నెత్తమ్మి పూవునడుమఁ,
బ్రాణమై దాఁచె ననఁగఁ గట్టాణిముత్తి,
యంపుముంగర విలసిల్లె నజ్జముఖికి.
సుద. ౫. ౧౭౪.

సీ. గిలుకమెట్టెలడాలు చలువకుచ్చెలలపై జాళు
వాలంగాయనరిఁగఁ గూర్ప .
దశా. ౨. ౩౫౨.

గీ మెట్టెలు పిల్లాండ్లు మొదలుగాను,
బుడమి విలసిల్లు నవరత్నభూషణములు
ధనా ౩ ౩౪.

మెట్టు1. స క్రి (క మెట్టు) ౧ త్రొక్కు రగడ. ఎనయుప్రాణపదంబుగాఁ దలఁ తీవ తీవ
తలంగ మెట్టకు పారి. ౪. ౧౬.

గీ. మెట్టచెంగల్వపుప్పొడుల్ మెట్టి మెలఁగు,
చలువతెమ్మెర యమ్మేటిక్రమము మాన్చె
ఉ రా ౪. ౧౬౭.

ఆ. మరులుఁ దీఁగ మెట్టి యిరు లన్న తో యని
యొదుతమిస్రఁ గాడుపడి ..
ఆము. ౬. ౧౨. వాల్మీ. ౩. ౧౪౩.

౨. అణఁగఁద్రొక్కు.
మ. పెట్టినపాదంబున దైత్యభేది బలి
మెట్టెన్ వామనాకారుఁ డై ...
వరాహ. ౮. ౩౫.

గీ దివిజు మెట్టినయాపొట్టిదిట్ట తీవ, .
పారి. ౧. ౪౯.

గీ. జట్టువాలును సెవ్వ పోఁగొట్టువాలు, బట్టు
గ్గాలుపనిండి త్రొంబట్టునీలు, మెట్టజాలు
మొగిల్పన మెట్టఁ జాలు, నట్టిడాలును గల
జగజెట్టిఁ దలఁతు. అప్ప రా భాల. ౩.
(ఇట నాపమ్యవాచకము) ఉ. రా. ౧. ౧౦౪.

౩. (అడుగు) పెట్టు, మోపు
గీ. విభుఁడు ప్రాగ్నితనక్రియావిధికలాప, మావి
ధంబునఁ దీర్చి సద్భావ మొప్ప, భామిని

భావజిజ్ఞాసఁ బాదపద్మ, యుగము నిశ్శబ్ద
ముగ మెట్టు చొయ్య వచ్చె.
శైవ. ౭. ౩౭.

౪. తిరుగు, సంచరించు.

క. పట్టె ననేకవ్రతములు, పెట్టె మహీదేవులకు
నభీష్టాన్నంబుల్, కట్టె నుపవాసములచే,
మెట్టెం బుణ్యస్థలములు మెలఁతలు దామున్.
వరాహ. ౨. ౧౮౨.

గీ. గట్టిపుప్పాడిమిట్టలు మెట్టి మెట్టి, యలసి
చెమటలు వాయ సోలాడఁ దలఁచి,
యందఱును గూడి కొంతద వ్వరిగి యచట.
యయా. ౩. ౫౩.

౫. చొచ్చు, ప్రవేశించు.

వ. ఇవ్విధంబున వసుదేవనందనుండును నేమున
రథగమనోచితం బగుపథంబున మ్లేచ్ఛంబు
మెట్టి   ఉ. హరి. ౨. ౩౮.

గీ జలధిఁ దోఁగఁబాఱు హరియును జడధి
యగుచు, గట్టు మెట్టును బలితోలు గట్టు
దంట   దశా. ౧. ౨౩౭.

సీ. వలవనివైర మెవ్వరితోడఁ గొఱ గాదు
మెలఁగి ధూర్తులయిండ్లు మెట్టఁ జనదు . .
నీతి. ౧౧.

౬. (పాదుకలు) తొడుగుకొను.

శా. శైలాతలంబున వ్రాయఁ బట్టణము లౌ నీపా
దుకల్ మెట్టఁగా, నేలోకంబునకైన నేఁగ
సులభంబు .   విక్ర. ౨. ౮.

గీ. గారి శ్రీవిశ్వనాథుండు కనకరత్నపాదుకలు
మెట్టి చెట్టులు పట్టుకొనుచు ...
భీమ. ౨. ౧౪౮.

గీ. మినుకు దంతంబుపావలు మెట్టిగట్టి, విల్లు
నమ్ములు చేపట్టి   దశా. ౭. ౧౨.
అద్భు. రా. కాం. ౩౪.

అ. క్రి. ౧. నటించు.

లయవిభాతి. తాలయతి గీతియతి మేళితవాద్య
యతి పాల రసవంత మయి రూపి నలిర్తం
బ్రోత్సాలగతి మెట్టుచును ...
కు. సం. ౨. ౨౩౪.

౨. ఏతెంచు, వచ్చు.

క. పే రయ్యాది యూరయ్యాది, మీ రెయ్యెద
కేఁగఁ దలఁచి మెట్టితి రిట కంచారవి
యడిగిన బాదల, సారసలోచనకు వేడ్కఁ
బతుకుం దనిరయున్ ..   హంస. ౩. ౧౩౯.

వి. ౧. త్రొక్కుడు. (చూ. మెట్టాడు.)

౨. కొండ, పర్వతము.

గీ. ఇన్నగంబునఁ బ్రవహించు సన్నపాటి, నిర్ఝ
రమువోలె మందాకినీప్రవంతి, గావ నీమెట్టు
పొత్తంబుకట్టుమట్టు, కనదు గీర్వాణవరు
లార కన్నులార   వరాహ. ౬. ౭౮.

గీ మరుని నాళీకసాయకోత్కరము కరము,
ధరముఁ దరమిడి మెఱుము పేయరిది సొంపిది,
నఱిది నవి మెట్టు తెగఁగోయునరుసదీర్ఘ,
రంబుల బనింపవో కకారములు గావొ . .
వసు. ౨. ౧౧౪.

క. తొడిగినపాముల విసమును, మెదవిసమును
కొసలిచిచ్చు మెట్టులపదయున్, మూడిపదఁగా
వదకాలము, గదప్రుట కదుఁగడిది యరుణ్యోఁ
గఁజకంతువకున్ .   ద్వా. ౯. ౧౨.

౩. తిప్పు.

గీ. మిణ్ణఁ బల్లంబు గట్టును మెట్టు కొక్క,
మట్ట మై యది ననుపారు మహిత మైత్ర
యక్కొలన   . భార. అను. ౧. ౨౨౦.

౪. సోపానము.

సీ. తరకోల కమలాంఘ్రితలరుచుల్ మగఱాల
తెలిమెట్లఁ గెంపుమెట్లుల కొనర్చు ...
ఉ. రా. ౫. ౧౫౪.

సీ. ప్రథమవింతలు చూడ నదయతోరికి గన్న
మిన్నేరు దిగుటకు మెట్టు దొరకె ..
శశాం. ౧. ౧౦.

సీ. మెటికె మె ట్టనఁగను మెఱయు సోపా
నంబు ఆం. భా. ౨. ౨౨

౫. ఆశ్రయము, ప్రాపు.

సీ. కంబంబు మెట్టు గ్రక్కునఁ గదల్చి
పారి. ౧. ౨౩

సీ. కూఁతులకును మెట్టు కూరులవిడిపట్టు మంత్రి
వర్గములకు మనికిపట్టు శివధ. ౧. ౧౬

౬. సుంకము తీసికొనెడిచోటు, ఘట్టము
(శ. ర.)

౭ శిరస్సు, తల.

చూ. మెట్టుఁబ్రాలు

౮. మొత్తము, పెరవి.

గీ. నీవిచార మే సెతీఁగిరి గారవమునఁ, దొదరి
నన్నుఁ బంపించి నీకొడుకు రాజ్య, జేసి
మదుర యేలింపఁ జూచెదవు జాల్మ, మెట్టు
నకుఁ జన్నె తరములు పెట్టి చూడ.
హరి పూ. ౮. ౭౦

సీ. నిగరంపుఁజముకట్టు నగరంపురవికమేల్ సరిగ
కుట్టుల మెట్టు సడల నిక్క .
రా. వి. ౩. ౧౨౫.

౯. బండి యిటు నటు గదలకుండ బండిక్రిందఁ
గట్టెడుకఱ్ఱ

సీ. పంకరుహంబులు బండికన్నులు చంపకంబులు
తొగలుత్పలంబు లిరును, కేతకుల్
మెట్టులు కు. సం. ౮. ౮౩౯.

౧౦. కాలు.

సీ. విందు బంగరుపట్టు కొండ వంచిన మెట్టు
వెలయువాని కుశాల్మ నొలయువాని
చంద్ర. ౫. ౫౭.

౧౧. వీణావరకట్టు వీణాదండమున కుందు మెట్టు.

గీ. . వార, దండం వీణగవు మెసను దొలఁగఁ
జేసి, మెట్లు తరఁబడ దుదుకుగా కూర్చి
వించి, కువల. ౫ ౫౯.

ఉ. .. దంతపుమెట్లవెంబడిం, జేవడి వీణ
మీటుటయు ఆము. ౧. ౬౨.

సీ మేళవించినవి కుమ్మి దీని మె ట్లని మూంసలాం
సంబున మహతిఁ జేర్చి పారి. ౫. ౮౬.

గీ. పార మె ట్టన సోపానసంజ్ఞ దనరు
ఆం భా. ౧ ౧౨౬.

౧౨. చెప్పు, పాదరక్ష.

సీ. అట్ట త్తినప్రాఁత మెట్టులు కిదగుటంబటి
చాతికలతోడి వరువకాళ్లు,
వేం పంచ. ౧ ౫౯౮.

సీ. పచ్చిజీతో లబ్జ్జూచుచ్చాలమె ట్లందికొనఁ
దాన యూరాల్ల గు త్తవట్టి
ఆము. ౬. ౬౯.

సీ నదుపె త్తినికలు గీర్వాణంబు లెకవాటు
మెట్టులు క్రొవ్వాడి మెఱుఁగునురెలు .
రసిక. ౧. ౬౩.

సాం. వి మాన ౮౮ ఆం భా. ౨. ౨౯౮.

౧౩. పాదుక.

గీ. సింహగతి మీఱువనురాజాచెంత నొక్క,
తోయ ధరవేణి పాదము లూడిచి మెట్లు,
వెట్ట నొకకన్య హ స్త మర్పింప వచ్చె, సలిల
భవనంబునకుఁ బ్రకోత్సవము మెఱయ .
వసు. ౫ ౭౭.

విశే. ఉన్నత మైనది, ఎ త్తైనది.

(చూ. మెట్టుసేల.)

జ. మెట్టించు, మెట్టిక, మెట్టికొను, మెట్టిన
యిల్లు, మెట్టుఁబ్రాలు, మెట్టుగుడె, మెట్టు

నేల, మెట్టులుగొను, మెట్టువరి, మెట్టు విశ్వేలుపు, మెట్లగంటక.

మెట్టు². వి. పులికడుగు, అభిఘాతము ('పులి మజ్జిగ' అని శ. ర.)

గీ. మెట్టనగ మెడ దనంగ బులిమెట్టనంగ వెలగుచుండు నభిఘాతాఖ్య
ఆం భా. ౨ ౨౫౦

మెట్టుఁబ్రాలు. వి. బ (మెట్టు¹ + ప్రాలు.) తలఁబ్రాలు

క. తదనంతరంబ హర్షము, పాదలుమదిన్ మెట్టుఁబ్రాలపుట్టికలయొడన్, గదియన్ బట్టినపెండెరఁ, గదియించిరి బంధుజనులు కన్యావరులన్
మనుచ. ౫. ౩౯

ఉ. వధూవరులం గడానిబం, గారపు మెట్టుఁ బ్రాలపుటికల్ గదియించిరి గొండకై దువల్
విజ వి 3. ౧౧౨.

మెట్టుగుదె. వి. (మెట్టు¹ + గుదె) ఒకవిధ మగు శకటావయవము.

పీ పింధువారంబులు నీలలు గేలికల్ మెట్టులు మెల్లలు మెట్టుగుదెలు
కు. సం. ౪. ౪౩౯

మెట్టునేల. వి. (√ మెట్టు¹) మెట్టభూమి, మెరక నేల
ద శా. ౪ ౧౨౪౩.

మెట్టులుగొను. అ. క్రి (మెట్టులు¹ + కొను) మెట్లవలె నేర్పడు, సోపానమువ లగు.

లయగ్రాహి. వి ట్టడరి కేల మెడ చుట్టి తెగ నెత్తువడు నట్టలు శిరంబులును మెట్టులు గొనం బ్రో, వెట్టు
కు. సం. ౧౨. ౯౫౩.

మెట్టువరి. వి. (మెట్టు¹ + వరి) బుడుము, జలము మున్నగు వర్షాధారమునఁ బండెడు వరిసస్యము.
ద. శా. ౪. ౧౩౭౪.

మెట్టువిల్వేల్పు. వి. (మెట్టు¹ + విల్లు + వేల్పు.) శివుఁడు, గిరిధన్వుఁడు.

దండకము. అరిదిబిరుదా నీవు రాయంచకేకివ జీవరుండ వై చుట్టు వాల్దాల్పువై మెట్టు విల్వేల్పువై. అచ్చ. రా. యు. ౧౬౧.

మెట్రిలు. అ. క్రి. ప్రసరించు, తొలఁకు.

చ తొలఁకెడు తత్తరంబు వగతోఁ దొడనిగ్గ హిజారుమీఁద మెట్రిలవడి నొంటికట్టున ఘటించినచీర పగంబు మూఁపుపై, నలవడ బోఁటి దట్టి మెడ లైనవి తేఁ దిరుమంజ నంపుఁ కేశలు దరికప్పె నంచు నవలా భయ మందుచు నిల్లు వెల్వడున్. కుశ 3. ౧౬.

(ప్రయోగాంతరము గానరాదు)

మెట్లగుంటక. వి (మెట్టులు¹ + గుంటక) ఒక విధమగు గుంటక, ఒకానొకపేద్యపుఁ బని ముట్టు (శ ర.)

మెడ. వి (త మిడఱు) ౧ కంధరము, గ్రీవ, అణు.

గీ. క్రుంచి తోడన ముప్పదిరూపు లతని, యొడల నాఁటుడు హయముల మెడలు నాతు, గళము వజ్జనవతిక తుకయును దునిమె, ఘోర భల్ల మట్కృమ్మునఁ గుంభభవుఁడు.
భార. ద్రో ౫ ౫౯.

చ. సిరుఁగో, ళ్కోశికొళిమంచు క్రుంకు మెడ గుంపులవంపులు దోఁప
ఆము ౧. ౪౧.

సీ. మెడ యెత్తి కలయంగ మింట నరయు . మనుచ. 3 ౧౬. ఆం భా. ౨. ౧౪౧.

౨ కుత్తుక, గళము.

ద్వి. మృదునకు నరమాంసమే కాని యొండు, మెడకఁ బోదయ్యె నే మే లయ్యె ననుచు.
బస. పు ౪. ౬౩౫. పం.

సీ. ఎండెండ వసలందు నెండి మీ శ్మేదలంగ
  ద్రిమింగి మెడ ల్పంబు కొంగగుంపు
      ఇందు 3. ౯౪.

మెడఁగట్టు = తప్పించుకొన శక్యముగాకుండునట్లు కూర్చు.

శా ఆలుంబిడ్డలుఁ దల్లిదండ్రులు ధనం బంచు
  న్మహాబంధనం, బేలా నా మెడఁ గట్టినాఁ
  దవు   కాళి. ౪ ౯.

మెడఁజుట్టుకొను = తప్పించుకొన శక్యము గా కుండ నలముకొను

గీ ఆస లన్నియు మొదలంటఁ గోసి యున్న,
  గోఁచికట్టున కటువంటిగొడవ గడవ, రాక
  మెడఁ జుట్టికొనియె నూరక యకార్య, కరణ
  కీలుర కెప్పాటఁ గలదె సుఖము
      పాండు. ౫. ౨౩౭.

జ మెదకాయ, మెదతెరువులు, మెదనూలు,
  మెదవంపు, మెదవల

మెడకాయ = మెడ. (శ ర.)

మెడ తెరువులు. వి (మెద + తెరువులు) పికిలి పిట్టలు మున్నగువాని మెదలమీఁది చాఱలు.

సీ. మెదతెరువులు నల్లిపాదలు కాలికలు సోగ
  లాగలు నిక్కరాగికాళ్లు
      ప్రబంధ. ౧30

మెడద. వి వనము, అడవి.

సీ. మెదద వాటిలుకిత్తు పెదదవా వడిఁ గ్రోలి
  బెదద వాపెడు గొప్పయెదద వాఁడు
      ప్రబంధ. ౨౧౪.

మె(ణ్ణా)డనూలు. వి. ఔ. (మెద + నూలు.) కంఠాభరణ విశేషము. (బ. మెదనూలులు, మెదనూళులు, మెదనూళ్లు.)

సీ. ద్రవిడలంబున వ్రేలెడు మెదనూళ్లు జాఱవా
  ముంజేతి జకులద్రాళ్లు .
      రా. వి ౨ ౪౪.

సీ కమ్మల పచ్చల కడియాలబొట్టును పతకాలు
  మెదనూళ్లు బాహుపురులు
      ధనా. 3 3౪.

లయవిభాతి చిలువ మెడనూలు పనిమలపు
  తొలిచూలు మొల నలరుననువాలు మెక
  మెలయు వలకేలున్
      అచ్చ రా బాల ౨౧౩.

సీ. మెఱుఁగంచు కమ్మలు మెణ్ణూలు గొలుసుల
  ముక్కర యడ్డబుడగలు కట్లసరులు
  హంస ౪. ౧3౭ ఆం భా. ౨ ౧౪౭.

మెడవంపు వి (మెద + వంపు.) గ్రీవాగ్ర భాగము, మెడ కొనభాగము.

సీ మెదవంపు నాఁగను మీఱు గ్రీవాగ్ర
  భాగము   ఆం భా ౨. ౧౪౨.

మెడవల. వి (మెద + వల) జాలభేదము, ఒక విధమగు వల.

క మెదవల సన్నపువల త్రో,పుడువల డొంక
  వల మిట్టముక్కిడివల దాఁ,టుడువల సింగిత
  మనుకువ, లెదవల కుందెవల మొదలయిన
  బలువలలన్.   హంస. ౪. ౧౭౫.

మెడిదము. వి. ధ్వని, చప్పుడు.

గీ. గొరగొరం జనుపందుల ఘుర్ఘురంపు, మెడిద
  ములఁ బుడమియు వదవద వడంక, నెపుడు
  నెడయీని చీకట్ల నివము గొనుచు, నొంటిఁ
  జొర రానియట్లుగా నుండె మఱియు.
      యయా. ౧. ౧౧౩.

(శ. ర. పా., బెడిదము. మద్రి. పా.)

మెడుకు. అ. క్రి. క్రుళ్లు, ఎగిరిపడు.

క. . జడియుచు శోడియుచుఁ గదలుచుఁ
బొదలుచు మిడుకుచు మెండుకుచు ద్రేయుచు
శోయుచు . ప్రబంధ. కిం౨౨.

మెండుద. వి. పులికడుగు, అభిషుతము.

గీ. మెట్టనఁగ మెడు ద్వయంగఁ బులిమె
ట్టనంగఁ కెలంగుచుండు, నభిషుతాఖ్య
ఆం. భా. ౨. ౨౪౦.

(పులిమజ్జిగయని శ. ర)

మెణకరి. వి (మెణకు + అరి౩.) నేర్పరి, చతు
రుఁడు, ('బ్రహ్మచారి' అని శ. ర)

సీ. నాతండ్రిచే గజ్జమెణకరి గొన్న భూగ
గనంబు లేలంగఁ గలిగె నాకు
హరి. ౫. ౨౬.

మెణకు. వి. నేర్పు, చాతుర్యము.

ద్వి. తోడిమతోఁ దాడిమ పొందుపడంగఁ జూట్టి,
మిడిప్రేళ్ల సందుమై మెణకుగా వైచి
ద్వి. పరమ ౪. ౨౬౨. పా.

జ. మెణకరి.

మెణ(డ)త. వి. ఈఁతబద్దలు వెదురుబద్దలు మెంద
లగువానితో నల్లిన యావరణము, మెల్లె.

ద్వి. మెండుగా వనులకు మెణత గావించి .
పల్నాటివీరచరిత్ర (శ. ర.)

మెతుక = మెదుక. విశే. (సం. మృదు, త.
మెదు.) ౧. మృదువైనది.

: మెతుకతేల.

౨. మందము.

: మెతుకరొమ్ము. (శ. ర.)

వి. తలవెంట్రుకలయందుఁ కెమట మున్నగువానిచే
నేర్పడుమణి. (వా.)

మెతుకు = మెదుకు. వి. (త. మెదుక్కు)
అన్నకణము, సిక్థము.

గీ. మీఁదియన్నంబులోఁ గొన్ని మెతుకు లెత్తి,
ధర్మరాజాయ చిత్రగుప్తాయ యనుచు,
భూమిపై నిల్పి విదప నాపోశనంబు, గొనుట
ధర్మంబు విప్రుండు గుడుచునపుడు.
విజ్ఞా. ౧. ౬౭.

గీ. మెతు కన సిక్థకమ్ము మిాఱు
ఆం. భా. ౨. ౨౪౯.

మెత్త. వి. (సం. మృదుః. త మెత్తై)
౧. తల్పము, పఱుపు.

గీ కారుక్రొమ్మెఱుంగులవంటి కాంత లాయి,
తంబు చేసిరి నవలతాంతముల మెత్త
వరాహ. ౪. ౧౪౬.

చ. నవభూరుహపల్లవరాజి మెత్తగా, ధనద
సఖుండు దేవవనితాతతిచేఁ బఱపించు
చుండటన్ కాళ ౧ ౯౯.

గీ. శయ్యాఖ్య చెల్లు సెజ్జ, పఱుపు తలిపము
దడిబము పాన్పు మెత్త, యన
ఆం. భా. ౨. ౧౬౩.

౨. గుఱ్ఱపుఁజల్లము క్రింది పఱుపు.

వ. పట్టపట్టెడలు విడిచి పల్లంబుల వలయు
కెలవులం గట్టి మెత్తలార్చి కళ్లెంబులతోన
తురంగంబుల మందురాగారంబులకుఁ దివియు
వాహకుల పరస్పరభాషణంబులు ..
వరాహ. ౪. ౧౭౦.

౩. గుఱ్ఱపుఁజల్లము.

సీ. పసిఁడిపక్కెర జరబాజా మెత్తయు ముత్తి
యంపు బొంపములు చొక్కంపుఁగెంపు...
రసిక. ౧. ౭౪. (శ. ర. పా.)

(మెత్తా ముత్తియంపు. ముద్రి. పా.)

౪. సాగరము కొనసెడిరొద్దులగంతవిూఁదిపఱుపు.
(శ. ర.)

విశే. (క. మెత్తన్న) ౧. మృదువు; సుకు
మారము.

(కర్మధారయమందు దీనికి విభాగమును పైకల్పి కొను)

క. చని తద్వృత్తాంతము మెత్తనిపలుకులఁ జెప్పె నింద్రతనయునితోడన్ భార. విరా. ౪. ౧౩.

లయగ్రాహి. చిత్తరములం దిగిచి మెత్తమెదడు ల్మ్రానని గుత్తగొనుచుండ భయవృత్తిఁ గల నొప్పెన్ భాగ ౬. ౩౮౩.

వ. కాల్గట్టి విడువ నెత్తంబున మెత్తని గతిక మేసి పోషరించి ఆము. ౪. ౩౯.

సీ. మెత్తనివిద్యలు మేలుగా సాధించి దశకు. ౫ ౧౪.

చ. పలుచనిచెక్కులుం జిలుకపల్కులు మెత్తని మేనుదీఁగలున్ విక్ర. ౧ ౭౯

౨. సరసము, రసార్ద్రము.

ఉ. రాతిరిఁ దోడువోయినది రాముకు డెందము మెత్తగాదు సారంగ. ౨ ౭౩.

౩. అల్పము, కొంచెము.

శా. అత్యుగ్రుద్ధ్వజాఁ దప్పు డాగ్రహాసహవ్యగ్రాత్ముఁ డై దానవున్, మెత్తిన్ మెత్తని వ్రేఁక దక్షిణకరాంభోజంబునన్ పాండు. ౫ ౧౦౯.

క్రి. విశే. ద్రు. మందముగా

మ. .. కెందమ్మిపూమొగ్గచేఁ, దను నైవం గని భర్త గుబ్బ యని మెత్తగ్గూర నొత్తి న్నితంబిని సీత్కారముతోడఁ జొక్కుచును గొప్పెం బైఁట మున్నిగ్గునన్. దశా. ౪. ౭౧.

ఇ. మెత్తఁజేయు, మెత్తఁదనము, మెత్తఁబడు, మెత్తఁబాటు, మెత్తఁబాఱు, మెత్తనవ్వు, మెత్తగిల్లు, మెత్తన.

మెత్తఁజేయు. స. క్రి. (మెత్తన్ + చేయు) రసార్ద్రము గావించు.

చ. పూ, విలుకుని కెంతదొడ్డపని పెన్నిలివి జ్జని కాయునంతలో, పలన కరంగి పొంగు పసిబాలుంరచిత్తము మెత్తఁజేయఁగన్. పాండు ౫. ౨౧౭.

వ. అని సర్వంబునకు సర్వేశ్వరుండు గలండు ప్రజల రక్షింప నేను సమర్థుండనే యని విరక్తుం డై పలికిన నతనిచిత్తంబు మెత్తం జేయం జాలక పెచ్చునూర్చుచు నచ్చెలువ పెండియు ని ట్లనిరి. కుచేల. ౧. ౭౫

మెత్తఁదనము. వి. (మెత్త + తనము) మృదుత్వము, మార్దవము.

సీ. నె త్తమ్మిరేకుల మెత్తఁదనము దెచ్చి యచ్చున ఁ బెట్టిన ట్లుండ మెంది భార విరా. ౨. ౫౭.

సీ. వనరాశిఁ దగు మెత్తఁదన మెర్గి యేచు బెబల మని బాడబానలమునఁ దగడు . కు. సం. ౧౦ ౫౭.

మెత్తఁబడు. అ క్రి. (మెత్తన + పడు) ౧ మృదువగు, బింకము విడుచు.

సీ. గోగ్రహణంబునఁ గోర పెంతయు మెత్తఁ బడ కుండుదురె వారు పద్మనాభ భార. ఉద్యో. ౩. ౯౭.

గీ. . మహేంద్రుని ధైర్యాతిశయు నైన, చిత్తము తెకతెక నుడికి మెత్తఁబడియె . పరమ. ౧. ౧౧౪.

వ. పెన్నెలపులుఁగుల మెత్తంబుల చిత్తరంపుం బనులకు మెత్తంబడి నీలా. ౩. ౧౦.

౨. లొంగు, వశమగు.

క. అను నప్పలుకుల కయ్యం, గన కోపము గదిరి [illegible] పున [illegible] బింకిం, చినఁ గాని మెత్తఁ

బడి పోఁ, దని మనమునఁ దలఁచి యిట్టు
లనియెం జెలువన్ భార. విరా. ౨. ౫౪.

గీ. మఱియు నెన్నియొ బిసిబిసిమాట లనురఁ,
బ్రియము చెప్పియు బెదరవైచియు హితాము,
వృత్తిఁ దెలిపియు నాకశాంత మెత్తఁ
బడఁగఁ, జేసి కేల్వట్టి తిగిచె నాచెలువఁ
గదల. ప్రభా ౫. ౨౩.

3. తగ్గు, క్షీణించు.

క. మెత్తుము గద మన మెపుడుఁ ది, లోత్తమ
చక్కఁదన మీరలోదరియెదుటన్, మెత్తఁ
బడె దానిచెలు వని, యత్తఱి గుసగుసలఁ
బోయి గచ్చర లెల్లన్ విజ వి 3 ౧౦౪

౪. రసార్ద్రమగు.

క అత్తఱి బిత్తరిఁ గని భూభృత్తనయోత్త
మఁడు దత్తరిలు చిత్తమునన్, మెత్తఁబడి
క్రొత్తవలపులు, హత్తఁగ నత్తఱిన కిట్టు
లనియెం బ్రేమన్ రసిక. 3 ౩౬.

మెత్తఁబాటు. వి (√మెత్తఁబడు) ౧. మృదు
త్వము, మార్దవము, బింకము లేమి.

గీ. పిఱికితనము సేమఱుటయు నొఱపతనము,
మెత్తఁబాటునఁ గార్యంబు నత్తఱింగు, నేర
మియు విషయంబులఁ గూరుటయును, గలుగు
వారి కుండదు సిరి దొలఁగి పోవు
భార. ఆర ౬. ౨౪

మ త్త వానరోత్తము లెత్తటిన్, మెత్తఁ
బా టొకయింత లేక భ్రమించఁగాఁ దివ
పాటు నే, లెత్తి పోవక త్రోవకున్ వలి
యించుకాలము వచ్చినన్
రామా. ౬. ౬౯

వ యాజ్ఞవల్క్యుఁడు నసేక ప్రకారంబులం
బ్రార్థించి యతనివలన మెత్తఁబాటు గానక
మున్ను తనచేర్చిన వేదంబులు రుధిరరూపం
బుగా ఛర్ది చేసె. వి. పు. ౪. ౨౨.

క. అత్తఱి నీల్గక చిక్కిన, నెత్తురు ద్రావుదుల
వలన నెవ్వడిఁ జాల్పన్, గుత్తుకల రక్క
సుఁడు విని, మెత్తంబాటూని లోన మిగుల
నడలుచున్ అచ్చ. రా యు. ౧౯౬

౨. మాంద్యము

సీ మొన మెత్తఁబడు కల్యమొగడలు బరికించుఁ
బరికించి కడు మెత్తఁబాటుఁ గాంచు
చంద్రా. ౫. ౪౨.

మెత్తఁబాఱు అ క్రి (మెత్తన + పాఱు)
మెత్తఁబడు

మ సత్త్వగిరిమన్ మధ్యంబు గన్పట్టఁగా,
వడిఁ జన్నుంగవ మెత్తఁబాఱెఁ గఠిన
వ్యాపార మట్లే కదా
చంద్రా. ౫ ౪౬.

మెత్తకన్ను. వి (మెత్త + కన్ను) చేసుకోవిన
తరువాత నిలిచియుండు చొప్పుదంటు

మ పెసరుంగాయకు మెత్తకన్నులకునై పేఁ
టాడు మన్ గొట్టెలన్, నుసలం జూచుచు
గోసచేర్ గెఱుచాల్ మగ్గాడుచున్
౧ వి ౭ ౬౫.

మెత్తగిలు(ల్లు) అ క్రి (√మెత్త) మృదు
వగు, మెత్తనగు

క. అని యడరనైచి నన్నడి, గిన వానిం జూచి
మెత్తగిలఁబడఁ గంటిన్, విను నెవ్వఁ
డెఱుఁగు నెటు పోయినవాఁడో నీకుమారు
నెవ్వం డెఱుఁగున్ పేం రంచు. ౧. ౬౦౯.

మెత్తడము. వి (√మెత్తు) మెత్తుట. ('మంటి
మెత్తడము' శ. ర.)

గీ. మృత్తికా గేహములు మంటి మెత్తడములు,
దృఢము లగుగతి పార్థివ దేహచయము,

పార్థివము లైన గోధూమ ఫలయవాఖ్య,
పోష్యమాణంబు లై దార్ఢ్యమునఁ జెలంగు.
వి. పు. ౩. ౩౬౨.

మెత్తడి. వి (త. మెత్తంపారై.) ఒకజాతి చిన్న
చేఁప. (శ. ర., బ్రౌ)

మెత్తన. వి (√ మెత్త్. త. మెత్తణవు) మృదు
త్వము, మెత్తఁదనము.

చ. మును దనసీమ చేసికొని ముల్లిడి గుద్దట
వెండి చేని మెత్తనకయి నీరు వెల్లఁకియుఁ
ద్రవ్వెడు కర్షకునట్లు
ఆము ౪ ౨౧౯.

విశే. మృదువు

చ గొంతి ముద్దువేయుకొడుకు మేను
లేఁత దనయుల్లము మెత్తన యిట్టియీఁతఁ
డెట్లొకొ యెరు నాశ్రయించు
భార విరా. ౧ ౯౭

క. ఒత్తికొనుచు రానీఁ జన, దత్తినరోగముల
రిపుల నింద్రియముల నుత్పత్తి సమయములఁ
జెఱుపక, మెత్తన గా రాదురాదు నీఁద
జయింపన్. భాగ. ౧౦ పూ. ౧౬౪.

క్రి. విశే. క్రమ మెల్లగా, ఒయ్యన

క. ఆమూర్తి యట్టిలేజం, బామహిమ నిజాంత
రంగ మద్భుతభీతి, వ్యామోహితంబు సేయం,
గా మెత్తనఁ గొంతసేపు కనుఁగొని యలం
కన్. హరి. పూ. ౫. ౧౪౭. ౪. ౨౧౪.

క. అత్తఱి గంధర్వవిభుం, దత్తామర సాక్షివదన
మక్కునఁ గృపతో, నొత్తి మెఁగ మెత్తి
యక్రుఁలం, మెత్తనఁ గొనగోరఁ బాఱ
మీటుచుఁ బలికెన్. మనుచ. ౩. ౧౩౪.

(దీనియామ్రేడితరూపము మెత్తమెత్తన)

గీ. మెత్తమెత్తన నఱచేత నొత్తుకొనుచు
హర. ౨. ౯౫.

గీ. ఖెద యడిపి శ్రీదళాద్యంబు కదలఁ జేసి,
కాంత నొగి మెత్తమెత్తనఁ గౌఁగిలించె
ప్రభా ౫. ౪౪.

వ. అప్పుడిటిపట్టి నల్లనల్లన పట్టుకొని పోయి
మాలినీనదీ సైకతంబున సేకతంబునఁ బద్మ
పత్రంబులు పాత్తులుగా నమర్చి మెత్త
మెత్తన ననిచి దివంబున కరిగె
పి శకుం. ౨ ౧౪౬.

మెత్తినగోడ వి (మెత్తిన + గోడ) లోపల
నెముక లుంచిపెట్టినగోడ. (శ ర.)

మొత్తు స. క్రి (క త మెత్తు. మ మెత్తుగ)
దట్టముగఁ బూయు, లేపనము చేయు

సీ. బండికంజెన చాయబైపి మాలినమేన మెదడు
గందపురొంపి మెత్తినాఁడు
మనుచ. ౪. ౩౩.

సీ కరముల మెత్తిన కర్పూరరేణువుల్ కస్తూరి
కాగురుకాము లయ్యె
విక్ర. ౧. ౧౩౯.

సీ. నెత్తిఁ దంగేడాకు మెత్తి కేచకి నిమ్మపంటి
పుల్సున నూతి పట్టు వెట్టి
కాల. ౩. ౧౧౦.

(ఇటఁ గట్టి యని భావము.)

ఉ. చారుపటీరపంకమునఁ జాలఁగఁ బన్నిరు
పోసి మంచికస్తూరిని మేలవించి తను
చాక్కుపుమేనుల మొత్తుకొన్న నొయ్యా
రపుబాగు మించెఁ గుమారయుధుఁ దుర్వి
సువర్ణకారుఁ డై, మీఱెడువన్నెకై పటిక
మెత్తిన హేమకళలాకలో యనన్
చిత్ర. భా. ౩. ౧౭.

వి. ౧. పూఁత, మన్ను లోనగువానితో దట్ట
ముగాఁ బూసినపూఁత.

సీ. యూపి మల్లడంచి గుమ్మలకొల్పు పైమెత్తు
లాద్వేడు ప్రస్తైన మండుఁ గాని . . .
పాండు. ౪. ౧౪౯.

సీ. తండుల మాషముద్గముల గాదెల నించి
మీఁద చిల్లి లమర్చి మెత్తువెట్టు
శుక. ౩. ౩౪౭.

౨. ప్రాపు, ఆశ్రయము.

గీ. ఎడమచేతను బాతాళి మణఁగఁ బట్టి, మీఁద
దక్షిణహస్తంబు మెత్తుఁ జేసి, ధరణి
యెత్తుఁగ లూఁచె నాదైత్య విభుఁడు
కల్పవిసరంబువేళ దిగ్గజమువోలె.
శేష. ౪. ౯౫.

జ. మెత్తదము, మెత్తినగోడ, మెత్తుకొను.

మెత్తుకొను. స క్రి (మెత్తు + కొను, స్వార్థమున) దట్టముగాఁ బూసికొను

ఉ. చంట విషంబు మెత్తుకొని చంపుదు నర్భకు
నంచు వచ్చి యు, వ్వంటులనాఁడు, పూతన
యవారణ మెత్తికొనంగఁ జన్నుఁబా,
ల్గొంటయుఁ బ్రాణముల్ దిగిచికొలును
హరి ౪ ఉ ౨౩౩. చిత్రభా. ౩. ౨౧.

మెదడు వి (సం మేదః క మెదడు) మస్తిష్కము, తలయందుండుక్రొవ్వు

గీ ప్రధనభూమి, మెదడుక్రొవ్వులమయ
మయ్యె మిక్కుటముగ
హరి. ఉ ౧౦. ౫౫

చ కలచినపేఁగు స్వేదఁదకస్పెరయు న్మొలఁ
బచ్చితోలలున్, బుఱియల పేరులున్ మెదడు
పూఁతలు రుధిర మ్మని మూఁగునీఁగలున్ .
ఉ హరి. ౨. ౧౨౬.

పీ. మస్తిష్కనామంబు మను మెద దంచన .
ఆం. శా. ౨. ౧౩౩.

సీ. ఎలనీటిబొండలంబులుబోలె మెదడెల్ల జాఱి
పైచిన డొల్లపుఱ్ఱెగములు . .
ఆము. ౬. ౧౩. భార. భీష్మ. ౨. ౩౧.

జ. మెదడువట్టు.

మెదడువట్టు. అ. క్రి. (మెదడు + పట్టు.) క్రొవ్వుపట్టు, మస్తిష్కపూరితమగు.

ఉ తొట్టినరోషవిస్ఫురణతో ధరణిం గల
పక్కణస్థలుల్, బట్టబయల్గాగా మెదడు
పట్టినపాండు కపాలఖండముల్, గట్టిన వెండి
నాళిములకై పడి నంట ఖురాంచలంబులన్,
మట్టె నిషాదమస్తములు మారమణీరమ
ణుండు కల్కియై , వరాహ. ౭. ౩౫.

మెదపు. స క్రి (√ మెదలు) కదల్పు, చలింపఁజేయు.

సీ ఎద డింది మద మొంది గద నంది రొదఁ
జెంది పాదసందిపెదపంది మెదపు
నొక్కఁడు చంద్రా. ౨ ౭౭.

వ్యవ వాఁడు సభలో నోరు మెదపలేఁడు

మెదలాడు అ క్రి (మెదలు + ఆడు, స్వార్థమున) మెదలు, సంచరించు.

సీ చెలఁగె దిక్తటులఁ గోయిలరావములపొరు
మెదలాడె గండుతుమ్మెదలబారు
కృష్ణ. ౪. ౪౨.

మెదలించు స క్రి (√ మెదలు) కదల్పు, మెదలఁజేయు

క. వదనము విదుర్చుకొను చది, తుదివాలుక
రొమెత్తుచేతఁ దూపొడుచుక్రియన్, కదలించు
జాడ లొరగన్, మెదలించున్ దగ్గ ద్రొంగ్గ
మేదినిఁ బొరలున్ ద్వా. ౧. ౨౩౧.

చ. అతిసాధు మునీంద్రుఁడువోలె నేత్ర
ముల్, దెలుపక బాకినోరు మెదలింపక
బైమక పట్టె నంచు భాగ. ౯. ౨౦౩.

చ. నగవులకుం బ్రసాదవచనం బొక టాడఁడు
బ్రేమల నిల్పవస్, వెంగ మటుపెట్టఁ గే
ల్మొగిచి బ్రెక్కుఁ జే మెదలింపఁడు .
కేం. పంచ. ౧. ౪౩౪.

మెదలిక. వి. (√ మెదలు.) మెదలుట
(శ. ర.)

మెదలు. అ. క్రి. ౧. కొంచెము కదలు ; కదలు.

అ. ఎత్తికొని చనంగ నిమ్మగుపట్లుగా, మెదలు
చున్నద్రయ్య లదిమి రెంటి .
భార. సభా. ౧. ౧౪౩.

సీ. తలలపెందఱుచులో మిలమిల మెదలెడుకర
పదంబుల పవఖండనములను .
భార. ద్రో. ౧. ౩౧౭.

గీ. మీనశృంగంబునను నావ మెదలకుండ,
గట్టిగాఁ గట్టి పైచి యుత్కంఠ మెఱయ
దశ. ౧. ౨౦౧.

ఉ. .. గాదుపుదా, నీఁ దన వచ్చునే మెదలనీ
దనలాకృతి వేఁడి నూపుచున్
సారంగ. ౨. ౧౨౫.

౨. సంచరించు, తిరుగు.

చ. ఇది కడుఘోర మైనవన మిక్కడ నక్కడఁ
దాపసో త్తముల్, మెదలరు దుష్టరాక్షస
సమీపము గావున .
భా. రా అర. ౧. ౪౦.

మ అదె న క్తంచరు లిందు నందును మహోగ్రా
కారు లై క్రందుగా, మెదలం జొచ్చిరి
భార అర ౩ ౨౫౪.

సీ. సంచారమా చెంత నించుకంతయు లేమిఁ
జెదలుఁ బువ్వులు నేల మెదలఁ దొడఁగె..
వాల్మీ. ౩. ౧౪౦.

౩. పీడు

రగడ. మెదలెడి మలయాచలమునారుతములు సార
ములు .. రాఘవ. ౨. ౩.

౪. వర్తించు, ఉండు.

చ. అదియును గాక పూర్వకృత మైనదుఃఖం
బులు వ్యాధిరూప మై, పొడిమినఁ దాను
గైకొనక పోవుగా చచ్చినఁ గర్మశేష మై,
వదలక క్రమ్మఱం దగిలి వచ్చుట సిద్ధము
పాపయు క్తి మై, మెదలినఁ గీడు తప్పఁ దుది
మే లొందవున్ విను విక్రమింతయున్.
భోజరా. ౧. ౧౦౩.

ద్వి. మసలి పల్లెలఁ జొచ్చి మనుజాలఁ బట్టి,
మెసఁగఁ జొచ్చిన నిండ్ల మెదలంగ వెఱచి,
వెసఁ గాపురంబులు విడిచి వచ్చితిమి ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౫౨౨. పం.

జ. మెదపు, మెదలాడు, మెదలించు, మెదలిక,
మెదలుచు.

మెదలుచే(ల్చు). స. క్రి. (√ మెదలు) మెద
లించు, కదలుచు.

క. వాయుతనూజుం, డిడికిటఁ బొడిచిన
గ్రుద్దులు, మిడుకఁ గదనీ కాలు సెయ్యి
మెదలుపకున్నన్ జై. భా. ౧. ౨౩.

ఉ. వీరలు గంగలోఁ బులినవేదులమీఁద బ్రసీ
వివిష్టులై, కోరు వృథా మెదల్చుచుఁ గమం
గవ మొద్దుద వతుమాలికల్, సారెకుఁ
ద్రిప్పుచున్ ప్రబోధ. ౨. ౧.

మెది(యి)ంచు = మెదుచు. స. క్రి.
(√ మెదుగు) మేదించు, కలియఁగలుపు.

సీ. విరిదేసెలోనఁ గప్పురము వోసి మెదించి
కదయ కొక్కుమ్మడిఁ ద్రావుదాన .
రసిక. ౪. ౩౫.

గీ. మూర్తి జొల్లెడుదూదిని గోకఫలర,సమునను
మెదించి వర్తిగాఁ జక్కఁ జేసి, కునుమ

మాసెను దీపంబు బోసఁగఁ బెట్టి, చూప
లోసాదు రెటువంటి సుదతు లైన .
హంస. ౫. ౧౩౦.

సీ. తేనఁ బొక్కులు బొక్కి మెదియించి
సున్నంబు మెత్తఁ జెల్లెను మెమోహ లఁత
లార . నీలా. ౩. ౩౪.

మెదుక = మెతుక. విశే. (సం. మృదుః, త. మెదు) మందుఁడు.

సీ. మెచ్చి మన్నించెనా మెదుకపాలనుఁడైన
దొరతనంబున నిల్పి పరిభవించు
పాండు. ౧. ౪౪. ౫. ౨౭.

వి. తలచెంద్రుకలయందుఁ జెమట మున్నగువానిచే
చేర్పడుమురికి, పిసక

సీ. పొలు పేది మెదుకకెంపుగను నీసుపిగయును
బల్లమీసములును బిల్లికనులు .
హరిశ్చ. ౪. ౧౦౩.

ద్వి. మెదుక పట్టినతల మెద గండమూల,
సదుటిమీఁదటినుండి సలిగొన్న బొమలు
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౭౧. పం.

జ. మెదుకగొను.

మెదుకగొను. అ. క్రి. (మెదుక + కొను) చెమట మున్నగువానిచే బంకపట్టు.

వ. .. ముదుక వెన్నలంటికొనుట మెదుకగొని
మెందుకనయి పిడిచినం బోల వలచుచుంచు
తలలును. హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

మెదుకు. వి. మెతుకు. (వా. శ. ర.)

మెదుగు. అ. క్రి. ౧. నలఁగు.

గీ. కాంచి యూబావి యగుఁ దురంగములు నీరు,
ద్రావునది గాక యున్న సద్యక్షురక్షుకాంచ
మంద్రలచేత సంకలిత మగుచు, మృదురతో
రాజె మెదుగ నేరదు పథంబు ...
జై. భా. ౨. ౭.

క. ఇది మార్గ మిందుఁ జన మృత్స్నది మొందట
వర్షరాజనంబునఁ జాలన్, మెదిగిన తెర
వం దరుగుము, మద మెందవ నిరంతరాయ
ముగ తిన్ముమునన్ .. శ్రీరం ౩. ౫౧౭.

౨. ధాన్యము పొట్టుపోవునట్లు నలఁగు.

(వ్యవ.) వడ్లు బాగుగ దంచినఁ గాని మెదుగవు.

౩. బలహీనుఁడగు.

క. వచ్చినయమ్మని నూఁతు, ఫుచ్చినఁ గోపించుఁ
గాని పోవిడువఁడు దా,నిచ్చెద ననినను
గన్యలు, మెచ్చరు వార్ధకముచేత మెదిగిన
వానిన్. వి పు. ౫. ౧౩౪.

జ. మెదించు, మెదుగుడు, మెదుచు, మెదుపు.

మెదుగుడు. వి. (√ మెదుగు) మెత్తనిగుడ్డ.
('పాఁతగుడ్డ' అని శ. ర.)

సీ. బలకమాన్పు సఖుంపచస్వచ్ఛజలములఁ దడి
రొత్తుఁ గడు మెదుగుడులఁ బొదివి
పాండు. ౨. ౧౯.

మెదుచే. స. క్రి. (√ మెదుగు.) ౧. నలఁగఁ
గొట్టు.

ద్వి. కాదని సప్తసాగరములు గలఁచి, మేదినీ
ధరముల మెదిచి నుగ్గాడి, యీరసంబున దిగ్గ
జేంద్రకుంభములు, దారించి మేదినీతనయ
సాధింతు ...
రం రా. అర. ౧౭౭. పొ. ౧౪. పం.

౨. మెదించు, మర్దించు.

సీ. తేఁటి మట్టనిపువ్వుఁదేవియుఁ బుప్పొడి మెదిచి
పాదంబుల మెత్తి మెత్తి .
విక్ర. ౪. ౧౭౨.

గీ. .. అడవిపసపులు మెదిచి పై నలఁదుకలదిక్కు
కన్నియలపిందు లెంతయుఁ గలుగుదాని ..
యయా. ౨. ౪౩.

సీ. మదపు మైత్రాంతపు మెదిచినకస్తూరితో కొప్పు కొప్పుదుపాన యనంగ . .

పరమ. ౩. ౨౩౧.

౩ గాటుక మొదలగువాని నొకచేతి వ్రేలిపై నుంచి వేఱొకవ్రేలితో రాచు

గీ. చీరి వేలితోఁ గాటుక చిక్క మెదిచి

కు సం. ౮ ౯౯

మెదుపు. స క్రి. (√ మెదుగు.) ౧. నలఁగఁ గొట్టు

క వేగ నరేంద్రుఁడు రాకే, బాగా యిటు చనఁగ వాఁడిపలు మొనసోఁకన్, భోగంబున నిను మెదుపద, భోగిని యైనపుడు చేరఁ బోరాదనువిా సారంగ. ౨ ౨౩.

౨. మేదించు, మర్దించు, కలయఁగలుపు.

గీ. నీరజా ప్తు, సానఁబట్టినరాపాడి చల్లి మెదిపి మనుచ. ౨ ౩౬.

గీ. రాలినట్టి, పొడుము నూతనపుటములో నిడి ప్రభాత, సమయమునఁ బ్రత్యహంబు నాష్యమున మెదిపి, వేసరక చిన్న మెత్తు సేవించువరుని, నాలుకను గాపురంబుండు నలువ చెలువ అప్పు ౨. ౮౩౧.

మెదుపు. విణ. (సం మృదుః, త మెదు) మెత్తనిది

వ. ఇనుక మెదుపు నెలవులం బన్నినపసపు టాకుంజప్పురంబులలోనం గుప్పలించిన కప్పు రంబుతోడి కురువేరు పరిమళంబులను

పాండు. ౮. ౧౬.

౨. మందము. (శ. ర.)

మెనుపు. స. క్రి. (కవ్యముతో) ఎనుచు, కలియఁ జేయు. (శ. ర.)

మెప్పించు=మెచ్చించు. స క్రి. (√ మెచ్చు1) ౧. మెచ్చునట్లు చేయు, శ్లాఘింపఁజేయు.

గీ. ... పంత మలరంగ నిన్ను మెప్పింతుఁ గాన పారి. ౧. ౧౩౧.

సీ. మఱియు రసమంజరీముఖ్యమధురకావ్య,రచన మెప్పించితొంటి గీర్వాణభాష,ను

అము. ౧. ౧౩.

గీ. . అగజ నీవు, నింత మెప్పించుకొంటి నీ కెవ్వరీడు . ప్రభా ౧. ౧౩౭.

౨. రంజించు, సంతోషపెట్టు.

సీ. సిరాజానకుఁ జెల్లు నింద్రుని మెప్పించి నవ రత్నసింహాసనంబు వడయు,

విక్ర. ౮. ౮౮.

సీ. భ్రమరికావళుల న ర్తనగతులను,

గీ. నాడి మెప్పించు నెట్టిచోద్యంబో తరుణి, .

కాశీ. ౬. ౧౬౯.

మెప్పు1. అ. క్రి ఎగురు, దుముకు.

సీ ఒకపరి యానంద ముప్పొంగఁ జెలరేగి మెప్పుచు కెన్నెలకుప్ప లాడు ..

ఇందు ౨. ౧౮౩.

మెప్పు2. వి. (√ మెచ్చు1) ౧. శ్లాఘ, పొగడ్త.

క. తలఁకక మెలఁగెడి మెకములు, నలుఁగుల పాల్సేసి మృగయు లొ నని పొగడన్, బలుఁగుల వేఁటలు గని మెప్పులు గులుకఁగ మరలఁ దనుచు బోయలు దెలుపన్ .

ఉ. రా. ౭. ౩౯౩.

౨. సంతోషము.

ఉ. అచ్చటి రత్నమందిరము లాత్మకు మెప్పొనఁ గూర్చునే కదా ఉ. రా. ౨. ౨౪౧.

౩. వరము.

సీ. నీ కొసంగెద నన్న నెఱుమెప్పు లిప్పుడు మఱు చిరాఁదవు లోన నెఱుక మాలి ...

అచ్చ. రా. అయో. ౨౧.

విశా. శ్లాఘాపాత్రము, మెచ్చఁదగినది.

ఉ. ... అ,ద్యుత్పులకుప్పు మె ప్పుగుకుభోదయ
వైభవలీల రంజిలన్ . ఇందు. ౫. ౯౭.

మెయి[1] = మయి[1], మై[1]. వి. (క. త మెయ్)
౧. దేహము, ఒడలు.

గీ. మేను మెమ్మెను మై మయి మే మెయి
యొడ, లన శరీరంబు దగు
ఆం. భా. ౨. ౧౩౪

సీ. అతఁడు పంద్రెండు వాలమ్ము లాభీభత్సు
మెయిఁ గ్రుచ్చి
భార శల్య ౧. ౧౨౨

క. కాంచనపాంచాలికవలె, మించిన యకాంచ
నాంగి మెయిజిగి పయి వ్యాపించం గాంచిన
తరువులు, కాంచనతరువుల తెఱంగుఁ గైకొన
నచటన్ ఉ. రా. ౨. ౧౨౫.

సీ. ఘనసారకాశ్మీర గంధసారోదార మృగమద
పంకంబు మెయిఁ దనర్ప
విక్ర. ౧. ౮

౨ పార్శ్వము, ప్రక్క.

చ. నిర్మర్యాదంబుగాఁ బెనంగు సైన్యద్వితయంబు మందరక్షుభితాంబుధిచందం బగుట
కుం దగి యచ్చిపోరెడు శరంబులు నిరు
మెయిన్ గలిచిన కుంతక్షురికాదులును .
భార. భీష్మ ౧. ౨౬౪

ఉ. . శివ్యపం క్తి య,త్యాదరలీల నిర్మాయిల
యందుఁ దనుం గొలువన్ మహోన్నతిన్ .
విక్ర. ౬. ౫.

3. కెంబడి

క. ఏకరసమయక్షేత్ర మ,నేకాపధిరసమయం
బయినయట్ల సుమీ, యేకవిధ మైనబుద్ధి
య,నేకము లగుకర్మముల మెయిం బోక
నృపా . భార. శాం. ౪. ౧౯౫.

శ్లో. యథా హ్యేకరసా భూమిరోషధ్యాత్మానుసారిణీ, తథా కర్మగతా బుద్ధిరంతరాత్మానుదర్శినీ
సం భార. శాం. ౨౦౪. ౧౪.

గీ. మేఁతకై పోవుకదుపుల మెయి వడిన క,ళింద
కన్యాతటంబుల నిందునందు, వాడుచును
బాడుచును వల్లవాన్వితముగ, వరిగె బల
దేవుఁడును తోన యరుగుదేర
హరి. పూ ౪ 3.

౪ విధము, రీతి.

క. మనలోన నెవ్వఁ డెమ్మెయి, పనివెంటను
విరటుమనము పడయుదము
భార. విరా ౧ ౬౫.

సీ హిమరుచి కీ మెయి యొందుండి వచ్చె నితాంత
సుధాపూర్ణకాంతి దనర
కు. సం. ౫. ౬౦౦.

గీ. తంద్రిపిమ్మట నివి యేము తగినభంగిఁ, బంచు
కొన నేర కిమ్మెయిఁ బ్రతిదినంబుఁ, బోరు
చున్నారము
విక్ర. ౨ ౮. సైష ౧ ౪౫.

జ. మెయికొను, మెయికోలు, మెయితాలుపు,
మెయిపాలు, మెయిమఱపు, మెయిమఱువు,
మెయివడి, మెయివెట్టు, మెయిసిరి.

మెయి[2] = మయి[2], మై[2]. ప్ర ద్రు. ౧. కొన్ని
యెడలఁ దృతీయావిభక్తియందు వచ్చును

చ. . సంజయుం, బనిచె మహారణంబు పరి
పాటి మెయిన్ సకలంబుఁ జెప్పఁగన్ . .
భార. భీష్మ. ౧. ౪.

ఉ. ఏల దురంత చేదన మెయిన్ బొరలాడెదు
శాల్మి దక్క మే,లే లలితాంగి ...
మను. 3. ౬౪.

ద్వి. మేఘవాహనుఁ డొంటిమెయి నుండఁ జూచి, మేఘనాదుఁడు మాయ మిగులఁ గావించె ..

రం. రా. ఉ. ౩౯. పొ. ౩. పం.

కు. సం ౪. ౪౪౧.

౨ కొన్నియెడల సప్తమీవిభక్తియందు వచ్చును.

వ. అప్పుడి మెయి నగ్నిచేత నగుఁబా టగు నస్వాఙతో భవద్దయా, వననిధి నాశ్రయించు టకు వచ్చితి భార. అను. ౧. ౨౫౧.

మెయి^{3}. వి (సం. మహీ) భూమి

క. ఆ యమునాద్వీపమున న, మే యోఁ డు గృష్ణుండు పుట్టి మెయిఁ గృష్ణద్వైపాయనుఁ డనఁ బఱఁగి భార. ఆది ౩. ౪౫.

క. వీ రెలంఉఁ గౌరవులును, భారతులును గౌరవులును బాండవులు ననన్, వీరు లయి పరగి రిది నయు, పారగ భవదీయవంశపరి పాటి మెయిన్

భార. ఆది. ౪. ౧౧౭

గీ. నరుఁడు నారాయణుండు ననంగఁ బరగు, నిత్యపురుషులు నీవును నేను జుమ్ము, భువన హిత మాచరింపఁగాఁ బూని పేర్మి, వచ్చి యిమ్మెయిఁ బుట్టినవార మనఘ.

భార. శాం. ౬. ౪౧౯.

మెయికొను = మయికొను, మైకొను.

అ. క్రి. (మెయి^{1} + కొను) ౧ కలుగు. పుట్టు.

గీ. మెఱయుచెయ్వుల రాగంబు మెయికొనంగ; నెడఁద సొగయించుమాటల నెలమి మిగుల, నిన్ను ననురక్తిఁ గొలుచువన్నెలఁత లుండ, నీరసాకారపైరంధ్రిఁ గోరఁదగునె.

భార. విరా. ౨. ౬౪.

క. పోలినచిత్తము దనలోఁ, నాలుకనం దోన తెలివి మెయికొనునట్లు, స్త్రీలితనయనసరోరుహ, నై లక్ష్మణుఁ జూచి దుఃఖ తాత్పర్యం డగుచున్. భా. రా. యు. ౫౯౩.

సీ. ముంగేల వంచినమెంగ మెగయించుచుఁదో మెయికొను నేత్రనిమీలనంబు

కవిక. ౩. ౨౧౨.

౨. సమ్మతించు, ఇష్టపడు.

క. అరయ వివృతస్వర్గ, ద్వారము రాజులకు నాహవం బండుమవలో, దారులు దొల్లియు నరిగిరి, మీరీమార్గమున నడవ మెయికొను టొప్పన్. భార భీష్మ ౧. ౯౭.

వ అయ్యుమామహేశ్వరుల తపోభంగంబు సేయు మనిన దానికి మెయికొని వచ్చితి .

కు సం ౪ ౪౧౬.

క. నే నొక, వనితారత్నంబుఁ జూచి వలచితిఁ దనుఁ బట్టిన బ్రహ్మరాక్షసుని కతమున మెయికొన దదియు సంగమున కెబ్బంగిన్.

దశకు ౧౧. ౫౦.

౩. పూను, ఉద్యమించు.

క. నానావిధభూతమయము, మే నతిచంచలము మనము మెయికొని విక్రమం, బేనరునకుఁ జెల్లింపం, గా నగు సత్యంబు నడప్రక్రమ మట్లుండెన్. భార. విరా. ౧. ౧౯౩.

సీ. జగము లన్నియు నొక్కమొగి సమయింపంగ మెయికొని గమకించుమృత్యువొక్క .

భా. రా. యు. ౧౪౬౩.

సీ. మెట్లకుఁ దరమిడ మెయికొంట యాయింతి కుచములప్రతిఁ జూపఁగోరు నెల్ల ..

కవిక. ౩, ౪౯.

౪. లభించు.

క. అది పెట్టిదంపువెరవున, మృదుభూతోపాయ మునను మెయికొనద ప్రజం, బొదవ వలయు

వాఙ్మానసంపద గలసాశతమూతోఁ బతి
యవహితుఁడై. భార. శాం. ౩. ౧౪౦.

౫ ఇష్టమగు, రుచించు

క. కాలము సేరినపోగిక్కి, మే లగునాపథము
లందు మెయికొనునె మదిన్, చేల చెడ
నున్నతతి వినఁ, బోలునె దగుబుద్ధు లల్ప
బుద్ధుల కెందున్. భా. రా. ఆర. ౨ ౧౭.

స. క్రి. ౧. అంగీకరించు, ఒప్పుకొను

క. తగ విదురుఁ బంచి యాతని, మగుడఁగఁ
బిలిపించె నాయమయుఁ దనయునకున్, వగ
యును గూర్మియు వెరవును, మిగిలినవచనముల
సంధి మెయికొనఁ జెప్పెన్
భార. ఉద్యో. ౪ ౭౨

గీ. ఇట్టివానిఁగ నన్ను మీ రెఱిఁగి యిచటి,
కిందఱును వచ్చి యక్కటా యిట్టు లడుగ,
మీకుఁ బ్రియ మైనకార్యంబు మెయి
కొనంగఁ, గమటకంటెను సుకృతంబు గలదె
నాకు. భార. భీష్మ. ౩. ౩౦౨.

౨ పొందు

క. వేఱుగఁ గనినం బ్రకృతిఁ, జాఱవిడిచినట్ల
తనదునుజ్ఞానము న్యక్కారము విడిచి తన
కంటెను, మీఱ నొకటి లేమిగాన్పు మెయి
కొన వలయున్. భార. అను. ౪. ౨౦౨.

('అంగీకరించు' అని శ. ర.)

మెయికోలు = మయికోలు, మేకోలు, మైకోలు.
వి. (√ మెయికొను.)
(పూనిక, ఉద్యమము.)

క. తమతమదేశంబులకై, మిముఁ గొని పొంద
వుల గెలుచు మెయికోలున భూ, రమణులు
గొందఱు వచ్చిరి ..
భార. భీష్మ. ౧. ౩౧.

మెయితాలుపు. వి. (మెయి^{1} + తాలుపు)
శరీరధారి, ప్రాణి.

రగడ. తవిలి యున్నఁడు జేని నిమ్మెయితాలుపు
లకును గీడు సేయక
అచ్చ. రా. యు. ౬౪.

మెయిపాలు. వి. ఔ. (మెయి^{1} + పాలు)
సమభాగము
(బ. మెయిపాలులు, మెయిపాళ్లు)

క. పెక్కండ్రు పూఁటవారలు, తక్కొని
మెయిపాళ్లి నరువఁ దగు నొకచాయం,
బెక్కండ్రు పూఁటయగుచో, నొక్కనిచే
నైన నర్థ మొదయందు గొనున్
విజ్ఞా. ౩. ౭౬

శ్లో. బహవః స్యుర్యది స్వాంశైర్దద్యుః ప్రతి
భువో ధనమ్, ఏకచ్ఛాయాశ్రితేష్వేషు
ధనికస్య యథారుచి
సం. విజ్ఞా. వ్య. (శ. ర)

గీ. పెండ్లిచేసిన నిలుచెడి పేద లైన, కూఁతులకుఁ
దల్లిధనమైనఁ గొనుట యుచిత, మందఱును
నొక్కభంగివా గగుదు రేనిఁ, దారు మెయి
పాలు గొనుటయ ధర్మ మెందు
విజ్ఞా. ౩. ౧౨౪.

మెయిమఱపు = మయిమఱపు, మైమఱపు. వి.
(మెయి^{1} + మఱపు) పారవశ్యము, ఒడలెఱుం
గమి (శ. ర.)

మెయిమఱువు = మయిమఱువు, మేమఱుగు,
మైమఱువు. వి. (మెయి^{1} + మఱువు) కవచము.
(శ. ర)

మెయిమెయి. మయిమయి, మైమై. క్రి. విశే. ప్ర.
౧. అనాయాసముగా.

ఆ. మెయిమెయిం జెనంగి మెచ్చించి ముక్కంటి,
చే వరంబు గొని విశిష్టదివ్య, కర్మదీప్తుఁ

దైవగాండీవి కోరఁ దాఁకె, నెవ్వఁడు జాల
ననికి నెప్పు డేల . .

భార. ద్రో. ౧. ౪౫.

గీ. మదనమోహ్యంబు చెప్పక మగుడదంద, మెల్ల
నేర్పడ మెయిమెయి నెఱిఁగి రమ్ము ...

దశకు. ౬. ౧౬౩.

౨. నిరుపద్రవముగా.

క. ఏ నపుడు ధర్మపాశా, ధీనుఁడ నై కోపము
నణఁ దీ కొనరింపఁ,గా నేరకున్న మెయి
మెయిఁ, బో నయ్యెఁగాక యింకఁ బొమ్మ
యిచటన్ . భార. విరా. ౫. ౯౧.

క. నాకన్నులరొమ్మదురం బడి, దేశ్రీయ మెయి
మెయిన బ్రదికి రాఁగాదు నింకన్ .

భా. రా. యు. ౧౫౫౭.

వ. అమ్మెప్పసలి .. యక్కూపారు నక్కూఁదండ
సంబులం బోలెఁ దనరెండుకోలలం బి ట్టూఁది
కొలవకె మెయిమెయిం గదలించి కనుగొంద
కుంద జలాధిదేవతాసమూహంబునకుం జెప్పు
టయు .. కాశీ. ౪. ౭౭.

మెయిపడి = మయిపడి, మైపడి. వి.
(√మెయి¹) ౧. సమ్మతి, ఒప్పుదల.

గీ. పలుకు లేర్పడ విని మె త్తబడినయట్లు, సుభగ
మెయిపడి చూపుగాఁ జూచి తనదు,
హృదయ మెఱిఁగించుకొలఁగున నిట్టు
లనిరి . భార. విరా. ౨. ౨౫౯.

౨. విధము.

సీ. భావించి నీముద్దుఁబలుకుల మెయిపడి బల
పడఁ గఱచురాచిలుక లెవియు ..

కు. సం. ౭. ౭౭౪.

ఆ. కయ్యమునకు వలదు కాల్దివ్వ నధిప పా,
మమున ఖేదమునను మా త్ర మునను, మె త్తఁ
జేసి చెఱచు మెయిపడిఁ దప్పించు,కొను కొలం
గఱింగికొనుట మేలు ...

భార. శాం. ౨. ౨౭౨.

౩. సౌమ్యత.

మ. ... ధర్మనందనుం డతనియుద్ధతిం బయి
లోడి మెయిపడి గలవడపడిం బ్రవ ర్తిల్లు
చుండియు జూదంబువెంట పోనపోయి
తోడరి చిక్కువం బడిరి ...

భార. ఉద్యో. ౧. ౨౨.

మెయిపెట్టు. అ. క్రి. (మెయి¹ + పెట్టు) మేను
పెంచు, పుష్టిఁజెందు.

గీ. పార్థ మందస్మితముతోడ సమ్మరారి, యపుడ
హయముల మెయిపెట్టునట్లుచేసి, తఱిమి
నీరులఁ ద్రావించి తడవి మగుడఁ, దెచ్చె .

భార. ద్రో. ౩. ౧౬౩.

మెయిసిరి. వి. (మెయి¹ + సిరి) నాట్యగతి
భేదము.

క. లయతోపు దృష్టియును నభి,నయ మును
దురమ్ము కూడి నయ మున్నతిరే, కయును
బ్రమాణము హొరువున్, మెయిసిరి యవధు
కము మరువు మెలఁకువ యమరున్.

ప్రబంధ. ౧౦౭.

మె(యిదు)ద్దు. అ. క్రి. పరవశమగు.

శా. సారాచారవిచారదక్షులు . అక్క నిన్ను
సెవయున్ భావించి దుర్వారసం, సారాం
భోనిధి నీఁది పెంద్దు మమహాసౌభాగ్యత్మ త్రై
మ త్త్యలా, ధారాధేయమిము క్తి యు క్తి
లగుచున్ వారిద్యోవిద్రావణా ...

కు. సం. ౧౦. ౪౬౩.

మొర. వి. ౧. సంశయము.

చ. వెఱ మొర లేనియట్టి బలుఁడియుఁడు కృష్ణ
కుమారుఁ డొక్క చేఁ, బట్టి ..

భాగ. ౧౦. పూ. ౭౭౨.

౨. విధము.

క. కోమలకారావాం వదన, యామవతీ సేతఁ బొదుపు దనుచున రాఁగాఁ, గాఘూహితుఁ డీకుండెడు, నా మెర వెలఁదికిని ద్రివళు లతి శయ మరయ్యెన్ . ప్రబంధ. ౨౯౫.

మెరక. విశే. మెట్ట (వి. మెట్టనేల. శ. ర.)

గీ. మెట్ట మెరక యనఁగను మెఱయుచుండు, స్థలికి సంజ్ఞలు .. ఆం. భా. ౨. ౫.

మెరకు. స. క్రి. త్రిప్పు.

ద్వి. దండిమై యామ్యహస్తంబున గోరు, గొండి వల్పటికంటికొల్కి_లో మనిచి, యల్లనఁ గంటిగ్రు డ్డవియక యుండ, మెల్లనఁ బట్టును మెరకి పెకల్చి.

పండితా. మహి. ౨౫౧. పొ.

మెరమెర[1]. వి. ౧. వ్యధ, దుఃఖము.

సీ. అమ్మహాత్ముని హృదయమునకు మెరమెర పుట్టింప నేటికిఁ బోయి కాంచి .

భార. శా. ౧౫౪.

క. మురముర దివిజాల హృదయము, మెరమెర యుడ యడఁగు నమచు మెఱసెన్ హరి యున్ .. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౭౧.

చ. మెరమెర యేల నీకు హరిమిత్రి నుకుండు సమిత్రుఁడుత్తము, స్థిరమతిఁ బొల్చు నొక్కరుఁడు . . పద్మ. ౨. ౫౮.

౨. సంశయము, సంభావన.

క. అరివధము పాప మని మది, మెరమెర గలిగి నను దగిన మెయిఁ జేయుము భూవర ప్రాయ శ్చిత్తము . భార. శాం. ౧. ౨౭౦.

భార. అశ్వ. ౪. ౧౬౧.

3. ఖేదము.

క. పురుషుఁ డన నేకొండే, పురుషోత్తముఁ డైనరేన పురుషోత్తముకా, న్మరణముఁ బురు షత్వం బును, మెరమెర గలు దయితకాఁడ మెయిఁ కొనుఁ గ్రియలన్.

భార. భీష్మ. ౧. ౧౯౯.

౪. కాలిన్యము.

ద్వి. పరమ మాహేశ్వర పట్టభద్రుండు, వృడుని భక్తులలోని మెరమెర వోవఁ, గడిగి నిర్మల ములు గావించుకొనన ...

ప్రభు. ౨. ౭౦. పా. ౨౨. పం.

౫. క్రౌర్యము.

సీ. మీనాక్షిపై నింత మెరమెరనేకువే చేరి మీనాంక రక్షింతుఁగాక .

కపతి. ౪. ౨౭.

జః మెరమెరపడు, మెరమెరపాటు, మెరమెర లాడు.

మెరమెర[2]. వి. తళతళ మను కాంతి.

రగడ మెరమెరని కొలనిదరి మీ లంచు లకు ముకులు, మరగ నీకసదోయి మాయింపు చకచకలు మనుచ. 3. ౭౪.

మెరమెరపడు. అ. క్రి. (మెరమెర[1] + పడు) సంశయపడు.

వ. అని చిత్తమోహంబు దిరస్కరించుచు నిజా శ్రమంబునకు వచ్చి తనమనంబున మెరమెర పడుచుండును వా. రా. ౪. ౧౧౦.

మెరమెరపాటు. వి. (√ మెరమెరపడు) సంశయ పడుట, మెరమెర పడుట.

ద్వి. సరకునేయుదు నా యీ సామ్రాజ్యపదవి, మెరమెరపాటేల మీకుఁ జిత్తముల ...

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౫౧౫. పం.

మెరమెరలాడు. అ. క్రి. (√ మెరమెర[1]) వ్యథ నొందు, బాధపడు.

[illegible] ...

మెఱుగ్వు = మెఱుగు, మెఱుఁగు, (చూ. [illegible])

మెఱుఁగు(బు)చుంటుగ్వు. వి. (√ మెఱుగ్వు.) [illegible]

గీ. [illegible] ... [illegible]

మెఱుచేఁ = మెఱుపు. అ. క్రి. [illegible]

[illegible] భార. ఆది. ౬. ౨౦౧.

[illegible] భార. ద్రో. ౪. ౧౧౧

[illegible] ...

[illegible]

మెఱుపు. వి. (√ మెఱుచు. [illegible])

౧. [illegible]

[illegible] ...

[illegible] ౨. ౪౯.

[illegible] ...

[illegible] ౩. ౧౨౫.

౨. [illegible]

[illegible]

అ[illegible]. రా. బా. ౩.

[illegible]

అ. ము. [illegible] ౩౨. [illegible] ౨ ౮౦.

మెఱుపుఁదీఁగ వి. (మెఱుపు + తీఁగ.) ౧. తీఁగ వలె [illegible] మెఱుపు. (శ. ర.)

౨. [illegible]. (శ. ర.)

మెఱ(ఱ)యు. అ. క్రి. ౧. ([illegible])

[illegible] ... [illegible] ... [illegible]. ౫. ౪.

[illegible] ౫. ౭౧.

[illegible] ...

[illegible] ౨౧౧. [illegible] ౩. ౪౦.

౨. [illegible]

గీ. [illegible] ౨. ౫౩.

౫. క్రి. ౧. [illegible]

శా. [illegible]
[illegible]
భాగ. ౧౦. పూ. ౪౪౯.

మ. కవిలో [illegible] [illegible] మెచ్చు [illegible]
[illegible] ... [illegible] ౪. ౯౩.

౨. ఇటునటుం ద్రిప్పు; (క త్తిసో౯ బాడిచి) ఇటునటుం ద్రిప్పు.

సీ. [illegible] సంధించి మెచ్చు[illegible], [illegible]
[illegible] ...
భో౯జరా. ౩. ౪౪.

ద్వి. [illegible]
[illegible] ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౫. పం.

క. ... చక్రంబుఁ ద్రిప్పుచు [illegible]
[illegible] మెచ్చుచు [illegible]
[illegible] ... భాగ. ౬. ౩౬౦.

౩. భేదించు.

క. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ఆ. వి. ౨. ౯౪

౪. బాధించు.

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
పరమ. ౨. ౧౧౪.

వి. ౧. తలక్రిందుగా చేసెడుదానికి, [illegible] మెలిక.

చ. [illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
అంటుచు ... భా. శా. ౧. ౨౯౩.

సీ. [illegible]
[illegible] మెచ్చు [illegible]
ప్రబంధ. ౧౦౯.

క. ... [illegible] మెచ్చు [illegible]
[illegible] .. హై. భా. ౩. ౧౦౩.

౨. గంతు.

సీ. మెచ్చు [illegible]
[illegible]
అచ్చ. రా. యు ౯౦,

రగడ. [illegible]
[illegible]
[illegible] ...
చంద్రా. ౪. ౨౩౪.

మెఱమెచ్చు. అ. క్రి. (మెచ్చు[1] + మెచ్చు[1]) మిక్కిలి మెచ్చు.

సీ. ... [illegible] మెఱమెచ్చుఁబలికి.
శేం. మా. ౫. ౧౪౯.

వి. ౧. అచ్చెరువునకైన పొగడ్త,

చ. మనమున మాటలం గ్రియల [illegible]
[illegible]
మెచ్చులకై [illegible]
[illegible] ...
పారి. ౧. ౧౧౮.

('మిక్కిలి మెచ్చు' అని శ. ర.)

౨. మిక్కిలి మెచ్చు

క. ...నిర్వహణంబు చేయం [illegible]
మెఱమెచ్చుల [illegible] ... [illegible]

క. [illegible]
[illegible]

పాళరము, మెఱమెఱుప్పులరాక యతఁడు
మేదిని జేమా. వేమన, ౨. ౧౮౯.
విశే. మృత్పుత్రికాబొమ్మ నది.

క. నయగారపుఁదమిఁ గవటు, ప్రియముగ మెఱ
మెఱుప్పుఁ బల్కరింతల మిథ్యా, దయమును
దైవచారపు, నయమున మునిఁగూడి కొన్ని
జాణ్మ రమించెన్. విప్ర. ౪. ౧౩.

సీ. అసమార్గపుని యుల్లాతి మెఱమెఱుప్పుఁ
గూర్మితో నందినకూర వెట్టు ...
కుక. ౨. ౫౫౪.

మెఱయించు. స. క్రి. (√ మెఱయు) ప్రక
టించు, బయలుపఱచు.

క. ఈ లా మూతిమినట్లు ధరమున, దరితీపుమింటారి
పలుకదారినయంబున్, మెఱయింప నేర్తు
రప్పారి, మెఱుముద్దలకాంద్రు వాద్యవిసద
ప్రాధిన్. చం. రా. ౩. ౭౭.

సీ. పట్టుఁబో వాంగఁ జే బుట్టిన ట్టివి దాఁచి
కొంచుఁ బోవక మెఱయించు టెట్లు ...
కళా. ౨. ౪౯.

గీ. ..మాబలీంద్రునితోడి కార్యంబుగోరి, తేని
యూరితి నేనకవృత్తిగాని, వారకవంబులు
మెఱయింప దాళక లింక, నీవ నెటువలెఁ
దోఁచు నోనిర్జరేంద్ర. దశా. ౨. ౧౧౨.

మెఱసు అ. క్రి. ౧. (మెఱుపు) తళుక్కనఁ
బ్రకాశించు; ప్రకాశించు.

సీ. పాలసంబు మెఱసి దిక్కులఁ గాంతి
పూరించుట్రొక్కాయ మెఱుఁగులతుక్కడంచి.
భార. విరా. ౨. ౭౩.

క. మెఱుపులంగ మాకుమ గురియుఁగ, మెఱుపుం
బురవిధంబు బయోధరమేళం, బెలుగు రవ
ములొప్పుదిన, వెలుచీకటి విరిపె వింక
నెక్కం బెసుపున్ ... హార. ౩. ౯౯.

గీ. తరితరచే తరిత ధారణీతల్పతంబు, మెఱయగ
మెఱసినరితి ప్రథమంబుమడి, యాభ్రమ
దిక్కులఁ జాసన్ను యనుతంబున, మానసమున
నిట్టు అనిరూ నవ్యానిఁ గాంచి ...
దశా. ౭. ౧౧౭.

సీ. కాంచనకాంచలదిక్యకాశేయచేలంబు ఘన
కటితటమునఁ గరము మెఱయ ...
విక్ర. ౧. ౯.

౨. ఒప్పు, శోభిల్లు.

ఉ. ఇందువంశవిభుఁ డుపేంద్రుఁ డింద్రప్రస్థ
పురము పాచ్చ్య సతివిభూతి మెఱసి ...
భార. ఆది. ౯. ౨౧౫.

సీ. సమరసవ్యతోచ్ఛిత చమరవాలంబుల గఱ
పాలయు భుజాగ్రముల మెఱయ ...
పా. ౧. ౪౪.

చ. పలువగు బారికేళినవపంక్తులు మామిడితోపు
లుం గడున్, మెఱయుచు వాత్మత స్ఫురణ
మెచ్చును నచ్చిరయమున్ ఘటింపఁగన్ ...
కళా. ౨. ౧౩౪. అం. భా. ౩. ౯౩.

౩. ప్రకటితమగు, వెల్లడియగు.

గీ. అప్పు చక్కఁగఁ దీర్పనయమున్న మెఱయు...
హర. ౨. ౧౯౯.

సీ. ప్రహసనప్రకరణభాణాదిబహువిధరూపకం
బులయందు రూఢి మెఱయ ...
విక్ర. ౧ ౭౦.

౪. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

క. మురమురి దివిజాలస్వాదమును, మెర మెర
యుఁడు యుడఁగు నమున మెఱసెన్ హరి
యున్. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౭౧.

గీ. తక్కఁగల్గనైనిటులవెల్లనుక్కడంచి,మిఱుల
సంగ్రామభూమిలో మెఱసినట్టి రిపుయమని
తీవ్రతరమను ఖైరింతరేక, యిఁడి తోకాతని
ధర్మ విడిసి యనిరాం. భరు. ౪. ౧౮౧.

ఉ. ఎండఁగదు మల్ [illegible] మ్రోఁతు కృపన్ విధవాథిరాముఁ డా, మెండుఁగదు వానివృత్తక [illegible] బ్రహ్మ యూఁడుఁగా, మెండి [illegible] వివరు బాధక లాట ...

ఉ. రా. ౧. ౩౭౪.

౫. పూను, ఉద్యమించు.

గీ. మెండి దయను [illegible] మెండరించ మేలుకచ్చుఁ, గీదు వచ్చు మనంబులో నేద నలదు ...

శా. ౨. ౧౦౪.

౬. అతిశయించు.

క. ప్రాకటనవరసకలా, పాకములు మెండుము మధురసమధుద్రాక్షా, పాకప్రబంధరచనన్, [illegible] వసుమతి [illegible] ...

విప్ర. ౧. ౧౧.

ద్వి. [illegible] పచ్చి [illegible] మాగ్రహము, మెండుచుఁ [illegible] అనిరి ..

ద్వి. హరిశ్చం. పూ. ౩౫౨. పం.

౭. ప్రవహించు.

గీ. ఆకసంబునుండి [illegible] రాజా, ధ [illegible] కలసిద నప్పద్మ [illegible], [illegible] బదరించి [illegible] మెండు [illegible] ...

హరి. పూ. ౭. ౯౮.

౮. క్రి. ౧. మెండుగునట్లు చేయు, మెండు మెండించు.

సీ. [illegible] నిల్పి మెండి [illegible] [illegible] సృష్టిఁ [illegible] ...

[illegible] ౪. ౬౧.

౨. ప్రకటించు, బయలుపఱుచు.

ఉ. రాజకులంబులోఁ [illegible] మెండినచ్చన్, రాష్ట్ర [illegible] ... మెండిన [illegible] మెండి [illegible] మెండ్లు [illegible] ...

భార. ఆది. ౭. ౧౧.

ఉ. [illegible] ... గలదు [illegible] గలిగినంబు, మెండు [illegible] ... నిల్చుదు [illegible] ...

భార. విరా. ౪. ౨౭౩.

ద్వి. [illegible] మెండి, [illegible] ...

రం. రా. యు. ౩౫౦. పం. ౧. పం.

క అని [illegible] సన్నిధిఁ, [illegible] మెండి [illegible] నిందించిన [illegible] పాయక, ముని [illegible] ...

వి. పు. ౪. ౧౪.

౫. మెండుచుండు, మెం డడి.

మెండువడి(ఱి) వి. (√ మెండుము. వ. మెండు దుఁబ, మెండుకొను, మెండుకట్టు) ౧. అతిశయము.

సీ. మిత్రప్రకాశంబు మెండువడిఁ [illegible] ... పాలించి ...

చంద్రా. ౪. ౭౪.

౩. వడి [illegible], గడిగి [illegible] ... [illegible], గడిగిన [illegible] ...

హంసా. ౪. ౧౪.

గీ. [illegible] మెండువడియు [illegible], [illegible] ... [illegible] గడి [illegible] ...

ప్రబంధ. ౧౬.

౨. స్థైర్యము.

ద్వి. కాల్గొను రెండు సక్కణాలు సక్కెలచేఁ, గడి
కండియుఁగొట్టి కొండంచు పుట్టి, క్కృష్ణుని
మురికులఁ జెట్టి మెఱవడిఁ బట్టి ...
పండితా. పురా. ౯౦. పు.

ద్వి. మిఱుమిండ్ల నయగారు మెఱవడి మెచ్చి...
బస. పు. ౪. ౧౦౫. పం.

౩. తీర్పు.

సీ. మెచ్చించినాఁడవు మెఱవడిఁ గణ్ణాటనర
నాయకుని వీరనారసింహు ...
హైం. ౧. ౧౭.

క. పని మెఱవడి పలుకఁగ రుదపద్యంబుఁ దవిలెన్ ...
రూరూ. ౪. ౭౭.

చ. కరచరణాదు లందమిఁ గల్గి నయింతట నే
కసుర్తిలెన్, మెఱవడిఁ గాంచ నేర్చిర మసిక
పలుల్ ...
కృష్ణ. ౨. ౧౦౪. ఉ. రా. ౪. ౨౯౧

౪. ప్రకాశము, శోభ.

గీ. మంచిగుణములు గలయట్టి మనుజునందు,
స్వల్పమగు నైన నది ప్రకాశంబు నొందు,
శ్వేతగిరిశిఖరంబు నైతికరుని, కిరణాళంబు
మెఱవడిఁ జారయుకరణి
శా. పంచ. ౧. ౩౫౧.

౫. విధము.

శు. ...తగరుల గన్నుల దార్క్యాన్నబిఁక,
మలయపలపోట్లాటమాడ్కి రక్తము పుంజాలు
కలిచి కాట్లబట్లు గలుమక నారెలు దుస్సి
పొలుపడను ప్రేరేపించిన మెఱవడిని ...
ప్రబంధ. ౭౯.

౬. ఉద్రేకము, విజృంభణము.

శు. అని మహేయుం మెఱసిలుమని మెఱవడిఁ
జరపిన మెఱసిరుదు వెలుంగునపదన్ ...
భాగ. ౮. ౩౯౭.

(మంత్రిపా. మెఱవడి మెఱసిన. శ. ర. పా.)

౭. గౌరవము.

క. మెఱవడి పెక్కు పురోహ్యర, దొలుఁగుడు నీ
పాదురాత్మ్య విష్ణుని పానిక్, మెఱవడి
దొలఁదర్పి యుద్ధము, గలచి పరం బిచ్చి
కాంతుఁ గావించు రహిన్. శేష. ౪.

(శ. ర. మెఱవడి దొలఁదర్పు = గౌరవించు.)

౮. ఊరేగింపు. (శ. ర.)

విశే. ప్రకాశించునది, శోభిల్లునది.

క. కెలు దగ్గరించుఁ జాక్కులు, తల సై పొడము
టయుఁగగనతల మెఱప్పారెన్, మెఱుఁగారు
మూర్తుములచే, మెఱవడి యానసల్లకట్టు
కొల్కుట్టు గతిన్. విక్ర. ౬. ౭౪.

సీ. బంగారు మెఱవడిపల్లసంబుఁ దోడఁగొంటట్టు
కీలు పక్కురలతోడ ..
పి. శతం. ౧. ౧౧౧.

ద్వి. మఱుఁద కెంజడలు కాఁగ కట్టి చుట్టి,
మెఱవడిగా భూతి మెఱయనిండ నలఁది ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౭౪. పం.

మెఱికలు. వి. బ. ఇంతుక దొట్టు పీతిపలివర్ణము

గీ. అమరికలఁ గల్గి పంకతి తమదరొట్టి, కోట
పొట్టు కెక మిసుపరింది మెఱిక, లాడికముగ
జాక్కు వగఁ గిరఁజడ్డకొక్కఁ,గలచిరాటుల
గల్పు రక్కుమకోక్లు. ప్రబంధ. ౧౩౭.

మెఱియు. వి సం||క్రాంయు.

క. కలుకంచుధ తీపలిగాఁ, గొలగా మెఱయుము
నవిరముఁ గాన్పితినాట్లల్, మఱి పింద
మాసం బెట్టిన, మెఱయుట్రిం మెఱుదు
మిగాసు మెఱుపుల మెఱుపుల్.
శిశు. పా. ౧౭౩.

చ. మెఱియులనంచిరక్కులములమిక్కిలిరక్కు వ
మిాఱి క్రొత్త నే,డైరయుఁ బలి
ర్పఁగా ... ప్రభా. ౧. ౯౧.

బ. మెఱయుఁడు, మెఱయుట.

మెఱయుఁడు. విశే. (√ మెఱయు) గుండ్రాతి పంటివాఁడు. కఠినుఁడు. ('దళింపనివాఁడు' అని శ. ర.)

గీ. త్రిమ్మరి గదా సదాగతి తెలిసిచూడ, మెఱయుఁడు గదా యనంగఁ దేలకే మఱి మఱి, యుఁడు గదా యల్లిబాల్యుఁడు దలంప, నిట్టిచదువులచే బాధ పెట్టిలోత్రు.
సారంగ. ౨. ౧౪౪.

మెఱయుట. విశే. (√ మెఱయు) గుండ్రాయి పంటిది, కఠినాత్మురాలు.

క. నీ విచ్చో మెఱయుట వై, కాకరమున పలుకినట్లు గయ్యాళింపం, గా వెలది పేద మెలఁగా, నీ విరి వారిఁ దగిలి యేల పడింతువ్.
క౯. ౩. ౨౨౨.

మెఱుఁగంచుకమ్మ. వి. (మెఱుఁగు + అంచు + కమ్మ) ఒకవిధ మగు కర్ణాభరణము.

సీ. మెఱుఁగంచుకమ్మలు మెట్టూలు గొలుసులు మొక్కపు రయ్యెడ్డబుడగలు కట్లసరులు ...
హంస. ౪. ౧౩౮.

మెఱుఁగారు. అ. క్రి. (మెఱుఁగు + ఆరు) మిక్కిలి ప్రకాశించు.

క. స్మరమందిరమ్ము శోభా,కరముగ మెఱుఁగారు పసిఁడికంబము లనఁగాఁ, గరమొప్పు నగళపూజిణఁ, గరభోరులు వొలుచు మదన కరికరలీలన్.
శు. సం. ౩. ౨౯౧.

క. మెఱుఁగారు తమకముఖంబు ఉల్లసిల్లం మెఱుపు మిగిలి చనుదేరన్ ...
భార. భీష్మ. ౧. ౯౫.

మెఱుఁగారుఁబోఁడి(డి). వి. (మెఱుఁగారు + బోఁడి) మిక్కిలి సౌందర్యము గల స్త్రీ.

ఉ. ఆ మెఱుఁగారుఁబోఁడికి యథేచ్ఛవిహారమ్ము బాలచక్రము, దమయని చెప్పరమ్ము ... శీర్వర శాశ్వతమౌ సంపదల్ ...
హంస. ౧. ౫౭.

ద్వి. .. తెలిగన్నులవిరు, మాటలు తేట నా మెఱుఁగారుఁబోఁడి ...
పర. ౧. ౪౦. పా. ౩. పం.

మెఱుఁగిచ్చు. అ. క్రి. (మెఱుఁగు + ఇచ్చు) వన్నె పెట్టు.

చ. గానకోని సామగానమునకున్ మెఱుఁగిచ్చు చతుస్స్వరంబులం, దనకోని బ్రహ్మ ... మెఱయించుచు ... శు. సం, ౩. ౩౨౫.

మెఱుఁగిడు. అ. క్రి. (మెఱుఁగు + ఇడు) వన్నె పెట్టు.

చ. ... వేదవా, క్యవిహితవృత్తిమై నభినవాభ్యుదయం బానరించి రక్ష మా, ధవుఁగాని యాటలం దమకృతంబులకున్ మెఱుఁగిడ్డయట్లుగన్.
భార, అశ్వ. ౪. ౧౪౪.

మెఱుఁగీఁకె. వి. (మెఱుఁగు + ఈఁకె) ఒక విధమగు వేటసాధనము, వాఁడిమొనగీఁకె.

చ. .. మకరందుబల్లెములు, తలముదు బల్లులో తెరల్ మెఱుఁగీఁకెలు ప్రోఁగు చుట్టలున్, ... దసరంగ మెంపడిన తాంగి పెలంగుచు పేఁగి రొండ్లోయల్ ...
ఇందు. ౨. ౫౮.

మెఱుఁగు(ఱ్గు) వి. (తె. మెఱయు) ౧. మెఱుపు, విద్యుత్తు.

ఆ. మెఱుఁగు మెఱిసిన సొమ్ము మెఱుఁగుమీని నాట్యము, విరుల సొచ్చి తనదు ... దన, నరిగి నెమ్మి నిట్టులను వింతి ...
భార. విరా. ౪. ౨౪.

గీ. మెఱుఁగుల కెంపుల కళికల, గుంపులను
మణికనకములకుఁ గాదిలియౌ తేఁ, జాలకం
గానములు తర్కుఁగ, మెఱుఁగెల్ల నచ్చి
గరువమొనర విచ్చె ... జై. పం. ౩. ౩౧౭.

ఉ. కన్నులు గండుమీలుఁ దొలుకారు మెఱుం
గులుఁ గామబాణముల్ .
విప్ర. ౩. ౪౯. నీలా. ౧. ౫౭.

౨. కళకళమను కాంతి; కాంతి, ప్రకాశము.

గీ. మిన్నుమిడుఁగురులై రెండు మెఱయుచున్న,
మెఱుఁగు లోకపుట్టలో నున్న మెఱుఁగ
చేసు, బట్ట గ్రొప్పించి యారెంటిపాదపు
గాన, కటిగిచచ్చితి విస్మయపడి మనమున...
భార. అర. ౩. ౧౩౯.

సీ. మెఱుఁగులందూఁగఁదుమ్ములు కరపల్లి కల్లాడఁ
జల్లుపోరాడి యాడి ...
నిర్వ. ౯. ౪౯

సీ. మెఱఁత నేని మెఱుంగు మెఱయుచు వాఁడు
మెఱుంగు ... విప్ర. ౧. ౧౧౯.

౩. తెయ్య మెండతైనవానిజము.

సీ. తొంటి మింటికిఁ జొంగుదుగ్ధపాథోరాశిక
దంబమీఁది మీఁగడ మెఱుఁగు ..
మను. ౫. ౩౭. ఆం. భా. ౨. ౨౫౯.

౪. చెన్ను, ఉత్కృష్టము.

గీ. వానఁ గవితాభిమానుఁడైన కవివరుఁడ,
మిత్ర కావ్యంబె కావ్యమై మెఱుఁగు
దప్పు ... కవిక. ౧. ౧౦.

౫. వాఁడి, తీక్ష్ణత. (చూ. మెఱుఁగుపాన.)

విణ. ౧. కళకళమను కాంతి గలది; కాంతి
గలది.

సీ. భావింపనుభూషణాకార్యంబులు మెఱుఁగు
జాపులలోన చేకొంచి ...
విప్ర. ౨. ౯౧.

సీ. పెం మేఘమునాల తీలు మెఱుఁగ మెఱుఁగు
మెఱుఁగు జాముపాంచు మేఘమోఁ ద ...
తిక్క. ౧. ౧౭.

క. పాదకరతలంబులును బాడియగు పధూటి
మెఱుఁగుఁ జాలిండ్లు ...
హైమ. ౨. ౧౩.

గీ. .. పిలత్వయమున సరిగాపు చెలియ, ... కెరి
యుక్క మెంత్రము నిదుపరై వ,కమ్మరై
మెఱుఁగులై కావుగ్రమ్మచున్న, విశదకములా...
మసపోఁగ చంద్రుకళ ...
విజ. వి. ౧. ౩౫. పారి ౧. ౩౪.

౨. తీక్ష్ణము, వాఁడియైనది.

క. మాతన మెంక మణిమయ సమ, ద్యోతితకార్గము
మెఱుంగుడాపులఁ బడ చెన్.
కళా. ౫. ౨౦.

ద్వి. మెఱుఁగుఁగోలతోడి మృత్యువుపోరు,
తలంకె దానాఁ దన్ని దట్టించి ...
పారిజా. పూ. ౯౨. పం.
ద్వి. పారిజా. ఉ. ౨౧౪. పం.

జ. మెఱుఁగంచుకమ్మి, మెఱుఁగారు, మెఱు
గారుఁబోఁడి, మెఱుఁగిచ్చు, మెఱుఁగిడు,
మెఱుఁగీను, మెఱుఁగుఁగంచము, మెఱుఁ
గుఁబోఁడి, మెఱుఁగుగడ్డి, మెఱుఁగుతెత్తి,
మెఱుఁగుదుఁబురవు. మెఱుఁగుపసాపు,
మెఱుఁగుపల్లము, మెఱుఁగుబిక్కి, మెఱుఁ
గుబొట్టు, మెఱుఁగుపాన, మెఱుఁగెక్కు.

మెఱుఁగుఁగంచెము. వి. (మెఱుఁగు+కంచెము)
ద్రావ్యగివిద్య కుదరానించుటకై విధ వైన
కంచెము.

వ.... మెఱుఁగుఁగంచెము అధ్రిథలోన్నకంబు
లొ,కటలు నుచాల్ల పగ్గములు కత్తులతోను

గద్దెపై [illegible], కదిసి గాని [illegible]
[illegible] ...

చెన్న. ౨. ౨౦౯,

మెఱుఁగుఁబోఁడి(ణి) వి. (మెఱుఁగు+బోఁడి
బ. మెఱుఁగుఁబోఁడులు, మెఱుఁగుఁబోఁడ్లు)
మెఱుపువలె మనోజ్ఞరూపము గలది ; ఆఁడుది.

క. చలదింద్రనీలగోళా, మలకోమలతారతార
మండలములవ,మ్మృగములు [illegible],
[illegible] చపలము లౌర మెఱుఁగుఁబోఁడిన
యనవహల్ ... హైమ. ౩. ౧౭౪

చ. ... [illegible], చని
[illegible]
మెఱుఁగుఁబోఁడులు,[illegible] ...

శివ. ౧. ౭౯,

గీ. [illegible] మెఱుఁగుఁబోఁడ్లు,
[illegible]

దశా. ౧. ౧౯౧,

మెఱుఁగుగడ్డి. వి. (మెఱుఁగు + గడ్డి) తృణ
విశేషము, ఒకవిధమగు గడ్డి.

సీ. ... [illegible] మెఱుఁగుగడ్డి.

హంస. ౫. ౪౫.

మెఱుఁగుచెక్కి వి. (మెఱుఁగు + చెక్కి) ఒక
విధమగు చెక్కి. (శ. ర.)

మెఱుఁగుడుబురు(గు, గ్గ, ర్వు)వు వి.
(√ మెఱుఁగు. శ. [illegible]) [illegible]
[illegible].

క. ... [illegible] మెఱుఁగు
[illegible] ...

[illegible]. ౩. ౨౫.

శా. [illegible]
[illegible]
[illegible], [illegible]
[illegible],
[illegible] మెఱుఁగుఁదుంబ్రమెఱుఁగు
[illegible].

భల్లా. ౧. ౫. (శ. ర.)

మెఱుఁగుదునూనె. వి. (√ మెఱుఁగు)
[illegible] మెఱుఁగు [illegible]
[illegible], [illegible].

(శ. ర.)

మెఱుఁగుపల్లలు వి. బ. (√ మెఱుఁగు) ఎద
[illegible].

(శ. ర.)

మెఱుఁగుఱిక్క వి. (మెఱుఁగు + ఱిక్క.)
౧. పగడము. ౨. [illegible]
[illegible]. ((శా. శ. ర.)

మెఱుఁగు(ఁబె)ట్టు అ. క్రి. (మెఱుఁగు +
పెట్టు) ప్రకాశమును కలిగించు.

ఉ. [illegible]
[illegible]
[illegible],
[illegible] మెఱుఁగు
పెట్టిన,[illegible] .

భార. ఉద్యో. ౨. ౧౩౪.

క. [illegible] మెఱుఁగుపెట్టిన, [illegible]
[illegible] ..

హైమ. ౩. ౪౨.

క. [illegible] మెఱుఁగు
[illegible] ...

ఆము. ౪. ౧౪౨.

మెఱుఁగుసాన. వి. (మెఱుఁగు + సాన) ఆయు ధాదులకు వాఁడి గలిగించుతాయి.

గీ. చెఱకువిలుకాఁ డురం బను మెఱుఁగుసాన, పైని మొనయిడు కాంచనాంబకము రేఖ
దశా. ౨. ౭౮౨.

(నిదాఘ వర్ణనము.)

సీ. మదనవిస్ఫూర్తికి మాఱుటముక్కంటి మిహిర బింబమునకు మెఱుఁగుసాన
చంద్రా. ౨. ౧౮.

మెఱుఁగెక్కు. అ. క్రి (మెఱుఁగు + ఎక్కు) వన్నెగాంచు, ఉత్కర్ష వహించు, పెంపొందు

క. అతనియున్నయెడ గోధనముల్, మెఱుఁ గెక్కి పాఁడి సేమిం, గొఱఁత వడకయుండఁ జేఁపి కురియుచుమండున్
భార. విరా. 3. ౧౦3.

ఉ. మానుగఁ దప్పు లున్న ననుమానము సేయక మోదమానస, న్మానను లైనవారు పలు మాఱు పరీక్షలొనర్చి తీర్చినన్, హీనకవిత్వ మైన మెఱుఁగెక్కదె . ద్వా. ౧. ౧౫.

సీ ఒఱగంటు మెఱుఁగెక్కు నొరయుంగఁ గల కెక్కు వొన్నంచుపక్కెర యుదుటు నూప ... దశా. ౨. ౬౭.

మెఱుకు. స. క్రి. పెఱుకు, ఉత్పాటించు.

సీ. మెడ మెట్టి గోర్గొండి మెఱికి పుచ్చుఁడు వీని గ్రుడ్లు చెక్కుల నెత్తురులు స్రవింప ...
కాశీ. 3. ౧౫౨.

శ్లో. ఉత్పాటయాస్య నేత్రే త్వం నిధాయ చరణౌ గళే .. సం. కాశీ. 3.

గీ. మృత్యుదేవత మునిపండ్లు మెఱుకఁ జాలు.
కాశీ. ౨. ౪౪

మెఱుము[1]. అ. క్రి. మెఱయు, తళుక్కని ప్రకా . శించు.

క. ఉఱుముచు మెఱుముచుఁ బిడుగులు, మఱ లఁగ నలుగడలఁ బడ నవారితవృష్టుల్, గుఱుకొని కుఱియఁగఁ బంచెను, మఱియును నయ్యనలుమీఁద మఘవుం డలుకన్.
భార. ఆది. ౭. ౨౪౦.

క. మెఱుము ధనుర్దండము గుఱు, ముఱుముఁగ విశిఖతతి దొరుఁగ నొక్కటఁ దఱచై, పఱవ రుధిరంపుఁగాలువ, లఱిముఱి ఘనభుజాడు ద్రోణుఁ డదర నరేంద్రా
భార. ద్రో. ౧. ౨౯౪.

వి. మెఱపు, విద్యుత్తు

(వ్యవ) పట్టి యుఱుములు మెఱుములే గాని వానలేదు

మెఱుము[2]. స క్రి ౧. కొట్టు, ప్రహరించు.

వ. . . ప్రతిపక్షులం దఱిమియు వాలంబుల మెఱిమియు ముష్టిహతులం గ్రుమ్మియు .
సీతావి 3. ౧౦౭.

౨. పొడుచు

వ. . ఇరువురు మెయి మలంచి పొడియు డాసియు . లాసియు ద్రేసియుఁ దఱి మియు మెఱిమియు నొండొరుల దేహంబులు రుధిరాసారంబునం దడిసి .
ఉ హరి. 3. ౭౪.

మెలఁకువ. వి (√ మెలఁగు) ౧. వర్తనము.

క. చనువానిచేయు కార్యంబున కడ్డము సొచ్చి సేయుపున మెలఁగుచుఁ దానును బయిఁ బూనికొనుట దన్నుమ మెలఁగిన మెలఁకువ కును ము ప్పగుఁ బిదపన్.
భార. విరా ౧. ౧౨౫.

చ. అలరుచుఁ గెళి వేళఁ బ్రియుసాన్నిముఁ గన్గొని సిగ్గుచే మదిం, గళవళ మందఁగాఁ

జీవరత్నములు రెండును మూసికొన్న నా,
మెలఁకువతోం గవుంగిలిడి మెచ్చుచు .
శివధ. ౧. ౫. ముద. ౨. ౯౪.

౨. భద్రముగా వర్తించుట.

బంధురవృత్తము. . ఏనికపా, జనిరెుుడు పటు
పసువల తతిమలచేతం దగఁ ద్రచ్చి మెలం
కువ సం,తనకలిగిన గెలుపుల నీరిసెలఁతన్
దక్కం గైకొని యయా. ౪. ౧౬౫

క. జలతైలబిందు వయి నా, మెలఁకువ వెల్లివిరి
యైన మే లగునే
ఈ హరి. ౫ ౧౯౭

౩ జీవనము

చ చలనము లేక యీనృపతి శయ్య నహర్నిశ
మున్ సుఖించునా, మెలఁకువ హానిచేయు
టకు మేకొని రాఁ దగునయ్య
నా. పంచ. ౧. ౩౧౫.

౪ సంచారము; స్వేచ్ఛా సంచారము.

క. మెలఁకువ లగుచోటుల మను,కుల కందు
వలను జలంబుఁ గొను సెడలను మేఁ,తల
పట్టుల మృగములకును, వల లొడ్డుచు వేట
కాండ్రు వలనుగఁ జనఁగాన్.
ద్వా. ౭. ౨౪.

క. మెలఁకువలు చాలి తమతము, నిలయంబుల
కేగని వచ్చునెమళుల పింఛో,జ్జ్వల
రుచులు . కవిక. ౪. ౭౦.

౫. ధైర్యము, దిట్టతనము.

ద్వి. మెలఁకువ చెడి తోఁక మెదమీఁద వైచి,
సోలక కెలంకులఁ జూచుచుఁ బాకె ...
రం. రా. కిష్కిం. ౨౦౯. పా. ౩. పం.

౬. స్థలము, చోటు.

క. తగుతావరలు దాసును సా,మృగములు విహ
రించునట్టి మెలఁకువ గని లో,నిగరిగా వైసు

కేదుక నృజగతీశుఁడు సన్నఁజేసి చంచుల
కనిరెుున్ . చిత్రభా. ౩. ౧౩౧.

౭. ప్రౌఢత్వము, నేర్పు.

శ చిలుకల పిలుకలపలుకుల, కులుకులు గల
మెలఁకువలకుఁ గొలత ఘటించుం, జిలిబిలి
పలుకులు పలుకుచు, జలకము కలికి నొనర్పఁ
జనిరి పొలంతుల్ అచలా. ౨ ౩౧.

చ తెలుఁగునఁ జెప్ప నేర్చిన సుధీజనులెల్ల సెబాసు
ధూర్జటీ, బళి యనఁ దక్కు గుల్కువగ
బాటిలుతేట మెఱుంగుమాటలన్, మెలఁకువ
గాంచు జెక్కుజిగిమించు ప్రబంధతతుల్
ఘటింతు వౌ కృష్ణ. ౧ ౨౮.

౮ నాట్యగతిభేదము

శ మెయిసిరి యవఘళిము మురువు మెలఁ
కువ యమరున్ ప్రబంధ. ౧౦౮.

౯. తెలివి, జ్ఞానము, ప్రబోధము, అవబోధము.

ఆ. మొద్దుకేలు ఫాలమునఁ జేర్చుకొని యున్నఁ,
గరుణ వతఁడు నన్నుఁ గాంచి పలికె, న
న్నెఱింగి వందనం బొనర్చితి వాత్మ, మెప్ప
పుట్టె నీదు మెలఁకువకును. అప్ప. ౧. ౩౯.

సీ. మేలుకొంట యనఁగ మేలుకంట
యనఁగ, మేలుకాంచుట యనఁగను మెలఁ
కువ యన . అవబోధ మొప్పు
ఆం. భా. ౧. ౧౪౨.

(వ్యవ.) దొంగ యిల్లు దాఁటి పోవువఱకు వారికి
మెలఁకువ రాలేదు.

౧౦ మల్లవిద్యా సంబంధమగు పదునాలు ఉప
పీఠములలో నొకటి.

వ. అభ్యాసంబు దండవిల్కాడ కదుఱు మెలఁకువ
కరలాఘవంబు లాది యాషోడశోపపీఠంబుల
రీతుల నేర్చి ... హంస. ౧. ౨౦౭.

మెలఁకువకాఁడు. విశే. (√ మెలఁకువ) జాగరూకత కలవాఁడు.

సీ. జాగరూకాభిధాన, మలరు మెలఁకువకాఁ డన . ఆం భా. ౩. ౧౧.

మెలఁకువపడు. అ. క్రి. (మెలఁకువ + పడు) జాగరూకత వహించు, దూరదృష్టి కలిగియుండు.

(వ్యవ) మా రాపవిలో మొంచే మెలఁకువ పడితిరి కనుక నెఱవేఱినది.

మెలఁగాడు. అ క్రి. (మెలఁగు + ఆడు స్వార్థమున) సంచరించు.

ద్వి. వెలుఁగొందు నవరత్న విమల శృంగముల, మెలఁగాడు కస్తూరి మృగములగముల నవ ౪. ౨౦౬. పా. ౧౩. పం.

మెలఁగించు. స క్రి. (√ మెలఁగు) ౧. వర్తింపఁ జేయు, నడపు.

క. . వీరిన్, పరిఁ దనకొడుకుల మెలఁపిన, తెరువున మెలఁగింప వలదె ధృతరాష్ట్ర నకున్ భార ఉద్యో. ౧. ౩౪౬.

ద్వి. కారణభూత పై కర్మజాలముల, మేరల సకలంబు మెలఁగించువాఁడు రం. రా. ఉ. ౭౯. ౨౨. పం.

క. సంగడి లోకము లన్నియు, మ్రింగుచుఁ గ్రక్కుచును బయల మెలఁగించుచు ను, ప్పొంగెడు వేడుకకాఁ డటు, మ్రింగుడువడె బకునిచేత మాఁ దెలిఁగి నృపా. భాగ. ౧౦ పూ. ౪౪౬.

౨. త్రిప్పు, తిరుగఁజేయు.

క. నీ,కోమలిక మెఱుఁగుటకునై, రాముఁడు మెలఁగించి చూచె రమణీ నిన్నున్ . భా. రా. అర. ౧. ౧౪౭.

మెలఁగు = మెలవు. అ క్రి. ౧. ప్రవర్తించు, నడచుకొను ; అనుకూల్యముతోఁ బ్రవర్తించు.

క. అరయ నెన్నండైనను, మీరలు నా కొఱ్ఱగాఁగ మెలఁగుట లే దో,పౌరవరులార ... భార. ఆశ్ర. ౧. ౯౪.

క. పతికనుసన్నల మెలఁగుము . విక్ర. ౪. ౧౯౭.

క. ఇల్లాలు మెలఁగకున్నను, గుల్లా సౌఖ్యంబు పతికిఁ గొండంతైనన్, ఇల్లాలు మెలఁగు చున్నను, గొల్లా సౌఖ్యంబు పతికి గోరంతయునన్. శేమ. ౧. ౧౩౯.

౨. వర్తించు, ఉండు.

చ. కలిమికి నొప్పు గాఁగ బలగం బయి నీకడ నాతనూభవుల్, మెలఁగఁగఁ జూడఁ గానన యమేయభుజాబలశాలి విక్రమో,జ్జ్వలుఁడు సుభద్రపట్టియును వమ్మయి పోయెను భార. సౌ. ౨. ౨౯.

గీ మీనరాశిని సూర్యుండు మెలఁగుచుండ .. భీమ. ౭. ౩౭.

క. మెలఁగుదురు గాక కడుఁబ్రునఁ, గలకాలము జాతరాగ్నిఁ గమలి బలీంద్రా . దశా. ౨. ౩౭౫. ఇందు. ౩. ౪౨.

౩. సంచరించు, తిరుగు.

సీ. మిట్టుఁ బల్లంబు నై మెలఁగంగఁ దశరథ ప్రముఖ వాహనములఁ బఱప నవువు, గాకున్న మేదినిఁ గడుసమస్థలిఁ గాఁగ వెర వున నొనరించి భార. ద్రో. ౨. ౨౧౧.

ఆ. కుడిచినపుడు నిద్ర గూరినయప్పుడు, మేలుకొనినయపుడు మెలఁగినప్పుడు, విష్ణుకీర్తనంబు విష్ణుచింతయుఁ గాని, పలుకఁ డొండు బుద్ధిఁ దలఁపఁ డొండు. నృసిం. ౩. ౧౫౦.

క. మెలఁగక మృగములు విహగము, లలియక లేఁబోఱలఁ జిగుళ్లు లొత్తక .. వెల

పుల, నలవడి వన మమరెఁ జిత్రితాటవిలో
లన్. కు. సం. ౫. ౪౭౭.

౪. (పాట్టతో మెల్లమెల్లన) జరగు, ప్రాకు.

సీ. పాలుపారఁగా బోరగిలి పాన్పునాల్గు మూల
లకును వచ్చును మెలఁగి మెలఁగి ..
హరి. పూ. ౫ ౧౯౦.

౫. ప్రసరించు, వ్యాపించు.

సీ. పతిదిలోకనములు పదఁతుకి మైఁదీవఁ గల
యఁగాఁ బలుమఱు మెలఁగుచుండు .
భార విరా ౫ ౩౯౫.

౬. ప్రవహించు, పాఱు.

క. గుఱ్ఱముఁ గొనిపో బుద్ధుల, కుఱ్ఱఁడ మీతాత
యొద్దకున్ నీతండ్రులె, వెఱ్ఱులు నీ కైరద
యీ,మిఱ్ఱున గంగాజలంబు మెలఁగ శుభ
మగున్. భాగ. ౯. ౨౧౫.

౭. వీఁచు

క. తలిరులకుదఁ జినుకులు జల,జల వడియఁగఁ
దడిసి మెలఁగు చలికరువలిమ, న్పొలపమున
విరియు పరువపుఁ, దొలుమొగదలవలపుఁ
దెలుపు తోఁటలలోనన్. పారి. ౫ ౧౦౩

సీ కమనీయ తపనీయ కదళికాపవనంబు కద
ళికా పవనంబుఁ గలసి మెలఁగి
వసు. ౧ ౧౪౯.

౮. మెలఁకువ, మెలఁకువకాఁడు, మెలఁకువ
పడు, మెలఁగాడు, మెలఁగించు, మెలపు,
మెలన.

మెలఁత. వి (√ మెలయు) స్త్రీ, ఆఁడుది.

సీ. ఎలమి నమ్మెలఁత న న్నెలయింపఁ దివిరిన
చెదద యానందంబునిక్క గాదె .
భార. విరా. ౨. ౭౭.

గీ. అలక తిమిరాళిదృశ్య ఫాలార్ధచంద్ర, మెలఁత
యిది కృష్ణపక్షాష్టమీరాత్రియామ.
వైజ. ౩. ౧౭౦.

ఉ. ఆపురిమించుటోవరుల వాడు మెలంతలగాన
మాధురిన్, ప్రాపితజీవ లయ్యును దదగ్రమణి
ప్రతిమల్ ..
హ. స. ౧. ౭. సుసుచ. ౭. ౭౭.

సీ. . మెలఁతుక చెలఁది మెలఁత .
గీ ముద్దుగుమ్మ యన స్త్రీసమాఖ్యలు .
ఆం భా. ౨ ౧౦౪.

మెలఁతుక. వి (మెలఁత + ఉక స్వార్థమున)
ఆఁడుది, స్త్రీ.

చ మెలఁతుక లప్పురిన్ నిడుద మేడలఁ గ్రీడలు
సల్పుచుండి మిం,చులు జళిపించుకన్నవల
సోరణగండ్లను జూడ నీ దగున్
పి. శకుం. ౧. ౩౩.

గీ. మెలఁతుకలమిన్న విద్దంపుమేల్బసిండి, గలుగ
కుండిన నిప్పచ్చరంబు, విడుచు కొటులు
నీలా. ౨. ౩౭.

సీ మెలఁతుక చెలఁది మెలఁత
గీ. ముద్దుగుమ్మయన స్త్రీసమాఖ్యలు .
ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

మెలఁ(చే)పు. స. క్రి. (√ మెలఁగు) మెలఁగఁ
జేయు, నడపు.

క. పరిచారకులై యుండుదు, రరివర్గవ్యతికర
మున కగుదురు వీరిన్, సరిఁ దనకొడుకుల
మెలఁపిన, తెరువున మెలఁగింపఁ దగదె ధృత
రాష్ట్రునకున్ భార. ఉద్యో ౧. ౩౫౯.

(చి. వి., భా. ల. వ్యా. పా. "తనకొడుకులు
మెలఁగిన తెరువున" ముద్రి. పా.)

వ. దర్పోద్రేకంబు లనిర్వార్యంబులుగా మెలంగక
దేజశ్శౌర్యంబు మెలంపుచు .
మనుచ. ౮. ౧౧౫.

మెలకు. అ. క్రి. జ్వలించు, మండు.

వ. హాలాహలదహనంబు జగంబులం గోలాహలంబు సేయుచున్నసమయంబున మెలకు సెగల మిడుకం జాలక నీ కైవ దేవతలును ' భాగ. ౯. ౨౧౭.

మెలన. వి. (√ మెలఁగు) నడక, ప్రవర్తన.

గీ. ఖ్యాతి మగవాని నమ్మట రోఁత గాదె, వాని మెలన తా నడ్డంబులోని ముడుపు.
Miscell 1 557. Line 9 (క్రా.)

మెలపాడు. అ. క్రి (√ మెలపు) నర్తించు, నృత్యము చేయు.

సీ. రంభాదిహరిణనేత్రలు మెలపాడిరి పాడిరి కిన్నరాజ్ఞాతముఖులు
హ. న. ౨. ౧౧౮.

మెలపారు. అ. క్రి (మెలపు + ఆరు) మృదువగు, మెత్తనగు

సీ. తలిరాకుకంటెను మెలపారునడుగులు ధర మీఁద మోపుడుఁ దిరలి పోవు
కు సం. ౬. ౬౪౦. కు. సం ౫. ౫౦౭.

మెలపు. స. క్రి. (√ మెలయు) మెలయఁజేయు, ప్రవర్తింపఁజేయు, నడపు.

క. మును సరసీరుహగర్భుఁడు, తనమదిలో మద్వివిశ్మితప్రజ ధర్మం,బున మెలపఁ జాలు పురుషుం, దనవద్యుం డౌకఁడు వలయు నని చింతింపన్. వరాహ. ౪. ౧౮.

క. నృపతి మన సీయక కడుఁ, జను నీయక మెలపవలయు షణ్ముఖచరులన్ ...
కవిక. ౨. ౧౯.

సీ. సింధుజ నెద నుంచి సిరుల మించినఁ గాని మిహికాంకుఁ గనుచున్న మెలపరాదు . .
వసు. 3. ౯౪.

క. పగవాని పత్నుమనవాఁ, దగపడినం గాచి పేని నత్యాసన్నుం,డుగ మెలపఁ దగదు మెలపినఁ, దాగు నుపమర్దుండపాశ ధీరహితుండై.
నా. పంచ. 3. 30౯.

వి. = మెలంపు, మెలుపు ౧ జాగ్రత్త, అప్రమత్తత.

గీ. ఇట్లు దమతమవర్తించు నెడల సకల, జనములకు హృదయానురంజన మొనర్చి, శాల్మిపురిలోఁట యదేఁకుద తగవు మెలపు, నెఱిదొలంగను బాటింప నేర్పు గలిగి.
భార విరా ౨ 3.

ఆ. మీరు నిదుర దక్కి మెలపున నాచర, ణంబు గాత్రుచునికి నాకుఁ బ్రియము
భార ఆను. ౨ 300 పారి ౨. ౧౨.

౨. చాతుర్యము, నేర్పు.

గీ. అలరు నెత్తావి పాలితోని యలరు తేటి, మెలపు నలవాటు నెడఁదల మేకొనంగఁ, బ్రణయ సఖులకుఁ గన్నులపండు వగుచుఁ, జతురముగ నొత్త పుష్పాపచయము చేసె.
నిర్వ. ౯. 3౯.

ఆ. రాజకీరములకు రసవంతముగఁ బల్కు, మెలపు దెలుపు కరణిఁ బలుకఁ గఱచె .
కు. సం. 3. ౨౪౫. రాఘవ. ౨. ౬.

3. సౌందర్యము, చక్కఁదనము.

సీ ఒఱపుమించినవాని నెఱమించు నెఱమించు మెలపుఁ గందించు కేమ్మెనివాని .
చంద్రి. 3. ౪౯.

గీ కడిఁది జడదారిపిగపూవు కోలుబ్రోవు, మెలపులకు సీమ కాముని మేనమామ, కత్తికేల్పు

మలింది భోగములగొంది, రిక్కగమిమక్కువ
బోలంగు రేపలంగు.

కృ. శకుం. ౧. ౨౨. గంధ. ౧. ౪౮.

౪. మార్దవము, మెత్తఁదనము.

సీ. అజగన్నాథుల నలవోకవోలెఁ గన్గొని దక్షిణ
మునకుఁ జన నజాండు, మెలపుతో మృత్యువ
మృత్యువ యెట వోయె దని పలుమాఱు
పాంత్వనము దోఁపు.

భార. ద్రో ౨ ౧౬౭.

ద్వి. పాలిండ్లపయ్యెద బయలుపచ్చితినో, మేలపు
మాటల మెలవు దప్పితినో

పండితా పురా. ౧-౫౫

౫. ఉల్లాసము, ప్రమోదము.

చ. చలువులపుట్టినిండ్లు నవసౌరభలత్మ్ముల కింత
రంగముల్, మెలపులకు న్నివాసములు
మెచ్చులచేరుగడల్ విరిత్తితా, కిలవల
కొత్తుకోళ్లు తమకంబులకుం గయిదండ లాము
నిన్, మలయుచు వచ్చె గంధగిరి మంధర
బంధురగంధవాహముల్. కవిక. ౪ ౧౨.

౬. నడక, సంచారము.

ఉ. కాలుమెలుంగులో మెలపుఁ గైకొన
నేర్చినపైఁడిబొమ్మలో, వారునిదీములో కలికి
మాటలచంద్రికలో చెలంగుశృం,గారరసాధి
దేవతలా కమ్మనిక్రొవ్విరి తీఁగలో యనన్,
వారిజపత్త్రిలోచనలు వచ్చిరి మోహవిలాస
మూర్తులై. వి. పు. ౫ ౧౪౬.

౭. చాంచల్యము, కదలిక.

సీ. మృగమదంబును మదమృగమును హసియించు
గాయంపువలపు కన్గొనియి మెలపు

అని. ౨. ౨౬.

౮. స్థైర్యము

సీ. కదుఁబేద యసుకొను గమనవేగంబున మెల
పేది జవజవ జలదరింప ...

కవిక. ౩. ౧౫౧.

౯. మాంద్యము, మెల్లఁదనము.

సీ. పూఁదీఁగఁబోఁడిచూపులు చంచలము లని
మెలపు సెన్నదపున మేళవించె ...

విక్ర. ౪. ౧౩.

౧౦. విధము, రీతి.

వ. తనయందు నివి మొదలయిన తీర్థంబులు గల
వని యవనీజనంబులకుఁ దెలుపు మెలపున
వెలుంగుచు కాశీ. ౧. ౧౪౨.

మెలయు = మెలియు. అ. క్రి. ౧. వర్తించు,
ఉండు.

(చూ కలయు. ఇది కలయు ధాతుపూర్వకము
గానే ప్రయోగములయందుఁ గానవచ్చు
చున్నది.)

గీ. కాంతలిద్దఱు నచ్చటఁ గలసిమెలసి, సంభ్ర
మంబునఁ బుష్పాపచయ మొనర్చి

రాజ. చ. ౩. ౪౨.

గీ. మాటలాడుచుఁ బాడుచు మందమంద, గమన
ములఁ గామినీమణుల్ గలసిమెలసి, వన
విహారంబు గావింప వారిఁ గూడి, యలరె
నవమన్మథునిలీల నర్జునుండు.

ఉ రా. ౩. ౨౦౯.

గీ. అనుచు సనిచినకూరిమి వణఁగి మణఁగి, కలిమి
లేమిని భర్తతోఁ గలసిమెలసి, హెచ్చు
తగ్గుల నోకరీతి సెసక మెసఁగ, వెలసె విల
సితకీర్తుల వెంగమాంబ.

కృ. శకుం. పీఠి. ౧. ౪౯.

౨. జాగరూకతతో నుండు. (శ. ర.)

౩. పెనఁగు. (శ. ర.)

జ. మెలఁత, మెలఁకువ, మెలపాడు, మెల
పారు, మెలవు

మెలరారు. అ. క్రి. ౧. మనోహరమగు, ఒప్పిద మగు.

(ఈ రూప మెుక్క కు. సం. నందే గానవచ్చు చున్నది)

సీ. మెలరారు క్రేఁగంటి మెఱుఁగు దీఁగల దుఖ్ఖ కారాకు లాకొ్క్ర క్రొక్కారు మెఱుఁ గు,లు కు సం ౪ ౯౦౩.

సీ. తెలిమోముపైఁ బర్వి తొలఁకాడుచాయలో మెలరారు కనుఁగవ మెఱుఁగు లదరు కు. సం. ౨. ౯.

౨. చలించు, త్రుళ్లు

క ఎల మెడు జలజాతంబులు, మెలరారెడు జల చరములు మేలిల్లెడుని,కొ్కల నుండ కు సం ౧౦ ౩౯౧

మెలవు = మెలఁగు. అ క్రి (మరలు, తిరుగు.)

వ. దీనిపడుమట పడగొండియేఱు ఉత్తర మించి మెలవిన మెలవంక కొల్లిప్రోలును మల్ల ప్రోలును గూడినచోటి పుట్టయసీమము పి. శా. శ. ౧౦౨౮. Ep Ind ౫

మెలి. వి. (√ మెలియు సం. మిళితం) మెలిక, పెన.

శా. శైలాంచత్కచపాళిఁ గూర్చి మెలు లాందం జుట్టి మేల్పాగలన్ రా. వి. ౨ ౫౧.

౨. చిక్కు.

సీ. జన్నిదంబులు ముత్తెసరులు జిక్కులంపడ్డ మెలులు విప్పుచుఁ గొంత మేల మాడి .. మృ. వి. ౩. ౭౭.

మెలిక. వి. (మెలి + ఇక, స్వార్థమున) మెలి, పెన.

(వ్యవ.) హారములు మెలికలు పడినవి.

మెలికించు. స. క్రి. (√ మెలిక) మెలిపెట్టు, పెనవేయు.

సీ. బహుమార్గముల నందిపదగలు గట్టిరి మెలి కించి కట్టిరి మేలుకట్లు . వీర. ౩. ౧౧౩.

మెలిగొను. అ. క్రి. (మెలి + కొను) ౧ పెన గొను, చిక్కువడు.

సీ నవమైనకృష్ణాజినముతునక్క మెలిగొన్న ధవళి యజ్ఞోప వీతంబు మెఱయ ద శా. ౫ ౭౧

చ తాళిగతి బంగరుగాజులు మ్రోయ హార ముల్, మెలిగొన నూర్పు లుప్పతిల . అలికులవేణి యొూర్తు శిర సంటెను కెంజిగు రాకుఁ బోఁడికిన్ కవిజ ౩. ౨౬.

౨ వంకర దిరుగు.

సీ ఇనుపకడెంబులు నింగలంబు, గురిగెడు మిడిగ్రుడ్లు నెఱిచూపులను నేపుమీరెడు మెలిగొన్న కోఱమీసలు ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౫౪.

మెలిదారము. వి (√ మెలి) జాలిపనివాండ్రు దిండుప్రక్క కొయ్యలకుఁ గట్టెడు బిగిదారము. (శ. ర.)

మెలిపె(వె)ట్టు. స. క్రి. (మెలి + పెట్టు) పెన వేయు.

సీ. మెలిపెట్టి చుట్టిన తెలిపరంగిముడాసు పైల పేటాదట్టుపనులఁ దెలఁగు, బంగరు వ్రాఁతల పట్టుహిజారు . శుక. ౨. ౪౨౬.

మెలియు = మెలయు. అ. క్రి. పెనఁగు. (శ. ర.)

జ. మెలి, మెలిక, మెలికించు, మెలిగొను, మెలిదారము, మెలిపెట్టు, మెలివడు, మెలుచు, మెలుపు.

మెలివడు. అ. క్రి. (మెలి + పడు) మెలిగొను. (శ. ర.)

మెలుఁత = మెలఁత. మెల, వి. కలఁత, స్త్రీ.

క అమ్మని, లోకము నేరుటయు నమ్మె లుఁత రిమెలుఁ గనఁగన్

భార అను 3. ౨౨౧.

ద్వి. మెచ్చ దింద్రాదుల మెలుఁతి యీనంటి, మెచ్చునే రమణుఁగమే మీదాసికోలఁది ..

పండితా. మహిమ. ౨౭౧ పా.

(క్రొత్త ప్రతిపా మెలఁత ప్రాఁత ముద్రి పా)

మెలుచే. స. క్రి (√ మెలియు) మెలివేయు, పెనవైచు

ద్వి అనుమాన మేల రమ్మని చెట్టఁబట్టి, మెలుచుచు బంగారు మేడలోపలికిఁ. దొలఁగ నీయక వెంటఁ దోడ్కొని పోయి

ద్వి క సా ౧. ౫౦౯ పం

(మెలఁచుచు అపముద్రి)

చ. కేలఁ గేల్, మెలిచిన బెళ్కుచేడిసల మిన్నలచిన్నెల వెన్నుదన్నుబల్, సొలపుల చూపులత్తుకలఁ జొత్తిలఁ జాచె లతాంగి నాథుచిన్ ర స. ౧ ౨౭.

మెలుపు=మెలపు, మెల్పు. వి (√ మెలియు)

(మార్దవము, సౌకుమార్యము)

సీ. అలసభావంబున సొలుపును మెలుపును గలుగు నగ్గిరి కన తలఁచి తలఁచి . .

భార. ఆది. 3. ౨౪

క. మెలుపున గెంపున మస్థితి, దలరులయందేమి లేదు తమ ఘనపలనకొ, విలుకడ యగు నని

తత్పద,తలముల కెలసె నవఁ బాదతలములు వొల్చున్. కు. సం. 3. ౨౭౫.

క. వనితలు కేలుపుమెయి మెలు,పునఁ దిగిచిన నొప్పువారములు మొదలగు ప్రన్నని తోడవులు గ్రద్దలు దివి,య వరేంద్రులు గొంద ఱునికి యచ్యుత కంటే.

భార. స్త్రీ. ౨. ౧౪. కు. సం. ౭. ౧3.

(మెల్లఁదనము)

సీ. . గౌరి వచ్చి, వెనుకదిక్కున మెలుపునఁ జేరి మోమున కలఁతిన వ్యిసమడిచెలువు నొసఁగఁ, దమ్మికేలను మల్లసమ్మాడు తన మృదుకర యుగ్మమునను శంకరుని నేత్ర, యుగ్మమల్ల మూసి

భార. అను. ౪. ౪౧౯

(చాతుర్యము, నేర్పు)

సీ ఆసీనుఁ డయి తదీయాంఘ్రి పద్మంబులు తన చారుపాణి పద్మముల మెత్త,మెత్తన రొమ్ముచు మెలు పొందఁ గర్జంపుఁబలు కులఁ జిత్తవిభ్రమము మాన్చి.

భాగ. మా. ౧. ౪3.

చ. చెలువమ గాఁగిలించుకొని చెక్కును జెక్కున సంఘటిల్లఁ దొ,క్రిలుచుఁ బదంబు లొక్క టొకటిం బెనఁగన్ మెల పొప్పుఁ దార్చి తేఁ,దలిరుల జొంపముగ్ గలుగు దట్టపుఁ బూఁబొదరింటి లోనికిన్.

కళా. 3. 3౪.

(చక్కఁదనము, సౌందర్యము)

సీ భద్రవిద్యోతాతపత్త్రింబు గ్రాలుచు మిన్నేటి తరఁగల మెలుపు గొలుప

భాగ ౬. ౨౭౦.

మెలుసు. వి (సం. మిళితమ్?) మెలిక, పెన.

గీ. బలుగు మెలుసులకలఁకలు గలిగికొనుచు, మెలఁగుప్రకృతిని దగులక మిగిలివెలుఁగు,

తెలుఁగు తెలుఁగంగఁ జేయుచుఁ గలయ
తెలుఁగుఁ, బరమపరిపూర్ణ నిర్గుణబ్రహ్మ
మనఘ. సీతారా. ౨. ౬.

వ. అప్పుడు నప్పుడు గాకుండఁ దప్పటడుగు
లిడుచు వినుపగోలుంగుల మెలుఁగులు వీడినఁ
దాలంబులు మహోత్తాలం బయిన బిడ్డనికి
నడ్డంబు గాక కీలూడి వీడిపడ
భాగ. ౧౦ పూ ౧౪౩.

మెల్కువ. వి. జాగరూకత, మెలఁకువ

ఉ. తద్గుణ, స్తోమము గాంచి భక్తి మదిఁ
దొల్కఁగ సంగయ పల్కె మెల్కువన్
చెన్న. ౩ ౨౩౪.

మెత్త = మెలుఁత. వి. ఆఁడుది, స్త్రీ.

ఉ. సా, గంగముఁ బాయఁ డీయవసరం
బున మే లని మెచ్చిరో సుమీ, త్రింగి
యుఁ గ్రాయు నచ్చిలువ మెత్త విధుం గను
గందకుండఁగన్. సైమ. ౯ ౧౪౩.

జః మెత్తుక.

మెత్తుక. వి. (మెత్త + ఉక. స్వార్థమున) ఆఁడుది,
స్త్రీ.

ఉ. మేదినీ, పుత్త్రి మదాశ్రమ స్థలము
ప్రాంత వనంబునఁ ద్రోచి వచ్చె పౌ,మిత్త్రి
తపస్వి బాలకులు మెత్తుకఁ గట్గొని వచ్చి
నాకుఁ దృష్ణాత్త్రి తెలుంగఁ జెప్పుటయు.
నిర్వ. ౧౦. ౧౩౧.

చ. మెలఁగుచు నున్నవానిఁ గని మెత్తుక
యెప్పటి భూమియందఁ కాఁ, దలఁచి .
మార్క. ౫. ౧౩.

మెల్పు = మెలుపు.

(సౌకుమార్యము, మార్దవము.) .

చ. విదురాది సజ్జనులబుద్ధికి రా మదితంబు
తోడిమెల్పునఁ బరనందనంబునను భూపతు
లెల్ల నెఱుంగ నాడుమీ .
భార. ఉద్యో. ౩. ౨౩.

సీ. భారతి నడపాడు పదగతు లన మెల్పు దల
కొని క్రాలు పదక్రమములు . .
కు. సం. ౬. ౪౧౩.

(మాంద్యము, మెల్లఁదనము)

ఉ. అప్పు డొకర్త కొంచె మగు నాభరణంబులు
సన్నపూఁతయున్, గా ఢ్పిడి త్రిప్పి లోఁ
జెరివికొన్న నడంగినపూవులుం బయిం, గప్పిన
చేలకొంగు నునుఁగప్పును మెల్పున కేఁగు
మెట్టెలేఁ, బప్పుడు చెన్నుఁజేయు గతి
చందము వింతఁగఁ బోవు నయ్యెడన్.
నిర్వ. ౬. ౫౯.

శా. ధేనుగ్రాసము మాన్ప దోస మని సందేహిం
చినన్ సస్య మెంతే నష్టం బగు నైన నేమి
మతియున్ వి త్తంగ యామంబులో, నా
నన్నున్ మనులెల్ల మిక్కిలియు నేఁ డాఁ
కొందు రీధేనువుం, దాశో మానము దప్పి
మేసినది యింతం దోలెదన్ మెల్పునన్.
వరాహ. ౧౦. ౪౦.

ఉ. గంధవహుండు వీచె నెసకంబున నాత్మజా
మీఁద మెల్పునన్ ...
భా. రా. యు. ౧౪౧౯.

(తేలుపు.)

సీ. కాఁడిన విమకంటకములు మెల్పునఁ బుచ్చి
తన పెచ్చు పాదపద్మములు గాఁచి ...
హై. భా. ౬. ౭౫.

(రీతి, విధము.)~

చ. నిలుపక మెల్లఁ దాఁటు నట్లు నిల్చిన మెల్పు
 నటించుఁ బట్టఁ జేయలఁతిఁ జేరిన జిదిమి
 నట్టులు దూరము దాఁటు .
 భా. రా. అర. ౨ ౪౬.

మ. . మాయఁ బన్ని పెలుచం గోశంబులో
 వాలు మెల్పున రాజిల్లుచు మాట మెత్తఁ
 దనమున్ లో వాఁడియు న్నేర్పడన్
 భాగ. ౧౦. పూ. ౨౨౩.

మెల్ల[1]. విశే. కొంచెము వంకరైనది, (కన్ను, చూపు) కేకరము
 (వ్యవ.) ఆ పెండ్లి కుమారునిది మెల్లకన్ను అట్లు మెల్లచూపు చూడకు.
 జః మెల్లకంటి, మెల్లకంటివాఁడు.

మెల్ల[2]. విశే. (త. మెల్. కర్మధారయమున నిగా గమము) ౧ మందము, వేగము లేనిది.
 ద్వి మెల్లనినడపులు మృదుభాషణములు, వల్ల భత్వములు చిత్తోల్లాసములును
 పండితా. పర్వ ౩౩౫. పా
 ౨. శాంతము, ప్రసన్నము.
 ఉ. మెండుగ బ్రోయుగజ్జెలును మెల్లనిచూపులు మందహాసముల్. చాటువు.
 ౩. మేలైనది.
 (వానిపని యిప్పుడు మెల్ల. శ. ర.)
 క్రి. విశే. ద్ర. ౧. మందముగా, త్వరపడక.
 (దీని యామ్రేడితరూపము మెల్లమెల్లన్, మెల మెల్లన్, మెల్మెల్లన్)
 శా. ఏమే చెల్లె బితీన రాఁగదవె యేలే జాగు రూపక్క లోఁ, లేమా పే వెంటన్ భళా రాజుఁగమే యీబూటకా లమ్మలా, రా మెల్లం దిగరమ్మ ఉ. హరిశ్చం. ౩. ౩౪.

ఆ. నల్ల గ్రోల నిచ్చి మెల్లనె చివ్వంగి, కోరి జంకఁ దివియుకేర పాదవు, వేటకాఁడు కోశ అము. ౪. ౧౬౩.

మ. కర మొప్పారు నిశానబోధిత నిశాకాం తుండు మెల్మెల్లనే, కరముల్ సాఁచి తమోవినీలపట ముత్కంఠం దొలంగింప .
 కవిజ ౩. ౪౪.

గీ అలయ మెల్లఁగ నన శనైరర్థ మగుచు
 ఆం భా. ౩ ౪౬.

౨. బిగ్గరకాకుండ, ఉచ్చైర్ధ్వని లేకుండ
 (వ్యవ) మామకు నిద్రాభంగము గలుగును, మెల్లఁగాఁ జదువుకొనుము పెద్దలతో మెల్లఁగా మాటాడ వలయును
 జః మెల్లన.

మెల్ల[3]. వి ఊరిబయలు
 సీ. మె ల్లన నికర్షణ మొప్ప
 ఆం భా ౨. ౨౩.

మెల్లకంటి. విశే (మెల్ల[1] + కన్ను) కేకరా క్షుఁడు, కొంచెము వంకర యైనచూపు గల వాఁడు, కడకంటి కొరగిన కనుపాపగలవాఁడు; కలది
 వి. వాయసము, కాకి (గ్రా.)

మెల్లకంటివాఁడు. విశే. (√ మెల్లకంటి) కేక రుఁడు.
 గీ మెల్ల, కంటివాఁ డనఁ గేకరాఖ్య యగు ఆం. భా. ౨. ౧౭౦.

మెల్లన. వి. (√ మెల్ల[2]) ౧. అల్లన, మాంద్యము; మందస్వరము.
 సీ. భోగించువారలఁ బుల్కుపుల్కునఁ జూచి మెల్లన గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగువారు
 హైమ. ౪. ౫౩.

సీ. మనసుకక్కుఱితి మెల్లన లేచి చేతులఁ గాం
తుని బిబ్బగాఁ గౌఁగిలించు ...

మను. ౩. ౧౨౩.

క. తనరెడు లజ్జాభయవ్యాసన లందోళ్ళధముసఁ
దనర సతి గనుఁగొని మెల్లన నిలుఁ దని
యాన లిడన్, జని రోక్కొకసాపముఁ జెప్పి
సఖియ లిరువురున్.

ప్రభా. ౫. ౩౪. నీలా. ౨. ౧౧.

౨ శైథిల్యము, సడలు

సీ అంగంబు మెల్లన నక్కుఁ జేర్పవె గాని
మించి బిగ్గరఁ గౌఁగిలింప రాదు

దశా. ౨ ౩౧౧.

మెల్లము. విశ. ఉపశమిల్లినది, తగ్గినది.

ద్వి. మీఱినతాపంబు మెల్లంబు సేసి

ద్వి. పరమ. ౫. ౮౧. పా.

మెల్లా. వి చవిక. (శ. ర, బ్రా)

(వ్యవ.) వా రామెల్లాలోఁ గూర్చుండి మాట
లాడుచున్నారు.

మెల్లె. వి. చివక, చువ్వ.

సీ. పెండె గట్టెడుచోటఁ బెనుపగడుపుఁదీఁగ
లీత మెల్లెలు దుల్య మెపుడు నృపతి

రా. వి. ౩. ౮౧.

మెళవ. వి. ఒంటిపాటు, ఏకాకిత్వము.

గీ. ఒంటిపై సేఁగుచలముల నడుగరమ్మ,
మెళవ లిడరమ్మ కవగూడి మెలఁగరమ్మ,
తగినజత గూడి తలఁపులు దలఁచరమ్మ,
రేను చెలిమిచందమే యెన్నరమ్మ.

చంద్రా. ౮. ౧౯౪.

మెసఁగు = మెసవు. స. క్రి. ౧. తిను, భుజించు;
మ్రింగు, కబళించు.

సీ. తివుటఁ జొక్కులకొని దివగోరు మెసఁగిరి ..

శైవ. ౪. ౭౨.

గీ. ఎంగిలికి సోఁక పడక మెసంగువారు, గాన
విద్యలపైఁ బ్రేమ గలుగువారు, విష్ణునామ
త్రయజపంబు విడుచువారు, నిరయమార్గాను
వర్తులు నిశ్చయంబు. శేష. ౩. ౮౮.

గీ. మంచిపనసపండుల మెసంగు, జాణలకు
మావిపండులు చవియ కావె .

నీలా. ౨. ౩౧.

వ పంచతన్మాత్రసహితం బైన యమ్మహాభూన
సంబు నిద్రాసమయంబుఁ గబళించుచాడ్పున
నహంకారంబు గబళించు, నయ్యహంకృతి
మహాబుద్ధి మెసంగు. సీతారా. ౨. ౧౫౭.

౨. అనుభవించు.

క. శివయోగినింద వినిరెడి, యవివేకులు తనువు
వెడల నంతమునందున్, దవిలి నరకంబు
మెసఁగుచు, భువి చనునందాఁక యమునిపురి
మందు రోగిన్. శివధ. ౩. ౩౯.

మెసవు = మెసఁగు. స. క్రి. తిను, భుజించు;
కబళించు, మ్రింగు.

గీ. వేఁడి యగుదాఁక సోరువ మాఁడు గలిగెఁ,
బులిసినది గగ్గె నన్నంబు పోఁకయంత,
యొసఁగి యు త్తార్చు వెసఁ జల్ది మెసవనైన,
పాప ముడిపించుకొందుఁ దపంబుకలిమి.

పాండు. ౮. ౧౫౩.

క. . నిలింపవిరోధీ, నా మెయిమేదోమయదృ,
ప్తామిషములు మెసవు మన్న నతఁడును
నా ర్తిన్ . అము. ౬. ౫౩.

క. ఘాలాహలుఁడు కబళింపఁగ, హాలాహల
విషము కొంత యవశిష్టం బై, తూలగ నది
వృశ్చికములు, వ్యాళింబులు మెసవి విషవ
దాఖ్యల వెలసెన్. దశా. ౨. ౨౨౨.

గీ. కలువపీఠంబు మెసవురాకాని కాక ...
కాశీ. ౨. ౮౯. ఆం. భా. ౩. ౧౧౯.

మే

మే = మేను. వి. ౧. దేహము, ఒడలు.

ఉ. పరిశ్రమ పారవశ్యమునం, గూడి ప్రమాణ కోటి వనఘుండు సమీరణనందనుండు మే, యాదక నిద్రపోయె
భార ఆది ౫. ౧౪౦.

శా. విధి నామేఁ బ్రాణముల్ నిల్పు
భార. శల్య. ౨. ౨౧.

క. మే నిమిరి శిరము మూర్కొని, దానవపరిపంథి యొంతధన్యనో నియత, ధ్యానపరు లయిన మునులుం, గానని నినుఁ గంటి మంటి గత కల్మష నై పారి. ౩. ౨౬.
ఆం భా ౨. ౧౩౮.

౨. విధము, ప్రకారము.

ఉ. పాండవుల్, మిక్కిలివారు నీతలఁపు మే గెలువన్ వశమే మహీశ్వరా
భార ద్రో. ౫. ౧౨౮.

౩. తెగ, సంఘము.

చ. అమవినమీనుమాట విని యందఱుఁ గన్గొని పెద్దలెల్ల ని, న్నమమతి సేయ సైన్యముల నన్నిటఁ బన్నఁగఁ బంపు రెండుమేల నదక మిాత్రిగర్తులబలంబుల ముందటఁ బంచి వానిపో, యిన మఱునాఁడు పోద మనిరొం గురుసాథుఁడు దుస్సహేమతోన్
భార. విరా. ౩. ౧౨౩.
(రెండుమైల. శ. ర. పా.)

౪. పార్శ్వము.

శా. ఇ, ర్మేలం బాయనివేల్పుచాలు గల సామిన్ మెచ్చునిం గొల్చెదన్ ..
చంద్ర. ౫. ౫౯.

శా. ఇర్మేలన్ వేర్కొనుకేల్పుచాలు సెద నెమ్మిన్నిల్వఁ బూఁజాలు దేవేశం బూతల మేలుమేలును గలావెన్నున్ నినుం గొల్చెదన్ ప్రబంధ. ౧౫౮.

జ: మేకాను, మేకాలుపు, మేకోలు, మేగలి, మేకాలుపు, మేపుట్టువు, మేమఱుఁగు, మేవడి, మేవడికాఁడు

మేండుఁడు. సం వి. అ పుం మేషుఁడు, మావటివాఁడు (త్రి ని)

మేండ్రించు. స క్రి. పోఁగొట్టు, నశింపఁజేయు. (ఖేదించు అని శ. ర)

శా. మింటన్ బ్రామోసినబ్రామోఁత దాలిమిని లో మేండ్రింప మున్ నీవు నా, యింటం బుట్టెద వంచుఁ గంసుఁడు దొడిన్ హింసించె నీ యన్నలన్ భాగ. ౧౦. పూ ౧౨౮.

మేంధి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మేంధిక, మేంతి ఁ.

మేఁక. వి. (సం. మేకః) ౧. ఛాగము, అజము.

గీ. ఓమే యేమే యి దే మేమే లేమ యేమే, మేఘపుష్పంబు దే వంచు మేలమాడ, మేమేమేమేలు దఱ చయ్యె మేలుమేలు, మేఁక మేఁ కన సభవారు మిగుల నగిరి.
నైష. ౬. ౧౧౮.

మ. మేఁ, కెరువుం గుంపటిమంచ మెక్కి ర ప్రభుశైవ్యాకాప్తి ర ద్గజడిన్
ఆము. ౪. ౧౩౮.

౨. చింబు, ఛాగి, ఆఁడుమేఁక.

సీ. మేఁక చుచ్చున చింబు మీఱు ఛాగి.
ఆం. భా. ౨. ౧౬౫.

మేఁకవన్నెపులి = మేఁకవలె పైకి సాధువుగాఁ గనఁబడుచు లోపల పులివలె క్రూరస్వభావము కలవాఁడు; కలది.

ఉ. అక్కట మేఁకవన్నెపులు లంగన లెన్నిట
నెన్ని చూచినన్ .. కవిరా. ౧. ౧౩౪.

జః మేఁకతిండి, మేఁకపోతు, మేఁకసారము.

మేఁకతిండి. వి (మేఁక + తిండి) అజాదనము, తోఁడేలు. (శ. ర)

మేఁకపోతు. వి. (మేఁక + పోతు) ఛాగము, మగమేఁక.

(వ్యవ.) వానిది పట్టిమేఁకపోతు గాంభీర్యము.

మేఁకసారము. వి (మేఁక + సారము) స్వరవిశేషము, గాంధారము. (శ ర.)

మేఁగు = మ్రేఁగు. స క్రి పూయు, లేపనము చేయు

సీ కమ్మగొజ్జఁగినీటఁ గలయంపి చల్లిరి మేఁగి
మెత్తిరి క్రొత్త మృగమదంబు .
శివరా ౨ ౫౩.

ద్వి పెన్నలుపు, మించి కందనమూనె
మేఁగిన ట్లున్న, మొగమునఁ జీకట్లు ముడి
వడఁ గల్గు
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౯౦. పం.

సీ సుమాంబువులు పైనఁ జిలికి కప్పురము
వీనుల నూఁది మేలిచందన మెద మేఁగి తాళ,
వృంతంబు చేఁబూని
చెన్న. ౪. ౨౧

మేఁడి. వి. (సం. మేధీ, ప్రా. మేఢీ. ఇది శ. ర. ననుసరించి సామస్వారముగా గ్రహింపఁబడినది కాని నిర్ధారకప్రయోగము లేదు) మేఁడితోఁక.

సీ. గీ. ముష్టి సంగ్రాహ్యదారువు పొలుచు
మేఁడి, యనఁగ ఆం. భా. ౨. ౨౩౨.

ఉ. మేఁడియు నీరమున్ భుజము మీఁద ధరించుచుఁ బోతుపెద్దతోఁ, గూడఁగఁ గాఁడిఁ
బూన్చి మునికోల కరంబునఁ బట్టి పగ్గముం,
ద్రాడును జోకు వాకొనయు దాలిచి
ముందటపెన్కఁ బాంగు ద్రొక్కులాడఁగఁ గాడి
కట్టుకొని యక్కటిలాత్మకుఁ డేగెఁ జేని
కిన్. శేష. ౪. (శ. ర.)

జః మేఁడికోరు, మేఁడిచీల, మేఁడితోఁక, మేఁడిపాలు, మేఁడిసోఁగ.

మేఁడికోరు. వి. (√మేఁడి) సేద్యగానికి వచ్చు ధాన్యభాగము.

మేఁడిచీల. వి. (√మేఁడి) మేఁడి జాతి రాకుండ వేసిన చీల (శ ర)

మేఁడితోఁక. వి (√మేఁడి) దున్నువాఁడు పట్టుకొనుటకు మేఁడిచివర అడ్డముగాఁ జెక్కిన చిన్నకొయ్య. (శ. ర)

మేఁడిపాలు. వి. (√మేఁడి) సేద్యగానికి వచ్చు ధాన్యభాగము. (శ ర)

మేఁడిసోఁగ. వి మేఁడితోఁక. (శ. ర.)

మేఁత. వి. (√మేయు) పశుపక్ష్యాదుల యాహారము.

(ఇది మనుష్యుల విషయమునఁ గూడ నుపయోగింపఁబడును.)

సీ. తనసంతతికి మేఁతఁ గొని వచ్చురీతి దిక్కరి
కరీరంబుల గఱిల నాను ...
దశా. ౧. ౨౯౯.

గీ. మఱియుఁ గలదిన్యసరసులు సొంపుఁ జెలిచి,
తనదుకేళి దీర్ఘికలందుఁ గనకనళిన, జాతు
లెల్ల నాఁటించినాఁ డాతఁ డింద్ర, యటు
చనక మేఁత నడచునే హంసములకు.
ప్రభా. ౧. ౧౨౦.

చ. కొలకొలమంచు మేఁతలకు గూఁడులు
వెల్వడు పక్షిరావముల్ ...
పారి. ౨. ౬౯.

వి. మినుకుటూర్పులవాని మిసిమిమేఁతలవాని
మెఱుఁగుఁజామని చాయమేనివాని
పాండు. ౧. ౨౧౩.

సా : ఏఁటియాఁతకు లంకమేఁతకు సరి.

మేఁతకాఁడు. విశే. (మేఁత + కాఁడు) తిండి
పోతు, మేఁతరి

సీ. కోలాహలాభీలహాలాహలజ్వాల మెదబంటి
మెసఁగిన మేఁతకాఁడు
వరాహ ౧౧. ౧౪.

మేఁతరి = మేఁతరీఁడు. విశే. (మేఁత + అరి)
౧. తిండిపోతు, ఘస్మరుఁడు.

క. ఆప్పాలమేఁతరిచెలి ద్రిమ్మరు, పాల
మేతతినైన వేలుపులు సొరరునుమీ
అచ్చ రా. బాల ౧౧౩.

౨. ముఖ్యుఁడు

సీ అంతట చామయ్య యనుదొమ్మరీలమేఁతరి
తనవీడును దాను గదలి
చెన్న. ౨. ౨౦౪.

మేఁతరీఁడు = మేఁతరి. విశే. (మేఁతరి+ఈఁడు
స్వార్థమున) (ముఖ్యుఁడు.)

మ. కనిరెయం దొమ్మరిమేఁతరీఁడు ఉద్యాన
ముస్ చెన్న. ౨ ౨౧౪.

మేఁ(తా)తలాడు = మేపాడు. అ క్రి.
మేఁతలు + ఆడు.) మేఁతమేయు.

సీ. మిన్నేటిదరులందు మేఁతలాడుచు నున్నయు
దుటురాయంచలేఁగొదమ యనఁగ
సారంగ. ౧. ౧౨౨.

క. ఆకాశ వాకపథమున, నేకాకిత మేఁతలాడ
నీరముగములం, గీకామండల మగుసర,యూ
కావనమునకుఁ బోవ నుక్కెద నటుకుస్ . .
వేం. పంచ. ౨. ౬.

మేకము. సం. వి. అ. పుం. - మె అని ధాయియి
నది. మేఁక, ఛాగము.

(కల్పద్రుమాది కోశములం దీపదము రా. వి.
లోనున్న దని కలదు. కాని రా. వి. లో
లేదు వ్యుత్పత్తినిబట్టి వ్యాకరణముచే
సాధువు గాన గ్రహింపఁబడినది)

మేకలకన్య. సం వి. అ. స్త్రీ నర్మదానది.

మేకలము. సం వి అ. పుం ఒకానొక
పర్వతము

మేకు. వి. ఇనుము మున్నగువానితో చేసిన చీల.
(శ ర)

ద్వి. మొన చూపి నన లొత్తుమొగడలం దనర్చి,
మినుకుఁదేఁటులతోడ మేకులు చేసి, యీని
నగతి నాకు నిగురుఁబకొ్క్కమ్మ, గానరాకుండ
నల్గడ విఱ్ఱివీఁగి
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౬౬. పా.

సీ. మేఁ కన సెసఁగు కంకు
ఆం భా. ౨. ౨౧౭.

మేకొను = మైకొను. స క్రి. అ. క్రి. (మే+
కొను) అంగీకరించు, ఒప్పుకొను

క. ఉన్నారు మంచి యేర్పిన, మిన్నలవరి రాజ
పంపు మేకొనకీఁక మీ, రన్నఁటికి మిావిలా
సము, లిన్నియు సెప్పటికిఁ జెప్పరే చెలు
లారా . రామా. ౨. ౭౩.

ద్వి. ధారుణిపై నవతారంబునేయ, మీారును
దోడ్పాటు మేకొనవలయు .
రం. రా. బాల. ౧౭. పా. ౩౦. పం.

ఉ. అక్కట కౌరవాన్వయ మహార్ణవ మింకెడు
నట్లు పుట్టి నిం, దొక్కరుఁ డైనఁ గేశవు
హితో క్తి మేకొనఁ దయ్యె .
భార. ఉద్యో. ౪. ౫౪.

ఉ. పై, క్లిత్తినపక్క నవ్వరమహీరుహాముం
దనపొమ్ము పేతకై, మెత్తన వేడఁ జిత్తవిభు
మేకొని యచ్చతురుండుఁ జెచ్చెరన్ .
హరి. ఉ. ౪. ౨౦౪.

౫. క్రి. ౧. పొందు.

క. మృతుఁ డట పుట్టుఁ బెరుఁగును, మృతుఁ
డట కేలోకఁడు గుడువ మేకొనుఁ
దృప్తిన్ నైష. ౮. ౩౫

క. ఇనుమంతగాని లేఁడే, పసిబాలుఁడు కూడు
గూటిప్రాయమువాఁడె, బ్లైసరి బహుభత్యు
రానులు, మెసఁగెడి వినువఁడు ప్రతుష్టి
మేకొనఁడు గదే పాండు. ౪ ౧౭౦.

ఉ. భూరిజటల్ ప్రవాళములపోల్పుఁ గనన్
ఘనబాహుశాఖలన్, మీఁది యపర్ణ పర్ణరుచి
మేకొనఁ గ్రొన్నెలరేక కోరకా, కారముఁ
బూన నీలగళకాంతులు తేఁటులనీటుఁ జెంద
మం, దారుములీల శూలి ధననాథునకున్
గనుపించి యిట్లనున్
ఉ. రా. ౭ ౩౧౫.

౨. చేయు, ఒనర్చు.

ఉ మించి ముఖాబ్జ చుంబనము, మేకొని నవ్వు
విధుండు నేర్పునన్ .. నైష. ౮. ౧౭౩

౬. క్రి. ౧. పూను, ప్రయత్నించు.

ఉ. ప్రుచ్చిర నేల యేఁ గలుగ ముద్దియ నాకు
వృకోదరుండు వి,వ్వచ్చుఁడుఁ దోడు గాఁగ
జనవంద్యుఁడు ధర్మసుతుండు పంప నీ,
మెచ్చుగ శత్రుసంక్షయము మేకొని చేసెదఁ
గాక భార. ఉద్యో. ౩. ౧౨౦.

ఉ. . మీ, మీనిపుణత్వముల్ దెలియ
మేకొని యమ్మని లోనుచేసినన్ .
వాల్మీ. ౩. ౭౯.

చ. చలనము లేక యీనృపతి శయ్య నహర్ని
శమున్ సుఖించు నా,మెలఁకువ నాని చేయు
టకు మేకొని రాఁదగునయ్య .
నా. పంచ. ౧. ౩౧౫.

౨. ఓర్చు, తాళు, సహించు.

చ. ఇది గడుముద్దరాలు పను లేమియుఁ జేయఁగ
నేర దింతయున్, మృదు వొకకీడుపాటునకు
మేకొనఁ జాల దుదాత్తచిత్త
భార విరా. ౧ ౧౦౩

౩ కలుగు, సంభవించు.

ఉ మిత్రులచెద్దులన్ సుఖము మేకొనునంటయుఁ
జెందు దుఃఖముల్, శత్రులచెద్దు నంటయును
సన్మతి దా ధనమూలమంటయున్
భార. శాం ౨ ౨౦౮

దండకము మేకొన్న పేరల్కతోఁ బుమ్కలా
వర్తకాబ్డింబులం బంపఁగా .
పారి. ౩. ౩౭.

౪ తహతహపడు.

క ఇనుఁ డెలిఁగ నమచు నమయాం, గన నీల
పటంబు దాల్చి కలయాశల మ్మేకొనిరెుడు
జారిణికైవడి, నవఁ జీకటి పుడమిఁ జెలఁగ
నతిబహుళంబై . బిల్హ. ౨. ౨౨.

(ఇది కొన్నిరెుడల పాదపూరణమునకై ప్రయో
గింపఁబడును)

ఉ. మేలున సంతసిల్లి పెద మేకొని యాపద
లొందు నాపదల్, తూలఁగఁ బూని సౌఖ్య
ములు దోఁచు భార. అర. ౫. ౩౪౧.

ఉ. మేకొని నీదుభక్తి మది మెచ్చితి దక్షిణ
లిచ్చినట్లు గా,తాన కనఁగొంటి నీదగు
కృతజ్ఞత యింతియు చాలు .
ఇందు. ౧. ౧౮౮.

మేకొలుపు. స. క్రి. (√ మేకొను) ౧. మేకొనఁ
జేయు, అంగీకరింపఁజేయు.

చ. మెయిబడి గౌరి నీళ్వరుడు మేకొలిపెన్ రతికిం గ్రమంబునన్

కు. సం. ౯. 3౪౫.

క. అని ప్రియము గదల్కాఁగ బల్కిన సెంతయు హావభావలీలాగతులన్, దనచకు తోకులచే న్యాయనమది మేకొలుప శేక వ్యాకులమతి యై . పారిం ఆ. ౨౫.

౨. కలిగించు.

ఉ. . కర, శ్లాఘఁగనీక మంథనగి మాడిన నాఁటి పరిశ్రమక్రమా, క్రమేడికశేగవాసనలు మేకొలిపెన్ బలిశే తదమ్రముర్

రామా ౭. ౧౦౭.

3. పొందించు.

సీ. పులితోలు విడిపించి జిలుగుదుప్పటపురింగుల వల్లెవాటు మేకొలుప వచ్చు రామా. ౭ ౧౧౦ (ధరింపఁ జేయవచ్చునని భావము)

మేకోలు = మయికోలు, మెయికోలు, మైకోలు,

వి. (√ మేకొను) ౧ సమ్మతి, అంగీకారము.

మ. అని యామాకర్తికపాల మిచ్చుటయు పాంద్రానందముం బొంది మాను, నివి మేకో లునఁ గుండలావదనమున్ వీక్షింప నయ్యం బుజాననకాని మ్మని పల్కఁ గృత్రిమ విమానం బెక్కఁగాఁ జేసి యద్భుతమూర్తీ కుఁడు తా నదృశ్యుఁ డయి చెంతం బోయి సంతుష్టుఁ డై. కువల. ౪. ౯౧.

మ. ... పూఁదోఁటలోఁ, దనమేకోలున వచ్చి యున్న యుపనాథప్రౌఢు నాథొకమా,నవి రూఢిప్రథితానురాగ మిగురొందం గూడి క్రీడింపఁగన్. శుక. ౨. 3౯౯.

సీ. ఇయ్యకో లాస్పికో రికోలు మైకోలు మేకోలు సమకోలు మేయు దొడఁబడిక యొడఁబా టనుట కనుపట్టుచునుండు సమ్మతి పేరు . ఆం. భా. ౧. ౧౦౪.

౨. కోరిక, అభీష్టార్థము.

గీ. తగులు గానిచ్చుపిత సుగ్దవిటచేట, తలకును విదూషకులకు మేకోలు నడపి, తండ్రి గడి యించినట్టి విత్తంబు బోవ, లాల్లగాఁ దయ్యె నవ్విప్రపల్లభుండు. శుక. ౪. ౧౧౧.

3. పూనిక, ప్రయత్నము.

మేఖల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నడికట్టు, మొల నూలు, మొలత్రాడు. ౨. ద్విజాలు ధరించెడి మూంజీ, ఉపనయనమందు ధరించెడి తృణవిశే షముతోఁ జేసిననడికట్టు. 3 పర్వతనితంబము, కొండనడుము. ౪ కత్తి పట్టుకొనుటకై కట్టిన త్రాడు ౫ గుజ్జము కడుపుక్రిందనుండి జీను మొదలగునవి కట్టెడితోలుపట్టె, టంగువాఱు. ౬. నర్మదానది. ౭ పృశ్నిపర్ణి, ఉమ్మెత్త.

మేఖలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకకొండ.

మేగలి = మైగలి. విణ. (మే + కలి) కూరుఁడు. (వి. పూనిక అని శ. ర.)

క. ఆటోప మదఁగ యచ్చటి, మేటిమగలు తీచ్చవడిరి మేగలి కర్ణుం, డే టలవిఁ గవిసె ధను,ర్వ్యాటంకృతి పెలఁగఁ బాండవాగ్రజుఁ బెలుచన్. భార. కర్ణ. ౨. ౧౭౩.

(శ. ర. కరాళిప్రతిపా. మెయిగలి. ఆనంద ప్రతిపా. మేగరి. జ. పా. అని ఆనందప్రతి. మేగల భా. ల. వ్యా.)

మేఘంకరము. సం. విణ. (అ. ఈ. ఆ) మేఘ ములఁ గలిగించునది.

మేఘకఫము. సం. వి. అ. పుం. కరక, వడగల్లు.

మేఘచింతకము. సం. వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

మేఘజాలము. సం. వి. అ. న. ౧. మేఘసము దాయము, మబ్బులగుంపు. ౨. అభ్రకము.

మేఘజీవనము. సం. వి. అ. పుం. చాతకపక్షి.

మేఘజ్యోతిస్సు. సం. వి. స్. న. మెఱుపు, విద్యుత్తు.

మేఘడంబరము. సం వి అ పుం. ఉఱుము గర్జితము

మేఘదీపము. సం వి. అ పుం. మెఱుపు, విద్యుత్తు.

మేఘద్వారము. సం వి. అ న. మొగులుదారి, ఆకాశము

మేఘనాదము. సం. వి. అ పుం. ౧. మేఘ ధ్వని, ఉఱుము. ౨. పలాశవృక్షము. ౩ తండు లీయము, చిఱ్ఱికూర ఱి.

మేఘనాదానులాసకము సం వి. అ. పుం. మయూరము, నెమిలి.

మేఘనాదానులాసి. సం వి న్ పుం. మయూరము, నెమిలి.

మేఘనాదుఁడు. సం. వి. అ పుం. ౧ వరు ణుఁడు. ౨ రావణునికొడు కైనయింద్రజిత్తు.

మేఘనామ. సం వి న్ పుం ముస్తకము, ముస్తె ఱి

మేఘనిర్ఘోషము. సం. వి. అ పుం ఉఱుము.

మేఘపథము. సం వి అ పుం మేఘమార్గము, ఆకాశము.

మేఘపుష్పము. సం. వి అ న. జలము, నీరు

మేఘభూతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పిడుగు, అశని.

మేఘమార్గము. సం వి. అ. పుం. ఆకాశము.

మేఘము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మబ్బు. ౨. (సంగీ.) రాగభేదము ౩ ముస్తె ఱి. న. అభ్ర కము.

మేఘయోని. సం వి ఇ. పుం. పొగ, ధూమము.

మేఘరంజి. సం. వి న్. న. ఒకానొకరాగము.

గీ. అనిలసుతుఁడు త్రిలోకమోహనము గాఁగ,
మేఘరంజి రొయర్చియమేయతాన, లవారిఁ
జెంగటిగంజోపలంబు గరఁచె

సవిూర. ౬. ౨౧౩.

గీ శంక, రాభరణమును శోకవిరాళి మేఘ,
రంజి గుజ్జరి పంతువరాళి నాట

ప్రబంధ ౯౭ హంస. ౫ ౧౨౪.

మేఘవన్నె. మి వి. ఒకవిధమగు వస్త్రము. మబ్బురంగుబట్ట.

గీ. మేఘవన్నెలు పచ్చపట్టు, గరుడపచ్చలు
నేత్రముల్ తురగవల్లు, హంసవల్లును
బద్మాలు హరిణవల్లు, మొదలుగా వల్వలు
ధరించి ముదిత లపుడు

ప్రబంధ. ౨౭౨.

మేఘవర్ణ. సం వి. ఆ. స్త్రీ. నీలిమందుచెట్టు.

మేఘవర్ణము. సం. వి. అ. పుం. న. వస్త్ర విశేషము

వ. తోఁపులు మేఘవర్ణంబులు పచ్చపట్టులు
చీనీలు సాలువులు కబ్బాయిలు నడికట్లు
చాదరులు పాసావళులు తగటిపాగలు .

ప్రబంధ. ౭౦౫.

మేఘవహ్ని. సం వి. ఇ. పుం. మెఱుపు. విద్యుత్తు.

మేఘవాహనుఁడు. సం వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు, మబ్బురాజు

మేఘవిస్ఫూర్జితము. సం. వి. అ. న. ౧. మేఘ ధ్వని, ఉఱుము.

౨. (ఛంద.) వృత్తభేదము.

మేఘవేశ్మము. సం. వి. న్ న ఆకాశము, మింగులుపట్టు.

మేఘసారము. సం వి. అ. పుం. ఒక దినుసు కర్పూరము, చీనకర్పూరము. (వాచ)

మేఘసుహృదము. సం వి చ్ పుం మయూరము, నెమిలి.

మేఘాఖ్యము. సం వి అ. న అభ్రకము.

మేఘాగమము. సం వి. అ పుం మబ్బులరాక, వర్షర్తువు, వర్షాకాలము

మేఘానంద. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకజాతికొంగ, ఒక విశేషము.

మేఘానంది. సం. వి న్ పుం మయూరము, నెమిలి

మేఘాస్థి. సం వి. ఇ. న కరక, వడగల్లు

మేచకము. సం. విశే. (అ. చికా. అ.) నల్లనిది, నలుపురంగు గలది.

వి. అ. పుం. ౧. నలుపు. ౨ నెమిలికన్ను. ౩. మేఘము. ౪ పొగ. ౫. చనుమొన.

న. ౧. చీకటి. ౨. స్రోతోంజనము.

మేట. వి. ప్రవాహముచే కొట్టికొనివచ్చి కమ్ము కొనిన యిసుక. (శ. ర.)

మేటరి. విశే. (మేటి + అరి స్వార్థమున) మేటి, శ్రేష్ఠుడు.

శా. జ్యోతిశ్శాస్త్రిలకెల్ల మేటరివి

భాగ. ౧౦. పూ. ౨౦౫.

మేటి. విశే. (క. మేటి) ౧. గొప్పవాడు.

(క) పరాక్రమమున.

క. గురుపుత్త్రుడు తేజోనిధి, సురాసురుల కైనఁ జేతిచూడ నరిది సంగరమున నీతని నీశ్వర, వరజనితుడు మేటి కౌరవవ్యూహమునన్.

భార. విరా. ౫. ౮.

(చ) ధనమున

సీ అచటిమేటికిరాటు లలకాధిపతులైన మును సంచిమొద లిచ్చి మనుప దక్షులు

మనుచ. ౧. ౫౦.

(ట) పరిమాణమున

గీ మేటినక్రంబు సందిటఁ బ్రాటఁ బట్టి

కాశీ. ౪. ౭౯.

క పోటరి రైరణములోన భుజబల మెల్లం, జేటపడఁ జూప కుండిన, మేటియశం బేల కలుగు మీరాజానకున్ విక్ర. ౪. ౭౯.

గీ పెటిలె బ్రహ్మాండభాండంబు చిటిలె దిక్కు, లురలె పాతాళభువనంబు లదిలె నభము, మేటిధాటీ జనితకాల కూటవిషము, చిచ్చు వెలువడి యంతంతఁ జెచ్చుపెరుఁగ

భీమ. ౪. ౭౧.

(త) విద్యలయందు.

క. చాటు ప్రబంధరచనా, పాటవకలితుఁడవు శబ్దపరిచితియందున్, మేటివి దీనిం దెనుఁ గునఁ, బాటించి రచింప నీవ ప్రౌఢుఁడ వరయన్.

రాఘవ. ౧ ౧౨.

(ప) కులాచారములయందు

శా. దుశ్శీలాగారము వారయావతము నిప్పో మేటి వాటించునే ..

పాండు. ౩. ౪౨.

౨. అధిపుఁడు, ప్రభువు.

గీ. అంబురాశి పదంబుల కచలములకు, సాహి
మాద్రి పక్షులకుఁ గక్ష్యపనతుండు, మేటి
యై యుప్పక్రియ నరకోటి కెల్లఁ, బ్రభుండ
వీ కౌక్కరుఁడ కావ పద్మనాభ.
హరి. పూ. ౭. ౨౦౬.

3. శ్రేష్ఠుఁడు.

మ. ఇం కేల చింతిల నీపుత్త్రులయందు మేటి
యనఁగా దీపించు విద్యాగరిష్ఠులలో
శ్రేష్ఠుఁడు బ్రహ్మనిష్ఠుఁడు గనిష్ఠుం డిందు
బింబాననా. ఉ. రా. ౨. ౧3౪.

సీ కస్నాకు మేల్పంతి నికరము మేటి
మేలు, . తనరు శ్రేష్ఠము
ఆం భా. 3. ౧౫

వి. (క మేద) (కసవు) వామి, (గడ్డి) కుప్ప.
(శ. ర.)

జ. మేటరి, మేటితనము, మేటిల్లు

మేటితనము. వి (మేటి + తనము) గొప్పతనము.

క. తనువు గలయాత్మ లెల్లన్, దనవశముగఁ
దనరుదండధరుఁ డట్లు విచ్చేతనుఁ డయ్యె
మద్భుజాఘూతక కింతియు చాలు మేటితన
మని యెలమిన్. హరి. ఉ. ౧౦. ౧౪౧.

మేటిల్లు. అ. క్రి. (√ మేటి) అతిశయించు.

క. నీమి మడివాల యే మ్మాభూమీశ్వరు నర్థిఁ
గానఁ బోయెదము సభాభూమికిఁ జనియెడు
వారికి, శ్రీ మేటిల్లంగ మంచిచీరలు వల
యున్. హరి. పూ. ౯. ౧3.

మేటులు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆమలకి, ఉసిరిక
చెట్టు. ?

మేతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. స్తంభము. ౨.
కళ్లము మధ్యమున నెడ్లను గట్టెడిరాడు.
(స్తంభము.)

మేతుఁడు. సం. వి. ఆ. పుం. మావటివాఁడు ఏనుఁ
గును నడుపువాఁడు.

మేడ. వి. ౧. సౌధము.

సీ. మేడల ముత్యాలమేలుకట్టులు గట్టి రత్న
దీపిక లగారముల నుంచి .
విక్ర. ౪. ౧3౭.

సీ. మే డన స జ్జన మేలుమ చ్చునఁగను నుప్పరి
గవ సౌధ మొప్పుచుండు .
ఆం. భా ౨. ౧౭.

సీ. మలయజం బేటిటఁ దొలుఁకెక్క డులిచి
మేడల కిడ్డమిగులు ధూములకు డిగ్గ
ఆము ౨ 3.

౨. దేవళము, దేవగృహము.

సీ. ఆడ కుక్కుటేశ్వరం బయ్యుపాంతము మేడ
హుంకారిణీ దేవియాలగంబు
భీమ 3. ౫౭.

మేడి. వి. అత్తి, ఉదుంబరము ?

గీ మేడిపండ్లను మొదలుగాఁ గూడిమాడి,
నెంచెతలు దత్తు రిత్తు విచ్చేయవయ్య ..
కాశి. 3. ౭౯.

దండకము. . నీ మెయి న్నల్వగ్రుడ్డుంగముల్
మేడిపండ్లన్ వలెం బ్రోవు లై యుండు .
నీలా. ౨. ౪౧.

సీ. అత్తిమేడి యనంగ నవు నుదుంబ
రంబు .. ఆం. భా. ౨. ౪౭.

మేడికాయబోనము = సారహీనము.

క. రాగంబు నొడిచి ము క్తి, శ్రీగారవముల
కోపితు చేయుమనుమలకున్, నాగేంద్రశయాన
యైహిక భోగం బిది మేడికాయబోనము
మమ్మి. విప్ర. ౨. ౬౦.

మేడించు = మేదించు. స. క్రి. (సం. మృద్)
మర్దించు.

సీ. భూఁదేశ జిలిబి కెంబుపావడి మేడించి
చుక్కబొట్టుగ దిద్ది నొక్కచెలిబి ...
చమ. ౧ ౪౪.

మేదు. వి. ౧. అజ్ఞానము.

(చూ. మేదుపడు.)

౨. వంచన, మోసము.

(చూ. మేదుపెట్టు.)

జ. మేదుపడు, మేదుపఱచు, మేదుపెట్టు.

మేదుప(డ్డు)డు. అ. క్రి. (√ మేదు) అజ్ఞత నొందు.

క ఈగిలిఁ గలంచు హారిద్రారాగం బది నిల్వదె
యిది రతి మేదుపడి సంభోగగతిఁ గలంచు
విటువివిరాగం బది నిల్చు భావరస జననం
బై. కు. సం ౭. ౧౬౩.

గీ. చవురుఁ దై మేదుపడి యడుగువాఁడు
దశకు. ౬. ౧౩౩.

ఉ. మేదుపడి రాజ్యగర్వమున మీఁదు తలంపవు
గాక ఉ. హరి. ౪. ౧౯౭.

ద్వి. ప్రామిడి రై మేదుపడియెదుదావఁ, గామి
నీ పెఱుఁగవే కడయింటిపాడువ .
బస. పు. ౪. ౫౦౩. పం.

(ప్రామిడి పై మైమఱడిరెంకు దావఁ,గామి .
ప్రాఁతప్రతి పా.)

మేడము[1]. వి. (క. మేద) ౧. గుంపు, సంఘము.

సీ. రతికివా స్త్రీపకతారంగిపల్ వలగొని మేడపై
కనఁజూపుమేర నడవ .
ఉ. రా. ౩. ౧౭౬. (మేదమై శ. ర. పా.)

౨. యుద్ధము.

క. ఓరోరి వంకముక్కన, మూరుపు దెల్లి దిఁక
సేల రాఁడితి నన్నస్, వారికి మేడముఁ
బొడుతురె . బస. పు. ౬. ౨౫. (గ్రా.)

(మేదము పొడతురె. శ. ర. పా.)

ద్వి. ఓడితి సన్నస మేడము పొడువఁ, బాడియే.
బస. పు. ౬. ౫౭. పం.

మేడము[2]. వి. చెక్కడపు జామికీయందు పని తనము. (శ. ర., గ్రా.)

మేడము[3]. వి. గుదస్థానము.

సీ. వాఁడికొట్టుల నాఁటపైచి మేడములోన .
వి. పు. ౭. ౩౪౧.

మేడ్పఱచు = మేడ్పెట్టు. స. క్రి. (√ మేదు పడు) వంచించు.

సీ. దవాభ్యంతరమున, కరిగి మేడ్పఱచి
కామాతురుఁ జేసి యిమ్మునినాథు నిట దెచ్చె
ముదముతోఁడ . దశకు. ౫. ౩౫.

మేడ్పెట్టు = మేడ్పఱచు. స. క్రి. (మేదు + పెట్టు) వంచించు.

సీ. మును వనుపాలితుధనము పెద్దునఁ గొన్న
తరుణి మేడ్పెట్టెదువెఱవు గొఁఱలి
దశకు. ౫. ౭౭.

మేఢ్రము. సం. వి. అ. పుం. పొట్టేలు, గొఱ్ఱె పోతు.

న. శిశ్నము, పురుషునిగుహ్యావయవము.

మేణత. వి. ముట్టడి.

వ. కృష్ణరాయమహారాయలు వుదయగిరి
దుర్గంమీఁద విడిసి ప్రతాపరుద్రగజపతిని
కొండవీడు పర్యంతం విరుగంబొడిచి వుదయ
గిరిదుర్గానకు మేణత చేయించి దుర్గం
పుచ్చుకొని . సె. శా. ౩. ౧౩౭౬.

మేతాలుపు(లు). వి. (మే + తాలుపు) శరీరధారి.

సీ. పొర యియాని మేతాలుపులఁ జిట్టుమని పెం
కొలుపుచు రెండుకాళ్ళలు దవరిచి .
అప్ప. రా. బాల. ౧౦౬.

క. తల లేక నిరుళ్ళు లగుచేతులు గ్రాలఁగ వదవి లోన దొరకినమేకా,ళ్ళల నెల్లఁ బట్టి మ్రింగెడు, పాలమేపరి నొకనిఁ జూచి పొడ లిన కినుకన్. అచ్చ. రా. అర. ౧౧౪.

మేథి. సం. వి. ఇ. పుం కళ్లమునందు పశువులను కట్టుటకు పాఁతినరాటు.

మేథిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తృణవిశేషము, మెంతి శ.

మేథిని. సం వి. ఈ స్త్రీ. = మేథిక, తృణవిశే షము శ.

మేద. సం. వి ఆ. స్త్రీ ఒకానొక ఓషధి.

మేదకము. సం. వి. అ పుం ౧. పిండితో చేసినకల్లు. ౨. మద్యపిష్టము.

మేదకుఁడు. విణ. కొట్టిబాగులవాఁడు.

గీ. మతి లేని మేదకుండు, మానివర్యులఁ జది వించిమట్టినీడఁ, బంచముఖుపీఠ మే శోస రించె నేని పాండు. ౧. ౧౦౧.

ద్వి. ఒకవిచారము మాకు నొదవె నీరాజు, సుక వాసి పలిపంద చూపుగుజ్జంబు, మామిడిక్రింది సోమరి మేదకుండు

ద్వి. హరిశ్చ. ౧. ౧౪౯౪. పం.

సీ మితభాషి యగువాని మేదకుం డని పల్కు- జడుఁడంచు వచియించు శాంతిపరుని ..

రామలిం. ౩౭.

మేదజము. సం. వి. అ. న ఒకజాతి గుగ్గిలము.

మేదము. సం. వి అ. పుం. ౧. ఒకానొక సంకరజాతి. ౨. అలంబుస యనెడి యోషధి శ.

మేదర. వి. వెదురుతడకలు, చాపలు మున్నగునవి అల్లుకొని జీవించు ఒకజాతి. (శ. ర)

జ. మేదరి, మేదరిసాని.

మేదరి. వి. (మేదర+ఇ3) మేదరవాఁడు, వెదురు- బద్దలతో చాపలు లోనగునవి యల్లెడి యొకజాతి వాఁడు.

ద్వి. మీఁగుచుఁ జేటలమేమయ్య భువిని, దాఁ గాక మఱియు మేదరులు గొందఱకు, జీవితంబులు- చేసి చేటలు చాలఁ, గావించి .

పండితా. పురా. ౧౬౨. పా.

ద్వి. తనతోడితోడు మేదరులు సోదరులు

ద్వి. పరమ. ౨. ౧౨౪. పా.

మేదరిసాని. వి. (మేదరి + సాని) మేదరివాని భార్య.

సీ. కొడుకుఁగుఱ్ఱఁడు చన్నుఁ గుడువ కట్లుంట విచారించి మేదరిసాని యప్రడు .

పరమ. ౧. ౧౩౯.

మేదస్తేజస్సు. సం వి. స్. న. అస్థి, ఎముక.

మేదస్సు. సం. వి. స్. న వప, (సప్తధాతు వులలో నొకటి.)

మేదావి. వి. ౧. బ్రహ్మచారులు మేధావిర్భూ యాసమ్ అను మంత్రమును జెప్పుచు అగ్ని కార్యాంతమందు ధరించుబొట్టు

గీ. దబ్బ్రవేలియుంగరము మేదావిబొట్టు, మడుఁగు పేలిక పిరిచుట్టు పెడఁగుఁ గాఁగ, వడుగు చందంబు హరి. ౧. ౧౦. ౨౩౩.

సీ. మూర్తిత్రయీమధ్య మునివర్ణ మిదియ నాఁ ద్రైపుండ్రమధ్య మేదావి యొనర

రా. వి. ౨. ౮౬.

౨. అగ్నికార్యభస్మము.

వ. బొట్టునకు మేదావి మేనునలవాటునం గందిన యంగుళీద్వితయంబు దేఁటి గుట్టినం బృథగ్వర్ణమూర్త లగునంవత్రికలు గలజల

రుహం బనఁ బ్రశ స్తం బగుహ స్తం శె త్తి స్వ స్త్యస్తు తే యని యాశీర్వదించుట.

పాండు. ౪. ౧౫౧.

మేదించే = మేడించే. స. క్రి. (సం. మృద్.)

౧. మర్దించు.

సీ. మంచిపస్నిట మేదించినసారంగనాభి పంకం బున నాభిదీర్చి వరాహ. 3 ౧౦౯.

సీ. గోదలం పూయంగఁ గుమ్మి గందంబున మేదించినట్టి జవ్వాదియడుగు

యయా. ౧ ౧౧౯.

సీ గొజ్జంగిపూఁదేనె కలికి మేదించిన కమ్మ కస్తురి మేనఁ గలయ నలఁదు

కాశీ 3. ౧౧౭.

౨ సేయు, అభ్యసింపఁజేయు, మప్పు

సీ కోడె లన్నింటిని గూడంగఁ దోలించి మేదింప దుక్కికి మెసుకి లైన, మ్రుచ్చు గిత్తలఁ బట్టి ముకుద్రాళ్లు గుట్టించి

నా. పంచ. ౫ ౧3.

మేదిని. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమి. ౨. ఒకానొక సంస్కృత నిఘంటువు. 3. మేద స్త్రీ.

మేదినీద్రవము. సం. వి. అ. పుం. దుమ్ము, ధూళి. (త్రి. వి.)

మేదినీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. భూపతి, నేలఱేఁడు.

మేదిరము. వి (సం. మేదస్) మెదడు.

సీ. వాయునిచే మడిసినయంధకాసుర నాఁడు మెసఁగమే కడుపాం మేదిరములు .

మైరా. 3. ౧౪౫.

మేదు. స. క్రి. ౧. పూయు.

సీ. లోకపాలోన్నత ప్రాకారములయందు మృగమదపంకంబు మేదిరో కొ

భోజరా. ౨. ౧౦౧.

౨ మెదుపు.

వ. బొట్టునకు మేదావి మేదునలవాటునం గందినయంగుళీద్వితయంబు దేఁటి గుట్టినం బృథగ్వర్ణమూర్తు లగుసంవర్తికలు గలజలరుహం బన పాండు. ౪. ౧౫౨.

మేదుఁడు. సం. వి అ పుం ఒకానొక రాక్షసుఁడు.

మేదురము. సం విశే (అ ఆ అ) సాంద్రము, దట్టమైనది

మేదురితము. సం విశే (అ ఆ అ) దట్టమైనదిగాఁ జేయఁబడినది, సాంద్రీకృతము.

మేదోజము సం వి అ. న అస్థి, ఎముక.

మేదోర్బుదము. సం వి అ న. మేదోధాతువు.

మేధ. సం వి ఆ. స్త్రీ (సు, దుర్, వ్యతిరేకార్థకమగు నఞ్ అ, పూర్వపదముగా నుండిన బహువ్రీహిసమాసమున మేధస్ అని మారును. ఉ. సుమేధస్, దుర్మేధస్, అమేధస్).

౧. ధారణశక్తిగలబుద్ధి. ౨. తెలివి, బుద్ధి.

మేధము. సం. వి. అ. పుం ౧ యజ్ఞము. ౨. హవిస్సు. (కల్ప.)

మేధాజిత్తు. సం. వి. త్. పుం కాత్యాయనుఁడు. (త్రి. వి.)

మేధాతిథి. సం. వి. ఇ. పుం. మనుస్మృతిపై వ్యాఖ్యానము రచించిన యొక పండితుఁడు.

మేధారుద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కాళిదాసుఁడు. (త్రి. వి.)

మేధావంతుఁడు. సం. విశే. (త్, వతీ, త్) తెలివిగలవాఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు.

మేధావి. సం. విశే. (న్. నీ న్.) ౧. చాలబుద్ధిమంతుఁడు, మంచిజ్ఞాపకశక్తి (ధారణ) గలవాఁడు ౨ తెలివి గలవాఁడు, బుద్ధిమంతుఁడు.

వి. న్. పుం. ౧. శుకము, రామచిలుక. ౨. మద్యము, సారాయి.

మేధావిని. సం. వి ఈ. స్త్రీ బ్రహ్మభార్య, సరస్వతి.

మేధి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. = మేథి

మేధ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మండూకాద్యాది

శ్లో మండూకీ బ్రహ్మజా శంఖపుష్పీ జ్యోతిష్మతీ మునిః, విష్ణుక్రాంతా వచా శ్వేతా మేధ్యాయాం సప్త సమ్మతాః (రా ని)

మేధ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧ యజ్ఞమునకుఁ దగినది. ౨ పవిత్రమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. ఛాగము, మేఁక ౨ ఖదిరవృక్షము, చండ్రచెట్టు. ౩ యవధాన్యము.

మేన. విశే. (√మేను) స్త్రీకి తోఁడఁబుట్టినవానియొక్కయు పురుషునకు తోఁడఁబుట్టిన దానియొక్కయు స్త్రీ పురుషులకు తండ్రి తోఁడఁబుట్టిన దానియొక్కయు తల్లితోఁడఁబుట్టిన వానియొక్కయు దేహసంబంధము కలవాఁడు; కలది.

(దీనికి వ్యస్తప్రయోగము లేదు)

ఉదా మేనల్లుఁడు, మేనత్త, మేనమామ

మేన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. హిమవంతునిభార్య యగు మేనక.

మేనక. సం. వి ఆ. స్త్రీ ౧. ఒకానొక యప్సరస్త్రీ. ౨. హిమవంతుని భార్య.

మేనకాత్మజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పార్వతి.

మేనకోడలు. వి. ఈ. (మేన + కోడలు) పురుషునకు తోఁడఁబుట్టినదాని కూఁతురు; స్త్రీకి తోఁడఁబుట్టినవాని కూఁతురు.

(వ్యవ.) ఆమె తనమేనకోడలినే కొడుకునకు చేసికొనవలె నని గట్టిపట్టు పట్టినది.

మేన(య)త్త వి. (మేన + అత్త) తండ్రితోఁడఁబుట్టినది

సీ. పద్మనాభుఁ, గానంగఁ జనుదెంచి కడుఁ బ్రీతి ని ట్లను నసఘ యే నీకు మేనత్త మగఁడ　　హరి ౧. ౧౩౬.

చ అతివికృతస్వరూపధరుఁ డైన కుమారకుఁ బ్రీతితోఁడ సాత్వతిఁ దమమేనయత్తను ముదంబునఁ జూడఁగఁ గోరి యద్భుత, ప్రతిభులు రామకేశవులు పన్నగ కేఁగిరి
భార. సభా. ౨. ౫౫.

మేనబావ. వి. (మేన + బావ) తనకంటె పెద్దవాఁ డగు మేనమామకొడుకు, మాతులేయుఁడు, తనకంటె పెద్దవాఁ డగు మేనత్త కొడుకు.

క నిను సెలుఁగి కుండి యాదవుఁ, డని సఖుఁ డని మేనబావ యని యే సహభోజనములు సల్లాపంబులు, నొనరించుచు మేలమాడుచుండుదు సెప్పుఁడున్
భార. భీష్మ. ౧. ౭౧౪.

ద్వి. కురునాయకుని కొలకొలమాటలకును, హరిమేనబావను నాత్మఁ గైకొనక .
అ మ కే. ౫. ౭౫౫. పా. ౭. పం.

సీ. మేనబా వని మేర మాని యుండక బుద్ధి ఖలదేవుసెడ భక్తి మెలఁగవమ్మ
ముకుంద. ౩. ౩౦౯.

మేనమఱఁదలు. వి. స్త్రీ. (మేన + మఱఁదలు) తనకంటె చిన్న దగుమేనమామ కూఁతురు; మేన త్తకూఁతురు.

సీ. భరతకులాగ్రణి పాండవసింహంబు సర్వ ధర్మజ్ఞుఁ డాసవ్యసాచి, తనమేనమఱఁదలి ధవళాక్షిఁ దోడ్కొని చనియె వాతని కది చనదె చెప్పఁడ

భార. ఆది. ౮ ౨౦౮.

ఉ. ఇది వీరభద్రధ్వజ వీర్యశుల్కయే, మిన్నక కాదు నీదయినమేనమఱందలు నీక చేర నీ, యమ్మఁ బరిగ్రహింపుము

హరి పూ ౬ ౧౬౮.

మ సందర్శనశోణిపా, ద్యమజన్ మేన మఱందలిన్ విమలలోలాపాంగన్ వన జాతాక్షుఁడు పెండ్లియాడె నిహితప్రాతంబు ప్రీతంబుగన్ భాగ ౧౦ ఉ ౧౮౫.

మేనమఱఁది. వి (మేన + మఱఁది) తన కంటెఁ చిన్నవాఁడగు మేనమామకొడుకు, మేన త్తకొడుకు.

చ భువనము లాక్కపెట్టు మృతిఁ బొందిన జీవము లావహింప నేర్త వలచినట్లులైన గుణరూఢుఁడు మేనమఱంది పొత్రుఁజూ, వవిడుతె

నా ర అశ్వ 3 ౧౩౩

మేనమామ. వి (మేన + మామ) తల్లితోఁ బుట్టినవాఁడు, మాతులుఁడు

క. మదమథనుఁ డాత్మజంబున, మధురగ కుతిచి కదలి మేనమామఁ దగఁ దడీ, యధరిత్రికి నీడుకొలిపి, యధికప్రమదంబుతోడ నన్నయుఁ దానున్

హరి. ఉ. ౧. ౧౬౯

గీ. మిహిమిహరనీమ వలరాజు మేనమామ .

మనుచ. ౧. ౧౭.

క. కంచితిఁ జని బహువిభవస, మంచిత మగు మేనమామమందిరము ప్రవేశించి తనవనితఁ గమఁగొని, సంచలత వహించి గుండె జల్లన నున్నన్ ..

వి(క్ర. ౩. ౧౩౬.

మేనత్తరికము. వి. (మేన + ఱికము) ౧. మేన మామకూఁతును మేన త్తకొడుకున కిచ్చి చేయు పెండ్లి సంబంధము.

(తోఁడఁబుట్టిన దానియొక్కయు తండ్రితోడఁ బుట్టిన దానియొక్కయు దేహసంబంధ భావము. శ. ర)

(వ్యవ.) వారిపిల్లవానికి మేనత్తరికమే కాని పై సంబంధము చేయరు

౨. పరిహాసము.

ఉ. గిరీశ గళిమూలహాలాహల కాలకాం తితో, మేనత్తరికంబు లాడుతనమేటి త్రిశూ లముఁ బూని యుద్ధతిన్

మనుచ. ర. ౯౬.

మేన(య)ల్లుఁడు వి (మేన + అల్లుఁడు బ. మేనల్లురు, మేనయల్లురు) పురుషునకుఁ దోఁడఁ బుట్టిన దానికొడుకు, భాగినేయుఁడు; స్త్రీకి తోడఁబుట్టిన వానికొడుకు.

మ. హరిమేనల్లుఁడు గొంతికూర్చుమనుమం డ స్మత్తనూజుండు

భార. ద్రో. ౨. ౨౦౬.

సీ అమ్మహాసురుని మేనల్లుఁడు లవణుండు మధు దైత్య తనయుఁ డున్మాద బలుఁడు

హరి. పూ. ౫. ౫౯.

క. నినుఁ బట్టి పాండుపుత్రులఁ, దన, మేనల్లురఁ దొఱంగె ధరణీశ్వర ..

భార. శల్య. ౧. ౩౯.

శా. నా మేనల్లురు బాహుసత్త్వనిశసన్మాహాత్మ్య విఖ్యాతు లా, రాముం గృష్ణునిఁ జూచు వేడుక మనోరంగింబున దాడెడున్ ...

హరి. పూ. ౭. ౩౫.

మేవాదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మయూరము, నెమలి. ౨. పిల్లి 3. మేఁక.

మేని. వి కాంతి. (శ. ర.)

మేను = మే. వి. ఔ ౧. శరీరము

(కొన్నియెడల దీనికి హల్లు పరమగునపు డుత్వలోపము)

సీ అతఁడు పంౘడెండు వాలమ్ము లాలీభత్సు మెయిఁ గ్రుచ్చి కృష్ణుని మేనియందుఁ, బది వాలు తూపులు పఱపిన మదిలోన నగ్గించి
భార. శల్య. ౧. ౨౧౨.

సీ. మెలఁత మేనిమెఱుంగు మెఱయు కారు మెఱుంగు చిగురు కెంపులక్రోవి చిన్నిమోవి.
విక్ర ౧. ౧౧౯

ఉ న, న్మిఱఁగ భానిపీఠి నాకనిం బురిఁ గానవియట్లు గాఁగ మేన్, గాతియ వెట్టి రైన నొడికంబుగ వండుదు వెల్ల గూరలున్ భార. విరా. ౧. ౩౩
ఆం భా. ౨ ౧3౪.

౨. జన్మము, పుట్టువు.

పీ. ఏమిటఁ జూచిన నీయింతి తొలుమేన సుకృతంబు సేయుట ప్రకట మయ్యె .
విక్ర. ౪. ౧౯౭

క. విను ప్రద్యుమ్నునిఁ దక్కన్, మనమున నేనొరు వరించుమాట విడువు మ్మాఘనుఁ డొల్లకున్నఁ జెందుదు, మనసిజ శిఖిఁ దనువు ౘేర్చి మఱుసటి మేనన్
ప్రభా. 3 ౧౦౨.

గీ. శౌరి తొలుమేనఁ దన కైన కొడవరెల్ల, మాన్పుతోన వచ్చి పారి. ౧ ౧౩

3. పార్శ్వము, ప్రక్క.

(ఇరుమేను = రెండుప్రక్కలు.)

గీ. తజిమి సాత్యకి గృతవర్మ దాఁక నతఁడు, నేది మార్కొన నిరుమేను పూచి యొప్పు, మిగులు మోదుగుప్రాఁకులపగిది గాఁగ నడర మార్కొన్న రెండు వాలంపగములు.
భార భీష్మ. ౧. ౨౪౧.

క పెంబో తద్దాసరి యుగ్మపుం బదహతులను గపోలపోటుల నిరుమేనం బొడుచుచుఁ బెనఁగుచు బోవం బట్టి పటంబుఁ జేర్చి వాఁడి ట్లనియెన్. ఆము. ౬. ౨౪.

మేనుపూను = జన్మమెత్తు, అవతరించు.

మేనుమఱచు = ఒడలెఱుంగకుండు, పరవశమగు

సీ. మరువంపువలపుఁ బల్మఱు గ్రోలి గ్రోలి కన్ ప్రాన్పి యూఆలి మేనుమఱచుఁ గొన్ని
పాండు ౧. ౧౭౧.

మేనువైచు = పండుకొను, శయనించు

వ అయ్యింతి నీకాంత భవనంబున విరహశయ్యపై మేనువైచి చింతాక్రాంతయై యుండె
శివరా. ౨. ౨౨.

గీ జన్నంపుఁ గూటిదొరల, మాటకయి మేను పూనిన మేటిపేల్పు నీలా. 3. ౫౧.

జ' మేన, మేనకోడలు, మేనత్త, మేనబావ, మేనమఱఁదలు, మేనమఱఁది, మేనమామ, మేనతీకము, మేనల్లుఁడు.

మేపరి. విశ. (మేపు + అరి) తినువాఁడు. (చూ. పాలమేపరి.)

మేపాడు. అ. క్రి, (మేపు + ఆడు) ఆహారము గొను.

క. పాలమున మేపాడి కపిం,జల వ త్తటి మఱలి వచ్చి కళము నివాస,స్థలిఁ గనుఁగొని .
వేం. పంచ. 3. ౧౦౭.

(మేఁతాడు. శ. ర. పా.)

మేపు. స. క్రి. (√మేయు) పశుపక్ష్యాదులను ఆహారము తినునట్లు చేయు.

(ఇది మనుష్యాహారవిషయమున నిందాద్యోతక ముగా నుపయోగింపఁబడును.)

సీ. వత్సముల్ మేపుచు వత్సన్నపుఁడు
దశా. ౨ ౧౫౫.

క నృప కృప, చాలం గారాకు మేపి
చంపకు ప్రజలన్ ఆము 3 3౭.

(వ్యవ.) చిన్న తనమునుండియు వీరి కుటుంబము నంతయు తెగ మేపఁగా తుదకు విశ్వాసఘాతుక్కు లైనారు. వానిని అత్తవారు చాలాకాలము మేపినారు

వి ౧. (పశుపక్ష్యాదుల) ఆహారము, తిండి

క. రేపకడ నీరు ద్రావక, మేపు గానక మున్న
గోవు మిక్కిలి భక్తిన్
భార. ఆను. 3. ౧౭.

క గోపకుమారశేఖరు, సేపున సర్పంబు గఱచు టీక్షించి వగన్, మేపులకు దొలఁగి గోపులు, వాపోవుచు నుండె వృషభ వత్సంబులతోన్.
భాగ. ౧౦. పూ. ౭౪౭

చ. కనుకని తెల్లవారుదనుక ప్రతి గోరెడు పల్ల వాళిమే, ల్గమఁగాని వీడెముంగలుపు లాహిరి మేపుల విద్రఁబుచ్చి చెంది వ చిఱునవ్వుతో నపుడె విద్దురలా యని వింతపైఁడి పుట్టిన కెలముద్దుగుమ్మలు వడిన్ శయించిరి చప్ప రంబులన్ కువల. ౨. ౧౧౭.

౨ దోశ పిండి మెందలైనదానికి నూతి కూడఁ జేర్చెడు మినపపప్పు లోనగునది. (శ. ర.)

మేపుట్టువు. వి. (మే + పుట్టువు) ౧. కుమా రుఁడు, ఆత్మజుఁడు.

ఆ. అనిది సోఁకుతోని యనుఁగు మేపుట్టువుఁ, బొదివికొనిన వాఁడు పదరి లేచి, బ్రహ్మ పోవఁజెట్టి బ్రహ్మిడిఁ దె కొక్కి కడిఁది పగ కనంబుఁ గదలుకొనఁగ .
అచ్చ రా. యు. 3౪౦.

౨. కూఁతురు, తనూజ (శ. ర.)

మేపుడు. విణ (√మేయు) మేయునది

క గాలికవణంబు మేపుడు, చాలు పులంబోలి తరకసంబున నొఱపూ, స్మైలి యపరంజిపిం జల, వాలారుందూపు లుఱక వామిగ చేసెన్. అచ్చ రా యు. ౨౯3

మేమఱుఁగు. వి (మే + మఱుఁగు) మైమఱువు, కవచము.

సీ మైమఱు వవఁగను మేమఱుఁ గనఁ గ త్తిమ్మనఁగా బొందళం బనంగ, జో డనఁ గవ చంబు కొఖిల్లు ఆం భా ౭ ౭౦౪.

మేము. అ క్రి స క్రి అంగీకరించు, ఒప్పుకొను (చూ మేముడు)

జః మేముడు

మేముడు. వి (√మేము) అంగీకారము, ఒప్పు దల.

సీ. ఇయ్యకో లొప్పుకో లీకోలు మైకోలు మే కోలు సమకోలు మేము డొడఁబడిక యొడఁబా టనుట కనుపట్టుచునుండు సమ్మతి పేరు ఆం. భా. ౧. ౧౦౪.

మేమెయి = మయిమయి, మేమే, మైమై. వి. అనాయాసము.

"క్రి. విణ. అనాయాసముగా" అని (శ. ర.)

ఉ. వాలి రొమ్ములంగు నూపి కృతవర్ముఁడు సైన్యము నిల్వరించి యుస్మిలితవిక్రమం బగుడు మేమెయి వాతనిఁ దాఁకె నమ్రుని, ద్యాలసితుండు సాత్యకి .
భార కల్య. ౧. 3౭౭.

గీ. వారి మేమెయిఁ గొనియాడువారికోర్కు, లాచర జంగమమల్లికార్జునుఁడు నొసఁగు
కు సం ౧.౨. ౧౦౦౪.

ఉ. ఆటున మూర్ఛబోయినఁ బ్రహస్తుఁ గనుం గొని యింకఁ దాఁకినన్, గీటడఁగించు నర్జునుఁడు గేవలుఁడే యని భీతచిత్తులై, మేటిమగల్ సలం బెదరి మేమెయి మార్కొన లేక పాఱినం, గాటుకకొండ వోలె దళకింతుఁ జెదిర్చి మహీమహేం ద్రునిన్.
నిర్వ ౪ ౫౨

మేమే[1] = మేమెయి.

మ ఇద్దరున్ భుజబలాటోపంబుపై నొండొ రున్, మిగులం జాలక కొంతసేపువడి మేమేఁ బోరి రుగ్రాకృతిన్
భార. విరా. ౨. ౩౪౩.

మేమే[2]. వి శాడనాదులయందు దుఃఖమువలన కలుగుధ్వని కనుకరణము.

క. సామీ యల్లధరాసురు, సామీకృతదే హుఁగా వచఃకశచేతన్, మేమే శిక్షించుతతి, స్మే మే యన విడిచినాము మిము దూరు టచేన్.
పార్వ. ౪ ౧౭౭.

మేయము. సం విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కొలువఁ దగినది. ౨. జ్ఞేయము, తెలియఁ దగినది.

మేయించె. సం స క్రి. ఊహించు, అను మానముసేయు.

క. ఆరయఁ నిద్దఱుమిండలఁ, బాయక రతి సల్పుకాఁపపడఁతుక రొట్టులన్, మేయించి బొంకవలెఁ జెపు, మా యని చక్రాంగవంశ మండన మనినన్.
హంస. ౪. ౧౬౧.

మేయు. స. క్రి. (పశ్వాదులు) తిను, భక్షించు.

చ. పసుఁదిగురాకు మేయుకతి కోరికలంతులఁ దేఁటి గుట్టినన్, వనతరుశాఖలన్ గుపతువ ధ్వనిఁ బాఱుపికాంగనన్
మనుచ. ౩ ౭౨.

సీ. ఎల్లకడల, మెలఁగుచు నవి సెల్ల మేయుచు గోదలు వెలుగులు పెండెములో విఱుగఁ ద్రొక్కి
నీలా. ౨. ౪౩.

వ. తియ్యనికోరం జేదు మేయుట నాయంబు గాదు .
ప్రభా. ౧ ౯౦.

౨. అనుభవించు.

క వాని నయినాఁడ రాముని, చే నొగచేపట్టు మేసి చిత్తంబున కుద్యానారామపదం బవ, సానవిరామామ్నాయంబు జుఱు కగు వనినన్
చం రా ౫. ౬౦

౩. నోటనుంచు.

మ కలుచం గోశబిలంబు వెల్వడి యదుఃఖడ్గా హిపై వచ్చుచోఁ, జలనం బించుక లేక యాతనిరిపుక్ష్మాపాలసంఘాత మా, చెల హాస్తాంబురుహాంగుళీమయమహాసిద్ధౌషధీ పల్ల వాంచలము ల్మేసి భజించుజాంగులికతన్ సంగ్రామరంగంబునన్.
సైమ. ౫. ౧౨౭.

జ. మేఁత, మేఁతకాఁడు, మేఁతరి, మేఁతరీఁడు, మేఁతలాఁడు, మేపరి, మేపాడు, మేపు, మేపుడు.

మేర. వి. ౧. ప్రదేశము, చోటు. (సం. మిరా, ప్రా. మేరా, క మేరె)

సీ. విట్టలు ద్రోచుచు సెరవులకలమేర కెల్లను బిగిరొక్కి యేర్పడంగ . .
భార. విరా. ౧. ౨౪౫.

చ. మదగజరాజకుంభముల మచ్చరికించు చకోర కుంభముల్, గదిసి కలంతమేరయునుఁ గైకొని యున్నవి యుల్లవారికిన్, విదితము గాఁగ ...
సైమ. ౭. ౬౫.

సీ. ఒకమేర కుకుమారసకుమార శరవీరవరవీర
తరుసముత్కార మెసంగ .
ఇందు. 3. 30.

౨. క్రమము, విధము.

సీ. సూశరపతిమేర సేశపద్ధతిఁ బూని యలరు
విల్తునిభంగి యతనుతఁ గని
ప్రబంధ ౬.

మ. అమలాత్మం దగునట్టిధీరునకు పింగాధీశతి
మ్మావనీ, రమణీనాథకుమార తిమ్మమనుజేంద్ర
స్వామిరంగతమా, రమణు ల్లద్ధి ధరిత్రి దాశ
రథిమేర ద్దాల్చివారు భాను. ౧ ౨౩.

సీ. భయభ క్తియు క్తి సెప్పటిమేరఁ దనయాజ్ఞఁ
బాలింప దర్యోను జారకులము
దశా ౨. ౫౧

3. ధర్మము, న్యాయము.

చ. అమృతంబు సురాళికిఁ బంచిపెట్టె నిం,
కెటువలె నమ్మ వచ్చు జగదీశ్వరుఁడే యొక
యింత మేర లే, కిటువలెఁ జేయఁ జూచె
మన కెయ్యది తప్ప గణించి చూడఁగన్ .
దశా. ౨. ౩౮౨.

గీ. అప్పు డట నుండ మేర గా దనుచు మేము,
విడిచి కీమెను దోడ్కొని వెడలి రాఁగ,
నతఁడు చపవల దం చని యడ్డగింప
పార్వ ౪. ౧౬౦.

శా. చేరన్ బోవఁ బ్రభాను లడ్డమయి యాత్మే,
పించి యట్లేఁగఁగా, మేరా నీ కెటఁ బోయి
దెవ్వఁడవు ఉ. రా. 3. ౨30.

౪. ఏర్పాటు.

క. ఏమిట నీ కేఁ దక్కు వ, నామేరకు నడ్డపడి
తివి భార. ఉద్యో. 3. ౨౯౬.

ద్వి. ఆమేర శిల్పను నబ్జాం డెటిఁగి, సామీఁదఁ
గోపించి నయ మింత లేక .
రం రా. యు. ౨౯౩. పా. ౫. పం.

గీ. కెలంచి పలుమాఱుఁ దా కెడివిఘ్నభటులు,
మిమ్ము సెగచుట దైవంబుమేర గాదె,
మనకు సెప్పుడు దైవంబు మంచి దగును,
నాఁడు గెలుతము పగవారి నేఁడు వలదు.
భాగ. ౧. ౬౩౬.

౫. మర్యాద, హద్దు.

ఉ. అంబుధి మేర తూర్పునకు నద్దియ నీ మటు
యామ్యదిగ్విభా, గంబునకుం బ్రతీచికిని
గాతమి సీమ భీమ. ౫. ౩౬.

శా ఓం,రారా యాసకు మేర లే దనుట
సత్యంబే కదా భారతిన్
దశా ౨ ౨౪౬. ౬౦ భా. ౨ ౧౯౧.

(కుద, అంతము అని భావము)

౬. దూరము

వ మహానుభావులం గొంతమేర దైనం గొలిచి
వచ్చుట భాగ్యంబు కాదే
కళా ౧. ౫౩.

మ. ఇరువై నాలుగుమూళ్ల మేర యని గోపక్కిం
పగా నేల కాశీ. ౧. ౫౩.

౭. పద్ధతి

క. మీ రరయనిధర్మంబుల, మేరలు సెటుక
లును గలవె మీకుం దగ నే, నారాయణభ క్తి
పరత, వారించెద ననుట యిట్లు వైదిక
వర్యా న్ఫ. పిం. ౫. ౧౭.

మేరకంబము = సరిహద్దు దెలుపుటకు పాతిన
కంబము.

మ. స్వగతక్షోణికి మేరకంబములు ప్రాక్ప్రత్యా
లంబు నస్త్రాద్రియున్. కవిక. 3. ౧౪౬.

మేరమానిసి = మర్యాదగల మనుజుఁడు, పెద్ద
మనిషి.

గీ మేరమానిసి పా దుపకారి గోల, నిర్మ
లుండు సారంగ. ౨. ౭౬౪.

మేర(లు)మీాఱు = అధికమగు.

సీ. వారాశిగర్వంబు మేరమీాఱె .

మనుచ. ౩. ౨౩.

ఉ. విషాదహర్షములు మేరలుమీాఱుట

లేర్పడక బడక్, దోఁచె నభస్వరత్స్వర

విషాదమచూడ్కుల నీఱు నిప్పులన్

కళా. ౨. ౧౨౭

మేరవెట్టు = కట్టడసేయు.

ఆ శిఖలు చూపకుండ శిక్షింప హంతికిన్సై, నోరు

దెరవకుండ మేరవెట్టి, వేఁడి యెల్ల నడిపి

విబుధారి కినుకన్సై, భీతిస్రాంతుఁ జేసె భీతి

హాోత్రు నృసిం. ౨ ౧౧౭

జ మేరగట్టు.

మేరకుఁడు. సం వి అ పుం ఎష్ణుశత్రువు

మేరగట్టు. వి. (మేర + గట్టు) చక్రవాళ పర్వతము

సీ. చుట్టుకొం దన మేరగ ట్టనఁ జక్రవాళాచల సంజ్ఞ లై యలరు ఆం భా. ౭. ౨౭.

మేరు(వు). సం. వి. ఉ. పుం. హేమాద్రి, సుమేరుపర్వతము.

మ. బలవన్మేరుశరాసనంబును బరబ్రహ్మ

స్త్రముం గల్గుబ,ల్పెలుకానిం దృణ మైన

చాపమున గాలిం బోవుపేయగ్గాలం, జల

మూనించి సగంబు చేసి తవు నా సంకల్ప

సిద్ధుల్ గానం, బలుమేరు న్నిరసింప

లేఁజేగురుఁగొమ్మం జేవ గాకుండునే.

వసు. ౩ ౧౮౩.

ఉ. అక్కట దిక్కులేమి రజతాచల మొక్కఁడు

పెల్లగించె పైతొక్కఁడు వంచె మేరు మతి

యొక్కఁడు వింధ్యము నేల దాచె .

చంద్రా. ౧ ౧౪.

మేరుకము. సం. వి. అ. పుం. ధూపము, యక్షధూపము, (వాచ)

మేరుధాముఁడు. సం. వి న్ పుం. శివుఁడు.

మేరుపృష్ఠము. సం. వి అ. న. ౧. స్వర్గము. ౨. ఆకాశము.

మేరువు. వి. ౧. వీణాగ్రము.

ఉ పచ్చలం, బన్నినయట్టి మేరువును

బాగగుతంత్రులు మించ నొప్పమే,ల్కొన్నర

కెంతఁ జేరి యొకకిన్నరకంతి యొసంగ

నయ్యెడన్.

చంద్రి ౭. ౯౪. అం బా. ౧. ౧౨౬

౨ ఎక్కుటకును బరువెక్కించుటకును పొడుగుగా కట్టవలె వేయించెడియినుక లోనగు

వానిదిబ్బ, సొరువ.

క. మేరువలతీరు కురుఁజాల,సౌరు వితానప్రతాన

చతురపతాకా, చారువిపణి గారుడమణి,

తోరణఘృణి యేమి చెప్పుదుం బురిలోనన్.

రా. వి ౪. ౪౯.

ఉ. వేడుక వి ట్లగణ్యారుచివిభ్రమధన్యయగేంద్ర

కన్య రాఁ, బూడఁ దలంచి నిల్చిరి

వసుక్షితిపాలపురీపురంధ్రికల్, మాడువు

లన్ హజారముల మచ్చుల సజ్జల గోపురం

బులన్, మేడల నాట్యశాలికల మేరువలన్

భువనేశ్వరంబులన్. వసు. ౬. ౬౪.

గీ. ఎచటఁ జూచిన నాణిగా నేర్పరించి, పెద్ద

ముత్యాల ముగ్గులు పెట్టువారు, కొందఁ

బగడఁపుమేరువు లెత్తువారు, నైరి వీటను

గలిగినవారి లెల్ల.

యయా. ౪. ౭౧. విజ. వి. ౨. ౭౯.

౩. హారము మధ్యమందు గ్రవేలెడుమణి. (శ ర.)

మేల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సంగమము, కూడిక.

౨. సభ, పెక్కండ్రు కలిసినసంఘము. ౩.

మర్మా, కాటుక. ౪. నీలిమందుచెట్టు. ౫. మసి, సిరా ౬. రాగానుగుణముగ స్వరస్థానముల యందు మెట్లు కుదుర్చుట, శ్రుతి పెట్టుట.

మేలగొను. అ క్రి (మేలము + కొను) పరిహాసకములాడు, మేలమాడు

సీ. సునుపెడంద యురంబునను జీనిసరిపెణ
ల్మిన్నజిన్నిదముతో మేలగొనఁగ
దశా. ౧ ౨౮

మేలనము. సం వి. అ. న ౧ కూడిక, సంగమము, కలయిక ౨ సభ, పెక్కండ్రు కలసి చేరుట ౩ కలుపుట ౪ యుద్ధము, తాఁకుట

మేలమాట. వి (√మేలమాడు) పరిహాసము చేయుట

చ. గురుతర సుందరాననము కోమలికంబులు
ముద్దుమాటలు, న్నరపు లతిప్రసంగములు
నప్పుట నప్పుట మేలమాట లం,తరిత కళా
విధానములఁ దాడనపీడన భాషణంబులున్,
బరువడి నొందనేర్చు ప్రియభాషలు గల్గు
నరేంద్రభామకున్ వీధి ౬.

మేలమాడు. అ క్రి. (మేలము + ఆడు) పరిహసించు, గేలిసేయు.

క. నిను నెఱుఁగి కుండి యాదవుఁ, డని సఖుఁ
డని మేనబావ యని యే నహహా,జనములు
సల్లాపంబులు, నొనరించుచు మేలమాడు
చుందుదు నెపుడున్.
భార. భీష్మ ౧. ౨౧౮

గీ. ఓమె యేమె యి దే మేమె లేమ యేమె,
మేఘపుష్పంబు దే వంచు మేలమాడ,
మేమెమేమెలు దఱుచయ్యె మేలుమేలు,
మేఁక మేఁ కన సభవారు మిగుల నగిరి.
హైమ. ౬. ౧౧౪.

సీ. కలహంసగమనల కన్నులబెళుకులు మీన
పత్రులతోఁడ మేలమాడ అని. ౨. ౫౬.

(ఇట నుపమాద్యోతకము)

మ. · తమలముం బుష్పంబులున్ లోనుగా,
లలితద్రవ్యము లెల్ల నా కొసఁగ మేలం
బాడుచున్ శ్రీతిలోన్ దశకు. ౪. ౭౦.

మేలము. వి ౧. పరిహాసము.

క. వనితలు మేలపు మెయి మెలు,పునఁ దిగిచిన
నొప్పుహారములు మొదలగుప్ర,వ్నితోడవులు
గ్రద్దలు తివి,యనరేంద్రులు కొంద ఱునికి
యచ్చ్యుత కంటే. భార స్త్రీ ౨ ౧౮.

వ. అన్నారీనివహంబును మేలంపుమాటలకై వడి
హంసగిమన హంసాభిముఖి యైన యాత్రఁ
బెద్దలు నిషేధింతురనుమీ యనుచు
నైష ౨ ౪౬.

గీ మేల మన మందమేల మనఁగఁ,
బొలుచుఁ బరిహాసములు
ఆం భా ౧. ౧౩౬.

౨. పరిహాసోక్తి.

క. రాజునకుఁ దియ్య మెసఁగెడు, పూజావచన
ముల నెయ్యపుంబలుకులఁ జే,రోజ మెయి
బంధుమిత్రప,మాజములకు మేలములఁ గుమా
రులకుఁ దగన్ .
భార ఉద్యో. ౩. ౧౮౬.

చ. బలిదనుజేంద్రుఁ గట్టి తని పల్కఁగ విందుము
గాని నేడు మా,చెలి యెద పుష్పదామక
ముచే నినుఁ గట్టఁగఁ గంటి మింక నె,మ్మెలు
పచరింప రా దనుచు మేలము లాడెదునత్య
భోంట్లు సన్నుల నెసకొల్పుచుం గెలన
నవ్విరి ధర్మజభీమ ఫల్గునుల్.
పారి. ౫. ౭౧.

౩. జాగరూకత.

క. ఆలోసన తా మేల్కని, బాలారత్నంబు కూర్మిపతి కౌఁగిటిలో, నాలీఢ యగుటఁ గదలక, మేలమ్మున నుండె విభుఁడు మేల్కను నసుచున్. కృ. శతం 3. ౫౯.

జ. మేలగాను, మేలమాట, మేలమాడు.

మేలము. సం వి అ. పుం. కలయిక, మేలనము

క. అమ్మదిత రత్నకటకచ్చయ మ్మదితనినాద మస్యో నర్యోదఁ జల మే, ల మ్మని పతితోఁ దగు మేల మ్మని సహజానుర క్తి లాలించు క్రియన్ వసు. ౬. ౭౦

సీ. పొలుపొంద నలగుణంబులపై క్రతువు ల్గార్చి సారెఁ దస్మేళ ప్రకార మరసి హ న ౨ ౬౭.

౨. నివాసము

సీ. రమణ లక్ష్మీ మందిరమ్ము మేలమ్ముగాఁ గని సదాళి గుణమ్ముగా గ్రహించి . బిల్హ. ౧ ౪౪

మేల(క)ము. సం వి అ పుం ౧ సమావేశము, కలయిక ౨. ఐకమత్యము. 3. అంగడి, బజారు; సంత. ౪ సంఘము. ౫. సభ

మేలాంధుకము. సం వి అ పుం. మసిబుడ్డి, సిరాబుడ్డి.

మేలాంబువు. సం వి. ఉ. పుం. మసిబుడ్డి, సిరాబుడ్డి. (వై ని)

మేలానందము. సం. వి. అ పుం మసిబుడ్డి, సిరాబుడ్డి. (వై. ని.)

మేలిగాఁడు. వి (మేలిమి + కాఁడు) శ్రేష్ఠుఁడు.

సీ. సలుపకూ పదిలోని బలిమిమై వర్గోసకారి రక్కసు మేలిగానిమీఁద, సేవిన అచ్చ. రా. యు ౨౬౭.

మేలిమి(ల్మి). వి. (మేలు+ఇమి) ౧. శ్రేష్ఠత; ఆధిక్యము.

చ ఏమిగతిఁ దలంచినం బగకు మేలిమి లేమి ధ్రువంబు కేశవా భార. ఉద్యో. 3. ౨౧

ఉ ఆజకిం, బూనితి నిల్వ నింక నెటఁ బోవఁగ వచ్చు భవద్దిగీశల, క్ష్మీవిరవద్య భోగముల మేలిమికిం దుది యయ్యె నియ్యెదన్ హరి. ఉ ౭. ౬౭౧

క. మేలిమి నేసె మృగాంకుని, మేలిమి గను రతి యిడె ను మేఘుఁడు నుదుటన్ దశా ౫ ౩౫.

చ చవుపుల మేలు సామపస చక్కఁదనంబు తెఱంగు సంపదం, బొదలెడు మేల్మి పేర్మి గల భూరిభుజాబల శౌర్యధైర్యముల్, సద యతయు న్వివేకసరసస్థితు లాకృతిఁ జెందఁగా యనన్ శుక ౧. ౨౬3.

౨ అపరంజి, ప్రశ స్తమైన బంగారము.

ఉ. చొక్కపు రత్నపుందళుకు సోయగపున్నెర మేల్మితోట్లలో, మక్కువ నుంచి తేట వగమాటలు నీ కెనయన్ సువర్ణస, మ్యక్కర కంకణధ్వనులు మార్మలయం గొలుసుల్ గదల్చుచున్, జొక్కుచు రాజనందనకు జోలలు పాడుదు రంగనామణుల్ ఇందు. ౨ ౧౪౦

సీ. . అతిశుద్ధచామీకరాఖ్యలం చనుఁ గడాని, మేలిమి యపరంజి జాళువా కుందనం బుదిరి నా . ఆం. భా. ౨. ౨౩౯.

3. వలపు, ప్రేమ.

గీ. అనిన విని యావికాల యారౌర యనుచు, మెచ్చి తనమదిలోఁ గలమేలి మెల్లఁ దెలిసి తిని జాణ వౌ దని పలికె హంస. 3 ౨౨౭

విశే. ౧. శ్రేష్ఠము, ఉత్కృష్టము.

(దీనికి వ్యుత్పత్తియం దంత్యవర్ణము వికల్పముగా లోపించును.)

వ. కయ్యంబు గెలిచెగాఁ దలంచుచు వాని పిన్నతమ్ముండు మేలిమిరథంబునం దగుకు రంగంబులం బూన్చికొని
భార. ద్రో. ౪. ౨౬౫.

ద్వి. మా రానతిచ్చిన మేలిమిమాట, వారు వీరన కెల్లవారికి హితము
రం రా. అయో. ౯౬. పా ౧౬. పం

సీ. సభాపర్వంబు విని పావిష్య, మిదునది యారణ్య మింపార విని తనిపండ్లును మేలి దుంపలును శీతజలకుంభములు గలసర్వకామ సమృద్ధి గలిగించునన్న మిం పాలయ నొసఁగఁగీదగు
హరి ఉ ౧౦ ౩౦౦

గీ పాలఁ బుట్టినమాత్రాన మేలిగుణము, సేఁకు నీ కేల గల్గు కోనీరజాక్షి
మనుచ 3 ౪౧.

౨. శుభప్రదము, మేలుకలిగించునది

ద్వి. మేదినీవిభుఁగాంచి మేల్మియక్షతలు, వేద మంత్రముల దీవించి యిచ్చుటయు
ద్వి. హరిశ్చ పూ. ౪౪౪ పం

మేలిమిగట్టు. వి. (మేలిమి + గట్టు) మేరుపర్వతము, బంగారుకొండ

సీ. జగముల దిసుల విచ్చలవు మేలిమిగట్ట
అచ్చ రా యు ౨౦౪.

మేలిల్లు. అ. క్రి. (√మేలు) శ్రేష్ఠమగు; ఒప్పు.

క. ఎలమెడు జలజాతంబులు, మెలరారెడి జలచరములు మేలిల్లెడునిక్కొలమండ సెందుఁ బోయితో జల మనునాకంకజేయు జలము మలయుచిన్
కు. సం. ౧౦. ౩౯౧.

సీ. మేలిల్లునీలతమాలమేల్ ధూమసంహతు లనఁ దనరు నత్యసితభాతి ..
కు సం. ౫. ౫౬౧ ౧. ౩౬.

క. మడియిల్లు తత్త్వముల నెన్నబడక విజ్ఞాన ప్రశస్తి భావింపఁగఁ బొంపుడు సాత్త్వికగుణ సంగతి, మృదుఁ దనునామంబు నీకు మేలిల్లు శివా
శివ సా ౯౨.

౨ ఒప్పు, సొగసు.

గీ. చెల్లుఁ బైమేడ యొప్పు మేలి ల్లనంగ .
ఆం భా 3 ౪౯.

మేలిల్లు2. వి (మేలు + ఇల్లు) చంద్రశాల, పైమేడ.

గీ చెల్లుఁ బైమేడ యొప్పు మేలి ల్లనంగ
ఆం. భా. 3. ౪౯.

మేలు. వి. ఔ. అవా. (క. మేలు) ౧. శ్రేష్ఠత, గొప్పతనము, ఆధిక్యము

(బ. మేలులు, మేళ్లు, మేల్లు, దీనికి కొన్ని పట్ల వాల్లు పర మగునపు డుత్వలోప మగును.)

వ కొదమతా మేళ్లిమేళ్లి నగుమోఁగాళ్లతో
ఆము. ౬ ౯౯.

చ. అవిన నునందపల్కు విని యారయిలనాగమతోక్కరాజమేల్, విననగఁ దలంచి పేద్కఁ బదవే పదకేగలి చిత్రలీలతోఁ
ఇందు. ౫. ౧౩౦.

శా సియేభూములు చూచినావె కొరవంతి రూపలావణ్యాకే, బాయ క్తిం దగుకొమ్మ సెందుఁ గల రీత్మామండలిక్ పాంచభా,వాయత్తైక విలాసపైభరులమే లం దెవ్వరిం జెందు .
శుక. ౧. ౧౪.

౨. వరము, దేవతలవలన నగులాభము.

మ. . సరోజాక్షా తపస్సిద్ధికిం, దగుమే
లిచ్చుటం గాదు పూర్వనిహితార్థం బింత
కిం తేంటికిన్ . ఉ. హరి. ౨. ౨౦౦.

౩. ఉపకారము..

క. తన లోకము గొనియాడంగ, విని
యుబ్బందు సజ్జనుండు వెండియు గడుమే,
లొనరించం గీ డొకించుక,యును దనదెసం
దోంపనీక యొడుపుచు వచ్చున్

భార ఉద్యో ౨ ౪౮.

మ. సరోజాక్షా తపస్సిద్ధికిం, దగుమే
లిచ్చుటం గాదు పూర్వనిహితార్థం బింత
కిం తేంటికిన్ . ఉ. హరి ౨ ౨౦౦.

౩. ఉపకారము

క. తన లోకము గొనియాడంగ, విని యుబ్బందు
సజ్జనుండు వెండియు గడుమే, లొనరించం
గీ డొకించుక, యును దనదెసం దోంపనీక
యొడుపుచు వచ్చున్

భార. ఉద్యో. ౨ ౪౮

గీ. మీకులములేటిం జేపట్టి మీవిరోధి, రైవపురిం
జెంది మైచర్మ మూనెం గాదె, యట్టిమే
లైన నెఱింగి యాహరుని పేర, వెసంగుసారంగ
ధరుం డాపుం డేఖలారు.

సారంగ. ౩. ౨౩౫.

౪. సుకృతము, పుణ్యము.

ఉ. శత్రుఘాతులకు సాఁద వచ్చిన వారి
యాపదల్, గ్రన్నన మాన్చి వారికి సుఖం
బులు సేయుటకన్న నొంటుమే, లున్నదె

భాగ. ౯. ౭౪౩.

౫. సుఖము.

క. గ్రక్కునం జని యక్కుఅతోం, జక్కెరవిలు
కానికిలిం జతురుండనై కేం, దక్కాంతల
నిద్దఱ విరు, బ్రక్కల నునిచికొని మేలు వడ
సెద ననుచున్ . శుక. ౨. ౩౪౭.

ఉ. ఎలం బ్రాయపుముద్దుగుఱ్ఱుడుమే, లెన్నక
యుద్భటం జడుని కే ననిని నీడుకుండు చింతి
లున్ . దశా. ౮. ౩౪.

గీ కామసుఖదివ్య సుఖములు కాంక్షదోఱంగు,
మేలి షోడశాంశంబునం బోలలేవు, గాన
కామము విను శత్రుకరణిం జంపి, బ్రహ్మ
పురమున సుండెడ రాజ్యంబోలె.

భాగ. శాం. ౪. ౫౩.

శాంతి పర్వణి శ్లో. యచ్చ కామసుఖం లోకే
యచ్చ దివ్యం మహత్సుఖం, తృష్ణాక్షయ
సుఖస్యైతే నార్హతష్షోడశీం కలాం. అని
గీతయం దున్నందున మూలభూతభారతాను
సారమున మేలుశబ్దమున కిట సుఖమర్థము.

౬. లాభము.

గీ. సింధురమహాశ్వ ముఖ్యముల్ చేర్పదొల, దీవి
వణిజుల మూళ్లు సద్గ్రహముబు బ్రోరిం,
గొలువుం దేజంబు వెల మేలు గలుగం
బ్రాంత,వారింగాం జేయు నవి నవి చేరకుండ.

ఆము. ౪ ౨౫౭.

సీ. మేలు చేరిన మహీపాలున కెఱింగించి
యనుభవించుట నీతి . దశకు. ౬. ౧౪.

౭. శుభము.

ఉ. మేలున సంతసిల్లెద మేకొని యాపద
లొందు , , భార. అర. ౫. ౩౪౧.

ఉ, , , వి, శ్వేశ్వర మేలుకుప్పు నిను నెవ్వండు
గోరి భజించు వాండపో శాశ్వతలక్ష్మీ
మృత్యుంజయ సౌఖ్యయుతుండు ...

భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౭.

వ ఇంతనుండియు మీకు మే లయ్యెడు .

హర. ౩. ౧౯.

౮. శ్రేయస్సు, క్షేమము.

శా. ఈ యర్థంబు ఘటింపనున్న నృప నీ కింతేని
మే లయ్యెడున్ .. వైజ. ౩. ౬౦.

క. ఓవెఱ్ఱులార యేఁటికి, నీవడఁగు విచారములు
సహింపఁగ రాదా, యేవారి కైన మేలా,
చావులు తక్కిఁతము లుగ్ర సంగ్రామములన్.
భీష్మ. ౪. ౫౭.

౯. హితవచనము, మంచిమాట.

వ. నాకు నీవు సుయోధనునట్ల కావున మే
లాడెద . భార. ద్రో. ౧ ౫౧

౧౦ న్యాయము, పాడి.

ఉ మంచికుమాటలం గుసుమ మంజుళవీథులఁ
జిచ్చి చెల్లరే, యంచితవజ్రసానులు మహాద్రి
కఠోరులు నైనచుల్లరం, గ్రించులఁ బెట్టి
రాజు పెనఁగించుచుఁజూచుచు నున్నవాఁడు
మే, లించుక లేదు
భాగ ౧౦ పూ ౧౩౫౦

౧౧ అందము, చక్కఁదనము

సీ చెలికై నొక్కట లీలఁ గ్రొ త్తిసఁగెడువాలు
గుసోగిలమేలు డించి
భార. విరా ౨ ౭౩.

సీ అనుగుఁదమ్ములకాంతి విడివడి పగడంపు
జిగురుటాకులమేలు చిందువేయు
జాహ్నవీ. ౪. ౭౧.

౧౨ మహము.

ఉ మ స్తకమంటుచు దృష్టివండగ, నుట్టిన
కర్ణచామర మహారథుమేలును, మేలు
మేలనం, బట్టభద్రదంతి నిల్చె నరహోలుని
చెంగటమావటీఁ డోన్. రా. వి. ౨. ౪౫.

మ. తలిసుంజోంపపుడాలు పూరజపుదిద్దాజాలు
బ త్తేఁటిగం, టలచాలున్ వరితేనమేలు
తను లంటంద్రాఁకు లేఁదీఁగ చేర్కల
బారీలు .. వలరాదంకులకై వడిన్ వనము
త్రోవన్ ద్రిమ్మరున్ దిమ్మరన్.
చంద్రా ౪. ౭౩.

౧౩. వలపు, మోహము.

గీ. మీకు నావాఁడ మిక్కిలిమేలు గలిగె, నేని
దేవరయూడిగం బిచ్చవచ్చి నట్లు గాలింప
కుండ నే నంతకుమతి, నయ్యా .
వి. పు. ౨. ౭౧౯

ఉ చెప్పెడి దేమి నాకుఁ గలతీవన మంతయు
నీక కూర్చి యెల్లప్పుడు నిన్నుఁ బాయక
ప్రియాచరణం బొనరింప నేర్తు నీ, చొప్పున
కీవు నియ్యకొని చొక్కపుజక్కవగుబ్బ
లాడి మేల్, దప్పక యంతరంగమునఁ
దాలిచి నన్ను నధీనుఁజేయవే
వసు ౨ ౧౩౦.

గీ వలపు కూరిమి మేలు నా వలరుఁ జేర్లు,
మోహమునకును శారాదాంబుదవిభాంగ
ఆం. సం మాన. ౪౩.

౧౪ సారము, నిగ్గు

శా ఈసభామండప, శ్రీవిస్ఫూర్తికతంబున
న్మిగులనాచిత్తంబు నానందము, ద్రావైచిత్రిఁ
గరంచుచున్నయది యేతద్ద్వారకాపట్టణం,
బీవిశ్వంబునఁ గల్గుమే లిదియపో యెందు
న్వీక్షించినన్. కళా. ౨. ౧౨

క. నటనాహంకృతిఁ దమలోఁ, జిటిపొటిజగ
డంబు లూర్ధ్వకిరంథలకుం, బొటమిన మే
లేర్పఱుపఁగ, నిట నిను రప్పించె నిగ్జరేశ్వరుఁ
డధిపా. విక్ర. ౨. ౭౪.

౧౫. పై భాగము, ఉపరిదేశము.
చూ మేలిల్లు, మేలుకట్టు.

౧౬. భద్రము, జాగ్రత్త.

సీ. మే లుప్పరంబు కుమ్మెదమందరాద మంద
టిలు పొదల్ దూఁటుచోఁ గలువకంటి ...
చంద్ర. ౩. ౧౪౮.

విశే. ౧. మంచిది, ఉచితము.

శా . ఏ, మేమా కృష్ణుఁడు మందలోఁబలెనౌ
కా నింద్రద్రుమమాకాప్పటనం, బీపై నిచ్చటఁ
జూప వచ్చె నిది మేలే ... పారి. ౪. ౭౦.

ఉ. ఏల దురంతవేదన మెయిన్ బొరలాడెదు శార్మి దక్కి మేలిరి లలితాంగి రయింతపని కిమ్ము మను. ౩. ౬౪.

గీ. తాము చేసినయవి యెల్ల ధర్మములఁట, మేము చేసిన దఘమఁట మేలు గాదె, యే కరణి వచ్చె వారల కింతయగ్రత, గన్యాతయు మాకు వింత లాఘవము జగతి.

దశా. ౧. ౨౫౪.

(ఇందు వ్యతిరేకలక్షణచే అనుచితమును దెల్పును)

౨. శ్రేష్ఠము

చ. సురజలపూరితంబు లగుమాతులు నూఱిటి కంటె సూనృత,వ్రత యొకబావి మేలు

భార ఆది. ౪. ౬౩.

క. అతిసంభ్రమమునఁ ద్రిజగత్పతి నర్చన సేయఁ దలఁచి పరిమళమంద, స్మితకుసుమమృదుల పల్లవ, తతిలో మే లేతికొని ముదం బొదవ మదిన్ కు. సం. ౫. ౫౦౧.

గీ. దీవులం దెల్ల నేరేటిదీవి సెప్ప, భరతఖండంబు మే ల్తదంతరమునందు హర ౨. ౩

౩. శుభప్రదము, క్షేమంకరము.

ఆ మంచివారి కెల్ల మంగళప్రద లయ్యుఁ, గల్ల రులకు మేలు గానియట్టి, తమవు కెన్నియైనఁ దాల్చి లోకములకు,సేమ మెల్లఁ బ్రాప్తిఁ జేయు దీవు భాగ. ౧౦. ౬౩.

ఆ దానవనాయక నీకుం, గానుకగా మేలువా ర్త గలిగినఁ జెప్పం,గా వరుదెంచితి .

శరాహ. ౧౧. ౩౬.

ఆము ౫. ౧౨౦.

౪. అధికము ; ఎక్కుడు ; అధికురాలు.

శా. శైలోత్తుంగకరీంద్రఁ డైనరిపువు స్తంబుగ్రదం భోళికిన్, మే లై పేర్చుకఠోర ముష్టినిహతి న్నిర్భిన్నముం జేయఁగా

హరి. పూ ౪. ౧౦౪.

మ. పరిహా దాస్పదవాదకౌదదుదిరాపానంబుచే మత్తు లై హరి మే లంచు హరుండు మే లనుచు వాహాకొంద జీపాం దెఱుం,గను కైలాసనగంబునందు మును లేకత్వంబు భావించిరి

ఉ. హరి. ౨. ౬౭ ఆము. ౬ ౩౦

ఉ అరయ సెజ్జప్రోలవికులాంగ్గన గొమ్మను మేలు సీతకున్, వారిజబంధుకాంతిమ వాసవు కాంత్తకు లక్ష్మి దేవికి

శా. ప మ ౫ ౪. ౪, పా.

౫. బాగు, లెస్సయైనది

సీ. మా ఆంధ్రకవిత్వంబునందుఁ బ్రబంధంబు మేలుగాఁ దక్షులు మెచ్చఁ జెప్ప .

విక్ర. ౧ ౨౦

క్రి విశ. సంపూర్ణముగా.

సీ. పరశురాామునకు మే ల్సరియైన తనయుండుఁ గలిగ భంగంబు శిఖండిచేత

భార. భీష్మ. ౧. ౪౪.

అవ్య ౧ ప్రశంసను దెలుపును.

(దీనియామ్రేడితరూపము మేలు మేలు.)

ద్వి. మేలు నీమాటలు మెచ్చి రందఱును, జాలుఁ బురే రి త్తసంవాద మేల .

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౩౪౦ పం.

ఉ. . సిం,గారము బాగురే బవరిగడ్డము మేలు నురస్థలోరువి, స్తాము చాలురే ..

శుక. ౧ ౨౬౭.

క. .. వీరులు నూఁది మేలు మే లని పొగ డన్ భార. ఆది. ౬ ౩౨.

౨. పరిహాసమును దెలుపును.

గీ ఓ మె యే మె యి దే మే మె లేమ యే మె మేఘుపుష్టంబుఁ దే వంచు మేలమాడ, మే మె

మేమెలు దళు చయ్యామేలుమేలు, మేలే
మేఁ కన నభవారు మిగుల నగిరి

వైజ. ఓ. ౧౧౪.

మ. . యా,మిణఁజో నాఁ దిరిగెన్ గొలంకు
రమణు స్త్రీ శంతపీనంబాశో

జ. మేలిమి, మేలిమిగట్టు, మేలిల్లు1, మేలిల్లు2,
మేలుకట్టు, మేలుకను, మేలుకనుపు, మేలు
కమ్మిచీర, మేలుకాంచు, మేలుకొను చెం.

మేలుక(ల్క)ట్టు. వి. (మేలు + కట్టు)
౧. ఉల్లెడ, వితానము.

సీ. అరుదారుమేలుక ట్లాయితం బై చూడ
నొప్పారి తను పసుపుష్పరములు

భార. ఉద్యో. ౧. ౯౩.

క. సరోవరలక్ష్మికిఁ, గట్టినకెంబట్టుమేలుకట్టుఁ
బోలెన్ కు సం ౧౦ ౩౭౬

సీ. మృదులాంబరంబుల మేలుకట్టులచేత సరి
లేనిధూపవాసనలచేత

శై. భా. ౫. ౧౧౭

ఉ. . పచ్చతాపలకపీటలు మేలిమకాను కట్టు
మేల్, కట్టులు గ్రొత్తచెత్తపలకల్ తెరలుం
బికదారిభారువా, బిట్టలగొండ్లు

వాల్మీ. ౩. ౭౪.

సీ. పట్టుఁబుట్టములమేల్కట్టు లమర్చి కీలిని
బయళులను గొల్లెనలు వన్ని . .

నీలా. ౩. ౪౮. ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.

౨. మెట్టు.

ద్వి. స్ఫటికంపుమేల్కట్లపై చెక్కనేని, కుటిల
కుటకల రెయ్యిల గుట్ట లెక్కుదవు . . .

ద్వి. నల. ౨ భ . (ౘ. ౭.)

మేలుక(ల్క)ను = మేలుకొను. అ. క్రి.
(మేలు + కను) నిద్రనుండి లేచు, మెలకువ
నొందు.

క. . . . ప్రస్పందితపాతకరవములు, క్రందున
ధర్మజాఁడు మేలుకనిరయ నరేంద్రా . .

భార. ద్రో. ౩. ౧.

సీ. కాఁకినవాఁడు ద త్తరపాటుతో మేలుకని
మ్రుచ్చుమ్ర చ్చుంచుఁ గళవళించె

కాశీ ౪. ౧౨౪.

క. అనిలసుతుండు దంతన మేల్కని నీల్లుడు నతని
వజ్రఘనకాయముఁబొం, దినలతికాజాలము
లెల్లను ద్రెస్సె . భార. ఆది. ౫ ౧౭౭.

మ. అనఘా యింత తపీయను ప్తిదళ కర్గంబైన
కాలంబు మేల్కనుచుందం బిది నా
నెలుంగిఁ డొకఁడుం . .

హరి. ఉ. ౯. ౯౭.

మేల్కననినిద్గుర = పెద్దనిద్ర, చావు.

ఉ. వాలుమగం డితం డనఁగ వారికి చెక్కు
దళాన్యుక క్తిచే, నేలకు వ్రాలి మేల్కనని
నిద్దుర నొందితి వయ్య తమ్ముఁడా

భా రా యు. ౧౫౭౪.

మేలుక(ల్క)నుపు. స క్రి. (√ మేలుకను)
మేలుకనఁజేయు, మేలుకొలుపు.

గీ. ఇట్టిదురవస్థఁ బొందితి నేమి చెప్పఁ, గలదు
కుంభకర్ణుని మేలుకనుపుఁ డింక

భా. రా. యు ౭౫౪.

సీ. దుర్గాద్రిలోపలితోయజాక్షుల మేలుకనిచి
తీర్చంబున కనుపకున్న

భోంగా. ౧ ౨౯.

సీ. కాంచీపురోపాంతకంపాతరంగిణీనాళికావన
రాజి మేలుకనిపి . కాశీ. ౧. ౧౩౦.

(ఇట వికసింపఁజేయు అని భావము.)

క, అని తనుఁ గౌశికముని మేల్కనుపంగా లేచి
ప్రథమకాలవిధులు దీర్చి . .

భా. రా. బాల. ౩౩౭.

మేలుకమ్మిచీర. వి. (మేలు + కమ్మి + చీర) ఓర మూఁడంగుళములవెడల్పు చాయనూలితో నేసిన అంచులు గలకోక. (శ. ర.)

మేలుకా(ల్కా)ంచు = మేలుకొను. అ. క్రి. (మేలు + కాంచు) నిద్రనుండి లేచు.

గీ. మంజుపాఠకరవమును మధురమాగ, ధస్వనం
ఒను వినుచు మాధవుఁడు మేలు,కాంచి
భార. శాం. ౨. ౧౨౭.

గి. మృదులభస్మరచితశయ్య మేలుకాంచి,యమల
రుద్రాక్షధారణం బాచరించి
హర ౩. ౩౦.

సీ. ఏను పడ్డింపంగ నింపారఁ గుడిచి మెత్త
నిశయ్య నిద్రించి వినుతభద్ర గీ గానకరిబృం
హితముల మేల్కాన్చునట్టివారు .
భార. ఉద్యో ౩. ౧౭౩.

గీ. వెన్నెలలు గాసెఁ గన్నులవిల్తునయ్య, నిదుర
మేల్కాంచెఁ గదలి నయ్యాదనువంపు
అచ్చ. రా. కిష్కి. ౭౯.

మేలుకొ(ల్కొ)ను= మేలుకను, మేల్కాంచు. అ. క్రి. (మేలు + కొను) నిద్రనుండి తెలివి నొందు, జాగ్రదవస్థనందు.

గీ. మేలుకొనఁగదె రాజ్యమహానలక్ష్మి, కాలకంఠ
సమర్పనాకాల మరియ్యే .
సైమ. ౭. ౧౩.

మ. అనినం బెబ్బులి చిన్నకోయి మఱి రయ్యంచా
లాపము ల్మాని యుం,డ నరేంద్రాత్మజుఁ
డంత మేలుకొనినిజూన్ డెందంబునన్ ..
విక్ర. ౩. ౯౪.

గీ. నిదుర మేల్కొని వేదము ల్నెమకి కానఁ,
జాల కంభోజభవుఁడు . .దశా. ౧. ౩౦౨

మ. జయ శీతాంశుకులావతంస విపథస్వామీ
మహారాజ యశ్వర్యధైర్యాకర నిద్ర
మేల్కొనుము సంధ్యావేళ రమేశుంచి .
సైమ. ౭. ౬.

౨. రాఁబోవుకష్టము తప్పించుకొను, జాగ్రత్త
పడు.

ఉ. అవసానపువేళల దండధారచే, జడ్డల
కాని మేలుకొన సాగ దయో తలపోసి
చూచినన్, బిడ్డలు లేనివాని కడలిన్ మృత
జన్మము లోఁక పుట్టదే
వి పు. ౫. ౧౦౨.

(వ్యవ) అతఁ డావిషయమున ముందే మేల్కొన్నాడు.

స క్రి మోహించు

ఉ. రా ౪. అ (ర. క)

మేలుకొ (ల్కొ) లుపు (ల్పు). స. క్రి. (√మేలుకొను) ౧. మేలుకొనఁ జేయు.

గీ. ఎందు ద్విజరాజు నా వింటుచందమామ,
మనల నిద్రాంధకారాబ్ధిమునుఁగఁ జేసి
మేలుకొలిపె వినుండు .
ఉ. రా. ౪. ౨౪౭.

వ. చని తదీయగేహదేహళీ ప్రదేశంబున నిలిచి
పరిచారికల మేలుకొలిపి .
విక్ర. ౭. ౧౫౯.

గీ. మేల్కొలిపి యిందుబింబాస్య మెల్ల మెల్ల .
హర. ౪. ౧౨౧.

సీ. విలుచుండి వీణెచేతులఁ బూని తెలుగంటి
బయకాఁడు మేల్కొల్పుపదముఁ బాడ . .
కవల. ౨ ౧౨౫

౨. వ్యక్తీకరించు, స్పష్టపఱచు.

గీ. అతివ వీణావదాతాయణానీతమణి, దీప్తికల్పిత
దేహోపదేహ యగుచు, సారగోరోచనా

గంధసారఘనసృణ, మృగమదాలేపపుసరు_త్తి
మేలుకొలిపె .. సైమ. ౫ ౬.

మేలుకోలు. వి. (√ మేలుకొను) ౧. మేలు
కొనుట.

సీ. మేలుకోలును జగ మేలుకేలును శిల్పిజాలు
నాలును గలలీలవాఁడ .
ప్రబంధ. ౨౪.

౨. మేలుకొనుట, అవబోధము (శ. ర)

మేలుచే(యి). వి. (మేలు + చే) హెచ్చు.

చ. అనితల నీవ పాండుతనయావలి కెప్పుడు
మేలుచేయ నా,తనయులకుం బరాక్రమము
తక్కువయుం బ్రకటింప వింద
భార భీష్మ. ౨ ౨౬౭.

(మేలుచేయి. శ. ర. పా.)

విణ హెచ్చైనవాఁడు.

సీ త్రివశేంద్రుఁ డాత్మీయపదపరిభ్రష్టుఁ డై
యదితిఁ గానఁగఁ బోయి యాహవమున,
బలి మేలుచే యైనభంగియు వజ్రంబుగై
కొన్న తన్ను నాకాశవాణి, వలదన్న తె
అఁగును వరుసతోఁ జెప్పిన
హరి. ఉ ౧౦. ౧౬౧.

ఉ హేమధరాధరేంద్రమున కెక్కుటి పెద్ద
ధృతిన్ భుజంగము, స్వామికి మేలుచేయి
పటువాగ్విభవంబున . సైమ. ౧. ౨౭.

గీ. అట్లు దనవారు మేలుచే యైనభంగి, విరివధృత
రాష్ట్రుఁడు . భార భీష్మ ౨౩.

గీ. భండనంబునఁ బార్థుచేఁ బడక సేఁడు,
మేలుచే యైతిసేనియు మృత్యువునను, సెన్నఁ
డును వగపడ
భార. కర్ణ. ౨. ౧౦౪.

(గెలుపుకలవాఁడు. అరి. శ. ర.)

మేలుప(ల్ప)డు = మేలువడు. అ. క్రి.
(మేలు + పడు) వలపుగొను, ఉత్సాహమందు.

ఉ ఎవ్వనిఁ జూచి మేలుపడితే యరవింద
దళాక్షి నీమనం, బెవ్వఁడు నొచ్చెఁ జెప్పఁ
గదవే మదకోకిలవాణి
విజ. వి. ౩. ౩౧.

గీ. మేలుపడినకోమలులచేష్ట, లట్టు కాఁగద
ప్రాణనాయకులయెడల
కవిరా. ౫. ౩౪.

మ. సఖిహితోక్తులపరాకున్ వినుచుండెనల్ప
యొక్కనిపై మేల్పడి యేఁగుచున్నపొలపుం
గాన్పించె నామాధ్వికిన్
ఉ. గా ౪. ౧౬౨,

సీ. పాలేటిమాలి యై యాలగాఁపరిపయి దద్దయు
మేల్పడుమద్దరాలు
అచ్చ. భా. ౧. ౧. పా.

మేలుబ(ల్బ)ంతి. వి ౧. (మేలు + బంతి)
౧. విద్యార్థులు ఒరవడి వ్రాయు పుటిరికి పైఁద
మొదట వ్రాసిన అక్షరములపంక్తి, ఓరవడి,
ఒజ్జబంతి. (శ. ర)

ఉ. కన్నులు దీర్ఘముల్ నగుమొగం బవురా
తలకట్టు తమ్మిపూ, పున్నమచందమామలకుఁ
బొక్కిలిచెక్కుఁదనంబుఁ జెప్పఁగా, నున్నది
మేలుబంతులు పయోధరముల్ మఱి కొను
నున్న యా, సెన్నిక కెక్కు వ్రాఁతఫల
మివ్వరపన్నినికి న్నిజంబుగన్
విజ. వి. ౨. ౧౦౪.

(ప్రశస్తమైనవెం డ్లని వ్యాఖ్యానము.)

౨. ఒరవడివంటిది; ఒకపని ఇతరులు నేర్చుటకు
మొదట మాపువాఁడిది

గీ తొంటిసీవంశకీర్తిలచోరతనములఁ, బ్రబలు
సచ్చరితంబులు భావికాల, మేదినీనాథులకు

కెల్ల మేలుబంతి,గాఁ బ్రవర్తింప నేల
దుష్కర్మి వైతి . వి. పు. ౫. ౧౦౯.

గీ. అతనియుత్తమచారిత్ర మఖిలవిష్ణు, భక్తజన
ముఖ్యులకు మేలుబంతి యగును .
దశా. ౩. ౧౦౭

మ. జననీ నీవు మహాపతివ్రతవు నీసౌశీల్య
మిల్లాంధ్ర కెల్లను మేల్బంతి రఘూద్వాహాం
ఘ్రియుగళీలగ్నాత్మ వై యుండుమీ
భా. రా. ౬. ౨౩౮

ఆ భక్తి నీకు హితుఁడు పరమవిశ్వాసియు, భక్తి
బుద్ధి మేలుబంతి నీకు
విక్ర ౩ ౧౩౧.

ఆ. హీనజన్మ మటుట యెవ్వఁడే నొకప్రాణి,
పంతపిలుట ముక్తిపొంత గనుట, మేలె
కాదె శిబియ మేల్బంతి గాఁడె స్వశ్వరిపు
దేహ మమ్మి పరమ గొనుట
ఆము ౬. ౭౯.

విశా శ్రేష్ఠుఁడు, శ్రేష్ఠురాలు

గీ. అవ్వలంతి, మన్న వేలుపు మేల్బంతిమదికి
మీఱ నీలా. ౨. ౪౭.

క. సైకము నసుము విలాసర,సైకము నెమ్మో
గము దీనివృదుమధురోక్తుల్, సైకముఁ
డెగడు న్నవలా, సైకములో నెల్ల మేలుబం
తిది బళిరా విజ. వి. ౨. ౧౦౪.

క. ఇంతి మదనునిపట్టపు, దంతి యొసపరిమిటారి
తందములో మేల్బంతి యేమే రతిపూ,బంతి
దయఁ జూచి నన్ను బ్రతికింపఁగదే ...
సారంగ. ౨. ౨౧౧.

మేలు(ల్మ)మచ్చు. వి. (మేలు + మచ్చు) ౧.
ఉప్పరిగ, సౌధము.

సీ. అచ్చరల్ గొలువఁ గొలై వ్వ చెల్వొగను
వారి మేలుమచ్చులమీఁద మెలఁగువారి ..
భా. రా. ౩. ౩౭౬

సీ. విష్ణు స్థలములులకెలఁ దీర్పు బలుబచ్చు
శ్రీళకాంగి - సించు మేలుమచ్చు
ఘటికా. ౧. ౧౪౦.

గీ. మేదన పజ్జన మేలుమ చ్చునఁగను నుప్పరి
గన సౌధ మొప్పచుండు
అం. భా ౨. ౧౪.

క. అచ్చటి యిరువంకల మేల్మచ్చులపై భారు
దీరు మగువల మొగముల్, నిచ్చలపు మేలు
కట్లఁ, గ్రుచ్చినయద్దంబు లని తగుల్పడు
జగముల్ రా. వి. ౫. ౬౬.

సీ పచ్చడాల్ హెచ్చురాగచ్చు రాణించు
డాల్మచ్చటల్ మేచ మేల్మచ్చగములు .
కృష్ణ ౨. ౧౨౩.

౨. బాల్యక్రీడావిశేషము

క. అచ్చిన్ని చెలువ వాఁగన, గ్రుచ్చిళ్లను
వాగ్లుకంబముల యాటలు మేల్మచ్చులను
గచ్చకాయలు, నచ్చనగం డ్లాడు సరివయ
స్యలతోడన్. పాంచా. ౧. ౫౪.

మేలుము(ల్ము)సుఁగు. వి. (మేలు + ముసుఁగు)
సువాసినులు వేసికొను ముసుఁగు, అవకుంఠము.

చ. ఇనకరత ప్తయై ధర యహీన సమీర విధూప
కాల్మలీ, ఘనతర తూలరాశి పయిఁ గప్పఁదఁ
బర్వుమహారశోభితం,బునఁ బొలుపొంద
నొక్క కెలిపుట్టము మేలుమునుంగుఁబూని
య,ద్దినమణి కార్తిఁ దల్పి మరదిర్ఘుకఁ
గ్రుంకిదఁ బోవుచాద్బునన్.
హె. శకుం. ౨. ౨౩౪.

సీ. సలిలాబ్జపాణి యచ్చపు మేలుముసుఁగు నా
శ్రీనపంక్తులు దరివాని యొసఁగ ..
కు. ౩. ౩౭౦.

వ. ... బహిర్గతంబులగు జటిజూటము కదంబం
బుతపయిం గమపట్టు మేల్ముసుంగుల కెంపు

గున రంగమిగిలి ఖరకరం దురుకిరణ నికరం
బులు పఱచి . విప్ర. ౨. ౧౪.

మేలురా. అవ్య. (√ మేలు) ఆశ్చర్యార్థకము.

శా. ఔరా మైజిగి మేలురా వగుమొగంబ
న్నన్న కెస్బిక్కు ల,య్యారే చన్గవ సైక
ఫుంగవుమతీ రర్ఘ్యార యేలోకఘం, దీరా
మామణిపాటిఁ బోలఁగలదే యొవ్వానిఁ
గాంక్షించునో, వారింకెప్పవళంబె యిజ్జగతి
దైవానుగ్రహం బెట్టిదో.

ఇందు. ౫. ౧౧౪.

మేలురాక. వి. (మేలు + రాక) స్వాగతము

ఆ. సంప్రీత జవలోక, రాకవచ్చె మేలు
రాక యగుచు

భాగ. ౧౦. పూ. ౯౬౩

మేలురాసి. వి. (మేలు + రాసి) తూర్పెత్తిన
ధాన్యపుప్రోగు. (క. ర. చి. ని. గ్రా.)

మేలువడి. విశ (√. మేలు) బుజావు.

వ. .. అతండును గొండరాచూలి సేయు
సత్కారం బంగీకరించి ముహూర్తమాత్రంబు
విశ్రమించి మేలువడిచూపునం జూచి
ప్రస్తావ సోచితంబుగా ని ట్లనియె

హర. ౪ ౧౬.

శ్లో. ఈమాం స పశ్యన్న ప్రాజ్ఞ నైవ చక్షుషా . .
సం. కు. సం. ౫. ౩౭

మేలువడు = మేలుపడు. అ. క్రి. (మేలు +
పడు) వలపుగొను.

చ. కపుఁదకేత్ఱలో యమరకాంతు జయం
తుఁడు సేన గూడియుం,టిమి కద కాఁడు
వానిసొంసీటు ల కొక్కడ వాని బింకయం,
దముల ో వాని యిచ్చకపుఁదల్కులకున్
మఱి వానిమేనిడాల్, కొమరుఁన కేమ
మేలుపడి గుత్తకు నిచ్చితి నేమి చెప్పుదున్.

కువల. ౪. ౧౭౬.

మేలువాఁడు. వి. (మేలు+వాఁడు) ౧. వల్ల
భుఁడు, వలపుకాఁడు.

గీ అంబుదప్రదంబు నీలాంగాత్రంబు
వాని, మేలు సమకూర్చు వలమేలు మేలు
వాని ఘటికా. ౨ ౧౯౫

గీ. భువనసుందరి యనియెడుభోగసతికి,
మేలువాఁడు సారంగ ౩. ౧౭౫

౨. జారుఁడు.

క వలచినసతి కేచిన్నెలు, గలవో యచ్చిన్నె
లెల్లఁ గనుపించుచు నవ్వేలవెలఁది సోమ
దత్తుని, వలకు న్నొఁబఱిచి మేలువానిం
జేసెన్, పక. ౩. ౫౭.

గీ. జారుఁపేరు మేలు,వాఁ డనఁగ మిండఁ
డన మిండగీఁ డనఁదగు .

అం భా. ౨ ౧౧౫.

విణ ౧ శ్రేష్ఠుఁడు

గీ మేది నీంద్రులలోనెల్ల మేలువాఁడు

సారంగ. ౩ ౧౭౫.

౨ శుభకరుఁడు.

సీ మను మేలువాఁ డవఁగను శుభకరసంజ్ఞ

అం. భా. ౩. ౩.

మేలైవచ్చు. అ. క్రి. (మేలు + ఐ + వచ్చు)
అచ్చివచ్చు.

సీ అచ్చివచ్చె ననంగ నైవచ్చె ననఁగ మేలై
వచ్చె ననుట యగు

అం. భా. ౩. ౯౪.

మే(లుక)ల్క_త్తి. వి. (మేలు + కత్తి) ఖడ్గము,
ఆడిదము.

సీ. వాలు ఖండా కరవాలు మేల్కత్తి తరవలి
వరాళి పిరంగి యడిద, మన ఖడ్గసాము పై
యలరుచునుండును ...
ఆం. భా. ౨. ౨౧౪.

మేల్తరము. విశే. (మేలు + తరము) శ్రేష్ఠము,
చ. సరిగ మెఱుంగుఁ జంటకుబుసంబునఁ జగ్గవ
పిక్కటిల్ల మేల్తరమగు కాఁచిపింజియ పదం
బులఁ జెందులుద్రొక్కఁ .
వాల్మీ. ౩. ౧౩౦.

ఉ. బిండ్లకు మేల్తరంబు ఘనవేణి కనుంబొమ
దోయి బంగరుం, గిండ్లకు మేటిసాటి తుల
కించు చనుంగవ   హంస ౧. ౯౧

మేల్దాపరి. వి. (మేలు+దాపరి) వేశ్య
సీ. పదపుఁజాన గడించు పడఁతి మేల్దాపరి
బోగపుఁజేడియ పొత్తుటాలు   నా వేశ్య
వెలయు   సాం. ని. మాన. ౧౩.

మేల్పని. వి. (మేలు + పని) శుభకార్యము.
ఆ. అప్పు డదనుచెయ్వి లలరించి సత్తి
యొప్పయు సుమంత్రుఁ డనఁగఁ బరఁగు
ప్రెగ్గడయును మేల్పనికిఁ గడంగి తూరుపఁ
దగు, సగరులెల్ల సంతసమునఁ గూర్చి.
అచ్చ. రా. అయో. ౪౪.

మేళ(ము). సం. వి. అ. పుం. వాద్యాది జనసమూహము. (ఈ యర్థమునకు సంస్కృత గ్రంథముల యందుఁ బ్రయోగము కానఁబడదు.)
రగడ ... మిళులఁ దపకిక బించె మేళములఁ
దాళములు.   రాఘవ. ౨. ౬.

గీ. మేళములఁ గూడి విటులతో మేలమాడి,
కొనుచు వత్తురు వెలజాతికొమరె లెల్లడు...
ప్రబంధ. ౧౯.

వ. ... రామలింగపాని సర్వపాని సైతమైన
మేళ ౧ కి. కాకాండిని గ్రామం ...

తిరుమలంపులంగారి చెర్వుకింద వరిమడి. ఫం.
దశా. ౪౦౨.

మేళగాఁడు. వి. విశే (మేళము + కాఁడు)
౧. మేళము వాయించువాఁడు. (శ. ర.)
౨. నర్తకసంఘమున నుండువాఁడు.
వ. అనుచుఁ దలంగిపోక యిట్టునట్టుం జొట్టు
మెట్టాడు చిట్టివడుగుల నానట్టు నగవులం
గోపంబుఁ గదుర నదలించుచుం దనమేళ
గాండ్ర నాలోకించి .
ప్రభా. ౧. ౧౦౪

మేళగి(వి)ంచు. సక్రి. (√మేళము) ౧. జత పఱచు
చ. ప్రహరిచరింతు రప్పుడును భైరవు లర్ధనిశా
గమంబులన్, గహకహ నిష్ఠురాట్టహాస
గర్వితకంఠకఠోరహుంకృతుల్, బహుల
భుజాదమడ్డమరుభాంకృతినాదము మేళగించి
దిక్కుహరము ల్వొర్వుచాటక పుఁగోటల
మీఁదట దక్షవాటికన్.
భీమ. ౧. ౧౦౭.

౨. కలుపు, మిశ్రముచేయు.
ఉ. భావము పల్లవింప నొకపంకజలోచన
ప్రాస నొక్క లజ్జావతి మించుగుబ్బవలి
చన్నులపై మకరీకలాపమున్, ... వాదిరఁ
గమ్మనీరు మృగనాభిరసంబున మేళవించి...
వైమ. ౩. ౧౦౨.

గీ. తేనెయును గోఘృతంబును దిలలు మేళ,
వించి సౌభాగ్యపతయే యటంచు వేల్చి ...
వరాహ. ౯. ౫౯.

వ. ... పరిఘృష్ణకాశ్మీరకేసరాసారంబులు, పరి
మృదితశైలేయసారంబులుఁ బవిమిరియోనఁగ
సగఁబాలు మేళవించి ...
వైజ. ౨. ౧౧.

3. వీణ లోనగువాని తీగె మున్నగునవి స్వరాను కూలముగ నమర్చు.

సీ. మేళవించినవి సుమ్మీ దీనిమెట్లని తంత్రీస లాంఛనంబున మహతిఁ జేర్చి.

పారి. ౫. ౭౬.

శా. ప్రభాతాయాతవాతాహతా, లోల తంత్రుల మేళవింపఁగదవే లోలాక్షి దేశాక్షికిన్ మనుచ 3 ౫౪.

సీ. వినికి పేశయి దంచు వీణె మెచ్చుగ మేళ వించి తెచ్చినగాన విద్యదాని

ఉ. రా ౪. ౨౨3.

అ. క్రి. కలియు. మిశ్రమగు.

సీ. చూపుల నిగురొత్తుసోలంబుతోడన సోలంబు తనువున మేళవింప విక్ర ౧, ౧౬౬.

*సీ. గిల్కు గిల్కున మ్రోయు కింకిణీగుచ్ఛంబు తాళమానంబుతో మేళవింప

క్రీడా. ౧. ౧3౬.

క. ఏ తత్త్రితయము నొకచో, ఘాతలమున మేళవించి పొగడొందుట మచ్చేతోగతి గోచరము సమ్యపేతావృతి ముకురకుక్షినిభ మమ బోలెన్. పాండు. ౧ ౧౫౫.

మేళము. విణ స్వరాద్యనుకూలముగా న ర్పఁ బడినది.

శా. వాలారుం గొనగోళ్ల నీ వలపతిన్ వాయిం చుచో నాటకున్, మేళం బైనవిపంచి నిన్ను మెందలున్ నీ వంటమిం జేసి యాయాలా పంబె యనోఁ బల్కెడు.

మనుచ. 3. ౫౬.

వి. ౧. సన్నాయి మొదలగు వాద్యముల జత.

ఉ మేళము ఘు మ్మనన్ శ్రుతి సమేత మనన్ జతగూర్చి మద్దెలన్, దాళము లాపటంబు లును దండెలు జంగులు నొక్క క్రొత్తగా.

శ్రీరం. మా. ౪. ౧౫3.

౨. రాగానుగుణముగ స్వరస్థానములయందు మెట్లుకుదుర్చుట.

సీ పాలు పొంద వలగుణంబులపై శ్రుతు ల్గూర్చి సారెఁ దక్షేళ ప్రకార మరసి ..

హం. స. ౨. ౭౦.

జ: మేళగించు

మేళరామక్రియ. సం. వి ఆ. స్త్రీ. (సంగీ) ఒకానొకరాగము, ముప్పదిరెండునవభంసక రాగ ములలో నొకటి

సీ. మేళరామక్రియ గౌళ నారాయణ గౌళ హంస. ౫. ౧౭౪.

సీ. రామక్రియయు మేళ రామక్రియ వసంత సామంత శుద్ధవసంత మళ్య, మాళవు ప్రబంధ. ౯౬.

మేవ. వి. మత్స్యవిశేషము, ఒకవిధమగు చేప. (శ. ర., బ్రౌ)

మేవడి. వి. (√మే) స్వమతి.

ఆ. అరిసృపాలు పెంపు వాత్మీయశక్తియు, నెల్గ్రి మార్గవృత్తి నెదురుపడక, యుచిత వృత్తి నతని యుద్ధతి మేవడిఁ, గడపి హీన బుద్ధి నెడక నిలుచు

భార. శాం. 3. ౯౦.

౨ ఉపాయము.

ఆ. కయ్యమునకు వలను గాల్దొవ్వ నధిప సామ మున భేదమునను మార్తుమనము, మెత్తఁజేసి గెలుచు మేవడిఁ దప్పించి, కొనుటెల్లం గణింగికొనుట మేలు.

భార. శాం. ౨. ౨౭౨.

సీ. జేసినమేదడి సరుల గాయువు గవి కెన్నుల చెన్నున నన్నుఁ గాంచి.

విర్య. ౭. ౬౨.

విణ. ఉచితము.

చ. ప్రియ మెసఁగం దగం దెలిచి పెట్టెడివా
డ నెన్నఁడుఁ దఁ ద్రియనయహీనతం
దనకు నాపద లైనఁ బట్టు వట్టు, నే
మియు ననరేనివాఁ డదియు మేవడి లై
చను . భార. ఉద్యో. ౩. ౨౨౨.

చ. తనవుడి లజ్జ వాపి వసుభాపతి మేవడి
లైన మాటవాం, దునఁ దగఁ జేరి కోరికలు
దోఁచు తెఱం గెఱుఁగం దలంచి యవ్వల్లన
యదుగంగ సమ్మద విరాసము సేద్దెల పెన్మి
గంబు నూ, తనరుచి నొప్ప గా విశచతామర
సానన వేడ్క విట్లనున్.
నిర్వ. ౭. ౭౭.

మేవడికాఁడు. విశే. (మేవడి + కాఁడు) ౧. నమ్రత కలవాఁడు (శ. ర.)
౨. ఉపాయము కలవాఁడు. (శ. ర.)

మేవీది. వి. (మేలు + వీధి) రాజమార్గము.
ద్వి. మేవీది వడి బండ్లమీఁది కెత్తుచును.
ద్వి. పరమ. ౩. ౫౧౬. పం.

మేవు = మేఁగు. (శ. ర.)

మేష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. చిన్న యేలకులు.

మేషకంబలము. సం. వి. అ. పుం. రోమముతో నల్లిన గొంగళి, ఉన్నికంబళి.

మేషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పొట్టేలు, గొఱ్ఱె. ౨. మేషరాశి.

మేషాండుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రుఁడు.

మేషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఆఁడుగొఱ్ఱె. ౨. తివిశము, సెమ్మి ఱ్ఱ. ౩. జటామాంసి ఱ్ఱ.

మేహఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పసుపు.

మేహనము. సం. వి. అ. న. ౧. మూత్రవిసర్జనము, ఉచ్చపోయుట. ౨. మూత్రము. ౩. శిశ్నము.

మేహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మూత్రము విడుచుట, ఉచ్చపోయుట. ౨. మూత్రము, ఉచ్చ. ౩. ప్రమేహరోగము. ౪. పొట్టేలు, గొఱ్ఱె.

మై

మై = మయి. వి. ౧. శరీరము.
సీ. మదతి నీమైచక్కఁ జూచుట కోడదఁ గను
బాటు వారయుకో యని తలంచి .
భార. విరా. ౨ ౪౩.

చ. . కాంతకు గొజ్జఁగినీటఁ దేటచే, జలకము
లార్చి మైఁ గలయఁ జందనపంక మలంది
రొంతయున్   ఐక్రీ. ౧. ౧౩౬.

సీ. ఉత్సాహ మొదవ మై నుబ్బించి సేవియుఁ
బచ్చిగోడలజాడ విచ్చు దిశలు .
ఉ. రా. ౨. ౧౯౬. పారి. ౨ ౪౯.

౨. జన్మము.
క. ఇల నొంగి నట్లు భుజగం, బులు పెనఁగొన
రామఁ డాదిపురుషుం డయ్యున్, బలి మును
బంధించినయా, ఫల మొక మైఁ గుడువ కేల
పాయు ననంగన్.
భా. రా. యు. ౫౬౩.

౩. పార్శ్వము.
మ. .. వీఁడె పతి చేర్పం జేర నంచున్ మదిన్,
దొలఁగం గోరి రయింత రజారవిలి కాంతుం
డున్నయామైఁ జే,ర లతాతన్వి విధుండు
తా నపుడు తార్చన్ బెజ్జమున్ ...
చంద్రా. ౫. ౧౩౭.

ఉ. క్షేత్రముఁ గేలఁ బూని ... విశ్వలు లై
యిరుమై మనాఙ్మను,గ్గాత్రులదంతి వక్త్రల
శతంబు వినీతి భజింప ..
ఆము. ౬. ౯౫.

౪. విధమున,

క. తలకొని నీకుం బ్రాణం, బులు డాపక మోపి
నట్లు పోరఁగ నిమ్మైఁ, బలుకఁ దగునె .
భార. భీష్మ. ౩, ౧౪౫.

క. ఒక తెంతయుఁ బులకింపఁగఁ బుడుకుచు
మేలములు మోసపుచ్చుచు నమ్మై, బెదరగు
పిలుగులం బెట్టిరి, పదఁతుక లాబుఖ్యశృంగుఁ
బాద్రివముఖ్యా
భా. రా. బాల ౪౯

శా. ఏ,మేమీ కృష్ణుఁడు మందలోఁబడెనె
తా నింద్రద్రుమోత్పాటనం, బీమై నిచ్చటఁ
బాప వచ్చె నది మేలే
పారి ౪ ౬౦

౫. తడవ.

ఉ. చిత్తము లుల్లసిల్ల నలపింఛకిశోరము
లొక్కమై మదోన్మత్తగజావళిం బొదువు
మాడ్కి భార ఉద్యో ౨. ౧౪౦.

౬. మీఁదు.

ద్వి. అతనితోడిద లోక మని కూడు నీళ్లు, మఱి
దలంపక నేలమై శయనించు .
ద్వి. పరమ. ౪. ౩౧౧.

ద్వి పసుపడఁ గదళీకాపత్రములఁ బఱచి, యం
దుమై పేర్వెఱ వావిదు లనిచి
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౬౪.

౭. మైకొను, మైకోలు, మైగవి, మైజాఱు,
మైజాఱుచీర, మైతాలుపు, మైతెంచు,
మైపూఁత, మైమఱచు, మైమఱపు, మైమ
ఱువు.

మై. ప్ర. ౧. తృతీయావిభక్తియందు వచ్చెడి
ప్రత్యయము.

ఆ. ఒంటిమైఁ గళింగ సురపడిఁ దలపడి, పుత్ర
సోదరాప్తభూరిసైన్య, హీనుఁ జేసి ...
భార. భీష్మ. ౨. ౭౪.

(ఒంటిమై = ఒంటిగా.)

మ. లయకాలంబునఁ బ్రాణిజాతము వశాలస్యం
బుమై బ్రింగ నేఁ,డి యుదగ్రోద్ధతిఁ దోఁచు
దండధరుమాడ్కి నీ వచ్చుదుర్వారని,శ్చయ
నాశాత్రవుఁ గాంచి .
హరి. ఉ. ౧. ౧౫౧.

మ . చెప్పెద సమాధానంబుమైఁ గార్యముం,
గనుఁగొ మ్మాహవభూమి రాముఁ జెనయంగా
రాదు భా. రా అర. ౧. ౨౪౪.

౨. చతుర్థీ విభక్తిప్రత్యయము

చ. అడవికి వేటమై నరిగి యాతఁ డొకానొక
నాఁడు పాండు. ౫. ౧౪.

ద్వి మకరకేతనుతండ్రిమై నంకితముగ, నొక
కొన్నిపద్యంబు లొనరించి మఱియు .
ద్వి. పరమ ౩ ౧౬౫ పొ.

౩. సప్తమీవిభక్తిప్రత్యయము.

సీ. రాత్రిమైఁ దాఁకి క్రూరతఁ బోరి మగఁటిమి
వాపినయంగారపర్ణుకంటె
భార. కర్ణ. ౨. ౨౪.

ఉ. అప్పుడు కర్ణసైన్యమమరాధిపనందనుఁ జొట్టు
ముట్టఁ దే, రుప్పురవీధిమై వలయ మొప్ప
వెసం బఱపించి క్రీడి .
భార. విరా. ౫. ౯౭.

ఉ. ఎవ్వఁడు కోరి తాను నొకరుక్కడు
మీరఁడపోక రాత్రిమైఁ, జివ్వకు వచ్చి
ప్రుచ్చి మిగఁ జేరినవాఁడు
ఉ. హరి. ౩. ౪౩.

మైందహనుఁడు. సం వి వి. పుం. మైందుని
జంపినవాఁడు, కృష్ణుఁడు.

మైందుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణునిచేఁ జంపఁ
బడిన యొకానొక రాక్షసుఁడు.

మైకము=మయికము. వి. మత్తు.

ద్వి. ఉడుగనిబుడతల నోలయుటకు బెల్మిదలం,
కడు నొప్పునమ్మదకరు లల్ల నిభ్రుడం, కడు
మేనుడిల్ల మెకంబులతోడ, మెండ లెత్తుకొని
గ్రుంక్కి మెదలకున్నవియు ...
రం. రా. యు. ౨౯౦. పా. ౨౨ పం.

మైకొను = మయికొను, మేకొను. స. క్రి.
అ. క్రి. ($\sqrt{}$ మై1.)
౧. సమ్మతించు, అంగీకరించు.
శా. నిఖిలస్త్రీరత్నమున్ నీకు నే, నావా
హించితి మీరు సన్మిథునచర్యాసక్తి
మైకొన్న నా, కోవిశ్వోదయ కార్యసిద్ధి
యగు కు సం. ౧. ౪౨.
మ. ఈ, స్మరుఁ డై యింతి వధింపఁ గా
దనక యన్యాయంబు మైకొన్న నా,పద
లేతెంచుట కేమి సందియము .
భా. రా. యు. ౧౪౧౩.
క. మమకారదూరునకు మిత్రములు గళత్రములు
నన్నదమ్ములు ననుబం, ధములపరిష్వంగము
ధర్మమె మైకొన మణుఁగు సగము మైలయు
సగమే .
పాండు. ౫. ౨౨౦. కు. సం. ౪౧౦.
స. క్రి. పొందు.
సీ. అల్లఁదనంబున యౌవ్వు మైకొనఁ జూచు
నడపు కాంతికి వింతలోదవు గాఁగ
భార. విరా. ౧ ౨౪౫.
అ. క్రి. కలుగు.
సీ. లలితమాణిక్యకలాకలలాగు మైకొన నమ
ర్చిన భరణిఁ గొమ్మ లొప్పు .
బా. రా. అర. ౨. ౨౪.

మైకోలు = మయికోలు. వి. ($\sqrt{}$ మైకొను)
సమ్మతి, అంగీకారము.
శా. ... నీ, వాక్యార్థభుజాక్షసేయఁ దగదే
యుష్మాక మైకోలు మైన్. . హైమ, ౩. ౧౨౫.

సీ. అల్లయాడెటి మంచి జని పొందుపటోఁ గోప
గించ. మైకోలు గాంచుసేయు ...
కళా. ౫. ౩౫.
సీ. ఇయ్యకో లొప్పికో లీకోలు మైకోలు
మేకోలు . ఒడబా టనుట కనుపట్టుచు
నుండు సమ్మతిపేరు ఆం. భా. ౧. ౧౦౪.

మైగలి = మేగలి. విశే. ($\sqrt{}$ మై1) కూరుఁడు.
ఉ. ధీరజసూత్తముండు సహదేవుఁడు మైగలి
దుస్ససేనుఁడున్, వీరులు పిచ్చలింపఁ బ్రజ
వి స్ఫుద్రవం బోరి నార్వఁ బోరుచో
భార. కర్ణ. ౧. ౧౧౬.

మైజోబు = మయిజోబు. వి. (మై1 + జాబు)
ఒకవిధమగు పైటకొంగు. (కొంత రొమ్ము మెడ
ముగా నద్దకమ్ములు పాటించిన యొఁడుదాని
చీరకొంగు. శ ర.)
చూ మైజాబుచీర.

మైజోబుచీర. వి. (మైజాబు + చీర) ఒకరక
మగు పైటకొంగు గలచీర,
సీ గొంటుపూసలు రెండు గుండ్లముంగరలు
మైజాబు చీరలు పెనసన్నగొలుసు .
శుక. ౨. ౩౩౨.
సీ. కాసెక ట్టిడి యేల కప్పుగా మైజాబుచీరఁ
దాల్చు మటంచుఁ జిమ్మ రేఁగు ..
శుక. ౨. ౪౫౬.

మైతాలుపు. వి. (మై1 + తాలుపు) ప్రాణి,
శరీరి. (శ. ర.)

మైతెంచు. స. క్రి. ($\sqrt{}$ మై1) ధ్యానించు.
మ. శివు గాంచి సహితంబు సమ్మనములం జింతించి
మైతెంచి శైవరపు యోగీంద్రులఁ గొల్చి ..
కు. సం. ౯. ౩౨౪.

మైత్త్రము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) మిత్రుని
సంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొక సంకర

జాతి. స. ౧. మైత్రి, స్నేహము. ౨. అనూరాధా నక్షత్రము. ౩. ఆదిత్యలోకము. (వాచ.)

౪. పురీషోత్సర్గము. ౫. ఉష్ణకాలము.

మైత్రావరుణి. సం. వి. ఇ. పుం. అగస్త్యుఁడు.

మైత్రావరుణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగస్త్యుఁడు.

మైత్రి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. దయ.

క. మైత్రిం బోలెడు ధర్మము, ధాత్రిదివిజులకు లేదు భార. శాం. ౫. ౧౦౨

శ్లో॥ జప్యేనైవ తు సంసిధ్యే ద్బ్రాహ్మణో నాత్ర సంశయః, కుర్యాదన్యన్నవా కుర్యా న్మైత్రో బ్రాహ్మణ ఉచ్యతే

౨. స్నేహము, చెలిమి ౩ అనూరాధా నక్షత్రము.

మైత్రుఁడు. సం. వి. అ పుం. ౧ గొప్ప బ్రాహ్మణుఁడు, బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠుఁడు ౨ స్నేహితుఁడు.

మైత్రేయము. సం వి అ పుం. ఒకసంకీర్ణజాతి

మైత్రేయిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. మిత్త్రయుద్ధము, స్నేహితుల యుద్ధము. (త్రి. వి.)

మైత్రేయుఁడు. సం వి అ. పుం. ౧. ఒకానొకముని, ౨. బుద్ధదేవుఁడు

మైత్ర్యము. సం. వి. అ. న స్నేహము, చెలిమి.

మైథిలి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. సీత

మైథిలుఁడు. సం వి. అ. పుం. మిథిలాధిపతి.

మైథిలులు = మిథిలాజనులు.

మైథునము. సం విశే. (అ ఈ. అ.) ౧. దంపతులలోగానైనది, జతయైనది.

౨. వివాహముచేఁ గలిసినది, ౩. రతిసంబంధమైనది.

వి. అ. న. రతి, సురతము, (దీనియంగము లెనిమిది.)

శ్లో॥ స్మరణం కీర్తనం కేలిః ప్రేక్షణం గుహ్యభాషణం, సంకల్పోఽధ్యవసాయశ్చ క్రియానిష్పత్తిరేవ చ ఏ తన్మైథున మష్టాంగం ప్రవదంతి మనీషిణః.

౨ వివాహము. పెండ్లి. ౩. పరస్పరము కలియుట, కలయిక, కూడిక, ౪. అగ్న్యాధానము, దంపతు లగ్నిని స్థాపించుట.

మైద[1]. వి. (సం. మదః) మత్తు, మైకము.

చ. తనుతర నిత్యపుష్టితల తారతిలోనన యుండి నిద్రమైదము బడి రేప మేల్కను సుదార మధువ్రత నాఘుధంగి

హ. పూ. ౧ ౪౦.

మైద2. వి. కురంటకము, గోరంట కీ.

సీ. మైద గోరంట నా మనుఁగురంటక సంజ్ఞ — ఆం భా. ౨ ౫౩.

మైదు = **మయిదు.** వి. ౧. మాయ.

౨. మైకము.

౩. చొక్కుపొడి (శ. ర.)

మైనపుజిడ్డి. వి. (మైనము + జిడ్డి) మైనపుగడ్డ. (శ. ర.)

మైనపువత్తి. వి. (√ మైనము) దీపము వెలిఁగించుటకు మైనముతోఁ జేసినవత్తి. (శ. ర.)

మైనము = **మయినము.** వి. (సం. మదనః) సిక్థకము, మధూచ్ఛిష్టము.

సీ. బూది బ్రుంగిన మెుంగంబున గొడకట్టు మైనపు మైలఁబోఁతొకు నా వెలుంగ ...

ఆ. ము. ౨. ౧౦.

చ. కలికి వరాటరా జపుడు గప్పురబీడము
కట్టె నవ్వుచు,న్నలు నడపంబు వానికి ఫణా
ధరవల్లి దళాంతరంబునన్, బలితపుదేలు
మైనమునఁ బన్ని యతం డది చూచి భీతిఁ
ద,మ్ములమీఁద వైచిన న్నగిరి మూఁగిన రాజ
కుమారు లందఱున్. నైష. ౬. ౧౪౧.

గీ మైన మనఁగ, బొలుచు సిక్థంబు
ఆం భా. ౨ ౨౯౦.

జ' మైనపుబెడ్డ, మైనపువత్తి

మైనాకస్వస. సం వి. ఋ. స్త్రీ పార్వతి, మైనాకుని తోడఁబుట్టువు.

మైనాకుఁడు. సం. వి అ పుం. హిమవంతుని పుత్రుఁడు. (పర్వతవిశేషము)

మైనికుఁడు. సం. వి. అ పుం. జాలరి, కైవర్తుఁడు. (శ. ర.)

మైపూఁత. వి. (మై[1] + పూఁత) కలపము, అంగరాగము

గీ. చెమటచిత్తడి మైపూఁత దెమలి చనిన, సెమ్మసంబునఁ దమకంబు నివ్వటిల్ల
విక్ర. ౪. ౨౭౭.

సీ పుడమిపై నిచ్చలుఁ బొరలుచోఁ మెదలిన బూడిద మైపూఁతబూది గాఁగ
అచ్చ. రా. సుం. ౨౮.

మైపూఁత పసపు = చాయ పసపు.

సీ. మైపూఁత పసపును మధుకంబు సైంధవ లవణంబు చిత్రమూలంబు బరడు .
అప్ప. ౨. ౪౩౧

మైపోక. విణ. కేలిక.
కాశీ. ౬. (శ. ర.)

మైమయి=మయిమయి, మైమేయి, మైమై. వి. అత్యాధూనము.

మ. ప్రసవాకోత్సాహముల ధరాదపోతకములతం బ్రత్యర్థ రై కొల్లి యే,మగలున్ మైమయిఁ భోరానర్చిర వృథామానాహమం దైనయీ, మగతుం డెంతటివాఁడు ..
హరి. ఉ. ౬. ౧౩౧.

ఉ ఆ, భూవిబుధుండు నీవు నమఁ బొందక పోరెడు నన్ను మైమయిన్, భోవఁగ నేల యిత్తునని పూని స్వపాత్మజ నంటఁ బట్టి
భోజ. రా ౪. ౨౭౯.

మైమఱచె. అ క్రి. (మై[1] + మఱచు) ఒడలెఱుంగకుండు, పారవశ్యమునొందు

ఉ. వ్రాణిపతిఁ డిప్డు మైమఱచి నిద్దుర వోవఁగ
దశా. ౧. ౨౩౯.

వ ఇట్లు వారవిమంతినికృతనిరంతరలతాంత శరలీలాసంతోషితస్వాంతుం డై మైమఱచి
విక్ర ౬. ౧౦౪.

౨ మూర్ఛిల్లు.

గీ. మైమఱచెఁ గడపట్టై సొమ్మసిలె ననఁగ, మూర్ఛ గాన్ సాం. ని. మాన. ౪౭.

మైమఱపు. వి. (√ మైమఱచు) ౧ మూర్ఛ.

సీ. మైమఱపు బ్రమరి, యనఁగ మూర్ఛా వ్యాయం బలరారుచుండును
ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

౨. పారవశ్యము. (శ. ర.)

మైమఱుపు = మైమఱుఁగు. వి. (మై[1] + మఱుపు) కవచము, తనుత్రాణము.

గీ. భల్లముల గట్టిమైమఱుపెల్లఁ జించి, యతని సెత్తుటిలో ముంచె శితశరముల .
భార. భీష్మ. ౩. ౫౪.

సీ. .. మావుల రెంట మైమఱుపు నొకట, నాతప త్రము రెండు నాతశరంబుల ఘనరయంబునఁ ద్రుంచి . .
భా. రా. అర. ౧. ౨౭౧.

క. కామునిచేఁడును దుర్బలుఁడు, నై మైమఱవు
అను వాండ్లు నమ్ములు గదలుచ్ .
మార్క. ౫. ౧౧౧.
ఆం. భా. ౨. ౨౦౪.

మైమెయి = మైమయి. వి. అనాయాసము.

చ. . ఎంత ధీశరులు లయ్యు వచ్చిఁ బడి
కాలక మైమెయిఁ బోవ నేర్తురే .
కు. సం. ౧౨. ౮౩౮.

మైమై = మైమయి. వి. అనుపద్రవము.

క. ధర్మతనూభవుదెస దుష్కర్మము రూపించి
సభ నొకండును మైమైఁ, బేర్మి పెడక
పో నేర్చునె భార ఉద్యో. ౧. ౨౯

మైరేయము. సం. వి. అ పు. న. ఒకదినుసు
మద్యము, ఆసవము.

మైల = మయిల. విశే. (సం మలినమ్) ౧
మలినము, మురికియైనది

సీ పరవధూటుల మైలపరిధానములు గట్టు
చూలాండ్రఁ గొందఱు సోఁకుఁ డనియు
వరాహ ౧౧ ౧౩౧.

౨. అశుచి (శ ర)

వి. మలినవస్త్రము, మురికిగుడ్డ

క. . నేఁ, బ్రాకట భూసుర కన్యక, నీ
కట్టినమైలఁ గట్ట నేర్తునె యనినన్ .
భార. ఆది. ౩. ౧౩౫.

ఉ. ... చేలు వొప్పు సోఁకుడుం, బట్టము
కట్టుకొన్న వృషపర్వుని కూఁతుర నట్టిసేను
నీ, కట్టినమైలఁ గట్టుదునె కావర మేఁటికి
వచ్చె నీ కనన్
యయా. ౩. ౪౫.

ద్వి. ఉడికించి విదిలించి యుదికి ఘట్టించి, మద
చుట మైలలు మడుగు సేయఁగను.
పండితా. దీక్షా. ౧౬. పా.

౨. మాలిన్యము, మురికి.

ఉ. ... ఒక్కప్పుడు మైల దోఁప నథ
యాడదు రాధ ముకుందు చెంగటన్ ...
దశా. ౮. ౨౨౦.

౩. మడ్డి

సీ. బూది బ్రుంగిన మెుగంబున గోదకట్టు
మైనపుమైల పాఁదొళ నా వెలుంగ ...
ఆము. ౬. ౮౦.

౪. చీకటి, అంధకారము.

చ. జిలిబిలిమైల నద్దెసలఁ జేకొనియున్ జని
యెన్ మరీచికల్ హంస. ౪. ౪.

౫. ఎఱుపు తెలుపు పసుపు నలుపు కలిసిన
రంగు

ఉదా :—మైలావు.

జ మైలక్రోవి, మైలచాయ తొండ, మైలపడు,
మైలసంత మైలారి, మైలారు, మైలావు.

మైలక్రోవి. వి (మైల + క్రోవి) మురళి.
(శ. ర.)

మైలచాయతొండ. వి (మైల + చాయ +
తొండ) ఒక దినుసుతొండ. (శ. ర.)

మైల(ప)పడు. అ. క్రి. (మైల + పడు.) ౧.
మాలిన్యమునొందు, కళంకితమగు.

చ. ... నిజవంశము మైలపడంగఁ జేసి తిం,టి
జగద మింటిలోనె పావణింపక నీ విటు
లాంటి వచ్చుటన్ .. శై. భా. ౬. ౨౮.

౨. కాంతి హీనమగు.

ఆ. అగ్ని సల్లసైన వజ్రమిత్రుఁడు మైల,పడ్డ
మర్వి వొరలఁబడిన మేరు, నగము సంచలించి
వను బొంకు వొరయునే, నాదుపలుకు
నెమ్మనమున నమ్ము.
భార. ఆశ్వ. ౧. ౩౮.

మైలసంత. వి. (మైల + సంత) మత్స్య మాంసాదులు విక్రయించు సంత.

గీ. ఇంతులకుఁ బ్రీతిగా మైలసంతలోన .

క్రీడా. ౪౪.

మైలారి = మయిలారి. వి. (మైలారు) ఒకానొక క్షుద్రదేవతను బూజించువాఁడు.

వ. మైలారి మస్నెరితలారి తురకపింజారి విప్ర వినోదులును.

హంస. ౩. ౨౯.

మైలారు. వి. (√ మైల) ఒకానొక క్షుద్ర దేవత.

గీ సందులను సారసంబులు సలుపువారు. సెడము గుడిచేత నారతు లిచ్చువారు, సాహసము మూర్తి గైకొన్న సరణివారు, ధీర హృదయులు మైలారు వీరభటులు

క్రీడా. ౧౮౨.

సీ. గొరగ రైౖ మైలారుఁ గొనియాడు నొకవేళ నొసలిపై బండారు పసుపు దాల్చి

కాశీ. ౪. ౨౩౦.

మైలావు. వి. (మైల + ఆవు) ఎఱుపు + పసుపు + తెలుపు + నలుపు గలసినరంగుగల ఆవు.

(పొగచాయ గల ఆవు. అని శ. ర.)

మైలుతుత్తము = మయిలుతుత్తము. వి. (సం. మయూరతుత్థమ్) ఒకానొక మందు వస్తువు. (శ. ర)

మైవడి = మయివడి. విశే. అనుకూలము.

వ. కెలు సంగడీలకైవడి కెల్లనదవడికి మైవడి రైౖ మెలయు చిఱుఁదొడలును .

నృసిం. ౩ ౧౮.

వి. ౧. సమ్మతి.

వ. అంత వసంతుం డక్కుసుమకోమలి మారార్చి కుసుమాయుధు ప్రవరవశారంబు నకు నుద్యోగింపు మని మైవడి నాలుకొలిపి.

కు. సం. ౫. ౫౭౧.

ద్వి. వడ్డింపఁ దపసి మైవడి నారగింప.

బస. పు. ౬. ౪౯౯. పం.

గీ. బెదరి చేరని బలియుని బిగియఁబట్టి, కలని మైవడిచే వచ్చి హత్తఁ జేత, క్రమము పెనఁగెడు బలుమీను ద్రాటఁ జేద్య, నొడ్డుగాలంపు వేటకాఁ డుపమ వాఁడె.

ఆము ౪. ౨ ౨౫౧.

౨. అనుకూల్యము.

చ. వెలయు మహామహైశ్వర్యులవీర్యమునం దుదయించునట్టి దోర్బల కలితుండు గాని సురపాలకవిద్విషుఁ దారకాసురుస్, గెలువఁడు పోరిలో మకరకేతనుఁ బంపుఁడు వారికిం దపశ్చలనము సేసి మైవడిఁ బ్రసంగము సేయు జగద్ధితంబుగాన్.

కు. సం. ౪ ౩౭౯.

౩. తీర్పు.

చ. .. తగిన పల్కులమైవడిఁ గల్పనుందరిన్, జనపతియందుఁ జాల విరసం బగు చందముఁ బొందఁ జేసితిన్ ..

దశకు. ౪. ౫౨.

౪. విధము, రీతి.

శ. మేలవు మైవడి నగవున, మేలుపులం జోడి వారి వీక్షించి ... సైమ. ౩. ౬౪.

మైసరి=మయిసరి. వి. చక్కటి యను నాట్యము నందలి యంగవిశేషము.

సీ. లాఁగు మైసరియుఁ బల్లటియుఁ గత్రియు చొక్కు విలపిల్లు చక్కడివిధ మొత్తు.

ఉ. రా. ౬. ౧౩౯.

మొ

మొంటె = మొరిటె.

సీ. . మొంటె మొరిటె యనఁ బ్రహ్వ
కూరాఖ్య యలరుచుండు
ఆం. భా. ౨ ౨౪౦.

మొండరి. విశే (మొండి + అరి3 స్వార్థమున) మొండివాఁడు, మూర్ఖుఁడు.

ద్వి. ఒకవిచారము మాకు నొదవె నీరాజా, సుక
వాని పనిపంద చూపు్రగుఱ్ఱంబు మొండరి
చల్లచవ్వడు గోడచేర్పు, చండిపో తనుసట్టి
జాడ నున్నాఁడు.
ద్వి హరిశ్చ ఉ ౧౪౬౬. పం.

ద్వి బందఁ దనక కదుమొండరి యనకి, రెంకు
చేతులు లేనిమొండి వీఁ దనక.
పండితా. పురా. ౧౦౧ పా.

మొండి = మొండు. విశే (సం. ముండమ్. ప్రా. మొండం) ౧. చేతులు కాళ్లు తెగిన వాఁడు; తెగినది; కాళ్లు చేతులు లేనివాఁడు.

ద్వి. మొండి యైనెత్తుట మునిఁగి యున్నాఁడ,
దండించి బేతాళ తల ద్రుంచి పొమ్ము.
ద్వి. క. పా. ౨. ౩౩౪ పం. (క. ర. పా.)

ఉ చీ కొఱమాలిన మొండివాని కేఁచొప్పునఁ
జిక్కెనో తరుణి చుట్టలలోఁ దలవంపు
చేసె. భోజరా. ౫. ౨౯౭.

సీ. . మొండి నా నపమఁ డొనఁగు
ఆం. భా ౨. ౧౨౨.

౨. కొంతతెగినది (కాలు, చేయి మొ.)

ద్వి. తనమొండిచేతులు తలమీఁదఁ జేర్చి,కొని
నమస్కృతుకు బొసంగుటయు ...
ద్వి. తి. పా. ౨. ౩౯. పా.

సీ. ... మొండి, మొం ఱున భిన్నత్వ మొనరుము.)
ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

౩. మొక్కపోయినది.

ఉదా :—మొండి గంటము, మొండికత్తి. మొ.

౪ మూర్ఖుఁడు; మూర్ఖురాలు.

సీ. నక్క చిక్కులమారి పెక్కుకుయూపి దూబర
దిండి బొంకులబాన మొండి.
చెన్న. ౨. ౨౪.

౫. బోసియైనది, పట్టిది, ఆభరణాదిశూన్యము.

ఉదా :—మొండి మెడ, మొండిచెవులు మొ.

జ : మొండరి, మొండికట్టె, మొండికత్తె, మొండివాఁడు. మొండీఁడు.

మొండికట్టె. విశే (మొండి) మొండితనము కల వాఁడు; కలది, మూర్ఖుఁడు, మూర్ఖురాలు

సీ. ఆకతాయి బికారి యడిబంద గుండఁడు
మొండికట్టె గులాము ముప్పెగోవు.
హంస ౫. ౧౧౩.

౨. కుబుసుఁగు

గీ. మొండి, కట్టె నాఁగను గుబినాఖ్యగాఁ
దెలంగు
ఆం భా. ౩. ౭.

మొండికెత్తు. అ. క్రి. (√ మొండి) బండతనము కలవాఁ డగు

(వ్యవ.) వాఁడు ఎంతకొట్టినను మొండికెత్తి కదలకున్నాడు.

మొండియము = మొండెము. వి. కబంధము, తలలేనిదేహము.

ఉ. గం డొకపండితోఁ తొడుకం గదకం
జెఱపంది గొట్టిన, న్మొండియు మూడి కుక్క
తల పడిన న్వరాహ మ్మాయుండలఁ జెట్టు
గుట్ట యన కన్నిటి రాచిన నూడ దియ్యె .
కపు. ౪. ౯౧.

మొండివాఁడు. విశే. (మొండి + వాఁడు) ౧ చేతులు లేనివాఁడు.

ద్వి. ఒం డేమి నీదుదోర్దండమంగతిని, మొండి
వానికి వచ్చె రెండు చేతులును . ..
పండితా. పురా. ౧౦. ౪. పా.

౨. మొండితనము గలవాఁడు, మూర్ఖుఁడు.

(వ్యవ.) మొండివాఁడు రాజుకంటె బలవంతుఁడు

మొండీఁడు. విశే. (మొండి+ఈఁడు. స్వార్థమున) మొండితనము గలవాఁడు, మూర్ఖుఁడు.

క. మొండీఁడు పాపకర్ముఁడు, చండాలుండాదినీచజనుఁ డుత్తముఁడం,గుండైనవాని నడిచిన, దండు వుడిగి చంపు టుచితధర్మము పతికిన్
విజ్ఞా. ౨. ౧౨౪.

క. తెలుసంటి దన్ను సెదిరిని, సెలుఁగఁడు దన కోలఁది పుడుకలేఁడు మొండీఁ, డటు జాతి ..
క్రీ. సం. ౭. ౯౯౦.

మొండు = మొండి. (క ర) విశే. కొంత తెగినది (కాలు, ముక్కు మొ)

ద్వి. ముక్కుక రామానుజుండు శూర్పణఖ, ముక్కును చెవులును మొండుసేయుటయు
రం రా బాల. ౬ పా ౧౬. పం.

(చి వి. పా. మోడుసేయుటయు ముద్రి. పా. మొండిసేయుటయు శ. క. సా.)

మొండెపుగాము. వి. (మొండెము + గాము) కేతుగ్రహము.
(రాహువు. అని. శ. ర.)

మొండెపు రక్కసుఁడు. వి. (మొండెము + రక్కసుఁడు.) కబంధుఁడు.

క. రెండు మొనవాఁడికోలల, రెండుభుజంబులను వానిరెం గూర్చి కడుం, గొండవలె నున్నయబ్బులు, మొండెపు రక్కసుని మేను మురియలు చేసెన్.
అచ్చ. రా. అర. ౧౧౭.

మొండెము = మొండియము. వి. (సం. ముండకః, ప్రా. మొండం) తల లేనిశరీరము.

క. రండమ్ములఁ గరయుగ్మము, ఖండించి పటు ప్రచండకాండం బోకటన్, గుండలదీప్తుల తోడను, మొండెము భువి ద్రొల్లఁ జేసి ముదమున వార్చెన్.
హరి. ఉ. ౪. ౧౨౯.

మ. అలకాధీశునిదూత ని ట్లతఁడు ప్రాణాంతంబు నొందించి యా,తలయున్ మొండెముఁ గొల్వులో మెలఁగుభృత్యవ్రాతకిన్ పార్చెనె . ఉ. రా. ౨. ౩౨౨.

సీ. మొండెముల్ మొనసలు కండలు కప్పులు మెద దస లేనుంగుపదుపు దీవు,లు
అచ్చ. రా. యు ౪౯౨.
అం భా. ౨. ౨౨౫.

జ. మొండెపుగాము, మొండెపు రక్కసుఁడు.

మొకబంగము. వి (సం. ముఖభంగః) మొగము విఱుపు, కోపము.

ద్వి ముక్కున చేయాలు మామూలు గాఁగ, ముక్కు తోకాని రమ్మ మొకబంగ మెదయు . ద్వి. పరిమ. ౪. ౩౧౩.

మొకమాలు = ముకమాలు. వి. (హిం. ముహ్మూల్) ఒకవిధమగు మేలుజాతిపట్టు.

సీ. పగడంపుఁగంబము ల్పచ్చరాచోదులు గొన వారు మొకమాలుగోడబారు.

గీ. కలిగి . అలరారుడేరాహజారమునను . .
రసిక. ౩. ౧౪౧.

చ. సకిసెలి పట్టెమంచమునఁ జాయన కాసితివాకి హైదరం, గికమొకమాలుతేప్రున నొగిన్ శయనించి మనోభవవ్యథన్ . .
హంస. ౧. ౭౯.

మొకము = మొగము. వి. (సం. ముఖమ్. ప్రా. ముహం) ముఖము, వదనము.

ఉ. ... ఈశ్వరకే మహిఁ గన్నుఁద్రావమి విధి రత్నపుబొమ్మల వాఁచికొన్నవా, మొకమున (వేలుచున్నయది ముఖ్యేరమార్తుల నంచు నార్తుఁ డై. ఉ. హరి. ౨. ౬.

ద్వి. చికిలిచూపులు మనుజెక్కులముద్దు, మొకము కెంపులమోవి మొలకనవ్వులును .

రం రా. బాల. ౬౧. పా. ౧౫ పం.

చ. మీ, సకియ వివాహవేళఁ బురశాసను పాణిఁ బరిగ్రహించుచో, మొకమున బున్ను మంచు నహి ప్రమోగిన ట్లు భయంబుఁ జెందుచో హర. ౪. ౨౪.

మొకమజ్జనము= ముఖమార్జనము, మొగము కడుగుకొనుట

క. మొకమజ్జన మై సంధ్యా, దికకృత్యము లాచరించి సారంగ. ౩. ౧౫౬.

మొకమెఱుక = ముఖపరిచయము, కొంచెము స్నేహము

క. మొకమెఱుక గలదు గదక్కే, మకరాంకుని యనుఁగుమేనమామకు నీకున్, దికమకలు సేయవల దను, మకటా మేడపయి కేఁగు నవు డైవఁ జెలీ. విజ. వి. ౨. ౧౯౯.

జ. మొకమోట, మొకమోడు, మొక్కట్టు.

మొకమోట (ము) = మొగమోటు. వి. (మొకము+ఓట) ౧. దాక్షిణ్యము, పరచిత్తానుకూలవర్తనము.

చ. అని కడుఁ దెంపుచేసి మంతుఁ డాడినమాటకు మాఱుపల్క స్మేరని మొకమోట నాన్నపతి రత్నము కొండొక నెచ్చనూర్చి

భోజరా. ౪. ౪౬.

క. పాటి గలదె పసరముసకు, (క్రేటలవిం గదిసి నపుడె విఱువక నే స్వమ్ముటల నేలుపడితి మొక్కమోట దరిద్రత్వమునకు వోఁగఁ బొత్తి ద్యోగ్ ... భోజరా. ౬. ౫౫.

౨. సంకోచము.

క. వికచితకిరీమతొరక, మకుమారకరీర సార శోభాన్వితలన్, మొకమోట మింత గలుగక, యకటా మోదంగఁ జేతులాడదొ నీకున్

హరిశ్చ. ౨. ౧౫౮.

మొకమోడు. అ. క్రి. (మొకము + ఓడు) దాక్షిణ్యపడు, సంకోచించు

క. అకటా తగ దని పలికిన, మొకమోడక నన్ను బన్నములఁ బఱచి రోగిన్

దశకు. ౩. ౧౨.

క. ఒకనిని జంపను జెఱపను, (బకటితముగఁ బ్రోవ నెఱిఁగి బలవంతుఁడు వ్వానికి నడ్డపడక యున్నను, మొకమోడక పఙ్సహస్రముం గొనవలయున్ విజ్ఞా. ౨. ౧౦౧.

మొకరము=మొక్కరము. వి స్తంభము

ఉ వచ్చి నృపాలకేళిగృహవాటము నెచ్చెలి పిందుచాటునం, జొచ్చి మెఱుంగుదేఱు తోఁగచుట్టపుటామొకరంబు మాటుగా, నచ్చపలాక్షి నిల్వ

వసు. ౬ ౨౬.

(శ. ర. పా. మొగరము. ముద్రి. పా.)

సీ. రమణ మాటుగ నున్నరతనంపుమొకరంబు దంబుగా నవలఁ గొండెంబు నెప్పు

చమ. ౩. ౯౦.

మొకరి. విణ. (సం. ముఖరః) ౧. ప్రోయునది ధ్వని చేయునది.

సీ. మొకరి మట్టెలమ్రోత ముద్దుచూపఁగ రంభ కనకంపు గొడుగుబాగాలు దొడిగె...

హర. ౪. ౧౩౪.

మ. వలిపంపుఁదరమాటులం దిరుగు జాళ్వాకేలి కీలాబ్బమ్మలం, దెలసాదుల్ విరిచందువా మొకరిలేదెంట్లార్భటు శ్వేత్రమా, స్తులు

పామంతులు కొల్వ దెబ్బవలుకుద్దుల్
చామరగ్రాహిణీ, వలయూరావము వంది
మాగధులకై వారంబు తోరంబుగన్.

చం. రా. ౨. ౫౬.

క. అదొర యేగతి వారల,వా దుడుపన్
వలయు వింటివా వినలేదో, పైదలి యనినఁ
బ్రభావతి, మోదము వెలిఁజిలుకఁ జిలుక
మొకరిఁ బలికెన్. శుక. ౨. ౭౯.
(చిలుకమొకరి, విశేషణోత్తరపదకర్మధార యసమాసము).

౨. అగ్రేసరము, ముంపునడచునది

సీ. ఇరుఁగోపులను దుమ్ము రేగయింపునది విశే
ము స్త్రీబు గలకాలు మొకరిపోఁజు

కువల ౨. ౧౭౪.

౩. అసంబద్ధవచనము లాడువాఁడు; పొసఁగని మాటలాడునది.

ద్వి. మొకమునఁ దగ బొమముడి పెట్టుకొనుచు,
మొకరియై పెరిఁగి యేపున మల్లచూచి

రం. రా. కుం.

(శ. ర.)

జ. మొకరితనము.

మొకరితనము. వి. (మొకరి+తనము) వాచాలత, అసంబద్ధవచనములాడుట.

చ. మొకరితనంబుతో వెనుక ముందఱ రెఱుంగక
తామె గానవి,ద్యకుఁ బ్రభు వైనలీల దుర
హంకృతిఁ బోరడు వీరితోడ..

సమీర. ౯. ౧౩౭.

మొక్క¹=మోక. వి. (సం. మాలికా) ౧. మొలక, అంకురము.

సీ. మొలక మొలక మొక్క మోక మోసిరా
మొటికె నా సంకురం బొప్పచుండు. .

అం. భా. ౨. ౩౫.

ఉ. మానపుమొక్క నిక్కనక మిక్కిలిదొక్కరి
వాన కుంతలా,సికురపాల నీలమణిలీలకుఁ
గ్రొమ్ము రుమాన . రా. వి. ౨. ౨౫.

శా. కాసీ రం దని శేకరాశ్రీరుచిమొక్క
ల్రువ్వక్కలన్ . తారక. అము. ౨. ౨౬.

౨. పల్లవాంకురము, చిగురుమొలక.

సీ. ముందట సెలమావిమొక్కల నలరింపఁ గర్త
దా నగుచెలికాఁడు నడువ

హరి ఉ. ౬. ౫౭.

౩. ఐ ఒకజాతి జొన్నలు (శ ర)

జ. మొక్కజొన్న, మొక్కమామిడి.

మొక్క². వి ౧ మదఁగినమొన

గీ కురునిఁ దునిమిన శితిసాయకంబు మొక్క
దీర్చుచున్నాఁడు కంటి వైదేహివిభుని

భా. రా. యు. ౩౭౧.

సీ. గురుకుచాకుచపాతకుంతాంగజాంబుజాస్త్ర
ములమొక్కలు దిద్దుసాన యనఁగ

రా వి. ౩. ౩౦.

౨ కొఱఁత, లోపము.

శా. వేసం డీగతిఁ బాపకర్మములు గావింపంగ
నాకీడునన్, వాన ల్లల్లక మాని వారణము
లెందుఁ జొచ్చెఁ జెక్కపడల్, గాన
న్వచ్చె సమస్త దేశముల మొక్కల్ దాఁక
నశోన్యాదు, ర్మానక్రోధమునం బ్రజ ల్చెడిరి
తాపం బయ్యె నానాఁటికిన్.

వి. పు. ౨. ౧౦౪.

౩ గంటి, గాయము.

మ. ఉద్భటా, చలకూటోపలతోటిరూపు
చెడ నిచ్చల్ రాయఁగా నైనమొ,క్కలు
భూకాంతకు నున్ననయ్యె.

మనుచ. ౧. ౩౫.

విణ. (సం. మోఘః) ౧. వ్యర్థము (శ. ర.)

౨. మొనచెడినది, వాఁడి చెడినది.

ద్వి. అక్కజంబగుచు వక్రాభయుద్ధం బుండ,
మొక్కపరివయకును మోహించినట్లు ..
భాస. పు. కి. ౧౩౧. పం.
(మొక్కలపురియు. (శ్రీ త్రప్రతి. పా.)

3. లేఁత, చిన్న.

వ. గ్రక్కునఁ బోదము మొక్కనగవులమోము
దమ్ములకు కేటొక్క వింతతెలివి రొక్క
ఆము. ౪. ౩౫.

జ : మొక్కపడు, మొక్కపఱచు, మొక్క
పాటు, మొక్కపుచ్చు, మొక్కపోవు,
మొక్కలుపోవు.

మొక్కఁడు. విశే ౧ బలసినవాఁడు
(శ ర ప్రా.)

౨. దృఢచిత్తుఁడు పట్టినపట్టు విడువనివాఁడు.
(ప్రా.)

మొక్కకట్టు = మొలకకట్టు.

మొక్కచె (సె)డు. అ క్రి ౧ ఆశాభంగము
నొందు.

వ చక్కరవింటి చక్కనిసామి పువ్వు
ములుక్క లేసి చిక్కపఱుప జక్కవజవరాలు
మొక్కచెడి యిక్కదక్కదం దిరిగి
ప్రద్యుమ్నచరిత్రము. 3. ౭౫.

౨. అవమానము. (శ. ర.)

మొక్కట్టు. వి (మొకము + కట్టు) ముఖవైఖరి.
(శ. ర. ప్రా.)

మొక్కజొన్న. వి. (మొక్క1 + జొన్న)
యావనాళభేదము, ఒకజాతి జొన్న f
(వ్యవ.) ఈ సంవత్సరము మొక్కజొన్న
బాగుగా అంటలేదు.

౨. బ. ఒకజాతి జొన్నలు.

(వ్యవ.) ఇప్పుడు మొక్కజొన్నలను గూడ
ఆహారముగా నుపయోగించుచున్నాము.

మొక్కడి = మొక్కలి. వి. చిన్నదంతములు
గలవాఁడు. (శ. ర.)

జ : మొక్కడీఁడు.

మొక్కడీఁడు. వి. (మొక్కడి+ఈఁడు స్వార్థ
మున.) మొక్కడి.

సీ. . . మొక్కడీఁ డన నల్పదంతగజాఖ్య
దనరు ఆం. భా. ౨. ౧౯౪.

మొక్కపడు. అ. క్రి. (మొక్క+పడు.) ౧.
మొనచుఁగిన దగు

సీ. కరముఁ గోకిలభటోత్కరముచేఁ జగురుఁ
గ్రొంబదనువంకిణి మొక్కపడఁగఁ జూచి.
చంద్రా. 3 ౧౧౪.

౨ భంగపడు, చెడు
(చూ మొక్కపఱచు.)

మొక్కపఱ(ఱు)చు. మొక్కపుచ్చు స క్రి.
(√మొక్కపడు) ౧ మొనవపోఁజేయు,
కుంఠితముచేయు

సీ రాజుపైఁ గొఱగానిరహిఁ జూచి తనవాలు
మొక్కపఱచునగుమోముఁ దలఁచి
బాలకుఁజేసినవాఁడిచూపుఁ దలఁచి .
రా. వి 3. ౧3౯.

సీ. పరికించి చారలేక పై పైచి వజ్రాది బహు
శస్త్రములు మొక్కపఱచుటకును
దశా. ౧౦. ౯.

౨. భంగపఱచు, పరాభవించు.

గీ. . అబల్లిదుండు, వారి నందఱఁ బెక్కు
క్రొవ్వాఁడిములికి, మొత్తములచేతఁ దద్దయు
మొక్కపఱచి
అచ్చ. రా. యు. 33౨.

వ. చుక్కలజిగి మొక్కపఱుచుచుఖ చక్ర
వాళి చంద్రికల ...
ఆము. ౬. ౯౦. ౯౪. ౨. ౨౦౦.

౩. చెఱుచు, భగ్నముచేయు.

క. ఒక్కసీమగుపలయీలువు, మొక్కపఱిచె దీప . పారి. ౧. ౫౦.

గీ. పాలను మేఁతరక్కొన్నఁబోఁడి తెగల, యీలువు మొక్కపఱిచియు మేలికత్త, లాని పై మొక్క మొనసి పాలనుల సెల్లఁ, జిదుమఁ గలబల్లిదుఁడ వల గదల తంద్రి. అచ్చ రా. బాల ౧౫౯

మొక్క-పాటు. వి. (√ మొక్క-పడు.) భంగపాటు, పరాభవము.

ఉ. కల్లరి చేరజంబు విటకంటకి మిక్కిలితత్తమాజయము, దల్లి నతిక్రమించినను దాను వహించుకొనంగ జాల ది, ట్లల్లనఁ జేరఁదీసి యిపు డాచెడు గక్కడ మొక్కపాటు దే, నుల్లమునం దలంచినదొకో. విప్ర. ౪. ౧౭.

మొక్క-పుచ్చు = మొక్క-పఱచు. స. క్రి. (మొక్క 2 + పుచ్చు) మొక్క-పోవఁ జేయు, కుంఠితము గావించు, భంగపఱచు.

ఉ. అడ్డ మ్ముస్నాఁడు మదాతిరేకమున నా కిపరోధము సేయ జేఁడి యవ్వాఁడిమి మొక్కపుత్తునని వత్సమునన్ బఱతెంచి తాఁకినన్ ... భా. రా. సుం. ౭౭.

మొక్క-పో(వో)వు. అ. క్రి. (మొక్క 2 + పోవు) ౧. వాఁడిచెడినదగు, మొఱవపోవు, కుంఠితమగు.

మ. కదనోద్దండత నొక్కయమ్మునన ప్రక్కల్ సేసి నవ్వాలి నా, ప్రదరం బిప్పుడు మొక్కపోదు నిను ద్రుంపంజాలుఁ గ్రొవ్వాడిమిన్ . . భా. రా. కిష్కిం. ౪. ౭౪.

సీ. గురుగోత్రతటములం గోరాడ మను మొక్కపోయినవలిగొమ్ము దోయి మెఱయ పారి. ఉ. ౪. ౪౯.

౨. భంగపడు, పరాభవము నొందు.

గీ. మునులమునులు నొప్పించి మొక్కవోఁగా, బైనిదొలఁగినవా రంతలేనివార, లు ... సి. శకుం. ౨. ౩౪.

సీ. భృంగంబు చెలిమావు బొఱుకులో నిలువమి మొక్కలంబున నొంటి మొక్కపోక వాల్మీ. ౩. ౧౨.

సీ. భూమిధరారాతిచే మొక్కవోవనియురిది బిడ్డనిఁ గాంచినట్టిమేటి విజ. వి. ౧. ౧౭౪.

వ. అంత నక్కడఁ గంసుఁడు పూతన పోయిన పోక నిజాప్తు లగు దనుజులచేత విని నంద గోపతనయుఁడన శంకించి మున్ను కాశికాదేవిచేతి పరిభూతివలన మొక్కవోయి లజ్జించి యున్నవాఁడు. హరి. పూ. ౫ ౧౭౭.

(ఇట శౌర్యహీనుఁ డయి అని భావము.)

౩. నశించు, చెడు.

వ. పెరుగ లబిరుదుమాన్దిలఁ బొక్కండ్ర జయించి రొక్కడను మొక్కవోనిమానంబున నమానగర్వుండ నగుచు కళా. ౭. ౧౦౭.

౪. హానిచెందు, కీడొందు.

గీ. లక్కయిలు చెంత నొక్కింత మొక్కవోక, పొక్కనపుఁ గొగవుల నెల్ల తెక్కఁగొనక, కన్యఁ గైకొంటి రెఁక మేలు గలుగు ననుచు, నతని నూరార్చి సబలుఁ డై చనిరి కొ. పాంచా. ౩. ౧౭

ఆ. కక్కసంబుచేతఁ గాలునిచేతను, మొక్కవోదురు తుది మొనసి వేమ వేమ. ౪. ౧౭౪.

మొక్క-మామిడి. వి. (మొక్క 1 + మామిడి.) ౧. టెడిమామిడి, అట్టిబీజము ? (శ. ర.)

౨. వి తనము వాఁటి పెంచిన మామిడి, అంటు మామిడి కానిది శ్రీ. (వా.)

మొక్కము. వి. (సం. ముష్కకః) వృక్షవిశేషము, మోక్షము శ్రీ. (శ. ర.)

మొక్కరము. వి. ౧. గడ్డమాను, గడియ, అర్గళము.

గీ. నీమనములోన, గడియ సడలించు తలుపు మొక్కరము బిగిచి ..

వి.ప్ర. ౪. ౬౭.

క. మత్తచకోరాక్షీ కేళి మందిర మపుడు,ద్వృత్తిఁ దోరంబాటి మూసినమత్తము వలెఁ దలుపుమూసి మొక్కర మిడియెన్.

శుక. ౨ ౧౩౬.

౨ నిరోధము, ఆటంకము

ఉ. ముక్కున నొక్కటిం గఱచి మొక్కరి మేమియు లేక పాటి తా, నొక్కి శిలాతలంబుపయి నుండి రయంబున మెక్కవచ్చి

నా పంచ. ౧. ౨౨౪.

3. స్తంభము. (శ. ర)

మొక్కరము²=మొక్కలము. వి. శౌర్యము.

సీ. కరము వా దిదుమామయురము వాలించు మొక్కరము వారనిమేలి కరముపాఁద ..

ప్రబంధ. ౨. ౨౧౩.

మొక్కలపడు. అ.క్రి. (మొక్కలము + పడు) ఔద్ధత్యమువహించు, మిడిసిపడు. (చూ. మొక్కలపాటు.)

మొక్కలపాటు. వి (√ మొక్కలపడు) ముష్కరత్వము.

ఉ. పెక్కు తెఱంగులం గరవిపీడన మే నొనరించి వంచినన్, ప్రుక్కక మిట్టిమిట్టి తలఁజూపుచు .. మొక్కలపాటుఁ జూపెదవు ..

చంద్ర. వి. ౨. ౧౭౯.

మొక్కలము=మొక్కరము², మొక్కలి. వి. (సం. ముష్కరః, ప్రా. మొక్కలం) ౧. మూర్ఖత, మొఱకుతనము.

చ. ... కౌరి మొక్కలమున యాదవులఁ గానఁగఁగాఁ గని మూన్పఁ దుపేక్ష సేసె .

భార. మా. ౧౧౭.

క. నిక్కము హరిదాసులకును, మొక్కలమునఁ గీడు చేయ మొనసిన యేనిన్, ప్రుక్కడ వానపు పట్టిన, చొక్కపుఁ బలకైనఁ బెద్ద కూలంబైనన్.

నృసిం. ౪. ౧౧౬.

చ. తొలఁగగదమ్మ నాకు నిటు దోసము గట్టకు మమ్మ యింత మొక్కల మిది యేఁటికమ్మ కోఱగాని కులంబునఁ బుట్టినట్టి నావలనఁ బ్రయోజనం బొకటి వచ్చునె చెప్పఁగదమ్మ

భోజరా 3. ౧౦౩.

౨. మోటుతనము.

ఆ. లావు గలిగి మొక్కలమ్మునఁ గీచకారాతి సొచ్చి ధార్తరాష్ట్రసేనవు, వలన నొచ్చుచున్న వాఁడు గావున ధర్మసంగరమున నరిది జయము గొనుట.

భార. శల్య. ౨. ౨౩౦.

ద్వి. విప్రుండ వై యిట్లు విపులకోపమున, నీప్రాణి నొప్పింప నేల నా కనక, తక్కక నీకుక్కలల ప్రయ్యవాలు, మొక్కలంబుగ నీకు మోడంగఁ దగునె.

రం. రా. ఉ. ౧౩౫ పా. ౨ పం. కవిక. 3. ౧౦౫.

3. ఔద్ధత్యము, మిడిసిపాటు.

ద్వి. వాఁడి తేజముతోడ వచ్చుకొకవి, కన లెడు తెంపు మొక్కలమును జలమును, గమ గొని చిత్తంబు గలఁగి ధూమిభుఁడు.

ద్వి. పరిశ్చి. ప్ర. ౧౧౬౯ పం.

౪. శౌర్యము.

సీ. శరభంబునైనను సరభసంబున గిట్టి మూటి
కట్టుగఁ గట్టుమొక్కలములు
విక్ర. ౧. ౪౪.

చ. .. బొందడీ, తలి రెలమూలి యంపహాది
తారెదు తెమ్మెర చుట్ట మిట్టినీ, కలవడు
కెట్లు మొక్కలపుటందము లబ్బిర మెంచి
చూచినన్. యయా ౫. ౭౦

౫. ధైర్యము

చ. నలినదళాక్షి నీవు బలినందను కూఁతుర విట్టి
విన్న మొక్కలమున నొక్కరుండు దన
కౌఁగిటఁ జేర్చెనె
ఉ. హరి. ౫ ౭౪.

క. అక్కట బలితపుటపవిన్, మొక్కలముగఁ
గోల సునిచి మోమోడకనీ, విక్కడకు
రాఁగ నెవలో, నక్కటికం బేల పాడను
దయ్యెం జెపుమా.
అచ్చ రా. అర. ౪౯

౬. ఉత్సాహము.

సీ. ... మూఁపు మూఁపునముండి మొక్కల
మున, ననిలంబు లేదును వంచె లంచెలు గట్టి
యాకాశవీధి నందంద నడవ.
కాశీ. ౧ ౧౩౧.

చ. పన్నిదంబునకు మేషములం దలపెట్టఁ
జూచుచో, మెలఁతుక మేష మూథులుని
మేషముఁ దాఁకి వధించెఁ జూచి, మొక్క
లమున నాతఁ డాతగరు కాయము పొచ్చె
జయాభిలాషి రై.
భోజ. రా. ౫. ౨౬౦.

సీ. ప్రతాపూమలాన సంపత్తిలోఁ గొంకక
మూన్నాడి యేతెంచు మొక్కలంబు
కావ్యా. ౩. ౪౧.

౭. అతిశయము, ఆధిక్యము.

గీ. మొక్కలంబు, డోలఁ డోకించు దీప్తుల
తోడి దివియ, గారవంబునఁ గనుఁ గొని
చేరఁబోయి. దశకు. ౪. ౧౦౨.

క. ఉపకార మూర్తుఁడు తన, కృప
మొక్కలమున నొనర్పఁ గిల్బిషుఁ డొకప్ర,
త్యుపకారము సెదకం డొక, యపకారమె
కోయు నొండె నాపదఁజేయున్.
కేయూర ౩. ౧౧౦.

౮. బ. ఉత్సాహవచనములు.

క ఎదురుకొని వీడుఁ బట్లకు, మదమూరఁగఁ
దాన యనిచి మొక్కలములు నిం, పొద
వించునట్టివియుఁ గా
భార అశ్వ ౪. ౧౩౬.

మ, బలియుం డుగ్రుఁడు యౌవనాశ్వధరణీ
పాలుండు తత్సైన్య లాజుల ముక్కాఁకల
నాతితేతినమహాకూరుల్ చలంబెత్తి
మొక్కలముల్ పల్కితి
జై. భా. ౧ ౭౪ (ఇట ముష్కరవచన
ములు అని. శ ర)

విశే. ౧ అప్రతిహతము, అకుంఠితము

చ నను గని యొండునత్త్వము మనంబున
బెగ్గిలి పాఱునప్పు డిమ్మనివడఁ డిట్లపోలెఁ
గృప మొక్కల మై శరభంబు గాఁగఁ జే,
యుశో తగ దాని నట్లయిన నుద్ధతి నాతఁ
జూపంప లేదు భార. శాం. ౩. ౯౫.

గీ. సోయగపుఁ జిత్రరూపంబుఁ జూచుచోట,
కేసరుదిలోచనంబులు విస్ఫురద్దైర్యా, లత్యు
మీాక్షించుటలు మొక్కలంపు గెలుపు,
గైకొనియె పర్యుథావ సంగ్రామసీమ.
ఉ. హరి. ౧. ౧౬౧.

౨. ముష్కరము; ముష్కరుడు.

ఉ వారితోడ కిఁ, డొక్కటిపోరెం దొదరు
కెక్కడ రొక్కడి సంగతంబు లీ, మొక్క

పుంగ్రాసంగమున సేనముఁ దెచ్చు
దురూపా లేకదా . చం. రా. ౨. ౬౪.

౪. తగిన సహాయము గలిగిన, జగతునిరొండ
మొక్కలంపుఁబని గా దనినన్, జగురు
విలుకాఁడు రతి నను, బెగడించెదు నీవు
సహాజభీరువ వగుటన్.

ప్రబోధ. ౧. ౫౨.

౩. ఉద్ధతుఁడు, మిడిసిపాటుగలవాఁడు.

క. ఎక్కడి ధర్మరహస్యము, లెక్కడిచుట్టరిక
మింక నేఁటివినయముల్, మొక్కలపు
శత్రుఁ డొంటిన్, జిక్కినఁ జంపుటయె నీతి
సిరులం పలసినన్ వి పు ౪ ౪౦౭.

చ. కలువలదాయ వంగదపు గామిడిచామన
దెచ్చినట్టి మొక్కలపుఁ బిసాళిరక్కసుని
గట్టిగ లో నిడుకొంటి వింక రా, సెల
కడిమిం గలంచుఁ గన ని న్ననుచున్ దమ
కేని కేర్పడన్, దలుపఁగ నేఁగ నాఁ
బిలిచెఁ దెల్లగ సేఁయుల నీటివామికిన్.

అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౬౪. ప్రబంధ. ౬౦౫.

జ. మొక్కలపడు, మొక్కలపాటు, మొక్కలి,
మొక్కలించు, మొక్కలింపు, మొక్కల
కాఁడు, మొక్కలీఁడు, మొక్కలితనము,
మొక్కలుఁడు.

మొక్కలి=మొక్కలము, మొక్కలీ. విశే. (√మొక్కలము) ౧ ఉద్ధతము; ఉద్ధతుఁడు, పొగరుఁబోతు.

ఉ. వెన్నెలబైట కేఁగు నది వెచ్చగఁ దోఁచిన
సైఁచలేక లేఁ, బొన్నలనీడఁ జేరు నటు
మొక్కలి కెంట్లువెంబంగ

సుదంతా. ౨. ౧౬౨.

సీ. కలనఁ జరించుమొక్కలిగడిరాజులఁ జెం
పుంచు గుహాలలో శిఖరిదలము.

సత్య. సాం. ౧. ౪౪.

౨. మూర్ఖము.

చ ..ఆకొమం,దులు దల తొక్కి బుద్ధిచలితుం
డగు వృద్ధుఁడు పెక్కు సేయు మొక్కలి
పగఁ బైన మర్యాదవు గానకు భానుకులీన
శేఖరా.

చం. రా. ౪. ౪౦.

వ. ఇక్కైక్కవడి నమ్మొక్కలివగ రక్కసిచుక్కల
రాజుచేత నొక్కవడువున విడువంబడి ..

ఉ. రా ౪. ౨౨౧.

౩. కార్యముగలవాఁడు; కూరురాలు.

వ ముక్కంటిపండుల మొక్కు మొక్కలిని
గన్న ముక్కంటిపొగడిక నమరిన ప్రౌఢ

ప్రబంధ. ౨౧౬.

సీ ప్రబలదిగ్గజములు ప్రతిఘటించినఁ గాని
మొక్కలిజంతరైయె మూలఁ ద్రోయు

ఘటికా ౧. ౫౦.

మొక్కలించు. అ. క్రి (√మొక్కలము) ౧. ఉత్సహించు, పూను.

సీ. లంఘనలాఘవోల్లసనంబుపై మొక్కలించి
వార్ధులు చాకలింప కుండ

కవిక ౧. ౧౪.

౨. ఔద్ధత్యముచూపు.

సీ రా వదేమిర యింత కావరమా యని మొంగిఁ
దిట్టి యమునిపై మొక్కలించె

సీతా. ౨. ౧౫౬.

మొక్కలింపు. వి. (√మొక్కలించు) ముష్కరముచేయుట.

(క్షేత్రయ. ౪. ౮.)

మొక్కలికాఁడు. విశే. (మొక్కలి + కాఁడు. స్వార్థమున) ఉద్ధతుఁడు, పొగరుఁబోతు.

క. మొక్కలికాఁడా టాకటా, తక్కిన
గుణములను గాన దైవతములచే, ప్రొంకరెదులు

గొనఁగా విని, యెక్కడ వ్రాసితిరో యాగ
మే మందు విఁటిస్.

పార్వ. ౨. ౧౦౨.

ఆ. మూఢు లైనవారలు మొక్కలికాం
డ్రయా...

వేమ. ౨. ౨౭౯.

మొక్కలితనము. వి. (మొక్కలి + తనము)
మూర్ఖత్వము, మూర్ఖత

క. చక్కని వనితా పురుషుల, కెక్కడివాపులు మాకోఁ జెక్కడ మన్నాఁ, దక్కడఁ దగ
వులు విడచుచు, మొక్కలితనమేల మేలములు
వల దింకస్. శుక ౨. ౫౩౧ ; ౩. ౨౬.

మొక్కలీఁడు. విశే. (√ మొక్కలము) ౧
మూర్ఖుఁడు, మొఱకువాఁడు

సీ. మంత్రి విద్వేషంబు మాన్యపరాభవంబును
బ్రజాపీడనంబులును గలిగి, మొక్కలీఁ డగు
టయు ప్రముచ్ఛలి మంత్రు లాతనిఁ బాపి

భార అశ్వ. ౧. ౧౭.

ద్వి. ముక్కుచెరా మెఱుఁగక మోమోటపడక,
మొక్కలీఁ డనుచందమున వి డ వా డఁ,
బాడిరే నీకు.

ఆ. మ. క. ౨. ౯౨ పా. ౧౫ పం.

౨. శూరుఁడు, ధీరుఁడు

సీ. చేఁదు భోజనముచేసిన మొక్కలీఁడు దక్ష
ధ్వరధ్వంసదీక్షాధికారి .

వరాహ. ౬. ౭౯.

క. రక్కసులలోన మాటికి, నొక్కనిగా నేర్చి
రించి యుంచెను గాఁబో, యుక్కుపాడి
రాలుచున్నది, కక్కసపుస్ మొక్కలీంద్రుఁ
గమఁగొను బట్టస్. మల్లభ. ౨. ౪.

మొక్కలుఁడు. విశే. (√ మొక్కలి) సం.
మూర్ఖుఁః ప్రా. మొక్ఖలో. శూరుఁడు.

ఉ. ఎక్కడివా రొకో గరుడుఁ డెక్కడఁ గాఁ
గలవారు వీరపో, యుక్కడువారు లోకుల
కసేవిభాకరభీకరాకృతుల్, ముక్కుటు
మూపు రెక్కడకు మొక్కలు లై యురు
దంచి రంచుఁ దేయక్కన యాదవప్రయ
రణోద్భటులై చటులై కవిక్రముల్.

ఉ. హరి. ౬. ౩౩

మ. అలుకం జేర్చి ప్రలంబమర్దనుఁడు దా
నవ్వీరు కంఠంబునస్, హాల మత్యుగ్రకతోఁ
దగిల్చి ముసలం బంకించి యందంద
మొక్కలుఁ డై క్రేయఁగ నంగముల్ వదలి
రక్తం బుచ్చి మూర్ఛిల్లి బెట్టిలపైఁ బడ్డిన
యట్లు వ్రాలె మగధుం డీపెలి నజ్ఞానినా.

పద్మ. ౯. ౩౫౪.

మొక్కలు(లో)వోవు = మొక్కపోవు.

అ. క్రి (మొక్కలు + పోవు)
మొనలు మడఁగిన దగు, కుంఠిత మగు.

సీ. పలరాచ తూపులవలను మొక్కలువోవ
వాలుగ్రేఁ గన్నులవాఁడిమియును .

హరి ఉ ౪. ౪౮.

శా. మొక్కలోయిన యెక్క మొక్కగమితో
మూర్ఛాల సత్వంబులో, జక్కుల్వడ్డ
లతాద్రుమావళులతో శిగ్గోపలశ్రేణితో,
నక్కలావాల మర్వి వ్రాలియును..

వసు. ౨. ౧౪౫.

ఉ. అక్కట దోఁప నీ వతనిరాజ దల కేలున
నంటి యాజరల్, చిక్కులు వాయ దువ్వి
కయి చేసిదానే యటు సేయఁ బోయినస్,
మొక్కలువోర నీ చిలుక ముక్కులవంటిక
భాంకురంబులు ...

రా కు. మా. ౬. ౧౫౩.

మొక్కలి. వి. కొంకువందలి అధికారాంతి.

సీ. పద్మరాగాభిఖ్యఁ బరఁగు గంపన ..తక్కాంతి విడి యయఁ దనరుచుండు, వాకాంతి మెం డైన నలరు మొక్కలి యన .

ఆం భా ౨. ౨౪౪.

౨ = మొక్కడి. గజవిశేషము, చిన్నదంత ములు గల ఏనుఁగు

ద్వి ఖీమంపురవములఁ జేర్చి రౌద్రంబు, మోములఁ గలిగిన మొక్కలీల్ కోటి .

రం రా. యు (చి ని)

గీ గజవిశేషంబు ముందు వెన్కలను జూడ, నట్టి వాఁడును గొంపులయుందుఁ బాటుముఁ దళు క్కమజగి దగు మొక్కళియన.

ఆం భా ౩. ౬౪

విశే. = మొక్కలి పొగరుఁబోతు , ముందు వెనుకలు చూడనివాఁడు

ఆం. బా. ౩. ౬౪.

మొక్కస. వి ఒకజాతిచెట్టు, వృక్షవిశేషము

సీ శేఁగు తక్కలి ములువేఁగి భూచక్రము మొక్కస కొక్కస మొల్లమ్రాను.

హంస. ౪. ౧౧.

మొక్కు = మ్రొక్కు. అ. క్రి నమస్కరించు, దండముపెట్టు, (శ. ర.)

వి ౧, నమస్కారము. (శ. ర.)

౨ మొక్కుబడి

(వ్యవ.) అతఁడు మొన్ననే తిరుపతికి వెళ్లి మొక్కు చెల్లించుకొని వచ్చినాఁడు.

౩ మొక్కుబడి.

మొక్కుబడి=మ్రొక్కుబడి. వి.(√ మొక్కు) దేవతాప్రార్థన.

(వ్యవ.) సంక్రాంతి మొదలగు పుణ్యదినములలో మొక్కుబళ్లు చెల్లించుట వాడుక.

మొగ^{1}. వి. (సం ముఖమ్, ప్రా, ముహమ్.)

౧. అగ్రాణి ముఖము.

క. పొగరు మొగకదలి యక్కలిఁ, దగిలి నిలువఁ బడిన గనపతరియుం బోలన్

కాశీ. ౧ ౧౩౩.

౨ ద్వారము

ద్వి త్రిగుణాత్మకమ్మైన దేదీప్యమైన, ముగురు వేలుపులకు మొగ యాకిసంబు

రం రా ఉ ౯ పా. ౨౯ పం.

క. తమవారిం బిలిచిన సైనికము చని వారంద ఱున్ బోలనుమే పరిక్కలు మొగం దాపిన పెనుతాయి మొగిం బడఁ దన్ని లోని కేఁగి కడంకన్

అచ్చ రా యు. ౪౪౫.

౩ మొదలు. ప్రారంభము.

చ లెక్కకున్, మిగిలినసేన నొక్కఁ దహ మించి వధంచుట రొట్లు వారిలో, మొగిఁ దగువాని కింత మనిమోవక త్రుంగుట రొట్లు సైన్యముల్ జై. భా. ౨. ౪౩.

మొగజోదు=యోధాగ్రేసరుఁడు.

సీ హలపాణి ప్రథముఁ డాహవశాలి సాత్యకి నేను రెండవవాఁడ నిట్టివాఁడ, మొగజోదు కృతవర్మ మూఁడవవాఁడు నాలవవాఁడు నికరుఁడు

ఉ. హరి. ౪. ౨౦౦.

౪ మొగకట్టు, మొగకొను, మొగకోలుపు, మొగచాకము, మొగచాళ, మొగదల, మొగపొళము, మొగపు, మొగపులతిఁగ, మొగమాడువు, మొగరము, మొగరాదు, మొగలివాఁకిలి, మొగవాడ, మొగవాళము.

మొగ^{2}=మొగ్గ. వి. ముకుళము.

రగడ మొగలివిరుల్ పూమొగ లివి వచ్చెలి.

యయా. ౪. ౨౫.

మొగకట్టు. అ. క్రి. (√ మొగ.) ౧. అభిముఖ మగు.

క. అదలిచి ద్రోణుఁడు భీష్ముఁడు, మదమున నిలు నిలు మనంగ మఱియును మొగకట్టద సేన భీమసేనుఁడు, గదివి పిఱుఁద నంటనార్చెఁ గౌరవనాథా భార. భీష్మ. ౨. ౧౧౩.

౨. క్రందుకొను, అతిశయించు

ఉ. కంకణనిక్వణంబు మొగకట్టఁగఁ గొనవి యాడ రత్నతాటంకవిభూషణంబులు నడంకఁ గుచంబులు రాయిడింపఁగాన్

నైష. ౬. ౧౦౨.

("క్రొంగు" అని శ ర)

మొగకొను. అ. క్రి. (మొగ1+కొను) అభిముఖ మగు

క. పెనుగాలిని పెసఁ గూలిన, వనమున్క్రియం బడిన పాండవబలముఁ గంటే, విను మింక నెన్నఁడును మొగకొన రీడోడిచునువారు గురుతోల్లలకున్ భార. ద్రో. ౧. ౩౧౧.

స. క్రి. పొందు

క. వినుఁ డీసుఖమును దుఃఖము, ననిత్యములు గాన వానియాగమకాలంబున మదమును శోకము మొగకొనమియ చు మ్ముఖవు శాంతి గోరుజనులకున్.

భార. శాం. ౧. ౧౧౯.

(మొగకొనమియమి. ప్రా. పా.)

మొగకొ(లుపు)ల్పు. స. క్రి. (√ మొగకొను.) అభిముఖము చేయు, ప్రోత్సహించు.

వ. భీతిం, డెరు వసునట్ల చెప్పి శడుదీనత దోఁపఁగ నాడి సంధి కట్టురుపటిఁ దమ్ము ప్రోపు మొగకొల్పఁగఁ జాలన నాకు భీష్ముఁడు, గురుఁడును దోడు చెప్పిరి.

భార. అశ్వ. ౩. ౩౧.

ఉ. అమ్మొయి సూరకుంత ననురూయిజనమ్ములు పెక్కు లాడి చిత్తమ్ము కలంకఁ దేర్చి యుచితక్రియకున్ మొగకొల్పి బంధుసం, ఘమ్ముల నిందుఁ దెత్తె ము ..

భార మా. ౧౭౪.

మొగచాటు. విణ. (మొగము + చాటు) మొగము మొత్తునది, వెగటైనది

క. పదునాల్గువహాయుగముల, ముదు కగు భీమేశ్వయనకు మొగచాటై యుంటడదు సాని పెండ్లి యొప్పదు భీమ. ౧. ౧౧౭.

మొగచాళము వి. (√ మొగ1) స్వరవిశేష మును దెలుపు వీణతీఁగెలలో నొకటి

ద్వి. తనరుచు మొగచాళమును నవరాణమును మఱి పవతాణమును దీవు రెఱయ లీల సారణయుఁ దలిర్ప బస. పు. ౩. ౯౭౪ పం

మొగచాళి. వి (మొగ1.) మల్లబంధవిశేషము.

వ. పిడుగులు బిడుగులు గదిసిన చందంబున మొగచాళిఁ బూని వారలపై భాణుధారలం జూప నప్పట్టునఁ జట్టి

ప్రబంధ. ౭౬౨.

మొగడ=మొగ్గ1. వి (√ మొగడు) సం. ముకుళిమ్. ౧. కోరకము.

సీ. మొగడదమ్ముల నేల మూసితే నతి మూలముఁ దగదె మానసభూనిధానము లవి.

వసు. ౧. ౧౦౯.

క. అగడితలోఁ గెందామర, మొగడలు గను పట్టెఁ జాల మూఁకై చూడం, దగి మున్నీటం దే లు చు, మెగడనివార్వంబులగ్గిపిల్లలు పోలెన్.

యయా. ౧. ౬౦.

ద్వి. పారిశ్ర. ఉ. ౭౨ పం.

అం. భా. ౨. ౪౦.

౨. రత్నములు మొదలగువానిచే చెక్కబడిన బొమ్మలు, ముద్దలు మొదలగువానిపై నిర్మించునట్టి, తొగడ.

సీ. తగఁ బద్మరాగంపుమొగడలఁ జెలువొందు వైడూర్యవలభులు వరుసఁ జూప...

భాగ. 3. ౭౦౭.

మొగడులు చెక్కిండ. శ. ర. పా. మొగడులు = ఇంటిపడికోప్పులు. శ. ర.)

ద్వి. పగడంపువాచూరుఁ బద్మరాగముల, మొగ దలు వైడూర్యముల మందిరములు

ద్వి. పారిజా. పూ. ౧౨౬ పం.

3. బట్టఅంచున మొగ్గవలె నిర్మించిన చిత్ర విశేషము

సీ. అపరదిక్పతి కట్టినట్టిసాగరమనుపుట్టంబు తుదిఁ బ్రాఁత మొగడ యనఁగ

ప్రభా. ౧. ౫౪.

మొగడు = మొగుడు. అ. క్రి ముకుళించు.

(చూ. మొగడుదామర)

జ: మొగడ, మొగడుదామర.

మొగడుదామర = మొగుడుదామర. వి. (√ మొగడు) నమస్కారికీ.

వి. మొగుడుదామర నా మొగడుదామర నమస్కారి చెలఁగు .

ఆం. భా. ౨. ౬౭.

మొగత(ద)ప్పు. అ. క్రి. (మొగము + తప్పు) మొగము మఱియొక వైపునకుఁ బెట్టు, అభిముఖుఁడు కాకుండు; మొగఁదీయు, పెడమొగము పెట్టు.

ఉ. నడిఁచెడువాఁడు గాఁడు గురునందనుఁ దక్కట తండ్రి చావునప్పుడు మొగతప్పి యొండుగడఁ బోరుచు నుండెనో .

భార. ద్రో. ౧. ౯౨.

సీ. మొగదప్పితిమి రణమున మన మకట మువ్వురము రారాజు వొక్కరునిఁ బాండునుతవ యులు దమువారుఁ దారును వెక్కండ్రుం గూడి చుట్టుముట్టి గుల్లఁబొడిచిరి ...

భార. శ. ౧. ౨౪.

సీ. ... పాదిని యొవ్వలను దిరిగి, మొగదప్పు వందంద మోరలు మలుపుచు నమువాఁడు పై గొల్ల లచట నచట

హరి. పూ. ౬. ౧౩౩.

శా. దట్టించుం గరలించు నవ్వు రథ మిద్దం డాగ్రఘండంబునన్, బట్టుం గ్రిందికి నెత్తు నెత్తి మొగదప్పం ద్రిప్పు దర్పంబునన్, గిట్టున్ భా. రా. అర ౨. ౧౨౯. వా పంచ. 3. ౧౬౨

మొగతిరుగు. అ క్రి (మొగము + తిరుగు) మొగదప్పు, పెడమొగముపెట్టు, మొమదీయు

గీ కటకటా సృష్టిఁ జీకట్లు గవిసె నిండి, రాఘవుఁడు పైతమును గానరాకపోయె, ననుచు బ్రహ్మాండ భాండమధ్యమున బ్రమసి, తిరుగ నారదముని మొగతిరిగె నపుడు.

వరాహ. ౯. ౧౧౩.

సీ. గుహునిమీఁదఁ గొలిపినఁ బైఁబెట్ట కది మొగతిరుగుడు నమరనాథుఁ, డంకుశమున మడమ క సం. ౧౦. ౪౩౧.

క. అలిగి దశార్ణాధిశుఁడు, గొలిపెను భగదత్తు మీఁదఁ గ్రూరగజము నృజ్యలము లగునటివి తోమర, ములకాఁకున నది చలించి మొగ తిరిగె వెసన్ . .

భార. భీష్మ. 3. ౧౫౧.

మొగదల. వి. (మొగ[1] + తల.) ౧. ముందటి భాగము.

వ. ఇట్లు రౌద్రంబుగాఁ బలికెంచునతని మొగదల నిలువ నెంచి గోపాలుర కనుకనిం బంచి కృష్ణునకు కొదిగిన ...

పద్మ. ౯. ౧౭౩.

౨. ఎదురు. (శ. ర.)

మొగపడు. స. క్రి. (√మొగము) చూచు. (అంగదునివచనము)

క. ఏ నిటు నీల్గుట విన్నన్, మానసమున దుఃఖ మొంది మరణంబొందున్, గాన మను వార మొగపడి, మానుగఁ గుశలంబు లడిగి మతి నే ర్పమరన్.

భా. రా. కిష్కిం. ౬౭౯.

ద్వి. వచ్చి సునాథుఁ డవ్వాఁడు లంకేంద్రు, నచ్చుగా మొగపడి యతనితో ననిరు

రం. రా. ఉ. ౫౭ పా. ౪. పం.

వ. కంసుండు మీనిమిత్తంబున మాతింద్రిదానం బరుసనై యున్నవాఁడు తన్ను మొగపడక ముందర నతనిం గనిన నెంతయుం గలు షించు . హరి పూ. ౮. ౨౦౪.

౩. క్రి. కనఁబడు, అగపడు.

చ. మొగపడ జేసి యిరువ్వొడ సముద్ధతి గైకొని కాకు వాతనిన్ . దశకు. ౪. ౧౧౩.

మొగపాళము = మొగవాళము. వి. (√మొగ) నిస్సరణము. (శ. ర.)

మొగపిటికి. వి. (మొగము+పిటికి) కూర్మము, తాఁబేలు.

గీ. మొగపిటికిఁ గాంతప్రపదముల్ దగులఁ బోవు .. హ. న. ౪. ౪౩.

మొగపు. వి. (మొగ1+పూస.) ౧. హారము మున్నగు భూషణములందు చీల యించుకొనుట కేర్పఱిచినవస్తువు యైనపూస, కొలికపూస.

సీ. భాస్త్రీమహాదేవి తాల్చినమున్నిటి మొల నూలి రత్నంపుమొగ పవంగ .

ప్రభా. ౧. ౫౪.

సీ. ... ముంజేకడెంబులమొగపు లరసి

వశా. ౨. ౧౭౩.

౨. ఒడ్డాణము మున్నగువానియందు కూర్పుడు బిళ్ల.

ద్వి. పొలింపఁ దగుమొగపులతోడ దనలు, డాలించుమణుల యొడ్డాణంబుఁ బెట్టి ..

ద్వి. పరమ. ౪. ౨౭౪. పా. ౧౧ పం.

ద్వి. మొగపులమొలనూలు ముత్యాలకుచ్చు

ద్వి. పరమ. ౨. ౯౪. పా. ౩ పం.

3. హారాదులముఖభాగము.

మ. తనరూపంబు గ్రిమక్రమంబున దళద్భ్ర హ్మాండభాండమ్ము నిం, డినచో భాస్కరుఁ డంతకు న్మొగపుమాణిక్యంబు గా స త్తవా, రినిధానీపరివేష్టితాఖిలధరిత్రీమానము ల్మెఁ బెట్టినపాదంబున దైత్యభేది బలి మెట్టెన్ వామనాకారుఁ డై వరాహ. ౭ ౩౫.

౪ మొగపుతీఁగ, ఆభరణ విశేషము.

క అందముగ మీఁద దినమణిఁ, బొందించి విభాత మలనభోరమ కిడఁగాఁ, గుందనపు మొగపుఁ గూరుచు, చందంబున నంతపూర్వ సంధ్య జనించెన్ ... కవిక. ౪. ౧౯౫.

మొగపు (ల) తీఁగె. (గియ. వె.) వి. (√ మొగపు) స్త్రీల కంఠాభరణ విశేషము.

సీ. ముత్యాలపేరులు మొగపు తీఁగెయు బన్న సరములు గీలించె జాణ యూర్తు .

యయా. ౪. ౭౯.

క. పదకుక యొక్కతె యపు డా, యొడయనిఁ బొడగనఁగ వచ్చె నొడ్డాణము తే పెంద నిడి మొగపుల తీఁగెయు, నడుమున నిడి యలఁతి వలపు నాటుకొనంగన్.

రసిక. ౧ ౭౯.

ద్వి. కళుకుగాఁ బాఁజాలకమ్ములు దాల్చి, కెలి విగా మొగపులతీవ లంకించి.

ద్వి. పరమ. ౨. ౫౫ పా. ౪ పం.

మొగపెట్టు. స. క్రి. (మొగము+పెట్టు) ఎదిరించు.

చ. అలవడ వానితోడిపగ నబ్బుడుఁ గందఁగ
నీయలంతి వీరుల మొగపెట్టి గానురవితో
ధిక్కొనిచినవార వోరులన్
కా. సం. ౪. ౩౩౧. ౧౨. ౯౫౩

మొగబీఱ. వి. (మొగము + బీర)ములుగాలి
మిడి, ఒకవిధమగు పూలచెట్టు

సీ. మురుప్రాకుబొన్నయు మొగబీఱ కుత్తిరి
బంకకుత్తిరి హంసపాదిగంటె, కామ
జేలుగు హంస. ౪ ౧౯

సీ. సందిఁ గట్టిన చంద్రశేఖరుఁడు వెలయఁ
(గీ.) బెట్టె మూఁకుడులో మొగబీఱపత్రి, మట్టి
ధూపార్తి దీపముఁ బెట్టు చమురుఁ, బొంద
పేఱుచుక మునిమాపు పూజ సేయు
హంస. ౧ ౧౭౨

మొగమగు. అ. క్రి (మొగము + అగు)
మొగిముపెట్టు, మొగముత్రిప్పు, అభిముఖమగు

కీ. ౹ నలిన ద్రోహిఁ గొల్చునపు రానీయక
మొదలు వంచుకునకు మొగముగాక
నీతి ౪౯

గీ. క్రమ్మఱ వచ్చి తలుపు, మూసి గడె
వెట్టి యిఁక ముని ముచ్చుకాన, యిటు
మొగంబైన నాకొద్ది రయిఁగా దనుచు,
నింటికిని వచ్చె నవ్విటకంటకియును.
విప్ర. ౪. ౩౧.

మొగమాట. వి. (మొగము + ఆట) బాల
క్రీడా విశేషము

పీ. కూరన కుంకము ల్తానిగతానిగ చిమురుడు
మొగమాట చిల్లకట్టె .
హంస, ౩. ౧౪౭.

మొగమాడువు. వి. (మొగ¹ + మాడువు)
ద్వారమందలి మేడ, గోపురము.

మధ్యాక్కర . దమశాత మల్లపరాజు కేర
ఉదానం గట్టించెం, గ్రమబున దానిక
కలశ వి ద్దట్టుగా మొగమాడు, వమరంగ
శ్రీయుద్ధ మల్లుడై త్తించె నమిత తేజుండు.
శా. ప. మ. ౨. ౫.

మొగమానికము. వి. (మొగము+మానికము)
రత్నములలో ప్రధానమయినది, వజ్రము.

ద్వి. మూల లెన్మిది యైన మొగమానికముల,
డాలించు విమలతాటంకముల్ పూని
ద్వి. పరమ ౫ ౪౭౯ పా.

మొగమిచ్చుమాట. వి. (మొగము+ఇచ్చు+
మాట) ముఖమునెదుట సంతోషము కలిగెడు
నట్లు పలికెడి పలుకు, ఇచ్చకము

ఈనయగారపుంబ్రియము లీపస లీమొగ
మిచ్చుమాట లేలా పారి. ౧ ౧౭౫.

మొగమిచ్చు. అ. క్రి (మొగము + ఇచ్చు)
సుముఖత నొందు, ప్రసన్నత నొందు.

చ. చలిఁబడి యున్న పేరలుక శయ్యపయి న్మొగ
మీలికాంత లా, తొలుకరివేళ కామజయ
దుందుభిఘోషము వోనిగర్జకుం, గళవళ
మంది బిట్టు తముఁ గౌఁగిటఁ జేర్పఁగఁ
బ్రాణవల్లభుల్, దెలియఁగ నేర రాత్మలఁ
దదీయవిశుద్ధవిదగ్ధభావముల్.
కవిక ౬. ౧౭.

మొగము. వి. (సం. ముఖమ్, ప్రా ముహం,
క మొగ, ముగమ్.) ౧. వదనము

పీ. అలచెందొవలవిందుచెలు వొందు జెసఁ
జందు మొగమున కొకవింతజిగి దొలంకె.
పారి. ౧. ౫౭.

గీ. .. మొగంబున రౌద్రంబు మునుకొనంగ,
విజయపాలుని చిత్తంబు విహ్వలింప.
విక్ర ౩. ౭౦.

గీ. మగువ మొగమున కెన గాక మిగులఁ జొగిలి,
తొగలి చెలికాఁడు పదియాఱు తునియ
లయ్యె
నీలా. ౨. ౨౧. ఆం. భా. ౨. ౧౪౨.

౨. కోరు.

ఉ. నారదుఁ దప్ప డోన్నృపతి నల్వ మొగంబున
దీని కారణం, బారసి విందు మన్న.
కకు. ౨ ౯౦.

౩ ఎదురు, సమ్ముఖము

చ భీష్ముఁ డాదిగఁ గురుసేనలోన గణుతింపఁగఁ
చేర్చిన యోధకోటి నా మొగమునఁ బడ్డ
కా ట్లదరి ముట్టెదనా యటునూచు
చుండుమి . . భారం. భీష్మ. ౨ ౧౬.

చ. బలవంతుఁ డొకం డిటు చేసి నంచు
నీ మొగమునఁ దెల్పి నీహృదయమున్ నొగి
లించుట కార్తిఁ జెందదన్
ఉ. రా. ౪. ౨౩౦.
భార. ఉద్యో ౪. ౨౩౦.

౪. అగ్రభాగము.

ఆ. అగ్గురుఁ డొండొక, యరద మెక్కి యల్ల
నరిగె సేన, మొగమునకు రయంబు మిగుల
భార. ద్రో. ౪. ౧౫౫.
భార భీష్మ. ౧. ౧౧౭.

౫. ద్వారము.

ఉ. నిత్యలక్ష్మి లతికాలవాల మగుచెవన మంతయు
నీ మొంగలు కాఁ, బాలన సేయు
మిప్పురముభామిను లెల్లను నిన్నుఁ గొల్వఁ
గన్ . భార. విరా. ౨. ౨౫౩.

ఆ. మాకు నింపు గావు మాకు మీమద్దులు,
కలహములమొగంబు కలియుగంబు ..
వైమ. ౬. ౧౦౬.

౬. దీనికృతియావిధ త్తిరూప మైన 'మొగమున'
అనునది కొన్ని భూకార్థకధాతుజ విశేష
ణముల కనప్రయుక్తమై తోదకే వెంటనే
యమనర్థ మిచ్చును.

క. పోయిన మొగమున వచ్చుటఁ, జేయు కొలంగల్ల
నీకుఁ జెప్పితి భార. ఉద్యో. ౧. ౩౭౯.

విశే. ప్రధానుఁడు, ముఖ్యుఁడు.

క. సేనమొగ మాతఁ డైనం, బూని మహీశ్వ
రులు నీకుఁ బొడిచెదరే.
భార, ఉద్యో. ౪. ౨౪౪.

ఉ. ఆహవవీరవాహినుల కన్నిటికి న్మొగ మై
మరుత్సుతుం డాహవదోహలుం డమర
భార. అర. ౬. ౪౨.

మొగమొగములు చూచు= ఒకరిమొగ
మొకరు చూచు.

గీ. అర్ఘ్యదమఠాసనముల కనర్హ మైన, కల్లు
త్రాగుట కా దని తపణుండు, జోగిరొమ్ముంగిలి
కాఁ తని సౌగతుండు, మొగమొగంబులు
చూడ సిద్ధగురువరుఁడు
ప్రబోధ. ౩. ౫౩.

ఉ. . ఇంతె చాలుఁ బో, గ్రక్కున నక్కట న్మొగ
మొగంబులు చూచుకొనంగఁ గర్గఁగా .
శుక. ౨. ౯౩.

ఒక్క మొగమగు= ఒక్కపనికై పూనుకొను, ఏక
కార్యాసక్తు లగు.

సీ. సచరాచరం బైనజగము లెల్ల (గీ) నొక్క
మొగమై కదంగినఁ జిక్కువఱచు, దివ్యబాణ
జాలంబుల దీటుకొలిపి .
భార. ఉద్యో. ౪. ౨౯.

చ. సేనలు దండనాథులో, నురవడిఁ చేర్చి
యార్చుచును నొక్కమొగంబయి దైత్యు
లమ్మహీశ్వరు నలయించి పట్టికొనవా
రయి. భా. రా. అర. ౧. ౨౦౭.

ఉ. అంధకకాలకేయ మహాసాదులు దైత్యులు
బాహుళైలద, ర్వాంధులు గూడి యొక్క

మొగమై బడి దొమ్మి రొమ్మర్పి వైద్యు ని,
ర్బంధము సేసి కైకొనిరి మణికట్రమనుధార
సహేమకుంభముల్. హర. ౬ ౯౫.

మొగమింతచేసికొను = ౧. సంతోషముచే ముఖము వికసింపఁజేసికొను.

గీ చెలఁగి తొగకొమ్మ మొగమింతచేసి కొనఁగ కువల ౧ ౨౫

౨ లజ్జాదులచే ముఖము ముడుచుకొను
(వ్యవ.) నే నామాట తలపెట్టఁగనే వాఁడు మొగమింతచేసికొనియెను

ఏమొగమున = సంకోచింపక, సిగ్గుపడక

సీ అది వచ్చె నిది వచ్చె నని నా కెదురుచూచు నీకు నీక్షింతు నే నేమొగమున
కాశీ. ౫ ౩౭౩.

ఇట్లే • ఏ మొగముతో.

క. కాంతుం డెడఁగిన నాతని, పొంతకు నేమొగముతోడఁ బోయెదు చెపుమా
శుక ౨. ౯౩.

జ మొగచాటు, మొగతప్పు, మొగతిరుగు, మొగపడు, మొగపిటికె, మొగపెట్టు, మొగబిళ్ల, మొగిమగు, మొగమాట, మొగమాని కము, మొగమిచ్చుమాట, మొగమిచ్చు, మొగముట్టు, మొగమువాఁచు, మొగముసెదరు, మొగమూర్పు, మొగమోట, మొగమోటకాఁడు, మొగమోడు, మొగటా, మొగవదము, మొగవిచ్చు, మొగవీణె, మొగసరి, మొగసిరి.

మొగముట్టు. వి (మొగము+ముట్టు) అశ్వముఖాలంకారము.

సీ. ముకు పైనచక్కని మొగముట్టు సవరించి నవరత్నమయఖలీనం బొనర్చి
సారంగ. ౧. ౭౧

సీ. మగటాల మొగముట్టువిగనిగ శ్యాలయార్చు హురుమంజి ముత్తెంపు సరిపెణలు.
చంద్రా. ౨. ౬౯.

సీ మొగము ట్టనఁగ నశ్వముఖవిభూష దనరు
ఆం. భా. ౨. ౧౯౯.
మనుచ ౪. ౨౭.

మొగమువాఁచు. అ క్రి (మొగము+వాఁచు) మిక్కిలి యపేక్షచే బాధపడు.

క. మన మలరించుచు నెమ్మెయిఁ, జనువాఁడావలను నూపె జనవర నాకం,బున కిది సొరుదల యేజగ,మున వాఁడును మొగము వాఁచుఁ బో యుండుండున్
కళ ౨. ౪౨.

(వ్యవ.) ఈ కఱవు కాలములో ప్రజలు కూటికి గుడ్డకుకూడ మొగము వాచినారు.

మొగముసెదరు. అ క్రి (మొగము + చెదరు) వై మనస్యము కలుగు, మనసులో నొప్పి కలుగు.

క. తగ నెటిఁగి మానఘనుఁ డై, సొగడి యనవలిప్త మార్గనిష్ఠుఁ డగుబుధున్, మొగము సెదరంగఁ బలుకుట, జగతీసుర వధము తోడ సరి యని రార్యుల్.
మార్క. పూ. ౭ ౭౯.

మొగమూర్పు. వి, (మొగము + ఊర్పు) ముఖవాయువు

గీ. నన లిచ్చె గత జరత్సుమంపు వావిలి మొగమూర్పు నింప నోర్తు
ఆ. ము. ౫. ౧౩౪.

మొగమోట (ము) = మొకమోటము.

వి. (√ మొగమోడు) ౧ దాక్షిణ్యము, పరచిత్తానుకూల వర్తనము.

క. కావవయ్య గోవు మాపే, నన విని మొగ
మోట మనము నార్ద్రితఁ జెనుపన్ ..
భార. అను. ౨. ౨౬౯.

క. . ఇది చెప్పిన, మొగమోటన మనుపు
చుండి మాపితి కబలా
హరి వూ. ౫. ౨౨౨.

క. అనవుడు హలధరుఁ డచ్చటి, జనపాలక
సుతులఁ జూచి సత్యము పలుకుం, డని
యడిగిన వారలు రుక్మనిహితు లై పలుక
రైరి మొగమోటమునన్.
భాగ. ౧౦. ఉ ౨౯౭.

క. మగఁ డింటికిఁ జనుదెంచిన, మొగమోటము
వట్టి మోహమును జిత్తములో, నిగుడొత్త
మొలుఁగుఁ జూపులఁ, జిగురాకుంబోఁడి
పూజనేసె నన్నగుచున్.
విక్ర ౭ ౩౦ వి పు ౧. ౧౪౪

౨ సంకోచము, ముఖభీతి.

చ నా, కు నెఱుఁగఁ జెప్పి పొమ్మనుటకుం
దగనే మొగమోట లేక మన్ననరొుదనైన
రాజులమనంబులు ద్రిప్పఁగ బల్మి గల్గునే
నిర్వ. ౯. ౨౬.

ద్వి. ముద మందిమదిలోన మొగమోట లేక,
మదిచలింపక సభామధ్యంబునందు .
రం రా. అరో. ౧౧౧. పా. ౧౭. పం.

మ. మొగమోటంబున నీవు వారియెదురన్
ముఖ్యంబు యొద్ధంబు కాఁ, దగనాదన్
మెఱలేని . ఉ. హరి. ౪. ౧౬౯.

సీ. . ముఖభీతి దగు మొగమో టనంగ ..
అం. భా. ౧. ౧౩౩.
దశకు. ౩. ౯

మొగమోటకాఁడు. విశే. (మొగమోట + కాఁడు) దాక్షిణ్యము గలవాఁడు.

సీ. తనలోఁతుపాఁతుపై తము గానరాఁ గూర్మిఁ
గలసిన మొగమోటకాని వదలి ..
వరా ౼. ౧. ౩౨.

(ఇట ఆదికూర్మమని వ్యంగ్యార్థము)

మొగమోడు. అ. క్రి. (మొగము + ఓడు)
౧ దాక్షిణ్యపడు.
(ఇది యుభయయతులలోనిది.)

ఉ. అన్నినయట్ల యిమ్మునినురాధిపులం జెడ
నాడుచున్ననీ, యున్నతికంటె నాకు మొగ
మోడి సహించితి గాక
కు సం ౨. ౧౬౩.

క. మాదకు మిక్కిలి యదుగము, చేడియ
మత్స్వామి మున్ను చేసినమేరల్, జాడఁగ
నడపఁగఁ దగు మొగ, మోడంగా రాదు
మాకు మొగి నెవ్వరికిన్ .
హరిశ్చ ౫. ౯౪.
మొగమోడక చెప్పితిఁ గౌరవేశ్వరా . . .
భార. ద్రో. ౧ ౩౦౫.

క. నీమంచితనపునటనల, నే మొగమోడుచు
నెఱుంగ కిట్లుండితిఁ గా, కేమిటికి నాకు
నీదువ్య, ధామాధురి ప్రభా. ౧. ౭౨

౨. సంకోచించు

చ. . . కూడుద మీతఁడు నొవ్వకుండఁగా,
మనమును నీతనిన్ బలసమగ్రుల మై యటు
గాక రొూడి ౬౦, మునికి ప్రమాద మేను

క. తగవరి యగుతా నొంచినఁ, దగుదండము
రాజు వాని దండింపఁ దగున్, మొగమోడి
విడిచె నేనియు, నగుపాటుఁ బాపు
మొందు నరవాథునకున్.
విజ్ఞా. ౨. ౧౨౨.

చ. .. సత్యము ధర్మ మెఱింగి యుండియున్,
దగ మొగమోడి యున్న జననిందకు
లొందుదు రం దధోగతుల్ ...
ఉ. రా. ౬. ౨౩౬.

మొగరంబము. వి. తుమ్మెద. (చి. ని. శ.ర.) (పర్యాంగనావర్ణనము)
సీ. పక్కు_లెత్తిన గోటిపసలు పిచ్చుపుట బొడల్ భ్రమరకంబులు మొగరంబములును
చంద్రా. ౧. ౩౨.

మొగరము[1] = మొగ్గరము. వి వ్యూహము (చి ని. శ. ర.)
జ; మొగరించు

మొగరము[2] = మొకరము. వి. (మొగ[1] + రాడు ?) మొగరాడు
సీ మొగరాడు మొగరంబు నాఁగను దగు నికేత, నాగ్రిమ స్తంభాఖ్య
ఆం భా ౨ ౨౦

మొగరాడు వి. (మొగ[1] + రాడు) గృహాగ్ర స్తంభము, మొగరము.
సీ. మొగరాడు మొగరంబు నాఁగను దగు నికేత, నాగ్రిమ స్తంభాఖ్య
ఆ భా ౨౨౦

మొగరించే. స. క్రి. (√ మొగరము1) ఎదిరించు (అక్రమించు శ. ర.)
క. అగునో కాదో వరములు, డిగవిడువఁగ రాదు కాంస డిభకుల నన్నుస్, మొగరించిన వారువయినను, జగ మెఱుఁగఁగఁ దోలి తమ్ముఁ జంపెద ననుచూ.
భా. హరి. ౪ ౧౭౭.

మొగతా. వి (మొగము + తాయి) వజ్రమణి, ప్రధానమణి
మ మొగలిం గేదఁగిరేకు వంశకుహాళి స్మృత్యంబు చట్రాతిలో, మొగతాళ శ్కానఁటిస్ మిటారి పురంపుంబల్కు_ గారాకు దీ,వగమి గ్లేఁటిగు దద్భవిల్లునటు లీకై దేహా యాగ్ర క్రియా, జగతిం బాల రొయుక్తు సీత యను సంజ్ఞం గల్గి వర్ధిల్లఁగన్. చం. రా. ౩. ౪౧.

మొగలి. వి. కేతకి, గేదంగి శ్రీ. (బ. మొగలులు, మొగళులు, మొగళ్లు, దీనిభేదములు తెల్లపూ మొగలి, పచ్చపూ మొగలి)
రగడ మొగలివిరుల్ పూమొగ లిరె సెచ్చెలి యయా. ౪ ౨౫.
ద్వి. మోదుగు కలజాప్వి మొగలి సంపెంగ, గేదంగియును నారికేదము వారిజము
ద్వి శ సా ౨. ౬౫౩ పం.
సీ మొగలిపువ్వున ముండ్లు మొలచినట్లు.
వైజ. ౩. ౧౨౫.
చ నవ గంధలుబ్ధ భుజగీపరివేష్టన నా మొగళ్లపిం,దునఁ తెలగం బవిండి తగడుం దగడుం బువులేప మొత్తముల్
అము. ౪ ౯౫.
ఆం భా ౨ ౭౯
జ. మొగలిత్రాఁచు, మొగలినార, మొగలిపనస, మొగలిరేకు, మొగరేకు

మొగలింగ. వి ఉలిమిరి, వరుణము శ్రీ
సీ. ముష్టదాఁడిమి బీర మొగలింగ కోఁదాడు సేదాడు ఖర్జూర మిఁత కేల, తాడి
హంస ౪ ౧౧.
సీ వరుణనామము బలిమిరి యన మొగలింగ నాఁగ నిమకట్రూను నాఁగి దనరు
ఆం. భా. ౭. ౪౩.

మొగలిత్రాచే. వి. (మొగలి+త్రాఁచు) మొగలిచెట్లలో నుండు తెల్లని చిన్న విషసర్పము. (వా.)

మొగలినార. వి (మొగలి+నార) మొగలియూ దలనుండి తీయునార (వ్యవ) మొగలినారతో నులక లేని మంచము సేయుదురు.

మొగలిపనస. వి. (మొగలి+పనస) అనాస, ఒకానొక పండ్లచెట్టు (శ. ర.)

మొగలితేకు. వి. (√ మొగలి) ౧. మొగలిరేకు వలె నుండు స్త్రీల శిరోభూషావిశేషము. (శ ర. వా.)

౨ కంఠ మందలి నక్షత్రవిశేషము.

సీ. సరవి నక్షత్రస్థానముల్ వివరింతు మెడ సున్నయవియె మొగలిరేకు లనఁ దగు

కేంక మాన. ౧. ౩౫

మొగలివాకిలి. వి. ఔ. (మొగ1+వాకిలి,ప్ర త్తి నివర్ణాధిక్యము) ౧ ముఖద్వారము, తలవాకిలి

సీ దక్షవాటికయందుఁ దరుణేందుమూలికి మొగలి వాకిట ధామమును రచించె. భీమ ౧. ౩౪.

౨ హజారము, ఆస్థానమండపము.

చ. అ, వ్యజనదళాక్షి నిన్ మొగలివాకిటి కీడిచి తెచ్చి-చోరదం, దన మొనరింపఁ జూడఁగ

భల్లా ౫ (శ. ర)

మొగలు. వి. మహమ్మదీయులలో నొక తెగ.

గీ పాదుషావారి మీఱుబర్దీదుసైదు, ధక్కను మొగల్గదీబుషతాను లాది, పొంజులు పలా యన మొనర్పఁపటిమ గల్గు,తురక దొరలము

రంగా. ౨ ౩౯

మొగలేఱు. వి. ఔ. (మొగలి+ఏఱు) సువర్ణ ముఖరీనది, శేతక్షేవది

క బాలక యిచట శిలాపట, మూలంబునఁ గొండదండ మొగలేటిదరిన్, శైలసుతాపతి భక్తుల, పాలిటిపెన్నిధి వసించు భక్తిం

గొలువిమా. కాళ. ౩. ౫౬. ౨. ౬౬.

మొగవడము. వి. (మొగము+వడము. సం. ముఖపట :) ముఖాచ్ఛాదనము, ముఖకవచము, (ఏనుఁగుమీఁదఁ గప్పెడు వల్లకంబళిము. శ ర)

క. జలధారలు మదధారలు, జలదంబులు మొగవడములు చంచానిలవి, ప్వాలగర్వార రవ ముబు గర్జలు గా గిరు లమరె సమదసామ జసమతన్. హరి పూ. ౬. ౧౦౭.

వ. తదనంతరంబున యుద్ధసన్నద్ధులై గజంబుల మొగవడంబు లెత్తించి

కు. సం ౧౧. ౪౦౪.

మొగవాడ. వి. (మొగ+వాడ) దేవాలయా దులలో దేవుఁడు మొదలగు వారికి ముందుఁ గట్టెడు అడ్డుతెర.

ద్వి. అంకకాఁడునుబోలి పూరథ క్త ౬లర, నతి ముతి మొగవాడదెఱచి వీక్షింప .

బస. పు ర. ౩౩౨ పం ౪ ౨౦౩ పం

మొగవాళము. మొగపాళము వి. (√ మొగ1)

౧ ఇల్లులోనగు వానిముందు భాగము.

సీ. మొగవాళి మనఁగను దగును నిస్సరణము

ఆం భా ౨ ౨౩.

౨ కారము గూడ మున్నగువానితో తోడు నీళ్లు పాఱెడుకాలువ మొదట పచ్చికపెల్లలు మొదలగువానితో నేర్పఱచిన యొత్తుప్రదేశము, మొ త్త.

ద్వి అగపడి కాకోరియంబు పూరంబు, మొగ వాళిమునఁ గుంభమున ముంచి ముంచి, యొడ పడకుండ నీరెత్త ద్వి పరమ ర. ౨౭౭.

మొగవిచ్చు. అ. క్రి. (మొగము+విచ్చు) ముఖ భాగమున వికాసము గలదగు, అగ్రభాగమున వికాసము గలదగు.

సీ మొగవిచ్చు పసిఁడిగేదఁగిరేకుగమి మించు విశదచ్ఛదములను విద్రిచి విద్రిచి

పాండు ర. ౨౨౦.

మొగవీణె. వి. (మొగము+వీణె సం. ముఖవీణా) వాద్యవిశేషము (శ. ర వా.)

మొగసరి. వి. (మొగము+సరి) మొగముట్టు, అశ్వాదుల ముఖాలంకారము.

గీ. జిగిదొలఁకు లేవ పాలాని మొగసరియును, బూని సాహిణి యొకక త్తలాని దెచ్చె

చంద్ర. ౨. ౧౩.

సీ. మొగసరి భైరవంబులకు నుచ్చాటన కలిత యంత్రం బంధకారమునకు

వరాహ. ౨. ౨౯.

సీ. జిగి మించు చాదంతి మొగమునఁ గీల్కొన్న హారిపీలనముల మొగసరియనంగ .

భాను. ౩. ౧౪.

మొగసల= మొగసాల. (శ. ర.)

మొగసాల= మొగసాల. వి. (సం. ముఖశాలా.)

౧. రాజగృహము, తలవాకిటి చావడి, మోసల, అజారము

ద్వి. మొనసి యాగావణ మొగసాల గాచి,కొని యుందు రోకలఁ గోటిరాక్షసులు

రం రా యు ౩౦౩ పా ౨౭ పం

వ. నాలుగు యోజనంబుల విస్తారంబు గలుగ రచియించి మొగసాలలు నరుఁగులు బవీఁడిన దీర్చి యతనిమందిరం బగ్ధయోజనవిస్తీర్ణంబై విజం బనుపేర

హరి ఉ ౪. ౨౧౧

ఉ పులస్త్యమహర్షి అర్ధరా, కాంతునివీటి కేఁగి కతుకం బెసఁగన్ మొగసాలనిల్చినన్

ఉ. రా ౩ ౨౯ అం భా ౨ ౧౪.

౨. తలవాకిటిపంచ

గీ. ఓలనాతన్వి శివయోగి యొకఁడు లేఁడు, లేఁడు మొగసాల నిది యేమి మూఁడె నాకు

హర. ౨. ౩౯.

క. వగ దప్పి తిరిగి వితెగిన, పగిదిన్ దలవాంచి యొల్లబంధులు దగడన్, మొగసాల వచ్చి నిలిచిన, వగ సాలక జనని దొడుకవచ్చెన్ వానిన్

ప్రబంధ. ౬౪౪.

సీ అగు నన్న వల్లభి మొగసాల ముందుఁ డాయన యూరి లేఁడు .

పాండు ౪. ౧౫౩.

మొగసిరి. వి. (మొగము+సిరి) ౧. లోకమోహన ముఖముఖ్యశోభ.

ద్వి. అరయ నందఱికింటె నహిరాజశైల, మురవైరి కిటువంటి మొగసిరి గలదొ.

ద్వి. పరమ. ౩. ౧౬౪ పా. ౧౪. పం.

౨. వశీకరణౌషధము

క చప్పట్లువెట్టి చేతులు, విప్పుచు మంత్రించి కుంచె విసరుచు రాగం, బొప్పఁగ మొగసిరి కాటుక, గప్పిన కనుఁగవలఁ గొలువు కలయఁగఁ జూచెన్ వా. రా. ౨ ౨౨౧.

సీ మృగము చేరఁగ వచ్చుమొగసిరి చూర్ణంపుఁ దిలకంబు లలికసీమల ఘటించి

పి.శకుం ౧ ౧౧౩.

ద్వి ఒగి ఫాలమున నొప్పుచున్నరుద్రాక్షు, మొంగసిరి మసిబొట్టు ద్వి పరమ ౨ ౭౧ పా.

మొగి. వి ౧. పూనిక, ఉత్సాహము

క సాధులకుఁ బేదవారల కొగ్గుల్, మొగిఁ జేయు దుర్వినీతుల, కగు ననిమిత్తాగమంబు లయిన భయంబుల్ భార. ఆది ౧ ౭౫.

క విప్రుఁ డొకఁడు నూతన కావ్యం, బది గైకొని చెంతకుఁ జని, ముదమున నాశీర్వదించి మొగి ని ట్లనియెన్ ఘటికా. ౧ ౧౨.

ఉ. పంక్తికంతుఁ డాఖీలభుజా ప్రతాపమున బెంపును మీఱఁగఁ బోర వారితో, రేలుఁ బగల్లు నాక నలిరేఁగి మొగిన్ బదిరెండు మాసముల్ ఉ రా. ౩ ౩౪౫

భార. సభా. ౧. ౨౧౪.

౨. తడవ, పర్యాయము. (ఈ యర్థమున ఒక్క శబ్దపూర్వకముగనే కానవచ్చుచున్నది. ..

క. తనరినయులంబతీర్థం, బున కరిగి నగంబు లొక్కమొంగి గ్రక్కదలన్.

భార. ఆది. ౨. ౪౦.

చ. తఱిమి మఱర్మఁ గిట్టి యతిదారుణ భంగి
రణంబుసేయ వాఁ, డుఱక నిశాతసాయకము
లొక్కుమొగిం బది మేనియందుఁ గ్రిక్కిఱి
యఁగఁ జేసి భార. విరా ౩. ౨౧౫.

ఆ వార లొన్నమళ్ళివాయ యంచుఁ బఠించి,
రొక్కుమొగిని దిశలు పిక్కటిల్ల
భీమ ౬. ౧౮

మ. కలఁకన్ఘూర్ణిలుఘోష మొక్కుమొగి
దిక్చక్రంబులం గ్రమ్మినన్
వసు ౨ ౧౪౨

౩. మొత్తము (ఇది ఈయర్థమునను తఱుచుగ
ఒక్క శబ్దపూర్వముగనే కానవచ్చుచున్నది

సీ. తడవిండ్లు నేపట్టి తడయక రెంటికులై
యార్చుచు భూతమ్ము లాత్మసతుల, గీ నెఱి
కుపతులఁ గావించి యురుయ్యేఱుకరాజ,
ముందటం బక్కియల నొక్కుమొగిన నిలి
చిరి

భార. ఆర ౧. ౩౦౦.

క. వాసవనందనుఁ డెంతయుఁ, గాసిలి
యున్నాఁడు మనలఁ గని యించుకయుం,
దా సైరణ సేయఁడు గను,మోసము శే
కొక్కుమొగిన మసరఁగ వలయున్
భార. విరా. ౪ ౨౩౦.

క. విని కడఁగి యసుర లెనుబది, యొనిమిదివే
లొక్కుమొగిన యొత్తిన వారియుం, గినిసి
ఉ. హరి. ౧. ౧౪౪.

ద్వి. మున్నీరు తరువంగ మొగి నైనవెన్న,
తిన్నగా యన నొప్పెతెలిదీవినడుమ
అ. మ క. ౧. ౧౩ పా ౧౪ పం

౪. విధము, రీతి

శా. . ప్రద్యుమ్నుం డాహవకేళి సేయునెడఁ
దోడ్తో భూతముల్ ప్రీతితో, నామ్నా
యాగతభూపమాంసములు చేయారంగఁ
గూర్చున్ బెనన్, నిశాన్తవ్రాతలంబు లొక్కు
మొగిగా నిండార బండారముల్.
ఉ. హరి. ౬. ౬౯.

ఉ. జవ్వని యించుకే మొగముచాటున నుండఁ
గుబేరమూర్తి యాఁ,దవ్వులనుండి నాపెదవి
తప్పక కన్గొన నే నెఱింగి లో, నువ్విళులూరు
ముద్దుమొగి యూరక తా బయలానినందు
కే, నవ్వఁగఁ దాను నవ్వె సురనాథకుమా
రుని విత్తనా యమన్. కువల. ౫. ౧౬.

ద్వి జగములు భయమందె సకలభూతములు,
మొగి దప్పె జను లెల్ల మూర్ఛాత్ములైరి
రం రా ఉ ౧౬౪ పా ౨౩ పం

౫. మొవ్వ, లేఁతఆకుమొలక

క మొగి విరిసి కఱకు గూడక, పగులక వెడలు
పునుపుపుఁ బసిమియుఁ గలమేఁ, జిగురరఁ
టాకులు పెట్టిరి, దిగదిగ నద్దేవియాజ్ఞ దివ్య
పురంధ్రుల్ భీమ. ౨. ౧౨౮.

ద్వి కనుపట్టె వెన్నుచెంగటినీలవేణి, యనఁటికె
మ్మొగిమీఁదియళిపంక్తిఁ దగడి
అ. మ. క. ౨ ౬౪ పా. ౧౬ పం.

అవ్య. క్రి. ౧ పూర్వము, మునుపు.

౨. పురోభాగము, ఎదుట.

సీ. మున్మున్ను మునుముందు మొంగి ముంగల
యవంగఁ దగును బురఃపురార్థములఁగాను.
ఆం. భా. ౩. ౮౩.

(పై రెండర్థముల కిదియే యుదాహరణము)

౩. కొన్నిచోడల వాక్యాలంకారముగా ఉప
యోగింపఁబడును.

క ఒగి విల్లు నూఱుతలయుం, దెగి పడ నొక
టొకట హరులు ద్రెళ్లి నిరుగవన్, మొంగి
కెంట మూఁట నిరుసులు, నొగలుం విఱుగ
నొకట వాని నోసేయుటయున్ .
భా. రా. ఆర. ౧. ౩౩౬.

క. జగదుపకారార్థముగా, మొగి రుద్రులు రుద్ర
లోకమున నుండి భువిన్ .
శివ. పా. ౧. ४४.

చ. ఎటకలు దిద్ది కంధరము లెత్తి మొగిం జర
లాట మున్నగాc, బలుచు లేcతవెన్న
లలు పారణచేయుచు
వి. కథం. 3 ౧౪౯.

మొగి(యి)ంచు. స క్రి (√మొగియు) మొగి
యcజేయు, ముడుచు

గీ. కేలుదమ్ములు మొగియించి కేలన నున్న,
చిన్నిముద్దులపిరియాళిపట్టి కనియె
హర ౨. ౬3

గీ. పృథులగతి మించి తమ పేరు తేర్పరించి, చేరి
పాదగాంచి వేర్వేర చే మొగించి
ల వి ౧ ౬४

మొగిడించు. స క్రి (మొగుడు + ఇంచు)
మొగుడcజేయు, ముకుళింపcజేయు

చ పదనసరోజపంక్తి శరవర్షమునన్ మొగిడింపc
గాన నృర్యోద దశకంధరుం డిచట నెచ్చట
లేcడు తనూజుc జాపి తా,ను దొలcగి
యున్నవాcడు .. నిర్వ. ౬. ౧3౦

చ. . వనజాతపీఠిc గ, న్నర మొగిడించి
సృష్టికరణాయతి మూలకుc గ్రోcచి భారతి,
చరణశిఖాంతవిభ్రమరసంబులc బ్రస్తుతి
చేయు ధాత .
వేం. పంచ. ౧. 3. వీర. 3. ౫४.

వ అమ్మహర్షులు పరమేశ్వరానుమతంబున
నిజాగ్రహస్తావాసీను లై కరకమలంబులు
మొగిడించి . కు. సం. ४. ౨౧3

క. తమ్ములు మొగిడించిన దమ్మ,కొమ్మలు లోc
జిక్కి నిక్కుకూరిమిc జట్టున్, ద్రిమ్మరు
మగటుమ్మెద కా,నెమ్మది వగ గాక యున్న
నెలcతలc బాయన్. యయా. ౨. ४४.

(మొగడించు. శ. ర. పా.)

మొగియు. అ. క్రి. ౧. కవియు, వ్యాపించు.

చ. గగనము తారకాగ్రహనికాయవిభాసిత మై
వెలింగెడున్, మొగిసినచీకటిం జెఱచి మూcగలి
దిక్కులు తెల్లc జేయుచున్ . నెగడెడు
నింగిc జందురుcడు.
భా. రా. బాల. 33४.

౨. పూను, యత్నించు.

చ. కూరకూన్య మా,నగరము లంక నింకc
గదనం బనుమాటలు పిక్క నేగతిన్, మొగి
యcడు పంక్తికంఠుcడు సముద్ధతిc బెంపతి
యుద్ధకేళికిన్.
భా రా. యు. ౧౧౨3.

గీ. పరవినీతప్రబంధముల్ భంగపఱుప, మొగిచి
ప్రాసంబుచేతనే మోసపోవు, సాధుజన
సంచిత పదార్థచౌర్యరతుcడు
రా వి. ౧. ౧3.

జ ° మొగించు.

మొగిలు = మొగులు. వి. జా. మేఘము.

(బ. మొగిలులు, మొగిళులు, మొగిళ్లు.)

ఆ మెఱుంగు మొగిలు సొచ్చుతెఱcగున నాట్య
మం, దిరము సొచ్చి తనదుగురువుకడకు,
నరిగి నెమ్మి యిట్టు లను
భార. విరా. ४. ౨४.

చ. గగనతలంబు నెత్తురులc గందలు నెమ్ములు
నొక్క యున్మడిన్, మొగిళులు లేకయుం
గురిసె ముత్తము లై పెనుగ్రద్ద లాడె .
భార. ద్రో. ౧. ౧3౨.

ఉ. గార్మొగిళ్లరొదతోc జెలరేcడు
బొబ్బరింతగా, దుప్పబ్బి విసంజ్ఞ గాcగc
జెవులూcదిన వల్లవుc దుర్విc గూలcగా,
బెబ్బులిగొంతుర్గొల్లలిచి .
అము. 3. ౨౦.

సీ. మూఁక లై పొద వైనచీకటిగ్రామికులవాణ్లు
గారొ్కన్న మొగిళ్లు గాఁగ .
యయా. ౪. ౪.

సా. మొగిలులోపలినీళ్లనమ్ముట = ఎప్పుడో రాఁ
బోవుసందిగ్ధ మైనఫల మపేక్షించుట.

ద్వి. పసపద మొగిలులోపలినీళ్లు నమ్మి, దొవ
నీళ్లుఁ జల్లువేఁదురు లెందుఁ గలరు
ద్వి. పారిజా. ఉ. ౪. ౨౦ పం.

జ : మొగిలుత్రోవ, మొగిలుపగవాఁడు.

మొగిలుత్రోవ. వి (మొగిలు + త్రోవ) ఆకాశము.

క చేసిన నాతఁడు తొల్లిటి, దోసంబులఁ బాపి
మొగిలుత్రోవను జేజే, వేసంబున నరుగుచు
రా, కాసులదొర సన్నదారి గ్రన్నఁ దలి
పెన్ అచ్చ రా ఆర. ౧౧౭

(ఇట్లే : మొగిలుదారి.)

క జేజేరాజాబాబాజు, గాజగి నొగిఁ దగడి
పెగడఁగాఁ జూలెడు మే, త్తే జూలెడు
కుత్తుక గల, జేజేను న్మొగిలుదారిపిగ
జేజేకున్ అచ్చ రా. బాల. ౭౬.

మొగిలుపగవాఁడు. వి (మొగిలు + పగ వాఁడు.) వాయువు.

క. మిగిలిన చెట్టుంద్రిమ్మరి, జగబంటులు నందు
నందుఁ జని రటువలె న, మ్మొగిలు పగవాని
కూనయు, నొగిఁ గొందఱఁ గూడి యరుగు
చుండెడు వెదలన్.
అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౭౩.

(మొగిలుపగవానికూన = వాయుపుత్త్రుఁడు,
హనుమంతుఁడు.)

మొగుచే = మొగుడుచే. **మొగుడ్చు.** స. క్రి. (√ మొగుడు) మొగడఁజేయు, ముకుళింపఁజేయు

క. మొగిచినచేతులు మూఁదల, నిగిడించి నిశాంత
వినయ విరతింజూరుల్, దగ విన్నవించి
రి ట్లని .. భార. విరా. 3. ౪౯.

గీ. . . అంబమూర్తి, మిగులఁ దెలుపెక్కి
మొగిచిన మోఁదికంటి, తెప్పు పద్మరేణువు
లట నొప్ప మిగిలె, నభవునకు గంగసలిల
విహారలీల.
హరి. ఉ. ౬. ౬౪.

ఆ. ఒక్క రొంటుకు కోఁడు నక్కొమ్మున విల్చి,
గోఱుబంబు జాన్నుఁ జాఱిపప్పఁ, డిలిగఱుల
యంపకోలలు పెలవిండ్లుఁ, గాను విచ్చి
కరయుగంబు మొగిచి మనుచ. ౪. ౧౪.

క. హృన్మణి మాత్త్రాకృతి యగు, చిన్మూర్తిఁ
బురాణ పురుషు శేషావాసున్, గ న్మొగిచి
లోనిచూపున, సన్మాన్యుఁ డతఁడు చూచు
సమయమునందున్. పాండు. ౪ ౬౩.

మొగుడు = మొగడు. అ. క్రి ముకుళించు ; సంకుచితమగు.

క. మిడికెడిఁ బెదవులు వ్రేళులు, మడిగెడుఁ
గనుదోయి మొగిడె మూరొదురఁ గడున్,
వెదవిఁక యొదలు చేసెదు, కడపల జపము
నకు సేఁదు గలదో లేదో.
ఉ హరి. ౪. ౪౪. ఆము. ౪. ౧౨.

క. కోకనదంబులు మొగుడన్, గోకంబులు విరిసి
దిశలకుం జన కు సం. ౭. ౯౪.

గీ. వారి ముఖమండలములతో వారిజములు,
మొగిడె శోకతమంబుతో నిగిడెఁ దిమిర,
పటలి భార. శా. ౧. ౧౩.

మొగుడఁబాఱు = ముకుళించుట కున్ముఖమగు, మొగుడ నారంభించు.

గీ. మొగుడఁబాఱిన యరవిందములను బాసి,
గములు గములుగ మత్తభృంగములు గూడి.
భీమ. ౨. ౨౭.

జ : మొగిడించు, మొగుచు, మొగుడుచు, మొగుడుదామర, మొగుపు, మోడుచు, మోడుపుఁగేలు, మోడ్పుఁజేయు.

మొగుడుచేఁ(ద్దు) = మొగుచే. స క్రి. (√ మొగుడు) మోడుచు, ముకుళింపఁజేయు.

క. ఇది నీరాయనిఁ దచ్చెద, నెద నమ్మలికంబు మాని యెలనాఁగరో నిమ్మది నుండు మింక నని చేయిదోయి నె మొగిడిచి బోహాళించి చను నెడలన్ అచ్చ రా సుం ౧౭౩.

గీ. హరియు నమ్మాని యనుమతి నర్థి నీర,మున మహానీనుఁడయి కరములు మొగిడ్చి పారి. ౧. ౭౬.

చ. అయోధ్య కేఁగుదెం,చిరి వినయంబు మించ రఘుశేఖరుఁ గాంచి ప్రణామముల్ ఘటిం,చిరి కరముల్ మొగిడ్చిరి వచించిరి యి ట్లని యంద ఱొక్కటన్ ఉ. రా. ౧. ౨౫౩

మొగుడుదామర = మొగడుదామర. వి. (మొగుడు + తామర) ముడుగుదామర, నమస్కారి శ్రీ. (శ. ర)

మొగుపు. వి. (√ మొగుచే) మోడ్పు, మొగుడుట.

గీ. కొలువు నందున్నయాదవకోటియెల్ల, మొగుపుఁగేలు ఫాలంబున మోచి యుండ, ఉ. హరి. ౧. ౧౨౦.

రగడ కామాక్షిలో గణుతికె నెక్కొన శ్రీనృసింహునకుఁ జేతులమొగుపని. హంస. ౪. ౨౧౩.

మొగులు = మొగిలు. మొయిలు, మొయులు, వి. దే. (సం. మేఘః, త. ముహిల్, క. మొగులు, మొగుళులు, మొగళ్లు, కొన్నిచోడల దీనికి పొల్లు పరమగునపు దుత్వలోపము నగు.) మేఘము.

సీ. మురియ్యేడువాసరంబు లకాలవర్షంబుఁ గురియింపఁ బంపు మొగుళ్లిగములు హర. ౬ ౧౫.

క. నిలువక తగురుల్మాంతర,ములలో వడిఁ బాఱునపుడు మొగుళులు వాఱం, దలతల వెలుఁగుచు నెడనెడఁ, బలుమఱు జందురుఁడు దోఁచుపగిదిం దోఁచున్. భా రా ఆ. ౨. ౫౪.

సీ గగనరత్నము కట్టు మొగులుతో నుదయించె జరమదిక్కునఁ దోఁచె శక్రధనువు ప్రబ్ర ౪. ౨౪.

సీ కార్కొన్న కటికి చీకటి మొగుల్మొత్తంబు గురిసిన వడగండ్ల గుంపు లనఁగ . పారి ౨ ౩౬. ఆం. భా. ౧. ౭౧.

మొగులుముట్టు= మేఘమును తాఁకు, మహోన్నత మగు.

సీ. మొగులుముట్టిన మహామార్గంబు ధర మోవఁ బాదాంబుజములకుఁ బ్రణుతిఁజేసి కాశీ. ౧. ౯౯.

జ మొగులుకడిమి, మొగులుదారి, మొగులువిరి.

మొగులుకడిమి. వి (మొగులు + కడిమి) ధారాకదంబము, నీటికడిమి శ్రీ. (శ ర.)

మొగులుదారి. వి మేఘద్వారము, ఆకాశము. (శ ర)

మొగులువిరి. వి (మొగులు + విరి) మేఘపుష్పము, జలము.

గీ మొగలువిరి నీరు వాఁగను దగు జలంబు. ఆం. భా. ౧౫౩.

మొగ్గ1 = మొగడ. వి. ముకుళము.

గీ. . శిలాంతము మల్లెపొదల, కుదల జొప్పుట
లై కదుదొడ్డ లగుచుఁ, బొదమె మొగ్గ
లగము లగ్గి బొబ్బలట్లు ..
ఆము. ౨ ౫౬.

సీ. గ్రుచ్చినట్టుగ జాదుకొన్న మొగ్గలగుంపు
ప్రకటపాటలబిందుపాళి గాగ
గీ. వాహ్యాళి వెడలుమదము, మదభ్రమేసఁగు
బోరి నామని దనర్చె .
రాఘవ. ౨, ౫.

సీ. కెంల్లమొగ్గల నెనయు పల్మోవలవాఁడు
నీలా. ౧ ౯౩ ఆం. భా ౨. ౪౦.

మొగ్గచెమటలు = మొగ్గవలె నుండు చెమట బిందువులు

క దగ్గతి జలపానాగత, దిగ్గజకటగళితమదన
దీప్సారభస, మృగ్గంధవహము తనువుల,
మొగ్గచెమట లాఱ విసర ముదితాత్మకులై.
వరాహ. ౪. ౫౬.

జ: మొగ్గతొడుగు, మొగ్గవిచ్చు.

మొగ్గ2. వి. వేశ్యాదులు తల పాదములతో చేరు నట్లు విల్లువలె వెలికిల వంగుట.
(శ ర. బ్రౌ. చూ. మొగ్గతిలు, మొగ్గవాలు.)
జ మొగ్గతిలు, మొగ్గవాలు.

మొగ్గతిలు. అ. క్రి. (√ మొగ్గ2) మొగ్గవాలు.

ఉ. ఉగ్గడలించివైవ నెఱికొప్పిడి ముంజె
ఱఁగుం బదాంగుళిన్, మొగ్గతిలం దగుల్పడఁగ
మూపునఁ గ్రొమ్ముడి వేగ వా త్తుచో, దిగ్గన
లేచి . ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౨౬.

మొగ్గతొడుగు. అ క్రి. (మొగ్గ1 + తొడుగు) కోరకితమగు, మొగ్గలు పొడమినదగు.

(వ్యవ.) మల్లెతీఁగ ఆకులు దూసిన మొగ్గ తొడుగును.

మొగ్గరము=మొగరము వి. ౧. వ్యూహము, సేనాసన్నివేశవిశేషము.

క. అగ్గలిక మెఱసి కదఁగుచు, మొగ్గరములు
గదచిపోయి మునుమును మఱిదిన్, గ్రొమ్మొగ్గ
తిలఁజేసి దీనికి, ఓగ్గవదని నిన్ను నేమి
చెప్పుదుఁ జెపుమా . నిర్వ. ౫. ౧౨౩.

సీ పాండవసేనఁ దఱిసి మందాకినీ తనయుఁ
డేచి గీ. చేదిపాంచాల కేకయులాది గాఁగఁ,
గల్గుభూపాలకోటి మొగ్గరములెల్లఁ, గలఁగఁ
దిరుగుడువడ భార. భీష్మ ౧. ౨౯౦.

సీ. వ్యూహంబు వెలయుచునుండు మొగ్గర మన
నొడ్డణ మంచన నొడ్డవంగ
ఆం భా. ౨. ౧౧౦.

౨. గుంపు.

క దగ్గతి పిశితాశను లాక, మొగ్గర మై కోట
పొర సముద్ధతు లైనన్ నిర్వ. ౪. ౫౪.

ఉ. ముందు పసిండితమ్మిబలు మొగ్గలమొగ్గర
మావరించు చందనగంధి చన్నుఁగవ
చంద్రుఁడీ కృ శకుం. ౨. ౧౨.

౩. యుద్ధము.

క. మొగ్గరములోన యిరువుర, యగ్గలికలు
మెఱసె గదలు నాశన మంటన్.
ఉ. హరి. ౩. ౭౧.

ఆ. మూఁడుశరము లతఁడు మొదలించి యట
వాని, మూఁడుతలలఁ ద్రుంచె మొగ్గర
మున . మొ. రా. ౬౮. ౧౯.

మొగ్గలము. విశే. అతిశయించినది, మిక్కుటమైనది.

ఉ. మొగ్గలమైనకోర్కి దుదిముట్టఁగ నుత్సవ
లీలఁ జూడ నా, శగ్గముగాఁగ వంశము
సుధాంశుఁడు గల్గినరాత్రివోలె నీ, విగ్గుర
గర్భసంపద వహించియుఁ జెప్ప వ దేమి

వావురుష్, పిగ్గను కేశవర్వుఁ గదిసెం
గమలానన ముద్దుమోముఖన్.

నిర్వ, ౭. ౭౬.

మొగ్గవాలు. అ. క్రి. (మొగ్గ1 + వాలు) మొగ్గ
వేయు, తల పాదములతో చేరునట్లు విల్లువలె
వెలికిల వంగు

క. అని యడుగుచుండ బాలిక, తన నలుముచుఁ
జెదవి విడిచి కటకటవాపో, యెను మొగ్గ
వాలు చందంబున నడు మెగసె త్తికొనుచుఁ
బొత్తులవిూఁదన్ కళా ౬. ౧౭౦.

మ. ముత్యాలప్పేరులు వక్షోజతటిం బుటం
బెగయఁగాఁ ద్రోపాదుఁ జున్నెన్ కటి,
స్థలిపై పేనలి మొగ్గవాల చదుగుల్ చండింప
పారంగ 3. ౪౪. (ఇట 'వ ర్తింపన్' అని
భావము)

మొగవిచ్చు. అ. క్రి. (మొగ్గ + విచ్చు) ౧ వికసించు

౨ యథాయథలగు, చెల్లాచెదరగు. (శ ర)

మొగ్గు=మొగ్గు. అ. క్రి. వ్రాలు, ఒరఁగు
(ఇది శ. ర లో 'వ్రొగ్గు'గా గ్రహింపఁ బడినది.
అయినను పెక్కు గ్రంథముల రేఫవర్జితముగా
నుండుటఁబట్టి ప్రత్యేకముగా గ్రహింపఁ బడినది)

ఉ. అగ్గజరాజ కుంభకుచయుందము చందము
డెందముం దమిన్, మొగ్గఁగఁ జేయఁడాయఁ
జను కవిశా. ౫. ౭౭.

సీ. తలిరాకుపై మొగ్గునలరు మొగ్గ యనంగ
మోవిపై ముక్కు అముత్తె మమర

కుశ 3. ౪33.

సీ. అటమున్న వాకిటి కిరుదెంచి మదదంతి డిగ్గి
పాదములపై మొగ్గినట్టి, రాజహంసువిఁ
బట్టె.

రా. వి. ౫. ౪3.

క. త్రాసున వేశ్యయు వాకసము, మా సందే
హింప వలవ దవనీస్థలిలో, వీసం బధికం
బెచ్చట, నోసరి గా కందుమొగ్గు చుండును
సుమతీ. సుమతీ. 3౬. (ప్రా.)

౨. సేలఁగూలు, క్రిందఁబడు

చ. పొడిచిన మొగ్గి యప్పాలను బోనవు మేటి
మగండు వీర మేుర్వడ వడి లేచి

అచ్చ రా. యు 30౫.

వి హెచ్చు, ఆధిక్యము.

ఉ చూడరె వీఁడకే యెవరు శోభనవేళలఁ
దగ్గుమొగ్గుగా, జాడ లెఱుంగఁగా వలదె

వెన్న. ౫. ౧౦3.

మొటిక=మొట్టిక, మోటిక. వి ౧. మొలక,
అంకురము.

(వ్యవ) మొన్న పెరటిలో పాఁతినకంద అప్పుడే
మొటికలు వేయుచున్నది

సీ మొలక మొలవ మొక్క మోక మో పీకిక
మొటిక నా నంకురిం బొప్పచుండు

ఆం భా. ౨. 3౫.

సీ. ఎన్ని నేర్చినది తా నిన్నటి మొటికగా యా
కొమ్మ కదకుఁ బొమ్మనఁ గదమ్మ
కువల. ౨. ౨౬. (నిన్నటి మొటిక = 'పసి
బాల' యని భావము)

౨ కుసుక. (శ. ర ప్రా.)

మొటికాయ=మొట్టికాయ. వి. తలవిూఁదఁ
బిడికిటితో పొడుచుపోటు. (చూ. చీకటిమొటి
కాయ).

మొటికిలి. వి. (√మొట్టు బ మొటికిళ్లు).
మొట్టికాయ.
(చూ. చీఁకటి మొటికిళ్లు)

మొటిగిడి. వి. నీచుఁడు.

క. కటిలుఁ దపశాలి జూదరి, లాటలాటకాఁ
డాగడీఁడు లోభి ఖలుఁడు దు,ర్విటుఁడు
బలుసోగి తక్కు,రి, మొటిగిడి బాపనగాను
ముట్టకు మబలా ..

ప్రబం. ౭౭౪.

మొటిమ. (మె) వి యౌవనమున మొగము మీఁద లేచెడుబొటిమ, అవగండము.

సీ మొటిమె నా వదనఖర్జువు సంజ్ఞ వలెను
చుండు

ఆం. భా. ౨. ౧౭౯.

మొట్ట వి మత్స్య విశేషము, ఎగిరి దుమికి పడెడు చేప, శఫరము.

ఆ. స్ఫురిక మొట్ట రొయ్య పరిగె యింగిలికము,
చీరచింపు కెల్ల బారకెల్ల, కంటముక్కు,
మొదలుకొని కలవన్నియు, బంటువారి కెల్లఁ
బంచి యిచ్చె. ద్వా ౧. ౭౧౧
(వ్రాఁతప్రతి పా మొట్టె అని శ ర. పా.)

సీ ప్రోష్ఠి మొట్ట యన మీను
ఆం భా ౧. ౧౫౯.

మొట్టమొదలు. వి. ఓ (మొదలు+మొదలు) మిక్కిలి మొదలు, అత్యంతము, ఆది.

ద్వి. చిట్టివాఁ డెఱుఁగుచు శివభక్తి పథము,
అట్టు గా దని పువ్వుముట్టిన చెయ్యి, మొట్ట
మొదలికిని గొట్టఁడే త్రివ్వ.
పండితా. పురా. ౯౭ పా.

మొట్టి. విణ పొట్టి.

సీ పొట్టి మొట్టి గిటక పొదిటి పొదడు
తింగణా యనఁగను వామనాఖ్యదనరు .
ఆం. భా. ౨. ౧౨౩.
(వ్రాఁత ప్రాఁతప్రతి పా. మొటిమ శ ర.పా.
మొటిమె బ్రౌ. పా)

మొట్టిక=మొటిక. (శ. ర)

మొట్టికాయ= మొటికాయ. వి. (√మొట్టు తలమీఁద పిడికిటితోఁ బొడుచుపోటు. (చూ. చీకటి మొట్టికాయ.)

మొట్టు. అ. క్రి. (క. మొట్టు) తలమీఁద పిడికిటితోఁ బొడుచు, పిడికిటితో పొడుచు.

ఆ. తిట్టెనేని మొట్టు మొట్టెనేఁ గొట్టును,
గొట్టెనేని యముఁడు కొద్దిపఱచు
వేమ. ౩. ౫౭

ఉ కిట్టి పెదద పేరద ఢకీయన మొట్టితి
తోఁదుఁ గొట్టితిన్, గట్టిడిదిట్ట కూళిముని
గర్వ మడంచుట నాకు భారమే
చంద్రా ౩. ౩౪

(ఇట పొడుచు అని భావము)

వి. తలమీఁద పిడికిటితోఁ బొడుచు పోటు.

(వ్యవ) పిల్లవానిని నాలుగు మొట్టులు మొట్టి
కూర్చుండఁ బెట్టెను

జ. మొటిక, మొట్టికాయ, మొట్లమారి.

మొట్లమారి. విణ (√మొట్టు) మొట్టికాయలు తినుస్వభావము గలవాఁడు (స్తనవర్ణనము)

సీ సముద్రగకలశముల్ చక్రవర్తు లటంచు
మొట్ల మారులవరి మొనపఁ దగునె
చంద్రా. ౪. ౧౭౩.

మొడికట్టు. వి. విధము, రీతి.

సీ. ము త్తియంబుల తీఁగె మొడికట్టు పనులచేఁ
బట్టు మేల్కట్టుల వరలు వినుల.
ఇలా. ౨. ౧౩ (బ్రౌ.)

మొడుచు. స. క్రి మెదుచు, మేదించు.

పి. కాటుక మొడుచుచు కన్నుల నిడఁబోయి
పొలుక గళిమునఁ బూనికొనుచు.
కు. సం. ౧. ౭౭.

మొడ్డ. వి మేఢ్రము, మగగుఱి (వా.)

వ. ..ఇది విఘ్ననిఘ్న సేసినవాండు గాడిది పెండ్ల
కిన్నవాండు. (కొటిదెవ శాసనము)....
ద శా. ర. ౨౯.

మొత్త. వి. ౧. వాటిటి లోపలి ప్రక్కగోడ.
(శ. ర., బ్రౌ.)

౨. కాళ్లను గూడ మున్నగుదానితో తోడు
నీర్లు పొరెడు కాలువ మొదట పచ్చిక
పెల్లలు మొదలగువానితో నేర్పఱుపఁ బడిన
యెత్తు ప్రదేశము, మొంగవాళిము. (శ. ర.)

౩. అధఃకాయము. (పొట్ట అని బ్రౌ)

(వ్యవ.) అతఁడు మొత్త కదుపుకొన లేక
న్నాఁడు

జ. మొత్తపిరి.

మొత్తగాఁడు. వి. (మొత్తము+కాఁడు) సేనా
నాయకుఁడు (నారదుఁడు)

సీ. భవదూర పథమునఁ బరమ భాగవతుల
మూఁకల వడిపించు మొత్తగాఁడు
వరాహ. ౯. ౨౯.

మొత్తపిరి. (మొత్త+పిరి.) ఏతపు కడవక్రింద
మెత్తగా నుండుటకై అరిణ మొదట నుంచెడు
అల్లికపిరి. (శ ర.)

మొత్తము. వి ౧ సమూహము.

క. అత్తతి పాషాణంబులు, నెత్తురు నెమ్మ
లును గురిసె నిష్ఠురనినదా, యత్తమయి
నభము పిడుగుల, మొత్తంబులు వడిరెు
నగరమున నెల్లెడలక.
భార. ఉద్యో. ర. ౧౬౦.

క. సోమశివనప పూమార్వ్యరు నతు, లాముఖ్యా
యణులు జంతుఁ డాదిగఁ గీర్తి, శ్రీనహితు
లైరి పృవతుం, డామొత్తంబునకు నెల్ల
నవరజాఁ దధిపా. హరి. పూ. ౩. ౯౭.

సీ. నెలరేంటి యుమకలంకల వరాహంబులు
మొత్తంబులై త్రవ్వి మస్తె కత్త.
మనుచ. ౨. ౪. ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

౨. సేన.

లయవిభాతి. పుఁచి హనుమంతుఁ డెదఁ దఱుము
బలుమొత్తముల కుతికి యరదంబు లతి,
ముతి ధరణిఁ ద్రల్లి
భా. రా. యు. ౬౬౧.

గీ. బలము లదఁగినఁ దమ కెదుర్పడఁగఁ దరపి,
గలంగుటకుఁ బొంగియార్చి శఖంబు లొత్తి,
తాఁకి రెక్కటి రెండు మొత్తముల దొరలు,
నోర్చి ఫణిపతి తలలు నుఱ్ఱూఁతలూఁగ.
కవిక. ౨. ౧౯౭.

౩. బాహుళ్యము, తఱచు

ఉ మోమున దైన్య మొందఁగా, బ్రుచ్చిలి
వంమచు న్వగల మొత్త మెదం గలపంగ
నాత్మలోన్ మార్క. ౬. ౧౦.

౪. మెఱసి, అంతు

ఉదా. లెక్కమొత్తము.

విణ సాంద్రము, తఱచైనది.

క. అరదంబులు పొడి పొడిరెు, హరులగములు
నుగ్గునూచ మై మొత్తపుఁగా, ల్వారు పిదు
రుప లై పడ నిష్ఠురగతి విహరించె వాయు
సూనుఁడు గదతోన్.
భార. భీష్మ. ౨. ౩౬౪.

ఉ ..కర్ణుఁ డొప్పె నరుణోజ్వల మండల కాంతి
పూరము, న్మొత్తపు దీప్తులుం దగ నిమం
దపరాత్రి వెలుంగు చాడ్పునన్ ..
భార. కర్ణ. ౩. ౩౩౯.

వాడుకలోని కొన్ని విశేషార్థములు.

౧. మొత్తమువీఁద వాఁడు చాల కాంతుఁడు.

మొత్తమువీఁద= అన్ని విషయములు ఆలో
చించి చూడఁగా.

౨. మొత్తమున కార్యము జరిగితే వచ్చు మాట.

మొత్తమునకు = ఎంత శ్రమపడినను.

జ : మొత్తగాఁడు.

మొత్తించు. స. క్రి. (√ మొత్తు) మొత్తఁ జేయు, కొట్టించు.

శా. దైత్యస్వామి సేఁ దక్కటా, కాహాం బించుక లేక పుత్రు నెటులన్ మొత్తించఁ బంచెన్ దశా. ౪. ౧౩౨.

మొత్తు. స. క్రి (తె. మొత్తు) ౧ కొట్టు, తాడించు.

చ. హిమగిరిరాజనందన మహేశ్వరు మొత్తె మధూళిశాపరాగములం శశాంక శేఖరుని కన్నుల మూఁటను జెందునట్లుగన్

హర ౧ ౨౫.

ఆ. దొంగకాముఁ డంత దొందడిఁ జిగురాకు, వాలు వెఱికి యుతికి వారి మొత్తె.

భాగ. క. ౨౬. అం. భా. 3 ౧౨౪.

౨. ఇది కొట్టు ధాతువువలె కొన్ని ధాతువుల తుమున్నంతముల తనుప్రయుక్తమై ప్రేర ణార్థము సూచించును.

గీ. అనవధానత యావగింజంత నూవె, పర్వతం బంత యపరాధ భరము కొలిపి, కాళి వెద లంగ మొత్తినఁ గాసిఁబొంది, తిరుగు చున్నాఁడ నిడ రేను దిక్కుమాలి.

భీమ. ౨. ౧౫౩.

ఉ. చిత్తరు వన్న నిశ్చయము చే నెడ యుండి తొంగంబు చూడ మో, మొత్తును సత్యభుం భ్రమ సమృద్ధిని గ్రమ్మఱఁ దత్క్షణంబ లో, నొత్తుచుఁ దత్తరంబుఁ బ్రపయున్ మగుడంగ నివీక్షణేచ్ఛఁ బో, మొత్తును భర్త చూపు దను తాఁచుటు దోఁచిన శోభనిల్లఁ జున్.

ప్రబో. ౧. ౦౩౯.

౩. అడఁచు, క్రుంగఁజేయు.

గీ. పిత్తి మొత్తిన మూర్ఛ్చనే పేటివాలు, వాఁడు కాశీవిహారి విశ్వప్రభుండు, కనికరం బున నెదుట సాక్షాత్కరించె ....

పె. కళం. ౧. ౯౩.

సీ. అడంగు లొత్తినపట్లఁ బిడుగు మొత్తినయట్లు బహుమహాపములు పగిలి పడఁగ.

రామా. ౬. ౯౯

క. ఆత్తోరణంబె కొని నడు, మొత్తి వగుల నరాశ్య భానునిన్ మొత్తినచోఁ, దుత్తుము రై వాఁ డిలఁ బడె. ఉ. రా 3. ౨౬.

౪. వణకు.

చ. యప్పిసాళిపై, నుఱికి చలంబు మీఱఁ దల యూఁదఁగ మొత్తెను వానిక త్తియే, మొఁగు దలిర్పఁ బుచ్చుకొని వేల్పులు నింగిఁ జెలంగి యార్వఁగన్

అచ్చ. రా. సుం. ౧౧౫.

ఉ. భీకరకరాసి పానన్ జళిపించి దేవకిన్, ముందలపట్టి వంచి తెగ మొత్తఁ గడంగిన.

వి. పు. ౪. ౯.

౫. పగులఁగొట్టు.

ఉ. చంపుదునే కృతాంతు శిఖి చండమయూఖుల బారిగొందునే, దంపుదునే కుభృత్పరివృఢంబుల మొత్తుదునే యజాండమున్.

కాశీ. ౪. ౩౪.

౬. వాయించు, ప్రయోగించు.

ఉ. మొత్తిరి దుందుభుల్ ప్రమథముఖ్యులు హర్షిత చిత్తవృత్తులై.

కాశీ. ౬. ౧౪౫.

అ. క్రి. గ్రుచ్చుకొను, నాటు

గీ. ముల్లు తీసినరీతిఁ గొట్టు మొత్తినట్టు, లొకటి సేయంగఁ బోయిన నొకటి యయ్యె.

అహ. ౨. ౧౦౯.

వి. దెబ్బ, తపి, కొట్టు.

(వ్యవ.) జోలివి పలుగురము నాలుగు మొత్తులు మొత్తెదరు.

తలమొత్తు = నెత్తిపై చేతినుంచు, (ప్రమాణము చేయునప్పుడు ఇతరులతలపై చేతి నుంచెదరు.)

క. తనుఁ దునుమఁ దలఁచు తక్కా,మినికన్నను మున్నె యతఁడు మిసిమికటారిన్, దునిమి బలి యొసఁగి సాహస, మెనయం దల మొత్తి బాసయిచ్చెద ననుచున్.

శుక. ౨. 88.

జ: మొత్తించు, మొత్తులాడు, మొత్తువడు

మొత్తులాడు. అ. క్రి. (మొత్తు + ఆడు) కొట్లాడు

గీ. శక్తిలో నీవు నీలోన శక్తి యొప్పుడుఁ, బాయ కుందురు భాస్కర ప్రభలవోలె, నీ రహస్యంబు మదిలోన నెఱుఁగలేక, మొత్తులాడుదు రూరక మత్తిగాంధ్రు

వరాహ. ౧౧ ౧౬.

చ. రయమున వృష్టికై యొదిఁగి రచ్చలపై విధియింతు దుగ్రతన్, హయపతినీఁద దంతిపతి వారిపై నృపతిం గజాదివి,ర్ణయముల మొత్తులాడుదురు . సమస్త దిశాగతులైన యర్థ్యగుల్ ఆము ౪. ౧౩౧.

చ. చిలుపల గట్లఁ గైదువులఁ జెట్టుల ప్రద్ద నొడల్లు వజ్జాగాఁ, దలకొని మొత్తులాడి చెడి దమ్ముగ నెత్తురు రేఁజలైచనన్ జలమునఁ బోరుచో అచ్చ రా. యు. ౧౯౯

మొత్తువడు. అ. క్రి. (మొత్తు + పడు) కొట్టుపడు, దెబ్బతిను.

వ. ఇట్లు మొత్తువడి యసుకింకరులు శంకరకింకరులకుం బ్రతిఘటింపక నుకుమారుం బరిత్యజించి.శివరా. ౪. ౩౦. సై వ. ౧. ౫౯

మొదటిపల్కు-లు. వి. బ. (మొదలు + పల్కు-లు.) వేదములు.

సీ. బలునంజడంబు రెంబట్టుపల్లము గాఁక మొదటిపల్కు-లు మువ్వపదువు గాఁగ ...

ప్రబంధ. ౫౧.

మొదటివేల్పు. వి. (మొదలు + వేల్పు) సురజ్యేష్ఠుఁడు, బ్రహ్మ.

సీ. అచటివిప్రులు మెచ్చ రభిలవిద్యాప్రౌఢి మది మది దప్పిన మొదటివేల్పు ..

మనుచ. ౧. ౫౦.

మొదయము. వి. తృణవిశేషము, ఒకజాతిగడ్డి మొక్క

గీ. పరికి మల్లూచి మొదయము బైటికుంగ, మొదలుగాఁ బూరి రవలింపఁ బొదలు విదలు ప్రబంధ. ౨౦౧.

మొదలంటు. అ క్రి. (మొదలు + అంటు) సమూలముగు, పూర్తియగు.

ద్వి. ముక్కు-ను చెవులును మొదలంటఁ గోసి, వక్కా-మరూపిణి యక్క-జం బొదవ

రం. రా. బాల ౨౪ పొ. ౧౯. పం.

గీ. అస లన్నియు మొదలంటఁ గోసి యున్న, గోఁచికట్టున కటువంటిగొడవ గడవ,రాక మెడఁ జుట్టుకొనియె

పాండు. ౫. ౨౩౮.

గీ. స్వామి యుత్తరపథిక పాశ్చాత్త్యశిల్ల, వేదములనుద్ది మొదలంట విడిచి రొక్క-,చోట నిందైనఁ గలిగినఁ గూటికోఱకు ..

ప్రబోధ. ౩. ౯౬.

మొదలారి. వి. (త. ముదలియార్) అరవదేశమ్రులలో నొకతెగవాఁడు. (శ. ర.)

మొదలారుచు. స. క్రి. (√ మొదలారు) సమూలముగ నశింపఁజేయు, క్షీణింపఁజేయు.

క. పాడు గాత్రి పితృ క్షేత్రం, మొదలాడ్చుట
క్రమము పద్ధతముగ నది గొనుటల్, కడుపులఁ
బెనుకుట తగ నది, యదనం గొని క్రమలఁ
బ్రోచు టవనీపతికిన్.
రుక్మాం. ౩. ౩౦.

మొదలాడు. అ. క్రి. (మొదలు + ఆడు) సమూలముగ నశించు.

క ఉదకము గసవును నీడలు, మొదలాడఁగఁ
దలఁచుమృగసమూహంబులయా,పద దెలిసి
యుత్తి యమృతా,స్పదమై కడుబల్లు డైన
చంద్రునిఁ జేరెన్ . . ద్వా. ౯. ౧౦.

మొదలిజేజే. వి. (మొదలు + జేజే) పూర్వదేవుఁడు, రాక్షసుఁడు.

సీ. మొదలిజేజేబంటు లుడుటు మీఁటఁగ వాతఁ
బొదిని చేయాఁకెలఁ బొడిచి
అచ్చ. రా. యు. ౪౭౦.

మొదలిపేరు. విశే. (మొదలు + పేరు) అగ్రగణ్యుఁడు, తొలుతఁ జెప్పఁదగినవాఁడు, అగ్రగణ్య, మొదటఁ జెప్పఁదగినది.

సీ. కడుపుచల్లఁగ పెలి కొడుకులఁ బడసిన సుద
తుల కిచాకు మొదలిపేరు...
కేయూర. ౧. ౩౮.

మొదలిప్రోలు. వి. (మొదలు + ప్రోలు) రాజధాని, ముఖ్యపట్టణము.

ఆ. దండుతోడఁ గూడి తరలి గొబ్బునఁ దమ,
మెలు కరిగి మొదలిప్రోలు సొరక, మత్తి
కేటు కాని తత్తడియాఁర నిం,పెసఁగ నిలిచి
ప్రజల పిలుపుచొ ...
అచ్చ. రా. అయో. ౧౧౫.

మొదలిమెఱుఁగు(లు). వి. (మొదలు + మెఱుఁగు) [illegible]

సీ. మొదలిమెఱుఁగుఁ బొడగంటి [illegible]
గంటు ... శు. హరి. ౨. ౧౬౩.

ఆ. కాలిబెలఁ గన్నరాజు గూఁడును, మొదలి
మెఱుఁగు గూడి మాఱియుండ . .
ద్వా. ౪. ౨౨.

మొదలు. వి. కా. (త. ముదల్, క. మొదలు.)

౧. ఆది, ప్రారంభము.

చ. పదులకు బుద్ధి నంతరరిపర్గము సొర్బి జితేంద్రి
యుండ వై, మొదలన దేశకాలబలముల్
మతి ద్రవ్యబలంబు గల్గి భూ,విదితబలుండ
వై యహితవీరుల సొర్వఁగ నుత్సహింతె...
భార. సభా. ౧. ౫౩.

సీ. పితృమాయజ్ఞంబు నిర్వర్తితంబు గాఁ దక్ష్వర
మతి భారతప్రసంగమున విష్ణుకంకంబు
మొదలిటునుండియు నేను గీర్తించి విష్ణు
భక్తి ... హరి. ఉ. ౧. ౩౧౨.

సీ. ఉదయాచలేంద్రంబు మొదలు నెత్యనిత్యవా
రకుఁ గ్రొంచాచలరాజు మధ్య . .
మను. ౧. ౧౧. ఉ. రా. ౫. ౧౫.

౨. పూర్వము, తొల్లి.

గీ... అంతరాయంబు, రాదఁ గలిగెనేని రాఁజేఁ
గింపు దేను మొదలు, నెత్యతె నటుస్సు ...
ఆము. ౫. ౬౫.

౩. వృక్షాదుల దిగువ భాగము, ప్రకాండము.

సీ. కొరి ఫలాదులై వారలయొక్కటి ప్రాయిల
మొదలిలు తిరిగఁ బట్టి ...
భార. ఆది. ౫. ౧౨౨.

గీ. చందభూత సుధాకర భాస్కరాక్ష్మ, యా [illegible]
[illegible]
[illegible] మొదలు [illegible]
[illegible] ...
[illegible]

సీ. కుదమొదళ్లకుఁ జిక్కుఁ దునిసి పొలఁగ
మారఁ గుత్తిలములఁ జిమ్మి గొంత
తడుపు .. భాగ. ౩. ౯౩౮.
అం. భా. ౨. ౩౯.

౪. మూలకారణము.

క. ఇది యేమి తెలుఁగు దీనికి, మొద లెయ్యది
నాకుఁ దెల్లముగఁ జెప్పుఁడు తీ,ర్చెద. .
భార. ఆది. ౯. ౨౯౨.

క. అన్యాయము మొద లగు పాపము, అన్యాయ మొది
ఠించె జగి రొనుఁగ నామొనన్
మనుచ. ౯. ౪౨.

ద్వి. మూఁడు మూర్తులకును మొద లైన
మూర్తి . పండితా. దీక్షా. ౫౩. పా.
భోజరా. ౫. ౩౦౨.

౫. మూలధనము.

ఉ. కర్షకునకు సేల కాల మెఱుంగుట, జట్టు
కాని కేది సంభవించె, నందు విలుకమొదల
నగు లాభమును గెడ, వ్యయము గల్గుటయును
శిక్షప్రదములు. భార. అను. ౫. ౮౫

క. జనకుఁడు గొన్న ఋణముఁ దత్తనయుఁడు
వడ్డియును మొదలుఁ దా నరువఁ దగున్. .
విజ్ఞా. ౩. ౬౪.

(వ్యవ.) తన్ను మాలినధర్మము మొదలు చెడ్డ
బేరము లేదు.

విశే. ౧. ప్రథమము, తొలుతటిది.

క. శరవిధి వరిష్ఠ విశ్వం,భరఁ గల భూపకులు
పాండు పతికృతమునఁ గిం,కరు లై ప్రతి
పరాక్రమ, కరు లై రది మొదలు గాఁగఁ
గౌరవ్యులనన్. భార. ఆది. ౫. ౪౦.

ఉ. మొదలిరాజా సభయముగ నిల్చు సమరంబు,
డొంకె క్షవిరొమ నక్షు మొఱలుంబు, దొరలు
నిలిచి పోరు టరిది ...
భార. కర్ణ. ౨. ౩౬౮.

గీ. మొదలిపత్రంబు విధియుయం మహియు మైన,
చంద్రరేఖయుఁ జోలె నా చంద్రవదన. .
విప్ర. ౪. ౪౧.

క. వదనాక్ష స్తంభకనక, సదనము మీఁద కోల
కొనర్పు ప్రస్తవిలువు న,మొదలింటి శంఖ
శంకువా, యిది యనఁగాఁ గంబుకంఠ
మింపు వహింపన్.
పాండు. ౨. ౪౦. అం. భా. ౩. ౨౪.

౨. ప్రాక్తనము, తొల్లిటిది, తొల్లిటివాఁడు,
పూర్వుఁడు.

ఆ మొదలి పెక్కుజన్మములఁ బుణ్యకర్మముల్.
భార. ఆది. ౩. ౧౨౦.

చ. . మా, మొదలిటువా రొనర్పు విధముం
గాని యూడిటి సేమ నిర్యోదన్ ..
భార. విరా. ౧. ౧౮౬.

౩. (క. మొదలిగ) ముఖ్యుఁడు, ప్రధానుఁడు.
..కులోత్తుంగ రాజేంద్ర చోడయరాజుల
ముదిగొలి గుద్దవాది మొదలి భీమినయకుడు...
ద. శా. ౪. ౧౦౫౪.

అవ్య. ప్రభృత్యర్థకము, ఆరంభించి, మొదలు
కొని.

శా. . విపంచి నిన్ను మొదలున్ నీ వంటమిం
జేసియా, యులాపం బెయ కేకఁ బల్కుఁడు...
మనుచ. ౩. ౫౮.

సీ. కనుగొన్న మొదలు తక్కినమాట లాలింప
బుద్ధి పుట్టని పుట్టుభోగి విడిచి . .
వరాహ. ౧. ౩౨.

వ. ఇది మొదలు నాకు విరాట ఉత్తమాకు
లై తివి ...
..కశా. ౯. ౧౯౯.

జ: మొట్టమొదట, మొదలంపల్కులు, మొదటి
తేల్పు, మొదలంటు, మొదలాడు, మొద
లార్పు, మొదలితేక, మొదలిపేరు, మొదలి

ప్రోలు, మొదటికొలువు, మొదలంకొను, మొదలు పెట్టు, మొదలు ముట్టు, మొదలాడు, మొదలెత్తు, మొదల్చెడు.

మొదలు కొ(ల్కొ)ను. అ. క్రి. (√ మొదలు)

౧. ప్రారంభము చేయు, ఉపక్రమించు.

క. వినవడియును చెప్పెడ నేఁ, గనవడియును మునికృపం బ్రకాశం బై తోఁచిన యది యును విశదంబుగ, వినిపించెద మొదలు కొని సవిస్తారముగన్.

భార. భీష్మ. ౧ ౬౩.

(ఇట 'ఆదినుండియు' అని తాత్పర్యము.)

క. అనుటయుం వైశంపాయన, ముని జనమేజయ నృపాల ముఖ్యునితో ని, ట్లనుఁ దత్కథా ప్రపంచము, వినిపించెద మొదలు కొని వివేక నిధానా. ఉ. హరి ౪. ౫

గీ. . ఎచట, నుండి కది మొదల్కొని చెప్ప మునిద యనిన .

కళా. ౩. ౨౬౫.

౨ సమీపమగు, మొదలంటు.

గీ. కాదలు చలితముంగ దశి నమకోర్కెఁ దీర్చి, రొదలఁ బాదవిన వదిలంపుటీ సుమర్చి, మొదలుకొని తేనలు చెమర్చి మదమెలర్చి, గదలరోద లార్చి గగనంబు గదల నార్చి.

హై. భా. ౨. ౯౬.

(ఇట పాపాదమస్తకము అని భావము).

స. క్రి. ప్రారంభించు, తొట్టు.

(వ్యవ.) నన్నయ మొదలుకొని చిన్నయ సూరి వరకు గల కవులందరును ప్రామాణికులు.

మొదలుపెట్టు. స. క్రి. (√ మొదలు) ప్రారంభము చేయు, ఉపక్రమించు.

(వ్యవ.) ఈ దినముల గ్రంథముల వెల్లు కట్టుట మొదలు పెట్టినారు.

మొదలంటనుట్టు. అ. క్రి. (√ మొదలు). సమీపించు, మొదలంటు.

చ. .. గొల్లని బిలిపించి నీవు పదిలంబుగఁ గోడెలఁ బట్టుకొన్న నానునఁ దనరారు చున్ మొదలు ముట్టఁగ జేయుము వైరు అన్నియున్.

నీలా. ౨. ౫౯.

మొదలాడు. అ. క్రి. (√ మొదలు) నిర్మూలమగు, మొదలంటఁ బోవు.

ఉ. ఉల్లము చల్ల నయ్యె మొదలాడె మనోరథముల్ జగంబుపై, నొల్లమి పుట్టె ...

కవిక. ౩. ౨౧౧.

మొదలెత్తు. అ. క్రి (√ మొదలు). మొదలంటఁ బోవు, సమూలముగ నశించు.

చ. ధరణీపు చక్కి కన్పొదురఁ దామద సాక్షిఁ బెట్ట నష్టకం, బారసి మనోజరాగ పరి పూర్తి నొక్కించుక సేపు నిర్భర, స్మరశర పుంఖ సంఘటిత షట్పదరా ప్రమదాగర చ్ఛటా, స్ఫురదనిలాస తారమున బోరనఁ దా మొదలెత్తెనో యనన్. వైష. ౩. ౬.

మొదల్చెడు. అ. క్రి. (√ మొదలు) చచ్చు, మరణించు.

సీ. .నీల్లుట మొదల్చెడు టడంగుట...మీాలన మరణము ..

అం. భా. ౨. ౨౨౫.

మొదవ. వి. బల్బజము, ఒక జాతి తృణము ?
(చి. వి., శ. ర.)

మొదవు. వి. పాఁడియావు, ఆవు.

మత్తాక్ష్కర. సదనము శరబింద కంభువిధ మొదవ బాయయుఁ గలుగు, మొదవు నిధి నిధి నేని నట్టు నేర నిమ్మనిఁ బ్యాప్తమగ్న...

భార. ఆను. ౩. ౯౯.

సీ. అడవులోఁ జేటి చన్నవిని రాజధుల
మున్నాడఖ కొండల కెల్లఁ బిదుక కైతెఁగ...
మనుచ. ౨. ౧౧.

ద్వి. ప్రొద్దు కేఁ దీర గ్రుంకెఁ జాలమున
నంతి, మద్దు తేఁగలు వచ్చి మొదవులఁ
గలచె. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౭. ౪. పం.

ఉ. శ్రీరాభిషేకము . మొదలియుడపున నాళ
కోల పోషనివసమున మొదవులు ...
ద. శా. ౪. ౧౧౩౭.

క. ఉదకము చేతను కపటపు, మొదవు మడిచె
మొదల నుదకములచేన ఉడిన్, బ్రతిక
నుదకంబు ధరలో, నది గాన విపాహృతా
హ్వాయంబులు దాల్చెన్.
వరాహ. ౧౦. ౭౧.

సీ. అడిగినఁ గాడుకక ప్రదరు తేల్పులకు
నిచ్చులఁ బాఁడి మొదవులఁ జాల
కొసఁగు ... నీలా. ౧ ౪౯.

౨. తొలి చూలి యావు.

సీ. ప్రథమ గర్భిణి పేర వరగును మొదవన...
ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

మొదుగ. విశే. ౧. కింశుక, బిఱుసు. (కర్తృధారయంబున దీనికి విగాగమము బహుళము.)

సీ. పొదివిన వందంద మొదుగని యుటచేత
పిడత తో కారలు గ్రేవి గ్రేవి ...
హరి. పూ. ౭. ౧౭౧.

౨. పాంద్రము, దట్టమైనది. (శ. ర.)

వ: మొదుకన.

మొదుకన. వి. (√మొదుక.) ౧. కఱుకఁదనము. (దీని యాక్రేఁడిత రూపము మొదుమొదుకన.)

ఉ. ...మొదుకొమ్మ అరటికొనుట మొదుకగాని
మొదుక నుడు విడిచినరకోల మరుమడుంచు
తెలియక ... హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

సీ. మార్వశ్చైచాలిల మొదుమొదుకన రైవ
చేని దాఁ పత్యగ్ర మైనటించు ...
మద. ౫. ౫౯.

౨. బరువు.

ఉ. ... కరవాలంబు శుండాల కుంభస్థలంబులు
వగులఁగ్రేసిన మొద దంటి మొదుక నైనఁ
గెడు దంతంబులు నఱకి చులకం జేయుచు...
భార. భీష్మ. ౨. ౪౧

మొద్దఁడు. విశే. (సం. ముగ్ధః) ౧. మూఢుఁడు. (శ. ర.)

చ. ... తా, నిటువలె సెద్దు మొద్దనికి సేమి
టికిం దగులంబు పేసె ... సురా. ౭౦.

౨. లావైనవాఁడు. (శ. ర.)

మొద్దు. విశే. (సం. ముగ్ధః) ౧. మూఢుఁడు, మూఢురాలు.

క. మద్దుమమిా యిదిమాడని, మద్దు మమిా నాదు
మాట పాలించితివా, ముద్దుమమిా యూ
పానిది, మొద్దుమమిా...చంద్ర. వి. ౩.౪౨.

౨. వాఁడిచెడినది, మొనపోయినది.

(చూ. మొద్దువోవు.)

౩. లావైనది, స్థూలము.

సీ. మొద్దు ప్రాఁదులు దాఁకి మొనగోళ్లుపట్టుచు
మురిసిపోయిన కాళ్ల మొద్దుప్రేళ్లు ...
సురా. ౫౪.

ద్వి. బద్దపిక్కలు నంటు బలిసినతొడలు,
మొద్దుఁబాదంబుల మడిగినప్రేళ్లు ...
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౦. పం.

వి. ౧. కొమ్మలు విఱిగినప్రాను, స్థాణువు.

సీ. మొద్దు ప్రాఁదులు దాఁకి మొనగోళ్లుపట్టుచు
మురిసిపోయిన కాళ్ల మొద్దుప్రేళ్లు ...
సురా. ౫౪.

౨. [illegible] భాగము, ప్రకాండము.

గీ. ...బో ల్పి కాండము మొన లొత్తు ద్రవఁ
గము ...

ఆం. భా. ౨. ౩౬.

చూ: మొద్దుబోవు.

మొద్దువోవు. అ. క్రి. (మొద్దు + పోవు) వాఁడి తేనిదగు, మొనచెడినదగు.

సీ. భుజవాస్తుని చేత వజ్రాయుధము జాఁగ
దుర్దీప్తి పాదటి మొద్దువోరు . .

భీమ. ౪. ౧౦౪.

గీ. బుద్ధి నీగట్టి హృదయసంపుటముఁ దాఁకి,
కుంఠితము లయ్యె మరునంపకోల లెల్ల,
మొద్దువోయి కదా యిప్పు మురవిరోధి,
యలరు లెల్లను వర్తులాస్యంబు లయ్యె

వైష. ౮. ౧౩౯.

మొన. వి. (క. మొనె. త. ముసై.) ౧ సైన్యము.

క. విను కొండ చాయఁ గదుఁ బెంపున మార్గాని
కడిమి మీఱి పొంగి యదరినన్, మొన
లొంతర్గిన విఱుగుం, బనుచే కయ్యంబు
వోడుట కత్తులగైనన్.

భార. శాం. ౩. ౧౪.

ఉ.. ని, న్ని మ్మెనలోఁ బో విడుచుచో
గుహుఁ డిప్పుడు కూడు మంతయున్ .

భా. రా. అయో. ౨౪౫.

శా. ఆలోకించెడు శార్ఙ్గము త్కటపటు బాణౌఘం
బుచే నీ మొనల్, కొలం గూల

ఉ. హరి. ౪. ౧౯౫.

౨. వ్యూహము.

క. మొన దీర్పు కరవు యంత్రము, లకేకము
లానర్పు తీర్పు ... సేనాపతికి సైఱమలు
గావలయున్ ...

భార. శాం ౩. ౩౭౦.

క. ఏకంబది మొనిమిదిలక్షల, దనుజాలు రాత్ర
... సమర వర్గాసైన్యంబుల్, మొన సై
పడి యుత్సాహించా, బనాగనతి సమర నడిచి
రా న్నృప తనయుల్.

ఉ. హరి. ౪. ౨౨౨.

గీ. అతథరింపుడు జనమేజయక్షితీశ, జరుగ
కట్టను సమ్మాని కల్లభుండు, దైత్యసైన్యంబు
లికిఁ దరతరంబు, నడలి మొన తీర్పరించి
యుద్వేలవృత్తి పారి. ౫. ౨.

౩. దురము, పోరు.

క. నడచి మొనచేయ వాయిక,పడి విడు విడు
మనుచునున్న ప్లవగ బలంబున్ ...

భా. రా. యు. ౬. ౫౧.

ఉ. .. పంచశర సుందరరూపుల జారవీర
లన్, గ్రొన్నన వింటివాని మొనకుం గది
యించెద నంచు తెంచుచున్ ...

హంస. ౩. ౨౦౮.

౪. సేనాముఖము, నానీరము

సీ....పొల్చు సేనాముఖము మొన యనఁగ...

ఆం. భా. ౨. ౨౧౦.

౫. అగ్రము, కొన

క. సకలక్షత్ర భయంకరుఁడగు భార్గవద్రభికి నని
మొనన్ మార్కొన నో,పక వలియం
బౌఁడె యీ, ముకుందుఁడు భయాతి తెక
మునఁ బడిమాఱుల్.

భార. సభా. ౨. ౪౬.

సీ. మొన లావులించి వాసన సల్లఁ బసిగొని
తేఁటేఁ టిగము లెంగిలిం కుండ, ... గిరిజ
పూజింపఁ బసిఁడి తామరల విరులు ...

కు. సం. ౩. ౩౫౧.

సీ. చిగురుఁ దాకురపాటు జిష్ణుంచుఁ బనుదోయి
మొనల క్రొవ్వేఁడిని మునుఁగఁగాఁ ...

వైష. ౨. ౧౧౯.

చ. .. పట్టెఁ గ్రోధ వాఁగలి మొన హస్తికా
పతి చెకల్పి కొరడుఱ [illegible]

రేఖ రమణీకింబ బలై యమునంల హా క్రీశా.
హరి. ౩. ౩౭.
అం. భా. ౨. ౩౪.

౭. శస్త్రవిద్యా విశేషము, ఒకవిధమగు సాధన.

సీ. ..సాధకాఁ డనఁగను శస్త్రదళంబుఁ,

గీ దలరుఁ దద్విద్య సాధన యనఁగ నొగడు, నలుకు పరుపడి గాయమానంబు విసరు, మొన అనంగను దద్భేదములు చెలంగు ...
అం. భా ౨ ౨౦౫.

క. . . అరమీటు మొన నొరమీటు మొన సరి తాలంపుమొన లాదిగాఁ గల పదిరెండు మొనలు .
ప్రబంధ. ౪౮.

౪. ఖడ్గాదులధార, వాదర

మహోగ్రస్థర తై,చిన చక్రంబా విరోధి శితి పతి నడఁగించెం జలంబున్ దహించెన్, మొనలన్ జేయింటన్
వరాహ. ౫. ౪౧.

౮. బాణాగ్రము.

మ. ఇవతంకోర్కృతము నీవెంబం దునిసి పోకే బాలిసో సప్తసా,లిశా మారీచుని తల్లినో .
చం రా ౬. ౪౫.

౯. ముందు, పురోభాగము

ఉదా. యాగా. ఆరెలుఁగు చేఁ బలుఁగురాయనికి తో వగు బటారము వమరాలి వగదామము మొనసైరా,కీరుచటికిం జాతిఁగి పోరుదు వలాశపశదా యని ..
చం. రా. ౫. ౪౨.

(విణ. ఎదురు, ప్రతి?)

ద్వి. మంటర నీ దేరి మొనకు రా వనుచు . .
ద్వి. క. పా. ౨. ౫౧౪. పం.

మొనలకైదువ. త్రిశూలము.

క. మల యమాతుఁ జవరి తేరను, గలిగిన మొనలోల్ప మొనలకైదువ తాల్పు .
అచ్చ. రా. అరణ్య. ౧౧౮.

ఇష్టే. మొనలవాలు, మొనవాలు.

ఉత్సాహ. మొలను డోలుఁ దలను జాలు మొనలవాలు నిండు నెన్నెలలఁ బోలు నొదలిచాలు ... నీలా. ౧. ౧౧౯.

సీ. ఒకకేల మొనవాలు నీకపట్టు వినుజాలు మొనతోలు నెమ్మెనఁ జెలువుదాలు .
చెన్న. ౪. ౭౦.

స. మొనకట్టు, మొనకాఁడు, మొనకాలు, మొనకెస్పు, మొనకోను, మొనగాఘు, మొనగుబ్బ, మొనగురువు, మొనగోరు, మొనచేయు, మొనదేబ, మొనపడు, మొన పల్లు, మొనయిడు, మొనలిడు, మొనలెత్తు, మొనవ్రేలు, మొనవెలవి.

మొనకట్టు. అ. క్రి. (√మొన.) ౧. మూర్కొను, ప్రతిఘటించు

వ. వాఁడు వడిపం దక్కుటిరాజులం గౌరవులు నీకు మొనకట్టరు
భార. కర్ణ ౩. ౧౨౪.

౨. ఉత్సహించు, ఉత్సాహపడు

క. వనరుహాగర్భున కైనను, వనరుహాలోచనున కైన వనరు హరిపుణ్యాటునకైనఁ దరము గాద,మ్మౌని వరుశౌ పాగ్ని కెదిరి మొనకట్టంగన్. హరి(వ). ౧. ౨౦౭.

౩. గుంపుగూడు.

చ. కలువలు నిక్కుఁ దమ్ములు మొగంబులు ముచ్చుముడుంగ నింగిఁ జొక్కలు మొనకట్టి మొత్తములుగట్టి విహంగము పంక్తి నీడ మల్, మెఱిని చేర ...
భా. ౩. ౨౭.

వి. ౧. ఉత్సాహజనకమగు మూలికావిశేషము. (ఓకాహళ స్తంభనమూలిక. శ. ర.)

సీ. మొనకట్టు పెత్తమ్మి మొత్తమ్మునకు రచ్చ
పట్టు రమా వధూపరివృఢునకు ...
చంద్రా. ౫. ౧౨౦.

(విణ ఉత్సాహకరము. అని శ. ర.)

సీ. చనవులోఁ దారికట్టును మొనకట్టును దెలుపు
వారల మనవులు ఫలించె ...
కువల. ౫. ౫౬.

౨ ఉత్సాహము. (శ. ర.)

మొనకా(గా)ఁడు. విణ (మొన + కాఁడు. బ. మొనకాండ్రు, మొనకాండ్రురు, మొనకాఱు)

౧. శూరుఁడు.

క. ఎట్టి మొనగాండ్రు లేనియుఁ, గట్టిగ నా
యెదుట నిటము గలఁగఁగఁ బలుకు, ర్నట్టు
కాని నేఁడు మిగుల, నొవ్వట్టిఁడ వీ వెట్లు
నిలిచి పోరెదు చెపుమా.
అచ్చ. రా. బాల. ౨౦౨.

౨. ముఖ్యుఁడు, ప్రధానుఁడు. (శ. ర.)

౩. సేనాధిపతి.

క. అని యతఁడు వల్కఁగా నింద్రుని మొనగ
మును జాచి నారదుఁడు తా లింకన్,
మొనగాండ్రకు మద్దత్తుగ, వని సేయఁగ
వేల్పు టొజ్జ నంపఁగ వలయున్.
మల్లు. పు. ౨. ౧౦.

మొనకాలు. వి. (మొన + కాలు) పాదాగ్రము, కాలికొన.

సీ. కవీరవయోజజైల సంఘట్టనమునఁ, దిరిగెఁ
దరఁగలు ధూమి ధృద్వయుల, సత్త్వగరిమ
రొంచని బలుకొ్లన కాళ్ళమీఁద, వడరు
జడమాత్రులకు మొలు వగు రొండు . .
ఘటికా. ౨. ౧౨౩.

మొనకెక్కు. అ. క్రి (√ మొన) అధికమగు హెచ్చు.

క. మనసు గరఁగించు శిగ్గులు, మొనకెక్కని
కోపములను మచ్చుటగా నూతన భూషణ
ములం గోరుచు, మొనయుట మొదలైన
పెల్ల ముగ్ధల చేష్టల్.
గంధ. ౧ ౩౮

మొనకొను. అ. క్రి. (√ మొన) ౧. తోఁచు, స్ఫురించు.

క చని యమ్మౌని గనుఁగొనఁగను, దవపాదాం
గుష్ఠమునను ధర వ్రాయుచు నిల్చిన పెవ్వతె
దీ వనిసను, మునివర చిత్తమునఁ దలియ
మొనకొను ననిరాయెన్
అధ్యా. ఉ. ౨౨౪. శ్లో.

౨. సమీపించు, చేరువగు

క. విన రైతి రిట్టి హేతువు, జనియింపఁగ వలె
మనకు సాంఘాతిక మై, మొనకొవిరొు
మరణకాలం, బనుమానం బింక నేమి యున
వుడు నంతన్.
రంగా. ౩. ౧౫౫.

మొనగాలు. వి (మొన + కాలు) అశ్వగతి విశేషము.

గీ. పొలుచు నాస్కందిత విశేషము మొనగా
ల్పనంగ .. అం. భా. ౨. ౧౯౮.

ఉ. వీతఖలీన మై యతుల వేగమున న్మొనగాలు
ద్రొక్కుత్రు,స్థా తురగంబు నెక్కి యులస
త్స్థితిఁ జేస్పదమంబు వానికిం, జేరఁడు వేల
మేరుగిరి సింధుత్ర నత్సపదంబు దూరత్రు,
స్థాలము దైవజానికి నిజాంగక తార్క్ష్యము
దక్ష్య పెద్దయున్ ..
శేష. కంక. ౨. ౧౫౦.

మొనగుబ్బు. వి. (మొన + గుబ్బు) స్తనాగ్రము.

చ. ఒకనికి మోముచుంబనము లొక్కనికిన్
మొనగుబ్బ పోటు. . హంస. ౪. ౩౯.

మొనగురుపు. వి. (మొన + కురుపు) వ్రణవిశే
షము.

క. కని దీని కెత్తఁ దోడ్పుడు, మనుజాని దలఁ
పంగఁ బసులమారియు వచ్చె, న్మొమ గండ
మాల మీఁదను, మొనగురుపుం బుట్టె నన్న
మాసం బాయున్. ద్వా. ౧. ౫౩.

మొనగోరు. వి. (మొన + గోరు) నఖాగ్రము

వ.. మచ్చురంబున విచ్చలవిడిఁ గదిసి పయింబడి
బెడిదములగు నిడుద మొనగోళ్ళ గ్రుచ్చినఁ
దామును మెదిరి పైకొని కొట్టుకతి
చంద్రా. ౨. ౭౪.

(ఇది భల్లూక వర్ణనము.)

మొనచే(సే)యు. స. క్రి. (మొన + చేయు)
వాడిఁజేయు, పదనుబెట్టు.

ఉ. చిత్తజుఁ దల్లి తూపు మొనచేసినఁ జేయఁ
గనిమ్ము పైద్యజం, బెత్తిన చిత్తనిమ్ము
వచియించెదఁ గల్గినమాట గట్టిగా ...
విజ. వి. ౩. ౧౫.

అ. క్రి. ౧. ఉదయించు, పొడచూపు.

ఉ. తోయజవైరి మాను రవి దూర్పుదెసన్
మొనచేసెఁ జుక్కలుం, జాయలు దీసె ..
కృ. శతం. ౩. ౫౪.

మ. కటి దార్ఢ్యకర పాటఁ గన్గవ కటాక్ష శ్రీల
గర్వంబు చూ,పుటఁ జన్నుల్ మొనచేసి
యుంటఁ బగడంబున్ దార్కొనన్ మోవి
పూ,నుటఁ దారుణ్యపు బందుకట్టుగుట
మెసంగియుం బెళ్ళు కె,వ్వుటికో పోయి
మింటారికాల్ల మసమాత్రు ప్రాప్త దార్ప
త్తిమై ...
ధం. శా. ౩. ౧౨.

౨. మోహరించు.

సీ. మోహరించె ననఁగ మొనఁజేసె ననఁ
దోఁచు .. ఆం. భా. ౩. ౧౦౧.

మొనదేఱు. అ. క్రి. (మొన + తేఱు) నిశిత
మగు, వాఁడి కలది యగు.

గీ. నృపులకుఁ దెల్పె నపుడు మాధు పద
పాంగ, పాన మొనదేఱినయనంగళర
మనంగ . .
రా. వి. ౩. ౧౩౦

మొనపడు. అ క్రి. (√మొన) ఆవృతమగు,
కప్పఁబడు.

క వని కడఁగి యసుర లెనుబది, యునిమిదికే
లొక్క మొగిన యొత్తిన మారియుం, గినిసి
నిశితంబు లేసిన, మొనపడె గగనంబు
మొయిలు మూఁగిన మాడ్కిన్ ..
ఉ. హరి. ౧. ౧౪౩.

మొనపల్లు. వి. శా. (మొన + పల్లు) దంతా
గ్రము, పంటికొన

సీ. చక్కెర కెమ్మోవి చవిచూడఁగే గాని
మొనపల్లు మొనుకున మోపరాదు...
దశా. ౨. ౩౧౧.

సీ. మొనపంటి మడుపు వేఁడిన నీకు యొసఁగ
నందుచుఁ జూచు కన్గొని మోవి నొక్కు
దాని ...
ఉ. రా. ౧. ౩౧౯.

మొనసు. అ. క్రి. (√మొనయు) ౧. కలుగు,
పుట్టు.

గీ. శకశమూజాని విరచనాథులు వినంగ, మొనసె
మొనపున మురరాజ మొగము, తెల్లఁబోయి
నిలచనని తెలిపెమరుధంగి నా న,తిలలామంబు
భవనంబు తెల్లఁబోయె ...
శరాభా. ౩. ౫.

సీ. [illegible]
[illegible]

గీ. అంగసంభవునకు [illegible]
[illegible]...
చంద్రా. ౧ ౩౨.

౨. ప్రకాశించు, ఒప్పు.

గీ. [illegible],
[illegible] ... [illegible]
[illegible]... శరా. ౪ ౧౪౩.

౩. పొందు, అతిశయించు.

౪. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] పరమా. ౪ ౧౬౦

క... [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]...
కను. ౫. ౬౩.

స. క్రి. ౧. మొనయఁజేయు, పూనఁజేయు.

సీ. [illegible]
[illegible]...

గీ....[illegible].
చంద్రా. ౪. ౧౨౪.

౨. కలిగించు, పుట్టించు.

మ. [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]. కాశీ. ౧. ౧౯౦.

సీ. [illegible]
[illegible]...
బసవ. ౩. ౬.

మొనయించు. స. క్రి. (√ మొనయు)

౧. మొనయఁజేయు, కలిగించు.

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible] .. శు. రా ౧. ౧౪౧.

౨. వ్యాపింపఁజేయు.

సీ. [illegible]
[illegible]..
ఉ. రా. ౧ ౯౯

మొనయుడు. అ. క్రి (√ మొను) పాఁడి గలిగించు, పదను పెట్టు.

గీ. [illegible],
[illegible]..
దశా. ౨. ౨౫౨.

మొనయు. అ క్రి. ౧ యత్నించు, పూను.

క. [illegible]
[illegible]
[illegible] ...
భార. ఆది ౮. ౨౪౯.

గీ. [illegible]
[illegible]
[illegible] ...
భార. ఆశ్వ ౧ ౧౯౨

గీ. [illegible],
[illegible]...
కాశీ శు. ౬ ౩౪.

ద్వి. [illegible],
[illegible]
[illegible]... ద్వి. పారిజా. ౧౪౧౫ పం.

౨. పెరుగు, అతిశయించు, వృద్ధి.

చ. అనఘుఁడయి పాదిదేవుఁ బరమాత్మ, గనుం గొన కెన్నవంబులన్ కొనసాగుచునుండా జాంబవతుఁ కొండ్రద...నృసిం. ౧. ౮౩.

క. అని విని ధర్మతనూజుఁడు, జనపతులకు గృష్ణుఁ జిత్తసరసిరుహములం, దనిచిరి పుల కాంకురములు, కొనసాగఁగ నానందభావ్యములు గదలంగన్...

ఉ. హరి. ౨ ౬౧

క. అనుమాటలో ను కలిగా, కొనసిన పేరాస వారముఖ్యయముజేత జ్ఞానియును గొండాడుఁ. గదనం, బని సగ్గనఁ దబ్బి దీవి సంభ్రమ కొండదన్. విప్ర ౪ ౬౩

౩ సంభవించు, తటస్థించు.

తు ... విఘ్నంబు పూజావిధిన్, కొనయన్ దానవచంద్రుఁ డద్భుతరసాంభోరాశిమగ్నాత్ముఁడై ... ఉ. రా. ౩ ౨౧౯

సీ. దైవంబుకృప లేక తను బ్రోవఁదెవ్వఁడు. సాహసవర్గంబు లైన కొనసాగునిం ... రాయలింగ. ౫౦. పారంగ. ౨ ౧౧౪.

౪. అవతరించు.

క మోహముల లేక జగంబుల, మోహింపఁగఁ జేయ నేర్చి కొనసినకృష్ణున్, మోహింపించెద మునిరొంటి, మోహమున విధాత దాన మోహితుఁ డయ్యెన్

భాగ. ౧౦ పూ ౫౩౩

క. అని పలుకుచుండ సిద్ధులు, వనితలు తద్వరము కొదలి వరాయునితో, దొనసింది కొలికి కొనసిన, కవదుపమగంధిలాక్ష్మి కళికలో యశఁగన్.

పుసు. ౫. ౨౧.

౫. ఒప్పు శోభిల్లు.

సీ. మాణిక్య ప్రమ్నలో కొనసాగు శృంగారవదు యుగళంగ సౌభాగ్యమంతయును

గీ. అల్లకపని,యంతరంబున నేర్పైన నేర్పరించు రస్న .. రామా. ౧. ౧౨౪.

క. అలనాడ శబ్దార్థ ములకుఁ, దెలుపంబున పక్వ గ్ర ప్రస్ఫుటయించి సమ,జ్జ్వలదు ల్లేపావశ్యం బగ,మంచే ను శ్రేణి యనఁగ కొనసాగం గ్రతుల్ ... కావ్యా ౫. ౪౭.

గీ కొనసాగె నొకకడ పామిసంపుల్లమల్లి, పాటలీ చంపకోత్పల ప్రొదిగములు...

పారి ౩ ౪౬.

౬. ప్రత్యక్షమగు, గోచరించు.

క. తొల్లిటిమునులు తపంబులు, కొల్లలుగాఁ జేసి కాని కొనసిననిదపన్ః పల్లవితంబుగ జేడరె, యుల్లములకుఁ బ్రియము లైన యుచితార్థంబుల్ ... కుచేల. ౧. ౯౫.

౭. రూపొందు.

సీ. తనయదృశ్యత వదుమున తాల్చి పొంగరైయు కొనసినయతనుస మ్యోహవిద్య ..

వసు. ౨. ౨౪.

౮. నశించు, అణఁగు.

చ తన దురుసంతతిన్ గనవి, తాను వధించిన పాపముల్ చెడన్, మునిగఁడుపాగుణ గ్రీనముల్ కొనసాఁగ శమంతపంచక, మ్మునఁ బితృతర్పణోచ్ఛలన మున్కలు వెట్టి భవద్భుజాయుగం, బున దిద మందమంబు భృగుపుంగవరూప వినాంగవాహనా.

ముకుం. ౬. ౧౦౯.

౯. సిద్ధమగు, ఉన్ముఖమగు.

గీ. ... కొంటెఁ, బెనఁగి యున్నను బ్రసవింపఁ కొనసి యున్న ... భార. ఆది. ౫. ౫౦.

౧౦. వ్యాపించు, అలము.

ఉ. అనిశం గైటభదైత్యహారి పరవాసం
కూరము లొన్నదిమై, మొనయం గొండొక
నిల్చి...

పారి. ౪. ౧౨

సీ. మొనయు దంపతులకు మొగము మిసిమిపారి
వనుమాడ్కి జీకటులలమె దిశల...

దశా. ౩. ౧౫౨.

క. చిత్తజుండు జగము పైదం, డెత్తుదు నని యొద్ద
పడపు టేమఁగనంగా, మత్తకోకిల దిశలఁ
బవిరము, మత్తిల్లుఁ జొదలి యొనఁగ
మొనసెం దారల్.

రసిక. ౪. ౯౫.

౧౧. ఉరుకు.

క. నానకవ మొనసి శరంబునఁ, బెనఁచి తెగిచి
వివిధంబొగ భీకరుఁ డగు నద్దనుజేంద్రు నజా
య్యాసం బునఁ బఱిట నిజిక యుంద్రపుత్త్రిఁ
దపముఁ డై.

నిర్వ. ౩ ౫౩.

౧౨. ఇది కొన్నిచోట్ల వాక్యాలంకారముగఁ బ్రయోగింపఁబడును.

గీ. మొనసి మొలనూలి మువ్వల మొరపు మురువొ,

కు. సం. ౫. ౧౩౯.

ద్వి. మొగి నై వివాహేశ మొనసి కొల్పడితి,
జొనయదుమాత్సర దూషరబ్రహ్మ.

రం. రా. బాల. ౪౪. పం. ౩౧. ను.

౧౩. క్రి. అడరించు, చేయు.

సీ. మునుల నైతపములు మొనయుదమో యని
మూనులై యుండురు మాట లేక...

భాగ. ౧౦ పూ. ౪౫౪.

క. వనమునఁ బుట్టిన శాకము, లనయము భక్ష్య
మనుకు వాకఁటి చెదకే, విను మును చొప్పుదర
పొదలు, మున్ను మెచ్చఁడు కష్టప్పత్తి మొనసెం
తెఱుదు.

వా. శంత. ౨. ౧౩౫.

అ. క్రి. స. క్రి. మార్కొను, ప్రతిఘటించు.

చ. అనుపమదివ్యశస్త్రధరులై న యమర్త్యుల
కోపాదంబులో, మొనయుక కొంకేయుండు
సముద్రము బోచ్చి...

భార. అర. ౩. ౯.

గీ శపితుసంగిన యంతకకరణి యంత్య,కాల
రుద్రునిదర్ప మకాండప్రభుత్వ,ముఖము
మ్యగ్రభావము దోఁచు మొనయు సిరసమితిఁ
దగటార్పునభ్వ దాశల్యకందు

భార. శల్య. ౧. ౨౩౨.

గీ. ముష్టిఁగంబుల నొక్కటి మొనసెనేని, మిగతి
సిదాఁక రానిత్తుకు నిరాచ,రేంద్ర సిద్ధ
మొనగిని సి మెఱుఁగ మెందు,నిన్ను మార్గాని
మర్త్యులే నిలుచువారు.

రాజ. చ. ౨ ౫౪.

గీ. కర్కశశ్వరు మెదురంగఁ దాల్చి శరముఁ,
జెందుకొంచెదె మాయను వెనఁటి మొనయు,
మత్తకరిపుంభబవదశనిద్యుత్త్తతాలి,
మొనయు లేకను గుర్కులు మెఱుఁగు నటులు.

భోజరా. ౧. ౧౩.

చూ: మొనఱు, మొనయించు.

మొనలిడు. అ. క్రి. (√మొన) అంకురించు, మొలకెత్తు.

సీ. ఉత్తిమాఁద కేఁకలంగ విడి తదపృథ్వి
మొనలిడు కొండొక మొద్దుఁ జెలఁపు...

శకా. ౬. ౧౯౬.

మొనలెత్తు. అ. క్రి. (√మొన) మొలకలెత్తు

క. కనుల మొనలెత్తెఁ జేను, ఎదిగెను బిగు
తాల గంగఁ జెదరె నలికేకుల్, చనువున
సిప్పుంజీగను, ఘనమైన స్పృహింపంబొందు
గంగఁగ బోలుక.

నరసి. ౫ ౧౪౫.

మొనల్పడు. అ. క్రి. (√మొన) మొలకలేర్పడు.

చ. కొనలు మొనల్పటం గొలుచు కోలవిధంబున
దూయఁ జెక్కు చెక్కుని కుఱుమట్ట పుంజె
యుంకకట్టిడు నోరు కొసంగి కొట్టె నె,త్తిన
మునికాళ్ళ గోళ్లుపడిఁ బ్రేంచి రటాలునఁ
గుక్కు పట్టెడం, గొని పుడిఁ గట్టు పట్టి నృప
కుంజరు చెంగట నొక్కుఁ దద్ధతిన్.

చంద్రా. ౨. ౯౫

మొనవ్రేలు. వి. దే. (మొన+వ్రేలు) అంగుళ్య
గ్రము, వ్రేలికొన.

మ. అలనారత్నము నొయ్య నొయ్య మొన
వ్రేలన్ చేల వ్రాయించి ని,శ్చలవృత్తి
న్వరవర్ణపూర్ణపలకోసుంగంబు నొందించి
...సెయ్యంపు టొజ్జలు...వసు. ౩. ౧౦౦.

మొనసెలవి. వి. (మొన+సెలవి) సెలవిమొన,
సృక్కాగ్ర భాగము.

క మొనసెలవి రొత్తి క్రియ సా,వనమున్
మూర్కొనుచు నజ్జు నాకడు నేగన్...

మనుచ ౬. ౪౫.

మొన్న. వి. దే. (మొదలు+నాఁడు+క.
మొన్నె.) ౧ కడచిన దినమునకు పూర్వదినము.

క నిన్నను మొ న్నన నావలి, మొ న్ననఁ
బ్రకృత తిథియందు మాఁడు నడుపగా,
మొన్నఁగ నరిగడి వచ్చును ..

అం భా ౧ ౯౨.

చ అని విని యుత్తరుండు దగ వజ్జనపాలకు
తోడ ని ట్లను, న్యనకొక రాజ్యముం గలదె
నన్నను నిన్నను నిన్న మొన్న ని, రనితర
సాధ్యశక్రు విజయంబునఁ గాంచిన యప్డు
గల్గఁ జేసినయది దక్క...

భార విరా. ౫. ౩౪౯.

ఉ. అక్కఁడు మొన్న మున్న రమశాంధర వాడిగ
నేఁగుదెంచి యా,తోకర మేమి చెప్ప నను
బూకిఁ గైకొన కప్పుడో వధూ,క్రాంత నికాంత
పొందరుచూపాకె గులాలు నక్కలల్లినం, దై
వనరాయనందన మహాకనిలో విడియించి
నేసలన్.

ప్రభా. ౧. ౪౨.

౨. అనిర భూతకాలము, కడచిన కొలఁది
కాలము.

ఉ నింటిరె తమ్ములార యొకనింత వినంబడె
మొన్న యే మొ ము,క్కంటిఁ గనంగ సెల్ల
తెలగంటి దొరల్ మును తేఁగి బ్రాక్కొ
ని,బంటుల మమ్ము నొంచెదరు బాధలఁ
బెట్టి మకేళపుత్త్రి,క్కంటకుల్ వధించి
మముఁ గావఁగదే శివ యంచు వేఁడినన్.

ఉ. రా. ౨. ౪.

ఉ. అమ్మక చెల్ల యే మొటుఁగ దారయ
మొన్నటి చిన్నవాల యూ,యమ్మ...

ఇందు. ౩. ౪.

మొప్ప. వి. ఒకవిధ మగు జలజంతువు (గ్రా.)

బ చేఁప మెడ కిరుప్రక్కలనుండు ద్వారములు,
(శ. ర.)

మత్స్యాదుల శ్వాసకోశములు. [గ్రా]

మొప్పె. విశే. మూర్ఖుడు.

ఆ. ఎద్దుఁ దెలుప వచ్చు నేఁడాదికైనను, జూచి
దెలుపవచ్చు మాటమందు, మొప్పెఁ దెలుప
రాదు ముప్పదేండ్లకు నైన...

వేమన. ౨. ౬౫.

గీ. మూఁగలుఁ గోకలుఁ గస్తూరి మలయజంబుఁ,
గప్పురంబును గూరిగుంపు మొప్పె లెల్ల
నెక విరోకలియుగము లోకనరక,ముల వహిం
చిరముఁ గావలై పుట్టుచుండ్రు.

కేయూ. ౩. ౨౫.

సీ. అతఁడాయ విగాది యాదినుండి బందెఁడు
మొండితప్పె గులాము మొప్పె గోపు...
కాంగు. ౫. ౧౧౪.

జ మొప్పెతనము.

మొప్పెతనము. వి. (√మొప్పె) మూర్ఖత.

క. మువ్వది యాతేండ్లది యుం, దప్పదు
నొక్కచని కొంచెఁగ డేలాగున సీ, విప్పదు
విద్దుకానియెడో, మొప్పెతనము మాన్ప
వలయు మందంబనిలో.
దశావ. వి. ౩. ౧౦౭.

మొయి(యు)లు = మొగులు. (తె మహిల్ -

ఇ మొయిలుగులు, మొయిలులు, మొయిళ్లు)
మేఘము, మబ్బు

క మోసె నభోమణి నక్కలు, గూసెం గల
యుంగ దెసలకుం బలుసాయల్, నేసెం బలు
మొయిళ్లు లదరి, ప్రోసెం దనుయుంతేఁ
దూర్యము లవధ్వను లై.
భార. విరా. ౪. ౫౬.

క ... హారియుం, గిరినీ విశిఖంబు లేసిన, మొన
వడె గగనంబు మొయిలు మూఁగిన
హాడ్కన్ ..
ఉ. హరి ౧. ౧౪౪.

గీ. ... మొయిలు, మొగులు మ బ్బన మేఘాఖ్య
లగును ..
ఆం భా. ౧. ౪౧.

మొర = మోర. వి పశ్వాదులదీర్ఘముఖము.

సీ. కరము మెంగము కొండి మొరకంత కడియంబు
మూఁడు మాలల లింగ ముద్ర లాత్త ...
శ్రీహా. ౧౦౧.

మొరడు. వి. ప్రోడు, స్థాణువు.

క. మతియు కళాశ్ఫలి, లేఁజకు, మతిరొ ధవళల
ప్రవిదుయాజము తలఁచక్, మతియు కొరి
మతియు చుట్టము, మతిక్రీనులు మాత
మొరడు ప్రాఁకలు ధాత్రిక్...
కేయూర. ౨ ౩౪.

సీ. మొరడు తంగిత పెట్టియుదుకవు జతలాతి
మోడు గాసని వానిమువర మరెయ్యె...
శే. ఐంచ ౩. ౧౭౫.

(ఇట మొరడుకంటెది గాఢమ వడుగూకు
గాంచుగా 'మొరడు' అని కవి వాడియు
ఙ్ఞాఁడు]

మొరపము[1] వి (√మొరయు) ధ్వని, ప్రోఁత

శే. ?.. మొరసి మొలనూలి మువ్వల మొరప
మునరె ..
కు. సం ౯. ౧౩౯.

క ...గడ్డమున గూఁడులు పెట్టిన పక్షికోటి
పెక్, మొరప మొలంగ రెట్టు మునిము
ఖ్యుని యాతను వంచుఁ దాపముల్...
కరాహా ౧౦ ౫౩.

సీ. చరణంబు సరిపతి మొరపంబు విన్న రంకులు
కట్ట యెదురు వింకులుఁ దొలఁగి...
అము. ౯. ౭౪.

మొరపము. 2 వి శర్కర, గులకరాయి.

సీ. ..మొరప మునంగ శర్కర దనద్ప...
ఆం. భా. ౨ ౨౯.

(ప్రాత, ప్రాఁత ప్రతి పా. మొరప యునఁగ
ప్రాఁతప్రతిపా)

మొరము(ర్ము). వి. ౧ శర్కర, గులకరాయి.

ఆ మొరపవాన పెల్లుగురిసెకులాక్షతి, దొల్లెఁ
బడియెఁ బడుగు నెల్లకడల...
భార ద్రో. ౩ ౩౭.

సీ. మృదుకయ్యపై నున్న మొలఁకలా పల్లెడు
ములండ్లు దట్టం బైన మొరప శేల...
ప్రభులిం ౨ ౫౪.

౨. గరుకైన దూర్లము. [మొరము ఆని వా.]

సీ. అనువొందగ కందంద యుల్లాసిల్ల బలుగద
శస్త్రుచేతులయందు చదివి, చదివి, చదువు
మొరయ్యగఁ నధ్వర్యు తూలాదులఁ బలికి
పిలుఁగు జర్గ్య సొలసి సొలసి...
పారి. ఉ ౨ ౧౪.

పింఛి మొరయు, పసుపు మొరయు. [వా]

మొరయించు స. క్రి. [√మొరయు] ౧. ప్రోగించు, ధ్వనింపఁజేయు.

ఉ. మొరయించుచున్ మరుఁ డిక్షుచాప మనిశం
బున్ దక్షవాటీ మహో,గ్ర మధ్యంబున
నుజ్జగంబు గెలువన్ .. భీమ. ౧ ౭౯.

క. కొండియు రాముఁడు ... సొం, బుందున
శంఖంబు నత్తుడు మొరయించి రోగిన్...
చంద్రభా. ౨ ౬౪.

సీ తరుణీమణి యుక్తంబు మొరయించ
కొలఁది యొక్కట మూఖపా యూఁద...
వాల్మీ ౩ ౧౨౫

౨. చాటించు.

సీ. మమ్ముఁ జొచ్చినా రెఱుంగుము మున్ను
రిపులని మొరయించుగతి మాటు ప్రోగు
గిరులు... కవిక ౨ ౭౩

ఉ... సిద్ధపురీపుపైఁ జాటుకు స్వాహాత్రి
గోత్రంబునిచ్చి తకటన్ మొరయింపఁ
బంచుటయు... విక్ర. ౪. ౪౯.

మొరయింత. వి. [√మొరయు] ప్రోఁత.

క. వదనా మొరయింత చెలితా,పద మాటికి
పీటు బ్రహ్మణదనా... ఆ. వి.౪ ౬౪.

మొరయు. అ. క్రి ౧. ప్రోయు, ధ్వనించు.

ఉ... రత్నాలతాటంకముల్, మొరయ
మ్మా పుర హేమ ఫలా సలయ సముల్
ప్రోయుంగ... పార. ౬ ౧౧౩.

ఉ. కరిపన్ రుద్రుల నింగ్రమ్మాని చిరిచిక్కుల్
చేతకాదుండు భుల్, మొరసెన్...
ఉ హరివ్. ౪. ౯౯.

సీ మొరయగు హేమలతోడి సురుచిరంబధరంబు
మందరయానమునకు నంద మొసఁగ—
ప్రబోధ ౧ ౭౧.

౧. [పక్షులు మొ.] కూయు

ఉ. కృకవాకుల్ మొరసెన్ గృహాశికిఁ ద్రిభం
గిన్ ధుగ్న కంఠ, ధ్వనిన్ ..
మనుచ ౩ ౫౫.

ఉ... త్రిభంగిగా మొరసెఁ జెంతం దాప్రు
చూడొ ఘుముల్ ..
వసు. ౪. ౧౨౭

చ. పరువడి భేకముల్ మొరయఁ బ్రాగ్దిశ
నుండి కడంగి తెమ్మెరల్, సొరయు...
శుక ౧ ౧౭౭.

౩ [ధ్వని] ప్రవర్తిల్లు, కలుగు.

ఉ మొరసెం దివ్యమృదంగనిస్వనము సమ్మో
దానుసంధాయి యై...
౧. ౧౭౦.

క దరిసి విరిసోనవానలు దొరసె సుధాంధోవ
ధూమధూరగానంబుల్, మొరసె దివిఁదూర్య
రవములు, విరిసె పుష్ప వానహార వియదనం
తంతగ్ .. రామా. ౩. ౧౧౪.

౪. మొరయించు, మొరయింత.

మొరళి. వి. పొరటి, ప్రియాలము, ఒక చెట్టు.

సీ. దినముల్ గ్రొత్తయు త్రిశకుల మావా
మక్కలు కాలిమని మొరళిపళ్ళ...
పి. శకుం. ౧. ౯౯.

మొరసు. వి. ౧. మొరయు, సులకతాళం.

చ. నరుఁడు దివింగ నార్చు ఘురపాతములం
గనకాద్రి చెంగటన్, గర మురరంజితా
మొఱగు గట్టు పృథివిం జూర్ణితంబు లై,
ఘురశిఖలట్లు దూలు... కవిక. ౨. ౧౦౦.

సీ. మొఱపుతోల యునంగ మొఱపుతోల యునంగ
కర్పూరిలావసుభిక్ష మెఱయు...
ఆం. భా. ౨. ౮.

౨. కొఁప్రులలో నొక తెగ.

గీ. కంటి మోటాటి పెదగండి పొగడాఁడి,
యెర మెలవు లాడికొంచారె మొఱయుగోడ,
గాడిదఁ కొపులు మొదలైనట్టిఁ దనర,
కొఁప్రులకు పెల్లి మిన్న యుకాఁపు
గోడుకు .. మాంగ ౪. ౧౩౬. (శ్రీ పా)
మిరా. మోటు దూధము.

గీ. మొఱగు మోము వినాళి నా దూధుఁ
డొప్ప... ఆం. భా. ౩ ౮

మొఱిఁచెట్టు = మొంటె. వి. కాలిత లాడుకొను
గన్నచేట

క. అమ్మరో రాజ బంగరు, క్రొమ్మొఱిఁచెట్టు
ముత్తియములు గాని తేజ ..
కవిరా ౨ ౪౦

సీ. చేటు నా పూర్వంబు చెంగు మొంటె
మొఱిఁచెట్టు యునఁ బ్రహ్మసూత్రాఖ్య యుంగు
చుండు .. ఆం. భా. ౨. ౨౪౦

మొలు = మొల్లు. వి. [క మొంతె] అర్థము.

గీ. మొల్లు యన మొలు యనఁగ నాతో
యునఁగఁ, గోడు నాఁ గోఁటి నాఁగ
నాక్రోశ మొప్ప... ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

క. అమొలు తేమలఁ దెలిపి...
మను. ౪ ౬౪.

సీ. ఏమి మాటలి నిం తేల చెరవునేయ, ఎంత
వాడైన మొలు యొక్కటిని కరట, ప్రాణ
సభలరె కొనరే ప్రాణ మిచ్చు, మొలు
విమలక మొక్కరే మధురకాథ...
పా. కరం. ౨. ౪౫.
నరా. ౩, ౩౪.

ఇ. మొలుటమోట, మొలువెట్టు, మొలుపైటు.

మొలుఁగు. స. క్రి. ౧. వంచించు, మోసగించు.

సీ. ...అనిమిసుసంభుంబు నొక కొఱలుకఁ
బాడకుఁడు మొలుఁగి. ఆ. యెరిగి తనదు
గుత్తి యర్పించి గోత్రం, నాక్రమించె...
భార. అను. ౩. ౧౦౧.

మ. కములాధర్త ధవర్యోధిపయి చక్రంబుం
బ్రయోగింప సుత్రమక్త్రం బది యార్య
నామక భిదాదర్శాంధు విష్ణుక్ మొలుం,ని
మహారాహుపుఁ దుర్నియం దుముము కేఁగం
గాక చక్రంబుచేఁ,దుముదై పోవని వారలం
గంతె పి దోషంబు గాదొకో.
నను. ౪. ౩౧.

క. వినుము మత్తమురాలుకుమిూ, జనకాయక జనక
తనయ సందేహముడం, బది తేదు మాకుఁ
దల్లము, జనులకు మము మొలుఁగ రాదు
సకలప్రియులక్
భార. ఆర. ౪ ౧౬౩.

ఆ. పిడఁ గడవఁ జాలు పేలకు బలి గాఁగ,
నడుగు పెట్టి తిరుగ నార్చు మొలుఁగి,
చెంగటిఁ దలఁప నరుల గొదవిన నొదవ
దే,కరణి హృత్కృదేవిఁ గన్నుఁ ప్రాము...
మను. ౪. ౧౦౬.

౨. కప్పిపుచ్చు, మాటుపఱుచు · పొంచు.

గీ. పంచభూత సుధాకర భాస్కరార్కు, చూడ
మనుదూషు పిదూషు బంధురమూడ, మొలుఁగి
దశ మూడు ప్రేక్ష్యో మొదలు చూచి, పె
ట్టెలుఁగువారి కొలుల విడుచు పేల.
ఆ. పారి. ౪ ౯౭.

సీ. లీలతో నా మొం జూలింపఁజే మొఱఁగుల
మొఱ. తెలుంగుడుఁ దన్ను మొఱఁగువాఁడు.
భాగ. ౮ ౮౩.

గీ. ఇంతదనవుడు వారొద్ద నిచట నుండి,
యూరిగొఁ జదువంగ నని ధర్త కలిత
మొఱఁగు .. కాశీ ౪. ౭౫.

వ.... ఒక్క తరువండంబు వలుంగుల మొఱంగి
రోష్ఠునం దూపు సంధించి...
రామా. ౫ ౩౧౩.

వి. ౧. వంచన, మోసము.

ఉ. ...ఓరి మొఱంగుఁబోఁడు లే,కైవడి నైన
జేఁడుడుదు గాద మొఱంగు లెఱంగఁ
గోరుబా, రై వినరానిమాట లకటా నుగ
వానికిఁ జెప్ప వచ్చునే..
హం. పంచ ౪ ౪౬౬.

౨. మోసపుఁబలుకు, వంచనావచనము.

గీ. తల్లి గొబ్బాల కైయుండెదే కుమారుఁ,
డుడుటు మొందక పోవునో యని దుకుఁడు,
కలిగినప్పుడు కోడలు కలద పిలు, వనుచు
తెరచు మొఱఁగు లిట్టాడుటయును...
వి. పు. ౬. ౨౨౬.

విశే. మోసపెట్టువాఁడు.

సీ. లీలతో నాము చాలింపఁజే మొఱఁగుల
మొఱ తెలుంగుడుఁ దన్ను మొఱఁగు
వాఁడు... భాగ. ౮ ౮౩.

చూ: మొఱఁగుడు

మొఱఁగుడు. వి. (√మొఱఁగు) వంచన,
మోసము.

పీ. ...వంచన మొసంగు

గీ జూడఁగు బ్రతుక్కు కేవల పిక్కుజాలఁగు
మొఱఁగు, దనఁగ...
అం. భా. ౫౭౨

మొఱకు. వి. ౧ మొక్కు, మొండి, వాఁడి.

క. విలుంగుట గాజక మొరయుం, దుఱకలకు
వాలఁ గొంతదన బది గొంతికల్, గొంతిక
బొగులదు తగులదు, విఱు మొఱకఱ పోరుఁ
బుల్లసిరి దంతంబుల్ ...
హం. పంచ. ౪. ౫౪౦.

౨. మూర్ఖత, తక్కువతనము [శ. ర.]

విశే. మూర్ఖమను, తక్కువరైనది. [శ. ర]

మొఱకడము. వి. [√మొఱకు] దార్ఢ్యము.

పీ. . .కంఠని మొఱకదములు.

గీ. తలఁచుకచ్చినఁజంపకతోలఁగుమొక్కఁడు ..
పారి. పూ ౯ ౧౩౦.

మొఱకు (ర్కు) విశే. (సం. మూర్ఖః)

౧. మూర్ఖుఁడు.

క. కొలఁ గంది కోరి యొ ట్లకుఁ, దొలా
విూతంబ్రి నిట్టు దగి చంపిన యా, మొఱకు
శతధన్వ నిట్టుడ, వఱకిద మాటాట లే
నాచక్రమునన్.
వి. పు ౬. ౨౭౩.

మ. మొఱకై యొల్లిఁ బ్రచండకోపుఁ డగుచున్
శోణాదుభూధర్త కోఁ,కర్కశాఁడాత్మయుఁ
డినం గలాఁడే...
మల్ల. ౧. ౪౩.

గీ. పెద్దలెల్లఁ బ్రతిష్ఠించుపిదప లింగ, మూర్తి
యగుఁ గాని కెలయును మొఱకు గలఁడె...
కన్న. ౨. ౧౩౫.

౧. పరుషము.

ద్వి మొఱకు పెంబ్రుకులను నా దు రు వినా న
నులు, గఱకుకల్లనికేను గండోరు
కొలని... ద్వి పారిజా. ఉ. ౨౭౨౮ పం.

౩. క్రూరుఁడు.

గీ. అనుచు నారాజు పలికినయాగడంబు, మచ్చ
టల కబ్బురం బంది మొఱకుకుఱక, కలఁకఁ
దన మూఁడి .

రంగా. ౨. ౩౭.

వి. ఒకానొకరయాటవికజాతి.

ఉ. పాయక వేరు వెల్లకియు . కానలో,
నేరుదఁ దార రైు పొలుచు సెర్కులు
మొర్కులు నేకపాదులున్

కు. సం. ౭. ౭౯౨.

జ : మొఱకదము, మొఱకుఁదనము.

మొఱకుఁడు = మొఱకు. విణ మూర్ఖుఁడు.

క తల్లిదండ్రులు, మునకొని చెప్పంగ
వినియు మొఱకుం డై వచ్చినపిదప నిల్వఁ
గను వంగవవకమా చనిన జనియెఁ గా
కమవారున్

భోజరా ౭. ౧౦౪.

ఆ. ముతికినాఁటివారు మొఱకులు పెనపరు,
లుఱవవారు ద్విజుల కాస పెద్ద, యనుచు
దేశభామలను గులంబును దిట్టు,నతఁడు
దండు వచ్చు కతపణములు.

విష్ణు. ౨. ౫౭.

గీ. దీనితేనియఁ ద్రావినమానవులకు, జరయు
రుజయును దప్పియుఁ జావుఁ గలుగ, దనఁగఁ
గొందఱుబోయలు విని కదంగి, యొఱక
, మొఱకు లై చతిఁ బడ నుఱికి రపుడు.

భార. ఉద్యో. ౨. ౨౪౮.

మొఱకుఁదనము. వి. (√మొఱకు) మూర్ఖత.

క. మొఱకుఁదనంబునఁ జెంచెలిఁ, జెలఁగొని
నీమనుమఁ డులకఁ జెదఁ బాల్పడె రూ,
పతి యని పలుకఁ జెల్వఁగఁ, బంచె
నసన్ వింటు పంచభూరులు పనిరెన్. .

అర్హ. రా. కిష్కి౦. ౬౧.

క. ... మొఱకుఁదనంబున వినాఁడి పతికి కొట్టు
గాఁ బదపుట్టనంబులు పరగెంచురట్టడి దను
జాలును . ఉ. రా. ౪. ౨౯౧.

మొఱమొఱ. వి. (సం. మర్మరః) బట్టలు లోనగు
వాని ధ్రోఁత కమకరణము.

ద్వి. మరు పైనకుచ్చెల మొఱమొఱ మొఱయ.

ద్వి. పరమ. ౨. ౫౭. ; పా.

జ : మొఱమొఱలాడు.

మొఱమొఱలాడు. అ. క్రి. (మొఱమొఱలు +
ఆడు.) (వస్త్రములు మున్నగునవి) మొఱమొఱ
యని ధ్వనిచేయు. (శ. ర.)

మొఱయించు. స క్రి. (√మొఱయు)
మ్రోగించు, ధ్వనింపఁజేయు

సీ. కంజదళ పై వ్రాలి కంపు లీన విపంచి
మొఱయించు నారదముని యనంగ .

రా. వి. ౩. ౯.

గీ. నారి మొఱయించి తెగనిండ నారిఁ దిగిచి.

దశా ౪. ౧. ౨౦౭. వేం. మా. ౩. ౮.

మొఱయిక. వి. (√మొఱయు) ధ్వని, మ్రోఁత.

సీ. మొఱయికవిడుతంతి మొఱయ సానందాబ్ధి
మునిఁగి కన్ కెప్పలు మోడ్చి మోడ్చి .

షట్చక్ర. ౨. ౮౯.

(మొఱయికనిడు = మొఱయించు.)

మొఱయి(లి)డు. అ. క్రి. (మొఱ + ఇడు) ఆర్త
నాదముచేయు, మొఱపెట్టు.

క. ఏరుదఁ బతిఁ బొడగానక, .. మొయిడు
మొఱయిడు .. కు. సం. ౫. ౫౪౪.

క. అఱపు లడిగి పాపా స్త్రియుఱచేతికిఁ బండ్లు
వచ్చినప్పుడు మమ్మును గఱచెదవు గాని
కసు సెద, మొఱయిడు మది రొట్టెద వయులు
వినియెడిక ... కళా. ౩. ౨౧౮.

గీ. అఱచె వాపోయె పెద్దపు మొఱలిడె నవఁ,
దనరు రోదనమును జేసె నటుల కాఖ్యలు .
ఆం. భా. ౩. ౧౮. దశా. ౪. ౧౮.

మొఱయు. అ. క్రి. ధ్వనించు.

సీ. మొఱయుకనిడుకంతి మొఱయ నానందాబ్ధి
మునిఁగి కన్ రెప్పలు మోడ్చి మోడ్చి
మల్లపు. ౨. ౧౯.

జ : మొఱయించు, మొఱయిక.

మొఱవ. విశే. వాఁడిచెడినది. (చూ. మొఱవ పోవు)

జ : మొఱవపోవు.

మొఱవపోవు. అ. క్రి. (మొఱవ + పోవు) ౧. వాఁడి చెడిన దగు, మొక్కపోవు.

సీ. మొఱవవోయెనో వక్రముఖవక్రహరమహా
సంపర్కనిర్వక్రచక్రధార .
సిం. నార. ౪.

౨. క్షీణించు.

సీ. ముదిమి నింద్రియశక్తి మొఱవ వోకుండంగ
మైథునక్రీడ రేమఱమి యొఱవు
కాశీ. ౬; ౧౩.

మొఱ(లు)పెట్టు. అ. క్రి. (మొఱ(లు)+పెట్టు) ౧. ఆర్తనాదముచేయు, కూపెట్టు.

మత్తకోకిల. ఎంతయున్ మొఱపెట్టె వేదము
లీశ్వరా మము దేవతాంతకుచేఁ బడకుండఁ
బ్రోవవె యంచు దశా. ౧. ౨౪౩.

౨. కష్టములు చెప్పికొను.

క. వగఁ బొగులు దీనజనముల, ఖగగమనుఁడు
బ్రోచుచున్న గతి యొప్ప శిలన్, మగువ విను
రాజా గొట్టఁగ, మొగసాలకు మొఱలువెట్టు
మాధులు గలరే. కుచేల. ౧. ౭౫.

౩. పెద్దగా ధ్వనిచేయు.

మ. ... కసవుఁ గఱచి చేరయుత్తి మొఱపెట్టుట
కరులయందు .

ఆము. ౪. ౧౨౩. (ఏనుఁగు పక్షమున)

మొఱవైచు. అ. క్రి. (మొఱ+వైచు) మొఱ పెట్టు; ఆర్తనాదముచేయు; పెద్ద ధ్వనిచేయు.

ఉ. . సమస్త నిర్మాణ ధృతిప్రకాశకరు
మాధవునిం గెనకంగఁ బోవు గీర్వాణుల
బోకుఁ డంచు మొఱవైచెనో యన
బ్రోసె నంత నిస్సాణము పాకశాసనుహా
జారమునం గదనాభికంపిరయై
పారి. ౪. ౭౩.

మొఱసడము. వి కుడుపకుక్క, కుడుములు మున్నగువానిని వేటాడెడు శునకము

ఆ. కొలంద్రదివ్వె యునికిఁ గని కొమ్మటుడు
ములఁ, గఱచి తిగిచెఁ గొన్ని మొఱసడ
ములు చంద్ర. ౨. ౪౫.

క. జాగిలములు మొఱసడములు, సాగఁ గలిసి
చాపముక్త శరగతి నంచా, జాగిలము లెదిరెఁ
బందుల, క్రోధాదికముగాలి కదర నితర
ముగ్. మనుచ. ౪ ౪౧.

మొఱి. (కి). విశే. మొఱ్ఱి. (శ. ర.)

మొఱఁగు=మొఱవు. అ. క్రి. ౧ (కుక్క) కూయు, అఱచు.

సీ. పెక్కు లయ్యెఁ గుక్క, లిభకుంభదళన
మహాస్థనిష్ఠురనఖముఖుఁ దగుహరివిరాఁక
మొఱిఁగి రేమి, అ పేయకోపు .
భార సభా. ౨. ౩౧.

చ. దవుదవ్వులఁ గన్గొని పారసేయుమున్,
మొఱఁగఁగఁ గొరబాలకులు మూఁకలు గట్టి
మిఱుంద రాఁగ .. కూఁగుడు వచ్చె

వాకొందు భీషణన్ ...

భోజరా. ౩. ౪౨. ఆం. భా. ౧. ౧౨౨.

౨. ప్రేలు, ప్రలాపించు.

క. మఱి శివుఁడు భక్తిఁ గొండంతం, దఱిగిన చిఱుతొండనంబిఁ దనవాఁ డనఁగా, మొఱుఁ గక రేఁటికిఁ గారులు, మొఱిఁగెదు నీ మంత్ర తంత్రములు సేకొనునే.

శివ. సా. ౪౭౩.

వి. ౧. కుక్కకూఁత భషణము. (శ. ర.)

౨. ప్రలాపము, ప్రేలుట.

(వ్యవ) ఇంక నీమొఱుఁగులు కట్టిపెట్టు.

జ : మొఱుఁగుడు

మొఱుఁగుడు. వి. (√ మొఱుఁగు) కుక్కకూఁత, భషణము (శ. ర)

మొఱువు = మొఱుఁగు. (శ ర)

మొఱో = మొఱ్ఱో. వి. (భయదుఃఖాదులచే చేయు) ఆర్తధ్వనికి అనుకరణము

మ. పని లే దేఁటికి బాధపెట్ట నమన బ్రహ్మణ్యా మైలో మొఱో, యని యుచ్చైర్ధ్వనిఁ గూఁతపెట్ట ముఖశాలాగ్రంబునన్ శ్రాద్ధదే, వునిఁ గట్టించెను వీరభద్రుఁడు .

కాశీ. ౩. ౭౯.

మొఱ్ఱ = మొఱి. వి. ఆర్తధ్వని.

చ. తగవులు నిల్పఁ జాల్పడిన దైవము వక్కట నీవు ప్రముచ్చువై, మగువల మాత్రమున్ బయిసిమాలిన సేరికిఁ జెప్పికొందు మిఱ్ఱగ మున రావాగొట్ట మొగసాలకొ మొఱ్ఱ పవిత్ర కీర్తి యున్, జాగడికిఁ గన్ననీవ తలపోసి రొఱుంగుట కాక యచ్యుతా.

పరమ. ౪. ౧౧౦.

గీ. మొఱ్ఱి యన మొఱ యనఁగ వాపోక యనఁగఁ, గూయి వాఁ గూఁత వాఁగ వాక్రోశ మొప్ప ..

. ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

మొఱ్ఱి. వి. అంగన్యూనత.

(వ్యవ.) ఆ పెండ్లికొడుకునకు కొంచెము గ్రహణపు మొఱ్ఱి యున్నది.

సీ. మొఱ్ఱిన భిన్నత్వ మొనరును .

ఆం. భా, ౨ ౧౨౪.

విశే. ౧. అవయవలోపము కలది, మొఱి.

(చూ. మొఱ్ఱివోవు)

౨. న్యూనము, (సందర్భాదుల) కొఱఁత కలది.

వ. ఓరి నీవు నక్కడ వెఱ్ఱిమొఱ్ఱిచేష్టలు చేసిన భంగము నుమీ యనిన మనత్రుకులే వెఱ్ఱి మొఱ్ఱి రై యున్నది

మృ వి. ౨. ౩౨.

జ : మొఱ్ఱివోవు

మొఱ్ఱివో(పో)వు. అ. క్రి. (మొఱ్ఱి + పోవు.) అవయవలోపము కలది యగు.

(వ్యవ) ఆ కుండ మొఱ్ఱిపోయినది.

మొఱ్ఱో. వి. (భయ దుఃఖాదులచేఁ జేయు) ఆర్తనాదమున కనుకరణము.

గీ ఓడిలేవియుఁ బట్టి మొఱ్ఱో యనంగ, లింగ ముమ గట్ట కుడుగిము

ఆము. ౪. ౬౦.

ద్వి. మొక్కలంబుగఁ గురియా మొఱ్ఱో యనంగ, బిగువు పగ్గంబుల బిర బిరఁ దెచ్చి, తగ వంటఁ గట్టి రాస్థానంబునందు.

ద్వి. శ. సా. ౩. ౧౫౭. పం.

క. అందునఁ జావక మిగిలిన, కొందఱు పఱతెంచి యనురకొల్వున మొఱ్ఱో, యందఱు ప్రింగొను

దానవు, లందఱకును పీడం దారకొంకతం
దనుచుచున్. మొ. రా. సుం. ౧౩౨.

మొల¹. వి. ౧. చీల, కీలము.

సీ. గతి గాన నొదళుల విజిగడు వస్త్రముల్
దొలఁగు సంధుల కీచ్చు మొలలు గాఁగ ...
కు. సం. ౧౧. ౬౯౨.

(నక్షత్ర వర్ణనము.)

సీ. ఇనశరము క్త పై యిలఁ బడు నభమని నలుప
దాఁచిన వెండిమొల లనఁగ ...
శివలీలా విలాసము. కామ్మన. ౧.

గీ. చిత్తరవుగుబ్బ లేఁపునఁ జెరఁగు నంచు,
కొంచి మును నల్వ మొనలను నినుపమొలలు,
నించ నవి యంత నిలువక కొరయఁ జెరఁగఁ,
బొలఁతి కొంకి గంచెల బిగించఁ బోలుఁ
జామ్మ.
అచ్చ. రా. అర. ౨౪.

క. అరపైకంబున జేయని, హరివాసరమునకునై
నిజాత్మజుఁ దునుమన్, గరవాలుఁ జేతఁ
బూనిన, కరణి యునుపమొలకు కేడఁ
గాల్పుట సుమ్మీ. రుక్మాం. ౫, ౧౪౩.

౨. త్రాసుమల్లు. (చూ. మొలత్రాసు.)

జః మొలత్రాసు.

మొల². వి. ౧ నడుము, కటిప్రదేశము.

క. తలుగులబాది రొంటి దెసఁ జెయ్యలదా మొన
మొక్కవలన ననువై యుండన్, మొల
మోపి పెక్కుచుట్లన్, బలుద్రాటం జుట్టి
గోపభావం బమరన్ ...
భార. విరా. ౧. ౨౩౫.

చ. కలుచినపీసఁగు స్వేదదశ స్ఫురయున్ మొలఁ
బచ్చితోఁకలున్.
ఉ. హరి. ౨. ౧౨౬.

గీ. నలదు పక్కల విదుపంగ నలవ దేయు,
నడిచి మొలనిడియున్మనఁ బొడుగ నచ్చు...
మనుచ. ౪. ౨౦. అం. భా. ౨. ౧౩౬.

౨. కట్టుబట్ట.

సీ. తల పీద మొల పీద నలుగఁ దఁ బుచ్చినఁ
బూరి గ్రహించినః బోవనీక . .
దశా. ౬. ౧౩౫.

జః మొలకట్టు, మొలకత్తి, మొలగులికె, మొల
త్రాడు, మొలపూస, మొలవంకీ, మొలవిడి.

మొలక(ల్క)=మొలవ మొక్క. (√మొలచు
క. మొలిక త ముక్కై.) ౧. అంకురము,
మొక్క.

పీ. మొలక మొలవ మొక్క మొంటి కనంగ
నంకుర మొప్పుచుండు .
అం. భా. ౨. ౩౫.

సీ. తోరణమాలికాహారాంకురచ్ఛాయ వెలఁతి
లేఁజిటునవ్వు మొలక గాఁగ
సైమ. ౬. ౯౨.

గీ. మొనలు చూపినముత్యాలమొలక లనఁగ,
కొలుపు తోడుతఁ జెలిపలువరుస దనరె .
యయా. ౪. ౩౯.

సీ. తనతల నెలమొల్క తళతళ జిగిగుల్క వెలయు
ను త్రిపురారాశి గాఁగ
ఇందు. ౧. ౩.

(నెలమొల్క = బాలచంద్రుఁడు)
ఉ. రా. ౧. ౧౩౬.

౨. అంకురితబీజము, మొలకత్తినవిత్తు.

వ. .. చతురవాలికందు పల్లపదుకం బ్రమొల
కలచెలువునఁ జెల్లుడుల్లు ఫల్గునాకుగసంతా
దనవికీర్ణ శత్రుశేఖరపత్రపత్రంబులవలనను
భార. విరా. ౫. ౬౦.

౩. మూలవ్యాధి, అర్శము.

సీ...అర్ధంబు మొలక యం చనఁగ మెలయు .

ఆంధ్రా. ౨. ౧౨౮.

౪. వ్రణమునందలి దుర్మాంసవికేషము. (శ.ర.)

విశే. లేఁత ; చిఱుత, చిన్న.

సీ. ఈరేడు భువనంబు లేలు సంపద చేడె మొలక
చందురుఁ దాల్చు ముద్దరాలు ..

భీమ. ౧. ౪.

క. మొలకలు రాజకుమారులు, తలిదండ్రులు
లేనివారు దయకర్హులు భూతలమునఁ గల
ప్రజ లందఱు, నొలిచిన నొలి వాడెదరు
నంతోధనబాధన్ జై. భా. ౧. ౬౩.

శా. జీవంజీవనుహృత్కళాధరుఁడు లక్ష్మీ
భర్త యుం దక్క నయ్యా వాచంయ
మవర్య యిమ్మొలక ప్రాయంపున్నరల్
సేర్తురే, యావి ల్లెక్కిడ

రామా. ౪. ౭౬.

సీ. పలుకంగ నేర్తురు పాటలాధరముల మొల్క
లేనగవులు ముద్దుగురియ .

భీమ ౧ ౯౪.

మగమొల్క= పురుష శిశువు

ఉ . నాదు సంపదకు దిక్కగుచున్ మగ
మొల్క నీకిఁకన్, బుట్టునో యంటిమే
నిరనిపోఁడిమి గంటిమ. . కళా. ౪. ౩౪.

మొలకకట్టు=మొక్కకట్టు. స. క్రి. (మొలక+
కట్టు.) మళ్ళలో చల్లుటకై విత్తనములు మొల
కెత్తుటకు తడిపి ముడియఁగట్టు.

గీ. అలనఁ జేనియ నానిచి మొలకకట్టి, శర్కరా
బీజముల ముఖాశాదభూమి, భావజుఁడు
విత్తు ..

పాండు. ౩. ౧౯౧.

మొలకట్టు. వి. (√మొల2.) ౧. మొలత్రాడు,
కటిసూత్రము.

ఆ. బంగరు మొలకట్టురంగు మీఱంగ నాభిగ
భోగ ముద్రికయునుఁ బెట్టి...

దశా. ౨. ౧౮౪.

సీ. వాలుగడ్డంబుల కేల జాడింపుచు మొలకట్ల
గచ్చడంబులు చెరువుచు...

చెన్న. ౫. ౩౭౮.

౨. కట్టుకోక, అంతరీయము.

సీ. మొలకట్టు పాఱుటాకులు జాఱకుండఁగ
దీటి కట్టిన బలుతీవకట్టు. .

చంద్రా. ౨. ౩౯.

(శ.ర. వ్రాఁత ప్రతి పా. మొలఁగట్టు
ముద్రి పా)

మొలకకెంపు. వి. (మొలక+కెంపు.) రత్నాం
కురము, లేఁతకెంపు.

ద్వి. మొలక కెంపులపిడి మొలవంకిఁ జెక్కి

రఘునా. ౩. పా. ౧౩. పం.

మొలకత్తి. వి. (మొల2+కత్తి) బాకు, మొలను
చెక్కు కొను కత్తి.

సీ కిసలయాధర మేమిపసవుడాల్గుప్పటి కాసె
నొప్పుగ మొలకత్తి యమర .

శకుం. ౫. ౧౪.

మొలకబంగారు. వి. (√మొలక) పుట్టలలో
పురుగులవలన కలుగు బంగారము. (శ. ర., శ్రా.)

మొలకబేడలు. వి. బ. (మొలక+బేడలు) నీట
నానఁబెట్టి పొట్టు తీసినకాయ ధాన్యముల
దళములు.

సీ. శాల్యోదనంబులు సద్యోఘృతంబులు మొల
కబేడల పప్పు మోదకములు, కలవంటకంబు
లప్పళములు వడియంబు లతిరసంబులు వడ
లామవడలు . బ్రహ్మో. ౩. ౩౩౦.

మొలక (ల) లెత్తు. అ. క్రి. (మొలకలు+ఎత్తు)
కలుగు ; అంకురించు.

ఆ. ఆట మంకిలమగఁడు విరచించి మొలకెత్తె,
దివసములకు దొరలఁ దిరిగియుఁ జానఁ, గొకి
తనకులంబు వానియు వర్చెనయుఁ, దలఁచు
కొనుచుఁ దెలివి మొలకెత్తె.

పాండు. ౪. ౨౦౪.

గీ. మునిజనానంద కందముల్ మొలకెత్తె,
రావణగ్రీష్మతప్తధరాతలంబు, పైత్య
మొందంగ .. దశా. ౩. ౧. ౧౭.

మొలగ. వి. ఒక జాతిచెట్టు.

వ. వెలఁగల మొలగల బీఱల గారల వేములఁ
బ్రేముల పి శకుం ౨. ౧౪

మొలగులికి. వి. (మొల2+కులికి) ౧ సస్య
విశేషము.

౨. బ. ధాన్యవిశేషము (శ. ర)

మొలకొలికి, మొలకొలుకులు (వా. శ ర)

మొలచు(ల్చు). అ. క్రి ౧ (వృక్షాదిస్థావ
రాదికములు) పుట్టు, జనించు

(క) వృక్షాది స్థావరములు.

చ. పలవదు రోయఁ బాండవుల వారొక
యూటలేని క్రిమ్మటన్, బలమతి వన్య
సత్త్వముల పాల్పడి చచ్చినచోటఁ బూరి
యున్, మొలవద ..

భార. విరా. 3 ౧౪

చ. తో,య్యలిహృదయాల వాలమునయం
దమరాగ లతా వితానముల్, మొలచు
కొతింగి యంగజాఁడు మోహనశాణము
నారఁగూర్చినన్. విక్ర. ౪. ౧౪౭.

మను. చ. ౨ ౧౦.

(చ) సంతోషాదిమనోధర్మములు.

క. తదనంతరంబ గాముఁడు, మొదలగు యాద
వుల కెల్ల మోదము మొలఁగున్, మదిమొలవఁ
జక్రధరుపై, వదలక విమతిధిఁ బువ్వువర్ష ము
కురిసెన్.

హ. హరి. ౧. ౧౨౭.

చ. పాలఁకుక గంగచేయక తపోవన భూముల
చూడ నీమదిన్, మొలచిన కౌతుకంబు దుది
ముట్టఁగ లక్ష్మణాదేవు నిన్ను నం,దులకు మనో
ముదం వెనఁగఁ దోకొనిపో నిశువించి
తిన్

నిర్వ. ౮. ౧౩౭.

సీ. చూర్ణాలకంబుల క్రుక్కుఁ జక్కఁగఁ దీర్చి
నలువు సెమ్మనములో మొలవఁ బెట్టు ...

వైష. ౩. ౧౩౭.

(ట) మానవాది జంగములు

చ. చలువవెలుంగు వేల్పుల రసాయనపుంవొన
పాలవెల్లిలో, మొలచిన ముద్దుపాపఁడు
కుముద్వతి వేడుకకాఁడు తమ్మిలోఁ,గిలి గల
చంద్రబింబముఖికిన్ సయిదోడు చకోర
భోజనం,బుల సెఱదాత చందురుఁడు పూర్వ
దిశాస్థలి నొప్పె నయ్యెడన్.

కవిరా. ౫. ౧౭౦.

శా. పుట్టం బుట్ట శరంబునన్ మొలవ నంభో
యాన పాత్రంబునన్, సెట్టం గల్గను గాళిఁ
గొల్వను బురాణింపన్ దొరంకొంటి

భాగ. ౧. ౩.

సీ. తమ్మిఁ దాల్చినవానిఁ దమ్మి దొల్చినవానిఁ
దమ్మి మొల్చినవాని, దాగపించు

నరస. ౧. ౭౪.

౨. అవిర్భవించు, ప్రత్యక్షమగు.

క. అచ్చుతురానసురాసుం, దచ్చటఁ దా నపుడు
మొలచి యాశీర్వాదం, బిచ్చె సెయింద్రుఁడు
మెఱుంగులు, దచ్చెఁగదా ప్రాయమునకు
దీవన ననినన్ కళ. 3. ౪౫.

3. ప్రాప్తించు, సంభవించు.

మ. ... ఇభ్రుడు కళ్యాణ్య ప్రసాదంబుచే, మొలచెన్ గర్భము నాగమారమతి కాము గ్ధన్ విచారింప నేతలభ్రుం కెంద నెలం గనట్టియబలం దప్పించుచే తప్పగన్ ...
చెన్న. ౧. ౨౦౨.

ద్వి. మొలచెఁ గాళ్లును రెండు మును గురుభక్తి.
పండితా. పురా. ౧౦౯. పా.

క. అలుకయు మదమును గర్వము, నొలుకు నకారణవిరోధ మొందుజనులచె,య్యల కెక్కుడైనయాపద, మొలచును మధుబిందు కలహములచందమునన్
కేయూర ౨. ౧౦౯

జ : మొలక, మొలకకట్టు, మొలకకెంపు, మొలకబంగారు, మొలకచేదలు, మొలకరెత్తు, మొలతెంచు, మొలపఁబెట్టు, మొలవేయు.

మొలతెంచు. అ. క్రి (మొలచు + తెంచు. స్వార్థమున) కలుగు, పుట్టు

క. మునివర పాదగుచి త్రం,బునఁ గౌతూహలము ప్రాల మొలతెంచి తల్రు,ర్పున నెల రారెదు .
భార. అను. ౪. ౪౪౪.

క. ఏనుఁగు చేయుతెఱం గద,లోఁ బాలోకించి ధర్మలోభము ధర్మ,గ్లాని కర మయ్యె నని య,జ్ఞానవనఁ బొందుటకు సంశయము మొల తేరన్.
దశకు. ౫౯౨.

సీ. తరణికూటమున మే యురలి పద్మినిమేన మొలతెంచుమధుమద మొలంకకుండ

గీ. గిరిజ పూజించెబసిఁడితామరల వరదు ..
కు. సం. 3. 3౫౧.

మొలత్రాడు. వి. దే. (మొల2+త్రాడు) కటిసూత్రము, మొలకు కట్టుకొనుత్రాడు.

సీ. ముందటిధి ఠక్కాడి మొలత్రాటఁ దవిలిచు తోఁకగోఁచులబెంటఁ దూలువారు ...
ఉ. హరి. ౧. ౧౦౨.

గీ. జవిలిమొలత్రాట విసుక కచ్చడ మమర్చి .
విక్ర. ౨. ౯౪.

ద్వి మువ్వురి యగుదొడ్డమొలత్రాడు గట్టి .
పండితా. పురా. ౧౦౦. పా.

మొలత్రాసు. వి. (మొల1+త్రాసు) ముల్లు గల త్రాసు.

చ. ధమనియు శ్రావణంబు మొలత్రాసును బట్టెడ నీరుకారు కా,ణము పటకారు మూస బలువాకొపరీతులమచ్చు లాదిగా, నమరఁగ భద్రకారకసమూహ్యాయుఁ డొండొకఁడుండు నప్పుడిన్.
హంస. ౨ ౧౮౧

మొలనూలు. వి. దే. (మొల2+నూలు) స్త్రీలు అలంకారార్థము ధరించెడుకటిసూత్రము, రశన.

సీ. మొలనూలిమువ్వలమ్రోఁత విగుడ.
విక్ర. ౮. 3౯.

సీ భాత్రీమహాదేవి తాల్చినమున్నిటి మొలనూలి రత్నంపుమెఱుగ పసంగ
ప్రభా. ౧. ౫౪.

సీ. ముత్యాలపేరులు మొలనూళ్లు .
ధనా. 3. 34. ఆం భా. ౨. ౧౫౦.

మొలపించు. స. క్రి. (√మొలచు) మొలచునట్లుచేయు.

ఉ. ఏరొమిద చెన్నఁడున్ గనవియుంభ్రు.. గుర్కాడుతద్గళస్వనం, బాయతమైనకోకకము నద్భుతము మొలపింప ...
కళా. ౧. ౯౨.

సీ. కందచక్కారదీధి దండకెంపులతీవి మొలపించు చెంగావిమోవిదాని
ఉ. రా. ౨. ౨౩౩.

మొలపూస. వి. (మొల2+పూస) మొలత్రాటి యందుఁ గ్రుచ్చెడిపూస, బాలురకటి సూత్రము నందు గ్రుచ్చుబంగారుమొదలగువానిపూసలు.

గీ. ఘోరవాలంబు దలపోయ మేరు వయ్యె, భూరికారావళులు మొలపూస లయ్యెఁ, గమలినీనాయకుఁడు బొడ్డుపుంట మయ్యెఁ, దనుచు రాఘవునకుఁ దోఁచె నట్టివేళ.

సీతావి. ౨. ౧౩౦.

మొలవ. వి. అంకురము.

సీ. మొలక మొలవ మొక్క మోక మో పిలక మొటిక నా నంకురం బొప్పుచుండు

ఆం. భా. ౨. ౩౫

మొలవంకి. వి (మొల2+వంకి) మొలలో చెక్కుకొను కత్తి.

సీ. మొలవంకికొద్ది దెబ్బలిని గెల్చినవాఁడు గలిగె నీముంజేతి గవ్వదండ .

చంద్రా. ౨ ౫౪.

చ. అని మొలవంకి దుస్సి సమరార్భటిఁ జావడి క్రిందికిన్ గుభాలున దుముకన్

అహ. ౧. ౧౦౪.

మొలవఁబెట్టు. స క్రి (మొలవన్ + పెట్టు) నాఁటు.

సీ. ఈ నీరజాసన దాన కుసుమచేసి వలయు బీజము లెల్ల మొలవఁబెట్టె

కు. సం. ౪, ౧౫౦.

మొలవిడి. వి. (√ మొల2) పశువులోగవిశేషము

ద్వి. మొలవిడి పెలతెవుల్ ముకుబంతి కిపటు, తలమేదు తొడకు వాతము కల్లవాపు, . ఆదిగా నెన్నఁగ, గలపసరాలరోగములకు నెల్ల నవ. ౧ ౪౧. పా. ౩. ౬౦.

మొలవేయు. స. క్రి (మొలక+వేయు) నాఁటు. శాకరగింజలు మొలవేసితివి. (శ. ర.)

(వ్యవ) చింతగింజ మొలవేసినాఁడు = బాల కాలము నిర్వహింప సంకల్పించినాఁ డనుట.

మొలాజేమతు. వి. (హిం. ములాజిమిత్) ఆశ్రయించుట.

శా. రంగారాయఁడు మా మొలాజేమతుకై రా కేఁటికిం జిక్కె .

రంగా. ౨. ౧౯.

ఉ. . మ్యాయాదరణన్ మొలాజామతుకై చనుదేరఁ దలంచినాఁడు స, మ్మోదముచేత ర మ్మనెడిముఖ్యముగాఁ దమకోలు వచ్చినన్ .

రంగా. ౨ ౧౬౪.

మొలాము = మలాము, మొల్లాము, మోలము. మోళిము వి. (హిం ములమ్మా) ౧. బంగారు, వెండిమొ వానిపూఁత (శ ర)

౨ పుండ్లకు పూసెడిమందు (శ. ర)

మొలుగు(లు)= మోలుగు. వి వృక్షవిశేషము.

సీ. జువ్వి మామిడి జీడి సురుగుడు మొలుగు పాపట చంద్ర పవిరిక పాల రేల .

హం. పంచ. ౪. ౫౨౨.

సీ. గరగుకాయయు మొల్గుకాయ యందుగు కాయ లువిరికాయలు మస్తికాయ.

గీ. ఆది యైన యూరుఁగాయలు గల వతని యింట హంస ౪. ౧౩౫.

ఆ. పక్క పేర్చిపెట్ట పరగంగ పెనుకురు పెరపట్ట మిరెము వెల్లులియును, నూరి నీళ్లఁ ద్రావి నూసెయు మొలుగాకు, రసము గొనఁగ నెలుక విసము లడఁగు.

(బి. చి. వి.)

మొల్ల. వి. కుందలత, బొడ్డుమల్లె తీఁ; బొడ్డుమల్లె పూవు.

సీ. .... మొల్ల యనఁ గుందము చెలంగుచు....

ఆం. భా. ౨. ౫౨.

సీ. సన్నజాజులు సురపొన్నలు గలిగొట్లు
మల్లెలు సంపఁగెల్ మొల్లవిరులు ..
ఉ. రా. ౩. ౨౦౧.

చ. దృక్తరళ కాంతులు నుత్తర మిచ్చు
నంతరాం, తరముల నవ్వులుం గలుపతండము
మొల్లలు నంచు ఆము. ౨. ౨౦.
పారి. ౩. ౫౧

జ మొల్లప్రూను, మొల్లసుగంధి .

మొల్ల¹మి= మొల్ల¹ము వి ౧ సాంద్రత,తఱుచు

ఉ వల్లకముల్ సనిద్రకములై పొరలన్ జల
జాత జాలముల్, మొల్లమి నల్లసిల్లఁ దమ
ముల్ దమముందటిచోటి కేఁగఁగా,
బల్లునఁ దెల్లవారె నుమభల్లరణార్థులగుండె
ఝల్లనన్ రా వి ౧ ౭౮.

వ అవిరళవికచకిసలయవిలసితలతావితానంబులు
మరకతహరువిందనిచయఖచితంబులగు సగ
తులపగిదిఁ జూపట్ట సమకట్టు జల్లుల మొల్లమి
నుల్లసిల్లుచు
కళా. ౬. ౨౨౪.

౨. వర్గము, గుంపు

క. చల్లని కమ్మఁదనంబులఁ, జల్లెడు ననుకూల
పవనసంతతు లెసఁగన్, మొల్లమి గని
యుప్పమది, గ్వాల్ల భునాఁబోతు అంకపై చె
న్నొంటన్ . రామా. ౭. ౧౬౫.

గీ. తుటుము మొల్లము మొల్లమి తుట్టె వర్గ,
మనఁగ వర్గము తగు .
ఆం. భా. ౨. ౧౦౦.

విశే. సాంద్రము, దట్టమైనది, తఱచైనది.

క. మొల్లల పైచినలత్మ్రి, వల్లభనుతుఁ గాల్పవే
యవారితవృత్తిన్, మొల్లమిగ తాల పైచిన,
యల్లగాధిపున కివె యపవర్గ మజా
శివ సా. ౭౭౯

వ. ... మొల్లమిగ నంతకంతకు దిగంతరంబుల
దంతంబును దీరిచిన యిదుపులంబోశం
దీంద్రింప .. మనుచ. ౩. ౨౯.

మొల్లమి²= మొల్ల²ము. వి. ధనము.

క. అని యిట్లు పలికి మంతన, మున కాతనిఁ
బిలిచి మీరు మొల్లమి గలవా, రని కంఠుఁ
డాతేఁగి యుంచును, జన దిచ్చట నుండ
నొందుచాయకుఁ జనుఁడీ.
వి. పు. ౭ ౧౦౩.

గీ తల్లులును దండ్రియును దాము మొల్లమి గని,
మెల్ల సంతోషములఁ జెంది యుల్లసిల్లఁగ .
దశా ౮. ౨౬.

మొల్ల¹ము= మొల్ల¹మి వి. ౧. మొత్తము,
గుంపు

సీ జలధరంబన నెద్ది పాలపుంబు పుట్టించు
నిల్లాలి మెఱుఁగుల మొల్లములకు
పాండు ౫. ౨౬౧.

గీ. తుటుము మొల్లము మొల్లమి తుట్టె వర్గ,
మనఁగ వర్గము తగు ఆం భా ౨. ౧౦౦.
రగడ చాలు చాలు నీసంపెఁగ మొల్లము,
చాల కంటిపే పాదిరి మొల్లము
కువల. ౩. ౧౨౭.

౨. తఱుచు, సాంద్రత.

వ కొండగోఁగియుమఱుగుడుబొందులకు నంద
డించుకంకగృధ్రావళుల మొల్లంబు లు
ముసుంగుపడు పల్లంబులును .
మనుచ. ౪. ౩౭.

౩. పెంపు, అతిశయము.

ఉ పెల్లగ గుబ్బచేన్గవలు పెంపెసలారఁ గడింది
పేదుకల్, మొల్లము మీఱఁ గ్రొత్త తెలి
ముత్తియపున్ రతనంపు సేసబ్రాల్, చల్లుచుఁ
బేరటాండ్రు ధవళంబులు పాడిరి కొంద
అరయ్యెదన్ రసిక. ౬. ౨౦౦.

వ ..అల్లంబు మొల్లంబున ..శాశి. ३. ౧౭౫.

విశే. ౧. సాంద్రము, దట్టమైనది.

ఉ. మొల్లపు మొల్లపూఁ బొదల మొగ్గల నగ్గల
 మైనతీవలం, దల్లనఁ జల్ల నై రొలయు
 వందపు గందపుఁ గొండ గాడ్పుచే, నల్లిక
 బిల్లికన్ దనరు నామిడిమామిడిక్రింద
 భూమిభృ, త్తల్లజుఁ డల్లజాలవివిధంబునఁ
 బొంచి వారించె డెందమున్

కృ శకుం ౨. ౨౨౦.

ఉ. ఇల్లాక పట్టునం గడచి యేఁగఁగ సేరని
 చుంచు కుఱ్ఱలన్, మొల్లపుఁగాఱు కోనలకు
 మున్నరకం గొనిపోవఁ జూతురే

అచ్చ. రా. బాల. ౧౦౪.

౨. అధికము, హెచ్చు.

శా. బ్రహ్మాండ భాండంబు భేదిల్లన్
 బెట్టుగ వార్చి పేర్చి ప్రణయోద్వృత్తాంత
 కాకారుఁ డై, మొల్లం బైన బలంబులం
 బొలిచె సమ్మార్ఛ ప్రతాపంబునన్ .

భా. రా యు. ౧ ౩౪౪.

గీ. మొల్ల మగుకీ ర్తివాఁ డేడి మొల్లలార, శుక
 విగదితునిఁ జెప్రఁడు కింశుకములార.

భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧౫.

ఉ. ఎల్ల విధంబులన్ విమతికెక్కిన యీనృపు
 మూర్తి పత్నియై, మొల్లము లైన సఁపదలు
 మోచి వెలుంగుచు నున్న నాకు నీతల్లి
 నపత్ని నాడు నని తాఁ బలుమాఱును వచ్చి
 నాకడం, బ్రల్లదముల్ వచించు నది పల్కులు
 సే వినఁ జాల నెన్నఁడున్

వి. పు. ౨. ౧౨.

మొల్ల²ము= మొల్ల²మి. వి. (సం. మూల్యమ్)
 ధనము.

ఉ. ఎల్లధనంబు కోటుపడి తిందుకుశేశ్వర
 యింక నొడ్డఁగా, మొల్లము నాకుఁ జూపు
 మని ముందట సారెలు ద్రోచి యాడఁగా,
 నొల్లక యున్నచోటలంపక ..

భార. సభా. ౨. ౧౯౪.

క. నాయింటి మొల్లమునకును, నా యుదలికిఁ
 బ్రాణములకు నావారికిఁ దా, నాయికయై ..

దశకు. ౫. ౫౫.

ద్వి. తనమొల్ల మంతయుఁ దత్కారణమున,
 వనయుడు బస పు. ౪. ౭౯౩.

మొల్లమ్రాను. వి. (మొల్ల + మ్రాను) వృక్ష
 విశేషము.

సీ మొక్కపు కొక్కిన మొల్లమ్రాను .

గీ. మొదలుగాఁ గల్గు బహువిధ భూరుహములు.

హంస ౪. ౧౧.

మొల్లసుగంధి మి విశే. (√ మొల్ల) మొల్ల
 పూవువంటి పరిమళము గలది

ఉ. మొల్లసుగింధి నామనసు మోహము నాటడి
 వెట్టి నీవు నవ్వొల్లక వీడనాడెద వరూ
 తగవా వి పు. ౨. ౨౩౩.

మొల్లా. వి (హిం ముల్లా) మహమ్మదీయ పురో
 హితు లుచ్చరించు మంత్ర విశేషము.

మ. .. పైశారవం,బుల మొల్లా పఠియించు
 చున్ మధుజలంబుల్ జల్లి వేగాడ్పు భూము
 లచేఁ జైత్రపు సైదుజీర్ణదళి వహ్నుల్ గంటె
 త్రొక్కింపఁగన్

చంద్రా. ౪. ౨౦౭.

మొల్లాము = మొలాము.

ద్వి. పసిఁడి మొల్లాము గుబ్బల కవాటములు.

ద్వి పరమ. ౩. ౧౪౨.

మొవము = మొగము. వి.

సీ. మొవమున కగయు చన్గవపైని నునుమోవి
 తళుకుఁ గుంకుమ వసంతములు చల్ల ..

దశా. ౨. ౨౩౩.

మొవలి. వి. మొగలి. కే.

పి. శా. క. ౧౦౨౪.

మొవు = మొవ్వు. వి. మోవు.

ఉ. నాసికపేరురిమవ్వపుటనంటికిఁ బై బోవు లాకు లరయ్యో మ్నల్లానము చూపురేఁత మొవు లాగు మెయిం దిలకంబు గర్గెదుస్ .

కవిక. ౩. ౨౦౯.

మొవుదు = మొగుడు. అ. క్రి. ముకుళించు,

క. కవిసర్ప గారుడం బను, కవితా లక్షణ మొనర్చి గర్వితమద దుష్కృవి సర్పంబుల మొగములు, మొవిడించి కలంచి ముంచ ముందుగ చేర్తున్

కవిస. ౧.

మొవ్వి. వి. ఒకానొకచెట్టు,

వ ప్రోఁగువాఱించి రావుల మోవుల జావ్వుల మొవ్వుల రేఁగుల గోఁగుల రేలలఁ జాలల నొద్దుల మద్దుల విరుగుల విరుగుల నెమ్ములు జమ్ముల . పి. శకుం. ౨. ౧౪.

మొవ్వ = మొవు. వి. మోవు. అరఁటిచెట్టు లోనగువానియందు పుట్టెడు ముదుత వీదనిరేఁత అను మొలక.

రగడ. మొలచు మొవ్వుల నంటిమోవులను మోవు లను.

భాను. ౨. ౩౦.

మొసడి. వి. = మొసలి.

తరలము . . విన్మిదింపు శా దివి రేను తీర్థము లీసముద్ర తటంబువన్, విదితముల్ దురితాప హంబులు వీవి నెన్నఁడు వాడ నొ్వదు దురు సమ్మను లిందఁ గోల్మానదుల్ గొనున్ వడిఁ జొచ్చుదున్.

భార. ఆది. ౭. ౧౪౭.

మొసరు. వి. (క. మొసరు) ౧. పెరుఁగు, దధి.

గీ. అవ్వాడె పవితతి వర్ణించి కొలువు శ్రాడిడి ఫలంబు గొనుట పతయఁ గనెడి, పవ్వరిష్ఠ ఫలదు బంగవు మల్లికాద్యునికొలుపు మొసరు మమఁగఁ గొనుట.

కు. సం. ౧. ౧౨.

క. పెనరుంబ స్నేమిటి కని, కసరు స్నేయి గొనదుం పండుగను గొయకూర్చే, కొసరుం బలుచనిచల్లరొ మొసరుం గనఁ దతవిలోభ మున కే మందున్.

బహు. ౫. ౭.

మొసలి. వి. (బ. మొసలులు, మొసళులు, మొసళ్లు) నక్రము, జలజంతువిశేషము

ద్వి. కపిమసఁగుచుఁ దీవ్రగతి నంది వొక్క మొసలి యేతెంచి సముద్ధతిఁ బట్టుకొని పోవ దరి మన్నకొడుకు వాపోవ

పండితా మహిమా. ౨౭౪ పా.

ద్వి. పస విల్లు వెదలిన భయపడుతల్లి, మొసలి కొప్పించి యిమ్ముల మనఁ గలసె.

పండితా. మహిమా. ౨౭౫. పా.

గీ. . ఊడుము లన కెల్లిరిగఁ గుక్కపసికి బావులఁ బడుటకుఁ బనులరోయరవు, పెరలకు మొసళ్లు . .

ఆము. ౨. ౫౩. ఆం. భా. ౧. ౧౩౦.

మొసలి పెక్కుముజోదు = మకరకేతనుఁడు, మన్మథుఁడు.

సీ. కలువలచెలికాఁడు గాదిలిపైదోడు మొసలి పెక్కుముజోదు ముద్దుకొడుకు . .

జాహ్నవీ. ౧. ౩.

మొసలిడాలు వే(ల్వే)ల్పు(లుపు) = మకర కేతనుఁడు, మన్మథుఁడు.

క. గోలపయి వ్యాలారుం, గోలలఁ బరగించి మరులుగొల్పుచు మిగులం, దూలించుట కేఁకఁ దాశం, జాలము నీయాన తెరా మొసలి డాల్వేల్పా.

నీలా. ౩. ౪౧.

ఇట్టి : మొసలి పిడమువాఁడు.

ఉ. కీసలయకయ్యె డిగ్గి యొకక్రేవ శకుంతల నిల్చియుండఁ దుష్కృతుఁ నవాంక మంటు కొని క్రొత్తవిరు ల్గనపట్టి పెంతయు, న్మొసలిపిడంబువాని నవమోహనవల్లియొ యంచు రాజా నింపొసఁగఁగఁ జూచుచుండె మధురోల్లస దుగ్ధములైన చూపులన్

పి. శకుం. 3. 84

జ : మొసలికాటు, మొసలి దోరణము, మొసలి పట్టు, మొసలిపోగులు, మొసలిరాసి, మొసలివా, మొసలివాతమ్మంట్లు, మొసలి వాపోగులు, మొసలివాయొంట్లు, మొసలిసొమ్ములు

మొసలికాటు. వి (√ మొసలి) మకర ముఖ రూపము గలక త్తిపిడికోన, చిమట

పీ. పరఁజాలోపలఁ జీల పట్టించువలుఁగువా యనుసుప యోగ్యమైనట్టికావు, మొసలికా టనఁగను మొసలివా యనఁగను జిమట యనంగను జెలఁగుచుండు .

ఆం. భా. ౧. ౨౧౬.

మొసలిదోరణము. వి. (√ మొసలి) మకర తోరణము.

గీ. మొసలిదోరణ మెక్కి యామునఁ జెలంగు, చున్నఁ బొలియక చిక్కిన యజీయ బంట్లు, పూఁచి తోలివేల్పు కేని క త్తెఁగు దెలుప

అచ్చ. రా. సుం. ౧౧౧.

మొసలిపట్టు. వి (√ మొసలి) మకరాలయము, సముద్రము.

క పంతమునఁ బ్రొద్దుపస యుడిగింతుమొ సత మొసలిపట్లఁ గిమక నిగుడ నింకింతుమొ .

అచ్చ. రా. యు. ౧౬.

మొసలిపోగులు. వి. బ (√ మొసలి) మకర కుండలములు.

సీ. మొసలిపోగులనిగ్గుటొసపరిసొము కొట్టుకు లైన చెక్కు టద్దములవాని .

చం. రా. ౨. ౫౯

మొసలిరాసి. వి. (√ మొసలి) మకరరాశి. (చి. ని., శ. ర.)

మొసలివా(యి). వి (మొసలి మోమురూపము గల క త్తిపిడికోన, మొసలికాటు.

మ జాళువా మొసలివా దీప్తార్చి గాఁ గజ్జలాన్వితధూమాసితరేఖ పైయలుఁగు గా విజ్ఞాన దీపాంకురాకృతి నందం బగు నందకం బఘ క్షాళ్రేణిచ్ఛిదం జేయుతన్.

ఆము ౧ ౬ ఆం భా. ౨౧౬.

మొసలివాతమ్మంట్లు. వి. బ. (మొసలి + వాయి + తమ్మంట్లు) మకరకుండలములు, మొసలిమోము చెక్కిన కర్ణాభరణ విశేషము.

సీ మిసమిసల్ నిగిడించు మొసలివాతమ్మంట్లు నొకకేలఁ బద్మంబు నొకట గదయు.

విప్ర. ౫. ౬౫.

మొసలివాపోఁగులు. వి. బ. (మొసలి + వాయి + పోఁగులు) మకర కుండలములు.

గీ. మొసలివాపోఁగు లింపెసఁగ వీసులఁ బెట్టి తలల హోంబొమిడికల్ దవర నిల్పి.

అచ్చ. రా. సుం. 34.

మొసలివాయొంట్లు. వి బ. (మొసలి+వాయి+ ఒంట్లు) మకరకుండలములు.

సీ మొసలివాయొంట్లకెంపులకెంపు దృక్కోణ సంక త్తరుచులతో సంధిచేయ .

ఉ. రా ౨౫౦.

మొసలిసొమ్ములు. వి. బ. (మొసలి+సొమ్ములు) మకర కుండలములు.

ద్వి. ముద్దుల మొనలినోమ్ము అచకచేతలు,
కద్దయుఁ జెక్కుటద్దముల నత్తిరచు.
ద్వి. పరమ. ౨. ౧౨౨. పా.

మొహాదా. వి. అద్దకత్తి, పట్టిసము.

సీ. ఏహిపపిండి పరుంజా మొహాదా కలంకుల
కావు గుజ్జరిసేఁత కేవడంబు
మనుచ ౪ ౨౮.

సీ. పట్టిసతామము ల్వట్టె మన మొహాదా యన
నద్దకత్తి నా నలరుచుండు
ఆం భా. ౨ ౨౧౫.

మొహరి(రీ)వి. (హిం. మొహర్) ముప్పది చిన్న
ములయెత్తు బంగారు నాణెము

(వ్యవ) పూర్వకాలమున ధనికులు మొహరీల
పేర్ల నెక్కువగా ధరించెడివారు

మొహరు. వి (హిం ముహర్) ముద్ర.

గీ. మోఁగాళ్లపై బింకె బా గైనదోవతుల్ జిగి
తరం బైన ఫార్షీ మొహర్లు
వేమ ౫౯.

మొహాళిము. వి ఒకవిధమగు కూరాకుచెట్టు.
(శ. ర.)

మో

మోఁకతి(రి)ంచే=మోఁకారించే. అ. క్రి.
(√మోఁకాలు) మోఁకాళ్లు నేల కానునట్లు
ముందటి కొఁగు.

గీ ప్రొక్కమైతిమి భవుఁ దని మోఁకతించి ,
కాశి. ౪. ౧౧౦.

వ. వాఁడు భయభక్తితాత్పర్యంబులతోడ
మోఁకతించి వరంబులు నేల నూఁది నమ
స్కరించి ,.
వి. పు ౭. ౩౮౧.

మోఁకతి(రి)ంచుకొను. అ. క్రి. (మోఁక
తించు+కొను=స్వార్థమున) మోఁకాళ్లు నేల
కానునట్లు ముందటి కొఁగు.

వ ఘోటకంబు వెగ్గలంబుగ ప్రొగ్గియు
నగ్గలిక చెదక మోఁకతించుకొని
మనుచ. ౪. ౧౧౫

మోఁకతిల(ల్ల)ఁబడు. అ. క్రి (మోఁకతిల్లన్+
పడు స్వార్థమున) మోఁకతించు, మోఁకాళ్లు నేల
కానునట్లు ముందటి కొఁగు

గీ అర్చి యెడవంక సాత్యకి యడ్డగింప, వాసు
దేవుండు వలవంక వచ్చి యురము, ప్రేయ
నవ్వీరుఁ డచ్చోట ప్రేసఁ దత్తతించి
పాండ్రుఁడు ధర మోఁకతిల్లఁబడిరి
ఉ. హరి. ౩. ౬౫.

వ అమ్మేదినీపతి పార్శ్వభాగంబు బెట్టడఁచిన
మోఁకతిలంబడియును
భార కల్య. ౨. ౨౬౭

శ ర. పా. 'మోఁకరిలంబడియును' ముద్రి పా

శ్లో. స విహ్వలః ప్రహారేణ జానుభ్యామగమన్మ
హీం. సం. భార. శల్య ౫౮. ౫౬.

క. వీఁక నెడి ఘనగదాహతిఁ, దోఁకయుఁ గద
లింపలేక దుస్సహపీడన్, మోఁకతిలఁబడిరి
నేలను, పోఁ కోర్వక దిగ్గజంబు నుడికొడి
గొంచున్. భాగ. ౮. ౩౬౧

మోఁకతి(రి)ల్లు(లు) = మోఁకతించే.
అ. క్రి. (√మోఁకాలు) మోఁకాళ్లు నేల
మోఁద నానునట్లు ముందున కొఁగు

చ వస మతి మోఁకతిల్లి రథవాజులు మార్గము
దప్పి నిల్చినన్
భాగ ౧౦ ఉ ౧౩౦౫

మోఁకారించే = మోఁకతించే. అ క్రి.
మోఁకాళ్లు నేల కానునట్లు ముందటి కొఁగు.

క. ఒకచేతఁ బట్టి త్రిప్పిన, కోకయుంతయుఁ
గదల కున్నఁ గొని మోఁకాలిం,చుక బలిమి
రెండుచేతులఁ, బెకలింపఁగఁ బూనుట
యును భేదిలకున్నన్.

కాశీ. ౮. ౪౩.

క. పుడమిన్ మోకాలించిన, నడితోఁ జే
యూఁది శ్రీనివాసయగారే, యడిగో నవి
కొండోరులం, బడి రయగాం ద్రసలం
పెంటప ట్టన కచటన్ .

పాంచా. ౧. ౪౩.

మోఁకాలు. వి ఛా. (మోఁడు + కాలు. మోఁద+కాలు. శ. ర. క. మోణకాలు) జానువు (బ మోఁకాలులు, మోఁకాళులు, మోఁకాళ్లు.)

గీ. చచ్చినట్లు, మూర్ఛవోయి మోఁకాళులు
మోవఁబడిరియె భార. ద్రో. ౪. ౪౫.

క. శిర సుంచఁగ మోఁ,కాలను సేసలు పెట్టుట,
జేలతనము గాక మీకుఁ బెద్దతికంబే

హరి ౧. ౯౬.

గీ . గాడుపుకుల్లఁ దవ్వాలువనుమఁ, బట్టు
కొని కిన్క మోఁకాలఁ బెట్టి విఱిచె .

అచ్చ. రా యు. ౭౪౭.

ద్వి. మోఁకాళ్ళ మోచేత ముష్టి వందంద,
దాటించి పడఁవేసి తలలు ద్రొక్కించు

రం. రా. యు. (చి. వి.)

గీ. ముదిమి మోఁకాలు వాఁగఁ జెన్నఁదరు
జాము . ఆం. భా. ౭. ౧౩౫.

శ్రీ రా మోఁకా లొడ్డుట=ఐశ్వర్యము కలుగు చుండ వారింపఁ జూచుట.

క. కౌరవనాయక పాండుకుమారులు నీతోడి
పొత్తు మనిరెద మనఁగా, శ్రీ గా మోఁకా
లొడ్డి,వారినినము కాదనీవు వల దను
చెల్లన్ . భార. ఉద్యో. ౩. ౩౪౩.

జః మోఁకరించు, మోఁకరించుకొను, మోఁకరిల్లఁబడు, మోఁకరిల్లు.

మోఁచెయ్యి(యి)మోఁచేయి. వి. మోఁడు+చెయ్యి. మోఁద+చెయ్యి. శ. ర.) కూర్పరము.

ద్వి. అణుమూర్తియును భర్తఁ దశఁడు మోఁ
చెయ్యి, గణనాథ పానపైఁ గదియించి
తివియ . పండితా. పురా. ౧౩౫. పా.

పీ. కూర్పరంబు మోఁచెయ్యి నా

ఆం. భా. ౭. ౧౩౭.

మోఁచేతిమ (డుపు) డ్పుటిల్లు. వి. (మోఁచేయి+మడుపు + ఇల్లు) మోఁచేతిమడుపువలె కట్టినకట్టడము.
(రెండిండ్లు కలిపి కట్టినకట్టడము. శ. ర)

మోఁచేయి = మోఁచెయ్యి. వి ఛా. (మోఁడు + చేయి. మోఁద+చేయి. శ. ర.) కూర్పరము

గీ. చిత్తజలజంబులో నున్నశివుని వీడి, వెలి నవమి
యించు వేల్పు సేవించు టెల్లఁ, జాణి నున్న
ట్టికబళంబుఁ జాఱవైచి, కడఁగి మోఁచేయి
నాకుట గాదె తెలియ.

శివధ. ౨. ౧౧౭.

వ. పాంతకాయలపైఁ బడి మడిఁగి రెండుమోఁ
చేతులపోటుల . ప్రబంధ. ౪౭.

ద్వి. మోఁచేతఁ బగులంగ మొగములు పొడిచి
పూఁచిన శస్త్రాస్త్రములు పొడిచేసి.

రం. రా. యు. (చి. వి.)

మోఁత. వి. (√ మోయు) ౧. మోయుట, వహించుట.

ఆ. పుస్తకములు జదలు పులితోలు, చర్మంబు,
కఖపాలలు పదిలతనైన, మోఁతచేటు
గాని మోక్షంబు లేదయా ...

వేమ. ౩. ౧౯౬.

౨. బరువు, భారము. (శ. ర.)

మోఁద. వి. (√ మోఁదు) మోఁదుచేత కట్టిన పెత్తురుగడ్డ. (శ. ర.)

మోఁదకట్టు. అ. క్రి (మోఁదు+కట్టు) మోఁదుచేత పెత్తురుగడ్డకట్టు. (శ. ర.)

మోఁదు. స. క్రి. కొట్టు, ప్రహరించు

గీ. కోపించి మొఱపిన ప్రతిభటాళి, మోఁద గవిసి తుంగలఁ గొని మోది నిరవ, కేవ మునఁ జేసి

భార మా ౧ ౬౧

క. రాఁ దిగుచు పెరుచు నగుచుం, బోఁ దట్టుం బట్టుఁ దిట్టుఁ బోరిఁ బోరి కోఁజున్, మోఁదు మెడ ద్రొక్కు నెక్కును, మోఁదికి నెగ యించు వంచు మెయి నారించున్.

ఉ హరి ౬. ౧౦౩

ఉ వేదుఱు గొన్న మానవుని వేమఱు గంటియు బిట్టు గాల్చియున్, మోఁదియు నీటఁ ద్రొక్కి యును మున్కని తీర్పఁ గడంగువెజ్జు న, ట్లేఁ దగ నిన్నిచందముల నీపనిఁ దీర్చుటకై పెనంగితిన్, ఏమి సేయుదున్

నృసిం ౫. ౧౨.

వి. దెబ్బ, ప్రహారము.

మ. అని నీచే వటు మోఁదులం బడి కడుం బ్రాణార్తుఁడై పాఱిపోయిన సుగ్రీవుఁడు

భా. రా. కిష్కిం. ౨౦౩.

ఉ. మోఁదుల కోపక నన్ను జావిసన్ .

దశకు. ౪. ౧౨.

జః మోఁకాలు, మోఁచెయ్యి, మోఁచేయి, మోఁచేతిమడ్పుటెల్లు, మోఁద, మోఁద కట్టు, మోఁదులాట, మోఁదులాడు.

మోఁదులాట. వి. (√ మోఁదు) కొట్లాట, దెబ్బలాట.

గీ. ... వృష్ణిభోజాంధక వీర కెల్ల, మునివర నిర్దిష్ట ముసలాత్మకము లైన మయ్యంచు తుంగల మోఁదులాటఁ.

సీ. చెర్చి యొండొరువులఁ బరిమార్చుటయును

భార. మా. ౬౫

మోఁదులాడు. అ. క్రి. (మోఁదులు + అడు) దెబ్బలాడు.

చ. బోరలుం, దొడలును వీపులున్ దలలు నొవ్వఁ గడిందిగ మోఁదులాడుచున్

అచ్చ. రా యు ౧౬౪

మోక = మొక్క, మొలక. వి ౧ అంకురము

సీ మొలక మొలవ మొక్క మొ సీక మొటిక నా నంకురం బొప్పుచుండు

ఆం భా. ౨. ౩౫.

౨. వృక్షకము, చిన్నచెట్టు.

గీ ధవళకేతకిధూళి గాత్రమునఁ జఱచి, మోక మామిడి కొకకొంత మ్రొక్కి నిలిచి, యొంచ లిలోఁ జక్కనగము నా కొసఁగు మనుడు, నద్రికన్యక తల వాంచె హరుఁడు నవ్వె.

ఉ. హరి. ౫. ౫౬.

సీ తిలకంబు బలు కేనియలఁ బోఁక మోకల పువ్వుఁ బాళల తావిఁ బుక్కిలించి ..

భీమ. ౧. ౬౩.

ఉ. కా యను మేటితప్పు కొడుకా యను నిద్దపుఁ బూఁతమోవి మో, కా యను .

అచ్చ. రా. అయో. ౬౦.

మోకు. వి. లావుత్రాడు; కాడి మొదలగు చె ట్లెక్కుటకు నుపయోగించు లావుత్రాడు.

గీ. అనఁడు రొక్కను లతనీఁడొడ్కొని తోలంగ, సేఁగి మోకులు పగ్గము లన్నియును, గూర్చి

విగఁగట్టి కద్దయు వార్చికొనుచుఁ, దన్నెలు
ద్రోయఁ ద్రొ కొల్లఁద్రిప్పి మఱియు.

అచ్చ. రా. సుం. ౧౬౫.

వ. ఇట్లు తాఁ దెచ్చినరొండ్లు సెనపోతును
మెడఁ గాడి గీలించి ప్రచ్ఛన్నరూపంబున
బాదరక్షలు తోలుమోకు మునికోలయు
నంటఁగట్టి పెద్దమేడికోల యమర్చిన నాఁగలి
భుజాగ్రంబున దాల్చి

శేష. 3 ౧౯౯

క. మోకను నిచ్చెనయును ద్వాటాకులబందంబు
మెత్త నగువడదోలున్, జో కగుకత్తుల
దోనయును, దూకంబునఁ బూని నిల్చెఁ
దొయ్యాలి యెదుటన్ సురా. ౫౮

మోక్షకుఁడు సం విణ (అ క్షికా అ) ౧. విడుదలచేయువాఁడు, విడిచిపెట్టువాఁడు ౨. ఉద్ధారకుఁడు, కష్టములనుండి తొలఁగించి రక్షించువాఁడు.

మోక్షణము సం. వి. అ న ౧. విడిచిపెట్టుట, వదలివేయుట, ౨. నిర్బంధమునుండి తొలఁగించుట, కష్టమునుండి కాపాడుట, 3 (కన్నీరు) కార్చుట, ౪. అమితవ్యయము చేయుట, ౫. బాణము మొ విడుచుట, వేయుట

మోక్షద్వారము. సం వి అ. న. సూర్య మండలము.

మోక్షపురి. సం వి. ఈ స్త్రీ. కాంచీ పురము.

మోక్షము. సం వి. అ. పుం ౧. విడుపు, విడుదల. ౨. కష్టమునుండి తొలఁగుట. 3 ముక్తి, జన్మ పరంపరనుండి విడుదలయగుట (ఇదియ నాలవపురుషార్థము) ౪. మరణము, చావు. ౫ (జ్యోతి) రాహు కేతువులు సూర్యచంద్రులను విడుచుట, గ్రహణకాలమున విడుపు, గ్రహణాను యొక్క సమాప్తి. ౬. మొక్కపుఁ జెట్టు. ౭. పాటల కొ.

మోక్షి. సం. విణ. (న్. ణీ. న్.) మోక్షము గోరువాఁడు, ముక్తి పొందువాఁడు,

మోఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. పాటల, కలిగొట్టు. కొ ౨. విడంగము, వాయువిళంగము కొ.

మోఘపుష్ప. సం. వి ఆ స్త్రీ. గొడ్రాలు, వంధ్య.

మోఘము. సం విణ. (అ ఆ. అ.) వ్యర్థమైనది, నిష్ప్రయోజనమైన . ౨ సోమరియైనది, అలసము. 3 దీనము వి అ. పుం. ఆవరణము, కంచె, వెలుగు

మోఘాలి. సం వి ఇ పుం. ఆవరణము, వెలుగు, కంచె

మోచ. సం. వి ఆ స్త్రీ ౧. కదళీవృక్షము, అరఁటిచెట్టు ౨ బూరుగు, శాల్మలి, కొ 3 నీలిమందు చెట్టు

మోచక. సం వి ఆ స్త్రీ. ముచ్చె, ఒకవిధ మగు పాదరక్ష (శ. ర స. సం.)

సీ చివురుల గొలువఁ దాల్చిన కెంపు జోడుల
కరణి నంఘ్రుల మోచకలు రహింప

కృ శకుం. 3 ౨౮.

('మోచికలు'ముద్రి.)

మోచకము. సం విణ. (అ. చికా అ.) ౧. విడిచిపెట్టునది. ౨. విడిపించునది. వి. అ. పుం. ౧. మోక్షము, మొక్కపు చెట్టు. ౨. శోభాంజన వృక్షము.

మోచనపట్టంకము. సం. వి. అ. పుం. నీళ్లు మొదలగునవి వడియఁగట్టు సాధనము.

మోచనము. సం. విణ. (అ ఈ. అ.) విడుపు గలిగించునది, నిర్బంధము మొదలగువాని నుండి

తొలఁగించునది(సాధనము). వి. ఇం. గ్రహించుట.
౨. గర్వము, తలతిక్క. 3. వంచన, మోసము.

మోచని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మోఁగాలు గుది
కాలు సైతము కప్పుకొని యుండెడు పావోను,
పార్ష్ణి త్ర. (శ. ర)

మోచము. సం వి. అ. పుం ౧ కదళీవృక్షము,
అరఁటి చెట్టు ౨ శోభాంజనవృక్షము

మోచయిత. సం. విశే (ఋ. త్రి ఋ.) విడుచు
వాఁడు, వదలి పెట్టువాఁడు.

మోచాటము. సం. వి అ పుం. ౧ రంభాష్ఠి,
అరఁటి దూట ౨ చందనము. 3 కృష్ణ జీల
కఱ, నల్ల జీలకఱ్ఱ

మోచికొను. స క్రి (మోచు+కొను - స్వార్థ
మున) ఎత్తికొను, వహించు

క మోచికొని వాసవాత్మజుఁ, డావెలువం
దేర నిట్టు లరిగి పురము దృగ్గోచర మగు
టయుఁ దమ్ములఁ, జూచుచు వారలకు ధర్మ
సుతుఁ డి ట్లనియెన్.
భార వి రా. ౧. ౧౪౪.

మోచితము. సం. విశే. (అ. అ. అ.) విడిపింపఁ
బడినది. (శ. ర.)

మోచే = మోయు. స. క్రి. ౧. వహించు.

సీ. పొంద్ర భూవర నీవు భావంబునందు మదీ
యాంశములు మోవఁ దివిరితేని, నాపాలి
కేతెంచి నన్నుఁడ పై రేను నీవాఁడ నా
కిమ్ము నీదు చిహ్నం, మాల .
హరి. ఉ. ౬. ౨౦3.

గీ. అడుగుఁ జెంది భోగావతి యతికయిల్లఁ,
బడిరి లక్ష్మి కుశరణిఁ జూపట్టె వనిరు,
దాను బుజిలోట యాకాశతటిని మోచి,
సమధికోన్నతి గౌరీశుచంద మెంచె...
విక్ర. ౧. ౬౪.

ద్వి మోవ కోపినవస్త్రములు మోపుగట్టి,
లావునఁ గొనిపోయి లంకయ కిచ్చె .
పండితా. దీక్షా. ౩౮. పా.

ఉ. భూవర ముఖ్య సన్నిధికిఁ బోయెడు మామిడి
పండ్ల పుట్టికర్, మోవఁగఁ గూలి పుచ్చు
కొని మూఢతఁ గుఱ్ఱడు గ్రామ్య చేష్టితం,
బావహిలంగ నేఁగి కళా ౬. ౧౪౫.
ఆం భా. 3. ౧౧౯.

౨. ఎత్తికొను.

ఆ అకట మనము వచ్చినది కడుదవ్వు నేఁ,
డప్పరంబు సొత్తమని తలంచి, తతిమి నడచి
తిమి లతాతన్వి యిది వడ, గొనిరు మోచి
తెమ్ము కొంతదవ్వు
భార. విరా ౧ ౧౪౧.

క. విమఁ డీతనుసంబంధపు, టెనయికఁ గని
మోచి తెచ్చి యిచ్చె నసర చుల్కని
నరులు కాన మాపుర, మునకున్ విజయంబు
నేయఁ బుత్రిక నిత్తున్
అను. ౬. ౧౧౯.

3. తాఁకు, స్పృశించు

ఉ. పూచిన కింగలన్ మధురభూరిఫలంబుల
ప్రేంగునక్క మహిన్, మోచిన కొమ్మలం
గలిగి .ఒప్పు వింధ్యాచల పార్శ్వ
కానన మనస్యవనీవిభవోపమాన మై ..
కేయూర. 3. ౧౦.

గీ. కమియ నామూలచూడంబుగా ఫలించి,
యంబరము మోచి యున్న యడుంబర
ములు.
కాశీ. ౧. ౯౧.

ద్వి. అవి పెక్కు భంగుల నారాజాదులు, దమ
మోవ నాడిన ధర్మ వాక్యములు.

ద్వి. పారిజా. ఉ. ౧౧౭౨ పం

పాండు. ౩. ౧౫౩.

మ. బలిమిం ద్రుంపఁగఁబోలెఁ బాయకదుచుం
బర్యాయభంగంబునన్, గలనా తెల్లను
వంటుమోవఁ దగి అము ౪. ౩.

(అంటుమోవన్ = అతుకుకొనుటకు)

౪. అను, ఆక్రమించు.

శా. నీ వింక నన్, బాధం బెట్టకు వాఁడి
నూదిమొన మోవం జాలు నంతైన న్నే, నీభా
త్రీతల మీను వారలకు

భార. ఉద్యో. ౨. ౨౫౧.

౫ అంటుకొని పోవు.

చ. కమఁగవ ద్రుమాన్నదంగ నెఱక ల్వీరియంబడ
భోర మోవ నెం,డిన వదనంబులం దెఱచి
నిక్కినయట్టులు దల్లడించుటల్, గవఁబద
మూరుపు ల్దళిముగా విగుడ న్వడఁ గుంది
యీరెలం, గువఁ దమవాని బిల్చుచు
శకుంతము లయ్యెడ నిల్చె ద్రుంకులన్.

పారి. ౪. ౨౧.

౬. పొందు.

గీ. అట్టి వానికి నింద మోవఁ, జేసెఁగా
విధి కటకటా దోసకారి.

పారంగ. ౨. ౨౩.

ఉ. ఎల్లవిధంబులన్ వినుతికెక్కిన యీనృపు
మూర్తిపత్ని నై, మొల్లము లైన సంపదలు
మోచి వెలుంగుచు నున్నవాడు నీతల్లి
పత్ని నాడు వని తాఁ బలుమారును వచ్చి
చూకదన్, ప్రల్లదమల్ వచించు నది పల్కురు
నే వినఁజాల నెప్పుఁడున్. వి. పు. ౨. ౧౨.

ఉ. ఆవముధామరప్రభువు నమ్ముని యి ట్లను
వర్నె విన్ను నా,భావ పథంబునన్ విను నపా
ధురినీగాఁ గమఁగొంటి నాగ్రహా, వ్యాపృత
చిత్తవృత్తి నిటు లాడితి మీఁ దరయంగ
లేక నా,యావచనంబు తప్పు దనయం బెద్ద
మూర్ఖత నన్ను మోచుటన్.

పాండు. ౫. ౨౫౯.

౭. పోషించు

ద్వి. తన్ను మోచినచోటఁ దగ వట్టె పెట్టి,
మిన్నక మురిఁ గిన మెత్తురే జనులు

ద్వి పారిజా. ఉ ౨౪౩౭ పం.

౮. లక్ష్యముగాఁ గొను, గుఱిసేయు.

ఉ చిత్తరు వన్న నిశ్చయముచే నెదు రుండి
మొగంబు చూడ మో, మెత్తును సత్యపుం
భ్రమ సమృద్ధిని గ్రమ్మఱఁ దక్షిణంబు లో,
నొత్తుచుఁ దత్తఱంబుఁ ద్రపయున్ మగు
డంగ నికీక్షణేచ్ఛఁ బో, మొత్తుమ భర్త
చూపు దను మోచుట దోఁచిన నోసరిల్లు
చున్.

ప్రభా. ౧ ౧౩౯

౯ క్రి. అనుకొను.

సీ. నిమ్మలు మాదీ ఫలమ్ములు నతిరమ్యముగఁ
బండి నేలపై మోచి యుండు ..

కు. సం. ౭. ౯౩౦.

౧౦. నిండు.

చ. కంజభవాండము మోవ లీల మ్రై,
పెనిచిన దంభవామను నుపేంద్రుని నిన్ను
సమాశ్రయించెదన్ . మను చ. ౬. ౧౧౧.

ఆ. ఇతనిఁ జూచి మీకు నెంత మోహము గల,
దంతకంటె మాకు నధిక మైన, మోహ
రసము మూరి మోచియున్నది యీశ్యమూరుఁ
డొక్కరూప మాకు మీకు.

వి. పు. ౭. ౧౦౦.

౩. మొదలుకొను, ప్రారంభించు.

గీ. ... శంకరాద్రి, కాననము మోచి మంద
రాగంబు దాఁక, ఛాయాపెట్టిరి తమ్ముల బలము
దొరలు. మనుచ. ౫. ౪౪.

తలమోచు = శిరసావహించు.

సీ. ప్రచండమేఘు, కులము లాతని యాజ్ఞ
దలమోచి యతని యాయుధము చిహ్నం
బగునొడళు లాప్పు
హరి. పూ. ౩. ౧౫౧.

జ. మోచికోను, మోపరి, మోపరిగాఁడు, మోప
రీఁడు, మోపు, మోపుకాఁడు, మోపుకోను,
మోపుకోలుపు, మోపుదల, మోపెట్టు.

మోజా. వి ఒక జాతిచెప్పు, పాదరక్షా విశే
షము

సీ. పాదరక్షాభిధ పరగుఁ జె ప్పన మలకడ
మ్మనఁగ నమ్మాళి యనఁగఁ, దద్విశేషమ్ములు
తగుఁ బాయపోసు పాపోసు సూడు పుద్దము
మచ్చె మెట్టు, కవును మోజా యనఁగ
ఆం భా ౫. ౫౯౭

గీ. చరణముల లేఁత చిగురుమోజాలు దొడిగి,
కటిభరంబునఁ గురుచేర కలయఁగట్టి, పొగ
డలును బొడ్డుమల్లెలు పొన్నవిరులుఁ, బొప్పు
నను వాల్గదిక్కులఁ బఱచివైచి.
వి. శకుం. 3. ౪౧.

మోట. విశ. (సం. మూఢ) ౧. మూర్ఖుడు,
మొద్దు.

ద్వి. చదువును సంధ్యయు జపమును లేక్మి,
మొదలు ముట్టఁగఁ బోయి మోట వై
బదరి... ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౧౫౧౨. పం.

౨. స్థూలము, బలిష్టము.

ద్వి. మాటున నమర గ్రమ్మఱ వచ్చి తాఁక,
మోటతో జెత్తుక మోఁదె వాలి .
రం. రా. కిష్కిం. ౫౮ ౪ పం.

వి. కపిల, ఎడ్లను కట్టి నీరు తోడెడుయంత్ర
విశేషము.

సీ. ఏత మనఁగ ఘటీయంత్ర మెనఁగుచుండు
మోటనంగను దర్శ్యేద మెనరు ..
ఆం. భా. ౨. ౫౯౩.

జ. మోటక త్తి.

మోటక త్తి. వి. (మోట+క త్తి) మచ్చుక త్తి.
చెట్టు కొమ్మలను గొట్టు పెద్దక త్తి

ఉ. కట్టినసీలిదిండ్లు పెల కట్టియపిండ్లును పిండ్ల
గొనెనల్, చుట్టి నొసళ్లపై నిడినజాంజాఱుఁ
బల్లసిగల్ కటీతటిన్, బెట్టిన మోటకత్తు
లును మనుచ. ౪. 33.

ద్వి మలయంగ నెదరొండియు మీఱ గాఁగ,
మొలద్రాటఁ జెక్కిన మోటక త్తియును .
ద్వి పరమ (చి. ని)

మోటకము. సం. వి. అ. పుం, న. మాత్ర,
గుళిక. న శ్రాద్ధకాలమున నీయఁబడిన భగ్న కుశ
ప త్త్రిద్వయము, విడదీసిన రెండు దర్భపుదళలు.

మోటనము. సం. వి. అ. న. నలఁగఁగొట్టుట
పిండిచేయుట, బ్రద్దలు కొట్టుట. పుం. వాయువు,
గాలి.

మోటపాటి=మోటాటి. వి. కడ్లలోనొకతెగ
(శ. ర.)

మోటబరి. వి. బరువు మోపెడియెద్దు. (శ. ర.)

మోటాటి=మోటపాటి. వి. కడ్ల (కాఁపుల)
లోనొకతెగ.

గీ. పంట మోటాటి పెదకంటి పాకనాఁటి,
కొణిదాకాఁపులు మొద లైనమోటీఁ దనరు,
కాఁపులకు పెల్ల మిన్న యకాన్న యు
కొడుకు . హంస. ౪. ౧౩౩.

మోటించు. స. క్రి. పోటీగా నిలుచు.

(వ్యవ.) దూలము పడకుండ స్తంభమును మోటించినారు. (శ. ర.)

మోటిక = మొటిక. మొట్టిక. వి. అంకురము, మొలక.

ఉ. పరిపాటిగఁ గెంజిగురు రెక్కదెక్కదన్, మోటికలెత్తి క్రొవ్విరులు మొగ్గలు వగ్గల మయ్యె నయ్యెడన్ (మోటికలెత్తు = అంకురించు అనిభావము) విప్ర ౨. ౨౩.

మోటు. వి (సం. మూఢః) ౧. స్థాణువు, మోడు.

సీ. పాట పాడుచు రొక్కచోట మోటులు పల్లవించి కోయిలలకు విందుసేయ .
ఉ రా. ౧. ౧౪౦

ఉ. కాలిన మోటువంటి కోఁగాని శరీరము పల్ల వెంట్రుకల్
వి. పు. ౨. ౧౩౪.

సీ. మోడు మో టనఁగ వొప్పును స్థాణు నామంబు . ఆం. బా. ౨ ౩౬.
దశా. ౯. ౧౯.

౨. మాటు, వేటకాఁడు పందివేటలో దాఁగుటకయి ఉపయోగించు తెర, పల్లము మొ॥

సీ పట లెత్తుకొని రొమ్ముత్తుకిటి నైన మోటాస పడి రొయ్యఁ బొడుతు నీపాద మాన
మనుచ. ౪. ౩౪.

సీ. పాదిగువ్వలు మోటుపలకలు పోటుగుంజలు చిక్కములు మరు జాగిలలములు
శుక. ౧. ౧౬౫.

గీ. జారకిరిపం క్తులకు మోటు
హంస. ౨. ౧౪.

గీ. మొద్దుగుబ్బము, మూఢకహయము.

ఉ. . నడకగుబ్బపుమోటుల వేసడంబులం, బెల్లుగ సొక్కి వారజనబృందము వోఁ బురి సైదుబాళ్ళ భూవల్లభుఁ దుండి కాఁ గదలె వాయుజముఖ్యులతోడ పేరుకన్ ...
జై. భా. ౨. ౧౧౩.

౩. మూఢకహయంబు వెలయును మోటు నాఁగ ఆం. భా. ౨. ౧౯౬.

విశే. ౧. పెద్ద, స్థూలము, దట్టమైనది.

గీ. మోటుపలుక నిజాంగింబుమాటు గాఁగ, వెలయు . రావి. ౫ ౨౦.

౨ పరుసము, కఱకైనది.

(వ్యవ.) వాఁడు తఱచు మోటుమాట లాడును.

౩. మూఢుఁడు

గీ. మొరకు మోటు పిసాళి నా మూఢుఁ డొప్పు ఆం భా. ౩. ౭.

జ : మోటుకన్ను, మోటుకాఁడు, మోటు పఱచు, మోటువడు

మోటుకన్ను. వి. (మోటు+కన్ను) మొద్దువాటి నకన్ను, ఒకవిధముగాఁ జెడినకన్ను

ద్వి. తూఁటు గట్టినకన్ను దూలగొన్కన్ను, మోటుకన్ను నబాపనునిగిడకన్ను.
పండితా. మహిమ. ౨౪౩ పా.

మోటుకాఁడు. విశే. (మోటు + కాఁడు బ. మోటుకాండ్రు మోటుకాఁఱ) మాటు పెట్టుకొని వేఁటాడువాఁడు.

ఉ. అ త్తతి వేపికాండ్రు యమునాంబుతరంగ పరంపరాకృతిన్, ము త్తర మైనమూకరిప ముత్కరమున్ గని మోటుకాండ్రు వి, ల్లెత్తికమున్న రాజమది కెక్కుడువట్లుగ దీని మి త్తికిం, బు త్త మటంచు బట్టెదలు బోరన దయ్యె భయంకరార్భటిన్. మనుచ. ౪ ౪౦.

మోటుపఱచు. స. క్రి. (√ మోటుపడు) ౧. నఱకు, ఖండించు.

గీ. కొలనికి సీమసవతోటకు మక్కువెపులు,
మోటుమూఁచినఖడ్గంబె [illegible] క్రాల .
భా. రా. యు. ౩౨౧.

(మోదుపఱచు క. ర పా)

౨. కొట్టు, ప్రహరించు.

క. మోదిన నహ్హాలబోనవు, బోదులు వెండి
యును వాఁడినుఱియల గుదెలం, గైదువుల
నారసంబులఁ, బాదుకొని కలంచి మోటు
పఱచిరి వారిన్.
అచ్చ రా. యు ౧౩౩

మోటువడు. అ. క్రి (మోటు + పడు) మొద్దు
వాఱు, చెడిపోవు

గీ. ఇవ్విధంబున నావిద్య కెల్ల మోటు,వడినఁ
జె ట్టెక్కి చేతులు విడిచినట్లు, శోకచింతా
నిమగ్నుండ నై కురంగ, నయన కృపఁ గాచి
రక్షించు న న్నటంచు
వరాహ ౧. ౯౭

మోట్టాయితము. సం. వి. అ న విరహ కాలం
బునఁ బ్రియునికథాదులయందు మనసు దగిలి
యుండుటను దెలియఁజేయు స్త్రీ యొక్క
శృంగార చేష్టా విశేషము.

మోడము. వి మేఘావరణము, మందారము.

గీ. . మోడ, మనఁగ మందార మనఁగ
మేఘావృతి దగు
ఆం. భా. ౧. ౪౧.

మోడామోడి. వి. ఒకానొక స్వరస్థాయి.

ద్వి. కురుడి మోడామోడి ఆదిగా సొగ
యుతాయములు. బస. పు ౩. ౯౮౨ పం.

మోడి1. వి. గణికాదులు మొగ్గవాలి కాలికి
సమీపమం దుంచిన వస్తువు చేకొనుట.

క. లయ తోపు దృష్టియును నభి,నయ ముదుటు
దురమ్ము మోడి నయ మున్నతి రేకయును
బ్రమాణము హారువున్, మెంఱుపిరి యన
ఘశిము మురువ్గు మెలకువ యనురయన్.
ప్రబంధ. ౧౦౮.

మోడి2. విశే. (సం. మూఢః, క. మోద) మొండి,
మూర్ఖుఁడు.

గీ. వారసతు లైన యీ సీమ వారివలెనె, మోడి
మానిని నైన నే గోడు లేదు
వైజ. ౨. ౯౫.

వి. ౧. అనాదరము.

(చూ. మోడిసేయు)

౨ చలము, పట్టుదల.

గీ. కొమ్మ విను దక్కి దక్కించుకొనెడి యాస్య,
ముమ్మరమ్ముగ న న్నేఁచ మోడి దగునె
ప్రబంధ ౪౩౯.

౩. కోపముచేఁ దాల్చు మానము ; కోపము.

గీ. మోడి యనఁ గోపమానంబు పొల్చు నభవ .
ఆం. భా. ౧. ౧౩౫.

గీ. కోపకీలులు మోడి నాఁ గొఱలుచుండు
ఆం. భా. ౩. ౫౮.

సీ. మ్రొక్కి కేడినఁ గావి మోడి మానని
వాఁడు పెక్కులు బతిమాలి వేడపాగ
కలు. క. ౭౪.

సీ. చూడవే క న్నెత్తి పీడవే మోడి నీ పీడ కే
రావె నీవాఁడ నేను కళా. ౪. ౭౪.

౪. బింకము.

గీ. పంచకము తొమ్ము విరివిరియై పరిఢవిల్ల, మోడి
శిర పెత్తుటయుఁ గల్గి మొయిలులోని,
జలము లే నోపు పాదరసంబువంటి, యుత్త
మాశ్వంబు సాహిణి యొకఁడు నిలిపె
సారంగ. ౧. ౭౧.

చ. బొమ ముడిపాటు బంకెనయు పూనికయున్
మురిపెంబు మోడి పం,తము చిరునవ్వు
దోఁప .. కళా. ౩. ౨౭.

జ: మోడిసేయు.

మోడి3. వి. నర్తకీవైఖరి; వైఖరి, విధము.

సీ. .. త జోలిటాగోడ జాబాటూకు, చేతొను
బొన్నుకాన తీఁగ మోడిపములఁ జిత్ర
పటముల తళుకు వెలసి

గీ. కళుకు బంగారు రేకుల కుళుకు మీఱు, చెళుకు
తెలిమావికపు జగతులను సోయగంబుడం
బగువై జయంతంబులోన
ఘటికా ౨. ౬౬.

గీ మోముఁ జూచిన శశిరేఖమోడి యమరె,
మాటపోడిమి జూచిన మంజుఘోష
శశాం ౩. ౫౦

చ. పలుకులనేర్పులన్ జిలుఁగుఁ బయ్యెద
జార్పులు వింతమోడి నవ్వులు
శశాం ౨ ౧౦౪

మోడిసేయు. అ క్రి. (మోడి2 + చేయు)
అనాదరము చూపు.

గీ. పసిడి చీరలు గోవులుఁ బసులుఁ గొల్చు,
నూళులిండ్లును బండ్లును నోలి నొసఁగ,
వలయు నివియెల్ల నొసఁగి యవ్వలన మోడి,
సేయ కెంతయు సంతుష్టి సేయవలయు,
హరి. ఉ. ౧౦. ౩౧౬.

మోడు = మ్రోడు. వి. ౧ స్థాణువు.

సీ. మోడు మో టనఁగ నొప్పను స్థాణు
నామంబు ఆం. భా. ౨. ౩౬.

౨. ఉండవలసిన యవయవాదులు పోవుటవలన
మొద్దువలె నుండు పదార్థము.

గీ. తామఁ బాసిన కనులంబు కరణిఁ బోలుచు,
కర్ణతల యిలఁ బడియు నుపీర్ణకాంతి, నొప్పు
వట్టియుఁ జూచి కల్యాంము నిదము, ద్రిప్పి
మో డైన యరదంబు గ్రిప్పె నధిప.
భార. కర్ణ. ౩. ౩౪౧.

మోడి2. విశే. (మూఢుఁడు.)

సీ. భాగ్గునం దైలంబు బుట్టంగ నేర్చునే యిల
మీఁద మోడు వి గ్గేల తలఁచు .నీతి. ౪౩.

(చంద్రవర్ణనము.)

చ. గురునతిఁ గూడు రట్టునకుఁ గొంకని మోడు
విరామిగనీన మృత్యుగముల కీడు
వరాహ. ౪. ౨౪.

జ. మోడుపడు,

మోడుచే(డ్చు). స క్రి (√ మొగుడు) ౧.
(చేతులు) జోడించు

ఉ. మ్రొక్కెద వాసుదేవునకు మోడ్చెదఁ
జేతులు సవ్యసాచికిన్
భార ఉద్యో. ౧. ౩౦౨.

ఉ తోడి కుమారులున్ సఖులు దూరమునంద
కరారవిందముల్, మోడిచి ఫాలభాగమున
మోపి నమస్కృతు లాచరింపఁగా .
కాశీ. ౬ ౫.

ఉ. మ్రొక్కు లొనర్తుఁ గేలుగవ మోడిచి
నీలా. ౧. ౪.

ద్వి. మోడ్వఁడు చేతులు మ్రొక్కఁడు పొఁగి
పండితా. మహిమ. ౨౯౦ పా.

౨. (కన్నులు) మూయు.

చ. మొలచిన కూర్మిఁ గన్నుఁగవ మోడ్చిన
యప్పు దశప్రభావనా, బలమున నాభ్యపాల
కునిఁ బాయక చూతురు మర్త్యభామలు .
నైష. ౧౬౪.

చ జలదేవత హా యని కన్ను మోడ్చె
నా, వనరుహముల్ ముడింగ ..
పారి. ౨.౨.౨.

సీ. అవులు నాకఁ గ న్నులుమోడ్చు పులులను
బులుల చ న్గడువంగఁ బోవు లేళ్లు ..
కళా. ౩. ౧౦.

౩. (శత్రువులు) ముడుచు.

౪. కలపములు గూర్చ బహుపిన, తిలకంబులు
పెట్ట వింతతీరవున బలు పువ్వులు గట్టి కట్టి
మోడ్పుఁగఁ, దల ముడువఁగ సరులు గ్రువ్వఁ
దద్దయు నేర్తుస్. భార. విరా. ౧. ౩౨౦

మోడుప(డ్పు)డు. అ. క్రి (మోడు + పడు)
౧. కుముఁగు, తెగు.

క మోడుపడిన చేతులతోఁ, గిడసుదశఁ బొంది
కాక కిన్నరగీతా, మ్రేడిత ముద్భుజ సంప,
త్క్రీడలు నీ కకట యిపుడు దెలియఁగ
నగునే హరి ౫ ఆ. ౧౪౭.

౨. బోడియగు, కొమ్మలు ఆకులు లేక యుండు

గీ. అర్ఘ్యగులు కోడిగములకై యూకు లెల్ల, ద్రెంచి
శాఖా వితానముల్ ద్రుంచివైవ, మోడుపడి
యుండె నది నిల్వ నీడ పట్టఁ, గొమ్మయును
లేమి తనయందు గుదురుకొనఁగ.
శుక. ౩. ౪౩౯.

౩. మొక్కపోవు.

చ. అనుటయు నాదిదేవుఁ బరమాత్ముఁ గనుం
గొన నెమ్మనంబులన్, మొనయు కుతూహ
లాంకురము మోడ్పడఁ గోపము చిచ్చు
కాఁకునన్, ఘనతర బోధపల్లవము గందఁగ
సైరణ యన్మహావ్రతంబునకు విఘాత
మొందద మునిపుంగవు లొక్కట మగ్గ
మాత్తరై. నృసిం. ౧. ౭౩.

౪. గ్రూనుపడు, నిశ్చలమగు.

ఉ. తీరలు గంగలోఁ బులినవేదులమీఁద
బ్రుసీని విష్టరై, కోరు వృథా మొదల్పుచుఁ
గఱంగవ మోడ్పడ నక్షమాలికల్, పారకుఁ
ద్రిప్పుచున్ . ప్రబోధ. ౨. ౭.

మోడుపు(డ్పు). వి. (మోడుచు) మొగుడుట,
ముకుళించుట.

మ. ... వికృటంబుఁ దమి ప్రొక్క కాంత
కన్మోడ్పునన్ ..
దశ. ౩. ౩౪.

క. పెన్నురులఁ జెనట మోడ్పుం, గన్నులు
వదలుకవుఁగిళ్లు గలవారలకున్, బన్నీరు
గ్రోలంటయు నంత న్నిద్దుర పోవుటయు
హితం బై యుండెన్.
సారంగ ౩. ౧౫౧.

సీ అలాపగతిఁ జొక్కి యరమోడ్పుఁ గన్ను
దోయి రతిపారవశ్య విభ్రమముఁ దెలుప
మనుచ. ౨ ౨౪

మోడుపు(డ్పు)ఁగేలు. వి. (మోడుపు+కేలు)
దోసిలి, అంజలి

గీ మ్రొక్కి నిలుచుండి నుదుటిపై మోడ్పుఁ
గేలు, భక్తిఁ గదియించి యిట్లని ప్రస్తు
తించె
భార. ద్రో. ౫. ౪౦౯.

మ అని కీర్తించి తపస్వికేసరి యఖండానంద
దుగ్ధార్ణవం, బునఁ గ్రీడించుచు ఫాలభాగ
మున మోడ్పుంగేలు గీలించి .
కాశీ. ౧. ౧౪౩.

మోడ్పుఁజేయి. వి. (మోడ్పు+చేయి) నమ
స్కారమునకై చేసినయంజలి.

సీ. అంతరాంతరముల నాకాశచరకోటి మోడ్పుఁ
జేతులు మస్తముల ధరింప... హైమ. ౩. ౯.

మోణము. సం. వి అ. పుం. ౧. ఎండినపండు.
శుష్కఫలము.

౨. పాములపెట్టె. పాములబుట్ట, ౩. వక్రము. ౪.
మక్షికము, ఈఁగ. (మే. వి.)

మోతాదు. వి. (హిం. మాతాద్) ఒకసారి
యిచ్చునందు ; అనల్పానధికమగు పదార్థము,
పుచ్చుకొదగు కాని పదార్థము.

(స్థిప.) వైద్యుడు మూఁడు మోతాధులను దిచ్చెను.

కా. మం దెల్లప్పటికిం గళింగమునకున్ మోతాదు కాఁగన్ జమ్మాబందీ ద్వాదశలక్ష రూపికల కేర్పాటున్నది . రంగా. ౨. 8.

మోతుకు = మోదుగు. వి. పలాశము. ?

ద్వి. జాతిగా గళిములు చాఁచి చెలంగి, మోతు కుమొగ్గలమురువు నటించు

నవ. ౧ ౧౦ పా. ౧ పం.

మోద. వి. ఇన్నూరు తమలపాకుల కట్ట (శ ర వా)

మోదకము. సం విణ (అ దికా. అ) ౧ సంతోషించునది, ఆనందించునది ౨. సంతోషింపఁ జేయునది, ఆనందింపఁ జేయునది, వి పుం న ౧ ఉం(డ)ము. ౨. గుడము, పుం క్షత్రియపురుషునకు శూద్ర స్త్రీయందుఁ బుట్టిన సంకరజాతి

మోదనము. సం వి అ న ౧ సంతోషము, ఆనందము ౨ సంతోష పఱుచుట, ఆనంద పఱుచుట 3 మైనము

మోదమానము. స. విణ. (అ ఆ. అ.) సంతోషించుచున్నది (శ. ర)

మోదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సంతోషము, ఆనందము, ఉల్లాసము. ౨ పరిమళము, సువాసన.

మోదయంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒక జాతిమల్లె, వనమల్లిక ?.

మోదయము. వి. తృణవిశేషము, ఒల్పజము. (శ. ర.)

మోదర. వి. ఖండము. (చూ. మోదరలాడు.) జ. మోదరలాడు.

మోదరలాడు. స. క్రి. (మోదరలు+ఆడు) తునుకలు చేయు, ఖండించు.

సీ. విఱువు కంఠాస్థుల నఱిచి చివ్వంగుల మొత్తి మోదరలాడు మ త్తకరుల .

పి. శకుం. ౨. ౧౨.

ద్వి. భటుల నందరను, మొత్తి మోదర లాడి మెనసి గుండెలను, నెత్తుట దిగఁబన్నిసీ కెల్లఁ జెఱచి

ద్వి పరమ ౬. ౪౬౧. పా.

మోదాఖ్యము. సం. వి. అ పుం. ఆమ్రవృక్షము. మామిడిచెట్టు

మోదా(ద)లు. వి బ మొదవులు, ఆవులు. (ఇది శాసనములందు మాత్రమే గానవచ్చు చున్నది)

వ జాయపనాయకుండు అఖండ దీపమునకుం బెట్టిన మోదాలూ ౫౦. Ep ind No 3 No 15 (year S 1153)

వ. అడవున బ్రుంచె కొమ్మనబోఇని అ [ద్యమును]కల ఎఱ్ఱబోల వసమునంబెట్టిన మోదాలు ౫౦ నిత్యపడి అడువఁల త్రిభువ నాంకుశ .

ద. శా. ౪. ౧౦3.౨. A

వ. స్వస్తి [౧౧ ?] శ్రీ [శకవర్షంబు] లు ౧౧౩౪ అగు ప్రమాధి సంవత్సర జ్యేష్ఠ బు [ద్ధ] 8 మ, పిన్నిమల్లె పెగడ గణపయ శ్రీదాక్షారామ భీమనాథ దేవరకు అనవల . ఇచ్చిన మోదలు ..

౧౦. ద. శా. ౪. ౧౦౪౩.

మోదించె. సం. అ. క్రి. ౧. సంతోషించు.

ద్వి. అదటఁ జిరిచి తె మ్మని పంచె నసుఁడు, మోదించి చిఱునవ్వు మొలకలు నిగుడ ...

రం. రా. అయో. గా. పా. ౩. ప.

శా. శౌర్యాఖ్యాన మెఱింగి చిత్తమునయం
దేర్పాటు మోదించువాఁ, డాయమ్మంతుఁడు
క్రీడ సేకుఁడు . హరి. పూ. ౧. ౧౩౪.

౨ క్రీడించు, విహరించు

ద్వి. అందంద నందమై యాపర్ణశాల, ముందఱ
మృగ మిట్లు మోదించుచుండె
రం. రా. అర. ౧౪౩ పా. ౧౯ పం.

మోదివి. సం. వి ఈ స్త్రీ. ౧ అజామోద టీ.
౨. మల్లిక టీ. ౩. యూధికయనులతావిశేషము.
౪. కస్తూరి. ౫. మద్యము

మోదిలు(ల్లు)=మోదించే. సం. అ క్రి సంత
సించు.

క. అ, వ్వేదమయుమొుగము గనుఁగొని,
మోదిలి మృదుమధుర వాక్యముల ని ట్లని
రొనె వా రా ౧ ౫౪.

ద్వి. అని పల్కి రాముఁడు నాలత్మ్రణుండు,
జనకాదులును సభాసదులు మోదిలిరి
రం రా. బాల. ౭౧. పా. ౧౪. పం.

మోదుగ(గు,వు). వి కింశుకవృక్షము; దీని
విత్తు.

సీ. మొగడుఁ గింశుకము మోదుగ యనంగ
ఆం. భా. ౧. ౪౪.

గీ. ఎలమిమై జాజి యీరంభ్రు సేనుఁగులను,
నొంచుసామని యనుకొంకోరిమొకము, గో
ళ్లినంగను దగుమోదుగులను మొగ్గ, లమరెఁ
దమరంగు మి న్నెల్ల నలముకొనఁగ
యయా. ౪. ౫.

గీ. అతఁడు మృగకృత్తి పెళపెళ యనఁగఁ
బనుపు,గోఁచి గట్టినమోదుగుకోల పెగయ .
ఆము. ౪. ౭౭.

క ఈ చందంబునఁ దొఱపులు, వేఁచియుఁ బయిఁ
బూఁచి లాఁచి వేసియుఁ బైపైఁ ద్రోఁచురు
ధిరమునఁ దడిసిరి, పూచినమోదుపులకోఁక
బుట్టువు లనఁగన్. ఉ. హరి. ౩. ౭౩.

౨: మోదుగతోడిమలు, మోదుగుమాడు.

మోదుగతోడిమలు. వి. బ. (మోదుగ +
తొడిమ) ధాన్యవిశేషము.

సీ. గరుడసరు లోప్రెతుగంటరాజనములు మోదుగ
తోడిమలు ముదుకసరులు
హంస. ౪. ౧౨౯.

మోదుగుమాడ. వి (√మోదుగు) మోదుగు.
విత్తు (శ. ర.)
బ. శాలిధాన్య విశేషము. (శ. ర.)

మోదెన. వి శివమల్లిక టీ
(రూ. మోదనము. శ. ర. పాశుపతము చి. ని.)

మోపరి. విణ (మోపు + అరి.) భారమును
వహించువాఁడు

చ. తరుణులకౌఁగిట న్ననుచుతమ్ము వృథా విరు
లొత్తఁజేసె మోపరులుఁగఁ జైత్రుఁ
డంచు . ఆము ౫. ౧౨౭.
చం. రా. ౧. ౧౦.

సీ. మోపరి యొం తైన మోవ పేసారఁడు సారిది
నాదాయమే చూచుఁ గాని .. నీతి. ౪౩.

ద్వి. మోపరి కసుతగ్గు మొగ్గులభరము, మోపింపఁ
గొనునట్టిముగ్ధన కసుగె .
ద్వి. భాగ. ౧. స్కం. (శ. ర.)

సీ. భారవాహకుపేరు పరగుచుండును జెత్త
మోఁపరి బోయఁడు బోయ నాఁగ
ఆం. భా. ౧. ౧౭౭.

మోపరిగాఁడు. విణ. (మోపరి+కాఁడు) నీచుఁ
డగు మోదువాఁడు.

ద్వి. గడిక్రుతుల్ మోపరిగాండ్లై మోవంగ ...
పండితా. దీక్షా. ౧౯ పా.

మోపరేడు. విశే. (మోపరి+ఏఁడు, స్వార్థమున) మోయువాఁడు.

సీ. పుడమిమినివాల్గంటి నిడువాలు పడగగుంపుజను
నెత్తుక మోయుమోపరేడు .
ల. వి. ౧. ౯౫.

మోపాది. వి. (మోపు+అది) అపాయము.
(చి. ని ౹౯. శ. ర. ఇదియేఁడాదివంటిది)

మోపి. వి. ముండమోసినది, విధవ (చి. ని. ౹౯ శ. ర)

మోపించే. స. క్రి (√ మోచే) మోయఁజేయు.

క. కోపించు సురల పెలువడఁ, ద్రోపించె
సురారి బలిమి ధూర్జటి నీళ్లన్, మోపించె
విష్ణుఁ బసులం, గాపించెను మాకు నొరయు
గ . దాపించెన్
కు. సం. ౪. ౩౭౧.

క. నడవం జాలనివారలఁ, దడయక మోపించి
తెచ్చి ధరణీశుఁడు తాఁ, దడ వొర్వని
కార్యములకు, నెడనేయక పాడి నిర్ణయిం
పఁగ వలయున్
విజ్ఞా. ౩. ౧౭. కాశీ. ౫. ౭౭.

మోపిక. వి. (√ మోయు) భారము. (శ. ర.)

మోపిడు. స. క్రి (మోపు+ఇడు.) ౧. ఎక్కు పెట్టు.

ఉ. అపువువింటిజోదు మధుపావళి నారి
యొనర్చి చొక్కఁగా, మోపిడి పట్టి జా మ్మనుచు
క్రోయఁగ మోఁటుము నున్న వాఁడు
వి. శకుం. ౨. ౧౩౦.

ఉ. కొండ తోలింక యొత్తె నాక కొండలు
మోపిద లేక దక్కఁగాఁ, గొండ తోలింక
యొక్కుడుచు .. భాగ. ౧౦. ఉ. ౧౦౯౦.

౨. మూటగట్టు.

ద్వి. మోపిడి లేవమోవ సోపినన్నియును, శేపారఁ
గొనివచ్చి యిచ్చె లంకయును.
బస. పు. ౩. ౭౭.

మోపిల్లు. వి. ఒ బాలక్రీడా విశేషము.

సీ. గోట దొర్లుడుకాయ గొబ్బిళ్లు మోపిల్లు .
హంస ౩. ౧౪౭.

మోపు. స. క్రి. (√ మోచే) ౧. వహింపఁ
జేయు, మోవఁజేయు.

గీ. మరల సొమ్మిచ్చుటకు పూఁటకాక పైన
హాలి, జట్టు మోపి రసంగఁ గచ్ఛపముమీఁద
గట్టు నిల్పె సురాసురగణము లపుడు
దశా. ౨. ౧౯౩.

౨. అనించు, అనునట్లు చేయు

గీ. శాంతి నొందుటకై ధర్మ సంవిభాగ, కరణ
మొనరింప వచ్చిన కమలనాభు, వాక్యవృత్తిఁ
బాటింపక వాఁడిమాది, మోపి నంతైనయుర్వి
నీ నూప నంటి భార. శల్య. ౨ ౪౮.

ఉ. గాఢతరత్వరఁ దూలి నేలపై, జానులు
మోపి మాగధుఁడు సత్త్వ మఱం బడి సొమ్మ
సోయినన్.
హాలి ఉ ౧. ౧౭౭.

క. వినుమాయావిధ మిట్టిది, యని యూరయు
వెరవు గలుగ దవనిం జకణం, బనఘా
మోపని జంతువు, పమచా స్ఫురయుంగ రాని
చందం బొందున్.
భార. శాం. ౪. ౧౯౦.

ఈ. చమఁగవక్రేఁకము స్ఫుట చక్రధరంబున
మోవ లేక యొయ్యనఁ బదపంకజంబు లల
సాలనపై ఖరి మోపుచుం జనా్యర్ధసుభుజ
మూఁతగాఁగ వనితామణి యోఁగెఁ బరస్పు
రాంగ మేౕనమున రోమహర్ష ముకుళిత్రభ
మొందొరుమేను నిండఁగన్.
పాక. ౪. ౨౫. హర. ౨. ౧౧౩.

౩. చేర్పు.

చ. తిగిచి గొప్పుంగలించి జగతీవిభుఁ డక్కృప
లాయతశాఖ స్వవెన్ము గమ బెంగంబునుం
గదియమోపు... భార. విరా. ౧. ౨౪౮.

సీ. కొంకిబికేనంపుగూనిమాపులమీఁద మూఁడు
పంగల యూఁటె మోపినాఁడు ..
మనుచ. ౪. ౮౩.

సీ. కదియ నాపాశిఖాగ్రమునఁ దర్జని మోపి .
నైష. ౫. ౯.

౪. లేనిది కల్పించు, ఆరోపించు,

గీ. వైష్ణవులమీఁద ముచ్చు లవ్వాదు మోపి,
యధిపునకు నెడసేయుద మనుచుఁ జెప్పి
పరమ ౩. ౫౫.

గీ. తల్లి నామీఁద నఁట లేనితప్పు మోపె, నఁట
యలయనుంగుఁ దండ్రి దా నదిరొ నిక్క,
యంబు సేసెనట
పారంగ ౨. ౨౮౩.

గీ. కేఁ డొక్క ముచ్చుఁ, దనము నామీఁద
మోపినంతనె తలార్లు.
శుక. ౩. ౨౦౩

౫. గ్రుచ్చు, నాఁటఁజేయు, దోపు.

సీ. చక్కరకెమ్మోవి చని చూడనేకాని మెన
పల్లు చుఱుకవ మోప రాదు
దశా. ౨. ౩౧౧.

సీ. చరమరింఖాపుటాంచలటంకశిఖరంబు అంద
యాద్రి చటి జాఱుండ మోపి...
కాశీ. ౧. ౧౨౬.

క. తలుగులపాది రొుకదెసఁ దేయ్యాలదా మెన
మొక్కలలఁ వను వై యుండన్, మొల
మోపి పెక్కుచుట్లన్, బలుద్రాటం జట్టి
గోపభావం బమరన్.
భార. విరా. ౧. ౧౪౫.

వి. ౧. మోచుట, వహనము.

వ... తమతమకై యొదపదవికాపటి మోపుల
కలనం గంది కాయలు గాచినంగిన
పలుదమూఁపులును...
హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

౨. కట్ట.

గీ. ముదురుదీవెల బిగువుగా మోపు గట్టి
హర. ౧. ౨౦.

గీ. బిసము లాదట నందఱుఁ బెఱికి రోసి,
వోవ నీటఁ దెమల్చి మోపుగ నమర్చి .
భార అను. ౩. ౨౨౩.

౩. సమూహము, గుంపు.

సీ. మెఱుఁగారుకెంజాయ మెఱసినరొుఱకల
మోపున నెసఁగుపెన్ బ్రోఁతతోడ
భార. సౌ. ౧ ౧౬.

చ. తమ్మికెంపుపెన్, దొదవులమోపు
పరొమ్యెద చనుంగవచక్క నొకింత చూపఁగా,
వడి మగుడంగ సేఁగుచెలువం గని నవ్వుచు
నింతు లింపునన్ యయా. ౫. ౧౪.

సీ. తనగాలి యింతసోఁకిన జారుదిగ్గజంబుల
మోపు గని శేషభోగి మురుగ.
రా. వి. ౩. ౫౦.

౪. మూట.

ఆ. త్రొక్కరుణ వదని పనిఁడిఁ ద్రవ్వితంద,
ములు నృపాల పెక్కుమోపులు దెత్తు,
రమ్ము భారవహులఁ దెమ్ము చాల.
భార. అశ్వ. ౧. ౬౨.

మ. బలియుం డొక్కపటానిరాతు తనబాహా
నూకచున్ రెండుమీఁతుల మాప్టీలతలల్
కరావిలతోం దుండించుచుం జట్టి రా,
వలరెం దత్తసుపుల్ ధరం బడుట భూపా
జ్ఞప్తిచే పెట్టిమోపులు సేఱం బడవైచి కూల
బడుకాఁపులోత్వెశ నప్పట్టునన్..
కువల. ౨. ౧౪౧.

ఉ. . విడియంపుఁ జొక్కాలో, మైలలమోపు
వీఁపున నమర్చిన కేవుగుఱాని నెక్కి ..
కుశ. ౩. ౧౦౩. భార అశ్వ. ౩. ౧౫౪.

౫. భారము, బరువు

సీ. క్రొవ్విరు లెసఁగి పూగొలలమో పోపక
నవశంపు లేదీఁగె నెవులునట్లు.
కు. సం. ౯. ౬

ఆ మాతపుత్ర యితఁడు నాతలఁ బెద్దమో,
పెత్తి నమ్మి యున్నయట్టిచోటఁ, గ్రందు
సేయ నాకుఁ గా దని సైరించి, యున్న
బ్రదికి తింక యూరకుందు
భార. ఉద్యో ౪ ౨౫౧.

చ. . ట్క్కరి బలుమోపు మోచు నయగారి
తనం బది యుట్టిగట్టినన్
ఉ హరి ౪. ౪౭

౬. బరువైనవస్తువు.

మ. పలుమారుల్ బలభేదిదొట్టినురలన్
బాధించుటం జేసి వా,రలు నాకుం దలచూప
నోడుదురు కూడ్రశ్వేస్థు లన్యూల్ జగం,బుల
శే రివ్వారుఁ గయ్యపున్గులవునన్ బొందన్
ద్రిలోకేశ బాహులు వే యాఁడిమోపు
లై రొయిటులు పోనోపుం దలం కయ్యెడున్
హరి ఉ ౭. ౧౭.

ఉ. అపరమోపకారనిధి యప్పుడు వేల్పులరా
యబార మ,న్మోపు వహించి
నైష. ౩. ౭౭.

సీ. కమల రేనిశ్చల రమణులేకదకు మోపై
నిల్పి యతనిపై రమగుపతిచె .
వసు. ౧ ౩౭.

౭. ఎక్కు, జ్యాసంధానము.

క. రిపుభంజనము రత్నభూషిత రూపం,బును
గురుదేశాహ్లాదన,మును నగునిజకార్ము
కంబు మో పెదలించెన్ .
భార. విరా. ౧. ౧౭౦.

౮. శాధ్యత, పూచి.

సీ. కన్నులు లేనిమాకన్నులఁ గాకుండు నీవ
కదన్న మానిభిలవంశ ఆ. మను ధనుద్ధ
రించుమోపు నీయదిథు క,దన్న .
భార. ఆర. ౭. ౨౭౧.

క. పృధివీపతి నీ,తలన తనకార్యభద్గం,
బులమో పెక్కించెరి త్త వోవుని నీకున్ ..
భార. విరా. ౫ ౨౩.

విణ అధికము

ఉదా॰ అవుపెల మోపైనది

మోపుకాఁడు. విణ (మోపు+కాఁడు) భార
వాహి

క. నీ వేటిమోపు కాఁడవు, నావెరవున నిన్ను
నడపినను గర్వం బే,లా వెడఁగ
భార. ఉగ్యో ౩ ౩౩౦.

మోపుకొను సక్రి (మోపు+కొను, స్వార్థమున)
చేర్చు, పెట్టుకొను

వ. ఆబ్రహ్మచారి దెచ్చినపుస్తకంబుఁ బుచ్చు
కొని శిరంబున మోపికొని కన్నుల కద్దుకొని
తియగ నతనిచేతిక యిచ్చిన
కళా ౪. ౫౯.

మోపుకొలుపు(ల్పు). స క్రి. (√ మోపుకొను)
మోపుకొనఁజేయు, ఆరోపింపఁజేయు.

గీ చేరిక లొనర్చి తేనియ ల్చిలుకఁ బలికి,
మోహ మూరించి తరితీపు మోపుకొల్పి,
యతనినూఁదను బతికిని హితము వొడమ,
ముస్నె రొయినరించి వానితో మురియఁ
దొడగ హంస ౨ ౧౭౯.

మోపుదల. వి (√ మోపు) ౧ ఆరోపణము.
౨. భారము. (శ ర.)

మోపెట్టు. స. క్రి. (మోపు+పెట్టు) ఎక్కుపెట్టు,
జ్యాసంధానము చేయు.

క. ఎవ్వరికిని కెూపెట్టను, దివ్యను కళ్యంబు
కానిదృఢకార్ముకమున్ ..

భార. ఆది. ౫. ౨౫.

మ. పాలీక గర్వంబులాడిన నిక్కంబగు
నల్కనర్జునుడు గాండీవంబు మోపెట్టి
గృష్ణుని సారథ్యము నై జగత్త్రితయసం
క్షోభంబు గాకుండునే ..

భార విరా ౧ ౨౬౬.

మ సుతశక్తిన్ నృపసూనుఁ దట్టిధనువున్
మోపెట్టియైంద్రాయుధోద్ధతి పాథోదనిరావి
యర్యో

రాఘవ ౨. ౧౦౮
ఆం భా ౨ ౧౧౨

మోము = మొగము వి. ముఖము

క. భూమీశుఁ దఫుడు మంత్రుల,మోముల
గనుఁగొని సగర్వమున ని ట్లనియెన్

భార విరా ౫ ౨౮౧

ఉ మొగ్గతిలంబడెం జెమట మోమునఁగ్రమ్మఁగ
ద్రావిడోత్తముండు హర ౧ ౨౧

గీ. మోముదమ్మి వి జిరునవ్వు మొలకలెత్త

నీలా. ౧. ౧౩.

శా. అయ్యా మీతండ్రి గడింపలేదుగద
వెయ్యాశ్లెన్నడుం జాలు మీమోముల్
దిందురుగాక యిం కనుచు వీఁపుల్ చిట్లిపోఁ
గొట్టుచున్ శుక ౩ ౨౩౩

ఆం భా ౨. ౧౮౨.

(ఇటు నిందాద్యోతకము)

మోమునఁ(వేలు = ఎల్లప్పుడు కన్పడుచుండు.

వ. . కర్ణభితి, నల్లల నుడుకుచు నుండుదుఁ
గిర్ణిఁడు విడువక మోమునఁవేలు నాకు

భార. కర్ణ. ౩. ౩౩.

మోముచూచు = మోమోటపడు

ద్వి. కెమ్ము మా కని యని దేవుమై నున్న,
సొమ్ములన్నియుమోమూఁజూరక రాలిచి..

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౫.౨౩. పం

మోముముడుచుకొను = కోపగించు.

సీ. మీఁదఁ జల్లక మూన మిట్టిమీసైపడ్డ మంతు
నింతకు మోము ముడుచుకొనిన.

బహు ౨. ౬౧

మోమువిచ్చు = ముఖవికారముచేయు.

చ దళన కోరకముల్ వెలయంగ మోవిమై,
పులరఁగ మోమువిచ్చుచును వద్దముఁ జూచె
నొక ర్తు వేడుకన్ నృసిం ౨. ౦౭౨

జ. మోముట్టు, మోముపట్ట, మోముముట్టు,
మోమోట, మోమోటపడు, మోమోటమి,
మోమోటము, మోమోడు

మోముట్టు = మోముపట్ట. మోముముట్టు.
వి. (మోము + ముట్టు) అశ్వాదులముఖాలం
కారము

సీ. గండురానిగ్గు చౌకాటంపు మోముట్టు తోఁగ
రీకలపతాణి దుమికియాడ

ఉ. హరిశ్చ ౩ ౧౩౧.

(మన్మథాశ్వవర్ణనము)

వ అయ్యెడం గన్నెరుల మోముట్టు మల్లెవిరుల
జాలంబు మంకెన పూసెంకవన్నెలు దాప
నంబుల పక్కరలును

సానందో ౫. ౧౩౬. (౯౧ పా ౨౧ పం)

మోముపట్ట = మోముట్టు. (√ మోము)
అశ్వాదుల ముఖాలంకారము.

చ మోముపట్టనీ, టలరిచి రాజార్మోలకు
హాయం బొకసాహిణి దెచ్చెఁ జెచ్చెరన్.

పె. శకుం ౧. ౧౧౩.

మోముముట్టు = మోముట్టు. వి (మోము+
ముట్టు.)

ఉ. ఛక్కని మోమువట్టు మణిశాలిఖలీనము
మేలుబాళ్ళవా, పక్కెరవేలిముప్పు లిరు
గ్రక్కల చెక్కిడి చేర్చుసింగిణుల్ .

రామా. ౨. ౨౦.

ఉ. బంగరుజల్లులున్ తిళితిబంతితలాటము
ము త్తియంబులున్, రం గుగ మోముముట్టు
నపరంజిఖలీనము పట్టుపల్లమున్, సింగిణి
బిండ్లు తూణములు చిల్కు లకోలలు పట్టి
యంబులున్, సంగతిపార్శ్వభాగములఁ
జక్కఁగఁ బూనిచి పాది నిల్పవన్.

ప్రబంధ. ౧౯౨.

మోమోట=మోమోటమి. మోమోటము

వి. (√ మోమోడు)

౧ దాక్షిణ్యము, కనికరము.

గీ. అకట మోమోట లేక తా రంత చేసి, బ్రతికి
పోయిరె పులి పేదవడినఁ బసుల,వాంఛ్రడె
రొు క్కాడి రసుకత వచ్చె నాకు

ఉ హరి. ౪. ౧౦౨

మ ఇతఁ డాపాపనియట్ల వెంట్రుకలు మో
మింపారుకన్నుల్ జగన్నుతుఁ దబ్జాక్షుని
పోలికై నయురమున్ మూర్ధంబు మోమో
టకుం, బ్రతి రేమే నొక దైవ సంఘటనమైఁ
బ్రాణావ్యపాయంబు లే,క తగం బుత్రుఁడు
వచ్చెనొక్కొ నను మాంగళ్యంబు నొందింపఁ
గన్.

హరి. ఉ ౩. ౨౦౩

మ. జగతీబాలివతంసభామణుము విఖ్యాతముం
గాళికా, నగరంబు స్వైరఁబాసి కీకుమ జగ
న్మాన్యైకచారిత్ర యూ, చిగురుం బోఁడికి
నాకునుం గటకటా చేడ్పాటు వాటిల్ల నీ,
మగురం గూర్చిన మందదైవమునకున్
మోమోట లేదోముమి ధీను. ౩. ౫.

౨. క్రీతి.

సీ. మోమోట వలరు తమ్ముల శాత్రు లగతింపఁ
గమనన్నమను రఘువరేముల వలదు...

వేం. పం. చ. ౪. ౧౨౨.

౩. మనస్సంకోచము.

శా. నీమోమోటలు మాని నీరజముఖి విక్కం
బెటింగింపవే పారి. ౧. ౯౩.

శా. మోమో టేమియు లేక దూరెదరు మీ
మోపంబు చింతింపరు .

భాగ. ౧౦. పూ. ౯౨౬.

మోమోటపడు. అ క్రి. (మోమోటము +
పడు.) మనస్సంకోచమునొందు.

సీ మోమోటపడక తమ్ములదాయ నిరసించి
పలుతెఱంగులఁ గుందముల హసించి

పె శకుం ౧. ౪౩.

ద్వి మురు మోమెఱుఁగక మోమోటపడక,
బ్రొుక్కలీఁ దనుచందమున విడనాడ.

అ మ. క ౨ ౯౨. పా. ౧౪. ప.

మోమోటమి = మోమోట, మోమోటము. వి.
(√ మోమోడు) మనస్సంకోచము.

క. మోమోటమిచే మీతో, సేమియు ననకోపఁ
డీతఁ డిప్పుడు మీ రా,రాముని కానల కను
పుఁడు, నేమంబునఁ బదమికొనిఁ జేయుఁడు
భరతున్. అచ్చ. గా. అయో. ౪౯.

మోమోటము = మోమోటి, మోమోటమి.

వి. (√ మోమోడు) మనస్సంకోచము

క రాముచెదన క ట్టిఁగిన, ప్రేమావేశమున
మనసు బెగడి వివేకం, బేమియుఁ దోఁపక
తగవును, మోమోటము దక్క యులంక
ముద్దియ వలికెన్. భా రా. అర ౨. ౭౨.

శా. అ ముక్కంటి దరస్మితంబున సుపర్వా
ధీశులన్ జూచి వా,తో మోమోటము లేక
తెల్పెద ఉ. రా. ౧. ౩౧౩.

తే. లేమ నీవెత మానుష్య లేమ మోమోటమున
సలిపెదఁగ నిప్పుడే, శే మాయదమాట రామసఁ
గుము, లేమాయను దలఁచి నిల వేదములు
మానుఁ.

నీలా. ౨. ౯౩.

మోమోడు. అ. క్రి. (మోము + ఓడు) ౧. దాక్షిణ్యపడు.

క. ఆడిరి ప్రమోదనృత్తము, పాడిరి మంద్రోక
మహాప్రబంధమ్ముల మో, మోడిరి తైర్థికులకుఁ
గొల్లాడిరి కైవల్యలక్ష్మి సమరులు మును
లున్.

కాశీ ౭. ౩౪.

దండకము ఈ తావకస్తోత్ర మెవ్వారికిన్
బారమా వారికిన్ ఘోరశారాలగ చ్ఛృంఖ
లాబంధముల్ వీడు మోమోడు భూపాలుఁ
డాలంబులో పైరిసంఘంబు లోడున్.

వరాహ. ౧౧. ౧౧౬.

౨. సంకోచించు.

గీ. మొదల సత్ప్రియ మయ్యును దుది గరంబు,
పథ్య మగుపల్కు ప్రియులందు బలిమిపైనఁ,
బలుకవలయు మోమోడక రొలసి యట్టి,
వాఁడు దగునహాయుండు భూ వల్లభునకు.

భార. సభా. ౨. ౧౯౨.

క. అక్కట బలితపుటడవిన్, మొక్కలముగ
గోల సరిచి మోమోడక నీవిక్కడకు రాఁగ
నెదలో, వక్కటికం బేల పాడను
దయ్యోగ్ జెపుమా.

అచ్చ. రా. అర. ౪౯.

శా. సాహంకారత శంకరుం దలిగి నేత్రాగ్నిన్
పయిన్ బంపినన్, స్వాహాకాముకుఁ డాట
ని న్నతఁడు గావంబోలు మోమోడి ..

మనుచ. ౩. ౯౪.

మోయించు. స. క్రి. (√ మోయు) మోవఁ జేయు, వహింపఁజేయు.

గీ. మందరాద్రిని మోయించి మాధవుండు, పట్టి
తెప్పించె నిర్జర ప్రతతిచేత .

హర. ౬. ౯౯.

వ. కొందఱు కుఱుకులాఁపులు తమకులకు
గుబ్బలం బోలకున్న నిర్లు మోయించి రనఁ
జాలు జాలువాగిండ్లు పూని

ఉ. రా. ౫. ౨౪౯.

మోయీను. వి. (హిం మోయిను వి. (గ్రా.) బత్తెము

సీ. మోయీను కగ్రాణమును జెప్పు వద్దగింజలకు
బరాతముల్ సరవి వ్రాయు

హేంబ. ౬౫

మోయు. స క్రి ౧. వహించు.

గీ. తోయజాక్షుండు బాహాచతుష్టయమున,
మాటమాత్రనె మోయఁడే మందరాద్రి.

హర. ౬. ౯౭.

మ. పాల మంబలోన్మేయుచుం బట్టి పెన్మ
నురం దీఁగెడు కాపు గుబ్బెతల .

ఆము. ౯. ౧౩౩.

౨. అంటు, తాఁకు.

గీ మెదడు ముద్దలు గావించి మెసవి మెసవి,
కుతిగ మోయఁగ నెత్తురుల్ గ్రోలి గ్రోలి.

దశా. ౨. ౯౩౫.

గీ తన్నృపతి బలశ్రీ గెలంగ, వరిగి
మునిఁగెఁ దత్కాంతచయంబులోన, మునిఁగి
యాఁగెను దనమేను మోయకుండ, దాని
తిరమైన వాస్తంభ ధర్మపటిమ.

రాఘవ. ౯. ౨౩౬.

జ : మోఁత మోపిక, మోయించు.

మోర. వి. (క. మోరె, త. మురై) ౧. పశ్వాదుల దీర్ఘ ముఖము, ముట్టె.
(పందిముట్టె.)

సీ. తునుమ మించి విడుమోర యుంచి దూటిన
మహోజలధిపూరము దలకొదవు గాఁగ
హరి. పూ. ౪. ౧౭.

చ. బల మిఁక లేమి చెప్పు వినుపందుమెదు క్లవ
లీల మోరత్రోఁపులఁ బడఁ జొప్పు వంచు
కోమహోలిక వంచి తదగ్రధాన్యముల్,
సెలవులఫేన ముట్టిపడ జిట్టలతోఁదనె చప్పు
రించు వృషాలమువరాహపోతములు
భూవర తొండము లేని యేనుగుల్.
మనుచ ౪ ౯౭.

సీ మోర నా ముట్టె నా వెలయును ముఖ
విశేషము లగు ఆం భా ౨. ౧౪౨

(పశుముఖమునకు.)

సీ అరచేత మోరలు చఱచియొం దఱిమి
నీలా ౩. ౪౪

(నకుల శునకముఖములకు)

వ ముంగిస మోరలంబోని మోరలు సంసార
సారెకు నెత్తి. మనుచ. ౪ ౨౭

కి మోరలు పై కెత్తుచు జాగారవములతోఁ
జెలంగ భషకము లపుడు
రసిక ౧ ౧౦౭.

(ఉష్ట్రముఖమునకు.)

ఆ. సరువు లరువు వెడదకోల్లతోఁడుత మోరఁ
రెత్తికొనుచు కేఁకు లెత్తినట్టు, లుబ్బు
లేఁగి యున్న యుష్ట్రమాలును
భా. రా. యు. ౫౧౮.

(భల్లూకముఖమునకు.)

వ. మృగాంక మండలంబు సగము కబళించిన
రాహుగ్రహ భూమికల చందంబున నందంద
తిరుగు బొల్లిమోర భల్లూకంబులును.
పారి. ౨. ౮౭.

(అశ్వముఖమునకు.)

వ. . వివిధవిశిఖ పరంపరలు వరఁగించు
మందటికాల్లు దునిసిన క్రొమ్ముగ్గతిలంబడి
యును మోరలు పఱియలైన సెలవి దప్పం
గూలియు అనేక ఘోటకంబులు రూపు
ఱిన. భార. భీష్మ. ౩. ౨౩౯.

(కొన్నిరెడల ముఖసామాన్యముగ నుపయో
గింపఁ బడినది.)

సీ. దక్షవాటికిఁ జాచి దక్షప్రజాపతిఁ బొగడె
నల్మోర్ల సంభోజభవుఁడు
భీమ. ౩ ౧౩౯.

శ్లో బ్రహ్మా తుష్టావ సంతుష్టశ్చతుర్భి ర్వదనై
రపి సం భీ మ.

సీ. కూడ'త్తునె మాఱుకొని మోర రెత్తిన
గదిమెద బహు ౨ ౬౧.

సీ జోడుల తనువులు ఛేదించి మోరలు గళ్యాల
తోడఁ జెక్కులుగఁ జేసి
భార. కర్ణ. ౧ ౧౪౦.

జ. మోరకొట్టు, మోరతెల్పుమెకము, మోర
తోపు, మోరత్రోపుఁదనము, మోరపక్కియ,
మోరమెకము

మోరకొట్టు. వి (మోర+కొట్టు) చపేటము,
చంపకాయ.

క. కొసరు వగమాట లలుకలఁ, గుసిగుంపులు
తిట్లు మోరకొట్టులు జారుం, దనముఖం
బుగఁ గైకొను, బసవె ద్దగుచుగఁడు మండి
పడుఁ గునుమాంగీ.
(కుక. ౧. ౪౪౧.

మోరట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మూర్వ, వింటినారికై
యుపయోగించెడి నారచెట్టు, చాఁగ కి.

మోరటము. సం వి అ. పుం. ౧. తియ్యనిరస
ముగలచెట్టు, ౨. క్రొత్తగానీనినయావుపాలు,
ముఱ్ఱుపాలు, జున్నుపాలు. వ. ౧. ఇక్షు

మూలము, చేతులెందలు, ౨. అంతోలము, తొడుగు శ్రీ.

మోరటి. వి. క్రియాశీమ. (శ. ర.) శ్రీ.

మోరటిలు(ల్లు.) అ. క్రి. మోము విరాది కత్తు.

ద్వి. ఏకోక్కుదంఠ నక్సీటం దో డోకరిం, గానక
బెగడి నల్లడలు చూచుచును, ఐదలంచు
గగ్గోలుపడి మోరటిలుచు

విష్ణు. పు. 3 ఆ (శ. ర)

మోరడి. వి. పెచ్చరికపదము. ప్రబంధ ౬౦౫.

మోరడు=మెరడు. వి మోడు, మొద్దు, స్థాణువు

(బ మోరడులు, మోరళులు, మోరళ్లు.)

సీ. అమృతంపుసోన పై నడచినట్లీ పాట చెన్నన
మోరళ్ళం జవుళు లె త్తె

నృసిం ౨. ౮౩

మోర తెల్పు(బ)మెకము. వి. (మోర+తెల్పు+మెకము) భల్లూకము, ఎలుగు

గీ అంతఁ గొందఱు కోంతిబంట్లా తెలుంగు, రాము
కడ కేగి తెలుప నారాచమిన్న, మోర
తెల్పు మెకపుఱేఁడు మొదలు గన్ని, బల్లి
దుల చేర్చి పోరికిఁ బనుపుటయును.

అచ్చ. రా. యు. ౨౯౮.

(మోర తెల్పు మెకపుఱేఁడు=జాంబవంతుఁడు.)

మోరతో(త్రో)పు. వి. (√మోర) అనాలోచనము ; అనాలోచనచేష్ట.

ద్వి. మునియమర్థాన మిమ్ములఁ జేయఁ బోవ,
మునికేల్పులను బట్టి మోరత్రోపునను, మనధి
లోపలఁ బాఱవై చె ననలుఁడు .

రం. రా. యు. ౩౧౧ పా ౨౨ పం.

ఉ. . చూపు నీ వీరతఁ గాందిశీకపదవీరత
కృత్తిని మోరత్రోపునం, బాఱెద నన్నఁ
బోవిడఁడు స్వర్గవిలోచమఁ దంచు
నుగ్రుఁడై దశ. 3. ౨౦౦.

ద్వి. కడుకోపమున విటకంటకి పలికె, వల దన్న
సేటికి వచ్చెద వింక, పొలను పై వఁగ నడ
పోపొమ్ము కొండఁ, దల సెత్తుకొన నీకుఁ
దరమె యిం కేలఁ, దొలఁగరా యీమోర
తోపు లేమిటికి ద్వి పరమ. ౪. ౩౦౯.

మోరత్రోపుఁదనము. వి (మోరత్రోపు+తనము స్వార్థమున) అనాలోచనము; అనాలోచనచేష్ట.

గీ. దైవతసైన్యపు నాథునంబు, గురియు శర
వర్ష మెక్కింత సరకుగొనక, మోరత్రోపుఁ
దనంబున మోఱకించి, తాఁకె నెనబోతురా
కాని నాకవిభుని వరాహ, ౧౧ ౬౪.

ద్వి తూలగించక మోరత్రోపుఁ దనంబు,
చాలింపు మనవుడు సచివనందనుని

నవ ౧ ౪౧ పా ౧౦. పం.

మోరప(క్కె-)క్కి-యు. వి (మోర+పక్కి-యు3) మత్స్యవిశేషము, ఒక జాతిచేఁప.

గీ మోరపక్కియు దొండును గూరముక్కు,
పుల్లరుజు గెచ్చె గొండెయు బొమ్మడాయ .

హంస. ౪ ౧౭౩.

మోరపాక=ఓరపాక. వి. పంచమ దూలములు లేక గోడపైనుండి ప్రక్కకు దింపి రాదులయాధారమునఁ గట్టినశాల. (శ. ర.)

మోరము. వి. మోర, ముఖము.

క. నాటకశాలను మోరపుఁ, బాటను మాతంగ్రి
యచలవరుఁ డుంచుట నెఱపోచ్చేటికి నిజ
ముగఁ జనినం, జీ టియ్యఁడు సంబళంబు
చెల్లడిపోటక. పార్వ. ౨. ౧౭౮.

(మోరపుఁబాట=మోటిపాట, కంఠగానము)

మోరమెకము. వి. (మోర+మెకము) వానరము.

ఆ. అంతఃప్రాద్యమాలియానతిఁ గడలకు, దఱు
లమోర మెకపుదాటు లేఁగి ...

అచ్చ. రా యు. ౭౧.

మోరిజా. వి. (హిం. మోర్జా. మి. (గ్రా.) కుపా
కులు పిరంగులు పెట్టుకొనుచోటు.

చ. బలముల నెచ్చరింపుచుఁ దుపాకులయూఁకలు
దంధమాలు ని,ట్టలముగ మోరిజా ల్బురుజా
డాయఁ గిలార్చుచు రంగా. 3. 88.

మోరు1. వి. (త. మోర్, క. మోసరు,
మ మోర్) చల్ల, దండాహతము

గీ పాలు ఫలములు సెకనీళ్లు పానకములు,
నారుఁబిం ద్లారుఁగాయలు తైరు కొంతి,
పాంశులవణంబు జంభలఫలరసములు, నించఁ
దగునీరుమో రారగించి లేచి.

ఘటికా. ౨ ౧౬.

ఉ. వడ్డన జాపి రంత చెలువల్ తెలియోగిర
మొల్పుఁబప్పు మెం, డొడ్డినకూరగాయ
ఘృత ముక్కెర చక్కెర లేసె లడ్డువా,
లిడ్డిన నానబాలు చలియించవితైరులు
మోరుమేరుపై, గిడ్డిఁ దలంచితోయనఁగ
గేస్తుల కబ్బె నను స్వభాగ్యముల్.

పాంచా. ౪. ౪౨

సీ. గారెలు బూరెలు చారులు మోరులుఁ గమ్మని
మాంసముల్ ఘుమ్ముమనుచు

ఉ. రా. ౬. ౧౨౨.

జ: మోరుండ.

మోరు2. వి. (పర్వత) శిఖరము.

వ ఇవ్విధంబున నమ్మేరునగంబునం దొక్క
మోరు నీ అగుటయు

ఉ. హరి. ౬. ౩౬

గీ. దరులతడివందు బాదవుమూపురములంటు
తెల్లగంటల నాఁకతో అల్లసిల్లె, గిరుల
మోరులసవి దమున్గిన్నసలిల, జలధరచ్ఛేద
ములు వ్రాలఁ కెలఁగుకరణి ...

ఆము. ౪. ౧౫౬.

వ. కనకమన్దామ తేజోధరంబునన్ జడిసిన మేరు
గిరిమోరులంబోలె .

మనుచ. ౫ ౩౧.

గీ. పాలుచు శిఖరపుగొనపేరు మోరు నాఁగ

ఆం భా ౨. ౧౭.

మోరుండ. వి (మోరు1 + ఉండ) భక్ష్య
విశేషము.

సీ లడ్డువంబులు చక్కిలాలు మోరుండలు
ఖండంబు చెలిమిడి మండపప్పు

హర. ౬. ౫౫

వ తిమ్మనంబులు పాలకాయలు చక్కి
లంబులు మోరుండలు మనోహరంబులు

ప్రబంధ ౧. ౧౧౨.

హంస. ౧. ౧౦౫.

మోటుకతై(తియ). వి (మోటుకము+కత్తె)
మూర్ఖురాలు.

కృష్ణా. 3. (శ. ర.)

మోటుకము. వి. (√ మొటుకు సం. మూర్ఖతా)
మూర్ఖత్వము.

సీ. అఖిలలోకేశ్వరం డగురమాధిపులోన విడు
వనివైరంబు దొడరుకట్టి, మేటి రోటికో
మొలచె దైత్యునిబుద్ధి

నృసిం. ౧. ౨౦.

సీ. ఇక్కొమ్మ నడపించుకెడ ఏరిఁ బంపుడు
ననుట మోటుక మగు నని తలంచి ,

దశకు. ౫. ౯౧.

సీ. చంపకం వచ్చినజమునిదూతలను లంచ ము
పెట్టి వచ్చెనో చావ నొల్లఁ, బో మ్మని
మోటుకంబునఁ గ్రోధి వచ్చెనో ...

భోజరా. ౪ ౫౯. పద్య. ౧౦. ౬౩.

విశ. మూర్ఛము.

ఉ. చర్మభావ మొంది స-స్పర్శసుఖముల, కాన జేసి నీవు పనుదినంబు, గజముపేర్కొ-(దగిలి గజము లోఁబడుభంగిఁ, గట్టువడక మోఱ కించు మనస వా. రా ४. ౧౭४.

మోాఱకించే. అ. క్రి (√మోాఱకము) మూర్ఛ మవలంబించు.

గీ దైవతసైన్య ఘనాఘనంబు, గురియుశర వర్ష మెక్కి-ంత పరఘనానక, మోాగ్రోప్రుఁ దనంబున మోాఱకించి, తాఁక నెపపోశు రాకాని నాకవిభుని వరాహ ౧౧ ౭४.

మోాఱకుఁ(డు)=మోాఱకు (సం మూర్ఛ) విశ మూర్ఛఁడు.

ఉ పాఱుగ నమ్మహీపతియుఁ బాయక తోడన పాఱెఁ బాఱ న,క్కా-ఱడవిం గిరాతతతి కాపురముండెడుపల్లె చొచ్చి పె,న్మోాఱకు భంగి మాంసములు ముక్కా-నబంటిగ (మింగు చుండ దై,వాఱెడుభక్తి నర్తిమునిపట్టియ కామదిలోఁ దలంచుచున్. భోజరా ౧ ౧౧౫.

క. అగు దేశకాలబలయుత, ముగఁ జేసినఘోర వర్ధములు మోాఱకు లై, తెగబాఱె తమ్ము నెదిరిని, వగవక తోదరుటలఁ గిఱు వర్లిలుఁ దుదిన్. భార. విరా. ४. ౭౦౭.

శా. మోా మద్దంబు గదల్చి మోాఱకుఁడుమంబో లెన్ శివారాధకుం,డు పార. ౨, ౫౩.

వ అప్పు డమ్మోాఱకుండు పురోహితులం బిలి పించి . నృసిం ४. ౯౦.

ఙ : మోాఱకత్తె, మోాఱకము, మోాఱకించు.

మోాలము=మొలాము. వి. బంగారులోనగు వానిపూఁత. (శ. ర.)

మోాలుగు=మొలుగు. వి. నల్లచాయచెక్క-.

వ. . మోాలుగునడ్డిం గోఁచి మూర కొక్కం డును జాన కొక్కండును గాఁ గట్టినవాల్లు టుల్లారు లుల్లనీల్ల ఆము. ४. ౩౫.

మోాళంగి. వి. ములక్కి. (శ. ర)

మోాళము=మొలాము. వి. బంగారులోనగు వానిపూఁత.

గీ. జమునికాలుకతో నెకసక్కె-మాడఁ, దమక పడుగ్రొత్తపైఁడిమోాళముకటారి. నైష ౬. ౬४.

మోావి¹. వి పెదవి, ఓష్ఠము

క. తమ్మికెంపుగుంపును, ముగుదనిగారిం పుఁదొగరుమోావికి దొరయే నీలా. ౨. ౨౨

లయవిభాతి చిగురుజిగి నెగచుమోావిన్, నగవు నిగుడన్ మనుచ ४ ౧౧౩.

గీ పగఁగఁ బల్కు-ప్పు మోావి వాతెఱ పెదవియు, నాఁగ నోష్ఠంబు ఆం. భా ౨ ౧४౨.

సీ. మెఱఁతమేని మెఱుంగు మెఱయుకాఱు మెఱుంగు చిగురుకెంపులక్రోవి చిన్ని మోావి ... విక్ర. ౧. ౧౧౯.

మోావి². వి. ఒకజాతి యడవిచెట్టు

(ఇది పనస వంటి యాకుల గలిగి యుసిరిక లంత పండ్లు గలిగియుండు. ఇది శ్వేతనీల భేదంబులచే ద్వివిధంబు. నల్లమోావి పండ్ల కంటెఁ దెల్లవివి మిక్కి-లి మధురంబు లయి యుండు. ఈ వృక్షంబులు వేంకటాద్రి లోనగు ప్రదేశంబులఁ గలవు. చి. వి.)

తోటకము. మోావులు రావులు మోాఁదుగు లొద్దుల్, రావులు నిప్పలు రాజ దలిర్పన్. యయా. ౨. ४౭.

సీ. కలగపండులు బ్రల్ల కలగపండులు మోవి
పండ్లు నంకెనపండ్లు బలుసుపండ్లు.

కాశీ. ౩. ౬౯

సీ. ఎలమి పల్వరుసల నీమోవి ఫల మంద
సొరిది నీకును జవి చూపఁగలను.

విప్ర. ౩. ౧౯.

మోవి3. వి. చిన్న మట్టిపాత్రము.

సీ కాంతు దంతక్షతిఁ గాంచని మోవియు
మోవిరే చ ల్లమ్మ మోవి గాక.

అహ. ౩. ౨౮.

మోవి4. వి. అగ్రభాగము

ద్వి నులిగాయ లేదను గానుగుగింజమోవి, నులి
చినపేరు చన్నులమీఁద బెళుక

ఆ మ శ. ౧. ౨౭ పా ౨౦ పం.

మోవు వి ముదుత పీదని లేఁత ఆకు మొలక,
అట్టి కాడిచెట్టు మొలక.

రగడ మెలచు మొవ్వల వంటిమోవులను
మోవులను భామ. ౨. ౬౮.

గీ. విలసితోరుల నవఁటిమోవు లెనయించి, లలిత
పదముల జిగురాకు లలవరించి, యంద
మగుమేనఁ బన్నీటిగంద మలఁది, నలిపి
రింతికి శైత్యోపచారవిధులు.

ఇందు. ౩. ౧౯.

గీ. మోవు, సాఁగఁ దాళాగ్ర తరుణ
పర్ణంబు చెలఁగు ఆం. భా. ౭. ౪౪.

మోషకుఁడు. సంవి. అ. పుం. దొంగ,
చోరుఁడు.

మోషణము. సం. వి. అ. న. ౧. దొంగిలించుట,
అపహరించుట, ౨. నఱకుట, ౩. నశింపఁ
జేయుట.

మోషము. సం. వి. అ. పుం. చౌర్యము, దొంగ
తనము.

మోస = మోసము. (క. మోస) ౧. దొంగ
తనము.

గీ. మోసఁ దర్కించి యవైశ్య ముభ్యుఁ
డేడ్చు. కాశీ. ౫ ౬౮.

౨. ప్రమాదము.

గీ. కాన కెంత రహస్యంపుఁగార్య మైన, నొరు
లెఱుంగరు న న్నని యునికి మోస

భార అను ౨ ౨౧౪.

చ. ముదితల నమ్మి యేమఱుట మోసముమీ యని
బుద్ధి చెప్పుచున్. కాశీ ౯. ౯.

ఆ ఉర్వి నేలునాతఁ డుద్ధరింపఁడు నెయ్యి,
మెసఁగి భ్రాతృజనము నింత దెలియ, నేర
కునికి యధిప నీమోస భ్రాతృపుత్రులకు నేల
మీఁదఁ గలుగుఁ బొందు

మార్క ౮. ౧౪.

౩. అసత్యము.

సీ ఇది భోగమోక్షసంపదలకు మూలంబు
మోస లే దది ఘనంబులకు ఘనము

ప్రబోధ. ౧. ౨౧

౪. అడ్డు.

గీ రాజ పరిపరవర్తులు రాష్ట్రజనము, మున్న
నశియించి చనుటకు మోస లేదు, గాన
సర్వజ్ఞుఁ డనఁగ లోకంబుచేత, వినుతిఁ
బొందినరాజు వివేకి మునుకు.

సా. పంచ. ౧. ౧౩౮.

౫. వంచన.

గీ. మోస గాకుండ నపరాధములకుఁ దగిన,
శాస్త్రి యన్నింటి కిట్టింగి సంభవించె.

సైమ. ౪. ౧౯౨.

జ : మోసకారి, మోసపుచ్చు, మోసపోవు.

మోసకారి. విణ. (మోస + కారి) వంచకుఁడు,
మోసము చేయువాఁడు.

గీ. . . . అప్పుడప్పుడు మోస, కారి మిటి మా
వస్సె కారి మగఁడ, యేల చూపితి విప్పుడ
యీధనంబు, ధనపిశాచము లిది యథార్థమ్ము
సుమ్ము.

శుక 3. ౨౨3.

మోసనాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

వ. కూటికుప్పలు తాటుసంపెఁగలు కందర్ప
భోగులు గజపతిలాగీలు బొందడీలు పునఁగుఁ
దావులు తేనెతోలలు మోసనాలు గుజ్జుపుఁ
దోఁకలు తేటచలములు

ప్రబంధ ౧౧౩.

మోసపుచ్చు. స. క్రి. (√ మోసపోవు)
వంచించు, మోసముచేయు

చ. వికటవర్మని సెంతయు మోసపుచ్చి
దశకు 8 ౧౭౯.

క. అని తపసి తప్పులిందుఁడు, ధన మడుగక
మోతమ్ మడుగఁ దలఁచిన నీలాఁగున మోస
పుచ్చి యేఁగిన, మెనక నియమపరత నాట
విక వల్లభుఁడున్. వరాహ. 8 ౯౪.

గీ. హాటిక మై రామపర్ణశాలాంచితవన, భూముల
బెడంగు దృక్పర్వముగ మెలఁగుచుఁ, బ్రబలు
మార్తాండసంతతిప్రభువు మోస, పుచ్చు
టకు నంచి తా మోద మచ్చుపడఁగ.

రాఘవ 3. ౦౫.

మోసపోవు. అ. క్రి. (మోసము+పోవు) ౧.
భంగపడు, వంచితుఁడగు

గీ. పరవనీతప్రబంధముల్ భంగపఱుపు, మెంగిసి
ప్రాసంబుచేతనే మోసపోవు

రా. వి. ౧ ౧3.

చ. . . ఈ, యఱవకు వాళి యింతయుని యేగా
వని కానక మోసపోయితిన్.

వైజ. ౪. ౯౫.

ఆ. మనము మోసపోయి యనిమిషపతిసూతి,
తోడఁ బొడిచితిమి యదేపవృత్తి, నతఁడు
సమయకాల మంతయుఁ గడచిన, వచ్చెనో
యెఱుంగ వలయు నిజము.

భార. విరా. ౫. 38౨.

క. తనచేసిన పురుషార్థము, తనసొమ్ముగ నెఱిఁగి
నరుఁడు దానపరుం డై, యనఘవి రైు మన
వలదా, దినములచే మోసపో కతిసిరథ క్తిన్.

విక్ర. ౨ ౧౦౫.

గీ. ఏమఱుటఁ జేసి యిటువంటి యెడరు పుట్టె,
మోసపోయితి మెఱిఁగిన మోస గలదె .

నా పంచ. 3 ౯౪.

మోసము = మోస. వి. ౧. వంచన, దగా.

క. మోసంబు గాక ధర్మజుఁ డ ట్లు, ద్రినఁ
బోనిచ్చుట రాధా, తనయుపకున్ బుద్ధియగునె
తప్పెం దప్పెన్. భార. కర్ణ 3. 3.

గీ. కంటిరే వీరవరులార కార్య మంత, మోస
మయ్యెను సురల నమ్మటను సేఁడు.

దశా. ౨. 3౦౧.

౨. ప్రమాదము, పొరపాటు.

ఉ. ముక్కు మెంగంబు చూడ కొక మోసపు
మాటకు విశ్వనాయకుం, డెక్కడికైనఁ
బో మ్మనుచు నెఱ్ఱిచూపులఁ జూచె నల్క
తోన్. భీమ. 3. ౭.

క. విని తద్గ్రంథార్థము నెమ్మనమున నూహించి
తెలసి మ్రాన్పడి కడకుం, దన మోసమునకు
భయపడి, జనపతి యటు చనఁగ నిలిచి
సంతాపమునన్. ఆము. ౨. 82.

సీ. మోస మనఁ బరా కనఁ జనుఁ బ్రమా
దము . . . ఆం. భా. ౧. ౧3౦.

3. అసత్యము.

క. అనుటయు నా రందఱు హంసునితో
ని ట్లనిరి రాజనూయమునకు మ్యాజనకుఁడు

దొరఁగినఁ జాలును, మొదలుముట్టిన వత్తు
మిందు మోసము గలదే.

ఉ. హరి. ౪. ౪౦.

ఉ. నీసరి యైన దేవతటినిం గలఁగించెద నీ పదం
బుమా, నాసరి శేషపన్నగఫణానివహంబు
నటంచు నప్పురిం, బాసలు చేసికొన్న వన
భాసిలు పాలశిఖాలి శేయముస్, మోసమె
యైన విష్ణుపదముస్ బలిపీఠము ముట్ట
నేటికిన్. విజ. ౧. ౫.

౪ తప్పు, అపరాధము.

ఆ కాలఁ జేతఁ జేద గావు నీయట్టివాఁ, దకట
యుండఁదగిన యాలయంబు, మున్ను జేసి
కొనని మోసాన నీపాట్లు, పడగవలసె నిట్లు
నడికి రెయి కేయూర. ౩. ౨౭౭

౫. భంగము, అపాయము

శా. తా నందఱున్, మోహాయత్తులఁ జేసి
వాఁడు మనకున్ మోసంబు వాటిల్లె నీ,దత్త
త్వంబునఁ జక్కఁజేయ వలయున్ దైతేయ
వంశాగ్రణీ భాగ. ౭ ౨౫౧

క కాలంబు నన్నులప వయసుఁ బుచ్చి
మోసము దెచ్చున్ ఆము ౨ ౭౯

ఉ. ఇవ్విభుఁ డివ్విధి నీల్గినట్లుగా,
ము న్నొకనాని దిట్టుటయు మోసము నే
డిటు గల్గె కవిక ౧. ౫౨.

౬. అవమానము.

క నీమాట నమ్మి పోయిన, నామోసముఁ
జెప్ప నేల కాశీ. ౩ ౧౬౩.

౭. అజ్ఞానము.

క. తనయందు లోఁచువిషయము, లనుభవగో
చరము లగుట యది మాయాసం, జనిత
స్వప్నం బై యాత్మనికిం దనఁ గానలేని
మోసము దెచ్చున్

భార. శాం. ౪. ౧౨౩.

మోస(సా)ల = మొగసాల. వి. (సం. ముఖ
శాలా) ౧. నగరితల వాకిటిపంచ.

ద్వి. జవకుఁ బాసి నాజవాదుఁ డంచుఁ,
జనుదెంచి యరిగి మోసల డేయ డిగ్గి

రం. రా. ఉ. ౧౨౫ పా. ౨౩ పం.

క. రాముతుఁ దని తోడ్కొనఁ దగి, గావిని
బెట్టి కడియాసఁ గాచుక మన మీ,మోసాల
నున్న నెక్కడ, మోసా లాలో యటంచు
ముంచినభీతిన్.

సారంగ. ౩ ౩౪.

సీ. మోసల ల్గడవి లోముంగిళ్లు గనుఁగొని
గొందులు పరికించి కొల్లగాంచి.

అచ్చ. రా. సుం ౧.

౨ ముంగిలి, ఇంటిముంగిలిసాల.

సీ దుంఠివిఘ్నేశుఁ దుండుప్రదేశ మీక్షించి
లోలార్కు నగరిమోసాల వెదకి

కాశీ ౨. ౪౧.

ఉ ఆతరలాక్షి యెక్కుతెయ యానదురాతిరి
పెక్కుమోసలల్, వే తఱియంగఁ దూఱి
యట వీథికి వెల్వడి సంధ్రక్రంతగా, నాత
నియిల్లు సొచ్చి

వా. రా. ౨. ౧౭౭.

సీ. పోజారము హజార మనునవి రెండును
మోసాల మొగసల మోస లనెడివివి
మూఁడు నంతైదు పెసఁగును ముఖశాలకు. .

ఆం. భా ౨. ౧౪.

౩. తలవాఁకిలి,నూరు.

సీ. పెనుతాఁగరై ప్రోఁగుచును మోసలకు నేఁగు
నలుమొగంబులపేల్పు చెలువ దొరయు ..

నీలా. ౧. ౫౨.

(౧. ౩ అర్థముల కుదాహరణము.)

మోస్తు. వి. ౧. పోలిక, అంతరము.

చ. మలయసమీరణాభిహతి బ్రాఁకుల శాఖలు
జల్లి దుల్లి క్రొ,మ్మొలకలు సాఁగి సాఁగి విరి
మోసులు గెందలి రొత్తి యొత్తి...
కు. సం. ౪. ౪౪౩.

సీ. మొలక మొలవ మొక్క మోక మో నీరు
మొటిక నా వంకురం బొప్పుచుండు
ఆం. భా. ౨. ౩౫

శా. ఆనుద్దుల్ విని చేఁ గృపాణిఁ గొని బాహా
యుగ్మ మాఁడించి బల్,మోసంబుల్ వడిఁ
గొల్పి బల్మినగపుల్ మాఁటన్ దృగారుణ్య
ముల్, మోసుల్ బూనఁగ మానసారమహి
పాలుం డాఫ్రులం గాంచి యోహో,హో
మారుం దరుదెంచె నంచుఁ బలికెన్ హుం
కార మేపారఁగన్.
రా. వి. ౯. ౧౨౫

౨. మోవు, మొవ్వు.

చ. మొలక లాకింత గానఁబడి మోసులు
మొల్లసె వెల్లి సోగ లై.
సారంగ. ౩. ౨౫౪.

ద్వి. తునిసిన మొండిచేతులు రెండు నపుడు,
మొలచి యంకురము లై మోసులు సాఁగి
పండితా. పురా ౧౦౩

క. ముదిత కనుబొమల్, ముడిపెట్టె నాలి
సిగ్గున, ముడిపెట్టెన్ నారి చెలఁకుమోసున
మరుఁడున్.
మనుచ. ౫. ౯౪.

౩. అందము.

సీ. నాభి నామంబు నెన్నడుమఁ గస్తురిరేఖ
మోసుగాఁ బ్రాఁటు మోయఁ దీర్చి
వైజ. ౪. ౩౦.

జ: మోసులెత్తు.

మోసు(సె)లెత్తు. అ. క్రి. (మోసులు+ఎత్తు)
౧. మొలకలెత్తు, అంకురించు.

మ. బలిచూడాముణు లందు విష్ణుపదబాల్ స్ఫోటిం
చుఘాన్యంబుద్ధి,ష్ఫులు చంద్రామృతసాంద్ర
సేకముచఁ బైపై మోసులెత్తంగ .
వసు. ౧. ౧౦౦.

మ. మొదలం బీజము గల్గి యుండఁగఁ గదా
మోసెత్తి మూలంబుతో, విదితస్కంధము
మించి
వి పు. ౩. ౧౫౨.

చ పొలుపుగ మోసులెత్తుచునుపూపలు తొమ్మన
నిక్క శుక ౨. ౧౫౪.

౨ పుట్టు,కలుగు

గీ. మోహ మెంతయు నెమ్మది మోసులెత్త,
నహహ వల పంత బలవంత మయ్యె
ననుచు చంద్రా. ౪. ౧౪౭.

గీ. ఆమహాదేవి కడుగళ యనుదినంబు, ప్రొక్క
దము ప్రొక్కదము భక్తి మోసులెత్త .
మార్క. ౬. ౧౩౨.

౩. కొంచెముకొంచెముగా పైకివచ్చు.

ఉ. అంకుశభిన్న మై కుపిత మైనమఁ దాఁకి
యురంబు దూర్చి వ్రజాంకునిదంతిదంతము
లుదగ్రగతిం బెకలింపరాక యా,తంకము
నొందఁగా విఱిగి తచ్ఛకలంబులు మోసు
లెత్తఁ గీ,ర్త్యంకురలీలఁ దాల్చె నిఁక నవ్వల
నా కెవ రెవ్వ రెయ్యెడన్.
రాము. ౪. ౧౩౧.

మోహాణము. సం. వి. అ. న. కత్తిలోనగు
వానిపిడి

ద్వి. అలుఁగుమోహాణమున హస్తంబు దొడిగి
బస. పు. ౫. ౪౪౪ పం.

మోహాన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ (సంగీ) ఒకానొక
రాగము. (శ. ర)

మోహానపుసరులు. వి. బ. భావ్యవిశేషము

సీ. సాలంక లలంగురాజనయములు సంభావ్యు లవ
సరదార్లు మోహనపుసరులు .
హంస. ౪. ౧౫౭

మోహనము. సం వి. (అ. ఈ. ఉ.) మోహ
మును గలిగించునది
(సాధనము.)

వి. అ. పుం. ౧. మన్మథబాణములలో నొక
దానిపేరు. ౨ ఉమ్మెత్తచెట్టు, 3. త్రిపుర
మల్లిక, బొడ్డుమల్లియ, 4. ౪. స్పృక్క 5.
వ ౧. సొమ్మ, మూర్ఛ ౭ శత్రువు కల
వరపడుటకై (మోహపడుటకై) చేసెడి
యైంద్రజాలికమంత్రము, అభిచారికమం
త్రము

మోహము సం వి అ. పుం ౧ స్మృతి
తప్పుట, మూర్ఛ. ౨ కలవరపడుట, తబిబ్బు
గుట. 3 అవిద్య ౪ నివ్వెఱపాటు, ఆశ్చ
ర్యము ౫ అజ్ఞానము, ౬ దుఃఖము ౭ ధర్మ
విమోహిత్వము ౮ శత్రువును భ్రాంతిపెట్టుటకు
లేక కలవరపఱచుటకుఁ జేసినయైంద్రజాలిక
(మంత్రశాస్త్ర సంబంధమైన) క్రియ.
౯ వలపు, కామానుబంధము.

గీ. మోహినిపై మోహముచేఁ బెక్కుదివసముల్
దన్నుఁ దా నెఱుఁగక యున్నవాని
విప్ర. ౪. ౪౪

ఉ. మొల్లసుగంధి నామనసు మోహము నాఁటి
పెట్టి నీవు న, న్నొల్లక వీడనాడెద వయో
తగవా
విప్ర ౨. ౨33

మోహరము. వి, ౧ వ్యూహము, మొగ్గరము.

క. అరయుదము గాని యిమ్మొహరమునకును
డాపరించి యరదముఁ బో వి, మ్మురవడి
నతనిక యెఱిగెద, నరుదుగ నెట్టంగి నెవ్వ
రడ్డం బైనన్. భార. విరా. ౪. ౨౪౬

చ. ముసముసు వీఁకఁ దాకి యొక మోహరి
మచ్చుగుచేత ద్రుగ్గుటన్, మొనలు గలంగి
నన్ గని సముద్ధత వృత్తి నదల్చి మెన్ను
దన్ని నిలిచె దానవేశ్వరుఁడు...
నిర్వ. 3. ౧3.

ఆ. మూలబలములోడ మోహరంబుగఁ దీర్చి,
సుమతి సుతుఁడు సైన్యసమితి నడపె
విక్ర. ౪ ౭౪.

౨. సేన

క. మోహరములు రెండును స,న్నాహంబునఁ
దారసించినన్ ఫల్గున సే,నాహంకృతి యొడి
నో సు,త్సాహంబున కౌరి పాంచజన్యం
బొత్తెన్.
చిత్ర భా. ౭. ౬౬.

3 సమూహము

మ వరునిం గన్నుమెఱుంగి యి ల్వెడలి పోవం
బోయి జారోప భో,గరతిం బొక్కుచుఁ
బొక్కుచోఁ దలవరుల్ గద్దించినన్ డాఁగ
డ్యాగి రయోదారత నిల్లు సేరి సతి భంగిం
గుట్టుతో బంధు మో,హరముం జెందఁగ
నవ్వధూమణి మనోన్మాదంబు తోరంబుగన్.
శుక. ౨ ౫౦౭.

(బంధుమోహరము దినవెచ్చము వంటిది.)

వ. వీథివీథుల జగన్మోహంబుగా నటించువారల
నంబుల మోహరంబులు చూచుచు
కుచేల. ౨. ౧౦.

మోహరాత్రి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కాళరాత్రి, ప్రళ
యము పట్టురాత్రి. కుచేల. ౨. ౧౦.

మోహరించు. అ. క్రి. స. క్రి. ఎదుర్కొను,
ప్రతిఘటించు.

గీ. మూఁడుకన్నుల వేల్పుతో మోహరించి, నేఁడు
దేహంబు లేక యున్నాఁడు దాళు ..
సైమ. ౪. ౨3.

క. నానాదేశరాజ్యములం గూర్చి యుదగ్రోహి
  తులబలంబుతో మోహరించె నయ్యవసరం
  బున . పద్మ. ౧౦ ౪౯.

శా. నాచిత్తంబున నిత్తెఱంగ పాదమెన్
  నాగారి ము నైన్న చనస్, బ్రాచీదిక్ముఖుం
  డైననాకు సరసం బ్రద్యుమ్నుఁడున్ నీవు
  హేలాచాతుర్యము దాపలన్ వలపలన్
  లావై పచారింప ధా,త్రీచారంబున మోహ
  రింతము పుర్కారిం జేరవై తిమ్మెయిన్
  ఉ. హరి. ౭ ౭౫

సీ. దేహసౌరభ్యంబు మోహరింపఁగఁ జాలు
  బహువిధపుష్పసంపదలతోడ
  మద ౫ ౧౪౯

అ|క్రి. వ్యూహముగా నేర్పడు

క. వినను గ్రౌంచవ్యూహావి, ధానంబున మోహ
  రించి దారుణచారు, స్థానక మై
  భార. భీష్మ ౨ ౭౫.

ఉ. వేలుపుల్, ముప్పదిమూఁడుకోటు
  లొకమూఁ కయి వెల్వడి మోహరించినన్
  వరాహ ౧౧ ౭౦.

ఉ. వారల మోహరింపుఁ దని వాసవుఁ డేఁగ
  నుపేంద్రుఁ గాన
  నిర్వ. ౯. ౧౭.

సీ. మోహరించె ననఁగ మెంచ జేసె నని
  తోఁచు . అం. భా. 3. ౧౦౧.

స|క్రి. మోహించు, ప్రేమించు.

గీ. సమయభేదంబు లాత్మరాగములు గనక
  చూచి యదుగనివిన మెచ్చఁ జూచితాసె,
  దయకు ర మ్మని చే సాఁచి పయఁట ద్రివ్వ
  మోహిని తలంపులో నిను మోహరింప.
  ప్రబంధ. ౩౪౭.

మోహర్రీ. వి. మొహరీ. (శ. ర.)

మోహించు. సం. అ|క్రి. ౧. అజ్ఞానముపొందు,
  ౨. మూర్ఛిల్లు. 3. వలపుచెందు, మోహపడు.

శా. ము న్నాబ్రహ్మ మృగాకృతిన్ దనయకున్
  మోహించి క్రీడింప నా,సన్నుం డౌహరుఁ
  జూచి పాఱుపగిదిన్ భాగ. ౧. ౧౪౫.

స. క్రి. వలచు, ప్రేమించు.

తే. హంసతూలికాతల్పంబునందు మేను, వేర్చి
  నప్పుడు నేత్రరాజీవయుగముఁ, జేరి చుంబించి
  మోహింపఁజేయ నతని, నతివ నిద్రయు నీవు
  నేమాదు రొక్కొ నైష. ౨. ౧౧.

మోహింపించు. సం. స|క్రి. మోహింపఁ
  జేయు.

మ. ఎలమిన్ దైత్యుల వాఁడురూపమున
  మోహింపించి పేయూపమున్, జలితాపన్ను
  లకున్ సురోత్తములకున్ జక్క న్విభాగించి
  నిర్మలశేఖున్ విలసిల్లు శ్రీవిభునిఁ దవ్మాయా
  వధూరూపమున్, దలఁతున్
  భాగ. ౧. ౪౦౯.

మోహితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ) మోహ
  మునొందినవాఁడు (శ ర.)

మోహిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. ఒకానొక
  యచ్చర ౨. అమృతము పంచిపెట్టునపుడు
  రాక్షసుల మోసపుచ్చుటకై విష్ణువు తాల్చిన
  యొక సుందర స్త్రీరూపము. 3. ఒకజాతి
  మల్లెపూవు. ౪. ఉపోదకి, మట్టుబచ్చలి కీ.

మోహీము. వి. (హిం. మొహిమ్. వి. (శా.)
  దండు విడిసెడిచోటు.

గీ. అప్ప దరంధ్ర క్రుతి ప్రభునాజ్ఞ వడసి, తడవి
  కొన తేఁగి పదవాళ్లు దండుకెంట, గడి
  ఘిరాయించి సైనముల్ గం దటుంచు,
  సైనికుల కెల్ల మోహీము నాటి రపుడు.
  రంగా. ౩. ౩౧.

మోహోపమము. సం. వి. అ. స్త్రీ. (ఉపమానోపమేయముల భేదము తెలియకుండఁగ చేసెడి) ఒక కావ్యాలంకారభేదము.

శ్లో. శశీత్యుత్ప్రేక్ష్య తన్వంగి త్వన్ముఖం త్వన్ముఖాశయా, ఇందుమప్యనుధావామీత్యేషా మోహోపమా మతా .

కావ్యాదర్శము. ౨. ౨౫

మౌ

మౌంజము. సం. విణ. (అ. ఈ అ.) ముంజయనుగడ్డితోఁ జేయఁబడినది

మౌంజి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ముంజగడ్డితో ముప్పేటలుగా వేయఁబడి బ్రాహ్మణుఁ డుపనయనాదికాలములయందు ధరించునడికట్టు.

శ్లో. మౌంజీ త్రివృత్సమా శ్లక్ష్ణా కార్యా విప్రస్య మేఖలా, క్షత్రియస్య చ మౌర్వీ జ్యా వైశ్యస్య శణతాంతవీ, ముంజాలాభే తు కర్తవ్యాః కుశాశ్మంతకవల్వజైః త్రివృతా గ్రంథినైకేన త్రిభిః పంచభిరేవ వా. సంస్కారతత్వమ్. (వా. చ.)

మౌంజీబంధనము. సం. వి. అ. న. మౌంజి కట్టుట.

మౌండ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. ముండనము, వపనము, గొఱిగుట.

మౌకలి. సం. వి. ఇ. పుం కాకి.

మౌకులి. సం. వి. ఇ. పుం. కాకి.

మౌకల్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బట్టలుకుట్టుట, రంగువేయుటచే జీవించు వైదేహకుఁడు, రాచకుఁడు. (వై. వి.)

మౌక్తికప్రసవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శుక్తి, ముత్తెపుఁజిప్ప.

మౌక్తికఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. తెల్లయుప్పి. (శ. ర.)

మౌక్తికము. సం. వి. అ. న. ముత్తెము.

మౌఖరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముఖరభావము, ముఖరత్వము (శ. ర.)

మౌఖర్యము. సం. వి. అ. న. వదరుబోతుతనము, వాగుట, వాచాలత్వము.

మౌఖ్యము. సం. వి అ. న. ముఖ్యత, ప్రాధాన్యము.

మౌగ్ధ్యము. సం. వి. అ న. ౧ తెలివితేమి, అవివేకము, ౨ అందము; ఇంపు.

మౌఢ్యము. సం. వి. అ. న. ౧ మూఢత్వము, తెలివితేమి. ౨. ఆత్మవిషయక మయిన యజ్ఞానము, అవిద్య. ౩. (జ్యోతి) గ్రహములకు సూర్యసంబంధము.

మౌద్గీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ముద్గార్హము, పెసలు చల్లఁదగినది (పొలము.)

మౌనము. సం వి అ. న. ౧. మాటలాడకుండుట, నోరు మూసికొనుట. ౨ అన్యులకు తాపము కలిగింపనిమాట.

శ్లో. నాన్యోపతాపి వచనం మౌనవ్రత మిచ్యతే.

మౌని. సం. విణ (న్. నీ. న్.) ౧. మౌనవ్రతము గలవాఁడు, మాటాడకుండువాఁడు. వి న్. పుం. ఋషి, ముని.

మౌరజికుఁడు. సం. విణ (అ. ఈ. అ.) మద్దెల వాయించువాఁడు.

మౌరి = మవురి. వి. నాగసర మనువాద్య విశేషము.

వ. . వీణె ముఖవీణ వాసెగ్రోలు జోలు మౌరి భేరి. ఆము. ౪. ౩౫.

మార్ఘ్యము. సం. వి. అ. న. మూర్ఘ్యము, అవి వేకము, తెలివితేమి.

మౌర్యము. సం. వి. అ. పుం. చంద్రగుప్తుఁడు మొదలగువారి వంశనామము.

మౌర్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. వింటినారి, అల్లె త్రాడు. ౨ క్షత్రియులు ధరింపఁదగిన మూర్వ యను తృణవిశేషముతోఁ జేసిన నడికట్టు త్రాడు 3 అజశృంగి, జిట్టువు శ.

మౌలి. సం విణ (ఇ) మొట్టమొదటిది ; శ్రేష్ఠ మయినది ; మొదటిది వి ,ఇ. పుం ౧. శిరస్సు, తల ౨ తలకికీటము ; తలశిఖరము. 3 అశోక వృక్షము పుం స్త్రీ. ౧ కిరీటము, తురాయి ౨ సిగచూడ. ఇ ఈ స్త్రీ భూమి, నేల

మౌలుఁడు. సం విణ. (అ అ, ఈ అ) వంశ పరంపరగా రాజసేవయందుఁ బెరిగినవాఁడు, వంశపరంపరగా నున్నవాఁడు

మౌల్వి వి. (హిం. మౌల్వీ.) తురుష్కపండితుఁడు.

సీ. వినుతింప శాస్త్రజ్ఞవిద్యాంసు లేటికి పీలుగా మించుమౌల్వీలె కలరు బిం. నార. ౪౧.

మౌష్టి. సం వి అ స్త్రీ. గ్రుద్దులాట, మల్ల యుద్ధము

మౌహూర్తికుఁడు. సం విణ. (అ ఈ. అ.) జోస్యుఁడు, జ్యోతిష వెఱిఁగినవాఁడు.

మౌహూర్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం ముహూర్త జ్ఞుఁడు, జ్యోతిషము తెలిసినవాఁడు, జోస్యుఁడు.

మ్నా

మ్నాతము. సం. విణ. (అ. అ. అ) ౧. అభ్యస్తి చేయఁబడినది, వల్లెవేయఁ బడినది ౨. వేదువఁబడినది, అధ్యయనము చేయఁబడినది.

మ్ర

మ్రంగ = మంగ. శ. (శ. ర.)

మ్రంగఁబడు. అ. క్రి. (మ్రంగన్ + పడు. స్వార్థమున) క్రుంగు, వ్రాలు.

ఉ. అంగనయంగదీప్తియమృతాంశు మయూఖ తరంగరేఖ నుప్పొంగుచు దీప్తమై యచటఁ బొల్పెసలారెడు బ్రహ్మతేజమున్, మ్రంగఁ బడంగఁ జేసె నభిరామగుణం బిఁకఁ జెప్ప నేల యయ్యంగజదివ్యతేజమున కడ్డమె యా వెదబ్రహ్మతేజమున్

ఎల్లన. 3. అ. (శ. ర)

మ్రంగు. అ క్రి ౨ంగు

వ. అంతర్మగ్నంబు లయినసపక్షశైల ధరంబులు తెక్కలు ముణుఁచుకొని మ్రంగి యణంగి తరంగంబుల నొదుగ దుగ్ధార్ణవంబు ఘూర్ణమానం బయ్యె. భీమ. ౪. ౭౦.

జ : మ్రంగఁబడు

మ్రంద. వి. ఒకవిధ మగు నేత్రరోగము

ద్వి. బొందకన్నుమ బొరఁబొరఁ బొంగుకన్ను, మ్రందకన్నును బెక్కుమాదలకన్ను.

పండితా. మహిమ. ౭౩3. పొ.

మ్రందించె. స. క్రి. (√ మ్రందు) ౧. చంపు, వధించు.

క. ముందఱ శిఖండి నిడి సంక్రందన నందనుఁడు నేరి గంగాతనయున్, మ్రందించెఁ గపట మున .. భార. కర్ణ. ౧. 3౯.

క. క్రందఱి తనతేజమునఁ బురందరదానఁ బలిబి గలుఁగ రాత్రించరునిన్, మ్రందించె విక్రమార్కుఁడు, నందరిముఖపంకజమున నొంపునటింపన్.

ద్వా. ౫. 3౧3.

క. . మా ర్తుర నిద యుందఱ ప్రమందించి
వచ్చెద మని నొడివిన వడువునన్
ఉ. రా. ర ౨౯౧.

౨. అడఁచు; చెఱుచు, పాడుచేయు.
క మనకును నితనికి సైంధవుఁ, డనునొడ్డున
నయ్యె జూద మధికాద్ధత్యం,బున గెలువుము
చిరకాలము, మనమున రారాజానలుక
ప్రమందింపు ఠగన్
భార ద్రో 3. ౧౭౨

మ. . భువనంబు లున్న తటినుల్ బంధించి
ప్రమందించు సృత్సనసంబుల్ ప్లవనంబుఁ
జెంద గిరు లుద్యన్మష్టి నొంచున్ వడిన్
ఉ. రా ౨ ౨౯౯.

3 నొప్పించు, బాధపెట్టు
క. నందనవనవాసినులఁ బుృరందర సహచరుల
నచ్చరలఁ జెక్కులంద్రన్, ప్రమందించె ద్రింగె
నరమువి, బృందంబుల ఖలుఁడు వీఁడు పిన్న
తనమునన్. ఉ. రా. ౨ ౧౯౭.

ప్రమందిపోవు. అ. క్రి (ప్రమందు+పోవు, స్వార్థ
మున) చెడు.
గీ. మంత్ర మా ప్తపరంపర ప్రమందిపోవు, సకల
కార్యంబులకు విఘ్న మావహిల్లు
నా. పంచ. 3. ౪౪.

ప్రమందిలి. విణ. నొచ్చినది (క. ర.)

ప్రమందు. అ. క్రి. ౧. చచ్చు.
గీ. అభుడు విశ్లిష్టితంబు లై హయము లవనిఁ,
జాఁపకట్టుగఁ బడియె మత్స్యాక్షితిక, నంద
మందుసు నొగలపై ప్రమందినట్లు, ప్రెుుగ్గతిలఁ
జాఁగి బలితంపు మూర్ఛఁ బొందె.
భార. విరా. ౪. ౧౩3.

ఉ. రథములనేమిప్రోఁతల ధ రా వ ల య ం
బద్రవంగఁ దోలుసా,రథులకలంపు లె
ట్టటుల రథ్యము లోఁజుకు వచ్చి కెంచ్చఁగా,
రథులు గడంగ వానరులు ప్రమందియు
వానరు లేపు చూప ;
భా. రా. యు. ౬3౯.

క. ఒడ్డారించి విమంబున, కడ్డము చనుదెంచి
కావ నధికులు లేమిన్, గొడ్డేలు ప్రమంది
రా లన, వి ద్దన నెడ కైక జనులు పృథ్వీ
నాథా. భాగ ౮ ౨౧8.

౨. నొచ్చు, బాధపడు
చ. అజి న,ప్రసృనిచయదారితాంగులయి
చచ్చువినిగ్మ లధర్మ కర్మ కుల్, మనుజులు
గాక రోగముల ప్రమంది గృహంబులయందు
బంధు. లేద్వ నిలుగుకష్టులు న్నరుల
మార్క. 3 3౨.

ఉ. . . కొ ం ద ఱ సు గ్రమహారవం ౧ నన్,
ప్రమందఁగఁ జేయుచున్ భ్రమథమండలి
నెల్లను ద్రుంచి యుద్ధతిని.
మార్క ౬. ౧౦౯.

3. చదియు, నలఁగు
చ. వగచుచుఁ జూద నయ్యురిగవల్లభు రజ్జునఁ
గట్టి తెచ్చి యుమ్మగువకుఁ జూపి దీనిఁ దల
ప్రమందఁగ మోఁదద
భార. ఆను. ౧. ౬.

౪. పోలు, వివశత్వముపొందు.
ఉ. కోపనశాపవహ్నిశిఖి గోల్మసఁగం గమగంది
ప్రమంది తృక్షాపము నాఁపలేక తిమిధామజల
భ్రమిఁ గూలి తూలుఱం,భాపహరాబ్యా
లక్ష్మి మెరవారఁగఁ దేల్చెరె
పాండు. ౨. ౫8.

దండకము. ఎల్ల పేకన్ మహోజాగ్నిచేఁ
గంది లోఁ గుందఁగా ప్రమంద నీమందటల్
చాలు ముం దేఁటికిన్ గంటినే ..
భోగినీదండకము. ౧౪. పా. ౧౦. పం.

౫. కాలు, దగ్ధమగు.

ఉ. ఆలతాంగి నిన్ను సమర్థిమైఁ గూర్పు, మన్మథాగ్ని సేసు మ్రందకుండ .

మార్క. ౨ ౧౭౨.

చ. హరుసెఱఁగంట మ్రందినలతాంతశరున్ భవదీయ పైన బి, త్తరి కడకంటిచూపులు సదా సృజియించు

వరాహ. ౧౧.' ౩౪.

జ : మ్రందించు, మ్రందిపోవు

మ్రక్కఁబడు. అ క్రి (మ్రక్కన్ + పడు. స్వార్థమున)

౧. తేజోహీనమగు.

చ అతనికి వత్సలుం డగుట నంబుజగర్భుఁడు వెన్న పైపయిన్, వితతము గాఁగ జిహ్వ లకు మ్రేఁ గగునట్లుగఁ జాల వైచినన్, బతగవరేణ్య మ్రక్కఁబడుఁ బావకుఁ డయ్యెడ

భార. అను. ౧ ౨౫౩

౨. నవయు, బాధపడు.

చ. ఉరగులు మ్రుక్కి మ్రక్కఁబడిరి

కు సం, ౧౨. ౯౩౬.

మ్రక్కించు=మక్కించు. స. క్రి. (√మ్రక్క)

౧. చంపు.

గీ. వరపతుల నెల్ల వరుసతో నిరువదొక్క, మాటు మ్రక్కించి నెత్తురుమడువు లయిదు, నిలిపి కోపంబు మాని

పారి. పూ. ౪. ౫౫.

దండకము. . పూతనాభూతనాటీకుచం బగ్ర హ స్తంబునం బట్టి తత్ప్రాణనిర్యాణ కంఖంబు పూరించుచందంబునం గ్రుక్కల న్నొక్కి మ్రక్కించియున్ . . .

పారి. ౪ ౩౮.

మ్రక్కుడు. స. క్రి. (√ మ్రక్క) నవయించు, బాధపెట్టు.

సీ. హరుఁడు లోకములు సంహారంబు సేయంగఁ దలఁచుటకంటె ముందఱ గదంగి, బ్రహ్మాండ ములు మ్రోల మ్రాలి మ్రక్కుడుభంగి మెంగిఁ జెఱలందుల మ్రుక్కువారు.

కు. సం. ౧౧. ౬౭౪.

మ్రక్కు. అ. క్రి ౧. తేజోహీనమగు.

ఉ. చొక్కపుటుక్కు క్రిక్కిఱిసి మ్రుక్కక పెక్కువ సక్కజంపుట, స్నిక్కక చక్కనై బ్రతుకునిక్క నెఱింగితికేని శాత్రవుల్, మొ క్క ల మేఁ ది మ్రుక్కి యని మ్రొక్కుఁడు

కావ్యా ౬. ౧౬.

కావ్యా. ౧ ౧౦౦

౨. క్షీణించు, తగ్గు.

సీ మలినమై పెనుకేయి మ్రక్కినతేజంబు దొంటి చందంబునఁ దొంగలింప

భాగ. ౧. ౪౩౪.

౩. నవయు, బాధపడు

ఉ మ్రుక్కిరి సాధ్యసంఘములు సోలిరి పన్నగు లాజిభూమిలో, మ్రక్కిరి దివ్యకోటి గడు మ్రగ్గిరి యక్షులు..

భాగ. ౬. ౩౩౪.

విశ. మలినుఁడు, కలుషాత్ముఁడు.

క. తఱుసంటి దన్ను నెదిరిని, నెఱుఁగఁడు డనకొలఁదిపుడుక లేరఁడు కొయిందేఁ, దఱ జాతి మ్రక్కు

కు సం ౪. ౧౧౦.

జ : మ్రక్కఁబడు, మ్రక్కించు, మ్రక్కుడు

మ్రక్షణము. సం. వి. అ న ౧. తైలములతో శరీరము పూయుట, దేహమునకుఁ జమురు రాచుట.

౨. ప్రోఁగుచేయుట, రాశిగాఁ జేర్చుట.

౩. చమురు, తైలము.

మ్రక్షణము. సం. వి. అ. పుం. స్నేహోపఘాతనము. (త్రి. వి.)

మ్రగ్గంబడు. అ. క్రి. (మ్రగ్గన్ + పడు - స్వార్థమున) అడఁగు.

మ. ధరణీచక్రము క్రుంగి దిక్కరటిసంతానంబు పైడింద దుర్భరభారాతురభోగిరాట్ఫణ తతుల్ మ్రగ్గంబడన్ గూర్మకర్పరభేదంబునఁ దూలి విట్టు సకలబ్రహ్మాండముం గంపముం, బొరయన్

హరి. ఉ. ౨. ౧౧౭.

(మ్రుంగంబడన్. శ ర పా)

మ్రగ్గించు. స. క్రి. (√ మ్రగ్గు) ౧ నశింపఁజేయు, చంపు

క. అగ్గలిక దూది దరికొను, నగ్గితెఱం గమర నప్పు డర్జునుఁడు గడున్, దగ్గఱి మెఱుంగు టమ్ముల, మ్ర గ్గిం చె వియచ్చరోత్కరం బగ్గింపన్.

భార భీష్మ ౨ ౧౬౩.

౨ కూల్చు.

క. తరు వొకటి పెఱికి లాంగల, ధరుఁ డుద్ధతిఁ బూంచి హయరథద్విపభటోత్కరముల మ్రగ్గింపఁగ నస్త్రౌరవులు విచ్చుటయు మేదినీధరుఁ దలరెన్.

హరి. ఉ. ౩. ౯౩

మ్రగ్గు. అ క్రి. ౧. చచ్చు

ఉ. కులముఁ దన్నుఁ దలంచి యెదిర్చి యొంటిపై, మ్రగ్గెడువాఁడు నై కురుధరావరసైన్యము గూర్చు మాయఁగన్ ..

భార. కర్ణ. ౨. ౩౫౫.

చ. మగఁటిమి సేఁగి రాతురులు మ్రగ్గిరి నీచెఁ ప్రాపున నెమ్మె భా. రా అర. ౧. ౧౪౩.

సీ. .. క్రుంగి సేఁగను బోయి డింకఁ బొందను మ్రగ్గె నవఁ జచ్చె నను మాట లాఖ్యలయ్యె.

ఆం. భా. ౩. ౧౪.

౨. విహ్వలమగు, వివశత్వమునొందు.

చ. మరుగతి మందువేసినివి మ్రగ్గి తలంకెడు జింక పంకజాకర మెదుటం గనుంగొనిన కైవడి

చం. రా. ౪. ౧౦౪.

ఉ. అగ్గల మయ్యె ప్రొంతఁ జగదంతరమందునఁ దద్భయంబుచే, దిగ్గజమం త్రి క్రొల్లె మతి తేఁకువ లేక సమస్త జీవముల్, మ్రగ్గె

సీతావి. ౧. ౨౧.

గీ. ముప్పదియుమూఁడుసంచారములను మ్రగ్గి, స్వేదవైవర్ణ్యరోమాంచవిస్వరాశ్రుకంపముల్ ప్రళయ స్తంభకము లనఁ జనుసాత్త్వికపు భావములచేత జడిసి తెలిసి

హంస ౪ ౧౪.

౩ అడఁగు, లీనమగు

సీ. ఒకవానరుఁడు నఖ మ్ముననఁ బూనఁగ లేక మైనాకశైలంబు మ్రగ్గె జలధి

కృ ళకుం. పీఠి. ౧ ౧౩.

సీ. వెలయ మంథానాద్రి వేళ్లతోఁ బెకలించి మైనాక మబ్ధిలో మ్రగ్గఁజేసి .

నరస ౫. ౧౯౧.

చ మనను సుషు ప్తియం దనవి మ్రగ్గిన సేమియుఁ గోఁపకుండు నన్మ్రువ మటు మేలుకొన్నను సమస్త జగంబులు గల్గి తోఁచు

సీతారా. ౩. ౪౯.

౪. తేజోహీనమగు

మ. గజతాఘోటకహాటకప్రముఖముల్ గప్పంబు లొప్పించుచున్, విజితారాతులు మ్రగ్గ దిక్కుల హిమానీకాశనీకాశలై, నిజకీర్తుల్ నిగుడంగ

హరి. పూ. ౧. ౧౬.

౫. కాలు, కాలఁబడు.

క. అగ్గలిక నరఁడు హయముల, పగ్గంబులు
పదల విడిచి పటురయమున న్రావెుగ్గరము
దజియఁ బఱపిన, ప్రమగ్గెను రథపంచకతము
మత్స్యాధిపుచేత.

భార. విరా. ౩. ౧౯౦

సీ. కుప్పలుగా నేనుఁగులు ప్రమగ్గ దంతకుండా
దండకుంభకర్ణములు దునిసి.

వరాహ. ౫. ౨౩.

సీ. శరపరంపరలచే సైన్యంబు ప్రమగ్గంగ రథ
ములుపఱపించురథికవరులు .

అని ౫. ౧౧

౬. కాలు, దగ్ధమగు.

సీ. వారిమెున లెల్లఁ గడక నొక్క, పెట్ట
ప్రోచిన దూది తిట్టలపైఁ బ్రాఁకు నగ్గిచందం
బున ప్రమగ్గఁజేయు, నగ్గురుఁ డాఁక

భార. ద్రో ౧. ౨౯౩.

మాలిని. కుపితశమనచక్షుఃక్రూరదుర్వారకీలా,స్ఫు
ఫుటిత మగుపహ్నిం దద్దివాకీర్తియిల్
ప్రమ,గ్గి పడిరెు పాండు. ౩. ౯౦.

మ. .. దైత్యకుమారుజ్ఞాన మటులం బో కెంత
యున్ రూఢ మ్రాటను దావానలలీల
మించె నరిమద్వర్గాటవుల్ ప్రమగ్గఁగాన్ .

దశా. ౮. ౧౩౩.

౩. అణఁగిపోవు

గీ. చాతకంబుల మనములు చల్ల నయ్యె, మలయు
దావానలంబులు ప్రమగ్గిపోయె, సస్యజాతంబు
నానాఁట సఫల మయ్యె, విమల మైనట్టి
వర్షాగమమున నధిప. చిత్రభా. ౨. ౧౯.

౪. కనఁబడకుండు, అగోచరమగు

చ. జలజల మంచునీ రొలుకఁ జల్లనిగాడ్పులు
వీవఁ దారక, ల్మలమల ప్రమగ్గ ..

ద్వా. ౫. ౯౨.

మహాస్రగ్ధర. గజహోటన్యందవాజీకబలితధరణిం
గాద్రపేయాధిరాణ్మ్యా,ర్ధజరత్నౌక్రేణు లంత
ర్మణులసవజురై ప్రమగ్గ...

ఆము. ౮. ౧౯౫.

విణ ౧. జీర్ణము, శిథిలమైనది.

సీ తలలఁ జీరలును గంపలు వట్టికొని గానిగా
ప్రమగ్గుటడవులఁ గాటువడియు...

విర్వ. ౮. ౩౬.

౨ చెడినది, వికలమైనది.

ద్వి. నుగ్గునూఁచంబు లై నుఱుము లై జడిసి,
కగ్గు లై ప్రమగ్గు లై కకవిక లగుచు, నీవిధం
బుగ మాగధేంద్రుసైన్యంబు.

అ మ. క. ౩. ౧౪౨. పా. ౧౫. పం.

జ ' ప్రమగ్గంబడు, ప్రమగ్గించు.

ప్రమదిమము. సం. వి. ప. పుం. మెత్తన,
మృదుత్వము.

ప్రమబ్బు = మబ్బు. వి. ౧. మేఘము.

శా ప్రమబ్బుంజాయల కీలుగంట్లు చెవిరెూరం
జాలుకొన్ ప్రోగులు ..

రా. వి ౨. ౬౦.

౨. మైకము, మత్తు.

ఆ. ప్రమబ్బు గొలిపి యోగమాయ నిద్రించిన,
యా పరాత్మభూమ యోగిరాజ .

భాగ. ౧౦. పూ. ౫౬౫.

గీ. అనుచుఁ గోపించి చచ్చినయట్లు నిద్ర,వోవు
చుండు నీ వని పల్కు నావులింత, లడరఁ
జెనుప్రమబ్బు వొదమిన నపుడ ప్రాలె ..

భా. రా. యు. ౯౪౩.

ప్రా

ప్రమాకు=ప్రమాను. వి. (త. మరకు.) వృక్షము,
చెట్టు.

సీ. ప్రాఁకు మూ నవఁగ నశోకమానంజ్ఞ యూ .
ఆం. భా. ఆ. ౩౫

సీ. పిఁకతోఁ గరుఁబూను ప్రాఁకుల విబుధును
వల్మీకమాత్రపర్వతము కొత్తికొని
భార సభా. ఆ. ౪౧.

వ. తోఁటసేల ఒకపుట్టిము త్తువడ్ల
పట్టు వేయి ప్రాంకులతోడం గూడంగ
ఇచ్చిరి. ది. శా ౪ ౧౦౧౬.

పాంక్కతోఁట్ట ముఙ్గువేల్‌ప్రాంక్కుల
పట్టు రణ్డువేలుప్రాంక్కులతోడ మాతల్లి
తంద్రులకు ద శా. ౪. ౧౦.౭౧.

ప్రాఁగన్నిడు. అ క్రి (ప్రాఁగన్ను + ఇడు) సుఖదుఃఖాదులచే వివశత్వమునొంది కన్ను మూయు.

క. అని తనచావున కెంతయు, మనమున నాశ్చర్య
పడుచు ప్రాఁగన్నిడుచుం, దినసఖు లాక్రం
దింపఁగ, దినుజాంగన ధర్మదేవతాపురి
సోఁగన్. భోజరా. ౫ ౧౧౪

ప్రాఁగన్ను(ను) వి (ప్రాఁగు+కన్ను) సుఖదుఃఖాదులచే వివశ మయి వ్రాలినకన్ను

ఉ. ఖిన్నత నింటువారు సపక్షి శ్రీ సౌర్యక నిద్ర
యాత్మ లై,యన్నమూలో విషం బిడిన నంగ
నయుక్ భుజియించి లేచి ప్రాఁగన్నగి
లాల గ్రమ్మ పడఁగా విష మం టె నటంచుఁ
హాహాక్రోశ,దన్నులు పేగ మం డిడి విపాన్నము
వెల్వడఁజేసి రయ్యెడన్
ఉ. హరిశ్చ. ౪ ౫౪.

సీ. కడుపార మేసి ప్రాఁగినమ పేపి నీడల నెమరు
పెట్టుచు మంద నీమృగముల
పి. శతం 3. ౪.

ప్రాఁగన్నువడు. అ. క్రి. (ప్రాఁగన్ను+పడు) ప్రాఁగన్ను కలదియగు.

సీ. ప్రాఁగన్ను వడి పెదదూఁగుమేమన మింట
నొఱగుచుఁ బడఁ జాతి యలికి తెలియ...
శవిశ. ౪. ౧౬౩.

ప్రాఁగన్ను పెట్టు. అ క్రి (ప్రాఁగన్ను + పెట్టు) ప్రాఁగన్నిడు.

గీ. ఇచట జంతులలోఁ నల పెద్దయైనఁ, బెద్దవిద్రకు
ప్రాఁగన్ను వెట్టెనేని, దాని కబ్బు విమానక
తంబు గొలువ, బ్రహ్మయోగీంద్రలోక
సామ్రాజ్యపదము.
వరాహ ౯. ౪౯. శాకి. ఆ. ౫౩.
భాగ. ౫ ఆ. ౧౭౫.

ప్రాఁగు. అ క్రి. సోలు, వివశత్వము నొంది వ్రాలు.

ద్వి. పవనకాండపు సేమములన, గ్రాఁ
గియుఁ దీర్ఘయాత్రాప్రవాసముల, ప్రాఁగియు
జనులం జేరరు నిమ్మళింక, పరమపైష్ణవదివ్య
భవనంబు విష్ణు పు ౨ ఆ శ ౮.

జ. ప్రాఁగన్నిడు, ప్రాఁగినన్ను, ప్రాఁగన్ను
వడు, ప్రాఁగన్నుపెట్టు

ప్రానిపసు(స)పు వి (ప్రాను + పసుపు) దారుహరిద్ర, ఒకవిధమగుపసుపు

సీ. గంటుభారంగియుఁ గంకుష్ఠమును మెంతి
మంజిష్ఠ జిలకఱ్ఱ ప్రానిపసుపు
హంస. ౪. ౨౯.

సీ. చెంగల్వకోష్టను జీలుకసిల్కరియుక్క మంచి
రోమముఁబోట్టు ప్రానిపసుపు .
అప్ప. ఆ. ౪౩౧.

ప్రానిపోటుంబులుఁగు. వి. (ప్రాను + పోటు + పులుఁగు) దార్వాఘాటము, వడ్రంగి పిట్ట.

క. తలుపకు నాపద మూడినఁ, జెలి య్యై తగు
వాఁడు చక్కఁజేయుట యొల్లం, బులికి

నొకమ్రానిపోటుం, బులుఁ గుపకారంబు సేయుపోల్కి యగుఁ దదిన్.

కేయూర. ౩. ౧౧౨.

సీ. మ్రానిపోటుఁబులుఁగు నా నొప్పుచుండు
దార్వాఘాటనామంబు

ఆం భా. ౨ ౯౩.

మ్రాను=మ్రాను. వి. తె. (బ. మ్రాఁకులు) వృక్షము, చెట్టు

సీ. మ్రాను పేరటిచే మడఁగుసూ మడఁగదో
మడఁగుపేరటి నీమ్రాను మడఁచె

ఉ. హరి. ౨ ౧౪౬.

క. బలవంతుల బలమఱఁగా, మలువక మస్త్రాళిని
పాట మాయాధను ల్విమ్ములఁ జేసిన
మోపెట్టఁగఁ, గొలఁదియె యని డాయ
రైరి కొందఱు దానిన్.

భార. ఆది ౭ ౧౪౬.

చ. భూసురు లన్నదిలోన వార్చి మ్రాఁకుల
తుద లెక్కి చప్పటలు గొట్టి యదల్పఁగ

ఆము. ౩. ౨౨.

సీ. ఉరగవల్లీగాఢపరిరంభణంబులఁ బోఁక
మ్రాఁకులఁ గెంపు పొదలుకొనఁగ

కాశీ ౧. ౯౧. ఆంధ్ర ౨. ౩౫.

(కొందఱు కవులు బహువచనమున 'మానులు' అని వ్రాసినారు)

సీ. నునుమేఁపు లలని మ్రానులమీఁద నొరగుటల్
తీవలు ప్రాఁకిన తెఱఁగు దెలుప

కవిక. ౪. ౨౧.

జ: మ్రానిపసుపు, మ్రానిపోటుఁబులుఁగు, మ్రానుగోయిల, మ్రానుటిక్క, మ్రానుదేఱు, మ్రానుద్రిమ్మరి, మ్రానుపట్టు, మ్రానుపడు, మ్రానుపాటు, మ్రానుపిలు, మ్రానుపెట్టు, మ్రానుపోక్కటికాఁడు, మ్రానుసెందు, మ్రాన్పడు, మ్రాన్పఱచు, మ్రాన్పనితి, మ్రాన్మొకము.

మ్రానుగోయిల. వి. (మ్రాను + కోయిల) వడ్రంగిపిట్ట, దార్వాఘాటము. (శ ర.)

మ్రానుటిక్క. వి. (మ్రాను + ఇక్క) వానరము, క్రోఁతి.

గీ. లెక్క కెక్కువ యగుమ్రానుటిక్కదొరలు,
గలరు బలుతోడు లాతనిఁ గొలుచువారు,
లట్టిబలియుఁడు మీకు బం టయ్యె నేని,
యరయ నీకేడుజగముల నడ్డు గలదె

అచ్చ రా. కిష్కిం. ౧౪.

మ్రానుదేఱు. అ క్రి. (మ్రాను + తేఱు) మ్రానుపడు, స్తంభించు.

గీ. మందిరాభ్యంతరము సొచ్చి మ్రానుదేఱి,
భీతమృగనేత్ర ప్రియసఖీప్రేరణమున

విక్ర. ౪. ౨౧౯.

మ్రానుద్రి(ద్ది)మ్మరి. వి. (మ్రాను+త్రిమ్మరి) వానరము, క్రోఁతి.

గీ. మఱియుఁ దక్కనమ్రానుద్రిమ్మరికడింది,
మగలఁ దమతమపేర్మిఁ దగినకొలఁది, గట్టు
చెట్టును గొనితెచ్చి కడలియందు, వైచు
చుండిరి రఘుకిమోఁడు నూచి మెచ్చ.

అచ్చ. రా యు ౧౪.

మ్రానుపట్టు. అ క్రి (√మ్రాను) ఆకులు రాలిచెట్లు మోడు లగు.

చ. చిలువ సుధారసాధరలచెల్వపుఁబుక్కిటి
తావిఁ దీయ నై, వలపుల నందుతత్ప్రియుల
వక్త్రవిపజ్యలసొమ్ము నొజ్జ నై, వెలువడి
తద్గుణద్వితయమేధఁ బామీ యన మ్రాను
పట్టుటల్, తలిరులు పుట్టుటల్ గలుగఁ
దార్కొనెఁ జందనశైలవాతముల్.

ఆము. ౫. ౧౦౪.

మ్రానుప(వ)డు = మ్రాన్పడు. అ క్రి. (√ మ్రాను) స్తంభించు, కొయ్యబారు.

చ. ఆర్ద్రనుజవిభేది మ్రానుపడి తా నొక
పల్కును బల్కక త్తటిన్.
హరి ఉ. ౪. ౭౩.

సీ. ఎలమిఁ బ్రాణేశున కెదు రేఁగ నుగ్మలిప్రా
ణంబు లన మేను మ్రానుపడిరయి ..
కు సం ౯ ౨౪౭

క. మే నెఱుఁగకున్న యువిభిన, నానాభయ
హర్ష దర్శనశ్రవణములన్, మ్రానుపడి యువిభి
చేష్టాహీన స్తంభంబు నాఁగ నెఱుఁగఁగ
వలయున్ కావ్యా ౧ ౩౧

గీ. వేఁట లాడంగవచ్చినవేడు కెల్ల, నక్కటా
తండ్రి కెఱిఁగింప నంపలేను, మ్రానుపడి
యుండ నేఁటికి మేను మఱచి, యేల
మాజాలి మాన్పవే యెఱుకపఱచి.
కాశీ. ౩. ౭౬. శివధ ౧ ౫౪

మ్రాను(న్పా)పాటు. వి (√ మ్రానుపడు)
స్తంభనము, కొయ్యబాఱుట

చ. .. మెయి మ్రానుపాటుతో, నెఱుఁగువ
రాలుపా టొదవ ఉ హరి. ౫. ౧౧౨

చ. అలికులవేణి యొక్కతె మురారిఁ గనుంగొని
మ్రానుపాటు నై, నెలకొన నున్నచో
సదలనీవిక లేఁజెను రంట నిల్చె
పారి ౩. ౧౬

గీ. సదలెను గదమ్మ లావు కాంచనకలాప, పరి
చయము మానెనమ్మ దప్పురపువంత, వాడెను
గదమ్మ మాతోడ నాదదమ్మ, కొమ్మ
మ్రాన్పాటు కె ట్లోర్చుకొనఁగవచ్చు
శేం పంచ. ౪. ౧౧౨

చ. విని బలుఁజిగి కోయి మది విహ్వలమై
మెయి మ్రానుపాటు నొంద మనికి
భార. మా. ౭౧

మ్రానుపిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√ మ్రాను) ఘనీ
భవించు. ('స్తంభించు' అని శ. ర.)

క. వచ్చిన మునిపతి కర్హణ, మిచ్చినపిదపన్
మహీశు లెల్లను వినఁగా, మచ్చరపువాఙు
దేవుఁడు, పెచ్చారితనంబు మ్రానుపిల ని
ట్లనియెన్. ఉ. హరి. ౩. ౧౦.

మ్రానుపెట్టు స. క్రి. (మ్రాను+పెట్టు) మ్రాను
పడఁజేయు, స్తంభింపఁజేయు.

క. అంగీకృతరంగన్మ్రా, తంగీమదగంధముగుచుఁ
దద్దయు వేడ్కన్, సంగీతవిశేషంబుల,
భృంగీగణ మొప్పె మ్రానుపెట్టెడిమాడ్కిన్.
భాగ ౯ ౩౨.

మ్రానుపొక్కిటిగాఁడు. వి. (√ మ్రాను)
పక్షివిశేషము.

సీ మ్రానుపొక్కిటిగాఁడు మాలకాకి బె-సి
పాపెర గొరవంక పందికొక్కెర యాది
యైనపక్షు లతఁడు దీర్చు
హంస. ౩ ౧౨.

మ్రానుసెందు. అ. క్రి (మ్రాను + చెందు.)
మ్రానుపడు, నిశ్చేష్టమగు.

క తదనంతరంబ యప్పతి, విదురశవము మ్రాను
సెంది వికృతిహిత మై, విదురమెయి
నొఱఁగి యున్నప్పగిది నుండం జూచి యగ్ని
కృత్యము నడపన్.
భార. ఆశ్రమ ౨. ౭౨

మ్రాన్చు. స క్రి. మాయు

సీ. మరువంపువలపుఁ బల్మరు క్రోలి క్రోలి
కన్మ్రాన్చి యూరక మేను మఱచు
పాండు. ౧. ౧౭౧.

మ్రాన్ప(న్పా)డు = మ్రానుపడు. అ. క్రి.
(√ మ్రాను.) స్తంభించు, నిశ్చేష్టత నొందు,

క. అన విని విదు త్తరుం డంత, మనుజేంద్రుండు గొంతి పేరు మ్రాన్పడి తలఁచుచున్, పెనఁగొన విద్రావితునిం, దన పలయఁగ విదురుతోడఁ దా ని ట్లనియెన్.

భార. ఉద్యో. ౨ ౫౩.

క. విని తద్గ్రంథార్థము హృమ్మనమున నూహించి తెలిసి మ్రాన్పడి

ఆము. ౨. ౩౩.

శా. ఏణీమాణవకాక్షి యీసరణి నుత్ప్రే క్షో త్తలం గెలి సీ,ప్రాణేశునన్ విమతించి పూజవల నారాధించి యాచింతఁ బూఁ, బోఁణుల్ చేముక నూడిగంబు సలుపన్ బూవింటి జేజేతదన్, బ్రాణాచారము వడ్డ లీల వితిశయ్యం జేరి మై మ్రాన్పడన్

కృ శకుం ౨ ౧౭౨
శుక. ౩ ౪౪౭

మ్రాన్పఱచు. స. క్రి (√ మ్రాన్పడు) మ్రాన్పడఁజేయు, స్తంభింపఁజేయు.

క. అదరిపడి వినుచు ధైర్యము, చెదరన్ మ్రాన్ప ఱచు పెల్లుగఁ జెంది తహతహన్, బొప లుచుఁ దర్జని నాసికఁ, గదియం దల యూఁచి దైన్యకలితావనఁ డై.

ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౨. ౯౭.

మ్రా(నుమ)న్మనికి. వి. (మ్రాను + మనికి) కోఁతి, వానరము.

ఉ. ఓరి పెదంగు మ్రాన్మనికి యొంటరితాన తలంకు మాలి యి, ట్లూరక బల్లిదంపుఁ బోలయా రిపుమూఁకలలోని కెట్టుగాఁ, జేరితివి

అచ్చ. రా. యు. ౧౦౧.

మ్రా(నుమె)న్మెకము. వి. (మ్రాను+మెకము) శాఖామృగము, కోఁతి.

గీ. మిగుల తొప్పింపఁ గనలి మ్రాన్మెకపురియుడు, లొక్కుమెగి వాంద్రఁ బోనీక చిక్కఁబట్టి మడిపి రభుడు...

అచ్చ. రా. యు. ౧౭౦.

మ్రాలు అ. క్రి సోలు, వ్రాలు.

గీ. మనము లలరఁ జాడ్కులఁ గడు మ్రాలఁ జెవులు, వ్రాల హరిణాంగనలు రాగలోల లగుచుఁ, జేరి హరిణేంద్రుసొమ్ము మూరు కొనుచు, వట్టు నాకుచు మన్న నాహరిణ విభుఁడు మార్క. ౫. ౭౨.

జ * మ్రాలుదెంచు, మ్రాల్చు.

మ్రాలుదెంచు. అ క్రి. (మ్రాలు + తెంచు, స్వార్థమున) మ్రాలు, సోలు

సీ తావిఁ గై వ్రాలినతమ్మి తేకులభంగి వాలారుఁ జూపులు మ్రాలుదేర

విక్ర. ౩. ౧౦౨.

మ్రాల్చు(లుచు). స క్రి (√ మ్రాలు) మ్రాలఁజేయు, సుఖ దుఃఖాదులచేత వివశత నొందించు.

సీ వేయిమానికపుదివ్వెలతోఁడ బడగలు మ్రాల్చు శేషదేవుని మలకపాన్పు...

ఉ. హరి. ౨. ౧౪౪.



మ్రింగనగొండి. విశే. (√ మ్రింగు) తిండి పోతు, ఘస్మరుఁడు.

ద్వి. చనుదెంచి యర్థించి చంపించినట్టి, మనసి జారియును మ్రింగనగొండి యయ్యె.

బస. పు. ౪. ౭౪౧. పం.

ద్వి. వీరశ లోకముల సేవించిన పండ్ల ప్రాఁత పోకున్నదే ప్రళయాగ్నిరుద్ర, మ్రింగన

గొండిపై బ్రింగితి బసవ, లింగకుమారుఁ
బాలితశివాచారు.

పండితా. మహిమ. ౩౦౪. పా

బ్రింగికొను. స. క్రి. (√ బ్రింగు) ౧. చంపుకొను.

గీ. కురుకుమారుల నవి బ్రింగికొనకు మెరుల,
సొమ్ము నకు నాసపడఁదగ దిమ్ము వారి,
పాలు

భార. ఉద్యో. ౧ ౩౪౬.

౨. అడఁచికొను.

క అని మనమునఁ దలపోయుచుఁ, దనతమ్ముని
నల్ల నెత్తి దండడి దొరలఁగ, జనుదెంచు
నశ్రుపూరము, కనుఁగవలో బ్రింగికొనుచుఁ
గామిని పలికెన్

భార విరా. ౨ ౪౯

బ్రింగు. స క్రి ౧ కబళించు.

గీ. అల్పులకు బ్రింగఁ జేదైన హాలహలము,
భంగిఁ బొంగెడుకోపంబు బ్రింగికొనఁగ,
నీలగళు నెన్ని ని న్నెన్నఁబోలు నట్టి, నీవు
పాలినఁ గా కేల నెగడుఁ జేరు.

భార. ఉద్యో ౧ ౩౩౩

చ. గుములు గట్టి యీరికలు గుట్టి ప్రవాళము
వట్టి కింకతో, నమలక బ్రింగి ఆమనిని
కేయుఁబవల్ వడిఁ గూయఁ గోవిలన్.

కు. సం. ౮ ౮౬౩.

ఉ. మిాఁ టగుమీల నెల్ల ముమ బ్రింగి

ఆము. ౨. ౫౮.

౨ వశింపఁజేయు.

క మాపట్టణమున నుందక, పోపో నినుఁ జంప
రాదు పాత్తునవాఁడై, భూపాలకుసిరి
బ్రింగితి, పాపాత్మా చుట్ట మైతి పగవార
లకున్.

ఉ. హరి. ౮. ౧౯౧.

క. జేసి మతి శాన శ్రమ్ముల, గ్రాసము గొను
జేఁతపురుషుగతి నీకలుగం, జేసిన యీవిశ్వ
మును ర,మాసఖ బ్రింగుదువు నీవ మరలన్
లీలన్. కవిక. ౬. ౧౪౨.

౩. చంపు.

గీ ఉన్న సాధవగతుల సాధ్యుండు గాక, బ్రింగఁ
బటితెంచుశత్రువు మిత్త్రుఁ జేయు,దానమున
నాత్మవశగులు గానివార, లితరు లెవ్వార
లీజగత్త్రితయమునను కవిక ౨. ౯.

ద్వి బంగారువంటిపాపని మెడఁ బిసికి, బ్రింగ
నెచ్చటనుండి మృత్యువై వచ్చె

ద్వి హరిశ్చ ఉ. ౨౩౯౦ పం.

౪ అడఁచు.

ఆ. భువనభరిత మగుచుఁ బొదలుప్రభాతవి,
స్ఫురణ నడఁచుమంచువోలె బ్రింగ, విభుని
మనసులోని విశ్వభూచక్రాధి, సత్యసమ్మ
దము నపత్యకాంతు. కవిక ౧ ౩౫.

సీ పంకదంభమునఁ బాపములు బ్రింగిననీటి పెద్ద
నవ్వులలీల ఫేన మలర

పాండు. ౨ ౧౩౮.

౫ ఆచ్ఛాదించు, కప్పు

క. అతఁడును దద్వార్తలు విని, యతిభీమణ
మైనయట్టియాత్మధ్వజినీ, తతితోడ వచ్చి
తాఁకెం, బ్రతివీరుల దిశల ధూళిపటలము
బ్రింగన్

కళా. ౭ ౧౦౭.

శా. త్వంగద్వాహఖురాగ్రభిన్నధరణీతత్త్వంబు
రేణ్వాకృతిన్, బ్రింగెన్ వారిధులన్

దశా. ౨. ౩౪౯.

అ. క్రి. ఊరకుండు

ఉ మా మటు ద్రిప్పఁబోఁడు కయి మోడ్చిన
మెచ్చును మెచ్చి బ్రింగఁ డే,కామిత మైన
నీఁగలఁడు తా దనఁ దొప్పును దప్పు

గల్గినన్, రామచంద్రుఁ డట్టిప్రభురత్నము శాశ్వతకీర్తి గల్గఁగా, నేమిటి కీనరాధముల కిత్తురొ యుత్తమకావ్యము ల్కవుల్.

సమీర. ౧. ౨౩.

జ: బ్రింగనగొండి, బ్రింగికొను, బ్రింగుడు, బ్రింగుడువడు.

బ్రింగుడు. వి. (√బ్రింగు) కబళనము, బ్రింగుట. (శ ర)

బ్రింగువడు. అ క్రి (బ్రింగుడు + పడు కబళితమగు

క. . ఈ,ప్పొంగెడుకేడుకకాఁ డటు, బ్రింగుడువడ బకునిచేత విాఁ డటెఁగి నృపా

భాగ ౧౦ పూ. ౪౪౬.

ము

బ్రుక్క1. వి తునక, ఖండము

ఆ తోఁచు శకలసంజ్ఞ తునక తుండెము తుండె, తుండు తుంట పరియ తునియ బ్రుక్క

ఆం. భా. ౧. ౩౯.

బ్రుక్క2. విశే. (√బ్రుక్కు) సారహీనమైనది.

ఉ. అన్నరిబాళి భర్త యిడునన్నియ గైకొను బ్రుక్కధాన్యముల్.

పాండు ౪ ౧౪౩.

బ్రుక్కడి. విశే అల్పము, క్షుద్రము.

క. నదపించి పంచపటమున, విడియించెను వీడు చోరపీపలు గని యొక్కుడుధనములు గల వీద్రుఁ, క్కడిప్రజలో లేరు దీనిఁ గావఁగ యోధుల్.

భార కూ. ౧౭౦.

వ. ఎఱుకపడ్డవా రుత్తమజనంబులు డెబ్బది యాఱుకోట్లు నిరువది వేలును బ్రుక్కడి మూఁడ యిరువదివాలుగు వేలు మున్నూట యిరువంద్రు డగి రని చెప్పిన.

భార. స్త్రీ. ౨. ౧౭౩

బ్రుక్కు = ముక్కు2. అ క్రి సారహీనమగు (చూ. బ్రుక్క2)

స క్రి (క. ముక్కు2) మూయు, (త్రోయు ?)

సీ హరుఁడు , బ్రహ్మాండములు ప్రోల బ్రాలి బ్రుక్కిడుభంగి మొగిఁ జెఱలందుల బ్రుక్కువారు

కు. సం ౧౧ ౭౭౪

జ బ్రుక్క2

బ్రుగ్గు. వి. ౧. రంగవల్లి

సీ రాజులసందడి రాపినతొడవులు ముత్రిసి రాలినపొడి బ్రుగ్గు గాఁగ

భారి. విరా. ౩. ౪౪.

క అలంకుడు మృగమదమున బ్రుగ్గులు వెట్టుఁడు గప్పురిమునఁ గుంకుమమున గోడలు పూయుఁడు

భార. ఉద్యో ౩. ౧౫౨.

సీ. బ్రుంకి యానీటికెలంకులందును వన్నె బ్రుగ్గు పెట్టెడు వేల్పుముద్దియలును

యయా ౨. ౪౩.

వరాహ ౪. ౫౪౧

ఆం భా ౨. ౩౩

౨ రంగవల్లి నినిర్మించుటకు సాధన మైన చూర్ణము. (వా.)

జ బ్రుగ్గుకఱ్ఱ, బ్రుగ్గులు పెట్టు

బ్రుగ్గుకఱ్ఱ. వి. (బ్రుగ్గు+కఱ్ఱ) బ్రుగ్గుతో నేల మీఁద గీచినరేఖ.

సీ ముంగిట గోమయంబున గోముఖము దీర్చి కడలు నాల్గుగ బ్రుగ్గుకఱ్ఱ పెట్టి

కాశీ. ౩. ౧౪౧.

ప్రుగ్గులుపెట్టు. అ. క్రి. (ప్రుగ్గులు + పెట్టు.) లేనిపోనికల్పనలు చేసి కలహముపెట్టు.

(వ్యవ.) ఆమె కాపురమునకు వచ్చి యత్త వారింటఁ జాలప్రుగ్గులు పెట్టినది.

ప్రుచ్చిమి. వి. (√ప్రుచ్చు) దొంగతనము.

గీ. ఆతఁ డమునతి లేక కోయంగఁ దగునె, ప్రుచ్చిమియ కాద యిది పాప మచ్చు పడిరొ

భార. శాం. ౧. ౧౬౦.

క. తిట్టాట లంకు ప్రుచ్చిమి, యిట్టివివాదముల చోట నెవ్వరినైన, న్నెట్టన సాక్షిఁగఁ గానఁ జను, పట్టిరొయిడక్ సాక్షిగుణము లర యరు పెద్దల్

విజ్ఞా. 3 ౧౦౩

సీ కారవాధీశ్వరు కన్యకారత్నంబుఁ గామించి సాంబుండు గజపురంబు, సొచ్చి ప్రుచ్చిమి సేయఁ జాచిన నెఱిఁగి

ఉ. హరి ౧. ౯.

ప్రుచ్చిమిపోటు. వి. (ప్రుచ్చిమి + పోటు) నిద్రపోవుచుండఁగాఁ బైపడి చేయుయుద్ధము.

గీ. భూరిభుజశక్తి ప్రుచ్చిమిపోటు గాఁగ, మేదినీభర్త పాశంబుమీఁదఁ బడిన

కువల. 3. ౯.

(ప్రుచ్చిలిపోటు శ. ర. పా)

ప్రుచ్చిరు = ముచ్చిరు. అ. క్రి. దుఃఖించు.

ఉ. ప్రుచ్చిర నేల యేఁ గలుగ మద్దియ నాకు వృకోదరుండు వివ్వచ్చుఁడుఁ దోడుగాఁగ జనవంద్యుఁడు ధర్మసుతుండు వంప నీ, మెచ్చుగ శత్రుసంతమయాము మేకొని చేసెదఁ గాక . భార. ఉద్యో. 3. ౧౨౦.

ప్రుచ్చిలి. వి. (√ప్రుచ్చిలు.) చౌర్యము, దొంగతనము.

సీ. ... దొంగతికె మనంగ దొంగతన మనంగఁ జౌర్యంబు చెల్లు

ఆం. భా. ౨. ౨౯౨.

ఉ. ఊర్చు లోక్కుమొగి వెల్వడ నీమున దైన్య మొందఁగా, ప్రుచ్చిలి వందుచున్ వగలమొత్త మెదం గలఁపంగ నాత్మ లోన్.

మార్క. ౫. ౧౦.

ప్రుచ్చిలించే = ముచ్చిలించే. స. క్రి. (√ముచ్చిలు) దొంగిలించు.

క. . కుక్కఁ జేకొని తిరుగన్, మతి లోయమి నయ్యోడుదుర్గతి దూఁడులు ప్రుచ్చిలించు కష్టునకు నగున్

భార. అను. 3. ౨౨౭.

సీ. మేర లెంచక నూరివారిండ్ల కేఁగి పాల్వెరుఁగు వెన్నలు ప్రుచ్చిలించె ననుచు .

కుశ. ౨. ౫౮౪.

గీ ప్రతియుగంబున ద్వారకాపట్టణంబు, మంచి రత్నములెల్లను ప్రుచ్చిలించి, కొంచుఁ బోయెడుకతమునఁ గువలయాక్షి, యబ్ధి కొడగూడె రత్నాకరాహ్వయంబు.

కాశీ. 3. ౧౧౪.

పి. శకుం. 3. ౭౧.

ప్రుచ్చిలికొను. స. క్రి. (√ప్రుచ్చిలు) దొంగిలించు.

వ. .. రాజవర్గంబు ప్రుచ్చిలికొని ప్రుచ్చు లారకులచేత ననగమ్యమాను లై

భార. ఆది. ౪. ౨౬౧.

సీ. కన్యాపురంబునఁ గనకసౌధంబుపై నిద్ర సేయుచో యున్ననిన్నుఁ గదిసి, తనచెద్దములు సూపి మనము ప్రుచ్చిలికొని యరిగినప్రుచ్చు నబ్జాయతాక్షి ..

హరి. ఉ. ౪. ౧౩౨.

క్రముచ్చిలితనము. వి. (క్రముచ్చిలి + తనము స్వార్థమున) చౌర్యము, దొంగతనము.

ద్వి. . దశాననుఁడు, తనదేవి క్రముచ్చిలితనమున నెత్తికొనిపోవ వాని మార్కొని త్రుంచివైవఁ, జింతించి నీతోడిచెలిమి వాటింప, నెంతయుఁ దలపోసి యేతెంచె నిటకు.

రం. రా. కిష్కిం. ౨౦౧ పా. ౩ పం.

క్రముచ్చిలిపోటు = క్రముచ్చిమిపోటు. వి. (√క్రముచ్చిలి) నిద్రపోవుచుండఁగాఁ బైఁబడి చేయుయుద్ధము.

(చూ క్రముచ్చిమిపోటు. ౪ ౮)

క్రముచ్చిలు = ముచ్చిలు. స క్రి ౧ దొంగిలు, అపహరించు.

క. బలవంతుఁడు పై నెత్తిన బలహీనుఁడు ధనము గోలుపడినయతఁడు క్రము,చ్చిల వేచువాఁడుఁ గామా,కులచిత్తుఁడు నిద్ర లేకయుందురు రధిపా

భార ఉద్యో ౨ ౨౧

గీ కల్లుఁ ద్రావుట గురుపత్నిఁ గవయుటయును, విప్రుఁ జంపుట బ్రహ్మస్వవిషయ మైన, క్రముచ్చిలుటయును వివి గలక్రూరజనులఁ, బ్రీతిఁ బొందుటయును మహాపాతకములు.

భార శాం ౧. ౧౬౮

సీ గతి క్రముచ్చిలఁగ వేచుగాలిఁ ద్రావఁగఁ బాము నిడినకై వడిఁ గాలికడియ మమర

పారి. ౪. ౩౬.

౨. మోసముచేయు, వంచించు

క. మచ్చిక్కింపుడు వానిని, నిచ్చిన యిడి తోలఁగఁ బుచ్చి నెమ్మదితో నే, క్రముచ్చిలి త్రింపటియిండ్లన్, విచ్చలవిడిఁ బిలుచుకొనుకు విటుల నితరులన్.

కేయూర. ౨. ౬౦.

చ. ఎనయఁగ జారకామిని ..వివేకుని క్రముచ్చిలి జారపూరుషున్, దనపతిగాఁ దలంచుగతి

భాగ. ౪. ౪౨౪.

చ. . వరుఁడు దక్కొన నేర్పునె తన్ను క్రముచ్చిలన్.

భార. ఆది. ౪ ౩౯.

జ . క్రముచ్చిమి, క్రముచ్చిమిపోటు, క్రముచ్చిలి క్రముచ్చిలించు, క్రముచ్చుకొను, క్రముచ్చిలితనము, క్రముచ్చిలిపోటు, క్రముచ్చు, క్రముచ్చుఁదనము, క్రముచ్చుగోర, క్రముచ్చుచూపు, క్రముచ్చు ప్రొద్దు

క్రముచ్చు. వి. (√క్రముచ్చిలు) ౧. దొంగ

ఉ. మదిన్, క్రముచ్చులఁ గిట్టి పట్టుదురు నొంపుదు రేమన వచ్చు రాజులన్

నైష. ౧. ౬౯

చ మదంబున మత్తురగంబు నెక్కి క్రము, చ్చుగతి వధూటిఁ గొంచుఁ బ్రజఁ బో కిడి పోయినవాఁడు చూచితే

విక్ర. ౬ ౩౬.

౨. అరఁటిపువ్వులలోనివస్తువిశేషము.

గీ పొరలకోదన నడంచుకొన్నయాఁదోఁక పాటును గొప్ప విష్వు, మెఱయుగోర్మ్రిచ్చు లును గెంపు గుఱులు గావె.

ఆము. ౫ ౩౦.

సీ. అరఁటి యరం టంటి యనఁటి యనంటి నాఁ గదళికాహ్వయము లై పొదలు చుండు, ...తత్కేసరాంతర్గతాచ్ఛమూచి

గీ. కానిభాంశంబు క్రముచ్చునఁగాఁ జెలంగు

ఆం. భా ౨ ౫౮

విశ. వంచకుఁడు

గీ. ..ఇనుపకచ్చడాల్ గట్టుకొనుమునిక్రముచ్చు లెల్ల

మనుచ. ౨. ౩౩.

క. అచ్చులు ద్రాఘులుఁ దూఘులుఁ, బొచ్చెం
బుగఁ జేసి కపటమున నమ్మెడియా, మ్రుచ్చు
వణిజు లొకొక్కఁడ, యచ్చుగఁ బుంద్రెం
డుఘూడ లరుపగ వలయున్. విజ్ఞా. ౨. ౬౫.

మ్రుచ్చెఁదనము. వి. (మ్రుచ్చు + తనము) చౌర్యము, దొంగతనము.

సీ. ఏమి మ్రుచ్చులమె యూహింప మ్రుచ్చుఁ
దనాలపుట్టినయిండ్లు మీాబోంట్లె కాక
ప్రభా. ౧. ౧౦౭

ఉ. మ్రుచ్చుఁదనంబు నాపయిన మోపక యుం
డిన సెట్టిబిడ్డవే, వచ్చుచె నీకుఁ గూడుఁ
గుడువం గులకామినిప్రక్కఁ బండడే
వేం పంచ ౧. ౪౧౮
అచ్చ రా కిష్కిం ౯౦

మ్రుచ్చుగోర. వి (మ్రుచ్చు+కోర) పెద్దదొంగ

ఆ అశ్వమేధమునకు నర్పితం బైనయీ, యశ్వ
రాజు నిట్టు లపహరించి, మ్రుచ్చుగోర
యీాసముద్రదేశంబున, నూట మెదఁద
లేక యున్నవాఁడు
భార అర. ౩. ౬౩. (శ. ర. పా.)

మ్రుచ్చుచూపు. వి. (మ్రుచ్చు+చూపు) జంకి జంకి చూచుదొంగ చూపు.

సీ. ముంగాళ్లఁ జాఁగి పై మ్రుచ్చుచూపులు
పర్వ బొమిక లెత్తుచుఁ బాతిపోవుకునుల
అము. ౬. ౧౭.

మ్రుచ్చుప్రొద్దు. వి (మ్రుచ్చు + ప్రొద్దు) అర్థ రాత్రము. (శ. ర.)

మ్రే

మ్రేఁగిగొను. స. క్రి. (మ్రేఁగు + కొను. స్వార్థమున) ఆవరించు.

గీ. మందహాసంబు చేసి యమందరవము, మిగిలి
రిపుతూర్యరవములు మ్రేఁగిగొనఁగఁ, బాంచ
జన్యంబుఁ బెలుచఁ బూరించి శార్ఙ్గగుణము
సారించి దానవగణముఁ జూచి.
నిర్వ. ౩. ౭.

మ్రేఁగు=మేఁగు, మేవు. స. క్రి. ౧. ఆవరించు,

ఆ. అడవి చాఁపకట్టు పడి నుగ్గునూచ పై,
బయలుగాఁగ ధూళి బయల మ్రేఁగ, నదరి
మిన్ను మన్ను నగచరు లిట్టట్టు, తిరుగవైచి
నట్టితెలుఁగు దోఁచె.
భా రా. యు. ౨౨.

౨ పూయు (శ ర.)

అ క్రి ౧ అధికమగు

చ వాలము మీాఁది కత్తి మ్రేఁగినబల
దర్ప మొప్పఁ జెతికిం బృథివీస్థలి ప్రయ్య
నయ్యెదన్. భా. రా. యు. ౧౧౧౩.

౨ నవయు, నకనకపడు.

గీ. అప్రమత్తుండ వగుచుఁ బద్మాక్ష నీవు,
మ్రింగుదువు చాల నాఁకట మ్రేఁగుచుండి,
నాలుకలుగ్రోయుభూరిపన్నగమువాలఁ, బడిన
రొలుకను భక్షించుపగిది నవఘ
భాగ. ౪. ౪౨౯.

జ మ్రేఁగిగొను.

మ్రేవు=మ్రేఁగు, మేఁగు. స క్రి. పూయు, రాచు

గీ. ఆమలకప్రమాణ, మృదులకృత్రిపింఢ
ఖండంబు మ్రేవి మ్రేవి, గంధవేళతయీాప
ధిగా నొనర్పవలయు కాచంబు మది కొక్కఁ
గలశజన్మ. కాశీ. ౫. ౧౯౫.

మ్రొ

మ్రొంగు. అ. క్రి. ౧. ఎగసిపడు, గ్రుల్లు.

క. మ్రింగెడు వాకాశంబును, బొంగెడు నను రాద్రికంబో బోద నై పీడుట్, మ్రొంగెడుఁ గాలాంతకుక్రియ, భంగించును మరలఁబడ్డఁ బంకజగర్భున్. భాగ. ౮. ౪౫౩.

౨. బుసకొట్టు.

క. మ్రొంగెడుకృష్ణోరగముల,భంగిన్ బెబ్బులుల క్రియ నిభంబులకరణిన్, సింగములభాతి నలవడు, సంగతితోఁ గదిసి కల్లజములన్ బొగడన్. ద్వా. ౩. ౨౫.

జ: మ్రొంపు.

మ్రోంపు. వి. (√ మ్రొంగు) త్రుళ్లిపాటు, ఎగసిపాటు. (సర్పములు)

సీ. పొరలనోహమున నిబ్బరపుమ్రొంపులతోడ లోలతఁ గ్రాలు నాలుకలతోడ
నృసిం. ౪ ౪౧.

మ్రొక్కించు = మ్రొక్కించు. స. క్రి (√ మ్రొక్కు) మ్రొక్కఁజేయు

సీ. అవ్వాను దేవునియడుగుఁగెందమ్ములమ్రోల మ్రొక్కించి సమ్మోహవివశ, యగుచు
హరి. ఉ. ౧ ౧౭౩.

సీ. రాజుచేఁ జికురభారము పెజ్జ మోవంగ మ్రొక్కించుకొనఁ బాదములకు నలిగి
నైష. ౩. ౧౯౧.

మ్రొక్కు = మొక్కు. అ. క్రి. స. క్రి నమస్కరించు.

క. దేవానాంప్రియుల మ్రొక్కి తెలతుఁ గుకవులన్. రాఘవ. పీఠి. ౫

ఉ. మ్రొక్కిన నాదరింపక నరుండు .
కై. భా. ౫ ౧౭౯.

క. ... అతనికి, నెంతయుఁ బ్రియ మొదవ మ్రొక్కి యిట్లని పలికెన్.
విక్ర ౧. ౧౧౫.

గీ. తెలచి తిరుగ తొంగిఁ జాగిలెపు మ్రొక్కి, నన నమస్కారమును జేసె నమట కొప్ప.
ఆం. భా. ౩. ౧౭౮.

వి. ౧. నమస్కారము.

ఉ. మ్రొక్కులు కూర్మిచిక్కు లతిమోహ మహోహము .
విక్ర. ౩ ౭౯.

సీ. ప్రస్థాపితాశ్వచే భానువంతునిచేత గురు భావమున మ్రొక్కఁ గొనెడువారి. .
హర. ౪. ౪౧.

సీ. . మ్రొక్కు దండము కేలుమో డ్పురఁ గుడు, నాఁగఁ జెన్నొందును నతి
ఆం. భా. ౨. ౧౩౫

౨. దైవమున కర్పింప నిర్ణయించుకొనెడి వస్తువు.

గీ. కోరి మ్రొక్కులు చెల్లించుకొనుటఁ గాఁగ, నాతఁ డోటుఁ దిరుపతి కరిగి వచ్చు .
శుక. ౨. ౫౪౮.

జ మ్రొక్కించు, మ్రొక్కుడు, మ్రొక్కుబడి, మ్రొక్కులదేవర, మ్రొ క్కు ల య్య, మ్రొక్కుసేయు.

మ్రొక్కుడు. వి. (√ మ్రొక్కు) నమస్కారము.

. "మ్రొక్కుడుగోలు" పాండు. ౧. ఆ. (శ. ర.)

మ్రొక్కుబడి = మొక్కుబడి. వి. (మ్రొక్కు + బడి.) దేవతాప్రార్థన. (శ. ర.)

మ్రొక్కులదేవర. వి. (మ్రొక్కులు + దేవర) మార్యుఁడు.

సీ. ముక్కోటిపులయిక్క మ్రొ క్కు ల దే వ ర గాముల కోఁడు జక్కువల కోఁడు .
ఆం. సం. దేవ. ౧౭.

మ్రొక్కులయ్య. వి. (మ్రొక్కులు + అయ్య) మార్యుఁడు.

శ్లో. అభిషేకప్రియః శ్శంభు రలంకారప్రియో హరిః, నమస్కారప్రియః సూర్యో బ్రాహ్మణో భోజనప్రియః.

మ్రొక్కు-వేయు. అ. క్రి. (మ్రొక్కు+వేయు.) నమస్కారము చేయు.

సీ. మావటీఁడు గజో త్తమముఁ దెచ్చి యంకు శంబు తనప్పు గెలితో మ్రొక్కు-వేయు .
కువల. ౪. ౨౧౩.

మ్రొగ్గఁబడు=మొగ్గఁబడు. అ. క్రి. (మ్రొగ్గన్+పడు. స్వార్థమున.) ౧. ముందునకుఁబడు.

క. కదనాంతంబున గాని పడిఁ, బొడిచిరి కంఠధరు లుగ్రభూరిబలుల్ చేర్పడ హాయ గజఘటకతి స్రుల్వడి పడి మ్రొగ్గఁబడి మిట్టి పడ రథసమునన్.
కు. సం. ౧౧. ౬౧౮.

౨. మ్రొగ్గు, వ్రాలు

మ. ధరణీచక్రము గ్రక్కునం గదల దిగ్దంతావళి శ్రేణికం,పరముల్ మ్రొగ్గఁబడన్ దిశా వలయ ముత్కంపంబుగా నీబలం, బురులం గాఁగ భీష్ము పైఁ గవిసె .
భార. భీష్మ. ౩. ౨౬౩.

గీ. ముక్కు వ్రాలుట కర్ణముల్ మ్రొగ్గఁబడుట, రదనపై వర్ణ్యము . సూచకములు సతోష్ట్య వృత్త్యుగోచరకము...
భార. శాం. ౬. ౧౨౮.

మ్రొగ్గతిల(ల్ల)ఁబడు. అ. క్రి. (మ్రొగ్గతిలన్ + పడు. స్వార్థమున.) మోఁకరిల్లఁబడు.

వ. వివిధవిశిఖపరంపరలు పరఁగింప మొందటి కాళ్లు దునిసిన మ్రొగ్గతిలంబడియును మోరలు వడియ లైన చెలి కప్పం గూలియు.
భార. భీష్మ. ౩. ౨౩౯.

ఉ. ఏపున రెండుచేతులను విమ్ముగఁ బట్టి యమర్చి రొమ్ము త్తఁగా, కోపక మ్రొగ్గతిల్లఁబడి యుద్గతఘర్మజలార్ద్రదేహుఁడై
భార. అర. ౩. ౩౨౯.

మ్రొగ్గతిలు(ల్లు). అ. క్రి. (√ మ్రొగ్గు, ౧. మోఁకరిల్లు

క. అగ్గలిక మెఱసి కదఁగుచు, మొగ్గరములు గడచి పోయి మునుమును మఱఁదిన్, మ్రొగ్గతిలఁ జేసి దీనికి, సిగ్గువడని నిన్ను నేమి చెప్పుదుఁ జెపుమా.
నిర్వ. ౫. ౧౨౩,

చ. దిక్తటాంతవారణములు మ్రొగ్గతిల్లఁగ ధరావలయంబు వడంకునట్లుగన్.
భా. రా. యు. ౧౩౩౧.

ఉ. వెగ్గల మైనమోఁపుఁ గడువీఁకన రొమ్ము త్తఁగఁ బోయి ముందటన్, మ్రొగ్గతిలంబడెన్ .
హర. ౧. ౨౧.

చ. అపుడు ధరాతలం బదర నద్రులు మ్రొగ్గతిలన్ దిశాతల, ద్విపములు దిర్దిరం దిరిగ ..
రంగా. ౩. ౫౪.

౨. వతికిలఁబడు.

గీ. . మత్స్యపీఠిక, నందనుండును నేగలపై బ్రమ్మదినట్లు, మ్రొగ్గతిలఁ జాగి బలితంపు మూర్ఛ నొందె.
భార. విరా. ౪. ౧౬౩.

క. ఆవగలాడినాస యాసంపఁగి మొగ్గం బగలఁ ద్రొక్కఁ బగ మ్రొగ్గతిలన్...
అహ. ౨. ౫౬.

మ్రొగ్గు. అ. క్రి. ౧. ముందునకుఁదూలు.

వ. ... ఘోటకంబు వెగ్గలంబుగ మ్రొగ్గియు వగ్గలిక చెదక మోకరించుకొని...
మనుచ. ౪. ౧౧౫.

సీ. ఎదురువానకుఁ దల యొత్తక యేఁగుచో
 ముందఱ గానక క్రమ్మువారు...
 చంద్ర. ౫. ౩౯.

౨. కూలు.

సీ. శిరములు దెగిపడ ధర వ్రాగ్గువారును వెంగి
 పాదములు ద్రెవ్వ క్రమ్ముగువారు .
 భా. రా. యు. ౧౪౯౪.

ఉ. క్రొంగ్గెడు వాహనంబులును మోములు
 వాడఁగ వాహనంబులన్, డిగ్గి తలంగుపై
 కుల నేలకుఁ గప్పఁ బ్రొప్పు సొప్పడన్
 భార. కర్ణ. ౨. ౩౫౫
 భార. విరా. ౩. ౧౬౩

౩. కమరు, ఉడుకు

ఉ. నన్ను నీకొమ్మలు నమ్మినారు మరు
 కోలల కగ్గముచేసి పోవఁగా, ముమ్మర
 మైనతాపమున క్రొంగ్గెదరో యనఁ దంబు
 జాక్షుఁడు భాగ. ౧౦. పూ ౧౨౧౪.

౪. మోకరిలు.

ఆ. పొఱి లేక చాలంపడ డొల్లె భటకోటి,
 కరులు గిరులు గూలుకరణి క్రొంగ్గె.
 విర్వ ౩. ౨౨.

సీ. కరిని వైచిన నది నురనుర క్రుక్కుచు
 ధరణిపై క్రొంగ్గిన తక్షణంబు
 దశా. ౨. ౪౭౮.

౫. కుంగు.

క. పొరిఁబొరి నెగయుచు క్రుంగ్గుచు, ధరణిస్థలిఁ
 బొరలఁ బడుచుఁ దలకొని కిత్తం, బొరసిన
 వయ్యో హయంబులు, భరియింపవు కొంత
 తడవు పల్యాణంబుల్.
 పారి. ౪. ౬౭

౬. తొట్రుపడు, తడఁబడు.

ఉ. తగ్గినచెక్కులుం జెమట గాఱెడుమోములు
 వాడి వత్తలై, తగ్గినమేనులు న్వణఁకు
 దార్కొనుకోపులు సారసారెకున్, క్రొంగ్గెడు
 పాదముల్ మదుల ముంచినభేదము లెండ
 పోఁకుడున్, దగ్గల మైనయమూర్చులును
 విన్ననిమోములు గానిపింపఁగన్.
 విప్ర. ౨. ౫౩.

౭. వెల్లివిరియు.

గీ. క్రాఁగుపై క్రొంగ్గుతెలివిగ్గుఁ గ్రాఁగి పొంగ,
 సాఁగుపా లని పై నీరుఁ జల్లి చల్లి, యల్లి
 కొనుచట్టివెన్నెల వల్లెకొన్న,యున్నమిన్నలు
 విహరించి రన్నివగల.
 రా వి. ౩. ౧౩.

౮. ఎక్కువ, అధిక్యము.

వ. . నిచ్చలపుటగ్గలికలం దగ్గుక్రొంగ్గులు
 లేక కళా. ౩. ౨౭౭.

జ క్రొంగ్గఁబడు, క్రొంగ్గతిలఁబడు, క్రొంగ్గ
 తిలు.

క్రొమ్ముద్దు = మొద్దు. వి స్థాణువు.

క. విను మిఁక క్రొముద్దును గాడిద, నెమలికును
 లొట్టిపిట్ట నెక్కిన నన్నం,బును బిండియు
 నువ్వులు గలఁ, దినఁ గన నగుఁ గీడు
 వసుమతీవరతిలకా. ద్వా. ౯. ౭౭.

క్రో

క్రోంక. వి. (సం గోముఖః) అలుకు.

సీ. కస్తూరిక్రోంకపైఁ గర్పూరమౌక్తిక రంగ
 వల్లులు దీర్చి సంగణములు.
 కు. సం. ౮. ౪౨.

క్రోంకరించు = క్రోంకరిల్లు. అ. క్రి.
 మోఁకాలు భూమిఁ దగులునట్లు పడు.

ద్వి. క్రోంకరించుచు వంగి వెంగి సేఁగ సేఁగ.
 బస. ప్ర. ౭. ౪౧౫ పం.

ప్రోఁకరిలు = ప్రోఁకరించు. అ. క్రి. మోఁకాళ్ల మీఁద నేల తాఁకునట్లు ముందఱికి పాఁకు.

వ. జరాసంధు సంధిబంధంబు బెట్టు వ్రేసి బెడిదంపుఁ బిడికిటం బొడిచి యుక్కళ యక్కుచేతం జఱచిన ప్రోఁకరిల్లం బడి తూలుచు నతండు నేలఁగద ప్రిదిలి పడ

హరి. ఉ. ౧, ౧౩౬.

ప్రోఁకాలు = మోఁకాలు. (ప్రోఁదు + కాలు) వి దే. జానువు (ఏ ని బ. ప్రోఁకాలులు, ప్రోఁకాళులు, ప్రోఁకాళ్లు)

ఉ. నేలపయిం బడం దిగిచి నిష్ఠురభంగి నురఃస్థలంబు ప్రోఁకాల నొగిల్చి రేఁపున మొగం బతిదారుణ ముష్టి నొంచె

భార శా. ౯. ౧౪౯

సీ. నేలయు నింగియుఁ దాలముల్ వాయింప నెండమావులఁ బట్ట బండకలయు, ప్రోఁకాలు ముడివెట్ట కు. సం. ౮. ౧౩౫

గీ. స్కంధపీఠంబుమీఁద నాఁగలి దగిల్చి, కిట్టి పగతుని నిల బోరగిలి పడంగఁ, గడిమిఁ దిగిచి ప్రోఁకాళులఁ గలయఁ గ్రుమ్మి, చదిమి నెత్తురు మెదడును జెదరఁ జంపె.

హరి. ఉ. ౧ ౧౩౪.

ప్రోఁగు. అ క్రి. ౧. మొరయు, శబ్దించు

క. మేమరతరాట్టహాసము, లాదవి పగులంగ నట్లు ప్రోఁగుచు ఘంటా, నాదితరఘుఁ డగువాఁడు మహోదరుఁ డను యాతుధానుఁ డుర్వీనాథా. భా రా. యు ౭౯౪.

వ. అల్ల నల్లన రయిగిపాదుకాయుగళంబు గల్లుగల్లున ప్రోఁగ హర ౫ ౫౧

౨ బుసకొట్టు

ఉ. త్రొక్కుడుపడ్డభోగిగతి ప్రోఁగి ఘృతాహుతిఁ గొన్నయగ్గియ ట్లాక్కుట మండి

కవి. ౨. ౧౩౪

క. ఇవ్విధమున ఘోరం బగు, నవ్విటపాంతరము సొచ్చి యయగఁగఁ బాముల్, గ్రొవ్వున ప్రోఁగుచు వాతని, నెవ్వెంటన్ దాపె యగుచు నెగురుచుఁ బట్టెన్ ..

ద్వా. ౮. ౧౦౧.

౩. గాండ్రుపెట్టు

చ. అతిభీకరదుస్సహాపుండరీక మహావ్రతనిద్ర మేల్కొనినపోలిక ప్రోఁగుచు బిట్టు లేచి యుప్పెడఁ గగుబిర్రుఁ గూయిడఁగఁ జేసి మృతుం బొనరించి ప్రింగె

కేయూర ౨ ౩౩.

౪ పక్షులు మొదలగునవి కూయు

మ. శివాశృంగముల్, చిటికల్ పైచిన ప్రోఁగుపారువములుం జేకానుకల్ పేయుచున్. హేం పంచ ౨ ౧౯౨.

౫. మొఱుగు.

వ. ఘనఘనాఘనఘర్ఘరధ్వానసమధ్వనులు చెలంగ ప్రోఁగుచు మనుచ ౪ ౭౪.

౬. కేకలు వేయు.

క. ప్రోఁగుచుఁ దూపులు తూఁపుల, వాఁగుచు దుస్తరశరతతకారుణవారిం, దోఁగుచు మూర్ఛాదశలం, దూఁగుచు రేఁగుచుఁ జెనంగ దొరకొని రాజిన్.

రామా. ౮. ౧౧౪.

౭. పలుకు, మాటాడు.

ఉ. లోఁగక వార లవ్వనములో విహరించి రొక కొల్లొక్కి కై, యేఁగుచుఁ గమ్మతావిఁ బొదరు లీఁగుచుఁ జెలియసోనవానలం, దోఁగుచుఁ దూఁగుటుయ్యెలలఁ దూఁగుచు నొక్కతె కోయుగుత్తికి, మ్రోఁగుచుఁ గంతుకీలె లన ప్రోఁగుచు నొండొరుచేతు లాఁగుచున్

కళా. ౩. ౧౪.

ప్రోఁత. వి. (√ప్రోయు) ధ్వని.

సీ. శ్రవణపుటంబులు వ్రయ్యంగఁ దాఁకి పంకేరుహంబు గావించె గుణము ప్రోఁత
భారత విరా. ౪. ౧౬౦.

ఉ. పూవులు గోట మీఁటుకతేఁ బోయెడి తేఁటుల ప్రోఁత
ఆము ౧ ౯౭
కువల. ౨ ౪౭

ప్రోఁతువు. వి మోదుగు, పలాశము కీ.
పి శా. ౪ ౧౦౭౪ Ep Ind 5

ప్రోకు=మోకు వి ౧ లావుత్రాడు, పగ్గము

సీ. కనకపు ప్రోకునఁ దనరెడునురదంతిమాడ్కి నుత్ఫుల్లదామమున నమరి .
హరి ఉ. ౨ ౭౭

క అలుకను రాజును లందఱు, బలువిడిఁ బఱతెంచి చూచి భర్జించుచు ప్రోకులఁ బావని ఘనసంధులు, బలువుగ బంధింౕ పట్టి పైపైఁ దివియన్
భా. రా సుం. ౪౧౬.

సీ. వంకదారకుఁ జేసి వాశిటిదద్దడంబులు పేర్చి కొమ్మల ప్రోఁకు సైచి .
ఉ హరి. ౩. ౩౪

౨. నాఁగటికిఁ గట్టుత్రాడు.

సీ. కలప మనంగను హల మొప్పు గలప నాఁగ మీఁకుఁ దదుపకరణ మాబంధమ్ము బరగు ప్రో కనఁగను.
ఆం భా. ౨. ౨౩౧

ప్రోడు=మొరడు. మోడు. వి. స్థాణువు, కొమ్మలు పోయినచెట్టు.

చ. .. ధూర్జటికంటికడిందిమంటలో, నడపొడ గానరాక తెగటారియుఁ గాలినయట్టి ప్రోడుకైవడి రతిలోచనాంబువులవాన నిగిర్చితె .
మనుచ. ౩. ౪౯.

౨. మొన మణఁగినభాగము, మొక్కవోయిన భాగము.

ఆ. దశముఖానుజుండు దనకర్ణఘోణల, ప్రోల్చిఁ గ్రుమ్మరించు ముదురుచెత్తు, కొల్ల యొదలుఁ దమప గొలసంజఁ బడమటి, మిన్ను వెలిఁగినట్లు మేను వెలుఁగ రామా ౫ ౧౪౯.

విణ మొండి, కొంతభాగము తెగినది

క. కరిఘటలు మీఁద భీముఁడు, సరభసముగఁ జేయు నారసంబుల ప్రోడై, ధరఁ బడి రూపఱినను దిన, కరుకరములఁ దమము విరియఁగఁ దోఁచె నృపా
భారత భీష్మ. ౩. ౭౯

మ. ఆపురమా త్రంబు ప్రశస్తమై చని వెసన్ భావోవనంబంతయున్, మరియుం జేసి శిరంబు లెల్లఁ దునిమెన్ ప్రోడైతదీయాంగ మచ్చెరువారం దనకొంటి నిల్వఁ దన నిశ్చింగొంతసే పద్దివిన్
హరి. పూ. ౪. ౧౭౪.
హరి. ఉ ౯. ౧౯౭.

జ : ప్రోడుపడు.

ప్రోడుపడు. అ. క్రి. (ప్రోడు + పడు.) మొండియగు, అవయవరహితమగు, చెడు.

క పఱపి రథికులను సూతుల, నఱకిన ప్రోడుపడి యుండె నానారథముల్.
భారత భీష్మ. ౨ ౩౯.

ఆ కర్ణనాసికములు కరతలంబు, ప్రోడుపడఁగ దశకు ౧౦. ౭౧

ఉ తేఁకులయొప్పు ప్రోడువడఁ దేఁకువ లేని పదాతికోటి మగ్గె రుధిరంబులోమునుఁగ
భార. ద్రో. ౧. ౨౩౩.

ప్రోయించు. స. క్రి. (√ ప్రోయు.) ౧. ప్రోయఁజేయు.

ఉ. అంచితశాశ్వతేజశిఖరాళి మెఱుంగులుగాఁగ మార్వ్రి ప్రోయించుట గర్జచందముగ నేచి విరోధిదవానలంబు మ్రోయించు శితాస్త్రవర్షమున .

భార. భీష్మ. ౧. ౫౭.

మ ఇటు రా చూతువు చేతిలా వనుచు ప్రోయించెన్ గుణం బప్పుడున్

ఉ హరి. ౧. ౪౫

ఉ. రా. 3. ౧౬౦

౨. ప్రకటించు.

గీ తాను దేవియు దాదియుఁ దక్కఁ బుట్టి, నంతనుండియు నిక్కార్య మన్యు లెఱుఁగ, కుండ మఱుఁ దని ప్రోయించె యుక్తి పేర్మిఁ, దెమపఁ జెరిఁగి యక్కన్య జవ్వనము జెంది కేయూర ౧. ౬౪.

వ కాశీపట్టణంబున కచిరకాలంబునం దరిష్టంబు ప్రాపింపం గల దనువార్త ప్రోయించి

కాశీ. ౭. ౭౨.

ప్రోయు. అ. క్రి. ౧. ధ్వనించు, శబ్దించు, గర్జిల్లు.

ఆ. ఒక్కలక్షభూసురోత్తముల్ గుడిచిన, మొనసి తనకుఁ దాన ప్రోయు శంఖ, మొక్క నిమిష మేని యుడుగక ప్రోసె నయ్యధ్వరోత్సవంబు నన్ని నాళ్లు.

భార సభా. ౨. ౧౫౫.

మ. రత్నాల తాటంకముల్, మెరయ న్నూపురమేఖలావలయముల్ ప్రోయంగ.

హర ౭. ౧౧౬.

క. ప్రోసెం దమయంతఁ దూర్యము లప ధ్వను లై . భార. విరా. ౫. ౧౭౭.

భార. ద్రో. ౫. ౧౦౩.

౨. మూయు, అందు.

పంచచామరము. ధరంబు లొత్తగిల్లఁ ద్రక్కఁ దారలాకు నగ్ని భాస్కరుండు మాసె ప్రోసె జంబుకంబు లంబరాములు బ్బురంబుగాఁగఁ గ్రాఁగి పొంగ .

దశా. 3. ౧౭౮.

గీ. ఎట్టకేలకు నలుక రేయెల్లఁ దీర్చి, యువిద యధరామృతము గ్రోలుచున్నవాఁడు, ఖాన విఘ్నంబుగా ప్రోసెఁ బాపజాతి, జాతి చండాల మైనవేసడపుఁగోడి.

క్రీడా. ౫౯.

3. రొదవేయు

చ. అడుగులమీఁద వ్రాలి దివిజాగ్రణి తక్కక లంబె నెమ్మితో, నడిగడుతేతి మాళికమమా గతమట్టుదపం క్తి ప్రోయఁగన్.

పారి. 3. ౫.

చ. తుమ్మెద లాక్కులఁకుల ప్రోసి ..

నీలా 3. ౪౪.

౪ (శబ్దరూపమున) వ్యాపించు

చ. ఘనచరణాభిఘాతములఁ గంపితశోమణు లుర్వి రాల్చి యియ్యనుపమశౌర్యుఁ డంఘ్రి నఖరాభిహతిం గరికుంభపీఠ ఘ్నేదన మొన రించి మౌక్తికవితానము రాల్చుమృగేంద్రు విక్రమంబు ననుకరించెఁ దక్కఘలు ప్రోయుచునున్నవి లోకపత్తులన్.

హరి. ఉ. ౪. ౨౪౩.

చ. అప్పులు కెల్లెద ప్రోసె నత్తికన్.

దశకు. ౪. ౧౭౮.

శా. ఆనిస్థానిధిగేహసీమ నడుకె యాలించినన్ ప్రోయు నెం,తే సాగేంద్రకయామపుణ్యా కథలుం దివ్యప్రబంధానుసంధానధ్యానము సాస్తి కాకబహుతా సామ్యసృష్టికా

సా స్వర్భూః పో సాస్త్వోదనపొస్థపం చ
కృపయా భో కృప్య మన్నాటలున్.

ఆము. ౧. ౭౮.

స. క్రి. పలుకు, చెప్పు, బోధించు.

లయవిభాతి. తోడఁగ్రి శ్రుతి ప్రోయుసది పెద
చెవులఁ బెట్టి చదుగడుసరికి నేది గతి కద
పటు మ మేశా.

భోజరా. ౪. ౧౧.

జ : ప్రోఁత, ప్రోయించు.

ప్రోల. వి. ౧. ముందు, పురోభాగము.

ఉ. . రాద్రయామ్యసామగాన, ముఖరి
తాస్యుఁ డగుచు ప్రోల ధామ్యుం డేఁగ,
సకలజనులు శోకజలధిఁ దేల.

భార. సభా. ౨. ౩౦౧.

సీ. పీటికి సమరసమాటోప మెుదవ వాళీల
శంఖము దనప్రోల ప్రోయ

భార. కర్ణ. ౧. ౬౦.

మ. . దీర్ఘశరాబ్జంబుల నానదీజలములం
గట్టెన్ పడిన్ నీరు ప్రోఁలకుఁ బె ల్లబ్బి
రజాగతుం దయినయాలంకేతు పైఁ దొట్టఁ
గన్.

భాగ. ౯. ౮౩౨.

౨. ఎదురు, సమ్ముఖము.

సీ. కాలాగ్నిరుద్రుని ప్రోల నిల్చుట రొుట్లు కొఱ
విని దల గోఁకికొనఁగ నగునె .

జాహ్నవీ. ౧. ౧౧౪.

గీ. ఒలికినరసంబు బురిలిపఫలము లధిపు ప్రోల
నిడి పల్కె-వాద్యానపాలు రపుడు.

వసు. ౧. ౧౩౩.

౩. సమీపము.

సీ. నవరింప నేర్చిరి జన్నిదంబుల ప్రోలఁ దార
హారములు ముత్యాల సరులు ...

భీమ. ౧. ౪౦.

మ. ... కంపద్వేషిపొంబాదినం, దసులు
స్వాత్యక్తిముఖ్యసోదరులు నానాబంధుసం
తానమున్, దనప్రోల వ్యసియింప ..

పారి. ౨. ౧౯.

ప్రోవు=ప్రోఁగు,ధ్వనించు.

చ. ఒకకొంతసేపు మతిగొబ్బున మిన్నులు
ప్రోవ మద్దరధ్వనిఁ బిలియింపఁ బోచ్చెఁ
బ్రణవంబునఁ గూర్చినమంత్రరాజమున్ .

కాశీ. ౨. ౧౪౪.

చ. పెన్, దొదవులు ప్రోవఁ బర్యాద
చనుంగవచక్కి నొకింత చూపఁగా, పడి
మగుడంగ నేఁగుచెలువం గని నవ్వుచు
నింతు లింపునన్.

యయా. ౫. ౧౪.

మ్లా

౧

మ్లానమనస్కుఁడు. సం. విణ. న్. అధైర్యపడిన
మనస్సు గలవాఁడు. (మనమున) అధైర్యపడిన
వాఁడు.

మ్లానము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ౧. వాడి
నది ౨. దుర్బలమైనది, నీరసముగానున్నది.
౩. నల్లనిది. ౪. మఱికిది, మలినము.
వి. అ. న. వాడుట ; మ్లాని.

మ్లాని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. వాడుట, శోషి
ల్లుట. ౨. మఱికి, అపరిశుభ్రత. ౩. కాంతిక్ష
యము.

మ్లాయత్. సం. శత్ర. వాడుచున్న.

మ్లిష్టము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ౧. అస్పష్ట
ముగాఁ బలుకఁబడినది, స్పష్టముగానిది (మాట.)
౨. వాడినది.

మ్లే

మ్లేచ్ఛకందము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లుల్లి గ్ర.

మ్లేచ్ఛనము. సం. వి అ. న ౧. అస్పష్టముగా మాటలాడుట. ౨. అపశబ్దములతో మాటా డుట.

మ్లేచ్ఛభోజనము. సం. వి. అ. న. ౧. గోధూ మము. ౨ యావకాన్నము, యవలయన్నము.

మ్లేచ్ఛము. సం. వి. అ పుం. ౧ ఒకానొక దేశము, ప్రత్యంతదేశము

వ. మచల్లకంబు మట్టి మ్లేచ్ఛంబు మెట్టి దరదంబు దాటి ఉ హరి ౨ ౩౬.

౨ అపశబ్దము, సం. వి. అ న రాగి, హింగ లము, ఇంగిలీకము.

మ్లేచ్ఛముఖము. సం వి. అ. న. తామ్రము, రాగి.

మ్లేచ్ఛాఖ్యము. సం వి అ న రాగి, తామ్రము

మ్లేచ్ఛాశము. సం. వి అ పుం గోధుమలు.

మ్లేచ్ఛాస్యము. సం. వి. అ. న. తామ్రము, రాగి.

మ్లేచ్ఛితము. సం. విశ (అ అ అ) ౧ అస్ప ష్టముగా (అవ్యక్తముగా) సంభాషింపఁబడినది. (పలుకఁబడినది.) అనాగరికులచేతఁ బలుకఁ బడినది.

వి. అ. న. ౧ ద్వీపాంతరభాష, దేశాంతర భాష. ౨. అపశబ్దము.

మ్లేచ్ఛుఁడు. సం. వి. అ పుం ౧. అనాగరి కుఁడు. అనార్యుఁడు. ద్వీపాంతరమునుండి వచ్చిన వాఁడు, ద్వీపాంతరాగతుఁడు. ౨. నీచజాతి వాఁడు, గోమాంసభక్షకుఁడై విరుద్ధసంభాష ణము చేయుచు సర్వాచారములను వదలిన వాఁడు. ౩. పాపి. పాపాత్ముఁడు. దుష్టుఁడు.

య

ఉభ. ఒకానొక యక్షరము.

య. సం. విశ. (అ. అ. అ.) వెళ్లునట్టివాఁడు. వి. అ. పుం ౧. వాయువు. ౨. యశస్సు, కీర్తి. ౩ సంయోగము, కలయిక. ౪. గతి, గమనము. ౫ వాహనము. ౬. త్యాగము. ౭. ఆటంకము, అడ్డు ౮. సంయమము, ధ్యానము. ౯. స్త్రీ. లక్ష్మి.

యంత. సం విశ (ఋ. త్రీ. ఋ) నియమించు వాఁడు వి ఋ పుం. ౧. హస్తిపకుఁడు, మావటీఁడు ౨ సారథి. రథముబండి మొ. నడపు మనుజుఁడు

యంత్రకము సం. వి. అ న. ౧. (వైద్యము) కట్టు. ౨ తతిమెుసదొడ్డి, తవిమిణిపట్టు పని ముట్టు.

యంత్రకరండిక. సం. వి అ. స్త్రీ. ఇంద్ర జాలము చేయువాని బుట్ట లేక తట్ట లేక సంచి.

యంత్రకుఁడు. సం వి. అ. పుం. యంత్రవిద్య యందు నేర్పరియగు మనుష్యుఁడు.

యంత్రగృహము. సం. వి. అ. న. గానుఁగ.

యంత్రగోలము. సం. వి. అ పుం. ఒకజాతి బటాణిగింజ.

యంత్రణ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. నిరోధించుట. ౨. బంధించుట, కట్టుట. ౩. నిర్బంధము, ఆటం కము. ౪. నిర్బంధమువలనఁ గలిగినక్లేశము, బాధ. ౫. రక్షించుట, పోషించుట.

యంత్రణము. సం వి అ న. యంత్రణ.

యంత్రణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యంత్రిణి. (అని విల్యమ్సు.)

యంత్రతోరణము. సం. వి. అ. న. యంత్రముగాఁ గట్టఁబడినతోరణము. (గృహద్వారము) ఇటునటుఁ గదుపుటకు మరలతో లేక దారము మొదలగువానితోఁ గట్టఁబడిన తోరణము.

యంత్రపాలితము. సం వి అ పుం, భత్య విశేషము, బంతిక.

యంత్రపేషణి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. పిండి విసరు కొఱకై తిరుగలి; చేతితోఁ ద్రిప్పెడి యంత్రము.

యంత్రము. సం వి. అ. న. ౧. పెద్దపనులను అల్పకాలములో (తక్కువ శ్రమతో) నిర్వర్తించుట కేర్పఱచిన సాధనవిశేషము. (ఉదా ఘటీయంత్రము, తైలయంత్రము మొ.) ౨ (మంత్రశాస్త్రప్రసిద్ధమైన) బీజాక్షరచక్రము, దేవాద్యధిష్ఠానము. ౩. (వైద్య) పాత్రభేదము. ౪. బంతికలుచేసెడు సాధన విశేషము ౫. తిరుగలి. పుం. ౧. యంత్రణము ౨. ఎంద్రి. (శ. ర.)

యంత్రించు. సం. స. క్రి. నియమించు.

మ. భృగువంశోద్భవుఁడైనయాదిమునికిన్ బ్రేమన్ మహాకూర్తితో, జగదండం బఖిలంబు నిచ్చి మగుడన్ సర్వంబు నవ్విప్రుఁడుంన్, దగఁ జాడంగ వెలార్చ నట్టి రచనా తంత్రంబు యంత్రింప బుద్ధిగరిష్ఠాత్ములఁ బంచెనే వరదుఁడు

హరి. ఉ. ౫. ౧౯౮.

వ. అనిన నవ్వెలంది వీడం దమకించి యున్న వాఁడు. నాయంత్రించుమాటలకు మున్న కడియంబడినఁ గర్జంబు దప్పునని విచారించి.

భార. విరా. ౨. ౨౫౮.

అ. క్రి. యంత్రముచేయు.

పీ. అహోబలాధిపు ప్రాసి యంత్రించి దక్షిణ గంధవాహాహుకాశ గట్టుకుంటు.

కవిక. ౩. ౧౧౦.

యంత్రిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. భార్యయొక్క చెల్లెలు. (అని విల్యమ్సు.)

యంత్రితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అడ్డగింపఁబడినది. ఆపఁబడినది. ౨. అణఁచఁబడినది. వశముచేయఁబడినది. ౩ కట్టఁబడినది. బంధింపఁబడినది.

యకృత్తు. సం. వి. త్. న. ౧. కడుపులోఁ గుడి ప్రక్కనుండెడి కాలిజ మనెడి యొకభాగము. కాలఖండము. ౨. యకృద్భాగముకుఁ గలిగెడి రోగము

యకృదాత్మిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. తైలపాయిక, బొద్దింక. ౨. గబ్బిలము.

యకృద్వైరి. సం. వి ర. పుం. వృక్షవిశేషము. రోహితకము. శ్రీ.

యక్షకర్దమము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము, అగురు, కస్తూరి, కక్కోలము సమభాగము లుగాఁ జేర్చి చేసిన కలపము. (కొందఱయభి ప్రాయప్రకారము చందనము, కుంకుమపువ్వు కూడఁ గలుపవలెను.)

యక్షగానము. సం. వి. అ. న. పూర్వకాలము సామాన్యజనరంజనమునకై నటులు అభినయముతోఁ బాడెడి రగడభేదములుగల పురాణ గాథ. (ఉదా.-గరుడాచలము, సీతాకల్యాణము. మొ.) అప్ప. ౪. ౩౦౪.

యక్షతరువు. సం. వి. ఉ. పుం. మఱ్ఱిచెట్టు, వట వృక్షము. (వాచ.)

యక్షధూపము. సం. వి. అ. పుం. గుగ్గిలము, ధూపద్రవ్యము.

యక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిశాచము. ౨. ఇంద్రుని ప్రాసాదము, వైజయంతము. ౩. కుక్క. (వై. ని) ౪. పూజించుట, పూజ

యక్షరసము. సం. వి. అ. పుం. ఒకవిధమైన మద్యము, పుష్పరసము.

యక్షరాజు. సం వి అ. పు. కుబేరుడు

యక్షరాట్టు. సం వి జ్ పుం. కుబేరుడు

యక్షరాత్రి. సం. వి ఇ స్త్రీ. దీపావళిరాత్రి (అ. ని.) కార్తికపూర్ణిమ. (వా చ)

యక్షాక్షి. సం వి ఈ. స్త్రీ. కూకజంబుక, గుచ్ఛ. [illegible] మద్రసనిఘంటువు

యక్షామలకము. సం వి. అ న పిండఖర్జూర ఫలము, ముద్దఖర్జూరపు పండు.

యక్షావాసము. సం. వి. అ. పుం. వట వృక్షము (రా. ని) మఱ్ఱిచెట్టు.

యక్షి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. కుబేరునిభార్య

యక్షిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. యక్షభార్య, యక్షస్త్రీ. ౨. కుబేరునిభార్య (చూ. జక్కిణి.) ౩. ఒకానొకవిద్య, ఇంద్రజాలమునకు సంబంధించినది.

యక్షుడు. సం. వి. అ. పుం. దేవయోనివిశేషము. ౨. కుబేరుడు.

యక్షోదుంబరకము. సం వి. అ. న. అశ్వత్థ ఫలము (వా. చ)

యక్ష్మ(ము). సం. వి. అ న్. పుం. ౧. శ్వాసకోశసంబంధమైన రోగము, క్షయరోగము. ౨. వ్యాధి, రోగము. అ. పుం. పూజనము. (శే. ని.)

యక్ష్మఘ్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ద్రాక్ష.

యచ్ఛత్. సం. శత్ర. ౧. దానముచేయుచున్న. ౨. నియమించుచున్న.

యజత్. సం. శత్ర. యాగముచేయుచున్న.

యజతము. సం. వి. అ. పు. యజ్ఞద్రవ్యము. (శే. ని.)

యజతి. సం. వి. ఇ. పుం యాగము

యజతుడు. సం. వి. అ పుం. ౧ ఋత్విక్కు. ౨ చంద్రుడు

యజత్రము సం వి అ న అగ్నిహోత్రము విచ్ఛిత్తిలేక యెప్పుడును జేయుచుండుట. విణ. (అ ఆ అ) యజ్ఞోపకరణము (శే ని)

యజత్రుడు. సం వి అ పుం అగ్నిహోత్రి, అగ్నిహోత్ర మెప్పుడును జేయుబ్రాహ్మణుడు

యజనము. సం వి. అ. న. ౧ యజ్ఞము చేయుట. ౨. యజ్ఞము. ౩ యజ్ఞముచేసినచోటు, యజ్ఞస్థానము. ౪. ఈశ్వరునిమూర్తులలో నొకటి. (వా. చ)

యజనించు. సం. అ. క్రి యజ్ఞముచేయు.
సీ. కృతదక్షిణంబు లగ్నిష్టోమములు పెక్కు యజనించునట్టి పుణ్యాత్ములకును. భీమ. ౫. ౬౩.

యజమానుడు. సం. విణ (అ ఆ. అ.) యజ్ఞము చేయుచున్నవాడు. వి. అ. పుం. హోతమొదలగు ఋత్విక్కుల నియోగించిన పురుషుడు. ౨ గృహస్థుడు. ఇంటిపెద్ద

యజము. సం. వి. అ. పుం యజ్ఞము. (వై ని.)

యజాకుడు. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) దాత, ఔదార్యవంతుడు.

యజి. సం. వి. ఇ. న్ పుం ౧ యజ్ఞము చేయువాడు. యజ్ఞకర్త. ౨. యజ్ఞము. ౩. ధాతుభేదము

యజి(యి)ంచు. సం. స. క్రి. పూజించు.

వ. వినుము సకలఫలప్రదానపరాయణు నారాయణుం గృతయుగంబువారు శుద్ధ సూక్ష్మ స్వరూపుం డని భావింతురు. త్రేతా యుగంబులవారు యజ్ఞమూర్తియని యజిం తురు. వరాహ. ౧౦. ౧౨.

సీ. నీకు నాపుణ్యతిథిఁ బవిత్ర, హవ్యంబుచే నిన్ను యజియింప సంతృప్తిఁబొందుఁ జరా చరభూతకోటి వరాహ. ౫. ౭౩.

యజుర్వేదము. సం వి. అ. పుం. వాజసనేయి లేక శుక్లయజుర్వేదము, రెండవవేదము. ఋక్సామభిన్నమైన వచనమంత్రాత్మకవేదము. ఇది రెండు విభాగములు కలది ౧. కృష్ణయజుర్వేదము. (తైత్తిరీయము.) ౧. శుక్లయజుర్వేదము (వాజసనేయము)

యజుష్పతి. సం వి. ఇ. పుం విష్ణువు. (యజ్ఞరక్షకుఁడు) (ఆ ని. విల్యమ్సు.)

యజుస్సు. సం వి. స్. న. ౧. యజ్ఞసంబంధమైన మంత్రభేదము, (ఋక్సామభిన్నము.) ౨. యజుర్వేదము. ౩. యజ్ఞోత్సవము. పుం. అగ్ని. స్త్రీ. స. న. స్త్రీ. ౧. అధ్వర్యుఁడు. ౨. యజమానుఁడు. ౩. శిష్యుఁడు. (శే. ని.)

యజ్ఞక్రతువు. సం. వి. ఉ. పుం. యాగసామాన్య వాచకము. (వై. ని.)

యజ్ఞజాగరము సం. వి. అ పు. తృణవిశేషము. కుశ దర్భ. (వై. ని.)

యజ్ఞపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧ యజమానుఁడు. ౨ విష్ణువు.

యజ్ఞపశువు. సం. వి. ఉ. పుం. యాగమునఁ జంపఁబడెడిపశువు. ౧. మేఁక. ౨. అశ్వము, గుఱ్ఱము.

యజ్ఞపాత్ర(ము.) సం. వి. అ. న. యాగసంబంధమైనపాత్ర, కుండ. (వెం.)

యజ్ఞపురుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

యజ్ఞబాహువు. సం. వి. ఉ. పుం అగ్ని. (విల్యమ్సు.)

యజ్ఞభూషణము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లదర్భ.

యజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యాగము, క్రతువు, వైదికకార్యము, (పంచమహాయజ్ఞములు, (బ్రహ్మయజ్ఞాది) బ్రహ్మయజ్ఞము, దేవయజ్ఞము, పితృయజ్ఞము, భూతయజ్ఞము, మనుష్యయజ్ఞము, అని యవి యైదు, ౩. అగ్ని, ౪. విష్ణువు, (వాచ) ౫. శివుఁడు, ౬. ఆత్మ. (శే. ని.)

యజ్ఞయోగ్యము. సం. వి. అ. పుం. యాగోపయోగి-ఉదుంబరవృక్షము, మేఁడిచెట్టు.

యజ్ఞవల్లి. సం. వి. ఇ ఈ. స్త్రీ. సోమలత.

యజ్ఞవాటము. సం. వి. అ. పుం. యాగస్థానము, యాగమున కేర్పఱచిన ప్రదేశము.

యజ్ఞవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. మేఁడిచెట్టు, ఉదుంబరవృక్షము, మఱ్ఱిచెట్టు. (రా. ని.)

యజ్ఞశ్రేష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సోమలత.

యజ్ఞసారము. సం. వి. అ. పుం. యజ్ఞోదుంబరము †.

యజ్ఞసూత్రము. సం. వి. అ. న. యజ్ఞోపవీతము, జన్నిదము.

యజ్ఞసేనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ద్రుపదమహారాజు, ద్రౌపదితండ్రి, పాంచాలదేశపురాజు.

యజ్ఞాంగము. సం. వి. అ. న. యజ్ఞసాధనము, యజ్ఞమునకుఁ గావలసినది. పుం. ౧. ఉదుంబర

వృక్షము. ౨. ఖదిరవృక్షము. ౩. బ్రహ్మయష్టి, చిఱుతేఁకు ౹. ఆ. స్త్రీ. సోమలత.

యజ్ఞాంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యాగసమాప్తి ౨. యజ్ఞాంతమునఁ జేయఁబడెడి యవభృథస్నానము. ౩. యజ్ఞశేషము.

యజ్ఞారి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. యజ్ఞరిపువు, శివుఁడు. ౨. రాక్షసుఁడు.

యజ్ఞార్హము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) యాగయోగ్యమైనది. వి. కృష్ణసారమృగము. (శే. వి.)

యజ్ఞికము. సం. వి. అ. పుం. పలాశవృక్షము, మోదుగుచెట్టు.

యజ్ఞియదేశము. సం. వి. అ. పుం. యజ్ఞములు గల దేశము, యజ్ఞకర్మ యోగ్యదేశము.

శ్లో. కృష్ణసారస్తు చరతిమృగోయత్ర స్వభావతః సజ్ఞేయో యజ్ఞియోదేశః. (వా. చ.)

యజ్ఞియము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) యజ్ఞమునకుఁ దగినదిఁ యజ్ఞమునకు హితమైనది. వి. అ. పుం ౧. ద్వాపరయుగము. ౨. ముంజదర్భ. (వై. వి.)

యజ్ఞియశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యజ్ఞశాల, యాగశాల.

యజ్ఞియబ్రహ్మపాదపము. సం. వి. అ. పుం. (స్రువాది యజ్ఞసాధనముల కుపయోగపడు) వికంకతవృక్షము. (రా. వి.)

యజ్ఞీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) యజ్ఞసంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ఉదుంబరవృక్షము, మేడిచెట్టు.

యజ్ఞేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

యజ్ఞేష్టము. సం వి. అ. న. దీర్ఘరోహితతృణము, ఒకదినుసుగడ్డి. (రా. వి.)

యజ్ఞోదుంబరము. సం. వి. అ. పుం. ఉదుంబరవృక్షము.

యజ్ఞోపవీతము. సం. వి. అ న జన్నిదము, యజ్ఞసూత్రము

శ్లో. ఊర్ధ్వంతు త్రివృతంకార్యం తంతుత్రయమథోవృతమ్, త్రివృతం చోపవీతం స్యాత్తస్యైకో గ్రంథిరిష్యతే. (వా. చ.)

యజ్వువు. సం. విణ. (ఉ) యజ్ఞముచేయువాఁడు, యజమానుఁడు. వి. ఉ. పుం యజుర్వేదాధ్యయనముచేసిన పురోహితుఁడు, అధ్వర్యుఁడు.

యజ్వ. సం. విణ. (న్. రీ. న్.) యజ్ఞము చేయుచున్నవాఁడు. వి న్. పుం. విధిప్రకారము యజ్ఞము చేసినవాఁడు

యత్. సం స. చ్. ఎవఁడు; ఎవతె; ఏది. (దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగ ముండదు.)

క. మనమున శద్ధి శుభాశ్రయ, మనసు రయింగింపుమటి సమస్తాధారం, బనఁజను యద్వస్తువు యన్మనన మశేషోరుదుఃఖముం దలిఁజెఱుచున్. ఆము. ౩. ౭౨.

యతనము. సం. వి. అ. న. ప్రయత్నము.

యతమానము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) ప్రయత్నించుచున్నది.

యతము. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అణఁపఁబడినదిఁ అడ్డగింపఁబడినది, బద్ధము. ౨. ఉపరతము. వి. అ. న. ౧. ఏనుఁగు నెక్కినవాఁడు తనకాలితో నేనుఁగును దన్నుట లేక తోలుట. (హలా. వి) ౨. నియమనము. (శే. వి.) ౩. నియతము.

ద్వి॥ అగ్నిని ధరియించి యనయుండుబుఁగొల్చి.
యగ్నిత్వ మది దనయతముగాఁ బడసె.
పండితా. దీక్షా. ౧౯. పా.

యతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. అడఁపుట, జయించుట; వశపఱుచుకొనుట. ౨. (సంగీ) తాళప్రాణ కలావిశేషము. ౩ విశ్రమము, వళి. ౪. విధవ, విగతభర్తృక స్త్రీ. ౫. రాగము ౬. సంధి. (వా. చ) ౭ వాద్యాంగప్రబంధభేదము (వా. చ) ౮. కారాగృహము. (కేవి) వి. ఇ పుం. ౧. సన్న్యాసి. ౨ విష్ణువు. వి. స. పుం. సన్న్యాసి, పరివ్రాజకుఁడు. ౨. జితేంద్రియుఁడు.

యతిచాంద్రాయణము. సం. వి. అ. న. సన్న్యాసులు చేయవలసిన వ్రతభేదము. శ్లో. అష్టావష్టౌ సమశ్నీయాత్ పిండాన్ మధ్యదినే గతే. నియతాత్మా హవిష్యాశీ యతిచాంద్రాయణం చరన్. (వా. చ)

యతితము. సం. విణ (అ ఆ. అ.) ప్రయత్నింపఁబడినది.

యతిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. విధవ, వితంతువు.

యతుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వృక్షవిశేషము (వా. చ.)

యతూక. సం. వి. యతుక. (వా. చ.)

యత్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) యత్నించునది. ౨. నిశ్చయింపఁబడినది.

యత్నము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రయత్నము, పూనిక. ౨. అభినివేశము, పట్టుదల. ౩. శ్రమము, పాటుపడుట.

యత్నించు. సం. అ. క్రి కడఁగు, ఉద్యోగించు. వ. ... ఇంక వివిక్త ప్రదేశంబున నిలిచి నిశ్చలుండనై మోక్షార్థము యత్నించెద. .
మార్కం. ౨. ౩౧.

యత్రత్యుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎక్కడనున్నవాఁడు, ఏదేశమున నివసించువాఁడు.

యథా. సం. అవ్య. (ఇది తెలుఁగున సమాసపూర్వపదముగనే ప్రయోగింపఁబడును. ౧. ప్రకారము. (ఉదా-యథాపూర్వము. మొ.) ౨. అనతిక్రమణము. (ఉదా-యథాశక్తి. మొ.) ౩. అనుసారము. (ఉదా-యథేచ్ఛ. మొ)

యథాకామము. సం. క్రి విణ. ఇచ్ఛానుసారముగా, మనస్తృప్తియగునట్లు.

యథాకామి. సం విణ (స. ఈ. స.) స్వేచ్ఛగలవాఁడు, ఇష్టానుసారము తిరుగువాఁడు

యథాకాలము. సం. క్రి. విణ. సరియగుకాలమున! అదనున.

యథాక్రమము. సం అవ్య. క్రి. విణ. క్రమానుసారముగా, వరుసగా.

యథాగతుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) తెలివిలేనివాఁడు, అవివేకి, మూర్ఖుఁడు.

యథాజాతుఁడు. సం. విణ. (అ ఆ. అ.) అవివేకి, మూర్ఖుఁడు. ౨. నీచుఁడు, నీచజాతివాఁడు, అనాగరికుఁడు.

యథాతథము. సం. అవ్య. క్రి, విణ. ౧ సరిగా, హెచ్చుతగ్గులు లేకుండగా. ౨. తగునట్లుగా, ఉచితమైనట్లు. ౩. నిజముగా జరిగినట్లు.

యథాపురము. సం అవ్య. క్రి. విణ మునుపటివలె, పూర్వకాలమందువలె.

యథాపూర్వము. సం. అవ్య. క్రి విణ మునుపటివలె, ఎప్పటివలె.

యథాప్రాణము. సం. అవ్య. క్రి విణ. బలానుసారముగా, శక్త్యనుసారమున, యావచ్ఛక్తిని.

యథాభాగము. సం. అవ్య. క్రి. విశే. ఒక్కొక్క విభాగముల ప్రకారము, వాటాల వంతప్రకారముగా. ౨. తగినచోట, అగ్రస్థల మున.

యథామతి. సం. అవ్య. క్రి. విశే. బుద్ధ్యను సారముగా, బుద్ధికోలది.

యథాముఖీనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అభిముఖముగా నున్నది, ఎదురుగా నున్నది

యథాయథము. సం అవ్య. క్రి. విశే. ౧. సరిగా. ౨. క్రమప్రకారముగా, యథాక్రమ ముగా ౩ చెల్లాచెదరు.

క. క్రమానికి బోటియకు సలిల, స్థానమునకుఁ గాకవి వరసజ్జలచరముల్,లో నెఱిపిన భీతిఁ బసిం, దానిఁ గనుంగొని యథాయథముగాఁ బఱచెన్

వెం పంచ ౨ ౧౪౪.

యథాయథలు. సం. అవ్య. బ. చెల్లాచెదరు.

క. ఆఁకలియు నీరుపట్టును, దాఁకిన ప్రజ కలము డిగి యథాయథలుగ నే, క్రమంఁకులకుఁ జేరి.

దశమ ౧౦ ౬౫.

చ. దళితులం బినిఁ గన్గొని యథాయథలయ్యె మరాళికేతనా,దులు సమరస్థలిం బడి రదు ర్కొని నీవును నేను బినితోఁ,డఁబడి ఘోర మన్నఁ బనితప్ప నిజంబు

హై. భా. ౪ ౧౮౧.

సీ. కరమొత్తి ఘీంకార భర వృత్తి పదహత్తి యలికి యథాయథలయ్యెఁ గరులు.

రా. వి. ౫. ౧౫.

యథార్థనాముఁడు. సం. విశే. న. సార్థకమైన పేరుగలవాఁడు. పేరును సార్థకపఱిచెడి పనులు చేయువాఁడు. శ్లో. పరంతపోనామ యథార్థ నామా, రఘువం. ౬. సర్గ.

యథార్థము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. సత్య మైనది, సరియైనది. ౨. అన్వర్థమైనది, అర్థ మునకు సరిపడినది; ఉచితము, సార్థకమైనది. అవ్య. క్రి. విశే. ౧. సత్యముగా. ౨. సరిగా, ఉచితరీతిని.

యథార్థవర్ణుఁడు. సం. వి అ పుం. చారుఁడు, వేగువాఁడు. (హాలా. వి.)

యథార్థీకరించు. సం. స క్రి. సత్యముగాఁ దలంచు

గీ మంత్రులకు నైజములు మృదుమధురఫణితు, లవియథార్థీకరించి వాయసముఁ బెంచి, యేల చెడిపోయెదవు ..

వెం. పంచ. ౩. ౨౮౩.

యథార్హ్వము. సం క్రి. విశే గుణానుసారముగా తేక విలువ ననుసరించి.

యథార్హ్వవర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చారుఁడు, వేగువాఁడు, దూత.

యథావిధి. సం. అవ్య. క్రి. విశే. విధిప్రకార ముగా, శాస్త్రానుసారముగా, తగునట్లు, శాస్త్ర ప్రకారముగా.

యథాశక్తి. సం. అవ్య. క్రి. విశే. శక్త్యనుసార ముగా, శక్తికొలఁది.

యథాశాస్త్రము. సం. అవ్య. క్రి. విశే. శాస్త్ర మునందుఁ జెప్పఁబడినరీతిగా, ధర్మశాస్త్ర ప్రకా రముగా.

యథాశ్రుతము. సం. అవ్య. క్రి. విశే. ౧. వినినట్లుగా, వినిపింపఁబడినట్లుగా, తెలుపఁబడి నట్లుగా. ౨. వేదానుసారముగా, వేదప్రకార ముగా. విశే. అ. ఆ. అ. వినిపింపఁబడినదానిని ననుసరించినది, తెలుపఁబడినదాని ననుసరించినది.

యథాసంఖ్యము. సం. వి. అన. అర్థాలంకార విశేషము. అవ్య. క్రి. విశే. సంఖ్యననుసరించి, సంఖ్యాప్రకారముగా, వరుసగా.

యథాసంభవము. సం. విశే. (అ ఆ అ.) సంభవించినది, సాధ్యమైనది.

యథాసుఖము సం. అవ్య. క్రి. విశే. సుఖముగా, ఆనందముగా, ఆనందమిచ్చునట్లు వి. పుం. చంద్రుఁడు. (వై ని)

యథాసుఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

యథాస్థితము. అవ్య. క్రి విశే. ౧ నిజముగా, సరిగా. ౨ ఉన్నదియున్నట్లు.

యథాస్వము. సం అవ్య క్రి విశే. ౧. ఉచితముగా. ౨. సరిగా, తనమాటప్రకారముగా.

యథేచ్ఛము. సం. అవ్య. క్రి విశే. ౧ కోరిక ప్రకారము, ఇష్టమువచ్చినట్లు ౨. కావలసినంతగా, మనస్తృప్తిగా, తృప్తియగువఱకు.

యథేప్సితము. సం. అవ్య. క్రి. విశే యథేచ్ఛము

యథేష్టము. సం. అవ్య. క్రి విశే. యథేచ్ఛ.

యథోచితము. సం అవ్య. క్రి. విశే. సరియగునట్లు, తగినట్లు.

యథోత్తరము. సం. అవ్య. క్రి. విశే. వరుసగా, ఒకటితర్వాత నొకటిగా.

యదార్థము. సం. అవ్య. క్రి. విశే. ఎందునిమిత్తము, ఎందుకు, దేనికై.

యదా. సం అవ్య. ఎప్పుడు, ఏకాలమున. (తెలుఁగున సమాసపూర్వపదముగనే ప్రయుక్తము) ఉదా. యదాకృతము, యదాగతుఁడు.

యదీయము. సం. విశే. అ. అ. అ. ఎవనిసంబంధమైనది. ఎవరిది, దేనికి సంబంధించినది, దేనిది.

యదువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. యయాతిదేవయానులకుఁబుత్రుఁడును యాదవుల కాదిపురుషుఁడునగు నొకరాజు. ౨. మథురాపురమునకుఁ బ్రాంతమునునున్న యొక దేశనామము, దశార్హదేశము ౩. యదువంశీయుఁడు. ౪. మనుష్యుఁడు. (కే. ని)

యదృచ్ఛ. సం. వి ఆ స్త్రీ. ౧ ఇచ్ఛాపూర్వన, ఇష్టము వచ్చినట్లుచేయుట. ౨. ఆకస్మికముగా సంభవించుట, ప్రయత్నములేకయే ప్రాప్తించుట.

యదృచ్ఛాభిజ్ఞుఁడు. సం. వి. అ. పుం తనంతట తానే వచ్చినసాక్షి, ప్రయత్నములేకయే వచ్చిన సాక్షి, దబ్బాటుసాక్షి.

యదృచ్ఛాశబ్దము. సం. వి అ. పుం గుణాదులను దెలుపనినామవాచకము, సంజ్ఞా శబ్దము, సంజ్ఞావాచకము. (డి. థ్థ. దపిత్థాదికము.)

యదృచ్ఛికుఁడు. సం. వి అ. పుం. స్వయం దత్తుఁడు, కుమారునిగా స్వీకరింపుమని తనంతట తానే వచ్చినవాఁడు.

యద్భవిష్యుఁడు. సం వి అ. పుం. తన ప్రయత్నము లేకయే కావలసినది యగునని యూరకుండువాఁడు, దైవమునిూద యాధారపడియుండువాఁడు. (వై. ని)

యద్వదుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) అనృతుఁడు, సమాధానము చెప్పనివాఁడు. (వై. ని.)

యదృత్త్వము. సం. వి. అ న. సాహసకార్యము. (విల్సను.)

యభనము. సం. వి. అ. న రతి,సురతము.

యమకము. సం. వి. అ. పుం సంయమము. ౧. (న) శబ్దాలంకారభేదము. ౨. యుగళము, జంట. ౩. కవలలు, యములులు. ౪. నూనెతో

కలిసిన కేంపేరు. (వై. వి.) విణ. (అ. ఆ. అ.) నియమించువాఁడు. (శే. వి.)

యమకింకరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యమదూత.

యమకీటకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అడవి పేను. ౨. వానపాము. ఎఱ్ఱ. (విల్సన్సు) ౩. కమ్మరిపురుగు. (శ. ర.) ౪. జలజంతువిశేషము, ఘుర్ఘురి. (రం. వి.)

యమకీలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు. (విల్సన్సు).

యమకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) కవలపిల్లలలో నొకఁడైనవాఁడు. వి. అ. పుం ౧. కవలలో నొకటి, జంటలో నొకఁడు, వేరుగా నుండువాఁడు.

యమకోటి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. లంకకుఁ దూర్పుదిక్కునను పురాణప్రసిద్ధమైన పట్టణము, దేవనిర్మితమైనది.

యమఘంటము. సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతి) యోగవిశేషము ..

యమజుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కవలలుగాఁ బుట్టినవారిలో నొకఁడు.

యమదంష్ట్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. యముని కోఱ, యముని దంతము. ౨. మృత్యుముఖము. (వి. వ. ఆశ్వయుజమాసమునఁ దుదియెనిమిది దినములును గార్తికమాసమంతయును యమదంష్ట్రాదినములు.) ఇవి రోగ దినములుగా నెంచఁబడినవి. (యమదశనములు. (వా. చ.)

యమదగ్ని. సం. వి. ఇ. పుం. జమదగ్నిముని (వాచ.)

యమదలము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక వృక్షము, అశ్మయోని. (రం. వి.)

యమదూత. సం. వి. అ. పుం. ౧. మృత్యుదూత, యమభట్టుఁడు. ౨. కాకి. (విల్సన్సు)

యమదూతకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమభటుఁడు, యమదూత. ౨. కాకి.

యమదూతిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. చింత, తింత్రిణి.

యమదేవత. సం. వి. అ. స్త్రీ. భరణీనక్షత్రము.

యమద్రుమము. సం. వి. అ. పుం. శాల్మలీవృక్షము, బూరుగుచెట్టు. (వాచ.)

యమద్వితీయ. సం. వి. అ. స్త్రీ. కార్తిక శుక్లద్వితీయ, భ్రాతృద్వితీయ, ఆఁడుతోఁబుట్టువులు అన్నదమ్ములకు భోజనముపెట్టఁదగినదినము.

యమధాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఆయుధవిశేషము, జమదాడి.

యమధారము. సం. వి. అ. పుం. రెండువైపుల వాఁడిగల యొకవిధమగు కత్తి, అట్టియాయుధము.

యమనము. సం. విణ. అ. ఈ. అ. నియమించునది. వి. అ. న. ౧. ఆఁపుట, అణఁచుట. ౨. బంధించుట. ౩. రమించుట. ౪. నియమించుట, ఏర్పఱచుట.

యమనిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. = యవనిక, తెర, తిరస్కరిణి.

యమనుఁడు. సం. విణ. అ. ఈ. అ. నియమించువాఁడు. వి. అ. పుం. యముఁడు, మృత్యుదేవత.

యమపాశము. సం. వి. అ. పుం. యముని పాశము, యముఁడు వేయునురి.

యమప్రియము. సం. వి. అ. పుం. వటవృక్షము, మఱ్ఱిచెట్టు.

యమభగిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧ యమునా నది ౨. పార్వతి. (వై. ని.)

యమము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అణచుట. ౨. వశము,లో నుంచుకొనుట. ౩. ఇంద్రియజయము, ఇంద్రియముల స్వాధీనతలో నుంచుకొనుట ౪. అహింసావ్రతము ౫ యమనియమాసనప్రాణాయామప్రత్యాహారధ్యానధారణసమాధు లను నెనిమిది యోగాంగములలో మొదటిది ౬. శాశ. ౮ రెండుసంఖ్యకుసంకేతము. న. ౧. కవ, జంట.—భరణీ నక్షత్రము ౨. (వ్యాక.) ప్రాతిశాఖ్య ప్రసిద్ధమైన వర్ణవిశేషము ౩. అష్ట విధములగు నశ్వగతులలోనొకటి (శే. ని)

యమరథము. సం. వి అ పుం ౧. మహిషము. ౨. యమునిస్యందనము (శే ని)

యమరాట్టు. సం వి. ఘ్ పుం యముఁడు, మృత్యుదేవత.

యమలపత్రము. సం. వి. అ. పుం కోవిదారము, అశ్మంతక వృక్షము.

యమలము. సం. వి. అ. పుం. రెండుసంఖ్యకు సంకేతము, జోడు అ న. జేత. కవ.

యమలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. జేత, జోడు, కవ. ౨. రెండు ముక్కలుగల బట్ట.

యమలుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) కవలలో నొకఁడు. ద్వివ కవలు.

యమలిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ చర్మవాద్యవిశేషము, జమలిగ (శ. ర.)

యమవ్రతము. సం. వి. అ. న. రాజధర్మవిశేషము (పక్షపాతము లేక పాపులను శాసించుట (రం. వి.)

యమసూర్యము. సం. వి. అ. న. పడమట ముఖముగల గది యొకటియు నుత్తరముఖము గల గదియొకటియుఁ గల పెద్దయిల్లు. (విల్సన్సు)

యమస్వస. సం. వి. ఋ స్త్రీ. ౧. యమునానది. ౨ దుర్గాదేవి.

యమి. స. విశే. (న్. న్. న్) సంయమము కలవాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. కామాది వికారములనణఁచినవాఁడు, ముని. ౨. హంస. (ఆమ ర. శ ర) ఈ. స్త్రీ. యమునానది. ద్వి ద్యావాపృథువులు, భూమ్యాకాశములు.

యమించు. సం స. క్రి అణఁచు.

ఉ. నిక్కమునట్ల కాన తగునీతి పరుల్ సురలుక్క వంబునన్, మిక్కిలిరైన వారిని యమింపక తక్కదుకే ధనేశ్వరుం డక్కట లెస్సనేసె నడి యాసపెడన్ దిగధీశుఁడొక్కఁడున్, ద్రిక్కక యుండఁ ద్రుళ్లిదఁపఁ ద్రిమ్మరఁబోవలసెం గ్రమం బునన్. నిర్వ. ౪ ౪౨.

యముఁడు. సం. విశే (అ. ఆ. అ) ౧. కవలలో నొకఁడు, ఒకమాఱు ఒకగర్భమునఁ బుట్టిన వారిలో నొకఁడు; ఒకటి (మే. ని.) ౨. సహవాసి, సహచరుఁడు. వి. అ. పుం. ౧. మృత్యుదేవుఁడు. అంతకుఁడు. ౨. శని. బ. యములు, అమడలు, కవలు

క. యము లమితశౌర్యులరిన్నృప, యము లమల చరిత్రనిరతు లనఁగా .

భార. అ. ది. ౬. ౯౬.

యమున. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యమునానది, యమసోదరి. ౨. దుర్గాదేవి.

యమునాభిదుఁడు. సం. వి. ద్. పుం. బలరాముఁడు.

యమునాభ్రాత. సం. వి. ఋ. పుం. యముఁడు, మృత్యుదేవుఁడు.

యయాతి. సం. వి. ఇ పుం. నహుషుని కుమారుఁడగు నొకానొక చంద్రవంశపు రాజు, షోడశ మహారాజులలో నొకఁడు.

యయావరము. సం వి. అ. పుం. యాయావరము.

యయావరుఁడు. సం. వి. అ పుం. యాయావరుఁడు

యయి. సం వి ఇ ఈన్ పుం. ౧ అశ్వమేధ యాగమున నుపయోగించెడి గుఱ్ఱము ౨ అశ్వము, గుఱ్ఱము ౩ బాట, దారి ౪ మేషము (వి న్ పుం) ౫ శివుఁడు (విల్యమ్సు) ౬ సూర్యుఁడు ౭ బ్రాహ్మణుఁడు ౮ మోక్షమార్గము (కే ని స్త్రీ) ౧ ఆప్తి, పొందుట. ౨ దివ్యదృష్టి ౩. దీర్ఘదృష్టి (కే. ని)

యయువు. సం వి. ఉ. పుం ౧. యాగమున నుపయోగించు గుఱ్ఱము ౨ గుఱ్ఱము. ౩ మోక్షమార్గము ౪ బ్రాహ్మణుఁడు (రం ని.) ౫ ప్రాప్తి (వై ని) స్త్రీ ౧. పొడుగుదండము ౨. పొందుట (వై ని) న వాక్కు (కే ని)

యవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ రశ్మి, కిరణము. ౨. మనీష, తెలివి

యవ(ము). సం. వి అ పుం. ౧. యవధాన్యపు గింజ ౨ అణు ఆవగింజలరొత్తు ౩. అదృష్టమును సూచనచేయు చేతి(వ్రేళ్ళపై నుండెడి యవగింజవంటిరేఖ ఐ వ ధాన్యవిశేషము.

యవకము. సం. వి. అ పుం. యవలు అనెడి ధాన్యవిశేషము. ౧. అలసందెలు ౨. కారుమినుములు (శ. ర)

యవక్యము. సం వి. అ. న. చిన్నయవలు పండెడి నేల (హలా. ని.)

యవక్షారము. సం. వి. అ. పుం సురేకారము, పెట్లుప్పు, యవలవలననగలుఁగు ఉప్పు.

యవక్షోదము. సం. వి. అ పుం. యవలపిండి.

యవమార్ణము. సం. వి. అ. న యవలపిండి.

యవజము. సం. వి అ. పుం. యవక్షారము, సురేకారము

యవతిక్త. సం వి ఆ స్త్రీ. శంఖినియను లతావిశేషము (వా చ)

యవనద్విష్టము. సం, వి అ పుం గుగ్గిలము, (రాజని)

యవనప్రియము. సం. వి అ. న మరిచము, మిరియము (హేమ. ని)

యవనము. సం వి అ పుం ౧ పందెపు గుఱ్ఱము లేక వేగముగల గుఱ్ఱము ౨ వేగము, వడి. ౩. గోధూమము ౪ తృణవిశేషము,గఱ్ఱితృణము. ౫. ఒకానొకదేశము విశా. (అ. అ. అ) వేగముకలవాఁడు. (వా చ) న. మిశ్రణము. (కే ని)

యవనాచార్యుఁడు. సం వి అ. న. జ్యోతిశ్శాస్త్రమును రచించినపండితుఁడు (వా. చ.)

యవనాని. సం. వి ఈ స్త్రీ యవనుల లిపి, యవనభాషాలిపి

యవనారి. సం వి ఇ. పుం. కృష్ణుఁడు.

యవనాలము. సం. వి అ పుం ధాన్యభేదము.

యవనాళజము. సం. వి అ. పుం యవక్షారము.

యవని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧ యవన స్త్రీ. ౨. తెర. ౩ ఒకానొక ఓషధి. (వాచ.)

యవనిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ తెర, తెరచీర.

యవనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. గ్రీసుదేశస్థుఁడు. ౨. ద్వీపాంతరవాసి, మ్లేచ్ఛుఁడు. (శ. ని) బ. ౧. గ్రీసుదేశపుజనులు. ౨. గ్రీసుదేశపు జ్యోతిశ్శాస్త్రజ్ఞులు.

యవనేష్ట. సం వి. ఆ. స్త్రీ ఖర్జూరి.

యవనేష్టము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకదినుసు వెల్లుల్లి ౨. వేపచెట్టు, నింబవృక్షము. అ. న ౧. సీసము. ౨ నీరుల్లి లేక వెల్లుల్లి. 3 మరిచము, మిరియము చె

యవఫలము. సం. వి అ పుం. ౧. వెదురు చె. ౨ జటామాంసి చె 3 కుటజ చె. కొండపిచెట్టు ౪ ప్లక్షు, జువ్వి చె

యవమధ్యము. సం వి అ పుం ౧ వాద్యవిశేషము. (విల్యమ్సు) న ౧ తపోవిశేషము, చాంద్రాయణవ్రతభేదము. ౨ పాదవు, కొలత. (విల్యమ్సు) స్త్రీ. (వైదిక) చందోభేదము. (రం ని)

యవలాసము సం. వి అ పుం. యవక్షారము, సురేకారము.

యవశూకజము. సం వి అ. పుం యవశూకము. (రా. ని)

యవశూకము. సం వి. అ. పుం. యవక్షారము, సురేకారము, పెట్లుప్పు

యవసము. సం. వి. అ. న. కసవు.

మ చూడఁజూడఁ బుడమి స్ఫాటిల్లిపై విప్పులై, యవసంబంచులనాడఁగాసెగసె వాత్యాళిక్రజశ్చక్రముల్. ఆము. ౨. ౪౭.

యవసురము. సం. వి. అ న యవలనుండి తీసిన సారాయి.

యవాగువు. సం. వి. ఊ ౧. గంజి, అన్నపుగంజి, ఇతరధాన్యములనుండి తీసిన గంజి; జావ.

యవాగ్రజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యవక్షారము, సురేకారము, పెట్లుప్పు. ౨. యవాని. (దుష్టయవము)

యవాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దుష్టయవము (వా చ) ౨. ఓమము. వై. ని. విణ. వడిగలది. (శ. ర.)

యవానిక. సం. వి. ఆ స్త్రీ. యవాని.

యవాపత్యము. సం. వి అ న. యవక్షారము, సురేకారము.

యవామ్లజము. సం వి అ పుం. పులిసినయవల గంజి, ఆరనాళి(ము)

యవాషము. సం. వి ఆ. స్త్రీ పంచదారలో నొకభేదము

యవాసకము. సం వి అ పుం ౧. ఒకజాతి ఖదిరవృక్షము. ౨ తీటకసింద చె. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొక తృణము, గుండాసిని.

యవాసిని. సం వి. ఈ స్త్రీ యవాసదేశమున నొక మండలము (విల్యమ్సు)

యవాహ్వము. సం. వి. అ. పుం. యవక్షారముఁ

యవిష్ఠుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ. అ) చాల చిన్నవాఁడు, కట్టకడపటివాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. అనుజుఁడు, అదఱికంటె చిన్నతమ్ముఁడు. ౨ అగ్ని, రోగాగ్ని.

యవీయసి. సం వి ఈ. స్త్రీ. ౧. కొమ్మచెల్లి (రం. ని) ౨. చెల్లెలు, అనుజ.

యవీయసుఁడు. సం. విణ. (వ. సీ. వ.) ౧. మొదటివానికంటె చిన్నవాఁడు. ౨. యువకుఁడు. వి. వ. పుం. ౧. ఒకనికంటె చిన్నవాఁడైన సోదరుఁడు, అనుజుఁడు. ౨. శూద్రుఁడు. (అ. ని)

యవ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) యవలు చల్లఁదగినది; యవలుపండునది. వి అ. పుం. ౧. మాసము, నెల. న ౧ యవలపొలము

యశఃపటము. సం. వి అ. పుం. వాద్యభేదము, ఢక్క,

యశదము. సం. వి. అ న. ధాతువిశేషము.

యశము. సం. వి స్. న ౧ కీర్తి, ప్రఖ్యాతి. ౨ మహాత్మ్యము ౩. ప్రతాపము ౪ సత్త్వము, బలము. ౫. ధనము ౬ సిరి. ౭ జ్ఞానము ౮ జలము, నీరు. (శే ని)

యశశ్శేషము. సం. వి అ పుం చావు, మరణము

యశశ్శేషుఁడు. సం విణ (అ ఆ. అ) కీర్తిశేషుఁడు, మృతినొందినవాఁడు

యశస్కరము. సం. విణ అ ఈ అ కీర్తిని కలిగించునది, పేరుతెచ్చునది

యశస్కరి. సం. వి ఈ స్త్రీ పాలకూర, జీవ ‡ (రం ని)

యశస్య. సం వి ఆ. స్త్రీ. ౧. పాలకూర, జీవంతి ‡ ౨. గంధద్రవ్యవిశేషము. బుద్ధి (గం. ని.)

యశస్యము. సం. విణ అ. ఆ. అ. ౧. కీర్తికరము ౨. ప్రఖ్యాతిగలది.

యశస్వి. సం విణ. (న్ ఈ. న్) కీర్తిగలది, ప్రఖ్యాతిగలది.

యశస్విని. సం వి. ఈ. స్త్రీ ౧ అడవిప్రత్తిచెట్టు ౨ మీఁ పేరుతీఁగె, జ్యోతిష్మతి. ‡ ౩. యవతిక్త. ‡ (రాజ. ని.)

యశస్సు. సం.=యశము.

యశోద. సం. వి అ స్త్రీ. ౧. నందుని భార్యయుఁ గృష్ణుని తల్లియగునామె. ౨. ఒకానొక ప్రేతకర్మలో నుపయోగించు నిష్టకలు. (శే ని.)

యశోదము. సం. విణ (అ. ఆ అ) కీర్తిని యిచ్చునది, కీర్తి గలిగించునది వి. అ పుం. పాదరసము

యష్ట. సం వి. ఋ పుం. యజ్ఞము చేయువాఁడు,

యష్టి. సం వి ఇ ఈ పుం స్త్రీ ౧ దండము, కఱ్ఱ ౨ ఊఁతకఱ్ఱ, భుజదండము ౩ చేతికఱ్ఱ. ౪. జండాకఱ్ఱ, ధ్వజస్తంభము ౫. ఆయుధవిశేషము. ౬. హారము, సరము, పేట ౭. లత, తీఁగ ౮ యష్టిమధుక మొ. అతిమధురము. ౯. వృక్షవిశేషము, భార్గి (వాచ.) ౧౦ తోమరము ౧౧ తరవారి, ఒకానొక యాయుధము. (శే. ని.)

యష్టిక. సం వి ఆ స్త్రీ నూఱుపేటలహారము. (శ ర) ౧ కఱ్ఱ, దుడ్డుకఱ్ఱ. ౨ ముత్తెములహారము, ముత్తెములపేట ౩. వాపి, దిగుడుబావి. ౪. యష్టిమధుకము, అతిమధురము ‡

యష్టికము. సం వి అ పుం. నీటిపక్షులలో నొకటి, జలపక్షివిశేషము.

యష్టిప్రాణుఁడు. సం విణ (అ. ఆ అ) ౧. దుర్బలుఁడు, బలములేనివాఁడు, శక్తిలేనివాఁడు ౨ శ్వాసములేనివాఁడు.

యష్టిమధుక(ము). సం. వి ఆ. స్త్రీ. న. అతిమధురము ‡

యష్టిమధువు. సం వి. ఉ. న. యష్టిమధుకము ‡.

యష్టీకము. సం వి. అ. న. యష్టిమధుకము ‡.

యష్టీపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక చెట్టు, పుత్రజీవవృక్షము. (వాచ.)

యష్టీమధు. సం. వి. ఉ. పుం. యష్టిమధుకము కీ.

యా

యాగము. సం. వి. అ. పుం ౧. దేవతలకు హవిర్భాగము లిచ్చుట, యజ్ఞము ౨. శైవులు మున్నగువారు చేయు సర్వతోభద్రాది మండలము (శే ని)

యాచకుఁడు. సం. విణ (అ క్రి అ) ౧ భిక్షుకుఁడు, బిచ్చగాఁడు ౨. ప్రార్థించువాఁడు, మనవిచేయువాఁడు.

యాచన. సం. వి. ఆ స్త్రీ యాచనము

యాచనకుఁడు సం. విణ. యాచకుఁడు

యాచనము. సం. వి. అ పుం ౧ అడుగుట; ప్రార్థించుట ౨. మనవి, ప్రార్థన, విజ్ఞాపన.

యాచించు. సం. స. క్రి అడుగు.

గీ శతమతికి నాస్తికునకుఁ జాపండునకును,
గర్మముగుతించి యాచించు గర్హితునకు, నీ
పరము గోప్యమో పుత్ర యోపురంధ్రి, తప్పి
దారియు నెఱిఁగింపఁదగవుగాదు.

పాండు. ౧. ౨౧౧

యాచిత. సం. వి. ఋ. పుం. ౧. యాచకుఁడు. ౨ ప్రార్థించువాఁడు.

యాచితకము. సం. వి అ. న ౧ యాచనవలన సంపాదింపఁబడినవస్తువు. ౨. ఎరవుపుచ్చుకొనిన వస్తువు.

యాచితము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. అడగఁబడినది ౨. యాచించువాఁడు. (వాచ.) వి అ. న. ౧. యాచకవృత్తి, యాచన.

యాచిష్ణువు. సం విణ. (ఉ.) యాచనాస్వభావముగలవాఁడు, యాచ్ఞాశీలుఁడు.

యాచ్ఞ. సం. వి ఆ స్త్రీ. ౧. కోరుట; అడుగుట ౨. భిక్షావృత్తి, భైక్షజీవనము. 3. అనువర్తనము (శే ని)

యాజకము. సం వి. అ. పుం ౧. రాజసంబంధమైన యేనుఁగు ౨ మదపుటేనుఁగు మత్తగజము (రం ని)

యాజకుఁడు. సం వి అ పుం ౧. యజ్ఞము చేయువాఁడు ఋత్విక్కు

యాజనము సం వి అ న యాగముచేయించుట.

యాజన్యము. సం. వి. అ. పుం. యజ్ఞము. (శే ని)

యాజన్యుఁడు సం వి. అ. పుం క్షత్రియుఁడు. (శే ని)

యాజము. సం వి అ పుం ౧. వండినయన్నము, ఆహారము. ౨ యజ్ఞభూమి (రం ని)

యాజయితృ. సం వి ఋ. పుం. యాగము చేయించెడి ఋత్విక్కు.

యాజి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. యాగము, క్రతువు. విణ. (న్ నీ న్.) (సమాసాంతమున) యాగము చేయుచున్నవాఁడు (సోమయాజి)

గీ. హృదయవేదికయందు సమిద్ధమూర్తి, వెలుఁ
గుచుండు తేజమునందు ప్రేల్చుఁబ్రాణము
లను యాజియ ట్లంతరమున నొనర్చు, యాగ
మున వీతకల్మషుఁడై వెలుంగు.

భార శాం. ౫. ౧౪౯.

యాజుఁడు. సం. వి. అ పుం. యజ్వ, యజ్ఞము చేసినవాఁడు. (విల్సను)

యాజుషము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) యజుర్వేద సంబంధమైనది.

యాజుషుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యజుర్వేద ప్రకారము కర్మములం జేయువాఁడు.

యాజ్ఞవల్క్యుఁడు. సం. వి అ. పుం ఒకానొక ముని. (యాజ్ఞవల్క్యస్మృతి) ధర్మశాస్త్ర కర్త, శుక్లయజుర్వేద ప్రవర్తకుఁడు

యాజ్ఞసేని. సం వి. ఈ. స్త్రీ. యజ్ఞసేనుని కూఁతురు, ద్రౌపది

యాజ్ఞికము సం విణ (అ ఈ అ) యజ్ఞ సంబంధమైనది వి. అ పుం. (కుశ) తృణ విశేషము ౨ యజ్ఞోపయోగివృక్షము. అశ్వత్థము, ఖదిరము, పలాశము.

యాజ్ఞికుఁడు. సం. వి. అ పుం ౧ యజ్ఞము చేయువాఁడు, యజ్వ, యజమానుఁడు ౨. యాజకుఁడు, ఋత్విక్కు. విణ. (అ. ఆ. అ) యజ్ఞవిద్య చదువువాఁడు; తెలిసినవాఁడు. (కే. వి)

యాజ్యము. సం. వి అ. న. ౧. యాగదక్షిణ. ౨. యాగలబ్ధధనము. (రం. వి.) ౩. యజ్ఞమున కుపయోగించు స్థలము. మొ. (వాచ)

యాజ్యుఁడు. సం. విణ. (అ. అ అ.) ౧. యజ్ఞ సంబంధమైనవాఁడు. యజ్ఞమునఁ బ్రధానముగా నుద్దేశింపఁబడినవాఁడు ౨ శాస్త్రప్రకారము యజ్ఞము చేయుట కర్హుఁడు. వి అ. పు ౧. యజ్వ, యాగము చేయువాఁడు ౨. ఇతరునికై యజ్ఞము చేయువాఁడు

యాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. ౧. తోడికోడలు, మగనిసోదరునిభార్య. వి. ఋ. పుం. ౧. పథికుఁడు, బాటసారి, వెళ్లువాఁడు. ౨. అత్త, భార్య తల్లి. ౩. మేనమామభార్య. (రం. వి.)

యాతన(ము). సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. తీవ్రవేదన, బాధ. ౨. నరకదుఃఖము.

యాతము. సం విణ. (అ. ఆ. అ) కడచినది, గతించినది, గతము. వి అ. న. ౧ అంకుశముతో నేనుఁగును దోలుట, నడిపించుట. ౨. గత కాలము, కడచినదినములు.

యాతయామము. సం. విణ (అ. ఆ. అ) ౧. పాసినది, రుచిచెడినది. ౨ ఉచ్ఛిష్టమైనది; తిని మిగిలినది ౩ జీర్ణించినది; వయసుమరలినది.

యాతవ్యుఁడు. సం వి. అ. పుం. శత్రువు, యుద్ధార్థము వెళ్లఁదగినవాఁడు. వి. ణ. (అ. ఆ. అ) గంతవ్యుఁడు (వాచ)

యాతుఘ్నము. సం వి అ. పుం గుగ్గులు. (రాక్షసులఁ బోఁగొట్టునది)

యాతుధానుఁడు. సం వి. అ పుం. ౧. రాక్షసుఁడు ౨ నికృతి (శ. ర.)

యాతువు. సం. వి ఉ. పుం ౧. బాటసారి, పాంథుఁడు ౨ వాయువు, గాలి. ౩. సమయము, వేళ ౪ యముఁడు. (శ ర.) వి ఉ. న ౧. పిశాచము, రాక్షసుఁడు వి. వెళ్లువాఁడు ౫ పాపము (కే.వి.)

యాతృకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బాటసారి, మార్గస్థుఁడు.

యాత్ర. సం. వి. అ స్త్రీ. ౧. ప్రయాణము వెళ్లుట, గమనము. ౨. సేన వెడలుట, దాడి వెడలుట. ౩. తీర్థమునకుఁబోవుట ౪. మహోత్సవము. ౫. ఉత్సవదినము. ౬. జాతర. ౭. జీవిక, జీవనసాధనము. ౮. (కాలము) కడపుట. ౯. త్రోవ. ౧౨ ఉపాయము. ౧౩. సాధనము.

యాత్రసంచి. మి. వి. (యాత్ర+సంచి) అనిమి సంచి; ఒకవిధమగు చిన్న గోనె. (బ్రా. వి.)

యాత్రికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) యాత్రకు సంబంధించినది. (సత్రము, సాధనము. మొ.)

యాత్రికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బాటసారి, మార్గస్థుడు. ౨. తీర్థవాసి, తీర్థయాత్రచేయువాఁడు.

యాథాకథాచము. సం విణ. అ ఆ అ. ౧ ఏసందర్భమునసైనఁ దటస్థించినది, ఏసందర్భమునసైన వచ్చినది ౨. అప్పుడపుడు సంభవించినది, తాత్కాలిక మైనది

యాథాకామి. సం వి న్ పుం. తనయభిప్రాయప్రకారము పనిచేయువాఁడు, తనయిష్టము వచ్చినట్లు పనిచేయువాఁడు

యాథాకామ్యము. సం. వి. అ న తనయిష్టము వచ్చినట్లు పనిచేయుట, తన యభిప్రాయప్రకారము పనిచేయుట

యాథాతథ్యము. సం వి అన ౧. సత్యత్వము, యాథార్థ్యము, సరళత, తిన్నఁదనము

యాథార్థ్యము. సం. వి అ. న. ౧. సత్యత, వాస్తవికత్వము. ౨. న్యాయము ! ఆర్జవము.

యాదఃపతి. సం వి ఇ పుం ౧ సముద్రుఁడు; సముద్రము ౨ వరుణుఁడు (నీటికిఁ బ్రభువు)

యాదము. క్రి విణ. గాఢముగా.

సీ అమృతాబ్ధి సొచ్చి యాదము నిద్రవోయిన పీతాంబరుఁడు బిట్టు బెదరి లేవ.

కు. సం. ౧౧ ౫౭౩

యాదతము. సం. వి అ న ౧. యాదవులకు సంబంధించినది. ౨. గోమహిషాదికధనము, పశుధనము.

యాదవి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గాదేవి.

యాదవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యదువంశమునఁ బుట్టినవాఁడు; యదువంశపురాజు. ౨. శ్రీకృష్ణుఁడు.

యాదస్సు. సం. వి. స్. న. క్రూరమైన జలజంతువు; నీటిజంతువు.

యాదృక్షము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) దేనివంటిది ఏవిధమైనది

యాదృచ్ఛికము. సం విణ. (అ ఈ. అ) ౧. తనంతటఁ దానే తటస్థించినది, ప్రయత్నము లేకయే వచ్చినది ౨ ఆకస్మికమైనది. అనుకొనకయే సంభవించినది

యాదృశము. సం విణ (అ. శ్. ఈ. అ) యాదృక్షము.

యాదోనాథుఁడు. సం వి. అ పుం. ౧. సముద్రుఁడు. ౨ వరుణుఁడు.

యానకము. సం. వి అ న వాహనము, బండి. మొ

యానపాత్రము. సం వి అ. న. నౌకాభేదము, ౙోగు. జనులెక్కి పోయెడి యోడ.

యానము. సం వి అ. న. ౧. గమనము; ప్రయాణము. ౨. శత్రువులమీఁదికి వెళ్లుట, దాడివెడలుట (రాజ్యతంత్రమునందలి యాఱుగుణములలో నొకటి. 3. వాహనము. (బండి. రథము. పల్లకి. అశ్వము. గజము. మొ.) ఇది పంచవిధము ౧. సంధానయానము. ౨ ప్రసంగయానము. 3 విగృహ్యాయానము ౪ సంభూయయానము ౫. ఉపేత్యయానము.

క. కరితురగరథపదాతులు, ధరణీదేవునకు గంగదరి నిచ్చినభూధవుఁడు రవిబింబ శశిభా స్వరయానము లెక్కి తిరుగు సురలోకమునన్. జామ్నా వి. ౧. ౫. ౩.

యానముఖము. సం. వి. అ. న. బండియొక్క ముందుభాగము. కాడి కట్టెడిచెపు. చోటు.

యాపకము. సం. విశే. (అ. అ అ.) యాపనము చేయునది.

యాపన. సం. వి ఆ స్త్రీ. యాపనము.

యాపనము. సం. వి. అ. న. ౧. వెళ్లునట్లు చేయుట, పంపుట. ౨ వెడలఁగొట్టుట బయటికిఁ ద్రోసివేయుట. 3. కాలక్షేపము చేయుట కాలము గడుపుట.

యాప్త. సం వి ఆ. స్త్రీ శిఖ, జట.

యాప్తకములు. సం వి అ పుం. ద్వి వ పునర్వసూ నక్షత్రములు. (వై. ని)

యాప్యము. సం. విశే (అ. ఆ అ) ౧. త్రోసి వేయఁదగినది, నిరాకరింపఁదగినది ౨. నీచమైనది అధమ మైనది 3 నింద్యమైనది ౪ వ్యాధి విశేషము.

యాప్యయానము. సం. వి. అ. న. పల్లకి, సవారి.

యాభము. సం. వి. అ. పుం. మైథునము. సురతము.

యామకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) వెళ్లు వాఁడు, పోవువాఁడు. వి. అ. పుం. పథికుఁడు, బాటసారి. (శే. ని)

యామఘోషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కోడి పుంజు. ✓ ఆ. స్త్రీ. (ప్రతిజామునకు గంటలు కొట్టెడు) ఘటికాయంత్రభేదము. ఒకానొక యంత్రము.

యామనాలి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. యామఘోషము

యామము. సం. వి. అ. పుం. జాము. అహో రాత్రకాలములో నెనిమిదవ భాగము. మూఁడు గంటలకాలము. ౨. యమము, యోగవిశేషము. 3. సంయమము, నిగ్రహము. ౪. సామభేదము. (శే. ని)

యామలము. సం. వి. అ. న. ౧. జత. యుగళము. కవ. ౨. తంత్రశాస్త్రభేదము.

యామవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. త్రియామ. రాత్రి.

యామాత. సం. వి. = జామాత.

యామి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. స్వస. ఆఁడు తోఁబుట్టువు. ౨. రాత్రి. రేయి. 3. కోడలు, స్నుష. (ఆ. ని) ౪. పూజ్య స్త్రీ, కుల స్త్రీ. యముని భార్యలలో నొకతె. (వా. చ) ౫. దక్షిణదిక్కు. ౬. యమయాతన. ౭. భరణీ నక్షత్రము.

యామిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. పసుపు. (ఆ. ని)

యామికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కావలివాఁడు, ఆరక్షకుఁడు. రాత్రి కావలికాచువాఁడు.

యామిత్రము. సం. వి. = జామిత్రము.

యామిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. పసుపు.

యామినీపతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. కర్పూరము.

యామీర. సం. వి. అ. స్త్రీ. రాత్రి.

యామీరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

యామునము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) యమునానదీసంబంధమైనది. వి. అ. న. నీలాంజనము, ఒకవిధమైనకాటుక.

యామునాచార్యుఁడు. వి. వైష్ణవాగ్రేసరుఁడు, ఆళువందారు, విశిష్టాద్వైతమతోద్ధారకుఁడు.

గీ. యామునాచార్యుఁడొక్కఁడు నీమహాత్మ్యుఁ
డొక్కఁడునుగాఁడ మస్మత్కులుద్ధరించిరి.
ఆము. ౪. ౩౮.

యామునేష్టకము. సం. వి. అ. న. సీసము.

యామేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. భాగి
నేయుఁడు; మేనల్లుఁడు.

యామ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దక్షిణదిక్కు.
రాత్రి.

యామ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ౧. దక్షిణ
దిక్కున నున్నది. ౨. యమునిసంబంధమైనది.
వి. అ. పుం. ౧ చందనము. ౨ ఏనుఁగు.
(రం ని) న. భరణీనక్షత్రము.

యామ్యాయనము. సం వి. అ. న. దక్షిణా
యనము.

యామ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యమ
భటుఁడు. ౨. అగస్త్యుఁడు.

యామ్యోద్భూతము. సం. వి. పుం. ఒకానొక
వృక్షము; శ్రీతాళము. ?

యాయజూకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పలుమాఱు
యజ్ఞములుచేయు స్వభావము కలవాఁడు, ఇజ్యా
శీలుఁడు. పలుమాఱు యజ్ఞములు చేయువాఁడు.

ద్వి. వయనముగా వీచె గ్రొన్నవతావిగాలి, యలయుచు
యాయజూకాగ్నిహోత్రములు. వలగొను
శిఖలఁ బావకుఁ డొప్పమిగిలె.
ద్వి. పరమ. ౩. ౧౪౮. పాం. ౧౩. పం.

యాయావరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అశ్వ
మేధయాగమునిమిత్తమై యున్నఁబడిపగుఱ్ఱము.
౨. రాజశేఖరుఁ డను నాలంకారికుఁడు
పుట్టిన వంశముపేరు. వి. అ. న. అయవారము,
ఇంటింటికిఁ దిరుగుచు ధాన్యమునుగాని విద్య
మునుగాని యాచించుట.

యాయావరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)
తిరుగుచు తిరుగువాఁడు, భ్రిమ్మరియైనవాఁడు.
స్థిరనివాసములేనివాఁడు. వి. అ. పుం. ౧. తిరి
గెడి భిక్షుకుఁడు. ముని. ౨. జరత్కారుఁడను
పేరుగల ముని.

యాయి. సం. విశే. (న. నీ. న) వెళ్లుచున్న
వాఁడు, గామి.

యావకము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. యవా
న్నము. యవాహారము. ౨. లత్తుక. ఎఱ్ఱరంగు.
౩. సగము పండినయవలు (వై. ని.) ఈ. కాఱు
మినుములు.

యావచ్ఛక్తి. సం. అవ్య. క్రి. విశే. శక్తి
కొలఁది. సాధ్యమైనంతలో.

యావజ్జీవము. సం. అవ్య. క్రి. విశే. బ్రతికి
యున్నంతవఱకు, ప్రాణమున్నంతకాలము.

యావత్. సం. విశే. (త్. తీ. త్.) (ఇది తెనుఁ
గున సమాసపూర్వపదముగనే ప్రయుక్తము.)
సాకల్యమున. ఉదా. యావజ్జీవము. పరిమితి.
యావచ్ఛక్తి. సాకల్యము. యావద్ధనము.

యావన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నింద. (శే. ని.)

యావనము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) యవన
సంబంధమైనది. వి. అ. పుం. ధూపద్రవ్యము;
చిల్లమడ్డి.

యావనాలము. సం. వి. అ. పుం. సస్యవిశే
షము; జొన్న.

యావనాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యావనాలముల
నుండి తీసిన శర్కర.

యావనాళశరము. సం. వి. అ. పుం.
శరభేదము.

యావన్మాత్రము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.)
ఎంతపరిమాణముగలది; ఎంతదూరముగలది.

యావనము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) యవలసంబంధమైనది. యవలతోఁ జేసినది. వి. అ. పుం. ౧. యవాన్నము. ౨. లక్కు. ఎఱ్ఱరంగు ౩. లక్క. ౪. మాసము. (శ. ని.) ౫. మావము

యావశూకము. సం. వి. అ. పుం. యవక్షారము; సురేకారము. పెట్లుప్పు. (వై. ని.)

యావసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గడ్డిమోటి. ౨. గోగ్రాసము, మేఁత. ౩. మిత్రుఁడు. (శ. ని)

యాష్టీకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఈ. అ) దుడ్డుకఱ్ఱతో యుద్ధము చేయువాఁడు కఱ్ఱ యాయుధముగాఁ గలవాఁడు. వి. అ. పుం. దుడ్డుకఱ్ఱ యాయుధముగాఁ గల యోధుఁడు.

యాస. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మదనశలాకపక్షి. (రం. ని.) .

యాసము. సం. వి. అ. పుం. ప్రయత్నము పూనిక (ఆ. వి) తీఁటకసింద. యవసము ?

యాస్కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నిరుక్తము రచించిన యొకగ్రంథకర్త.

యి

యియక్షువు. సం. విశే. (ఉ) యాజింప నిచ్ఛగలవాఁడు. యాగముచేయఁగోరువాఁడు.

యియాసువు. సం. విశే. (ఉ) పోవనిచ్ఛగలవాఁడు; వెళ్లఁగోరువాఁడు.

యు

యుంజానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సారథి, బండి తోలువాఁడు. ౨. బ్రహ్మముతో నైక్యము సంపాదింప యోగాభ్యాసము చేయుచున్న బ్రాహ్మణుఁడు. ౩. బ్రాహ్మణుఁడు.

యుక్త. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వృషనికేశము. ఏలకి ?

యుక్తము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. కూడుకొనినది, కలిసికొనినది. ౨. న్యాయమైనది. ౩. ఉచితమైనది, యోగ్యమైనది. ౪. శక్తి కలిగియుండినది. వి. అ. న. భార.

యుక్తరథము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు రసాయనము. (విల్సన్సు)

యుక్తరస. సం. వి. ఆ స్త్రీ. రాస్న, సన్నరాష్ట్రము. ?

యుక్తరూపము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) తగినది, యోగ్యమైనది

యుక్తాయాసము. సం. వి. ప్ర. న. కాష్ఠకుద్దాలము. కఱ్ఱగుద్దలి. (రం. ని.)

యుక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కూడిక, కలయిక, ౨. ఉపాయము. సాధనము. ౩ పన్నుగడ. యోజన. ౪. న్యాయము. సకారణముగా విషయములను తెలుపుట. ౫. ఊహ. అనుమతి. ౬. కారణము. హేతువు. ౭. వ్యవహారము. ౮. అర్థాలంకారము. ఉద్దేశమును సూచించుట. ఉద్దేశమును మఱుఁగుగాఁ జెప్పుట. ౯. నాటకాంగ విశేషము. ౧౦. విధము. (ఈయర్థమాంధ్రగ్రంథములందే కానవచ్చుచున్నది.)

శివసా. ౧౫౪. సంఘటన, యోగము.

క. చూడఁగ శివభక్తునిఁ గని, వేడుక గాని యాడఁడేని వృథయాతని మిథ్యాడంబర దేవార్చన, యాడుమఁబోసిన జలంబు యుక్తిమహేశా! శివసా. ౧౫౪ సంఘటన, యోగము.

క. కురుముఖ్యాంధ్ర కృతరాష్ట్ర్ర ✓ వి,దురభీష్మాదిగురులం జూడ ద్రుపదప్రభుఁడున్, గురుఁడు మురాంతకుఁడు జగ,ద్గురుఁ డిందఱుమతముననునగున్ యుధయుక్తుల్. భార. ఆది. ౭౭౧.

యుక్తికరుఁడు. సం. విశే (అ. ఈ. అ.) ౧.తగినవాఁడు. అర్హుఁడు (యుక్తి చేయువాఁడు. వ్యు.

అర్థము) ౨. రజాపుచేయఁబడినవాఁడు, నిరూపింపఁ బడినవాఁడు.

యుక్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పరబ్రహ్మముతో నైక్యముచెందిన యోగి. (బ్రహ్మైక్యానుసంధానముగల సన్న్యాసి. విశే. (అ. ఆ. అ.) నియుక్తుఁడు, అధికారిగా నియోగింపఁబడినవాఁడు అధికృతుఁడు.

ఈ. ధర్మసుతుండు పెంచె నపుఁ డాన తురంగమ
 కాప్తరక్షకుం, గర్మఠుఁ జేసి యాత్మతురగంబులకెల్లను నన్నయుక్తుఁగా నర్మిలి,
 నిల్పి — భార. విరా. ౧. ౨౬౪.

యుగంధరము. సం. వి అ. పుం. న ౧.బండిలో నగువానినొగ, కూబరము. కాఁడికట్టెడి కఱ్ఱ ౨. పర్వతభేదము. (వా. చ.) ౩. సాళ్వదేశములోని యొకరాష్ట్రము. (వై. ని)

యుగకీలకము. సం. వి. అ. పుం. కాఁడిసీల, (బండిసీల)

యుగపత్. అవ్య. (దీనికిఁ దెనుగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.) ఒకమాఱుగా, ఒకపర్యాయముగా

యుగపత్రికము. సం, వి. అ. పుం. యుగపత్రము.

యుగపత్రము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదార వృక్షము, తుమికిచెట్టు ఎఱ్ఱకాంచనము.

యుగపార్శ్వగము. సం. వి. అ. పుం. మరపటముఁ గాఁడి కిరుపెడియెద్దుల దాపునఁ గట్టెడి యెద్దు.

యుగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బండి,నాఁగలి మున్నగువాని కాఁడి. (న) ౨. జత. జత. ౩. యుగ్మము, ఏకాన్వయముగల రెండుశ్లోకములు. ౪. ప్రపంచకాలవిశేషము. (కృతత్రేతాద్వాపరకలియను యుగములు నాలుగు) అనేక సంవత్సరములకాలము. దీర్ఘకాలము. ౫. నాలుగు సంఖ్యాసంకేతపదములు. ౬. నాలుగు మూరల పరిమితిగల కొలత.

భార. ౪. ఒకానొకయోషధి,బుద్ధి.

యుగలకము. సం. వి. =యుగలము.

యుగలము. సం. వి. అ. న. ౧. జత. కవ. ద్వయి. ౨ ఏకాన్వయముగల శ్లోకద్వయము.

యుగలాత్మకము. సం. వి, =యుగలాఖ్యము.

యుగలాఖ్యము. సం వి. అ. పుం. వర్వరము, బరూర్వరము.

యుగళి. సం. వి ఈ స్త్రీ=యుగలము.

యుగవర్తకుఁడు. .సం. వి. అ. పుం కని.(వై.ని)

యుగాంతము. సం. వి. అ. పుం. యుగము యొక్క అంతము. ప్రళయకాలము; మహాప్రళయము. ౩. మధ్యాహ్నము.

యుగాంశకము. సం వి. అ. పుం. సంవత్సరము. ఏఁడు. ఏడాది

యుగి. సం. వి. న్. పుం. సాంగవేదవేత్త (వై.ని)

యుగ్నకము. సం. వి. అ. న. యుగ్మము.

యుగ్మపత్రము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదార వృక్షము. ఎఱ్ఱకాంచనము.

యుగ్మపత్రిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. శింశుపాల వృక్షము.

యుగ్మము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సరిసంఖ్యగలది. వి. అ. న. జత. యుగలము. ౨. కూడిక, కలయిక. ౩. కవలు. ౪. ఏకవాక్యముగా నుండెడి రెండుపద్యములు. ౫. మిథునలగ్నము. ౬. తిథివిశేషయోగము. (వాచ.)

యుగ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) కాఁడికట్టఁదగినది. గుఱ్ఱము. ఎద్దు. వా. వి. అ. పుం. ౧.

కాఁడికట్టఁబడిన ఎద్దు. ౫. రథాశ్వము. రథమునకుఁ గట్టెడి గుఱ్ఱము. అ. న. ౧. వాహనము. బండి. ౫. ౨. శివునివిల్లు, శివధనుస్సు. (వై. ని.)

యుజము. సం. విశే. (జ్.) ౧. సహాయకము. ౨. సరిసంఖ్య గలది. (శే. ని.)

యుజినుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వాయువు, గాలి (వై. ని.)

యుజుఁడు. సం. వి. జ్. పుం. సమాధిలోనున్నవాఁడు.

యుతకము. సం. వి. అ. న. ౧. జత, కవ, ౨. మైత్రి, చెలిమి. ౩. అరణము పెండ్లికాలమున వధూవరుల కిచ్చినసొమ్ము (పెండ్లిబహుమతి) ౪. స్త్రీ ధరించెడి యొకరకము వస్త్రాదికము. ౫. స్త్రీ వసనాంచలము అనుదాని పైటకొంగు ౬. స్నేహమేర్పఱుచుకొనుట, ౭. ఆశ్రయము. సశరణము. దిక్కు. ౮. శూర్పాగ్రము చేటయంచు ౯. పాదాగ్రము. కాలిముందుభాగము. ౧౦. సంశయము.

యుతము. సం. విశే. (అ. అ. అ.) ౧. కలిసినది. మిళితమైనది. ౨. కలిగియున్నది. కూడినది. ౩. విభేదీయఁబడినది. వేఱుపడ్డది. ౪. కొక్కెకలియఁగూడినది. వి. అ. న. ౧. పోరు. సమరము ౨. గ్రహయుద్ధము.

యుద్ధరంగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కార్తికేయుఁడు, కుమారస్వామి. (రం. ని.)

యుద్ధసారము. సం. వి. అ. పుం. గుఱ్ఱము. (రం. ని.)

యుద్ధము. సం. వి. ధ. స్త్రీ. యుద్ధము, కయ్యము, పోరు.

యుధానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యోధుఁడు క్షత్రియుఁడు. ౨. శత్రువు. వైరి.

యుధిష్ఠిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యుద్ధమున స్థిరుఁడు (జంకనివాఁడు) పాండవజ్యేష్ఠుఁడు, ధర్మరాజు. ౨. ఇంద్రుఁడు. (వై. ని.)

యుధుఁడు. సం. వి. ధ్. పుం. యోధుఁడు. వీరుఁడు.

యుధ్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. యుద్ధము. ౨. బాణము, అమ్ము. ౩ ధనస్సు, విల్లు. (విల్యమ్సు)

యుధ్ముఁడు. సం. వి. అ. పుం. యోధుఁడు. (విల్యమ్సు)

యుయుత్స. సం. వి. ఆ. స్త్రీ యుద్ధము చేయవలయు ననెడి యిచ్ఛ, కయ్యమునందలి కోరిక.

యుయుత్సువు. సం. విశే. ఉ. యుద్ధముచేయవలయునని కోరుచున్నవాఁడు పోరనిచ్ఛగలవాఁడు. వి. ఉ. పుం. పోట్లాడువాఁడు. కలహశీలుఁడు. జగడమాడెడివాఁడు.

యుయుధానుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. ౨. క్షత్రియుఁడు, యోధుఁడు. ౩. సాత్యకి.

యుయువు. సం. వి. ఉ. పుం. అశ్వము, గుఱ్ఱము

యువ. సం. విశే. (న్. త్. న్.) ౧. ప్రాయపువాఁడు, పడుచుఁదనముగలవాఁడు. (పదియాఱేండ్లు మొదలు ముప్పదియేండ్లవఱకుఁగల వయస్సుగలవాఁడు.) ౨. బలవంతుఁడు, ఆరోగ్యవంతుఁడు. ౩. శ్రేష్ఠుఁడు. మంచివాఁడు. వి. న్. పుం. ౧. పడుచువాఁడు. తరుణుఁడు. ౨. (వ్యాక) పెద్దవాఁడు. బ్రతికియుండఁగనప్పుడు ఆవంశమునఁబుట్టినవారిలోఁజిన్నవాఁడు. ౩. అఱువది సంవత్సరములలోనొకటి. ధాత, తరువాతిది.

యువఖలతి. సం. విశే. (ఇ. ఈ. ఇ.) యౌవనమునందు బట్టతలగలవాఁడు. బట్టతలగలది.

యువగండము. సం. వి. అ. పుం. పాలిత్యపు బొటిమె. పడుచువాండ్రకు గండస్థలమున బయలు దేఱుపొక్కు.

యువతి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. ౧. పడుచుం దనముగల స్త్రీ. తరుణవయస్కురాలు. (పదియాఱేండ్లు మొదలు ముప్పదియేండ్లవఱకుంగల వయస్సుగల స్త్రీ. ౨. కన్యారాశి. ౩ పసుపు

యువతీష్ట. సం. వి ఆ. స్త్రీ. స్వర్ణయూథిక (వాచ) ?

యువరాజు. సం. వి. అ. పుం. చిన్నరాజు. పట్టమహిషికిఁ బ్రథమపుత్రుఁడై పట్టాభిషేకమున కర్హతగల రాజపుత్రుఁడు.

యుష్మద్. (సమాసాదియందుఁ బూర్వపదముగా నుండి మీరు అనునర్థమిచ్చెడి) మధ్యమ పురుష సర్వనామము ఉదా యుష్మదాగమనము. యుష్మత్కారుణ్యము మొ.

యుష్మదీయము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మీసంబంధమైనది. భవదీయము

యుష్మాదృశుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) మీవంటివాఁడు, భవాదృశుఁడు.

యూ

యూక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పేను.

యూకము. సం. వి. అ. పుం. పేను.

యూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మిశ్రముచేయుట. కలుపుట. ఏకమగుట.

యూథనాథము సం. వి. అ. పుం. తెగకు ముఖ్యమైన యేనుఁగు. పరికాఁడు. గజరాజము.

యూథపము. సం. వి. అ. పుం. యూథనాథము

యూథము. సం. వి. అ. న. మంద. సజాతీయ పశుపక్షిసమూహము. (గొఱ్ఱెలమంద. పక్షుల గుంపు.)

యూథి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యూథిక. ?

యూథిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకజాతిమల్లె. అడవిమొల్ల. ? ౨. పెద్దగోరఁట. ? (శ. ర.)

యూపకటకము. సం. వి. అ. పుం. యూపస్తంభముపై నుంచెడి గుండ్రనికఱ్ఱబిళ్ల.

యూపకర్ణము. సం. వి. అ. పుం. (యూపమునకుఁ జెవివంటిచోటు) నేతితోఁ దడుపఁబడెడి యూప స్తంభ భాగము.

యూపద్రుమము. సం. వి. అ పుం. ఖదిర వృక్షము; చండ్రచెట్టు

యూపద్రువు. సం. వి.. ఉ=యూపద్రుమము.

యూపము. సం. వి. పుం ౧. యజ్ఞపశువును గట్టుటకై పాతినకొయ్య ౨. జయ స్తంభము. జయమునుసూచించు స్తంభము. ౩. గంగరావి చెట్టు

యూవు. సం. వి. ఊ. పుం. యూషము. (వై.ని)

యూష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఛాయ. ౨. హింస. (కే. ని.)

యూషము. సం. వి. అ. పుం. ౧. హింస. (శ ని.) ౨. బ్రహ్మదారు వృక్షము. (వాచ) పుం. న. ఏదైన పదార్థముతోని కాచిన చేరు ద్రవము; పప్పుకట్టు.

యొక్క. అప. షష్ఠీవిభక్తి ప్రత్యయము. (ఇదిసమాసవిగ్రహవాక్యములయందే కానవచ్చుచుండును.) ౧. సంబంధార్థకము. ఉదా.-వాని పుస్తకము=వాని యొక్క పుస్తకము. ౨. కర్త్రర్థకము.

సీ. కోరిఫలార్థులై వారలయొక్కన ప్రాఁకుల మొదకులు వీఁకఁబట్టి. భార. ఆది.౫.౧౬౫.
(వారలయొక్కన ప్రాఁకులు-వారలయొక్కయొక్కన ప్రాఁకులు-అనఁగా వార లొక్కన ప్రాఁకు లని భావము.)

క. నీవగచిన యీయర్థము. భార. ఆది, ౫.౧౩౧
క. అనిలజాపుటివదివసము, నవ యేట
దుర్యోధనుండు. భార. ఆది. ౫. ౧౦౫.

యోక్త. సం. విణ. (ఋ. త్రి. యు:) యోజన చేయువాఁడు; యోగకర్త.

యోక్త్రము. సం. వి అ. న. ౧. త్రాడు. పలుపు. పగ్గము. ౨. అంగుళి. (శే. ని)

యోగక్షేమము. సం. వి. అ. న. సంపద సంపాదించుటయును సంపదను పదిలపఱుచుటయును.

యోగజము. సం. వి. అ. న. అగరుచందనము. పుం (న్యాయ) అలౌకికసన్నికర్షవిశేషము. విణ. (అ ఆ. అ.) యోగమువలన జన్మించినది.

యోగదానము. సం. వి. అ న. మోసముగల దానము.

యోగనిద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. యుగాంతమున శ్రీవిష్ణుని నిద్ర. ౨ దుర్గాదేవి.

యోగపట్టము. సం వి. అ. న. యోగి ధ్యాన సమయమున వీఁపుమీఁదనుండి మోఁకాళ్లమీఁదికిఁ జుట్టపెట్టుకొనెడిబట్ట; అవసక్థికము. యజ్ఞోపవీతమువలె యోగి ధరించఁదగిన వస్త్ర భేదము.

యోగపట్టె. మి. వి. (యోగము+పట్టె) యోగులు జందెమువలె వేసికొనెడి పట్టులో నగువానితోఁ జేసిన పట్టె.

సీ. పంచవన్నెలయోగపట్టె పొందుగనైచి
ప్రొద్దునిద్దపుమేనఁ బూఁదిఁబూసి.
సారంగ. ౩. ౧౭౧.

యోగపదకము. సం. వి. అ. న యోగపట్టము

యోగపీఠము. సం. వి. అ. న. దేవతలయొక్క ఆసనము.

యోగమాయ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రపంచసృష్టినిమిత్తమగు భగవంతుని శక్తి. ౨. దుర్గాదేవి.

యోగము. సం. వి, అ. పుం. ౧. కలయిక, కూటమి; యుక్తి, కూర్పుట. ౨. ఉపాయము. ౩. కవచము ౪. ధ్యానము; చిత్తవృత్తి నిరోధము. ౫. ఇంద్రియ నిగ్రహము. ౬. విశ్వాసము సంధానము; జీవాత్మను పరమాత్మయం దైక్యము చేయుట. ౭. అపూర్వవస్తులాభము. ౮. దేహస్థైర్యము. ౯. శబ్దప్రయోగము. ౧౦ క్షేమము, ఔషధము. ౧౧. ఒకానొకశాస్త్రము. (రాజ హఠయోగము. ౧౨. ద్రవ్యము; ధనము. ౧౩. కార్మణము; చిల్లంగి. ౧౪. సముదాయార్థమున కనుకూలమైన వ్యుత్పత్తికలుగుట; అవయవశక్తి. ౧౫. అన్యథారూపప్రతిపాదనము. ౧౬ జ్యోతి. ౧౭. సంయోగ విశేషము; సంబంధవిశేషము. (సిద్ధయోగము; అమృతయోగము) ౧౮ ఛలము; మోసము. ౧౯. (వ్యాక) సూత్రము. ౨౦. (జ్యోతి) గ్రహకూటమి. (రాజయోగము, నాభస యోగము.) ౨౧. వేగము. (శే. ని.)

యోగరంగము. సం. వి. అ. పుం. నారంగము; నారింజ. ‡

యోగరత్నము. సం. వి. అ. న. ఐంద్రజాలిక మణి.

యోగరూఢము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అవయవశక్తి-సముదాయశక్తి-చేతనుగూడ నొక పదార్థమును దెలుపుపదము. పంకజము-ఆతపత్రము నెం.

యోగవాగ(ము)లు. మి. ఛి, బ. (యోగము+వాగ(ము)లు) అంతరిక్షమార్గమునఁ బోయెడి యోగసిద్ధులు పెట్టెడు పావకోళ్లు.

ద్వి. యోగవాగలు పెట్టి సద్యస్తుండగుఁడు
బాగలు గిరులపైఁ బడిలేయుచుఁడు.
పండితా. పర్వ ౩౯౪. పా.

వి. .పైకప్పుకొనుగోరు పదముప్రజ.

గీ. కవచముగఁ జేసి యోగవాగములుఫాల,నయన
మును మతిస్ఫుర్యవేదియు నొసంగి.
చెన్న. ౩౨౩

చ. పదముల యోగవాగలును పాణితలంబున
వాగబెత్తమున్, నుదుట విభూతిరేఖయు
మనోజ్ఞకటీతటిఁ గావిచీర అహ ౩. ౫.

ద్వి. ఘనమైన యోగవాగంబులఁ దొడిగి, తన
రంగఁ జికిలిబెత్తముచేతఁబట్టి.
ద్వి. శ. సా. ౨. ౯౨౦ పం. (బ్రౌ. పా.)

యోగవాహము. సం. వి. అ. పుం. (వ్యాక) విసర్జనీయజిహ్వామూలీయోపధ్మానీయానుస్వారీక్య ములధ్వని.

యోగవాహి. సం. వి. న. పుం, ౧. క్షారము. ౨. పాదరసము.

యోగసారము. సం. వి. అ. పుం. అన్నిజబ్బులను గుదిర్చెడిమందు. సర్వరోగహరమగు చింతామణి.

యోగాచారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విజ్ఞానమునకు నిత్యత్వమును బోధించు బౌద్ధమతావలంబి.

యోగాధమనము. సం. వి. అ. న. పెనుసముగల శాకట్టు, వంచనగలకుదువ.

యోగారూఢుఁడు. సం. విశే. అ. అ. అ. నిశ్చలముగ సమాధియందున్నవాఁడు.

యోగాసనము. సం. వి. అ. న. నిశ్చలధ్యానము చేయుటకుఁదగిన యాసనము. (స్వస్తికాసనము మొ.)

యోగి. సం. విశే. (న. సి. న.) ౧. అన్వితుఁడైనవాఁడు. కలిసియున్నవాఁడు. ౨. యోగమభ్యసించువాఁడు, యోగాభ్యాసము కలవాఁడు. వి. న. పుం. ౧. ధ్యాననిష్ఠుఁడు; సన్యాసి. మంత్రశాస్త్రజ్ఞుఁడు; మాంత్రికుఁడు. ౩. యోగమతానుసారి, యోగమతావలంబి. ౪. సంకరజాతివిశేషము. ౫. సారంగము; వారిజశ్రీ. యావకూకము, ఒకానొకయుప్పు. (శ వి.)

యోగించు. సం. స. క్రి. కూర్చు.

గీ. కుష్కములు దల్పలేకున్నచోట సార్ద్రి,
కంబు వినుమడి యోగింపఁగలుగుగుణము.
శేషజకల్పము. ౨౧. పా.

యోగిని. సం వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మాంత్రికురాలు, మంత్రకత్తె. ౨. భక్తురాలు, సన్యాసిని. ౩. శివపరిచారికల లేక దుర్గా పరిచారికలజాతి. ౪. దుర్గ.

యోగీశ్వరి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. మంత్రకత్తెలలో ముఖ్యురాలు; మాంత్రికశ్రేష్ఠురాలు. ౨. దుర్గ.

యోగీశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. యాజ్ఞవల్క్య మహర్షి. ౨. యోగిశ్రేష్ఠుఁడు.

యోగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. విశ్వాసఘాతుకుఁడు. ౨. చారుఁడు. ౩. నైయాయికుఁడు.

యోగేశ్వరి. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గ. ౨. వంధ్యాకర్కటి. *

యోగేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రీకృష్ణుఁడు.

యోగేష్టము. సం. వి. అ. న. సీసకము.

యోగ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. అభ్యాసము. ౨. శాస్త్రాభ్యాసము. (మహాయోగ్యా ధను

శోగ్య; అత్రియోగ్య. కెం. ౩. సూర్యుని భార్య. ౪. గుణనము; హెచ్చువేయుట. ౫. ఎఱ్ఱగన్నేరు, రక్తపువర్ణము. ౬ ౭. భరణీ నక్షత్రము. (శే. ని.)

యోగ్యత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. (న్యాయ) అర్థశక్తి, ఒకపదార్థమునకు మఱియొకపదార్థము కలిపినపుడు బాధలేకపోవుట. "అగ్నినాసించతి" అనుచోట యోగ్యత లేదు.

యోగ్యము సం. విణ. (అ ఆ అ) అర్హమైనది; తగినది, ఇంద్రియగ్రాహ్యము, ఇంద్రియములచేఁ దెలిసికొనఁదగినది. వి అ పుం. ౧ పుష్యనక్షత్రము. న ౧ యానము, వాహనము, బండి. ౨. చందనము, పరిమళద్రవ్యవిశేషము. ౩. రొట్టె; అపూపము ౪. పాలు ౫ యంత్రము న. స్త్రీ బుద్ధి ౨. ఒకానొక గంధద్రవ్యము, భరణీనక్షత్రము (శే ని)

యోగ్యుఁడు. సం. విణ. (అ ఆ. అ) ౧. తగినవాఁడు. అర్హుఁడు. ౨. సుగుణములుకలవాఁడు. ౩ ఒకపనికిఁ దగినవాఁడు. ౪. యోగమునకుం దగినవాఁడు ౫. నిపుణుఁడు, ఉపాయముగలవాఁడు.

యోచించు. సం. అ. క్రి. ఆలోచించు (శ. ర.)

మ. అనివార్యుండు శేషుఁడాహవము సేయం
బూను వాక్యంబులన్, విని యోచించి వినోద
ముల్గమట కావేరిన్ రమేశుండువారిని
వారింపక ..

హం. మా. ౪. ౫౧.

ఇట్లు ప్రయోగమున్నదిగాని యోచశబ్దము సంస్కృతమున కానరాదు.

యోజకుఁడు. సం. విణ. అ. ఆ. అ. యోజనము చేయువాఁడు.

యోజన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సంధానము, కలుపుట. ౨. వ్యాకరణానుసారమైన యన్వయము. ౩. నిర్మించుట, కట్టుట, కూర్చుట. ౪. స్థితి.

క. రాజాయేమని చెప్పుదు, నాజగతీసురుని మొదటి
యణఁకువకును ధా, త్రీజనులు లోయనప్పటి,
యోజన కాశ్చర్యమయ్యె నొకపర్వతమై.

నిరం. ౨. ౧౪. ౨.

ఆలోచన.

గీ. అట్టినన్ను నుజేరిభయంబులేని, పాలుపుత్తెనన్న
దీపువుఁ బోణి చెంత, ననుచు గవుకునఁ బట్టరా
దరయువలయు, యోజనయొనర్చి సేయుట రాజ
నీతి శుక. ౨. ౨౪౯.

యోజనము. సం వి అ. న ౧. కలుపుట, సంధానముచేయుట. ౨ అన్వయించుట, వాక్యార్థమునన్వయించుట. ౩. నాలుగుక్రోసులదూరము; ఆమడ ౪. సంయోగము ౫. పరమాత్మ, పుం. మొదిగొంటువక్క

యోజనగంధ. సం. వి. ఆ స్త్రీ. ౧. కస్తూరి. ౨. వ్యాసుని తల్లియగు సత్యవతి. ౩. సీత.

యోజనగంధిక. సం. వి. = యోజనగంధ.

యోజనపర్ణి. సం వి ఈ. స్త్రీ. మంజిడి; మంజిష్ఠ. ౬

యోజనవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. యోజనపర్ణి.

యోజనీయము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. యోజనము చేయఁదగినది.

యోజయిత. సం. విణ. (ఋ. ఈ. ఋ.) యోజకుఁడు.

యోజించు. సం. స. క్రి. ఆలోచించు.

క. యోజింపుమనుచుఁ జెప్పిన, హాజారమునను
వచ్చియమ్మంత్రివరుం, డేజాడఁ బ్రతుకు కొంత

ర్పెద, రాజాన కని తలఁచుచుపరంబునకుఁ దగక.

రామా. ౨. ౪౪.

అ. క్రి. కూర్చు; యోజనసేయు.

కా ..మారుండు జంతువులకుం బ్రాణాంతకాలంబునం, దోంకారాత్మకమంత్రరాజము చెవిన్ యోజించు నెల్లప్పుడున్.

కాశీ. 3. ౯౫.

యోటకము. సం. వి. అ. పుం నక్షత్రమేలనము, నక్షత్రముల కూడిక.

యోత్రము. సం. వి. అ. న. యోక్త్రము.

యోధనము. సం. వి. అ. న. ౧. యుద్ధము, పోరు. ౨. ఆయుధము.

యోధనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యోధుఁడు, వీరుఁడు, యోద్ధ.

యోధము. సం. వి. అ. పుం. యుద్ధము, కయ్యము.

యోధి. సం. వి. ఇ. పుం. యోధుఁడు, పోటరి, యుద్ధభటుఁడు, సిపాయి, జగడమాడువాఁడు.

యోధుఁడు. సం. వి. అ. పుం. (యుద్ధము చేయువాఁడు) వీరుఁడు, పోటరి, యుద్ధభటుఁడు, సిపాయి.

యోద్ధ. సం. వి. ఋ. పుం. యోధుఁడు, యుద్ధభటుఁడు.

యోని. సం. వి. ఇ. ఈ. పుం. స్త్రీ. ౧. స్త్రీగుహ్యము, ఆఁడుగుఱి. ౨. జన్మస్థానము, ఉత్పత్తిస్థానము. 3. ఆకరము, గని. ౪. గృహము, ఉనికిపట్టు. ౫. కారణము. ౬. పూర్వఫల్గుని నక్షత్రము. ౭. జలము; నీరు. ౮. తామ్రము.

యోనిజము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. యోనినుండి జన్మించినది, జరాయుజము. ౨. అండజము. (వా. చ.)

యోనిముద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. (తంత్ర) దేవపూజాంగమైన ముద్రావిశేషము, అంగుళసన్నివేశవిశేషము. ౨. రతిబంధవిశేషము, మూలబంధము.

యోనిరంజనము. సం. వి. అ. న. ఋతుస్రావము. ముట్టగుట.

యోనిసంకరము. సం. వి. అ. పుం. అశాస్త్రీయమైన పరస్పరజాతి వివాహములచేత వర్ణసంకర మగుట.

యోనిసంబంధము. సం. వి అ. పుం. వివాహసంబంధము, స్త్రీపురుష సంబంధము.

యోష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్త్రీ, ఆఁడుది.

యోషణా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కన్యక, చిన్నపిల్ల.

యోషిత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. యోష.

యోషిత్తు. సం. వి. త్. స్త్రీ. యోష.

యోషిత్ప్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పసుపు.

యౌ

యౌకము. సం. వి. అ. పుం. శ్వాసనిరోధక రోగము, ఊపిరికుట్టు.

యౌక్తికము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. యోగ్యము, తగినది. ౨. యుక్తియుక్తమైనది.

యౌక్తికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాజాయొక్క నర్మసచివుఁడు.

యౌగపద్యము. సం. వి. అ. న. ఏకకాలమందు సంభవించుట.

యౌగికము. సం. విణ. అ. ఈ. అ. యోగ మునకు తగినది. ౨. వ్యుత్పత్తిగలది; వ్యుత్పత్త్యర్థముగలది.

యౌగికరూఢము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. రూఢ్యర్థమందే కాక యౌగికార్థమందుకూడ ప్రయోగముకలది.

యౌగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యోగమతా వలంబి, యోగమతము ననుసరించువాఁడు.

యౌతకము. సం. వి అ న అరణము, పెండ్లి కాలమున వధువున కిచ్చిన ద్రవ్యము.

యౌతవము. సం వి. అ. న. పరిమాణము. కొలత, తూనిక.

యౌతుకము. సం వి. యౌతకము.

యౌధేయుఁడు. సం. వి అ. పుం. యోద్ధ

యౌనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧ యోని సంబంధమైనది ౨. వివాహసంబంధమునఁ గలిగినది. వి. అ. పుం. ౧. యోనిసంబంధమువలన కలిగిన పాపము. న. గర్భాధానము, షోడశ కర్మలలో ప్రథమసంస్కారము. (వై. ని)

యౌనికము. సం. వి. అ. పుం. వాయుభేదము, స్వేదమును హరించునది. (వై. ని)

యౌవతము. సం వి. అ. న. యువతీబృందము. యువతీసమాజము.

యౌవనకంటకము. సం. వి. అ. పుం. న. వ్రణభేదము, యువగండము.

యౌవనము. సం. వి. అ. న ౧. యువభావము, పడుచుతనము. తారుణ్యము (పదునారేండ్లు మొదలు ఏఁబదియేండ్లవఱకుఁ గల ప్రాయము.)

యౌవనలక్షణము. సం. వి. అ. న. లావణ్యము ౨. కుచము. స్తనము.

యౌవనాశ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యువనా శ్వుని పుత్త్రుఁడగు మాంధాత.

యౌవరాజ్యము. సం. వి. అ. న. యువరాజ త్వము. తేక యువరాజారయుక్త్యా పహోదా.

యౌషిణ్యము. సం. వి. అ. న. స్త్రీత్వము. స్త్రీధర్మము.

యౌష్మాకము. సం విణ అ. ఈ. అ. మీసం బంధమైనది మీది. యుష్మదీయము.

యౌష్మాకీనము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. మీసంబంధమైనది మీది యుష్మదీయము.

య్వాగులి. సం వి ఈ. స్త్రీ. మండిక,అన్నము వండితీసిన కల్లు వై. ని

య్వాగుల్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఫుల్లగంటి. (వై. ని.)

ర

ర. ఊథ. ఒకానొక అక్షరము

ర. సం. వి. అ. పుం. ౧ అగ్ని. ౨. కామము, కామాగ్ని. ౩. భయము, నాశము. ౪. వజ్రము. ౫. హస్తము. ౬. ఋతువు. న. ౧. రుధిరము, నెత్తురు. ౨. శిరము, తల. ౩. ధాన్యము. ౪. ఆకాశము. ౫. గ్రుడ్డు, అండము. ౬. కడుపు, కుక్షి. ౭. వస్త్రము. ౮. భయము ఆ. స్త్రీ. ౧. బంగారము. ౨. కాల. ౩. దానము. ౪. నడచుట. విణ. ౧. విరసము, రసహీనమైనది. ౨. తీక్ష్ణము, ఉగ్రమైనది. (దీనికి తెనుఁగున వ్యస్తముగ ప్రయోగము కనఁబడదు.)

ర=రా1. అవ్య. ప్రశంసాదులను తెలుపును.

(కి) ప్రశంసకు.

(వ్యత) నీవు ర సత్పుత్త్రుఁడవు.

(చ) ఆశ్చర్యమునకు.
ఉదా:- అద్దిర, బళిర.

(ట) సంతాపమునకు.
గీ. అతనిరాకఁ దలంపక యధికభీతిఁ
బోవుటయు తెచ్చరది ముందభూలుగు లకట,
మోసపుచ్చెర న న్నని డాసి పోయ,
యలిగి మతిమంతు మెడ బిగ్గ నలిమి చంపె.
కేయూర. ౩. ౪౮.

(ఠ) సంభావనకు.
క. నలకూబరుండు రంభం, గలయుట విని చిన్నఁ
బోవు కలభాషిణిరో, కులు దిరిగిచూచి దీనిం
గలఁచెర యివ్వార్త తాపకరమై యనుచున్.
కళా. ౩ ౪౮.

(ప) వాత్సల్యమునకు.
చ. జననముఁ జెప్పి యేఁ దలంప సత్యమునమ్మర
కుంతిభావణం, బనితనుజత్వజాత కృప
నంబుజ మిత్రుఁడు వల్కె—
భార. శాం. ౧ ౩౭.

(గ) సంతోషమునకు.
ఉ. నీ చెఱఁ బాసి పోయి రజనీచర చక్రి భజింప
ముక్తిపాం, దేచెర యేచెలం దవుల నే నిఁక.
ఆము. ౬. ౪౫.

(జ) కోపమునకు.
గీ. ఎవ్వఁడవు కోరి నీవు నా యొదురఁబాఱు, పంది
నేసితి బాహుదర్పంబు మెఱసి, యెఱుఁగవుర
యూరి నన్ను. పార. ౨. ౫౦.
మ.... నారూపముం దాల్చి వంచన నెవ్వాఁడుర
చేరినాఁ డట దురాశన్ రంభ నంచున్
వాసన్. కళా. ౩. ౨౪౩.

(డ) నిందకు.
ఉ. వంచన రాముఁడేనిఁ గొనివచ్చిన యట్టులు
గాదు కోరి నృ త్తంచర
భా. రా. యు. ౪౧.౪

(ఢ) ప్రార్థనకు.
ఉ. ఏలర యీ చలం బుడిగి యేలర
హంస ౩.౧౬౩

రంకుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ౧. దరిద్రుఁడు, దీనుఁడు. ౨. మందుఁడు, త్వరలేనివాఁడు.

రంకుటి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఒకానొకవృక్షము. (వై. ని)

రంకువు. సం. వి ఉ. పుం. ౧. ఇఱ్ఱి, జింక. (తెల్లనిచంద్రకలును మెత్తనితోలునుగల ఇఱ్ఱి) ౨. నీవృద్భేదము.

రంగఁడు. వి. శ్రీరంగనాథుఁడు. (శ. ర)

రంగజము. సం. వి. అ న. సిందూరము.

రంగజీవకుఁడు. సం. వి. అ పుం. ౧. నటుఁడు, నాట్యజీవి ౨. రంగులువేయువాఁడు, చిత్రకారుఁడు, శిల్పి.

రంగద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. స్ఫటిక (వాచ)

రంగదము. సం. వి. అ. పుం. ౧ వెలిగారము, టంకణము ౨. ఖదిరసారము, కవిరి.

రంగదాయకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కంకుష్ఠము. ౨. ధాన్యభేదము. (వాచ)

రంగపత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నీలీవృక్షము, నీలిమందుచెట్టు.

రంగపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రంగపత్రి.

రంగబీజము. సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి.

రంగభూతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఆశ్వయుజ శుక్లపూర్ణిమ.

రంగభూమి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. నాటకరంగస్థలము, నాటకశాల. ౨. యుద్ధస్థానము, సాముచేయుబయలు.

రంగమల్లి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. నీలి. (ఆ. ని.)

రంగమాత. సం. వి. ఋ. స్త్రీ. ౧. లక్క, ఎఱ్ఱరంగు. ౨. కుట్టిని, కార్యకర్త్రి.

రంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రంగు, వర్ణము. ౨. నాటకరంగము, నాటకమాడెడిచోటు. ౩. స్థలము, ప్రదేశము. ౪. దర్పము, గర్వము. ౫. యుద్ధరంగము, కయ్యపుసేల. ౬. నృత్యము ౮ (శిక్ష) అచ్చున అనునాసికముగాఁ బలుకుట. ౯. ఖదిరసారము. ౧౦. వెలిగారము (వా. చ) పుం. సు. ౧. తగరము. ౨. శ్రీరంగపట్టణము.

రంగము. వి. సోద (శ. ర.)

రంగ (గా) రి. వి. (రంగు+అరి౩.) రంగులు కేవి జీవించు ఒకానొకజాతి. (శ. ర.)

రంగరించు=రంగలించు.

ఆ. పిడికబూడిదయును వెంపొందుకలబంద, రసము నాముదమును రంగరించి, తలకు వంట నిలుచుఁ దఱుచైనవెక్కులు, మగఁడు బొన్నకాయ మరునఁ గూర్చు. (చి. కి. చి. ని)

రంగలరు. అ. క్రి. (రంగు+అలరు) శోభిల్లు, ఒప్పు.

వ. హరిద్రాచూర్ణమువర్ణరజోవర్ణ వికీర్ణార్ణవర్ణ పయోరుహపరాగరంజితార్ణోనిషిక్తంబులైన చలువ నిగనిగని జిలుగుపావడలు హేమాంబరమ్ముల కెంగున రంగలర...

ఇందు. ౩.౫౯.

రంగలాసిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పల్లవాదిరి, శేఫాలిక.

రంగలించు=రంగరించు. స. క్రి. (దే. రంగళిను) ద్రవ ద్రవ్యమునందు మఱియొక వస్తువునుచేర్చి త్రిప్పి కలయబెదకు; కలయఁగలుపు.

వ. రంగుమీఱుచుఁ గూలరంగరంగక్కుడుంగంబు లంతరంగంబునను వేడుక రంగలింప మరాళమందయానాధవళవర్ణపరిపూరితంబై.

చంద్రి ౪. ౩౯.

రంగవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ముగ్గు, శ్వేతచూర్ణాదికముతో లతాద్యాకారముగా రచింపఁబడు చిత్రము.

రంగశాల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నృత్యశాల, నాటకశాల.

రఙ్గాజీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రంగజీవకుఁడు

రంగాయించు. స. క్రి. (√రంగు.) రంగుచేయు (శ. ర.)

రంగారి. సం. వి. ఇ. పుం. కరవీరము. గన్నేరు చెట్టు

రంగారు. అ. క్రి. (రంగు+ఆరు) ౧. ప్రశస్తమైన వన్నెగలుగు.

సీ. రవలపావడదాని రంగారుబంగారు తమ్మలఁ గేరుహస్తములదాని దశా. ౨. ౧౦.

గీ. పాలుచురంగారు బంగారుపాదలవెడఁగు.

దశా. ౧. ౨౦౩.

వ. రంగారుబంగారుబొమ్మల ప్రతిబింబంబులకు

ఉ. రా. ౧. ౧౩౯.

౨. ప్రకాశించు, ఒప్పు.

సీ. బంగారుద్రాఁక చెఱంగుల రంగారుపట్టు దుప్పటి కటిఁగట్టువాని. ఘటికా. ౨. ౧౪౪.

సీ. బంగారువలువున రంగారుకటిమీఁదఁ జక్కఁగా నొక్కహస్తంబు చాచి.

కళా. ౮. ౧౪౯.

౩. విలాసయుక్తమగు.

ద్వి. రంగారఁగా బొంగరా లాడు చవుడు, సంగడీంద్రసుతోడి చరియించుచుండ.

ద్వి. శ. పా. ౧. ౪౯౦.

రంగావతారకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నటుఁడు, నాటకీఁడు.

రంగావతారి. సం. వి. ఇ. పుం. రంగావతారకుఁడు.

రంగి. సం. విశే. ఇ. ఈ. ఇ. రంగిణి. స్త్రీ రూ. ౧. రంగువేయువాఁడు. ౨. అనురాగముగలవాఁడు.

౩. నాటకరంగమున నాడువాఁడు.

రంగిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. శతమూలి, పిల్లితీఁగెర. కై

౨. కైవర్తిక, కుంకుమపుష్ప కై

రంగిల్లు. అ. క్రి. (√రంగు) రంజిల్లు, ప్రకాశించు.

సీ. క్రొవ్విరిదిండువవ్వ నవ్వారెడు కాంతి రంగిల్లి పికిరుచుల్ దొంగలింప. కు. సం. ౫. ౫౨౦

రంగు. వి. (సం. రంగ, క. రంగు. హిం. రంగ్) ౧. సొంపు.

గీ. ఒదవెఁ గడు రంగు రక్తియు మదనమీఱ, కదనజయభద్రకామాళీకలకలాను, కరణచణ కోకిలకలాపకంఠకలిత, కాకలీకలందును బలాకకలికలందు.

చం. రా. ౨. ౮.

ఉ. రంగగు నీనిజాకృతికిఁ గేలుఁగొంగ నిజంబు వట్ట్రుమా, యంగననిన్నుఁ గన్గొనినయంత ననంగుఁడు పండడించెడిన్.

భాగ. ౫. ౨౦

శా. ఆయారమ్ములఁ బొల్చు కొమ్మల వెదం గాపల్లవశ్రేణిరం, గాయాతావుల మించు పూఁబొదులు లాపే యున్న గోకక్యమే.

వసు. ౧. ౧౩౦.

౨. రంజనము, రాగ.

సీ. రంజన మగు రాగ రంగు రతి మన.

అం. భా. ౨. ౨౦౮.

౩. శుక్లాదివర్ణము.

శా. .అప్పట్టునన్, బుట్టుంగెంపున వింపునీరుఁ రవిపెంపుం బెంపి దట్టంపుకెం, బట్టుంబుట్టమురంగు వింగిరము కాపాడించు దివ్యప్రభా, ధట్టంబౌక్కటి పుట్టెఁ గట్టెదుర సంధ్యా లక్ష్మికిన్ జొట్టమై.

వసు. ౪. ౫౫.

ఉ. వింగడమైన యుక్కవనవీథిఁ గనుంగొని నీడనున్న పున్, రంగుటరంగుపచ్చల యరంగయిపో వెలిదమ్మి బావికిన్, వెంగట నల్ల పిల్లి తులసీవనసీమ శుభాంగి నొక్కచా, లం గురువిందకందళదళప్రతిమాంఘ్రికశో దరాధరన్.

ఆము. ౫. ౪.

౪. ఒప్పు, శోభ.

మ. అనుదుం గెంపు మెఱుంగుకన్నుఁగవచాయన్ జేవురింపం గనుం, గొని యుక్కించుక జాఱు పయ్యెదచెఱుంగున్ రంగుగాఁ జేర్చి కొ, ప్పును జక్కన్ సవరించి.

విప్ర. ౨. ౭౨.

క. ఆ మెడ యానద యాజడ, యామేని మెఱుంగు రంగు లలివిరియ పాగడన్.

శుక. ౧. ౨౩.

ఉ. రాక్షసరాజ్యలక్ష్మి యన రంగువహించిన యప్పురీరాజ ప, శ్రేష్ఠుల విట్లు పెండ్లియయి.

ఉ. రా. ౨. ౨౮౩.

౬. కాంతి.

సీ. దొరమించు మైరంగుతో క్రొమ్మెఱుంగు.

నీలా. ౧. ౫౬.

సీ. కడవక్షురకోరుకు బంగరుకోటకెంజాయ సంజ కెంజిగిరంగు నవదరింప. దశా. ౧. ౨౭౨.

సీ. తరుణాంగకిచ్చానుదంతభుసరకట్టు లింగి
చీకభువింతరంగు లీన.
మనుచ. ౧. ౫.

౫. విధము, రీతి.

క. సంగీతవిద్య కెలమిన్, సంగడి సాహిత్యవిద్య
సరిగా రెండున్, మంగళపతి కలిగిన యా,
రంగువచింపంగఁ దరమె లావణ్యనిధీ.
విల్ల. ౧. ౧౨౦.

వ. ఒక్కకేప బొంగరంబురంగున బిఱబిఱం దిరు
గుచు. కువల. ౪. ౯౨.

విశే. ౧ శ్రేష్ఠమైనది.

క. గంగాసాల గ్రామము, లంగలుగు విశేషతీర్థ
లక్షణములు నా, కుం గలపి తింక నిలలో,
రంగగు ప్రతిమెద్ది పలుకు రాజీవాక్షా
శేష. 3 ౧౪౨

సీ రంగుబంగరువు మెఱుంగుటరంగులు
నీలా ౧. ౨౩.

రగడ. రంగుగఁదనప్పు నారంగముల సంగములఁ,
బింగళితఁ జెంచె మదభృంగములతుంగములు.
రాఘవ. ౨ ౬.

౨. ఇంపైనది, మనోహరమైనది.

వ రంగగురక్తు లెసంగ విభినయించుచు .
ఉ రా. ౫ ౨౪౭.

3. రంగుకలది.

క. వంగము పదింటి కొక్కటి, యంగజహరు
వీర్యమిచ్చి హరితాళము న, ట్లుం గలయఁజేసి
మారిన, రంగయి భస్మంబు తొగరాజీ
వనంచున్. (చి కి. చి ని)

జః రంగరి, రంగలరు, రంగాయించు, రంగారు,
రంగిల్లు, రంగుపాణి.

రంగుపాణి. విశే. (√రంగు) ఎఱుపురంగుచేసి
నది. (క. ర) వి. రంగుపని. (చి. ని)

రంగేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. శ్రీరంగనాయ
కుఁడు.

వ. శ్రీరంగంబునకు రంగేశు సేవింపఁ దోడుకొని
పోయి .
ఆము. ౬. ౪౦.

రంగోష్ఠాలుకము. సం. వి. అ. న. స్వస్తికముకి
(త్రి ని)

రంగోపజీవి. సం. వి. న్. పుం. రంగజీవుఁడు.

రంఘస్సు. సం వి. స్. స్త్రీ. వేగము, వడి,
రంహస్సు, త్వర.
రంచె వి చేనుఁగుమీఁది అంబారి.

వ రంచెలుడించి కదళికాకుధ కంఠరజ్జుఘంటిక
వ్రచ్చి తోత్త్రాంకుశహస్తులై సాహిణంబు
లకుఁ దెచ్చి గంధసింధురంబుల నాలానంబుల
బంధించు మావుతుల యితరేతరాలాపంబులు
వరాహ. ౪. ౧౨౦.

రంజకము. వి. తుపాకి చెవినికాల్చుటకు పెట్టెడు
మందు.

వ. .వీరంగులు చుట్టుకొనుహారువున సరవత్తుల
వేగమున రంజకంబుదినునున నురటిదిప్పినట్లు
ప్రబంధ. ౪౮౭.

సీ. బాదుషాఁగను బరఁగుఁదుపాకిలోపలను
జానకిత్రాఁడునిలుపుతావు, చుఱుకైనమందు
పేర్వరఁగు రంజక మన. ఆం. భా. ౨.౨౧౨

రంజకము. సం. విశే. అ. అ. అ.
౧. రంగుచేయునది. ౨. కామమును పెంచునది,
కామోద్రేకము గలిగించునది. 3. సంతోషపఱ
చునది, ఆనందింపఁజేయునది.

వి. అ. న ౧. హింగులము, ఇంగిలీకము.
౨ ఒకఓషధి, కాంపిల్లము, రోచనికి 3. ఏరం
డము, ఆముదపుచెట్టు (రం. ని)

రంజకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. రంగులు వేయు వాఁడు, చిత్రకారుఁడు.

రంజేణ=రంఝేణి. వి. గాదెవంటికాగు. (శ. ర.)

రంజేణి=రంఝేణ.

గీ గాదెపోలికనుండెడి కాఁగుపేరు, రంఝేణి యనంగ వెలయు

ఆం. భా. 3. 3౫.

రంజన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రంజనము. (శే వి)

రంజనము. సం. విణ (అ. ఈ. అ) ౧. రంగు వేయునది. ౨ ఆనందపఱుచునది, సంతోషపెట్టునది. 3 కామాది వికారము నుద్రేకింపఁజేయునది

వి. అ. న ౧ రంగువేయుట ౨. రంగు, చాయ 3 సంతోషము, ఉల్లాసము. ౪ ఆనందపఱుచుట, ఆనందము గలిగించుట ౫. రక్తచందనము, ఎఱ్ఱచందనము ౬. ముంజగడ్డి, తృణవిశేషము. ౭. హింగులము, ఇంగిలీకము. ౮. కట్టులము, చెకు ?

రంజని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. నీలివృక్షము. నీలిమందుచెట్టు. ౨. పసుపు. 3. మంజిష్ఠ, మంజిటి. ౪. గుండారోచనిక, కంపిల్లము ? ౬. మణిశిల, మనశ్శిల (శే. వి)

రంజసానువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. మేఘము, ౨. ధర్మము. (శే వి)

రంజితము. సం విణ. అ. ఆ. అ. ౧. రంగు వేయఁబడినది, వర్ణము వేయఁబడినది. ౨.సంతోషపఱుపఁబడినది, ఉల్లాసపఱుపఁబడినది.

రంజిల్లు. అ. క్రి. ఎఱ్ఱనగు.

మ. వలిఁ గేల్ దమ్ములచాయఁ గెంపులబలెన్ రంజిల్ల నమ్ముత్తియం,బులు రాపాడుచు దోయిలింపుచును మోముంజందురున్ నవ్వు
వెన్నెల లల్లల్లన పోఁకగాను మిగుల
న్నిక్కంగ జొక్కమ్మడిన్, దలఁద్రా
లొప్పె నెలంత రాచెలువున్ దార్కొన్న
కోర్కెన్ దగన్. యయా. ౪. ౧౧౧.

రంజిల్లు. (లు) సం. అ. క్రి. ౧. అనురాగము పొందు. (శ ర)

౨. ఒప్పు, ప్రకాశించు

చ. సలలితచర్య భర్తృపదసారసభక్తి చేతా ర్ద్ర యార్య రంజిలు నలసీనయార్యపతినీతమ శీత మయూఖ కీర్తియై.

కళాం పీఠి ౧. ౬3.

సీ. మెఱుఁగంచు కమ్మలు దొరయవం చటు డించి మణుల రంజిల్లు కమ్మలు ధరించి.

హంస. ౧ ౨౧౪.

వ హృదయకంజమ్మున రంజిల్లు నమందానురాగరసమకరందమ్మున మనుచు. ౨. ౭౪.

3. సంతోషించు.

ఉ. ముచ్చటలుం బ్రసంగములు ముఖ్యటిరాజుల చర్యలుం గథల్, చెచ్చెర నానతి మ్మనినఁ జిత్తము రంజిల నాతఁ డత్తఱిన్.

హంస. ౧. 33. హంస. ౧. ౫౧.

రండ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నింద్యయగు స్త్రీ, దుర్మార్గురాలు.

సీ. ఏఱంత బోధించెనే నిన్ను జోతల్లి కాన పాదుం దసంగతుల మెలఁగ, ఏరండ భ్రమయించెనే నినుఁ దల్లిధర్మంబు మోక్షం బబద్ధంబు లనుచు. ప్రబోధ. 3. 3.

౨. విధవ, భర్తృహీన.

శ్లో॥ రండా. పీనపయోధరా:... .శోగాఢ మాలింగితా:

సం. ప్రబోధ, 3. ౧౯.

3. మూషకపర్ణి, ఎలుకచెవిచెట్టు.

రండకము. సం. వి. అ. పుం. గొడ్డుచెట్టు, కాపు లేనిచెట్టు వ. వ్యసంబంధార్థకాన్వయము అంతః కరణము.

రండుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వికలాంగు డైనవాఁడు, అంగచ్ఛేదముచేయఁబడినవాఁడు. ౨. ధూర్తుఁడు, మోసగాఁడు.

రంత. సం. విణ. (ఋ. త్రి. ఋ) రమించువాఁడు, క్రీడించువాఁడు.

రంతిదేవము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కము,కుక్క.

రంతిదేవుఁడు. సం. వి. పుం ౧ భరతునితర్వాత వాఁడవపురుషుఁడగు చంద్రవంశపురాజు ౨. విష్ణువు.

రంతు=అంతు. వి. (సం. రతిః) ౧. క్రీడ, ఆట. మ త్తకోకిల. రంతుసేయుచు వాతఘాతకరాళ భంగురభంగదుస్తాంతసంతత సాగరోదక తల్ప మెుంది వసించు బ్రహ్మంతవానిని బొడ్డుఁదమ్మిని వాఁచి కాచిన పేర్పరిక్. భాగ. ౭. 3౭౮.

ఉ. అప్పుడు భారసాఁచి తనయర్మిలివిందులు వచ్చి రంచు నవ్వొప్పుఁగఁ జేయత్లిదెన కొ త్తిలి కృష్ణుఁడు రంతుసేయుచు, నెప్పటి వచ్చి చెప్పుడుచును. భాగ. ౧౦. పూ. 30౭

౨. రతి, కామకేళి.

గీ. దాయవనవీధి శీతాంశుధరునిరంతు, కౌరి గోపాలకామినీ చార్యకేళి, కామరసభావ ములు మించి కానఁబడఁగ, దీర్చి యిడుపుల యందుఁ జిత్రించినారు. సైమ. ౪. ౧౫౧.

3. ఒప్పిదము.

సీ. చూపుచున్నది జోగిణీపంతుగంతుగా రంభ నాట్యగృహాంతరంబునందు. కవిదా. 3. ౮౮.

౪. కలకలము, అలబలము; శబ్దము, సద్దు.

ఆ ..పురములోన ఘనముగా రంతయ్యె, నారె కులను దివియ లందుకొనుచు, గల్ల బుట్టె ననుచు నెల్లదిక్కుల జాడ,లరయఁబోచ్చి రతి విహస్తులగుచు.

ద్వా. ౧౦. ౧౭౫.

క.. రంతుసేయని విద్యుద్వ్రాతంబుఁ జూచి లాఁతుల, మాతరవాయినగ మాటలాడుం డనుచున్.

ఆము. 3. ౪.

౫. మనవి, విన్నపము.

ఉ. అంతటఁ బ్రొద్దుగ్రుంకుటయు నాళకకంబు గి జేంద్ర రోహిణీ, కాంతునిఁగొల్చుచూచు టకుఁగాఁ దొడిగెచ్చితఁ జూడుమంచు ని,శ్చింతతఁ జేరి దంతికి శశిప్రతిబింబముఁ జూప వెుక్కుచో,రంతులు చి త్తగింపు మపరాధము సైపు మటంచు వేడుచున్.

వా. పంచ. 3. ౧౧౭.

౬. సింహనాదము, పెద్దమ్రోఁత. (అంజనేయ స్వామి.)

పీ. రంతుమాపినపట్ల పంతుమోపినయట్ల గుహలు ప్రతిధ్వనుల్ గ్రుమ్మరింప. రామా. ౭. ౮౮.

పీ రట్టు రట్టడి రవ్వ రద్ది రద్దుప్పత రంతుగోవారు గోరపన కెలయు, నాధుకోమణసమాఖ్య

ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

౭. కలహము, వాక్కలహము, రచ్చ.

శా ..తీ, పార స్నేఁ జననీమియు న్నగిడి నీ నా రామియుం దెల్ల యేఁ,లా రంతుల్ పలు పల్కు లంత్యకుల రేలా చింత లేలా నగర్.

ఆము. ౭. ౪౧.

౮. మిడిసిపాటు?

మానిసివృత్తము. అంతమదింపకుసే యని పల్కిన నంత మదింపకుసేయుచున్, గంతు లడంచెద

కొమ్మని పల్కిన గంతులిడం జెడ కొమ్మయుచున్
రంతులజేసి ఫలంబువిపల్కిన రంతులజేసి
ఫలంబుచున్. కళా. 3. ౧౭౫.

జ. రంతుకర్త్రి, రంతుకాఁడు.

రంతుకర్త్రి. విణ. (రంతు+కర్త్రి) క్రీడాపరురాలు.

సీ. బవనీల జవనికపాటల నిల్లాంధ్రరమణిఁ ద్రుళ్లా
డించు రంతుకర్త్రి: క్రీడా. ౧౨౭.

రంతుకాఁడు. విణ. (రంతు+కాఁడు) క్రీడా
పరుఁడు.

వ. అతండు నిర్జితుండగుట మనకుఁ గీర్తికరంబగు నిన
యారంతుకాంద్ర కఱవులు విని యక్కవార
నం దానును. హరి. ఉ. 3. ౨౨౭.

(ఇట ద్యూతక్రీడాపరాయణులని భావము)

రంతువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. మార్గము, దారి
౨. నది, ఏఱు.

రంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. పాకము, వంట
వండుట.

రంధి. వి. ఏకచిత్తత, తత్పరత. (ఇది బహుళవంటిది)

గీ. పదిఁడియందెలు గల్లనఁ బాతిపాతి, మెచ్చ
నద్దేవి పనిసేయనొచ్చెవనక, ఘటిక ద్రింగిన
సిద్ధునియటుల నుండు, వినజపరిపంథి యతని
కేదేటి రంధి. పార్వ. ౨. ౧౫౩.

రంధితము. సం. విణ. అ. ఆ. అ. ౧. పాకము
చేయఁబడినది, వండఁబడినది.

రంధ్ర. కంటము. సం. వి. అ. పుం. బర్బురవి శే
షము, జలబర్బురము. ‡ (వా. చ.)

రంధ్రబభ్రువు. సం. వి. ఉ. పుం. ఉందురము,
ఎలుక.

రంధ్రము. సం. వి. అ. న. ౧. బెజ్జము, కన్నము
ద్వారము. ౨. నింద, దూఱు, 3. తప్పు, అవ
రాధము. ౪. (జ్యోతి) జ్యోతిష్యాది సంఖ్యాత
సంకేతపదము.

రంధ్రవంశము. సం. వి. అ. పుం. కీచకము,
బొంగువెదురు. ‡

రంధ్రాగతము. సం. వి. అ. న. గుఱ్ఱములకు
రోగభేదము, గుఱ్ఱముల కంఠరోగము. (అ. ని)

రంధ్రాన్వేషి. సం. విణ. (న. ఈ. న) రంధ్ర
ములు వెదకువాఁడు, లోపములు కనిపట్టువాఁడు

రంధ్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సంకరజాతివాఁడు
(శ. ని.)

రంపు. వి. రాయిడి, ఒరపిడి.

చ. రతిపతి యంపఱంపముల రంపునఁ గంపము
నొంది సేను మున్, రతికయి వచ్చి మచ్చిక
లొనర్చినఁ జెచ్చెరనొందసేరకే, బుకుదివ
సంబుద ప్పెఁ గదకేఁగు మ టంటివి.

అహల్యా. 3. ౪౫.

సీ..... .. రాయిడి రారాపురంపునంగ, నమ
మర్దనం బొప్పు ఆం. భా. ౨. ౨౨౩.

రంపె. (పియ) వి. ౧. మాదిఁగవాఁడు తోలుకో
సెడి సాధనవిశేషము. (శ. ర.) ౨. కాటాకులు
మట్టగించికోసెడు సాధనవిశేషము. (ర. ర.)

రంపె. (పియ) వి. దారుణకృత్యము. (చూ. రంపె
లాఁడి) జ. రంపెలగొట్టు, రంపెలాఁడి.

రంపెలగొట్టు. విణ. (రంపెలు2+గొట్టు2)
దారుణకృత్యములుగలవాఁడు, దారుణకృత్య
ములుగలది.

ఉ..... ...విరాళిగాకయే, రంపెలగొట్టుగాక
బలురాయిడి కర్తియగాక యుప్పుడున్,
సొఁపాకయుంతలేని యుదజాదర కర్తియగాక
యుంతయున్.

ధనాభి. ౨. ౬౦.

రంపెలాడి. విశే. (రంపె౨+ఆడి) దారుణ కృత్యములు గలది. (ఆఁడుది.)

సీ. చించివైచుచో కాని చీరలిచ్చినఁ గటీరమునఁ గైసేయ దా రంపెలాడి.

శేం. పంచ. ౩. ౧౭౩.

(శ. ర. పాలింపులాఁడి ముద్రి. పా)

రంబారూళ్లు. వి. బ. ఇక్కట్టులు.

ద్వి. మమ్మునిందాఁకరంబారూళ్లుసేసి, లెమ్మన్న లేవక లీలనాశింక, నతనితోఁడిదలోకమని కూడునీళ్లు, మతిఁదలంపక నేలమైశయనించు

ద్వి. పరమ. ౪. ౩౧౧. (చి ని పా రంచారాముళ్లు వా)

రంభ. సం. వి. ఆ స్త్రీ. ౧. కదళీవృక్షము, అరటిచెట్టు. ౨. గౌరి. ౩. ఇంద్రసభలోమిగుల సౌందర్యవతియని ప్రసిద్ధికెక్కినదియు నలకూబరుని భార్యయు నగు నప్సరస్త్రీ. ౪ లంజె, వేశ్య. ౫. ధ్వని, పసులయార్పు. ౬. ఆవులయఱపు. ౭. ఒకజాతి వెదురు ౮. ఉత్తరదిక్కు. (వా. చ.) ౯. కొలత్రాడు. (శే. వి.)

రంభచెక్కుళ్లు. మి. వి. బ. ఒకవిధమైన ధాన్యవిశేషము.

వ...పసపుముద్దలు మంచివిరులు రంభచెక్కుళ్లు చిలుకముక్కులు.

ప్రబంధ. ౧౧౨.

రంభము. సం. వి. అ: పుం. ౧. ధ్వని, పసుల యార్పు మొదలైనవి. ౨. దండము, కఱ్ఱ. ౩. వెదురు. ౪. దుమ్ము.

రంభాతృతీయ. సం. వి. ఆ స్త్రీ. మార్గశీర్ష శుక్ల తృతీయ, ఆనాఁడుచేయు వ్రతము

రంహస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. వడి, వేగము.

రకము. వి. (హిం. రకం) ౧. సౌందర్యము.

చ. జిలిబిలి సొక్కులాప్పుచు ఖచిక్కున నుక్కునఁ బక్వదాడిమీ, ఫలయుగళంబు నొక్కనొకచాల శుకంబురకంబుఁజూచినా, బలిమి నదల్చుచున్ విరులబంతి సెలంతుకదాని నేసె.

కృ. శకుం. ౨. ౩౩.

సీ. ఉపధానికరస్థితోత్తమాంగోత్తుంగముకుట రత్నప్రభల్ రకముఁజూపః

ఘటికా. ౧. ౭౧.

మ. చైత్రుండొం, దు రజస్సత్త్వతమోగుణో న్నతు లనం దోఁచెం జిగుళ్లంజిగుళ్ల రకం బయ్యెడు క్రొవ్విరుల్ విరులపట్లన్ ద్రావాలు భృంగంబులున్.

చం. రా. ౬. ౪., శుక ౨. ౨౪౧.

౨. శ్రేష్ఠత.

వ. వావిలి యిందుగు మొదలగు తరుల పలువు పొదల రొదలఁ బొదలు రకముగల మొకము లదరు జాద లరసి ఉత్తమదిక్స్థలంబులఁ దెర వెత్తించి వలలు పాత్తించి

ఇందు. ౨. ౬౦.

౩. విధము.

గీ. అచటికోటలు పేటలు వలరుఁదోఁట, లచటి చిన్నెలు వన్నెలు నమఁగుఁ గన్నె, లచటి శుకములు పికములు నళుల రకము, లేమనఁగ వచ్చు నగవచ్చు నెంతు మనిన.

ల. వి. ౩. ౪౦.

౪. రంగు, రంజనము.

సీ. రంజన మగు రాణ రహి రంగు రక మన ..

ఆం. భా. ౨. ౨౭౬.

విశే. ౧. సుందరము.

చ. కలువలసేలు చూపులురకం బగు మా చెలి మోముముంగలన్, విలువఁగలేక వెల్ల నయి

ఇందు. ౩౭౪.

ఉ....త్రిశిఖగతిన్, రక్తమా జాతధుమిం గమంగొని... దశా. ౪. ౧౯.

క. మకరములనులోఁ బెట్టుక, రకముగవరకాలులను ధరం బదవైచెన్, నకిలంఘిక లనిరెుంతయు, ప్రకటించెం గామకులు రవంబుల దిశలన్.

విల్హ. ౨. ౧౧౩.

సీ. రవణము చొక్కము రకము చొక్కటము .

గీ. చొక్కటించిన వెలయు మంజులసమాఖ్య.

ఆం. భా 3. ౧౪.

౨. శ్రేష్ఠము.

సీ. నవచకోరకములు నయనముల్ కోరకములు దంతములు రకము పురికేణి.

ప్రబంధ. 304.

సీ. రకపుదంతపుహజారంబునకును బచ్చతోరణంబులు లసద్యుతుల నింప.

ఉ. హరిశ్చ. ౧. 3౯.

రక్కసి. వి. (సం. రక్షస్) ౧. రాక్షసుఁడు, రాక్షసి.

సీ. పసిడిండి మెకపురక్కసితోలు మొలఁజుట్టి.

నీలా. ౧. ౧3.

క. రక్కసి మగువలయాలువు, మొక్కపరచి దీవ... పారి. ౧. ౫౦.

ద్వి. పలుగాకిగాక యీపాప మెందైనఁ, గలదమ్మ రెుంత రక్కసి యనువారు.

ద్వి. శ. సా. 3. ౧౭౫. పం.

౨. నైరృతుఁడు.

గీ. ... పొలమునుండి రక్కసి రాతిరిదిరుగుమేటి, యనఁగ నైరృతి దగు .

ఆం. భా. ౧. ౫౦.

జ: రక్కసిగొంగ, రక్కసిదాయ, రక్కసిఱేఁడు, రక్కసులగొంగ.

రక్కసిగొంగ. వి. (రక్కసి+గొంగ) దైత్యారి, విష్ణువు.

ఉ. రక్కసి గొంగ పైఁగదుఁ దిరంబుగ నిల్చిన డెంద మింకఁ దాఁ దక్కరి తొక్కనిం గవ యేట తెన్నుఁ జేఁగోయరె ..

నీలా. ౨. ౧౧౫.

రక్కసిదాయ. వి. (రక్కసి+దాయ) దైత్యారి, విష్ణువు.

రగడ. రామ తెలుపె నీ రక్కసిదాయవు, నీమ్మపలన్నియు నిజ మని దాయకు.

చమ ౧. ౧౦౪.

రక్కసియ(సె). వి. (సం. రక్షః) రక్కసి.

సీ. కదలక పెన్నిధి గాచు దయ్యంబులు రచ్చరావుల బొమ్మరక్కసియలు.

కవిక. ౪. ౧౧౦.

(ముద్రి. పా. రక్కసీలు అని రక్కసీఁడు అని గ్రహించిన శ. ర. పా.)

గీ. ఒల్లఁ బొమ్మన్నఁబోద తా పల్లవములు, సేపనది రక్కసియ యాటయొగ్గ ..

ఆము. ౫. ౫౧.

రక్కసిఱేఁడు. వి. (రక్కసి+ఱేఁడు) రాక్షసరాజు.

క. వినుమా దేవర రావణుఁ, డను రక్కసిఱేఁడు చెనఁటియై నీ పాలితిం, గొనిపోవఁగ వానిం బై, కొని యని రెుుఱింప నిట్టిగొడవలు సెందెన్. అచ్చరా. ౫౮. ౧౧౧.

రక్కసుఁడు. వి. (సం. రాక్షసః) ౧. రాక్షసుఁడు.

ఉ. ఉక్కఱి యిట్లు మధ్యమ మహోగ్రశరంబులచేత శౌర్య శా, రక్కసులెల్లవారలవ పరాఙ్ముఖు లైన...

భార. అర. ౪. ౧౨.

ఉ. ...వై, వ్యాజగతిన్ మహార్ణవమునం దొలఁ
గుక్కల దొంగ రక్కసునిన్, వాలికవంక
వాఁడిగతిన్ వచ్చి వెస నిగ్గమూలిఁ దమ్మిపూ,
చూలికిఁ దెచ్చి యిచ్చె త్రిదశుల్ గొనియాడ
మురాసురాంతకా.

పారి. ౩. ౨౮.

గీ. . రక్కసుతో దైన్యవిరహితముగ, ధర్మ
మెఱిఁగింప మూర్తి నాతండు వలికె.

ఆము. ౬. ౨౪.

ఉ. కావున క్రమ్మఱ రక్కసునిఁ గ్రక్కున
నొక్కట మక్కడంచి .

దశా. ౧. ౨౪౭.

౨. నైరృతుఁడు.

మ. మలనాదగ్గిజముందు రక్కసుఁడు నీర్రత్త
తాల్పురాగాడ్పుజక్కుల కొండ్లున్యాసదారి
తాలుపుమ బల్కుంబోటి గేస్తుండుఁబుల్గుల
రాడాల్ దొరయు న్మోద ల్గలుగు వేల్పు
ల్గాల్వ న వ్వెండిగుబ్బలిపైనుండి జగంబు
లెలు బలు వేల్పు గట్టు విల్గాలుపా.

నీలా. ౨. ౧౧౭.

రక్కసులగొంగ. వి. (రక్కసులు + గొంగ). రక్కసిగొంగ. (శ. ర)

రక్కాముకోళ్లు. వి. ఆరణ్య జంతువిశేషము.

గీ. అమరికలఁగల్గి సంకటి తమిఁదరొట్టు, పేట
పొట్టకెన మినుపపిండి మెఱిక, లాడికముగ
బొక్కఁదగదీరఁ బడినకోళ్లఁ, గఱచి కాటుల
గాల్చు రక్కాముకోళ్లు. ప్రబంధ ౧౩౨.

రక్కెస, వి. (సం. రాక్షసః) ౧. రక్కసి.

క. రక్కసఁ దాను మెక్కుడు, రక్కసయై
కృష్ణుఁడిట్లు క్రౌర్యావేశం, బక్కజముగఁ
బ్రచురింపఁగ, న క్కుటిలామరియుఁ గౌదవె
వోయననుచుదునిన్,

హరి. పూ. ౫. ౧౫౧.

క. ఏతెంచు పాండుపుత్రుని, కెఱవముననుండి పోరి
కిన్ మలసెదున,వ్యాకూలతనుని గవిసం,
జాతస్మరణముల రక్కెసలు కమలోచన్.

జై. భా. ౫. ౧౩౪.

౨. గయ్యాళి, ధూర్త స్త్రీ.

సీ. యువతిసేవిన యపూర్వోపచారమునకు నెన
మిన్నుముట్టియుమ్మసలిపెట్టి, యిచ్చ వచ్చెర
వంది ముచ్చటైనను బెంగటీని రక్కెస దను
దాన వచ్చినను విట్లు కాఁగిలించినది నేఁ డిం
దుకుఁ గారణం బేమేని గలుగవలయు.

వేం. పంచ. ౩. ౨౦౨.

౩. వృతువిశేషము. (శ. ర)

విణ. ౧. అయుక్తము.

ఉ. రక్కెసమాట లాడెదరు రాజును దమ్ములు
వానిలోన నీ, వొక్కటివైనఁ గాదనక
యూరకొను చుండుట యంతకంటె మేలు

భార. ఉద్యో. ౩. ౭. ౪

క. అలంబులోన రక్కెస, మేలంబులుగలవె .

ఉ. హరి. ౬. ౫౪. రాజ. చ. ౩. ౪౭.

౨. దుస్సహము.

ఉ. సెట్టన యిట్టియల్క మదినిల్పితి రక్కెస
తాల్మిఁజిచ్చొడిం, గట్టినయట్లు పెద్దయును
గాలము దీవికి నాఱుపెన్నఁడుం, బుట్టదు
దుష్టనిగ్రహము పూని జగంబులుగాచు
నట్టి తోఁ,బుట్టువునీవుఁ దేజమునఁబొల్చిన
భర్తలుఁ గల్గ నచ్యుతా.

భా. ఉద్యో. ౩. ౧౧౭.

రక్కొను. రక్కొను. అ. క్రి. ౧. కలుగు,
జనించు.

సీ. కర్పూరంపుఁ బలుకులు గలగల రాలుట క్రొత్త
చిట్టములు రక్కొనుట తెలుపు.

శకు. ౪. ౮౨.

సీ. మును భ్రమరాగంబు కొండల రక్కొనిమించు
నైదూర్వశాఖల పచ్చరాదమ్ముల...

ప్రబంధ. ౨౦౫. ౨. పద్యము.

క. అని రొంబించి యుంచమవిలుపీ, రని యణుగుల
గుంపు కుదిచుటక్కన నాటక్, జని
యుంచిన తమకము ర, క్కొనిమించినగఅలగి
తెచ్చికోల్ ధృతిమించన్. కువల. ౩. ౩౮.

౩. పిద్ధించు, సొంతేఱు.

ఉ. . కోరికల్, రక్కొనఁజేయు శ్రీ వరద
రాజులఁ గొల్వఁగఁ జేరి చేరవన్.

హాటుకా. ౨. ౨౨౨.

౪. తేఱుకొను, తెప్పిఱిలు.

ఉ. చక్కరవింటురాజా నగచాపునితో నెది
రించిపడ్డవాఁ, డెక్కడనుంటిపీవు మధు
వెక్కడనుండెను మందమారుతం, బెక్కడ
నుండె నీస్గపదరే మిపుడాతఁ దదృష్టరేఖచే,
రక్కొని క్రమ్మఱం బ్రతికిరాఁగ వచ్చె ర్లయి
నాయగా శకి విజ. వి. ౩. ౫౪.

జ: రక్కొలుపు.

రక్కొలుపు. (లుపు) స. క్రి. (√. రక్కొను) రక్కొనఁజేయు.

మ. రజనీకాంత వియత్తలంబు చపుటన్ రక్కొలుపు దీ ప్రానిక,ధ్వజకాదంబము మించు పేర రవబర్వన్.

చంద్రా. ౫. ౬౦.

రక్త. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. లక్క, ౨. గుంజ లత, గురివెందతీగ, ౩. మంజిష్ఠ, మంజిటి తీ. ౪. అగ్నిజిహ్వలలో నొకటి.

రక్తకంఠము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) ఇంపైన కంఠముగలది... శ్రావ్యమైన ... గలది.

వి. అ. పుం. పికము, కోకిల. (విశ్వము)

రక్తకంఠి. సం. విణ. (ఇ. ఈ. ఇ.) రక్తకంఠము.

రక్తకందము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రవాళము, పగడము. ౨. రక్తాలువు, ఎఱ్ఱదుంప, తియ్యదుంప. ౩. రక్తపలాండువు, ఒకజాతినీరుల్లి.

రక్తకందలము. సం. వి. అ. పుం. ప్రవాళము. పగడము.

రక్తకంబలము. సం. వి. అ. న. చెంగలువ.

రక్తకమలము. సం. వి. అ. న. ఎఱ్ఱతామర, చెంగలువ.

రక్తకము. సం. వి. ణ (అ. ఆ. అ.) ౧. అనురాగముగలది, మోహించినది, వలచినది. ౨. సంతోషకరము, ఉల్లాసపఱచునది.

వి అ. పుం. ౧. ఎఱ్ఱబట్ట. ౨. అమ్లానవృక్షము, పెద్దగోరంట తీ. ౩. బంధూకము, మంకెన తీ.

న ౧. సెత్తురు. ౨. ఎఱ్ఱబట్ట, తోపుచీర.

రక్తకరవీరము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱగన్నేరు తీ.

రక్తకాంచనము. సం. వి. అ. పుం. కోవిదారము. తీ.

రక్తకాండ. సం. వి. అ. స్త్రీ. రక్తపునర్నవ. ఎఱ్ఱగలిజేరు. తీ.

రక్తకుండలము. సం. వి. అ. న. ... చెంగలువ (సె. వి.) ... సం. వి. అ. పుం ౧ కాముకుడు ... క్రీడాసక్తుడగు మనుష్యుఁడు.

రక్తకుసుమము. సం. వి. అ. పుం. పారిభద్రకము. తీ.

రక్తకేసరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రవాళవృక్షము, పగడపుచెట్టు. ౨. పొన్నవృక్షము, పున్నాగము కీ, 3. పారిభద్రము కీ.

రక్తకైరవము. సం. వి. అ. న చెంగలువ పువ్వు.

రక్తకోకనదము. సం. వి. అ. పుం. చెంగలువ పువ్వు.

రక్తగంధకము. సం. వి. అ. న గోపరసము, పరిమళముగల యొక రొట్టినిబంక.

రక్తగ్రహుఁడు. సం వి. అ పుం. రాక్షసుఁడు. (వై. ని.)

రక్తఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. రోహితక వృక్షము, ములుమోదుఁగుచెట్టు.

రక్తఘ్ని. సం. వి. ఈ స్త్రీ, దూర్వాతృణము.

రక్తచందనము. సం. వి అ. న. ౧. ఎఱ్ఱచందనము.

రక్తచిత్రకము. సం. వి. అ. పుం ౧ ఎఱ్ఱచిత్రమూలము.

కీ-౨. తు. ప, హనువు. (వాచ)

రక్తచూర్ణము. సం. వి. అ. న. సిందూరము.

రక్తచ్ఛర్ది. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రక్తము (నెత్తురు) క్రక్కుట, రక్తవమనము.

రక్తజిహ్వము. సం. వి. అ. పుం. సింహము.

రక్తతుండకము. సం. వి. ఈ, స్త్రీ. ఎఱ్ఱగోరంట.

... భూ నాగము, వానపాము.

రక్తతుండము. సం. వి. అ. పుం. చిలుక, రామచిలుక, భూనాగము, వానపాము (రా. ని.)

రక్తతృణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొకతృణము, గోమూత్రిక (రా. ని.)

రక్తతేజస్సు. సం. వి. స్. న. మాంసము (విల్యమ్సు)

రక్తదంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దుర్గాదేవి.

రక్తదంతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దుర్గాదేవి.

రక్తదల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. నలిక, గువ్వగుత్తి. కీ.

రక్తదృశము. సం. వి. శ్. పుం. పావురము, రక్తాక్షము, ఇట్టే రక్తదృష్టి.

రక్తధాతువు. సం. వి ఉ. పుం. ౧. గైరికము (ఎఱ్ఱనిధాతువు) ఎఱ్ఱమన్ను. ౨. తామ్రము, రాగి 3 రుధిరము, నెత్తురు.

రక్తనాలము. సం వి అ. పుం. జీవశాకము కీ (రా. ని)

రక్తనాసికము. సం. వి. అ. పుం. ఉలూకము, గుడ్లగూబ (విల్యమ్సు)

రక్తప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జలగ, రక్తము త్రాగునది. ౨ డాకిని, రాక్షసి

రక్తపక్షము. సం. వి. అ. పుం. గరుడపక్షి, గరుత్మంతము (విల్యమ్సు)

రక్తపత్త్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నాకులి కీ. ౨. రక్తపునర్నవ. కీ.

రక్తపము. సం. వి. అ. పుం. పిశాచము, దయ్యము.

రక్తపల్లవము. సం. వి. అ. పుం. అశోకవృక్షము.

రక్తపాకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. బృహతి, వాఁకుడు కీ.

రక్తపాటలికము. సం. వి. అ. న. ఉత్పలము, కలువ. (వై. వి.)

రక్తపాత, సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జలగ. (అ. ని)

రక్తపాతము. సం. వి. అ. పుం. రక్తస్రావము, ప్రాణహాని.

రక్తపాదము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱని పాదములుగలపక్షి, చిలుక.

రక్తపాది. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. లజ్జాలువు, ముడుఁగుఁదామర, ౨. హంసపది ౨. (వాచ)

రక్తపాయి. సం వి న్. పుం. మక్కుణము, నల్లి. (విల్సన్సు)

రక్తపాయిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జలగ.

రక్తపారదము. సం వి. అ. పుం. న. ఇంగిలీకము.

రక్తపిండము. సం. వి అ న. ౧. ఎఱ్ఱని మొటిమ, ఎఱ్ఱఁగ చర్మముపై బయలుదేరెడి కాయ. ౨. ముక్కునుండియు నోట నుండియు నాకస్మికముగా రక్తము కాఱుట. (విల్సన్సు) ౩. పుం. ఓడ్రపుష్పము, దాసనము. ౯. (త్రి. వి.)

రక్తపిత్తము. సం. వి. అ. న. రోగభేదము. పిత్తమున బయలుదేఱిన రక్తము క్రమము తప్పి పోవుట (వ్యత్యస్తమగుట)

రక్తపుచ్ఛిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ నలికండ్లపాము.

రక్తపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱని పువ్వులుగలచెట్టు, కరవీరము, రోహితకము, దాడిమము, బంధూకము, పున్నాగము. మొ॥

రక్తపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. పాటలీవృక్షము. ౨. జపాలత; ౩. ఆవర్తకీలత. ౪. నాగదమనీలత, ౫. కరుణీవృక్షము. ౬. ఉత్పత్తికాండీలత. ౭. బ్రాహ్మణి, ఒకానొకచెట్టు. (వాచ) (శే. వి.)

రక్తపుష్పిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. లజ్జాలువు, ముడుఁగుఁదామర. ౨. ౨. రక్తపునర్నవ. ౨. ౩. భూమిపాటలము. (వాచ)

రక్తపూరకము. సం. వి. అ. న. వృక్షామ్లము. (మారేడు, చింతచెట్టు)

రక్తఫల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బింబిక. దొండతీఁగ ౨. స్వర్ణవల్లి.

రక్తఫలము. సం. వి అ. పుం. ౧ వటవృక్షము, మఱ్ఱిచెట్టు. ౨. దొండ.

రక్తబిందువు. సం వి. ఉ పుం రత్నదోషము. క. 'సెట్టనమణిపై సెత్తురు, పెట్టినయట్టున్న రక్తబిందువు,' గానం, బట్టకు రత్నపరీక్ష. ౨౧.

రక్తబీజము. సం. వి అ పుం రూ. రక్తబీజము, దాడిమవృక్షము, దానిమ్మచెట్టు.

రక్తభవము. సం. వి. అ. న. మాంసము.

రక్తమంజరము. సం. వి. అ. పుం. ఎఱ్ఱగన్నేరు, నిచులవృక్షము.

రక్తమండలము. సం. వి. అ. న కెందమ్మి, చెంగల్వపువ్వు.

రక్తము. సం, వి. ణ. అ. ఆ. అ ౧.' రంగు వేయఁబడినది, వేఱురంగు కలుపఁబడినది, చిత్రితమైనది. ౨. ఎఱ్ఱనిది, కెంపువన్నెగలది. ౩. వలచినది, ఆశ్యాసక్తమైనది. ౪. క్రీడాసక్తమైనది.

వి అ. పుం ౧ ఎఱుపురంగు, కెంపువన్నె. ౨. కుంకుమపుష్పము. ౩. హిజ్జలము. ౪. పరాగము, పుప్పొడి. ౫. రంగు,

వర్ణము, న. ౧. నెత్తురు. ౨. తామ్రము, రాగి. ౩. ఇంగిలీకము. ౪. కుంకుమపువ్వు. ౫. సిందూరము. ౬. పద్మకము. శ. ౭. ప్రాచీనామలకము. శ. ౮. రాగము, ఎఱుపు. ౯. ఆర్తవము, ముట్టునెత్తురు. ౧౦. రంగు, వర్ణము.

రక్తమూల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లజ్జాలువు, ముడుంగుదామర (వాచ)

రక్తమూలకము. సం. వి. అ. పుం. దేవసర్షపము. శ. (వాచ)

రక్తమేహము. సం. వి. అ. పుం. మూత్రముతో రక్తము పడుట, మేహరోగవిశేషము.

రక్తమోక్షణము. సం. వి. అ. న. రక్తస్రావము, నెత్తురుకాఱుట.

రక్తయష్టి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. మంజిష్ఠ, మంజిటి. శ.

రక్తరాజి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ఒకానొక నేత్రరోగము, ఒకరకము కంటిజబ్బు. (విల్యమ్సు)

రక్తరేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సిందూరము. ౨. పున్నాగవృక్షము. ౩. కోపి, కోపముగల మనుష్యుఁడు, ౪ పలాశకలిక, మోదుగుమొగ్గ.

రక్తల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కాకతుండి. శ.

రక్తవటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మసూరిక (మసూచకము) అమ్మవారి జబ్బు.

రక్తవరటి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. రక్తవటి.

రక్తవర్గము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లాక్ష, లక్క. ౨. దాడిమవృక్షము, దానిమ్మచెట్టు. ౩. కుంకుమపువ్వు. (దాడిమాదిసమూహము అని వాచ)

రక్తవర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ఇంద్రగోపము, ఆరుద్రపురుగు.

రక్తవర్ధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వార్తాకి, ములక శ.

రక్తవాహు. వి. శబరి, ప్రాయపువాఁడు.

గీ. సవితృఁడైనట్టి కాలంపు రక్తవాహు, తనర బ్రహ్మాండ మను పెద్ద దవతిలోన, కాయి
సిందూరముఁబోసిన చందమునను, గారు రవిమి
రంపుగుంపు సొంపారఁ బర్వె.

హంస. ౧. ౧౪౧.

రక్తవాలుక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. సిందూరము.

రక్తవాలుకము. సం. వి. అ. న. సిందూరము.

రక్తవృంత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. శేఫాలిక, వావిలి శ.

రక్తశాలి. సం. వి. ఇ. పుం. రక్తవర్ణ ధాన్యవిశేషము.

రక్తశీర్షకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒక జాతి నారాయణపక్షి. ౨. సరళద్రుమము. ౩. కర్పూరతైలము. (వై. ని.)

రక్తశీర్షము. సం. వి. అ. పుం. శ్రీవేష్టమను నిర్యాసము, ఒకవిధమగు బ్రూనిబంక. (శే. ని.)

రక్తశృంగికము. సం. వి. అ. న. ఒకవిధమైన విషము.

రక్తసంకోచకము. సం. వి. అ. న. ఎఱ్ఱతామర పువ్వు, కెందమ్మి.

రక్తసంకోచము. సం. వి. అ. పుం. కుంకుమపువ్వు.

రక్తసంజ్ఞము. సం. వి. అ. న. కుంకుమపువ్వు.

రక్తసందంశిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జలగ.

రక్తసంధ్యకము. సం. వి. అ. న. ౧. చెంగల్వ. ౨. కెందమ్మి.

రక్తసరోరుహము. సం. వి. అ. న. ౧. ఎఱ్ఱ తామర. ౨. కుంకుమపువ్వు.

రక్తసర్షపము. సం వి. అ. పుం. రాజిక, నల్ల ఆవ. క్రి.

రక్తసారము. సం. వి. అ. న రక్తచందనము, ఎఱ్ఱచందనము

రక్తాంగ. సం వి. అ స్త్రీ ౧. కాంపిల్లము, రోచని. క్రి. ౨. జీవంతి, పాలకూర. క్రి. (కే. ని)

రక్తాంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧ మత్కుణము, నల్లి. ౨. కంపిల్లము. క్రి. ౩ గ్రహమండలము. న. ౧. పగడము. ౨. కుంకుమపువ్వు

రక్తాంగుఁడు. సం. వి. అ పుం. ౧. అంగారకుఁడు

రక్తాకారము. సం. వి. అ. పుం. ప్రవాళము, పగడము.

రక్తార్కము. సం. వి. అ. న. రక్తచందనము, ఎఱ్ఱచందనము.

రక్తాక్షము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఎఱ్ఱని కన్నులుగలది. ౨. భయంకరమైనది, కెంపుగలిగించునది.

వి. అ. పుం. ౧. మహిషము, దున్నపోతు. ౨. పారావతము, పావురము. ౩. సారసము, బెగ్గురుపక్షి. ౪. చకోరపక్షి.

రక్తాక్షి. సం. వి. ఇ. పుం. అఱువది సంవత్సరములలో నొకటి రుధిరోద్గారికి తరువాతిది.

రక్తాతి (తీ) సారము. సం. వి. అ. పుం. రక్తవిరేచనము.

93

రక్తాధారము. సం. వి. అ. పుం. చర్మము, త్వక్కు.

రక్తాపహము. సం. వి. అ. పుం. బోలము, గోపరసము, పరిమళముగల యొక బంక.

రక్తామ్రము. సం. వి. అ. పుం. కోశామ్రము, కొండమామిడి.

రక్తార్బుదము. సం. వి. అ పుం. రక్తగ్రంధి, శరీరముపై బయలుదేఱెడి యెఱ్ఱని కాయ, రోగవిశేషము.

రక్తార్శస్సు. సం. వి. స. న ఒకవిధమైన రోగము, మూలశంకరోగములలో నొకజాతి.

రక్తాలువు. సం వి ఉ పుం. తియ్యదుంప, ఎఱ్ఱదుంప

రక్తాశోకము. సం వి. అ పుం. ఎఱ్ఱని పువ్వులుగల యశోకవృక్షము.

రక్తాశ్మము. సం. వి. న. పుం. కావిఱాయి. (శ. ర.)

రక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ ౧. మనోహరత. ౨. రాగము, అనురాగము.

రక్తిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. గుంజాలత, గురిగింద తీఁగ. ౨. తూనికలో నుపయోగఁబడెడి గురిగిందగింజ. ౩. బంధూకము, మంకెన. క్రి (కే. ని.)

రక్తిమ(ము). సం. వి. న. పుం. రక్తవర్ణము, ఎఱుపురంగు.

రక్తైరండము. సం. వి. అ. పుం. పేరాముదపు చెట్టు.

రక్తోత్పలము. సం. వి. అ. న. ఎఱ్ఱకలువ.

రక్తోపలము. సం. వి. అ. న. ౧. ఎఱ్ఱసుద్ద, ఎఱ్ఱమన్ను, గైరికము.

సీ. చిక్కారి పొక్కారి చిఱుతకూఁకటివాఁడు
రచియించితి మరుత్తరాట్చరిత్ర.
కాశీ. ౧. ౭.

వ. చంద్రాంగద చరిత్రానుబంధం బగు నొక్క మహాప్రబంధంబు నవరసనిబంధబంధు రంబుగా రచియింపఁ బూని.
చంద్రా. ౧ ౧౭.

3. పన్ను, సిద్ధపఱచు.

రచితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. సిద్ధ ఱపఁబడినది, చేయఁబడినది. ౨. నిర్మింపఁ బడినది.

రచ్చ. వి. ౧. (గ్రామములో) పెద్దమనుష్యులు గూర్చుండు చావడి, మొగసాల.

సీ. కావున నాచారగతి వింట గడుబెన్నరాజ మార్గంబున రచ్చ మంద, మాత్రపురీపవిహా తుంబుసేయమి భార శా ౮ ౧౧౭

ద్వి. రచ్చలు సంగల్లు రాజమార్గములు, నచ్చుగాఁ జెన్నారు నా రామములును
రం. రా. ఉ. ౧౮౧. పా. ౧ పం.

చ. రయమున వృష్టికై యొడిగి రచ్చలపై విధి యింతు రుగ్రతన్, పాయపతిమీఁద దంతిపతి పాతనిపై నృపతిం గజాదినిర్ణయముల మెత్తు లాడుదురు అర్థ్యగుల్.
ఆము. ౪. ౧౩౧.

౨. కొలువు, సభ.

మ. స్మరణంబాసిన సజ్జనుండు ధనలుబ్ధుండైన రాజన్నిర, తుదఁడొరూపరి రచ్చలోభ లుఁడు నిష్కంజంబులో తోయముల్.
మల్లభూ. ౧. ౪౭.

శ. రంభకు సహావాహొ యొకప్రతి, రంభగలిగి తిగిచి తెచ్చె రచ్చల కని సం, స్తంభింపనీరు పాసాద్యా, రంభణమిపోరు నిర్జరవిటుల్ నగుచున్
కళా. 3. ౨౪3.

3. రాజమార్గము.

ఉ. ...తారకగణమ్ఫురితద్యుతిఁ దాల్చిపాల్చిపం, ధ్యాంగనవోలెనొక్క వనజానన భోరనవచ్చి రచ్చకున్.
కు. సం. ౧. ౧౨౫.

సీ. కచిమాలుమనువు రచ్చలఁబెట్టి యెందోట నింద్రుల మనువారలేఁగి రహహా. గీ. చూడనివి యెల్లయగ చర్య మద్దలయ్యె.
హంస ౧. ౧౧౧.

మ నాకాన్ను ర, చ్చలకెక్కెంగద యింక మానుదురె యీ సాధ్వుల్ ననుందూఱఁగా.
శుక ౪౪౧.

౪. స్థానము, ఉనికిపట్టు.

చ. చెలువమురచ్చ కాముకుల జీవన మంగజ రాజ్యలక్ష్మి కూ, రలు గనునట్టిసద్గతి మరు ద్గణికామణిసోమయాజుల, న్వలవఁగఁజేయు నావధము స్వర్గవిభూషణ మంబురాశి స, త్క్కలభవ పుణ్యరాశి నలకూబరు ప్రాణ పదంబు రంభదాన్.
చిత్రభా. ౨. ౯౪.

౫. గోష్ఠి.

చ . శ్రుతిహితస్వరవైఖరు లుచ్చరించుచున్, మనుకుభదీప్తిదీప్త భువనద్విజరాజుల రచ్చ లచ్చుటన్, గనఁగొనిసాంద్రవిస్మయవికాస విభాసిత మానసాబ్జుఁడై.
హ నల ౨. 3౧ (హరిశ్చంద్రపక్షమున)

చ . ఇంటగెల్చికదదయ్యకరచ్చలగెల్వఁ బోవలెన్
ఉ. రా. 3 ౧౪౫.

౬. కలకలము.

చ శ్రుతిహితస్వరవైఖరు లుచ్చరించుచున్, మనుకుభదీప్తిదీప్త భువనద్విజాళుల రచ్చ

లచ్చటన్, గనుఁగొని పాంద్రవిష్ణుయవిశాస
విభావితమానసాబ్జుఁడై.

మా. నల. ౨. ౩౧. (నలపక్షమువ)

౩. కలహము.

ఉ. వికేమురెల్లను వెచ్చఁబెట్టిరి, రిచ్చట
దొమ్మిగూడి కలహించిన తేయగడేలబుట్టు నీ,
రచ్చలణంపఁగావలయు రాయని యింద్రుఁడు
చేయమన్చుమన్.

ఆహా. ౧. ౧౦౫.

క. అజాఁదరుగుదెంచి గురునిన్, రజనీకరుఁగాంచి
యిట్టి రచ్చలుగలవే, గజబిజి వలదనితారా,
గజయానం జేరఁబోయి(గక్కునఁబలికెన్.

శశాం. ౫. ౧౨౪

౪. సమ్మర్దము.

వ. మెఁగులు తెగలరచ్చలనచ్చటం బెచ్చు పెరుగు
జాంఞానదాంబుజకదంబ కాలంబ కాదంబ
కాదంబరములు వారించుచు.

వసు. ౨. ౧౪౦.

సీ. బలుపచ్చ బెడఁగుసిగ్గుల రచ్చలుదఁగల్గు ఘన
కిరీటము మస్తకమునలగ్న.

ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౫౫.

౫. శాఖ, ఉపద్రవము. (చూ రచ్చవేయు)

జ. రచ్చకొట్టము, రచ్చగొను, రచ్చపట్టు
కొట్టము, రచ్చబండ, రచ్చమ్రాను, రచ్చ
యుండు, రచ్చరొయునర్చు, రచ్చరావి, రచ్చ
తాయి, రచ్చవేయు.

రచ్చ². వి. (సం. రక్షా) కాపు, రక్షణము. (చూ.
రచ్చవేయు)

జ. రచ్చవేయు

రచ్చకొట్టము. వి. (రచ్చ+కొట్టము.) ౧. రచ్చ
చావడి (మండపము) సభామందిరము.

సీ. సత్రంబుసాలయుఁ జలిపందిరియు రచ్చకొట్టము
బ్రచ్చుట గురుజనముల, నిందించుట ..
విధయ హేతువులు.

భార. అను. ౨. ౬౧.

గీ. క్రోధలోభాత్ముఁడై రచ్చకొటమును మ,
రాలయంబును బ్రపయును గూలఁద్రోచి,
నతని తిత్తొల్చెదరు లోభియైన సకల, సుకృత
విక్రయు సుతిచెదరుచ్చుడుమధిప.

మార్క. ౨. ౧౮.

క. దేవగృహముకడ వీధిని, గోవాటమునందు
రచ్చకొట్టముపొంతన్, భూవర సస్యముల
ను విస్తావిసృజన మెప్పు దండ్రు చారిత్ర
విదుల్.

భార. అను. ౪. ౯౮.

౨. ధర్మశాల.

సీ రచ్చకొట్టంబు నారామంబుఁ గూపంబుఁ
బ్రపయుఁ గావించుట .

భార. అను. ౨ ౬౪.

గీ . నానావనీ సమాయాతపథికు, లమరఁగను
పట్టు రచ్చకొట్టమున కరిగె.

శుక. ౩. ౧౯౮.

ద్వి . రచ్చకొట్టమె నాయున్న కొలువు
కూటంబు, ఇక్కడ నాయింట నీరితియైన,
దిక్కులనెట్లు వర్తిలు మదీయాజ్ఞ.

ద్వి. పరమ. ౩. ౨౧౦. పా.

రచ్చగొను. అ. క్రి. (రచ్చ¹+కొను) గుంపు
గూడు

వ. అచ్చెరువడివియచ్చరులు వచ్చి రచ్చగొని
యాడ.

రామా ౫. ౧౮౮.

రచ్చపట్టు. వి. (రచ్చ¹+పట్టు) కొలువుకూటము,
సభాభవనము.

సీ. వెలసోట్టు కొత్తమ్మి వెలుత్తమ్మనకు రచ్చ
పట్టు రమారధూపరివృఢునకు.

చంద్రా. ౪. ౧౨౦.

(మార్యోదయవర్ణనము)

వ. అచ్చిత్రరేఖయమ్మ చెచ్చెకంటి పచ్చవిలుతురచ్చ
పట్టయిన పాము్నపం బవళించియున్న నచ్చో్చి
టికింబోయి .. ఉ. హరి. ౪. ౧౩౮.

౨. గోష్ఠీస్థానము

గీ. కనకగమిసీమఁగల్పవృక్షములనీడఁ, బచ్చరా
చట్టుగమి రచ్చపట్టు మాకు.

మనుచ ౨. ౪౩.

౩. ఊనికిపట్టు, ఆశ్రయము.

మ దయకుంగండవ దానకేళి కిర వంకక్కుద్ధికిం
జన్మభూమి యుదారత్వమురచ్చపట్టు
గా బ్బ రి నారళింపాపమనుశేంద్రస్వామి
సామాన్యుఁడే. రామా. ౧ ౯౨.

చ. చలువలరచ్చపట్టు జలజంబులకుట్టు విరాలి
కల్కిప్రోగుల కనుకట్టు జక్కపలగొట్టు
చకోరులమేలియట్టు . రా. వి. ౩. ౯.

రచ్చపట్టుకొట్టము=రచ్చపట్టు. వి. (రచ్చ
పట్టు+కొట్టము) సభామండపము.

వ . పచ్చతాజంతులంగను పట్టుకోటవాకిటిరచ్చ
పట్టుకొట్టంబున వట్టనడికెరవుం బట్టుకొని

ఉ. రా. ౩. ౨౨.

రచ్చేబండ. వి. (రచ్చ1+బండ) రచ్చసేయు
కాలమందు పదిమంది కూర్చుండెడిబండ, రచ్చ
తాయి. (శ. ర.)

రచ్చేమ్రాను. వి. బొ. (రచ్చ1+మ్రాను) జనులు
గోష్ఠిసేయుచోట నీడకై పెంచిన చెట్టు,
చైత్యము.

గీ. విడువకెప్పుడు పెనుగాలిచెవఁదొడఁగెఁ, దోచ
దక్షిణ దిక్కున ధూమకేతు, వనురకన్యలు
పూజింపనరుగుత్రోవ, నున్నకంబైన రచ్చ
మ్రాకొఱిగి కెడసి.

ఉ. హరి. ౪. ౩౬.

సీ. కలువపూదూలము కొట్టములు సోగరాగాఁడి
మచ్చుముంగిట రెండు రచ్చమ్రాఁకు, లీను
గోడిగసేపరింటి వి ద్ద లు మాళ్ల కొర్పులు
నూపపాఁతరలఁగొలుచు.

హం. పంచ. ౪. ౪౧౨.

రచ్చేయుండు. అ. క్రి. (రచ్చ+ఉండు) సభచేసి
కూర్చుండు, కొలువుండు.

గీ. ఇచ్చుటకెకాద పచ్చరాగమ్ము దిక్కు,
ముచ్చటలు మీఱ మెచ్చుచు రచ్చయుంట.

ఇందు ౩. ౩౩.

రచ్చేయొనర్చు. అ క్రి (రచ్చ1 + ఒనర్చు)
కొలువుసేయు , నివసించు.

ఉ. పచ్చికచాయయొం బెట్టుకపాయముగల్గ
వెలుంగునిచ్చలో, రచ్చయొనర్పునందలి పరా
కునఁదేలుచు పేద్క సేలుచున్.

పాండు. ౪. ౪౭.

రచ్చేరావి. వి. (రచ్చ+రావి) పెద్దమనుష్యులు
కూర్చుండుచోట నీడకై పెంచిన రావి చెట్టు.

చ. విపులధరాధరాగ్రమున పేలుపుమాఁకలరచ్చ
రావిది, వ్యపరిమళింబుతోఁ గడవలంతలు
పండుల విఱ్ఱవీగు...

వరాహ. ౧౦. ౧౨౦.

సీ. కదలక పెన్నిధిఁగాచుదయ్యంబులు రచ్చ
రావుల బొమ్మరక్కసియలు. గీ. లంజకల్లుల
నరక...

కవిక. ౪. ౧౧౦.

రచ్చేతాయి. వి. (రచ్చ1+తాయి) రచ్చచేయు
కాలమున పదిమంది కూర్చుండు తాయి, రచ్చ
బండ.

సీ. అచ్చమైనకాటరచ్చ కాయిమొఱంగు పంచ
తిప్పెలు గొప్ప పారిగోడ.

శుక. ౨. ౪౦౭.

రచ్చసేయు1. అ. క్రి. (రచ్చ1+చేయు)
౧. గోష్ఠిసలుపు.

క. ఈరీతిసెల్లవారలుఁ,జేర హాలాంకుండు రచ్చ
సేయఁదదీయాం,ఘ్రోరుహాముఖ సరికా
పుటొ,యారులఁ గూడికొని నిజగృహాంతర
సీమన్.

శుక. ౨. ౪౧౮.

౨. గుమిగూడు, సభచేయు.

గీ. క్షురాల పరిపక్వకానసూ దుంబరాగ్రగ, రంధ్ర
ముల వానీరు పొరంగవెడలె, మశక
పంక్తులు దావధూమంబులనఁగ, రచ్చ
సేయంగవెడలె విభ్రాంతి కనఁగ.

ఆము. ౪. ౧౧౧.

3. కలహించు.

ద్వి. రతాన్నలకుప్పయా రాజీవనేత్ర, రతాన్నంగి
నీతోడ రచ్చచేసినది.

ద్వి. శ. పా. ౧౭౮. పం.

స. క్రి. ౧. బయలుపఱుచు.

గీ. రవిక బిగియింతు నదియును నవలవైచి, కుంక
మపుఁ బూఁత చిమచిమకొనుచున్న, పచ్చి
కానగోటికాఁకులు రచ్చసేయ, గుబ్బయర
గావరాఁబైఁట కొంగువైతు.

కువల. ౪. ౧౮౮.

౨. బాధించు.

గీ. రచ్చసేయఁగ దొరకొమరాగ్రులందు, ముని
కుమారుల బెదరించికొనఁగఁ దొడఁగుఁ,
గామినీమారవాఁడు విక్రమముగఁ జేసె, నిందు
రమ్మన్నచోటనిల్లల్గొనుట.

కువల. ౨. ౨౩.

రచ్చసేయు2. అ. క్రి. (రచ్చ2+చేయు) కాచు,
రక్షసేయు.

సీ. క్రేతల వలపుఁగొల్పుడు దిప్పమొలహత్తి
గచ్చకాయలత్తి రచ్చసేయ.

ఘటికా. ౧. ౧౨౮.

రజే. డి. (సం. రజ్జు. క. రజ్) రజ్జువు, త్రాడు.

సీ. పత్తుభాగములవెంబడి కుథంబులు జాతిపోవ
రజల్ ద్రవయ్యఁ బొంగిపొంగి.

వేం. పంచ. ౧. ౬౨.

రజఃపుష్పము. సం వి అ. పుం. కేతకి,
మొగలి. శ్రీ.

రజక. సం వి ఆ. స్త్రీ చాకిత, చాకలది.

రజకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చిలుక, కీరము.

రజకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ ౧. చాకిత, చాకలది

రజకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బట్టలుతుకువాఁడు,
చాకలివాఁడు.

విణ. (అ ఆ. అ.) మృగముల నానందపఱచు
వాఁడు.

రజతప్రస్థము. సం. వి. అ. పుం. కైలాసము,
వెండికొండ.

రజతము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తెల్లనిది,
శ్వేతమైనది.

వి. అ. పుం. న. ౧. వెండి. ౨. బంగారము.
3. ముత్తెములసరము, ముక్తాహారము.
౪ రక్తము, నెత్తురు. ౫ దంతము.
౬. పర్వతము. ౭. ఏనుఁగు. ౮. రూప్యము.
౯. తెలుపు. ౧౦ ప్రాదము. (శే. ని.)

రజతాద్రి. సం. వి. ఇ. పుం వెండికొండ, కైలా
సపర్వతము. ఇట్లే రజతాచలము. మొ.

రజన. వి. గదన, సంపాదనము. (శ. ర.)

రజనము. సం. వి. అ. న. ౧. రంగుచేయుట. ౨. కుంకుమపువ్వు. ౩. రాగద్రవ్యము. (శే. వి.)

రజని. సం. వి. ఇతీ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨. పసుపు. ౩. లక్క. ౪. దుర్గాదేవి. ౫. కుంకుమపువ్వు. ౬. జతుకృత్తు, కొరింద కే. (శే. వి.) ౭ నీలి, ఒకానొక ఓషధి.

రజని (నీ) కరము. సం వి అ. పుం. కర్పూరము.

రజని (నీ) కరుఁడు. సం. వి. అ పుం. చంద్రుఁడు.

రజని (నీ) చరుఁడు. సం వి. అ. పుం. ౧. రాత్రించరుఁడు, రాక్షసుఁడు, పిశాచము ౨ చోరుఁడు, దొంగ ౩. రాత్రికాపలి యుండెడివాఁడు. ౪. చంద్రుఁడు

రజని (నీ) జలము. సం వి. అ. న. రాత్రి పడెడిమంచు, తెల్లమంచు.

రజని (నీ) పతి. సం వి. ఇ. పుం. చంద్రుఁడు

రజని (నీ) ముఖము. సం వి. ఇ న నిశాముఖము, సాయంకాలము, ప్రొద్దుకుంకువేళ.

రజము. సం వి. అ. పుం. రజస్సు, ఆర్తవము. ౨ రజోగుణము. ౩. పాంసువు, ధూళి. (శే. వి)

రజసానువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. మేఘము. ౨. జీవుఁడు. ౩. హృదయము. ౪. ఘర్మము. (వై. వి.)

రజస్వలత్వము. సం. వి. అ. న. రజోగుణము కలిగియుండుట.

రజస్వల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఋతుమతియగు స్త్రీ. ముట్టయినయాఁడుది. ౨. పెండ్లియాడు గల కన్య.

రజస్వలము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. దుమ్ముగలది, దుమ్ము గ్రమ్మినది. ౨. ఉద్రేకము గలది, రజోగుణముగలది. వి. అ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

రజస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. దుమ్ము, ధూళి. ౨. పుష్పపరాగము, పుప్పొడి. ౩. సూర్యకిరణములో కనఁబడు అణువు; పరమాణువు. ౪. దున్నఁబడిన భూమి, సేద్యము చేయఁబడిన పొలము. ౫ త్రిగుణములగు సత్త్వరజస్తమోగుణములలో రెండవదియగు (రజో) గుణము. ౬. ఋతురక్తము, ముట్టునెత్తురు. ౭. కుంకుమపువ్వు. ౮. తగరము. ౯ శరదృతువు. ౧౦. నీరు. ౧౧ పూలమాల. ౧౨. తేజస్సు, కాంతి. ౧౩. రాత్రి. ౧౪. రేతస్సు, వీర్యము. ౧౫. పగలు. (శే వి.)

రజోయి. వి. చలికి కప్పుకొనెడు దుప్పటి. (శ. ర.)

రజోబలము. సం. వి. అ. న. అంధకారము, చీకటి.

రజోమత్త్వము=రజస్వలత్వము.

క. పార్థివులకు దివము రజోమత్త్వకలితవర్తనులకు మధ్యభువనవాసిత్వముఁదామసుల కు నీచత్వకరాధోజగంబు సంప్రాప్తమగున్.

భార. అశ్వ. ౨. ౧౭౯.

(ఈప్రయోగము సంస్కృతవ్యాకరణ విరుద్ధము)

రజోరసము. సం వి. అ. పుం. అంధకారము, చీఁకటి.

రజ్జాడు=రజ్జులాఁడు. అ. క్రి. (√రజ్జ.) వ్యర్థవచనములాడు.

గీ. చేయు నా యాజ్ఞ కెన్నఁడూ చేయకున్న, నెటిఁగదవుగాక రజ్జాడనేల యిపుడు.

కాశీ. ౭. ౧౬౩.

రజ్జ. స. క్రి. ప్రేలు, వదరు.

క. రిత్తలు రజ్జలువాఁడే, మత్తగజాయుత
బలుండు మారుతి యని మద్వృత్తిఁ దగు
దుష్టసేనుని,కెత్తు రురము వ్రచ్చి త్రావు
నీవుం జూడన్.

భార. ఉద్యో. ౪. ౨౦౪.

రగడ. చిలుకఁబోంట్ల కొసఁగె గుజ్జనఁగూళ్లు
గొజ్జంగ, యెలుఁగ కది పూ బంతులెల
యిటు రజ్జంగ. మనుచ. ౩. ౭౪.

అ. క్రి. ఆత్మస్తుతిచేయు.

చ. నిను నిఖిలార్థకారియనఁగ నెమ్మది నమ్మిన
వాఁడు కంసుఁడె, య్యానవునఁ గ్రుస్సిపోక
బలమంతయుఁ జూపుదుగాక రిత్తరజ్జనపని
దీఱునే పెదఁగ చండికవంబున నీవుగన్ననీ,
యనుపమకీర్తి కింతట సమాప్తి యొనర్పఁగఁ
జూపవచ్చితిన్.

హరి. పూ. ౯. ౧౦౭.

(రజ్జన = రజ్జన్ అ = ప్రేలగానే, రజ్జనఁబని
దీఱునే క్రొత్తప్రతిపా)

విశే. వ్యర్థము.

సీ. రచ్చలకెక్కి పెన్ రజ్జఁజేతల సరివారిలో
పలఁ దలవంపు చేసి. భాగ. ౬. ౧౩౫.

(రజ్జఁజేతల = వ్యర్థకార్యములచే)

వి. ౧. వ్యర్థభాషణము.

చ. ఇలువడిగన్ననేని నిలయెల్లను నేలఁగఁజాలు
చేయు రజ్జలు విను రాజ నేర్పరియు కూరఁ
దుఁగ వలయుం జుమీ.

భార. శాం. ౩. ౧౦౩.

సీ. అనిశమదల్పినను వారణవాయి గొనక యప్పులు
కు లన్నియును రజ్జలుగఁ గొనుచు.

భార. మా. ౧౭౫.

౨. దుర్భాషణము.

క... సిరియా, దయను గాని రజ్జలేటికి, మహిని
బయ్యదంపుఁ బోంటి చందములగు లకే.

భార. విరా. ౪. ౧౯౩౦

ద్వి. రజ్జలాడెదవు నారాయిడఁగలఁగి.

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౧౧౦. పం.

గీ. అమ్మ నేఁజెల్ల వాఁడనయ్య మకేమి, రజ్జ
లాడెదు మంచి గురస్తువగుదు, చేరి మాటాడి
నపుడె నా సిగ్గువోయెు, నార యంటివి కెన్న
బాగాయెఁగాదు.

శుక. ౨. ౪౨౩.

౩. ఆత్మశ్లాఘనము, డంబము.

మ. తగవే రజ్జలు నేఁడు నీదగు మహాస్థానంబులో
నింతటన్, పగవారక్కడ గ్రుక్కరే

భా. రా. యు. ౧౧౨.

గీ. ఒకట నైనను వారియం దొకరిలోని, చిదుర
పాలును బోలందు సిగ్గులేక, పాండవులగెల్తు
నేనని పలుకుచుందు, వీనిరజ్జలు తులువలు
విం(ద్రు దగిలి.

భార. ఉద్యో. ౨. ౧౬౧.

ఆ. సభల బలుకు దీవు సరిలేరు నాకని, విదరణంబు
వచ్చెనెల్ల వారి, కెఱుఁగవచ్చు దీనఁ బెం
చోట రజ్జైన యట్లు పూరగింప నగునె
యిచట.

భార. విరా. ౫. ౭౭.

ఉ. వాయసు రజ్జలేల మునివల్లభ వృద్ధుఁడ
నొండఁగావులేఁ, బ్రాయపువాఁడవద్రివన
రమ్యములైన యనేక దేశముల్, ధీయుత
యల్పకాలమునఁ ద్రిమ్మర కొక్కొ మెనీకు
నెమ్మయిన్.

మార్క. ౪. ౨౧౪.

౪. దురభిమానము, తగనిగర్వము.

౨. అపకీర్తి.

గీ. రాజవై యేడు కడపట సోజమాలి, తెచ్చి
కొంటివిపొమ్మని తిట్టురట్టు, సకటయిఁక నైన
నా చెప్పినట్లుచేసి, దేవశాచార్యునకుఁ దారఁ
దిరుగనిమ్ము.

వరాహ. ౩. ౨౬.

ఉ. అట్టివదీయమైనవపురాశ్రయలోభ మహా
పరాధమే, గట్టిగ లేచివచ్చుటకుఁ గారణ
మైనది నాకు దోసముల్, గట్టెదుటనీ మృషా
చటువికారముఁ జూడఁగఁజేసియిప్పుడున్,
దిట్టునురట్టున గ్గమగు దీనికి నిన్ననఁ జెల్ల
జేసియున్

ప్రభా ౫. ౧౩౭.

ద్వి. ఏరట్టుఁదిట్టునా కేసఁగకయుండ, బోరన
మునిపుత్రుఁ బ్రోచితిగాన

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౮౩౯. పం.

౩. ఉపద్రవము, ఆపద

ఉ. గొట్టుతనావఁదన్ వెడలగొట్టిన దిట్టును రట్ట
డంచుఁ దోఁబుట్టువనాట నొండనోకపోయితిఁ

ఉ. రా. ౨. ౩౦౯.

ఉ. రాచకుమారుపోరు భువి రట్టని యెంచక నైజ
వంశమున్, నీచతఁజెందువం చవక నెమ్మది
మామయశోవిలాసమా, రోచితవృత్తియుండ
లియకోపకవల్లను నీలలోహితుం, జూచిన
చూపెభావమునఁ జూచుచుఁగాఁ పమిటారి
యేఁపునన్.

ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౩౫.

(ఉపద్రవకరమని భావము.)

ఉ. హత్యకుఁలోఁయుఁజూతురె దురాత్ముకుశై చరి
యించురాక్షస, బ్రాహ్మణులు వీరివంకనగు
రట్లకుఁ దిట్లకుఁ జెట్లకోర్చునా, ధర్మ్యవిశేష
మెక్కుడిది.

చం. రా. ౨. ౧౫.

౪. పెంకె, (ఫిర్యాదు)

దండకము...పిన్నదేమాయుఁగొల్లాఁడఁగా గొల్ల
యిల్లాండ్రు నందారవిందాస్యతో రట్టు
గావించినన్. పారి. ౩. ౩౯.

౫. గోల, అల్లరి.

సీ. ఏచినకలపోఁక దాఁచెదమంటిమా విట్టూర్పు
గాడ్పులు రట్టుసేయు.

వరాహ. ౪. ౧౯.

గీ. తనదు చిన్నెలకైయాసఁ దదవుసేయ, వడుగ
వచ్చిన మనను రావట్టివారి, రట్టుగావించి
మగనాలిఁ బట్ట డాసి, తారమెట్టోయటని
దుమ్మెత్తురాదు పెత్తు.

శుక. ౨. ౧౦౫.

౬. చౌర్య, సాహసము.

క. చుట్టటికమెంతగల్గిన, రట్టునరా రానిరెుదకు
రా వారలపై, సెట్టి సుబుద్ధుల కైనను,
బుట్టును లోపంబు దాన బుట్టుం జెట్టన్.

హంస. ౫. ౩౯.

సా. అట్టుపెట్టుసాఁపాదివానిది రవ్వరట్టు గంగా
రమ్మది.

౭. గట్టుకత్తె, రట్టుపడు.

రట్టుకత్తె. వి. (రట్టు+కత్తె) సాహసికురాలు,
చోరవకత్తె.

సీ. అలిగిరెుంతటిరాజు కాంద్రయైనపుట్టి పుట్టు
పాపలకేయు రట్టుకత్తె.

క్రీడా. ౧౭౯.

రట్టుపడు. అ. క్రి. (రట్టు+పడు) రవ్వపడు.

క. పెట్టుదను పెరావవచ్చిన, పట్టున ధైర్యంబు
వదలి పలుమఱుమిగులన్, రట్టుపడి తమకి
మదిలో, వట్టిట్టపెనోవి నవ్వారా నరివారల్.

హరిశ్చ. ౪. ౧౧౪.

గీ. చాలభువిదట్టుపడి హరిశ్చంద్రుచేత, లీల
భూచక్ర మెల్ల నేలించుటకుఁ నిలఁబడదు

´ పుణ్యమటుబంచి యుద్ధుటకును, కారణం
చేమి గాధి తపూరయనకును.

ఉ. హరిశ్చం. ౪౩౭.

రడి=రడ్డి. (శ. ర.)

రడ్డి=రఢి. వి. (సం, రాట్.) శూద్రులలో నొక
తెగవాఁడు.

వ .. శ్రీమతు కారపతి వచ్చయరడ్డికొడుకు
సూరయరడ్డి. ద. శా. ౪ ౧౧౫.౨

క. ఎడ్డెలనపుఁగయిపేతల, రడ్డులనదచిరి పుర
స్సరద్వార్థ్యముగా, గుడ్డంబుచక్కఁగట్టం,
బడ్డమువాళకత్తి దివ్య భవనంబునకున్.

పాండు 3. ౩౫.

సీ. శూద్రనామంబులు శోభిలు. తద్విశేషమ్ము
లై తనరుఁ గమ్మని వెల్మయని రెడ్డియని రడ్డి
యని వచింప.

ఆం. భా. ౨. ౨౭౨.

గీ. రాజశేఖరుఁడగు వెల్లరడ్డిరాణి, భూరి సద్గుణ
నికరంబ పోచమాంబ.

శివ. ధ. ౧. ౧౦౩.

వ ... బుధవారమునాండు శ్రీమద్దాక్షారామ
భీమేశ్వర దేవ(రకు) కొండిపత్తిదారపరడ్డి
కొడుకు పోతిరడ్డి తల్లిదండ్రులకుం దనకు
ధ(ర్మార్థముగా) బోలు వలుపుర బూం
ట్టుగా యూందవునశేవున...

ద. శా. ౪. ౧౦౭౫.

పారం౧. ౨. ౧౧౫.

రణతూర్యము. సం. వి. అ. న. యుద్ధవాద్యము.

రణత్కారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రణ
రణధ్వని, గడగడధ్వని, గణగణమనుధ్వని,
గలగలలాడుధ్వని, ఘల్లుఘల్లుమనుధ్వని. ౨.
సామాన్యధ్వని. 3. ఝుంకారము, తుమ్మెదల
ధ్వని.

రణపెండ్లికొడుకులు. తె. వి. బ. భార్యలోకే
వము.

సీ ,... గార్యకుంకుమల్ రణపెండ్లికొడుకుల
పిచ్చుకగోళ్లు ప్రయాగలు గొజ్జఁగ్రాలు.

హంస. ౪. ౧౨౭.

వ...సీతాభోగాలు గారికుంకమలు వాగమల్లెలు
గొబ్బికాయలు రణపెండ్లికొడుకులు ఈశ్వర
ప్రియములు ..

ప్రబంధ. ౧౧౨.

రణప్రియము. సం. వి. అ. పుం. డేగజాతిలోఁ
జేరినపక్షి. (యుద్ధమందిష్టముగలది.) (విల్యమ్సు)

రణము. సం. వి. అ. పుం. న. ౧. యుద్ధము,
కయ్యము పుం. ౧. ధ్వని, చప్పుడు. ౨.
కణము. 3. గతి, గమనము.

రణరంగము. సం వి. అ. పుం. యుద్ధరంగము,
యుద్ధస్థలము.

రణరణకము. సం. వి. అ. పుం. న, ౧.
ఉత్కంఠ; ఉద్వేగము.

వ...అని యనేక ప్రకారంబులఁ దిలోచుచుండు
రణరణక వ్యథాకలిత హృదయుం డగుచు
నుండె నంత...

కు. సం. ౭. ౭౩.

౨. వియోగము (శ. ని.)

రణరణకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు,
కామదేవుడు (శ. ని.)

రణసంకులము. సం. వి. అ. న. యుద్ధవ్యాకు
లత, దొమ్మియుద్ధము.

రణాంగణము. సం. వి. అ. న. యుద్ధరంగము.

రణితము. సం. వి. అ. న. మ్రోత.

విశే. మ్రోసినది. (శ. ర.)

రతకీలము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కము, కుక్క. (విల్యమ్సు)

రతకూజితము. సం. వి. అ. న. మణితము.

రతగురువు. సం. వి. ఉ. పుం. మగఁడు, ప్రియుఁడు.

రతజ్వరము. సం. వి. అ. పుం. కాకి (త్రి. ని)

రతతాలి. సం వి. న్. పుం. కాముకుఁడు, భోగలోలుఁడు ఈ. స్త్రీ వేశ్య. లంజె.

రతనపుగని. వి. (రతనము+గని) రత్నాకరము, సముద్రము.

క. వినుమనుమఁడ మానుదువులు, వినుముసుపు దలిర్ప నీవు చేతోండు తలం,పునసుండిన నీ రతనపు, గనియిందిఁక నొరుఁడు దాఁటఁ గలఁడే చెపుమా.

అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౮౫.

రతనపువిల్లు. వి. (రతనము + విల్లు) ఇంద్రధనుస్సు (శ. ర.)

రతనము. వి. (సం రత్నం) రత్నము, మణి.

చ. రతనపుఁగోటఁ గ్రమ్మినను రాలెడు కెంపులగ ద్దతోపలన్.

దశా. ౧. ౭౨.

క. మతిఁ దుమమఁ దగుచొ ముద్దుల, రతనమ్మన యీ యిదే దొరతనమ్ము నృపా.

సారంగ. 3. ౭౧.

ఉ. తెల్లని దీని తమ్మి చెలదేఁటి వలెన్ దగుకొక్క బాగరిన్, నల్లని వాని లచ్చిరతనంబును మచ్చరొందం దలిర్ప రం,జిల్లెడు వానిఁ బొట్టలంగుఁ జిందమునందినవానిఁ చెంపుసొం, పెల్లెడఁ గల్గు పాల్కడలి యిల్లట పల్లనిఁ గాంచి రయ్యెడన్.

రామా. 3. ౪౪.

(రతనము=కౌస్తుభము)

గీ. మానికము రతన మనంగ మణి చెలంగు.

ఆం. భా. ౨. ౨౪౭.

జ' రతనపు విల్లు, రతనాల కుప్పె.

రతనారీచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుక్క. ౨. రతికూజితము, మణితము. (రతనారాచము.)

రతనారీచుఁడు. సం వి. అ. పుం. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు. (రతనారాచుఁడు)

రతనాలకుప్పె. వి. (రతనాలు+కుప్పె) భూషణ విశేషము.

సీ. రతనాల కుప్పె సౌరపు జడకుచ్చులు శశి పూల చందురున్ సరిగలు చెప్పులును.

చెన్న ౨. ౨౦౪.

రతనిధి. సం. వి. ఇ. పుం. కాటుకపిట్ట.

రతము. సం విణ (అ. ఆ. అ.) ౧. అనురాగము గలది. ౨. ఇష్టముగలది. 3. తదేకాయత్తమైనది.

వి అ న. ౧. ఆనందము, సంతోషము. ౨. రతి, మైథునము. 3. గుహ్యావయవము.

రతవ్రణము. సం. వి. అ. పుం. కుక్కము, (త్రి. ని)

రతహిండకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. స్త్రీని బలాత్కరించువాఁడు, స్త్రీనిఁ కొనిపోవువాఁడు.

రతాంఘ్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కుచేలి, తూడమంచు (త్రి. ని.)

రతి. వి. రత్నముల తూనికయం దుపయోగించు పరిమాణ విశేషము, ఒకానొకయెత్తు.

సీ. అతివినోదముగాఁగ రతుల తూచ్చించు నీ పచ్చల కడియాల పద్మగంధి.

విజ. వి. ౧. ౧౨.

రతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. ఆనందము, సంతోషము. ౨. ఉత్కంఠ, తత్పరత. ౩. పరమప్రీతి. ౪. వలపు, ప్రేమ; శృంగారరసస్థాయి భావము. ౫. రత్యానందము, రతిసుఖము. ౬. సురతము, మైథునము. ౭. మన్మథుని భార్య యగు రతీదేవి. ౮. యోని, ఆఁడుగుఱి. ౯. చంద్రుని పదియాఱు కళలలో నాఱవదియగు కళ.

రతికుఁబ్రాణసంపదన్ నిరాకరించుచేనవహో, రతి కుకామినీ మనశ్శరవ్యులింటియుల్లకా, రతిర్పురల్ కురల్, మనోజరాజసైంధవాళికిన్, రతిబోసంగు పెంచి యప్పురంధ్రి సెన్నకక్యమే.

చంద్రా. ౪, ౧౪౨.

వ. .పెం, దొగలేఁ దూఁడు రతిబు వారువపు బల్ తూపేసి వారించుచున్.

చంద్రా. ౬. ౭౬.

రతికుహరము. సం. వి. అన స్త్రీ గుహ్యము ఆఁడుగుఱి, యోని.

రతిపతి. సం వి. ఇ పుం కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు.

రతిప్రియుఁడు. సం వి. అ పుం. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు.

ఇట్లే రతిరమణుఁడు మొ॥

రతిబంధము. సం. వి. అ. పుం సురతమందలి భంగిమ.

(నాగపాశము), లతావేష్టము మొ)

రతిమందిరము. సం. వి. అ. న. ౧. స్త్రీ గుహ్యవయవము, ఆఁడుగుఱి. ౨. మైథున గృహము ఇట్లె రతిగృహము మొ॥

రతిమద. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అప్సరస. ఇట్లె రతే చూడ. (వై. ని.)

రతిలక్షము. సం. వి. అ. న. మైథునము, సురతము.

రతిసత్వర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొక ఓషధి. (వా. చ.)

రతిబు. వి ఆహారము.

పంచచామరము, -

రతువు. సం. వి. ఉ. పుం. వార్తాహారుఁడు, దూత.

స్త్రీ. ౧. నది. ౨. బంధనము. ౩. మార్గము.

రత్నకందళము. సం. వి అ. పుం ప్రవాళము, పగడము.

రత్నకంబళము. సం. వి. అ. పుం ఒకదినుసు కంబళి.

వ ..రత్నకంబళములు దుద్దుగంబళులు జముకాళంబులు తివాసీలు పటుచాఁపలు.

ప్రబంధ. ౬౦౫.

రత్నకంబళి. (డి) మి. వి. రత్నకంబలము, ఒక విధమగు తివాసి.

సీ. రవలపావలు చామరంబులు రత్నకంబళ్లు నీరాజనభాజనములు, గీ. కుందలుగాఁగల వస్తుసముత్కరములు, కరములధరించి పడతిరి పరపికాతు, లు.

వరాహ. ౪. ౧౨౨.

చ. విరితొగచందువాతెగల చేదుకయాబడి యంగణంబులోఁ, బఱచిన రత్నకంబళిని బాగుగ నూరెపుటంపుగద్దియున్, పఱలు మెఱుంగు బంగరపువన్నె జగాబుర సాతి వాసిపై, ధరణిబలోవసించెఁ బతి తక్కాత లాదలఁ జేతులానుచున్.

ఉ. రా. ౬. ౧౨౭.

సీ. రత్నకంబళ్లు మూరత్తుఱత్తిని పట్టుదిండ్లు సేమంతి పూచెండ్లు గంధ, వొడులు.

సాసంద్. ౧. ౧౩౯.

రత్నకీలితములు. వి. బ. వస్త్రవిశేషము.

వ .. ద్రౌపదీ స్వయంవరంబులును ... వసంత విలాసంబులునురత్నకీలితంబులును.

ద్వా. 3. ౧౭౭.

రత్నకూటము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొక పర్వతము.

రత్నగర్భ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వసుంధర, భూమి.

రత్నగర్భము. సం వి అ. పుం. సముద్రము.

రత్నగర్భుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుబేరుఁడు. ౨. సముద్రుఁడు.

రత్నద్వీపము. సం. వి. అ. పుం. స. సుధా సముద్రమందున్న ఒక ద్వీపము. (వాచ.)

రత్నధేనువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. ఒకానొక మహాదానమునకై నిర్మింపఁబడు మణిమయమైన గోవు. (వాచ.)

రత్ననిధి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సముద్రము ౨. విష్ణువు. 3. మేరువు. ४. కాటుకపిట్ట. (విల్యమ్సు)

రత్నము. సం. వి. అ. న. ౧. మణి, మాణిక్యము, వజ్రముత్యాదికము, ౨. అమూల్యవస్తువు, ప్రియపదార్థము. 3. (తజ్జాతియందు) శ్రేష్ఠమైన పదార్థము. ఉదా :- పుత్రరత్నము, స్త్రీరత్నము మొ॥ ४. అయస్కాంతము, సూదంటురాయి. ౫. వజ్రము. (రాజ. ని.) ౬. నీరు, సలిలము. (శే. ని.)

రత్నముఖ్యము. సం. వి. అ. న. వజ్రము.

రత్నవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రత్నగర్భ, భూమి.

రత్నవరము. సం. వి. అ. న. బంగారము. (వై. ని.)

రత్నసరులు. మి. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. ఏలిక రాజనాలీశ్వరప్రియములు రావిపూరాజనాల్ రత్నసరులు.

హంస. ४. ౧౭౭.

ప రామబాణాలు కటకసరులు రత్నసరులు జీనిసరులు.

ప్రబంధ. ౧౧౭.

రత్నసానువు. సం. వి. ఉ. పుం. మేరు పర్వతము

రత్నసువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. రత్నగర్భ, భూమి.

రత్నహస్తుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కుబేరుఁడు. (వై. ని)

రత్నాకరము. సం వి. అ. పుం. ౧. మణుల గని. ౨ సముద్రము.

రత్నాచలము, సం. వి. అ. పుం. దానార్థము కల్పించిన మణిమయపర్వతము.

రత్నాభరణము. సం. వి. అ. న. రత్నభూషణము, రత్నములతో కెంపిన నగ.

రత్నావలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రత్నహారము, మణిసరము. ౨. రత్నసమూహము. 3. శ్రీ హర్షరచితమగు ఒక నాటిక.

రత్ని. సం. వి. ఇ. పుం. స్త్రీ. మూర, మోఁచేయి మొదలు పిడికిలివఱకుఁగల ప్రదేశము. పిడికిలితి మూర.

రత్యంగము. సం. వి. అ. న. స్త్రీగుహ్యము, ఆఁడుగుఱి.

రథకడ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రథసమూహము.

రథకారుడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. రథములు చేయువాఁడు, తేరుచేయువాఁడు. ౨. వడ్లవాఁడు. ౩. క్షత్రియునివలన సంకరజాతి స్త్రీయందుఁబుట్టినవాఁడు, సంకరజాతివాఁడు. (వై. వి.)

రథకుటుంబి. సం. వి. న్, పుం. సారథి, తేరు నడపువాఁడు.

రథగర్భకము, సం. వి. అ. పుం. పాలకి.

రథగుప్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. సంఘర్షణము. (తాఁకుడు) వలనఁ గాపాడుటకై రథముపై గఱ్ఱతోఁగాని యినుముతోఁగాని కట్టిన యావరణము. (శత్రువుల శస్త్రాదులలోపలఁ బడకుండఁగ కాపాడఁబడిన (ఆవరణకట్టఁబడిన) రథమధ్య భాగము.

రథచరణము. సం. అ. పుం. ౧. బండిచక్రము. ౨. చక్రవాకపక్షి. ఇట్లే రథపాదము. కెం.

రథచర్య. సం. వి. అ. స్త్రీ. రథోపయోగము; రథప్రయాణము.

రథద్రువు. సం. వి. ఉ, పుం. తినాసము. ?.

రథనీడము. సం. వి. అ. పుం. రథముయొక్క చివరిభాగము (వై. వి.)

రథము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తేరు, బండి, శకటము. ౨. పాదము, అడుగు. ౩. అవయవము. ౪. శరీరము, దేహము. ౫. రెల్లు. ౬. తినిశము. ?. (వాచ.) ౭. చక్రవాకము (వై. వి.)

రథయాత్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. రథోత్సవము, రథముపై దేవతావిగ్రహముంచి యూరేగించుట.

రథసప్తమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మాఘశుక్ల సప్తమీతిథి.

రథాంగనామము సం. వి. న్. పుం. చక్రవాకపక్షి. ఇట్లే రథాంగాహ్వయము కెం.

రథాంగపాణి. సం. వి. ఇ. పుం. చక్రపాణి, విష్ణువు.

రథాంగము. సం. వి. అ. న. ౧. బండిచక్రము, ౨. విష్ణునియాయుధమైన చక్రము. ౩. కులాలచక్రము, కుమ్మరిసారె. పుం. చక్రవాకపక్షి.

రథాభ్రము. సం. వి. అ. పుం. రెల్లు. ? వేతసము, నీటిప్రబ్బలియని (వాచ.)

రథాంగాహ్వయము. సం. వి. అ. పుం. చక్రవాకము. (శ. ర.)

రథి. సం. విణ. (న్. నీ. న్.) ౧. రథముపైనెక్కి పోవువాఁడు. ౨. రథాధిపతి.
వి న్. పుం. ౧ రథికుఁడు, రథయజమానుఁడు, ౨. రథముమీఁదనుండి యుద్ధముచేయు యోధుఁడు.
ఈ. స్త్రీ. ఎద్దులుగట్టిన బండి, గంత్రి. (శే.వి.)

రథికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. రథము (బండి) మీఁద వెళ్లుచున్న వాఁడు, రథముపైఁ బోవుచున్న వాఁడు. ౨. రథయజమానుఁడు, రథముగలవాఁడు.

రథిని. సం. వి. ఈ స్త్రీ. రథసమూహము, బండ్ల పొంత్రము.

రథినుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) రథి.

రథిరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = రథినుఁడు.

రథోపస్థము. సం. వి. అ. న. రథమధ్యము.

రథ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రథములుపోవుమార్గము. పెద్దత్రోవ, రాజమార్గము ౨. పెక్కుత్రోవలు కలసికొనెడిచోటు, అవర్తి. ౩. రథసమూహము బండ్లసమూహము.

రథ్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రథాశ్వము, తేరుగుఱ్ఱము, బండిగుఱ్ఱము. ౨. రథావయవము. రథముయొక్క యొక భాగము, చక్రము కెం॥

రదచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. పెదవి, మోవి.

రదనచ్ఛదము. సం. వి. అ. పుం. పెదవి, పలు కప్పు. (శ. ర.)

రదనము. సం. వి. అ. పుం. రదము.

రదము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పగులువాఱుట, బ్రద్దలగుట. ౨. గోకుట, గీఱుట ౩. దంతము. ౪. ముప్పదిరెండు సంఖ్యకు సంకేతపదము.

రది. సం. వి ఇ. పుం దంతములుగలది, దంతి, ఏనుఁగు.

క. రదిఁగొను మచ్చోటనుతే, పాదప్రాజాపత్య లోకమున ననవుడు . భార. అను. ౪.౪౨.

రద్ది. వి. ౧. అల్లరి, గోల.

క. ముద్దుల కొమరుని ప్రేతల, రద్దులకై తల్లితోల రజ్జఁగట్టన్, బద్దులకు మిన్నుముట్టిన, మద్దులవడిఁ గూల్చి జనసమాజము పొగడన్. భాగ. ౨. ౧౪౪.

సీ. . రద్దిచేసి యువ్వరికైనఁజెప్పికొందు, నంటి నామణి ఏనికంటె నిక్కడ నెక్కడగువాఁడు లేఁడు.. చెన్న. ౫. ౧౩౭.

౨. గొప్పధ్వని.

సీ. గళరవంబులు రద్దిగాఁజెలంగింపక పలుమాఱు మెల్లనె పలుకుచుండు. అని. ౩. ౧౭.

రద్దు. వి. ౧. అల్లరి.

ద్వి. పుట్టు గొడ్రాలివి పురవీథి నడుమఁ, బట్టి యీడ్చుచు రద్దు పద్దుచేయఁగను. ద్వి. క. సా. ౩. ౧౭౭. పం.

సీ. కొల్లసాఁకిన బొంతకుండలో విప్పించుఁ గొద్ది తొత్తులపొందు రద్దుకీడ్పు. కేయు. క. ౧౫. ౨. కొట్టికేత, తినికేత. (శ. ర.)

రవకము. సం. వి. అ. పుం. మంచూకము, కప్పు. (శ. వి.)

రవకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) విద్వాంసుఁడు (శ. వి.)

రవణము. వి ౧. గర్వము.

ద్వి. పోరపుంజంపుచాయలఁ గ్రిందుపఱిచి, కపు రంబు చవచవగా నాడిమంచు, రవణంబు విడియించు రమణఁజెన్నొందు, నహిరాజశ యనంబునందు. ద్విపరమ. ౪. ౩౦౪. పా. ౨. ఉత్సాహము.

మ. అపుడాకీర్తిముఖుండుఁ దత్సతియనత్యానంద సంధానతన్, నృపకాంతాజనముల్ మహీమ రపురంధ్రీ రత్నముల్ గొల్వఁగా, రవణం బుప్పతిలందదంత విభవారంభంబు గావిం చియుఁ జపలాక్షీమణికి న్వివాహమొనరిం చం గార్యమూహించుచున్. శుక. ౧. ౩౭౪.

విశే. గొప్పది. ఘనము.

సీ. రవణంపుబొమ్మ మాత్రపుఁ గంటసరితోడ మెండకప్పుకస్తూరి బెడఁగుతోడ. పాంచా. ౩. ౪౭.

రవము. వి. ౧. అధికారము.

క. కోపమేమియు లేకయుతన, రవమైతము బాధ పఱుప రాత్రనుమీఁదన్, గుపితాత్ముఁ దన మలు, కపియింపఁగఁజాలరైరి జలజాతమహీ మన్. సీతావి. ౧. ౨౫.

౨. చెల్లుబడి.

చ. . భువనబంధుఁడుశౌరి యరాజకంబుచేఁ, దన రవమై చరించె వసుధాస్థలి చీకటి పారెగాఁడొగిన్. అని. ౩. ౮.

సీ. చెల్లుబడికిఁ జేయచెలఁగుమ రవమున... అం. భా. ౩. ౩౨.

విశే. ౧. అధీనము.

చ. విరహాలఁజంపసాగితివి చేయన నేమిటికూరు ముక్కుఁడిక్, బరఁగునపోఁడుఁబోకలరవం

బయటపాటు నిజంబెటోళకి. హంస. ౫. ౨౦౧.

౨. ప్రచురము.

ఆ. ఇరులుంగొనుచు దిక్కులెల్లఁ దక్కపడఁ
దమ రపంబునంగ దట్టమగుచు, చేతికందినట్టు
చెన్నువింతగఁదోఁచె, నంబు గర్భమాతవాం
బుదములు.

శివలీలావిలాసము (కొమ్మన) ౧. ఆ.

వ. ... అవరాహంబు.

చ. ఎల్లెదం, దన రపమై చరించునతిదారుణ
లీలవనాంతరంబునన్. విక్ర. ౨. ౧౨౭.

క. అసురఁగలతికలు దరువులు, దమరపమై పసిమి
మిసిమి దగ్గకమిగులం, గొమరై ప్రొద్దో
చాయల, గుమురైయొలదోఁట యనలుఁగొన
లుంచాకెన్ విప్ర ౨. ౨౪.

రప్పు. వి. రాయివంటి గట్టివస్తువు (ఇదిరాయితోఁ
గూడి ప్రయోగింపఁబడును, గాని స్వతంత్ర
ప్రయోగము లేదు)

చ. పయిఁబయిఁ బండుకొల్పు వెరిపైఁడియు గట్టి
దినుసు రాయిర, ప్పయు మణిబంటుబాని
సలుఁబైరముఁ బెయ్యముఁ జేసుఁజెట్టులో,
వయిన సమస్తసంపదలు. కళా. ౬. ౧౬.

క. ఇదిరాయిరప్పుపల్లం, బిదిమిత్తిది మాకుమట్ట
యిదిపామిదిగా,మిదియని వివరింపఁగబెట్టి,
దయమై యొక్కొప్పనఁగునక్కటికి చీకటిలోన్.
వెం. పంచ. ౪. ౨౪౪.

రప్పించు. స. క్రి. (√ వచ్చు) ౧. రావించు,
రాఁజేయు.

క. నటునాహంకృతిఁదమలోఁ, జిటిపాటి జగ
దంబులూర్వశీ రంభలకుం, బోటమిన మేలేర్ప
డఁపఁగ, నిటనిమరప్పించె నిర్జరేశ్వరుఁడధిపా.
విక్ర. ౨. ౭౪

గీ. పతికలావతి యనుదానిఁ బద్మనయన, దమ
సహోదరి గారాపుదాదిమాఁకు, నంతికము
నతి రప్పించి యాదరించి, సర్వసాక్షి
గావించినగుచు పలికె. నైష. ౭. ౫౪.

క. క్రమమున ధరణీధరణ, తమమగుతద్ధర్మనీతి
చాతుర్యవిశేషము శేషమరసి యధిక, ప్రమ
దుఁడయి ప్రసంగవశత రప్పించితగన్.
రాఘవ. ౩. ౫.

౨. కలిగించు.

ఉ. ఉంచినయగ్రహారముల నున్నతవైఖరి విద్య
శాల్ల, రప్పించిన విప్రవర్త్రిముల, పెంచిన
వ్యవహార్కారంబులన్, నించిపబల్తటాకముల
నెమ్మిగనందగు వెంగళాంబ, యర్ధ్యంచిత
కీర్తిసౌధవిశదాక్షర నానమరాశి రాజమై.
వసు. ౧. ౬౪.

ద్వి. మానంబు దప్పించి మనమునొప్పించి, దీనత
రప్పించి దిగులు దెప్పించి.
ద్వి. హరిశ్చ పూ. ౧౬౧౩. పం.

రప్పా. హిం. వి. పోగుతీయుట. (శ. ర.)

రబాబు. వి. (హిం. రబాబ్) వాద్యవిశేషము.

గీ. గోటివాద్యంబు కిన్నరమీటుబడ్డి, వాద్యము
రబాబు వగలు సర్వంబు మెఱయ, దురము
గతిఁ జూపఁ బార్వతీతరుణి మెచ్చి, జారుసరి
గంచుపయ్యంటఁ జక్కఁజేర్చి.
కువల. ౪. ౧౧౨.

గీ. కేటుగజ్జెలు మద్దెల వీణ చెంగు, మురళిసారంగ
తిత్తి కిన్నెరరబాబు, శంఖతాళాది వాద్య
ముల్ సరసరీతి, పాటశ్రుతిఁగూడి వాదమే
ర్పాటుసేయ మల్లుపు. ౪. ౬౪.

వ. ... పికిలులు బచ్చికోళ్లు రుద్రవీణియలు
స్వరమండలంబులు తంబుఱలు కిన్నెరలు
రావణ హస్తంబులు బాబులు ...
ప్రబంధ. ౬౦౫.

రభసము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఉగ్రమై

వది, తీవ్రమైనది. ౨. తొందరగలది, అతిత్వర గలది. ౩. సంతోషము గలది, ఆనందముగలది. ౪. గొప్పది.

వి. అ. పుం. ౧. తొందర. ౨. ఆలోచింపక పనిచేయుట. ౩. కోపము, కోపావేశము. ౪. హర్షము, సంతసము. ౫. ఔత్సుక్యము, ఉత్కంఠ.

రభసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మ్లేచ్ఛుఁడు. (శే.వి.)

రభస్సు. సం. వి. స్. న. రభసము.

రభువు. సం. వి. ఉ. పుం. వార్తాహరుఁడు, దూత. (వై. వి.)

రమ. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. విష్ణుభార్యయగులక్ష్మి, ధనాధిష్ఠానదేవతయగు లక్ష్మి. ౨. సంపద. ౩. శోభ, కాంతి.

రమకుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్రీడాపరుఁడైనవాఁడు, ఆటలాడువాఁడు.

వి. అ. పుం. ప్రియుఁడు, ప్రేమపాత్రుఁడు

రమరధ్వని. సం. వి.ఇ. పుం. ఇంగువ, హింగువు.

రమరము. సం. వి. అ. న. హింగువు, ఇంగువ.

రమరుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) క్రీడనశీలుఁడు. (శే. వి.)

రమణ¹—రాణ. వి. (సం. రమ్యక్.) ౧. ఒప్పిదము.

క. ... రమణను వైశ్రవణు చైత్రరథమునకు సమానముగా దీనిని... భార. ఆది. ౪. ౧౫.

మ. శమవక్త్రాధరకేశయౌవనమహోద్దామ ప్రభావంబులన్, రమణం బొలుదుమన్న ..

కు. సం. ౫. ౭౩౩.

౨. ప్రేమము, ప్రీతి.

ఆ. అతులమగుచు దివ్యమైన యా హారమున్, గ్గంబు చూపవలయు రమణతోడ.

భాగ. ౫. ౧౬౨.

చ. రమణంబొప్పు సరోవరంబు నిజకాంతి రాజీవ రాజీవ, సత్పురుషాశ్రిత శీకరాళిక హంస క్రౌంచవాదంబులన్. భార. ఆది. ౬. ౧౬౨.

గీ. రాజనందనపాలికి రమణనరిగి.

దశకు. ౬. ౧౬౩.

గీ. రాముఁడాదిత్యకులభర్త రమణవచ్చి, కరుణ సేయునంతకుఁ దగుగట్టికాల్మి.

రాఘవ. ౩. ౩౫.

౩. ఆనందము, సంతోషము.

సీ. మందాకినియును గాళిందియు నిరుచక్కి రమణఁబై వింజామరంబువిడిరి. హర.౪.౭౨.

ఆ. రాజసుతులతోడ రమణఁ బాండవధృత, రాష్ట్రసుతులు వృద్ధరాజులొద్దఁ, దద్దయును ముదమునఁ దమతమ విద్యలు, మెఱసి యెల్ల జనులు మెచ్చి పొగడ. భార ఆది. ౬. ౧౧.

గీ. రమణవారామలక్ష్మి యారామవిభునిఁ, బూజ గావించు చందానఁ బొల్చెనపుడు.

ఉ. రా. ౬. ౨౫.

౪. ఆసక్తి.

ఆ. పొలుచు ద్రుపదరాజ పుత్రీస్వయంవర, రంగమునకుఁ జనిరి రమణతోడ.

భార. ఆది. ౩. ౧౬౫.

ఆ. ...హృదయహారి వివిధ, రత్నరాజి సుంద రంబైన మగధేశు, రథముతేరఁబనిచె రమణతోడ. భార. సభా. ౧ ౨౧౪.

౫. ప్రసిద్ధి.

సీ. బ్రహ్మభాగవతాది పదునెనిమిది పురాణములలో స్కాందంబు రమణఁగాంచు.

హరా. ౭.

౬. విధము.

సీ. కప్పురరేణువు కమలాప్త బింబంబు రాహు మండలమున రమణఁగప్పు.

భార. భీష్మ. ౧. ౨౪౨.

మ. ...రాగరజములం దార్కరాగంబు రమణ
జేరధుల యందు యవలసోబగున. .
భాగ. ౧౨. ౪౮.

శా. శ్రీరామ మంత్రి వరద సు,ధీరత్నములుల
పధాటిదీపించు య,శోదారమణిరమణవిష్ణు,
శ్రీరంజితకోండమాంబ చిరపుణ్యములన్.
పాండు. ౧. ౫౬. భార. శాం. ౪. ౭౨.
౭. ఇది కొన్నిచోట్ల వాక్యాలంకారముగ
నుపయోగింపఁబడును.

గీ. జనుల నిగ్రహానుగ్రహశక్తుఁడైన, రాజు
శాసనమునఁజేసి రమణతోడ, కోలఁదమతమ
మర్యాదలొక్కనాఁడు,ఁ దప్పకోడు మరిమ్ము
హితలమునందు. భార. అర. ౩. ౩౫౦.

ఆ. రమణతో వనాంతరమున రతిస్పృంద,
మరుయ్యనవని పతికి సొయ్యాంబర.
భార. ఆది. ౩. ౨౭.

సీ. . రాక్షసంబుసౌమ్య,రంబు గాంధర్వంబు
రమణఁ బైశాచంబునను సెనిమిది వివాహ
ములయందు. భార. ఆది. ౪. ౫౪.

రమణవోలె=విధముగా.

సీ. దేవతానదికి శోభావహమ్ముగ హేమరాజీవ
ముదయించు రమణవోలె.

ఆ. మానినీలలామ మేనకకుదయించె రాజవదన
శైలరాజకన్య. కు. సం. ౩. ౨౭౨.

జ: రమణకెక్కు, రమణించు.

రమణా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భార్య, గృహిణి.
౨. మనోజ్ఞ స్త్రీ. ఇంపైన యాఁడుది.

రమణకెక్కు. అ. క్రి. (రమణకు+ఎక్కు) వన్నె
కెక్కు, శోభిల్లు.

సీ. కరగత చక్రవిక్రమశక్తి సొమ్యాని రామాను
జత్వంబు రమణకెక్కు. వను. ౧. ౧౩.

రమణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గార్దభము,
గాడిద. ౨. వృషణము. ౩. మహారిష్టము,
వేము. శ.

వి. ౧. క్రీడ, ఆట. ౨. సరసము, మురిపెము,
వినోదము. ౩. రతి, మైథునము. ౪. ఆనందము,
సంతోషము. ౫. జఘనము. ౬. జంబూద్వీప
మందలి నవవర్షములలో నొకటి రమ్యకవర్షము.
౭. పటోలీమూలము, పొట్లవేరు.

రమణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. మనోహరురాలగు
యువతి. ౨. భార్య, గృహిణి. ౩. స్త్రీ,
ఆఁడుది ౪. కలబందచెట్టు, వాల. శ.

రమణించు=రమణించు. అ. క్రి. (√రమణ)
ఒప్పిదమగు, ఒప్పు.

గీ. అప్పురంబున రమణించె మార్త్యనిచయము.
నిర్వ. ౧. ౫౨.

రమణీయము. సం విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧.
మనోహరమైనది, అందమైనది.

రమణుఁడు. సం వి. అ. పుం. ౧. ప్రియుఁడు,
భర్త. ౨. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు. ౩.
అర్జునుఁడు.

రమతి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. కామదేవుఁడు, ౨.
ప్రియుఁడు, నాయకుఁడు. ౩. స్వర్గము. ౪.
సమయము. ౫. వాయసము, కాకి. ౬.
కాముకు (వాచ) ౭. సభ. (శ. ని.)

రమము. సం. విశే. అ. ఆ. అ. ప్రియమైనది.
ప్రేమాస్పదమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. సంతోషము, ఆనందము.
౨. అశోకవృక్షము. శ

రమరమి= రమారమి. వి. క్రమము. (శ. ర.)

రమాకాంతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు,
లక్ష్మీపతి. ఇట్లే రమాపతి, రమాప్రియుఁడు లోను.

రమాప్రియము. సం. వి. అ. న. పద్మము, తామరపువ్వు.

రమారమి= రమరమి. వి. క్రమము. పంచచామరము. రమాకుమారసార పాంథరాజి కెంచనిట్లుభీ,రమాయు మాధిసాధుతోడ రాయిడించి మించిసే, రమానికారనీకు సుందరంగమొక్క కీరమా, రమారమిన్నెలంగ కారరవ్వ సేయ సారమా కృష్ణ. ౪. ౭౧.

రమి (యి)ంచు. సం. అ. క్రి. ౧. క్రీడించు.

ఉ. భూవిభుఁడెప్డు భూమిసతిఁ బొందిరమింప మహోన్నతుండగున్. భార శాం.౩.౧౨౫.

౨. ఆనందించు.

క. సమరమునప్పుడు నీకీ, యమృత పదప్రాప్తి హేతువగు సమ్యగ్బోధము వివరించితి నచలత, రమింపుమిందెపుడు శమధురాధుర్యుఁడవై. భార. అశ్వ ౧. ౨౨౪.

స. క్రి. సంభోగించు.

మ. జనరాంద్రన్ రమియింపఁగానరతి భాస్వచ్చంద్రికారాత్రులన్, సవిశేషంబగు విద్యనైనవనిపైన న్వైరులంగల్పి ప్రాభవమొప్పగా యశమొందఁగానరు జనుల్
మల్లభూ, ౩. ౪౬.

రముఁడు. సం. వి అ. పుం. ౧. ప్రియుఁడు, భర్త ౨. మన్మథుఁడు, కామదేవుఁడు.

రమ్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రాత్రి. ౨ స్థలపద్మిని. శ్రీ.

రమ్యకము. సం. వి = రమ్యము

రమ్యపుష్పము. సం వి. అ. పుం. శాల్మలి వృక్షము, బూరుగుచెట్టు. శ్రీ.

రమ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ అ.) మనోహరమైనది, అందమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. చంపక వృక్షము. ౨ బక పుష్పము. శ్రీ.

వి. అ. న. ౧. పురుషుని శుక్రము. ౨. పటోలీమూలము, పొట్లతీగ. ౩. జంబూద్వీపాంతర్గతమైన నవవృక్షములలో నొకటి.

రయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నదీప్రవాహము ప్రవాహము. ౨. వేగము, వడి, త్వర.

రయి. సం. వి. ఈ. న. ౧. ధనికుఁడు, డబ్బున్నవాఁడు. ౨. జలము, నీరు.

రయిక = రైక. వి. అవిక, కంచుకము. (వా, శ. ర.)

రయిష్ఠుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧ కుబేరుఁడు. ౨ అగ్ని. ౩. బ్రాహ్మణుఁడు (అ. వి.)

రరాటము. సం. వి. అ. పుం. లలాటము, నొసలు.

రల్లకము. సం వి. అ పుం ౧ ఉన్నిబట్ట, రోమవస్త్రము, కంబలము. ౨. నేత్రలోమము, కనురెప్ప వెండ్రుక. ౩. మృగభేదము.

రవ[1]=రవ్వ[1]. విశే. ౧. చిఱు, అల్పము. (దీని యామ్రేడిత రూపము రవరవ).

సీ. ఒకచోట సాలభంజికగీలు వన్నిన మురిపెంపురవ గొండ్లి పరిఢవింప.
నైషధ. ౧౫౦.

మ. పాలతీచూచిరి కేఁటికొక్క రవగాడ్పుం బోదశేఁదాఁకుటో,కలచేజాఱు మెఱుంగు పుష్పాపదులరేకల్ మీ కొంగుత్తంబులై, యలరుం బెజ్జపుమావిజంతికలఁజెన్నారన్ ... చంద్రా. ౪. ౨౦౭.

ద్వి. రవరవగా నుప్పురవ గూడి సొంటి, లవయుక్తమైన చల్లని మజ్జిగయును.
అ. మ. కళ. ౨౪౭. పా. పం.

౨. సన్నదియినన్నిశము.

సీ. చిత్రరుమాలంబు చెలువుమీఱంగఁ గట్టిరవ
పైడి కొంగ్గలంబివదౌదఁగి. చెన్న. ౨. ౨౩౩.

వి. (సం. లవః) ౧. వజ్రము.

సీ. రవలపాదల దాని రంగారు బంగారుకమ్ములఁ
గేరు హస్తములదాని. గీ. ఒక్కవిద్యాధరిని,
గాంచె యోగి రుఁడు. దశా. ౨. ౧౦.

క. రవిలేని రాజు కీర్తియు, రవిలేని వధంబు
రూపరసభావములం, జవిలేనిభామపొందును
రవలేని భూషణంబు రహి వరపింపా.
వరస. ౫. ౧౦౩.

ఉ. ఆ రమణీలలామ రవయుందెలు ఘల్లుమనంగ
లేచి. ఇందు. ౨. ౧౦౯.

సీ. రవయుంగరంబుల రత్నాల దీప్తులు వాలారు
గోళ్లపై జిలువార. హర. ౫ ౪౪.

౨. ఖండము.

క. రవరవలు సొంపుసీలఁపు, రవగణముతోఁ
జెలియురాళశచుంబుల్, కవకవనవ్వన్ పలిజ,
క్కవళవఁగల కంఠ, కంఠి కఠినకుచంబుల్.
విజ. ౨. ౧. ౭౫.

గీ. సురటి గాడ్పులసుదుటి కస్తూరిబొట్టు, రవ
లురాలంగ నాకఁడా రాణఁజాచి.
కువల. ౨. ౪౭.

గీ. కలుకు వజ్రంపురవలయుందంబు గులుకు,
కులుకుదురు కేట ముకురబింబములవంటి,
చెక్కుఁగవనిండి కెంపుల చెక్కడంపుఁ
గమ్మలను గ్రమ్మఁబలికె నాకలికి యపుడు.
అని. ౩. ౭౭. ౪. ౩.

౩. అణువు, రేణువు.

సీ. పన్నీట జొబ్బిల్లు పచ్చకప్పురపుదిబ్బె మీఁద
పుట్టాడి రవ పొదుకొల్పి.
యయా. ౫. ౭౯.

రగడ. చిమ్మరేఁగెడు కప్పురపురవఁ జెండు నీ
కేదారకటునఁటులు. శుక. ౧. ౧౩౩.

జ. రవకారము, కవపాళము, రవపెల్లి.

రవ2. (సం. రవః) ధ్వని.

మ. విధుకాంద్రుండు వియూరిగాసవ మహావిఖ్యాతి
రామాములు, ప్రభువేదాద్రిలిఖించు ప్రాయ
సములారా పెద్దసంగావసి, విభుచిత్తంబు
సొతింగి గంటమురవల్ విద్యావధూమాపుర,
ప్రభవప్రాఢరుఖకంఠుకారభటి సౌభాగ్యంబు
గల్పింపఁగన్. పాండు. ౧. ౭౧.

జ. రవమంచము.

రవ3. వి. రవగాలు, అశ్వగతి విశేషము
పీ. సింగంపుఁగొదమ లేఁజురావు రవద్రొక్క
పొగి కక్కు త్రికిఖుండు దగిలిపడకొ.
రామా. ౭. ౭౩౭

జః రవగాలు, రవనడ.

రవ. సం వి. అ. స్త్రీ. ప్రత్తిచెట్టు (వై. వి.)

రవకారము. వి. ($\sqrt{}$ రవ1.) పలుచని గచు
పూఁత. (శ. ర.)

రవగాలు. వి. ($\sqrt{}$ రవ3) అశ్వగతి విశేషము.

చ. జవదర మాళికొంతవడి సాహిణివిప్పఁగంది
చూడ జోదవరవగాలు మాపుచు వాంటా
వాంటిపేఁగి పరాకు హిరువి, రనితము, దెల్స
వందలు రయుంబున కెంబడ వాగసల్లిరయు,
య్యావఁగను మాసికక్ దొంచునంతటిలో.
మునిసీమఁజేరఁగన్. కువల. ౨. ౫౭.

చ. పటియలకేజ చొక్కు నరపాలురు గొల్వ
హయాధికోహపాంఢితిసరిదాట్లు జోడ
వలు విభ్బరమున్ రవగాల్లు వేడుముల్,
జకురతఁజాపి ..... చంద్రా. ౨. ౪౦.

పీ. రవగాలునకు పాటిరాక గాడ్పుపటాణి
పొదలు పిగ్గునఁబోయి పొదలఁజొచ్చె.
శు. రా. ౧.౭౭.

రవడి. వి. అప్పు, ఋణము. (క. ర.)

రవణ = రమణ. వి. (క. రవణి. త. ఇరణి) ఒప్పిదము.

సీ. కువలయాధీశుఁడై రవణఁజెందుటె గాని చక్రాభిరక్షణోత్సవము లేదు.

ఇందు. ౪. ౪౦.

రగడ. రవణరంజిల్లెడు పరాగములరాగముల, నవవిల సనములఁ బున్నాగముల నాగముల.

భాస. ౨ ౭౯.

రవణకము. సం. వి. అ. పుం. రవణము.

రవణము. వి. ౧ భూషణము.

సీ. వేల్పుటింతులలోన విబ్బీఁగుచు మేన నవ రత్నరచనల రవణ మెఱుఁగ

మనుచ. ౨ ౧౧

మ. ఇవి నాసొమ్ములు వీనిలోన మగఁడా యేమేమినీవిచ్చి నాఁడవు నా తల్లియుఁదండ్రి బాంధవులు వేడ్కన్ మీఁకుఁ జేయించి రీ, రవణంబుల్ వినువీనిలోన నొకతారంబైనసీ, జాలనీ, చెవులాకుల్ పగనేయవచ్చితివి నీచే నింతనే నోర్తునే. రుక్మాం. ౪ ౧౨౨.

వ. సుశర్మయు నేలినవాని పనిఁబూన జోడు పక్కరకైదువు బిరుదు రవణంబు మొద లైన సవరణంబులం జూడ నక్కజంబు గాఁ గూడి భార. విరా. ౩. ౧౩౧.

౨. కాంతి.

క. రవరవలం బొలుపుకీలఁపు, రవరవణము తోడఁ జెలియ రాశికచంబుల్, కవకవ నవ్వున్ వలిజ, క్కవకవఁగిలకంత కంతి కఠిన కుచం బుల్. విజ. ౬. ౧. ౮౫. ౩

౩ పాటు, సామ్యము.

వ. ..... అంగజ ధవళితాంగరాగ సంగత గంగాధరాంగ రంగద్విభా విభవంబుతో రవణంబుగాని .. శు. శా. ౪. ౧౬౩.

జః రవణించు, రవణింపు, రవణిల్లు.

రవణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అంచు చున్నది. పెద్దకూఁత కూయుచున్నది. ౨. మ్రోఁగునది, ధ్వని చేయునది. ౩. తీక్ష్ణమైనది, వాఁడిగలది, వేఁడిగలది. ౪. చంచలమైనది, స్థైర్యములేనిది.

వి అ పుం. ౧. ఉష్ట్రము, ఒంటె. ౨. పికము. ౩. మేలింజాతి గుఱ్ఱము. ౪ పొట్లవేరు. ౫. పటోలము, పొట్ల తీగె ౬. గర్దభము, గాడిద. ౭. భ్రమరము ౮. శబ్దము, ధ్వని (శే. వి.) న కంచు.

రవణించు = రమణించు. అ క్రి. (√రవ ణము) ఒప్పిదమగు.

సీ. అమరేంద్రముక్త మేఘములఁ దెచ్చుక్రమంబు రవణించ మించు వాయువులు విసరె.

దశా. ౭. (౨) ౭౮. ౨౩౧. పా.

రవణింపు. వి (√రవణించు) ఒప్పిదము.

సీ. రవికోటిమించి పెంపు రవణింపు మణికిరీ టంబు వాఁడు కులలాటంబు వాఁడు

వైజ. ౧౩౨.

రవణిల్లు. అ. క్రి. (√రవణించు) ఒప్పిదమగు, కవికంఠ భూషణము. నవరత్న విశ్రమమునన్ సజనానజగంబులన్ గవుల్, కవికంఠభూషణ ముగా రచియింతురు మాటి మాటికిన్, రవణిల్లు కబ్బమున నందకమాణిను పేంద్రరుక్మిణీ, ధవుస త్కథానుధలఁ దత్పరులైన మహాత్ములట్లుగాన్,

అప్ప. ౪. ౨౩౦. పా.

రవనడ. వి. (రవ+నడ) అశ్వగతి విశేషము.

గీ. ... కోదనవద్ద వేడ్క, మురవ నడచుట్టు పేరము పరువులనఁగ, బంచధారల చేర్లగుఁ బంకజాతు. వెంక. తిర్య. ౯౧.

రవపాళము. విణ. (√రవ1) విక్కిరి సన్న పాటుంది. (వస్త్రము) శ. ర.

రవమంచేము. వి. (√రవ2) సన్నలమంచము. (ఈ పదము సంస్కృతమని శ. ర.)

రవము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పక్షుల కంఠధ్వని; (కుక్కుటాదులు మొ. వాని) ఝుం అనెడి ధ్వని. ౨. చప్పుడు, శబ్దము

రవరవ. వి. ౧ ధ్వన్యను కరణము.

గీ. ఓరచూపుల విటులఁదా నూరడించి, గిల్కు మెట్టెల రవరవల్ గుల్కరింప, చిలిచేసిన తాఁబుంపుఁ జెంబులూని, వీథి నేతెంచె సానాని వెలఁది యొకతె. వీథి. ౧౩.

క. కనకవస్సైపదనూపుర, రవరవ లా గుబ్బు కొన్న రతిపతిగతులం, జివచివన్నై విటుచెవు లకు, రవళిని రతిసల్పురతుల రవరవఁ గని యెన్. భాగ. ౬. ౧౦౦.

క. నవనవ సౌరభముల వెక్కు వకువలయ వర్ష మపుడు గురిసెన్ మెరసెన్, రవరవ మురజ రవంబులు, దివి దివిషజ్జనముఖులు దెలిసి నటింపన్. మను. ౪. ౧౧౫.

౨. స్పర్ధయందగు ననుకరణము.

క. నవనవ మను సొమ్మ్సులు, రివరివ మను మధ్యములు ద్విరేఫశ్రేణుల్, జవజవ మను జెజిలిమడి, రవరవ మను మరుఁడు వారి రంగులు గనినన్. చమత్కా. ౩. ౧౦౫.

౩. స్పర్ధ; అగిడము.

చ. తలమును రూపము స్మగని తారిమియంగల దానవంచునీ, వల వల రుక్మిణీ రమణివాలిఁ జెనంగఁగ సత్యభామయున్, గులమునురూప ముస్మగని తారిమియు న్గలదాన సంచు న్వావలఁబదరింపఁగా రవరవల్ వొడ మెన్ మది వారికెంతయున్. పారి. ౧. ౪౨.

సీ. రవరవలు మెంపునీలాత్మ, రవరవలమఁతోడఁ జెలియతాళకచంబుల్, కచకచవజ్ర్యన్ వలిజ,క్కువరవఁ గళకంతకంత కలిన ఘచం బుల్. విజ. వి. ౧. ౭౫.

సీ. తివిరిపెల్పులమీఁద రవరవల్ నిగుడించు ఘుమఘన మూర్ఛులు గదలుకొనఁగ. ర. అచ్చ. రా. సుం. ౧౧.

౪. కాంతి విశేషము.

క. రమణునికడకనుప మణి,రమణున్ మజ్జ నము దీర్చి రవరవ కచపింఛమునకుఁ గాలాగరు ధూపముపెట్టి జవాది నంటువాపి నిపుణతన్. ఉ. మనమ. ౯. ౪.

గీ. రవరవల గుబ్బలాండొంటి రాయుచుండ. ప్రబంధ. ౧౫.

రవలి = రవళి. వి. ధ్వని.

క. దివమునకు నేఁగి చిక్కన, యవయవముల తోడ సద్ధరామరుఁడుండం, గవకాచు, దేవదూతలు, రవలిం జనుదెంచి యమర రాజునదందన్. శేష. ౧. ౧౧౨.

సీ. మణికులాకోటి కోమల ఝణత్కారంబు రవలిమట్టెల క్రొత్త యవఘుళింప. భీమ. ౧. ౧౦౪.

చ. మెఁగములతమ్మి వానవకు మాఁగెడు తేఁటు లఁడాలు కేలికె, చిగురులమేపరుల్ గదియఁ జిక్కెడు పల్కులఁకేర, గీరముల్, బొగడఁ గమించునందెరవలింగల వెంసలు రాన స్పెన్నరొయి, తసుమరుమించుఁ బోణికనఁ దాలుకు రిచ్చటి కాలిపాలికల్. చం. రా. ౩. ౯౫.

రవళి = రవలి. వి. (క. రవళి). ౧. ధ్వని.

ఉ. కలపంచెంతయు వింతగా వలెడి మెంగల్వ శ్శాతివిస్మింపవే, పలిఁగేల్కాల్చి పకెండి

యుందరవళిగ రాయంచ లంతంతరాఁజెలు
లుం దానును సత్యభామ సుమదంచె స్నానముఁ
దుత్సాంగఁగఁగన్. పారి. ౩. ౧౪.

గీ. అత్తిటుంగున నదిరిపాటారజంపు, వన్నెఁ
బొదకట్టికాఁబాడు సన్నరవళి, పాటలికి
ఝంకృతి శ్రుతిఁబాడుకొనఁగఁ, జాదకయ
చూచు చూపుతో నుడియుటయును.

మనుచ. ౬. ౩౭.

(సన్నరవళి = సూక్ష్మధ్వని)

మానిని. అంచురుసంబున నద్భుతమందుచు నా
సగపీరుహామంటివఁ గో,పించిభు వాహున భీకర
గర్జలపెంపునదంచెడు పెన్రవళిం, గొంచెపు
మానిని కొంచెకదల్చిన గొబ్బున సారథి
గూలఁగనీ,ఱించినృపాలుఁడు చేష్టలుదక్కి
మనీసమదేమారుచిన్నిలుఁవన్.

వరాహ. ౮. ౪౮.

మహాస్రగ్ధర. . వాతాఘాత ఘూర్ణద్వనధుల
రవళుల్ వాద్యముల్ మీఱఁగా . .

అము. ౪. ౧౭౫.

౨. హుంకారము, గర్వధ్వని.

సీ. పదతియబ్బురపుఁబెందొడల నిగారింపు రంభా
పటుత్వంబు రవళిగెల్చు. రసిక. ౨. ౪౪.

(ఇట సత్కర్షమని భావము)

జః రవళించు.

రవళించు. అ. క్రి. (√ రవళి) ధ్వనించు.

ద్వి. ప్రవిమలరత్నదర్పణ తోరణములు, రవ
ళించిదాఁటు సాంద్రాణి తేజలు.

ద్వి. మారిశ్చ. పూ. ౧౨౫. పం.

రవసెల్ల. వి. (రవ1+సెల్ల) మిక్కిలి సన్నపాటి
సెల్లా.

గీ. పసిఁడిపెంజుంగుల రవసెల్ల పైవెసఁగ, పొదు
వుగాఁ గప్పికొని పూలపాద సుఱుఁగును,
నిలిచి యకుకుచు పెకుకుచుఁ జెలులఁ జూచి
చిఱుకవళి ముద్దుపలుకులఁ బల్కునట్లు.

కం. కూ. ౪. ౨౧.

రవాణా. హిం. వి. సంపుట (శ. ర.)

రవాయి. వి. కృత్రిమ పద్మరాగ మణి.
(చి. వి., శ. ర.)

రవాలు = రవగాలు. వి. ౧. అశ్వగతి విశేషము.

క. మిత్తియుఁ బిరుల పోఁడు, న్మత్తిలితిరుగంగఁ
జూచినవిఁ బొగరదగన్, పొత్తిన తెలిగిత్త
రవాల్తతడి సెలఁరొతనల్దలల దొరతారా.

అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౧౦౭.

౨. అశ్వము, గుఱ్ఱము.

గీ. తత్తడి రవాలునడగఁడు కత్తలాని, కురికి
బాబా యనఁగ నొప్పఁ దురగమునకు.

సాం. వి. తిర్య. ౪౧.

రవాళి. వి. రవళి, ధ్వని.

ఉ. గుత్తపు గుబ్బలాఁడి సుకుకోమలి ముద్దుల
గుమ్మ మల్లిపూ,గుత్తి పెఱుంగుఁదీఁగెలత
కూన మనోజారవాళి జాళువా, ముత్తెపుఁ
గోల ... విరం. ౪. ౭౨.

సీ. కొరలి పెమ్మలు సేయు కేకారవంబులు
లావుకలత్తు నీలల రవాళి.

చంద్రా. ౨. ౭౧.

జ. రవాళించు.

రవాళించు. అ. క్రి. (√ రవాళి) రవళించు,
ధ్వనించు. (శ. ర.)

రవి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు. ౨. పర్వ
తము. ౩. జిల్లేడుచెట్టు. ౪. పండ్రెండు సంఖ్యకు
సంకేతపదము.

రవికాంతము. సం. వి. అ. పుం. సూర్యకాంతము,
సూదంటురాయి.

రవిజాఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శని (గ్రహము). ౨. కర్ణుడు. ౩. వైవస్వతమనువు. ౪. సావర్ణి మనువు (వాచ). ౫. యముడు. ౬. సుగ్రీవుడు.
ఇట్లే రవితనయుఁడు.

రవిన్నా. వి. గంట. (ఇది యింద్రునితో సూర్యాశి యన్నమాట).

సీ. శివుఁడొక్క_నాఁడు దేశికిమెచ్చి సాశిచ్చెఁ
బెద్దవజ్రపుఁ గుచ్చుబిరుదు రవిశె
వాల్మీ. ౩. ౩౬.

రవినేత్రుఁడు. సం వి. అ. పుం. విష్ణువు.
ఇట్లే రవిలోచనుఁడు వెు.

రవిప్రియము. సం. వి. అ. న ౧. ఎఱ్ఱతామర పువ్వు, కెందమ్మి. ౨. బంధూకము.‡ ౩. తా మ్రము, రాగి.
ఇట్లే రవినాథము; వెు.

రవిరత్నము. సం. వి. అ. న మాణిక్యము, కెంపు.

రవిరేక=రావిరేక. వి. బిడ్డలు నుదుటియందు ధరించెడి రావాకువంటి పతకము.

సీ. మెులకనుదుటిచెఁగ్రాలు ముత్యాల రవిరేక తళు
కుంపుబొట్టుతో బాదరింప. శాశి. ౩. ౨౪౦.

రవిలించు. స. క్రి. (√ రవులు) రగుల్చు, మండించు.

చ. గుడుగుడిఁ ద్రాగబంగు జడఁగూర్చిన చిల్మి
గుడాకుముద్దపైఁ, బడిరవిలించి గ్రోవి పొగ
వచ్చెడు రీతిని మించఁ గీలముల్, పొడవున
గాక యాఱియును బోవక నేర్పున నీతిపలో
క్రుఁ డ, చ్చెడుగులఁగొల్పు
పార్వ. ౨. ౪౮.

గీ. అగ్గి రవిలించి యావాలు గుగ్గిలంబు.
అచ్చ. రా. యు. ౪౩౮.

గీ. నిప్పులుబట్టి రవిలింపఁ గప్పుచెరవు. ఘాణ
మంటలు పెదచల్లఁ జొగ నిసుగులు.
అచ్చ. రా. సుం, ౧౭౭.

రవిలోహము. సం. వి. అ. పుం. (రవిప్రియ లోహము) తామ్రము, రాగి.

రవివారము. సం. వి అ. పుం. ఆదిత్యవారము, ఆదివారము. ఇట్లే రవిదినము వెు.

రవీషువు. సం. వి. ఉ. పుం. కామదేవుఁడు. మన్మ థుఁడు.

రవుతు. వి. (సం. రావుత్తః) సాది, రౌతు.

చ. తేఁటిచూడరా,క వెుఁగునొంది చిత్రముల
కైవడి నాభునయోధు లుండ నీ, రవుతులు
జోదులున్ రథికరాజియు వారివెుసల్
గలంపఁగాన్. భార. ద్రో. ౧. ౩౪౮

గీ. ఇవిగదా తెలిమావు రవుతు సంతుపిసాళి తోఁడ
పెజ్జఁ బవళించు నొడయలర్యో.
ముకుంద. ౧. ౩౪. పా. ౧. సం.

మ. మదదంతావళిదంతముల్నఱకు వఘ్మావంతులు
ద్వాఁ్రింతతన్, బెదరన్ బల్లము గుఱ్ఱమున్
రవుతునున్ వేటూఱుతుండెంబులై, చెదరంగా
నడిఁ్రవేయుటీరరథికశ్రేణిన్ బలాఘంబులన్,
గుదియంజేయుభటాలిఁ ద్రుంచు విలసద్ఘోరాసి
ధారాహతిన్! విక్ర. ౬. ౪౮.

రవులు=రగులు. అ. క్రి. మండు, ప్రజ్వలించు
(చూ. రవులుకొను.)
జ. రవిలించు, రవులుకొను, రవులుకోలు.

రవులు(లొ్కు)కొను. అ. క్రి. (రవులు+కొను. స్వార్థమున) మండు, రగులుకొను.

పీ. అవులసాపాటున్నర రవులుకొనిరెు.

గీ. . . కృష్ణ, రాయబాహు ప్రతాప జాగ్ర
స్మహాగ్ని. మనుచ. ౧. ౩౪.

సీ. ... అవులజాపోట్నూర రవులుకొనిరొం.

గీ. ... పోరసిదురవగావో, శేలద్రగ్ర ప్రశా పాగ్ని కృష్ణరాయ. ఆము. ౧. ౩౬.

మ. కువలయశక్రశక్ర కసుగోల్కొయం దుద యించె బావృబింపవులు ధరామురుండు తమందోడ్కొని పోకయుపేక్షసేయన, స్వవ దరవింద చక్రమిధునంబుల సహ్యావకాంగ జాగ్నిచే, రవులుకొనంగ బుట్టిన నిరంతర ధూమముపోకిమోయనన్. శివరా. ౩.౧౭౭.

క. చనుదెంచి కెంపిక్కి నిలిచిన, వనితామణిం జూచె దివిజవల్లభుడు రవు, ల్కొమకోప వహ్నికీలలకుగు బొమముడి ధూమపంక్తి కొడువందీర్పన్. విరం. ౪ ౧౦౬.

ఉ. గబ్బుమదంబునందము పాశాలిపిశాలి శ్రీశా లి బంతులా, గుబ్బులంరేంగ బుష్పాదులు గొబ్బునజబ్బునరాలుచుండగా, మబ్బునసుజ్జాం గెంజిగురు మావిడి చూచి చలించెనిబ్బిలే, గుబ్బెతకంతుచే బిరుసు గ్రోవి రవుల్కొ నె నంచు నయ్యెడన్. కళా. ౩. ౭౪.

రవులుకోలు. వి. (√రవులుకొను) రవులుకొనుట.

సీ. ఇల్లిల్లు దిరుగ నొక్కొం తబ్బు శిఖియట్ట్లే నింటిలోం బూరియిడివిసరక, రాజదు రాం జిన రవులు కోల్వాసాలంగాని కల్గదు మతి దానంగలిగె, నేని కూడగుటమందు ..

ఆము. ౪. ౧౭౫. (వేదం. పా.)

రవ్వ[1]=రవ[1]. వి. వజ్రము.

సీ. కురులు కూడనినాడె యులు గ్రాసినమేని రా శాసి నేసిన రవ్వయిత్తేడు. బహు. ౪. ౭౭.

(ఇట వజ్రమువంటివాడు దిట్టరి అనిభావము).

రవ్వ[2]=అవ్వ. వి. ౧. నింద, దూఱు.

ద్వి. రావహులుసుగాని రవ్వగాకుండ, వాంచిన మీమూల ధనమెల్ల బెట్టి.

ద్వి. మారిశ్చ. ఉ. ౧౦౫౦. పం.

క. రవ్వకుకొండలగు పాపవు, అవ్వకుమెదిరించా జగిరిముసంగ శాపేసన్. మనుచ. ౬. ౪౭.

౨. దొమ్మము.

ఆ. నమ్మి నిదురవోవ నా పట్టిచంపుచుకా, తేంగ తోంటతోడ రిలంగట్టి, పిథులందుందోశా వెలది నీ కొమరుండు, రావలిద్దిదైన రవ్వ మేల. భాగ. ౧౦. పూ. ౩౭౭.

రశన. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. త్రాడు, దారము. ౨. కళ్లెపువాఱు, కళ్లెపు పగ్గము. ౩. నడికట్టు, ఒడ్డాణము, కాంచి. ౪. నాలుక, జిహ్వ.

రశ్మి. సం వి. ఇ. పుం. ౧. త్రాడు, పగ్గము. ౨. కళ్లెపువాఱు, కళ్లెపు పగ్గము. ౩. సూర్య కిరణము. ౪. నేత్రలోమము, కనుఱెప్పవెంట్రుక. ౫. రాబడి, ఆదాయము, అస్తి.

సీ. బలము తక్కువయైనం బైబట్టి బరువగు సంచార ముడిగిన సదలురశ్మి. రామలిం. ౫౦.

(ఈ యర్థమునం దెలుంగునందే ప్రయోగము కన్పట్టుచున్నది.)

ఆ. ... పేముకడిపెడు బిడ్డల, వార మెట్లు బ్రతుకువార మనుజ, నీవెఱుంగకుండ నే వంక సైనను గలుగు రశ్మిగలదె తెలుపుమాకు. భోజరా. ౬. ౧౪౪.

౬. పద్మము, తామరపువ్వు. స్త్రీ. జ్వాల.

రస. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. రసాతలము, పాతా ళము. ౨. భూమి, పుడమి. ౩. జిహ్వ, నాలుక. ౪. ద్రాక్షపండు. ౫. అందుగు ? ౬. చిటు బొద్ది. ౭. కొజ్జలు. (శ. ర.) ౮. దూర్వ. ?

రసంగి. వి. ధాన్యవిశేషము. (శ. ర.)

రసకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుఱ. ఇనుముతో చేసినపదును. ౨. ఒకానొక తొరము. ౩. మాం పాది క్వాథము.

రసకర్పూరము. సం. వి. అ. పుం. న. కర్పూర రసము.

రసకేసరము. సం. వి. అ. న. ౧. కర్పూరము. ౨. పటిక, బొగడ. శ్రీ. 3. పేరక ము. శ్రీ. ౪. నాగపుష్పము, నాగకేసరము. శ్రీ

రసగంధకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గోప రసము, పరిమళముగల యొకానొకబంక, బోలెం తబోళము. ౨. గంధకము.

రసగంధము. సం. వి. అ. పుం. న. రసగంధకము.

రసగర్భము. సం. వి. అ. న. ౧. రసాంజనము. ౨. ఇంగిలీకము.

రసగుండు. మి. వి. (రసము + గుండు) పాదరసము పూసిన గోళాకారవస్తువు. (చి. ని., శ. ర.)

రసఘ్నము. సం. వి. అ. పుం. వెలిగారము.

రసజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుడము, బెల్లము. ౨. మద్యకీటము, మద్యము పులియబెట్టుటవలనఁ బుట్టెడి పురుగు. న. ౧ క్తముఁ నెత్తురు. ఇట్టి రసభవము నెం.

రసజ్ఞ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జిహ్వ, నాలుక.

రసజ్ఞత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. కావ్యరస గ్రహ ణకౌశలము. ౨. రుచుల నెఱుఁగుట, రుచిజ్ఞా నము. 3. వివేకము. (గుణదోష) జ్ఞానము.

రసజ్ఞత్వము. సం. వి. అ. న. రసజ్ఞత.

రసజ్ఞము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అయోభేదము. ౨. అయస్కారము. (శ. ని.)

రసజ్ఞుఁడు. సం. విణ. అ. అ. అ. ౧. రుచినెఱిఁ గినవాఁడు. ౨. వస్తు సౌందర్య మెఱిఁగినవాఁడు; కావ్యసౌందర్యవేది.

వి. అ. పుం. ౧. రసమెఱిఁగిన మహాకవి, విమర్శకుఁడు, కవి. ౨. రసాయనశాస్త్రజ్ఞుఁడు. 3. వైద్యుఁడు.

రసజ్యేష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. తియ్యఁదనము, మధురము. ౨. శృంగార రసము.

రసతేజస్సు. సం. వి. స్. న. రక్తము, నెత్తురు.

రసదాడి (లి). వి. (సం. రసదాళికా) ఒకజాతి యరఁటిచెట్టు; ఆ యరఁటిపండు.

సీ. చిన్నిజాబిలిదాల్పు పింగిణి రసదాడికేస్వామి శుభకరం బిభకరంబు. చం. రా. ౧. ౪౧.

గీ. వారుచెట్టునఁ దనుదానయారబండి, వట్టిపరు వంపురసదాడి యరఁటిపంటి, గొలలం చక్కెరనెయ్యి మక్కువనొసంగ.

శుక. ౨. 3౪.

సీ. చక్కెరఁబోరలించి చాలించు రసదాళ్ల కడఁ ద్రుంచియుంచిన కమ్మవడయు.

పాంచాలీ. ౪. ౫౭.

గీ. అనఁటిగొలనుండి పండి కెనంతఁదానె, యవని రాలిన రసదాళి యువతిపంప, బుడికల కొలంది సవనుధాఘుటికలమచు, గుటుకు గుటుకున గ్రింగె నజ్జటికులంబు.

బహు. ౪. ౪౭.

౨. ఒకజాతి చెఱకు.

చ. ... చె, న్నుగురసదాడి గుంపులు పురాం తికసీమల వసు. ౧. ౧౧3.

రసదాళిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పుండ్రేక్షువు, ఒక విధమగు చెఱకు. శ్రీ. (వాచ.)

రసధాతువు. సం. వి. ఉ. పుం. పాదరసము.

రసధేనువు. సం. వి. ఉ. పుం. దానమిచ్చుట కొఱకు ఇక్షురసముతో నిర్మించిన ధేనువు. (వాచ.)

రసన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జిహ్వ, నాలుక. ౨. కాంచి, మొలనూలు, ౩. త్రాడు. ౪. ఒకానొక లత, రాస్న. శ. ౫. ఆస్వాదన, చవి చూచుట. (శ. ని.)

రసనము. సం. వి. అ. న. ౧. చప్పుడు, ధ్వని. ౨. అన్నము ౩. రుచి, కమ్మఁదనము. ౪. రుచి నిగ్రహించెడి రసనేంద్రియము. జిహ్వ. ౫. కషాయము, ద్రవరూపముగు ఔషధము. ౬. స్నేహము జిడ్డు ౭. విషము. ౮. ఫలము, పండు. ౯. నిర్యాసము, జిగురు. ౧౦. బంగారము ౧౧ రూప్యము, వెండి. (శ. ని.)

రసనేత్రిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱపాషాణము, మనశ్శిల.

రసపాకజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. గుడము, బెల్లము ౨ రుధిరము, నెత్తురు.

రసఫలము. సం. వి. అ. పుం. నారికేళవృక్షము, కొబ్బరిచెట్టు. శ.

రసమాణిక్యము. సం. వి. అ. న. పాదరసముతోఁ జేయఁబడిన మాణిక్యమువంటి ఒక వస్తువు. (వాచ.)

రసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పసరు, పుష్పాదుల రసము ౨. ద్రవము. ౩. నీరు. ౪. మద్యము, త్రాగుడు పదార్థము. ౫. పేయౌషధము, త్రాగఁదగిన మందు. ౬. రుచి, చవి. (రసములాఱు: కటు అమ్ల మధుర లవణ తిక్త కషాయములు.) ౭. రుచిగల పదార్థము. ౮. ఒకవస్తువు నందలి యభిరుచి, ఇష్టము. వాంఛ. ౯. ప్రేమ, అనురాగము. ౧౦. (కావ్యాదులయందు) శృంగారాది శృంగారము, హాస్యము, కరుణము, రౌద్రము, వీరము, భయానకము, బీభత్సము, అద్భుతము అని ఎనిమిది రసములు. శాంతము చేర్చి తొమ్మిదని కొందఱనిరి. వాత్సల్యముచేర్చి పదిగా నెంచఁబడినవి. ౧౧. పారము, చేవ. ౧౨. దేహధాతు విశేషము. ౧౩. వీర్యము, శుక్లము. ౧౪. పాదరసము. ౧౫. విషము, విషముగల త్రాగుడు పదార్థము. ౧౬. చెఱకు రసము. ౧౭. అమృతము. ౧౮. పులుసు, చారు. ౧౯. ఆఱుసంఖ్యకు సంకేతపదము. ౨౦. రసనేంద్రియము, నాలుక. ౨౧. గోపరసము. గంధద్రవ్య విశేషము. ౨౨. సువర్ణము, బంగారు ౨౩. అన్నము. (వాచ) ౨౪. శబ్దము, ధ్వని. ౨౫. చెట్టునుండి వెడలుబంక. ౨౬. లశునము, వెల్లుల్లి. ౨౭. ఫలము, ప్రయోజనము. ౨౮. భోజనము. ౨౯. స్నేహము. ౩౦. ఇంగిలీకము. ౩౧. హరిద్వర్ణము. ౩౨. మాంసము. ౩౩. పులికడుగు. ౩౪. ఏనుఁగు. ౩౫. మండము. (శ. ని.)

రసయోని. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వెలిగారము (వై. ని.)

రసరాజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రసాంజనము. ఇట్లే రసనాథము నెం.

రసలోహము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రసాంజనము. ౨. పాదరసము.

రసవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వంటసాల, వంటిల్లు.

రసవరము. సం. వి. అ. పుం. పాదరసము. (వై. ని.)

రసవర్గము. సం. వి. అ. పుం. ఆహారపదార్థము.
చ. అచలితవృత్తినిట్లు విదయందళివాయి పలాశి
పీఁడు నెమ్, చ్చుచునలతోటకేఁగు జలనాత్రకుఁ
జోటులెఱింగి యద్దశ,ట్టుచు రసవర్గమచ్చట
గదుబ్ వడిఁజేరఁగనీక కూరతా, రచవలఁ
జెల్లరతో చలుపు రక్కసిపాలియగాంద్రఁ
గొట్టుచున్. కుచల. ౩. ౨.

రసవాదము. సం. వి. అ. పుం. పాదరసమును కటు బంగారము చేయుడి విద్య. (శ. ర.)

రసశోధనము. సం. వి. అ. న. ౧. వెలిగారము. ౨. పాదరసశుద్ధి.

రససింధురము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉత్తవాగ మునుండి తీసిన ఇంగిలీకము. ౨. పాదరసము. ౩. మైలుతుత్తము. ౪. నూరేకారము, వెట్లుప్పు.

రససిద్ధుఁడు. సం. వి. అ. అ. అ. ౧. కవిత్వ మున నిపుణతగలవాఁడు, శృంగారాది రసముల యందు నేర్పుగలవాఁడు. ౨. రసాయనశాస్త్ర మునఁ బ్రవీణుఁడైనవాఁడు.

రసస్థానము. సం. వి. అ. న ఇంగిలీకము.

రసాంజనము. సం వి. అ. న. ౧. అంజన విశేషము.

రసాగ్రజము. సం. వి. అ. న. రసాంజనము.

రసాఢ్యము. సం. వి. అ. పుం. ఆమ్రాతకి, అంబాళము. శ్రీ.

రసాతలము. సం. వి. అ. న. ౧. పాతాళములోని లోకము, అధోలోకములలో నొకటి.

రసాధిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. కాకోదుంబరము, కాకిమేడి. శ్రీ

రసాధికము. సం. వి. అ. పుం. వెలిగారము.

రసాభాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కావ్య దృష్టిని రసమునకుఁ గాన్పించుట, రసమున భ్రాంతి. ౨. రసము ననుచితరీతిగా స్ఫుటపఱు చుట. శ్లో॥ ఏకత్రైవాను రాగశ్చే త్తిర్యక్ష్మ్లేచ్ఛగతోఽపివా, యోషితో బహు సక్తిశ్చే ద్ర సాభాస స్త్రిధామతః.

రసామ్లము. సం. వి. అ. పుం. చుక్రము, చింత పండు.

రసాయనఫలము. సం. వి. అ. న. హారీతకీ, కరక. శ్రీ. (శ్రీ. వి.)

రసాయనము. సం. వి. అ. న. ౧. జీవనౌషధము, సంజీవిని. ౨. సంజీవినివంటి పదార్థము, ఆనంద పఱచెడి లేక తృప్తిపఱచెడి పదార్థము.

ఉదా: శ్రోత్రరసాయనము, కర్ణరసాయనము లోను. ౩. వెండిబంగారములుచేయు విద్య లేక రసవాదశాస్త్రము. ౪. కొన్ని మందు దినుసులు కలసిన పదార్థము. ౫. తక్రము, చల్ల. ౬. ఒకానొక విషము, ౭. పిప్పలి.

పుం. ఒకానొక ఓషధి, విడంగము. శ్రీ.

రసాయనములు. నారికేళ-, గుడాది-, శిగ్రు పుష్పాది, చూతఫలాది రసాయనములు, లోహ రసాయనాదులు.

రసాయనశాస్త్రము. సం. వి. అ. న. కెమిస్ట్రీ.

రసాయనుడు. సం. వి. అ. పుం. గరుత్మంతుఁడు.

రసాల. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. నాలుక. ౨. ద్రాక్ష ౩. గరిక. ౪. చెక్కెర సుగంధి ద్రవ్యములు కలిపిన పెరుఁగు.

రసాలము. సం. వి. అ. న. ౧. కల్లుద్రవము. ౨. రసగంధము.

పుం. ౧. చెఱకు. ౨. మామిడి.

రసాలస. సం. వి. అ. స్త్రీ. రక్తనాళము, ధమని.

రసావళ్లు(ళులు). వి. (ఏకవచనము, రసావళి ?) అపూపములవంటి భక్ష్యవిశేషము.

క. తనయింటనప్పు డాయిత, మొనరించిన కమ్మ దాపులాలుకు రసావళ్లను మినుపవడలు జాపట్లును గోదుమపిండివంటలుగా గలవ నిచయ. విష్ణు. ౩. ౩౮౪.

రసి. సం. విశే. బ. రసములుగలది.

రసి. దే. వి. ఘంటిచీమ (శ. ర.)

రసిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. రసికురాలు. ౨. సాలుక. ౩. చెఱకురసము. ౪. రశన, మొలనూలు.

రసికము. సం. విశే. ౧. రుచిగల మధురమైన. ౨. రసవంతమయిన. ౩. అందమైన. ౪. రసగ్రహణశక్తిగల. ౫. చతురతగల. ౬. కాముకమైన. ౭. ఎదేనొక విషయమునం దాసక్తిగల. (ఈయర్థమునందు సమాసములోనే ప్రయుక్తము) క్రీడారసికుఁడు.

రసికుఁడు. సం. వి. పుం. ౧. రసజ్ఞుఁడు. ౨. ఏనుగు. ౩. గుఱ్ఱము. ౪. సారసపక్షి, బెగ్గురు.

రసికత. సం. వి. అ. స్త్రీ. రసజ్ఞత.

రసికత్వము. సం. వి. అ. న. రసికత.

రసికేశ్వరుఁడు. సం. వి. అ. పుం, రసికురాలి నాథుఁడు; కృష్ణుఁడు. (విల్యమ్స్).

రసితము. సం. వి. అ. న. ౧. ద్రాక్షారసము, ౨. ధ్వని, ఉఱుము, గర్జనము.
విశే. ౧. రుచిగల. ౨. రుచిచూడఁబడిన. ౩. మొలాముచేయఁబడిన. ౪. ధ్వనించిన.

రసీదు. ఆంగ్ల. చెల్లుపత్రము; ఏదేనిముట్టినట్టు వ్రాసి యిచ్చెడు పత్రము.

రసువము. సం. వి. అ. పుం. పటిక.

రసేంద్రము. సం. వి. అ. పుం. పాదరసము.

రసోత్తమము. సం. వి. అ. న. పాలు.

రసోద్భవము. సం. వి. అ. న. ముత్యము.

రసోన(క)ము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లుల్లి.

రసోపలము. సం. వి. అ. న. ముత్యము.

రస్తా. హిం. వి. దారి.

రస్తు. దే. వి. వస్తుసంభారము.

ఉ. .. వారలుభువంబుగ మార్గములడ్డగించినఁ
సన్నరకార్య రస్తు మన సైన్యముఁజేరుట
దుస్తరంబగుఁ. కృష్ణ. ౩. ౭౭.

చ. పరఁగుడు రస్తు కొట్టదులు భద్రముగానొగి
బిగముద్రలఁ, గరిమనొసర్చి .
హంస. ౧. ౧౦౯.

రస్న = రసన.

రస్యమానము. సం. విశే. రుచిచూడఁబడు చున్నది.

రహాటము. వై. వీ. (√ అరఘట్టము; మహారా. రాహాట) ఘటయంత్రము, నూతిరాట్నము, గిరక.

రహాటు. వై. వి. రట్టు.

రహణము. సం. వీ. అ. న. ఎడబాటు, విడుదల.

రహదారి. హిం. వి. స్వేచ్ఛగా అందఱును పోఁదగిన దారి.

రహము సం. వి. అవ్య. చూ. రహస్సు, రహస్యము.

రహస్య. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకనది.

రహస్యము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏకాంతము, గుట్టు, ౨. మంతనము. ౩. కొందున. ౪. మైగ. విశే. దాఁచఁదగిన; ఊహగూఢము.

మ. అలినీలాలక నీవు నీపతిరహస్యక్రీడ వర్తించు
చోఁక ... పాండు. ౧. ౭౦.

రహస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. రహస్యము. ౨. సురతము.

రహి. దే. వి. ౧. అందము.

ఉ. ... విరయుంజొంతన గొజ్జంగి గల్గురియ మున్ను
రైన యశోక్యమ్ముసీమరహింగదాడిన చేర్చుచుం
చుగ మూర్తి తోలంబువాదంబుముల్.

ఆము. ౫. ౧౨౧.

సీ. పాదుప్పుఁగెంపు రహించు పెడిదంపు విమఁ
గెంపు రహివింపు కంఠహారంబు వాఁడు.

ఉ. రా. ౧. ౧౮.

౨. బాగు.

క. ... గంధవహములు, శరీరముల పెదఁదీర్పఁ
జనుదెంచె రహిన్. పారి. ౨. ౧౦౨.

మ. . . మహావాల్లభ్య సౌభాగ్యత, త్రపవక్త్రశ
కుమారుఁ డంతరహిగాఁ దన్నేలుకోఁబోలు
నాయన దాని తత్తినట్టివల్లభుఁ దక్కై యొండు
మన్నాఁడో కో. కళా. ౩. ౪౮.

౩. విలాసము.

చ. సరసుల సర్మ మింపులు కొసంగఁ గదంబపు
దండ, గట్టుచోఁ గరఁగుటఁ దెల్పు దృక్తరళ
కాంతులు మత్తరమిచ్చు నంతరాం, తరముల
నర్మ్యలుస్ గలుహెండము కొల్లలునంచు
మిన్నగ్రుద్ది రహినిర్తమా లోసఁగి
పిగ్గుమహింకురు ప్రువ్వలాదికల్.

ఆము. ౨. ౨౦.

౪. ఆనందము, సంతోషము.

క. జంఘాహితుఁడూర్వ్యక్షై, రంభమయిం గరుణ
కలిమి రహిఁదన్నుట నోజ్ఞ్రంథముల శార
తమ్ములు, సంఘాదించుటయుఁ గాని చాలఁడు
తెగడక్. విక్ర. ౨. ౭౭.

సీ. కావళంబుగ దోరఁ జేయువానిమంత్ర, మునకు
బెగ కొలోఁ జేయఁ జనదు వాఁడు, క్రొత్త
మన్ను నరహి వసుతోప్పుల కెప్పనయుండవలెదు.

ఆము. ౪. ౨౨౦.

౫. ఉల్లాసము, ప్రమోదము.

సీ. ఒక యుక్కునిక విక్కగనిక్కుమని కళా
గ్రమునిక్కు రహిఁ దిక్కుఁగాఁదలఁచు.

వసు. ౪. ౭౩.

౬. ప్రేమము, అనురాగము.

సీ. కాతికపట్టి పసింది సీతిగ్రాఁత దఱంగు తెలి
పట్టు రహిఁగట్టె తెలచిదోయార్తు.

ఆము. ౬. ౧౨౮.

౭. ఆసక్తి.

క. అ విభువనంతరంబుధ, రావలయముఁ బూని
తీవ్ర రహిఁజైఁ దిరుగుల్, దేవియును నన్ను
పూర్ణా, దేవియుఁ గమలాబ్జముఖులు దేశేర
లుగాన్. ఆము. ౧. ౩౩.

చ. తన మృదుగీతికాపరిణతధ్వని దైఖరిఁబల్కు
మంచు మిం, చినరహిఁ జేతి చిలుక కుఁ
జెక్కులు గీఁటుచు చేర్చుచున్నదో, యన
నఖరాంకురంబుల నయమ్ముగఁ దంత్రులు
మీఁటిగానమి, పౌనరఁగఁజేయు వాణి ...

పారి. ౧. ౫.

క. రాజ్యముఁ గొంతకాల్ సా, రాయణ మీ
మనసుకంటె రహినిక చెప్పదుస్, మీయంత
దడితదరెయని, యాయంగన యతనిపాద
ముల్లనఁ బట్టెన్. కళా. ౪. ౧౧౫.

౮. రక్తి.

సీ. రహిఁబుట్ట జంత్రగాత్రముల తాల్ గరఁగించు
విమలగాంధర్వంబు విద్యమాకు.

మను.చ. ౨. ౪౩.

౯. కాంతి, శోభ.

చ. ... తారథటాళితో నిశాధిపుని బింబ
తేఁగినగతిన్ రహిఁపెదుడు కాండుచంద్రికల్.

వసు. ౪. ౧౨౫.

ఉ. ... ఆక్కునలాక్కుట తోడుకూడికే,
చేయునుయోధందోష రహిఁపెద విభర్మ్య
సాంద్ర చంద్రికల్. చంద్రా. ౫. ౧౧౩.

౧౦. పక్షమ్ము, బలము.

క. ఆహితుని జాల్బర్యకర, ప్రహరణవిధిఁ
జాలఁడిలువతెచె నతండున్, రహిఁదిరుగఁ
దెచ్చుకొని విగ్రహచేష్టలఁదంగ బొంచెఁగరు
వలిపట్టిన్. రాఘవ. ౪. ౧౩౩.

౧౧. ప్రసిద్ధి, కీర్తి.

క. శ్రీరంగరాజ రామామ్మారమణులనీరంగ
రాజమహిరహిశాఖ్యాణ, ధారాధరఖేచర
ము దారాధికారిదాన ధారానిధిరై.
రామా. ౧. ౭౪.

(రహిశాఖ్య = ప్రసిద్ధిశాఖ్య, కీర్తివహించు అని
భావము.)

౧౨. విధము, రీతి.

సీ. అంజనాచలమునై నరుణాతపము మించు
రహి చేనఁగన కాంబరము దనర్చు.
ఉ. రా. ౨. ౪౨.

సీ. ఆకసంబంటిన కేసరాములు రజతశైలంబుల
రహి వహింప. దశా. ౩. ౧౩౪.

౧౩. పోలిక, సాదృశ్యము.

సీ. జహ్నుజాగ్దురసరోజ విరాజ మానపరాగ
ములతో రహివహించు. గీ. విమల వైభవ్య
పదము శ్రీవిష్ణుపదము. ఇందు. ౧. ౪౫.

౧౪. ఉత్కర్షము, అతిశయము.

సీ. ఆ రాజ విమలవిఖ్యాతిచంద్రికనిచ్చు రహి
కెక్కెణాటి జారప్రసంగము ...
వసు. ౩. ౯౯.

(రహికెక్కెన్ = అతిశయించెన్ అని భావము.)

జ: రహించు.

రహించు(ం)చు స. అ. క్రి. (√రహి). ౧. వర్ధిల్లు,
శోభిల్లు.

ఉ. ... అదుర్లజిరి, చామర్యత్రాంతి జనించె
గర్భము రహించెన్ మించె నిట్టూరుపుల్.
ఉ. రా. ౧. ౧౯౧.

సీ. భ్రూలతాంతరంబులు సారలిపోయె కదా
చెక్కుటద్దములకు జగి రహించె.
కవిరా. ౫. ౧౨౫.

౨. ఒప్పు, శోభిల్లు.

మధురగతి రగడ. కలికిధరిత్రిని భువనవహించెను,
అలకాపురమునకన్న రహించెను.
కచేల. ౧. ౨౩.

సీ. తనకై రహించునితంబబింబముఁ జూచి...
దశా. ౨. ౩౦౮.

ఉ. ... తోహితీ, కాంతునికేళిఁ గ్రొమ్మోయిలు
కప్పటఁ జానిరహించినట్లు తన్మ్యంత
తనూవిలాసరతికాంత తలక్కనఁ జెంత
నిల్చినన్. శుక. ౧. ౩౯౧.

స. క్రి. వర్ధిల్లఁజేయు.

క. ఇందిందిరవనమందిర, యిందిందిరనందనంద
యేలినయెడ నీ, మందిందిరమై తేనియ,
మందిందురహించునచు మదమేమిటికిన్.
రా. వి. ౪. ౭౩.

౨. పొందు.

సీ. ఆర్యాధికళ్య సౌశర్యంబును రహించి ...
ఉ. రా. ౧. ౨.

(ప్రయోగాంతరము లేదు.)

రహితము స. విశే. అ. అ. అ. త్యక్తమైనది,
వదలి వేయఁబడినది.

లా

లా స. అ. క్రి. ... ప్రాకృతార్థ
రూపము, ఏకోను, రమ్ము.

ఉ. రాయనమఃగాయమం [illegible] రాయమిఁగేరవి
గారవుటసుహో, రాయనుకొటి నాదెవు
దొ రాయను ...
అచ్చ. రా. అయో. ౭౯.

మ. ఉదిరాజ్యమ్ము సగమ్ముగొమ్ముడవియందుం
జేర వంచించిరియుం, బదుమాఁడేఁడులు
నీవుసుం దిరగిదాపాలిక పోవచ్చునే...
భార ఉద్యో. 3. ౯౩.

=ర.

అవ్య. స్త్రీలతో మాటాడునపుడు "ఏ"
అనునది అనుప్రయుక్తమగునట్లు నీచమిత్రో
ద్దేశమున పురుషులతో మాటాడునపుడు
ఏకత్వమునందనుప్రయుక్త మగును.

(కోపమునకు)

శా.... నా, జంకల్ భుక్తిగొనంగ నేమిటికి
రాచేదిట్ట ప్రారాయించియా, కంకంబుక్
ఘటియించిరి ... హర. ౧. ౪.

(ప్రశంసకు)

క. నిక చాల్బద [illegible]గ్రంబుల, మకరందము కరుడు
గట్టి మతిజాలునిపో, లికమున్న నిరా సబ
యా, లికుచ స్తనిమృదుపదాంగుళీనఖపంక్తుల్.
వరాహ. 3. ౧౧౯.

(ఆశ్చర్యమునకు)

ఉ.... అ పరోజముఖ...నా, కావిధ మెన్నఁ
డబ్బునో దయామతివానతి యిమ్మనంగనా,
రా! వరరాచకేగిరము రామమునంచుఁ
జెలంగి వప్పయమున్. ఉ. హరి. ౫. ౩౩.

(ప్రశ్నమునకు)

శా. ప్రారంభించిన [illegible] ప్రత్యా
[illegible]ంచుమో, యేరా కవమ్మలతో నమ్మఁ
[illegible] ... పాండు. 3. 33.

(ఆదరమునకు)

క. సోరసునిసందోహో, సోరి యకట మా సమీప
పూరశిమునియుల్, దూరము సోయితిసే
షా, హెమ్మరితిని నీక దక్కుటే కాదిరా ...
అను. ౫. ౭౨.

(అధిక్షేపమునకు)

క. ఏరా దూరి నిశాచర, యేరా వృత్రారి సెజుఁ
గకే నాతోడఁ, జోరాదశవ్రుటారా, కోరా
యభయంబు నిల్పుకోరా తనువుఁ ...
దశా. ౨. ౪౦౩.

క. ఈ కారణములుగలవను, సాకొందిరొ
నాకు దేవుఁడదిగాకయుఁగీ, దే కురువంశమున
కతని, రాక యతండేమిచేసెరా పాపాత్మా.
భార. ఉద్యో. 3. ౧౩౧.

ద్రు. "వచ్చు" ధాతువు నద్యంతరూపము.
వచ్చుటకు, వచ్చునట్లు ఇం. నర్థముల
నిచ్చును.

ఉ.... మా, న్నచ్చుట నచ్చుటన్ జెదరినట్టి బలం
బులందమ్నఁ గూడిరాఁ, జొచ్చినవారితో
బలము జొచ్చినలాగున గన్నలాభమున్.
విక్ర. ౨. ౧౫౪.

ఉ... అపదా ర్వ్యాప్న పసిండి మేడలకు రాఁ
బనిరేమి లభోధనాముముల్.
విజ. వి. ౧. ౩.

సీ...., తోడిచేడియలం నాతోడి వంతులకు
రాసయిరింపఁ జాలఁడో సన్నకాంగి.
పార. ౧. ౯౪.

రాక. వి. వృత్తియందు 'రాచ' శబ్దములోని 'చ'
వర్ణము విభాషను లోపింపఁగా మిగిలిన
రూపము.

చ. ...వ్రజనో, పరిభవశీర్ష్య [illegible]
అష్టారి రాకుమారకుల్. [illegible]

ఉ. కొండ్రాగాకెత్త నిల్చిచేసి కోటి రాకొను
దుండు ... పటంబునీడఁ గూర్చుండె ...
విక్ర. ౩. ౪౮.

ఉ. ... మంచుఁగొండ రా, చూలినిగూడె ...
నీలా. ౧. ౧.

ఉ. . మంచుఁగొండ రా, యల్లునికిం బినాకికిఁ
బ్రియంబున నూర్వశిపెట్టె భిక్షమున్.
హర. ౫. ౪౭.

(కొండరా = పర్వతరాజు, హిమవంతుఁడు.)

రా² వి. (సం. రాజన్.) చంద్రుఁడు.

(దీనికి వ్యస్తప్రయోగము కానరాలేదు. ఉదా. రాకేశ, రారాయి, సెం)

శా. ... రా, రాలంగట్టిన తిన్నె యున్నిలిచెమాల
పొన్హిరకాపా త్రతోక. ఇందు. ౩. ౭౫.

జ: రాకేశ.

రా³ = రాయి.

వి. (√ రాయి). శిల, పాషాణము.

సీ. కొలయునింగిరయుఁ దాలముల్వ్రాయింప .
చేసుంగుఫురుడ్జో మారావారఁగొన గాలిగం
టిడ . ప సం. ౮ ౧౩౫.

క. రాకొమరు సెజ్జలునీలపు, రాకొమరు నిరాక
రించు రాకాచంద్రుఁ, రాకొట్టు సొంగము.
విజ. ౨ ౧. ౭౫.

వ. ... పటికంపురాచేట్ల కెంపెసెట్టుంగొని ...
మనుచ. ౩. ౨౮.

రా⁴ సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బంగారము.
౨. విక్రమము. ౩. దానము. ౪. ధనము.

రాంకలమము సం. వి. అ. పుం. కంబళము.
[illegible] (విల్లూర్ము.)

రాంకవము. సం. వ. అ. న. న్యాగరోమముతో
నేయఁబడిన వస్త్రము. రోమవస్త్రము.
(కంబళము, శాలువ.)

రాంధము. సం. వి. అ. పుం. సవ్యాదిధార్య
మగు త్రైలదండము.

రాఁజేఁబెట్టు. స. క్రి. (రాఁజేన్ + పెట్టు.)
రాఁజునట్లుచేయు, వృద్ధినోందించు.

గీ. ఏనుసంధిసేఁజోయినఁ దాను ధార్తరాష్ట్రి
మానసములఁ బగ రాఁజఁబెట్టి, వన్నుఁ
బట్టింపఁ జూడఁడె .
భార. కర్ణ. ౩. ౧౨౪.

రాఁజు. అ. క్రి. ౧. (నిప్పు) అంటుకొను, ప్రజ్వరిల్లు.

సీ. ఇల్లిల్లుదిరుగు కొక్కెంతబ్బునకు యచ్చోటి
నింటిలోఁ బూరియుడిచినపరశ, రాఁజదు రాఁజె
నరవులుకోల్వాసాలఁగాని కల్గదు ...
ఆము. ౪. ౧౨౪.

సీ. అల్లొద్దు ప్రాయిరాఁజనట్టి నిక్కపుదయు
భోగించు నైశ్వర్యము లెనిమిదియు, . .
పాండు. ౧. ౧౦౧.

చ. పొగయక రాఁజకొక్కెగి భోరనమంటలు
విస్ఫులింగముల్, సెగని ... పురారిసేత్ర
శిఖముల్చె మహాశనిపాతభీమమై . .
హ. సం. ౫. ౫౨౮.

క. తనమదిలోపల రాఁజెడు, వనవిల్లుని కాఁక
లేతవలినలియగుచున్, మునుకొన్న సెగల
కోర్వక, మనుజాప్పునమున్న రాజామం గని
పెల్వక్. యయా. ౫. ౯౩.

౨. పొగరు, ప్రకాశించు.

సీ. [illegible]
[illegible], ...
ఘటికా. ౧. ౪౨.

౩. దుఃఖించు.

చ. అతఁడు పీతాంబరాభరణాఢ్యుఁడై మహితశ్రీ
 దేరెక్కి యప్పుడు నిజకింకరులు, గరుఁ
 డాది మరాంతరు లెంతయు దిన్నవో, యతఁ
 డతి చెంతనంతగలదీ యదువీరులు నేల
 చాలఁ దనరఁ దరలించి చిత్తముల రాఁబెద
 రన్న మురారి యుట్లనన్.

ఉ. హరి. ఉ. ౪.

రాఁబట్టు. స. క్రి. (రాన్ + పట్టు). ౧. ఇచ్చిన
 దాని మరలఁ దీయు. ౨. సేకరించు, వచ్చునట్లు
 చేయు. (శ. ర.)

సీ. ఒకటికి రెండుగానొగి వడ్డి రాఁబట్టి ధనమెల్ల
 మూలను దాఁచుకొనుట,...

రాధ. ౩౬౬.

రాక = రాకడ. వి. (√వచ్చు) ౧. ఆగమనము,
 వచ్చుట.

మ. పసగన్ సేచని దోర్బలంబున రణప్రావీణ్య
 ముం జూపి నీ, వసురానీకముఁ ద్రుంచి
 భూప్రబలతన్ హర్షంబు గావించిరా,
 కసుమీరాకజయంబులేక ప్రజ దుఃఖం
 బొందఁ గారాకనీ, యనసుర్గంబుల పోకగా
 దెలుఁగు పెక్కాడంగ నింకేటికిన్.

భార. శాం. ౨. ౪౩౩.

క. ...కీ,డే కురువంశమున కలని, రాకయుతం
 బేమిచేసెరా పాపాత్మా.

భార. ఉద్యో. ౩. ౧౩౧.

ఉ. ఆకులమయ్యె భోగిమిద యాదల అన్నియు
 బ్రస్సెఁ బ్రాణములో, రాకలఁబోకలం
 జాతెను ... భాగ. ౧౦. పూ. ౬౮౩.

౨. ప్రవేశము, పిదుట.

చ. ...పేసవిన్, మలయపుగాలి రాకతోఁ జూడ
 కమలో చిరలో త్త దంపతులో ...

ఇందు. ౩. ౧౧౨.

క. మకరతి వన్నుప్పొగ్రతి, మోకరత్రియమును
 మాని హిమకరవిలసద్రాకలతు వ్వలిదమ్మెరఁ
 రాకలతన్ జాలిగాద విరాళిఁబడంగన్ ...

కుమా. ౪. ౧౦౨.

౩. జైత్రయాత్ర, దాడి.

చ. అది మొదలాన్న పాలుని శుభాకృతి కన్నులఁ
 గట్టినట్లు నా, మది తలపించుచున్న యది
 మారుని రాకకు నోర్వరాదుగా ...

ఇందు. ౨. ౯౩.

ఆ. తండ్రిపాలు మాకుఁ దగునంచు వతియరి,
 తవము సేసి రాక తప్పఁగాక ..

భార. ఉద్యో. ౧. ౨౫౦.

అవ్య. (వచ్చుధాతువు రెండక్క వ్యతిరేక క్త్వార్థక
 రూపము.)

౧. వచ్చుటమాని.

(వ్యవ.) తానురాక కుమారునిఁ బంపినాఁడు.
 ౨, వచ్చుటకు) పేరక, చాలక, శక్యము
 గాక మున్నగు వర్గములనిచ్చును. (ఈయర్థ
 ములను క్యాంతక్రియలకనుప్రయుక్తమయియే
 యుండును.)

గీ. అద్రులదాఁటి పోవను రాకయద్రికరణి, గరిమ
 మై యాఁగ నళ్ళ దంధకారపటల, మెంత
 యును భీతిఁబొందితి సేనురత్న, ములునరథ
 మాద్యగా లేకయుచ్చుమడిగి ...

హరి. ఉ. ౫. ౧౨.

రాక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. పూర్ణచంద్రుఁడు
 గల పున్నమ. ౨. తొలిసుత్తయాడిన వడుచు.
 ౩. గజ్జి, తీఁట. ౪. నదీభేదము, ఒక యేరు.

రాకము. సం. వి. అ. పుం. ఎండ, సూర్యకాంతి.
 (శ. ర.)

రాకట్టు.[1] వి. (రాయి + కట్టు). ౧. శిలారత్నాదుల
 బద్ధభూమి. రాకట్టు, కట్టిమము.

ద్వి. పటికంపుఁరాకట్టునై సెక్కినట్టిమె, పటి
  కపుఁదెలి దొంతులు గుట్టలుగఁదఁబె ...
    ద్వి. పారిజా. ప్ర. ౧౭౯౧. పం.

విజ. రత్నఖచితము, మణులు చెక్కినది.

సీ. పుంజాలదండలు పూఁదలకదియాలు మంగ
  లంకరాట్టుటుంగరములు, ...
    ధనా. 3. 38.

రగడ. చాకట్టుకొంట్లు చేసరులునుస్ కెంప
  కట్లు, రాకట్టు చుట్టుంగరములు బల్
  చేకట్లు .. హంస. ౫. ౩౫౭.

వ. అవ్విరించి జనకునకు వరణంబు గామించులు
  గండపెండెరంబులు రాకట్టు కెంపుకట్టు
  లుంగరంబులుమంగై మురారులంగదంబులు.
    ప్రబంధ. ౭౦౫.

రాకట్టు³. వి. (రాచే + కట్టు). రాజశాసనము,
  శాసనము.

సీ. వందిమాగధుల కై వారంబువిను చెవి విబు
  ధారిరాకట్టు వినఁగఁజేర్చు ..
    దశా. ౨. ౧౧౨.

రాకడ = రాక. వి. (√వచ్చు.) ౧. ఆగమనము.

ఉ. పోకడ రాకడల్ వశముపోవక మన్మథుఁ
  డానబెట్టి వక్షోరుకుచంబు నిర్భేనచలాకృతిఁ
  జిత్రరుచాస్మ కై వడిన్.
    కృ. శిమం. ౨౫౯.

సీ. ఏలికకుఁ దమరాకడ దెలియఁగఁజెప్పి, ...
    శీలా. ౨. ౪౩.

౨. పల్లవిద్యావిశేషము.

వ. హస్తబిక్షణము, వయువమిక్షణము, లిక,
  రాకడ, ఏకసరము, సైసరము ...
    మల్లాపు. 3. ౭౯.

రాకాసి = రక్కసి. వి. (సం. రాక్షసీ.) రాక్ష
  సుఁడు, రాక్షసస్త్రీ.

సీ. అక సంబునఁ బొలుపు రాకాసుల పురాలంకారాల
  లోచనుఁ డవలీలఁగలిచె, ...
    వరాహ. ౯. ౭౫.

ద్వి. డాకాలి పెండెంబుడమురుద్రఁగఁ త్రి,రాకాసి,
  కలలతోరపు వనమాలి, .
    ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౩౨. పం.

క. పగిలిరాకాసి దేహంబు కొంగపుమువ్వ
  మరియో మంగామురారి రంగై మురారి ...
    మమచ. ౭. ౧౧౫.

గీ. కలుషపిశితంబుమెసవు రాకాసి కాకి.
    కాశీ. ౨. ౪౯.

సీ. సేతౌరి సర్వాంగలక్ష్మి,నొప్పురాకాసి
  తద్ద్యుతిమాని తానవయంబు జాత్యుచితరూ
  పంబులై వ, దృక్పాణి పదగతుల్ దీపింప...
    రాధువ. 3. ౪౪.

రాకాసిప్రోలు = లంక, రాక్షసపట్టణము.

గీ. విల్చి రాకాసిప్రోలు విభీషణునకుఁ, దిర
  ముగా విల్చి పెకశాసఁ దేరిపట్టి, చాలు
  పేరింటి పూఁబోఁడి నోలిఁగూడి, తాను
  దమ్ముఁడుఁ దగ నయోధ్యకును వచ్చె.
    యయా. 3. ౩౪.

జ : రాకాసి ములికి.

రాకాసి ములికి. వి. (√రాకాసి).
  అసురాస్త్రము.

గీ. అట్టుకొలఁకోదు లిరువురు నదరిపెక్కు, గడిఁది
  తూఁపులఁ బోరాడుచెదల పోయు, మిన్న
  రాకాసిములికి యూతునన్నోని, నైరిత్యాస్త
  మదిదక్షమంపుమిరాల.
    అధ్యా. రా. యుద్ధ. ౩౪౯.

రాకెంపే. స. క్రి. కొడుదు, ఎదుకట్టొట్టు.

క. పోకవడఁగొట్టె కేనిదము, రాకిడుఁజూడు పెం
గంబురాచట్టువంబున్ శ్రీకాకెక నిందించిన,
లేకింకటు కెంటపోశ్ర నీచచరిత్రా.
భీమ ౨. ౧౨౩.

రాకిడి=రాగిడి. వి. స్త్రీ. శిరోభూషణవిశేషము, (జడబిళ్ల అని శ. ర.)

ద్వి. పొజాలకమ్మలు పచ్చరపూలు, రాకిళ్లు రత్నాలరాకిడిపట్టె ...
ద్వి. శ. పా. ౧. ౨౫౮. పం.

సీ. బటువుముత్యముల పాపటబొట్టు రాకిడి జడ బిళ్లలును గుచ్చులడరి వెలుఁగ .
వెం. మా. ౧. ౧౩౦.

రాకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

రాకొట్టు[1]. వి. (రాయి + కొట్టు) రాలునిండిన కొట్టు. (చూ. రాకొట్టు[2]. వి.)

రాకొట్టు[2]. స. క్రి. ౧. (√వచ్చు.) రారా పో రాయని యేకవచనాంతముగా సంబోధించు.

క. కవ్వలుపొగడునెడఁ గాంతలురతినెడ, సుతు లుముద్దునెడ శూరవరులు, రణముసేయునెడ రాకొట్టిపిలుచుట, పాడియుడియె మిగుల భజనకెక్కు. ద్వా. ౬. ౫౫.

౨. తిరస్కరించుట.

క, రాకొమరు పెండ్లాలు విలఁగ్రు, రాకొమరు నిరాకరించు రాజాచంద్రుణ్, రాకొట్టు కొంగదు కెంజిగు, రాతఁగని పరాకుసేయు పౌరవదండల్. విజ. వి. ౧. ౫౫.

వి. తిరస్కారము.

సీ. కొమ్మ పాలింప్లఁదు కొండలీడంటి మూల్రబు కెల్ల రాకొట్టుపాలుచేసె. చను. ౨. ౪౧.

రాకొమరుఁడు. వి. (రాచ + కొమరుఁడు. సం. రాజకుమారః.) రాజకుమారుఁడు, రాచబిడ్డఁడు.

క. రాకిరిపెదలిరాయుఁగ్ర, రాకొమరుఁడనిదోమ్మఁ గు ప్రలి యరణ్యాంతరథా, సాకేతం కెట్టా దశెను, మానుష్ప నిజంబుఁ జెప్పుమా గుణ కుద్రి. విక్ర. ౩. ౧౨౩. సైష. ౨. ౨౨.

రాకొమ్మ. వి. రాచ + కొమ్మ.) రాజభార్య.

గీ. ప్రముచ్చుఁదనమున రాకొమ్మఁ దెచ్చినట్టి, యుతియఁక్కఁ సుడిబ డాఁగియున్న వాఁడు.
అచ్చు. రా. కిష్కిం. ౯౦.

రాక్షా. సం. వి. అ. సం. లాక్ష.

రాక్షస. సం. వి. అ. పుం. అఱువది సంవత్సరములలో నొకటి, అనంద తరువాతిది.

రాక్షసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కన్యక యొక్క బంధువుల జయించి బలాత్కారముగఁ గన్యనపహరించికొనివచ్చి చేసికొనెడి వివాహము. (ఎనిమిది విధములగు వివాహములలో నొకటి.)

౨. (జ్యోతి) ఒకానొక యోగము.

విశే. (అ. ఈ. అ.) రాక్షససంబంధమైనది.

రాక్షసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాక్షసస్త్రీ, రక్కసి. ౨. అంగ. ౩. కిరయుకుపునందలి రాత్రి. ౪. కోఱ, దంతము. ౫. చోరపుష్పి, శంఖిని. ౬. ఉ. చండిక.

రాక్షసుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. పిశాచము. ౨. రక్కసుఁడు.

రాగకాకు. వి. (సంగీ.) ఒక స్వరస్థానము,

ద్వి. ... అంతరగతిక, గాత్రంబులు రాగకా కువుఁజొచ్చి, గాత్రంబు ... సంధు, ... యామిగా...
బస. పు. ౩, ౯౪౦, పం.

రాగఖా(ం)డవము. సం. వి. పుం. రాగషాడవము.

రాగచూర్ణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఖదిర వృక్షము. ౨. సిందూరము. ౩. లక్క, లాక్ష. ౪. ఎఱ్ఱనిపొడి, బుక్కా, బుగ్గంది.

రాగచూర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కామ దేవుఁడు, మన్మథుఁడు.

రాగదాలి. సం. వి. ఇ. పుం. మసూరమువంటి ధాన్యవిశేషము.

రాగపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బంధూకము, మంకెనచెట్టు. శ.

౨. వాఁడనివియు గుండ్రముగ నుండునట్టివియు నగు పుష్పములుగల చెట్టు, రక్తామ్లానము. శ.

రాగపుష్పి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. జప, దాసనము. శ.

రాగప్రసవము. సం. వి. అ. పుం. రాగ పుష్పము శ.

రాగమంజరి. వి. ఒకానొకరాగము, ఎనిమిది పురుషరాగములలో నొకటి.

సీ. భైరవి శ్రీరాగ బంగాళ హిందోళ మాళ వులును రాగమంజరియును ...

ప్రబంధ. ౯౫.

సీ. భైరవిమాళవి బంగాళ హిందోళ రాగమం జరియు శ్రీరాగ గౌళ, భూపాళలెన్మిది పురుషరాగంబులు... హంస. ౫.౧౨౩.

రాగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రంజనము, రంగుచేయుట, ౨. రంగు, వన్నె, ౩. ఎఱుపు, రక్తవర్ణము. ౪. ఎఱ్ఱరంగుచేయు సాధనము. [illegible]. ౫. అనురాగము, ప్రేమ. ౬. ప్రీతి. ౭. (సంగీత) భైరవ్యాది.

శ్లో. భైరవః కౌశికశ్చైవ హిందోలోదీపక స్తథా, శ్రీరాగో మేఘరాగశ్చ రాగాష్షడేతే కీర్తితా, (భరతుఁడు).

౮. కాంతి. ౯. మాత్సర్యము. ౧౦. (యోగ) పంచక్లేశములలో నొకటి. (అవిద్య, అస్మిత, రాగము, ద్వేషము, మరణభయము అనునవి పంచక్లేశములు. కల్ప.)

రాగయుజము. సం. వి జ. పుం. మాణిక్యము, కెంపు

రాగరజ్జువు. సం. వి. ఉ. పుం. కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు

రాగలత. సం. వి. అ . స్త్రీ. మన్మథునిభార్య, రతిదేవి

రాగవంతము. సం వి ఈ. పుం. పూగము పోఁక. శ. (వై. వి.)

రాగవుఁడు. విశే. (సం. రాఘవః) రఘువంశోద్భవుఁడు.

గీ. వినుము కల తెల్పుకేడదారి విన్నచూలి, మెపరల బిట్టుపుట్టువు మెటికపటిఁ, గాంచి యుట్టమనంత వర్ధట్టుమీఁదఁ, దరలిరాగవుల కతికిదాఁటి చనుచు. అచ్చ. రా. అర. ౨.

వి. శ్రీరాముఁడు.

ఉ. అంతఁ బెద్దకాపనయ్యల యానతి, వదని యొక్క మందిగడియయదోయి, యందు రాగ వుఁడు నొందుగాఁ దనపట్టిఁ, బెండ్లిసెసె ముచ్చయు, కేర్మిలోద.

అచ్చ. రా. బా. ౧౯౨.

రాగశాలవము. సం. = రాగషాడవము. (వై. వి.)

రాగషాడవము. విం. వి. అ. పుం. ద్రాక్షాది మాదిఫలములతో చేసిన ఒక విధమగు మధుర భక్ష్యము. (విజ్ఞాన్య).

రాగసూత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. పట్టునూ లు. ౨. త్రాసుయొక్క త్రాఁడు.

రాగాంగి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మంజిటి. మంజిష్ఠ.

రాగారుప్తు. సం. విశ. ఉ. నాన మిశ్చ్రదవని (ధర్మము చేసెదనని) యాశపెట్టి మదకిణుక యాశాభంగము గలుగఁజేయువాఁడు (విల్యమ్సు)

రాగాశని. సం. వి. ఇ. పుం బుద్ధుఁడు.

రాగి[1]. వి. (క. రాగి. త. ఇరాహి.) సస్యవిశేషము, తవిఁదధాన్యము.

ఒ. ధాన్యవిశేషము, తవిఁదలు, చోళ్లు.

సీ. . రాగులు గోధుమలును, యవలుఁగొని యున్న త్రిగుణకా నందు ఫలము.

కట్టమతము 3. ౪౦.

రాగిసంకటి = వండిన రాగి పిండిముద్ద.

చ. కోడ్లుంగిన్నెలో, నుమతుని రాగిసంకటి తలోదరు లద్భుతభక్తిఁ జూపుచుఁ

శుక ౨. 33౫.

రాగి[2]. వి (సం రక్త) ౧ తామ్రము, పంచ లోహములలో నొకటి.

గీ. చక్రపాదముంగఁ బాధ్రిప స్థానమయ్యె, నోరి మీ వంశమందుఁదాఁ గోర్వఁజాలు, వారిఁ జూపుమా కుమ్మరావమున రాగి, ముంత కేలఁగఁ గలశ నీకెంతయోల.

ఉ. హరి 3. ౪౫.

౨. ఎఱుపు, రక్తవర్ణము.

సీ. రాగిదేరడు చోకారపు నీలిచల్లడంబు లడంబు చీకట్లుబలము నేయ.

సారంగ. 3 ౨౫.

విశ. ౧. తామ్రముతోఁ జేసినది.

ఉదా :- రాగిచెంబు. రాగిపళ్లెము చెం

౨. రాగివలె ఎఱ్ఱనివర్ణముగలది, ఎఱ్ఱనిది.

(చూ. రాగిజొట్టుపిట్ట).

౧౦౦

౩. రావి, అశ్వత్థము. (శ. ర., బ్రౌ.)

జ' రాగిజొట్టుపిట్ట.

రాగి సం. విశ. (శ. తి. శ.) ౧. రంగుచేయఁ బడినది. ౨. రంగుచేయువాఁడు. 3. ఎఱ్ఱనిది. ౪. ఎక్కువ కామముగలవాఁడు, కామవశుఁ డైనవాఁడు. ౫. రాగాతిశయమునఁ బ్రేమించు వాఁడు, అనురక్తుఁడు. ౬. అనందించువాఁడు, ఉల్లాసపడెడివాఁడు.

రాగిజొట్టుపిట్ట. వి. (రాగి[2] + జొట్టు + పిట్ట). కోడి, తామ్రచూడము

రాగిజొట్టుపిట్టకాలువు = కుమారస్వామి.

ఆ. తొమ్మగాఁడిపాఱ నమ్మలకేసిన, సొమ్మ పోయిమేటి కొమ్మ మొకపు, బిరుదు రాగిజొట్టు పిట్టకాలువువాలుఁ, గోలఁగొంచగట్టి వోలె వ్రాలె. అచ్చ. రా యు. ౨౦౭.

రాగిడి. వి. = రాకిడి. (బ్రౌ., చి. ని., వా)

రాగిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సంగీతాంగమైన రాగభేదము. (దీని జాతులు ముప్పది. ముప్పది యాఱు అని కొందరు).

౨ విదగ్ధురాలగు స్త్రీ. 3. తృణధాన్యభేదము.

రాగించు. సం. అ. క్రి. రాగిల్లు.

క. చంచుల కాంతులు పెన్నెలఁ, జించియుమృత ముట్టనొగఁగు చెన్నుననును రాగించుచుఁ జవినొక్కుచుఁ గ్రుంకించుఁ జకోరికలు సుమ దళీలాలసతై. విర్యా. ౬. అ. (శ. ర.)

రాగిలు(ల్లు). సం. అ. క్రి. = రంజిల్లు. ౧. సంతసిల్లు, సంతోషించు.

క. దమియుంపఁ దగినవారల, సమయమున దమించి వారి సంపదలు మహీ, రమణుంతు దనదు బండారముగా సుఖమొప్పఁ జేయు రాగిల్లంగ. భార. శాం. ౨. ౩౯౫.

ద్వి. రాజులు బంధులును రథికులును కవి, రాజులు గోష్ఠిని రాగిల్లిపోగడ.

రం. రా. బాల. ౮. పొ. ౨౭. పం.

శా.. విషవృత్తు ఖ్యాతియుం గీర్తితా, రంధ్రప్రౌఢత సట్లరయేమడిపెదజా రాగిల్లండీ రందటుంజా. హరి పూ. ౬ ౭౩.

౨. అనురాగము కలిగియుండు

ద్వి. అశోకచ్చాగ పిసినంలని కోపముడిగి, రవి తనూజాని మీఁద రాగిల్లుచుండె.

రం. రా. కిష్కి౦ ౨౨౩ పొ. ౨౦. పం

౩ ప్రకాశించు, శోభిల్లు.

వ. ..కటికిచీకటి కెంత్తంబు మధ్యంబున నిగనిగని సెమ్మెను దీఁగరాగిల్ల వల్లన వసి యుంచె. వి ప. ౩. ౬౦.

క. . చూడఁజా, రాగిల్లుచును దదగ్రిము, భాగంబున సన్న కనకపాత్రము శేమిక్. విప్ర. ౫. ౪.

౪ కఠోక్తులు పలుకు.

ద్వి. రావణుతోఁ లగూడ రాక్షసప్రతతి, వివిధంబునగైన వేమెంచంపుదుము,రామభూపాలకరణమున వనుచు, రామునిముందఱ రాగిల్లు వారు

రం. రా యు. ౨౭౨ పొ ౧౯ పం.

రాగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజు, ఱేఁడు. ౨. సూర్యుఁడు. ౩. చంద్రుఁడు.

రాగు. వి. అంకనస్నె, గుజ్జుము సెక్కుటాపు పార్శ్వములయందు క్రాటితో కేర్పఱిచిన సెట్టు.

గీ. బాజిగుణమును రాగెయు బాగధూమి, పూనమును కరకన్త్రు సంధానములును ... ప్రబంధ, ౧౯౪.

ద్వి. రాగెలు బిగియించి రథసంబుతోఁడ, వాగియ సడిలి చున్నవరెండుగడల, దాఁటించి.. ద్వి. పరశు. ౩. ౨౩౦. పొ.

ద్వి. సిద్ధుఁడు కోపగించి, ..., రాగెలు బిగియించి రవలిసేయుచుచు, ..

ద్వి. పరమ ౨. ౭౨. పొ

రాఘవము. విం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి పెద్ద చేఁప ౨ సముద్రము

రాఘవుఁడు. సం వి. అ. పుం. రఘురాజవంశమునఁ బుట్టినరాజు, రాముఁడు.

రాచే. వి (సం రాజన్) రాజు. (దీనికి సమాస ప్రార్థ్యాదయమునగానే ప్రయోగములు కన్పట్టుచున్నవి. "విణ" అని శ. ర.)

ఉదా రాచవాఁడు. రాచతికము.

౨ రాకట్టుకి, రాకొమరుఁడు, రాకొమ్మ, రాచకంబు, రాచకుఱుపు, రాచకూఁతురు, రాచకొడుకు, రాచజేడదారి, రాచతాపిల్లి, రాచతిల్లేడు, రాచదారి, రాచనగరు, రాచనడక, రాచసెలవు, రాచపగ, రాచపదవి, రాచపట్టు, రాచపాడి, రాచపుండు, రాచపుట్టువు, రాచబాపఁడు, రాచమాట, రాచయీవి, రాచతికము, రాచవన్నెలు. రాచవాఁడు, రాచవీథి, రాచవేఁట, రాచవేల్పు, రాచసింగము, రాచసిరి, రాచిలుక, రాచిల్కదొర, రాచూలి, రాతబిక, రానిరాబారి, రాపట్టి, రాపులుఁగు, రాయంచ, రాయంచగిండి, రాఱేఁడు, రాసాని, రాకంగము. రాసిరి.

రాచేకండు. వి. (√రాచ). రాజకుమారుఁడు.

సీ. జడదారి కెలదండఁ జని క్రచ్చఱగజూరి రాకానికెరె డిన రాచేకండు.

అచ్చ. రా. అయో. ౫౩.

రాచక్క. వి. (√రాయి.) శాస్త్రవేశము.

సీ. కనుపట్టు నీశైలమున దత్తకన్య శాధవుఁడు
సామాన్యపుఁ దపసివో౯, నాకపిన్న రాచ
క్క-నుండు నీగిరి నల కాపట్టణంబు పక్క-
ణము వో౯. వరాహ. ౬. ౮౩.

రాచేకుఱుపు. వి (√రాచ). ప్రాణాంతక
ముగా వీఁపునలేచెడి మహావ్రణము (శ. ర)

రాచేకూఁతురు. వి (√రాచే) రాజకన్య.

చ శరశర మైదుశైదువుల జంతయటంచువిరాళి
కొగ్గిడ,గ్గటంటయు గాచేకూఁతురుల గాలిక
గిలిక పోఁకళక్యమే. చం. రా ౨ ౯౯.

అ. కొడుకునిఁగాంచు గాచకూఁతురొద్దానికి, నట్టి
పనికి నుచితమైన విసమయు, కొరకెఁదడయు
టింక నొప్పదు జనములు, నట్టుగా నిపురుషు
లనరు మిమ్ము. భార. ఉద్యో ౩. ౧౯౯.

రాచకొడుకు. వి (√రాచే) రాజపుత్త్రుఁడు.

అ. రాచకొడుకులెల్లఁ జూచుచుమండిరి.
భార. ఆది ౫. ౨౦౩.

రాచఱడదారి. వి (√రాచే) రాజర్షి

గీ. రాఁజనముఱభమా వేల్పురానులవీడు, రాచసిరి
మానివినికా ౦చలంబు, రాచబాపని
మాటకు రాఁజనునొ౯, గాచేపెడదారిలీల
నీరాచేమాల. ఉ. హరి(వ). ౮ ౧౬౩.

రాచేట్టు. వి. (√రాయి.) చేట్టుగాయి, ధూమ
గ్నిల, చేట్టు.

క. పోకనడ గొట్టిలేనియు, గాకింతుఁ జామీ
కొంగంబు రాచట్టుపయిన్, శ్రీకాకినిందిం
చిన నీకింతటు కొంపోవు నీచచరిత్రా.
భీమ. ౨. ౧౫౩.

క. గట్టిగను మూఁగదయ్యాము, పట్టివదొకాక
రాట్ట బలాదాదట్ట౯, యట్టుంబు మగిమింద

యమును, జట్టుంబులకటగ కొకింతమాడే
యూశ్చే. వాల్మీ. ౩. ౧౧౮.

రాచేజాబిలి. వి. (√రాచే.) రాజచంద్రుఁడు.
రాజశ్రేష్ఠుఁడు.

గీ. . పెద్ద, లెన్న నారాచేజాబిలి చెన్ను మీఱు
నీలా. ౧. ౪౩

రాచేజల్లేడు. వి. (√రాచే.) రాజార్క-ము,
రాక్షిలము ?

రాచదారి. వి. (√రాజ.) రాజమార్గము, రా
బాట.

గీ. తేరులా కొమ్మ లేమఁగుబారులాప,పారులా
చొక్క-టపు రాచేపారులా కొ,టారులా
తిరులా గొనరాకువార, ప్రోలికొమియ్యారి
కేంరికిఁ జొగడవరిది. అచ్చ. రా. బాల.౩౪.

రాచేనగరు. వి. (రాచే.) రాజసంబంధమైన
గృహము.

సీ. పన్నిటితోఁ గదంబముఁ జేసి పూపినమ్మ్యక
నాథిపను రాచనగరుచెలువు. ఆము. ౨ ౩౫

గీ గ్రహణ సంక్రమణాదుల రాచనగరఁ,గాక
వీసంబు లెడలమి గ్రాసమునకు, నాథిమా
క్షేత్రంబులందుఁ గొన్ని, లెస్సయుండు
గృహాక ర్తలేని బ్రతుకు.
మనుచ. ౩ ౧౨౧

రాచేనలవు. వి (√రాచే) రాజధాని, ర
నివసించు చోటు.

గీ చేరి జేజేలు మతి జడదారిగములు, నచ్చు
ెల్వ వేగన్ను లతని కొందలి, రాచ
గెర్మిచేగాజాతంద్రి, యతఁడు గొ
కొగడె యయ్యాతి పుడమి.
యయా. ౨.

రాచేపగ. వి. (√రాచ.) ౧. రాజ

ఉ. ఇట్టులఘాలు పేరి దొలఁ జాగఁ దెండ్లిట్లు, గాధి
పట్టి వనిచి కదలించుచు, దగిలొదుర్చు రాచ
పగ కేలఁ బేలువు, బీరమెల్లఁ జక్కఁ బెట్టె
యంత. యయా. ౩. ౧౩.

౨. క్షత్త్రియుఁడు వహించు విరోధము. (వా.)

రాచపదవి. ను. వి. (√రాచ.) రాజసంబంధమైన ఉన్నతస్థితి

ఆఁ అందంబు , కంబగట్టుభూమి కానిక
గాఁగఁ బెం,పెదిఁగి రాచపదవు లెల్లఁ
బడసె దశకు. ౧. ౨౧

రాచపట్టి. వి. (√రాచ.) రాజపుత్త్రుఁడు.

గీ. తనకనలు చేష్టలంత ధీరనిష్కుటింప, మగిడి శర
ణన్నఁ దన్మహిమయుఁ దదాత్త, తన్మహా
దైన్యము గణించి దయ దలిర్పఁ, గాచె మన
నవ్వుదా రాచపట్టి. శాకుం. ౨. ౧౦౯.

రాచపాడి. వి. (√రాచ.) రాజధర్మము.

సీ. అక్కట రాజాన్వయంబునఁ బ్రభవించి
నీచుఁడై యేమియు రాచపాడి, యెఱుఁ
గక నడుకేయి యొల్లజనంబులు సుస్థిరై
యుండంగఁ గోరునట్లు, పనుపెంచి పెద్దఁ
డాతనిఁ గోరి ఇదకెద వారి ఉ. ఉ. ౧౪౯.

(త్రొత్తప్రతి పా. రాచపాటి. ప్రాఁతప్రతి పా.)

రాచపుండు. వి. (√రాచ.) రాజవ్రణము

సీ. రాచపుండనఁగను రాజవ్రణము పేరు
తేజరిల్లు. అం. భా. ౨ ౧౩౦.

రాచపుట్టువు. వి. (√రాచ.) క్షత్త్రియుఁడు.

క. రంగుగఁ జూపుల కోర్కు లా,సంగత
ద్రోసంబు అడఁపఁ జనుడెందిన యా,గంగం
గని [illegible] యొల్లను, బాంగం దగఁ బెక్కు
రాచపుట్టువు మదిలోన్. యయా. ౨. ౪౫.

[illegible]వఁడు. వి. (రాచ.) విశ్వామిత్త్రుఁడు.

గీ. రాజన కులశ్రమా తెల్పు రాచవనము, రాచ
సిరిమానినివిని రాచలంబు, రాచి రావని
మాటను రాజునకో, రాచజడదారిలీల
నీ రాచమాల. ఉ. హరి. ౪. ౧౬౭.

రాచమాట. వి. (√రాచ.) మంచిపలుకు.

సీ. జమునిల్లు సొచ్చిన జంతువ్రాతమును గాదు
పెమ్మెయునను రాచమాట.
భార. విరా. ౨. ౨౦౪

రాచయీవి. వి. (√రాచ.) రాజు చేయు దానము.

ద్వి. ఈ చతురోక్తుల కేమి కారణము, రాచ
యీవుల నమ్మరాదను మాట, యీ చందన
మునవిన్నెబ్బె.
ద్వి. హరిశ్చం. పూ. ౧౪౦౫. పం.

రాచరిక(ర్క)ము. వి. (రాచ + ఱికము.)

౧. క్షత్త్రియత్వము.

క. శస్త్రాహతిఁ బో,ల్పొందఁగ రాచఱికము
నీ,యందొక్కటఁ దోఁచుచున్న యది తల
పోయన్ దశకు. ౩. ౬

౨. రాజత్వము, రాజధర్మము.

సీ. సచరాచర ప్రపంచమ్మును పాలించు రాచ
ఱికమ్ము కానాచి కాఁడు.
వరాహ. ౧౧. ౧౪.

క. రాచను రత్నమునరిగాఁ, [illegible]
వాల తపము చూలలఁ బోనీ, చేదింతయు
మదిఁ బెట్టవు, రాచఱికంబింత [illegible]
నరనాథా. రాజ. చ. ౨. ౧౬.

క. ఓ చెల్లి విరహిణీవధ, [illegible]
తచే చేయుపనుల్, రాచఱికపు [illegible]
యు,రాజ్యాచంద్ర [illegible]
[illegible]. మను. ౩. ౯౬.

గీ. పొలతులెల్ల మెచ్చు భూమి కర్పూరంబు, సంగ్రహించి విప్రపాలపాడి, యద్దిరయ్య వింతయాఁడురాచకర్పూరంబు, నిర్వహించె సకల ఖర్వమతులు. విరం. ౧. ౭౪.

రాచవన్నెలు. వి. బ. (√ రాచ.) ధాన్య విశేషము.

వ. ... పసుపుముద్దలు మంచివిరులు రంభ చెక్కలు చిలుకముక్కులు మధురములు చామరాలు పెండెముడుపులు రాచవన్నెలు కులకీవనమాలికలు సింధుకర్పూరాలురాయ మెచ్చులు రేయిమల్లెలు. ప్రబంధ. ౧౧౨.

రాచవాఁడు. వి. (√ రాచ.) ౧. క్షత్రియుఁడు.
(ఇక్ష్వా. రాచది = క్షత్రియ స్త్రీ.)

గీ. ఏచిపచరింతు రచ్చటిరాచవారు. యయా. ౧. ౧౫.

క. తలరాచ రాచవారికి కులదేవత లౌనట్టి నీ రాజనప్రదీపాంకురంబులం బోని. హైవ. ౧. ౯౫.

సీ. తలరాచ రాజః (పెలి కాతుక నుమెచ్చుఁగరఁ గిన యలకనికరంపుఁ బోటు, , మనుచ. ౨. ౯.

గీ. . ఓ యమ్మ యగ్రజన్ముఁ, చెట్టుపట్టియు దండంబుఁబెట్టఁదగుగా, రాచవారికి వందు సారాజపదవ. దశ. ౫. ౩౫.

౨. రాజు, పాలకుఁడు.

సీ. పేషణిమానుమంత విరదాంతులగు రాచవారికి కొయ్యంపు భరమతుండు .. హైవ. ౧. ౩౨.

౩. రాజబంధువు.

సీ. ధర్మరాజు నీవు సింహాసనాధ్యక్షతఁ బ్రబలిన కొప్పలారాచవారు ... మనుచ. ౫. ౪.

రాచవీధి. వి. (√ రాచ.) రాజసంబంధమైనవీధి.
వ. వీడుచొచ్చియారాజు రాచవీధింబడునప్పుడు. యయా. ౪. ౧౫౫.

రాచవేఁట. వి. (√ రాచ.) క్షత్రియులవేఁట, క్షత్రియ సంహారము

సీ. అన్యుల నల్పంబు నడుగంగఁ బోలదు రాచవేఁటలఁ జాలరవ్వ దెచ్చెదు. భాగ. ౧౦. పూ. ౩౪౪.

రాచవేల్పు. వి. (√ రాచ.) రాజశ్రేష్ఠుఁడు.
గీ. పాదరిలుపెల్లివచ్చె వలపుల్లగనింతియు రాచవేల్పుతోఁక. యయా. ౫. ౧౪౯.

రాచసింగము. వి. (√ రాచ.) రాజసింహము, రాజశ్రేష్ఠుఁడు

చ. కలన సెదిర్చుకొనిఁ దిగకన్నులవేలుపు మైన మార్కొనం, దలఁపుదురు . ., పొలుపు దలిర్పక తెలుఁగుప్రొద్దుకోలంబుల రాచసింగముల్. నీలా. ౧. ౩౬.

రాచసిరి. వి. (√ రాచ.) రాజ్యసంపద, రాజలక్ష్మి.

క రాచసిరి యుండియును మది, యాచేవికిం బొరదునాకు మారికి నిచటి బాల్యాచరణముపై మక్కువ, రోచందమ్ములను మంచి చెన్నుఁడు రామన్. హరి. ఉ. ౨. ౪౯.

గీ అనుచు గమనోన్ముఖుండైన యధిపుకాంతు, రాచసిరికొన్నె తప్పక చూచి చూచి, ప్రాణనాయక విన్నదఁబాయఁజాలఁ, దోడికొని పొమ్ము నన్ను నీతోడనెమ్మి. శ్రీ. కళం. ౩. ౬౦.

రాచిలుక(లుక). వి. (రాచ + చిలుక). రాజకీరము, శ్రేష్ఠమైన చిలుక.

చ. పొలఁతుక యొత్తురాచిల్క కోదక రాగ్రము
నందయుండ భూతలపతి దర్పణంబునకు
దర్పరతం జనుచెంచి నిల్చు ..
వి.క్ర. ౪. ౨౦౪.

రాచిల్కదొర. వి. (రాచిల్క + దొర) మన్మథుఁడు (కుసుమవర్ణనము.)

సీ. స్తుతసంకు మదగంధ చూర్ణసారభదాత
రాచిల్కదొరయొల్లి ప్రాపుదలియ
రా. వి. 3. ౭౭.

రాచు. స. క్రి. ౧. అణఁగఁదీయు

చ. ద్రవిడకుటుంబినుల్ పసుపురాచిన రత్నపుఁ
దాపరక్రిందనంబువు తెరవా ఱగాని దుర
వోయి గరుత్తతి పచ్చఁజాతివన్, భవన
సరోమరాళములం ధర్మమయచ్ఛద గుచ్ఛ
నిష్కుర, ద్దివిజధునీ మరాళవితతి భ్రమఁబూ
న్చఁబురిన్ భ్రమించుచున్ ఆము ౧.౬౪.

౨. సంఘర్షణము చేయు

మత్తకోకిల రాచెఁగ మ్మలు నింగిగోఁగులు
రావులుం గడు కీవులన్
యయా. ౪ ౬.

3. (బట్టమున్న గువానితో) తుడుచు, పోఁగొట్టు, రుద్దు.

ఉ. . తా, రొమ్మెప్పడి చందమామ కిది
రొమ్పపూసె కప్పని హైఁటకొంగులం, దప్పక
రాచిచూచి దశా. ౧. ౭౪.

౪. నలఁచు, నలఁగఁజేయు.

౫. అలనిరొంచక మనిరొందు, కాలంబునఁదల్లి
మాటగడపక దానిన్, నేలనిడి కాలరాచితి,
నీలాగువడచ్చునమదు చెప్పఁడెఱుంగున్.
శుక. ౨. ౪౪౬.

సీ. ఉచ్చరం బెగసి జే కుప్పించి రథరథ్యరథికులఁ
దుమురుగా రాచుచై. రాజ. చ, ౨.౬౫.

౫. విచారణచేయు.

సీ. పరవాదిని శుకపరభ్రష్ట మధుశరాళంబు
లన్నియు రాచితెచ్చి ...
కు. సం. 3. 3౨౧.

౬. చెఱచు, నశింపఁజేయు.

ఉ. నీచమదోయి సంకుమదనిర్భరవాసనతోన
మూన న,రొమ్మా చిరసౌఖ్యముల్, గనుట
యొండెఁదపంబొనరించి పాపముల్ రాచు
టయొండెఁ గా శిహపరంబుల కూరకదూర
మై వయ,శ్ర్పి చన రెంటికిం జెడినకేవడ
నాదునా నీరజేక్షణా. మను చ. 3 ౧౦౫.

అ. క్రి. ౧. అతిశయించు

ద్వి. తనరార జనులెల్ల ఘనకీర్తినియ, రాచిన
సద్భక్తి గోచరుండగుచు
బస. పు. ౬. ౯౨౨. పం.

౨. విజృంభించు, చెలరేగు.

ద్వి. పాడగుననుచు శాపంబులిచ్చుచును, రాచిన
మడివాలుమాచయ్యగారు, వాచాడరాయఁ
డే శాంతరామయ్య.
బస పు. ౬ ౯౧౭. పం.

గోళ్లురాచు = గోళ్లతోగీఱు.

ఉ. అరొంలప్రాయమున్ ధవదుదంచితకీర్తియు
గోళ్లురాచఁగాఁ, గాయజాఁడాకమై నలిగి
కత్తులునూఱుచునుండు . కళా. ౬. ౩౫.

జ: రాచుకొను, రాపిడి, రాపు, దాపుడు,
రాపుడురాయి, రాపాడి, రారాపు.

రాచుకొను. స. క్రి. (రాచు + కొను-స్వార్థము) ఒరయు, సంఘర్షణముచేయు.

మ. ...శృగం,బులపై రాచుకొనం దపస్వుల
దినంబుల్ సద్దినంబుల్ మునా.
మల్హణా. ౩. ౯౭.

అ. క్రి. ఒరసికొను.

క. భూరిద్విశ్రుతులతో రాచిలోన నమ్మగలు కెల్ల-
కపోలర కంఠ కెంపు. హరి. ఉ. ౩. ౯౨.

రాచోలి. వి. (√రాచే). రాజకుమారుఁడు, రాజకుమారిక.

క. రాచూలికి నుచితంబగు, నాచారముగాద
రమునం దరుఁడు దగఁజూచుచుఁ. దిరుగని
నడవున, నీది యమురలోకమునకు నేఁగుట
తరుణి. భార. ద్రో. ౨. ౩౨౨.

గీ. అంతనచ్చట రాచూలినంత బేరయఁ,
దోడఁబుట్టువు గాఁడిన తూపుకెటికి, హైచి
ద్రోహ్వేఁడికక్నీర వరదవాఁడ, బలుదేఁడ
గుల నిట్లని పలుకరించె.
అచ్చ. రా యు. ౩౯౧.

గీ. అనుచు జోకొట్టుదురు జవరాంద్రఁగూడి,
జోలపాడుచు రాచూలి నోలిబాల, కిసలయ
గ్రాసముదితకోకిలకదంబ, కంఠకలనాద
సుమధురగాన ఫణితి పె. శకుం. ౩. ౧౫.

గీ. అనిన నుపొంగి రాచూలియయ్యయింక,
జాగు గావింపనేల యిచ్చటి కరోధ్య,
రయలు నొడయనిఁ బెండిలి కిపుడు పిలువఁ,
బనుపవలెనని సెయ్యపేర్పడఁగఁబలికె.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౧౯.

రాజకదంబము. సం. వి. అ. పుం. కదంబభేదము. కడిమిలో నొకభేదము. ౖ.

రాజకము. సం. వి. అ. న. రాజసమూహము, రాజబృందము.

విణ. (అ. ఆ. అ.) దీప్తిమంతము ప్రకాశము కలది.

రాజకర్కటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చీనాకర్కటి, పెద్దదోస. ౖ.

రాజకశేరువు. సం. వి. ఉ. పుం. భద్రముస్త, నాగముస్తె. ౖ.

రాజకీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) రాజ సంబంధమైనది. ప్రభుత్వసంబంధమైనది.

రాజకుఁడు. సం, వి. అ. పుం. చిన్నరాజు, సామంతరాజు

రాజకుష్మాండము. సం. వి. పుం వాకాకి, ములక. ౖ.

రాజకోశాతకి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. పెద్దబీర. ౖ.

రాజక్షవకము. సం. వి. అ. పుం రాజసర్షపము ఒకదినుసు ఆవాలు

రాజఖర్జూరి. సం వి ఈ స్త్రీ శ్రేష్ఠ ఖర్జూరము ౖ

రాజగిరి. సం వి. ఇ పుం మగధదేశమందలి యొకపర్వతము

రాజగ్రీవము. సం వి అ పుం ఒకజాతి చేఁప (విల్సమ్సు)

రాజఘ్నుఁడు. సం విణ. (అ ఆ. అ.) తీక్ష్ణమైన వాఁడు, ఉగ్రుఁడైనవాఁడు

వి. అ పుం. రాజహత్యచేసినవాఁడు, రాజులను జంపినవాఁడు

రాజచిర్భిటము = రాజచిర్భిటము. సం వి అ. పుం కారవేల్లము, కాఁకర ౖ

రాజచిర్భిటి. సం. వి ఈ స్త్రీ. రాజచిర్భటము, కాఁకర. ౖ

రాజచిహ్నకము. సం. వి. అ. న. యోని, ఉపస్థ. (విల్సమ్సు.)

రాజజంబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. ౧. పిండ ఖర్జూరము. ౖ. ౨. పెద్దనేరేడు. ౖ.

రాజితము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) వెండితోఁ జేసినది, రజతమయమైనది, వెండిది.

వి. అ. న. కెంపు.

రాజతరువు. సం. వి. ఉ. పుం. కర్ణికార వృక్షము. శ.

రాజతాలము. సం. వి. అ. పుం. పూగవృక్షము, పోఁకచెట్టు. శ.

రాజతాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. పూగవృక్షము, పోఁకచెట్టు. శ

రాజతేనితము. సం. వి. అ. పుం. ఫలలతా విశేషము, కర్బూజ. శ. (త్రి. వి.)

రాజదండము. సం. వి. అ పుం. ౧ రాజశాసనము. ౨ రాజాజ్ఞ. ౩ రాజుచే విధింపఁబడిన శిక్ష. ౪. రాజునకుఁ జెల్లింపవలసిన యపరాధ ద్రవ్యము-దండుగ.

రాజదంతము. సం. వి. అ. పుం. దంతరాజములలో నొకటి, ముందుపల్లు. (పైవరుసలో ముందుండెడి రెండు పండ్లలో నొకటి) (వాచ)

రాజద్రుమదము. సం. వి. త. స్త్రీ. తిరుగలి యొక్క యడుగున నుండెడి ఱాయి, తిరుగటి క్రిందిఱాయి. (విల్సన్స్).

రాజదేశీయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కొంచెము తక్కువగ రాజుతో సమానుఁ డైనవాఁడు, ఇంచుమించుగ రాజంతవాఁడు. (ఇక్షే, రాజకల్పుఁడు.)

రాజధర్మము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రాజు యొక్క ధర్మము, రాజు చేయవలసిన పని. ౨. రాజులకు సంబంధించు ధర్మము, రాజులకు సంబంధించు శాసనము.

రాజధానము. సం. వి. అ. న. రాజధాని.

రాజధాని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాజనివాసము; ప్రధాన నగరము.

రాజధాన్యము. సం. వి. అ. న. శ్యామాకము, ధాన్యభేదము

రాజధుత్తూరము. సం. వి. అ. పుం. పెద్ద ఉమ్మెత్త. శ

రాజన. వి. శాకభేదము, ఒకానొక జాతి కూర దినుసు.

గీ. రాజనలతోడ శృంగబేరములతోడఁ, జిరుగడపుఁ బెండలములతోడఁ జేమతోడ.
భీమ. ౨. ౫౭.

రాజనము. వి. సస్యవిశేషము.

సీ. బలురాజనంపుఁ బొట్టలు పిటపాటెఁ బోముద్దియపిక్కల కుద్దిగాక.
అచ్చ. రా. అర. ౨౨.

చ. కమలగోన నయ్యెఁబండి యురగంబడియుండెడు రాజనంబు .
చంద్రా. ౧. ౩౯.

క. జలమత్కు ఫలరసంబులు, గలపంబుకు పాశోత్పలములు గరుడలు మత్స్యంబులు మీలుములు శంఖులు, వలిసస్యము చెఱకు రాజనపుఁ బోలమెల్లన్.
కు సం. ౨. ౯౨౫.

బ. ధాన్యవిశేషము.

ఉ. సోరిడిం జేర్చిన తీఁగమల్లియలు ఖర్జూరం బులుంబున్నపుం,జరులన్ మామిడిగుత్తులుం గుసుమముల్ సంపెంగలుం బచ్చగ,న్నెరు పూఁబోకలు గల్గి రాజనపుఁగాంతిం జాదు ముఖాన్నపిచ్చే,లరు దారస్నగు బుభ్యతోఁటల బలాశాని కదంభంబునన్. ఆము. ౧. ౬౫.

క. ... మి అ మి ల ని రాజనపుకుడుంగుటో గి రంబులు ... శుకి. ౩. ౧౨౫.

రాజనయము. సం. వి. అ. పుం. రాజనీతి.

రాజనీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రాజు తెలిసికొన వలసిన సామాద్యుపాయ చతుష్టయము; అ విషయమును దెలుపు శాస్త్రము.

రాజనీలము. సం. వి. అ. న. పచ్చ, మరకతము. (ఆ. వి.)

రాజన్యకము. సం. వి. అ. న. రాజాధుల సమూహము, క్షత్రియుల సమూహము.

రాజన్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అగ్ని. ౨. క్షీరికావృక్షము, పాలచెట్టు. †

రాజన్యుడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) రాజ సంబంధమైనవాఁడు.

వి. అ పుం ౧. క్షత్రియవంశజాఁడు, రాజ పుత్రుఁడు. ౨. అగ్ని.

రాజన్వంతము. సం. విణ. (త్. తీ. త్) మంచిరాజుగలది, మంచి (న్యాయముగల) రాజుచేఁ బరిపాలింపఁబడినది.

(దేశము). (రాజవంతము = రాజు గలది.)

రాజపటోలము. సం. వి. అ. పుం. పటోలము, పొట్ల. †

రాజపటోలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. మధురపటోలి, తియ్యపొట్ల. †

రాజపట్టము. సం. వి. అ. పుం. విరాటదేశ మందుఁ బుట్టిన మణి విశేషము. ఒకజాతి రత్నము.

రాజపథము. సం. వి. అ. పుం. రాజమార్గము.

రాజపలాండువు. సం. వి. ఉ. పుం. రక్త పలాండువు, నీరుల్లి. †

రాజపీలువు. సం. వి. ఉ. పుం. మహాపీలువు, పెద్దగోలుగు. †

రాజపుత్రము. సం. వి. అ. పుం. మహారాజ చూతవృక్షము, ఒకజాతి మామిడిచెట్టు. †

రాజపుత్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రాజు కూఁతురు. ౨. రాజపుత్రజాతి స్త్రీ. ౩. జాతి, మాలతి, కటుతుంబి మొదలగు వృక్షముల పేరు. ౪ రేణుకయనెడు సుగంధద్రవ్య విశేషము. ౫. గంధమూషకము, చుంచు. ౬. రాజనీతి.

రాజపుత్రుఁడు. సం. వి అ పుం. ౧. రాజు యొక్క కుమారుఁడు. ౨. క్షత్రియుఁడు. రాజాధులవంశమునఁ బుట్టిన మనుష్యుఁడు. ౩. బుధుఁడు. (గ్రహము) ౪. ఒక సంకరజాతి వాఁడు. ౫. రాజపుత్రవంశమని ప్రసిద్ధమగు వంశమునఁ బుట్టినవాఁడు.

రాజపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. నాగకేసర వృక్షము. †

రాజఫణిజ్ఝకము. సం వి. అ. పుం నారంగ వృక్షము, నారింజచెట్టు. †

రాజఫల. సం. వి. ఆ స్త్రీ. జంబూవృక్షము, నేరేడు. †

రాజఫలము. సం. వి. అ. న. పటోలము, పొట్ల. †

రాజబదరము. సం. వి. అ. న. ౧. రక్తామలకము. †

౨. లవణము, ఉప్పు.

పుం. ఉత్తమకోలి. † (వాచ)

రాజబల. సం. వి. ఆ స్త్రీ. గొంతెమగోరు. † (శ. ర.)

రాజబీజి. సం. విణ. న్. ఈ. న్. రాజసంతతి వాఁడు. రాజవంశస్థుఁడు.

రాజభద్రకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పద్మము ౨. నింబము, వేము. శ్రీ. ౩. పారిభద్రకము. శ్రీ.

రాజభూయము. సం. వి. అ. న. రాజత్వము, రాజధర్మము.

రాజభృంగము. సం. వి. అ. పుం. తెలివిగల కూఁకటి మూఁగపక్షి. (వై. ని.)

రాజభోగ్యము. సం. వి. అ. న. జాజికాయ. పుం. ప్రియాళువు. శ్రీ.

రాజమార్గము. సం. వి. అ. పుం. పెద్దబాట, రాజవీథి, పెద్దవీథి. (ఇట్లే-రాజవర్త్మము, రాజపథము మొ॥)

రాజమాషము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి కాయధాన్యము, బొబ్బెర, అలసందె.

రాజముద్ర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాజసంబంధమైన ముద్దర.

రాజముద్గము. సం. వి. అ. పుం. ముద్గభేదము. మకుష్టకము, అడవిపెసర.

రాజయక్ష్మము. సం. వి. న్. పుం. క్షయరోగము.

రాజయోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. జాతకుఁడు రాజుగాఁ దగినట్లు సూచించెడి గ్రహములయొక్క యోగము. ౨. (యోగ.) రాజులభ్యసించుటకై యేర్పఱుపఁబడిన సులభమార్గము.

రాజరంగము. సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి.

రాజరాజమూఁడ. వి. వి. ఒకానొక నాణెము.

వ. శ్రీకరణమాణిక్యము కొడుకు పడి యుణ్ణుమం గామాసాని కొడుకు గాపిరబ్బడి చేత విడువడి రాజరాజమాడలు వట్టి అలము వలయు చుట్టు ఇరువది పుట్లు నేల చతుస్సీమలతోఁగూడ ... ద. శా. ర. ౧౭౦౦.

రాజరాట్. సం. వి. ఆ. పుం. ౧. సార్వభౌముఁడు. చక్రవర్తి. ౨. కుబేరుఁడు. ౩. చంద్రుఁడు.

రాజర్షి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. రాజఋషి, తపస్సుచేయుటచే ఋషిగా నెంచఁబడిన క్షత్రియుఁడు. (జనక విశ్వామిత్రాది.) ౨. రాజశ్రేష్ఠుఁడు. (వాచ.)

రాజరీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. కాంస్యము-కంచు.

రాజవంతము. సం. విశే. (త్రి. ఈ త్రి.) రాజుగలది (దేశము. శ. ర.)

రాజవంశ్యుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. రాజసంతతివాఁడు. రాజవంశస్థుఁడు. ౨. (మనుష్యులలో) ఒకానొకజాతి పురుషుఁడు. (వాచ.)

రాజవర్తము. సం. వి. అ. పుం. క్రొత్తబట్ట. (వై. ని.)

రాజవల్లభము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రియాలువు ౨. రాజబదరము, పెద్దరేఁగు. ౩. రక్తామ్రము.

రాజవల్లి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకలత. "తోయవల్లి." (రం. ని.)

రాజవాహ్యము. సం. వి. అ. పుం. గజరాజము, పెద్ద యేనుఁగు.

రాజవృక్షము. సం. వి. అ. పుం. రేల. శ్రీ. (శ. ర.)

రాజవ్రణము. సం. వి. అ. న. (మా. రాచపుండు.) (శ. ర.)

రాజశాకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతి కూరాకు, వాస్తూకము, చక్రవర్తికూర.

రాజశాణము, సం. వి. అ. పుం. పట్టము, పట్టు నూలు.

రాజశృంగము. సం. వి. అ. న. రాజచిహ్నమైన బంగారుకామగల గొడుగు, శ్వేతచ్ఛత్రము.

రాజశేఖరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు, చంద్రశేఖరుఁడు. ౨. ఒకానొకకవి, అలంకారికుఁడు.

రాజసభ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. న్యాయసభ. ౨. నృపసమాజము.

రాజసము. సం. వి. అ. న. రజోగుణము వలనఁ గలిగినది. దుర్గర్వము.

ఆ. అనిలబాహ్లీకాదులగు కురువృద్ధుల, నాత్మ జనకుఁ గృష్ణు నాదరింప, కతఁడు రాజ సమున నప్పుడు దిగ్గన, లేచిపోయి సంచలించెఁ గొలువు. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౮౩

క. తనజనకు నఱుతఁ బవసా, తనశవకముఁదగిల్చి రాజసమునఁ బరీక్షిజ్జనపాలు చనుట కృశుఁ డను, మునివలన నెఱింగి కోప మూర్ఛా న్వితుఁడై. భార. ఆది ౨. ౧౬౪.

గీ. , చేరి యాశీర్వదించినఁ జేయిమోగిచి, రమ్ము కూర్చుండుమనఁ డెంత రాజసంబొ. దశా. ౨. ౧౦౦.

విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. రజోగుణముకలది. ౨. రజోగుణము ప్రధానముగాఁ గలది.

రాజసర్పము. సం. వి. అ. పుం. సర్పభుక్కు, పెద్దపాము. (పాలా. వి.)

రాజసర్షపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. నల్లావాలు. ౨. పరిమాణ విశేషము, ఆవగింజ యెత్తు.

రాజసారసము. సం. వి. అ. పుం. మయూరము, మగనెమిలి.

రాజసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తృణవిశేషము, దూర్వ. శ.

రాజసూయము. సం. వి. అ. పుం. న. ఒక రాజు తక్కిన రాజులజయించి సర్వాంగీకృత సామ్రాజ్యమునకు గుర్తుగా సామంతరాజుల సహాయముతోఁ బట్టాభిషేక సమయమునఁ జేసెడి పెద్దయజ్ఞము.

రాజస్కంధము. సం. వి. అ. పుం. అశ్వము, గుఱ్ఱము. (విల్యమ్సు)

రాజస్వము. సం. వి. అ. న. ౧. రాజసంబంధమైన సొమ్ము. ౨. పన్ను, సామంతరాజులు చెల్లించెడి కప్పము.

రాజస్వర్ణము. సం. వి. అ. పుం. దుత్తూర వృక్షము, ఉమ్మెత్తచెట్టు. శ.

రాజహంస. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎఱ్ఱనికాళ్లును ముక్కునుగల హంస, కలహంస. ౨. ధూమ్ర వర్ణములైన ముక్కు కాళ్లు ఱెక్కలుంగలహంస

రాజహర్షణము. సం. వి. అ. న. తగరపుష్పము. (వాచ.)

రాజహస్తి. సం. వి. ఇ. పుం. గజరాజము, పెద్దదియు నందమైనదియు నగు యేనుఁగు.

రాజాద(త)నము. సం. వి. అ. పుం. ప్రియాల వృక్షము, మోరటి. శ.

(దీని పండులోని గింజల పిండితో లడ్డుకలుచేసి రాజులు భుజింతురు.)

రాజాదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. క్షీరిణి, పాల చెట్టు

రాజానకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సామాన్య రాజు. చిన్నరాజు. ౨. పండితులకును కవీశ్వరులకును పూర్వకాలమున నీయఁబడిన బిరుదము.

రాజాన్నము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆంధ్రదేశమునఁ బండెడి ధాన్యవిశేషము, రాచ్చెనము. ౨. రాజులవలన లబ్ధమగు నాహారము, రాజాను గ్రహమున దొరకిన యాహారము. ౩. రాజార్హమగు భోజనము

రాజాబహాదరు. వి. ఒకానొక బిరుదు.

సీ. సంస్థానము నొసంగు సమయంబునందె వంశ క్రమంబుగన రాజాబహాదరు మొదలైన బిరుదులు రంగా ౧. ౧౧౭.

రాజామ్రము. సం. వి. అ. పుం. మామిడిజాతిలో శ్రేష్ఠమైన చెట్టు, ప్రశస్తమైన మామిడి. శ.

రాజార్కము. సం వి. అ. పుం. శాక్షిలము, రాచజిల్లేడు, (వెల్లి జిల్లేడు. శ. ర.)

రాజార్హా. సం. వి ఈ. స్త్రీ. జంబు, సేరేడు. శ

రాజార్హము. సం. వి. అ. న. అగరుచందనము, చందనవిశేషము.

విశే. (త్రి. ఆ. అ) రాజునకుఁదగినది

రాజాలాబువు. సం. వి. ఊ. స్త్రీ స్వాదుతుంబి మిష్టాలాబువు. శ

రాజావర్తము. సం. వి. అ పుం ౧ తక్కువ జాతి వజ్రము, ఉపరత్న భేదము. (గాజా మెం)

సీ. ఇంపు, పొసఁగు రాజావర్తపుంబాదువ ములకు బొంచు వైదూర్యంబు మించు గన్న. రావి. ౫. ౧౩.

౨. విరాటదేశమునుండి తెచ్చిన వజ్రము.

న చిత్రపటము, రంగురంగులబట్ట (వై. వి.)

రాజాహి. సం. వి. ఇ. పుం. రెండుతలల పెను బాము.

రాజి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ ౧. రేఖ, గీటు ౨. పంక్తి. ౩. వల్లావలు. ౪. నూగ, కొండ నాలుక. ౫. రాజసర్పము, ఒకవిధమగు పాము.

రాజిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. పంక్తి, శ్రేణి. ౨. మడి, చేను. ౩. వల్లావలు. ౪. (తూనికలో నుపయోగించెడి) యావలు.

రాజికాఫలము. సం వి. అ. పుం. తెల్లఆవ, గౌరసర్షపము. శ.

రాజితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ప్రకాశితము. (శ. ర.)

రాజిఫల. సం. వి. అ స్త్రీ. చీనాకర్కటి, పెద్దదోస.

రాజిమంతము. సం వి. అ పుం రాజిలము. (వై. ని.)

రాజిలము. సం. వి అ. పుం రెండుతలలపాము, డుండుభము. (ఇది విషము లేనిది).

రాజిల్లు(లు). సం అ. క్రి ప్రకాశించు. (శ. ర.)

రాజీనకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకానొకచేఁప, రాజీవము (వై. ని)

రాజీఫలము. సం వి. అ. పుం. పటోలము, పొట్ల. శ. (వై. ని.)

రాజీలము. సం = రాజిలము (వై. ని.)

రాజీవంతిము. సం. వి. అ. పుం. పటోలము, పొట్ల. శ

రాజీవము. సం. వి. అ. పుం ౧. మృగవిశేషము, హరిణభేదము, సారసపక్షి. ౩. ఏనుఁగు. ౪. మత్స్య భేదము, ఒకానొకచేఁప.

౫. తామర, పద్మము.

రాజు. సం. వి. న్. పుం. (ఇది తెలుగు తత్సమము సమాసాంతమున పుంలింగమున అకారాంతమును స్త్రీలింగమున ఈకారాంతమును నగును.

ఉదా : ఖగరాజకురంగః, రాజ్ఞీ. బహువ్రీహిని స్త్రీలింగమున నకారాంత, ఈకారాంత, ఆకారాంతములును నగును.

ఉదా. బహురాజానా, బహురాజ్ఞీ, బహురాజ్ఞ్యౌ. మఱియును స్వార్థము ప్రధానమగునపుడు తెనుఁగున నత్వదుజ్లోపము లగును ఉదా. విదురరాజు, రాజు, ఖగరాజు

స్వార్థమప్రధానమగునపుడుత్వదుజ్లులగును

ఉదా. పాతరాజుఁడు. ఈ "రాజు" అను పదము, తత్సమమేయని చిన్నయసూరి, తిమ్మకవి మొ॥ వారి సిద్ధాంతము. వైకృతముగూడ గలదని కొందఱు.)

౧. ఱేఁడు, నృపాలుఁడు.

ఆ. విదురరాజు పాండువిభునకుఁ జేయించె, సర్వలోకహితములైన విధులు.

భార. ఆ ౫ ౧౫౪

ఉ. రాజవిరోధియై నిరపరాధమహీసురవర్యుని నధూవ్యాజమునన్ వృధాకుపితుఁడై వధియింపఁగఁ బంచె. విక్ర. ౩. ౭౩.

గీ. రాజుగాఁడన్న కంబమురాయఁడితని, వేసమును మేలుభాగముచేసియుంట, నిపుడు గముఁగొంటిమి. యయా. ౧. ౧౨౦.

సీ. .. ఒడయఁడుదొర, రాయఁడురాఱేఁడు రాణిక మాఁడన నరపాలసంజ్ఞలై పరఁగుచుండు. అం. భా. ౨. ౧౭౨.

క. కాదనక వేగవేగక . రాజువలదినదే దేవుల సానియనఁగఁ దలిరుబోణి నిప్పుడు.

ల. వి. ౪. ౭౦.

౨. రాచవాఁడు, క్షత్రియుఁడు. ౩ యుధిష్ఠిరుఁడు, ధర్మరాజు. ౪. ఇంద్రుఁడు. ౫. చంద్రుఁడు. ౬. ప్రభువు, యజమానుఁడు.

౭. పృథుచక్రవర్తి ౮. యక్షుఁడు. ౯. సోమవల్లి. (శ. ని.)

౧౦. తనజాతియందు శ్రేష్ఠుఁడు, ప్రధానుఁడు.

(ఈ యర్థమున నిది సమాసమందే ప్రయుక్తము.)

రాజేంద్రుఁడు. సం. వి. పుం. రాజాధిరాజు.

శ్లో. చతుర్యోజనపర్యంత మధికారీ నృపోభవేత్, రాజా తచ్ఛతగుణస్స ఏవ మండలేశ్వరః, తస్మాద్దశగుణో రాజారాజేంద్రః . (వాచ.)

రాజ్ఞి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. ౧. రాణి, రాజభార్య. ౨. సూర్యునిభార్య. ౩ కాంస్యము, కంచు.

రాజ్యము. సం వి. అ. న. ౧. ప్రభుత్వము చక్రవర్తిత్వము, దొరతనము. ౨. రాజాధికారమునకు లోఁబడినదేశము, రాష్ట్రము. ౩. రాజశాసనము, ఏలుబడి, దేశపాలనము ౪. లక్షగ్రామములపై అధికారము

శ్లో. లక్షాధిపత్యం రాజ్యంస్యా, త్సామ్రాజ్యం దశలక్షకే, శతలక్షే మహారాజ్యం, మహాసామ్రాజ్యముచ్యతే. (వాచ.)

రాజ్యలోభము. సం. వి. అ. పుం. రాజ్యాశ, రాజ్యమధికము చేయవలయుననెడి కోరిక.

రాజ్యాంగము. సం. వి. అ. న. రాజ్యపరిపాలనకుఁ గావలసినది (స్వామ్యమాత్య సుహృత్కోశ రాష్ట్రదుర్గ బలరూపమగు రాజ్యసాధనము.)

రాజ్యాభిషేకము. సం. వి. అ. పుం. రాజ్యమున రాజును స్థాపించుట, రాజుయొక్క పట్టాభిషేకము.

రాటనము = రాట్నము. (సం. రహాటః.)

౧. చెలికు గానుఁగ.

క. ఎగయుశిరంబులు సభమున, కొగిద్రగబ్బెడు రక్తజలము లొలుకుచు భువిపై, మగుడఁ

బడుఁజూడఁ గడురం్యగుగ జోలిన రాటన
ముఁన గుంద్రలపోలెజ.

కు. సం. ౧౧. ౮౩౮.

౨. నీరుచేఁదుయంత్రము.

ద్వి. కీలుకొందించి యాత్రియరాటనములు, వాలి
యాడించు నా వడ్రంగియుఁడు.

బస. ప్ర ౪. ౬౫. పం.

౩. గానుఁగ.

గీ. అప్రతిష్ఠాఖ్య నరకంబునందు దుష్ట, నరునిఁ
ద్రిప్పుదురొగి రాటనములఁగటి.

మార్క. ౨. ౬౮.

రాటము¹. వి. మల్లబంధ విశేషము.

ఉ. క్రేపిన లేదు బంతియని క్రేటున జంబడిఁ
దోచ్చి చిత్తబిజా, డాసి బెళావ లాగెను
కటాలున క్రేవి గుణంబు రాటమున్, సీసము
. మేల్ జెగ జెట్ల కైవడిన్.

ప్రబంధ. ౮౯౦.

రాటము². వి. (సం. రాష్ట్రిమ.) జనసమ్మర్దము.
(శ. ర.)

రాటవము. వి. మల్లబంధ విశేషము.

వ. ఖేచరులగ్గించి యుగ్గడింప నగ్గోపకుమారుండు
పాటవంబునను రాటవంబునకుం జనిపెన్నిక్క
నిక్కిన వక్కంపనథటుండు.

భాగ. ౧౦ పూ. ౧౩౪౫.

రాటి. సం. వి. ఇ. పుం. పఞ్. స్త్రీ - యుద్ధము.

రాటు. వి. (సం. రాష్ట్రిక) ఉపద్రవము,
శ్రమము. (చూ. రాట్పుడు).

జ రాట్పుడు

రాట్టు. సం. వి. ట్. పుం. రాజా, ప్రభువు.
విణ. స్వజాతి శ్రేష్ఠుఁడు; శ్రేష్ఠమైనది.

రాట్నము=రాటనము. వి. (సం. రహాటః.)

౧. చెఱకు గానుఁగ.

మ. ఇలకు న్స్వర్గముగాఁ బండి తీరవనపుండ్రేక్షు
చ్ఛటల్ దీర్ఘ లగ్నమై త్రావల నురుస్వాదంబు
లెసఁగంగాఁ ద్రిప్పురాట్నంపుగుం, ద్రులు వాఁ
దేహకోలంకులం బోరలిపొలన్వ్యాప్చు పంక్తి
రవాం, బులవాడెందులసంజఁ దేఁటివల
యంబుల్ తార ఝుంకారముల్.

ఆము. ౪. ౧౫౨.

ఉ ఓపిగయాలికాన నను మగ్రుసెఱుంగజె కోప
మె త్తినం, దోసమెఱుంగ మీటఁగల తోయ్య
లులెల్లను గుంపుగూడిసం, త్రాసముచెంద నీ
గళిము రాట్నమునంటిగియుంచి నెంతునో,
కోనుకతిందునా కుక. ౨ ౩౮౩.

౨. నూలువడుకుయంత్రము, ఏకులరాట్నము.

క. వడిదారము చెవులుం ద్రొక్కుడు పలకయు
దిండు కదురు గుంజలునుం ద్రొక్కుడుబొమ్మ
యును ద్రిప్పుడు,పుదకయును గలుగు
రాట్నములు గైకొనుచున్.

కుక. ౨. ౪౨౦.

సీ. అనయంబుఁ బుఱ్ఱు తిన్నని తోక్కపల్క
లాలింపని చెవులరాట్నంపుఁ జెవులు.

చంద్రా. ౧ ౫౩.

సీ. తంతు సంతతి సముత్పాదనయంత్రంబు
రాట్నమంచనఁగను రహికెక్కు.

ఆం. భా. ౨. ౨౯౪.

౩. ప్రత్తిరాట్నము, ప్రత్తిని దూదిచేయు
యంత్రము.

గీ. దూదిపాటలఁ దేనియల్ దుముకుచుండఁ,
జెఱుకోదల వంటఁగాఁ గోక నెఱికె ద్రొక్క,
తీరు నడంచుచుఁ గూర్పుండి రెడ్డిపడుచు,
తింగుతింగున రాట్నంబుఁ ద్రిప్పుచుండె.

ఉ. పారిశ్ర. ౪. ౨౪.

౪. జలయంత్ర విశేషము.

ఉ. ..కాలువల్, బాయలు గాండ్లు నూతులును బావులు రాట్నములన్ జలార్థమై, వేయఁగ నర్మ్యోగాళ మణి కేయని వాడవి కాను పుట్టునే. ద్వా. ౬. ౪౦.

రాట్ను(టుప)డు. అ. క్రి. (√రాటు.) శ్రమ నొందు.

ఉ. బంబఫలాధరోష్ఠి మణి భిత్తిపుటంబులయందు నాత్మబింబంబు గరావలంబన సమర్థముగా మదిఁగోరఁ గెల్చి, సౌధంబుపయిన్ సమున్నత వితంబపయోధర భారగర్భభా,రంబునఁ గోమలాంగకము రాట్నడఁ గెలివిహార వేళలన్. కాశీ. ౪. ౨౧౦

రాథ. సం. వి=రాధ. (శ. ని.)

రాడి. సం వి=రాటి.

రాడు. వి దే. (బ. రాడులు, రాళులు) గుంజ, స్తంభము.

సీ. ... గీ. .. బొలంబు, దుండుగలమల్లి యరాయలఁ దూలిరాడు, చిక్కుకేశాలపాదఱు - సీమఁజనుమ. ఆము. ౬. ౧౩

గీ ధరవిదాభువాశాహతి శెరియకుండ, వివిధ మాల మంటపము గావించె ననఁగ, నొప్పె నీలాభ్రపటల మచ్చప్పరమున, రాళులన శెల్ల చెన వానకాళులమరె.

కు. సం. ౬. ౪౫౪.

౨. రోపము.

రాధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. వెలుఁగు, ప్రకాశము. ౨. గాధరాష్ట్రమునఁ బ్రధాన పట్టణము పేరు. ౩. అందము, శోభ,

రాధము. సం. వి. అ. పుం. పిచులము, ఒకానొక చెట్టు. శ.

రాణా=రమణ. వి. ౧. ఒప్పిదము.

రగడ. పోణిమిగ వకళ కుజపూగములఁ బూగ ములు, రాణ దనరారెను బరాగములు, . . రాఘవ. ౨. ౬.

౨. రక్తి, గానమాధుర్యము.

సీ. నీ విలాసమువర్ని కావి శేషముమీ సంగీత సాహిత్య సౌగరభంబు, నీకటాక్షశ్రీవిపాక భేదముచుమీ కేణుబీణాదుల రాణశెల్ల. ప్రభా. ౩. ౧౧౪.

శా. నీకాం కోసలసౌధవీథికలపై నింపొంది చిత్రంబుగా నీరెల్ కేలధరించి రాగల వాణీ విస్ఫూర్తి మైఁ జొక్కుచుఁ, జాణల్ సాధ్య కుమారులాగమవిధాన స్నిగ్ధగానంబులన్, రావల్ మీఱఁగ నాలపించెదరు చిత్రప్రీతిమై వింటివే. సుద. ౫. ౧౯.

౩. ప్రేమము, అనురాగము.

సీ. కానలోఁదారు మృగంబుల కై వడిఁ గై కొని యుసమూత్రకర్మకలనఁ, దనరు చొక్క పురాణ మునిదంపతులు దమకంబులు దేర శైయంబుమీఱ. రాఘవ. ౧. ౨౦.

(భారతార్థమున.)

ఉ. వీణెముట్టుటల్ మిగుల వింతలు పెంపుడు చిల్కబోదతో, రాణదలిర్పఁ బల్కుట గరంబపురూపము ... కళా. ౬. ౨౧౨.

౪. ఆసక్తి.

ఉ. . శ్రీరంగనివాసుఁ డెంతయును రాణ దలిర్పఁగ దేఁగపేటమై, వంగన బన్న చాటికి నాయారభుకాసలు మీఱవచ్చి .. పరమ. ౩. ౧౪౫.

౫. కేడుక, కుతూహలము.

సీ. ఆసవనతోణియందును సరసులగరిడి నిష్ట పు రాణపరిచితిఁ బ్రియకుందెదు ... రాఘవ. ౨. ౧౯.

(భారతార్థమున.)

౬. అతిశయము, ఆధిక్యము.

ఉ. ఆణిముత్తెములు చెఱుంగులు మ్రుగ్గు
లు రత్నదీపికా(శ్రేణులు ధూపవాసనలు
హృద్యనిరంతర వాద్యఘోషముల్, రాణఁ
బొసంగఁ బ్రోలు మిగులం గనువిందొనరించు
నిత్యకల్యాణముఁ బచ్చతోరణమునై జను
లందఱు సల్లసిల్లఁగన్. విజ. వి. ౧. ౧౯.

సీ. రాణనొప్పారు నిస్సాణకాహళంబులు కాహళ
రావముల్ గ్రందుకొనఁగ ...
భా. రా. బాల. ౬౭౩.

సీ. పచ్చని హురుముంజి పనివాగపక్కెర పాగవి
పల్లంబు పట్టమయము, రాణనొప్పారు పైతా
ణంబు పింగిణితళుకుల కోరుల తరితసంబు.
మనుచ. ౪. ౭౭

౭. విధము.

వ. చెలికానిచేడ్పున విడుదులంజాచుచుఁ
దూణంబురాణ వెనుదవిలిపోవుచుఁ పథిక
జనుందన వల్మీకవామలంజాచి మరలుచు
చంద్రా. ౬. ౯౩.

జ: రాణించు, రాణింపు, రాణింబు, రాణిల్లు.

రాణము. సం వి. అ. న. ౧. పత్రము, ఆకు.
౨. చెమిలితోఁక. (విల్యమ్సు.)
౩. నాదము, ధ్వని.
వ. మఱియు నిక్కులావల సంతానంబు
పాడువేల్పుగాణీల పాణిరిత మాణిక్యవీణా
మధురరాణామృతంబులఁ గరఁగి ...
వసు. ౨. ౧౧.

రాణి. వి. (సం. రాజ్ఞీ. (ప్రా. రాణీ.) ౧. రాజ
భార్య.
(చూ. రాణివాసము.)
౨. భార్య.
గీ. పుండరీకాసనమునఁ గూర్చుండి మరిక, నించు
కేడుక వీణావాయించుచెలువ, నలువరాణి
మదాత్మలో నెలయుఁగాక ... మనుచ. ౧. ౫.
సీ. తలవాఁకిటను రాణినిలిపి సమ్మతిఁ గెంటెఁ దన
రాయసమునకుఁ దప్పగాద .
ఇందు. ౧. ౧౪౫.

జ: రాణివాసము, రాణివాసి.

రాణిక. సం. వి. ఆ స్త్రీ. గుఱ్ఱపుఁ గళ్లెము.
(ఆ. వి.)

రాణించు. అ. క్రి. (√రాణ.) ౧. ఒప్పు,
శోభించు.
శా. ఆలాపంబులఁ బెక్కు సేమముల తాయం
బుల్ ప్రయోగంబులున్, దాళంబుల్ మెఱ
యంగ రాగముల నానాతాన మానంబులన్,
డాలుగా రక్తియు రేఖయున్ సరళియున్
రాణింపఁ దద్వ్యన్మవీ, లీలాచిహ్నితగీత
ముల్ మహాతిఁ బల్కించె విచిత్రంబు
గన్. వరాహ. ౧౧. ౩౫.
ఉ. ఎంచఁగ మేచకద్యుతివహించుట పోగల
నంగఁ దాము రా,ణించుట నెమ్మిపైఁ గడు
గణింపఁగఁ బొల్పుట దా విభూతిచే, మించుట
నాలతాంగి నునుమించు కురుల్ సరియై తన
ర్చియుఁగా, బింఛములై చరించె నటించె
ఘనాఘన చిద్విలాసతన్. విప్ర. ౨. ౪౫.
సీ. రమవాడ్కఁ గమలజురాణి రాణింపంగ
వాణివాడ్కని లక్ష్మి వలన మించు.
ఇందు. ౧. ౧౦౬.
౨. ఇష్టమగు.
క. ప్రాణేశ్వరుండు గడుని,ద్రాణత నున్నాఁడి
దేటు తన కన్నులకున్, రాణింపనో యిత
నికి మగ,పోణిమియే లేదొ యనుచుఁ
బొక్కుచు మదిలోన్. శుక. ౧. ౨౦౨.
౩. సంతసించు.

ద్వి. అవనిజ భువనశోకమంతయు మాన్ప, రవి
మానమునవెల్ల రాణింపఁజేయ, భవ్యునో
యనఁగ నవ్యవచశ్శ్వరుఁడు, అచ్చుగా
జాగిరి యల్లన డిగ్గి.
రం. రా. కిష్కిం ౯౯౯. పా. ౧౬. పం.

౪. అతిశయించు

గీ. మన్న గేస్తుఁడు నగ్గియు మిన్న నీరుఁ,బ్రొద్దు
పెలఁగాడ్పు లెవ్వాని రూపులయ్యె, నట్టి శెలి
గట్టు మన్కి పట్టైనదట, యురవు రాణింపఁ
గలలోన నొక్కనాఁడు
నీలా. ౧ ౧౨.

(ఇది కొన్ని యెడల వాక్యాలంకారముగాఁ
బ్రయోగింపఁబడును.)

క. రాణించి షడ్జమంజుల, వీణానిక్వణనములర
విలసిత వేణు, క్వాణనధురీణమగునర, గాణిక్య
మనోజ్ఞ మధురగానము వినియెన్.
భా. రా. కిష్కిం. ౪౩౫.

రాణింపు. వి. (√ రాణించు) ఒప్పిదము,
సొగసు.

ఉ. పెంపరయంగ నొక్కయెడఁ బిచ్చుల
మర్మ్యను కేసఘుర్మములే, కంపనలీల
నొక్కయెడఁగంటికికింబగు నవ్య కామినిన్.
సొంపుగనీకు నాయకుఁడు సొమ్ములఁ
బెట్టుచుఁ జూచి నంత క్రాణింపుగ లేమకో
యెచటనిల్చునో మానమెట్లుంగ జేమి
యున్.
కృం. రస. ౧. ౧౧. పా. ౨౦ ప.

రాణింబు=రాణింపు. వి. (√ రాణించు). ఒప్పి
దము, సొగసు.

సీ. బింబంబుడంబు రా ణిం బు రాణించు
కెమ్మోని వాఁ డెవలేని శివివాఁడు.
ఇందు. ౪. ౨౨.

రాణిల్లు=రాణించు. (√ రాణ.) ఒప్పు, శోభిల్లు.

వ. అట్టి సమయంబున నట స్వయంవరోత్సవంబు
నకు గామేధికత్సరద్యుతి సమ్మిళిత
కృపాణి పాణి రాణిల్ల భవదీయవిమల
రాజన్యమానసంబుల పెపుడు పెపుడు పెడఁ
బాయక యున్న దానవని .
చంద్రా. ౫. ౧౨౪.

రాణివాసము. వి. (రాణి + వాసము). ౧.
అంతఃపురము, అంతిపురము.

గీ నవ్యపల్యంకికారోహణము లొనర్చి, రాణి
వాసంపుసతులు పార్శ్వములఁ గొలువ,
భద్రగజ మెక్కి మారాజు ప్రౌఢమమర,
నర్మదాతీరవని కేఁగినాఁడు నేఁడు.
ఉ రా ౩. ౧౭౬.

గీ. . రత్న కాంతులు జెలయంగ రాణివాస*,
సతుల సేవలఁజొక్క శ్రీ పతినిఁగాంచి.
దశా. ౪. ౧౦౩.

(*ఇట "ము" లోపము చింత్యము.)

గీ. . నగరనఁగ రాజగృహ నాము, దేయజా
రాణివాస మంతిపురమునఁగ, నలరు శుద్ధాం
తము. అం. భా. ౨. ౧౩.

౨. అంతఃపురస్త్రీ, రాజుయొక్క భార్య.

వ. ప్రతోద్యాపన కనియును, వ్యాధి
మాన్పుకొనవనియును జెప్పిపంప నా రాణి
వాసంబు గుప్తాగుప్త ప్రకారంబులం బంప
ద్రవ్యంబు.. ఆము. ౪. ౫౩.

సీ. విదితంబుగ విచిత్రవీర్యుని రాణివాసములకు
నడిదచ్చి చనినవాని. విప్ర. ౪. ౪౪.

సీ బ్రహ్మకుఁ బట్టంపు రాణివాసంబయ్యె రాజ
సత్క్రీడాభిరతులఁ బోక. కాశీ. ౨. ౮.

గీ గౌరి యొక్కతె యాకాశగంగ యొకతె,
కాళియొక్కతె వక్షఃకాళి యొకతె,నలుగు

రను కంభునకు లోకనాయకునకు, రాణి
వాసంబులను రాగరసము పేర్మి.
భీమ. ౩ ౯౫

౩. భార్య. పెండ్లము

ఉ. చుక్కల రాణివాసముల సోయగపుం జను
దోయి త్రొక్కునం, జిక్కనదైన యక్కు
యదు శింపుఁడు బాణపరంపరాహతిన్,
బ్రక్కలుసేయ .. పారి ౫ ౧౦

౪. చెలఁగి కేపడిన కేకి రాణివాసంబుల అతి
విభ్రమతో నడుగులొత్త.
రామా ౬ ౧౪౪

రాణివాసి. వి (రాణివాసము + ఇ అని క ర)
అంతఃపుర స్త్రీ.

ఉ. ఓసరిపోరు నిర్వేదలకుండ నయో నను
రాణివాసిగాఁ, జేసితొ తొత్తులంబనులు
సేయఁగ నిచ్చినఁ బోలదంటిసే, వానికిఁ
బోరనమ్మఁ గడవంబిని పాటలుసేయు
వారశే,శి .. శేం. పంచ ౧ ౨౪౯.

రాణువ. వి. ౧. సేన.

ద్వి. రాచేకొం త్రము చొక్క రాణువ యుక్క,
గోచయంబుల దిందుకొమ్మల్ల పొందు
ద్వి తి సా. ౧ ౩ పా ౨ పం.

క. అంతటఁ జెలఁగరాణువ నాను,మంతుం డను
పేరఁ బరఁగు మాన్ఠిని ముదా,క్రాంతుని
గలిగెదవని నిజ,కాంతుఁడు చనఁదొడుగు
మూలెఁగద యుభుడనుచున్.

క. ఓపాపాత్మక లోనికి, పొమ్మని చన
నొసంగి రాణువయొల్లన్, నీ పార్శ్వంబుగఁ
జేకి మహా పరమాత్మునిగ నడపసాదట
నిమ్మన్. సారంగ. ౪ ౧౬౧.

౨. పరివారము.

క. మునుకొని తత్ప్రశ్నతంబును, దన క్షత్రియు
లోకాలధర్మము నృపమ,ర్తనమును రాణువ
సంచును, గని మాటాడంగఁ బలియఁగద సభ
లోవన్. శుక. ౧౯౬.

చ. సరసుఁడు మంచివాఁడు గుణశాలి వివేకి
పరోప కారి యం,దతికిని దైనవాఁడు సెలి
దాత మహాత్ముఁడు పేఁతగాఁడు శేఁన్వరి
యని రాతు రాణువలు బంధువులుగా గొని
యాడ చెప్పుదున్, పెంఁగుచు నుండఁ
జాదియును కొమిఁక శేకొ నుతింప
చేటికిన్. మల్లుపు. ౧. ౨౫.

రాత. సం. వి. అ. స్త్రీ. విహారిణి, తిరుగు నలు
వాటుగల స్త్రీ.

రాతనము. వి (రాయి + తనము.) శిలాత్వము,
రాతితనము

సీ సుమనోవతంపమౌచును బుణ్యజనుల కై దని
మిషేంద్రమణి రాతనము దంత.
దశా. ౧. ౬౨.

('రాజాతన'మని రెండవ యర్థము.)

సీ. భారతీనాథుండు ప్రణతచింతామణి రాతనం
బూనియు ర క్తిచెరవు, . . గీ. అతని భజి
యింప మనకోర్కులబ్బు టరుదె.
ఉ. రా. ౨. ౧౫౯.

(ఇట రెండవ యర్థమున 'రాజసత్వ' మని
భావము)

రాతపము. సం వి. అ, న. రాగపాదపము.
(శ . ని.)

రాతబిసి. వి. (రాచే + తబిసి). రాజర్షి, విశ్వా
మిత్రుఁడు.

క. అడుగుం దమ్ముల గూరిమిఁ,గడిగి తగం
గారవించి కరములరుదు ని,ప్పుడు నచ్చిన పని
యేమని, యడిగిన రాతబిసిఁ జూచి యాయన
తోడన్. యయా. ౩. ౪.

రాతము. (సం. విశే. అ. అ. అ.) ఇవ్వఁబడినది. వి. న. దానము.

రాతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ = రాత. (శ. వి.)

రాతికోడుకు. వి. (రాయి + కోడుకు). మందూకము, కప్ప.

గీ. విషమశరుఁడేయుతూపుల దెబ్బ సెప్ప, వాఁడు వాధూలముని శాపవర్గ కతుల, రాతికోడుకైన యుల్వాలా రాతిచట్టు, మనసు గరగించి మమ తలఁచెనఁగఁగావ పాండు. ౫. ౩౧౪.

విశే. నిశ్చలుఁడు.

గీ. గొంటువాపఁడు తా రాతికోడుకుఁబోలె, నట నలకు లోనుగాక యుండుటకుఁదోడు, నన్ను నదభదభణఁకించి నలఁపభలపి, భర్ష మిఁద యాఁదయును దానువచ్చెననుచు.

విప్ర. ౩. ౫౬.

రాతిగొరక. వి. (రాయి + గొరక.) మత్స్య విశేషము.

సీ. ... మినికల్లరుజాతేలు మీనుదొల్లిక రాతి గొరక మావురమును గుంటముక్కుగి కొర పక్కియదొండును ..హంస. ౪ ౧౯౩.

రాతిపోటు. వి. (రాయి + పోటు). త్రవ్వినపుడు భూమిలోపల రాయి తగులుట.

గీ. కల్లితలగాక క్రిఁకెదల్ వేరుపరువు, రాతి పోటునులేని భారాటితోట. విప్ర. ౨ ౧౭.

రాతిబదనికె. వి. (రాయి + బదనికె). పర్వతముల పైఁబుట్టు ఔషధి విశేషము.

సీ. ఛాఅపప్పు పికఖర్జూరముల్ ద్రాక్షలు తేకు కావట్ల రాతిబదనికెలు. ప్రబంధ. ౧౩౩.

రాతియుప్పు. వి. (రాయి + ఉప్పు.) సముద్ర - ములందు పుట్టెడి యుప్పు, అఱ్ఱుబము. (శ. ర.)

రాతిరి. వి. (సం. రాత్రిః.) రేయి, నిశి.

ఉ. రాతిరియామాష్టకంబు విరదంబోనరించి కరండ బద్ధమై, ధీతిలిచిక్కు-భూసచెడి పెద్దగుండన్నివ పాముపాక సం,పాతముఁజెంద దానిఁ దివి పాముదొలంగవిలంబు(తోఁకసే.

ధర్మ. ౧. ౭౩.

గీ. మొగులుమై చీకటుల పెక్కు-జగిమెఱుఁగులఁ, బగలు రాతిరి రాతిరి పగలుచేసె.

అమ. ౪. ౧౦౯.

సీ. రెయిరేయిరాతిరి రేతిరవంగను రజనిపొల్చును.

అం. భా. ౧. ౯౪.

రాత్రకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఒక సంవత్సరము లంకెయింటఁ గాపురముండువాఁడు. (శ. వి.)

రాత్రి. సం వి ఇ ఈ స్త్రీ. ౧. రాతిరి, రేయి. ౨. పసుపు

రాత్రించరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రాక్షస స్త్రీ.

రాత్రించరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాక్షసుఁడు.

రాత్రిందివము. సం. అవ్య. రేయుంబవలును, అవిచ్ఛిన్నముగా, విరామము లేకుండఁగా.

రాత్రిక. సం. వి అ. స్త్రీ. రాత్రి.

రాత్రికరము. సం. వి. అ. పుం. కర్పూరము.

రాత్రికరుఁడు. సం వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు.

రాత్రిచరి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. రాక్షస స్త్రీ.

రాత్రిచరుఁడు. సం. వి అ. పుం. (రాత్రులఁ దిరుగువాఁడు.) ౧. చోరుఁడు, దొంగ. ౨. రాత్రులయందుఁ గావలి తిరుగువాఁడు, రాత్రు లందుఁ బ్రహరి తిరుగువాఁడు. ౩. రాక్షసుఁడు, పిశాచము.

రాత్రిజము. సం. వి అ. న. నక్షత్రము. (త్రికాండ్య.)

రాత్రిజలము. సం. వి. అ. న. మంచు, హిమము. (అ. ని.)

రాత్రిజాగరదము. సం. వి. అ. పుం. (రాత్రుల నిద్రగానీయనిది) మశకము, దోమ

రాత్రిజాగరము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుక్కుటము, కోడి ౨. శునకము, కుక్క. (శే. ని.)

రాత్రిపుష్పము. సం. వి. అ. న. కలువ

రాత్రిమతుఁడు. సం. వి. అ. పుం. యమదూత యగు రాక్షసుఁడు. (త్రి. ని.)

రాత్రిమణి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. చంద్రుఁడు. ౨. కర్పూరము

రాత్రివాసస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. రాత్రులఁ గట్టుకొనెడివస్త్రము. ౨. చీకటి, అంధకారము.

రాత్రివిరామము. సం. వి. అ. పుం. ఉషఃకాలము, అరుణోదయకాలము.

రాత్రివిశ్లేషగామి. సం. వి. న్. పుం. చక్రవాకపక్షి.

రాత్రివేదము. సం. వి. అ. పుం. కోడిపుంజు.

రాత్రివేది. సం. వి. న్. పుం. కోడిపుంజు.

రాత్రిసత్రము. సం. వి. అ. న. ఒకానొక యాగము. (వాచ.)

రాత్రిహాసము. సం. వి. అ. పుం. తెల్లకలువ, శ్వేతోత్పలము.

రాత్ర్యంధుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) రేచీకటివాఁడు, నిశాంధుఁడు.

రాధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. గోలోకమందుండు పరమాత్మున అర్ధాంగియైన శక్తి. ౨. కృష్ణుని ప్రియురాలగు గోపిక. ౩. కర్ణుని పెంచిన తల్లి—అధిరథుని భార్య. ౪. విశాఖానక్షత్రము. ౫. వైశాఖ శుక్లపౌర్ణమాస్య.

రాధంతరి. సం. వి. ఇ. పుం. ఐరావతము. ఇంద్రుని ఏనుఁగు (వై. ని.)

రాధన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పూజనము.

రాధనము. సం. వి. అ. న. ౧. సంతోషము, తృప్తి ౨. సంపాదించుట, పొందుట. ౩. సాధనము.

రాధము. సం. వి. అ. పుం. వైశాఖమాసము. విశే. (అ. ఆ. అ.) విశాఖానక్షత్రమందు జనించినది. (శే. ని.)

రాధస్సు. సం. వి. స్. న. ౧. అన్నము. ౨. ధనము (శే. ని.)

రాధారమణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కృష్ణుఁడు. (ఇట్లేః రాధాకాంతుఁడు మొ.)

రాధి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. వైశాఖ శుక్ల పౌర్ణమాసి.

రాధిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రాధ.

రాధేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కర్ణుఁడు, రాధాపుత్రుఁడు.

రాద్ధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. వండఁబడినది, పక్వముచేయఁబడినది. ౨. సిద్ధము చేయఁబడినది.

రాద్ధాంతము. సం. వి. అ. పుం. సిద్ధాంతము, స్థిరపఱుపఁబడిన విషయము.

రాద్ధాంతితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) సిద్ధాంతము చేయఁబడినది, సప్రమాణముగా స్థిరపఱుపఁబడినది.

రాచనిరాకారి. వి. (రాచ + నిరాకారి) రాజర్షి విశ్వామిత్రుఁడు.

గీ ఎల్ల చెట్టులు నలర నల్లుల్లిదంపు, రాచనిరా
కారిసెల మున్కి గోన మెఱయు
అచ్చ రా. బాల. ౧౧౪

రాపట్టి. వి. (రాచే + పట్టి) రాజకుమారుఁడు.

క. కనుమూసినఁ గనువిచ్చినఁ, గనుపుల విలు
కాని వ్రాయఁ గలఁగిన చేవే,ల్పును దలఁ
చిన రాపట్టియు, కనుపట్టెడు చెట్టులోర్వఁ
గలఁ గలకంఠి. రా. వి ౪. ౨౨

రాపడు[1]. అ క్రి (వ్రాయి + పడు) ౧. రాయి
యగు, కాయిక లెనగు.

మ. కమి మూర్ధమ్యనిరాణి రాపడినపై
జాడ్యంబు ముక్కంటి చాపమునం గల్గు
గురుత్వమూపురకరాపత్యంబు కప్పిప్పి వార్ధి
మహోద్య ద్విషదోషముగ్రదకక క్రిత్పచ్ఛి
కోభారమున్, కముకొందింపఁగ కజ్జరా
అయిన కాంతన్ భక్తి భావించెదన్.
చంద్రా. ౧. ౨.

చ. చొరని బిలంబులన్ కెడలఁ జాడని
క్రంతలుఁగాలు రాపడం, దిరుగని త్రోవలం
గలశ చేరిన యీసురకోటి కచ్యూతా ...
ఉ. హరి. ౧. ౧౩౧,

౨. దృఢపడు, గట్టిపడు.

ఉ. ... మాత్ర కెూజేషం, బట్టుచుఁ దెట్టి
తాల్ దరులు బల్పుగఁ జేర్చుచుఁ గట్ట
రాపడన్, పెట్టుచు రోజసార్ధకక
మాత్రము గట్టిరి వాఁడు కానరల్.
భా. రా. యు. ౨౪౨.

రాపడు[2]. అ. క్రి. (రాపు + పడు.) రాపిడిపడు,
రాపుడుపడు.

శా. పగ్గంపున్ బలువిల్వ రాపడఁగమున్
బ్రాఁగెంపు జాచాయలన్, దిగ్గం బ్రావిక
వారుణాబ్జ గృహవాటీభాగ్రమూపంచల,
ద్భృంగాఢ స్తవకుంతమద్యుతులతో ...
ఉ. రా. ౪. ౨౫౩.

సీ బింకంపు పానులశంక రాపడి కెలశంకపైఁ
బూనిన వానిమాని వసు. ౧. ౪౭.

రాపడు[3]. అ క్రి (రాడు + పడు.) ప్రాప్పడు,
సంభవించు

గీ రాపడిరెూ పానుమతి సాంద్రతాపమునఁ
గరంగ హేమాభిధాన నిర్ఝరలతాంగు,
లిట్లు దనుఁజూచి పిగ్గుపాటునయ వినయ,
వినతరైయున్న నగరాజతనయఁజేరి.
వసు. ౫ ౧౮.

రాపాడు. స. క్రి ($\sqrt{}$ రాయు) రాయు.

మ. నలిఁగేల్దమ్ముల చాయఁగెంపులబలెన్ రంజిల్లు
నమ్మౌక్తియం,బులు రాపాడుచు దోయిలిం
పుచును. .దలఁ ప్రాల్యోపె నెలంతరాచే
సెలమన్ దార్కొన్న కోర్కెం దగన్.
యయా. ౪. ౧౧౧.

అ. క్రి. ఒరయు

సీ, తలకొక్క తలపునఁ దగులు కూర్పులు
ముక్కను జెవుల్ రాపాడుకొనిన చోటు.
సారంగ. ౧. ౧౦౯.

ఉ. అన్న గంబుపొంతఁ బన్న గాభరణుని,విలయ
కెుప్పు వప్రవలయమెుప్పు, గోపురంబు
తోడ నేపున రాపాడు, గోపురంబుతోడఁ
గొమరు మిగిలి. విక్ర. ౫. ౪౧.

రాపిడి. వి. ($\sqrt{}$ రాచు) సంఘర్షణము, ఒరయిక.
(దీని యామ్రేడితరూపము 'రారాపిడి.')

సీ. మూలాశ్మ సంఘాతముల రాపిడిని జేసి
కముతంబు కుభయించి కన్నె కెూడ్పు ...
హర. ౩. ౩౦.

శా. రారాపిల్ల భుజాంగదంబుల మణుల్
రాలంగ విద్యాధరుల్, గారా మొప్పఁగ
నెత్తి కొం(డ్రు నను . . మనుచ. ౪. ౨౬.

రావు. వి (√రాచు) ౧. రాపిడి, సంఘర్ష
ణము.

(దీని యా(మ్రేడితరూపము. 'రారావు.')

గీ. రంభ రంభా(మ్రఫల సమ(గంబు గాఁగ,
నమృత దివ్యాన్న భిక్ష కామారి కొసఁగె,
రావుఁ జేస్నులవడుము రారాజపట్టి, పట్టి
రాయు త్తిన నఖరేఖ జయలుపడఁగ.
హర ౫. ౪౩.

చ. . . అ,శ్మకుఁ దమినించు (కొంక్కు వగ
కన్కులు ఒక్కలులేని పొహమూ,రక
కలహించి మించు పెనురావులు చూపులు
సేఁచ నెమ్మదిన్. శుక. ౨ ౩౪౭.

సీ. రతిదేవి నెవ్వగు రారావుఁ జన్నులు గడ
కన్నులకు నింపుగదలు కొలుప . . .
హైమ ౪. ౪౧.

మ. వా,సవికే యీడగు రాజుఁ జూచి మయి
హెచ్చున్ మట్టుగాకున్నవా, రవికే కాదిది
కోడదో యని సఖిన్ రారావుఁ జేసెం
గడున్. రా. వి. ౫. ౬౨.

క. రారావు శేల సేసెదు. రారానను జలువ
కలువ రారాకొడన్, రారాయని తలిరాకు
జి,రారాయని కేలి సేలరా రాకొమరా...
సారంగ. ౨. ౧౨౭.

౨. నింద, ఆక్షే.

ఆ. ఓ కుమార యిట్లు వో కుమా రాపులఁ.
దేకుమా రహస్యదేశికులకు, నీకు మారకు
లుని నెయ్యంబె తగునుగా, నీ కుమార
మాయల నెయ్యమేల.
శుక చరిత్రము. ౨. ౧౪౪.

జః రాపడు.

రావుడు. వి. (√రాచు.) రాచుట, (శ. ర.)

రావుడురాయి. వి. (√రావుడు.) గాడాలు, లోనగువని మనుపగుట్టై రాచెడు రాయి. (శ. ర.)

రావులుఁగు. వి. (రాచె + పులుఁగు.) కంకము, రాబందు.

గీ. కాకములు రావులుఁగులును (గద్దలునుమృ,కం
బులును మానసము వికలంబు సేయ.
భార. స్త్రీ. ౨. ౯.

ద్వి. కొక్కెర బెగ్గురుకొంగ రావులుఁగు . . .
ద్వి హరిశ్చ, పూ. ౬౨౭. పం.

రాపూవు. వి. (కాయి + పువ్వు.) అశ్మపుష్పము.

గీ. . . . రాపూవవంగ, నశ్మ పుష్పంబు నాల
యును . . అం. భా. ౨. ౬౧

రాపాడి. వి. (రాపు + పాడి.) అకురాయి పొంద
లగువానితో రాచిన బంగారు పొదలయిన
వాని పాడి.

గీ. . . నీరజాక్షు. సానఁబట్టిన రాపాడిచల్లి . . .
మనుచ. ౨. ౩౬.

సీ. . . . రాపాడి వా ఖ్యుప్తరజము దెలఁగు . . .
అం. భా. ౨. ౨౪౫.

రాబందు. వి. దాచపులుఁగు. (శ. ర)

రాబడి. వి. (√వచ్చు.) వచ్చుబడి, ఆయము. (శ. ర.)

రాభస్యము. సం. వి. అ. న. ౧. సంతోషము, ఉల్లాసము. ౨ సాహసము, ౩. బలాత్కారము, తీవ్రత.

రామ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. అందకత్తె, మనోహారిణియగు యువతి. ౨. గీతాది కళలలో నై పుణ్యముగల స్త్రీ. ౩. ఆఁడుది, స్త్రీ. ౪. ఇంగిలీకము. ౫. ఇంగువ. ౬. ఒక జిలుగు గోరోచనము. ౩. నైరికము, జేగురు. శా. వది,

ఏఱు. ౯. అశోకము. ‡. ౧౦ శ్వేతకంటకారి. ‡. ౧౧. గృహకన్య, కలబంద. ‡. ౧౨. శాల, చిఱుబొద్ది చెట్టు. ‡. (వాచ.)

రామందాడి వి. (రాముని + దాడి) అసంఖ్యము. (చి. ని., శ. ర.)

రామకర్పూరకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. తృణవిశేషము, ఒక విధమగు తృణము.

రామకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బట్టలు కట్టుటచేతను రంగులు వేయుటచేతను జీవించువాఁడైన వైదేహకుఁడు. ౨. దాస్యముచే జీవించు మాగధుఁడు. (శ. ని)

రామక్రియ. వి. (సంగీ) ఒకానొక రాగము, ఇరువది నాలుగు నపుంసక రాగములలో నొకటి.

సీ. రామక్రియయును మేళరామక్రియ వసంత
సామంత శుద్ధవసంత మధ్యమాదులు .
ప్రబంధ. ౨౯.

సీ. ... రతి, గౌళ రామక్రియ మేళరామక్రియ
గౌళ నారాయణగౌళ .
హంస. ౫. ౧౨౪.

రామఖల్లి. వి (సంగీ.) ఒకానొక రాగము.

ఉ. .. ముఖారి దేవగాం,ధారి వరాళి కన్నడ
ధనాసరి ఘూర్జరి భూరివేగడా, యారభి
రామఖల్లి మొదలై తగురాగము లింపు
మీఱఁగ ... చెన్న. ౨. ౨౩౬.

రామగిరి. సం. వి. ఇ. పుం. ఒకానొక పర్వతము, చిత్రకూటపర్వతము. (వాచ.)

రామచంద్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రఘురాముఁడు, దశరథుని జ్యేష్ఠపుత్రుఁడు.

రామచిలుక. మి. వి. (రామ + చిలుక) ఒక జాతి చిలుక.

కం. కంజాతరాగమణిగణ, సంజాతరుచిచ్ఛ
టావికంకటమగుచున్, రంజిలు పంజరమా
న్యప, కుంజరుఁడా రామచిలుకకుం దగ
నిచ్చెన్ ... రాజ. చ. ౧౭౯.

సీ. ధరరామచిలుకతో సరి యనఁ జిలుకలై నఁ
బదంతి పల్కులు సరి వైతమగుచు ...
చంద్రా. ౪. ౧౦౫.

రామఠము. సం. వి. అ. పుం. న. హింగువు, ఇంగువ, ౨. అంకోలము, ఊడుగు. ‡.

రామఠి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాడీహింగువు, ఒక విధమైన ఇంగువు.

రామణీయకము. సం. విశే. అ. ఈ. అ. అందమైనది, మనోహరమైనది.

వి. అ. న. మనోహరత, అందము.

రామతమ్మ. వి. శుకము, చిలుక.

ద్వి. చెంగటి ముద్దురాచిలుక లాలించి, తమ్మఁ
జెప్పెద రామతమ్మ నా ముద్దు, గుమ్మ మా
టాడరా .. ద్వి. పరమ. ౨. ౫౭. పా.

గీ. జీవపదమైన నమఃశాని పీమగాని, పీమఁ జరి
యింపఁ దగునటే రామతమ్మ ...
తపతీ. ౩. ౨౨.

రామతాడు. మి. వి. (రామ + తాడు). పెద్ద తాడు. ‡. (శ. ర.)

రామదాసు. వి. పక్షివిశేషము. (శ. ర.)

రామదూత. సం. వి. అ. పుం. ౧. హనుమంతుఁడు. వానరము.

రామదూతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. తులసీభేదము, రామతులసి.

రామనవమి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. చైత్రశుద్ధనవమి శ్రీరామజన్మదినము.

రామన్న. వి. వి. (రామ+అన్న). శుక సంభోదనము నుపయోగించు మాట.

సీ. రామన్న యిట్టి విరాళికాళింగఁ జాల సొబగు చెల్లాలి ప్రేమఁ జూడవోయి, రామన్న చూచి తిరముగా శుభస్య శీఘ్రం బన్న వార్తలోఁ గాంచవోయి, రామన్న గాంచి ద్వారవతీ పురంబున కతివేగ శాలికై యరుగవోయి, . చమ. 3 ౨౧.

రామన్నాట. వి. బాలక్రీడా విశేషము.

సీ. . చెమట, తా యొత్తుగొడుగు బొంగరము రామన్నాట పాడుగుళ్లు
హంస. 3 ౪ౘ.

రామపూగము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదినుసు పోఁక, నిడుపులోడిమగల పోఁక. ‡

రామబాణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. మల్లబంధ విశేషము.

వ. విష్ణుచక్రంబును, రామబాణంబును, నాగ బంధంబును, తోలకరి మెఱుపును
మల్లపు. 3. ౭౯

౨. కొటాకు పుస్తకములను గొఱికివేయుక్రిమి విశేషము. 3 పుష్ప విశేషము. (శ. ర)

౪. ధాన్య విశేషము.

వ. గంగాజలములు కేసరులు చంద్రవంకలు పెన్నముద్దలు దాళువాళు నారళ్లు రామ బాణాలు కటకసరులు .
ప్రబంధ. ౧౧౨.

సీ. రామబాణాలు రెక్కాముల పెన్నముద్దలు జిల్మబుడములు దాళువాలు ...
హంస. ౪. ౧౨౭.

రామభద్రుఁడు సం. వి. అ. పుం. రఘు రాముఁడు. దశరథపుత్రుఁడు.

రామము. సం. విణ. అ. అ అ. ౧. అంద మైనది, సొగసైనది. ౨. నల్లనిది. 3. తెల్లనిది ౪. ప్రధానము, ముఖ్యము. (శే. వి.)

వి అ. పుం. ౧. పెద్దదుప్పి, మృగభేదము.

న ౧. కుష్ఠము. ౨. తమాలపత్రము. 3. వాస్తూ కము, ఒకానొక కూరాకుచెట్టు. ౪. రతి క్రీడ, ౫. ధ్వజము ౬. శల్యము. ౭. మాలి, శిఖ. ౮. లక్ష్మి, చిహ్నము. (శే. వి.)

రామలక్ష్మణులు. సం వి. అ. పుం. ౪. ధాన్య విశేషము.

చ జొన్నఁ బ్రాలు చిన్నచుక్కలు కలిఁ గలు వంగవరులు జగన్నాథప్రియములు రామలక్ష్మణులు కలియుగమహిములు కాక రలు ప్రబంధ. ౧౧౨.

రామలవణము. సం. వి. అ. న. శాంభరి లక్ష ణము. (వా. చ.)

రాములు. వి. ౪. మత్స్య విశేషము.
(చి. వి., బ్రౌ. శ. ర.)

రామవల్లభము. సం. వి అ. పుం. భూర్జపత్ర వృక్షము ‡.

రామశరము. సం వి. అ. పుం. శరవృక్ష భేదము ‡.

రామసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సుగ్రీవుఁడు.

రామసాగరములు. సం. వి. అ. పుం. ౪. ధాన్య విశేషము. (శ. ర.)

రామసింగు. మి. వి. తుపాకివంటి యుద్ధసాధ నము.

సీ రామసింగులు ధీరమునైన బ్రొంఁతల యుఱవడి యుఱుముల తెఱఁగు నింప ..
కళా. పూ. ౫౧౭.

రామానుజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. వైష్ణవ మతగురువు. ఇతఁడు ప్రఖ్యాత సంస్కర్తయు, విశిష్టాద్వైత వేదాంత మతస్థాపకుఁడును, బహుగ్రంథరచయిత (కర్త)యు.

రామాయణము. సం. వి. అ. న. రామ చరిత్ర. (ఏడు కాండములుగా నిరువది నాలుగు వేల శ్లోకములు గలదియు, వాల్మీకి రచితమును, రామ చరిత్రాత్మకమునగు ప్రసిద్ధ కావ్యము.)

రాముఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. జమదగ్ని పుత్రుఁడగు పరశురాముఁడు, భార్గవరాముఁడు. ౨. కౌసల్యా దశరథుల పుత్రుఁడును రామాయణ కథానాయకుఁడునగు శ్రీరాముఁడు, రామచంద్రుఁడు, రఘురాముఁడు. ౩. వసుదేవ పుత్రుఁడును శ్రీకృష్ణసోదరుఁడు నగు బలరాముఁడు.

రాముని. మి. వి. (రాచ + ముని.) రాజర్షి, విశ్వామిత్రుఁడు

క. నీ రాముని లక్ష్మణుతో, నీరాముని వెంటఁ
బనుపు మింక నితనిచే, నీరజనీచరయగు ధర,
నీరజహితవంశ చింత నీ కేమిటికిన్

చం రా. ౨. ౬౭.

రామురాజు. వి. నమస్కారవిశేషము.

రగడ. పార్థ స్థలమున భాగవసించు పుర
బ్రహ్మమునకు రామ రాములని .

హంస. ౪. ౨౧౪.

రాముల్క. వి. (రాచే + ముల్క.) పర్వాణీ. ౯.

సీ. . . వాఁడుడు నాఁ చిన్నముల్కనాఁగను
లెలముల్క యనఁగ, రాముల్క నాఁగ
పర్వాణి ప్రబల ...

ఆర. భా. ౨. ౫౯.

రామేశ్వరము. సం. వి. అ. పుర. దక్షిణదేశము నందుఁగల యొక పుణ్యక్షేత్రము.

(ఇచ్చటనె శ్రీరామ నిర్మితమగు సేతువుగలదు.)

రాయ(ఁడు) వి. ౧. ప్రభువు, రాజు.

క. ఓ రాయఁడ యీ యంగద, కోయన లేక
టకు వచ్చె నాళ్లన్నియు ...

నీలా. ౨. ౫౭.

సీ. కడిది రాయ కుమార గండపెండేరంపు రవళి
కంచుకలోక రవముగాఁగ

సారంగ. ౨. ౩౫.

సీ. చెలికత్తెయగు పంచుమలపట్టి పోరామి
గిలుకొల్పిన రాయగేస్తురాలు

ప్రబంధ ౨.

(రాయగేస్తురాలు = రాజపత్ని.)

ఉ. ఆరయలనాగవేణి మెఱుఁగారు కటారి
కిమానటిఁదగున్, బోయనవచ్చు నన్మి
ఱుఁగుఁ బోఁడిమిఁబొందు సమస్త భూమికిన్,
రాయ లనంగవచ్చు

విజ. వి. ౧. ౧౧౯.

ఉ కన్నడరాయ యక్కొడుకుఁగప్వ ప్రియా
పరిభుక్తభాక్కథన్ . ఆము. ౧. ౧౪

మ. . పద్మిని కరాంభోజంబునన్ మంద
మం,దపట ద్వాయుచలద్దళాంగుళులు గన్ప
ట్టంగ నవ్వెల్లు రా,యని రారాయని పిక్చా
నాఁడగ ద్విరేఫాద్యంతదీర్ఘధ్వనుల్.

విజ వి. ౧. ౧౩౯.

సీ. ఎకిమీఁడు పాదుసా యేలిక మన్నీడు
సాహేబు రాయఁడు సామి పటుపు, .
రాజులు . . కొడుకు వర్తిలు నృపు
పేళ్లు ... సాం. వి. హాస. ౧౧.

మ. ... సజ్జనానామయ్యా పాలుట్టాపాలుటింగడరెం
కెంతం జేరి కేశల రాయలు సాహో యని
హెచ్చరింప ... దశా. ౨. ౬౩.

(ఇట శ్లేషార్థకము.)

సీ. . కదలిరాయల లోఁకు గన్న గట్టి ...
మనుచ. ౫. ౪౩.

(ఇట శ్లేషార్థకము.)

సీ. దర్పకాకార దాతలరాయయని పెంటఁబడు
బట్టువారిఁ బాలుపైచి .
శుక. ౪. ౧౧౧.

(ఇట శ్లేషార్థకము.)

౨. కొన్ని రుుదల సంజ్ఞావాచకముల కుదిని ప్రయోగింపఁబడు బిరుదము.

మ. . ముఖం,బున దీర్ఘాయువు నిచ్చుఁగావుత
గుణాంభోరాశికిం గృష్ణరాయనికి స్వారణ
రాజవక్త్రుఁడు కృపాయత్తైక చిత్తాబ్జుఁడై ..
పారి. ౧. ౩.

చ. పాల్కడలి మద్దులపట్టి నృసింహ
కృష్ణరాయలఁ గరుణారసంబు నిను పారెడి
చూపులఁ జూచుఁ గావుత . .
పారి. ౧. ౬.

ఉ. కాంబరీ, ఖిల్లుఁడు కృష్ణరాయల
కథీవ శుభప్రతిపాది గావుత ...
మనుచ. ౧. ౨.

గీ. ఆ నృసింహప్రభుండు తిప్పాంబవలన,
నాగమాంబిక వలన నందనులఁ గాంచె,
వీరనరసింహరాయ భూవిభుని నచ్యుతాయ
తాంశజు శ్రీ కృష్ణరాయ నిమ్న.
ఆము. ౧. ౩౧.

రాయదొంగ = రాజానాజ్ఞ వలన దొంగతనము చేయువాడు.

ద్వి. అనుపమంబైన దొంగ కీరులను, రాయ
దొంగలఁ జార్యరసికశేఖరుల, వాయుదం
విల్చి రథాస్యంబునందుఁ, బన్ని యూ . . .
ప్రాసాదధింక, పెన్ని లాగులపైన నీదేర్పు
వలయు, . . ద్వి. పరమ. ౩. ౫౧౯.

జ. రాయబారము, రాయబారి, రాయమెచ్చులు,
రాయలతికము, రాయసము, రాయసరులు.

రాయంచ. వి. (రాచ+అంచ) (సం. రాజహంసః) కాళ్లును ముక్కును ఎఱ్ఱగనుండు తెల్ల జాతి హంస.

సీ. రాయంచయంచుఁ జేరకు జోకయగుఁగాక
పచ్చరయేనిక తోలుపచ్చడంబు, ..
హర. ౪. ౨౧.

క. రాయంచ మందగతిఁ జన, వాయసమతి
తీవ్రభంగివలను మెఱసి లీలాయితము లొప్ప
బహుగమ, వాయాసము నొంది పుడుచు
గ్గలిక మెయిన్ భార. కర్ణ. ౨. ౬౫.

ఉ. మించిన పేర్కొ వీనులకు మిక్కుటమై మధు
వృష్టి గ్రమ్మ రాయంచలు కూయఁ గ్రౌంచ
మును నావలఁ గూయఁగడంగు భంగిఁ
గ్రాంచిత శబ్దసారులు మహాకవు
లాద్యులు కావ్యకయ్యఁ గీలించిన కీర్తి
సంగముఖలీలకు చేసిన గాంచ్ఁ జేసితిన్.
నృసిం. పీఠి. ౧౩.

రాయంచగిండి. వి. (రాయంచ + గిండి) రాయంచవలె నుండు గిండి, జారీ.

సీ. పడమటి పస్నిటి మడిసీరు రాయంచగిండుబు
చెంగటఁ గీలుకొల్పి, ... దశా. ౩. ౨౩౯.

రాయడి=రాయిడి. వి. (√రాయు.) బాధ, ఉపద్రవము.

గీ. అన్నదాదులు చేయు రాయడి నుపద్వ,
లచ్యుతునితోడఁ దెలిపినారనియు భయముఁ,
జెందెదవు గాని . . ఉ. రా. ౨. ౧౯.

ఉ. పాయకుఁ డైన యన్నదమ్ములకు రాయకుఁ
దిండుఁ గల్గుటన్, రాయడిపుట్టు నన్న
విధురంబుగ బుద్ధి నిరామికల్గఁగన్ ...
రంగా. ౨. ౧౫౨.

రాయణము. సం. వి. అ. న. బాధ, కొట్టు. (విల్సను.)

రాయబారము. వి. √రాయ. (సం. రాజ భారః.) దౌత్యము, దూతకృత్యము.

ఉ. ఆ పరమోపకారనిధి యప్పుడు వేల్పుల
రాయబారమున్, మోపువహించి ..
నైష. ౩. ౪౨.

గీ. అది గణింపఁగనేమిఁక నమరనాథుఁ, డాది
దిక్పతు లాకరోకరసుప రాయబారముల
సంచరించు నావారదునను, దినముకొక
చోట నిల్వఁగాఁ దీఱదయ్యె .
ఉ. హరిశ్చ. ౨. ౮౦.

గీ. రాయబారంబు వచ్చితి రాక్షసేంద్ర,
యచలకన్యక పనుప వింధ్యమున నుండి
కాశీ. ౬. ౨౧౪.

సీ. రాయబారియనంగ రాజదూత యగుఁ దద్భా
వంబు తగు రాయబార మనఁగ, ...
ఆం. భా. ౨. ౧౮౯.

రాయబారి. వి. (రాయబారము + ఇ³).
రాయబారమునడుపువాఁడు, దూత.

గీ. రాజరాజాలు పంపిన రాయబారు, లొక్క
వంక విలాసిను లొక్కవంక, బలసి కొలు
వంగ నభూతనైభవముతోడ, దమకుఁ గొలు
వుండె బసవయరాఘవుండు ...
వి. పు. ౧. ౧౪.

సీ. గజపతి నరపతి క్ష్మాధర్తలంపిన రాయిడికంపు
రాయబారులొక్కవంక ... కపో. ౧. ౧౮.

ఆ. రాత్రి గాని కానరాదు లంకేశులకుఁ,
బగలు గాని కానఁబడదు మనకు, రాయ
బారి సంధి చేయుటకై పోవఁ గాఁజెల్లి
పొందుగాదు తలఁప ...
కా. పంచ. ౩. ౩౫.

సీ. రాయబారి యనంగ రాజదూతయగు ..
ఆం. భా. ౨ ౧౮౯.

రాయమెచ్చులు. వి. బ. (√రాయ). ధాన్య
విశేషము.

వ. మధురములు చామరాలు పెండెముడువులు
రాచవన్నెలు తులసీవనమాలికలు సింధు
కర్పూరాలు రాయమెచ్చులు రేబు
మల్లెలు . ప్రబంధ. ౧౧౨.

రాయతికము. వి. (రాయ + తికము.) ౧.
రాజత్వము, క్షత్రియత్వము. ౨. రాష్ట్రము,
ప్రభుత్వము.

సీ. రాచతికమ్మన రాయతికమ్మన రాజరాడ్భావ
కర్మములు వెలయు. ఆం. భా. ౨. ౧౮౨.

రాయశృంగారములు. వి. వి. బ. (√రాయ).
వస్త్రవిశేషము.

వ. .. వసంత విలాసంబులును రత్నకీలితంబు
లును రాయశృంగారంబులును తారామండ
లంబులును నాగజావళులును ... అను
పేళ్లుగల పుట్టంబులు ...
ద్వా. ౩. ౧౭౭.

రాయసము¹. వి. (√రాయ.) లిపి, రాచతివి.

గీ. చలుఁడ దప్పటిపవళి వాటి వెలయ రాయస
మున నెమరేఁగి .. దశా. ౧. ౯౭.

సీ. తలవాఁకిటను రాణి నిలిచి నమ్మతిఁ బెండెఁ
దన రాయసమునకుఁ దప్పు గాదె ...
ఇందు. ౧. ౧౮౫.

సీ. కాచ్చు చీరలఁ గమ్మనింపికేఁ బంపించి
పెనుకి వ స్త్రముఁ బాడు పెట లొసంగు ...

సీ. రాయసమ్ములు సదివెమ్మ వ్రాయఁదగదు,
విశ్వకర్మ కటంచున విభకి విరాయపడుకే యిలు
కట్టుదంచని బరువు చాటుఁ, బ్రాథమిక
కామినీభోగపరత వతఁడు

పార్వతీ. ౧. ౨౨.

రాయసము²=వ్రాయసము. వి. ౧. రాజ
లేఖ, జాబు.

క. జనకనృపు న త్తరంబని, జనపతికిం దెలిపి
రాయసము వ్రాయ నియోగిని బిలిచి
యొసఁగ నతఁడును, జనపతి కనుసన్ననదియు
సరభసఫణితిన్ దశా. ౪. ౨౨౪.

మ. . శ్రీరంగ రాయల చిత్తం చిగురింప
రాయసము వ్రాయం జాలితౌనా సుధీ,తిల
కుందక్కయమంత్రి వెంకటపతీ దీవ్యత్కళా
వాక్పతీ ల. వి. ౧. ౧౯.

చ. మారిదపథితుషారమణు లా తురగాళి నుదుల్లి
పట్టముల్, తరువుల రాయసంబుల విధం
బునఁ గెక్డొని శ్వేతమానవేశ్వరునకుఁ దెచ్చి
యిచ్చిన మవస్తుపరింపరి శిక్కఁగాడు
పెన్స్వైరముల రీతిఁ దత్సవనతిఖురాంకము
లుండు నుర్వరన్. వరాహ. ౯౨. ౭౦.

సీ. కమ్మ యునంగ లేఖయగు రాయసమున రాజ
శేఖదగు. ఆం. భా. ౨. ౧౨౭.

౨. కార్యదర్శి పని, వ్రాఁత.

సీ. కలితకార్య విచక్షణులు రాయసము వ్రాయ
సమలు వాఁకిటి దండఁగాడియుండ ...

ఘటికా. ౧. ౧౧.

విశే. రాయసకాఁడు, లేఖరి.

సీ. .. పెదిటి రాయసపైన పేవకుఁ దక్షైన
వారమగాఁదుండివాయనయిన .

కేయు. ౪. ౪౭.

సీ. ఒక చక్కరాయసాల్ ప్రకట వాగ్వైఖరిఁ
జదురిలై తివసర్పల్ చదువుచుండ, ...

భోజరా. ౧. ౧౦౪.

రాయసరులు (ర్లు). వి. బ. (√రాయ) ధాన్య
విశేషము.

సీ. సన్నమూదులు పచ్చగన్నేర్లు కోదండరామ
ముల్ కేసర్లు రాయసర్లు ...

హంస. ౪. ౧౨౭.

వ. దాళువాలు సారళ్లు రామబాణాలు కట
కసరులు రత్నసరులు జీనిసరులు రాయసరులు
పచ్చదివసరులు .. ప్రబంధ. ౧౧౨.

రాయి=తాయి. వి. దే. (బ. రాలు) ౧. శిల,
పాషాణము.

క. చేతఁగొని యుప్పు నములుట, రాతిపయిని
నుప్పు గొనుట రాత్రి దధి మధూ,కేతంబుగఁ
గుడుచుట ధ,ర్మేతరములు సేయ నక్త వెర్గు
నరేంద్రా. భార. అను. ౪. ౧౧౦.

ఉ. ఆ రవికాగ్రగణ్యుని సమంచిత రూపగుణ
ప్రసన్నగం,భీరతఁ గన్నఁ గామినుల చేరిటి
రాలయినం గరంగు ..

విక్ర. ౪. ౧౪౪.

ఉ. సాలములో యనందగు రసాలములం బరి
పాకలీలచే, రాలు మెఱుంగు ముత్తియపు
రాలు ఖగంబుల గుంపుఁ దోలఁగా ...

దశా. ౧. ౧౧౭.

౨. పర్వతము.

క. సామర్థ్యము గలిగినచీ, కోమలి ధైర్యమున
రాతికొఁడును సుమిత్రా ...

సుద. ౨. ౩౦.

రాతికసనటి గిలిగింతలు = వ్యర్థములు.

గీ. అతఁడు పరభాగ్యము కోరి యాసఁ
బొందఁ, దివాకలం దిశ్చభాగ్యాప్తి కింత

ఉ. రాయిగొట్టి యిడినట్టి గిలిగింతలై తనర్చుచు
గాలి ప్రియమురాలి చేతులు గట్టుచుదవి .

హంస. 3. ౨౦3.

రాయిగొట్టిన గొడ్డలి = మొండివాడు.

ద్వి. ఘుటికా సిద్ధుడు రాయిగొట్టిన గొడ్డు, లట
మటకాడు మహామాయలాడు, గడుసు
తుంటరి జోగి గ్రక్కున మురుడు ...

ద్వి. మారిచ. ఉ. ౭౮౯. పం.

చూ. రా4, రాకట్టు1, రాకొట్టు1, రాచిక్కు,
రాపెట్టు, రాతనము, రాతికొడుకు, రాతి
గొరక, రాతిపోటు, రాతిబదనిక, రాతి
యుప్పు, రాపడు1, రాపూవు.

రాయింత. వి. (√రాయు.) రాయిడి.

ఉ. ఇంతుల మోముచాయలకు నెచ్చటలేవుర
యో హిమాంశుడా, యింతులచూపు నీ
శరముతెల్ల వడంచుర పువ్వువిల్తుడా,
యింతులమేను చంపకము నేని హసించుచు
మత్తభృంగ రాయింతలు జేయుగావల
వదింతుల చెంతల పొరపొరపున్.

గంధ. ౨౨౨.

రాయిడి = రాయుడి. వి. (√రాయు.) ౧.
ఒరయిక.

సీ. ఘనమైన రారాపు చనుదోయి రాయిడి
దంటీఫలంబు దుందుడుకు నొంద ...

మను. ౧. ౫.

సీ. రాయంచ దొంతల రాయిడిం దప్పర
పల్లెదు కొలకుల చలువలందు . .

వృకిం. 3. ౪౫.

సీ. ..., రాయిడి రారాపు రంపపంగ, నను
మర్దనం బొప్పు ... ఆం. భా. ౨. ౨౨3.

౨. కలహము, వివాదము.

శా. కహలా రాయడిసేగన్న యశస్సతుల పద్యం
..కంబులన్ రూపులన్ ...

హరి. పూ. ౬. 3౫.

ద్వి. రావణుతో కల్గి రాయిడి పుటి దేవ
తల కొక్కు రేతించి రమ్మన్నాడు ..

రం. రా. యు. 30౦. పా. ౧౫. పం.

క. ఘోరముగ విట్లు కారణ, వైరముగ బూనంగ
దగునె వసుధాధిప యీ, యారణ్యులయిన
దనుజుల, తో రాయిడిగొనుట మేలె దో
ర్గర్వమునన్. భా. రా. యు. ౧. ౫౩.

3. బాధ, ఉపద్రవము.

సీ. క్రొవిగుంటలు దక్కుగుల్లలు చిక్కంగ నిది
రిపు గొంగరాయిడికి మిడికి ...

వేం. పంచ ౧. ౨౯౮.

క. కారుగమున గొన్న రాపేరు, మారుని సౌందర్య
రేఖ మరులు గొలుపంగా, మారశరబాధ
కాత్మకు, నై రాయిడిబడుచు నాలతాం
గులు మదిలోన్. వరాహ. ౮. ౧౫.

క. రక్షణమునకు సాధుడు, రక్షితుడగు
నమతసేవి రాయిడులందున్, రక్షణములు
వెయిగలిగిన, శిక్షితుడగు ఖలుడు పాప
చిత్తుండగుటన్. భాగ. ౧౦. ౨౪౪.

౪. దూఱు, నింద.

క. చిట్టలిగి క్రేకల లాగిక దన, రట్టడి చంద
ములక చెల్వు రాయిడిపెట్టున్ ...

నీలా. ౧. ౪౯.

రాయిడించు. అ. క్రి. (√రాయు.) ౧.
ఒరయు.

చ. ఇల నిజసామ్య వర్తుల పయిం దమవారిం
గదల్చు సాక్షికా, స్థలిత భర్తృకుంభముల
దంభములంపగ నంతవోక యంస్యూతగతి
శిక్ష నీవము కోటక గుబ్బలు రాయి

డింపఁగా, జలకముఁ దేర్చి రిద్దఱిలోపల
నీలకచాళి రోషమున్. రా. వి. ౫. ౫౪.

క. అంభోజముఖికి సముకుచ, కుంభంబులు రాయి
డింపఁ గోరిక లలరన్, బింభావ రకుల
నిపుఁ గడు, సంభావించెదము మాకుఁ జనవి
వలయున్. హరిశ్చం. ౨. ౧౨౩.

౨. కలహించు, వివాదపడు.

ద్వి. తోడరి వసిష్ఠునితో రాయిడించి, తదయక
తన ఘోరతపము పెంపునను, ఐదయు
దుర్లభమైన బ్రహ్మర్షిత్వ, మదరంగ ...
ద్వి. హరిశ్చం. ఉ. ౨౬౪౦. పం.

పంచచామరము. రమాకుమార సార సాంధ
రాజి మించనిట్లు భీ, రమా యమాధినాథు
తోడ రాయిడించి మించి స్వైరమాని
తార ... కృష్ణ. ౪. ౯౧.

ద్వి. వారల నిపుఁ గొనవచ్చినవార్తితో రాయి
డించి పోఁడోల నీపాల, మలకలుమాని
యీ మాలని చేలి, ..
ద్వి. హరిశ్చం. ఉ. ౧౪౫౮. పం.

సీ. పరభపాదిర్భవన్నరహరి స్తంభగర్భ స్ఫుటీ
కృత పటపటల తోడ, గీ. నమశ
రించి విదంబించి హుంకరించి, రాయిడించి
ధణంధణారవము రత్న, సానుగుహల ప్రతి
ధ్వనులీన విజయ, పటహపటలంబు చటి
పించి పటురయమున. (ఇట ఉపమాద్యోత
కము.) వరాహ. ౩. ౨౬.

సీ. కనకమాప్రర రణత్కారనిక్వాణంబున వల
మెట్టియలతో రాయిడింప. (ఇటఉపమా
ద్యోతకము). హర. ౫. ౪౪.

౩. అతిశయించు.

గీ. తొడఁగ వజ్రంపుఁ జామటుబొట్టుపెట్టి,
రతికి మెట్టెలబొంగరలు రాయిడింపఁ,
బంచసాయకు ఘంటావళులు మరఁగ,
నిండుబింబాస్య మెలఁగు నమ్మండిగమున ...
వి. పు. ౬. ౧౪.

స. క్రి. బాధించు.

గీ. ఆహాహాయని సింధుశకనిదేహళవశాయు,
లాదిగాఁగల నిఖిలదేశాధిపెల్ల, రాయి
డించుచౌ తిరుమలరాయ వేంకటావనీంద్ర
భుజప్రతాపాగ్ని కరణి . .
చంద్ర. ౧. ౧౯.

రాయిడికత్తె (త్తియ). వి. (రాయిడి+కత్తె)
ఉపద్రవముచేయు స్త్రీ.

ఉ. రాయిడికత్తెలైన పెనుఁద్రామిడి యత్తల
యిండ్లఁ గోత్రముల్, నేయు విలాసిమల్
మునుకు పెందఁగ వేశ్యలప్రక్క దాపులం
బాయని కాముకుల్ .. విక్ర. ౬. ౪౩.

ఉ. . విరాళిగాకయు, రంపెల గాటుగాక
బలు రాయిడికత్తియగాక యుప్పరున్,
సొంపాకయుంతరవిరుద జాదరికత్తియ
గాక యుంతయున్ ...
ధనాభి. ౨. ౬౦.

రాయు. అ. క్రి. ౧. ఒరయు, స్పృశించు.

సీ. రాజాల సందడి రాపిన తొడవులు మురిపి
రాలిన పాడి మ్రుగ్గుగాఁగ.
భార. విరా. ౩. ౪౪.

సీ. పరుసఁ దరతరంబ వనములు పత్పలరాచు
లయినభంబు రాయుచుండు ...
కు. సం. ౪. ౯౩౦.

మ. . కీర్తి ప్రవాహంబు వ్యారణగండ
స్థలకుంభకూలములతో రాయం దివారా
త్రముల్. సైన. ౨. ౫౨.

౨. ప్రతిఘటించు.

గీ. కెంజిగు పూవుదులోకంబుల కొలకిమ్రుగలు,
రాయ కేర్తుర యూదపరాపుతోడ.
ఉ. హరి. ౧. ౮.

క. తారకితగగన చక్రిముఖ్యతోరాజుననంగరేలు
తోగప్రవ్వల నో,ప్పార విభ్రులనిర్మల
కా,సారంబులు పొరస ప్రసవసేవ్యములై.
హరి. పూ. ౪. ౧౧౫.

సీ. తారకా మందార తారాచలంబులతో
రాయు కెవ్వాని చారుకీర్తి . క్రీడా. ౧౪.
(ఇట నాపమ్యార్థోక్తికము).

౩. కలహించు.

సీ. తమలోన రాజిభూధవులు చూలు గొన్నఁ
గఱుముళ్లను బోయి కెలవు వెదలి, .
హరి. ఉ ౯. ౫౭.

గీ. రజనితోడను దర్పతో క్రమణతోడ, విధ
వతో వాథుతో రాయు కెలఁదితోడ,
కెడిపెతోఁ బాలఁ బోరాను సేయఁజనదు
ప్రాణసంకటములను బుద్ధ్యాంగవలకు ...
కాశీ. ౨. ౪౪.

క. వైరులు రాయుట హితన,త్కారమువక
యనుపులిచ్చెఁ దస్కరుఁడు
పం. పంచ. ౩. ౨౧౪.

క. భారతవర్షమునకుఁగాఁ, గౌరవులును బాండ
వులును, గాంక్షం గదుఁచె,నై రాని రాయుం
డోరులతోఁ, బోరందగి రిట్టి బుద్ధిబుద్ధులు
గలరే . . భార. భీష్మ. ౧. ౭౮.

౪. రాల్పడు, (గొంతు) కంపించు.

ద్వి. రాపిన యెలుఁగును రథమార్గధూళి, ధూస
రంబగు మేనుఁ దూలిపైకొంగు, తుంగ స్త
నంబులఁబోఁగ నందంద, డొంగలి కొప్పులం
డొరఁగు కన్నీరు ...
రం. రా. ఉ. ౧౭౨. పొ. ౨౭. పం.

ఉ. గొంతులు రాయఁ గో యనుచుఁ గూఁకలు
పెట్టిరి గ్రామ్యభామినులె ...
పాంచా. ౨. ౫౨.

౫. చొచ్చు, ప్రవేశించు.

చ. అదిరెండవ నవదూటి నిరులంటదు కత్తురి
గీరపొట్టు పెట్టదు పువుఁదోఁట రాయదు
పటంబులు వ్రాయదు . కువల. ౩. ౪౮.

౬. ప్రకాశించు.

ఉ. చేరక్కు రాయుంత విక్కు బలగూదనుదిక్కున
రాయుచుండుటకా, జొక్కఁగ వేఁగదిప్పుడు
నిశాసమయం బిది . క్రీడా. ౫౧.

ఙః రాపాడు, రాయుడి, రాయింత, రాయిడి,
రాయిడించు, రాయిడికత్తె.

రాయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. రాజు, ప్రభువు.
(విల్యమ్సు.)

రారాజు. వి. (సం. రాజరాజః) ౧. రాజులకు
రాజు, చక్రవర్తి, సార్వభౌముడు. (శ. ర.)
౨. కుబేరుడు.

గీ. రంభ రంభాప్రముఖలనమగ్రంబుగాఁగ,నమృత
దివ్యాన్నభిక్షు కామారి కొసఁగ,రాప్రఁ
జున్నులనడుము రారాజుపట్టి, పటిరాయుత్తిన
నఖరేఖ బయలుపడఁగ. హర. ౫. ౪౩.

౩. దుర్యోధనుఁడు.

గీ. ... రారాజునిల్లనిలజానకు, దుస్ససేను
మందిరము పార్థునకు నరుస,తోడ దుర్మర్ష
ణునియును దుర్ముఖునియు, నిండ్లు గవలకు
సంప్రీతి నిచ్చె నృపతి.
భార. శాం. ౧. ౩౯౭.

గీ. చెలఁగు దుశ్శాసనుఁడు దుస్ససేనుఁ దవఁగఁ,
బ్రబలు దుర్యోధనుండు రారాజు భవ ...
ఆం. భా. ౨. ౧౮౨.

రాకాసు. వి. (రాశి + రాశి) మిక్కిలి కొంర యిక్, ఉపద్రవము.

శా. ఏ గంధర్వుఁడు దద్విలాసములు మున్నీక్షించి లోకాంతరయుక్, రాగాంధుండయి కోరి మాత్రకదుక్ రాకాపులం గంటుఁడు, ద్వేగం బందగఁజేయు పెవ్వగల నవ్విప్లూలుచు స్వేగువాఁ, డా గంధర్వ కుమారుఁ డంగభవవిద్యాపారగుం డాత్మలోన్.

మనుచ. 3. ౬౭.

రాకేశ[1]. వి. (రా3 + రేశ.) చంద్రరేఖ.

సీ. రాకేశ నుదుటిపై రత్నాల క్రొందళ్కు రావిరేశ బెడంగు రహిఁజెలంగ

ఇందు. ౨. ౧౪౧.

శా. రాకేశన్నగు చెక్కుటద్దములు దోరంబార బా నందపుం, బారావారములో మునింగి కులుకుం బాలిండ్లపైఁ బల్మబుక్, జీర ల్జాలు బహు. 3. ౫౭.

రాకేశ[2] = రావిరేశ. వి. ౧. పిల్లలకు ముందు పిగను గట్టెడు రావియాకువంటి యొక నగ.

క. అక్కు ధరపుత్రి బాకుక్, ముక్కంటికి జేలు శేడనుచుఁ దెలుపుటకుక్, మిక్కిలి కను బాల్చిన గతిఁ, జక్కని రాకేశ పెన్నొసల ధరియించెక్. వరాహ. ౬. ౬.

సీ. బుడుత కల్వల విందుఁబోలు పెన్నొసలిపైఁ జెలువంపు రాకేశ చిందులాడ, ..

నీలా. ౧. ౪౫.

౨. కర్ణభూషావిశేషము.

సీ. చెవులపువ్వు బొగడ బవిరె రాకేశ కుంపెన రావిరేశ మురువఁగఁ గర్ణభూషావిశేషము లొప్పలు . ఆం. భా. ౨. ౧౪౭.

రాజేఁడు. వి. (√ రాజ్.) రాజులకు రాజు, చక్రవర్తి.

క. సరసుదవుగుచుండెరి యక్షయమ్ముత్తరియు రాజేఁడు గొర్తి మందుకోనంగక్ ...

యయా. ౫. ౧౫౨.

రాలకార్యము. సం. వి. అ. పుం. సాల వృక్షము.

రాలఁగొట్టు. స. క్రి. (రాలక్ + కొట్టు) రాలుచు, రాలునట్లుచేయు. (శ. ర)

రాలము. సం. వి. అ. పుం. సాలవృక్ష నిర్యాసము, సాలవృక్షముయొక్క జిగురు.

రాలించు. స. క్రి. (√ రాలు.) రాలుచు, రాలునట్లుచేయు.

సీ. మావితోఁపులు పండి మహిమీఁద రాలించి మొక్కలు మొలిపించుఁ జెక్కగాను . .

రామలిం. ౯౪.

రాలు. అ. క్రి ౧. గళితమగు, క్రిందఁబడు.

గీ. రాలియున్న పువ్వు ప్రకరము విదిర్చి, చెమ్మగానున్న నేసిన సెజ్జయనఁగ, మేసటయుఁ జొక్కలన్నియు విరిపి విశద, భాతిఁ జెలువొందెఁ జాడ నంబరతలంబు.

భార. విరా ౨. ౨౭౯.

శా. రారాపిళ్ళ భుజాంగదంబుల మణుల్ రాలంగ విద్యాధరుల్, గారాబొప్పఁగ నెత్తికొంద్రు నను . మనుచ. ౪. ౩౬.

గీ. కృతపయఃపాన నవమేఘ కృధుకములకు, రాలి కొయ్యవవడగండ్ల పాలపండ్లు, ...

ఆము. ౪. ౧౨.

శా. . ఈ కంథచే, జేలతుక్ కనకంబు రాలు విద్రుపక్ విశ్వంభరాధీశ్వరా ...

విక్ర. ౨. ౪.

౨. విఱిగిపడు.

శా. శాలోత్తీప్త గిరుల్ మురారిపురిపై వ్రాలన్ విశీర్ణంబులై, రాలె గోపురముల్ గ్రహంబులు రలెం బ్రాసాదముల్ సగ్గులై, కూలెన్ దశా. ౧. ౫౬౭.

3. నశించు.

శా. నీ బాణంబులు రాల నీ ధనువు ఖండీభూతమై పోవ నీ జోదిల్లిన్ ఫణియంట నీబలము లాశాపీథిపాలై చనన్, నీ బంట్రొతుతనంబు స్త్రీలయెడనే నిన్నెవ్వరు న్నవ్వరే, మాశాలానుణి నేఁచఁ బోకు మకటా మర్యాద గాదాత్మజా

ఇందు. ౪. ౫౮.

౪ అతిశయించు

సీ. గీ యోగిశైవడి మిగుల విరాగిరీతి, నడియె లోకంబుగానున్న యూపదంతి, నేప రాలెడు తమ్మిదుమ్మి పిరంగి, పీడమటు మాయు మాయింప నేరదయ్యె

సుదంతా. ౭ ౧౫౪.

ఔ: రాలఁగొట్టు, రాలించు, రాలుఁగాయ, రాలుఁగాయతనము, రాలుగొను, రాలుచు, రాలుపు, రాలువారు.

రాలుఁగాయ. విశే (√రాలు.) తుంటరి, దుష్టుఁడు

(చూ. రాలుఁగాయతనము)

రాలుఁగాయతనము. వి (రాలుఁగాయ + తనము.) దుండగము.

గీ. వాఁడు వానాఁటి కళివృద్ధి వఱలఁ బెరిగి, కాఁకలను దేఁటి గడిమాటి గట్టిపోరి, రాలుఁగాయతనాన చేరజపుడారి, నాటితేటియుఁ బలుగుంటమారి యయ్యె.

హంస. ౫. ౧౧౦

రాలుగొను. అ. క్రి. (రాలు + కొను స్వార్థము.) గళితమగు, క్రిందఁబడు.

చ. అడరు సవాంబుధారలు జటాటవిలోఁబడి విభ్రమించి వెల్వడి చనుదెంచి రాలుగొని పత్మములన్ జెదరిల్చి.

కా. సం. ౬. ౩౬౩.

రాలుచు(ల్చు). స. క్రి. (√రాలు) ౧ రాలునట్లు చేయు.

చ. పాదపంబుల నెస వేళ్లతోఁ బెఱికి పువ్వులు రాలిచి డొల్లఁ దాఁచి

భా. రా. సుం 333

సీ. వనదేవతాగాత్రమునను జైత్రుఁడు నించి కడఁగి రాలిచిన చిక్కు-స మనంగ

ఉ. రా. ౬. ౫.

శా. రక్షప్సైన్యములోఁ గబంధములు గృధ్రంబుల్ నటించెన్ ద్రిలో, కక్షోభంబుగ మేఘముల్గురిసె నిర్ఘాతాస్థిమాంసాస్రముల్, పత్మక్షేపములొప్పు నిప్పుకలు గూబల్ చూపులన్ రాల్చె ఉ. రా. ౭ ౩౭.

౨. విదలించు, దులుపు.

ద్వి తలిరుల రాల్చి పత్రంబుల డుల్చి.

ద్వి. మరిచ్చ ఫూ ౧.౭౧౧. పం.

గీ రాల్చి జాడించె ననఁగను రపిశిశిక్కు-, విదిలిచెనటన్న పల్కు-గా వేద వేద్య

ఆం. భా 3 ౧౩౭.

౩. చేల్లు.

మ. ద్విజావళుల్ శ్రుతిహితా వ్యాజాను లాపంబుతో, నలఘుశ్రీకరశాఖికాంచల నిర్యత్కే-సరార్ధాతిత్వతం,బులు రాల్చెన్నర దేవ రత్నమకుటీభూపాలి శేషంబుగన్

వను ౧. ౧౫౦.

రాలుప(ల్ప)డు. అ క్రి. (ఎలుఁగు) కంపించు.

ఆ. అక్కపాలిసాథుఁ డగ్నిలోఁ బడుటకు,
శోకవహ్నిఁ జిత్తమాతలమున, వెలుఁగు
రాలుపడఁగ నిట్లని పలవించె ...
భార. శాం. 3. 3౭౯.

గీ. . కంఠగద్గది కావ్య కైకాకు విక్రుతి, రాలు
పడఁ బండ్లిగుల్చుచు దీలుపాటుఁ, బ్రకట
దైన్యంబు దోఁప లోభంబు వచ్చె.
వైమ. ౪. ౫౭.

క. చరణములు వడఁకు భీతిం, బరవశమా
నొడలు రాలుపడు నెలుఁగాపా, మరణమున
కెటి చిహ్నము, లరయన్ యాచకుఁడు
దాల్చు నచ్చిహ్నములన్.
వేం. పంచ. ౨. ౧౪౨.

వ. కొండొకసేపునకు మూర్ఛదేఱి యన్నర
పాలుం డెలుంగు రాల్పడ నిట్లనియె
భార. సౌ. ౨. ౧౨.

ఉ. ఏసిన నింతినొచ్చి నెలుఁగింతయు రాల్పడఁ
గోప జృంభణం, జేసి ముఖాబ్జ మొప్పఁగ.
భోజరా. ౫ ౧౦౭.

ఙ. రాలుపాటు

రాలుపాటు. వి (√రాలుపడు.) గద్గదము,
కంపనము.

వ. పలిచిన కన్నునీరు జడివెచ్చని చేన్నుల
మీఁది కేఁడియన్, దొలకరి ఘర్మతోయ
ములతోఁ గలసె న్మెయి బ్రూనుపాటుతో,
నెలుఁగున రాలుపాటొదవె నెక్కు విప్పతి
తోన లోపలం, గిలగొనె నారటంపుఁ
బులకంబులతోఁ బొడఁసెఁ గంపమున్.
ఉ. హరి. ౫. ౧౧౨.

రాలుపు. వి. (√రాలు) రాలుట.

సీ. ఆకురాలుపు గండ్ల నానెడు నాన వింతడు
గూఁడి బంకంటి యంగలార్చి
ఆము. ౫. ౧౧౪.

రాలువారు. అ. క్రి. (√రాలు) జాఱు, ప్రవ
హించు.

సీ. వర్ణన కెల్లతో వర్ణనకెక్కంగ రసములు
దలుకొత్తి రాలువార .
కు. సం. ౧. ౩౨.

రావడి=హావడి. వి. ఉపద్రవము. (శ. ర.)

రావణగంగ. సం. వి. అ. స్త్రీ. లంకాపురమునఁ
బ్రవహించునది.

రావణహస్తము. వి వాద్యవిశేషము.

వ. పిల్లలు బచ్చికోళ్లు రుద్రవీణియలు
స్వరమండలంబులు తంబురలు కిన్నెరలు
రావణహస్తంబులు రబాబులు .
ప్రబంధ. ౬౦౫.

వ. కాహళుల్ జోళ్లు శంఖములు రావణ
హస్తములు డిండిమంబులు
(బలరామచరిత్రము) (క్రా ని.)

రావణారి. సం. వి. ఇ పుం. శ్రీరాముఁడు,
రఘురాముఁడు.

రావణి. సం. వి ఇ. పుం. ఇంద్రజిత్తు, మేఘ
నాదుఁడు.

రావణుఁడు. సం. విణ (అ ఆ. అ.) అఱచు
వాఁడు, రోదనము చేయువాఁడు.

వి. అ. పుం. రాక్షసముఖ్యుఁడును, లంకాధి
పతియు నైన రాక్షసుఁడు.

రావము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అఱపు, బొబ్బ
రింత, జంతువుల యఱపు. ౨. ధ్వని.

రావి=రాగి. వి. అశ్వత్థము. కీ.

ద్వి. రావులఁగొట్టి వారణములఁగటి, మావులఁ
బట్టి క్రొమ్మావులఁ గట్టి ...
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౨౦౪.

క. ... చిత్తురఁ గెంపారు కొలక విప్పులతోఁ
గని, యా రావిస్వాదసాక్షికై వల
గొనుచున్ . . ఆము. ౪. ౫౩.

సీ. రావి మామిడి కొండరావి మేడియు బ్రహ్మ
మేడియు జిడిమామిడియుఁ జింత .
హంస. ౪. ౧౧

జ : రావిరేక.

రావించు. స. క్రి. (√వచ్చు) రప్పించు, వచ్చు నట్లుచేయు

క. రావించి తగవుమై సం, భావింపవకాక నాఁడు
పాండవు లలుకం, బోవిడువరె మిగులుదురే,
నీవచనంబులకుఁ బిలిచి నిలుపుము వారిన్
భార. ఉద్యో. ౨. ౨౦౬.

క. కావున శ్రీనగమునకేఁ, బోవఁగ నూహించి
మిమ్ము బోధించుటకై, రావించితి నా
వాక్యము, భావింపఁగవలయు నిపుడు పర
మార్థమునన్ విక్ర. ౧. ౨౦౨

క. . . చూతముగా, రావింపు మటన్న నాఁటి
రాత్రి చనంగాన్ ఆము. ౪ ౫౫.

రావిపూరాజనాలు. వి. బ. ధాన్యవిశేషము.

సీ. .. ఏలిక రాజవాలిక్వరప్రియములు రావి
పూరాజనాల్ రత్నపరులు,
హంస. ౪ ౧౨౭.

వ. .. వంగామబుడమలు ప్రయాగలు పసపు
గన్నేర్లు సత్తి బలుగుత్తులు రావిపూరాజ
నాలు పొన్న శ్రీరాజనాలు నివ్వరులు
ప్రబంధ ౧౧౨

రావిరేక = రారేక², రావ్రేక. వి.
(√రావి.) ౧. పిల్లలకు ముందుపిగయందుం
చెడు రావియాకువంటి ఆభరణవిశేషము.

సీ. ...రారేక నడుటిపై రత్నాల క్రొందళ్కు
రావిరేక వెడంగు రహిఁ కెలంగ
ఇందు. ౨. ౧౪౧.

ఉ. ముద్దులు గంటలు న్నొరయ ముంచటి
కూఁకటి రావిరేకతో, నవ్వనజాక్షుఁ
డాడు .. పారి. పూ. ౫. ౧౯౧.

౨. కర్ణభూషావిశేషము.

సీ. చెవులపువ్వు బాగడ బవిరె రారేక కంపెన
రావిరేక ముర్వ్వరఁ గర్ణభూషావిశేషము
ల్పాలుప్ప ఆం భా. ౨. ౧౪౫

రావు. వి. (సం. రాజన్) రాజు (ఇది కొన్ని
విశేష్యముల కడపటఁ బ్రయుక్తమయి శ్రేష్ఠార్థక
మగును)

సీ. సింగపుఁగొదమ తేజీరావు రవత్రొక్కఁ
బొగరెక్కి త్రిశిఖుండు దగిలి పెడలె, .
రామా. ౧. ౬౩.

రావుతు(ఁడు)=రావుత్తు. వి రౌతు, సాది.

లయగ్రాహి. రావుతుల తుండములు మావ
తుల నుగ్గుఁదర గావలికవంబులు గిజావమవ
రాళి,భావభయదస్థలులు ...
భార. స్త్రీ. ౨. ౫

ఉ. గిబ్బపటాణి రావుతుఁడు గెల్పొసఁగుం
గృతినేత కెప్పుడున్ ...
చం. రా. ౧. ౨.

ద్వి. హితులు భృత్యులు పురోహితులును రాజ,
సుతులు బందరులు రావుతులు లెంకలును...
పండితా. వాద. ౧౩౨. పా.

గీ. రవుతు రౌతు రావు తనంగ రాహుతుఁడగు
ఆం. భా. ౨. ౨౦౩.

రావుత్తు(ఁడు)=రావుతు, రాహుత్తు. వి. (క.
రావుత. త ఇరావుత్త. మ. రావుత్తు, మహా.
రాహూత.) రౌతు, అశ్వసాది.

గీ. లొలుకాడుకలఁక పులుఁగు మావు
రావుత్తు నిలిచె బ్రాహ్మణుని బ్రోల .
పాండు. ౪. ౫౧.

ఉ. నీనికవోముతా లైలంక నెక్కిన రావుకు
రాజా భీమ. ౧. ౭.

రావెడలు. అ. క్రి. (రా+వెడలు) పైకివచ్చు, పైకెడలు.

క. జలరాశిఁ దిమి తిమింగల,ములు వాఁడగు మీల సత్వములు వినరేదే, కులశైలనుతుఁడె జల చర,ములతో రావెడల సమియోఁ బుమకల తోడన్ దశా. ౧. ౧౪౩.

రాఁ[వేక=రావి రేక. వి. పిల్లలకు ముందునిగ యందుఁ బెట్టెడి రావియాకువంటి భూషణ విశేషము.

సీ. మెలక కూఁకటిఁగ్రాలు ముత్యాలరాఁ[వేక ధవళిలంపు బొట్టుతో బాదరింపఁ, బాలబుగ్గల కాంతిపల్లవంబులతోడఁ జిన్ని లేనగవులు చెలిమిసేయ కాశి 3 ౭౮౦.

రాశి సం. వి. ఇ పుం. ౧. ప్రోఁగు, సమూహము, గుంపు, మొత్తము ౭ (గణిత) లెక్కకై చేసిన యంకెలు, వ్యక్తావ్యక గణ భేదము. 3 గాశిచక్రము యొక్క ద్వాదశాంశము, మేషాది ౪ పరిమాణవిశేషము, అధికము. (కే. ని)

రాశిచక్రము. సం. వి. అ న. మేషాదిరాసుల చక్రము.

రాశిభోగము. సం వి. అ పుం. సూర్యాది గ్రహముల గమనము

రాష్ట్రము. సం వి. న ౧ దేశము, రాజ్యము ౭. మండలము, దేశ భాగము (సంద గ్రామముల పెనున్న) 3 ఒక దేశపుజనము, ఏకదేశస్థులగుప్రజలు ౪ ఉపద్రవము. ౫ ప్రాణి, జీవి. (వై ని)

రాష్ట్రిక. సం. వి. అ స్త్రీ. వాఁకుడు. కీ. (శ. ర.)

రాష్ట్రియుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) రాజ్యమునకు సంబంధించిన వాఁడు.

వి. అ. పుం. (నాట్య). రాజస్యాలకుఁడు. (రాణియొక్క సోదరుఁడు)

రాష్ట్రీయుఁడు. సం. వి అ. పుం. = రాష్ట్రియుఁడు

రాసకము. సం వి అ న. దృశ్యకావ్యభేదము, ఒకానొక ఉపరూపకము

రాసభము. సం. వి అ పుం. గాడిద, గార్ధభము

రాసభనందిని. సం. వి. ఈ స్త్రీ. మల్లిక, మల్లి. కీ.

రాసమండలము. సం వి అ న. రాసక్రీడ, గోపికలును శ్రీకృష్ణుఁడును మండలాకారముగఁ జేసిన నృత్యము, అట్టిప్రదేశము, మండపము

రాసము. సం వి అ పుం ౧ అఱపు, కోలాహలధ్వని ౭. (సామాన్య) ధ్వని 3 సల్లాపము, మాట. ౪ గోపికలును శ్రీకృష్ణుఁడును గలసి యాడిన యాట, రాసక్రీడ. ౫. పరిహాసము ౬. రసము. (శ. ర)

రాసయాత్ర. సం వి. అ స్త్రీ కార్తిక పూర్ణిమనాఁడు జరుగు భగవదుత్సవము. (వాచ)

రాసాని. వి. (రాచ+సాని) రాజభార్య.

ఉ. పైనపుదట్టి గట్టుకొని బద్దులపుట్టిక వెంట రాఁగ రాసాని పసాని నవ్వువెల జవ్వనిరాఁగని యొక్కసాని యోసాని మిటారి నీకు దొరసానికి నీనడ చెల్లదంచు భూజానిపటానిగాయనక జిక్కి వసం దిగి కొమ్మకొమ్మ పెజా. రా. వి. ౭. ౫౮.

రాస్తా. వి. (హిం. రాస్తా.) రాజమార్గము, బాట.
సీ కలువలదొర చల్లగాలి వజీరులు పూని
రాస్తాను చపాసు గొలువ . గీ. మదను
పాదుసహా దండు గదలెనపుడు.
అని 3 ౧౯.

రాసి. వి. (సం. రాశి) ౧ ప్రోఁగు, పుంజము.
శా. త, శ్నాశేచ్ఛన్ విలసానుశృంగములఁ
బూర్ణక్రోధుఁడై శాస్త్రముల్, రానుల్ గా
నిడి చిచ్చువెట్టఁబని చేశా రౌద్రంబులో
భృత్యులన్ భాగ ౧౦ పూ ౧౬౭౨.
(ఇట శ. స. ప్రాసము)
గీ కప్పయన రాసి యనఁగను గువ్వయనఁగ,
రాశియగు ఆం భా ౨ ౧౦౧
౨ మొత్తము
ద్వి రాసి సీకెవరు త్తరంబులు వల్క, నా
సహోజాతుండు నలుకు నే వెంత
ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౨౪౨౩ పం
3. మేషాదిరాశి. (శ. ర)
రాసికెక్కు = ప్రసిద్ధికెక్కు
ద్వి. ధరసెవ్వరేఁ బరతత్వ నిర్ణయముఁ, జేసి యీ
కల్కుఁబుఁ జేకొనుండనుచు, రాసికిసెక్కు
మర్యాదగావించి.
ద్వి. పరమ. ౫. 3౫౩. పా

రాసింగము. వి. (రాచె + సింగము) రాజ
సింహము, రాజశ్రేష్ఠుఁడు
దండకము. దుర్గ భారితమాసాథ మత్తే
భయూథంబులం జంచిచెండాడు రాసింగ
మున్ సింగభూపాలు భూపాల గోపాల
గోపాలికా కృష్ణగోపాలు
భోగినీదండకము.

రాసిరి. వి. (రాచె + సిరి). రాజలక్ష్మి.

క. సిరివంటి బడేబీబీ, విరిబోఁడికి వెన్నుఁడనఁగ
వెలయుచు మిగులన్, గరగరికలఁదనరెడు రా
సిరులందున మినుభాను చెలువములగమి ..
యయా ౨. ౧.
చ. గురుతరమైనలేమి సమకూరిచి యెవ్వరి
కందరాని రా, సిరిగలదండనాథు గృహసీమ
కుఁ బోవఁగఁబంచి యచ్చటన్ .
చెన్న. ౫. 3౮౪.

రాసీరసము. సం వి అ. పుం ౧ రాసక్రీడ.
౨ వినోదము, ఉత్సవము 3 జనసంఘము,
సమాజము. ౪. శృంగారరసము. ౫ ప్రసవా
నంతరమున నాఁవరాత్రి ౬ పరిహాసము,
వేళాకోళము చేయుట ౭ * రసవిద్ధి, రసాయన
శాస్త్రమునందలి నిపుణత * (వాచ)

రాసీవాసము. సం. వి అ. పుం. = రాసీరసము.

రాసేశ్వరి. సం వి. ఈ. స్త్రీ రాధ.

రాస్న. సం వి ఆ స్త్రీ ౧. ఓషధివిశేషము,
సన్నరాష్ట్రము శ. ౨ ఏలాపర్ణి, కారుఏలకి. శ.
3. నాకులి, సర్పాక్షి. శ. ౪ ధేనువు, ఆవు.
(శే. వి.)

రాహిత్యము. సం వి అ. వ రహితభావము.

రాహు(వు). సం. వి. ఉ. పుం. ౧. సైంహి
కేయుఁడు, విప్రచిత్తి సింహికల పుత్రుఁడగు
నొక రాక్షసుఁడు, తలగాము.
భార. శల్య. ౨. ౨౮౦. అము ౪ ౧౦3.
౨ గ్రహణము, సూర్యచంద్రులకు అడ్డముగా
వచ్చు ఛాయ. 3. త్యాగము, విడుదల. ౪.
విడుచువాఁడు, త్యాగకర్త. ౫ * కమన్ను.
* (వాచ.)

రాహుచ్ఛత్రము. సం. వి. అ ర్ద్రకము,
అల్లము. శ

రాహుతు(ండు). = రావుత్తు. వి. రవుతు.

ద్వి. ఉక్కులైన రాహుతు లేపుమీఱి, తక్కక చంపిరి తురుచరాధిపుల.

రం. రా. యు. ౪౦౷. పొ. ౹౹. పం

ఉ. చుట్టములైన రాహుతులు నూరులు వేరెల మిన్ జవోజ్జ్వలా, రట్టజవాహరోహణ విరాజితులై తనుఁ జేరి కొల్వఁగా

విక్ర. ౪. ౫౩.

ద్వి రాహుతులైన యారాతుసాధిపుల, సాహ సంబున నేలఁ జమిరిరి కడిమి

రం. రా యు. ౪౦౩ పొ. ౹పం.

రాహుత్తు(ండు) = రావుత్తు, వి. రౌతు, సాది.

సీ రంభఁగూడెఁ దెలుంగురాయరాహుత్తుండు కస్తూరికేరాజుఁ బ్రస్తుతింతు

శ్రీనాథుని చాటువు.

రాహుదర్శనము. సం వి అ న. సూర్య చంద్రుల గ్రహణము.

రాహురత్నము. సం. వి అ న గోమేధికము

రాహుసంస్పర్శము. సం. వి అ పుం. సూర్య చంద్రుల గ్రహణము.

రాహూచ్ఛిష్టము. సం. వి. అ న. లశునము, ఉల్లి.

రాహూత్సృష్టము. సం వి. అ. న. లశునము, ఉల్లి.

రి

రి. సం. వి. అ. పుం ౧. స్రవము, కారుట. ౨. క్షయము, క్షీణించుట.

రింఖ. సం. వి. అ స్త్రీ. ౧. ప్రాఁకుట, పాఁకుట. ౨. నృత్యము చేయుట. ౩. అశ్వగతిభేదము. ౪. గుఱ్ఱపు డెక్క. ౫. దురదగొండి, దూలగొండి. ?

రింఖణము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రాఁకుట, నడుచుట. ౨. స్ఖలనము, జాఱుట.

రింగణము. సం. వి. = రింఖణము.

రింగు. వి (క. రింఖ.) ౧ బాణమును సంధించునపుడగు ధ్వనికనుకరణము

(దీని యామ్రేడిత రూపము రింగురింగు.)

ఉ. బంగరు దుప్పటంబు వలెవాటుగ నొప్ప వా సన్ముఖాబ్జుఁడై, రింగున నారిఁగోల సవరించి తటాలునఁ ద్రుంచె నా ధనుశ్శృంగుఁడు

చను 3 ౩౩.

౨ పై కెగురుట యందగు ధ్వనికనుకరణము.

సీ నింగికై రింగున నిగుడు తేరులనొగల్ గాఁడి విమానముల్ గదలఁబాఱ

చంద్రా. ౬. ౯౦.

3 బాణములు విసరునపుడగు ధ్వనికనుకరణము

వ. గుంటిప్రోవుల దబ్బుదబ్బులు తుపాకీల ఫెళ ఫెళలు బాణముల చరచరలు లకోరీల రింగు రింగులు ప్రబంధ. ౩౭౭.

౪. పిట్టరెక్కల ధ్వనికనుకరణము

సీ. రెక్క గాడ్పులు మింట రింగుమనఁగ.

చాటువు.

రింగులు. వి. బ (క. రింగణ) వస్త్రపుఁ గుచ్చెళ్లు.

సీ. పులితోలు విడిపించి జిలుఁగు దుప్పటపు రింగుల వల్లెవాటు మేకొలుపవచ్చు

రామా. ౭. ౧౧౦.

ఉ. రింగుల వల్లెవాటు సవరించి మెయిన్ మృగనాభి నించి సారంగ. ౨. ౭౧౭.

సీ. కలువగొంగడు లేని బలువ గంగను జేని వలువ రింగులుపైని గలుగువాని

ప్రబంధ. ౭౦౨.

సీ. గోణముపైని రింగులు వారఁగట్టిన వలెపె
దస్పటి కటిస్థలి రహింప ..

చం. రా. ౨. ౭౧.

రింఛోళి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సమూహము.

రింజె. వి. మల్లబంధ విశేషము, కాలు పట్టుకొను టకుఁ జొచ్చినచో కాలు తప్పించి సందిటఁ బెడఁ బొదివిపట్టెడి పట్టు.

గీ. కళవరానకుఁ జొచ్చి డొక్కరము పొత్తి,
చడికిమైఁ బిడఁగొని పట్టసమునఁ దొడరి,
తోరహ స్తంబునను బొత్తమారి జృంభ,
ణమ్మునను రింజపట్టి విన్నాణ మెసఁగ .

ఉ. హరి. ౩. ౭౯.

(చి. ని, క. ౯. వీరేశ పా.)

రింబ = రిమ్మ. వి. ఉన్మాదము.

సీ. రిమ్మ యనంగను రింబ యనఁగ, వెఱ్ఱి
యనంగను పిచ్చ యనంగ నున్మాద మనంగ
నున్మాదసంజ్ఞ ఆం. భా. ౧. ౧౩౭.

రికము = టికము. అప. భావార్థము నందు వచ్చు ప్రత్యయము.

చ. అరయఁగఁ దల్లి కక్కసెలియండ్రకుఁ దక్కు
ను గల్గినట్టి చుట్టరికము వారికిన్ ..

ప్రభా. ౩. ౭౪.

రికిరించె. స. క్రి. నిక్కఁబెట్టు.

సీ. పనిపటి తోఁకలు విసరి కారుచేఁ జెవుల్
రికిరించుకొని దిశల్ రవి చూచి ..

రసిక. ౧. ౧౧౩.

రికేబు. వి. (హిం. రిఖాబ్.) సేవకుఁడు

గీ. రేయి నురకాణి జగమావరింపఁ దలఁచి,
పొలుచు నిరులను బలురికేబులను బనిచి,
కొలల నెత్తిన మన్నుంపుఁ గుండలనఁగఁ,
జాలఁ గనుపట్టెఁ దారకాసముదయంబు.

విప్ర. ౩. ౨౪.

సీ. ఇటు వల్లెత్రాటి మిక్కుటపు రెక్కరికేబు
వెడగొప్పు తిప్పు వీక్షించినాఁడ .

ప్రబంధ. ౧౪౯.

రిక్క. వి. (సం. ఋక్షమ్.) నక్షత్రము.

క. ఒక్కొకటి వేయికోటులు, మిక్కిలి ఫుంగ
ఫులు గలుగు మొనలవి మఱ్ఱో, డొక్కటఁ
గొలువఁ బోలుచునా, రిక్కలఁ దాఁకిన
పాదంపు దరీముఖుఁ దధిపా.

భా. రా యు. ౩౫౪.

సీ. రిక్కలోయి వికావుకె చామతుణుమపైఁ
జెరివిన మల్లె క్రొవ్విరులుగాని

సైమ. ౬. ౧౭౧.

జ. రిక్కదారి, రిక్కదొర, రిక్కరాయఁడు,
రిక్కతేఁడు.

రిక్కదారి. వి. (రిక్క + దారి) ఆకాశము.

ఆ. ...మిన్ను, నడుగు రిక్కదారి యన నభంబై
తగు . . ఆం. భా. ౧. ౭౯.

రిక్క(ల)దొర. వి. (రిక్క+దొర) చంద్రుఁడు.

వ. దంష్ట్రాంకురగదనర్గళలాలాజాలంబు రాహువు
ముక్కాలు గ్రాసంబుగా మెక్కనం జిక్కిన
రిక్కదొర ప్రక్కం దొరఁగు సుధా
ధారలం గెరడంబాడ ...

రా. వి. ౩. ౭౫.

సీ. సెలయేఁగి బలుకెట్టు నిగనిగల్ గడునవ్వె
రిక్కలదొర రంగు గ్రుక్కఁజేసి ...

రామ. ౩౭౧.

రిక్కరాయఁడు. వి. (రిక్క + రాయఁడు) చంద్రుఁడు.

సీ. చెక్కు ద్రొక్కు జెదయంచు దిక్కరిగ్రామణి
యక్కఁజేరదయంచు రిక్కరాయఁడు
వసు ౧. ౭౦

ఆ. చెక్కు దివియలున్న జక్కవ చెలియున్న,
రిక్కరాయఁడున్న జొక్కలున్నఁ, జిన్నబోడి
చూడ్కి చేడియ వెడఁబాయు, నప్పు డంధ
కారమయ్యె జగము భర్గ ౨. ౧౪.

రిక్కరించు. స క్రి నిగుడించు, రిక్కించు

వ నిక్కినిక్కి వెక్కిరింపుచుఁ జెవులు రిక్క
రింపుచుఁ బండ్లిగిలింపుచు పిక్కటిల్లు
మర్కటంబులును ప్రబంధ. ౧౯౭.

రిక్కఱేఁడు. వి. (రిక్క + ఱేఁడు) నక్షత్రే
శుఁడు, చంద్రుఁడు

క కావున నా విన్నప మో, దేవర నీయెదను
నిలిపి తేఁకువ మీఱం, గా వంచేయుఁడు
గొబ్బున, నావుడు రా రిక్కఱేఁడు నగుచుం
బలికెన్ అచ్చ రా కిష్కిం ౫౩.

గీ. చొక్కు మిక్కిలి రక్కసి రిక్కఱేండ్లు,
చక్కనయ్యకుఁ జిక్కి దశా ౨ ౩౦౪.

రిక్కించు. స. క్రి నిక్కఁజేయు.

సీ. రిక్కించి వీనుల దిక్కు లదరఁజేయు
ఘుర్ఘుర ధ్వని ప్రతి ఘోషచురుము .
ప్రబంధ. ౨౧౭

మ తన చూపంబుధిమీఁదఁ జూచి శ్రవణ
ద్వంబు రిక్కించి వం,చిన చంచద్భుజమూల్
సముత్కటకటీసీమంబులం బూన్చితోఁ,క
సఖోవీథికిఁ జెంచి యంఘ్రి విరియంగాఁ
బెట్టి బిట్టూది గ్రక్కున నక్కొండ
యడంగఁ ద్రొక్కి పయికిం గుప్పించి
లంఘించుచున్. రామా. ౬. ౯౩.

గీ. మించు రిక్కించె నవఁగ నిక్కించె నమట.
ఆం. భా. ౩. ౧౩౭.

రిక్కు. వి. త్రిప్పుట యందగు ధ్వన్యనుకరణము.

సీ. రిక్కురిక్కునఁ దోఁకఁద్రిప్పి జాడించుచు
ఖురపుటంబులఁ దలగోఁకు కొనుచు .
హరిశ్చ. ౨. ౪౯.

రిక్త. సం వి. ఆ. స్త్రీ. చాంద్రమానపక్షమున
చతుర్థి, నవమి, చతుర్దశి తిథులకుఁ పేరు.

రిక్తత సం వి. ఆ. స్త్రీ ౧ దారిద్ర్యము. ౨.
శూన్యత

చ. ఘనమగు నాఁడు రావితిలకం బతిరిక్తత నున్న
నొర్తులోఁ, గనికర మూని .
అము. ౫. ౧౩౫.

రిక్తపాణి. సం. విశే. (ఇ) రిక్తహస్తుఁడు.

రిక్తము. సం. విశే (అ. ఆ అ) ౧ శూన్య
మైనది, ఏమియులేనిది ౨. నిష్ప్రయోజనమైనది,
పనికిమాలినది.

వి. అ న ౧ శూన్యప్రదేశము, ఆకాశము.
౨ అరణ్యము, అడవి.

రిక్తహస్తుఁడు. సం విశే. (అ ఆ. అ.) ౧.
శూన్యహస్తుఁడైనవాఁడు (పువ్వులు పం. బహు
మానపు బదార్థములేనిచేతులు గలవాఁడు.)
౨. నిర్ధనుఁడు, దానములుచేసి దరిద్రుఁడైన
వాఁడు.

రిక్థగ్రాహుఁడు. సం విశే. (అ. ఆ. అ.) దాయము
తీసికొనెడివాఁడు

వి అ. పుం. దాయాదుఁడు, జ్ఞాతి, వారసు.

రిక్థము. సం. వి. అ. న. ౧. దాయము, విభా
గార్హమైన పిత్రాదులధనము. ౨. ధనము,
ఆస్తి

రిక్థహారి. సం. వి. న్. పుం ౧ దాయాదుఁడు,
జ్ఞాతి, వారసు ౨. మేనమామ, మాతులుఁడు.
౩. వటబీజము, మఱ్ఱి విత్తు.

రిక్థి. సం. విణ. (ఇ. ఈ. ఇ.) ౧. దాయభాగము పుచ్చుకొనెడివాఁడు, వారసైనవాఁడు.

వి. ఇ. పుం. దాయాదుఁడు, జ్ఞాతి.

రిక్షు. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లిక్ష, ఈరు, పేనుగ్రుడ్డు.

రిటి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. మంటలు చుఁయిచుఁయి మనుట. ౨. నల్లయుప్పు. ౩. సంగీతసాధన విశేషము. ౪. భృంగరిటి, శివపరిచారకులలో నొకని పేరు. (విల్యమ్సు)

రిట్టు. వి. ఒకానొక చెట్టు.

పి. శా. శ. ౧౦౨౪. Ep Ind 5

రితము. సం వి అ. న. ౧. గతి, గమనము.

విణ. (అ. ఆ. అ.) గతము, గతించినది.

రిక్త. వి. (సం. రిక్తమ్.) ౧. కల్ల, అబద్ధోక్తి.

క. నీయెదుర నాడినంతయుఁ, జేయుట కతఁడో పు రిక్త చెప్పెడువాఁడే

భార. ఉద్యో. ౨. ౧౯౩

క. రిక్తలు రజ్జెడువాఁడే, మత్తగజాయుత బలుండు మారుతిచూని ను ద్వృత్తుఁడగు దున్నసేనుని, నెత్తురురము వ్రచ్చి త్రావు నీవుం జూడన్

భార. ఉద్యో. ౪. ౨౦౪.

౨. వ్యర్థత.

ఉ. వంచన లేక యానసము వాంచిన యప్పుడు ఫాల మోర గ్రావించుదుఁ జెక్కుటద్దములు వ్రీడభరంబునఁ గీలెకింగి చుంబించి మనంబు తాలిమి గహిరత రిక్తపు నెత్తఁ బూనినన్, మించి ముఖాబ్జచుంబనము మేకొని నవ్వు విభుండు సేర్చునన్. వైష. ౪ ౧౯౩.

విణ. ౧. వ్యర్థము, నిరర్థకము.

చ. ... సెమ్మనంబునన్, విపులశయంబు గై కొనని పేరతపస్వి తపంబు నింద్రియా ద్యుపరతి సౌఖ్యముసన విరాగి వివేకము రిక్త యారయున్ .. సీతారా. ౩. ౧౩౪.

౨. పట్టిది, శూన్యము.

గీ. విత్తు సహకారిగాకున్న రిక్తసేల, వంధ్య మగుఁగాక తా ఫలవంతమగునె

భార. అను. ౧. ౧౩౭.

గీ. అత్తయును మామయునులేని రిక్తయింట, మనువు మనిసెడు నీయింతి మగనితోడ .

హర. ౩. ౨౯

చ. . దృక్కరళకాంతులు మత్తరమిచ్చు నంతరాం,తరముల నవ్వులు న్గలువ తండము మొల్లలు నంచు మిన్ను గ్రుచ్చి రహిని రిక్త మాలాసఁగి పిగ్గువహింతురు పువ్వులావికల్

ఆము. ౨. ౭౦.

౩. కల్ల.

వ. ఇట్లు నిర్భర్త్సింపఁబడి వైదర్భిం జూచి రిక్తయులుకఁ దెచ్చుకొని యుపదేశగురువునగు నాకు రతిరహస్య వార్త చెప్పవైతి, ధూర్తవై నీవు చెప్పకుందు గాకేమి ? .. ఇది మాడుమని. వైష. ౯. ౪౦.

౪. ఇతరమైనది.

గీ. . ఆలు,సెలల కొకవాఁడు భోజవాదు లకుఁ దెలియ,వాఁడు పీఁదజయ్యఁడు రిక్తనాఁడు దెలుప, బలిమిఁ దెలియునాఁడీ పని బలము దూలు.

భా. రా. యు. ౯౭.

క్రి. విణ. ౧. ఊరక, వ్యర్థముగా.

క. రిక్తదవు గాకుండఁగ, నిత్తరి నాచార్య తోడి యీనుడిగి పెనం, బోత్రము శకట వ్యూహము, చిత్తంబున నొందు దలపు సేర్పకుమింకన్. భార. ద్రో. ౩. ౭౯.

క. మాయుఁ బ్రకటించుచును పెద, మాయపు మంత్రములు రిక్త మంత్రించుచు భూ,నాయక

నందన గనుటగాను, మాయామదిరాక్షి నీ
మదాలసయగునే. మార్క. ౩. ౭౧.

సీ. ,గరసో క్తులకు సదు క్తరి మాయకుండుట
చూపు లేకయ రిక్త చూచుటయును
దశా. ౪. ౩౦.

వ. ప్రతిఫలిత తారకంబులు ద్రాక్షాఫలం
బులని రిక్త చప్పరించువారును .
వసు. ౪. ౨౩.

౩. నిష్కారణముగా, ఊరక.

క. కావున మనుజుఁడు సేయక, దేవుం డీయంగ
లేడు తెగి యేమియు నా,నా విధభాగ్యము
లుండిన, వానిరి వందలకయి రిక్తవంటక
మగునే కుచేల. ౧. ౭౧

క. తామును పెట్టనిది రిక్త దసకేలబ్బున్
విక్ర. ౨. ౧౭౨.

వ. రిక్త జంకించువారును
పారి. ౪. ౬౬.

జ. రిక్తకత్తె, రిక్తగాఁడు, రిక్తకురిక్త, రిక్త
పడు, రిక్తవాఁడు, రిక్తపుచ్చు, రిక్తవోపు.

రిక్తకత్తె. విణ. (√రిక్త) సంబంధములేని స్త్రీ,
తేరకత్తె (శ. ర)

రిక్త(కా)గాఁడు. విణ. (రిక్త + కాఁడు) తేర
కాఁడు, సంబంధములేనివాఁడు.

క. ఈన్నంత నీవు గలిగితి, బన్నంబులు దలఁక
నింకఁ బగఱ నొడుతు మీ, కిన్నరుఁడు రిక్త
గాఁడటు, గొన్న పురము మున్న మగుడఁ
గొనఁ గావలయున్ . నిర్వ. ౩ ౯౭.

రిక్తకురిక్త. క్రి. వి. (√రిక్త) ౧ కేవలముగా,
నిష్కారణముగా.

సీ. కడు నికారంబుగా కొడకల్ల విఱుచుచు
మలఁగి రిక్తకురిక్త పెలఁగి నవ్వ ..
భార. విరా. ౨. ౨౫౦.

ఉ. నిందకు నోర్చి దోషము గణింపక రిక్తక
రిక్త కాగదా,నందునిఁ జంపుమన్న విది
న్యాయము గాదని యెంత చెప్పినన్, మంద
మతిన్ వివందఱఁగు మానిన నన్ను నెంజంగి
కాది విక్ర. ౩. ౧౨౯.

౨. మిక్కిలి వ్యర్థముగా.

సీ. నముఁ జూచె నముఁజూచె నముచు, రిక్తకు
రిక్త జడలు పట్టక పోరఁడొడఁగువారు ’
కువల. ౨ ౪౯.

గీ. సింహాబలుండు గంధర్వులచేత నొక్క, సతికి
గానిట్లు ఘోరంపుఁ జావు సచ్చె, నకట
రిక్తకురిక్తమకాన్యవనీశు,లావు గోల్పోయి
మూతపులంబు వొలిసె .
భార. విరా. ౩. ౩౦.

౩. తేకగా, అనాయాసముగా.

ఉ. చేతులు మోడ్చి నిల్చి తనచిత్తము నైక్యము
చేసి మద్గురుం, డాతతసత్యశాలి యగుటా
రయ నిక్కము యయ్యోకేని స్వేరీతి నితండు
నన్మొరఁగి రిక్తకురిక్త గ్రహించె విద్య యీ,
రీతిన మోసపోయెడు ధరిత్రి నితండని పల్కె
నల్కతో ... భోజరా. ౨. ౧౭౨.

రిక్తపడు. అ. క్రి (రిక్త + పడు) శూన్యమగు.

ఆ. చెదరి పాఱు వళులు పొదమీఁదిపూవిల్లు,
రిక్తపడిన చివురుబత్తళికయుఁ, దెలుపు
కేఁగుబోక వలకేఁనియూరటు,నపవనానంత
రముల నొకటపేట . కళా. ౧. ౧౪౨.

రిక్తవాఁడు. విణ. (రిక్త + వాఁడు) రిక్తుఁడు,
ఏమియు లేనివాఁడు.

క దొరకినయను విడచుట క,బ్బురపడకుము
నీకుఁ దోడుపోయిన ధరణీ,సురుఁడొకఁడు
లబ్ధమనుకే,స్వరకన్యక విడిచి రిక్తవాఁడై
చనఁడే. కేం. పంచ. ౪. ౯౦.

రి త్తవు(వు)చ్చు. స. క్రి. వ్యర్థపుచ్చు.

మ. చతురంగంబులునొక్క పెట్ట వివిధాస్త్ర జ్వాలలం గప్పఁగా, వడివేగంబున బ్రింగెఁ గ్రోలె ఘనమాయన్ రూపడంగించెనా, నితఁ డన్నింటిని రి త్తవుచ్చుచు నదం బేపార నిమ్మై రణ,క్షితియం దీవఁగుపెంటఁజేసె సేనయం జట్టాడఁగా శక్యమే

భార. ద్రో. 3. ౧౬౪

చ. మానవా,ధముసరిఁజేసి పోరుదుసె దర్పముఁ బెంపును రి త్తవుత్తునే .

భా. రా. యు ౨౦౭౪.

రి త్త(పో)వోవు. అ. క్రి. (రి త్త + పోవు) వ్యర్థ మగు.

క. .. పృథివీపతి నీ,తల నతనకార్యఖడ్గం, బుల పోఁపెక్కించె రి త్తవోవునె నీవున్

భాగ విరా ౫. ౨౩.

ఉ. . వీఁ,డున్ని జనాశకాలను కడు న్నిక టంబగుడు న్నలంగఁజే,సె న్నిను నింత సత్పురుష చి త్తము నొచ్చిన రి త్తవోవునే.

ప్రభా. ౧. ౯౫.

రిధమము. సం. వి అ. పుం. ౧. వసంతము, ఆమని. ౨. కామము, వలపు. (విల్యమ్సు)

రిపుఘాతిని. సం వి ఈ. స్త్రీ. ఒకానొకలత. (వాచ.)

రిపువు. సం. వి ఉ పుం. ౧. శత్రువు, ఎదిరి వాఁడు. ౨. (జ్యోతి) లగ్నము మొదలు ఆఱవ రాశి, షష్ఠభావము. 3. ఒకానొక గంధ ద్రవ్యము, చోరము శ్రీ.

రిప్పు. వి. వెలితి, న్యూనము.

సీ. తమకొప్పులకు లాంగి తలఁగిపోరయి వనంగఁ గప్పు రిప్పుగ వాఁచుకడకుఁ బోవ.

యయా. 3. ౬౩.

(శ. ర. పా. కప్పురిప్పుగ. మ.ద్రి. పా.)

రిష్ఫము. సం. వి. అ. పుం. లగ్నముఖకు ద్వాదశ రాశి, వ్యయస్థానము.

రి(ప్రము. సం. వి. అ. న. ౧. పాపము. ౨. దుఃఖము. (శ. ని.)

రిమ్మ = రింబ. వి ద్రిక్క, ఉన్మాదము.

గీ దండహ త్తిమశోజుండు దండవెట్టి, నమ్మహీ దేవు నెమ్మది రిమ్మవొడమ.

శుక. ౨. ౪౫3.

సీ. తనరు వేళాకోళమనఁగఁ ద్రిక్కయనంగ రిమ్మయనంగను రింబయనఁగ, వెఱ్ఱియనంగను బిచ్చియనంగ నున్మాదమనంగ మన్మాద సంజ్ఞ ఆం భా. ౧. ౧3౬.

జ. రిమ్మగొను, రిమ్మపట్టు.

రిమ్మ(లు)గొను. అ క్రి. (√రిమ్మ) ఉన్మాదమునొందు.

వ. నెమ్మనంబునం గ్రమ్మిన యమ్మలికంబు పెంపున రిమ్మగొని సొమ్మవిలి ...

చిత్రభా. ౭. ౯౪.

వ. విమ్మల్లతా విలోకంబున రిమ్మలంగొని సొమ్మలువోవుచున్న తేఁగలు.

భాగ. ౧౦. పూ. ౯౦౪.

రిమ్మవట్టు. అ క్రి. (రిమ్మ + పట్టు) దిమ్మెక్కు.

ఆ. లొమ్ము ద్రొక్కి మోము రిమ్మవట్టఁగ మోఁది.

భాగ. ౫ ౨ ౧౫౪.

మ. . పార్థుఁడు స్తంబు బి,ట్టుగలం దాఁకిన రిమ్మ వట్టి వికలుండై వ్రాలె నమ్మేటియున్.

జై. భా ౫ ౪౬.

రిరంస. సం వి. ఆ. స్త్రీ ౧ రమింపనిచ్ఛ, ఆడ వలయునను నిచ్ఛ. ౨. రతి యందలి యిచ్ఛ, విషయసుఖములు పొంద నిచ్ఛ.

రిరంసువు. సం. విశే. (ఉ) రమింప నిచ్ఛగల వాఁడు. (శ. ర.)

రిరక్ష. సం. వి. అ. స్త్రీ. రక్షింప నిచ్ఛ.

రిరక్షువు. సం. విశే. (ఉ) రక్షింప నిచ్ఛ గల వాఁడు. (శ. ర.)

రిరి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కాంస్యము, కంచు. (విల్యమ్సు.)

రివట. వి. ఉపశాఖ, రెమ్మ.

క. ఒక గృధ్ర మెండిపోయిన, యొకచర్మము గఱచికొనుచు నడుపథమునరా, నొకభంగిఁ బ్రిదిలిపడి యది, యొకయెండిన రివట మీఁద నుండఁగ నెలమిన్. భోజరా. ౪ ౫౩.

సీ. రెమ్మ రెబ్బ రివట రివ్వ రెలగ చివ్వ బలుగుగోల బరగు రెలయన నుపశాఖ చెలఁగును .. ఆం. భా. ౫. ౩౭.

రివరివ. వి. కుచ్చెళ్ళధ్వని కనుకరణము

సీ. గనుగను మైకదంబములు గుభాళింప రివరివ కుచ్చెల రవణ మెసఁగ ప్రబంధ ౧౦౭.

జ: రివరివమను

రివరివమను అ క్రి. (రివరివ + అను) కదలుట యందగు ధ్వని కనుకరణము

క. నవనవమను సొమ్ములు, రివరివమను మధ్యము లు ద్విరేఫశ్రేణుల్, జవజవమను వేణికి మది, రవరవమను మరుఁడు వారి రంగులు గనినన్ చమ. ౩ ౧౦౭.

రివ్వ[1]. వి పక్షి విశేషము

సీ. మానిపుల్కిటి గాఁడు కీసువ యెల్లంకి డాబ కీకువు పెన్న డాయ రివ్వ (పార్వ ౬. ౩౭.)

రివ్వ[2]. వి. రెమ్మ, ఉపశాఖ.

క. చెంతనఁబుచ్ఛక రివ్వలఁ, గఱచిన రసమూ వనిగతి . కు. సం. ౭. ౧౪౯.

సీ. రెమ్మ రెబ్బ రివట రివ్వ రెలగ చివ్వ ... బలుగుగోల బరగు రెలయన నుపశాఖ చెలఁగును . ఆం. భా. ౫. ౩౭.

రిశ్యము. సం. వి. అ. పుం. ఒకజాతిలేడి, మృగవిశేషము.

రిష్టము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. యాప్యము అధమము. (శే. వి.)

౨. దురదృష్టము గలది, అదృష్టములేనిది.

వి. అ. న. ౧. హాని, కీడు. ౨. దురదృష్టము, దౌర్భాగ్యము. 3. నాశము, నష్టము. ౪. పాపము. ౫ మంగళము, మంచి యదృష్టము.

పుం ౧. ఖడ్గము, కత్తి. ౨ కుంకుడు చెట్టు.

రిష్టి సం వి. ఇ స్త్రీ. అశుభము, అమంగళము. పుం. ౧. ఖడ్గము, కత్తి ౨. రంధ్రము, బెజ్జము.

రీ

రీజ్య. సం వి ఆ స్త్రీ. ౧. నింద, దూషణము. ౨. లజ్జ, సిగ్గు 3 అణఁకువ (విల్యమ్సు)

రీఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. రీఠాకరంజము. శ.

రీఠాకరంజము. సం. వి. అ. పుం. రీఠ, ఒకానొక వృక్షము.

రీఢ. సం. వి ఆ. స్త్రీ. అమర్యాద, అగౌరవము.

రీఢకము. సం. వి అ. న. వెన్నెముక. (విల్యమ్సు.)

రీణము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) స్రవించునది, కాఱునది.

రీతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. కాఱుట, ప్రవహించుట. ౨. గమనము, చలనము. 3 పది.

ప్రవృత్తి. ౪. తెర, హద్దు. ౫. పద్ధతి. ౬. వైఖరి, స్వభావము. ౭. వైదర్భ్యాదిశైలి, (వైదర్భి, గౌడి, పాంచాలి, లాటిక, యని నాలుగు విధములు) ౮. ఇత్తడి, పిత్తలము. ౯. ఇనుపదిట్టెము, లోహకిట్టము. ౧౦. పంక్తి, వరుస. (శే. ని.)

రీతిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. = రీతికము.

రీతికము. సం. వి. అ. న. ౧. లోహపుష్పము, లోహకిట్టము ౨. పుష్పాంజనము.

రీతిగౌళ. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ఒకానొక రాగము.

గీ రీతిగౌళియు నీలాంబరియును ఘనము, దన రహం వీరనాటయు నని నపుంసకములు ముప్పదిరెండు రాగములు
ప్రబంధ. ౬౭.

రీతిపుష్పము. సం. వి. అ. న. = రీతికము

రు

రు. అప. ౧. వర్తమానాద్యర్థక ప్రథమ మధ్యమ పురుషముల బహువచన ప్రత్యయము.

('ఇ' కారము మీఁద నిది 'రి'గా మారును.)

ఉదా: వచ్చుచున్నారు, రాఁగలరు, వత్తురు, రారు, వచ్చిరి.

౨. ప్రార్థనార్థక మధ్యమపురుష బహువచన 'డు' వర్ణకమునకు ఎదాదులనుప్రయుక్తమగునప్పుడు ఆదేశముగా వచ్చు ప్రత్యయము.

చ. చిలుకలు మావికిం బగలు సేయకుకే లత కూనలార ... కళా. ౧. ౧౩౦.

ఉ. మల్లియలార మీ పొదల మాటున లేఁడుగ దమ్మ చెప్పరే ..
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౦౧౧.

౩. అల్లుఁడు మున్నగు శబ్దముల ప్రథమా బహువచన ప్రత్యయము.

ఉదా: అల్లురు, బాలురు.

౪. 'కూఁతు' శబ్ద ప్రథమైకవచన ప్రత్యయము.

ఉదా. కూఁతురు.

రుంజ. వి. (త. ఉరుంజల్) చర్మవాద్య విశేషము, డంగురము.

సీ. డంగురమన రుంజ నా వీరాణ మనఁగను వీరణంబు . అం. భా. ౧. ౧౨౭.

జ. రుంజకాఁడు

రుంజకాఁడు. వి. (రుంజ + కాఁడు) రుంజ వాయించుచు కంసాలులను యాచించు నొక జాతివాఁడు.

సీ. వ్యాపారివిత్తంబు వారకాంతలపాలు కల్లు విత్తము రుంజకానిపాలు
రామలిం. ౨౩.

విణ. రుంజ వాద్యము వాయించువాఁడు.

రుండము. సం. వి. అ. పుం. న. కబంధము, మొండెము.

రుండిక. సం. వి ఆ. స్త్రీ. ౧. రణరంగము, యుద్ధరంగము. ౨. దూతి, కార్యకర్త్రి. ౩. ఇంటిగడప ౪. మనుష్యాతీతశక్తి.
(విల్యమ్సు.)

రుంద్రము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) విరివియైనది.
(శ. ర.)

రుకుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఔదార్యము గలవాఁడు, దాత. (విల్యమ్సు.)

రుక్కాముపుంజు. వి. ఒక జాతి కోడిపుంజు.

వ. ... రుక్కాముపుంజులు కంచికాట్ల జొట్టులు గణచుక నాకెలు డుస్సిపాలు వరుస ..
ప్రబంధ. ౪౮౮.

రుక్కు. సం. వి. క్. స్త్రీ. ౧. బాధ, ఖేదన. ౨. రోగము, తెగులు. ౩. అడుగొట్టు. ౪. కుష్ఠము, కుష్ఠరోగము. (విల్యమ్సు)
చ్. స్త్రీ. ౧. సూర్యకిరణము. ౨. కాంతి. ౩. ఇచ్ఛ. (శ. ర)

రుక్ప్రతిక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జబ్బుకుదురుట, మందు పుచ్చుకొనుట, రోగప్రతిక్రియ.

రుక్మకారకుఁడు. సం. వి. అ పుం. స్వర్ణకారుఁడు, కమసాలి

రుక్మము. సం. వి అ. న. ౧. బంగారము. ౨. ఇనుము ౩. నాగకేసరము. †. ౪. ఉమ్మెత్తచెట్టు.

రుక్మిణి. సం. వి ఈ స్త్రీ. విదర్భదేశాధిపతియైన భీష్మకమహారాజు కూఁతురు, శ్రీకృష్ణుని భార్య, ప్రద్యుమ్నుని తల్లి.

రుక్షము. సం. విణ (అ ఆ. అ) = రూక్షము

రుక్సద్మము. సం వి. న్ న పురీషము, మలము. (విల్యమ్సు)

రుగ్ణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧ విఘాతము చెందినది, భంగమైనది. ౨. వంగినది, వంకరయైనది. ౩. రోగముఁ జెందినది, రుజాయుతము.

రుగ్ణుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ. అ) రోగముఁ జెందినవాఁడు, జబ్బుగా నున్నవాఁడు.

రుచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ = రుక్కు (చ్).

రుచకము. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) ౧. మనోజ్ఞమైనది, ఇంపైనది. ౨ ఆఁకలి పుట్టించునది ౩. తీక్ష్ణమైనది, చుఱుకు మనునది.
వి. అ. పుం. ౧. మాదీఫలము. ౨. పావురము.
న. ౧. దంతము, పల్లు. ౨. కాసు, స్వర్ణముద్ర. ౩. అస్వాద్యమైన రసము. ౪. పుష్పమాల, పూలదండ. ౫. సౌవర్చలలవణము. ౬. గుఱ్ఱపు మెడ మీఁద నుండెడి ఆభరణ విశేషము. ౭. మాంగల్య ద్రవ్యము. ౮. సర్జికాక్షారము.

రుచి. సం వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ ౧. వెలుఁగు, తళతళమను కాంతి ౨ సూర్యకిరణము. ౩. కాంతి, అందము. ౪. చవి, రోటికింపగుట ౫. బుభుక్షా, ఆఁకలి ౬. ఇచ్ఛ, అభిరుచి. ౭. అత్యాసక్తి, వ్యామోహము. ౮ ఒకజాతి గోరోచనము. ౯. సిరి, లక్ష్మి (కే. ని) ౧౦. రీతి, విధము.
(ఈ యర్థమున తెలుఁగునసే ప్రయోగము కన్పడుచున్నది)
శా. ఆ మండోద్భవబీజపుండరుచి నయ్యాటించుచున్ మక్షికా, స్తోమంబాతతపక్షగుచ్ఛమగుచున్ దోతేరఁగా శ్మశ్రులం,బై మిన్నొప్పత దంగసంగతి మధువ్యామోహముం జేయు దోడ్డో మర్త్యాళిఁ దద్విహారకలిత ద్రుస్కంధవీరుచ్ఛిఖల్.
పాండు. ౪. ౨౫౪.
౧౧. కమ్మన.
చ. అప్పుడు ద్రుపరాధి రాజునకు పాల్పుగ వండిన శాకమూలముల్, గడురుచి-నిష్ట భోజనముఖంబున దృప్తియొఁ గూర్చుచుండఁగన్. భార. అర ౧. ౪౪.
పుం. ౧ ప్రజాపతులలో నొకఁడు. ౨. అలింగన భేదము.

రుచి(యి)ంచు. సం. అ క్రి ౧ ఇష్టమగు.
గీ. అప్పార్థుకోర్కి, యంత సఫలతఁ బొందెడు నమ్యతుండు, నెట్లు దనకు రుచించెఁ దా నట్లుసేయు . .
భార. ద్రో. ౫. ౩౬౯.

క. కాంతిం బొంచుట నీకుం, గుంతీపుత్రులకు మేలగుట్ దానికతమే, నింతయు నాడెద నది నీ,కెంతయు రుచియింపకునికి యెఱిఁగి యెఱిఁగియున్. భార. ఉద్యో. ౩. ౩౮౦.

సీ. నీకఁటె బాలికుండు, కలఁడె యెవఁడు బట్టుఁ బోలియించె నా కృష్ణుఁ డొక్కటి తద్రాజ్యమెల్లఁ దాన,కొని రిత్తపట్టంబు నినుఁ బూన్ప వలని పెట్టెదు నన్నపిండంబు గుడిచెదకట. గీ. యిట్లుగాఁ బెద్దవాఁడ వై లేమి బ్రతుకు, పిగ్గతిన భోగమెట్లు రుచించె నీకు, హరికి బంటవుగాక నీవవని పతిచె, యిట్టి రాజధర్మ ధ్వంసి నేమ సైప హరి. ఉ. ౨. ౨౫.

౨. ప్రకాశించు.

వ. ఉదయార్కబింబ సుందర దేహుండగు తనకు వికీర్ణ కపిల జటావళులు ప్రత్యగ్ర మరీచులయి రుచియింప . హరి. ఉ. ౧. ౩౪.

౩. క్రి. భక్షించు.

క. ఇత్తెఱఁగున నా ప్రశ్నల, కుత్తర మిమ్మాక యూరకుండుదు వేనిన్, బ్రతుం బ్రేవులు పాదగు, నెతుటఁ జొత్తిల్ల దాఁచి నేఁడు రుచింతున్. దశకు. ౧౦. ౬౯.

రుచిగొను. మి. స. క్రి. (రుచి + కొను) ఆదరించు.

గీ. పరమముని యతివశతమ్మ్వరతి హేతు,వున మహాశాపహతిఁ జేసి తను విశ్రుతిగ,నున్న నేల యంతవచింప నొగి నరుదని, తక్కథల్ రుచిగొనుచు రాట్తనయులందు. రాఘ. ౨. ౩౫.

రుచిర. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకవిధమైన గోరోచనము. ౨. ఛందోభేదము.

రుచిరము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. మనోహరమైనది, సుందరమైనది. ౨. మధురమైనది, తియ్యనిది.

వి. అ. న. ౧. కుంకుమపువ్వు. ౨. లవంగము. ౩. మూలకము, ముల్లంగి దుంప.

రుచిరాంజనము. సం. వి. అ. పుం. శోభాంజనము. చె.

రుచిష్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) మనోహరమైనది, ఇంపైనది.

రుచ్యము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) రుచిరము.

వి. అ. పుం. ౧. శాలి. ౨. కతకము, ఇండుగ చె.

న. సౌవర్చల లవణము.

రుచ్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. పతి, భర్త.

రుజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. భంగము, ముక్క. ౨. జర, ముసలితనము. ౩. మృత్యువు, మరణము. ౪. రోగము, తెగులు. (శే. ని.)

రుజాకరము. సం. వి. అ. న. కర్మరంగము, తిరాలము. చె.

రుటము. విశే. (సం. రూఢమ్) రూఢము.

ఉ. అటు ముందట పటుశైత్యో,ద్భటమయి బిటమయి విగాఢదళిసంతతి వి,స్ఫుటమయి రుటమయి కదుసా,వటమయి బటువయిన దొక్క వటముం గనియెన్. ప్రబంధ. ౨౦౫.

సీ. పట్టివేరున కీవు పట్టివేరులు నేయ పట్టివేరుటము లింపైన చెలికి ... రా. వి. ౩. ౧౦౫.

౨. దృఢము, బలాఢ్యము.

ఉ. భానుకులీను దేవిఁ జెఱపట్ట దశాననుఁ డెంచ బ్రహ్మత, శ్రాణిణసమీరు పౌరపురయాత్ర

కనుర్చిన పైడి శోడు కొన్మ్మని రుటంభు
లేటి తలమిన్న పశాణి యనంగ . .
చం. రా. ౫. ౬౭.

ఉ. అంగమునం గురంగ మదమందముగాఁగ
నలంది మూళి సంఘంగివిరుల్విరుల్లన రుమాలు
ధరించి రుటంభుటంగిపై రంగు మెఱుంగు
బంగరు చెఱుంగుల కంఠెము వాల్గు
కొంగులుఁ(నింగులువారఁ గట్టి .
బహు. ౪. ౫.

౩. తీక్ష్ణము.

గీ. కఱకనంగను రుటమనఁ జాఱుకనంగఁ, దీండ్ర
మనఁ దీండ్రయనంగను దీక్ష్ణనామ,ధేయ
ములు ... ఆం. భా. ౧. ౮౪.

౫. ౧. రూఢి.

క. అచ్చేడియ తచ్చనలకు, నిచ్చ మహోత్సాహ
మంది యిచ్చెలువకు నే, మిచ్చిన బుఱుంబు
గాదని, బచ్చె రుటం బచ్చుపడఁగ భావించి
మదిన్. బహు ౫. ౧౭౪.

౬. దార్ఢ్యము.

గీ. ఒక్కమొత్తంబుగా నన్ని యుక్కుమీఱి,
నిగుడి తన మీఁదఁ గవియ నన్నిటికి నన్ని
రూపులు ధరించి వాటిపై రుట మడంచి,
పట్టి యొకత్రాట దేవకి పట్టి గట్టె ..
కుదంశా. ౪. ౭౦.

౩. ఒప్పిదము.

సీ. ముడుంగుఁ జామర క్రింద నడఁగు క్రొంబులు
పులో పకిసెల పట్టి మంచపు రుటంబు,
దగ్గఱ పేస్తకాండ్రకు విద్దజగపీట తకుకు
బంగరు తాపెఁ దగులు తిగులు .
బహు. ౫. ౧౭౯.

రుట్టు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ. కోపము, కినుక.

రుణస్కరి. సం. వి. అ. స్త్రీ. పాడుగోవు, పొంచియావు, సులభముగాఁ బాలు పితికికొన నిచ్చెడియావు. (నిఘంటు.)

రుతము. సం. వి. అ. న. మృగపక్ష్యాదుల అఱపు, కూఁత, ధ్వని.

రుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. రుతము, ధ్వని.

రుత్త. వి. నాశము. వాని రూపు రుత్తాయెను పో. (శ. ర.)

విణ. రిత్త, వట్టిది.

పీ. రుత్త లాటారంబు రిత్త చీమ, పొల్లు
నారిక్తాఖ్య కోళిల్లుఁ
ఆం. భా. ౩. ౧౫.

రుత్తు. స. క్రి. కొట్టు, ప్రహరించు. (శ. ర, చి. ని.)

రుదనము. సం. వి. అ. న. ఏడ్పు, రోదనము.

రుదితము. సం. వి. అ. న ౧. రోదనము, ఏడ్పు. ౨. ధ్వని.

సీ. గిరిగరుత్కృంతన క్రీడాసమారంభ దంభోళియది
తమఁ ద్రస్తరించి
పి. కథం. ౩. ౯౩.

రుదురక్క = రుదురాక్ష. వి. రుద్రాక్షము.

గీ. పులికలాసముతకపాలబూదిపూఁత, జడలుఁ
జొత్తంబు రుదురక్కసరులు తావి,పుట్ట
ములు లాతమును కోగిపట్టియయును, దసర
నియ్యంతిఁ జేరి దీవన లిడుటయు ..
అచ్చ. రా. అర. ౫౩.

చ. తిరుపతి కొప్పులందముగఁ దీర్చిన బూడిద
బొట్లు మంచి పేర్పుఱచిన పెంచునట్టి రుదు
రక్కలపేరులుఁ గావికోకలున్ ...
కుక. ౩. ౯౧.

రుదురాక = రుమురక్క. వి. (సం. రుద్రాక్ష) రుద్రాక్షపు పూస.

గీ. .. రుదురాకలిడ్డసంది, నూతఘంపికల లితి కించి వ్రాలదొరగిరి ఆము. ౪. ౪౭.

సీ. గబ్బి నిబ్బెంపుచన్నవ పైన గలగల రుదురాక పేరులుజ్జూత లూగ .
పార్వ. ౪. ౨౧.

చ. . పాసి, పాదిసిన యటి రేకవెంగపున్ రుదురాకల దండ సందిటన్, వదనమునన్ వ్యుదస్మితమున రిలుకూగిని గాంచి భక్తి తోడన్ .. అహ. ౩. ౫.

రుద్దు. స. క్రి. (క. రుద్దు) ౧. మర్దించు, రాయు

శా. బ్రద్దల్వాఱి ధరిత్రి లీల దలిబాబాం బాచి వేటాడుచున్, రుద్దున పల్లున కొమ్ము కొల్లగట్టగా మూరాముసన్నల్యముస్ .
శరాం. ౨. ౨౪.

సీ. పడికేలచియుండినం బరంగ కేవంబొనంగ దైలంబుచేత రుద్దంగవలయు ...
కేం. కూ. ౪. ౨౮౭.

౨. తోము, నిర్మలముచేయు.

గీ. ప్రామెం దొలిచెను వెలచెను దోమె రుద్ది, ననగ నిర్మలమొనరించెనమట యొప్పు . .
ఆం. భా. ౩. ౧౨౪.

జ. రుద్దుడు.

రుద్దుడు. వి (√రుద్దు) తోమకము, తోముట.

సీ. తోముడు ప్రాముడు కుడుపు రుద్దుడు పులుముడన మార్జన సంజ్ఞ పొలుచుచుండు.
ఆం. భా. ౨. ౧౬౦.

రుద్రజట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. జటావల్లి, రుద్ర జడచెట్టు.

రుద్రజడ. మి. వి. రుద్రజట, సువాసనగల యొక కొక మొక్క. ౯. (వా.)

రుద్రజము. సం. వి. అ. న. పాదరసము.

రుద్రపత్ని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దుర్గాదేవి. ౨. అతసి, నల్లనవిసెటు.

రుద్రప్రియ. సం. వి ఆ. స్త్రీ. పార్వతి, హరీతకి, కరకచెట్టు.

రుద్రభువి. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. రుద్రభూమి, శ్మశానము.

రుద్రవింశతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ప్రభవాది షష్టి సంవత్సరములలో చివరి ఇరువది వత్సరములు.

(ప్లవంగ మొదలు క్షయ వఱకు గలవి.)

శ్లో. ఆద్యాతు వింశతిర్బ్రాహ్మీ ద్వితీయా వైష్ణవీస్మృతా, తృతీయా రుద్రదైవత్యా శ్రేష్ఠమధ్యాధమా భవేత్ . (వాచ)

రుద్రవీణ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వీణాభేదము, ఒక విధమగు వీణ.

సీ. . మంచి, నీళ్ల గిండియు గాజా నిలువుటద్దము రుద్రవీణకిన్నెర వట్టివేళ్లసురటి.
సురా. ౧౦౭.

రుద్రవీణె(ణియ). మి. వి. ఒక విధమయిన వీణ.

సీ. జాళువా చందువ జ్జాలవల్లిక తమ్మపడిగము స్వతంత్రు బలకి, రుద్ర, గీ. వీణె వింజామరలు వట్టివేళ్లసురటి .. రసిక. ౪. ౪.

వ. పికిలులు, బచ్చుతోళ్లు, రుద్రవీణియలు, స్వరమండలంబులు . ప్రబంధ. ౬౦౫.

రుద్రాక్రీడము. సం. వి. అ. పుం. శ్మశానము.

రుద్రాక్షపిల్లి. వి. వి. మనోగతమగు భావమును కప్పిపుచ్చి పైకి సాధువుగాఁ గనఁబడు వంచకుఁడు, వంచకుఁడు. (గ్రా)

రుద్రాక్షము. సం. వి. అ. న. ౧. రుద్రాక్షవృక్షముయొక్క కాయ. (జపమాలలలో నుపయోగింపఁబడును.) ౨. రుద్రాక్షపూస.

గీ. చెవుల రుద్రాక్షపోఁగులు చవుకళింప.

మనుచ. ౧. ౫౯.

ద్వి వలుద రుద్రాక్షతావళములు నక్షు, వలయంబులును నిడువాలైన జడలు

నవ. ౩. ౨౩౧ పా.

రుద్రాక్షవన్నెలు. వి. వి. బ. వస్త్రవిశేషము.

వ. నిండువన్నెలును నుఱుకచాఱలవన్నెలును మురవన్నెలును పుష్పాడివన్నెలును గంటకివన్నెలును రుద్రాక్షవన్నెలును నాగబంధంబులును ద్వా. ౩. ౧౭౭

రుద్రాక్షి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సందెమల్లియ. కీ. (శ. ర.)

రుద్రాణి సం. వి ఈ స్త్రీ రుద్రునిభార్య, పార్వతి.

రుద్రారి. సం. వి. ఇ పుం కామదేవుఁడు, మన్మథుఁడు.

రుద్రావాసము. సం. వి అ పుం రుద్రుని నివాసము. ౧. కైలాసపర్వతము. ౨. వారణాసీపురము, కాశి. ౩. శ్మశానము.

రుద్రుఁడు. సం వి. అ. పుం. ౧. శివమూర్తిభేదము (వీరు పదునొకొండుగురు.)

శ్లో. అజైకపా దహిర్బుధ్న్యో విరూపాక్ష స్సురేశ్వరః, జయంతో బహురూపశ్చ త్ర్యంబకో, ప్యపరాజితః, వైవస్వతశ్చ సావిత్రో రుద్రా ఇతిస్మృతాః. (వాచ.)

౨. శివుఁడు. ౩. అగ్ని ౪. ఏకాదశ సంఖ్యకు సంకేతము.

రుధిరము. సం విశే. (అ. ఆ. అ) ఎఱ్ఱనిది, ఎఱ్ఱరంగుగలది.

వి. అ. న. ౧. రక్తము, నెత్తురు. ౨. కుంకుమపువ్వు. ౩. మణిభేదము.

పుం. ౧. ఎఱ్ఱరంగు. ౨. అంగారక గ్రహము.

రుధిరోద్గారి. సం. వి. న్. పుం ఒకానొక సంవత్సరము పేరు దుందుభి తరువాతిది.

రుద్ధము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. అడ్డగింపఁబడినది, ఆటంకపఱుపఁ బడినది. ౨. చుట్టఁబడినది, ముట్టడింపబడినది.

రుప్పు = రువ్వు[1]. స. క్రి. కాలు మొ విసరు. (గ్రా., వా)

రుబ్బాబుఱ్ఱాళ్లు వి. చెల్లాచెదరు.

శా. కాయంబెక్కడనుండ నేమి వనితా కందర్పుఁ బ్రాణేశ్వరున్, బాయంజాలవు ప్రాణముల్ మనసు రుబ్బాబుఱ్ఱాళ్లుగాఁ జేయుటన్, డాయ న్వచ్చుఁగదా పయోధరములంటం గౌఁగిటం జేర్చి యా, చాయంబైకొని చెక్కునొక్క రతిరాజ్యశ్రీలఁ దేలింపుదున్.

వేం. పంచ. ౩. ౨౭౪.

రుబ్బు. స. క్రి. (క. రుబ్బు.) నానిన పప్పు మొదలగు వానిని తొట్టిలో వేసి పాత్రముతో మెదుపు

(చూ. రుబ్బుటోలు)

జ. రుబ్బుగుండు, రుబ్బుటోలు.

రుబ్బుగుండు. వి. (√రుబ్బు) రుబ్బెడు పాత్రము. (వా.) ఇట్టి రుబ్బుపాత్రము. (వా.)

రుబ్బుటోలు. వి. (√రుబ్బు) నానిన పప్పు లోనగునవి రుబ్బుటకు రాతితోఁ జేసిన సాధనము.

గీ. ఇటుకఁ బ్రాము పెరంటిలోఁ జిక్కఁజాలి,
మునుఁగలుగు జోష్పు పెనువాఘి జనము
రుబ్బ్యతోలు పిడుకలకుచ్చెల దాలిగుంత
శుక. ౨. ౪౦౯.

రుమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సుగ్రీవునిభార్య.
౨. ఉప్పుళము, ఉప్పుపండుపాలము.

రుమాలు = రుమాలువు. వి. ఉష్ణీష విశే
షము, ఒకవిధమగు తలగుడ్డ
సీ. తనకెంజడలచిన్నె తళుకు చంద్రిక వన్నె
పూలసైకపు రుమాల్ పొలుపు గాఁగ .
ఇందు. ౧. ౬.
చ. చిటిలిన గంధముం దళుకు చెంపను బ్రేలు
రుమాలుజాఱు దృప్పటియును నిద్రదేఱు
ముఖపద్మము : శుక. ౧ ౫౧౫.
సీ. చెంద్రిక పూవన్నె జిలుగురుమాలుపై జాతి
మిన్నల తురా చౌకళింప
దశా. ౧. ౬౧.
జ. రుమాలుగుడ్డ.

రుమాలుగుడ్డ. వి (రుమాలు + గుడ్డ) చేరు
మాలు, చిన్న రుమాలు
సీ. అలకమల్ మాటి యొాదలఁ బాగఁజుట్టి పై
నడ్డకట్టు, రుమాలుగుడ్డ కట్టి
వైజ. ౨. ౪. ౬

రుమాలువు = రుమాలు. వి. ఉష్ణీషభేదము.
ఒకవిధమగు తలగుడ్డ.
సీ. సుందర ముడిగొని ముంగొంగు వెలివెట్టి
మాటుచెంగావి రుమాలువులును.
రా. వి. ౨. ౪౪.
చ మిసుకుఁ గడాని తాయెతు సమేళపుఁ
గ్రొవ్విరి దిండు దండ డాల్పని వలెవాటు
చల్వకలి పంపు రుమాలువు గట్టి ...
కువల. ౨. ౫౪.

గీ. మతియమాలువు గాదని మత్స్యకేత, చెంప
పిగఁ గెంపు తాయెతు చేరఁజేర్చి ...
పాంచా. ౧. ౭౯.

రుమీచూరకత్తి. వి. చిన్నకత్తి, చురిక.
మ. తల నిద్దాకగటీలు పేరణుల పైదట్లున్
రుమీచూరకత్తులు జోళ్లుం బదనించినట్టి కర
హేతుల్ తళుక్కుఁగుల్కంగ ర, క్తలుఠక్స్ఫెత్రక
రాళివక్త్రములన్ గ్రహించి గంభాణిశా,వళికందో
లి సలాముఁ జేతు యవన వ్రాతంబు భూభ
ర్తకున్. రా. వి ౨. ౫౨.

రుమ్మీపిరంగి. వి. గుంద్రని రొమకరకపు పిరంగి.
గీ. మేఁత గానివచ్చు తమ్మి రుమ్మీపిరంగి,
దొర తురంగీవిలాసంబు దొరయఁగొల్పు,
గంపవింటికిఁ దెచ్చు నా కాపుబిగువు, టొగ
వగల గుబ్బలాడి రొమ్ముకొక్కవేళ
శుక. ౨ ౪౧౦
(తమ్మిరుమ్మీపిరంగిదొర = మన్మథుఁడు.)
గీ రాగికైవడి మిగుల విరాగినీతి, వదిరు
లోకంబుగా మన్న నాపదంతి, నేప
రాలెడు తమ్మిరుమ్మీపిరంగి, వీరు మటు
మాయ మాయింప నేరదయ్యె.
సుదంతా. ౨. ౧౫౬

రురువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. మృగభేదము,
ఒకజాతి లేడి ౨. ఒకానొక రాక్షసుఁడు.

రువాణము. విణ చక్కనిది, సుందరము.
(వి. కాంతి అని శ. ర.)
చ కలకల నవ్వు చక్కనిమొగంబు వెడంద,
యురంబు సింగముం, గలఁచు రువాణపుంగ
వును గల్గిన యాకురువీరపుంగవున్
విజ. ౨. ౨౧.
గీ పిడికిటమ్ములు వీఁపున నిడిన పొదియుఁ,
దలిరువాణపు వెదురు మొత్తియుపూఁ జేరుఁ,

గలిగి రేఱుంకు కాయంబుఁ దొక్కుండు
వచ్చి,పుడమిరాచెబ్బురాయని కడసునిల్పి ..
చంద్రా. ౨. ౪౦.

రువారము. విశే. ౧. సవిలాసము.

ఉ. వచ్చి పురంబు వాకిట రువారపుఁ గోడ
తనంబు తోడఁ గన్నిచ్చుక వచ్చు చేడియల
నెచ్చరికించుచు ధూర్తకోటితో, మచ్చరి
కించుచున్ . విక్ర. ౭. ౭.

౨. సుందరము, చక్కనిది.

చ తోఁచెఁబయిఁ గ్రొందొగి రప్పడు
నెమ్మితో నిశా,వనిత మఱుంగువట్టిన రువా
రపుఁ జెంద్రిక పావడోయనన్
చంద్ర ౪. ౩౨.

సీ. వాలు మెఱుంగు రువారంపుఁ గొనగోటఁ
జెక్కలి నొక్క నొచ్చెనని పేడు
మల్లుపు. ౪. ౯౨.

ఉ. వచ్చె వసంతకాలము రువారపుఁదేనె పసిండి
నీరునన్, బచ్చెన మాఁటితేఁటి నిను పౌజాలఁ
దీరుగ వ్రానియున్న యా, పచ్చనివిల్లువంచి
నుమబాణుఁడు పాంథుల ధైర్యవర్మముల్,
గ్రుచ్చి చనంగి మవ్వమగు క్రొవ్వునఁ
గ్రొవ్విరి తూఁపు లేయఁగన్
సుద. ౨. ౪౫.

౩. ఇంపు.

మ. గరుడాశోపా మెవర్పు మాధవు క్రీడన్
గాండావతంసంబు బంధురలీలాగతి నెక్కి
రానుతుఁడు దోడ్తో సైన్యముల్ గొల్వఁగా,
పాఁచిదిన్ సన్న రుమాలుపహోవ్ సరిగచుచ్చుల్
చెన్నునన్ జౌకళింప రువాఁబుగ వాద్య
వాదములు దిక్చక్రంబునన్ నిండఁగన్.
ఇందు ౨. ౫౫.

౪. విధుర్యారము, విలాసము.

ద్వి. ఆనగ వాలిగు వారువారంబు, లాసీటు
లాట్లాట లావిలాసంబు ...
రఘునా. ౩౨. బా. ౧౨. పం.

ఉ. వచ్చినఁ జూచి కీరము రువారము విగా
ముఖారుణద్యుతుల్, బచ్చిన పన్న నావృపతి
పాలికిఁ బోయెదవేమి పొమ్ము ...
శుక. ౨. ౯౪.

రువ్వ. వి దమ్మిడి. (శ. ర., గ్రా.)

రువ్వపులుఁగు. వి. కాటుకపిట్ట.

సీ. కాటుకపిట్ట రువ్వపులుఁ గనఁ దనరు ..
ఆం. భా. ౨. ౯౧.

రువ్వము. వి. (సం. రూపమ్) తడవ, ఆవృత్తి.

క. పది రువ్వంబులు భక్తిం, బదిలుండై వినఁగ
వలయు భారతము జగద్విదితగుణ వాని
కన్నిటి, కొదవు ఫలము తేర్పటెంతు కోలిన
నీకున్ హరి ఉ ౧౦. ౨౭౩.

సీ. తొలుత రువ్వము వినఁగలుగు నగ్నిష్టోమ
యాగంబు ఫలముఁగా మార్గవిద్ధు, లీ లోక
మునఁ గాంచి . . హరి ఉ. ౧౦. ౨౭౪.

రువ్వు[1]. అ. క్రి. విసరు, వీచు.

ద్వి. విడుపక రువ్వెడు విసరు వాయువున ..
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౧౫౩. పం.

= రువ్వు. స క్రి. ౧. విసరివైచు.

మ. ధరఁబాంథుల్ వెగడొందఁ గ్రిమ్మరిరెు
భద్రశ్రీమహీభృన్మప్రా, పరసాలానవసక్య
శృంఖలితచంచన్మారుతేభంబు లే,పరసాలా
నవపత్రముల్ తులుపుచున్ జైత్రాహజాగ్ర
ద్విలా,ప రసాలా వవధప్రసూన రజముల్
పోరన్ బయిన్ రువ్వుచున్ ...
చంద్రి. ౪. ౩౨.

వ. విద్యాధర సందోహంబులు రువ్వినం జెందిన పువ్వంపుఁ జెందిరంబున ...
భీమ. ౫. ౧౭౦.

౨. చిమ్ము, చల్లు.

ఉ. అ, తంకవిధాయి తీవ్రసికతల్ వడ చల్లుచు సూర్యుగాడుపు తూ,లంకవ సప్త సాగరజలంబులు తువ్వరగాఁగ రువ్వుచున్.
వరాహ. ౪. ౪.

౩. గ్రుద్దు, పొడుచు.

వ. .. పాదంబుల జవురుచుఁ బిడికిళ్ళ రువ్వుచు నఖచేతులం బాముచు వీర. ౪. ౧౦౪.

౪. ఆక్షేపము, విసరుట.

క. అని జవ్వను లవ్వనిఁ గ్రొవ్వునఁ బువ్వులు గోసి కడుదవులు్వను నవ్వుల్, వనరువ్వులు కొండలు మెచ్చని చివ్వలు నివ్వటిల్లఁ జని యవ్వలనన్.
కువల. ౪. ౧౪౩.

క. ఎవ్వనికి వలచెనొకో యీ, జవ్వనియని రవ్వ మీఱు సరిసోకులు లే,నవ్వులు ముడిచిన పువ్వుల, రువ్వులఁ దనయందు సమధి రూఢము లగుటన్.
పాండు ౩. ౬౬.

రువ్వు². వి అవృత్తి, వల్లె.

ద్వి. ఆ తరువాతఁ దా పాతరువాయి, యేతరి యోజ రువ్వియుఁ బోసంత ..
ద్వి. పరమ. ౨. ౧౭౩. పొ.

సీ. వినుము రెండవరువ్వు విని యతిరాత్ర యజ్ఞము పుణ్యమైంది భోగముల నెలమి.
హరి. ఉ ౧౦. ౭౭౮.

సీ. పదవర్ణ సౌష్ఠవ ప్రకటనం బెంతయు వింపు మీఱంగ రువ్విచ్చి యిచ్చి ....
కళా. ౪. ౪౭.

రువ్వు³. వి. వేగముననడగు ధ్వని కనుకరణము.

క. తూరుపు తెలతెలవైరాఁ,గా రువ్వన విసరుసీడ గాడ్పులు వయ్యా పారమును ముట్టుకొనె ... హం. పంచ. ౧. ౪౭౩.

చ. విడివడి రువ్వునన్ గగనవీథికి గుఱ్ఱము చౌకళించినన్ . కువల. ౪. ౧౬౩.

రుశత్. (శత్రంతము) హాని చేయుచున్నది, అనిష్ట మగుచున్నది, అసంతుష్టి గలిగించుచున్నది. (మాట)

రుశతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. అశుభకరమైన వాక్కు, అమంగళమైన మాట

రుష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. కోపము, కినుక.

రుషితుఁడు. సం. విణ అ ఆ అ. కోపగించిన వాడు.

రుష్టుఁడు. సం. విణ. (అ ఆ. అ.) రషితుఁడు.

రుసి. వి. (సం. ఋషిః) ఋషి.

సీ. కోపాగ్నిఁ గడుఁబరితాపంబు నొందెడు రుసులకు నభయంబు లొసఁగఁగా ...
భీమ. ౨. ౧౭.

రుహా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ దూర్వాతృణము.

రుహము. సం. విణ (క్ర. అ. ఆ. అ.) (సమాసాంతమున) మొలిచినది, బయలు దేరినది ఉదా. మహీరుహము.

రూ

రూ. సం. వి. ఊ. స్త్రీ. బంగారము.

విణ. కామరూపము కలది. (నానార్థరత్నమాల)

రూక. వి. (సం. రుక్మమ్.) ౧. ఒకానొక నాణెము.

సీ. కోసపోయితి దీని మంతవాటునకైనఁ జేకూ
రుచేసైతి రూకరుక్ల ...
విరం. ౨. ౧౨౩.

సీ. రూకంతగాని తే దేకైవడి సుమంబు వచ్చు
బంగారువై హెచ్చుడిగిక . .
సారంగ. ౨. ౪౪.

ద్వి. నాఱు మాదలకు మున్నుగ రూకపడ్డి
ద్వి. వల. ౧. ౨౨౧.

౨. ధనము. (శ. ర.)

రూకపాక్యె. వి. ఓషధీ విశేషము.

చ. గురుగాఱ బొద్ది చెంచలియుఁ గుచ్చలి చిత్తి
తగిర్సి తుమ్మి దు,స్సరి ఖలుగూటి బొద్ది సెలి
చిర్మిడి పల్లెరు రూకపాక్యె పె,ల్లరిగిపె
మున్గ వెల్గ హంస ౪. ౧౩౨.

రూక్షగంధకము. సం వి. అ. పుం. రూక్ష
గంధము.

రూక్షగంధము. సం. వి అ. పుం గుగ్గులువు

రూక్షణము. సం వి. అ న. ౧. ఎండించుట,
శుష్కముగాఁ జేయుట.

రూక్షదర్భ. సం వి. అ పుం. తృణవిశేషము,
హరిదర్భ. శ్రీ.

రూక్షపత్రము. సం. వి! అ. పుం. శాఖోట
వృక్షము.

రూక్షప్రియము. సం. వి. అ. పుం. ఓషధి
విశేషము, బుషభౌషధి. (వాచ.)

రూక్షము. సం. విశే. (అ. ఆ అ.) ౧. కఠిన
మైనది, కఱకైనది. ౨. ఒగరైనది. (రుచి)
౩. ఎండినది, శుష్కమైనది.

వి. అ. పుం. ౧. వృక్షము. ౨. దంతి, సేహా
శము. శ్రీ.

రూఢి. వి. (సం. రూఢిః) ౧. స్థైర్యము.

క. తేజుక నమ్మువి యుండటఁ, శాఢిత మూడి
తిను పెక్కు పరిహాసంబుల్, రూఢిగఁ బలి
కితి మెట్లుం, బాదఁడు మావలను నీరసుం
దన మండెన్. భార. ఆది. ౮. ౧౫౪.

గీ. పిడుతరములు వర్తించు రూఢిగాఁగ, నమ్మ
హానిధి . మార్క. ౫. ౧౧౪.

౨. నిశ్చయము.

ద్వి. రూఢిగా రాకుమారుని జంపెననెడి, యూఢి
క తలఁగూడ నభిమాన మెడలె.
ద్వి మరిళ్ళ ఈ. ౨౪౮౧. పం.

౩ ప్రసిద్ధి (చూ. రూఢికెక్కు)

౪ రూఢికెక్కు.

రూఢికెక్కు. అ. క్రి. (√ రూఢి) ప్రసిద్ధికెక్కు.

సీ నీతేజమట్టులు నీఱయిపోయినఁ బాండుని
కులము చెప్పంగఁ జూప, గీ. లేకపోద
యిబ్బంగిఁ బల్కితిమకుండు, తోడ నేను
మీ రెమ్మెయి రూఢికెక్కి, వెలుఁగ గోరుట
కతమునఁ దలఁచి దాని,ననిలసుతుఁ డెత్తిపెట్టె
నేమనఁగఁగలదు. భార. ఆశ్ర ౧. ౧౭౮.
దశా. ౧. ౧౧౯.

రూఢము. సం. విశే. (అ ఆ. అ) ౧. మొలిచి
నది, మొలక యెత్తినది. ౨. పుట్టినది, ఉద్భ
వించినది. ౩ ప్రసిద్ధమైనది, సర్వవిదితమైనది.
౪ నిశ్చితమైనది, రూఢియైనది. ౫ అవయవ
శక్తిని అపేక్షింపక క్రొత్తయర్థమందు ప్రసిద్ధ
మైనది.
(ఉదా. లావణ్యము మొదలగునది.)

రూఢి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧. పుట్టుక, ఉత్పత్తి.
౨. ప్రఖ్యాతి, ప్రసిద్ధి.

సీ. శ్రీహిమాచల మనురూఢిగా కంచింత మహా
నీయరత్నసామగ్రి గలచ ...
కు. సం. ౩. ౨౪౭.

3. సంప్రదాయము, ఆచారము, వాడుక. ౪. వాడుకలోనున్న యర్థము, ప్రకృతి ప్రత్యయముల యపేక్షలేకుండఁగ బోధపడెడి యర్థము, యౌగికము కాని యర్థము.

రూణించు. స. క్రి. మల్లులాక విధముగా బంధించు. (చూ. రూణింపు)

జ రూణింపు.

రూణింపు. వి. (√రూణించు) మల్లబంధ విశేషము.

వ. పెట్లాగును రూణింపును పరిబిత్తరంబును నాదియగు ముప్పదిరెండు విన్నాణంబుల నాణెంబు పరీక్షించి

హంస. ౧. ౨౦౬.

వ. పెట్లాగును రూణింపును పరిబిత్తరంబును . ప్రబంధ. ౩౮.

సీ. రూణింపు బరిపోటు రొండిప్రేటు,

గీ. . మెరపట్టునాఁగఁ జెన్నులరుచుండు, ముప్పదియురెండు విన్నాణములఁ జేళ్లు.

ఆం. భా. ౨. ౨౦౯.

రూపకతాలము. సం. వి. అ. పుం. సంగీతతాల భేదము, నియమిత తాలభేదము.

రూపకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మూర్తము, ఆకారము కలది.

వి. అ. న. ౧. ఆకారము, రూపు. ౨. దృశ్యకావ్యము (నాటకము మొ.) రూపకములు పది. ఉపరూపకములు పదునెనిమిది. 3. అర్థాలంకారములలో నొకటి (ఉపమానోపమానములకు నభేదముగా వర్ణించుట.) ౪. మూఁడు గురిజెందగింజల యెత్తు తూనిక (పరిమాణము)

రూపగంధ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మూరకొండ. ?.

రూపగు. అ. క్రి. (రూపు + అగు.)

౧. ఏర్పడు, కలుగు.

మ. . నరుక్ భ్రాంతివహించు రేల పిశితాస్థుల్ గూడి రూపైనయో, వీని యేకార్యము కానరాని పురుషుండీక్షింపఁ గాంక్షింపగన్.

ప్రబోధ. ౪. ౧౨.

చ. విలయకృశానుకీలముల వేఁడిమిఁ బోడిమిమాలి వెల్మిడిం, గలిసిన భూతధాత్రి మతి క్రమ్మఱరూపయి నిల్చి .

మనుచ. ౨. ౧౦.

౨. ప్రసిద్ధి కెక్కు.

చ. విపుల ధరాధరాగ్రమున వేలుపుమూఁకల రచ్చరావి దివ్యపరిమళంబులోఁ గదవలం తలు పండుల విఱ్ఱవీఁగుచూ,కిపతిపయోధి ద్రచ్చు నెడఁ గేతువుపై మణిమాలచేర్పఁ జేరుపడియెఁ గేతుమాలమన రూపగు వర్షము దానిఁ జేరిటన్.

వరాహ. ౧౦. ౧౨౦.

3. సంపన్నుఁడగు.

౪. ఏమిట రూపగుఁబురుషుం, డేమియు రూపు నెడు నాకు నెఱిఁగింపుము తే,జోమహిత యనిన .

భార. శాం. ౫. 3.

రూపడఁగు. (రూపు + అడఁగు.) ౧. నశించు, నిర్మూలమగు.

క. కోపంబున భృగుపతి ప్రతికోపంబులు నృపుని కరధి రూపడఁగించెన్.

దశా. ౬. ౧౦౭.

౨. చచ్చు

మ. ... శెక్కెంపం బెక్కైనకా,ల్వర మొత్తంబులు రూపడంగ . .

భార. కర్ణ. ౨. ౨౦౦.

రూపడఁచు. స. క్రి. (√రూపడఁగు.) ౧. రూపుమాపు, చంపు.

చ. ఉడుగని బాష్పపూరముల నుష్ణము లయిన్బ్రభు
పాదపద్మముల్ దడుపుచు నర్ధరాత్రి శత
ధన్వుఁడు తంత్రి నకారణం బ రూపడచుట
యున్ కమంతక మహామణిరత్న మతిప్రయ
త్నమేర్పడఁగాని చన్నధార్థ్యము నపారదు
దుఃఖముతోడఁ జెప్పినన్

వి. పు ౬. ౨౮౨.

సీ. . . వార్ధిఁ గలంచి పాంచజన్యంబుచే
పటురూప, గీ. డంచెనా జరాసంధుఁ బాండ
వుల మనిచె   ఉ. హరి. ౨ ౬౪.

౨. నశింపఁజేయు.

చ. ఎరగలి చిమ్ము గాఁడిదవి రొల్లము బెల్లుగ
నొక్కపాయగా, దరికొని రూపడంచిన
విధంబున   భార. భీష్మ. ౨ ౫.

సీ. కోపంబు విజృంభగాఁ జాపంబుఁ జేపట్ట
కోపంబుచే దాని రూపడంచె

దశా. ౨. ౩౯౫.

రూపధేయము. సం. వి. అ. పుం. రూపము, ఆకారము.

శ. శ్రీసోంగ స్త్రీరోగ ప్రశాయితరోమాంచ
భూషణ నిరీక్షణ యామ్నాయమయభావణ
కృతాభ్యాయస్మృత రూపధేయ దత్తా
త్రేయా.   చంద్ర. ౫. ౧.

రూపనాశనము. సం. వి. అ. పుం. కాశికము, గుడ్లగూబ.   (విద్యమ్న.)

రూపము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆకారము, రూపు. ౨. శుక్లాదివర్ణము. ౩. సొగసు, అందము. ౪. స్వభావము, గుణము. ౫. స్థితి, స్వరూపము.

గీ. .. ఉన్నరూప మేర్పడఁగఁ జెప్పుము ...

దశకు. ౬. ౯౩.

క. ఈతఁడు కడుమెఱయు తోడ వృత్తము
రూపముగోరువారు దాల్తురు దానిన్ ..

భార. ఉద్యో. ౨. ౪౦.

౬. సామ్యము, పోలిక.

(సమాసాంతమున. ఉదా. తపోరూపము.)

౭. విభక్తి ప్రత్యయముల యొక్కయు క్రియా
ప్రత్యయముల యొక్కయు చేరికచే మార్పు
చెందిన రూపము. ౮. ఒకటి, ఏక సంఖ్య.
౯ నాటకాది రూపకము. కంఠ పాఠము
చేయుట, వల్లెవేయుట. ౧౦. ఒక నాణెము,
రూప్యము. ౧౧. శబ్దము, పదము. ౧౨.
(గణిత) వ్యక్తరాశి. ౧౩. మృగము,
జంతువు. ౧౪. పద్యము, శ్లోకము. ౧౫.
పేరు, ఆఖ్య. ౧౬. అగ్ని గుణము

రూపరి. విణ. (రూపు + అరి) రూపవంతుఁడు, సౌందర్యవతి.

మ. స్ఫురణం బాసిన సజ్జనుండు ధన లుబ్ధుం
డైన రాజున్ విరక్తుఁడౌ రూపరి రచ్చలో
ఖలుఁడు .   మల్లభూ. నీతి. ౪౬.

రూపఱు. అ. క్రి. (రూపు + అఱు) ౧. చచ్చు, మృతిఁబొందు.

క. పెఱవారి నెల్లఁ దరమిడి, నణఁకుడుఁ బాండు
సుతకనందనులను రూపఱ జేయం జేయూ
దదు   భార ఉద్యో. ౪. ౧౫౦.

ఉ. ... కాలుచేత బల్లాణిక్కిలి నన్ను ను
ప్రభృతులున్ దదరూపఱకుండ నేర్చిరే ..

ఆము. ౨. ౪౮.

సీ. ఒక దైత్యుఁదొడరి యా భంగి రూపఱఁజేసి
రక్షించె కేశవరాపురంబు ...

భార. విరా. ౧. ౪౪.

౨. నశించు, చెడు.

సీ. సోమపాన క్రియ చొప్పులు రూపఱి కాంత
ములు కలవర్యొ పాలికపాలునకు ...
హరి. పూ. ౧. ౧౦౦.

క. కోపకుఁడగు దుర్వాసుని, శాపంబున దివిజ
రాజ్య సంపదశెల్లన్, రూపడిన చందమబ్జజుఁ,
డా పురుషోత్తముని తోడ నంతయుఁ
జెప్పెన్. వి. పు ౧. ౧౨౯.

సీ. మనుజేంద్ర సంకల్పమునఁ బుట్టుఁ గామంబు
రూపఱు దేహనిరూపణమునఁ
భార. శాం. ౩ ౪౨౧.

౩. రూపు చెడు, విఱుగు

చ. జనకుఁడు మెచ్చఁగా హరుని చాపము
రూపఱఁజేసెఁ బెంపులోఁ, దన భుజవీర్య
శుల్కము కతంబున సీత నయోనిజాత నే,
ర్పున వరియించి హైహయ పురోగమ
రాజకులాంబుదప్రభంజను జమదగ్నిసూను
భుజసత్వ మహాస్త్రముఁ జేసె ధీరతన్.
వి. పు ౫. ౩౭౦.

౪. విరూపమగు.

గీ. వృకోదరు పల్కు దప్పకుండఁ దద్గదా
దండప్రచండనిహతి, రెండు దొడలును విఱిగి
ధరిత్రిఁ జెలువఁ, గూలి రూపఱి రారాజు
ధూళిఁబ్రుంగె. శల్య. ౧. ౯.

రూపవంతము. సం. విణ. త్రి. కు. త్రి. ౧ ఆకారము గలది, తెల్ల రంగుగలది. ౨. శరీర సంబంధమైనది. ౩. మూర్తిమంతమైనది, శరీరము ధరించినది. ౪. సుందరమైనది, అందమైనది.

రూపసి. విణ. (√ రూపు.) సౌందర్యవంతుఁడు, సౌందర్యవతి.

క. ... అంచిత గుణుఁడు రూపసియునగు,
సుతుఁ గోరుదు నెపుడు నేను సురగణ
వంద్యా .. భార. ద్రో. ౨. ౧౯౦.

శా. ఈ రూపే కలలోపలం గలసె నన్నే రూపు
వంచెను న్నా, కీరూపింతటి మేటిరూపసికిఁ
దా నిల్లాలుగా నోము న్వగ్గారా మేలిరాం
గికిం గలుగు ... ఉ. హరి. ౫. ౧౫౫.

గీ. లోకకంతా విహీనుండు రూపసియును
హర. ౨. ౫౩.

క. రిక్కవిమగువలయందును, జక్కలచెలు
లందు వేల్పుచానలయందుం, బక్కదొర
కొలుపువవలా, లొక్కమునందైన నిటి
రూపసి గలదే. అచ్చ. రా అర. ౧౯.

గీ. తిథుల యందైన మతి యపత్నీకుఁ డనుచు,
బ్రాహ్మణార్థంబుఁ జెప్పరేపాటివారు,నొకతె
రూపసిగాకున్న నోసియన్న, నోయనెడు
మాత్రమునకైన నుందవలయు.
శుక. ౩. ౩౪౫.

ద్వి. బాపురే యమకొనఁ బనిలేదుగాక, రూపింప
నాకంటె రూపసి గలదె
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ ౧౦౭౭. పం.

రూపాజీవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వేశ్య, లంజె.

రూపాయ. వి. ఒక వెండినాణెము. (శారదా వర్ణనము.)

సీ. కాలంబు పేరి చీకటిగొంగకు బణంకి
పాఱుంగఁ జల్లు రూపాయలనఁగ
సుదంతా ౨. ౧౫౦.

రూపార్చు(ఱుచు). స. క్రి. (√ రూపాఱు.) రూపుమాపు.

గీ. గబ్బిబెబ్బులి డాకాల ద్రొబ్బి విరియఁ,
బ్రామి రూపార్చకున్న నీ బంటఁగాను.

రూపాఱు=రూపఱు. అ. క్రి. (√ రూపు.) నశించు, చెడు. (చూ. రూపార్చు)

రూపాస్త్రుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మన్మథుఁడు.

రూపించు. స. క్రి. (√రూపు.) నిర్ణయించు.

శా. వెంపేదం దమకిట్టి తక్కువలు రూపింపంగ నేలా ... భార. ఉద్యో 3. ౧౦3. భార. ఉద్యో. ౧. ౨౫.

౨. విమర్శించు.

ద్వి. బాపురే యింత నేర్పరియొకో వలఁదు, రూపింపఁ బెద్దయు రూఢికెక్కు, యరుగు దీర్చిన మాడ్కి నలవడఁ దీర్చి . (రం. రా యు ౩౧౬ పా. ౧౪. పం)

శా. గోపాలత్వ విరూపుఁడైన కరనం గ్రొవ్వ గ్గలంబై మదిన్, రూపింపం బోరకేమ విన్ను విట సంశోధించి బాధించితిన్ హరి. పూ ౩. ౧౯౯.

రూపిక. సం వి. అ స్త్రీ. శ్వేతార్కవృక్షము.

రూపు. వి. (సం రూపమ్) ౧ ఆకారము.

గీ. వినయమున గ్రోణరూపు మన్నున నమర్చి భార. ఆది ౫. ౨౩౨.

క. తన యింట నొండెడకు నెందును బోవక నెమిలిరూపులో నొప్పెడు కేతనము తన రాయుచోటికి జని యావీమఁడయి యా ప్త జనములు వొగడన్. హరి. ఉ. ౩. ౨౧.

౨ సౌందర్యము, చక్కదనము.

క. నీ రూపు చూచి వలచితిఁ, గారుణికా గణివి నన్ను నైకొనుము పరీహారంబునకుం గార ణ,మేరూపునలేదు . హరి ఉ.3 ౯౬.

గీ. ధరణిధరకన్య నిందించెఁ దనదు రూపుఁ, బరులు మెచ్చని చెలువు నిష్ఫలమ కాదె . . హరి. ౪. 3.

వ. .. సకల సీమంతినీ సీమంతముక్తామణియగు నాము క్తిమాల్యద రూపు నెలప్రాయంబు సౌభాగ్యంబుగాఁ జూచి తనలోన ... ఆము. ౨. ౧౦౪.

3. దేహము, శరీరము.

క. నరసురగంధర్వాదుల రిత్తో,త్కరములలో నతని శరముదాఁకని రూపుం, బరికించియుఁ గానం ద, త్పరిరత్వంబునకు మేలువర్ణన యేలా. భార. ద్రో. ౪. ౩౦.

గీ. మన్ను గోన్నుఁడు నగ్గియు మిన్ను నీరుఁ, బ్రొద్దు నెలగాడ్పు లెవ్వానిరూపు లయ్యె .. నీలా ౧. ౧౨.

చ. దొరఁకొని పూర్వజన్మమున దుర్జనశత్రు యొనర్పఁగాని నృసింహరమతి రాజ్యభోగము లు చేకొనఁగాఁ దటేలేమి నాళ్ళలో, మారి తలపోసి సౌఖ్యముల నందఁగఁ దిప్పురిఁ బెక్కురూపులై, సొరిది జనించె నాన్నపతి మానులు వొల్తురు శ్రీసమేతులై విక్ర ౧. ౩౧.

సీ. ధర్మభూమి ధరంబు పలురూపు లాయె నో యన మించు వన్మహర్మ్యములు గలుగ ఉ. రా. ౧. ౨౩౩.

౪. విధము

క. నారాయణాస్త్రము మిమ్మెయి, నైరిచమూ సంచయంబు వధియింపకపో, రారాజాను ద్రోణియుఁ దా, యేరూపున సంచరించి రాజేఁగింపు తగన్ భార. ద్రో. ౫. ౩౯౧.

క ఈ రూపునఁ బొలివోయిన, బీరముతో వృష్ణి భోజకుకు లతోరన్, ద్వారవతి కరిగి నిలిచితి ... ఉ. హరి. ౨. ౩౫.

క. మారుఁడు దుర్వారుఁడు సంసారమిది యుఖాదికంశసంరక్షణ మం,భోయమానదనల చేసిది, యేరూపున జాతిశుద్ధి యేర్పఱుప నగున్ ... నైష. ౩. ౩౩.

వ. తనదు సాకార నిరాకారతలు వారికిఁ
జూపు రూపున దీపించు వాని . .
ఆము. ౬. ౯౮.

౫. స్థితి.

చ. . . దానిది కలరూపెఱుంగ నవనీపతి
యుత్సుకుఁడయ్యె వార్తలోన్
భార. ఆది. ౮. ౩౦.

క. . కల రూపెఱుఁగఁగఁ జెప్పు క్రమ్మఱ
నాఘన్ . భార కర్ణ. ౧. ౧౨.

వ. . మాయంగుళీయకంబు నీకెట్లు కలిగె ?
ఉన్న రూపు చెప్పుము
కాశీ ౪. ౧౦౦.

౬. నిజము, సత్యము.

క. వారుగలరు వీరుగలరు, పోరికిని చెప్పె
దీవు పొంగారుచు నీ, వారిని మిమ్మును రేపుగ,
దా రూపేర్పడఁగఁ జూచె దంగితవనుతా.
భార ఉద్యో. ౪. ౨౦౬.

౭. కన్నెపిల్ల మెడలోఁ గట్టిన బంగారుసాతెము.

ఉ. .. శేఁ, శేరక పూపుదీవియలచెంత నె
నిల్చి లతాంగిరూపు క,న్నారఁగఁ జూచి
వచ్చితి నవాంబురుహాంబక నీకుఁ దెల్పఁగన్.
వసు. ౨. ౫౫.

జ. రూపగు, రూపడఁగు, రూపడఁచు, రూపరి,
రూపఱు, రూపసి, రూపార్చు, రూపాఱు,
రూపించు, రూపుమాపు, రూపువిలాపించు,
రూపుమాయు, రూపుసెడు.

రూపు(లు)మాపు. స. క్రి. (√రూపుమాయు.)
౧. నశింపఁజేయు.

ఉ. బుద్ధులు చెప్పఁజెల్ల నటుపోవిడు మెమ్మెయి
నైన సౌఖ్యసం,సిద్ధి యొనర్పు నాకు నెద
చేసినఁ దాపము రూపుమాపు .
భార. విరా. ౨. ౬౭.

మ. .. డెందములోన ధర్మపటిమంద ద్వీప
సీనాంగద్వర్పసముద్రేకము రూపుమాపఁ గలిత
ప్రారంభుఁడై రంతటన్.
రాఘవ. ౨. ౨౦.

౨. చంపు, మృతినొందించు.

మ. దుష్పుల్ సగ్గనూచంబులై, పొలియం
జేసి వరాహసంఘముల రూపుల్మాపి
పింగంభుగం,పుల పెల్లం దగటార్చి .
కుశ. ౧. ౧౯౬.

రూపుమాపించు. స. క్రి. (√రూపుమాయు.)
నాశము చేయించు, చెడఁగొట్టించు.

వ. పౌండ్ర భూపాలుండు స్వస్తిక
సర్వతోభద్రసంధ్యావర్తపిచ్ఛందకాదిహర్మ్య
ప్రాసాదసౌధంబులు రూపుమాపించియు .
ఉ హరి. ౩. ౩౬.

రూపుమాయు. అ. క్రి. (రూపు + మాయు)
నశించు, చచ్చు.

ఉ. మొగ్గోడు వాహనంబులును నోములు
వాడఁగ వాహనంబుల, నిగ్గి తలంగు సైనికుల
నేలకుఁ గప్పపుఁ బొప్పసొప్పడన్, ద్రగ్గ
సిదంబులుం గులముఁ దన్నుఁ దలంచి
యెదిర్చి యొంటిమై, మ్రగ్గెడువాఁడునై
కురుధరావర సైన్యము రూపుమాయఁగన్.
భార. కర్ణ. ౨. ౩౫౫.

రూపుసెడు. అ. క్రి. (రూపు+చెడు.) నశించు,
చెడు

ఆ. అంత నిలక యమ్మహాబలుని గృహీతుఁ,
జేసి శత్రుబల విజృంభణంబు, రూపుసెడ
హరింతు నేపున నావార,లెల్లఁ జూచి సంత
సిల్ల నను చు . రాఘ. ౪. ౧౯౪.

క. ఏపొంట రూపగుఁ బురుషుం, డేమిట రూపు
సెడు నాకు నెఱిఁగింపుము శ్రీజోమహిత

యనిన నతఁ డా, భూమిపతికి నిట్టులనిరు
భూపప్రవరా .. భార. శాం. ౫. ౩.

రూప్యము. సం విణ. అ. ఆ. అ. ౧. అంద
మైనది, మనోజ్ఞమైనది
వి. అ. న. ౧. వెండి. ౨. వెండినాణెము. ౩.
బంగారము.

రూప్యాధ్యక్షుఁడు. సం. వి. అ. పుం. టంక
శాలకు యజమానుఁడు, కోశాధిపతి.

రూషకము. సం వి. అ పుం. వాసకవృక్షము
విణ మిశ్రితము.

రూషితము. సం. విణ అ. ఆ. అ. ౧ ధూళి మొ.
వానిచేఁ (బూయఁబడినది,) కప్పఁబడినది ౨.
కఱకుగా చేయఁబడినది. ౩. రత్నఖచితమైనది.

రె

రె. అవ్య. ఆశ్చర్యార్థకమును వాక్యాలంకారమును
నగు, నఁట, భాపు మొదలగువాని కవు
ప్రయుక్తము

సీ. మైకాఁకకు నుజల్పమందుఁ శరెబు దీనిచేఁ
గాఁకలు దీఱునఁటరె కళా. ౪. ౧౮.

చ. స్వరములయారె మేలుశ్రుతి బాగురెమూర్ఛన
కంపితంబు భాపురె ...
ఉ. రా. ౬. ౧౩౫.

రెంచే. వి. (వాదమునందు) రెండు. (శ. ర)

రెంజితుంజి. క్రి. విణ సంపూర్ణముగా,
పూర్తిగా

ద్వి. దేవహెచ్చరిక దైతేయారి యనుచు, కీవి
మై మున్న కట్టికవారు నడువ, నలరు శంఖ
ధ్వను లదరంగ దైత్యకులవధూగర్భార్భకుల
రెంజితుంజి, యచేయుచు నురువేగ నా వాద్య

గతులఁ, గుణుచల నిడఁదలఁ గూడి కాయింపఁ
సన్న రెంటెంగి యాసన్న కాళికలు, సన్నలో
నుగఁగూడి జమళిఁబూరింప
ఆ. మ. క. ౫. ౨. ౭౧. పా. ౧౭. పం.

రెంట. వి. (√ రెండు) ౧. రెండగుట.

క. కారట్లట్లుగఁ దమ్ముం, జేరిన ముత్తెంపు
సరులఁ జేడియచన్నుల్, లో రెంట లుడిపె.
ఆము. ౫. ౨౩.

ఉ. బంటుతనంబు పెంపెసఁగఁ బచ్చనికార్ముక
మెక్కువెట్టి యా, రెంటరియైనయట్టి శివ
రొౌగ సముద్రము కాదు కోలలన్, రెంటలం
చేసి శిక్షమున నిక్కముగాఁ జలికొండ
కూఁతుపు,ట్టింటికి వెంట గౌరి చన నీకునితోఁ
బలుకున్ సురాధిపా వీర. ౨. ౬౫.

౨. (నీతి) ద్వైధీభావము

గీ. . షడ్గుణములగుచుఁ, జేరకొనఁగాను
దగు సంధిపోరుపోక, యునికి రెంట
ననందన నుగ్రమూర్తి
ఆం. భా. ౨. ౧౯౯.

విణ రెండర్థములు గలది. (శాక్యా.)

గీ. భోగి సహవాస సంబంధములు భజింతు,
భువనభార హస్తంబునఁ బోయుమనుచు,
రెంటమాటల బలిఁ బ్రతారించినట్టి, దంభ
వామన మూమనస్తాప మడుపు.
సైమ. ౮. ౧౨౯.

రెంటఁద్రాగుడుమెకము. వి. (రెంటఁద్రా
గుడు + మెకము) ద్విపము, గజము.

గీ. గాలితేజిమెకంబులు క్రోలుపులుల, కోదమ
సింగములె రెంటఁద్రాగుడుమెకఁబు, అల
భరద్వాజమునిరాజనిలయమునకు, బలకరం
బున్న కోడెల పగిదిఁ జాలిచె.
రామా. ౫. ౫౧.

రెంటఁద్రాగుడు. (√రెంట.) వి. ద్విపము, గజము, ఏనుఁగు.

సీ. రెంటఁద్రాగుడు వట్టు రెంటెంపుఠాలుపు తల ప్రుప్వ తంద్రిలో నిలుచు చెయ్యి . ప్రబంధ. ౧౪౩.

రెంటఁద్రాగుడుతిండి. వి. (రెంటఁద్రాగుడు + తిండి) సింహము.

క. బలమున రంటెమ బ్రహ్మ,బల మెక్కుడు గాదె బుద్ధిబలమునఁ జేర,చ్చలమునఁ గైదువు వెలిగాఁ, దలఁద్రుంతుం జెండి రెంటఁద్రావుడు తిండిన్. కే. పంచ. ౧. ౩౪౯.

రెంటవేట. వి. (రెండు + వేటలు) జీమూలు. (చి. వి.)

రెంటము. వి. ౧. రంటెము, జమిలినాలిబట.

ఉ. కుమ్మలు వావ్యవాహములు గుత్తపు మగ్గడితంపుఁ దోఁపు రెం,టమ్ములు దట్టు ఫుస్త మృగనాభియుఁ జాఁదును తోడ . క్రీడా. ౪౬.

౨. పార్శ్వమందలి కట్టు బట్టమదత, రొండి.

సీ. మృతమర్త్య రెంటాన నిద్దఁజాలక నెఱు రంబెల్లు పెనుబొట్టిముంజివాని . . ఆము. ౬. ౧౯.

రెంటాడు. స. క్రి. (రెంట + ఆడు.) ద్వివిధ ముగాఁ బలుకు.

మ. భయముం దత్తరపాటు దైన్యమును దోఁపఁజ స్వామి శ్రీరామ మీ,దయకుం బాత్రుఁడఁ గాని రేమిటికి నిద్రాణీణ్యా చిత్తుండనై,తి యథార్థస్థితి రాతనుండనియొ భక్తిం గొల్వ లేదో పితృక్రియలం దేమతియుంటినో పలు కులన్ రెంటాడి తాసైతినో. శ్రీరం. మా. ౨. ౧౭౪

రెంటెము. వి. గంటెము, జంటకేతవస్త్రము.

సీ. పుటియల చాకిలి బొలుపైన తలపాలు పన్నగ వివరము బన్నసరము, ఒలుకుల బూది క్రొవ్వలపులజవ్వాది తెలిమి పెంకము పిసాళికుకము, చాటలరెంటెంబు సన్నంపు గంటెంబు భానుపందులచాలు పసిఁడిమాలు. వరాహ. ౯. ౧౦.

సీ. పులితోలు రెంటెంబు వెలిపట్టు గంటెంబుఁ గటిమండలంబున గరిమఁదనర . రుక్మా. ౧. ౭౯.

సీ. పులుగురాయని చట్టు పలవన్నె తోరవట్టు హుంబట్టు బెలుఁగు రెంటెంబుతోడ ఆము. ౧. ౧౭ యయా. ౪. ౩.

రెండర. వి. (రెండు + అర) రెండునర, సార్థ ద్వయము.

ఉ. అర్ధమరేయిఁ బోయిరి శివాయని పల్కుచు రెండరామడన్ కాశీ. ౪. ౫౪.

సీ. రెండల యేఁట నొక్కండదధిమాన మిల్లె క్కిన యన్నలతెల్లఁ గూర్చి,కొసఁ బదు మూఁడు పోయనములు దప్పక విన్నటి తోడన నిండె .. భార. విరా. ౪. ౨౩౨.

(వ్రాతప్రతి. పా. రెండేఁడులరకు నొక్కండధి మానము. అని భా. ల. వ్యా. పా. రెండవ యేఁట. ముద్రి. పా.)

రెండాడు. అ. క్రి. (రెండు + ఆడు) ౧. రెండు మాటలాడు, అసత్యమాడు.

క. కేలయు నదరము తేజము, గాలియు నాక సము పెఱుఁగఁ గాదితి శాశ్వై, తోలిద రెండాడఁగ నా, వాఙక మీ కులమువారి వాఙక లటవే? ద్వా. ౫. ౧౯౫.

౨. నిందించు (ఎదురుచెప్పు, ప్రతిఘటించు.)

క. రూఢిగ బిజ్జవదను రెం,డాడిన భూపతుల
శిరములనీసుఖమునఁ జెం,డాడుచుఁ గయ్యము
లియవది, యేడన్నలఁగఁ బొడిచె జయమహీ
వల్లభుఁడై.

(చూ. ఆ. సా. ప. ప. ౧) కొణిదన శాసనము.

రెండవసూతకము. వి. (√రెండు) మృతా
శౌచము, మైల.

సీ. ఎట్టి చుట్టంబేని యింటికేతేర రెండవ
సూతకముఁ దెల్పి యవలఁ బొనుపు.

పాండు. ౪. ౧౪౯.

రెండు. స. బొ. ద్విత్వార్థకము.

(దీనికి వృత్తియందు హల్లు పరమగునపుడు ఇరు
ఇను అనునవియు, అచ్చు పరమగునపుడు ఈరు
అనునదియు, వికల్పముగా నాదేశములగును
చూ. ఇరు, ఈరు సమాసమున వర్ణవికారము
వైకల్పికముగానగు. బ. రెండ్లు, రెండులు.)

౯ కొందని పేర్కొ,తోఁ బసిఁడికొండ ధనా
ర్థుల కెల్లఁ బంచి యీ,కుండుట దాన
ధారకుఁ బయోనిధులెల్ల వ్యయింపలేమి
యీ, రెండపకీర్తులం దలధరించినవాఁడు.

వైష. ౧. ౫౧.

మహాస్రగ్ధర. స్వనిలింపావాసదత్త్వాశనదళలమిథ
స్సారకమ్యంబు లీ రెం,డును దీసుల్గాంచు
నమ్మాడువులనె .. ఆము. ౧. ౫౧.

గీ. నాలుగింటను పెండియు నాలుగింట, రెంట
నైదింట మఱియును రెంట నేర్చి, యజ్ఞ శీలు
రారాధించు నట్టి విష్ణుఁ, డిష్టదాయి
ప్రసన్నుఁ డయ్యెడమ నాకు.

భార. శాం. ౪. ౨౨౨.

క.... పెల్చునరయే నన్నుల నా రెంటిని ద్రెళ్లఁగ
నేసెఁ గడుఁగఠి,న హృదయుండై ...

భార. అను. ౫. ౪౯.

క. రెన్నెల్లలోన నాకుం, జెన్నొంద నధీనగాఁగఁ
జేయుఁడు భా. రా. సుం. ౨౦౪.

క. కనబింబమధ్యమున జూ,చినఁ దలలేకున్న
వాఁడు చెల్లును రెన్నె,ల్లను . .

జై. భా. ౮. ౧౦౦.

గీ. ఇంక రెన్నాళ్లు నూచి నీ వంకఁ జూపు,
గలుగకుండినఁ బ్రజలూళ్లు దలఁచి పోవ ...

ఆము. 3. 3౯.

వి. భేదము.

ఛ. పతియెడ రెండులేక కులభామలు కారతఁ
జెట్టిదైన సమ్మతిఁ జరియించు టొప్పు .

భా. రా అయో. ౨౯౩.

రెండాఱుచేతులవాఁడు = కుమారస్వామి

మ. రెండాఱుచే,తులవాఁ డుండిన కొల్లు
టిల్లు గనుమా దోషాచరగ్రామణీ .

ఉ. రా 3. ౬౨.

రెంటికిఁ జెడిన రేవఁడు = ఉభయభ్రష్టుఁడు.

గీ. అనుదినము నిట్లు ప్రాతికూల్యము భజింపఁ,
జండికతమున ముని బ్రహ్మచర్యనియమ,ము
నకు గృహమేధి వర్తనమునకుఁ దొలఁగి,
రెంటికినిఁ జెడ్డ రేవని రీతి యయ్యె ..

జై. భా. ౪. ౧౩.

జ రెంట, రెంటఁద్రాగుడుమేళము, రెంట
ద్రాగుడు, రెంటద్రాగుడుతిండి, రెంట
పేట, రెంటాడు, రెండర, రెండాడు,
రెండవసూతకంబు, రెండుదలఁచు.

రెండుదలఁచు. అ. క్రి. (రెండు+తలఁచు.) కపట
ముగాఁ బ్రవర్తించు.

సీ. పటఘోషణాళివి పీట నున్న యతండుఁ దలి
దంష్ట్రులకు రెండుదలఁచు వశేఁడు .
వై. భా. ౧. ౯౭.

మ. తలయుం గోళయు పీఠఁగాఁ బఱచి సంతా
పంబునం గాళికానిలయుం బొక్కఁడ
చొచ్చి చచ్చిన నుతు స్వీకరించి శ్రీవిష్ణు
భక్తులకున్ రెండుదలంచు ద్రోహులకు
యము ద్భుత గొల్పునే యంచుఁ దద్బలిపీఠో
పలపాతభగ్నశిరుఁడై ప్రాణంబులం బాసి
వన్. వై. భా. ౨. ౧౧౭.

రెంబ=రెమ్మ. వి. ఉపశాఖ. (శ. ర.)

రెక్క. వి. ౧. పక్షము.

గీ. అతివ చన్నులు జక్కవలగుటకేమి, సంది
యంబింక దండలచాయ నిగుడి, రెక్కలై
యుండ సొంపునఁ దిక్కటిల్లి, వలిపపయ్యెద
యను చిన్నివలను దగుల (యయా. ౪ ౪౩.)

క. గ్రక్కునఁ జని వ్రాలుదునో, రెక్కలుగట్టు
కొని దివిజవిభు మేడలపై
ప్రభా. ౪. ౯౭.

ద్వి. రెండు హస్తము లెత్తి రెక్కలతోడి,
కొండ రివ్వున వచ్చు కొమరు దీపింప ...
రం. రా. బాల ౭౪. పా. దశా. ౧. ౧౪.

౨. పక్షతి, రెక్కమొదలు.

సీ. ... రెక్కనాఁ బక్షతియగు .
ఆం. భా. ౭. ౯౯.

జ. రెక్కచాఁపు, రెక్కతలుపు, రెక్కలతేజి,
రెక్కపాయ.

రెక్కచాఁపు. వి. (రెక్క+చాపు.) అంతటి
పొడ్తతీరుముల జత. (చి. ని.)

రెక్కతలుపు. వి. (రెక్క+తలుపు.) ద్వారమున
కిరుప్రక్కలనుండు రెండుపలకలతో చేర్పబడిన
తలుపు. (చి. ని., బ్రౌ, వా.)

రెక్కలతేజి. వి. (రెక్కలు + తేజి.) గరు
త్మంతుఁడు.

ద్వి. శ్రీసతివిభుఁడైన శ్రీరంగశాయి, మెచ్చి
రెక్కలతేజిమీఁద సొంపార, లచ్చితోఁ
గూడ నల్లను పల్లవింప, నారూఢుఁ
డగుచు ద్వి. పరమ. ౭ ౪౯౪. పా.

రెక్కపాయ. వి. (రెక్క+పాయ.) రివటపాయ.
(చి. ని.)

రెక్కొను. అ. క్రి. (రేకు+కొను.) ౧. వర్ధిల్లు.

సీ. దిక్కులముల మోచి రెక్కొందమని
నుమీ యలదరుల్ దాము గోరాడు
చుండు సారంగ. ౧. ౭౭.

మ. అలరుంగైదువు దారనీట జనితంబై పల్లవ
స్వాంతపుం, బులుచే రెక్కొని కొమ్మ యూర్పు
వలి గాడ్పుం బ్రోది సస్యాపి బోదలపై
నెక్కి తపంపుటిం ధనముఁ, గొంటమ్మ తప్పితా
పాగ్ని చంద్రా. ౩. ౬౧.

౨. తేఱుకొను. (శ. ర.)

(వ్యవ.) ఒకఁడు జబ్బుపడి యింతవు రెక్కొన
లేదు.

రెక్కొలుపు. స. క్రి. (√రెక్కొను.) వర్ధిల్లఁ
జేయు.

సీ. అరవి యాపగవారికైనఁ బ్రోవఁగఁ జాలి
కుజనులకైన రెక్కొలుపఁ జాలి ...
చంద్రా. ౪. ౭౦.

రెక్కోలు. వి. (√రెక్కొను.) రెక్కొనుట.
(శ. ర.)

రెచ్చెరించు. స. క్రి. (√రెచ్చు.) రెచ్చఁజేయు.

గీ. అదవిఁ దడవిల్లుఁ గైకొని యమ్ముఁ దొడిగి,
పొంచిపైఁ బంచి విను రెచ్చరించి మంచి,
మెకముఁ బడవేసి విచ్చలు మెచ్చఁజేయు,
నట్టి నాయకురాలిఁ బాయంగఁ దగునె
వాల్మీ. ౨. ౧౨౫.

రెచ్చించు. స. క్రి. (√రెచ్చు.) రెచ్చరించు. (చి. వి.)

రెచ్చిల్లు(లు). అ. క్రి. (√రెచ్చు.) విజృంభించు, చెలరేఁగు. (చి. వి.)

రెచ్చు. అ. క్రి. విజృంభించు.
గీ. మచ్చికలుచేసి డాయుచో రెచ్చిపాఱుఁ,
జెలఁగి యగ్గారడంపుఁ బసిండిజింక
అచ్చ. రా. అర. 43.
రగడ. మోడు మోదుగపువ్వు రెచ్చెను, మున్ను
మున్నరకైక మచ్చిరి
వాల్మీ. 3. ౧౧౪.
సీ. త్యాగియైనట్టి సంతానంబులకు రెచ్చి గతిలేమి
పెట్టిన గడుసుఁదనము. మ. చ. ౨ 3౭.
జ: రెచ్చరించు, రెచ్చించు, రెచ్చిల్లు.

రెచ్చెల. విశే. వేగడాలమారి (శ. ర.)

రెట్ట¹. వి. పక్షిమలము.
సీ. పెనుదవ్వు దగ డొట్టఁజని రెట్టఁ బడఁ
గొట్టె నుదుటిపై శేకుపక్ష నొక్కయుఱుజా.
మను. ౪. ౫౬.
గీ. పవనమున నిండి వానల పదనుగన్న, రజను
పై గూళ్లుపెట్టిన ద్విజగణంబు, రెటలో
విత్తుపడి యంకురింప శుక్రశిష్యశేఖరు చెవు
లలో చెట్లుమొలచె. దశా. ౪. ౭౮.

రెట్టఁబెట్టు = రెటవేయు. (పక్షి) మలవిసర్జనము చేయు.

ఆ. అచట రెట్టఁబెట్టె యతిక్రోధయమునాగఁ,
దడయ కరిగెనంత దానిరెట్ట, శిలలసంధిఁ
బొంద మొలచె నందొక వటవృక్షజఫలము
లోనిబీజముండి. కేయూర. 3. ౭౫.

రెట్ట². వి ౧. భుజము.
ద్వి మఱుఁగుఁ జొచ్చిన సుకుమారసుమారుఁ,
గుదికిలఁబడ రెట్ట గుదియించి తిగిచి
ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౯౧౧. పం.
క అని బెట్టిదంబులాడుచు, జనపతి చూడంగ
నురుచి నవతిగొడుకుఁ బయ్యాట రెట్టఁబట్టి
పామ్మని, వెనుకకుఁ బడఁద్రోసి వీఁపు క్రేసం
బెలుచన్ వి పు. ౭. ౧౫.
గీ. అలుకచేసుండ బుగ్గలు నులిమి తిట్టి, తొడలు
వడిపెట్టి కోదండమదరఁగట్టి, రెట్టలెగఁజెట్టఁ
బట్టించి కొపుమాఱుఁ, గొట్టుబెట్టుగ నజ్జన
కోలదెగను. హంస 3 ౧౪౧.
౨. పక్షిరెక్క. (చూ. రెటకట్టు)
జ: రెట్టకటు.

రెట్టకట్టు. వి. (√రెట్ట²) రెక్కల యాకృతి విశేషము, రెక్కలమార్పు
సీ. వెడదనన్నపుటత్తె క్రేళ్లుబ్బు చెక్కిళ్ల రెట్ట
కట్టెదుటి మిట్టబోర. ప్రబంధ. ౧౯౧.

రెట్టి. విశే. ద్విగుణము.
చ. పొరిఁబొరిఁ బ్రీతి రెటిగ నపూర్వవిలోకన
మాచరించు ... భార. విరా. ౧. ౭౦౯.
అ. . జాది, యద్భుతంబు రెట్టియై జనిరప.
హరి. పూ. ౮. ౧౯౨.
సీ. మైనిండు పాలేని మగ్గంపుఁ బక్షచకల్ బూది
పూతకు రెట్టిపుట్టసేసు ...
చంద్రా. 3. ౮౯.
ఉదా: రెండురెట్లు, మూఁడురెట్లు.
జ: రెట్టించు, రెట్టింపు, రెట్టిరాపుడు.

రెట్టించు. అ. క్రి. (√ రెట్టి.) ద్విగుణముగు, ఇనుమడించు.

క. విబుధామణాశపత్త్రధ్వజకంకటఖండ వేష్టితము
లైన మర్త్యప్రజాగాత్రకళేబరములు వారిజనాథ
కనుంగొనంగ రెట్టించె వగల్.
భార. స్త్రీ. ౨. ౫౩.

శా. శ్రీరమ్యాంఘ్రియుగంబు గింజారాముచుం
చెల్వంబు రెట్టింపఁగన్ .
హరి. పూ. ౫. ౧౪౦.

క. విట్టూర్పులు దళుచయ్యెను, గట్టులకొనకలికి
కలికి కన్నుల యందున్, రెట్టించె ధవళ
కాంతులు, పట్టుగఁ గనుఱెప్పలలస
భావముఁ జెందెన్. జాహ్నవి. ౧. ౯౧.

స. క్రి. ద్విగుణము చేయు, ఇనుమడించు.

సీ. తరువాత నదిమొదల్ దప్పక రెట్టించి .
అప్ప ౪. ౧౪౩.

వ. . ఉత్కృతియందుఁ బుట్టిన సమవృత్త
సంఖ్య రెట్టించి అప్ప. ౪. ౧౩౯ టీక.

రెట్టింపు. విశే. (√ రెట్టించు.) ద్విగుణితము.

సీ. రెంటద్రాగుడు చట్ట రెట్టింపుకోలుపు తల
పువ్వు తంత్రిలో నిలుచుటయ్యె.
ప్రబంధ. ౧౫౩.

రెట్టిత్రావుడు. వి. (√ రెట్టి) ద్విపము, ఏనుఁగు

వ. ... పదయుగవఖాంచలంబులఁ జంచచ్చం
చూపుటంబుల రెట్టిత్రావుడు బొబ్బ మొకము
దద్భిన్నాశ్లి మొకంబుల నిరీక్షించి కళచుక
యుప్పరంబున కుప్పరం బెగసి మల
సిలయొల్లి పులినతలంబుల ఖజ్జాగా నజ్జాగఁ
జెందు గండభేరుండకాండంబులును.
ప్రబంధ. ౧౭౨.

సీ. ... చెలఁగి ఱంకెలువైచు కెలిగిబ్బ మావు
తోడావంత సోఁణబో మిటారితోడ, రెట్టి
త్రావుడుగాను చట్ట దువ్వాలుకతో ...

గీ. యతఁడవక్రోపాల పేరఁడు ప్రత్యక్షమయ్యె.
శ్రీరం. మా. ౪. ౭౦.

రెట్టు. వి. మడుంకబట్ట. (శ. ర.)

రెడి. వి. రెడ్డి .

క. చాలు బిసాళింపకుమని, యాలరి రెడిసాని
మగని వదలించి మతుం, డాలుము నీవును
నిచ్చోఁ, దాలిమి వసియింపుమని యతని
లాలించెన్— కేం. పంచ. ౪. ౪౨౩.

రెడ్డన. వి. (రెడ్డి + అన[1]) రెడ్డన్న, రెడ్డి

క. ఈ రీతినుండి యొకనాఁ, డా రెడ్డన పనికిఁ
దలఁగు లమరించుటకై, నారలు గావలెనని
పోరు, గూరికై పోయి మట్టియూదలు
జేరన్. శుక. ౨. ౩౩౭.

రెడ్డి = రడ్డి. వి. (ఏకవ్యముకు నిర్ధారక ప్రయో
గము కన్పడలేదు.) కాఁపులలో నొక తెగ
వాఁడు, గ్రామాధికారి.

గీ. దొడ్డయేశ్వర వినకోటరెడ్డి విభుల
కాశీ. ౧. ౨౪.

గీ. రెడ్డికొడుకైన యొకయొడ్డబోడ్డిగీఁడు, పొల
ము దోఁకరి కాళ్లుమబోతువంటి, వాఁడయొ
దాని మగఁడఁట వాణిమగని, కొంత
చెడిపోయెనో బుద్ధి యొట్లుగూర్చ.
ఉ. హరిశ్చ. ౪. ౧౨

మ. మేఁ, కొరవుం గుంపటి మంచమెక్కి రి
ప్రభుత్వైకాప్తి రెడ్లజ్జడిన్ ;
ఆము. ౪. ౧౩౪.

గీ. అనిన నలఁతిగఁ గోల్పోక యతఁడు రెడ్డి,
రాజుఁ గనుసని ఆము. ౬. ౭౩.

జ. రెడ్డన, రెడ్డిపాలవంశాలు, రెడ్డివంశాలు, రెడ్డి
వారి వానప్రాలు.

రెడ్డికము. వి. కూర్చుండుటలోని భేదము. ముడుచుకొన్న యెడమకాలి తొడమీఁది పైఁగాలుమీఁదుగా ముడుచుకొన్న కుడికాలి పాదము జొనిపి, ఆ కాలిని వీఁపును వస్త్రముతో బిగించి కట్టుకొని కూర్చుండుట. ("రెడ్డిగము" అని శ. ర.)

వ. . నలువకు రాజధానియైన మనోవత్ నగరంబు దనకు మణికిరీటంబుగా మెఱయు నగరాజంబునకు రెడ్డికంబునం బోలె నొడ్డునం బదివేల యోజనంబులు పొడవున ముప్పదివేల యోజనంబులునై చుట్టి వచ్చి వియచ్చర ప్రవాహంబగు చక్రవాళంబున సూర్యాది గ్రహములు సంచరించు

కళాపూ. ౧౦ ౧౧౪.

రెడ్డిపాలవంకెలు. వి. బ. (√ రెడ్డి) ధాన్యవిశేషము.

సీ. పచ్చసరుల్ రెడ్డిపాలవంకెలు సుఖభోగులు పచ్చకర్పూరసరులు . హంస. ౪. ౧౨౭.

రెడ్డివంకెలు. వి. బ (√ రెడ్డి) ధాన్యవిశేషము.

వ. . పనప్రగన్నెర్లు గుత్తిబలుగుకుల్లు రావిపూరాజనాలు పొన్నశ్రీరాజనాలు నివ్వరులు నీరుకావులు రెడ్డివంకెలు చాటవరులు తీఁగెమల్లెలు సుఖభోగులు .

ప్రబంధ. ౧౧౨.

రెడ్డివారినానఁబ్రాలు. వి. (√ రెడ్డి.) ఒకానొక యోషధి. కై. (శ. ర., బ్రౌ., వా.)

రెపరెప. వి. ౧. నిప్పు మండుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము. ౨. గాలి వీచుటయందగు ధ్వన్యనుకరణము. (శ. ర.)

రెప్ప = ఱెప్ప. వి. నేత్రపక్ష్మము. (శ. ర.)

ఉ. అప్పుడు భీష్ముఁ డేమి హృదయంబున నమ్మలికమ్ము గూరఁగా, రెప్పటి చంచముల్ విడిచి రేఁడెత్తుఁ డక్కున చూడ్కులొండొరు, ద్రెప్పలపాటునం బోలయ నీ నుతుపాలికి వచ్చు రాజులం, దిప్పు దశందు రావలనదే యని కర్ణుఁ దలంచి రందఱుణ్.

భార. ద్రో. ౧. ౧౪

ఉ. కోరిక ఱెప్పలెత్తుచును గొంకున నంతనె రెప్ప వ్రాల్చుచున్ దశా. ౨. ౨౬౭.

రెప్పము. విణ. పూర్ణము.

శా. ఆలోకించెదు శార్ఙ్గము త్రపటుబణౌఘంబుచే నీ మొనల్, కేలం గూలఁగ ఫాలపాలికలలో నిండారు రక్తంబులన్, గ్రోలంగెలిఁ బిశాచబాలికలు గైకొన్నన్ మణిశ్రేణితోఁ, గ్రాలంబట్టిన వెండికోరల గతిన్ గప్పంబు రెప్పంబుగాన్.

ఉ. హరి ౪. ౧౯౫.

(శ ర., వీరేశ. పా. వావిళ్ల పాఠము. కప్పంబు లొప్పంబుగాన్.)

రెపరెపమను. అ. క్రి. (జఠరాగ్ని.) మండు, ఆఁకలియగు.

వ్యవ. వానికిఁ గడుపులో రెపరెప మనుచున్నది.

రెప్పాల. వి. వన్యవృక్షవిశేషము.

(పొదిరివంటి యాకులు గలది. దీని యాకు కారముగ నుండును. ఈ ప్రాణి పలకదంతము వలె ధవళమై స్నిగ్ధమై యుండును. చి. వి.)

ద్వి. కోల కుంజములు నజోల కుంజములుఁ, బాల ప్రాఁకులును రెప్పాల ప్రాఁకులును.

ద్వి. పరమ. ౨. ౫౪. పా.

రెబ్బ. వి. రెమ్మ, ఉపశాఖ.

ఉదా. రెండు కణుపుల రెబ్బలు రెమ్మ.

సీ. రమ్మ రెబ్బ రివట రివ్వ రెలగ చివ్వ ..
ఆక మహశాఖ పెలగు ...
ఆం. భా. ౨. ౩౪.

రెబ్బు. స. క్రి. సంహరించు, చంపు.

క. ఉబ్బఁడు లిబ్బులు గలవని, రెబ్బఁడు రిపు
రాజుగాని రేఖలవలరా, యబ్బఁడు పర
భామినికై, యబ్బఁడు శ్రీపాదరేణి
యబ్బఁడు ధాత్రిన్. బహు. ౧. ౨౦.

సీ. పంచవన్నియడాలు పట్టించెనే రాజు పర
వీరభద్రేభ పటలి రెబ్బ .. బహు. ౧. ౫౫.

రెమ్మ = రెంబ. వి ౧ కొమ్మ, ఉపశాఖ.

సీ. సురభిళశ్వసనంబు సొరచె సింధుకవల్లి
గ్రుచ్చెఁ దావులు సోఁకఁ గ్రోవిరెమ్మ ...
వసు. ౧. ౧౫౬.

సీ. కామితఫలములు ఘటియింప కేలుపోడు
పెంచిన చెట్టురెమ్మ కొమ్మ
దశా. ౩. ౩౫.

ద్వి. కులుకుముద్దులగుమ్మ గొజ్జంగిరెమ్మ ..
నల. ౧. ౫౭౪. ఆం భా. ౨. ౩౪.

౨. పూరేకు, పుష్పదళము.

సీ. కేనియ బాష్పంబు నూనియ జిగిఁజిమ్మ
కమ్మిపూరెమ్మదోదుమ్మి కత్తి . .
ఘటికా. ౨. ౨౫.

మ. తలఁచు ల్వేయు నిఁకేల యా తెలుప యా
దానిమ్మపూరెమ్మ యా, సెటఁగ క్రంపుట
వంటి క్రొమ్మొల్లలు . .
అచ్చ. రా. బాల. ౧౩౯.

రెమ్మ. స. క్రి. దృఢముగాఁ బట్టుకొను, బడిసి
పట్టు.

ఉ. ఇగ్గడు చెక్కుకుం బయికి నీడ్చెఁ జైటఁ
· దొలఁగఁజేయఁ గ్రాలుగ్గడు రెమ్మి పోఁక

ముడి యూడ్చెఁ గ్రంగులి రెండుకొంగు
లున్, బిగ్గ నదంచుచున్ విడిచిపెట్టదు ....
విజ. వి. ౨. ౩౦.

ఉ. బల్లిదపుర్ వరాహములు భద్రగజంబుల
మీఁద దాడికోఁ, జెల్లఁగ జెక్కు వాని
కొసవెంట్రుక యొక్కటి రెమ్మి తీసినన్,
జిల్లన వెల్లిఁబో చమురు చిమ్మిన గ్రోవిని
జిమ్ము కైవడిన్ సారంగ. ౧. ౪౧.

గీ. రెమ్మచును బొంచములు గూర్చి రెండు
కడల, నిరికి గళకర్తరలు గట్టు పెటేఁగి
కూడ, తిరుగఁబడి కురుల తెగరల్ దీకొను
గతి, సురిది తలఁ దలఁ దాకించు నొకరి
కొకరు. ప్రబంధ. ౭౭.

సీ. కడవసంబుల రెమ్మి పెడమర్లుగాఁ బట్టి
గూనవో వడిపీఁపుఁ గొట్టి కొట్టి
వాల్మీకి. ౨. ౯౬.

సీ. కొదమసింగపుఁడొంక కొనవ్రేళ్లఁ బిగిబట్టి
వదలక పదరెమ్మువాలు మగలు .
సానందో. ౩. ౫౩.

రెల్ల. వి. ౧. ఎన్నులోనిభాగము, కణిశైకదేశము.

సీ. అవనిపంకము పొంకమణిదులదులనయ్యె
కొల్లు రెల్లలఁబువ్వ మొల్లమయ్యె ...
పద్మ. ౯. ౨౨౬.

సీ. కణిశైకదేశంబు గనుపట్టు రెల్ల నా ...
ఆం. భా. ౨. ౨౩౪.

౨. సిక్థకము, మైనము. (శ. ర.)

రెయి = రేయి. వి. రాత్రి.

చ. పూర్ణిమలఁ బికాళిఁ గట్టుమర
త్రిక్కుఁగ ధర్మపుదారవట్టు, రేమము రెయి
మల్లికాళిమతి చక్కఁగఁ జేయకయుండ
నిల్పు నాయమ మఱునాఁటిదాఁ గలంగ
నాంతగళచ్యుతి గుభికాత్రుపుల్.
అము. ౫. ౧౫౦.

ఉ. ఈ రేకోనిధి కర్ణమై, రాతిరిసక్రాంతిఁ
జెందరామి యనుచు ఖద్యోతు రెయి
నరచిఁ జేయ విధాత కరిం గదచి నీప్రకా
శము గాకే .. ప్రబంధ. ౧౮౫.

గీ. అవని మరభామయును బోలె నద్దమరెయి,
స్వప్నమున వచ్చి కరుణాప్రసాదమునను,
గవిత నాకు నొసంగు శ్రీకంఠసాధ్వి,
భ్రమర వినుతింతు వాక్పాధిపమును
మెఱయ. కుచేల. ౧. ౬.

క. రెయ్యీను బగలును సరకపుఁ, గ్రయ్యలఁ
బడి వెదలనీఁదఁగానక మేనింతయ్యా .
పద్మ. ౨. ౧౫౪.

(ఇట. రెయి + ఈను. అని పదచ్ఛేదము)
జ రెయివెల్గు.

రెయివెల్గు. వి. (రెయి+వెల్గు) చంద్రుఁడు.
చ నెల రెయివెల్గు చెంగలువనెచ్చెలి .
చంద్రుఁడగున్ మహేశ్వరా
ఆం. భా. ౧. ౪౪.

రెల్ల. వి. ౧. వరి మొ. వాని యెన్నులో నొక
భాగము ౨. మెరుకు. (శ. ర.)

రే

రే1=రేయి. (సం. రాత్రిః) రాత్రి, నిశి

క. పలుకులఁ బనిలే దీ రే, తలపెట్టకపోరువా
రుదగ్రత నేమం, బలము మెఱయఁ బాంచా
లురఁ, బొలియింపక కత్తరింబుపుచ్చ
నరేంద్రా. భార. ద్రో. ౫. ౩౪.

క. నా విని నుబలకనూజుఁడు, దేవా నీయాన
యేమ దల్లంబుగ రే, యీ నెరవ నెమ్మ
నమ్మున, భావించితి వనిరయు ...
భార. అర. ౫. ౩౫౭.

చ. . బంగరువుమేడల నోరణగండ్ల నెంట
రే, ల్పనితొడు రిక్క మొత్తమును ...
నీలా. ౧. ౨౯.

ఉ. ... పంక్తికంబుఁ డాఖీలభుజాప్రతాప
మును బెంపును మీఱఁగఁ బోర వారితో,
రేలు బగళ్లు నా కనలి రేఁగి పెంగిం బది రెండు
మాసముల్. ఉ. రా. 3. ౩౪౫.

జ. రేకంటు, రేగాము, రేచీకు, రేచీఁకటి,
రేకోతి, రేదొర, రేద్రిమ్మరి, రేద్రిమ్మరీఁడు,
రేపులుగు, రేమగఁడు, రేయెుంద, రేయేలిక,
రేరా, రేరాచరిక, రేరాచతాయి, రేరాజు,
రేరాయఁడు, రేఱేఁడు, రేవగలు, రేవ
లుఁగు, రేవెలుఁగుతీవ, రేవెలుఁగుతాయి.

రే2=రె. అవ్య. ౧ ప్రశంసార్థకము.

(బలిమొదలగు ప్రశంసార్థకశబ్దముల కనుప్రయు
క్తమై యుండును. కొన్నిపట్ల నట్లుగాకయు
నుండును.)

క. . ఒక్కకటన, రెంటిం బొదువంగ
వలయురే వరవారస్ ...
భార. అను. ౧. ౨౨౩.

౨. సంతాపార్థకము.

క. సైరింపరాని శోకము, కారణముగ నాదు
తనయ కాంతారములో, మారుతసుఖు
పాల్పడియెుడు, జారే ..
దశకు. 3. ౪౭.

ఉ. కొమ్మను నేలకొమ్మ కడికుందనమీనును
మమ్మ రమ్మరే .. ప్రబంధ. ౪౦౦.

రేఁగు1. అ. క్రి. ౧. ఎగయు.

సీ. దూళ్లమక్కక్క మంగళ్ల తిప్పలు రేఁగు
వడుంపున గాలి జాడెడు సెలకలు ...
అము. ౬. ౧౪.

చ. గుణమున లస్తకంబునను గోటియుగంబునఁ
గేలఁ దార ధీ,మణముగ నుప్పతిల్లి రథసం
ఘమున రేఁగినమాడ్కిఁ దీవ్రమార్గణనికరంబు
లొక్కట నరాతిబలంబులఁ గప్పు ...
భార. విరా. ౫. ౩౦.

గీ. రాజసంబున హస్త్యశ్వరథపదాతి, పాద
ఘట్టన మేరువు మీఁదఁ బడిఁడి, బూడిదలు
రేఁగ నొకవాఁడు దాడిపెట్టి
వరాహ. ౬. ౧౭౯.

౨. విజృంభించు, చెలరేఁగు.

క. గాంధారేయులు పెన నొక్కపెట్టు
రేఁగి యతనిపైఁ, గోయని కవిసిన
భార. భీష్మ ౨. ౧౦౦.

గీ. రాత్రి వచ్చెను జీఁకట్ల రాణమీఱె, మన్మ
థుఁడు రేఁగ కోదూతి మఱుఁగు లేల, పూని
యున్నది నా బుద్ధి వానిమీఁదఁ, దగిన
పనిఁజేయు మా వేళఁ దాళలేను.
గంధ. ౧౪౩.

క. ఏ పెనఁగ రేఁగి యట్ల, ప్పాపాత్మకమగు
కిరాతబలము సమగ్రాటోపమునఁ గవిసి
వివిధ ధనాపహరణ మాచరింప నారం
భించె. భార. మౌ. ౧౦౮.

ఉ. రేఁగి చకోరదంపతులఁ ద్రేల్చిన కల్మష
పంక మిందులోఁ, దోఁగినఁగాని పాయదని
తోయజబాంధవుఁ డిట్లు చేసెనో, వాఁగఁ
గ్రాంతినొంది కిరణంబులు వేఁడిమి దక్క
శైత్యముల్, గాఁగ రథాంగముల్ బెదరఁగా
నపరాంబుధిఁ జొచ్చెఁ గెచ్చెరన్.
భోజరా. ౨. ౯౦.

౩. ఊఁబుకు, పైకివచ్చు.

చ. ... గోవుల పాదహతిన్ మహీతలం,
బనయముఁ గ్రుంగిపట్టబడి యప్పుడిచుట్టున
మాటఁ రేఁగి భోరన నట జాలుహాటి నడుశై
చన ... కు. సం. ౭. ౯౧౧.

౪. కోపించు, ఆగ్రహించు.

చ. అని నను నమ్మునీంద్రుఁ డదయన్ శపియించిన
రేఁగి మత్సఖుల్, చను నె శపింప నక్కట!
విచారవిహీనుఁడనై తివో తపంబున బొలి
యించి తించుకయు బుద్ధికమంబు భజింప
లేవ ... మార్కం. ౫. ౨౯.

ఉ. .. వాఁడు రేఁగి మతిపెట్టుడుఁ జెట్టు
ననంగ మిట్టఁగూ,పెట్టుచు .
ఆము. ౬. ౪౦.

చ. అనిమిషనాథుఁ డిట్టి పనికై నను బంపెఁ ద
దీయకార్య మే,యనువునసైనఁ జేసి హృద
యంబున సంతసమందఁగందునో, ముని
వరు మోసపుచ్చుటకు ముందఱనిల్వ నతఁడు
రేఁగి శాపమ్మునమునఁ గందునో చుట మానితి
చేని బలారి గందునో.
చిత్ర. భార. ౨. ౧౧.

౫. అతిశయించు, వృద్ధినొందు.

ఉ. మక్కువ రేఁగి పెయ్యప్పుఁ గుమారునిఁ
జెంపుట కంతరాయమై, యక్కటికంబు
పుట్టుటకు వల్లన వచ్చి భవాని . .
హర. ౨. ౧౪.

క. వాఁగటఁ దగిలిచి తగిలిచి, ద్రేఁగగు కోఁకలి
యమర్చి ద్రేయుచుఁ దోడ్తో, రేఁగడు
దర్పము బాసటగాఁ గూర్చెను బగులపెల్లఁ
గడుఁ జోద్యముగాన్.
— హరి. ఉ. ౬. ౧౨౪.

సీ. మరియు చేపట్టిన కూరత్వము రేఁగు నీచ
వర్తను పొందు నిందకొలుపు ...
నీతి. ౫౨.

ఉ. పర్వపుఁ గాలమూర్తి జలదప్రతతుల్ తోఁ
బవనంబు రేఁగి యం,తర్వలనంబు సేయ... హరి. పూ. ౫. ౪౪.

౬. (పుండు మొదలగునది) అఘాతాదులచే వృద్ధి
పిఠమగు.

వ్యవ. గోద తగిలి కురుపు రేఁగినది.

జ. రేఁచు, రేఁచుకొను, రేఁపు.

రేఁగు² = రేను. వి. బదరీవృక్షము.

క. సంగరకేళి నతం డీ,భంగిని విహరింప గాద
పతిసేనయుఁ దా,నుంగలగి పాతె రేఁగులు
దంగేట్లఁగఁ ద్రొక్కికొనుచుఁ దద్దయుభీతిన్. కళా. ౮. ౭౪.

వ . ఘూర్ణమానంబులగు పరిగ పక్కపలు
మేరు రేఁగు మేము మొదలగు పాద
లన్ .. మను చ. ౪. ౩౭.

రేఁగుడు. వి. లింగపాట్ల ౕ. (క. ర.)

రేఁచు = రేపు. స. క్రి. (√రేఁగు¹) ౧ ఎగ
యుఁజేయు, ఎగురఁగొట్టు

సీ. చలిగాలి బొండుమల్లెల పరాగము రేఁచి
నిబిడంబు సేయు వెన్నెలరసంబు . మను చ. ౬. ౨౯.

సీ మరగాలి దవదగ్ధతరుపర్ణతతి రేఁపఁ బావు
రాలని దేగ పడుపు దూతె . ఆము. ౨. ౪౬.

౨. చెదరఁగొట్టు.

చ. ప్రకటమహోరువాగ్రములు ప్రాఁకుచు జున్ను
లు రేఁచి తేనె గో,పకులకుఁ బోయుచున్ . హరి పూ. ౫. ౨౫౩.

ఆ. కానజున్ను రేఁచి తేనియసమకొన్నఁ,
గ్రోలుచున్నవాఁడు చేలఁగాఁడె .. భా. రా. యు. ౧౦౯.

చ. ... వనంబున జున్ను రేఁచి తి,య్యని మధు
పానమొల్లక రయంబున నొండుల పాలు
సేయుచే .. భోజరా. ౪ .౭౪.౨.

౩. పురికొల్పు, ప్రేరేఁచు.

చ. కనభుజసత్వ మెక్కడ మధుకృతదిక్కరి
విక్రమప్రభ,ర్తను ననుఁ దాఁకు టెక్కడ
విధాత కడుంజెడ రేఁచెనో సుమీ . కళా. ౬. ౨౧.

సీ. పాటఁ బాటిగఁబాడి పరభృతమ్ముల రేఁచి
కూఁతలు కేయించెఁ గొమ్మ యొకతె .. చంద్రా ౩. ౯౭.

చ. ఉపాయపుఁ బ్రేలరి మాటలాడి ధీయల
మదికైన నూరక వినోదమొనర్పుచునంతః
రాజులం, బెలుచన రేఁచి తెచ్చి తలపెట్టు
వినోదపుఁ దీఁటపోవఁగన్ హరి. పూ. ౫. ౯౨.

౪. కోపింపఁజేయు.

చ. వినుమరిఁ జంపనుం దెరప పేమట లెస్స
ప్రతాపభావణం,బున వెడనల్లి కట్టులను
బొంతుల వానిఁ గలంగఁజేసి రేఁచిన దన
పూఁపుదప్పు ... భార శాం ౩. ౭౦.

గీ. వారికంటె నీకేమిటివలనఁ దక్కు,వేల
చెప్పెడిమాటల నిట్లు నన్ను, రేఁచె దేనిచ్చు
వరము సంప్రీతిఁగొనుము, పుత్రు జగదేక
వీరుఁడౌ బొలఁతి గనుము. హరి. పూ. ౯. ౭౭.

౫. అతిశయింపఁజేయు, ఉద్రేకింపఁజేయు.

సీ. అల యంచఁబట్టి తెమ్మని కొర్కి రేఁచి నిబ్బ
రపుటీంతల నీటఁదిరుగనేర్పె ఉ. రా. ౬. ౯౪.

చ. ఒకపాలడిండి తొయ్యలికి నొయ్యనవ్వుల
నాస రేఁచి యొ,పిక నది యుచ్చరా నెదురు
వెట్టు చంద్రా ౧. ౨౬.

౬. పుట్టించు, కలిగించు.

చ. కుటిలకటాక్షవీక్షణము(గోమలమూర్ఛకపో లరాగమున్, బటులసమంచితభృకుటిసంకళ నంబున జూచుచేడుకన్, జటపాటరేఁచె రాజసరసీరుహాక్షి రశన సైమ. ౧. ౪౨.

రేఁచిపెట్టు = రేఁచు. ౧. ప్రేరించు.

క. కర్ణుండు రేఁచిపెట్టఁగ, దుర్ణయపరులైన శకుని దుశ్శాసను లీ,నిర్ణయమె మేలనఁగ నీ, కర్ణములకు నింపుసెట్టు కార్యవచనముల్.
భార. ఉద్యో. ౨. ౨౪౧.

(ఇట పురికొల్పు అని యర్థము.)

౨. అతిశయింపఁజేయు.

సీ. పది ప్రశ్న ములకైనఁ బ్రత్యుత్తరముఁ బొందఁ జూచు వీనులకింపు రేఁచి పెట్ట .
కవిక 3 ౨౨3.

రేఁచుకొను. స. క్రి (రేఁచు + కొను, స్వార్థమున) అతిశయింపఁజేయు

ఉ. కయ్యపువేడ్క రేఁచుకొని క్రమ్మఱు తమ్మి దిరించి యేమియున్, దయ్యక కొంతసేపు పెనుడాకను జేతులకాఁటినిల్పువాఁ, డయ్యె దఁబోటు బంటునకు నంతయుఁ గాతుక కారిగాఁడె నీ,వ య్యసురేంద్రులోడి యని కాన యొనర్పుట యుక్తమెన్నఁగన్.
ప్రభా. ౨. ౫౯.

రేఁటెము = రెంటెము. వి. జంటపోగులవలువ, జమిలినేఁతబట్ట.

మ. ... మంచిముత్యాలపేరులు మైభోగపురేఁ ఁటెముల్ పసిఁడిచేరుల్ పల్లకుల్ లోనుగా, సులభా చేసి యయాతిం దలఁపులో నుపాంగుదుం గూర్మితోన్.
యయా. ౫. ౭౫.

రేఁపు = రేఁచు. స. క్రి. (√ రేఁగు1.) ౧. రేఁగఁజేయు.

గీ. నృపులతలఁపు రేఁపె నప్రుడు మాధుపదపాంగ, సాన పెంపదేరిన యనంగశర మనంగ .
రా. వి. 3. ౧౨౯.

చ. గురుసతిఁ గూడు రట్టునకుఁ గొంకని కూడు విరోగి నీసము, తక్కరముల కీడుచూచుటకు దర్పకు రేఁపెడు కట్టు చేఁదుంతె, మ్మిరలకుఁ దోడు చిత్రజగతి మిన్నులఁబాకెడు మాయలాడు పెన్నిరులను పోడుకాలంకొని యేర్పు వెలుంగుల వీడు వీఁడునో.
వరాహ. ౪. ౨౪.

౨. పుండు మొదలగు వానిని అపూతాదుల వలన నుద్దీపితము గావించు.

వ్యవ. కుఱుపురేఁపకు

3. వి. ప్రేరణము.

ఉ. శేఁ, డీయెడ వానివచ్చునని యొంచక యూరక పిట్టరేఁపుచే, నీయన కన్నుగాన కిపు డిచ్చుటవచ్చునె . సారంగ. ౨. ౩౧.

రేక. వి. (సం. రేఖా.) ౧. గీఱ, గీఁత.

సీ. తిగరేక తెర్పడ దిద్దినవోసలి నుస్వాలిబూది బొట్టు రంగులు సెలంగ .. నీలా. ౧. ౩౦.

క. బలజంభరుధిరపఙ్కి, దోలఁచిన పెన్నిటి రేఁకతో నినివది యొం,తలరునో నిర్యత్కుం కుమ, లలాటరేఖావిభావి లలన లనగుచున్.
కకు. 3. 3౫.

సీ. నడిముక్కు మీఁద సన్నపునాభినాముంబు నడుమ మంజిడి కావినిడుదరేక ...
వైజ. ౨. ౫౪.

౨. (కత్తిమొదలగువాని) వాఁటు, తుతి.
(చూ. రేకపోచు.)

౩. నిరంతరపంక్తి, వరుస ఇదియు రేక యనఁబడు వృక్షలతాదుల వరుస.

సీ. పెట్టెంబు పట్టిన పెమ్మిదీపంబును దండ కావ రేక రొక్కంపు గుదియకుండ ...

హర. ౬. ౪౫.

గీ. రేకయనఁగను రేఖయై రీతిగాంచు ..

ఆం. భా. ౨. ౩౪.

౪. నాట్యగతిభేదము.

క. లయతోఁ దృష్టియును నఖి,నయముదమట దరమ్ము పొడి నయమున్నతి రేఖయును బ్రమాణము మారువున్, మెయిసిరి యవ ఘళిము మురువు మెలకువ యమరున్.

ప్రబంధ ౧౦౮.

౫. సౌందర్యము.

సీ. అలకోకములతోఁక నళికింపఁదగు రేక గబ్బి పిఱ్ఱుపుటుబ్బుగుబ్బ లలర

చంద్రా. ౨. ౧౧౪

గీ. త్రైలోక్యమోహకలిత శృంగారరస మునఁ గరువుగట్టి, మదన రాజీవగర్భుఁడీ సుదతిఁ జేసెఁ, గాక లేకున్నఁ గలదె యీ రేక చెలికి. ఘటికా. ౨. ౮౩.

ఉ. ఆకదళంబిమాపు టౌఁట పాయపరంజి మెఱుంగుచెక్కు లా,చైకురచంచరీకరుచి సంచితమేచకచాకచక్య మా,రాకసుధాంశు రాకదపరాకని రేక నిరాకరించు నౌ, మాకుచకుంభజృంభణ మయారె రయారకే దానికే తగున్. రా. వి. ౪. ౩.

౬. విలాసము.

ఉ. నాకవరాదు గాక మలినత్వముపోఁ గయి సేయఁ జోకలన్, రేకల నన్నుఁ బోలఁగలరే కలకంఠులు ... శుక. ౨. ౧౧౩.

౭. విధము, రీతి.

చ. ... పుట్ట యిసుళ్ల కరణిఁగాకులతోఁకఁ గాండ్రపూచ్చుల భాగున గాడ్పుచేఁ బోవు చౌకొక్కలల రేక ... ప్రబంధ. ౩౮౮.

ఉ. ... నల్లగల్వపూ,కొకుల నిగ్గులం జెనయు రేకను గ్రమ్మను జిమ్ముచీకటుల్ ..

ఉ. హరిశ్చ. ౩. ౧౦౪.

౮. జాలు, లేఖ.

వ్యవ. పెండ్లికై చుట్టములకు రేక లంపుట యాచారము.

జ. రేకచీరణము, రేకపోచు.

రేక[2]. వి. తాటాకుకొప్పు. (వా.)

రేకంటు. వి. (రే[1] + కంటు) మార్యాదుఁడు.

(శ. ర.)

రేకచీరణము. వి. (రేక[1] + చీరణము.) రేకలం తీర్చెడు చిన్నయులి. (శ. ర.)

రేకణము. సం. వి. న్ న. (రేకణన్.) రూ. రేక ణాస్సు, బంగారము.

రేకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. సందేహము, సంశయము. ౨. విరేచనము, కల్మషము వోఁగొట్టుట. ౩. కప్పు.

రేకమోచు. అ. క్రి. (రేక[1] + మోచు.) (కత్తి మొదలగు వాని) నాట్లుతిను, దెబ్బతిను.

చ. . ఒక్కించుక రేకమోవని నాయురఃస్థలం బున నీకుచకుంభమరేఖ లంటించి మా వారికి మాడు దీర్చి ... విజ. వి. ౩. ౧౫౮.

గీ. ఔర! పెండ్లికి నేఁగినట్లనికి నేఁగె యతఁ డంత్రంబులివి యొటిలకుచుచుమ్ము రేక మోవక గెల్చుట నీకెచెల్లు, సమర విశ్వంక ఘనభూజాఢ్య సాహసాంక. (విజ. వి. పీఠి. ౪౦.)

రేకలా. వి. (హిం. రక్షా. మి. (గ్రా.) ఒక విధ మైన చిన్న బిరంగి.

సీ. ఒక రేకలా దెబ్బ యుద్ధకారాతిరాట్పుట కుటీరముల కంబములగర్చె .

రంగా. ౩. ౧౯౫.

రేకు ≈ రేకు. వి. ౧. పుష్పదళము.

సీ. అలి కలభములపైఁ దొలకించుకని రేకు లలకలఁ జిన్ని పుష్పై వెలుంగ .

కు. సం ౯. ౩౭౫

సీ. చదలం గేదఁగి తూర్పుకుదకొమ్మ నరవిరిరై కానుపించు పూరేకు లనఁగ

పారి. ౨. ౩౯.

సీ. నె త్తమ్మి రేకుల మెత్తఁదనము దచ్చి య చ్చునఁబెట్టి న ట్లందమొంది .

భార. విరా. ౨. ౫౭

సీ. రేకులన్నియు విచ్చి రేరెుంద జిగినిండి కర మొప్పు తెల్లదామరల కంటె .

భా. రా. అర. ౧. ౧౩౫.

సీ. రేరాచ గేదంగిరేకు క్రొవ్విదతోడ పట్టుకస్ తేగురుబొట్టుతోడ పాంచా ౩. ౪౬.

౨. దళము, ఆకు.

గీ. కరములచొప్పదళమ్ములఁ గడిగి వార్చి, తులసిరేకులు సేవించి కరుకుఁ బచ్చడాలు తిన్న వసించి .. ఘటికా. ౨. ౧౪.

౩. బంగారు మున్నగువాని తగడు.

౪. కాకున్నఁ గెంపు వెన్నెల, రేకులవలెఁ బలుచ గ్రుమ్మరించుచు తల్లీ, యీ కారుమంట లిటు లన్ నీకు న్నిదహిమఁ బాప నేఁబని వింటిన్.

రామా. ౪. ౫.

౫. దుష్పటిగాఁ గూర్పని వస్త్రము. ...

సీ. .. దుప్పటి తరాపు పాపానలి దువ్వల్వ వీణను దుప్పటమున .. గీ. వదిరెం కూర్పు విచో రేకులనఁగ వెలయు ..

ఆం. భా. ౨. ౧౫౬.

జ. రకొక్కాను, రకొక్కలబు, రకొక్కలు, రేకు మదగు, రేకుమణఁగించు, రేకుమణఁచు, రేకత్తు.

రేకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నిమ్నజాతివాఁడు, నీచజాతివాఁడు.

రేకుమడ(ణ)ఁగు = (రేకు + మణఁగు) అ. క్రి. అణఁగు.

సీ. అడిదంబుచే రేకుమడఁగఁ గొట్టిన విశా సము దక్కి కదుప్రుక్కి జరిగెఁ గుము దుఁడు దశా. ౪. ౧౦౧

రేకుమణఁగించు. స. క్రి. (√ రేకుమణఁగు.) మణఁగఁజేయు, మణఁగించు.

సీ. గురుకరంబుల భవత్కువలయంబును రేకు మణఁగించు ప్రభుపగల్ మాన్పికొనుటొ .

రావి. ౪. ౪౯.

ద్వి. మలయు సంపఁగిరేకు మణఁగించి సొంపు, గిలుబాడి తిలకంబు క్రియఁ బొల్చు నాస

అ మ. క. ౨. ౧౦౯. పా. ౧౫. పం.

రేకుమణ(డ)ఁచు. స. క్రి (√ రేకుమణఁగు) ౧ అణఁగఁద్రొక్కు, మణఁగించు.

సీ. భ్రమరపంక్తులవేఁటఁ బరిమారింపకయున్న ప్రూవిసంపఁగిరేకుమణఁచఁ దగదె .

భామ. ౩. ౬౧.

ఉ. లంచముఁబట్టు సంచలబలంగమచే నద లంగ బంగరుం, గొంచెముగాని మేదిరకు కుల్ చెలంకుల్ బచరించుఁ జాపులన్, మించులఁ గుంచుకొంము రఖనీవిటు గుర్వుడఁ

దర్పోఁ జెంద్రుమున్, సంచరు రేకుమడఁచంగను
సంగర నక్కఁ జెక్కులన్.

రా. వి. ౪. ౯.

౨. చంపు, సంహరించు.

సీ. తనుఁ బిల్చినప్పుడ, వినిలోనుపడెనంచు మక
రంబు కరిరేకు మడచునొక్కొ, విధుఁడ
కల్గిన పెంజివినఁడ లేఁడని దంతిజడిసి
ప్రాణముఁ రేడ విడుచునొక్కొ ...

వాల్మీ. ౧. ౧౦౦.

ఉ. యాదవవార్ధి వెల్లివిరియన్ మఱియాఁగడు
పాటి వీరుఁ డి,మ్మదిని నెవ్వఁ డిందులకు
మారలు గావలె నేమె చాలమే, పోదుమె
కట్టికెత్తుమె బుభుప్రభునందనుఁ డెంత
వాని తం,డ్రే దురమం దదిప్పినను రేకు
మడంతుము మాటలేఁటికిన్.

విజ. వి. 3. ౧౭౫.

రేకెత్తు = తేకెత్తు. అ. క్రి (రేకు + ఎత్తు) వర్ధిల్లు.

గీ పెంపు పెందెను దామరతంపరయ్యెఁ,
బ్రబలె నెగడెను గొనసాగె బలిసెఁ బెరిగె,
నవఁగ రేకెత్తె నవఁగఁ వెల్లియ్యె వృద్ధిఁ,
బొందె ననుటకు   ఆం శ. ౫.

రేఖ. సం. వి ఆ. స్త్రీ. ౧. గీఁటు, గీత. ౨. పాణి పాదతలముల యందలి గీఁత. 3. కొద్ది భాగము, గీఁతంతమేర. ౪. వరుస. ౫. లంకా పురమునుండి యుజ్జయినిమార్గమున మేరువు నకు జ్యోతిశ్శాస్త్రవేత్తలు గీసిన మొదటి రేక ముఖ్యమైన రేఖ. ౬. మోసము, వంచన. ౭. ఆభోగము, వైశాల్యము. ౮. మార్గము, త్రోవ. ౯. రీతి, విధము.

(ఈ యర్థమున తెనుఁగునసే ప్రయోగము కన్పడు చున్నది.)

మ. జననీ దుర్భర గర్భగోళములనే సర్వ
జ్ఞాఁడై ప్రజ్ఞచే ఘనతం బొల్చును దత్పరా
కరుని రేఖన్ భూరివైరాగ్యలో,ధనిరూఢిన్
శుకయోగిచందమున నందంబందెఁ దా
నెన్నఁడే, జననంబొందె నతం డదేమొద
లుగా సర్వంసహామండలిన్.

విప్ర. ౧. ౭౭.

మ. . మనుజాం డొక్కఁడఁ బాటులంబడుట
సామ్రాజ్యంబు గైకొంటనుం, గనుఁ
దా నేర్పరిచేతి కందుకము రేఖన్ బెక్కు
చందంబులన్ .   నా. పంచ. ౨. ౧౫౭.

సీ. భరతుని లాగునఁ బరశురామునిభాతి రంతి
దేవునిభంగి రాముగరిమ,నంగునిరేఖ య
యాతి భావంబునఁ బృథువిధంబున భగీరథుని
మాడ్కి . విప్ర. ౨. ౬౯. పను ౭. ౬.

రేఖగొను. వి. అ. క్రి. (రేఖ+కొను.) గీఁతల చేత గుఱుతులు పెట్టుకొను.

ఉ. అ త్తనుమధ్యరూపు కడు నందముగాఁ
గుసుమాయుధుండు నా,చి త్తమునందు రేఖ
గొని చిత్రము వ్రాసెనో .

కు. సం. ౭. ౧౨౫.

రేఖాగణితము. సం వి. అ. న క్షేత్రగణితము.

రేఖానులు. వి. బ (హిం. రేఖాన = మెట్ట భూమి.) ఒకదినుసు మెట్టధాన్యము.

వ. . కటకసరులు రత్నసరులు జీనిసరులు
రాయసరులు పచ్చదినసరులు గంధసరులును
మద్దిగంద్రలు రేఖానులు కాంభోదులు మదన
సరులు ...   ప్రబంధ. ౧౧౭.

రేగడ = రేవడ. వి. రేగడి, బంకమన్ను.

(శ. ర.)

రేగడి = రేవడి. వి. దే. బంకమన్ను.

గీ. పంకముఁగొంజ దిగఁబడఁ బొఁదశేవు, మన్ను లిప్పేళ రేగటిమన్నులందు .

మనుచ. ౪. ౨౦.

జ. రేగడిదూల.

రేగడిదూల. వి. (√ రేగడి.) ఒకానొకవృక్షము, కచ్ఛుర శ్రీ. (శ. ర)

రేగాము. వి (రే1+గాము) రాక్షసుఁడు, నిశాచరుఁడు.

సీ. పవనాగ్నిశిఖలతో దివిఁ బ్రాఁకె రేగాము కఱకు జాంజాటువెంద్రుకల బెడంగు

ఉ. రా. ౧. ౭౩.

రేచకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) ౧. కల్మషము పోఁగొట్టునది. ౨ భేదిచేయునది, విరేచనకారియైనది.

వి. అ పుం. ౧ ఊపిరి విడుచుట, ఒక ముక్కు రంధ్రము ద్వారా యూపిరి విడుచుట (పూరకము, కుంభకము, రేచకము.) ౨ చిమ్మనగొట్టము, పిచికారు. ౩ సురేకారము, పెట్లుప్పు ౪. జయపాలవృక్షము. ౫. తిలకము. శ్రీ.

న. ౧ భేదిమందు, విరేచనౌషధము. ౨. కంగుష్ఠము.

రేచకి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కరకచెట్టు.

సీ. కొత్తిఁ దంగేడాకు మెత్తి రేచకి నిమ్మపంటి ఫులుసున నూటి పట్టువెట్టి .

కాశి. ౩. ౧౧౦.

రేచన. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ఊపిరి విడుచుట. ౨. భేదియగుట, విరేచనములగుట. ౩. విసర్జించుట, నిస్సారణము.

రేచనక. సం. వి. ఆ స్త్రీ. ౧. శ్వేతత్రివృత్తు. శ్రీ. ౨. కాంపిల్లము. శ్రీ. (వాచ.)

రేచనకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాంపిల్యము, రోచని. శ్రీ. ౨. దంతివృక్షము, సేపాళము. శ్రీ. ౩. కాలాంజనము. శ్రీ. (వాచ.)

రేచనము. సం వి. అ. న. రేచన.

రేచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ ౧. కాంపిల్యము, రోచని. శ్రీ. ౨ అంకోటము, ఊడుగు. శ్రీ.

రేచించు. సం అ క్రి ఊపిరివిడుచు.

క పురుషమిళిందధ్వనివలె, నటిముఱిఁ బూరించి భృంగి యానందముతో, నరుదుగఁజేసిన వాదము,కరణిని రేచింపవలయుఁ గ్రమముగ నెపుడున్. వేం. మా. ౩. ౧౧౯.

స. క్రి పాఱఁదోలు.

మ. వెలిలోఁ గప్పడు నామరూపవితతిన్ వేమాఱు రేచించి యిమ్మల సచ్చిత్సుఖరూపతత్త్వము మదిం బూరించి యామీఁద నిశ్చలమై తన్మయమై తగన్మనము నశ్రాంతంబు గుంభించినన్, నలువొప్పున్ బుధసేవ్యమై తనరు ప్రాణాయామ యామ యోగంబగున్. సీతారా. ౩. ౧౭౩.

రేచితము. సం. వి. అ. న. వంకరలేక వేగముగాఁ బోయెడి యశ్వధారావిశేషము, గుఱ్ఱపుదాడు.

రేచీకు1. విణ. (రే1 +చీకు.) రాత్రి కన్నులు కనుపడనిది.

సీ. పడఁతి చూడ్కులతోడఁ బాటనవచ్చునే రేచీకులైన నీరేయుహాములు ..

తపతి. ౨. ౧౪.

రేచీకు2. వి. (రేపు+చీకు.) కేవలాంధుఁడు.

ద్వి రెండుగన్నులులేని రేచీకుచేత, నుందు దర్పణమట్టు లుపదేశహీను, శివపూజనంబులు చింతింప ..

ప్రభులిం. ౨. ౪౩. పా. ౫. పం.

రేచీకటి. వి. (రే1+చీకటి.) రాత్రి కన్నులు కన్పడని నేత్రరోగవిశేషము, నిశాంధ్యము.

క. కమ్మూకు రెండుపట్టులు, కమ్మి యజాక్షీరము లను గూర్చి వడిచి చూ, రొమ్ముగ ద్రిదినం బులుగొనఁ, బమ్మిన రేచీకటెల్లఁ బాయును క్రేగన్. చికి. (చి. ని)

రేజ్యోతి. వి. (రే1 + జ్యోతి) చంద్రుఁడు

సీ. బాడిమగటాచందు కాడిగ నంటినజాతి రేజోతి బాగోడ జాజాటాకు ఘటికా. ౨. ౨౨.

సీ. కెలన రేజోతిరాచలుపతిన్నియపొంతఁ బరు వంపు పూలచప్పరము పన్ని ప్రబంధ ౨౪౧.

రేటి. సం. వి. ఇ స్త్రీ. ౧. వహ్నిరటితము, అగ్ని వలన గలుగు ధ్వని. ౨. సంయతోక్కట మగు వాక్కు. 3. తింత్రిణీకము. ౯ ౪ స్పృహ ౫ కాంతి. ౬. జ్వాల. (శే ని)

రేణము. వి. మిక్కిలి చిన్నదూదపేడ.

వ. . మొదవుల కోరి నురవులుం జెయ్యల రేణంబులుం బాలకుండల మసలు నున్ హరి. పూ. ౫. ౧౪౨.

ఉ. దోసెదుకొంపలోఁ బసుల త్రొక్కుడి మంచము దూదరేణముస్, బాసిన వంట కంబు ... శ్రీనాథుని చాటువు.

రేణి1. వి. ఉపయోగము. (రేణికివచ్చు = ఉప యోగపడు, పనికివచ్చు)

శా. దాన స్నేణికిరాక తండుకెల నంద త్రా ద్వగీతత్రిక్లేలా పేకాకుగతుక్కచాకచిసముద్య త్పాల కల్యాణి, శ్రీనే తోరణమెప్పుఁ దూఱి విజయశ్రీఁ బెండ్లియై వత్తుఁగా, నేవంచుం జొరఁగా హరుం డెణేఁగిపోయెం గోయనం గ్రక్కవన్. కకు. ౫. ౯3.

రేణి2. వి. ఒకానొక చెట్టు.

సీ. వేరపనన గుత్తిపెట్టి జారున రేలపనన కరక కొమ్మి పలుకరేణి ... హంస. ౪. ౧౧.

రేణుక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. జమదగ్నియొక్క భార్య, పరశురాముని తల్లి. ౨. ఒక దివసం మందుపదార్థము, గంధద్రవ్యవిశేషము.

రేణురూషితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) దుమ్ము చే మలినమైనది, దమ్ముపడినది.

వి. అ. పుం. గార్దభము, గాడిద.

రేణువాసము. సం. వి. అ. పుం. భ్రమరము, తుమ్మెద (విల్యమ్సు.)

రేణువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧. దుమ్ము, ఇసుక మొదలగువాని యణువు ౨. పుప్పొడి, పుష్ప పరాగము. 3. స్త్రీ గంధద్రవ్య విశేషము, రేణుక. ౯

రేణుసారకము. సం. వి. అ. పుం కర్పూరము.

రేణుసారము. సం. వి. అ. పుం కర్పూరము.

రేతజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఇసుక.

రేతము. సం వి. అ. న. రేతస్సు.

రేతస్సు. సం. వి. స్. న ౧. ఇంద్రియము, పురుషవీర్యము. ౨. జలము, నీరు. (శే. ని.) 3 పాదరసము.

రేతిరి = రాతిరి. వి. (సం. రాత్రి) రాత్రి, నిశి.

ఉ. ... దూతి యూ, రేతిరిఁ బోయి చీర పగరే ప్రతి రథ్యముసుంగొనర్చి సం, ఘాతకుతూహలం బగుచు జారుఁడు దక్షదనంబుఁ జేరఁగన్. హం. పంచ. 3. ౨౪౧.

క. ప్రాతఃకాలమునం దర, రేతిరి యేతెంచి పేద రేదనక కడున్, ప్రీతి కలంత యొసఁగితిఁ,

చేతుల దులుపుకొనియుంట శివుఁడే రొయిఁ
గుస్. శేష. ౩, ౨౫౬.

(అరరేతిరి = అర్ధరాత్రము.)

సీ. రెయి రేయి రాతిరి రేతిరనంగను రజని
పొల్పును .. ఆం. భా. ౧. ౯౪.

రేత్యము. సం. వి. అ. న కంచు. (విల్యమ్స్.)

రేత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. ఇంద్రియము, శుక్రము. ౨. పాదరసము. ౩. అమృతము. ౪. పరిమళముగలపొడి ౫. నూతకము, జాతాశౌచము.

రేదొర. వి (రే¹ + దొర.) నిశాపతి, చంద్రుఁడు.

క. రేదొర వెంగమున కెన చిగు,రేదొరపల్వల్వ
తోడ నిలిగుబ్బ లయా, రే దొరయున్ జక్క-
వకవఁ, బైదలినలు వెన్న నలువపడఁతికిఁ
దరమే. అచ్చరా. బాల. ౧౩౫.

సీ. తొలికేలదాల్చు రేదొర విడియింప నిర్మించిన
మగతాలమేడ యనఁగ
ఉ. రా. ౪. ౧౭౦.

సీ. విందురేదొరఁగేరు వెమ్మోము స్ఫురియించి.
సమీర. ౨. ౭.

రేద్రిమ్మరి. వి. (రే¹ + ద్రిమ్మరి.) రాత్రించరుఁడు, రాక్షసుఁడు.

ఉ. కొమ్ములఁ దోఁక లేక జతగూడను నీకు
వృషాఖ్య యింద్ర రే,ద్రిమ్మరి దొమ్మి కయ్య
మున దిట్టతనం బణి పూరిమేసితో .
దశా. ౨. ౪౧౩.

(అగ స్త్యవర్ణనము.)

సీ. వెడమాయ లదరించు గడుసురేద్రిమ్మరిబొంది
రొమ్వాపికి భోజనంబు .
సమీర. ౧. ౭౧. నీలా. ౧. ౧౯.

రేద్రిమ్మరీఁడు. వి. (రేద్రిమ్మరి + ఈఁడు, స్వార్థమున.) ౧. నిశాచరుఁడు, రాక్షసుఁడు.
(శ. ర.)

౨. నిరృతి

ఆ. మాలకోఁడు పొలుమాఁకలకోఁడు రే,
ద్రిమ్మరీఁడు అనఁగను, నిరృతిపేళ్లు
చెల్లు . . ఆ. సం. దేవ. ౭౦.

రేనాఁడు. వి. దేశవిశేషము.

క. వెలనాఁడు వేఁగినాఁడును, బులు,గులనాఁ
డ్పాకనాఁడు పొత్తపినాఁడున్, గలమురి
నాఁడు రేనాఁ,డలయుక గనుఁగొంటి నచటి
యబలలఁ గంటిన్. హంస. ౧. ౫౩.

రేను = రేఁగు². వి. (దీని 'ను' వర్ణమునకు ఏకత్వమున వికల్పముగాను, బహుత్వమున నిత్యముగాను బిందుపూర్వక 'గు' వర్ణము ఆదేశమగును.) వృక్షవిశేషము, బదరీవృక్షము.

సీ. పొన్నబొట్టుగు పోఁక పొగడ దాడిమ విప్ప
గుమ్మడిందు గురువింద గోను రేను ...
వెం. పంచ. ౪. ౫౨౨.

రేపకడ. వి. (రేపు + కడ.) ప్రాతఃకాలము, (వృత్తిని) వర్ణవికారము.

గీ. రేపకడయును బగలును మాపు వరుస, నర్థ
ధర్మ కామంబుల నాచరింపవలయు .
భార. అను. ౨. ౪౭.

క. రేపకడ గోవుపంచిత, మేపురుషుం డెవ్వఁ
డైన చెప్పుడు నియమం,బొపి తలఁజల్లు
కొనినం, బాపము చెడుఁ బుణ్యలోకఫలము
ల్గలుగున్. విష్ణు. ప్రా. ౫౯.

సీ. ... అరేయి గడిపి, అ. రేపకడనతడి
పాపవినాశన,తీర్థమునకు చేగి పార్థివుండు...
హ్యా. ౭. ౧౩౧.

రేపము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. నింద్య మైనది, నీచమైనది. ౨. కఠినమైనది, క్రూర మైనది. ౩. కృపణమైనది.

రేపస్సు. సం. విశే (స.) ౧. నీచమైనది. ౨. దుష్టమైనది, చెడ్డది ౩. కృపణమైనది. ౪. క్రూరమైనది, అరణ్యకమైనది

రేపాడి. వి (రేపు + అడి, స్వార్థమున) ప్రభా తము, ప్రాతఃకాలము.

క. రేపాడి లేచి నియమము, దీపింపఁగ స్నాన విధులు దీర్చి రమేశున్, గోపాలుని జాగ రణము, చూపట్టఁగఁ బూజసేయ సంగతి లభించున్. శేవ. ౪ ౯.

సీ. జీమూత డంబరం బేచె మధ్యందినంబుల రేపాడి చినిశి దుపారంబు దినదినంబు కాశీ. ౩. ౧౪౯.

రేపు. వి ఔ అవ్య. ౧. ఎల్లి, మఱునటి దినము, నేఁటితరువాతిదినము.

మ. వరుసం జెల్లమురాఁగ నీవడుగుమే వత్తున్ సపైన్యుండనై, పురసంశోధ మొనర్పు రేప కడఁకం బూరింపు మత్సాహతిన్ హరి. ఉ. ౧. ౧౩.

మ. తలపే బ్రహ్మకునైన నీనగమహత్త్వం బెన్న శేవియ్యెదం,గల చోద్యంబులు రేపు గన్గొనియెదన్ .. మను చ ౨. ౧౨.

చ. అని కొనియాడి విశ్వభువనైకదురంధర నేఁడు రేపు నీ,వనితయు నీవు నిచ్చట నవశ్యము మజ్జనభోజనాది పూ,జనములు గైకొనవ్వలయు . పారి. ౩. ౩౯

౨. అచిరభావికాలము, భావికాలము, ముందు.

మ. ఇదిగో రేపె తపఃప్రభావమున వాణీశాను మెప్పించి వ్యాపదముల్ గైకొన నున్న వాఁడు విబుధప్రత్యర్థి సామాన్యుఁడే . దశా. ౪. ౫౪.

శా. నీపుత్త్రుం డితఁడంచు దుఃఖపడెదం తే దేహ మో జీవుఁడో, నీపుత్త్రుండిట దేహమాత్రమని యంటేఁగాదు జీవుండనన్, నీపుత్త్రుండెవ్వ డైనఁగర్మగతినాం జేఁబూర్వముం బుట్టఁడో, రేపుంబుట్టఁడొ యింక నెవ్వరికిఁ బుత్త్రీభావ మాద్యంబగున్. దశా. ౪. ౧౦.

౩ పగలు, దివాభాగము

గీ. కలుగు నూళ్లండ్లలో నర్థకాల మపహ,రించు నిద్రయె యానిద్ర రేపు మాపు, మాని యుండిన జాడ్యంబు మేనఁబొదము దశా. ౨. ౧౩౭.

ఉ. ఆపుటభేదనేంద్రదదృపదావళి కల్పితగోపు రాళిపై, నేపున మాపు రేపుఁ జను నిందుదినేం ద్రులఁ బర్వఁ దద్దృతుల్, బాపుర వీనికిన్ గ్రహణబాధ యపర్వములందు నేక్రియం, బ్రాపితమయ్యె నంచు మది భ్రాంతివహింతురు తాంత్రికోత్తముల్. హంస. ౧. ౧౬౩.

ఉ. ఈపృథివీధరంబున నిభేంద్రకటోదితదానధార లై, ద్వీపవతీతరంగకట విస్ఫుటశైవల కంద ళంబులై, తాపసబాలికాశ్రవణదత్తయవాం కురభూషణంబులై, రేపు దమంబుసేయు శబరీ శబరీ నిబిరీస నీలిమల్. ׀ పాండు. ౨. ౧౪౭.

౪. ప్రాతఃకాలము.

చ. అమల నివాతసౌధములయందు మనోజ్ఞ మరాళతూలతల్పముల శయించి రేపులు శుభస్థితి మాగధనూత గీతవాద్యములఁ బ్రబోధమొందిన భూరయు ధర్మసుతుండు శకోర

భూమిభాగమున శయించి మేల్కాంచు
సృగాలనినాదవికీర్ణకర్ణుఁడై.
భార. ఆర. ౫. ౩౨౯.

ఉ. .. గోకుల మిల్లిలు దప్పకుండ లక్ష్మీపతి
క్రమ్మరున్ గడియసేపున రేపున నిచ్చనిచ్చ
లున్ . హరి. పూ. ౫. ౨౦౦.

సీ. అరుణోదయమున కాచాదు లన్నియుఁ దీర్చి
వరుస రేపటి సంధ్య వార్చవలయు ..
విజ్ఞా. ఆచా. ౬౩.

గీ ఎల్లి సేయుపనులు నేఁడ యింతి మాపొనర్చ
పని రేప చేయుట నా మతంబు .
భార. అను ౫. ౨౩౮.

జ. రేచీకటి2, రేపకడ, రేపాడి, రేయెండ2.

రేపులుఁగు. వి. (రే1 + పులుఁగు.) చకోరము, వెన్నెల పులుఁగు.

వ. . తమతమ మదకులఁ గవఁగూడి యెదు
ర్కొను రేపులుఁగు కోలము లెదురెక్కు
సమానవతీకమైన వితానంబులును .
చంద్రికా. ౪. ౧౦౩

రేఫము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) నీచమైనది, నింద్యమైనది.

వి. అ. పుం. 'ర' యనెడి అక్షరము.

రేఫస్సు. సం. విణ. = రేపస్సు.

రేమగఁడు. వి. (రే1 + మగఁడు.) నిశాపతి, చంద్రుఁడు.

చ. చలువవెలుంగు రేమగఁడు జక్కవ నొచ్చలి
జోడుకోడ . చందమామ కడునింగిఁ
దెలంగి వెలింగె నెంతయున్.
రామా. ౭. ౯౫.

ఉ. చలువలాసంగి వేడుక బోసంగ మెఱుంగు
పరంగిపీట వన్నెలఁ దలు రాచరేమగని
నిల్పి మరల్ తడియార్చి గోళులం, గలయఁగ
దువ్వుచున్ వకోయలు గాచిగ నైచి
మెఱుంగు ముత్యమున్, గులికెడు కాసికంబు
దగఁ గుట్టి రుమాలువు గట్టి రంతటన్.
కువల. ౫. ౯౧.

(రాచరేమగఁడు = రాజశ్రేష్ఠుఁడు. అని భావము.)

రేమిడి. వి. ఒకజాతివృక్షము.

ద్వి. ... పనసపండ్లును మొదలైనపండ్లను
వెలఁగకాయలు రేమిడికాయలు గలిగి,
కాయలు
పండితా. పర్వ. ౩౪౮. పా.

రేయి = రే1. వి. దే. (బ. రేలు.) రాత్రి, నిశి.

చ. ఎడపక రేయియుం బగలు నెమ్మెల
నమ్మలతాల్పుఁ గూడి పూపడిదపుఁదోదు
నిబ్బరపుటాలమునం దమి మెచ్చ
నీలా. ౧. ౧౦౮.

క. రేయిట మండియుఁ గృష్ణునిఁ, బాయు
టకుం దలరు గోపభామినులు నిజంబై
యప్పుడు హరివిరహవ్యాయతదుఃఖంబు
దమ్మ నటు పొడువుటయున్.
హరి. పూ. ౮. ౧౩౪.

ఉ. . చల్లని రేయిటి కట్టు పున్గలిప్ విందుల
దేల్చ ... ఆము. ౫. ౯౦.

గీ. రెండు వీళ్ల జనంబులు రేలు వివిధవాద్య
సంగీతములను .. ప్రొద్దుపుత్తురు భరత
ముఖ్య ... భార. భీష్మ. ౨. ౩౪౩.

జ. రేయిద్రిమ్మరి, రేయినడకరి, రేరేయి.

రేయింద్రిమ్మరి. వి. (రేయి+ద్రిమ్మరి.) రాక్షసుఁడు.

క. కెంపుల కడుపులలో నేస్తోల చెరగడి
ప్రోడ రేయిద్రిమ్మరి దొరపైఁ, గొంకోలు

మూర్పులు నిగుడుచు, తెలుఁగున గాటంపు
టూర్పు తెమ్మెర లడరన్.

అచ్చ. రా. బాల. ౧౨.

రేయినడకరి. వి. (రేయి+నడకరి.) నిశాచరుఁడు, నిర్ఋతి.

గీ. తూర్పుదొర వేడివేలుపు దుంతరాతు, రేయి
నడకరి సంద్రంపుఱేఁడు గాడ్పు

భోజనుతా ౧. ౨౫

రేయు=జేయు. అ. క్రి. ౧ విజృంభించు, చెల రేఁగు.

గీ. గంధదంతావళిము రేవి కతిన దంత,కాం
డమునఁ బొడ్చి యెత్తినఁ గానఁబడియె,
సమదళాత్రవమణిమయస్యందనంబు, కపట
కిటికొమ్ము మొన రత్నగర్భ వోలె.

వరాహ. ౫. ౩౫.

వ. మేటి రక్కసులొక్కట రేవి క్రొమ్మె
ఱుఁగు లెగయఁ గైదువు లంకించుచు .

భా. రా. యు. ౭౩.

౨. అతిశయించు.

చ. సురవరు లేయు బాణములు సూడ్కికగోచ
రమై వక్షస్థలం, బతిముతేఁ గప్పి రేవి దివ
సాంతముఁ జేసిన లీల ...

భాగ. ౬ ౩౭౭.

ద్వి. రేవి చూడఁగరాని రేవు చీఁకటికి, డాసిన
పొదలలో డాఁగి రేయెండ .

రం. రా. అయో. ౧౭౩. పా. ౩. పం.

౩. అదరు, పూను.

ద్వి. చప్పట్లు చఱచుచు సద్దు సేయుచును,
తెప్పలు క్రేయక రేవి చూచుచును ...

ద్వి. తి. పా. ౧౪. పా. ౨౦. పం.

సీ. పసిపట్టి తోఁకలు విసరి తాయచుఁ దెవుల్
రేరించుకొని దిశల్ రేవి చూచి ..

రసిక. ౧. ౧౧౩.

స. క్రి. ఖండించు.

ఉ. అంతట రాముతమ్ముఁడు దిగంతసమీపగుఁ
డైన యట్టి భ్రాస్వంతు తెలుఁగుఁ గాంచి
తనశత్రుని కాయము సొంపు మీఱ
నత్యంతము నేవి యేవి తదుదగ్రశరంబుల
రేవి రేవి యుత్క్రాంతతఁబోరు జిష్ణురిపు
సత్త్వము వారయుచున్మనంబునన్

రాఘవ. ౪. ౧౭౧.

రేయెండ1. వి. (రే+ఎండ) వెన్నెల.

క. ఒక్కతెవు నిటకు వత్తురె, యక్కట రే
యెండలోన నడుగుందమ్ముల్, పొక్కఁగ
జేయుతరె నిన్నుం, జెక్కిలి గొట్టంగ నేమి
సేయుదు దల్లీ.

యయా. ౫. ౧౩౭ మార్క. ౧. ౫౦.

గీ. పండురేయెండ కన్నులపండువగుచుఁ, బిండి
చల్లిన తెలుఁగున మెండుమీఱి, యెండుకడ
నైన నెడలేకయుండి యప్పుడంత గొనక
జగంబెల్ల నిండుటయును

అచ్చ. రా. అయో. ౨౦.

రేయెండ2. వి. (రేవు+ఎండ) బాలాతపము, లేఁతయెండ.

సీ. రేపులన్నియు విచ్చి రేయెండ జిగినిండి కర
మొప్ప తెల్లదామరల కంటె,... ఆ. ఇతని
కన్నులొప్పు .

భా. రా. అర. ౧. ౧౩౫.

సీ. క్రొవ్విరితోఁపఁగంటెఁ గోమలంబగు నైన
రేయెండ ముట్టిన సోయఁదక్క ...

కు. షం. ౩. ౬౭౦.

సీ. కేయి వెన్నెలలాని కేయెంద యుదయింప
బెదరు చకోరంపుఁబిల్ల లనఁగ .
పి. శకుం. ౨. ౫౫.

కేయేలిక. వి. (కే1 + ఏలిక.) చంద్రుఁడు.
ఉ. పూని కేయేలిక జింకనైన శోకరేటున
సేపక సేయనేర్తు రుద్వేలచమత్క్రియా
కలన హెచ్చఁజేరించు ఁపులిందసుందరుల్.
చమ 3 ౧౦౪.

కేరా. (వి. కే1+రా2) చంద్రుఁడు.
క. కేరాపాడుపుననఁగన్ని, కేఠాయను మాతసే
తుకేరా మారా ల. వి. ౪. ౩౨.

కేరాచేరేక. వి. (కే1 + రాచే + రేక.) చంద్ర
రేఖ.
సీ. చినుకు వెల్తురు మబ్బుచే నడ్డపాటింతవో
కార్పు కేరాచరేకయనఁగ
రా వి ౪. ౧౧౯

కేరాచేతాయి. (కే1 + రాచే + తాయి.)
వి. చంద్రకాంతమణి.
సీ. కేరాచేతాల గూర్చిన రచ్చపట్టులో రహిఁ
బాడు, పాటల రవళి యరసి
యయా. ౪. ౩౪.

కేరాజా. వి. (కే1 + రాజా.) చంద్రుఁడు.
గీ. కువలయాధీశ్వరుఁడు బుధగురుత సొనఁగు,
రఘుమహారాజా జగతికేరాజా కరణి
ఇందు. ౧. ౧౫౭.
సీ. కేరాజా రాకకు కేచాన మునుమున్న సవ
రించు నవితవసన మనంగ .
భాను. 3. ౩.
సీ. మదనబాణకటాక్షవదనసుంచుంజామా తమ్మికి
కేరాజా డాయయునట ...
రా. వి. ౪. ౭౨.

కేరాయఁడు. వి. (కే1 + రాయఁడు.) నిశా
పతి, చంద్రుఁడు.
సీ. కేరాయనికిఁబొక్కు తారావధూమణి కతి
చాయ ననుబట్టుగా ధరింప ...
భోజనుతా. ౫. ౧౯.
మ. అలివేణీ పదిలోపలం బదునోకండై యుండె
నోలదా జ్యక్కుల కేరాయలపట్టి యంత
టని నీకు న్వాఁడు నిక్కంబుగాఁ, జెలు
వుండే కద . ఉ రా. ౪. ౨౧౫.
(ఇట శ్లేషార్థకము)
క. ... కేరాయఁడు తోలిసంద్రమునఁ దిర
మ్ముగ వెడలెన్ ...
అచ్చ. భా. 3 ౪౩. పా.

కేరిపాణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. శివుఁడు.
౨ దొంగ. 3. పిశాచము లేక రాక్షసుఁడు
(విల్యమ్సు.)

కేతేఁడు. వి. (కే1 + తేఁడు.) నిశానాథుఁడు,
చంద్రుఁడు.
సీ. కబరికాభరముపైఁ గన్నె గేదఁగిపువ్వు కేకు
తోఁ గూడ కేతేనిఁ బొదివి . .
సైమ. ౭. ౨౨.
వ. . వీఁడె మనమేడమీఁద కేతేఁ
డున్నాఁడు. వీనిం బట్టు కొందమని పోవాన
నితావమార్గంబునఁ జనఁ దివురు చివురుఁ
బోఁడి మూర్ధ్ని పాషాణంబుల కరుదంది ..
మృ. వి. ౨. ౭౪.

కేల = జేల. వి. ఆరగ్వధము, ఒకానొకచెట్టు.
వ. ... ప్రోగు వారించి రావుల హెవుల
జువ్వల వెంపువ్వల రేఁగుల గోఁగుల కేలల
జాలల నొద్దుల మద్దుల వియుగుల నిఱుగుల
వెమ్ముల జమ్ముల . పి. శకుం. ౨. ౧౪.

రగడఁ బూరేఘు పండితై బుగుబకడం గోరేల,
చేరరాలగాద యిప్పచెంత భడిగో రేల .
ఉ. రా. ౬. ౬౧. ఆం. భా. ౨. ౪౨.

రేరేయి. (రేయి + రేయి) వి. అర్ధరాత్రము, సగమురాతిరి. (చి వి.)

రేవ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నర్మదానది. ౨. నీలి చెట్టు. ౩. కామపత్ని, రతీదేవి. ౪. దుర్గ, పార్వతి.

రేవంతుఁడు. సం వి. అ. పుం. అశ్వశిక్షకుఁడు.

రేవఁడు. విణ అవివేకి. (రేవు1 + అఁడు. చాకలి వాఁడు. అని శ ర)

ఆ ఋణవినాశనాదుగద నీవు మఱి నీకు, నిట్టి
వ్రతములెల్లఁ బట్టనేల, రెండిటికిని జెడిన
రేవఁడపై వృథా, బోదవైతి వెందుఁ గూడ
వైతి. ప్రబోధ ౩ ౨౪.

ద్వి కుక్కకూఁతుర మెడఁగోసి పోఁగలవు,
రెండుపోనాడిన రేవనిరీతి, నుండ
ద్వి హరిశ్చ. ఉ. ౭౭౩

ఉ. ఇహపరంబులకూరక దూరమై వసు,శ్రీ
చన రెంటికిం జెడిన రేవఁడ నాదునె నీర
జేక్షణా. మనుచ. ౩. ౧౦౫.

రేవగలు. వి. ఔ. (రే1+పగలు.) రాత్రియుఁ బగలును (బ. రేవగళ్లు, రేవగలులు)

ఉ. పేఁడును మున్ను రేవగటివేళకు మానివి
యాట . ఆము. ౬. ౨౧.

చ. . రహింపుల బండికండ్ల చప్పుడు గతి
మ్రోపె రేవగలు భూరిభయంకరగర్జ లత్తి
తిక్ ... ఆము. ౪. ౭౫.

ఉ. ఆ బ్బులకేసరిన్ ఘనగుహాంతరసీమల రేవ
గళ్లమైఁ, బ్రాబ్బెదు మబ్బు .
వాల్మీకి. ౨. ౪౩.

రేవగుప్తి. వి. ఒకానొకరాగము.

గీ. దేవమలహారి సాహారి రేవగుప్తి .
ప్రబంధ. ౯౪.

రేవటము. సం. వి. అ పుం. ౧ ఆడవిపంది. ౨. వెదురుగడ. ౩. సుడిగాలి. ౪. ఒకజాతిశంఖము. (విల్యమ్సు.)

రేవడ = రేగడ. వి. బంకమన్ను.

చ. ఇచట నల్లరేవడయ దూరమ వోయినఁ
బాండు మృత్తికా,కరములు గానము . .
పరమ ౨. ౧౨.

ఆ కృష్ణభూమి వెలయు రేగడ రేవడ, యనఁగ
విమలకీర్తి సాంబమూర్తి.
ఆం. భా. ౨. ౩.

రేవడి=రేగడి. వి. బంకమన్ను. (శ. ర)

రేవతము. సం వి. అ పుం ౧. దబ్బచెట్టు. ౨. ఆరగ్వధము, రేల [illegible]

రేవతి. సం వి. ఈ స్త్రీ ౧. ఇరువదియేడవ నక్షత్రము. ౨ బలరామునిభార్య ౩. గోవు, ఆవు. ౪. ఒకానొకదేవత, మాతృకాభేదము. ౫. దుర్గ, పార్వతి. ౬. ఒకానొకనది.

రేవతీరమణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బలరాముఁడు, కామపాలుఁడు.

రేవలచిన్ని. వి. ఓషధీవిశేషము. (శ. ర.)

రేవు1. వి. ౧. నద్యాదులందు మనుష్యులు దిగుట కనువుగా నేర్పఱచిన దారి, జలావతారము.

మ. తలఁ బక్షచ్ఛటఁ గ్రుక్కి సాళువులు కేదా
రంపుఁ గుల్యాంతర,స్థలి నిద్రింపఁగఁ జూచి
యారెకు బలసాన్న కప్రయాతద్విజా,వలి
పిండీకృతకాటులన్నవిఁదదావాసంబుఁజేర్పంగ

రేవుల జిగ్గ వ్వెసఁబాఱువానిఁ గని నవ్వుస్
గాలిగోప్యోఘుమల్. ఆము. ౧. ౬౫.

సీ. వేణ్యాభిధానయై వెలసిన యమ్మహాతటిని
నీరేవున దాఁటిపోయి, క్రూరకర్ములు మహా
చోరు లుండెడు చక్రగిరి చూచి యొక
విభావరి ప్రియమున
హరి ఉ. ౧. ౪౩.

ద్వి. రేవి చూడఁగరాని రేవుచక్కటికి, డాసిన
పొదలలో డాఁగి యేనుఁడ
రం. రా. అయో. ౧౫౩ పా. 3 పం.

౨. సముద్రతీరమందు సముద్రవ్యాపారము
చేయుట కుపయోగించు పట్టణము.

శా. రేవు ల్మొవు మతంగజంబులు మణిశ్రీఖండ
ముక్తాదియున్, రావాణిజ్యము పెంచి యే
లఁగ నగున్వర్గంపు సెవ్వున్ రుజన్, హాళిల్లం
దగు సన్యభూప్రజల రాజాయాయిజాత్యొ
చితిన్, బ్రోవంగాఁదగుఁ దోఁటగను లాభ్రు
ల్పాదఁబంపం దగున్ (ఆము. ౪. ౨౪౫)

3. సముద్రమునందు సరకులు ఎగుమతి దిగుమతి
యగుచోటు.

గీ. వనధిసర్వాంకవంబయ్యు వలయుపనికి, రేవు
లనకాని చొరరాని రీతి నధిప, విశ్వరూపకుఁ
డయ్యు శ్రీవిభుఁడు మ_క్త, రూపములనేవ్యుఁ
డగు నారురుక్షువులకు. కవిక. ౫. ౩౩

౪. చాకివాఁడు దుదుకుటకై బట్టలు తీసికొనిపోవు
తడవ.

క. వెల యినిమిదియగుపాలుమ, వెలవాల్గవపాలు
శోలి విడువఁగవలయున్, తొలురేవున మలు
రేవునఁ, జెలువే దఁగఁ జాకిచీర చెంచిన
చోటన్. విజ్ఞా. ప్రా. కాం. ౬౨.

విశేషార్థము. రేవుపెట్టు = పెండలుపెట్టు.
“ వారినందఱను బంపఁడులఁచి రొక్కొక్క
నిచే రేవుపెట్టినాఁడు.”

జః రావఁడు, రేవులువాఱు, రేవుగుజ్జము, రేవు
పడవ, రేవుబోయ.

రేవు[2] = రేఁగు[1]. అ. క్రి. విజృంభించు, చెల
రేఁగు.

ఆ. . త్రిభువనముల, రేవుచున్న వాఁడు
మూవి వీఁ డురుకార్య,భానురుండు తారకా
సురుండు. కు. సం. ౧౧. ౬౩౨

రేవులువాఱు. (రేవులు + పాఱు.) అ. క్రి
కోమవీథులేర్పడు.

క. నీవఱచిన యఱపులు మఱి, నీవే యెఱుఁగు
దువు తెలుప నీలోఁదునుమీ, బావాయని తల
గడ్డము, రేవులువాఱంగ వడి గొరిగి కడి
పించెన్ భోజరా. ౪ ౧౩౯.

వ. వానింబట్టి బంధించి గడ్డంబును మీసం
బును తలయును రేవులువాఱ గొరిగి విరూ
పించేసె . భాగ. ౧౦. పూ ౧౪౬౬.

రేవుగు(జ)జ్జము. వి. (రేవు + గుజ్జము)
గాడిద

సీ. రేవుగుజ్జము గాలిగాఁడు. గాడిద
యనఁగను ఖరము రాజిలుచుండు .
వేంక. తిర్య. ౯౪.

ఉ. మైలలమోపు వీఁపున నమర్చిన రేవుగుజ్జాని
నెక్కి వ,య్యాళిగఁబోవువాఁడు విమలా
పతటాకసమీపభూమికిన్.(శుక. 3. ౧౦3.)

రేవుపడవ. వి. (రేవు[1] + పడవ) నద్యాదుల
యిద్దరినుండి యద్దరికి మనుష్యాదులదాఁటించు
పడవ. (వా.)

రేవుబోయ. వి. (రేవు[1] + బోయ.) రేవు పడవ
నడుపువాఁడు.

ఉ. అర్ధ్యెడ రేవుబోయలఁ బ్రియంబు మెయిం
బిలిపించి దెలిసిం, జయ్యన కోడపెట్టు
మని ... విర్యా. ౯. ౫.

రేవెలుఁగు. వి. (రే + వెలుఁగు.) చంద్రుఁడు.

గీ. రేవెలుంగులదొరతోడు రేవెలుంగు ...

మనుచ ౧. ౧౭.

ఆ. రేవెలుంగుచేత రెమ్మెవఁ జదలల్లి, నల్లమబ్బు తోలు పెల్లఁజీర, కేఁచి తేపికంటి రుుత్తిన యేనిక, తోలుతోడి సాటిదోఁప వెలిఁగె.

అచ్చ. భా. 3. ౪౪.

రేవెలుఁగుతీవ. వి. (రేవెలుఁగు + తీవ.) సోమలత.

వ. గాములకెంగంటిసాముల నెల్లకసల వెలిం గించు రేవెలుంగుతీవ యగ్గిప్రోవులమాటి

అచ్చ. భా. ౨. ౭౬. పొ.

రేవెలుఁగుఱాయి. వి. (రే + వెలుఁగు + ఱాయి.) చంద్రకాంతమణి.

గీ. మరకతనిబద్ధభూముల మలయు రేవె,లుంగు ఱాతిన్నియల చెన్నునంగు పాగడ,ప్రాని నీడలఁదగు నొక్కటికోనలోన, పుష్పక విమాన మటు సాగిపోక నిలిచె.

ఉ. రా. 3. ౬౬.

రేష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ అఱపు, బొబ్బరింత, గుఱ్ఱపుసకిలింత.

రేషణము. సం వి. అ. న. అఱపు, బొబ్బరింత, గుఱ్ఱపుసకిలింత

రేసు. వి. ఈర్ష్య, ఈసు. (చులకన. అని, శ. ర)

ద్వి. సవతి రేసునఁబట్టి జంపింపఁ దలఁచి, సవ రగా నసృతభావము దొంతిచేసి .

నవ. ౨ ౭3. పొ. ౯. పం. ప్రాఁతప్రతి.

క. నీ సఖ్యమునఁ జరించిన, దోసము మోసము న నేఁడె తోఁదన కలిగెం, బోసరమె కోటి క్రావ్వో, రేసో యిట్లాడ నెవ్వరికి నీడేయన్.

వేం. పంచ. ౧. ౪౧3.

విశే. చులకనిది. (శ. ర.)

రేసుగుడ్డ. వి. చేతిగుడ్డ. (శ. ర.)

రై

రై = రో. సం వి. ఐ పుం. ౧. ధనము, సొమ్ము. ౨. బంగారము. 3 ధ్వని.

రైక = రయిక, ఱైక. వి. అవిక, కంచుకము. (శ. ర.)

క. పొకముడి వీడఁ బులకలు, మూఁకలిడం జెమటగ్రమ్మ మోవిచలింపన్, రైక పెరిల్లని పెట్లఁగ, రాకేందునిభాస్యఁ గొనెఁ బురాం తకుఁ డంతన్. పార్వ. 3. ౫3.

సీ. జేంట ముత్తెపుఁగుట్టుజేంటరైకలనంటి బిగి గుబ్బచన్నులు పిక్కటిల్ల .

ఉ. రా. ౬. ౧3౧.

రైతు = రయితు. వి. (క రైతు) సేద్యగాఁడు, కర్షకుఁడు, పంటకాఁపు.

(వ్యవ) ఇప్పుడు రైతుల స్థితి చాల బాగుపడినది.

రైత్వము. సం. విశే. (అ ఆ. అ.) ఇత్తడితోఁ చేయఁబడినది.

రైవతకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ద్వారకా పట్టణమునకు సమీపమున నున్న యొకానొక కొండ. ౨. పారేవతము, ఈడ. కీ.

రైవతము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒకానొక పర్వతము, స్వర్ణాలు వృక్షము, ఈదచెట్టు.

రొ

రో = రో. అవ్య. ౧. సంబుద్ధియందు స్త్రీవాచక శబ్దంబుల కమప్రయుక్తం బగునది.

ఉ. బాలరో పుష్పమంజరులపై భ్రమరంబులు ప్రాలె . దశ. ౧. ౧౧. ౪.

౨. ప్రశంసాశ్చర్యార్థములందు స్త్రీవాచకముల కనుప్రయుక్తమగు.

ఉ. అమ్మరో ధర్మరాజుఁ గానియాడఁగఁ జెల్లద యొల్లదేశముల్ . పాంచా. ౫. ౪౭.

(కొందఱాధునికకవులు పుంవాచకములకు నను ప్రయుక్తముఁ గావించిరి.)

ఉ. తప్పక చూచు నగ్గనుచు దాదులు పల్కఁ గేరి నవ్వు మా యప్పరో నిద్రపొమ్మనిన నల్లన బారలుచాఁచు (చంద్రహాస విలాసము - పూర్వభాగము.)

(ఆంధ్రకవుల చరిత్రము - ద్వితీయభాగము. 333. పా.)

రొంపెడు = రోఁజెఁడు. వి. ప్రలాపము.

సీ రోజెడు రొంజెడు . నాఁగఁ జెల్లఁగనాఁ, బ్రలాపాభిధ అం. భా. ౧. ౧౧౬.

రొండి. వి. ౧. నడుము యొక్క పార్శ్వ భాగము, కటిప్రోథము.

సీ. అడ్డంబు దిరిగి తలాపాతిఁ బడి రొండి హస్తంబులిడి యంగలార్చు కవుల ... ఆము ౭. ౧౯.

ద్వి. కరతలంబులు రొండ్లఁ గదియించు కొనుచు, బిగిసి పెందొడలు పొంపిరి రాయకుంద పండితా. పర్వత. ౩౮౩. పా.

సీ. రొండి యనం గటిప్రోథ సంజ్ఞ అం. భా. ౨. ౧౩౭.

౨. నడుము యొక్క పార్శ్వభాగమున నుండు బట్టమడత.

సీ. .. గీ. చిక్కుఁ జిలువాన మొకయుంటఁ జేర్చి కలుపు, చిలుకు ముద్రించి బిగము చేయి రొండిఁ జెక్కికొను . శుక. ౩. ౩౮౫.

జ : రొండికేటు.

రొండిపేటు. వి. (√రొండి.) మల్లబంధవిశేషము.

క. రొండికేటును ఘణంబును గశ్యాతను భారంబు .. నృసింహాంబును శ్లాదిచగు ముప్పదిరెండు విజ్ఞాణంబుల నాణెంబు పరికించి . . హంస. ౧. ౨౦౭.

వ. . . కిల్లియు కుట్టును బరిపోటును రొండి పేటును పణంబును కరాతును . . మల్లు. ఫు. ౩. ౬౪. ప్రబంధ. ౪౯.

సీ. రూణింపు బరిపోటు రొండిపేటు ... అం. భా. ౨. ౨౦౯.

రొండు. వి. శ్వాసరోగము, రోఁజు.

సీ. రొండు రోఁజు వగర్పు రొప్పన శ్వాసమూ. అం. భా. ౨. ౧౨౪.

రొండుడు. వి. రోఁజాడు, ప్రలాపము.

సీ. రోఁజాడు రొంజాడు రొద్దుడు రొండుడు .. నాఁగఁ జెలఁగ నాఁ బ్రలాపాభిధ అం. భా. ౧. ౧౧౭.

రొంప. వి. ౧. పీనసరోగము. (శ. ర.) ౨. పడిసెము. (చి. ని, శ. ర, వా)

రొంపి. వి. బురద, పంకము.

క. రొంపములు గానిరొ వనములు, రొంపు లిగిర మెయిలిగముల రొదలుడిగ నదుల్, పెంపులకుఁ బాసె మఱుముల, కంపల సంపదలు మాసె శారదవేళన్. భాగ. ౧౦. పూ. ౪౭౮.

సీ. ఏడుసాగరములు నిక్క దక్కడఁ బెట్టి పలుచని రొంపి పై నలఁది కొనఁగ .. భార. విరా. ౨. ౧౩౮.

క. ముంపుఁగొని విరుల వానల, రొంపంబులు గరిచియ నురలు నుమతోపధువుల్, కుంపట లెగయఁ బరాగపు, రొంపుల భూభాగమతి నిరూక్షిత మయ్యెన్. భాగ. ౯. ౫౧౦.

మ త్తకోకిల. పాయసంబుల రొంపులున్ బహు
ళంగ బూరెలు వట్టులున్ ...
మారిషభూ. 8. ౧౫౨.

జ: రొంపిదుక్కి, రొంపిమాను, రొంపులెక్కు.

రొంపిదుక్కి. వి (రొంపి + దుక్కి.) నీళ్లు గట్టి అడుసుగా దున్నుట దమ్ము. (శ. ర.)
(వ్యతి. - మెట్టదుక్కి.)

రొంపిమాను. వి. (రొండి + మాను) రొంపి దున్నిన పిమ్మట మిట్టపల్లములు సరిచేయుటకు మీఁద పాటించెడు మాను, దంపపట్టె (శ. ర.)

రొంపులెక్కు. అ క్రి (రొంపులు + ఎక్కు.) రొంపియగు.
గీ కుటిల చటుల నఖాంకురస్ఫుటిత వైరి, రుధిర కల్లోలవతి నుర్వి రొంపులెక్క
గంధ. ౨౦.

రొక్కపుటొడయఁడు. వి. (రొక్కము1 + ఒడయఁడు.) ధనాధిపతి, కుబేరుఁడు.
సీ. సేసిన కడఁకతో కెల్లుడీవియు జిడ్డు కడలియుఁ గడిచి రొక్కపుటొడయుని, కడఁ జని అచ్చ. రా. యు ౪౦3.

రొక్కపుదొర. వి. (రొక్కము1 + దొర.) ధనాధిపుఁడు, కుబేరుఁడు.
సీ. .. బచ్చలు వెచ్చంబు లిచ్చు రొక్కపు దొర దళవాయియైు కొల్చు చిలువ తాల్చు ... అచ్చ. రా. సుందర. ౪౧.

రొక్కము1. వి. (సం. ఋక్థమ్. క. రొక్క.)
౧. ధనము.
ఆ. తోలుబాల్చు పసుఁగు తొమ్మిది పాఁతలల్, రొక్కమున్న దనుచు నిక్కఁగాని
నీలా. ౧. 3౭.

గీ. పూర్వ మేమున్నదో మీదు జొక్కసముల, రొక్కములు మీర యది మే మెఱుంగ మనఘ .. ఉ. హరిశ్చ. ౧. ౭౨.
౨. చేతివెల, అప్పుడిచ్చెడి మూల్యము.
చ రొక్క మీఁగలుగువాఁడె మహోజఁడు కూలిశ యూలికిన్ కు. సం. ౬. ౧౪3.
(వ్యవ.) ఈ యుంగరము రొక్కమిచ్చి కొం టివా, లేక, అరువుగా తెచ్చితివా ?
3. సమూహము. (శ. ర.)
క. పక్కిదొర కొలపు నవలా, రొక్కము నందైన నట్టి రూపని గలదే .
అచ్చ. రా. అర. ౧౯.
౪. వేశ్యాభృతి.
సీ రో యనఁ బై దన రొక్క మనంగను వేశ్యాభృతికి సంజ్ఞ వెలయుచుండు ..
ఆం భా. ౨. 303.
జ రొక్కపుటొడయఁడు, రొక్కపుదొర, రొక్కరూక, రొక్కరొక్కములు.

రొక్కము2. వి. నిర్బంధము.
ఉ. ఎక్కడ నెల్ల లోకముల నెవ్వరుఁ గోరని కోర్కి నేఁడు మా, తెక్కలిపాటుకై తిరిరిదేహము కేఁగ వచ్చినార మే, వెక్కడ తీవ్ర కర్మగతి యెక్కడ దైవకృతంబు గాక యీ, రొక్కపుదాన మీ వరుస రోషుక వేఁడుదురే జగంబులన్.
భాగ. ౭ స్కం. 3౪౯.
జ. రొక్కించు.

రొక్కరూక. వి (రొక్కము1 + రూక.) రొక్కముగా నిచ్చు రూప్యకము.
సీ ఒక్కని కొక కొన్ని రొక్కరూక లొసంగి కాముల లెక్కలో వ్రాసి కొనియు ..
బహు. ౫. ౯౭.

రొక్క-(క్కా-)రొక్క-ములు. వి. బ. (√రొక్క-ము1.) పెక్కు-ధనములు.

ఉ. ఈలువు వంగడంబుగల దీజవరాలని రూలి రొక్క-రొ,క్కా- లిడి రొట్టి ఱుంకువదకన్ వరియించితి దీని నక్కటా

వెం. పంచ. ౪. ౫౦౪

సీ. కన్నులల్లార్చి రొక్కా-రొక్క-ములు మాళ్ల వరుసగా గడియించువారిఁ జూచి

విప్ర. ౪ ౧౮

విణ. బ. ఫలువిధములు గలవి.

శా. రొక్కా-రొక్క-ముల్ దిట్టి శా,ర్దూల క్రోడమృగాదులన్ వలలకుం దోలంగఁ దిన్నందు త,త్కే-ళీలోల రవంబు దన్నపుడు బోధింపంగ నేతెంచినన్. కాళి 3. ౫౮

రొక్కించె. అ క్రి. (√రొక్క-ము2.) నిర్బంధించు, కట్టడిచేయు.

ద్వి. తఱలక నా మీఁదఁ దరువుంద నిన్నుఁ, దఱిమి పు త్తెంచు న త్తఱి భవద్గురుఁడు, పత్తుగా నీకు నిచ్చులను రొక్కించి, బ త్తి మిమ్మని నన్నుఁ బలుకఁ డొండేని .

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౭౫. పం.

రొషా. వి. (హిం. రోజా) మహమ్మదీయుల యుశానొక వ్రతదినము.

మ. అలనా ! మూవియలావఁగంటుని రోజాల న్మొగ్గపూముల్కి- ని,చ్చలపుం దుమ్మెద గుబ్బి పూరజపు సేజానిల్పి పై కారవం,బుల మొల్లా పఠియించుచున్ మధుజలంబుల్ చల్లి లేగాడ్పు ఖా,నులచేఁ జైత్రపు సైదు ఱీర్ణదశిపహ్నల్ గంటె త్రొక్కి-ంపగన్.

చంద్రా. ౪. ౭౦౮

రొట్టియ(ట్టె). వి. ఒకానొక భక్ష్యము.

(శ. ర, వా.)

సా. వాని రొట్టె నేతిలోఁబడినది. = కోరిక నెఱవేరినది.

సా. రొట్టెకు రేవేమిటి = ఒక పనిని ఎక్క-డ నుండి ప్రారంభించినను ప్రారంభించవచ్చును.

రొడ్డ. విణ. ఎడమ. (చి వి.)

రొడ్డు. వి. రొండు. (శ. ర.)

రొడ్డుడు. వి. రొండుడు. (శ. ర.)

రొద. వి. (సం. రుతమ్.) ౧. ధ్వని.

ఉ. వా,తూలహతిన్ జనించు రొదతోడి గుహావళి నొప్పు మను చ. ౧. 3.

క. జాబుజాబుకని సెత్తురు కాలి,కుబుకుచు రొద సేయ . ఆము. 3. ౭3.

౨. కలకలము, ధ్వనివిశేషము.

ఉ. దైవనియు క్తిఁజేసి విరతంబగుచున్న మన స్సమాధిలోఁ, భావనమూ ర్తి యాతపసి భామల యారొదవించు నక్షిప,ద్మావళులంత విచ్చుచు . కళా. 3. ౭౧.

చ. లేలు ఉల్కి- . పృథులు రొద సేయవేగనని కూడుదు రల్కు-లు చేతి దంప తుల్ . ఆము. ౧. ౬౪.

క. కడుమేటియైన దొరచేఁ, బడినది మాపొమ్ము చెప్పవద నూపిన నీ,గడ గొంత దివ్వవచ్చున్, చెడిదపు రొదచే ఘటింప నేరదొకటియున్.

పరమ. ౫. ౫3.

3. చింత.

క. మదిరాక్షుల వలలం బడి, కొందలం బెక్క-ం(డు బన్న ములఁజెంది రహి, పదిలేలం బచ్చె నింకం, బొద మారొదమాని శేఁబుర వరమునకున్. రసిక. 3. ౧౫౭.

జ : రొదపోవు.

రొదపోవు. అ. క్రి. (రొద + పోవు.) ధ్వనించు.

ఉ. అవిధి నేఁగి యొక్కెడ యదాటవిలో విషమ
స్థలంబునం, బోవఁగ వస్తుభృచ్ఛకట భూరి
భరంబునఁ బోవ నందు సంజీవకనామ
దేశ మవిశంబవిసందితశైలశృంగశో,వా
వడిఁ గ్రమ్మర క్తమదనన్ రొదపోవటు నేలఁ
గూలినన్. వేం పంచ. ౧. ౯౫.

రొదాళము. వి. (సం. రుతమ్.) ధ్వని.

చ. చెలి నడుమూరుగేల జిగినిబ్బెపుఁజన్గవ నిమ్మ
పండ్లు చెం,తల మొలనూలిగంటల రొదా
ళము పేరిటి వేదమంత్రపుం, బలుకులు
గాన్కసేయు నెలబ్రాయము కుచ్చెలచే
నొయారపుం, గలిమిపొసంగనిచ్చినను గన్న
దదించుక కల్మిదానికిన్.

చంద్రా. ౨. ౧౨౬.

మ. తెలిపూగద్దియ గాడుపుం గొదమ మత్తే
నెక్కేఁ దేఁటి గం,టల సంధిల్లు రొదాళ
ముల్ పరవ చంద్రా. 3 ౫౧.

జ : రొదాళించు.

రొదాళించు. అ. క్రి. (√ రొదాళము.) ధ్వ
నించు. (వేం. పంచ. ౧.) (శ. ర.)

రొప్పించు. స. క్రి. (√ రొప్పు.) రొప్పఁజేయు,
త్రోలించు.

ఉ. మోఁదనిభేంద్ర పం క్తి రొ,ప్పింతురు
ఘోరభంగి .. భా. ౧. 3. స్కం. ౯౭౯.

ఉ. . . మోఁదనిభేంద్రపం క్తి రొ,ప్పించితి
ధిక్కరించితి శపించితి ..

భాగ. ౩. స్కం. ౨౦౧.

రొప్పు. అ. క్రి. ౧. కూయు.

క. అప్పుడు గగనమున మొంగుల్, గప్పెమహిం
బుంచి విసర గాడ్పులు రొప్పెం, గప్పులు
వడగండ్లురికెం, గుప్పలుగొనసోనవాన గురి
యం దొడఁగున్. వేం. పంచ. ౧. ౬౫౬.

ద్వి. అనఘుని రఘురాముసట లక్ష్మణుండు, గని
కెండి యొలుఁగత్తి గ్రక్కునఁ బలికెఁ, గై
కొందుఁజెలివని కలయంగ రొప్పి, చేతాని
చిఱుతరాచేరువఁబట్టి ...

రం. రా. అర కాం. ౧౯౫ పు. ౧౬. పం.

క. వనితా ! కృష్ణుడు ఎల్లని, ఘనమనియున్
వేణురవము గర్జనమనియున్, మనమునఁ
దలంచి రొప్పుచు, వనవర్హతము లెమిలి
కుటుము లాడెడిఁగంటే.

భాగ. ౧౦. పూ. ౭౭౮.

౨. అఱచు

తే. ఇంట నెవ్వారయిన భిక్షమిడినయుప్పి, వెట్టినఁ
గరాళికేకి యొప్పిదముదోప, నెరిగిపడి
యిందులకును మీరెవ్వరనుచుఁ, బెద్దపులి
బోలె రొప్పు నా బిసరువాక్షి

కుక 3 3౭౬.

తే. తెప్పదెరలంగ బందులేతెంచుచున్న, యవి
మహాత్మ తక్షేమి జాతారవములఁ, గడఁక
నెడ్లను దఱిమి రొప్పెడునరోలి, యులి
పులిని యుల్లమునఁగడు నలుకుపుట్ట.

భార. అను. ౭. 3౧౯.

సీ. ధనమెక్కుడుగఁ గూర్చి తినలేక, యేడ్చుడు
పెనులుబ్ధుఁ దర్థులఁ గనిన రొప్పు

వేను. 3౬.

3. (పంది) ఘుర్ఘురించు.

సీ. పొదలమాటునుండి యదలించుచును రొప్పి
కదియంగఁజూచిన, బెదరితొలఁగు, .

ఐద్ర. ౨. ౧3౫.

గీ. పొరలుఁ గొరలు నటించునంబరము దరల,
రొప్పుచుప్పర మెంగయును గొప్పురించు,

పుట్టబిగియించు మొనయుస మూదకొనుచు,
వదరుసంరక్షితక్షోణి యజ్ఞఘోణి.
భాగ. ౩. స్కం. ౪౧౩.

౪. (పులి) గాండ్రుమను.

సీ. కోపభీషణరేఖ రొప్పుచు భీరంబు పాలికవని
కడిఁది బెబ్బులు లనంగ
హరి. ఉ. ౨. ౬౦.

సీ. రొప్పుచు సెదిరించు గొప్పపులులగుంపుఁ
బోనీక జముదాళ్లఁ బొడిచిపైచి
ఇంప. ౨. ౬౨.

౫. (ఎలుఁగు) అఱచు.

గీ. ఉల్లము గలంగ న య్యుగ్రభల్లుకంబు, గుట
గుట యటంచు రొప్పి య క్కుటిలుఁ గదిసె.
శుక. ౧. ౫౦౦.

౬. (పాము) బుసకొట్టు

క. మహోసర్పము గ్రక్కున వొక్కబొక్క
వెలువడి, చనుదెంచెను రొప్పుచున్ విష
జ్వాలలతోన్. దశకు. ౭ ౬౧

౭. విసరు, వీచు.

గీ. ధూళి మినుగప్పె వడినుడిగాలి రొప్పె, ప్రజల
కళలెల్లఁ దప్పె నప్పట్టునందు ..
చెన్న. ౫.౨౪.

స. క్రి. ౧. తర్జించు, భయపెట్టు, అదలించు.

ఉ. చెప్పదు చెప్పుకున్న మిముఁ జిత్రముగా వధి
యింతు నంచు నేఁ, దప్పదు తమ్ము రొప్పిన
భయంబువహించక యానువర్ణసోం పొప్పఁగ
భర్గ కిట్లను హంస. ౫. ౩౨౦.

౨. బాధించు.

క. తప్పితివో యిచ్చెదనని, చెప్పితివో కపట
సాక్షి చేసినమేలున్, దప్పితివో శరణార్థుల,
రొప్పితివో ద్విజులఁ బసుల రోగుల సతులన్.
భాగ. ౧. ౩౫౫.

సీ. పెలుచని స్వర్గద్వారమునమండి పోనీక నిలఁ
బడఁ ద్రోయించె నిదిగో యముఁడొం
రొప్పుడు ఉ. హరివం. ౪. ౧౬౧.

మ. .. నా ప్రావీణ్యముం గోలుపోయి బలి
ష్ఠుండగు కామశాత్రుఁబడి నే నెట్లోర్తునే
బందిక, త్తైబడిం బాపఁగఁద్రష్ట యిచ్చ
దకటా! దీర్ఘాకృతిన్ రొప్పెడిన్.
భాగ. ౯. స్కం. ౫౪౫.

౩. నెట్టు, త్రోయు.

ఉ. ఒకమ్మ మాఁరీచుఁ దృణాయమాన
ముగఁ ద్రిప్పుచు రొప్పుచు నప్పయోధిలోఁ,
బైచె అధ్యా. బాల. ౧౫ పుట.

౪. త్రోలు, తఱుము

సీ. తంపుండు చెల్లెలు మఱదియు నల్ల
పిల్ల, హరులపగ్గములఁ జేనంది రొప్పఁ
దొడంగె భాగ. ౧౦. పూ. ౨౦.

చ. అనిలజుఁడు పేదద్రుర్మనుజులఁ జంప
నేల యని మానుగ గోవుఁడు గోగణంబు
లన్, గొనకొని రొప్పునట్లు లధికుం జెగిచెం
బృథు దండహస్తుఁడై.
భార. ఆది ౬. ౩౭.

ద్వి. మను పాఁతఱల ధాన్యకులు పొంగుచుండ,
గోధనంబులు రొప్పుకొని పోవఁబోవ,
పండితా పురా. ౧౬౩. పా.

క. కిలకిలఁగి వలలు పన్నుఁడు, చాలెర్పడఁ
దరలుచుట్టు చాగుండురులన్, గీలించి
బోను లొడ్డుదు, కాలాగక రొప్పఁ దద్విఁ
గల మృగవితతిన్. చిత్రభా. ౩. ౧౩౫.

క. అప్పుడు మముబోండ్లకతల్, చెప్పఁగ నేమి
టికిఁ దారసిలి శైత్రధరుల్, రొప్పఁగఁ
జనిరొ మిన్నులవెళ, యప్పుర కోష్ఠియును నచటి
కతిదూరమునన్. కళా. ౨. ౩౧.

ఉ. .. వక్త్రికామరసాంధసమాగతభృంగ సంఘముల్, రొప్పుదు విద్రఁగాకొన దురోజ పరస్పర సక్తశరముల్, విప్పుదు .

భాగ. ౧౦. స్క. ౧౩౭౯.

వి. అధికము, శ్వాసము, వగర్పు.

గీ. ఊర్పు నా శ్వాసములగు, రొప్పునది దీర్ఘమైన నిట్టూర్పునంగ, వధికమగునది రోఁజు రొప్పునఁదగు ..

హార. ఆం. భా. ౧ ౬౦.

సీ. రొండు రోజు వగర్పు రొప్పున శ్వాసమా

ఆం భా. ౨. ౧౨౩

జ: రొప్పించు.

రొమ్ము = ఱొమ్ము. వి (సం. ఉరః) వక్షము.

సీ మగలాడు వారికి మరిగి పరదేశంబు లుడుగక ద్రిమ్మరి క్రేళ్లను రొమ్ముఁబోయి, యాచకులై వేడి కు సం ౬. ౭౬౩.

ద్వి. నీరొమ్ము కొనియాడ నేర్తునే మాఁడ, నీ రొమ్ముగతిఁజూడ నేర్తుఁగాకేమ

రం రా యు ౨౯౨ పా. ౨౯. పం.

ఉ అన్నరపాలువాలుగల కగ్గలమా తెలిసోగ కన్న లాక్రొన్నెల సెన్నొసల్ పెదఁద రొమ్ము చూకారపు తేఁటచెక్కులు .

రా వి. ౪. ౨౦.

రొయి = రొయ్యి. వి కట్టెవిప్పమీఁది నిగురు.

(శ. ర.)

రొయ్య. వి మత్స్యవిశేషము.

ఉ పిత్తడికాను మల్లుమీ,నల్లియుగండె రొయ్యపరకాదిగఁ జేపలఁబట్టి బెట్టగన్.

ప్రబంధ. ౧౯౫.

తే. ... అల్లిద మ్మువ్వుచేఁపయు గొల్లదొండు, పరగ రొయ్యాదియగు మీలఁ బట్టు నతఁడు.

హంస. ౪. ౧౯౩.

సీ. . అలరు రొయ్య యన ఈతుద్రాంగజ నామమై . ఆం. భా. ౧. ౧౬౦.

జ: రొయ్యపుర్వు.

రొయ్యపుర్వు. వి (రొయ్య + పుర్వు) ఒక విధమగు రొయ్య చేఁప.

ఆ. రొయ్యపుర్వు గ్రావి రోధోవసుంధర, కెగసి తెగిన పగిది నిట్టురేల, జలతలంబు విడిచి చనుదెంచి నాబుద్ధి, పుర్వుమేయఁ బెట్టఁ బొందఁగంటి

కే పంచ. ౪. ౪౭౬.

రొయ్యి = రొయి. వి. కట్టెవిప్పమీఁది నిగురు.

(శ. ర)

రొల్లు. అ. క్రి. ప్రలాపించు. (శ. ర)

జ: రొల్లుడు.

రొల్లుడు. వి. (√రొల్లు) ప్రలాపము, రొండుడు.

సీ రొపేడు రొంపేడు రొద్దుడు రొండుడు రొల్లుడు రజ్జు నాఁగఁ దెలఁగనాఁ బ్రలాపాభిధ. ఆం భా ౧. ౧౧౬.

రో

రో1 = రొ. అవ్య సంబోధనమున తఱచు స్త్రీ వాచకముల కనుప్రయుక్తములగు.

ఉ. అమ్మరోఁ, రమ్మని బోటికోమలి కర మ్మనివార్యగతిం దెమల్పఁగన్ ..

వసు. ౩. ౧౩౦.

క. ఉల్లము జల్లన ముఖమునఁ దెల్లగ బావ్వు ములు దొరఁగఁ బ్రేమంబు నవో, వల్లభరో యనుచును మది, పల్లటిలన్ రాముఁడుర్విఁ బడి మూర్ఛిల్లెన్. (భా. రా. కిష్కిం. ౫౫.)

ఉ. నీబిగిగుబ్బచన్నులకు నీకటిపెన్నెఱిఁగున్న
కీలికిన్, నీబటువుం బిఱుందులకు నీరుల
ప్రాయపుఁ గల్మి కింతిరో, యీబను
మంబు కప్పురమె యీతిరివేణిరొ పట్టుఁ
జీరలే, యీబిరుసైన వల్కలము లీతపమిష్ట
మనోజభోగమే ఉ. రా 3. ౧౦౮.

ద్వి. సిగ్గు లజ్జయులేని చెనఁటిరో నన్నుఁ,
బగ్గించుచున్నారు పగతురిట్టింగి ..
రం రా. యు ౫౧౫ పా ౬. పం.

రో2 = రోయి. వి ౧ కుదువ, తాకట్టు,
ఆధి.

క. ఇన్నాళ్లు కింత వెట్టక,యున్నను రో దక్కు
నముచు నొదఁబడుచేఁ దా, నన్నాళ్లు దక్కు
నతనికి, నెన్నఁడు భోగ్యంబు దక్కదే
ధర్మములన్ విజ్ఞా. వ్యవ. ౯౭.

ద్వి. ఇదెవచ్చెఁ బులివరె నీ శివరాత్రి, మదిత
రోయిడఁబుచ్చె ను త్తెంపుసరుల
పండితా. పురా ౧౭౭.

౨. వేశ్యకిచ్చెడు శుల్కము.

క. రోయిడి రెుల్లని భుజగుఁడు, రోయివిడువ
వలయు లంజెరోఁ గొనిమఱలన్, రోయిడఁ
దలఁచిన నిమడి, పాయక యిచ్చుటయు
తగినపాడి యరయఁగన్.
విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౯.

శ్లో శుల్కం గృహీత్వా పణ్యస్త్రీ నేచ్ఛన్తీ
ద్విగుణం వహేత్ అనిచ్ఛన్ దత్తశుల్కో౽పి
శుల్కహాని మవాప్నుయాత్. (యాజ్ఞ.)

సీ. రో యనఁ బైఁ డన రొక్కమనంగను వేశ్యా
భృతికి సంజ్ఞ వెలయుచుండు ..
ఆం. భా. ౨. 303.

జ: రోయిడు, రోవాటు, రోవెల, రోవెలఁది

రో, సం. వి. = రై.

రోఁకటిపాట. వి. (రోఁకలి + పాట.) రోఁక
టితో దంపునపుడు పాడెడిపాట, నువ్వి
పాట.

ద్వి. బిరికల్లి దేవయ్య బిల్రులఁజూచి, యనిరెు
రోఁకటిపాట లట్ల వేదములు . .
బస. పు 8. ౧౦౪.

రోఁకటిపోటు. వి. (రోఁకలి + పోటు) రోఁక
లితోఁ బొడుచుట.

ఆ. సుజనవినుత గోరుచుట్టుపై రోఁకటి,పోటు
దాఁకినట్లు పోతలంప, మొదలశోకజలధి
మునుఁగంగ నందుపై, నీవు పల్కినట్టి విష్ణు
రోక్తి. హరిశ్చ ౫. ౭౯

రోఁకటిబండ. వి (రోఁకలి + బండ.) ౧. కత
పది, ఒకపురుగు.

పీ ఎఱ్ఱరోఁకటిబండ కెుట్టె మన్దిండి మున్నగు సరీ
సృపములం దంతకంటె
అము. 3. ౭౦.

౨. పొన్నులేని చిన్నరోఁకలి (శ. ర, వా)

3. క్రోష్టుపుచ్ఛి, నక్కతోక పొన్న. కీ.

సీ. క్రోష్టుపుచ్ఛియు నేలపొన్న, నా
నక్కతోఁకపొన్నన బొర్లుగాడిసా రోఁకటి
బండనా రూఢికెక్కు,
ఆం. భా. ౨. ౫౫.

రోఁకలి. వి. దే. (సం. గోకిలః.) ౧. ముసలము,
దంచెడు సాధనము.

బ. రోఁకళులు, రోఁకళ్లు, రోఁకండులు,
రోఁకండ్లు, రోఁకలులు.

చ. పటికపుఱోల ముత్యపుమరుఁగ్రొ లాగిఁ
బోయుచు గారుణాముత్త రోఁ,కటిఁగొని
దంచుచున్ ... కు. సం. ౬. ౫౦౪.

ఉ. ఈఁదఁగ లేఁగినట్లు రిపుసేనల సెల్లను ముట్టి రోఁకటన్, మోదుచు వాఁగటందిగిచి నొంచుచుఁ గార్ముకము క్రియారమ్‌ల్, పైఁ దోఁపఁగించి కూల్చుచును .
హరి. ఉ. ౧. ౧౦౧.

వ. హలమున వచ్చుధాన్యముల నప్పటికప్పుడు దంచుకోఁగ రోఁకలిఁ గయికొంటిపోర .
దశా. ౭. ౫౪.

క. ఏరీతిం బెనఁగిన స్వర్ణ్వారెఱుఁగరు నీదు గుట్టు వనితామణి రోఁళ్లా రోఁకండ్లం బాడిన, కూరుము లిపుడింత దాఁచుకొన్న నడఁగునే.
ప్రభా. ౫ ౭౫.

౨. గానుఁగలోఁ నువ్వులు మొదలగు వానిని నలఁగఁజేయు సాధనము

చ. పెనుగానుఁగ రోఁకట నిశ్శుఖండనుల్, చిదుపు తెఱుంగునం జిదియఁ జేయఁడు .
పరిమ. ౧ ౭౯.

జ. రోఁకటిపాట, రోఁకటిపోటు, రోఁకటి బండ.

రోఁజు. అ. క్రి. నిట్టూర్చు, ఉచ్ఛ్వసించు.

చ. అనవుడు బుట్టలోపలి మహోభుజగేం ద్రుఁడు రోఁజునట్లు రోఁజె నధిప యవ్వి భుండు దనచిత్తమునప్పలుకుల్ గలంచి నన్
భా౦ శల్య ౨ ౯౪.

ఉ. భంగమునొంది యద్దమజభామిని దిక్కులు చూయ రోఁజుచున్,
భా. రా. అర. ౧. ౫౬.

క. ఉక్కుసెడి రోఁజి సెత్తురు, ముక్కున వాతను స్రవింప
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౧౪౫.

గీ. దూరపాత, సంభవంబైన ఘనపరిశ్రాంతి చేతఁ, బ్రక్కలెగయంగ రోఁజుచు నొక్క ఈణము, విలిచి కనుఁగొంటిని సమాధినిష్ఠు నళిని.
కళా. ౪. ౧౫౩.

వి. అధికశ్వాసము, రొప్పు, శ్వాసము.

గీ. ఈఁద యన నీఁదర యనంగ సెసఁగ శిశు, వాయు వూపిరి యూర్పు నా శ్వాసమలరు, రొప్పునది దీర్ఘమైన నిట్టూర్పనంగ, నధిక మగునది రోఁజు రొప్పునఁదగు హర.
ఆం. భా. ౧. ౭౦.

పీ. రొందు రోఁజు వగర్పు రొప్పున శ్వాసమా ..
ఆం. భా. ౨. ౧౨౪.

రోఁజుడు. వి. రొంజుడు, ప్రలాపము.

పీ. రోఁజుడు రొంజుడు రొద్దుడు రొందుడు వాఁగఁ బెలఁగ నాఁ బ్రలాపాభిధ
ఆం. భా. ౧. ౧౧౭.

రోఁత. వి. (√రోయు.) ౧. ఓకిలింపు, ఏవము, జుగుప్స

శా. లాలామూత్ర పురీషచర్మ జలకీలాలాస్థి కల్భావలం, చేలా రోఁతలువుట్ట నాడుదురు యోగీంద్రుల్ వృథాలాపముల్
నైష. ౪ ౪౯.

శా. ల, జ్జాంకూరం బడఁగించివారు తలపోయన్ నాకు రోఁతయ్యె . మను చ. ౬౩౯.

క. హేయాపాదక వస్తుని, కాయ శ్రవణావలోక కథనంబులచే, నాయతమగు రోఁత నుమీ, యేయెడల జుగుప్సయనఁగ నింపులఁ తెలుచుకొ.
కావ్యా. ౧. ౧౩౦.

౨. రోఁతగలిగించుపదార్థము, ఖాలుని మలము, నము.

ద్వి. . చీరపైఁ గింకిరి చేయ గోరతుఁ, జేర రమ్మనిపిల్చి చేతికిఁ బుత్రు, నిచ్చి గోరతుకొ యారోఁతఁగడిగి, తెచ్చి యిమ్మనుటయు...
నవ. ౧౭౭. పొ. పం. ౨౦.

ఉ. ... పూఁతరొయనర్చుకొంటి కవళభూతిఁ గపాలమునన్ భుజించి తీ,రోఁతలు పెక్కు లుండ నిట రోయుదువే యిఁక భక్తవత్సలా. కాళ. 3. ౧౦౦.

3. ఏవగించుమాట, జుగుప్సావహవాక్యము.

చ. ఈ విధంబున వలయింతి వాపయినిఁ బూస్చిన నేరమి యింతరోఁతయున్, విన వలపెంగదా .. సారంగ. ౨. ౨౪౧.

౪ అపవాదము, నింద.

సీ. . సడిరోయి రోఁత రొచ్చు, నేగింపు ... నా నపవాద సంజ్ఞయై యలరుచుండు ఆం. భా ౧ ౧౧౫.

విణ ఏవగలిగించునది, జుగుప్సావహము

రగడ. రోఁతకాపురమునకు వేసరి రొక్క మెత్తి కడంకఁ బూడితిఁ అచ్చ. రా యు. ౬౪

ఉ. ఎండలు రోఁతనేఁత లపుడేగతిఁ జేసిన నిచ్చగించుచున్, దండము దాయిగాఁగొని గడించిన కష్టపులంజెకూడు నా, కిందక రోసివచ్చితి సహించుచె కక్కినకూడు గ్రక్కునన్. వైజ. ౨. ౧౦౦.

ద్వి. కంజునందనుఁ దలికష్టమైనట్టి, లంజపుట్టువున నీలాగున నమ్మఁ, బుట్టించె నారోఁత పుట్టు వుఁ బుట్టి, యట్టె నే గడియింతు నతిహీన ధనము ... ద్వి. పరమ. ౪. ౨౨౬. పా. (శ. ర.) బ. తిట్లు

రోఁతగించు. అ. క్రి. (√రోఁత.) రోఁతపడు. (శ. ర.)

రోఁతపడు. అ. క్రి (రోఁత + పడు.) అసహ్య పడు, ఎగ్గుపడు.

గీ. ఎంగిలికి రోఁతపడక మెసంగువారు, విరయ మార్గామునర్తులు నిశ్చయంబు . శేమ. 3. ౪౪.

రోఁతలమారి. విణ. (√రోఁత.) ఏవగుణము చేయుస్వభావము కలవాఁడు, కలది.

సీ. .. మానినమురికి నిర్మోహి స్వామిద్రోహి దుష్టు రోఁతలమారి దోసకారి .. హంస ౫. ౧౧౩.

రోక. వి. మాల, కోణము (శ. ర.)

రోకము. సం. వి. అ. న. ౧. రంధ్రము, బిలము. ౨ పడవ, ఓడ. 3 చలనము, కదలిక. పుం ౧. ప్రకాశము, కాంతి. ౨ సొమ్మిచ్చి కొనుట.

రోకు. వి. వికాసము.

సీ ప్రవిమల కుసుమసంపదలకు దూరమై రోకు వానిన మహీరుహము రీతి . మార్క. ౧. ౧౭౭.

(శ. ర. పా. రూపుదక్కిన, ముద్రి. పా.)

రోగఘ్నము. సం. వి. అ. న. ౧. మందు. ౨ వైద్యశాస్త్రము.

రోగభువి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. రోగస్థానము, శరీరము. (విల్యమ్సు.)

రోగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. వ్యాధి, జబ్బు. ౨. కుష్ఠౌషధము. (వాచ.)

రోగరాజము. సం. వి. అ. పుం క్షయవ్యాధి

రోగశిల. సం వి. ఆ. స్త్రీ. ఎఱ్ఱపాషాణము.

రోగశ్రేష్ఠము. సం. వి. అ. పుం. జ్వరము.

రోగము. సం వి. అ. న. ఓషధి, మూలిక.

రోగహారి. సం. విణ. (న్. ఈ. న్.) రోగమును మాన్పువాఁడు, జబ్బుకుదుర్చువాఁడు.

సం. వి. న్. పుం. ౧. వైద్యుఁడు. ౨. జాజు చెట్టు. 3. బూడిదగుమ్మడి. కీ.

రోగి. సం విశే. (స. తి. స.) రోగముగల వాఁడు, జబ్బుతోనున్న వాఁడు.

రోగితరువు. సం. వి. ఉ పుం. అశోకవృక్షము.

రోచకము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) ౧. ప్రకాశింపఁజేయునది ౨. మనోహరమైనది, ఇంపైనది. ౩. ఆఁకలి వృద్ధిచేయునది, ఆఁకలి పుట్టించునది.

అ. న. ౧. ఆఁకలి. ౨. అరటిచెట్టు. ౩ రాజపలాండువు, ఎఱ్ఱఉల్లి. శ. ౪. అవదంశము, ఊరుగాయ. ౫ ఒకానొకచెట్టు, గ్రంథిపర్ణము శ.

రోచకుఁడు. సం వి అ. పుం. గాజుపని, కుందనపుఁ బనిచేయువాఁడు, నగలపై జిత్తరువులు చెక్కువాఁడు. (విల్యమ్సు)

రోచన. సం. వి. ఆ స్త్రీ. ౧. సౌందర్యవతియగు స్త్రీ, అందకత్తె ౨. ఒకజాతి గోరోచనము ౩. కెందమ్మి, ఎఱ్ఱతామరపువ్వు

రోచనకము. సం వి అ. పుం దబ్బచెట్టు.

రోచనము. సం విశే. (అ ఆ ఈ అ) ౧ ప్రకాశింపఁజేయునది ౨ ఇంపైనది, మనోహరమైనది ౩ ఆఁకలి పుట్టించునది

వి. అ పుం. ౧. శ్వేతశోభాంజనము శ ౨. పలాండు శ ౩. ఆరగ్వధము శ. ౪. దాడిమము శ ౫ కరంజము. శ ౬. అంకోఠము. శ ౭. కూటశాల్మలి. శ.

న ౧ రోచికను చెందుట, రోచికలీకలిత్తించుట ౨ ఆకాశము, ఖగోళము

రోచనఫల. సం వి. ఆ. స్త్రీ. చిర్భిట, దోస. శ.

రోచనఫలము. సం. వి. అ పుం. బీజపూరము, మాది. శ.

రోచని. సం. వి. ఈ స్త్రీ. ౧. ఎఱ్ఱపాషాణము, మణిశిల. ౨. గోరోచనము. ౩. ఆమలకి. శ. ౪. శ్వేతత్రివృత్తు. శ. ౫. గంధద్రవ్యభేదము.

రోచమానము. సం. విశే. (అ ఆ. అ.) ౧. ప్రకాశించునది. ౨. మనోజ్ఞమైనది, అందమైనది.

వి. అ న గుఱ్ఱపుమెడమీఁద నుండెడి రోమాలు.

రోచి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. శాకభేదము, హిలమోచిక. శ

రోచిష్ణువు. సం విశే ఉ. ౧ ప్రకాశించునది, కాంతిగలది. ౨ సొగసుగా నుండునది, అందముగా నుండునది, నవయౌవనము ౩. ఆఁకలి పుట్టించునది

రోచిస్సు. సం వి స. న. ౧ వెలుఁగు, ప్రకాశము, కాంతి

రోజు. వి. (హిం. రోజ్.) అహోరాత్రము, దినము. (శ ర., వా.)

రోటిక. సం వి ఆ స్త్రీ. రొట్టె, గోధుమాది నిర్మితమైన రొట్టె.

రోటు. వి ఈఁచే (చూ. రోటువోవు) (శ. ర) జ రోటువోవు

రోటువోవు. అ. క్రి. (రోటు + పోవు.) ఈఁచేఁబోవు

ద్వి. రోటువోయిన చేయి రొమ్ముకంపరము, వాటుఁ గాలును తోటివరెనన్నసడుము .. ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౧౦౯౩.

రోడు. అ క్రి. తగులు, తాఁకు.

ఉ. లాడికి మూఁగుశాఖలఁ బలాయనమొందఁగఁ జేసు పీఁపుపై, బ్రాహ్మణవేణి పీఁక గని తాపిన దేహము పేడికాళ్లకున్, రోడి నశించుతోఁక బలురోమము లంటిన జోఁటు

టీఁగలుక్, గూడిన బంధముం గలిగి కూర్చుచు నుండోర బిక్కుసుఖముస్. వాంస. ౫ 30.

రోదనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఏడ్పు. ౨. కన్నీరు.

రోదని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. దురాలభ, తీఁట కసింద. శ.

రోదనిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. రోదని. శ.

రోదసి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. భూమ్యాకాశములు, మన్నుమిన్నులు. ౨. స్వర్గము. 3 భూమి. ర. ఆకాశము.

క. నీదానంబున విస్మితులై దైవతయక్షసిద్ధు లభివర్ణనము, త్యాదరముసఁజేసిరిదే, రోదసి సమ్మర్ధముగ వరుసఁదెంచి తగన్.

భార. అశ్వ. ర. ౨౮౦

రోదస్సు. సం. వి. స్. న ౧ స్వర్గము. ౨. భూమి.

రోదించు. సం. అ క్రి. రోదనముచేయు, ఏడ్చు (శ. ర)

రోధకము. సం. విశ. (అ. ఆ. అ.) అఁపునట్టిది, అణఁచునట్టిది.

రోధనము. సం. వి అ. పుం అంగారకగ్రహము. న అఁపుట.

విశ (అ ఆ అ.) ప్రతిబంధకముచేయునది

రోధము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అఁపుట, అటంకపఱుచుట. ౨. ముట్టడి, ఆవరణము 3 గట్టు, తీరము

రోధస్సు. సం. వి. స్. న ౧. గట్టు, తీరము ౨ కుడ్యము, గోడ 3 అంతరిక్షము, ఆకసము. ర. ఆవరణము, ముట్టడి. ౫. అఁపుట, అటంకపఱచుట.

రోధించు. సం. స. క్రి. అడ్డగించు. (శ. ర.)

రోధో(ధ)వక్ర. సం. వి అ. స్త్రీ. (రోధస్ + వక్ర.) ౧. నది, ఏఱు. ౨ వేగవతియగు నది, వడిగల యేఱు.

రోధోవప్రము. సం. వి. అ. పుం. వడిగల నది.

రోధ్రపుష్పము. సం వి. అ. పుం. మధూకవృక్షము, ఇప్ప. శ.

రోధ్రపుష్పిణి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ధాతకీవృక్షము, ఏఱుజాజి. శ.

రోధ్రము. సం. వి. అ. పుం లోధ్రమనెడిచెట్టు, లొద్దుగ శ పుం., న పాపము. న. నేరము, అపరాధము

రోపకుఁడు. సం. వి అ పుం. రోపణము చేయువాఁడు.

రోపణము. సం. వి. అ. న. ౧. లేనిదానిని మోపుట, ఆరోపించుట. ౨. పైరుచేయుట, మొక్కలు పాతుట 3. పుట్టించుట. ర. ఒకానొక యంజనము.

రోపణీవర్తి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొక యంజనము, నేత్రాంజనవటి.

రోపము. సం. వి అ. పుం. ౧. ఆరోపించుట. ౨ పైరుచేయుట, మొక్కలు పాతుట. 3. బాణము న. ౧. రంధ్రము, గుహాబిలము.

రోపితము. సం విశ. (అ. ఆ అ.) ౧. పాతఁబడినది, నాటఁబడినది. ౨. ఆరోపితము, ఆరోపణ చేయఁబడినది.

రోమంథము. సం. వి అ. పుం. ౧. నెమరువేయుట.

రోమకందము. సం. వి. అ. పుం. పిండాలువు, చాఱకంద. †.

రోమకము. సం. వి. అ. న. ౧. పాంశులవణము. ౨. ఒకజాతి మూదంటుతొయి.

రోమకూపము. సం. వి. అ. పుం., న. రోమరంధ్రము, చర్మమువిూఁది రోమరంధ్రము.

రోమకే(శ)సరము. సం. వి. అ. న. సురటి, వింజామరము.

రోమగుచ్ఛము. సం. వి అ న వింజామర, సురటి.

రోమభూమి. సం. వి. ఇ స్త్రీ. రోమస్థానము, చర్మము

రోమము. సం వి. స. న. దేహమువిూఁద నుండెడి వెంట్రుక, ముఖము శిరము దక్కఁ దక్కిన దేహమందుఁగల వెంట్రుక. ౨ పక్షుల యీఁక. అ. పుం. ౧ బిలము, గుహ. ౨. జలము, నీరు. (విల్యమ్సు.)

రోమరంధ్రము. సం. వి. అ. న. రోమకూపము

రోమరాజి. సం. వి ఇ. ఈ స్త్రీ. రోమావలి, నూఁగారు.

రోమలత. సం. వి ఆ. స్త్రీ. రోమావలి, నూఁగారు.

రోమవికారము. సం. వి. అ. పుం. పులకరించుట, గగుర్పాటు.

రోమవిక్రియ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పులకరించుట, గగుర్పాటు.

రోమశము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) రోమములు గలది, బొచ్చుగలది. వి. అ. పుం. ౧. గొఱ్ఱెపోతు. ౨. పంది. 3. పిండాలువు, చాఱకంద. †. ౪. కుంభి, వాచు. †.

రోమశి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ములుదోస. †. (శ. ర.)

రోమహర్షణము. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) పులకరింపఁజేయునది, గగుర్పాటు గలిగించునట్టిది, భయము పుట్టించునది. వి. అ. న. గగుర్పాటు, రోమాంచము. పుం. విభీతకవృక్షము, తాండ్ర. †

రోమహర్షణము. సం. వి. అ. పుం. శౌనకునకుఁ జెప్పు పురాణములు వినిపించినవాఁడును వ్యాసశిష్యుఁడునగుసూతుఁడు, లోమహర్షణుఁడు.

రోమహర్షము. సం వి. అ. పుం. గగుర్పాటు గరిపొడుచుట

రోమాంచము. సం వి అ. పుం. (ఆనందము, భయము, ఆశ్చర్యము మొదలగు వానివలన) వొడలు పులకరించుట, గగుర్పాటు, గగుర్పొడుచుట.

రోమాంచితము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) గగుర్పొడుచునది, రోమాంచితము.

రోమాలి. సం వి ఈ స్త్రీ. ౧ నూఁగారు. (బొడ్డుపైభాగమున) కడుపుపై నుండెడి వెంట్రుకల వరుస, రోమరాజి. ౨. తారుణ్యము, యౌవనము.

రోమాలువు. సం వి. ఉ పుం పిండాలువు, చాఱకంద †.

రోమాలువృక్షము. సం. వి. అ. పుం. కుంభివృక్షము, వాచు. †.

రోమావలి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. రోమాలి.

రోమోద్గమము. సం. వి. అ. పుం. పులకరించుట, గగుర్పొడుచుట, గగుర్పాటు.

రోయి = రో. వి. (సం. రాజి.) ౧. వేశ్యకిచ్చెడి శుల్కము.

క. రోయిడిరొల్లని భుజగుఁడు, రోయి విడువ వలయు లంజెరోఁగాని మరలన్, రోయి దఁదలఁగిన నినుమడి, పాయక యిచ్చుటయ తగినపాడి యరయఁగన్
విజ్ఞా. ప్రా. ౧౦౯.

ద్వి. పాయకరోయి మాపణఁలకె నిచ్చి, వేయేని మాడలు విప్రేంద్ర యనుడు
పండితా. మహిమా. ౭౫౧ పా

తే. రోయిదఁ బంచువారు . రోయి . పొత్తులఁ గానఁగ రోయువార లన్ . కు. సం. ౧౩౩.

౨. కుదువ, తాకట్టు.

క. రోయిగాని వడ్డి కిచ్చినఁ, బాయక నెల నెల నళీతిభాగము గావినన్, న్యాయమగు మిగులఁగొమ టన్యాయం బొదఁబడని చోట నభినవదండీ. విజ్ఞా. వ్యవ ౬౪

౩. చేబదులు.

క. రోయిగొని పెట్టఁజాలక, ప్రాయిడియై యరుగువతఁడుఁ బరదేశము దాఁబోయి నతఁడు మాఁడునెలల్, పోయిన తుదివడ్డి సహితముగ ఁ బెట్టదగున్
విజ్ఞా. వ్యవ. కాం. ౬౯

౪. జూదమునం దొడ్డెడు పందెపు ధనము.

క. దమయంతి రోయిగా జూదము నీతో నాడఁ గడఁగెదను భార. ఆర. ౨. ౨౫౧.

జ : రోయివెలఁది.

రోయించే. స. క్రి. (√రోయు.) రోయఁ జేయు, వెగటించు.

ఆ. చరులఁ బనిచి వైరిచరుల రోయించుట, నెమ్మనమున నెఱిఁగి నమ్మకునికి, కార్య రోగముఙఁగా శత్రుసైనము, నమ్మినట్లు యునికి నయవిధంబు. (మార్క. ౩ ౧౭౫.)

రోయిడు. (రో² + ఇడు) స. క్రి. తాకట్టు పెట్టు.

క. మడివాలాఁడయని వస్త్రము, తదఁబఱిచిన నమ్మికొనినఁ దా రోయిడినన్, బడిదియు పెట్టినఁ గిట్టిన, నదరఁ బణత్రయము దండు వరువఁగ వలయున్. విజ్ఞా. ప్రా. ౬౧.

సీ. అలి రోయిడి తల్లి నాఁగి బిడ్డలనమ్మి
దశకు. ౬ ౯౪.

ద్వి. వీరభద్రమునియాత్ర వెలఁదులు వోవ, వారముల్ రోయిడి యరిగె మాబిడ్డ
పండితా. పురా. ౧౭౭. పా.

రోయివెలఁది = రోవెలఁది. వి (రోయి + వెలఁది) భోగముది, వేశ్య.

గీ. భార్యపాలిండ్లు రిక్తకుంభములు రోయి, వెలఁది చనుదోయి నిండుకుండలు కులంబు, తరుణిఫాలంబు చవుతిచందురుఁడు వేశ్య, నుదురు వానికిఁ బ్రతిపదిందుండు నరయ్య.
పాండు. ౩. ౧౨.

రోయు. అ. క్రి. ౧. అసహ్యపడు, ఏవపడు.

క. మాసిన చందముఁ దనుఁగని, రోసిన డెందం బుఁగల తరుణి నెఱుఁగఁద వి, ట్టేసిన మద మనిచే ధృతి,వాసిన బెగడొందు సింహబలుఁ డట్టిరొదన్. (భార. విరా. ౨. ౩౭.)

సీ. వాడు సహింప కెగ్గుసేయుదు రేను రోసితి వారితోడి పొత్తుల్లఁ దపంబు సేయుచు శరీర,భారంబు విడిచెదన్ ...
భార. ఆది. ౭. ౧౭౫.

చ. అనిమిషవాహినీతనయు నస్త్రకళాగురునీవు
దక్షిఁ గృష్ణుని రణధర్మహీనతకు రోయక
చంపిన భంగులున్ .

భార. శల్య. ౨. ౩౦౫.

ఉ. పూఁత మొనర్చుకొంటి శవభూతిఁ గపాల
మునన్ భుజించి తీర్థోఁతలు పెక్కులుండ
నిటరోయుదువే యిఁక భక్తవత్సలా.

కాశీ. ౩. ౧౦౦.

౨. వెనుదీయు, సంకోచించు.

క. అనవుడు గురుఁడిట్లనుఁ గృష్ణుని చందము
మున్ను గడఁగు రోయుఁడు పాఱన్

భార. ఉద్యో. ౪. ౨౩౫.

ఉ. రోయఁ డోకించుకేనియు పరుతప్పతి యన్య
కళత్రదూషణా, వ్యాపారముసేయు మన్మథ
మదాంధత నాశ్రమభూమిఁ గొక్కరో,
రోయని కూయఁడే నైష. ౮. ౪౯

తే. గోవధముసేయు తురకల, దైవంబవు నీవు
మొదలఁదొక్కక పాంథస్త్రీవధముసేయ
రోయుదె, నీ వర్తనమేమిచెప్పు నీరజవేరీ.

మనుచ. ౩. ౪౨.

౫ క్రి. అసహ్యించుకొను

దండకము. వారిందగంజాచి బిట్టెద్దు
చందంబులన్ రోసి యిల్వ్రాసి

నీలా. ౨ ౪౧

క. దోసమునకుఁ బనిలేదఁట, నా సొమ్ములు
వీరికిం దివం బని గలదే, రోసితి సంసా
రముఁ దగఁ, గోసితి మొదలంట బందుగుల
తగులెల్లన్. వాల్మీ. ౨. ౧౧౨.

క. వనజాక్షుల రోసి వసుధేశుఁ డనున్.

విక్ర. ౩. ౨౫

ద్వి. కంతునికోలు రోసి కన్నులు మూసి, చింత
లొక్కటి చేసి శివుఁ దలపోసి .

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౬౩. ౬౪.

౨. విడుచు.

సీ. మీకు, రోయక యహితంబుసేయు నన్
బంచినఁ జనుదెంచి రేసు మీ తనయు
నందుఁ, బతిబుద్ధిఁదాల్చి

భార. ఆది. ౬. ౨౧౧.

తే. మరల సొమ్మిచ్చుటకు బహు మథనపడిన,
యజ్ఞజాని రోసి పూఁటకాఁపైన హరిని,
జట్టుమోపిరనంగఁ గచ్ఛపముమీఁద, గట్టి
నిల్పె సురాసురగణము లపుడు.

దశా. ౨. ౧౯౪.

క ముల్లోకంబుల జనములు, రోళ్లన్ రోకండ్లఁ
బాడ రోయక మతియున్, వెల్లవిరిగాఁగ
దిరిగిన, గళ్లకు నయగారి మెలఁతుకం గాని
పోరెయున్. వరాహ. ౪ ౨౨.

సీ. ఆయుధంబులు వేసి హుంకారములు రోసి
మ్రొక్కువారును బుట్ట కెక్కువారు ..

వరాహ. ౩. ౪౪.

సీ. చిలుతపొప్పళి రోసి సరిగించు పసరు
పొప్పళికుచ్చెల చెఱంగు వలువగట్టి .

శుక. ౧. ౨౩౪.

౩. నిందించు.

చ ఘనతర శోకవేగమునఁ గన్నుల నీరుల
నించి యానురో, ధను పవినీతియుం బిదప
ధర్మతనూజుఁడు సంధిగోరి పల్కిన తగవుం
గడంగి యనికిం దలకొన్న నిశ్చోద్యమంబుఁ
దోఁచిన మదిఁదిట్టుచున్ వినుతిసేయుచు
రోయుచు నుండె నయ్యెడన్.

భార. భీష్మ. ౩. ౧౫౬.

క. వాసవసుతుఁ డాలింగముఁ, జూపించనఁగలేక
గావిఁబడియుం దనుఁదా, రోసియుఁ బలు
నిట్టూర్పులు, వేసియు వాడెల్ల నుపవసిం
చుచుఁ జనియెన్. కాశీ. ౪. ౬౪.

చ. ధరణిజ నిందనందును బదంపడి రోసి
వృథార్తి రోసె ధీ,నురుచిరుఁడైన మారుతి
చం. రా. ౪. ౩౧.

౪. వెదకు.

క. విని రోయు టిఁగ కాల్లిం,బెఁగెం దానముచుఁ
బొంగి భీష్ముఁడు . .
భార. ఆది. ౫. ౨౨౦

ఉ. కప్పురపువిస్ఫుటనంటులనీడనీఁగు రా,
కపెన్నల రోయు నన్నులకుఁ గిన్నలు
మాయు వసు. ౧ ౧౧౨

ఉ చుక్కలు తోడుతోడఁ దలచూపఁ
దొడంగ మణోభవుండు వి,ల్లెక్కిడి చక్రవాక
ముల యిక్కలు రోయుఁగఁజొచ్చె
భార. విరా ౨ ౩౧౯.

చ. ధరణిజ నిందనందును బదంపడి రోసి
వృథార్తి రోసె ధీ,నురుచిరుఁడైన మారుతి .
చం రా ౪ ౩౧

౫. చొచ్చు, ప్రవేశించు.

మ. ఉరు కంభోనిధి రోసి వేదముల కయ్యూల్
దైన్యముం జాచి కే,గలు లల్లార్చి ముఖంబు
సాఁచి బలువీఁకం దోఁకసారించి
భాగ ౯. ౪౩౦

క. శ్రీరమణనాభికువారస,రోరుహాసద్గంధలహరి
రోసి చరించున్, సారెకు నచ్చట శిశిర
స,మీరము లఖిలైకసుఖమునిూఱఁగ వెళ్ళు
డున్. వాల్మీ. ౧. ౪౨.

౬. తలఁచు, భావించు.

క. శకుని విను సమరథుఁడు పాం,డుకుమారుల
తోడ చెప్పడుం బగగాని వా,రికిఁ గీడ
రోయు . భార. ఉద్యో. ౪. ౨౨౪.

ఇ: రోఁత, రోఁతగించు, రోఁతపడు, రోఁతల
మారి, రోయించు.

రోయెలనాఁగ. (రో+ఎలనాగ.) వి. వేశ్యా
పణ్యస్త్రీ.

క. ఈఁగతిని వేల్పురోయెల,నాఁగను దగులు
కొని వాఁడునాఁటికిఁ గోర్కుల్, తీఁగలు
సాగఁగ మన్మథ,భోగంబుల మనము తృప్తిఁ
బొందిన పిదపన్. పి శకుం. ౨. ౧౪౪.

రోరుద. సం. వి. ఆ స్త్రీ అతిశయరోదనము,
పెద్దయేడుపు

రోలంబము. సం. వి అ. పుం భ్రమరము,
తుమ్మెద

రోలము. సం వి అ. పుం. పానీయామలకము,
నీటియుసిరిక క్రీ.

రోవాటు. వి (రో2 + పాటు.) వేశ్యాభృతి,
లంజెకిచ్చెడి సొమ్ము.

క. మీవెలఁది కూడఁబెట్టిన, రోవెలఁ జేయించు
కొంటిరో మీకెవరో, రోవాటున నిడిరో
విటుల్, తావెట్టిదో యనిన వేశ్యతల్లి యతని
తోన్ వైజ. ౪. ౨౧.

రోవి. వి. వృక్షవిశేషము.

దోధకము మోవులురోవులు మోదుగు లొద్దుల్,
రావులు నిప్పలు రాణఁదలిర్పన్
యయా. ౨. ౪౯.

రోవెల. వి. (రో2 + వెల.) వేశ్యకిచ్చు ధనము
చ నలువుల యిక్కలంజెయల నమ్మిన రోవెల
పంటజక్కవ, ల్దలపనికిడు చకటి పర్వా
నుర్వరన్. కవిక. ౪! ౯౩.

ఉ రోవెలనీఁగి కేటోకని రోయుఁదగన్
కు. సం. ౯. ౧౫౯

చ వెలయాండ్రమిల్తురే, కులజాసైన ముష్ప
దమకుం బ్రకృతంబుగ నిచ్చునట్టి రో,వెల

కధికంబు నొక్కయరవీసము కాను నేతి
కిచ్చినన్. (వైజ. ౨. ౭౧. శుక. ౩. ౩౪)

రోవెలఁది. వి. (రో2 + వెలఁది.) వారాంగన

చ నలుఁగిడి చల్వఁదాల్చి పయనంపుటలంతలు
నిద్రఁజెందు రో,వెలఁదుల లేపఁగాంచి
కువల. ౨ ౭౧౦.

రోషణము. సం. వి. అ పుం ౧. ఒరగల్లు, గీటురాయి. ౨. పాదరసము. ౩. ఊషరక్షేత్రము, చవిటినేల.

రోషణుఁడు సం. విణ. (అ. ఈ అ) కోపశీలము కలవాఁడు, ముక్కోపి, సులభముగా కోపమువచ్చువాఁడు.

రోషము సం. వి. అ. పుం. కోపము, కినుక.

రోషించు. సం. అ క్రి. రోషపడు, కినియు.
(శ. ర.)

రోసగాఁడు. విణ (రోసము + కాఁడు.) రోషవంతుఁడు, రోషముగలవాఁడు.

ఉ ఆయన యింటిగాఁడు వెలయాండ్రతగుల్ల
లవాఁడు వాఁడిమిం, బోయినచోట మాట
పోఁబోచ్చెము సైఁపని రోసగాఁడుగా,
యీరయిద నేమి పుట్టునో
శుక. ౩. ౧౫౦

రోసము. వి (సం రోషః) కోపము.

ఉ. అంతంతకు రోస మినుమేరయన్
ధరణీశుఁడు లేచెఁ జెచ్చెరన్ ..
ఉ. రా. ౩. ౧౪౭.

గీ. చేరజత్రు గట్టి జంత పాదూరినంత, చలము
సాధించు దిట్ట రోసాలపుట్ట ...
శుక. ౩. ౧౭.

సీ. గురుఁడుగాఁడే సీరధరుఁ డధికంబెన్నఁ దన
కేల నీరోస మవిరయు నొకఁడు ...
దశా ౯. ౧౫౭.

జ: రోసగాఁడు, రోషించు.

రోసించు. అ. క్రి (√రోసము.) రోషించు, కినియు, రోషపడు.

క. అసమరప్రాధికి మది, రోసించి విదేహవర
వరుండు చతుర్ప్రా,గ్రసరులకుఁ జెయిచ్చిదిన,
నాసురగతి శకబలంబు లతనింబోదివెన్.
విక్ర. ౪. ౧౦౯.

రోసు. విణ. పలుగాకి, దుష్టుఁడు.

గీ. కొంటె కసుమాలిమును దూబ కొంపచెఱుపు,
చేడి గెరియు చెరపనచేట రోసు, బడియ
దుర్బీజమును భ్రష్టు మడియచేట,పెయ్యాక
ల్మిచ్చు చెడుగు సాపెనలమారి.
హంస. ౫ ౧౧౩.

రోసుబడి. విణ. కోఁతగొట్టు.

(వ్యవ.) నీవు నీమి రోసుబడిగా నున్నావు!
(శ. ర.)

రోహంతము. సం. వి. అ. పుం. ౧ వృక్షము, చెట్టు ౨. ఒకానొక వృక్షము.

రోహంతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. లత. ౨. ఒకానొక లత.

రోహణము. సం. వి అ. పుం లంకలోని పర్వత విశేషము.

న. ౧ ఎక్కుట, స్వారిచేయుట ౨. బయలుదేఱుట, ఉద్భవించుట. ౩. పురుషుని వీర్యము, శుక్రము.

రోహము. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. మొలచునది, మొలక యెత్తునది. ౨. ఎక్కునది, ఆరోహించునది.

వి. అ. పుం. ౧. ఎక్కుట, ఆరోహణము. ౨. మొలక, అంకురము

రోహి. సం. విణ (న. ఈ. న.) ౧. మొలచు నది, పెరుగునది ౨ ధార్మికుడు.

వి. న పుం. ౧. రోహితకము. ౨ వటము. ?

ఇ. పుం. ౧. వృక్షము ౨. బీజము, విత్తు.

రోహిణము. సం. వి. అ. పుం ౧ వటము ? ౨ రోహితకము. 3. భూతృణము. ?. పగటి యొక్క పదునైదుభాగములలో తొమ్మిదవ భాగము. (వాచ.)

రోహిణి. సం వి. ఈ స్త్రీ. ౧. ఎఱ్ఱని యావు ౨. గోవు, ఆవు 3. అశ్విన్యాది నాల్గవ నక్షత్రము ౪ బలరాముని తల్లియు వసుదేవుని భార్యయు నగు రోహిణి. ౫. తొమ్మిది సంవత్సరముల వయస్సుగల కన్యక. ౬. మెఱుపు, విద్యుత్తు. ౭. గళరోగభేదము, అంగిటిముల్లు, కటుకుంచి ?. హరీతకి ? సోమవల్కము ? మంజిష్ఠ ?. కాశ్మరి ?. సురభికన్య ?. రోహిత వర్ణమైన స్త్రీ. (వాచ.)

రోహిణీపతి. సం వి. ఇ పుం. ౧. చంద్రుడు. ౨. వసుదేవుడు.

రోహిణీరమణము. సం. వి. అ. పుం. వృషభము, ఎద్దు. (విల్యమ్సు)

రోహిణ్యష్టమి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. కృష్ణాష్టమి.

రోహితము. సం. విణ. (అ. అ. ఈ అ.) అగ్ని యొక్క వాహనము ౨. ఎఱ్ఱనిది, ఎఱుపు రంగు గలది. - వి అ. పుం ౧. ఎఱుపు రంగు. ౨. కేసరి మృగము. 3. ఎఱ్ఱగుఱ్ఱము. ౪. ఒకజాతిచేప. ౫. రోహితకవృక్షము ౬. ౧ రక్తము. ౭. కుంకుమపువ్వు. ౮. తిన్నని యింద్రధనుస్సు.

రోహితాశ్వుడు. సం. వి. అ. పుం అగ్ని. హరిశ్చంద్రుని పుత్రుడు, లోహితాశ్వుడు. (శ. ర.)

రోహితుడు. సం. వి అ. పుం. హరిశ్చంద్రుని కొడుకుపేరు.

రోహిత్తు. సం. వి త్. పుం. ౧ సూర్యుడు. ౨ ఒకజాతి చేప.

స్త్రీ. ౧. లతాభేదము. ౨. మృగి, ఆడుజింక.

రోహిషము. సం వి. అ. పుం. ౧. ఒకజాతి చేప ౨ ఒకజాతి లేడి, మృగభేదము. 3. తృణవిశేషము

రౌ

రౌక్ష్యము. సం. వి. అ న ౧. రూక్షత్వము, కాఠిన్యము. ౨ శుష్కత్వము, ఎండుట.

రౌచ్యము. సం. వి. అ పుం. బిల్వదండము, మారేడుదండము (విల్యమ్సు.)

రౌచ్యుడు. సం. వి అ. పుం. ఒకానొక మనువు, పదుమూడవ మనువు.

రౌతు = రవుతు. వి. (సం. రాహుత్తః) సాది, గుఱ్ఱపుస్వారిచేయువాడు.

శా. ధారాపంచకభావనం బెలఁగు గంధర్వంబుఁ ద్రొక్కించు బల్ బీరంబున్ రౌతు ఆము. ౪. ౩౧.

ఉ. పలుకులు చేయుచేల నిసుళాల కపుంగొని నంతమండియున్, జిలుకపటాణిరౌతు త్వర సేసె . . ఉ. రా. ౪. ౨౦౦.

రౌద్రము. సం. విణ. (అ. అ. ఈ. అ.) ౧. తీవ్రమైనది, కోపముగలది. ౨. భయంకర

మైనది, వెఱపు గలిగించునది. 3. (మంత్రము లేక సూక్తము) రుద్రుని సంబోధించునది లేక స్తుతించునది. - వి. అ. పుం. ౧. తీవ్రత, కోపము ౨. రౌద్రరసము. (నవరసములలో నొకటి) న. ౧ కోపము, క్రోధము. ౨. భయంకరత్వము. (క్రూరత్వము.) 3. వేడిమి, ఉష్ణత. ౪. ఎండ, ఆతపము.

రౌద్రి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. దుర్గ, పార్వతి ౨. రుద్రజట. కీ. - ఇ. పుం. అఱువది సంవత్సరములలో నొకటి, సిద్ధార్థి తఱువాతిది.

రౌప్యము. సం. వి. అ. న. వెండి.

రౌమకము. సం. వి. అ. న. లవణవిశేషము, ఒకదినుసు ఉప్పు.

రౌమము. సం. వి. అ. న. లవణభేదము, శాంభరి లవణము.

రౌరవము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. రురు చర్మము. (కృష్ణ మృగచర్మము)తోఁ జేయఁబడినది. ౨. భయంకరమైనది. 3. చంచలమైనది ౪. మోసముచేయునది, ధూర్తమైనది. వి. అ. పుం. ఒకానొక నరకము, నరకవిశేషము - న. ఒకానొక సామము.

రౌలు = రవులు. అ. క్రి. (నిప్పు) మండు.

జ. రౌలుకొను, రౌలుకొలుపు, రౌలుకోలు, రౌలుచు.

రౌలుకొను. అ. క్రి. (రౌలు+కొను.) (స్వార్థమున) రగులు (చూ. రౌలుకొల్పు)

రౌలుకొలుపు(ల్పు.) స. క్రి. (√రౌలుకొను.) మండునట్లుచేయు, రగులునట్లుచేయు.

చ. చుఱుకు చుఱుక్కునం దనువు సోఁకెడు వెన్నెల రౌలుకొల్పుచున్ . జుఱవఁగఁ గొచ్చె దమ్మొరలు .

చంద్ర. ౪. ౧౧౦. (క్రొ. పా.)

(రౌలుకొల్పి. ముద్రి. పా)

రౌలుకోలు = రవులుకోలు. వి. (√రవులుకొను.) రగులుకొనుట.

రౌలుచు = రవులుచు. స. క్రి. (√రౌలు) రగులుకొనఁజేయు.

రౌహిణము. సం. వి. అ. పుం. ౧. చందనవృక్షము. ౨. కాలభేదము, రౌహిణము.

రౌహిణేయము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఆవుదూడ ౨. మరకతము 3. బుధగ్రహము. ౪. శనిగ్రహము ౫. కాలభేదము. - న. ౧. పచ్చ మరకతము, రౌహిణము.

రౌహిణేయుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బలరాముఁడు ౨. బుధుఁడు, (గ్రహము.) 3. శని.

రౌహిషము. సం. వి. ష. పుం. ౧. మృగభేదము, కొండగొఱ్ఱె ౨. ఒకజాతిమత్స్యము. న. ఒకజాతి తృణము, కామంచి.

రౌహిషి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. రౌహిషజాతియాఁడుజింక ౨. లత. 3. ఒకదినుసు దూర్వాతృణము, దూర్వ. కీ.

ఱ

ఱ. వి. ఒకానొక యక్షరము.

(ఇది దక్షిణదేశభాషలందుఁ గనవచ్చుచున్నది.)

ఱంకాట. వి. (ఱంకు + ఆట.) జారత్వము చేయుట.

సీ. బెటుతిట్టుట హేమముట్టి కోపడుచుట
చార్యులు అంకాట సాహసంబు, జనులు
కోరివచ్చి సభఁజెప్పుదురు దీనిఁ దెలియవడిగి
విభుఁడు తీర్పవలయు విజ్ఞా. వ్యవ. ౧౩.

అంకాడు. అ. క్రి (అంకు + ఆడు.) అంకు
చేయు, జారత్వముచేయు.

గీ. ఇతఁడు కలుఁద్రాగ అంకాడె నెంచఁదినిరొయొ,
నిలిచి మూత్రించెఁ జండాలలలనఁగూడెఁ,
గూఁతు రమియించెఁ దెరవాటుగొట్టెఁ,బ్రజ
లఁ జెంచురాజాల వేంచెఁ జెఱిచెఁ గులము.
శివరా. ౪. ౫౪

సీ. వలదనఁగా నొరువనితతో నొక్కండు
దాఁబల్కెనే విశతద్వయంబు, వారించు
పెఱఁగియు వారిద్దఱును మాటలాడికేనియును
అంకాడినట్ల విజ్ఞా. ప్రా ౧౧౬.

ద్వి. కేయేల ప్రేవాడ పెన్న ప్రముచ్చిలుచుఁ,
బోయి అంకాడడే పొలఁతులతోడ .
బస. పు. ౬. ౨౨౦ పం

అంకు. వి. జారత్వము

సీ జనులొక్కతఱిఁ దొల్లి సవు మంబు దమలోనఁ
జేసి క్రూరతయు ప్రముచ్చిమియు అంకు,
సైఁపక భార శాం. ౨౫౩.

సీ. ఆచార్యుఁడనక భార్యకుఁ దప్పినప్పుడు పాడు
గఱ నీఅంకు పాడువదయ్యె . .
పి. శకుం. ౩. ౧౨౪.

జ : అంకాట, అంకాడు, అంకుఁబోతు, అంకు
టాలు, అంకుతడక, అంకుతెగులు, అంకు
మగఁడు, అంకురాట్నము, అంకులగొండి,
అంకులాఁడి, అంకువెలఁది, అంకెత.

అంకుఁబోతు. వి. జారిణి, జారుఁడు.

సీ. అంకుఁబోతునకు సద్వ్రతనిష్ఠలేటికి వావి
యేమిటికి దుర్వర్తనునకు రామలిం. ౩౩.

అంకుటాలు. వి. (అంకు + ఆలు.) వ్యభిచారిణి,
జారిణి. (శ. ర.)

అంకుతడక. వి. (అంకు + తడక.) మిక్కిలి
జారత్వముగల స్త్రీ.

ఉ. కాలువు వంగిదంబుగల దీవజరాలని యాలి
రొక్కరొ,క్కాలిడ యుట్టి అంకుతడకన్
వరియించితి దీని నక్కటా .
హేం పంచ ౪ ౫౦౩.

అంకుతెగులు. వి. (అంకు + తెగులు) సుఖ
రోగము, మేహరోగము. (శ. ర.)

అంకుమగఁడు. వి. (అంకు + మగఁడు.) ఉప
పతి, జారుఁడు

గీ మగనిరాక యెఱిఁగి మగువ యొయ్యన అంకు,
మగనిఁ దెచ్చి యింటిమఱుఁగునందుఁ, గల్గం
గోలెమునను గదియించి యామీఁద, గంప
దబ్బువెట్టెఁ గదలకుండ (భల్లా ౧)(శ. ర.)

అంకురాట్నము. వి. (√అంకు.) జారిణి,
లంజె.

సీ. అంకురాట్నాలకును కుంతరండలకును, . .
గీ. లోభితనమున నేడ్చెడి ద్రాబవాని,
గదన పీండ్లకొకాక నక్కవుల కవుల
వేను. ౪. ౨౨.

అంకులగొండి. విణ (అంకుల + గొండి) అంకు
తనపుస్వభావముగలది

ద్వి బొంకుల పిడుగులు అంకులగొండ్లు, వన్నె
కత్తెలు వారవనితలు మఱియు ..
పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

అంకులాఁడి. (√అంకు.) వి. జారస్త్రీ, లంజె.

ఆ. దొంగతనము అంకుదొరయును జగతిని, అంకు
లాఁడి కింతకంతపుట్ట, దొంగకన్న వేవలం
గొప్పగా వట్టి . వేమ. ౧. ౧౫౫.

అంకువెలఁది. వి. (అంకు + వెలఁది.) జారిణి.
క. వంతపురక్కసిమూఁకల, అంతు ఉడిగ
నెలమిగనిరి అంకువెలందుల్ ...
అచ్చ. రా. సుం. 3.

అంకె. వి ౧. ఎద్దు మొదలగునవి చేయుధ్వని.
క. చెలఁగు పటుసింహనాదం,బులు అంకెలు
గాఁగ వారు పొలిచిరి వృషభం,బుల క్రియ
నొండొరులకు మార్మలయుచుఁ దాఁకుచు
నుదాత్తరభసోజ్జ్వలులై
భార. ద్రో. ౪. ౧౩౧.
ఉ. అంకెలు గర్జలై యదర తాపుదనంబున
నెందుఁ బర్వ విశ్శంకవిలోకకై ద్యుత
కృశానుశిఖల్ దెసలెల్లఁ గప్పఁగా
కవియవచ్చె యదూద్వహుపై రయంబునన్.
హరి పూ. ౮. ౪౪.
ద్వి అంతుగా నాఁబోతు అంకవేసినను, గంతులు
దక్కునే కంఠీరవంబు
శ్రీహరిశ్చ. పూ. ౫౯౫. ౬.
వ మిసమిసమెఱయు సస్యంబు లాస్యంబులం
జర్వించి గర్వించి అంకెలువేయు జింకలును
చిత్రభా. 3. ౧౩౫
౨. ధ్వని.
మ. మహోత్సాహంబునం దేరు వ్రెక్కి
య నేకంబులు తూర్యముల్ దిశల అంకెల్
ద్రేయఁజేయుచున్ రామా ౮. ౨౪౨.
3. కేక, అఱపు
ఉ కవితసార మెఱుంగక సారసారకు,
న్నంకెలువేయు దుష్కవిగణంబుల నెల్లఁ
దృణీకరించెదన్. రుక్మి. ౧. ౧౩.
జ: అంకెవైచు.

అంకెల. వి. (√అంకు.) జారిణి, జారత్వము
గలది.

ద్వి. ఉంకెకల్ అంకెకల్ పచ్చిరక్కసులు ...
పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

అంకెవైచు. (అంకె + వైచు.) అ క్రి కేకలు
వైచు.
ఆ. మీరుఁ చిన్నవాఁడ నేకాంగవీరుండ, అంకె
వైచిన నెదబింకమైన, నగిన నెకరించినను
మీసలంటినఁ, బట్టిరివియ నాకుఁ బాడి
గాద ద్వా. ౩. ౪౧.

అంతిలు(ల్లు). అ. క్రి (√అంతు) పెద్ద ధ్వని
చేయు, (కలకలధ్వనిచేయు, అని శ ర.)
మం. ద్వి. ఈయాన త్రోవ నీకే యుపాయంబు,
రావలదు మగుడ అంతిలనీకు, అనిన గోపన్న
దా నట విచారించి
పల్నాటి వీరచరిత్ర. ౧౦. (బ్రా.)

అంతు = రంతు. వి. ౧. కలకలధ్వని, రొద.
ఉ. అంతులుమీఱ మిక్కిలిగ తాఁగకనంబున
దొమ్మివేసి దుర్దాంతపరాక్రమోన్నతులు
దానవదైత్యులు వేల్పువెజ్జ ధన్వంతరిచేతి
దుగ్ధమయవార్ధిసుధారసపూర్ణకుంభమున్, సం
తసకట్టి పుచ్చుకొని చయ్యన నేగిరి విర్వి
శంకతన్. భీమ. ౪. ౯౬.
క పంతపురక్కసిమూఁకల, అంతు ఉడిగ
నెలమిఁగనిరి అంకువెలందుల్
అచ్చ. రా సుం. 3.
మ విని యాఅంతు దురంతశైలమథనావిర్భూత
సింధూద్ధత,ధ్వనియో కాక మహోదక
ప్రళయసంత్రాసంబు లోకాళిఁ బైకొని
కారించెనో వసు. ౨. ౧౪౨.
౨. గోల.
ఉ. అంతో నరింప కీక్షణము తాయిగ నిల్వము
ఛీకరంబుగా, నెంతయు విప్పరంబు కద .
విరం. ౪. ౫౪.

దండకము ... నిర్భంధేమి నన్నా దాంతరించి రక్షించెదో కాక కామానలజ్వాలలన్ నన్ను కొల్పించెదో యింత యంతేల నీకున్ గొంతెల నిగ్రహమ్ముల్ తప్ప ...

భోగినీదండకము.

3. మోటు, పెంకు.

ఉ. అలిమాటకోయిక పెందలు గోడలిఁ, గాదుకుఁ బోవద్రోచుకొనిరా నితని, కేటికిగరిపం బిడి కదుంగోడ లేని, అట్టుకొంద నింత అంతు లేం. అచ్చ. రా. అరణ్య. ౧౮.

చ. కలసొకమాటుదీనిగిలిగింతలఅంతులు మట్టుఁ జేసి ... సత్య. పాం. 3. 33.

౪. ఉచ్చైస్స్వనము, పెద్ద ధ్వని, ధ్వని, చప్పుడు.

ద్వి. అంతుగా నాఁటోకు ఆంకకే నినను, గంతులు దట్టునే కంఠరవంబు ...

హరిశ్చ. ఫూ ౨౬౫.

ద్వి. కదలు మట్టలు కొకగతులుకుఁ దాఁకి, రతి నాయకుని యాజ్ఞ అంతుగాఁ జాటు ...

ద్వి. హరిశ్చ. ఫూ. ౯౧౯.

ద్వి. బొలయము కడుఁబొలిపోయినందులకు, నలి గాకో యంచు అంతాలకించుచును . .

ద్వి. క. పా. ౧. 38. పా. ౧3. పం.

౫. గడబిడ, ఉద్రేకము.

ఉ. చెంతఁ దనంత నింతి కడుఁజేరికోయఁగ మంతమంటుదన్, గంతుఁడు అంతోదర్పఁ జర కాంత యటంచు నధర్మమందు లో, పంతముఁ జంతకొందు ...

శిరా. ౨. ౯౦.

౬. పెద్ద ధ్వని కలది.

మ. నరఅంతాద్భుత కొప్పుతోఁ బసపుమిన్న ద్దేలు పెంట్రుముతో, గదముకాన్న గమనానిత్రోలు

ఉరుగంగా అంతుకై మూర్ఛముల్ మీర యంగాఁ గడుకొప్పు నాకులి ...

కేం. పంచ. ౪. 380.

జ : అంతిలు.

అంపకాఁడు. వి. (అంపము + కాఁడు.) అంప ముతో పనులు పొందఁజెనుదని కోయువాఁడు. (శ. ర., అంపకారి. వా.)

అంపటిల్లు(లు). అ. క్రి. (√ అంపు) కల హించు, పోరాడు.

చ. కటకట పూర్వజన్మకృత కర్మముదట్టిదొ తప్పెంతలే, దిటుల దురాగ్రహంబు తల కెత్తుక యారక అంపటిల్లుచున్, దిటువటే యున్న నన్ను కొగిఁ దిట్టియుఁ గొట్టియు నర్తచిత్త ము,స్పటికిని శాంతిఁ బొందదు యుపాయము నాకుదిఁ దోఁచ దేమియున్.

కులశేఖరమహీపాలచరిత్రము. ౮. ౧. (-చి. ని.)

అంపము. వి. (త. ఇరంబమ్.) కట్టెలు కోయు సాధనము, క్రకచము.

శా. క్రూరానిందగ కేకకో నతికతో క్రోధావేడి అంపంబుచే. హర. ౫. ౩౯.

గీ. రావణుని దైర్యలతఁ ద్రుంప అంప మితఁడు

ఉ. రా. ౫. ౪౫.

జ. అంపకాఁడు.

అంపిల్లు(లు). అ. క్రి. (√ అంపు) ౧. వ్యా పించు

గీ. అంతటఁ గడలందల్లఁ గొ,అగ్నిద్యోతింత యుమలేక అంపిల్ల నిరల్ ...

అచ్చ. రా. సుం. 3.

౨. అతిశయించు.

గీ. అంకిలు లేక పెన్మంటలు నాకులకు,అంపటు మొదలెండనకు పర చెదరింపు నింప రాజటఁ జనుదున్.

చంద్రభా. ౨. ౧౦.

౩. విశ్వలభించు.

చ. ... లొజ్జకాని బల్లానలును దొడ్డసింగి
ణులు మాకొని తిన్కుకరాని ధీరముక్,
భూవరుఁగ తెల్పుగొంగతోల్లిపొట్టియు యింద్ర
జిడుంపు అంపిలుక్. అచ్చు. రా. యు. ౪౦

సీ. తెలిసపోయడుకూఁక మగుడ నాటలుబిద్ద
పెంపుచే బ్రదికి అంకిల్లుదుండ ..
యయా. ౩. ౧౦౫.

(పోడు. ప్రా. వర్ధిల్లు. శ. ర.)

౪. వర్ధిల్లు.

ఉ. బాల దుష్టకేళి ప్రథమరజస్వల, యరొల్కఁ
గాన దీని యభగుణముస, రాజ్యలక్ష్మిఁ బాసి
అంపిల్లు పీయిల్లు, కలిమి పెంపుఁబాసి
పొలియు నన్నుడు. శుక. ౧ ౪౫౩.

౫. అలుచు, ప్రేలు.

సీ. అలుచె అంపిలెనఁ గూపెనపుట తెలియు...
అం. భా. ౩. ౧౧౨.

అంపు. వి. ౧. కలకలము.

చ. చెలి యటుఁబూచి లేచి తనచేడియన్నై కొర
గక్ బలద్భ్రగం, చలములు కమ్మపంజా నుసు
పానలఁదీరఁ బదాబునన్నె గం, టలతెంల
మూలు బాఁ బరణంబుల అంపున గిల్కు-
పట్టియుల్, ఘుఘుఘుఘుళ్లనక్ నృపశిఖా
మణి యుల్లము ఝల్లుఝల్లనక్.
రా. వి. ౩. ౧౨౮

౨. ఉత్కర్షము, గొప్పతనము.

గీ. మంపు సాంద్రాతిధూపంబు పెంపు పెంపు,
కంపు మరువంపు టింటీరంబు అంపు,
గుప్పు పుష్పగమదకాసనల్ గుప్పురనఁగ, పాటి
లేకొప్పు నాయింతి బాలకొప్పు.
కళాం. ౩. ౪౯.

౩. అచ్చు, పోరు ...... (శ. ర., ప్రా.)

జ. అంపబెల్లు, అంకిల్లు, అంపులాడి.

అంపులాఁడి. విశే. (అంపులు + ఆఁడి.) కలహ
శీలురాలు, జగడగొండి.

సీ. చించినైచు పెగాని చీరలిచ్చునఁ గతీరమునఁ
గ్రుసేయ దా అంపులాడి ...
పం. పంచ. ౩. ౧౭౩.

ఆ. కోఁతకూటిమనసు కోపానకే పెనఁగు,
త్రోవగాని యుక్తి త్రోవబట్టి, పోరునీదు దీని
పోటమ దయామాయ, అంపులాఁడిఁ జాడు
రామచంద్ర.
రామస్తవరాజము. ౨. ౨౧౨. (ప్రా. వి.)

అంపె(పియు). వి. ౧. మాదిగవాఁడు తోలు
కోసెడు సాధనము. (శ. ర., ప్రా.)

౨. తాటాకులు మట్టగించి కోసెడు సాధనము.
(శ. ర., వా.)

అక్కు. స. క్రి. గీఱు, బరుకు.

వ్యవ. పిల్లగోళ్లతో ఒకళ్లొకళ్లను అక్కు-
కొన్నారు.

వి. గీఱు, బరుకు.

ఉ. చెక్కులఅక్కులక్ మిగులఁ జెల్వగు
మోవినిఁ బంటికొక్కులక్ ...
రాజ. వి. ౨. ౧౧౩.

అజ్జ. వి. వ్యర్థభాషణము.

(ఇది శకటరేఫయుక్తమని కావ్యాలం. సాధు
రేఫమని యచ్చుకవి.)

ఆ. అజ్జలాడి యాగితావడిసభలోన, పేరిపోరి
లోన తిచ్చుఁబోరటి, చెన్నమదుగు ప్రడమి
పొంద్ల తెల నుతింప, మనకు విశ్వనాథుఁ
డొనరించుండ. కావ్యా. ౪. ౪౩.

అట్టడి = రట్టడి. వి. కలకలము.

సీ. ఏన్న పాలని సేన రొందిరించు అట్టడిరాజమా
రుణము తీకాజపయందు... భాను. ౨. ౩౫.

అట్టు = రట్టు. వి. ౧. అపకీర్తి, నింద.

సీ. గతిమాలి విశదయశోగరిమలేని యాఅడి
  మార్కొని కేల అట్టువడితి ...
    ఉ. హరి. ౫. ౧౧౪.

సీ. తమ్ములదోషాప్తిఁ గ్రమ్మి మాపిన అట్టు
  వణుకాలంబున బొట్టువర్సు కొంతె . .
    విప్ర. ౧. ౩౪

ఉ. అలిమాటకోఅను చేలరై కొదలిఁ, కొడుకుఁ
  బోవఁడోయుకోనిదో వతని, కేఁటిమగతనం
  బిసీ కడుఁగాదలేని, అట్టుకొంద నింక
  అంతులేల. అచ్చ. రా. అయో. ౭౬.
    ఆం. భా. ౧. ౧౧౬

౨. అభిఘోషణము, గోల.

౩. అట్టుపెట్టు.

అట్టుపెట్టు. స. క్రి. (√అట్టు + పెట్టు.)
వంచించు, మోసపుచ్చు.

గీ. అన్నియును మంచెఁగాఁబోలు నెన్నఁ
  జూత్రఁ,గోరి తాఁ బాయసాన్నమవారివిడుచు,
  వట్టి కృష్ణుఁడు తను అట్టుపెట్టువనక, రోల
  నమ్మరి పురసకుల్ చేలగుచు.
    భాగ. ౧౦. పూ. ఉ. ౪౩౨.

అప్ప. వి. చిన్నకాయి.

గీ. పూని తమతమ కొనితమ్మభూరుహముల,
  కాయగపర్లు నెరఁజూడి కాయి అప్పు,
  దెచ్చువారికి నోరూరఁ దించు వర్త్రుర ..
    భా. రా. యుద్ధ. ౨౬౫.

చ. వంటఁబంటఁ బందుకొల్పు విర్పైఁడియుగట్టు
  దిగుమ్న్నకాయి అప్పయు మంచిబంటు కాని
  సురుఁ స్థైరముఁ వెయ్యముఁ జేసుపెట్టులో,
  ... మంచి కావు ప్రసంగదలు నన్న నిర్భికి నెచ్చు
  మెట్టఁగా ... రఘ. ౬. ౭౬.

(ఇట చిన్నపర్వతమని భావము.)

అయాళ = అవిళ = హైళ. వి. కంఠము, మూర్ఖా
సము.

గీ. కొదమగుబ్బలఁ దాటిపంటమపృఁబూఁత,
  విభుఁడు చెంగాటియాయికంఠ విడువఁ
  బోవ . దశా. ౭. ౧౨౪.

అవఅవ. వి ౧. కోపవికారము, స్పర్ధ.

క. తివిరి కరవాలు చేకొని, అవఅవలెసఁగంగ
  నత్తెఅప్పై జనుచోఁ, దివకేదలకేయుద్రిమ్మరి,
  పుప్పఁబోడి రాయక ర్త నెయ్యముప వద్దంతై.
    అచ్చ. రా. సుం. ౫౭.

చ. కులమును రూపము న్మగని మారిమియుం గల
  దానవంచు నీవలవల యక్మతీరమణి వానిఁ
  చెవంగఁగ సత్యభామయుం, గుణమును
  రూపము న్మగని మారిమియు గలదానవంచు
  నావలఁ బచరింపఁగా అవఅవ ల్యాడెను
  న్మది వారి కంతయున్.
    పారి. ౧. ౪౨. వసు. ౬. ౯.

౨. మండుటయందగు ధ్వని కమకరము.

సీ. అవఅవమఁడు పెల్లునిచంద్రమల్లాచోద్యంపు
  గుండాలు చొచ్చువారు ..
    క్రీడా. ౧. ౧౪౨.

అవిళ = హైళ. వి. (క. అవిళ, త. ఇరవిళ్ళై.)
కంఠము, మూర్ఖాసము.

చ. అవిళయుఁ బట్టుపుట్టము చెంగు నమిరం
  గయి యుమ్నిఁజేసి .. హైమ. ౬. ౧౩౧.

చ. కలయగఁ జంద్రకాంతివిళంబలెఁ గుంతముఁ
  బూని చూడు మీ,పొంఁదుక నాథ
  నేర్పునిప ... విజ. వి. ౨. ౯౨.

సీ, ...కంఠెల అవిళ హైళ యానవదర ...
    ఆం. భా. ౨. ౧౫౬.

అవ్వ. వి. వింత్రదూలు.

క. ఇవ్విధమునఁ బ్రతిదినమును, నవ్వులఁబడి చరింపఁ గొంద ఱతిదూషకులై, యవ్వలు సేయుచునోరుల, గ్రొవ్వునఁ బాపంబు పంచికొందురు వసుధన్. భోజరా. ౩. ౯౫.

సీ. ద్విజరాజులఁ గులాయనికతింగూర్పు మిటారి చతిక రతిప్రేమఁ దెచ్చు నవ్వ ...

రా. వి. ౩. ౩.

(ఇట నిందాహేతువని భావము.)

ఉ. .. ఇవ్విధ మెల్ల నెచ్చెలుల కేర్పడఁజెప్పిన దిట్టమాటలై, నవ్వులఁబెట్టి యుండఁగ విపంగడు నాముసఁ ద్రుక్కకొంచుఁ దారవ్వల నవ్వులంబులుపి యంకిలి సేయక మానసేర్తురే. రసిక. ౪. ౧౧.

జ : అవ్వచేయు, అవ్వలాఁడి, అవ్వాడు.

అవ్వాచేయు. స. క్రి. (అవ్వ + చేయు) నింద పాలుసేయు.

ఉ. ... ఇంత రొయింగలేక తా నె నను నవ్వ చేసినఁ దృఢీకృతమింతె శరీరమింక్క కుట్టుయిన నమానదుఃఖమెనయం దన తాపుర మెత్తిపోవదే. శుక. ౨. ౧౩౩.

అవ్వలాఁడి. వి. (అవ్వలు + ఆఁడి) నిందించు వనిత.

క... కిలకిలనవ్వు కేవ్వనంపు అవ్వలాఁడుల .

ఉ. రా. ౪. ౧౭౩.

అవ్వాడు. స. క్రి. (అవ్వ + అడు) నిందించు.

(శ. ర.)

జా

జా. వి. వృత్తియందు 'జాయి' శబ్దమునకు వికారాది వర్ణము లోపింపఁగా మిగిలిన రూపము.

క. ఆ పారావారము జా,రూప్లై రేఖమరుగు నంత క్రొత్త విడిచినన్ ...

ఉ. హరి. ౨. ౪౪.

గీ. అట్లు తడవుగఁ గొల్చి పాట్టంగ మెసఁగి, గర్భమంటుచిఁ గడిసిన కలువఱులను, లోని జాతొట్టినిండి ... ఆము. ౭. ౮.

గీ. పచ్చజా మానికంబుల పళ్లెరములు ...

వైష. ౬. ౧౨౨.

జాఁగ. వి. (సం. జంఘా.) ౧. జారిణి, జంఘ టాలు.

గీ. పూను మిాకెంబు భోగంబు భూషణంబు, తెసఁగ నీవని యాజాఁగ రొమ్ముఁగరాఁగ...

పాంరంగ. ౨. ౮౪.

విశ. ౧. ధూర్తుఁడు, ధూర్తురాలు, ధూర్తము.

గీ. అసుదం పెలనాఁగ యిట్లను వసభు నీకుఁ, జలిది రమెత్తు లిడకేర్తు తఃఖములోన, వంటఁగాదింకు భుజయించి జలయు పెడసు శేఁగు నా విని నతిబల్కు జాఁగమమగు.

పాండు. ౪. ౧౫౪.

సీ. జాఁగలై చేరమిాఁటి నపట్ను బఁగూడి చెలువుని కన్ను సన్నల మెలంగి ...

పి. శకుం. ౩. ౧౯౦.

చ. తలఁపరు శేఁగ శేఁగ భ్రులితందము పెత్తటి గొలుపైహరా,హరిమెంబురాఁగ జాఁగ లయినట్టి వృకంబులు క్రొంకొదల్ కొదల్, చిలుకుచుమీఁగ ...

పాంరంగ. ౩. ౧౧౩.

౨. ఉద్ధతుఁడు, ఉద్ధతురాలు, ఉద్ధతము.

సీ. పాటిసేయఁగవచ్చు భాగిరథి నభంబు మట్టి పెక్కు జాఁగలైు మరియున్న ...

సరస. ౧. ౯౦.

సీ. పసరంబు జాఁగెనఁ బసులతాళు తన్ను ప్రజలు మర్దయుఁడై నఁ బ్రభుల తన్ను ...

తాళం. ౪౩.

జ. జాఁగతనము, జాఁగతనంగ.

కాఁగతనము. వి. (√కాఁగు + తనము.) ౧. ఔద్ధత్యము, పొగరుఁబోతుతనము.

ఉ. అంతలుమీఱి మిక్కిలిగ కాఁగతనంబున దొమ్మిచేసి దుర్దాంతపరాక్రమోన్నతులు దానవదైత్యులు వేల్పుటెల్ల ధన్వంతరిచేతి దుగ్ధపయోవార్ధి సుధారసపూర్ణఘటంబు మున్, సంతసమెట్టి పుచ్చుకొని చయ్యన నేగిరి దిర్వికంకరన్. భీమ. ౪. ౯౩.

౨. ధూర్తత్వము.

క. కేకాఁగతనమునను వడ,కే రాదిల్కులను సైఁకురే రాజమఖుల్ . .

అ. వి. ౪. ౩౨.

కాఁగతుంగ. వి. (√కాఁగు.) భద్రముస్తకము. శ్రీ. (శ. ర.)

కాకట్టు. వి. (√కాయు.) కెలకట్టు, శిలాకర్నాది నిబద్ధభూమి.

శా. ఆక్రంపుటనంటి మూఁక నడిచాయన్ మించు పస్నీటి కే,కొకూళిం దిలకించి యాద రిని కెల్వంబైన చెంగల్వ కా,కాకట్టుం దలిచల్వ దిక్కుఁ గని యాకారాయింత సౌఖ్యప్రదం, బై కన్పట్టిన దీ స్థలం బనుచు దైత్యస్వామి యుండుండఁగన్. ఉ. రా. ౪.౧౩౩.

కాగుండియ. వి. (కాయి + గుండియ.) కాతి వంటిగుండె, కఠినహృదయము.

ఉ. చండకరాన్వయాంబునిధి చంద్రుఁడు ధూరణుఁబొం దతండుకా, గుండియవాఁడు వేలుపులకోటుల సంఖ్యలుపూరభాత్రిపై, సం దడిగ నీక కాతిపుత్రి కొక్కుఁడు రాజ్యము నిచ్చు పెట్టుకి లి, . . . కాశీ. ౫. ౩౦౦.

కాచేయు. స. క్రి. కాపుకుచేయు.

ద్వి. ఏదిన గురుభక్తి పెల్లలోకములు, కాదిన కొడుకు సాఅడిఁ గంటుకొంటి . .

రం. రా. అరో. ౧౨౬. పొ. ౮. పం. (శ. ర. సా.)

జ: కాపు, కాపుఁదనము

కాతికొఱుకు. వి (కాయి + కొఱుకు.) మత్స్యవిశేషము.

సీ. వాలుగ మొసుడమ్మ వర్లిగండెర సత్తిగాజ్జ వేడిస కాతికొఱుకు మడిస

శేం పంచ. ౧. ౨౯౪.

కాతిగుండె(డియ). వి. (కాయి + గుండె.) కఠినహృదయము (శ. ర)

కాతిగొరక. వి (కాయి + గొరక.) మత్స్యవిశేషము.

సీ. మిసికట్లు రుజాకేలు మీసు తొర్లిక కాతిగొరక మాపురమును గుంటముక్కు.

హంస. ౪. ౧౭౩.

కాతినార. వి. (కాయి + నార) ఓషధివిశేషము (శ ర)

సీ. త్రిఫలములు నాగకేసరములు ద్రాక్ష పండ్లును కాతిపువ్వును మంచికాతినార . .

చిత్రి. ౨. (చి. వి.)

కాతిపాఁచి. వి. (కాయి + పాఁచి.) ఔషధ విశేషము (శ. ర.)

కాతిపువ్వు. వి. (కాయి + పువ్వు.) అశ్మపుష్పము, ఒకానొక గంధద్రవ్యము.

ఆ. నరుని విందుచేత నాతి గర్భముగళ్ళె, కాతిపువ్వుచేత రసముగళ్ళె . . .

వేమన. ౧౫౯. (బ్రౌ.)

సీ. ...త్రిఫల,ములు నాగకేసరములు ద్రాక్ష
షండ్లును ఱాతిపువ్వులును మంచిఱాతిసార.
చికి. ౨. (చి. ని.)

ఱాతియులి. వి. (ఱాయి + ఉలి.) రాచియులి.
(శ. ర.)

ఱాతిపదనిక. వి. (ఱాయి+పదనిక.) శిలయందుఁ
బుట్టు బదనిక.

ఉ. కెదురుద్రాలు ఱాతిపదనికల్ గసగసాల్,
జల్లి కెంకపుజాలుఁ జాఱపప్పు.
యయా ౧. ౩౧.

ఱాతివాలు. వి. (ఱాయి + వాలు.) వజ్రా
యుధము.

గీ. కొత్తురులఁ దోఁగి బరవంపు సేఁ ద్రెళ్లి,
సోఁకుదొరయుప్పె గట్టులనూఁడు ఱాతి,
వాలు చేఁబట్ట కేగురువాఁగుగములతో నెన
యు కొటిగుబ్బలితో దొరయుచు.
అచ్చ రా యు ౫౫౯.

ఱాపు. వి (√ఱాచు) ఒరయిక. (చూ ఱాపుఁ
దనము.)

ఱాపుఁదనము. వి (ఱాపు+తనము) (స్వార్థ
మున రాయిడి, ఘర్షణము.

ఉ. అంకెలు గర్జితై యడర ఱాపుఁదనంబున
నెందుఁబర్వ నిశ్శంకవిలోక హైద్యుత
కృశాను శిఖల్ దిసలెల్లఁ గప్పఁగాఁ,
బొంకముతోడ విస్ఫురద పూర్వబలాహక
ఘంగిఁబొంగి . హరి పూ. ౮. ౪౪.

ఱాపువ్వు = ఱాపూవు. వి. (ఱాయి+పువ్వు.)
అశ్మపుష్పము, ఱాతిపువ్వు.

మ. ... జవ్వాది, పిల్లలు పెల్కుంచాలు పుట్ట
తేనె కస్తూరాలన్ జల్లులన్ బంది,కొమ్ములు
ఱాపువ్వును జీడిపప్పు మయిషంబున్ గోధుమం
బాదిగన్. ప్రబంధ. ౧౩౬.

ఱాపూవు = ఱాపువ్వు. (√ఱాయి.) వి.
శైలేయము.

గీ. ఱాపూవనంగ, నశ్మపుష్పంబు నెల
యును .. ఆం. భా. ౨. ౬౧.

ఱాబొమ్మ. వి (ఱాయి + బొమ్మ.) ఱాతి
బొమ్మ, శిలావిగ్రహము.

క ఱాబొమ్మకు గిలిగింతలు,నీబోటిని చేలుపఱచి
నేడిద చుట్టం,బై బతుయించెను నన్నున్,
పాపాని బాల వాని సరసతుఁదియకే.
ప్రబంధ. ౬౩౦.

ఱాబోరరక్కసుఁడు. వి (ఱాయి+బోర +
రక్కసుఁడు.) అశ్మదతుఁడు.

సీ. బోసిక తతిని ఱాబోరరక్కసు బొమ్మ
జెడిదంపు పిడికిటఁ బొడిచిపొడిచి...
అచ్చ. రా. సుంద. ౧౦౪.

ఱాయి. వి. దే. ౧ పాషాణము, కల్లు.

క. నాయుల్ల మరయ నినునో, ఱాయో కాళ్లు
రూపఱక వినవొర్చున్ . .
భార. భీష్మ. ౩ ౪౧౯.

క త ద్వాధ,సురతను హతిఁజేసి ఱాలు
చూర్ణంబయ్యెఁ. భార. ఆది. ౫. ౧౧౪.

ఆ పిన్నవగవుతోడఁ జెన్నుసలారు ప్లా,శద్రు
మంగముఁ జూడఁబడయుతన్న,నాఁడె నా
మనంబు ప్రయ్యూతైపోవిది, ఱాతఁజేసినది
యుగో తలంపు. భార. ద్రో. ౨. ౨౪౯.

శా. ఱాలున్నైచె మురారి కొండొరుల మిూఱం
బాతే యయ్యెద్దులన్ .. పోరుచుఁ.
ఉ. హరి. ౧..

౨. పర్వతము

క. వఱలుని దాశి విశర్షం, దోశపరిరక్షణను
 చెనంగ సోఁకక తిరిగెఁ, సకలబలముఁ
 జాడఁగ ఱానిశిఁ శైకొని యుదరి తగరు
 దరలిన మాడ్కిన్. భార ద్రో. ౩. ౨౫౫.

౩ వి. మణి, రత్నము.

ఉ. కల్పకుజంబులం దగడుఁ గాముగవిం బ్రప
 పించు పట్టి సంకల్పపు ఱాయి నవ్వు శివి
 కర్ణులబాగము చేఁగించు న,స్వల్పవదాన్య
 విశ్వజనవల్లభుచేసిరి కొండు యుత్కరా,ట్క
 ల్పవిడూషక ప్రతతి గర్విత రాజసభాంతరం
 బులన్. శావ్యా. ౨. ౯౧.

సీ. ఇడినట్టి మణిముష్టి గృహముల యూరతి కెంపు
 రాలచే కలయ ద్వారాలఁ జల్లి . .
 ఆము. ౫. ౯౪.

సీ. కేశిల రాఱాల చెలువంపు గృహపాళి
 కటిక చీకటిగుంపు గరిమనింప ..
 దశా. ౧. ౨౬౨.

జ ఱాకట్టు, ఱాగుండియు, ఱాతికోలుకు,
 ఱాతిగుండె, ఱాతిగోరక, ఱాతినార, ఱాతి
 పాఁచి, ఱాతిపువ్వు, ఱాతియులి, ఱాతివద
 నిక, ఱాతివాలు, ఱాపువ్వు, ఱాపూవు,
 ఱాబొమ్మ, ఱాబోరరక్కసుఁడు, ఱావేల్పు.

ఱావేల్పు. వి. (ఱాయి + వేల్పు) ఱాతితోఁ
 జేయఁబడిన దేవతావిగ్రహము, శిలాప్రతిమ.

ద్వి. వారక తలపోయు వాక్రువ్వఁజాల,కేరక
 ఱావేల్పు నిలిచినరీతి ...
 ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౨౫౮. పం.

ఱి

ఱింగు¹ = రింగు¹. వి. వస్త్రపుఁగుచ్చు.

వ. ... కెంపులమి,త్రిన సుమఁగుత్తుకులఁ గలి
 ఱింగులరాణించఁగ చట్టిభూమిశ్ని, క్షనయు....
 హర. ౩. ౬౯.

ఱింగు² = రింగు². వి. ౧. గంటవానిధ్వని కను
 కరణము.

ఉ. ఱింగను ప్రాఁత ప్రాఁగుచును చెక్కుల
 పాములుకో శకారిచే, పింగిఱిదింట కెల్లి
 గొను చిత్రశరంబులు మాకుకొంచి ..
 పారి. ౫. ౧౬.

౨. పతు లెగురుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

ఉ. చెక్కులమీఁద వన్నెనిచి ఱింగున సుష్వర
 వీథికేగి యూ,చక్కరబొమ్మ పాద జల
 జమ్ముల సన్నిధిఁ జేర్పుచేర్పునన్.
 రసిక. ౧. ౧౩౬.

క. నింగికయి కుంచెరొత్తి కె,సం గోయని
 యూర్వఁ బక్షసంహతి గాడ్పుల్, ఱింగని
 ప్రాయు ... మను‌చ. ౪. ౫౯.

౩. రాట్నపుధ్వని కనుకరణము.

గీ మార్పుండి రద్దిపడుచు, ఱింగుఱింగున
 రాట్నంబుఁ ద్రిప్పుచుండె ...
 ఉ. హరిశ్చ. ౪ ౨౪.

ఱికము = రికము. అప భావార్థమునందు వచ్చు
 ప్రత్యయము

క. తెఱువఁ గుచమండలమును, మణి పీఱుఁదును
 ఘనము చేసి మధ్యమునకుఁ జే,దఱిక చెలువఁగ
 నని యుజ నం,దఱు మాఱుటమాటఁ
 జాలు వాల్పుటలనన్. భోజరా. ౩. ౧౫౦.

గీ. పాండవులు ధార్తరాష్ట్రులుఁ బందెరోకత్ర
 చుట్టఱికంబున నిక కొక్క, యూఁకు ...
 భార. ఉద్యో. ౩. ౧౨౬.

చిక్కు. వి. పశువులను తోలునపుడు నోటఁజేయు ధ్వని. (చూ. చిక్కుపెట్టు. చిక్కువైచు).
జ. చిక్కుపెట్టు, చిక్కువైచు.

చిక్కువెట్టు. అ. క్రి (√చిక్కు+పెట్టు.) పశువులను దోలునప్పు డొక విధముగ ధ్వనిచేయు.
ద్వి. కుక్కుఁ బిలుచుచు చిక్కుపెట్టుచును, చెక్కున నొరగాల నిలుచుచుఁ జనుచు...
బస. పు. ౩. ౧౧౨౦ పం.

చిక్కువైచు. (√చిక్కు+వైచు.) అ క్రి. అశ్వములను దోలుటయందు నోటఁ జప్పుడుచేయు.
సీ. చొక్కుపెంపల్ తాఁచి చిక్కువైచినఁజాఁగి కెంపులు వలిపెదు తేజిపోఁడా.
రంగా. ౧ ౧౩౪.

చిక్కించికొను. స. క్రి. (చిక్కించి+కొను, స్వార్థమున.) నిక్కించుకొను
సీ. చిక్కించికొని యున్న చొక్కుపెంత్రము తోడి యూడుబాడించి చెవ్వడి విదుర్చ..
వైష ౨. ౫

చిక్కించు. స. క్రి (√చిక్కు.) నిక్కించు.
సీ చెవులు చిక్కించి చూచి ముని గాల్వడి పెత్తి కొట్టుఁ దేజాలఁ జాపకట్టుకడఁగ .
రాజ. చం ౨౪౫.
సీ. వవిఁ జీమ చిటుకన్న పడిలేచి చెవులు చిక్కించి తా నక్కి నక్కియాలించి వినుచు.
చంద్రా ౨౯౭.

చిక్కు. అ. క్రి. నిక్కు. (చూ. చిక్కించు.)
జ: చిక్కించికొను, చిక్కించు.

చిచ్చు. వి. ౧. నిశ్చేష్టత.
ఉ. ఇట్టాలాడి యూగి తావడి సభలోన, పోకి పోరిలోన చిచ్చుఁబొఱసి, చెన్నమడుగు పుడమిపెండ్ల పేల మలింప, మునుల నిక్క సాధుఁ దొనరియుండ. కాశ్మ. ౪. ౪౭.
క. పొరిఁ బగవాడే వలంతం,గా చిచ్చుల నిడిచి పోవఁ గాల్లాదక యూర్ధ్వారములనుండుడు సద్గుణ,పారుం డటునిలిచి యుట్టులనుఁ బటు బుద్ధిన్. సారంగ. ౨. ౧౩౮.
౨. వినుగు, నిర్వేదము.
గీ. అతివ పూర్ణేందుభిత్తిఁ దదశ్ర్మకాలఁ, జెండి యుతఁ డందు నిమిడి తీంద్రఁదోఁచ, మింటి పయిమంట కాదని యింటిమీఁదఁ జచ్చు కొంటి వటంచుఁ జెన్ చిచ్చు కదలు.
అను. ౫. ౧౪౭.
జ: చిచ్చుపాటు, చిచ్చువడు.

చిచ్చుపా(వా)టు. వి. (√చిచ్చు + పాటు.) భ్రాన్తుడుట, నిశ్చేష్టత.
ఉత్సాహ. యుద్ధవిద్యఁ దుల్కుచ్చులోనఁ గందళింప నెందుఁ జొత్తునంచు బోక, చిచ్చు పాటు కొంద నత్తఱిం జరించె నల్లదన్.
చెం పంచ. ౧. ౭౧౫.
మ....అత్యమసంగతి చిచ్చుపాటొసఁగ.
మను. ౨. ౩౦.
చ. అనవిని చిచ్చుపాటు సకలాంగములం గడ లేని దైన్యమానసమున మన్యువేగము మనం బునఁ గ్రమ్మఁగ నమ్మహీశుఁ డిట్లను...
హ, వ. ౩. ౨౪. ఆం. భా. ౧. ౧౪౦.

చిచ్చువ(ప)డు. అ. క్రి. (√చిచ్చు + పడు.) ౧. నిశ్చేష్టతనొందు.
క. చిచ్చుపడఁ దోడు గరులవి, వచ్చినప్రియ భీమకరము దాసని యుఱ్ఱ్యు, నచ్చిన మన రూపాతలి, చిచ్చువడిరి వారి యెంతవతిమి కొనిపచ్చెన్. భార. ద్రో. ౧. ౩౭౧.
భార. భీష్మ. ౨. ౨౪౦.

ఉ. కన్నుల నీరునించుఁ బుఱకొంబులు దాల్చు వహించుఁ గరపమున్ విన్నఁదనంబు నొందుఁ గడు విహ్వలతం బలవించు ఘర్మబిం,దూ న్నతిఁ జెందు ఱిచ్చపడియుండును మూర్ఛిలు నంత నింతి హైకొన్నటులైన లేచు వగఁ గుందుచు ధూర్జటి పార్థివ్యార్తిచేన్.

కవిరా. ౫. ౨౬౩.

ఆ. వచ్చి ఱిచ్చపడియె నచ్చెరువందుచు, న చ్చకోరనయన వచ్చుటరసి ...

కళా. ౩. ౧౫౨.

౨. వెనుదీయుట, భయపడుట.

వ. దుష్యంతుం డలంకులంబోవువాఁడుకాఁడు వాఁడిరూపుల వేఁడిమిఁ జూపక మూఁడు కన్నులవాఁడు వచ్చిన ఱిచ్చపడండు.

పి. శకుం. ౩. ౩౧.

క. అనిరుద్ధుండును ఋషకేతనుఁడు బలుఁడు సారణుఁడు నుదగ్రమూర్తిన్, ఘనబాణ జాలముల నొంచిన నాతఁడు ఱిచ్చపడి విచే ష్టితుఁ డయ్యెన్. చిత్ర. భా. ౪. ౯౯.

క. అ చ్చాన నానతోడను, ఱిచ్చపడక పొనవసి తుదిని కొఱత్తి వడిన్, విచ్చం జంపకమునకు తను, చెచ్చెర మఱి నువ్వుఁబువ్వ స్నేహం బూనెన్. రసిక. ౨. ౧౫.

ఱిప్పు = ఱివ్వు. వి. ఎగురుటయందగుధ్వని కను కరణము.

క. అ ప్పుడమికాన్పు గెత్తుక, ఱిప్పునఁ జదలు నకు నెగసి కేసిన కరఁకన్, గుప్పునఁ జను ఱతి నొదయుఁడు, తప్పక రుంకకోల వాని తలఁ దెగనేసెన్. అచ్చ. రా. అర. ౫.

ఱిమ్మ్మ. స. క్రి. (విమ్మశబ్దభవితో జలాదికము) చిమ్ము. (శ. ర.)

ఱివ్వు = ఱిప్పు. వి. ౧. ఎగురుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. ఇంట ఱివ్వున నేఁగు బిరిథాకృతంధకల్ దగిలి నెలంత్రుపాత్ర గురుబంబుగాఁ ...

చంద్రా. ౩. ౯౨.

౨. వేఁటుబ్బటయందగుధ్వని కనుకరణము.

ఉ. . . రాళ్ల వడివెల్లిఁ బెట్టి చేకొద్ది ద్రిప్పి ఱివ్వుఱివ్వున ఱువ్వుచు . .

సానందో. ౨. ౨౨.

౩. ఓచుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. ... వనవాశి విదము లప్పుడుఁ బూనిన తాయు, విసరంబు ఱివ్వున విసరఁదొడఁగ...

చిత్ర. భా. ౨. ౩౪.

౪. ఎగురుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. బడిచాయ కిల నగ్రప్రకటితో ఱివ్వున నెగిరి వ్రాల్చె తోఁచు మగువలార .

వసు. ౪. ౫౯.

ఱు

ఱు. అవ్య. కొన్ని శబ్దములకువచ్చు బహువచన ప్రత్యయము.

ఉదా: విలుకాఱు, పగఱు. మొ.

ఱువ్వు. స. క్రి. విసరివైచు, ఱువ్వు.

చ. కరినిభయానఁ దాక్కఁ జెంగిఁ గ్రమ్మచుఁ దమ్ముల ఱువ్వఁగోరుచున్, గరములు సార సారసయుగంబు ధరించిన కన్యకామణి, శిరమున హేమకుంభములచే జలమార్చిరి పాణిపద్మబం,ధురజయలక్ష్మికిన్ ముదముతో నభిషేకముచేయు నై వడిన్.

భోజ. ౨. ౧౪.

(శ. ర. పా. ఱువ్వఁగోరుచున్, మద్రిత. పా.)

ఱువ్వు = ఱూవు. వి. ౧. వీచుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

సీ. ... ఱువ్వన వడి సెదరె కెవ్వని గాలితో
గములంతలు చిమ్ముగములు దొరఁగ ...
ద్వా. ౧౦. ౪౪.

ఉ. ఱువ్వన మ్రోఁతతో సెదరెలుంగని కేఁకఁ
బరాక్రమించుచో, న వ్యిభాగంబు తద్ధ్వత
రాయణ దారుణ సేక్రతోచులన్, నిక్కుఁ
గంది కాల్యానఁగ నేరక మేదినిఁగూలి ...
భోజరా. ౩. ౨౦౦.

౨. కూలుటయందగుధ్వని కనుకరణము.

క. కూలుచు పోలుచు వ్రాలుచు, తోలుచుఁ
బాటి వనరుచును ఱువ్వనఁ గూలెన్ ...
భా. రా. అర. ౨. ౩౮౩.

స. క్రి. విసరివైచు.

సీ. .. డిండిమంబుల తుబ్బ గండాల్వడాడ
మేలులుగఁ దద్వహంతాల ఱువ్వి ఱువ్వి ..
ఆము. ౨. ౨౪.

జ: ఱువ్వఁబులుఁగు.

ఱువ్వఁబులుఁగు. వి. (ఱువ్వ + పులుఁగు.)
ఖంజరీటము, కాటుకపిట్ట.

ఱా

ఱాపు = ఱువ్వు. స. క్రి. విసరు, విసరివైచు.

సీ. పసకేడు నిలతోయి పాతకులారని దేవా
యుధంబులు ఱాపువారు ...
ఆము. ౬. ౪౪.

ఱె

ఱెక్క. వి. (క. ఱెక్కె.) ౧. పక్షియొక్క
పక్షము, గరుత్తు.

ఉ. ఱెక్కలు కించి కంతమున ఱెకలు వాడి
శిరంబు ద్రవ్వి పేరుక్కునఁ గ్రొంచకుండమున
నె గలంఁగద్దఁగనేసి ...
భార. భీష్మ. ౨. ౩౦.

సీ. తేఁటి ఱెక్కలకప్పుఁ దగడడు కొప్పు
బాగుమీఱఁగ వన్ని పొగచుట్టి ...
విక్ర. ౧. ౪.

మ. ... ఱెక్కలు ముక్కుల్ దుద వప్పు
లించు సరసిం గాన్పించు వాక్కాంగమో,
తిలకించుం బతిసుంచుఁ గోకి రెండుకొండకేఁ
గంతు సంత ప్తరు. (ఉ. రా. ౪. ౧౫౧.)

౨. పర్వతముయొక్క పక్షము.

ఉ. ఱెక్కలతోడికొండల ఱెకిం దన పెద
వదంచికొన్న నీ, ఱెక్క బలారి వంచెకొకొ
యీ జలపూరము పేర్మి యంతయున్ ...
నృసిం. ౧. ౩౬.

౩. రెండుగా విభజించిన తలుపుయొక్క
భాగము. (వా - ఱెక్కతలుపు.)

౪. పొగాకు మొదలగువానిలోని యొకభాగము.
(గ్రా. వా.) ౫. భుజము.

మ. ... గళంబుల ముంజేతులిడి పెదమలకొక్క
ఱెక్కవిఱిచి పదవైచియు ...
కళా. ౩. ౨౩౧.

వాడుకలోని ప్రయోగవిశేషములు. ౧. ఱెక్క
దాపు = అంతరీయమును ఉత్తరీయమును
కలసియుండు వస్త్రము. ౨. వాఁడు
ఱెక్కలమీఁద జీవించుచున్నాఁడు. ౩.
ఱెక్కాడిన డొక్కాడును. ౪. అతఁడు
పిలువఁగానే ఱెక్కలు గట్టుకొని వ్రాలును.
౫. ఱెక్కలు ముక్కలుచేసికొని కార్యము
సాధించినాము.

జ: ఱెక్కకట్టు, ఱెక్కకట్టుపక్కి, ఱెక్క
తలుపు, ఱెక్కతిరుపు, ఱెక్కతేజి, ఱెక్క
పాయలు, ఱెక్కప్రాఁకంగు, ఱెక్కల
పోతు, ఱెక్కలబొల్లఁడు, ఱెక్క
సాఁప్రాణిదంటు.

రెక్క-కట్టు. వి. (ఱెక్క + కట్టు.) పక్షముల కూర్పు. (ఇది మానకట్టు వంటిది. చూ. ఱెక్క-కట్టెలుపక్కి.)

రెక్క-కట్టెలుపక్కి. వి. (ఱెక్క-కట్ట + ఎలు + పక్కి.) గరుత్మంతుఁడు.

సీ. కావికాల్పరిపగదాయకూటపుదిండి, ఱెక్క-
కట్టెలుపక్కి జక్కి-వాఁడ ..
ప్రబంధ. ౨. అప్పకవిగారు పంచరత్నసీసములు.

రెక్క-(ల)తల్పు. వి. (ఱెక్క-(లు) + తల్పు.) రెండు పక్షములుగల తల్పు.

సీ. ఒకట చేసలిమఢ్భి రెక్క-తేల ధ్వజాది
గాచె ఱెక్క-లతల్పు గడియఁబుచ్చి ...
హర. ౪. ౧౩౪.

రెక్క-తీరుపు. వి. (ఱెక్క + తీరుపు.) కుశకునము.

క. ఇలువెడలి మానవుఁడు తన, తలఁచినకాపు
నకుఁ జేరుదాఁకను చేయుం,గిలిలోక ఱెక్క-
తీరుపు, వలయును శాకునికవరుల వచనవిధ
మునన్. బి. శకుం. ౧. ౧౩౧.

రెక్క-తేజి(జీ). (√ఱెక్క.) వి. గరుత్మంతుఁడు.

సీ. ఱెక్క-తేజీలపై ఱెక్క మిన్నులుముట్ట
నందందు వడిఁదోలి యాడువారి ...
చిత్రభా. ౪. ౧౨౪.

రెక్క-పాయలు. వి. బ. (ఱెక్క + పాయలు.) ధాన్యవిశేషము. (క. ర., ప్రా., వా.)

సీ. ఱెక్క-పాయలు కాకిఱెక్క-లు పుష్ప
మంజరులు పీతాభోగవరులు ...
హంస. ౪, ౧౨౫.

రెక్క-ప్రాసంగు. వి. (√ఱెక్క.) సస్యవిశేషము.

మ. ... ఱెక్క-ప్రాసంగు దొండముక్క-
వడిరాయ .. కాశీ. ౩. ౨౩.

రెక్క-లపోతు. వి. (ఱెక్క.) పక్షివిశేషము.

సీ. కాకియును గోరవంకయును ఱెక్క-లపోతు
నేటిరింతయు దాఁటె నెదమదనకు ...
ద్వా. ౧. ౨౩౧.

రెక్క-లబొల్లఁడు. వి. (ఱెక్క-ల+బొల్లఁడు.) ఱెక్క-లుగల బొల్లిగుఱ్ఱము, గరుత్మంతుఁడు.

సీ. ... ఱెక్క-లబొల్లని నెక్కి-కేల్పున తేరు
కయ్యపైఁ జనలించుఁ జంద్రధరుఁడు ...
వరాహ. ౯. ౫౯.

రెక్క-సాబ్రాణిదంట. (ఱెక్క + సాబ్రాణి + దంట.) వి. మన్మథుఁడు.

మ. .. కానరే యాజహా,కలాకాంద్ర
మునీంద్ర నంచుఁ బొగరెక్కి-న్ ఱెక్క-సా
బ్రాణిదం,టలివన్ దాఁటుచుఁ దక్ష సౌ
ధనము దండన్ దండ కేతేరఁగన్.
చంద్రా. ౩. ౯౯.

రెక్క్యా-ములు. వి. బ. ధాన్యవిశేషములు.

సీ. రామబాణాలు ఱెక్క్యా-ములు కన్నబుద్దలు
జిల్లుబుడమలు దాళువాలు ...
హంస. ౪. ౧౨౭.

రెన్న. వి. కలఁక, సంక్షోభము.

ఆ. ఐజ్జాలాడియాగి దావడిసభలోన, నేవి పోరి
లోన చిచ్చుబాణవి, రెన్నవడఁగ పుడమి
రేండ్ల నేలపతింప, మనకు దిక్యాపాకఁ
డానరించెండ. కాదా. ౭. ౪౬.

రెప్ప. వి. పక్ష్మము, నేత్రచ్ఛదము.

ఉ. ఎప్పుడు సర్వమ్మదం బొదవి యుండుటం దగనీవు కంటివే, తెప్పరయంగఁ బోరె మాటయి పెంచి జనులారసి రయిచాల్లదప్పునం, తెప్పుడు ... భార. ఉద్యో. ౪. ౧౧౪.

ఉ. తెప్పలువాల్ప కప్పదమి సేని మనోహర మూర్తి నిచ్చెలుం, దప్పక చూచిచూచి ... సైన్య. ౧. ౬౩.

ఉ. మచ్చిరిగొన్నవాచపుల కొంకొంకెంతయుఁ దప్పనీదు కద, తెప్పల విప్పనీదొ కతఁడం కెమ రాజుఁగ నీదుకోన ... వసు. ౬. ౯౩.

సీ. .. పత్మంబు వెలయు తెప్పం చవంగ .
ఆం. భా. ౨. ౧౪౪.

జ: తెప్పపాటు, తెప్పగొత్తు, తెప్పవెట్టు.

తెప్పపాటు. వి. (తెప్ప + పాటు.) నిమేషము, తెప్పమూయుట. (శ. ర., బ్రౌ.)

తెప్పలెత్తు అ. క్రి. (తెప్పలు + ఎత్తు.) తెప్పలు విప్పు.

ఉ. పాదదు చల్లఁగా జలుఁగుఁబాటు విపంచి పహించి రయిప్పుడుం, వాదదు కూర్మి సెచ్చె లుల పోగకనుంగవ తెప్పలెత్తి .
కవిరా. ౩. ౩౫.

తెప్పవెట్టు. అ. క్రి. (తెప్ప + పెట్టు.) కను మూయు, తెప్పవేయు

గీ. అలిగి విరహుల వలరమ్ము లాడసేవి, శాక కను చూడ్కిఁ దన పాదగన్న తెప్పపెట్టకుండంగ మొందలు విట్టునొంప, మదముడోవ్రున తలి రాకుమానిఁబోలె. కా. సం. ౯. ౩౨౩.

ఉ. అరమణీలలామ హృదయంబున నాదట లంతకంతకుం, వేరఁగనింపు సంతసముఁ బెంపువహింపఁగ తెప్పపెట్టఁగా, వేరువ కేశ పేదుకలు విట్టుతప్రోసెదు భాఁకఁ

గనుఁగొన్, వారణకేక ప్రోక జనుల్లక మందరు తేఁటిచెల్వము. (కేయూర. ౕ. ౫.)

తెమ్మె=రెమ్మె. వి. ఉపశాఖ, ఒక కొమ్మనుండి పుట్టిన చిన్నకొమ్మ.

సీ. పూరెమ్మ వంచుచో జాఱుపయ్యెద జాఁగిలి మూఁతలాడు గుబ్బలబెడంగు ..
విజ. వి. ౨. ౧౪౧. (చి. వి.)

తెల్లి. వి. కాకము, ఒకజాతిదర్భ. ?.

సీ. తెల్లిపెల్లలు నీటఁ బ్రల్లి ఫేనములందు నయి పునః ప్రావృడాశయము నొసఁగ .
ఆము. ౪. ౧౫౩.

సీ. తూఁడుమేపుదుపుల్గు దూర్పురాయనిఱెక్క తెల్లక్రొవ్విరియెత్తు తెల్లపువ్వు .
అచ్చ. రా. యు ౫౯౨.

సీ. . కాకము తెల్లివాఁగమ దనర్పు .
ఆం. భా. ౨. ౩౫.

జ: తెల్లిచూలి, తెల్లిటిల్లు, తెల్లిదీవి.

తెల్లిచూలి. వి. (తెల్లి + చూలి.) శర జన్ముఁడు, కుమారస్వామి.

చ. . తెఁగపేరిఁ,ల్కిమగఁడు తెల్లిచూలి. పెమిలింబయిగొన్నమన్నీఁడు గుహాఖ్యలు.
ఆం. భా. ౧. ౪౪.

తెల్లిటిల్లు. వి. (తెల్లి + ఇల్లు.) కాకగృహము, తెల్లిదుబ్బులతో చేర్పడిన యిల్లు.

కు. .. రంజాఱుచేతుల కేఁదుండిన తెల్లి టిల్లు గనుమా దోషాచరగ్రామణీ.
ఉ. రా. ౩. ౬౨,

తెల్లిదీవి. వి. (తెల్లి + దీవి.) కుశద్వీపము శరద్వీపము.

సీ. ఱేసిన శరఁగరో ఱెల్లదీనియు జిడ్డుకద తిరుమఁగడమి తొక్కుపుటారయుని, కదఁ బని ... అచ్చ. రా. యు. ౪౦౩.

ఱే

ఱేఁచు. వి. ఉపశమనము, ఉపశమము, ఉక్కు.

సీ. అమర త్తి ఱేఁచు నూతనపారసాటోప మెంటి టికాంద్రకుఁ జెంపులాసఁగు నెచట (హరిశ్చంద్రపత్తనమున.) హ. వ. ౨. ౩౦.

ఉ. ఏ నిమఁగోరి దగ్గఱిన నిచ్చ రమీయంగ ఱేఁచు ఉక్కు చం,దానఁ గఠోరభావల వదల్చితి గావున నీవుఁ గుక్కవై, యూనినిత్యతో మెఱుఁగుచుండు ఉపద్యలఁజూచి . భోజ. రా. ౬. ౩౪౬.

సీ. కంజరేంద్రంబుపైఁ గుప్పించు సింగంబుఁ బెల్ల ఱేఁచని పండ్లు డుల్లఁదన్ను .. రా. వి. ౩. ౪౫.

ఱేఁడు. వి. (సం రాట్) బ. ఱేఁడులు, ఱేండ్లు.

౧. రాజు, ప్రభువు

ఉ. ఱెప్పలు వాల్ప కప్పుడమి ఱేని మనోహర మూర్తి నిచ్చలుం, దప్పక చూచిచూచి . హైమ. ౧. ౬౫.

మ. అనిలో మార్కొను మార్త ఱేండ్లఁ గడు నెయ్యంబొప్పఁగా వేల్పు క్రొ,న్ననబోండ్లం గలయంగఁజేసి . యయా. ౧. ౫౦.

క. ఓ ఱేఁడ నీవు పలుమఱుఁ, గాఱడవుల వెంట నన్యకామినికొఱకై, కాఱియలఁ బడుచు వలపులు,మీఱఁగ నవిఱంటఁ జను నె ఱేఁ నల యంగన్. రసిక. ౩. ౧౧౦.

గీ. పుడమిఱేఁడుల నడఁచిన ప్రౌఢ వీర .. పాండు. ౧. ౪౮.

పుడమిఱేఁడు = క్షత్రియుఁడు.

౨. మగఁడు, భర్త.

క. ఱేని యమునరణమునఁ దన, ఱేనినిడి దిద్దె కాంత ఱేలిమదవిక్రం, దాను నతంపును నతికి య్యమానస్థిరముఖము లందుచుండుట వింటున్. భార. శాం. ౩. ౩౩౪.

ఱేకు = రేకు. వి. ౧. పక్షులయీక.

ఉ. ఱెక్కలు విచ్చి కంతమున ఱేకులు చాచి శిరంబుద్రవ్వి వ్రేయుక్కునఁ గ్రొంచ చంద మగు నొద్దుగలంగఁగఁజేసి ... భార. భీష్మ. ౨. ౩౦.

సీ. ఒంటికాలను నిల్చి యూర్ధ్వ మారుతములఁ జిగురుఱెక్కల ఱేకు లెగయుచుండ ... హైమ. ౧. ౧౦౦.

౨. పుష్పదళము, (చంద్రోదయవర్ణనము.)

సీ. నలువ చెందొవల ఱేకులకు నన్నువుపెట్టఁ గోరి కావించిన గుళికయనఁగ .. భార. ద్రో. ౫. ౨౭౫.

గీ. మెలఁత నిద్దంపుఁ జానువుమీఁద నలుకు, ఱేకు సోఁకినఁ గందఁబాఱెడు నలంతి, మేను దీవియ యుబ్బలుకానలోన, ఱేలిఁద్రిమ్మ రుచో చెట్టులోర్పఁ జెపుమ. అచ్చ. రా. అర. ౧౦౧.

౩. లోహపుతగడు. (శ. ర.)

ఉదా : బంగారు ఱేకు, రాగి ఱేకు.

౪. అంచుకమ్ములు లేని వస్త్రము. (శ. ర.)

ఉదా : దుప్పటి ఱేకు.

జ. ఱేకుమడఁచు, ఱేకెత్తు.

ఱేకుమడఁచు. స. క్రి. (ఱేకు + మడఁచు.) అణఁగఁద్రొక్కు.

చ. గుదుకుచగుబ్బచన్నుఁగవ గోరువు లాటుకు బట్టచెండ్ల బొంగరముల ఱొక్క అంగఁ గొమఁ గైకవల్ల బటు పంగడంబులన్,

వెరలక రెత్తిపట్టి జిగితాళ్ళుఁ జిప్పలజొత్తి
యాడఁ దా, మరవిరవొంగ్గగుత్తిఁ బలు
మాఱును ఱేకసుడంచు వెంతయుస్.
చంద్రా. ౨. ౧౨౨.

ఱేకెత్తు. అ. క్రి. (√ఱేకు.) ౧. విజృంభించు, చెలరేఁగు, దళము పైకెత్తివదగు.

క. అ చ్చాన నానతోరము, తెచ్చపదక వెంనవి
తుదివి ఱేకెత్తి వడిస్, విచ్చెం జంపకముకు
ళము, చెచ్చెఱ మఱి సువ్వుఁబువ్వు స్నేహం
బూనెన్. రసిక. ౨. ౯౫.

౨. వృద్ధిపొందు.

గీ. ప్రబలె వెగడైను గానపాగ బలిసెఁ బెరిఁగ,
నవఁగ ఱేకెత్తె వనఁగఁ జేళ్లరయ్యె వృద్ధిఁ,
బొందినమాటకు ... అం. ౪. ౫.

ఱేపకడ = రేపకడ. వి. ప్రాతఃకాలము.

గీ. కుదినీధర మెబ్బంగి మిన్నుముట్టి, నిట్టవిలు
చుండి చూచె నిర్నిమిషదృష్టి, దనయనుష్ఠాన
కాలంబుఁ దప్పకుండు, బ్రాహ్మణుఁడు
ఱేపకడఁబోలె భానుపొడుపు.
కాశీ. ౧. ౧౧౯.

ఱేపాడి = రేపాడి. (ఱేపు + అడి.) ప్రాతః
కాలము.

ఉ. .. ఎల్లి రేపు ఱేపాడియ చంద్రశేఖర
మహా స్త్రీ రెయిన్రి యుపాయవంబులోఁ,
జాదఁగవచ్చువాఁడ నయి చూచుచు
నుండఁగ నీవువచ్చితో, వెడియ ...
హర. ౪. ౧౨౮.

ఱేపు = రేపు. వి. దే. ౧. ప్రాతఃకాలము,
ప్రభాతము.

ఉ. ఱేపులు భీమలింగము గుఱించి జపం బొన
రించి విప్రులకు, మాపటిదాఁకఁ దీర్ఘముల
మజ్జన మాడుచునుండు కానిఁ భీ,కాళ్ళుర
నక్కఱేక్వరుని దాయఁగఁబోయెడువాని...
భీమ. ౨. ౯౧.

సీ. అతఁడును దద్భావ మరయంగ మదిఁగో
రూపించి రెయిక మరి ఱేపవత్తు,నని పోయి
నడికొక యర్థితోఁ జనుదెంచు ...
భార. అర. ౪. ౩౨౨.

క. .. అ త్తఱి నొకవాఁడు ఱేపటంతఁ గిదం
కన్.

క. తనకుఁ దగు ఱేలవేలుపుఁ, బనుచెల్లను దీర్చి
ప్రేల్మి పసరముఁ గాఁచన్, వెనుకొని యదవిక
నరిగిన .. (యయా. ౩. ౧౧౫. ౧౧౬.)

చ. మకరదికేతులం గలుగు మాఘమునందుల
ఱేపు భక్తితో, నకుటిలవృత్తి గోవ్పదము
నందుల నీరనుసైన మజ్జనం, బొకపరి చేసి
పాపియును నుత్తమ నాకముఖంబుఁ బొందు
టల్, ప్రకటితమైన రీగ మిది ...
పద్మ. ౨. ౧౬౩.

౨. దివసము, పగలు.

క. అ ప్పొలఁతి కన్నులందము, తప్పక కర్గ
నుచుమండి తగ చేడిసమా, తెప్పుడు న త్తెఱఁగ
లవద, ఱెప్పలు వొడుపకయుండె ఱేపు
న్మాపున్. రసిక. ౨ ౯౬.

సీ. ... మాపు వచ్చెదనని ఱేపువచ్చు ...
భార. అర. ౪. ౩౨౨.

౩. వర్తమానదినమునకు మఱుసటి దినము.

గీ. అవిన పేమావతికి విట్టులనిరెపు పేల,
ఱేపటికి పేటిప్రాయంపు ఱేపు గలదు,
వాడు వెక్కిక్కనఁ జిక్కని ముద్దుఁజాణ,
రెంటను బిగికౌఁగిటను జేర్చ యుంచవలయు.
హంస. ౧. ౧౦౦.

చూ: ఱేపకడ, ఱేపాడి.

ఱేయు = రేయు. అ. క్రి. ౧. విజృంభించు.

చ. కినుకఁ జళుక్యవిశ్వనృపకేసరి ఱేసినచోఁ
గృపాణ దం,డనమునఁ గల్గుఁబో సురగజ
శ్వము తత్పదవారిజాత వం,దనమునఁగల్గుఁబో
మనుజనాథ తదద్భుట దర్శనావలం,బనమునఁ
గల్గుఁబో గహనమధ్య నివాసము వైరికోటి
కిన్. కావ్యా. ౨. ౫౮.

వ. మయూరధ్వజాదుల సైదదు బాణంబులఁ
గంఠగతప్రాణులం జేసిన ఱేసి వాసవ
సుతుండు నవ్వీరవర్గ మర్మంబులు దూఁటి
పాఱఁ గఱపటమ్ములు వఱపిన ..
జై. భా. ౮. ౨౨.

ఆ. అజ్జలాడి యీగి దావడి సభలోన, ఱేసి
పోరిలోన తీచ్చఁబొఱసి, ఱెన్నుమదఁగు
ధ్రుకమి ఱేండ్ల ఱేల నుతింప, మనకు విశ్వ
నాథుఁ దొరియుండి. (కావ్యా. ౨. ౪౨.)

౨. అతిశయించు.

సీ. ఱేసిన కడఁకతో ఱెల్లదీవియు జడ్డుకడ
లియుఁ గడచి రొక్కభూటాదయని కడఁ
జని ... అచ్చ. రా. యు. ౪౦౩.

క. అ ప్పరమికొన్ను నెత్తుకె, తిప్పనఁ జదలు
నకు నెగసి ఱేసిన కడఁకన్, గుప్పనఁ జను
తతి .. అచ్చ. రా. అర. ౫.

౩. కలహించు.

సుగంధి. ఱెలవూల కేల గోల ఱేయు వింధు
లోనఁ బో,నేల తాకుము ...
యయా. ౪. ౨౧.

ఱేల = రేల. వి. ఆరగ్వధవృక్షము. కో.

సుగంధి. ... ఱెలవూల కేల గోల ఱేయ
వింధులోనఁ బో,నేల తాకుము ...
యయా. ౪. ౨౧.

ఱేవు = రేవు. వి. నద్యాదులయందు మనుష్యులు
దిగుట కనువుగా నేర్పఱచినదారి.

ఆ. ఓడరుక్కి వైక నింపార నయ్యెటి, ఱేవు
దాఁటి చెంచు ఱేని నడటు, మిక్కుటంపు
నెనయ నెక్కొన వీడ్కొని, మువురఁ గదఁక
తోడ నవలఁజనుచు.
అచ్చ. రా. అయో. ౧౦౧.

క. అవనిత చూచుచుండఁగ, వావిరియై పాఱు
వారి వాఁడికరమునన్, బావా ఱేలకునూ
యని, ఱేవులాగా నతని తలగొట్టి
పోవిడిచెన్. వి. పు. ౮. ౭౩.

(ఱేవులాగా = పాయలుగా, అని భావము.)

ఱై

ఱైక = అయిక, ఆవిక, రైక. వి. కంచుకము,
కంచెల.

చ. కలఁగిన కొప్పుతోఁ జెటులు గంధముతో
విడివడ్డ ఱైకతో ... కళా. ౪. ౭౪.

సీ. జాఱు పయ్యెంటతోఁ జంటి ఱైకయు లోఁగ
గమకించు గుబ్బచన్నుకవలతోడ ...
దశా. ౮. ౪౪.

ఱొ

ఱొచ్చె. వి. (క. ఱొచ్చు.) ౧. అనాదరము,
తిరస్కారము.

క. మందులుకొట్టెడియప్పుడు, పొందు పడని చేత
నాదలు ధ్రువుడుచును నతుం, బొందఁగఁ
బెట్టినఁ గయికొను, సందడి ఱొచ్చెయునఁ
గూర్మిచాలదు పనికిన్. (చి. వి.)

వ. ... రఘువరుల సచ్చరితోచ్చయంబు ఱెచ్చ
రింపుచుఁ దోచ్చుంబుల ఱొచ్చుచేయుచు
మెచ్చుచున్ ... రామా. ౫. ౧౭౭.

౨. అపవాదము.

సీ. ... అడిగె రేచన మానక మానడింపు ...
దినంతు నడిపోయి పోఁక ఓచ్చ ..
వా నపవాద సంఙ్ఞరై యలరుచుండు ...
ఆం. భా. ౧. ౧౧౫.

ఆ. ఇట్టులగుట రోయిఁగిరోయిఁగి రేవినమున
నెఱుఁగలేని ఖలిమి ఓచ్చఁగడిగి, చేయు
పని ఫలంబు సిద్ధింపకుండుట, కొలఁదిఁ బోక
దుఃఖములను గలుగు.
భార. అశ్వ. ౨. ౧౯౧.

౩. మాలిన్యము ౪. సంపర్కము.

సీ. . ఓచ్చోర్వ కిటు లోఁగఁబోచ్చె మేను
గీ. .. అనుచు జాతినకరణి బాల్యంబు
జాఱె. ఆము. ౫. ౩.

౫. క్రుళ్లినగడ్డి మొదలగువానిచే నేర్పడిన
బురద. (శ. ర., వా)

ఓడ్డ. విణ. వామము, ఎడమ.
ఉదా: ఓడ్డచేయి (శ. ర., బ్రౌ, చి. ని.)

ఓడ్డు. విణ. అధికము (ఫులుపు)
ఉదా: ఓడ్డుపులుసు. (శ. ర, చి. ని.)

ఓమ్ము = రొమ్ము. వి. ౧. వక్షము, అక్కు.
గీ. వాని దుశ్శాసనుని ఓమ్ము వ్రయ్యఁజీరి, నీవు
నెత్తురుద్రావఁగ నిన్ను నరఁడు, మాదు
చుండియు పెఱసొచ్చి ప్రుక్కఁగాక, కినియఁ
జాలెనె నీపయిఁ బవనతనయు.
భార. శల్య. ౨. ౧౨౪.

గీ. ఓమ్ము గుఱిచేసి యేసు మెఱుంగులెల్ల,
కదలనింపుచు వది సనికాఁడుటయును ..
అచ్చ. రా. కిష్కిం. ౪౭.

ఉత్సా. ... మగల నిమ్ముగను ఓమ్ముల్,
గ్రమ్మి కరఁగించుచును ... (వీలా. ౩. ౩౯.)

౨. హృదయము, ఎద.

ఉ. పలదే చక్రము ఓమ్ములో విసవ్రుగర్వంబుం
బ్రువెంబు మీఁసలలోనవ్వు నొయారముం
తెలఁగ .. దశా. ౪. ౪౭.

(ఇది రెండర్థములకును ఉదాహరణము.)

ఓమ్మునఁ జేయిడి నిద్రపోవు = దొంగవాఁ
తెయిపెట్టి నిద్రపోవు, చింత లేక సుఖముగా
నుండు.

క. ఓమ్మునఁ జేయిడి నిద్రపోరు మరి
తాత్మజు౦డై. భార. ఆది. ౬. ౬౨.

ఓమ్మత్రొక్కు = నిర్జించు.

సీ. జక్కవకవ ఓమ్మత్రొక్కి నిల్చిన జాడ
నున్న నీనవలాపయోధరములు .
విజ. వి. ౨. ౧౦౬.

సీ. పొలఁతిచన్నులు చక్రముల ఓమ్మ వెనఁ
ద్రొక్కి బిల్హ. ౨. ౧౨౦.

ఓమ్మున నమ్మగట్టుకొను = మిక్కిలి మెలఁ
కువతో నుండు.

మ. మరుఁడెంతేలియుఁ దెల్పినం దెలియు నీమా
ర్గంబు నీకంటె మూఁసగవిక్ ఓమ్మునమ్మ
గట్టుకొని యాసాయంత్రప్రభాతంబు నిద్దు,
రయుం గూడును మాని తెల్పినను నీదుష్బుద్ధి
యిట్లరయ్యే . చంద్ర. ౧. ౧౪౧.

ఓమ్ములకుంపటి = మిక్కిలి బాధకలిగించునది.

ద్వి. ఓమ్ములకుంపట్లు పోఁతప్రామిండ్లు, వక్ష
కత్తెలు వారవనితలు మఱియు .
పండితా. పురా. ౧౧౬. పా.

ఓ

ఓలు¹. వి. దే. (క. ఒరలు. త. ఉరల్.)
ఉలూఖలము.

(ఇట శకటరేఫముగ నిర్ధారకప్రయోగ ములేదు.
చూ. ఓకలు, ఓళ్లు.)

ఉ. కటకటబుఱోలి మున్నెదురుగ్రా లాగఁ
బోయును గాలికొమ్ము లేఁకటఁగాని
దంచుచున్ .. కు. సం. ౫. ౪౦౮.

గీ. .. పాటఁబాడుచుఁ గూర్చుండి ఱోటి
వాఁడఁ, బిండి దుబ్బంగఁ గన్నులపండు
వయ్యె ... శిథి. ౫౦.

సీ. జనయిత్రి ఱోటఁగట్టిన వృక్షవంబులఁ బడఁ
ద్రోసె వర్జునప్రాయముగను ...
దశా. ౭. ౧౯౭.

ఱోళ్లన్ రోకండ్లం బాడు = సర్వజనవిదితమగు.

క. ముల్లోకంబుల జనములు, ఱోళ్లన్ రోకండ్లఁ
బాడ రోఁకట మఱియున్, పెల్లవిరిగాఁగఁ
దిరిగిన, గళ్లకు నయగారి పెలఁకకం గాని
పోయెన్. వరాహ. ౪. ౨౨.

చూ: ఱోలుద్రమాను.

ఱోలు². అ. క్రి. బాధచే నలుచు.

ఉ. కాలను గేలనుం జదిపి గంధకరిం దగటార్చు
సింగమును, బోలుచుఁ జేర్చి యాద్రుపదభూప
సుతున్ సమయించె వేదనన్, ఱోలఁగ
రోఁజఁగాఁ బలుమఱుం బొరలంబడి లాలఁ
గ్రక్కు న,వ్వాలుమగండు వాక్పరిథవంబుఁ
దలంచుచుఁ గ్రొర్యధుర్యుఁడై.
భార. సౌ. ౧. ౧౫౪.

క. ... నెత్తురొందల నంటఁగాలుం, దూలుచు
సోలుచుఁ ద్రాలుచు, ఱోలుచుఁబాటి వన
రుచును అంపుఁ వగలోలెన్.
భా. రా. అర. ౨. ౩౯౩.

క. క్రొవ్విన జెంత్రకములఁ, ద్రాలెం దురగములు
గలన వాసవుచేతన్, గూలిన పర్వతముల
గతి, ఱోలుచుఁ గరులాలంగ నెత్తురులు వడిఁ
దొలఁగన్. పద్మ. ఉ. ౪. ౨౬.

చూ: ఱోలుగాలి.

ఱోలుగాలి. (ఱోలు² + గాలి.) వి. వాతూ
లము, పెద్దగాలి

సీ. భవజరామరణ కార్పాసకదంబంబుఁ దూలింప
జేసెల్పు ఱోలుగాలి .
వరాహ. ౨. ౧౦౯.

ఱోలుద్రమాను. వి. (ఱోలు + ద్రమాను.)
ఉరక, తలుపుకుని తిరుగుటకై క్రింద నమర్చిన
కొయ్యదిప్ప, కవాటు మూలాలవాలము
(శ. ర., వా.)

ల

ల. ఉభ. ఒకానొక యక్షరము.

ల. అప. ద్వితీయాబహువచనప్రత్యయము. ఇది
కర్మాధికరణార్థములం దుపయోగింపఁ బడును.

(కర్మార్థకము)

గీ. .. ఆతఁ, డన్నియును మగిడించి రథ్యముల
నొంచి, యతనిసారథిఁ దగటార్చి యార్చి
పేర్చు . భా. భీష్మ ౧. ౨౫౪.

(కరణార్థము)

చ. . ఒండువిల్లు భీ,కరతర శీఘ్రలీలఁగాని
కన్నుల నవ్వుచుఁ బాండవాగ్రజుం, దరిబల
ముక్కుదక్క వడి నాతనిపైఁ గురిసెన్ శితా
స్త్రములన్. భార. భీష్మ ౧. ౨౫౫.

సీ. ఆచార్య డెబ్బదియమ్ముల నాచార్యపుత్రు
నేడింట .. అమరనదనూను నఱువదింటను
నేసి భార. విరా. ౫. ౬౬.

(అధికరణార్థము)

క. అడవులఁ బెద్దయుఁగాలం, బిడుములఁ గుడి
చితిమి భార. విరా. ౫. ౧౨౩.

౨. తృతీయాది బహువచనప్రత్యయములకు
వచ్చు నాగమము.

క. తనవిద్యాతపములచే,త నుపార్జితమైనపేర్మి...
కాశి. ఉ. ౪. ౨౧౦.

క. ఉత్తమకన్యాజనులకు, నృత్తము గఱపంగ
నాకు నేర్పుగలదు ...

భార. విరా. ౧. ౭౭.

(కొన్నిచోట్ల యొక్క లోపింపఁగా సముచ్చయ
ముతోఁ గూడి షష్ఠ్యర్థము నిచ్చును.)

వ. .. భాంగవప్రధానులయు దుర్యోధనాదు
లైన పుత్రులయు సమక్షంబున ..

భార. ఆది. ౭. ౫౧౭.

క. ... నలుగురుశార్ఙ్గకులయు మోక్షణమెట్లు
నిర్మలజ్ఞాననిధీ. భార. ఆది. ౭. ౨౬౩.

ఆ. దివ్యమాల్యములయు దివ్యానులేపనములయు
సౌరభంబు వెలయఁదాల్చి ...

భార. ఆది. ౬. ౧౬౨.

ల. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఇంద్రుఁడు. (చూ. ని.
దీనికిఁ దెనుఁగున వ్యస్తప్రయోగము లేదు.)

లంక. వి. ౧. దీవి.

ఉ. జలనిధి నాలుకంపు బుధపాళికలంకఁ దలంక
వార్ధిలోఁ, గల దొకలంక లంకయనఁగా
నొక దానవరాజధాని ...

చం. రా. ౨. ౨౨.

౨. తలవాకిటిప్రక్కగది. (శ. ర.)

జః లంకవేయు.

లంక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. రావణాసురుని
పట్టణము. ౨. వేశ్య, లంజ, ఱంకుటాలు. ౩.
కొమ్మ, శాఖ. ౪. ధాన్యవిశేషము.

లంకణ(న)ము. వి. (సం. లంఘనమ్.) జ్వరాదు
లచే సంభవించెడి యుపవాసము.

(శ. ర., బ్రౌ., వా.)

లంకలు. సం. వి. అ. స్త్రీ. బ. ధాన్యవిశేషము,
ఒకజాతి నువగలు.

ఉ. సనగలు గోధుమల్ పెసలు సజ్జలు
లంకలు కొఱ్ఱలుబిల్లవడ్లును ..

ప్రభులిం. ౫. ౭౬.

ద్వి. చణకముల్ గోధుమల్ సజ్జలు లంబదిలచె
పెసలును యవలును మినుములును ...

ప్రభులిం. ౪. ౧౫౧. పా. ౨౪. పం.

లంకవేయు. అ. క్రి. (లంక + వేయు.) నులంక
వేయు. (చి. వి.)

లంకాదాహి. సం. వి. న. పుం. హనుమం
తుఁడు.

లంకాధిపతి. సం. వి. ఇ. పుం. లంకారాజు,
రావణుఁడు లేక విభీషణుఁడు.

లంకారి. సం. వి. ఇ. పుం. (లంకా + అరి.)
శ్రీరాముఁడు.

లంకించు[1]. అ. క్రి. (√లంక.) ౧. లంకవేయు.

సీ. మంకి నాఁ బరగు బ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛమై
వర్తించు శిక్షింపవలయునట్టి, గుజ్జాదోయిని
బట్టిగాని ప్రీతి లంకించియుండ లంకియతోఁవ
గండుమీఱి .. భార. శాం. ౪. ౪౦.

౨. దొరకించుకొను.

క. ఎత్తిన గద లంకించియు, హత్తించియు
భ్రమరి దిరిగి యడిచియుఁ బయిపైనొత్తియుఁ
దట్టియుఁ బట్టియు, మత్తగజద్వయముఁ
బోరె మలసి రిపువులయన్.

ఉ. హరి. ౩. ౬౨.

౩. తగులు, ఆసక్తమగు.

క. లంకించి యరుంధతిపతి, మంకెణముననుఁ జెప్పి
ననుఁగుమారుఁడు గిరిశున్, సంకల్పసిద్ధిమం
దగు, శంకరుఁ దపిలార్థి పారిజాతం బను
చున్. భీమ. ౩. ౧౬౨.

౪. ధరించు.

ద్వి. ... తెలివిగా పెనుగభుల శిర లంకించి, విశ్వాసముగ రాల పెండెంబులెటి ..
ద్వి. పరమ. ౭. ౫౫. ర. పం.

జ: లంకించుకొను.

లంకించు². స. క్రి. ౧. అవమానించు.

సీ. ... గీ. చరణ మ ద్మా ఉత్కల్లిపై ఆరాచుదన్న, దాని తాయము రోషసంతాప మొసఁగ.

క. జనని యనక యిట్లింతయు, నను లంకించి తటు గావుమ బదము మహిం, దునిసిపడుఁ గాకయని పెలుచున కవియించుటయు
కాశి ఖం. ౧. ౧౮౦.

౨. దొంగిలించు, అపహరించు.

ఉ. కొంచక రేయిమంబవలఁ గోశల కీశఁడు పుష్పదండ ల్కల్పించు పెపంబుగం బరిచ రింపుచునుండి నటుండెరెయ్య నేపంచను బొంచి యర్పకులరద్దఁ దొలంగిన సంపఁ జాంచి లంకించఁగ నేపు నీపనీఁడిగిన్నియ సంశయమేల దీనికిక. (వైజ. ర. ౧౦౯.)

సీ. పొగడల పరిమళంబులు కొన్ని లంకించి మొల్లల నెత్తావి కొల్లలాడి .
ఉ. రా. ర ౧౬౩.

లంకించుకొను. స. క్రి. (లంకించు + కొను.) ఉపాయముచే స్వాధీనపఱచుకొను.

సీ. అతని నే చెట్లఁగట్టితి పిరఁదెచ్చోట లంకించు కొనిరొ నలంఘ్యమైన, విరహాతాపంబునఁ బొరలుచు నీరాక కెదురుచూచుచున్న రతి నటుండ . కళా. ౩. ౭౬౮.

లంకిణీ. వి. ఒకవిధమైన బట్ట. (శ. ర.)

లంకె(కియ.) వి. (సం. లంగః.) ౧. కలుము, అవి నాభావసంబంధము,

క. ప్రాణములు పెద నెమ్మనముల, క్షీణించిరి బుద్ధి లేక చెడి బుడుతలు పా, రాణిక లన్నం బునకును, ప్రాణమునకు లంకెయగుచెడి వలు కలు వృథతే. కచేల. ౧. ౪౭.

క. భావంబు లనిత్యములని, యా వెణఁగక నినక నెక్కు లితిపోనపురా, జావళులు పుట్టు వునకుం, జావునకును లంకెయను విచారము కలదే. ప్రబోధ. ౫. ౫౪.

౨. కూడిక.

సీ. ప్రచురమై రెయిక బోటిఁ బాటీరకర్పూర కస్తూరికాదుల కమ్మతావి రమణ నొక్కొకచో నరప్రాణిమస్తముల్ గమ లించు మాంసంపుగముల కమురు. గీ. గమ్మ తావి రెయిక్కొచో నంబికాసముద్భూసా సముద్భూతమైరేటు వాసనలును, మంకె దోదోఁపులాడంగ లక్ష్మిదేవి, పండు నేతెంచెఁ గన్నులపండు వగుచు.
వైజ. ౩. ౭౦.

౩. రెంటిని కూడఁగట్టిన కట్టు.

సీ. వాలాగ్రముల ముళ్లువెచి లంకెలుగ శార్దూల పోతకములఁ దోలితెచ్చి
పి. కవం. ర. ౬౯.

సీ. మంకి నాఁ బరగు బ్రాహ్మణుఁడు ధనేచ్ఛమై వర్తించు శిక్షింపవలయునట్టి, గుజ్జదోయిని జట్టిగొని క్రీతి లంకించియుండ లంకియతోన గండుమిఱి. భార. శాం. ర. ౪౦.

గీ. క్రేపు వాపోవఁబట్టి లంకెయఘుఁ దార్చి, తో అనియఁగొట్టి మెడ నొక్కికేలఁదొట్టి, మారి వెదలించు వడుపున మాణవకుఁడు.
పాండు. ౫. ౨౪౫.

౪. సంగమము,

ఉ. ఇంతొకయేదుపోయిన వరకన్యక యాతలి
దయి నీవు నాలంకెకువచ్చి యాత్మజాల
లక్షణాంతులఁ గాంచెదు .
భాగ. ౯. ౪౯౭.

ఆ. జలజసంభవుండు సతులంచుఁ బతులంచుఁ,
జేసినపుడె లంకెఁ జేసినాఁడు ..
సింహ. ౩. ౧౬౪.

లంకెచేయు = లంకెపెట్టు. తగులుపాటు కలిగించు

క. నీవెంటఁ దోడునీడై, నేవచ్చెదఁ దోడుక
పొమ్ము నీకును నాకున్, దైవంబు లంకె
చేసెను, ప్రాతృకపంచశరుఁడు సాక్షిగ
మనకున్ వి. పు. ౬. ౩౨.

జ. లంకించు, లంకించుకొను, లంకెపలుపు, లంకెపాటు, లంకెపీఁట, లంకెమానిసి, లంకెలునిలుపు, లంకెవెట్టు.

లంకెపలుపు. వి. (లంకె + పలుపు.) రెంటి నంటఁగట్టు కన్నెత్రాఁడు

గీ. బలి దంపు లంకెపలుపుల మెల్లముగను
బూని లా. ౨. ౬౪.

లంకెపాటు. వి. (లంకె + పాటు) తగుల పాటు, తగులము.

సీ. అనపాదములకును దమతలంపు లంకెపాటని
దుర్గాధిపతులు వల్క (సారంగ. ౧. ౪.)

సీ. లలనపాదంబుల లంకెపాటై యుండి రాఁజ
ను నేనూపురంబులార! (రామా. ౫. ౨౬౧)

లంకెపీఁట. వి. (లంకె + పీఁట) పశువులను పెనవేసెడి త్రామిపలక. (శ. ర., బ్రౌ., వా.)

లంకెమానిసి. వి. (√లంకె.) సేవకురాలు, సేవకుఁడు.

క. అతిబుధులు జాగరూకులు, దోదవిభవభర్త
లెల్ల గొల్లయుగ్మలి గెంతో, మతకామాకవ
మతఁ దేల్పుచు, మదిమీరఁగ మదివిలంకె
మానిసిఁ జేసెన్. హంస. ౨. ౧౦౯.

క. అది మొదలుగ నాతనిచే, వదలక మతి తాన
నంగ వాఁడనఁగా నెమ్మది నేలుకొక తమి న
మ్మదవతి మన్మథుని లంకెమానిసి యయ్యెన్,
శుక. ౨. ౪౩౨.

లంకెలునిలుపు = లంకెల్ నిల్పు. అ. క్రి. (√లంకె.) అధికసంబంధము కలిగించు, లంకెలు వేయు.

శా. సంకేతంబుల జారులం గలసి తత్సంయోగజ
భ్రాంతితో, లంకెల్ నిల్పెదు ప్రేమబంధముల
లేల్ గాఁగిండ్ల నిద్రించి నిశ్శంకం జేరుదు
రిండ్లు రేపకడలన్ జారాంగనల్ .
కవి. రా. ౪. ౧౪౪.

లంకెవెట్టు. స. క్రి. (లంకె + పెట్టు.) ౧. తగులుపఱుచు, లంకెవేయు, బంధించు.

ఆ. విష్ణుభక్తులందు విష్ణువునందుఁ గ,లంక మొదల
మనసు లంకెవెట్టి, విహితరాజ్యవృత్తి నిరు
వనివాఁడునై, యతఁడు రాచతపసి యనఁగ
నొప్పె. భాగ. ౯. ౯౪.

చ. వినుమిఁక నేటికోపటన వీతిలుడిన్ జను
దెంచు నర్జునుం, దని నెదిరించి పట్టెద మఖా
ర్వ్యమఁదోదతు లంకెపెట్టెదన్ .
జై. భా. ౪. ౬౬.

౨. పెనవేయు.

సీ. పర్వతమువంటి రొమ్ముకొమ్మ్ము పదిమీఁద,
మఱికి రొమ్ముజాగిలము చేసి రొండివెట్టి,
యదియుఁ దనచాయఁ దిరుగఁ దావల్లె తిరిగె,
లంకెవెట్టిన రైవతి కలకలము.
కవిరా. ౨. [illegible]

లంకోయిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. పిక్క — శ్రీ. కూ. (లంకాపిక.) (శ. ర.)

లంఖని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కళ్లెముయొక్క రొమ్ము భాగము.

లంగ. వి. (సం. లఙ్ఘః.) దాటు, లఙ్ఘనము.

ఉ. గురుతర గుబ్బచన్నుఁగవ గోరుపులాడుచు బుట్టచెండ్ల భాంగ,గరముల కొక్కలంగఁ గొను చంద్రా. ౨. ౧౨౨.

జ : లంగగొను.

లంగకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విటుఁడు, జారుఁడు.

లంగగొను. స. క్రి. (లంగ + కొను.) లంఘించు, దాటు. (శ. ర.)

లంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కుంటితనము, పంగుత్వము. ౨. పొందిక, కలయిక, సహవాసము లేక సంఘము.

లంగరు. వి. (సం. లాంగలమ్.) ఓడ నిలుచుటకై అడుగున దిగవేసెడు నాఁగలివంటి ఇనుపసాధనము, నౌకాలాంగలము. (చి. ని., శ. స., వా.)

లంగలము. సం. వి. అ. న. నాఁగలి.

లంగిణి. వి. ఖలీనవిశేషము, ఒకవిధమగు కళ్లెము.

వ. . శైరవమతంబు భారంగి లంగిణి కొండలగు ఖలీనంబుల వినీలంబులైన ఫేనంబులు దొరుగ ... గంగాతరంబుల తెలుఁగు దాల్పు వారువంబులును ...

ఉ. హరి. ౪. ౨౧౩.

లంగుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విటుఁడు, జారుఁడు.

లంగూలము. సం. వి. అ. న. లాంగూలము, తోఁక.

లంగోటి. వి. (హిం. లంగోటీ.) గోఁచి, కౌపీనము. (శ. ర., బ్రౌ., వా.)

లంఘ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. దాఁటు, లంగ. (శ. ర.)

లంఘనము. సం. వి. అ. న. ౧. దుముకుట, దూఁకుట, దాఁటుట. ౨. దాఁటులతో వెళ్లుట, అడ్డముగాఁ బోవుట, గమనము, చలనము. ౩. ఎక్కుట, పైకెఁబోవుట, లేచుట. ౪. ముట్టడించుట, పట్టుకొనుట. (దుర్గలంఘనము.) ౫. అతిక్రమించుట, హద్దుమీఱిపోవుట, ఉల్లంఘించుట, మీఱుట. ౬. అగౌరవపఱచుట, తృణీకరించుట, నిందతోఁ జూచుట, తేలికగా నెంచుట. ౭. అపరాధము, తిరస్కారము, అమర్యాద. ౮. కీడు, హాని. ౯. మానుకొనుట, విడుచుట. ౧౦. అశ్వధారావిశేషము, అశ్వగతివిశేషము.

లంఘనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దాఁటఁదగినది, దాఁటవలసినది. ౨. ఉల్లంఘింపఁబడినది, అతిక్రమింపఁదగినది. ౩. పట్టుకొనఁదగినది లేక కలసికొనఁదగినది. ౪. అశ్రద్ధ చేయఁదగినది, నిర్లక్ష్యపఱుపఁదగినది, అమర్యాదపఱుపఁదగినది. ౫. విడువఁదగినది, మానుకొనఁదగినది, ఉపవసింపఁదగినది.

లంఘించు. సం. అ. క్రి. దాఁటు.

వ. .. అప్పుడాశైరవి ... సింగంబుమీఁద నుండి లంఘించి వెంద్రుక లాడిచిపట్టి తిగిచి మండలాగ్రంబునం జండముండుల శిరంబులు ఖండించి యార్చిన ...

మార్కం. ౬. ౧౭౪.

లంఘితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. దాఁటఁబడినది. ౨. అడ్డగింపఁబడినది. ౩. ఉల్లంఘింపఁబడినది, మీఱఁబడినది. ౪. అమర్యాదపఱుపఁబడినది, అవమానపఱుపఁబడినది, అగౌరవ

పఱుపఁబడినది. ౫. (ఋగ్వి. 3. దాఁచిచే) పట్టుకొనఁబడినది, బాధింపఁబడినది.

లంచ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. బహుమతి, కానుక. ౨. లంచేము.

లంచేగొండి. వి. (లంచము + గొండి.) లంచము పుచ్చుకొనుట మరగినవాఁడు. (శ. ర., వా.)

లంచేపంచేములు. వి. (లంచము + పంచము.) లంచేమును పంచేమును.

సీ. వారి కాపురై కార్యసరణిఁ దప్పెడి కవీశ్వ రులకు లంచపంశంబు లొసఁగి ...

కువల. ౪. ౨౧.

ద్వి. .. ఆతనిచేత మీరు, లంచపంచంబులు లావుగా నంది, వంచనచేసి విశ్వాసంబుదక్కి, యడఁచిన మాయాట లాడింతు ననిన.

ద్వి. పరమ. ౨. ౪౫౯.

లంచేము. (సం. లంచ.) తనపని చక్కఁబెట్టుటకై యొకనికి రహస్యముగానిచ్చు ధనము

శా. కాంచీకంకణహారహారకటకగ్రైవేయభూషావళుల్, లంచం బిత్తురు దూతికాతతికి లీలన్ బెండవూదన్న విన్, బంచాస్త్రోపముఁ దారతారక శివయున్ బ్రాంతేందుబింబాననల్. భీమ. ౧. ౩౩.

సీ. లంచంబుఁగొని సాక్షి వంచించి యనృతంబు వలికెడి పాపాత్ముఁ బట్టికట్టి .

భాగ. ౫. ౧౫౫.

ఉ. నీతలఁ బేసు గంటి నొకచేర్పున కొంకి లంచ మిచ్చి సంప్రీతునిఁజేసి .

భార. ఉద్యో. 3. ౧౫౯.

గీ. ... లంచములంగొని రొమ్ఁ బోరలంగఁ బలికి ..., దశకు. ౫. ౨౫.

జో లంచగొండి, లంచములు, లంచముపెట్టుకొర.

లంచేముపెట్టు. అ. క్రి. (లంచము + పెట్టు.) లంచమిచ్చు.

క. నీవన్వరు మాంసం బేలావలసె నీకు నేను లంచముపెట్టన్, నీవు పులఁగవే మృగపతి, వాచచనమ్ములఁ బ్రబరాజనము నీకేలా.

కేయూర. 3. ౧౨౪.

లంజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. ప్రవాహము, కెల్లువ. ౨. వ్యభిచారిణి, కులట. 3. లక్ష్మి ౪. నిద్ర.

లంజము. సం. వి. అ. పుం. ౧. పాదము ౨. కచ్ఛపు (వాచ.) 3. తోఁక.

లంజిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లంజ, వేశ్య.

క. రాగరసాంబుధి గామర,సాగణితామృతము, వడయ ననమధియింపం,గా గర్జిల్లు రవంబునఁ, గాగళిరుతు పెసఁగ లంజికావాటికలన్.

కు సం. ౭ ౧౩౧.

లంజె(జియ). వి. (సం. లంజికా. ప్రా. లంజి ఆ.) కెలయాలు, వేశ్య.

చ. తలఁకకయోని యేమిటికతల్ దలపెట్టినదాన నిచ్చటన్, దలియముగాని నీవు పెనుద్రిమ్మరి కూఁతలదానవేటిదా, ఛిలిఛిలి యీవికార ములు భ్రాంతి యవిఘ్నతఁ జాగి లంజెవై, యిలపయిఁ బుట్టుమంచు శపియించె మనం బున నల్కపెచ్చఁగాన్. (కళా. ౫. ౫౦.)

మ. ... మేఁకయ్యె కొడ్డించి లం,జియతో మండఁగవచ్చు పెటిబాఁగో .

కు. సం. ౭. ౧౩౯.

క. మునినాథ యేను నిరతము, నిమఁగూడి రమింపఁజెల్లునే నాకనినన్ ...

వి. పు. ౨. ౨౨౪.

ఉ. తా నొకమాయచేసి యమృతంబు సురాళికిఁ
బంచిపెట్టఁగా, నేనిక మాయచేసి త్రిదశేశుల
నందఱ మాయఁజేసెదన్, మానుపఁ గర్తఁడే
యహహా మాధవుఁ డూరకే లంజతక్కులం,
బూనెనె కాక యాయుధముపోటు నెఱుం
గునె మాత మంతయున్.
ద. భా. ౨. ౩౮౩.

౨. విటుఁడు, వ్యభిచారి

చ. . మాయలన్, లలనలఁ దేర్పఁజూచుచు
మగలంజెయలం గని వారిపాంతఁ బోవల
వదు రొక్క మీఁగలుగువాఁడె మనోజుఁడు
గూలియాలికిన్. క. సం. ౮. ౧౪౩

చూ: లంజెకాఁడు, లంజెత, లంజెతనము, లంజె
బేడిస, లంజెతికము, లంజెసవరము.

లంజెకాఁడు. విణ. (లంజె + కాఁడు.) ౧. విటుఁడు.

ఆ. కన్నెయల మొగంబు గిన్నెయలనుగల్గు, లంజె
కాండ్ర దండమంజఁగొనిరె ..
అచ్చ. భా. ౩. ౪౫. పా.

౨. ఒకానొక తిట్టు.

ఉ. తామరచూలి లంజెయల తల్లులఁ జంపఁడు
లంజెకాఁడు గా, కేమనవచ్చు నాతని నటేని
విటావళి విస్తరింపదే ... (ద్వా. ర. ౫౫.)

లంజెత. వి. (లంజె + త, స్వార్థమున.) లంజెయ. వెలయాలు.

ద్వి. లంజెకాండ్రలసొమ్ము లంజెత లంది .
భల్లా. (శ. ర.)

లంజెతనము. వి. (లంజె + తనము.) ఱంకు, లంజెతికము.

సీ. అంజెదవుగాక నను నెం,తం జేరఁగనీక యుంత
తలఁగిన మిరియా,లం బొన్నలం సరిపోక,
లంజెతనములందుఁ గొమి కలన్ గలవనే.
ఉ. హరి. ౧. ౬౫.

లంజెబేడిస. వి. (√లంజె.) మత్స్యవిశేషము, ఒకజాతిచేఁప. (శ. ర., బ్రా.)

లంజెతిక(ర్క)ము. వి. (లంజె + తికము.) వ్యభిచారము, ఱంకుతనము

ద్వి. . కరమర్థి లంజెతికంబు సేయంగ, మ
గాద మేమంచు ననురక్తి నరుగ
బస. పు. ౩. ౧౦౫. పం.

గీ. పంజెమాటలఁ గూడునా లంజెతికము.
ప్రబంధ. ౭ ౪౭.

ద్వి. . ఇప్పిరో లంజెర్కమే యుట్లు నీకు,
మప్పికట్టుదుగాక దొంతరకల్ల . .
బస. పు. ౫. ౪౮. పం.

లంజెసవరము. వి. (లంజె+సవరము.) గొంటెము గోరు, సారణి. స్త్రీ.

సీ. సారణి గొంటెముగోరు లంజెసవర మన
నగుఁ గోరిందయున జతూక, గీ. వెలయు ...
ఆం. భా. ౨. ౭౦.

లండము. సం. వి. అ. న. మలము, పురీషము.

లండి = లండు. విణ. కుత్సితుఁడు, కుత్సితురాలు.

ఉ. గుండవనిం బసిండి పనిగోరడిబందరు పండి
తారుమతుల్, లండికిఁ జేకడంబు బదిలం
బుగ నుమ్మెతకాని కంబలు ... ప్రాం
త్రాడులు గుంటెనకాని కియ్యఁగన్.
హంస. ౫. ౧౬౯.

సీ. పోరాడఁ దగవాట్లఁబోఁడు దుర్మార్గుండు
పడివేటును గరాను పంద లండి .
హంస. ౫. ౧౧౩.

లండు = లండి. విణ. కుత్సితుఁడు.

క. పండుగ పబ్బం బైనను, గొండవిరుల కాను
నీవి మాకు నిసీసీ !, లండును కడలఁగఁ
ద్రోలుము, బండాటము వీనివలపు పని కా
దిచటన్. భల్లా. ౫. (శ. ర.)

జ : లండుఁబోతు.

లండుఁబోతు. విణ. (లండు + పోతు) కుత్సి
తుఁడు.

ద్వి. లండుఁబోతులఁ దనలాగు పెన్ లజ్జ,
బంతలఁ గొందఱఁ బాటించి తెచ్చి
ద్వి మరిచ్ఛ ఉ. ౬౩౮. పం.

ద్వి. లండుఁబోతవు కాపలమఁగాని
ముష్టి, పండిన పెండిన ఫలమేమి కోరి
ద్వి. శ. పా. ౧. ౩౧. పా. ౧౮ పం.

లండ్రము. సం. వి. అ. పుం. లండను.
(లండెన్.) అనెడి గ్రామంబునదమునుండి యీ
రూపమేర్పడి యుండవచ్చును

లాంద. విణ. పొట్టవాఁడు, కుందిలుఁడు.

సీ. దొండన దొండుగా దొడ్డగా లందగాఁ
దుందిల నామపై తోఁచుచుండు
అం. భా. ౨. ౧౨౦.

లంపట(ము.) వి. (త. ఇలంబడై.) శ్రమము,
ఆపద.

ద్వి. ... శ్రీనిధు కృపఁ గాక్పుచేతులువచ్చి,
యీలంపటులు మాన్పు ...
ద్వి. శ. పా. ౩. ౧౧౩. పా. ౧౫. పం.

ద్వి. పెక్కుగాఁ దోఁచేటిపిల్లలుగాదె, లెక్క
చింపోఁకు లంపటపెట్టినట్లు ...
ద్వి. మరిచ్ఛ. ఉ. ౯౨౨. పం.

ఆ. సూర్యదీప్తి వల్ల శోషించుచున్న పద్మాక
రంబులెల్ల పతితయిల్లెఁ, బెక్కు లంపటములఁ
జిక్కి మమత్వముల్, మానకున్న జనుల
మనసులట్లు. వి. పు. ౩. ౨౨౦.

క. లంపటము నివారింపను, సంపదఁ గృపసేయు
జయము సంపాదింపన్, జంపెడివారి వధిం
పను, సొంపారఁగ నీకె చెల్లు సోమార్ధధరా.
భాగ. ౮. ౨౩౦.

జ : లంపటపడు.

లంపటపడు. అ. క్రి. (లంపట+పడు) శ్రమ
పడు, బాధపడు.

క. మునపోకసికి నుండఁగఁ జాలని యచ్చో
నిరువు రొదిగి లంపటపడు టేమని చెప్పనైన
నాయనఁ, గని చోటిచ్చిరి కృపాధికత నమ్ము
నుల్. పరమ. ౧. ౪౮.

శా. హల్యన్ మోచి కొమాల్లు దున్నఁగఁ దదీయ
క్రాంతి రయింతో మన, శ్శల్యంబై కనిపింప
లంపటపడెన్ సంతానబాహుళ్యమాం, గల్యం
బొందియు శేలుపటావనఁగ వింకం బుత్ర
శోకంబు గా, సల్యాదేవికి శేకపుత్రకుఁ దరిం
చన్ శక్యమా యక్కటా.
ద్వి. పరమ. ౫. ౩౪౧. పం.

లంపటుఁడు. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ౧. ఆశగల
వాఁడు, అత్యాశగలవాఁడు. ౨. కాముకుఁడు
డైనవాఁడు. ౩. నీతిబాహ్యమైన యానందము
నకు లోనైనవాఁడు, విషయాసక్తుఁడు.

వి. అ. పుం. దుర్మార్గుఁడు, పోకిరి.

లంపటా. వి. దాసీపుత్రుఁడు. (శ. ర.)

లంపాకము. సం. వి. అ. పుం. ఒకదేశము. విణ. అసగలది (శ. ర.)

లంపాకుఁడు = లంపటుఁడు. సం

లంపు. వి దొంగతేఁత, తేఁత

చ గునియుచు గుజ్జుమావిచిగురాకొమ్మల నిమ్మల
ప్రాలి సోఁగరేఁగొనలు చమల్చి కెంజిగురు
గుంపులు లంపులుచేసి గ్రొవ్వి పిక్షన కోక
రెక్క దగ్గుపడు కుత్తుకలం గొదలేని నూతన
స్వనములు పంచమశ్రుతుల జట్టికొనం గెర
లించెఁ గోకిలల్. శ్రీ. రం ౨. ౨౫౧

ద్వి . మినిమినిలంపులు చేసి తాఁ గ్రొవ్వి
దుసరులువాతి గంతులుగొను వేళ్ల
నవనాథ ౧ ౩౪ పా ౨౮. పం

గీ. లంపు నా దొంగచేపు చెలంగు నభవ
ఆం భా ౩. ౩౫

రగడ. లంపులు విరుల తలంపులు బోఁటికి.
యయా. ౪ ౨౫

వ . గోపకుమారులు చల్దులు గుడుచుచోడఁ
గ్రేపులు మేపులకుం జొచ్చిన పచ్చని గఱికి
దొంపంబుల గుంపుల కుఱికి లంపులు
చేయుచు ఘోరంబగు వరణ్యంబునడుమఁ
దోరంబగుదూరంబు సనిన వానిం గానక
వెఱచుచున్న గోపడింభకులకు
భాగ. ౧౦ పూ. ౪౯౯

జ లంపులమారి

లంపులమారి. విణ (√ లంపు) దొంగతేఁత చేయు స్వభావము గలది.

ఉ. లంపులమారిదాన నిను లాఁచుక మాదిగ
వాఁడు గోయ కే, కొంపకుఁ బొమ్ము ...
హంస. ౫. ౭౭.

లంఘనము. సం. వి. అ. న. దాఁటుట, దుముకుట.

లంఘము. సం. వి. అ పుం. దాఁటు, దుముకుట, గంతు.

లంబ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దుర్గ. ౨. లక్ష్మి.

లంబకము. సం. వి అ. పుం. ౧. నిలువుగీటు. ౨. అక్షరేఖ.

లంబకర్ణము. సం వి. అ. పుం. ౧. గాడిద. ౨. మేఁక ౩. ఏనుఁగు ౪ శైరి యను పక్షి, డేగజాతిలోని పక్షి. ౫. పిశాచము, కేశ లంబకర్ణుఁడు, రాక్షసుఁడు. వ్రేలాడెడి చెవులు గలది

లంబగుణము. సం వి. అ. పుం. అక్షరేఖ.

లంబజఠరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ అ.) పెద్దపొట్ట గలవాఁడు, స్థూలకాయుఁడు, లావైనవాఁడు.

లంబజ్యా. సం వి ఆ. స్త్రీ. చూ లంబగుణము.

లంబనము. సం వి. అ. పుం. కఫసంబంధమైన ద్రవము. న. ౧ వ్రేలాడుట, వ్రేలుడు, దిగుట. పొడిది ౨ జోలరు ౩ (నాభివఱకు) వ్రేలాడెడి యొకవిధమైన కంఠహారము. ౪. పోరాటపువిధము, యుద్ధరీతి.

లంబనుఁడు. సం వి. అ. పుం. శివుఁడు విణ చూ లంబనము

లంబమానము. సం వి. అ. న పెండను వ్రేలాడు హారము లోనగునది విణ వ్రేలాడునది. (శ. ర.)

లంబము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) ౧ వ్రేలాడుచున్నది ౨. ఒకదానియందంటియున్నది, అనుబద్ధమైనది ౩ పెద్దది, గొప్పది ౪ విశాలమైనది ౫. పొడవైనది, దీర్ఘమైనది. వి అ. పుం ౧ నిలువుగీటు ౨. అక్షరేఖ, అక్షాంశము ౩. లంచము.

లంబరేఖ. క. వి. ఆ. స్త్రీ. అక్షరేఖ.

లంబస్ఫిక్కు. సం విణ. చ. రూ. లంబస్ఫిచుఁడు, ఒలసిన పిఱుఁదులుగలవాఁడు, కేక ఎత్తైనపిఱుఁదులు గలవాఁడు.

లంబాడీ. వి. (హిం. లంబారీ) ఒకానొక యాటవికజాతి.

లంబి(బీ)=లెంబి. వి. కుటుంబము (శ. ర)

లంబికా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అంగుడు, కొండనాలుక.

లంబితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వ్రేలాడినది. ౨. కొంతకాలమువఱకు నిలుపుచేయఁబడినది, ఊగులాడినది. ౩. మునిఁగినది, క్రిందికిఁబోయినది. ౪. ఆధారము చేసికొనియున్నది, అంటియున్నది.

లంబు. వి (సం. లంబః) ౧. స్థౌల్యము

ద్వి .. అవనిపై భోగసామ్రాజ్యకరంబగుచు, దివిజేంద్రునగరికంటె నగఁజాలి, కోత్తడంబుల దంబుకోటల లంబు, కత్తలానులకొవు గజముల రొంపు ...

ద్వి. తి. సా. ౧. ౨ పా. ౨౭. పం.

౨ గొప్పతనము

సీ సమరంబు .. నీలంబు జిగిగాంచి నీలంబు వలదను నలరారు నాఁచు మున్నాఁచుఁ దఱిమి ... శశాం ౩ ౪౮

లంబుష. సం. వి. ఆ. స్త్రీ ఏడుపేటలుఁగల హారము.

లంబెస. వి హారభేదము

సీ. పదకము తాళి పేరెము లంబెస సరిపెన సరపణి గొలుసన లలంతి,కావిశేషంబు

ఆం. భా. ౨ ౧౪౭

లంబోదరుఁడు. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) పెద్దకడుపుగలవాఁడు, బానకడుపువాఁడు వి అ పుం గణేశుఁడు వినాయకుఁడు.

లం(బో)బోష్ఠము. సం వి, అ, పుం. ఉష్ట్రము, ఒంటె.

లంభనము. సం. వి. అ. న. ౧. ప్రాప్తి, పొందుట. ౨. పునః ప్రాప్తి, (పోయినదానిని) మరల సంపాదించుట.

లంభము సం. వి. అ. పుం ౧. ప్రాప్తి, లబ్ధి, సంపాదన. ౨. (ఒకదానితో) కూడుట, కలసికొనుట ౩. పోయినవానిని మరల సంపాదించుట, పునఃప్రాప్తి ౪. లాభము, ఆదాయము.

లభించు. సం. స క్రి. ౧. చిక్కు. ౨. దూషించు (శ. ర)

లంభితము. సం. విణ (అ. ఆ. అ) ౧. ఉద్భవించినది, పుట్టినది ౨ పొందఁబడినది, సంపాదింపఁబడినది. ౩. ఈయఁబడినది. ౪ వృద్ధిచేయఁబడినది ౫. పనిలోఁబెట్టఁబడినది, ఉపయోగపఱుపఁబడినది, వినియోగింపఁబడినది. ౬. పెంపఁబడినది, పోషింపఁబడినది. ౭. పిలిచి చెప్పఁబడినది, సంబోధనపూర్వకముగాఁ జెప్పఁబడినది

లకచము. సం. వి అ పుం. ఒకజాతి పనసచెట్టు. క్షుద్రపనస. చిరిపనస. ‡. న. ఒకజాతి పనసపండు.

లకము. సం. వి అ. పుం. ౧. లలాటము, నొసలు. ౨. అడవిధాన్యపు వెన్ను.

లకి(క్కి)మి. వి. (సం. లక్ష్మీః) లక్ష్మి.

కీర్తన లంబోదర లకిమికర ...

లకిమికర = లక్ష్మికర.

లకుంపటా. వి (వి ని.) అశ్వాలంకారవిశేషము

సీ పసిఁడిపక్కెర విరుదుగంటలు గజ్జెలరిది లకుంపటా రసిక. ౧ ౭౫.

లకుచము. సం వి అ పుం గజనిమ్మ, పెద్దనిమ్మ ‡

లకుటము. సం వి అ పుం లగుడము, దుడ్డుకఱ్ఱ.

లకుముకి. వి టిట్టిభము, పైనుండి నీటిలోనికిఁ దుముకుచుఁ జేఁపలఁ బట్టు పక్షి.

శు ... రత్నాలకూపంబుల వీఁగఁ జూచి తలఁచి వ్యాసంగితుంగద్రుశాఖలతోడాఁగి గుఱాలు నన్ లకుముకుల్ క్రిందై పడున్ శేదు...

అము. ౧. ౫౭.

చ ... సరోలక్ష్మి చేదుకవాడె కందుకంబులై వడిఁ గ్రీడించు పునఃపునరుత్పతన పరా

యుణంబులై వ లకుమాకులంగ నుంగొనుచు.
వరాహ. ౩. ౯౭

క. శకులమ్ములకు దుమి కేడు లక్ముకుల గరుత్కు-
లన నలినముల పుప్పొడి జానకి యిచ్చుట
కెఱపెఁ దటా,కకముల నీవిాదఁ జల్లుగంద
వడి యనన్. ఉ. రా. ౬. ౭౫

లకోటా. వి (హిం లఖోటా) జాబులోన పెట్టుకొనుట కుపయోగించు కాగితపు సంచి.
(శ. ర., వా)

లకోరి(రీ). వి ౧ బాణము, క్రూరబాణము.

చ వెడవిలు కానికిం జెఱకువిల్లును గల్వ లకోరి
కోరికల్, గడలుకొనంగ వాడునియుఁ
గల్వలరాయఁడు నిచ్చి మన్ననం, బడ
యుఁడు వాని కక్కడుగ చేర్వలు
దామును కాన్క తెచ్చెనా,బడిబడి గంధ
లుబ్ధ మధుపఁబులు రాఁ జనుదెంచెఁ
దెమ్మరల్ విజ. వి ౧ ౧౪౬.

క ఈరీతిం గందలిరుల,కోరీ సురశాణి కాఁకఁ
గూర్చు చకోరీ, శారీ కేరీ మత్తమ,యూరీ
రవములకు నులికి యుగ్మలి మదిలోన్
చంద్రా. ౪. ౧౩౭

గీ అమ్మ లకోరి తూపు, కోల యనఁగను
శరము తగును ఆం భా. ౨ ౨౧౨

సీ. .. తకుకులకోరి కోలల పొదల్ విప్పిన
కలుకుఁ గ్రొంజికిలి సింగాణి విండ్లు.
ఇందు ౨. ౫౪

ఉ. పొల్చినబొమ్మవిండ్లఁ గదియించినచూపు
లకోరికోలలన్, మచ్చముడుంగ సేయుచుఁ
జనుంగవదుర్గముక్రింది నీటులన్, ఒచ్చెనివింటి
బోయదొర పంపునఁ దెంపునఁ గాంథ
కోటుల, స్థగచ్చెలపట్టునన్ దరువుఁగొట్టుదు
రప్పురి వారభామినుల్. చంద్రా ౧. ౩౩.

౨. పారావతవిశేషము.

సీ. పారావతంబుగుఁ గావురాయి యనంగఁ
బాఱుపఱునఁగను కావుర మనఁ, దద్భేదములు
గాను దనరుచుండును కెం పల్లటి యుంతర
పల్లటి సురటి లకోరి బట్టి రొమ్ము కూకి బక దారి
దూరబారులనంగ ఆం. భా. ౨. ౨౯.

క. కేంరైన లకోరీ లొల్కులం బదకలు పల్లటీల్
పక్కులలున్, ఉలుం బకదార్లను గూ,కెల
నకెడు పేరులం దగిన పార్శ్వములన్.
సారంగ. ౧. ౧౧౩.

లక్క. వి (సం లాక్షా. క. లాక.) ౧. జతువు,
ఒకానొక చెట్టుబంక

చ.. .లక్కయి ల్లతికృశానుశిఖావాతిఁ గ్రాఁగ
గ్రక్కునన్. భార ఆది ౬. ౧౬౨.

సీ ...లక్కయుం చనఁగను లాక్ష తెలయు
ఆం భా ౨. ౧౬౧.

౨. లాక్షారసము, లత్తుక.

చ ఇలఁగల వస్తుసంతతుల కెల్లను గబ్బిడుమర్త్య
భావపా,టలరుచి యింక కేఱ రొుక దాలిడ
వచ్చెనె లక్కనీట మ,మ్మలమిన దెంతముగ్ధ
యిది యంచుఁ బదాబ్జము లంగుళీముఖం,బుల
నగువట్లు మించు నఖము లెమ్మెఱసున్ గొను
రారు నింతికిన్ ఆము ౫ ౩౪.

రగడ. తెలచట్టుగొంపరెయ్యి నీపాదముల
లక్క ఉ. రా ౬. ౬౧.

జ' లక్కకడ్డి, లక్కచేయు, లక్కతెవులు,
లక్కపిడత, లక్కపెట్టె, లక్కబరణి,
లక్కబియ్యము, లక్కాకు.

లక్కకడ్డీ. వి. (లక్క + కడ్డి) లక్కతోఁగూడిన
శలాక. (చి ని)

లక్కచేయు. స క్రి (√లక్క) ముద్రవేయు
(చి ని)

లక్కతెవులు. వి. (లక్క + తెవులు) ఒక్కజాతి
చీడ. (శ ర.)

లక్కనము. వి. (సం. లక్షణమ్) ౧. వ్యాకరణాదిశాస్త్రము.

ఉ. లక్కన మెంచి నైత కెంతలన్ [illegible]
తరముల్ ఘటింప నేఁ, దక్కరకేలు కెం

గఅయంతయు .. కవిసర్వగారుడము ౧ (శ. ర.) ౨. గుణుకు. (శ. ర., ప్రా.)

లక్క-పిడత. వి. (లక్క + పిడత) లక్క-రంగు వేసిన పిల్లలాడుకొను చిన్న దారుపాత్రము.(వా)

లక్క-పెట్టె. వి (లక్క + పెట్టె) చిత్రపేటిక (శ ర, ప్రా)

లక్క-బరణి. వి (లక్క + బరణి) లక్క-రంగు వేసిన కఱ్ఱబరణి (వా)

లక్క-బియ్యము. వి. (లక్క + బియ్యము) లక్క-పొడి. (శ. ర., ప్రా)

లక్కా-కు. వి. (లక్క + ఆకు) స్త్రీలు చెవులందు ధరించెడి లక్క-పూసిన తాటాకు

సీ చెవులకు జాలని చిఱుతలక్కా-కులు కట్టాణి ముత్యాలకమ్మలయ్యె దశా ౯ ౪-౭౭

మ పరదేశంబు విభుండు చన్న పిదపన్ బ్రాణేశు రాక న్నిరంతరముం గోరుచు మేనుమాని చెవులన్ లక్కా-కులుం జేతులన్, సారిదిన్ గాజులు నల్లపూస లఱుతన్ జాపట్టుచుం డంగ. దశా్న ౪ ౨౯

సీ. లక్కా-కు లివి చేయల చొక్క-ంపుటంచు కమ్మలు ధరించు మటంచు నలుక-గాంచు శుక ౪ ౫౬

లక్కి-బిక్కి-దండ. వి బాల్యక్రీడావిశేషము

సీ చిక్క-నావిల్లయు జెల్లెము గొడుగును బిల్ల బిద్యము లక్కి-బిక్కి-దండ హంస ౩ ౧౪౬

లక్కు-మనుఁడు. వి (సం. లక్ష్మణః. క లకుమణ.) లక్ష్మణుఁడు, సౌమిత్రి

క లక్కు-మనుఁడు పింగాణియు, నక్క-జపుం దొనలు పూని యరుదెంచి కడున్ బొక్కు-లిడియున్న నాతని, మక్కు-వ కెదలోన నలరి మతి యప్పిదపన్

అచ్చ. రా. అయో. ౭౧

లక్తకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లత్తుక. ౨. చింపిగుడ్డ, చినిగినగుడ్డ

లక్తిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ ఉడుము (గోధ యని వాచ) బల్లి

లక్ష. సం వి ఆ స్త్రీ., అ. పుం నూఱువేలు

లక్షకము. సం విణ (అ ఆ అ) పరోక్షముగాఁ దెలుపునది, అప్రధానముగాఁ దెలుపునది, లక్ష్యార్థమును దెలుపునది వి అ. న నూఱువేలు

లక్షణ. సం వి ఆ. స్త్రీ. ౧ ఉద్దేశము, అభిప్రాయము ౨ ముఖ్యార్థమునకు బాధకలిగినపు డన్యార్థమును దెలిపెడి శబ్దశక్తి, గౌణవృత్తి ౩ ఆఁడుబెగ్గురుపక్షి

లక్షణజ్ఞుఁడు. సం విణ (అ ఆ అ) సాముద్రికము తెలిసినవాఁడు, శరీరముమీఁది చిహ్నములు దెలిసినవాఁడు

లక్షణభ్రష్టుఁడు. సం. విణ (అ ఆ అ) భాగ్యహీనుఁడు, దురదృష్టవంతుఁడు

లక్షణము. సం. వి. అ న ౧ గుఱుతు, చిహ్నము, ఆనవాలు ౨ స్వభావము, నైసర్గిక గుణము ౩. విశేషచిహ్నము, ఇతరమైనదాని కంటె భేదమును జూపుగుఱుతు

లక్షణలక్షణ. సం వి. ఆ. స్త్రీ జహల్లక్షణ, ముఖ్యార్థమును విడిచిపెట్టి ముఖ్యార్థమునకు సంబంధించిన యన్యార్థమును దెలిపెడిశబ్దవృత్తి

లక్షణసన్నిపాతము. సం. వి. అ పుం నింద జేపుట, నిందారోపణము.

లక్షణాన్వితుఁడు. సం విణ. (అ ఆ అ) శుభసూచకము గు చిహ్నములతోఁగూడినవాఁడు, మాంగల్యచిహ్నములు గలవాఁడు.

లక్షణుఁడు. సం వి. అ పుం. లక్ష్మణుఁడు.

లక్షణ్యము. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. గుఱుతుగా నుపయోగపడునది. ౨. మంచిచిహ్నములు గలది.

లక్షము. సం వి అ. న. ౧. నూఱువేలు. ౨. గురి, గుఱి, లక్ష్యము, ఉపాకిగుఱిపెట్టుట నేర్పుకొనువాండ్రు పెట్టుకొను గురి. ౩. అవ

వాలు, చిహ్నము, గుఱుతు. ४. పైకిఁజూపుట. నటనము, హాసము, మాఱువేషము.

లక్షశః. సం. అవ్య. లక్షలకొలఁదిగా, ఎక్కువ సంఖ్యగా

లక్షాధికారుఁడు. సం వి అ పుం. లక్షగలవాఁడు, లేక లక్షలుగలవాఁడు, లక్షాధికారి

లక్షించు. సం స క్రి ౧ గుఱిచేయు.

క. లక్షించి రేయుమని నూ, తక్షణు ద్రోణుండు పనిచె నింద్రతనూజున్.

భార. ఆది ౫. ౨౫౨

సీ ఉదకంబు లద్యొట నొగిఁద్రావఁగా వాని చప్పుడు లక్షించి శబ్దవేధులగు సాయకము లేసి భా రా అయో ౧౩౬

క భిక్షాశదంబకంబున, నక్షయశారీరవహ్ని యందును దినమున్, లక్షించివేల్వఁగల్గిన వి పు ४ ౧౬४

౨. చూచు, పొడగను

ద్వి. యామ్య భాగంబునకు నేఁగి పరికించి హాయము, లాగొకింతైనను లక్షింపలేక రం రా. బాల ४౦. పా. ౨౧ పం

శా. లంకాదుర్గముఁ జేరి శాత్రవులకున్ లక్షింపఁగారాక నిశ్శంక ఖ్యాతిఁ గనంగలారని గణించన్ . ఉ రా. ౧ ౨౯౨

లక్షితము. సం. విశ (అ. అ. అ.) ౧ చూడఁ బడినది, కనుపెట్టఁబడినది, గుఱుతుపెట్టఁబడి నది. ౨. సూచింపఁబడినది, తెలుపఁబడినది ౩. వర్ణింపఁబడినది, లక్షములు చెప్పఁబడినది, ప్రత్యేకపఱుపఁబడినది, అసాధారణలక్షము లతో వర్ణింపఁబడినది. ४ నిర్వచింపఁబడినది, విశేషలక్షణములతోఁ జెప్పఁబడినది ౫. లక్ష్యముగాఁ జేయఁబడినది. ౬. లక్షణచేఁ జెప్పఁ బడినది, పరోక్షముగాఁ జెప్పఁబడినది, సూచన చేయఁబడినది. ౭. పరిశీలింపఁబడినది, విమర్శింపఁ బడినది. ౮. ఆలోచింపఁబడినది, తలఁపఁబడి నది, ఎంచఁబడినది

లక్షీకరించు. సం. స. క్రి లక్ష్యపెట్టు.

వ కుంభకర్ణుండు లక్ష్మణుని లక్షీకరింపక తుంగంబగు శైలశృంగంబునం బ్రయోగించుచు నతివేగంబున రాముని చేరిన చం. రా. ౮. ౮౯

లక్షోపలక్షలు. సం. బ. అసంఖ్యాకులు, పెక్కు లక్షలు

వ హఠాత్పాలాయనంబుగా నెక్కడనున్న వారక్కడనుండి కల వస్తువులు డించి లక్షోపలక్షలు కోటానఁగోట్లు తండోప తండంబులు పుంఖానుపుంఖంబులు శాఖోప శాఖలు నేలయీనినటుల

ప్రబంధ. ३౮౮.

లక్ష్మణ. సం వి అ స్త్రీ ఆఁడుబెగ్గురుపక్షి.

లక్ష్మణము. సం విశ (అ అ అ) ౧. చిహ్న ములు (గుఱుతులు) గలది ౨. శుభప్రదమైన లక్షణములు గలది, భాగ్యవంతమైనది. ౩. అభి వృద్ధి నొందునది, వృద్ధికి వచ్చునది. వి అ పుం ౧. బెగ్గురుపక్షి న ౧ పేరు, నామము. ౨ గుఱుతు, సంజ్ఞ, అనవాలు.

లక్ష్మణుఁడు. సం వి అ. పుం. దశరథునకు సుమిత్రయందు గలిగిన కొమారుఁడు.

లక్ష్మము. సం. వి న్. న ౧ గుఱుతు, సంజ్ఞ, అనవాలు, నైసర్గికగుణము ౨ కలంకము, మచ్చ, మఱక. ౩. లక్షణము, నిర్వచనము. ४ ప్రాధాన్యము, ముఖ్యత. పుం. సారసపక్షి, బెగ్గురు

లక్ష్మి. సం వి. ఈ స్త్రీ. ౧. లక్ష్మిదేవి, విష్ణు దేవుని భార్య ౨. సంపద. ౩. శోభ. ४. కాంతి. ౫ రాజ్యలక్ష్మి. ౬. బుద్ధియనెడు గంధద్రవ్యము. ౭ మెట్టతామర. ౮. ప్రేంక ణము. ౯ ౯. శమీవృక్షము. ౧౦. చింతచెట్టు. (రా. వి.) ౧౧. వాగలి, గొల్లభామ. ౯.

లక్ష్మికల్యాణము. సం. వి. అ. న. వివాహ

సమయమున సువాసినులు పాడు పాట. (ఇందు లక్ష్మీకల్యాణము వర్ణింపఁబడును)
శా. మంగళాయతనముం జేరంగ నేతెంచునోఁ, గాకల్పారవమత్తకోకిలల జోకన్ వారాంగనల్ డాసి లక్ష్మీకల్యాణముఁ బాడిరంతఁ బురహంసీయాన లుప్పొంగుచున్.
వేం. పంచ ౪ ౩౨౯.

లక్ష్మీకాంతుఁడు. సం వి అ. పుం విష్ణువు

లక్ష్మీగృహము. సం వి. అ న. కెందమ్మి, ఎఱ్ఱతామరపువ్వు.

లక్ష్మీతాలము. సం వి అ పుం ఒకజాతి తాటిచెట్టు

లక్ష్మీనాథుఁడు. సం వి అ. పుం విష్ణువు

లక్ష్మీపతి. సం వి ఇ పుం ౧ విష్ణువు ౨ రాజు ౩ క్రముకవృక్షము పోఁకచెట్టు. ౪ లవంగవృక్షము

లక్ష్మీపుత్రము. సం వి అ పుం గుఱ్ఱము

లక్ష్మీపుత్రుఁడు. సం వి అ పుం మన్మథుఁడు, కుశుఁడు, లవుఁడు.

లక్ష్మీపుష్పము. సం. వి. అ న మాణిక్యము కెంపు

లక్ష్మీపూజ. సం వి ఆ స్త్రీ ఆశ్వయుజ బహుళ (పూర్ణిమాంతపక్షమున) అమావాస్య నాఁడు చేయఁబడెడి లక్ష్మియొక్క పూజ ఇది ముఖ్యముగా వర్తకులు, ధనవంతులు (వడ్డివ్యాపారము చేయువారు)ను, వాణిజ్యధర్మమున సంవత్సరాంతదినమగు కార్తిక శుక్ల ప్రతిపత్తునఁ దప్పక చేసెదరు

లక్ష్మీఫలము. సం వి అ. పుం. బిల్వవృక్షము, మారేడుచెట్టు.

లక్ష్మీమనోహరాలు. సం. వి అ. న., పుం. బ ధాన్యవిశేషము.
సీ. లక్షుకధాత్రులు లక్ష్మీమనోహరాల్భారతీకేసలు బాలాంపురులు హంస. ౪. ౧౨౯.

లక్ష్మీరమణుఁడు. సం వి. అ. పుం. విష్ణువు

లక్ష్మీవంతము. స. వి. త్. పుం. పనసచెట్టు.

లక్ష్మీవంతుఁడు. సం విశే. (త్. తి త్) ౧ భాగ్యవంతుఁడు, అదృష్టవంతుఁడు. ౨. సంపదగలవాఁడు, ధనవంతుఁడు, వృద్ధిలోకి వచ్చువాఁడు

లక్ష్మీవసతి. సం. వి ఇ స్త్రీ. లక్ష్మీనివాసము, ఎఱ్ఱతామరపువ్వు, కెందమ్మి.

లక్ష్మీవారము. సం వి అ. పుం. గురువారము

లక్ష్మీవేష్టము. సం వి అ పుం దేవదారు చెట్టుబంక.

లక్ష్మీశము. సం వి అ. పుం మామిడిచెట్టు.

లక్ష్మీశుఁడు. సం వి అ పుం లక్ష్మీపతి, విష్ణువు

లక్ష్మీసఖుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లక్ష్మికి ప్రియుఁడు, విష్ణువు.

లక్ష్మీసహజము. సం. వి. అ పుం. ౧. కర్పూరము ౨. ఇంద్రాశ్వము, ఉచ్చైశ్శ్రవము.

లక్ష్మీసహజుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చంద్రుఁడు

లక్ష్మీసహోదరము. సం. వి అ. పుం ౧. కర్పూరము. ౨. ఇంద్రాశ్వము, ఉచ్చైశ్శ్రవము.

లక్ష్మీసహోదరుఁడు. సం. వి అ. పుం చంద్రుఁడు.

లక్ష్ముఁడు. సం. వి న్. పుం లక్ష్మణుఁడు

లక్ష్యక్రమము. సం వి. అ. పుం. గౌణవృత్తిచే గ్రహింపఁదగినదానిపద్ధతి లేక క్రమము.(ధ్వని.)

లక్ష్యభేదము. సం. వి. అ. పుం లక్ష్యమును కొట్టుట.

లక్ష్యము. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) ౧. చూడఁదగినది, కనిపెట్టఁదగినది. ౨. సూచింపఁదగినది. ౩. గుర్తుపట్టఁదగినది, గ్రహింపఁదగినది ౪ గుర్తుపెట్టఁదగినది, నైసర్గికగుణములతోఁ

తెలుపఁదగినది ౫. నిర్వచింపఁదగినది, విశేష లక్షణములతోఁ జెప్పఁబడినది ౬. గుఱియుంచఁదగినది, లక్ష్యముంచఁదగినది. ౭. గౌణవృత్తిచేఁ జెప్పఁబడినది. ౮ ఎంచఁదగినది, ఆలోచింపఁదగినది వి. అ పుం. అస్త్రములపైనుండెడి యంత్రము వ శరవ్యము, ఆనవాలు, గుఱిగాఁ జూడఁబడిన యొకగుర్తు

లక్ష్యవీథి. సం వి ఇ. స్త్రీ. దృశ్యమార్గము, బ్రహ్మలోకమార్గము

లక్ష్యవేధము. సం వి. అ. పుం లక్ష్యమును కొట్టుట.

లక్ష్యసుప్తుఁడు. సం విణ (అ.ఆ అ) నిద్రించుచున్నట్లు నటించువాఁడు, దొంగనిద్రపోవువాఁడు

లక్ష్యహము. సం వి న్. పుం. బాణము.

లక్ష్యహుఁడు. సం విణ న్ లక్ష్యమునుగొట్టువాఁడు.

లగడ. వి. చిమిడిక, అధికపక్వాన్నము.

గీ చిమిడిక యనంగ లగడ నాఁ బెలగుచుండు, నధికపక్వాన్నము

ఆం భా ౨ ౨౫౭

లగడము. సం విణ (అ ఆ అ) సుందరమైనది, మనోజ్ఞమైనది

లగనము. వి. (సం లగ్నం క లగన) ౧ శుభముహూర్తము, లగ్నము.

క, తగువారిఁ బిలిచి యిదిగో, లగనము దాఁ గొనియెను పెండ్లి లలిఁబుడమికి నేఁ, డిఁగఁ జేయ వలయు రక్కసి, మగుడం బోరిగొన్న వాఁడి మగనిఁ గదంకన్. అచ్చ. రా. అయో. ౮.

క. తొంగకూడు గ్రుంకి దట్టంబుగఁ జీకటు లొందవె రిక్కచెంత్తము దొడరెన్, లగనంబు డాచె నిర్యోద నీలా ౩. ౮౦.

౨. (మేషాది) రాశి.

సీ. . సాఱఁగఁత లగనంబున సన్ని గ్రహములను జూచి చూడ్కులఁ దనరార వేడ్కఁ బొదవి. అచ్చ. రా. బాల. ౮౪.

లగాము. వి. (హిం. లగామ్. మిశ్ర, గ్రా.) కళ్లెము, ఖలీనము.

లగితము. సం. విణ (అ. ఆ అ.) ౧. అంటుకొనినది, తగులుకొనినది, విడువకుండఁగఁ బట్టుకొనినది ౨. సంబద్ధమైనది, అనుబంధముగలది, కలసికొనినది ౩ పొందఁబడినది, సంపాదింపఁబడినది

లగుడ(ల)ము. సం వి అ. పుం దుడ్డుకఱ్ఱ, కొయ్య, కఱ్ఱ.

లగుడు. వి. శ్యేనభేదము, ఒకజాతిడేగ. (బ. లగుడ్లు.)

గీ మృగయు లంతటఁ దెచ్చిరి లగుడు గిద్ద, జాలె జలకస్తె కణుజు వేసడము లైరి, కురుజావారిణ యను డేగకోలము .

పా. శకుం. ౧ ౧౧౦.

గీ అపుడు విడి వేఁట యిదు మని యానతిచ్చి, రాజముంగలికడకుఁ జేరంగవచ్చి, లగుడు సాళ్వంబు డేగ లోనుగనుగల్గు, వేఁటపుల్గుల విడిచిన వింటికెగసి యయా. ౨ ౩౨౩.

ఉ మాకుఁ బతంగభావ మజామున్నన మున్న లభించె నింక మా, యీకలబల్మి లోకమున కెక్క శకిత్వముఁ దాల్తుమంచు నే,పారఁ గిటి కురుక్కరధ్వనుల మట్టినఁ బాఱు శశంబులన్ లగు, శ్లాకపఁ బట్టి యాడె నటు లార్పఁగ నేర్పరులార్పు లేర్పడన్. కకు ౪ ౪౯.

సీ సాళ్వము జాలె వేసడము డేగ లగుడు లైరి కణపరంబు కోరణంబు, జలకస్తె గిద్దచెంచడ మన శ్యేనభేదములు... ఆం. భా. ౨. ౯౦.

లగువు¹. వి. (సం. లంఘః) దాఁటు. (చి. ని.)

లగువు². విణ. (సం. లఘు.) చులకనిది, లఘువు. (క ర) వి. ౧. చులకన. (క. ర) ౨. లాఘవము, అగౌరవము. ౩. చులకఁదనము.

చ. . . ఓరి లావు లగువుంగల పోటరివో లెం
డ్రేలరేదేమి . భాగ. ౧౦ ఉ. ౭౯౬.
(౪ ర. పా. బలువు, అపముద్రి.)

లగ్గ¹. వి ౧. ముట్టడించి కోట కెగఁబ్రాకుట

గీ రక్తధారపరంపరాసిక్తమైన, ధరణి నరుణిత
కాయులై పరిణమించి, పొరలుచుండియుఁ
గ్రమ్మఱ నురవడించి, లగ్గలకుఁ దూఁగిరి
పరాకు లగ్గలికల రంగా ౩ ౧౧౭

దా వ. కొండ లగ్గల సరకుగొనని పేరాయలును,
దండి వనదుర్గభేదకులైన కోయలును
పి కకుం ౩ ౨౨౫

సీ. లగ్గనఁ బ్రాకార లంఘనంబు
ఆం. భా ౨ ౨౧౨.

౨ ముట్టడి

వ ప్రతాపలంకాపురికిఁ దా నరుగుట మొద
లుగా శతకంఠునితలలు పగులఁబొడుచుట
తుదయునుంగా నంతయు కెతింగించి శేషు
లగ్గకు దయచేయవలయు ననిన హర్షించి
యక్కవం జేర్చి సీతయుం దానును బహు
భంగుల దీవింపుచునుండి రంత నక్కడ
సీతా వి ౩ ౮౩

ఉ. అట్టిరొుడిన్ సురారి సుభటావళి వాకిట
లగ్గ సేసినం ,గట్టుపకాని దీర్ఘదృఢకా
యుఁడు తత్ప్రతిహారపాలకుం డొట్టినమంట
వోలెఁ గడుమ్రగతఁ బేర్చిన సూర్యభానుఁ
డప్పట్టునఁ దాఁకి దానవులఁ బొలుటయున్
గవిసెన్ దశాననున్ నిర్వ ౪ ౫౪

౩. కోటగోడ, పాలము

ద లవికీరిజోదు లగ్గలిక లగ్గలకెక్కినఁ గుంత
పంక్తులన్, వసువతిఁగూల్చియున్ గదల
జైచియుఁ గత్తులఁ బ్రక్కలించియున్.
శా. వి. ౫. ౩౧.

౪. లగ్గదింపు, లగ్గపట్టు.

లగ్గ². క్రియా. విణ. విక్కలి. (ఈయర్థమున నీగ్రంథ
మునకు ప్రయోగములు గన్పట్టుచున్నవి)

చ అలకలఁ జిన్ని పూవులిడినంతన కోమ
కెమర్పఁ జన్నుఁగ్రేవల మృదుపత్ర భంగ
ములు వ్రాయుఁడు గోనసియాడు లగ్గ
నన్మొలఁతకు కు. సం. ౫. ౬౧౨.

వ చని నిపుణీకాది సఖీజనంబులకుం దద్వృ
త్తాంతం బెఱింగించిన అగ్గిరినందనం
గని లగ్గ పెగ్గలి కు సం. ౫. ౬౧౧

లగ్గ(ల)దింపు. వి (లగ్గ¹ + దింపు) కోటగోడ
మీఁదనుండి శత్రువులపై దొర్లించెడి రాతి
బండ లోనగునది

సీ క్రొవ్వాఁడివనియార్పు గుమిదొరగా నిడ్డ
బలితంపు లగ్గదింపుల బెడంగు.
రంగా ౨. ౨౭.

సీ గీ గండుమిగిలినరేక లా తండము
లును, లగ్గదింపులు దించ నా లగ్గలముగఁ,
గోట వలచుట్టులురువడి మాటలందు, బురుజు
లందును నిలిపి రద్భుతముగాఁగ.
రంగా ౩ ౩౨.

సీ పాషాణదార్వగ్ని భాండాదికాభిద లగ్గ
దింపనఁగఁ జెలంగు
ఆం భా ౨ ౨౧౯

ఉ ప్రస్గగతోఁటకోటలకు జైత్రుఁడు గాఁపుగ
నిల్పు పచ్చలా, లగ్గలదింపులో యన శలా
టులు దీటగుఁ గొమ్మకొమ్మలన్
ఉ హరి ౩. ౭.

లగ్గ(లు.ల్.)పట్టు. స క్రి (లగ్గలు¹ + పట్టు) ౧
ముట్టడించి కోటనెక్కు.

సీ చెంగలిపట్టువీక్షించి లగ్గలుపట్టి యాక్రమిం
చిన నాఁటి విక్రమంబు, బహు ౧ ౩౬.

మ. శరఘాతంబులశౌర్యశేక హిమసంఘాతంబు
శితమ్మ మాధరదుర్గంబు భజింపఁగా నల జగ
త్కంపప్రదాస్త్రాళి భీకర దోషాయతిశాలిఁ
జొట్టుకొని లగ్గల్వట్టి ధట్టింతువం, చర
విందాక్షుఁడు దీవిడఁగఁ బ్రబలుండై మాని
దాక్షిణ్యమున్ వసు ౧. ౧౩౧.

౨. అతిక్రమించు, దాటిపోవు.

ద్వి. అగ్గలికయు లాత్ర నడర శైరులకు, లగ్గ
పట్టఁగరాదు లంకభూనాథ.
రం. రా. యు. ౨౧. పా. ౨౧. పం.

చ. అలితతి పోటులనోఁతలి లేగయుం లేన
మావులు డిగ్గి బిల్కు కొ,తులు నడచక మహా
బలము దోడ్తన చుట్టుకొనం దపస్వి వి,శృల
ధృతి సాలమండలము చయ్యనలగ్గలు పట్టిపట్టి
యూ, సెలఁతియుకోజనుర్గతటి నిల్చెదఁ
దక్ళుటుహ్యాస్మహీవిభుక్
చంద్రికా ౨ ౬౭

చ. శ్రవణయుగాంతరాభరణచక్రము లగ్గలుపట్టు
కోరపుం, కెవుడు
కేం. పంచ. ౧. ౩౭౧

లగ్గము. వి. (సం. లగ్నమ్.) లగ్నము. (శ. ర)

లగ్గు. వి. ౧. మేలు, క్షేమము.

అ. . ఎగ్గు లేదు వారికెల్ల లగ్గు
భార ఆది ౩. ౨౩

గీ. క్షేమ మగు లగ్గు లెస్స మేలు సేమ మవఁగ
ఆం. భా ౧. ౯౨.

౨. శ్రాద్ధము.

సీ. ... పర్జ౦ యుచుఁ బర్జన్య వరుణమూర్తి, గ్రహ
చక్రవాళంబు గాలి యొప్పుడు కూడుఁ
గొంద్రుం సంతృప్తి లగ్గునఁ బితరులు.
భీమ ౪. ౯౩.

శ్లో. పర్జన్యో వర్షతి శ్రాద్ధే తృప్తిం యాతి పితృ
వ్రజః.

లగ్నకాలము. సం. వి అ పుం శుభసమ
యము, సుముహూర్తము.

లగ్నకుండు. సం. వి అ. పుం. పూచీమనుగా
నుండెడివాఁడు, ప్రతిభువు, పూఁటకాపు.

లగ్నగ్రహాఁడు. సం. విశ. (అ. అ. అ.) పట్టిన
పట్టు విడువనివాఁడు, గట్టిగఁబట్టుకొనెడివాఁడు.

లగ్నదినము. సం. వి అ. న. శుభదినము, (వివా
హాది) శుభకార్యములుచేయ నేర్పఱుపఁబడిన
శుభదినము.

లగ్నభుజము. సం. వి. అ. పుం. (జ్యోతిశ్శాస్త్ర
మున) విషువాంశభేదము.

లగ్నమండలము. సం. వి. అ. న. రాశిచక్రము.

లగ్నము. సం. విశ. (అ. అ. అ.) ౧. తగులు
కొనినది, చిక్కుకొన్నది. ౨. అసక్తము. ౩.
కలిసికొనినది, కూడుకొనినది. ౪ లజ్జితము,
సిగ్గుపడినది వి. అ. పుం. ౧. జామీనుదారు,
ప్రతిభువు ౨. స్తోత్రపాఠకుఁడు. న. (జ్యోతి)
మేషాదిరాశుల ఉదయము.

లగ్నముహూర్తము. సం. వి. అ. పుం. సుము
హూర్తము, శుభసమయము.

లగ్నవే(వ)ల. సం. వి. అ. స్త్రీ. సుముహూ
ర్తము, శుభసమయము

లగ్నాహ(స్స)ము. సం. వి న్ న. లగ్న
దినము, శుభదినము. (వివాహాదిశుభ) కార్యములు
చేయ నేర్పఱుపఁబడిన శుభదినము.

లఘాటము. సం. వి. అ పుం. వాయువు, గాలి.

లఘిమ. సం. వి. న్. పుం. ౧. తేలికయగుట,
బరువులేమి. ౨ చిన్నదియగుట, స్వల్పమగుట,
ముఖ్యముకామి, అముఖ్యత ౩ నీచత్వము, నీచ
గుణములు గలుగుట ౪ ఆలోచనలేమి, తెలివి
లేమి ౫ అష్టసిద్ధులలో నొకటి తన కిష్టమై
నపుడు మిగుల చులకనగాఁగల యమానుషశక్తి.

లఘిష్ఠము. సం విశ. (అ. అ అ) ౧. మిక్కిలి
తేలికయైనది ౨ మిక్కిలి నీచమైనది

లఘీయసము. సం విశ స్ ౧ (ఒకదానికంటె)
తేలికయైనది ౨ నీచతరమైనది

లఘుకము. సం. వి అ. పుం. లోఁటపోఁక. కృ.
(శ. ర)

లఘుకర్కి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. కూరతీఁగె యనెడి
లతావిశేషము.

లఘుకాయము. సం. వి. అ. పుం. మేఁక,
అజము.

లఘుక్రముఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) వడిగల కాలుకలవాఁడు, వేగముగా బోవువాఁడు.

లఘుగోధూమము. సం. వి. అ పుం. చిటి గోధుమలు, గోధుమలలోఁ జిన్నజాతివి.

లఘుచిత్తుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. తేలికయైన మనసుగలవాఁడు, నీచహృదయముగల వాఁడు. ౨. అప్రయోజకుఁడు. ౩. చంచలుఁడైనవాఁడు, స్థిరబుద్ధి లేనివాఁడు, చంచలచిత్తుఁడు.

లఘుచిర్భిట. సం. వి. ఆ స్త్రీ కర్కటీభేదము, ఒక విధమైన దోస. ‡. (వాచ) ఏటిపుచ్చ, కెత్తిపుచ్చ ‡.

లఘుచేతసుఁడు. సం. విణ. స. లఘుచిత్తుఁడు.

లఘుచేతస్కుఁడు. సం. విణ (అ. ఆ అ) లఘుచేతసుఁడు.

లఘుజాంగలము. సం. వి. అ పుం. లావకము, ఒకజాతి పూరేడుపిట్ట.

లఘుత. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లాఘవము.

లఘుద్రాక్ష. సం. వి. ఆ స్త్రీ. కాకలీద్రాక్ష, గింజలేని చిన్నద్రాక్ష

లఘుద్రావి. సం విణ (స. టి. స.) సులభముగాఁ గరఁగునది

లఘునామము. సం వి స న అగురుచందనము, (లఘువర్ణయుక్తనామము గలది) (అగురు)

లఘుపత్త్రిక. సం వి. ఆ స్త్రీ రోచనయనెడి లత.

లఘుపర్ణి. సం. వి ఈ స్త్రీ. మోరవేలయనెడి లతావిశేషము.

లఘుపాకము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సులభముగా జీర్ణమగునది.

లఘుపాకి. సం. విణ. (స. టి. స.) సులభముగా జీర్ణమగునది.

లఘుపుష్పము. సం. వి. అ. పుం. భూమికదంబము, కొండకడిమి ‡.

లఘుప్రయత్నము. సం విణ. (అ ఆ. అ.) సులభమైన యుచ్చారణ గలది. (అక్షరము.)

లఘుప్రయత్నుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) అలసుఁడు, సోమరియైనవాఁడు.

లఘుబదరము. సం వి అ. పుం. ఒకజాతిరేఁగు, చిన్నరేఁగు. ‡.

లఘుబదరి. సం. వి. ఈ స్త్రీ ఒకజాతిరేఁగు, చిన్నరేఁగు. ‡.

లఘుభవము. సం వి. అ పుం నీచజన్మము, హీనజన్మము, స్వల్పకారణము, అల్పహేతువు.

లఘుమాంసము. సం వి. అ పుం ౧. ఒకజాతి కాఁజు. ౨. తీతువుపిట్ట.

లఘుమూలకము. సం. వి. అ న. ముల్లంగి. ‡

లఘుమూలము. సం. వి అ. న. సమాసకరణమునఁ దక్కువమూలము.

లఘురాశి. సం. విణ. (ఇ) తక్కువరాసులు గలది.

లఘులయము. సం. వి. అ. న. వీరణమూలము, అవురుగడ్డి, సువాసనగల మూలముగలది, వట్టివేరు. ‡

లఘువాససుఁడు. సం విణ. (స) చులకని బట్ట కట్టుకొనినవాఁడు, పరిశుద్ధమైనబట్ట కట్టుకొనినవాఁడు

లఘువిక్రముఁడు. సం = లఘుక్రముఁడు.

లఘువు. సం. వి. ఉ. స్త్రీ పిక్క. ‡. న. నల్లగలు, కృష్ణాగరువు (క్రి విణ శీఘ్రము. విణ. ౧. వడిగలది. ౨. చులకనిది. ౩. చేతలేనిది. ౪, ఒప్పిదమైనది.

లఘువృత్తి. సం. విణ. (ఇ.) ౧. చెడునడతగలవాఁడు, నీచుఁడు. ౨. అల్పుఁడు, తేలికబుద్ధి గలవాఁడు, తుచ్ఛుఁడు. ౩. పాడుచేయఁబడినది, అనుకూలముగాఁ జేయఁబడనిది.

లఘువేధి. సం. విణ (క. నీ. క) నిపుణతతో గురిపైఁ గొట్టినవాఁడు.

లఘుసముత్థానుఁడు. సం. విణ (అ. అ. అ.) చుఱుకుగాఁ బనిచేయువాఁడు.

లఘుహస్తుఁడు. సం. విణ (అ. అ. అ) ౧ చేయుఱుకైన చేయిగలవాఁడు, పనివానితనము గలవాఁడు, ప్రవీణుఁడైనవాఁడు. ౨. చుఱుకు గలవాఁడు వి. అ. పుం నిపుణతగల విలుకాఁడు, నేర్పుగల విలుకాఁడు.

లఘుహృదయుఁడు. సం. విణ (అ. అ. అ) లఘుచిత్తుఁడు.

లఘూకరించు. సం. స. క్రి చులకనచేయు, అగౌరవించు.

చ. మతిగల మాల్యవంతుఁ డను మంత్రి హితంబుగ నీత నన్నచో, నతిఁడు పితామహుండొనల దశాస్యుఁడు వాని లఘూకరించి .
చం. రా. ౬. ౫౩

లఘూకృతము. సం విణ. (అ. అ. అ) ౧ నీచముగా నెంచఁబడినది, తృణీకరింపఁబడినది, నిందింపఁబడినది ౨ సంక్షేపముగాఁ జేయఁబడినది, తగ్గించఁబడినది. ౩ పరిమాణములోఁ దగ్గింపఁబడినది

లఘూక్తి. సం వి ఇ. స్త్రీ సంగ్రహముగాఁ జెప్పుట, సంక్షేపముగాఁ జెప్పుట.

లఘూత్థానుఁడు. సం విణ (అ. అ. అ) లఘుసముత్థానుఁడు.

లఘ్యము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) లంఘనీయము.

లఘ్వాశి. సం. విణ. (క. నీ. క) కొంచెము తినెడివాఁడు, మితభోజి.

లఘ్వాహారుఁడు. సం. విణ. అ. అ. అ. కొంచెము తినెడివాఁడు, మితభోజి.

లఘ్వి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. సుకుమారురాలు. ౨. చిన్నబండి.

లచ్చన = లచ్చనము. వి. గుఱుతు.

ద్వి. . అఖిలంబునకుఁ గర్తయగు పెద్దతియ్య, చనుదెంచి లచ్చనల్ సరవిపైఁ జూడ ..
ద్వి పరమ ౪. ౩౧౯ పా. ౯. పం.

లచ్చనము = లక్కనము. లచ్చన వి. (సం. లక్షణమ్) ౧ వ్యాకరణాదిశాస్త్రము.

క. లచ్చన మెఱుఁగని కవులను, జెచ్చి యని సుకవివరులు చేపట్టరుగా, మెచ్చరు వివేకి నృపతులు, మెచ్చినయవివేకి నృపులు మిడుకరె కేచా కవిజనా. అవతారిక ౪.

౨ చిహ్నము, శుభచిహ్నము

చ. సంచుల మించుబోండ్లు వచ్చినఁ జేయిఁ జాపి లచ్చనముఁ జెప్పుమనుచు సతి పుత్రకాంతచే సుదంతా ౧ ౭౪.

ఉ. లచ్చికి నాటపట్టయిన లచ్చనముల్ పరికించి చూచుచో, నొచ్చెములేని యచ్చెరువు నొందఁగఁజేసెఁ బురంబువారికిన్ .
ధర్మాత్మజా. ౪. ౯.

లచ్చి. వి. (సం. లక్ష్మీః. క. లచ్చి.) ౧. లక్ష్మి, విష్ణుపత్ని

చ. ఏమహార్తవేళను జనియించితో యకట లచ్చికి నమ్మధుకైటభారికిన్
సైష. ౨ ౧౩౫.

చ. నా,కదియును దేవకార్యమున కర్యోదు నంచు వహించి క్రోచులా,గద వటువయ్యు లచ్చిమది కన్నఁడుఁ బాయనివాలి నింపఁడే.
ఆము ౫ ౪౬.

౨. సంపద

ఉ. లచ్చిరి పాదచారులయి వారు జనార్థనుఁ డేఁగుదేరఁగా, లచ్చితనూవిలాసమున లావు ధనుశ్శరధారణంబుచేనచ్చుపడంగఁ గాశ్యప మహాముని యజ్ఞసమీపభూమికిన్.
ఉ. హరి. ౪. ౩౫.

క. కడులచ్చి గర్గానేనియుఁ, గుడుకుడు కట్టు దురితగాక ... భాగ. ౧౦. పూ. ౩౭౮.

3. శోభ

ఉ. వచ్చినఁ గాంచి హంసకులవల్లభుఁ డా తలి
రాకుఁబోఁడిరైు, లచ్చికి నిచ్చగించి యసు
లాపకలాపకళారసజ్ఞతన్, మెచ్చినృపాలు
పాలికిని మేకొనిపోయెదవేమొ పొమ్ము

హంస. ౨ ౨౨౧

జ లచ్చికోడలు, లచ్చిమగఁడు.

లచ్చికోడలు. వి ౧. రతీదేవి, మన్మథునిభార్య.

సీ. లచ్చికోడలి కన్నులకు దీటువచ్చునీ,లోత్పల
శరపంక్తు లానరఁ దాల్చి .

ఉ రా ౪ ౧౫౭.

౨. సరస్వతీదేవి

క. పలుకుఁజెలి లచ్చికోడలు, కలనితవిసితల్లి
తూఁటిగాసపుఁదేశి, గల బోటి యనఁగ
భాషా,జలజాక్షికిఁ బేరుతా నిశాకరభూషా.

అం భా. ౧. ౪౨.

లచ్చిమగఁడు. వి. (లచ్చి + మగఁడు) లక్ష్మిపతి,
విష్ణువు.

క. జడదారిరాయ లచ్చిమగనికత యొక్కటి
యేర్పడఁ దెల్పుమనుచు ..

నీలా. ౧. ౨౫.

ద్వి. ఆ లచ్చిమగని కథామృతాంభోది, నోల
లాడింపవే యోతంద్రి యనిన

అ. మ. క ౧. ౧౦. పొ. ౧౩. పం

లచ్చివారము. వి. వి. (లచ్చి + వారము) గురు
వారము. (శ. ర.)

లజ్జ. వి. (సం. లజ్జా క లజ్జ) సిగ్గు, మందాక్షము.

గీ సిగ్గు వా లజ్జ యనఁగను సిబ్బితి యన, నాన
యనఁ బుచ్చుడీ కనఁగాను లజ్జ, బొలుచు

అం భా. ౧. ౧౩౨

జ ' లజ్జిలు, లజ్జించు.

లజ్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. సిగ్గు, తప్పుచేయుట
యెుllవానిచేఁ గలిగిన మనస్సంకోచము. (మనో
భావవిశేషము.) ౨. సిగ్గు, బిడియము, శృంగా
రాదులయందుఁ గలుగు మనోభావము. (శృంగార
లజ్జ) మనస్సంకోచము. 3. సోకుఁడుముడుఁగు
చెట్టు, అత్తప్రత్తిచెట్టు.

లజ్జిక. సం. వి ఆ స్త్రీ. అడవిప్రత్తిచెట్టు.

లజ్జిరి. సం. వి ఈ స్త్రీ. తెల్ల సోకుఁడుముడుఁగు
చెట్టు, తెల్ల యత్తప్రత్తిచెట్టు.

లజ్జిలు. అ క్రి. (లజ్జ + ఇలు) సిగ్గుచెడు.

ఉ సజ్జనదర్శనంబును బ్రసాదముగల్గఁ బరీభవ
వ్యథన్, లజ్జితి యగ్నిలోఁ బడఁదలంచిన
చక్కని రాజపుత్రునిన్, బుజ్జన మేర్పడన్
గరుణఁ బ్రోవఁగఁ జేకుతెవంచుఁ బ్రీతుఁడై,
యుజ్జయినీజనాధిపతి యొయ్యనవచ్చె నవంతి
భూమికిన్. ద్వా. ౮. ౧౨౪

లజ్జాకరము. సం విణ. (అ ఆ అ) సిగ్గును
గలిగించునది, సిగ్గు పుట్టించునది, అమర్యాద
గలిగించునది, అవమానకరమైనది.

లజ్జాలువు. సం విణ (ఉ) సిగ్గరి, సిగ్గుగలవాఁడు
వి. ఉ పుం. సోకుఁడుముడుఁగుచెట్టు

లజ్జావంతుఁడు. సం. విణ. (క.తి.క.) ౧. సిగ్గరి,
సిగ్గుగలవాఁడు. ౨. కలవరముగలవాఁడు, సంభ్ర
మము చెందినవాఁడు.

లజ్జావహము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సిగ్గును
గలిగించునది, సిగ్గుపుట్టించునది, అమర్యాదాక
రము, అవమానకరమైనది.

లజ్జాశీలుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సిగ్గరి,
లజ్జగల స్వభావముగలవాఁడు.

లజ్జించు. సం అ. క్రి. సిగ్గుపడు.

గీ. చన్నుగుబ్బల పోరాటఁ జక్కఁబెట్టఁ,
బోయి మధ్యస్థభావంబు పొందలేని, కతన
లజ్జించె ననఁగ నూఁగారు వల్లఁ,బాలు గురు
వింధ్యపూసల పేరు దైచు.

వరాహ. ౨. ౧౧౫.

లజ్జితుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. సిగ్గుపడిన
వాఁడు, శృంగారాదులయందు మనస్సంకో
చము గలవాఁడు.

లజ్జాలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. సిగ్గుపడుముడుఁగు చెట్టు.

లజ్జా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లజ్జ.

లటకుఁడు. సం. వి. అ. పుం మోసగాఁడు, పోకిరి, దుర్మార్గుఁడు.

లటక్కు. వి. మ్రింగుట లోనగువానియందు అగు ధ్వని కనుకరణము (శ ర.)

లటపటము. వి. జగడము.

ద్వి. అల్లుని విని నవ్వి యాసామమాయ, కల్ల సత్యంబులు కపటకృత్యములు, లటపటం బులును లాలాతూలములును .

ప్రభు. (లిం.) ౨. ౫౦. పా. ౯. పం.

లటపర్ణము. సం వి అ న. పెద్దదాల్చిన, పెద్ద లవంగపట్ట

లటభము. సం. విశే. (అ. ఆ అ) మనోహర మైనది, అందమైనది, ఇంపైనది.

లటము. సం. వి అ. పుం తప్పు, లోపము

లటవటలు. వి బ. డంబములు, బడాయిలు.

క. నావుడు పరిభావించెద, వీవుండుటయొకఁగి కాదె యిది కేటుగ నేఁ, గావించితిఁ జేరికఁ దగ, లావించుక గలిగెనేని లటపటలేలా!

ద్వా. ౪. ౨౯

లటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. మూర్ఖుఁడు, తెలివి లేనివాఁడు, అవివేకి. ౨. దొంగ, దోఁపుడు కాఁడు.

లట్టుము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కర్పూర, కపాలము. (శ. ర.) ౨. భిక్షాపాత్రము.

లట్టు. వి. ౧. పడియ, నీళ్లునిలుచు చిన్నపల్లము. (శ. ర.) ౨. గాడి. (శ. ర.) ౩. పుండు (చి ని.)

లట్టుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దుర్మార్గుఁడు, దుర్జ నుఁడు.

లట్టువ. (సం. లట్వా.) చిటికాకము.

చ. కరమున త్రాసనిలట్టువయు కంబళమంచము నందుఁ జంకిటన్, [illegible] గాని

తడియనివానుమ నిర్గమించె . .

హైజ. ౩. ౧౦౯. (శ ర., బ్రా. పా.)

లట్వా. సం. వి ఆ. స్త్రీ. ౧. ఒకజాతిపక్షి. ౨. నొసటిపై గీఁటు, లలాటరేఖ. ౩. పిచ్చుక. ౪. సంగీతసాధనవిశేషము. ౫. క్రీడ, ఆట. ౬. కుంకుమపువ్వు ౭. కులట, వ్యభిచారిణి.

లట్వము. సం. వి. అ పుం. ౧. గుఱ్ఱము. ౨. సంగీతమున నొకానొక రాగము. ౩. ఒకజాతి.

లట్వుఁడు. సం. వి అ. పుం. నృత్యముచేయు పిల్లవాఁడు.

లడాయీ. వి. (హిం. లడాఈ.) పోరు,యుద్ధము.

శా. లాడూఖానుని నిర్వ్యథన్ సమరలీలాకేళి కిన్ ముఖ్యుఁగా, నీదంఁబోవక మూల కొల్పుచు లడాయీకిన్ వడిన్ యొగ్గరం,వై డాయన్ సమకట్టి . రంగా. ౩. ౨౧.

లడారి. వి ఒకానొక తిట్టు

సీ. బొజాఁగులాఁడి లడారి బొల్లి పల్గాకి జాదరి రమెర్వెరాసిగా తలకొటూరు .

చెన్న. ౨. ౨౪.

లడీ. వి. నిడుపుగా చుట్టిన సరిగ లోనగువాని చుట్టు. (శ. ర., వా.)

లడ్డిగ. వి. (సం. లట్టః) నెయ్యి మున్నగువానిని పోసికొనెడి సన్నని మూతిగల పాత్రవిశేషము

సీ. పెల్లులోహిందికావళ్ల కొమ్ములఁబ్రేలు గిడ్డి కొత్తమ తెలిలడ్డిగములు ...

ఆము. ౨. ౯౪.

సీ. తేనెలడ్డిగ కొత్త మూని యొల్లుబిసు నెత్తిన పగడంపు మంతెనలగుములు .

చంద్రా. ౨. ౪౧.

సీ. సరుకులుంచినమాత్ర సంచిలో నంటలగట్టిన యట్టి తెలిలడ్డిగ దనర్పు.. శుక. ౩. ౪౫౩.

లడ్డు=లడ్డువము, లడ్వము. వి. (సం. లడ్డుకః.) చక్కెరపాకముతోఁ జేయు భక్ష్యవిశేషము. (శ. ర., చి. ని.)

లడ్డుఁడు. సం. వి. అ పుం. లటుకుఁడు.

లడ్డుకము. సం. వి. అ పుం (పంచదార, గోధుమ పిండి లేక వరిపిండి, నెయ్యి కొన్ని పరిమళ ద్రవ్యములును గలిపి చేసెడి భక్ష్యవిశేషము.) ఒకవిధమగు మధురభక్ష్యము

లడ్డువము = లడ్డు, లడ్వము. (సం లడ్డుకః. హిం లడ్డూ) ఒకరీతి పిండివంట, చక్కెర పాకము సెనగపిండి మున్నగువానితోఁ జేయు భక్ష్యవిశేషము

సీ. లడ్డువంబులు చక్కిలాలు సారుండలు ఖండంబు చలిమిడి మండపప్పు, గీ. లాదిగా భక్ష్య చోష్య లేహ్యాదులయిన, బహుపదార్థంబు లర్పించి ప్రణతులయిరి, వేలుపులు రాక్షసులును నవ్విష్ణుపతికి
హర ౬ ౫౫

సీ. పరమాన్నముల్ దోసె ఫలరసప్రకరంబు లిడ్డెనల్ పులగంబు లడ్డువములు.
బ్రహ్మో ౩ ౩౩౦

క. జిడ్డుగడలిదోరయల్లుం, డొడ్డుకొనం దొడంగెఁ గేలి యొడ్డుం డన్నవలా, లిడ్డ తెలినిగ్గుటెడ్డెన, వడ్డనకుం దొడ్డలడ్డువాల్ వంచుటకున్.
బహు. ౪ ౩౧

క. చలివాలు నవ్య లడ్డువములు చన్నులు పనస తొనలు మావులు . హైష. ౬. ౧౩౪

లడ్డువు. సం. వి. ఉ. పుం. = లడ్డుకము

లడ్వము = లడ్డు, లడ్డువము. వి భక్ష్యవిశేషము.

సీ. మిరియంబుతోఁ గూడ మేళవించిన లేసెఁ దోరంపులడ్వాలు దోఁచితోఁచి .
హైష ౬. ౧౨౦.

మ. ఇదిరమ్మాని కపాయనంబులు మనోభీష్టంబుగా బూరియల్, వడలుం జక్కెరకజ్జ కాయలును లడ్వా లుక్కెరల్...
రామా. ౨. ౧౧౫.

ద్వి. మునివర మాధవంబునఁ దెచ్చిసార, మను వనుఫలరాజ మనుచు లడ్వములు . .
రం. రా. బాల. ౧౩. పా. ౫. పం.

లత. సం. వి. ఆ స్త్రీ ౧. తీఁగ, ఎక్కుడుఁదీఁగ. (భుజలత, బాహులత, భ్రూలత, విద్యుల్లత, ఖడ్గలత, అలకలత, మొదలగుచోట్ల, అందము, మృదుత్వము, మొదలగు గుణములఁ దెలుప నుపయుక్తమగు పదము) ౨ శాఖ, కొమ్మ. ౩. ప్రియాలులత. ౪ మాధవీలత. ౫. లతాకస్తూరిక, ఒకానొక తీఁగె. ౬. కొరడాచేబుకు, లేక కొరడా త్రాడు ౭ ముత్తెపుసరము, ముత్యాలపేరపుపేట ౮. సన్నాంగి, ఎక్కు పలుచని యాఁడుది. ౯ ఆఁడుది. ౧౦ దూర్వాతృణము †

లతకూన. కు వి లేఁతతీఁగవంటి యాఁడుది, లేఁతతీఁగె.

క. లతకూనల కానులసంగతిగ్గైకొని రోమరాజి ఖడ్గలతల్ పొంగతతి గెలువ మీనాంకుని, కత యప్పురి నప్రయోజకతఁ జూపక్షెన్.
రామా. ౧ ౧౨౯.

క. రతిశృంగారించి సతిన్, బతికడకుం బిలువఁ బిలువఁ బవనాచలనా, పతదేలాలతనాలో, లతనాలతకూన యొడ్గిలంబడ నగుచున్.
చంద్రా ౬. ౧౩౪.

సీ. తతవరామాదిభవ కీలతకూన కాసన్న పున్నాగ విహారి గొబ్బునను యబ్బ. వసు. ౨. ౫౯.

సీ. కొమ్మ యాలతకూన కిమ్మైన మెల రొంత కొమ్మన్నచో లతకూన యంత .
ఇందు. ౧. ౧౫౬.

సీ. లతకూనల నిలలోలప్రవాళములచే హైదేశి కులకు వీవనలు విసర. చంద్రా ౨. ౧౨౬.

సీ. లతకూనయని తగు లెమ్మతిఁ దలంపఁడుగదా చేడికాపులఁ బల్లి చేయుగాని.
సారంగ. ౨. ౧౨౬.

లతాంగులి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వ్రేలువలె నుప యోగించు కొమ్మ.

లతాంతము. సం. వి. అ. న. పుష్పము, పువ్వు.

లతాంబుజము. సం. వి. అ. న. ఒకజాతిదోస, పందిరిదోస

లతాకరము. సం వి. అ. పుం. లతాహస్తము, హస్తాభినయవిశేషము.

లతాకస్తూరి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. (కస్తూరివాసన గల యాకులుగల) యొకానొక తీఁగె.

లతాగృహము. సం. వి. అ. పుం, న పొదరిల్లు

లతాజిహ్వము. సం. వి అ పుం. సర్పము, పాము

లతాతరువు. సం. వి. ఉ. పుం. ౧ సాల వృక్షము ౨. తాలవృక్షము, తాటిచెట్టు. ౩ నారంగవృక్షము, నారింజ. ?

లతాననము. సం వి అ పుం నృత్యమునందలి యొకవిధమైన హస్తసన్నివేశము, హస్తాభినయ విశేషము

లతాపనసము. సం. వి అ. పుం. కర్బూజలత. (పనసకాయలవంటి కాయలుగలతీఁగె.)

లతాపర్ణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. విష్ణువు.

లతాప్రతానని. సం వి. ఈ స్త్రీ ఒకటితో నొకటి పెనఁగొన్న తీఁగె లోనగునది. (శ. ర.)

లతాప్రతానము. సం వి అ పుం లతా సమూహము, కొన్ని తీఁగెలకుండు వక్రతంతువులు.
శ్లో. లతాప్రతానోద్గ్రథితైః స్వకేశై రధిజ్య ధన్వా విచచార దావమ్. రఘు ౨ ౮

లతాభవనము. సం. వి. అ వ. పొదరిల్లు

లతామండపము. సం. వి. అ. పుం. పొదరిల్లు

లతామణి. సం. వి. ఇ. పుం. ప్రవాళము, పగడము.

లతామృగము. సం. వి. అ. పుం. వానరము, కోఁతి.

లతాయష్టి. సం వి. ఇ. స్త్రీ. మంజిష్ఠ, వంగ దేశమందున్న చిఱువేరువంటి యొకచాయతీఁగె.

లతాయావకము. సం. వి. అ. న. చిగురు, అంకురము.

లతారసనము. సం. వి. అ. పుం. సర్పము, పాము.

లతార్కము. సం. వి. అ. పుం. హరితపలాండువు, పచ్చనీరుల్లి.

లతాలకము. సం. వి. అ. పుం. ఏనుఁగు.

లతావలయము. సం. వి అ పుం, న. పొదరిల్లు.

లతావృక్షము. సం. వి అ. పుం. కొబ్బరిచెట్టు.

లతావేష్టనము. సం. వి. అ. న ఆలింగన భేదము, ఒకరకమైన కౌఁగిలింత.

లతావేష్టము. సం. వి. అ. పుం. రతిబంధ విశేషము.

లతావేష్టితకము. సం. వి. అ. న ఆలింగన భేదము, ఒకవిధమైన కౌఁగిలింత.

లతిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. చిన్నతీఁగె. ౨. ముత్తెములహారము.

లతోద్గమము. సం. వి అ. పుం. తీఁగెయొక్క యొగప్రాఁకుడు, తీఁగె పైకిప్రాకుట.

లత్తే. వి (క లత్తే) ౧.అపద. ౨ దెబ్బ. (శ.ర.)

లత్తిక. వి. బలుపును చప్పుడును గల యొకజాతి గచ్చకాయ (శ. ర.)

లత్తిక. సం వి ఆ స్త్రీ. ఒకజాతి బల్లి లేక ఊసరవెల్లి

లత్తిచేప. వి మత్స్యవిశేషము. (శ ర., ప్రా)

లత్తుక. వి (సం. అలక్తః) లాక్షారసము
సీ. లత్తుకరసమునఁ జొత్తిల్లఁ బదతలముల వర చేతుల ... హ. పం. ౪. ౪౫౧.
ద్వి. ముందుభిత్తిపటము లత్తుకచాయ ..., మందరమేరుసమానగాత్రంబు ...
రం. రా. యు. ౩౫౧. పొ. ౨౩. పం.
క. తోరపు లత్తుకచాయల, వారువములఁ గట్టి మహిపవరకేతువు లెల్లార సముదిత్తకేరా,

భారతి గానికేర కెక్కి సంరంభమువన్.
ఉ. రా. ౩. ౩౪౪.

సీ. .. సురుటి లత్తుకకివి, తెదరిన కాకార్మవి
జాతిన చెంగావిచీర నీవి దశా. ౮. ౩౩

జ లత్తుకబొమ్మలు = లక్కబొమ్మలు

లత్తుకబొత్తులు. వి. బ (లత్తుక + బొత్తులు) ధాన్యవిశేషము.

సీ. లత్తుకబొత్తులు లక్ష్మీమునోహరాల్ భారతి
పేసలు శాకాంబురులు. హంస ౪. ౧౨౮.

లద్ది. (క. లది. త. ఇలత్తి) గుజ్జము లోనగువాని మలము. (శ. ర.)

జ ' లద్దిపిప్పి, లద్దిపురుగు.

లద్దిపిప్పి. వి. (లద్ది + పిప్పి) ఒకవిధమగు చీడపురుగు. (శ. ర.)

లద్దిపురుగు. వి. (లద్ది + పురుగు) చివికిన కఱ్ఱలలో నుండెడి తెల్లనిక్రిమి. (శ. ర., బ్రౌ)

లద్దె. వి (చేయువాడు వస్త్రపుజిబరను విడిచెడి) కచ్చు. (కొందటిరూపము లద్దియ.(శ ర.)

లపక. వి ధనము (చి. ని, శ ర)

లపనము. సం. వి. అ న. ౧ మాటలాడుట. ౨. నోరు, వదనము.

లపితము. సం. విణ (అ అ అ.) పలుకఁబడినది, చెప్పఁబడినది, వదరఁబడినది, కొ॥
వి. అ న. మాట, వాక్కు.

లప్ప = లప్పము. వి ౧. రాశి, ముద్ద.

గీ ఉప్పమైనట్టి చక్కెర లప్ప లీడె, చేదు వగ
గల యమృతంపుఁజెలమ కొనరకొ .
భవిత గడుఁ దియ్యనౌ నీదు కాతెలకుసు.
శారంగ. ౨౦౮.

సీ. పచ్చకప్పురపు గుప్పలు నింగి యుంగడినిండు
మర్యాద రాయుంచనెల్ల, గుంపుగూడిన గతి
గొప్ప గందంపులప్పలు విప్పగా మంచు
పగిది. ఘటికా. ౨. ౧౪౫.

ఉ. అప్పాలపుఁబోండ్లు కెండియుఁ బ్రయత్న
ముతోఁ బలుమాఱుఁబీసులం, గప్పుర మూలది
పూనిసనక్షులఁ గొజ్జఁగనీట మాటికిన్,
దొప్పలఁగదోఁచి పీచుచుఁ జనుంగవపై వర
కాళ్లఁబోణులన్, లప్పలుగాఁగఁ జందనము
లందుచుఁ గొందలమంది రందఱున్.
కళా. ౬. ౨౫౨.

౨ పాత్రవిశేషము.

ఉ కప్పురభోగివంటకము కమ్మని గోధుమ
పిండివంటలున్, గుప్పెడు పంచదారయును
లప్పలతోడఁ గ్రాంచెరుఁగు లత్కృతి
పర్షుల యింట రూకకున్. క్రీడా. ౧౬౭.

లప్పము = లప్ప. (సం లేప్యమ్ క లెప్పవు) ౧ ధ్రమానిపెట్టె లోనగువాని సందుగొందులను మెత్తెడు ఒకదినుసు సున్నపుముద్ద. (శ. ర.) ౨. రాశి, ప్రోవు

చ. చక్కెరలప్పముల్ మధురసంబును జాన్న
రసాయనంబులున్, జక్కని మీఁగడల్
ఫలవిశేషములున్ మునుము న్నెమోకుఁ దా,
నెక్కడ ప్రేమతోడ భుజియింపఁగఁ బెట్టక
పుక్కిలింపదు చమ. ౨. ౩౬.

లప్సిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. కృతాన్నము, ఒకవిధమైన సిద్ధాన్నము.

లబిసీ. వి. ఒకానొక జాతి.

లబ్ధ. సం వి. అ. స్త్రీ నాయికాభేదము, నాయకునిచే వంచనచేయఁబడిన స్త్రీ (ఇది విప్రలబ్ధయనుగా నుపయోగింపఁబడియుండును.)

లబ్ధకాముఁడు. సం విణ (అ అ అ) ౧ పొందఁబడిన కోరికగలవాఁడు, కోరిన వస్తువు సంపాదించినవాఁడు.

లబ్ధకీర్తి. సం. విణ. (ఇ.) పొందఁబడిన కీర్తిగలవాఁడు, కీర్తిగలవాఁడు, ప్రఖ్యాతిగలవాఁడు.

లబ్ధచేతు(తసు)డు. సం. విణ. స. పొందఁబడిన చైతన్యముగలవాఁడు,(స్మృతి తప్పినతర్వాత) మరలస్మృతి వచ్చినవాఁడు.

లబ్ధజన్ముఁడు. సం. విణ. (న్.) ౧. పొందఁబడిన వాఁడు, పుట్టినవాఁడు, ఉద్భవించినవాఁడు.

లబ్ధనాముఁడు. సం. విణ. (న్.) పేరు పొందిన వాఁడు, కీర్తిగలవాఁడు, ప్రఖ్యాతి పొందిన వాఁడు.

లబ్ధనాశనము. సం వి. అ. పుం సంపాదించినది పోవుట.

లబ్ధప్రశమనము. సం. వి. అ న ౧. సంపా దించినదానిని భద్రపఱచుట.

లబ్ధము. సం విణ (అ ఆ. అ) ౧. పొందఁబడి నది, సంపాదింపఁబడినది ౨ పుచ్చుకొనఁబడి నది, స్వీకరింపఁబడినది. ౩ గ్రహింపఁబడినది, తెలిసికొనఁబడినది ౪. భాగహారముచేయఁగా చేర్పడినది (సంఖ్య) వి అ. న సంపాదిత పదార్థము, లేక పొందఁబడిన పదార్థము.

లబ్ధలక్షుఁడు. సం విణ (అ ఆ అ.) పొందఁ బడిన లక్ష్యము గలవాఁడు. ౧. లక్ష్యము (గుఱిని) కొట్టినవాఁడు. ౨. అస్త్రప్రయోగము నందు నేర్పుగలవాఁడు

లబ్ధలక్ష్యుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ. అ.) లబ్ధ లక్షుఁడు

లబ్ధవర్ణభాక్కు-(జుఁడు). సం. విణ. (జ్) విద్యా వంతులను గౌరవించెడివాఁడు.

లబ్ధవర్ణుఁడు. సం విణ (అ ఆ అ.) ౧ విద్యావంతుఁ డైనవాఁడు, చదువుకొనినవాఁడు ౨. ప్రఖ్యాతి పొందినవాఁడు, ప్రసిద్ధుఁడు

లబ్ధశబ్దుఁడు. సం. విణ (అ ఆ అ) పేరు పొందినవాఁడు, ప్రఖ్యాతి సంపాదించినవాఁడు.

లబ్ధసంజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) పొందఁ బడిన చైతన్యము గలవాఁడు, తెలివి వచ్చిన వాఁడు.

లబ్ధసిద్ధి. సం. విణ. (ఇ.) ౧. పరిపూర్ణతను సంపా దించినవాఁడు. ౨ కామితార్థమును సంపా దించినవాఁడు, కోరిక నెఱవేర్చుకొనినవాఁడు

లబ్ధాంతరుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సమ యము దొరికినవాఁడు, తరుణము కనిపెట్టిన వాఁడు. ౨. పొందఁబడిన ప్రవేశముగలవాఁడు, ప్రవేశమును సంపాదించినవాఁడు.

లబ్ధావకాశుఁడు. సం. విణ (అ ఆ. అ.) ౧. (పొందఁబడిన యవకాశము గలవాఁడు.) సమ యము లేక తరుణము కనిపెట్టినవాఁడు. ౨ తెఱపి(విరామము) గలవాఁడు, పొందఁబడిన విరామము గలవాఁడు

లబ్ధి. సం వి ఇ స్త్రీ ౧ పొందుట, ప్రాప్తి, సంపాదన. ౨ లాభము, ఆదాయము. ౩. భాగ హారలబ్ధము, భాగింపఁగా వచ్చిన సంఖ్య.

లబ్ధ్రిమము. సం విణ (అ ఆ. అ.) పొందఁ బడినది, సంపాదింపఁబడినది, స్వీకరింపఁబడినది.

లబ్ధోదయము. సం విణ (అ ఆ అ) ౧. పుట్టి నది, ఉద్భవించినది, బయలుదేఱినది. ౨. సంపత్తు పొందినది, అభివృద్ధి పొందినది.

లబ్బే. వి (హిం. లబ్బె) మహమ్మదీయులలో నొక తెగవారు. (శ ర , బ్రౌ , వా)

లభనము. సం. వి అ న ౧. పొందుట, సంపా దించుట మొ॥ది ౨ తలఁచుట, భావించుట.

లభసము. సం వి అ. పుం ౧ ధనము, ఐశ్వ ర్యము, సంపద పుం., న అశ్వబంధనము, గుఱ్ఱ మును గట్టెడి త్రాఁడు

లభసుఁడు. సం వి అ పుం ప్రార్థించువాఁడు ప్రార్థయిత

లభి(యిం)చు. సం అ. క్రి కలుగు, ప్రాప్తించు.

మ. అయ్యస్త్రరాజము సాకుఁ లభి
యించె .. భా. రా. ౩. ౧౦.

భా. కామితదాయినైన నినుఁ గన్గొనినంత నినంత
లోకలో,కామిత చింతితార్థము లయారె
లభించె యటంచు చేడికన్ ...

భా. రా. ౧౨. ౨౩.

లభ్యము. సం. విణ. (అ ఆ అ.) ౧. సంపాదింప శక్యమైనది, లేక పొందశక్యమైనది, పొందఁ

దగినది, అంటుకొనశక్యమైనది, అందుకొనఁదగినది. ౨. గ్రహింపఁదగినది, తెలిసికొనఁదగినది 3. అర్హమైనది, తగినది, యుక్తమైనది ౪ స్పష్టమైనది, చేక్కగఁ దెలియునది. ౫. అమర్పఁదగినది, సిద్ధపఱుపఁదగినది

లమకుండు. సం వి అ పుం. ప్రియుఁడు, విటుఁడు, జారుఁడు.

లయ. వి. హాసము. (చూ. లయకారి) (శ ర, ప్రా)

జ లయకాఁడు, లయకారి

లయకాఁడు. విణ (లయ + కాఁడు) హాసకాఁడు (ప్రా)

లయకారి. విణ (లయ + కారి) హాసకాఁడు

గీ రంగఁ డని పేరుపైత మెఱుఁగఁ జెప్పె, న
వ్వడుగు శిష్యుఁడే లేఁడటంచు నతని, గప్పి
పెట్టెడి నీ లయకారి దొంగ, ఏది గుఱి
కళ్లతో నిజ మెట్టు లోపు

హైజ ౪. ౯౨. (ప్రా., శ ర పా)

లయకాలము. సం. వి అ పుం. (ప్రపంచము యొక్క) నాశనకాలము, ప్రళయవేళ.

లయగతము. సం విణ (అ ఆ. అ.) కరఁగినది, ద్రవముగా నయినది

లయనము. సం వి అ న. ౧ అంటుకొనుట, తగిలియుండుట ౨ విరామము, తెఱపి, విశ్రాంతి 3 ఇల్లు, విశ్రాంతిస్థానము

లయపుత్రి. సం వి ఈ స్త్రీ. నటి, వేషకత్తె, (నృత్యముచేయు స్త్రీ) నర్తకి

లయము. సం వి అ. పుం. ౧. తగులుకొనియుండుట, కలిసియుండుట లేక కూడియుండుట, అంటుకొనియుండుట. ౨. నక్కుట, దాఁగియుండుట. 3. కరఁగించుట, ద్రవరూపముగాఁ జేయుట. ౪. అగోచరమగుట, కనుపడకుండుట, నశించుట, స్వరూపములేమి. ౫ మనస్సు విశ్వమెందుట, తదేకధ్యానము, తదేకాగ్రత. ౬. సంగీతమున ద్రుతము, మధ్యము, విలంబితము అని మూఁడువిధములుగల కాలము. ౭ సంగీతమున విరామము, నిలుపు. ౮. విరామము, విశ్రాంతి, తెఱపి ౯. విశ్రాంతి తీసికొనెడిచోటు, నివాసము ౧౦. బుద్ధిమాంద్యము, మానసికమాంద్యము ౧౧. ఆలింగనము, కౌఁగిలి. ౧౨ ఆత్మ, బ్రహ్మము. ౧౩. నృత్యగీత వాద్యములయొక్క యేకతానతా రూపమగు సామ్యము, తౌర్యత్రిక సామ్యము (ఈయర్థమున లయ యనియే రూపము.)

సీ. లయదప్పకుండ మెల్లనె సొగపురివిచ్చినమ్మి
బోదలు పేరణములు ద్రొక్క .

చంద్రా ౬. ౧3౧

వ. నీటికట్టెవేరు. (శ. ర.)

వృషభగతిరగడ లతిక లతికమనీయ కర కిస
లయము లయమున నాడె నిత్యతి

వసు. 3. ౧౪౯.

లయార(ల)ంభుఁడు. సం వి. అ. పుం. ౧ నటుఁడు, వేషకాఁడు. ౨. నృత్యము చేయువాఁడు

లయార్కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ప్రళయకాల మందలి సూర్యుఁడు

లయించు. సం అ క్రి ౧ నశించు.

సీ అఖిలభూతములు నాయం దుద్భవించు
వర్తించు లయించు వర్తింప నేను, వానివలెం
బున భార అను ౧. 3౭౭.

౨ సకర్మకు

వ జీవుండయిన తన్ను నవ్యయంబయిన బ్రహ్మ
మందును లయింపంజేసి

భాగ. ౧. 3౨౫.

సీ. ... కమలనాభు .. ఆ నందు మును
లయించి నట్టిగుణంబులు మూఁటఁ దొలఁత
సత్త్వమునకుఁ దోఁచుఁ, గలిమి దాన నుండెఁ
గమలోద్భవుఁడు రజ, స్తమును లనురలమ్మొ
ధరణినాథ. భార శాం. ౬. ౪౬౯.

ద్వి ... మనసు తత్త్వంబున మరపి లయించి,
చనకేర్పు నకేఁడె సుజ్ఞాని యుక్తముఁడు

ప్రభులిం. ౫. ౧౫౭ పా ౫. పం

లయ్యా. వి (సం. లంజా) వేశ్య. (ఇది లక్షణ గ్రంథములయందు వ్రాయఁబడియున్నది గాని దీనికిఁ బ్రయోగము మృగ్యము (శ ర)

లలంతిక. సం వి ఆ స్త్రీ. ౧. పొడవైన కంఠహారము ౨. బల్లి, ఊసరవల్లి.

లలజిహ్వము. సం విణ. (అ అ. అ.) వ్రేలాడు నాలుకగలది వి అ పుం ౧ కుక్క. ౨ ఉష్ట్రము, ఒంటె

లలజ్జిహ్వము. సం విణ (అ అ అ) ౧ నాలుక వ్రేలాడ్చునది ౨ క్రూరమైనది, భయంకరమైనది వి అ. పుం. ౧ కుక్క. ౨ ఒంటె

లలతి. సం క్రి ౧. ఆడుచున్నది, ఆటలాడుచున్నది ౨. కదులుచున్నది, ప్రకాశించుచున్నది, తళతళమనుచున్నది, ఇటునటుఁగదులుచున్నది 3 (నాలుక) వ్రేలాడుచున్నది.

లలన. సం వి ఆ స్త్రీ. ౧. ఆఁడుది, స్త్రీ. ౨ స్వైరిణి, వ్యభిచారిణి యగు స్త్రీ 3 నాలుక.

లలనము. సం. వి. అ. న. ౧. ఆట, క్రీడ, చెలగాట ౨. నాలుక వ్రేలాడించుట. 3 సాల వృక్షము ౪ ప్రియాలవృక్షము.

లలనాప్రియము. సం వి అ పుం కదంబ వృక్షము, కడిమిచెట్టు.

లలనిక. సం వి. ఆ స్త్రీ. ౧. చిన్నదియగు స్త్రీ. ౨. దీనురాలు, దుఃఖస్థితిలో నున్న స్త్రీ.

లలనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బాలుఁడు, పిల్లవాఁడు.

లలము. సం. విణ (అ. అ. అ) ౧ క్రీడాశీలమైనది, ఆటలాడునది. ౨. (నాలుక) వ్రేలాడ్చ కొనియుండునది. 3. కోరునది, కోరికగలది.

లలాకము. సం. వి. అ. పుం. శిశ్నము, మేఢ్రము.

లలాటంతపము. సం. విణ. (అ. అ. అ.) ౧. నుదుటిని మాడ్చునది, లేక నుదురు కందఁజేయునది. ౨. మిక్కిలి బాధపెట్టునది, చాల బాధ గలిగించునది.

లలాటంతపుఁడు. సం వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

లలాటతటము. సం. వి. అ. న. నొసలు, నిటల తటము, లలాటప్రదేశము

లలాటపట్టము. సం. వి అ. పుం. ౧. ప్రశస్త లలాటము. (వాచ) ౨ నొసటి చేదునైన చోటు, చేదునైన లలాటప్రదేశము. 3. ఒకవిధమైన కిరీటము, తలకెంద్రుకలు ఎత్తికట్టునాడా?

లలాటపట్టిక. సం వి ఆ స్త్రీ. లలాటపట్టము.

లలాట(క)ము. సం.వి అ న ౧. నుదురు, నొసలు. ౨. అందమైన నుదురు, ప్రశస్త లలాటము.

లలాటరేఖ. సం వి ఆ స్త్రీ. ౧ నొసటిపై వ్రాయఁబడిన పంక్తి, నొసటిగీటు ౨ ముడుతలుగల నొసలు 3 ముఖముపైఁబెట్టికొనెడి మతసంబంధమైన రంగుబొట్టు, తిలకము బొట్టు.

లలాటలేఖ. సం వి. ఆ. స్త్రీ. లలాటరేఖ, నొసటిపై గీటు లేక పంక్తి.

లలాటాక్షుఁడు. సం వి. అ. పుం. నిటల నేత్రుఁడు, శివుఁడు.

లలాటిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. నుదుటిపైఁబెట్టికొనెడి నగ. ౨ నుదుటిపై మంచిగంధముతోఁ గాని యితరమైన పరిమళముగల చూర్ణములతోఁ గాని ధరించెడి చిహ్నము.

లలాటూలుఁడు. సం విణ. (అ. అ. అ.) ఎత్తైన లేక అందమైన లలాటము గలవాఁడు.

లలామకము. సం. వి. అ న. నుదుటిపై నుంచుకొనెడి పూలదండ

లలామము. వి. అన్. న ౧ నుదుటి యలంకారము. ౨. నగ, అలంకారము. 3 (ఉత్తర పదమైనపుడు స్వజాతిలో శ్రేష్ఠవస్తువు (ఈయర్థమున నిది చరిత్రాదులలోనిది ఉదా: సాక్షీ లలామము, అబలాలలామము)

ఉ. ఈ యబలాలలామ కెన రేయుఁగముందును గాన ... కళాం. ౨. ౯౨.

౪. కొసకట్టైన సుంచుకొంచిడి బొట్టు. ౫. గుటుకు, సంజ్ఞ. ౬. కొక్కెము, జండా. ౭. శ్రేణి, పంక్తి ౮ తోఁక ౯. (గుబ్బము, సింహాము మొ॥ వాని, జూలు. ౧౦ ఘనత, గొప్పతనము ౧౧. అందము. ౧౨. కొమ్మ అ పుం గుబ్బము (అ ని)

లలి. వి ౧ ప్రేమ, అనురాగము

క. పలుమఱుఁ దలయంటితగ, న్నలుగిడిదోయిళ్ల జలమునన్ బోర్లాడించి లలిం జన్నిచ్చుచు ను,య్యాల నూఁపుచుఁ జెనుపఁదొడఁగా వాపరశిశువున్. కళా. ౭. ౧౯౩

మ. . తెల్పుంజకోరత్తుణల్, లలి భీమేశ్వరు రాజశేఖరునిఁగొల్వన్ వచ్చి రొక్కుమ్మడిన్ భీమ. ౫. ౧౦౭.

౨. విశ్వాసము

గీ. మగువ తాటంకయుగ్మంబు మన్మథునకు, అత్న్యయుగ్మంబు గాఁబోలు లలిఁ దలంపఁ, గడఁగి సవ్యాపసవ్యమార్గణము చేయ, నైన రంధ్రంబు గాదె తదంతరంబు
నైష. ౫. ౧౩.

ద్వి. ఇనవంశచంద్రుచే నింద్రారిహోమము, వని తంబు నిటు వాడు ననినచందమున, దశముల బిగుతెల్లఁ దప్పి యందంద, లలిదక్కుచును గములంబులు మ్రొగిడె
రం. రా యు ౨౭౫ పొ. ౭. పం.

౩. ఉత్సాహము

ఉ. పాలికులెన్నఁడుం దగని యారులచేలును కొకుమల్లునుం,గా లలిచే నేలసాగి రిలఁ గల్గు పసింగొని పేద మున్న గాన్.
ఆము ౪ ౧౨౪.

మ. . . త్రేపల్లెకుఁ లలిమై నేఁగినఁ దన్ని వాసులు మహోల్లాసాత్ములై యమ్మహా,బలు నంతంత నెదుర్కొనంగ నతఁడుఁ బంధుత్వ దారేయతన్ హరి ఉ. ౨. ౭౧.

౪. క్రమము.

మ. లలిఁ జకోరంబుల తలఁపులు గంపింపఁ జక్ర వాకంబులు సంతసింప విక్ర. ౨. ౧౦౭.

క లలి నలరుఁ గొమ్మ లనువ, త్రిలిసద్ద్విజరాజ సంగతిఁ దగి సువర్ణో,జ్జ్వలమై సుమనోభి నుతిన్, దలరి పురము కోట తోఁట తనరు ఘనశ్రీన్. కవిజ ౧ ౪౨

క లలిఁ జాలింతతనంబులఁ, దలరెడు నమ్మద్దు నేలదాలుపునవలా, తలమానికముల కటు ల, న్నెల తేర్పడఁ బొమ్మిదియును నిండారు టయున్ అచ్చ రా. బాల. ౭౩.

౫ విలాసము

సీ పలు తేఁడులకు నూడు బలియించి పొలి యించి లలిఁ గెరు పంటవలంతి సరిరొు.

గీ యిత్వెలందుక కని తనయీడుచేడె, లంద ఱును డెందముల నుబ్బియాడుకొనంగ.
నీలా ౧ ౫౨

సీ విలాస మొప్పచుండు, నవ్యయమై రమేతదర్థంబునందును లలి యన నొకశబ్ద మలరుచుండు ఆం భా ౧౩౯.

౬ వాక్యాలంకారము

సీ పద్మరాగవిభూషణ ప్రతతి మాఱు, లలి నశోకలతాప్రవాళములు దాల్చి .
హర. ౩ ౭౭

క లలిగంగాస్నానంబునఁ, దొలఁగంగలపాత కము చతుర్దశభువనం,బులు గూడిచేయఁ జాలవు కొలఁదిరొు గంగాతిశయము గుణ రత్ననిధీ జాహ్నవి ౩. ౭౨

సీ లలిఁ దొక్కఁబల్కులు పలుకనేర్చినవాఁడె పరికించి సత్యంబు పలుకనేర్చె.

౭ అశ్వశిక్షాభేదము

సీ లలి గూర్చి లలి దేర్చి లాఁగించి ...
పి. శకుం. ౧౧౨.

లలిత. సం వి. అ. త్రి. ౧. ఆఁడుది, త్రి. ౨. కాముకురాలు, కామాతురత గల త్రి. ౩. కస్తూరి. ౪. దుర్గావతారభేదము. ౫. ఛందోభేదము ౬. (సంగీ) ఒకానొక రాగము.

లలితపదబంధనము. సం. వి. అ. న. ౧. సొగసైన పదములు కూర్చుట. ౨. మనోహరమైన పదములుగల కావ్యము.

లలితపదము. సం విశ (అ. ఆ అ) సొగసైన పదములు గలది ౧ సొగసుగా రచింపఁబడినది ౨ శృంగారరస సంబంధమైన పదములుగలది

లలితప్రహారము. సం వి అ పుం మెల్లమెల్లగా కొట్టుట

లలితము. సం విశ (అ ఆ అ.) ౧ క్రీడాశీలము, ఆటలాడునది, సయ్యాటలాడునది ౨. మనోహరమైనది,అందమైనది,సొగసైనది ౩ ఉల్లాసకరమైనది,సంతోషకరమైనది ౪ మంచిది ౫ కోరఁబడినది, ఈప్సితమైనది ౬ మృదువైనది, సుకుమారమైనది ౭ వణఁకెడునది, కంపముగలది వి అ పుం సంగీతమున సర్వభేదము న ౧ ఆట, సయ్యాట, కేళి ౨ శృంగారవినోదము, గమనముయొక్క సొగసు, సుకుమారతచేత నగు నంగవిన్యాసరూపమైన స్త్రీయొక్క శృంగారచేష్ట ౩ అందము, సొగసు, మనోహరత ౪ స్వాభావిక కృత్యము ౫ నిష్కాపట్యము, అమాయికత్వము.

లలితలలితము. సం. విశ (అ. ఆ అ.) మిక్కిలి యందమైనది, అత్యంతసుందరమైనది

లలితలులితము. సం విశ (అ ఆ అ) దుర్బలమైనదియైనను మనోహరమైనది.

లలితాపంచమి. సం వి ఈ స్త్రీ. ఆశ్వినశుక్లపంచమి

లలితాభినయము. సం విశ. (అ. ఆ. అ) సొగసైన యభినయము గలది

లలితార్థము. సం. విశ (అ. అ. అ) అందమైనదేని శృంగారరససంబంధమైన యర్థము గలది.

లలితాసప్తమి. సం వి ఈ. స్త్రీ భాద్రపదశుక్లసప్తమి

లలితుఁడు. సం. విశ. (అ. ఆ అ) కామాతురత గలవాఁడు, విషయాసక్తుఁడైనవాఁడు భోగములయందాసక్తి గలవాఁడు.

లవంగకము. సం వి. అ న లవంగము.

లవంగకలిక. సం వి ఆ. స్త్రీ లవంగపుమొగ్గ.

లవంగము. సం. వి అ పుం లవంగలత. న లవంగములు

లవణ. సం వి ఆ స్త్రీ లావణ్యము, అందము, సౌందర్యము

లవణక్షారము. సం వి అ న. ఒకదినుసు ఉప్పు

లవణజము. సం వి అ న. సముద్రపు టుప్పు

లవణజలము. సం వి అ పుం సముద్రము.

లవణజలోద్భవము. సం వి అ పుం పురుగులపై చిప్ప, గుల్ల

లవణము. సం విశ (అ ఆ అ) ౧ ఉప్పుగానున్నది ౨ మనోహరమైనది, అందమైనది. వి అ పుం ౧ ఉప్పన, (లవణరసము) ౨ ఉప్పునీటిసముద్రము ౩ ఒకనరకము న. ౧. ఉప్పు, సముద్రలవణము ౨ కృత్రిమముగాఁ జేయఁబడిన యుప్పు, చేయఁబడిన యుప్పు.

లవణమేహము. సం వి అ పుం మూత్రరోగభేదము

లవణసముద్రము. సం వి అ పుం ఉప్పునీటి సముద్రము, సముద్రము

లవణాంతకుఁడు. సం వి అ పుం శత్రుఘ్నుఁడు.

లవణాంభస్సు. సం. వి స్. పుం (ఉప్పునీరు గలది) సముద్రము, న ఉప్పునీరు

లవణాకరము. సం. వి అ. పుం. ౧ ఉప్పుగని. ౨. ఉప్పునీటిస్థానము, సముద్రము. ౩. సౌందర్యనిధి.

లవణాలయము. సం. వి అ. పుం సముద్రము.

లవణి. వి ౧. పాకము, క్రొంగు

వ. లోకమాతచేతి లవణి పెట్టచేతం జెల్లాచెదరగు పసిఁడిచిప్పల జోళ్లతోన సుభగులైన శరీరంబులతోడ . .

వరాహ. ౧౧. ౧౦౫.

— విగువు.

సీ. విశేయమైన యొడ్డాణంబు లవణిచే నక్కళించిన పొట్ట మక్కళించి

మనుచ ౧ ౫౯

లవణిమ. సం. వి. న్. పుం. ౧ ఉప్పని, ఉప్పతనము — సౌందర్యము, అందము, సొగసు

లవణుఁడు. సం. వి. అ. పుం. మధువను రాక్షసుని కుమారుఁడగు నొకానొక రాక్షసుఁడు ఇతఁడు శత్రుఘ్నునిచే జంపఁబడినవాఁడు

లవణోత్తమము. సం. వి. అ. పుం. ౧ జాతియుప్పు, గనియుప్పు — పెట్లుప్పు, సురేకారము

లవణోదము. సం. వి. అ. పుం. ౧ సముద్రము — ఉప్పునీటి సముద్రము

లవనము. సం. వి. అ. న. ౧ ... కొడవలితోఁ గోయుట — కొడవలి, కొడవలి వంటి కోఁతకత్తి

లవము. సం. వి. అ. పుం. ౧ కోఁత కొడవలితోఁ గోయుట — (వరి) కోయుట

లవలవ[1]. విశ. భేదిల్లినది, బ్రద్దలయినది

ద్వి. పటువజ్ర నిష్ఠుర పాదఘట్టనల, లవలవయై కులలంబు గ్రక్కదల

ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౨౦౬౭

లవలవ[2]. వి. కదలుటయందలి ధ్వనికనుకరణము

చ. లవలవఁ జన్నుఁ దోయి గదలన్ దొలఁకారు మెఱుంగుఁదీఁగెలం, గవగవ నవ్వుడాలు తెలికన్నులమించులు చౌకళింపఁగా, నవ నవ యౌవనంబు గల నాటి ధవత్పురపాయి తోడ్తఁతుల్, శివశివ యెన్ని భంగులను జిత్తములో మఱువంగవచ్చునే

క్రీడా. ౧ ౨౧౪

లవలి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకానొక తీఁగె.

లవలేశము. సం. వి. అ. పుం. అత్యంతాల్పాంశము.

వ. అవశంనీకృత కాతమన్యవజయుండై దుర్జయ త్మ్మవధూధవుఁ డర్పించినధూర్తకీర్తిసుషమాధావళ్యముల్ ముట్టుకొన్న విహారంబులు మాపఁగా బెణచిలీనాశైవ చందంబునఁజ్, లవలేశంబును లేకపోయె మహీయెల్లన్ వంచుసంచారముల్

వరాహ ౩ ౩౦

లవాకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కొడవలి, కోఁత పనిముట్టు — కోఁత, కొడవలితోఁ గోయుట.

లవాజిమా. గ్రామసేవకుల జీతములకై తీసికొనఁబడు కొద్దిపన్ను (శ. ర.)

లవాణకము. సం. వి. అ. పుం. కొడవలి, కొడవలివంటి కోఁతపనిముట్టు

లవి. సం. విశ. (ఇ) వాఁడిగలది వి. ఇ. పుం. లవిత్రము, కొడవలి (అ. ని.)

లవించు. సం. స. క్రి. కోయు

లవిటి[1](టీ). వి. ౧ పక్షిపుచ్ఛము

సీ. లావు లవిటి నా నలరుఁ బక్షిపుచ్ఛాఖ్య

ఆ. భా. ౨ ౯౯.

వ. కిలకొట్టుచు కెక్కలార్చుచు లవిటీలఁ ద్రిప్పుచు బింభములుసేయుచుఁ దలలాడింపుచుఁ గిటుకుకటుక్కనఁ బల్లుసోఁక బిరబిరం జుట్టుకొని

ప్రబంధ ౪ ౭౭.

సీ. బూరుగకాయబోల్ బోరలు లవిటీల కొన కత్తెరలకట్లు కొంకిగోళ్లు

ప్రబంధ ౧. ౩౦

— గుజ్జుపులోఁక

సీ. కంద మనంగను స్కంధంబు దగుఁ దోఁక లవిటి నాఁగను బుచ్ఛము విలసిల్లు

ఆం. భా. ౨ ౧౯౪.

లవిటి.[2] విశ. బధిరుఁడు చెవిటివాఁడు.

సీ. లవిటి, గీ చెవిటి యనఁగను బధిరుండు చెలఁగు

ఆం. భా. ౨ ౧౨౦

లవిత్రము. సం. వి. అ. న. కోఁతపనిముట్టు, కొడవలి.

లవుడి = లవుణి. వి. ఆయుధవిశేషము.

క ఆచక్రము పాలితమైన నిలాచక్రముమీఁది
కుతికి లవుఁడు లవుడి బాహాచటులవిభ్రమ
భ్రమరీచండిమరేఖ సంతరించుచు విసరన్
కై భా. ఉ. ౧౪౩.

లవుణి = లవుడి. వి ఆయుధవిశేషము
ద్వి తోమరంబులువేసి ద్రుంచు మావుతులు,
లవుణి సారించి పల్లమును గుజ్జమును, రవు
తును జదియ బోరన మోదువారు
ద్వి భాగ ౪ ౭౧

లశునపటలము. సం వి అ పుం రత్నదోషము
సీ పాలు పైఁబూసిన లీలనుండెడు డాలు లశున
పటల మది లక్ష్మి జెఱచు రత్నపరీక్ష ౧౫

లశునము. సం వి అ పుం న వెల్లుల్లి ‡

లషితము. సం విణ (అ ఆ అ) ఈప్సితమయి
నది, కోరఁబడినది

లష్వుఁడు. సం. వి అ పుం నటుఁడు, నర్త
కుఁడు, నృత్యము చేయువాఁడు

లస. సం వి ఆ స్త్రీ ౧ కుంకుమపువ్వు, ౨
పసుపు

లసకము. సం. వి. అ పుం ౧. నృత్యము. ౨
నెమలి ౩ కౌఁగలించుకొనుట న మేడమీఁది
గది విణ ౧ లాస్యముచేయునది, ఆటాడు
నది ౨ ఇటునటు కదలునది

లసిక. సం వి ఆ స్త్రీ ఉమ్మి, నోటలో
నుండెడి యుమ్మినీరు

లసితము. సం విణ (అ ఆ అ) ౧ ఆటలాడి
నది, క్రీడాశీలమైనది. ౨ కనుపడినది, రూపము
దాల్చినది. ౩. అవతరించినది, దుమికినది, దిగినది

లసీక. సం వి. ఆ స్త్రీ. ౧ చొంగ, ఉమ్మినీరు,
లాల. ౨. రసి, చీము. ౩. చెఱకురసము,
చెఱకునీరు. ౪ చెమట.

లసుకు. స. క్రి వశింపఁజేయు
చ. లసికిరిజోదు లగ్గలిక లగ్గలకెక్కినఁ గుంత
పంక్తులన్, వసుమతిఁ గూల్చియున్ గదల
వైచియుఁ గత్తుల వ్రక్కలించియున్, వసుల
వధించియున్ ముసలవర్గములంబడ మోది
నాలుకల్, మసలక వేసి వంచియును మందుల
తిత్తులు గాల్చివైచియున్. రా వి ౫. ౩౧.

లస్తకము. సం వి అ పుం. ధనుర్మధ్యము,
పిడికట్టు, విల్లుపట్టుకొనెడిచోటు

లస్తకి. సం వి న్ పుం విల్లు, ధనుస్సు

లస్తము. సం విణ (అ ఆ అ) ౧. కౌఁగిలింపఁ
బడినది ౨ ప్రవీణతగలది, నేర్పుగలది

లస్తరీ. వి వస్త్రవిశేషము
సీ బందరుచీటి లస్తరీలు హంస ౫ ౩౫౦.

లహరి. సం వి ఇ ఈ స్త్రీ అల, తరంగము,
పెద్దయల ఉదా ఆనందలహరి, కరుణాలహరి,
సుధాలహరి మొ॥

లా

లా. సం వి ఆ స్త్రీ ౧ పుచ్చుకొనుట, ఆదా
నము ౨ ఇచ్చుట, దానము

లాంగడము. విణ వికాలము
వ పంజగమ్మున రంజిల్లు క్రొంజిలుకల జిలి
బిలి పలుకులఁ బోలుపగు లాంగడపు జంట
జవంతి ఇందు ౧. ౧౪

లాంగలగ్రహుఁడు. సం వి అ పుం కర్షకుఁడు,
మన్నెదువాఁడు, సేద్యగాఁడు

లాంగలదండము. సం వి అ పుం నాఁగలి
కఱ్ఱ ఏఁడికోల

లాంగలధ్వజుఁడు. సం. వి అ. పుం నాఁగలి
చిహ్నము టెక్కమునఁగలవాఁడు, బలరాముఁడు.

లాంగలపద్ధతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. నాఁగటి
చాలు.

లాంగలఫాలము. సం. వి అ. పుం. నాఁగేటి
కఱ్ఱు, నాఁగటిదుంపయం దమర్చెడి యినుప
పాళము.

లాంగలము. సం. వి అ న ౧ నాఁగలి ౨ నాఁగలివలె చేర్పఱిచిన దూలము, ౩. తాటిచెట్టు ౪. లింగము, మగగుఱి ౫ ఒకజాతి పుష్పము, (శ ని) ౬. చంద్రునియొక్క యొక విధమగు రూపము ౭ ఇంటిదూలము, గృహదారు విశేషము. (వై ని)

లాంగలి. సం వి స్ పుం ౧ బలరాముఁడు. ౨ కొబ్బరిచెట్టు ౩. పాము వి. ఈ. స్త్రీ ౧ కొబ్బరిచెట్టు ౨ ఎరిగొట్టుచెట్టు ౩ నీరుపిప్పలి

లాంగలికము. సం విణ (అ ఈ అ) లాంగల సంబంధి, నాఁగలికి సంబంధించినది
వి అ పుం ఒకవిధమగు విషము

లాంగలికి. సం వి ఈ స్త్రీ విషలాంగల, ఒక జాతిచెట్టు

లాంగలీష. సం. వి అ స్త్రీ నాఁగేటికఱ్ఱ, ఏఁడికోల

లాంగులము. సం వి అ న ౧ తోఁక ౨ లింగము, మగగుఱి

లాంగూలము. సం వి అ న ౧. తోఁక ౨ లింగము, మగగుఱి (వై. ని) ౩ ధాన్యపుఁగొట్టు పుం అభినయహస్తవిశేషము (ఉంగరముఁ వ్రేలిని వంచి, చిటికెనవ్రేలిని పైకెత్తి కడమ మూఁడువ్రేళ్లను ఊర్ధ్వాకారముగా త్రేతాగ్నులవలె పట్టునది) (శ ర)

లాంగూలి. సం వి స్ పుం క్రోఁతి, వానరము.

లాంగూలిక. సం. వి అ స్త్రీ పృశ్నిపర్ణి, కోలపొన్న. క్రి. (రా. ని)

లాంఛనము. సం. వి. అ. న. ౧. గుఱుతు, నైసర్గికచిహ్నము. ౨. కళంకము, మచ్చ, అప్రతిష్ఠాచిహ్నము. ౩. చంద్రునికళంకము. ౪. పేరు, సంజ్ఞ ౫. హద్దుఱాయి, పొలిమేరఱాయి.

లాంఛితము. సం. విణ (అ. ఆ అ.) గుర్తుపెట్టఁబడినది, భిన్నముగాఁ జెప్పఁబడినది, గుణవిశేషములతో జెప్పఁబడినది ౨. పేర్కొనఁబడినది, పేరుపెట్టఁబడినది, పిలువఁబడినది ౩ అలంకరింపఁబడినది ౪ అమర్పఁబడినది, సిద్ధపఱుపఁబడినది

లాంఠిని. సం వి ఈ స్త్రీ కులట, వ్యభిచారిణియగు స్త్రీ

లాంపట్యము. సం. వి అ. న లంపటత్వము ౧ అత్యాసక్తత ౨ కాముకత్వము

లాఁక. వి పక్షియాఁక (శ ర)
జ లాఁకకట్టు

లాఁకకట్టు. వి (లాఁక + కట్టు) విఱిచికట్టిన పెడచేతులకట్టు (శ ర)

లాఁగ. వి ౧ గుహ

సీ నిడుదలైన, లాంగూలముల సొప్పి
లాఁగలువెలువడ్డ కంఠీరవంబుల కరణి వెలిఁగి.
భా రా యు ౩౫౦.

౨. రంధ్రము, తొఱ్ఱ, కన్నము

క లాఁగలు పెక్కులు లోపల, బాగై తను ముట్టినపుడ పట్టువడక లో, డాఁగి చని వెలికి వెలువడి, పోఁగను మలుఁగలుఁగునట్టి బొక్కయెదిరికిన్ కేయూర ౪ ౧౧౫

సీ లాఁగలఁ బుట్టల లోఁగిన శిఖల భుజంగమకులములఁ బ్రమింగికొనుచు, వెగడొందఁ యఱచుచు పెగయు బల్పులఁగులఁ బొగ నూర్ధ్వకీలలఁ బొదివికొనుచు అశ్ర ౨. ౧౫౧

సీ కడసిన గరిపెల క్రింద లాఁగలఁ గ్రుస్సియదువ కాఁపురముండు నాఖుతతుల
ఆము. ౬. ౧౩.

జ: లాఁగడాఁగుడు. లాఁగరి.

లాఁగడాఁగుడు. వి. (లాఁగ + డాఁగుడు.) విశేశయము. పాము.

క. లాఁగడాఁగుడు డాఁగ ప్రోఁగు లిడెడు ప్రౌఢ కోలలు దోసంగులు దొలఁచుచోటి
అచ్చ. రా. బాల. ౯.

లాఁగరి. వి. (లాఁగ + అరి) క్రోత్రమ్ము - షివి. (శ. ర., క్రా.)

లాఁగించు. అ. క్రి. (√లాఁగు) ౧. లంఘించు. ఉత్పతనము.

ద్వి. మందిని చలియింప పెట్టిన ధూళి, మందురగతి నెక్కి మిన్నందుకొనఁగ, లాఘవ మెసఁగఁగ లాఁగించుగతుల, ముఖముల్ చెదరఁగ మేటి యగ్గలిక, దిగ్గజంబులు క్రుంగ
రం. రా. ఉ. ౪౭. పా. ౧౨ పం.

సీ. సుడిగాలి తిరిగెడు వడువున వడిఁజొట్టుకొంచు మైకొన లాఁగించి త్రేయు ప్రబంధ ౭౭.

౨. అశ్వశిక్ష చేయు

సీ. లలి గూర్చి లలి దేర్చి లాఁగించి కుండాలముల నోజ వట్టించి ఖలుఖ చెచ్చి
ఓ. శకుం ౧. ౧౧౨.

౩. క్రి. అతిక్రమించు.

ఉ. ప్రాఁగెంపురాల సంపద, లాఁగించు మిటారి గమల లలితాధరముల్ సమీర. ౧ ౯౪

లాఁగు. వి. (సం. లంఘః) ౧ లంఘనము

గీ. కెట్టుకండంబుతోడఁ జేపట్టి హాంత,కారి విఱిచిన యట్టు లగ్గలిక విఱుతు, లాఁగు వేగంబు మెఱగి బలంబు సెఱపి, మల్లతనమున మెప్పింతు మనుజవిభుని
భార. విరా. ౧ ౭౧.

౨. నాట్యవిశేషము.

ఉ. దేశివిధంబు రట్టణము దివ్యకళాసియు గోల చారి కైలాసకి పేరణివిధము లాఁగులు జక్కిణి చిందు కోల్యాటముల్, బాసలుకొఁపుఁ జాపుడుచు శ్రీరంగమా. ౪. ౧౬౨

సీ. లాఁగు మైసిరియుఁ బల్లటియు కత్తియు తెక్కు విలసిల్లు జక్కిణివిధ మొకర్త .
ఉ. రా ౭. ౧౩౯.

౩. మొగ్గ.

సీ. గొప్పులై మిన్నందు చప్పరాలెక్కు లాఁగులు మైచూపఁ జంద్రకళలనంగ.. .అలరు

బోండ్లు, విపుల తరతర కాశాస్త్రనిర్భరులైన, విరుదు పాత్రలు గలరు తత్పురమునందు.
విజ. వి. ౧. ౧౫.

౪. మల్లబంధవిశేషము.

వ. కిల్లియు బలిజెడుటయు రొండికేటును పణంబును కర్ణాటకును భారంబును బొంగణయు పెట్లాగును రూణింపును సరివిత్తరంబును లాఁగును వింటాలంబును
ప్రబంధ. ౪౭.

వ. కక్కు కొక్కుస సరివిత్తరంబును లాఁగును నృసింహంబును నాదియగు ముప్పదిరెండు విన్నాణంబుల నాణెంబు పరీక్షించి హంస ౧ ౨౦౭.

వ. సరివిత్తరంబును లాఁగును వింటాణంబును అను విన్నాణంబులు విశదపఱచి,
మల్లపు. ౩. ౭౯

౫. చల్లడము, సగముతొడవఱకుఁ దొడిగికొనెడు గుడిగి.

౬. వలిపపుపాలు వింతవలెవాటులు లాఁగులు రావిరేకులుం, గలిగిన గుజ్జురూపములు
సారంగ ౧ ౧౧౭.

౭. లాఁగించు, లాఁగుపడు

లాఁచు. అ. క్రి. ౧ పొంచు,

సీ. లాఁచి పొంచులమీఁద లావణికేసిన యలరు విల్తుని సంకుటరిగా యనఁగ. తపతీ. ౩. ౪౪.

ఉ. చూచినయంతలోఁ దనకుఁ జొప్పడుదాఁక నధివ్యథస్వ్యాఁకై, లాఁచిన మన్మథుండు శర లాఘవ మొప్పని కాతవున్న నా,రాచపరంపరల్ పఱపి ప్రయ్యలుచేసెఁ దదీయ శీలముక్, .. వైజ. ౩. ౩౭.

ద్వి. రాచేకూఁకుము గాని రవ్వగాకుండ, దాఁచిన వీరామణలధనము బెల్లఁ బెట్టి, గోఁచికాఁడై దానిఁగొనుచు శోధించి, లాఁచియున్నాఁడు నీలాఁగొత్తి చూడ.
ద్విప. హరిశ్చ. ఉ. ౧౯౮.-౨. పం.

౨. కవియు.

సీ. తనబిడ్డఁ జెఱనిడ్డ దనుజు ద్రుంగఁగ నుర్వి
లాఁచెనోయని తోఁచె లంకమీఁద గీ.
నవపతాకాలతా కాననస్ఫురత్వ, రాగముని
జాంగరాగఁబు రథగామూస,ముద్రశైవాల
మును రామభద్ర నికట, ధూపధూమంబు
లైనట్టు దుమ్ము రేఁగి. రామా. ౩. ౨౩౨
గీ గబ్బిబెబ్బులి డాకాల ద్రొబ్బి విరియఁ,
బ్రామి రూపార్పకున్న నీఁటంటఁగాను,లాఁచి
గవిఁజొచ్చి యచ్ఛభల్లములగముల, బడలు
వాపకయున్న నీఁటంటఁగాను
వేం. పంచ. ౨ ౧౯౪.
(పందివేఁట). సీ. లాఁచితప్పిన పోగిలను గొట్టు
గొట్టువఁ గూడిన పిడిఁగూల్చెఁ గొమ్ము
లాఁడు. కకు ౪. ౭౭.
౩ పెనఁగులాడు
గీ కాంత పద కొండియాట యూరు గ్రమ్మి
కాంచి, సీను సెనవి పయోధరశిఖరిదుర్గ,
సంగతికి లాఁచు నృపదృష్టి చక్రకాస
నొన్న తస్థాన మపుడుగా రొందవుఁ దనకు
వసు ౨ ౬౫
౪ క్రియపడు
గీ తెలివ లిటు నీవువోయు పందిరియ చేరి,
యువలఁ గ ఆగాక పచ్చుగుఁలై యునఁగుఁ,
పెనుపు. నఁజొచ్చెఁ గిల్లగుట్టమః వారి,
కధ్యగులు లాఁచి యిడు విడియముల పేర
ఆము ౨. ౫౯
౬ లాఁచుకొను, లాఁపరా, లాఁపు,

లాఁచుకొను. అ. క్రి (లాఁచు + కొను)(స్వార్థమున) పొంచు
క మఱియుం బ్రమత్తులై యతీవులగు నరుల
యందు వృకంబుచందంబున నొదిగి లాఁచు
కొనియుండి చేష్టించుంగాని ధీరులైనవారికిం
గలిపలన భయంబులేదు. భాగ. ౧. ౪౪౫
లాఁత. వి (√లాయు) ఉద్రేకము.(చూ. లాఁత సేయు)

లాఁతసేయు. అ క్రి.(లాఁత + చేయు) లాయు, ఉద్రేకించు.
క. . కరాళింపక లాఁతసేయక .. గంగా
తరంగంబుల తెఱంగు దాల్చు వాయువంబు
లును ఉ. హరి. ౪. ౨౧౩.

లాఁతి. స. అన్యము, అన్యుఁడు, పెఱ.
క. అది లాఁతియుల్లై నినుఁదను, హృదయంబుల
సెవ్వరేని రొఱుఁగరె
భార. విరా ౨. ౯౯
విణ. అన్యుఁడు.
సీ జ్ఞాతిఁ బ్రోవనివాఁడు లాఁతిఁ బోషించునే
యిలుగన్న దొర మాన్య మిచ్చువాఁడె.
రామలిం. ౧౦౧.
వి. అన్యుఁడు, ఇతరుఁడు.
ఉ ఒండొరులపోఁతలు లేఁతలు మమ్ము
నిమ్మోయి౯, లాఁతులఁగాఁ దలంపకు నలం
పకు చాల నలఁగియుండగన్
ఉ. హరి. ౪ ౯౩.
చ. అదితి మొఱంగి కుండలము లానరకుండు
హరించె వాని జేఁ, గదనములోనఁ ద్రుంచి
యవి గైకొని దాఁచితి నాఁటనుండియుం,
ఒదిలముగాఁగ నన్నడుగఁ ఒంపవి కారణ
మేమి లాఁతినే, యిదె చనుచెంచి యిత్తు
ననుమీ కతమన్యునితోడ సంయమీ.
పారి. ౨ ౨౫.
౭ లాఁతివాఁడు.

లాఁతివాఁడు. స. (లాఁతి + వాఁడు) అన్యుఁడు.
ఉ స్వైరవిహారధీరలగు సారసలోచన లున్న
కోటికిన్, చోరున లాఁతివారు చొరఁ
బోయినచో రసభంగము . వసు. ౨. ౫౫.

లాఁతు. విణ. మిక్కిలి, అధికము.
చ. కొడుకులు కూఁతులుం గలిగి కూడును
బాఁడియుఁ ద్రవ్య తండమై, విడిముడి
లాఁతుగాఁగలిగి కొండియుఁ జైఁడియు విండ్ల
లోపల౯, దడఁబడ,,, క్రీడా. ౨౫౬.

లాంపరా(యి). వి. (లాంపు + రాయి) ఆలయద్వార ముఖమునఁ దృఢాదికము చొరకుండ సమర్చియుండెడు గచ్చురాయి.

ఉ గుడి లాంపరా రూపరాణికడ నిలిచి
ఆము. ౬. ౧౦.

సీ. రూపరాణపుటమ్మ రూపొంప్పురము జల ధారియుం జనఁగను దనరును జల, గీ. నిర్గమము తమ్ముఖంబున నీటితోడ, వచ్చుత్పణములఁ జొరనీని పలక పేరు, లాంపరా యుంచుజనులు పల్కఁగను తెలియు.
అం. భా. ౧. ౧౫౪.

లాంపు. వి. (√లాంచు) లాంచుట.

లాక. వి. ౧ అంకురము.

ద్వి అకంజతోణు మోహనపుష్పశాఖ,లాకరో హేమశలాకరో యనఁగ,
ఆ. మ క. ౪ ౧౮౩ పా ౨౪ పం.

ద్వి. మత్తచకోరాక్షి మరువంపులాక, క్రొత్త ముత్యపుబొమ్మ . .
నవ. ౨. ౫౭. పా ౨౨. పం.

ద్వి. ఒక్కమైబడిలాక లొత్తితలిర్చి,పక్కమ్మలిడి పొరపడి చెట్టుగట్టి,
ద్వి పరమ. ౪ ౨౬౬. పా ౩. పం

౨. పేతుగునం దక్కడక్కడ చొప్పించెడు తెదురుబద్ద.

సీ. కారంపుఁబదుగులుఁ గందెలకప్పెర గోలము లాకలు నీలికరవ, .. హంస ౨. ౧౨

౩. పక్షియీఁక (శ. ర., బ్రౌ.)

౪. రెక్క, భుజము. (చూ. లాకకట్టు.)

జ: లాకకట్టు, లాకలొత్తు.

లాకకట్టు. వి. (లాక + కట్టు) వెనుకకు చేతులు విరిచికట్టుట.

గీ. వెనుక మోచేతులను గట్టిపెట్టు టొప్పు లాకకట్టు లనంగఁ గ్రాలాగవాకి
అం. భా. ౩. ౯౮.

లాకలొత్తు. అ. క్రి. (లాకలు + ఒత్తు) దట్టముగాఁ గలుగు, దట్టముగా నంకురించు.

సీ. ఒత్తెం జరణము లటు దశ,కొత్తెం దమమునికి లాకలొత్తెం బులకల్, చిత్తజాఁడు వింటఁ దూపుల్, జత్తాయతపటిచి చిత్తజల్లుగ జేసెన్ విప్ర ౩. ౭౬.

లాకీ. వి ఎఱుపురంగుగల వస్త్రవిశేషము. (లాఖ = ఎఱుపురంగు. మి బ్రౌ)

రగడ సరిపేయురాని హంసాళములఁ లాకీలు, మాదళంబులు వెన్నమణుగులు ముసల్లీలు.
హంస. ౫. ౩౫౬.

లాకుటికుఁడు. సం విణ. (అ. ఈ అ) దుడ్డుకఱ్ఱ యాయుధముగాఁ గలవాఁడు.

వి ఱ. పుం కావలివాఁడు

లాక్షా. సం వి ఆ స్త్రీ. ౧ ఒకవిధమైన యెఱుపురంగు వస్తువు, లత్తుక, అలత్తము. ౨ ఎఱ్ఱరంగునిచ్చెడు పురుగు, అరుద్రపురుగు ఇంద్రగోపము (అ. ని)

లాక్షికీ. సం. వి. ఈ స్త్రీ సీత. (విశ్వము)

లాక్షణికము. సం. విణ. (అ ఈ అ.) ౧. నైసర్గికమైనది, స్వాభావికమైనది ౨ లక్షణార్థముఁ గలది, (వాచకవ్యంజకభిన్నమగు పదము) ౩. సూటిగా నర్థము దెలుపక అలంకారరూపముగాఁదెలుపునది. ౪ అముఖ్యము,అప్రధానము. ౫. పారిభాషికము, పరిభాషగా నేర్పఱుపఁబడినది. వి. అ. పుం. పారిభాషిక శబ్దము.

లాక్షణికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) లక్షణజ్ఞుఁడు, సంజ్ఞలను సాముద్రికచిహ్నములను ఎఱింగినవాఁడు.

లాక్షణ్యము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. శుభాశుభసూచకములైన లక్షణములు కలది. ౨. శుభాశుభములను సూచనచేయునది.

లాక్షణ్యుఁడు. సం. విణ. (అ ఆ. అ.) లక్షణములు (శుభాశుభసూచక లక్షణములు) తెలిసిన వాఁడు.

లాక్షాతరువు. సం. వి. ఉ. పుం. వృక్షవిశేషము. లక్క నుత్పత్తి చేయుచెట్టు. రంజనద్రవ్యము నిచ్చెడు చెట్టు. శ

లాక్షాప్రసాదము. సం. వి. అ. పుం. రక్తలోధ్రవృక్షము. ఎఱ్ఱలొద్దుగుచెట్టు శ.

లాక్షాప్రసాధనము. సం. వి. అ. పుం రక్తలోధ్రవృక్షము, ఎఱ్ఱలొద్దుగు చెట్టు

లాక్షారక్తము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) లక్కతో రంగువేయఁబడినది.

లాక్షారసము. సం. వి. అ. పుం లక్కకు అలక్తక ద్రవము.

లాక్షికము. సం విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧ లక్కకు సంబంధమైనది. ౨. లక్కతోఁ జేసినది ౩ లక్కతో రంగు వేయఁబడినది ౪ లక్షను వ్యాకుస్ సంబంధించినది.

లాగన్నృత్తము. సం వి అ. న ఒక విధమగు నాట్యము (విల్యమ్సు)

లాగము. వి. (సం. లాఘవమ్.) ౧. లాఘవము, తేలిక

ద్వి గగనయాంత్రికుఁడు లాగవుబంతి దాఁచు, పగిది భానుఁడు గ్రుంకెఁ బశ్చిమాంబుధిని.

ద్వి. పరమ. ౪. ౨౯౦ పా.

౨ లాగి

౨ నేర్పు, సులువుగఁ బనిసేయు తెలివి.

క. కేసరిఁ గోరాడిన మద,నాగంబులరీతి మార్గణవ్రణజాసృగ్రాగములఁ దొప్పదోఁగియు, లాగమునకుఁ జొచ్చి యుద్వేలంబునఁ జెనఁగెన్.

జై భా. ౩. ౧౫౩.

లాగి. విశే. (లాగము + ఇ³) ౧. చులుకనిది, లఘువు.

సీ. శిగురు నందక నక్క జేరాడుచుమరుతో ల లాగియౌ వట్టితుళ్ళాయి దనర.

శశా. ౩. (౧) ౨౩.

సీ. మణికిరీటముదంబు మలసించు కొకకంత లాగియౌ లోని తుళ్ళాయి పట్టి.

వాల్మీకి. ౧. ౧౯.

౨. సులభము.

చ. సరసవయానుభావమునఁ జక్కని చక్కర బొమ్మలాగిగా, దొరకెనటంచు నమ్మితిని.

శశాం. ౪. ౫౭.

లాగించు. స క్రి (√లాగు¹). ౧. లాగికొని పోవు, కొంపోవు

వంచకము. .పతంగేంద్రుఁ డుత్తుంగకోష్ఠంబు వాఁగెఁ భుజంగంబు లాగించుభంగిన్

దశ. ౪. ౨౩౨

౨ అపహరించు, దొంగిలించు

క తానికొనాఁ,డును బెట్టుకొని పొలంగని, యనుపైన సుమంతుపాళ అది లాగించెన్

సారం౫. ౩ ౧౩౫

ద్వి ఓరి! సజ్జనుమాడ్కి నున్నాఁడ విప్ప, జేరితి లాగించి తీ మైఁడిగిన్నె ,గడుస నీ వంటి కనుమాయగలదొ .

ద్వి. పరమ. ౪. ౩౨౯. పా. ౧౧ పం.

౩. పెఱుకఁజేయు, ఆకర్షింపఁజేయు.

వ తరంగిణీ సంగతంబైన రోహణాచల శృంగంబు బాగు లాగించుచు ...

భాగ. ౧౦ పూ. ౧౦౭౨.

వ. .ప్రచండంబగు వాని పిచండంబు లాగించి.

భాగ. ౧౦. పూ. ౧౩౪౪.

లాగు¹. స. క్రి. ఆకర్షించు, హరించు

గీ. సాహసపు మల్లుఁ దడరి యుత్సాహాలీల, సతతము లాగు ఖురళి కాస్తంభ మనఁగ

చంద్రా. ౧. ౧౦.

క ఆదింటికోన యూతని, లావును పెంపకము కేషు లాగుకొని కడున్, జేవదలిర్పఁగ పెక్కడి, వేవేగ లకోరి బూని క్రేయఁ బొవలగివకే. అచ్చ. రా. బాల. ౨౦౭.

విశే. ౧. సమ్మతము, ఇష్టము. (వి. సమ్మతి. శ. ర.)

సీ. తనకు లాఘవాస్త్రంబు నైకొని వచ్చి పోకిరి - బాలించి పోకటెంగి. ఉ. హరి. ౩. ౧-౨౦

గీ. స్రాదినాశ్రమ వారలను జదరమైన, నెటేఁగి లాఘవఁ నైకొని యుంచుకంత, పొసఁగ కుండిన దక్కణి బొంకుబొంక, కోరిఁ బలుకుము గలిదె నాసత్యభామ.

ఉ. హరి. ౩. ౧-౨౫.

౨. బాగైనది.

సీ. పాటిదగరిలోని పాత్రలు లాగత్తు మేలి వజ్రపులాగు మేడ యునఁగ.

రఘునా ౪. ౧౨

వి. ౧. పాత్తు, సామ్యం.

ద్వి. మూర్యుండు ధరియించి సుమతి భజించి, మూర్యత్వమది తనసామ్యంగాఁ బడెసె, లక్ష్మి శిరంబున లలిఁ ధాల్చి కోల్చి, లక్ష్మీత్వమది తన లాగుగాఁ బడసె

పండితా. దీక్షా. ౧౯ పా

౨. భత్యావిశేషము.

వ. అప్పములు నెన్నప్పములు సుకీయ లమృత కలశంబులు లాగులు చక్కెర బురు లుక్కెలు . . ప్రబంధ. ౧౧-౨.

౩. విధము.

సీ. అమృతాంధసుల నొల్లనను మానవియుఁ గర్ణ నీలాగు గంటిమే కాలగతుల.

నైష. ౪. ౩౪

ఉ. అ గౌరవంశవంశఁ గమలాసన నెయ్యపుఁ జూడ్కి-చూచి రేం,లాగున నీకు నీఁదులకశా కుశలత్వము సంభవించె... విక్ర ౩. ౪౯

శా. ...మున్నీలా గర్భుకుఁ జూడనంచు నిటమీ దెట్లుంచుఁ జింతించుచున్.

భాగ. ౧౦. ౨౩౧.

౪. మర్యాద.

ద్వి. పొలంతి పెండియు నిది పోలుపుగా దనుచుఁ, బలికినవానిన పనిచినఁజూచి,అలన పెండియు నిది లాగు గాదేల, పలుమాఱుఁ జనుచేం దలదు పొమ్మనుచు.

పండితా. శ్రీరా. ౧౧౩. పా.

౫. ఒప్పు, బాగు.

ద్వి. పట్టి పెల్లనగు తి పాదంబు లఱ్ఱి, పెట్టింప ధైర్యంబు మిగుల రాముతుఁడు, లాగుగా నూఁది పెల్లనెవతుపాడ.

నవ ౨. ౧౩-౨. పా. ౧౩. పం.

ద్వి. లాగుగాఁదీర్చిన లక్షణ రేఖ, బాగుగా జిగిమించు మణంపుఁదీగ.

నవ. ౨. ౭౯. పా. ౧౦ పం.

ఒ లాగించు, లాగుకొను, లాగులాడు.

లాగు² = లావు¹. వి. బలము, చేవ

గీ. లాగు వేగంబు సొమ్ముకోల్లానవిధముఁ, గవెక యును నుబ్బుఁ దుల్యత్వకరణి పెంఱియు, ఘోరమూర్తులై సింహనాదారవంబు, లడరఁ గాని కొని రవ్వీరు లాహవమున

హరి ఉ. ౨. ౭౦

లాగుకొను. స. క్రి (√లాగు) అపహరించు, కొను.

ఉదా ఆ సామ్మంతియు వాఁడు లాగుకొన్నాఁడు

లాగుడికుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ) = లాకుటికుఁడు

లాగులాడు. అ క్రి (లాగులు + అడు) పెనఁగులాడు.

ఉ. పైఁటకు లాగులాడి కటిపై ఘుటియించిన చే విదల్పలం, జాటిలి... పాంచా. ౫. ౨౦.

లాఘవము. సం వి అ. న. ౧ చులకన, తేలికతనము. ౨ అల్పత, కొద్దితనము. ౩. గాంభీర్యము లేమి ౪ అగౌరవము. ౫. చులుకతనము. ౬. శీఘ్రత. ౭ (ఛంద) హ్రస్వత్వము. ౮. (తర్క) సంగ్రహపఱచుట. వ్యతి - గౌరవము. ౯. ఆరోగ్యము.

లాఘవి. సం. వి. క్రీ. పుం. గారడీవాఁడు, ఇంద్రజాలికుఁడు. (విల్లమ్సు).

లాచి(-చీ). వి. ౧. గుజ్జుమిఱఁదను గాడిద మిఱఁదను తేసెడి గోన. ౨. చిన్న బండిమీఁదఁ దెచ్చు భారము.

లాజము. సం. వి. అ. పుం, ఆర్ద్రితండులము నానబియ్యము. న. ఉశీరము, వట్టివేరు.

లాజలు. సం. వి. అ పుం. అ స్త్రీ బ. భృష్టధాన్యము, పేలాలు. (కే. వి.)

గీ తోయజాక్షిపాద లాజలు దోయిలించి, ప్రమదమున వేల్వ వోక కొన్ని చెమట వంట, ప్రేల్లగనుపట్టఁగాంజాయ వీతిహోత్రు, నాలుకలు సాటిరాకున్న నవ్వెననఁగ మను. ౫.౯౧.

లాటకము. సం. విణ. (అ. టీకా. అ.) లాటదేశస్థులకు సంబంధించినది.

లాటము. సం వి. అ. పుం ౧ ప్రాఁతగుడ్డ, చింకిగుడ్డ, జీర్ణాలంకారము మొ॥ ౨ వస్త్రము, ఒట్టు ౩. బాలభాష, చిన్నపిల్లలు మాటలాడెడు భాష ౪ ఒకానొక దేశము

లాటానుప్రాసము. సం. వి. అ పుం. అనుప్రాసాలంకారములో నొక భేదము ఒక పదము గాని కొన్ని పదములుగాని తాత్పర్యభేదము గలిగి యేకార్థమునఁ బునరుక్తిని పొందిన లాటానుప్రాస మగును. ఉదా సీ కమలాక్షు నర్చించు కరములు కరములు శ్రీనాథు వర్ణించు జిహ్వ జిహ్వ.

లాటి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧ కవితారచనా విశేషము. ౨ ప్రాకృతభాష

లాటిక. సం వి అ. స్త్రీ. = లాటి

లాటు. వి గుంపు, మొత్తము.

సీ. దీనితో గాడ వేల పోనిమ్ము రమ్మని లాటుఁ గోడ్కొనిపోయె భోటనృపతి (ఇట తన యనుచరసంఘమునని భావము.

పాంచా. ౨. ౪౫

లాటుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. లాటదేశాధిపతి. ౨. విద్యాంసుఁడు, ప్రవీణుఁడు, విదగ్ధపురుషుడు ౩. లాటదేశ నివాసులు.

లాడము. వి గుజ్జుపు గోరిజలకు కొట్టెడి యినుప తగటిబిళ్ల. (శ. ర.)

లాడా. విణ. నిడుపైనది.

సీ. రకపు సొంత్రాణి నాల్గాడా చలాదంబు చిలుంతమీసపు కేఁక చిలుతదట్టి, గీ. అలరఁగలుకు నా సెలుకునాయకుం డొకఁడు.

చంద్రా. ౨. ౩౭.

(ప్రయోగాంతరము కన్పడలేదు.)

లాడి. వి. ౧ బలి.

గీ నాకు మొగవాడి యోఁగా దవరు తనకు, శేల యీ మైల పూయక దూల దీని, వఠ్య యుతముగ నీవనీవాటమనకు, లాడిగావింతు నంత దొలంగు దూలు. పాండు. ౫. ౨౪౩.

౨. ఋణము, పెద్ద ఫుండు.

ఉ లాడికి మూఁగు కాకులఁ బలాయన మొందఁగఁ జేయ వీఁపుపైఁ, బ్రాఁకును బ్రేలు నీఁగగుదికాపినదేహము చేడి కాళ్లకున్, రోడి నశించు తోఁక బలురోమము లంటిన కోలు టీఁగలున్, గూడిన బంధముఁ గలిగి కూర్మకచునం డొక బక్కగుఱ్ఱమున్.

హంస. ౫. ౩౦,

లాడి(డీ)కుఁడు. సం. వి అ. పుం. సేవకుఁడు బానిసవాఁడు (విల్యమ్సు.)

లాను. విణ పెద్ద?

సీ. ఒలుపగఁ దిరుపట్టు కుచుచ తెత్తఁగఁ బొంచములు లాను డింకులుఁ బోరల కొండల . గీ బలిమి గని పట్టి . . ప్రబంధ. ౭౨.

లాడె. వి లాటదేశము.

సీ సేవ్యమై సగము దీసిన బూజపండుతోఁ గూడిన బంగారు లాడెసింగి, గీ... విడెము మీఁద, వీడియము గల్లుదొర పాశ లాడె దోఁగి, విలిచికోనివద్దిపాడ గనిపించుచుయును. కుకల. ౨. ౭౭.

లాళము = లాళాము. వి. సన్న్యాసులు చేతఁ బట్టెడు దండము.

శా ఈ లాళంబున ప్రాయఁ ఒట్టణము లో నీ పాదుకల్ పెట్టఁగా, నేలోకంబునకైన నేఁగ సుఖంబౌ ... విప్ర. ౨. ౪.

సీ. బూది బొక్కెన లాతమును గకుండలుభ్రను బులితోలాసము గరంబున వహించి
హర. ౨. ౭౪

సీ. . లాతాలఁ గొని మోఁది లజ్జగొంద్రు
హర. ౫. ౧౦

గీ. కని విబుధులార యిగ్గిరి గగనధరణి,మండ లంబులు నీలాల మట్లు గాఁగ, నున్న దిగదా సదాశివయోగివరుఁడు, చేతనూదిన పటికంపు లాత మనఁగ
వరాహ ౬. ౭౩.

సీ. . యోగివేత్రాఖ్య యొప్పు లాత, మనఁగ
ఆం. భా. ౨ ౧౪౪

లాతము. సం. విశ. (అ ఆ అ) పుచ్చుకొనఁబడినది, తీసికొనఁబడినది.

లాతాము = లాతము. వి సన్న్యాసులు ధరించెడు కఱ్ఱ

సీ. కకపాల కేదార కటక ముద్రిత పాణిఁ గుఱుచ లాతాముతోఁ గూర్చిపట్టి,
మనుచ ౧ ౫౯.

లాతి. సం. వి ఇ. స్త్రీ. తీసికొనుట, పుచ్చుకొనుట

లాపము. సం వి అ. పుం. ౧ సంభాషించుట, మాటలాడుట. ౨ వదరుట, ప్రేలుట

లాపిక. సం. వి. అ. స్త్రీ. ప్రశ్నోత్తరములు గూఢముగా లోపలనుండునట్లుగావి, ఉత్తరము వేఱు మాటలఁ నుండునట్లుగాని, , అడుగు గూఢ ప్రశ్న.

లాబ(క)ము. సం వి. అ పుం ఒకజాతి పూరేడుపిట్ట

లాబగాఁడు. విశ. (లాబము + కాఁడు.) లాభము నొందువాఁడు.

(దుర్వ్యాపుఁడు) సీ. ధనకోసవాణిజ్యమునఁ దబోవిత్తములముఁ గూడఁబెట్టెడు లాబగాఁడు.
వరాహ. ౨. ౧౭౦

లాబము. వి. (సం. లాభః) లాభము.
(మా. లాబగాఁడు.)
జ లాబగాఁడు.

లాబుకి. సం వి. ఈ. స్త్రీ. ఒకవిధమైన వీణ

లాబువు. సం. వి. ఉ. (ఊ). స్త్రీ. అలాబువు, ఉ. స. సొఱకాయ, అనుగపుకాయ

లాభకరము. సం. విశ. (అ. ఈ. అ) లాభము గలుగఁజేయునది.

లాభకృత్తు. సం విశ. త్ = లాభకరము, లాభము కలిగించునది

లాభకము. సం. వి. అ. పుం ౧ లబ్ధి, ప్రాప్తి, పొందుట ౨. ఆదాయము. ౩ అనుభవము, ౪. జయము, గెలుపు. ౫. గ్రహించుట, జ్ఞానము, తెలివి ౬. (జ్యోతి) లగ్నమునకు పదునొకండవ స్థానము

లామజ్జకము. సం. వి. అ. న. వీరణమూలము, వట్టివేరు (నీటివట్టివేరు. అని కొందరు)

లాయము. వి. (క. లాయ) అశ్వశాల, వాహనము లుండు కొట్టు

గీ మనివరేణ్యుని సమ్ముఖంబునకు సవన, హయము దెప్పించె విభుఁడు లాయమున వెడలి
జై. భా ౬ ౧౦౪

ఉ ... వున నార్చుచుం గలుఁగు లాయపు తేజివజీరుఁ డెంకకం, బావనజారిపైఁ బఱప నాతఁడు దానని యయ్యుత్థానమున్, కేవడిఁ గుంభమధ్యమునఁ జీరిన మౌక్తికపాళి రాలె
శశాం ౫ ౯౦.

సీ. లాయంబులోఁ బనుల్ గావింప రమ్మంచు మారిణితోఁ గడు జెగ్గులాడి రనుచు
కువల. ౧. ౪౧.

సీ లాయ మంచన మందురాఖ్యా వెలయు
ఆం. భా. ౨. ౧౫.

లాయు. అ. క్రి. ఉద్రేకించు, విజృంభించు.

ము. లయకాలోత్థ పతంగ బింబము క్రియన్ లాయుచు యడీరోగ్ర విద్ధయనిర్మ.

ద్రఘుదర్శసాఖ్యా పటు చక్రం బిద్ధ ప్రాతేయ సంకుయ సంక్రీడ . హరి. ఈ ౨౩౬.

౪. లానియుఁ బొడిచియుఁ దిట్టియు, ద్రోసియు కొట్టించుకొనియు విసరియు మిగులం, డానియు నొక్కటఁ గయ్యము, చేసిరి నిజ సాధనములఁ జిద్రుపలుగాఁగన్.

జై. భా ౩ ౧౬౬.

జ లాఁత, లాఁతినేయు.

లాల. సం వి అ స్త్రీ. చొంగ, నోట నూరెడి యుమ్మినీరు

లాలకుఁడు. సం విశ (అ. లిశా. అ.) లాలించు వాఁడు, బుజ్జగించువాఁడు.

లాలనము. సం విశ. (అ. సి. అ) బుజ్జగించునది, లాలించునది. వి అ పుం విషముగల యొక జాతి చిట్టెలుక

స ౧ బుజ్జగించుట, లాలించుట ౨. చేన విచ్చుట. చాల ముద్దుచేయుట (అ వి)

లాలము. వి ఈల్లారు క్రింది జాలరు. (శ. ర.)

జ లాలసరి

లాలస. సం వి అ స్త్రీ ౧. అధికేచ్ఛ, తీవ్ర వాంఛ, అత్రముగల కోరిక, ఔత్సుక్యము, అతిశయేచ్ఛ ౨ ప్రార్థన, వేడికొనుట, యాచన. ౩ విచారము, దుఃఖము. ౪. దోహదము, గర్భిణీవాంఛ ౫. కేళి, క్రీడ, కయ్యాట

లాలసము. సం. విశ. (అ. అ అ) ౧ అత్రముతోఁ గోరునది, తీవ్రవాంఛగలది. ౨ అసక్తి గలది, మిక్కిలి యిష్టముగలది, తదేకధ్యానము గలది వి. అ పుం. లాలస

లాలసరి. వి. (లాలము + సరి) గజ్జెముపల్లమునకు రెండుప్రక్కలను వ్రేలెడు పట్టుత్రాళ్లు.

గీ. పల్లముల నిరుపంక్తుల బరఁగు పట్టుత్రాళ్లు కెంరయుచుసుండు లాలసరు లనఁగ.

అం. భా. ౩. ౩౭.

లాలసీకము. సం. వి. అ. న. వ్యంజనము, ఊరుఁగాయ మొదలైనవంటకొనెడు పదార్థము.

లాలాటి. సం. వి. ఈ స్త్రీ నుదురు, లలాటము, ఫాలము.

లాలాటికము. సం విశ. (అ. టికి. అ) ౧. నుదుటిమీఁద నున్నది, నుదుటికి సంబంధించినది. ౨. అదృష్టముఁబలన ఒయలుదేఱినది, అదృష్టాధీనమైనది. ౩ నిష్ప్రయోజనమైనది, నికృష్టమైనది. ౪ జాగరూకతగలది, శ్రద్ధగలది. వి. అ. పుం అలింగనభేదము, ఒక విధముగు కౌఁగిలింత.

లాలాటికుఁడు. సం వి. అ. పుం. ౧. యజమానుఁ డెప్పుడేమి యాజ్ఞ చేయునో యని యతని ముఖము చూచుచుండెడి సేవకుఁడు, ౨. సోమరిపోతు, శ్రద్ధలేని మనుష్యుఁడు, అప్రయోజకుఁడు.

లాలాభక్షము. సం. వి అ. పుం. ఒకానొక నరకము, నరకములలో నొక భేదము. (దేవతలకు, ఒతరులకు, అతిథులకు నొసఁగక భుజించినవారిందు తమచొంగయే ఆహారముగ బాధల నొందుదురు)

లాలామేహము. సం. వి. అ. పుం. రోగవిశేషము, మూత్రముతో రసికారుటరోగము.

లాలావిషము. సం వి అ. పుం సాలీఁడు మున్నగు కీటకము.

లాలాస్రవము. సం వి. అ. పుం. సాలెపురుగు, లూతాకీటము.

లాలాస్రావము. సం. వి. అ. పుం ౧. చొంగ కారుట. ౨. సాలెపురుగు, లూతాకీటము.

లాలి. వి. (శ. లాలి). ౧. ఉయ్యాల.

గీ. లాలి గట్టిరి గంధోపలాలి శాఖ, లాలి కుసుమ సాంద్రచంద్రోప లాలి సౌధ, లాలితస్థలి నారునియ్యలాలిఁ బాడి, మేలిజవరాలిగములు రాఁమాలికలును.

సారంగ. ౧. ౪౬.

సీ. పిలిచి తన్నొగగఁగొట్టి శక్కినంజగుసుడిగాలి రక్కునుమీఁద లాలి యూచెఁ.

చకు. ౧. ౩౨.

సీ. ఉయ్యాల యనఁగను నుయ్యాల యనఁ బొట్ల
యన లాలి యన డోల దనరుచుండు.
ఆం. భా. ౨. ౨౦౧.

౨. ఉయ్యాలలో బిడ్డలను నిద్రపుచ్చునపుడు పాడెడుపదము.

సీ. లాలిలాలియటంచు లీలావతులు పాడ .
చారుచంద్రోదయము. ౹౫.

లాలి. సం. వి క పుం దుర్బోధచేయువాఁడు, పాడుత్రోవకుఁ ద్రిప్పువాఁడు.

విణ (క.సీ.క.)లాలనచేయువాఁడు, బుజ్జగించువాఁడు, బుజ్జగించునది, లాలనచేయునది

లాలించు. సం స.క్రి. లాలనముచేయు,బుజ్జగించు.

క అమ్మ్రదిత రత్నకటక చ,యమ్మ్రదిత నినాద మయ్యె నయ్యెడఁ జలమే,లమ్మ్రని పతితో దగుమే,లమ్మ్రని సహజానురక్తి లాలించు క్రియన్ వసు ౬ ౮౦

(ఈ క్రిందిపద్యమునఁ దద్భవముగాఁ గనఁబడుచున్నది)

రగడ తలిరాకుఁ దగ మెట్ట దమ్మ్రలఁ గీలించి పలుమాఱు మూఁగి పైదలిని లాలించి.
యయా ౫. ౭౭.

లాలిక. సం వి. ఆ. స్త్రీ. పరిహాసపు ప్రతివచనము, వెళాకోళపు సమాధానము.

లాలికము. సం. వి. అ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు.

లాలితకము. సం వి. అ. పుం. ముచ్చటైన వస్తువు, ప్రియమైన వస్తువు.

లాలితము. సం. విణ. (అ ఆ అ) ౧. లాలనచేయఁబడినది, బుజ్జగింపఁబడినది, ముద్దుచేయఁబడినది. ౨. చెడుత్రోవకుఁ ద్రిప్పఁబడినది, చెఱుపఁబడినది. ౩. ప్రేమింపఁబడినది. వి. అ న. ౧ సంతోషము. ౨. ప్రేమ.

లాలిత్యము. సం వి. అ. న. ౧ మనోజ్ఞత, మనోహరత. ౨. చక్కఁదనము, సొగసు ౩. (పదముల) మార్దవము. (పదలాలిత్యము.)

శ. శృంగారాభినయము.

లాలిని. సం వి. ఈ. స్త్రీ. కామాతురత గల స్త్రీ.

లాలు. విణ. (హిం. లాల్.) ఎఱుపురంగు గలది, రక్తము.

వ కోదమత్తటువగుంపు కాలికొలందికి ద్రేలు లాలు కుంచెలు గీలించిన గవ్వదండల గంటల నలంకరించి .. అము. ౪. ౩౫.

సీ. మధుభూపసైనికమండలి లాలుకెంచా లనఁ దలిరాకుఁడాలు నిగిడె. కవిజ. ౨. ౮.

లాలుక. సం. వి. అ స్త్రీ. ఒక విధమైన కంఠహారము

లాళము = లాడము. వి గుఱ్ఱము మొ॥ వాని గొరిజలకు కొట్టెడి యినుప తగటుబిళ్ల.

సీ అడుగంటఁ ద్రొక్కిన యహితప్రతాప కీలములు నాఁ బనీఁడి లాళములు మెఱయ
చంద్ర ౨. ౧౬.

లావకము. సం. విణ (అ. ఈ అ.) ౧ ఖండించునది, ముక్కలుచేయునది. ౨. విభజించునది. ౩ చీల్చునది వి అ పుం. పూరేడుపిట్ట

లావణము. వి. (క.లావణ) కొలువునకు క్రొత్తగా వచ్చిన కొలువుడు కానిని పట్టికయందు వ్రాసికొనుట

సీ. కొలువని వ్రాయుట లావణము. . . సావళులు . ఆం. భా. ౨. ౨౨౮.

లావణము. సం. విణ (అ. ఈ అ.) ౧. ఉప్పనిది. ౨. ఉప్పువేసి వండఁబడినది, ఉప్పువేయఁబడినది వి. అ న. ఉప్పుతో భావనచేసిన యౌషధము.

లావణి[1]. వి పుల్లరి. పసులు మేసెడు బీటుకేలకై ముందుగా ఇచ్చెడి పన్ను. (శ ర)

లావణి[2] వి. దండయాత్ర.

సీ లాది పొంథులమీఁద లావణి వేసిన యుఱుకు విల్తుని సంకుటరిగా యనఁగ. తపతీ. ౩. ౭౭.
(లావణివేసిన = దండయాత్ర చేసిన అని భావము.)

లావణికము. సం. విశే. (అ. ఈ. ఆ.) ౧. ఉప్పు వేయఁబడినది, ఉప్పు వేసి వండఁబడినది. ౨. అందమైనది, చక్కనిది. వి. అ. న. ౧. ఉప్పు పాత్ర, ఉప్పుబుట్ట. ౨. ఉప్పుతో భావన చేసిన యౌషధము.

లావణికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ఉప్పువ్యాపారమున జీవించు వర్తకుఁడు.

లావణ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. ఉప్పన. ౨. చక్కఁదనము, సౌందర్యము, ముత్తెములయందు వలె నవయవములయందు నీడ ప్రతిఫలించునట్టి కాంతివిశేషము.

లావణ్యార్జితము. సం. వి. అ. న. పెండ్లికాలమునఁ బెండ్లికూఁతున కత్తమామ లిచ్చిన ద్రవ్యము. విశే. (అ. ఆ. అ.) చక్కఁదనముచే సంపాదింపఁబడినది.

లావము. సం. విశే. (అ. ఈ. అ.) ౧. ఖండించినది, ముక్కలుచేయునది. ౨. చీల్చునది, కోయునది. ౩. చంపునది, నశింపఁజేయునది. వి. అ. పుం. ౧. ఖండించుట, కోయుట. ౨. పూరేడుపిట్ట.

లావరి. విశే. (లావు[1] + అరి[3]) బలముగలది, బలము గలవాఁడు.

క. నీ వేల వచ్చితిచటికి, నేవాఁడవు పోపుటికి సేపాలదు నీ, లావరి పులు గెక్కడియది, యీవారిజనయన యెవ్వ రేర్పడఁ జెపుమా.
హరి. ఉ. ౪. ౧౪౦.

క. నావుడుఁ గల్పాంతఫణి,గ్రీవేయక జాగ్రదుగ్రగతిఁ గదిసి దశగ్రీవుఁ డపిఁ గవిమసంగిన, లావరియగు పులుఁగు ఱేఁడు లావణిపడి యెంచ్.
రామా. ౫. ౨౦౩.

మ. పరుతోఁ బోరఁగఁబొంచి వాలిభునిఁ జంపం బాడిరే నీకు లావరి తైవంబొడమూపి కయ్యమున నిల్వంబూచి దోశ్శక్తిమైఁ, బరగం జంపఁగరాదె
భా. రా. కిష్కిం. ౨౯౭.

లావాణకము. సం. వి. అ. పుం. మగధదేశ సమీపమునందున్న యొకమండలము.

లావికము. సం. = లాలికము.

లావిలము. వి. పక్షివిశేషము.

సీ. బెళకు గువ్వ బాతు లావిల మూసకప్పెరగాఁడు కెమలి పాలకాకి చిలుక.
యయా. ౨. ౨౪.

లావు[1] = లాగు[2]. వి. ౧. బలము, శక్తి.

క. నీవిజయోత్సాహమునకు, లావునకు జవంబునకు నకౌల్యమునకు సద్భావమునకు మెచ్చి వరం, బీవచ్చితి.
భార. ఆది. ౨. ౧౦౫.

క. లావులు పెరవులుఁ బాల్మలుఁ, జేవలు నప్పలితములుగఁ జెల్లపనులు నానావిధములఁ జేర్కొనుచుఁ, బావనినరుఁ గవలఁ బొగడు ...రవ పెంగెన్.
భార. శాం. ౧. ౧౩౯.

క. అవిరటలోన యాతిని, లావును నెఱతనము తేపి లాగుకొని కడుఁ, జేవ దలిర్పఁగ నెక్కిడి, వేవేగ లకోరిఁ బూని త్రేయఁ దొడంగిన...
... చ్చె. రా. బాల. ౨౧౮.

౨. సామర్థ్యము.

ఆ. శివశక్తిభేదంబు, తెలుఁగ నీకు జడున కెంత లావు.
కు. సం. ౭. ౭౭౪.

ఉ. మహర్షుల శాపముచే స్వకీయమౌ, లావెఱుఁగండు మత్తకరిలాగున నుండు నితండు రాఘవా.
ఉ. రా. ౫. ౭౩.

ఆ. మత్ప్రసాదదివ్యమహిమచే నెంతైనఁ, గవిత చెప్ప లావు గలదు నీకు.
వీర. ౧. ౨౦.

౩. ధైర్యము.

సీ. లావుచాలించి చెల్లాచెదరైరి సారణులు గుహ్యకులు తురంగముఖులు.
వరాహ. ౩. ౫౯.

సీ. పెలపెలఁబాఱి పోములు లావులు చలింపఁ గదలె దిక్కులకునై గరుడకులము (ఇట నెక్కలని యర్థాంతరము.
దశా. ౨. ౬౧.

౪. సాహసము.

సీ. ... పరమపురుషుఁ, డాదరంబునఁ జూచి
యస్మత్పరోక్షంబునందు మీచేసినయట్టి
లావు, సామాన్యమే రిపుజయము మీచేతికి
వచ్చినయది. హరి. ఉ. ౬. ౧౯౬.

౫. బరువు, గురుత్వము.

శా. దృగ్విస్ఫులింపతఁ జూచు నన్నుఁగని తద్ది
వ్యక్షి యేతజ్జలోన్మగ్నద్రోణిక యొక్క-
వేగిరమె తానంబాడి రమ్మన్న నే, లగ్నా
ఖర్వ్యమతోడ నెక్కుము నిఁగెన్ లావూఁది
నేఁ ద్రొక్క వరాహ ౯ ౧౪౨

౬. ఉపకారము.

క. సేవకులకు మును చేసిన, జీవితములు చెఱుప
లావుచేసినవారికి, దేవచెడెవాడ విధి నా,
కీవిధిఁ బ్రతికూలుఁ డగుట కియ్యదిగతమా
భోజరా ౩. ౧౩౯

క. ఈ సకలయాధనాథులు, చేసిన లావునకు
సంతసించితి వారుం, వాని చనుఁడు మము
నిటుగాఁ, జేసిన దైవంబు గడవఁ జెల్లునె
నాకున్ (భా రా యు ౬౦౧)

౭ ౧ అధికము, హెచ్చు.

సీ. గర్వంబు లావైనఁ గల్గుఁ బరాజయం బాశ
హెచ్చైన సౌఖ్యము నశించు
రామలిం ౫౦.

ఉ. లావగునట్టి దుర్దశ యలంత సహింపఁగలేక
యశ్రుధారావళి గాఱ
సారంగ ౩ ౧౧౫.

వ. లావుగాఁ గావు గప్పి (మనుచ. ౪. ౭౦.)

౨ ఘనము, పెద్ద.

గీ. ఈశురరముచేత నెవ్వఁడే నిప్పాట, తూరుఁ
డైన దుష్పుఁ జూచి నక్క, రొయిఁడలు గాల్చి
కొన్న వడువున మీరింత, లావుమాటలాడ
లజ్జగాదె ౯ హరి. ౪ ౧౭౫.

౩. బలిష్ఠము, బలముగలది.

సీ. కైలాస మెత్తిన నీలావుకరములఁ గరములఁ
గల కెంపు గావిగాఁగ
భా. రా. అర. ౧. ౨౭౩.

౪. బలకరము.

క. సంకె వీడకెంచె నిచ మిఁదం బాకటి లావు
యాతుధానుల కనుచుఁ
భా. రా యు. ౫౩౦

౫. శక్యము, అలవి.

ఉ. వారలన్, లావె రణంబులో మన
కలంఘ్యబలాఢ్యుల నింక నోర్వఁగాక.
భార. సభా ౨ ౨౬౩.

తరువోజ ఇమ్మోయిఁజేయఁ, గానున్న విధి
యేల కడవంగనిచ్చుఁ గర్మవిపాకంబు
గడవంగ లావె భార అది ౬ ౨౪౬

సీ. విప్రునకు కయ్యు విధికృతంబు,
ఆ. గ్రమ్మరింప లావె కావున దక్షిణ,జలధి
తీరమునఁ బ్రశస్తపంచ,తీర్థములకు వేగి
భార. అది ౮ ౧౬౧.

క. అరాజకమయిన ధారుణిప్రజ, కొక
నిమిషంబయినఁ బ్రకృతి నుండఁగ లావే.
భార. అది. ౪. ౨౪౮

౬. స్థూలము. (శ. ర., వా.)

జ. లావరి, లావుకొను, లావుచేయు, లావె
క్కించు, లావెక్కు.

లావు². వి. ౧ రెక్క, పక్షము, రెక్కయీక

చ. చిడిముడిపాటుతోఁ జెంకుచిఁగిణిఁ బూని
మధుప్రియత్వమేర్పడుగతి లావులున్న వారి
పైన జివుక్కున రెక్కయుక్కునన్, ...
తెడుచందుఁ జూచి తిమి చేఁ డిదిగో వస
మాచరించుఁ బెంపడరిల తాంగిపచ్చితురకాఁ
గద యమ్మదనుండు చూడఁగన్.
విజ. వి. ౩. ౬౬.

క. వలపిన మేపులు గొని కాళ్లు లావులును నిక్క
లించి, బులుఁగులు చట్టుపలార్చుచుఁ,
గొలకొలమని కూఁతలిడుచు గూఁడుల
నేరెన్. ప్రబంధ. ౭౧

సీ. ఉరిలేక జిగురులే కాగిఁ బుల్లురాయని లావు
లతోఁ దెచ్చు లావుకొలఁది.
రా. వి. ౩. ౪౭.

ఉ. దేగవడిం జేని గిట్టిపట్టి సే, పింఛినఁ
గాలిమాలుగయుఁ జెక్కుముఁ జక్కర
నద్ది యిచ్చి దయ, తెంచె నొకండు దాలవిటి
దీటుచు లావులు గూడదువ్వచుఁ
చంద్రా. ౨ ౧౦౫.

౨ పక్షతి, ఱెక్కమొదలు.

౩ ఱెక్కలు విదిల్చి లావులు, ముక్కునందం
దువ్వి వాదమునఁ గంధరముల్, దిక్కులి
దిక్కు గను గొన శుక ౧. ౧౪౫

౩ పక్షిపుచ్ఛము, పింఛము

సీ లావు లవిటి నా నలరుఁ ఒక్షిపుచ్ఛాఖ్య
యొనుపు నాఁగను విహంగగతి దనరు
ఆం భా ౨. ౯౯

వ ఓడుగులు పడుగులు గడిసిన చందంబున
ముఖపాళిఁబూని వారలపై ధాణుధారలం
జూప నప్పట్టున జాట్టుపట్టలావు నెట్టంపు
దాలుపు బలగంబు స్వస్తికంబున నొడ్డు
కొని .. ప్రబంధ. ౭౦౮.

లావుక(ము). వి (సం లావక) ఒకానొక జాతి
పక్షి.

సీ కాఁకులు పూరేళ్లు కన్నెలేళ్ళ చెమళ్ళు
లావుక ల్గోరువా ల్గకుముకులును
రసిక ౧ ౬౩

సీ లావుక పసిరిక లకుముకి గిజిగాఁడు పూరేడు
జీనువు కాయకోడి ప్రబంధ ౨౩౪

సీ లావు కన లావక మొప్పను
ఆం భా ౨ ౯౩

సీ కొక్కర పూరేడు గొరవంక లావుక
పాన్నంగి కోజల కన్నెలేడి
యయా. ౨ ౨౪.

లావుకొను. అ. క్రి (లావు[1] + కొను) అధిక
యించు.

ఉ రాఘవుఁడు జంభవిరోధి సహాప్రశక్తి
లక్ష్మణయోయి కనుంగొనలగ సౌసుజాంఘ్రి
మునిరాజసన్ను తుల్, లావుకొనంగఁ జొచ్చి
మిథిలాపురిఁ గౌశికువెంట నర్మిలిన్
చంద్రా. ౧. ౨౨

లావుసేయు. అ క్రి. (లావు[1] + చేయు) బలము
చూపు

క. మన మెంత లావుసేసినఁ, బనిదీఱదు నేకు
ఱందు పగతుఁడు లోకం,బున దూఱురాదె
యితరుల ననిఁ జంపినఁగానవలవ దాహవ
మింతన్. హరి ఉ. ౬. ౧౩౬.

లావెక్కించు. స క్రి (లావు[1] + ఎక్కించు)
పురికొల్పు, ప్రోత్సాహపెట్టు

శా పౌండ్రకవిభుం డాత్మీయులం జూచి
చేపీచెం ద్రోయుఁడు కోట మేడ పడన్
ద్రేయుండుడాయుండు రెం,డేచూ ఱెవ్వఁ
డుగొన్న నిత్తునని లావెక్కించె సంరంభియై.
ఉ ౭౮ ౩ ౩౨

లావెక్కు. అ. క్రి. (లావు[1] + ఎక్కు) అధికమగు.

వ అపహ్నా విషజిహ్వాల కలాపంబులు
బ్రహ్మాండకర్పరంబు నప్పళింప నిప్పులు
చెదరి చేదలు దరికొల్పు మల్కాపాతం
బులుంబోలె దిక్కులం జారటారి ప్రుక్కి
లావెక్క సప్తపాతాళభువనచక్రవాళంబు
పురపురంబొక్క వెక్కసంబయి కోలా
హలం బుద్భవించిన భీమ. ౪ ౭౦

లాషుకము. సం విణ (అ కా కీ అ) లోభ
గుణముకలది, అత్యాశకలది.

లాసకము. సం విణ (అ సికా అ) ౧ ఆడు
నది, కుప్పిగంతులు వేయునది ౨. ఇటునటు
గదలునది వి అ పుం ౧. నృత్యము,
నాట్యము. ౨ నెమిలి ౩ అలింగనము,
కౌఁగిలింత న. మేడమీఁది గది. పుం., న.
ఒక విధమైన ఆయుధము. (విల్సమ్సు.)

లాసకి. సం. వి ఈ. స్త్రీ నర్తకి, నృత్యము
చేయు స్త్రీ.

లాసకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. నర్తకుఁడు, నృత్యముచేయు పురుషుఁడు. ౨. శివుఁడు

లాసము. సం. వి. అ. పుం. ౧. దుముకుట, ఆడుట, నృత్యముచేయుట ౨. చెలగాట, సయ్యాట, శృంగారక్రీడ ౩. స్త్రీ లభ్యసించు నృత్యము. ౪. పులుసు.

లాసవతి. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. నాట్యముచేయుస్త్రీ, వేశ్య.

చ. అని కొనియాడ లాసవతు లాడఁ బురంధ్రులు పాడ బంధువుల్, మ నుకొని డాయ
చంద్రా ౬. ౧౩౦

లాసిక. సం వి. అ స్త్రీ. ౧. నర్తకి, నృత్యముచేయు స్త్రీ. ౨. వేశ్య. ౩. కామాతురతగల స్త్రీ, లంజె. ౪. నాటకప్రదర్శనవిశేషము.

లాసికతనము. మి వి (లాసిక + తనము) ఆట కత్తెతనము

క. అని కొలిచి రయ్ బృహన్నల, యను నామము తోడఁ గన్యకాంతఃపురవ, ర్తన మొనరించుచు లాసికతనమున నిపుణుండవై యతని మెచ్చింతున్ భార విరా ౧ ౦౯

లాస్ఫోటని. సం వి ఈ. స్త్రీ. కజ్జలకు బెజ్జము చేసెడి 'ఒరమా' యను సాధనము.

లాస్య. సం వి. అ. స్త్రీ. వేశ్య, కలయాలు

లాస్యము. సం. వి అ. న. ౧ నృత్యము ౨ నృత్యము చేయుట ౩ గీతవాద్యములతోఁ గూడిన నృత్యము ౪. అభినయముచేతను, ముఖవైఖరిచేతను కామవికారములను తెలిపెడు నృత్యము

లాస్యుఁడు. సం. వి. అ. పుం. నర్తకుఁడు, నటుఁడు.

లాహిరి(రీ). వి. ౧ మైకము, మత్తు.

క. తనగంధాఘ్రాణముచేత, త నె లాహిరిఁగొనఁగ దేవదానవు లబ్ధిం, జనియించె మదిర
దశా. ౨, ౨౫

గీ. జార యున్మ ద్దధిరత లమృతలహరి, చెనక లాహిరిఁగొలుప నాలిహ్వ ప్రహ్వయైనది..
చం రా ౬. ౧౫

ఉ. బిచ్చము లెత్తి యూపయిన కేగులవారయి రూకపోతకల్, హెచ్చినవాని మంత్రు లతిఁ డెట్లన నట్లనె పల్కి యొడ్డులన్, ఒచ్చిక వేయకే వ నిచి పాలను బిందుకకందుటన్న వా, తెచ్చెదమంద్రు వార లది తేనిది బీనిక లేదు లాహిరిన్. పార్వ ౨ ౧౦౦.

గీ. మదసంజ్ఞ యుల్లసిల్లు, మబ్బు లాహిరి యనఁ గను మాతృభూత. ఆం భా ౨ ౩౦౩

చ. రాజ్యసౌఖ్యముల్, గడుకొను లాహిరీ మనఁగఁ గ్రమ్మిన మత్తులుగారె భూపతుల్
రాజ వి. ౩. ౨౬

౨. మైకము గలుగఁజేయు ద్రవ్యము.

చ కనుకని కెల్లవాఱుచనుక ౯ రతిఁగోరెడు పల్లవాలి కేం,ల్లనుఁగొని వీడెముం గలప లాహిరిమేపుల నిద్రపుచ్చి చెం,దిన చిఱునవ్వుతో నవుడె నిద్దురలాయని వింత మైఁడి పట్టిన కాలముద్దుగుమ్మలు వడి౯ కయనించిరి చప్పరింబులన్ కువల ౨ ౧౧౨

సీ బుగ్గ లాహిరియాటఁ బొడము వాసనతోడి కంఠునోటను జొఁగ యుంకులింప, గీ వేగఁ దనయిల్లు వెడలె నావృద్ధవేశ్య. శుక ౩ ౩౦

లాహిరిపట్టు = మత్తెక్కు

న విషంబెక్కినలీల బ్రమాఁగన్ను కట్టిన లాగున లాహిరిపట్టినభాతి మదంబెక్కిన మాడ్కి నంగిడిగొన్నభంగి నొసరిల్లుచు నుమ్మలించుచు నవ్వానుచు నూర్వశినందనుం డూర్ధ్వబాహుండై యుచ్చైస్స్వరంబున
కాశీ. ౨. ౧౩౫.

౩. లాహిరి కాఁడు.

లాహిరికాఁడు. వి. (లాహిరి + కాఁడు)మత్తుఁడు.

చ లొలఁకెడు తావిగందవొడి తూరుపు వాఱఁగఁ ఒట్టి మద్దెపూ,తలపులు కొల్లలాడి

హిమవారిఁ గలంచి కొలఁకులఁగోళ్ల గుఱ్ఱల
పయిఁచల్లి దకావిజిగి పర్యాదకొంగు జెడల్చి
యొందుకై, జలియక తూలుకొఁచు వలి
జెమ్మెర లాహిరికాఁడు త్రిమ్మరుఁడా
కవల. ౧ ౨౨

సీ. ఏఱు త్రయ్యు లానర్చి యూరు డియ్యగఁజేసి
మలయు లాహిరికాని మహిమ యొంత (ఇట
బలరాముఁడని భావము ఉ. రా. ౧ ౬౬.



లి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧ మార్గాయాసము ౨ నాశము. ౩ ధ్వంసము ౪ సామ్యము. ౫ కరకణము, కడియము.

లింగఁడు. వి. (సం. లింగః) జంగమయ్య
క. శాలునిఁ బాలకుఁ బిలుచుచు, లీలం గరయుగ
ముసాఁచి శేమయొక తే యిట్టాలింగనిఁ గని
తేగం, బాలింగన మొసఁగవచ్చునటు లరు
దెంచెన్. రాజ. లి. ౨ ౧౨౪

లింగకట్టుమాత్ర. వి. వి. (లింగము + కట్టు + మాత్ర) లింగాకారముగాఁ జేసిన రసవస్తువుల గుళిక (శ. ర.)

లింగకము. సం. వి. అ. పుం. కపిత్థము, వెలఁగ చెట్టు.

లింగకాయ. వి. వి. (లింగము + కాయ) లింగధారులు లింగమునుంచి కట్టుకొనెడు వెండి బంగారములతోఁ జేసిన సజ్జకాయ (శ. ర., బ్రౌ.)

లింగదేహము. సం. వి. అ. న. పంచతన్మాత్రములు, పంచజ్ఞానేంద్రియములు, పంచప్రాణములు, మనోబుద్ధిచిత్తాహంకారములు అనుతత్త్వములు కలిగి లోకాంతరమున సుఖదుఃఖముల ననుభవించు సూక్ష్మశరీరము.

లింగదొండ. వి. వి. (లింగము + దొండ) లింగాకారముగ నుండు కాయలుగల యొకదినుసు దొండ. (శ. ర., బ్రౌ., చి. ని.)

లింగధారి. సం. విణ. (వి. శి. వి.) (శైవుని) చిహ్నము ధరించినవాఁడు.

లింగనము. సం. వి. అ. న. ఆలింగనము, కౌఁగిలింత.

లింగనాశము. సం. వి. అ. పుం. నేత్రరోగవిశేషము.

లింగపరామర్శము. సం. వి. అ. పుం. (తర్క.) లింగము = (వ్యాప్యాదిశధర్మము) యొక్క యాలోచనము (వహ్ని వ్యాప్యమైన ధూమము గలది యీపర్వతము, అనునది లింగపరామర్శము, వ్యాప్యము పక్షమందుఁ గలదని కనిపట్టుట)

లింగపురాణము. సం. వి. అ. న. పదునెనిమిది పురాణములలో నొకటి.

లింగపొట్ల. వి. వి. (లింగము + పొట్ల) లింగాకారపు విత్తులుగల ఒకజాతిపొట్ల, లింగబీజ. (శ. ర., చి. ని.)

లింగప్రతిష్ఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లింగమును స్థాపించుట.

లింగబలిజె. వి. వి. లింగధారియగు శూద్రుఁడు.
సీ. అలు కోమటిజాతి వక్క జంగమురాలు,
బావగారిదిలింగబలిజెకులము. వేమ. శ. ౬౭

లింగబీజ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. లింగపొట్ల. (శ. ర.)

లింగము. సం. వి. అ. న. ౧ చిహ్నము, గుఱుతు. ౨ కపటవేషము. ౩ ధ్రువపఱుచుటకు సాధనము. ౪. (తర్క.) అనుమానమునకు సాధనమయిన హేతువు ౫ (వ్యాక.) పదసాధుతాప్రయోజకమయి స్త్రీత్వపుంస్త్వాదులను దెలుపు చిహ్నము (ఉదా. స్త్రీలింగము, పుంలింగము) ౬. మగగుఱి ౭ దేవతాప్రతిమ, విగ్రహము ౮ పానపట్టముమీఁది శివమూర్తి ౯. లింగదేహము. ౧౦ ప్రాతిపదికము. ౧౧ (సాంఖ్య) ప్రధానము. ౧౨ వక్తయొక్క తాత్పర్యమును నిర్ణయించుటకు హేతువగు పదాంతరసన్నిధి యుండుటకునది. ౧౩. మచ్చ, కళంకము.

లింగరాజ్ఞి. వి వి కూరగాయలగుచెట్టు, శృంగము, శృంగరాజ్ఞిచెట్టు.
గీ. శృంగాహ్వ మెలయు లింగరాజనగ. ఆం. భా. ౨. ౯౩.

లింగవర్ధనము. సం. విణ. (అ. సీ. అ.) లింగోత్థాపనము గలిగించునది

లింగవర్ధిని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ అపామార్గము ఉత్తరేను. ౯

లింగవిపర్యయము. సం వి. అ. పుం పుంలింగాదుల మార్పు

లింగవృత్తి. సం విణ (ఇ) వంచనచేయువాడు, మోసగాడు వి ఇ పుం కపటసన్న్యాసి, జీవనార్థమై యతివేషము ను ధరించినవాడు

లింగవృత్తుడు. సం విణ (అ ఆ అ.) ధర్మధ్వజి, పొట్టపోసికొనుటకై లింగజటారుద్రాక్షాదులు ధరించువాడు

లింగవేది. సం వి. ఈ స్త్రీ లింగాధారస్థానము, పానవట్టము

లింగశరీరము. సం. వి. అ. న. లింగదేహము

లింగసదర్థుడు. సం విణ. (అ ఆ అ) శివుని విషయమున మంచి కార్యములు చేయువాడు
ద్వి. గణుతింప నింత లింగసదర్థుం డయ్యుం, బట్టిన నియమంబుం బాయక కన్న, పెట్టు నర్థ మెక్కాని మట్టుడు నేత
బస పు ౫ ౩౨౯. పం.

లింగస్థుడు. సం. వి. అ పుం మతగ్రంథము లభ్యసించు విద్యార్థి.

లింగానుశాసనము. సం వి. అ. న వ్యాకరణమందు లింగము నిరూపించు సూత్రసముదాయము.

లింగి. సం. విణ. (ఈ. నీ. ఈ.) ౧. చిహ్నముగలది, గుఱుతుగలది. ౨ కపటవేషముకు ధరించినది. ౩. మంచి లక్షణములు కలది. ౪. శివలింగమును ధరించినది, లింగధారి. వి. పుం. ౧. మంచి లక్షణము గల ఏనుగు ౨. మతగ్రంథములను పఠించు విద్యార్థి, సన్న్యాసి. ౩. (తర్క) లింగజ్ఞానముచేత తెలియబడు సాధ్యము ౪. (తర్క) పక్షము, సందిగ్ధసాధ్యము గలది. ౫. పరమేశ్వరుడు. ౬. మూలకారణము ౭. శైవుడు.

లింగిని. సం వి ఈ స్త్రీ ౧. సన్న్యాసిని. ౨. ఒకజాతి తీగ.

లింపటుడు. సం విణ (అ ఆ అ) భోగాసక్తుడు, కామాతురుడు వి అ. పుం. విటుడు

లింపము. సం వి అ పుం ౧ రాచుట, పూయుట ౨ కప్పుట.

లింపాకము. సం వి అ పుం ౧. దబ్బచెట్టు, నిమ్మచెట్టు ౨ గాడిద, గర్దభము ౩ దబ్బపండు, నిమ్మపండు.

లింపి = లిపి. సం వి ఇ స్త్రీ

లికుచము. సం వి అ పుం లకుచము, గజనిమ్మ ౯

లిక్క. సం వి అ స్త్రీ. లీఖ, ఈరు, పేనుగుడ్డు

లిక్కి. వి గడ్డి లోనగువాని గోసెడు చిన్న కొడవలి, అల్పలవిత్రము
ద్వి చిక్కముల్ కాసుల చిక్కముల్ చలిది, చిక్కముల్ లిక్కులు జిక్కులుం దాల్చి, యలమిమీజీనయట్టి యుమున చెంగటను,
ఆ మ. క ౧ ౪౯ పా. ౨౦ పం.
సీ అల్పలవిత్రాఖ్య యలరు లిక్కి యనంగ
ఆం. భా. ౨ ౨౩౧.

లిక్ష. సం వి ఆ. స్త్రీ. ౧ ఈరు, పేనుగుడ్డు. ౨. నాలుగు, రేణు, యెనిమిది త్రసరేణువుల పరిమాణము, అతిసూక్ష్మపరిమాణము.
శ్లో. 'జాలాంతరగతే భానౌ యచ్ఛాణుర్దృశ్యతే రజః, తైశ్చతుర్భి ర్భవే ల్లిక్షా'.
'త్రసరేణవోష్టౌ విజ్ఞేయా, లిక్షైకాపరిమాణతః' మనుస్మృతి.

లిక్షికా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఈరు, పేనుగుడ్డు.

లిఖనము. సం. వి. అ. న. ౧. వ్రాయుట. ౨. చిత్రరువు వ్రాయుట, బొమ్మలువేయుట ౩. గీయుట, గోఁకుట. ౪. వ్రాసినపత్రము, చేతి వ్రాత

లిఖ(యి)ంచు. సం. స. క్రి. వ్రాయు

గీ అష్టదళమైన నవనాభమైన షోడ,శారమైన లిఖించి తదంతరమున, విష్ణుదేవుని శాస్త్రోక్త విధి యజించి వరాహ. ౧౨. ౪౬.

వ. సూక్ష్మాక్షరంబుల నేను లిఖయించి యుడిన కనకమయశాసనపట్టిక పుచ్చుకొని చదువుకొనునది మార్కం. ౪ ౨౩౩.

లిఖితము. సం విశ (అ ఆ అ) ౧ వ్రాయఁబడినది ౨ చిత్తరువు వ్రాయఁబడినది ౩ గీయఁబడినది, గోఁకఁబడినది వి అ న. ౧ వ్రాఁత, వ్రాసినపత్రము (కాగితము) ౨. కృతి,గ్రంథము

లిఖితవ్యము. సం. విశ (అ ఆ అ) వ్రాయఁదగినది, లేఖ్యము (శ ర)

లిఖితుఁడు. సం వి అ. పుం ధర్మశాస్త్రగ్రంథకర్త

లిఖ్య=లిక్ష. సం. వి. ఆ స్త్రీ

లిఖ్యము. సం వి అ. పుం ఈఱు, పేనుగ్రుడ్డు

లిగువు. సం వి ఉ పుం ౧ మృగభేదము, ఒకజాతి జింక ౨ మూర్ఖుఁడు, అవివేకి న ౧ వ్యాపారము, ఎద ౨ మనస్సు

లిద్ది. వి. ౧ వంచుటచే మిక్కిలి లోఁతుపడిన ప్రాణిజోటికి కొట్టెడు గూటము

ద్వి పెద్దగాఁ దనమేను పెంచిన నిండ, లిద్ది గొట్టిన యట్టి లీలదైు. ద్వి. భాగ. ౧౦. (శ. ర.)

౨. పడిసెముచే ఊపిరిరాక ముక్కు అడఁచుకొనుట (శ. ర.)

లిపము. సం. వి అ. పుం పూఁతపూయుట.

లిపి. సం వి. ఇ, ఈ. స్త్రీ. ౧ పూఁతపూయుట ౨. వ్రాఁత, అక్షరవిన్యాసము. ౩. అక్షరములు, వ్రాఁతయక్కరములు, వర్ణములు. ౪. వ్రాయుటయందు కళ. ౫. ఉత్తరము, పత్రము మొదలగునవి వ్రాయుట. ౬. చిత్తరువు వ్రాయుట, బొమ్మలువేయుట.

లిపి(ం)కరుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. సున్నము పూయువాఁడు, తాపీపనివాఁడు. ౨. లేఖకుఁడు, వ్రాయసకాఁడు. ౩. చిత్తరువులువ్రాయువాఁడు.

లిపికారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. లేఖకుఁడు, వ్రాఁతగాఁడు, వ్రాయసకాఁడు.

లిపికుఁడు. సం. వి. అ. పుం వ్రాయసకాఁడు, లేఖరి

లిపిజ్ఞానము. సం వి అ. న పలువిధములగు లిపులను తెలియుటయను కళ

లిపిజ్ఞుఁడు. సం విశ (అ. ఆ అ) లిపి తెలిసినవాఁడు, వ్రాఁత నేర్చినవాఁడు

లిపిన్యాసము. సం. వి. అ. పుం. ఎత్తివ్రాయుట, మఱియొకప్రతి వ్రాయుట

లిపిఫలకము. సం. వి. అ న ౧. వ్రాఁతబల్ల. ౨ వ్రాసెడు కాగితము, తాటియాకు మొ॥

లిపిశాల. సం వి. ఆ. స్త్రీ వ్రాఁతబడి, అక్షరములునేర్పు బడి.

లిపిసజ్జ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. వ్రాఁతపనిముట్టు, లేఖనసాధనము.

లిపీకరుఁడు. సం వి. అ పుం.=లిపికరుఁడు.

లిప్త. సం. వి ఆ. స్త్రీ విగడియలో నఱువదియవభాగము.

లిప్తకము. సం. విశ. (అ. ఇ ఆ. అ) విషము పూసినది. వి. అ. పుం. విషముపూసిన బాణము.

లిప్తము. సం విశ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పూయఁబడినది, కప్పఁబడినది. ౨. మలినముగాఁజేయఁబడినది, కళంకితము. ౩. పాడుచేయఁబడినది ౪. విషముతోఁ గూడఁబడినది. (బాణము) మొ.

౫. తినఁబడినది, భుజింపఁబడినది. ౬. కలిసినది, పూసుకొన్నది.

లిప్స. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. పొందనిచ్ఛ, సంపాదనమందలి కోరిక. ౨. కోరిక, ఇచ్ఛ, మనోరథము.

లిప్సువు. సం. విణ. ఉ. ౧. పొందనిచ్ఛయించువాఁడు. ౨. లాభముఁబొందఁ గోరువాఁడు ౩. ఆకాంక్షకలవాఁడు.

లిబి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. లిపి.

లిబి(ం)కరుఁడు. సం. వి అ. పుం. వ్రాఁతగాఁడు, వ్రాయసకాఁడు, లేఖకుఁడు, ఒకదానికిఁ బ్రతి వ్రాయువాఁడు.

లిబ్బి. వి. ౧. నిధి.

గీ. ధరణిఁ దొమ్మిది లిబ్బులు దాఁచుకొన్న, వానికైనను ధనకాంక్ష పోనియట్లు
ఘటికా. ౧. ౧౯.

గీ. తనరు లిబ్బి యనంగ నిధానసంజ్ఞ.
ఆం. భా ౧. ౬౪.

౨. ధనము.

గీ. కన్నులకుఁ దోచుచున్నది గాని చేతి, కబ్బ దద్దంబులోఁ దోచు లిబ్బి పగిది. . .
కళాం ౪ ౩౧

క. ఉబ్బుఁడు లిబ్బులు గలవని, రొబ్బుఁడు రిపు రాజుఁగాని రేఖలవలరా, యబ్బుఁడు పర భామినికై, యబ్బుఁడు శ్రీపాదకొని యబ్బుఁడు ధాత్రిన్. బహు. ౧ ౭౦.

సీ. లిబ్బి నిబ్బర పుబ్బు గబ్బిగుబ్బెతమిన్న కలఁగి గొబ్బునఁ బాథుఁ గౌఁగిలించె.
కళా. ౨. ౫౫.

౩. కాకి, జక్కి.

సీ. గుబ్బలా యనుకరణి లిబ్బులా దరిమించు మిబ్బులా యని పొంతధీర తెక్కు.
కాంగు. ౩. ౭౧.

లిబ్బిగుబ్బెత = లక్ష్మీదేవి.

సీ. పొడఁగాంపు జాకారి నిడుకొని చనుచూలి లిబ్బిగుబ్బెతఁ బ్రబ్బి యుబ్బు పెల్ల.
ఉ. రా. ౫. ౭౦౯.

సీ. గిబ్బదాల్ దొరగుండుకబ్బంబు ప్రోయాలు లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ జొబ్బుపెక్కము.
(లిబ్బిగుబ్బెతయబ్బ = పాలసంద్రము)
అచ్చ. రా యు. ౫౯౨

లిబ్బిదొర = కుబేరుఁడు.

సీ వంకి లిబ్బిదొర లాఁతంకిలి బొందించి కొంగ వాలున గట్టగొంగ గెలిచి
అచ్చ. రా. యు. ౪౩౪.

ఇట్లే – లిబ్బులదొర, లిబ్బులరేఁడు

క. లిబ్బులదొరచెలికానికి, గుబ్బలి దుహితమాని యనుఁగుఁగూఁతుమగనికిన్ నీలా. ౧. ౧౭.

గీ. జేమునికంటెను కేలేలసామికంటె, కంట జూముల వేలుపుకంటె నీళ్ల, టేనికంటెను లిబ్బులఱేనికంటె, మేటిరయే రాగవుఁడు నిన్ను మీఱి పోర అచ్చ. రా. యు ౧౨.

లిబ్బులచాన = లక్ష్మీదేవి.

గీ పొందలి పెన్నుఁడు పంటలముగుదగాడవు, లుడుపు కొలు కిర్లగొంగవంగడమునందు, రాముఁడై పుట్టె లిబ్బులచాన సీతయై పొడమె వేలుపులు గోఁతులైరి సుమ్ము.
అచ్చ రా. యు. ౧౯.

లిబ్బులజవరాలు = లక్ష్మి.

సీ లిబ్బులజవరాలియబ్బ నల్లునిఁజేసి తనరెడు నడుగుఁగొందమ్మివాఁడు. రా. వి ౧. ౩౧.

జ లిబ్బిపడఁతి, లిబ్బిరాయఁడు.

లిబ్బిపడఁతి. వి (లిబ్బి + పడఁతి), లక్ష్మి. (శ. ర.)

లిబ్బిరాయఁడు. వి. (లిబ్బి + రాయఁడు) కుబేరుఁడు, ధనాధిపతి. (శ. ర.)

లిభి. సం. వి. ఇ. ఈ. స్త్రీ. 'లిపి' యొక్క రూపాంతరము.

లిమ్మ. వి. మూఁపుమీఁద ముసురుకొను కండలను దోచెడు లెమ్మ.

చ. కనుగొని వేగవచ్చి గణకాండము గద్గొని ప్యామలార వే, బని విని కాంచివచ్చి కల వాఁడొక యంగడి పోయు పెంచక, మ్మును మున నొక్క మీన మిడి మూగిన యీఁగలఁ జేత లియ్మఁ బో,జనుచు దీని గొండు పల సొమ్మని యమ్ముచున్న వాఁ డవన్
చెన్న ౪ ౩౩౭.

(శ. ర, బ్రౌ పా రెమ్మ. ముద్రి పా)

లియ్యము=లీయము. విణ (సం. లీనః) మిక్కిలి కలసినది, లీనము

శా చేపెంగావలయున్ విరించి నిఖల స్త్రీపుంస సంయోజనా,భ్యాసప్రౌఢిప్రకాశ పొందఁ గడు లియ్యంబైన సంసర్గ మి,ట్లు
వైష ౬ ౭౫.

క. అటుగనుక నీవు చెప్పిన, యటువలె నియ్యకొని లియ్యమై యుండంగా, నటుమీఁద దైవగతియని, యటునిటు నడయాడుచుండి రా చెలు లంతన్ సారంగ ౨ ౪౯

వి. ఐక్యము, మిక్కిలి కలియుట.

ఉ. పువ్విలుకానితోడ సరిపోలెడు చక్కని వాఁడు భూమిలో, నెవ్వఁడు చెప్పఁడా యనుచు నిష్టవయస్యలఁగూర్చి యాత్మలో, నువ్విళులూరుచుం బలుకు నొప్పులకుప్ప నలుండుగాక యొం,డెవ్వఁ డనంగ మెచ్చుఁ దరళేక్షణ సెయ్యము లియ్య మెట్టిదో
వైష ౧ ౭౫

క. ఇయ్యకొని యయ్యమాత్యుల, కెయ్యారుడు గర లాసంగి పెస విభుఁ డనుపన్, వియ్యము గతి మాళవపతి, లియ్యంబున విని వినిర్మలిత హృదయుండై. రా. వి. ౫. ౪౩.

లివ. వి. ౧. లాఘవము.

ఉ. ... యూఁబూ,కులకాశంద్రు మునీంద్రుఁ వందుఁ బొగడొక్క తొక్కసాంద్రహారి దం,టలివన్నాఁటుచుఁ దన్మనోధనముదండన్ దండ చేకేరఁగన్. చంద్రా. ౩. ౯౭.

సీ. లివ హత్తివిరిగాఁగిలింతలఁజనివాళ్లఁ గనుపట్టు నామ్మెన గప్పి కప్పి. ఉ. హరిశ్చ. ౪.౪౯.

సీ. బావిదాఁకెడ వంచుఁ బరతెంచి లివదట్టి జడిసి హైతరుశాఖ కొడిపె నొకతె.
బహు. ౨. ౨౯.

౨. మల్లబంధ విశేషము

వ. లివ రాకడ ఏకసరము హైసరము ఝుంపపిక్కు కరలాఘవంబు మొదలగు విశమ్ము లును .. మల్లపు. ౩ ౬౯.

వ. లివ రాకడ రేకసర హైసర ఝుంపపిక్కు కరలాఘవంబు మొదలగు విశమ్ములెఱింగి.
ప్రబంధ ౭౭.

౩. అతిశయము

వ. .. తవ్వెందలసందడియు, గంటెకొట్టి కటుచును, గసగస లివయు ధీమ. ౩. ౫౩

లివలివ. వి ౧ కదలుటయందగు ధ్వనికనుకరణము

సీ శేమగుంపుల లివలివలాడు లేఁగొనుచంటి చోటికి కెలవరియటంచు. కువల. ౧. ౨౦

ద్వి గుబ్బలప్రేకంబుతోడ, లేఁగొనుదీవియ లివలివలాడ ద్వి. పరమ. ౨. ౫౬. పా.

వ. కొండియు జరాప్రాదుర్భావంబున శిథిలంబులై కుమురుపక్కైడ లివలివం గదలురదన పంక్తులును కవిక ౫ ౧౧౦.

౨ అడుగిడుటయందగు ధ్వనినుకరణము.

క తవిడాడనేర్చెఁ జెవులకుఁ, జవులుగఁ బలుకంగనేర్చెఁ జరణాభరణా,రవములు ఘులుఘులుఘుల్లన, లివలివ నడుగిడఁగనేర్చె లీలాగతులన్ సుద. ౨. ౧౨౪.

లిష్టము. సం. విణ. (అ ఇ అ) క్షీణించినది. తగ్గినది, వ్యర్థపఱుపఁబడినది.

లీ

లీ. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. ౧. అంటియుండుట, విడువకుండుట. ౨. కౌఁగిలించుకొనుట. ౩. కరఁగుట

లీల. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉరు పేరు. (బ్రా. వి)

లీగు. వి. నడుము.

సీ. .. కెలయు మధ్యభాగము నడు మన లీగు
నాఁగను గాను నా ..
ఆం. భా. ౨ ౧౩౮.

లీడలిగోరిక. వి. తృణవిశేషము.

గీ. కనుము లీడలిగోరిక కాకికెదురు.
హంస. ౫. ౪౪

లీఢము. సం. విణ (అ. ఆ. అ) ౧ ఆస్వాదింపఁబడినది, రుచిచూడఁబడినది, తినఁబడినది, భుజింపఁబడినది. ౨. స్పృశింపఁబడినది, తాఁకఁబడినది

లీనము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. అంటుకొనియున్నది, తగిలియున్నది ౨. దాఁగియుండినది, పొందియున్నది. ౩ ఆశ్రయించియున్నది, ఆధారపడినది, అనుకొనునది. ౪ కరఁగినది ౫. కలసిపోయినది, ఐక్యమొందినది ౬. తదేకాయత్తమైనది ౭. అంతర్ధానమైనది, కనృడనిది, అగోచరమైనది. వి. న ౧. అంతర్ధానము ౨. కరఁగుట ౩. అంటుకొనియుండుట.

లీయము = లియ్యము. విణ. కలసినది, సక్తము.

ద్వి. ... పొరభానీకంబుతోడ, లీయమై పద్మ
కేలిమి చూపువోలెఁ, దీయమై రైరమ్మదీ
యతో నాఁగఁ, దళుకొత్తు సరవి
ద్వి పరమ. ౧ ౧౧. పా.

లీల. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. క్రీడ, ఆట ౨. వినోదము. ౩. వేషభాషాదులయందుఁ బ్రియు ననుకరించునట్టి స్త్రీల శృంగార చేష్టావిశేషము. ౪. సౌలభ్యము, అనాయాసము, చులకన ౫. కనఁబడు తీరు, ఆకారము, పోలిక. ౬. చక్కఁదనము, సొగసు. ౭ నటన, మాఱువేషము. ౮. విలాసము. ౯. రీతి, విధము.

గీ. అనుచు నాగంధవహుని ధార్ష్ట్యములు
దెలుపు, లీల విరిసినవిరులు రాలిన రజంబు,
తొలికిన రసంబు లురిలినఫలము లధిపు,
బ్రోలనిడి పల్కి రుద్యానపాలు రపుడు.
[illegible]

క. తల్లి సాధ్వీవంశము, తల్లి నది తల్లడిల్లి దరలఁగ
పరదారా, పిల్లలు దీనిఁ బ్రఱచు మనల్లో
విరోధిఘటికరుకృ లీలన్. రామా. ౫. ౧౯౩.

శా. ఈలీలన్ సురలెల్లరున్ గొలువ వాణీశుండు
శీఘ్రంబుగా, ... దశా. ౨. ౭౮.

లీలాంగుఁడు. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) అందమైన యవయవములు గలవాఁడు, చక్కనివాఁడు.

లీలాంచితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) లీలచే నొప్పునది

లీలాంబుజము. సం. వి. అ. న విలాసార్థము పట్టుకొనిన పద్మము.

లీలాకలహము. సం. వి. అ. పుం. ప్రణయకలహము, కపటయుద్ధము, విలాసముగాఁ దెచ్చిపెట్టుకొనిన కలహము.

లీలాగారము. సం. వి. అ. పుం., న. విలాసగృహము, క్రీడామందిరము.

లీలాగృహము. సం వి అ న. క్రీడామందిరము, విలాసభవనము.

లీలాచతురుఁడు. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) ఆటలలోఁ బ్రవీణుఁడు.

లీలాతాండవము. సం. వి. అ న. విలాసార్థమైన నృత్యము.

లీలానటనము. సం వి. అ. న. విలాసార్థమైన నాట్యము

లీలామనుష్యుఁడు. సం. వి. అ పుం. కృత్రిమ మానవుఁడు, మనుష్యరూపమున నిల్పిన కొయ్యబొమ్మ మొ.

లీలామాత్రము. సం. వి. అ. న. విలాసమాత్రము, పిల్లలాట, కొంచెమైనను ప్రాణిశలేమి.

లీలాయితము. సం. వి. అ న. క్రీడ, వినోదము.

లీలారవిందము. సం వి అ. న. విలాసార్థము పట్టుకొనిన పద్మము.

లీలారతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. వినోదము, ఆట, క్రీడ.

లీలావంతుఁడు. సం విణ. (త్. ౘ త్.) ౧. ఆట లాడు స్వభావముగలవాఁడు, ఆటకాఁడు. ౨. సుందరపురుషుఁడు, అందగాఁడు.

లీలావజ్రము. సం వి అ న వజ్రాయుధమువంటి పనిముట్టు

లీలావతారము. సం. వి అ పుం. (విష్ణుదేవుని యొక్క) విలాసార్థమైన యవతారము, వేడుకకై భూమిపై నవతరించుట

లీలావతి. సం. వి ఈ స్త్రీ ౧ చెక్కుఁదనము గల స్త్రీ. ౨ కామాతురత గల స్త్రీ, కాముకురాలు. 3 దుర్గాదేవి ౪ భాస్కరాచార్య విరచితమగు గణితశాస్త్రగ్రంథము ౫ మయూరుని భార్య ౬ (ఛంద) ఒకానొకవృత్తము (విల్యము)

లీలావాపి. సం వి ఈ స్త్రీ విలాసార్థమైన దిగుడుబావి

లీలావేశ్మము. సం వి న్ న విలాసగృహము, ఆనందమందిరము.

లీలాశుకము. సం వి అ పుం విలాసార్థము, పెంచెడు చిలుక, పెంపుడు చిలుక.

లీలోద్యానము. సం వి అ న. ౧. ఆనందకరమైన యుపవనము, ధనికులు విహారార్థము చెట్లు నాఁటి పెంచిన యుద్యానవనము. ౨. నందనవనము, ఇంద్రుని యుద్యానవనము

లు

లు. ప్ర. ప్రథమాబహువచన ప్రత్యయము.
ఉదా. గోవులు, వనములు మొ
సీ.. శైశవక్రీడ లాడి రఘుడు, రామకృష్ణులు గోపదారకులఁ గూడి. వి. పు. ౩ ౨౦౨
ఉ. ... పరస్పరాత్మలం, దాకలితంబులైన. . ఆము. ౧. ౧,

లుంగ. వి. ఎక్కువ (వస్త్రాదుల) భారము.
సీ. బరిగొన్న సమకట్టు బన్నిదంబుల లుంగ యుంటువాయుంగఁ దా వఱుతనైచి. క్రీడా. ౪౩.
సీ. వస్త్రభారము పేరు వఱలు లుంగ యనంగ. . ఆం భా. ౨. ౧౫౬.

లుంగము. సం. వి అ. పుం పుల్లమాదిఫలము. (శ. ర.)

లుంగి. వి. యోపాంతరీయము, స్త్రీల కట్టుబట్ట.
సీ లుంగి, యన నంగదట్టమం చనఁ బావడ యనంగ యోపాంతరీయమై యొప్పుచుండు. ఆం. భా. ౨. ౧౫౮.
(కుల్లాయకుప్పసములు చేర్చి కుట్టిన పావడ, అని శ ర. కురకలుకట్టు సెల్లవస్త్రము, అని చి. వి.)

లుంచనము. సం. వి అ న ౧ తోలు (పై తొక్క) ఒలుచుట ౨. త్రుంచుట, తెంచుట.

లుంచము. సం వి. అ. పుం ౧. తోలు (పై తొక్క) ఒలుచుట ౨. త్రుంచుట, త్రెంచుట.

లుంచితము. సం. విణ (అ. ఆ. అ.) ౧. తోలు (పైతొక్క) ఒలువఁబడినది. ౨. త్రుంపఁబడినది, త్రెంపఁబడినది

లుంట. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దోఁచుకొనుట. ౨. దొర్లుట

లుంటకము. సం. వి. అ పుం. ఒక విధమగు మూరాకు మొక్క కీ.

లుంటాకము. సం. విణ (అ. ఈ. అ.) దొంగిలించునది, దోఁచుకొనునది.
వి. అ. పుం. కాకము, కాకి

లుంటాకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దొంగ, చోరుఁడు.

లుంఠ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧. దోఁచుకొనుట; దొంగిలించుట. ౨ దొర్లుట, పొరలుకొనుట.

లుంఠకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. దోఁచుకొనెడు వాఁడు, దొంగ, చోరుఁడు.

లుంఠనము. సం. వి. అ. న. దొంగిలించుట, దోఁచుకొనుట.

లుంఠాకము. సం. వి. అ. పుం. కాయసము, కాకి.

లుంఠాకుఁడు. సం. వి. అ పుం. చోరుఁడు, దొంగ.

లుంఠి. సం. వి ఇ., ఈ. స్త్రీ. దోఁచుకొనుట, కొల్లపెట్టుట.

లుంఠించు. సం. స. క్రి. సంధించు, కూర్చు

క. కంటకశాలునిచేతం, గుంఠితుఁడగు పెట్టు మరుఁడు కుసుమాస్త్రంబుల్, లుంఠించి గుణనినాదము, కంతమ్మున చాలఁజేసె కఠోర గదురక్. భాగ ౯ ౬౧౫

లుండి. సం. వి ఈ. స్త్రీ. తగిన నడవడి, అర్హ ప్రవర్తనము

లుండిక. సం వి అ స్త్రీ ౧ మన్ను, పేడ, మొ॥ వాని గుండ్రనిముద్ద ౨ సరియైన నడత, యుక్తప్రవర్తనము

లుంబిక. సం వి. అ. స్త్రీ. ఒకవిధమైన వాద్యము

లుకలుక. వి ౧ పరుగెత్తుటయందలి ధ్వని కనుకరణము.

క ఒక పొంగముగాక దివిజాలు, తికమకగొని పైరుతెల్ల దీకొనఁ దమ్మం, బికపికలై నకనకలై, లుకలుకఁ బరువెత్తి కోడి లోఁగొనుభీతిక్. భాగ ౬. ౨౩౫

౨. పురుగులు దొలుచుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.

చ లుకలుక మస్తకంబుఁ జెవులం గ్రిమి దొల్వఁగ ... భల్లా. ౨ (శ. ర.)

3. తడఁబాటు.

ద్వి. . మగకోకిలములు, ముక్కుల రెక్కలు మురువుగాఁ దీర్చి, చొక్కంపు తేమారి మదకొమ్మ లెక్కి, పెలుకి తేఁగొనలెత్తి పెల పులఁ ద్రుంచి, కలగొన లుకలుకగా నప్పళించి, రసము పిచ్చిలఁ గూర్చి రమణుల కిచ్చి, పద. ౧. ౧౨ పా. ౪. పం.

జః లుకలుకలాడు.

లుకలుకలాడు. అ. క్రి. (√ లుకలుక) తడఁబడు. (శ. ర.)

లుక్కు. వి. అశ్వనీచగతి

సీ. జంగనడపు వాఁగ జంఘాలగతి దాటుప్పాఁ జనుగు లుక్కనఁగ నీచగతిపేరు అం భా. ౨. ౧౯౮.

ఉ. ఉక్కడమైన మంచి మను వొప్పెడు సాహాయరత్న మెక్కినన్, గక్కునమేమి లేక రవగాలును జోడన యడ్డపెడెముల్, లుక్కుడువాలి జంగనడలం గనుపించుచు బోయి పోయి. సారంగ. ౧. ౮౨.

లుగ. వి బాగు. (చూ లుగచెడు)

జః లుగచెడు

లుగచెడు. అ క్రి. (లుగ + చెడు) బాగు తప్పు. (శ ర.)

లుఠనము. సం వి అ న (నేలపై) దొర్లుట, (పొర్లుట.)

లుఠితము. సం. విణ (అ ఆ. అ) దొర్లినది, నేలపైఁబొర్లినది.

లుడికీ. వి. (హిం. లుడ్కా.) కర్ణాభరణము.

సీ యాగపాత్రలు దెచ్చి హోముగావడి లుడికీ చిప్పలుగఁ జేసి శేయువారు. సిం. నార. ౨౦.

(లుడికీచిప్పలు = కర్ణాభరణముగా ఉపయోగించు చిప్పలు.)

లుడుగు. వి. ఎద్దుమెడను గట్టు ఒకవిధమగు గంట. (శ. ర.)

లుప్తపదము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ) లోపించిన పదములు గలది, కొన్ని పదములు లేనిది.

లుప్తపిండోదకక్రియుఁడు. సం. విణ. (అ.ఆ.అ.) లోపించిన శ్రాద్ధకర్మ గలవాఁడు, ఉత్తరక్రియలు లేనివాఁడు.

లుప్తప్రతిజ్ఞుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) లోపించిన ప్రతిజ్ఞ కలవాఁడు, భ్రష్టప్రతిజ్ఞుఁడు; అడిన మాట తప్పినవాఁడు.

లుప్తప్రతిభుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) లోపించిన ప్రతిభగలవాఁడు; సమయోచితమైన బుద్ధిలేనివాఁడు.

లుప్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. పగులఁగొట్టఁబడినది ౨. అతిక్రమింపఁబడినది, ఉల్లంఘింపఁబడినది ౩. నశింపఁజేయఁబడినది ౪. పోయినది, అగోచరమైనది ౫. దోఁచుకొనఁబడినది, కొల్లపెట్టఁబడినది ౬. (వ్యాక) లోపింపఁజేయఁబడినది ౭. తీసివేయఁబడినది, అశ్రద్ధచేయఁబడినది ౮. ఉపయోగములో లేనిది, వాడుకలో లేనిది

వి. అ. న. దోఁచుకొనఁబడిన సొమ్ము

లుప్తోపమ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఉపమానోపమేయసమానధర్మవాచకములను నాలుగింటిలోఁ గొన్ని లోపించిన యుపమాలంకారము.

వ్యతి. పూర్ణోపమ (చూ. ఉపమ)

లుప్పరము. వి. చెప్పలు పలికెడు హెచ్చరిక పదము

లుబ్ధకము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఒక నక్షత్రము ౨. వెనుక భాగము

లుబ్ధకుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బోయవాఁడు, వేఁటకాఁడు ౨. లోభియైన మనుష్యుఁడు అత్యాశగలవాఁడు ౩. కాముకుఁడు, విటుఁడు

లుబ్ధత్వము. సం. వి. అ. న. లోభిత్వము, పిసినిగొట్టుతనము.

లుబ్ధుఁడు. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. లోభి, అత్యాశగలవాఁడు ౨. కోరుకొనువాఁడు, అత్యాసక్తిగలవాఁడు. (ధనలుబ్ధుఁడు మాంసలుబ్ధుఁడు గుణలుబ్ధుఁడు. మొ॥)

వి. అ. పుం. ౧. వేఁటకాఁడు. ౨. విటుఁడు, చెడునడతగల మనుష్యుఁడు.

లులితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) కలవరపడినది, క్షోభపడినది.

లులాపము. సం. వి. అ. పుం. లులాయము, మహిషము, దున్నపోతు.

లులాయము. సం. వి. అ. పుం. మహిషము, దున్నపోతు

లులి. వి. లోటు, తక్కువ

సీ. తనకు లాగయినకొత్తంబు గైకొనిపన్ని పావిక దాలించి పాకొఱంగి, లోపాటంబులు మాని లులిఁ గన్నఁ బడకున్నఁ బరదాళమని పొల్పఁ బలక యిచ్చి ఉ. హరి. ౩. ౧౨౦.

ద్వి. అలియును లులియును లాగును బాగు, నలవును మెలపుఁ బ్రఖ్యాతి విఖ్యాతి

పండితా. దీక్షా. ౩౦. పా

జ. లులిపడు, లుల్లిగాఁడు, లుల్లుఱుకు.

లులితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. కదలినది ఇటు నటు జరిగినది. (చలించినది.) ౨. కంపమునొందినది, తరంగములు గలదిగాఁ జేయఁబడినది ౩. కలఁతపెట్టఁబడినది, నశింపఁజేయఁబడినది ౪. చెదరఁగొట్టఁబడినది, రేఁపఁబడినది (జుట్టు) ౫. ఒత్తుడు గలిగింపఁబడినది, హాని కలిగింపఁబడినది. ౬. నొక్కినది, అదుముచుండునది. ౭. మార్గాయాసముగలది, బడలినది. ౮. సొగసైనది, అందమైనది

వి. న. కదలిక, చలనము

లులిపడు. అ. క్రి. (లులి + పడు) అధమమగు, హీనమగు

రగడ. పొలఁతి సైఁపవు మాకు నీకయపోలుఁబో లులివడిన కల్లలు పారి. ౪. ౧౬.

లుల్లిగాఁడు. విణ. (√లులి) కీడ్వడినవాఁడు, అధముఁడు. (శ. ర.)

లుల్లుఱుకు. వి. (లులి + ఉఱుకు) అల్పలంఘనము, చిన్న దుముకు

చ. కఱకరికల్లడంబు కడుఁగట్టేఁడి దెమ్మెరలోల మాసగ్ర,చ్చుఱయిసలారు లుల్లుఱుకులాడెడి పీతిడి రజ్జులాఁడు క్రి,క్కిఱియుటకాఁ దెమఁగునకు నీయుభయంబు వలిప్రకారమై, మెఱయఁగ విప్రయోగమున నేలమెఱింగి రచింప నేర్చినన్. కాళహ, ౩. ౯౯.

లుమఃభవము. సం. వి. అ. పుం. మదపుటేనుఁగు.

లూ

లూటి = లూటీ. వి (హిం. లూటి) ౧ దోఁపిడి.

ఉ. అంచుఁ బురస్కరించుకొని యందఱు నాయనతోడఁగూడ శే, తెంచిరి భానువంద నుని తేనియతోఁటకు లూటిచేసి ద,క్కించు కొనంగ వేళయని కేరుచు దూఱుచుఁ దిట్టి కొట్టి దం,డించిరి మించి కన్మధువనీపరిపాలకు లడ్డగించినన్ రామా ౩ ౯

కి పుట్టతేనియఁ గ్రోలఁ బోదవు చీమల మెక్కి లూటిగై కొనదు భల్లూకగణము చంద్రా ౩ ౭౨.

ఉ. అవనకేతనల్ జలవిహార మొనర్చుచు దర్పమొంది యిం,దీవరపత్రభంగములు దీర్ణతఁ జేయఁగ లూటిరేుల యిం,దీవరపత్రభంగ ములసేఁ గొనసేరసె యంచు దత్సర,శ్ఫ్యే విరతిఁ బఠించి యలచేఁ గొనె వారల పత్ర భంగముల్ ఉ రా ౬ ౮౬.

౨. ఉపద్రవము

సీ. చెఱయుఁ గొల్లయు లూటి పీడలో లేకుండ దండెత్తవలయు శాత్రవులమీఁద నీతి. ౩౦

౩. దవుడపుండు

సీ. లూటి నా దవుడపుండును దండువయుఁ దోఁచు (వావిళ్ల ప్రతి పా 'దుడుకును దోఁచు' ప్రాఁతప్రతి, తాళపత్రప్రతి పా. ప్రానులో రెండు పాఠములు గలవు) ఆం. భా. ౩. ౪౮.

౪. దండువు

వ్యవ వానికి లూటి వచ్చినది.

౫. ఔద్ధత్యము.

సీ. ..దుడుకు లూటి జాలును దుండ,

గీ. గమ్మనఁగను సుద్ధతాఖ్యతో ...
సాం. ని. మాన. ౪౩.

౬. ప్రబలంబ్రము (శ. ర.)

జ: లూటిసేయు.

లూటిసేయు. స. క్రి. (లూటి+చేయు) బాధించు.

రగడ. చామన్కృతవాటిఁ దిరుగఁజాలఁ జాల పాలప్రభూని, రాజు మమ్ము లూటిసేయ రాజు రాజుమూరిపసుదు. వరాహ. ౩. ౯౨.

లూటీ = లూటి. (శ. ర.)

లూడుపులు. వి. బ. చెప్పులు, పాదరక్షలు. (శ. ర.)

లూత. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. సాలెపురుగు. ౨. చీమ

లూతాతంతువు. సం. వి ఉ పుం. సాలెపురుగు పట్టు, సాలెగూడు

లూతామర్కటము. సం వి. అ పుం. ౧. వాలిడికోఁతి ౨. ఒకజాతి మల్లెతీఁగ

లూతిక. సం వి. అ. స్త్రీ సాలెపురుగు.

లూనకము. సం విణ (అ ఆ. అ) ఖండింపఁ బడినది, విడఁదీయఁబడినది వి అ. న ౧ ఛేదనము, విభజనము. ౨ గాయము. ౩ రకము, విధము, జాతి. ౪ జంతువు.

లూనము. సం. విణ (అ ఆ అ.) ౧. ఖండింపఁ బడినది, తెగఁగొట్టఁబడినది, ఛేదింపఁబడినది. ౨. కోయఁబడినది (పుష్పాది). ౩ నశింపఁ జేయఁబడినది ౪ కొఱుకఁబడినది, కొఱికి తినఁ బడినది ౫ గాయపఱుపఁబడినది వి అ. న. తోఁక

లూమము. సం వి అ న తోఁక.

లూమవిషము. సం వి. అ పుం. (తోఁకను విషముగలది) వృశ్చికము, తేలు.

లూలామాలము. వి ౧. వంచన, మోసము

క అలాగునఁ గొనిపోయిన్న,పాలప్రియుపాన్పు క్రిందఁ బాదుకొలిపి యూ, లూలామాలపు వాలి గ,యాళి తనుంగానివానియటువలె నుండెన్. పారిజా. ౩. ౧౩౬.

క. లూలామాలపుమాటలు, చాలునని నలిగి తననిజంబుసురూపం, బాలోనఁ దెలుపవలె నని, నీలగ్రీవుండు నిటలనేత్రముఁ జూపెన్. శాశి. ౩. ౧౪౦.

౨. చేష్టాభేదము.

ద్వి. అల్లము విని నవ్వి యోగాసను మూయు, కల్ల
సత్యంబులు కపటకృత్యంబు, లటపటంబు
లును బాలామాలములును, కుటిల కల్పిత
ములు కూచిమారములు, మటుమాయలన
ములు మందు ప్రమాకలును, నటమటంబులును
ముసైన్న నచ్చెదములు
ప్రభులిం. ౨. ౫౦ పా. ౭ పం.

లె

లెంక=లేక. వి ౧ యోధుఁడు.

సీ ... గీ . భటుఁడు పరఁగు జోదన లెంకన
బంటనంగ   ఆం భా ౨. ౧౭౮.

సీ. సీటార కెదిరిన నేలకేళేదంట కేళెల్ల నడఁచిన
దిట్ట లెంక   అచ్చ, రా. ఆరా ౯౩.

రగడ అలఘు బలసంపన్నులగు లెంక
వాయకులు   పి కకుం. ౩. ౨౨౫.

క. అపరిదు లెంకలకు మున్న యతిరయము
వసి ..   దశకు. ౧౨. ౩౭.

౨. (క. లెంక) పరిచారకుఁడు

గీ. నాకు మరొయ్యెదంతరముల నాటనుండి, లెంక
మీకన బొద్దుఁ దహాంకరించి
ప్రబోధ. ౩. ౨౪

ఉ. లెంకఁగ నేలుకోఁగలదుకే మగనిం దరి
తీపు నేసి   విజ. వి. ౩. ౩౮.

జ' లెంక కాఁడు.

లెంకకాఁడు. వి. (లెంక + కాఁడు.-స్వార్థమున)
సేవకుఁడు, పరిచారకుఁడు.

ద్వి. కల్లినాథుని లెంకకాఁ డితఁ డనంగ.
పండితా. దీక్షా. ౭౮. పా.

లెంగి. వి సేవకుఁడు, దాసుఁడు (దీనికి శైవ
గ్రంథములందే ప్రయోగము కన్పడుచున్నది.)

ద్వి. బసవన్న లెంక నే బసవన్న లెంగి.
పండితా. దీక్షా. ౮. పా.

ద్వి. జంగమలింగంబు చనఁజూచి చూచి,
జెంగలి కూడునే లెంగిగాఁ దలఁచు.
పండితా. పురా ౯౫. పా.

విశే. క్షుద్రుఁడు, నీచుఁడు.

ద్వి. సంగతి లింగప్రసాదైకసుఖులు, లెంగి
మనుష్యుల రొంగిళ్ల దింద్రె.
పండితా. మహిమ. ౨౯౭. పా.

ద్వి. లింగవంతులుగాని లెంగుల కరని, యంగ
నాంతరమున కరుగరా దనుచు.
బస. పు. ౨. ౩౯౩. పం.

ద్వి. లింగవంతులుగాని లెంగుల కివ్వ,రాంగ
నమ్మున కట్టు లరుదేరవచ్చు.
బస. పు. ౨. ౩౯౬. పం.

లెంగిలి. విశే. ప్రియమైనవాఁడు, ఇష్టుఁడు.

ద్వి. సుఖులీలఁ జనివట్టి యలియ, దంగలి
మారయ్య లెంగిలి బంటు
బస పు. ౮. ౯౪౨. పం.

లెంటు. వి. పట్టికము, ఒకదినుసు తెల్లకాయి.
(క ర.)

లెంప. వి. ౧. చెంప (క. ర.)
(వ్యవ) కాఱులు ప్రేలిన లెంపలు వాయింతురు.
౨. ప్రక్క. (క. ర., గ్రా)
జ. లెంపకాయ.

లెంపకాయ. వి (√లెంప) చెంపదెబ్బ.
(క. ర., వా.)

లెంబి=లంబి. వి. కుటుంబము. (క. ర.)

లెక్క. వి. (సం లేఖా క లెక్క) ౧ సంఖ్య.

ఆ. లెక్కకెక్కుడైన మిక్కిలివిరి గల్గ, కొన్ని
కోట్లపడగ లెత్తరామి, నపరిమిత ధనంబులను
ప్రాలి పడగలు, గట్టు వైశ్యజనము పట్టణమున.
విక్ర. ౧. ౪౫.

ఆ. లెక్కకెక్కుడైన రొక్కంబుఁ దఱుగని
కొలుచుగలదు ప్రోలికోమటులకు,
శివా. ౧. ౩౪.

గీ. దీలు కామరభూలు క్రొమ్ముయలచుదాలు,
తరుణియ్యగి నేలు తరుణి నేత్రముల చాలు,
కొమ్మిదవలెక్క ప్రాలు పెద్దోయి నేలు,
పలుకుల వహోరంగు కపురంపుఁ బలుకసంగు.
కృష్ణ. ౮. ౫౯.

౨. అంకె.

గీ. పదియును తొమ్మిది విద్యలే పద్మనయన, శ్రవణములు రెంట సర్థమర్థము గ్రహించె, నంత దుక్కిర్థగంభీరవహదరేఖ, యదిగదా మీకులందుఁ దొమ్మిదవలెక్క.

నైష ౩. ౧౭౪.

చ. జలరుహగంధి మీమల పసల్ నవసంఖ్య నకేమి లెక్కనున్. విజ. వి. ౧ ౪౩

౩. గణితము.

సీ .. గణితంబు లెక్క నాఁగన దనర్చు

అం భా ౨. ౧౭౭.

(వ్యవ) ఈతఁడు లెక్కలలో గొప్పవాఁడు. లెక్కల శాస్త్రము.

౪ చొప్పు, వంతు.

క. విడుచక కంసుని యొగ్గులఁ,బడి దేవకి నిఖిలదేవభావము దనకే,ర్పడ నేఁట నొకని లెక్కను, గొడుకుల నెనమండ్ర నొక్క కూతుం గనియెన్. భాగ. ౧౦. పూ. ౪౪

గీ. ఇంక మూఁడేండ్లకున్నగాని యోజనింప, నన్ని దినములు దిన మొక్కయావులెక్క, ధరణిదేవోత్తములకును దానమొసఁగు, మట్లయైనను నా కుదయంబు గలుగు.

వి. పు. ౬. ౩౨౦

౫. ధనము, సొమ్ము.

ద్వి. కాటిపాపనికేల కరుణ నీమీఁద, లేకున్న నాకిచ్చు లెక్కకుఁ జెల్లుఁ,గైకొందు నిమ్ము నీకట్టినమినుకు.

ద్వి. హరిశ్చ. ఉ. ౨౧౭౬. పం.

మ. సదలెక్కాభానుఁడు పశ్చిమంబునకు జైక్యాభ్యూఁటకూటింటికిన్, గుడుకంబోద మెలెక్కయిచ్చి కడు గాఁకొన్నార మిప్పట్టునన్.

క్రీడా. ౧౫౫.

గీ. ఒకటె ప్రోలియు మైకేయు మొల్ల లెక్క, పరల నిమ్మని దాని జేమరుకు గనలె.

శుక. ౧. ౧౨౦.

౬. పద్దు, ఆయవ్యయపట్టిక.

ఉ. ఇట్టానఁటూర్చి జైక్యునకు నిచ్చి చన న్మతి పుచ్చి చాకముల్ పెట్టుదు . . పక్షిలెక్క అటు పెట్టుదు ... ఆము. ౬. ౪౦.

సీ. కొలుచువారల నోరు గొట్టి లెక్కలువ్రాసి హరువుమీఁదఁగ మణియములు చేసి.

శుక. ౩. ౩౪౫.

సీ లెక్కలు లిఖియింప లేఖకాధీశుండు పాకంబు గావింపఁ బాకుండు

దశా. ౨. ౧౨౭.

౪. లక్ష్యము.

గీ ఇతరదుర్బలమ్మృగపంక్తు లేమిలెక్క.

మనుచ ౪. ౩౪.

సీ. . అస్త్రములకుఁ, గీ ప్రాణములు తెచ్చి పెట్టక బ్రతికిపోవ,లేఁ దకట నాకు నరుఁ డేమి లెక్కయనుచు. రాఘవ. ౪. ౨౨౭.

జ లెక్కకాఁడు, లెక్కకుమిగులు, లెక్కగొను, లెక్కసేయు, లెక్కించు, లెక్కిడు.

లెక్కకాఁడు. విశే (లెక్క + కాఁడు) గణకుఁడు, లెక్కలు వ్రాయువాఁడు.

సీ పైలెక్కకాండ్రను జైకొల్పి తొరపించు లెంక విశ్వాసంబు బొంకుదేవి

ద్వా. ౧౧. ౯౩.

లెక్కకుమిగులు. అ. క్రి (లెక్కకున్ + మిగులు) లెక్కకు మిక్కిలియగు, అసంఖ్యమగు.

చ ముగురును నాకుఁ జూడఁగఁ ద్రిమూర్తులు తప్పదు లేకవాహమున్, బొగరున నొక్కఁ డెత్తుక నభోగతి నేఁగుట యొట్లులెక్కకున్ మిగిలినచీన నొక్కఁ దహమించి వధించుట యొట్లు జై భా ౨.౪౩,

లెక్కగొను. స క్రి. (లెక్క + కొను) లక్ష్యపెట్టు.

క. చక్రధరు లెక్కగొనఁడు వ,రాక్రమవిధియుద్ధమునకు రాధేయభుజా,విక్రమ మెందుకుఁ గాని ... భార. ఉద్యో. ౧. ౩౧౯.

క. లెక్కగొనక నరుఁ గృష్ణుని, మక్కువఁగ విరించి పూర్ఛనొందించ ధరన్, గ్రక్కదల జైచి హయము స్నొక్కనఁ గొనిపోయి జనకునింగని ప్రొక్కెన్. జై. భా. ౪. ౧౯౦.

గీ. కాఁక వెడిదంపు ములుకులు దఱచునింప, వక్కడించితోఁ దుదావని లెక్కగొనక, వాని కేరుకు మావుల ఖోనడంచి, యడరుటయు వాఁడు చంగునఁ బుడమి కుఱికె.

అచ్చ రా యు. ౩౭౭.

లెక్క(లు)వెట్టు. స. క్రి. (లెక్క + పెట్టు) ౧. ఎంచు, గణించు.

గీ. మృడునిచే నిట్లు కోపానఁబడి కలంగి, గంగ దరినుండి నిజశిష్యగణముతోడ, శుద్ధురు స్వామి సకలధర్మజ్ఞుఁ డపుడు, పృథివిఁగల తీర్థముల లెక్కవెట్టిచూచి భీమ. ౨. ౩
(ఇట వరుసగా అని భావము)

సీ. కాలంబుకొలఁది లెక్కలు పెట్టచేరక చిత్రగుప్తాదులు చిక్కువడిరి. కాశీ. ౧ ౧౩౪

శా. శ్రీశైలంబున సేతుబంధమునఁ గాంచిం గుంభకోణంబునన్, గాశిన్ మందరఁ గాళహస్తి నిఁక లెక్కల్వెట్టఁగాఁ జాల నానా శైవస్థలులన్ వసించితిమి కాంతా నిమ్నఁ బోలంగ రా, కాశీతాంశునిభాస్యలంగవము లోకఖ్యాతశైలంబునన్. వరాహ ౭ ౧౮

౨. లక్ష్యముచేయు.

శా. నావారందఱు గూడి యొక్కమొగమై నానాస్త్రసంతానముల్, శైవన్ వారల లెక్కఁబెట్టక ప్రభావస్ఫూర్తి శోభిల్లఁగా, వేవేగంబున శంఖమొత్తిన భయావిద్ధాత్ములై పాఱ చిత్రభా ౫ ౯౯

లెక్కసేయు. స క్రి (లెక్క + చేయు.) ౧ లెక్కపెట్టు, గణించు.

క. ఎందఱు రాజ్యేలినవని కెలివవారిఁక నేల సున్నవా, రెందఱు లెక్కసేయఁ దరమె పరమేష్ఠికైన ... కవిరా. ౧ ౧౩౧.

౨. లక్ష్యపెట్టు.

చ. సకలుఁడు కాలకూటసహజన్ముఁ సుధాకరుఁ డంద్రు నిక్కమా, నొక యిదియంచు నోసితమయూఖ నినుం దలియింగఁగోరి యయా, రక యటు చేరినంతఁ దలప్రాణము తోఁకకుఁబచ్చ లెక్కసేయక వెగ్రమింగఁగోని యతటా యలరాహువు చుట్టు నాంచుకే.

సారంగ. ౨. ౧౪౪.

చ. నరుఁడని లెక్కసేయఁడు మనంబున శాస్త్రవు నమ్మహాత్ముచే, యరణముఁ లెక్కచొట్లఁ గనియుఁ మననాయకుఁ డేమిచెప్ప

రాఘవ. ౪. ౧౯౨

లెక్కించు. స. క్రి. (√ లెక్క) ౧ ఎంచు లెక్కపెట్టు.

సీ. కూడి జలక్రీడ లాడుచోఁ గడఁగి యా ధృతరాష్ట్రతనయుల నతులశక్తి, లెక్కించియుఁ బదుండ్ర నొక్కొక్కభుజమున . .

భార ఆది ౫. ౧౭౭.

గీ. క్రిందగలిచిన ప్రాలు లెక్కింపు మనక, తప్పనాడక తొల్లింటి దారచెడక.

ఉ. హరి. ౩. ౧౨౪.

౨. ఎంచిచూచు, విమర్శించు.

ద్వి. కావున రాఘవమ్మోపాలమణికి, లేవసాధ్యంబులు లెక్కింప నెందు.
రం. రా కిష్కిం. ౨౦౦. పా. ౨౦. పం.

ద్వి లెక్కింప నపకీర్తిలేనిజీవనము, నిక్కంబుగా నొక్క నిముసంబు చాలు.

ద్వి హరిశ్చ ఉ ౨౨౪ పం

౩. లక్ష్యపెట్టు.

క ఎక్కడిమగఁ డెక్కడి సఖు, లెక్కడి నీయుత్తమాంగ లెక్కడి చుట్టా, లిక్కొలఁది దొడ్డ కొంచెము, లెక్కింపకు మరునిపోవలింబడు వేళన్ హంస ౧ ౧౦౧.

౪ ఆలోచించు.

గీ. పొత్తుగా నాడి యాటమి పొత్తువారి, మీఁద లెక్కించి కందన మొలయువారు.

దశకు. ౫. ౭౫.

లెక్కిడు. స. క్రి. (లెక్క + ఇడు) లెక్కపెట్టు, గణించు

క మనుకొని లెక్కిడని జపము ముఖ్యంబగునే. విక్ర. ౫. ౮౩.

లెప్ప=లెప్పము[1]. వి. (క. లెప్ప) లత్యము, గుఱి. (ఆ. వి., శ. ర.)

సీ. లెప్ప యనంగ గుఱి యనఁగఁ బరఁగ లక్ష్యాభిధానంబు . అం. భా. ౨ ౨౧౨

లెప్పము[1]= లెప్ప. వి లక్ష్యము, గుఱి

క. మీ పువ్వుగంధి సెయ్యపుఁ, జాపులకును లెప్పమైన సుకుమారవపుశ్శ్రీ పెంపునఁ దనరిన వసు,ధాపతిసుతుసఖుఁడ నింద్ర దత్తాహ్వయుఁడన్. భోజరా. ౩ ౨౪౦

క. అప్పుడు నరపతి యిప్పటి, యప్పడఁతుక యొండుఁ బోయి సాక్ష్యర్యం బీ,చొప్ప కలయొ నిజమొ యనుచు, లెప్పంబయ్యెను మదనశిలీముఖములకున్.

కేయూర. ౪ ౨౪.

ద్వి అభిముఖుండై హృదయాబ్జ త్రికను, లెప్ప తా దన ప్రాణలింగంబు పెట్ట, నుప్పరిం చుడు తదీయార్యారులింగంబు

పండితా. దీక్షా. ౫౯. పా.

లెప్పము[2]. వి. (సం. లేపః) సున్నము మొదలగు వాని పూఁత.

సీ. అయతీశ్వరుఁ డంత నతిరమ్యమైన యా లెప్పంపుఁ బూఁబోఁడి రూపు చూచి.

కళా. ౮. ౧౬౯

లెమ్ము=లే. అవ్య. ౧. తర్జించుట (ఇది మొదలు లేచు ధాతు ప్రార్థనాద్యర్థక రూపమయ్యెను (క్రమముగా అవ్యయముగా మారినది)

మానినీవృత్తము. అంతమదింపకు లేయని పల్కిన నంతమదింపకులే యనుచున్, గంతు లడం చెద లెమ్మని పల్కిన గంతు లడంచెద లెమ్మనుచున్. కళా. ౩. ౧౯౫.

౨. కానిమ్ము, కానీ. (పక్షాంతరాంగీకారమును దెలుపును.)

మ. ఇది భోజాత్మజ శిబ్బిరం గిసుకతో నేమించు మాహించుమో, ఇది సాత్రాజితి జాబిలి నిబ్బుపు ట్రేమరం బందినన్ దీని సెల్లి

దమింకేనివజాడ దోషమొకో యా లెమ్మిందు చేసుద్ద్యేఁ జెల్లదువో యోరికిఁ బంపఁగా వనుచు లీలన్ రుక్మిణీ కాంతకున్.

పారి. ౧. ౫౪.

లెయ్యంబు. వి. (సం స్నేహః) నెయ్యము, స్నేహము

గీ పాలు నేయును గూడినభంగివో లె, నొనరి లెయ్యంబుతోఁ గూడియున్న భటుఁడు

కు. సం. ౧౧ ౬౨౩.

లెస్స. వి ౧ క్షేమము, కుశలము

మ చెలువంబే విను నీటి నీటరులకున్ జేజేల కున్ లెస్సరయే చం. రా ౨ ౨౦.

ద్వి నీ లెస్స నా లెస్స నీకైనదేమి, నాకేమి గాన నానావిధంబులను

రం రా. అయో ౫౯. పా. ౧౬. పం

గీ అమ్మ కుశలంబె పాద్వియవామయంబె దేవి భద్రంబె లెస్సలా వూవుఁబోఁడి. ...

కాశీ. ౨. ౩౧.

గీ క్షేమ మగు లగ్గ లెస్స మేల్ సేమ మనఁగ.

అం. భా. ౧. ౯౭.

౨. మేలు.

గీ. పసిఁడిమృగము నిక్కంబైనఁ బట్టితెచ్చి, జనకసుతకోర్కె దీర్చెద సమ్మదమున, లేక మాయామృగంబైన లీలఁ ద్రుంచి, హితు మొనర్చెద మునులకు నెట్లు లెస్స.

భా రా అర ౨ ౪౪

గీ. ఎతిఁగినవి వాల్గు నొడువ నేమయిన లెస్స.

అము ౪. ౬౭.

౩. మంచిపని, యుక్తకార్యము.

క అలోకదాన మన భూ,పాల పరగు దీప మొగి భావము సద్ధ,ర్మాలోకవశీలంబుగ, నా లెస్స యొనర్చినట్టి యతనికి నధిపా.

భార. అను. ౪౯ ౧౯.

విశే. ౧. క్షేమయుక్తము.

సీ. వేదసంచోదిత విప్రకర్మంబులు లెస్స లయ్యెడు నవి లేకయున్నఁ జెడిపోవు

తెప్ప్పనఁ జెడినను రాజున కగుఁ బుణ్య
పాపంబు లగ్గలములు.
భార. శాం. ౧. ౨౪౫.

గీ. ...తెస్సయుండుచో గృహకర్తలేని బ్రతుకు
మనుచ ౩. ౧౨౯.

సీ. ఎంత తెస్సగనున్న నంతవేడుకకాని ప్రజల
కల్మి కనూయపడుటలేదు.
విజ వి. ౧ ౨౨.

౨. యుక్తము, మంచిది.

ఉ .తల్లి వినవమ్మ యీ జగము లెల్ల సృజింప
ధరింపనొంపఁజా, ల్దేవత లెట్లుదర్తిలిన తెస్స
వృగా కివి చెల్ల జేరికిన్.
సారంగ. ౨ ౧౨౦.

చ.. విభేదవృత్తి నామనమున లేదు పాండవ
సమాజము మీరును కొక్కరూప కావున
నిది తెస్సమాట దగవుం దలపోయఁగ .
భార. ఉద్యో ౧ ౯౩.

౩. రుచ్యము, రుచిగలది

సీ. తెస్సాయెఁగా కదళీశాకపాకముల్ మతి
హరించెనొకదా మనసు గినసు.
రా. వి. ౨. ౧౦౫.

క. చక్కర గలుపుక తింటే, ముక్కవతల్రైన
తెస్స మోహాముగలచో, జిక్కరుకానిస
ద్రైనన్, మక్కువతో దివ్యభామ మహిలో
చేమా చేమ. ౨. ౭౫

౪. శ్రేష్ఠము, ఉత్తమము

చ. ప్రియమెసఁగం దగం బిలిచి పెట్టెదుకూడది
తెస్సకూడు . భార ఉద్యో ౩. ౨౨౨

క అనుటయు వైశంపాయనుఁ, డనఘా తెస్స
కథ యడిగి తచ్యుతశుభలాం,ఛనసాముభామ
మార్మంc, గొనియాడి
హరి. ఉ. ౫. ౧౦౩

ఆ. దేశభాషలందుఁ దెలుఁగు తెస్స
• ఆము. ౧. ౧౫.

౫. సులభము, సుఖప్రాప్యము.

క. జ్ఞానము లుంధనమునఁగ విజ్ఞానాగ్నిం బ్రబలఁ
జేయ జరయు మరణమున్, నానావిధదుఃఖం
బులు,లేని యమృత మక్షరంబు తెప్ప్ప
తోఁచున్ భార శాం. ౪. ౩౧౪.

౬. అనుకూలము.

గీ. మనువు తెస్సయియుండెఁబో మానవతికి.
హర. ౪. ౨౮.

క్రి వి చక్కఁగా.

ఉ శావక రాజచిత్తము వశావశ్రై తెగఁ
జూచునట్టులా,వా విపరీతమైన పలుకాడెద
నంటివి ము న్వినాశకా,లే విపరీతబుద్ధి
యని తెస్స బయల్పడఁ జెప్పినారెకానీ
విధి యూడుమీ యనఁగ నీవిధి నాడెదు
సుమ్ము భామినీ సారంగ. ౨. ౧౪౨.

ఉ. అంచు వతండు పల్క దరహాసతఁ జెక్కిలి
గొట్టి తెస్స పం,డించితివోయి దాసరి
అము. ౬. ౪౦

క అనిన న్మతియుం జదివిం,చినయట్లనె
చదుక తెస్స శిక్షింపక చె,ప్పినరీతిఁ జదుకఁ
డని దశ. ౪. ౧౪౭.

అత్య ప్రశంసార్థకము

చ. అంచమిచ్చి తే, పిలిచి తలార్లచేత నని
పించిన దిట్టుల నీకు వాకముల్, దెలియక
జెత్తిరాజ యిది తెస్సనిజంబని నమ్మి
నాఁడతే. సారంగ. ౩. ౨౦౪.

(ఇట వ్యతిరేకలక్షణచే నిందార్థకము)

చ. వికవికనవ్వి యక్కటట విప్రకుమారుఁడు
కేలు తెస్స వా,నికి నయి రాగబంధమును
నిల్పె మదిం దరళాయతాక్షి ...
హర. ౪ ౨౪.

సీ. .ఒగి తెస్స యనఁగ సాధూక్తి దనరు.
ఆం. భా ౩. ౬౩.

జ: తెస్సఁదనము, తెస్సవాఁడు.

తెస్సఁదనము. వి. (తెస్స + తనము) మంచి
తనము, సౌభాగ్యత.

క. బాలసఖుండవు నాకును, నీ తెస్సఁదనంబు
చేము నీతివితిచి దు,శ్శీలురమగుటయు నైకత,
లీల నొందలుగాఁగ మును దెలియక చేసితిన్.
భార. ఉద్యో. ౧. ౫౮౭.

లెస్సవాఁడు. విణ.(లెస్స+వాఁడు)యోగ్యుఁడు.
క. నిను లెస్సవానిగాఁగన్, వినిపాఁడంగాన బాణునిభవము సర్వం,బును నీకిచ్చితిఁ జర జీవనసౌఖ్యము నొందు మమరవర యని నెమ్మిన్ హరి. ఉ. ౮. ౨౪౦.

లే

లే[1]. అ. క్రి. కలుగుధాతువునకు వ్యతిరేకమున ప్రాయికముగా వచ్చు ఆదేశము.
ఉదా లేఁడు, లేరు, లేదు, లేక, లేవడి (లేనిదియగు, లేనివాఁడగు)
గీ. నీవును మున్ను వో లె, నిలుపరింపంగఁ దగిరొండు నిలుపు లేవ
భార. ద్రో. ౫ ౩౨౬.
మ లలనా రేంటికి వల నేఁడుం గృపలేఁడు కిరములు దుర్వారంబు లెట్లో కదే.
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౧౨౯.
ఉ. ఎవ్వరి నీవు భీతహరిణేక్షణ యొంటిఁ జరించె దోటలే, కివ్వనభూమి భూసురుఁడ నేఁ బ్రచరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవ తప్పితిన్, గ్రొవ్వున నిన్న గ్రామమునకున్ జనుదెంచి పురంబుచేర నిం,కెవ్విధిగాంతుఁ దెల్పఁ గదవే తెరువెద్ది శుభంబు నీకగున్
మనుచే. ౨. ౩౯.
(ఉండదు, ఉండఁడు)
క. కలవారెల్లను మడిసిరి, కలిగియు లేఁడయ్యెఁ గుంభకర్ణుఁడు వినిం, దెలుపుదు నీ
భార. అర. ౭ ౯౩.
చ....పం,గరమున లేరు హంసడిభకప్రతివీరు లనంగఁ బొంగుచున్.
ఉ. హరి. ౪. ౧౭
ఉ. స్వామిహితంబునన్ సమదశాత్రవభంజన శక్తి బంధురక్షామమహానియసంపద వసంత సమాగమ ఫుల్లమల్లికా, స్తోమ మపార సౌరభ యశోగరిమంబున ధర్మశీలతన్, భూమిఁ దమంత్రిఁ బోలు మతి మంత్రులు లేరు సమంధరాస్థలిన్.
వైష. ౧. ౨౪.

క. ప్రేమానుబంధ మిరువుర, కేమాత్రము కొదువ లేదుఁడీ యనినట్లూ, భూమీసురు లవ్వరు నకు, వామాక్షికిఁ గొంగుముడులు వైచిరి వేడ్కన్. (లేదు + చుఁడీ. ఈ. ఇట చు లోపము.) ఇంద. ౬. ౭౫.
సీ గుణము వికారంబుఁ గోరికయును లేని నీవలన జగంబు సెజెజనించుఁ, బ్రబ్బు లేదగునంచుఁ బలుకుట దప్పుగాదు
భాగ. ౧౦. పూ. ౧౨౩.
సీ. వింధాభిమతులు, హింసయు వార్మ ప్రశంసయు లేవు భూతంబులయందెల్ల దయ పుట్టెల్లు. భార. శాం. ౫. ౨౨౫.
చ.. ఈ,మ్మలికయు నుబ్బు నాదుమది మందున కైనను లేదు వాసవా
భార శాం. ౪ ౩౯౪.
క. తమ్ముఁ దవతమ్ములను నా,కన్న కొడుకులట్ల తలఁతుఁగాని విభేదం, బెన్నఁడు నామది లేమికి నెన్నుఁడ దైవంబుసాక్షి వినుము పలి కెదన్. భార ఉద్యో. ౩. ౧౯౩.
(నఞ్యంతిక్రియ కనుప్రయుక్తమయి చాలదు, ఓపదు, చాలఁడు, ఓపఁడు అను నర్థము నిచ్చును)
క పాపంబుఁ బుణ్యమును ద్వి,స్థాపరులకు దుఃఖసౌఖ్యసంపాదు లగున్, భూపాల విత్పష్టులు ని,శ్లపు లగుట వారిఁ బొందలేవా ఫలముల్ భార. అను. ౧ ౧౪౭.
చ. అలయక ధీతిబోధములు నాచరణంబు ప్రచారణంబుగాఁ, గలుగు నుపాధి భేదముల గాఢ మతి న్నిగమాదులైన విద్యలు పదునాలు గింటికి నతం డొనరించెఁ బకుర్ద శత్వముం, దెలియగ లేము కారణము దీనికి నెమ్మెయిఁ జర్చ చేసినన్. వైష. ౧. ౪౫,
గీ నెలతకుచకుంభయుగళముండియు విరోగ, బుధి యావింపలేదయ్యె సఖులుబంచు,చుట్టు పన్నిటి జల్లిలోఁగొన్న కతన, ముంతక విలొఖ్య కమునఁ దేలింపఁగ నెచె. ఆము. ౫. ౧౫౧.

స. క్రి పొందకుండు.

ఆ. కర్మఫలములేదు కర్మఫలాప్తిఁ, గారణంబు విధియుఁ గాదనంగ, నంతయొటుకలేని యార్తాని విధిచెద్ది, కలిసిపలికితిం క్రియంబు దప్పి. భార ఆర ౧. ౨౩౧.

ఎంతకులేఁడు = ఎంతకు సమర్థుఁడు కాఁడు

ఉ ఎంతకులేఁడు నారదమునీంద్రుఁడు కొరి వినంగ రుక్మిణీ,కాంత వినంగ నేను వినఁగాఁబలికెన్ బతిఁగూర్చుదాన నా, యంతటివారు లేరని . పారి ౧. ౭౦

పొట్టకులేక = తిండిలేక.

ఉ ఎట్టిపురాణముల్ పదియునెన్మిది చెప్పతి చెట్టు పొట్టకులేక తిక్కెదవు పుణ్యగుణం బులరాశిఁ గాంచెన్ కాశీ ౪ ౧౯౨

లేనివాఁడు = దరిద్రుఁడు

ఆ కింబుకంతి నీవు కలవాఁడు గలవాఁడు, లేని వాఁడు నీవు లేనివాఁడు కాశీ ౩ ౪౪

సా కలవాఁడు గాద తీయునప్పటికి లేనివాని ప్రాణము పోయినది

జ లేవడి.

లే. విశ లేఁతశబ్దముయొక్క లుప్తశేషరూపము· ఉదా లేఁగొమ్మ, లేఁబచ్చిక, లేమావి, వెంకి (చూ లేఁత)

క్రి విశ. అల్పముగా.

ద్వి లీలఁ ఒయ్యెదకొంగు లేజాఱుచైచి ద్వి పరమ ౪ ౨౯౪

లే = లెమ్ము. ౧ నిశ్చయమును దెలుపును.

రగడ లేమ జాదిపువ్వువెుగ్గ లేదులే దురాశ గాని, చామవృత్తువాటిఁ దిరుగఁజాలఁజాల సొలపుమాని. వరాహ. ౩. ౯౨.

ఉ. లెంకఁగ నేలుకొంగలదులే మునిం దరితీపు చేసి . విజ. వి. ౩. ౩౪.

౨. పరిహాసమును దెలుపును.

సీ. చెలి పెండ్లికతఁ జెప్పఁ జెవియొగ్గి వినవేమి కలదులే యని గేలిసలిపె భద్ర.

విజ. వి. ౩. ౨౭.

౩. అనాదరమును దెలుపును.

మ. శివలింగార్చన మెందుఁబోయెడుఁ దపస్వి త్వమ్ము రెండే సుసద్రవముం బొందదు లే. . హర. ౪. ౬౫.

దండకము . . జీవింప,బోరామిఁ గావింపఁగా రాదులే కాదులే వాదులేలా

భోగినీదండకము.

ఆ. ఈసుబుద్ధిమాట లెంతలేయని పోరు, దీను బుద్ధి నిడుఁజామీ లకొంగి

సారంగ ౨ ౨౪

లేండము. సం వి అ న. మూత్రము, పురీషము, మలము

లేఁక = లెంక. వి ౧ సేవకుఁడు

గీ లేకయుండిన విసివి యా లేఁకలు

అచ్చు రా. యు ౨౨౪. (శ. ర పా)

గీ సేవకుండిన విసివి యా లెంక లవుడు

ముద్రి పా

లేఁగ. వి (లేఁత + కానుపు) క్రొత్తగాఁగలిగిన దూడ, తర్ణకము, దూడ, వత్సము.

(ఇది కొన్నిపట్ల వృత్తియందు ఔపవిభక్తిక ముగా కన్పడుచున్నది. చూ లేఁగటిపడ్డ.)

గీ. తనరు లేఁగ యనంగఁ దర్ణకంబు.

అం. భా. ౨ ౨౬౨.

క. ఒకనాఁడు గో వొకటి లేఁగకుఁ జన్నిచ్చుచును దానిఁ గనుఁగొని .

భార అను ౩ ౭౫

ద్వి లేఁగలఁ బడుకుచు లీలఁ గేతయ్య, మూఁగి యుర్చుచు మేఁత ముట్టకుండుటయు .

బస. పు. ౬. ౭౨౫

చ. ఇది యొకమందిలేఁగ వినుఁ డెంతయు కొప్పెడు నంచు దాన తప్పదములు దోఁకయుం బిగియఁబట్టి చెల్లంగి నెలంగ వ్రమానితో, జడియఁగ కొక్కుపెట్టుగాని చంపెఁ గుమారుఁడు లేఁగరక్కసుం, గుడులకొనంగ బాలకులు కోయని యార్వ వకుర్వలీలతో. భాగ. ౧౦. పూ. ౪౩౫.

లేఁగంపు. వి. (లేఁత+కంపు.) కొంచెము పరిమళము.
ద్వి. తుమ్మెదల్ చెమ్మ వాతులు చొల్చితోల్చి
కమ్మని లేఁగంపు గవియుచో చనుచు
పండితా. పురా. ౯౦ పా.

లేఁగటా(టియా)వు. వి (√లేఁగ) లేఁతదూడ గల యావు, ధేనువు
గీ. పేరుకొని లేఁగటావులఁ బిలిచిపిలిచి, పిచ్చ
లించుచు, గ్రేపుల విడుచువాని.
వి పు. ౭. ౩౩౭
చ పసుపడు లేఁగటాలసిరిఁ బాయని యిండుల
దొడ్డి మందలం దనియఁగ జూపెదన్
చెన్న ౩ ౭౩

లేఁగటిపడ్డ. వి (లేఁగ+పడ్డ) క్రొత్తగా యీనిన అవుపెయ్య
ద్వి పిదుక, గొడ్డును లేఁగటిపడ్డలై యపుడ,
గడ్డుగ నిండారఁగాఁ బాలు గురిసె.
పండితా. పురా ౧౩౮ పా.

లేఁగవును = లేఁగాను. వి. (లేఁత+కవును) సన్నని నడుము.
చ. చెదరిన ముంగురుల్ తఱుచు చెమ్మటఁ
దోఁగిన తళ్కుఁజెక్కులున్, వదలినకప్పుఁ
గొప్పు వసివాడిన మేనొకయింతజాఱుప,
ద్యొయ్యద యసియాడు లేగవును విట్టటుఁ
దొట్రిలు పద్మయంబుఁ బెల్లాదపడి
యార్పులుం గల తలోదరిఁ గన్గొని
రాముఁ డిట్లనున్ ఉ రా ౬ ౬౫.

లేఁగసవు. వి (లేఁత+కసవు) బాలతృణము ‡
(శ. ర.)

లేఁగారము. వి.(లేఁత+కారము) కొలఁది కారము, అల్పమైన కారము.
సీ. కమ్మవిడెంపు లేఁగారంబుగల పానకండ
చక్కెరపానకంబు లిచ్చి వాల్మీ ౨. ౭౯.

లేఁగాను = లేఁగవును. వి (లేఁత+కాను) సన్నని నడుము.

క లేఁగౌఁదిఁగ నితంబము, గ్రేఁగుఁచఁ గ్రొవ్వు
టయుఁ గని విరించి విగింపన్
ఆము. ౫. ౨౯.
సీ కృశదైత్యజాతి వర్ధిలు నిటులనురీతిఁ గల
కంఠి లేఁగౌను బలితమయ్యె.
ఉ. రా. ౨. ౧౩౭.

లేఁజిగు(వు)రు. (లేఁత+చిగురు) మృదుపల్లవము.
సీ కొమ్మ లేఁజిగురాకుఁ గొమ్మని చవిగొని
యమృతంబు నీరసమని తలంతు.
విక్ర. ౩. ౪౯.

లేఁజూపు. వి (లేఁత+చూపు) మృదువైన చూపు.
గీ దమ్మికేలుండఁ బెర కేల దండయిచ్చు, లేము
లుడిపెడు లేఁజూపు లేమతోడ
ఆము ౧. ౧౨.

లేఁజెక్కులు. వి (లేఁత + చెక్కులు) కోమలము లగు కపోలములు
సీ తొలిచూలి జవరాలి తళుకులేఁజెక్కుటద్ద
ములతోఁ దులఁదూఁగు దంతరుచులు.
దశా. ౨ ౨౨౯.

లేఁజెమరు. వి (లేఁత + చెమరు) చిఱుచెమట
చ అలికులవేణియొక్కతె రతాంతమునం దన
యంగవల్లికన్, బులకలు చొక్కు లేఁజెమరు
పుట్టఁగ నేఁగి నరేంద్రుఁజూడ నా, పులకలు
చొక్కు లేఁజెమరుఁ బోవక యట్టులనుండె.
మనుచ. ౫. ౬౬.

లేఁజెఱకు. వి (లేఁత + చెఱకు) కోమలమగు చెఱకు, ఏపుగల చెఱకు
క. చిలుకల తేరును గోకిల, బలములు లేఁజెఱకు
విల్లుఁ బ్రసవాస్త్రములున్, తొలఁగించిన
మరుఁడో యన, విలసితగతి నీవు రాజవీథిఁ
జరింపన్. విక్ర. ౧. ౧౨౧.

లేఁత. వి౹ ౧. పసి, తరుణము. (దీనికి తరుణమైన అనిచో యర్థమైనను వృత్తియందు కొంచెము, చిన్న, తిన్న, లేలిక, పలుచ, కొత్త, సన్న

మున్నగు నానార్థములు వచ్చును. వృత్తియందు దీని కొందటివర్ణముమాత్రము శేషించును. అవు డుత్తరపదము పరుషాదియగునేని దీనికి నుగా గమంబగును.

ఉదా. లేఁత + కొమ్మ = లేఁగొమ్మ, లేఁత + కప్పు = లేఁగప్పు మొ॥

సీ. బలుపాఁపతలచుట్ట లలవరించినవారు లేఁత చందురులఁ జాలించినవారు.
పాండు ౧. ౧౬౫.

(శ్రీకృష్ణుఁడు) గీ. జాంబవతియను దేవికి సాంబుఁ గనిరొ, నక్కుమారుండు లేఁతప్రాయంబునందు, వీథి నొకనాఁడు సఖులతో విహృతి సలుప కాశీ. ౬. ౩

చ. ఒదవెడు జవ్వనంబు వెలికొత్తఁగఁ బయ్యెద వీగ్గుఁగూడి బిట్టదుమగ లేఁతలొట దిగ నాఁకకు మీఱినులేక వత్తుపుం, జదువునఁ బ్రక్కల క్రమ్మఱని చప్పటలై మఱి లావు గూడఁ జైఁ, బొదలె ననంగఁ బిక్కటిలెఁ బొల్తుక చన్నులు నాఁడునాఁటికిన్
అము. ౫. ౨౧.

౨. సుకుమారము, కోమలము

సీ. కేవురించిన లేఁత చెక్కుటద్దంబులఁ దాటంక యుగళంబు తన్నియాడ హర ౩ ౯౨

౩. మృదువు, మెత్తనిది

సీ. కనకకుంభస్తని కత్తుద్వయము గబ్బు మాత్రంబు గలిగుండు మనసు లేఁత.
కళాశాస్త్రము ౧. ౨౦

సీ. చిన్నిబుగ్గల లేఁత చిఱునవ్వు వెలర్ప వీరి యాళుఁడు వెంగిడ్చఁ జేయిదోయి
హర ౨. ౧౧౫.

౪. అల్పుఁడు, అల్పము

చ. తమతమ కోటులెత్తి బహుధర్మవినిర్మితిఁ జేర్మిఁ గాంచినన్, వసుఁ గనలేని లేఁతలకు వాలియ భోగ్యము భాగ్యమీన ప్రౌఢ్యవనముం దొవర్చితి నొకానొకయర్భన నన్ను లాఁడి దా,నన సుమాకాలెఁ జామ్మ సుజనప్రజమందిర చర్య నీడనన్. పాండు ౪ ౧౯౧.

ఉ. ప్రాఁతల మేము నీకుఁ బలుమాఱుఁ బొందకయున్నవాఁటి నీ, లేఁతలు గంటి మందఱకు చిత్తముల గ్యాలిఁడోఁచు మాఁతలుం, బూఁతలు నీవ యుండు దల పోఁతలు లేఁతలు మమ్ము నెమ్మెయిన్, లాఁతులఁగాఁ దలంపకు వలంపకు చాల వలంగియుండగన్ ఉ. హరి. ౪. ౯౩.

వి. ౧. లాఘవము, చులుకన

చ. మదిరచకుర్య వల్లభుని ప్రాలఁ దవర్పుటు చూచి నెచ్చెలుల్, మదనుని చేతికుం దరుణి మానము లేఁతకు నొచ్చి రిచ్చలన్.
కావ్యా. ౩. ౪౮.

ఉ. పూఁతపసిండివంటి వలపుంబచరించు కులంబు నీతికిన్, లేఁతగదమ్మ యుత్తెంగు.
మను చ. ౩. ౩౩.

౨. ఆందోళికాదండముయొక్క దోషవిశేషము.

వ. లేఁత ముదురు సన్నము గమకము నీలధవళ రక్త హారిద్వర్ణంబులు కొందలుగాఁగల దుర్గ ణంబులులేక ... ప్రబంధ. ౬౦౫.

జ. లేఁగ, లేఁగంపు, లేఁగటావు, లేఁగటిపడ్డ, లేఁగవును, లేఁగసవు, లేఁగారము, లేఁగొను, లేఁజిగురు, లేఁజూపు, లేచెక్కులు, లేఁజె మరు, లేఁటెంకు, లేఁతనగవు, లేఁతనవ్వు, లేఁతనెల, లేఁతమాట, లేఁదలిరు, లేఁదీఁగ, లేఁదమ్మిర, లేఁదోడ, లేఁబగలు, లేఁబచ్చిక, లేఁబట్టి, లేఁబరువు, లేఁబల్కు, లేఁబురులు, లేఁబెయ్య, లేఁబైరు, లేఁబోఁటి, లేఁబోల, లేఁబోఁక, లేఁబ్రాయము, లేగాడ్పు, లేజవ్వ నము, లేజాఱు, లేనగవు, లేనడ, లేనవ్వు, లేమరువు, లేమెప్పడ, లేమెల, లేమొండుముక్కు, లేముదులు, లేమావు, లేమావి, లేమొండె, లేవంక.

లేఁతనగవు = లేఁతనవ్వు. వి. (లేఁత + నగవు) మందహాసము, చిఱునవ్వు.

ఉ. అవితలఁచి లేఁతనగ వా,ననమునఁ దగ శంభుఁ
డాసనము డిగ్గి కుక్, దన వామపదాంగు
ష్ఠం,బున నదిమె దశాస్యుహస్తములు క్రిందు
వడన్ — ఉ. రా. ౩. ౮౩

లేఁతనవ్వు = లేఁతనగవు, లేనగవు. వి (లేఁత+నవ్వు) చిఱునవ్వు, మందహాసము
ఉ అల్లన మేలమాడు నచలాత్మజమాటకు లేఁత
నవ్వు స౦,ధిల్లి — మను౨ ౧ ౨

లేఁతనెల. వి. (లేఁత+నెల) బాలచంద్రుఁడు
చ అవ్విరిం, దననెతిగొప్పునం జెరివి న
వ్వలిగుబ్బలిముద్దుపట్టి లేఁ,తనెల ధరించిన
ట్లమరెఁ దద్దయు మోహన కాంతి సంపదన్.
— పారి ౧ ౫౫

లేఁతమాట. వి (లేఁత+మాట) నికృష్టవచనము
ఉ. బొందులు వేఱుగాని తలపోయఁగఁ
బ్రాణము లేకమం డ్రిలం, గొందఱు లేఁత
మాట లవి తూరిమిపట్టుననంచుఁ బ్రాణ
ముల్, బొందులు నేకమైరనఁగఁ బొల్పగు
శంకరుని న్భవాని న,స్పందితభక్తిపైఁ గదిసి
బ్రాహ్మణపుంగవుఁ డానతాంగుఁడై
— భోజరా ౭. ౨౨౦

లేఁదలిరు. వి (లేఁత+తలిరు) లేఁజిగురు
మ శీతక్రియల్, పొనరింపన్ సమకట్టు
లేఁదలిరులన్ బుష్పంబులన్ బూఁతలన్
— దశకు ౩ ౧౨౩

లేఁదీఁగ. వి. (లేఁత+తీఁగ) లేఁతలత
సీ జంజామెంద్రుకరెత్తి చుట్టున లేఁదీఁగ పన్న
గాధీశ్వరుపగిది మెఱయ. — విక్ర ౨ ౧౨౩

లేఁదెమ్మెర. వి (లేఁత+తెమ్మెర) పిల్లవాయువు.
సీ. ఒలసిన లేఁదెమ్మెరల ఝుమ్మ గను తమ్మ
బంగరుపూఁదోఁటపజ్జన్ ...
— ఉ. రా. ౪. ౭౭

లేఁదోఁడ. వి. (లేఁత + తోఁడ) సుకుమారమైనతోఁడ.
ద్వి. వన్నె గాళియాలసుంపదముట్టుకోలు, గొన్న
నిగ్గులపోనఁ గురియు లేఁదోఁడలు.
— ద్వి. పరమ ౧ ౧౫. పా

లేఁబగలు. వి. (లేఁత + పగలు) సూర్యోదయము మొదలుకొని పదిగడియల ప్రొద్దెక్కువఱకు నుండు కాలము.
గీ సమిధలుగొని మహాప్రాజ్ఞుఁ డతఁడు,
వచ్చు లేఁబగటికి నిజావాసమునకు .
— పాండు. ౨. ౧౪.

లేఁబచ్చిక. వి (లేఁత + పచ్చిక) లేఁతదైన పల్ల గఱిక.
శా ప్రాతర్వేళల మంచుచిన్కగమి శోంపం
బైన లేఁబచ్చికల్ — ఉ. రా ౫ ౨౮౬.

లేఁబట్టి. వి (లేఁత + పట్టి) పసివాఁడగు కొడుకు, అట్టికూఁతురు
సీ ముక్కంటితలపువ్వు ముస్నిటిలేఁబట్టి కైట
భారాతిడాకన్నుదమ్మి — హైమ ౮. ౨౦౧.
శా ముఖలక్ష్మికిన్ముకురపై రంజిల్ల లేఁబట్టి
కిన్, మాణిక్యాయతనం బొనర్చు గిరి
యాత్మశ్రీప్రభావంబునన్ — వసు. ౩ ౩౪.

లేఁబరువు. విణ (లేఁత + పరువు) నూతనము.
చ అరవిరి తెండిచెంబుల నయంబునఁ దేనియ
పానకంబు లేఁ,బరువగు గుజ్జుమావి చలి
పందిరులన్ లతకూన లియ్యఁగా, నరుదుగఁ
గ్రోలియున్ సరసిజాస్త్రగుణస్థితిఁ గండుఁ
దేఁటి ని,ఝ్ఝరమగు బాళిపై సగరపల్లవ
మంటులుఁ గంటివే చెలీ. కువల. ౩. ౧౨౨.

లేఁబల్కు(లుకు). వి (లేఁత + పలుకు) లేఁత మాట, మృదువాక్కు.
సీ ఘనపురాతనభక్త కథలు విన్వేసుల మెలఁది
లేఁబల్కులు వినఁగఁగోరు
— చెన్న. ౨. ౨౪౨.

లేఁబురులు. వి. (లేఁత + పురులు) బాల్యము
ద్వి బుద్ధి తెఱంగ లేఁబురులు ప్రాయము౯,
సిద్ధంబు భక్తుల శివునిగాఁ దలఁచు.
— బస. పు. ౧. ౪౨౪. పం.

లేఁబెయ్య. వి (లేఁత + పెయ్య) చిన్నదూడ, లేఁగదూడలే.

గీ. కొసర కాఁబోతు వాఁబోతు గ్రుమ్ములాడ,
నడిమి లేఁజెయ్యగతి వచ్చి నాకు నిపుడు.
కాశీ. ౨. ౧౦౪.

లేఁజైరు. వి. (లేఁత + పైరు) తరుణమైన సస్యము, లేఁతచేను.

గీ. పలుకుల పెలంది తలుకుఁజెక్కుల విచిత్ర,
పత్రముల వ్రాయనేర్చినపాణి నవిల,సుకుని
కెమ్మోసు నిమిరిన కోషదీతి వాఁడు లేఁజైరు
వానచేతలెఁ జెలంగి. ఉ. రా. ౫. ౧౨౩

లేఁబోటి. వి. పల్లవము, చిగురు.

క. మెఱుఁగులకు చిరతళుకుం, గఱియును మణి
కనకములకుఁ గాఠిన్యము లేఁబోటికుం
గాఠ్యము దక్కఁగ, మెఱుఁగోల్లను వచ్చి
గిరిజ మేనన విల్చెన్. కు సం ౩. ౩౧౭

సీ. పూవుపెట్టెలను లేఁబోటుల పిన్నోపులు పెరవు
పాటించి గావించువారు. దశకు. ౩. ౧౨౪

క. లేఁబోటుల పోఁడుగంబును, లేఁబోకల విచ్చు
తమ్మివిరిచెలువంబున్, లోఁబడఁగొని పేసిన
క్రియ, బూఁబోఁడికిఁ బోలుఁ జరణములు
మృదులములై.
సూరవరయుదయనోదయము. ౪. ౬౫౪

లేఁబోలు. వి. (లేఁత + పాల) లేఁతదగు చేప
పొట్టు

సీ. మలివాడు నాఁచుమల్లుల గొంతోగట్టి లేఁ
బోల వల్చి గాలి వే పోక సెతేఁగి
ఆము ౨ ౫౩

లేఁబోక. వి. (లేఁత+పోక) మందగమనము, చిఱునడక.

క. పూఁబోఁణులకును విటులకు, లేఁబోకలఁ
దఱచు సొంపుమీఱ్కొలుపుఁ బురిన్ లేఁబోకఁ
బోఁకతోఁటల, పూఁకొకల కమ్మతావిఁ
బొదలిక గాఢ్పుల్. భీమ. ౧. ౭౫.

లేఁప్రాయము. వి. (లేఁత+ప్రాయము) తరుణ వయస్సు.

శా. కీలంబున్ గులమున్ శమంబు దమముం
జెల్వంబు లేఁప్రాయమున్. మనుచ. ౧ ౫౫.

లేఁప్రొద్దు. వి. (లేఁత+ప్రొద్దు) అపరాహ్ణము.
(శ. ర.)

లేక¹. అవ్య. (ఇది కలుగు ధాతువునకు వ్యతిరేక క్త్వార్థకరూపము.) ౧ ఉండక.

క అధారము లేకను సంతానోచ్ఛేదం,బున
వేరెద మధమలోకమున కేరవుసనక్.
భార. ఆది. ౨. ౧౪౨.

శా శైలేయాంతక యొక్కచోట నిలువం
జాల్పర్య మిబ్బంగినా, కీర్తోయంబున లేక
పోయెను సమిద్వీపాఖిలాషంబునన్.
నైష. ౨. ౩౧.

గీ దివ్యమణిలేక యప్సరస్త్రీలు లేక, యమృత
కుంభాదులగు పదార్థములులేక, యుక్కి
పడియుండె బహుకాల మెప్పుడతీగి,
విగతలక్ష్మివిలాసుఁడై పేల్పుఁ టేఁడు.
హర. ౬. ౩౦

౨. చాలక, ఓపక.

ఆ అలిగి యాడుగంచి యాఁకటి పిలుచన,
నిలుపలేక యసుర నింగిదాఁక.
భార ఆది. ౬. ౨౯౧.

గీ. పశువుచేతఁ బురస్కృతిఁ బడయలేక,
చాపలంబున వర్తించు చామరములు.
నైష. ౨. ౧౦

౩ పుట్టక.

(వ్యవ) వానికి లేక లేక యొక పుత్రుఁడు పుట్టి
నాఁడు

౪. లేనిచొ్దల, కానిచొడల, కాక.

గీ. స్వర్గమర్త్యపదమూలుల చక్కఁదనము, తుచ్ఛ
ముని నాగకన్యలతోడి కలకా,మునకు
గాల్చిక్వదవా లేక బాటనప్రేలఁ, బుదమి
ప్రాకెద వదియేల పుష్పవేణి.
దశా. ౨. ౪౨౪.

ఉ. కంతుఁడో కాక యా రజనికాంతుఁడో
లేక జయంతుఁడో యితం, డెంతవిలాసము...
సారంగ. ౨. ౩౪.

గీ దిగ్గజంబులు ద్రెంగ్గ ధాత్రీధరేంద్ర, మడఁగఁ
ద్రొక్కుచునో లేక యంబరమున, శగుర
జైకునో దశా ౨. ౧౫౪

క. ఊతరణిఁ దలంచుచు నా,లేక నిశానన నెదవ్
నిలిపి రేగడపెన్, లేకటుల నిద్రవచ్చున్,
లేకగు వయ్యుబిద నెదను నిల్పినదాఁకన్.
విజ. వి. ౧ ౧౫౧

లేక². వి. (సం. లేఖ)౯ ౧ జాబు.

క. నీపతి నీకై వందుచు, నా పేరను లేక యనిపి
నాఁడని యిది నే, నాపులుఁగువలనఁ దెలిసి
ము,దాపూర్ణత నుబ్బి విడిచి యనిపితి దానిన్.
ప్రభా ౪ ౪౩. (శ.ర. పా లేఖ.ముద్రి పా.)
౨. ఎడములేక మిక్కిలి చేరికయగు వృక్ష
ముల వరుస. (శ. ర.)
జ . లేకరి

లేకరి. విశే. (లేక+అరి³) లేఖకుఁడు, వ్రాయస
కాఁడు. (శ ర.)

లేకి. వి. రాలిన ధాన్యపుగింజ.

ఉ. లేకినిధివ్రజంబు లవలేశము కాంచనభూధ
రంబు ర,త్నాకరరత్నరాసు లడుగంట్లు
మరువణి కామధుక్సురా, నోక హ ముల్
క్రయాచిత విసూతనవస్తువు లిట్టివట్టి వ,స్వా
కుల కందరాని పురశైశ్యుల సంపద లెన్ని
చూపుచోన్ కవిక. ౧ ౧౧

విశే. అప్రయోజకుఁడు. (శ ర.)

జ : లేకిబ్రతుకు, లేకివాఁడు

లేకిబ్రతుకు. వి. (లేకిఁ+బ్రతుకు) ఉంఛవృత్తి,
లేకిగింజలేరికొని బ్రతికెడు బ్రతుకు. (శ ర)

లేకివాఁడు. విశే. (√లేకి.) ౧. లేకిగింజలేరికొని
బ్రతుకువాఁడు.

ద్వి. చక్కసేయని లేకివాఁడవు నీవు
ద్వి. హరిశ్చ ఉ. ౧౪౧౭ పం
౨. అప్రయోజకుఁడు. (శ. ర.)

లేఖ. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ రేఖ, చాలు (విద్యు
ల్లేఖ, సువలేఖ మొ॥) ౨. గీత, నాఁగేటిచాలు;
౩. పంక్తి. ౪. గీతలు గీయుట. ౫. చంద్రకళ.
౬. ఆకృతి, రూపము. ౭. గుర్తు, ఆనవాలు.
౮. పోలిక, సాదృశ్యము. ౯. ముడిచికట్టిన
యంచు, అంచు. ౧౦. శిఖ, కొప్పు.

లేఖకదోషము. సం. వి. అ. పుం. వ్రాయసగాని
తప్పు, వ్రాఁత తప్పు.

లేఖకప్రమాదము. సం. వి. అ. పుం. వ్రాయస
గాని పొరపాటు, వ్రాఁతపొరపాటు, వ్రాఁత
తప్పు.

లేఖకము. సం. వి. అ. న. ౧. వ్రాయుట, ఒక
దానికి ప్రతివ్రాయుట. ౨. జాబు. (విల్యమ్సు)

లేఖకుఁడు. సం. వి. అ. పుం ౧. వ్రాఁతగాఁడు,
వ్రాయసగాఁడు,ఒకదానికి ప్రతివ్రాయువాఁడు.
౨ శిల్పి, చిత్తరువు వ్రాయువాఁడు.

లేఖనము. సం విశే (అ. ఈ. అ.) ౧. వ్రాయు
నది, చిత్తరువు వ్రాయునది, బొమ్మలను చేయు
నది. ౨. గోకునది. గీరునది. మొ॥ వి. అ. పుం.
కలమునకై యుపయోగపడెడి యొక జాతి
రెల్లు. న. ౧ వ్రాఁత, చూచివ్రాయుట, ప్రతి
వ్రాయుట ౨ గోకుట, గీఱుట. ౩. కొట్టుట,
తగులుట ౪. సన్నముగాఁ జేయుట. ౫. శస్త్ర
వైద్యమున కోయుట, గంటులు వేయుట.
౬. వేదము, శ్రుతి ౭ గోకుకొనెడి పనిముట్టు.
౮. వృక్షవిశేషము, భుజపత్రవృక్షము. ౯.
(వ్రాయుట కుపయోగించెడి) తాళపత్రము,
తాటియాకు బూర్జపత్రపు పట్ట మొ॥

లేఖనికుఁడు. సం వి. అ పుం ౧ జాబులు
తీసికొనిపోవువాఁడు. ౨. వ్రాయనేరక వ్రాఁతకు
బదులుగా నొక గుర్తు వేర్పఱచుకొనెడివాఁడు.
౩ వ్రాయసగాఁడు, లేకరి

లేఖము. సం వి అ పుం. ౧ వ్రాఁతమూలము,
ఇచ్చిపుచ్చుకోలు పత్రము ౨. జాబు.

లేఖర్షభుఁడు. సం. వి. అ పుం. వేల్పుఱేఁడు,
ఇంద్రుఁడు.

లేఖాక్షరము. సం వి. అ. న వ్రాఁత

లేఖాధికారి. సం వి న్ పుం. (రాజునొద్ద) ఉత్తరప్రత్యుత్తరాదులు వ్రాయు నధికారి

లేఖార్హము. సం వి. అ పుం. శ్రీతాళము ఒకజాతి తాటిచెట్టు

లేఖాహారి. సం వి న్. పుం జాబులు తీసికొని పోవువాఁడు

లేఖాహారుఁడు. సం. వి. అ. పుం. = లేఖాహారి

లేఖిని. సం వి ఈ స్త్రీ ౧ కలము, పేనా ౨ గరిటె, దర్వి

లేఖుఁడు. సం వి అ. పుం వేలుపు, దేవత.

లేఖ్యకృతము. సం. విణ (అ ఆ అ) వ్రాఁత యందుంచఁబడినది, వ్రాఁతమూలముగ చేయఁబడినది

లేఖ్యగతము. సం. విణ (అ ఆ అ) చిత్తరువుగా వ్రాయఁబడినది, చిత్రీకృతము

లేఖ్యచూర్ణిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ౧ బొమ్మలు చేయు కుంచె ౨. లేఖని, వ్రాఁతపుడక, కలము, పేనా.

లేఖ్యపత్రము. సం వి. అ. న ౧ జాబు. ౨. వ్యవహారసంబంధమైన (ఇచ్చిపుచ్చుకోలు) పత్రము ౨. తాళపత్రము, తాటియాకు పుం. తాటిచెట్టు.

లేఖ్యము. సం విణ (అ అ అ) ౧ వ్రాయఁదగినది, గీయఁదగినది, చిత్తరువు వ్రాయఁదగినది ౨ గీఁకఁదగినది, గోఁకఁదగినది ౩ వేల్పులకుఁ బ్రియమైనది వి అ న. ౧ వ్రాఁతయను కళ ౨. ప్రతివ్రాయుట ౩ వ్రాసినది, జాబు, పత్రము, ఇచ్చిపుచ్చుకోలు పత్రము ౪ వ్రాసిన పుస్తకము. ౫. శాసనము, శిలాదులపైఁ జెక్కిన వ్రాఁత, ౬ చిత్తరువు వ్రాయుట ౭ చిత్రప్రతిమ, చిత్తరువు బొమ్మ.

లేఖ్యస్థానము. సం వి. అ న వ్రాసెడి చోటు. కచ్చేరి.

లేఖ్యారూఢము. సం. విణ. (అ. ఆ అ) వ్రాఁత యందుంచఁబడినది.

లేగాడ్పు. వి (లేఁత+గాడ్పు) మందమారుతము

మ మలయంపుం గమ్మలేగాడ్పు తేరున
నేతెంచు లతాంతబాణునకు

ఆము ౫ ౧౦౧.

లేచు. అ క్రి ౧. ఉత్థితమగు, నిలువఁబడు

సీ శ్రీకార్యపరులఁ గాంచిన లేచి మ్రొక్కు
నంజలికి నింద్రుండు నక్కాలువుఁ గోర

ఆము. ౧ ౫౯.

గీ నను గనుంగొనినప్పుడె వినయమునను,
లేచి కూర్చుండు మగెడి నిలింపభర్త

దశా ౨ ౧౦౦

౨ మీఁదికెగయు.

మ మహిమీఁది లోహరజముల్ పైఁబర్వె
నా లేచె వా,త్యలఁ బ్రొద్దావమషు ల్మ్రొగ్గి
ల్మ్రొదల గ్రద్దంతై దివిన్ లేచినట్

ఆము ౪ ౭౦.

మ.. లకుముకుల్ క్రందై పదున్ లేచు.

ఆము. ౧. ౫౪.

సీ. వడి మూర్ధ్వగతిని లేచకయుండఁ దవ వాగ
వెళ్తాన మూర్ధంబు మొత్తిమొత్తి

కళా. ౩ ౭౯

శా బాహాసంభృతకాలదండజనితస్ఫారస్ఫులిం
గాళికిన్, సాహాయ్యంబు ఘటించి కోప
రసఘూర్ణన్నేత్రదీప్తుల్ పరాహ,తాహాంతర్గత
వైద్యుతప్రభల లేచం కోప వాహద్విషు,
ద్వ్యాహోత్తంసము నెక్కి పోరి కడరన్
వైవస్వతుం దుద్ధతిన్. పారి ౪. ౬౯.

౩ మేలుకొను.

చ నలుఁగిడి చల్వఁదాల్చి పయునంపుటలంతల
నిద్రఁజెందు కో,మలఁదుల లేప గొంకిపతి
వింతగుడారపు పారివారి గం,టులరొద
కుల్కి లేచఁ జిలువవ్వులతోఁ దమవారిఁ
గూడి యిం,పులతమి దీపనన్ నిదురవోయిరి
మన్ననాడాంగు ఉత్తతిన్. హరి. ౨.౯౧౧.

సీ. ప్రత్యూష పవనాంకురములు పైకొను వేళ
వామనస్తుతి పర్వతమున లేచి
మనుచ. ౧. ౫౪.

౪ పూను ఉద్యమించు

క. లేలెమ్మ బిరుదశైర, మ్మ్రాలముసకు.
భార. శల్య ౨. ౩౯

ఉ ఇంచినవేడ్క నాత్మహృదయేశ్వరిఁ గన్గొని
కౌరి మందహా,సాంచితనేత్రుఁడై జలక
మాడఁగ లెమ్మని పైఁడిచేలకొంగించుక
జాఱి పారి ౨. ౭.

౫ వ్యాపించు

క. లాలన నారత్నులగని, సేలి తెలిసి ప్రుచ్చు
నాష్ట యిడి కతఁడు చెలం, బోలాఁటి
నిడ నయశమెం, తేలేచద కూలపృథ్వణి
ద్నా్యయమునన్ ఆము ౪ ౨౯౩

లేజవ్వనము. వి. (లేఁత+జవ్వనము) నవయౌవ
నము, లేఁత యౌవనము

మ దనుజాధీశ కుశధ్వజుం డను తపోధన్యుండు
మున్నొప్ప నా,యన వేదంబు పఠించువేళ
నుదయంబై సేను వాపోవఁగా, నను,
ప్రేమంబునఁ జూచి వేదవతియన్నామంబు
గావించి పెం,చిన లేజవ్వన ముప్పతిల్లుటయు
కేకేలున్ మునుల్ రాజులున్
ఉ రా ౩. ౧౦౯

లేజాఱు. అ. క్రి. (√లేఁత) ఇంచుక జాఱు.

ద్వి పాలిండు లఱఁగాను పడ నొకవింత, లీలఁ
బయ్యెదకొంగు లేజాఱుచైచి.
ద్వి. పరమ. ౪. ౨౯౪. పా

లేటు. వి చెట్టుకొమ్మ, శాఖ.

సీ. మానికమ్ములమూట మరుని గల్పులకోట
పండుకొన్నెల లేట పసిఁడిలేట.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౩౭. (శ. ర. పా).

లేటమొగము. వి. విముఖత్వము, పెడమొగము
(చూ. లేటమొగముపడు.)

వ.. .తెలుగుపడి బాణుఁడు లేటమొగంబుతోఁ
జేయునదిలేక విన్ననయి యున్నయెడ ..
భాగ. ౧౦. ఉ. ౪౨౩. (చి. ని. పా. లేట
మొగంబుపడి ముద్రి. పా.)

జ లేటమొగముపడు.

లేటమొగముపడు. అ క్రి. (లేటమొగము+
పడు) పెడమొగము పెట్టు.

సీ దేవదత్తాభీలరావంబు వెసఁ గర్ణముల
దీటుకొన లేటమొగముపడుచు.
భార విరా ౪ ౨౪౩.

క ఏటున వాటున ప్రేటునఁ, బోటున దశ
ముఖుఁడు రౌద్రముగ నఱుముటయున్,
లేటమొగముపడి యక్షులు, కోటసారంబాఁతి
రసురకోటి రొమగవఁగ నిర్వ. ౪ ౪౭

లేటి = లేడి. వి. కృష్ణసారాదిమృగము

గీ ఇట్లు తెన్నాడి యలసి కాదిది మృగంబు,
మాయరూ రేయెం దైన నేమారు
ననుచుఁ, గనలి కనకమయోగ్రాశుగంబు
వఱుపఁ, లేటిరాకొమ్మ నడుచక్కి నాఁటు
కొనిన రామా ౫. ౧౭౪.

ఉ ముకుంద వేణుకల నాదపుటీలకు లేటి
మొత్తమై ఆము. ౫ ౭౭.

౨. మృగి, ఆఁడులేడి

సీ పాలయించి నీచూచు నలతికి పెడయెత్తి
కొని చూచు రా లేటికొదమ లివియు
కు సం ౭. ౭౭౪

౩ మగజింక

క. లేటిం దాచుకొనవో మున్నీట వ్నదయాడ
లేదో నిను ద్విజరాజం, చేఁటికిఁ బలుకం
గోకా, ఖేటక పాటవకిరాతకేసరివి శశి
పాంచా. ౩ ౭౭

సీ. ముని పట్టుఁబుట్టముల్ చినుఁగునంచు విశంగి
లేటిపైఁ దనగోట మీఁట నకుకు
చంద్రా ౩. ౪౧.

జ లేటివల.

లేటివల. వి (లేటి + వల) మృగములను బట్టు
కొనెడు వల.

వ. తెరచీరకట్టులు ప్రోఁగుచుట్టులు డొడ్డివల లేటి
వల కంచెటివల మొదలుగావలయు వలలును.
కాశి. ౩. ౪౭.

గీ. లేటిపలలును మఱియుఁ గుందేటిపలలు, సెలుక
పలలును సవదండపలలు దొడ్డిపలలుఁ బందిటి
పలలును యయా. ౧. ౧౧౦.

లేడి=లేటి. వి. (బ. లేడులు, లేళ్లు). ౧. మృగము.

చ. పులిఁ గనుగొన్న లేడులును బోలె విభూతిఁ
గలంగఁ బాఱ . . భార. విరా. ౩. ౩౪.

చ. పులిఁ బొడగన్న లేళ్లగమిపోలె సురాధను
నగ్రమునికుల్, దలఁకి కలంగి . .
భార. భీష్మ. ౨. ౧౫౪.

చ ప్రకటబలాఢ్యు లొక్కటఁ దిరంబయి
పల్వురు వీఁక భూమిపాలకునకు నడ్డమైనఁ
దవులంబడి పొలుమ్రని వోలె కండ నాఁచి
కొనిన ప్రాఁగు బెబ్బులివిశేషము దోఁపఁగఁ
బార్థుపట్టిపాయకముల నొంచినం దరలి
రందఱు లేళుల పిండుసాకృతిన్.
భార ద్రో ౨ ౨౫

సీ. బెళుకుఁజూపుల లేడి గలిచిక్కెకొనియునొ
నాఁ గ్రిందఁ గృష్ణాజినంబు వెలయ.
ఉ. రా. ౩ ౧౦౩

౨. మృగి.

క. మునిజరాగంబునఁ బెనఁగినయిత్తిని లేడిఁ
జూచి కృతహస్తుఁడు పెల్చన యేనమ్ముల
నారెంటిని ద్రెళ్లఁగ నేసెఁ గడుఁ కినవ్యాద
యుండై. భార. ఆది. ౫. ౨౯.

చూ: లేడికంటి.

లేడికంటి. వి. (లేడి+కన్ను) లేడికన్నులవంటి
కన్నులు గల స్త్రీ, మృగాక్షి (శ. ర)

లేతము. సం వి అ పుం., న కన్నీరు, బాష్పము.

లేదా. అవ్య. (లేదు+ఆ) లేనిచో, లేని
పక్షమున

(ఆంజనేయుడు) ఉ. చూచుటలే దశోకవనిఁ
జొచ్చి యటుం జని చూడఁగాఁగదా, యా
చపలాక్షి మజ్జవని యచ్చటనుండినయేని
లెస్స లే,దా చతురాననుండు పొందరైన
పుపర్వ లెఱుంగఁ జిచ్చులో,నై పెదఁగాక
యా రొండలు బావరపేరుల ద్రోల నైకునే.
రామా. ౬. ౧౨౦.

శా వీరుండై జనియించినప్పుడ రణోర్విన్ శైర
లన్ దోర్బలో,దారత్వంబునఁ గెల్వఁగా
వలయు లేదా తొమ్మ్న గాయమ్ములన్, వీర
స్వర్గము గాంచఁగావలయు దశా. ౪. ౯

లేదుబంతి. విశే. లేనిది. (వి. బొంకు అని శ ర.)

చ. తెలియఁగఁజూచినట్లు సె మదిన్ బుధు లారశి
తప్పు నీపయిన్, గలదని పల్కుచోఁ గుచ
యుగం బటు బట్టబయల్గఁజేసి యా,యలికచ
లేదుబంతి యన నందఱు డెందము నిళ్ళయంబు
పెం,పొలయఁగఁ గల్లతోడ నిజ పెంపు
దుగాఁ దలపోసిచూచినన్

సారంగ. ౩. ౨౧౯. (అసత్యము అని భావము)

సీ. ఎంతమాత్రం బిది యీక్షణంబున లేదుబంతి
గావించెదఁ బ్రజ్ఞ మీఱ నిరం. ౪ ౬౧

(లేదుబంతిగావించు = పోగొట్టుకొను అని
భావము)

ఉ. అన్యపతిపాలికిఁ బోయెద వేమి పొమ్ము
నీ,యిచ్చకువచ్చినట్లు రమియింపు పెంకా
నొక మాట పుట్టినన్, సెచ్చెలి లేదుబంతియను
పేర్పున దిద్దుకొనంగజాలినన్. శుక ౨. ౯౪

(లేదుబంతియను = పోగొట్టుకొను.)

వ. . తురంగంబు నంటుండోలి గంటియిడి
పెంటంబడుటయు గెంటించి లేదుబంతి
యన్నట్లల్లంతనుండి . . మనుచ. ౪. ౧౧౫.

చ. జలరుహగంధివీనులపసల్ నవసంఖ్య నడేమి
లెక్కనున్, తెలియ నఖాంకురాళి సెల
చేడియ నైకముఁ దాను జొక్కనున్, బొలఁ
తుక గబ్బిచన్నుఁగవ పువ్వులచెండ్లను లేదు
బంతినున్, కలికిముఖారవిందముల కల్వల
రాయనిఁ దోసిరాజనున్. విజ వి ౧. ౩౪.

(ఇట ఔపమ్యవాచకము పోలు అని భావము.)

లేనగవు = లేఁతనవ్వు, లేనవ్వు. వి. (లేఁత+
నగవు) చిఱునవ్వు, మందహాసము.

సీ. పలుకంగ నేర్తురు పాటలాధరముల పెంల్క-
లేనగవులు ముద్దుగురియ. భీమ. ౧. ౯౪.

ఉ. ... అ,యన్నుల కుల్కు లేనగవు లచ్చుపు
తాన్నుల లంచు ... సీలా. ౧. ౨౮.

లేనడ. వి. (లేఁత + నడ) మందగమనము.

చ. కనిమ్మా దయంబు ఝల్లుమన ఘల్లుమనంగఁ
బదాంగదంబు దిగ్గన జెస లేచి లేనడ
యొయ్యారముతోఁ దరచాటుఁజేరెఁ గా,మిని
చెలిక త్తె క త్తరము మెక్కొన గద్దియఁ దెచ్చి
యుంచమిం,చినతమి నందుమీఁద నివసించె
ధరాధరుఁ డాదరాత్ముఁడై కువల. 3. ౫౨.

లేనవ్వు = లేనగవు. వి. (లేఁత + నవ్వు) మంద
హాసము.

మ మమ్మాపన్నులం(బ్రోవ నా,యమరుల్ నీ
కెదురే జయింపగదవయ్యా యన్న లేనవ్వు
దా,య మరల్ గొల్పుచు వారి వీడ్కొలిపి
దైత్యచ్ఛేదనోద్యోగియై ఉ రా. ౧. ౪౭

లేని. (కలుగు ధాతువునకు వ్యతిరేకార్థక విశేషణ
రూపము) విణ ౧ ఉండనిది

చ బలమును నొవ్వు బుద్ధియును (బౌఢతయుం
గలవారు నిచ్చా,ర లవక బేరొుక్కుభంగి .
భార శాం ४. 3౯౫.

సీ సకలదైవతబుధసమ్మూర్తి కివ్వానిపుట్టు
కామనిలేని మెట్టపంట అము. ౧ ౧౯.

౨ చాలనిది, ఓపనిది.

గీ. శాస్త్రతత్వ మెఱుంగక సంశయాత్మఁ,
డగుచుఁ బరమార్థ మిట్టిది యనంగ లేని,యట్టి
వాఁడు భార శాం. ౫. ౪౪౮.

3 (పాప్తింపనిది, దొరకనిది

గీ. దర్పపోటులఁ దిని లేనితఱులమైత్రి, నంటి
శిత్ప్యశేషము ఛుజించి... అము. ౬. ౬౯.

४. సంభవింపనిది, జరుగనిది.

శీ. ఇది లోకమునలేనియది యేమి సేయంగనగు
నని చింతాకులాత్ముడైన.
భార. ఆది. ౭ ౨౦౯.

లేనివాఁడు = దరిద్రుఁడు.

క. కలవాఁడు లేనివాఁడు సబలుఁ డబలుఁడు
మూఢబుద్ధి (బౌఢుం డనఁగా.
భార శాం ౫. ౨౭౭.

ఆ. కంబుకంఠి నీవు కలవాఁడు కలవాఁడు లేని
వాఁడు నీవు లేనివాఁడు శాకి. 3. ४౭.

జ • లేనిది

లేనిది. వి. (లేని+అది) అసత్యము. (ఇది'కలుగు'
ధాతువునకు వ్యతిరేకవిశేషణమైనను క్రమముగా
నీయర్థము కలిగి విశేష్యమైనది)

గీ అనుడు ధరణీశుఁ డాతపోధనునిఁ జూచి,
వింటివా యీయి యీమనుచ్చోకంటి యేచి,
నట్టిమాటలు తెలియ నేమైన నిందుఁ, గలది
లేనిది గలిగినఁ దెలుపఁవలయు విప్ర. ౫ ४౯.

లేనురువు. వి. (లేఁత + నురువు) అల్పడిండీరము.

ద్వి ఒలయు లేనురువు చిట్టుములు బిట్టెర్మొ...
ద్వి. పరమ ౧. 3౭. పొ.

లేనెత్తు = లేవనెత్తు.

ద్వి పడియున్న నతిదయాభావామృతంబు,
కడకంటఁ గడకూడఁ గొడుకు లేనెత్తి.
బస. పు ౧. ౫౭౯ పం.

వాడుకలోని ప్రయోగములు పొగ యింటి
కొప్పునుండి లేచినది.

తోఁక(దొక్కిన తాఁచువలె లేచినాఁడు.

జ లేపు[1]

లేనెన్నడ. వి (లేఁత+నెన్నడ) మందగమనము.

సీ నెఱనీటు గులుకు లేనెన్నడల్ పరికించి
కడు మందగతిఁ గాంచె గంధకరిణి.
దశా. ౨. ౩౦౨.

లేనెల. వి. (లేఁత+నెల) బాలచంద్రుఁడు.

ఉ... మందుఁగొండరా,యాలినిగూడి జేడుకలఁ
జొక్కుడు లేనెలతాల్పుఁ గొల్చెదన్.
సీలా. ౧. ౧.

గీ. శ్రీ కెలంత లలాటంబు లేసెలంత
విజ. వి. ౧. ౧౩౦.

లేపకరుఁడు. సం. వి అ. పుం. తాపీపనివాఁడు, సున్న పుఁబనివాఁడు, సున్న ముపూయువాఁడు

లేపకుఁడు. సం వి అ పుం ౧ తాపీపనివాఁడు, సున్న పుఁబనివాఁడు. ౨. పాత్రములు మొద లగువాని యచ్చుపోయువాఁడు.

లేపనము. సం వి అ పుం. ధూపద్రవ్యము, సీమ సాంబ్రాణి న. ౧ రాచుట, పూయుట ౨. లేపనపదార్థము, పూయుట కుపయోగించెడి వస్తువు ౩ సున్న పుగచ్చు, శెల్ల. ౪ మాంసము

లేపభాగి. సం వి న్ పుం ప్రపితామహుని తండ్రి, తాత, ముత్తాత, తండ్రి మొదలుగా నాలుగ్గు దాటుతరములవాఁడు, పిండభాక్కు

లేపభుక్కు. సం వి జ్ పుం లేపభాగి

లేపము. సం వి అ. పుం ౧. పూయుట, రాచుట. ౨. గాయము మొ॥ వానికి రాచెడి తైలము ౩ సున్నము మొ॥ పూయుట. ౪. పితృపితామహప్రపితామహులకంటె పూర్వు లగు మూఁడుతరములవారికి నొసఁగఁబడు పిండ శేషాన్నము ౫ మచ్చ, కళంకము ౬ పాపము ౭ ఆహారము

లేపి. సం విశ (న్ సీ. న్.) పూయునది, రాచు నది, కప్పునది వి పుం తాపీపనివాఁడు

లేపించు. సం స క్రి లేపనముచేయు, పూయు.
సీ. నల్లనికటికిక గంధము తేనె దగ నూతి లేంచికూడిన లేమ వలచు హంస ౫ ౧౩౧

లేపు1. స క్రి (√లేచు) లేచునట్లుచేయు, మేలు కొలుపు.
చ. నలుఁగిడి చల్వ కాల్చి పయనంపుటలంతల నిద్రఁజెందు కోకిలఁదుల లేపఁ గొంకి ...
కువల. ౨. ౧౧౦.

లేపు2. వి. ౧. పాన్పుపై పఱచు దుప్పటి.
గీ. . శయ్యాఖ్య చెల్లు పెట్టె, పఱపు తలిపము దడిబయు పాన్పు మెత్త, యనఁ దధాద్యాది యొసఁగు లేపనఁగ శయ్య.
ఆం భా. ౨. ౧౬౩.
౨ పడకమీఁద పఱచెడు పఱపు
చ సకినల పట్టెమంచమునఁ జాయనతాను తివాసిపైఁ దురంగిక మెత్తమాలు లేపున నొగిన్ శయనించి మనోభవవ్యథన్
హంస ౧ ౬౯
చ .జాఫరా జినుఁగు లేపునఁ జెందుపలంగు పోషుత,క్కిశగల జాశువా గొలుసు గిల్కొను మంచముపై మహోన్నతిన్.
హంస ౧. ౨౪౦
౩ ఏనుఁగుమీఁద పఱచెడి చిత్రకంబళము, జూలు.
సీ కుథముజూల్ లేపనఁ గొఱలుచుండు...
ఆం. భా ౨. ౧౯౫.

లేప్యమయి. సం. వి ఈ స్త్రీ మట్టితోఁ జేసి సున్నము పూసిన (బిడ్డలాడుకొను) బొమ్మ.

లేప్యము. సం విశ. (అ ఆ అ) ౧ గచ్చు చేయఁదగినది, పూయఁదగినది ౨ పోఁత పోయఁబడినది వి అ న ౧ పూఁత

లేబరము. విశ ౧ వ్యర్థము
గీ లేబరము కాదె బిడ్డలులేని బ్రతుకు
ఉ హరి ౨ ౧౬
సీ పరగు లీసరము లేబరమన వ్యర్థంబు
ఆం భా. ౩. ౨౪.
౨ శూన్యము
సీ ప్రావితో వర్షంబు సమకూరకుండుటఁ బంట లేబరమయ్యెఁ బాఁడితోడ
కాశీ. ౧. ౧౩౭.
సీ. అట్టితీవ్రాధచే హాహాస్వనంబుతో భువన సంక్షోభంబు పుట్టె మిగుల, గీ. బంటలును బాఁడితోడ లేబరములయ్యె. శశి. ౫. ౬౬.
౩. దీనము.
గీ లేదు పెట్టలేయనిమొదు లేబరంపు, బలుకు దన ప్రజలో వినఁబడియొనేని, నింతకంటె

మిక్కిలి ధరణీశ్వరులకు, పెద్ది యజమాన
మది మాన్పు మిపుడు నీవు.
హరి. ఉ ౨ ౧౬౯

౪. దారిద్ర్యము.

చ. పరపర రొల్లధర్మములు నష్టము లయ్యెను
దానఁజేసి లే,ఒరములు సర్వదేశములఁ
బాటిలె . వి పు ౨ ౧౫౪

లేబొండుమల్లె. వి. (లేఁత + బొండుమల్లె) లేఁత బొండుమల్లె. ?

గీ. మెండుమీఱిన పగటి బీఱెండదాఁకి, యొల్లఁ
బోయిన లేబొండుమల్లెపొదల, కుదలఁ
జప్పటల్లె కడుదొడ్డలగుచుఁ, బొడమె మొగ్గ
లగము లగ్గిబొబ్బలట్లు. ఆము. ౨ ౫౬.

లేమ. వి. (సం. రామా) స్త్రీ.

సీ. లీల నామందట నాలేమపొలసినఁ జూడ్కి కిఁ
బొబ్బన చూఱగాదె. భార విరా. ౨ ౭౬

ఉ. లేమ యొకర్తు వేడుక నలీకనలీకరణంబు
బాతిగా నైష. ౩ ౯౭

ఉ. పూఁతపసిండిఁవంటి వలపున్ బచరించు
కులంబునీతికిన్, లేఁతగదమ్మ యుత్తిలఁగు
లేమ కురాంగనల్లెల్ల నిట్టి నీ, చేఁతకు మెత్తు
రమ్మ మనుచ ౩. ౩౩

సీ. నవలా మగువ నాతి నాతుక యాఁడుది లేమ
గోల యువిద చామ చాన.
ఆం. భా. ౨. ౧౦౪.

విణ. లేఁత (శ. ర.)

లేమరులు. వి. (లేఁత + మరులు) ప్రథమాను
రాగము.

శా. లేమాలేమరులే మరల్పక విరాలిం దూలి
సోమాన్వయో,ద్దాముఁడ్ గోమున నాము
కొంటినఁటవే తాన్తై హితాలాపముల్,
ప్రేమం గోమల కోమలాక్షరముగాఁ బెక్కాడి
సోకిక్కింప న,క్కామిం గామిని కామినీ
కునచిబాణ గ్రాకొంటి నాకాఁగిటన్.
కృ. శకుం. ౩. ౯౨.

లేమాపు. వి. (లేఁత + మాపు) సాయంసంధ్యా
కాలము.

క. ఈమాడ్కిని నహోన్యస్యం, లేమాత్రము
తెలియకుండ నిచ్ఛాన్వృత్తిం, గామించుచు
నొకదినమున, లేమాపునఁ గోడ లింట
లేకుండు టెఱిఁగి హంస. ౫. ౧౩౯.

లేమావి. వి (లేఁత + మావి[1]) బాలరసాలము. ?

చ. గుజ్జు లేమావులపజ్జల నుజ్జ్వలించు గొజ్జంగి
యీరంబుల ఉ. రా ౬. ౨౪.

లేమి. వి. (కలుగు ధాతువుయొక్క వ్యతిరేక భావార్థకరూపము) ౧ అభావము, లేక పోవుట

ఉ మహా,లింగని వాసమేమియును లేమికిఁ
జొక్కి నమశ్శివాయ పే,యంగలకార్య
మెద్దియొకో యంచు విచారముచేసి
యాత్మలోన్. కాశి. ౧. ౫౯

చ కుసుమము లెల్లఁ గామినుల కొప్పుల నుండె
నటుండ లేమి పి,గ్గసఁగఁగ వంగినట్లు జని
యించెనవల్.. కింశుకిన్. ఆము. ౫.౧౧౩.

చ సుస్థిరమతి రాజ్యభోగములు చేకొనఁగాఁ
దజీ లేమి నాత్మలో, హరి తలపోసి సౌఖ్య
ముల నందఁగఁ దక్కురిఁ జెక్కురూపులై,
సౌరిది జనించె నా నృపతిసూనులు కెల్లరు
శ్రీసమేతులై. విక్ర. ౧. ౩౧.

౨. దారిద్ర్యము, పేదఱికము.

వ కొందఱు దుష్టమతులు లేమిఁగుందు
వడిన భర్త నధిక కార్పణ్యంబు పచరించి
సర్వివర్ణణ తెలతండులాదులకై నిర్భర్త్సిత లు
కురు కాశీ. ౨. ౩౯.

గీ అధికదాహ్యాదసంపద నా సరోజ,గంధి
నడిమికిఁ బేదరికంబు మానెఁ దలఁపఁబట్టిద
యెట్టివారలకునైన, లేమిగాఁపురమండునే
భూమిలోన వరాహ. ౩. ౭.

జ లేమిడి, లేమిపడు.

లేమిడి. వి. (√లేమి) దారిద్ర్యము, పేదఱికము.

ఉ . సూర్యవంశజాల్, లేమిడిఁజెందియుండి
యును లేదనువాక్యముఁ బల్క రెన్నఁడున్.
ఇందు. ౧. ౧౭౧.

చ. బుడుపులు గల్గు ధుర్ధురము బూనిన
ప్రాణము లుత్తరించు లే,మిడి నొదవించు
వేదనలు మీఱఁగ రత్నపరీక్ష. ౪౪ ప

లేమిపడు. అ క్రి (లేమి + పడు) పేదపడు,
పేదతికమునొందు

సీ పల్లవుల్ తుది లేమిపడి యింటిచాయరా
మెంగి లంజతల్లులు మాల్గినట్లు
కవిరా. ౨. ౨౪.

లేయము. సం. వి అ పుం సింహరాశి.

లేయెండ. వి (లేఁత + ఎండ) లేఁతయెండ
ప్రొద్దుటియెండ, బాలాతపము

క. లేయెండ వేఁడియయ్యెను, దోయజషండ
మున కింపు తొలఁగించుక్రియన్, నీ యలుక
పరుసవయ్యెను, నా యెడఁదకు వేడ్క
సేయు నళినదళాక్షీ సైప ౨ ౪౬.

క. పదపదఁ డంచు దిశలు గ్రక్కదలఁగ
లేయెండచాయఁ గడుమ్రగమ్మై, యెదురం
గొందఱు గలరని, మదినించుక సరకుగానక
మదమున నడచెన్. నిర్వ. ౬. ౯౩

లేలిహా. సం. వి. అ స్త్రీ. అంగుళీసన్ని వేశవిశే
షము, అభినయభేదము, అభినయవిశేషము,
ఒక విధమగు ముద్ర.

లేలిహము. సం వి. అ. పుం సర్పము, పాము.

లేలిహానము. సం. వి అ పుం సర్పము, పాము
విణ (అ ఆ అ) మరలమరల నాలుకను
జాఁచునది, లేక నాకునది.

లేలిహానుఁడు. సం. వి అ. పుం శివుఁడు.

లేవ. వి గుఱ్ఱపు తలాటము.

సీ బలితంపుఁ బులుదిండిమలదాయకొచెక్క
డపు గోవపని చొక్కటంపు లేవ.
చంద్రా. ౨. ౬౯.

గీ. జిగిదొలఁకు లేవ పాలావి మెంగసరియును,
బూని పాహిణి యొక కత్తలానిఁ దెచ్చె.
చంద్ర. ౨. ౧౬.

లేవంకి. వి. (లేఁత + వంకి) చిన్నకత్తి.

సీ నిలుచులేవంకితో నిజసంగరాగామి పరన్నప
క్షితి లేటపటుంతు ననియె. కకు. ౪. ౪౧

లేవడి. వి (లే¹ + వడి) ౧ అభావము, కార్శ్యము.

సీ నిదురలేవడిఁ గెంపుసెలయు కన్గవతోడఁ
బాడిపాడియైన మైపూఁతతోడ.
రసిక. ౫ ౨౦

గీ. వేలుపుల లేవడులు కడుమేకఁ దొలఁగఁ,
బడఁతుకల సన్నడుముల లేవడులు దొలఁగ
అచ్చ రా బాల ౪౪

౨ దారిద్ర్యము

సీ తెనుక ముందఱ లేరు సెనరైన చుట్టాలు
లేవడి యెంతేని జీవనంబు. సైప ౧. ౧౦౩.

క పేదలు దానముసేయఁగ, లేదుగదా సొమ్మ్మ
వారు లేవడిచే దిక్కెక్కుడినస్వర్గసుఖంబున,
కేదేనియుఁ ద్రోవగలదొ యెఱిగింపు వారీ
శేషధ. ౧. ౧౫౧

ఉ. లేవడిమీఁద బానిసలు లేనికతంబున నూర
కుండినన్, బోవమి నప్పుసప్పులకుఁ బోవుట
వేఱుగఁ దోఁచె పెంకితో ...
శుక. ౨. ౩౪౫

౩. కష్టము

గీ. వేలుపుల లేవడులు కడుమేకఁ దొలఁగఁ,
బడఁతుకల సన్నడుముల లేవడులు దొలఁగ
అచ్చ రా బాల. ౪౪

విణ. అల్పము, కృశము.

రగడ పొగడ ప్రాంతియే పోనే లేవడి, నిగురు
బోఁడికా సెంతయు లేవడి.
రాజ. చ. ౨. ౧౪౯.

ద్వి. మెఱుఁగు లేవడియైన మించు సడలినను,
సెజిచందనమునకుఁ గొఱఁత దోఁచినను.
బస. పు. ౪. ౨౩౨. పం.

లేశము. సం. వి. అ. పుం. ౧. లవము, అత్యల్ప
భాగము. ౨. అల్పత్వము, కొంచెపుదనము.
౩. అణువు. ౪. రెండు కళల పరిమితిగల కాలము,

అత్యల్పకాలము. ౫. ఒకవిధమగు పాట. (విల్యమ్సు.) ౬. (అలం) ఒకానొకయలంకారము
శ్లో. లేశస్స్యాద్దోష గుణయో ర్గుణదోషత్వ కల్పనం (చంద్రాలోకము)

లేశోక్తము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) సూచింపఁబడినది, కొంచెము చూపఁబడినది.

లేశ్యా. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ప్రకాశము. (సూర్య) కాంతి. (విల్యమ్సు)

లేశ్యము. సం వి అ. పుం, న ప్రకాశము, (సూర్య) కాంతి. (విల్యమ్సు)

లేష్టుభేదనము. సం వి. అ. పుం. మంటిగడ్డలు పగులఁగొట్టెడి పనిముట్టు.

లేష్టువు. సం. వి. ఉ. పుం. మంటిగడ్డ.

లేసికుఁడు. సం. వి. అ పుం. ఏనుఁగుపై స్వారి చేయువాఁడు.

లేసు. వి. (సం. లేశః) ౧. చులుకన ౨. సులభము. (శ ర.)

లేహనము. సం. వి. అ న ౧ నాలుకతో నాకుట. ౨. పెదవులతోఁ బీల్చుట

లేహము. సం. వి అ పుం ౧ పెదవులతోఁ బీల్చుట, కొంచెము కొంచెముగాఁ ద్రాగుట ౨ రుచిచూచుట. ౩ నాలుకతో నాకెడు మందు, లేహ్యము. ౪ ఆహారము ౫ సూర్య చంద్రగ్రహణములు సంభవించు పదిమార్గము లలో నొకటి (విల్యమ్సు)

లేహి. సం. వి. ఈ స్త్రీ. చెవులకొనలయందుఁ బుట్టెడి రోగవిశేషము

లేహినము. సం. వి. అ. పుం వెలిగారము

లేహ్యము. సం. విణ (అ. ఆ. అ) పెదవులతోఁ బీల్చఁదగినది, నాలుకతో నాకఁదగినది
వి. అ. న. ౧. నాకి యనుభవింపఁదగిన యాహార పదార్థము. ౨. ఆహారము. ౩. అమృతము.

లై

లైంగము. సం. వి. అ. న. పదునెనిమిది మహా పురాణములలో నొకటి.

లైంగికము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ౧. లింగము (గుఱుతు = అనుమాపకచిహ్నము) పై నాధార పడునది. ౨ లింగసంబంధమైనది. ౩. అను మితము, ఊహింపఁబడినది.

లైంగికుఁడు. సం వి అ. పుం విగ్రహములు చెక్కువాఁడు.

లైంగుఁడు. సం. వి అ. పుం. శివలింగమువలన జనించినవాఁడు.

ద్వి లింగమధ్యములోని లైంగులు సరిరెు.
బస. పు ౬. ౧౪. పం.

లొ

లొంక = లోఁక. వి. గుహ, గుహాంతర్భాగము.

ఆ. ధరణిపాలుఁ డంతఁ దురగంబు వచ్చెటఁ, గట్టి వాలుఁ గేలఁ బట్టికొనుచు, లొంకఁ జొచ్చి నాల్గుఁ గొంకక కాలుండు, గదిసి దివియవట్టి పెదకుమాడ్కి. ద్వా. ౧. ౪౪.

లొంగ. వి. వస్త్రాదిభారము, మూట.

సీ భయంబు లేక, కాలఁగట్టుక చనఁగా బిట్టు నే తెంచు కూకల నొకలొంగ గొనక మాన ప్రభు. ౧. ౯౩.

లొంగు = లోఁగు. అ క్రి లోకువగు, వశపడు.

క సుమ,చాపునకుఁ లొంగి మానసంబునఁ బొగడెన్ దశా ౨ ౨౬౬.

ద్వి. తనులత వడఁకఁ జెంతను లొంగియున్న, కలవాణి సతి జూచి కిలకిలనవ్వి
మృ వి ౨ ౭౩.

లొండు. వి జలాశయవిశేషము, ఒకవిధమగు నీటిపట్టు

క. తిరుకొళము నూయి లోటయుఁ, జెఱువు మడువు లొండు కుంట చెలమ వడియ కో,నెఱు బుగ్గ వాఁగు దొనకల,వరి గుండము కాల్వ డిగియబావి దొరువులన్.
హంస. ౪. ౨౧౦.

లొంప. వి. అల్పగృహము, కొంప.

సీ.. అల్పగృహము కొంప లొంపనఁ దగు..
అం. భా. ౨. ౧౪.

లొంపి = రొంపి. వి. బురద, పంకము.

సీ. క్రొవిగుంటలు దక్క లుల్లలు చిక్కంగ నివిరినఁ గొంగ రాయిడికి మిడికి, కొరదయుఁ గడిచె పాపర మల్లు ముచ్చంగి కొంచె ముక్కను లొంపి గ్రుచ్చుకొనియె
వేం. పంచ ౧. ౨౯౪.

లొంపు. వి ఒకతెగ. (శ. ర)

లొగ్గడి. వి కలగుండు, క్షోభము (శ.ర)(సంకీర్ణము, కలిసిపోయినది వా.)

జ. లొగ్గడిల్లు

లొగ్గడిల్లు. అ.క్రి (√లొగ్గడి) కలగుండువడు, క్షోభపడు (శ ర)

లొగ్గు = లొంగు, లోఁగు. అ క్రి. వశమగు

ఆ సకలమైనరాజసంఘంబులకు లొగ్గి,యాత్మఁ జోరజనుల కలికి యలికి, యలమటించునట్టి యైశ్వర్యములకంటె, నాకుఁ జూడ లేమి నయము కృష్ణ.
కుచేల ౩. ౪౭

చ అదివజుకెల్లఁ దత్పురి సుయజ్ఞుని యాజ్ఞకు లొగ్గి భీతులై, యొదుగుచుఁ దల్లికేనిప్రజలో యనసుండిరి గాని నాగరుల్, మది నటకేళ రాజునకు మాటికి వందనముల్ ఘటింపుచుణ్, వదనముఁ జూచి చేరి యనివారితులై తగఁ బల్క రందఱున్.
ఉ హరిశ్చ ౧. ౩౭.

లొచ్చు = లొజ్జ. విశ కొఱఁతయైనది, తక్కువయైనది.

శా. కీర్తనీయసుగుణస్తోమంబులం దేమియున్, రాముస్వామికి లొచ్చుగాక సరియైరాజల్లె.
హరి. పూ. ౧. ౩౦.

గీ. తక్కువ కొంత బొప్పెను తగ్గు ఘందు, కొదవ లొచ్చు కొదుక యనఁ బొదలు
న్యూనము .. అం భా ౩ ౨౪.

చ హారముకుటావతంసమగు నర్థసుధాకరుఁ దన్నమీనికాస్వరుఁ డెదిరించి లొచ్చుగుట గావఁబడంగ నపాంగమాలికాపరిచితకాశిమన్ నిటలపాళిక నైనిడి కాయఁ బోలు నీ, సరణి వనజ బొమల్ మెఱయు జవ్వనికి జెలువంక బాగునన్. చంపూరా. ౩. ౩౭.

లొజ్జ = లొచ్చు. విశ. తక్కువ.

మ . ఇ,చ్చలు తెల్లజ మనలతు నాసతికి లొజ్జ సుమ్ము రమ్యాకృతిన్. చను. ౨. ౯.
(ముద్రి పా లొచ్చు శ ర. పా)

చ . లొజ్జగాని బల్,దొనలును దొడ్డసింగిణులు దూఱొని పెన్కకురాని ధీరమున్, బొనరఁగ పెల్చుగొంగ తొలిబొట్టియ యింద్రజితుండు అంపిలున్. అచ్చ. రా యు. ౩౦.

క నానయు జెఱఁగును వేడ్కయు, లోసరయఁగ నతని మెచ్చి లొజ్జంచుకయుం, బూనని సెయ్యంబున న,క్కానచిడారంపు సామిఁ గన్గొని పలికెన్.
అచ్చ. రా. బాల. ౧౩౭.

లోట = లోట్ట. విశ అణఁగినది.

ద్వి. కొడుకు వేడకొ దాఁగ గుఱుతుగా నంపి, కడు నుగ్రభుజగంబు గఱచినదనుచు, జెడ యొడ్డు తెడ్డుచు జెదకుచు సందు, జెడలి పోఁజూచెదో వెసాలువన్ని, లోకంబులో లేని లోట తాఁటకత్తె.
ద్వి హరిశ్చ. ఉ ౧౯౦౩. పం.

(లోటతాఁటకత్తె = బయటికి మంచిదానివలె అణఁకువ కలిగియుండునది, అని భావము.)

లోటకజిట్ట. వి. లొట్టకన్ను జిట్ట, పక్షివిశేషము. (శ. ర.)

లోటలోట. వి. ౧. శీఘ్రముగాఁ బొరలుటయం దగు నమకరణము.

క. ఇటునటుఁ గనుఁగొని లోనికి, లోటలోటఁ జని మంచమెక్కి లోలత నది తేత్రముఁ గూర్చుండిన నక్కటిలాత్ముఁడు కౌఁగిలించుకొని యుల్లనియెన్
చంద్ర. వి. ౩. ౧౪

౨. వదరుటయందగు ధ్వని కనుకరణము.
క. లొటలొట పుర్వులు దొరఁగఁగ, లొట
లొటమనుకొంచు వింధ్లలోనికిఁ జన . .
భల్లా ౨. (శ. ర.)

జ లొటలొటకాఁడు.

లొటలొటకాఁడు. వి (√ లొటలొట) లొట
లొటయను ధ్వని చేయువాఁడు, వదరుఁబోతు.
క. కుటిలుఁ డపకారి జాదరి, లొటలొటకాఁ
డాగడీఁడు లోభి ఖలుఁడు దుర్విటుఁడు
ఖలుకోగి తక్కరి, తొటుగిడి బాపనగరాను
ముట్టకు మబలా. ప్రబంధ. ౨౮౪

లొటలొటమను. అ క్రి. (లొటలొట + అను)
లొటలొట యని ధ్వనించు (శ. ర)

లొటారము. వి సారాభావము, సారములేమి.
చ. పతి యతికార్శ్య మొంది యుపభ ర్తరతా క్తికిం
జేరకున్న, నచ్యుతముగ దైర్య మిచ్చుచు
నరయా మగవాఁడవటంచు నెట్లు ప్రవృత్తి
వింత లేమి తద్భుజపటిష్ఠత లోన లొటార
మింతె నీ, వతనికిఁ గొంకకేలని భయస్థితి
మాంచి రమించుఁ దద్రతిన్.
శుక. 3 ౧౭౧.

సా లోన లొటారము, పైన పటారము.
ఉ.. లోన లొటార మాట మది లోకు
లెఱుంగరె వేయునేఁటికిన్. తపతి. ౨ ౨౩.
౨. బొక్క, సుషిరము.
సీ. లొట్ట లొటారము లొ త్తయుం చవఁగను
లోభిల్లుచుండును సుషిరసంజ్ఞ.
ఆం. భా. ౧ ౧౪౬.

వివ రిక్త, పట్టెడి
సీ ..రక్త లొటారంబు రిక్త బీడు, సొల్లు
నా రిక్తాఖ్య లోభిల్లు . ఆం. భా. 3, ౧౫

లొటిపిట(ట్ట). వి. ఉష్ట్రము, ఒంటె
సీ....ఒంటె యనఁగను లొట్టియ యనఁగను
లొట్టె నాఁగ, లొటిపిట యనఁగను లొటి
పిట్ట యనఁగను లొట్టిపిట్ట యనఁ గన్పట్టు
నుష్ట్రము... ఆం. భా. ౨. ౨౬౫.

లొటుక్కు. వి. కలఁగుటయందగు ననుకరణము.
క. పిలిచిన గుండె లొటుక్కనఁ, గలఁగుచు
వ్యాపారి వడఁకఁగా నెటులనుచున్, దలఁ
చినచో నెఱుకఁగుమని, విలిచిన దార్ఢ్యమున
మానినీమణి వేద్కన్. హంస. ౨. ౬౦.

లొట్ట=లొత్త. వి. ౧. మగగుంతి. (శ. ర)
౨. రుచ్యములగు పదార్థములను దినునప్పుడు
నాలుక నంగిటఁ జేర్చి కలిగించెడి ధ్వని.
(శ ర., వా.) 3. పల్లము (శ.ర.) ౪. రంధ్రము,
కన్నము.
గీ. వామనుఁడు దర్భగిండిలో వారిధార, కడ్డ
మై యున్న శుక్రుని యక్షిఁ బొడువ, మిట్టి
పడి కన్ను పోయిన లొట్టపోయె, నపుడు
నగుచును జే సాఁచి యడుగుటయును.
దశా. ౫. ౧౦౭.

(లొట్టపోయెను = కన్ను పేర్పడె నని భావము.)
విశ. ౧. అణఁగినది
ద్వి. బుజ్జముక్కును లొట్టపోయినకన్ను.
ద్వి. హరిశ్చ. ఉ ౧౦౭. 3. పం.
౨ నిస్సారము.
ఉ లొట్ట యిడేటిమాట చాటువు.
జ లొట్టకంటివాఁడు, లొట్టకన్ను జెట్ట, లొట్ట
కాయ, లొట్టవేయు.

లొట్టకంటివాఁడు. వి. (√ లొట్ట) క్లిన్నాక్షుఁడు.
గీ. లొట్టకంటివాఁ డనఁ గ్లిన్న దృక్కనె ను
మధవ. ఆం. భా. ౨ ౧౨౦.

లొట్టకన్నుజెట్ట = లొటకజెట్ట. వి. (√ లొట్ట)
పక్షివిశేషము. (శ. ర)

లొట్టకాయ. వి (లొట్ట + కాయ) మగగుంతి.
(శ ర., గ్రా., శా.)

లొట్టపోవు. అ. క్రి. అణఁగు.
(వ్యవ.) వానికి కన్ను లొట్టపోయినది.

లొట్టవేయు. అ. క్రి. (√ లొట్ట) రుచ్యములగు
పదార్థములను భుజించునప్పుడు నాలుక నంగిటం
జేర్చి ధ్వనిపుట్టించు (శ. ర.)

లొట్టి. వి కల్లుతీసెడు ముంత

మ మొలచుట్టు న్వడదోలు దాన నగు బల్లోమ్ర
కాప యింగీఁతక,త్తులు నూఱుఁ ముసలంబు
వామభుజమందుఁ దానికిర్వంకలఁ, గలు
లొట్టొండెడఁగట్ల నిచ్చిన పిరుంద౦ గొమ్ము
కాల్పఁదముఁ, దల కోరామడిగుడ్డయున్
దనగఁ బ్రాతఃకాలమం దెప్పుడున్
చెన్న ౫. ౨౫౨

సీ కల్లు లొట్టెఁడు ద్రాగి కైపెక్కి తెలియక
వదరినంతనె శాస్త్రవాదిగాఁడు వేము ౯ ౪

జ లొట్టిముచ్చు

లొట్టిపిట్ట(ట). వి. (లొట్టియ + పిట్ట) ఒంటె, ఉష్ట్రము

క వినుమిఁక మొద్దును గాడిద, తెనుపోతును
లొట్టిపిట్ట పెక్కిన నన్నం,బును బిండియు
నువ్వులు గలఁ దినఁ గవనగుఁ గీడు వసుమతీ
వరతిలకా ద్వా. ౯ ౪౪.

లొట్టిముచ్చు. వి (√లొట్టి) త్రాగుఁబోతు (శ ర, బ్రా)

లొట్టియ = లొట్టె. వి ఒంటె

ఆ బలిమిఁగొనిన ధనము పదివేల లొట్టియల్,
పెతికి రాఁగ నైరభీకరుండు, వచ్చి నకులుఁ
డధికవాహినీపదవాతిఁ, దల్లడిల్లుచుండ ధరణి
తలము భార సభా ౧ ౨౬౪

చ మతిమతి యాముకోనుఁగుల మావుల లొట్టి
యలం గడిందిగా, నుఱుమొనరించి హెచ్చ
రిక నూల్కొనఁ దేరులు ఓండిపేయుచుఁ
అచ్చ రా. యు ౧౩౧.

సీ. . లొట్టియ వాఁగను లొట్టె వాఁగ
కన్పట్టు నుష్ట్రము... ఆం భా. ౨.౨౬౫.

జ: లొట్టిపిట్ట

లొట్టె = లొట్టియ.

జ లొట్టెనుఁగు

లొట్టెనుఁగు. వి. (లొట్టె + ఏనుఁగు) ఒంటె.

సీ. అర్థించినది రేమి యనిన నా లొట్టెనుఁ
గొప్ప నాపెండ శతరాజనప్రమాణం
బగుట కోర్కి వాణిశ నావుడు
భార శాం. ౩. ౭౩.

క లొట్టెనుఁగంతపొడవున, దట్టముగా నెలుగు
పెట్టఁ దగు నూరులకుం, జొట్టును దిరుగఁగఁ
తేలకు, నట్టిపాలము మేపెసేని నగు బంటె
గొనన్ విజ్ఞా ౨ ౫.

సీ అలరును లొట్టెనుఁ గన మహోష్ట్రాభిధ .
ఆం భా ౨. ౨౬౫.

లొడపెట్టు. స క్రి ద్రవద్రవ్యమును చేతఁ గల పెట్టు. (శ ర., బ్రా.)

లొడలొడ. వి ౧ కాఱుటయందగు ధ్వని కనుకరణము. (శ. ర , బ్రా)

(వ్యవ) కత్తి తాఁకి నెత్తురు లొడలొడ కాఱు చున్నది.

౨ వదరుట మున్నగువానియందగు ధ్వని కనుకరణము.

(వ్యవ) వాఁడు లొడలొడ మాటాడు చున్నాఁడు.

విశ వదులు, బిగువుకానిది (శ ర , బ్రా)

లొడితె. వి లొడితిలి, ప్రాదేశము

గీ వాసిదయ్యము నీవె ఐదుర్యోనిద్రైన, తలలుఁ
జేతులుఁ గన్ను లజ్జులును గలిగి, యలర
లొడితెఁడు మగవాఁడ వగుచు నేల, రొల్ల
నాఁగుదువని మిన్కు తెన్నుఁగదవె
అచ్చ రా. యు ౧౫౯.

సీ లొడిత యంచనఁగను లొడితిలి యంచన
జొట్టి యంచనఁగను జాత్త యనఁగఁ బ్రాదేశ
నాముశైు పరగు ... ఆం. భా. ౨. ౧౪౦.

లొడితిలి. వి. లొడిత, పరిమాణవిశేషము.

లొడుగు. వి. అడుమెడను కట్టెడు ఘంటా విశేషము. (శ. ర.) విశ. దీనము. (బ్రా.)

లొడ్డ. వి. రొడ్డ. (శ. ర.)

లొడ్డు. విణ. ఒడ్డు. (శ. ర)

లొత్త=లొట్ట. వి. సుషిరము, రంధ్రము.

సీ. లొట్ట లొటారము లొత్తయంచనఁగను
తోఁథిల్లుమండును సుషిరసంజ్ఞ
ఆం. భా ౧ ౧౪౬.

(పల్లము శ. ర.)

లొద్ద. వి. ప్రోవు రాశి.

ద్వి. అమృతంపు ముద్ద తియ్యంబుల లొద్ద, విర
హుల బలుమంట విబుధుల పంట
నవ ౨ ౧౧౩ పా ౧. పం

సీ. గుబురు గుమురు గుంపు గుమి గమి పిండు
మొత్తము తెట్టె పైకము దాఁటె లొద్ద,
కుటుము మొల్లము మొల్లమి కుట్టె వర్గ
వనఁగ వర్గము తగు ఆం. భా. ౨ ౧౦౦

లొద్ది. వి. లోయ.

గీ లోయ యన లొద్ది యనఁగఁ బొల్పొందు
చుండు, నచలమధ్యధరాఖ్య
ఆం భా ౨ ౩౧.

లొద్దుగు. వి (సం లోధ్రః) గాలవము, ఒక
జాతి చెట్టు. (దీనిభేదములు ఎఱ్ఱలొద్దుగు తెల్ల
లొద్దుగు)

సీ. గోఁగులు రేఁగులు క్రోవులు మోవులు
ముష్టులు నిమ్మలు లొద్దుగులును
అచ్చ రా. సుం ౨౫

సీ. కడపకొడిశ పాలకొడి తెల్లలొద్దుగు చిరి
చేఁకు లొద్దుగు జిడిపాల. హంస ౪ ౧౧

లొఖ్బెస. వి. లలంతికావిశేషము, హారవిశేషము
(శ. ర.)

లొల్ల. వి. దున్నినచేల మిట్టపల్లములు లేకుండఁగ
సరిచునట్టి బల్ల, (శ. ర., బ్రా.)

జ: లొల్లకాఁడు.

లొల్లకాఁ(గా)డు. విణ. (√లొల్ల) దరిద్రుఁడు.

సీ. చల్లఁగాఁ జేతికాసెల్ల దుల్లి లొల్లకాడవై
యుఁకనైన నీకాఁపురంబు, బ్రదుకు పని
విచారింప కీపనికిఁ జొరఁగఁబడిన వానికి
సెక్కుడి భారబుద్ధి నిరం. ౨. ౧౨౫.

గీ. తండ్రి గడియించినట్టి విత్తంబు వోవ,
లొల్లఁగాడయ్యె నవ్విప్రవల్లభుండు.
శుక. ౪. ౧౧౧

లొల్లి. విణ. రణము, ఘనము.

క లొల్లియగు వగల త్రొక్కున, నిల్లుగ్గలు
గానవచ్చు హృదయములోనఁజ, మల్లాడుడి
యగు మదనుఁడు, మెల్లనఁ గూర్చుండెఁ
డాల్మి మినుమిను కనఁగఁ.

ఈ హరి. ౫ ౧౬౬. (శ. ర. వీరేశ. పా.
వెల్లియగు వావిళ్ల పా)

లో

లో¹=లోపల. ప్ర ద్రు షష్ఠీవిభక్తిప్రత్యయము.

౧ నిర్ధారణార్థకము

క. వారిలో విప్రశుతకీర్తి వహించెఁ దుర్వ
సుఁడు గుణనిధియై ఆము ౧ ౨౨

చ దీనిఁ దాల్చి యిప్పడతులలోఁ గనం
గొను మహారమహామహిమాను భావముల్.
పారి ౧. ౬౧.

౨. అధికరణార్థకము

చ. అడిగినయంతలోన సరసాన్నములన్ సమ
కూర్చు పారి. ౧. ౬౧

సీ. ధ్రువ వసిష్ఠారుంధతులుఁ దనుచ్ఛాయయుఁ
గానవిరాఁ డేఁటిలోనఁ గడచు.
జై. భా. ౮. ౯౮

౩. అపాదానార్థకము.

చ. మాతిలో, తెలువడఁ గోమలిం దిగిచె
విశ్రుతకీర్తి యయాతి
భార. ఆది. ౩. ౧౪౪.

లో². వి. లోను, లోపల శబ్దములయొక్క లుప్త
రూపము. (అంతఃకరణము.)

ఉ.. అపు లెమ్మని యయారడిలెఁ మదంత లో,
గుందుట మాకు జాంబవతి గోప మడంచెను
మిత్రవిందయున్. పారి. ౧. ౬౮

చ... ఏఁగ లో, నొగులుచు నొక్కజక్కవ
యుసుంతు నునన్ . . వసు. ౪ ౯.
(అంతర్భాగము.)
మ. దలప్రై లో తెలిఁ దాచె యున్కిఁ దెలిచె
స్వారాయణుండు ... ఆము. ౩ ౧౧.
క. కరయుఁ బాటిత్రై లో,హారసములోఁ
గాలునట్టు లంగజ కోకోద్ధరకిఖ రతి తను
విమ్మగఁ, గరఁగియుఁ బొడమెంత లోనఁ
గాలుచుమండెన్. కు. సం. ౫. ౫౭౮

లోతి = లోనికి.
గీ. దీనిఁ దగిలించుకొనువెఁ దియ్యవిలుకు,
దురము లోకి చేరం ముద్దుగ నటంచుఁ,
దలఁచునంతటిలో జాణతనములాడి, లోఁ
బిలిచి వానిఁ దోడ్తెచ్చి లోలనయన
హంస. ౪. ౪౭

లోఁతు. వి. లోపలిప్రదేశము.
క. . . బ్రమాయులకుఁ జేరి రేఁటుల, లోఁతులకుం
జనిరి దీవిలోపలఁ గలయన్.
దశకు. ౧౦ ౬౫

లోఁకువ. విశే ౧. అధీనము, వశము
ఆ. చెట్టబట్టుదమకేఁ జేలోఁకువై యుండు,
రంతఁ దాఁడుగట్టు నగడుగంద్రు.
వేమ. ౨. ౩౬౪.
౨. తక్కువ. (శ. ర.)

లోఁగడ. వి. (లోను + కడ.) ౧. అంతరాళము,
దేశములయు కాలములయు నడిమిభాగము.
క. చెవనిలిగియుడలిఁ బడి యొడ,సెడ గట్టుల
కుదలఁగోటి యిడి లోఁగడమున్, దడుకు
వొడిపించి రాకుల,గుడిసెల వసియించె
మంత్రి గురుభటయుతుఁడై. ఆము. ౩. ౧౪.
౨. గతకాలము (శ. ర., బ్రౌ, వా.)

లోఁగన్ను. వి. దే. (లోను + కన్ను) అంత
ర్దృష్టి, జ్ఞాననేత్రము.
ఉ. . . మొక్కలంటి లోఁగంటం గనుంగొనుచు
నిర్మలధ్యాననిరోగానుసంధానంబున వరాధు
ర్యంబు ఘటించెను ... శాకు. ౨. ౪౪.

లోఁగలి = లోఁగిలి. వి దే. (లోను + కలను)
౧. గృహము. (శ. ర.) ౨. గృహాంతర్భాగము.
చ. సటవిటకాంద్రపాలిటను జారులచెంతను
చేశ్య లిండ్ల లోఁ,గటను మిటారి లోత్తుల
తెగన్ నసూయులు విడుపట్టులన్, బటు
నగు జాదగాంద్రకడఁ బ్రబ్లదకాంద్రెడ
గండుమీఱి వి,స్ఫుటముగఁ జేసి కాకు లవి
పోకడపెట్టుకొనెన్ మదంబునన్.
ఫల్గా. ౩. (శ. ర.)

లోఁగించు. స. క్రి. (√లోఁగు) లోఁగఁజేయు,
లోఁగఁజేయు
ద్వి. దీకొని హరి వానిఁ దిటగించిస్రుఁచి, హైకొని
జఠరంబుఁ బట్టి లోఁగించి
అ. ను. ౪ ౩ ౧౫౧ పా. ౨౭ పం.

లోఁగియాడు. అ. క్రి. (లోఁగి + ఆడు స్వార్థ
మున అడు.) లోఁగు
చ. మగఁ దపరాధిదై కుచము మక్కవనంటు
గటాక్షమాలికల్, చిగురుకొనంగఁ జూచె
నటు చిట్టునఁ గోపముతోడఁ బ్రోడ
యుం,గ్రుగ నగలొందు పొలయిన ముచ్చట
నల్కయు నంత వింతగా, మగువయుఁ
బ్రీతిఁ బూచె నవమన్మథకేళి లోఁగి
యాడుచున్. గంధ. ౧. ౧౬౦.

లోఁగిలి = లోఁగలి. వి. దే. (√లోను.)
౧. గృహము, ఇల్లు.
సీ. అంతఁ బోవక యవియా గోపముఖ్యులోఁగిటి
లోని కుటిక యుక్లేశలీల
హరి. పూ. ౬. ౧౩౭.
ఉ. కాఁగిటి కాసచేసి కొడికారితనంబున
విన్నుఁ దేర్చి రా, రాఁగొలగానివాఁడవయి
రాకులలో నగుఁబాటు చేసి నీ,కేఁగలుగంగ
సంపదల కేల విచారము పద్మగంధి నీ,
లోఁగిటఁ జేర్పనే యుభయలోకసుఖంబులు
నన్నుఁ గొంటవే. ఉ. హరి. ౧. ౬౪.

గీ. ... వారుపద్మని లోఁగిలి దటీయుండొచ్చి.
దశకు. ౩. ౬౬.

౨. ఇంటిలోపలి భాగము.

సీ. సౌధహర్మ్యములు లోఁగిలి పరామర్శించి కాల
గ్ర్యరవదేవృగవము జాచి. కాశీ. ౨. ౪౧.

క. లోఁగిటికి రాని రూపముఁ, గొఁగిటికిఁ
రానిపొందుఁ గారింపంగా, మూఁగిన
కుసుమశరంబులఁ, జేఁ గలకలనందె నతివ
చిత్తం బంతయుఁ. ఉ. హరి ౫ ౧౦౧

౩. వాస్తు, ఇల్లుకట్టు స్థలము.

సీ. ... లోఁగిలి యున వాస్తుసంజ్ఞరౌ కవరు
చుండు. అం. భా. ౨౨౩

లోఁగు=లొంగు. అ క్రి. ౧. వశమగు

ఉ. శాల విరాళి నిట్టుసుమబాణశరాళికిఁ
జంద్రచంద్రికా,పాళిక సన్నగాలికిని భావజా
కేళిజయాళికిన్ రవో,ద్వేలమదాళికిన్
బ్రసవదీప్తవనీలులుకూళికిఁ సదా, లోఁలత
గుట్టుపట్టుగల లోఁగి పదింపుచు వార్తిఁ
జెందఁగన్. ఉ హరిశ్చ. ౪౪౪.

వ. బ్రేఁగి లోఁగువారును గంది కుందువారును
బ్రాలి కూలువారును జెండి పఱచువారును
నై పలుదోసంగుల నెసంగుచుండి రప్పుడు.
అచ్చ. రా యు. ౩౬౪.

ఉ . ఎ,వ్వానికి లోఁగ కింత తొర వచ్చినఁ
గాచెద నిన్నుఁ గూరిమిన్.
హరిశ్చ. ౪. ౧౦౮

౨. అడఁగు, అడఁగారు, వశించు.

క. లోఁగుఁ దరమైన పొదరుల, సాఁగిన శకు
నంబ కలఁచు వదుంగడుగుననున్, డాఁగఁ
గెల వరయు ... కు. సం. ౫. ౪౮౨.

గీ. శశుఁ దుదలుంచఁ దన్నింబదర్పశమున,
లోకలోకవటులంబు లోఁగి పజుచి,
యతఁడు గ్రుంకినఁ జనుదెంచెననఁగ బర్వి,
యంధకారంబు జగమెల్ల నాక్రమించె
కాశీ. ౪. ౭౯.

ద్వి. 'లోఁబలు కెదలిక లోఁగనవాని, లోఁజు
చొచ్చి లోలోనఁ గ్రుమ్మురుచుండు.
హరిశ్చ. పూ. ౬౦౯.

క. మూఁగిన భువనములు కారం, గ్రాఁగినధరణీ
తలంబు కడకెక్కెల్లన్, లోఁగగఁ గుంభ
ద్రోణము,గాఁ గురిసెం బాను బ్రేలఁగట్టిన
కైవన్. విప్ర. ౩. ౬౧.

౩. అడఁగుద కలవాఁడగు, వినయవంతుఁడగు.

ఆ. ద్వారపాలు రచట వారింప శాంతుఁడై,
మారకున్నఁ జూచి వారు కెలఁచి, లోని
కెలుక చేసి లోఁగుచు వారు ద, న్న మున
వరిగ నృపగృహంబు సేర.
భార. శాం. ౬. ౨౬౩.

క. ఆ లో పాలోలికల, వ్యాలోలమహోపకేలి
వాలి వడిం బా,తాలోదికుఁడై కృతనతుఁడై,
లోఁగడు పాపయున్ దురాలోచనుఁడై.
చం. రా. ౬. ౨౫.

౪. క్రుంగు.

దండకము. ముమ్మూ-కరాకాని బల్ కూటంవల్
పొంకఁగాలక పెన్ క్రేఁగునన్ లోఁగు
నమ్మన్ను బూఁటోఁడిగై ... నీలా. ౨.౪౧.

౫. కెనుడీయు, సంకోచించు.

ఉ. లోఁగక సంగరస్థలములోనఁ బరాక్రమ
కేళి చూపుచున్, మూఁగిన దైత్యదానవుల
మొక్కలు ముక్కునఁ జక్కచేసి తా,నీఁగల
తిండిగాఁ జిదిపె సేపున వచ్చుతపూర్వ
జాండుపై, నాఁగలిసాఁచి రాఁ దిగిచి నాగ
రథాశ్వపదాతి సంహతిఁ.
ఉ. హరి. ౬. ౧౩౧.

మధ్యా ... నిన్నుఁ బోరిలో సోర్వఁగా నున్న
వీరుండ నొండు దక్క లోఁగక చక్క
విలుము. భాగ. ఆది. ౬. ౨౦౦.

ఉ. తాఁగడు సేగిలింకెఁగద తద్దయి నీరు కెలంగ
విప్పుడు, లోఁగుడు నింతనుండి యుండ
లోనగ కొల్లక దట్టుబట్టఁగా, కేఁగుడుఁ
గోడ నీ బలిమి నిష్ఫలకిద్దగ చిపుగాన
రా, డాఁగుట కీనికేఁడ నిలిచం బిదె కాలిక
కెల్ల నార్పులోఁ. ప్రభా. ౫. ౧౬.

౬. జంకు, భయపడు.

సీ. విరహాగ్నిక్రాంతి వాఁకొక్కక్కటేకయుండుఁ, గళవళపడియింతభాషల కతన నప్పు, డెవ్వడో కొంక్క మాయావి యేఁగుదెంచె, వంతి పురమున కని లోఁగి రజ్జనులుం.

హైమ. ౩. ౯౬.

చ. ..చిగురువిందుల నీలిగయాళికి పాలా, పాలగుళికాభదుర్మదఘనాళికి నాళికి లోఁగి యాత్మలోఁ. వసు. ౩. ౧౧౨.

సీ. తెరల వ్రాసినవ్రాఁత దీపించు ఫలులకు మది లోఁగుఁ జందురుమచ్చ యుక్తి, తూలాడు పడగల కుదల కాయువ మల్కి హారి తేరి హాయుము లుప్పరము డాఁటు.

శ్రీరం. ౪. ౯౯౭.

౭ పరితపించు, బాధనొందు.

క. ... సవ్యాపసవ్యభ్రమణరథసంబునం దోడు తోడం దొరంగు మందరగండశైలంబులు దాఁకిన లోఁగువారును. వరాహ. ౬. ౫౯

క. కేలాగుల వన్యవధూ,లోలుండై నాన యుండిగి లోఁగదు ధరణీ,పాల విను "కాము కస్యకుతో ఆజ్ఞా" యనెడు నుడువు కుది విజమయ్యెన్. రసిక ౩. ౧౧౩

సీ కనదిక్కులేమి కై తల్లడిల్లుచు నాత్మలోపల మిక్కిలిలోఁగి లోఁగి. పాం. రా. ము ౪౧

౮. చొచ్చు.

(మహానలము) సీ. లాఁగలఁబుట్టల లోఁగినశిఖల భుజంగమకులముల మ్రింగుకొనుచు.

భార. ఆశ్ర. ౨. ౧౫౧.

ఉ. . వాంఛ్రము వచ్చునా, లోవితరాంతరమ్ము వచ్చు లోఁగిన మత్కుణనాథుఁ గావక ...

నా. పంచ. ౧. ౩౨౩.

గీ. భంగమున డాఁగి పంకంబు పాల లోఁగి, పరమలకుఁగాక రొంటులు పడల పెరను, దేఁకుచు జడాళయంబుల కెపుడు మెలఁగు, ఘకవినిహరింబముల కెక్కఁగొనఁగ కేల. రసిక. ౧. ౧౪.

౯. లోపలకుఁ బోవు.

సీ. అల కొంకెం దడవిలో వరుగుచుఁ దాఁగర్మ ఫలమున నాతిలోపలికి జాతి, లోఁగడి భాగి కాలోకించి కామిద్రోహ కొమ్మునదరిఁ గొంత గూలఁద్రోచి. భాగ. ౯. ౫౬౮.

సీ. జాలపర్యంటుతోఁ జంటికై కయు లోఁగ గమకించు గుబ్బచక్కఁదనతోడ.

దశా. ౮ ౪౪.

౧౦. లోఁగించు, లోఁగియాడు, లోఁచు.

లోఁగోను. స. క్రి. (లోన్ + కొను) ౧ లోపలికిఁ దీసికొను.

సీ. కన కెంతవాని లోఁగొనుట వాదర్శంబు కొమ్మగంబుగుట సందియము గల

ఆము. ౨. ౩౦.

(లోపఱచుకొనుట అని రెండవయర్థము.)

ఉ. కేల నతిక్రమించి అయవేళ మహాబ్ధిలోల వీచిక,ల్లోలకరాళమై జగము లోఁగొన వచ్చినమాడ్కి ఖడ్గ జ,హాల్యలభుజాభుజంగ ఫలసాధులమం బటువోది నిస్వనా,భీలము గాఁ గదుంగడఁ గి పేర్చి నిశాచరసేనఁ ద్రోచి వస్ భా. రా. యు. ౫౨౯.

ఉ. లోకము లెన్ని యన్నియును లోఁగొని యుం దవలేమిఁజూపు నీ, యాకృతమధ్య భాగ మిపు డీక్షణలక్ష్యము గాదటంచు నే, నాకవులేళ లేదనుట యుక్తము గా దల బ్రహ్మఁగన్న నా,భీకముతోడి పొక్కిలికి లేమి ఘటిల్లెడు నట్లు గావునన్.

కవిక. ౬. ౨౦౧.

౨. లోపఱచుకొను.

ఉ. పింగు నపారసత్త్వగుణవిస్ఫురణన్, ... తద్దయున్, లోంగొని పేర్మితో నఖల లోకములం దగఁ గాచుచున్న తే,జాంగు నవంతు విష్ణుఁ గమలాధిపు సంస్తుతిఁజేల్చి సమ్మతిన్. కు. సం. ౧. ౪.

చ. ... అలికాననేందుమం,డలపరిశోభితామృత విడంబిత పస్మిత సుప్రసన్న తా, ఫలరుచిర

ప్రధానముల భామిని ధర్మజునంబు
లోఁగొనెన్. భాగ. ౯. ౫౧౦.

గీ. కామినీకాంత సౌందర్యమును గణింప,
వకుళవరులను లోఁగొన్న పసదలిర్చు.
దశా. ౨. ౨౯౭.

సీ. మధురధర్మముఁ బూని మాధవు లోఁగొని
యలఘుద్విజావళి నాదరించి. విష్ణు. ౧. ౪౪.

౩. ఆత్మీయునిగా దలఁచు.

మ... చాలగాంభీర్యశీలురు సంక్షోభముఁ బొందు
వారి కెచటన్ లోఁగొంచు వర్తింపరె
పారి. ౪. ౨౯.

ద్వి. ఎఱుఁగక చేసిన కెల్లతప్పులను, మఱచి
లోఁగొని నన్ను మన్నింపు మనుచు
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౧౩౦౦. పం.

ఉ. లోకము తల్లడిల్లు నిఁక లోఁగొనవే రఘు
వీర సాహసఁగా, నీకడలి న్నిమం గొలువ
నిప్పుడ వచ్చునటంచుఁ బల్కఁగన్.
రామా. ౪. ౧౧౩.

౪. క్షమించు, సైరించు.

సీ. కానిమి బిడ్డలఁ గావదా నూతాలికొడుకు
తప్పొకటి లోఁగొన్న నేమి.
కాశీ. ౪. ౨౫౫.

ద్వి. లోలత నా తప్పు లోఁగొని మనము, జాలి
ప్రోవఁజిఁచి యాసామ్రాజ్యలక్ష్మి, నెమ్మదిఁ
గైకొని నెటి మహీప్రజల, విమ్మల రక్షింపు
మిఁక. హరిశ్చ. ఉ. ౨౪౨౫.

చ. కురుకులశేఖరుం డతఁడు ... అమ్మహా,
పురుషుని నాశ్రయింపుము విభుండును నీ
దగు తప్పు లోఁగొనున్.
భార. అర. ౫. ౨౦౯.

లోఁచు. స. క్రి. (√లోఁగు) లోఁగఁజేయు,
వశపఱచుకొను.

సీ. అదిత్యుపనయాంచి హాలహాలంబును లోఁచి
హాలహలాంగర్వ మ్ముజ్జాఁతలాంచి.
కళా. ౧. ౬౫.

ఉ. కలఁగఁగట్టినట్టి తలఁకల్ తలఁగించి
వ్యాఘాతి నట్టి గ్రక్కున గవిసించి పో

లిచిచినన్ కరవాపృఁగఁ బాతి తూఁగి
తూఁగి నిగిడి లాంచి పట్టుకొనెఁ గిన్నడఁగాఁ
జెను శేటిగుంపులన్, వినుతపరాక్రమంబులగు
వేఁటవీరంగులు రాజు మెచ్చఁగన్.
చిత్రభా. ౩. ౧౪౭

గీ. దైత్య దానవ దేవ సుందరులు మాయ
లెన్నిరోఁ జూపఁగా నేర్త రట్టివాని,నైన
లోఁచు లెక్కడనైన నధికగుప్తిఁ, జొత్తు
రరుగంగవలఁచు లెచ్చోటినైన.
హరి. ఉ. ౯. ౨౪.

లోఁజెయ్యి = లోఁజే. వి. (లోను + చెయ్యి)
అఱచేయి.

క. లోఁజెయ్యిన నఱచెయ్యనఁగాఁ జెల్లును
వేళ్లు రెండు కరతలమునకున్.
ఆం. సం. మాన ౨౧

లోఁజే(యి) = లోఁజెయ్యి. వి. (√లోను)
౧. మ్యానత్వము, తక్కువతనము.

ఉ. ... లోఁచే వడ నిప్పు దుర్వ్యసని వేయని
యుందఱు నవ్వఁజేయుచు, కావర మింత నింత
వకు గాత్రపుటంచును బల్కఁ బల్కఁగన్.
వాల్మీ. ౩. ౪౪.

౨. అఱచేయి.

సీ. పెదచేతలోఁ జేతఁ బుడమియు నాకాశ
మదుతు మెం పొడిపొడియగుచు రాల.
సీతావి. ౨. ౧౫౧.

సీ. పతిసామ్ము దని యన్యపతికి లోఁజే యిచ్చు
కలుషచిత్తుని వన్ని గడుగలేదు.
రుక్మా. ౨. ౧౪.

లోఁచేయు. స. క్రి. (లోను + చేయు) ౧. అంత
రంగికునిగాఁ జేయు.

గీ. కానకంబుగ దొరఁజేయు వానిమంత్రము
నకు వేగమె లోఁచేయఁ జనదు ...
ఆము. ౪. ౨౫౦.

౨. వశపఱచుకొను.

గీ. తమతనూత్రంబు లోఁజేసికొనుట యెఱిఁగి,
యమితకీర్తము లోనుఁగా గొతముడఁగాను.
దశా. ౨. ౪౧.

సీ. తృణముగా లోఁజేయు తెంపరివాని నీ
నీలాలకుంగని నీలవేణి. విజ. వి. ౧. ౧౬.

లోఁదుము. స క్రి. త్రేలు లోనగువానితో కల్పించు
(శ. ర.)

లోఁతిఁడి. విశే. (లోఁతు + ఇఁడి) లోఁతు కలది. (శ. ర.)

లోఁతు. వి. ౧. అగాధత్వము, నిమ్నత.

సీ. శరనిధుల్ లోఁతుచూప రసాతలము డోఁపఁ
జలచరాలులుకొంచెలు చలించె.
ఉ. రా. ౨. ౪౪.

సీ. ... కడలిరాయల లోఁతు గన్నగబ్బి
మనుచ. ౫. ౪౩.

సీ. తనలోఁతుపాఁతుసైతము గానరాఁగొట్టిఁ
గలసిన తెలుగుమాటకాని పదవి.
వరాహ. ౧. ౩౭.

(ఇట గాంభీర్యమని రెండవ యర్థము.)

౨. గాంభీర్యము, గుట్టు.

చ. ఎదిరి మనంబు లోఁ దెలుఁగ నేమిటి కీవల
వంతఁ దల్లడిం,చెదు ... పారిజా. ౨. ౧౦౧.

ద్వి. మతి యంత బహువన్న మనములోఁ దరయఁ,
బోంది గిన్నెరద్రోణమును దమలోన,
దాఁచుచు ... పండితా. దీక్షా. ౯౨. పు.

(గంగ) వ. . . మానిని యను లోఁతునడాపక
గరితయున సడిచప్పుడు సేయక ముగుదయును
బయలుపడక ... భాగ. ౯. ౨౩౦.

(ఇట నిమ్నత్వమని రెండవ యర్థము)

విశే. ౧. పల్లము, నిమ్నము.

సీ. లక్ష్మంబు వలఁదగ్గు చెక్కుల్లు లోఁతులై
కాశీ. ౬. ౪౧.

చ. ...అతఁ డప్పుడు ముందటమున్ను తెక్కులోఁ
తగు గొయ్యి యున్నలాగునుఁ దల్లడ
మంది పడియెనులోన్. నిర్వ. ౩. ౯౧.

౨. గంభీరము, గూఢము.

మ. ...విద్వన్మణీ,భుజవ్రాపక పాదపంకరుహా
మిభావంబు లోఁ దంచు నీ,రజనాభుం
గ్రణుతించి రప్పుడు గభీరప్రాభవా ర్తుంబు
లన్. కళా. ౫. ౧౯౫.

జ: లోఁతిఁడి.

లోఁబట్టు. వి. (లోను + పట్టు) లోపలిభాగము, అంతర్భాగము.

ఉ. చుట్టి బిగించి పట్టి పురమాదన యూ గర
శాగ్నిఁ గంధరాభట్టమునందు నిల్పి మది
గాక దిగంబడనిచ్చితేని లోఁబట్టున నున్న
లోకముల భస్మము సేయు తెలార్చితేని
వెల్పట్టుననున్న లోకముల భస్మము సేయు
నిజంబు చెప్పితిన్. భీమ. ౪. ౬౪.

లోఁబడు. అ క్రి. (లోన్ + పడు) ౧. వశమగు, అధీనమగు.

చ. అడరిన దానవుండు గరుడాకృతిఁ దైకొని
మాయతోడ లోఁ,బడ భుజగంబులం బొదివి
పట్టి రయంబున ద్రింగి యుష్ణ చేష్టుడు వడి
పట్టి కంఠముఁ గృపాణమువం దగనైన ..
భార. భీష్మ. ౩. ౧౦౫.

గీ. కినిసి పాటి నాశకంబు పొమ్ముటయును.
వంత లోఁబడ కడియు తెరాప్రకటన,
మానిని తన్నువిడిన యంతి మానకుంగ,తరు
తెనటితోన గ్రహణగోచరతఁ బొఁగె.
హ. వ. ౨. ౪౩.

క. మీకింత వంది కంద భ,యాకులతం బొంది
నిర్గతైశ్వర్యులరై, రాకటఁ గారణమేమి
త్రి,లోకాహిత దనుజతతికి లోఁబడరయ్యె.
కు. సం. ౪. ౩౬౫.

౨. అడఁగు, క్రుంగు.

గీ. ప్రకటయజలనిధిక్రింద లోఁబడినయట్టి,
యుర్వివంకస్థాంతరంబున నుద్ధరించి.
కిష్కి. ౧. ౬౪.

౩. హీనస్థితిఁ బొందు, దైన్యమొందు.

౪. భూకాంత సిరమస్థ్యముచఁ, నాక మదన మిడి,
కింకఁగాన్పించిన మం, శాస్త్రోక్తమా చెలి

పుచ్చులు, లోకములో గాచె నిల్లుఁలోబడె జనములే. శరాహ. ౧౦. ౩౦.

లోఁబఱచు. స. క్రి. (√లోఁబడు) వశముఁ జేయు

వ. . . అమృతాకరవైరుల లోఁబఱచి యుంచుము. . ౬ రా. ౨. ౬౧.

లోకంపృణము. సం. విశే. (అ.ఆ.అ) లోకమును నిండించునది, లోకమంతటను వ్యాపించునది.

లోకకంటకుఁడు. సం. వి. అ పుం. లోకమునకు బాధ కలిగించువాఁడు, దుర్మార్గుఁడు.

లోకకథ. సం వి. ఆ స్త్రీ. సర్వసాధారణమైన పురాణకథ, నీతికథ, జనులందఱు నెఱిఁగిన పురాణగాథ

లోకకర్త. సం. వి. ఋ. పుం. లోకమును సృజించువాఁడు, భగవంతుఁడు

లోకకల్పము. సం విశే. (అ ఆ. అ.) ౧ కొంచెము తక్కువగా ప్రపంచమువలె నున్నది. ౨. లోకముచే గారవింపఁబడినది. వి. అ. పుం. ప్రపంచము నిలిచియుండు కాలవిశేషము.

లోకకాంతుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) లోకమున కిష్టుఁడైనవాఁడు, సర్వజనసమ్మతుఁడు. వి. ఆ. స్త్రీ. ఓషధివిశేషము. (శా. వి.)

లోకగతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. జనుల నడవడి, లోకుల ప్రవర్తనము.

లోకగాథ. సం. వి. ఆ స్త్రీ. జనులందఱు పాడెడి పాట.

లోకచక్షువు(స్సు). సం. వి. స్. న. జగముకన్ను, సూర్యుఁడు.

లోకచారిత్రము. సం. వి. అ. న. ప్రపంచపు నడవడి.

లోకజనని. సం. వి. ఈ. స్త్రీ. లక్ష్మి.

లోకజిత్తు. సం. వి. త్. పుం. ౧. బుద్ధుఁడు. ౨. లోకమును జయించిన పురుషుఁడు. ౩. సన్న్యాసి.

లోకజ్ఞుఁడు. సం. విశే. (అ. ఆ. అ.) లోకస్వభావ మెఱిఁగినవాఁడు, లోకజ్ఞానము గలవాఁడు.

లోకడుపు. వి (లోపల + కడుపు) కడుపు లోపలిభాగము.

క. లోకంబుల సృజియింపను, బాకలితము గాఁగఁ ద్రోచి యన్నియు విడవన్, లోకడుపున నడఁగింప మ,హాకర్మఠుఁ డితఁ డచింతితాత్ముఁడు మహిమన్.

హరి. ౬ ౫. ౨౨౩.

లోకతంత్రము. సం. వి అ. న. ప్రపంచపద్ధతి.

లోకతత్త్వము. సం వి. అ. న. ప్రపంచనిజస్థితి, ప్రపంచజ్ఞానము.

లోకతుషారము. సం వి అ పుం కర్పూరము.

లోకత్రయము. సం వి. అ. న. ముల్లోకములు, స్వర్గ మర్త్య పాతాళ లోకములు.

లోకత్రయి=లోకత్రయము. సం. వి. ఈ. స్త్రీ.

లోకద్వారము. సం. వి. అ. న. స్వర్గద్వారము, స్వర్గలోకపు వాకిలి.

లోకనము. సం. వి. అ. న. చూచుట.

లోకనాథుఁడు. సం వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. విష్ణువు. ౩. శివుఁడు. ౪. రాజు, చక్రవర్తి. ౫. బుద్ధుఁడు ౬. వేలుపు, దేవత. ౭. సూర్యుఁడు.

లోకపథము=లోకపద్ధతి. సం. వి. అ. పుం.

లోకపద్ధతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. లోకమార్గము, పదుగురు నాచరించు రీతి

లోకపాలుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. లోకము నందలి దిక్కుల నేలు దిక్పాలుఁడు. ౨. చక్రవర్తి, సార్వభౌముఁడు.

లోకపితామహుఁడు. సం. వి. అ. పుం. బ్రహ్మ.

లోకప్రకాశనుఁడు. సం. వి. అ. పుం. సూర్యుఁడు.

లోకప్రవాదము. సం. వి. అ. పుం. జనశ్రుతి, కింవదంతి, అందఱును చెప్పుకొనెడి మాట.

లోకప్రసిద్ధము. సం విణ. (అ. ఆ అ.) అందఱికిని తెలిసినది, లోకమునఁ బ్రసిద్ధికెక్కినది

లోకబంధువు. సం వి ఉ. పుం లోకబాంధవుఁడు

లోకబాంధవుఁడు. సం. వి అ. పుం. ౧. సూర్యుఁడు ౨. శివుఁడు. ౩. విష్ణువు.

లోకబాహ్యుఁడు. సం విణ (అ. ఆ. అ.) ౧ వెలివేయఁబడినవాఁడు, జాతినుండి బహిష్కరింపఁబడినవాఁడు ౨ లోకముతో భేదించినవాఁడు, లోకవిరుద్ధుఁడు

లోకభావనుఁడు. సం విణ (అ ఆ అ) లోకక్షేమమును దలంచువాఁడు, లోకక్షేమమును వృద్ధిపొందించువాఁడు

లోకమర్యాద. సం వి అ స్త్రీ. లోకాచారము, వాడుక.

లోకమాత. సం. వి ఋ స్త్రీ లక్ష్మి.

లోకము. సం వి అ పుం ౧ స్వర్గాదిభువనము. (స్వర్గము, మర్త్యము, పాతాళము) (ఊర్ధ్వలోకము లేడు: భూలోకము, భువర్లోకము, సువర్లోకము, మహర్లోకము, జనలోకము, తపోలోకము, సత్యలోకము. అథోలోకము లేడు: అతలము, వితలము, సుతలము, రసాతలము, తలాతలము, మహాతలము, పాతాళము.) ౨. భూలోకము. ౩. జనము. ౪. ప్రజ, పాలితవర్గము. ౫. సమూహము ౬. రాష్ట్రము, భూభాగము (ఉదా: ఆంధ్రలోకము.) ౭. లోకవ్యవహారము. (వ్యతి.) వైదికవ్యవహారము. ౮. సామాన్యమానవజీవితము. ౯. సప్తసంఖ్య, ఏడు.

లోకములకన్ను. మి. వి (లోకముల + కన్ను) జగచ్చక్షువు, సూర్యుఁడు.

సీ. కవులమంగొంగు వాన్ను లోకములకన్ను, పచ్చగుజ్జులనుఖ్ జేడు పగటిఱేఁడు.

ఇందు. ౪. ౩౧.

లోకయాత్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. లోకవ్యవహారము, ప్రపంచ జీవనమార్గము. ౨. సర్వజనసామాన్యపద్ధతి, పదుగురు నడచుకొను రీతి. ౩. లోకస్థితి, జీవయాత్ర ౪. జీవిక, జీవసాధారము, బ్రతుకుతెరువు.

లోకరంజనము. సం వి అ న ప్రపంచకమును సంతోషపఱుచుట,ఎల్లవారిని సంతోషపెట్టుట.

లోకలేఖము. సం వి అ. పుం సర్వజనవిదితమైన వ్యావహారికపత్రము.

లోకవాదము = లోకప్రవాదము. సం వి. అ పుం కింవదంతి.

లోకవార్త. సం వి అ స్త్రీ. జనప్రవాదము, కింవదంతి

లోకవిద్విష్టుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ అ.) లోకముచే ద్వేషింపఁబడినవాఁడు, జనులసహ్యించుకొనువాఁడు

లోకవిశ్రుతి. సం. వి ఇ స్త్రీ. ౧. ప్రపంచకమంతటను వ్యాపించినకీర్తి. ౨. నిరాధారమగు వార్త, కల్లవార్త, అసత్యప్రవాదము.

లోకవృత్తము. సం. వి. అ. న. ౧. లోకమునఁ బదుగురు నడచుకొను రీతి, లోకాచారము. ౨. పనికేనిమాటలు, వ్యర్థసంభాషణము.

లోకవ్యవహారము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ప్రపంచపద్ధతి, లోకాచారము. ౨. ప్రపంచపుకార్యపద్ధతి. విణ. (అ. ఆ. అ.) వాడుకలో నున్నది. సర్వజనోపయోగమువం దున్నది.

లోకశ్రుతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧ జనశ్రుతి, కింవదంతి. ౨. ప్రపంచమంతట నిండిన కీర్తి.

లోకసంగ్రహము. సం. వి అ. పుం. ౧. లోకములకు హితము ౨. లోకక్షేమము. ౩. లోకానుభవము ౪. ప్రజలనందఱను బ్రసన్నులను గావించుకొనుట.

లోకసంస్కృతి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. విధి, భవితవ్యత. (అ. ని.)

లోకసాక్షి. సం. వి. ఇ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨. అగ్ని. ౩. సూర్యుఁడు.

లోకసాక్షికము. సం. విశే. (అ.అ.అ.) లోకము సాక్షిగాఁ గలది, ఎల్లవారు ననుమతించినది

లోకసిద్ధము. సం. విశే. (అ. అ. అ) ౧ జనుల వాడుకలో నున్నది, మామూలుగా నున్నది. ౨. అందఱిచేత నంగీకరింపఁబడినది

లోకహితము. సం విశే. (అ. అ. అ) ౧ జనోపకారకమైనది, అందఱకును మేలు కలిగించునది. వి. అ. న. సర్వజనక్షేమము

లోకాంతరము. సం. వి. అ న అన్యలోకము, భవిష్యజ్జన్మము.

లోకాచారము. సం. వి. అ. పుం. లోకము నందలివాడుక, పదుగురు చేయుపని, ప్రపంచ పద్ధతి.

లోకాతిగము. సం. విశే. అ అ అ) ప్రపంచమును మించినది, అసాధారణమైనది

లోకాత్మ. సం. వి. న. పుం సమష్టిజీవుఁడు. కూటస్థుఁడు.

లోకాధికము. సం. విశే. (అ అ. అ.) ప్రపంచమునకంటె నధికమైనది, అసాధారణమైనది

లోకానురాగము. సం. వి అ పుం ౧ మానవకోటియందు గల సమానప్రేమ, సర్వజనహితాభిలాషము. ౨. సర్వజనులయొక్క ప్రేమ

లోకాపవాదము. సం వి అ పుం లోకనింద, పదుగురు నిందించుట.

లోకాభిభావి. సం. విశే. న (వి న.) ౧. లోకమును మించువాఁడు ౨. లోకమంతయు వ్యాపించునది. (తెలుఁగు తెలి॥)

లోకాభ్యుదయము. సం. వి. అ. పుం. ప్రపంచక్షేమము.

లోకాయతము. సం. వి. అ. న. అనాత్మవాదము, నాస్తికమతము, చార్వాకమతము.

లోకాయతికుఁడు. సం. వి. అ. పుం. చార్వాకమతస్థుఁడు, నాస్తికుఁడు, అనాత్మవాది.

లోకాయతుఁడు. సం. విశే. (అ. అ. అ) నాస్తికవాదము చేయువాఁడు, ఆత్మ లేదనువాఁడు. వి. అ. పుం నాస్తికుఁడు.

లోకాలోకము. సం. వి. అ. పుం. (ఒకపార్శ్వమున సూర్యకిరణసంపర్కము గలదియు ఒక పార్శ్వమున సూర్యకిరణస్పర్శము లేనిదియు నగు పర్వతము) చక్రవాళపర్వతము.

లోకేశము. సం వి అ పుం. పాదరసము.

లోకేశుఁడు. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మ. ౨ ప్రపంచాధిపతి, రాజు.

లోకోత్తరుఁడు. సం. విశే. (అ. అ. అ.) ప్రపంచమును మించినవాఁడు, అసాధారణుఁడు. వి అ పుం రాజు.

లోకైషణ. సం వి ఆ స్త్రీ స్వర్గాభిలాష, స్వర్గకామము

లోకోక్తి. సం. వి. ఇ. స్త్రీ. ౧ సామెత. ౨. సామాన్యవచనము, పదుగురాడుమాట.

లోక్యము. సం విశే (అ అ అ.) ౧. లోకమున వ్యాపించినది. ౨. ఆచారప్రాప్తమైనది, మామూలైనది ౩ సరియైనది, యథార్థము, ఉత్తమలోకమును సంపాదించుట కనుకూలమైనది ౪ స్వర్గసంబంధమైనది ౫. స్వాతంత్ర్యమున కవకాశము నిచ్చునది

లోగము. సం వి అ పుం మంటిగడ్డ, మంటిబెడ్డ.

లోగుట్టు. వి (లోను + గుట్టు) గుప్తమంత్రము, రహస్యమైన యాలోచనము.

ఉ. బలము తెనుఁగ దైవబలమును గలిగి లోగుట్టు చేటులేనియట్టి నృపతులవ మత్సరంబు వలదు భార అశ్వ. ౧. ౩౧.

లోగృహము. మి. వి (లోపలి + గృహము) లోపలియిల్లు, అంతర్గృహము.

క. శ్రీ పాల్ముంచు భుజించి లోగృహములో విద్రించు ధన్యుఁడు — మల్ల శ్రం ౯౩

లోగ్రుక్కు. (లోన + గ్రుక్కు) మణితము రతి కూజితము

సీ. మణితవాచకముశై మమఁ గావురాపల్కు లనఁగ గూఁకీపల్కు లనఁగ నవిరెు లో గ్రుక్కు కెలిగ్రుక్కు నాఁగఁ దెలంగును — ఆం భా ౨ ౧౮౦

లోచకము సం వి అ పుం ౧ కనుపాప నల్లగ్రుడ్డు నడుమనుండు రంధ్రము ౨ దీపపు మసి కాటుక ౩ ఒకవిధమైన కర్ణాభరణము ౪ నీలవస్త్రము నల్లబట్ట ౫ వింటినారి మౌర్వి ౬ స్త్రీల అలాటాభరణము నుదుటఁ బెట్టు కొనెడి నగ ౭ మాంసపుముద్ద మాంసపిండము ౮ సర్పకంచుకము కుబుసము ౯ శిథిలమైన చర్మము ౧౦ కదలీవృక్షము అరఁటిచెట్టు

లోచకుఁడు. సం వి అ పుం మూర్ఖుఁడు

లోచనగోచరము సం వి అ పుం దృష్టి పథము నేత్రమార్గము
విణ దృష్టివిషయము కంటికగపడునది

లోచనపథము సం వి అ పుం లోచనమార్గము

లోచనమార్గము సం వి అ పుం దృష్టి పథము నేత్రమార్గము

లోచనము సం విణ (అ ఈ అ) ౧ ప్రకా శింపఁ జేయునది కనఁబడునది ౨ దృశ్యమై నది వి అ న ౧ చూపు చూచుట ౨ నేత్రము కన్ను

లోచనహిత. సం వి అ స్త్రీ కుశ్శాంజనము మైలుతుత్తము

లోచమస్తకము. సం వి అ పుం ఓమము (శ ర)

లోచము. సం వి అ న కన్నీరు బాష్పము

లోచూపు. వి (లోపల + చూపు) ౧ జ్ఞాన దృష్టి

సీ. ఏచక్కట్ మునులైన లోచూపుగా విన్కుఁ గడలఁ దోఁచు తెలుంగు గాంచువారు — యయా ౨ ౪౩

మ. ప్రాజ్ఞుల్ విచ్చు లోచూపులన్ గను వానందము నీకొకానొ విను రత్నశ్ర్య లామీఁదట — ఉ రా ౩ ౧౩౫

క. రేచకపూరక కుంభక సూచకముల రాజ యోగి సుస్థిరమతియై లోచూపు చూడ కొల్లక వాచాబ్రహ్మంబు పలుకవద్దుర వేమా — వేమ ౩ ౨౦౦

౨ క్రేఁగంటి చూపు

ద్వి కలికంటుకదకంటి కలికిచూపులును తెంఖ లోచూపులు తీతీపులాడ — ప్రభు (లిం) ౨ ౧౨ పా ౩ పం

లోచేతనము. వి (లోపల + చేతనము) హాచ్చరిక పదము

చ వెన్నెలలు పిట్టగాకొంచి నిబ్బడుగుముండ్ల డియం గాలజడుపుగ్రైసరంబోరడియడుగు లోజతనము కొరడి ఒలిమికం బొద్దిక బొట్టడి — ప్రబంధ ౧ ౬౦౫

లోట వి ౧ జలాశయ విశేషము

క తిరుకోశము నూయి లోటయు తెలుపు మడువు లొండు కుంట చెలమ ఎడియ కో నెటు బుగ్గ వాఁగు దొనతల వరి గుండము కాల్వ దిగియబావి దొరువులన — హంస ౪ ౨౧౦

౨ (హిం లోటా) చిన్నపాత్ర (శ ర)

లోటనము. సం వి అ న దొర్లుట పొరలుట

లోటు. విణ (క లొట్టు) తక్కువ న్యూనము వి ౧ న్యూనత ౨ నష్టి (శ ర)
౩ లోటుపోవు

లోటుపోవు. అ క్రి (లోటు + పోవు) లోటు పడ్డు తక్కువగు (శ ర)

లోకనము. సం. వి. అ. పుం. చెలరేఁగుట, పొర్లుట, పొర్లుట.

లోకనము. సం. వి. అ. వి. క్షోభపడుట, సంభ వించుట.

లోడి = లోడీ. వి. (సం. లగుడః) మల్లవిద్యా సాధనము.

చ. కరికలభంబు కొమ్మ పుడు నైకొని బిట్టునఁ ద్రిప్పు లోడి నై,ఖరి గిరిరొత్తు సంగడము నైబడి నవ్వులయాద్రిఁ బట్టు గోఁ,టరహీని మత్తభద్గిని బడల్చి రజంబుగఁ గొట్టు
రా. వి. ౨. ౨౪.

సీ. సంగడాల్ బూన బుజాలపురాయింపు బరి లోడి ద్రిప్ప కేల్ బరుల యుబ్బు.
ప్రబంధ. ౭౨

మ. సమీరమల్లుఁ డనుపొంద న్నావిపూ లోడిఁ ద్రి,ప్ప మెయిఁ గోకిలకాలుఁ డెందికొను సొంపుల్ గుల్కు నాదంబులన్.
శకాం. ౨. ౧౧౪.

సీ. మనుమ కెట్టి యనంగ మల్లాభిధానంబు తత్సాధనంబులై తగు గంబము కొణక కట్టిక లోడి సంగడము కాల. గీ. సంగడము నీల గోకా మనంగ. ఆం. భా ౨ ౨౦౩.

లోడీ¹. వి. వస్త్రవిశేషము.

రగడ. పట్టంబట్టు లోడీలు పటావలా దుకూలాలు, కబ్బాయికలుడాలు గల్లు జరబాబీలు.
హంస. ౫. ౩౪౬.

లోడీ² = లోడి. వి. మల్లవిద్యాసాధనము (శ. ర)

లోడు. వి. (క. లోడు.) ఉపధానము, ఒఱగు దిండు. (శ. ర.)

లోణారము. సం. వి. అ. పుం. లవణభేదము, ఒక విధమైన ఉప్పు; ఉప్పుమంచి పుట్టెడి యొక విధమగు క్షారము. (శా. వి.)

లోతక్కువ. విణ. (లోపల + తక్కువ) శేషము, మిగిలినది. (శ. ర.)

లోతమి. వి. (లోపల + తమి) లోపలితమి, అంత రంగిక కుతూహలము.

(శాకుంతలము) వ... జాహ్నవి నిర్వృతించి గౌతమి లోతమి యుడంచి పారవంబు గౌర వంబుజేచి యన్యపరిన్నవహంబు నపహ రించి . . శ్రీరం. ౧. ౧౩౨.

లోతము. సం వి అ. పుం. ౧. కన్నీరు, బాష్పము. ౨. గుఱుతు, ఆనవాలు, చిహ్నము.

న. ౧ కొల్లగొట్టిన సొమ్ము, దోఁచుకొన్న సొమ్ము. ౨ ఉప్పు

లోత్రము. సం. వి. అ. న. ౧. కొల్లగొట్టిన సొమ్ము, దోఁచుకొన్న ధనము. ౨ కన్నీరు.

లోదొడ. వి. (లోపల + తొడ) తొడయు లోపలి భాగము.

చ గిలికొను గాలి వల్వ కొరఁగింపఁగ కెలుపుటించి లోదొడల్, నెతికమువోలెఁ గంపుగమి నిద్దపుఁ గ్రొమ్ముల్మలనూలి డాల్ గనెఁ. అచ్చ భా. ౩. ౩౪. ౬.

లోధము. సం. = లోధ్రము.

లోధ్రము. సం. వి. అ. పుం ఎఱ్ఱనిపువ్వులుగాని తెల్లని పువ్వులుగాని గల యొకజాతి వృక్షము, లొద్దుగచెట్టు

లోనిచూపు. వి (లోను + చూపు) అంతర్దృష్టి

క. హృన్మణి మాత్రాకృతియగు, చిన్మూర్తి బురాణపురుషు శేషావాసుం, గన్మొగిచి లోనిచూపున, సన్మౌన్యుఁ డతండు చూచు సమయమునందున్. పాండు ౪. ౪౬.

లోనిచ్చు. అ క్రి (లోను + ఇచ్చు) గుట్టుచెప్పు.

సీ. రిపులకు లోనిచ్చు నపరాధియైయుండ్యఁ వీఁడని యమాత్యుల తప్పు లరసి యుండదు. గీ. భువన మరుదంద నాకకొల్పుఁ దపుడు.
కకా. ౭. ౨౦౦.

లోను. వి. దే. అవ్య. ౧. లోపల, అంతర్భా గము, మధ్యము.

శా. ... కాతర,స్వాంతత్రాసకరంబులై మరలి
తేకంటైన యాలోన ని,ల్పింతుండై సతికేలు
పట్టుకొని చొచ్చెన్ భీముఁడు దత్కుల్యగర్తన్.
భార. విరా. ౨. ౩౨౪.

క. పంచవ మునంబులోన కొం,కించుకయును లేక
యమ్మహేంద్రమువీఁడన్, బంచానల
మధ్యంబునఁ, బాంచాలీవల్లభుఁడు తపం
బాచరించెన్. హర. ౪. ౫౬.

ఆ. ఎంతవిప్ప గలిగెకేనియు మానంబు, లోని
యంద యొక్కండైనదివము, అధిప యయిన
వహింపవగు. భార అను. ౪. ౧౫౧.

సీ. అట్టి యాలోను కడురయం బారఁజొచ్చి,
యుయ్యాఁదలయంపిదిక్కునకొదిఁగియుండెఁ
బకుఁడును దానువెంటన పాఱుతెంచి
కనియె నిద్రాయమాణు నమ్మనుజనాథు.
హరి. ఉ. ౨ ౧౩౬.

చ. పరగ సువర్ణబంధమృదుభావము గల్గియు
లోను చూడఁగాఁ బోరపగు చిత్రరూప
ము న లోలన సక్కనికాయ్య మిమ్మహిం,
బరగు ... కు. సం. ౧. ౩౪.

క. కాలం బగుటయు నృపులకు, పాలము సుమ
మారె దీనికదలకు మది నీ,వాలోకింపఁగ
వలసిన, నేలోనికి దివ్యదృష్టి నిచ్చెదఁ
బుత్రా. భార భీష్మ ౧. ౬.

చ. .. లో,నికి మణిపట్టబంధసరణిన్ ధర
దీసురుఁడేఁగి చెంగటన్. మనుచ ౨. ౨౧.

క. ... పూ,ర్ణేందుముఖ చూచి మీలో,నం
దెవ్వఁడు వొడిచిరయిడిచె నకనివహలకున్.
భార. ఆది. ౭. ౧౧౦

లోనందు = లోపలను, మధ్యను.

క. సుందరి మా యుద్ధర,లోనం దెవ్వరి జలకు
కెవ్వరూ యునఫుడు భార. ఆది. ౭. ౧౧౦

ఆ. అగ్నిలోన బదుల నవ్వుల నవ్వితో,నుతుడు
త్రోలఁజేసెఁ గడిఁది తపము.
కశి. ౧. ౧౬౪.

అగ్నిలోనన్ = పంచాగ్నిమధ్యమున.

చ. వినిరి ... అర్మఁగ్నిల్మానన నల విప్రుఁ
డాద్విజాలలోన సుఖాసీతముం బఠింపఁగాఁ
ఆము. ౨. ౬౬.

౨. మనస్సు, అంతఃకరణము.

క. అత్తెఱఁగంతయు సూర్యశ,చిత్తంబున చెచ్చెఁగి
వాఁడు చేతో జాతా,యత్తుండై తనుఁ
విలువం, బుత్తెంచుట తెలిసి లోనఁ బూనిన
లజ్జన్. ఉ. హరి. ౧. ౫౯.

క. అని హరిఁ దలఁచుచుఁ దన లో,నను జింత
యొనర్చు బ్రహ్మానాసారంధ్రం,బున .
దశా. ౩. ౧౮౦

౩. లోపల.

సీ. ఏనిందులకు సామి లో నీకు మనియొంత చాటు
చెప్పితి నను పోటుబంట్లు. రా. వి. ౪. ౧౨౪.

విశే. ౧. ఆది, మొదలు.

గీ. స్థావరములు జంగమములు ధాత లోను,
గాఁగఁ బ్రళయంబు పొందినకాలమునను,
నిలుచు నెవ్వఁడొకండయానిత్యసత్య, లలిత
శక్తి బ్రసన్నుఁగాఁ గొలుతు నియతి.
భార. శాం. ౪. ౨౧౯.

ఉ. కారణమానుషత్వమునఁ గంసుఁడులోనుగ
దుష్టదైత్యులన్, చేరడఁగించుటొంటె నిటుఁ
బృథ్వి జనించినవాని నాదిపం,శేయమా
నాథుగా నెఱిఁగి హరి. ఉ ౧. ౪౦.

క ఏసును మదీయశిష్యులు, లోనుగ వందించి
కొలవిలోపల . దశకు. ౧౧. ౫౯.

౨. అవధిము, లొంగినది.

చ. తనమది కొక్కయుమ్మలిక,దక్కన మందిరి
దానిఁ బాపఁగా, వని తలపోసి చేయు పని
కక్కట యొమను లోనుగాదె, .
నిర్వ. ౯. ౨౪.

ఉ. భీముఁడు భార్తరాష్ట్రులు భీషణరోషుఁడు
చిత్త మెప్పె దె,ల్లై మదమెత్తిన యుకని
యాగ్రహవృత్తి లోనుగాక ..
భార. విరా. ౧. ౧౯౪.

(లోనగు = లోఁబడు)

క. మితిలోనుఁ గాబుద్ధులఁ బడఁడోలియుఁ
బోఁగు లోను పఱచియు శేల్లక్, బడిగల
బంకలకెల్లన్, బొడిచిరి కడుఁ జెంచు లాఱు
పులఁ బడ బడరన్. యయా. ౨. ౧౯.

సీ. కిపరించి రిచ్చిపుచ్చుకొనుచోటుల వారలాఁ
కకు లోనుగా కప్పులేఁక. మనుచ. ౩ ౧౨౯.

౧ అలోనన్ = అసమయమందు

సీ. అరదంబునై వ్రాలి యాలోనఁ జలిపి
తన్నెపి వారనిఁ బడసేయువారు
భార. విరా. ౩. ౧౬౯.

క ...పురుషుఁ డొకం, డాలోకదుస్సహుండై,
యాలో జనియించి ధీతినడుఁచుచు నెదురన్
హరి పూర్వ. ౧. ౧౦౬.

క. అలో నొకవాఁడు మహీ,పాలుని ప్రియ
సుతుఁడు విజయపాలుండను దు,శ్శీలుఁడు
మృగయాలోలత, వ్యాలమృగా ఖిలమైన
వనమున కరిగన్. విక్ర. ౩. ౪౨.

౨. అంతలోపల.

గీ. .. మగిడి, వచ్చునాలోన నీరూపు వచ్చె
నాకు. అను. ౬. ౭౫.

క. అదారి నత్త కినిసెనో, లేదో యాలోన
సుమ్మలించుచు నే నిం,కేదియుఁ జెప్పిన
నిక్కము,గాదేకద యంచు గోపకామిని
యుడ్డెన్. శుక. ౨ ౫౪౬.

జ: లోఁగడ, లోఁగన్ను, లోఁగలి, లోఁగిలి
లోఁగొను, లోఁజెయ్యి, లోఁజే, లోఁజేయు,
లోఁబట్టు, లోఁబడు, లోఁబఱచు, లోగుట్టు,
లోగ్రుక్క, లోనిచూపు, లోనిచ్చు,
లోనుచేయు, లోనుగఁజేయు, లోనుపడు,
లోనుపఱచు, లోలోనిచవి, లోలోను,
లోవంక, లోమాటుము.

లోనుచేయు. స. క్రి. (లోను + చేయు.)
లోఁబఱచు.

ఉ. ...నిరా,నిరానిభుజాశ్వయుల్ దలియు నొ
కొని యమ్మని లోనుచేసినన్.
శార్ఙ్గ. ౩. ౬౯.

లోనుగఁజేయు. స క్రి.(లోను + కన్ + చేయు)
లోఁబఱచు, వశముచేయు.

చ. పయికొని నన్ను నిట్టు మరుబాణికి లోనుగ,
జేయఁ బూని యీ,నియతిరాజు పట్టి సంది
యము నీకొనరింపఁగఁబోలు ..
కళా. ౪. ౨౨౬.

లోనుపడు. అ. క్రి. (లోను + పడు.) వశమగు.

సీ. తను విల్చినప్పుడ విని లోనుపడె నంచు మత
రంబు కరి కేను మడఁచుకొన్న, విభుఁడు
గల్గిన నెంర వినఁడె నేడని వంతి జడిసి
ప్రాణము లేడ విడుచుకొన్న.
వాల్మీ. ౧. ౧౦౦.

లోనుపఱు(అ)చు. స. క్రి (√లోనుపడు)
లోఁబడునట్లుచేయు, వశపఱచు.

క నమఁ గుచ్చితంపుఁ బనులకుఁ, బనుపక రొంగి
లికి లోనుపఱుపక తగు మన్ననతోడ
నరయు వారల, కనురాగము నెఱపి నడతు
రస్మత్ప్రభులన్. భార. విరా. ౧. ౩౨౯.

వీ. వీని చంద్రికలు ద్రావిన చకోరికలన
భ్రమింగుట భారమే యింగలంబు, వీని జన్మ
స్థానమైన వార్ధికి లోనుపఱుచుట భారమే
బాడబాగ్ని. పరాహ. ౪. ౨౩.

ఆ ఇంద్రియముల నిగ్రహించి కామంబును
లోభమోహములను లోనుపఱిచి, యుపవ
సించి శీత ముష్ణంబు దలపక, తపముసేయు
కేల తక్కుదేను. కుచేల. ౩. ౪౧.

లోప. సం వి అ. స్త్రీ అగస్త్యమహామునిభార్య
లోపాముద్ర.

లోపగతుఁడు. వి (లోపల + పగతుఁడు) అంత
శ్శత్రువు.

క. ఏర్పడ లోపగతురను పెం,లార్చక లోకంబు
నకుఁ దొలఁగక గుట్టై, కేర్చు మనఃపవన
ముఱం, గూర్చక యోగీశ్వరుండగునె
యుభయంగిన్. శివరాగ. ఉ. భా. ౧. ౧౭.

లోపనము. సం. వి. అ. న. ౧. అతిక్రమించుటా ఉల్లంఘించుట ౨. లోపింపఁజేయుట, తొలఁగించుట.

లోపము. సం. వి. అ. పుం. ౧. అపహరణము, కొల్లగొట్టుట ౨. నాశము. ౩. భేదనము, తెగఁగొట్టుట ౪. రద్దుపఱుచుట, తొలఁగించుట. ౫. అతిక్రమించుట, మీఱుట ౬. అభావము. ౭. పరిత్యాగము, విడిచిపెట్టుట. ౮. (వ్యాక) ప్రసక్తమయిన వర్ణముగాని పదముగాని కనఁబడకుండుట. (అదర్శనంలోపః) ౯. కలవరపాటు.

లోపల. వి. దే. ౧. అంతర్భాగము.

సీ. వెలుపలను లోపలను నుండుఁ దలిరుఁబోఁడి. కాశీ. ౧. ౧౧౬

మ. . వియద్గంగాప్రవాహంబు లోపలికిం బోయిమరిష్యమాణుఁ డగుచుం బ్రాయోప వేశంబునన్. భాగ. ౧. ౪౯౮

మ. బలిదైత్యేయ భయాంగ కారధరిత బ్రహ్మాండ గేహంబు లోపలఁ దైవుండెడు తత్ప్రతాప మయదీప జ్వాల డిందన్. ఆము. ౪ ౨౪.

౨. అంతఃపురము, అవరోధము

సీ. బయలు దేరిన సుతుఁడు లోపలనుసతియుఁ, గాని యన్యులు లేక ఖేచరపతికి దశా. ౨ ౫౧

౩. మనస్సు, అంతఃకరణము

క. వారియుప్రరుఁ దమలోపల, కేరముగాని .. ఆము. ౩. ౧౫.

ప్రయ. అవ ౧. నిర్ధారణషష్ఠియందు బహువచన ప్రత్యయము

ఉ. పూజనీయులైన పురుషులలోపల, నెవ్వఁ డత్యూగ్ర కృష్ణుఁడు. భార. సభా. ౨. ౧౧.

చ....కర్మసంజనితవిశేషతం గలుగు ఛాయల లోపల నెద్ది యవ్యయం, గనుటకు నర్హము... భార. శాం. ౫. ౪౦౬.

౪. అధికరణార్థకము, అందు.

క. చని పట్టి పాలపట్టికఁ, గనుపట్టెడు కనక పత్త్రి) కావలిఖిత నూతనవిరుదాక్షరములు పేర్కొని లోలోపలను చదువుకొని విభవముగన్. వై. భా. ౪. ౬.

లోలోపలన్ = మనస్సునందు.)

అంతలోపలన్ = ఆసమయములోన.

ఉ వారయని మోహినీమహిళ యద్భుతరోష కషాయితాక్షిరై, వా యను నంతలోపల సహస్ర సహస్ర సహస్ర దీధితి,చ్ఛాయ సహస్రధారమగు చక్రము ప్రాలెఁ గరాంబుజంబునన్. దశా. ౨. ౩౬౭,

జ: లోకడుపు, లోచూపు, లోజతనము. లోతక్కువ, లోతమి, లోదొడ, లోపగతుఁడు, లోపాద, లోవిత్తరి, లోకొన, లోవాఁడి

లోపాకము. సం వి అ. పుం. సృగాలము, గుంటనక్క.

లోపాపకము=లోపాకము. సం.

లోపాముద్ర. సం. వి. అ. స్త్రీ. అగస్త్యముని భార్య, విదర్భరాజు కూఁతురు.

లోపాయకారి. విశే. రహస్యముగా నొకరి పక్షమున నున్నది. (శ. ర.)

లోపాశకము=లోపాశము. సం.

లోపాశము. సం. వి. అ. పుం. గుంటనక్క, సృగాలము.

లోపి. సం. విశే. (పు. స్త్రీ. న) ౧. హానిచేయునది, ౨. లోపముగలది.

లోపించు. సం. అ. క్రి. ౧. [illegible]

శా. లోకశ్రేణి జనించుచున్న. [illegible] లోపించు నాదేవు సుశ్రీ [illegible] హరి [illegible] యాగములుచేసి [illegible] డిమ్ముల్. భాగ. ౯. ౫[illegible]

౨. [illegible] (శ. ర.)

లోపు. విణ. స్వీయము, తనది.

క. సురగరుడోరగవిద్యాధరపురవరపతులతోడ దనుజేశ్వరకింకరులు రమింతురు దోషా, చరులకు జెలి లోపు గలచ చతురాననుఁడా. కు. సం. ౪ ౩౭౪.

ఉ: లోపుసేయు.

లోపుసేయు. స. క్రి (లోపు + చేయు) లోఁగొను.

వ ఇట్లు త్రిణయనునిఁ దన నయనవాగురలకు లోపుసేయుచు కు. సం. ౫ ౫౧౪

లోపాద. వి (లోపల + పాద) పాదలోపలి భాగము

సీ. దూరోద్గమద్ధ్వాధూమమంబుద బుద్ధి సెమ్మి లోపాదనుండి నిక్కి చూచె పాండు. ౧. ౧౩౭

లోప్త్రము. సం. వి అ పుం. అపహరించిన సొత్తు, స్తేయధనము.

లోవిత్తరి. వి. (లోపల + విత్తరి) మల్లయుద్ధగతిభేదము.

వ. .. పదఖండనంబున నురిత్రాడును లోవిత్తరియు వెలివిత్తరియు సర్వాంతకంబును మొదలుగాఁగల పదిరెండు గాయమానంబులును. ప్రబంధ. ౩౭

వ. ... పదఖండనంబున లోవిత్తరి వెలివిత్తరి సర్వాంతకంబు మొదలుగాఁగల పదిరెండు గాయమానంబుల భేదంబులు విచారించి హంస. ౧. ౨౦౭.

లోభనము. సం. విణ. (అ. ఈ. అ.) ఆకర్షించునది, మోహింపఁజేయునది, ఆశ గలిగించునది వి. అ. న. ౧. ఆకర్షణము, మరులుకొలుపుట, మోహింపఁజేయుట. ౨. బంగారము.

లోభనీయము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) మరులుకొలుపునది, ఆశ గలిగించునది, ఆకర్షించునది.

లోభము. సం. వి. అ పుం. ౧. అత్యాశ = దురాశ, పరద్రవ్యాభిలాషకాంక్ష, పిసినితనము. ౨. ఆసక్తి (ఒకదానియందలి) కోరిక గుణము, అరిషడ్వర్గములలో నొకటి.

లోభి. సం. విణ. (స. సీ. స.) ౧. లోభము గలవాఁడు, దురాశగలవాఁడు. ౨. కోరికగలవాఁడు, ఆసక్తిగలవాఁడు. ౩ మరులుకొలుపువాఁడు, మోహపెట్టువాఁడు

లోభించు. సం. అ క్రి. లోభమునొందు, అత్యాశనొందు, ఆకాంక్షించు, కోరు.

శా . మోహాంధులై దీని కేలా లోభింతు రతింగిరియున్ మల్ల. ౫. ౫౧.

శా. . ఆరాజన్యుఁడు సారసాన్వరచతుర్విధాన్న ఫలమక్ష్యాపాయసాపూపవన్నారాద్యుత్తమభక్తి మానసమునన్ లోభింప డింతేనియున్ శృ. శాకుం. ౩. ౩.

లోభ్యము = లోభనీయము. సం. విణ.

లోమకర్ణము. సం. వి అ పుం శశకము, కుందేలు.

లోమకీటము. సం. వి. అ. పుం. పేను.

లోమకూపము. సం.వి. అ. పుం. రోమకూపము, రోమముల మొదలనుండు చిందురూపమయిన గుంత.

లోమఘ్నము. సం వి. అ న తలవెంట్రుకలను బోఁగొట్టు నొకానొక రోగము

లోమపాదుఁడు. సం వి. అ పుం. అంగదేశపు రాజులలో నొకఁడు

లోమమణి. సం వి అ. పుం రోమములతోఁ జేయఁబడిన తాయెత్తు

లోమమార్జారము. సం వి అ.పుం పునుఁగుపిల్లి.

లోమము. సం. వి. అ పుం లోఁక. (వి క. న.) దేహమందలి వెంట్రుక, రోమము.

లోమరాజి. సం వి ఇ. స్త్రీ నూఁగారు, లోమావలి.

లోమవాహి. సం విణ. (క. సీ క) ౧. కేశములు గలది. ౨. వెంట్రుకను చీల్చునంతటి వాఁడికలది.

లోమశ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. ఆడునక్క. ౨. వాలిఁడికోతి. ౩. అప్పుతీఁగ. ౪. కాకి దొండ ‡ ౫. జటామాంసి. ‡ ౬. వస. ‡ ౭. దూలగొండి. ‡ ౮. మహామేద. ‡. ౯. పెరుఁగు తోఁటకూర. ‡. (శా. వి.) ౧౦. పెద్ద జనుము ‡. ౧౧. మత్తపులగము. ‡.

లోమశపుష్పకము. సం. వి. అ. పుం. శిరీష వృక్షము, దిరిసెనచెట్టు. ‡.

లోమశము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. వెంట్రుకలు గలది, బొచ్చుగలది. ౨. రోమములతోఁ జేసినది, రోమమయము ౩. గొఱ్ఱెలు మున్నగు వాని బొచ్చు అత్తిగాఁ గలది. ౫. పచ్చికబలిసినది. వి. అ. పుం. పొట్టేలు.

లోమశ్యము. సం. వి. అ. న. ౧. బొచ్చు గలిగి యుండుట, వెంట్రుకలు గలిగియుండుట. ౨. కఱకుదనము, కర్కశత్వము.

లోమసారము. సం. వి. అ. పుం. పచ్చ, మరకతము.

లోమహర్షణము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) గగుర్పాటు గలిగించునది. వి. అ. న. గగుర్పాటు.

లోమహర్షి. సం. విణ. (ఇ. ఈ. ఇ.) గగుర్పాటు గలవాఁడు, గగుర్పాటుగలది.

లోమహృత్తు. సం. వి. త్. పుం. తాళకము, హరిదళము, పర్వతములందలి ధాతువిశేషము.

లోమాంచము. సం. వి. అ. పుం. ౧. రోమాంచము, గగుర్పాటు ౨. సన్నబొచ్చు, మెత్తని వెంట్రుకలు ౩. తోఁక.

లోమావలి = రోమావలి. సం. నూఁగారు.

లోమాశము. సం. వి. అ. పుం. సృగాలము, గుంటనక్క.

లోమా(శ)శిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ఆడుగుంట నక్క, సృగాలి.

లోమెయిన. వి. (లోపల + మెయిన) మల్లవిద్యావిశేషము.

వ. ... లోమెయిన వెలిమెయిన యుక్తిమెయిన సరిపాళెంపుమెయిన యాదిగాఁగల పదిరెండు మెయిల నారితేఱి .. హంస. ౧. ౨౦౬.

వ. . . లోమెయిన వెలిమెయిన యుక్తిమెయిన సరి పాళెంపుమెయిన లాదిగాఁగల పదిరెండు మెయిలు. ప్రబంధ. ౪౭.

లోయ. వి. ౧. సారియ, రెండుకొండల మధ్యభాగము.

క. బలువిడి పెను లోయఁ బడిన క్రొన్నెలరాల చలువలలో విరుగడఁ దఱచు మెఱచు
వసు. ౨. ౨౧.

సీ. కులిశధారావాతి పొలుపునఁ జైనుండియడుగు మోవఁగ వేగుచైనకటులఁ, గనుపట్టు లోయ గంగానిర్ఝరము వాఁకఁ బలుకసొ నద్యోటికొలకులందు. మనుచ. ౨. ౧౯.

గీ. లోయ యన లొద్ది యనఁగఁ బొల్పొందు చుండు, నచలమధ్యధరాఖ్య.
ఆం. భా. ౨. ౩౧.

౨. ప్రదేశము.

సీ. ఒకలోయ ఖగనాయకకుదాయ నముదాయ మొకచాయ సురగాయకకృతగేయము.
ప్రబంధ ౪౫.

లోల. సం వి. ఆ. స్త్రీ ౧ లక్ష్మి. ౨. మెఱుపు. ౩. నాలుక.

లోలజిహ్వుఁడు. సం విణ. (అ. ఆ అ.) చలించెడి నాలుక కలవాఁడు, జిహ్వాచాపల్యము గలవాఁడు, తిండిపోతు యల్లాడువాఁడు.

లోలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧ కదలునది, చంచలము. ౨. కలఁతనొందినది, క్షుబ్ధము. ౩. అస్థిరము, క్షణభంగురము. ౪. మిక్కిలి యాసక్తిగలది, తృష్ణతోఁ గూడినది.

లోలాయపడు. అ. క్రి. (లోలాయము + పడు) శ్రమపడు. (శ. ర.)

లోలాయము. వి. శ్రమము. (చూ. లోలాయపడు.)

ఇ : లోలాయముచేయు.

లోలార్కుఁడు. సం. వి. అ. పుం. కాశీపురమందుఁ గల సూర్యమూర్తి విశేషము.

లోలితము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) చాలితము, చలింపఁజేయఁబడినది, కదల్పఁబడినది.

లోలుగు. వి. మూచుకుందవృక్షము. శ్రీ.

లోలుప. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. మిక్కుటమైన కోరిక, తీవ్రేచ్ఛ.

లోలుపము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) అత్యాసక్తి గలది, ఉత్కటమైన యిచ్ఛ కలది.

లోలుభము = లోలుపము. సం.

లోలాంక. వి. మల్లబంధవిశేషము. (శ. ర.)

లోలోనిచవి. వి. (లోలోను + చవి) తనయందలి జ్ఞానామృతముయొక్క రుచి.

క. బాలకుఁడు బ్రహ్మవిద్యాశీలుండై చిన్న
ధాళధళచనములో, లోలోనిచవుల
మిక్కిలి, లోలుండై కావ్యరుచులు
లోఁగొనకుండెన్. వి. పు. ౨, ౪౨.

లోలోను. వి. (లోను + లోను) (లోనుశబ్దముయొక్క ఆమ్రేడితరూపము) ౧ అభ్యంతరము.
వ. ..హితుండునుం బోలె లోలోన బోధించి. కాశీ ౬. ౬౨.

౨. మనస్సు

సీ. లోలార్కునకు నీకు లోలోనవేమిఁ బోటి
పుట్టదుగదా మాటమాట భీమ. ౨ ౭౭.

లోవ. వి. ౧. లోయ రెండుకొండల మధ్యభాగము.

ద్వి. లోతులు కడలక లోఁగినవాని, లోతు
చొచ్చి లోలోనఁ గ్రుమ్మియును
ద్వి. హరిశ్చ. పూ. ౬౧౯. పం.

శా. ప్రాకారంబులు దాఁటి కొమ్మలు
దూరన్ వట్టి యట్టిట్టులో, కాశిల్లము
దాటి చప్పరము లోవం జేరి రాజయ్యెడన్.
బహు. ౩. ౨౩.

౨. దారు.

సీ. పులుఁదిండితో కొంత్రములలో నవరించి
స్ఫటికసోపానముల్ సంఘటించి.
ఉ. రా. ౨. ౨౯౨.

చ. జగమగ జాలచంద్రికలు చక్కని నీలపుఁ
బల్కచాల్ కొలంగను కెలిమిన్న లోవ
యును వచ్చు బంగరు కేరరంగునన్, దగఁ
గనుపట్టు నొక్కవిరళ నృణిముండవ ముక్త
దోఁపఁగన్. చంద్రికా. ౨. ౨౩.

ఉ. బంగరు కేలికంబములఁ బాటిలు వాటపు
మధ్యరంగమున్, కెంగట చివరత్నముల
చెక్కడపుం బని మించు పెల్లయిల్ ముంగల
వజ్రపుం బలకలోవ పొసంగిన సొప్ప చప్పర,
మ్ముంగల భావచిత్రనవమానావకేళిగృహాం
తరంబునన్. విజ. ౩. ౧౭౯.

౩. రథపీఠముమీఁదిచట్టపు అంచు

సీ. పగడాల కంబాల జిగిమించు పుష్యరాగపు
లోవ వైడూర్య ఘంటికలును.
వసు. ౧. ౧౪౪.

జ: లోవరి.

లోవంక. విణ. (లోను + వంక) లోపలికి వంగినది.

వ. చెవులసందులు లోవంక భుజంబులు
కొంకినీగలు గావి దుష్టులు సొప్ప...
ఆము ౪. ౩౫.

లోవరి. వి. (లోవ + అరి) తొట్టికట్టు, కచ్ఛ. (శ. ర.)

లోవాఁడి. వి. (లోపల + వాడి) అంతస్తీక్ష్ణత, మనఃకాఠిన్యము

క. లోవాఁడియు వావాఁడియు, చేవాఁడియుఁ
గలిగి మిగుల సీతారామ్యగ్రాహాగ్రహశర
జనపద, కేతస్థా నాటపులకు ప్రిమ్యద
కతనన్. ప్రబంధ. ౩౩౩.

లోవి. వి. వంటకుండ, స్థాలి.

సీ. పాఁప కేమరి వచ్చుచన్నారలో తప్పఁగలుగు
గుమ్మనగూళ్ల గుడుచుచుండిరి.
శుక. ౩. ౧౪౯.

సీ. లోవిలోవి, శిష్టశాశాస్త్రులకును ప్రాశించి...
భాగ. ౧. ౩౬౮.

ద్వి. మాలపన్నారులు రూలోవిలోన, లోకే
యిన్న వి పంపు పోయి తెచ్చెదను.
బస. పు. ౩ ౮_౭౪ పం.

లోవిడి. విశే. పూర్వపుది. మునుపటిది. (బ్రౌ ని)

లోవు = లోఁగు. అ. క్రి. దాసుదివియు

ద్వి. లోవలు వెడలక లోఁగినవాని, లోవెక
చొచ్చి లోలోనఁ గ్రుమ్మిరియును
ద్వి. హరిశ్చ, పూ. ౯_౨౦ పం

లోవై (వయి)నము. విశే. కడచినది (శ ర)

లోష్టకము. సం వి. అ. పుం. మంటిగడ్డ,
మట్టిబెడ్డ పుం, న. ౧ మచ్చె, మణిక ౨
గుర్తుగా నుపయోగపడెడి రాయి కానోకపదా
ర్థము. ౩ ఇనుపత్రుప్పు అయసకిట్టము

లోష్టఘ్నము. సం వి అ. పుం లోష్టభేదనము,

లోష్టభేదనము. సం. వి. అ. పుం., న మంటి
గడ్డలు వలఁగఁ గొట్టెడి సాధనవిశేషము,
సాపటము

లోష్టము. సం. వి అ. పుం., న మంటిగడ్డ
న అయసకిట్టము, ఇనుపత్రుప్పు.

లోష్టువు. సం వి ఉ. పుం లోష్టము మంటిగడ్డ

లోసబురు. వి ఒడ్డునకు దూరమున సముద్ర
యానము చేయుట. (వ్యతి. దరిసబురు)
(చి ని శ ర.)

లోహండి. వి వంటచేయుపాత్రము, స్థాలి, లోవి
క అయస్థిపేటికయు లోహండియుఁ దండు
లంబులుఁ గంబళంబులుం దగిన సంబడం
బును వహించి యెక్కుడుండును దరువు
లోడునం దెక్కుడేంబులు గడచి ...
కాశీ. ౫. ౬౨.

సీ. పెల్లులోహండి కావళ్లకొమ్ములబ్రేలు గిద్దె
కొలతము కొలిచ్చెదగలుసు. అను ౨. ౯౪.

సీ. రాగిలోహండివర్ర బ్రాయికుండంగ కండి
బింధిక యుత్తర్వంటకంబు. కాశీ. ౩. ౧_౨౧.

లోహకంటకము. సం. వి. అ. పుం. వృక్షవిశే
షము, ముంగచెట్టు. పుం. న. ఇనుపముల్లు, ఇను
ముతోఁజేసిన ముల్లువంటి సన్నని వాఁడిగల
వస్తువు.

లోహకాంతము. సం. వి. అ. పుం. సూదంటు
రాయి.

లోహకారుఁడు. సం వి. అ పుం. కమ్మరి =
ఇనుపపనిచేయువాఁడు.

లోహకిట్టము. సం. వి అ న ఇనుపత్రుప్పు.

లోహఘాతకుఁడు. సం వి అ. పుం. కమ్మరి

లోహచూర్ణము. సం వి అ పుం. ౧ ఇనుప
రాపొడి ౨ లోహకిట్టము, ఇనుపత్రుప్పు
(రా. ని)

లోహజము. సం. వి అ న ౧. కంచు. ౨.
లోహకిట్టము

లోహజాలము. సం వి. అ. న. ఇనుపచొక్కము,
కవచము.

లోహజిత్తు. సం. వి. త్ పుం. వజ్రము, రత్న
భేదము

లోహటము. వి (లోను + హటము) మనస్సు
నందలి పట్టుదల

సీ. లోహటంబులుమాని లులిఁగన్నఁ బడకున్నఁ
బరదార మని పోవుఁ బలక యిచ్చి
ఉ. హరి. ౩. ౧_౨౦.

లోహద్రావి. సం. వి. న్. పుం. వెలిగారము.

లోహపృష్ఠము. సం. వి. అ. పుం కంకము,
రాపులుఁగు.

లోహప్రతిమ. సం. వి. అ. స్త్రీ. ౧. పట్టెడ,
కంసాలిదాగలి. ౨. ఇనుపవిగ్రహము.

లోహబద్ధము. సం. విశే. (అ. అ. అ.) ఇను
ముతో నతుకఁబడినది.

లోహమారకము. సం. విశే. (అ. రికా. అ.)
లోహమును భస్మముగాఁ జేయునది.
వి. అ. పుం. ఒకజాతి పూరాకుచెట్టు.

లోహము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఎఱ్ఱనిది. ౨. రాగిది, రాగితోఁ జేయఁబడినది ౩. ఇనుపది, ఇనుముతోఁ జేయఁబడినది వి. అ. పుం., న. ౧. తామ్రము, రాగి ౨. ఇనుము ౩. ఉక్కు ౪. బంగారము ౫. లోహసామాన్యము ౬. కొత్తురు ౭. ఆయుధము ౮. చేఁపలను బట్టు గాలము. పుం. ఎఱ్ఱమేఁక. న. ౧. మురాంబరము. ౨. అగురు

లోహరాజకము. సం. వి. అ. న. రజతము, వెండి

లోహాలము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ౧. ఇనుముతోఁ జేయఁబడినది, అయోమయము ౨. లోహము నాకర్షించునది, లోహగ్రాహకము ౩. అస్పష్టముగ మాటలాడునది

లోహలింగము. సం. వి. అ. న. రక్తముతో నిండిన కుఱుపు, రక్తపూరితమైన వ్రణము

లోహవరము. సం. వి. అ. న. బంగారము

లోహశ్లేషణము. సం. వి. అ. పుం. వెలిగారము

లోహసంకరము. సం. వి. అ. న. ఇత్తడి మున్నగు మిశ్రలోహము

లోహాభిసారము. సం. వి. అ. పుం. రాజులు యుద్ధయాత్రకుఁబోవునపుడు చేసెడి శస్త్రనీరాజనము

లోహాభిహారము = లోహాభిసారము. సం

లోహిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. అయస్పాత్రము, ఇనుపమూఁకుడు

లోహితకము. సం. విణ. (అ. తికా. అ.) ఎఱ్ఱనిది వి. అ. పుం. ౧. పద్మరాగము, కెంపు ౨. అంగారకగ్రహము ౩. ఒకజాతివియ్యము. న. ౧. కంచు ౨. ఇత్తడి (రా. ని.) ఇత్తడి భస్మము.

లోహితకల్మాషము. సం. విణ. (అ. ఆ. అ.) ఎఱ్ఱని మచ్చలు గలది.

లోహితగ్రీవుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగ్ని.

లోహితచందనము. సం. వి. అ. న. ౧. కుంకుమపువ్వు ౨. రక్తచందనము

లోహితపుష్పకము. సం. వి. అ. పుం. దాడిమవృక్షము, దానిమ్మచెట్టు

లోహితము. సం. విణ. (అ. తా. హినీ. అ.) ౧. ఎఱ్ఱనిది, ఎఱుపురంగుగలది ౨. రాగిది, రాగితోఁజేయఁబడినది వి. అ. పుం. ౧. ఎఱుపురంగు ౨. అంగారకగ్రహము ౩. సర్పము, పాము ౪. మృగభేదము, ఒకజాతి జింక. ౫. బ్రహ్మపుత్ర యనెడి నది ౬. మత్స్యభేదము, ఒకజాతి చేప ౭. ఒకవిధమైన వియ్యము ౮. కనుఱెప్పలలోఁ బుట్టు రోగభేదము ౯. పద్మరాగము న. ౧. రాగి ౨. కొత్తురు ౩. కుంకుమపువ్వు, ౪. యుద్ధము ౫. రక్తచందనము ౬. ఎఱ్ఱగంధము ౭. హరిచందనము ౮. ఇంద్రధనుస్సుయొక్క యసంపూర్ణాకారము (విల్యమ్సు) ౯. అగరుగంధపుచెక్క ౧౦. మర్ధనము, నూరుట

లోహితమృత్తిక. సం. వి. ఆ. స్త్రీ. ధాతువిశేషము, గైరికము, జేగురుమన్ను

లోహితాంగము. సం. వి. అ. పుం. ౧. కాంపిల్లవృక్షము, ఒకజాతిచెట్టు ౨. అంగారకగ్రహము

లోహితాక్షము. సం. వి. అ. పుం. ౧. ఎఱుపురంగు ౨. ఒకజాతి పాము. ౩. కోకిల న. ౧. చంక. ౨. కుంటి. (విల్యమ్సు)

లోహితాక్షుఁడు. సం. వి. అ. పు. విష్ణువు.

లోహితాననము. సం. వి. అ. పుం. ముంగి, ముంగిస (రా. ని.)

లోహితాయసము. సం. వి. స. న. తామ్రము, రాగి

లోహితాశ్వుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అగ్నిదేవుఁడు.

లోహితిమ. సం. వి. న. పుం. ఎఱుపురంగు, రక్తిమ.

లోహితుఁడు. సం. వి. అ. పుం. అంగారకుఁడు. (శ. ర) ఇక్ష్వాకు లోహితాంగుఁడు.

లోహితోదము. సం. విశే. (అ. ఆ. అ) ఎఱ్ఱని నీరు గలది.

లోహిత్యము. సం వి అ పుం. ఒకవిధమగు బియ్యము. ౨. బ్రహ్మపుత్ర యనెడి నది

లోహిని. సం. వి ఈ స్త్రీ. ఎఱ్ఱని చర్మముగల స్త్రీ, ఎఱ్ఱనియాఁడుది.

లోహోత్తమము. సం వి. అ. న బంగారము.

లౌ

లౌకాయతికుఁడు. సం వి అ పుం లోకాయతమతము ననుసరించువాఁడు, చార్వాకమతానుసారి, నాస్తికుఁడు

లౌకికజ్ఞుఁడు. సం విశే (అ. ఆ. అ) లోకాచార మెఱిఁగినవాఁడు, లోకవ్యవహారములు తెలిసినవాఁడు

లౌకికము. సం విశే (అ ఈ అ) ౧ లోకసంబంధమైనది, భూలోకసంబంధమైనది ౨ సర్వసామాన్యమైనది, వాడుక లోనున్నది ౩ ప్రతిదినము జరుగునది, ఆచారముగా నున్నది ౪ లోకములోనిది, శాస్త్రీయము కానిది ౫ వైదికము కానిది, (వాక్యము మొ) ౬ లోకవిదితము, పలువురకుఁ దెలిసినది ౭ లోకహితము, లోకమునకు మేలుచేయునది ౮ న లోకాచారము, జనుల వాడుక

లౌకికుఁడు. సం. విశే. (అ ఈ. అ) ౧. లోకవిదితుఁడు, అందఱకుఁ దెలిసినవాఁడు ౨ లోకహితుఁడు, లోకమునకు మేలుచేయువాఁడు

లౌకికులు. బ. వ లోకమందలివారు, సామాన్యజనులు.

లౌక్యము. సం. విశే (అ. ఆ. అ.) ౧ ప్రపంచసంబంధమైనది, [illegible]సంబంధమైనది. ౨. [illegible], వాడుకలో [illegible]

లౌడి=లవుడి. వి. పరిఘము, ఒకానొక ఆయుధము.

క కేడెము కత్తి కుహాళి, లౌడియు విండ్లమ్ములీఁటెలుం గాని తోలుకన్, కోడులు దాలిచి మేనులు, కోడులు తమకన్న లేదు నూసవికినుకన్ ప్రబంధ. ౭౫-౨

చ . లౌడి వంకిణి సబళ యీఁటె పెలకత్తి నీళ్లను ద్వాత్రింశదాయుధంబులు ప్రబంధ ౭౫.

లౌణి=లౌడి. వి పరిఘము

ద్వి. వాలముల్ జళిపించి వడి లౌణు లెత్తి రం రా యు ౨౫౫ పా ౧౨ పం. (క ర. పా లౌడు లెత్తి ముద్రి పా.)

లౌల్యము. సం వి అ న. ౧. చంచలత, చపలత, స్థైర్యములేమి ౨ ఉత్కటమైన కోరిక, లుబ్ధత, భోగేచ్ఛ, విషయాసక్తి

లౌహ. సం వి ఆ స్త్రీ కాఁగు, నీరు కాఁచుపాత్ర

లౌహకారుఁడు. సం. వి అ పుం, కమ్మరి

లౌహజము. సం వి అ న లోహకిట్టము మండూరము

లౌహబంధము. సం వి అ పుం, న. ఇనుపగొలుసు, ఇనుపసంకెల.

లౌహభువు. సం వి ఊ పుం కాఁగు, నీరు కాఁచుపాత్ర

లౌహము. సం విశే (అ ఈ అ) ౧ లోహమయమైనది, ఇనుపది ౨ రాగిది, రాగితోఁ జేయఁబడినది. ౩ లోహముతోఁ జేయఁబడినది ౪ రాగియొక్క రంగుగలది, ఎఱ్ఱనిది వి అ న ఇనుము

లౌహాత్మము. సం వి న్ పుం. కాఁగు, నీరు కాఁచుపాత్ర

లౌహితికము. సం విశే (అ ఆ. అ) ఎఱ్ఱనిది

లౌహితము. సం. వి అ పుం. శివుని త్రిశూలము

లౌహిత్యము. సం. వి. అ. పుం. ౧. బ్రహ్మపుత్ర యనెడినది. ౨. ఎఱ్ఱదనము